

BIBLIOTECA NAZ
Vittorio Emanuele III
LV
H
8
NAPOLI
LV
H.
8.

1.1

2

SAMVELIS PVFENDORFI COMMENTARIORVM DE REBVS SUECICIS

LIBRI XXVI.

Ab expeditione

GVSTAUI ADOLFI

REGIS in GERMANIAM

ad abdicationem usque

CHRISTINÆ.

Pars Secunda.

ULTRAJECTI,

Apud JOHANNEM RIBBIUM,

M. DC. LXXXVI.

SAMUELIS PUFENDORFI RERUM SUECICARUM LIBER XVI.

EPITOME.

Torstensonius exercitum firmat. Luneburgici tributa detrectant. 2. Bremensis Præsul hostilia sumit. Kœnigsmarcksius in Misniam abit. 3. Hatzfeldii manis expeditio. 4. Cæsareorum consilium. Gallasius in Holsatiam movet. Boitzenburgum expugnat. Dani Gallasio junguntur. 5. Torstensonius Gallasio obviam tendit. Idem Holsatia excedit. Gallasius Albim transit. 6. Dani à Cæsareis non sine offensa separantur. 7. Torstensonius Gallasium insequitur. 8. Saxo loca quædam Misniæ recuperat. 9. Kœnigsmarcksius in Misniam excurrit. 10. Gallasius Bernburgi castra metatur. Torstensonius eodem tendit. 11. Castra castris opponuntur. Cæsarei pabulatores vapulant. 12. Gallasio auxilia veniunt. 13. Cæsarei Eislebiam diripiunt. Gallasius Magdeburgum evadit. Pabulatores Cæsarei intercipiuntur. 14. Cæsareus equitatus vapulat. 15. Torstensonius in Misniam abit. 16. Reliquiæ Gallasiani exercitus Witebergam evadunt. 17. Per Silesiam gesta. Cæsarei recuperant Drachenbergam, Schweidniciam, Wolaviam. Glogovia frustra obsidetur. Cæsarei Oppelam capiunt. 18. Olmutium frustra obsidetur. 19. Crosna & Francofurtum Brandeburgico restituuntur. 20. Ragozius in Hungariam irrumpit. Polonus mediatorem se pacis offert. 21. Sueci pacta cum Ragozio rata habent. 22. Ragozius recedit. Cæsarei Cassoviam frustra oppugnant. Misera Cæsareorum conditio. 23. De pace agitatur. 24. Cæsarei denuo ingruunt. 25. Per Superiorem Germaniam gesta. Bavarici Uberlingam recipiunt. Brisaci præsidiarii seditionem induunt. Circa Hohentwilam irrita conventio. 26. Turennius in Bavaricos movet, duasque ipsorum legiones cædit. Bavarici Friburgum obsident. Turennius castra mutat. Friburgum Bavaricis deditur. 27. Enguianus Dux è Gallia venit. Idem partem castrorum Bavaricorum expugnat. Alia vice repellitur. 28. Galli Bavaricos cedentes multant. Hohentwilæ obsidium solvitur. 29. Enguianus Philipsburgum petit. Bavarici copias augent. Galli Manheimium ac Spiram capiunt. Philipsburgum à Gallis expugnatur. Franckendalia eminus circumsidetur. Wormatia & Moguntia capiuntur. Enguianus in Galliam redit. 30. Hassiaci ad Rhenum accedunt. His Bavarici frustra insidias struunt. Bavarici denuo ad Rhenum movent. 31. Gleenii irritus conatus. Bavarici in hiberna concedunt. 32. Hassiacorum acta. Motus Frisiæ Orientalis. 33. Circa pacem acta. Legati Danici Osnabruga discedunt. Suecici de studio pacis testantur. Iidem Ordines Imperii denuo hortantur. 34. Quinam Legati in loco adfuerint. Galli Monasterium veniunt. Oxenstierna Osnabrugam intrat. 35. Ordines nondum adsunt. 36. Legati Regii colloqui nondum possunt. 37. Galli Ordines ad tractatus invitant. Landgravia Deputatos hortatur. 38. Circa procuratoria edenda Cæsarei Osnabrugæ tergiversantur. 39. In procuratoriis Monasterii multa desiderantur; in Cæsareo, in Hispanico. 40. In Gallico. 41. Cæsarei absque Danis tractare nolunt. 42. De modo tractandi Osnabrugæ dubitatur. De Veneta mediatione. 43. Ordines Imperii adhuc accedere tardant. Controversia Ordinum cum Venetis. Reliqui Ordines de accessu dissentiunt. Landgravia ad tractatus mittit. Pomerani discedunt. 44. Salvius Monasterium excurrit. Gallorum de bello Danico querelæ. De invitatoriis Gallorum literis. De procuratorio Suecico. De tractatibus Danicis. 45. De subsidiis. De Ragoziano fœdere. 46. Cæsarei moræ culpam Suecis impingere cupiunt. Iis Sueci respondent. Luneburgicus Legatus venit Osnabrugam, & abit. 47. Tractatus Monasterii quoque quiescunt. Servientus Osnabrugam venit. 48. Galliæ Rex Ordines Imperii ad tractatus invitat. Idem & Legati Gallici faciunt. 49. Cæsarei jam ultro procuratoria exhibere cupiunt. In procuratorio Cæsareo pauca desiderantur. 50. Cæsareorum circa procuratorium probandum moræ. 51. Lambergius Comes Osnabrugam venit. Legatus Lusitanus Monasterium venit. Lusitani Suecis arctius fœdus offerunt. 52. Cæsarei secretos tractatus tentant. 53. Legati Suecici Ordines Imperii denuo invitant; non sine effectu. 54. Procuratoria Osnabrugæ pro commutatis habentur. 55. Monasterii super procuratoriis disceptationes. Suecorum de iis judicium. 56. Salvii cum Gallis acta, de prima propositione, de ordine tractandorum. 57. De tractatibus Monasterium transferendis, quod Sueci abnuunt. 58. Procuratoria Osnabrugæ mutuo traduntur. 59. Monasterii prima propositio fit. Osnabrugæ im-

ga im-

gæ immediate agitur probantibus Evangelicis. Osnabrugæ propositio prima fit. 60. Contenta propositionum. Judicium de Regiorum propositione. 61. Postulatum Gallorum de Trevirensi omnes improbant. 62. Regiorum postulatum de adventu Ordinum Cæsareis est ingratum; uti & Mediatoribus. Regiorum sententia. 63. Cæsar Electores Venetis pares habet. 64. Cæsarei Stralsundæ salvum conductum negant. 65. Cæsarei funus Lusitanicum abripiunt. De salvo conductu pro Lusitanis Gallorum sententia. 66. Deputationis Francofurtensis acta. 67. Disceptatio de Legatorum Gallicorum literis; 68. De amnestia & gravaminibus. 69. Polonica. 70. Moscovitica. 71. Regina Christina regimen suscipit.

[1644.] [Torstensonius exercitum firmat.]

Torstensonius Holsatiæ, Jutiæque infusus, etsi minores opinione opes ibi reperisset, nobilibus, civiumque locupletissimis Lubecam, Hamburgumque, aut Danicas in insulas refugis; tamen quantum potest augendo exercitui operam dabat inter supplementa distributis, quoscunque è conductitio Danorum milite in potestatem redegerat. Delectus quoque Hamburgi, Lubecæque habiti, ac Mortaignius in Hollandiam missus, ut quæ ibi parabatur classi maturandæ operam daret, simul duo peditum millia conduceret. Observandis per Saxoniam rebus Kœnigsmarckius cum expedita manu destinabatur, cui supplendis legionibus, ac scribendis novis Inferior Saxonia cum Oldenburgensi Comitatu assignabatur. Sed minor designatione proventus erat. Nam Bremensis Præsul bellum malebat, Oldenburgicus Comes Cæsareis clam pecunias, Dano nuper copias submisisse arguebatur; quorum utrumque is abnuebat, extra belli consortia deinceps quoque mansurum se professus: cæterum ut immunitate hactenus indulta frueretur pertendebat. [Luneburgici onera detrectant.] Sed & Luneburgici Duces onera abnuebant, simul ut Hildesiensi agro miles Suecicus deduceretur postulabant, Torstensonio contra inevitabilem belli necessitatem excusante, & cum ipse pro tuenda eorum ditione, ac promovendæ honestæ paci operam navet, æquum non esse, eosdem in nullam oneris partem venire. Ea Legatis, quos Duces super Kœnigs-[7 Jan.]marckii postulatis questuros ad Torstensonium miserant, respondebantur, acriter represso Legatorum uno, qui sat importune minas spargebat. [20 Jan.] Nec minus tamen iidem exemtionem à tributis apud Joannem Oxenstiernam Mindæ postulabant: Sibi per nuperam cum Cæsare transactionem hujus hostibus pecunias conferre fas non esse. Eo fine suorum sibi oppidorum tutelam concessam, ut parti utrique tributa negare possent. Si Suecos pecunia juverint, inutilem fore suam circa communes tractatus operam, velut in adversam partem descenderint. Controversias Sueciæ cum Danis ad se non spectare. Addebatur, ut oppidis suis præsidia Suecica deducantur. Eadem postea per literas à Regina petebant. Sed de oppidis ad instantes pacis tractatus rejectum; reliqua onera necessitas ac ratio belli excusabat. Westphaliæ porro rebus Gustavus Otto Stenbockius præficiebatur. Pomeraniæ oppida inspicere Duglassius jubetur; in quam & Petrus Andreæ F. cum equestri legione destinatur ad subita belli excipienda. Reichwaldus tribunus cum quingentis equitibus in Silesiam missus, ut è Polonia frumentum Glogoviæ inferret. Inter quæ Hermannus Boothius, dum novas in Livoniam irruptiones meditatur, per Suecicos præfectos Hamburgi intercipitur, quem Torstensonius Wismariam deduci in custodiam jubet, in Sueciam deinde trajiciendum. Nam ob pactum circa captivos cum [1644.] hoste initum supplicio afficere quantumvis meritum non audebat. Arctiori ejus custodiæ æs alienum, quod in Suecia quondam contraxerat, obtendebatur. Etsi idem post custodia elapsus laqueum, qui ipsi in Suecia paratus erat, effugiebat. Eodem quoque tempore Adamus Schickardus quondam post obitum Banerii turbarum incentor, nunc circa Rostochium in Cæsareorum manus tradendum agitans à Wismariensibus intercipiebatur, cum is, ne petente Torstensonio dederetur, fuga se proripere conaretur. Meclenburgicus ut fido magis homini Rostochium custodiendum crederet monebatur.

§. 2. Ast Kœnigsmarckius cum Bremensi ac [Bremensis Præsul hostilia sentit.] Verdensi præsulatui tributa imperasset, suspecto Præsule eodem adproperat, ac Verdam in potestatem redigit, quadraginta peditibus cum optione insessam. Inde propius Stadam suggressus mitti postulabat, qui secum transigerent. Adspernante Præsule statim in hostilia prorumpitur, ac provincia, qua pertingere licebat, à Kœnigsmarckio subigitur, dissipatis istius delectibus, ipso vicissim non minus qua dabatur Suecicos intercipiente ac cædente. Sed tunc quidem dilato Bre-[Kœnigsmarckius in Misniam abit.]mensi negotio in Misniam abire potius habebatur. Cæsareorum enim equitum centuriæ sedecim superato apud Dresdam Albi Grimmæ consederant. [15 Jan.] Unde Axelius Lilius Lipsiæ tunc præfectus equites suos hosti haut pares Naumburgum dimittebat. E Torgensi arce præsidiarios Lipsiam se recipere jussos in via subito ingruens hostis oppri-[24 Jan.]mebat, gregariis centum quinquaginta inter supplementa distributis, præfecto Dresdam deducto. Hinc à Cæsareis Weissenfelsa oppidum direptum, duabus quoque machinis minoribus, quæ arci isti firmandæ Lipsia submittebantur, in via una cum duodecim peditibus per Croatas interceptis. Ac animus Cæsareis erat Lipsiam paulatim in angustias redigere, vicinis circa oppidis infessis. Enimvero Kœnigsmarckius, qui Axelio Lilio ad curandam Pomeraniam evocato istum tractum tueri jussus erat, audito Cæsareorum conatu huc excurrere constituit, quod in Bremensi agro stagnantes hiberna tempestate aquæ longius progredi prohiberent. Is repente ingruens Cæsareos Grimmæ agentes oppressisset, ni monente transfuga isti mature se Pegaviam versus subduxissent; triginta equitibus in receptu desideratis. Quinquaginta tamen dimachæ in Grimmensi arce relicti ab isto capti. Pegaviam quod pedites ad manum non essent, invadere tunc non licebat. Nec reliquos, qui Altenburgum recesserant, insistere tutum videbatur propinquis Hatzfeldianis, qui nuper Mainungam ternis assultibus post quadringentos suo-[21 Jan.]rum amissos deditione ceperant. Unde copiis suis ad Salam reductis quieti nonnihil indulgendum censebat, in omnes interim hostium motus intentus. Nec diu post, audito tribunum Reckowicium excurrendi solertem cum Croatarum legio-[7 April.]ne Ci-

1644 ne Cizę agere, solita celeritate advolat, ac summo
mane quantumvis paratum profligat, pręter ip-
sum tribunum centum quinquaginta cęsis captis-
qué.

Hatzfeldii Jenanis expeditio. §. 3. Mox tamen cum Hatzfeldius è Franconia
movens Rudolfo Colloredo, ac Bruęo non pro-
cul Chemnicia subsistentibus se junxisset, pręter
10 April. solitum militem Bavaricas quasdam legiones tra-
hens; Kœnigsmarckius istis impar Hala Eislebi-
am, inde trans Werram se recipit, & à Landgravia
auxiliis se sublevari postulat. Quæ licet metue-
ret, ne ista occasione hostis intra ipsius provinciam
pertraheretur; è Superiore tamen Hassia Joan-
nem Geisium cum bis mille equitibus evocat, cum
Kœnigsmarckio qua ratio belli suaderet hostibus
occursurum. Interea Hatzfeldius Cęsareo, Ba-
varicoqué milite stipatus apud Jenam superato Sa-
la Northusam abierat, ubi relictis octingentis pe-
ditibus pręter ægrotos cum sex equitum millibus,
ac valida peditum manu Wernigerodam, inde Go-
slariam & Osterwicum progreditur. Credebatur
Halberstadium tentaturus, ni cuncta ibi parata
ad repellendam vim comperisset. Nec dubium e-
rat, quin Luneburgicos transitum per suam pro-
vinciam, annonamqué ac paratum bellicum cum
machinis poposcerit, ut Archiepiscopo Bremensi
copias sociare posset. Sed illis hęc omnia abnuen-
tibus ea destinata frustra fuere. Contra Kœnigs-
marckius cum Hassi propius licet suggressi con-
junctionem vario obtentu, ac pręcipue pabuli in-
opia excusarent, à finibus Hassiæ repente Lipsiam
30 April. revolat. Sed & Hatzfeldius è stativis ad Sylvam
Hercyniam eadem qua venerat via trans Salam
regreditur, suis legionibus in vetera hospitia, Ba-
varicis in Superiorem Palatinatum dimissis. Cę-
sarei sub Colloredo, & Bruęo circa Zwiccaviam
subsistebant Gallasio è Bohemia se moventi soci-
andi. Tota hac expeditione Hatzfeldius non a-
liud operæ pretium fecerat, quam ut pręfectum
turmæ è Koenigsmarckianis cum quinquaginta
circiter equitibus interciperet, ipsius contra equi-
tatu isthoc itinere non parum attrito. Kœnigs-
marckius interim Lipsiam milite ac annona fir-
mat, oppidanis arma adimit, quod pacta quon-
dam à decurionibus suis cum Torstensonio inita
subscribere nollent. Minora qnoque Misniæ op-
pida, quod munimentis ita repente nudari non
possent, pręsidiis obtinere satius ducebat moran-
do hosti. Inde per Halberstadiensem ditionem
Visurgim versus properat sistendis Archiepiscopi
conatibus, qui paterno bello implicitus Suecis ho-
stilia qua poterat intendebat.

Cæsareorum consilium. §. 4. Cognita Suecorum in Daniam irruptione,
Cęsarei duces, cum Hispanis, Bavaricisqué Passa-
vii convenerant, super ratione belli deinceps ge-
rendi consilia collaturi. His placebat, non tam
Danum bello eximere, quam Suecos intra angu-
stias Chersonesi Cimbricę, in quas se conjecerant,
concludere, ac si vi non possent opprimi, fami de-
struendos tradere. Eó fine Gallasius cum prima-
rio Cęsaris exercitu in Holsatiam ire jubetur. Ex
altera parte Hatzfeldius Bremensi Pręsuli junctu-
rus se erat; cui Orientales Frisii excusso Hasso-
rum jugo, cum Oldenburgico, Luneburgicis-
qué sociandi sperabantur, queis Kœnigsmarckium
Hassosqué opprimere in proclivi foret. Bavaricos
in superiore Germania sat habituros Gallicas co-
pias submovisse. Ita oppresso intra Holsatiam
Torstensonio loca pręsidiis Suecicis insessa vi aut
fame facile in potestatem redactum iri. Ceterum
mense Martio Cęsar Regi significat, Gallasium
cum exercitu propediem ipsi auxilio iturum; tum 1644
hortatur, ut suas ipsi copias jungat, operamque ad-
versus communem hostem navet. Lente tamen Gallasius in Holsatiam movet.
Gallasii expeditio procedebat, qui vergente jam
mense Majo lustratis apud Falckenoam copiis per
Nariscos in Misniam movet, ubi Colloredus, &
Bruęus, simul quinque legiones Hatzfeldicę ipsi 29 Maji.
sociantur. Cizam progressus arcem ibi sexaginta
peditibus insessam machinis quatit, ac dum pręfe- 12 Jun.
ctus super deditione dubitat assultu expugnat,
pręsidiariis sub sua signa distributis. Sequebantur
istum octo equitum millia, cum sexcentis Croatis
ac duabus dimacharum legionibus; peditatus qua-
tuor hominum millia explebat. Pręter Lipsiam
progresso Sala apud Bernburgum, Albis apud
Werbenam superatur. Post transitam Havelber-
gam, ac Perlebergam Meclenburgicæ infunditur,
ac Boizenburgensem turrim invadit. Eam Jonas Boizenburgum
Simonis vigilum præfectus cum sexaginta pediti- expugnat.
bus octo per dies strenue tuebatur, occisis Cęsa-
reorum ducentis amplius, sauciatis trecentis. Tan-
dem derivatis è fossa aquis subjectus cuniculus 18 Jul.
turrim cum omnibus pręsidiariis in aërem evibrat.
Eo impetu & adjectum castellum vi perrumpitur,
trucidatis omnibus, qui intus reperiebantur. Hinc
Oldesloę castra muniebat Gallasius, valida manu 29 Jul.
palustrem versus tractum emissa, intercludendæ
viæ inter Stapelholmiam, & Sleswicum, qua le-
gionibus Suecicis è Jutia transeundum erat. Quæ 20 Jul.
destinata Torstensonii vigilantia eludebat. Bruęus
quoque cum mille equitibus exploratum emissus
noctu Chilonium irrumpebat, quod duas per ho-
ras diripiebatur, cęsis viginti & uno militibus Sue-
cicis, qui ægroti decumbebant, octodecim capti-
vis abductis. Acris ibi penuria peditatui Cęsareo
incubuit, ob quam plurimi Hamburgum ac Lu-
becam diffugere, cadaverosa facie famem professi.
Donec inopię ab Hamburgensibus subveniretur
subvecta annona; quorum vici haut eo secius ho-
stili modo diripiebantur, donec Gallasius insigni
dono delinitus modestiam militis sui polliceretur.
Illis in castris Danicus quoque miles ipsi jungitur; Dani Gallasio junguntur.
mille equites, duo peditum millia quingenti erant.
Gallasius inde Segebergam, mox Chilonium mo-
vet: quod oppidum impetu perruptum; arx de-
ditione capitur. Oppidum militi in prędam con-
cessum. Bruęus inde mille cum equitibus in Hœc- 4 Aug.
kingium tribunum incidebat, qui à Torstensonio
trecentis cum equitibus missus erat, investigandis
Cęsareis per sylvas dispersis. Eo conflictu ipse tri-
bunus cum tribuno ac turmæ pręfecto cecidit;
dimidia quoque gregariorum pars cęsa aut capta:
reliquis ęgre euadentibus.

§. 5. Ast Torstensonius contractis apud Rens- Torstensonius Gallasio obviam tendit.
burgum copiis haut è re judicans diu ibi desidere,
in hostem ire, ac pręlii copiam facere constituit.
Unde transito Eidora Neomonasterium movet;
Rensburgo pręsidium deducit firmando peditatui 8 Aug.
suo, quod isti tuendo septingentis militibus opus
esset, nec oppidum iisdem alendis sufficeret. Inse- 9 Aug.
quente mox Gallasio Torstensonius acie locis æ-
quis explicata ad meridiem usque constitit. Sed
quia Gallasius inhibito agmine inter paludibus in-
ternata virgulta subsistebat, Torstensonius ad vi- 10 Aug.
cum Bornehovam, postera die Segebergam pro-
greditur, unde pręsidio deducto arcem igne delet.
Hinc Oldesloam abit, ubi hostis è vestigio inse- Idem Holsatia excedit.
cutus in adverso colle pedem firmabat. Credidit
Torstensonius cum peditatu superiorem prælii 11 Aug.
copiam facturum; eoqué etsi locus ob uliginem,
& sparsa passim virgulta explicandę aciei incom-

1644. 12 Aug.

modus esset, sequenti mane cum machinis propius hostem suggreditur. Sed cum hic munitis jam castris se teneret, mutuas inter displosiones & modicas velitationes dies consumtus, pauculis apud Suecos cadentibus. Raceburgi hinc paucos per dies Torstensonius subsistit, dum commeatus Lubeca petitur, quę urbs licet affectu in Suecos parum prona florenti Suecicorum exercitui forum abnuere non audebat. Cęterum Torstensonius tanta industria iter instituerat, ut licet ante ora hostis exercitum traduceret, ne unico quidem vehiculo iste potiri posset, quod impedimenta valido cum pręsidio semper pręmitterentur. Idem porro Holsatia ideo prior excedebat, ut consumtis omnibus hostem subseqnentem penuria attereret. Gallasius intellecto Torstensonium Raceburgum concessisse, Mełnę considere decreverat, si Danis apud ipsum morari placuisset. Sed his ab-

16 Aug. Gallasius Albim transit.

nuentibus recta Lanenburgum tendit, ac munitis ante vastatam arcem castris se tenet, quoad ponte perfecto copias in alteram Albis ripam traduceret.

20 Aug.

Postremo ejus agmini valida Suecicorum caterva incumbebat, quę multis cęsis quadringentos milites cum parte impedimentorum intercipiebat. Ita Gallasius hac expeditione nullum operæ pretium fecerat, nisi forte turrim Boizenburgi evertisse, ac Holsatiam funditus evastasse tanti fuit. Equidem ipse gloriabatur, Danis se exhibuisse, quę ab ullo mortalium pręstari possent. Judicabant tamen alii, Suecicam classem in Chiloniensi portu adversis ventis detentam potuisse opprimi, si, antequam Suecicus exercitus contraheretur, iste adproperasset. Consilium porro ipsi erat Magdeburgum ire; inde apud Havelam considere, prout res suaderet arma conversurus.

Dani à Cæsareis non sine offensa separantur.

§. 6. Danicę porro copię brevi hac expeditione ad dimidiam partem per seditiones imminutæ; quę cum ad Holsatię limites una cum Cęsareis pervenissent, longius progredi abnuebant, nisi novis à Rege mandatis acceptis. Fremebant inde, promissa sibi servata non fuisse; neminem comparuisse, qui stipendia & annonam expediret. Nec impedimenta sibi esse tanto itineri adornata; non alia mente venisse, quam ut prelio certarent. Ita quicquid caneret Gallasius, in stativa sua regredi pertendebant. Sed cum idem ostenderet, nunc regressos facile à Suecis opprimendos, ipsum trans Albim Bardevicum usque sequebantur. Inde per Bremensem agrum itinere facto cis Albim Gluestadium se recipiebant. Discessum fuit magna utrinque offensa, & mutuas inter exprobrationes. Gallasius querebatur, Danos ample pollicitos parum servasse, ac multa finxisse. Duorum mensium stipendia pro exercitu Cęsareo promisisse, tum omnium suarum copiarum conjunctionem, ac complura agrestium millia. Jactasse insuper classem Suecicam & peditatum à se deletum. Utraque inania comperta. Dani contra exprobrabant, Gallasium circa opprimendam Suecorum classem, & exercitum intra angustias hærentem, officium non fecisse. Inter pocula eundem jactasse, ita Suecos à se inclusos, ut nemo eorum evasurus inde sit. Nunc præter os ipsius eosdem transisse. Hic interim per Veterem Marchiam quantum poterat versus Magdeburgum properabat, multis passim signa deserentibus, aut per Dræmlingenses rusticos trucidatis.

Torstensonius Gallasium insequitur.

§. 7. Ast Torstensonius, etsi jam Danos ulterius premendi Gallasio digresso facultas esset; tamen quod metueret, ne hic refectis aut firmatis per utramque Saxoniam copiis validior mox ingrueret, è vestigio ipsum persequi constituit. Igitur commeatu Lubeca instructus Gadebuscham petit, paulisper ibi moraturus, quoad Albis ponte sterneretur. 1644. 19 Aug. Animus ipsi erat Dæmitzæ Albim transire, quo fine ejus arcis præfectum omnia parata ponti extruendo habere jusserat. Ast hic præter jussum satagens pontem properabat, antequam ex adversa ripa castellum illi tegendo extructum foret. Eo cognito Gallasius Trauditschium supremum vigiliarum præfectum cum bis mille equitibus misit ponti destruendo; qui centum equites Suecicos ibi transgressos fudit, ac quibusdam captis, cæteros Garlebiam fugere coëgit. Inde castello exiguo oppresso vicinas huic ripę rates destruxit. Ita pons iste interruptus; quo si statim uti potuisset Torstensonius, Gallasius exitium non videbatur declinaturus. Nunc mora aliqua intercedebat, dum Boizenburgi pons extruitur, ac dux à soliro sibi morbo recreatur. 1 Sept.

Elector quædam loca Misniæ recuperat.

§. 8. Ast Saxoniæ Elector digresso Kœnigsmarckio obsidium Chemniciæ circumposuerat; quam cum primo impetu expugnaturum se nequidquam sperasset, desiderato Schweinicio tribuno, aliisque solitas obsidentium artes admovebat, ac tandem solo tenus mœnia dejiciebat. 1 Jul. Ita Muhlius tribunus, qui strenue rem gesserat, oppidum in has leges dedit, ut ipse cum suis Erfordiam deduceretur, exceptis illis, qui quondam sub Cęsare aut Electore stipendia fecerant; equitibus equi ademti. 20 Jul. Inde Grimmensis arx impetitur, quam optio per flagitium nulla necessitate dedebat; quo nomine & mox pœnas capite luit. Rochlicensis arx assultu expugnatur. Optio pręsidii ob convicia in Electorem jacta, queis immodicum venandi studium exprobrabatur, ab hoc in furcam sublatus. Apud Leisnicensem arcem deditionis leges 3 Aug. servatę non sunt, sed omnes gregarii sacramento Electoris adacti. In Lusatia quoque Sonnewalda ab Electore recuperata; equites, qui oppidum insederant, equis ademtis dimissi. Lucca lento obsidio ad famem jam erat redacta, cui jussu Axelii Lilii è Pomerania subventurus accedebat Petrus Andreę F. tribunus cum sex equitum turmis. Sed huic Callenbergius tribunus Saxonicus cum sex equitum, quatuor dragonum turmis apud Libenaviam occurrit, ac numero pręvalens Suecos pellit, uno turmę præfecto cęso, altero capto. Centum quoque gregarii necem aut captivitatem subiere, multi dispersi, ut tribunus cum ducentis duntaxat in Pomeraniam reverteret.

Kœnigsmarckius in Misniam excurrit.

§. 9. Kœnigsmarckius interea magnam Bremensis præsulatus partem imperata facere coëgerat. Sed & ipsius catervæ hinc inde Albim transmittentes Gallasianos carpebant; quarum una 23 Jul. Bleckedæ Albim transgressa apud Mælnam centum Croatas oppresserat, ac reliquis cæsis quadraginta cum subtribuno abduxerat. Sed Saxoniæ Electorem præsidiis Suecicis per Misniam insultantem non amplius ferens, cum valida equitum manu eo excurrere instituit. In itinere tribunum Ungarum cum quadringentis equitibus Saxonicis apud Eglam deprehendit, quem arci inclusum in manibus jam se habere credebat. Sed is facto per murum foramine, ac palude circumfusa asseribus strata per silentia noctis cum suis Magdeburgum evasit. Quam ob socordiam signifer, qui stationi illa parte præfuerat, capite mox pœnas dedit. Extremorum tamen nonnulli, qui tardius fugam adornabant, cæsi. Inde assumta è Lipsiensi præsidio 14 Aug. peditum manu arcem Torgensem machinis verberatam in potestatem redigit, centurione cum

centum

1644 centum quinquaginta peditibus citra exceptionem se dedente, ex quibus sexaginta amplius, qui Suecis antea militaverant, ad vetera signa rediere, reliquis captivitatis sortem subeuntibus. Lucca quoque dissipatis Saxonicis obsidio liberata, ac enmmeatu firmata, eique Reichwaldus tribunus præfectus. Sed cum Gallasium adverso Albi movere cognitum esset, Kœnigsmarckius deducto Torgensi arci præsidio è Misnia in Halberstadiensem agrum descendit, Cæsareorum conatus observaturus, ac ut pone sequenti Torstensonio se
6 Sept. jungeret. Vix ille abierat, cum Elector Eilenbergensi arci vim admovet, ac post ruinam editam impetu perrumpit, Optione cum triginta peditibus trucidato, cui ne pacisceretur vetitum fuerat. Inde copias suas Enckefortio tradit, qui eas denuo in
21 Sept. Cæsaris verba adigit. Ab hoc Lucca honestis legibus ad deditionem compellitur, præsidio Halberstadium deducto. Deditionem accelerabat, quod Reichwaldus tribunus saxo ictus obire munia non posset, ac reliqui præfecti segnius curarent.

Gallasius Bernburgi castra metatur. §. 10. Ast Gallasius quantum posset accelerans Magdeburgum, mox Stasfurtum attigerat, inde apud Bernburgum ad Salam in monte castra munit, peditatu numeris valde imminuto. In eo iti-
8 Sept. nere Bruæus cum ter mille equitibus Kœnigsmarckianam catervam quingentorum equitum sub Kinskio & Schoenherro tribunis exploratum emissam non procul Egla deprehendit; quam strenue licet resistentem, cum numero prævaleret, in fugam conjecit, ac Halberstadium usque persecutus est. Uterque tribunus cum duobus subtribunis, & aliquot præfectis captus; gregariorum trecenti desiderati. *Torstensonius eodem tendit.* Contra Torstensonius, è solito sibi morbo recreatus, dimisso in Holsatiam Jutiamqué cum legionibus aliquot Helmoldo Wran-
7 Sept. gelio, per Luneburgicam iter ingreditur. Ad Halberstadium Kœnigsmarckius cum novem equitum alis, octingentis peditibus ipsi jungitur.
21 Sept. Inde Ascaniam Torstensonius procedit. Ubi bidui quiete exercitui concessa, quod hosti tam celerem sui adventum parum speratum intelligeret,
26 Sept. Alslebiam ad Salam uno milliari supra Bernburgum sitam progreditur. Sed quia hostis munitis
27 Sept. in monte castris invadi non poterat, iste Salam vado transiit, ac arcem Bernburgensem, quam medius fluvius oppido sejungit, occupavit, cæsis qui eam tuebantur, ac turmis Cæsareis trans flumen rejectis, hoste machinis incessanter fulminante. Copya tribunus cum ducentis peditibus arci imponitur, quam globu ignivomis Cæsarei incassum infestabant. Torstensonius cum exercitu secundum Salæ ripam ex adverso Munchneuburgi tendebat; ubi dispositis machinis hostem castra mutare erebro globorum jactu cogebat. Mox & è Bernburgensi arce machinis fulminantibus altera vice tentoria alio transferre subigebat. Inter hæc Gallasius nulli conflictui ansam præbuerat, ut facile à prælio ipsum abhorrere pateret. Ita uterque exercitus castris oppositis ad finem usque Septembris hærebat. Qui è Gallasianis intercipiebantur confirmabant, valida auxilia ab ipso expectari. Et idem castra sua exquisite muniebat, ut facile adpareret, ipsi in animo esse diutius ibi morari.

Castra castris opponuntur. §. 11. Quanquam autem Torstensonius non dispiceret, unde auxilia hosti venire possent; tamen Kœnigsmarckium cum quindecim alis trans Albim mittit, si quid de adventu Cæsareorum audiretur. Sed silente ibi fama, ac Saxonicis post captam Luccam in tuta digressis in castra iste redit, 1644
sexaginta Cæsareis equitibus apud Albim oppressis. Igitur stabat sententia Torstensonio Gallasium non amittere, seu Magdeburgum verteret, seu adverso Sala adscenderet, quæ solæ ipsi viæ patebant. Tum quantum potest exercitum augebat, evocatis Lipsia & Erfordia, aliisqué oppidis, quæ commode præsidiis detrahi poterant. Landgravia quoque monetur mille quingentos equites, mille pedites submittere. Tum validæ equitum stationes Munchneuburgi, Calbæ, Halberstadii, Ascaniæ, Mansfeldæ, ac vicinis locis disponebantur, compescendis hostium excursionibus, ut nullibi prope nisi Magdeburgo annona non sine magna molestia, & periculo ipsis petenda esset. Unde ingens in castris Gallasii penuria, ut viri & equi passim procumberent, multi ad Suecos transfugerent; Danis, ac qui his favebant cavillantibus, in media nunc Germania inclusum teneri, qui nuper Suecos à se in casses redactos gloriatus fuerat. Inter hęc Fridericus Hassiæ Landgravius, dum Lipsia ad Torstensonii castra cum quinquaginta equitum præsidio proficiscitur, à validiore hostium caterva invaditur, quæ cæso turmæ præfecto Stellano Mœrnero cum viginti equitibus Dœliciam ipsum refugere cogit. Vicissim per Torstensonii catervas, quæ retro hostium castra subinde persultabant, plurimi quotidie intercipiebantur. Ex his *Cæsarei pabulatores vapulant.* intellectum à Gallasio è singulis turmis novenos equites cum universis pabulatoribus Quedlinburgum versus emissos. Adversus quos Kœnigsmarc- *4 Oct.*
kius noctu cum bis mille equitibus mittitur sub quinque tribunis, quos inter & Carolus Gustavus Palatinus erat, eo militiæ gradu in Curlandica legione tunc functus. Iste Salam Calbæ transgressus inter Ascaniam & Sanderslebiam Cęsareos turmatim consistentes una cum pabulatoribus deprehendit. Præmissus fuerat ad dextram cum centum equitibus Palatinus, cum totidem ad sinistram Duglassius, ut hostis ex utroque latere & à fronte simul invaderetur. Sed Palatini turmam magno numero irruens hostis fundebat; ipsum octo equites in angulum duarum sepium eoncursu factum compulerant, quorum tres gladio ille transadigebat, cæteri tubis inversis caput humerosqué graviter tundebant, donec accurrentes alii cæsis hostibus saucium eriperent. Sed mox universis ingruentibus conflictu commisso Cæsarei fusi pars Mansfeldam, reliqui castra versus fugam arripiunt. Qui primo impetu in manus inciderant, cædebantur, cæteri fere capti, quos inter plurimi præfecti. Per hos cognitum mille quingentos equites fuisse, qui castris egressi forent: Ex his duę catervæ, quæ conflictui non adfuerant, versus Hercyniam sylvam se proripuerant, è reliquis vix centum evaserant. Inter cæsos subtribunus Spitznasius, & præfecti turmæ Mareschallus, ac Grevierius Comes, aliique ductores erant. Suecorum pauci admodum, nec ullus inter hos ductor desiderabantur. Capta equorum tria millia, ac vehiculorum magna vis igne deleta. Kœnigsmarckius *9 Oct.*
captivis Halberstadium deductis salvus in castra revertebat. Ea clades famem in castris Gallasii non parum augebat.

§. 12. Huic enixe roganti Saxoniæ Elector equitatum suum sub Enckefortio duce auxilio mittebat, cui & duæ Cæsareorum legiones è Silesia accesserant. *Gallasio auxilia veniunt.* Tum & rumor spargebatur, plures mox è Franconia, ac Silesia adfore. Ast Torstensonius etsi hosti par, quod ipsum undique circumdatum intra castra fame perdere constituisset, Has-

1644. ficas copias sub Geisio duce ad se accitum ibat. Kœnigsmarckius Ascaniam missus, qui continuis excursionibus frumentatione exclusum summas in angustias redegit; unde magna hominum jumentorumque vis fame extabescebat, cum Suecicis in castris annonæ affatim esset. Nec aliud Gallasio relictum, quam ut repente noctu Magdeburgum se proriperet. Quo fine & canes; gallos, ac asinos castris dimoveri jusserat, ne iter ipsius clamore proderent. Ei deprehendendo Torstensonius diligenter invigilabat, Sala tribus latissimis pontibus strato, ut abeuntium vestigiis statim inhærere posset. Tum & Albi apud Aquas pons injicitur, ut si Gallasius Magdeburgum evaderet commeatu Witteberga subvehendo excluderetur. Inter quæ Duglassii subtribunus cum trecentis equitibus trans Albim exploratum missus oon procul Magdeburgo in insula duarum Cæsarearum legionum sarcinas deprehendit, quibus

4 Nov. direptis, sexcentis equis ac captivis aliquot, multaque præda potitur.

Cæsarei Eislebiam diripiunt. 21 Nov. §. 13. Miserat iode Gallasius pabulatores suos Eislebiam, ubi oppidani acriter initio resistere, cæsis triginta amplius, sauciatis pluribus. Sed cum diffuso oppido tuendo hant pares forent, Cæsarei irrumpentes magnam ejus partem diripiunt; donec oppidani collectis denuo animis istos iterum expellunt. Eo cognito Torstensonius cum majore equitatus parte præter hostis castra Eislebiam versus istis intercipiendis tendit. Gallasius cum quid ageretur satis coojiceret, ac illis pabulatoribus deletis extremum sibi à fame exitium imminere videret, ea occasione usus sequenti oocte tacitus non citra trepidationem è castris Stasfurtum, inde Magdeburgum se proripit, magna vi vehiculorum ac ægrotorum in castris, tum duabus grandioribus machinis Stasfurti relictis. Noctu in Suecicis castris eo motu percepto, displosis duabus machinis signum datur. Quo audito omissis pabulatoribus Torstensonius ad sua castra revehitur. Sed hoste jam longius progresso, & equis ex itinere defessis statim insequi consultum non ducebat.

Gallasius Magdeburgum evadit.

Pabulatores Cæsarei intercipiuntur. 22 Nov. Postera luce, dum Sueci circa exspolianda Gallasii castra occupantur, missi Eislebiam pabulatores cum adjuncto mille quingentorum equitum & dragonum præsidio revertunt, suos discessisse ignari. Quibus statim ingruentes Sueci universum pabulatorum agmen intercipiunt cum adjuncta militum manu, è quibus trecenti tantum fuga retro arrepta in Hercyniam sylvam evadunt. Inter captivos erant subtribunus, excubiarum præfectus, multique ductores alii. Torstensonius hinc duas equitum legiones, mille pedites Servestam mittebat, ne hostis ejus oppidi commoditate frueretur, & ut, si Albim iste transiret, infestari inde posset. Simul in hostem intentus suos Aquis apud pontem paratos habebat.

§. 14. Sed cum Cæsareum equitatum Magdeburgi inclusum è pabuli inopia brevi exitium maneret, Bruæus, & Enckefortius, si qua evadere

21 Nov. possent, media nocte summo cum silentio fugam adornant, Gallasio cum peditatu, machinis, & sarcinis Magdeburgi relicto. Ea re cognita Torstensonius toto cum equitatu, ac parte peditum equis imposita istos insequitur, itinere altius Witebergam versus flexo, ut eo oppido illos excluderet.

Cæsareus equitatus vapulat. Apud Niemeccam non procul Juterboca eos assecutus per reliquam noctis partem juxta consistebat. Sed summo mane eosdem aggressus, nulla

23 Nov. suorum jactura in fugam conjicit, ac ad uoum à Lucca milliari perculsis instat. Cæsorum numerus ob latitudinem camporum iniri non poterat. 1644.

Capti Enckefortius, tribuni Awackius & Schleinicius, ac præfectorum magnus numerus, cum mille quingentis gregariis; accedebant octodecim vexilla, & ter mille quingenti equi. Bruæus ægre Suecorum manus elapsus cum quadringentis quasi Sonnewaldam evadebat. Reliqui late dispersi qua quisque poterat se eripiebant. Maxima clades duabus Saxonicis legionibus incubuerat, quæ agmen clauserant, è quibus vix triginta evaserant, multum querente Eockefortio, à Bruæo se desertum. Ita deleto Cæsareo equitatu Torstensonius Kœnigsmarckium, & qui commodum tunc advenerant, Hassos ad obsidendum intra Magdeburgi suburbia Gallasium relinquebat.

§. 15. Ipse cum reliquo exercitu in Misoiam vertit, ac Pegaviæ, quam trecenti Saxonici sub Gerstorfio tribuno insederant Lipsiensibus valde infesti, deditionem imperat, multum hortatus præfectum, ne sua pertinacia oppido invalido exitium arcesseret. Torstensonius in Misniam abit. 4 Dec. Sed isto defensionem adornante noctu ignivomi globi injiciuntur, à quibus excitata flamma vento dilata oppidum in cineres redegit. Gerstorfius repudiatam prius deditionem nunc sero affectans cum suis arbitrio victoris se permittere cogitur. Ipse cum subtribuno Wedelbuschio, ac reliquis ductoribus captivitatem subiit; gregariorum plerique Suecicis turmis admixti. Idem fatum centuria peditum subit, quæ arcem Crzensem insidebat. Inde longos post labores legiones per Misniam & Thuringiam in hiberna distribuuntur, quibus ad finem usque anni quietem agitabant. Ipse Torstensonius pretorium Cizæ constituerat, catervis subinde in Bohemiam missis, quæ vicinum Misniæ tractum tributis subjiciebant. Tum imprimis augendis copiis operam navabat. Et quia in Bohemiam penetraturus metuebat, ne Hatzfeldius ac Bavarici, & quicquid illis partibus copiarum superesset, ipsi ingruerent, postquam Galli jam in hiberna concesserant, tribunum Laurentium Lindanum, & Avaugurium Residentem Gallicum ad Legatos Gallicos Monasterium mittit; operam darent, ut copiæ Gallicæ quamprimum rebectis hibernis in hostem rem gererent, ne sibi soli universa belli moles incumberet; aut si iste utique in Suecos se verteret, eundem è vestigio sequerentur, ac ad communem causam operam secum jungerent. Elector quoque Saxoniæ armistitium jam circumspicere videbatur, urgentibus filiis, è quibus Augustus Magdeburgi Administrator, cum Vinariensi Duce, ac Schwarzburgio Comite ad Torstensonium invisens super eo velut obiter mentionem injiciebat, à quo non abhorrere se Torstensonius innuebat, etsi oec id magnopere affectare videri vellet. Quanquam enim à Saxone parum amplius periculi immineret, accisis valde ipsius copiis, & vastata provincia; tamen quia Lusatia ipsi supererat novis delectibus agendis, ac in Cæsareas provincias penetraturo expediebat à tergo omnia pacata habere, haut inutile videbatur cum eo Principe transigere. Et spes erat, tandem malis fractum ferociam exuiturum. Quo fine & per ambages insinuari ipsi curat, decretum sibi omoem circa Dresdam ad octavum usque milliare regionem flammis evastare. Cæterum quanquam ipse in Holsatiam reverti jussus esset ad rem adversus Danos gerendam; tamen cum neque totum exercitum eodem pertrahere posset, neque se absente haberet, quem isti tantisper præficeret, potius videbatur tota vi bellum in Cæsaris provincias ad

Danu-

1644 Danubium usque devolvere, ut tandem aliquando is paci animum adplicaret; tum ut Ragozio animus adderetur, ne cum Cæsare transigeret.

Reliquiæ Gallasiani exercitus Witebergam evadunt.

§. 16. Interim Gallasium Magdeburgi inclusum Kœnigsmarckius, & Gesius urgebant. Albis Schonbeccæ, & Aquis ponte stratus erat prohibendæ subvectioni, & ut fugam tentanti statim insisti posset. Ex altera ripa Servesta, ac Burgum valida manu tenebatur, stationibus passim dispositis, ne quid inde urbi posset inferri. Et quia constabat apud Gallasium agitatum fuisse, ut pedites navigiis impositi secundo Albi Glucstadium veherentur; Kœnigsmarckius ipsos statim insequi jubebatur. Tum & Dæmitzæ omnia disponebantur, ne impune illac transirent. Inter hæc Gallasianos panis, salis, ac lignorum inopia mire urgebat. Oppidani ne pretium quidem offerentibus annonam vendebant, ac interdictum ab Electore erat Trandorfio urbis præfecto, ne ex penu suo istis quid præberet, si vel maxime omnibus fame pereundum foret. Unde ductores gregariique, qua licebat deserere, equinis quoque carnibus jam deficientibus. Transfugæ, qui magno numero Suecicæ militiæ adscribi petebant, fere repudiabantur, quod fame ac frigore confectos vires destituerent obeundis muniis. Ipse Gallasius bina in dies crapula mœrorem ob rem male gestam diluebat, exsecrantibus omnibus tantum exercituum perdendorum artificem; quem tamen favor Maximiliani Trautmansdorfii Comitis in aula Cæsaris tutum præstabat. 23 Dec. Tandem cum glacies Albi fluitans Suecorum pontes perrupisset, nec pontonibus flumen trajicere liceret, Gallasius reliquias sui exercitus, bis mille peditibus, aut inermibus equitibus constantes, cum duodecim machinis minoribus Witebergam præmittit, reliquis machinis & vexillis Magdeburgi retentis. Hos Kœnigsmarckiani qui trans Albim agebant, statim impetere, ac mille captivos ex illis, qui lassitudine, aut ultro agmen deseruerant, intercipere. Quod tamen isti numero inferiores essent, nec pedite aut dimachis fulcirentur; hostis contra agmen carragine tegeret, ac machinis uteretur, internecio huic inferri non poterat. Ita mille circiter milites Witebergam, inde in Bohemiam perveniunt; miseræ reliquiæ selecti & veterani exercitus, quem proxima æstate in Holsatiam Gallasius deduxerat, citra prælium ad incitas deducti. Unde novum circa exercitum formandum Cæsar satagebat, cui Hatzfeldius dux constituebatur, initio nonnihil tergiversatus, quod antea sibi seniori Piccolomineus prælatus esset. Is in Bohemiam quatuor millia solitum sibi militem deducebat; cui adjunguntur, qui Gallasiano exercitui superfuerant, & qui hactenus Olmucium, & Silesiæ oppida obsederant. Gœtzius quoque, qui in Hungaria rem gesserat, & aliquot Bavaricorum millia evocantur; queis ut Pragæ convenirent indictum.

Per Silesiam gesta.

§. 17. Torstensonio longe in Holsatia absente Cæsarei circa recuperanda Silesiæ oppida summo studio connixi fuerant. Ac Drachenberga quidem oppidum sub finem nuper elapsi anni proditione transfugæ Optionis in potestatem hostium concesserat:

Cæsarei recuperant Drachenbergam.

Arx tamen, cui eadem struebantur, vigilantia præfecti servata; quam toto hinc anno laxiore obsidio pressam missus è Pomerania tribunus Petrus Andreæ F. mense Decembri liberavit, è quadringentis, qui assidebant, Cæsareis ducentis quinquaginta captis.

Schweidnicium.

Schweidnicia mature annonæ, ac salis inopia premi cœperat. Unde Seestedius tribunus, qui oppido præerat, aliquot centurias pauperum incolarum inde ejecerat. Nec 1644 eo minus arcte inclusus tandem fame subigente 6 Maji. deditionem in has leges fecit, ut ipse cum omnibus ductoribus, ac Sueco Finnoque milite Francofurtum deduceretur, Germanis sub Cæsarea signa distributis. In vicina quoque arce Furstensteina Cæsarei octoginta peditibus Suecicis potiti fuerant.

Wolaviam.

Wolaviam jussu Gœtzii, cui summam per ista loca curam demandaverat Cæsar, Mitzlafius tribunus vi oppugnabat, admotis machinis, & injecto igne. 16 Jun. Inde tribus locis assultum dabat non sine clade suorum repulsus, ac ipse femur globo trajectus. Nec minus infelici successu alter assultus tentabatur, quingentis amplius Cæsareorum cæsis. Unde omissa vi laxius obsidium circumponitur, quod ut eo diutius sustineret præfectus, ducentos amplius provinciales oppido expellebat; tum & crebris eruptionibus obsessores carpebat. 29 Jun. Tandem annona deficiente honestis conditionibus oppidum dedit, cum ducentis peditibus, tribus machinis, ac omnibus sarcinis Crosnam deductus.

Glogovia frustra obsidetur.

Glogoviam Majorem cum vi oppugnare non auderet, eminus circumdabat Gœtzius validis catervis Freistadii, Sagani, Sprottaviæ, Grunbergæ, Zullichæ, & Schweibussæ dispositis. Ipse stativa Guræ ceperat, ne è Polonia commeatus oppido subvehi posset. Ac jamdudum obsessis in angustum cibaria redierant, ni Poloni, lucri cupidine periculum vincente, subinde frumentum clam intulissent, etsi deprehensis equi adimerentur, quibusdam & aures à Cæsareis abscinderentur. Mittebatur tamen post à Torstensonio Reichwaldus tribunus cum quingentis equitibus, cui se è Pomerania Robertus Duglassius, ac Petrus Andreæ F. cum equestri legione ac dragonum manu Crosnæ jungebant. Quorum adventu audito, quod Suecicorum numerus in majus vulgaretur, stationes Cæsareæ vicinis ex oppidis præcipites Guram se proripiunt, inde longius Winzingam, & Aurisam recedunt, ubi Gœtzius omnes copias contrahebat. 16 Martii. Ita Suecis spatium dabatur sex mensium annonam oppido inferendi. Quo facto in Pomeraniam discedentes frustra mille quingenti Cæsarei equites insequebantur. Sed & post Neurothus oppidi præfectus emissa caterva frumentum è Polonia inferebat, Cæsareis, qui Guræ stationem habebant, frustra id impedire conantibus. Ne messis circa oppidum à Cæsareis corrumpi posset, centum equites è Pomerania Axelius Lillius submittebat. Post tamen cum plerique Cæsarei, qui per Silesiam hæserant, Gallasio in Holsatiam abeunti se junxissent, id oppidum deinceps extra molestiam erat.

Cæsarei Oppelam capiunt.

Sed Oppela quam subtribunus Gunnius cum trecentis peditibus insidebat, fame demum urgente honestis conditionibus deditur, præsidio Crosnam deducto, relictis tamen tormentis.

Olmucium frustra obsidetur.

§. 18. In Moravia Crocovius mense Aprili Lechnitzam arcem per triduum machinis quassaverat. Sed falso rumore de Torstensonii in Misniam adventu territus noctu repente obsidium solvit. Mox abolendæ huic ignominiæ circa expugnandum Olmucium satagit; quod post vim frustra tentatam eminus includere obsidio instituit. Jussus tamen à Cæsare vim instaurare, cum operam luderet, functione sua amovetur, inque ejus locum Ladislaus Wallensteinius Comes sufficitur. Is contractis quatuor millibus partim militibus, partim provincialibus castella primo idoneis locis circumponit, ut nihil annonæ inferri posset. Inde paulatim vis admovetur machinis, ignibus, cuni-

1644 cuniculis, intercepta etiam aqua. Contra qui oppido præerat tribunus Georgius Paiculius firmatis diligenter munimentis vim facile eludebat, etsi præsidium morbis non parum foret imminutum; ac multi præter necessitatem ad hostem transfugerent. Militi quoque annonæ satis, sed aquæ penuria coquendæ cerevisiæ fatigabat. Oppidani tamen, quos penus deficiebat, ex urbe dimissi, retentis opificibus necessariis, qui è publico alebantur. Cæterum cum vis parum proficeret, insidiis tentatum oppidum, scenam proditioni adornanti-

10 Sept. bus sacerdotibus. Horum è consilio sexcenti Cæsarei milites inter continuas displosiones obumbrante nebula ædes Decani admotis scalis occuparant. Inde per occultos meatus quinquaginta eorum in Basilicam oppido contiguam penetraverant, reliquis centum & quinquaginta, qui istos sequi debebant, per tenebras ab eadem via aberrantibus. Hi jam ad extremam portam, qua plateæ oppidi adeuntur, accesserant. Sed re animadversa Sueci concursu undique facto istos conciderunt, capto qui eos ducebat subtribuno Guuthero. E Suecis centurio ac pauci gregarii cadebant. Qui in Decani ædibus hærebant, admotis demum machinis atque ignibus exturbati, non paucis desideratis; qua oppugnatione Sueci centurionem cum Optione & gregariis aliquot amiserant. Post irritas insidias omissa vi laxius obsidetur oppidum usque ad finem Septembris; ubi submissis ex Hungaria novis copiis, ac machinis Vienua adductis acerrima verberatio instituitur, Suecis aliquoties

3 Nov. feliciter erumpentibus. Assultu inde tentato Cæsarei repelluntur, aliquot centuriis desideratis, ducentis sauciatis. Unde omissa oppugnatione provinciales dimittuntur, machinæ Brinam avehuntur; tandem & copiæ, quæ eminus oppido assidebant, in Bohemiam ad Hatzfeldium evocantur. Ita soluto penitus obsidio Sueci percursa tota provincia oppido, cui jam fames imminebat, annonam inferunt. Neustadium Moraviæ centum equites insidebant, qui quotidianis excursionibus hosti non parum damni dabant, quod omnibus circa Olmucium satagentibus id oppidum ita arcte includi non posset. Struebantur tamen oppido per sacerdotes insidiæ, qui Cæsareis suggesserant, ut ad portam, quæ sola patebat, subito impetum darent, peditibus retro equites in equis considentibus. Sed præfectus oppidi Danckwartus tribuuus re cognita, insidias illas ultro promovebat, ut ingruentes tanto majore cum damno repelleret. Qui tamen erumpente uno è Suecicis ductoribus mature pedem retro ferebant, desideratis viginti amplius, quibusdam captis. Eulenberga denique arx penuria aquæ premebatur, infectis veneno fontibus. Nec eo minus obsessi obsessores crebris eruptionibus fatigabant. Ita qui circa oppugnanda Moraviæ præsidia Cæsareis sumebatur labor, in irritum cadebat.

Crosna & Francofurtum Brandeburgico restituuntur.

§. 19. Cæterum digresso in Holsatiam Torstensonio periculum erat, ne à Cæsareis Crosna atque Francofurtum, quæ Suecicis præsidiis obtinebantur, invaderentur. Unde Elector clam super istis sibi restituendis movebat. Quod quidem facile annuendum censebat Torstensonius, neque oppidorum munitionibus, neque præsidiis sat validis ad vim hostium sustinendam. Obtendebatur tamen id fieri sublevandæ Academiæ Francofurtanæ, & quod Vidua Electoralis dudum institisset, Crosna velut dotalitio suo oppido præsidium deduci. Post nonnullam disceptationem in has leges conventum; provideret Elector, ne ista oppida in Cæsareorum manus inciderent; ut Suecicis copiis per ea liber transitus concederetur, nec minus tabellariis, & quæ ad præsidia Silesiaca è Pomerania subvehenda forent. Tum quæ tributa alendis præsidiis hactenus à vicina regione exsoluta erant, deinceps quoque solverentur, tertia parte detracta. Secreto quoque articulo cavebatur, ut si contingeret eadem à Cæsareis occupari, Elector ad hosce iterum expellendos operam conferret. Ita utrique oppido præsidium deductum. Crosnæ pons 30 Jul. destruitur, durante bello haut reficiendus. Ea res Cæsareis Legatis Osnabrugæ nuntiata, non parum scrupuli injiciebat, præsertim cum eodem tempore in Clivica ditione Electori ab Hassis Duisburgum, Dinslaca, & Holta restituerentur.

Ragozius in Hungariam irrumpit.

§. 20. Ast multo magis Cæsareorum destinata perturbabant à Ragozio mota hoc anno arma. Is quippe obtenta apud aulam Turcicam venia, promisso insuper auxilio, tum stimulante Rebenstockio ablegato Suecico cum triginta sex millibus, magnam partem equitibus, Hungariam versus 18 Jan. progreditur, ac Carolio, Calaviaqué occupata ad utramque Tibisci ripam multa loca in potestatem redigit. Zatmariam inprimis & Toccayam; Cassoviam insuper, & Epperias. Causæ belli hæ vul- 17 Febr. gabantur, quod ferre amplius non potuerit libertatem Regni Hungariæ circa sacra & profana à sacrificis cumprimis proculcari. Cui contrario 23 Febr. scripto à Cæsare occursum, in quo causæ belli à Ragozio adductæ sicco plane pede transibantur. Cæterum acerbe exprobrabantur literarum cum Suecis commercia, quarum nonnullæ per Cæsareos interceptæ fuerant; tum ingratus in Cæsarem animus, tot prædiis in ipsum parentemqué collatis. Injiciebatur etiam Ordinibus Transsylvaniæ suspicio, velut ope fœderatorum Regnorum hæreditarium sibi Priucipatum strueret, sollicitato etiam in bellum Turca. Uterque Hungariæ salutem curæ sibi testabatur, ejusque nationis favorem captabat.

Polonus mediatorem se pacis offert.

Inter initia tamen belli spes pacis ostendebatur, cui conciliandæ operam apud Ragozium Poloniæ Rex offerebat. A qua non alienum se Transsylvanus ostendebat, quod credidérat, Torstensonium in vicinia agere, ut statim cum ipso jungi posset. Nunc cum ita louge discessisse eundem intelligeret, non parum animo turbabatur, velut impar bello sustinendo, quoad iste reverteret. Præsertim postquam missus ab ipso retulisset, Torstensonium è Jutia ante adultum gramen haut moturum. Cum ipse ideo tam mature copias eduxisset, quod Rebenstockius jactasset, solitum Suecis etiam media hieme in expeditionem ire. Id quod huic tunc non citra acerbitatem exprobrabatur. Nec minus ægre ferebat, pecuniam promissam, & tria peditum millia uuspiam comparere. Accedebat cædes principis Purpuratorum in aula Turcica, (primum Vezierum vocant;) in Ragozium proni, Cæsareis infensi; cujus successorem ut sibi adjungeret Cæsar nulli operæ parsurus erat. Nec obscure jam fremebat Ragozius, ni exitium sibi suæqué provinciæ attrahere velit, à bello discedendum esse.

Sueci pacta cum Ragozio rati habent.

§. 21. Ast Rectores Sueciæ cum satis æstimarent, quale momentum hoc tempore rebus suis arma Ragozii adferre possent, valde cupiebant conventa cum ipso rata habere, quæ ab eodem jam typis vulgata erant ostentandæ suæ cum fœderatis Coronis conjunctioni. Sed quæ formula ratificationis adhibenda foret dubitabatur, quod Princeps quædam duntaxat capita à se præstanda subscripsisset, Rebenstockius autem vicissim scripto consignas-

1644. ſignaſſet, quæ à Coronis exhibenda eſſent, non confecto ſolenni inſtrumento. Et durum erat, extemporaneam ſcriptionem non expenſis rite verbis ita crude probare. Viſum igitur per epiſtolam excuſare ſolennem ratihabinonem cum promiſſo, omnia cum Torſtenſonio conventa à Regina ſervatum iri. Offerebat inſuper Torſtenſonius oppida Moraviæ Olmucium, Neuſtadiumqoe, & Eulenbergam arcem una cum præſidiariis Soecicis, queis pro ſuo lubitu nti poſſet Ragozius, impoſito in eorum vicem ſuo milite, aut ſi ita mallet, munimentis dejectis. Quo fine juſſa ad præfectos Ragozio tranſmittebantur. Clam tamen hiſce injunctum, excedere tergiverſentur, quoad pateret, quo tractatus Ragozii cum Cæſare evaſuri eſſent. Quę tamen literæ menſe demum Auguſto ad Ragozium perferebantur.

13 April.

Ragozius recedit. §. 22. Ragozius interim cum ad Nitram oſque flumen, & Lebenciam proceſſiſſet, ſubſiſtebat, & equitatum ſuum opportunis retro locis collocabat, quoad de Torſtenſonii adventu certi quid audiret. Aſt Joannes Gœtzius, quem Cæſar duodecim millibus militum Germanorum ſummo cum imperio præfecerat, cum ſuo militi tironi Ragozium diffidere perſpiceret, omnibus modis in prælium pertrahere iſtum cooabatur. Sed hic non ſine trepidarione trans Podrecham uſque flumen ſe recipiebat; inter hunc & Tibiſcum caſtris poſitis, quod novitio cum milite de ſumma rerom certare parum tutum judicaret. Simul metus erat, ne à latere Polonos ingrueret, quem Cæſar per ſororem ſuam iſti ouptam ad bellum Ragozio indicendum ſtimulabat. Quę tamen circa id tempus fato functa eo metu Ragozium exſolvit. Sed magis hunc exaſperabant à Torſtenſonio redditæ literę, quibus de pecunia & promiſſo pedite ſilebatur; cęterum à ſe, & Guſtavo Hornio Danum nunc urgeri, ut remotis à tergo obſtaculis en validius dein Cæſarem premere poſſint. Notantem tamen Rebenſtockius confirmabat, ſancte aſſeverans, Torſtenſonium utique venturum, & promiſſa expleturum. Ita denuo fidem dabat Ragozius, conventis ſe ſtaturum, ſi appareat promiſſa ſibi pręſtitum iri. Aſt Gœtzius dum Tranſſylvanos fruſtra inſequitur, magna annonæ, pabulique inopia circumventus plurimos ſuorum amittit. Et cum videret, ſe illos ad montana vertentes aſſeqoi non poſſe, Caſſoviam flectit; in quam quinque legiones impetum dare jobet, quæ Ragozianos è ſuburbio in urbem non ſine damno repellunt. Sed cum in ipſam jam foſſam penetraſſent, non ſolum inde rejiciuntur, ſed & eruptione facta magna cum clade profligantur. Nec eo ſecius iſti oppido aſſidere Gœtzius inſtituebat, ne Ragozius, cujus Legati expectabantur, ipſo recedente, duriores pacis leges ferret. Illis in ſtativis magna cum miſeria conflictabatur Cæſareus miles. Panis ac pabuli ſumma penuria, ac Ragozius molendina late circum deſtruxerat: tum inſalubres aquæ, ac invaleſcente æſtu morbus Hungaricus, & ipſa demum peſtilentia. Ragoziani quoque continuis excurſionibus aſſultare, ac agreſtes ſylvis infeſſis, ſi quos Cæſareorum interceperant, trucidare, aut Turcis vendere; Cæſareis oon mollius in Tranſſylvanos ſævientibus. Arx quoque Serencia inter utraque caſtra poſita, à Ragozio impetu expugnatur, cæſis centum quinquaginta præſidiariis. Igitur Gœtzius extremo exitio declinando Cepuſium retrocedit, incumbentibus à tergo aliqnot Ragozianorum equitum millibus, ut ipſi è duodecim millibus, initio in Superiorem Hungariam deductis, vix quater mille milites ſupereſſent, iiqué miſere habiti. 1644.

Cæſarei Caſſoviam fruſtra oppugnant.

Miſera Cæſareorum conditio.

26 Jun.

De pace agitatur. §. 23. Ioter quæ negotium pacis ſeqneſtre Polono fervebat. Propoſuerat initio ſat duras pacis leges Ragozius, quas facile obtenturus videbatur, excepto capite de libertate ſacrorum, & ejiciendis Hungariæ Regno Jeſuitis. Mox cedente Ragozio Cæſareis ſpes erat, hunc tradito Cæſari exercitu menſtruum inſuper ſtipendium Cæſareis copiis exſoluturum. Sed mox irrita Caſſoviæ oppugnatione, ac recedente Gœtzio animus Ragozio redire. Et quanquam Legatum Viennam mitteret; Rębenſtockio tamen cnnfirmabat; à ſe nil aliud quæri, quam ut tempus extrahatur, quoad Torſtenſonius adpropinquet; in cujus adventu omnis tunc Ragozio ſpes ſita erat. Cæſar contra compellendo ad pacem Ragozio ſolennem legationem ad aolam Turcicam deſtinabat; etſi alias inter iſtos Principes receptum, ejuſmodi legationes utrinque ſimul mitti, ac Legatos in finibus velut permutari. Sed tunc dignitate potiùs habebatur, Ragozio amoto omnem vim in Suecos vertere. Eam legationem obibat Tſcherninus Comes pecunioſus ſenex, magnificis donariis inſtructus, magna cum ſpe rei bene gerendæ, quod novus Purpuratorum Princeps Cęſari magis, quam Ragozio faventem, ſe oſtendebat. Et præmiſſus à Cæſare ad Budenſem purpuratum Beygottius tribunus omnia amica pollicebatur. Poſt abitum Gœtzii bello nihil memorabile geſtum, niſi quod Ragozius Ungwaram & Jeſſenaviam arcem vi expugnaverat, Cæſarei contra Muranum arcem per inſidias intercipiebant, cæſis qui intus convivium agitabant Tranſſylvanis. Ut porro Moraviæ oppida, quæ Torſtenſonius offerebat, invaderet Ragozius, quinque equitum millia ad Poloniæ fines miſerat, per eam regionem iſtuc penetratura. Sed cum Poloni aditus milite obſepſiſſent, is conatus in irritum cadebat. Nam recta via per Hungariam in Moraviam ire non audebant. *25 Jul.*

Cæſarei denuo ingruunt. §. 24. Gœtzius poſthæc refectis quiete copiis, & recente milite è Sileſia, tum levi cumprimis equitatu auctus, Villeccam verſus & Caſſoviam denuo movet, Ragozianis ſemper cedentibus, & ubi ad manus perventum erat, vapulantibus. Et non parum ægreſcebat animis Ragozius, quod de Torſtenſonio nihil dum certi cognoſceret, & ad literas in Sueciam & Galliam miſſas poſt ſemeſtre nihil reſponſi acciperet, conſumta jam Rebenſtockii fide, cujus multa dicta res deſtituerat. Proponuntur inter hæc à Polono induciæ, quoad tractatus pacis abſolverentur. Eam ne Ragozius offenderet, rem ad Ordines ſuos refert; qui repudiatis induciis tractatus pacis arripiendos ſuadebant. Cum commodum literæ Reginæ adferuntur, quibus conventa rata habebantur; nec minus de pecunia, quæ per Venetias collybo trajiciebatur, nuntiatur. Unde Ragozio, quem prope jam deſponderat, animus redire. Et quanquam tractatus pacis utique ſuſcipiendos ſibi duceret, quo Ordines belli onera ſpe pacis lubentius tolerarent; pollicebatur tamen Rebenſtockio, ſe tractatus in Octobrem menſem prorogaturum, eosqué per lentas moras extracturum. Nec dictis fides deerat. Etſi totum negotium à outu aulæ Turcicæ pendebat, cui ſi cum Cæſare conveniret, Ragozio pacem amplectendi oeceſſitas incumbebat. Ita ad finem uſque anni tractatus hærebant, Ragozio cum primis urgente, quod & Torſtenſonius per literas ingerebat, ut ſacris à Romano ritu diverſis per Hungariam libertas foret. Nec bello quid

am-

1644. amplius tunc gestum, ingruente hieme; & Cæsareis copiis in Bohemiam adversus Torstensonium evocatis. 5 Nov. Sub finem anni Rebenstöckius qui Suecorum negotia apud Ragozium egerat, vita concedit, vir impiger, & Reginæ fidus; sed militiam professo subtilitas togata negotia tractandi deerat.

Per Superiorem Germaniam gesta.

§. 25. Qui Dutlinganam cladem evaserant Galli per Alsatiam, inde Lotharingiam, ac Burgundiam Comitatum in hiberna deducuntur. Bavarici contra, quo hospitiis Suevicis citra impedimentum frui possent, Uberlingæ laxius obsidium circumponere instituunt; cujus præfectus Courvallius Vicecomes quo diutius sustineret, inops vulgus oppido ejicit, militi annonam parce distribuit, equites eruptione facta Hohentwilam evadere jubet. Tum Bavaricos duobus castellis, quorum plura isti locis opportunis excitaverant, expellit. Sed cum moræ Bavaricos tæderet, sub finem Martii mensis vim oppido admovent. Cui eludendæ Galli summa ædium tecta demoliti contignationes terra insternunt adversus ignes; tum continuis eruptionibus hostem fatigare, captis tribunis Haslangio, & Wolfio, cum multis aliis. Bavarici contra turres & pinnacula murorum dejicere, accessus ad fossam promovere, exteriores munitiones expugnare, tandem ruinam edere, & cuniculos sub fundamenta mœnium agere. Ita cum extrema assultu mox tentando imminerent, Courvallius, cum non satis militum haberet ad vim repellendam, honestis legibus oppidum dedit, & cum trecentis suorum Brisacum deducitur. Cui & ipsi oppido tunc periculum imminebat à præsidiariis Gallis, qui seditionem induerant, ac proturbatis præfectis Oisonvillium ad ipsos progredientem male multarant. Tum direptis per oppidum tabernis tota nocte debacchantur minati, ni octo mensium residua stipendia confestim exsolvantur, se spoliato atque incenso oppido ad Wertanum transituros. Ægre tandem ab Erlachio placantur, oblato statim quinque mensium stipendio, reliquo intra duas septimanas exsolvendo. Germanus miles licet in statione sua quietus egisset, tamen & eadem sibi præstari postulabat, quæ Galli minis expresserant. Imminebant huic occasioni Cæsarei, ac magna pecuniæ summa oppidum licitabantur. Ac jam inter autores seditionis super eo Bavaricis tradendo agitabatur, cum Erlachio res proditur, ac isti in custodiam abstrahuntur. Ita Gallus miles animis cadere, & Erlachius cum Germanis suis omnia providere, admissa quoque in oppidum equitum manu. Equuleo admoti captivi de suis destinatis, & conscius fatentur; è quibus sex Galli in furcam sublati, quibus unus Germanus socius jungitur, populares suos in societatem flagitii pertrahere conatus. Erlachius demum Gallos acriter increpitos novo sacramento adigit. Hohentwilam inde includere circumpositis castellis Mercius Bavaricorum dux satagebat. Sed quia jaculationibus & eruptionibus ex arce multi sternebantur, connitentibus Oenopontanis, & Constantiensibus Legatis cum Widerholtio, probante Wurtenbergico Duce, convenitur, ut arx ea penes Ducem maneat, qui & annitente Bavaro in omnia sua bona, quæ adhuc detenta fuerant reponendus sit. Widerholtius accepta pecuniæ summa, & anteactorum venia Cæsaris sacramento accederet. Conventa Cæsari ac Bavaro ratificanda transmittuntur. Interim in unum mensem induciæ fiebant, quo spatio Bavaricis circa sua castella exstruenda pergere, Hohentwilanis liberè ire ac redire liceret. Etsi ipse Mercius conventa rata habitum iri dubitaret. 1644. Sane adspernabatur conventa Bavarus, qui præfecturam provincialem Sueviæ tunc captabat, cui ista arx mire inservitura fuerat, eoque eandem utique in potestatem redigere constituerat. Unde elapso mense hostilia utrinque iterum exercebantur.

Marginal notes (left column): Bavarici Uberlingam recipiunt. — 2 Maji. — Brisaci præsidiarii seditionem induunt. — 29 Mart. — 2 Maji. — Circa Hohentwilam irrita conventio. — 20. Maij.

Turennius in Bavaricos movet; 24. May.

§. 26. Bavaricis ita cis Rhenum satagentibus, Turennius è Burgundia & Lotharingia in Alsatiam remeat. Inde nemine destinatorum conscio repente per Brisacum recta in Bavaricos circa Hohentwilam dispersos properat; quibus parem Dutlinganæ cladem reposuerat, ni rusticus adventum ipsius prodidisset. Duæ tamen legiones inter Doneschingam & Husingam ab ipso oppressæ, equitum una, altera desultorum. Cæsi ducenti amplius, capti quadringenti cum multis præfectis, septem vexillis & omnibus impedimentis. Interim universæ Bavaricæ copiæ idoneo loco coierant, ut facile vim propulsare possent. Sed quia Turennius diuturnæ expeditioni se non paraverat, ac ob Widerholtii tractatus cum Bavaricis dubitaret, quid ab ipso expectandum sibi foret, cum insigni præda trans Rhenum in Alsatiam iterum concedit, expectaturus quid Bavarici suscepturi essent. Ast hi relicta ad obsidendam Hohentwilam idonea manu primo versus Sylvestres urbes, mox flexo itinere Friburgum movent, eique oppido vim admovent. Qua re cognita Turennius superato apud Brisacum Rheno instructa acie Friburgum versus procedit, Bavaricis intra munimenta castrorum se tenentibus. Ita uterque exercitus dimidiæ horæ intervallo inter Friburgum, & Kirchoviam adversis castris considet. Bavaricus exercitus octo millibus equitum, novem peditum constabat. Turenniani quindecim bellatorum millia explebant. Turennius continuis assultibus Bavaricos fatigare, ut hi semper in armis consistere cogerentur. Canofskius quoque Friburgi præfectus eruptione facta tres machinas cum multis captivis in oppidum pertrahebat, plurimis per accessus cæsis. Tum crebris excursorum conflictibus multi subinde captivi in Turennii castra abripi; plures signa deserere, ut intra paucos dies Bavarici duo millia desiderarent. Nec hi eo secius intra castra sua hærere, ac oppidum arcemque continuis verberationibus infestare. Paulo post Kirbenreuterus tribunus sexcentis equitibus stipatus Turennianis pabulatoribus apud Staufam insidias struebat; quem Rosa re prodita ita excepit, ut quadringentos equos instructos cum trecentis captivis ipsi eripuerit. Wertanus quoque, dum Gallicis castris assultat, ab eodem Rosa non sine damno repellebatur. Cæterum Turennius, cum Bavaricos sylvis ac montibus tectos invadere non daretur, & pabulum ac aqua deficere inciperet, castra Gozingam transfert, ubi ad Rheinfeldam usque tuto pabulari dicebat, subvectione Brisaco, Neuburgo, & tota ex Helvetia à tergo patente. Bavarici contra ad expugnandum Friburgum omnem vim adhibere. Suburbium à Divo Joanne dictum quarto assultu, centuriis aliquot militum desideratis, expugnatum fuerat. Inde ipsum oppidum terno assultu in cassum petitur. Post & cum injectis ignibus incendium intra mœnia exortum fuisset, elisis quoque duobus cuniculis alius assultus tentatur, obsessis strenue vim repellentibus, ac insuper crebra eruptione hostem fatigantibus. Sed tandem cum edita lata mœnium ruina extrema vis admovenda esset, Canofskius tuendis tam amplis munimentis im-

Marginal notes (right column): Duasque ipsorum legiones cædit. — 28. Maij. — 17. Jun. — Bavarici Friburgum obsident. — 22. Jun. — 27. Jun. — 4. Jul. — 9. Jul. — Turennius castra mutat. — 14. Jul. — 2. Jul. — 8. Jul. — 25. Jul. — Friburgum Bavaricis deditur.

1644. impar, ac deficiente paratu bellico, cum in plumbi
vicem dudum stannum adhibitum fuisset, hone-
stis legibus deditionem facit, ac cum sexcentis mi-
litibus, qui ipsi superfuerant, Brisacum dimit-
titur.

Enguianus Dux è Gallia venit.

§. 27. Cum Friburgum jam inter extrema lu-
ctaretur, Ludovicus Borbonius, Enguianus Dux
cum quatuor equitum, tribus peditum millibus,
selecto milite in Alsatia adpellit. Cujus adventus
27 Jul. ut Friburgensibus innotesceret, Brisaci quatuor
machinis majoribus bis displosis, tum ignibus è
21 Jul. summa arcis turri signum jam sero datur. Is Tu-
rennio junctus consilio habito Bavaricos intra ca-
stra vi aggredi constituit. Opus arduum incredibi-
24 Jul. li animorum ardore à Gallis, ignominiam Dutlin-
gæ acceptam eluere capientibus, suscipitur, tan-
ta utrinque rabie, ut quidam, cum reliqua arma
deficerent, cultros demum reluctantibus jugulo
demiserint. Tandem post atrocem quinque hora-
tum pugnam Galli duo præcipua castella perrum-
pebant, ubi quidquid hostium repertum erat, in-
ternecione deletum præter paucos præfectos, qui
vita donabantur. E Bavarico peditatu quatuor
legiones concisæ ferebantur; è Gallis quingenti
ceciderant, totidem sauciatis. Bavarici hinc non
citra trepidationem desertis castris ultra Fribur-
gum in monte arci contiguo consident, quem qua-
truplici palorum ordine, & excitatis raptim mu-
26 Jul. nimentis firmabant. Sed Enguianus uno die suis
ad quietem concesso pugnam repetit, ac montem
istum octo per horas incredibili impetu oppug-
nat, nec sibi nec suis parcens. Nam & ipse binos
globos thorace ferreo exceperat, & tres sub ipso
equi telis prostrati occubuerant. Ac jam muni-
menta Galli perruperant; sed à cataphractis, quos
Wertanus ad pedes descendere jusserat, demum
repelluntor. Bino hoc assultu duo millia amplius
militum Galli desiderabant, pluribus sauciatis. In-
ter cæsos aliquot centuriæ præfectorum, volones-
que illustri loco orti erant; Marechio Mor-billie-
rus, Comes Roussillonus Campi-Mareschallus,
Hatsteinius tribunus, subtribuni Jerlandius, &
Remchingius. Rocque-servierus è vulnere pau-
lo post obiit, cum multis aliis. Inprimis strages
aliquot Turennianis legionibus incumbebat; è
quibus in Schmidbergiana legione quindecim tan-
tum sclopetarii, sex ianissarii apud signa consiste-
bant; è Flava Veteri omnes centuriones, uno ex-
cepto ceciderant; in Hatsteiniana unus tantum
optio supererat. Id tamen damni Enguianus ele-
vans plures una nocte Parisiis generari cavillaba-
tur. Bavaricorum mille ducenti cecidere, quos in-
ter Caspar Mercius, summus excubiarum Ma-
gister à suis valde desideratus: nec minor saucio-
rum numerus.

Idem partem castrorum Bavaricorum expugnat.

Alia vice repelluntur.

§. 28. Idem cum Bavaricis in monte consisten-
tibus nihil noceri posse videret, Langendenzlin-
gam, Waldkirchamque, & alias infra Fribur-
30 Jul. gum valles petit Bavaricis pabulatione excluden-
dis. Quo animadverso Mercius Bavaricus dux eo-
dem die per Kirzachanam vallem Villingam ver-
sus se proripit, velut Gallos per Sylvam Nigram
præversurus. Sed Rosa primum Gallorum agmen
ductans apud cœnobium Divi Petri media sylva
Mercium assequitur; qui primo quidem Rosam
repellit; sed toto exercitu Gallico incumbente id
agebat, ut suos imminenti cladi eriperet. Et le-
giones quidem pleræque evadebant, etsi numeris
non parum imminutis; majore tamen machina-
rum parte & omnibus impedimentis Galli potie-
bantur, qui & è vestigio insequentes postremum

Galli Bavaricos cedentes multant.

agmen carpebant. Bavarici demum Villingam ac 1644.
Rotwilam prætervecti apud Schonbergam in 2 Aug.
monte consident: Hucusque insequentes Galli 3 Aug.
postera die retro iter legebant. Ita tunc Gallo-
rum manibus elabebantur Bavarici, sed male
habiti amissis sarcinis, ac plerisque machinis, tum
exercitu à septendecim millibus ad novem millia
imminuto, amissis plerisque equis, & qui super-
erant eneruibus, cum per decem dies solis foliis
querneis alendi fuissent. Galli licet & ipsi suorum
non paucos amisissent; tamen profligato hoste a-
lacres spem conceperant rei bene gerendæ, ante-
quam Bavarici reficere se possent. Ea Bavarico-
rum clades Hohentwilæ quoque obsidium solve-
bat, ad quam tredecim centuriæ relictæ fuerant,
quas continuis eruptionibus, ac jaculationibus
Widerholtius fatigabat. Donec illæ audito, quid
apud Friburgum esset gestum, magna cum tre-
pidatione Cellam se proriperent, Widerholtio 1 Aug.
inter persequendum duas machinas cum centurio-
ne, & aliquot gregariis intercipiente. Ita prope-
re porro discessum, ut nec tuguriis ignem injice-
rent, & paratus bellici, annonæque non parum
relinquerent. Liberati Hohentwilani à lacu Bo-
danico ultra Ulmam tributis regionem subjicie-
bant.

Hohentwilæ obsidium solvitur.

§. 29. Enguianus post omissos Bavaricos in
Kenzinganam vallem regressus, arcem Weisse-
neccam non procul Friburgo sitam expugnat.
Unde credebatur id oppidum invasurus ruinis
nondum reparatis facile cessurum. Sed majora ani-
mo agitans, tum fœtore cadaverum circa prota-
lante, in Marchionatum Inferiorem digreditur,
copiis circa Pfortzheimum, Durlacum & Bret-
tam dispositis, velut Heilbrunnam petiturus, in-
de in Franconia Hassicis jungendus. Unde & Mer-
cius tribunum Wolfium cum sua legione raptim
tuendæ Heilbrunnæ mittebat. Sed Philipsbur-
gum petebatur, cui circumfusas paludes intensis-
simus tunc æstus fere exsiccaverat. Bavarici con-
tra Schonberga Rotenburgum digressi qua pote-
rant copiis augendis operam dabant. Tum & è
Franconia tres equestres, totidem pedestres legio-
nes Hatzfeldicæ arcessuntur, quæ alias in Bel-
gium Hispanis auxilio destinabantur. Ast Galli 26 Aug.
Manhemium exiguo præsidio infessum nullo ne-
gotio in potestatem redigunt. Inde Philipsburgo
copias admovent, cujus præfectus Bambergius
vicinos circa pagos, & molendina cum magna
frumenti vi incendit. Qui secundo Rheno deflue-
bant Galli Germershemi centum triginta Lo-
tharingicos milites suo sacramento adegerant. Spi-
ra Lotharingici ultro Franckendaliam profugie-
bant. Unde imperante Enguiano ea urbs ultro 18 Aug.
trecentos Gallos admisit. Spirensi quoque Ca-
meræ petenti Dux securitatem, & immunitatem 10 Aug.
multa cum verborum humanitate indulsit; juri
dicundo eam vacare jubens. Mercatoribus Fran-
cofurtum profecturis tutum iter una cum merci-
bus, excepto frumento & adparatu bellico, lu-
bens annuebat. Ad Philipsburgum porro castel-
lum ad molendinum primo loco expugnatum,
ducentis Gallis, centum propugnatoribus caden-
tibus. Bavarici usque adeo despiciebantur, ut mu-
nimenta castris suis circumponere Galli insuper
haberent. Continua inde machinarum tonitrua,
& summa cum alacritate ad fossam usque accessus
promoti, in quam aliquot centuriæ doliorum are-
na impletorum, & fascium vis præcipitantur.
Bambergius oppidi præfectus quadringentos
quinquaginta non amplius milites secum habe-
bat,

Enguianus Philipsburgum petit.

Bavarici copias augent.

Galli Manhemium ac Spiram capiunt.

Philipsburgum à Gallis capitur.

1644. bat, cum tamen pro mille ſtipendia ſolitus eſſet accipere. Et quanquam nuper à quæſtore Bavarico duodecim uncialium millia in bellicos paratus accepiſſet, vix tamen duodecim pulveris nitrati dolia præſto erant. Unde cum Enguianus neque militi neque pulveri parcens loricam valli & ſuggeſtus disjeciſſet, iſte animis collapſus colloquium expoſcebat, antequam Galli foſſam tranſiſſent.

[illegible] Aug. Ita undecimo obſidii die oppidum honeſtis legibus deditum. Bambergius cum ſuis Heilbrunnam deductus. In oppido ſeptuaginta ſex machinæ inventæ.

Franckendalia eminus circumſidetur. Franckendaliam tenui præſidio inſeſſam valida peditum manus è Lucenburgico agro ſubmiſſa commodum tunc firmaverat, quam Saverius tribunus cum quadringentis ſelectis equitibus deduxerat.

2 Sept. Sed ad ſuos reverſurum non procul Franckendalia Fleckenſteinius tribunus oppreſſit, cæſis cum ſubtribuno plerisque, ipſoque tribuno cum centum gregariis capto: trecenti quinquaginta inſtructi equi prædæ ceſſerunt. Unde oppido iſti fatigatum exercitum ingruente autumno admovere non viſum; ac ſatis habebatur id laxius circumſediſſe.

Wormatia & Moguntia capitur. Wormatiam, quam Lotharingicus tribunus Nettingius cum ducentis militibus inſidebat, Turennius nullo reſiſtente in poteſtatem accipit; militemquê ſub ſigna Gallica redigit. Oppenheimum ex itinere occupatum. Inde Moguntiam petit Enguianus, qua Elector Hermanſteinum profugerat. Et quanquam Wolfius tribunus cum ſeptingentis militibus à Bavarico exercitu ſubmiſſus ad ripam Rheni adverſam adeſſet; Capitulum tamen eum admittere abnuebat, quod ſatius duceret tranſactione cum Gallis

6 Sept. imminentem tempeſtatem declinare. Indulgebat Moguntinis molliſſimas conditiones Enguianus; impoſito tantum ſtipendio, quod quingentis alendis, qui in urbe relinquebantur, ſufficeret. Cæterorum onerum venia facta. Rebus ibi diſpoſitis iterum in Alſatiam adſcendit. Ad Landaviam ſelecta manus mittitur, quæ quadringentos ibi Lo-

19 Sept. tharingicos acriter reſiſtentes demum honeſtam ad deditionem compellit; etſi plerique ultro Gallicæ militiæ accederent.

Enguianus in Galliam redit. His geſtis Enguianus cum Gallico equitatu in Galliam revertit, ingenti gloria mactus. Addiderat gratiam miles ſevera diſciplina coërcitus, ac ſecuritas provincialibus præſtita, & quia erga quosvis promtam humanitatem oſtenderat.

Haſſiaci ad Rhenum accedunt. §. 30. Dum iſta à Gallis geruntur, Landgravia, quo promtam ſe Galliæ officiis oſtenderet, duo militum millia Geiſio duce Rhenum verſus miſerat, auxilio ſi opus foret Gallis futura. Illi Hœch-

6 Sept. ſtam ſubito opprimunt, cæſis quos in armis deprehenderant: inde Urſellis ſtativa capiunt. Sed cum animadverterent, ſe à Bavaricis peti, opportune Kirchainam recedunt.

His Bavarici fruſtra inſidias ſtruunt. Nam Bavarici, quibus tunc Hatzfeldius ſummo cum imperio præerat, cum circa Neccars-ulmam Philipsburgi obſidium otioſe ſpectaſſent, audito Haſſicorum motu repente Wertanum cum triginta ſex equitum tur-

9 Sept. mis præmittunt, qui Mœno apud Kelſterbacum ſuperato improviſus circa Francofurtum adpellit, quem totus exercitus duodecim millibus conſtans ſequebatur. Sed Haſſi ante ipſas duodecim horas in tuta ſe receperant, Wertano fruſtra Puzbacum

14 Sept. inſiſtente, ac paucos moratores intercipiente. Ita irriti verſus Sylvam Ottonianam, inde Heilbrunnam ſe recipiunt, nullo operæ pretio facto, niſi quod feſtinato itinere ſuos fatigaſſent, ac qua tranſierant vaſtitatem dediſſent; Steinhemi cumprimis Moguntinæ ditionis oppido atrociter graſſati, velut præſulatus ob pactum cum Gallis in hoſtiles partes conceſſiſſet. 1644. Id quod & Schwalbacius Moguntinus Legatus Bavaricis in pleno Deputatorum Francofurti conſeſſu acerbe exprobrabat, addito; vel Turcam ac Tartarum adverſus tam barbarum militem recte in auxilium vocari.

Bavarici denuo ad Rhenum movent. Circa exitum Septembris Bavarici Heilbrunna Ladenburgum deſcendunt, ac miſſa ſelecta manu Manheimum ſubito opprimunt, cæſis quos ibi invenerant Gallis. Ubi & Roſa, qui cum caterva equitum cis Rhenum explorandi cauſa excurrerat, vix ſolus per vallum, inde exigua cymba trans Rhenum evaſit, omnibus, quos ſecum habebat, amiſſis. Turennius contra, qui digreſſo Enguiano ad oram Rheni curabat, quod hic robur equitatus in Galliam abduxiſſet, & tirones Galli intempeſtivo uvarum muſtiquê uſu morbis valde imminuti forent, ſatis habebat diſpoſitis hinc inde ſtationibus tranſitu Rheni Bavaricos arcuiſſe.

Glenii irritus conatus. §. 31. Nam Bavarici Manheimo reparato, ac trajecto Mœno idoneum transeundo Rheno locum quærebant, quibus & Glenius è Weſtphalia movens cum copiis ſuis ſe juncturus erat, per hiemem recuperaturi, quod æſtate amiſerant. Porro Glenius apud Andernacum ſuperato Rheno, inde Moſella Baccaracum irruperat; ubi arcem quinquaginta Gallis inſeſſam oppugnat, ſed cæſo ſummo vigilum præfecto Schnettero, multisquê aliis irritus repellitur; inde diſcedens oppidum militi in prædam concedit. Hinc apud Confluentes ponte Rhenum inſternere inſtituit; & credebatur Bavaricos huc deſcenſuros, ac ſuperato flumine junctim Gallis ingruituros. Sed hi metu Torſtenſonii ad tuendas Bavari provincias revocantur, non alio operæ pretio facto, quam quod Hœchſtam ab Haſſis inſeſſam expugnarent, imminuto per deſertiones ad duo millia exercitu. Ad Viam Montanam Bensheimum, quod ducentis Gallis obtinebatur, aſſultu expugnant, deſideratis tamen aliquot ſuorum centuriis, quos inter & tribunus Wolfius; cujus morte exacerbati Gallos omnes trucidant, excepto præfecto & Optione. Weinheimi qui tendebant ducenti pedites, ultro ſe hoſtium arbitrio commiſerunt inter ſupplementa diſtributi.

Bavarici in hiberna concedunt. Inde in hiberna per Franconiam & Sueviam conceſſere. Glenius interim circa Moſellam hæſerat; qui & ipſe poſt Caſtellaunam & Simmeram fruſtra tentatas ſublata conjunctionis Bavaricæ ſpe in Weſtphaliam revertit. Turennius digreſſis Bavaricis Gernsheimum Moguntinæ ditionis oppidum Bavarico præſidio inſeſſum, occupat. Inde arcem Crucenacenſem, obſeſſis acriter reſiſtentibus, demum terrore cuniculi ſub mœnia acti ad deditionem compellit; *18 Dec.* inde & ipſe ſuos per hiberna à Baſilea ad Moſellam diſtribuit.

Haſſicorum acta; §. 32. Quæ ab Haſſicis hoc anno gerebantur, hæc fere erant. In Weſtphalia Holſatiæ Ducem *Mart.* Lemgovia Huxteram proficiſcentem cum multis præfectis ac centum gregariis interceperant. Rabenhauptius aſſumtis quingentis equitibus, totidem peditibus, ac trecentis dimachis Noveſio proceſſerat, velut tributa exacturus, revera ut Lotharingicos Eſchweileri in ſtativis ſuis opprimeret. *1 April.* Ac primo quidem impetu una legio fugatur; tres autem in campum progreſſæ pugnam ſtrenue capeſſebant; tandem & ipſæ in fugam compelluntur, deſideratis duobus tribunis, ac amiſſis ſarcinis. Enimvero in fugam jam effuſis duæ Cæſareæ legiones ſubveniunt. Unde Lotharingici receptis animis Haſſicos Noveſium abeuntes iterum

aſſe-

1644. assecuti, post acrem pugnam fundunt, tum omni
præda captivisqué receptis, centum quinquagin-
ta cædunt, ipsumque Rabenhauptium cum mul-
tis præfectis capiunt. Interfuerat pugnæ Williel-
mus Landgravius juvenis, qui post edita eximiæ
virtutis specimina salvus Novesium cum reliquis
evasit. Eam cladem Hassici per inanem jactan-
tiam conciliasse sibi credebantur, dum post rem
bene gestam inutiles moras nectunt, ac displosis,
quæ hosti eripuerant, machinis velut signum Cæ-
sareis legionibus in vicinia tendentibus dant. Ea
occasione usus Elector Colosiensis, Bergershu-
sam ad deditionem compulit. Sed & parum abe-
12 Aug. rat, quin Vehlenq valida cum manu Dorstena
progressus subito impetu Coesfeldiam oppressis-
set, qui jam superato vallo portas moliebatur, cum
Hassi è turribus, & ad portas conglobati post a-
crem duarum horarum pugnam ingruentes repel-
lunt. Trans Rhenum ab Hassis Bredenbenda &
Bonneberga arces, inde Zantena, Raita, Linni-
cha, & Elsweilera occupantur. Contra iidem
Brandeburgico Electori oppida Clivica præter
Calcariam iterum consignabant, ut eo validiores
in expeditionem prodire possent. Majoris mo-
Motus Frisiæ Orientalis. menti erat, quod Comes Frisiæ Orientalis conni-
ventibus Batavis, aut saltem Arausionensi Princi-
pe arma pararet, Auricam sibi suisqué copiis libe-
rum accessum deposcens, Hassosqué, ni ultro fa-
cessere vellent, vi ejecturus. Quod cum hi ab-
nuerent, res ad manus deveniebat, ac Frisii pulsi
centum cæsos, ducentos captos desiderabant. Erat
ea res magnopere cordi Landgraviæ, quę & ma-
ximam partem suarum copiarum duce Ebersteì-
nio huc contraxerat tum opimis hospitiis tuendis.
Et fœderati Reges graviter ferebant, hoc modo
Hassorum se auxilio privari. Unde & Suecici Le-
gati Comitem literis ab eo cæpto deducere cona-
bantur; & Galli apud Ordines Generales vehe-
menter instabant, ut ei liti componendæ se inter-
ponerent. Qui & ægre licet Legatos suos eo mi-
serunt, quorum opera ad mensem usque Martium
induciæ factæ, spondentibus Batavis hostilia u-
trinque interim cessatura. Stipendiorum modus
ad undecim uncialium millia menstrua redactus.
Ita rebus utcunque compositis plerę que Hassicæ
copiæ sub Geisii ductu (nam Eberstenius Comes
11 Oct. paulo ante fato functus erat,) Torstensonio ad-
versus Gallasium auxilio accedunt, reliquiis hujus
intra Magdeburgum includendis operam nava-
turæ.

Circa pacem acta. §. 33. Bellum Danicum uti varios animorum
motus excitaverat; ita ne moram paci idem ad-
ferret, metuebatur, Cæsareis animos sumturis, &
Legati Danici Osnabruga discedunt. amoto jam pacis sequestre. Unde novus agendi
modus, uberior tractationis materia, nova man-
data. Ac sane toto hoc tractatu observare licet:
23 Jan. Cæsareos pro habitu Suecicorum armorum nego-
tiationis progressum temperasse. Si Cæsaris hæ-
reditariæ provinciæ premebantur, faciles se exhi-
bebant; istis liberatis cessim ibant, securi, an Or-
dinum ditiones armis vastarentur, quod hic op-
pressis autoritas ipsorum glisceret. Quæ & ratio
erat, quare Gallasius Torstensonium in Holsatiam
sequeretur, ac Cæsarei aliquot per menses tracta-
tus eluderent, eventum belli Danici speculaturi.
Etsi & apud reliquos morarum causæ non deerant,
dum Gallici Legati inter se dissident, Savedra,
quod de Pigneranda adventu audiret, nihil ne-
gotii suscipere vellet; & Sueci adventum Ordi-
num expectarent. Abibant quidem Osnabruga
Legati Danici, cum Salvio postridie discessus per
Langermannum id denuntiassent, addito, Stadę 1644.
substituros, quoad adpareret, num novæ inter 28 Jan.
Regna turbæ in ipsa herba opprimi queant. Illi
cum à Torstensonio tutum iter, per Holsatiam in
Daniam peterent, is initio istis concedere dubita-
bat. Mox tamen monebant Rectores Suecię, ne
id abnueret; ut tamen potius Lubeca maritimo,
quam terrestri per Holsatiam itinere ipsos pro-
ficisci sineret. Manebat tamen Osnabrugæ Lan-
germannus curandis Dani negotiis, & quia hic
mediatoris munus circa Suecos deposuisse, circa
alios retinuisse videri volebat. Sedebat Dano
communem cum Cæsare adversus Suecos causam
agere; eoqué & per literas ab Electoribus pete-
bat, ne ipso inaudito ad pacis tractationem des-
cenderent, utqué juncta opera adversus injuste
illatam vim defenderetur. Contra Salvius de- Sueci de studio pacis testantur.
mulcendis, qui novum ob bellum pacis spem pro-
pe exuerant, testari: Reginam ob subitum hunc-
ce casum consilia circa reducendam communem
pacem haut mutasse, nec se Legatorum Danico-
rum, si mansissent, conversationem aversaturum
fuisse. Sed cum ipsis abire placuerit, causam non
fuisse istorum mediationem magnopere affectan-
di, cujus modicos fructus Suecia hactenus senserit.
Et his licet amotis non defore paci inveniendæ vi-
am. Gallis autem, & Landgraviæ de constanti sua
opera circa societatem pacis belliqué confirmabat;
ac Reginnam fœderi non minus, quam antea sa-
tisfacturam. Dani vexationes non amplius ferri
potuisse. Reginæ consilia ab ipso turbata; impe-
diisse eundem, ne omnes vires in Germanicum
bellum verti potuerint; tacito adversus ipsum bel-
lo Sueciam domi velut tabe attenuatam, pręstan-
dis fœdere conventis impar redditam. Longe
plus proximo anno in Germania potuisse effici,
ni Danus subegisset copias domi detinere. Spem
esse Danum brevi ad saniora consilia compellen-
dum, cujus injuriis liberati Sueci eo validiorem
deinceps Galliæ operam navaturi sint. Danum
successibus Suecorum ægrescentem cum divelle-
re fœderata Regna non posset, id difficultatum
objecisse, ut fœderi satisfieri non potuerit. Eo
coërcito validius in Cæsarem arma gesturos. Si
quid interim res Germaniæ præter spem detri-
menti capiant, id brevi reparandum. Et quia ali- Ordines Imperii idem denuo hortantur.
qui Ordinum responso ad invitatorias Legatorum
literas innuerant, se mittere suos non posse, ante-
quam Regnorum Legati in loco tractatuum per-
venissent; Oxenstierna denuo literis ipsos monet 15 Febr.
cardinem totius negotii jam in eo verti, ut Ordines
adsint, nec absque iisdem suscipi quid circa pacem
posse. Ea causa se Mindæ, Gallos Hagæ tamdiu
substitisse. Maturarent igitur suos mittere, & alios
hortarentur. Bellum Danicum huic negotio mo-
ram non injecturum, nec eo minus causam com-
munem cordi sibi fore.

§. 34. Cæterum Osnabrugę Cæsaris nomine Quinam Legati in loco adfuerint.
aderant Aurspergius Comes, & Cranius, qui nu-
per jussos se ferebant ad extremum usque subsiste-
re, ut Orbi constaret, penes Cæsarem culpam
irritæ pacis non esse. Salvius præter destinata ibi
hactenus hęserat. Ac maluerant Galli ipsum Min-
dæ mansisse, aut eodem statim revertisse, quod
metuerent, ne separata inter ipsum & Cęsareos
negotiatio agitaretur. Monasterii, Cęsarei & His-
panici aderant; in Japatę tamen locum, nuper
fato functi, alius sufficiendus erat. Qui Gallos
tamdiu à se exspectatos ægerrime ferebant; mi-
nati par pari se relaturos, ac ubi isti advenerint,
se abituros, composito quoque scripto, quo o-

 stensuri

1644 stensuri erant, quis revera communem pacem ad-spernetur. Aderat quoque Legatus Venetus Aloisius Contarenus. Pontificis Nuntius Fabius Chisius Colonię paratus erat statim eo accedere, atque Galli venissent. Fuerat is suffectus in locum Cardinalis Rosetti, sed qui legatione Anglicana male rem gesserat male temperato zelo turbarum, queis Regnum istud quassabatur non minima causa, Tum Mazarino invisus, & à Gallis velut ipsis iniquus improbatus. Unde ab Urbano Pontifice, qui in Gallos propendebat, facile ista functione iterum dimovebatur. Chisius contra nobili apud Senenses familia ortus, literis egregie tinctus erat, moribus inculpatus, fuco procul, sed non nisi Melitensi, & Coloniensi legatione antea obita modico rerum tractandarum usu, sed qua Monasteriensi negotiatione examussim imbutus fuit. In Mediatoris munere obeundo sociatis semper consilis cum Veneto agere, etsi sępius circa istos divellendos laboraretur. Tum & in neutram partem inclinare, licet subinde ab his aut illis solicitatus, unde & utrique parti parum amabatur, inviso fere, qui nostris accedere partibus abnuit. Ordines quoque Imperii ostendebant, quamprimum Galli adessent, se suos eodem ablegaturos. Ita tunc soli Galli in mora esse arguebantur. Quam tamen mox

Galli Monasterium veniunt. 7 Mart. amovebat Avauxius Monasterium adpellens, cui Cæsarei, Hispani, ac Venetus rhedas ad quadrantem milliaris obviam mittebant. Eum paucos post dies secutus est Abel Servientus, Collegæ discors; cujus rei causa erat, quod hic Cardinali familiaris erat, à quo & missus credebatur paci impediendę; quem & urebat, quod Avauxius tractatu Hamburgensi multum sibi autoritatis apud Germanos pepererat, qua & se importunius jactabat. Sed post longam æmulationem Servientus Avauxio prævalebat, aulæ favore, ac animi dotibus, artibusquè potior, magnaquè negotiorum peritia, cum Avauxius judicio esset debili, semper dubitandus, ne forte agendo erraret, hęsitans, tardus, & exigua in aula autoritate: quæ omnia in Serviento secus erant. Ex eo dissidio non exigua tractatibus mora, ac dum iste sententiam suam adversus collegam tueri contendit, sæpe arcana mandatorum intempestive vulgabantur.

9 Mart. Mox quoque aderat Pontificis Nuntius, cui Cęsarei, & Gallus vehicula obviam prodire jubebant, Hispani non item. Pudore comparationis, quod Gallus familia numerosa ac splendida

15 Mart. uteretur. Sicuti & paulo post cum in Cathedrale templum introissent Hispani, ac Avauxium centum quinquaginta ministris stipatum ibi deprehendissent, relato pede per alteram templi januam excedebant. Petierant à Cæsareis, ne & ipsi Nuntio obviam mitterent obtentu ignorati adventus. Quod hi annuere non poterant, cum ipse de adventu suo bis ipsis significasset. Alter Legatus A-

26 Mart. bel Servientus Comes paulo tardius adventabat ob valetudinem, & quod ratificatio eorum quę cum Batavis egerat, expectanda foret.

Oxenstierna Osnabrugam intrat. 27 Mart. Sequenti die Joannes Oxenstierna Osnabrugam intrat. Obtulerant Cæsarei Salvio, si eædem ceremoniæ placeant, quę Gallis Monasterii exhibitę forent se quoque Oxenstiernę rhedam suam obviam missuros, ut tamen ea proxime ipsum nulla interjecta incederet; ac is statim post adventum suum super hoc humanitatis officio gratias ageret; intra biduum ab ingressu se ipsum salutaturos, parem mox honorem ab eodem expectaturos. Id quod ita acceptatum. Non tamen longius rheda processit, quam qua grandior machina ejaculari potest. Postridie ab ingressu Oxensterna per Mylonium Secretarium legationis Cæsareis pro exhibito honore gratias egit. 1644 Reponebat Auripergius; id ex more factum, & instaurandæ inter Imperium, & Sueciam veteri amicitię. Primam salutationem obibant Cęsarei; reponebat eum honorem interjecto biduo Oxenstierna. 30 Mart. 2 April. Pręter honoris verba, & mutuam circa studium pacis testationem tunc nihil dictum.

§. 35. Præsentibus jam partium legatis mora penes Ordines Imperii erat. Ordines nondum adsunt. Hos socii Reges inter tractandum utique Cęsari adjungere cupiebant, iisque jus belli ac pacis restituere, quod cum ipsis commune Cæsar hactenus sibi soli arrogaverat. Id enim præcipuum securitatis suę fundamentum statuebant, ac ne Cęsar dominatum Germaniæ invadere, vicinosqué pro lubitu bellis exercere posset, si Ordines suffragii jure circa bellum & pacem gauderent. Et proclives in hanc rem erant Ordines, cumprimis Evangelici, modo de initio tractationis prius constaret. Et licet forte Francofurti proposita Deputationis translatio non succederet; tamen prout cuique commodum mittere decreverant, modo tractandi in ipso loco facile expediendo. Ac jam quidem amoto Dano Sueci absque mediatore cum Cęsareis tractare cupiebant; sed ea res Gallis suspicionem injiciebat, eoque de Venetorum opera adhibenda proponebant. Quæ etsi Reginę quondam ingrata non fuerat, cum tamen Legati nunc nihil in mandatis super ea haberent, res ad eandem referenda erat.

§. 36. Galli porro statim atque Monasterium adpulissent, ingens cum Suecis colloquendi desiderium ostendebant, ac negabant se quidquam suscepturos, nisi re cum ipsis communicata. Legati Regii colloqui nondum possunt. Incidebat tamen huic congressui non nihil difficultatis, quod non satis idoneus utrique urbi interjectus reperiretur locus. Tum & Galli primam salutationem sibi utique deposcebant, velut dignitate potiores. Sueci contra quanquam dolendum judicarent tanto negotio per inania moram injici; tamen quia exemplo semel admisso inemendabile deinceps prejudicium Reginę conciliabatur, ac ea prærogatiua sępius affectata, nunquam agnita fuerat, nullo modo in id postulatum consentire poterant. Unde prout jussi erant æqualitatis rationibus insistentes pertendebant, ut qui prior ad locum congressus accessisset, posterius venienti primum salutationis honorem exhiberet; quod inter summos utrinque Principes semper solitum. Aut si hoc Galli abnuerent, sorti res committeretur. Sed & incidebat Salvii longior valetudo. Ac vagabantur inter utrumque oppidum catervę militum, modo Cæsareos se, modo Danicos aut Bremenses ferentium, qui Suecis Legatis insidias struebant, ut his extra urbem progredi haut tutum videretur.

§. 37. Dantur inde à Gallis ad singulos Ordines literæ, queis eos ad adeundos tractatus invitabant. Galli Ordines ad tractatus invitant. Iis tamen non, uti Sueci, exemplum salvi conductus addiderant, quod promulgato à Cæsare communi diplomate sat cautum Ordinibus judicarent. 6 April. Earum literarum principio suum in pacem studium extollere, culpam protracti hactenus negotii in Austriacos devolvere. Nunc se sociosqué paratos adesse: ast nullum adhuc ex Imperii Ordinibus comparere. Ubi nunc esse illos, quorum maxime causa bellum susceptum & feliciter gestum? Ubi illas voces amnestiam flagitantium, & quæ nunc ultro se offert, instaurandi Imperii occasionem. Eam præcipuam sibi belli causam statuisse Gallos, Suecosquè, eo consilio arma sumsisse, non nisi reddita Germaniæ libertate ponenda. Id Austriacos se-

cius

1644. cius interpretatos ita voluisse accipi; quasi Regnis res suæ tantum curæ essent, commoda Ordinum obtentui sumerentur. Utrius partis verior oratio, magna alterutrius mercede heic patefaciendum. Nunc demum detrahendam personam, profitendumqué palam in hoc conventu, quid sibi quisque bello quæsiverit. Venirent igitur in rem præsentem Germaniæ Proceres, consiliorum, factorumqué ipsorum testes futuri, & haut dubie adjutores. Si rite publicam Europæ causam auspicari, atque absolvere fas sit, non nisi cum Imperatore & statibus simul & semel transigendum. Jus belli quippe ac pacis isti uni haut competere; neque Galliam, quę Germaniam prætulit, & constanter tutata est libertatem, in eaqué non parum præsidii sibi esse sentit, hæc legitima Imperii, & propriæ securitatis fundamenta convelli unquam passuram. Seriem bellorum, queis tamdiu populus Christianus conflictatur, ab hoc fere capite fluxisse, quod Principibus Ordinibusque Imperii suus non sit servatus honos, sua jura servata, non nullis etiam terras, imo & ipsam corporis libertatem ereptam. Quæ ad omnes ab ipsis Imperii primordiis, ac primum latis legibus pertinent, ea ad unum fere contraxisse paucorum potentiam. Jamdudum circumferri, Austriacam Domum Monarchiam Europæ moliri. Basin tanti ædificii constituere in dominatu Germaniæ, velut centro Europæ. Huic stabiliendo omnia Majestatis jura, vim legum, munia magistratuum Ordinibus Imperii paulatim ademtum ire. Solam Electores aliquot, & Principes in exilium egisse. Solam hactenus armorum jus sibi asseruisse. Nunc quoque Francofurti in eo totam esse, ut sibi vindicet tractandæ pacis arbitrium. Quod ni Ordines, quibuscum divisum Cęsar imperium habet, mature prohibuerint, actum esse de libertate Germaniæ, jactum firmatumqué fundamentum Monarchiæ ubique regnaturæ. Cum vero Dei beneficio ita se dent tempora, ut liceat tantis malis mederi, ejusqué rei causa frequentes fœderatorum Principum Legati Monasterium & Osnabrugam convenerint, imposituri tot conatibus pulcerrimum diem, hortari se jam Ordines nomine Christianissimi Regis, ne cum publicæ rei tum privatæ in tanta expectatione desint, & suos continuo ministros huc mittant, daturos ipsis operam, ne armis jam pene parta tractatu delibetur cautio communis securitatis. Eo fine Ordinibus salvum conductum impetratum, quem initio plane abnuerit Cæsar; longo post tempore concessisse iis verbis, quæ infra dignitatem Ordinum essent, ea sententia, quæ autoritatem nullam præstaret. Providendum illis esse, ne, quod tandem magna contentione illorum causa expressum est, eorundem incuria incassum cadat. Sin tantam sinant rei gerendæ opportunitatem corrumpi, hanc pacem ad ipsos non spectaturam. Compositis cæteris Europæ partibus solam Germaniam de statu dejectam non tantum à soluto legibus Imperatore, sed etiam, ut è re Hispanorum fuerit, ab extremis Gadibus aut bellandi aut quiescendi suspensas habituram rationes. Itaque Germanorum negotium inprimis agi. Miseranda patriæ calamitate summum id in Imperio imperium ipsis stetisse. Expertos esse, & Pragensem pacem fidem facere. Si vocatis, ut par erat omnibus Imperii principibus instituta fuisset illa tractatio, liberas gravesqué sententias dicendas fuisse, & incendium illud, quo Germania arsit, quodqué hodie ne ruina quidem extinguitur, nunquam fuisse excitatum. Sensisient Ordines sub nomine ejusmodi pacis irritamenta belli latere, ac pro ea qua pollent autoritate monituros fuisse. Tam tristi experientia edoctos haut se rursus prępteriri passuros in hoc maxime loco, ubi de summa rerum agitur. 1644.

Haut è dignitate fore alibi seorsim contentum ipsos habere, omnium, quę heic gerentur ignaros, nulla consultandi facultate. Exclusos nimirum salutari Conventu tantos Principes in loco remoto hæsuros, additamentum partium. Ac ut dignitas insuper habeatur, de jure, de fortunis agi. Ad dissitos hinc magnis itineribus anima rerum perlatum iri, arcanorum ignaros, neque sincerum quid audituros, quod aliter quam est ipsis referri alterius intersit. Nimirum in tantis & impeditissimis negotiis os ori admovendum, omnia coram administranda; internuntiis, epistolis, relationibus quodcunque lubitum est interpolari facile, adulterariqué. In peculiaria illa paucorum Comitia gratiam facile irripere; sordibus enim ibi esse locum vix quenquam suspicari audere. Ut ut sit, omnia Imperatoris arbitratu ut gerantur necesse esse. Majoribus Comitiis, ubi numerus & autoritas æquitati suffragantur, veritatem in aperta luce collocari. Quem porro moram pensaturum pacis tantopere concupitę? Ejus miros amores cum profiteantur Cęsarei, non esse cur ad ambages confugiant, quę necessario succedanea & subordinata illa Comitia consequentur. Metuendum quoque, ne inter longiores moras è subitis armorum casibus nova consilia capiantur, quibus negotium pacis plane intercidat. Hæc ex munere sibi imposito Ordinibus significanda fuisse, pro publico quidem, ac singulari Imperii Principum bono, si serio animum adjecerint. Sin cunctatione sua, vel adversariorum artibus fiat, ut pręsentissimam opem ferenti, ac in partem victoriarum vocanti amicissimo Regi non auscultent, frustra posthac amissum Imperii decus quęsituros, frustra Auream Bullam, Constitutiones Imperiales, Transactionem Passaviensem, frustra Capitulationem & sacramenta Cęsarum, aut Sanctionem Pragmaticam, obsoleta nomina, imploraturos. Unius Domus patrimonium fore Germaniam, & quo Bohemia fato, primarium Imperii membrum, eodem totum Imperii corpus corruiturum. Denique pristinam dignitatem, jura, libertatem, aut heic recuperanda esse, aut nullibi; taliqué in posterum fortuna usuros, qualem sibi communicatis secum consiliis in hoc Christiani Orbis senatu fecerint. Harum literarum exemplum ad Deputatos Francofurtum mittebatur, simul ad Civitates Imperiales, in quas singulare Galli studium testabantur, earumqué emolumenta in hac pacis tractatione peculiariter observanda sibi à Rege injunctum. Eas literas nemo non justo asperiores agnoscebat, & ipse Servientus fervorem Avauxii arguebat. Quas & Cæsar datis ad Ordines literis acriter increpabat, subdola Gallorum consilia, & ambitiosa destinata arguens, qui verbo Germanię libertatem erepent, revera ad eandem enervandam viam muniant. Addebat & Landgravia literas ad Deputationem Francosurtanam, queis ut negotium pacis serio & citra moram suscipiant hortabatur. Non dubium esse, quin ubi semel pleno conventu in rem præsentem ventum fuerit, admissi hactenus errores ab omnibus sint agnoscendi, præsentibusqué ac futuris malis remedium inveniendum, ac dissidia Imperii solidanda. Hac occasione amissa parem deinceps incassum quæsitum iri. Ordines sua absentia se ipsos jure belli & pacis exuturos. Si Reges absque Ordinum

Landgravia Deputatos hortatur.

30 April.

interventu tractationem suscipere abnuant, spem pacis plane decollare. Denique Reges, qui bellum se gerere ad servandam veterem Imperii faciem Ordinumque libertatem jactent, ubi Ordines id insuper habuerint, sibi consulturos, ac ob securitatem suorum Regnorum aliam viam istis valde molestam innituros.

Circa Procuratoria danda Cæsarei Osnabrugæ tergiversantur.

§. 38. Proximum erat procuratoria hinc inde inspici atque tradi. Quod ut fieret Venetus & Hispani, & ex parte Cæsarei urgebant, ut aliquando negotiationis initium fieret. Nec minus Regiis, ut id quamprimum susciperetur, placebat. Verum quia post discessum Danorum Osnabrugæ mediator deerat, Rorteus Suecis proposuerat; num placeret Venetum solennem, aut velut subsidiariam operam heic navare? Sed illi nondum mandata sibi ob longinquitatem & difficultatem viarum allata excusabant. Ne tamen tractatio adhæresceret, per Decanum Heistermannum è Cęsareis sciscitantur; num placeat procuratoria edere, & qua ratione id commode fieri queat? (15 April.) Cæsarei paratos se quidem ostendere, sed cum in mandatis non habeant absque mediatore negotium suscipere, aliquot hebdomadum dilationem petebant, quoad Vienna responsum accepissent, parem humanitatem Suecis vicissim indulturi. Ita Osnabrugæ id negotium diu silebat.

In Procuratoriis Monasterii multa desiderantur.

§. 39. Ast Monasterii procuratoria jam mutuo exhibita fuerant inconsultis Suecis, quod hi velut fœderi adversum exprobrabant, Rorteus utcunque excusabat; nec ipsam negotiationem, nisi re cum Suecis communicata, ibi susceptum iri. Et mox Galli, cum audirent Cæsareos circa edendum procuratorium moras nectere, testabantur; se ob fœdus progredi longius non posse, quoad Suecis ibi satisfactum sit. Quanquam & nonnulla in procuratoriis utrinque desiderarentur.

In Cæsareo.

Galli notabant, à Cæsare titulum Ducis Burgundiæ usurpari, cum Carolus V, & Hispaniæ Reges diversis tractatibus ei renuntiarint. Tum à Cæsare missis *Commissariorum* duntaxat vocabulum tribui, quo variæ personæ notentur infra dignationem Legatorum constitutæ. Igitur daret Cæsar illis titulum Legatorum, aut se honores Legatis solitos illis non exhibituros. Porro initio, cum de præsenti bello tangeretur, fœderatorum & adhærentium mentio facta erat; sed ea clausula, qua Cæsar suis potestatem super pace agendi conferebat, de illis plane silebatur; ubi tamen mentionem eorum injici ob Landgraviam & alios necessarium videbatur. Denique facultas media tantum, queis ad pacem perveniri possit, respicere videbatur; non ipsam pacem concludendam, obsignandam, & perficiendam.

In Hispanico.

Ex Hispanica plenipotentia Galli deleri postulabant titulos Regnorum Portugalliæ, & Navarræ, Ducatus Burgundiæ & Comitatus Barcellonæ. Portugalliæ Regem ab se agnosci Joannem IV. Navarræ Regnum Galliæ Regi deberi; nullo jure penes Hispanum esse. Burgundiam Gallorum esse, Cataloniam consensu Ordinum ad vetus Gallię jus rediisse. Sed cum super illis titulis omittendis obtinere non possent, protestabantur, id Regi suo fraudi non fore: Ac si forte procuratorium ipsorum sit emendandum, titulo Regis Galliæ & Navarræ *& cætera* se addituros, innuendis quæ omitterentur ditionibus. Loco vocabulorum *ex placito Cæsaris*, reponi volebant, *ex consensu eorum, quorum interest*. Tum & verba è quibus colligi poterat, Regem Hispaniæ ad pacem invitatum fuisse, plane expungi postulabant. Sed pręcipuus scrupulus erat, quod singuli Hispanici Legati peculiare haberent procuratorium, quod ad alios Plenipotentiarios, quibuscum simul tractare deberent, referebatur; nec tamen exprimebatur, quinam & quot illi Plenipotentiarii essent, & num qui adessent absque illis agere quid possent. Tum & captiosa habebantur illa verba; quod in tractatione omnia illa agere deberent, *quæ ex usu rei Christianæ, & peculiari commodo Regis Hispaniæ, ipsiusque amicorum & sociorum, & Domus Austriacæ essent.* Nam licebat dein Hispano omnia quæ acta forent irrita declarare, obtentu sumto, illa bono Orbis Christiani, aut peculiari suo, suorumque non congruere. Denique & monebatur, *Plenipotentiarios* tantum illos, non Legatos dictos.

In Gallico.

§. 40. In Gallico vicissim non minora desiderabantur. Ejus exordio causam belli Cęsari defuncto, Domuique Austriacę, ejusque sociis aperte, tum moras pacis oblique imputari, Cæsarei ferendum non censebant. Exprimebatur inde Legatos tantum ad invenienda paci reducendæ media, non ad eam concludendam, aut firmandam constitutos. Referebatur procuratorium ad socios Galliæ, ut una cum illis tractaretur. Quorum aliqui nondum aderant, nec an venturi sint, constabat; nec si venirent, num legationis suæ plenam fidem facturi essent. Ita per eam clausulam quæ cum Gallis tractarentur irrita fore, defectu potestatis. Ob interveniens quoque Danicum bellum Cæsarei cum Suecis citra Danos agere nolebant. Tum & porrectum erat procuratorium Gallicum ad fœderatos in Italia, quorum tamen nomina expressa non erant. Atqui si hi tantum intelligerentur, quibus jam Cæsar peculiaribus diplomatis caverat, eam procuratorii extensionem superfluam esse: sin alii respicerentur, à pacto pręvio discedi. Denique ob pupillarem Regis ætatem majore cautione à Regina, à Tutoribus, & Principibus Regii Sanguinis opus videri, inprimis à Duce Aurelianensi, cujus consensu procuratorium concessum exprimebatur. Et quia Franciscus I. conventionem Madritensem non servaverat, quod à Parlamento confirmata non foret; forte & nunc Parlamenti auto. itate opus esse. Ob hos igitur defectus Gallica tractatio ultro hærebat. Declarabant tamen Galli, ne quid culpæ sibi posset imputari, se formulam procuratorii, qualem Cæsarei & Hispani probarent concepturos, & in aulam subscribendam & firmandam transmissuros, si isti idem faciant. Quod facile processurum videbatur, ni Osnabrugę tractationi remora injecta foret. Unde monentibus Suecis, ut negotiatio utcunque pari passu procederet, id tantisper omissum.

Cæsarei absque Danis tractare nolunt.

§. 41. Nam Osnabrugæ Cæsarei post longam dissimulationem, per Heistermannum Decanum Suecis denuntiant, jussos se absque Dano non agere; non expresso, de mediatione Dani, an de ejusdem causa id intelligendum esset. (24 Maji.) Unde ut distinctius res perciperetur, Suecis ablegantibus idem à Cæsareis id responsi retulit: (27 Maji.) postquam Daniæ Rex Osnabruga pulsus sit adempta mediatione, idque ipse Cæsari per literas significarit, Suecosque communes hostes declararit, nec Danica mediatio ad præsentem rerum faciem quadret; judicare se, Danum omissa mediatione controversiam suam cum Suecis heic decidi velle. Id quod Cæsar recusare non possit ob merita Regis de prævio tractatu, & pacis negotio, & ob vicinitatis jura, & quia hic conventus Orbi Christiano

com-

1644. communis futurus sit. Jam quoque Cæsarei à Gallis, ut in id consentirent, petierant, ut Danica causa heic disceptaretur. Id quod Galli plane abnuebant, ac Thuillerio jam super ea lite componenda injunctum ostendebant. Alias ferebant Cęsarei, circa edenda Osnabrugæ procuratoria nil difficultatis fore, quod super earum formula jam inter ministros utrinque conventum sit, nec aliud superesse, quam ut autographa ad conceptam antea formulam conferantur.

De modo tractandi Osnabrugæ dubitatur.

§. 42. Agitabatur hinc illa quæstio; quo modo Osnabrugę post sublatam mediationem Danicam negotiatio instituenda sit? Danum denuo isti muneri adhiberi, postquam in partes discesserat, non congruebat. Absque mediatore tractare Sueci cupiebant, nec Cæsarei abnuebant; excusabant tantum, se Viennæ nondum responsum accepisse, quo statim scripserint, atque Sueci de ista re innuissent. Gallis tantum hic agendi modus parum placebat, ne familiariter nimis Sueci cum Cęsareis conversandi occasionem nanciscerentur.

De Veneta mediatione.

Veneti mediationem Monasterii omnes acceptaverant, tanto magis necessariam, quod Chisius nihil eorum, quę Protestantes spęctabant, attingere vellet. Pronum quoque Contarenus se ostendebat ad eandem operam Osnabrugę obeundam: amplissima se facultate à Republica instructum circa pacem in Germania agendi, nec Monasterio magis quam Osnabrugæ adstringi. Addebat tamen, si volente Danię Rege id fieri possit; nam hoc invito, Venetos se non ingesturos. Ac à Cæsareis intellexerat; Regem mediationi suę adhuc inhęrere, nec ut alius in ipsius locum subeat velle. Sed & Deputati Electorales Francofurti Venetam mediationem Cęsari eadem conditione acceptandam suaserant, ut ne Dano offensę ansa præberetur, tum ne fastigio Collegii Electoralis fraudi id foret. Nec adhuc certum erat, num Cæsar eandem mediationem circa Osnabrugicos tractatus acceptaturus esset. Sueci eum honorem Venetis non invidebant. Sed scrupulus erat, quod unicus tantum Legatus adesset, si prima negotii origo inspiceretur Monasteriensi dumtaxat tractationi destinatus. Id quod in emolumentum suum trahebant Galli, prerogativam quandam inde sibi fabricaturi, per Rortcum proponentes, ut vel Osnabrugensis tractatus Monasterium transferretur, vel Secretarius Status nomine Reipublicæ Venetę ejus rei causa Osnabrugę semper hæsurus id muneris obiret. Quorum prius prævie conventioni repugnabat, neutrum è dignitate Reginæ Regnique Sueciæ erat; quod ita Osnabrugensis actio accessorium Monasteriensis, & Suecica pax Gallicę appendix futura esset. Igitur postulabant Sueci, ut vel Veneti alium adhuc mitterent pari dignatione & mandato cum Contareno; vel Contarenus per vices Osnabrugę aut Monasterii ageret. Inter hæc Legatorum Suecicorum ministri, & ipse Mylonius, dum Mindam proficiscitur, à Cæsareo milite violatus & spoliatus fuerat, literis etiam aliquoties interceptis; quod expostulantibus, Suecis, in posterum emendatum iri Cæsarei pollicebantur.

Ordines Imperii ad huc accedere tardant.

§. 43. Porro Imperii Ordines, etsi ipsorum maxime interesset, rari adhuc comparebant. Monasterii pauci, Osnabrugę pręter Hamburgensem Meurerum, Pomerani tantum, Ecstedius & Rungius aderant, qui in comitatu Oxenstiernę venerant, & Ordinum classe censeri non poterant. Electorales eam ob causam emanebant, quod Cęsar Venetos Regibus pares, & velut ultimos in ordine Coronatorum habendos annuisset, quam dignationem ingenti pecunię summam illis vendidisse ferebatur. Unde & Cæsarei Legati Contareno rhedam obviam missam Excellentię titulum, superiorem in suis ędibus locum, & alia Regiis Legatis solita exhibuerant. Eundem honorem Electorales exigebant, & ut Venetis per omnia ęquales haberentur: de quo Cęsarei nihil in mandatis habebant. Eam ob causam Franciscus Wilhelmus Osnabrugensis Præsul, qui Coloniensis Electoris vices impleturus erat, Widenbruggę subsistens Monasterium adire abnuebat. Eadem Moguntino absentiæ causa, Brandenburgicus cæterorum exemplum aucupabatur, nec ipse primum impetum excepturus, nec Collegio præjudicium allaturus. Ac misso Monasterium Nobili, Moguntini exemplum sibi respiciendum excusabat. Ac suspicabantur quidam, hanc prærogativam Venetis a Cæsare venditam deprimendis Electoribus, vel ut hos, reliquosque Ordines, tractatibus protelaret. Cæteris Ordinibus parum inter se conveniebat. Franconicus Circulus concluserat, ad tractatus mittendum, & jus suffragii utique tuendum. In suevico Circulo ubi Catholici prępvalebant, per majorem partem decretum, missione supersedendum. Ac Augustanus suffragio suo declaraverat, id illicitum, & soli Cæsari cum Electoribus de pace statuendi jus esse. Scilicet quia Catholici, qui in ea urbe rerum potiebantur; metuebant, ne in priorem statum urbs reponeretur. Elector Saxoniæ, cui Superioris Saxonię Circuli directio, ad Ratisponę ac Francofurti decreta provocabat, eoque cum reliquis ejus Circuli membris consilia conferre supervacuum ducebat. Legati Suecici, queis Ordines ad tractatus pertrahere cordi erat, etsi moras nectentibus Cęsareis patientiam non exuere juberentur: tamen ut Ordines ad maturandam missionem impellerent, rumorem sparserant, velut ob tergiversationem adversę partis, procuratorium edere abnuentis, & ob moras Ordinum Mindam concessuri, ibique quomodo res se datura esset, expectaturi. Nec carebat fructu id consilium. Nam quidam Ordinum metu, ne tractatus plane abrumperetur, quamprimum eo mittere statuebant. Ante alios Landgravia Reinhardum Schefferum Osnabrugam, Adolfum Wilhelmum Crocie gum, & Joannem Vultejum Monasterium ablegat; quorum hos Cæsareis parum gratos fuisse vel inde adparebat, quod cum per Oratorem Venetum admissionem peterent, Cęsarei frigide & abrupte responderent; ipsi de suo adventu significarent, & responsum expectarent. Pomeranis, queis fiduciarię literę nullæ erant admissio à Cęsareis plane negabatur. Unde cum euntibus in longum tractatibus sibi de viatico ultra semestre non prospexissent, Suecos consulebant, num ad tempus domum proficisci expediret? Quod ipsi eorum in arbitrio relinquebant, præsentia eorundem, aut absentia in neutram partem quidquam valitura. Ita isti mense Julio domum revertere. Contra Osnabrugam venerat Legatus Lusitanus Rodericus Botellus, valido Suecorum equitum pręsidio huc deductus; quem qui bene cupiebant monuerant, si salutem suam amaret, ne à Suecico comitatu longius discederet. Quod & alter Lusitanus, qui Monasterii erat, faciebat, usque adeo Gallis se attemperans, ut & lugubres vestes, queis isti tunc ob mortem Regis utebantur, assumeret.

Controversia Electorum cum Venetis.

Reliqui Ordines de accessu dissentiunt.

Landgravia ad tractatus mittit.

Salvii

§. 44. Legatis tandem Regiis Harcotta placebat

1644 næ fas esse per Kœnigsmarckium hostes fatigare, & totas vires proprio belln impendere. Idem quippe Sueciæ bellnm Danicum, quod Gallis Hispanicum. Pertractas à se Cæsaris copias in Holsatiam, ut is Bavaro auxilium adversus Gallos submittere non potuerit. Et nihil interesse in Holsatia, an alibi cum Cęsare digladiemur. Neque subsidia illa ad totum bellum proficere, ut adeo accurate ad calculum revocanda sint. Denique non ita de Gallia meritam Sueciam, ut illa hanc Dano proculcandam prostituere debeat. Ita tunc quidem subsidiorum solutionem extundebat Salvius, ut tamen satis adpareret, ni Torstensonius ante hiemem in Germaniam rediret, ista deinceps ægre secutura. Avauxius post, cum istius tergiversationis subpuderet, eam à Serviento profectam

De Ragoziano fœdere.

excusabat. Tandem & Ragozii mentione injecta de Torstensonio querebantur Galli, quod is absque mandato Regem Galliæ obligare ausus esset. Substantiam fœderis equidem se expleturos; formam instrumenti valda displicere; multoqué magis, quod pecuniæ summa Ottomannicæ Portæ solvenda diserte ibi exprimatur. Esse hoc ex illis, quæ fieri, non dici debeant. Ideo se per literas rem ipsam, non formam instrumenti ratihabituros. Tum se certum hominem per Poloniam ad Ragozium missuros, qui in proposito ipsum confirmet; simul de inclinatis pacis tractatibus significet, ut suos Legatos mature huc mittere queat. Hæc erant, quæ tunc cum Legatis Gallicis Monasterii agebantur. De legibus pacis ad ipsam tractationem rejiciebatur; de satisfactiona fœderatorum Regnorum nullum verbum.

Cæsarei moræ culpam Suecis impingere cupiunt.

§. 46. Cæsarei interim omnem lapidem movebant, ut de suo in pacem studio aliis persuaderent, invidiamqué ejus protractæ in Suecos devolverent. Imprimis exaggerabantur arma in Danum sumta, & quod Rex iste, utriusque partis consensu sequester adsumtus, ita subito functione sua dejectus esset. Is cum paci cupiat includi, à se tractationi initium fieri non posse; præsertim cum Sueci scripto publico inter causas belli adduxerint, quod Rex in negotio pacis Cæsari magis quam Suecis studuerit. Quem nunc eam ob causam male multatum à Cæsare destitui iniquum sit.

Iis Sueci respondent.

Nec communem pacem fieri posse, si bellum in Holsatia, quæ Germaniæ utique pars sit, geri pergat: Contra Legati Suecici ostendebant, quam absurde bellum Danicum velut remora pacis Germaniæ obtendatur. Ejus causas Germaniam non spectare, nec à mediatione Regis primam originem deducere; sed peculiares injurias, & contumelias Sueciæ illatas armis fuisse vindicandas. Daniæ quoque Regem non modo Galliæ, & Batavorum mediationem acceptasse, sed & istius Ministros Hagæ ægre tulisse, Thuillerium ex Hollandia per ambages Monasterium & Osnabrugam petere, nec recta in Daniam promovendę negotiationi tendere. Tum Senatum Danicum pronum se negotiationi in finibus Regnorum ostendisse. Quæ cum brevi instituenda sit, Danum ipsum litem suam Osnabrugam trahi nolle. Quin Danicum ministrum Langermannum ultro fateri, per Danicum bellum non stare, quo minus Cæsarei tractatum Osnabrugæ auspicentur. Dann sequestre commode careri posse. Et cur non oblata Veneti opera sit acceptata? Cur Ordines, quos belli malis utrinque pressos in pacis partem

29 Jul. venire par sit, variis artibus hinc protelari? In eundem sensum literæ retundendis ipsorum criminationibus à Legatis Suecicis conscriptæ per Boyertum Syndicum Osnabrugensem Cæsareis exhibentur. Hi cum de argumento earum è Boyerto intellexissent, magnopere perturbati eas tandem acceptare abnuunt, obtentu sumto, quod obsignatæ ab hoste venirent. Et quanquam idem Syndicus postera die suggerentibus Suecis ostendisset; aliam præfectorum militarium rationem esse, quam Legatorum ad pacem ineundam missorum; haut eo magis tamen literas admittebant. Inter sermocinandum tamen cum Syndico ne verbo quidem super Danico bello tangebant; sed ut Suecis significaret, brevi se mandata instituendæ tractationi expectare. Literæ illæ mox à Suecis passim divulgatæ Cæsareos non parum confundebant.

Luneburgicus Legatus venit Osnabrugam, & abit. 5 Jul.

Venerat paulo ante à Luneburgicis Ducibus Osnabrugam missus Jacobus Lampadius, qui primo restitutionem oppidorum, quæ Suecicis præsidiis in ea provincia tenebantur, postulabat. Quam rem Legati ad Torstensonium rejiciebant. Offerebat inde operam suam conciliandæ paci; id quod Principes sui Goslariensi pacto sibi reservarint. Revera propositum ipsi fuerat, quo loco tractatus essent explorare. Unde & paulo 1 Aug. post iterum discedebat testatus, se satis deprehendisse morarum causas. Principibus suis haut fuisse persuasum, Cæsareos tantopere à pace abhorrere, uti ipse nunc perspexerit. Quæ cum calamo committere nolit, domum abire decrevisse, utilem operam præstiturum suos apud Principes, & reliquos Circuli Ordines, ut quamprimum Legati huc veniant. Intra tres septimanas se reversurum; quod tamen longius dilatum. Scripserat & 8 Jul. antea Magdeburgicus Administrator, gravissimas exactiones, queis ditio sua prematur, in causa esse, quo minus Legatos miserit. Ab illis si respirare paululum detur, suos Osnabrugam venturos. Reliquorum Ordinum nemo adhuc adventus sui spem ostendebat.

Tractatus Monasterii quoque quiescunt.

§. 47. Efficiebant Cæsareorum Osnabrugę tergiversationes, ut nec Galli amplius de procuratoriis ad eandem formulam redigendis laborarent, quod ab ipsis initio propositum fuerat, Hispanis tempus frustra teri clamitantibus. Donec Mediatores proponerent, probatam omnibus formulam adornari, & Monasterium intra conventum tempus afferri; ut tamen Galli istam edere, aut tractationem suscipere non teneantur, antequam Osnabrugę super procuratoriis conventum fuerit, ut tractatio utrinque pari passu procedat. Ea de re ut Suecos consuleret, simul reddendæ salutationi Servientus citra pompam Osnabrugam veniebat.

Servientus Osnabrugam venit.

Ubi Suecis quidem ista facile probabantur. Cæterum Servientus nunc longe mollius, quam nuper Monasterii disserebat. De subsidiis nulli amplius scrupuli. Ragozio pecuniam Venetias transmissam. Regem apud Aulam Turcicam per Oratorem suum agere, non quidem ut ipsi Turcę bellum Cęsari faciant, sed ne Ragozii destinata impediant. Id quod vitio sibi verti nequeat. Torstensonii acta & consilia valde probabantur. In Gallia sat cognitum, quantopere Suecos Danus offenderit, ac ipsos dudum miratos, istum insultantem tamdiu tolerari. Ac facile ferre ipsos posse istum Regem castigari, modo brevi lis ea componatur.

Galliæ Rex Ordines Imperii ad tractatus invitat. 10 Aug

§. 48. Ast Galliæ Rex mitigandæ offensæ, quam acerbæ Legatorum ad Ordines literæ excitaverant, ipse ad eosdem literas conscribit; quibus significat; Monasterium è suis quos summa prudentia ac fide habuerit missos, quos de mente sua plene docuerit, ac idoneis mandatis instruxerit.

1644. rit. Eos suo jussu Ordines invitasse, ut suos mitterent tractatibus ad ornandis operaturos. Iisdem serio injunctum, non solum commoda Germaniæ quantum possint promovere; sed & Ordinum consilia, ac sententiam exquirere, & sequi. Tum & ideo præsentiam Ordinum à se desiderari, ut eorum, quæ à suis Legatis gerantur, arbitri sint, & ubi eo, quo jussi sint, candore agentes animadverterint, judicare queant, quam inique adversa pars de ipsius destinatis spargat. Unde se non parum commotum illis, quæ Francofurti adversus Legatos suos jactata perceperit qui haut eo secius tantam moderationem ostensuri sint, ut satis adpariturum sit, successus armorum nihil insolentię sibi addidisse. Se ipsos ad Monasterium adeundum hortari, ut eodem pacis spiritu, quo ipse agatur, & ad eandem justitię & æquitatis normam ibi incedere velint. Regiis literis Legati Gallici suas quoque addebant, quibus ad Regis literas, suasque priores provocabant, quas ita sinistro sensu Cęsarei ceperint. Se jam certo Ordines expectare interim nihil suscipere, & speculari, quo tandem objecta per adversarios obstacula evasura sint, & qua ratione isti in viam reduci queant. Mitterent Ordines sibi ad tam salutare opus adjutores, quibuscum omnia ad pacem spectantia communicaturi sint. Addebant, quid circa procuratoria hucusque actum sit. Se quidem nullam cautelam abnuere, nihil non quod vel tantillum suspicionis excitare queat deleturos, tantum ut pax procedat. Tum & à Suecis Legatis acta defendebant, dilutis quæ super Danico bello objecta fuerant, Intentatas sibi Francofurti criminationes refellere facillimum esse sed quia calumniis contemtius nihil, pace nil carius habeant, satius esse istas silentio involvere quam acerbo responso novis litigiis ansam præbere. Neminem fore, qui hanc animi moderationem debilitati virium adscripturus sit, à qua suspicione continuæ Regis victorię ipsos liberent; cui tamen seposito quovis alio respectu pax quæratur. Conferrent & Ordines huc operam suam, ac viderent, quantopere Regi pax Germaniæ proficua cordi sit. Injunctum sibi non solum cum Ordinibus consilia conferre; sed & absque horum consensu in rebus Germaniam spectantibus nihil decernere. Non ad seditiosa consiliabula Ordines vocari. Decreto Ratisponensi, & per diplomata Cæsarea, leges qué Imperii ipsis fas esse conventum hunc adire, locum capere, suffragia exprimere. Jure suo usos neminem reprehensurum; & eo jure aut nunc, aut nunquam usuidum. Sustinuisse hactenus Ordines belli onera; cur à consiliis pacis excludantur? Cur non in partem admittantur tractationis, per quam tantis calamitatibus sint liberandi. Regi suo animum non esse, legitimum decus Cesareæ potestatis solicitare: nec Gallos Protestantium, nec Suecos Catholicorum libertati insidiari. Utrisque id agi, ut illi in pristinum statum reponantur ęquabili inter Cæsarem & Ordines temperamento. Id institutum nemini non patriæ amanti posse probari. Sed providendam ipsis, ne agendi tempora inanibus consultationibus prodigant, nec circa missionem legatorum nimis anxie aliorum exempla respiciant. Fortasse eos quorum exempla patientius quam tutius captent, occultis artibus prohiberi, aut ob privatum emolumentum rempublicam in super habere. Quod si ipsi oppressam patriam sublevare non possint, aut nolint, ne tamen obstarent gloriosæ illorum operę, qui communem libertatem vindicare, & pacem Orbi Christiano reddere instituant. Ejus

Idem & Gallici Legati faciunt, 4 Sept.

diei magno se desiderio teneri, & operam daturos, ut non parum tum ad singulorum, tum ad publicum contulisse commodum videantur. 1644.

§. 49. Vix Osnabruga discesserat Servientus, cum Cæsarei per Decanum Heistermannum Suecis significant; se paratos ad exhibenda procuratoria, sciscitati, num & ipsis ita videatur, & num placeat per Secretarios utrinque id fieri? Quid ad subitam hanc mutationem Cæsareos compulerit, varie judicabatur. Plerique Enguiani Ducis successibus id tribuebant, & quod Torstensonius, qui Holsatiæ angulo inclusus credebatur, iterum in Germaniam vertisset. Igitur rebus ipsorum in deterius euntibus, & antequam alia calamitas accederet, tractatus ordiendi ansam quærebant. Et mirum erat de Danico negotio, cui hactenus ita pertinaciter institerant, nunc ne verbo mentionem fieri. Cujus rei aliqui hanc rationem reddebant; quod Cæsar apud Danum id, quod speraverat, auxilium non invenisset, cum offensa digressis utriusque ducibus; unde nec Cæsarem in istius gratiam diutius tractatus differre voluisse; quod nec ipse Rex amplius desiderabat. Sueci etsi superfluum judicabant, Aurspergium, qui dudum discessum meditabatur, legationis suæ fidem facere; tamen ne novos scrupulos movendo, Cæsareis cavillandi ansam præberent, quod offerebatur acceptabant. Proponebant inde Sueci, ut Secretarii instrumenta in tabulario Gustavi Gustavi F. mutuo traderent, ac describerent. Sed cum Cæsareis iste locus partibus addictus videretur, volebant, ut Secretarius Suecicus instrumentum ad ipsos primum deferret, inde suum se ad Suecos missuros. Id quod Suecis displicebat, velut Reginæ indecorum, & quia non satis cautum erat, num Cæsarei Suecico procuratorio viso suum remissuri essent. Tandem placebat utrumque autographum cum exemplo fide digno ad Heistermannum deferri; inde per unam & alteram horam à Legatis utrinque inspectum eodem remitti, exemplo utrinque retento. In Cæsareo instrumento quæ à Suecis desiderabantur, exigui momenti erant. Titulum *Potentissimi* nec aliis Regibus tribuere Cæsar sueverat; ac Gallus titulo *Serenissimi & Christianissimi* adquiescere se profitebatur. Sic & quod Cæsar à se missos plena cum agendi facultate *Commissarios* nuncupasset, id perinde habebatur, ac si *Legatos* dixisset. Nec ad rem facere credebatur, quod in exordio utriusque partis fœderatorum mentio fiebat, in clausula dispositiva omittebatur. Nam & pari ratione in Suecorum procuratorio expressum erat, & fœderatis ipso præliminari pacto, & salvo conducto cavebatur. Denique & Suecos *partem adversam* vocari insuper habebatur, etsi quondam Sigismundus Marchio nodum in eo scirpo quæsisset.

Cæsarei jam ultro procuratoria exhibere cupiunt. 11 Aug.

In procuratorio Cæsareo pauca desiderabantur.

§. 50. Mittebant inde ad Cæsareos Sueci, num quid in ipsorum procuratorio desiderarent; simul ut sciscitarentur, quinam tractandi modus placeret. Sed isti exemplum procuratorii ad Collegas suos Monasterium missum excusabant, quorum sententiam propediem expectent. Cum Mylonius moneret, ut si quæ vellent mature indicarent, quod præcipitante autumno difficile maritimum è Suecia sit iter; Aurspergius reponebat; quæ desiderari queant, exigui esse momenti, & facta declaratione facile tolli posse. Post biduum Cæsarei Heistermannum ad Suecos mittunt; qui referebat; à Monasteriensibus quædam exigui momenti notata; quæ tamen communicare dubitent, quod ad exemplum Vienna transmissum in-

Cæsareorum circa procuratorium probandum mora. 8 Sept.

tra

1644. tra tres septimanas responsum expectent; ubi fortasse istę minutiæ negligantur. Istam dilationem Galli ac Venetus Orator ægre ferebant, infinitam tractatibus moram metuentes, si omnia Viennam referenda essent.

Lambergius Comes Osnabrugam venit. 11 Sept. Legatus Lusitanus Monasterium venit.

§. 51. Veniebat inter hæc in abituri mox Aurspergii locum Joannes Maximilianus Lambergius Comes, qui eo quo dictum est modo Suecis procuratorium suum exhibebat. Aurspergius citra pompam discedebat, cum prius per ministrum nobilem Suecis valedixisset. Eodem tempore Monasterium veniebat Franciscus Andrada, velut extraordinarii à Lusitaniæ Rege Legati munere functurus, à trecentis Batavicis equitibus ad portas usque urbis deductus. De hoc Galli censebant; ipsorum quidem valde interesse, id Regnum subsistere frangendæ Hispanorum potentiæ; nec id se fulcire omissuros. Regem quoque Galliæ è Lusitania venientes Regiorum ministrorum honore afficere. Sed dubitare, num huc missi Regiorum Legatorum dignationem tuituri sint. Sat laboris sibi exhaustum, antequam rem cum Cæsare & Hispano ad tractatum deducere potuerint. Si nunc sub initium de Lusitanis, & Catalaunis mentio injiciatur, fortasse totum negotium interruptum iri. Nam Cæsarem & Hispanum Lusitano Regis titulum non daturos, nec Lusitanos citra eum titulum commeatus literas accepturos, sine quo heic sat tuto non sint acturi. Unde & Servientus, cum Osnabrugæ esset, Botello salutare ipsum cupienti significarat, neque *Excellentiæ* vocabulum, neque dextræ manus honorem ipsi daturum. Qua de causa & Botellus salutationem omittebat. Sueci tamen, quod hic legati dignatione apud Reginam fuerat, nec istam adhuc renuntiarat, *Excellentiæ* titulum ipsi impertiebant; Botellus contra per modestiam delatum dextræ manus honorem abnuebat.

Lusitani Suecis arctius fœdus offerunt.

Ostendebat alias Botellus iste, Lusitaniæ Regem Suecis annuam pecuniam soluturum, si arctiori fœdere jungi eidem velint, nec arma prius ponere, quam Lusitanos inter, & Castilianos pax foret constituta. Sed Sueci negabant quidquam sibi super hoc negotio mandatum, nec constare, num Gallus in has leges cum Lusitano convenerit. Et cum ingenti terrarum ac marium intervallo Suecia ac Lusitania disjungantur, fœdus & conjunctionem illorum non nisi interventu Galli posse fulciri. Igitur Lusitano prius cum Gallo fœdus ineundum, aut si factum id jam sit, communicandum: tunc ad Reginam se relaturos.

Cæsarei secretos tractatus tentant.

§. 52. Dum ita publicis tractatibus via sternitur, Cæsarei Hispaniqué non omittebant secretos tractatus tentare. Et in Galliam quidem è Flandria advenerat Chevreusia certis conditionibus pacis instructa, ut Reginam Regentem à sociis abstraheret. Cujus tamen conatus cum Mazarini vigilantia elusi essent, tantum Hispani odium adversus ipsum conceperant, ut ejusdem vitæ clandestinas insidias struerent. Osnabrugæ
15 Oct. autem Aurspergius antequam discederet, Mylonii colloquium expetebat. Quod Legati plane declinandum non censebant; neque tamen statim accurrere è decore erat, ne avidi nimis viderentur cognoscendi id, quod suspicabantur. Igitur excusata tantisper valetudine aliquot post dies alterius negotii obtentu istum adibat. Ibi inter alios sermones Aurspergius per ambages jaciebat: viam tractandi à sequondam Hamburgi insinuatam adhuc patere. Esse Galliæ rationes publicas ad pacem; sed privatis obstare eamque infinitum bellum meditari. Se jam in Aulam Cæsaris discessurum, nosse cupere, quæ heic Suecorum mens sit. 1644. Mylonius contra velut obiter memorabat, Cæsareos eo modo nunquam serio rem egisse, & expeditissimam viam per tractatus publicos ad pacem patere. Ita irritum conatus destituebat.

Legati Suecici Ordines Imperii denuo invitant. 14 Oct.

§. 53. Cęterum cum post Lambergii adventum ex Ordinibus nondum quispiam adpareret, Legati Suecici ad Deputatos Francofurtenses literas dant: quibus graviter querebantur, omnes bellum exsecrari, pacem votis expetere; sed hujus reducendæ media nemini cordi esse. Alterum jam annum labi, ex quo adesse heic debuerant, quorum interest. Exteros à remotis locis huc se contulisse; Germanorum, de quorum salute agitur, neminem adhuc comparere. Binos Electores Osnabrugensi & Monasteriensi tractationi destinatos desiderari. Reliqui Ordines ut salvo conductu potirentur, septem per annos disceptatione & armis certatum: nec eo magis quenquam eorum heic se ostendere. Si patribus patriæ salus hujus cordi non sit, si columnæ Imperii ruentem Germaniam fulcire negligant, si Ordinibus perinde sit, stet an cadat res publica; quid ab exteris sperandum, si sentiant, non modo media instaurandæ pacis propriæqué salutis contemtui haberi, ac pro gratia culpam protractæ negotiationis in se devolvi. Cæsareos hactenus tergiversationibus suis bellum Danicum, aut moras Gallorum obtendisse. Nunc Gallos pacem urgere; Danicam litem in finibus Regnorum componi. Obtulisse se Cæsareis varios tractandi modos absque Mediatore, per subdelegatos, conciliatore Veneto, aut Ordinibus Imperii, denique ut scriptis omnia agantur. Nihil horum admissum. Aurspergium discessurum ludibrii causa procuratorium edidisse. Nunc tandem cum post Lambergii adventum propior spes rei gerendæ alluceat, Ordinibus manus admovendas, ne per osores pacis novę morę injiciantur. Horum absque opera haut pacem, ne tractatus quidem sperandos; Cæsarem absque ipsis pacem concludere non posse, Fœderatos Reges nolle. Ab omnibus partibus ipsorum accessui cautum: consentire Cæsarem: esse ipsis jus tanti momenti negotium suffragiis decidendi: ipsorum rem maxime agi. Non ad illegitima conventicula vocari, sed ad honestam pacem concludendam, ac ut media dispiciantur, quibus citra cujuspiam fraudem communis quies ita firmetur, ut & Ordinum libertati in futurum, & vicinorum securitati caveatur. Pacem longe minoribus sumtibus confici, quam bellum continuari. Et bello vel per seculum extracto pacem aliquando faciendam. Ea cur non ocyus occupetur, antequam plane expiret patria? Quod si longiores morę nectantur, & alii respectus bono publico pręferantur, culpam mali inde proventuri non penes se fore, sed penes illos, qui operam sibi sociare noluerint. Venirent denique si placeret, ac præsentibus malis finem imponerent; aut vitio sibi non verterent, si una cum sociis ad alia consilia capessenda cogantur. Hæ literæ cum prima vice non recte curatæ essent, denuo adjectis aliis Francofurtum transmissæ, & typis 29 Nov. publicatæ. Prętęr has peculiares quoque literæ ad singulos Ordines pari argumento datæ, ac inprimis ad Evangelicos, & ex Catholicis illos, qui hactenus sat masculè pro libertate locuti fuerant; Salisburgensem, Bambergensem, Wurtzburgensem, Constantiensem, Eichstadiensem, & Prælatos. Hæ literæ, præsertim quod diceretur,

Non sine effectu.

qui

1644. ni venirent, nec pacem nec tractatus futuros, haut modicum pondus habuisse sentiebantur, ut jam passim Ordines movere se inciperent. Ac respondebant pro Circulo Franconico Bambergensis & Wurtzburgensis cum Norberga, sibi decretum esse ad tractatus mittere, quorum exemplum alii secuturi credebantur.

Procuratoria Osnabrugæ pro commutatis habentur. 12 Oct.

§. 54. Osnabrugæ interim Cæsarei Suecis declarant, se in ipsorum procuratoriis nihil desiderare, nec per se stare, quo minus statim hinc inde tradantur. Cupiebant Sueci, ut Reginæ titulus *Potentissimæ* daretur, ac ut Cæsarei pro *Commissariis* & *Plenipotentiariis* à Cæsare *Legatorum* nomine insignirentur. Sed cum Cæsarei ostenderent, nulli Europæ Regi à Cæsare eum titulum dari, Sueci tandem adquiescebant ea lege, ut si Cęsar ulli Regi eum titulum tribueret, Reginæ quoque Sueciæ eundem ne denegaret. De Legati vocabulo nihil difficultatis fore. Ne tamen à Gallis quid contra conventa egisse, aut à Cęsareis moras nexuisse arguerentur, declarabant, se procuratoria Cæsarea probare, ac pro commutatis habere; mutuam tamen traditionem differre, quoad Monasterium ad Gallos super ea re scripserint. Quod responsum Cęsareis probabatur.

Monasterii super procuratoriis disceptationes.

§. 55. Ast Monasterii super concipienda communi procuratoriorum formula hactenus disceptatum fuerat. Cupiebant Cæsarei eam ad formam Osnabrugensem Suecis probatam exprimi. Abnuebant Galli, qui & in Suecicis scrupulum movebant, ob quem & hæc, & Cæsarea emendari volebant. Scilicet ut in clausula quoque dispositiva fœderatorum & adhærentium mentio fieret, sicuti in exordio scripti facta erat. Rationem afferebant; Cæsareis omissa ea clausula ansam porrigi tentandis separatis tractatibus. Quanquam enim hi disjunctionem Regnorum forte spirare non ausint, nec tam crassam perfidiam in conspectu Orbis patratum iri verosimile sit: oblatis tamen lautis conditionibus istos tentare id non omissuros, præsertim ubi ullam successus spem temporum mutatio fecerit. Nam sat astutiæ istis esse, & occasionem ad furandum invitare. Id igitur obstaculum talibus moliendis, è procuratorio Cæsareos ea verba amovere velle. Et ut circa fœderata Regna nihil proficiant; spem tamen esse Ordines Germaniæ Regnis innexos avellere. Id quod non exigui sit momenti, cum conjunctio istorum de statu Germaniæ agendi causam porrigat. Et Ordinibus istis constantiam accessuram,

Suecorum de iis judicium.

si postulato huic insisti à se intellexerint. Suecis contra formulam in Succia conceptam ac probatam, quam ipsi citra exceptionem admiserant, retractandi nullus color erat. Nec ea verba ad procuratorii perfectionem quid facere judicabant. Nam de constantia Regum fœderatorum dubitare nefas esse. Ordinibus Germaniæ de studio Regum circa vindicandam illorum libertatem sat constare, ex fœdere, ex pacto præliminari, salvo conductu, literis invitatoriis semel iterumque repetitis. Nemini ignotum, quantum laborem Reges impenderint, ut collato cum Ordinibus consilio malis ipsorum mederi possint, etsi subinde occasio foret per secretos tractatus bello defungendi. Nuntiatum sibi, plerosque Ordinum suo invitatu Osnabrugam & Monasterium cogitare: qui licet favore Regnorum in priorem statum reponi optent; socios tamen se & adhærentes eorum professuri non sint. Ac si de hac re litem agitari audierint, fortasse ne Cæsaris hostes & Regum adhærentes videantur, accessum suum dilaturos. Quin satius habituros, propter ipsos isti clausulæ non insisti, nec tractatibus moram injici. Sicuti quondam Luneburgici Salvio scripserant, ne in ipsorum gratiam de salvo conductu moveat, quod Goslariensi pacto aditum sibi ad communes tractatus jam receperint. Quod si Ordines per imprudentiam, pusillanimitatem, aut alias causas ad tractatus non accedant, aut parti adversæ eos quavis arte hinc avertenti aures præbeant, hac clausula Legatis ad ordiendos tractatus viam præcludi; aut novam tunc mutationem procuratorii quærendam. Unde satius censebant ea verba omittere, & ex vi prævii pacti, & salvi conductus Ordinum rem agere. Hosti denique re ipsa ostendendum, frustra ab ipso dissociationem Regnorum quæri. Quanquam igitur Galli efficere non possent, ut Sueci mutationem in procuratorio tentarent; suis tamen postulatis apud Cæsareos insistebant, inter alia hanc ob rationem, quod, si nunc iisdem tantopere hactenus agitatis desisterent, Cęsarei id interpretaturi sint, velut ipsos eo redegerint, ut suis fœderatis destitutis in separatos tractatus facile consentiant. Ac Ordinibus suspicionem injectum iri, velut ab ipsis deserendi sint. Ita tandem pervicere, ut ea clausula Monasteriensibus procuratoriis insereretur; ac sub initium Novembris in certam procuratorii formulam consensum, quæ intra duos menses ab omni parte perfecta exhiberetur. Concipitur hinc à Nuntio Pontificis, & Veneto temporaria conventio, lucrando tempori, ut quæ intra duos istos menses acta forent, ex vi editi jam Aprili mense procuratorii, & ejus, quod mox afferendum esset, valida forent. 1644.

Salvii cum Gallis acta.

§. 56. Convenerat antehac inter Legatos Regios, ut Harcottæ loco intermedio congrederentur, si quando collatis consiliis opus esset. Sed nunc Gallis potius videbatur, ipsos alternis vicibus Osnabrugę & Monasterii decimo quinto quoque die invisere. Id quod & Suecis placebat, ut tamen certo tempori adstringi nollent, sed prout necessitas rerum ac tempestas ferret. Ita cum Servientus proxime Osnabrugæ fuisset, Salvius Monasterium excurrens rationibus jam adductis ostendebat, superfluum esse super mutatione procuratorii quid movere: Se tamen à Cæsareis stipulaturos, ut quia Collegæ ipsorum Monasterienses procuratorio suo de fœderatis inseruissent, illi pariter facerent, si forte idonea potestate cum adversę partis sociis tractandi instructi non forent.

De prima propositione.

Quod Gallis probatum. Placebat inde ad tractationem accedi, nec tamen absentibus Ordinibus quidquam suscipi ad ipsam rem pertinens; eoque conveniebat prima vice nihil aliud proponi, quam ut Cæsar, Regesque Ordines ad tractatus adeundos hortentur. Ita ipsos sibi constare, qui hactenus professi sint, se absque Ordinibus tractare nolle; & fundamenta tamen negotii oblique tangi, dum ad dividendum inter Cæsarem & Ordines jus belli & pacis via sternitur. Id quod Gallis arridebat; qui judicabant, non parum temporis hac propositione Cæsareis ingrata consumtum iri. Circa modum tractandi Galli optabant, Suecos Veneto conciliatore uti velle; quod omnes aliæ disceptandi viæ ipsis suspectæ forent.

De ordine tractandorum.

Ordo tractandorum hic placebat, ut post adventum Ordinum primo postuletur restitutio Germaniæ in eum statum, qui anno hujus seculi, decimo octavo fuerit. Et, si Suecis ita videretur, Galli declaraturos se ferebant, se arma sua Germanico solo plane deducturos; non quod spes sit, Cæsarem in eam restitutionem simpliciter consensurum, præsertim

cir-

1644. circa Bohemiam, ac ditiones hæreditarias atque Palatinatum, sed devolvendæ in istum invidiæ; ac ut si idem quædam exciperet, sibi quoque eo plausibilior daretur ansa unum & alterum reservandi. Et revera judicabat Mazarinus, haut è re Gallorum esse serio instare, ut omnia in statum anni decimi octavi reponantur; quod hoc modo Bavarus, à quo suis commodis haut parum fulciri sperabant, statim protelandus esset, velut dignitate Electorali & terris Palatino ereptis iterum exuendus; simul ipsis juxta ac Suecis prætextum adimeretur quid terrarum in Germania retinendi.

De tractatibus Monasterium transferendis. §. 57. Multis inde rationibus Galli & tunc & deinceps Suecos urgebant, ut ad communicanda eo commodius invicem consilia plane Monasterium se conferrent. Ita Residente, scriptione, tabellariis, hinc inde itione opus non fore: ita compendiosius inter ipsos & cum hoste transigi posse. Ordinibus vix sumtus suppetere uni legationi, nedum binæ alendæ. Dano spem mediationis plane adimi, qui post factam cum Suecis pacem eam denuo dicatur affectare; nec minus Polono, quem forte Cæsar propositurus sit, cujus respectu etiam initio Venetos admittere abnuerit. Et posse tunc Oratorem Venetum eo munere apud utrosque commodius defungi. Suecicos tractatus eo fore splendidiores, quod ipsi fere soli Osnabrugæ, tota Europa Monasterii agat, & fane ibi centum amplius sejuges rhedæ numerabantur. Ac vitandæ collisioni scripto se conventuros, in omnibus rebus pari dignitate concurrere, tertio in loco nuouqam congredi, Regium Legatum adventantem aut discedentem rheda neque excipere, neque deducere. Cum Pontificio Nuntio ut Sueci congrediantur opus non esse. Cæsareos & Hispanos in suis ædibus Suecis lubenter digniorem locum delaturos: id quod Hispani jam Residenti Rosenhanio fecerant. Ad quæ reponebatur; *Quod Sueci abnuunt.* momenta rationum dudum in utramque partem librata; inde utriusque partis consensu decretum factum; id tollere penes se non esse: & talia conantes invidiam protracti belli subituros. In Sueciam hiberno mari tardum literis iter. Interim Ordines utroque loco conventuros, & tractationi initium facturos. Si forte Regina in hanc mutationem consenserit, Cæsaris inde voluntatem exquirendam, & nova diplomata tuti itineris impetranda. Osnabrugam quoque præsidium reducendum.

Procuratoria Osnabrugæ mutuo traduntur. §. 58. Reverso Osnabrugam Salvio Cæsarei tradendis hinc inde procuratoriis paratos se ostendebant. Sueci contra cum id Monasterii factum non esset, & tamen conventione interposita tractatibus initium dari placuisset, par temperamentum proponebant, ut tantisper procuratoria utraque in Curia Urbis deponerentur, ac interim ad negotiationem accederetur. Tum super. sæpius memorata clausula de fœderatis & adhærentibus hactenus mentionem injiciebant, quod eam superfluam judicarent, velut re per pactum prævium ac salvos conductus definita; quo à Cæsareis expiscarentur, num istis facultas collata foret cum ipsorum fœderatis agendi Cæsarei uti de plena tractandi potestate testabantur: ita ut procuratoria tertio loco deponerent, aut temporariam conventionem exemplo Monasteriensium inirent, in mandatis se habere negabant. Mox tamen cum Galli, qui antea traditioni procuratoriorum repugnaverant, in Suecorum arbitrio relinquerent, deponere ista, an permutare vellent, *21 Nov.* Sueci tandem in mutuam traditionem consentiebant. Nec mora Sueci per Syndicum Boyertum 1644. sua ad Cæsareos mittunt, horum vicissim eodem adportante recipientes. Ita post tantas moras, quæ ad preparandos tractatus spectabant, absolvebantur Plenipotentia Cæsarea talis erat: *FERDINANDUS III. &c. Universis & singulis, quorum interest, aut quomodolibet interesse potest, notum testatumque facimus, Postquam ab aliquo jam tempore, primum inter Divum Parentem nostrum, Serenissimum & Potentissimum Principem, Dominum Ferdinandum II. Romanorum electum Imperatorem &c. pientissima ac gloriosissima memoria, deinde etiam inter Nos sociosque nostros, ab una parte, & Serenissimum quondam Principem, Dominum Gustavum Adolphum, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Regem, Magnum Principem Finlandiæ, Ducem Esthoniæ & Careliæ, Ingriæque Dominum, ac post ejus è vita discessum inter modernam Serenissimam Principem, Dominam Christinam, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque designatam Reginam & Principem hæreditariam &c. Ejusque Confœderatos & Adhærentes, ex altera parte, non sine multa sanguinis Christiani profusione, & multarum Germaniæ Provinciarum desolatione, armis satis vehementer sit decertatum, nuper vero ad Tractatum super compositione ejusmodi Motuum Osnabrugæ instituendos, & concludendos ex Partium utrinque belligerantium Conventione dies undecima Julii, anni proxime præteriti indicta fuerit. Hinc Nos, ex Nostra parte, nihil eorum, quæ ad promovendum & concludendum tam salutare negotium ullo modo pertinere possunt, desiderari volentes, Magnifico, nec non honorabili, docto, nostris Consiliariis Imperialibus Aulicis, & Sacri Imperii Fidelibus, Dilectis, Johanni Maximiliano, Comiti à Lamberg, Camerario nostro, & Joanni Crane, J. U. Licentiato, plenam & sufficientem potestatem tribuerimus, prout hisce animo deliberato tribuimus, ad comparendum dicto loco, congrediendumque nostro nomine, vel per se, vel per subdelegatos suos cum iis, quos dicta Serenissima Regina, Regnumque Sueciæ ad hanc rem legitimis ac sufficientibus Mandatis ac Plenipotentiis instructos constituerit, aut imposterum constituere poterit, Commissariis sive Plenipotentiariis, ad tractandum, agendum & statuendum de Viis, Modis, ac conditionibus omnibus, quibus propositus utrinque scopus, Amicitiæ mutuæ ac pacis redintegratio, obtineri ac stabiliri possit. Quicquid igitur dicti Commissarii nostri, cum adversæ partis Commissariis, vel eorum subdelegatis, in hunc finem, per se, sive per suos Subdelegatos, tractaverint, egerint ac statuerint, id Nos omni meliori modo ratum gratumque habituros, vigore harum Imperiali ac inviolabili fide promittimus. In quorum fidem roburque præsentes, manu nostra subscriptas, sigillo nostro Imperatorio firmari jussimus. Datum in Civitate nostra Viennæ, die decima tertia Mensis Junii Anno Domini Millesimo, sexcentesimo, quadragesimo quarto, Regnorum nostrorum, Romani octavo, Hungarici decimo nono, Bohemici vero decimo septimo.*

FERDINANDUS.

FERDINANDUS Comes Curtius.

Ad mandatum Sacræ Cæsareæ Majestatis proprium

JOAN WALDERODE.

Suecica Plenipotentia his verbis concepta erat: *Nos Christina, &c. Universis & singulis, quorum interest, aut quomodolibet interesse potest, notum testatumque facimus, postquam ab aliquo jam tempore, primum inter Divum Parentem nostrum, Serenissimum ac Potentissimum Principem, Dominum Gustavum Adolphum &c. Pientissimæ ac gloriosissimæ recordationis; deinde etiam inter nos Regnumque Sueciæ ac Socios nostros ab una parte, & Serenissimum quondam ac Potentissimum Principem, Dominum Ferdinandum II, &c. ac post ejus è vita discessum,*

1644. *sum, inter modernum ejusdem nominis, Serenissimum ac Potentissimum Principem, Dominum Ferdinandum III. &c. Ejusque Confœderatos & Adhærentes, ab altera parte, non sine multa sanguinis Christiani effusione, & multarum Germaniæ Provinciarum desolatione, armis satis vehementer sit decertatum, ipsa vero humanitatis ratio flagitet, ut de pace & tranquillitate restituenda, belli motibus sedandis cogitatio utrinque suscipiatur. Nos, sicuti hunc semper armorum nostrorum scopum propositum habuimus, ita, ut ne quid à parte nostra desit, quod ad tam salutare negotium apprehendendum promovendumque pertinere ullo modo poterit; in mandatis propterea dedimus ac commisimus, sicut & vigore harum in mandatis damus ac committimus, Nostris nostrique Regni Fidelibus, Illustribus, Magnificis ac Generosis, Nobis sincere dilectis, Domino Johanni Oxenstierna, Nostro, Regnique Sueciæ Senatori, Cancellariæ Consiliario, Libero Baroni in Kimitho, Domino in Fiholm, Horningsholm, & Tullgarn; Domino Thuroni Bielke, itidem nostro Regnique Sueciæ Senatori, & Judicii Regii Supremi Assessori, Libero Baroni in Salestad, Domino in Froswik, Domino Johanni Salvio, nostro Consiliario secretiori, Aulæ Cancellario, & hactenus in Germania Legato, hæreditario in Offverby & Tullingen, plenam ac tanta rei sufficientem potestatem tribuimus, ut cum iis, quos Cæsarea Majestas ad hanc rem legitimis ac sufficientibus Mandatis ac Plenipotentia instructos constituit, aut constituere poterit, Commissariis vel ipsi, vel per subdelegatos suos congrediantur, tractent, agant ac statuant, de viis, mediis, ac conditionibus omnibus, quibus propositus utrinque scopus, Amicitiæ nimirum ac pacis redintegratio, obtineri ac stabiliri possit. Quicquid igitur dicti Legati nostri cum alterius Partis Commissariis aut eorum subdelegatis egerint aut statuerint, non obstante unius absentia, morbo aut alio gravi impedimento: id Nos omni meliori modo ratum gratumque habituras, vigore harum Regia ac inviolabili fide promittimus. In quorum fidem majorem ac certitudinem præsentes, manibus Tutorum nostrorum, & Regni Sueciæ Administratorum subscriptas, sigillo nostro Regnique majori muniri jussimus. Dabantur in Regia nostra Stockholmensi, die vigesima Augusti anno supra millesimum, sexentesimum, quadragesimo primo.*

Matthias Soop. Jacobus de la Gardie.
Carolus Guldenhelm. Axelius Oxenstirn.
Gabriel Oxenstirn.

Monasterii prima propositio fit. 24 Nov.

§. 59. Inde Monasterii urgentibus Sequestribus utraque pars ad faciendam propositionem progreditur: quam etsi Sueci communicatam prius voluerunt, quo ipsorum verba invicem conspirarent; Gallis tamen id superfluum videbatur, quod jam super ejus argumento cum Salvio convenissent. Cæsarei & Hispani Latina Lingua, Galli vernacula sua utebantur. Quorum hi & diserte testabantur, se nolle teneri, ut deinceps scripto semper agant, ne in processum negotiatio degeneret. Osnabrugæ autem placebat nullo mediatore inter partes agere, ita tamen ut prout videretur vel ipsi Legati, aut eorum subdelegati congrederentur, vel per internuntios, aut scripto pro re nata disceptarent. Declarabant tamen Sueci, Venetam mediationem à se non repudiari; ac Cæsarei testabantur, se nolle Principi suo facultatem admittendi sequestrem adimere. Iste porro agendi modus citra Sequestrem Evangelicis valde probabatur, Lampadio cumprimis Luneburgico, ac Scheffero Cassellano; qui confirmabant, Dani mediationem Suecis juxta ac Evangelicis noxiam fuisse futuram, quod iste semper id egerit, ut interna Germaniæ pax & negotia Ordinum à fœderatorum Regnorum causa sejungerentur. Et referebat Lampadius, Danicos Ministros Glucstadii in nuptiis Friderici Bremensis 1644.
Administratoris disseruisse: Sibi non placere gravamina Imperii per hosce tractatus tolli, sed eadem ad Comitia remitti: heic non nisi cum exteris Regnis transigendum. Sed & iisdem Veneta mediatio parem ad palatum erat, ne forte in Pontificiorum partes propenderet, ubi super bonis Ecclesiasticis agendum foret. Cæsarei mox per Heistermanum Suecis denuntiant, num pro materia tractandorum formulam Schœnbeckianam adsumere velint? Sueci, qui scripto conceptam à Cæsareis propositionem malebant, ignorare se simulabant, quid rei Schœnabeckiana formula, aut ubi terrarum Schœnbecca sita foret. Cæsarei reponebant; se per hanc intelligere omnia, quondam inter Saxoniæ Electorem & Axelium Oxenstiernam agitata. Sueci contra scripto propositionem suam conceperant. Et cum ab initio dubitassent, num super supplendo Electorum Collegio moverent saltem laxioribus verbis, ut tam Palatinus, quam Trevirensis intelligi posset; id mox satius videbatur omitti. Lampadio, qui aliquoties internuntii operam obtulerat, liberum fiebat, num eam propositionem ad Cæsareos deferre vellet. Qui hoc officii hac duntaxat vice Deprecabatur, in posterum, ubi odiosa hæc materia de Ordinum præsentia amota esset, eo promptiorem se pollicitus. Ita eo præterito propositionem suam scripto conceptam per secretarium legationis Mylonium istis misere.

Osnabrugæ propositio prima fit.

Osnabrugæ immediate agitur.

Probantibus Evangelicis.

27 Nov.

§. 60. Cæsarei fundamentum tractationi substernebant Osnabrugæ quidem Schœnbeccæ quondam acta, Monasterii autem pacem Anno tricesimo Ratisponæ inter Ferdinandum II. & Ludovicum XIII. probantibus Electoribus factam, postulantes, ut quæ ex eo tempore Cæsari, Romano Imperio, Domui Austriacæ, eorumque sociis & adhærentibus, ac cumprimis Lotharingiæ Duci adempta forent, restituerentur. Hispani quoque propositione sua omnium bello ablatorum restitutionem fieri debere contendebant. Sed Regii ex compacto postulabant, ut Cæsar Ordines Imperii hortaretur, quin compelleret tractatibus adesse, velut citra quos super pace nec rite agi, nec secure concludi possit. Addiderant Galli de Trevirensis restitutione, super qua ita fervide instabant, ut longius se in tractatu progressuros negarent, antequam is plena libertate frueretur. Enim vero hac Gallorum propositione Cæsarei & Hispani Monasterii valde indignari, & queri, Gallos non longius voluisse progredi, ac tamen ipsos induxisse, ad mentem suam ita distincte declarandam. Ab istis ac Mediatoribus se deceptos, dum Galli in propositionis vicem intempestivas tractatibus remoras objecerint. Addebant Hispani, prioribus inter se & Gallos tractatibus erepta bello semper restituta fuisse, ac novissima pace, quadraginta loca à se occupata Gallis reddidisse. Contra Gallis ridiculum videbatur, adversam partem tantopere exclamare, velut egregia facta propositione, cum vix laxius quid proferri potuerit. Laudari eam potuisse, si terminus restitutionis ad annum decimum octavum relatus fuisset: ad quem acceptandum Cæsareos compulsum iri spes sit, data insuper Regnis satisfactione. Sed ut Austriaca Domus in florentissimum, quo unquam fuit statum anni tricesimi reponatur, quæ præcipua belli causa fuerat, crassum nimis postulatum esse pro lapsis ipsorum rebus, & urgentibus hinc inde hostibus.

Contenta propositionum.

Judicium de Regnorum propositione.

§. 61. Sed de liberando Trevirensi à Gallis plerique

Postula-

rique

1644. rique intempestive motum censebant. Catholicis præposterum id videbatur, cum de captivis libertati restituendis ultimo loco agi soleat; nunc de isto dimittendo instari, antequam princeps negotium cæptum sit. Cum Cæsar commune diploma pro sociis Regnorum concessisset, Avanxium peculiare pro Trevirensi postulasse. Id indultum, sed non aliter, quam ut ejus Deputati tuto accedere, queant. Ab Electorali Collegio decretum, ut Trevirensis tantisper à dignatione & munere Septemvirali suspensus sit. Pontificem quoque postulasse, ut is suo nomine Viennæ detineretur. Unde à solo Cæsare absque Electorum, & Pontificis consensu dimitti eum non posse. Interim Viennæ eundem libertate gaudere, ac non prohiberi, quo minus Deputatos huc mittat. Sibi longe probabilius Lotharingi restitutionem postulari posse, qui nemini obnoxius Princeps sua ditione immerens ejectus sit. Sed nec Evangelici dispiciebant, quare Trevirensis liberatio velut prævium caput morandis tractatibus objiceretur. Conventum de pace ideo institutum, ut bello læsi in pristinum statum reponerentur. Ad hunc finem tractatus tendere, ac naturæ repugnare, effectum causam suam præcurrere. Recte Gallos liberando Trevirensi studere, sed non nisi absoluto Tractatu. Si omnes qui læsos sequerantur, ante tractatus restitui postulent, parum superfore, de quo deinceps agatur. Aut cur non idem pro cæteris captivis & oppressis exigatur? Iniquum esse infinitorum aliorum neglecta salute, uni consuli; & in eo solo pacem adhærescere. Ita Galli invidiam protractæ pacis haut videbantur declinaturi, si talia inter ipsa primordia movere non desisterent. Unde Evangelici æque ac Catholici apud illos instabant; ut id negotium ad ipsos tractatus differrent; alias enim horum initium nunquam fore, si nunc hoc, nunc aliud negotium ad tractatus pertinens præpostero ordine expediri velint. Eadem Suecis mens, qui postulatum id primariæ tractationi magno impedimento

27 Nov. fore putabant. Id quod literis ad istos demonstrabant; metuendum esse, ne hæc res adventum Ordinum remoretur magis, quam promoveat; quod credituri sint, incassum se huc venire prius, quam ea lis decisa sit.

Regiorum postulatum de Ordinum adventu Cæsareis est ingratum.

§. 62. Ast commune Regiorum postulatum de adventu Ordinum Cæsareis non minus ingratum erat. Objiciebatur; Gustavum Regem, ac post utriusque Regni Ministros utique protestatos, sibi bellum non cum Imperio, & Ordinibus, sed cum Cæsare ac Domo Austriaca esse Ipsos Ordines semel atque iterum invitatos licet, venire neglexisse, velut superfluum id sit; quod nuperis Comitiis Cæsari atque Electoribus ea res commissa sit, absoluta demum futuris Comitiis per universos firmanda. Unde salvo decreto Comitiali Ordines nunc convenire non posse, ni aliis Comitiis diversum conclusum fuerit. Nec eo secius singulis liberum esse accedere, ac privata sua desideria exponere. Si conventioni præviæ ita stricte inhæreatur, non omnes Ordines, sed Regum duntaxat fœderatos, & adhærentes exprimi: unde ejusdem limites à Regiis migrari. Cæsarem se haut obstrinxisse ad illos cogendos; sed dato salvo conductu permisisse ut veniant, siquidem ipsi velint. Comitia indicere, ad quæ comparere Ordines teneantur, longum fore. Osnabrugam & Monasterium vix omnes capere posse. Denique exempla non extare Ordinum pacis tractatibus adhibitorum. Et jus ipsis manere integrum, dum singuli, qui læsos 1644. se putent, adesse queant, ratihabitione penes universos manente. Mediatores etiam, qui Gallos ab hoc instituto avertere laborabant, id cumprimis urgebant; Quot & quosnam Ordines apud tractatus desiderent, quorum adventum expectare velint? Quos exprimi, ut firmo tractatus fundamento innitatur, necessum sit. Nam alias centum licet adveniant, uno tantum absente, nil actum iri. Dein quousque illi expectandi sint? ne isthoc obtentu res in infinitum extrahatur. Quid denique cum illis si veniant, agendum, & qua ratione tractatibus adesse debeant? Heic enim Comitia non esse, ubi omnibus jus suffragii sit, & potestas statuendi inter Cæsarem & ipsos divisa. Et differebat inprimis Contarenus: Multum temporis inutiliter teri, antequam illi conveniant. Interea aleam belli mutari posse, & succumbentibus Regum armis longe maligniores conditiones admittendas. Nimio rem eximie perficiendo studio sæpe eam totam corrumpi. Tum considerandum, quo fine adventus Ordinum postuletur. Si enim id agatur, ut jus pacis inter Cæsarem & Ordines dividatur, id indictis Comitiis obtineri posse, & ratihabitione eorum, quæ heic conclusa sunt. Quod si præsentes Ordines in suas partes attrahere studeant, Regi operam ipsos ludere; & qui semel Austriacis mancipio sese addixere, iis incassum quicquid est jurium ac privilegiorum ostentari. potius eorum adventu Cæsaris partes sublevatum iri. Igitur cum Galliæ intersit Germaniam non uniri, sed dividi, alendum potius dissidium, & satis habendum, præcipuos ipsorum amicos & socios huc venire, quos arctius sibi illigare, adscitis clam aliis, queant. Austriacis addictos omittendos, nec in eorum gratiam tractatus differendos. Efficiebant hæ rationes, ut Galli jam nutarent, & Suecorum sententiam exquirerent. Qui ista magni momenti ducebant, ac imprimis quousque illos expectari par esset. Considerabant tamen simul, si repente à priore suo instituto ipsi discederent, & tractatus ante istorum adventum auspicarentur, aut saltem id præ se ferrent, offensam Ordinum se incursuros, ac gratiam è suscepta eorundem causa collectam consumturos. Igitur placebat, eousque factæ propositioni inhærere, quoad mutata procuratoria Monasterium allata, & invicem tradita fuissent. Si Ordines interim veniant, facile modum inventum iri, quo ad tractatus concurrant. Sin emaneant, aliud consilium Regnorum scopo accommodum capi posse. Id quod Gallis probabatur, & huic sententiæ inhæsuros se declarabant.

Ut & Mediatoribus.

Qui vuol meglio guasta il tutto.

Regiorum sententia.

§. 63. Convenerant porro inter se Electores nullo modo ad loca tractatuum accedere, ni Cæsar honoris ritibus ipsos Venetis æquipararet. Nam persuaserant sibi, Regios absque ipsorum Deputatis primariam tractationem non orsuros. Super qua re & Bavarus apud Cæsarem diligenter institerat; simul suadens, ut & ipse Ordines ad conventum obeundum invitaret, quo arceri non possent, captandæ eorum benevolentiæ; ac se mox, fratremque Coloniensem Electorem suos missurum. Igitur Cæsar amovendæ moræ suis mandat, ut eodem honore ac ritu, quo Venetum, Electorales excipiant, quo & cæteris eum honorem abnegandi prætextum tolleretur. Eo facto Franciscus Wilhelmus Osnabrugensis Præsul, ab Electore Coloniensi Deputatus, hactenus Widenbruggæ moratus, medio mense Novembri Monasterium insigni cum pompa ingreditur, eodem quo Venetus honore à

Cæsar Electores Venetis pares habet.

1644. Cęsareis exceptus. Quem mox Brandeburgica Legatio secutura nuntiabatur. Ab aliis Ordinibus, præter Lampadium Luneburgicum, adpellebat Abrahamus Keiserus Meclenburgicus Deputatus, & alius à Joanne Saræpontano Comite missus. A Lubeca David Glokinus, à Brema Liborius de Lina, & Gerhardus Kochius, Hamburgo Meurerus aderant. Wurtenbergicus quoque Dux in Suevico, Neoburgicus in Westphalico Circulo missiones cum reliquis Ordinibus agitabant. Contra Cęsar Comitia meditari ferebatur ob tributa ad bellum, & ut Ordines tractatibus averteret, ac jus suffragii iisdem heis adimeret, Regibusque abstractos ad talem eos locum perduceret, ubi commodius eosdem ad nutus suos temperare daretur.

Cæsarei Stralsundensibus de salvum conductum negant. §. 64. Nova inde controversia oriebatur circa commeatum Stralsundensium, quem per Suecos requisitum Cæsarei abnuebant, velut is omnibus Ordinibus, & cumprimis Brandeburgico fraudi foret, si *mediata* quę vocant oppida heic admittantur; Contendebant Sueci, in prævia conventione sub Statuum vocabulo immediatos juxta ac mediatos intelligi. Differre à *Fœderatis Adhærentes*, ac per hos præcipue notari eos, queis jus fœderum non sit; quales sint municipales urbes, & privati, qui Suecis militent. Contra Cæsarei afferebant; Status nomine neminem designari, nisi qui immediate Imperio subsit: & *Confœderatos* atque *Adhærentes* adjectiva esse, quę ad substantivum *Status* referantur. Unde sensum esse: Cæsarem iis duntaxat Statibus salvum conductum debere, qui Sueciæ fœderati & adhærentes sint. Et contra Salvius è literis ad Regem Daniæ scriptis ostenderet, 1638. 29. Sept. se vocabula *adhærentes*, & *veniant* formulæ quæ tunc concipiebatur, expresse inserenda postulasse, quod alii Regnorum adhærentes, qui ex Ordinum numero non sint, æque ac Ordines commeatu opus habeant, illisque liberum esse 5 Oct. debeat, si velint, tractatus adire. Id quod Cæ-17 Nov. sar, cum Daniæ Rex ad eum referret, annuerat. Inhærebant tamen sententiæ suæ Cæsarei, ac proponebant, ut Sueci Stralsundenses literis tuti itineris instruerent; se verbo cauturos, nihil noxæ istis illatum iri. Sed abnuebant Sueci, velut præviæ conventioni adversum, & in sequalem trahendum; probantibus qui aderant Evangelicis, qui satis dispicere non poterant, quid præjudicii Cæsari & Ordinibus oriri posset, si Stralsunda salvum conductum acciperet. Nec Galli minus eam Cæsareorum tergiversationem improbabant.

Cæsarei funus Lusitanicum abripiunt. §. 65. Sed & alia lis surgebat ob exanime corpus Roderici Botelli Lusitani Osnabrugæ defuncti, quod aromatibus conditum Mindam avehe-5 Dec. batur, prosequente Oxenstiernæ famulo. Id Cæsarei excursores capulo perforato cum reliquis re-10 Dec. bus Furstenaviam abripuerant. Eo facinore intellecto Sueci apud Cæsareos expostulabant: Jurigentium repugnare, exanime hominis corpus ita barbare tractari; nec Lusitanos Cæsari professos hostes; ac si forent, haut fas esse eum violare, qui Osnabrugæ non dignatione Legati Lusitani, sed in comitatu ipsorum egerit. Nonnullos Lusitanos & Catalaunos in comitatu Legatorum Gallicorum non Germaniam solum, sed & per Hispanorum præsidia illæsos transisse. Prævio pacto omnibus, qui in legatorum comitatu sunt, de itu & mansione cautum esse. Unde postulabant; communem Legatorum securitatem tuerentur, & ablata restitui curarent poena in facinoris autorem statuta. Ni fecerint, sibi imputarent, si ob hoc, & complura adversus Cæsaream cautionem admissa facinora insignem ipsi vindictam sumerent. Cæsarei Suecicum quidem famulum statim dimittebant; de cadavere ad Collegas suos Monasterium scripsisse se excusabant. 1644.

De salvo conductu pro Lusitanis Gallorum sententia. Petierat alias Lusitanus recens Monasterium delatus Andrada, ut Galli ab Hispanis sibi salvum conductum impetrarent. Galli quanquam Lusitanos pace comprehendere cuperent; tamen rem tam odiosam inter primordia negotiationis movere haut consultum ducebant, Hispanis objecturis occasionem captari tractatus evertendi. Nec adparebat, quomodo Lusitani petitis satisfieri posset. Nam neque Bragantino Regis titulum Hispani daturi erant; neque rebellis vocabulum Lusitani acceptaturi. Igitur judicabant Galli, imprudenter Lusitanos se disfuadentibus huc properasse, cum ostensum esset, nullum ipsos opera pretium heic facturos; & cum huc venissent, postulare non dubitasse, ut media in Germania, in qua tot per annos bellatum fuerat, aliis præteritis de ipsorum causa primo loco agatur, &, per eam forte ad reliqua aditus præcludatur, Præsertim cum ipsis bellum tam parum cordi sit, qui occasione tam egregia in Hispanos nihil tentent: Et quanquam Andrada proponeret, sufficere sibi, si Cęsar & Hispani Gallis scripto caveant, tutos fore, queis sociorum suorum Galli salvum conductum impertiant; Galli tamen id negotium nunc tangere utique nolebant, quod à rebus Germaniæ auspicari tractatus constituissent.

Deputationis Francofurtensis acta. §. 66. Paucis quoque perstringere lubet ea, quę hoc anno in Conventu Deputatorum Francofurti acta fuerint, quantum ad institutum nostrum spectant. Scripserat Daniæ Rex ad Electorale Collegium super eruptione Suecorum, ac ne se inconsulto separata cum Suecis pax iniretur, petebat. Cui Electorales, Brandeburgico excepto, facile annuebant, vicissim postulantes, ne Rex, uti 19 April. promiserat, seorsim cum Suecis transigeret, aut Gallorum aliorumque mediatorum operâ ad pacem promoveri se pateretur. Et quia Rex iste subinde monuerat de communi amnestia promulganda, ac intestina concordia instauranda, Electorales probato ejus consilio per literas à Cæsare conten- 20 April. debant, ut eam rem ocyus effectui dare velit. Nec eo secius Cæsar ista petita abnuere, causatus difficultates, quæ circa ordiendos pacis tractatus inciderent, & quam parum adhuc spei appareat universos Ordines secum iri conjunctum, paucisque admodum Daniæ causa cordi fit.

Disceptatio de Legatorum Gallicorum literis. §. 67. Quas Legati Gallici ad Ordines Imperii literas dederant, magno ibi motu exagitabantur, Cæsare illas non in sui tantum, Domusque Austriacæ, sed & universorum Ordinum contumeliam trahente. Unde ipsius nomine Austriacus in 31 Maji. confessu Deputatorum post longam in Regios invectivam ab Ordinibus exquirebat, qua ratione tanta injuria adversus istos *calumniatores* ac *diffamantes* (ea vocabula adhibebantur) foret retorquenda? Magni momenti ea propositio videbatur, eoque Deputati nova sibi domo mandata expectanda tuebant. Ac scripserat ipse Cæsar ad Ordines Deputatos, ut suos Francofurti mandatis instruerent, quæ atrocitati injuriæ quadrarent. Re in consultationem deducta, omnes quidem refutandas injurias censebant asperius vel lenius, prout studio in partes ducebantur. Sed circa modum discrepabatur. Austriaci cum Bavaro, & Burgundo, qui Ordines cum Gallis collidi optabant, injuriam ad totum Imperium pertinentem

ab

1644

ab universis Ordinibus ulciscendam contendebant, & Gallis suas literas redhibendas, aspera exprobratione addita. Ast reliqui moderata suadere, acerbis scriptis animos exasperari nullo fructu, nisi quod tractatibus remora injiciatur. Melius talia generoso silentio sperni. Quin respsa refellenda quæ objiciantur, adornata demum serio ad tractatus missione, sine qua exiguam pacis spem Regii ostendant. Denique Cæsar suo arbitrio, suoque, non Ordinum, nomine eam injuriam ulcisceretur. Sed post inutiles, & exitu carentes disceptationes, cum Gallorum arma vicino tractu invalescerent, negotium id plane conticuit.

De amnestia & gravaminibus.

§. 68. Denique in eo omnes consentiebant, esse è re Germaniæ, ut clausula de suspendendo amnestiæ effectu, è Ratisponensi decreto aboleretur. Id quod multis adductis rationibus per literas Cæsarem rogabant. Atque id ipse Bavarus, aliique Austriacis addicti eo se fine agere non dissimulabant, quod florentibus Gallorum armis nulla pacis spes in tractatibus, sed in armis juncta vi prosequendis sit. Quo fine & compositionem gravaminum ocyus suscipiendam suadebant. Id quod Evangelicis ad palatum haut erat, qui parum solidi & æqui citra Regum operam sibi pollicebantur; præsertim cum Cæsarei ostenderent; id ægre obtentum iri, ut in Judicio Cæsareo Aulico Assessores pari utriusque Religionis numero constituantur. Cęterum etsi Cæsar Conventum Francofurti utique prorogari cuperet, pro re nata isto usurus, & ut Ordines tractatibus abstraheret: Deputati tamen, cum nil superesset, quod heic agerent, ut iste suspenderetur cupiebant, quoad declaratione Cæsarea allata finis eidem facto decreto imponeretur. Ac sub exitum anni deliberationes ad mensem dilatæ, omnesque tam Electorales, quam Principales de adeundis pacis tractatibus agitavere.

Polonica.

§. 69. Cæterum suscepto bello Danico Sueci non præter rem verebantur, ne forte & Polonus instigante Cęsare & Dano in arma erumperet. Et sane missus à Dano fuerat Pudewelsius, qui annitente Gerhardo Dænhofio Regi Poloniæ persuaderet, ut inducias solveret. Sed & Austriaca factio Regem in Ragozium excitare nitebatur. Unde ad Regem Galliæ Rectores Sueciæ scribebant, ut is Legatum in Poloniam mitteret infestis sibi consiliis durante bello Danico avertendis. Quanquam autem Polonię Rex per Residentem suum in Gallia Mazarino persuadere niteretur, non esse è re Galliæ magnos Suecorum progressus; mittebatur tamen in Poloniam Bregius Vicecomes, qui noxiis communi causæ consiliis obsisteret. Qui & operæ pretium fecerat non spernendum, sedatis Polonorum animis, quos falso rumore Dani agitaverant, velut Torstensonio deliberatum fuerit, in Poloniam potius an in Holsatiam se conjiceret suo exercitui reficiendo. Iidem & Tartaros Zaporovienses incitare conati fuerant, ut incursionem in Livoniam facerent. Quibus tamen ut transitum concederent, Polonis hautquidquam persuadebatur; qui non citra acerbitatem Danis exprobrabant; ni Anno tricesimo octavo ab ipsis impediti fuissent portorium ad Gedanum capere, nunc non terra tantum, sed & mari illis se potuisse subvenire. Permoverat porro Regem Bregius, ut scripto ipsi caveret, se nec in Ragoziani, nec Danici belli partem venturum, modo ipse non lacesseretur; & induciarum pacta sanctè se servaturum. Id quod

13 Febr.

eo facilius obtinebatur, quod sub id ipsum tempus defuncta Regina Austriacorum autoritas in ista aula languere inciperet. Interim super suscipiendis inter Sueciam & Poloniam tractatibus Curlandię Dux denuo movebat, & à Rectoribus Sueciæ, quibus Mediatoribus uti velint, exquirebat. Cum hi veteres se retenturos responderent, Gallum,

2 Jan.

Anglum, Batavos, & si quis horum id muneris abnueret, super alio surrogando conventuros, Curlandus ostendebat, Polonos de aliis Mediatoribus adsciscendis cogitare, causatos Gallię Regis pueritiam, & turbas Angliæ, ac eorum loco offerre Venetos, ac Magnum Hetruriæ Ducem. Qui cum Suecis parum probarentur, respondebatur Duci; pueritiam Regis Galliæ per Ministros suppleri; turbarum in Anglia finem cito sperari. Igitur apud hosce instaret, ut ipsi ad tractatus adornandos animum adplicarent. Id quod in diem fore satis perspiciebatur.

Moscovitica.

§. 70. Sed & in Moscovia, quæ à Danis agitabantur, in irritum cadebant. De illis usque adeo dubium non erat, ut Regina Galliæ, antequam Torstensonius in Holsatiam moveret, per Briennium Legato Grotio nuntiaret; sibi compertum, in Moscovia adversus Suecos arma parari. Venerat porro in Moscoviam Woldemarus Comes magnifico comitatu, prosequentibus duobus Legatis Danicis Olao Pasbiergo, & Stenone Bildio, ac splendide admodum à Russis excipiebatur. Nec eo

21 Jan.

secius Residenti Suecico Petro Krusbiærno Cancellarius denuntiabat; auditum sibi, bellum Suecos inter & Danos ortum inter alia ob Woldemari in Russiam iter. Declarare Czarem, se pacta æternæ pacis sanctè servaturum. A Woldemaro ut nuptię complerentur instante, Russi vicissim postulabant, ut baptismo ritu Ecclesiæ suæ denuo initiaretur; hac inter alias ratione adducta, quod is prima salutatione Czaris sceptrum osculatus esset, eoque teneri ipsum in omnibus voluntati ejusdem obtemperare. Istum cum baptismum Woldemarus abnueret, ac jam Russorum ludibria deprehenderet, consilium cepit fugæ tribus comitantibus in Poloniam suscipiendę. Igitur ingruentibus tenebris ad

9 Maji.

portam urbis cum accederet, agnitus sistitur, ac transitu arcetur. Cum vi perrumpere conaretur, verberibus haut leviter dedolatum ad hospitium suum Russi retrahunt, ubi tumultu orto prorumpentes ipsius famuli aliquot Russorum occidunt. Inde arctiore custodia circumdatur Woldemarus. Urgentibus super nuptiis Legatis Danicis, nil nisi baptismus Russicus ingeminabatur. Et cum matrimonium succedere non posit, ac ipse tamen ea mente venerit, ut filii loco Czari esset, sat opum huic esse, unde eundem alat. Sed sequenti anno

16 Jul.

cum Michael Fœderowicius fato concederet, filius & successor hujus Alexius, ad se nihil ista spectare testatus, humanissime habitum & liberaliter dona-

21 Aug.

tum dimisit, prosequentibus Legatis Danicis, & Polonico, (& ipso pro ejusdem liberatione connixo,) ut tamen scripto caveret, nil hostile se unquam adversus Russiam tentaturum.

Regina regimen suscipit.

§. 71. Sub finem anni Conventus Ordinum Regni Holmiæ habitus, ad expedienda, quæ duplici bello necessaria habebantur, supplementa, nautas,

7 Dec.

arma, annonam, pecuniam. Sed eidem pręcipuam celebritatem addidit, quod tunc Christina Regni habenas ipsa susciperet. Gesserant hactenus Reginę tutelam, summamque Reipublicę curam quinque supremi, qui vocantur, Regni Officiales, iidemque Senatus Principes, Gabriel Oxenstierna Gustavi F. Drozetus, Jacobus Gardius, Archistrategus, Carolus Gyldenhielmius, Admiralius, Axelius Oxenstierna, Cancellarius, Gabriel Oxenstier-

 na,

1644. na Benedicti F. Thesaurarius: queis tamen quicquid negotiorum publicorum erat, adhibito in consilium Senatu expeditum fuerat. Illuxerat natalis Reginæ expleto ætatis Anno decimo octavo, cum in consessu omnium Ordinum Cancellarius Collegarum nomine Reginam argenteo solio collocatam decenti oratione rogat, ipsa jam ætate matura Regni sui habenas susciperet, cujus vicaria cura ipsi se abdicent; de obsequio suo in posterum testatus, simul vota & omina felicis ac gloriosi deinceps regiminis miscens. Excepit Regina gravi & adposita oratione, fidam atque prudentem tam difficilibus temporibus operam sibi patriæque exhibitam laudibus extollens. Cætera Cancellarium exequi jussit; qui Reginæ nomine gratias Ordinibus egit, quod obsequio ac forti fidelique opera nunquam hactenus reipublicæ defuerint. Tum ut deinceps quæ bonos cives decent exhibere pergant, admonuit; & à Regina indefessam pro salute Regni curam, ac in omnes & singulos benevolentiam, studiumque expectare jussit. Mox singulo- 1644.
rum Ordinum nomine singuli prodiere, qui gratulatione ac vota profudere magno sane animorum motu, cum avitum sceptrum capessere viderent Reginam, cui præter paterni nominis gloriam, amoremque tam inusitatæ animi dotes apud omnes admirationem juxta ac venerationem conciliabant. Tutorum acta solenni scripto per Reginam firmata, ac testimonium ipsis præbitum tutelæ, ac Regni fideliter administrati. Etsi ista pulcerrima foret adprobatio reipublicæ bene gestæ, quod eodem deinceps consiliorum tenore cæptam rerum telam Regina pertexere pergeret, eorundem in posterum quoque consilio usa, nec circa magistratus, negotiorumque administros notabili mutatione suscepta. Quanquam non minus solidæ prudentiæ, ac compositi in Regina animi indicium foret, ipsam à via sapienter designata haut deflexisse.

SAMUELIS PUFENDORFI

RERUM SUECICARUM

LIBER XVII.

EPITOME.

1645. *Torstensonius in Bohemiam movet.* 2. *Super inducis cum Saxone agitur.* 3. *Cæsarei co-* 1645.
pias contrahunt. 4. *Sueci longius in Bohemiam tendunt. Eis Cæsarei se objiciunt.* 5. *Hi Moldam transeunt. Cæsarei apud Jancoviam illis se objiciunt. Sueci prælio certare constituunt.* 6. *Dispositio aciei. Primus ad Jancoviam conflictus.* 7. *Prima Cæsareorum strages.* 8. *Alterius conflictus occasio. Cæsarei fugantur. Numerus Cæsorum & captorum.* 9. *Cæsar Viennam se recipit. Torstensonius ad Danubium movet. Iglaviam capit, & Cremsam.* 10. *Danubium transire non potest: ad Mistelbacum considet.* 11. *Cæsar exercitum reparat.* 12. *Torstensonii per Austriam progressus. Obsidium Brinæ.* 13. *Galli fœdus cum Ragozio ineunt.* 14. *Ragoziani se Suecis jungunt. Sueci Tyrnam occupant. Ragoziani militis indoles. Diversa Torstensonii & Ragozii intentio.* 15. *Cæsarei castellum ad pontem Viennensem recuperant.* 16. *De captivorum redemtione agitur.* 17. *Brinæ obsidium tarde procedit.* 18. *Ragozius propius movet. Ejus vires & habitudo animi.* 19. *Ejusdem filius in castra Torstensonii venit. Is in Moraviam accedit:* 20. *Nutat.* 21. *Cæsar hunc ad pacem permovet.* 22. *Ragozii cum Torstensonio congressus. Iste in Transylvaniam redit.* 23. *Torstensonius Brinæ obsidium solvit: Leopoldum insequi non potest: in Bohemiam transit.* 24. & 25. *Kœnigsmarckius in Moraviam & Silesiam excurrit. Torstensonius ab exercitu discedit; Imperium in Wrangelium confert. Exercitus Suecicus denuo in Bohemiam irrumpit.* 26. *Kœnigsmarckii acta.* 27. *De induciis cum Saxone agitur. Legio Suecica vapulat.* 28. *Induciæ cum Saxone concluduntur.* 29. *Circa Magdeburgum acta.* 30. *Ab Hassis acta.* 31. *Gallorum per Germaniam gesta. Turennius cis Rhenum progreditur.* 32. *Prælium ad Mergentheimum. Gallorum clades.* 33. *Bavarici in Hassiam eunt. Kœnigsmarckius Turennio succurrit. Bavarici Kirchainam frustra oppugnant.* 34. *Sociatæ copiæ Enguiano Duci junguntur. Enguiani progressus.* 35. *Prælium ad Altersheimum.* 36. *Cæsi utrinque, captique. Enguianus Norlingæ neutralitatem concedit: Dunckelspulam capit: in Galliam redit.* 37. *Cæsarei Bavaricis succurrunt. Turennius ad Rhenum se recipit. Bavarici multa oppida recuperant. Turennius Treveros occupat.* 38. *Hassi Marburgensem ditionem sibi vindicant. Hassorum ad Inferiorem Rheni ripam acta.* 39. *Deputationi Francofurtensi finis imponitur.* 40. *Tractatuum pacis continuatio. Disceptatio super salvo conductu Stralsundensium:* 41. *Ut & Argentoratensium.* 42. *Disceptatio super funere ministri Lusitani.* 43.
Ordi-

1645. *Ordines tarde ad conventum movent. 44. Negotiatio de pace adhuc differtur. 45. Hanseaticorum cum Serviento super admissione lis. Eorundem à Suecis petita. 46. Plenipotentiæ Monasterium adferuntur. Galli Ordines denuo ad tractatus invitant. 47. Mediatores propositionem urgent. Avauxii cum Legatis Suecicis congressus. De honore Legatis Electoralibus exhibendo. 48. Procuratoria Monasterii permutantur. Hispanici procuratorii defectus. Galli propositionem edunt inconsultis Suecis. Ejus contenta. Iidem Hispanis novam propositionem edunt. 49. Sueci eam propositionem ægre ferunt. Galli se excusant. Cæsarei Suecos ad propositionem frustra urgent. 50. Cæsarei ad Gallorum propositionem respondent. 51. Lambergius se publice Legatum gerit. Hic frustra temperamentum circa Stralsundam proposuit. Oxenstiernæ consultatio cum Gallis super propositione. 52. Ordines paulatim accedunt. 53. Hi propositionem urgent. Cæsarei causam Ordinum heic agi nolunt. 54. De induciis inter Gallos & Bavarum. 55. Hispani ad Gallorum propositionem respondent. 56. Elector Trevirensis liberatur. 57. Electorales Legati pari cum Regiis honore excipiuntur. 58. Propositio inter Suecos & Gallos concinnatur. Sueci moras propositionis ægre ferunt. 59. De salvo conductu Mediatorum disceptatur. 60. Palatini Electoris ministri adveniunt. Electorales Osnabrugæ Mediatorum partes affectant. 61. Lusitanorum postulata. 62. Propositio inter Suecos & Gallos discutitur. 63. Circa Stralsundæ salvum conductum temperamentum. 64. De modo exhibendæ propositionis. 65. Propositio ipsa Suecorum: & Gallorum. 66. Gallica propositio conventioni non respondet. 67. Judicia de utraque propositione. 68. Mediatores de induciis proponunt. 69. Controversia super modo tractandi. Cæsaris intentio. Cæsareorum eo nomine ad Ordines propositio. 70. Ordinum sententia super Electoribus: super Deputatione: super Circularibus consultationibus. Consultatio Comitialis placet. Absentes non amplius morandi. De transferendis tractatibus, aut dividendis Ordinibus. De supplenda mediatione. 71. Ordines à Comitiis abhorrent. 72. Longuevillaeus & Pigneranda Monasterium ingrediuntur. 73. Cæsareorum & Electoralium decretum. 74. Quod ceteris Ordinibus displicet: ut & Suecis. 75. Osnabrugensium sententia super eo decreto. 76. Ea Cæsareis displicet, & Mediatoribus. Gallorum super ea mens. 77. Electoris Saxoniæ Legatis salvus conductus datur. 78. Osnabrugenses Ordines Monasterium invitantur. 79. Illorum responsum. 80. Cæsar Ordines ad tractatus advocat. Cæsarei de Osnabrugensibus queruntur. Monasteriensium super modo consultandi declaratio. 81. Controversia super exclusione certorum Ordinum, Magdeburgici, Cassellani, Durlaceni, & Saræpontani. Magdeburgici & Cassellani responsum. 82. Cæsarei responsum ad Regiorum propositionem exhibere detrectant. Quatuor Ordines solenni actu excluduntur invitis Suecis. Cæsareorum responsum Ordinibus traditur. 83. Ejus responsi formula. 84. Responsum ad Gallorum propositionem. 85. Judicium de hoc responso. 86. Super Cæsareorum responso Regiis tradendo dubium. 87. Controversia super quatuor exclusis continuatur. De Magdeburgico in scamnum secularium recipiendo. 88. Mediatores distinctius super satisfactione proponi cupiunt. Galli Palatinis spem faciunt. 89. Venetus denuo Osnabrugæ mediationem offert. 90. Quæstio de civitatum Imperialium voto decisivo. De suffragio Provinciarum per Suecos possessarum. 91. De Excellentia Legatorum Electoralium. 92. Cæsarei separatos cum Suecis tractatus captant. 93. Cæsarei responsum suum per Electorales Suecis insinuare conantur. 94. Sueci salvum conductum mediatorum denuo postulant. 95. Controversia de quatuor exclusis continuatur. 96. Palatini protestatio rejicitur. 97. De Trautmansdorfio Comite magna est expectatio. 98. Labardæum pro Legato Sueci agnoscere abnuunt. 99. Querela Palatini Sulzbacensis: immediatæ Nobilitatis: exulum Austriacorum, & civitatis Egranæ. 100. Novum de Amnestia decretum promulgatur. 101. Circa satisfactionem Coronarum difficultas. 102. Trautmansdorfius Monasterium venit. 103. Osnabrugensium sententia super pace. Disceptatio inter Lutheranos & Reformatos. 104. Controversia cum Hanseaticis. 105. Cassellanorum postulata. Salvus conductus mediatis tandem conceditur. 106. Controversia circa exclusos Ordines componitur. 107. Evangelici gravamina sua exhibent, de Reservato Ecclesiastico; 108. de bonis Ecclesiasticis mediatis; 109. de autonomia subditorum; 110. de reditibus sacris; 111. de jurisdictione Ecclesiastica; 112. de Edicto Ferdinandi II. 113. Gravamina Politica. 114. De his judicium quorundam Evangelicorum, & Catholicorum. 115. Stralsundensium petita. 116. Oxenstiernæ cum Gallis Monasterii congressus. 117. Suecorum Replica ad Cæsareorum responsum. 118. Gallorum Replica. 119. Eam Ordines sibi communicari petunt. 120. Tractatus cum Hispanis quiescit. Hispani cum Hollandis separatim tractare cupiunt; 121. & Cæsarei cum Suecis. 122. Ceremonialia. 123. Regina seorsim cum Brandeburgico de Pomerania tractare non vult. 124. De induciis cum Bavaro. 125. Suspicio Reginæ in Gallos velut Dano faventes. 126. Polonica. 127. Anglica.* 1645.

1645.

Torstensonius in Bohemiam movet.

Orstensonius, flagrante quamtumvis bello Danico, in Holsatiam & Jutiam vertere haut consultum rebatur, quod Cæsar spatium instaurandi copias nactus totam belli colloviem in eas oras effusurus esset, ubi Suecico exercitui cum inopia conflictandum sit; milite quoque illoc sequi abnuente, ubi inglorium exitium nulla spe prædæ eundem manebat. Igitur in Cæsareas provincias penetrare constituit, prohibendis novis hostium delectibus, & ut Ragozio, valde id quidem flagitanti, propior esset, eumque à transactione cum Cæsare averteret. Tum & Gallis hac expeditione omnis sinistre suspicandi ansa adimebatur; & ea unica ratio erat Cęsarem ad pacem compellendi. Cujus quę mens fuerit, vel inde judicare licet, quod, cum paulo post Torstensonii in Bohemiam ingressum falsus rumor de clade Suecorum Monasterii diditus esset, Nassovius Comes, Cæsareus Legatus nunc tempus amplius de pace agendi esse negaret. Exercitus apud Penicam lustratus novem equitum, [9. Jan.] sex peditum millibus quingentis constare compertus. Miles egregius, bene habitus, instructusque, ac rei gerendæ cupidus. Torstensonius quanquam gravante valetudine cum neque missionem obtinere posset, nec alius ducum summam rerum suscipere auderet, animi magnitudine ac studio in patriam vires supplente, per Annebergam in Bohemiam vadit. Ubi Cadenæ, & per vicina oppida aliquamdiu subsistendum erat ob profundas soluto gelu vias, & quia Satzæ fluitans glacie Egra pontem abstulerat. Inter excursores minutis ibi catervis certatum, aliquando centum quadraginta Bavaricis interceptis. Animus Torstensonio erat, validam stationem ad Moldam fluvium, aut Danubium ipsum capescere, inde imperio in alium translato in Holsatiam abire, quod Regina volebat, ut inde abdicata plane rerum cura in Sueciam eo facilius, se conferre posset. Rebus per Misniam, Saxoniam, & Westphaliam Kœnigsmarckius præficitur, jussus cumprimis ad opprimendum Bremensem Præsulem, ac evastandum palustrem Holsatiæ tractum sociata cum Helmoldo Wrangelio opera conniti, ne Daniæ Regi facultas vires instaurandi relinqueretur. Brandeburgico Electori, Garlebiam sibi, Landsbergam, Driesenamque deductis Suecicis præsidiis potenti demonstratum; ita conditionem belli esse, ut alterutri bellantium eorum locorum transitu sit utendum: quem uti Cæsareis abnuere Elector non audeat, ita eodem Suecis negato ipsi magna difficultate implicentur, concesso, Elector apud Cæsarem offensam contracturus sit, fortasse ab hoc hostis loco habendus.

§. 2. Eodem tempore Ragozio de adventu suo Torstensonius per literas significat, ac ut quinque millia equitum ad se mittat; & Olmucio annonam inferat. Cum Saxoniæ Electore iterum super induciis agi cœperat, satagente cumprimis ipsius filio Augusto, Administratore Magdeburgico, qui cum Torstensonium, quem Citæ inviserat, ab iis non alienum reperisset, apud Patrem instabat, ut Halæ congressus illis ineundis haberetur. Id quod agitari Sebottendorfius Saxonis Consiliarius Austriaca pensione illigatus statim Cæsari significat; qui & literis & misso Comite Megavio Electorem ne suas partes destituat monebat. Unde multæ preces a filio apud patrem adhibendæ erant, ut ad tractatus istos descendere vellet; qui-

Super induciis cum Saxone agitur.

bus successum Torstensonius optabat, quo in Bohemiam penetrans tergum tutum haberet, & citra molestiam communicatione cum præsidiis suis retro frui posset. Et sane istius à Cæsare secessus haut exigui momenti videbatur; præsertim cum eidem occasio non deesset novis delectibus instituendis, queis Suecorum arma distringeret. Unde mandatis cum isto agendi Axelius Lilius, & Liliestræmius à Torstensonio instruebantur. 1645.

§. 3. Ast Cæsarei summo studio exercitui reparando incumbebant. Hatzfeldicis legionibus adjunctę Gallasianarum copiarum reliquiæ, quæ armis equisque instruebantur. Ex Hungaria Gœtzius cum octo equitum, tribus peditum legionibus evocatur. Accesserant à Bavaro duo equitum, tria peditum millia sub Wertano, & Joanne Reuschenbergio, operam prælio navatura. Ita sedecim bellatorum millia implebantur, in quos summum imperium Hatzfeldio delatum. Nam Gallasius Magdeburgo elapsus, etsi culpam rei male gestæ à se removere studuisset, perdito tamen quacunque ratione tam egregio exercitu apud Cæsarem minoris habebatur. Ipse Cæsar cum Leopoldo fratre Pragam se contulerat, suorum [14 Jan.] virtutem hortatibus promissisque excitans; cui Virgo Mater per somnium victoriam adversus Suecos promisisse in vulgus spargebatur excitandis superstitione animis. Cujus somnii fiducia ducibus suis, ut prælio ubique certarent, injunxisse ferebatur. Tum velut propitiando Numini atrocia edicta in Protestantia sacra per Austriam repetitis vicibus promulgantur. [4. 25. Jan.]

Cæsarei copias contrahunt.

§. 4. Torstensonius contra incenso Brixio oppido, cum arcem incassum tentasset, Cadena movens, itinere per Willenitzam, Kitscham, Luditzam, Chlomam, Tuscham, inde Misa flumine superato per Doorzanum, Schwihofam, Przenitzam sumto, Glattariam pergit, prælio semper paratus incedens. Hatzfeldius contra, qui Grunbergæ stativa habuerat, ut Suecis se objiceret, Planitzam, & Oroschowitzam properat, opportuno loco progressum istorum interclusurus. Crediderat Cæsar Suecos in Austriam supra Anassam tendere, pronis in ipsos ob communia sacra ibi agrestibus; quo Glattaria per Budeweisam, inde per Auream, quam vocant, Semitam facilis accessus. Quanquam & in Superiorem Palatinatum, & superato Molda ad liberandum obsidio Olmucium, inde in Austriam via patebat; qua Suecos interclusisse Cæsar magnæ instar victoriæ habiturus erat. Id quod haut in arduo fore credebatur, cum Cæsarei quatuor millium numero Suecos à se superari ferrent. Sueci per montana [16 Febr.] Zephiccam, inde Oroschowitzam delati hostem trans Ottowam flumen opportuno loco considentem reperiunt, ut ejus invadendi facultas non esset. Tormentis tamen aliquot per horas certatum, ac hostium statio ante oppidum pulsa, cæsis nonnullis, captisque. Per eam noctem uterque exercitus sub dio intensissimum per frigus constitit. Postridie Torstensonius explicata acie prælio se [17 Febr.] offerebat. Sed cum neque Cæsarei cis flumen in locum æquum descendere vellent: neque ipse ad istos iniquis locis succedere consultum duceret; ad sinistram secundum fluvium Ottawam versus Stracowitzam progreditur, hoste in altera ripa ex adversum incedente. Inter eundum ex omnibus collibus è machinis jaculationes fiebant. Sed quia Stracowitzam hostis valida dimacharum manu firmaverat, quam in conspectu Cæsarei exercitus oppugnare rationis non erat;

Sueci longius in Bohemiam tendunt.

His Cæsarei se objiciunt.

Tor-

1645. 18. Febr. 19 Febr. 20. Febr. Torstensonius Rodomissélam flectit, uno ad quiescendum die suis dato; Pisecca interim frustra tentata, cui & ipsi validam manum hostis immiserat. Igitur per Criciomum, ac Miroditzam, Lidamque demum Klukenitzam, ad Moldam attingit, itinere antea curribus non trito, nedum ut auditum uuquam sit, machinas eo trans vehi posse.

Sueci Moldam transeunt.

§. 5. Hosti propositum fuerat Suecis iter obstruere, eosque, ut in Misniam reverterent, compellere. Ac jam sibi persuaserant, istos numero Cæsarei exercitus perterritos, cum iter in Austriam præclusum cernerent, per Leutmericiam Bohemia excedere constituisse. Ea res hosti securitatem addidisse videtur, ut minus solicite Suecorum iter observaret. Ast hi ad vicum jam dictum inter Orliccam & Zuiccoviam equitatum cum machinis & impedimentis vado transmisere, peditì glacies pontis vicem supplevit. Hostis ea re cognita propere motis Stracowitza castris inter Teinam & Budeweisam superato Molda Tabor accelerat, ac impedimentis heic & Budeweisæ relictis Suecos raptim insequitur. 21. Febr. Hi per Sedlezominm progressi, inde per Watitzam Brodam Teutonicam cogitabant. Sed his apud Jancoviam tribus à Tabore milliaribus Cæsarei se objiciebant opportuno loco castris locatis, ut Jancovia utrique exercitui interjecta neutri usui foret. Suecorum statui explorando Joannes Sporckius tribunus cum trecentis equitibus sub ipsa castra successerat; quem validior Suecicorum manus in sinistrum Cæsareorum cornu impegit, capto jam ipso tribuno; quem tamen subvenientes sui liberarunt, Suecorum non paucis cæsis, captisque: quod velut magni successus auspicium Cæsari celeribus nuntiu Pragam significatum. Quanquam autem aspera montibus regio aciem rite explicari non sineret: tamen cum hostis semper Suecorum lateri hæreret, hiberni coeli inclementia sub dio ipsos fatigaturus, consilio habito Torstensonius hostem invadere constituit, licet peditum numero parem, equitatu tribus millibus potiorem. Nec minus hostiles duces prælio proni, urgentibus à Cæsare iteratis jussis, & quia Bavarus suos ad breve tempus absque sarcinis missos ob ingruentes Gallos revocabat, Wertano asseverante, ni intra triduum res geratur, sibi in Bavariam abeundem esse. Unde ut tantis auxiliis uterentur, aleam prælii tentare decreverant.

Cæsarei apud Jancoviam illis se objiciunt.

Sueci prælio certare constituunt.

Dispositio aciei.

§. 6. Apud Suecos dextrum cornu regebat Arvidus Wittenbergius, & Goldsteinius, supremus vigilum præfectus. Sinistrum Robertus Duglassius, peditatum Mortaignius curabat. Singulis equitum alis quadrageni pedites interpositi erant. Cæsareorum sinistro cornu præerat Gœtzius cum comitibus Bruæo, Bassompetra & Pompeio; dextrum quod Bavarici obtinebant, Wertanus, Mercius, & Trauditschius administrabant. Peditatum Suisius Comes, Reuschenbergius, & Don Felix ducebant. Symboli secundarii vicem apud Cæsareos subibat, ne cujus vitæ parceretur, quod in ipsos prope vertebat. Torstensonius hostium statu cognito cum suis ad dextram versus Woriciam flectebat, montem cui sacellum impositum occupaturus, ut altiore loco, ventoque, & patentioribus ad dextram campis poriretur; simul hostem opportunitate loci sui detraheret, & ad mutandam stationem adigeret. Nec consilio successus deerat, Gœtzio pariter cum sinistro cornu ac peditatus parte ad eum montem properante. Hostem tamen breviore licet spatio inde distantem Sueci prævertebant, quos prius iter ingressos Cæsarei serius animadverterant, quòd initio credidissent Suecos per eandem, qua venerant, viam reverti. Sed & densa sylva Cæsareos inter & montem interjecta erat, cujus angustiæ istorum iter non parum retardabant. Ità adventantes Cæsarei Suecos ordinibus explicatis consistentes invenere, qui & longius antepositam villam dimachis insederant. Gœtzius spe montis occupandi frustratus in proximo sylvoso colle cum dimachis consistit; pedites ac equitatum, cui per dictam sylvam via non patebat, à sinistra eam circumire jubet. 1645.

Kein quartier. Primus ad Jancoviam conflictus 24. Febr.

§. 7. Heic dimachæ hostiles, acriter licet resistentes, à selectis peditibus & primo dextri cornu agmine ad unum fere concisi. Dextrum Suecorum cornu in hostilem equitatum irruens hunc post asperum conflictum in fugam propulit eo facilius, quod angusto campo, montibus ac sylvis utrinque circumdato, non nisi paucæ in fronte alæ possent consistere, quæ repulsę posterioribus impactæ, cum Sueci densis ordinibus incumberent, eas simul in fugam abripuere. Inter hæc & pedites utrinque manus conseruere, Cæsareis & heic pulsis, quos Gœtzius primo conflictu binis globis trajectus occumbens non parum turbaverat. Hatzfeldius strepitu pugnæ audito, reliquo exercitui, ut statim frontem huc verteret, & suis auxilio accelerarer, imperat. Unde peditatus cum machinis statim dictam sylvam intrat, velut planam ibi viam reperturus. Equitatus citato cursu sylvam circumvehitur, cum profligatæ jam Gœtzii turmæ istis obviam ruunt. Igitur Hatzfeldius toto cum exercitu in celsiorem retro locum se subducit. Plures tamen machinæ, quas confragosa in sylva retrovertere non dabatur ibi relinquendæ erant cum plerisque curribus, queis globi vehebantur; quo casu & quæ supererant inutiles reddebantur. Suecis incumbentibus Hatzfeldius cessim semper eundo ad quintum usque montem in quo proxima nocte metatus fuerat, perveniebat; retro quem celeri receptu & fuga Gœtzianorum turbatos ordines quantum tempus ferre iterum inter arbusta composuit. Torstensonius quantum sylvis ac montibus impedita regio ferebat, è vestigio sequi, ac tormentis subinde in hostem fulminare. Sed dum ipsius peditatus hostili peditatui imminet, & ob angustias loci universæ phalanges æquata fronte incedere non possunt, duę phalanges, Mortignii & Sestedii pugnæ ardore [illegible] longius prægressæ incautius hosti invehuntur; à quo male habitæ Sestedium tribunum cum plurimis aliis, ac vexillis quindecim amisere.

Prima Cæsareorum fuga.

Alterius conflictus occasio.

§. 8. Placebat Torstensonio inclinante in vesperam die hostem sic satis multatum dimittere, patente jam in Austriam & Moraviam pro lubitu via. Unde exercitus eo loco, quo hostes priore nocte constiterant, metari jubebatur. Sed quia è primo agmine nuntiabatur, hostem circa transeundas viarum angustias trepidare, ac tegendo receptui sylvosum montem peditibus insessum reliquisse, qui facile expugnari posset; ipse dux ad locum inspiciendum vehitur, ac selectos pedites cum decem minoribus machinis eodem ire jubet. Sed hostis qui, secus ac nuntiatum erat, post istum montem in acie stabat, totum suum peditatum selectæ isti Suecicorum manui immittit; quæ & retro pedem fert, relictis machinis. Inde & Torstensonio suæ phalanges huc evocatæ; & hostis, cum pugnam declinari non posse videret, cum universis copiis magno impetu in Suecos prorupit. Ita hora post meridiem secunda asperrima pugna conseritur.

1645.

Cæsarei fugantur.

tur. Magno utrinque nisu duas per horas pugnatum, cum demum utrumque hostium cornu in fugam propellitur. Hatzfeldius cum paucis equitum turmis ac peditatu per dimidiam adhuc horam sustinens à Suecis sinuata in lunam acie circumdatur. Ubi maxima cædes edita: reliqui ipso cum Hatzfeldio capti sunt: paucos fuga, quos inter Saxonicus tribunus Callenbergius, eripuit. Durante conflictu aliquot hostium alæ è sinistro cornu dextrum Suecorum cornu circumiverant; quæ si Suecos à tergo invasissent, haut modicum operæ pretium facturæ fuerant. Sed illæ prædam pugnæ antehabentes ad vehicula diripienda verterant; ac paulo post cum ipsa præda à Suecis excepti plerique trucidabantur. Fuerat in hostium manibus ipsa Torstensonii uxor, quæ mox suis superpervenientibus liberabatur.

Numerus cæsorum & captorum.

E Cæsareis occubuere Joannes Goetzius supremus dux; tribuni Waldeccius Comes, Piccolomineus junior; subtribuni Maxfeldius, Stimbla, Grefius, magnus aliorum præfectorum numerus, quorum multi vulneribus deformes agnosci non poterant. Cæsorum quatuor millia amplius censebantur; nam accurate supputari per montes ac sylvas sparsi non poterant. Inter captos erat ipse Hatzfeldius, quem aliqui gregarii interceptum, cum quis esset dissimularet, prope interfecerant, ni è centum aureis apud ipsum repertis haut infimæ dignationis præfectum conjectassent. E superioribus insuper ducibus capti Saradeskius, Don Felix, Traudetschius, & Bruæus, qui paulo post è vulneribus obiit. Tribuni Schiferus, Tappius, Meuterus, Bunovius, Lanovius, Koenigsrockius, Moerschius: subtribuni quatuordecim; novem vigilum, viginti tres turmarum præfecti; viginti quatuor centuriones, & qui horum vice cohortibus præsunt tredecim; optiones octoginta unus; metatores legionum duo; viginti sex equestres, triginta duo pedestres signiferi: inferiorum ordinum præfecti centum septem; tubicines viginti unus, machinarii sexaginta sex; gregariorum supra quatuor millia. Sporckius saucius mox Iglaviæ interceptus. Potiti quoque sunt Sueci tormentis viginti sex; triginta quatuor pedestribus quadraginta octo equestribus signis. E Suecicis occubuere tribuni Reuschelius, & Sestedius, præfectus vigilum Forckius, centurio Kevenhullerus, cum præfectis aliis, & gregariorum duobus fere millibus. Sauciati, Goldsteinius à Bruæo Comite singulari congressu, tribuni Mullerus & Penzius; subtribuni, Letmalus, Merbachius, Harderus, Uxculius. Eo prælio Carolus Gustavus Palatinus etsi nullum corpore vulnus excepit; quam densa tamen inter tela versatus fuerit indicio esse potest, quod & pileus ac tunica, ipso quoque indusio lacerato, globis trajectus fuerit, cæsariem, pro more ejus temporis in dextrum humerum descendentem, globus transiens avulserit. Ita flos exercitus Cæsarei & Bavarici tantum non sub ipsius Cæsaris oculis concisus Torstensonio quo vellet iter aperuit. Causam fere cladis Cæsarei ferebant, quod Sueci machinis ita strenue usi essent, cum ipsi suas mature amisissent. Wertanus quoque arguebatur ad alterum conflictum audacia sua causam dedisse, cum prima clade defungi potuisse viderentur. Sed Hatzfeldio errata sua Gallasius vetere æmulatione acerbe exprobrabat; etsi ille Cæsari se purgare satageret. Sueci faventis Numinis indicium habuere, quod usque ad prælium constricta gelu humo machinæ facile veherentur, & Torstensonius ita firma valetudine uteretur, ut equo vehi posset; cum statim post prælium pluvio cœlo viæ mollescerent, & ducem solitus morbus lectulo affigeret. 1645.

Cæsar Viennam se recipit. 25. Febr.

§. 9. Ast Cæsar tantæ cladis nuntio consternatus statim Praga Ratisponam, inde secundo Danubio Viennam properavit, dimisso ad Superiorem Austriam tuendam fratre Leopoldo. Gallasius jam plane ipsi conciliatus, cum alienis erroribus suos obliterasset, sparsos è fuga componere jussus est. Torstensonius contra tam insigni victoria ita uti constituerat, ut belli sede in Cæsareas provincias fixa hunc demum ad serio amplectendam pacem compelleret. Unde cum unum diem suis ad quietem indulsisset, omisso Tabore recta Danubium petere instituit. Ad Ragozium nuntius de victoria mittitur, isque monetur, ut ad communem causam acriter connitatur, levemque equitatum Suecis associet. E loco prælii Woutizam, inde Chernowitzam, & Pilgramum tenditur, obiter in potestatem redacta Broda Teutonica, & Neuhausa, ubi magna vis armorum, quæ Vienna ad exercitum Cæsareum submissa erat, intercepta.

Torstensonius Iglaviam capit. 3. Mart.

Iglaviam Wittenbergius cum duodecim equitum legionibus, bis mille peditibus præmittitur, ubi oppidani captis licet initio armis, mox imperata faciunt, Sporckius heic tribunus, ac multi præfecti vulneribus debilitati capiuntur. Olmucium Joannes Walterus subtribunus cum valida manu missus abigendis obsessoribus. Sed jam Ladislaus Wallensteinius, qui oppido isti adsederat, audito prælii eventu propere Brinam se receperat. Obsessi eruptione facta opera circum excitata disjecere, magna quoque frumenti vi recepta. Iglaviæ captivi ac saucii, ac superfluæ machinarum relinquuntur; oppido tuendo Oesterlingus tribunus cum quatuor equitum, duabus peditum legionibus imponitur. Cum per aliquot dies morbus ducem heic detinuisset, Znaimam tendit vicinis circa oppidis in potestatem redactis. 9. Mart.

Tandem apud Cremsam Danubius attingitur; ubi collecta è prælio hostium manus, cum ob ingruentes tenebras, & aspera montium statim invadi non posset, trepida trans Danubium se recepit. 14. Mart.

Cognitum ibi impedimenta hostilia Weiskircham è Bohemia adpulisse. In illa immissus cum aliquot equitum alis Duglassius mille quingentis equis & vexillis aliquot potitus est. Steina inde, quam centurio cum centum peditibus, simul oppidanis tuebatur, impetu expugnata, cæsis qui armati reperiebantur. 15. Mart. 16. Mart.

Cremsa capitur. 19. Mart.

Cremsam tribunus Ranftius cum trecentis peditibus insidebat, qui postquam quintum in diem sustinuisset, tandem honestis legibus deditionem facere cupiebat. Sed rejectis quas petebat conditionibus, arbitrio se victoris dedere jubetur. Cum tergiversaretur vis iterum admota, qua compulsus demum hanc legem admittit, & ut Sueci ruinam mœnium tantisper insideant annuit. Quo dum enituntur, subito vis globorum in eos effunditur, quibus subtribunus Essenius cum aliquot gregariis cadit. Præfectus vigilum Svanto Bielckius femur globo trajicitur, quo vulnere paulo post perit, summo cum ducis dolore. Ob id facinus Ranftius tribunus, culpam licet ab se amolitus, cum reliquis ductoribus captivitatem subiit, gregarii Suecicis cohortibus admixti. Et eo magis iram merebatur Ranftius ille, quod prælio ad Lipsiam captus, ac fide data dimissus iterum sistere se neglexerat. Gravenecca quoque arx, quam centurio cum viginti septem peditibus, & provincialium manu tuebatur, arbitrio se victoris permittere cogitur. Eum centurionem cum prodiret, Torstensonius prosterni, inde per car-

1645.
carnificem ad portam suspendi jussit ob protervium linguæ, & ut hoc exemplo territæ aliæ invalidę arces justo exercitui se opponere metuerent. Voluerat Torstensonius collectis Cremsæ navigiis Danubio trajecto in ripa stationem capere, ac instaurato, qui dejectus erat, ponte fluvium ibi transire. Sed hostis pleraque navigia corruperat, & quæ ad manus erant, idoneis copiis transportandis non sufficiebant. Terror tamen subinde velut à perrupturis ostendebatur. Ad agrestes autem in Austriam super Anassum nulli nuntio penetrare dabatur.

Torstensonius Danubium transire non potest.

§. 10. Eo minus porro Cremsæ Danubium transire Torstensonius laborabat, quod Ragozium præcipue respiceret; qui, nisi propius accedente ipso, nil se suscepturum ostenderat. Ac rumor erat, trans Wagam flumen istum metari. Unde ocyus Hungariæ ad fines accedere cupiebat, intra Viennam & Presburgum facile viam transeundo Danubio reperturus, & tunc ad utramque ripam bellum Austria una cum Ragozio infusurus. Sed post rumor iste falsus deprehendebatur,

28. Mart.
Ragozio tunc in Transsylvania absente. Igitur Torstensonius secundum Danubium movens primo Corneuburgum deditione cepit.

30. Mart.
Inde munitionem ad pontem Viennensem invasit; quam nocte sequente hostis deseruit, igne ædificiis ac proximo ponti injecto: quam Torstensonius valido præsidio firmavit. Inter hæc Ladislaus Barcozius Hungaricus dux cum duobus millibus Hungaricorum & Polonicorum equitum ad Moravam flumen consederat, indeque catervis emissis Suecicos quosdam pabulatores interceperat, recisis capitibus barbaro mote in saccum conjectis. In hos Jordanus tribunus cum legionibus aliquot immissus qui transitu fluminis ad Angeram eos pepulit, pontemque in potestatem redegit cæso Polonico tribuno Sebinskio, aliisque. Eo terrore manus ista dispersa nusquam post comparuit. Torstensonius aditum illum præsidio custodit, ne ea parte invadi posset. Ac ut exercitum post tot labores quiete reficeret, Mistelbaci, & vicino tractu eum distribuit, hoste jam ultra Danubium rejecto.

Cæsar exercitum reparat.
21. Mart.

§. 11. Ast Cæsar Viennam delatus Ordines Imperii literis confirmat; tum reparando exercitui magno studio incumbit. In Italiam Leslæus mittitur, à Pontifice & Principibus Italis auxilium petiturus. Ex Hungaria Bucheimus Comes cum reliquis ibi copiis in Austriam evocatur. Tria millia militum erant, dimidiam partem inermium. E prælio profugi quidam in Austriam se receperant; ubi rapinis atque incendiis hostili more grassabantur, donec Suecis ingruentibus trans Danubium facesserent. Per Bohemiam palantes Gallasius contrahebat. Sed nulla equestrium legionum sexaginta capita excedebat. Praga quadraginti pedites educebantur, qui viginti legionum vocabula ac centum viginti vexilla præferebant. Ad has supplendas provincialibus miles imperatur. Austriam, ipsamque Viennam ingens terror afflaverat; unde Augusta cum prole Cæsarea Grætziam Stiriæ se conferebat. Alii Salisburgum, ipsasque Venetias fugam adornabant, ni Cæsar acri edicto vetuisset, ne quis extra provinciarum suarum fines se conferret.

Torstensonii per Austriam progressus.

§. 12. Dum Torstensonius Mistelbaci considet, Mortaignius cum manu peditum Niclasburgum mittitur, centurione cum nonaginta peditibus insessum; qui deditionem imperatam initio abnuebat, quod oppidani simul ferociter arma corriperent.

9. April.
Sed hi postera luce collapsis animis centurionem compulerunt, ut arbitrio Suecorum se permitteret. Hoc in oppido inventæ quinquaginta quatuor machinæ, & prædæ magna vis. Præter hoc alia quoque oppida præsidiis Cæsareis insessa citra exceptionem in potestatem redacta, Laba, Falckensteina, Stotza, Wolfersdorfum, Gædinga, Wescla, Ostrovia. Refecto paulum milite Mistel- 17. April.
baco movens Torstensonius Hohenaviam cum vicina arce Ravensburgo, quam valido cum præsidio Vetterus tribunus insidebat, ad deditionem 20. April.
compulit. Inde ad oppugnandam Brinam vertitur, magni momenti oppidum media Moravià situm: quo obtento stativis citra Danubium Sueci tuto frui poterant.

Obsidium Brunæ.

Etsi magna hujus obsidii difficultas prævidebatur ob firmissima munimenta, & quia præfectos peculiares causæ, ut extrema sustinerent, subigebant. Nam arcem Spilbergam curabat Ouglebius natione Scotus, qui antea, dum sub Suecis in Borussia militaret, ob patratam cædem inde profugerat. Oppido præerat tribunus Suchius, & ipse antea Suecicam militiam secutus, qui ob Stalhantschium sinistris scriptis læsum in custodiam datus, eademque elapsus ad Cæsareos transfugerat. Nec eo secius rem tentare Torstensonius constituit dictam ob causam; & quia ob Ragozium in oris Hungariæ vicinis morandum erat. Et fama erat trecentos duntaxat milites in oppido esse, ac præcipuos civium in Hungariam profugisse; tum annonam, ac paratum bellicum apud Olmucium consumtum. Nec ob turbatas Cæsareorum res ita facile oppido succursum iri sperabatur. Miles quoque rei gerendæ avidus, & tot loca hactenus subacta fiduciam addebant. Un- 24 April.
de oppido simul, & quæ eidem imminet arci Spilbergæ, vis admovetur; accessus fiunt, mœnia noctu diuque quatiuntur, cuniculi sub duo arcis propugnacula promoventur. Tarde tamen ac difficulter obsidium procedebat ob prævalidas munitiones, & quia obsessi acerrime repugnabant, non paucis subinde obsidentium cadentibus. Et jam antea peditum numerus non parum imminutus erat nupero prælio, & tot oppidis expugnatis, ac præsidio munitis. Tum & pulveris inopia premebat, cujus utique ea copia servanda erat, quæ sufficeret, si prælii committendi necessitas foret. Quia tamen videbat Torstensonius, nisi hoc oppido expugnato in Moravia commode sibi subsistere non licere, in obsidio persistebat, certus si hostis subsidio veniret numero non valde superior, prælio certare. Sed si iste Bavaricis copiis prævalens obsidium solvere ipsum subigeret, spes tamen erat non defore rationem servandi exercitus. Quo fine Kænigsmarckius post res in Saxonia Inferiore compositas in Bohemiam, & Superiorem Silesiam movere jubetur dissipandis hostium delectibus, & ut tergum Torstensonii fulciret.

Galli fœdus cum Ragozio ineunt.

§. 13. Interea missus à Galliæ Rege in Transsylvaniam Antonius Croissius super fœdere cum Ragozio egerat. Quanquam enim huc conventis cum Rebenstockio inhærere cuperet, tamen quod iste absque sui Regis consensu illa inita diceret, hinc inde quædam mutata, ac fœdus tandem Muncacii scripto conceptum. Præcipua mutatio 21. April.
in eo vertebatur, quod prior conventio utrumque Regnum, hæc solam Galliam respiceret; eoque dimidia tantum pars subsidiorum, & loco promissi militis quadraginta octo uncialium millia exprimebantur. Catholici in peculiarem Regis Galliæ protectionem recipiebantur irrita cautione, cum illi exciperentur, qui Austriacæ Domui

adhæ-

1645.

adhærerent, id quod omnes in Hungaria Catholici faciebant. Sed dum Ragozio diserte permittitur cum Cæsare transigere, si ab aula Turcica arma ponere juberetur, eidem prætextum dabatur inscia Gallia cum Cæsare pacem faciendi non solum, si revera Turca juberet, sed & si alias belli tæderet. Abnuerat tamen Croissius ante id fœdus concludere, quam Ragozius Legatos suos Tyrna revocaret, ubi cum Cæsareis hactenus tractatus agitarant; & scripto caveret, se cum Legato Cæsareo, qui sub idem tempus in ipsius castra venerat, nihil super separata pace, & in fraudem hujus fœderis facturum, sed absque mora eundem dimissurum. Urgebat inde Croisius Ragozium ut cum exercitu propius Torstensonium moveret. Sed hic tergiversari, causatus gramen sibi expectandum; spem tamen facere, & Legato Gallico & Torstensonio, se mense Majo à Tibisco Tyrnam, & Presburgum versus progressurum.

Bacot Gabor.

Interea ducem suum Gabrielem Bacoium cum insigni exercitus parte præmisisse. Qui & statim de accessu suo Torstensonio significat, & promissos mille quingentos pedites acriter flagitat.

Ragoziani se Suecis jungunt.

§. 14. Bacosus iste cum ob Cæsareos Presburgi hærentes propius accedere metueret, Torstensonius illi Duglassium obviam mittit, cum valida equitum manu, quam Carolus Gustavus Palatinus

3. Maji.
6. Maji.

ductabat. Hic non procul Schwedloa Ragozianis jungitur, qui septem equitum fere millia, duodecim peditum Hungaricorum ac Walachorum centurias implebant. Ex quibus postera die, dum retro Ostroam iter instituunt, tumultu orto ducenti pedites Hungari in montana signis relictis diffugiunt.

10. Maji.

Sealitzem progressis Fridericus Landgravius cum sex equitum legionibus jungitur, qui Cæsareos ad Presburgum se congregantes dissipare jussus fuerat. Sed cum isti jam ultro trans Danubium recessissent, Duglassius ostentandæ fiduciæ, ac ut Ragozio, & qui Suecorum partibus per Hungariam favebant Evangelicis animos adderet, Tyrnam occupare constituit.

Sueci Tyrnam occupant.
17. Maji.

Oppidani cum in subeuntes primo machinis jacularentur, post duas horas animis collapsi super deditione agere cœperunt, ac sequenti die in has leges convenere, ut septingenti equites trecenti pedites Hungarici præsidio intra oppidum reciperentur.

18. Maji.

Quo facto Sueci cum Ragozianis cis Albos Montes remeant. His vix digressis Adamus Forgatschius Comes cum Hungarorum manu Ragozianos nullo negotio Tyrna iterum ejecit. Disponuntur inde Ragoziani apud Hollitscham in ulteriore Morawæ ripa, ut ab invasionibus hostium tuti essent, ac pro re nata operam navare possent. Sed mox cum Torstensonius duo Hungarorum equitum millia Wittenbergio jungi juberet obsidio castelli ad pontem Viennensem solvendo, seditio in castris Hungarorum orta est, qua sexcenti domum profugerunt: reliqui coitione facta vim in præfectos meditabantur, & quicquid Duglassius occineret, non prius Morawam se transituros clamabant, quam duarum mensium stipendiis acceptis. Qui tamen pecunia à Torstensonio submissa utcunque placabantur, nulla in seditionis autores statuta pœna obtentu libertatis Hungaricæ.

29. Maji.

Eo minor verecundia erat paulo post quoque parem vesaniam induendi.

Ragoziani militis indoles.

Ex istis auspiciis Torstensonius facile judicabat, quid subsidii ab istis copiis sibi foret expectandum. Præfecti forte non spernendi; sed gregariorum dissoluta licentia, obsequii & disciplinæ nescia, nullus in agmine aut excursione ordo; tum ad tumultus proni, ac ducibus magis suis quam hostibus metuendi. Retinenda tamen ea turba erat præsertim post illatam Turennio à Bavaricis cladem, qualecunque auxilium, si hi Cæsareis juncti ingruerent. Inter hæc Ragozius literis atque nuntiis promissam à Rebenstockio pecuniam ac militem poscere, ac ut Constantinopolim mitteretur, qui nomine Reginæ impediret, ne ipse ex illa aula arma ponere juberetur. Et de pecunia quidem annuebat Torstensonius; sed peditum quidem centurias præstare non poterat peditatu suo valde imminuto. Et cum non esset, quem in aulam Turcicam mitteret, Legato Gallico Hayo scribit, ut apud principem Purpuratorum dilatam legationem excuset ejusque propediem mittendæ spem faciat.

Diversa Torstensonii, & Ragozii intentio.

De cætero cupiebat Torstensonius à Ragozio Presburgum invadi, ac ut ibi superato Danubio stativa exercitui suo quæreret. Ragozius contra malebat à Torstensonio Presburgum expugnari, sibique tradi; nam ut Suecico præsidio id oppidum insideretur plane abhorrebat. Eidem quoque animus erat non diu in Hungaria morari, ut, ejus Regni Ordinibus quantum posset parceret favori eorum retinendo; sed in hæreditarias Cæsaris provincias cis Danubium pedem movere. Id quod Torstensonio plane displicebat, qui cum ex illis vix suo exercitui alimenta expediret, tanta mole dissolutæ turbæ pariter infusa famem mox suis prævidebat.

1645.

Cæsarei castellum ad pontem Viennensem recuperant.
20. Maji.

§. 15. Ast Cæsarei, audita Gallorum ad Mergentheimum clade, alacres castellum ad pontem Viennensem centum quinquaginta peditibus insessum invasere, ac tormentis acriter verberatum sequenti die assultu utrinque dato impetiere. Nec mora præsidiarii abjectis armis se dedunt. Subtribunus præfectus cum triginta aliis in munimentum interius se recipit, sed ingruentibus impar citra pactum in hostium manus pervenit. Causa tam subitæ jacturæ fuerat, quod licet Torstensonius veteranos præsidio ejus castelli deligi jussisset, tribuni nuper è Cæsareis captos substituissent, qui sacramenti recens dicti immemores pugnam detrectabant. Multi gravius flagitium suspicabantur, velut hoste ab ipsis ultro invitato. Postera luce Wittenbergius cum valida equitum manu serum auxilium aderat. Exiguum quoque castellum in insula Danubii ex adversum Cremsæ situm, quo ejus fluminis navigatio prohiberi poterat, à Cæsareis subito impetu paulo post oppressum.

De captivorum redemptione agitur.

§. 16. Sub idem tempus Cæsar, circa reparandum exercitum satagens, præfectos suos à Suecis captos ex conventione antehac inita permutandos aut redimendos præberi instabat; Torstensonio contra moras nectente, quod Cæsar suppletis licet copiis citra veteranos illos ductores prælium tentaturus non videretur; & quia Cæsarei hactenus eam conventionem parum religiose servaverant. Quia tamen duces Suecici ob ancipites bellorum casus eandem firmam persistere utique cupiebant, Torstensonius trahendo tempori postulabat, ut ea conventio ab ipso Cæsare ratihaberetur, quod, dum vicissim Reginæ ratificatio adfertur, aliquot menses elapsuri forent. Tum ne præstantissimis liberatis reliquos penes Suecos relinqueret Cæsar, iste pertendebat, quicquid penes se esset captivorum à summo ad imum simul redimi; id quod sibi magno levamento, Cæsari autem ob rei nummariæ angustias difficile futurum erat. Cæsar circa ratificationem facilem plane se præbuit, declarans, Torstensonii se fide adquiescere, quod Reginę ratificatio ad-

1645. adferatur. Nec eo secius pecunia deficiente in longum extrahebatur captivorum redemtio. Unde cum horum ob multitudinem (nam quingenti amplius erant,) molesta foret custodia, nec ad oram maritimam abduci viis undique interseptis iidem possent, quos & alias eo transferre intutum videbatur, ne novas ibi res machinarentur, ac cum Dano commercia secreta agitarent, plurimos eorum fide accepta ad suos dimisit Torstensonius, interque eos ipsum Hatzfeldium ea lege, ut interea nullam militarem operam Cæsari navarent.

Brinæ obsidium tarde procedit.

§. 17. Tarde inter hæc procedebat Brinæ obsidium, Suecico peditatu valde imminuto, & maligna pulveris pyrii copia. Unde cum machinis parcius uti necessum foret, cuniculi agebantur, quos per distinctam rupibus humum ægre miles moliebatur. Obsessos contra acerrime resistentes fames urgebat, ac pulveris penuria. Hanc ut supplerent sexcenti equites. Praga profecti ducente Passuęo tribuno per occulta sylvarum ignorati prope Brinam suggrediuntur, ibique densis arbustis tecti silentio ad noctem usque subsistunt. Unde obortis tenebris subito impetu in stationem equitum ante castra consistentem irruunt, ac Galbrechtum tribunum cum optione, & aliquot gregariis accidunt. Eo tumultu trecenti dragones, centum octoginta saccos pulvere plenos ferentes in oppidum perrupere. Reliqui in sylvam pede relato illæsi re bene gesta ad suos remearunt. Nec modica obsidio remora à Torstensonii morbo accessit, qui per mensem lectulo affixum tenuit. Nec eo secius oppido assidere statueret, quoad vel id expugnaret, vel hoste ingruente relinquere cogeretur; præsertim cum Ragozio jam propinquante his utique oris subsistendum foret.

Ragozius propius movet. 7 Jul.

§. 18. Is quippe Cassovia, ubi conventum Ordinum agitaverat, Filleccam parvis itineribus movebat. Euntem legatus Turcicus assequebatur, qui, uti ipse ferebat, principis Purpuratorum nomine denuntiaret, ne in Provincias Cæsaris hæreditarias irrumperet, atrocibus minis additis. Nec eo minus idem literis Torstensonio confirmabat, se isto interdicto non obstante in suscepta semel causa substiturum. Simul Duglassium cum bis mille equitibus una cum Bacoso obviam sibi mitti postulabat; mirante Torstensonio, quare tanto stipatus exercitu modicam Cæsareorum manum apud Presburgum hærentem metueret. Igitur missus cum septem alis equitum Teutonicorum Duglassius, & cum mille quingentis Hungaris Jarmarius tribunus: reliquæ sub Bacoso copię ad Gædingam subsistere jussæ. Apud Tapolchanum Ragozio Duglassius jungitur honorifice exceptus, quo instante ille ad Wagam flumen progreditur, ac Tyrnam iterum nullo negotio occupat.

Ejus vires & habitudo animi.

Hinc cis Wagam castra ponuntur. Exercitum Ragozi componebant viginti quinque bellatorum millia; è quibus mille Germani, septies mille Hungari, Transylvani, & Walachi pedites; reliqui omnes equites: comitabantur quadraginta machinæ. Ipsi Principi candidus animus, sed paulo timidior, nec satis obfirmatus, qui clade Turenna in Franconia audita haut parum trepidationis ostendebat. Uxor quoque, filiusque, & pauci è consiliariis in Suecicas partes proni: cæteri omnes à Cæsare corrupti pacem vehementer suadebant, quam etiam populus inclamabat. Et Cæsareus Legatus palam in ipsius castris agens haut parum suspicionis injiciebat. Cæterum promissæ à Rebenstockio copiæ, ac pecuniæ subinde 1645. flagitabantur. Torstensonius uti pedite carere non poterat, ita ipso tam prope suggresso Ragozium hoc postulato supersessurum sperabat. Circa pecuniam quanquam Dux Suecicus verebatur, ne Transylvanus hac accepta cum Cæsare transigeret; ne tamen huic ansam à conventis discedendi præberet, eam utcunque corradere constituit. Igitur Alexandrum Erskeinum ad ipsum misit, 26 Jun. qui de adventu gratularetur, ac ad propius progrediendum stimulos adderet. Cui Ragozius reponebat; animum quidem sibi esse superatis Albis Montibus prope Torstensonii castra considere. Sed vereri, ne in exhausta jam à Suecis regione fames utrumque exercitum invadat; tum ne Hungari à tergo turbas dent, & Hungaria se excludant. Missurum tamen septem millia selectorum equitum sub filio Sigismundo. Cum reliquis copiis sub Albis Montibus metaturum, & si opus sit, auxilio adfuturum.

Ragozius junior in castra Torstensonii venit. 9 Jul. Keminì Janos.

§. 19. Nec mora cum dicto equitum numero Ragozius junior Morawam transit, & simul cum Jano Keminio in castra Torstensonii ad Brinam provehitur. Colloquium poscenti Carolus Gustavus Palatinus, Wittenbergius, & Erskeinus adjunguntur. Querebatur ibi Princeps patris sui nomine, fœdus à Regina non fuisse absolutum. Tum ut subsidium pecuniarium integrum pro anno præterito, dimidium pro præsenti exsolvatur, una cum pecunia ad obtinendum Portæ consensum impensa. Ac ut præter promissos mille quingentos pedites octingenti equites commodentur Cassoviam mittendi ad autoritatem sibi è societate Suecica apud Turcas, Polonosque conciliandam. Tum ut Legatus ad Aulam Turcicam mittatur. Vicissim paratum se ostendebat excursioni in hostem faciendæ, & quid valerent sui Hungari specimini edendo. Responsum: Quo minus solenni more fœdus absolveretur, occupationes sub recens Reginæ regimen, ac longum, intutumque iter in causa fuisse. Literis tamen Reginam Principi confirmasse conventa se servaturam; ac mox à Regina Legatum mittendum, qui ipsi plene satisfaciat. Subsidium præteriti anni statim exsolvendum: plura in præsens præstari non posse. Si opus sit, se toto cum exercitu, aut ejus parte pro re nata ipsi auxilio iturum. Super equitibus Ragozio annuere non poterat Torstensonius, quod octingenti illi quater mille Hungaris æquivalerent; nec ullo modo consultum foret Turcis, aut Polonis suspicionem injicere. Ne tamen Ragozium offenderet, excusabat, se nunc durante Brinæ obsidio illis carere non posse; ea capta eosdem missurum. Denique ad Portam Legatum ocyus iturum: interim literas ad principem Purpuratorum dandas, ne Ragozii terris molestiam inferat. Excursionem in Bohemiam facere haut consultum videbatur, quod magnis itineribus fatigandus esset exercitus, si operæ pretium fieri deberet. Nec solum peditatum ad Brinam citra equitatum tuto relinqui. Ac melius Cæsareos ad Presburgum coëuntes invadi. Sed Torstensonius, qui securitati utriusque exercitus, & premendæ Brinæ expedire judicabat, ut Ragozius cum omnibus copiis cis Morawam concede- 6 Jul. ret, jam antea Laurentium Lindanum tribunum ad eum miserat, ut hoc ipsi persuaderet, campos matura segete plenos ostentans, ut fames metuenda non esset. Ita Ragozius annitente quoque Duglassio, & Croussio, superatis Albis Montibus, ac Morawę flumine intra Gædingam & Luntenburgum

Ragozius in Moraviam accedit.

gum

1645. gum confidet, cum non procul inde ipsius filius apud Eisgrubam metaretur.

§. 20. Nec eo minus idem secreto cum Cæsare super pace tractabat, cujus Legatus nuntium ingenti cum fasciculo literarum Posonium mittebat, Ragozianis noctu cum deducentibus. 15 Jul. Paulo post Ragozius junior à Torstensonio literis petit, Wittenbergium ad se cum Croissio, & Erskeinn mitti, quibuscum magni momenti negotium sit communicaturus. Ragozius nutat. 18 Jul. Nam quo minus ipse ad eum accedat, mann hostium, quæ circa Seompham se ostendat, impediri. 19 Jul. His postera die accedentibus nomine patris sui proponit ingens periculum, quod Transsylvaniç à Turcis immineat, ac Torstensonii consilium exquirit. Cum Deputati sententiam Principis audire prius vellent, Janus Keminius, qui simul aderat, confestim erumpebat; nullam sibi aliam salutis viam videri, quam pacis cum Cæsare tractatus in fœdere reservatos absque sœderatorum præjudicio. Mox falsus rumor de Cæsareorum adventu tantum consternationis excitabat, ut Deputati re infecta discederent. Eodem die literas sat asperas ad Torstensonium dabat Ragozius, queis dimidiam partem subsidii pro præsenti anno, & largitiones in aula Turcica factas ipsum poscebat: addito, si credidisset, hęc sibi abnegatum iri, se monitis eorum, qui id fœdus ab initio aut post dissuaserint, aures fuisse præbiturum, & alia consilia capturum. Cui Torstensonius placide, ne ipsum irritaret; cum Carolo Avaugurio Legato Gallico consilia se sociaturum, ut ipsi satisfiat. Ac statuerat, etiam hanc pecuniam exsolvere potius, quam abrumpendo fœderi colorem præbere. Inter ista majores aliquot machinas, & quod Germanorum peditum habebat Ragozius Torstensonio ad Brinam miserat; ubi duabus ruinis editis ad alteram assultus factus, si forte pedem in domo mœnibus propinqua figere possent. Sed quia optio jussa Torstensonii secius intellexerat, iniquo loco miles incassum assultans re infecta repulsus est, amissis duobus centurionibus, triginta gregariis: centum insuper sauciatis.

Cæsar Ragozium ad pacem permovet. §. 21. Ast Cæsar quanquam magnam partem copiarum adversus Ragozium circa Presburgum contraxisset: tamen cum metueret, ne huic junctus Torstensonius vi Danubium perrumperet cum periculo summæ rerum, prę sertim si à superiore ejus fluminis parte Galli ingruerent, statuit ante omnia novum hunc hostem amoliri, ejusquè postulatis satisfacere. Unde Proceres Hungarici Romanis sacris addicti, quos inter Cornitaius proximo à Principe imperio ansam arripiebant Ragozio inculcandi; talibus à Cæsare nblatis non modo causas belli in conventu Transsylvaniæ allegatas tolli, sed & tranquillitatem Hungariæ restitui. Tum Hungaros belli jam pertæsos ægre ferre, se contra leges Regni extra fines militatum abductos; ac octo per menses à penatibus disjunctos contineri diutius non posse. Id quoque animadvertebat Ragozius, Torstensonium non ad ipsius nutum bellum gerere, uti qui quondam cum Betleno societatem iniverant; sed ante omnia Snecici exercitus conservationem respicere. 26 Jul. Hisce motus eo descendit, ut Legatum Cęsareum publice audiret; mox nuntium Viennam ablegaret petendæ ratificationi eorum, quæ convenerant. Ragozius cum Torstensonio congredi vult. Antequam tamen instrumenta pacis hinc inde traderentur, Torstensonii colloquium expetiit, excusandis quę egerat, & quia sic decere videbatur. Id cum agi sentiret Torstensonius, eum congressum vario obientu differre conabatur, si 1645. interim vel Brinam expugnare, vel Kœnigsmarckium cum suis copiis adsciscere posset. Sed acrius instabat Ragozius, ac denuntiabat, ob imminens Transsylvaniæ à Turca periculum iter se differre non amplius posse; simul pedites & machinas, quas Torstensonio ad Brinam expugnandam commodaverat, avocabat. Igitur quod nondum nmnia solvendo Brinæ obsidio expedita forent, Erskeinus ad Ragozium mittitur morarum causas demonstraturus, ac super loco, & tempore congressus conventurus. Cæterum cum Torstensonius Croissio exprobraret, hisce causam ipsum dedisse, dum in fœdere Ragozio diserte integrum reliquerit instante à Turca periculo cum Cæsare transigere: hic reponebat: Turcę denuntiationem obtentui sumi. Non enim credi posse, Turcam Vasalli & tributarii sui progressus ægre ferre, dum quicquid ab hoc adquisitum fuerit, sub imperium illius redigatur. Sed Jano Keminio, qui apud Ragozium nmnia possit, octo uncialium millia à Cæsare oblata. Unde suadebat, eidem duodecim millia offerenda, ut in his partibus persistat. Quod frustra fore Tnrstensonius judicabat; qui & Croissio dissuadebat, ne adversus Ragozinm protestationem interponeret, quod is facturum se minabatur: cum hic vicissim testaturus sit, nihil eorum, quæ fœdere promissa sint, fuisse præstitum.

§. 22. Placebat inde congressum Eisgrubæ fieri, quo se Torstensonius cum Carolo Gustavo Palatino, & reliquis ducibus contulerat. Torstensonii cum Ragozio congressus. Eodem & mox Ragozius invitante Torstensonio accessit, cui ad dimidium milliare hic cum quinque legionibus equestribus obviam ivit. Inter primam salutationem, equis non descendebant, & Palatinus seniori Principi ultro loco cedebat. In hospitium 10 Aug. Torstensonii, ubi Legati Gallici Croissius, & Avaugurius cum reliquis ducibus præsto erant, accedebant Ragozius junior, & Keminius, qui ostendebant, jam aliquot millia Turcarum in procinctu stare, in Transsylvaniam irruptura, ni interdicto ipsi pareant: eam necessitatem sibi allatam cum Cæsare transigendi citra fœderatorum fraudem, copiasquè è Cæsaris ditione in Transsylvaniam reducendi. Addebant, certo sibi constare, Cæsarem conventa non impleturum; coquè Principem arma retro Cassoviam in promtu habiturum, ac si vel apicem Cæsar non servet, post tres menses eadem resumturum. Ea tamen lege, ut socii Reges Turcæ consensum obtineant, semperquè conservent; oe Poloniæ Rex Principem turbet, aut Cæsari delectus permittat, utquè fœdus in præsenti statu permaneat, ac ratificationes Regiæ solennes interim exhibeantur. Partem tamen copiarum apud Suecos relinquere, aut pacem cum Cæsare differre abnuebant. Peculiari post congressu, à quo Gallici Legati aberant, Torstensonius Ragozium testimonium poscebat, à Regina omnia, quæ fœdere promissa fuerint, præstita, ut ipse & Hungari honestam & sibi proficuam pacem Cæsari extorquere potuerint. Sed cum Ragozius vicissim peteret testimonium sibi impletæ fidei exhiberi, Torstensonius isto postulato desistebat. Autographas tamen Reginæ ac Torstensonii literas Transsylvanus restituebat. Gallicis Legatis inde placebat, Croissium Constantinopolim ire ad explorandum rerum statum, & num Ragozium denuo in arma pertrahere posit. Cui & Torstensonius mandatum dabat, ac nomine Reginę ratam partem offe-

rebat,

1645.

Ragozius in Transylvaniam redit.

rebat, si quid causę communi utile efficeretur. Ragozius inde citra moram trans Morawam in Hungariam recessit; cujus pedites Teutonici, quos parum laute habuerat, plerique ad Suecos, aut Cæsareos transfugiebant. Hungarici equitatus partem Bucheimius Comes ad se pertrahere studebat, insuper id habente Torstensonio, qui istos parum metuendos expertus fuerat. Nec eo minus sequenti anno Ragozius Danielem *de Vargyas* Lipsiam ad Torstensonium mittebat, ad amicitiam & fœdus denuo offerendum. Qua de re hic ad Reginam se relaturum recipiebat; etsi satis judicaret, à Ragozio non id agi, ut denuo bello se immisceret, sed ut Cæsareis tacite velut minaretur, quo conventas leges implerent.

Torstensonius Brinæ obsidium solvit.

§. 23. Quanquam autem Cæsar isto hoste liberatus soli Suecico bello vacare posset, & Torstensonius discessu Hungarorum non modico fulcro nudatus foret: haut ideo tamen obsidium Brinæ solvisset, cujus capiendæ spes nondum defecerat, ni penuria commeatus ac pabuli, ac diuturnis è castris intolerandus fœtor locum mutare subegisset. Unde exercitum Brina dimotum Mistelbacum deducit, ibiqué aliquot dierum quietem eidem indulget. Ubi consilio habito placebat recta in hostem ire, ac prælium tentare: aut detrectantem trans Danubium compellere, ut Austria ex utraque ripa exhauriretur. Leopoldus quippe Archidux, pace cum Ragozio facta, exercitum Presburgo amotum Viennæ cis flumen reduxerat. Sed audito Suecorum adventu mox in alteram se ripam recepit castris contra Cremsam positis; quo & Gallasius è Bohemia evocabatur. Torstensonius contra incensis ad Mistelbacum castris, & evastatis Hungariam versus agris in citeriore ripa Stockeraviæ consedit. Straverant Cæsarei Danubium ponte duobus supra Cremsam milliaribus, & credebantur adscitis Bavaricis Suecos invasuri, aut commeatu exclusos extra Provinciam compulsuri. Sed inanis erat ea suspicio, dum Leopoldus cum parte copiarum Bavaris adversus Gallos auxilio properat. Reliqui sub Bucheimio transitum Danubii observabant; quos pestilentia, ac diarrhæa infestabat. Quanquam nec ab hoc malo immunes Sueci, peste infectis legionibus, quæ cum Duglassio apud Ragozium fuerant, eoqué seorsim tendentibus; reliquis ob intemperantem pomorum, & uvarum usum profluvio alvi correptis.

Torstensonius Leopoldum insequi non potest.

Cæterum Leopoldus adeo diligenter transitus Danubii obsepserat, ut octo dierum iter præripuerit, prius quam Torstensonius de eo rescisceret. Ea causa erat, cur insequi ipsum non instrueret, si vel maxime fluvium perrumpere licuisset. Tum per Superioris Austriæ montes grave agmen ducere difficillimum erat: ac sine dubio Gallis trans Rhenum pulsis tota mole hostis in ipsum ruiturus erat iniquitate locorum impeditum. Ita porro alteram Danubii ripam custodiebant Cæsarei, ut nisi glacie viam sternente eo pervadi non posset, nec in citeriore Austria gerendum quid restabat; ac militi post tot labores quietis quid concedendum erat. Igitur alia hospitia circumspicere instituit Torstensonius, antequam pluvia autumni tempestas vias lubricaret, ac Leopoldus cum Bavaricis regressus per angustias montium vadenti incumberet. Gallorum tunc iniqua erat suspicio & querela, velut ob arcana cum Cæsareis commercia Torstensonius non impedierit Leopoldi cum Bavaricis conjunctionem, ne Turennium iterum trans Rhenum repellere possent: cum id prohibere penes ipsum non foret. Nec tamen Austria molestiis belli liberaretur, Corneuburgum & Cremsa novis munitionibus, omnibusqué necessariis instruuntur, addita pręter peditum pręsidium manu equitum extorquendis tributis. Regio circum ita exhauritur, ut obsidium circumponi vix posset. Tum sociandis cum Olmucio, & Iglavia commerciis, arcibus Tetschæ, Falckensteinæ, Stotzæ, Niclasburgo, & Ravensburgo præsidia imponuntur.

Idem in Bohemiam transit.

§. 24. Ita sub finem Septembris Suecicus exercitus ex Austria male habita in Bohemiam transit, quo & Cæsarei sequuntur, id Regnum quantum possent protectum. Equitatus Suecicus octo millibus adhuc constabat: sed peditatus ob multa præsidia, continuos labores, ac grave Brinę obsidium, ad bis mille quingentos decreverat, veteranos & laboribus induratos; nam qui post prælium Jancoviense capti sacramentum Suecis dixerant, plerique ad vetera signa refugerant. Cæsareis major peditum numerus; sed recens corrasa turba bellandi imperita; ac præcipui veteranorum præfectorum in Suecorum manibus erant. Inaimæ præsidium deductum; sed Iglavia valida manu tenebatur. Incedebat exercitus per Walitzam, Trebitscham, Meseritzam; hinc Molda ad sinistram relicto per Marowitzam, Bisteritzam, Ingerwitzam, Politeckiam, & Leutomischelam. Parduwitza quadringentis peditibus insessa, cum imperata facere abnueret, injectis ignibus in cineres redigitur. Miles in arcem refugus hostem, & incendium evadebat. 15. Octob. Animus Torstensonio erat Kœnigsgræciam impetere. Sed quia solitus ipsum morbus infestabat, ac deleto flammis suburbio, & proximis circum vicis sub tecto miles collocari non poterat, illa missa Jacomiriæ considet, legionibus circa dispositis inter media hostium præsidia, exiguo damno ob providentiam ducis. Morbi contagiosi cum pomis & uvis Austriacis cessabant. Discedebat ibi ab exercitu in Sueciam Carolus Gustavus Palatinus post 31. Oct. luculento tanto sub imperatore militaris virtutis specimina; cui inter solennes epulas digredienti paratas Torstensonius sceptrum ominabatur.

Kœnigsmarckius in Moraviam & Silesiam excurrit.

§. 25. Mittitur hinc in Moraviam Kœnigsmarckius, ut oppidis per Suecos insessis annonam inferret. Qui raptim profectus late populatione facta frumenti ac pecorum affatim Olmucio, Iglaviæ, Neustadio, & Eulenbergæ accumulavit. Inde in Silesiam flectens Freudenthaliam oppressit. Carnoviam edita mœnium ruina expugnavit: mox & Leobschutzam in potestatem redegit. Sed ut Torstensonio iterum jungeretur, mox in Silesiam inferiorem properabat; ubi arces Franckensteinam, Furstensteinam, Lehnhausamqué, ex qua Suecis hactenus multum damni illatum fuerat, occupabat. Torstensonius quoque, cum diutius inter hostium præsidia subsistere tæderet, Kœnigsmarckio in Silesiam obviam procedit, cui junctus Greiffenbergam tendit, 22. Nov. iterum in Bohemiam se penetraturus. Capta 3. Dec. Greffensteina per Fridlandam Leutmericiam versus iter instituit; quod oppidum occupare, ibiqué superato Albi circa Egram fluvium pedem figere placebat. Sed cum ipsius morbus usque adeo invaluisset, ut vix lecticæ gestationem amplius ferre posset, & ob eundem sæpe rei geren-

Torstensonius ab exercitu discedit.

1645. dæ occasiones amittendæ forent, malo quoque jam ipsas cervices petente: Lipsiam conferre se constituit, num forte ibi valetudinem reparare posset. Et quia Carolus Gustavus Wrangelius nondum adpulerat, quem suprema rei tormentariç prçfectura auctum Regina successorem ipsi 4. Dec. destinabat, curam exercitus interim Arvido Wittenbergio committit. In itinere tamen istum Eulenbergæ offendit cum copiis, quas finito bello Danico ex Holsatia & scania adducebat. Ubi certa lege summum exercitus imperium in istum transfert; adjectis monitis, ut sedem belli in Cæsareis ditionibus figat ac citra necessitatem aleam prælii ne tentet; tum si quid super tractatibus moveatur, ad se remittat.

Idem imperium in Carolum Gustavum Wrangelium confert.

Torstensonio digresso, qui & Koenigsmarckium secum abducebat, exercitus Suecicus expugnata Fridlandæ arce in Bohemiam denuo invadens Municcam nullo resi6 Dec. stente, ac Leutmericiam diffugiente præsidio 15. Dec. occupavit, ac valida manu firmavit. Tetschena arx à Paiculio supremo vigiliarum præfecto 31. Dec. frustra tentata. Inde Wittenbergius apud Sahorsanum Albim; mox Egram fluvium glacie stratum transit, & Salitzæ non procul Commothavia subsistit, quoad Wrangelius cum suis adesset. Utrisque copiis junctis duodecim equitum, septem peditum millia implebantur; validus exercitus, & Cæsareo etiam parte Bavarorum aucto par. Cesarei contra, qui hiberna sibi ad fines Misniæ ab Egra Leutmericiam usque destinaverant, adventu Suecorum turbati Pilsenam, inde Budeweisam recesserunt. Auxilia quoque Bavarica sub Wertani ductu accedere abnuebant, donec ipse Leopoldus Monachium profectus Bavaro persuaderet, ut suas copias Cçsareis jungi juberet.

Exercitus Suecicus denuo in Bohemiam irrumpit.

Koenigsmarckii acta.

§. 26. Ast Koenigsmarckius, qui sub finem superioris anni reliquias Gallasiani exercitus Magdeburgi obsederat, illis elapsis Hornburgum arcem verterat, tribus, Guelferbyto milliaribus di16. Jan. stantem, quam admota vi ad deditionem citra exceptionem compulit, gregariis sub sua signa distributis. Arci munitiones detractæ. Quæ idem hoc anno per Bremensem præsulatum gesserit, à Scriptore Danici belli expositum. Post eam provinciam subactam in Misniam tendebat. Sed post Turennii apud Mergentheimum cladem, cum Bavarici Hassiæ imminerent, etsi Torstensonius in Bohemiam ire jussisset, implorante Landgravia, ac probantibus Osnabrugæ Lega27. May. tis Huxteræ superato Visurgi in Hassiam concedit, Hassicis junctus Turennio auxilium laturus. Cum nullo modo ferendum judicaret, ut Turennii copiæ, quæ post cladem se collegerant, à Bavaricis plane delerentur, & Landgraviæ ditio istorum libidini exponeretur. Turennium aliquamdiu, mox & Enguianum Ducem comitatus, post ab eodem ad viam Montanem separatur, ægre ferentibus Gallis, qui diutius ejusdem conjunctione frui malebant. Unde & Longuevillius Dux San-Romanum cum literis ad Legatos Suecicos Osnabrugam mittebat, ut ipsi persua1. Jul. rent, ne diversus abiret. Hi literis datis eam causam ipsi quidem commendabant. Sed quod Torstensonius jamdudum propius accedere jussisset, nullis super conjunctione cum Gallis mandatis; censebant, si Enguianus Turennio junctus Bavaricis par foret, melius esse ipsum relictis Gallis per Franconiam in Bohemiam ire. Igitur Legatorum sententiam & Torstensonii jussa secutus Koenigsmarckius indignante licet En- 1645. guiano in Franconiam abit, in itinere Wurtzburgensem, ac Bambergensem Præsules pecunia emungens. Schweinfurtum prætereuntis postremo agmini. Cæsarei validam catervam immittunt; sed quæ ita excipitur, ut minima pars ad suos reverteret. Inde per Cubmbacensem agrum in Misniam pergit, cujus adventu audito Saxonicæ legionis, quç sub Hanavio supremo vigilum præfecto inter Lipsiam & Cizam hæserant, Dresdam se receperunt. Obviam ipsi cum peditum manu ac machinis Lipsia procedebat Axelius Lilius, quo operam sociante. Rochlicensem arcem impetu expugnat. Mox ad occupandam Leisnisensem arcem Lilio relicto, ipse cum equitibus & dimachis Dresdam excurrit, num Saxonicas copias cis Albim deprehendere posset. Sed hæ adventu ejus animadverso sub Dresdç mœnia confugerant, centum captivis relictis. Post captam Leisniciam Axelius Lilius iterum ipsi jun- 3. Aug. gitur, simulque Misenam invadit. Oppidum nullo negotio capitur, ac diripitur, quod cives; dum istis deditio imperatur, tubicinem prope adstantem, globo trajecissent. Arx admota vi expugnatur, 14. Aug. præsidiariis arbitrio ipsius se dedentibus. Inde post inducias cum Saxoniæ Electore conclusas superato Albi in Lusatiam tendit, ubi arcem Greiffensteinam triginta peditibus, totidem equitibus insessam in ditionem redigit. Hinc magnis itineribus per Superiorem Silesiam properans Torstensonio jungitur.

§. 27. Super induciis cum Saxoniæ Electore ampla mandata acceperat Axelius Lilius, qui istius filium. Augustum Ducem ad eas promovendas stimulabat. Is per se cupidus apud patrem, ut iis aurem præberet, instabat. Ast hic filii preces adspernatus obtendere: id negotium calumniandi ansam præbiturum, velut ipse causam suam ab Imperio separare, aut peculiari tractatu communem pacificationem difficiliorem reddere instituat. Alias ni lacessatur, facile quieturum. Ac subinde literis ac legatis urgebat Cæsar, ut in fide adversus se, ac Domum Austriacam firmus persisteret. Igitur durioribus mediis compellendum judicans Torstensonius Axelio Lilio injungit; ut Electoris terras, quà pertingere possit, gravibus tributis subjiciat, ipsique Electori inutiles reddat; ac circa Dresdam ad utramque Albis ripam omnia loca, quæ imperata abnuerent, flammis vastaret. Eo fine Lilius Reichwaldum è Franconia, Petrum Andreæ tribunos è Silesia evocat, ac ad occupanda loca à Saxonicis prçsidiis insessa vertitur. Ac primo Torgensis arx sexaginta peditibus defen- 18. Maji. sa citra pactum in potestatem redacta. Inde in Silesiam iterum mittebatur Petrus Andreæ, ut assumptis Glogoviæ aliquot peditum centuriis propere Dresdam verteret, & in ulteriore Albis ripa messem corrumperet; id quod Reichwaldus in citeriore ripa facturus erat. Ast ea destinata infaustus casus evertebat. Injunctum erat Petro Andreæ, ut intra quatriduum iter Glogoviam absolveret. Ast is jussorum immemor Gubbenam divertebat residuis tributorum extorquendis. Unde Saxonicis insequentibus spatium fuit eundem in vico Starschedel uno à Gubbena milliari adsequendi, ubi ipsius miles fessus & securus somno se dederat. Saxonici per tenebras ingruentes centum viginti ceciderunt; plures ceperunt. Tribunus ipse,

De induciis cum Saxoniæ Electore agitur.

Legio Suecica vapulat.

1645. ipse, & subtribunus Ulfsparrius, cum per unum & alterum diem in arce restitissent, tandem & ipsi dedere se coguntur, & cum quinque signis, & centum quinquaginta amplius captivis magno cum plausu Dresdam deducuntur. Ducenti fere ademtis equis Glogoviam evadebant. Is successus animos Electori addidit, aut vim magis, quam tractatus meditaretur. Unde tria equitum millia sub Hanario Pegaviam versus mittebantur, ubi Reichwaldus tribunus cum suis tendebat. Sed is numero impar Naumburgum, inde Erfordiam se recepit. Non longius tamen insecuti Saxonici, Cæsareiqué in Bohemiam revertebant.

Induciæ cum Saxone concluduntur.

§. 28. Ad extremum tamen Elector acriter grassante Kœnigsmarckio, & fatigantibus 27 Aug. prece filiis ad tractatus descendit. Post quatuordecim dierum disceptationem Induciæ conclusæ, quod neutralitatem inire fidei, qua Cæsari atque Imperio obstrictus foret, adversum judicaret Elector; eoqué in sex duntaxat menses initio illæ inibantur. Nec Sueci circa vocabulum contendendum censebant, re obtenta. Leges induciarum hæ fere erant. Electori fidem Cæsari atque Imperio debitam servare integram liceat, nec adversus eandem quid admittere adigatur. Præter tres equitum legiones Elector Cæsari nihil copiarum commodet, nec eidem in sua ditione conquisitionem militum indulgeat. Suecis si opus sit innoxium per terras Electoris iter pateat, ut tamen intra tertium à Dresda milliare ne accedant. Initio ultimi mensis utraque pars teneatur declarare, inducias porrigere, an abrumpere velit. Elector reditibus suis iterum fruatur, exceptis, quos Lipsia præbet; Suecis exsolvat menstrua undecim uncialium millia, & certum frumenti modum. Reliquis locis per Misniam occupatis præter Lipsiam præsidia deducantur. Transitus Albis Suecis Torgæ pateat. Commercia terra, fluminibusque libera sint. Magdeburgi obsidioni Saxo impedimentum ne adferat. Ingens levamentum Electoris ditioni induciæ istæ adferebant; nec minus tamen Suecis eædem utiles videbantur. Nam primus is erat gradus Electorem à partibus Cæsareis avellendi. Et potiebatur scopo suo Torstensonius, ne per Saxonicos à tergo distraheretur. Tum id copiarum adhuc habebat Elector, ut pro lubitu leges ipsi haut possent præscribi. Ipsi enim sex legiones equestres erant, quibus Cæsar tres addiderat; aliæ quatuor in finibus Bohemiæ hærebant; ita ut vel Kœnigsmarkii iter impedire possent, vel Cæsareis junctæ idem hisce roboris, quod Kœnigsmarckius Torstensonio, allaturæ essent. Tum facile erat Saxoni hac cum manu oppida Misniæ præter Lipsiam recuperare, Lipsiam laxiore obsidio premere, Magdeburgi obsidium solvere, Halberstadiensem agrum infestare, si Kœnigsmarckius ad Torstensonium digrederetur. Sed præcipuus fructus erat, quod per illas Evangelicorum animi hoc rerum articulo non parum erigerentur ad causam communem intrepide agendam. Unde & easdem citra mo-
14 Sept. ram Torstensonius ratihabuit, capitis pœna suis denuntiata, si quis violare illas auderet. Nec minore lætitia Electoris provincia easdem acceptabat, frementibus contra Catholicis, & convitia jactantibus. Queis retundendis Saxonici extendebant; non inscio Cæsare initas, & per eas salvam perstare obligationem versus Cæsarem & Imperium. Ac satius fuisse hoc modo cum Suecis decidere, quam plane opprimi. Cæsarem nunc sibi retinere legiones, quas Electori in auxilium destinaverat & tres Saxonicas insuper accipere, queis alias cariturus erat. Tum semestri duntaxat tempore illas circumscribi avertendo graviori malo. Denique Remp. nunc, & communem pacem efficacius ab Electore, quam inter hostilia arma promoveri posse. Has porto inducias prorogare, uti primogenitus Electoris filius summopere studebat: ita per easdem consilia in Cæsaris aula valde turbabantur, eaqué animorum mutatio adferebatur, ut tertio Electoris filio Christiano Smeidnicensem in Silesia Ducatum offerret Cæsar, siquidem Elector omissis induciis arma in Suecos retinere vellet.

Circa Magdeburgum acta.

§. 29. Hoc anno Magdeburgum eminus à Suecis cingebatur, per dispositas proximis oppidis stationes sub rectione prohibita; mox & messe ad utramque Albis ripam corrupta, abactisqué pecoribus. Aliquando tamen obsessi eruptione facta illos, qui in oppido Burgo tendebant, non superfunctorie multabant. Inter hæc de urbe bello eximenda agitatum, super quo & Administrator, & oppidani apud Cæsarem, & Torstensonium instabant. In eo tamen diversi abibant, quod iste militem suum urbi præsidio imponere vellet, hi autem proprio præsidio relinqui more vetere contenderent, connitentibus quoque pro urbe Hanseaticis. Ac instabant quidem apud Cæsarem tam Administrator, & Elector, ipsius pater, quam oppidani, ut is præsidium urbe deduceret; quod alias fame illud conficiendum; ac finito jam bello Danico urbs sine dubio majore vi oppugnanda, & à Suecis in ditionem redigenda sit. Id quod ne fieret, Cæsar consentiebat ut suus inde miles excederet, & ut urbi præsidium ab Administratore simul, & decurionibus imponeretur, in utrorumque verba adigendum. Hoc responso Cæsaris obtento apud Torstensonium instabat Administrator, ut obsidium solveretur. A quo non alienum ille se ostendebat, modo idonee caveatur, ex ea urbe Cæsareis nihil opis latum iri, nec isto Albis transitu eosdem usuros. Nam in scripto, quod iste offerebat, parum cautionis duci Sueco videbatur. Igitur si obtineri non posset, ut Suecicum præsidium reciperetur, satius ducebat urbem suis tantum civibus custodiendam relinqui, quam Administratorem quoque in partem præsidii admitti. Sed id negotium sequenti demum anno exitum habuit.

Ab Hassis acta.

§. 30. Ab Hassis initio hujus anni nihil memorabile gestum, nisi quod Geisius, dum Magdeburgo relicto versus Hassiam regreditur, to- 5 Febr.
gatu Ermesii tribuni Erfordiæ præfecti Heldtungam arcem Thuringiæ infestam vi ad deditionem adegit; cui inde munimenta detracta. Reliquæ Hassorum copiæ per stativa Westphaliæ, & Frisiæ quiescebant, oppidorum suorum custodiæ invigilantes, quod Batavi Comite Frisiæ instante decrevissent eam provinciam Hassis subtrahere, & qua ratione id fieri

1645. ri deberet deliberarent. Ita conatibus istorum ob-
27. Febr. servandis vacandum erit, nisi quod eorum ma-
nus noctu Tellichtum oppidulum subito oppres-
sit, & binas Cæsareorum cohortes, pedestrem
unam, equestrem alteram interceptas Lipsta-
dium abduxit.

Gallorum per Germaniam gesta. §. 31. Gallicus sub Turennio miles ad Rhe-
num, & Saram, inque Darmstadiensi agro sum-
tis hibernis se reficiebat. Inter quę Courvallius
Moguntiæ prefectus cum septingentis militibus
Usellas oppidulum, centum peditibus & agre-
stium manu defensum, ad tributa exsolvenda
compulsum ibat. Sed Bavarici è vicinis stativis
coëuntes Gallos à tergo invaserunt, eorumquè
ducentos interfecerunt, duabus machinis ere-
ptis: reliqui tantisper Francosurti latitarunt,
quoad à suis in tuta deducerentur. Eam igno-
miniam Galli post incendio ejus oppidi ulti sunt.
Inde Rosa excursionem in Sueviam faciebat,
turbandę Bavaricorum quieti, & ut equos con-
quireret. Hinc in Durlacensem agrum descen-
dens minora oppida Bavaricis insessa occupare co-
nabatur. Sed Brettam invadenti Mercius tepen-
te supervenit, ut is propere cum equitibus refu-
gere cogeretur, quingentis peditibus Bruchsa-
liæ relictis, queis potitus fuisset Mercius, ni Tu-
rennius raptim contractis copiis suppetias tulis-
18 Mart. set. Qui mox exercitu ad Philipsburgum lustra-
Turennius cis Rhenum movet. to cis Rhenum movit, ac Psozemi consedit; cum
Erlachius interim cocollecta bis mille militum
manu Lichtenaviam arcem subegisset. Bavarici
contra, ut Turennii conatibus obviam irent,
trans Nicrum constiterant Turennius inde non
procul Stutgardia Nicrum transgressus Botmari,
3 April. Mercius Weiblingæ stativa locavit, ut duarum
spatio horarum exercitu utroquè dissito excurso-
res crebris velitationibus colhærerentur. Mox iste
Halam oppidanis repugnare non ausis occupatam
6 April. præsidio firmat. Constabant Turennii Copiæ qua-
tuor equitum millibus maximam partem Germa-
nis; peditum tribusmillibus fere Gallis; præter se-
xentos Germanos. Sequebatur solito major im-
pedimentorum, & vehiculorum turba. Bavarici,
qui novem millia explebant, audito Gallorum iti-
nere eodem properabant; sed jam capto oppido
venientes, Turennium opportunis locis se tenen-
tem aggredi non ausi prope Elwangam consident.
Turennius cum Danubium versus iturus credere-
tur, ad Tubarum vertit, ac Mergenthcimum,
Rotenburgum, & alia circum loca occupat, ac
prętorio Mergentheimi constituto legiones eque-
stres ad plura milliaria dispertitur, cum contra
Bavarici angusto spatio apud Feuchtwangam se
continerent. Interea Erlachius Mosero Benfel-
7 April. dæ præfecto junctus Wilhelmum Marchionem
Badensem compulerat, ut Stolhofam Gallis tra-
deret: Kuppenheimum, quod Bisttngerus cum
turma equitum, & peditum manu acriter tueba-
tur, vi ad deditionem adegerat, ac stationibus
Wilstadii, Oberkirchæ, Gengenbaci, atque Et-
tingæ dispositis Offenburgum eminus incluserat.
Hinc Rhenum transgressus cum Wildensteinam
arcem in Murbacensi pręsulatu sitam machinis
frustra verberasset, eminus circumsessam fame
urgebat. Sed & qui pontem navalem apud Spi-
ram custodiebat Gallicus centurio, repentino as-
sultu Gernsheimum oppressit.

Prælium ad Mergentheimum. §. 32. Ast Bavarici contractis undique copiis
Turennianos invadere constituerunt, quos late
dispersos solutius agere audiebant. Quos ut eo
magis in securitatem darent, rumorem sparge-
bant, se retro Durwangam, & ad Altemulum 1645.
flumen abituros. Igitur sub vesperam Teucht- 24 April.
roanga profecti per totam noctem summo silentio
Prætfeldam, postera die ad modicum Mergen- 25 April.
theimo milliare progressi contra vicum Herbst-
hausam in acie constitere. Turennius contra au-
dito Bavaricorum motu peditatum ad sylvulam
prope dictum vicum, equites ad utrumque latus
revocat, qui quidem propere contrahi poterant.
Nam tres legiones finito jam conflictu advenie-
bant, aliæ tres plane emanebant. Bavaricus pedi-
tatus sub Reuphenbergio Turennianos numero
longe inferiores invadit, ac post brevem pugnam
in fugam compulsos ita acriter insequitur, ut
Herbsthausæ, quod volebant, pedem figere non
possent, captis qui cædi superfuerant. Dextrum
Bavaricorum cornu sinistro Turennii, cui Rosa
præerat, impactum ab hoc acriter turbatis Ordi-
nibus repulsum; dum qui à sinistris constiterat
Bavaricus eques dextros Turennianos funderet.
Sed mox dextrum Bavaricorum cornu accurren-
te Kolbio tribuno, qui in subsidiis steterat, &
Wertano cum aliquot turmis è sinistro auxilium
ferente sinistrum Turennianum numero obru- Gallorum clades.
tum demum in fugam dabat, ipso Rosa capto.
Turennius initio Mergentheimum se recipit, ubi
tres equestres legiones, quę prælio non interfue-
rant, occurrebant: cum quibus gradum firmare,
ac suos è fuga colligere conabatur, Bischofsho-
viam iter capturus. Sed Bavarici è vestigio secuti
recta ad oppidum tuebant. Ubi dum Turennius
cum sua, & Tracii legione recipere se conatur,
à reliquis suorum divulsus, per biduum cæsus aut
captus credebatur. Is tamen ad dextram longius
deflectens hostem declinavit, & adsumto in iti-
nere Ruswurmio tribuno, qui pugnæ non inter-
fuerat, apud Hamelburgum Superato Mœno
pręter Fuldam in Superiorem Hassiam evasit.
Comes quoque Witgensteinius cum cęterarum
legionum reliquiis supra Wertam Mœnum, inde
Spestartum sylvam transgressus apud Lauterba-
cum Turennio junctus est. Ibi duo millia, qui
cladem evaserant, collectat. Mille quoque alii per
Erbacensem Comitatum Gernsheimum, aut
trans Nicrum Philipsburgum effugerant. Maxi-
ma strages peditibus incuberat, quorum & pluri-
mi, qui è prælio se subduxerant, ab agrestibus ad
Mœnum, & in Spessarto sylva trucidabantur.
Gallis machinæ suæ nulli usui fuerant, quę præ-
lio jam commisso è stativis demum attrahebantur;
cum apud Bavaricos illę magnum operæ
pretium fecissent. Præter Rosam capti fuerant
Schmidbergius Campi-Marechallus, Vice-Co-
mes La Mota, & Passagius supremi vigilum
præfecti, subtribuni duo, quatuor excubia-
rum præfecti, aliorum ductorum centum quin-
quaginta amplius, tum mille quingenti grega-
rii. Accedebant quinquaginta, camplius vexilla,
quatuor machinæ, totidem muli nummis onusti.
Duas majores machinas quingenti pedites Hala
Mergentheimum versus deducebant, quos &
ipsos Bavarici cædebant machinis captis, Ea vi-
ctoria Cæsareos magna spe melioris in posterum
fortunæ implevit. Causa hujus cladis eadem,
quæ antehac Dutlingę, nimia securitas; quam
num aluerint secreti tractatus, qui Gallis inter,
& Bavarum tunc agitari dicebantur, nobis pa-
rum compertum. Sane Bavarus in sua ditione
vetuisse ferebatur, ne Turennianus exercitus ho-
stium vocabulo notaretur. Servientus Legatus
Gallicus apud Rosenhanium Monasterii culpam
ejus

1645. ejus mali oblique in Suecos devolutum ibat, velut intempestiva suspicione separati tractatus & collusionis cum hoste effecissent, ut Turennio nondum sat parato in Bavaricos eundum fuerit. Cui Legati Suecici Osnabruga denuntiabant; non præter rationem Bavari negotiationem in Gallia sibi suspectam fuisse, non quod crederent Gallos statim ab ipso proposita arrepturos, sed quia compertum sit, Bavarum consilia sua per ejusmodi astutias expromere. Postulatum à se, ut Turennius rem gerere inciperet, quod Torstensonius circa ipsa hostium penetralia invadenda satageret, & quia Gallia sæpius iteraverit, se partem virium hostilium in illam Germaniæ oram aversuram. Haut quidquam tamen id à se quæsitum, ut Gallici duces nulla ratione suarum ac partis adversæ virium habita in hostem ruerent, & per cladem sponte accersitam studium pro communi causa ostenderent.

Bavarici in Hassiam eunt.

§. 33. Post hanc victoriam Bavarici ad Rhenum vertunt, ac Gernsheimum deditione recuperant. Ac metus erat, ne transmisso Rheno Gallorum ibi hospitia interciperent; quæ tamen Erlachius raptim milite firmaverat. Sed illi flexo itinere Mœnum apud Hœchstam transeunt, & cum aliquantisper circa Francofurtum quievissent, Giessam versus tendunt. Quorum adventu Turenniani, qui hactenus inter Giessam & Marpurgum consederant, direptis hospitiis suis sub Ziegenhainę munimenta se receperunt. Quo & Hassici, qui diu Amœnoburgum obsederant, vertorunt. Bavarici hinc Kirchainam oppugnare instituunt. Landgravia, cum bellum sibi propius advolvi cerneret, legiones suas statim è Westphalia evocat. Tum Kœnigsmarckium, qui è Bremensi agro in Misniam tendebat, uti sibi ac Turennii reliquiis opem ferret, rogat. Qui, licet

Kœnigsmarckius Turennio succurrit. 21 Maji.

Torstensonii jussa alio vocarent, tamen probantibus Legatis Suecicis apud Huxteram Visurgim transgressus in Hassiam profectus Wolfshagæ Turennio jungitur. Junati Corbacum veniunt, quo & Hassici è Westphalia properabant. Bavarici interim Kirchainam, quam Henricus Uffelius cum sexcentis peditibus tuebatur, omni vi oppugnabant, ignitis globis, & atrocibus minis obsessorum animos frustra territantes. Magna quoque mœnium ruina edita, quam Uffelius excitatis abscissibus iterum obstruit, ac intrepidus Bavaricorum assultum expectat. Quem cum ad extrema sustinenda obfirmatum viderent Bavarici, eodem die obsidium solverunt; ac cum aliquot per dies Amœnoburgo assedissent, mox retro in Wetteraviam abiere circa Gelnhusam castra metati.

Bavarici Kirchainam frustra oppugnant.

Sociatæ copiæ Enguiano Duci junguntur.

§. 34. Hassorum cum Kœnigsmarckio ac Turennio conjunctione exercitus quatuordecim millium conflatus erat. Et quia Suecicus Dux Torstensonii jussa, Hassi Westphaliam respiciebant, hisce placebat, Turennium ad Rhenum deducere, ubi copię ipsius se collegerant, eoqué facto ad sua reverti. Sed cum id plane aversaretur Turennius causatus, nihil ibi esse, unde miles viveret, visum copias illas eis Rhenum evocare, & ex hostium motu consilium capere. Eo fine & ipsi in Wetterariam Fridbergam versus tendunt. Quos Bavarici expectare non ausi Mœno superato apud Aschaffenburgum castra locant. Fœderatorum copiæ primo Francofurtum accedunt, quod promte forum offerebat. Inde Gelnhusam versus iter ingrediuntur. Sed audito Enguiani Ducis adventu subito vertunt, interceptis aliquot Bavaricorum catervis, ac superato inter Francofurtum, 1645. & Hanoviam Mœno Viam Montanam ingrediuntur. Bavarici contra castris ad Aschaffenburgum relictis Miltenburgum, hinc per sylvam Ottonianam Heilbrunnam versus iter instituunt. Fœderati cum ex itinere Weinheimi centum pedites intercepissent, Ladenburgi Nicrum transeunt, & Enguiano, qui cum sex peditum, quatuor equirum millibus, egregio milite, per Alsatiam descendens apud Spiram Rhenum superaverat, conjunguntur. Sed & Bavarici qui post victoriam apud Mergentheimum atrocem sibi tempestatem incubituram præviderant, exercitui augendo sedulam operam dabant, Gleemo è Westphalia cum quater mille quingentis militibus ad se evocato; quo in Franconia ipsis juncto magnis itineribus Heilbrunnam properabant, ut hostem transitu Nicri arcerent. Enguianus, cum aliquot dies circa Heidelbergam hæsisset, itidem Heilbrunnam vadit, ac eis Nicrum castra ponit. Mox Wimpfinam centum viginti Bavaricis peditibus insessam citra exceptionem subigit, ibiqué superato Nicro Neustadium ad Cocherum pergit, Bavaricis contra Halam castra transferentibus. Mergenthaliam inde, ac Rotenburgum ad Tubarum Enguianus tendit, compluribus in itinere locis incensis, quod provinciales nupera clade in Gallos fugientes sævisse arguerentur. Rotenburgum post paucas machinas displosas citra pactum se dedebat. Centum octoginta milites inter cohortes Gallicas distributi; oppidani duriter habiti, ac militum licentiæ ac libidini frœna laxata, quod isti arma gestasse dicerentur. Ad hoc oppidum per aliquot dies Enguianus hæsit. Sed Bavarici cum Halam præsidio firmassent, in vetera sua castra Feuchtwangam se contulerunt. Crebræ inter hæc excursorum velitationes, prosperiore plerumque Gallorum fortuna, inter alia non procul Onotzbaco trecentis Bavaricis equitibus cæsis. Rotenburgo recta in Bavaricos ibat Enguianus, sed qui ob munitiones castrorum, & interjectum rivum ac paludem ad prælium pertrahi non poterant. Eam ob causam Enguianus sequenti die Dunckelspulam vertit, quam proxima nocte Creutzius tribunus cum sexcentis peditibus ingressus fuerat; qui cum imperatam deditionem abnueret, statim accessus ad oppidum agi cœperunt. Eadem nocte Bavarici Feuchtwanga Norlingam iter intenderant. Unde Enguianus statim omissa Dunckelspula obviam hosti adproperat, ipsumqué apud Durwangam vicum adsequitur. Hoc cognito Bavarici idoneo loco sylvas inter & paludes considebant, castellis quibusdam raptim excitatis, ut Galli citra periculum istos invadere non possent. Ita hoc die nihil actum, nisi quod mutuis machinarum vibrationibus non pauci viri equiqué prosternerentur. Sequenti nocte Bavarici denuo ea statione relicta Trudingam & Oetingam redibant. Contra Gallicus dux præter Dunckelspulam iterum Norlingam properavit, ac deditionem abnuenti vim admovere instituit; cum exploratores retulere, Bavaricos citato gradu Donawertam tendere, impetum Ducis objectu Danubii declinaturos. Quorum iter cum sesqui milliari tantum distaret, Enguianus statim profectionis signum dare, suosqué in aciem disponere, ac præter Norlingam & Wallersteinam in hostem ducere. Sed qui præmissis impedimentis commodo loco apud vicum, arcemqué Allersheimum aciem pro lubitu disponendi spatium habuerat.

Enguiani progressus.

28 Jun. 30 Jun. 8 Jul. 14 Jul. 20 Jul. 21 Jul. 22 Jul. 23 Jul. 24 Jul.

§. 35. Tres ibi montes erigebantur, quorum uni Prælium

1645. *ad Allersheimum.*

ni arx superstructa erat, vico in adsita planitie posito. Sinistrum cornu Bavarici inter duos celsiores montes ac vicum, dextrum ad sinistrum vici latus ad tertium usque montem collocaverant. Vicum ipsum valida peditum manus insederat, quæ omni ex parte loricas excitabat; tum machinæ opportunis locis positæ subjecta camporum infestabant. Eos per campos Enguiano cum suis nullo objecto tegmine procedendum erat, exiguo suarum machinarum usu. Dextrum ipsius cornu componebant equites nuper è Gallia adducti sub Grammondo Campimareschallo. Sinistro cornu Turennius cum suis Germanis, ac veteranis Vinariensibus legionibus adstiterat. Mediam peditum aciem Bellenavius, Marsinus, & Chasteleuxius curabant. In secunda acie à dextris Chabotus cum aliquot equitum peditumqué catervis, à sinistris Hassi sub Geisio, sex peditum phalanges, decem equitum alæ dispositi erant, cui Ohmius, & Betzius Turenniani tribuni cum singulis alis accesserant. Enguianus explorato hostium statu capto circuitu dextrum suum cornu in sinistrum hostium vicum inter & secundum montem ducere constituerat. Sed cum præter loricam fossa quoque ibi objecta nuntiaretur, & imminentibus à latere è vico peditibus, eo consilio misso vicum ante omnia invadere placuit. Igitur totum eo peditatum immisit; quo & Bavarici plerumqué peditatum suis auxilio adducebant. Ita hora post meridiem secunda asperrima pugna surgit multa utrinque cæde. Bavarici acerrime resistebant, donec à Gallis vicus inflammaretur. Unde isti in duo Nobilium prætoria saxo extructa confugerunt, è quibus diu adhuc repugnabant. Gillii Hasii legio quadringentorum capitum è templo, quo se receperat, vim Gallorum propulsabat. Vico expugnato Bavaricorum sinistrum cornu munitionibus suis tanto impetu in dextrum Gallorum cornu erupit, ut illud plane in fugam propelleret. Et quanquam Chabotus cum secunda acie Bavaricis strenue occurreret, ac aliquantisper eos sustineret; tamen quia pulsi non iterum post ipsum pedem figebant, & ipse turbatis ordinibus fundebatur. Nec minus Turennius qui cum sinistro cornu in hostem juxta vicum consistentem impetum dederat, male habitus repellebatur. Enimvero profligatas jam res Geisius restituit, qui secundam Hassorum aciem, dispersis licet Turennianis jam occurrentibus, in dextrum hostium cornu intrepidus duxit, ac inter vicum & montem, cui machina ac pedites impositi erant, spretis machinarum & tuborum displosionibus, hostiles equites numero longe superiores invasit. Ubi primo vir viro collatus aliquandiu subsistebant, quod neutri prius tubos displodere vellent, donec facto à Bavaris initio Hassi hosce, quantumvis omnes cataphractos, in fugam compellerent. Inter qua & Uffelius subtribunus pedites hostiles, qui celsa in rupe lorica circumvallati constiterant, acriter impetit, ac tribuno Bergero inde dejecto grandioribus machinis potitur. Sic ut dextrum hostium cornu, cui Gleenius præerat, plane loco pelleretur. Una tamen phalanx Hassica sub Franco vigilum præfecto, quem Geisius in vicum adversus hostilem peditatum ire jusserat, à duabus cataphractorum alis, qui Enguiani catervas fugaverant, circumventa internecione fere deletur. Interim & Turenniani equites instauratis ordinibus in sinistrum hostium cornu, quod oppositos sibi Gallos fugaverat, ac machinis potitum fuerat, cæsis qui eas tractabant, impetum dedit. Bavarici, cum dextrum suorum cornu plane prostratum intelligerent, captas machinas deseruere, & longe post tertium montem, ubi octo adhuc minoris formæ tormenta habebant, constitere. Quos tenebris jam incumbentibus invadere haut consultum visum. Ita Galli Hassiqué in loco conflictus per noctem quiescebant: Wertanus autem cum reliquiis copiarum, & octo machinis ea nocte per sylvas Donawertam evadebat. Gillii Hasii legio, quæ è templo multum damni dederat, Geisio se cum omnibus vexillis dedebat. *1645.*

Cæsi utrinque, captique.

§. 36. E Bavaricis præter plurimos præfectos, ac bis mille gregarios, initio conflictus in vico ceciderat Franciscus Mercius supremus dux, ob fortitudinem, & prudentiam à suis valde desideratus. Inter captos erat Gleenius, Cæsarcorum summus dux, tribuni Holsatiæ Dux, Stahlius, Royerius, Hillius, Coppius, Bangerus, præter plures alios præfectos, & mille trecentos gregarios, quorum plerique in Hassorum manus inciderant. Ereptæ quoque Bavaricis machinæ sedecim, signa pedestria quindecim, equestria novendecim. Impedimenta jam Donawertam versus præmissa proprius miles diripuerat. E Gallis occubuerant Chateleuxius, Marchio Pisagierius: è Turennianis Wiegersteinius Comes, Truchsessius, Saurzapfius tribuni; ex Hassicis tribunus Schwertius, præfecti vigilum Francus, & Zullichius. E vulneribus decedebant Bellenavius, subtribunus Heilmannus, præfectus vigilum Geisius. Ipse Enguianus globo brachium sauciatus fuerat. E Gallis capiebatur Grammondus, Marchio Castri S. Martini, ac multi præfecti, gregariiqué è Gallico peditatu. Occubuerant quoque mille octingenti gregarii. Ita parum babebant Galli quod gloriarentur victoria tam multo saguine parta, nisi quod campo, tormentisqué, & signis aliquot potiti essent; cujus tamen causa in Germanos, ac præcipue in Hassos ab omnibus referebatur. Unde & Geisius, ac Landgravius Ernestus à Regina Galliæ magnifice donabantur. Galli equites se excusabant, quod displosionibus hostium jam debilitati impetum recentium sustinere non potuerint. Grammondus mox cum Gleenio permutatus, quorum ille à Bavaro Monachii honorifice exceptus ac donatus, mandatisqué super neutralitate instructus dimittitur. Pari modo Gleenius ab Enguiano habitus. Wertanus & Reuschenbergius positis in monte ad Donawertam castris fugientes contrahebant. Sed Enguianus sequenti à prælio die exercitum Norlingæ admovet, ac oppido neutralitatem, trecentis Bavaricis, qui præsidium ibi agitabant, liberum discessum offerebat. Sed cum subtribunus Baldinus ferociter responderet, accessus facti, & eadem adhuc nocte ruina murorum edita fuit. Rogatu tamen oppidanorum vis dilata, ac miles postera die citra exceptionem dedere se coactus est. Oppido ut neutrarum esset partium indultum. Ea rés Enguiano commode cadebat, reficiendis famelicis, ac curandis sauciis. Oppidani autem quanquam hac transactione ingens periculum avertissent, Bavarus tamen iisdem non leviter se offensum ostendit. Cum apud Norliugam octo per dies substitisset Enguianus Dunckelspulam movit, à quingentis Bavaricis infessam; qui cum acriter resisterent, magna vi cogendi erant. Quibus cum extrema imminerent, vita donata, ea lege ut captivorum loco essent. Huic oppido trecenti præsidiarii ab Enguiano impositi, ac Heilbrunnam versus iter institutum. Sed quia id oppidum mille quingentis

Enguianus Norlingæ neutralitatem concedit.

8 Aug.

Dunckelspulam capit. *14 Aug.*

militi-

1645. militibus sub tribus tribunis defendebatur, Dux vim adhibere omisit, ac per vicina loca copias distribuit. Ipse Enguianus accedente ad vulnus ardente febri ac dysenteria non citra vitæ periculum lectica Philipsburgum delatus est, ubi è morbo recreatus jussu Reginæ in Galliam revertit, imperio in exercitum penes Turennium relicto.

In Galliam redit.

15 Sept. Cæsarei Bavaricis subveniunt.

§. 37. Interim Bavarici apud Donawertam omnibus modis reficiebantur, ac præsidia è Bavaricis oppidis deducebantur exercitui augendo, in quorum locum delecti provinciales substituti. Cęsari quoque Bavarus de nuntiaverat, si ab ipso deseratur, ad oblatam à Gallo neutralitatem sibi descendendum esse. Unde ad Ducem præmittebatur Leopoldus, & Gallasius cum auxiliis quantum poterat adpróperabat, quę quinquies mille quadringentis bellatoribus constabant. Hoc modo firmati Bavarici, cum Galli longius discederent, animis résumtis in regionem Remsæ flumini adsitam movent. Turennius contra cum ob pabuli inopiam circa Heilbrunnam diutius Sussistere non posset, Gemundam Suericam iter intendebat. Sed præveniente hoste Halam vertit, saltem ut stativis istis quantum liceret frueretur. Cum nulla è Galliis auxiliorum propinqoa spe facile præcederet, hoste incumbente ad Rhenum sibi recedendum. Ac sane ingruentibus Cæsareis Bavaricisqué, queis imparem se sentiebat, Turennius propere Wimpfinam abiit, cui validum præsidium imposuit, gravioribus machinis, quę avehi non poterant, ibi relictis. Cum reliquo exercitu per quinque dies noctesque continuato itinere Philipsburgum salvus evasit, Spes fuerat Leopoldo Wilhelmo Archiduci, se Gallos interclusa via deleturum, ac tota inde mole oppressis Suecis bello finem impositurum. Ac si Wertani consilio locus fuisset, Turennii copiæ, quibus in conspectu hostium angustiæ filatim transeundæ erant, perierant. Sed dum reliqui ob lassitudinem militum victoriam in crastinum differendam suadent, velut certa Gallorum clade, iste interim iter præceperat. Ita expeditionis tam cruentę exiguus fructus erat. Et Cæsarei Bavaricique, Gallos usque sub munimenta Philipsburgi insecuti, post, paucos dies annona deficiente regrediuntur, & minora oppida Gallico pręsidio infesta recuperant. Inter alia Pforzemi duabus machinis majoribus; Wimpfinæ octo potiuntur, ubi è septingentis præsidiariis Germani Cęsareę militię adscribuntur, Gallis Philipsburgum dimissis. Animus, Turennio erat Wimpfinæ succurrere, sed ob refractarias legiones id omittendum erat. Quadriogenti Galli Mergenthaliam insidentes, cum noctu trans Mœnum evadere conarentur, deprehensi cædebantur, pręter paucos, quos latebræ tegebant. Cæsarei inde Bavaricis disjuncti evocante Cęsare in Bohemiam properabant. Sed Bavarici post Dunckelspulam, & Rotenburgum eadem cum Wimpfina lege subactas per Franconiam, & Soeviam in hibernis locantur. Enguiani equites male habiti in Lotharingiam concesserunt; pedites, qua quisque volebat, dilabebantur. Tres legiones eis Rhenum ad Lanum flumen disponuntur. Quia tamen tractus ad Rhenum exhanstus erat, Turennius nonnullas legiones ad Mosellam duxit; ubi potente Electore Hispani ut Trevirorum urbe excederent compulsi. Claves urbis Electori Turennius tradidit, eamque proprio milite tuendam reliquit. Inde Lucenburgicum agrum tributo emungit. Reliquæ legiones ab Hagenoa secundum Rhenum hospitia sumserant, nec viribus nec animo ad rem eis Rhenum gerendam sufficientes. 1645.

5 Sept.

23 Sept. Turennius ad Rhenum se recipit.

Bavarici multa oppida recuperant. 17 Oct.

8 Nov.

Turennius Treviros occupat.

§. 38. Ast Hasi sub Geisio duce, cum Galli apud Philipsburgum in tuta pervenissent; nomeris sat imminuti per alteram Rheni ripam descendebant: quibus Landgravia Sant-Andreanam tribunum valida cum manu obviam misit, ex itinere Fridbergam in cassum opprimere conatum. Landgravia detractam quondam suæ Domus Marpurgensem ditionem hac occasione vindicatura per Geisium Putzbacum primo, inde Marpurgum oppidum facili negotio occupat. Arcem Marpurgensem Landgravius Georgius omnibus necessariis firmaverat ejusqué præfecto Willichio ut ad extremum sustineret imperaverat, spe certa subsidii facta; sed qoæ Bavaricis abnuentibus irritaerat. Filii tamen Landgravii, qui primo tumultu in arcem refugerant, à Cassellanis liberi emittuntur. Ad inferiores Rheni partes digresso Glenio, Rabenhauptius Novesii præfectus in Coloniensem ditionem excurrerat, ac compellendis ad tributa provincialibus magnas prædas egerat. Huic repellendo Elector Coloniensis Vehlenum è Westphalia evocaverat, qui valida cum manu istum invasit. Sed is apud Bergershausam loco idoneo consistens ingruentes acriter rejecit, prædamqué integram Novesium deduxit. Unde populationi declinandæ provincialibus super tributis transigendum erat. Occupabant inde Eiskircham Hassi, magnoque studio muniebant, toti circum viciniæ non parum molesti.

Hassi Marburgensem ditionem sibi vindicant.

Hassorum ad inferiorem Rheni ripam acta.

18 Jul.

§. 39. In conventu Deputatorum Francofurtano post inanes disceptationes Cæsar tandem annuit, ut Ordines tractatibus pacis ad formam Collegii interesse possent; cum satius videretur ultro concedere, quod prohiberi non poterit. Nam animadverterat, quicquid contra niteretur Ordines utique isthuc missuros. Idqué peculiari propositione Deputatis promulgat, hac tamen lege, ut ea missis autoritati Cæsareæ, & prerogativæ Electorum fraudi ne sit, neu ab Ordinibus ablegati congressibus Cæsareorum Legatorum cum extraneis se ingerant, sed tantum consilio & opera ipsis præsto sint; longius ne progrodiantur, aut tractatus extrahant. Addebatur; omnia quæ ibi agerentur, Francofurtanæ Deputationi communicanda, & exseqoendis pacis legibus Comitia convocatum iri. Nam Cęsari animus non erat; Conventum Francofurtanum abrumpere. Unde & ab Austriaco Directorio qoęstiones proponebantur; quot, & quinam ex Ordinibus ad tractatus pacis ablegandi? num è solis Deputatis Francofurtanis, an etiam ab aliis? Item, qoa ratione tractatibus interesse debeant? Super his quæstionibus cum Deputati ad Principes suos referrent, illi responso accepto unanimiter consueruntur; haut è re esse Deputationem Francofurti contino ari; quód deliberationes tot diversis locis institutæ magnam moram negotio daturæ sint; nec moris sit, soper eadem re pluribus locis Deputatorum conventus agitari. Eoquè placebat universam disceptationem in locum tractatuum rejicere. In eo tamen Electorales à Principalibus discrepabant, quod illis Deputationem Francofurtanam plane tolli cupiebant, obtentu sumto; è Comitiali decreto hunc conventum instaurandis judiciis indictum, nec ad jus belli ac pacis pertinere. Sed revera cum ipsi forma Collegii adesse decrevissent, judicabant, hoc conventu dissoluto reliquos Ordines non facile modum inventuros instar Collegii ibi adornandi; eoqué se uti-

Deputationi Francofurtanæ finis imponitur.

27 Jan.

1645. que prerogativa præ cæteris potituros. Contra Principales, & urbici contendebant, Deputationem isthanc ad locum tractatuum utique transferendam; quod Cæsar ipsis concesserit, eodem quo Electores modo tractatibus adesse; & hæc Deputatio universos Ordines repræsentet, ad quam singuli Ordinum sua negotia deferre possint. Re ad

24 Mart. Cæsarem delata, hic probata Principum sententia pronuntiavit, Deputationem Monasterium deferendam. Luneburgicus tamen & alii monebant, si res ita ferat, Evangelicis liberum fore Osnabrugæ quoque tractatibus interesse. Id quod Cæsareis non parum displicebat; nec tamen ratio erat, qua id prohibere possent. Nec eo secius super nova Deputatione ad Kalendas May sequentis anni Francofurti habenda decernebatur componendis gravaminibus, quæ Cæsar & Catholici in tractatibus pacis tangi nolebant. Ubi dum inter Catholicos Deputatos Augusta quoque Vindelicorum refertur, Saxo & Brandeburgicus protestationem interponunt, ne id civibus Evangelicis ejus urbis fraudi sit, qui iniquo pacto hactenus Magistratu exclusi fuerant. Significabant quoque Cęsarei Legati, super Amnestia à Cæsare ad votum Ordinum propediem decernendum, ut quoad decretum id adferretur, Francofurti morarentur: cujus videndi ingens desiderium Ordines tenebat. Sed cum illud nuspiam compareret, Deputati moræ pertæsi unus post alterum discessere,

12 April. ac demum Bavarum abeuntem omnes secuti. Ita Conventus iste per triennium extractus tandem solutus est.

Tractatuum pacis continuatio. Disceptatio super salvo conductu Stralsundensium.

§. 40. Tractatus pacis, qui anno superiore translatis in Daniam armis fere quieverant, iisdem denuo in Germaniam revolutis, nunc velut reviviscere cæperant. Quibus tamen remoram injiciebat, quod Cæsarei Stralsundensibus salvum conductum pertinaciter abnuerent, causati; confusionem & moram paci nasciturам *mediatorum* Ordinum interventio; & istorum exemplo multos alios eadem postulaturos. Potius hinc intelligi, Suecis pacem cordi non esse, hoc obtentu ad negotiationem accedere abnuentibus. Absurdum esse, cum ob Europæ pacem constituendam congressus sit institutus, à Stralsunda initium fieri Parum decorum Regnis, si quicquid est, municipiorum, & privatorum ipsis addictorum, heic comparere velint: ac melius esse istorum negotia per Legatos Regios expediri. Agre laturos Ordines, si ipsorum subjecti, queis jus Comitiorum & suffragii non sit, dominis suis velut pari gradu adjungantur. Denique si utique adesse velint, commune diploma Cæsaris, & literas Legatorum Suecicorum sat securitatis præstare; ob tantillum negotium totam tractationem sisti indignum esse. Ast Suecis non tam de Stralsunda agebatur, quam ne prævia conventio hoc initio everteretur. Nam quid Stralsundenses tam anxia salvi conductus petitione quærerent, non obscurum erat; ut nimirum se à reliquo Pomeranię corpore sejungerent, ac in plenam libertatem urbium Imperialium vindicarent. Quos conatus nec impugnare tunc, nec sublevare rationis erat. Unde si ab initio Cæsarei declarassent, tutum istis accessum fore, nil difficultatis motum fuisset. Nunc pacti vocabula cavillantibus resistendum erat, ne forte majoris momenti capita solicitarentur. Cum tamen Cęsarei declararent, eum salvum conductum dignitati Ordinum adversari, id negotium ad Ordinum adventum differendum censebant Sueci. Ac demum Cæsarei diploma non plane amplius abnuebant, sed ut res ad Brandeburgici adventum differretur postulabant, quod ejus Electoris maxime interesset. 1645.

Ut & Argentoratensium.

§. 41. Majoris momenti erat, quod cum rogatu Argentoratensium Suecici Legati pro istis salvum conductum apud Cæsareos postularent; hi responderent: Argentoratenses nuperis Comitiis foederi Suecico, Gallicoque renuntiasse, & hactenus fidei adversus Cæsarem atque Imperum observantes fuisse. Unde ex vi conventionis præviæ salvum conductum ipsis dari non posse. Alias si debito cum loco requirant, negatum non iri. Argentoratenses etsi urgente Cæsare temporibus cedere coacti fuerant: tamen rebus in melius mutatis animos resumserant, ac jam petito diplomate ostendebant, Suecicam societatem se nunquam serio abdicasse, quam & Sueci ex sua parte illibatam servarint. Et Reginam in præliminari tractatione illos sociorum suorum classe censuisse; etsi à Cæsare pro iisdem non peculiare, sed commune duntaxat diploma obtineri potuerit: quod nunc abnegetur. Unde cum Sueci super iniquitate Cæsareorum graviter quererentur, tandem hi Argentoratensibus salvum conductum indulgent, sed ut Hamburgensis pacti mentio omitteretur, quod in aliis diplomatis factum erat. Super quo morosius contendendum Sueci haut censebant.

15 Jan.

Disceptatio super funere Ministri Lusitani.

§. 42. Lusitani Ministri funere abrepto Sueci negarant, se in tractatu perrecturos, ni sibi satisfieret. Excipiebant Cæsarei, in literis tuti itineris neque funeris mentionem factam, neque ad quem bona adjuncta spectarent. Tum solum Oxenstiernam subscripsisse. Sed ista incassum jactari indicio erat, quod jam, antequam illæ literæ inspectæ forent, funeri insidiæ essent structæ. Demum post nonnullam disceptationem inter Oxenstiernam & Gleenium supremum Cæsareorum in Westphalia ducem funus cum rebus dimissum. 10 Jan. Molestum tamen erat autori facinoris id impune fuisse, ac delicta militaria ad duces Cæsareos remitti, ac à militibus Legatorum diplomata istorum censuræ subjici. Hac occasione cum Andrada Lusitano Monasterii Ministro liticulæ nonnihil ortum, quod hic quereretur, à Suecicis *Excellentia* titulum sibi non tributum. Cui Sueci reponebant: ne ipsum quidem Legati titulum atque dignationem præ se ferre; nec materiam literarum tulisse etsi talium non parcis cum titulum tribuere. Nam ipsum eadem conditione apud Gallicos Legatos agere, qua Botellus apud se Osnabrugæ egerit, cujus funus violatum eo nomine querantur, quod is in comitatu suo fuerit.

Ordines tarde ad conventum movent.

§. 43. Præcipuam tamen remoram tractatibus injiciebat tarditas Ordinum, è quibus anni initio præter Luneburgicum, Meclenburgicum, Cassellanum, Saræpontanum, Lubecensem, Hamburgensem, & Bremensem nemo adhuc aderat. Veniebat post Francofurto missus Zacharias 5 Febr. Stenglinus cum mandatis à civibus Evangelicis Augustanis, & Comitibus Oetinganis, Protestantium sacra secutis. Spem propinqui accessus faciebant Moguntinus, & Brandeburgicus. Franconicus Circulus Bambergæ decretum de legatione communi nomine mittenda fecerat; sed quod per legatos à Cæsare ad Catholicos Ordines missos fere subversum fuit, qui ipsos solicitabant, ut saltem à conjunctione cum Evangelicis eosdem averterent, & missionem decretam tantum Monasterium restringerent, ubi Papa mediatoris munere fungebatur, neglectis Suecis, qui hactenus

sacro-

1645. sacrorum Evangelicorum libertatem scopum armorum suorum jactaverant. Nec deerant tamen, qui labantes firmarent: ac conventu Noribergæ

18 Jan.

acto ea legatio denuo decernitur, & mandata concipiuntur. Id decretum tamen declinandæ Cæsareorum offensę non publico nomine Suecicis insinuatum, sed per fidos homines ad Ordinum ibi Legatos perscriptum. Ac nonnulli ex Ordinibus ad literas Suecorum invitatorias respondebant, communis decreti mentione facta. Pariter Circulus Suevicus conventu Ulmæ habito communem legationem decernebat; deque ea Legatis Suecicis significabat.

12 Jan.

Eodem fine & Circuli Westphalici congressus à Palatino Neoburgico Coloniam indictus. Wetteravici quoque Comites eodem nomine ocyus conventum agitabant.

18 Jan.

Tota præterea Palatina Domus legationem adornabat, præter Christianum Burckenfeldensem; qui cum jus suffragii in Comitiis non haberet, nullum operæ pretium Osnabrugæ facturum se censebat. Darmstadiensis impresso à Suecis diplomate non contentus, peculiare sibi à legatis transmitti petebat. Colmarienses per Suecicos sibi salvum conductum apud Cæsareos obtinere petebant. Equester Ordo cupidum se mittendi responderat.

9 Jan.

Nec minus Dux Altenburgicus, ac Gothanus, Magdeburgicusque Administrator, & Holsatiæ Dux legatos se missuros declarabant. Sed Anhaldini, ob ditionem suam nuper ab utroque exercitu plane vastatam impares se nunc curæ publicæ excusabant.

Negotiatio de pace adhuc differtur.

§. 44. Porro quia Monasterii ad decimum diem Januarii emendatæ plenipotentiæ exhibendæ erant, ad quod tempus legatos Ordinum expectandos inter Suecos Gallosque convenerat, & vero hi nondum comparebant: non citra rationem dubitabatur: num allatis plenipotentiis Ordines diutius expectandi, & actio differenda, an vero primaria oppositio expromenda foret? Quorum hoc Cæsarei magnopere cupiebant, qui ubique circa missiones Ordinum impediendas satagebant, quod metuerent, ne, ubi congregatis non satisfieret, ab ipsis consilia Cæsari parum proficua capesserentur. Qui jam Osnabrugæ aderant Ordinum Legati apud Suecos solicite instabant, ut negotium differretur, saltem quoad Brandeburgici adessent. Ordines hactenus, quare sibi ad tractatus utique accedendum sit, hanc rationem jactasse, quia socii Reges id valde desiderent, & absque illis de pace agere nolint. Quod si nunc absque iisdem propositio fiat, partem adversam id accepturam velut eo postulato Regii destiterint; ex quo & Ordinum destinata vacillatura sint, si Regios ipsorum adventum non amplius morari appareat. Quod si & facta propositione tractatus jam cœperint, & absentes ex ea prolixam disceptationem prævideant, fortasse tardius adhuc molituros; ac Cæsareis amplius spatium fore istos conventu arcendi. Franconicum imprimis Circulum expectandum, qui exemplo suo ad mascula consilia cæteros sit stimulaturus, Catholicis ibi sociam operam cum Evangelicis navantibus. Sueci contra ostendebant, quantum laboris ipsi sumserint circa excitandos Ordines, ac jam annum amplius istos expectaverint. Nunc demum conventus eosdem agitare præscutibus Legatis Cæsareis, circa negotium impediendum omnem lapidem moventibus. Mediatores Monasterii ut negotio initium fiat urgere exprobrantes, Ordinum adventum obtentui sumi tractatibus extrahendis. Moræ hucusque colorem fuisse procuratoria nondum allata: eam nunc consumtum. Nec minus tamen præsentes Ordinum Legati, Casselanus cumprimis, contendebant, utut nemo accusare ipsis posset, si post tantas moras omissis Ordinibus, negotium suum auspicentur: tamen paululum adhuc tędium tarditatis, & Mediatorum importunitatem digererent, & nonnihil temporis communi Evangelicorum causæ indulgerent. Id quod demum Legati Suecici annuebant, quod tantum operæ pro admissione Ordinum impendissent, & horum præsentia rebus suis proficua foret, & quia jam plerique ad iter se comparare nuntiabantur, Moguntinus præcipue, & Brandeburgicus à Cæsare & Ordinibus peculiariter deputati. Ut tamen ad certum tempus se non obstringerent, ac diserte testarentur, si nimias moras isti nectere pergerent, occasionem se tractandi non omissuros.

Hanseaticorum cum Serviento super admissione lis.

§. 45. Inter hæc Hanseaticorum Legati Monasterium profecti erant salutandis Cæsareis, Regiisque Legatis. Hi cum primo Avauxium, præsente Serviento inviserent, ac sequenti die eodem officio apud Hispanos fungerentur, tertio

19 Jan.

demum die Servientum domi suæ adituri non admittebantur, quod is causaretur, pari se cum Avauxio dignatione, nec sibi minus, quam ipsi Regis autoritatem tuendam.

21 Jan.

Addebat, cum ipsi Hispanos priore quam se loco adiissent, à se ipsos monitos, ut accessu abstinerent; id quod iidem insuper habuerint. Contra Hanseatici demonstrabant; per Servienti ministros horam sibi accessus designatam; in ipsius ædibus rite se à familiaribus exceptos, ac in conclave deductos. Post nobilem denuntiasse, Legatum aliis negotiis districtum vacare ipsis non posse. Tum quia Hispanos priores salutarint, in Regis Galliæ suumque imminutionem cessurum, si nunc eos admittat. Quanquam autem Hanseatici ad hæc, quæ in rem erant regesserint, eaque Serviento à familiari suo relata sint, ipsum tamen haut eo minus admissionem abnuisse. Eam repulsam Hanseatici ægre ferre, ac insignis contumelię loco habere. Talia cum invitatoriis Gallorum literis haut quadrare; ut venirent amice invitatos; nunc venientes contumelia perfundi. Tum causæ suę tuendę scriptum concipiunt, quo demonstrant Fiduciarias suas literas utrumque Legatum Gallum spectasse: se de adventu suo, Avauxio velut primo Legato significasse, apud quem Servientus tunc adfuerit. Utrumque se allocutos: suo sermone finito ipsos paululum disgressos super responso convenisse; Avauxium utriusque nomine respondisse. Pari modo Suecis Osnabrugę hunc honorem exhibuisse: Monasterii quoque Nassovium Comitem dixisse, non opus fuisse Volmarum ab ipsis separatim adiri, ni valetudo ejus id requirat. Cum Gallis satisfecisse se crederent, Hispanos postridie salutasse. Servientum seorsim invisere voluisse majoris reverentiæ causa, ac monente Avauxio: unum tamen diem huic officio interposuisse, quod proxima statim die molesti esse isti noluerint, & quia Rorteo, ac San-Romano abitum adornante districtum negotiis ipsum crediderint. Id dissidium tamen, cum sequenti mense Servientus Osnabrugam venisset, opera Hassici Legati Schefferi compositum; ac placuit, à neutra parte mentionem fieri eorum, quæ Monasterii acta erant. Unde salutationis officium ab Hanseaticis Serviento ibi exhibitum, & ab hoc iisdem redditum.

Eorundem à Suecis petita.

Hanseatici porro, quod mox ad primam propositionem accedendum crederent, petita sua Suecis

25 Jan.

insi-

1645. insinuabant, si non huic statim inserenda, saltem subsequenti tractatione observanda. Eorum summa hæc erat, ut illæ Urbes diserte paci includerentur, in priorem conditionem circa sacra & civilia reponerentur, amotis præsidiis, aliisque oneribus: commercia terra mariquè pristinæ libertati restituerentur, privilegia & ex pactis quæsita jura servarentur, omnibus oneribus tam circa statum urbium, quam commercia abolitis. Hamburgenses peculiariter Glucstadiense vectigal, à Daniæ Rege per hoc bellum opprimendis illorum commerciis introductum, tolli petebant.

Plenipotentiæ Monasterium afferuntur. 10 Jan.

§. 46. Monasterii convento die Cæsareæ & Gallicæ plenipotentię aderant; Hispanorum nondum adpulerant; qui tamen culpam in Gallos conferebant, quod cursor ab ipsis detentus fuisset. Quanquam autem & hæ mox adferrentur, permutatio tamen earundem in Februarium usque mensem extrahebatur; quod Cæsarei prius propositionem à Gallis edi cuperent; id quod hi à ratione abhorrere censebant. Inde Galli denuo velut ex superfluo literas ad Ordines Imperii dederunt, hortati, ut eam causam, in qua salus Germaniæ vertatur, suo suffragio juvent. Id num legibus Imperii & ipsorum statui conveniat, penes ipsos judicium esse. Sane id censere, qui jam adsint, qui ad quietem Europæ, ac patriæ salutem omni studio incumbant. Horum exemplis invidiam, si qua timebatur, consumtam; nec superesse aliquid, quare suo jure, ipsorumquè opera uti differant. Occasionem forte cito transituram ipsos invitare. Non ad futuros, sed ad pręsentes, & jam cæptos tractatus vocari: qui deinceps in absentium gratiam differendi non sint. Harum literarum postrema verba illis displicebant, qui absentium Ordinum adventum expectari optabant, quod censerent, eam factæ nuper à Gallis propositioni repugnare; ac Cæsareos gavisuros, velut postulato suo circa præsentiam Ordinum illi decessērint, absentes autem Ordines hac ratione territos tardiores fore.

Galli Ordines denuo ad tractatus invitant, 20 Jan.

Mediatores propositionem urgent.

§. 47. Post allatas plenipotentias acriter instabant Mediatores, ut tractandi demum initium fieret. Ordinum absentiam obtentui duntaxat sumi extrahendis tractatibus. Quod si è re ipsorum sit bellum duci, satius esse id aperte profiteri, quam sibi, totiquè orbi illudere. Ter jam invitatos Ordines, diuquè expectatos. Si quid ob suam absentiam sinistri contingat, propriæ ipsorum negligentię imputandum. Legatos officio suo abunde satisfecisse. Addebant Cæsarei; constare sibi Legatos Gallicos ex aula mandata accepisse, ut absentes Ordines non amplius morentur, sed ad tractatus accedant. Rosenhahnius contra Gallis rationes ingerebat, ob quas Succi actione paululum adhuc supersedendum ducerent; quas & ipsi probabant. Sed cum illas non ita aperte jactari deceret, plausibilior color adhibendus erat Mediatoribus sedandis. Igitur placebat Avauxium Osnabrugam proficisci, ad cujus usque reditum ut isti adquiescerent obtentum. Hic Suecis Osnabrugæ multis demonstrabat; Socia Regna Ordinum commoda prævio pacto quæsivisse, de omnibus iisdem significasse, repetitis vicibus ad tractatus invitasse. Eorum quod tam pauci ac ita tarde adsint, penes illos ipsos culpam hærere. Haut par esse illos amplius urgere, qui cum possint sibi consulere, ipsi non velint, nec audeant. Spem adventus sui eosdem in infinitum extrahere: interim in Regna invidiam, ac belli onera redundare. Non deesse, qui decorum Regiis ac gratiosum judicent, si super Ordinum commodis ipsi transigant; ac citius negotium ita processurum, quam admissa tanta multitudine discrepantibus sententiis, studiisquè. Sueci uti hæc non abnuebant, ita præsentium Ordinum enixas preces repetebant, ac in ipsius arbitrio relinquebant, num audire illos vellet. Separatim ad Avauxium vocati Lampadius, Schæfferus, Keiserus, Langlæus eadem, quæ Sueci, ingerebant: exiguam hancce moram promtiore negotiatione abunde pensari, ubi ipsi Ordines consilia sua instaurando Germaniæ statui hactenus collapso conferant; ac ad securitatem Regnorum multum interesse, istam pristinæ conditioni restitui. Et cum Ordines penes se jus belli & pacis esse contendant, ei juri magnum præjudicium iri allatum, propositione ipsis absentibus facta. Ita & Avauxius in exiguam moram consentiebat. Sed ne isthac mora precibus præsentium Ordinum data videretur, placebat obtentui sumi, quod Moguntini & Brandeburgici Legati propediem adfuturi sint, qui nomine Collegii Electoralis tractatibus adsistere debeant, quibus absentibus propositio rite non fiat. Id quod præsentibus Ordinum Legatis valde probabatur. Præterea, ut quas pacis leges laturi essent Sueci expiscaretur Avauxius, aliquot formulas transactionis circa res Germanicas, Italicas, & Hispanicas proferebat, sed summa tantum capita continentes, & quas non nisi obiter inspiciendas præbebat. Quem pari artificio eludebant Sueci. Circa satisfactionem tamen & securitatem sociorum Regnorum utrisquè placebat, id utique contendendum, ut Ordines tractatibus adsint. Eorum quippe consilio, quorum maxime intersit, se usuros, qui & obtento per hanc pacem pristino statu, ita sibi sint cauturi, ut si quid deinceps Cæsar in ipsos aut Regna tentare paci adversum velit, junctis viribus causam communem sustinere queant. Tum eosdem ob commodiorem consiliorum communicationem, & ut auxilio Regum eo promtius uti queant, haut refragaturos, si ipsi ditione aliqua in solo Germanico potiantur. Denique & super honore Legatis Electoralibus exhibendo disserebatur. Sane Coloniensem, Franciscum Wilhelmum Osnabrugensem Pręsulem, jussu Cæsaris Cæsarei pari fere secum dignatione habuerant, ac Veneto æquaverant. Quorum exemplum non poterant non Galli imitari, præsertim cum is Principali dignatione fulgeret. Sed & circa reliquos judicabat Avauxius, pari honore cum Coloniensi afficiendos, ni pro favore adversa consilia ab ipsis expectare velint. Nec inutile Sociis Regnis, Cæsari Principes aliquot circumponi dignitate ipsi suppares: cum quantum Electorali fastigio accrescat, tantum Cæsareo decedat; ac eo plus rationis esse foedera cum illis nectere, eosdemquè contra Cæsarem fulcire. Inprimis Brandeburgicum hoc honore demulcendum censebat, qui & alias in ipsorum partes favore inclinabat.

25 Jan.

Avauxii cum Legatis Suecicis congressus.

De honore Legatis Electoralibus exhibendo.

Procuratoria Monasterii permutantur. 5. Febr.

Hispanici procuratoris defectus.

§. 48. Avauxio Monasterium regresso procuratoria hinc inde tradebantur. Et Cæsareum quidem Gallicumquè ad conventam formulam expressa erant. Sed in Hispanico notabant Galli, quod cum Rex Cæsari *Serenissimi* titulum addiderit, Galliæ Regem solo *Fratris sui* nomine nuncuparit. Prioribus quoque tres alii Commissarii adjuncti erant, quorum alii *Extraordinarii Plenipotentiarii Legati*, alii simpliciter *Plenipotentiarii* dicebantur, & omnes quidem pari potestate, ut tamen reliquis absentibus uni *ex illis* potestas agendi &

con-

1645.

concludendi esset. Quod vocabulum ambiguitatis quod habere Gallis videbatur, incerto num ad utrumque genus Commissariorum, an ad prius duntaxat pertineret. Denique & alia dies instrumento inserta est, quinta Januarii hujus anni; quo ipso quæ ad eam diem acta erant, retractari videbantur. Isti defectus etsi non Mediatoribus solum, sed & ipsis Hispanis displicerent; quia tamen Galli significarant, se ob eos solos tractationem non moraturos. Mediatores acriter insistebant, ut tandem ad principale negotium accederetur.

Galli propositionem edunt inconsultis Suecis.

Porro acceperant nuper ex aula propositionem Galli, quam exhibere jussi erant, sententia tamen Suecorum prius audita. Cum his convenerat Osnabrugæ Avauxius circa istam adhuc differendam, ac Monasterium reversus idem Rosenhahnio confirmarat. Sed jam discors Avauxio Servientus cum Mediatoribus sentire, ac Avauxium ad edendam propositionem urgere. Qui renitens licet quartum in diem à cæteris obtunditur metu offensæ in Aula contrahendæ. Ita ea propositio Cæsareis per Gallos exhibetur:

23. Febr.

Ejus contenta.

qua initio super adventu Ordinum monetur, quod quo frequentior sit congressus, eo curatius Imperii leges observatum, ac pacis firmitatem stabilitum iri spes sit. Tum ut Trevirensis Elector libertati restituatur vi præliminaris pacti, quo omnibus Galliæ fœderatis adesse permittitur illiusque legatis peculiare diploma obtinetur; quod inane sit, ni ipse eo in loco constituatur, ut libera cum eodem sit communicatio. Pronum esse Regem accipiendis mediis, per quæ tuta pax in Imperio, sincera amicitia cum Cæsare constituatur; quo fine sententiam Ordinum secuturus sit, nulla proprii emolumenti ratione habita, nisi qua idem in commodum & securitatem Ordinum redundet. Tum ut fœderatis ac adhærentibus suis satisfiat. Circa res Italiæ idem sibi, quod Principibus ejusdem propositum; eoqué se Pontificis, Venetorum, ac ipsorum, qui cum Hispano stant, sententiam secuturum, salvis tamen suis juribus & actionibus. Pace conventa ab Ordinibus Imperii, & Principibus Italiæ diserte adprobanda & ratihabenda.

Iidem Hispanis novam propositionem exhibent.

Eodem momento Hispanis quoque nova propositio exhibetur, quæ in rebus Imperium, Italiam, & securitatem pacis spectantibus cum priori conspirabat. Sed circa negotia, quæ inter ipsos & Hispanos verterentur, duæ viæ proponebantur; ut vel res in præsenti statu permaneant, vel si Hispani quondam ad Galliam spectantia, nuper armis recuperata, ad rationes revocare velint, se paratos singula disquisitioni subjicere, ut omnes intelligant, utris æquitas magis cordi sit. Interim par esse, ut Gallia nunc, sicut quondam Hispania, bello parta emolumenta retineat.

Sueci eam propositionem ægre ferunt.

§. 49. Suecos ea res non parum turbabat, quod & Galli conventis non stetissent, & ex quo tempore Avauxius Osnabruga discesserat, ne verbo de mutata sua sententia significassent, ac negotiationem ipsis inscii orsi essent. Adversarios quippe sine dubio exultaturos, velut fœdere inter Regna, & præliminari pacto abrupto, ac apud Ordines sparsuros, à sociis præsentiam ipsorum tantum ludibrii causa jactatam; qui forte turbatis jam suis destinatis cum Cæsare utcunque transacturi sint, si animadvertant conventis non stari, & Suecorum, sociorumqué nullam rationem haberi. Quin suspicio erat, fama suffragrante, secretos tractatus inter ipsos, ac Cæsarem agitari. Quo illis demonstrare Rosenhahnius jubebatur, ac num quid monstri alerent expiscari. Avauxium invitum huc pertractum constabat. Sed Servientus ut factum excusaret, ipse Osnabrugam excurrit. 1645.

24. Febr. Galli se excusant.

Ostendebat iste jussum Aulę eam ob causam factum, quod Pontifex & Italiæ Principes movere se incipiant; & cum Gallicus ibi Legatus non sit, haut constare quid ab illis expectari debeat. Igitur illis demulcendis decretum culpam protractæ pacis amoliri; ac Pontificis Nuntio satisfacere. Et quia de procuratorii Hispanici defectibus vulgatum sit; Ordines facile novam morarum ansam arrepturos; velut incassum heic acturos procuratoriis nondum ad liquidum deductis. Huic avertendo id scriptum exhibitum exordii duntaxat, non justæ propositionis instar habens, mediatoribus demulcendis. Nil Suecis præjudicii allatum, qui hoc commodi obtineant, ut Ordines deinceps majore cum fiducia ipsis, quam Gallis sint adhæsuri. Suecis etsi justa querelarum causa foret: tamen cum ea propositio modici esset momenti, & facta infecta fieri non possent, adquievere; præsertim cum Servientus sancte confirmaret, id scriptum pro non exhibito habitum iri, ac se pari passu cum Suecis ad primam usque propositionem progressuros.

Cæsarei Suecos ad propositionem frustra urgent. 19. Febr.

Ex hac tamen Gallorum propositione Cæsarei Osnabrugæ ansam arripiebant Suecos monendi, ut & ipsi, sed distinctius quam Galli, tractanda exponerent. Quibus Sueci cavilllationem vocabuli *Adhærentes*, eoqué obtentu negatum Stralsundæ salvum conductum exprobrabant; quę controversia tamen ad Brandeburgici adventum seposita sit. Cæsarei contra negabant, se autoribus eam litem huc dilatam; nec esse ut nova mandata expectent, aut eam rem morentur. Nam Cæsarem ejusmodi *mediatis* salvum conductum salvis Ordinum juribus dare non posse; nec ex prævio pacto teneri. Quod si tamen Stralsunda & similes urbes suos mittere velint, à Cæsare nihil hostile illis metuendum.

Cæsarei ad Gallorum propositionem respondent. 28. Febr.

§. 50. Ad Gallorum propositionem Cæsarei Monasterii respondebant: Per se non stetisse, quominus Ordines huc venerint. Sed quia intra tot menses tam pauci comparuerint, eo minus Gallos morandi causas habere, quod jam duorum Electorum Legati adsint, quorum alter totius Collegii Electoralis nomine mandata habeat, Liberationem Trevirensis ad tractatus ipsos, non præliminaria pertinere. Distincte exprimendum fuisse, quid Rex suo nomine Cæsarem & Imperium poscat, aut si nihil poscat, id quoque significandum. Tum & singulos Fœderatos exprimendos, ut sciatur, quibuscum, & quo modo tractandum sit. Post Germanica negotia ad Italica accedi posse. De cautione non initio tractatuum, sed in fine agendum: nec repugnare Cæsarem, quo minus conventa omnium Ordinum consensu firmentur, & exsecutioni dentur: æqualitati tamen utrinque servandę opus fore, ut eadem non à Rege solo, sed & ab omnibus Gallię Ordinibus rata habeantur.

Lambergius se publice Legatum gerit.

§. 51. Lambergius Comes, qui hactenus Osnabrugę dissimulato splendore egerat, nunc Legatum publice se gesturus id Suecis per Heistermannum insinuaverat, solennem ab his salutationem expectans. Sed cum illi ob omissam solitam denuntiationem invisere eum nollent, per Secretarium soli Oxenstiernæ id significat, nulla Salvii facta mentione. Id quoque adspernati Sueci, quod istæ rituum minutiæ Monasterii scrupulose observarentur salutationem omisere; donec utrique Legato solenniter facta esset denuntiatio. Tunc demum Cęsareum Legatum honoris gratia 1. Mart.

adiere,

1645. 6 10. Mart. Hic frustra temperamentum circa Stralsundam proponit.

adiere, pari officio ab eodem mox recepto. Ad amoliendum è Stralsundæ salvo conductu obstaculum id temperamenti Lambergius proponebat, ut ea res denuo ad Cęsarem referretur, ac ab eo responsum expectaretur. Interim Electorum Ordinomqué Legatos venturos, quorum sententia exquiri possit. Nec eo minus propositionem à Suecis expromendam. Displicebat id Suecis, qui ab Hamburgensi pacto discedere, & ibi transacta in dubium revocare, aut Ordinum censuræ

14. Mart.

subjicere nolebant, etsi everso præliminari pacto exigua tractatuum spes superesset; Monasterii tamen cum sociis super ea re consultaturos. Abibat

Oxenstiernæ consultatio cum Gallis super propositione. 22. Mart.

ex Oxenstierna formulam propositionis Gallis communicaturus; qui nihil adhuc certi super ejus capitibus decreverant, sed mandata prius ex aula expectabant. Super modo tamen propositionis otrinque placebat; eam ocyus faciendam, frequentibus jam Ordinibus: nec ideo tamen postulatis è prævio pacto hactenus agitatis, puta de Stralsunda & Trevirensi, desistendum. Quod si adversarii adhuc tergiversentur, & illis repositis ad primariam propositionem accedatur, ea postolata reservanda, ut si res ferat deinceps urgeri queant; idqué exordio propositionis una cum morarum causis inserendum. Omnia porro chartis consignata pariter exhibenda esse, etsi Galli initio ostenderent, ipsos inter, Italosqué, & Hispanos singula capita conventionum sermone discuti, hinc scripto concipi. Sueci contra censebant; omnia scripto designari Legatis commodius esse, ac Ordines, qui cupide propositioni inhient gavisuros, si uno intuitu perspiciant, in quo res vertatur, & quid in eorum gratiam socia Regna moliantur. Ac eum agendi modum septentrionalibus usitatum. Omnia communi Regnorum nomine, & velut uno ore expromenda. Denique capita propositionis laxiore verborum sensu concipienda, ut tamen pro re nata ad peculiaria descendi possit. Porro securitati Regnorum hac maxime ratione caveri videbatur, si ante actorum à Bohemico usque bello oblivio sanciatur; si Ordines pristinæ libertati restituantur; si dissidia inter Ordines ob diversa sacra componantur; si Cæsar nullo modo Regnorum sociorum litibus cum vicinis se immiscere, aut hisce auxilium ferre queat. Placebat inde Suecis formulam propositionis intra octiduum adornari: quod tamen à Gallis convento die præstari non poterat, quibus illa Parisiis expectanda erat. Unde & hi exhibitioni certum tempus statuere nolebant; eam tamen inter Pascha & Pentecosten fieri posse spem faciebant.

Ordines paulatim accedunt. 12. Febr.

§. 52. Inter hæc Monasterii adpulerant à Bavaro Georgius Christophorus Hallangius Baro, & Joannes Adolfus Krebsius, tenui comitatu, qui eodem quo Coloniensis honore excepti. Et ut collisio inter Veneti, & Coloniensis rhedas obviam ipsis progressas declinaretur, Gallorum suasu Osnabrugensis Præsul, velut Bavarica Domo oriundus, Legatis occurrebat, eosqué in suam rhedam recipiebat. Ab istis Galli prius quam Hispani salutabantur, quod illi rhedas suas iisdem obviam misissent, Hispani non item. Galli ipsis, Hallangio cumprimis, *Excellentiæ* titulum non denegassent, nisi Nassovius Comes eos in *tertia*, quod vocant, *persona* alloqui cæpisset, quod exemplum Galli secuti sunt. Eam dictionem Hallangius, etsi non à toto Collegio Electorali missus, vicissim adversus istos adhibebat, etsi Krebsius *Excellentiæ* vocabulum iisdem impertiret. Venetus quoque initio Excellentiæ titulum abnuebat, in tertia persona ipsum allocutus: cui paci formula Hallangius respondebat. Sed cum Galli post eum titulum ipsi tribuerent, reliqui exemplum imitabantur. Franconici Circuli nomine Conradus Gobelius Bambergensis, Joannes Mullerus Culmbacensis, Tobias Oelhasius Noribergensis aderant; qui & Bavarorum exemplo primo loco Cęsareos, inde Gallos, tum Hispanum Didacum Savedram salutant. Priores duo Monasterii, sobsistebant, tertius comitante Sebastiano Ottone Ulmensi Osnabrugam se conferebat. Aderat quoqoe à Sabaudo Claudius Chabotus Divi Mauritii Marchio, cui Gallorum, Rosenhahnii, Coloniensis, & Bavarorum rhedę extra orbem honoris causa occurrebant. Batavorum accessom hactenus impedierat, quod *Excellentiæ* titulum, dextræ manus honorem in ipsorum ædibus, & primam salutationem Legati Galli iisdem abnuerent; quo honoris genere istos afficiendos Rex paulo post jusserat. Osnabrugam veniebant à Landgravio Darmstadiensi Joannes Jacobus Wolfius à Todenwart, & Justus Synoldus Schultzius: à Wurtenbergico Duce Joannes Conradus Varenbulerus, ab Argentoratensibus Marcus Otto mandata quoque Joannis Casimiri Rheingravii ferens. Nuntiabatur Suecis, Brandeburgico decretum Monasterii prius, quam Osnabrugæ ingressom celebrare; cum tamen è placito Cæsaris & Ordinum ille Osnabrugensibus tractatibus destinatus esset; præsertim cum & Osnabrugæ Cæsarei Legati essent, & hoc modo conventui Monasteriensi ac Gallis pręrogativa dari videretur. Igitur Sueci istum monebant: si posteriore loco Osnahrugam ingrederetur, forte experturum quod nollet.

1645. 5. Mart. 13. Mart. 4. Mart. 28. Mart.

Ordines propositionem urgent.

§. 53. Laboraverant hactenus Legati Ordinum Osnabrugæ pręsentes, ut propositio paululum differretur. Nunc iidem non minus enixe instabant eandem ocyus fieri, velut absentium accessum maturaturam, si intelligant, Ordinum causam Regnis fœderatis cordi esse. Nec durantibus tractatibus Comitia desiderabant, ne si Cæsarei circa negotia heic agitata scopum suum non obtinerent, eadem isthuc traherent, ubi numero suffragiorum victuri sunt. Quin id potius agebant, ut desideria ac *gravamina* sua suffragantibus Regus armis pervincerent, post in Comitiis confirmanda. Unde Cassellanus Lampadii instinctu scripto Suecis offerebat, quę Ordinum nomine propositioni inserenda; ac in tractatibus observanda sint. Urbium quoque petita peculiari scripto exhibebantur. Et Stenglinus civium Augustanorum Evangelicorum causam commendabat, nt eorum in propositione expressa mentio fieret, aut saltem ut privatæ Ordinum transactiones, Pragensi pace & Ratisponensi decreto exceptæ, abolerentur. Meclenburgicus quoque controversiam cum Danię Rege ex pecunia credita ortam huc admiscere volebat. Nec minus Cæsarei propositionem urgebant, nt tamen mallent Regios de suis duntaxat commodis satagere, exclusa Ordinum causa. Et aperte jactabat Cranius; Ordinum desideria huc non spectare: quæ si Regii suscipiant, parum de successu tractatuum sperandum. Contendebant quoque, soli Cæsari jus pacis competere, qui & solus per Legatos suos pręliminare pactum absolverit. Ac jam Ratisponę ab Ordinibus decretum, nt certi Electores tractatibus adessent, quorum Consilio Cæsarei uti possint. Cæteris Ordinibus uti quo minus ad

Cæsarei causam Ordinum heic agi nolunt.

sint

1645. sint non interdictum; ita nec præsentiam corundem necessariam, nec ipsos morandos, aut respiciendos.

De induciis inter Gallos & Bavarum.

§. 54. Inter hæc spargebatur, Bavarum Gallorum amicitiæ ambitiose adrepere, ac Neutralitatem affectare; idqué Romæ per Pontificem, Lutetiæ per Jesuitam clam eo missum, & Monasterii per Osnabrugensem præsulem agitari. Fidem faciebat, quod sub finem superioris anni duces Bavarici permoveri non possent, ut copias trans Rhenum ducerent, & Gallos Spira, Wormatia, Moguntia, & Binga, vicinisqué hospitiis ejicerent, quod in proclivi ipsis fuerat. Sed & in responso ad literas Galli invitatorias non obscure huic palpum obtruserat Bavarus: *Spem sibi esse, Regem Patris sui exemplo rerum ipsius rationem habiturum eo magis, quod Regiis legatis injunctum sit, ut cum ipsius Legatis amice & confidenter agant. Quod si Rex ea mandata verbo tantum renovare, suosqué, quantum justitia ac propria securitas patiuntur, ab iisdem sublevari velit, ab omnibus piis, quorum salus causa sua annexa sit, magnam gratiam initurum, beneficium paternum insigniter aucturum, ac Domum suam Galliæ perpetuo vinculo adstricturum.* Nec obscurum erat, talia Palatinam ob causam fieri, de qua Gallis persuadere conatus fuerat; sacrorum Romanorum plurimum interesse, ut penes ipsum Electoratus, ac ditio Palatina maneat. Unde & Electoris Palatini Secretarius Gernandus apud Suecos Legatos instabat; eos conatus Domui Palatinæ & causæ communi valde noxios sua autoritate impedirent; præsertim cum & ipsorum Suecorum intersit, qui jam anno tricesimo secundo probe intellexerint, quos fructus à Ligistis affectata neutralitas produxerit: nunc quoque copiis hostilibus, quas Galli hactenus distinuerunt, in solos Suecos ruituris. Eo super negotio inquirentibus Suecis Galli fatebantur: Bavarum per Jesuitam Confessionarium suum Parisios missum inducias petiisse, quoad bellum pace finitum fuerit: eum tamen ad tractatus Westphalicos rejectum. Nam separatas inducias frustra quæri, communes non nisi Suecorum consensu iniri posse. Quod si Duci spes induciarum facta sit, certo sibi persuaderent Sueci, à Gallis nihil aliud agi, quam Bavaro ludibria ipsis ante illata reponere, eumqué in casses pellicere. Ac brevi adpariturum inter amica quantumvis verba non minus acriter ipsum invadendum.

26. Oct. Anno 44.

20. Jun.

Hispani ad Gallorum propositionem respondent.

8. April.

§. 55. Ad Gallorum propositionem Hispani reponebant: Latas ab istis conditiones iniquas esse. Ut Gallis bello occupata retineat injustum esse, & legibus adversum, quæ spoliatum ante omnia restitui jubeant. Insolitum id inter Christianos Principes, & præcipue isthæc Regna, ac Hispanos ex animi magnitudine pace Vervinensi loca numero & dignatione non inferiora illis, quæ nunc Galli teneant, restituisse; etsi ut tunc propter sumtus in Galliam impensos quædam detinerentur, plausibile prætextum foret. Quod si à Gallis quædam loca controversi juris bellu occupata sint, ea tantisper possideri non præter rationem esse. Sed ut illa quoque ob solam belli fortunam retinenda sint, quæ diuturna possessione, cessionibus, pactisqué juratis firmata fuerunt, iniquissimum esse. Veteres pretensiones sigillatim discutere haut in proclivi, & ad posteritatem intutum, paciqué adversum. Et experientia compertum, ejusmodi disceptationes inter hæc Regna successu caruisse, dum neutrum alteri cedere, & de commodis suis specioso prætexto nixis remittere quid dignatur. 1645.

Elector Trevirensis liberatur.

2. April.

§. 56. Eodem tempore Cæsar non modicam tractatuum remoram amovebat, in libertatem restituto Philippo Christophoro Electore Trevirensi; qui tamen scripto prius fidem dederat, staturum se pace Pragensi, quam citra exceptionem acceptabat, tum iis quæ in Electione & Coronatione Cæsarea, & ab Electorali Collegio hactenus decreta forent. Hermansteinum insuper ad finem belli Cæsaris arbitrio relicturum; contra ut Philipsburgum Gallorum manibus eripiatur, curaturum. Denique omnia in se hactenus à quocunque patrata haut vindicaturum, imprimis offeosam adversus Præpositum Metternichium, aliosqué suos subditos remissurum. Multi mirabantur, istum post decennalem custodiam in tam duras leges ab ipso sæpius repudiatas consensisse, cum Gallia circa eundem liberandum acriter instaret, ac Cæsar huc jam redactus esset, ut parum amplius reluctaturus videretur. Eoqué multi credebant, id scriptum, quod in vulgus sparsum erat confictum esse. Galli tamen id factum ægerrime ferebant, & fœdifragi convitio Electorem notabant. Pontificius Nuntius non citra jactantiam eam liberationem Papæ autoritati adscribebat. Sed Galli cum de eadem Nuntius ipsis significasset, respondebant; se ex Rosenhahnio de eadem jam intellexisse (quod haut ita se habebat,) ac sine dubio à Torstensonio validissimam rationem allatam, qua Cæsar ad dandam libertatem permotus sit: seu quia ita res erat, seu quod Pontifici hanc gloriam inviderent. Cæterum Elector iste liberatus apud tractatus deinceps Cæsaris se destinatis acriter objecit, vindictæ cupidine, & animi acerbitate per provectam ætatem haut imminuta. Unde judicabatur, Cæsarem melius fuisse facturum, si quod Mediatores monitu Gallorum contenderant, secutus esset, ut Pontifici Ferrariæ custodiendus traderetur, quoad pax conclusa foret. Id quod cæteris Electoribus displicebat, vel ut indignum foret, ipsorum Collegam extra Germaniam abduci: eoqué apud Salisburgensem tantisper custodiri maluerant.

Electorales Legati pari cum Regiis honore excipiuntur.

§. 57. Tardius accessum ad tractatus moliti fuerant Electores, quod pari cum Venetis honore haberi vellent. Id cum Cæsar tandem annueret, Coloniensis Legatus Monasterium ingrediebatur. Brandeburgici per Quilovium à Suecis postulabant, ut ipsis accedentibus idem; qui Veneto Monasterii honos exhiberetur, obviam missis rhedis, prima salutatione, dextræ manus in Suecorum ædibus honore, & *Excellentiæ* titulu. Rationes addebantur, quod Cæsarei & Regii eum honorem Coloniensi exhibuerint, ac Cæsarei eundem Osnabrugæ ipsis offerant: quodqué à toto Collegio, cujus membrum Rex unus sit, deputati sint: & quod Brandeburgicus Evangelica sacra profiteatur, Reginæqué propinqua consanguinitate jungatur. Sueci, quanquam hactenus moris non fuerat Electorales Regiis pari dignatione haberi, ac ipsi diserte in mandatis haberent Electores priore loco non invisere, petitum honorem abnuendum non censebant, quod alias Brandeburgici Monasterium prius ingressuri essent, ubi is honor ipsis patebat, dilata Osnabruga, quoad ipsis satisfieret. Et quod Brandeburgico deferebatur velut totius Collegii deputatu, in quo & Rex Bohemiæ censebatur, singuli id statim arrogare sibi non posse videbantur. Idem postulantibus Moguntinis tributum;

1645. Hugoni Eberhardo Cratzio à *Scharfenstein*, Henrico Bremsero Vicedomino, & Joh. Conrado Krebsio. His cum Cæsarei & Regii rhedas suas obviam misissent, eosque à Cæsareis adjunctus aulicus in campo salutasset, velut insolentia honoris ne valvam quidem rhedæ aperiebant, sed manu tantum per fenestram porrecta immoti sedebant. Suecico aulico valvam rhedæ aperiebant, & assurgebant, non tamen, quod alias usitatum, curru egressi salutationem stantes excipiebant. Eam rusticitatem Cęsarei ac Regii mox ita ulciscebantur, ut, cum ad Moguntinorum ædes per venissent, hisce insalutatis discederent; cum alias Legati in suas ædes ab istis deduci, ac valedictione honorari soleant. Brandeburgici Legati Joannes Witgensteinius Comes, Baro Loewius, & Fritzius quid circa ingressum Moguntinorum contigisset, observari curaverant. Unde statim misso ad Suecos Quilovio solennia rituum ipsorum missis offerebant rogantes, uti hi ipsos vicissim in ædes suas deducerent. Quod facile promissum. Cum Brandeburgici oppido propinquarent, Cratzium Comitem in campo ante se offendebant, etsi ipsi hunc honorem deprecati essent. Volebat ille, Brandeburgicos in ipsius currum transire eodem modo, uti Bavarici in Osnabrugensis Pręsulis currum Monasterii conscenderant. Sed Brandeburgici reponebant; Franciscum Wilhelmum Præsulem Bavarica Domo ortum, Coloniensis, qui Bavaro frater esset, Legatum, Episcopum, & Principem Imperii. Tum Electoris se currum habere, quo inter solennia hæc uti velint. Ita Cratzius curru suo dimisso apud Brandeburgicos ultimo loco adsidebat. Brandeburgici oppidum ingressi statim Suecis pro honore gratias per suos egerunt, ac quæ Moguntinus tentaverat, à se haut profecta excusavere. Sueci ut Moguntinos ulciscerentur, Brandeburgicos priore loco invisebant. Servienti tamen, & Brandeburgicorum interventu ejus offensæ memoria abolita, ac Sueci Moguntinis salutationem exhibuerunt, receperuntque. Brandeburgici eodem honore Monasterii excepti, & collisioni cum Veneto vitandę in Præsulis Osnabrugensis rhedam una cum Bavaricis transierunt. Circuli porro Franconici delegati, dum Suecos Osnabrugę salutant, præter pacem nil aliud à se quæri profitebantur, quam ut salutare æquilibrium legibus constitutum in Imperio instauretur.

24. April.

Propositio inter Suecos & Gallos concinnatur.

§. 58. Sed ut propositio maturaretur, Ordines Suecos, Sueci Gallos urgebant; quorum hi jam ejus formulam ex aula acceperant. Unde Servientus Osnabrugam proficiscitur, ut ea cum Suecis communicata in eandem utrinque sententiam conspirarent.

20. April.

Ac in cæteris quidem facile conveniebant. Circa sacra autem, & quæ inde pendent, Sueci contendebant; Assessores Cameræ Spirensis, & Curiæ Aulicæ pari numero ex utraque religione constituendos; in negotiis circa sacra suffragia non numeranda, sed eadem per amicam transactionem ex æquo componenda: super bonis sacris, jure emigrandi, & Ferdinandi I. declaratione amice transigendum: ubi Protestantium sacra publice aut privatim in usu fuerunt ante motus Bohemicos, ea instauranda, restitutis in sua bona, qui eo nomine solum verterunt: Reformatos diserte paci sacræ includendos. Quæ Gallo parum ad palatum erant; ac de bonis sacris, quę Evangelici hactenus usurpaverint, puta de Magdeburgico, Bremensi, alisque pręsulatibus, plene transigi posse haut putabat. Victus tamen formulam demum ab Hasso conceptam probabat, pollicitus propositionem adversæ parti saltem tempore Paschatis ac Pentecostes festis interjecto exhibendam. Nec eo minus moras isti nectebant, quod nova Parisiis mandata expectanda forent, ac gliscente inter Avauxium & Servientum discordia, ut ille de omittenda legatione, & discessu agitaret. Quas moras Sueci ægre admodum ferebant, quod florentibus nunc suis armis ista adversæ parti ingrata proponi, & obtineri possent. 1645.

Sueci moras propositionis ægre ferunt.

Cæsarei contra propositionem non ut ante urgebant, ac frigide admodum de ista loquebantur, velut parum eandem curarent, sine dubio versam armorum fortunam captantes, ut tunc leges pacis pro lubitu ferre possent; quæ ipsis Suecis festinandi causa erat. Ordines insuper repetitis invitationibus excitati jam frequentes aderant, quibus propositionis propediem edendæ spes facta erat: ea subinde prolata, fides ac favor ipsorum consumebatur. Quod si Galli ita cito suam propositionem concinnare non valerent, haut eo secius Suecos suam expromere posse, eodem cum Gallica argumento; ac quę Suecis reponenda sint, ad Gallos quoque accommodare in promtu esse. Demum & Suecos primum impetum daturos, ac invidiam in se suscepturos, si Catholicis postulata ipsorum ad palatum non forent. Servientus etsi has rationes probaret, rogare tamen non desinebat; paucos adhuc dies causæ communi fraudi non futuros, pollicitus post Pentecostes festum nullam amplius in se moram fore. Nec eo secius Monasterii Sequestres Gallos urgebant, Contareno fingente Cęsareos in salvos conductus *mediatorum* consensisse; & Oxenstiernam confirmasse, etiam eo non concesso propositionem à se exhibendam. Sic ut soli tunc Galli moræ culpam sustinerent.

De salvo conductu mediatorum disceptatur.

§. 59. Interim negotium de salvo conductu Stralsundę, & aliorum municipiorum absolvere ante propositionem laborabant Sueci, Cæsareis denuntiantes, ni in ea sibi satisfiat, se ad propositionem accedere non posse; simul ut cum Electoralibus, in quorum adventum id rejectum fuerat, consultarent, monebant. Respondebant 25. April. paulo post Cæsarei: Electorales pronuntiasse, super ea re omnium Ordinum cognitionem esse; & quia Deputati Francofurtani eam quæstionem jam expenderint, de quorum sententia sibi nondum constet, eo negotio seposito ad propositionem accederent. Sueci re cum Gallis communicata reponebant: non obscure ipsos rem elusum ire, dum ad Electores, inde ad Deputatos eandem rejiciunt. Semel conventa, & à Cæsare firmata in dubium denuo vocari non posse. Quod si ita agere pergant Cæsarei, vitio sibi datum non iri, si propositionem differant. Cranius inde Cæsareus Legatus Lampadium, quem inter reliquos autoritate valere norat, multis rationibus permovere nitebatur, ut reliquos Evangelicos circa hanc controversiam in partes Cęsaris pertraheret. 28. April. Ast hic potius alios monebat, ne Cranio talia suadenti aures præberent. Ex hujus porro sermone Lampadius collegerat, Cæsareis non agi de jure & dignitate Ordinum servanda, sed ne, semel edito ejusmodi salvi conductus exemplo, subditi Cæsaris è provinciis hęreditariis Osnabrugam se conferant, faventibus Suecis ad recuperanda sua incubituri. Tandem Cæsarei Legatis Ordinum proponunt; se pro Stralsunda & Erfordia duo diplomata tuti itineris exhibituros, nulla tamen

præ-

1645. prævii pacti mentione facta, & non ex debito, sed velut ex liberalitate. Ast Ordinum Legati re expensa decernunt; ex ante actis non aliter se posse judicare, quam Suecis, qui non tam de Stralsunda, quam prævia conventione laborent, eum salvum conductum velut ex debito præstandum. Quam sententiam per Lampadium, & Stenglitium Cæsareis exponi volebant. Ea re Cæsareis prædita, Cranius raptim ex oppido profectus est: & Lambergius obtentu absentis Collegæ admittere illos abnuit. Intererat Cranius conventui, quem Cæsarei, Moguntini, ac Colonienses Monasterio profecti Lengerici agitabant, ubi (14. May.) super illo negotio decernebatur; Cæsareos præfracte ejusmodi salvum conductum velut prævio pacto debitum negaturos. De quo Brandeburgici Suecis indicium faciebant, addito, se apud Cæsareos questos, quod eo conventu exclusi fuerint. Sed hos respondisse; cum de ipsorum sententia sat constaret, noluisse itineris molestiam iisdem imponere. Nam cupiebant Brandeburgici Suecis persuadere, se cum ipsis in hoc negotio sentire; serio an falso haut dixerim. Sane fatebatur postea Rosenhanio Contarenus, cum Cæsarei circa illos salvos conductus parum scrupuli moverent, & reliqui Electorales æquum postulari censerent, Brandeburgicos precipue illis se opposuisse.

Palatini Electoris ministri adveniunt.

§. 60. Electoris Palatini nomine hactenus solus Gernandus adfuerat. Ei nunc Joachimus Camerarius adjungitur; qui salutato Monasterii Serviento haut satis extollere poterant, quantum iste studium erga eam causam ostenderit, & quam prolixe pollicitus fuerit. Inde ambo Osnabrugam profecti Suecis suam causam commendabant. Legatorum tamen dignationem Princeps suus ipsis addere noluerat, quod alias idem cum reliquis Electoralibus honor petendus fuisset, quem adversa pars concessura haut erat.

Electorales Osnabrugæ mediatorum partes affectant.

Osnabrugæ porro cum nemo esset, qui Mediatoris partes obiret, Electorales qui heic erant legati eas affectabant; de quo Brandeburgici apud Suecos velut obiter insinuabant. Id vero Suecis incongruum videbatur, quod Electores decreto Comitiali, & ex vi procuratorii sui constituti essent, ut Cæsareis in præsenti negotio consiliis operaquè adessent; id quod ad Sequestris officium non quadrabat. Et quanquam Brandeburgici à Principe suo novum procuratorium accepissent, in quo de opera Cæsari navanda mentio facta non erat: id tamen Suecis ingratum erat, quod Galli Suecis, & Monasterium Osnabrugæ præponerentur. Quod isti in scribarum errorem rejiciebant, & emendatum iri pollicebantur. Ac superiore anno Cæsareis spes facta erat de Venetorum mediatione admittenda. Moguntinus quoque Cæsari nimium addictus, & Brandeburgicus in negotio satisfactionis parum æquus metuebatur. Tum & consensum fuerat, ut Lampadius internuntii in vicem adhiberetur. Eas ob rationes placebat defectum mandati excusare, interim quoad Regina aliter juberet, Electoralibus liberum fore, si velint internuntiorum operam inter partes obire.

Lusitanorum Postulata.

§. 61. Qui Monasterii hactenus egerant Lusitani Franciscus Andrada Leitao, & Ludovicus Pereira de Castro novum à Rege suo procuratorium acceperant. Unde & Galli & Sueci istos Regiorum Legatorum honore deinceps habere constituerunt. Petebant isti, ut à Cæsareis salvus conductus pro ipsis obtineatur, Regisquè sui causa & Principis Eduardi liberatio propositioni inseratur. (1645.) Sueci, quod nullus Osnabrugæ Lusitanus esset, postulandi commeatus molestiam Gallis relinquebant. Lusitaniæ Regis mentionem non alia ratione fieri posse, quam sub finem, ubi qui tractatibus includuntur nominari solent. Ut Bragantinus cum Hatzfeldio permutetur, quod Lusitani cupiebant, id sui esse arbitrii negabant.

Propositio inter Suecos & Gallos discutitur.

§. 62. Avauxius inde velut Suecis valedicturus Osnabrugam venit. Nam is tædio Collegæ discedendi veniam in aula flagitaverat; mox tamen à Mazarino monitus privatam molestiam publico condonare, in legatione persistebat. Is inter alia Suecorum mentem super satisfactione expiscari conabatur, & num Gallis Benfeldam pro summa pecuniæ, aut gratis concedere velint. Ast Sueci id à se potissimum respici ferebant, ut libertate Germaniæ constituta suam ob securitatem Austriacæ potentiæ obex ponatur. Super satisfactione in progressu tractatuum videndum. Id enim captandæ benevolentiæ facere, si publicum bonum ante privatum habere videantur: & pro successu annorum conditiones deinceps laxari aut stringi posse. De Benfelda nihil se in mandatis habere. Modicam inde propositioni moram roganti, quamvis Ordinibus super eadem instantibus, Sueci annuebant. Et quia Servientus monuerat, quædam sibi in Suecorum propositione non placere, tum ut Avauxio valedictionis honorem reponerent, Monasterium se contulerunt. (21. Maji) Ubi denuo formula propositionis inter ipsos discutiebatur. In exordio displicebat, inter causas belli à Suecis adduci, ut consanguinei *ac sacrorum socii* defenderentur; & quod illud bello quæri dicebatur, ut Ordines *absquè sacrorum discrimine* vinculo concordiæ jungerentur. Ferre quoque nolebant ista verba: ut omnes immediati & mediati Ordines Imperii, *cumprimis Protestantes, interquè hos Reformati* in statum anni decimi octavi *in sacris & profanis* restituantur; & quod *Regni Bohemiæ* mentio fieret: Item, ut *exercitium religionis, ubi ante motus Bohemicos fuerat, deinceps quoque maneret, & qui ideo in exilium acti forent, bonis suis restituerentur*. Equidem non negabant, se circa restitutionem Ordinum ad eundem cum Suecis scopum conniti debere: & quia Evangelicorum major pars sit, & in partes firmiore fide & affectu, horum præcipuam rationem habendam. Sed eam rem initio non ita aperte agendam, quod Cæsar Pontificem facile ad auxilia ipsi ferenda permovere queat, si huic persuasum sit, Ecclesiæ Romanæ commoda hoc in bello verti. Contra sacrorum mentione omissa Gallos facilius Cæsaris conatum elusuros. Catholicos quoque Ordines Austriacis non addictos in æquas pacis leges proclives esse, quibus ob sacra scrupulus non sit injiciendus, ne novam Ligam fabricentur; cui si Pontifex & Italiæ Principes nomina dent hostium numerum augeri, quem imminui expediat. Sueci uti in ceteris, rem ipsam retinuisse contenti, concedebant; ita verba *in sacris & profanis*, quæ formulæ fœderis Wismariensis congruebant, utique retinenda censebant. Gallis tamen liberum relinquebant, num ipsi ea verba omittere velint; si modo formulam suam ita laxe concipiant, ut ista subintelligi possint. Ut quoque Bohemiæ mentio fieret evincebant non quod illud Regnum iterum

 in

1645. in Palatinum conferri cupiant, sed quod idem certo modo ad Imperium spectet, Electorali munere innexum, & ex eo belli Germanici origo emanavit: præsertim cum Austriaca Domus possessionem Cęsareæ dignitatis hujus Regni opibus diu conservarit. Unde occasionem haut negligendam Bohemis liberum electionis jus restituendi, & inde Austriacis Cæsareum fastigium detrahendi. Ac fortasse Bohemos libertate recuperata firmandis suis rebus è Gallia Regem petituros. Ita Suecorum propositio quantum poterat ad Gallorum mentem adaptabatur, ac ab his vicissim Sueci, ut eundem sensum exprimerent, stipulabantur. Ac dies demum exhibendæ propositioni statuebatur.

Circa Stralsundæ salvum conductum temperamentum.

§. 63. Osnabrugam reversis Suecis, cum neque Cæsarei in salvum conductum Stralsundæ consentirent, nec propositio differri amplius posset, ab Electoralibus id temperamenti propositum, ut isti circa ejus traditionem diserte suum sibi jus reservarent. Succi quanquam postulatum suum pręvio pacto niteretur, probantibus id quoque Ordinibus, ac metus esset, ne hoc exemplo Cæsar plura solicitaret: tamen id temperamentum tandem admittendum censebant, quod eo obtentu à Cæsare tempus extrahi Ordines judicarent, ut exercitu interim reparato Suecorum postulatis animosius contradicere posset. Et longe plausibilius erat florentibus, quam collapsis rebus, studium pacis ostentare. Tum ea res militi animum velut propinqua præmiorum spe additura erat; ac Ordinibus imputari poterat, velut in ipsorum gratiam de suo jure remiserint; quod tamen interposita protestatione salvum retineri poterat. Denique expedire videbatur, ut quamprimum intelligerent, quid de sua propositione hostes juxta atque amici judicarent.

De modo exhibendæ propositionis.

§. 64. Circa modum exhibendę propositionis primo Suecis & Electoralibus placebat, solemni actu in Curia oppidi fieri. Id quod Cæsarei abnuebant, ne Sueci forte ea occasione armorum suorum causas, justitiamquè publice deducerent, culpamquè morarum in ipsos conjicerent. Tum ne Ordines velut corpus Imperii referentes huic actui intervenire viderentur. Id quod omni studio declinabant: testati se acceptam propositionem ad publicam quam vocant *dictaturam* non remissuros, ne Ordines ad modum Collegii heic convenisse videantur, nec eandem, quam in Comitiis potestatem arrogare sibi audeant; singulis tamen cupientibus exempli copiam faciendam. Insinuabant tamen Cęsarei Electoralibus, se facile concessuros ut à Suecis propositio in ipsorum manus tradatur, sibi mox reddenda. Id Ordinum Legatis displicebat, quod Cęsarei vetere more distractionem Ordinum, Electores prærogativam, & Mediatorum vices affectarent. Et quia sperabant Brandeburgicum communem Ordinum causam non parum sublevaturum, mediatoris partibus susceptis in neutram ipsi partem inclinandum erat. Igitur per Cassellanum Suecos ro-

30. May.

gant, ut his Cæsareorum & Electoralium conatibus obsistant. Sueci satis perspiciebant, si actui huic soli Electorales adhiberentur, ipsos paulatim Sequestrium partes invesuros. Id quod cum alias ob causas, tum ideo nolebant, quia cæteri Ordines id deprecabantur. Unde potius videbatur, si per selectos ex omnibus Ordinibus id fieret. Sed quod unico illo, qui traditionem præcedebat, die id negotium expediri non posset, 1645. placebat per Secretarium Matthiam Mylonium propositionem Cæsareis exhiberi, ne vel Ordinibus præjudicium afferretur, vel Electoralibus via ad mediationem panderetur. Instante propositione Legati Ordinum causam Germaniæ communem Suecis solicite commendabant; tum inprimis Magdeburgici Conradus Einsidelius, & Joannes Crullius rogabant, de abolenda pace Pragensi diserte propositioni insereretur; id quod ne Saxoniæ quidem Electore invito futurum sit, qui dudum intelligat, ea se pace in fraudem inductum, cui tamen hactenus ob Lusatiam adhęserit; etsi eidem retinenda in tractatibus via inveniri possit. Quod haut ægre à Suecis impetratum. Adferebatur hanc Monasterio exemplum propositionis à Gallis exhibendæ, quæ ad conventum modum haut concepta reperiebatur. Inprimis circa Amnestiam neque Electoris Palatini, neque ullius pace Pragensi exclusi diserta mentio fiebat, ac restitutioni suspecta clausula addebatur, ex qua adversa pars facile conjicere poterat, istos de hoc postulato facile quid remissuros; *excepto tamen, si quid diversi hoc tractatu conclusum fuerit.* Caput de pace religiosa, bonis sacris, gravaminibus circa sacra & profana, eorumquè amica compositione plane omissum. De Ragozio nulla mentio. Demum abrupta & concisa omnia, ut suspicio esset, Gallos postulata sua ita adornasse, ut super illis facile transigi posset, invidia odiosarum rerum in Suecos devoluta. Quæ ut ad conventum modum corrigerentur, Sueci frustra monebant.

Gallica propositio conventioni non respondet. 10. May.

§. 65. Ita tandem propositio per Mylonium ad Cæsareos delata; quæ quoniam futurę negotiationi fundamentum præstat, visum est conceptis verbis eam huc inserere. *Quemadmodum S. Regia Majestas Sueciæ ab initio præsentium Germaniæ motuum, quantum literis, nuntiis & legationibus unquam fieri potuit, id amice cavit, ne periculose hoc bello corriperetur: ita postquam vitare omnino non potuit, quin pro necessaria suæ securitatis, libertatisquè publicæ defensione arma caperet, hunc semper bello scopum præfixit, idquè jam à quindecim annis quæsivit solicite, ut tractatu utroquè Regibus solenni non modo cum Serenissimo Imperatore Romano quamprimum decore transigeret, sed & Imperator ipse sinceriori cum Ordinibus Imperii confidentia, ipsiquè inter se Ordines indissolubili concordiæ vinculo reduniretur. Cum enim sua & finitimorum mala ab Imperii malis oriri animadverteret, haut difficulter prævidebat, illa rite curari non posse, nisi his sublatis: adeoque utrique simul sanandis necessaria fere cum Exterorum tum Ipsorum Ordinum Imperii concursum, suffragia, cooperationem. Hoc fine fœdus fecit cum Rege Christianissimo, plurimisquè dictorum Procerum. Hac intentione tot annos inter præparatoria laboravit, ut omnes, quorum interest, debita securitate muniti admitterentur. Eoquè tot annorum bella sustinere coacta fuit, non sine multa temporis, sumtuum, laboris adeoquè quod maxime dolendum est Christiani sanguinis jactura. Cujus culpa nil attinet hoc loco repetere, quo non tam ad contendendum, quam omnibus amicis, æquisquè viis ac rationibus consiliandum animos accessimus: Sufficit ex ante actis Orbi universo de Regiorum armorum justitia abunde constare; quæ tamen & ipsa luculentius ostendi potest requirentibus occasionum momentis. Id saltem etiamnum querela dignum est, quod cum tot annorum sudore ac sanguine opus fuerat, antequam debiti obtineri poterant salvi conductus, jam demum, postquam non modo quo dictis statibus (citra distinctionem inter mediatos & immediatos,) sed & generatim pro universis & singulis Regnorum adhærentibus, qui non sunt Status Imperii, sub Cæsarea manu sigilloquè obtenti sunt, Imperatoria, Regia-*

Propositio ipsa. 1. Jun.

1645. què fides, publica pacta & diplomata ita exponantur, ac si nemo eorum securitate gaudere debeat præter solos Imperii status immediatos, contra expressissima salvorum conductuum verba. Hoc modo nobiscum agi continentibus merito quidem cautio deberet esse, ne ordine præpostero, contraque omnium tractatuum naturam & indolem ad principale negotium transiremus, nisi præliminaribus rite adimpletis. Veruntamen quoniam autem maturandum suadent non solum ipsius rei necessitas, sed etiam afflictæ Christianitatis suspirias comitata præsentium unanimia statuum vota precesque, ut omnes videant, tum quantum eorum sententia deferamus, tum quo studio pacis feratur S. R. Majestas Sueciæ, re tota cum Legatis Gallicis diligenter communicata, consiliis mutuis jaciendæ statuimus sequentia fundamenta, sed ea lege, ut nihilominus ante replicam residuis præliminarium desideriis debite satisfiat. Quod igitur felix faustumque jubeat esse Deus; quia Cæsareis Dominis Legatis haud inconveniens visum est, ut pro materia tractandi reassumantur, qui ante novennium a Regni Sueciæ Cancellario, & Electore Saxoniæ delineati sunt articuli, hic eos præsenti rerum statui saltem propius accommodatos, ceu media pro supra dicto scopo obtinendo, rationi & æquitati maxime consentanea ponimus: salvo tamen nobis, cæterisque quorum interest, fœderatis & adhærentibus nostris, jure mutandi, addendi, demendi, explicandique, quicquid ulterius pro communi pace restauranda firmandaque necessarium visum fuerit. In Nomine Sacrosanctæ & Individuæ Trinitatis; I. Bellum, quod inter Reges Regnaque Sueciæ & Galliæ, eorumque fœderatos & adhærentes ex una; tum Imperatorem Romanum & Domum Austriacam, eorumque socios & assistentes, exteros & Germanos ab altera parte sat acriter hactenus gestum est, cum omnibus priorum dissidiorum reliquiis ab initio motuum Bohemiæ vigore præsentis transactionis ita componatur ac sopiatur, ut nec ejus nec ullius alterius rei causa vel prætextu alter alteri posthac quidquam hostilitatis aut inimicitiæ, molestiæ, vel impedimenti quoad personas, statum aut securitatem per se vel per alios, clam aut palam, directe vel indirecte, specie juris aut via facti, in Imperio aut usquam extra illud (non obstantibus ullis prioribus pactis) inferat, aut inferri patiatur; sed omnes & singuli hinc inde hactenus tam ante bellum, quam in bello verbis, scriptis, aut factis illatæ injuriæ absque omni personarum rerumve respectu ita penitus aboleantur, ut quicquid eo nomine alter adversus alterum prætendere potuisset, perpetua sit oblivione sepultum. II. Vicissim pax Christiana, universalis, perpetua, inter dictos Serenissimos Reges, Regnaque Sueciæ & Galliæ, eorumque fœderatos Imperii Status & adhærentes, nec non Serenissimum Imperatorem, ejus hæredes ac successores, Domum Austriacam, dictosque socios & assistentes, Regem Hispaniarum, Electores, Principes & Civitates ita mutuo renovetur ac stabiliatur, adeoque sincere serioque in posterum servetur & colatur, ut omnis ex parte, & cum universo imperio Romano amicitia firma, fida vicinitas, & secura studiorum pacis cultura revirescant & reflorescant. III. Quia vero externum & intestinum bellum eo nexu inter se cohærent, ut neutrum pro rite composito haberi possit, nisi utriusque causæ tollantur, externa vero causa ab internis ita fluant, ut ista tolli nequeant, nisi his sublatis: ideo necessum est, ut ante omnia a Serenissimo Imperatore Romano per universalem & illimitatam Amnestiam universi & singuli status, tam mediate quam immediate Imperio subjecti, inprimis qui cum Regibus & Regnis Sueciæ Galliæve quacunque necessitudine juncti fuerant, aut etiamnum sunt, Electores, Principes, Comites, Barones, Civitates, liberaque Imperii Nobilitas, (inter alios Regnum Bohemiæ cum annexis, Domus Palatina, Wirtenbergica, Badensis, Augusta Vindelicorum, &c.) tam quoad di-

tiones & bona, quam quoad dignitates, libertates, & re- 1645.
rum restituantur plenarie in eum statum in sacris & profanis, in quo ante exortos anno 1618. Imperii motus prosperrime floruere, non obstantibus, sed annullatis quibuscunque interim per proscriptiones, confiscationes, res judicatas, generales aut particulares transactiones, præcipue Pragensem, aliove quocunque modo factis in contrarium mutationibus. IV. Restitutorum in sua quisque status, juriumque possessione ita firmetur ac stabiliatur, ut nullus in posterum facto inde dejici possit vel debeat. Quod si vero quem jure contendere vel experiri necesse fuerit, ejusmodi ineatur justitiæ ratio per omnia, ut ea in posterum absque omni personarum rerumve respectu unicuique juxta fundamentales Imperii leges & constitutiones, præcipue pacem religionis (qua etiam Reformati comprehenduntur, eoque omnium supra infraque de Evangelicis dictorum, pars cum iisdem jure participes;) æquabiliter administretur. V. Ut autem omnis in futurum internis externisque motibus ansa præcidatur, hoc potissimum requiruntur, ut si Rex Romanorum eligendus sit; non eligatur nisi vacante Imperio: si novæ leges ferendæ, veteresque interpretandæ fuerint, si bellum, bellicusve apparatus; si pax aut fœdera facienda: si publica Ordinibus tributa imponenda; si aliquis Imperii Status dignitate bonisve exuendus videatur: nihil horum aut quidquam simile posthac unquam fiat vel admittatur, nisi cum Comitiali, liberoque omnium Imperii Ordinum suffragio & consensu. VI. Sicut autem dictis Statibus cætera omnia ipsis de jure competentia Regalia perpetuo illibata manebunt: ita jus faciendi cum Exteris fœdera pro sua cujusque conservatione & securitate singulis perpetuo liberum esto. VII. Et ut eo perfectior sit Ordinum inter se concordia, quæcunque hactenus inter Evangelicos, & Catholico-Romanos de pace Religionis & bonis Ecclesiasticis motæ sunt controversiæ, ea communibus utriusque partis consiliis operaque simul cum hoc tractatu absque ulteriore ad alios dilatione, amicis, æquis & Christianis modis ita penitus solideque componantur, ut non duntaxat de vero certoque intellectu dictæ pacis religiosæ nullum amplius supersit dubium, sed & cætera Ecclesiastica & Politica gravamina, quæ dictos Proceres tamdiu ab invicem distraxerunt, funditus extirpentur, nullo bellorum semine relicto. Quinimo si quæ in posterum ab ejusmodi rebus dubia inter eos oriantur, ea quoque, ut tollatur omnis occasio turbarum, non nisi amicabili compositione ex æquo bonoque communi expediantur. VIII. Ad universalem quoque pertinet Amnestiam, ut omnes & singuli tam bellici officiales, militesque, quam Consiliarii & ministri togati, Civiles & Ecclesiastici, sive ex hæreditariis Imperatoris, sive aliis exteris, aut Imperii provinciis oriundi, quocunque nomine aut conditione censeantur, qui Regibus Regnisque Sueciæ vel Galliæ, eorumve fœderatis aut adhærentibus toga vel sago militaverunt, aut quocunque modo adhæserunt, a summo ad infimum ab infimo ad summum absque ullo discrimine vel exceptione cum uxoribus, liberis, hæredibus, successoribus & servitoribus, quoad personam & bona in eum vitæ, famæ, honoris, conscientiæ, libertatis, jurium ac privilegiorum statum, quo ante dictos motus gavisi sunt, aut jure gaudere potuerant, postliminio restituantur: nec eorum personis aut bonis, hujus viginti septem annorum militiæ causa ullum creetur præjudicium, ullave actio vel accusatio intentetur, multo minus ulla pœna damnumve sub quocunque prætextu irrogetur. IX. Omnes & singuli utriusque partis captivi citra discrimen sagi vel togæ (inter eos serenissimi Regis Portugalliæ frater Princeps Eduardus,) intra mensem a dato absque lytro liberi dimittantur. Quod si quis ante hos tractatus sub lytri sponsione dimissus fuerit, is lytro nondum soluto illud solvere adhuc teneatur. Qui vero post initos hosce tractatus lytrum quidem promisit, nondum tamen dimissus est, is

1645. *absque lytro dimittatur. Sive autem lytrum promissum fuerit, sive non, omnes indistincte captivi custodia sumtus solvere teneantur. X. Satisfactio Regibus Regnisque debita ita fiat, ut pro præteritis præstentur indemnia, & cum fœderatis suis in futurum secura. XI. Eorum officialibus & militia solvantur ex æquo & bono justa sua prætensiones, absque onere dictorum Regnorum. XII. Eodem modo Regnorum fœderatis, qui cum iisdem in armis sunt, cum primis Illustrissima Landgravia Hassia, & Princeps Transsylvania, eorumque militia ex æquo & bono satisfiat. XIII. His ratis præstitisque loca ab utrisque occupata cum tormentis bellicis & eorum annexis, aliisque ibi repertis mobilibus, suis quoque prioribus legitimis dominis reddantur. Reddita vero sive maritima & limitanea, sive mediterranea fuerint, ab ulterioribus utriusque partis præsidiis perpetuo posthac libera sunto. XIV. Denique omnium belligerantium partium in Imperio militia totaliter exauctoretur, Suedica nationis milite, & quantum è Germanis pro se retinere voluerit Serenissima Regina Suecia in suos status translata. XV. Tandem ut studia pacis vicissim reflorescant, quæ ante annum 1618. inter omnes partes viguere commercia, cum omnibus inde dependentibus inviolabili pristina libertatis cursu terra marique modis omnibus asserantur, remotis, quæ interim irrepserant impedimentis, prout in progressu tractatus latius exponetur. XVI. Hac pacificatione ex parte Regum Regnorumque Suecia & Gallia comprehendantur, qui voluerint, Reges & Principes, ante conclusionem tractatus nominandi. XVII. Quod si post pacem hanc initam contigerit ulli partium ea, quæ in supradictis articulis promissa sunt, non servare, teneantur Reges Regnaque Suecia & Gallia, atque universi status Imperii, junctis cum parte læsa consiliis viribusque arma sumere sine mora aut tergiversatione ad repellendam injuriam, statim atque post mensem, ex quo fuerint ab injuriam passo moniti. XVIII. In horum omnium & singulorum fidem majusque robur Instrumenta pacis manibus & sigillis utriusque partis Legatorum munita statim heic mutuo extradantur; eorum ratihabitiones à Regibus Suecia Galliaque & eorum fœderatis, tum ab Imperatore & Ordinibus Imperii ut moris est, signatæ intra menses a dato commutentur, has denique commutatas publicatio & executio pacis excipiant & sequantur. Quæ omnia cum ita comparata sint, ut unicuique quod suum est tribuant, & concilient, Serenissimo Imperatori summum honorem & respectum, Ordinibus Imperii tum amorem venerationemque erga suam Majestatem, tum fidam inter se concordiam, totique Imperio non modo legitimam libertatem, sed & perpetuam cum finitimis Regibus & Rebuspublicis amicitiam; his autem debitam futuram Statuum securitatem: nequaquam dubitat Legatio Suecica, quin Cæsarei Domini Legati, quo sunt in patriam, communemque quietem affectu ita se ex ipsorum Imperii Procerum, Deputatorumve judicio & consiliis erga singula scripto sint declaraturi, ut exinde Orbi universo constet, eos quod verbis hactenus sæpe professi sunt, reipsa tandem præstare velle, nempe universis optatam, firmam, constantemque pacem. Osnabrugæ ipsa Dominica Trinitatis Anno 1645.*

Gallorum propositio non respondet conventioni. §. 66. Eodem die & à Gallis Monasterii exhibita propositio, quam non ex conventione fuisse conceptam Sueci querebantur, præsertim nulla sacrorum mentione facta. Cujus rei culpam Servientus in morosum nimis Avauxii erga sacra Romana studium rejiciebat. In commune tamen excusabant, ex aula formulam sibi transmissam, quam interpolare nefas fuerit. Ac ita laxis verbis omnia esse perstricta, ut & ista facile subintelligi possint: nec minus quam Suecos se ad eadem obtinenda in tractatu ipso incubituros. Cum Rosenhahnius reponeret; ut gravamina circa transactionem Augustanam & bona Ecclesiastica penitus tollantur, stabilem pacem sperari non posse; Avauxius respondebat; non usque adeo circa omnia belli semina eradicanda laborandum; ac præstare, ut in præsens arma honeste, nec citra emolumentum ponantur. Num deinceps alia bellorum tela oritura sit, non usque adeo præcavendum esse. Cæterum Sueci non admodum ægre ferebant, à Gallis Evangelicorum commoda ita frigide acta; quod isti, quantum favoris apud Catholicos & Pontificem aucupari constituerant, tantum apud Evangelicos prodigerent. Sed & illud perspiciebant Sueci, cum Galli ex suo ingenio omnia agerent, deinceps sibi circa talia communicanda non adeo anxie esse laborandum. 1645.

Judicia de utraque propositione. §. 67. Vulgata jam utraque propositio varia hominum judicia incurrebat. Ac in Gallica quidem id Sequestribus displicebat, quod in exordio jus addendi, demendi, mutandique sibi reservassent, velut ex fortuna belli leges pacis aspersaturi. Quæ verba & in Suecica Cæsarei adspernabantur jactantes, non prius ad tractatus se accessuros, quam Regii declarassent, quid iisdem sibi velint. Contarenus quoque judicabat circa restitutionem nimis laxe positum, *non obstantibus quibusvis transactionibus*; cum hoc modo multæ conventiones maturo judicio initæ rescindendæ forent, velut quæ inter Coloniensem & Luneburgicos super Hildesiensi præsulatu inita fuerat. An sub rescindendis proscriptionibus Palatina quoque causa comprehenderetur Contareno sciscitanti, Galli ajebant. Quam & abolendam ipse censebat. Plerisque tamen videbatur, tanti rem momenti disertis verbis fuisse exprimendam. Quod de Rege Romanorum vivo Imperatore non eligendo positum erat, id Osnabrugensis Præsul Electorum juri derogare notabat. Eduardi Bragantini mentionem haut caute factam Contarenus putabat, ne forte Hispani ansam inde caperent veneno istum tollendi. Super cautione denique pacis, & satisfactione Galliæ clarius explicari cupiebat Contarenus. Id quod Galli ad Longuevillii Ducis adventum rejiciebant. Ast Suecorum propositio apud Evangelicos magno applausu excepta, quibus & certatim ab his gratiæ actæ, non solum quod communis Germaniæ salutis rationem habuissent, sed & omnia ita temperassent, ut cuilibet peculiaria sua desideria sub Reginæ favore pervincendi occasio esset. Ipsi Brandeburgici testabantur, omnia quæ proposita forent æquitate niti, iisque pro virili se suffragaturos. Spem tamen esse, satisfactionem moderatam iri postulatum. Nam ut aliqua fiat, ac Cæsar belli sumtus solvat, æquum ducebant. Sed Catholicis longe alia mens, queis superbum nimis videbatur, Cæsaris potestatem atque autoritatem ita angustis finibus circumscribi. Mirabantur quoque de Reformatis paci Religionis includendis expressam mentionem fieri. Circa satisfactionem obscure insinuatam anguem in herba latere. Nec abolitio pacis Pragensis, & peculiarium transactionum arridebat. Compositionem Catholicos inter & Evangelicos optandam magis, quam sperandam. Cæsarei Osnabrugæ vel octo annorum meditatione asperiores excogitari leges potuisse negabant. Volmarus cumprimis in iras effusus verbis in eam debacchari; si talem prævidissent, nunquam, accepturos fuisse. Haut se eam responso digna-

1645. dignaturos, sed aliam propositionem eidem oppositurom, quæ Suecis *Hispanica (quasi dicas mira ac monstro similis)* adparitura sit, sicut illa ipsis Suecica cœloque Arctoo asperior videatur. Spem pacis plane deploratam, & Suecos eam cordi sibi non esse satis ostendere. Quid aliud superesse quam ut Sueci quoque inter Ordines Imperii esse velint? Moriturum se potius, quam Cæsari ut talem pacem ineat suasurum.

Mediatores de induciis proponunt. 7. Jun.

§. 68. Post exhibitam propositionem Monasterii Mediatores super induciis in sex menses proponebant ea lege, ut cuncta in præsenti statu tantisper maneant. Ad isthoc ea se ratione moveri scribant, quod perspicerent per eventus belli tractatus alterari, ac ita multorum mensium laborem irritum reddi. Venetum quoque peculiariter periculum movebat, suæ Reipublicæ à Turcis imminens, quibus melius obsisti possit Christianis inter se conciliatis. Huic succinebat Bavarus, obtentu boni publici peculiare commodum captans, quod per inducias velut caput Ligæ exercitum retenturus esset, Catholicis ad eum alendum tributa collaturis, retentis etiam, quæ occupaverat, locis. Sed Cæsareis eam ipsam ob causam induciæ displicebant, quod Bavaro eædem tam lucrosæ essent futuræ. Galli in ambiguo hærebant, quod satis perspicerent, Cæsarem non nisi armorum vi ad pacem compelli posse, & tamen per inducias tam multorum à se occupatorum possessione frui cuperent. Eas porro à Suecis eò minus repudiatum iri censebant Mediatores, quo latius hi Cæsaris Provincias armis suis complexi fuerant. Sueci etsi consilium ab hoste profectum suspectarent, ad Reginam tamen, & Torstensonium relaturos suscipiebant. Sed Legati Ordinum Osnabrugæ cum id agitari intelligerent, manibus pedibusque obnitebantur, quod induciæ præsenti rerum facie Cæsari emolumentum, Evangelicis exitium allaturæ essent. Cæsarem sede belli in ejus Provinciis fixa ad æquas pacis leges compelli posse. Ne Sueci occasionem amitterent hostem in ordinem redigendi, & victoria sua rite uterentur. Sueci re accuratius perpensa judicabant, priusquam certi quid concludatur, constare debere; ab hoste, an à Mediatoribus id negotium profectum sit: ad totam Europam, an ad solam Germaniam induciæ pertinere debeant: tum quibus legibus, & quousque ineundæ sint? Ad ea Rorteus reponebat; eam rem à Mediatoribus proficisci, ac Cæsarem, Hispanosque utique consensuros. Ad reliqua quod responderet, nihil habebat. Ex hoc Sueci liquido videbantur colligere; eas inducias ab hoste proficisci, ac necessitatem ipsi hoc consilii expressisse, duris Cæsaris in ditione hæreditaria, Hispani in Belgio, & Catalonia rebus; quo sociis Regibus fructum hujus expeditionis eriperent, ac vires interim reciperent. Haut tamen eas abrupte rejiciendas judicabant, sed rem potius in integro retinendam; interim haut eo segnius bellum gerendum, ac pacis negotiationi instandum.

Controversia super modo tractandi.

§. 69. Regiorum propositio cum totius Imperii statum, Ordinumque libertatem spectaret, jam ardua quæstio agitari cœpit circa modum, quo Ordines super legibus pacis inter se consultare, ac ad

Cæsaris intentio.

tractatus cum Regiis concurrere deberent. Equidem Cæsaris mens ab initio fuerat absque Ordinum interventu pacem tractare. Unde hosce submovendis variæ artes tentatæ. Cum plane excludi non possent, primo certi Electores designati, qui consilio Cæsareis adsisterent. Post cum Deputati Ordinum Francofurti negotio pacis manum 1645. admoverent, Cæsareis incassum reluctantibus, super Deputatione Francofurti proroganda inter tractatus pacis laborabant, ut penes se solos Monasterii & Osnabrugæ rerum moderamen esset. Sed cum alii Ordines haut eo secius ad tractatus pacis aditum molirentur, tandem ut ea Deputatio Monasterium transferretur licet ægre consentiebant: quod cum paucis, quorum plerique ipsorum partibus addicti, aut saltem non adversi habebantur, melius sibi conventurum sperarent, reliquis suffragiorum numero obruendis. Et hoc 8. Jun. fine Volmarus Osnabrugam excurrens evocatis in Cæsareorum ædes Electoralibus, Luneburgico, Constantiensi, & Noribergensi, qui ordinariæ Deputationis membra erant, scripto proponit: Cum Cæsaris consensu Deputatio Franco- Cæsareorum eo nomine ad Ordines propositio.
furtana Monasterium translata sit, primo quæri, qua ratione Ordines, qui ex ea Deputatione Osnabrugæ nunc agant, permovendi sint, ut Monasterium se conferant; quo casu super communicatione omnium, quæ Osnabrugæ aguntur, dispiciendum. Quod si isti Osnabrugam deserere nolint, ut deputatio sit dividenda, quæri, quinam Osnabrugæ, aut quinam Monasterii manere debeant; quomodo communicationes rerum propositarum, & suffragiorum institui queant, & quo intermedio loco, si res ferat, congressus sit habendus: an ibi res per solos Deputatos ordinarios expedienda, an quidam extra ordinem adjungendi, & quinam illi sint? Quia porro totius Imperii intersit, tractatus ocyus absolvi, dispiciendum, an non satius sit Electores ac reliquos Ordines consultationes suas unum intra Collegium revocare; tum ne qui extra Deputationem sunt Ordines suffragii jure excludantur, videndum, quomodo Ordines isti suffragia sua per Deputatos illos ferre queant, ac tamen forma Deputationis velut legitimi Collegii constet. Num præterea insuper habita quorundam absentia ad primarium negotium disceptandum sit accedendum: & qua ratione munus mediatorium, quod Osnabrugæ deficit, sit supplendum? Denique cum post exhibitam propositionem Galli de salvo conductu Ragozii legatis concedendo moveant, quomodo iniquæ isti petitioni sit occurrendum? Ex his tamen id duntaxat caput, quod de omnibus Ordinibus in unum Collegium compingendis movebat, cunctis promiscue Ordinibus; totum autem scriptum solis Electoralibus communicabatur.

§. 70. Ordines re in deliberationem deducta in Ordinum sententia super Electoribus.
eo primum conspirabant, Electoribus heic nil prærogativæ indulgendum, sed alios æque Ordines tractatibus adhibendos, ipso quoque Brandeburgico probante: cum id negotium ipsos æque, ac Cæsarem, Electoresque tangat; qui & belli mala ac onera pariter toleraverint, ac ad promovendam salutem publicam non minus adstringantur. Cum porro tres modi deliberandi in Imperio sint recepti, Comitia, Circulares, ac Deputatorum conventus; super Deputatione quidem videbatur; Super Deputatione.
promovendæ justitiæ illam destinatam, non tractatibus pacis: nec plus sibi potestatis arrogare exclusis cæteris posse, nec reliquos in tanti negotii momenti decretis suis adstringere, ni peculiaribus ad hoc mandatis instruatur. Nec per solam loci mutationem plus potestatis in ipsam collatum, quam antea habuerit. Neque paucos istos tantum onus in se suscepturos, ut ad rationes reddendas obstringi velint, sive incassum abrumpantur tra-

1645.

ctatus, sive ad finem perducantur, aliis, ubi leges pacis displicuerint, cum hisce expostulaturis; uti circa Pragensem pacem factum. Inprimis Luneburgicus testabatur, suos Principes, ne si cæteri quidem velint, id onus sibi imponi passuros. Sed nec adparebat ratio, qua, manente Deputationis forma, reliqui extra eandem constituti nihilo secius sua suffragia ferre possint. Haut magis congruere videbatur, ut consultationes *circulatim* instituerentur, cum hoc modo fieri posset, ut novem aut plurium Principum suffragia non plus quam unius aut duorum aliorum valerent. Nec circularium conventuum potestatem ad istius indolis negotia porrigi. Ac insolitum, in congressu omnium Ordinum suffragia circulatim ferri. Præter Franconicum & Suevicum alios ea collegii forma non adesse. Denique si ejusdem Circuli Legati omnes in uno loco agant, alterutros Regiorum Legatorum offensum iri: quod si autem dividere se velint, arduum ac tardum fore circularia suffragia colligere. Supererat igitur, ut hicce Ordinum conventus Comitiis par haberetur, eoque & consultationes per tria collegia Electorum, Principum, & Urbium instituerentur: cum utique per Comitia totum Imperium longe melius repræsentetur, quam per Deputatos, quorum autoritas à Comitialibus decretis dependeat. Nec eo minus Ordines jus suffragii heic habituros, quod à Cæsare vocati non sint; cum vocatio id jus ipsis haut quidquam tribuat, sed quod Ordinum numero censeantur. Huic consequens videbatur, absentes non amplius morari, quibus & mittendi facultas fuerit, & obligatio servandæ patriæ ultro adcurrendi. Ita absque vitio à præsentibus consultandi initium fieri posse, ut tamen absentibus liberum sit suos huc mittere, ratis manentibus, quę interea heic transacta sint. Num à Cæsare denuo vocandi sint, in hujus arbitrio positum esse. Sed quia tractatus duobus locis haut sine difficultate procedebant, quidam censebant, eosdem Coloniam, aut alio transferendos, ubi & facile congressus Ordinum Comitiorum faciem induere possit. Quia tamen Regii ægre huc descensuri erant, duplex via erat, ut Collegiorum indivisorum unum, idque validius uno, reliqua duo altero loco agerent: vel Collegia divisa utrinque residerent, arduis negotiorum invicem communicandis. Circa supplendam demum Osnabrugæ mediationem, etsi Henricus Julius Lauenburgicus Dux denuo operam suam offerret, decentius tamen visum è præsentibus designari, qui Cæsareorum ac Regiorum proposita ac responsa hinc inde ferrent: quo fine ex Electoribus Moguntinus & Brandeburgicus, è Principalibus Constantiensis, & Luneburgicus, ex Urbicis Noribergensis & Coloniensis nuncupabantur. Hanc suam sententiam Ordines scripto conceptam Cæsareis tradiderant: qui super ea deliberaturi cum Electoralibus utrinque Lengricham se contulerant.

Super Circularibus consultationibus.

Consultatio Comitialis placet.

Absentes non amplius morandi.

De transferendis tractatibus, aut dividendis Ordinibus.

De supplenda mediatione.

19. Jun.

§. 71. Inter quæ Sueci Brandeburgicis proponebant, an non è re sit à Cæsare Comitia indici, ut tamen, qui nunc adsint, in locis tractatuum maneant, & quæ agantur observent, & ad Comitia referant. Ibi quippe Ordines patrocinantibus Suecorum armis desideria sua obtinere, ac diu molesta gravamina abolere posse, restituto simul cum libertate sua pleno Comitiorum usu, quem Cæsar hactenus per Electorales, ac Deputatorum conventus paulatim abolere sit conatus. Brandeburgici contra ostendebant; mala Germaniæ adspernari moras, quę indicendis Comitiis requiruntur; nec Evangelicis Ordinibus per Comitia sat ponderis esse, part licet cum Catholicis fere numero, dum non pauci per litigia super priore loco, &c. quod possessoribus Præsulatuum sessio negetur, congressibus arceantur: cum contra Catholici semper frequentes adsint, novis insuper non ita pridem in Ordinum dignitatem provectis, ut facile Evangelicos suffragiorum numero obruere queant. Nec alias Cæsareis artes deesse, quibus pro libertate fortius loqui audentes protelent. Igitur ne Comitiorum mentionem injicerent rogabant. Conventui hunc ob frequentiam Ordinum præter vocabulum Comitiorum nihil deesse. Et similem congressum sub Maximiliano II. anno 1567. ex decreto Comitiorum Erfordiæ indictum, habitumque.

Ordines à Comitiis abhorrent.

1645.

§. 72. Adpulerat inde Monasterium Josephus Bergaignius, Cameracensis Archiepiscopus, Hispaniarum Regis legatus; quem paucos post dies insecutus est Henricus Dux Longuevillius à Rege Galliæ princeps legationi suæ destinatus; sic ut post ejus adventum Avauxius, & Servientus fere consiliariorum duntaxat loco forent, adducto etiam Secretario legationis sibi obnoxio, cui menstruum stipendium mille floreni erant. Huic oppidum ingressuro præter Gallicos nemo Legatorum obviam processit, tum ut ejus pompa tanto esset insignior, nulla ab aliis accessione, tum ob controversiam inter Contarenum Venetum, & Osnabrugensem Pręsulem Collegii Electoralis Legatum; quorum hic initio Venetum pręcedere cupiebat, quod inter Electores Rex quoque Bohemię censeretur; post ut alternis rhedas adventantibus obviam mitterent, obtulit, Veneto obnixe nullo interjecto per Gallos & Hispanos incessum pertendente. Unde & Chisius constituebat nemini deinceps rhedam obviam mittere; id quod & post à reliquis ad finem usque conventus fuit observatum. Comitatus alias isti numerosus ac splendidissimus. Cum contra Caspar Pegnerandę Comes, & ipse Legationis Hispanicæ princeps, modico, nec satis ad splendorem digesto uteretur, deprecatus quoque, ne oppidani in armis ipsius adventu consisterent. Priore tamen loco hunc licet posterius ingressum Cæsarei invisebant, quod Longuevillius *Celsitudinis* se titulo salutari vellet. Id quod Hispani plane abnuebant, causati, etiam Condæum, & Suessionensem, Engolemiumque & Vindociensem regio sanguine ortos, cum legatorum munere fungerentur, Excellentię titulo fuisse contentos; unde Pegneranda, cum utique Excellentię titulum accipere & dare pertenderet, toto tempore à visitando eodem abstinuit, magno tractatuum impedimento, quos perficere haut arduum videbatur fuisse, si solis istis inter se colloqui licuisset. Eoque multi suspicabantur istam Longuevillii prætensionem Mazarino suggerente susceptam, qui huic gloriam confectę pacis inviderit, pręsertim cum is Condęi affinitate implicitus esset. Idem cum Hispano Cęsarei pertendebant, quoad Trautmansdorfius adveniret, qui inanium parum curiosus contentus erat, ut utrinque tertia persona adhiberetur. Id quod & Mediatores faciebant. Etsi Volmarus post circa Excellentię vocabulum Gallo gratificaretur. Ast Sueci petenti eum titulum haut ægre largiebantur, cum Regio se sanguine apud Gallos ortum, ac supremum Novi Castri Principem ostenderet. Cæterum fuerat Pegneranda mediocri familia ortus, sed tertio loco genitus; unde juvenilibus annis litera-

Longuevillius & Pegneranda Monasterium ingrediuntur.

20. Jun.

25. Jun.

Altesse.

1645. literarum studiis se adplicuerat, aliquamdiu etiam lectoris publici in Salamantica Academia munere functus. Ast duobus fratribus majoribus natu mortuis hæreditate auctus uxoris ducendę necessitatem conservatio familię imposuerat, quam & egregie nobilem, & formosissimam nactus est, sic ut crederetur eam ob causam à Rege ad exteros ablegatum, cui etiam reditum sæpius petenti abnegaverat, quod adhuc improlis anno ætatis quinquagesimo ageret. Is nunquam peculiaribus Electorum legatis dextræ manus honorem. Domi suæ, aut titulum Excellentiæ dare dignabatur: ac initio velut attonitus audiebat, haut reverentius de Cæsare, Hispaniarum Rege, & Domo Austriaca, quam de aliis Principibus, sermones haberi, quod isti in Hispania tantum non Numinum in vicem colantur. Cæterum is penitus sibi persuaserat, Mazarinum pacem aversari, quod bello ditescendi materia suiquè consilii adhibendi eo major necessitas foret. Et tractatus in speciem sumtos, ut plebs spe propinquæ pacis eo facilius tributorum onera tolerâret. Hac persuasione imbutus censebat, omnem cum Gallis negotiationem inanem esse, eamquè non alio fine adhibebat, quam ut Belgas ad separatam pacem permoveret. Quo & Scopo potitus est, magis scævo Gallorum tractandi modo, quam propria industria.

Cæsareorum & Electoralium decretum. 31 Aug. 1. Sept.

§. 73. Ast Cæsarei & Electorales Lengrichæ habito congressu decernunt: Omnes utique Ordines cum jure suffragii quovis modo ad tractatus admittendos, quantumvis à recepto consultandi modo sit discedendum. Tum à Cæsare singulis, qui nondum heic comparuerint, denuntiandum, num huc se conferre velint, nullo pręfixo certi temporis articulo: addito, ni adfuerint, haut eo secius negotium peragendum, & decreto heic facto omnes stringendos. Istorum adventu per tria Imperii Collegia consultationes ad finem usque tractatuum continuari posse. Sed ne interim, quoad isti adpulerint, tempus frustra teratur, consultationes ab Electoralibus, & qui è Deputatorum numero heic adsint Ordinibus, in duas pro more Curias divisis, Monasterii instituendas, Deputationis tamen nomine dissimulato. His binas è Principum, totidem è Civitatum classe adjungendos, quos ipsis Ordinibus deligere placuerit. Tum ne Suecis offensæ prætextus præbeatur, Moguntinos & Brandeburgicos qui nunc sint Osnabrugæ mansuros, salva ipsorum Monasterium legatione, quibus bini è Principum, totidem è Civitatum numero adjungendi; penes quos sit Cæsareis consilio adesse, quæ ibi aguntur cum Monasteriensibus communicare, cæterorum Ordinum desideria excipere, ac ad Monasteriensem conventum referre. Mediationem Osnabrugæ per Moguntinos & Brandeburgicos, salvo tamen Daniæ Regis jure, tantisper supplendam: aut si Sueci utique velint, reliquos ibi delegatos istos associandos. Isthoc decretum Electorales diu premebant ob negatum ipsis à Principalibus *Excellentiæ* titulum; quæ controversia omnem inter ipsos communicationem abruperat. Ejus decreti cognoscendi desiderio à Principalibus eum titulum extorqueri posse speraverant. Brande-
2. Jul. burgici tamen statim, quæ Lengrichæ acta forent, referebant; Catholicos mordicus inhæsisse decreto Francofurtensi super Deputatione Monasterium transferenda: se solos rationum pondere contrarium evicisse. Id tamen dissimulabant, tam communem Ordinum conventum, quam Deputatorum interim consultationes soli Monasterio adstrictos. Contra fingebant, 1645.
hasce consultationes sex duntaxat septimanarum spatio circumscriptas; interea à Cæsare id decretum ratihabendum; ac tunc modo in Comitiis solito procedendum. Id quod ab aliis relatum, ne 12. Jul.
Brandeburgici quidem Salvio amplius inficiabantur.

Id cæteris Ordinibus displicet.

§. 74. Ast Legati Ordinum Osnabrugæ apud Suecos acriter conqueri; affectari ab Electoralibus insolitum hactenus *Excellentiæ* titulum: contra instituta Imperii ita contumeliose, & velut adversus subjectos secum agi: se insciis decretum factum, & sibi quousque tractatibus pacis intervenire debeant præscriptum, Atqui satius fore in eorum partes concedere, qui jura ipsorum tueri statuerint, quam cum illis, à quibus proculcentur, adversus sacrorum & libertatis defensores pugnare. Nec obscurum esse, vanam spem ostentari tractatuum, in quibus suffragia ipsorum locum habitura sint; revera *Deputationem* dissimulato licet vocabulo obtrudi. Ita Cæsarem, cui pro lubitu ratificationem suam extrahere integrum sit, scopo suo potiturum, cæteris Ordinibus tractatu exclusis. Igitur petebant, autoritate sua ad dissipandos eos conatus conniterentur. Eadem Sue- Uti & Sueciis.
corum de isto decreto mens, qui ignominiosum sibi judicabant, se numeros deinceps fore tractatibus Osnabruga Monasterium pertractis. Id quod Salvius Lœwio Brandeburgico Legato aspere exprobrabat, minatus; hoc si fiat, vitio sibi datum non iri, si pacem suam seorsim faciant, præterito Brandeburgico, ac reliquis Ordinibus, qui salutaria consilia ultro oppugnatum eant. Iste ut videbatur nonnihil turbatus re cum Cæsareis & Moguntinis commu- 13. Jul.
nicata Monasterium excurrebat. Unde reversus statim Suecis significat; operæ se pretium ibi non fecisse, Coloniensi & Bavaro pręfractè decreto Lengrichæ facto inhærentibus, quod retractari suo Collegio contumeliosum fore. Suecorum non esse multa super modo consultandi inter Ordines movere, sed adversus propositionem suam objicienda diluere. Huic à Suecis reponebatur; Electoralibus contumeliosum non fore cum aliis Ordinibus conspirare, ac modum consultandi universorum decreto constitui. Ast Ordinibus turpe ab Electoribus leges accipere. Regum sociorum quoque interesse, qui Ordines ad tractatus invitarint, Cæsarem ipsum suffragii jus agnoscere: quod qua ratione exercendum sit, ipsis inter se statuendum. A se atque Gallis jus belli pacisquè vindicari Ordinibus. Atqui si ab Electoribus ejusmodi decretum condatur, quo alios stare necessum sit, id jus ipso in limine elidi, ac in solos Electores non obscure transscribi.

Osnabrugensium sententia super eo decreto. 17. Jul.

§. 75. Mox super decreto Lengrichæ facto Ordines Osnabrugæ congregati ejusmodi declarationem edunt; qua uti à Cęsare Ordines huc evocari probabant, ita tractatus Monasterium solum transferri nec utile, nec pręliminari pacto, nuperoquè Recessui Imperii congruum censebant. Nam pro lubitu subversis, quę tanto labore convenerunt, quid de reliqua negotiatione sperandum? Nec Suecos in eam Ordinum abstractionem consensuros, quæ si refragantibus istis pertendatur, forte tractatus plane abrumpendos. Nec à se probari posse consultandi modum, quem

tan-

1645. tantisper observandum Electorales decreverint. Quę omnes spectant ab omnibus curanda; ac si ab omnibus Ordinibus suffragia sint ferenda, Deputationem Francofurtensem longe diverso fine constitutam locum habere non posse. Qua semel irrepente, in infinitum eludi posse collegiales deliberationes obtentu non secutę Cæsareę ratihabitionis, aut alterius causę. Adjunctis paucis è Principum & Civitatum classe reliquis exclusis querendi causam dari, nec per æmulationem ac diffidentiam facile in paucos illos consensum iri. Igitur utique consultationes per tria Collegia auspicandas, non sperrenda jam Ordinum præsentia, & pluribus propediem adfuturis. Sed, qua ratione utroque in loco simul deliberationes instituendæ forent, non ita in expedito erat, cum multos ex Ordinibus in utroque loco legatos habere res bello accisæ non paterentur. Ac si pars Ordinum Osnabrugæ, reliqui Monasterii manerent, metus erat, ne omnes Catholici Monasterium se conferrent; unde magnæ æmulationis ac diffidentię, distractionisque ansa surrectura sit. Igitur ab initio Urbici censebant, duo debiliora Collegia in uno, tertium validius in altero loco sedem figere debere; Principales tamen censebant, minimum fore difficultatis, si collegia in se dividantur, ut tamen communicatis invicem consiliis omnia decernantur. Quod & Urbici tandem probavere, modo utrinque partes ex utraque religione constarent, ne forte hac occasione distractio Ordinum è diversitate sacrorum oriretur. Communicationes in loco intermedio, aut, quod Regiis Legatis solitum sit, alternis vicibus in hoc
25. Jul. aut illo tractatus loco faciendas. Id decretum scripto conceptum Ordinibus Monasteriensibus exhibent, rogantes, ut re expensa in eundem secum modum conspirent.

Ea Cæsareis displicet. §. 76. Ista quantopere Cæsareis displicerent, dissimulare non poterat Lambergius Comes, qui Oxenstiernam invisens disserebat: in promtu jam sibi Collegæque suo esse responsum Suecis fere placiturum, nec prolixa replica opus habiturum. Optandum fuisse, negotio huic solos Electores adhibitos, nec alios Ordines invitatos: tunc enim facile transigi potuisse. Nunc postquam alii Ordines cum suffragii jure huc pertracti sint, adquiescendum esse, quoad ipsi super modo consultandi convenerint. Eo expedito, & à Cæsare ratihabito, penes se moram non fore. Qui Monasterii erant Cæsarei Legati diserte profitebantur, eum consultandi modum, quem & pleriqoe ibidem agentium Ordinum adspernentur, à se nunquam probandum, quo mordicus defenso non obscure profiteri Ordines, plus sibi externis in Regibus, quam in Cæsare, fiduciæ reponi. Mediatores
& Mediatoribus, quoque cum audirent, Suecis decretum Lengrichę factum displicere, non segniter in hoc invehi: Illos ipsos esse, qui paci manibus pedibusque obnitantur: ad quos non spectat, isti se negotio ingerere. Honestius facturos, si diserte profiteantur, pacem se nolle. Fieri nullo modo posse, ut duobus locis cum Ordinibus deliberationes institui queant. Et cum Sueci iniquas moras objiciant, Gallos bene acturos, si diversam viam ingredientur.
Gallorum super ea mens. 22. Jul. Quin & Avauxius eam ob causam Osnabrugam excurrens judicabat; Francofurtensem Deputationem plane sublatam, ac aliam illius loco deliberandi formam inventam, quam ipse judicet citra fraudem communis causæ admitti posse; quæ & Suecis non alio nomine displiceat, qoam qood Electores Monasterium cum conventum transferre velint: cujus rei penes Ordines arbitrium sit. Nec ęgre laturos se, si Ordinibus Osnabrugæ manere placeat. Contra Oxenstierna ostendere; ab Electoralibus Lengrichæ Deputationis vocabulum delectum, rem ipsam retentam, & quidem citra modum & tempus, quod vario obtentu pro lubitu extrahi possit. Suecos nil aliud quærere, quam ut oniversis Ordinibus sua libertas constet, ac non minus Principum, quam Electorum habeatur ratio. Eoque permittendum, ut ipsi Ordines cum Electoribus ea super re transigant. Id vero neque ferendum, ut in tertium locum à Cæsareis tractatus transferantur. Nam se idem ob multas rationes concedere non posse; & Ordines à Regiis separatos Cęsaris libidini obnoxios fore. Quin nec dissimolabat Brandeburgicus Fritzius, Cæsareorum consilia huc 15. Jul.
spectare, ut primo Regna socia Ordinibus Monasterium vocatis æmulatione & diffidentia distrahantur: inde Ordines Regnis divulsi, interque se commissi pessumdentur.

§. 77. Has inter disceptationes Cæsarei pro Saxoniæ Electoris Legatis Suecos salvum conductum poscunt. Dubitabant initio Sueci, quod præliminari pacto Moguntini duntaxat & Brandeburgie Electorum facta esset mentio; ac metus foret, ne Saxo ad subvertenda salutaria consilia incumberet. Tum Cæsareis ob negatum Stralsundæ salvum conductum nunc pax referri posse. Brandeburgici tamen, Luneburgicus, & Cassellanus à Suecis super hac re consulti disserebant; cum à Regnis omnes Ordines invitati sint, Saxoni accessum negari non posse, utut Austriacis addicto. Generosius fore ne inimicorum quidem pręsentiam apud tractatus defugere. Si Saxo solito sibi hactenus more Evangelicorum commodis obstare audeat, non defore viam ipsum retundendi. Quas rationes eo magis admittebant Sueci, ut eo facilius si opus foret, pro Ragozio & aliis idem obtinerent. Ac fortasse Saxonem nunc aliam consiliorum viam ingressurum. Electoris Saxoniæ Legatis salvus conductus datur.

§. 71. Ast qui è Principum classe Monasterii erant, in deliberationem vocato Osoabrugensium placito decernebant; non melius in compendium mitti has disceptationes, quam si isti Monasterium se conferant, super forma & modo consultandi deliberatur; quod intermedius locus tot legatos 29. Jul.
non capiat; Constantiensi, & Wurtembergico frustra refragantibus; quorum hunc adeo contemnebant Bavari, ut loquentem interturbare non vererentur. Quos & numero suffragiorum obruere in proclivi erat, Austriaco, Bavaro, & Burgundo conspirantibus quos Monasteriensis, ac Osnabrugensis, simul Mindensis ac Verdensis præsulatus suffragiis fulciebant: aliis Catholicis, queis boni publici cura, metu mussitantibus. Eandem sententiam Cæsarei, ac Electorales probabant, qui & Brandeburgicos hortabantur, ut vario rationum paratu Osnabrugensibus persuadeant, Monasterium ad paucos saltem dies citra præjudicium futuræ actionis concedere; ubi præsente Directorio Moguntino & Austriaco super hoc negotio sit statuendum. Nec Suecis offensæ causam præberi instauratis liberis Ordinum conventibus, quos ipsi curæ sibi esse profiteantur. Et hoc actu sublata Deputatione consultationem per tria Collegia incipi. Servientus heic Osna- 4. Aug.
brugæ apud Suecos quærebatur, paucos Monasterii Evangelicos, eosque ita trepidos, ut se suosque Collegas de actis docere vix audeant: cum ex adversa parte ibi adsint viri callidi, qui sæpe Osnabrugenses Ordines Monasterium invitantur.

fucum

1645. fucum ipsis faciant. Alias confirmabat, se suosqué Collegas ad eundem scopum connixuros.

Osnabrugensium responsum.

§. 79. Osnabrugensium non paucis ad Monasteriensium postulatum haut displicebat, velut parcendo tempori inserviens, parta quoque moderationis laude; ac istis vicissim, ubi res exigat, Osnabrugam accedendi necessitatem allatum iri. Post aliquot dierum disceptationem Suecorum sententia exquirebatur. Sueci verebantur, ne Ordines semel Monasterium delati à Cæsareis ibi omni modo sisterentur; aut saltem, quod Gallis placebat, eorundem conventus alternis Osnabrugæ, & Monasterii agendum. Ubi facile fieri poterat, ut præcipua capita Monasterii sub Catholicorum directione deciderentur, levioribus Osnabrugam rejectis. Igitur ne vel paucos ad dies Monasterium se conferrent, monebant. Addebantur plures rationes: quibus hi permoti Mona-

13. Aug. steriensibus respondent: constare sibi, fœderatos Reges nullum deliberandi modum, quo Ordines à locis in prævio pacto designatis ad alterutrum horum, aut tertium avocentur admissuros, sed potius tractatum abrupturos; queis offensæ ansam præbere nolint. Et si talem modum deliberandi agitent, frustra à se iter susceptum iri. Igitur petere, ut vel à se propositum deliberandi modum probent, vel si quid secus videatur scripto moneant. Addebant; ut potius Cæsareos super maturando ad Suecorum propositionem responso urgeant. Placebat ea sententia Brandeburgicis quoque. Sed Cæsarei ægerrime ferebant, destinata sua hoc modo eludi. Erat quippe in promtu Cęsareum rescriptum, statim atque Ordines Monasterium se contulissent promulgandum, quo vetabantur inde discedere. Simul id agitabant, ut Imperii gravamina à tractatibus pacis dividerentur, peculiari conventione inter ipsos mediante Cæsare componenda. Sed & Contarenus, ipseque Longuevillius indignabantur, velut Suecorum suggestionibus istæ moræ foverentur bello

18. Aug. extrahendo. Unde Oxenstiernæ visum Monasterium excurrere, ubi Gallis ostendit; id quæri à Cæsareis repudiato modo consultandi ab Osnabrugensibus proposito, ut Regna à se invicem, Ordinesqué ab his divellantur. Galliæ non minus quam Sueciæ interesse, ut his conatibus obviam eatur, idqué efficiatur, ut Monasterienses in modum Osnabrugensibus placitum consentiant, vel meliorem si possint proponant. Addebantur & alia huc spectantia, quibus Galli, qui hactenus Monasteriensium postulata non iniqua judicaverant, Osnabrugensium sententiam probare jam videbantur. Eadem & Contareno ingesta non parum ponderis apud ipsum habebant.

Cæsar Ordines ad tractatus advocat. 19. Aug.

§. 80. A Cæsare mox literæ totum per Imperium emittuntur, per quas Ordinibus exponit: cum Regiorum propositio Ordines non parum tangat, quorum juribus ipse nihil derogatum velit; ut, si id factum nondum sit, suos ocyus idoneis cum mandatis ad tractatus mittant, eosqué in eo qui nunc est statu, cum tribus Imperii receptis Collegiis continuent, suisqué Commissariis consilio ac ope fideliter adsistant. Eodem

Cæsarei de Osnabrugensibus queruntur. 19. Aug.

tempore Cæsarei scripto Ordinibus exhibito querebantur, Osnabrugenses propositum conventum repudiasse, cujus non alius scopus fuerit, quam ut receptæ inter Ordines communicationis vicem subiret; non paucis quoque dubiis circa modum tractandi per præsentium utrinque disceptationem expediendis. Super quibus antequam convenerit, responsum ad propositionem Regiorum exhiberi non posse. Quæ moræ cum Cæsari 1645. molestissimæ sint, postulabant, ut quid super Osnabrugensium sententia videatur, declarent.

Monasteriensium super modo consultandi declaratio. 23. Aug.

Ordinum Legati conventu habito ita decernunt: Omnes Ordines, queis hactenus sessio & votum in Comitiis fuit, ad consultandum cum pleno suffragii jure admittendos; consultationes per tria Collegia facta hinc inde communicatione ad conclusionem deducendas. Tum, refragantibus licet Austriaco, Bavaro, ac Burgundo cæteri pervicere, ut ob rationes ab Osnabrugensibus adductas tria Imperii Collegia inter se divisa utroque in loco resideant. Addebatur tamen, si in progressu tractatuum expeditior modus inveniatur, eum isto omisso amplecti liberum fore. Sed quia Osnabrugæ è Principum classe Catholicus nemo, Monasterii Evangelici pauci erant, placebat Wurtzburgensem, Monasteriensem, Paderbornensem, Hildesiensem, Osnabrugensem ac Mindensem Osnabrugam se conferre; Luneburgico, Saxonico, Franconicorum Comitum ablegato, ac Noribergensi Monasterium vicissim ituris. Urbicis, & aliis Ordinibus pro re nata huc aut illuc se conferre liberum fore. Quæ & Osnabrugensibus probabantur. Ita quidem hæcce controversia, quæ per aliquot menses agitata fuerat, tandem componebatur. Eam à Cæsareis inter alias causas motam suspicio erat extrahendis cum Ordinum invidia tractatibus, quod languentibus ipsorum armis pax qualem hic cuperet obtineri non posset.

Controversia super exclusione certorum Ordinum.

§. 81. Sed mox novum oriebatur litigium super Magdeburgico, Cassellano, Durlacensi, Nassovio-Saræpontano, & Argentoratensi, qui ab Osnabrugensibus hactenus ad deliberationes admissi fuerant, sed quos Cæsarei, ac Monasterienses utique excludendos contendebant. Etsi de Argentinensi mox Cęsarei remittebant.

Magdeburgici.

Magdeburgico opponebatur; Augustum Saxoniæ Ducem eum Præsulatum unice titulo & occasione Pragensis Pacis possidere, qua non nisi sessio in Conventibus Circularibus indulta sit. Quo titulo ipse ultro renunciaverit, invalida postulatione innixus. Protestantes Præsulatuum possessores ab anno superioris seculi quinquagesimo quinto per *Reservatum Ecclesiasticum* à Comitiis exclusos. Quod gravamen per tractatus expediendum præpostere proprio ausu vindicetur.

Cassellani.

Cassellano objiciebatur, Landgravium cum exteris Regibus Cæsaris hostibus fœdere innexum, cujus Vidua adhuc bellum in Cæsarem gerat, de cujus satisfactione Regii expresse in propositione mentionem faciant. Unde absurdum, ejusdem Legatum in consultationibus Imperii tolerari. Ex prævia conventione colligi fideles Imperii Ordines salvo conductu opus non habere, ac citra illum accessum ad deliberationes Imperii habere: contra per salvum conductum Cęsaris istam pro parte nondum reconciliata declarari, adeoqué à consiliis publicis ad futuram usque reconciliationem excludi. Regios præteritorum oblivionem, per quam jus suffragii restituatur, inter conditiones pacis referre: unde id haut quidquam velus negotium expeditum ante pacem præsupponi posse. Aperirent sibi prius Hassi, acceptata Cæsarea gratia, viam ad suffragium, quam ipsi sibi occluserint, & hinc cum aliis fidelibus Ordinibus ad restinguendam belli flammam incumbant.

Durlaceni & Saræpontani.

Iisdem rationibus Durlacenus, & Saræpontanus, nondum Cæsari reconciliati, velut Regnorum adhęrentes ab Imperii deliberationibus excludebantur. Contra Magde-

1645. *Magdeburgici responsum.* Magdeburgici contendebant, Ducem non Pragensi pace, sed legitimo & ordinario modo per canonicam postulationem Præsulatu potitum. Anno vicesimo quinto Coadjutorem, vicesimo octavo Archiepiscopum rite postulatum; nec pace Pragensi jus suum adimi eidem potuisse. Quo jure Evangelici Præsules Comitiis exclusi hactenus fuerint, inter gravamina discutiendum. Enimvero de hoc in præsens quæstionem non esse; sed num, quorum salus in pace vertitur, ad deliberationes admitti sententiamqué dicere par sit? Esse hunc conventum extraordinarium, qui exemplis per Comitia usurpatis ita presse regi non debeat. *Et Cassellani.* Cassellani jactabant: Indubium sibi suffragii jus, quo jam de facto exui non possint hoc præsertim extraordinario conventu, ubi de universi Imperii, ac singulorum salute agatur. Fœdus suum cum exteris, & arma ad salutem Imperii spectare; nec hostium se loco haberi posse: quorum institutum à multis Ordinibus Catholicis juxta ac Evangelicis probetur. Quod mentio sui in præliminari conventione facta, salvusquè conductus à Cæsare datus sit, non magis sibi esse fraudi debere, quam Bavaro, & Coloniensi. Ordines jam non convenisse velut consiliarios Cæsaris de pace deliberaturos, sed ut suo nomine causas belli ac præsentem Imperii statum expendant, pacisquè leges pro bono & salute Imperii adaptent, etsi illæ ipsum quoqué Cæsarem tangant. Ut Durlacenus & Sarępontanus excluderentur, vix idoneus prætextus adparebat. Unde & Witgensteinio Comiti, alias Cæsareorum circa Magdeburgicum, & Cassellanum conatus non valde improbanti, videbatur posterioribus his injuriam fieri; eoquè pro istorum admissione Monasterii suffragium fieri curaverat; etsi in mandatis haberet, in hoc negotio medium se gerere. Adstipulabantur hisce Osnabrugenses, & quia heic non Comitiorum, sed pacis causa convenerint, non tam instituta Imperii quam regulas Juris Gentium respiciendas, quibus congruum sit, ut cum omnium intersit Ordinum, omnes quoque cum pleno suffragii jure admittantur. 4. Sept. Eoqué è Monasteriensium declaratione hæc verba, *queis hactenus sessio & votum in Comitiis fuit*, expungi postulabant, substituiquè: *qui Legatos Osnabrugam & Monasterium miserint, aut adhuc missuri sint.*

Cæsarei responsum ad Regiorum propositionem exhibere detrectant. §. 82. Cæsarei jam Julio mense jactaverant; responsum suum ad Regiorum propositionem in promtu esse, nec aliud expectare, quam ut Ordinibus super modo consultandi conveniat. Ea res in Septembrem usque extrahebatur, cum novum litigium super exclusione quatuor dictorum Ordinum oritur. 10. Sept. Nam cum Ordinum Legati Osnabrugæ apud Cæsareos instarent, ut si responsum solenniter exhibere dubitarent, id certis à se deputatis citra pompam traderent: illi reponebant; jussos se responsum omnibus Ordinibus exhibere, sed non prius, quam quatuor illis consessu exclusis. De cætero ferebant; responsum suum Regiorum ac Ordinum spem superaturum, plerisqué quæ isti postularant concessis. Isthæc tanta cupidine videndi Ordines inflammaverant, ut plerosque oblivio subiret eos, quos Cæsarei Senatu excludere moliebantur, tuendi. Qui & per emissarios suos Ordinum animos labefactatum ibant, & velut rem in longum extrahenda in securitatem dabant. 13. Sept. Sed mox Witgensteinius Oxenstiernæ velut secreto indicium faciebat, Cæsareos constituisse tertio abhinc die responsum Ordinibus solenniter tradere; ita tamen ut si quatuor isti in Curia simul compareant, ipsi potius re infecta domum discessuri sint. Id quippe sibi à Cæsare diserte in mandatis datum. 1645. Suecus hanc à se exclusionem probari posse negabat, velut decreto Ordinum adversam; præsertim cum isti mascule pro communi causa hactenus locuti sint. *Quatuor Ordines solenni actu excluduntur invitis Suecis.* Cum tamen Lunebargicum & Meclenburgicum ad se arcesseret, nonnihil mutatos illos deprehendebat, differentes; Cæsareis istorum exclusionem, Regiis & Ordinibus diversum urgentibus, culpam morarum his impactum iri. Igitur cum hic actus istis tantum præjudicii adferre non possit, si ad eundem non invitentur, satius esse iisdem persuaderi, ut ultro abesse velint, quo tandem aliquando Cæsareorum responso Ordines potiantur. Et San-Romanus, qui raptim Monasterium excurrerat explorandæ Gallorum sententiæ, referebat; junctis viribus contendendum esse, ne quatuor isti consultationibus excludantur, modo ipsi in eo proposito firmi persistant. Enimvero Magdeburgicus jam Ordinum persuasionibus, & Cęsareorum minis cesserat. Durlacenus aberat. Sarępontanus id fraudi sibi esse negebat, quod pridie Comitum Wetteravicorum nomine duo ablegati adpulissent, quorum classe ipse quoque censeatur. Solus Cassellanus inter sacrum saxumqué stabat, inde urgentibus Principis suæ jussis, & animos addente Regiorum patrocinio; hinc subeunte metu, ne in curiam perrumpenti contumelia inferatur; aut ne obtestationibus universorum Ordinum cedendum sit; cum nunc velut non vocatus istum actum se inscio susceptum simulare possit, velitqué. 15. Sept. Nec eo minus, cum jam in Curiam coirent Ordinum Legati, Oxenstierna misso Mylonio testabatur; se Gallosquè paratos esse omni opera pro istorum admissione conniti. Quod si ipsi jura sua imminus insuper habeant, & exinde causa communis detrimenti quid capiat, Regios excusatos haberi velle. Huic Ordines per Lœwium, Saxo-Altenburgicum, Wetteravicum, & Argentoratensem respondent; Monitum ipsius magni esse ponderis: sed angustiam temporis deliberandi moras excludere, Cæsareis mox Curiam ingressuris. Hinc Cæsarem Imperii caput, inde Sueciam Evangelicorum patronam urgere; utriusque offensa ut declinetur magnam solicitudinem esse. Magdeburgicum, & Sarępontanum jam ultro cessisse, Durlacenum abesse: solum Cassellanum reluctari, sed qui paulum connivendo magnam paci remoram amovere queat. Ita quidem de se meritam Sueciam, ut si Legatus usque velit, non repugnaturi sint actum hunc plane omitti. Si tamen id concedatur, quod vehementer rogent, omnium nomine se polliceri, hoc Cæsareorum responso obtento ad alias consultationes se non descensuros, nisi quatuor illis in Senatum desuo receptis. Oxenstierna contra ostendere, arte Cęsareorum effectum, ut Regiis, ac Ordinum Legatis spatium non sit relictum hanc rem mature expendendi. Nec aliam ob causam illos solenni conventu responsum exhibere voluisse, quam ut publica contumelia afficere possent Regum socios, & qui operam simul contulerint, ut ipsorum immoderata, Legibusquè Imperii adversa consilia judicio Ordinum subjicerentur. Exclusos ut juri suo insistant sit causę habere. Se quoque rem hanc mali exempli censere, & quantum in se sit illi impediendo incumbere paratum. Si tamen hisce posthabitis Cæsareum responsum utique exhiberi velint, ipsorum se arbitrio relinquere, modo de-

in-

1645. inceps erga exclusos sic, ut promiserint, se gerant. Ita tandem Cæsarei per selectos Ordinum in curiam deducti, cum literas fiduciarias ad universos Ordines exhibuissent, eosdem monent, negotium pacis inter se fideliter expendant, & quid sibi de Regiorum propositione videatur quamprimum exponant. In hae quædam Cæsarem, universumque Imperium spectare, quæ nullibi melius quam in Comitiis disceptari possint: quædam ad Cæsarem & Electorale Collegium, reliqua ad Cæsarem, Domumque Austriacam pertinere. Circa singula horum facile inventum iri, quid seponendum, quidvè concedendum sit. Scriptum inde obsignatum Moguntino traditum, Legatique eadem qua venerant pompa domum deducti, Monasterii quoque Cæsarei, non sentientibus Gallis Hassoque, Ordinibus subito convocatis responsum suum exhibuere. Quæ præteritio, ne Principibus suis fraudi esset, Magdeburgici, Cassellanique protestationem mox interposuere. Id responsum verbis conceptis huc adponere placet.

Cæsareorum responsum Ordinibus traditur. 25. Sept.

27. Sept.

Ejus responsi formula.

§ 83. *Qua intentione vel studio Corona Sueciæ arma in Imperium intulerit, Plenipotentiarii Cæsarei supervacuum existimant inquirere, cum de Sacræ Cæsareæ Majestatis ejusque Patris pientissime defuncti innocentia toti Christiano Orbi satis constet, neque hic conventus ad disceptandum de justitia belli, sed ad ejusdem compositionem amicabilem sit institutus; nec per dictam S. C. Majestatem unquam steterit, quo minus illud citius componeretur, prout Ipsa, & parens ejus Augustissimus, innata ipsis mansuetudine inducti, semper maluerunt bella mediis pacatis, quam armatis finire. Non vident etiam Plenipotentiarii Cæsarei, quam Corona Sueciæ ex eo querendi causam habeat, quod non in omnes pro ejusdem fœderatis petitos salvos conductus S. C. Majestas quantocyus consenserit, minus autem quod concessos pro statibus Imperii non ad alios, quam immediate eidem subjectos extendi voluerit. Nam ut taceatur, quod in hos tractatus à principio non aliter, quam ut inter solas partes principales ageretur, absque mentione tot fœderatorum convenerit, & eventus doceat, concessionem tam profusam salvorum conductuum huic rei promovendæ minime profuisse, nec prodesse: sane ex litera conventionis præliminaris & ipsorum salvorum conductuum, prout asseritur, haud ostendi potest, eos etiam pro iis datos esse, qui non sunt status, adeoque contra eorundem expressissima verba aliter exponi. Prostant publice confessiones utriusque partis ab anno 1643 usque ad finem fere 1644. tractatum præliminarem undequaque tunc impletum esse, factamque hinc inde omnium salvorum conductuum, cæterorumque Instrumentorum commutationem, nihilque aliud quam congressum utriusque partis Legatorum ad tractandum principale negotium superesse. Quæ cum ita se habeant, Legati Cæsarei salvos conductus pro mediatis concedere non tenentur. Quod si vero Domini Legati Regiæ Coronæ Sueciæ certum aliquem & tolerabilem numerum, pro quibus tales desiderent, semel pro semper ediderint, resque cum Dominis Electoribus, Principibus ac Statibus Imperii communicata, id citra præjudicium S.C.Majestatis & aliorum omnium fieri posse, & ad promovendum negotium pacis pertinere visum fuerit, ad contestandam tanto magis S. Cæsareæ Majestatis propensissimam in promotionem tractatuum voluntatem Plenipotentiarii Cæsarei etiam in hoc nihil in se desiderari passuri sunt; ita tamen ut interim in tractatione Pacis procedatur, neve ex eo mora ulla novâ tractatui injiciatur, & reservata sibi etiam super articulis à Dominis Legatis Suecicis propositis, (tametsi illi tractatui Schanbeckeano admodum sint difformes,) simili addendi, minuendi & explicandi se ulterius potestate, factaque prius* 1645. *Electorum, Principum, aliorumque Statuum Imperii præsentibus Legatis communicatione, placet, ut tractatus hic inchoetur & concludatur.*

In Nomine Sacrosanctæ & Individuæ Trinitatis.

I. Placet, ut bellum quod inter S. Cæsaream Majestatem & S. Romanum Imperium, ejusdemque Electores, Principes, ac Status, Regem Hispaniarum Catholicum & Domum Austriacam, omnes ipsorum fœderatos & adhærentes ex una, & Reges Regnaque Sueciæ & Franciæ, omnes ipsorum fœderatos & adhærentes ex altera partibus ab anno 1630. huc usque sit acriter gestum est, cum omnibus priorum dissidiorum reliquiis vigore præsentis Transactionis ita componatur ac sopiatur, ut nec ejus, nec ullius alterius rei causa vel prætextu ex hoc bello alter alteri posthac quidquam hostilitatis aut inimicitiæ, molestiæ vel impedimenti, quoad personas, statum aut securitatem, per se vel per alios, clam aut palam, directe vel indirecte, specie juris aut via facti in Imperio aut usquam extra illud (non obstantibus ullis prioribus actis in contrarium facientibus,) inferat aut inferri patiatur, sed omnes & singula hinc inde hactenus occasione hujus belli verbis, scriptis, aut factis injuria illata absque omni personarum rerumve respectu ita penitus aboleantur, ut quicquid eo nomine alter adversus alterum prætendere potuisset, perpetua sit oblivione sepultum. II. Vicissim pax Christiana, universalis, perpetua inter dictam S. C. Majestatem & S. Rom. Imperium, omnesque ejusdem Electores, Principes, ac Status, Regem Hispaniarum Catholicum & Domum Austriacam, omnes ipsius fœderatos & adhærentes, & Reges, Regnaque Sueciæ & Franciæ, omnes ipsorum fœderatos & adhærentes, eorumque respective successores & hæredes ita mutuo renovetur & stabiliatur, adeoque sincere serioque in posterum servetur & colatur, ut omni ex parte & cum universo Rom. Imperio amicitia firma, fida vicinitas, & secura studiorum pacis cultura revirescant & reflorescant. III. Juxta universalem, illimitatam, & in Comitiis Ratisponensibus 1641. conclusam & publicatam Amnestiam universi & singuli status tam immediate quam mediate Imperio subjecti, qui cum Regibus & Regnis Sueciæ Galliæque quacunque necessitudine etiamnum juncti Principes, Comites, Barones, Civitates, liberaque Imperii Nobilitas tam quoad ditiones & bona, quam quoad dignitates, libertates & jura restituantur plenarie in eum statum in sacris & profanis, in quo ante hoc bellum inter Imperium Romanum & Coronam Sueciæ exortum floruere. Non obstantibus sed annullatis quibuscunque interim per proscriptiones, confiscationes, res judicatas, generales aut particulares transactiones, aliove quocunque modo factis in contrarium mutationibus, præterquam de quibus proximo recessu Imperii A. 1641. Ratispona aliter statutum fuit, & cassata suspensione effectus Amnestia ibidem sancita. IV. Restituendorum in sua quisque status juriumque possessione ita firmetur ac stabiliatur, ut nullius in posterum facto inde dejici possit vel debeat. Quod si vero quem jure convenire vel experiri necesse fuerit, ejusmodi ineatur justitiæ ratio per omnia, ut ea in posterum absque omni personarum rerumvè respectu unicuique juxta fundamentales Imperii leges & constitutiones, præcipue pacem Religionis æquabiliter administretur. Quantum vero ad illos, qui se Reformatos vocant attinet S. Cæsarea Majestas non adversatur, quo minus illius & hujus pacis beneficio, si ipsi velint & quieto vivant, uti frui possint. V. VI. VII. Quicquid in his articulis continetur, jura S. Cæsareæ Majestatis & Statuum Imperii inter se, adeoque leges fundamentales & statum

1645. ipsum Imperii concernit. Quarum rerum causa vel ratione Imperatori cum Coronis exteris neque communio aliqua est, neque bellum susceptum vel gestum hactenus fuit. Quod si super iisdem Majestati Sacræ cum quibusdam Statibus Imperii dissensionis vel dissidii aliquid intercesserit, id jam pridem penitus compositum sublatumque est. Non superest ex illis præter unam Landgraviam Hassiæ, quæ hodie quavis de causa in armis contra Majestatem Suam stet. Quæ tamen Landgravia non aliam ob rem hactenus in armis perseverat, quam quod sibi a fœdere Suecico recedere, donec pax cum Coronis coaluerit, non esse integrum dicat. Atque ideirco non vident Plenipotentiarii Cæsarei, quo titulo vel fundamento Corona Sueciæ quoad hæc a Majestate Sua aliquid prætendat. Sunt in manibus constitutiones Imperiales, ipsaque Aurea Bulla, ex quibus, quod cuique juris competat, quidque in electione Regis Romanorum in Imperatorem promovendi, aliisque publicis deliberationibus ac negotiis observandum sit, clare constat. His Majestas Sua firmiter insistit, neque contra eorundem præscripta quemcunque Electorum, Principum vel Statuum gravare, sed potius juxta easdem omnes & singulos protegere & manutenere intendit. Quod si durantibus his tam difficilibus variisque ac diuturnis belli motibus contra vel præter earundem placita quippiam contigerit, id magis ipsiusmet belli & temporum injuriæ ac calamitatibus (a quibus credibile ne Coronæ quidem Sueciæ aut Galliæ Status ac subditos per omnia exemptos immunesque fuisse,) quam intentioni Majestatis S. Imperialis est adscribendum: quarum rerum querelæ simul cum pace ipsa restaurata cessaturæ sunt. Si circa ipsas Constitutiones & leges Imperii mutandum, emendandum, interpretandum, declarandumve aliquid fuerit, id cum ex earundem Constitutionum tenore, tum ex prætensione Dominorum Plenipotentiariorum Suecicorum his ipsis articulis comprehensa non alio, quam ad plena Comitia Imperialia pertinet. Et potest quidem hoc responsum solidissimis rationibus nixum sufficere ad repellendam circa hanc materiam omnem ulteriorem instantiam Dominorum Plenipotentiariorum Sueciæ. Ne quis tamen existimet Majestati Cæsareæ grave esse assentiri iis, quæ legibus Imperialibus sunt consentanea, V. Declarant Plenipotentiarii Cæsarei ad quintum Articulum, placere, si novæ in Imperio Leges ferendæ, veteresque interpretandæ fuerint, si bellum bellicivé apparatus, si pax aut fœdera facienda, si publica Ordinibus tributa imponenda, nihil horum aut quidquam simile posthac unquam fiat vel admittatur, nisi cum Comitiali liberoque omnium Imperii Ordinum suffragio & consensu: salvis tamen iis quæ ad Imperatorem & Collegium Electorale solum pertinent, & salvis eorundem juribus & præeminentiis, omniaque intelligenda juxta morem ab antiquo in Imperio receptum. Reliqua, quæ sunt in propositione hunc Articulo adjuncta, de non eligendo Rege Romanorum nisi vacante Imperio, magis adversantur juribus Imperii & libertati Electorum, nec non Aureæ Bullæ, & Capitulationibus Cæsareis, quam quod eisdem sint consentanea: prout hoc procul dubio ipsimet Electores, pro ea qua pollent in hoc autoritate cum opus fuerit, melius declarabunt. Quod si etiam aliquis Status dignitate bonisque exuendus videatur, contra illum aliter non est procedendum, quam secundum Imperii Constitutiones & Capitulationes Cæsareas. VI. Placet, ut sicut dictis Statibus cætera omnia Ipsis de jure competentia Regalia perpetuo illibata maneant; ita jus faciendi cum exteris fœdera pro sua cujusque conservatione & securitate singulis perpetuo liberum sit, modo tamen ea fœdera non sint contra Imperatorem & Imperium, & Pacem ejusdem publicam, sitque salvo per omnia juramento, quo quis Imperatori & Imperio obstrictus est. VII. Placet ut quæcunque hactenus inter Catholicos & Augustanæ Confessioni addictos & Protestantes de 1645 Pace Religionis & bonis Ecclesiasticis mota sunt controversia, ea communibus utriusque partis consiliis operaque simul cum hoc tractatu absque ulteriori ad alios conventus si Electoribus, Principibus, & Statibus ita visum fuerit, dilatione, amicis, æquis & Christianis modis ita penitus solideque componantur, ut non duntaxat de vero certoque intellectu dictæ Pacis religiosæ nullum amplius supersit dubium, sed & cætera Ecclesiastica & Politica gravamina, quæ dictos Proceres & Status tamdiu ab invicem distraxerunt, funditus extirpentur, nullo bellorum semine relicto, quinimo, si quæ in posterum de ejusmodi rebus dubia inter eos oriantur; ea quoque ut omnis evitetur occasio turbarum, ex æquo bonoque communi expediantur. VIII. Placet, ut juxta supra dictum articulum tertium jamque promulgatam Amnestiam, omnes & singuli tam bellici officiales militesque, quam consiliarii & ministri togati civiles & Ecclesiastici, quocunque nomine aut conditione censentur, qui uni alterivé parti, earumque fœderatis & adhærentibus, toga vel sago militaverunt a summo ad infimum, ab infimo ad summum, absque ullo discrimine vel exceptione cum uxoribus, liberis, hæredibus, successoribus & servitoribus quo ad personas & bona in eum vita, fama, honoris, conscientiæ, libertatis, jurium & privilegiorum statum, quo ante dictos motus gavisi sunt, aut jure gaudere potuerint, utrinque restituantur, nec eorum personis aut bonis hujus militiæ causa creetur ullum præjudicium, ullavé actio vel accusatio intentetur; multo minus ulla pœna, damnumve sub quocunque prætextu irrogetur. IX. Placet, ut omnes & singuli utriusque partis captivi, citra discrimen sagi vel togæ intra mensem à dato absque lytro libere dimittantur. Quod si quis ante hos tractatus sub lytri sponsione dimissus fuerit, is lytro nondum soluto id solvere adhuc teneatur. Qui vero post initos hosce tractatus lytrum quidem promisit, nondum tamen dimissus est, is vigore paragraphi primi absque lytro dimittatur. Sive autem lytrum promissum fuerit, sive non, omnes indistincte captivi custodiæ sumtus solvere teneantur. Cæterum non agnoscunt Legati Cæsarei alium Regem Portugalliæ, quam Regem Catholicum: ad quem negotium de liberando Eduardo Bragantino remittunt. X. XI. XII. Plenipotentiarii Cæsarei respondent, S. C. Majestatem Regibus Regnisque ad ullam satisfactionem non teneri; quin potius eam a Regina Regnoque Sueciæ justam postulandi causam habere, prout illam Sua Majestas in eventum, quo præter opinionem hic tractatus pacis non perficiatur, expresso reservat. Ac tametsi quidem à tractatu Schœnbeckiano quoad hunc punctum recedendi causam habeant sufficientem, eo quod Regina Regnumque Sueciæ, id quod illi tunc temporis ex mero pacis studio oblatum fuit, non acceptaverit, imo deinceps bello contra Majestatem suam, & S. Rom. Imperium, Regnaque & provincias hæreditarias continuato, iisdem qua ferro, qua flamma majorem vastitatem intulerit, majoribusque damnis & expensis causam dederit: si tamen Electoribus, Principibus & Statibus Imperii, quorum maxime interest, dicto tractatui Schœnbeckiano in hoc quoque puncto placeat inhærere, Plenipotentiarii Cæsarei nihil refragaturi sunt. Cum Landgravia Hassiæ in certas conditiones pridem conventum est, has adhuc Sacra Majestas ratas habet. Princeps Transsylvaniæ non pertinet ad Status Imperii Sueciæ confœderatos & adhærentes per Germaniam. XIII. Placet ut pace hac conclusa & publicata loca ab utraque parte occupata cum tormentis bellicis & eorum annexis, aliisque ibidem repertis mobilibus suis prioribus legitimis dominis intra terminum duorum mensium a publicatione pacis reddantur. Reddita vero sive maritima

& li-

1645. *& limitanea, sive mediterranea fuerint ab ulterioribus omnibus occasione hujus belli introductis præsidiis utriusque partis perpetuo posthac sint libera. XIV. Placet denique ut omnium belligerantium partium in Imperio militia totaliter exautoretur, retentis ex iis quos volent, & in suos status traducto eo tantum numero, quem quaque pars pro securitate sua necessarium judicaverit. XV. Placet, ut quæ ante hoc bellum inter omnes partes viguere commercia, cum omnibus inde dependentibus inviolato pristinæ libertatis cursu terra marique modis omnibus asserantur, remotis quæ interim irrepserant impedimentis. Et cum Domini Plenipotentiarii Suecici ulteriorem sibi de hoc expositionem reservent, Plenipotentiarii Cæsarei eam fieri desiderant, declaraturi se tum super eadem, prout res & ratio requiret. XVI. Placet, ut in hac pacificatione ex parte Regum Regnorumque Sueciæ & Galliæ comprehendantur, qui voluerint, Reges & Principes ante conclusionem Tractatus nominandi; sicut vicissim ex parte Majestatis Cæsareæ comprehendantur, qui voluerint, ab eodem nominandi. XVII. Respondent Plenipotentiarii Cæsarei, quod si post pacem hanc initam contigerit ulli partium vel fœderatorum & adhærentium, ea, quæ in supradictis Articulis promissa sunt, non servari, nec ea intra spatium jam conveniendum possint amicabiliter componi, vel juris disceptatione terminari, (quæ tamen via, ne statim ad arma concurratur, sed Christiano sanguini parcatur, ante omnia tentari, & de modo ejus jam tractari & concludi debet,) teneantur tam una quam altera pars, atque utriusque partis fœderati & adhærentes, junctis cum parte læsa consiliis viribusque, arma sumere sine mora aut tergiversatione ad repellendam injuriam, statim atque post dictum spatium conventum, & rem non transactam vel decisam fuerint ab injuriam passo admoniti. XVIII. In horum omnium & singulorum fidem majusque robur instrumenta pacis manibus & sigillis utriusque partis Legatorum firmata statim hic mutuo extradantur, atque ex illo momento pax firma & rata sit, & arma cessent; atque interim ad hunc finem eo citius assequendum, parcendumque sanguini Christiano, de brevi & æquo armistitio conveniatur: ita tamen, ut in tractatione ipsius pacis simul procedatur, nevé ex eo mora ulla pacis tractatui injiciatur. Eorum vero confirmationes tam ab Imperatore ac Imperii Statibus, quam Regibus Regnisque Sueciæ ac Galliæ, eorundemque Ordinibus & Statibus, ut moris est, juxta formulas concipiendas signata intra duos Menses à dato hujus commutentur. Has denique commutatas publicatio & executio Pacis excipiat & sequatur. His ita declaratis si Corona Sueciæ adquieverit, & ea quæ illi incumbunt, debito præstiterit, non dubitant Plenipotentiarii Cæsarei, quin pax utrique parti honorifica, firma, & perpetua coalitura sit, & omnia ea commoda exinde proventura, quæ Domini Legati Suecici Imperatori & Imperio totique Orbi Christiano augurantur.*

J. Maxim. Comes de Lamberg. Jo. Crane.

Responsum ad Gallorum propositionem.

§. 84. In eundem sensum, & iisdem fere verbis Monasterii ad Gallorum propositionem respondebatur, nisi quod de restituendo Lotharingiæ Duce additum erat. „*Et quia ad diuturnitatem „hujus pacis conciliandam Galli postulaverant, ne Cæsarei „deinceps se controversiis inter Galliam & Hispaniam „immiscerent, Cæsarei reponebant; in id postulatum „consentire neque supremam Cæsaris inter Christiani or„bis Reges & Principes dignitatem, ac universalis Ec„clesiæ Advocati munus, neque debita vasallo protectio„nis obligationem, neque propinqui sanguinis ac naturæ „jura, nec gratitudinis rationem ob tot tamqué illustria „Imperatori ac Imperio; totiqué orbi Christiano in di„versis occasionibus præstita grauia officia permittere.* 1645. „*Quod si tamen utique bellis inter Galliam & Hispani„am se ingerere non debeat Cæsar, Gallos vicissim Sue„cis, si quid belli ipsis cum Cæsare oriatur, nullo modo „auxilia ferre debere; & nihilominus salva semper per„sistere jura Imperatori, Ordinibusqué ac Regi Catholi„co ex Imperii legibus & constitutionibus, ac præcipue „ex transactione Burgundica Anno 1548. ab Imperio „confirmata competentibus.*

Judicium de hoc responso.

§. 85. Isthoc ex responso Sueci atque Evangelici haut adeo ingens in Cæsare pacis desiderium colligere poterant, cum ad ea, quæ ab isto concedi videbantur, jam antea vi juratæ suæ capitulationis teneretur; reliqua insidiosis conditionibus circumscriberentur. Id præcipue placebat, quod Cæsar amicos tractatus super controversiis circa pacem religiosam, & bona sacra agitatis annueret. Id quod tamen Gallis magnopere displicuisse ferebatur: qui apud mediatores questi fuerant, ea de re in Suecico responso, non suo, mentio- 11. Sept. nem factam: quibus hi reposuerant; Suecos solos eam rem tetigisse. Unde Galli jactabant: id caput data opera à se præteritum, & sibi animum fuisse, isti ad extremum obniti, imo Galliam potius cum Hispania, Austria, ac Catholicis in Imperio adversus hæreticos consilia operamque sociaturam istorum instituto impediendo. Nunc satis adparere Cæsari non tam sacra curæ esse, quam ut hac concessione Protestantium favorem aucupetur. Quæ à Mediatoribus relata Cæsarei statim actis suis inseruerant. Etsi Galli post pleraque ista inficiabantur; tantum se mediatoribus rationes omissi ejus capitis exposuisse, quod in fraudem Catholicæ religionis facere quid sibi nefas foret. Nec eo minus operam daturos, ut inter Ordines conveniat.

Super Cæsareorum responso Regiis tradendo dubium.

§. 86. Post exhibitam Cæsareorum declarationem quæstio apud Ordines oriebatur; num utique necessarium foret hos super ea sententiam prius dicere; quam Regiis eadem tradatur? Monasterii plerisque videbatur, eo fine sibi eam exhibitam, ut, quid de illa censerent, Cæsareis exponerent. Unde præposterum fore post traditum id responsum Mediatoribus, inde Regiis, demum idem deliberationi subjicere. Contra ad maturandos tractatus facturum erat, responsum Regiis ocyus communicari, quo spatium foret idem expendendi, ac ad superiores suos referendi; ut tamen nondum id pro re conclusa habeatur, sed ut Ordinum prius sententiæ audiantur, iisdemque jus suffragii salvum sit. Ita decretum fiebat, Cæsareorum arbitrio relinquendum, num Mediatoribus declarationem suam communicare velint: addito tamen, imperfectum adhuc id opus, super quo deliberationi prius subjiciendo Ordines mentem suam Cæsareis exponere velint. Osnabrugenses quoque satis perspiciebant, solis suis consultationibus parum ad summam rei profici, quæ magnam partem ex Regiorum arbitrio dependeat. Unde placebat Cæsareos monere, responsum id Regiis communicarent; simul hisce ut id acceptent persuadere. Quo facto monita sua hisce communicaturi erant, ut illa replicæ insertant, ipsiquè adeo emolumenta sua Regiis patrocinantibus evincere possint. Regii quanquam ideo Ordines ad tractatus invitati essent, ne à Cæsare quid absque illorum consilio & consensu susciperetur, ac re inter Cæsareos Ordinesque hærente invidia moræ in istos redundatura esset: satius tamen videbatur Ordines internuntiorum vices obire, ac post replicam Regiorum redigendis in

1645. concordiam partium sententiis operam navare. Nam si ab Ordinibus prius omnia discutienda forent, multum temporis frustra terebatur, ac metus erat, ne Cæsarei Ordines Regiis divulsos suis plane partibus adjungerent: qui & facile à Cæsareis seduci poterant, ne à Regiis causa ipsorum ageretur; id quod ante acceptum Cæsareorum responsum hi commode facere non poterant. Denique satisfactionem eo facilius Ordinum opera obtentum iri, si animadvertant, ipsorum commoda Regiis cordi esse.

Controversia super quatuor exclusis continuatur.

§. 87. Quatuor illos, quos Principum senatu tantisper, dum Cæsareorum responsum traditur, exclusos diximus, Osnabrugenses utique admittendos decreverant. Quo nomine & Monasteriensibus per literas exposuerunt, quæ circa exhibitionem responsi contigissent, ut ipsi fidem suam Suecis obstringere necessum habuerint, neminem Ordinum deliberationibus adfuturum, nisi quatuor illis vocatis. Adversus Magdeburgicum nihil rationis superesse; qui & declaraverit, quæ hoc tractatu ad formulam Comitiorum haut adstricto fierent, deinceps à se in exemplum non alleganda. Cæteros utique audiendos esse, quos satius sit sententiam inter alios Ordines amice, quam exterorum Regum favore sublevatos, infensis animis expromere. Petere igitur, ne ipsi in re manifesta scrupulos moveant, Cæsaresque persuadeant, ne hanc ob causam paci mora injiciatur. Hisce Monasterienses acerbas literas reponebant, quas etsi major pars omitti, aut saltim mitigari censerent, Austriaci tamen inscio Senatu

24. Sept. illas transmisere. Addebatur exprobratio; ejusmodi obligationem, quæ universos Ordines, ipsumque Cæsarem spectet, inducere penes ipsos non fuisse, & ut ejusmodi illicitis deinceps abstineant. Quia autem Monasterienses literis suis quædam inseruerant, quæ altius penetrare videbantur, Osnabrugenses misso Monasterium Georgio Achatio Hehero Vinariensi, & Gloxino Lu-

30. Sept. becensi istis expresse contradicunt, reservatis sibi quæ opus foret. Sed ab his, quæ postremis literis significassent, nullo se modo recessuros. Circa Magdeburgicum, plerisque videbatur, si iste in extraordinario hoc negotio sedem in secularium scamno capere velit, Catholicos Monasterii minus repugnaturos, qui alias conscientiæ id fore adversari jactent. Qui & ab hoc temperamento, quod citra fraudem ipsius causæ fiat, se non alienum esse testabatur. Sed cum Catholici metuerent, ne Magdeburgici exemplo alii Evangelici Præsulatuum possessores paria postularent, ac jam Meclenburgicus velut Suerinensis, & Raceburgensis præsulatus possessor, ne sibi præjudicium fieret, moneret; Magdeburgicus tamen peculiari jure niti videbatur, velut Primas Germaniæ, & qui senatu exclusus locum sententiæ non inveniebat. Cum reliquis Evangelicis Episcopatuum possessoribus aliorum Principatuum nomine citra controversiam Senatus pateret. Unde decernebatur, Magdeburgici admissioni utique insistendum. Meclenburgico autem, cæterisque persuadendum, ea prætensione tantisper desisterent; deque hoc spem Catholicis Monasterii faciendam.

De Magdeburgico in scamno secularium recipiendo.

Mediatores distinctius super satisfactione proponi volunt.

§. 88. Ast Mediatores Monasterii Gallos urgebant, ut maturando negotio super satisfactione distinctius mentem suam exponerent, fœderatisque idem persuaderent. Promtos se heic ostendebant Galli, apud Suecos jactantes; totam se Alsatiam cum Philipsburgo postulaturos; nec dubitare, quin de Benfelda Sueci gratificaturi ipsis sint. Sueci contra prematurum censebant de satisfactione movere. Unde & à Brandeburgicis oblatos super Pomerania tractatus variis prætextibus eludebant; ipsis tamen instantibus mandata è Suecia petituros se pollicebantur. Palatinis ablegatis de Gallorum in ipsos studio scrupulum injecerant continua horum cum Bavaris commercia. Unde cum illi apud hos quæ in rem essent monere non omitterent, Galli non sine exsecrationibus testabantur; nil sibi tractatuum cum Bavaris in fraudem Domus Palatinæ agitari. Galliam circa integram Palatinarum terrarum restitutionem ne latum quidem pedem cessuram. Id justitiam ejus causæ requirere, ac ipsius Galliæ securitatem. Sed quando de Electorali dignitate mentio fiebat, contractis humeris innuebant, maximam circa hanc difficultatem fore. Circa quam cum ita ingenue mentem suam panderent, Palatini in reliquis quoque verba destinatis respondere sibi persuadebant.

Galli Palatinis spem faciunt.

Venetus denuo Osnabrugæ mediationem offert.

§. 89. Osnabrugæ cum post amotum Danum Electorales instinctu Cæsaris frustra mediationem captassent, repugnantibus tam Suecis, quam Ordinibus; Contarenus denuo Reip. suæ operam obtulit, velut quam Cæsarei acceptassent, ac Regina Sueciæ olim admisisset. Sed quia Legatus ei muneri obeundo præsto non sit, nosse cupiebat, num placeat, si quis Residentis dignatione id operæ ibi susceperit? Cui responsum; non displicere Reip. Venetæ mediationem: sed ut isti muneri exercendo minore vir dignatione, quam ipse Monasterii foret, adhibeatur, id haut congruum, nec Sueciæ acceptum fore. Etsi tam de Contareno, quam Chisio Galli quererentur, velut nimium in Hispani partes pronis.

Quæstio de Civitatum Imperialium voto decisivo.

§. 90. Movebatur quoque tunc Civitatibus Imperialibus per Cæsareos controversia super ipsarum suffragio, quod illi consultationis aut consilii, non decisionis vim habere contendebant. Contra David Gloxinus peculiari scripto ostendebat, Civitates jus ferendi suffragii pari cum cæteris Ordinibus efficacia habere; eadem formula ad Comitia vocari, in subscriptione eodem modo cum aliis ipsarum mentionem fieri. Et quanquam conspirantibus duabus superioribus Curiis unicum ipsorum suffragium numero vincatur; tamen ubi illæ inter se dissenserint, eam Curiam vincere, cui civitatum suffragium accedat. In quam rem è nuperis Ratisbonæ Comitus exempla adducebantur. Osnabrugæ quoque in Senatu Principum quæstio surgebat super occupatis per Suecos Provinciis, Pomeraniæ Ducatu, Præsulatibus Bremensi, Verdensi, Mindensi, Osnabrugensi, & Halberstadiensi, quis eorum nomine suffragium ferre debeat? Nam istarum nomine Regina Ordinibus se Imperii inserere nondum poterat. Ut Ordines provinciales aut Canonicorum Collegia eas vices subirent, haut satis è dignitate, nec sine præjudicio erat, velut Regina de jure belli quid remisisset. Et quanquam Sede vacante Capitula Episcoporum vices suppleant; tamen nunc vacantiam non esse, cum Regina bellica ex occupatione potius jus, quam Episcopi ex electione, obtendat. Sed nec reliqui Ordines *Mediatos* istos in Senatum admissuri erant. Igitur placebat dissimulandum esse, istorum præsulatuum nomine suffragium ferri ab illis, qui alias eosdem sibi vindicatum irent, & ab adversa parte pro legitimis dominis agnoscerentur.

De suffragio Provinciarum per Suecos possessarum.

De Excellentia

§. 91. Cum ob titulum *Excellentiæ*, quem Ele-

cto-

1645.

Legatorum Electoralium.

ctorales à reliquorum Ordinum Legatis exigebant, congressus inter ipsos impedirentur; Principales decreverant hactenus Electoralibus indulgere, ut velut ultro, ac citra superiorum mandata in hoc duotaxat tractatu capitibus legationum Electoralium eum titulum deferrent, salvo tamen jore suorum Principum, & ne ista res ad alios actus porrigeretur. Enimvero uti creditum fuerat, à Cæsareis & controversiam super modo consultandi, & hancce super titulis injectam committendis inter se Ordinibus: ita eodem spectare censebatur, quod ounc Cęsarei istis ad se evocatis pro imperio injungerent, eo titulo Electores dignari, qui à se iisdem haut denegetur. Unde Principales, omisso quod ceperant consilio, ne superioribus suis præjudium crearent, ad hosce rem istam referre cogebantur. Sueci à toto Electorali Collegio missos pari cum Regiis honore affecerant, Cæsareis exemplo præeuntibus. Etsi is honor primariis duntaxat Legatis, qui & alias illustri erant loco nati deferretur, uti è Moguntinis erat Cratzius Comes, & Brœmserus Baro, è Brandeburgicis Witgensteinius Comes, Baroque Lœwius. Jureconsulti autem Krebsius, Fritzius, Wesenbecius, Fromholtus in incessu, ac sessione inferiorem locum capiebant, oullo alio quam *Dnn. Ablegatorum* titulo. Sed nunc quid agendum foret, si eum hoorem singuli deposcerent, non parum dubitabant. Ac præter alia metuebant, ne Principum, Civitatumque Legatos offenderent, qui hactenus manibus pedibusque obnixi erant, ne Electorale fastigium ipsis prægrave fieret; Electorales autem delato isto honore parum sibi obstringerent, velut eundem Cęsari debituros. Contra Galli, etsi Principalium rationes probarent, jam Bavaricum eo honore mactare cœperant, quem nuoc retractare difficile erat; simul ferebant, ex aula sibi injunctum, capita præsertim Electoralium Legationum hoc titulo salotare. Unde judicabant, circa finem tractatuum alium titulum pro Regiis Legatis comminiscendum quo a reliquis dispari dignatione, sed qui parem honorem affectarent, distinguerentur. Quo fine quidam vocabulum *Sublimitatis* pro Legatis Regus proponebant. Nam *Excellentiam* etiam Scholæ contagio videri obsolescere.

Cæsarei secretos cum Suecis tractatus captant.

§. 92. Inter publicos pacis tractatus Cæsarei haut omittebant secretos cum Suecis tentare opera Didaci Savedræ Legati Hispanici. Is, contracta Monasterii cum Rosenhahnio familiaritate, prolixum sermonem ingressus, ante omnia demonstrare conabatur, Gallos a pace abhorrere, ac Suecos ab iis intra semestre decipiendos. Jam antiquitus exiguam fœderum curam Gallis fuisse, ac non ita pridem hos cum Venetis, Sabaudo, & Parmensi adversus Genuam, & Hispanicam in Italia factionem societatem iniisse; mox tamen istis insciis clam tractatu cum Hispanis concluso socios destituisse. Nec minus nunc Gallos cum Suecicis Legatis fraudulenter agere, ac secretos tractatus machinari; scriptum proferens, quo propositæ a Gallis pacis conditiones continebantur. Super his quotidie cum Electoralibus negotiari clam ipsis Cæsareis. Nec dubium sibi Electores amore pacis fraudibus se præbituros, Ecclesiasticos cumprimis, qui vix unde victitent habeant, & quorum parum intersit, sub Cæsaris, an Galli patrocinio degant. Promisisse Gallos Bavaro, dignitatem Electoralem ipsi ac terras Palatinas salvas fore: Moguntino, ac Trevirensi, ac Francisco Wilhelmo Osnabrugensi præsulatus suos restitutum iri: hos vicissim pollicitos operam suam, ut Galli occupatas hoc bello ditiones retineant. Quæ hactenus ab Austriacis consilia sub dominatum redigendæ Germaniæ agitata arguantur; nunc cogente necessitate abjecta. Quin jam ipsorum re vera interesse; ut primo interregno Cæsarea dignitas in aliam familiam Principalem inferatur: Cum enim Imperium sit velut sponsa absque dote, maximisque sumtibus onerata, quibus tolerandis Domus Austriaca cum Regnis ac provinciis suis, subsidio accedentibus tot ex Hispania myriadibus, vix par fuerit, gratum huic fore, si & alius experiendo discat quanti is honor constet, mox tædium sui pariturus. Interea Austriacos invidia liberandos velut perpetuam Imperii possessionem affectantes; & mox ultro iterum ambiendos, ob lene ipsorum regimen, & quia nulla Domus isti oneri sufficiat. Alias Cæsaris ac Hispani res fere ad extremum redactas, vacillantibus præsertim jam Electoribus, & evastatis ditionibus hæreditariis. Igitur cum spes non sit, Galliam paci se præbituram, optimum fore, si Suecia honestis conditionibus eam amplectatur; cujus exemplum sequendi necessitatem Galliæ fore; aut si nolit, Sueciam armis cum gloria positis bellum illis relinquere posse, qui cupiant. Quod si id negotium sibi committatur, se brevi pacis leges opimiores quam nunc credi possint, Sueciæ confecturum; idemque ita secreto peracturum, ut nemini mortalium tale quid agitari suspicio oriri queat. Enimvero Legati Suecici, re per Rosenhahnium ad ipsos delata, agnoscebant, quidem statum Cæsaris & Hispani non multo meliorem, quam Savedra depinxerat: Enimvero ideo consiliorum telam eos plane abrupisse, id persuadere sibi non poterant. Nec quæ à Gallis hactenus agebantur, tantam ab ipsis perfidiam, quantam Hispanus arguebat, metui sinebant. A Bavaro latæ conditiones cum ipsis communicatæ fuerant, & quæ cum hoc atque Moguntino, Treverensique tractabantur, eo spectabant, ut hi a Cæsare divellerentur maximo cum Austriacarum rerum damno. Unde judicabant, ista ab Hispano insidiose sparsa diffidentiæ inter Socia Regna, dissidioque serendo. Equidem curiose observandas Gallorum actiones; quamdiu tamen eandem quam hactenus viam insisterent, cavendum, ne familiari nimis cum adversariis conversatione suspicionum ansa ipsis præbeatur. Unde suadebant Rosenhahnio, quantum posset Savedram defugeret, aut ad ejusmodi sermones ne descenderet. Ita Hispani conatus irriti fuere.

§. 93. Cæterum monitu Ordinum Cæsarei responsum suum Osnabrugæ Regiis per Electorales exhibere decreverant. Id quod Brandeburgici Suecis sub vesperam significabant, crastini diei horam octavam huic actui designantes. Addito, ut si Suecorum replica Cęsareis iterum tradenda foret, sibi ejus operæ honor ne abnegaretur. Suecis ipsa angustia temporis suspicionem movebat; nec obscurum erat Electorales paulatim mediatorum munus invadere velle: id quod Ordinibus displicere norant. Unde reponebant; melius fore, si per selectos ex Ordinibus id fiat; quo in actu Brandeburgici sine dubio primi loci prærogativa potituri sint. Et Luneburgicus Casselanus, ac Meclenburgicus, quibus ea res a Suecis statim communicatur, agnoscebant, hoc ipso mediationem Regiis juxta & Ordinibus parum proficuam, ac prę hisce eminentiam affectari, quam

Cæsarei responsum suum per Electorales Suecis insinuare conantur. 5. Octob.

1645. ipsi per hosce tractatus intra justos limites compactum iri sperent. Redibant mox Moguntini, & Brandeburgici Secretarii, narrantes cum in Cæsareorum arbitrio situm sit, cujus opera heic uti velint, in honorem Reginæ amborum Electorum Legatos delectos ob defectum Mediatoris, & quia ob titulum *Excellentiæ* Principales istis hac in functione misceri nequeant. Oxenstierna cum valetudinis minus commodę obtentu rem paulisper distulisset, tandem ut & Brandeburgicis, & Ordinibus satisfieret, simul adversus Moguntinum offensa ostenderetur, quod primarium suum Legatum Osnabrugâ avocasset, respondebat; cum ob valetudinem suam tam splendidam missionem admittere haut integrum sit, non displicere sibi, ut traditio per Cæsareum Secretarium fiat. Sed si in seqoentem diem expectare velint, honori sibi ducturos, si Brandeburgici soli Cæsareum responsum adferrent. Brandeburgici etsi honorem sibi exhiberi agnoscerent; tamen ægre id laturos Cęsareos, ac Moguntinos videbant. Unde cum satis quid Sueci vellent perspicerent, à

12. Oct. Secretario id scriptum hisce exhiberi patiebantur.

Sueci salvum conductum mediatorum denuò postulant.

§. 94. Cæsareorum responso accepto Sueci id cumprimis non digerebant, quod isti super salvo conductu *mediatorum* ingressu scripti adduxerant. Et quanquam Galli censerent, Replicam prius adornandam, inde Cęsareis denuntiandum, non prius eam editum iri, quam circa id uegotium sibi satisfactum fuerit: tamen quia & colloquio cum Suecis habito Cæsarei jactabant, ipsos nullo jure ei postulato insistere, scripto rem illam deducere instituunt, idque Cæsareis exhibendum curant.

21. Oct. Ostendebatur ibi ab initio Regios postulasse, omnes quorum interest ad tractatus admittendos debita securitate munitos. Id quippe prioribus conventibus omissum causam pręcipuam fuisse, quare stabilis pax coalescere non potuerit, exclusis ad novum bellum confugientibus. Non *immediatorum* autem, sed *mediatorum* quoque, ut tuto huc veniant, interesse, quorum causam nemo melius quam ipsi agere queant. Id postulatum quod Cęsar abnueret, tractatus præliminares septimum in annum extractos. Demum Cæsarem in id consensisse ex ipsa salvi conductus formula satis patere, qua nullo discrimine mediatorum & immediatorum *adhærentibus* Regnorum securitas tribuatur; nec alio sensu Suecos, Regemque Danię id intellexisse. Salvum transmissam à Danico Cancellario Reventlovio salvi conductus formulam, in qua vocabulum *adhærentes* omissum erat, remisisse, idemque vocabulum ut inseratur postulasse, adnexa ratione; *quod alii Coronarum adhærentes, qui ex Ordinum classe non essent, æque ac Ordines salvo conductu opus habeant.* His literis per Danum ad Cęsarem transmissis id verbi postea insertum. Nec perspicere se, cur tanta heic difficultas moveatur, cum duæ duntaxat, aut summum tres urbes ea diplomata hactenus desiderarint non in Cęsaris aut superiorum suorum fraudem, quippe quæ Suecorum armis teneantur, nec ut sessionem sibi in Comitiis vindicent, sed ut emolumenta ac jura sua eo melius observent. Harum certum numerum ut ipsi edant non teneri: ac raro citra præjudicium, quod simpliciter concessum sit, ad certum modum restringi.

De quatuor exclusis controversia continuatur.

§. 95. Quos ab Osnabrugensibus ad Monasterienses missos diximus, Vinariensis ac Lubecensis ab hisce contendebant; mutarent suam sententiam, ac paterentur Magdeburgicum, & reliquos deliberationibus adesse, ne forte hac occasione tractatus oon sine exitio patrię abrumpatur. In 1645.

4. Oct. horum senatu cum sententiæ dicerentur, Austriacus succinente Burgundo, ac Bavaro clamitabant; malle se hinc discedere, qoàm ut id fiat pati. Quibus plerique Præsulum suffragabantur, tum ne Magdeburgici exemplo aliis Evangelicis Pręsulibus aditus panderetur; tum quia Cassellanis ob emoonctam tributis Westphaliam infensi erant. Quorum quidam eo usque incaluerant, ut vel statim eam ob causam tractatus abrumpi non

6. Oct. recusarent. Mox tamen congressu cum Osnabrugensibus habito demum concedebant, ut Magdeburgicus inter seculares sessionem caperet, nullo Catholicis in posterum præjudicio, & ut quantum in se prohiberent, ne alii Evangelici præsulatuom possessores ad sessionem adspirarent. Sed & ad extremum adductis pro Cassellana rationibus cedebant, modo Cæsareis satisfieri posset valde quidem indignantibus, ejos legatos, dum eadem ferrum in Cæsarem stringit, non nisi semel perfunctoria salutatione ipsos dignatos, ut vix alia quam hostilia consilia ab iisdem expectari

7. Oct. queant. Coutra Longuevillius Dux ex convento cum Suecis Osnabrugensium Deputatis significabat: ne verbum quidem super pacis negotio amplius facturos, ni super admissione hac sibi illisque quorum interest, satisfactum sit, præcipuo pro Cassellana studio. Nam pro Magdeburgica remissius nitebantur. Inde Sequestres hisce proponebant; exclusos forte hac lege admissum iri, si Magdeburgicus separatam ab Ecclesiasticis & secularibus sedem arripiat, ac Cassellani Cæsareos prius salutatum eant. Quorum prius Galli in Magdeburgici arbitrium contulerunt; posterius ea lege admiserunt, si ea salutatio noo necessitatis, sed civilitatis speciem habeat. Ac ut Cæsarei Magdeburgicum eo citius admitterent, declarabant: se aliorum quoque Præsulum paris conditionis causam suscepturos, si qui à se id postulent, antequam cum Magdeburgico transactum sit: sed hoc admisso cæteros se rejecturos. Nec eo minus Monasterienses, qui ægre admodum ad istorum admissionem descendebant, denuò re in consultationem deducta decreverunt, apud Regios, ac Osuabrugenses Ordines tentare, num alia via res componi possit; tam Cæsareorum Osnabrugæ, qoam Moguntini & Brandeburgici opera apud hosce usuri. Placebat quoque ab Austriacis eo mitti, qui directoris vices, à Magdeburgicis hactenus obitas, in Senatu Principum susciperet: tum ut è Catholicis aliqui eo se couferant autoritate sua secum sentientibus pondus addituri. Denique rogandum Saxoniæ Electorem, ut filium ista prætensione desistere horte-

17. Oct. tur. Ita Osnabrugenses Deputati re prope infecta discessere. Eas moras à Cæsareis injectas constabat, ut spatium foret ex aula super hoc negotio mandata accipiendi.

Palatina protestatio rejicitur.

§. 96. Inter hæc Palatinus Elector protestationem servando suo juri adversus Bavari usurpationes conceptam suis Monasterium transmiserat. Quam tamen Brandeburgici ab his consulti pręmaturam censebant & eousque differendam, quoad super Palatina causa agi inciperet; præsertim cum metus sit, ut id scriptum admittatur. Quia tamen ita jussi erant, ablegati Palatini id Mogun-

15. Oct. tino velut Collegii Electoralis Præsidi obtulere; qui acceptare id abnuit, quod Bavarus in Unionem Electoralem receptus ab omnibus pro tali agnoscatur, nec ea super dignitate controversiam

eidem

1645. eidem moveri par sit. Ea de repulsa quanquam Palatini quererentur: tamen satis patebat, ab Ordinibus parum ipsis heic firmamenti fore, plerisque jactantibus, se litem hanc nolle facere suam. Unde maximum in Regiis præsidium sibi repositum videbant. E quibus tamen Galli de recuperanda ditione amplam, de dignitate Electorali exiguam spem ostendebant. Eoque in Palatinorum arbitrio relinquebant, unm fortunę aleam proprio Marte sublevante nemine tentare, an vero certa pro ambiguis amplecti mallent. Nam quod de æquilibrio in Electorali Collegio objiciebatur; id Galli respondebant suo auxilio commode suppletum iri.

De Trautmansdorfio Comite magna est expectatio.

§. 97. Eodem tempore Electoris Trevirensis Legati Hugo Fridericus Eltzius, Joannes Anetanus, Bruerius & Schererus Monasterium solenni pompa ingressi sunt, Cæsareorum Gallorumque rhedis obviam prodeuntibus. Qui tamen mox insuper habitâ Longuevillii Ducis commendatione, parum præstabilem operam circa admissionem exclusorum uavabant. Sed longe majoris momenti erat, quod Cęsarei literas securi itineris pro Trautmansdorfio Comite non Regios solum, sed & Joannem Vultejum Cassellanum poscebant, Osnabrugæ simul ac Monasterii facta in iis mentione, quod is utraque in urbe maturando pacis negotio destinatus esset. Ingentem de eo spem excitaverant Cæsarei, velut ejus opera paucos intra menses pax concludenda foret, Evangelicis omnia ex voto obtenturis. Regii tamen, ac cumprimis Galli, suspicabantur, præcipuum ipsius negotium fore Ordinibus illudere, & utcunque satisfacere, iisque in partes Cæsaris pertractis internam, quam vocabant, pacem stabilire. Tum Regios Ordinibus disjungere, aut si ullo modo fieri possit, inter se committere. Ac jam rumor præcesserat, Ordinum primo, inde Suecorum postulata annuiturum, insuper habitis Gallis, quibus nihil gratificaturus sit. Eam ob causam Regii Legati inter se convenere circumspecte, ac sociatis animis consiliisque agere, ac eludendis Cæsareorum conatibus præcipuos Ordinum clam confirmare, ne consilia sua præcipitent, aut separatos ad tractatus seduci se patiantur, sed suam, Coronarumque causam conjunctim absolvi curent.

Labardæum pro Legato agnoscere Sueci abnuunt. 21. Oct.

§. 98. In locum Rortei è Galliâ Osnabrugam Labardæus mittebatur, qui ut Legatus dignatione haberetur, Suecis persuadere satagebat, solicitantibus id quoque Gallis Monasterio Legatis, qui eum honorem ipsi detulerant. Ferebatur eum à Rege Legatum ad Helvetios destinatum; sed cum rerum exterarum peritia pollere crederetur, huc ad tempus missum. Sibi persuasum Reginam hac ratione majore honore affici; quin mediatores miratos, cum Sueci Residentem duntaxat Monasterii habeant, Gallos istorum tractatus Legato honorare. Sueci, qui obiter transeunti eum honorem negaturi non erant, cum stabilem Osnabrugę sedem meditari videretur, id abnuere velut præliminari conventioni adversum, qua semel infracta exemplum ad plura transiturum erat; & quia ex eo facile collisio aliqua oriri poterat. Unde ostendebant, si Galli utique velint, sibi hanc rem velut novam ad Reginam referendam, ejusque jussa expectanda. Unde Labardæus ea prætensione desistebat, ac Monasterienses se honorem illum isti festinasse pœnitebat.

Querela Palatini Sultzbacensis.

§. 99. Cœperant jam complures ad Legatos Suecicos querimonias suas deferre. Quos inter Augustus Palatinus Sulzbacensis scripto ostendebat; Principatum Neoburgicum quondam à Palatino Ottone Henrico in patruelem suum Wolfgangum donatione per Imperatorem confirmatâ collatum, cui inhærens æs alienum Ordines provinciales ea lege dissolvendum in se susceperint, ut sacra ad formulam Augustanam perpetuo ipsis libera forent. Eam donationem post testamento renovatam, per quod & omnibus in infinitum successoribus Augustana sacra ita sint injuncta; ut si quis eadem abrogare ausus sit, Principatu excidat in proximum agnatum devolvendo. Idem quoque Palatinum Wolfgangum testamento cavisse per Maximilianum II. Cæsarem firmato. Per eundem quoque jus primogeniturę introductum, certis portionibus in post-genitos collatis; in quas primogenito Philippo Ludovico certa quædam jura in speciem præeminentiæ reservata sint. Eandem legem hujus testamento filio Wolfgango Wilhelmo sub pœna commissi dictam; quam hic & vivo adhuc parente, & eo defuncto cum regimen susciperet ratam habuerit. Haut eo secius tamen hunc non solum per suam ditionem; sed etiam fraternis in portionibus Augustana sacra abrogasse, civibus vi ad Romanos ritus compulsis, ipsis quoque fratrum aulicis vi eo nomine intentata; qui & obtentu superioritatis territorialis, quæ tamen certis limitibus circumscripta sit, aliis modis fratribus molestus fuerit. Isthæc violentia ut tam in sacris quam civilibus ab ipsorum subjectis amoveatur, resque in priorem statum reponantur, Sulzbacensis rogabat. Ast *Immediata*, quæ vocatur, Nobilitas sacris Evangelicis addicta querebatur, sibi aditum ad beneficia Ecclesiastica præcludi, quorum magna pars à majoribus suis profecta sit. Tum pacem Augustanam per Catholicos ita arctis limitibus circumscriptam, ut ab anno hujus seculi vicesimo nono ipsorum subjecti per vim ad sacra Romana sint compulsi, vel ut ista pax ad solos nobiles spectet. Cui malo remedium fieri, simul ut amnestia ad annum decimum octavum retrahatur, petebant. Sed & exules Austriaci, subjectarumque Provinciarum, interprete Hebero Vinariensi, causam suam peculiariter commendabant, quod in Suecicâ propositione Bohemorum duntaxat mentio facta sit, & ipsi jam ante motus Bohemicos exercitio sacrorum Evangelicorum privati fuerint. Igitur ut bonis, dignitatibusque, & libero sacrorum usui restituerentur, orabant. Denique Egra urbs ostendebat, se cum cognomine districtu in immediato Imperii solo extra terminos Regni Bohemiæ sitam ante trecentos triginta annos ex causa pignoris isti Regno accessisse: post eam tamen oppignorationem aliquoties in Comitiis comparuisse, ac non ad modum Bohemicarum, sed Imperialium urbium habitam; quin nuperis Comitiis Ratisponensibus ultro intra membra Imperii exemta & restituenda relatam fuisse. Nec eo minus adversus fidem à Cæsare, & Electore Saxonię datam Evangelicis sacris privatam, quingentis ejectis, qui Romanas ceremonias abnuerant; quibus oppido excedentibus quarta bonorum pars ademta fuerit. Eam ob causam ipsa restitutionem in integrum exposcebat.

Immediatæ Nobilitatis.

Exulum Austriacorum.

Et civitatis Egranæ.

Novum de amnestia decretum promulgatur. 1. Oct.

§. 100. De novâ Amnestię formula promulganda Cæsarei jamdudum spem fecerant, quæ nunc à Cæsare promulgata per totum Imperium dimittebatur. Per eam clausula effectum ejusdem suspendens tollebatur, manentibus de cętero limitationibus, queis eam *Recessus* Ratisponensis cir- 30. Oct.

1645. cumscripserat. Id edictum cum Osnabrugam adferretur, quo minus publice affigeretur Sueci Legati apud decuriones intercedebant. Idem tamen Monasterii nullo prohibente affixum; Gallis testantibus captiosum id, atque in fraudem potius quam emolumentum Ordinum cedere: ac è re sua esse, idem Ordinibus innotescere, ut adversæ partis fraudes intelligant, ac quam jejuno exitu tantopere decantata amnestia claudatur. Sane nullo modo eadem Evangelicis Ordinibus satisfaciebat. Quod & Osnabrugenses Cæsareis Legatis demonstrabant, petentes ut illa rite concepta denuo sub finem tractatuum publicetur.

Circa satisfactionem Coronarum difficultas.

§. 101. Incipiebat jam magnis animorum motibus agitari Regnorum satisfactio, Gallis non obscure amplius Alsatiam cum Philipsburgo innuentibus. Qui & ab Ordinibus Osnabrugensibus postulabant, ut in sua sententia demolitionem Benfeldæ, ac Philipsburgi silentio præterirent, Argentoratensibus aliisque adsitis Ordinibus amicam viciniam polliciti, si cupitis ipsorum non obsisterent. Eam occasionem Cæsarei arripiebant Ordinibus in suas partes pertrahendis. 21. Oct. Qui & Osnabrugæ evocatis ad se Altenburgico, Argentoratensi, & Colmariensi Gallorum destinata exponebant; nec Cæsari in animo esse tam nobilem Imperii partem, in qua duodecim Imperiales urbes sitæ sint, alienare. Igitur Ordines mature media circumspicerent istud prohibendi. Sueci quanquam satisfactionem præcipuam in Regni sui securitate sitam jactarent, quæ Ordinibus in pristinum statum repositis fere proventura esset; tamen ab hisce Pomeraniam affectari nemini non persuasum erat. Quæ Provincia etsi Cæsareos languidius, quam Alsatia velut propria tangeret; tamen Ordinibus inculcare non omittebant; periculosam eam rem non solum ob mutilationem Imperii, sed & quod exteris janua pandatur invadendæ Germaniæ inde per Alsatiam, hinc per Pomeraniam. Nam licet bello nunc posito, temporis successu, & hominum mutatione facile novam cum istis turbarum materiam enasci posse. Inprimis apud Hanseaticos Suecorum potentiam exaggerabant, & quantum periculi ipsis immineat, si isti tot portubus in ora Germaniæ potiantur. Simul ostendebant, si vires ipsi suas conferre velint, haut necessum fore tam insignes Germaniæ partes exteris absorbendas tradere. Quo nomine & Cæsareus apud Hamburgenses Minister Plettenbergius Daniæ Regem denuo ad arma pertrahere nitebatur. Inprimis Brandeburgici magnam heic solicitudinem ostendere. Ac initio omnem Sueciæ satisfactionem abnuere, Cæsareisque indignari, quod dum ad Schœnbeckianam formulam provocant, istis præmiorum spem fecissent; id quod & Gallis paria postulandi ansam dederit. Inde non apud Cæsareos tantum, Ordinesque, sed ipsos apud Suecos manibus pedibusque obnitebantur: Electorem extrema quæque prius tentaturum, quam ut vel minimam Pomeraniæ partem concedat. Si vis tentetur adpariturum, quid inde proventurum sit. Non Cæsarem solum, sed & Polonum, Danumque ad vindicandam Pomeraniam auxilia promisisse. Ordines desperata consilia capessituros, cum securitatis suæ tantopere intersit. Ipsos Gallos Suecorum destinata haut probare. Nam Austriacis erepta tanquam hostibus jure retineri posse. Sed a Suecis Pomeraniam absurde postulari, cum non Brandeburgicus, sed Cæsar ipsis satisfactionem debeat. Unde postulabant, ea prætensione abstinerent, alias merita sua in Ordines penitus consumturi. 1645. Sueci contra demonstrabant; si huc res deducatur, Electoris damnum haut quæri, sed æquivalens, aut melius quid pro Pomerania ipsi reddendum. Nunquam ipsum Pomeraniæ possessionem tenuisse, ac ni Suecorum arma intervenissent, forte in Bavarum eam fuisse transferendam, aut Cæsaris patrimonio innectendam. Præcipitia consilia ipsi Electori maximo damno cessura. Externa auxilia parum lucrosa, & neminem gratis suppetias laturum, ac illa, super quibus certatur, in sumtus belli eroganda. Sed Witgensteinius permutationem, aut pensationem apud Electorem locum inventuram præfracte negabat. Matrimonio tamen cum Regina succedente litem circa Pomeraniam expiraturam. Quo casu alia ratione Suecis satisfieri queat, Bremensi præsulatu, aut simili quopiam dato. Sane constabat, Brandeburgicis non tam de Provincia illa agi, quam quod hoc modo spes de connubio Reginæ plane interimi videretur. Nam si isthoc Sueciæ placeret, Pomerania lege connubii eidem innectebatur, & alia ipsi satisfactio patebat. Nunc Pomerania postulata quid de connubio sperandum, facile adparebat. Ita Brandeburgici, qui hactenus Suecis haut spernendam operam navarant, ab his magis in dies alienabantur, præsertim cum Legati Suecici ostenderent, de peculiari transactione circa Pomeraniam se nihil in mandatis habere, sed eam rem ad communes tractatus rejicere jussos. Unde omnibus modis Ordines in suas partes pertrahere nitebantur, jactantes, Electorem in ipso exercitu Suecico non exiguam factionem sibi addictam habere. Nec Cæsarei omittebant, hac occasione istum ad arma in Suecos sumenda stimulare.

Trautmansdorfius Monasterium venit.

§. 102. Venit inde Monasterium Maximilianus Trautmansdorfius Comes consiliorum in aula Cæsarea arbiter; qui quacunque transierat omnes propinquæ pacis spe impleverat, inprimis testatus, Ordinum desideriis plene satisfactum iri. 19. Nov. Magnis ille laudibus ferebatur, quod privatas rationes post publicum bonum habuisset, quod gratiosis aulicis alias haut solitum sit a conspectu principum longius digredi. Consilium ipsi fuerat Ordinibus primum satisfacere, iisque Cæsari unitis exteros armis, actibus compellere ad Germaniam citra præmium relinqnendam. Et quærebatur sane hoc consilio dignitas Imperii, sed quia eo ipso autoritas Cæsaris insigniter gliscebat, Ordines suspicione perstringebantur, quod isti temperandæ exteros in Germaniam excivissent. Unde his destinatis evolutus, Protestantibus satisfacere constituit, & hac via Suecos sibi conciliare, & à Gallis divellere; id quod Hispani suggerebant, ut Imperium in Galliam concitaretur. Quæ consilia Gallis per Bavaricos & alios Catholicos communicata effecerant, ut Bavaro se arctius innecterent, & Suecos non parum suspectarent. Idem primo loco Hispanos, inde Gallos invisebat, ac his indignantibus nulla ambage jactabat: id huic loco quam optime congruere, ut primo amicis honos exhibeatur, inde neutri partium addictis, ad extremum hostibus. Et quia in omnibus ingenua libertate nullo fuco utebatur, multa ab ipso citra offensam fiebant, quæ ab alio facta tolerata non fuissent. Is prima salutatione super Gallorum satisfactione disserens Alsatiam quidem nullo modo à Cæsare concedi posse ferebat. Mandatum tamen sibi Metensem, Tullensem, & Virodunensem Episcopatus offerre; quibus jus Imperii

1645. perii in Pignarolum, tum & Moyenvicum, munimentis prius dejectis, accessurum sit. Quæ à Gallis cum irrisu accepta sua sibi dari cavillantibus; veluti si Cæsari offeratur ut Austriam retineat. Sed non diu Monasterii moratus iste Osnabrugam se contulit. Cujus conatus ut præverteret Servientus paucos ante dies eodem excurrerat, ne forte is Ordines seduceret, ac Suecos opimis conditionibus à Gallia divelleret; queis prolixe de Gallorum in fœdere constantia pollicebatur; Ordines simul hortatus, ut junctis animis, antequam Trautmansdorfius adesset, certi quid decernerent, cui insistere velint, & cui ipsi Replicam suam superstruere possint.

5. Dec.
27. Nov.

Osnabrugensium sententia super pace.

§. 103. Satagerant hactenus Osnabrugenses circa concipiendam suam sententiam super Regiorum propositione, & Cæsareorum responso; quę huc redibat, ut abolitis circa Ecclesiastica & Politica gravaminibus omnia in statum anni decimi octavi reponerentur. De Regnorum satisfactione obiter monitum; cum horum postulata ita laxe concepta sint, ut non constet, quid; & à quo petatur; unde, etsi sua peculiariter non intersit, sententiam se in suspenso habituros, quoad Regii mentem suam distinctius exposuerint. Alias facile inter ipsos super omnibus convenerat: nisi quod Lutheranos inter & Reformatos nonnihil controversiæ ortum. Nam ut hi sacra sua tuto exercere possent, quod Sueci postulaverant, & Cæsarei annuisse videbantur, illi quidem non invidebant. Ut tamen iidem pacis religiosę beneficio per omnia, ac præcipue jure sacra mutandi gauderent, haut æquo animo ferebant; quod Reformati non minus quam Pontificii circa propaganda sua dogmata laborarent, nuper etiam Lutheranorum querelis è Clivia ad Legatos Suecicos delatis. Quia autem verba in propositione Suecica, & Cæsareorum responso laxius posita erant, quæ successu temporis in magnum Augustanæ Confessionis præjudicium trahi poterant, placebat cautionem à Reformatis exigendam, antevertendis è sinistra interpretatione incommodis. Qua super re Suecos clanculum per Magdeburgicos consulebant. Id quod Sueci vehementer dissuadebant, velut dissidio aut diffidentiæ causam alieno plane tempore daturum, adversariis in sinu gavisuris. Unde Lutherani, ne Reformatorum instituta aperte probarent, in declaratione sua super quartum articulum id negotium silentio transmiserant. Id quod Reformatis suspectum videbatur, qui, ut Lutherani candide suam mentem aperirent, postulabant. Igitur cum hi formulam quandam conciperent, isti eam corrigi petebant, ita ut super eadem inter ipsos convenire non posset, Brandeburgicis cumprimis & Hassis rem acriter urgentibus. Quorum illi differebant, se Augustanam Confessionem, cui pax Religionis innititur, amplecti, ut tamen ad opiniones deinceps exortas adstringi nec velint, nec possint. Nec eò minus se ab omnibus Statibus Augustanæ Confessionis sacrorum socios in omnibus Imperii conventibus, & electione Cæsarum habitos. Nec Pontificios quid scrupuli moturos, qui circa controversias inter Theologos Augustanæ Confessioni addictas neutri parti adstipulentur.

Disceptatio inter Lutheranos & Reformatos

Controversia cum Hanseaticis.

§. 104. Sed & inter Principales, atque Hanseaticos controversię quid oriebatur, quod horum expressa à Suecis mentio facta esset, idemque, cum Ordines in declaratione sua facturos se recepissent, post Principales mutata sententia omisere. Ostendebant hi, moris non esse in conventibus Imperii Hanseaticorum, velut distincti corporis, inter Ordines mentionem fieri. Idemque superfluum esse, quod Hanseaticarum nonnullæ jam antea Imperialium classe censeantur, uti quarum personam sui Principes referant; quibus fraudi sit, si istæ per se causam suam heic agent. Nec satis constare, cui fundamento fœdus Hanseaticorum innitatur, quem finem spectet, & quæ urbes eo contineantur. Contra Hanseatici reponebant: Non Comitia hæc, sed communis pacis conventum, cui obeundo socia Regna pro mediatis æque ac immediatis salvum conductum obtinuerint, illosque æque ac hos restitui postulaverint. Unde & eorundem gravamina audiri par esse, præsertim cum & subditorum Cæsareorum; ac singulorum quorundam mentio sit facta. Tum & Hanseaticorum conditionem separatam plane à singularium urbium statu esse. Haut in animo sibi esse, lites, quæ singulis urbibus cum Principibus suis intercedunt, huc trahere; sed id duntaxat quærere, ut omnia in eum statum, qui ante bellum fuit, reponantur. Scopum fœderis sui nullius fraudem, sed commerciorum conservationem spectare, idque à Cæsare, Imperioque & omnibus fere Europę Regibus probatum, confirmatumque. Quo sublato privilegia, quæ illa societas apud vicina Regna obtinet, magno cum Germaniæ malo collapsura sint. Hanseaticorum denique vocabulo illas urbes nunc comprehendi; quæ à quinquaginta amplius annis, & hoc quoque tempore isti fœderi adhæserint. 1645.

§. 105. Obtulerunt & tunc postulata sua Cassellani, quibus, post communem amnestiam, ac restitutionem omnium in anni decimi octavi statum, abolitis gravaminibus circa sacra & profana, cupiebant sibi suisque omnibus peculiariter super bonis, dignitatibus, juribus, receptoque apud se sacrorum usu caveri. Tum ut Cæsar jus primogenituræ in ea Domo, omnesque conventiones inter se; & cum aliis confirmet. Ut sibi ex testamento Ludovici senioris debitæ, aliæque terræ ab anno decimo octavo vi ereptæ cum omnibus fructibus & damnis expensisque restituantur. Comitis Waldeccæ prætensiones ob damna bellica, & sumtus hospitiorum, queis ipse causam dedit, aboleantur. Denique ut à Bavaro, Ligistisque data sibi damna refundantur; interim sibi loca occupata detinere integrum sit. Non modicam negotio pacis moram hactenus salvus conductus *mediatorum* dederat, quem Cæsarei præfacte abnuerant, donec Trautmansdorfius Osnabrugam adveniens insigni facilitate ostentata pro Erfordia, & Stralsunda diplomata ad eum, quem petierant Sueci, modum exhiberet. Quibus postulandis Sueci hactenus institerant, non tam quod istarum urbium ablegatis tuto Osnabrugæ agere non liceret, quam ut præliminari conventioni satisfieret. Idem Trautmansdorfius prima salutatione inter alia postulaverat, ut Sueci ad caput de satisfactione duntaxat scripto replicarent, ut Cæsar, cui divisa cum Ordinibus in Imperio potestas, eo commodius cum hisce deliberare possit. Nam amnestiæ jam à Cæsare satisfactum, & gravamina in Comitiis decidenda.

Cassellanorum postulata.
30. Nov.

Salvus conductus mediatis tandem conceditur.
7. Dec.

§. 106. Illi Ordines, queis super admissione in Senatum à Catholicis controversiam motam diximus, haut eo secius Osnabrugæ deliberationibus interfuerant. Et quia Catholici cedere abnuebant, ad extrema fere processum, dum quidam Evangelicorum seorsim deliberationes instituere agi-

Controversia circa exclusos Ordines componitur.

1645. agitant, quos inter Magdeburgicus, Lunebur-
gicus, Meclenburgicus, Lubecensis, Argento-
ratensis, aliiqué: unde separatio Ordinum utriuſ-
que religionis secutura erat. Quidam etiam con-
junctionem cum Suecis, & arma differebant, nisi
10. Nov. alii sedatiores id inhibuissent. Tandem Monaste-
rienses metu, ne in nervum res erumperet, de-
clararunt, ut Magdeburgicus tanquam Saxoniæ
Dux scamno seculari consideret, certa cautione
interposita; Cassellanus in causis Imperii publicis
admitteretur; in militaribus, & quæ ipsius Prin-
cipem spectarent, Senatu excederet. Durlace-
num quoque, & Saræpontanum Senatus capaces
fore, si Pacem Pragensem admittant. Sed cum alii
istas conditiones repudiatum iri ostenderent, cir-
ca Durlacenum & Saræpontanum placebat, istos
prius apud Cæsareos Legatos profiteri, se Cæsa-
rem pro legitimo suo capite agnoscere, ac operam
12. Nov. in communem rempublicam collaturos: id quod
statim factum. Restabat igitur sola Magdebur-
26. Nov. gici cautio, cujus formula à Culmbacensi, &
Wurtenbergico Osnabrugam transmittebatur,
addito, ne omnia ad vivum exigerentur. Enim-
vero Magdeburgici negabant eam ab se admitti
posse; quod nefas sibi sit, Principem suum solo
Ducis Saxoniæ vocabulo insignire, exclusis aliis
titulis. Nec reliquos Principes concessuros, ut iste
velut Dux Saxoniæ, quo respectu ditione careat,
sententiam dicat; id quod periculosi exempli sit:
nec eo casu cautione opus fore. Agnoscere quo-
que nolebant, super Magdeburgici sessione & vo-
to quidquam hactenus consuetudine publica in
contrarium receptum. Sed & penes se esse nega-
bant, cæteros Evangelicos Episcopatuum posses-
sores senatu excludere; etsi pollicerentur, se ope-
ram & diligentiam navaturos, ut isti hac præten-
sione desistant. Suspicio erat, morarum causas af-
fectari, quod ab aliis quoque Evangelicis eam cau-
tionem subscribi vellent; cum Legatos inconsul-
tis Principibus id non ausuros constaret. Deni-
que iniquum videbatur, à Catholicorum parte ea,
quæ nunc agantur, pro non actis haberi; sibi vi-
7. Dec. cissim non pari clausula caveri. Tandem à Mo-
nasteriensibus Osnabrugam missi sunt Jo. Conra-
dus Krebsius, Petrus Buschmannus, Leonardus
Richtersbergius, Petrus Weimsius, Joannes Phi-
lippus Vorburgius Moguntini, Coloniensis, Au-
striaci, Burgundi, & Herbipolensis Deputati:
11. Dec. qui cum Evangelicis tandem in has leges conve-
nere, ut in præsens Magdeburgicus Postulati Ad-
ministratoris nomine transverso scamno inter Ec-
clesiasticos & seculares sedeat, ac post Austriacum,
Bavarum, ac Burgundum sententiam dicat, de
cætero ea res communi causæ præjudicium ne ad-
ferat.

Evangelici gravamina sua exhibent. §. 127. Deerat adhuc Osnabrugensium senten-
tia super Regiorum propositione, ac Cæsareo-
rum responso, quam dudum in omnia capita me-
ditabantur. Sed monebant quidam, Monasterien-
ses Catholicos eam hautquaquam velut à Colle-
gio Ordinum legitime profectam agnituros; quam
dissidii causam Osnabrugenses præbere nolebant.
Sed nec inter Lutheranos & Reformatos super ar-
ticulo quarto satis conveniebat, quod hi cupe-
rent, istos expresse profiteri, utrosque æque pace
religionis contineri; id quod Lutherani suppressa
plane sua sententia declinatum ibant. Suspicio e-
tiam erat, quia de satisfactione Coronarum frigi-
de admodum velut de re, quæ ipsos non tange-
ret, mentionem fecerant, Sueci contra paucis
saltem verbis exprimi monuerant, istam jure a se
postulari, eam offensæ materiam hoc modo evita- 1645.
re consultum duxisse. Igitur *gravamina* duntaxat
sua quæ vocabant excerpere, ac vulgare place-
bat, quæ Cæsareis, Suecisque, ac Moguntino
Directorio per Deputatos exhibita, simul Gallis, 11. Dec.
cæterisque Ordinibus Monasterium transmissa
sunt. Quorum initio præfati: illatas sibi adversus
Passaviensem transactionem, Pacemque Religio-
nis multiplices injurias nunc haut memorari dissi-
dii excitandi causa, aut in cujusquam offensam,
aut ut ipsam pacem Religionis solicitare animus
sit: sed demonstrandis pacis obstaculis, quibus
haut amotis tuta quies in Imperio frustra spere-
tur; nec credendum fœderatos Reges, qui secu-
ritatem suam tranquillitati Germaniæ superstru-
ant, arma posituros, nisi penitus sublato hoc dif-
fidentiæ turbarumque fonte. Ac primo quere- Gravamen Primum de reservato Ecclesiastico.
bantur, à Catholicis perhiberi, Præsules, Cano-
nicosque, ubi ad sacra Evangelica transierint, præ-
sulatibus ac beneficiis suis excidere, etiamsi Capi-
tulum quoque in eam mutationem consentiat, aut
pariter ad eadem sacra transire velit. Quo fine
strictiorem juramenti formulam, asperioresque
leges introductas. Evangelicis Præsulibus, quod
hi pallium à Pontifice non acceperint, Regalia,
simul sessionem ac suffragium in Comitiis abne-
gari. Id quod disertis verbis pacis religiosæ repu-
gnet, qua caveatur, ne quis Ordinum ob Augu-
stanam Confessionem molestia afficiatur, sed sa-
cris, ditionibus, juribusque suis quiete fruatur.
Quod etiam anno 1541. 1544. & Passavii 1552.
sancitum. Nec Electorale Collegium anno 1555.
cum prima pacis Religiosæ formula conciperc-
tur, ullam heic mutationem voluisse, aut velle
potuisse, quando super perficienda ista pace, ac
introducenda æqualitate quam maxime agebatur,
ut Evangelici sibi sacrorumque sociis aditum ad
dignitates & emolumenta sacra præcluderent, ac
non citra contumeliam, & conscientiæ violatio-
nem religionem suam notarent, velut causam, &
modum amittendi dignitates, & ditiones. Neque
auditos fuisse illos Præsules, qui ad solos *Seculares*
Ordines pacem illam restringi cupiebant. Quæ
omnia, cum Anno 1583. Gebhardus Elector Co-
loniensis ob assumtam formulam Augustanam
non sine contumelia, ac præjudicio Cæsaris ac Im-
perii à Pontifice præsulatu, ac Electorali dignita-
te exueretur, Cæsari per Palatinum, Saxonem,
& Brandeburgicum Electores ita solide demon-
strata sint, ut agnoscente Thuano Historico ad ea
responderi non potuerit. Frustra è pace sacra ob-
jici clausulam illam, quæ *Reservati Ecclesiastici* vo-
cabulo vulgo venit, cum illa vim legis nunquam
induerit, ac facultate obligandi destituatur, nec
generali constitutioni per eam derogari potuerit,
quod expresse additum sit: Ordines super eo ne-
gotio convenire non potuisse. Nam nec novas
ferri leges, nec veteres interpretando alterari pos-
se, nisi universorum Ordinum consensu. Ac Pas-
savii anno 1552. conventum, ne in causa religio-
nis major pars suffragiorum reliquos adstringeret.
Neque Regi Ferdinando, ac Catholicis Ordini-
bus, si maxime voluissent, potestatem fuisse legi-
bus Imperii, & paci religionis absque consensu
Evangelicorum, qui isti clausulæ semper contra-
dixerunt, derogandi. Quin nec Evangelicos eam
rem unquam in arbitrium Regis Ferdinandi con-
tulisse, sed hunc ex potestate per Cæsarem colla-
ta ita disposuisse; quæ hucusque non porriga-
tur, ut invitis Ordinibus legem obtrudere queat.
Et quanquam Evangelici testati sint, se Regi præ-
scri-

1645. scribere non posse quid ex concessione Cæsarea facere, aut omittere velit; mox tamen eodem scripto addidisse; se in Reservatum id consentire non posse: & cum factum inserendi Reservati prohibere non possent, saltem verba ut mitigarentur postulasse. Eum dissensum sequentibus conventibus, & ubicunque occasio tulerit, serio repetiisse. Ac Ferdinandum Cæsarem A. 1557. d. 17. Februarii promisisse, se istius contradictionis memorem fore. Maximilianum quoque II. id caput litigiosum habuisse, super quo alia transactio tentanda sit. Etsi Evangelici eam rem indubiam habeant, Catholicos Reservato isto, verbis, rationi, & scopo constitutionum Imperialium adversa fronte repugnante abstinere, nec tot illustres, egregiasque familias Cathedralium Ecclesiarum functionibus, & beneficiis, quorum pleraque ab ipsorum majoribus profecta sint, exclusum ire. Tum ut recens introducta juramenta ac statuta aboleantur, nec uti hactenus impediatur, quominus Evangelici Præsules Regalibus, justo titulo, ac sessione & suffragio in Imperii conventibus potiantur. Ne Evangelicis accessus ad dignitates, & beneficia Ecclesiastica obtentu jurium Papalium dudum suspensorum intercipiatur, aut difficilis reddatur; multo minus Augustanam Confessionem professi dignitatibus, & commodis excludantur; sed ut potius, ubi exclusi isti sunt, ad præbendas & in capitula restituantur, ac sede vacante Evangelici Præsules eligantur.

Gravamen secundum de bonis Ecclesiasticis mediatis.

§. 108. Demonstrabant inde, potestatem circa sacra apud Evangelicos Ordines à jure territoriali dependere, cui & facultas competat super bonis ad usus sacros destinatis disponendi. Nec eo secius Catholicos Evangelicis litem super mediatis Cœnobiis templisque movisse, quæ à tempore transactionis Passaviensis Ecclesiastici quocunque modo possederint, velut Evangelicis Ordinibus licet in territoriis ipsorum sita reformare fas non fuerit. In quem finem falso allegari quædam ex pace Augustana (*§. Dagegen. §. Dieweil auch, §. Damit und. §. Als auch.*) & decretum Comitiale Anni 1544. quibus tamen nihil aliud statuatur, quam ut Ecclesiasticis, & Monachis, qui ob religionem in alias ditiones concesserunt reditus sui ex Evangelicorum ditionibus concedantur, in quorum possessione tempore Passaviensis transactionis fuerint. Ac Camerales Spirenses hanc regulam tradere; cujus est regio, ejusdem esse de religione dispositionem: qui & lites Evangelicis ob reducta bona Ecclesiastica motas decidere noluerint, sed ad Comitia rejecerint. Catholicos contra subitis processibus, mandatis, & commissionibus ex aula Cæsarea obtentis, ac præcipue Edicto anni 1629. Evangelicos oppressisse, ac multa Cœnobia reditusque citra causæ cognitionem, & ignorato accusatore eripuisse. Unde pacis interesse, Catholicos in posterum talibus ausis abstinere, & ab anno 1618. erepta Cœnobia, templa, scholas, reditus sacros restituere. Tum ut Equestri Ordini jus circa sacra subditorum suorum disponendi liberum sit. Ubi tamen mixtim diversis sacris addicti habitarunt, rem relinquendam in eo statu, qui anno 1618. fuit. Inprimis durissimas leges, quibus Aquisgranum, Augusta, Dunckelspula aliæque urbes subjecta fuerunt, abolendas.

Gravamen tertium de autonomia subditorum.

§. 109. Ostensum dehinc, Pace Augustana cautum, ne Evangelici subditi Catholicorum Ordinum ob religionem in exilium ejiciantur, sed ut in arbitrio ipsorum sit manere, aut æqua bonorum portione relicta emigrare. Quæ claris verbis disposita cum Catholici solicitare inciperent, Ferdinandum Regem jam Anno 1555. d. 26. Sept. illis demonstrasse; mutilam fore pacem, & male fidam, ni subditi quoque sacrorum libertate fruantur; eoque omnibus promiscue consulendum. Unde Catholicos Ordines eam rem Regis istius arbitrio commisisse; qui & declaraverit, subditis receptum Augustanæ Confessionis exercitium relinquendum. Ad quam declarationem in Comitiis Ratisponensibus anno 1575. productam Catholici nil aliud quod reponerent habuisse; quam se istam ignorare; ac declarationes ejusmodi in pace religiosa prohibitas. Id quod tamen de futuris, & ad instantiam unius partis obtentis declarationibus intelligendum; ac frustra ignorantiam adversus notoria Imperii acta allegari. Nec eo minus Evangelicos subditos passim, etiam ubi exercitium suorum sacrorum magno pretio redemerunt, immaniter habitos. Non publicum modo cultum ademtum, sed & apud vicinos eo uti vetitum: privatim sermones sacros audire, libros Evangelicos legere, hymnos canere gravissimis pœnis interdictum, ac qui contra fecisse deprehensi sint, velut atrocissimo delicto admisso ingenti pecuniæ summa, aut diuturnis carceribus multatos. Accessisse immensum contemtum. Velut intestabiles rejici, ab honoribus & muneribus excludi, concionatorum liberos velut illegitimos notari; feuda nisi præstito prius juramento religionis non conferri, quin sepulturam velut extreme facinorosis abnegari. Porro emigraturos magna bonorum parte emunctos: alicubi volentibus emigrationem plane interdictam, & carceribus aliisque molestiis multos ad Pontificia sacra compulsos. Isthanc contumeliam & persecutionem tanquam radicem diffidentiæ, & exacerbationis penitus exscindendam, extorta bona restituenda, publicum exercitium ubi quondam fuit restituendum, ubi non fuit introducendum, neminem ad bona sua vendenda ob religionem cogendum, nec ideo jus civitatis alicui denegandum. Inprimis Palatini Augusti liberos in statum anni 1625. tam in Ecclesiasticis quam Politicis restituendos.

Gravamen quartum de reditibus sacris.

§. 110. Cum porro pace religiosa cautum sit, ut reditus Evangelicorum Cœnobiis, aliisque sacris locis è Catholicorum terris debiti præbeantur; utque è reditibus sacris, quæ ex Evangelicorum provinciis Catholicorum terris debentur, Sacerdotibus, Scholis, Xenodochiis, pauperibus prospiciatur: omnia his contraria fieri: reditus inhiberi, ad eleëmosynas percipiendas Evangelicis non admitti, Sacerdotibus, & Xenodochiis debita subtrahi. In quam rem præcipue Augustanorum, Weissenburgensium, Biberacensium, Kaufbeurensium, Dunkelspulensium, Ravensburgicorum, Lindaviensium, & aliorum querimoniæ notoriæ sint.

Gravamen quintum de Jurisdictione Ecclesiastica.

§. 111. Cautum insuper eadem pace, ut jurisdictio Ecclesiastica, & jura, quæ Papa sibi arrogat, ita suspensa & sublata sint, ut ea nullo modo adversus Evangelicos Ordines eorumque subjectos exerceri queant. Quo & spectent conventiones, atque *Concordata* inter Pontifices, ac priores Cæsares inita, Canonesque, & quicquid paci huic fraudi esse possit. Ausos tamen Catholicos Præsules hinc inde Evangelicorum civium causas matrimoniales ad se trahere, eorum Consistoria turbare, Calendarium Novum obtrudere turbandis eorundem feriis. Quin haut dubitasse Nuntios Pontificis Jurisdictionem in Evangelicorum

Præ-

1645. Præsulatus usurpare, Prælatos ad videndum se privari citare, dispensare, præbendas assignare, per protestationes iisque inter Ordines convenerunt, intercedere. Ipsum Pontificem in Evangelicorum Præsulatibus vacantia beneficia distribuere, super bonis sacris disponere, precum primariarum jus exercere. Quibus omnibus via subruendæ paci sacræ muniatur.

Gravamen sextum de scriptis pacem sacram impugnantibus, & edicto Ferdinandi.

§. 112. Querebantur denique Evangelici per *Burchardi Anatomiam*, & *JCtorum Dillingensium Compositionem pacis*, aliaque seditiosa scripta pacem Augustanam aperte impugnatam, velut temporariam, & vi extortam tolerantiam, nec illos qui contra protestati sint, obligantem, ac ad solos Lutheranos strictissime dictos spectantem. Nec in Cæsaris & Ordinum potestate situm de bonis sacris, licet in feudum ab Imperio concedi solitis, disponere, quod sint res extra commercia hominum positæ: eoque Evangelicis nulla commoda possessionum, nec præscriptiones concedendas. Alios importunis, & falsis precibus adversus Evangelicos processus à Cæsare obtinuisse, quorum initium ab executione factum. Tandem ut semel quicquid est Evangelicorum everteretur, proxime defunctum Cæsarem à Catholicis permotum, ut exemplo plane insolito inauditis Evangelicis Anno 1629. edictum promulgaret, quo pacis sacræ præcipua capita in Catholicorum favorem detorserit, litisque ad futuram disceptationem seposuerit, iis tamen fundamentis jactis, quæ facile indicarent, qualis pax deinceps speranda foret. Mox Commissarios passim dimissos manu militari succinctos, Edictumque nequidquam obtestantibus Evangelicis exsecutioni datum, tot annorum lacrymis deploratum. Id à Cæsare Edicti & declarationis, à Catholicis edictalis sententiæ vocabulo nuncupari suevisse: cum tamen declarationes ab una partium obtentæ in pace Augustana diserte prohibeantur: ac ad vim pragmaticæ sanctionis consensus Ordinum requiratur; ac ipse Cæsar, dum alteri parti addictum se profitetur, ad judicialem sententiam pronunciandam idoneus non sit, præsertim Evangelicis non auditis, qui reorum loco habebantur. Nec unquam in Cæsaris arbitrium collatum tamdiu agitata gravamina insolito exemplo decidere, & pacem religionis declarare, ipsis neque auditis, neque consentientibus, & quidem tali modo, ut plane omni pace excluderentur. Eoque edictum illud disertis verbis abrogandum. Hæc igitur omnia ut absque ulteriore dilatione hoc pacis tractatu componantur postulabant, citra quæ pax firma obtineri, aut durare non possit. Addebatur, Franciscanos, aliosque Monachos adigendos, ut ad hanc quoque pacem adstrictos se profiteantur, compescendæ eorundem in Evangelicos protervіæ.

Gravamina Politica de pluralitate suffragiorum VII.

§. 113. Præter hæc ad religionem spectantia querebantur quoque Evangelici Ordines, in Conventibus Imperii non sine maximo suo præjudicio à Catholicis ad majora semper suffragia provocari, velut illis contradicere nefas sit. Quæ in rebus quidem defensionem Imperii spectantibus, ac Electione Cæsarum, aut ubi duo Ordinum Collegia consentiunt, locum obtinere per leges Imperii debeant. Sed in negotiis ex mero Ordinum placito pendentibus, ac ubi utrique religioni addicti partium loco sint, naturali æquitati repugnare, si una pars alteri leges, aut onera obtrudere audeat. Unde non solum circa religionem tributa, & illa negotia, ubi Ordines singuli considerantur, sed & in quibusvis aliis ubi Catholici & Evangelici partium loco habentur suffragia non numeranda, sed utramque partem pro æquali judicandam. Nam si Evangelicis sententia plurium semper stare necessum sit, è conventibus imperii nihil præter damnum, & demum exitium ipsis expectandum. Inprimis cum in Ordinariis Deputatorum Conventibus Catholici Evangelicos numero longe excesserint, æquum esse, numerum Deputatorum Evangelicorum Catholicis æquari, quorum & hi monendi sint, limites per decreta Comitialia positos ne migrent, neu quæ ad conventus universorum Ordinum spectant sibi arrogent. Tum ut in quibusvis extraordinariis Deputationibus par utriusque religionis Assessorum sit numerus. Cum etiam Donawerta præcipitatis mandatis, & exsecutione omni libertate circa sacra, & statum civilem exciderit, & vero Rudolphus Cæsar 1639 plenam ejus oppidi restitutionem citra exceptionem, nec expensarum habita ratione promiserit, orandum esse Cæsarem ut antecessoris promissum nunc expleat, ac istud oppidum in priorem statum reponat. Recensebatur inde, quid malorum ex justitia hactenus prave administrata promanarit. Ac inprimis de Cæsarea Curia Aulica graves querimoniæ motæ; eam meris Catholicis Assessoribus compositam, causas religionem & statum Ordinum spectantes etiam quæ Spiræ jam agi cœperunt, ad se pertrahere; cujus libet etiam privati petitio processus & mandata sine clausula decernere ademto Ordinibus beneficio primæ instantiæ, appellationis, & revisionis; Commissiones properatas, nec satis alterutri parti æquas constituere, & ad nudam harum relationem molestas sententias ferre; Evangelicos Ordines, inprimis liberas civitates exsecutionibus urgere; imo quosdam superiorum Ordinum, non antegressa legitima cognitione, dignitate, ac ditionibus exuisse; denique multis modis odium adversus Evangelicos expromsisse, ac justitiæ obtentu paribus bello calamitatibus eosdem obruisse. In Spirensi autem Camera lites per infinitas moras ad seros usque nepotes extrahi non tam culpa partium, advocatorum, aut judicum, quam ob litium multitudinem, quibus expediendis vix integrum seculum etiam pleno judicum numero sufficiat, nedum si plures quotidie accumulentur. Annectebantur quorundam Ordinum peculiares querelæ de Judicio Cæsareo Rotwilano, Judicio provinciali in Suevia, & Præfectura Provinciali Hagenoica; quæ plane aboleri petebant. Contra expediendæ litium multitudini proponebatur, Judicio Aulico Circulum Austriacum & Bavaricum, Spirensi Cameræ utrumque Rhenanum cum Burgundico assignandum, ac nova duo tribunalia erigenda, quorum uni uterque Saxonicus cum Westphalico, alteri Franconicus & Suevicus tribuendus sit; pari inter se potestate, in quibus concurrentia, prævetio, avocatio, aut inhibitio locum non habeant, ac ut actor semper forum rei sortiri teneatur. Omnia autem pari numero assessorum utriusque religionis implenda; inter quos si ob paritatem suffragiorum res decidi non possit, eandem ad conventum universorum Ordinum remittendam. Si quæ alia huc spectent, cum exteris Legatis tædium motura sint, ad Comitia rejiciebantur; in quibus etiam dispiciendum, qua ratione ex æquo bonoque consulendum sit debitoribus, qui belli calamitate fortunis imminuti, aut plane eversi sint. His omnibus magno numero subnectebantur querelæ Evangelicorum civium Au-

De imparі Deputatorum numero VIII.

De Donawerta oppido IX.

De justitia publica. X.

1645. gustæ, Dunckelspulę, Biberaci, Ravensburgi, Kaufbeuræ; quibus asperrime se, atque inhumaniter à Catholicis oppressos demonstrabant.

De his judicium, quorundam Evangelicorum.

§. 114. Isthæc porro gravami.ıa multis rationibus adornata quibusdam etiam Evangelicis non admodum placebant, quod vererentur, ne Catholici ansam inde arriperent geminum quærimoniarum catalogum texendi. Ita in immensum erupturam scriptionis proluviem majore indies animorum utrinque exacerbatione. Unde censebant, melius fuisse paucis verbis rem emplecti, rationum explicatione ad colloquii disceptationem rejecta. Nec deerant, qui judicarent, ista haut ita propere publicanda fuisse.

Et Catholicorum. 20. Dec.

Quid Cæsarei super hisce judicarent, è sermone Secretarii, quem Trautmansdorfius ad Salvium miserat, colligi poterat; qui differebat, nunquam sibi persuaderi, Reges Sueciæ, & Galliæ ad hanc formulam subditis suis imperare in animo habere. Cui tamen Salvius os obturabat, ostenso discrimine inter utriusque Regni subditos, & Imperii Electores, Principes, atque Ordines, qui haut quidquam pari cum istis classe sint censendi. Catholicis autem præcipue dolebat, quod Reservatum Ecclesiasticum aboleri peteretur; quo sublato Romana sacra brevi in Germania extinguenda sint. Collatis tamen consiliis decreverunt; Gravamina Ecclesiastica Monasterii disceptanda, ac decidenda, Evangelicis contra pertendentibus, super iisdem Osnabrugæ utique agendum, qnod Succi enrum in sua propositione mentionem fecissent, non ita Galli; & quia præsente Chisio qui ista tangere nullo modo volebat, eadem disceptare haut congrueret. Præsertim cum Trautmandorfius maximam partem temporis Osnabrugæ degere constituisset, Monasterium duntaxat pro re nata excursurus.

20. Dec.

Unde & Succos ut idem pertenderent, rogabant.

Stralsundensium petita.

§. 115. Adpulerunt eo tempore Stralsundensium ablegati, qui à Suecis inter alia petebant, ut amnestiæ nominatim, ac si fieri possit separato articulo includerentur, quod diserta cantione opus se habere putarent, utpote qui primi extraneo bello januam aperuisse arguantur. Præsertim cum à Gustavo Rege ejus urbis defensio inter caussas belli publicata sit. Tum ut caput de satisfactione ita temperetur, ne pristinus urbis status detrimenti quid capiat; nec ipsi pace hac in duriorem, quam ante bellum, conditionem reponantur neu præsidio onerenrur: præsertim cum non armis subacti sint, sed ultronea conventione Sueenrum partibus accesserint. Utqne ubi pace reducta cum reliqua Pomeraniæ iterum conjuncti fuerint, vetere statu gaudeant, & levamenti potius quid ex ea conjunctione quam detrimenti percipiant abolitis ipsorum gravaminibus, & redditis juribus, privilegiisque. Denique ut prædia à Gustavo Rege pro ingentibus pecuniæ summis sibi addicta urbis jurisdictioni & tributis subjecta sint, deque hoc in pace ipsis caveatur.

Oxenstiernæ cum Gallis Monasterii congressus. 6. Dec.

§. 116. Sub finem anni Oxenstierna Monasterium profectus est, extinguendo rumori, velut parum inter Suecos, Gallosque conveniret, de quo & Contarenus literis in Hollandiam scriptis confirmarat; tum ut cum Gallis consultaret, quæ ad Cæsareorum responsum reponenda forent. Præter ista placebat, Cæsareos salvum conductum pro Lusitanis poscere, & quidem ut initio ostenderent, se hoc postulato obnixe inhæsuros; Cæsareis tamen acriter relnctantibus istud omissuri. Etsi Galli sibi reservarent cum Hispanis ad tractatus haut descendere; nisi circa hoc sibi satisfactum sit. Et agnoscebant quidem Galli, Suecos haut teneri ad arma continuanda, quoad cum Hispanis quoque bellum positum sit. Cum tamen ipsi pacis cupidi sint, sperare pari passu tractatus utrosque processuros; ad quod Sueci quam possint operam collaturi sint. Quod si tamen Hispanicum bellum diutius gerendum sit; interrogabant, an non exercitum Suecicum ejusque partem facta missione stipendiis suis autorare queant? Id quod Suecus ad Reginam se relaturum pollicebatur. Circa quartum articulum de quo inter ipsos Evangelicos parum conveniebat, visum in præsens levi brachio tangere, remedio in aliud tempus rejecto. Circa gravamina Ordinum quærebantur, annon id affectandum sit, ut Regum velut arbitrio eadem subjiciantur? Sed satius visum septimum articulum oppositionis Suecicæ sequi, ut Ordines ipsi quacunque ratione super istis inter se transigant, Regiis utilem operam navantibus. Ea de materia cur non & ipsi mentionem fecissent, cum collegas suos Longuevillius subinde interrogaret, hi reponebant; aliam nunc rerum faciem, quam præterita æstate, & nunc à se commodius ista, quam eo tempore urgeri posse. Circa suecicam satisfactionem cum Oxenstierna de quibusdam Episcopatibus tetigisset, Galli omnibus modis reniti; conscientiam, & existimationem suam haut admittere Suecis heic favere. Pontificem, alias ipsis sat iniquum, ansam calumniandi aucupari; hac causa accedente sine dubio confœderationem in Italia moliturum, Cæsari haut leves vires addituram. Extra Præsulatus quicquid postularent Sueci omni se ope promoturos. Ad extremum tamen declarabant; si utique Præsulatus quosdam affectarent, illis animum adplicarent, qui jam ante ab Evangelicis possideantur, qualis Bremensis sit. Etsi metuant; ne Danicæ Rex ægre id ferat, ac forte male coalitum vulnus refricet. De Osnabruga, & Minda adspernabantur ne Franciscum Wilhelmum Episcopum Bavaro addictum offenderent. De Verda utcunque concedebant; circa quam & Bremam disertis verbis excipiebant; ei postulato se non reluctaturos, nec tamen aperte idem sublevaturos. Quia porro utriusque propositionis Regiæ capita non eodem ordine disposita erant, placebat confusioni inter disceptandum evitandæ universa capita ad quatuor classes referre; quarum prima contineret ad Imperium spectantia, de Amnestia, Juribus Ordinum, enrumque Gravaminibus, ac de Commerciis; secunda Regnorum & militum satisfactionem; tertia pacis securitatem; quarta tractatuum complementum, & exsecutionem. Replica porro Regiorum ut scripto conciperetur Ordines per Schntzium Darmstadiensem, & Oelhafium Norbergicum à Suecis petierant, quod metuerent, ne si verbis inter Legatos res disceptetur, Ordines magno cum labore obtentum jus iterum amitterent, à tractatuum moderamine exclusi. Gallis tamen acriter contendentibus, ut replica verbis fieret, Oxenstierna tandem cessit. Dubitatum inde super Regiis utrinque Residentibus, num non solum dum Replica fit, sed & qnibusvis aliis tractationibus interesse debeant? Galli enim ostendebant. Pontificis Nuntium Suecicum Residentem eodem secum loco tolerare nolle; id quod molestum sibi esse ferebant: paratos se tamen

1645. quicquid ipsi mediatoribus proponerent, & quid responsi acciperent, Rosenhahnio statim communicare. Id quod Oxenstiernæ haut satisfaciebat, quod ita in Gallorum arbitrio sit futurum, quid istius notitiæ subtrahere velint. Eoque contendebat, quamdiu Rosenhahnius congressibus Legatorum cum Mediatoribus arceretur, Labardæum quoque Osnabrugæ ad colloquia Suecorum cum Cęsareis admitti non posse; qui tamen de omnibus quæ agantur bona fide certior sit reddendus.

Sueci ad Cæsareorum responsum replicant. 28. Dec.

§. 117. Oxenstierna Osnabrugam reversus quid Monasterii actum foret Depntatis Ordinum Altenburgico ac Luneburgico exposuit: Quibus ista valde probabantur, ac denuo emolumenta Ordinum ipsis commendabant pollitici, Sueciæ desideriis se vicissim velificaturos. Satis intelligere se, à Suecis primum impetum excipiendum, quos ipsi velut succenturiati fida opera fulturi sint. De cætero omnes plurimum lætitiæ ac spei ostendebant, pręter Brandeburgicos, quos cura Pomeraniæ coquebat. Unde misso Wesenbecio à Suecis postulabant, ne circa satisfactionem Sneciæ ejus Ducatus mentionem injicerent; tum nt Reformatorum causam sibi commendatam baberent. Accedebant inde Sueci ad Trautmansdorfii ædes, ubi & Lambergius, Craniusque aderant. Placebat ibi replicam verbis facere quam tamen Secretarii Legationum utriusque scripto exciperent. Ac initio quidem Sueci censebant verba in exordio Cæsarei responsi posita, *qua intentione Corona Sueciæ arma Germaniæ intulerit*, superflua esse; cum notorium sit Gnstavum Regem baut ultro, sed armis Cæsareis ac Ligisticis lacessitum, ac ut oppressis Ordinibus succurreret, in bellum pertractum, cum aliud malo remedium non esset. Negabant quoque bellum à se adversus *universum Imperium Ordinesque* gestum; sed Cæsarem tantum, Ligamqne, ac socios in Germania hostium loco habitos. Nec adparere, quare Hispaniæ Regem ipsi inter Suecorum hostes retulerint; cum nec Regina, nec Hispanici Legati ullam inter ea Regna hostilitatem agnoscant. Quid per Schœnbeckianum tractatum intelligeretur quærentibus Suecis, Cæsarei respondebant; eo vocabulo omnia comprebendi, quæ inter Axelium Oxenstiernam quondam, & Saxoniæ Electorem acta sint. Ea nt nunc demum incudi subjicerentur Sueci non recusabant, modo præsenti tempori adaptarentur. Potestatem quoqne addendi, demendi, ac interpretandi ad finem usque tractatuum denno sibi reservabant. Inter impedimenta tractatuum Sueci Lusitano, Cæsarei Lotharingo negatum salvum conductum adducebant. Sed quia Cęsarei statim declarabant, eam rem, utcunque cadat, paci remoram non allaturam, quam & Gallis mentem esse Sueci norant, eadem seposita ad principale negotium accedebatur. Circa Amnestiam Sueci contendebant, ejus initium ad primam belli Originem retrahendum. Ante annum tricesimum, quod initium Cæsarei cupiebant, pleraque patrata, quę bello causam dederint. Ratisponæ non nmnia prout par erat confecta, nec Ordinibus promulgatam ibi Amnestiam satisfacere, quæ Regnum Bohemiæ, hæreditarias Cæsaris provincias, Palatinam causam, Wurtenbergicum, Durlacenum, Saræpontanum, Augustam, Egram, Donawertam, aliosque excludat, reliquis non nisi Pragensem pacem indulgeat. Quæ pax tamen insalutatis illis, quorum maxime intererat, facta, post vi metuque nonnullis obtrusa, nunquam ex post facto legitime confirmata sit: quæque male fidarum induciarum cum Ordinibus, sed clarigationis vim adversus exteras Coronas habuerit; qua persistente facile nova bellorum flamma exarsura sit; eoque serio pacem cupientibus eandem una cum Ratisponensi Amnestia plane tollendam. In tertio articulo Cæsarei ea verba omiserant, (qui cum Regnis Sueciæ Galliæque quacunque necessitudine *juncti fuerunt*) excludendis illis, qui per vim ad renuntiandum fœderi compulsi fuerant. Unde Sueci nullo modo ea verba expungi volebant. Sic & octavn articulo Cęsarei verba illa induxerant; (*sive ex hæreditariis Imperatoris* provinciis oriundi,) ut istos amnestiæ beneficio excluderent; quos tamen Sueci utique illa complecti volebant. Ad Suecorum articulum quintum & sextum Cæsarei reposuerant, *earum rerum Imperatori cum Coronis externis nullam communionem esse.* Adversum quæ Sueci ostendebant: Coronas ante id tempus non magis de Germanię statu, qnam Cæsarem de ipsorum solicitum fuisse; optandum quoque fuisse, Cæsarem, antequam bellum è Bohemia in Germaniam, inde adversus Sueciam, Galliamqne verteret, ac tot Ordines bonis exueret, Edictumque anni vicesimi noni conderet, consensum Ordinum rite requisivisse, ac malis indies invalescentibus occurrisse. Tunc enim Lipsiensi conventu, belloque civili aut externo supersederi potuisse; nec Regibus causam fuisse Ordinum libertati ac juribus patrocinandi. Sed quia ista insciis Ordinibus suscepta tantis malis originem præbuerint, vicinis, quorum securitas tranquillo statn, ac æquilibrio Romani Imperii nitatur, non minus quam Ordinibus fas esse eo conniti, ut istud ad publicas leges in pristinum statum reponatur. Improbabant quoque Sueci illa verba Cæsarei responsi: *Quod si super iisdem Cæsari cum quibusdam Statibus Imperii dissensionis vel dissidii aliquid intercesserit, id jampridem penitus compositum, sublatumque est; præter unam Landgraviam Hassiæ.* Quærebant porro, quid sibi vellet illa clausula; *salvis tamen iis, quæ ad Imperatorem & Collegium Electorale solum pertinent juxta morem ab antiquo in Imperio receptum?* Quæ sint ista *jura* & præeminentiæ Cæsaris Electorum, quarum nonnullas forte alii Ordines haut agnoscant? Quis *antiquus* mos sit, & num plane ad tempora Tiberii Cæsaris retroëatur. In articulo sexto Sueci verbis; (*modo ea fœdera non sint contra Imperatorem*) addebant, *ut Imperatorem:* ut si hic officii limites prætergressus adversus leges Imperii fundamentales quid tentaret, aut unum alterumvé ex Ordinibus injusta vi peteret, huic fœdera cum exteris ad Imperii & suam defensionem inire fas foret. Ad quartum articulum quærebant, quo illa de Reformatis verba spectarent: *si ipsi velint, & quiete vivent.* Ad septimum articulum ostendebant, Evangelicos sua gravamina ipsis exhibuisse, Catholicos suas quoque querelas forte jam adornasse. Illos æqua reconciliationis media admissuros. Idem ut Cæsar & Catholici faciant Imperii salutem exigere. Ubi æqua forte omnes agant, invidiam abesse. Gravamina veram belli scaturiginem, quæ ut indecisa maneant Coronas ferre non posse. Unde nosse cupiebant ubi & quando tractatio inter Ordines eo nomine sit

1645. sit instituenda? Circa *satisfactionem* Sueciæ, quod Cæsarei ad formulam Schoenbeckianam provocassent, Sueci quo id spectaret, quærebant. Cæsareis respondentibus, summam pecuniæ intelligi, cum Saxoniæ Elector tunc viginti quinque tonnas auri obtulerit; Sueci reponebant: Saxonem equidem jactasse, tale quid à se oblatum, aliisque id persuasisse; falsas quoque literas ad invidiam Suecis faciendam eo nomine sparsas. Enimvero licet Saxo tale quid offerre forte in mandatis habuerit; eidem tamen demonstratum fuisse, Sueciæ hoc modo satisfieri non posse, cui securitas inposterum maxime spectabatur. Ad quæ tunc nil aliud repositum, quam ut Sueci Stralsundam facesserent, ibique responsum expectarent. Nunc multo minus pecuniam admitti posse. Immerentes, invitosque in bellum pertractos jam sedecim per annos gestum: pace semper cupita potiri nondum potuisse. Inde immensos sumtus fecisse, irreparabilia damna sensisse amissis insuper tot viris fortibus, ac inæstimabili Rege. Cum igitur gentium jus, & ob oculos posita exempla, simul antegressa promissa ac pacta dictitent, Reginam & Coronam Sueciæ indemnem præstandam, eidemque adversus futura pericula cavendum, vitio sibi verti non posse, si locis bello occupatis non prius decedant, quam idonea cautione, & satisfactione accepta. Urgentibus inde Cæsareis, ut mentem suam distinctius panderent, demonstrabant; cum Cæsar bello caussam dederit, Reginam præcipue ipsum, dehinc Ordines refusionem poscere. Paratam esse loca per Moraviam & Austriam occupata restituere: vicissim, Pomeraniam cum Præsulatu Camino, Wismariam & Pœlam cum castello à Balæna dicto, & Warnemundam, simul quos occuparit præsulatus cautionis aut satisfactionis loco retenturam, ab Imperio feudi nomine recognoscendos. Interroganti Trautmansdorfio, quos præsulatus vellent, respondebatur: omnes, qui in Reginæ potestate sint, inprimis Bremensem Verdensemque; per cæteros fœderatis satisfieri posse. Hac enumeratione, Trautmansdorfius, bona verba! exclamabat: ita nimirum cito tractatibus colophonem imponi posse. Sane in omnium temporum memoria inauditum ejusmodi pacis leges cuipiam dictas. Solam Silesiam sexaginta in longitudinem milliaria patere, ac sedecim Principatus complecti, è quibus Cæsar inde ab anno vicesimo, septuaginta quinque milliones tributi nomine perceperit. Majoris eam à se æstimari, quam Bohemiæ Regnum. Si Cæsar Holmiæ, uti Franciscus I. Madriti, captivus teneretur, ampliora peti non posse. Adversus quę Sueci regerebant: nihil postulari, quo fines Imperii, aut Cęsaris eminentia imminuatur. Cæsaris vasallagio, quo jam Reges Hispaniæ, ac Daniæ teneantur, Reginam nunc accedere, abs qua bello Turcico valida auxilia sint expectanda. Sed surdis narrabatur fabula, ac ferebant; cum Collegis suis Monasteriensibus, quid facto heic opus sit, consultaturos. Num Ordinibus ista significanda forent quærentibus, Sueci reponebant; eam ipsam ob caussam hæc à se prolata, ut istis eadem innotescant. Quæ Cæsarei de tractatibus cum Ragozio peculiaribus narrabant, Sueci suo loco relinquebant. De Landgravia mirabantur Cæsareos perhibere, dudum cum illa transactum: cujus Legatus plane diversum asserat. De militum stipendiis Cæsarei ne verbo quidem mentionem fecerant; unde ut & circa hæc mentem suam explicarent, monebantur. Ad articulum primum denuo notabatur, Ordines Imperii velut hostes Regibus opponi, cum ab hisce id potius fuerit actum, ut illi pristinę libertati restituantur. Et quod hostibus Sueciæ annumeretur Hispanię Rex, quo cum Sueci nunquam publico bello impliciti fuerint, ac Hispanici Legati Monasterii profiteantur, se amica omnia à Regina, Regnoque Suecię expectare. Inducenda quoque videbantur illa verba velut suspecta; quod *ex hoc bello* aut *occasione hujus belli* nihil hostilitatis sit inferendum; velut Cæsar forte meditetur alio obtentu, puta ob Livoniam, arma Sueciæ inferre. Circa articulum decimum septimum monebatur, in Cæsareo responso Ordinum Imperii mentionem non factam: cum tamen hi velut tertii intervenientes Cæsarem inter, & Coronas considerentur, & quorum sit æquilibrium utrinque temperare. Unde opus fore, hunc articulum ita concipi, prout ipsorum propositio eundem exprimat. Ad articulum nonum Sueci conventionem super captivorum redemtione à Torstensonio initam presse sequendam monebant. Tum de Eduardo Bragantino postulabant, ut is velut fraternorum consiliorum haut particeps libertati reddatur, ac ut Hispanica Inquisitio, quæ actionem ipsi intentare dicebatur, inhibeatur. Idem & Evangelici Ordines, ac cumprimis Hanseatici monebant, queis ad Lusitaniam navigatio excolitur, ne forte Rex Lusitanus captum media in Germania fratrem manu ipsorum navibus injecta ultum eat: Ad articulum decimum tertium pressior hæc declaratio addebatur, ut machinæ ad Reginam spectantes sive eius insignia præ se ferant, seu minus, prælüs, aut urbibus expugnatis captę, post conclusam pacem abduci possint. In articulo decimo quarto suspecta videbantur ea verba: utrique parti *retinere* licere milites qui volent, *eo tantum numero, quem pro securitate sua necessarium judicaverint.* Nam hoc obtentu Cęsarem integrum exercitum retinere, aut præsidia ita augere posse, ut facile exercitus conflari inde queat. Id quod vicinis formidolosum. Denique circa articulum decimum octavum Sueci inducias plane repudiabant, quod crederent longe facilius æquam pacem armata nunc manu, quam istis post sepositis, obtentum iri.

§ 118. Eodem die & Galli Monasterii replicam suam ad Cæsareorum responsum apud Nuntium Pontificium inde adsumto Rosenhahnio, & Vulteio Hasso apud Contarenum, exponebant, hoc dicta scripto excipiente. Præter pleraque à Suecis monita Lotharingi mentionem fieri nolebant, quod iic jam cum Rege transegisset. In tertio articulo offendebantur vocabulo *Suprema Imperatoris dignitatis:* posse enim *prima* sufficere, ne ex *supremi* voce superius aliquod imperium in Reges alios Christiani Orbis affectetur. Nesciebant quoque, quo fine restrictio illa addita foret, *salvo jure Imperatoris ex Imperii legibus, & præcipue ex transactione Burgundica competente.* Isthanc quippe transactionem nunquam usu invaluisse. Et Evangelici Ordines in sua sententia id reservatum omitti postulaverant. Censebant quoque Galli, absurde à Cæsareis postulari, ne ipsi se bello in-

Margin notes: Basta, basta! (beside "bona verba! exclamabat"); Gallorum replica. (beside § 118)

1645. inter Cęſarem, & Succos immiſcerent, ſicut ipſi poſtulaverant, ne Cæſar bellis inter Galliam, & Hiſpaniam ſe ingereret. Nam ſi Cæſar cum Imperio bellum Succiæ intentet, præſentem pacem violari: ſed bella Galliæ cum Hiſpania hunc tractatum plane non tangere. Circa nonum articulum declarabant, electionem Regis Romanorum vivo Cęſare fieri poſſe, dummodo eligatur è diverſa à ſuperſtite Cæſare familia, magisque utilitatem Imperii, quam Cęſaris voluntatem, ac privatum commodum reſpiciat. Jam quoque Galli de abolendis Ordinum Gravaminibus non ſequius quam Sueci urgebant, Mediatoribus non parum mirantibus, cum in propoſitione de iſtis non tetigiſſent. Quod ipſi excuſabant; ex eo tempore ab Evangelicis iſta ſcripto concepta, quibus Catholici ſua quoqne oppoſituri ſint. Circa aſſecurationem pacis proponebant de fœdere *guarantico*, prout Sueci articulo decimo ſeptimo monuerant, inter Coronas, Ordines Imperii, ac reliquos Principes huic paci incluſos velut commodiſſimo ejusdem firmamento. Satisfactionis & cautionis loco deſignabant totam ſuperiorem & Inferiorem Alſatiam cum omnibus juribus, quibus Landgravii Alſatię, & Archiduces Auſtriæ illam poſſederant; quam Rex ab Imperio cum ſeſſione & voto in Comitiis titulo Landgravii Alſatiæ in feudum recogniturus ſit. Philipsburgum inſuper cum locis vicinis & appertinentibus, quantum alendo præſidio, & ſervandæ munitioni ſuffecturum ſit; una cum linea communicationis cum Gallia. Reliqua quę occuparint loca, præter hic nominata à ſe priſtinis dominis reſtituenda. Lotharingi cauſam ad hos tractatus pertinere negabant, ac potius poſtulabant, ut Cæſar præſenti tractatu promittat, ſe Gallos in poſſeſſione Lotharingiæ non turbaturum, quæ non titulo ad Regem Galliæ ſpectet; ac Cæſari cauſam non eſſe iſti negotio ſe immiſcendi poſt Ducis cum Gallia tractatum, quo is omnibus fœderibus cum Domo Auſtriaca renuntiaverit.

Ordines repliciam ſibi communicari petunt. 30. Dec.

§. 119. His peractis Evangelici Ordines per Deputatos à Suecis acta ſibi communicari petierunt; addito, ut ſi Cæſarei circa ea, quæ Ordines ſpectent, ipſis inſalutatis concludere quid auderent, Sueci id ſibi ſignificarent: tum ut gravamina radicitus componantur, quod ex illis pręſens bellum promanarit ac Sueciæ pluſimum interſit concordiam inter Ordines inſtaurari. Sueci ut protocollum poſtulare paululum differrent ſuadebant; ne Cęſarei hoc intellecto ipſos ſuper duplica in conſilium vocare omitterent ſermone tamen quid actum foret referebant, ac in primis quam ægre tulerit Trautmansdorfius, Sileſiam ſatisfactionis loco poſtulatam cum circa alias provincias parum indignationis oſtenderet. Cæterum pollicebantur, circa negotia Imperii ipſis inconſultis ſe nihil ſuſcepturos. Et hucusque hoc anno tractatus pacis Germanicæ proceſſerunt.

Tractatus cum Hiſpanis quieſcit.

§. 120. Aſt inter Gallos, Hiſpanosque tractatio Monaſterii plano quieſcebat, abſentibus Belgarum Fœderatorum Legatis; ac monentibus licet Mediatoribus, ne tantisper, quoad iſti adeſſent, res in anteceſſum diſcuterentur, Galli id abnuebant avertendæ ſuſpicioni, velut abſque iſtis acturi eſſent. Cæterum num eas Hollandis moras oblati ab Hiſpanis ſeparati tractatus injecerint, nobis haut ſatis compertum. 1645.

Hiſpani cum Hollandis ſeorſim tractare cupiunt.

Sane conſtat Hiſpanos omni ſtudio egiſſe, ut ipſos communibus Monaſterii tractatibus abſtraherent. Miſerat Franciſcus de Melos Belgii Hiſpanici Gubernator nobilem fœminam ad Arauſionenſem, aureos montes pollicitam, ſi ad ſeparatos tractatus Fœderatos Ordines inducere poſſit. Eadem de re Conſilium Belgii ſupremum per emiſſarium quendam Salamancam Ordines Fœderatos ſolicitaverat, addito, hunc in mandatis habere in eas leges, quas ipſi velint, pacem concludere; quin eundem *chartam* quam vocant *blancam* ipſis oblaturum, cui pro lubitu conditiones pacis inſcribere poſſint. Scripſerat quoque Caſtelrodrigus ad eosdem Ordines pacem aut longas inducias offerens, certos homines cum mandatis Hagam miſſurus, ſi ipſi velint. Qui omnes tamen Monaſterium rejecti.

Cæſarei ſeparatos cum Suecis tractatus cupiunt. 30. Oct.

§. 121. Pares tractatus Hiſpani inter Suecos, & Cæſareos Monaſterii ſtruebant. De quibus Pigneranda Comes apud Roſenhahnium movebat, ſibi à Cæſare in mandatis datum Reginæ opimas exoptatasque pacis conditiones offerre, quæ ipſi ſine dubio gratæ ſint futuræ. Quas ut eidem ſecreto pandat ſolum abſque Collegis veniſſe. Addebat, ſe Suecis aditum ad commercia cum Hiſpanis in Indiis æque ac aliis ei Monarchiæ ſubjectis ditionibus aperire, nec cum Hollandis pacem concluſurum, niſi Sueciæ commodis rite obſervatis. Sed quia Roſenhahnius juſſus erat ejusmodi ſermones declinare, ad communes tractatus rem rejiciebat, negans nullas conditiones quantumvis ſplendidas ſeorſim admiſſum iri. Quæ cum repulſæ in vicem Pigneranda acciperet, conditiones proferre omittebat. Poſtera nihilominus die per tribunum Peſchwicium Roſenhahnio denuntiabat; ſe credidiſſe ipſum ſuper illis conditionibus ſecum acturum fuiſſe, ubi mentem ſuam latius explicaturus fuerit. Sed & Savedra Roſenhahnium monebat: ut ſi communi pace potiri non poſſent Sueci, mature ſibi proſpicerent, ac cum Cæſare tranſigerent: alias certo certius ipſis impoſitum iri. 31. Oct. Nam quia Galli perſpiciant ſe hac via in præſens per bellum & fœdus cum Suecis ſcopum ſuum obtinere non poſſe, ac potius omnium Catholicorum æterna in ſe odia provocare, aliam rationem ipſos inituros, ac Catholicis, Cæſarique junctos Evangelicis arma illaturos. Ita non ſolum Alſatia potituros, ſed & volente Cæſare ac vicinis parta quiete poſſeſſuros. Simul, quod præcipue affectent, patronos Catholicæ Eccleſiæ, & arbitros rerum Germanicarum fore. Hoc modo inſuper magnis ſumtibus, quos hactenus toleraverint, aleæque belli ſe ſubducturos. Nam ſi ex fœdere, quod nunc ſub incude ſit, duodecim millia militum Cæſari Ligæque auxilio mittant, id citra ſumtus ipſorum fore. Sane loco communis pacis paucos intra menſes novum fœdus, novumque bellum excludendum. Trautmansdorfius quoque Oxenſtiernæ oſtendebat; ſibi peculiaria eſſe mandata cum Suecis ſeorſim tractandi, quæ, ſi ipſis ea res arrideat, editurus ſit. Iſthęc tamen omnia à diverſis diverſo modo tentata ad eundem ſcopum collineare cenſebantur, ut ſocia Regna invicem divellerentur; eoque ſurdis auribus tranſmittebantur. Equidem Sueci aliis è locis monebantur, ut ſibi à periculoſis conſiliis, quæ Galli adverſus Evangelicos in

Ger-

1645. Germania agitent, caverent, quippe quibus id quæratur, ut Catholicis in partes suas pertractis Evangelicos in ordinem redigant, & super ipsorum gravaminibus pro lubitu rationes subducant. Etsi haut verosimile videbatur, Gallos ita repente consilia adversus Austriacos, & Hispanos hactenus expromta immutaturos. Galli tamen talia subodorati non levi suspicione perstringebantur, ut Sueci vix aperte Cæsareos invisere auderent. Præsertim cum spargeretur, à Cæsare Legatos apud Torstensonium fuisse, & hunc peculiari ex mandato cum ipsis tractatus agitasse. Addebatur, Archiducem Leopoldum Torstensonio in Bohemiam tendente è superiore Germania ita tarde movisse; quod Cæsarei ob secreta inter ipsos commercia fieri profitebantur.

Ceremonialia.

§. 122. Non abs re quoque fuerit quædam ad ceremonias spectantia paucis tangere. Inter Residentes Regios, ac Principum Legatos lis super præcedentia moveri nunc ceperat, quam hactenus Hassus aliique Rosenhahnio Roteoqne haut negaverant. Sed nunc nonnulli serius Monasterium accedentes iden Rosenhahnium invisere abnuebant, ac licet diebus Dominicis apud ipsum sacris interessent, eundem salutare aut alloqui dedignabantur. Neoburgico Palatino à Legatis Suecicis redhibitę literæ ad Reginam, qua Ipsam tantum *Serenissimam Principem*, non Reginam, omisso *Potentissimæ* titulo, *Regiamque Dignitatem* non *Majestatem* nuncupaverat. Quos titulos tamen Palatinus, iisdem literis Gustavo quondam Regi tribuerat. De se quoque loquens vocabulo *Nos*, & *Nostrum* usus fuerat. Quæ mox tamen à Palatino corrigebantur. Iidem defectus occurrebant in literis Administratoris Magdeburgici, & Circuli Franconici ad Reginam. Quorum ille morem suæ Cancellariæ excusabat, & quod alias inter Principum ac privatorum ad Reginam literas nihil discriminis futurum sit. Daniæ quoque Regem eadem deinde postulaturum. *Majestatis* titulum Reginæ literis à Principe propria manu scriptis dari, iis quę ex Cancellaria emittuntur, id insolitum. Franconici Deputati à Cancellaria Bambergensi erratum profitebantur. Nec eo secius literæ istæ legatis remissæ. A Venetis literas ad Reginam ferebat Generinus, quę *Excellentissimæ* & *Illustrissimæ* inscriptionem exprimebant. Cui cum Sueci ostenderent, Legatos Regios ejusmodi titulis honorari, ille Rempublicam Venetam moris veteris retinentissimam reponebat, quæ nec aliis titulis, quam antiquitùs receptis adversus Papam, Cardinales, aliosque Reges utatur; nec eo minus iter in Sueciam ad perferendas eas literas urgebat.

Regina seorsim cum Brandeburgico de Pomerania tractare non vult. 6 Marc.

§. 123. Brandeburgicus Elector cum prospiceret, Cæsarem incrementis ipsius parum favente, ac Suecis ex Evangelicorum potius quam Catholicorum terris satisfacere velle, ut Pomeraniæ caveret datis ad Joannem Oxenstiernam literis peculiares super Pomerania tractatus ad formulam quondam Francofurti ad Mœnum conceptam exposcebat. Regina re ad ipsam relata, judicabat, Electorem prævidere, Cæsarem mox armis ad amplectendam pacem compellendum, ac propediem de Sueciæ satisfactione fore agendum. Eundem hactenus neutri bellantium parti addictum egisse, sed citra certæ conventionis vinculum, ita ut pro captu temporum quiescere, aut ad arma redire integrum foret. Nec dubium habebatur, quin occulta consilia super Pomerania cum Dano ipsi intercessissent; quæ tamen num ad maturitatem perducta forent, incertum erat. Igitur placebat tractatibus istis declinatis simpliciter fœderi Pomeranico inhærere; excusato, Francofurtanam formulam spectasse ad retinendam Parentis ipsius amicitiam, cumque à Pragensi pace avertendum. Hanc rationem dudum expirasse; ac dictam formulam ultro ab isto rejectam, nec hactenus de eadem iterum actum. Nunc commodissime cum Cæsare ac toto Imperio transactum iri. Ejus consilii ratio erat, ne Regina Electorem offenderet, antequam constaret, num Cæsar atque Ordines in Pomeraniæ cessionem consensuri essent; ac ne Cæsari ansam præberet, separato tractatu suscepto Pomeraniam abnuendi.

De induciis cum Bavaro.

§. 124. De induciis cum Bavaro ineundis à Gallis tunc proponebatur specioso prætextu, ut tam potens socius Austriacis abstraheretur. Sed à Bavaro rem serio geri Suecis persuaderi non poterat, tantopere rationibus Austriacorum implicito. Cujus & hucusque acta sat ostendebant, illum nil nisi tempus extractum, & occasionem nocendi captatum ire. Ac obtentis induciis copias suas Cæsareis transscripturus erat, metu Gallorum amoto: Ita fœderi Gallico, causæque communi plus nociturus erat, quam professa hostilitate. Gallis inducias Saxoni & Brandeburgico à Regina concessas objicientibus reponendum erat: Kœnigsmarckium semestres duntaxat cum Saxone inducias pepigisse, ut in Bohemiam iturus tergum tutum haberet: quarum tamen firmitas à Reginæ ratihabitione pendeat; ac eas abrumpendas, si Gallis videatur. Hunc æque ac Brandeburgum eo redactum, ut nomine & fama plus quam reipsa quid præstare valeant. Utrumque Sueciæ quondam socium, quos in partes iterum pertrahi fas sit.

Suspicio Reginæ in Gallos velut Dano faventes. L'Estrade.

§. 125. Hujus anni initio non levis Reginæ suspicio adversus Gallos injecta fuit, quod cum Hollandi auxilia Suecis in Danum decrevissent, Legatus Gallicus Estrada Hagæ ne id fieret publice intercessisset. Hac de re cum Regina per Marcum Duncanum Cerisantem Ministrum suum in aula Gallica quereretur, Mazarinus respondebat: Estradam jussum Batavos ad expeditionem in Flandriam suscipiendam urgere: de bello Danico nihil in mandatis habuisse; quod, quó tempore mittebatur, nullus adhuc rumor esset, Hollandos auxilia adversus Regem Daniæ destinare. Sed hunc sine dubio ab Arausionense inductum, quod videret, res suas languide in Flandria processuras Hollandis in bellum Danicum versis. Ita Estradam Arausionensi obnoxium, in cujus exercitu legionem obtineat, citra mandata eo processisse. Alias pacem Suecos inter, & Danos optare Gallos. Eam si Danus abnuat, non Hollandos solum ad auxilia ferenda hortaturos, sed & ipsos eidem bellum indicturos. Quæ utcunque Reginæ satisfaciebant, cui satis constabat Gallis æquilibrium inter Arctoa Regna cordi esse. Quæ & Hollandorum mens fuerat; à quibus cum Daniæ Rex postularet, operam suam interponerent, quo Fridericus Dux Bremensem ditionem recuperaret, isti abnuerant, quod mallent, Suecos ea Provincia potiri Holsatiæ, & Oldenburgico Comitatui interpositos, quam à Dano continuum litoris Germanici tractum possideri.

1645. Polonica. §. 126. Mense Februarii hujus anni in Poloniam mittebatur Axelius Sparrius cum literis ad Regem, queis susceptum à Regina regimen significabatur, simul ut animos Polonorum exploraret. Apud hunc Gerbardus Dænhofius expiscari conabatur, num Christina Uladislao tunc viduo nubere velit? Super quo negotio jam antea Forbusius in Sueciam missus fuerat, sed qui nullo accepto responso redierat. Commendandis hisce nuptiis jactabat: optatissimam hanc esse occasionem ea Regna combinandi. Posse Sueciam interim per Senatum administrari, uti Regina minorenni factum. Hoc connubio Evangelica sacra professos in Polonia sublevatum iri. Uladislao multum adhuc vigoris esse. Intellectum sibi, Sueciæ Proceribus non bene cum Carolo Gustavo Palatino convenire, ut ne cum illo quidem matrimonium sit sperandum. Brandeburgicos ministros profiteri, herum suum earum nuptiarum spem plane deposuisse. Senatores tamen Poloniæ dissuasisse Regi, ne aperte id matrimonium peteret ob declinandam repulsæ contumeliam, quod in Suecia Sigismundi liberi lege publica spe sceptri potiundi in perpetuum sint exclusi. Quæ Sparrius velut mandatis suis superiora modeste declinabat. De cætero suspectum habebatur, quod Uladislaus Vendensem, Dorpatensem, & Pernaviensem Castellanatum, qui minorum castellanatuum classe, ad quam secretiora consilia nihil pertinent, hactenus omnium postremi fuerant, non ita pridem inter majores retulerat; quorum par cum Palatinatibus in Senatu dignitas habetur: & quod Cancellarius Ossalinskius Dorpatensi Castellanatu donari se passus fuerat. Propositum quoque fuit tunc in Comitiis Poloniæ: Pacis cum Suecis tractandæ exiguam spem esse; & ex literis horum nihil certi continentibus patere, quam parum ipsi in pacem proni sint. Itaque summopere necessarium esse negotium id maturari, ut demum Respublica sciat, quid inde sibi sperandum quic metuendum. Nam hautquidquam ex re esse tractatus de æterna pace adeo procrastinare, si futuram hostilitatem, & patriæ invasionem antevertere velint. Etsi tunc super 1645. hoc negotio in Comitiis nihil certi definiebatur. Sed & cum pace Danica Oesalia Insula in Sueciam transferretur, Uladislaus Rex adversus eam translationem interponebat non eo solum nomine, quod ea insula Ducatus Livoniæ pars sit: sed & quia Daniæ Rex ob ingentem pecuniæ summam à se mutuo acceptam omnia sua bona eidem oppignoraverit quantum ad id creditum necessarium sit, quo nomine ipse eam insulam in peculiaris hypothecæ vicem animo sibi destinarit. Simul Joannem Georgium Carmelum in Oesaliam mittebat, qui Ebbonem Ulfeldium ejus Gubernatorem Danicum, & provinciales solicitaret, ut repudiato Suecorum imperio sub Uladislai ditionem concederent; quorum & non pauci in eam rem sat proni deprehendebantur. Eos tamen conatus Reginæ vigilantia antevertit.

Anglica. §. 127. Initio belli Danici Regina ad Parlamentum Angliæ & Scotiæ literas dederat per Hugonem Moatum perferendas, quibus auxilium ejus adversus Danum petierat non tam spe isto potiundi, quam ne Danus quid subsidii ex eo Regno accederet. Sed Moatus dum præter mandati sui scopum circa id negotium satagit, non mediocrem Gallis suspicionem injecerat. Hoc demum 1. Maji. anno à Parlamento per tribunum Butlæum responsum adferebatur, quo ad arctius fœdus cum Regina meundum paratum se ostendebat. Enimvero id Reginæ haut videbatur consultum, bello Danico jam composito, & quia tutum non videbatur Parlamenti causam aperte probare, utut Regem istum Sueciæ infensum constaret. Igitur placebat fœdus declinare. Ne tamen Parlamenti offensam incurreret; Legatum eo se missuram ferebat, qui sequestris munus inter Regem & Parlamentum suscipiat. Prius tamen inferioris gradus ablegatum eodem iturum, qui num ista opera utrinque grata sit futura, exploraturus sit. Ita facile invenienda erat occasio negotium id eludendi.

SAMUELIS PUFENDORFI
RERUM SUECICARUM
LIBER XVIII.

EPITOME.

Wrangelius arcem Brixensem capit. Cæsarei ac Bavarici se conjungunt. 2. Sueci è Bohemia se recipiunt. 3. Cæsarei Scalam arcem recuperant, & Furstensteinam. 4. Induciæ cum Electore Saxoniæ prorogantur. 5. Magdeburgum suo præsidio relinquitur. 6. Sueci ad Visurgim movere constituunt. 7. Wrangelius Huxteram capit, Paderbornam, & Stadbergam. 8. Idem in Hassiam superiorem progreditur. 9. Cum Landgravio Darmstadiensi disceptatio. 10. Cæsarei Franconiam insident. 11. Turennius copias contrahit. 12. Kænigsmarckius Wrangelio jungitur. Idem Lemgoviam expugnat. 13. Turennius conjunctionem detrectat; id quod Suecorum rationes perturbat. 14. Wrangelius in Hassia subsistere constituit; ad Amænoburgum castra ponit. 15. Cæsarei in Suecos tendunt.

1646. *dunt.* 16. *Iidem cum fame conflictantur. Bennigshusius Suecis jungitur.* 17. *Cæsarei* 1646. *recedunt. Turennius Vesalsæ Rhenum transit; & Wrangelio jungitur.* 18. *Wrangelio summum exercitus imperium confertur. Torstensonius in Sueciam abit.* 19. *Socii exercitus in hostem tendunt. Cæsareorum valida caterva vapulat.* 20. *Hostis ad Lanum recedit. Fœderati ab Hanoviensi Comite cautionem accipiunt.* 21. *Iidem in superiorem Germaniam tendunt. Wrangelius Rainam expugnat.* 22. *Trepidatio per Bavariam. Bavarici vapulant.* 23. *Augusta obsidetur;* 24. *Cui Cæsarei subveniunt.* 25. *Fœderatorum consultatio. Obsidium Augustæ solvitur.* 26. *Fœderati Laugingam discedunt. Wrangelii dispositio. Hostis cis Licum in Sueviam transit. Fœderati in hostem tendunt. Iidem denuo in Bavariam irrumpunt.* 27. *Cæsarei in Bavariam revertunt.* 28. *Galli longius in Bavariam penetrare nolunt. De induciis agi incipit. Fœderati Bavaria iterum excedunt.* 29. *Iidem per Sueviam copias distribuunt,* 30. *Wrangelius inducias aversatur: cum Herbipolensi Episcopo transigit.* 31. *Cæsarei vapulant. Donawerta à Suecis deseritur, & recuperatur.* 32. *Fœderati in hiberna discedunt. Wrangelius claustra montium ad Bregentiam occupat. Idem ad Helvetios scribit.* 33. *Wittenbergius in Silesiam mittitur. Cæsarei Teschenam arcem, & Niclasburgum recuperant.* 34. *Iidem Cremsam obsident; quæ deditur.* 35. *Wittenbergius Wartenbergam occupat. Franckensteina à Cæsareis recuperatur,* 36. *Ut & Corneuburgum.* 37. *Wittenbergius tandem supplementis jungitur. Cæsarei recedunt. Iidem reliqua Austriæ loca recuperant.* 38. *Wittenbergius Polckenhainum capit: idem in Bohemiam abit. Cæsarei vapulant.* 39. *Wittenbergius in Moraviam, & Superiorem Silesiam tendit.* 40. *Cassellani Marburgensem arcem occupant. Ad superiorem Rhenum gesta.* 41. *Darmstadienses Kirchainam subiguut.* 42. *Quam Cassellani recuperant. Zonsa frustra obsidetur.* 43. *Lœwenhauptius Cassellanis auxilio venit. Darmstadienses vapulant. Paderborna à Cassellanis amittitur, & Eiskircha.* 44. *Tractatuum pacis continuatio. Replica Regiorum Ordinibus communicatur.* 45. *De Suecorum replica quorundam judicium.* 46. *Monasteriensium de modo consultandi sententia.* 47. *Osnabrugæ dissidium super Reformatis gliscit. Palatinorum intempestivus zelus.* 48. *Osnabrugensium sententia de modo consultandi, ut & Cæsareorum, atque Regiorum, denique universorum Ordinum.* 49. *Tractatus pacis tarde procedunt.* 50. *Catholicorum gravamina novem.* à 51. ad 57. *Ubi super gravaminibus agendum disceptatur.* 58. *Sueci novum procuratorium exhibent.* 59. *Inter Legatos Suecos, Gallosque disceptatio.* 60. *Evangelicorum super gravaminibus declaratio.* 61. *Circa satisfactionem disceptatio. De Alsatia, Silesia, Pomerania.* 62. *Colloquia Suecorum cum Brandeburgicis super Pomerania.* 63. *Oppositio Ordinum Pomeraniæ, & Stralsundæ: ut & Regis Poloniæ.* 64. *De Wismaria. De Bremensi & aliis præsulatibus.* 65. *Trautmansdorfii mora Osnabrugæ Gallis est suspecta. A Cæsare Suecis oblata.* 66. *Trautmansdorfius Monasterium discedit.* 67. *Ordinum sententia super Amnestia.* 68. *Super assecuratione pacis quorundam sententia.* 69. *Catholicorum super gravaminibus Ecclesiasticis declaratio. Super temporaria transactione diversorum sententiæ.* 70. *Cæsareorum super istis à Suecis postulatum, Catholici in tractatus super gravaminibus consentiunt.* 71. *Gravamina Politica novem.* 72. *Trautmansdorfius cum Gallis de satisfactione agit.* 73. *Cæsarei scriptum adversus Gallos vulgant. Galli id scriptum non curant.* 74. *De Mediolano frustra proponitur, & de Alsatia Inferiore. Super Lotharingi salvo conductu Cæsarei denuo movent.* 75. *Hollandi Suecorum satisfactioni se opponunt. Mox tamen desistunt.* 76. *Cæsarei nova circa satisfactionem proponunt. Gallorum super hoc; ut & Salvii,* 77. *ac Reginæ sententia.* 78. *Occultæ Cæsareorum artes. Tractatus inter Gallos, & Bavarum.* 79. *Mediatores de induciis proponunt; quas Galli non improbant; Sueci suspectas habent.* 80. *Tractatus inter Gallos & Hispanos.* 81. *Hollandorum Legati Monasterium ingrediuntur; tractatus cum Hispanis ordiuntur.* 82. *De Palatina causa sententia Cæsareorum, Evangelicorum, Suecorum, & Gallorum.* 83. *Varia variorum postulata. Bohemici exules salvum conductum quærunt. Querela Spirensium de Philipsburgo; Archipræsulis Magdeburgici de urbe cognomine; Darmstadiensium de Cassellanis; Immediatæ nobilitatis de Palatino: Saræpontani de Moguntino; Argentoratensium de Benfelda. Ceremonialia.* 84. *De præcedentia inter Ordinem Equestrem, & Urbes.* 85. *Super gravaminibus inter Ordines tractatur.* 86. *Nova Evangelicorum super gravaminibus propositio.* 87. *Super satisfactione Coronarum agitata.* 88. *Cassellana satisfactio.* 89. *Saxonici Electorales Legati adveniunt.* 90. *Querela Erfordiensium;* 91. *& Duderstadiensium.* 92. *Ordinum super legibus pacis sententia.* 93. *Catholicorum extrema declaratio circa gravamina Ecclesiastica.* 94. *De temporaria transactione diversorum judicia.* 95. *Cæsarei Suecis duplicam exhibent.* 96. *Peculiaris declaratio super satisfa-*

1646. *ctione Suecica. Amplior Cæsareorum declaratio.* 97. *Prima formula pacis.* 98. 1646. *Ordinum de hac formula sententia. Ea Cæsareis displicet.* 99. *Monasterii duplica exhibetur. Ejus contenta.* 100. *Trautmansdorfii artes. Cæsarei hostilia omitti postulant.* 101. *Iidem Brisacum cedere Gallis nolunt. Galli eidem pertinaciter inhærent. Quibus Bavarus adstipulatur.* 102. *Formula satisfactionis Gallicæ.* 103. *Gallorum super eadem declaratio. Galli hanc declarationem clam Suecis faciunt.* 104. *De satisfactione Suecica Evangelicorum Ordinum sententia.* 105. *De commerciis sententia Principum.* 106. *Reformatorum monita.* 107. *Palatinorum monita circa formulam pacis. Bavarici contra nituntur.* 108. *Saxonici Legati Suecos invisunt.* 109. *Ragozii novæ molitiones. Coloniensis & Osnabrugensis neutralitatem affectant.* 110. *Ulterior circa amnestiam negotiatio.* 111. *De ditionibus hæreditariis.* 112. *Nova Catholicorum super gravaminibus declaratio.* 113. *Evangelicorum ad eam responsio.* 114. *Saxonicorum sententia. Trautmansdorfii super hac declaratio. Evangelici Saxonicorum interpositionem declinant.* 115. *Catholicorum nova declaratio.* 116. *Catholici Gallorum favorem captant. Evangelici heic dissentiunt.* 117. *Satisfactio Suecica vacillat. Cæsareorum sententia: quam Galli probant; Sueci abnuunt.* 118. *Circa Wismariam nova propositio.* 119. *Galli plura postulant.* 120. *De satisfactione militum. De subscriptione Ordinum.* 121. *Galli ad separatos tractatus solicitantur.* 122. *Tractatus inter Gallos & Hispanos continuatio.* 123. *De tractatu inter Hispanos & Hollandos.* 124. *Temperamentum circa causam Palatinam. Neoburgici petitam.* 125. *Lis inter Urbes & Equestrem Ordinem super præcedentia.* 126. *Inter Suecos Gallosque suspiciones.* 127. *Oxenstiernæ congressus cum Gallis Monasterii.* 128. *Cæsaris & Saxonis literæ ad Evangelicos.* 129. *Nova Evangelicorum circa gravamina declaratio.* 130. *Brandeburgicus separatos tractatus super Pomerania offert. Reformatorum postulata.* 131. *Inter Hispanos & Hollandos acta.* 132. *Galli tractatum suum properant.* 133. *Satisfactionis Gallicæ leges.* 134. *Gallici Legati Osnabrugam veniunt. A Gallis disputata de sua satisfactione; de necessitate pacis.* 135. *De exhibendo instrumento pacis.* 136. *De Suecica satisfactione. Circa Pomeraniam difficultates.* 137. *Gallorum sententia. Suecici Legati rem differunt. Trautmansdorfius discessum minatur.* 138. *De Palatina causa.* 139. *De controversia & satisfactione Hassica.* 140. *De militum satisfactione:* 141. *De induciis proponitur.* 142. *De Eduardi Bragantini liberatione.* 143. *Evangelicorum circa gravamina dissensio.* 144. *Catholici nuperam formulam adspernantur.* 145. *De Autonomia subditorum Evangelicorum in Catholicorum ditionibus.* 146. *Evangelici ad Regios rem istam referunt. Galli tergiversantur.* 147. *Id quod Evangelicis suspectum.* 148. *Cæsarei tractationem istam immutare cupiant.* 149. *Saxonicorum sententia:* 150. *Quæ Osnabrugensibus displicet, ut & Saxonis directio. Suecorum sententia.* 151. *De Suecica satisfactione nova propositio.* 152. *Ceremonialia.* 153. *Ulterius super gravaminibus acta.* 154. *Evangelicorum quorundam cum Catholicis disceptatio. Evangelici inter se diffident.* 155. *De causa Palatina.* 156. *Poloni tractatibus se immiscere volunt.* 157. *Separati inter Suecos & Brandeburgicos tractatus suscipiuntur.* 158. *Galli Suecos urgent. Reginæ nova mandata super Pomerania.* 159. *Salvius Monasterium abit.* 160. *Monasteriensium de Suecorum satisfactione sententia. De satisfactione militum.* 161. *Brandeburgicorum procuratorium rejicitur. De Suecica satisfactione postulatum.* 162. *Cæsareorum responsum.* 163. *Novum quoque Brandeburgicorum procuratorium rejicitur. Brandeburgici contra acta Monasterii protestantur.* 164. *Pomeranorum circa satisfactionem propositum temperamentum.* 165. *De gravaminibus Monasterii actitata.* 166. *Brandeburgicorum nova propositio. Suecorum de hac sententia. Reginæ extrema declaratio super Pomerania.* 167. *Brandeburgicus Hollandorum interpositionem affectat. Plettenbergii & San-Romani apud Brandeburgicum propositio. Brandeburgici responsum.* 168. *Cæsarei totam Pomeraniam Suecis offerunt.* 169. *Sueci acceptant. Pomeranorum solicitudo.* 170. *De Wismaria Cæsareorum sententia.* 171. *Sententia Brandeburgici; Cæsareorum & Gallorum.* 172. *De causa Marpurgensi. De satisfactione Hassica.* 173. *De tractatu inter Hispanos & Hollandos.* 174. *De pace inter Cæsarem & Gallos. De pace inter Gallos & Hispanos.* 175. *Legatio Luneburgica.* 176. *Archiepiscopi Bremensis.* 177. *Holsatica.* 178. *Neoburgica.* 179. *Legatio Magni Gardii in Galliam.* 180. *Veneti auxilium contra Turcas petunt.* 181 *Polonica.* 182. *Legatio à Mosco.* 183. *Hollandica.* 184. *Danica.*

Sub

1646.

Wrangelius arcem Brixiensem capit.

SUb finem superioris anni Lipsiam ab exercitu concesserat Torstensonius refocillandę indies ingravescenti valetudini; quem tamen ut supremam belli directionem tantisper retineret, & Caroli Gustavi Wrangelii recens imperium consilio atque autoritate fulciret, Regina jusserat. Componebant eo tempore exercitum Suecicum quindecim millia amplius equitum, octo millia peditum, veteranus ac selectus miles, præter præsidia per Austriam, Moraviam, Silesiam, Bohemiam, Westphaliam & utramque Saxoniam, & quas Kœnigsmarckius seorsim ductabat copias. Sequebantur septuaginta amplius machinæ, ac idonea paratus bellici copia: ut Cæsareos quidem, ni universo Bavarico exercitu fulcirentur, facile sustinere Sueci possent. Primum Wrangelii facinus erat Brixiensis arcis, hactenus nulli hosti tentatæ expugnatio, quam post acrem tridui oppugnationem, deficiente obsessos pulve-
9. Jan. re ad deditionem compulit, insigni annonæ pro-
12. Jan. visu divitem. Brixia in Silesiam mittebatur Reichwaldus tribunus dissipandis Cæsareis, qui Suecica ibi præsidia infestare cœperant. Hic in itinere
14. Jan. non procul Leipa Bohemica Palsium Comitem cum sua legione multa adhuc nocte oppressit, captoque tribuno cum trecentis gregariis, ac præfe-
15. Jan. ctorum plerisque reliquos cecidit. Brixia Cadenam Wrangelius progressus ad finem usque mensis Januarii quietem exercitui indulsit, simul quid Cæsarei Bavaricique agitarent observans. De

Cæsarei ac Bavarici se conjungunt.

quorum conjunctione cum rumoribus primum, inde certis nuntiis constaret, legiones circa Cadenam arctius collocat, tum angustias viarum per Bohemicos montes in potestate tenet, si forte receptu opus esset. Ingruebat quippe Cæsareus exercitus tredecim equitum, undecim peditum millibus constans; cui Bavaricorum equitum duodecim, peditum octodecim legiones accedebant: vires Suecis haut parum potiores. Cæsarei cum vererentur, ne Gallis iterum apud Rhenum se moventibus Bavarico exercitui illuc discedendum foret, neu Wrangelius Kœnigsmarckii nuper digressi copiis firmaretur, ocyus in Suecos ire, ac prælium tentare constituerant; præsertim cum inopia diu his in oris ipsos consistere non permitteret. Eo fine Leopoldus Wilhelmus Archidux exercitum apud Pilsenam lustravit, ac quæ ad servandam disciplinam pertinent, magna cura sanxit, recta in Suecos ducturus.

Sueci è Bohemia se recipiunt.

§. 2. Ast Wrangelius, cum neque prælii aleam cum hoste viribus superiore citra necessitatem tentare tutum foret, nec munitis heic loci castris diu considere ob pabuli annonæque inopiam liceret, de concilii sententia mature in tutum se recipere decrevit. Præsertim cum Bavarici, qui citra impedimenta venerant, non diu Cæsareos secuturi crederentur; ac post accedente Kœnigsmarckio aut è Suecia supplemento auctior viribus hostem denuo urgere posset. Idem Torstensonio videbatur; qui & monebat, in sinistram quantum posset flecteret, ac Saxonis ditionibus parceret; tum opportuno ad Salam loco consideret, ut si hostis insecutus Misniam castris premeret, Electoris animus eo magis à Cæsare averteretur. Interim Kœnigsmarckium, qui in Bremensem agrum concesserat, exciri posse. Ita præmissis impedimentis per angustias apud Presniciam in Misniam tenditur, octoginta equitum hostilium caterva in itinere oppressa; inde per Glauchäm, Altenburgumque trans Salam itur, ac le- 1646.
giones eo districtu distribuuntur. Contra Cæsarei velut fugatis è Bohemia Suecis lætabundi, Egram, inde in Culmbacensem agrum digrediuntur, quem hostili plane modo populantur, ac latius per Franconiam se diffundunt. Inter exercitus ita longis spatiis dissitos nihil gestum, nisi quod
Cannebergius subtribunus Leopoldi cohortem 23. Febr.
prætoriam equestrem, centum viginti capitum non procul Cronaco oppressit magna parte capta, reliquis cæsis

Cæsarei Skalam arcem recuperant.

§. 3. Digressis è Bohemia Suecicis Ungarus tribunus contracta manu Skalam arcem admotis machinis ad deditionem demum compulit. In Silesia præfectus Suecicus arcis Furstensteinæ, dum plerosque præsidiarios hostilem ad catervam opprimendam educit, ipse in casses delapsus cum suis interceptus est. In arce sedecim tantum præsidiarii supererant: quos repente circumsessos Cæsarei ad deditionem adegere. Sed iidem Franckensteinam arcem adventu Reichwaldi tribuni deserere cogebantur. In Moravia caterva Suecicorum tributi exigendi causa Iglavia egressa non procul Sirowitza Cappunium tribunum tribus turmis stipatum profligabat, ipsumque cum aliquot præfectis, & quadraginta gregariis captivum abstrahe-
bat. Sed audito tumultu qui Sirowitzæ tende- 13. Febr.
bant Cæsarei Suecicos insecuti, cum numero prævalerent, suos recuperarunt, cæsisque horum non paucis plerosque ceperunt.

Et Furstensteinam.

Induciæ cum *Electore Saxoniæ* prorogantur.

§. 4. De induciis cum Electore Saxonię prorogandis, etsi rebus suis valde proficuas easdem senserat, prior movere nolebat Torstensonius; cui in animo erat, si abruptis hisce bellum resumeret Elector, exercitu repente excito pertinaciam ipsius frangere. At Cæsar misso Poppelio legato ingentibus ipsum promissis, oblata quoque *charta* quam vocant *blanca*, oneraverat, ut hostilia in Suecos resumeret, cui è secretiore consilio Sebottendorfius, & Fridericus Metschitus Austriaco stipendio illigati suffragabantur. Perpulere tamen majores natu filii patrem, ut salutaria ac tuta Provin-
ciæ suæ consilia admitteret. Ita resumendis tra- 10. Febr.
ctatibus Eulenbergæ conveniunt Reginæ nomine Axelius Lilius, & Alexander Erskeinus, Electoris vice Arnheimius summus excubiarum præfectus, & Joannes Georgius Oppelius; quibus Administratoris Magdeburgici nomine Einsidelius, & ab Anhaldinis Principibus Knochius subtribunus aderat. Evicere ibi Sueci, ut diserte pacto insereretur, id ad successores utrinque pertinere: quod Elector senio provectior, & fœdus quondam cum Gustavo Rege initum ab ipso isthoc obtentu elusum foret. Tum ne Elector Landgravio Darmstadiensi adversus Cassellanam militem submitteret; quod Saxonici cupiebant. Tempus induciarum usque ad conclusam pacem, aut communes inducias productum. Ut tamen obligatio adversus Cæsarem atque Imperium salva persisteret, Elector sibi excipiebat; de cætero Cęsari nihil copiarum, hospitiorumque, ac adparatus bellici, nec loca delectibus agendis præbiturus. Suecicis contra copiis transitus per terras Electoris concedebatur innoxius, & quidem ut post tertium quemque itineris diem unus quieti agendæ interponeretur. Urbem, & arcem Lipsiensem cum enixe sibi restituendam contenderet Elector, ne abrupta negatione hunc offenderent, hactenus annuebant Suecici, ut super ea re apud ipsam Reginam ageretur. Conventum quoque, ut octo milla uncialium menstrua ex Electoris ditio-

1646. tionibus Succis solverentur, & quinque millia modiorum frumenti alendis præsidiis, utque transitu Albis si opus sit Suecis uti liceret extra tertium duntaxat à Dresda milliare. Si quid ab alterutrius subjectis per tempus induciarum delinquatur, cognitionem & animadversionem ejus fore, cujus imperio delinquens subsit. Super controversia Hassiaca placebat, ut Elector apud Darmstadiensem, Torstensonius apud Cassellanam operam daret, quo eadem amica ratione sopiatur. In

31.Mart. has fere leges induciæ illæ tunc conclusæ, indignantibus Cæsareis, contra non parum lætantibus Evangelicis, quod eas paci promovendæ momenti quid allaturas sperarent. Nisi quod Brandeburgicus judicaret, Reginam magis magisque Saxonis conjunctionem affectare, quem in ipsum non sat æquo esse animo constet: qui & pro Pomerania ne unum quidem verbum facturus sit, quam malit in Suecorum manibus manere, quam ut Brandeburgicæ Domui accrescat.

Magdeburgum fisso præsidio relinquitur.

§. 5. Magdeburgum hactenus obsidio eminus circumposito incluserant Sueci, interceptis quoque sexaginta amplius equitibus, & multis vehiculis, quæ pabuli petendi causa prodierant. Sed cum plurium adhuc mensium frumentum in urbe esset, ac obsidium magnos sumtus requireret, è vastata circum regione haut farciendos; tum Suecico exercitu in Thuringia agente ex altera ripa per Lusatiam Cæsareis annonam urbi inferre promtum foret, profligatis simul obsessoribus: Torstensonio visum per institutos tractatus ea molestia defungi. Præcipua difficultas erat, quod neque Cæsar & Saxo Suecicum, nec Torstensonius Administratoris Augusti præsidium in urbe ferre vellent. Igitur placebat, deducto qui nunc insidebat milite, urbem ducentis quinquaginta peditibus ab ipsa conductis, custodiri: de cætero Suecos inter, & urbem amica omnia esse. Paria Administrator pro se, & Archiepiscopatu pollicebatur. Ita Aprili mense Trandorfius tribunus cum Cæsareo milite urbe excessit, Suecico milite comitante in Bohemiam deductus, etsi in itinere ducenti pedites ob non soluta stipendia signa desererent.

Sueci ad Visurgim movere constituunt.

§. 6. Enimvero quo minus exercitus Suecicus in hibernis per Thuringiam & circa hærere posset, inopia efficiebat, & quod isthoc onere Evangelicorum Principum Provincias diutius premere nollet. Promiserant autem Galli, se medio mense Majo cum exercitu Moguntiæ futuros, ac per Avaugurium postulabant, ea in loca Succi se conferrent, ut ob conjunctionem Cæsareorum & Bavaricorum & ipsi mutuo auxilia sibi ferre possint. Experiendo porro Torstensonius didicerat, Cæsareos ac Bavaricos licet nunc Gallis, Suecis juncta vi incumbentes, fere per hiemem maximas vires in Suecos effudisse, & quæ per æstatem ab his parta fuerant, hieme recuperasse non sine magno dispendio militis Suecici, cui hibernorum quiete frui negabatur. Unde quo juncti Gallis Sueci eo commodius Cæsareos Bavaricis sociatos propulsare possent, probato Gallorum postulato cum Wrangelio, qui Lipsiæ illum adierat, decrevit, omissa ad sinistram in Cæsareas Provincias irruptione ad dextram vertere, ac Gallis propinquare. Interim ne frustra tempus tereretur Huxteram Hassiæ ac Suecicis stativis infestam expugnandam, hostemque plane regionibus inter Visurgim, Albimque excludendum. Post Huxteram captam intra milliaria aliquot ad Gallos accedendum, ne hostis ipsorum conjunctionem impedire posset. Plane tamen cum iisdem copiæ ne 1646 jungerentur, nisi Cæsarei & Bavarici pariter ingruant, ac prælium instare videatur. Sed ne Cæsareæ ditiones à belli calamitatibus respirarent, Wittenbergius cum parte legionum Silesiæ immissus. His super destinatis Landgravia certior reddebatur, simul ut copias suas sociaret, ac Huxteram trans Visurgim cingeret postulabatur. Enimvero hæc consilia isti parum probabantur, quod metueret, ne hostis medium se Suecis, Gallisque interpositurus Hassiam inundaret. Addebat de difficultatibus obsidendæ Huxteræ; & copiis suis sibi opus esse Superioris Hassiæ stativis tuendis. Ac potius ut in Silesiam verteret Wrangelius suadebat; aut si utique Gallis jungi cuperet, per Superiorem Hassiam, & Wetteraviam iter susciperet. Cui vicissim Torstensonius per literas demonstrabat; 12.April. in Silesiam abeuntes à Gallis nimium disjungi, viamque auxilii mutuo ferendi obsepiri. Nec in Hassiam Superiorem nunc penetrare tutum hoste vicino, ac viribus prævalente. Ne sedem belli in Inferiore Hassia statuat hostis, adscitis Kœnigsmarckii & ipsius copiis haut difficulter prohiberi posse. Cæterum id utique expedire, quod & hosti hactenus solitum, socios exercitus ita tendere, ut pro re nata in hostem jungi queant. Sic probatis Torstensonii rationibus ad expugnandam Huxteram machinas & pulverem 18.April. obtulit; tum ut Paderborna quoque subigeretur sibique traderetur postulavit, pensandis damnis, quæ hoc Suecici exercitus itinere tributaria ipsius loca captura erant.

Wrangelius Huxteram capit.

§. 7. Ita Wrangelius sub initium Aprilis è Thuringia Visurgim versus movit. Ipse cum equitatu & selectis peditum prægressus, cum Furstenbergam attigisset, 16.April. intellexit, Holsatiæ Ducem, qui cum equestri legione Huxteram insidebat, oppido pridie excessisse. Unde raptim manum equitum pontonibus trajecit, si forte istum adhuc deprehendere possent. Qui tamen, quod idem in tuta jam evasisset, irriti rediere. Transgressus ponte navali exercitus Huxteræ vim ad- 19.April. movit, quam cum aliquot per dies strenue sustinuisset oppidi præfectus Joannes Forgellus subtribunus, tandem post editam moenium ruinam 24.April. deditionem fecit ea lege, ut ipse ducesque cum sarcinis suis salvi Hammum deducerentur, gregarii trecenti quinquaginta pedites, sexaginta equites militiæ Suecicæ accederent. Oppidum cum numeroso præsidio tenere haut operæ pretium videretur, munimentis nudatum, ne hostis ibi denuo nidulari posset. Missus interea à Wrangelio in Paderbornensem agrum fuerat Duglassius cum valida equitum manu ad eminus cingendam Paderbornam, qui ex itinere Brackelam oppidum, centum quinquaginta peditibus infessum, ac munitas arces Neuhausam & Lipsprincam sexagenis peditibus defensas occupavit, milite sub Suecica signa redacto. Sed & qui Drengenberga in arce aliquot per dies Duglassio restiterat centurio, adventante cum toto exercitu Wrangelio citra ex- 30.April. ceptionem se dedidit. Et Paderbornam. Paderbornam inde processum, quæ minore, quam creditum fuerat, negotio cessit. 5.Maji. Nam tertio obsidii die, cum objectum portæ propugnaculum tentaretur, obsessis id ultro deferentibus à Suecis statim occupatur. Unde territus oppidi præfectus Seibelstorfius tribunus arbitrio Ducis Suecici se commisit; ipse cum reliquis præfectis captivorum sortem subiit, quadringenti pedites, centum quinquaginta equites militiæ Suecorum adscripti. Cives, quod arma

ges-

1646. gessissent, pecunia multati. Oppidum Landgraviæ concessum. 11. Aug. Ejusdem rogatu Statberga, seu Marsberga petitur, excursionibus Hassorum stativis valde molesta. Hanc machinis verberatam, cum jam cuniculi agendi forent, Corascus tribunus iis easdem, quas Huxtera subierat, leges dedit. (& Statbergam. 15. Aug.) Ipse cum præfectis Dortmundam deductus; trecenti pedites, quadraginta equites Suecicam militiam subiere. Inventæ ibi quatuor majores machinæ, nec spernenda adparatus bellici & annonæ copia. Oppido munitiones detractæ.

Wrangelius in Hassiam Superiorem progreditur.

§. 8. Interea Turennius per literas significarat, se Kalendis Junii Rhenum Baccaraci transiturum: petebatque, Marpurgum procederet Wrangelius, & partem equitatus ad Lanum fluvium obviam sibi mitteret. Scribebat quoque Weisbada Guntherodius tribunus, Turennium jam Moguntiæ adpulisse. Igitur Wrangelius obtinendæ Gallorum conjunctioni, cujus causa in has oras exercitum verterat, Statberga Marpurgum duxit, ex itinere Cassellis salutata Landgravia. 23. Maji. Inde præter Giessam Wetzlariæ castra ponit Gallorum adventum expectaturus, qui inter Bingam & Baccaracum ponte Rhenum straverant: & Moguntia eo versus movere cœperant. Aderat quoque à Landgravia Geisius cum valida manu, & è Westphalia Koenigsmarckius huc contendebat. Simul Bœnnigshusius cum copiis, quas Galliæ Regis auspiciis per Westphaliam & vicina loca conduxerat, adfuturus sperabatur.

Cum Landgravio Darmstadiensi disceptatio.

§. 9. Inter hæc Landgravius Georgius delectibus agendis non segniter incubuerat: cui & binæ equitum, totidem peditum legiones Cæsareæ accesserant. Melander quoque Cæsareorum nunc per Westphaliam Dux, si opus foret, auxilia pollicitus fuerat. Hisce fretus copiis, queis Ebersteinium Comitem præfecerat, 19. April. Putzbacum, quod centum Cassellani pedites insidebant, recuperat. Arma parantem pecunia sublevabat Hispaniæ Rex, quicum opera Castelrodrici fœdus inierat, quo eosdem amicos & hostes cum ipso habere tenebatur. Jactabat tamen illa haut quicquam ad offensionem Sueciæ pertinere, sed ad jura sua adversus violentiam Cassellanæ tuenda. Ast Suecis, etsi controversiæ istorum Principum non nisi amica ratione immiscere se cuperent, iste armorum paratus non parum suspectus erat. Eoque 15. Maji. Torstensonius Lipsia literis Darmstadiensem monuerat; delectibus supersederet, ac Cæsareas legiones ab se dimitteret. Alias si quid mali eo nomine eveniat, sibi ipse imputaret. Idem quoque Wrangelio scripserat, ut legiones illas, & ipsum Landgravium, ni postulatis satisfaceret, hostili 24. Maji. modo haberet. Unde & hic in Superiorem Hassiam progrediens cum valida equitum, peditumque manu easdem legiones interceptum ibat, quæ intra teli jactum apud Giessam tendebant. Sed hæ ipso ingruente sub oppidi fossam se receperant. In quas militem machinarum ictibus obnoxium immittere, haut imperatorium visum. Nec consultum erat circa Giessam tunc tendentibus suis ad hostilia sumenda Landgravium compellere, qui excursionibus eo oppido factis haut paucos Suecorum palantes intercipere poterat: cum tunc idem oppidum ementibus forum præberet. Quanquam autem multis rationibus Wrangelius contenderet, ut quatuor illas legiones Landgravius amoliretur: id tamen hic constanter abnuebat: suas illas esse, à se quondam conscriptas, & Cæsari commodatas, nunc repetitas in controversia, quæ nullo modo Suecorum arma, sed privatum Domus Hassiæ negotium spectet, 1646. cujus cognitio penes Cæsarem sit. Nec litem sibi cum Cassellana velut Sueciæ Fœderata, sed ut Statu Imperii intercedere. Ob legiones Cæsari antea concessas non magis hostilia se meritum, quam alios Evangelicos Ordines; ejusque facti causas jam olim Reginæ adprobasse. Tum Anno tricesimo quarto Suecis quoque à se nonnullas copias traditas. Nec magis idem Wrangelio aures præbebat postulanti, ut positis armis controversia inter agnatos Principes amica via componeretur; quod propius subiens Cæsaris exercitus animos ipsi adderet. Et cum Wrangelius testaretur, extra culpam se fore, si quid detrimenti ipsi inferatur, dum Cæsaris miles ubicunque locorum deprehensus hostili modo habendus sit; Landgravius vicissim protestabatur, injuriam sibi facere, qui Cassellanæ se controversiæ immisceat, ac jus suum tuentem impediat.

Cæsarei Franconiam insident.

§. 10. Ast Cæsarei post Suecorum è Bohemia discessum in Franconiam abierant, stativis secundum Mœni ripam positis arcendæ horum in Superiorem Germaniam irruptioni. Nec ad eorundem in Westphalia progressus se commoverant, nisi quod legiones nonnullas in Silesiam adversus Wittenbergium mitterent. Inanis quoque ab ipsis excursio Erfordiam versus facta, quam ope Pontificiorum sacerdotum & civium oppressuros, se speraverant; quod vigilantia præfecti Suecici conatus istos irritos reddidisset. Sub finem mensis Maji lustratæ apud Schweinfurtum copiæ, ob pecuniæ vestimentorumque defectum animis haut parum ægræ. 21. Maji. Inde Neustadium ad Salam progressi Cæsarei Hamelburgum, Bavarici Gemundam iter intendebant, velut per Fuldensem agrum in Hassiam Inferiorem contra Suecos ituri. Sed horum itinere in Superiorem Hassiam cognito, secundum Mœnum Aschaffenburgum, ac Hanoviam descenderunt, divisis quidem castris considentes, Cæsarei Rotenbaci, Bavarici infra Aschaffenburgum, ut tamen brevi tempore conjungi iterum possent. Eorum accessum Darmstadiensis anxie petierat, spe quoque ipsis validorum auxiliorum facta.

Turennius copias contrahit.

§. 11. Circa idem tempus Turennius quoque copias suas ex hibernis contrahere cœperat, quæ tribus peditum, equitum quatuor millibus, octingentis constabant, addito quadringentorum dimacharum agmine. Cui è Westphalia Bœnnigshausius cum tribus millibus recens conscriptis accessurus erat. Destinatum ipsi fuerat, uti apud Moserum tribunum Benfeldæ disserebat, cavere, ne hostis junctis viribus alterutrum Regiorum exercituum invaderet: eamque ob causam nolle se statim Rhenum transire, ne Cæsareis Bavaricisque pariter incumbentibus non citra damnum pedem referre cogatur, iisdem mox tota mole Suecos petituris. Quæ consilia & Suecis Ducibus per Grotium juniorem exponebat postulans, ut hi propius Rhenum moveant, ac si non placeat castra castris jungere, saltem ita prope considerant, ut pro re nata auxilium invicem ferre possint, ne alterutri necessitas inferatur cum damno pedem referendi. Quo & Suecorum ducum consilia spectabant. Apud Wormatiam inde copias lustravit Turennius, ac corrupta circa Franckendaliam segete id oppidum eminus claudere instituit. Supra Baccaracum Rhenus ponte navali stratus erat, quo & Turennius cum exercitu descendit; ac literis ad Avaugurium paratum se 30. Maji. transeundo Rheno ostendit, modo Suecci Limbur-

1646. burgum usque obviam sibi procedant: quod hostis apud Aschaffenburgum tendens cum gravibus machinis ac mole impedimentorum inter Baccaracum & Lanum iter facientem, Suecis ad dextram relictis, invadere possit. Unde omnibus persuasum erat, eam conjunctionem propediem futuram.

Kœnigsmarckius Wrangelio jungitur.

§. 12. Kœnigsmarckius quoque post captam Bremervœrdam, cui rogatu Friderici Præsulis Melander è Westphalia subvenire frustra agitaverat, à Torstensonio jussus erat Wrangelium suis legionibus firmare, quoad is cum Turennio exercitum junxisset. Nam alias ipsi cura tractus inter Amasim, Werram, Mœnum, Albimque commissa erat. Is igitur contractis legionibus ex itinere Vechtam expugnare cupiebat, ac jam machinas admovere cœperat; cum urgentibus à
13. Maji. Wrangelio literis omisso obsidio præter Witlagam, Mindamque, & Hervordiam, Lemgoviam pro-
22. Maji. perat Cæsareo præsidio insessam. Quam obiter expugnaturus tormentis primo turrim portæ superstructam quatit. Inde media nocte sex locis as-
Idem Lemgoviam expugnat. sultum dat, ac intra horæ spatium unam portam occupat desideratis suorum nonnullis, quos inter duo centuriones, & unus signifer. Per eam portam, cum aliis in locis Cæsarei strenue resisterent, in oppidum penetratum. Pervenerunt heic in Suecorum potestatem Joannes Casimirus Leiningæ Comes tribunus, Lautersheimius, & Levinus Fridericus Wittenbergius subtribuni, præfectus vigilum cum tribus centurionibus, aliisque ductoribus, ac gregarii quadringenti cum quinque
28. Maji. vexillis, & octo machinis æneis. Pirmonda arx haut expectata vi deditionem fecit, ac sex peditum manipuli, qui eam insidebant, Warendorfum dimissi. Inde per Waldeccensem Comitatum profectus Wrangelio cum ter mille quingentis equitibus, totidem peditibus, simul octingentis dima-
5. Jun. chis jungitur; ad quem & Geisius viginti septem Hassicorum equitum turmas adduxerat. Horum adventu Wrangelius constituerat Limburgum movere, quod Turennius petierat, ut is post superatum Rhenum eo tutius accedere posset. Inde junctis exercitibus in superiorem Germaniam, ipsamque Bavariam penetrare animus erat.

Turennius conjunctionem detrectat.

§. 13. Enim vero veniebat tunc ad Wrangelium à Mazarino ad Turennium, missus Nobilis, qui proponebat; Hollandos hoc anno expeditionem in Flandriam omisisse, cui Galli rationes suas
3. Jun. superstruxerint. Unde omnes copias, quas ad Mosellam destinaverant, in Flandriam fuisse mittendas; simul partem militis Turenniani in Lucenburgicam deducendam ad certa ibi destinata exequenda. Gratum proinde Turennio fore, si Wrangelius per mensem in vicinia subsistere possit, quoad ea destinata perfecta sint. Tunc Gallos validioribus cum copiis certo ipsi jungendos, ac maturescente messe expeditionem commodius susceptum iri. Interim, si opus sit, reliquum sibi militem cum novis Bœnnigshausii delectibus ad sex capitum millia Wrangelio accessura, eundem-
Id quod Suecorum rationes perturbat. que annona à Galliæ Rege sublevandum. Insperata isthæc res Wrangelii rationes non parum perturbavit. Is quippe fide à Rege Galliæ, ac Turennio data confisus, eousque progressus fuerat, ubi facile summo periculo involvi posset. Atque huic itineri non parum temporis impensum erat, quod ab ipso, & Kœnigsmarckio in Westphalia longe utilius collocari poterat. His in oris per aspera montium subsisti, quod Galli velle videbantur, cum tam numeroso exercitu non poterat. Si tantisper retro iretur, universæ hostium copiæ 1646.
Landgraviam oppressuræ erant. Hæc ut Turennio demonstraret, Wrangelius Sigismundum Pizimskium tribunum, & hoc ab hoste intercepto, Bulovium mittebat. Qui Wetzlariam rever- 7. Jun.
sus id responsi retulit: conjunctionem fieri nunc non posse, ac jussum se ex aula à Wrangelio contendere, ut aliquot per septimanas his locis morari placeat. Se tamen misso nuntio confestim capita Wrangelio ad Regem relaturum, nec dubitare quin illis satisfaciendum sit; cujus reditus intra decimum quintum diem utique futurus sit. Isthoc responsum, toties iteratis promissis adversa fronte repugnans, gravi suspicione Suecorum animos perstrinxit, accedente præsertim rumore de induciis inter Gallos, & Bavaricos initis. Sane 7. Maji.
jam sub initium Maji Glecnius Bavaricus Dux edictum Hasfurti promulgaverat, quo omni hostilitate & offensa adversus Gallos abstinere suos jusserat, velut Deputati Gallici in armistitium non solum cum Bavaro, sed & cum Cæsare consensissent, ac eo nomine tubicinem ad Turennium misissent. Etsi Galli obtendebant, Bavaricis Monasterii à Serviente de armistitio spem factam, antequam is super eodem Osnabrugæ cum Suecis consultaret; de quo isti velut certa re ad Principem suum retulerint; unde præproperam armistitii promulgationem per errorem factam. Sed Suecis refragantibus omnia mutata. Si quid tale tamen factum sit Suecorum cum Saxone exemplo factum, ac deinceps rite fieri posse.

§. 14. Ita fallente Gallorum conjunctione, & Wrangelius in Hassia subsistere constituit.
ingruente universa hostium mole magna circumspectione opus erat. Qua de re cum à Wrangelio ad consilium referretur, patebat, præsente rerum facie duas tantum superesse vias. Vel enim ante Hassiam stationem capessendam tegendis Landgraviæ terris; vel in Westphaliam revertendum, ac commodiorem occasionem rem in hostem gerendi expectandam. Enimvero in Westphaliam eunti tanto exercitui annonæ inopia mox incubitura erat. Tum Cassellana sævitiæ hostium exponebatur, sede belli in Hassiam devoluta. Insuper ita longe à Rheno discedebatur, ut conjunctio cum Turennio deinceps longe difficilior futura esset. Igitur placebat circa Amœnoburgum Hassiæ Inferiori præjacens oppidum stationem arripere, quoad de Gallorum consiliis certiora adferrentur, hostiumque conatus observare. Landgraviam haut dubitaturam è duobus malis minus eligere, ac ad breve potius tempus exercitui ex sua ditione annonam præbituram, quam hostium se arbitrio exponere; præsertim messe jam propinqua; quæ frumenti affatim exhibitura erat. Id consilium Landgraviæ denuntiatur, simul postulatur ut cum ipsius salus in hoc præcipue vertatur, annonam ministret, ac copias, quotquot præsidiis subtrahi possint, auxilio submittat. Inde ut tria millia Gallici militis à Bennigshausio recens collecta Suecis jungerentur, opera dabatur.
Ita motis Wetzlaria castris Circhainam, inde A- 12. Jun.
mœnoburgum proceditur; cum interim Geisius Gleichbergam arcem non procul Giessa sitam expugnasset obsessos aqua & pane deficiente. No- Ad Amœnoburgum castra ponit.
naginta quoque pedites, & sexaginta equites, qui Amœnoburgum insidebant, citra exceptionem
dedere se cogebantur. Oppidum cum arce muni- 15. Jun.
mentis nudatum, ad quod Wrangelius una cum Kœnigsmarckio, & Geisio opportuno loco castra metatur, hostem intrepido animo expectaturus.

§. 15. Ast

1646. Cæsarei in Suecos tendunt. 17. Jun.

§. 15. Ast hostiles exercitus, qui hactenus circa Aschaffenburgum & Hanoviam substiterant, compluribus legionibus quas Reuschenbergius adducebat firmati, Fridbergam, Putzbacumque progressi, mox præter Gicilam recta in Suecos vadunt, prælium tentaturi. Triginta bellatorum millia explere se jactabant: quibus non parum animi addiderat adventus Melandri, qui distributis per Westphaliæ oppida copiis, cum quadringentis equitibus per Occidentalem sylvam ad Cæsareum exercitum evaserat, canos suos, uti ferebat, Suecis perdendis impensurus. (9. Jun.) Tum absentiam Torstensonii ab exercitu Suecico majoris quam decem millium jacturam æstimabant, qui machinarum expedito usu in prælis tantum ipsis damni intulerat, quantum à nemine alio metuebant. Ac initio hostis castra Suecica intra sesquimilliare ad dextram præteriit: (23. Jun.) mox flectens in valle apud Burgmindam, (24. Jun.) inde propius ad dimidium milliare succedens inter Hombergum ad Ohmam, & Schweinsbergam loco celso castra posuit, (25. Jun.) unde in castra Suecica despectus erat. (26. Jun.) Sequenti die inter duo castra acriter cum Bavaricorum manu apud molendinum quoddam confligebatur, non modico horum damno, inter alia binis vulneribus sauciato ipso Gleenio, ac pluribus præfectis, gregariisque cæsis ac vulneratis. Frequentes præterea inter excursorum catervas velitationes æquali fere utrinque damno. Inter alia Belloregardius Gallicus apud Landgraviam Residens, dum è Suecis castris Cassellas revertit ducentis equitibus deducentibus, in Cæsareos incidit, qui magnam præsidii partem ceciderunt, ipso ægre Herbornam elapso.

Cæsarei cum fame confli-ctantur.

§. 16. Consilium porro Cæsareis fuerat intercepta annona Suecos urgere, ac horum cum Turennio conjunctionem impedire. Quæ destinata tamen in contrarium verterunt, cum Suecis annona Cassellis præberetur. Sed qui Cæsareis è Franconia subvehebatur panis longinquitate itineris, & intenso æstu magnam partem corruptus fuerat. Unde pedes fame ita debilitatus est, ut vix armis sustinendis sufficeret. Nec multo lautior equitum conditio, quod castra arido in monte, ubi nec aquæ nec pabuli copia, locata forent. Qui & fami dispellendæ longe lateque excurrebant, ac omnia passim diripiebant, non magis Moguntinis, ac Darmstadiensibus, quam aliis parcentes. Sed & cum prius Cæsarei Bavaricique Suecicos numero longe superarent, Wrangelius, ut Bennigshausius sibi jungeretur, diligenter institerat. (Bennigshausius Suecis jungitur.) Qui & demum, inopia licet pecuniæ fatigante, Suetico exercitui accesserat, (7. Jul.) paulo amplius quam tria militum millia Gallico argento conducta adducens. Quibus firmatus Wrangelius jam non amplius dubitabat vel in conspectu hostium conjunctionem cum Turennio suscipere.

Cæsarei recedunt. 6. Jul.

§. 17. Enimvero Cæsarei, cum destinata sua incassum cecidisse intelligerent, haut expectato Turennio, ea qua venerant via remeant, fœtore, annonæque, ac pabuli inopia urgente, præter immensam equorum stragem exercitu quatuor millibus militum amplius imminuto. Plurimos quoque excurrentes Ziegenhaina Hassici, & circa montem à Cervis dictum præfectus turmæ, LongusHassus vulgo dictus versans interceperat. Cum contra Suecis affatim annonæ Cassellis subministraretur; qui Cæsareis diutius subsistentibus similem Bernburgensi eventum augurabantur. Digressis Cæsareis mox Homberga ad Ohmam & Swcinsberga horum præsidiis insessa per Hassos recuperantur, præsidiariis citra exceptionem se dedentibus. 1646.

Turennius Vesaliæ Rhenum transit. 8. Jun.

Turennius interim solutum Baccaraci pontem Vesaliam Superiorem transtulerat, ac legionibus aliquot sub Hoquincurtii ductu auctus per tractum Mosellanum suis aliquot dierum quietem indulsit. Mox cum propinquantibus hostium exercitibus ibi Rhenum transgredi non auderet, superato Mosella Vesaliam Inferiorem descendit, ibique mense Julio in citeriorem ripam transiit, (10. Jul.) Batavico ejus oppidi præfecto transitum aliquantisper abnuente, velut neutralitati cum Cæsare cultæ repugnantem; quoad tandem Longuevillio Duce, & duobus Hollandicis Legatis Monasterio huc excurrentibus eum concederet.

Turennius Wrangelio jungitur. 31. Jul.

Constabant tunc Turennii copiæ ter mille quingentis equitibus, mille quingentis peditibus, quos lento itinere per Westphaliam, inde Waldeccensem Comitatum, Hassiamque tractos apud Giessam Suecico exercitui jungit. Is quippe, cum hostis apud Ilmenstadium Cænobium castra munire cœpisset, matura jam messe famem recreaturus, Amœnoburgo huc se contulerat, Staufenberga arce ex itinere in potestatem redacta. Prætorium Langengænsæ positum, loco ad insidias hostium pabulatoribus ponendas idoneo, quorum & complures à Suecis intercepti.

Wrangelio summum exercitus imperium confertur.

§. 18. Aderat tunc apud exercitum à Regina missus Erskeinus diplomata Wrangelio adferens, quibus supremi ducis munere, simul Senatoria dignitate augebatur cum summa armorum per Germaniam directione, nisi quod Pomeraniæ, Meclenburgicæ, Bremensisque ac Verdensis præsulatus regimen Torstensonio reservabatur. Addebantur mandata, ut primaria à Suecis insessa loca omnibus necessariis ad vim sustinendam instrueret, & ut ex iis, si opus sit, ipse exercitus sublevari possit. Tum ut Visurgim, Albim, ac Oderam flumina in potestate haberet, ne hostis iisdem uti ad infestanda Suecica stativa queat, Potius eniteretur, ut hostis intra proprias provincias redactus suas ipse vires atterat. Copiis Wittenbergio ac Kœnigsmarckio subditis hostem distraheret, vel pro re nata eas sibi adsciscceret; alterutrum tamen istis locis rem gerere curaret, unde oram maritimam adversus conatus hostium tueri possit, quo ipsi destinata sua in superiore Germania citra impedimentum persequi liceat. Nam placebat Reginæ, ut is in Bavariam penetraret, ac si hostis forte munitis se castris objiceret, illum præteriret, ne obsidiis munitarum urbium tempus tereret. Jussus quoque Gallos in Bavarum incitare, ac ut isti hieme juxta ac æstate rem gerant efficere. Cætera pro ratione belli de sententia Consilii expediret. Adjecerat Regina literas sua manu scriptas, quibus hortabatur, ut non inferiorem se iis, in quorum locum succedebat, exhiberet. Ex hoc tempore summa belli per Germaniam Caroli Gustavi Wrangelii ductu administrabatur.

Torstensonius in Sueciam abit.

Nam etsi Regina maluisset, Torstensonium idoneo loco in Germania subsistere, ac consilio Wrangelium juvare, quoad hic autoritate, usuque imperandi se firmasset is tamen tædio morbi indies ingravescentis, ac ut partum decus lubrico fortunæ subductum in tuto collocaret, repetitis subinde precibus à Regina tandem obtinuerat, ut exuto imperio in patriam reverti liceret. Quo & hac æstate adpulit, immensa gloria mactus, rebus per quinquennium singulari cum felicitate ac prudentia gestis, queis

1646. tot præliis, urbibusque expugnatis victor potentiam hostis insigniter fregit.

Socii exercitus in hostem tendunt.

§ 19. Post Turennii cum Wrangelio conjunctionem deliberabatur, num propius hostem considendum, ejusque exitium tentandum; an isto præterito ad Danubium progrediendum foret? 2. Aug. Quorum prius cum Galli magnopere probarent, statim motis apud Giessam castris præter Fridbergam proceditur: ubi hostis in conspectu erat, qui ante castra in acie consistens coronationem novi Bohemiæ Regis Ferdinandi IV. 3. Aug. festiva displosione celebrabat. Sequenti die sub castra hostium in aciem dispositi succeduut: verum qui objectu Niddæ fluminis angusti, sed ob altas ripas difficili transitu, simul excitatis operibus tuti agebant, ne equitibus quidem velitandi copia facta. Sed quia diutius heic loci hærere, ac hostibus Franconiæ ac Francofurti à tergo subvectiones liberas concedere haut consultum videbatur placebat ipsos statim prætergredi; qua via tamen ineunda foret paulum addubitabatur. Quidam censebant sinistram versus in Franconiam abeundum, quod metus sit, ne ad dextram flexuros Cæsarei transitu Niddæ fluminis prohibeant. Ac isto tractu omnia exhausta cum iisdem Steinheimi & Aschaffenburgi à tergo annona in promtu sit. Wrangelio tamen placebat ad dextram ire, ac transitum Niddæ apud Bonnameisam invadere: quo obtento hosti subvectio Francofurto, Hanovia, & à Mœno flumine, tùm iter ad Danubium intercipi possit. Nam in Franconiam ad sinistram tendentibus, ubi hostis hibernaverat, cum inopia luctandum, ac per Spessartam sylvam tardum gravi agmini iter emetiendum. Interim ad Mœnum fluvium hostem occursurum, 4. Aug. transituque ipsos arcere conaturum. Hac sententia prævalente postera luce Bonnameisam Fœderati properant, horæ itinere Francofurto dissitam, quam centum quinquaginta hostium sclopetarii custodiebant, sed qui toto exercitu ingruente arrepta fuga mox omnes in Suecorum manus inciderunt. Fœderati statim superato flumine celsiora campi insederunt. Hotum motu cognito hostis quoque iter ingressus fuerat, ut transitu Niddæ istos arceret, ac munimentum agreste Francofurtanis arvis prætensum occuparet. Præmittebantur quindecim equitum centuriæ, queis Bavaricus vigiliarum præfectus summus Sporekius præerat, qui tantisper istos sustineret, quoad totus exercitus accederet. Sed Suecis jam petita loca obtinentibus, ea manus per Kœnigsmarckianam legionem in fugam conjecta plurimis ductoribus, gregariisque captis.

Cæsareorum valida caterva vapulat.

5. Aug. Nox Buscheimi quieti data. Sequenti die cum hostis trans Niddam edito loco consisteret, fœderati denuo in ipsum tendunt, si forte ad prælium elicere eundem possent. Sed neque Windecea oppido; nec ripa Niddæ depellere hostem dabatur. Ita totum per diem flumine dirimente exercitus utrinque in acie stetere, machinis in se mutuo fulminantes. Consilium Fœderatis fuerat postero mane Windeccam, & transitus Niddæ vi in potestatem redigere. Sed hostis nocte evocatis ad se, qui ista loca tuebantur, retro in vetera castra concesserat: quem cum Fœderati oppugnare ibi haut tutum censerent, circa Windeccam fatigato militi per unum & alterum diem quie- 6. 7. Aug. tem indulsere, Francofurto, & Hanovia annonam suppeditante, quarum urbium opportunitate, simul penu suo Steinheimi, & Aschaf- 1646. fenburgi hostis jam exclusus erat. Is ne ad dextram trans montem ab Avibus dictum in Franconiam, & ad Mœnum perrumpere, aut subvectione ex illis locis frui posset, Kœnigsmarckius cum duodecim equitum alis, ac desultorum manu Gelnhusam missus est, quam insidentes quinquaginta dimachæ sine mora sub Suecorum signa concessère. Turennius etiam quatuor peditum phalangibus, duabus equitum legionibus, Moguntia adventantibus obviam profectus Steinheimum ex itinere expugnavit, non exiguo penu à Cæsareis ibi congesto potitus.

Hostis ad Lanum recedit.

§. 20. Hoc modo hostis in angustias non modicas redigebatur obstructis jam plerisque accessibus, per quos receptus, aut annonæ subvectio patebat. Unde nec diutius heic subsistere inopia patiebatur, nec tutum erat è conspectu Fœderatorum exercituum se subducere. Sed intellecto Kœnigsmarckium, ac Turennium cum valida manu è castris discessisse, illorum absentiam in usus suos vertere constituit. Unde silentio noctis 8. Aug. transito Nidda Fridbergam, Putzbacum, & relicta ad dextram Braunfelsa Wilmarum ad Lanum concessit. Ejus motu à Fœderatis cognito, equitatum immittere serum erat longius jam progresso, ac pontibus passim dejectis; qui & accelerando itineri aliquot curruum centurias cremaverat. Consilium hosti fuerat vel Suecos pugnandi cupidos superiori Germania aversos in Westphaliam pertrahere, vel si isti Mœnum aut Alicrum peterent, flexo ad dextram aut sinistram itinere prævenire aut subsequi, pugnandi necessitate declinata, ejusque destinatis quantum detur obsistere. Enimvero huc hostem insequi, ubi omnia exhausta erant, Fœderatis haut placebat: sed potius habebatur in Superiorem Germaniam penetrare, ubi & oppidorum præsidia fere imminuta erant, plerisque in expeditionem eductis. Igitur statim Windecca Hanoviam tendunt, quæ ut præsidium Suecicum admitteret Wrangelius cum tutore Comitis Georgio Eberhardo Erbacensi per Erskeinum agebat. Is etsi de studio suo in socios Reges, causamque communem prolixe testaretur, quod & foro præbito declaraverat: id tamen postulatum deprecabatur, sancte confirmans se volente Cæsareos nunquam hoc oppido potituros.

Fœderati ab Hanoviensi Comite cautionem accipiunt.

Unde quia & Turennius dimidiam præsidii partem sibi deposcebat, & Landgravia eidem oppido inhiabat; nec vi expugnare id in proclivi erat quingentis militibus, & non imbelli cive insessum: satius Wrangelio visum scripta Comitis cautione adquiescere, qua pollicebatur, in oppidum hostile præsidium non addmittere, ac Fœderatis 9. Aug. exercitibus amica omnia exhibere. Cui vicissim si opus foret defensionem Wrangelius promittebat.

Fœderati in Superiorem Germaniam tendunt.

§. 21. Aschaffenburgum inde Fœderati petunt, cujus præsidiarii resistere haut ausi se dedunt: ubi & insignis penus à Cæsareis congestus reperiebatur. Quanquam autem Schweinfurto potiri Wrangelius cupiebat: tamen ne hosti ea mora spatium daretur apud Danubium ipsum prævertendi, illo omisso Mœnus superatur, direpto obiter Seligenstadio. Heilbrunnam versus Duglassius cum octo 13. Aug. equitum millibus premittebatur, si citra temporis jacturam illa in potestatem redigi posset. Sed cum cognitum foret id oppidum bis mille militum præsidio teneri, eodem quoque omisso ad Danubium properabatur. Ac ut tanto exercitui eo laxior foret annonæ pabulique commoditas, placebat Sue-

cicos,

1646. cicos, Gallosque paulisper separari, apud Danubium iterum jungendos. Unde Turennius cum suis per Neostadium ad Cocharum in Wurtenbergicam deflectebat, Schondorfum si possit ex itinere occupaturus. Wrangelius per Tubari, ac Jaxtæ
21. Aug
valles Nidenaviam, inde Halam Suevicam se conferebat. Bavarus interim utriusque exercitus adventu audito suorum socordiam detestatus non sine trepidatione decimum quemque Provincialium in arma ciet, aditusque Provinciæ ad Danubium, & Licum insidet. Tum pontem Donawertæ, ac queis supra Danubius atque Illarus sternitur igne corrumpi jubet nullo fructu, cum ob continuam cœli siccitatem ea flumina passim vadis transiri possent. Hala Wrangelius Ketlerum ac Wanckium cum suis legionibus Dunkelspulam ire jussit præsidio ibi futuros. Norlingam Kœnigsmarckius præmissus, unde Bavaricus subtribunus Kipsheimius cum duabus peditum cohortibus profugerat. Eodem autem cum quingentis aliis redire jussus, dum de ipso admittendo oppidani deliberant, Kœnigsmarckii adventu denuo versus Danubium se proripuit. Ita oppidum istud Suecicum præsidium recepit. Norlinga summum vigiliarum præfectum Fridericum Christophorum Hammersteinium Wrangelius Donawertam præcurrere jubet ad pontem occupandum, ad cujus alteram extremitatem Drucmullerus cum octingentis equitibus consistebat, Succorum adventu statim ignem ponti injecturus. Unde Hammersteinius, uti jussus erat, vado apud Hochstadium
Bavarici vapulant.
Danubium transiens, Drucmullerum, dum circa pontem destruendum satagit invasit, ac profligatum Rainam usque persecutus est, multis in fuga cæsis, centum septuaginta cum Habspergio subtribuno captis. Interea Turennius Schorodorfum exiguo præsidio infessum admotis machinis, & ac-
30. Aug.
cessibus ad fossam promotis ad deditionem compulerat. Bavaricis militari modo Heilbrunnam discedere permissum; oppidum Ducis Wurtenbergici potestati relictum, sexcentorum tamen militum præsidio sub Grotio juniore imposito.
3. Sept.
Wrangelius Donawertæ raptim reparato ponte exercitum sine mora transmisit, ac Rainam ad
4. Sept.
Licum iter intendit. Ibi ad Oberndorfum refecto ponte Bavaricis frustra machinas evibrantibus pedites trans Licum duxit. Cum equitatu Kœnigsmarckius vado flumen permeat. Rainæ oppido
Wrangelius Rainam expugnat.
statim machinæ admotæ, præsidiariis acriter resistentibus. Sed cum hinc Wrangelius, inde Turennius (qui transmisso apud Laugingam Danubio huc adpulerat,) accessus ad fossam usque promoverent, Provinciales animis collapsi stationem deseruere, nec miles conductus tuendo op-
11. Sept.
pido par fuit. Unde præfectus honestis legibus deditionem fecit, ac cum centum quinquaginta militibus, quadringentis venatoribus, ac sexcentis Provincialibus Ingolstadium deductus est. In oppido viginti quinque machinæ æneæ, ac insignis copia paratus bellici, annonæque reperta. Suecorum in obsidio viginti quinque cæsi, sauciati Grundelius tribunus, quinque centuriones, nonaginta gregarii.

Trepidatio per Bavariam.
§. 22. Hac Fœderatorum irruptione per totam Bavariam trepidatio ac fuga. Ipse Princeps Monachio Wasserburgum, inde Braunaviam se contulit. Tum ut omnes pontes dejicerentur jussit, ac ut ferramenta molendinis statim eximerentur, & ingruente hoste ignis injiceretur. Munachium tamen ut ad extremum se defenderet præceptum: quo fine & manus equitum, peditumque Ingolstadio illuc evocabatur, sed quam in itinere Fœderati male multabant. Kœnigs- 1646.
marckius quippe, dum Raina oppugnatur, cum pleroque Suecico ac Gallico equitatu Schrobenhausam missus fuerat, ut obsidentium terga tuta præstaret. Is cognito octingentos equites dragonesque cum Colbio & Creutzio tribunis proxima nocte Ingolstadii Danubium transisse Monachi- 6. Sept.
um tendentes, repente ingruens apud Pfaffenho- Bavarici
vam eos assecutus est, ac ducentos quasi cæcidit, vapulant.
quos inter subtribunus, præfectus turmæ, aliique ductores centum sexaginta cepit. Sed qui eodem iter instituebant sexcenti pedites Neuburgum se illæsi subduxere.

§. 23. Wrangelius, Raina valido præsidio fir- Augusta
mata, Augustam inde accedit. Hanc etsi ante obsidetur.
omnia in potestatem redigere cupierat; tamen interjectam huic ac Donawertæ Rainam prius intercipere rationis videbatur, quod pauco hanc milite insideri nosset, neve Augusta oppugnata exinde commercia inter Donawertam, & exercitum impedirentur, aut hostiles copiæ castris ad id oppidum positis Fœderatas Danubio plane excluderent, ac Donawertam interciperent. Qua citra ingens negotium expugnata aditus in Bavariam patebat. Solicitaverat interim Augustanos Wrangelius misso in urbem Erskeino, num ultro Suecicum præsidium admittere vellent; quod tres duntaxat cohortes in urbe essent, & munitiones à Suecis quondam excitatæ fere subsedissent. Ast isti a tractatu haut alienos se simulantes Erskeinum detinebant, donec diversis è locis quindecim militum centuriæ ad urbem defendendam accurrerent; quorum fiducia tractatus abrumpunt, simul Catholicos cives armant, Evangelicis duo templa olim erepta, & solita in Senatu loca polliciti, si arma pariter arripere velint. Id quod hi abnuebant, eventum tractatuum pacis patienter expectaturi, & ademta semel arma non nisi publica lege resumturi. Igitur spe sua elusi Fœderati vim admovere constituerunt, quod hac urbe capta tota retro Suevia & Wurtembergica ipsorum hospitiis, quicquid ad Isaram usque patet prædis expositum erat, reliqua Bavaria per proprium militem exhaurienda. Ac conveniebat inter Wrangelium & Turennium, ut urbi capiendæ par ex utroque exercitu præsidium imponeretur; penes utrum esset præfectum constituere, forte decerneretur. Ita refectis apud Lechhausam & Fridbergam pontibus Fœderati cis Licum urbi circumfunduntur, 18. Sept.
ad quam summa vi accessus tribus locis aguntur, ac in ipsam fossam penetratur, expugnato quoque munimento, quod Klenckanæ portæ prætenditur. Tum magna vis globorum ignivomorum in urbem conjecta, quæ non parum damni, elisis hominibus, ædibusque intulit. Nec minus obsessi acriter resistere, machinis, tubisque continuo è vallo detonare, tum crebro per tenebras erumpere, Suecorum opera turbare, tecta suburbana sibi obstantia flammis delere. Caterva quoque equitum semper plateas persultare, ne forte Evangelici cives ædibus prodire, aut in cœtus coire auderent. Ac abundante hominum multitudine nova in urbe opera excitari, strennam cumprimis operam navante tribuno Francisco Roycro, qui in urbem jam obsessam cum trecentis quinquaginta dimachis, nocturnis tenebris tectus penetraverat. Nec quidquam necessariarum rerum deerat, nisi quod intercepta aqua panis penuria vulgus premere inciperet. Interim Mundelheimi præsidium cum obsessorum terga infestaret, Kœnigsmarckius facili negotio subigit,

1646. git, septuaginta ibi dragonibus, & magna equo-
27. Sept. rum vi potitus.

Cæsarei Augustæ subveniunt.
§. 24. Enimvero jam sub propugnaculum ur-
bis cuniculi agi cæperant, deditio, aut assultus
imminebat, cum Cæsarei, Bavaricique laboranti
subvenere. Recesserant illi Limburgum usque
ad Lanum. Ibi adscitis è Westphalia duabus legio-
nibus non amplius, subigente inopia ac multo ma-
gis necessitate, dum Fœderati in Bavariam ten-
dunt, suis succurrere constituere, ad Mœnum
obiter Aschaffenburgo, Mittenburgo, ac Stein-
heimio expugnatis. Id quod tamen magna cum
circumspectione susceperunt, laxo ad sinistram
circuitu facto trans montem ab Avibus cognomi-
natum in Fuldensem agrum, Schweinsurtum in-
de, Bambergamque, tum Forcheimum, ac
Noribergensium ditionem, mox per Superio-
rem Palatinatum ad Danubium intra Ratisponam
progressi. Ibi cum aliquot per dies substitissent,
tandem apud Straubingam Danubium transmi-
19. Sept. sere. Landshutam hinc ad Isaram tendentes, quo
& tria amplius peditum millia à Cęsare auxilio
22. Sept. missa venerant. Heic habito consilio Augustæ u-
tique subvenire decreverunt, refectis non parum,
auctisque in Bavaria copiis, quæ tredecim millia
sexcentos equites, novem millia quadringentos
pedites, dragones mille quingentos complecte-
bantur.

Fœderatorum consultatio.
§. 25. Fœderati, intellectis hostium destinatis,
quid facto esset opus consultabant. Equidem ma-
num cum istis conserere ardebant, quo fine
promtum erat superato Lico apud Fridbergam
adventantes excipere, ni obsidium urbis solven-
dum esset. Nam ut tantam urbem tam valido prę-
sidio firmatam obsidio premerent, ac hosti tota
mole ingruenti simul occurrerent, fieri non po-
terat. Obsidium porro deserere durum erat pro-
pinqua urbis capiendæ spe: nec ideo explorata
prælii facultas erat, cum hosti intra angustias,
ac paludes ita consistere liceret, ut invitus ad pu-
gnam protrahi non posset. Igitur placebat apud
Augustam consistere, quod sperarent intra eam
urbem & Landsbergam, ubi crebris vadis Licus
transitur, in citeriorem ripam hostes trajecturos
urbis liberandę causa, & sic ultro prælii copiam fa-
cturos. Interim ut urbem expugnarent omni vi
connitebantur; ac Fridbergam & quicquid vico-
rum intra duo milliaria trans flumen jacet flammis
30. Sept. delebant, ut sub dio hosti consistendum ibi foret:
castellum quoque ad alteram pontis partem, qua
usitatus per flumen transitus, excitant. Enimve-
ro Cæsareis id tantum agebatur, ut immisso urbi
novo milite obsidentium laborem redderent irri-
12. Oct. tum. Eoque per Dachaviam, ac Fridbergam iti-
Obsidium Augustæ solvitur. nere facto Lechausam Augustæ oppositam acces-
sere, ubi vado Licus transiri poterat. Heic ingru-
entes hostes arcere loci conditio non patiebatur.
Nam humiles Licum inter & urbem campi haut
ita late patentes ubique telis è vallo expositi erant.
Nec campos illos pererrantes rivi sat spatii præ-
bebant ad pedites excitatis loricis tegendos, quo
minus telis ex urbe juxta, & adversa Lici ripa ob-
noxii starent. Quod cum rationis non esset, nec
3. Oct. destinata hostis impediri possent, qui jam celsiore
ripa machinas suis protegendis disposuerat; nil a-
liud Fœderatis supererat quam obsidium solvere
ac transitu fluminis decedere. Id quod citra tre-
pidationem factum. Tum explicatis in aciem or-
dinibus patente campo, dimidio ab urbe milliari
Fœderatorum exercitus constitit, signo ad Sueci-
cum morem dato hostem provocans, si forte isti
prælii conserendi animus esset. Ast hic, equitatu
transmisso cum istos in acie consistentes conspice- 1646.
ret, retro statim trans flumen concedebat, Au-
gustæ obsidium solvisse contentus. Hac in op-
pugnatione è Suecico exercitu non amplius sexa-
ginta quinque gregarii, ac præfecti nonnulli ce-
cidere. Paulo plures quam ducenti sauciati quos
inter subtribuni Bonartus, Forbusius, & Gau-
dius, ac præfectus vigilum Pawius. Turenniani
tamen plus damni accepere.

§. 26. Cum hostem haut quidquam prælii co- Fœderati Laugingam discedunt.
piam facturum constaret, Fœderati Laugingam
recedunt, quod oppidum novis munimentis deli-
genter firmatur, ut certus Danubii transitus sem-
per in promptu esset; cum Donawerta ob adsitum
montem adversus vim machinarum defendi non
posset. Tum pecunia Norибergæ per Melchio- Wrangelii dispositio.
rem Degingium procurata equis, armisque, &
aliis necessariis miles iterum instruitur, ne in hi-
berna longius ab hoste discedere necessum foret.
Et quia Caspar Cornelius Mortaignius, summus
peditum dux imperium in Landgraviæ exerci-
tum suscipiebat, in ejus locum Gustavus Otto
Steinbockius, qui hactenus Westphaliæ curam
egerat, sufficitur; adjunctis Gustavo Leuen-
hauptio, & Wolfio Ludingshusio, summa vigi-
liarum præfectura auctis. Nam qui eo munere ha-
ctenus primarium apud exercitum functus erat
Payculius, sub Wittenbergio in Silesia peditatui
præficiebatur. Gallici porro duces, hactenus satis
concordes, si forte in diversa abituri essent, Wit-
tenbergio injungebatur, ut postquam Cæsar ple-
rasque vires huc verterat, valida impressione ho-
tem distraheret, aut si opus foret, cum primario
exercitu copias sociaret. Id quippe præcipue spe-
ctabat Wrangelius, ut belli sedes in Bavaria fige-
retur, quo ista per hostilem juxta ac amicum mi-
litem exhausta ejus Principis vires enervarentur.
Cui scopo obtinendo ipse hostis ansam præbebat.
Nam is post liberatam Augustam retro inter Ai-
cham & Schrobenhausam concesserat. Inde Lico 13. Oct.
binis pontibus supra Landsbergam strato, cis flu-
men transierat relictis, qui Rainensis præsidii ex- Hostis cis Licum in Suevicam transit.
cursiones coërcerent, velut tota vi Fœderatos in-
vasurus, cujus exercitus viginti quinque bellato-
rum millibus constabat, quem octoginta circiter
machinæ sequebantur. Iter iste Mudelsheimum, 24. Oct.
Memmingamque intendebat. Tum longius Illa-
rum ultra pergit, ut Fœderatis annona & pabu-
latione exclusis trans Danubium iterum abeundi
necessitatem adferret. Qui tamen non statim per-
spicere poterant, quo consilio tam longe à finibus
suis digrederetur. Suspicio erat, illi persuasum
fuisse, fœderatos ipsius metu his regionibus ultro
facessituros: cui opinioni furte ansam dederat,
quod Wrangelius uxorem suam, aliorumque præ-
fectorum plerasque, tum duas machinas usu de-
tritas Norlingam miserat; unde hosti creditum
totum exercitum eodem secuturum, cui & ani-
mus vidabatur fuisse abeuntibus incumbere. E- Fœderati in hostem tendunt.
nimvero Wrangelius hostium motu cognito una
cum Turennio Lauginga hostem versus Jettin-
gam, Kircheimum, & Angelbergam tendit, prę-
lio certaturus, aut si hostis abnueret, in Bavariam
penetraturus. Angelbergæ intellectum, hostem
trans Illarum abiisse, viamque velut ultro ad Li- 25. Oct.
cum ostendisse. Unde isti citra moram Landsber-
gam petivere, ubi præfectus turmæ cum septua-
ginta equitibus interceptus est. Oppido præsidium
a Turennio impositum, ut & ipse Lici transitum in
potestate haberet, cum Sueci Rainam obtinerent. Iidem in Bavariam denuo irrumpunt.
Præmittitur hinc Reichwaldus cum quatuor e-
quitum legionibus ad Schongam occupandam,
transi-

1646. transitumque hostium arcendum. Sed prævenientibus istorum dimachis exclusus pontem tamen Lici corrupit. Hostis Fœderatorum itinere cognito extemplo Memminga Kaufbeuram, inde ad Licum properat, ac infra Schongam Lædæ castra ponit; cui in adversa ripa Fœderati Omenetorpi non procul Landsberga castra opponunt, ac Bavaricos propria ditione excludunt. Weilheimum inde oppidum sexaginta dimachis
29. Oct. insessum, propugnantibus etiam ducentis oppidanis, & provincialium manu, impetu expugnatum non sine ingenti strage eorum, qui male consulta pertinacia validiorum iram lacessiverant. Excurrentes quoque trans Licum catervæ non
3. Nov. parum damni hostibus dedere, interceptis inter alia mille pabulatorum equis.

§. 27. Cęsarei, Bavaricique cum summopere in Bavaricam penetrare, ac invisos inde hospites expellere cuperent, in Suevica Lici ripa Schongam versus adscenderunt, si patrocinantibus machinis pontem extruere possent. Sed Fœderatis in adversa ripa altiore loco consistentibus iste conatus irritus fuit. Cum autem altius Tirolenses per montes iter instituere non possent, retro Mo-
3. Nov. nachium Suevicum vertunt ponte ad Augustam usum. Sed obstantibus Fridbergæ Fœderatis ne
Cæsarei in Bavariam, revertunt. heic quidem perrumpere dabatur. Tandem exstructis sex pontibus, quos secundo flumine deducebant apud Cœnobium Thierhauptam Licum transiere tanta cum trepidatione, ut multos tardius molientes aut palantes Suecis intercipiendos
7. Nov. relinquerent. Fœderatis animus erat & illic hostem transitu arcere. Sed cum per uliginosas circa Fridbergam vias machinæ trahi non possent, & circa Augustam omnia exhausta forent, longius ad dextram itinere Menchingam capto hostem jam Schrobenhausam elapsum invenerunt.

Galli longius in Bavariam penetrare nolunt. §. 28. Fuerat Wrangelio propositum longius in Bavariam penetrare, ac apud Freisingam Isaræ transitum tentare, ut & hostis eodem pertraheretur, & Bavaria intra Oenum Licumque ab amicis pariter ac hostibus vastaretur. Sed Gallici duces, cum ab initio id probassent, mox mutato consilio sequi Freisingam detrectarunt, protestatione interposita; sibi constitutum trans Licum in Sueviam reverti, ac ibi captis hibernis mi-
De induciis agi incipit. 2. Nov. litem fessum recreare. Obtentui sumebantur induciæ, quas Bavarus tunc affectabat: quarum causa Croissius Monasterio à Legatis Gallicis missus erat. Is primo accessu Wrangelio remissius insinuare; Monasterii super induciis fœderatos inter Reges, & Cæsarem, atque Bavarum fuisse propositum, seque ad cognoscendam ipsius sententiam venisse. Cui Wrangelius: inducias præsenti armorum facie Regnis haut proficuas; ac longe satius fore apertam jam Bavariam populari, Principique huic nocendi vires adimere; id quod pacis tractatus non parum promoturum sit. Alias super istis nihil in mandatis sibi datum. Nec eo secius Galli tractatus istos, ac discessum è Bavaria urgere, quicquid contra niteretur Wrangelius; hostem penitus pessumdandum ingerens, & ea parte premendum, qua teoerrimus sensus. Suevicis hospitiis fruendis sat temporis superesse. Sed cum Gallos de sententia haut decedere videret, terris inter Licum & Isaram quantam posset va-
Fœderati Bavaria iterum excedunt. 13. Nov. stitatem inferre secum constituit. Ita Bavariam pessime habitam Fœderati iterum deseruere, Lico apud Schongam superato. Hujus repentini è Bavaria discessus causa in vulgus spargebatur annonæ pabulique inopia. Revera tamen Galli ob communia sacra, ac veterem amicitiam ejus Principis miseratione tangebantur, ad quem plane perdendum cum Suecis incumbere nolebant; quibus & olim ratio fuit, istum Domus Austriacæ æmulum fovere. Sed nec eo usque premere hostem cupiebant, ut Sueci Galliæ deinceps auxiliis carere commode possent; quos uti succumbere oneri nolebant, ita ubi res ipsis nimium prospere videbantur fluere, ad æquilibrium eosdem revocare artificium erat. Ex ea ducum dissensione spem Catholici concipiebant, amicitiam inter Sueciam, Galliamque plane abruptam iri. Reginæ tamen prudentia & moderatione infra spem ejus dissensionis effectus stetit.

§. 29. Schonga Kaufbeuram Fœderati discedunt, unde profuga, sexaginta quatuor equitum turma à Suecis insequentibus intercipitur. *Iidem per Sueviam copias distribuunt.* Inde late per superiorem Sueviam diffunduntur, plerisque oppidis ultro portas pandentibus, nisi quod signifer, qui arcem Mundelheimensem cum quadraginta dragonibus insidebat admotis demum machinis ad deditionem compellendus fuit. Cui arci, avecto qui congestus ibi erat penu, ignis 20. Nov.
injectus. Hospitia ita inter se distribuerant fœderati, ut Turennius quidem loca versus Danubium, & Wurtenbergicam ad dextram caperet, Suecis Regio ad sinistram versus Bodamicum lacum cederet. Nec in hostem quidquam gestum, nisi per excursorum catervas; quarum una cen- 22. Nov.
tum sexaginta Croatas Bavaro militantes inter Rainam & Murdelheimum profligavit, quinquaginta eorum captis. Campoduni subtribunus Schlangenhaussius cum dimacharum ala collocatus erat prohibendis montana regione excursionibus; qui oppido diffuso defendendo impar arcem insidebat. Eum tribunus Caspar Schockius cum 1. Dec.
valida militum agrestiumque manu ante lucem invasit, & acriter licet resistenti duo propugnacula extorsit. Connixis tamen orta luce Suecis hostes iterum ejecti, septuaginta amplius cæsis: Sueci triginta fere desideraverant, una cum equis & impedimentis in oppido relictis. Cis Danubium Dunckelspula à Kettero, Norlinga à Bulovio insidebantur ad Franconiam tributis subjiciendam, Jurgasio tribuno, qui Donawertam obtinebat, injunctum hoste ingruente ponti ignem injicere, ac Rainam se conferre. Poleius tribunus, ac Weierus subtribunus qui Wembdingę hactenus stativa habuerant, Weissenburgum occupare jubentur. Cum oppidani metu pręsidii Wirtzburgensis tergiversarentur; scalis admotis in oppidum pervaditur. Ex eo Sueci partem superioris Palatinatus tributis subjecere. Sultzberga quoque, arx Neumarco uno milliari dissita præsidio firmata.

§. 30. Inducias cum Bavaro non tam Turennius, quam alii Galli fervido in Romanos ritus studio urgebant, queis frigidam suffundebat Croissius Monasterio missus, qui nunc ferocius super tractatibus suscipiendis instabat. *Wrangelius inducias aversatur.* Bavarus quoque velut re jam explorata locum & tempus congressus exposcebat. Enimvero Wrangelius judicabat induciarum obtentu hostem id quærere, ut amoto cervicibus suis Fœderatorum exercitu spatium nancisceretur futuræ expeditioni separandi, resque collapsas reficiendi. Contra quæ Suecis per has inducias forte cedenda sint hospitia exhausta, & exercitui supplendo parum conducentia. Ductores occasionem inde arrepturos in Sueciam proficiscendi, Reginamque infinitis precibus obtundendi. Gallos ob promta stipendia militem ad se tracturos, & qui Romana sacra pro-

1646.

fiteantur per sacerdotes seducendos. Bello instaurato militem quieti adsuetum ægre se in expeditionem moturum, ac non nisi soluta pecunia alacritatem resumturum. Hostem contra recentes vires in bellum allaturum. Accedebant jussa Reginæ, quibus injungebatur tractatibus de induciis abstinere, ac si invitaretur, mandati defectum obtendere. Unde constituerat rem extrahere, quoad nova sibi à Regina mandata venirent. Sed quia paulo ante summus Quæstor Petrus Brandius à Legatis Suecicis Osnabruga venerat, mandatis super eo negotio instructus; unde cum Croissius non sine importunitate tractatus urgeret, velut inter Legatos Regios super iisdem jam convenisset, ademto tergiversandi obtentu Wrangelio congressus deputatorum admittendus erat, ne Gallos plane offenderet, neve à pace abhorrere Suecorum animi, bellique infinita cupidine duci crederentur. Decreverat tamen ita duras induciis leges dicere, ut illæ non temere ad finem perducendæ forent.

Cum Herbipolensi Episcopo transigitur.

Eodem tamen tempore cum Joanne Philippo Schœnbornio Herbipolensi Episcopo super modo menstruorum tributorum conventum: & ut Episcopus intra sua oppida à Cæsare, aut Bavaro præsidia ne admittat, neve per suos Suecis, eorumque sociis hostile quid inferri patiatur, sed catervis ac toti exercitui liberum transitum concedat, ac annonam suppeditet, commercia libera concedat, ac per omnia amicum se gerat.

Cæsarei vapulant.

§. 31. Inter hæc Cæsarei juxta, ac Bavarici Licum inter, & Isaram dispersi tendebant, exhaustam per regionem non modice cum inopia conflictati; unde & quotidie transfugæ Rainam veniebant, qui inde ad exercitum Suecicum mittebantur. Et crebræ Suecorum excursiones subinde quosdam istorum carpebant. Apud Neuburgum inde Danubius ponte sternitur: ac suspicio erat hostem repente transiturum, ac Donawertam, Weissenburgum, aut Norlingam à Suecis infessas invasurum. Unde Wrangelius destinata hostium penitius exploraturus, simul tentaturus, num vel dispersis adhuc per hospitia legionibus,

4. Dec.

vel iter ingressis damni quid inferre posset, una cum Turennio ac pleroque Suecico equitatu, & novem Gallicis equitum legionibus Babenhausa Rainam versus iter ingreditur. Dum eo tendit, missi à Steinackero tribuno Rainæ præfecto nuntiant, ab hoste sublatum Neuburgo pontem Ingolstadium deductum, exercitusque hostiles iter

5. Dec.

ingressos, Bavaricum ad sinistram præter Neuburgum, Cæsareum ad dextram Schrobenhausam versus, postremum agmen non procul Raina incedere. Unde Fœderati duces quantum po-

6. Dec.

terant accelerantes sequenti die pontem apud Rainam transivere. Ubi non procul bis mille equites Cæsareos sub Pompejo, ac Philippo summis vigilum præfectus deprehendunt. Quos propere insecuti non procul Brucheimo invadunt. Hi commodo licet loco consistentes repugnare non ausi Neuburgum versus se proripuere; quos ad dimidium milliare usque ab illo oppido Sueci, Gallique insecuti ducentos amplius cæcidere, plurimos ceperunt, quos inter multi præfecti. Quo minus longius procederent, fatigati celerato itinere equi impediebant.

Donawerta à Suecis deseritur & recuperatur.

Eodem tempore Jurgasius tribunus Donawertæ impositus rumore invasuri ipsum hostis territus, cum Rainam, quo se alias cooferre jussus erat, ab hoste circumsideri crederet, Laugingam se contulit. In cujus locum hostis statim turmam equitum immisit. Sed Wrangelius præpropero discessu offensus præfectum vigilum Joannem Rosam cum centum quinquaginta peditibus Lauginga tribus navibus eodem dimittit, qui impetu dato oppidum irrupit, ac cæsis captisque nonnullis hostilium equitum, reliquos oppido præcipites ejecit. Pons statim à Suecis reparatus, ac in Jurgasii locum subtribunus Gaudius oppido præpositus.

Fœderati in hiberna discedunt

12. Dec.

§ 32. Tandem provecta jam hieme sub tecta deducere suos statuerunt Fœderatorum duces. Et Wrangelius quidem Babenhausa movens prætorio Leutkirchæ posito legiones circa Bodamicum lacum Lindaviam usque, & Uberlingam distribuit. Turennius contra Biberaci ipse considens Meskirchæ, Pfullendorfi, Mengæ, ac vicinis locis suos dispertitus est.

Wrangelius claustra munitum apud Bregentiam occupat.

Cæterum agrestes in Algovia retro Isnam oppidum munimenta excitaverant, unde crebris eruptionibus Suecorum hiberna infestabant. Illis compescendis Wrangelius comitante Mortaignio & Duglassio cum bis mille

22. Dec.

peditibus, mille equitibus, ac quibusdam machinis Leutkircha eo movit: sub vesperam tamen Isnæ adpellens ob ingruentes tenebras nihil in istos tentare potuit.

23. Dec.

Orta luce, cum ad munimenta accederetur, deprehensum, alios hinc inde per montes, reliquos in claustra Bregentina diffugisse. Quæ res Wrangelio ad majora audenda ansam præbuit, ut ad invadenda ea claustra, queis aditus ad Helvetios, Rhætosque, & in Italiam panditur, animum adjiceret.

24. Dec.

Unde sequenti die ad quadrantem usque milliaris suggressus, postero mane de-

25. Dec.

stinata exsecutus est. Claustra ista, ex uno latere assurgentibus Alpibus, ex altero alluente lacu Bodamico, vix in eam latitudinem patent, ut currus pertransire queat. Objacet castellum, qua Lindavia acceditur, probe munitum. Retro claustra Bregentia sita est, & juxta validum castellum, sed posteriore parte apertum, quippe unde nullus hostis metuitur. Longius Pfannenberga arx celsæ rupi incumbit, nec ipsa facilis expugnatu. Horum locorum cura Eschero tribuno commissa erat. Succis ingruentibus agrestes celsis in montibus ad sinistram se ostendebant, ad quos jussu Wrangelii aliquot peditum centuriæ enixæ illos non segniter licet resistentes inde proturbarunt. Agrestes inferius apud rupem, & supra claustra positum vicum aliud castellum excitaverant, simul secundum montes loricam objecerant, ubi pede firmato iterum acriter in subeuntes tela ejaculabantur. Quos & inde Wrangelius, ac Mortaignius cum manu peditum impetu facto ejecere. Fugitivi in aliud castellum sub abrupta rupe situm, ac ponte pensili munitum ruebant; ubi si pedem figere, ac pontem retro attrahere potuissent; aditus hosti plane obstructus erat. Enimvero ita alacriter vestigiis fugientium inhærebant Sueci, ut istis spatium non esset pontem attrahendi, quin hi simul irrumperent. Unde miseri longius per montem in Bregentiam oppidum, ac adsitum castellum se conjecere. Quibus uti alas timor addiderat, ut per abrupta montium præcipiti saltu se demitterent, alii devolverentur: ita veterano Suecorum peditι solitus ardor, ac opimæ spes prædæ non minus alacritatis inspirabat; ut idem castellum simul cum agrestibus attingerent. Interim & Sueci montem ad sinistram enixi erant, è quo exiguis machinis, & tubis longioribus munimenta hostium infestari poterant. Unde castellum illud insidentes milites, & agrestes cum conspicerent Suecos jam à tergo quoque imminere, ubi castellum apertum erat, & ipsi

1646. ipsi inde se proripiunt. Eorum aliqui in navigia vacua apud oppidum consistentia cum impetu se conjecerunt; sed illis pondere subsidentibus lacu hausti sunt. Alii effugium terra quærentes, in Suecorum manus delapsi trucidabantur. His igitur castellis cum oppido in potestatem redactis ipsa adhuc claustra restabant; quæ per duas horas strenue defendebantur, donec urgentibus hinc inde Suecis tandem cessere. Inciderat quoque in Suecorum manus Escherus tribunus, qui Pfannenbergæ arcis præsidiariis deditionem imperare compellebatur. Ita cum armata simul militum manus subiret, Sueci arce ista citra pugnam potiti sunt. Captæ ibi duodecim machinæ æneæ, undecim vexilla. Agrestium sex millia fuerant, quorum major pars periit Suecorum pauci admodum ceciderunt, quos inter centurio Henricus Wrangelius Reinoldi filius. In oppido maxima præda inventa, quam aliqui quadragintæ auri tonnis æstimarunt. Idem ad Helvetios scribit. Cæterum ne Helvetii occupato in ipsorum terras aditu offenderentur, Wrangelius literas ad ipsos dedit quibus de suo Bregentiam adventu significat, confirmans ipsis à se suisque nil nisi amica expectanda. Sub capitis quoque pœna edixit apud exercitum, ne quis in eam regionem excurrere audeat: misso ad fines latrunculatore, qui rapinam ausos promiscue laqueo suffocaret. Cæsarei contra, Bavaricique Bavariam à se quoque pessime habitam instante Principe tandem mense Decembri deseruere, ac transito apud Ingolstadium Danubio illi quidem in Superiorem Palatinatum, hi in Aichstadiensem præsulatum concesserunt. Imperium in Cæsareos, postquam Archidux in aulam abierat, Gallasio iterum collatum; & Hatzfeldius ob adversam valetudinem missione impetrata in prædia sua in Franconia se recepit.

Wittenbergius in Silesiam mittitur. §. 33. Dictum supra est, Wittenberginm, postquam primarius exercitus in Westphaliam tendebat, in Silesiam missum observandis hostium conatibus, qui loca ibi à Suecis infessa recuperare instituebant. Adjungebantur illi tria millia equitum, dimachæ oongenti, pedites mille; quos ille apud Servestam trans Albim duxit. Inde Trevenbritzam abitur, (19. April.) ubi lustratis copiis Soram, Saganumque, tenditur, tandemque Naumburgi ad Boberam castra ponuntur. (30. April.) In itinere caterva Croatarum non procul Gærlicio à Suecicis oppressa. Dum Wittenbergu iter per vastatas fere regiones tardius procedit, Awackius tribunus interim collecta manu Teschenam arcem oppugnatum ibat, quam Solihartus subtribunus strenue tuebatur, obsidentium non paucis cæsis. Cæsarei Teschenam arcem recuperant. Tandem parte munimentorum per cuniculum disjecta arx dedita, liberque discessus iis, qui antea sub Cæsare stipendia non fecerant, permissus. Ast Niclasburgum incuria præsidii Suecici noctu à Cæsareis oppressum, (8. April. & Niclasburgum. 2. April.) in captivitatem redactis qui intus erant præfectis. Eadem in Iglaviam agitabantur conscio intus cive, ac milite; sed qui re mature detecta ultro carnificis munus manibus sibi illatis præcipiebant.

Iidem Cremsam obsidunt. §. 34. In Austria Cremsa eminus hactenus circumsessa omni vi oppugnari cœperat; cujus expeditionis curam susceperat Joannes Christophorus Buchemius Comes, coacta quinque millium manu, ac multis machinis Vienna adductis. Etsi alias id oppidum ipse loci situs parum validum redderet. Cæsarei machinis pinnacula mœnium disjicere, & accessus ad fossam agere. Contra qui oppido præerat Jacobus Lundius subtribunus, ejecta inopi turba, quo diutius annona sufficeret, (1646.) tecta ædium demolitus est, ac summis tabulatis arenam superfudit. Tum continuis displosionibus obsessoribus non parum damni intulit. Hi contra machinis munimenta, turresque dejicere, ac defensioni ineptas reddere; vicinumque in montem machinas attrahere, quarum ictibus omnes plateæ oppidi expositæ erant. Ac deprehenso, qui ad præfectum literas auxilii spem facientes perferre conabatur, vis intendebatur ac injectis ignibus duodecim domus conflagrabant; obsessis interim eruptione facta non paucos captivos in oppidum pertrahentibus. Obsidio urgendo aderat Suchius defensa Brina clarus, qui & non modicum operæ pretium fecisse judicabatur. Inde tribus locis sub oppidi propugnacula cuniculi acti: undecim è suggestibus mœnia tribus locis dejecta; & exteriora maximo impetu expugnata, ut nulla ratio oppidum tuendi amplius superesset. Mittitur hinc in oppidum à Buchemio Comite tympanotriba, obsessis deditionem citra conditionem offerens. Eadem deditur. 2. 5. April. Sed cum hi mori mallent, quam istam conditionem subire, datis utrinque obsidibus in honestas deditionis leges conventum, ac Londius cum ducentis, qui ipsi superfuerant, Glogoviam deductus est, exceptis illis, qui antea sub Cæsare militaverant.

Wittenbergius Wartenbergam occupat. 14 May. §. 35. Wittenbergius interim, transito apud Glogoviam Odera, Wartenbergam Polonicam sexaginta peditibus sub præfecto vigilum infestam invadere constituit, quod præsidium nimus esset, quam pro oppidi capacitate. Sed præfectus derivatis licet è fossa aquis obsistere pertinax, dum oppidani non sine tumultu in arcem facessere jubent, ab irrumpentibus Suecis una cum suis oppressus est. Ut oppidum istud novis munimentis firmaretur, quod Wittenbergius cupiebat, coeuntes hostium copiæ spatium non indulgebant. Eoque satius visum munimentis detractis id deserere, & castris apud Hernstadium positis motus hostium observare. Qui cum numero longe potiores Raimondi Montecuculi ducta ingruerent, Guram retro concedebat. Et quia nuntiabatur, catervas Cæsareorum in Polonia vicina latitare ac inde palantes Suecos ex improviso assultare, ad Judicem Provincialem Schlichtingium misit, qui hac de re conquereretur, simul denuntians, sibi vitio datum non iri, si hostem ubicunque deprehensus fuerit persequatur. Cui iste declarabat, id quidem pace sua futurum; quin non intercessurum se, quo minus vel injectis flammis insidiatores vicis expellat. Cæsareis inde Parchwitzam usque descendentibus, Wittenbergius Gura movens sub Glogovia considebat. Ubi præfectus vigilum Reericheidius cum ala equitum Hirschbergam missus (2. Jun.) in itinere à Cæsareis vapulat, quinquaginta suorum amissis. Qui tamen paulo post felici excursione damnum id pensavit. Sed & mox (18. Jun.) alia Suecorum caterva centum equitum apud Neumarcum profligatu non paucis cæsis. (17. Jun.) Triginta quoque equites Franckensteina progressi per eosdem intercepti. Eam arcem, velut idoneo præsidio destitutam, Montecuculus facili negotio in potestatem se redacturum speraverat. Franckensteina à Cæsareis recuperatur. Cujus conatibus explorandis centurio Crengelius arcis præfectus quatuordecim equites emiserat, qui Cæsareos se ferentes per medios hostes vagabantur, donec captata occasione præfectum vigilum cum quibusdam aliis cæderent, abductis quatuor vexillis, ac non paucis captivis. Arci inde vis admota, obsessis strenue repugnantibus; qui tamen

1646. cuniculo jam sub arcem acto ea lege deditionem pacti sunt, ut præfectus cum suis Glogoviam deduceretur, præter istos qui antea sub Cæsare militaverant; quibus ad vetera signa redeundum e-
3. Jul. rat. In Bohemia quoque Contius Comes Lubnitzam arcem per quinque septimanas acriter impugnatam bis licet rejectis assultantibus, compule-
4. Jun. rat, ut citra exceptionem se dederet.

Ut & Corneuburgum. §. 36. In Austria Bucheimius Comes post Cremsam recuperatam Corneuburgum omni vi oppugnare cœperat. Et liberando Wittenbergius animum intendebat, quod à Copya tribuno, qui oppidum tuebatur, nuntiaretur modicum & imbellem hosti equitatum esse. Cujus rei specimen sub tribunus Quastius ceperat, qui cum exigua suorum manu totam Furstenbergii legionem Stockeraviam usque præcipitem egerat, non paucis captis. Unde proponebat iste, si aliquot equitum centuriæ à Wittenbergio per sylvas Olmucium & ultra mitterentur, facile per opera hostium evadi, simul erumpentibus obsessis obsessores opprimi, delerique posse. Huic consilio exsequendo Wittenbergius Goertzkio tribuno sensim modicas equitum catervas Leobschutzam submisit, quibus ad suam legionem adjunctis eam expeditionem suscepturus erat. Ea ut hostes falleret, Wittenbergius cum equitatu suo Ligniciam versus progreditur, velut Franckensteinæ subventurus ut hostium animos
4. Jul. huc averteret. Gœrtzkius Leobschutza movens sumto per Ravensburgum itinere ad unum à Corneuburgo milliare illæsus pervenit: sed cum opera ita invicem connexa comperisset, ut nulla ratione perrumpi possent, simul obsessores ad ipsum excipiendum paratos consistere, infecta re pedem referre coactus est. Ceterum Bucheimius isti oppido oppugnando summam vim adhibere: continua fossa, loricaque interjectis castellis id primo circumplecti; inde accessus ad fossam agere, diversis è suggestibus in mœnia turresque machinis ingentibus fulminare, globosque ignivomos injicere. Adversus quæ Copya tribunus nova intus opera struere, continuis displosionibus obsessores
30. Jun. fatigare; tum eruptione facta multis cæsis, quadraginta amplius captivos in oppidum pertrahere. Obsessores inde cum tribus in locis mœnia prostravissent, assultum tentarant, ac post asperrimam pugnam per ruinas in fossam interiorem penetrarunt; globis tamen manuariis infestati, & reliquis non sequentibus retro cessere. Et obsessi cum ruinæ defendendæ impares se cernerent, partem ejus trabibus, lignisque impleverunt, ignibusque injectis incenderunt. Cæsareorum trecenti amplius eo assultu cæsi, aut sauciati. Ex obsessis quinquaginta desiderati, aut vulnerati. Verberatio tamen redintegratur, ac quarto loco mœnia prosternuntur. Ac jam ad extrema redacto oppido literæ à Bucheimio ad præfectum missæ, quibus deditionem, sine exceptione imperabat. Copya quanquam nulla amplius resistendi facultas esset tamen duras illas leges adspernatus, contradicente licet Suchio, & Hunoldsteinio hac conditione Bucheimio oppidum dedit, ut relictis qui Cæsari antea militaverant, cum reliquis dimitteretur; vexilla tamen complicanda, & arma sub brachiis gestanda erant. Excedebant oppido non amplius nonaginta equites sexaginta pedites præter saucios, queis in oppido manere permissum, quoad curati essent. Cæsarei durante obsidio mille quingentos desideravere. In oppido pulveris parum, annonæ affatim repertum.

Wittenbergius §. 37. Ast Wittenbergius lento auxiliorum è Suecia accessu Glogoviæ adsidens, deficiente an- 1646.
nona, pabuloque, & ut auxilia eo tutius excipe- tandem
re posset, Schwibussam retrocessit, ac totum fe- supplementis fir-
re mensem ibi hæsit, nulla re gesta, nisi quod ex- matur.
cursorum catervæ quosdam hostium subinde car- 5. Aug.
pebant. Montecuculus interim Lehhausam arcem post vim frustra tentatam tandem fame ad deditionem compulit, eandemque destruxit. Inde Fridlandam, atque Greiffensteinam arces oppugnare instituit. Enimvero Wittenbergius, cum tria peditum millia è Suecia accessissent, quos pro- 25 Aug.
pediem nongenti equites secuturi erant, Schweibussa Glogoviam redit, ubi transito Odera per Hainam, Lewenbergam, & Grieffenbergam ad obsessas arces liberandas tendit. Ejus adventu au- Cæsarei
dito Montecuculus, Strigæ, Jauræque munimen- recedunt.
ta demolitus, apud Reichenbergam trans montes 3 Sept.
in Bohemiam abiit. Quem longius progressum per aspera viarum cum persequi non posset Wittenbergius, post Fridlandam, Greiffensteinamque annona firmatas in superiorem Silesiam cogi-
tabat, si forte locis per Austriam, quæ Suecis ad- Iidem re-
huc supererant, subvenire posset. Sed illa inva- liqua Au-
lidis præsidiis insessa jam in hostium potestatem striæ loca
concesserant. Ravensburgum Bucheimius, cum recuperant.
plerique præsidiarii morbo decumberent, facili 12. Aug.
negotio recuperaverat. Hoc cum plerisque co-
piis in Bavariam digresso, Suchius Falckensteina 20. Aug.
arce potitus est. Viginti pedites Stotzæ tuendæ impares noctu inde profugi in tuta se receperunt. Sed quæ in Moravia à Suecis obtinebantur oppida, Olmucium, Neustadium, Iglavia à Cæsareis eminus includebantur, etsi quæ propius assultabant catervæ aliquoties non leviter vapularent. Inter alios præfectus vigilum Salhausius cum caterva centum sexaginta equitum ab Olmucensibus profligabatur, triginta amplius cæsis, quadraginta captis.

§. 38. Wittenbergius contra Greiffenberga Wittenbergius
Schweinbausam progressus est, ubi aliquot per Polckenhainum
dies substitit, ut Gustavum Hornium Eberhardi
filium tribunum cum Suecis ac Finnonibus equi- capit.
tibus exciperet, simul suos reficeret; & quia ob 7. Sept.
continuas pluvias via machinis inviæ erant redditæ, ne tamen tempus plane otio tereret, Polckenhainam invadere instituit. Et oppido quidem intra horam Suecci potiebantur. Miles in arcem se conferens oppido ignem injecerat, qui à Suecis restinctus est, inque eo insignis copia annonæ, pecorumque inventa, quæ toti exercitui ad tempus non modicum sufficiebat. Arcem acriter tuebatur Zedlicius Baro, ut tormentis illa verberan-
da esset, donec occupato à Suecis vestibulo ho- 16. Sept.
rum arbitrio ille se cogeretur permittere, frustra octo uncialium millia offerens, si libere sibi discedere permitteretur. Præsidio inde Jaura, Parchwitza, & Hirschberga à Wittenbergio insidentur, coërcendis Lignicensibus, & ut Provincia late tributis subjiceretur. Montecuculus porro è Silesia in Bohemiam cedens primo Trautenaviæ sex à Suecico exercitu milliaribus consederat; inde Koenigsgræciam conversus evocato passim milite se confirmaverat. Unde cum parum militis
Cæsarei per Moraviam superesset, præsidiarii Sue- 8. Sept.
cici ejus Provinciæ juncta manu in Austriam pervasere, ac Stockeravia direpta sub Viennensem pontem usque persultantes magna cum præda ad suos reversi sunt. Ast Montecuculus cum jam Ratisponam versus properaret, Cæsareo, Bavaricoque exercitui se adjuncturus, Leopoldo Archiduce jubente in Bohemia substint, Wittenbergii

1646. bergii progresfibus fe objecturus. Hujus Bavariam verfus motu cognito Wittenbergius Polckenhaina Landshutam movet. *Wittenbergius in Bohemiam abit.* In itinere exploratores referebant, Montecuculo digreffo Hanavium fummum vigiliarum præfectum cum feptem legionibus Harfchitzæ remanfiffe. *20. Sept.* Quas fubita impresfione obruiturus Wittenbergius affumto pleroque equitatu ad fefqui milliare à ftativis hoftium progresfus eft. *21. Sept. Cæfarei vapulant.* Per noctem fylvis tectus quievit; mox fummo mane ftationem hoftium trecentis equitibus conftantem toto à ftativis milliari fecuram deprehendit. Quanquam autem Hanavius orta luce de Suecorum adventu à ruftico intellexerat, ac remotius tendentes legiones Parduwitzam fe conferre jufferat, ipfe cum duabus legionibus eodem fe recepturus: tamen Suecis fubito ingruentibus hautquidquam pugnam aufus in fugam effufus eft, Suecis tria per milliaria infequentibus. Illa in fuga multi cæfi, trecenti amplius gregarii, compluresque præfecti capti, duobus cum vexillis, ac trium legionum impedimentis, tum mille quingentis equis. Reliquæ legiones tumultu audito Podiebradam, aut Kœnigsgræciam fe proripuere. Circa idem tempus caterva equitum ab Axelio Lilio Lipfia miffa ad liberandam arcem Brixenfem, in Bohemia à Cæfareis eminus circumfeffam, extructum ibi caftellum repente oppreſſerat, duodecim peditibus cum centurione cæfis, quinquaginta captis. *3. Sept.* Caterva quoque Suecorum Greifenfteina fub Boleflaviam excurrens Wachtendoncum fubtribunum ceciderat, Wallenfteinium juniorem Comitem cum aliis captivum abduxerat. A Wittenbergio Nachada arx expugnatur, & late circum oppida pecunia emunguntur. Eodem mittente etiam Gunnius tribunus Neuftędelium Bohemicum expugnavit, ex pacto dimiſſis fexaginta peditibus cum centurione, qui eam tuebantur: fed non modica Croatarum & Dragonum manus, quæ eodem fe receperat, captiva remanfit.

Wittenbergius in Moraviam tendit. §. 39. Dehinc Wittenbergius è laſſitudine refectis fuis in Moraviam vertit, præfidiis ibi Suecicis de annona profpecturus; ex itinere Montecuculo, qui apud Czaflaviam fe oftenderat, Thabor usque pulfo. *& Superiorem Silefiam.* E Moravia in Superiorem Silefiam tranfiit, ac miſſa trans Oderam manu cum tractum tributis fubjecit, nifi quod in honorem Poloniæ Regis Ducatui Oppeliæ & Ratiboriæ parcebatur. Oelſæ ftativa cum fua legione ceperat Erneftus Guntherus Holfatiæ Dux, qui intellecto manum Cæfareorum Elbingæ prope Wratiflaviam agere, fubtribunum cum centum quinquaginta equitibus eodem mifit, qui & noctu ingruens plerisque una cum multis equis, armisque potitus eft; pauci per tenebras trans fluenta Wratiflaviam evafere. E fuperiore Silefia in Inferiorem Wittenbergius lentis itineribus defcendebat, anni tempeftate ad majora molienda inepta, & quantum dabatur Ohlavienfem arcem munimentis firmabat, fitu opportunam, & compefcendis ea parte Wratislavienfibus. Cui fini & Jeltfcha arx à Gunnio tribuno oppreſſa inferviebat. Eo tractu ad finem usque anni perfiftebat. Montecuculus contra ad tuendas Cæfaris Provincias à Leopoldo Archiduce remiſſus excitis licet undique copiis quacunque Wittenbergius ingruebat, fubinde cedebat. Ac hunc in Silefiam per Glacenfem Comitatum Neuſſam verfus infecutus, mox Suecis in eum fe vertentibus in Bohemiam propere regreditur, male habitis duabus catervis centum octoginta equitum ab ipfo emiſſis; quorum magna pars cæfa aut capta. *1646.* Viciſſim tamen legio Ducis Holfatiæ Oelſæ tendens, dum tributis exigendis vacat, à Cappunio tribuno male mulctata eft, multis cæfis, ac centum quinquaginta captis.

§. 40. Circa initium hujus anni Caffellani arcem Marpurgenfem poft diuturnum obfidium, *Caffellani Marpurgenfem arcem occupant.* cum obfeſſis nulla auxilii fpes fupereffet, ad deditionem adegerant: etfi præfectus arcis Willichius fubtribunus id facinus mox capite lueret. Rabenhauptius quoque Novefii præfectus excurfione in Montenfem Ducatum facta quædam oppida arcesque occupaverat, earumque nonnullas demolitus fuerat. *Ad Inferiorem Rhenum gefta.* Blyenburgo autem, Windeccæ, & Heuckeswagæ præfidium impofuerat; etfi prius paulo poft per Sparrium tribunum recuperatum fuit. Idem Rabenhauptius noctu Zontam *25. Mart.* oppidum admotis petardis erumpere conabatur; *9. April.* & jam perruptis exterioribus ad internam portam perruperat; fed irrita per tres horas pugna tandem repulfus eft, præter fauciatos centurione atque optione cum feptem gregariis amiſſo. Contra Sparrius Windeccam per aliquot dies acriter, & non fine fuorum jactura oppugnatam fama ad- *20. April.* ventantium Hasſicorum irritus deferebat. Circa finem menfis Junö Rabenhauptius valida cum manu per Superiorem præfulatus Colonienfis partem graſſabatur, direptis qui tributa abnuerant: Eiskircham verfus cum præda properantem Dunckelius tribunus, manu contracta infequebatur. Sed ille præmiſſa præda cum reliquis in fylva ad utrumque viæ latus opportune confidebat, & ingruentes Colonienfes ita excepit, ut tribunus Dunckelius cum quibusdam præfectis, ac multis gregariis ftatim caderet. Reliquorum in fugam conjectorum Hasſi non paucos occiderunt; centum amplius captivis abductis: ac cum præda falvi Eiskircham pervenere.

§. 41. Aft in Hasſia Superiore Landgravius *Darmftadienfes Kirchainam fubigunt.* Georgius, digresfis in Sueviam Fœderatorum exercitibus, copias fuas, quæ fedecim equitum turmas, mille ducentis peditibus conftabant, Kirchainam mifit, centum viginti duntaxat peditibus fub Joanne Friderico Uffelio infeſſam. Hic bis repulfis affultantibus demum honeftam deditionem pactus Ziegenhainam deducitur. Landgra- *& Caffellanos pulfant.* via oppido huic liberando ftatim Geifium cum fuis legionibus ab exercitu Fœderatorum avocat, qui & apud Mœnum ab his digreſſus, cum jam oppidum ante duas horas deditionem feciſſet, fero advenit. Unde in fylva non procul Ziegenhaina conftitit. Interim bis mille amplius Cæfarei equites ad infidias Geifio ftruendas fub Mercio fummo vigiliarum præfecto miſſi Darmftadienfibus fe junxerant, Geifium in ftatione fua invafuri. Hic cum folos Darmftadienfes adventare crederet, intrepide ipfos expectabat. Mox cum numero obrui fe videret, dum Ziegenhainam recipere fe conatur, non paucos fuorum defideravit cæfos, captosque, amiſſis quoque feptem vexillis, ac plerisque impedimentis. Darmftadienfes inde Reufchenbergam, & Blaneſteinam arces exiguo præfidio infeſſas occupant, antequam Geifius copias recolligere poſſet. Contra Saxius fubtribunus à Darmftadienfi delectibus agendis Smalcaldiam miſſus ab Erneſto Erfordiæ præfecto oppreſſus eft. Tum à Wrangelio mandata ad Sylvæ Occidentalis, ac Wetteraviæ, vicinorumque locorum incolas dimittuntur, ne imperata à Darmftadienfi tributa exfolvant. Simul eidem

non

1646. non obscure denuntiatur ; ni Marpurgensem controversiam ad amicos tractatus deducat, Cassellanam à se desertum non iri. Id quod & Regina Joanni Christiano Boineburgio, qui eam ob caussam à Darmstadiensi in Sueciam tunc missus fuerat, respondebat.

Cassellani Kirchainam recuperant.

§. 42. Digressis in Bavariam hostilibus exercitibus Geisius recenti milite firmatus Kirchainam nuper à Darmstadiensibus expugnatam iterum invasit, & post repulsum assultum, in quo Cassellanorum viginti occubuerant, centum saucii fuerant, ad deditionem compulit, oppidique munimenta disjecit. Inde cum in Ebersteinium Comitem moveret, hic apud Giessam considebat, quoad Melander è Westphalia per Occidentalem sylvam isti cum aliquot legionibus conjungeretur. Cujus adventu Geisius post annonam Marpurgo illatam ad Ziegenheinam consedit. Melander tamen nullo alio opera prætio facto, quam quod excursione in Hassiam Inferiorem magnam vim pecorum abegisset, nuntio de Zonsæ obsidio motus propere ad Coloniensem provinciam remeavit. Rabenhauptius quippe postquam Sparrium summum vigiliarum apud Coloniensem Electorem præfectum obsidio Hammersbaci arcis depulerat, Zonsam denuo vertit, post Melandri discessum modico præsidio insessam. Cujus expugnandæ tanto major spes erat quod quinque peditum cohortes à Sparrio illuc ire jussas Rabenhauptius non procul isto oppido oppresserat, ac parte earum cæsa reliquas ceperat. Jam edita magna murorum ruina bis super deditione pacisci cupiebant obsessi; sed dum citra exceptionem istos in potestatem redigere ardet Rabenhauptius, Melander interim oppido auxilio advenit. Quem ille equitatu prævalentem, & quod peditem præsidiis detractum periculo exponere nollet, expectare haut ansus obsidio soluto Novesium se recipit: id tamen eo conatu assecutus, quod Melandrum Hassia detraxerat.

Zonsa frustra obsidetur.

Lœuenhauptius Cassellanis auxilio venit.

§. 43. Interea Gustavus Adolfus Lœuenhauptius Comes summus vigilum præfectus è Westphalia quingentos equites, mille quingentos pedites in Hassiam adduxit, ac Geisio, qui nuper Herbsteinam arcem duabus cohortibus Darmstadiensibus insessam citra exceptionem subegerat, circa montem ab Avibus dictum jungitur. Animus ipsis erat Landgravii Georgii vires plane contundere: cui quo minus à socero Electore Saxoniæ auxilia venirent, solus Suecorum respectus obstabat, qui haut obscure denuntiabant, non passuros se, ut is alia ratione, quam amicæ compositionis viam tentando ei negotio se ingerat. Darmstadienses igitur nonnullis à Melandro submissis copiis firmati Biedecoppam arcem paucis Cassellanis insessam oppugnare instituerant. Sed Geisio ingruente Wetzlariam versus trepide recedunt; inde Franckenbergæ stativa capiunt, circumjectis locis tributa imperaturi. Ea re comperta, Geisius Lœuenhauptio junctus Marpurgo propere in istos movet, ac sequenti mane apud Franckenbergam adpellit. Darmstadienses per excubitores tumultu facto cum catervam tantum excursorum adesse crederent, in campum progressi cum præcursoribus velitari cæperunt. Sed universis copiis cum impetu è valle prorumpentibus Darmstadienses primo conflictu in fugam conjecti sunt. Cæsi horum quingenti, capti octingenti quos inter dun tribuni Mauritius Henricus Nassovius Comes, & Galla, totidem subtribuni, ac complures aliorum graduum præfecti. Amissa quoque duodecim signa cum duobus machinis & 1646. omnibus impedimentis, ac mille equis. Ebersteinius Comes vix centum equitibus comitantibus superato Adrana fluvio in Westphaliam evasit; ubi aliquandiu circa Altendornam constitit; post recollectis trecentis non amplius post digressos ex Hassia Suecos per sylvam Occidentalem Wetzlariam se recepit. Cassellanis inde Reuschenberga, & Wolferstorfum arces citra exceptionem se dedunt, sexaginta qui inerant peditibus sub ipsorum signa succedentibus. Diversa tamen parte amissa Paderborna recentis victoriæ lætitiam refrigerabat: quam quingenti è Melandri copiis summo mane subito invasere, ac post acrem trium horarum oppugnationem tandem irrupere cæso, captove quod oppidum tuebatur, Hassico præsidio. Sævientibus in se cognatis Principibus Dux Saxoniæ Wilhelmus super induciis proposuit, per eas tentaturus, num amica via lis ea componi possit: à quibus utraque pars non alienam se declarabat. Lœuenhauptius post hæc cum Suecicis copiis Hassia accedens in Thuringiam, inde per Franconiam ad primarium Suecorum exercitum se contulit. Interea Melander ex Hassia in Coloniensem præsulatum regressus Eiskircham modico præsidio insessam invaserat, & acriter licet resistentem ad deditionem compulerat. Inde Heinsbergam arcem, tum Niedeccam, Monasterium Eifaliæ, & Durenam subegit, stativaque sua non parum dilatavit. Quibus rebus patratis in hiberna suos disposuit, ex quibus caterva sexaginta equitum ab Hassis non procul Colonia cæsa est.

Darmstadienses vapulant. 9. Nov.

Paderborna à Cassellanis amittitur. 20. Nov.

Et Eiskircha.

5. Nov.

§. 44. Sub finem superioris anni Regii Legati, quid in Cæsareorum responso desiderarent, reposuerant. Ejus congressus acta Cæsarei Moguntino Sueci Cassellano, Altenburgico, aliisque communicabant. Sed Monasterii Galli à Moguntino postulabant Deputatos è corpore Ordinum utriusque religionis pari numero ad se mitti, quibus nonnulla sint propositur. Id postulatum Moguntino moribus Imperii videbatur adversari, quod exteri Reges, quin & ipse Cæsar, si quid cum universis Ordinibus agendum sit, per suos Legatos in horum consessu id proponere soleant. Tum verebatur, ne Mediatores, ac Cæsarei ægre ferrent, si super replica non per ipsos, sed per Gallos primum intelligerent. Igitur convocatis Ordinibus quid agendum exquirit. E quibus pauci qui aderant Evangelici censebant; Deputationem quam Galli desiderent, non abnuendam, ne mora tractatibus injiciatur; quod queis arma in manu sint, cupitis non facile discedant. Nec veteris moris ita accurate rationem habendam, quod hic conventus Comitiorum faciem non plane exprimat. Et cum Osnabrugæ Suecis invitantibus, Ordines comparuerint, Gallos offensum iri, ubi idem abnuatur. Austriacus contra, & ejus partibus addicti disserebant; huic Gallorum postulatn nulla ratione annuendum, quos ita pro imperio agere ferri non possit. Concessum tamen in eorum sententiam, qui censebant; Gallos lenibus verbis de more in Imperio recepto monendos, eosdemque rogandos, ut replicam Mediatoribus tradant per Cæsareos inde sibi communicandam tum si quid proponere velint, in consessu omnium Ordinum audiendos. Sed Moguntinus præpropere, decreto Ordinum nondum concepto, Gallorum postulatum abnuerat, non sine gravi horum offensa facile molestas difficultates paritura, ni mox de Ordinum sententia melius edocti istud

Tractatuum pacis continuatio.

Replica Regiorum Ordinibus communicatur. 1. Jan.

1646. quicquid erat tædii bono publico condonare maluissent.

De Suecorum replica quorundam judicium.

§. 45. Suecorum porro Replica uti Cæsareis ad palatum plane non erat, ita & Cassellanis displicebat, quod Darmstadiensis non in hostium numerum, sed eorum relatus esset, qui neutris partibus addicti haberentur. Quę verba tamen in Cæsareo duntaxat, non Suecico Protocollo extabant; eoque Austriacas per artes inserta credebantur: nec id à se dictum Sueci meminerant. Tum & de satisfactione sua frigidius actum arguebant; qui scrupulus tamen ipsis per Suecos facile exemtus. Lusitani querebantur, salvum conductum pro se postulatum quidem, sed mox additum, ideo tractatus hautquidquam sufflaminatum iri. Quæ verba Sueci à se prolata abnuebant, cum nec in suis actis extarent: etsi eam ob causam replicam differre supervacuum judicassent. Galli, præter hoc cum Lusitanis commune, id primo desiderabant, quod Sueci Hispanum inter suos hostes recensere noluissent, cum tamen iste Rex præcipuum Domus Austriacæ membrum, ac potentissimus Cæsaris auxiliaris foret. De quo tamen ipsi levi duntaxat brachio tangebant. Sed de illo acriter expostulabant, quod Osnabrugæ Labardæus Residens Gallicus congressu Suecorum cum Cæsareis exclusus fuisset, secus ac in fœdere cautum foret. Tum quod in satisfactione Suecica Catholicorum presulatuum facta esset mentio; de quo aliter cum Oxenstierna nuper conventum sit, ubi non nisi ad Bremensem & Verdensem pręsulatum connivere se velle declaraverint.

Monasteriensium de modo consultandi sententia.

§. 46. Monasterienses Ordines Gallorum Replica accepta super eo primum inquirebant; quis in deliberando ordo sit observandus, & num capita propositionum Regiarum presse sequenda? Bavaricus censebat, à satisfactione initium faciendum; quod reliqua capita fere Ordines ipsos tangant, qui super iis etiam absque exterorum Regum interventu transigere possint. Spes quippe erat placatis Regibus Evangelicorum gravamina & restitutionem eludi posse. Evicit tamen major pars in Collegio Electorali, ac unanimis Principalium sententia, ut ordini per Suecos designato, quo materia tractandorum in quatuor classes digesta fuerat, ab ipsis quoque insisteretur; tum ut super obscurioribus quibusdam locis Gallorum declaratio exquireretur.

Osnabrugæ dissidium super Reformatis gliscit.

§. 47. Osnabrugæ Magdeburgicus Austriaco Richtersbergio Collegii Principalis directorio cesserat. Hoc tamen ex morbo decumbente Ordines interim apud Magdeburgicum conventus agitabant, quibus Regiorum replicas discutiebant. His conventibus Reformati super inclusione sui in pacem Augustanam, &, quod in dubium revocari incipiebat, reformandi jure, denuo movebant, questi cumprimis, Lutheranos à se scriptam cautionem exigere, cujus formula nuper Hamburgi typis divulgata erat. Unde disertam Lutheranos declarationem poscebant, num iisdem quibus ipsi gaudeant conditionibus se quoque paci sacræ inclusos velint? Sed quia Lutherani ad Legatos Suecos, qui ipsorum mentionem in sua propositione fecerint, velut optimos verborum suorum interpretes provocabant, Sueci autem neque sacrorum socios destituere, nec Reformatos protelare volebant, ea controversia horum autoritate ad amicam transactionem differebatur.

Palatinorum intempestivus zelus.

Quo in negotio Palatini fervidos plane se gerebant, in antecessum minari, se restitutione obtenta per Palatinam ditionem sacra reformaturos. Quo ipso Lutheranorum in se studia haut parum refrigerabant; ac jam quidam dubitabant, quid sibi faciendum, si Bavarus libertatem Lutheranis sacris in Palatinatu concedere, Palatinus abnuere velit: cum iniquum sit, Sueciæ Reginæ, cæterisque hanc pro restituto Palatinatu gratiam reddi, ut socii sacrorum persecutionibus exponantur. Ac absurdum videbatur cum Brandeburgicus, aliique ex animo se Augustanæ Formulæ addictos sæpius professi essent, nunc potestatem ambire ejusdem citra controversiam participes exterminandi. Eandem ob causam Lutherani maluissent, Suecicos ministros potius quam Brandeburgicos pro Pomerania in Senatu Principum suffragium ferre; qui ut jus circa sacra disponendi pro Reformatis obtinerent, summopere nitebantur. 1646.

Osnabrugensium sententia de modo consultandi. 24. Jan.

§. 48. Sed Austriacus Legatus post restitutam valetudinem convocatos apud Ordines primo declarari postulabat, ut quæ nunc super admissione Magdeburgici extra ordinem concessa forent, apud justos Ordinum conventus in exemplum non traherentur. Proponebat inde, circa consultationes ordinem à Suecis designatum esse sequendum, ac Labardæum monendum, ut & Galli eandem viam insistant, quo omnia æquato velut passu procedant. Tum ut, antequam à Gallis obscurorum declaratio petatur, illa prius curate discutiantur, num illustratione utique opus habeant.

Ut & Cæsareorum.

Porro Cæsareis etsi valde optandum fuerat, Regios ab Ordinibus divelli: tamen à Bavaris proposita methodus hautquidquam arridebat, quod intelligere[illegible] Gallis ex Austriacorum patrimonio satisfaciendum; atque huic petito non Evangelicos solum, Regum rationibus innexos, sed & Catholicorum nonnullos, ac ipsum Bavarum privatos ob respectus Gallis suffragaturos. Sed si res inter utriusque religionis Ordines, ipsumque Cæsarem compositæ forent, spes erat Ordinum opera Gallos ad moderatiora postulata disponi posse.

Atque Regiorum.

Enimvero Regii, etsi satisfactionem suam neglectis cæteris capitibus haut quæsierant; periculosum tamen judicabant, si Ordines super Imperii negotiis prius inter se transigerent, satisfactione usque dilata. Quod metus esset, ne Ordines rebus inter ipsos & cum Cæsare compositis Regnorum commoda insuper haberent; imo forte Cæsari adjungerentur, eique, si Reges oblatis conditionibus adquiescere nollent, adversus hosce auxilia ferrent. Ac dudum suis Legatis injunxerat Regina, sedulo operam darent, ut si forte tractatus pacis abrumpi contingeret, ad causam Ordinum potius, quam suam satisfactionem iidem adhærescerent. Unde etsi ordinem tractandorum à se ipsis propositum improbare non poterant: malebant tamen omnia capita prius excuti, quam inter Osnabrugenses ac Monasterienses, atque Ordinum Collegia communicatio fieret, nec super negotiis Imperii plene transigi, antequam circa ipsorum satisfactionem conventum fuisset.

Denique universorum Ordinum.

Regiis igitur monentibus tam Monasteriensibus quam Osnabrugensibus Ordinibus placebat, communicationibus (*relationes & correlationes* vocant,) inter Collegia Ordinum abstinere, quoad omnes tractandorum classes excussæ forent. Addebant tamen Osnabrugenses, se non eo minus Cæsareis sententiam suam super capitibus primæ classis exhibituros, quo hi de istis cum Regiis tract[illegible] possint, quo ad ipsi reliquas classes expedirent. Tum ut gravamina per certos Deputatos componantur. Super quibus cum acria Catholicorum in diversum

1646. versum studia metuerent, decreverant: si Catholici pro more ipsos suffragiorum numero urgerent, insuper habitis rationibus, se suffragia sua scripta Cæsari additis idoneis demonstrationibus transmissuros; apud quem si nihil proficerent, Regiorum ope remedia malis suis quæsituros. Iidem & Vinariensem, Culmbacensem, Luneburgicum, Cassellanum, Wurtenbergicum, Pomeranum, Durlacenum, & à Franconicis Comitibus missum Monasterium destinabant, Senatui Principum interfuturos: sed de modo communicandi nihil adhuc certi constituerant. Si tamen non liceret proprium Directorio scribam adjungere, qui acta exciperet, subinde excerpta eorum petituri, aut literis, & per Deputatos Osnabrugensibus significaturi erant, quæ Monasterii gererentur.

Tractatus Pacis tarde procedunt. 25. Jan. §. 49. Cum per integrum mensem post exhibitam Replicam in negotio pacis nihil promoveretur, Trautmansdorfius misso Secretario apud Suecicos super tarditate tractatuum querebatur. Cum ipsi spes fuerit intra hoc tempus negotii plane conficiendi, jam demum ad deliberationes accedi; quæ mora Ordinibus, ac præcipue Catholicis, qui gravamina sua nondum ediderint, imputanda sit. Unde penes Legatos esse dispicere qua via maturandis tractatibus ineunda sit. Succi quanquam suspicarentur ad peculiares se tractatus invitari; tamen his insuper habitis, nec ipsi segnius de tarditate tractatuum querebantur; nec sibi constare, quinam in mora sint, cum omnium æque intersit negotium mature peragi. Postulabant igitur, ut ipse autoritate sua recens co[illegible] deliberationes, tum inprimis discussionem gravaminum promoveat.

Catholicorum gravamina. 29. Jan. §. 50. Paulo tardius circa congerenda sua gravamina moliti fuerant Catholici; cujus moræ tædio Osnabrugenses Ordines per Altenburgicum, Luneburgicum, Wetteravicum, & Lubecensem à Trautmansdorfio petiere, ut Catholicos de istis exhibendis moneat. Qua solicitudine tamen opus non erat, cum eo ipso die eadem scripto concepta per Reigersbergium Moguntinum, Culmbacensi, & Wurtenbergico Monasterii exhiberentur, sociis sacrorum Osnabrugam transmittenda. Ejus scripti initio Catholici Ordines, ac inprimis Ecclesiastici testabantur, pacem sacram licet juribus suis non parum derogantem integre à se servatam; vicissim se ab illo tempore huc usque continuo ab Augustanæ Confessioni addictis Ordinibus adversus eandem pacem, Imperiique leges tam circa sacra quam profana turbatos, læsosque, ac reliquorum sacrorum bonorum incertos ab octoginta jam annis justitiæ beneficio frui non potuisse. Sed quia Augustani controversias cum Catholicis adversus pacem sacram sibi motas pro fonte diffidentiæ & obstaculo pacis habeant, earumque culpam ipsis non obscure imputent, quibus non decisis exteri Reges arma deposituri non sint; visum sibi ostendere, Catholicos neque Augustanis, neque exteris Regibus ullam diffidentiæ ac offensæ, multo minus continuati hactenus belli causam dedisse, sed jura se sua pacificis mediis semper vindicare voluisse, & adhuc velle. Et quanquam Deputatis Francofurti visum sit, eas controversias maturandis pacis tractatibus ad aliud tempus, locumque rejicere: tamen quia nunc Augustanis aliud placet, se quoque difficiles non fore, m[illegible] pax sacra, legesque Imperii hujus negotiationis norma, & compositionis regula habeantur.

§. 51. Quibus præmissis id primo justum rationique consentaneum contendebant, ut qui ordinem sacrum mutaverit, dignitate quoque & bonis excidat, quæ nullo alio titulo obtinuerit, quam quod Ordines sacros ritu Catholico gereret. Ita pace sacra diserte cautum, quam Cæsar lege Regia servaturum se promiserit, & juxta quam Cameræ jus dicere injunctum. Ac perinde esse, num Præsul cum consensu Capituli sacra mutet, & hoc simul cum ipso Augustanam formulam, amplectatur; cum pax illa æque de pluribus, quam uno disponat, eademque prohibitionis ratio apud plures, quam unum valeat; quod nempe tales incapaces sint, qui beneficia Ecclesiastica possideant, ex jure divino, fundatorum dispositionibus, generalibus Ecclesiæ Catholicæ, nec non Imperialibus Constitutionibus, & novissime Statuum Imperii Anno 1555. initis ac juratis fœderibus. Præteres jure sacro ac civili neque Episcopos neque Capitulum Dominos esse jurium Ecclesiæ, sed Administratores, qui universo Ordini Ecclesiastico per pacta privata nihil adimere aut condonare queant; ac uno contradicente jus toti Ordini servari. Quanquam prima præsulatuum occupatio ab Episcopis Augustanæ Confessioni addictis hautquidquam universorum Capitularium consensu facta sit, sed arte fere aut Marte, ad exemplum Gebhardi Truchsesii Electoris Coloniensis. Nonnullos, ut dignitates sacras invadere possent, super servandis Catholicis ritibus juramento cavisse, alios Catholicæ Religionis professionem, ac inferiores Ordines suscepisse; post præsulatibus, aliisque dignitatibus Ecclesiasticis potitos sacra Catholica eliminare non dubitasse. Nulla porro nova statuta excludendis alienæ religioni addictis à se condita, cum ab initio Catholicæ Religionis nemo nisi Catholicus ad illas dignitates fuerit admissus. Et si post ortum Religionis dissidium Clerici arctius veteribus sacris adstricti sint, id Augustanæ Confessioni addictos non tangere, qui dum pax sacra conditur, illis se haut moveri declaraverint. Contra ferendum non esse, Augustanos non contentos in Catholicos præsulatus invasisse, etiam ausos statuta ac formulas juramentorum ad exclusionem Catholicorum comminisci. Collationem Regalium, ac jus sessionis & suffragii in Comitiis velut accessoria Episcopalis dignitatis habenda, circa quæ constitutionem pacis sacræ, ac receptum morem merito retineri. Frustra ad priores Imperii Recessus de Anno 1541. & 1544., ipsamque transactionem Passaviensem provocari; cum illis posterius sancita Religionis pace derogatum sit: non minus ac generalibus verbis concessa Augustanæ Confessioni libertas Reservato Ecclesiastico sit restricta. Circa quod si vel maxime Augustanis alia intentio fuerit, eam tamen neque legis neque contractus vim effectumque habere, cum diversum publica & utrinque placita lege sit sancitum. Nec per id Reservatum existimationi Augustanorum quid decedere, nec libertati conscientiæ, de qua sola isti ab initio soliciti fuerant; cum etiam sine beneficiis sacris Augustanæ Formulæ adhærere liceat. Gebhardum Truchsesium se ipsum dignitatis, ac bonorum inde pendentium incapacem reddidisse, talemque à summo judice Ecclesiastico, ac Cæsare declaratum: de cujus conatu non quidem Augustanæ Confessionis socii, sed Catholici causam querendi habeant; quod tali exemplo semel admisso de ritibus Catholicis in Germania actum foret: ipsosque tantum de damno vitando, non inferendo 1646 Primum.

1646. ferendo certasse. Quanquam porro circa Reservatum Ecclesiasticum additum sit, utriusque Religionis Ordinibus super eo convenire non potuisse; Augustanorum tamen assensum quoad effectum obligatorium in hoc satis adhibitum isto capite ad Imperatoris decisionem remisso. Cum enim Catholici Ordines in libertatem Augustanæ Confessionis Ecclesiasticis concedendam, ac suspensionem Ecclesiasticæ jurisdictionis consentire pariter non possent nec vellent, Augustanos hanc demum declarationem edidisse; si Catholici suspensionem Jurisdictionis Ecclesiasticæ admittant, se quoque caput alterum remissuros. Cum igitur Catholici conditionem propositam circa suspensionem jurisdictionis sacræ impleverint, Augustanos quoque ad alterum caput obstringi; aut si nolint, universam pacem tollendam, & rem in pristinum statum reponendam: præsertim cum pax illa Ordini Ecclesiastico longe plus præjudicii, quam emolumenti adferat. Eosdem quoque non abnuisse, quo minus Cæsar è plenitudine potestatis ita, uti factum decideret, aut ipsi in foro civili ad eam decisionem observandam teneantur, id duntaxat testatos, eo nomine se Reservatum non adprobare, ne gloriæ divinæ quid detrahant, aut conscientiæ suæ scrupulum injiciant. Dum ea pax promulgatur, protestationem non interposuisse. Quin postea libello supplici ad Maximilianum Cæsarem Anno 1576. agnovisse, ipsi summam decidendi potestatem in hoc negotio competere. Quæ eo minus in dubium revocari queat, quod Cæsarea illa constitutione Catholicis non novum jus tribuatur, sed id, quod ab initio Imperii ad Germanos translati habuerint, confirmetur: Augustanis autem ad præsulatus illos nullum plane jus competat. Esse insuper jure Justinianæo dispositum: *Ecclesias iis omnibus adimendas esse, qui vel levi argumento à judicio Catholicæ Religionis, & tramite detecti fuerint deviare.* Idem in Gallia, Poloniaque, & alibi observari, ubi diversus licet circa sacra sensus toleretur, præsulatuum præter Catholicos nemo capax sit. Et cum sacerdos Augustanæ Confessioni addictus, ubi Catholicos ritus assumserit, functione & reditibus exuatur; cur eadem lex Catholicis denegetur? Quod igitur Protestantes post pacem Augustanam non solum Reservatum Ecclesiasticum impugnare, sed & varia ratione in Præsulatus intrudere se cœperint, id à Catholicis semper primum, & maximum gravamen habitum, ex quo præcipue diffidentia inter Ordines, & infinita mala promanarint: quibus ut medicina fiat, disertis verbis pacis sacræ standum, ac immediata bona Ecclesiastica post transactionem Passaviensem à Protestantibus quovis modo occupata, Catholicis restituenda esse.

Secundum. §. 52. Haut levius gravamen esse, quod Ordines Augustanæ Confessioni addicti pace illa concessum ejusdem Confessionis liberum exercitium extenderint ad invadenda bona sacra in ipsorum ditionibus sita: cum eadem pax in futurum Catholicorum ritibus bonisque non minus ample caveat, ac ea solum tranquillitatis causa Protestantibus relinquantur, quæ ante Passaviensem transactionem ab ipsis occupata sint. Et cum reliquis subditis, qui sacra mutant, bona sua vendere, atque emigrare liceat: quo obtentu solos Catholicos sacerdotes, ob retenta vetera sacra bonis suis plane exuendos? præsertim cum ipsi Protestantes intolerabilem contumeliam jactent, religionem pro causa & modo amittendi dominii haberi: & longe favorabilior sit causa eorum, qui 1646. ob retenta vetera sacra bonis suis exuantur, quam eorum qui ob mutata placita bonorum veteri Religioni adhærentium incapaces se suo facto reddiderint. Igitur cum nunc amica via controversiis componendis quæratur, Catholicos postulare, ut Mediata bona sacra à Protestantibus Ordinibus post transactionem Passaviensem occupata in veterem statum reponantur. Peculiariter porro querebantur de civitatibus Imperialibus, quæ adversus pacis Augustanæ decreta Catholicos sacerdotes passim templis, reditibusque suis exuerint, civesque ea sacra professos Magistratibus dimoverint. Quæ frustra jus superioritatis sibi competens jactent, cum ex eo nequaquam jus introducendæ Religionis dependeat; earumque Magistratus nequaquam dominium jurisdictionis adversus cives habeant, sed tantum in vicem gubernatorum illis præsint, civesque cum magistratu communia jura ac privilegia obtineant. Et cum alias Protestantes negent circa Religionem majora suffragia valere, par utique esse, minorem civium numerum à majore circa sacra leges non accipere, refragante cumprimis sanctione publica. Unde & omnia, quę in urbibus istis novata sunt, in integrum esse restituenda. Denique nobilitatem immediatam, sibi concessa libertate eo usque abusam, ut Catholicos ritus per vicos suos abolere Augustanis subrogatis ausa sit: cum tamen illa libertas ad Nobiles solos spectet. Quod & ipsum corrigendum sit; non minus ac illud, quod Nobilitas immediata per Palatinatum & alibi prædia habens à potentioribus in exercitio Catholicę Religionis etiam in propriis ędibus turbata sit, nullo à Landsassiis discrimine.

§. 53. Arguebant præterea, à Protestantibus Tertium. adversus actorum publicorum fidem allegari Ferdinandi Cæsaris decretum, A. 1555. quo cautum feratur 24. Sept. subditis Catholicorum Ordinum Augustana sacra professis, manere velint, an soluta modica bonorum parte alio concedere. Postulasse quidem Protestantes, dum pacis sacræ formula concipitur, ut omnibus subditis utriusque Religionis libertas rituum salva sit. Quod cum Catholici recusarent, Protestantes eam libertatem pro Nobilitate immediata, ac Hanseaticis, aliisque urbibus poposcisse. Quod & ipsum negatum, addito; par esse, quod juris Protestantes Catholicis concedentibus in suos subditos exercent, eodem & hosce in suos frui. Nec de allegato decreto Ferdinandeo quidquam auditum, donec Anno 1575 Ratisponæ à Palatinis id editum, postulatumque, ut Capitulationi Cæsareæ insereretur; Catholicis Electoribus plane id agnoscere abnuentibus. Cum etiam proximo Anno 1576 in Conventu Ratisponensi libertas sacrorum pro subditis Moguntinis in Eichsfeldia, Fuldensibus, aliisque per Evangelicos Ordines à Cæsare postularetur, Catholicos acriter questos, ab Evangelicis Ordinibus alienorum civium patrocinium suscipi, cum ipsis curæ non sit, quid Evangelici in propriis ditionibus agant. Nec minus Cæsarem declarasse, se utique hoc in negotio paci Au- 25. Aug. gustanę inhæsurum. Quo rescripto cum Evangelici adquiescere nollent, ac denuo Cæsarem fatali tunc morbo implicitum urgerent minati, ni petitis potiantur, se adversus Turcam auxilia non subministraturos: Cæsarem firmiter in sententia perstitisse, protestatum, si ob negata auxilia propugnaculum orbis Christiani à barbaris everti contigerit. Hac igitur, aliisque rationibus manifestum

1646. esse, pacem Religionis inter Cæsarem & Ordines duntaxat constitutam ad subditos non spectare. Et quanquam nonnulli Ordines Catholici subditis suis libertatem Religionis multis in locis ultro indulserint, animo eorum & obsequio adversus se pignerando: compertum tamen, hos ansam odiorum inde arripuisse, ac Principibus suis obsequium plane abnuisse, ad ipsosque imperio exuendos omni vi conniti cœpisse. Quale quid de Catholicis subditis auditum non sit. Contra Catholicos cives à Protestantibus ubique fere exterminatos sæpius in Comitiis ostensum; & tamen, qui vim intulerunt de illata conqueri, & autoritate legis contra legem agere. Quę cum ita sint, Evangelicos à Catholicis nullo jure postulare, quo minus subditos suos ad sua sacra amplectenda, aut si abnuant, ad emigrandum compellere queant. Sed quod emigrationis per Catholicos arctum nimis temporis spatium sit præfixum, aliæque molestiæ illatæ, prout Evangelici querantur; de eo nihil sibi constare: ac si quid tale factum sit, id deinceps emendandum.

Quartum. §. 54. Ostendebant inde Evangelicos falso queri, à Catholicis Ordinibus reditus sacros è suis ditionibus provenientes, qui antea ad præsulatus & cœnobia ab ipsis occupata spectaverint, detineri; cum ad illos reditus Evangelicis nullum plane jus competat, quæ tempore Passaviensis

Quintum. transactionis ab istis possessa non sint. Cum porro pace Augustana Catholicorum Præsulum jurisdictio hactenus duntaxat sit suspensa, ut adversus Protestantium religionem, fidem, constitutionem Ministrorum, ritus ac statuta Ecclesiastica non valeat; circa reliqua permaneat, prout hactenus in exercitio fuerit: Protestantes etiam in hisce Præsulum jurisdictionem turbasse erectis Consistoriis, ad quæ Pręsulibus reservatę causæ sint pertractæ, subditique etiam Catholici ab adeundis tribunalibus ordinariis Præsulum prohibiti. Imo in locis, ubi post pacem sacram utrique religioni libertas relicta, Ordinarias locorum visitationes Catholicorum templorum, & personarum sacrarum exerceri prohibitas. Quæ præterea Evangelici moveant super abolitione jurium Papalium, provisionum, concessionum, commissionum, transactionum, & concordatorum Germaniæ Canonum, extra pacem sacram esse, ac omnem ipsis materiam querendi subtractum iri, si ereptos contra illam pacem, Præsulatus in pristinum statum reponant.

Sextum. §. 55. Quanquam autem pax Augustana ideo tam claris verbis concepta sit, ut ex ejusdem interpretatione oritura novarum controversiarum seges suffocetur: Protestantium tamen plurimos inventos, qui de Jure publico, ac inprimis pace sacra commentari, eamque ad libidinem suam detorquere ausi sint; cum tamen arcana & acta Imperii fere ignota ipsis sint, quam ignorantiam etiam nonnulli ultro profiteantur, & utcunque audita à se tradi jactent. Quin & prætextu tituli scholastici adversus Cæsarem, ejusque supremam potestatem, & Catholicos varias assertiones novas, altiusque penetrantes publicare, ac si aliquot ejusmodi Scriptores similitudine affectuum conspirent; communem doctrinam seu opinionem Doctorum, & consuetudinem contrariam inde procudere. Quale genus scriptorum Catholici raro admodum, & non nisi ab aliis provocati, aut ad superiorum suorum defensionem ediderint. Esse porro legibus Imperii abunde cautum, processus executivos decerni posse, ubi notoria attentata, turbationes, spolia, violentæ occupationes contigerunt. 1646. Ac Cæsarem edicti sui Anno 1629. sat graves rationes adduxisse. Ipsos Evangelicos subinde gravaminum suorum contra pacem Religionis decisionem à Cæsare petiisse, ejusque hic fundatam jurisdictionem agnovisse. Quanquam isto edicto à Cæsare nil aliud definitum, quam quod pax Augustana disertis verbis dictitet, postquam omnes Evangelicorum prætextus auditi, ac post maturam considerationem inanes deprehensi sint; nec per idem paci sacræ quidquam derogatum. Ac mirum esse, cum Protestantes fictam Ferdinandi I. declarationem sibi faventem tantopere jactent, alio loco Cæsari, (qui supremus est legum Imperialium Judex & Executor, & in causis ejusmodi non suam, sed Imperii ac publicam, & sic alienam litem dijudicat,) omnem potestatem in causis religionis detrahere, ac studium partium atque nullitatem objicere; cum etiam in inferioribus judiciis adversus latam in notoriis sententiam exceptio nullitatis non admittatur. Quis porro pro socio Augustanæ Confessionis, (nam Evangelici vocabulum legibus Imperii non receptum,) habendus sit, ex subscriptione formulæ Anno 1530. Augustæ exhibitæ constare non minus quam notorium sit, quis Catholicus sit. A quorum utrisque discrepantia dogmata ex Imperio proscribi apertum sit. Reliqua, quæ Catholicis objecta sint, à se constanter contradici, cum res ipsa loquatur, utra pars alteri post pacem Religiosam molestiam facessierit. Nec tamen abnuere Catholicos super his & aliis propositam à Protestantibus disceptationem amicam suscipere.

§. 56. Iniquum insuper esse, Protestantes plura suffragia adspernari, aut eorum vim intra angustos nimium cancellos redigere; puta, ut non valeant, ubi Ordines ut singuli considerantur, & ubi Protestantes unam, Catholici alteram partem constituunt. Septimum. Cum communis regula sit, omnia negotia statum Imperii spectantia, per majorem suffragiorum partem decidenda, nisi quæ per Imperii constitutiones diserte excipiantur. Igitur à Protestantibus pressius explicandum, in quibus causis plura suffragia valere, aut non valere debeant. Nam exceptionem ab ipsis propositam non nisi confusionem parere idoneam esse. Tum salutem publicam requirere, ut ubi plura suffragia locum habere non debeant, aliud medium expediendis negotiis inveniatur: cum alias constitutionum Imperii nullus alius sit effectus futurus, quam ut utraque pars non sine detrimento Reip. suæ sententiæ citra decisionem pertinaciter inhæsura sit. Sane Catholicos omnium negotiorum, quæ legibus definita non sint, aut de quibus Ordines inter se convenire nequeunt, decisionem Cæsari detulisse. Circa ordinarios Deputatorum conventus certis Ordinibus publica Imperii lege vetus jus quæsitum, super quo illo ipso anno, quo pax Augustana inita sit, inter utriusque religionis addictos conventum. Octavum. Iisdem Deputatis certa negotia commissa; queis positi limites excedendi non sint. Extraordinarias Deputationes pro re nata constitui. E Recessibus autem Imperii ante & post pacem Augustanam non adparere, parem utriusque religionis numerum Deputatorum esse debere: nec à Catholicis heic quid extra publicorum Comitiorum decretum admittendum. De Donawerta, quæ pervicacia sua justam Nonum. pœnam in se attraxerit, rem non fore difficilem, si Bavaro sumtus in exsecutionem sententię facti refun-

1646. fundantur. Denique super corrigenda Justitia commodius in Comitiis, quam nunc non sine remora pacis actum iri.

Ubi super gravaminibus agendum, disceptatur.

§. 57. Publicatis hoc modo utriusque partis gravaminibus quęstio erat; quo loco super istis tractatio foret suscipienda? Nonnulli Evangelicorum Monasterii, Bavaro cumprimis vicini, ut Wurtenbergicus, Culmbacensis, & Franconici Comites, hactenus Catholicis cedebant; ut gravamina universa, aut dimidia eorum pars Monasterii expedirentur. Sed reliqui omnes, quibus Bavari & Catholicorum minor respectus, Osnabrugam præferebant. Suecos quippe solos propositione sua eorundem mentionem fecisse, non Gallos. Unde his causam non esse super istorum abolitione contendendi: illos, si id negotium Monasterium pertrahatur, sine dubio contradicturos. Nec commode hac de re actum iri Monasterii sub oculis Chisii, qui ullam inter partes transactionem super bonis Ecclesiasticis nunquam probaturus sit. Jam quoque Osnabrugæ Catholicorum Legatos esse non exiguo numero, inprimis Moguntinos, Colonienses, Bavaricos, quibus facile alii possint adjungi. Contra Catholicis ab initio parum ad palatum erat eo se conferre, ubi res ipsorum detrimentum capturæ videbantur. Et cum Monasterii Electorale quoque Collegium resideret, Osnabrugensibus cedere parum ex dignitate judicabant. Præsertim cum Monasterii major ipsis quam Osnabrugæ autoritas esset. Eoque jam sub finem elapsi nuper anni decreverant, gravamina Ecclesiastica Monasterii decidenda.

Sueci novum procuratorium exhibent.

§. 58. Trautmansdorfius Osnabrugam accedens per Cranium Suecicis Legatis novum procuratorium exhibuerat, petito, ut & ipsi tale à Regina obtinerent. Sed quia in Cæsareo præter formulam Hamburgi conventam addita erant vocabula *confirmandum & concludendum*, Regina ejus diplomatis duo exempla confici jubebat, unum ad conventam formulam, omisso tantum vocabulo Thuronis Bielckii, qui tertius antea legatus destinatus fuerat; alterum Cęsareo respondens, insertis dictis vocabulis. Legatis injungitur prius primo loco exhibere; eo à Cæsareis rejecto alterum ex-

a. Febr. promere. Sed cum Salvius Trautmanstorfio prius exemplum exhiberet, addito id per omnia ex veteri procuratorio expressum; hic citra moram id ne præsente quidem isto perlectum acceptabat, nec unquam post de non additis *concludendi & confirmandi* vocabulis mentionem faciebat.

Inter Legatos Suecos Gallosque disceptatio.

§. 59. Gliscebat interim Suecos inter Gallosque Legatos dissidium super exclusione Labardæi, & quod præsulatus quosdam Sueci in præmium sibi postulaverant, quorum illud fœderi publico, hoc conventioni nuper cum Oxenstierna Monasterii initæ repugnare Longuevillius fremebat. Addebantur variæ exprobrationes non citra acerbitatem de bello Danico citra consensum Galliæ moto, eoque Rege Mediatoris munere dejecto: de induciis eadem inscia cum Brandeburgico & Saxone initis: de intempestivo Kœnigsmarckii ab Enguiano Duce discessu. Eorum questuum cum neque modus neque finis esset, Legati Rosenhahnio Residenti injungebant; Gallorum conversatione tantisper abstineret; interea curate observaret, num quę forte alia agitarent, quibus excusandis ista tantopere exaggerarent. Ac jam inhiare isti dissidio pars adversa cœperat, Gallis innuens (prout ipsi ferebant,) si diversa à communi tractatu via placeat, non ingrata vicissim media oblatum iri. Ea res ne in nervum erumperet, & quia de aliis quoque communicandum erat, Avauxius Osnabrugam profectus est. Ac de Lusitania quidem huic facile satisfactum, cum Sueci abnuerent, à se unquam dictum, tractatus insuper habito Lusitanorum salvo conductu continuandos. Missus quoque ad Trautmanstorfium Secretarius polliciti ipsum admonens, quod super isto salvo conductu ad Collegas suos Monasterium scripturus sit: qui & operam suam promte offerebat. Ad reliqua à Gallis objecta reponebatur: Utrumque Residentem pari gradu habendum, nec uni concedendum, ut ulterius se ingerat, quam alter admittatur, aut admitti queat. Quamdiu igitur congressibus publicis, queis Nuntius Pontificis interveniat, Rosenhahnius Monasterii excludatur, Labardæum quoque ad Legatorum utriusque partis publica colloquia admitti hautquidquam posse. Ferri non posse Chisii fastidium, qui Monasterii sacram functionem utique non obeat. Et tamen Romæ, & alibi ipsam ad missam impune accedere Evangelicos, qui per solam curiositatem eo veniant. Residentem tantum videndi & auscultandi causa illis congressibus interesse nullo suffragii ferendi jure. Ipsos Canones permittere cum excommunicatis tractare, si de re magni momenti agatur. Danicum bellum objici nuper Gallię Regia interventu compositum, importunum videri. Et cum Danus sufflaminatis commerciis summam rerum Sueciæ convellere ausus sit, ei ut non ocyus obviam eatur postulare, perinde esse, ac si Galli de fœdere fracto arguantur, ubi ob ortas domi difficultates ab exteris rebus omni vi urgendis divertantur. Nec fœdere Sueciam ita arcte stringi, ut domesticas res ante externas habere nefas sit. Mediationis munia à Dano non alio fine sumtum, quam ut Sueciæ noceret; id quod vel hoc indicio constet, quod ita pertinaciter circa id negotium satagerit, licet Sueci omnia de industria fecerint & dixerint, quæ ipsum ad idem omittendum permovere possent. Inducias cum Saxone & Brandeburgico velut sociorum Regnorum emolumento cedentes à Gallis olim probatas, quæ nunc inique exprobrentur. Veteres istos fuisse Sueciæ socios, inde hostilia induisse: eosdem paulatim ad amicitiam pertrahere causæ communi proficuum, & tertio capiti fœderis Wismariensis congruere. Gallis cum Brandeburgico nunquam bellum fuisse, cujus amicitiam ipsi potius studiose affectarint; ac conscio, quin parario Rorteo tractatus cum isto primum susceptos. Cum Saxone transigere majus Sueciæ jus fuisse, quam Galliæ cum Lotharingo; quod hic communis utrique Regno hostis fuerit; adversus Saxonem Gallos nunquam aperte hostilia professos, nec armis unquam cum eodem collisos. Quin & eos induciarum tractatus inscia Regina à ducibus initio susceptos, & ad semestre duntaxat conclusos sub spe rati: & Avauguriium à Torstensonio consultum easdem haut improbasse. Quod si tamen illas inducias causæ communi noxias probare possint Galli, haut difficile fore illas abrumpere. Majore iniquitate Kœnigsmarckii discessum exprobrari, cui neque Regina, neque Torstensonius ut Gallis se jungeret imperarit, factum tamen non improbasse, quod Gallorum res exigeret, & Suecorum conditio id permitteret. Obtentum quoque per eam conjunctionem, quod quærebatur; & sociatis Hassis Gallos pares hosti fuisse. Sed num perpetuo Galli Kœnigsmarckio affectandi erant; aut propriæ

 res,

1646. a. Febr.

1646. res, & repetita subinde Torstensonii jussa insuper habenda? Denique in tanta negotiorum varietate non posse non quandoque circa minora quid negligi, ob qua tamen fides Principum haut quidquam in dubium vocari queat. Quin & plurima à Gallis facta quæ Suecis displicuerint, quæ ipsi spe futuræ emendationis tolerare, quam cum acerbitate perstringere maluerint. Præsulatus denique à Suecis petitos Galliam non tangere, quorum & plerique Evangelica placita amplectantur. Nec Reginam se opponere Gallis totam Alsatiam deposcentibus, in qua plurimi sint Augustanam formulam professi. Et si Romanis ritibus tantopere metuant Galli, posse illis etiam in Suecorum ditionem transscriptis caveri. Id quidem fateri Oxenstiernam, Gallos præsulatibus inter Sueciæ satisfactionem nominatis Monasterii intercessisse, demum circa Bremensem & Verdensem dissimulaturos se tulisse: haut ideo tamen convenisse, ut ne suo periculo quæ Regina juberet proponere liceret. His rationibus convictus Avauxius adquiescebat, ad extremum secreto sibi communicari petens, quid circa præsulatus Sueci remittere, cui insistere velint. Quod cum pandere prænaturum videretur, in aliud tempus rejectum. Super Labardæi porro exclusione eadem ut Holmiæ expostulare ad Casparem Coignetum Thiullerium Monasterienses Legati scripserant: id qood, hoc jam è Suecia digresso, à Petro Chanuto Residente verbis modestis factum. Cui itidem responsum; ni Suecicus Minister Monasterii omnibus congressibus tam legatorum inter se, quam cum utroque Mediatore intervenerit Gallicum Osnabrugæ admitti non posse. Et stabat ea sententia, nec à Gallis Legatis verbo hæc de re mentio amplius facta, forte quia Thuillerius eandem amplius agitari dissuasisset. Et quia modus tractandi denuo mutatus; dum scriptis deinceps, non sermone disceptatur, occasio istius dissidii ultro evanescebat. Nam ex omnibus nationibus nulla magio prolixis scriptionibus gaudet, quam Germani præsertim quod Deputati Ordinum fere Legistæ essent: cum Galli pleraque sermonibus expedire mallent.

Evangelicorum super gravaminibus declaratio. §. 60. Ab Evangelicis inde Trautmansdorfius postulabat; cum utriusque partis scripta super gravaminibus edita sint, toto prope coelo discrepantia, ut de temperamento adhibendo nunc cogitent. Unde cum ab ipsis Gravamina primo sint
11. Febr. exhibita, ad quæ Catholici responderint, ipsorum esse molliora proponere. Idque eo magis, quod Catholici, licet ut id negotium Osnabrugæ disceptetur, concessuri sint, antequam temperamenta sint proposita, suos non nisi ad audiendum & referendum mandatis instruere possint; quod indecorum, & moras tractatibus injecturum sit. Id cum ad Suecos referretur, his consultum haut videbatur Evangelicos ita propere huc descendere, & super principali negotio distinctius sententiam exponere, cum de loco & tempore tractandi nondum conventum sit, necdum inspectis deputatorum procuratoriis. Ac licet de Trautmansdorfii studio tractatus hac ratione maturandi non dubitent; circumspecte tamen agendum, quod Cęsar hoc in negotio ipsis semper suspectus, & alteri parti addictus habitus fuerit. Forte quoque Catholicos ab ipsis proposita repudiaturos, ac tractationem abnuituros, antequam ad moderatiora descenderint, id quod remoram negotio injecturum sit. Adversus hæc etsi quod regererent Evangelici parum haberent: fidem tamen Trautmansdorfio adhibebant sancte asseveranti bona fide cum ipsis se acturum, & parilem declarationem 1646.
à Catholicis obtenturum; tum & omnem lapidem moturum, ut super amica eorum compositione quamprimum tractatio instituatur. Eoque sententiam suam scripto conceptam ipsi exhibuere 14 Febr.
addito, quia à Suecis de istis gravaminibus propositum sit, ipsis integrum fore si quæ videantur super iisdem monere. Id quod tamen ægre ferebat Trautmansdorfius, cum negotia Imperii ad Suecos non spectent; eoque si Ordinibus inter se, & cum Cæsare super hisce conveniat, ipsis non nisi de satisfactione sua agendum superfore. Quod si tamen longius ista, & ad patrocinii quandam speciem pertineant, Catholicis si paria circumspiciant vitio datum non iri. Porro fundamenti loco substernebant eo scripto Evangelici omnia in statum, qui anno decimo octavo fuerat, reponenda. Tum plerisque postulatis prius exhibitis insistere, & ea hinc inde illustrare. Citra Reservatum Ecclesiasticum æquum censebant, si Catholicus Præsul consensu universi Capituli, aut majoris partis Evangelica placita profiteatur, jure Superioritatis reformationem suscipi posse, adhibito simul Ordinum provincialium consensu, sicubi & isti in partem ejus juris veniant. Sed si Præsul solus, aut cum minore Capitularium parte ad Evangelicorum ritus transeat, jus reformandi ipsi haut competere, dum vivit tamen dignitatem, ditionem, reditusque retinere; in cujus defuncti locum Evangelicum, aut Catholicum surrogare liberum fore. Quod si & Catholicum Capitulum Evangelicum Præsulem eligat, nec huic jus reformandi competere, dignitatem tamen & beneficia dum vivit salva fore. Quę super Catholicis præsulatibus proposita sint, Evangelicos quoque in suis admissuros. Si cui Præsuli jus reformandi non competat, ei sacrorum exercitium in sacello domestico fore. Preces primarias Cæsari relinqui, ut tamen Evangelicæ religioni addicti, & quales cujusque loci consuetudo requirit, præsententur. Addebant, ut unus non nisi uno beneficio gaudeat, ne pluribus in paucos cumulatis cæteri excludantur, cum ista ideo à Principibus, Comitibus, Nobilibus, aliisque fundata sint, ut posteri ipsorum dignitatem inde tueantur. Postulabant hinc omnia mediata cœnobia & collegia, quæ ipsi anno decimo octavo possederint, sibi restitui, remissis tamen fructibus perceptis ac percipiendis. Vicissim quæ in Evangelicorum ditione à Catholicis dicto anno adhuc possessa sint, ab illis non reformentur; ut tamen penes Ordines, in quorum gratiam instituta sunt, permaneant, nec in Jesuitas transferantur. Tum Conventibus aut majori parti integrum fore Evangelicos Abbates, Priores & Conventuales eligere, aut Evangelica sacra suscipere, ac Cœnobia Evangelicis Magistratibus resignare. Tum ut singulis ad sacra Evangelica transire fas sit. Inspectionem penes Evangelicos fore; ac Catholicos illos Conventuales Evangelicis Magistratibus tam in criminalibus quam civilibus subjici, ac ad recepta onera ferenda teneri; salvis quoque aliis juribus, quæ anno decimo octavo Evangelici in ea exercuerint. Porro subditis Evangelicis Catholicorum Ordinum religionis suæ exercitium non solum ex dicti anni possessione, sed & ex Ferdinandea declaratione, literis Majestatis, concessionibus, privilegiis, pactis deposcebant, iterum restituendum, si vel maxime isto anno jam abrogatum fuerit, & nunquam in posterum turbandum. Tum ut reliquis Evangelicis subditis, aut qui in posterum hæc sacra amplexuri sint, saltem privatus domi cultus indulgeatur, pete-

1646. petebant. Quartum gravamen ita declarabant; illos reditus qui Evangelicis præsulatibus & conventibus è Catholicorum territoriis debeantur, citra tergiversationem exsolvendos, salvis etiam in Catholicorum extra territorium sita cœnobia juribus protectionis, Advocatiæ, aliisque. Si qui reditus ex bonis sacris ad Evangelica templa scholasque, aliosque pios usus destinata sint, illa salva fore, etiam ubi fundatorum posteri ad Romanos ritus transierint. Si qui reditus ex alieno territorio ejusmodi Conventibus jam destructis debeantur, penes illos mansuros, qui anno decimo octavo in possessione fuerint. Ex eo tempore desolatorum reditus territorium secuturos, in qun illi siti sunt. Circa reliqua gravamina eadem quæ antea stabat sententia. Addebatur, ut etiam dissidia super capitibus fidei componantur, à Cæsare liberum Concilium nationale idoneo Germaniç loco convocandum, cujus directio exemplo Constantini Magni, penes Cæsarem sit: ad quod etiam alii Reges, Principesque, ut pios, doctos, ac pacificos viros mittant, invitandi sint.

Circa satisfactionem disceptatio.

§. 61. Haut minor difficultas circa Regum satisfactionem erat, quod illa multos tangeret. Alsatia & Silesia in Austriacorum patrimonio erat; Pomeraniam Brandeburgicus vindicabat: Wismaria Meclenburgicus, Bremensi ac Verdensi præsulatu Fridericus Dux ægre cedebant: reliquos præsulatus Reginæ relinquere Catholicis intolerandum videbatur.

De Alsatia.

Circa Alsatiam cum primis jactabatur, illam Archiducibus Ocnipontanis in pupillari ætate constitutis adimi nefas esse. Ac petebant à Mediatoribus Cæsarei, Gallos monerent, ut postulata sua temperent; pupillis innocentibus, aliisque ditiones suas per vim ne detineant; Sed illis restitutis pacem promoveant, citra quam Cęsar Turcas transitu in terras Venetorum prohibere nequeat. Cui petito annuentes Mediatores protestationis instar apud Gallos interponebant, quod orbis Christianus ob immoderata ipsorum postulata maximo à Turcis periculo exponatur, dum Cæsaris vires huc avertuntur. Addebatur, Helvetios id ægre ferre, qui Cæsari duodecim militum millia obtulerint, ne Galli Alsatia potiantur.

De Silesia.

Silesia Cæsar carere nec poterat, nec volebat. Etsi Ordines illam à Suecis postulatam fuisse haut ægre ferebant, quo & Cæsar sentiret, quid animi illis fuerit, quos ipsius pater ditionibus exuerat. Nec obscure Cæsarei Brandeburgicis ejus rei culpam imputabant, velut hi cum Suecis colluderent, ut Elector Pomeraniæ cedendæ damnum è Silesia repararet. Id quod Lambergius cum apud Witgensteinium epularetur, inter pocula in os huic exprobraverat, eousque hoc exasperato, ut prope à verbis ad verbera perventum esset.

De Pomerania.

Constabat tamen, id consilium de nominanda Silesia à Brandeburgicis haut profectum. Quin Axelius Oxenstierna in eo graviter erratum ab Electore judicabat, quod is non ultro Suecis Pomeraniam obtulerit, ac pro ea Silesiam sibi depoposcerit, quam ut iste obtineret Sueci omnibus viribus connisuri fuerant. Equidem ut Suecia locum inter Ordines Imperii nanciseeretur, Evangelicis non displicebat. Sed ut illa Pomeraniam retineret, Brandeburgici manibus pedibusque renitebantur.

8. Jan.

Qui & sub initium anni Suecicorum Legatorum colloquium petiere, & ut scribam adhibere liceret, qui dicta scripto consignaret. Quod cum Suecis novum, & ad ardua pertinens videretur, aliquot dierum dilationem exegerunt. Interim misere, qui exquireret; num à se proponenda scripto prius edere placeat, quo ea rite expendi, ac idoneo responso expediri possint? Illi scriptum quidem abnuere, sermone tamen significare; de Pomerania agi: & quia animadvertant, à Witgensteinio antea hanc circa rem proposita à Suecis sinistre accepta, quod forte non sat accurate intellecta fuerint, adhibituros, qui omnia in acta referat. Jussos se quoque Cæsareis, Regiis, aliisque Legatis Principis sui in Pomeraniam jus ob oculos ponere, quo ipse volens cessurus non sit. Si vis admoveatur, eam in præsens à se repelli non posse, sed rem fatis committendam. Non ita de Evangelicorum causa ipsum meritum, quam à suscepto regimine pro virili promoverit. Nec credere, à Regina serio id agi, ut ipse provincia sua exuatur.

Colloquia Suecorum cum Brandeburgicis super Pomerania. 13. Jan.

§. 62. Post aliquot dies ad Suecos accessere Witgensteinius, Lœwius, Wesenbecius, & Fromholtus. Ubi præmissis utrinque, quæ in rem erant, scriptum à Brandeburgicis recitatum hoc sensu: Electori haut persuasum, Pomeraniam à Regina serio postulari; sed ideo tantum ejusdem mentionem injectam, ut nihil omitteretur earum provinciarum, quas Sueci hactenus armis obtinuerint, ac ut multa remittentes eo major favor prosequeretur. Adducebantur inde Gustavi, quondam Regis & Cancellarii Oxenstiernæ declaratio, Domus Brandeburgicæ liquidum in eam provinciam jus, Electoris innocentia, & cognatus Reginæ sanguis, ipsius Pomeraniæ commoditas, quæ nulla alia provincia pensari possit: nec præsulatus licet triplo majores cum hæreditaria ditione comparari posse. Denique Electorem cupere arctiore fœdere cum Regina & Corona Sueciæ jungi, quo hujus securitati longe uberius cavendum sit, quam si nunc ipsius ditiones magno cum detrimento ejusdem, & causæ Evangelicæ dilacerentur.

24. Jan.

Sueci paulo post ad Brandeburgicos accedentes, pari colore horum scriptum pro serio non habere, sed ideo Electoris jus & nobilitatem Pomeraniæ tantopere extolli, ut pro hac ob bonum publicum cessa tanto largius ipsi satisfiat: ad quod ut vicissim Regina connitatur par esse. Sed cum Brandeburgici serio rem à se agi asseverarent, Sueci quæsivere, num aliud temperamentum proponere jussi sint; cum Elector utique idoneam & æquam satisfactionem Sueciæ negaturus non sit? Et cum Brandeburgici tergiversarentur, Sueci ostenderunt: quo loco res Germaniæ, ac inprimis Pomeraniæ fuerint sub Gustavi Regis in Germaniam adventum. Cum hujus magna pars à Cæsareis subacta esset, Electoris Patrem ne unum quidem equum eidem liberandæ instravisse, sed Regiis armis hostem inde pulsum. Cum Rex postea, qui jure belli illam vindicare sibi poterat, fœdus cum Duce & Ordinibus Pomeraniæ mallet, Electorem nunquam id ratihabere voluisse, ac plures vias ei controversiæ componendæ propositas repudiasse: demum junctis cum hoste armis Suecos, ipsamque Pomeraniam infestasse. Nec dissimulabatur, Regem Gustavum à nemine acrius ad suscipiendum bellum Germanicum sollicitatum quam ab isto; à nemine plus auxilii eidem promissum minus præstitum. Ac licet qui nunc rerum potitur Elector mitiora præ se tulerit; tamen cum nunc à Cæsare æquæ Ordinibus conditiones, Sueciæ pro immensis sumtibus idonea pensatio expectandæ videantur, neminem plus difficultatis quam illum movere. Hine non obscure jactabant; cum nemo amplius valde refragetur,

1646.

quin Succia jure terrarum quid à Cæsare & Imperio postulare queat, nullam Provinciam Sueciæ opportunius sitam, quam Pomeraniam securitatis causa, & ut Evangelicis è Succia si opus sit, auxilium ferri queat. Electori nihil decessurum, sed paris pretii Provinciam reddendam. Ipsum Pomeraniam nunquam possedisse, jusque ejusdem ob supernis memorata non parum alteratum: Contra à Suecia eandem jure optimo maximo possessam. Brandeburgici contra; ad objecta abunde responderi posse, si prolixa disceptatio placeat: nec ea Principem suum tangere. Melius facturos Suecos, si illa respiciant, quæ nullius sint. Ast Succi; ea ipsa Brandeburgico non indecora fore, præsertim Magdeburgicum præsulatum terris ipsius maxime opportunum. Ita tunc discessum. Paulo post Witgensteinius Monasterium abiturus cum Suecis valediceret, hosque à sententia non discedere animadverteret, differebat: Electorem hoc tempore vim haut oppositurum: velut privatim tamen Succos monebat: Cæsareis licet concedentibus ipsos hanc Provinciam nunquam secure ac pacifice plurimorum ob diversa commoda atque invidiam possessuros; eorum inprimis, quos commercia Maris Baltici tangant, ac præcipue ob Hollandos, qui nuper Electori cessionem ejus terræ dissuaserint, & in omnem eventum auxilia illi vindicandæ obtulerint. Paria Poloniæ Regem agitare, qui si Elector in istam cessionem consenserit, sine dubio Ducali Borussiæ manum sit injecturus. Denique Pomeranos potius arma arrepturos, quam invito Electore in Reginæ ditionem cessuros. Addebat tamen, Electorem pro rata ad Sueciæ satisfactionem collaturum. Ex quo colligebatur, Electorem demum in partem aliquam Pomeraniæ consensurum. Etsi Witgensteinius de portu duntaxat aliquo mentionem injiceret, quod de cætero Wismaria & præsulatus aliqui Sueciæ desideria satis expleturi sint.

7. Febr.

Oppositio Ordinum Pomeraniæ & Stralsundæ.

31. Jan.

§. 63. Sed & Ordinum Pomeraniæ Deputati Marcus Eckstedius, & Fridericus Rungius libello Suecis oblato inter alia de satisfactione mentione injecta monebant super privilegiis suis, quæ vi fœderis Regii ac plurimorum promissorum integra præstanda sint. Illis autem cautum, Pomeraniæ Ordines alterius juramento non adigendos, quam cui hactenus obstricti sint. Cum autem jam ab Anno millesimo quingentesimo vicesimo nono Ordines Provinciales Domui Brandeburgicæ in eum, qui nunc extitit, casum sacramentum dixerint, ita super satisfactione Sueciæ agendum, ut Privilegiorum & conscientiarum suarum ratio habeatur. Sequenti die Stralsundenses obtentu ejusdem Privilegii oppignerationem quoque sui, de qua Schænbeckiana formula terigerat, deprecabantur. Nam ejus urbis inter satisfactionem peculiariter mentio facta non fuerat. Rex denique Poloniæ ex vetustis monumentis demonstraturum se ferebat, tum alia Ulterioris Pomeraniæ loca, tum inprimis Stolpensem, Rugenwaldensem, & Schlagensem districtum quondam ad Poloniam spectasse. Unde sub exitum superioris anni ad Comarenum scripserat, ut illæ partes Pomeraniæ intactæ maneant, ne sibi ac Reipublicæ sua jura tuendi necessitas imponatur. Missus & postea Monasterium ab eodem Minister omnes prensabat, ut Suecis tota Pomerania concedatur, quod is ferre non posit, Suecos sibi ex utroque latere in Livonia, & Pomerania vicinos fieri.

Ut & Regis Poloniæ.

1646.

De Wismaria. 16 Febr.

§. 64. Circa Wismariam cum Hanseatici se opponebant, tum Meclenburgici Ducis Legatus scripto protestabatur, herum suum in eam cessionem consentire non posse, ac si jus in armis reponatur, rem eam Deo committere. Innuebat tamen, si Regina portus Wismariensis usum in stationem navium hieme aut æstate desideret, super hoc non difficulter conveniri posse. Sueci contra demonstrabant, quæ Ducum Meclenburgicorum conditio fuerit, cum Rex Gustavus in Germaniam moveret, quos hic extorres ditionibus suis restituerit. Igitur quod totum Regi debeant, ejus exiguam partem Reginæ concedere haut gravaturos: meliore præsertim ditione pensandam. Cogitarent quoque, quid adversa pars quondam Wismariæ machinata sit. Quale periculum etsi nunc è propinquo non adpateat; tamen olim eadem consilia instaurari posse, ni in tempore obviam eatur. Circa Bremensem præsulatum intercedebat Fridericus Holsatiæ Dux, ejus Administrator, qui literis ab Ordinibus Osnabrugæ petierat, juris sui ad illum præsulatum rationem haberent, nec paterentur illum Sueciæ in satisfactionem assignari. Sed circa alios præsulatus præter omnes Catholicos Galli quoque Suecis repugnabant; qui & ipsam Pomeraniam hasce invidere dicebantur. Sane Witgensteinius, qui fervide plane hoc negotium tractabat, Galliam ostentabat, velut adversus Suecos operam navaturam, Servientum ex ipso quæsivisse, quid ab Electore Gallia expectare possit, si adversus Suecos in arma prorumperet? Legati quoque Polonici tunc è Gallia reducis Medicus Salvio confirmabat, plerosque ejus aulæ Ministros differuisse: Certum id haberent Poloni, se laboraturos, ne Sueci Pomerania potiantur, quin nec terrarum quid in Germania retineant. Quæ dicta etsi Legati Gallici inficiarentur, tamen circa satisfactionem ita disserebant: Sibi super Alsatia cum solis Austriacis agi, nec quempiam alium ex Ordinibus offendi, eoque expeditæ transactionis sibi spem esse. Suecos contra ob proposita satisfactionis capita, cum multis Ordinibus, eorumque amicis collidi, eoque difficilius scopo suo potituros.

De Bremensi & aliis præsulatibus.

Trautmansdorfii mora Osnabrugæ Gallis est suspecta.

§. 65. Trautmansdorfius, ex quo primum Monasterio Osnabrugam concesserat, immotus heic hæserat, frigus & difficiles vias obtendens. Quæ mora Gallis non parum suspecta habebatur, occultos tractatus conjectantibus, præsertim si Gravamina quoque Osnabrugæ decidenda forent: quo casu plerique Ordines, & præcipua tractatio eodem pertrahebantur. Simul metuebant, ne iste socia Regna atque Ordines distrahere niteretur: quem ad scopum & Pontifex atque Veneti operam collaturi erant, qui Cæsari suaserant, Suecis atque Ordinibus Imperii satisfaceret, eosque hoc modo à Gallia divelleret. Idque Gallici Legati per Labardæum apud Suecos non dissimulabant. Ceterum Trautmansdorfius, ne plane Gallos irritaret Monasterium profecturus, prius omnimodo Suecis satisfacere nitebatur. Primo offerebatur Pomerania citerior opportuno cumprimis Sueciæ situ: & vel eo nomine maximi facienda, quod semper apertum velut ostium in Germaniam pandat. Pro qua Cæsar Electori Ducatus Crosnæ & Carnoviæ repensurus sit. Nam Crosnam ab ipso non jure, sed per conniventiam Cæsaris possideri. Ejusdem quoque prætensionem in Carnoviam inanem esse, quæ non fiscali demum actione, sed potiori jure in Cæsarem devoluta sit. Quin & è Brandeburgicorum sermonibus colligebatur,

A Cæsare Suecis oblata.

1646. batur, Electorem demum circa citeriorem Pomeraniam manus daturum. Huic Trautmansdorfius addebat Bremensem ac Verdensem præsulatus, à Cæsare in feudum Reginæ concedendos hac lege ut ea collatio non ad Regnum Sueciæ, sed ad solam Reginam, & ex ea descendentes pertineat, utque iidem indolem Ecclesiasticorum bonorum, salvo quoque Capitulo, retineant, ac in pristino aut præsenti statu permaneant, aut prout super aliis bonis sacris hoc tractatu sit disponendum. Sueci hæc quidem non plane repudiabant; addebant tamen Silesiam, aut si hanc Regina in gratiam Cæsaris remitteret, aliam paris pretii Provinciam. Tum Pomeraniam dividi non posse; ac solam citeriorem offerre haut Cæsareum, nec acceptare Regium. Wismariam quoque omissam, qua Regina carere nequeat. Adjectas etiam conditiones parum gratas. Per primam Sueciæ securitati parum consuli. Æternæ pacis conditiones pari indole oportere esse. Tum præsulatus in secularium Principatuum titulum ac jura mutandos: alias ad tempus tantum istos dari, & Regno oneri magis quam emolumento cessuros. Contra Trautmansdorfius Silesiam pupillam oculorum Cæsaris indigitare, quam tangendi Suecos libido subitura non sit. Pomerania utraque ut alienetur Brandeburgicos, & cæteros quorum interest consentire nolle. Ne super citeriore quidem Provincia annuisse, & hanc solo Cæsaris jussu se obtulisse, quod spes sit media ipsis persuadendis inventum iri. Vicina Regna Poloniæ ac Daniæ Pomeraniam Sueciæ invidere ob periculum, quod ipsis exinde immineat. Suecis possessionem Pomeraniæ nunquam pacificam fore. Vix quæ hæreditate ac justissimo titulo obveniant citra invidiam & lites teneri; quid futurum terræ invitis Dominis partæ? Qui plus justo complectatur, parum valide stringere. Moderata durare, & arcum nimis intensum frangi. Polonos in partem Ulterioris Pomeraniæ actionem movere, quam aliqui in totam eam Provinciam ad Oderam usque extendant. Ea tota Suecis cessa, ac Polonia actionem suam persequente, quid incommodi Germaniæ non metuendum? Reginæ rebus in Citeriore Pomerania melius caveri, si Ulterior penes Electorem maneat, velut objecto aggere illam à Polonis separatura. Ordines Imperii, qui nil magis quam bellum horreant, majore affectu Reginam amplexuros, si illa ipsos constanti in pace relinquat omni procul novarum turbarum ansa. Wismaria ut potiatur Regina, Cæsarem facile ferre posse, ni Meclenburgicus obstet, qui tota ditione, quam nobilissima hac ejus parte carere malit. Conditiones feudales non nisi ad certas familias referri posse. Regna & respublicas æternas, eoque fiduciariorum bonorum incapaces. Forte tamen hæc feuda, si Regina absque hærede obierit, ad ipsius successorem, ejusque familiam porrigi posse. Indolem præsulatuum mutari non posse; ac Catholicos intra & extra Germaniam omnia sursum potius ac deorsum verti optare, quam ut bona sacra hoc modo alienentur.

Trautmansdorfius Monasterium discedit. 16. Febr. §. 66. Ita Trautmansdorfius Monasterium concessit, Gallos mora ipsius offensos placaturus, & horum quoque pacem licitaturus; rumore divulgato, velut Sueci immania postulassent; ac præstitu impossibilia, quibus & plurimi quorum intersit se opponant. Inde decretum sibi Gallos tentare, quibuscum super arduis sit transigendum, sed ut expeditior ad finem perveniendi via pateat. Qui jam haut obscure innuerint, ubi satisfactum sibi utcumque sit, haut ægre se à Suecis dissociandos. Circa gravamina etsi ab initio in Evangelicorum postulata Catholicos nunquam consensuros jactarat; tamen post mutata sententia illis spem haut obscuram faciebat, se Catholicos permoturum, ut paucos intra dies tractatus super istis suscipiant. Evangelicos tamen monebat, Suecosque ut idem faciant rogabat, ne extremis inhærere velint. Simul ut quantopere pax cordi sibi sit ostenderet, donatam sibi quondam Weinspergam, & Neustadium ad Locharum Duci Wurtenbergico resignabat.

Ordinum sententia super Amnestia. 29. Jan. §. 67. Inter hæc Ordines Osnabrugæ super propositione Regia, ac Cæsareorum responso satagebant. Ac super Amnestia quidem Austriaco referente Magdeburgicus, qui primo loco sententiam dicebat, omnibus citra exceptionem veniam dandam, Pacemque Pragensem abolendam suadebat, Cæsareis valde mirantibus tantopere à patris sententia discrepantem filium. Magdeburgico omnes reliqui adstipulabantur, excepto Darmstadiensi, qui ob favorem Cæsaris in causa Marpurgensi expromtum sententiam in aliud tempus differebat. Ast Monasterienses diversa omnia censebant, & quicquid pauci qui aderant Evangelici contra dissererent, probata Pace Pragensi ac Ratisponensi decreto amnestiæ ac restitutionis terminum in Ecclesiasticis annum vicesimum septimum, politicis trigesimum statuebant. Et cum Evangelici Osnabruga suffragia sua eodem transmitterent, pauciora quam Catholicorum Monasterii deprehendebantur. Unde & Austriaci velut ex majore suffragiorum parte decretum in sententiam Catholicorum formare conabantur: Evangelicis contra protestantibus, conventum hunc hactenus Comitiorum formam referre, quod Ordines in tria Collegia digesti sint. De cætero indolem liberi tractatus habere, ac singulorum querelas audiendas, ac non ex numero utcunque corrasorum, sed rationum ponderibus rem decidendam. Tum sententiam suam scripto concipiunt, eamque Austriaco directorio exhibent, petito, ut formulæ decreti inferatur; eandemque Cæsareis, ac Regiis Legatis tradunt. Super reliquis capitibus deliberationes demum sub initium Martii absolvebantur. 7. Mart. Monasterienses, suis consultationibus perfectis, 18. Mart. cum viderent circa amnestiam difficultatis quid fore; decreverant sententiam suam super prima classe capitum in pleno consessu recitare, indeque Cæsareis Legatis tradere, addito 21. Mart. libello, quo Cæsareis permitteretur ex illorum sententia retinere, quæ ex usu Imperii, pacique promovendæ, tum legibus Imperialibus, & receptæ consuetudini congrua viderentur. Osnabrugensibus contra haut placebat sententiam super tota prima classe promere. Nec ferendum putabant, Monasterienses sibi solis autoritatem totius Collegii Principalis arrogare, antequam secum in certam sententiam convenissent. Tum Suecos ægre laturos, si decretum Monasterii prius, quam Osnabrugæ recitetur, atque exhibeatur. Igitur literis ad eos datis postulabant; rem 20. Mart. differrent, quoad recitatio utrinque simul possit fieri, ac certus dies exhibitioni pariter faciendæ constituatur. Movebant quoque libello ad Legatos Cæsareos diserte inserendum: ut hi discrepantium sententiarum rationem non obstante suffragiorum numero haberent, ac citra consensum Ordinum nihil concluderent. Quibus postulatis & Monasterienses locum dabant.

1646.

Super aſſecuratione pacis quorundam ſententia.

§. 68. In tertia tractandorum claſſe circa aſſecurationem pacis Magdeburgicus ſuggerente Lampadio ita cavendum cenſebat: ut omnes quorum intereſt Eccleſiaſtici cumprimis Electores, & Prælati ad hanc pacem ſervandam ſe fide juramenti adſtringant, auxilium quoque adverſus ejuſdem infractores laturi: Pax hæc non ſolum pragmatica ſanctio perpetuo valitura in Imperio ſit, ſed & ultronea, haut violenta pacificatio, conventio publica, & legitima transactio habeatur, legibus fundamentalibus inſerenda, & futuris Comitiis confirmanda; ſimul capitulationibus Cæſareis inſerenda, ac per omnia Imperii, Ordinumque tribunalia legis vim habitura. Porro ea verba, queis Cæſar Pontifici defenſionem pollicetur, è Capitulatione Cæſarea expungenda. Adverſus hanc pacem nullas Conſtitutiones Imperii, jurave communia, litis pendentias, res judicatas, decreta præteriti aut futuri temporis, tum nec edictum Cæſareum Anni viceſimi noni, pacemve Pragenſem, aut peculiares transactiones valituras: irritis quoque Concilii Conſtantienſis, aliisque Decretis, ac præſentibus, futuriſque Pontificum diſpenſationibus & abſolutionibus. Tuendæ paci profanæ Circulorum ſtatuta inſtauranda. Bohemiæ quoque Regnum legibus pacis profanæ, & judicio Imperiali aulico ſubjiciendum, quippe ex quo turbarum origo in reliquam Germaniam promanarit, idemque undecimum Circulum futurum. Turbis in Imperio enatis ex legibus Circulorum ſtatim occurrendum. Turbatores pacis fama, ditione, boniſque multandos, etiam Eccleſiaſtici Ordinis. Ut quilibet Ordinum teneatur, quæ adverſus pacem hanc patrari ſentiat, præfectis Circulorum, aut Tribunalibus Imperii denuntiare. Si quis Ordinum à Cæſare bello impetatur, illi ad Comitia provocandum, à Cæſare abnuente Moguntino eadem indicere fas fore; ut obortæ controverſiæ Ordinum univerſorum opera ſopiantur. Inſuper præſidia Hiſpanica oppidis Imperii deducenda, ne Batavis anſa ſit Hiſpano milite expulſo iſta ſibi vindicandi. A Jeſuitis contra fundamenta fidei publicæ, & ſocietatis humanæ doceri: quæ Cæſari, aliiſque Regibus cum iis, qui Pontificem non agnoſcunt, convenerint, ſervanda non eſſe. Igitur paci firmandæ non parum profecturum, ſi & iſti exemplo à Venetæ Rep. ſumto Germania exterminentur, præſertum cum infinitis fraudibus illos ad Evangelicorum bona graſſari oporteat, qui ſociorum ſuæ Religionis poſſeſſiones variis artificiis invadere non dubitant. Saltem caverent Catholici, ne Jeſuitæ deinceps aliqnid contra fidem publicam ſcribant aut doceant, ni velut turbatores pacis pœnas dare velint. Tum Jeſuitas & omnes Clericos fractæ bujus pacis reos ſeculari judicio ſubjectos fore, Eccleſiaſtici fori beneficio excluſos.

Catholicorum ſuper gravaminibus Eccleſiaſticis declaratio.

§. 69. Aſt propoſiti Evangelicos inter & Catholicos ſuper gravaminibus Eccleſiaſticis tractatus tarde admodum & difficulter procedebant, quos Catholici in longum proferebant, Gallis eoſdem ne ad transactionem deſcenderent obfirmantibus: quod hi tamen apud Suecos inficiabantur. Catholici nuperum Evangelicorum ſcriptum velut ipſis gravaminibus aſperius ac ad extrema vergens arguebant, omnemque transactionem reſpuens. Cui & ipſi aliud ſcriptum oppoſuere; in quo fundamenti loco dies duodecimus anni viceſimi ſeptimi ſubſternebatur, à quo die transactio temporaria in annos quadraginta valitura ſit, intra quos amica compoſitio ab utraque 1646. parte tentanda, aut hac irrita, deinceps utrique jus ſuum citra arma proceſſu fori perſequendum. Nam in perpetuam bonorum ſacrorum alienationem conſentire poteſtatem ſuam excedere, ni à Pontifice ſibi ſacris interdici velint: nec poſteros nunc conventis ſtringi poſſe. Circa primum gravamen Reſervato Eccleſiaſtico preſſe inhærebant, ſi vel maxime Epiſcopus totius Capituli conſenſu Auguſtanam ſormulam amplecti velit: idque valiturum circa illos præſulatus & bona ſacra, quæ dum pax Auguſtana conditur à Catholicis poſſeſſa, aut poſt legitime recuperata fuerint: quorum æterna poſſeſſio penes Catholicos eſſe debeat. Quæ illo tempore ab Evangelicis poſſeſſa, nec poſt à Catholicis recuperata ſint, ad quadringinta annos iſtis quiete relinquenda, ut tamen Catholicis ad iſta omnia acceſſus pateat, ac Romani ritus in ædibus Cathedralibus liberi ſint. Circa talium Regalia, ac ſeſſionem in Comitiis, & conventibus Circularibus mos hactenus receptus maneat. Immediata bona ab Evangelicis ad reditus camerales adplicata per ordinarias electiones aut poſtulationes Capitulorum in priorem ſtatum reponantur, ad quas etiam Catholici deinceps admittantur. Mediata bona intra dictos annos penes Evangelicos maneant, exceptis qui anno viceſimo ſeptimo ab Evangelicis quidem poſſeſſa ſont; ſed ut interim is, qui tunc erat, poſſeſſionis titulus expiraverit; aut quæ ſententia judiciali, vel per peculiares conventiones Catholicis ceſſerint. Equeſter Ordo ſoli Imperio obnoxius in vicis ſuis Auguſtana ſacra per quadraginta annos à dicto die retineat: ſed in poſterum nemini in vicis ſuis aliquid in fraudem Catholicæ religionis uovandum. Urbes Imperiales, ubi exercitium Evangelicorum dogmatum eo anno ſolum viguit, id per qnadraginta annos retineant una cum ſacris bonis tunc poſſeſſis; ut tamen Catholicis pro ipſorum numero aliquot templa concedantur. Quę ex eo tempore Catholicis ademta fuerint, aut deſtructa, reſtituantur. Ubi peculiares extant conventiones tam circa ſacra, quam civilia, illæ maneant. Catholicis civibus in illis urbibus moleſtia ne creetur. Circa tertium gravamen contendebant, in Catholicorum Magiſtratuum arbitrio fore ſubditos diverſa ſacra profeſſos retinere, aut illis migrationem imperare: ut tamen ſolum verſuris anguſtum nimis temporis ſpatium ne præfigeant, nec eoſdem præter æquum onerent. Adverſus municipia etiam qneis Auguſtana ſacra à tempore pacis religioſę recepta, nobileſque provinciales debitum moderamen adhibendum. Circa quintum gravamen reditus Catholicorum è Proteſtantium terris qui uſibus ſacris appliciti fuerint, per annos quadraginta hiſce relinquebantur, ut tamen Catholici poſt pacem in borum partem venirent. In quinto gravamine à juriſdictione Eccleſiaſtica, quæ Evangelicis Magiſtratibus ad quadraginta annos indulgenda ſit, eximebantur cauſæ matrimoniales, & quæ jus patronatus, decimas, ſacrilegia, & ſimiles ſpectant; quæ Ordinariis reſervabantur. Super diſcrimine qnoque Calendarii amice conveniendum. Sexto gravamine de Edicto anni viceſimi noni in neutram partem pronuntiabatur, quod ſuper ejus capitibus nunc tranſigendum foret. Scire quoque cupiebant, an & quouſque Reformatos paci Auguſtanæ incluſos velint? Anabaptiſtas, & ſimiles haut tolerandos. Circa reliqua gravamina prior ſententia perſiſtebat. Ejus-

mo-

1646. modi porro temporariam transactionem jam ante Pragensi pace sancitam Galli haut repudiandam censebant, velut quæ firmior futura sit, quam si perpetuæ bonorum sacrorum cessioni insistatur, quæ promissa licet servari hautquidquam possit. Evangelici Monasterienses quoque sufficere judicabant, si ultra Annos pace Pragensi indultos totidem, aut plures obtinerentur. Nam posteritati res suas curæ fore. Sed reliqui Evangelici inducias has, non pacem habere, nec duraturam internorum malorum medelam, atrocius bellum deinceps generaturam.

Cæsareorum super his à Suecis postulatum. 8. Mart.

§. 70. Apud Suecos Cæsarei congressu habito disserebant: Gravamina politica ad Comitia remittenda: super Ecclesiasticis tractatum instituere supervacuum fore. Catholicos quippe plura, quam hoc scripto designentur, per conscientiam indulgere non posse: Evangelicis autem hisce adquiescere in proclivi esse; ad quod ut Sueci eosdem permoveant par esse. Si quid ulteriore illustratione opus habeat, scripto id posse fieri, prout jam coeptum. Sueci contra ostendebant; Cæsareorum responso in ejusmodi tractatus jam consensum. Trautmansdorfium quoque Monasterium abeuntem id negotium se promoturum recepisse. Se quidem Evangelicos, ut æquas conditiones admittant, hortaturos: perspicere tamen, vix optatum effectum sperari posse, Catholicis non solum priori sententiæ inhærentibus, sed & tractationem subterfugientibus. Mox tamen Catholicorum nomine Moguntini, & Bavaricus ad Suecos accedentes, cum hi prolixis scriptionibus supersedendum suaderent, ac certos deputandos, qui cum Evangelicis citra moram Osnabrugæ tractatus ordiantur; id probari à se ferebant, ac jam huic negotio designatos illos, qui è Catholicis Osnabrugæ essent; quibus si opus fuerit Monasterio alii sint adjungendi. Cæterum amplissimis verbis testabantur, quantopere Evangelicis pro virili satisfacere cupiant. Contarenus quoque de successu hujus negotii ample sperabat, quod transactio inter Ordines satisfactioni Regum, totique paci facilitatem allatura videretur. Dixerant porro inter alia memorati Catholicorum Legati: interponerent se Sueci utrique parti; ante omnia autem Evangelicos ad honestas, tolerabiles, & Christiana æquanimitate dignas conditiones permoverent: id quod promovendæ paci haut parum collaturum sit. Ea verba Evangelici, cum ipsis referrentur, ita accipiebant, velut Catholici Suecos Mediatores tractatui futuro super gravaminibus adoptassent. Ac initio suspicabantur id à Catholicis eo consilio factum, ut Sueci Mediatione suscepta remissiore quam hactenus studio ipsorum causam tuerentur, quo utrique parti æquos se probarent. Quia tamen maximam spem in horum patrocinio repositam habebant, omissa ista suspicione Suecis oblatam interpositionem amplectendam judicabant. Id quod rogatum ad hosce ablegabantur Altenburgicus, Vinariensis, Meclenburgicus, Wetteravicus, Lubecensis, & Eslingensis. Sed Sueci cum dubitarent, num serio ista à Catholicis dicta essent, ad colloquium cum Gallis rem differebant, ex quibus quærendum sit, num tale quid Catholici ab ipsis postularint, & quid ipsi facere decreverint. Ac sane Catholici verba sua retractabant inficiati, se Suecorum interpositionem in causa gravaminum requisivisse. Sed quia Evangelici extremis inhæreant, se duntaxat à Suecis petiisse, ad moderata illos postulata permoverent.

Catholici in tractatus super gravaminibus consentiunt. 10. Mart.

12. Mart.

§. 71. Exhibebant quoque Evangelici Austriaco directorio *gravamina* uti vocabantur *politica*, quæ cum Catholicis sibi communia rebantur. Inter quæ primo loco querebantur tot per Annos omissa universorum Ordinum Comitia, citra quæ pax publica servari nequeat, cum in tam vasto Imperio non possint non multa irrepere, quibus mature medicina sit facienda. Unde è re videri singulis trienniis, & intermedio tempore, quoties necessitas Reip. requirat, Conventus Ordinum indici, ad quos omnes nemine excluso vocentur, qui tamen mature expeditis negotiis ultra trimestre non protrahentur. Dein ut militia per Imperium adornetur, matricula integretur, enormis tributorum modus temperetur, laceri Circuli instaurentur; neve Ordinibus per externum Cæsaris militem contumelia, aut damnum inferatur. Ne Collegium Electorale deinceps, uti hactenus, reliquorum Ordinum jura involet. Et quia ex mutatis subinde Cæsarum capitulationibus adpareat, jura Reip. fluctuare, ac statum Imperii perpetuis mutationibus obnoxium agere; super duratura constitutione nunc, aut proximis Comitiis cum consensu Electorum & Ordinum conveniendum. Et si correctione aliqua opus sit, eam in Comitiis decernendam. Equidem quæ Electoribus solis per Aureæ Bullæ legem competant, à se non solicitari. Sed id ferendum non esse, suis dictis ipsos jura Ordinum communia belli & pacis, fœderum, collectarum, proscriptionum, vectigalium paulatim in se trahere, leges Imperii mutare, & adversus has decreta in fraudem cæterorum Ordinum formare. Nec minus indignum, Electorales Legatos in ordinariis Deputatorum Conventibus à reliquorum Ordinum Deputatis sesejungere; cum tamen per leges Imperii conjunctim negotia ibi tractari, & viritim suffragia ferri debeant. Præterea ne Electorales Legati insolitum antea à Principalibus *Excellentiæ* titulum affectent non citra fraudem Principalium familiarum, ac moram tractatuum impedita communicatione. Alias & Principes sibi ejusmodi insolitos titulos assumturos. Ne porro Urbibus Imperialibus curiatum suffragium in dubium vocetur. Neu de Ordinum terris, ac immediatis Imperii vicis pro lubitu ipsis inauditis disponatur, eædemque in alios transferantur, aut in fraudem Ordinum inter urbes Imperiales referantur; quod circa Bremensem urbem factum sit. Ne quis Ordinum se suosque oneribus ac jurisdictioni Imperii eximat, aut immediatos ad municipalem conditionem redigat. Neve collectis communi consensu placitis aliqui citra justam causam eximantur in oppressionem reliquorum. Ne Ordinum subditis privilegia, immunitates, & exemtiones tribuantur, istis inauditis. Ut qui circa conferendas dignitates abusus exercitus sit corrigatur: neve veterum familiarum splendor obfuscetur, honorum insignibus in immeritos congestis. Nec recens ad Principum & Comitum dignationem provecti sessione ac suffragio inter Ordines potiantur, nisi idoneis bonis immediatis præditi, ac oneribus statuum ferendis pares; de cætero Mediatorum bonorum respectu Ordinibus ut antea subjecti maneant. Denique mercedem pro perferendis epistolis, in aula Cæsarea Anno vicesimo primo demum exigi coeptam, remittendam esse. Hisce Comites Wetteravici peculiares suas querelas appendicis in vicem addiderant.

Gravamina Politica. 7 Mart.

Primum. Secundum. Tertium. Quartum. Quintum. Sextum. Septimum. Octavum. Nonum.

§. 72. Interim Galli postulata sua hisce verbis conceperant: „*Pro ulteriore securitate Coronarum & Prin-*

Trautmansdorfius cum

1646. Gallis de satisfactione agit.

„*& Principum Imperii fœderatorum, nec non pro debita Gallia satisfactione rationi consentaneum esse, præter oblationes jam ipsi factas (quamvis rerum jam ab antiquo ad Coronam pertinentium,) ut cedant Galliæ Alsatia superior ac inferior, inclusis Sundgovia, Brisaco, Brisgovia, & Civitatibus cum omni causa, omnive jure, quo ante præsens bellum possidebantur a Principibus Domus Austriacæ. Item maneant in possessione Philipsburgi, cum suo territorio ac dependentiis, locisque omnibus ad liberam & securam cum Regno Galliæ communicationem. Si tamen Imperator & Imperium è re sua esse judicaverint, ut dicta utraque Alsatia cum Philipsburgo & suis adhærentiis recognoscantur ab Imperio, non recusabit, modo sessionem habeat & suffragium in diætis, sicut alii Principes & Status Imperii.* Monasterium igitur reversus Trautmanstorfius hisce in satisfactionis vicem denuo Metim, Tullum, ac Virodunum obtulit, præter quos Episcopatus nihil concedi ipsis posit. Ad eos acceptandos ut Gallos permoveret, & ipse jactabat, & passim spargi curabat; sibi cum Suecis super satisfactione jam convenisse, nec aliud restare, quam ut responso Reginæ ipsorum acta probentur. Mediatores quoque ferebant, Suecos & si immensa postulaverint, pleraque remissuros, & demum dimidia Pomeraniæ parte contentos fore. Ast Galli ista præfracte rejicere; ni plura dentur satius fore tractatus plane abrumpere frementes. Nec majoris ista à se fieri, quam si Suecis Livonia offeratur. Sed quo sua postulata eo gratiora facerent, ostendebant; pace conclusa octo peditum, duo equitum millia adversus Turcam auxilio Cæsari se subministraturos. Quibus si Sueci, ac Imperii Ordines militem suum addant, facile exercitum conflari posse, qui Austriacis longe plura, quam nunc hac pace decedant, adquirere queat

Cæsarei scriptum adversus Gallos vulgant.

§. 73. Interea Cæsarei scriptum divulgarunt, ea complexum, quæ Austriacus, in Senatu Principum pro sententia dixerat. Eo demonstrabatur, Gallis non competere causam vel ob propriam aut sociorum securitatem, vel ex aliqua obligatione satisfactionis quid postulandi. Veram ipsorum securitatem in mutua confœderatione omnium eorum, quos pax isthæc spectat, & Ordinum Imperii consistere. Unde non securitatem, sed cupidinem fines Regni sui proferendi ipsos ad talia postulanda impellere. Nec ad eam præstandam Cæsari obligationis quid esse ex contractu, aut delicto. Neque ex conventione Ratisponæ anno tricesimo inita, & sequenti anno Clerasci firmata Galliæ ullam querendi causam competere. Qui ex Ordinibus Evangelicis fœdus cum Gallia ferierint, non id spectasse, ut huic eo nomine pensationis quid petere fas sit; sed potius Gallum ultro auxilia sua nihil impensarum nomine stipulatum obtulisse: quin disertis verbis promisisse, quæcunque loca hoc bello ad Imperium, Ordinesque spectantia in ipsius potestatem pervenerint, secuta pace prioribus dominis restituenda, sumtibus belli hautquidquam imputatis. Addebatur, oblatos præsulatus, urbesque haut adeo parvi æstimandos, qui à Gallis non alio titulo, quam violentæ detentionis possideantur. Nuper defunctum Archiducem Leopoldum, ad quem ditiones illæ Rheno adsitæ spectaverint in Galliam nihil deliquisse, nedum liberos ipsius impuberes, quibus sua nullo jure subtrahi queant. Et quia Galli publice testentur, se bellum adversus Imperium haut gessisse, nullo colore ipsos tractum istum Rheni ad Imperium spectantem sibi vindicatum ire. Ac tantum abesse, ut ea res securitati Ordinum cedat, ut potius Germania perpetuis Gallorum irruptionibus vicinique Ordines servitii periculo exponendi sint. Ipsorum denique Ordinum sententia judicari Gallorum postulata iniqua, ac prioribus pactis, dignitati Imperii, Galliæ ipsius existimationi, ac mori inter Christianos Principes recepto repugnare. Revera tamen Ordinum sententia non paulo mollius concepta fuerat, ac plures censuerant; satisfactio danda sit, necnè, in medio esse relinquendum. Unde multi non mediocriter indignabantur, talia circa sententiam Ordinum publicari. Cæsarei tamen excusabant ista hautquidquam sparsa remorandis tractatibus, sed ut Galli ad moderatiora permoveantur, & ex pertinaci immoderatorum postulatione imminens ruptura prævertatur. Nec animum sibi esse semel oblatis præfracte insistere, sed peculiari tractatione propius ad rem accessuros. Contra Franciscus Lotharingus Virodunensis Episcopus oblato libello Cæsareos monebat, ne tres illos Episcopatus Gallis concederent, quod inde non solum ruina Domus Lotharingiæ, Burgundiæ, & Lucenburgensis Ducatus dependeat, sed & multorum Imperii statuum, Bipontini, & Birekenfeldensis, Comitum Nassoviorum, Hanovensium, Ebersteinensium, Leiningensium, Rheingraviorum, Salmensium & aliorum, qui ex liberis Imperii statibus Coronæ Gallicæ abjectissimi subditi sint futuri. Enimvero Galli Cæsareorum scriptum flocci facere, ac postulatis suis immoti insistere, apud Mediatores jactantes, sibi super Ordinum studio ad ista obtinenda, satis cautum nec ignorare quid Mendelius Bavaricus Consiliarius Viennæ rerum nunc gerat, qui Cæsari necessitatem Gallicæ pacis etiam cum jactura Alsatiæ inculcet, addita protestatione ni rationi Cæsar locum relinquat.

1646. Galli id scriptum non curant.

De Mediolano frustra proponitur.

§. 74. Cum igitur constaret Gallos oblatis præsulatibus haut adquieturos, agitari cœptum, an non Hispani permoveri queant ad Mediolanensem Ducatum Gallis cedendum? Quod cum ad Legatos Gallicos referretur, id sibi haut displicere ostendebant. Enimvero cum Hispani id plane adspernarentur, Cæsarei de Alsatia Inferiore Gallis insuper cedenda proposuere, quæ tertiam fere totius Alsatiæ partem absolvat, Regalibus magis quam reditibus æstimanda: cum & ipsi Galli jactent, non tam proventuum magnitudinem, quam securitatem à se spectari. Ita iter ipsis è Lotharingia ad Rhenum patere & regionem sex milliaria in latitudinem extendi, Hagenoa & Weissenburgo non spernendis oppidis ornatam. Ast Galli postulati sui pervicaces vicissim Cæsari alia officia pollicebantur circa filium ad Imperiale fastigium promovendum, & auxilia in Turcam ferenda; tum ad emolumenta quædam, ac liberiorem potestatem in Bohemia & hæreditariis ditionibus obtinendam. Ita defugere non poterant Cæsarei quin totam Alsatiam annuerent, ac de Brisgovia duntaxat, ac sylvestribus oppidis difficultatem adhuc moverent. Inter quæ & denuo Cæsarei per Mediatores apud Gallos de salvo conductu Lotharingiæ Duci concedendo instabant. Quem ut extunderent Mediatores ostendebant; Cæsareos Regibus etiam super mediatorum salvo conductu, alisque postulatis indulsisse. Igitur par esse & ipsos de pertinacia sua quid remittere. Ordines quoque æqua postulari censere. Tum Alsatiam Lotharingi rationibus implicitam, ac ipso absente super hac plene transigi non posse. Sed Galli

Et Alsatia Inferiore.

Super Lotharingi salvo conductu Cæsarei denuo movent.

ista

1646. ista præfracte respuebant, mirati à Cæsareis toties explosa in scenam produci. Prævia conventione semel perrupta parum quoque super primarii tractatus firmitate sperandum.

Hollandi Suecorum satisfactioni sese opponunt.

§. 75. Monasterii Belgarum Fœderatorum Legati recens eo delati obsistere cœperant, ne Sueci Pomerania potirentur, invidia ob gliscentia Suecorum commercia qucis tractus iste maritimus plus incrementorum daturus erat; & favore Arausionensium Brandeburgicum ob agitatas cum ipsius sorore nuptias. Id quod Brandeburgicis legatis non parum ferociæ addebat non obscure gloriantibus; Electori deinceps hoc negotium parum solicitudinis daturum; quod sat multi sint, qui alienationi Pomeraniæ obnitantur Polonus, Danus, Hanseatici, Belgæ insuper Fœderati. Ac judicabant Galli tam graves contradictiones haut spernendas, quod juncta multorum opera dato idoneo temporis spatio facile remoram negotio injicere possit. Eoque istorum conatus properata pacis conclusione, sicuti circa Danicam pacem factum sit, antevertendos. Ast Sueci Hollandis vicissim demonstrabant; inopinum plane sibi, ipsos potissimum emolumentis Reginæ contraniti qui tam arcto fœdere Sueciæ innexi sint, ac ultro agnoscant, Suecorum armis magno se onere levatos, ac spatium nactos rebus suis prospiciendi. Unde ejusmodi gratiam sibi rependi iniquissimum fore. Sane Hollandorum parum interesse, Sueci an Brandeburgicus Pomeraniam obtineant. Paria à Gallis, ut hi ferebant, ingerebantur. Igitur licet Trautmansdorfius nulli operæ parceret, ut istos clam in Sueciam stimularet; tamen iidem mutato consilio circa Pomeraniam nil difficultatis se moturos declarabant: quod exigua sibi illo tractu commercia sint; ac fatebantur, haut in mandatis sibi datum isthæc movere, aut aliis Imperii negotiis se ingerere.

Mox tamen desistunt.

Cæsarei nova circa Sueciam satisfactionem proponunt.

§. 76. Trautmansdorfius inde aliam viam ingressus Suecis optionem relinquebat; utrum Bremensem & Verdensem præsulatum cum citeriore Pomerania, an totam Pomeraniam citra præsulatus mallent. Sibi spem esse Brandeburgici consensum super citeriori Pomerania obtinendi. In totam Pomeraniam eundem nunquam consensurum, sed protestatione interposita quod prohibere nequeat tantisper toleraturum, futuri temporis occasionibus imminentem. Galli prius ut acceptaretur suadebant, quod non parum interesse, si Regina quæ darentur non contradicentibus prioribus dominis obtineat. Sed quia tam ipsi quam cæteri Catholici absurdum ducebant, Episcopatus in seculares principatus mutari, proponebant; eos præsulatus in unum & alterum è Sueciæ proceribus conferendos, qui sacro sub titulo illos possiderent, adjuncto quoque Coadjutore; & Canonicos ita stringi posse, ut retenta in speciem libera electione illi semper in Sueciæ potestate permaneant. Sed tutissimum circa Pomeraniam temperamentum matrimonium inter Reginam, & Electorem videbatur, quo casu Regina citra ambages ista provincia potitura sit, in cujus locum alia regio in satisfactionis vicem peti queat. Super Wismaria monebant, num forte ea certos ad annos Reginæ relinqui, aut, quod Meclenburgici proponebant, navium libera statio in portu per peculiare pactum concedi possit, salvo Ducum supremo jure. Parum ab hac sententia abibat Salvius: ni Brandeburgici cum consensu tota Pomerania obtineatur, serius ocyus super ea ferro certandum esse. Ex ulteriore Pomerania forte plus redituum provenire, quam è Bremensi 1646.
ac Verdensi præsulatu. Sed pleraque præfecturas hypotheca oneratas, ut velut de novo emendæ sint. Ac retenta in præsulatibus bona sacra id pensatura. Præcipuum publice usum esse, quod Regina ostiis trium nobilissimorum fluminum, Oderæ, Albis, ac Visurgis potiatur, ac in tribus Circulis Mari Baltico & Oceano contiguis, in Saxonico superiore ob Pomeraniam, in Inferiore ob Bremensem in Westphalico ob Verdensem præsulatum sessionem & suffragium obtineat. Mari quoque Gothoburgum inter, & Albis atque Visurgis ostia facilem esse communicationem. Porro Pomeraniam ulteriorem cum Odera muri instar interpositu habere adversus Poloniam. Hujus Regem, cum sentiat, Ordines ob privatam ipsius cum Suecia litem nolle diutius arma gerere, omnes vias circumspicere ipsam Rempublicam cum Suecia lite implicandi, ut obliqua ratione causam suam opibus Reip. persequi possit. Unde haut inconsultum, istos conatus prævertere, & propugnaculum velut duobus Regnis interjicere. Denique si nunc ob totam Pomeraniam cum Electore in arma prorumpatur, multos præfectos hujus ditione oriundos, qui Reginæ nunc militant, ad Principis sui partes transituros. Quin Landgravium Cassellanum armatum validumque nunc Electoris sororem in thorum recipere; qui & alias ob mutuæ successionis pactum jus aliquod in Pomeraniam obtendat. Contra spem esse, Electorem demum in citerioris Pomeraniæ cessionem consensurum. Ita, si Bremensi Administratori dato Halberstadiensi præsulatu satisfiat, negotium bona cum gratia omnium quorum interest confici posse.

§. 77. Ast Holmiæ cum super hoc negotio Regina ad Senatum referret, in utramque partem Reginæ sententia 17. Mart.
disserebatur, præsertim cum suspicio esset, jam Cæsarem inter, Gallosque clam convenisse, ac in solos mox Suecos belli totam molem incubituram. Equidem erant, qui quam opportuna loca Suecicis armis tenerentur, ostenderent; quæ tam modico pretio amitti durum sit. Moderata postulantibus haut ideo minus invidorum fore. Quin ipso bello Germanico multorum invidiam coerceri, ne Sueciam lacessere audeant, Dani, Poloni, Brandeburgici, & ubi hic Arausionensis filiam ducat, etiam Belgarum. Valida in proximam æstatem supplementa in promtu esse. Ac Turcam forte arma moturum. Alii contra egregium censebant non sine gloria tam diuturno gravique bello colophonem imposuisse. Ingentem esse militum insolentiam, à qua magnum periculum immineat; Sueciæ tenues opes tanto bello sustinendo; ancipites Martis vices. Ita temperanda postulata, ut succedente tractatu patria operæ pretium faciat, eodem abrupto, æquitas Reginæ orbi adprobetur, & quod fortunam reverenter habere didicerit. Trautmansdorfium dum ista offert, sine dubio cum illis quorum interest clam convenisse. Relicta Ulteriore Pomerania Brandeburgicum utcunque placandum quæ & ipsa Polonos non levi suspicione perstringat, Regno ipsorum longo limite annexa. Iisdem ad Citeriorem Pomeraniam aditum non patere. Si ulterior provincia retineatur, ob vicini potentiam validum semper exercitum ibi alendum magno cum Sueciæ onere, quod exhausta bello regio impensis non sufficiat. Polonum totas vires eo vertere promptum esse, & Landsberga, Drisenaque restituta eandem velut propugnaculis nudatam

1646. datam patere. Bello ibi Suecos inter & Polonos exortu totam se Germaniam immiscere posse, hoc obtentu cis mare ipsos rejecturam. Tum profundissimæ esse considerationis, Polonus magis, an Danus Sueciæ sit respiciendus: & an non præstet omissis Polono vicinis circa coercendum Danum cogitationes intendere, qui nunquam bona fide quietem agat. Haut multo minoris esse Bremensem, Verdensemque præsulatum, insignis adversus Danum momenti. Tum Wismariam situ commodam, ob portum, & Teutonico militi conscribendo, ac ut cominus vicinorum negotia inspici possint. Igitur placebat, potius quam tractatus abrumperetur, à Trautmansdorfio oblata, sed honestis & tutis sub conditionibus, & adjecto Stetino, ad extremum acceptanda esse.

Occultæ Cæsareorum artes. §. 78. Inter hæc occultas tentare artes non omittebant Cæsarei. Quanquam enim toties repudiatos peculiares tractatus Suecis haut aperte afferrent; subinde tamen ostendebat Trautmansdorfius, sibi cupitum cum Suecis prius decidere. Ipsis quippe præmia postulare jus fasque esse in Germaniam evocatis; & tot munita loca insidentibus: Gallorum contra bellum injustissimum, postulata iniquissima esse. Addebatur tamen, haut ideo separationem Regnorum quæri, aut divisam pacem, sed ut Sueci Gallos ad æquas conditiones admittendas permoveant, velut mox civitate donandi, ac Cæsari & Imperio arctius quam alii fœderatorum innectendi. Nec dubium fore si eam viam insistant Sueci, Gallos ad moderatiora descensuros. Idem contra, statim atque Gallis controversiæ quid cum Suecis ob non admissum Labardeum oborturum intellexisset, istis ostendebat; si Galliæ alia inire consilia placeat, dubium non esse, quin ex voto cum Cæsare transactura sit. Nec dissimulabant Galli, Contarenum sæpe ipsis suasisse, ut à Suecis disjuncti pacem sibi suam seorsim facerent; quod is judicaret, quamdiu ea Regna conjuncta persistant paci expediundæ nullam rationem esse. Quin ab ipsis Suecos velut anguem in sinu foveri, ex improviso morsum aliquando daturos. Persuadendis Gallis addebatur; Suecos dum duplicam Cæsareis exhibent jactasse, à Gallis petitam satisfactionem immodicam, & à ratione alienam esse: nec à se probari, Gallos ita pervicaciter Lotharingo commeatum abnuere. Quorum utrumque fictum erat. Constabat quoque Mendelium Bavaricum ministrum Viennæ pacem cum Gallis valde suasisse, qua obtenta Catholicos alteri parti pares fore. Nec magnam jacturam habendam Gallis Alsatiam reliquisse, quippe ex qua vix quadraginta uncialium millia annua redierint, cum ad eandem tuendam septuaginta millibus opus fuerit. Unde Witgensteinius Suecicos Legatos monebat; caverent sibi, nec nimium Gallorum constantiæ confiderent. Quin & Curlandiæ Dux Paulo Helmes Livoniæ Secretario Rigæ nuper ad se evocato velut in specimen singularis amicitiæ significaverat, nuptiis suis è Vicecomite Bregio, aliisque Gallis se intellexisse, Galliæ Regem primo quoque tempore si non pacem saltem separatas inducias cum hostibus suis initurum, Suecis in bello destitutis. Et eam rem in aula Gallica magno studio clam agitari. Unde non esse, quod Regina Fœderatis suis nimium confidat. Et cum Helmes allatis rationibus contra tenderet, Dux multa cum asseveratione eadem firmare pergebat. Quibus omnibus cum eventus non responderit, merito eadem in fraudem illiciendis Suecis conficta judicare licet. Id tamen Galli non inficiabantur, se cum Bavaro 1646. super induciis agere divellendo à Cæsare valido socio: atque id non minus sibi integrum esse, quam quod Sueci cum Saxone transegerint. Et si quid discriminis inter utramque negotiationem intercederet, satis demonstraretur. Sane Evangelici istos cum Bavaro tractatus vehementer horrebant, quod per eos, ni curata circumspectio adhiberetur, scopus ipsorum, laborque demum eludendus sit. Tractatus inter Gallos & Bavarum.

Mediatores de induciis proponunt. §. 79. Sed & aperte Monasterii Sequestres Cæsareis Gallisque de induciis proposuere, quod jam spes pacis alluceat partibus inter se æqualibus; sed si alterutra insigni clade debilitetur, magnam tractatibus remoram injectum iri. Quam rem Contarenus cumprimis acriter urgebat, periculum Christiano orbi à Turca ostentans, qui Venetam ditionem ducentorum millium exercitu inundare agitet: quin facto Gallos in causa fore, ut res Christianorum tantum detrimenti capiat. Ista sibi probari non obscure significabat Avauxius, ingenue fassus intra trimestre è Gallia copias venire non posse, quæ cis Rhenum in hostem rem gerant. Interim universas hostium vires Suecis incubituras, quibus vel prælio certandum, vel retro cedendum fuerit. Hosti quoque animos accessisse Torstensonii discessu, & Wrangelii autoritatem nondum ita coalitam, ut, si adversi quid contigerit, retinendis in officio militibus par sit. Ast Sueci neque breves inducias paucorum mensium, neque longiores aliquot annorum probabant. Nam priori casu ob vastatas provincias legiones utique dispergendæ erant, queis in hospitia deducendis, ac iterum contrahendis unus & alter mensis requirebatur, ut parum temporis illis per quietem reficiendis superfuturum esset. Hosti contra auxilia undique exciendi spatium dabatur: qui & veteres artes Suecicum militem corrumpendi omissurus haut erat, animis vulgi præsertim per otium ad res novas pronis. Quanquam si certo constaret intra inducias tractatus absolvendos legionibus hinc inde sparsis, facilius super stipendiis cum ipsis transigi posse videbatur, quam si junctæ tenderent. Enimvero optari potius quam sperari pax intra tam paucos menses poterat, multis usque durissimis nodis adhuc dissolvendis. Longiorum autem induciarum leges non minore difficultate, quam ipsius pacis adornondæ erant: nec qua ratione interim exercitus aleretur adparebat. Quæ & Ordinum Imperii sententia erat; qui istas à Mediatoribus propositas valde indignabantur: quod per easdem infinitis belli oneribus ad exitium usque opprimendi exponerentur, utriusque partis exercitibus per ipsorum ditiones distribuendis. Unde metus erat, ne illis, qui pacem internam seposita externa amplectendam suaserant, aurem præberent, & utcunque cum Cæsare transigerent, Regnis sub mole belli destitutis. Qua de causa ejusmodi inducias Sueci omni modo declinandas judicabant.

Quas Galli non improbant.

Sueci infectas habent.

Tractatus inter Gallos & Hispanos. §. 80. Sub initium anni Hispani per Mediatores Gallis significaverant, Regem cum Gallia in eas leges transacturum, quas ipsa Regina Regens propositura sit: quæ velut soror, & Regum in Hispania sanguine orta eam moderationem sit adhibitura, ut istæ leges fratri, ac patriæ non intolerabiles existant. Legatis quoque injunctum omnia subscribere, quæ à Gallis exhibenda sint. Causam porro istius rei hanc Hispani habebant, ut Gallorum sententiam super conditionibus pacis elicerent; quæ si displicerent, facile erat dicere,

1646. re, istas Hispaniæ intolerabiles esse. Igitur quanquam isthæc Gallis proficua & gloriosa viderentur, haut tamen ab his ita cupide, uti forte Hispani speraverant acceptabantur. Nam responsum: se pressius Hispanorum ad suam propositionem responsum expectasse. Sed quia alius nunc agendi modus placeat, providendum sibi, ne isthæc oblata fœderatis exclusis intelligantur, neu alibi quam Monasterii pax absolvatur. Quia autem Hispani alia occasione etiam super induciis in Catalonia mentionem injecerant, Galli res ipsorum ægris inde conjectabant, ac spem pacis brevi coalituræ conceperant. 15. Febr. Quo fine in aulam misere, qui certa in hanc rem mandata adferret. 5. Mart. Is reversus retulit: Reginam cum Fratris sui humanitate paria facere, ipsique arbitrium deferre ejusmodi pacis leges concipiendi, quæ præsenti statui rerum sint attemperatæ: super quibus ipsa pro captu præsentium temporum declarationem editura sit, quæ Reginam Galliæ deceat. Simul Legatis injunctum, si Hispani hanc viam insisterent, ipsi conventa absolverent, addito tamen ut & sociorum emolumenta observentur, & Monasterii res con- 11. Mart. ficiatur. Hispani dehinc Sequestribus has pacis conditiones velut extremas tulerunt: si Galli omnia per Belgium, & Cataloniam, alibique occupata loca, simul Lotharingiæ Ducem restituant, & omne auxilium Hispaniæ hostibus, uc rebellibus subtrahant, perpetuo se illis jure Landresium, Hesdinum, Bapaumam, ac Damvillerium cum districtibus suis relictu- 16 Mart. ros. Hæc uti Gallis ridicula adparebant; ita vicissim ostendebant; si utique ipsi occupatorum locorum restitutionem poscantur, Navarram prius sibi reddendam. Quæ si abnuatur, omnia se quæ occuparint retenturos, nec alia lege tractaturos. Pro restituta autem Navar- 30 Mart. ra æquivalens, & amplius reddendum. Sub idem tempus Didacus Savedra Monasterio in Flandriam, inde in Hispaniam discessit, causatus à Rege se evocatum, quod plures ipse, quam Gallus, Legatos ibi habere nollet. Revera tamen Pegnerandæ, & Bruni artibus id effectum erat, qui ob asperum ac morosum viri ingenium, quod arguebant, ipsi discordes egerant. Ac ipse indignatus erat, quod cum initio primus Legatorum fuisset, post Pegneranda, & Cameracensis Præsul Josephus Bergaignius ipse præferrentur.

Hollandorum Legati Monasterium ingrediuntur.

§. 81. Sub finem proximi anni Hollandorum Legati Monasterium ingressi fuerant; quibus cum Galli & Lusitanus nobiles ministros cum rhedis obviam misissent, Hollandi salutantibus haut adsurrexerant: nec in hospitia prosequntos pro more dimiserant, sed sellis velut adfixi dextras abeuntibus porrexerant. Eam rusticitatem Longuevillius modeste ultus est, dum ipsorum Secretarium pro receptione gratias agentem per utrumque conclave humanissime deduxit. Sed ipso regresso subornatus quispiam è Gallis Batavo in aurem insusurravit: videsne quanto humanior sit Dux vestris Legatis, qui nobis neque in curru, neque de sellis assurgere noverant. Alias ab omnibus, ipsisque adeo Hispanis eodem quo 18 Jan. Venetus honore excipiebantur. Cum Rosenhahnius eos inviseret, omnes octo numero ad januam conclavis ipsum excipiebant, & in medium receptum, quatuor præcedentibus, totidem sequentibus ad caminum in medio collocabant. Teutonica lingua ipsos salutanti hi Belgica responderunt, nulla verborum pompa adhibita. 1646.

Tractatus cum Hispanis Ordiuntur.

Tractandi initio cum Hispanis facto, hi quidem procuratorium istorum statim probaverunt. Sed in Hispanico Belge scrupulum movebant, quod illud solum Pignerandam spectabat, cui tamen facultas sit alios substituendi. Cum igitur & super reliquorum Legatorum procuratorio sciscitaretur, Pigneranda reposuit, se istos sibi substiturum. Vocaverat præterea Rex istos quidem *Plenipotentiarios Statuum Unitorum*, ut tamen alio loco suos Belgas *provincias obedientes* nuncuparet, velut tacite Hollandos rebellionis argueret. Quo tamen insuper habito tractatus cum Hispanis auspicabantur, hisce amplas conditiones offerentibus, si absque Gallis tractatus suscipere vellent.

(Los Plenipotentiarios de los Estados unidos)

De Palatina causa sententia Cæsareorum.

§. 82. Palatinam causam Cæsarei Bavarique cum sociis ad peculiares tractatus pertrahere cupiebant, ac Palatinis ablegatis persuadere nitebantur; non esse quod rationes suas communibus tractatibus superstruant: nam socios Reges obtentis sibi cupitis ipsos deinceps insuper habituros. Quanquam autem Moguntinus Monasterii publico concessu dicere non dubitaret, Palatinos ad suparatam negotiationem pronos esse: constababat tamen hisce injunctum, ne à Regia via ad tramites quosdam abduci se paterentur. Unde & hi, ut ea causa tanto integrius disceptaretur, à tribus Imperii Collegiis petebant, ut dum de ea causa agitur, consessu excederent, qui è Palatinis ditionibus quid detineant, aut prætendant, ni gratis idem dimittere velint. Trautmansdorfius inprimis circa eam rem satagebat, ut Palatinis per ambages insinuabat; se mirari, quod ipsum hactenus non adierint, ac amicæ tractationis initium fecerint. Sed cum sentiret, ipsos à communibus tractatibus haut dimoveri, iisdem denuntiabat: se communes apud tractatus hautquidquam Palatini commodis obstiturum, sed desideria duntaxat ejus cognoscere velle. Ita demum ad se pellectos 12. Febr. eodem quo secundarios Electorum Legatos honore excepit. Circa rem ipsam declaravit, plenam Palatini restitutionem haut sperandam. De temperamento circa Electoralem dignitatem statuere penes Electorale Collegium esse. Inferiorem Palatinatum restitui posse: superiorem penes Bavarum mansurum vel hypothecæ in vicem pro creditis Cæsari tredecim millionibus, vel proprio jure in solutum sit caro imputandum. Idem postera die apertius Suecicis Le- 13. Febr. gatis denuntiavit, tria media fuisse proposita, ut vel Bohemicum locum Palatinus in Electorali Collegio acciperet, vel alternis cum Bavaro Electoratum, obtineret vel octavus Elector crearetur. Primum Cæsari alterum Bavaro ingratum, unde non nisi postremum superesse, ut tamen Bavarus primum, Palatinus extremum locum inter Electores seculares sortiatur. In eadem sententia omnes fere Catholici, ipsique Sequestres Monasterii erant. Evangelici quanquam perfectam Domus Palatinæ restitutionem cupiebant; tamen difficillime id obtentum iri satis perspiciebant. Præsertim cum ditionibus suis plane exutus esset Palatinus, & opibus defectus ad sui restitutionem nihil conferre posset, alienæ gratiæ obnoxius, & nullo tunc Angliæ intestinis turbis implicitæ respectu. Bavarus contra potens, ac in Germania, & extra magnæ

1646. autoritatis: Quia igitur Bavarici jactabant; si Palatini restuutio citra exceptionem urgeatur, extrema Principem suum per se aliosque tentaturum, super temperamento aliquo tractatus facile admissuram: igitur à Palatinis legatis postulabant, petitorum suorum indolem probe expenderent, eandemque sic moderarentur, ut communis causa nihil inde remoræ, aut detrimenti patiatur. Ast Sueci pro plena Palatini restitutione certabant, simul Evangelicos Ordines hortabantur; serio rem urgerent, ac magis respicerent, quid jus fasque poscat, quam quæ adversa pars præter rationem jactet. Galli contra ambigui ita Palatinum sublevare, ut Bavarum non offenderent. Unde graves Palatinorum questus audiebantur, Gallos priorum promissorum immemores arguentium; qui nunc exiguam perfectæ restitutionis spem faciant, ac non ipsi solum Bavaro faveant, à quo tam sæpe illusi sint, circa retinendam quavis ratione Electoralem dignationem; sed & Suecos in eandem sententiam pertractum eant, spe facta Bavarici auxilii ad obtinendam Reginæ cupitam satisfactionem. Addidit ea res Bavaricis ingentes spiritus, ut pleno Ordinum concessu gloriarentur; certo sibi constare, Gallos Palatini restitutionem haut urgere, sed ut illi Friderici proscriptionem, & dignitatis Electoralis in Bavarum translationem adprobarint, ac promoverint, ita & eandem tuituros. Cum etiam Brandeburgici in Senatu Electorali super Palatino restituendo liberius verba facerent, Bavarici statim acrem protestationem opposuere, se Palatinam causam communi Amnestiæ haut quidquam innecti passuros, nec unquam parto Electoratu cessuros. Si qui in diversum nitantur, operam ludere ac nil nisi oleum incendio addere.

Suecorum.

Et Gallorum.

§. 83. Inter hæc varia à variis movebantur. Ac exules quidem Bohemici ob sacra expulsi, qui in Saxoniæ Electoris ditione consederant, cum jam ante biennium apud Electorem super commeatu ad tractatus pacis institissent, in profectionem Legatorum ipsius rejecti tandemque moræ pertæsi, à Regina Sueciæ, Legatisque ipsius contendebant, ut horum opera sibi accessus Osnabrugam obtineretur. Spirenses super Episcopo suo querelam movebant, quod cum ab universa Unione anno decimo octavo Philipsburgi munimenta dejecta forent, ipsis accusante Episcopo in aula Cæsarea Centies mille uncialium multa dicta fuerit sarciendis sumtibus; & rejecta provocatione sua transigendi sibi cum isto necessitatem impositam. Quæ velut iniqua & vi extorta aboleri petiere. Magdeburgici Administratoris legati concessum à Ferdinando II. Magdeburgo urbi jus muniendi, ac partem agrorum cum duobus oppidis ad præsulatum spectantibus rescindi postulabant. Darmstadienses quoque, ut transactioni anno vicesimo septimo cum Cassellanis initæ relinquerentur, horum prætensionibus rejectis instabant. Wolfgangus Gemmingius, *Immediatæ Nobilitatis* ablegatus iniquas Philipsburgensium Gallorum exactiones deprecabatur; simul quoniam Palatinus antea vicinis debilioribus circa sacra & civilia molestus fuerit, petebat, ut ejusdem restitutione Equestri Ordini in futurum adversus istius oppressiones caveatur. Querebatur quoque Comes Nassovio Saræpontanus, à Moguntino post pacem Pragensem Bibrici & Mosbaci, ubi diu ante Passaviensem transactionem ritus Augustani introducti fuerint, Jesuitas & Augustinianos Monachos præter jus reductos, cum tamen ad Electorem hactenus neque jus territorii, neque jurisdictio Ecclesiastica ibi spectaverit; quorum & patrocinium Gallicus Moguntiæ præfectus Courvallius velut jussu sui Regis suscipiebat. Ea ut Suecorum apud Regem Galliæ intercessione corrigerentur petebat. Benfelda ne potirentur Galli Argentoratenses valde metuebant, capistri instar urbi suæ futura. Igitur memoratis, quæ Gustavo Hornio quondam ad hoc oppidum expugnandum ejusque post præfectis ad idem servandum contulerint; ut isthoc pace facta munimentis exuatur instabant. 1646.

Varia variorum postulata.

Bohemici exules salvum Conductum quærunt.

Spirensium de Philipsburgo querela.

Archipræsulis Magdeburgici de urbe cognomine.

Darmstadiensium de Cassellanis.

Immediatæ Nobilitatis de Palatino.

Saræpontani de Moguntino.

§. 84. Sed & super digniore loco inter Equestrem Ordinem ac Imperiales Urbes controversia incalescebat, quod Legati Suecici ignorantia ejus litis propositione sua illum hisce postposuerant: quem ordinem & Cæsarei responso suo secuti erant. Id à quibusdam arreptum, velut lis secundum Urbes data esset. Quam ob causam Wolfgangus Gemmingius scripto publicato demonstrabat; in omnibus Imperii Legibus, ipsaque pace Augustana perpetuo usu Nobilitatem Urbibus præpositam. Idem obtinere in Gallia, Hispania, Anglia, Italia, ipsoque adeo Belgio Fœderato; idem usu omnium populorum, naturæque & gentium jure probari. Igitur ne Ordini, in quem eximiæ virtuti sago togave expromte accessus pateat id præjudicii creetur; neve is in conventu tam illustri, & velut in conspectu Orbis terrarum gradu dejiciatur. Quod si tamen Legati simpliciter sibi gratificari dubitent, saltem velut æquato examine lancem teneant, ac alia occasione Equestrem Ordinem Urbibus vicissim proponant. Interim scripto testentur, sibi in animo haut fuisse præjudicium Ordini Equestri creare, ac non tam dignitatem personarum, quam seriem rerum spectatam, eamque litem ab ipsis in medio relinqui; propria inter Nobiles ac Urbes transactione componendam.

De præcedentia inter Ordinem Equestrem & Urbes.

§. 85. Tractari dehinc inter Ordines Evangelicos & Catholicos cœperat super Gravaminibus magno cum illorum gaudio, ac spe optati eventus quod hi ingenue profiterentur, stabiliendæ tranquillitati internæ ista utique componenda esse. Huic disceptationi ex Electorum Collegio deputabantur Moguntinus, Coloniensis, & Brandeburgicus; ex Evangelicorum Principum numero Altenburgicus, Vinariensis, Culmbacensis, Luneburgicus, Meclenburgicus, Cassellanus, Wetteravius; è Catholicis Austriacus, Herbipolensis, Constantiensis, Corvejanus, Bavaricus: Ex Urbibus Evangelicis Argentoratum, Ratispona, Lubeca, Noriberga; Catholicorum Comitum ac Urbium nomine Leuxelringius sententiam dicebat. Primo conventu Moguntinus Catholicorum nomine ordiebatur: Se non putasse Gravamina è sacris orta heic agitanda: ac credidisse commodius ista ad Deputationem extraordinariam ex decreto Francofurtano seponi. Nec tamen abnuera, quo minus & hoc loco de illis agatur. Quo fine à se capita quædam proposita sint, super quibus mentem suam sigillatim exponere Evangelicis integrum fore. Ad hoc antequam ab hisce responderetur, litigium inter Evangelicos super directorio oriebatur, quod quondam a Palatino licet affectatum Saxo sibi perpetuo vindicaverat. Id quod ceteri Brandeburgico velut Reformato concedendum haut censebant Saxonis præsertim Legatis

Super Gravaminibus inter Ordines tractatus.

2 April.

pro-

1646. propediem adsuturis. Unde tantisper Altenburgico istud deferebatur, qui & nupero Conventu Ratisponensi etiam Electoralibus Saxonicis præsentibus reliquorum nomine verba fecerat. Adversus isthoc Brandeburgici protestationem interponebant, sat acerbis quidem verbis conceptam, Catholicis ob istorum discordiam gaudentibus. Evangelici tamen responso tunc dilato querelam ad Suecos deferebant: qui improbato Brandeburgicorum facto, ut deinceps asperitate verborum abstinerent, suadebant. Brandeburgici etsi deinceps Altenburgico litem intendere omitterent, tamen dum alii in peculiare conclave deliberandi causa secedunt, suo loco non digrediebantur. Ast Moguntino responsum: compositionem Gravaminum à Suecis inter conditiones pacis propositam, quibus post & Galli adstipulati sint. Ab utrisque propriæ securitatis fundamentum in eo collocari, ut inter utriusque Religionis Ordines diffidia radicitus tollantur. Idem ut fieret à Cæsare decretum exscindendis penitus discordiæ seminibus. De cætero rogabant, ut Catholicis super propositione sua Trautmansdorfio tradita colloquium suscipere placeat. Inde velut in judicio disceptatum, utra pars agendi initium facere debeat? Catholici, ut super responso à se edito Evangelici mentem suam declararent, contendebant, quod natura tractatuum requirat, partes alternis verba facere. Ab Evangelicis initium proponendi factum, Catholicos excepisse; nunc illorum vices redire. Evangelici contra: Catholicorum scriptum serius quidem exhibitum, sed prius conceptum: nec ad proposita à se responsi quid continere. Nec eo fine à se propositionem exhibitam, ut mutuis scriptis disceptetur, sed ut ex conventione cum Trautmansdorfio ansa inde sumatur tractatus suscipiendi. Utraque inde pars à se allatas conditiones extollere, adversæ partis elevare. Catholici; relinqui à se utique Evangelicis bona sacra, de quibus hactenus certatum sit; cum Evangelici contra reliquis quæ adhuc sibi possideantur, bonis periculum creent. Evangelici contra: à Catholicis non nisi Pragensis pacis leges repeti, explicari, aut intendi: quæ pax tamen fomes tanti belli fuerit; unde & fœderatos Reges eandem nunc plane antiquatam velle. Tum inducias duntaxat certorum annorum à Catholicis strui; cum tamen exemplo pacis Augustanæ præsentem ejusdem explicationem æternæ durationis esse oporteat: nec temporaria transactione quieti patriæ consuli. Hoc modo nec Cæsareo decreto satisfieri, & Regios eadem haut adquieturos. Catholici etsi nunquam vi bona ista à se vindicatum iri confirmarent: id tamen aperte profitebantur, in perpetuam cessionem sacrorum bonorum salva conscientia consentire se non posse. Nec Cæsaris mentem esse, ullum ad perpetuam sui juris renuntiationem compellere, sed ut ex legibus Imperii, & æquitate ejusmodi transactio ineatur, quæ in futurum omnem violentiam excludat. Reges fœderatos Pragensem pacem improbasse non ob dispositionem circa bona sacra ibi factam, sed quod ipsis inconsultis restitutio occupatorum locorum absque prævia tractatione illis pro imperio injungeretur; id quod ab ipsis acceptum velut bellum denuntiaretur. Ad istos gravamina haut spectare; nec Gallos eorum cura tangi. Quin hos obtentis quæ desiderent sacrorum Romanorum defensionem suscepturos. Id quod Evangelicis non parum

a 3. 4. April. scrupuli injecit. Ita dum neutra pars alteri quidquam cedit, tres congressus incassum consumti. 1646.

Isthæc omnia Evangelici Suecis communicabant; qui cum perspicerent, istis cum duris adversariis rem esse, nec paucorum animos labare, timidis fiduciam, reliquis constantiam inculcare non desinebant. Et quia Trautmansdorfius tunc Os- 4. April. nabrugam regressus erat, aliquot dies tractatione supersederi suadebant, dum ipsi apud eundem insistunt, ut sua autoritate Catholicos ad æquiora permoveat. Post interjectos aliquot 9. April. dies conventu habito Evangelici sepositis ambagibus, & scriptis utrinque exhibitis, denuo ad sententiam suam super gravaminibus declarandam paratos se ostendebant: ut tamen in antecessum ei negotio certa fundamenta substruantur, deinceps haut iterum solicitanda. Ac primo loco postulabant Evangelici, ut non præsentes solum, sed & absentes Ordines hisce quæ concludenda sint, teneantur, nec ulla contradictio, aut protestatio nunc aut in posterum adversus ista admittatur. Catholici hæc in expedito fore reponebant, & bona fide à se rem agi. Sed quia de absentibus, & Protestantibus diserte mentionem non faciebant, Evangelici ulteriorem declarationem exigendam censebant. Secundo postulabant Evangelici; normam hujus negotiationis Passaviensem Transactionem, & Pacem Augustanam habendam, non quæ Catholicis interna mentis forte dictamina suggerant. Ita enim inextricabilem quæstionem moveri, utrius partis placita veritate nitantur: ac obtentu conscientiæ conventa in posterum facile iterum convelli posse. Catholici pacem Augustanam pro regula tractatuum agnoscebant, Passaviense pactum silentio transibant. Circa conscientiam neutrum alteri posse præscribere, quantum cedere possit aut velit, sed quemlibet sibi ipsi limites conscientiæ suæ statuere. Tertio testabantur Evangelici, se temporariam conventionem non admissuros, sed quæ convenerint æterna fore, eo sensu, quem Pax Augustana expresserit, donec plene super controversiis circa sacra transactum sit. Alias mansurum diffidentiæ fomitem, ac per induciarum tempus nova bella adornatum iri, quibus exteri se iterum ingesturi sint non sine exitio Germaniæ. Plane amovendum esse scopulum, ad quem Respublica tantum non naufragium fecerit. Distinctione inter viam facti, & juris rem non confici: illam quippe jam antea pace profana prohiberi. Catholici regerebant: Non statim temporariam pacem fore, etiamsi actioni in bona sacra in perpetuum non renuntietur. Cæsarem, & Reges non aliud spectare, quam ut via facti in perpetuum excludatur: cum viam juris obstruere iniquum sit. Sed ne in posterum obtentu licitæ defensionis in bellum res erumpere queat, nunc amice transigendum esse. Demque & illud postulabant Evangelici, ut ipsi pari cum Catholicis jure agant, velut qui æqualis inter se dignitatis, & conditionis sint. Inter quæ & Evangelici monebant, Augustam Vindelicorum injuria Catholicis Urbibus accenseri, in qua Confessio ipsorum sit exhibita, & maxima civium pars Evangelica sacra profiteatur: ac illam urbem è præcipuis esse, quæ circa sacra & civilia plene sit restituenda. Nam quod eadem Ratisponæ, & post Francofurti Catholicis Urbibus annumerata sit, ei facto ab Electore Saxoniæ semper contradictum fuisse.

1646.

Nova Evangelicorum circa gravamina propositio. 14. April.

§. 86. Rem ipsam dehinc aggressi Evangelici parum à prius propositis discedebant. Circa primum gravamen declarabant; Si Præsul sacra mutet dignitatem & ditionem salvam ipsi fore, ut tamen reformatione sacrorum abstineat, etsi totum Capitulum aut major pars in eandem religionem concedat; salvis de cætero juribus superioritatis; Circa Canonicos rem in statum anni decimi octavi reponendam; & ubi mixti Evangelicis Catholici Canonici fuerint, eundem numerum utriusque religionis, qui dicto anno fuerit, retinendum: nec minus, si quis eorum ad alia sacra transierit, reditus salvos fore; post ejus obitum tamen alium ex eadem religione surrogandum. Tum ne uni plura beneficia possidere fas sit, ut tamen qui in præsens plura teneant, ea dum vivunt retineant. Circa tertium gravamen illis Catholicorum Ordinum subditis publicum sacrorum exercitium postulare desinebant, quibus per declarationem Ferdinandeam, literas Majestatis, ac peculiaria pacta, ac concessiones cautum non foret, ut tamen iisdem libertas conscientiæ salva sit, nec emigrandi necessitas imponatur, ac sacrorum suorum usus apud vicinos, aut privatos intra parietes indulgeatur. Idque ad illos extendendum, qui in posterum sacra mutaverint, aut ex aliis locis ibi domicilium fixuri sint, quibus jura civitatis, & munia publica, aliaque civium beneficia deneganda non sint. Eadem se Catholicis civibus in suis ditionibus concessuros. Circa quintum contendebant, jurisdictionem Ecclesiasticam, & jura Papalia plane abolenda, Preces primarias à Cæsare, ubi id usu receptum, merito exerceri, ut tamen, qui præsentatur Evangelicis sit sacris addictus, & qualem de cætero statuta requirunt. Circa reliqua nihil à se remitti posse ferebant. Addebat Equester Ordo priori petito suo, ut circa sacra pari cum superioribus Ordinibus jure gaudeant, uti intra arces ac domos suas sacra sibi exercere liberum sit, etsi in adjunctum vicum aut oppidum potestatis nihil habeant. Urbes quoque Imperiales eam communem querelam movebant, quod durante hoc bello hinc inde circa sacra novatum sit, obtentu alicubi sumto ex vetustis tempore *Interimistico* latis sententiis, uti Ratisponæ, Augustæ, & Colmariæ factum. In universum porro per urbes illas, sive sola Augustana sacra, sive utraque simul publice coluerint omnia in statum anni decimi octavi restituenda, abolitis quæ hactenus mutata sint. Sed quia Dunckelspula, & Biberacum jam] ante dictum annum opprimi cœperint, ad originem earum molestiarum esse adscendendum. Nec consuli his, aliisque quæ pari sint conditione posse, nisi omnia munia pari utriusque religionis numero hominibus obeantur. Syndicum tamen constituere penes illos fore, qui numero in quavis urbe prævaleant.

Super satisfactione Coronarum agitata. 9. April.

§. 87. Inter hæc Trautmansdorfio Osnabrugam reverso Cæsarei colloquio cum Suecis habito multis querebantur, Silesiæ ab hisce mentionem factam, qua cedere Domus Austriaca nullo modo queat. Ad quæ tandem Sueci declarabant; si utique Reginæ in gratiam Cæsaris prætensione in Silesiam desistendum sit, eam lacunam supplendam aliis quos occuparit Præsulatibus, ac nominatim Osnabrugensi ac Mindensi, cum quibusdam præfecturis Monasteriensis Bræmæ vicinis, Saffenburgo, Bewegera, Meppa, Cloppenburgo, Vechta, & Wilshausa. Ad quæ nova postulata uti Cæsarei humeros trahebant; ita gaudebant Suecos non obnixe Silesiæ insistere: quin & statim divulgabant, Suecos ejusdem petitione jam destitisse. Optionem dehinc Trautmansdorfius offerebat, totam Pomeraniam solam, an citeriorem cum Bremensi & Verdensi præsulatu simul accipere Sueci vellent. Addebat, ægre Brandeburgicum quicquid pensationis offeratur, ad cedendam totam Pomeraniam adduci posse. Si tamen Sueci constanter ei petito insistant, sibi tentandum num iste ad præsulatus ejus loco acceptandos permoveri queat. Se tamen suadere, ut posteriorem conditionem Sueci admittant, in quam Elector facilius consensurus sit, gratiorem quoque Imperii Ordinibus, & vicinis minus invidiosam futuram. Totam Pomeraniam simul cum Præsulatibus, nec feudi jura pro Regno obtineri, multo minus præsulatus in seculares Ducatus mutari posse. Galli Monasterii postulaverant Alsatiam Superiorem & Inferiorem, ac Sundgoviam, Brisacumque cum omnibus additamentis, prout Domus Austriaca, & inprimis Archiducis Leopoldi filii impuberes hactenus possederint: quatuor tamen oppidis Sylvestribus & reliqua Brisgovia cessuri. Tum & jus præsidii Philipsburgi, Benfeldæ, & Tabernis sibi deposcebant eo modo, super quo conveniendum sit. Cæsarei vicissim postulabant; omnes Ordines & Urbes utriusque Alsatiæ, quæ antea immediate sub Imperio fuerint, in priorem statum reponendas, salva pristina libertate. Tum ut Philipsburgum Spirensi, Benfelda, & Tabernæ Argentoratensi Episcopo restituentur. Hac lege demum utramque Alsatiam sub Landgraviatus titulo annuebant eo modo, quo ab Austriacis possessa fuerit. Diserte quoque excipiebant quatuor urbes Sylvestres cum territoriis suis ad utramque Rheni ripam, totam Brisgoviam, & in eadem sita oppida antiquitus ad Austriacam Domum spectantia: Ortenaviam & Imperiales Urbes Offenburgum, Gengenbacum, Cellas ad Ammersbacum. Tum ut Leopoldi hæredibus quatuor milliones Coronatorum, aut quinque milliones uncialium intra biennium proximum exsolveretur. Super Brisaco mandata ex aula Cæsaris expectabantur. Simul communes induciæ in Imperio Burgundicum quoque Circulum complexæ quærebantur. De quibus mox Servientus Osnabrugam profectus apud Suecos proponebat, à quibus Galli non alienos se ostendebant: sed quas Sueci sive breves sive longiores rebus suis noxias demonstrabant. 14. April.

Cassellana satisfactio.

§. 88. In lucem quoque jam prodibant Cassellanæ Landgraviæ postulata, queis sibi deposcebat intra Hassiæ fines sita oppida & præfecturas Moguntinæ ditionis, Fritzlariam, Naumburgum, Neustadium, & Amoenoburgum; Coloniensis ditionis Comitatum Arnsbergam, cum oppidis Medenbaco, Hallenberga, & Winterberga, cum adjunctis: oppidula Marbergam, Volemarsam, Beverungam, & Kugelbergam in quæ Corveianæ ditionis Cassellanæ Domui alias jus reluendi competat. Paderbornensem insuper Præsulatum, & è Monasteriensi Episcopatu oppidum & præfecturam Bucholtiam, cum Burggraviatu Strombergensi, & inde dependentibus; denique Fuldensia oppida & præfecturas Greisam, Furstenеccam, & Rockenstulam; præfecturam Vacham, & quæ alia Hassicæ & Hirschfeldensi ditioni inter-

1646. 15. April. terposita erant. Addebantur stipendia militum, & residua tributorum. Ea postulata per Oxenstiernam Lambergico Comiti exhibita. Queis vulgatis Catholici immensum indignabantur. Ipsi quoque Galli vehementer commoti Hassicos Legatos torvo vultu adspiciebant: quin aperte fremebant: tantum abesse, ut hisce postulatis ullo modo suffragari velint, ut potius ad eadem elidenda cum adversa parte operam juncturi sint.

Saxonici Electorales Legati adveniunt. 5. April. §. 89. Eodem tempore Electoris Saxoniç Legati, Joannes Ernestus Pistoris, & Joannes Leuberus Osnabrugam adpulere, quorum ingressu ceremoniæ apud alios Legatos solitæ haut adhibitæ sunt. Ipsi quoque primum salutandi causa Trautmansdorfium & Collegas adiere; quod Elector veterem morem servare, & Cæsaris velut superioris Legatis debitum deferre honorem jussisset. Unde nec incedendo aut sedendo priorem locum, aut Excellentiæ titulum, sibi deposcebant. Iidem Suecis quoque de adventu suo significavere, fortasse quia ab ipsis prima vice adiri, & eodem quo alii Legati Electorales honore affici cuperent. Sed quia apud Cæsareos ultro honore illo cesserant, quem alii tanto ambitu expetierant, Sueci dignationis Reginę suæ retinentissimi, ne inter Cæsareos & Regios Legatos discrimen statueretur, cavebant. Iidem paulatim cum uno & altero super negotio pacis consilia conferre cæperunt; sed cum ab Evangelicorum deputatis rogarentur, ut directorium in ipsorum consultationibus, præsertim super capite gravaminum susciperent, id in mandatis sibi datum negaverunt.

Querela Erfordiensium. §. 90. Exhibuere tunc ab Erfordiensibus missi Suecis libellum, quo pertendebant, suam urbem Imperio soli subesse, sed Moguntinum eandem sub Archipręsulatus ditionem redigere laborasse: Eam in veteribus Ordinum Catalogis expressam, inter Ordines certo tributo taxatam, ad Comitia & Concilia vocatam, ibique sessionem & suffragium obtinuisse: ex Aureę Bullæ lege cum aliis Imperii Ordinibus Saxonem & Brandeburgicum Electores conducere; in hunc usque diem jus Academiæ, fœderum, belli & fisci quiete possidere. Comitem Gleichensem sibi quondam præfectum & advocatum Imperialem primam & immediatam instantiam in Spirensi Camera & complura alia Imperialis urbis requisita à Cæsaribus, Regibus, Pontificibus, Episcopis, & Electoribus adquisita. Sed superioribus seculis, cum jura superioritatis haut ita scrupulose uti nunc observarentur, magistratum urbis ad Comitia vocatum Moguntino suffragium suum detulisse, aut ratam communium onerum partem per eundem aut alios exsolvendam curasse bona fide, & quod istud fraudi sibi haut fore crederet. Ita factum tandem, ut Moguntinus libertatem urbis in dubium vocare instituerit, & anno 1521. publicata matricula ipsam nulla prævia causæ cognitione, expungendam curaverit: Quanquam autem majores ipsorum apud Cameram Spirensem jus suum liquido deduxerint; tamen petito suo potiri non potuisse, ac multas insuper molestias circa sacra & privilegia expertas. Inprimis post pacem Augustanam sacra sua subinde turbata. Et quanquam Elector Saxoniæ Pragensi pace peculiariter urbi ipsorum caverit; Moguntinum tamen velut adversus rem inter alios actam protestatum. Eam causam fuisse, ut cum Joanne Banerio denuo pactum inierint, quo stipulati sint futuris pacis tractatibus disertam urbis suæ mentionem faciendam. Unde petebant; abolitis queis premerentur gravaminibus, urbem suam pristinæ libertati restitui, ac controversias à Moguntino motas aboleri. 1646.

Ut & Duderstadiensium. §. 91. Sed & Duderstadienses Legatis Suecicis scripto exponebant, oppidum istud usque ad annum 1574. Augustanis sacris gavisum. Archiepiscopo Daniele ad sedem Moguntinam promoto oppidanos pro more confirmationem jurium suorum petiisse, & prout sibi persuaserant, ex voto responsum accepisse; uti ipse res suo in oppidum ingressu invenerit, ita deinceps mansuras. Inde talem fraudis machinam structam, ut Sacerdos oppidi clam ad Romanos ritus deficeret, & ex compacto Elector die Dominica oppidum introiret, cum plebs ad celebranda sacra recepto more in templo convenisset. Heic Electore quoque templum ingresso nequam Sacerdotem Missam ritu Romana decantare cæpisse. Unde isti ansam arreptam Evangelica sacra abolendi, & cives variis oppressionibus ad Romana placita compellendi. Donec anno 1632. Dux Wilhelmus Vinariensis Evangelicos oppido Sacerdotes restituerit, quos à Pappenheimio mox expulsos Dux Georgius Luneburgicus reduxerit. Sed hos iterum post Pragensem pacem à Kœnigsmarckio sibi redditos. Unde petebant de sacrorum libero usu, pro ut anno 1574. recepta fuerint, in posterum caveri, salvo de cætero adversus Moguntinum obsequio.

Ordinum super legibus pacis sententia. 17. April. §. 92. Absolverant jam Ordines consultationes suas super legibus pacis circa quas seriem à Regiis observatam secuti erant, ut tamen illa duntaxat tangerent, in quibus Cæsarei à Regiis discrepabant, cæteris præteritis. De vocabulo igitur *et Imperium* in exordio Cæsarei responsi posito censebant etsi res ipsa ostendat, hoc bello Imperium in cineres subsedisse; præstare tamen à Cæsareis id dissimulari, & causam belli à neutra partium tangi; eoque Cæsareis de tali formula cogitandum, quæ neutram partem perstringat. Quæstionem *num inter Sueciam & Hispaniam hostilitas* sit placebat utriusque Regni declarationi mutuæ relinquere. De *formula Schœnbeckiana*, cum nondum vim obligandi sortita fuerit, nil à Cæsareis deinceps moveri visum. Super commeatu Lusitanorum major pars censebat; cum Lusitanicum bellum nullo modo res Germaniæ spectet, non opus esse, ut Cæsar illum annuat; sed id negotium ad eos quorum interest rejiciendum, ne per se difficiles tractatus aliarum admixtione rerum magis intricentur. Pauciores tamen suadebant; si ob illum negatum Gallis primario negotio moram injiciant. Cæsari heic temperamentum aliquid dispiciendum, ut ea controversia negotiis Imperii ne immisceatur. Circa amnestiæ principium Catholici & Evangelici in alia omnia discessere. Illi quippe nupero decreto Ratisponensi, & sublata clausula qua effectus suspendebatur, adquiescendum censebant, Ecclesiasticis in anni vicesimi septimi, politicis in tricesimi statum repositis: ut tamen, qui intra annum decimum octavum, & vicesimum septimum se læsos querantur, eorum causa peculiari discussioni subjiciatur; Palatinam causam separatis tractatibus expediendam, ut tamen pariter cum communi pace absolvatur. Evangelici contra ad tollenda radicitus belli semina utique amnestia citra exceptionem ab anno decimo octavo opus judicabant: id quod & exteri Reges contendant. Palatinam

1646. quoque causam communium tractatuum partem habendam, nec ab his divellendam. Domum præterea Wurtenbergicam, Durlacenam, Saræpontanam, aliosque, Ordinem Equestrem & Urbes inprimis Augustam, Blaubeuram, Ravensburgum, Lindaviam, Egram, alias, tum & Osnabrugam, Hildesiam, Mindam, & quosvis etiam mediatos in dicti anni decimi octavi statum reponendos, sublatis omnibus in contrarium actis: ut tamen jactura rerum mobilium, & fructuum interim perceptorum publico condonetur, & immobilia recuperasse satis habeatur. Status civilis Regni Bohemiæ suo loco relinquebatur, ut tamen Brandeburgico Carnoviæ Ducatus redderetur: sed circa sacra placebat *Literas Majestatis* suo vigori relinqui, per quas non proceribus solum, sed & plebi cautum fuerit, à cujus maxima parte motuum culpa absit. Tum ut aliarum Cæsaris ditionum cives sacris & bonis suis restituantur. Pacem porro Pragensem plane abrogandam exteris Regibus invisam, & non nisi induciarum vim habentem, cum Cæsar utique perpetuam se pacem affectare declaret, qua omnia dissidiorum semina penitus tollantur. Denique & quatuor præfecturæ Saxoni possessæ Magdeburgico Præsulatui reddi postulabantur. Quanquam autem Catholici, qui Evangelicos numero superabant, in suam sententiam discessionem fieri pertendebant; intercedebant tamen Evangelici, ac ut sua quoque suffragia communi sententiæ insererentur obtinebant. Circa alteram classem monebatur, privilegia Ordinum distincte instrumento pacis inserenda, ac verba *juxta morem ab antiquo*, *& salvis tamen iis*, velut ambigua expungenda. Circa exceptionem fœderibus Ordinum addendam verba à Suecis adposita superflua videbantur, quod jam legibus Imperii cautum sit, qua ratione excessibus ante hoc bellum circa eadem committi solitis sit medendum. Pacta mutuæ successionis inter Domum Saxonicam, Brandeburgicam, & Hassicam, similesque veteri suo vigori relinqui visum. Quæstionem à Gallis ad primum caput motam, num pacem cum ipsis exclusa Hispania in Imperio inire haut placeat; Ordines seponendam suadebant, donec super aliis ad tranquillandum Imperium spectantibus conventum fuerit. Equidem & Hispano pacem optabant ob multa Imperio præstita beneficia, & quia nomine Burgundiæ Imperii membrum, ob Mediolanum Vasallus esset. Quod si tamen Galli admixto bello Lusitanico, Catalaunico, & aliis Germaniam haut spectantibus, tractatus morentur, pacem Germaniæ non ideo differendam. Lotharingiæ Dux certas ob ditiones Imperio innexus, & vicinus à tractatibus haut excludendus videbatur; eoque ut Cæsarei apud Gallos super salvo commeatu eidem concedendo instent monebatur, ut ne tamen tractatus pacis ideo extrahantur. A Gallis proposita adversus hæreditariam in Cæsareo fastigio successionem media repudiabantur, velut Aureæ Bullæ, consuetudini, Electorum juri æque Ordinum libertati repugnantia. Et quanquam nonnulli ex Evangelicis censerent, quæstionem, num vivo Imperatore Rex Romanorum sit eligendus in Comitiis definiendam, & hoc modo Gallis satisfaciendum: tamen id ab aliis rejectum, velut dissidia Electores inter & Principes excitare aptum, illis jus eligendi circumscribi ægre laturis. Igitur id negotium inter ambo Collegia componendum, ad Comitia remitti plerisque videbatur. Commerciorum instaurandorum haut alia via adparebat, 1646. quam ipsa pax, & ut inter belli turbas imposita vectigalia, aliaque onera aboleantur. Circa satisfactionem Gallicam major pars censebat, insistendum esse tribus præsulatibus Metensi, Tullensi, Virodunensi, ac juribus in Pignarolum & Moyenvicum, quæ Trautmanstorfius prima vice Gallis obtulerat; nec ultra quid annuendum. Tum laborandum, ut Suecis data pecuniæ summa satisfiat. Id si fieri nequeat, cum nemini per majora suffragia ditio sua admi queat, ejusmodi temperamentum adhibitis in consilium quorum interest dispiciendum, quod Imperio maxime videatur tolerabile. Quæ conventa sint, deinceps Ordinibus communicanda. Et quia Sueci partem satisfactionis suæ in abolitione Gravaminum reponant, ut illa ocyus expediantur curandum. Quo loco Brandeburgici protestationem super Pomerania interponebant, ne ista provincia in Suecos transferatur. Unde & quidam censebant, rogandos esse Suecos, ut duris hisce postulatis desistant, quod Ordinibus per suffragia sua nemini terras suas adimere fas sit, & duraturæ pacis optimus sit modus, si omnia in eum, qui ante bellum fuerat, statum reponantur. Adversus Cassellanorum postulata objiciebatur immensa vis tributorum Westphalico, & Rhenano Circulis extorta: & cum alii damna hoc bello accepta, sumtusque factos publico condonent, æquum esse, ut & isti occupata loca gratis restituant. Denique & satisfactionem militum, velut supra vires suas plane exhaustas positam, deprecabantur. In tertia classe, ubi de reciproca obligatione, & omissione auxilii circa turbas in posterum orituras placebat Ordinibus, ut in Cæsareorum declaratione ad caput tertium Gallicæ propositionis, verbis *Majestas sua Imperialis* adderetur, *una cum Statibus Imperii*. De cætero Cæsari legem præscribere nolebant, si propriarum ditionum intuitu Hispanis auxilium ferre, aut alia fœdera Imperium non tangentia inire vellet. Judicabant etiam utile super certo modo conveniri, quo deinceps obortæ controversiæ citra arma componendæ forent. Sed ut, incassum tentata amica compositione, omnes Imperii Ordines ex fœdere à Regis proposito una cum læsa parte arma arripiant adversus illum, qui pacem violarit, altioris indaginis videbatur: eoque vocabula, *universi Status Imperii*, è capite decimo septimo deleri cupiebant. Nam si quid litium inter Ordines invicem oriatur leges Imperii viam componendi præscribere; de controversiis inter Cæsarem & Imperium, aut cum exteris Regibus in Comitiis disceptandum. Unde reciprocam obligationem omitti placebat, ac sufficere visum, si Ordinum eo modo mentio fieret, prout in exordio & clausula Recessuum Imperii fuerit: tum ut cautelæ a Magdeburgico propositæ expendantur. Visum quoque vocabula *ex hoc bello*, & *occasione hujus belli* velut superflua induci. Circa Juliacensem controversiam hac pace cavendum censebant, ne Imperii quies exterorum auxiliis evocatis per eam amplius turbetur, utque omnis vis deinceps absit. In quarta classe circa Eduardum Bragantinum sententiis dissidebatur: quibusdam id negotium tanquam ab Imperio alienum haud movendum; aliis ut Cæsar ad intercessionem apud Hispanum permoveatur, censentibus: ut tamen ideo paci mora ne injiciatur. Super munitorum locorum restitutione cum Regiis agendum, ut nihil aliud rerum mobilium secum auferant, quam intulerint, inprimisque archiva integra relinquant.

1646. quant. Tum ut pace conclusa hostiles actus statim cessent, & conventa citra moram exsecutioni dentur. Exautorationem militum ita instituendam, ut ea neque Regnis suspicionem, neque Ordinibus molestiam creet. Quid copiarum Cæsari retinendum sit tuendis ditionibus, imminente præsertim à Turca periculo, præscribi non posse. Singulis quoque Ordinibus sua oppida præsidiis firmare integrum fore. Denique Fœderatorum & Adhærentium, omniumque Imperii Statuum, & Equestris Ordinis diserte mentionem in pace faciendam, eamque recepto in Imperio more subscriptam Monasterii & Osnabrugæ solenniter promulgandam. Hisce addebantur Evangelicorum Gravamina Politica, aut nunc aut futuris proxime Comitiis emendanda.

Catholicorum extrema declaratio circa gravamina Ecclesiastica.

18 April.

§. 93. Congressu inter Evangelicos & Catholicos super Gravaminibus iterum habito, hi quidem ea, quæ isti nuper circa Præsules ad alia sacra transeuntes proposuerant, velut incongrua adspernabantur; quod in Reservato Ecclesiastico hautquidquam sermo sit de jure Reformandi, sed de retinendis dignitatibus & beneficiis. Id Reservatum, citra quod Majores sui in pacem Religionis consentire noluerint, ut nunc aboleatur, se nunquam passuros, nec aliam æqualitatem cum Evangelicis admissuros, quam quæ illa pace continetur. Cæterum Evangelici bona sacra immediata, ac mediata, quæ Anno vicesimo nono possederint, ad Annos sexaginta abhinc possideant; interea opera detur, ut per amicos tractatus ea controversia plane componatur. Equester quoque Ordo usum sacrorum, quæ dicto anno in vicis ejusdem introducta fuerant, retineat. Nec minus urbibus Imperialibus, ubi soli Augustani ritus recepti sunt, eadem una cum bonis sacris ad expressos supra annos permaneant. Jurisdictio denique sacra non solum circa dogmata & ceremonias, sed & circa causas matrimoniales suspendatur. Istæc si Evangelicis haut sufficiant, sibi Monasterium reversis rem ad cæteros referendam. Id quod & paulo post ab istis factum. At Evangelici, postquam Catholicos ita difficiles heic perspicerent, ne forte id negotium ad alium conventum rejiceretur, decreverunt Cæsareos ac Sueciços Legatos de iis, quæ inter ipsos acta forent, edocere, num ipsi forte hanc controversiam componendi viam, re tamen secum communicata, invenire possint. Simul scriptum exhibuere, quo leges transactionis ad ipsorum mentem continebantur. Cujus fundamentum erat: Passaviense pactum, & pacem Augustanam sartam tectam fore; quæ nunc convenerint, pro ejusdem pacis duratura declaratione habenda, donec dissidium religionis penitus sublatum sit. De cætero prius propositis querelis & postulatis fere inhærebatur, nisi quod circa Reservatum Ecclesiasticum, cum animadverteretur Catholicis non tam religionem quam ditionem cordi esse, concederent; ut Catholicus Episcopus si sacra motet præsulatu cedat, salva existimatione. Idem jus Evangelicis Episcopis fore. Nec à se Præsulatus, quos Catholici Anno decimo octavo possederint, deinceps solicitandos. Mediata bona sacra, prout dicto anno possessa sunt, ita penes eosdem deinceps maneant. In tertio gravamine Evangelicis in Bohemiæ Regno, eique annexis, nec non Austriacis Provinciis sacrorum usus, prout dicto anno fuerat, deinceps quoque concedendus postulabatur; ac ut Catholicis Ordinibus liberum sit civibus Evangelicis cultum publicum, quem antea non habuerant, indulgere. Jus emigrandi subditorum arbitrio relinquatur; ultro migrare volentes iniquo onere ne premantur. Nequis ex solo jure gladii, centenæ, retentionis, patronatus, & similibus jus reformandi sacra sibi arroget. Si quæ contra facta sint, corrigantur. Pacta, quæ Evangelici Ordines cum Catholicis subditis inivere, serventur. Circa quintum gravamen stipulabantur, cognitionem, quis Evangelicorum numero sit censendus, penes Evangelicos fore. Par Catholicis jus in suos esse. In Imperialibus urbibus circa sacra omnia in statum Anni decimi octavi reponenda. Inprimis Dunckelspulæ, Biberaco, & Donawertę statum, qui tempore factæ pacis Augustanæ fuerat, reddendum. Circa sextum gravamen proponebant, ne utrinque in scholis publicis quidquam paci sacræ, ac præsenti conventioni adversum doceatur. Isthoc scriptum per Altenburgicum, aliosque Suecis traditum, addita petitione, ut quia inter se & Catholicos ob horum pervicaciam conveniri nequeat, ipsi negotium hoc suscipiant, ac præsenti tractatu controversiam gravaminum ad optatum finem perducant. Et observatum fuit, Evangelicos tunc haut paulo timidiores factos, postquam Suecico exercitu è Cæsareis ditionibus digresso Catholici astute sparserant, super induciis Cæsarem inter, Suecosque convenisse. 1646.

24 April.

De temporaria transactione diversorum judicia.

§. 94. Enimvero in hoc maxima difficultas vertebatur, quod Catholici non nisi temporariam transactionem admittere vellent: cum Evangelici differerent; præsenti ætati utcunque consuli, posteris velut testamento par bellum relinqui, quo nunc Germania conflagret, quibus tamen provideri ratio ac fas jubeat. Equidem Catholicos discrimen inter viam facti & juris jactare; sed quale jus illud sit, ex quo ea controversia decidenda sit, inter posteros prius disceptandum fore. Trautmansdorfius suadebat, sexaginta ac forte plures annos acceptandos: ac proximis Comitiis Regnorum interventu super perpetuitate conveniendum. Galli censebant, siquidem perpetuitatis vocabulum Catholici aversentur, amore pacis ejusmodi temperamentum admittendum, quod dissimulato vocabulo reipsa perpetuitatem involvat; puta, ut neque per annos conventos, nec post illos elapsos via juris aut facti, sed amica duntaxat compositio tentetur, ac ea tantisper non obtenta anni præsentis conventionis subinde prorogentur. Id quippe tutius fore, quam si fortasse ad perpetuum pactum Catholici compellantur; quibus per scita religionis suæ nefas sit sacra bona alienare, nisi cum Pontificis consensu, qui nunquam obtinendus sit. Unde ejusmodi conventionem è parte Catholicorum inanem, & obligatione cassum fore, quam prima occasione absque perfidiæ nota abrumpere queant: cum contra certos in annos super istis bonis quædam concedere illicitum non sit etiam citra Pontificis consensum. Igitur si Evangelici clausulam de prorogranda conventione post definitos annos inserant; plus ipsos quam unquam postularunt obtenturos, ac pro lubrica conventione talem, cujus duratio ab ipsorum placito dependeat.

Cæsarei Suecis duplicam exhibent.

21 April.

§. 95. Post elapsas demum sedecim ab edita replica septimanas Cæsarei Legati solenni ad Suecicos accessu duplicam suam exhibuere, quam ab istorum Secretario prælectam sequenti luce scriptam misere. In qua, morarum causa in tardas Ordinum consultationes conjecta, & de serio pacis studio testati, commeatum Lusitanorum velut

1646. rem novam, & extra prævium pactum abnuebant. Verba procemii, *(qua intentione vel studio Corona Suecia arma in Imperium intulerit)* causasque belli haut morandas, cum Instrumenti Pacis exordium alio modo sit concipiendum; nec de justitia causæ, sed reducenda pace disceptetur. Posse tamen ex interceptis ad Transsylvanum Anno 1626. literis demonstrari, jam ante missa Polono à Cæsare auxilia, ante edictnm de reddendis bonis sacris, ac Meclenburgicos expulsos, quin ante obsidium Stralsundæ, de inferendis Cæsari, Domuique Austriacæ armis agitatum fuisse. Et quanquam res ipsa loquatur, post pacem Pragensem Suecorum armis oon solas Cæsaris ditiones, sed totum Imperium, Ordinesque nullo sacrorum discrimine petitos, eorumque oppida & ditiones velut belli jure adhuc detineri: tamen declinandis novis litigiis pro voce *in Imperium*, vocem *in Germaniam* substituendam. Articulo primo Cæsarei responsi vocabulom *(Sacrum Romanum Imperium)* omitti non posse, quod hoc modo Cæsar ab Ordinibus divelli videatur; id quod parum conveniat tractatui concordiæ causa suscepto. Etsi Sueci negent, cum Hispaniæ Rege ut tali bellum sibi esse; eundem tamen insigne columen Domus Austriacæ esse, ejusque Regnum ac Provincias hęreditarias à Suecis vastatas,& ex parte adhuc armis teneri. Igitur eum Regem merito à Cæsare inter suos Fœderatos & assistentes numerari. Ejusdem mentionem Articulo secundo propositionis Suecicæ oullo discrimine factam: pro Lusitanis commeatum, ac Eduardi Bragantini velut Regis Lusitaniæ fratris liberationem postulatam: quæ sane amicitiæ specimina non sint. Quia tamen Legati Suecici aliter declarent, eo magis spem esse, ipsos Lusitanicam causam non suscepturos, sed ad illos quorum interest remissuros, ne per se difficiles tractatus tot admixtis negotiis intricatiores reddantur. Per Schænbeckianam formulam tractationem pacis inter Saxoniæ Electorem,& Cancellarium Oxenstiernam Anno 1635. institutam intelligi ne ipsis quidem Suecis ignotum, qui ejus in procemio propositionis suæ mentionem fecerint. E prima classe tractandorum per Suecos designata circa Amnestiam Cæsarei nupero decreto Ratisponensi addita abolitione effectus suspensivi inhærebant, ac ut restitutio in civilibus ad Anni tricesimi, in Ecclesiasticis ad vicesimi septimi statum fiat: ut tamen si qui læsos se ferant audiantur, ac Palatina causa peculiari negotiatione inter communes hosce tractatus expediatur, modo ipsi Palatini huc descendere velint. Amnestię quippe principium publies Imperii lege sancitnm moveri non posse, & ex more apud omnes gentes recepto istam ad limites sini belli restringendam. Nec intestina bella huc trahi posse. Nam Bohemicas turbas peculiare esse negotium, & dudum compositum: Mansfeldii, & Christiani Brunsvicensis arma ultro dilapsa: Danicum bellom pace finitum: Palatinam causam, quæ istis tumultibus prætextum præbuerit, peculiaribus tractatibus aliquoties etiam ante hoc bellum, ac deinceps agitatam. Bellum Anno tricesimo inter Catholicos & Protestantes Ordines ortum pace Pragensi, & per Amnestiam sopitum: ut jam nil nisi externa arma supersint, quæ Anno tricesimo eruperint. Jam autem juri gentium repognare, & in omni historia inauditum esse, belli compositionem ultra suum principium retrahi. Ubi enim nulla damna & injuriæ contigerint, nulla quoque per amnestiam aboleri posse. Et ab ipsis Suecicis Legatis primos actus hostiles ad Annum vicesimum octavum referri. Ipsum Gustavum Adolsum Regem literis ad Electores profiteri, se non solum durante bello Germanico cum Cæsare ac toto Imperio illæsam amicitiam extra partium studia coluisse, sed & oullam speciem ullius læsioois præ se tulisse. Ea professione Regis stante, nullum utique jus vel causam belli adversus Cæsarem & Imperium fuisse, eoque nullo colore amoestiam ad Anoum decimum octavum retrahi. Quin tractatu inter Electorem Saxoniæ & Axelium Oxenstiernam agitato hunc eodem postulato tandem destitisse, ac Anno tricesimo adquievisse, insertis primo capiti hisce verbis: *ut reliqui Ordines, qui pacem Pragensem non acceptarunt, iisdem amnestiæ includantur, & pari cum reliquis conditione habeantur.* Porro publicatam jam Amnestiam sufficere, quippe omnia cootinentem, quæ à Suecico bello dependeant. Nam Palatinam causam, oullo juris colore molliendam, ac nulli Ordinum probatam merito ad separatos tractatus remitti. Gustavum Regem inter causas belli à se publicatas eam oon recensuisse, ac nisi alia intervenissent, ob eandem arma moturum non fuisse. Wurtenbergico, & Saræpontano per amnestiam consuli. Durlaceni causam esse decisam, & transactam, oec à bello dependere. Augustanis civibus non usum sacrorum, sed templa duntaxat ademta, quæ ipsi Catholicis violata pace Religionis ademerant, facta potestate propriis sumtibus ædem sacram sibi extruendi. Et si quid querelarum supersit, audiri posse. Egram oppidum, & Bohemiæ Regnum, Provinciasque Cæsaris hæreditarias jure superioritatis amnestiæ exemtas, Principem suum sequi; oec ad hoc bellum spectare, nec id petere, ut sui mentio his tractatibus fiat, sed diversum potius cupere, nec unquam Sueciæ federibus fuisse innexas. Si quæ privilegia quondam habuerint, eorum confirmationem à Ferdinando II. oblatam repudiasse, ac perduellionis crimine contracto iisdem jure gentium excidisse. Ordines quoque haut repugnasse, quo minus illæ Provinciæ in Conventu Ratisponensi amnestia excluderentur. Unde & merito in responsione Cæsarea ad Articulum octavum ea verba *(sive ex hæreditariis Imperatoris Provinciis oriundi)* omissa fuisse. Mulhusæ Anno vicesimo septimo omnia, quæ ad id usque tempus acta fuerant, ab Electoribus firmata. Amnestia retro tracta tot res judicatas & transactas, & à Ferdinando II. præviæ causæ cognitione legitime conclusas & executioni datas subverti, aliis jus suum adimi non sine ipsius & Electorum contumelia, novam offensarum & turbarum materiam: cum amnestia ad solos casus & causas belli pertineat, cujus obtentu res judicatas & transactas rescindi, rationi, & æquitati, ac juri partibus quæsito repugnare. Deniqoe subversa Amnestia jam promulgata diffidentiam gliscere, si appareat decreta à Cæsare & Ordinibus facta pro captu temporum aboleri posse. Quod si tamen à Regno Sueciæ ante Annum tricesimum hostile quid patratum sit, id facile oblivione sepeliendum. Si quæ præterea privatæ causæ moveantur, quæ peculiari transactioue opus habeant, illis quoque consulendum, quantum citra remoram pacis, & salvis Imperii Legibus fieri possit. Ut tamen reliqua omnia, quæ communes tractatus morari possunt, ad Comitia rejiciantur. Additum, ut amnestia non illis minus qui à Cæsareis ejusque sociorum partibus stetere, prosit, quam qui fœderatos Reges secuti sunt. 1646.

1646. sunt. Per verba in responso Cæsareo ad Articulum quintum posita: *Juxta morem ab antiquo receptum*, intelligi præsentem Imperii Statum, & ejusdem fundamentales Leges, consuetudines & observantias, non qui tempore antiquorum, & primorum Imperatorum Romanorum fuerit. Quæ addenda fuisse, quod multa circa modum expediendi negotia in Imperio antiquitus observentur, quæ jure scripto non contineantur. Jus fœderum cum exteris Cæsarem Ordinibus quidem concessisse: eadem tamen causæ cognitionem requirere, ne ex illis Imperio damnum nascatur. Et jam decreto Comitiorum Wormatiensium Anno 1495. cantum, ut causę fœderum, antequam concludantur, ad Cæsarem & Status Imperii referantur, eorumque consensus adhibeatur. Id quod eo magis Ordinibus incumbat, quod ipse Cæsar lege Regia teneatur nulla fœdera intra aut extra Imperium nisi expresso consensu Electorum inire. Unde plus licentiæ indulgeri Ordinibus, quam Cæsari, absurdum fore. E quibus sensum verborum Articuli tertii: *Modo non sint fœdera contra Imperatorem, & Imperium, & pacem ejusdem publicam*, facile illustrari posse, id quod à Legatis Suecicis desideratum sit. Verba in responso Cæsareo ad Articulum quartum, *si velint & quoties velint*, sat perspicua esse. Quod si eadem Suecis obscura videantur, penes illos esse apertius declarare, quomodo propositionem suam intelligant, & quid circa ista verba desiderent. Circa satisfactionem Regnorum declarationi, quam solo amore pacis non ex debito viva voce jam fecerant, insistebant, super qua & peculiaria instrumenta conficienda sint. Ea tamen cum exceptione, ut si cum Regiis super ista convenire non possint, primæ declarationi insistatur. Etsi optandum fuerit, Regios apud se quoque locum reliquisse illi regulæ: quod quis juris in alium statuit, eo ipsum uti par esse: & cum circa amnestiam tantopere pro Anno decimo octavo pugnent, pari generositate circa satisfactionem eundem annum observare voluissent. Landgraviæ sumtuum belli & damnorum nomine nihil deberi. Circa reliqua ejus petita tractatus posse suscipi. Penes eandem esse semel conceptæ transactioni colophonem imponere. Cuique parti militis sui stipendia exsolvenda, nec Regios habere, quod eo nomine Cæsarem & Imperium poscant. Verba in Articulo tertio responsi Cæsarei ad propositionem Gallicam posita, *Quod Corona Galliæ neque directe neque indirecte bellis & controversiis, quæ inter S. Cæsaream Majestatem & Imperium ac Coronam Sueciæ nasci possint, immiscere sese debeat*, facile induci posse; modo vicissim Galli prætensione sua adversus Cæsarem hoc casu decedant, & proposita à Cæsareis ad Articulum decimum septimum obligatione adquiescant. Articulo decimo septimo propositionis Suecicæ designatum fœdus adversus violatores pacis Cæsarem non aversari, etsi super eodem Ordinibus varia dubia oriantur; ac spatium trium annorum præfigendum videri, intra quod media amicæ transactionis tententur; quo incassum elapso parti læsæ succurrendum sit. Enimvero ut Ordinum Imperii mentio fiat verbis (*atque universi Imperii Status*) insertis, superfluum esse: quod neque Ordines id cupiant, ac iidem unum cum Cæsare corpus constituant, cujus caput Cæsar sit, omnesque actus, qui pro Imperio expediuntur, nomine Imperatoris tanquam legitimi Administratoris expediri soleant. Magis absurdum esse, Ordinibus velut tertiis inter Cæsarem & Regna æquilibrium tenendum committi, 1646.
velut non æque suo capiti quam Ordines Galliæ & Sueciæ assistere teneantur. Eduardi Bragantini liberationem ad Cæsarem non spectare, sed apud Hispaniæ Regem quærendam. Regios militari more non plura mobilia è restituendis locis abducturos, quam ipsi intulerint. Exautorationem militum utrinque ita faciendam, ut neutri parti suspicionis quid injiciatur. Cæsari tamen haut invidendum id copiarum sub signis retinere, quod tuendis finibus, imminente præsertim nunc à Turca periculo, sufficiat. A parte Cæsaris paci inclusum iri omnes ipsius fœderatos & assistentes, ac inprimis Reges Hispaniæ, Angliæ, Daniæ, Poloniæ, omnesque Principes ac Respublicas Italiæ. Pacem à Legatis subscriptam citra moram exsecutioni dandam, ejusque Instrumentum Cæsaris ac Reginæ Sueciæ, tum & Ordinum Imperii ac Sueciæ subscriptione firmandum. Ratificationes convento tempore Osnabrugæ hinc inde tradendas. Addebatur demum, Cæsareis spem esse Regios, nulla amplius exceptione ad concipiendam pacis formulam secum accessuros esse.

Peculiaris declaratio super satisfactione Suecica.

§. 96. Hisce addiderant Cæsarei peculiarem declarationem, quibus legibus Pomeraniam Citeriorem Reginæ, ejusque masculis hæredibus & successoribus, aut proximo post hanc Regi Sueciæ, ejusque masculis hæredibus in feudum concessuri sint. Nempe, ut his extinctis ea Provincia Brandeburgico restituatur citra exceptionem impensarum, aut meliorationum. Ut Brandeburgici simultanea investitura sicut antea utantur. Ut Regina & successores, quamdiu eam Provinciam obtineant, Cæsari & Imperio illius nomine debitam reverentiam & obsequium præstent: omnia onera ac tributa Imperii, ac salaria Cameræ Spirensis pro rata exsolvant: ejus Provinciæ Ordinibus & incolis, ac inprimis Stralsundæ statum, jura, ac Privilegia conservent, ac siquæ bona eorum, qui Cæsaris partes secuti sunt, in fiscum redacta fuerint, restituantur. Regina & Regnum Sueciæ omnibus fœderibus contra Cæsarem, Domumque Austriacam, ejusque socios hactenus initis renuntiet, ac intuitu hujus Provinciæ cum vicinis Ordinibus ac Regnis concordiam colat, ne ob ipsam Cæsari ac Imperio novum bellum nascatur; commercia pristinæ libertati relinqnantur. Si Regina ejusque successores in usum Regni sui delectus militum instituere velint, leges Imperii circa easdem observent, prævio consensu Cæsaris, ac præfecti Circuli, nec non solita cautione. Denique iidem ejus Provinciæ nomine tribunalibus Imperii obnoxii sint. Cæterum ut Regina duorum Præsulatuum petitione supersedere velit, denuo Cæsarei monuere, velut circa quos disponere extra Cæsaris potestatem sit; polliciti donationes Reginæ circa bona illorum præsulatuum ratas fore, aut donatariis earum pretium præsenti pecunia refundendum. Quod si tamen desistere nolint, Cæsarem declarare, Bremensem & Verdensem Præsulatum penes Reginam Sueciæ & successores fore, quamdiu Pomerania penes ipsos fuerit, hisce quidem legibus: ut illi Præsulatus indolem ac titulum suum retineant, nulla in secularem statum facta mutatione. Regina in utroque Administratores constituat, qui ab illis titulum gerant, Cæsari & tribunalibus Imperii eo nomine subjecti. Capitulis, Ordinibus, ac subditis illorum præsulatuum status, jura, ac Privilegia salva permaneant. Circa sacra tantisper nihil novetur. Bremensi urbi imme-

1646. mediata conditio maneat, quamdiu Præsulatus ille penes Sueciam fuerit, quoad lis, quæ super ea re inter Præsulatum & urbem in aula Cæsaris pendet, decisa fuerit. Onera & tributa Imperii pro rata ab istis præsulatibus uti hactenus solvantur. Omnium harum provinciarum nomine Reginæ & successoribus non nisi unicum in Comitiis suffragium competat: sed in Conventibus Circularibus usus in singulis Circulis receptus observetur. Præsenti Archipræsulatus possessori locus in quo residere queat reservetur, cui & certi proventus annui, super quibus transigendum sit, concedantur. Feudo Pomeraniæ extincto Suecia his quoque præsulatibus citra exceptionem cedat. Vicissim Regina Sueciæ non solum tanquam futurum Imperii membrum, sed & velut amica & vicina Cæsari auxilio & consilio adsistat. Si Galli immodicis postulatis inhæreant, ac bellum in Germania adversus Cæsarem continuent, Regina ad æquas leges acceptandas illos adigat. Operam quoque Cæsari Regina navet ut Palatinus restituta certis conditionibus inferiore provincia adquiescat, superiore una cum dignitate Electorali penes Bavarum, & Wilhelminam lineam manente. Tum ut morte Ludovici Wurtenbergici anno 1595. vacans feudum Blaubeura cum oppigneratis locis Hohenstauffa, & Achla, Austriacæ Domui relinquantur. Reliqua omnia à Suecis occupata loca, & in his quoque Halberstadiensis Præsulatus, & Benfelda legitimis dominis reddantur. Isthæc tamen omnia usque ad plenam pacis conclusionem citra obligationem fore. Ista quidem scripto Suecis Cæsarei offerebant. Proximo tamen congressu inter sermocinandum jactabant; Cæsari placere, ut Regina & Regnum Sueciæ præter utrumque præsulatum & Wismariam tota Pomerania in satisfactionis vicem potiatur: eundemque operam daturum, ut Brandeburgicus in id consentiat: cui vicissim tantam pecuniæ summam, quanta Suecis ante hac oblata sit, exsolvendam, & qua hæc non sufficiat, Halberstadiensem præsulatum superaddendum. Insuper formulam futuræ pacis latine conceptam prælegebant, quam & paulo post, Trautmansdorfio Monasterium digresso, Lambergius & Cranius Legatis Suecicis exhibebant.

Amplior Cæsareorum declaratio. 26. April.

28. April.

Prima formula pacis.

§. 97. Exprimebat ea formula Ordinem propositionis Suecicæ. Ejus primo capite Cæsar cum Imperio atque Ordinibus Hispaniæque Rege utrique Regi velut hostes oppositi erant, secus ac Sueci monuerant. Amnestia ac restitutio in civilibus ad annum tricesimum, in Ecclesiasticis ad vicesimum septimum restringebatur. Austriacæ quoque Domui pace Pragensi concessa ac nominatim Blaubeura, Hohenstauffa, & Achla reservabantur. Amnestia iisdem exceptionibus circumscribebatur, quas decretum nuperum Ratisponense exhibebat. Clausulam *salvo iu*, retinuerant, alteram autem, *juxta morem ab antiquo receptum*, ex monito Ordinum illustraverant, addito, si quis ex Ordinibus Imperii dignitate ac ditione sit exuendus, non aliter cum ipso quam juxta leges Imperii, & Capitulationem Cæsaream procedendum. Nemini restituto sua de facto adimenda. Quod si cui actio intentetur, jus incorrupte juxta leges Imperii dicendum. Inclusioni Reformatorum in pacem Augustanam adhuc inveniebantur adjuncta verba, *si velint*, *& quiete vivant*. Capite de commerciis diserte cavebatur, ne naves bellicæ in portus Maris Baltici, & Albim ac Visurgim flumina adducantur, aut castella ad eadem excitentur, navigationi & commerciis, vicinisque molesta; & si quæ jam extructa sint destruantur. In Albi quoque ab Hamburgo ad mare usque nulla vectigalia nisi antiquitus instituta tolerentur. Palatinum, si decenter se submittat, à Cæsare proscriptionis nexu exsolvendum, ut tamen in Palatinatu Inferiore cultus Catholicus cum omnibus juribus & reditibus salvus sit. Dignitatem autem Electoralem, & quæ inde pendent, cum Superiore Palatinatu semper penes Bavarum mansura: Palatinum tamen octavo loco inter Electores numerandum. Excipiebantur tamen Via Montana Moguntino, & præfectura Germersheimensis Archiducis Leopoldi hæredibus restituenda, tum quæ Darmstadiensi è Palatinatu concessa erant, & Joannis Schænbergensis Comitis hæredibus vicus Neuenheimum, ac Baroni Brœmsero vicus Gaulsheimum cum locis oppigneratis; Tum ut quæcunque à Cæsare in Palatinatu Inferiore disposita sunt, firma persistant. In satisfactionem Reginæ Sueciæ Bremensis ac Verdensis præsulatus, Wismaria urbs, totaque Pomerania offerebatur, quantum Cæsari circa ea disponere fas, & salvo eorum quorum interest consensu ac ratihabitione, legibus supra expressis. Vicissim Brandeburgico Halberstadiensis Præsulatus tribuatur, quamdiu Sueciæ Reges dictas ditiones obtinerent. Christiano quoque Wilhelmo Præsulatus Magdeburgici quondam Administratori super annua pensione duodecies mille uncialium è reditibus ejus præsulatus peculiari capite cavebatur. Conjunctio armorum adversus infractores pacis à Suecis articulo 17. proposita, hactenus admittebatur, ut ad partes duntaxat nunc inter se bello certantes pertineret. Sed omnes aliæ lites sive in Imperio & ditionibus Cæsaris, sive in Regno Sueciæ ortæ ex legibus & usu utriusque Reipublicæ deciderentur, nec Cæsarem Sueciæ, aut Reginam Germaniæ negotiis se immiscere fas fore. In articulo de captivis Eduardus Bragantinus omittebatur. Denique super locis cessis diserte monebatur, ut sive maritima forent, sive mediterranea, præsidiis occasione hujus belli impositis deinceps plane immunia sint. 1646.

§. 98. Ea formula cum per Legatos Suecicos Ordinibus communicata esset, hi consultatione habita super ista sententiam suam iisdem exposuere, petito, ut deinceps quoque Imperii, ac præcipue Evangelicorum commoda cordi habeant. Cæterum eadem Evangelicis cumprimis parum satisfaciebat, quod consilia sua super ordinanda Republica, ac firma pace constituenda plane silentio transmissa forent. Unde, quæ mutari vellent passim notabantur. Præcipue displicebat, quod omnia Pragensi paci & Ratisponensi amnestiæ superstructa forent; ac censebant, amnestiam citra exceptionem sanciendam, cujus initium ad annum decimum octavum sit retrahendum, Pragensi sponsione cum omnibus quæ inde pendent, plane abolita. Tum Palatinum plene restituendum, abrogatis ibi Romanis sacris: nec per Auream Bullam octavum Electoratum admitti posse. Restituendum quoque, & nomine exprimendum Ludovicum Philippum Lauterensem Palatinum, qui jam anno vicesimo tertio innocens declaratus sit, à negotio Palatino penitus remotus: Palatinum insuper Sulzbacensem Christianum Augustum; tum Wurtenbergicum, Durlacenum, Saræpontanum, Rheingravios, Hohenloicos, alios. Reddendum Brandeburgico Du-

Ordinum de hac formula sententia. 5. Maji.

1646. Ducatum Carnoviæ, & Præsulatui Magdeburgico decerptas præfecturas. Denique Luneburgicæ Domui quatuor auri tonnas Pragensi pace impactas remittendas. Horum in futuro pacis Instrumento formando Sueci memores se fore polliciti sunt. Enimvero hæc Suecos inter & Ordines agitata Cæsareis displicebant, quippe qui interpretabantur; id Suecos egisse ut Ordines in Cæsarem incitarent, quod ea formula ad istorum palatum non esset; nec digerebant, quod isti Suecis prius-quam sibi sententiam suam indicassent. Si Catholici Ordines pari modo cum Gallis agant, facile divulsionem Ordinum inde proventuram. Simul jactabant, eam formulam Suecis non eo fine datam, ut ad eam pacis leges concinnentur, aut eidem inhæreatur, sed ut sententia istorum duntaxat exploretur. Nec eo secius Sueci Electoralibus petentibus eorum, quæ inter se ac Principales & Urbicos acta essent, copiam faciebant. Ita demum & per Cæsareos ea formula Ordinibus exhibita.

Ea Cæsareis displicet.

Monasterii duplica exhibetur.

§. 99. Monasterii responsum ad replicam Gallorum Cęsarei Sequestribus exhibuerant, quo inter alia prolixe deductæ erant rationes, ob quas Cæsar Alsatia Gallis cedere non posset. Sed quia Sequestres censebant, ejusmodi diffusa scripta extrahendo negotio, & irritandis animis facere, placebat resectis superfluis quæ in rem essent paucis reponere. Ita dies aliquot serius iste actus Monasterii quam Osnabrugæ contigit. Quæ cum responso Suecis dato conspirant, supervacuum fuerit repetere. Quod Galli negent bellum sibi cum *Imperio* geri, protestationem esse facto contrariam, nec Cæsarem ab Imperio divelli hoc tractatu posse. Agnovisse id Suecos tractatu Schoenbeckiano, quo Cæsar & Imperium ex una, ipsi ex altera parte constituti sint. Eosdem his ipsis tractatibus professos, se hostium loco habere Cæsarem, inde Catholicos omnes, & quotquot Cæsari adstiterunt. Omnes quoque Ordines huc congressos Cæsari consilio presto esse. Unde pacem utique inter Cæsarem & Imperium ex una, & Galliam ex altera parte concludendam. Porro Præliminari conventione cautum esse, hoc conventu Hispanorum & Gallorum controversias componendas; cui utique inhærendum sit, præsertim cum Galli adeo solicite postulaverint, eandem ab ipso Hispaniarum Rege ratihaberi; quo fine & salvos conductus utrinque datos, & Legatos Hispanicos huc accessisse. Gallicos quoque Legatos de hoc in mandatis habere. Quin id ipsos Gallos propositionis suæ articulo tertio præsupposuisse, dum à Cæsare stipulari cupiunt, ne deinceps dissidiis Galliam inter & Hispaniam se immisceat. Pro Lotharingo denuo tutus accessus postulabatur; quem & omnium Ordinum suffragia probarint. Id quoque ęquissimum, ut vel Galli bello inter Cæsarem, Suecosque orto his auxilia ne ferant; vel Cæsarem obstringere omittant ad auxilia Hispano cum Gallis bellanti non ferenda. Si tamen alia ratione pacis firmitati caveri queat, ac Galli eam conditionem omittant, se quoque eidem non inhæsuros. De cætero transactionem Burgundicam anno 1548. factam utique usu receptam contendebant, cujus vi Domus Burgundica semper sessionem & suffragium in Imperio obtinuerit, tributa publice indicta exsolverit, diversas executiones pro defensione pacis publicæ in gratiam Catholicorum Principum susceperit, aliaque ibi conventa præstiterit. Quod enim Imperium tumultibus Belgicis se non miscuerit id alios ob respectus factum. Amnestia ut 1646.
ad annum decimum octavum retrahatur, causam non esse: cum ex eo tempore ad tricesimum usque annum Cæsari cum Gallis nullum in Germania bellum fuerit: & quę in Italia contigerant, pace Ratisponensi, ac mox Clerascana sint composita. Statibus Imperii jam decreto Ratisponensi cautum, ubi & additum fuerit: id ratum & firmum esse debere; in quamcunque partem incerta belli alea cadat. Eam fidem cum haut dubie Protestantes, si plena penes Cæsarem & Catholicos victoria stetisset, imploraturi fuerint; par esse forte in ipsos proniore, ut iidem fidem Cæsari & Catholicis servent. Si qui Ordines supersint, quibuscum peculiariter transigendum Regis Legatis videatur, id Cæsareos non defugere; modo absque retardatione pacis, & salvis Imperii legibus, rectaque ratione fiat. Quæ super electione Regis Romanorum Galli monuerint, Legibus Imperii, usuque jam definita esse, nec ad exteros pertinere ista arctius circumscribere. Si quid heic dubii sit, in Comitiis decidendum. Circa fœdus *guaranticum* à Gallis propositum declarabant; si post pacem ulli partium vel fœderatorum vel adhærentium conventa non servari contigerit, nec ea res intra triennium amica transactione aut juris disceptatione terminari queat, utramque partem, & utriusque fœderatos & adhærentes junctis cum læso consiliis viribusque ad arma sumenda teneri. Sed circa verba illa de *Statibus Imperii addendis*, primo declarandum, fœdus hoc publicæ per Imperium jurisdictioni impedimento esse non debere. Deinde cum Status Imperii velut tertios intervenientes constituere nil aliud sit, quam eorum reverentiam & obsequium erga Cæsarem tollere, id quod rationi adversetur: in ejusmodi additionem ne ipsos quidem Status consensuros. Non repugnare tamen Cæsarem, ut cum ipso & Ordines conjunctim unam partem faciant, si Rex Christianissimus pacis leges transgressus fuerit, iidem una cum Cæsare arma in Regem Galliæ arripere teneantur. Landgraviæ ullam satisfactionem deberi aut dari oportere negabant. Æquum etiam esse, ut quisque suo militi stipendia exsolvat. Circa Lotharingum denique Cæsarem in fraudem Imperii Gallorum postulatis annuere non posse; pertinere ista ad jus Imperii, cui bellum se intulisse Galli negent. Renuntiationem, quę à Duce Carolo facta dicitur, fœderibus cum Austriaca Domo, ad ea non posse extendi quibus ille Imperio obligatus est, per conventionem anno 1542. initam. Hoc in responso cum multa alia Gallis displicebant, tum quod de Pignerolo nulla mentio facta esset.

§. 100. Cęterum post exhibitam Suecis pacis formulam Trautmansdorfius Osnabruga Monasterium revertit, difficultates, uti ferebat, amoliturus, quas Catholici super gravaminibus moverant. Is apud Gallos jactabat, cum Suecis omnia jam transacta, quibus tota Pomerania cum Wismaria & duobus Præsulatibus oblata sit, tradita insuper pacis formula, ut ibi nil fere desideretur. Tum contemtum adversos Gallos ostendere. Id quod non parum scrupuli ac diffidentiæ apud hosce excitabat; eoque per Labardeum à Suecis postulabant; lentius festinarent, quo tractatus utrinque pari passis procedere possint. Cui ostensum longius adhuc à meta pacem Osnabrugæ quam Monasterii abesse, cum Cæsar Gallis obtulerit, quæ concedere penes ipsum sit; Suecis aliorum bono ostentari, quibus antequam consen-

Trautmansdorfii artes. 27. April.

1646. sentiant aliunde satisfaciendum sit. Paulo post literas ad Collegas suos Osnabrugenses Monasterm dabat Trautmansdorfius, ut cum Suecis super omittendis hostilibus agerent; utpote quibus oblata satisfactio ac pleraque à se proposita jam probentur, exhibito insuper pacis instrumentn; ac nihil amplius supersit, quam ut Ordines super gravaminibus suis transigant, circa quæ Catholici æquitatem suam Protestantibus sine dubio adprobatnri sint. Eas literas Cæsarei per Secretarium Suecis ostendebant, petito, ut super illis secum colloquium sumant, aut sententiam suam per fidum hominem ipsis pandant. Eas literas cum ad alendam Gallorum suspicionem missas judicareot Sueci, citra moram per Biærneclovium Secretarium (cui Myloni antea vocabulum fuerat) Cæsareis demonstrant; hautquicquam summam pacis ac res Imperii ad Fœderatos Reges spectantes eo provectas, quo Trautmansdorfius ferat. Oblata sibi quædam, sed conditionibus ingratis, & quæ Cæsarem haut stringant. Formulam à Cæsareis exhibitam imperfectam esse, reservato jure addendi, demendique, & qua teneri non velint, nisi pace secuta. Denique super induciis nihil adhuc actum, quas præcessisse nporteat, si hostilia cessare debeant.

Cæsarei hostilia omitti postulant. 4 Maji.

§. 101. Super satisfactione Gallica inde agenti Trautmansdorfio maximam movebat difficultatem Brisacum, qnod Galli retinere, Cæsarei tecuperare magnopere cupiebant. Ostendebant hi, Gallos antea semper parte Alsatiæ contentos se fore declarasse. Jam totam eam Provinciam, ac præsulatus tres oblatos, queis adquiescere ipsos par sit. Gallos semper à natura fixum limitem inter se & Germaniam affectasse; nec congruere ipsos nunc cis Rhenum pedem promotum ire. Brisacum eo loco situm, nt id amitti tranquillitas Germaniæ nullo modo ferat. In alia quoque Provincia Brisacum positum, quæ magnis turbis sit involvenda primario oppido avulso, & cum Alsatia connexo. Et quia Galli asserant, securitatis suæ causa Brisacum postulari, ne ex eo noxa sibi inferatur, Cæsarem annuere, uti munimentis oppidum nudetur, ac pons ibi destruatur, tum ut in adversa ripa aliam munitionem æque validam Galli excitent. Ac ut eo facilius hos ad restituendum Brisacum permoverent Cæsarei, per Sequestres illis totam Alsatiam offerebant summi imperii jure possidendam, & nt illa deinceps à Germania non amplius dependeret. Et cum ne id quidem Gallis satisfaceret, addebatur Philipsburgum itidem eis flumen situm, sed cujus velnt alieni jactura levior videbatur: tum Reinfelda, & Lauffenburgum, Rheno transeundo opportuna loca: Tabernæ insuper & Benfelda, qua Sueci cessuri sperabantur. Nec eo minus Brisaco munimenta detrahenda salvo ponte. Asseverabant insuper, istud Gallorum postulatum ne Suecis quidem probari. Iidem contra Suecis atque Imperii Ordinibus ostendebant: Brisacum esse velut portam Germaniæ, cujus opportunitas Gallos invitatura sit, ut data occasione in vicinas terras se effundaot. Nationem esse quietis impatientem, quæ diu ne inter se quidem, ne dum cum aliis pacem colere queat. Inter ipsos & Hispanos centum viginti Annorum spatio vicies quinquies pacem factam, toties infractam, utut sanctissimis sacramentis firmatam. Eam ob causam ipsius quoque Reginæ, quæ mox inter Ordines Imperii adoptanda sit, interesse, ne Galli cis Rhenum pedem figant. Enimvero Galli sun postulato pertinaciter insistere, quo quicquid Cæsarei obluctarentur, tandem potituros se sperabaot. Et quia Trautmansdorfius receperat, se super cedendo Brisaco literas ad Cæsarem scripturum, isti jam Regem super eo oppido securum esse jusserant. Eo minus ipsis quidquam remittere integrum erat. Mediatoribus reponebatur: Suspectum sibi videri, Cæsarem tantopere circa id oppidum tergiversari. Sine dubio arcanam subesse causam, tantoque magis sibi contranitendum. Ponte salvo nppidi munimenta instaurare haut difficile fore; ea via facile istos impetum in Gallos dare, & amissa recuperare posse. Quæ nunc offerantut nova plane esse, nec à se in aulam referenda, sed super priore propositione tractatus cum ipsis ingressuros. Et postquam semel spem consensus Cæsarei fecerint, qnem ipsi tamdiu expectarint, rationis non esse, eo diserto novas conditiones ferre aut admittere. Perinde ac si omissa Pomerania, de qua tamdiu disceptatum fuit, super alia Provincia nunc agi incipiat. Gallis haut obscure adstipulabatur Bavarus, ut eorum vicissim favorem in causa Palatina sibi pigneraret; & ut Gallos tanto propiores haberet firmamento sibi futuros. Ipse quippe Austriacis æmulus, Protestantibus exosus, quos tot per Annos oppresserat; nec Catholicis valde amatus, quos tributis emunxerat, quorum magnam partem ærario suo condiderat. Qui & nuper Legatum in aulam Cæsaris miserat eam solam ob causam, ut Brisaci cessionem suaderet. Cujus importunitati tandem Cæsar concedere cogebatur, cum alias Galli haut difficulter permoveri posse viderentur, ut Rheoum terminum esse paterentur. De cujus Principis consiliis Cæsarei graviter querebantur, velut per quæ ad indignas, & noxias conditiones acceptandas compellantur. Eum quippe, ni omnia ex ipsius libidine agantur, statim minas spargere: suas se res sibi habiturum destituto Cæsare. Ita tandem eo res rediit, ut Cæsarei Gallis Brisacum concedere necessum haberent. Huic negotio perficiendo Trautmansdorfius longiores moras Monasterii nectebat, ac binis vicibus Gallicos Legatos invisebat, pari honore ab ipsis non recepto.

Cæsarei Brisacum cedere Gallis nolunt.

Galli eidem pertinaciter inhærent.

Quibus Bavarus adstipulatur.

§. 102. Jam igitur super Gallorum satisfactione scriptum Cæsarei conceperant, quod per Sequestres Gallis exhibuere, cui non pauca in fraudem Suecorum & Evangelicorum inserta erant, ut quod uno loco amitterent, alio tecuperare velle viderentur. Ac primo quidem Domui Austriacæ restitui stipulabantur quatuor urbes Sylvestres Rheinfeldam, Seckingam, Lauffenburgum, & Waldshutum cum subjecta regione ad utramque Rheni ripam, Comitatum Hauensteinum, Sylvam Nigram, Superiorem & Inferiorem Brisgoviam, totamqne Ortenaviam. Tum nt commercia in Rheno libera sint, nec novis vectigalibus onerentur. Amnestiæ decretum anno quadragesimo primo Ratisponæ promulgatum salvum permaneat: Dignitas Electoralis cum Superiore Palatinatu Bavariæ Duci, & lineæ Wilhelminæ perpetuo relinquatur. Palatinus octavo Electoratu, & inferiore Palatinatu certis sub legibus potiatur. Circa gravamina Augustanam formulam professis haut permittatur duriores Catholicis conditiones extorquere, quam hactenus ab hisce oblatæ sint. Suecici Legati præsulatus Osnabrugensem & Mindensem, tum Monasteriensia oppida Vechtam & Meppam petere desistant. Brandeburgicus in Pomeraniæ vicem Halberstadiensi Præsulatu, cujus status Ecclesiasticus immu-

Formula satisfactionis Gallicæ. 19 Maji.

1646. motandus non sit, adquiescat, nec Cæsar ipsi ad ampliorem pensationem teneatur. Cassellani nihil ad Moguntinam, Coloniensem, aut Fuldensem ditionem spectans in satisfactionem petant. Lotharingus restituatur. Pax cum Hispano simul concludatur, eaque communi instrumento inseratur. Rex Galliæ declaret, quid auxiliorum Cæsari adversus Turcam præstiturus sit. Denique Archiducis Leopoldi hæredibus in solatium cessarum ditionum quinque uncialium milliones exsolvantur. His duntaxat sub conditionibus Cæsarei Gallis annuebant tres præsulatus, Metensem, Tullensem, Virodunensem, urbemque Imperialem Metim, Pignarolum item & Moyenvicum, Brisacumque cum adjecto agro ad canalem Rheni, cui à molendino cognomen: preter hæc Sundgoviam cum utraque Alsatia. Addebatur, ut Galli debita, queis istæ ditiones hærebant, in se reciperent: quæ & linea Borbonica extincta ad Austriacos rediturae fiot. Relinquat quoque Rex Galliæ Ordines tam sacros quam seculares in Alsatia sitos Imperio immediate subjectos veteri libertate ac juribus, ac præsidia illis locis, nominatim Tabernis & Benfelda deducat, nec istos novis ac in Germania inusitatis Parlamentis subjiciat. Privatorum quoque bonis hæc cessio fraudi non sit, ac omnes vasalli, subditi, oppidani, & incolæ immobilia sua bona abolitis confiscationibus recuperent. Philipsburgo præsidium Gallicum educatur, idque Spirensi Præsuli reddatur. Comitatus Achla, & Dynastia Hohenstauffa, & Blaubeura penes Domum Austriacam maneant. Hohentwila autem in Nellenburgico Landgraviatu sita munimentis nudetur. Denique Austriaci, quamdiu Brisacum in Gallorum manibus fuerit, Lindaviam ad Lacum Bodamicum suo milite insideant.

Gallorum super eadem declaratio. §. 103. Sed & Gallis placebat super satisfactione sua transigere his tamen legibus, ut quæ nunc aganrur, non prius valida sint, quam reliqua omnia communem Imperii salutem spectantia simul transacta fuerint; tum Reginæ Sueciæ ac Landgraviæ satisfiat, & heic conclusa ab Ordinibus rata habeantur. Oblatas porro terras hac lege acceptabant, ut eæ in perpetuum ad Regnum Galliæ spectent supremi Imperii jure, nullo amplius cum Germania nexu. Brisaci territorium per Deputatos utrinque definiatur, ac Cæsareis liberum sit, tres vicos ad id oppidum spectantes longius in Brisgovia sitos propioribus fundis permutare. Ne quis locus inter Basileam & Philipsburgum muniatur, neque opera excitentur, quibus Rhenus alveo suo dimoveatur. Neuenburgo munitiones detrahantur. Æs alienum, quo cedendæ Provinciæ oneratæ ferebantur, prius distincte exprimi volebant, quam super ejus solutione mentem suam declararent. Ut post extinctam Borboniorum lineam eæ terræ ad Austriacos redirent, id adspernabantur. De iis, quæ super novo Parlamento monebantur non prius sententiam suam expositurí erant, quam visa formula cessionis, ut judicare possint, qua ratione jus incolis eorum locorum deinceps dicendum sit. Philipsburgo ut Cæsar se ingerat opus non esse, sed super eo inter Regem & Electorem Trevirensem transactum iri, accedente post Cæsaris & Imperii adprobatione. Litem inter Domum Austriacam, & Wurtenbergicos privatam esse, quæ Regem non tangat; unde hunc non repugnaturum, quo minus isti ex æquo satisfiat. De Hohentwila, & Lindavia prius cum Duce Wurtenbergico, & Ordinibus Imperii 1646. communicandum. Ut loca à Cæsareis expressa restituerentur Galli annuebant, etsi antea proposuissent, illa Bavaro pro creditis tredecim millionibus in solutum danda, quo Palatinus partem superioris Provinciæ recuperare possit. Porro uti Regi Galliæ in loca à se restituenda, ita Cæsari in cedenda nihil deinceps actionis fore. Navigia Rheno commeantia Brisaci sistere, & perlustrare liceat. Super Amnestia cum fœderatis consilia sibi conferenda. Inferiorem Palatinatum absque exceptione restituendum prout is à Palatino possessus fuerit, quo tempore inde expellebatur, libero duntaxat Catholici ritus exercitio. De satisfactione Suecica cum istius Regni Legatis agendum, quos non credant eo modo Osnabrugensem & Mindensem præsulatum postulasse: nec defore alia media, per quæ illis satisfiat. Landgraviam utique pensatione dignam, eamque in possessione eorum tuendam, quæ ipsi ex successione Marpurgensi debentur. Lotharingicam causam his tractatibus admisceri non posse. Si tamen Dux ille armis positis Legatos in Galliam mittat, in honorem Cæsaris amice eos recipiendos, ac super executione transactionis antea cum Duce initæ ex æquo conveniendum. Per id tamen negotium huic tractatui moram non fore. Cæsar quoque eidem Duci auxilia ne præstet, quæ nec Rex Duci adversus Cæsarem præstiturus sit. Cum Hispanis pacem se concludere paratos. Sed si Hispani restitutionem eorum, quæ hoc bello per Gallos recuperata sunt, constanter pertendant, contra Regi Galliæ de iis, quæ majoribus ipsius præteritis bellis erepta sunt, satisfacere abnuant, in aperto esse, ipsos pacem nolle, nec æquum esse, Germaniæ pacem ideo differri. Auxilia adversus Turcam; & refusio Leopoldi Archiducis hæredibus antequam annuatur, prius videndum, qui status cedendarum Regi terrarum sit, & quæ æris alieni summa. Benfelda penes Præsulem Argentoratensem maneret, munimentis tamen dejectis, & castello Rheinaviæ destructo. Eandem legem Tabernis, & arci Hohenbaaræ dici; cujus oppidi cives ad neutralitatem accurate observandam, ac transitum copiis Regiis, quoties postulabitur, concedendum obstringendos. Hanc declarationem Galli insciis Suecis, Hassisque fecerunt, qui tamen aliunde ejus exemplum nacti fuerant. Id quod Rosenhahnius cum Longuevillium Ducem inviseret, exprobrabat; hoc frustra excusante, ejus describendæ spatium non fuisse; cum jam ante octiduum eandem exhibuissent. Ea re Legati Suecici graviter offendebantur. Ipsi quippe, cum Labardæo denuntiassent, se cum Cæsareis super formula pacis exhibita collocuturos, atque hic istud haut probasset, eam rem distulerant. Unde Galli à prævio pacto, quo omnia utrinque pari passo agenda erant, longius discessisse arguebantur, non de propriis tantum rebus, sed & illis, quæ socios causamque communem spectent, ipsis inconsultis, & clanculum sententia sat intempestive exprompta. Cæsarei tamen Gallorum declaratione haut quidquam se adquiescere ostendebant; ac Trautmansdorfius velut re desperata, Viennam se reversurum spargebat, statim atque Osnabrugam adiisset, ubi & mox iterum adpulit.

Galli hanc declarationem clam Suecis faciunt. 26 Maji.

De quo Sueci queruntur.

27 Maji.

29 Maji.

De satisfactione Suecica. §. 104. Eundem à tota Pomerania Suecis cedenda haut alienum fuisse supra diximus. Et

1646. Gallis persuasum erat, Suecos eadem potituros, ut tamen Electori pro illa refusio fieret, differentes se in gratiam Reginæ, & accelerandæ paci potius de suis postulatis quid remissuros, ut tanto uberius satisfieri queat. Sed Brandeburgicorum Legatorum dispar erat sententia. Loewio Witgensteinii pervicacia displicebat, qui & apud Suecos proposuerat, ut Electori loco Pomeraniæ inter alia Glogoviensis & Saganensis duca-
7. Maji. tus in Silesia daretur. Simul ut Principis sui extremam sententiam exquireret, ad ipsum profi-
3. Maji. ciscebatur. Ast Witgensteinius initio præter Rugiam, insulam & præfecturas Bartbam, & Trib-
25. Maji. sesam nihil offerre. Post Suecis adspernantibus citeriorem Pomeraniam annuere, ut tamen Ele-
6 Jun. ctori paris pretii terræ vicissim darentur, totam Pomeraniam præfacte abnegare. Idem paulo post ab Electore ad se scriptas literas Suecis ostendit, quibus significare hic jussus est, se jam deprehendere quam fraudulenter Cæsarei cum ipso agant: unde & alia sibi consilia ineunda fore. Tum scire cupiebat, num Regina, si pax procedat, parte Pomeraniæ contenta esse velit, & quid pro ea sibi dandum? Aut bello continuato cum Regioę placeat arctius Electori jungi renovato armistitio, aut fœdere inito. Cui Oxenstierna reponebat: Reginam utique toti Pomeraniæ insistere, ut tamen eadem Electori abunde pensetur operam daturam, modo norit, quid ipsi præcipue arrideat. Sed neque de hoc, neque de conditionibus fœderis certi quid expromere volebat Witgensteinius, nisi quod Halberstadiensem præsulatum, de quo præter Glogoviam, & Saganum obiter mentio
Evangelicorum Ordinum sententia. injecta fuerat, velut imparem adspernaretur. Ast Evangelicorum Ordinum ablegati, Altenburgicus, Vinariensis, Luneburgicus, alii, cum, quæ
15. Maji. ad extremum Suecis super ea re sententia sederet, frustra expiscari conati essent, demum ipsi sententiam suam exponunt. Se quidem totam Pomeraniam Reginæ non invidere, cujus merita longe ampliora lubenter agnoscant. Ac inter alia non dissimulabat Lampadius, Domum Brunsvicensem anno tricesimo eo redactam, ut è septuaginta duabus præfecturis non nisi sex illi superfuerint; sexaginta sex à Cæsareis abreptas, ac hinc inde distractas: quarum recuperationem post Divinum Numen Suecorum armis debeant. Tamen cum Brandeburgico parum constet, à quo refusio ipsi præstanda sit, eum omnimodo totius Pomeraniæ cessioni obnixurum, quicquid demum ex pervicacia secuturum sit. Unde videri sibi, Reginam sola Citeriore, aut si malit Ulteriore Pomerania adquiescere posse. Ita Electori querendi, aut refusionem petendi causam non fore. Nam ni Gustavi Regis felicia arma intervenissent, ne Marchiæ quidem possessionem ipsi tutam fuisse futuram; nedum ut Pomeraniæ hæreditatem creturus fuerit. Sane adactum jam à Fridlando Pomeraniæ Principem, ordinesque provinciales, ut si Stralsunda Cæsaris volontati resistere pergeret, belli sumtus, ac dispendia ipsi exsolverent; quo nomine tantisper Pomerania hypothecæ nomine detinenda fuerit. Magdeburgicum & Halberstadiensem præsulatum ipsi succedaneum dari commode non posse. Istius reditus totius Pomeraniæ proventum superare; etsi hæc forte situ magis opportuno sit. In Halberstadiensem Luneburgicæ Domui jus esse, in ejus alienationem haut facile consensuræ. Satis haberet Elector alterutram Pomeraniæ partem retinuisse: præsertim si meminerit, Majores ipsius ante centum ab hinc annos Brandeburgicum, Havelbergensem, 1646.
& Lebusiensem præsolatus non solum ad secularem conditionem redactos sibi vindicasse, sed & tributa ex iis Imperio debita detinuisse, in summam ingentem exsurgentia: quorum nomine, quæ adversus ipsum competat actio jam extingui queat. Ejus quoque majores Borussiam Imperio avulsam Poloniæ subjecisse. Alii tamen, ac cum primis Castellani, majus erga Brandeburgicum studium ostendere, qui pro tota Pomerania præter Crosnensem, Carnoviensem, Glogoviensem, ac Saganensem Ducatus Halberstadiensem quoque præsulatum, & post Administratoris obitum Magdeburgicum pensationis in vicem proponebant.

§. 105. Quæ super Commerciis ab Urbicis monita fuerant, Principalibus haut ex asse probabantur. Ea de re in Magdeburgici sententiam scripto conceptam cæteri discessere. Displicebat illis Imperiales urbes sese cum Hanseaticis combinasse, cum harum ab illis dispar plane conditio, & earundem multæ citra controversiam Principibus subjectæ forent. Inusitatum quoque esse, Hanseaticorum missis legatorum vocabulum tribui. Dispositionem circa commercia primario penes urbes esse, id fraudi Cæsari, Principibusque, quin & privatis fore. Unde ante omnia Cæsaris & Ordinum monita heic respicienda. Alias facile probabatur recens inventa onera in fluminibus abrogari, ac non nisi ab antiquo constituta vectigalia retineri: nec in posterum nova introduci, aut vetera augeri nisi de Cæsaris & Ordinum sententia. Manufacturas à solis Urbibus vindicari ferendum non esse, velut monopolium redolens. Non tamen repugnabant, quo minus fœdus Hanseaticum, qua commerciorum commoditatem spectat, confirmetur, modo id Ordinibus fraudi non sit. Reliqua facile probabantur. Enimvero Suecis gratum fuit, ipsos Ordines sese Hanseaticorum postulatis quibusdam opponere. Et scripserat Regina Legatis, ut adversus istos Principibus faverent, quod Hanseatici in bello Suecos auxilio non sublevassent: ac prima istius fœderis origo adversus Septentrionalia Regna esset instituta; unde & florentibus ipsorum rebus semper litibus cum hisce Regnis involuti fuerant. Sed nec obscurum erat, Hanseaticos abolitionem vectigalium in portibus Maris Baltici hoc bello introductorum quærere; quæ ut retinere conarentur Legati, à Regina jussi erant.

De commerciis Principum sententia.

§. 106. A Legatis Suecicis Reformati scripto petiere, ut suspecta illa verba, *Si velint & quiete agant*, à Cæsareis suæ formulæ infarcta, utique expungerent, quippe queis nova fundamenta debilitandis Protestantibus jaciantur, dissidiorum semine occulte sparso: Cæterum æque se pacis sacræ & profanæ, quam alios Ordines, capaces, nunquam pace Augustana legitime exclusos. A Suecicis Legatis non ideo sui mentionem diserte factam, velut nunc primum in pacem recipiendi sint, sed quia Catholici subdole ipsos eadem excludere satagerint. Nec in universum Suecos nova Evangelicis adquisitum, sed vetera conservatum ire. Plane à præsentium conditione temporum abhorrere, Evangelicos in partes discedere, ac unam partem alteri impingere, quod deinceps ansam præbiturum sit universorum vires frangendi. Multo minus per Catholicos excitatam controversiam super exclusione Reformatorum indecisam relinquendam, paratam turbandis Evangelicorum rebus materiam. Jam luculentam porrigi occasionem Suecorum providentia

Reformatorum monita. 7. Maji.

Catho-

1646. Catholicis viam dividendis, & debilitandis Evangelicis in perpetuum intercludendi.

Palatinorum notata circa formulam pacis.

§. 107. Circa eandem pacis formulam nuper à Cæsareis exhibitam Palatini Legati plura notabant, quæ per existimationem & conscientiam ferri à se haut possint. Electorem neque delicti, neque proscriptionis in se factæ sibi conscium. Ipsum ex pacto majorum, ac per leges Imperii cum nativitate plenum jus ad dignitatem, & ditionem Palatinam adquisivisse; nec in parentem ipsius acta eidem fraudi esse, qui nulla judicii forma damnatus, nec ullius criminis legitime convictus sit. Eadem quoque una cum inani proscriptione cum ipso sepulta, & à Regibus Fœderatis semper improbata. Nec adparere, quare præter tanta mala tamdiu exhausta nunc dignitatem suam Bavaro relinquere debeat. Ditiones itidem vi legum & primogenituræ, non hæreditario jure ipsi deberi, quæ per injuriam tamdiu detentæ fuerint: unde easdem abolitis in contrarium actis in priorem statum reponi par esse; ac ab omni ratione abhorrere, easdem alienis debitis onerari. Sane Bavarum nihil ipsum poscere. Et si quid omnino in tertium devolvendum sit, id prius ad liquidum deducendum, ac num jure nitatur ea prætensio investigandum. In Germersheimensem præfecturam Austriacæ Domui nihil plane juris competere; nisi quod anno vicesimo primo per vim occupata, & hactenus possessa sit. Oppidum fortasse paucis cum vicis ab Imperio quondam pignori oppositum per Palatinos ex privilegio suo exsoluta sorte in se translatum: de quo tamen nulla acta extent; & sufficere, quod Palatini eandem cum aliis pignoribus ab Imperio velut feudum agnoscant, ad quod tuendum Cæsar jurata ex capitulatione teneatur. Ludovicum Darmstadiensem anno vicesimo primo præfecturam Uzbergensem, & dimidiam partem communionis Umstadiensis ob ingruens ab Hispanis periculum à Regimine Heidelbergensi in depositi locum petiisse, quandocunque reposceretur, una cum reditibus restituendam. Post anno vicesimo tertio obtentu damni à Durlaceno & Mansfeldico exercitu mutationem possessionis à Cæsare astu obtinuisse. Cujus filius Georgius anno tricesimo quinto arcem oppidumque Caubam, & vectigal ibi Rhenanum per injuriam invaserit. Anno 1461. & 1463. loca quædam ad Viam Montanam in Fridericum Primum ob auxilia Archiepiscopatui Moguntino præstita titulo emptionis cum pacto adjecto de reluendo pro insigni summa pecuniæ translata; qualis translatio ex ejus seculi more oppignoratio solebat vocari. Ea per ducentos annos quiete possessa, nemine interim reluitionem offerente. Tandem anno vicesimo primo per Hispanos occupata Moguntinum eodem violentiæ vitio invasisse. Equidem anno vicesimo primo Archiepiscopum Joannem Schueckartum reluitionem Regimini Heidelbergensi obtulisse, nunquam tamen præstitisse; cui & post eadem ex mera donatione Cæsarea remissa dicatur. Præfecturam Neuenheimensem Joannem Carolum Comitem Schœnbergicum nuda Cæsarea donatione adquisivisse. Eadem temporum iniquitate Baronem Brœmserum vicum Gaulsheimum ad Rhenum, & Monasterium ad Næham à Ferdinando II. cum Palatinatus esset, aucupatum. Hæ donationes si firmæ persistant, non nisi miserum Palatinatus sceleton superfuturum. Bona sacra per Hispanos & Bavaros occupata, post ex parte in Jesuitas, aliosque translata, quæ una cum sacris in pristinum statum reponi Evangelicorum intersit. Enimvero ne quid ponderis ea scriptio haberet, Bavarici fategere, qui Gallos cumprimis in partes suas pertraxerant, apud quos mire extollebant, quam præstabilem operam circa Regum satisfactionem navassent. Quo colore & Suecos sibi adjungere nitebantur. Sed & iidem quorundam Evangelicorum suffragia, Darmstadiensis, Bayrutensis, & Onolzbacensis promissa pecuniæ summa, tum Wurtenbergici ostentata plena suæ ditionis restitutione, conciliatum sibi ivisse dicebantur. 1646.

Bavarici contra nituntur.

Saxonici Legati Suecos invisunt.

§. 108. Inter hæc Electorales Saxonici Legati cum aliquamdiu Osnabrugæ egissent, ac interea neque Suecos ipsi salutassent, neque ab his salutati essent, tandem cum ab se initium faciendum esse cernerent, Suecis accessum suum denuntiarunt, petentes ut eodem, & non majore honore, quam Trautmansdorfius ipsis detulerat, exciperentur. Id quod & factum; ac interjecto die idem salutationis honos ipsis repositus. 26. Maji. E sermonibus ipsorum colligebatur, iisdem haut placere amnestiæ initium ad annum decimum octavum retrahi, ne universum Ferdinandi II. regimen damnari videretur: sed melius fore intermedium aliquem terminum constitui.

Ragotii novæ molitiones.

§. 109. Circa idem tempus Croissius, qui aliquandiu Galliæ Regis nomine apud Transsylvanum legatus fuerat, Monasterio Osnabrugam veniens ejus Principis literas Suecis ostendit, quibus de inconstantia & suspicione Turcarum Imperatoris querebatur, per quam necessitas sibi allata sit cum Cæsare transigendi. Ast hunc multis partibus à pacto discedere, inter alia quibusdam templis non restitutis, & nonnullis insuper ereptis. Unde se denuo ad arma in Cæsarem sumenda pronum testabatur, ingentes sibi pecuniæ summas deposcens, ac ut præsenti paci includatur. Legati Suecici hac de re ad Reginam relaturos se promittebant; simul expedire judicabant, ejus Principis studium in partes retineri, quoad pateret, quo res evasura sit, ut si Cæsar forte pacem abnueret, oblata societas in usus verteretur. Interim in destinatis suis clam obfirmandum, ac spe animos ejus alendos, ut Cæsar ista suspicione perstrictus eo facilius paci se adplicet. Idem Croissius pro Electore Coloniensi ut neutrarum partium esse liceret ambibat; infusa tunc in Westphaliam Suecorum arma metum incusserant; quam & Osnabrugensi Præsuli è præliminari pacto deberi contendebat. Ac de Coloniensi quidem Legati rem ad duces bellicos rejiciebant; ad quos cum mittere vellet Elector, Cæsarei literis tuti itineris abnuebant. Nam metus erat, cum Brandeburgicus & Saxo jam apertas, Trevirensis tacitas cum hoste inducias agitarent, ne quarto nunc Electore eandem viam insistente Cæsar solus destitutus ad duras pacis leges compelleretur. Circa Osnabrugensem responsum; prævia conventione nil aliud cautum, quam ut inter Gustavum Gustavi F. & Franciscum Wilhelmum Præsulem res in Præsenti statu permaneat. De cætero hunce leges neutralitatis hautquidquam observasse, sed quacunque datum fuerit Cæsareis auxilia submisisse, Suecis damna intulisse. Nec eo minus arma ab isto abstinenda Croissius contendebat, ne isthac occasione securitas Legatorum bello in vicinia desæviente turbaretur.

Coloniensis & Osnabrugensis neutralitatem affectant.

1646.

Ulterior circa amnestiæ negotiatio.

§. 110. Trautmansdorfio Osnabrugam reverso super capitibus adhuc controversis disceptari iterum incipiebat. Ubi maximam difficultatem præbebat temporis Articulus, à quo Amnestiæ principium esset faciendum, Suecis Anno decimo octavo, Cæsareis tempori Pragensi paci præfixo inhærentibus: quorum & hi diserte testabantur, si Sueci ita obnixe suo termino insistant, nullam pacis spem esse, quod Cæsar malit extrema tentare, quam Patris sui acta plane subversa videre. Inter ista de intermedio tempore proponebatur, ut Annus vicesimus quartus principium Amnestiæ constitueretur, hac tamen lege, ut quibus per illum non consulatur, qui tamen justas restitutionem petendi causas habeant, peculiariter satisfieret, eorumque mentio diserte in pace exprimeretur. Id principium Cæsarei demum circa sacra & civilia probavere. Sueci ab Ordinibus postulabant, ut extremam sibi, à qua discedendum non foret, sententiam panderent. Et Urbici quidem eum terminum probabant, quippe per quem quatuor superioribus Circulis, tum Westphalico, & utrique Saxonico consuleretur, præter Dunckelspulam, & Biberacum, quarum querelæ ante Annum decimum octavum initium ceperant. Huic sententiæ Electorales Saxonici, & ex Principalibus non pauci accedebant. Altenburgicus tamen, Vinariensis, ac Luneburgicus decimo octavo Anno adhuc insistebant. Galli quoque censebant, si Ordines istum temporis Articulum probarent Cæsareis heic facile concedi, ac intermedium spatium acceptari posse. Sed Suecis, cum non nisi de Anno decimo octavo in mandatis haberent, ad Reginam res referenda erat.

De ditionibus hæreditariis.

§. 111. Enimvero circa hæreditarias Cæsaris Provincias conveniri plane non poterat, Cæsareis jactantibus, Ferdinandum malle omnia subverti, quam pati, ut circa subditos suos lex sibi dicatur. Indignum esse à Regina & Ordinibus talia tentari. Cæsari haut animum esse statum Sueciæ refingere, aut Ordinum jura territorialia turbare. Idem à Regina expectare. Multo minus Ordinibus fas esse ista postulare, cum omnes pari jure in sibi subjectos gaudeant. Unde si Austriacæ Domui heic quædam præscribere velint, deterioris hanc fore conditionis, quam infimum Ordinum, cum tamen ea inter Principes primum locum sortiatur. Inprimis hanc rem Trautmansdorfius magna cum contentione agebat non solum apud Sue-

25 Jun.

cos, sed & præcipue apud Evangelicos, quibus ad se evocatis declarabat: Cæsarem neque vi, neque commodo ad istud permotum iri. Publicum exercitium Augustanæ Formulæ in ditionibus Cæsareis causam esse omnium malorum, quibus Germania conflagraverit. Inde ortas turbas Bohemicas, aliarum Provinciarum seditiones, à Palatino acceptatam Bohemicam Coronam, & omnium sequentium malorum catenam. In Regno Bohemiæ vix centum superesse Augustanæ Confessioni addictos, paucos quoque in reliquis Provinciis restare, præter aliquot Nobiles in Austria, ad quorum sacra Cæsar semper connivere sit solitus. Omnes igitur hasce difficultates ab Exulibus Bohemicis proficisci, quibus cavendum tamen sit, ne ea res demum exitio vertat, Cæsarque reliquos eorundem reditus millionem excedentes in fiscum redigat, bello continuando impendendos. Cui ab Evangelicis responsum; Conscientiæ suæ grave fore hanc causam plane deserere: nec vitio sibi dari posse, si eadem sacra pressorum miseriam saltem intercedendo sublevare contentur. Ast Suecici Legati, cum nondum ab Anno decimo octavo discedere liceret, *Literas* quas vocant *Majestatis* à prioribus Cæsaribus concessas ingerebant, queis frui subditos Provinciarum hæreditariarum par sit. Reginam ferre non posse, illorum conscientias tam aspero jugo subjici. Cæsari leges non præscribi, sed id tantum postulari, ut Provinciales rite quæsitis juribus ac Privilegiis relinquantur. Sed Cæsarei sententiæ suæ inhærere, potestatem reformandi sacra cum jure territoriali connexam ostendere, ac nil nisi flebile migrandi beneficium in octo aut decem adhuc annos prorogandum indulgere. 1646.

Nova Catholicorum super gravaminibus declaratio.

§. 112. Super Gravaminibus Catholici constituerant non amplius cum Evangelicis colloquia agitare, sed Trautmansdorfio, Collegisque ipsius eam rem committere; cui & ulteriorem suam declarationem, quam vocabant, exhibebant, per quem illa Evangelicis tradebatur. Ubi primo loco hanc conditionem præmittebant; 1 Jun.
cum Evangelicis ex hac transactione plus emolumenti, quam antea habuerint, accedat, ipsi vicissim decreto Ratisponensi circa Amnestiam adquiescerent. Bonorum sacrorum possessio in centum Annos à die conclusæ pacis indulgebatur, interim actiones Catholicis eo nomine competentes suspenderentur, via facti in perpetuum præclusa. Reservatum Ecclesiasticum immotum persisteret. Mediata bona sacra, quæ Catholici die 12. Novembris Anno 1627. possederint, aut adhuc possideant, ubiconque sita sint, una cum hominibus Ecclesiasticis, sacris, juribus, ac reditibus suis relinquerentur, nec à Protestantibus turbarentur. Salvæ tamen manerent inter utriusque religionis consortes super his factæ transactiones peculiares, ut & res judiciali sententia decisæ. Manerent Pontifici menses sui, & quæ collationes per Concordata Germaniæ ipsi competunt, uti & Cæsari primariæ preces. Possessores istorum præsulatuum Evangelici Anuatas & Jura pallii, quæ Catholici Papæ, Cæsari exsolverent. Catholicis Canonicis illorum præsulatuum statis horis sacra sua colere liceret. Eorundem possessoribus à Cæsare post præstitum homagium indultum administrandi concederetur. Circa sessionem & suffragium in Comitiis hactenus receptus mos permaneret. Circa Imperiales urbes Pragensi pace staretur. Equester Ordo in possessione vel quasi exercitii religionis, quæ 12. Nov. st.n. Anno 1627. fuerit, permaneret. De jure emigrandi disponere penes Ordines esset, circa quod Catholici æquam moderationem pollicebantur. Ecclesiastica Jurisdictio etiam circa causas matrimoniales suspenderetur, si utraque pars Augustanæ Confessioni sit addicta. Circa reliqua Episcopis suum jus permaneret. Gravaminibus Ecclesiasticis hoc conventu decisis, ac rite dispositis reditibus ad sustentationem Judicii Aulici & Cameræ Spirensis, pluribus dicasteriis opus non fore. Præsentatio Judicum hactenus recepta maneret, in caussis tamen ex pace religionis descendentibus semper pares numero utriusque Religionis judices sederent. Cæsar quoque certum numerum Assessorum Evangelicorum Curiæ Aulicæ adscriberet. Denique in Comitiis circa causas religionis major suffragiorum pars ne prævaleret.

Evangelicorum ad eam responsio.

§. 113. Ast Evangelici, queis causam suam solis Cæsareis committere haut tutum videbatur, quæ sua circa isthæc sententia foret illis juxta ac Suecis scripto tradebant, istamque his commendabant,

ut

1646. ut tamen insciis Ordinibus & absque eorum consensu nihil statuerent. Eo scripto rejiciebatur conditio à Catholicis præmissa, velut à præsenti negotio aliena, nec ipsis Catholicis proficua, si actiones ex injuriis ante tricesimum Annum sibi illatis firmæ adhuc persisterent. Et quare quieti patriæ per Amnestiam Ratisponensem consultum non sit, alibi sat manifeste demonstratum. Negabant quoque Evangelici ex hac transactione emolumenti quid se capere, cum Catholicis pręter tres Electoratus triginta tres Episcopatus, & septuaginta una Prælaturæ maneant: Evangelicis contra sedecim duntaxat Episcopatus, & sex Prælaturæ inter Ordines Imperii locum sortitæ relinquantur. Nec sufficiebant sexaginta Annis additi quadraginta, quibus elapsis Catholicis actio salva maneret, nulla mentione amicæ compositionis facta. Ab Anno quoque octavo decimo ad vicesimum septimum multa contigisse Evangelicis noxia, quæ ad priorem statum reducenda sint. Par quoque esse, ut seposito Reservato Ecclesiastico ejusmodi æqualitas constituatur, per quam quicquid juris Catholici in suis ditionibus exerceant, id Evangelicis quoque suis in Provinciis permissum sit. Alias prius proposita hinc inde illustrabantur. Circa primum gravamen monebant; Præsulibus ad alia sacra transeuntibus pro dignitate, ac præsulatus captu ad vitam reditus, quibus sustententur, assignandos. Id annuebant, ut qui Catholicorum Canonicorum numerus Anno decimo octavo fuerit deinceps permaneat; Evangelicis tamen ad Catholicorum beneficia sacra accessus non plane interclusus sit. Simul monebant, in quibusdam Cathedralibus sedibus familias nobiles urbanas Doctores, aliosque idoneos viros excludi; ad quod emendandum. Evangelicis in bona sacra suis in ditionibus sita, quorum possessio Anno decimo octavo penes Catholicos fuit, recepta jura permaneant. Circa subditos Evangelicos Catholicorum Ordinum inprimis mentio fiebat Equestris Ordinis, Urbium, ac incolarum Præsulatuum Mindensis, Osnabrugensis, Halberstadiensis, Hildesiensis, Monasteriensis, Paderbornensis, Fuldensis, Eichsfeldiæ, & Corveiensis Abbatiæ: tum Erfordiæ, Huxteræ, Hilpolsteinæ, Heideccæ, & omnium Neoburgici subditorum, ut si quæ pacta sint inita, libertatem sacrorum & conscientiæ illorum lædentia, irrita declarentur. Sulzbacensis quoque Palatinus una cum subjectis in statum Anni decimi octavi reponatur, abolitis à Palatino Wolfgango Wilhelmo in contrarium actis. A solo dominio directo, aut jure gladii jus reformandi sacra ne dependeat, nec hoc obtentu circa sacra in feudis quidquam novetur. Edictum Anni vicesimi noni hoc modo ultro corruiturum judicabatur.. Circa justitiam unum adhuc dicasterium postulabatur, cujus sedes Halberstadii aut Hildesiæ esset, quoad Magdeburgum instauratum sit, ac ita quidem, ut judicio Aulico Circuli Austriacus & Bavaricus, Cameræ Spirensi uterque Rhenanus, Franconicus, Suevicus, & Burgundicus, novo tribunali uterque Saxonicus & Westphalicus subjiciatur.

Saxonicorum sententia. 3 Jun. §. 114. Ast Saxonici Electorales, etsi nihil in mandatis sibi datum ferrent, velut privato ausu reliquis insciis novum temperamentum Trautmansdorfio proposuere: ut circa bona sacra, via facti in perpetuum exclusa, via juris centum ad Annos suspendatur; qui ad alios centum prorogentur, ubi interim res amice transacta non fuerit. Restitutionem ab Anno vicesimo quarto faciendam: si qui ante eum annum læsi fuerint, illis 1646. pro re nata consulendum. Evangelici Præsules ad Comitia & alios Imperii Conventus vocentur, cum suffragii jure. Ferdinandina quoque declaratio Anno 1555. d. 24. Julii Augustæ data valida sit. Bohemis, Moravis, & Austriacis liber sit juxta Augustanam Formulam cultus; ac nominatim Egræ, quæ Imperialis Urbs sit. Silesia, & Uratislavia urbs tanto magis in pristinam conditionem restituatur, quod Elector Saxoniæ ex Cæsaris autoritate fidem suam interposuerit. Jus emigrandi Evangelicis ex pace Religionis plane liberum sit. Majora suffragia in contributionibus non valeant, nisi quando adversus Turcam auxilia sunt conferenda. Judicium Aulicum concurrentem cum Camera Spirensi jurisdictionem retineat, qua cedere Cæsari ignominiæ sit futurum: utrinque tamen utriusque Religionis assessores pari numero sint. Contra Trautmansdorfius censebat; quæ super Provinciis hæreditariis peterentur, concedi non posse, nisi quod jus emigrandi ad octo Annos prorogari, excursus sacrorum causa ad vicina Evangelica loca tolerari, & in Silesia Duces ac Ordines, exceptis Ducatibus ad Cameram Cæsaream devolutis, Religioni suæ relinqui possint. Evangelici Præsules ad Comitia admissi tertio loco consideant, & Administratorum vocabulo nuncupentur. Catholicorum circa jus emigrandi, subditosque reformandi cum Evangelicis par potestas sit. A dominio directo, ac jure gladii jus circa sacra ne dependeat. Controversiæ circa negotia Religionis non nisi amica ratione componantur. Equester Ordo ac Imperiales Urbes in statum Anni vicesimi septimi circa sacra reponantur. Minda, Osnabruga, & Halberstadium penes suos Episcopos maneant. In omnibus negotiis Ecclesiasticis via juris in centum annos, via facti in perpetuum sit exclusa. Quicunque Episcopus seu Catholicus seu Evangelicus sacra mutaverit, Præsulatu excidat, nec alimenta ipsi ex eo debeantur: excepto tamen vetere Magdeburgici Præsulatus Administratore. Patritii & Doctores in præsulatibus, ubi id moris est, recipiantur. Nobiles Evangelici in Mindensi, & Osnabrugensi præsulatu tolerentur. Ut in conventibus Deputatorum par ab utraque religione numerus sit, in Comitiis definiendum. Certum numerum Assessorum Evangelicorum à Cæsare in Judicium Aulicum adoptandum, quo negotia ullo modo religionem spectantia pari ab utraque religione assessorum numero peragantur. Isthæc inter se & Trautmansdorfium acta cum Saxonici Evangelicis communicarent, ac sententiam eorum exquirerent, nonnullis quidem proposita temperamenta non adspernanda videbantur, quæ hinc inde adhibita lima demum admitti possint. Sed quia Saxonici interpositionem in controversia gravaminum affectare videbantur, id plerisque diplicebat, qui eam operam semel Suecis delatam retractare nolebant. Unde hac de re per Altenburgicum, & Luneburgicum Suecis significant, ut si forte Cæsarei sequenti tractatione ad Saxonicorum sententiam provocent, illis præmeditato occurri posit.

Trautmansdorfii super hac declaratio.

Evangelici Saxonicorum interpositionem declinant; 13 Jun.

Catholicorum nova declaratio. 2 Jul. §. 115. Catholici dehinc consilio habito novam declarationem circa gravamina concinnabant; cujus initio optabant Cæsareum super Amnestia edictum validum persistere, quippe per modum publicæ conventionis inter utriusque religionis Ordines sancitum. Sed circa amnestiæ initium annum vicesimum quartum probabant. Posses-

1646. sionem bonorum sacrorum ad centum annos indulgebat; interim amica compositio tentaretur, & ante hanc neque actio, multo minus via facti susciperetur, nisi de norma, juxta quam hoc negotium decidendum sit, conventum fuerit. Quæ hoc conventu transigenda sint, pro perpetua declaratione pacis sacræ habeantur, ad plenam utriusque religionis compositionem valitura. Reservati Ecclesiastici vocabulo omisso res ipsa exprimebatur, & ut Catholicus Præsul sacrorum professione mutata præsulatu excideret; quod tamen de præsulibus Evangelicis ad Pontificia sacra transeuntibus omittebatur. Circa præsulatus Evangelicis restituendos neutra pars nomine fructuum perceptorum, damni, aut impensarum quid prætenderet. Tribus tamen Præsulatibus à Trautmansdorfio jam exceptis Verdensem addebant. Menses Papales, & aliæ collationes, quæ anno vicesimo quarto usu adhuc receptæ fuerunt, Pontifici; Annatę, ac Jura pallii, simul primariæ preces Cæsari reservabantur. Id quoque indulgebatur, ut Evangelici possessores præsulatuum, queis libera adhuc electio,. & status haut mutatus persisteret, nominatim Magdeburgensis, Bremensis, Lubecensis sub titulo electorum Episcoporum ad Comitia, & alios Conventus publicos vocarentur, sed loco separato considerent, & post Catholicos pari dignatione sententiam dignatione sententiam dicerent electi tamen indultum in Aula Cæsarea intra annum & diem requirerent, eoque obtento Cęsari sacramentum dicerent; simul Capitulis jus eligendi liberum permaneret. Circa pluralitatem beneficiorum penes Evangelicos fore, quid statuere velint: Catholicos dispositionem juris Canonici, ac placita Pontificis secuturos. A mediatis bonis sacris, quę penes Evangelicos manere deberent, excipiebantur illa, quæ notorie extra territorium occupantium sita, aut aliis Catholicis Ordinibus incorporata forent. Contradicebant quoque illis juribus, quæ Evangelici in cænobia Catholica suis in terris sita sibi arrogaverant. Circa jus emigrandi priori sententiæ insistebant, quod Ordinibus velut superioritate territoriali gaudentibus jus reformandi competat; & uti subditus cum læsione conscientiæ sub Principe aliquo habitare non teneatur; ita nec Principem teneri eos, qui reformationem subire abnuunt, in territorio suo tolerare. Augustanæ urbis status circa religionem maneat, qualis ipsius deditione fuit constitutus; civibus tamen Evangelicis liberum sit templum unum, & alterum usibus suis extruere. Circa reliqua cum iis, quæ à Trautmansdorfio proposita erant, conspirabant.

Catholici Gallorum favorem captant.

§. 116. Cæterum quanquam Catholici juxta ac Evangelici harum contraversiarum arbitrium Cæsareis ac Suecis certo modo detulerant: tamen illi Gallis insuper suam causam commendare aggrediebantur, quorum suffragio facile Evangelicis se prævalituros sperabant. Enimvero uti Cæsari displicebat Evangelicos cum Suecis separatas tractationes suscepisse, eoque fine peculiarem deputationem constituisse: id quod per literas istis exprobrabat: ita non minus molestum 14. Jun. erat Catholicos Gallis se innexum ire. Nam si Galli è Catholicorum parte gravaminibus Ordinum se ingererent, jam res Gallico, non Austriaco auspicio processuræ erant, & quantum autoritatis & gratiæ Gallis in Germania accrescebat, tantundem Austriacis decessurum erat. Ast Evangelici, cum alias haut difficulter longe plura obtenturi viderentur, sibi ipsi obstabant, dum in partes digressi sententiis dissident. Nam Urbici, ac qui- 1646. dam Principalium de Altenburgico, Luneburgico, Magdeburgicis, & quibusdam aliis querebantur, velut qui perpetuos Ordinum Deputatos se tulerint, Legatos Suecicos accesserint, de maximi momenti rebus insciis aliis deliberare, ac scripta concipere ausi sint, ab Urbicis aut aliis Principalibus nunquam probata. Inprimis centum annis, quos Catholici offerebant, adquiescebant, nec necessarium judicabant, etiam post elapsos illos perpetuam suspensionem juris & facti pertendere. Pacem in diebus nostris orandam: posteris sua tempora curæ fore. Equidem probandam eorum intentionem, qui pro perpetuitate pugnent. Simul tamen tempora, & rei obtinendæ difficultatem respiciendam, ac exitum multis imminens, ni moderata consilia locum inveniant. Satishaberent, si restaffis rebus judicatis & transactis suum cuique restituatur, ac Evangelici Præsules suffragium in Comitiis obtineant. Sed nec esse, quare annum decimum octavum ita obnixe urgeant, cum vicesimus quartus sufficere possit, præsertim cum intra illos annos enormiter læsis ad peculiarem restitutionem aditus pateat. Sed nec Ordines novo tribunali tantopere indigere, modo priora rite disponantur, pari numero ex utraqua religione Assessoribus constituto. Ea res conjecturam præbebat, ob dissensionem Evangelicorum, & quia posterioribus duobus scriptis Catholici non spernendas conditiones obtulisse videbantur, Evangelicos potius quam pacem amittant easdem acceptaturos esse.

§. 117. Nuper exhibita pacis formula quæ Cæsarei Sueciæ Reginæ obtulerant, ob additas durissimas conditiones magnis adhuc difficultatibus implicita hærebat. Nam circa præsulatus Cæsarei dejerabant, neque in Cæsaris, neque Pontificis potestate esse istos ad secularem conditionem redigere. Circa totam Pomeraniam autem, & Wismariam Cęsar iis quorum intererat assensum suum reservaverat. Enimvero non hi solum, sed & universi Ordines negabant penes Cæsarem esse hoc modo aliquid in alterum transferre. Ac testabantur Brandeburgici, nunquam Electorem in alienationem totius Pomeraniæ consensurum. Quin & iidem de citeriore provincia decerpere quid conabantur, oblata denuo Rugia & paucu-lis præfecturis. Saltem spes erat quæ trans Penam fluvium sita sunt retinendi. Ac scripserat Elector 5. Jun. ad Culmbacensem Monarchionem; utut forte jure ac dominio suo in Pomeraniam cedere adigatur, volentem tamen Domui suæ nihil condonaturum. Quin & à Pomeraniæ Ordinibus missi jactabant; se etiam quam maxime heic audiendos, nec inconsultos ad pecorum instar alienari posse, antequam vinculum, quo Electori obstringuntur, legitime dissolutum, ac de privilegiis suis sibi cautum fuerit. Sed & iidem super cultu religionis Evangelicæ sibi caveri volebant, & ut patrimonialia Principis bona ad veteres usus revocarentur, præsidia oppidis deducerentur, nova vectigalia & tributa abrogarentur, antequam homagium præstare tenerentur. Tum ut Caminensis præsulatus integer persisteret, ne numerus Ordinum provincialium, Prælatis, Nobilibus, & oppidis constans abolitis Prælatis imminueretur. Eam ob causam Cæsarei ad veteres conditiones revoluti petebant, ut Sueci expensis quæ totius Pomeraniæ cessionem comitentur difficultatibus, citeriore Pomerania contenti sint. Cum satius sit hanc cum aliis egregiis provinciis accipe-

Evangelici heic dissentiunt.

Satisfactio Sueciæ vacillat.

Cæsareorum sententia.

re,

1646. re, quam ejusmodi additamentum affectare, quod stabilem & quietam possessionem reliquorum omnium turbare queat. Domum Brandeburgicam non solum in se potentem esse, sed & Saxonicam Hassicamque pacto *confraternitatis* eidem innexas offensum iri. Vicinos Polonos, Danos, Moscos, alios eo nomine invidia uri ex qua non Pomerania solum, sed & tota Germania turbis involvi possit.

Quam Galli probant.

Eandem sententiam Galli quoque fovebant, qui ad futura tempora respiciendum, ac ut diuturna possessio stabiliatur censebant. Se quoque ampliores pro Gallia conditiones obtinere potuisse, sed ultro Regi suo moderatiora consilia ingessisse; quæ & non sine adplausu probata sint.

Sueci abnuunt.

Enimvero Sueci postulato suo de tota Pomerania inhærere; ac abunde mediorum esse Electori redhostiendo. Alias satis nosse, malevolos Reginæ vel minimam fortunæ accessionem ægris oculis adspicere, quæ etiam tota Pomerania remissa non ideo minore invidia laboratura sit. Neo mirum eos quorum interest repugnare, cum nemo nisi majoris mali metu suis rebus cedat. Tanto magis necessum esse, ut suæ securitati prospiciant, & ita res suas disponant, ut invidi vel nolentes ad pacifica consilia flectantur. Reginæ culpa Imperio nihil turbæ oriturum esse: quin potius si ipsa prout postulatur inter ejus membra recipiatur, ad ejusdem tranquillitatem & incrementum omnem operam collaturam. Hoc modo totam Pomeraniam petere persistentibus nil aliud supererat, quam neglecto Brandeburgici consensu à Cæsare eandem accipere, hac tamen lege, ut Ordines cum Cæsareis instrumentum Pacis subscriscriberent, ac ad evictionem Reginæ præstandam se obstringerent.

Circa Wismariam nova propositio.

§. 118. Nec magis in Wismariæ alienationem Meclenburgicus consentiebat, qui non tam protestationibus, quibus parum profici judicabat, quam precibus rem gerere instituebat. Sa Reginæ ac Regno Sueciæ maximopere obstrictum, cujus solius auxilio ditiones suas recuperarit. Eo magis sperare, eandem integrum sibi beneficium præstare malle, quam pretiosissimam ejus partem decerpere, quæ sola turbidis temporibus Ducali familiæ asylum præstare queat. Liberam duntaxat & tutam stationem Sueciciæ classi quovis casu eo in portu offerebat, quæ publica Imperii lege confirmanda sit. Cæsarei tamen & alii Evangelici longius progressi Reginæ offerebant, ut ipsa ac Dux æquo jure urbi portuique imperarent, qua ratione utrique consultum fore. Nec deerant ex Evangelicis, loco Wismariæ, si eam Suecis relinquere cogeretur, Duci Raceburgicum Præsulatum dandum censerent. Sed intercedebant Luneburgici Cellenses obtentu pactorum inter Domum Cellensem & Gustroviensem, quibus cautum sit, ut ejus præsulatus administrationem istæ Domus alternis vicibus obtinerent.

Galli plura postulant.

§. 119. Ast Galli, quo Cæsarem eo facilius ad Brisacum concedendum inducerent, tam huic quam Bavaro fidem dederant, eo obtento statim sese conclusuros. Sed ubi Brisacum extorsissent, Philipsburgum, de quo prioribus scriptis dissimulaverant, jam aperte sibi omnium cum indignatione deposcebant: etsi ut eo minor invidia esset, præsidii jure contentos se fore declarabant, Dominio penes Præsulem Spirensem manente. Addebant & decem Imperiales urbes in Alsatia sitas, & ad Hagenoicam præfecturam Provincialem pertinentes, Colmariam, Schlectstadium, Hagenoam, Weissenburgum, Landaviam, Ehenheimum superius, Turcheimum, Keisersbergam, Monasterium in Gregorii valle, & Roshemum, una cum Comitibus & Equestri Ordine ejus Provinciæ. Dictas quippe urbes non uti Argentoratum, & alias pleno jure Imperiales esse, sed Austriacæ Domui ob præfecturam Hagenoicam certis legibus, per quas *Suprematus* ipsarum non nihil decedat, obnoxias: quæ jura jam in Galliam, ad quam reliqua Alsatiæ allodiali jure devolvantur, sint transferenda. Id si obtinere nequeant earum loco quatuor oppida Sylvestria deposcebant. Cæsarei contra Suodgoviam & Alsatiam pleno Dominii jure in Gallos transferre constituerant nullo amplius feudi à Cæsare vinculo; cujus rei causam sciscitantibus Legatis Suecicis hanc Trautmansdorfius fassus erat; ut Gallos, quibuscum alias multa sibi disceptanda sint, à consiliis Imperii excluderent, & post data occasione eam Provinciam iisdem iterum eripere possent meliore prætextu, quam si aliquo adhuc vinculo Germaniæ innecteretur. Sic enim haut opus fore, ut Ordines ejus defensionem suscipiant; si Hispani eam Provinciam recuperatum eant. Sed urbes illas decem alienare penes Cæsarem esse negabant. Nec digerere poterant, oppidis Sylvestribus insuper sibi decedendum fore. Ea re tamen inter Cæsareos, & Gallos disceptata, hi Archiduci Oenipontano ob cessam Alsatiam tres florenorum milliones trina pensione promisere, dimidia quoque parte æris alieni, quo Alsatia obstringebatur, in se recepta. Tum de postulatis suis nonnihil remittere, ac utramque Alsatiam, Suntgoviam, & Brisacum, Philipsburgumque, cum decem urbibus Alsaticis, aut earum loco quatuor Sylvestribus deposcebant: quo casu millionem florenorum priori summæ addituri sint. Tum Cæsari imminente à Turca periculo certam pecuniæ summam annuam, ac bello exorto decem millia militum suo sumtu alendorum in auxilium offerebant. Denique prætensioni in Benfeldam, si illa à Suecis præsulatui Argentoratensi restitueretur, desistebant. Ad has conditiones paulo moderatiores Galli artibus Trautmansdorfii permoti credebantur, qui Osnabruga Monasterium reversus rumorem sparserat, Suecorum satisfactionem jam ad liquidum perductam: cui fidem adhibentes Galli in ambiguo hærere, ac invidiam per immoderata postulata retardatæ pacis in se derivare nolebant. Sed post, re penitius intellecta, verba sua retractare cupientibus honestus color deerat. 15 Junii.

De satisfactione militum.

§. 120. Quod reliqua pacis capita attinet, circa stipendia militum Trautmansdorfius initio censebat, illos post conclusam pacem junctim adversus Turcam ducendos. Sed cum Sueci ostenderent, milites novam expeditionem non suscepturos, ni super priore satisfactum ipsis fuerit, ad quod ingenti pecuniæ summa opus sit: idem proponebat, Circulorum alios Cæsareis & Bavaricis, alios Suecicis hoc fine assignandos.

De subscriptione Ordinum.

Circa subscriptionem Instrumenti Pacis Regis placebat, eam non à Cæsare solum, sed & ab Ordinibus faciendam, ut hoc modo ad evictionem contra quosvis etiam ipsum Cæsarem, si contra faxit, præstandam se obstringerent. Contra Cæsarei soli Cæsari subscriptionem vindicabant recepto antiquitus more, ac Cæsarem solum utique pacem cum Turca, Dano, Gallis, Mantuano non ita pridem subscripsisse: adprobationem Ordinum sequentibus Comitiis accedere posse. Quod si Regii suo petito insistant, Cæsarem pari jure postulaturum,

1646. ut & utriusque Regni Ordines subscribant. Enimvero ingens discrimen inter Imperii, & Regnorum Ordines Cæsareis demonstrabatur. Hanc quippe subscriptionem ad jus belli & pacis pertinere, in cujus partem Ordines Imperii veniant. Unde & eosdem pro jure suffragii in hisce tractatibus tantopere pugnasse, atque id demum obtinuisse. Igitur qui simul cum Cæsare tractaverint, eosdem una cum illo ad subscriptionem admittendos. Turcica bella adversus Regnum Hungariæ gesta quibus Imperium auxilia submiserit, eoque Cæsarem pacem cum Turca velut Hungariæ Regem subscripsisse. Circa tractatus Danicos, Mantuanos, & similes vel Ordinum Imperii parum interfuisse, vel eorum prætentionem commune Imperii gravamen esse, non minus ac Pragensem negotiationem, tantorum malorum causam. Nec opus esse ratihabitionem in Comitia differri, cum præsens conventus sat celebris sit. Æquilibrium, quod Ordinibus inter partes bellantes temperandum sit, Cæsari æque ac sociis Regibus commodo cedere; cum Ordines arma arripere adversus quemcunque teneantur, qui pacem infregerit. Denique si exemplum ejusmodi subscriptionis non extet, hanc deinceps inter exempla fore; per quam jus belli & pacis Ordinibus competens adversus Cæsaris contradictionem luculenter adstruatur. Et in hac re Ordinum Legati cum Regiis conspirabant, qui & Suecis Osnabrugæ eandem impense commendabant; ac jam formulam mandati conceperant à Principibus suis sibi expediendi, ubi tractatus ad optatum finem vergere adpareat, ex quo citra moram subscriptione perfungi possint.

Galli ad separatos tractatus solicitantur.

§. 121. Inter hæc cum Sueci toti Pomeraniæ insisterent, ac inducias abnuerent, à quibus Galli non abhorrere videbantur, qui & Citeriorem Pomeraniam acceptandam suadebant; Cæsarei ansam inde arripuere Gallos si possent à sociis avellendi. Quos per Mediatores hortabantur; ad propositas nuper conditiones mentem suam pressius explicarent, nec ita stricte fœderatis adhærescerent, qui absque ipsis satisfactione potituri sint. Tum ut inducias inirent, postquam res jam ad pacem spectare videatur. Quotum utrumque à

2 Jun. se rejectum fuisse Galli Rosenhahnio profitebantur.

Tractatus inter Gallos & Hispanos continuatio.

§. 122. Inter hæc negotiatio Gallorum & Hispanorum parum proficiebat, nisi quod Hispani quatuor oppidis antea oblatis, Landresio, Hesdino, Bapaumæ & Damvillieno adderent Comitatum Artesiam, & Ruscinonensem, Rosas, Perpiniacum, & Theonvillam. Quibus Galli adquiescere nolebant, etsi Trautmansdorfius jactaret Ruscinonensem agrum toto Navarræ Regno pretiosiorem esse. De cætero quærebatur Contarenus, Pignerandam nimis Hispanico genio indulgere, nec captui præsentium se temporum attemperare nosse. Tractabiliorem fuisse Savedram, cui major rerum extra Hispaniam usus. Hunc quicquid posset remoræ objicere, & ne minimam quidem rem suscipere, nisi peculiari ex aula mandato. Qui &, cum nil quod responderet superesset, peculiari cum gestu hæc verba velut vaticinabundus ex oraculo depromebat: *Deus est potens, causa ipsius agitur.* Excepta etiam ejus vox fuerat; si credidisset eo rem redituram, ut Rex suus Artesia & Rescinonensi Comitatu tam pretiosis Coronæ suæ ornamentis cedere cogeretur, se brachium ut sibi abscinderetur prius passurum, quam ex Hispania digrederetur. Quia porro Hispani

Dios es poderoso, la causa è suya.

metuebant, ne Cæsarei pacem Germanicam deproperarent ipsorum causa neglecta, eos tractatus quantum possent remorari satagebant. Unde cum intellexissent, satisfactionem Gallicam circa Brisacum potissimum adhærescere, Cæsareis suggerebant, sibi certo constare, Gallicam Aulam sola Alsatia absque isto oppido adquiescere decrevisse. Et Gallicos Legatos sola privata ambitione duci ad Brisacum exposcendum, ut plus quam in mandatis habeant confecisse dicantur. Cum hic astus non succederet, Cæsareis persuadere laborabant, ut ne Germanica pax concluderetur, nisi & sua cum Gallis pace perfecta. Nec eo minus ad invidiam Gallis faciendam rumor ab ipsis didebatur: à Gallis id agi, ut Germanica negotiatio cum Hispanica implicetur. Id quod Ordinibus Imperii Evangelicis cumprimis non parum scrupuli injiciebat. Unde per Deputatos à Suecicis Legatis petebant, ipsis conatibus apud Gallos obviam irent. Etsi enim Hispaniæ Rex ob Belgium, Burgundiam, & Mediolanum Imperio aliquatenus sit conjunctus, eoque nomine ab Ordinibus causam suam suscipi aliquoties petierit; tamen Ordines istis controversiis huc usque immiscere se noluisse, velut quæ non ex Imperio aut dictis provinciis, sed ex Hispania originem suam trahant. 1646.

De tractatu inter Hispanos & Hollandos.

§. 123. Facilius tractatio inter Hispanos, Belgasque Fœderatos videbatur procedere; quorum hi cum super induciis proponerent, ad eas Hispani pronos se ostendebant, modo Galli non admiscerentur. Contra Belgæ ab initio haut aliud præ se ferebant, quam se ulterius quam Gallos progredi non posse. Addiderant aliquas conditiones, velut quod Hispani ipsos liberos agnoscere populos debeant, in quos nihil juris etiam post elapsas inducias prætendendum ipsis sit: tum ne hostilia cessent, nisi allata Regis Hispaniæ ratificatione, & alia similia. Quanquam autem tractatus inter Gallos & Hispanos quiescerent, hotum tamen negotiatio cum Belgis procedebat, utraque parte in id negotium prona. Hollandia cumprimis provincia acri in pacem studio rapiebatur, ac Hispanis favere incipiebat, ut pacem separatam omnino aucupari videretur. Quæ res apud Gallos non modicam suspicionem excitabat, præsertim cum secreto res à Belgis ageretur, qui non inficiabantur; injunctum sibi ab Ordinibus Generalibus, ne actorum suorum exemplum Gallis communicarent. Eoque isti querebantur, haut sincere secum à Belgis agi; si Hollandi pacem occupent, sibi quoque cum Hispanis, quibus alias pares futuri non sint, transigendum. Saltem istos præpropera pacis cupidine Galliam intempestive ad pacem pertracturos. Uti tamen acriter instantibus Gallis tractationem cum Hispanis tunc suspenderunt, quoad pari cum illis passu procedere possent: ita adparebat, ab Hispanis id quæsitum, ut spe propinquæ transactionis ejus æstatis expeditionem eluderent; quem scopum etiam magna ex parte assequebantur. Eodem tempore Belgici 11. Jun.
Legati ad Suecicos Osnabrugam Secretarium mittebant qui hisce Reformatorum causam, tum plenam Palatini restitutionem commendaret, & ut Evangelici ac Reformati Nobiles in Monasteriensi præsulatu, ac reliqua Westphalia exercitio suæ religionis gaudeant ac ad beneficia Ecclesiastica, & munera civilia admittantur. Simul ut controversia super Pomerania cum Brandeburgicis amice componatur; ac Hassicus miles Orientali Frisia educatur. Circa Pomeraniam à Suecis repositum: Sibi nil aliud quæsitum, quam ful-

crum

1646. erum Evangelicorum causæ struere, cui si opus sit inniti queant, idque bona cum Electoris, & agnatorum gratia. Ad quam rem ipsi quoque operam collaturi sint, parem promptitudinem à se vicissim experturi. Sed de Frisico negotio responsum: Magnopere causæ communis interesse, arma Landgraviæ sustentari. Per ea ingens periculum ab ipso Comite averti, quod alias ipsum ab adversa parte maneat. Quicquid oneris id sit, jam finem in propinquo esse: tot per annos patienter tolerata, exiguo adhuc tempore ferri posse. Si fructuum ille mordeat, Hassos occupata vi tuituros: nec Reges fidissimam sociorum deserturos.

Temperamentum circa causam Palatinam.

§. 124. In Palatina causa circa dignitatem Electoralem duplex temperamentum proponebatur, ut vel hac alternis à Bavarica, & Palatina Domo gereretur, vel ut Carolus Ludovicus octavum Electoratum, & ultimum in Collegio locum obtineret. Quorum hoc Evangelici Ordines Legibus Imperii repugnare censebant, eoque priorem rationem potiorem ducebant, ut Maximiliano Bavaro ejusque filio Palatinus Princeps, inde Bavarus, Palatinusque alternis succederent. In quam sententiam etiam Sueci inclinabant, ut tamen Maximilianum statim Carolus Ludovicus exciperet, si quidem Galli, uti adparebat, studere Bavaro pergerent. Cæsareis contra posterius probabatur, ac ipse Bavarus alternationem plane aversabatur, quod per eam Palatinis ansa præbeatur semel partam dignitatem retinendi, id quod, uti ferebant, jam ante trecentos annos variis artibus effecerint Bavarica Domo exclusa; quę nova bellorum causa futura sit. Et hanc sen- 27. Jun. tentiam Legatis Ordinum quos alternæ dignitati favere constabat, scripto significabat. Cui & Galli succinebant, omni studio Bavarum sibi devincire satagentes. Inter hæc Palatini Neoburgici Wolfgangi Wilhelmi Legati super Principis sui jure protestari, quod ipsi ex legibus Imperii, ac pactis familiæ per Cæsares confirmans ad Electoralem dignitatem annexasque ei ditiones sit quæsitum de quo & ipse, paterque, & avus à Cæsaribus investituram acceperit. Eaque pacta non ad solum casum lineæ Heidelbergensis per mortem extinctæ pertinere, sed ad hunc etiam, quo Fridericus V. suo facto dignitate & ditione excidisse feratur: cum circa successiones pluribus simul adquisitas unius factum alteri fraudi esse nequeat. Imo jam anno 1620. Ferdinandum II. Neoburgico investituram super eo succedendi jure promisisse: & cum ipse post de investitura Bavaro concessa quereretur, eundem Cæsarem declarasse, id eidem fraudi non fore, eamque clausulam literis investituræ Bavaro datis inseri curasse. Id jus ut Principi suo sartum tectum maneret, idem legatus Neoburgicus apud Suecos instabat. Enimvero ista apud Ordines, ac præcipue apud Cæsareos parum ponderis habere sentiebantur. Cui & magnam apud Evangelicos invidiam excitabat ostensa in Sulzbacenses cives austeritas, quos iste ob deductum ministri aulici Augustanam formulam professi funus aspero edicto increpaverat.

Neoburgici petitum.

Lis inter Urbes Imperiales & Equestrem Ordinem super Præcedentia.

§. 125. Eodem tempore ab Imperialibus Civitatibus scriptum vulgabatur, Wolfgango Gemmingio oppositum, qui Ordini Equestri præ Urbibus digniorem locum nuper vindicatum iverat. Eo inficiabantur, perpetuo usu receptum, ut Equester Ordo ante Urbes in Actis Imperii nominetur; cum in contrarium exempla extent, & ista quondam promiscue usurpata reperiantur. Nec Equestrem Ordinem ante annum 1619. super hoc 1646. negotio Urbibus litem movisse; unde & his nullam antea causam fuisse de præpostero aut promiscuo scribendi ordine querelam movendi. Cæterum Urbes dignatione Statuum Imperii citra dubium Equestri Ordini præpollere. Quo nomine & prior Urbibus locus in Conventu Noribergensi anno 1619. & Francofurtano anno 1631. & 1634. Nobilibus frustra contradicentibus, relictum. Nec Imperiales Urbes velut privatos homines considerandos, sed velut respublicas & universitates, cum inseparabili dignatione Status Imperii, quibus una cum Electoribus & Principibus sessio & suffragium in Comitiis competat. Episcopos quoque & Prælatos humiliore loco ortos ob dignitatem Ordinibus Imperii adhærentem præferri illis, qui alias natalium præstantia præcellant. Exemplo quoque Helvetiorum & Italicarum civitatum constare, Respublicas liberas tam conjunctim quam divisim Nobilibus præferri. Quin Comites, Barones, & *immediatos* Nobiles in quibusdam urbibus jus civitatis adeptos, ac alicubi in Senatum receptos, quosdam civilem subjectionem subiisse. Dari in quibusdam urbibus antiquissimas familias, quæ si velint in societates Ordinis Equestris recipiantur, ac ad ludos Equestres nullo contradicente admittantur. Quid in aliis Regnis receptum sit huc non pertinere, cum alibi dignatio Urbium Imperialium non reperiatur. Absurde à Gemmingio postulari, ut Nobilibus ob militarem functionem faveatur. Nam milites non velut Ordines, sed velut privatos stipendia facere, & longe plurimos urbibus oriundos castra secutos, qui non minus strenue quam Nobiles rem gesserint, nec gregariorum loco habendi sint. Nec ambitione se duci, sed ut jura Ordinum in solenni hoc conventu, libertati quam maxime instaurandæ destinato, imminui ne patiantur. Cæterum & occultus metus Urbicis suberat, ne hoc ipso suffragium ipsorum decisivum, quod Moguntinus in dubium vocaverat, labefactaretur. Nec eo secius Principales in Equestris Ordinis partes inclinabant. Ac Moguntinus intellecto ab Urbicis id affectari, ut Instrumentum Pacis futurum priore præ Nobilibus loco subscriberent, apud Trautmansdorfium ne id fieret contendebat, velut legibus Imperii & consuetudini adversum. Quod & hic facturum se recepit. Sed & Principales nupero scripto super Gravaminibus ordinem in pace Augustana observatum secuti caput de Equestri Ordine præmiserant addito tamen, id urbibus præjudicio non fore. Urbici contra per Francofurtanum legatum Gallis exemplum ejusdem scripti, in quo Urbes Nobilibus præpositi erant, Monasterii exhibendum curaverant, ut si Nobiles, quod Osnabrugæ gestum fuerat, pro actu possessorio allegare vellent, Urbes Monasteriensem actum opponere possent.

§. 126. Inter hæc apud Suecos suspiciones in Gallos gliscere, quod Turennius Wrangelio jungi cunctaretur, cujus tamen spe cum hic longius Rhenum versus se penetrasset, tota Cæsareorum & Bavaricorum mole circumfusus non sine periculo hærebat. Qua de re Legati Suecici apud Gallos graviter querebantur, præsertim cum nuntiatum esset, Turennium jussum deserto bello Germanico in Belgium vertere. Contra Galli testari, Turennii cunctationem sibi molestam; nec tamen inficiabantur, ipsum ex aula mandatum accepisse à Wrangelio cognoscendi, num hic ipsius

Inter Suecos Gallosque suspiciones.

præ-

1646. præsentia per mensem exsequendo alibi arduo negotio carere possit; ut tamen citra ejusdem consensum nihil susciperet. Suecos iisdem insciis Gallis è Germania in Daniam bellum transtulisse. Sed cum Turennius conjunctionem cum Wrangelio necessariam judicet, se quoque isti suasisse, ne illam amplius differat. His utut speciose dictis haut quidquam plena fides à Suecis adhibebatur, qui sedecim Annorum experientia didicerant, Gallos Suecorum progressus in Catholicorum ditionibus nunquam æquis oculis adspexisse: & uti prolapsas ipsorum res sublevatum iverant, ita insigniter florentes clam subruere sategisse; nec mergi ipsos, nec emergere voluisse. Tum malle ut adversus Cæsaris ditiones arma vertantur, quam adversus Bavarum, quem tot licet acceptis ignominiis ingenti studio colebant. Unde credebatur, ea Turennii cunctatione id quæri, ut Wrangelius Bavaria, quam tunc invadere meditabatur, diverteretur. Suspicionem augebant Briennæ Comitis literæ ad Avaugurium, à Cæsareis interceptæ, & Suecis, aliisque communicatæ; è quibus constabat, ægre ferre Gallos Bavarum peti, cui ut terror incutiatur sibi non ingratum: sed serio eundem plecti, & paci & religioni Catholicæ noxium futurum. Unde Avaugurius monebatur, istud clam & velut proprio instinctu impedire. Nec abnuebat Longuevillius, ad Turennium super hac re, etsi non à se, scriptum fuisse. Illæ suspiciones uti Cæsareorum animos non parum erigebant; ita cum paulo post adpareret, Suecos etiam absque Turennio hosti sustinendo pares esse, iidem non parum iterum deprimebantur.

Oxenstiernæ congressus cum Gallis Monasterii.

§. 127. Porro jamdudum res requirebat, ut Regii Legati inter se colloquerentur super responso ad Cæsareorum duplicam, & exhibitam pacis formulam; ac jam Aprili mense Suecis placuerat congressum intermedio loco Lengrichæ institui. De quo cum Gallis proponeretur, Longuevillius initio pronum se ferre, ac ut paucos intra dies fieret optare. Mox moras nectere, velut negotio prius matura deliberatione discutiendo, aut quod Lengrichæ non satis idonea hospitiorum facultas, quorum commodissimum jam Sueci occupaverant. Et cum Galli extra vicum illum prætorium Nobilis cujusdam sibi delegissent, nova quæstio surgebat, utri alteros prius salutare deberent. Nam quia vicus ille propius Osnabrugæ quam Monasterio distat, Galli postulabant, ut Sueci velut priores ad istum locum perventuri, prius ipsos salutandi causa adirent. Id quod, si sors ita ferret, ut priores ibi adpellerent, Sueci non abnuebant; sed ut ad id stricte tenerentur, id vero nolebant. Vicissim Avauxius & Servientus tenuitatem hospitiorum adspernabantur, velut valetudini suæ adversam, ipso Longuevillio mollitiem eorundem cavillante. Revera tamen cupiebant Suecos Monasterium ad ipsos accedere. Unde & illi recepto mori inhærere satius ducebant. Quia tamen Legati Gallici hactenus singuli duntaxat Osnabrugæ fuerant, ambo Sueci illos primi Monasterium accedere nolebant; simul ne forte hac occasione præcipua negotiorum Mo-Monasterium pertracta ibi deciderentur, aut Catholici quædam ibi extunderent, quæ Evangelicis fraudi forent. Igitur eo demum solus Oxen- 24 Jun. stierna profectus est. Colloquio habito Galli primo de studio Regis sui in pacem prolixe testabantur, modo illa honesta & tuta foret. Pium esse, & Christianissimi Regis titulo dignum effusioni sanguinis Christiani modum statuere. Gallos in 1646. universum pacem anhelare, ac belli oneribus defetiscere; Clericos cumprimis tributa detestari in Ecclesiæ Romanæ detrimentum impendenda. In Italia Papam Hispanis proclivem, ac Principes novum fœdus agitare, ut Gallia tot undique ingruentibus hostibus par futura non videatur. Belgas Fœderatos secreta cum Hispano negotiatione ipsorum consilia non parum turbare, qui ubi transegerint, res Galliæ maximis difficultatibus intricari. Helvetios quoque novam Gallorum viciniam in Alsatia haut æquis oculis adspicere. Oxenstierna haut segnius Reginæ pronum in pacem animum extollere: postquam spes sit, vastis Austriacorum consiliis jam compressis libertatem Germaniæ constitutum iri. Haut minora Sueciam belli incommoda sentire. Germaniam exhaustam, & bello alendo imparem: milites quoque diuturni laboris tædia cepisse. Et erat utique per tot delectus exhausta viris Suecia; nec consultum videbatur tot victoriarum fructum inter incertam fortunæ aleam diutius relinquere. Sane ipsam Reginam ingens pacis desiderium tenebat mansuetudine ingenii, & quia stabiliendæ domi autoritati pacem expedire judicabat, ac ne ab illis dependere necessum haberet, qui ob usum rerum consiliis, ac regendis exercitibus dimoveri non poterant. Cum inde capita pacificationis discuterentur, adparebat Gallos reliqua præter satisfactionem leviter expendisse, aut exigui momenti ducere. Amnestiæ & restitutionis initium ab Anno vicesimo quarto Gallis capiendum placebat. In Palatina causa Cæsareorum sententia circa dignitatem Electoralem iisdem probabatur. Circa ditiones satis haberent Palatini, inferiorem Provinciam haut mutilatam, ac superioris partem recuperasse; reliquam Bavaro in solutum perpetuo jure dandam. Nec sat honorifice de ipso Carolo Ludovico loquebantur, qui tantum Regum favorem nullo suo facto meritus sit. Contra Bavari animum, potentiam, opes, ac administrationem magnis laudibus extollebant, cujus amicitiam magis quam Palatini conservare, ac eundem adversus hunc fulcire rationis sit. Circa jura Ordinum utrinque placebat delenda illa verba Articulo quinto: *Salvis iis, quæ ad Electores & Collegium Electorale solum pertinent, & salvis eorundem juribus & præeminentiis*; aut distincte ista jura exprimenda. Gravaminibus Ordinum Galli parum tangebantur, ac videbantur ista indecisa malle, quod è re ipsorum non esset Ordinum animos per concordiam coalescere. De commerciis quoque ad Suecos rejiciebant. De satisfactione jactabant, Alsatiam sibi emendam, & ex reditibus cessarum terrarum vix usuras erogatæ pecuniæ redire. Suecis suadebant ut dimidiam Pomeraniam, Bremam, Verdamque, & Wismariam cum eorum quorum interest consensu accipiant. In totius Pomeraniæ alienationem Brandeburgicum nunquam consensurum. Circa Landgraviæ satisfactionem se non minus quam circa propriam connixuros, excepta tamen Paderborna, & aliis bonis sacris; ac insignem pecuniæ summam eidem procurandam. Quid emolumentorum militibus suis quærerent, Succi dispicerent; nam de his nisi pro Germano suo milite se non laboraturos. Circa assecurationem pacis placebat, Ordines quoque se obstringere ad tuendam pacem, si forte illam à Cæsare violari contingat. Reliqua non ejus esse ponderis, ut pacem morari debeant. Tandem videbatur responsum scripto concipiendum, capitibus

in

in quatuor classes digestis, idque ocyus Cæsareis exhibendum: sed prius Legatos Regios medio loco congressuros ad scripta mutuo communicanda, ne ejusmodi inæqualitas qualis circa primam propositionem obtingat. Et hæc tunc Monasterii inter Regios Legatos agebantur. Oxenstiernam Monasterium abeuntem Saxonici, Witgensteinius, & plerique Evangelicorum Ordinum Legati eodem sequebantur, quod crederent, ibi pacem concludendam, aut saltem pleraque controversa decidenda. Unde & Oxenstiernam acriter urgebant, ut Salvium eodem evocaret. Ast ille salva dignitate Reginæ, ac sine detrimento summæ rerum id non fieri posse perspiciebat. Catholicis Ordinibus ob accessum Evangelicorum non parum superbiæ accesserat. Trautmansdorfius, & alii adversæ partis ob infaustos Gallorum in Belgio casus, & dilatam Turennii conjunctionem tepide pacem, & non sine fastu tractabant, quod sperarent exercitus citra pugnam non separandos, ac ante conjunctionem Suecos clade aliqua castigandos. Unde, prout fortuna favente consueverant, circa omnes Articulos cessim velut ibant. Quod si tumentibus spe successus Cæsareorum animis uterque Legatus Stecicus deserta sede sua Monasterium abiisset, videri poterant diffidentia rerum suarum pacem quibuscunque legibus emendicare. Unde Salvium Monasterium venire haut placebat. Et Evangelici, cum opinionis suæ falsos se cernerent, paulatim Osna-
8 Jul.
brugam remearunt; quo & paulo post Oxenstierna redit, cum Salvio formulam pacis adornaturus.

Cæsaris & Saxonis literæ ad Evangelicos.

§. 128. Ast Cæsar, cum adpareret Evangelicos causæ suæ præsidium fere in Suecorum favore reposuisse, literas ad Altenburgum, Vinariensem, & Luneburgicum Duces dedit, quorum Le-
14 Jun.
gati præ reliquis cum Suecicis consilia sociaverant. Illis ostendebat, Ordines ideo à se ad hunc conventum vocatos, ut promovendæ paci Legatis suis consilio adsisterent, non ut cum suis ac Imperii hostibus separatas negotiationes miscerent, eoque fini peculiares Deputationes constituerent. Unde ut suos talia omittere juberent postulabat. Idem quoque ad Saxoniæ Electorem scribebat, ut pro sua autoritate istis conatibus per se ac Legatos suos obviam iret, ac eo rem deduceret, ut tam amplis conditionibus à se circa Amnestiam & gravamina jam oblatis adquiescere velint. Cui Cæsaris postulato obtemperans Elector datis ad eosdem Principes literis demonstrabat: Principes in Comitiis Ratisponensibus ac Deputatione Francofurtana jus suffragii circa tractatus pacis non alio fine tam solicite quæsivisse, quam ut Cæsari eo expeditius reducendæ paci consilio adessent, non ut separata consilia cum exteris coquerent. Addebat, Catholicos jam amore pacis hactenus cessisse, ut primaria causa belli Anno tricesimo primo moti sublata sit. Circa reliqua hautqnidquam tantum in mora periculum videri, ut eadem utique sub clypeo decidenda sint. Nec esse quod à Gallis auxilii quid expectent, quos conscientia sua non permittat Catholicos ad plura concedenda armis suis adigere. Suecos quoque inopia, hostiumque oppositis copiis premi, Polonos valida arma parare, Batavos ob Pomeraniæ translationem, & Frisiæ hospitia ægrescere. Danos ob nuper extortam pacem, ereptamque Bremensem Provinciam infensos. Quæ omnia suadeant, ne Suecorum favori
14 Jun.
nimium confidant. Enimvero his haut permoti Evangelici reversu Oxenstiernæ per Deputatos quid Monasterii actum sit communicari sibi petunt, causamque suam denuo commendant. Quos Legati Suecici constanti animo esse, & occasione res suas stabiliendi, forte nunquam reditura, dextre uti jubent.

Nova Evangelicorum circa gravamina declaratio.

§. 129. His animati Evangelici re inter se deliberata haut ita temere postulatis suis cedere constituunt, ac recens conceptam declarationem Cæsareis exhibent, additis precibus, ut super illa disceptationem cum Suecis ingressi rem ad optatum finem perducant. Quibus Cæsarei respondent: se hautquidquam rem immediate cum Suecis pertractandam suscepisse; sed duntaxat eandem apud Catholicos, sicuti Sueci apud Evangelicos, promovere voluisse. Id cum à prioribus Cæsareorum promissis abire videretur, Evangelici citra moram Suecis exemplum suæ declarationis offerunt, ac sua commoda denuo Reginæ impensissime commendant. Ejus scripti exordio displicebat, à Catholicis Amnestiam Gravaminibus misceri, illamque huic tractatui velut conditionem inseri. Fundamenti loco substernebatur transactio Passaviensis, & pax Religionis, cujus perpetua declaratio hicce tractatus esse debeat: tum ut omnimoda æqualitas inter utrique religioni addictos servetur, & per vim atque arma adversus neutram partem unquam procedatur. Circa sacra omnes in statum Anni vicesimi primi reponendos, abolitis in contrarium actis: nec tamen ante id tempus læsos excludi, nominatim Palatinum Ludovicum Philippum, qui & ipse in priorem possessionem tam circa sacra quam civilia mittendus sit. Duraret hæc transactio in centum annos, quibus labentibus aut elapsis amica conventio suscipiatur, quid circa immediata bona sacra faciendum, nec via juris prius meatur, quam super judice & judicio, tum norma legis, & processus convenerit. Interim Reservatum Ecclesiasticum valeret, idque circa utrique Religioni addictos; ac ut alimenta idonea illis præbeantur, quibus ob mutata sacra munere sit cedendum: Electiones in Præsulatibus Evangelicis fierent ex veteribus statutis, modo nihil in se contineant Augustanæ Confessioni adversum: electi præsulatus hæreditarios ne facerent, & liberum Capitulis eligendi jus maneret. Menses Papales in illis duntaxat præsulatibus concederentur, ubi Catholici Capitulares dicto tempore pariter admissi, & ubi in horum locum alius surrogandus. Annatas, Jura Pallii, & confirmationum exigere ne liceret. Preces primarias Cæsar obtineret, sed ut in locum Evangelicorum non nisi Evangelicos præsentaret. Evangelici Præsules ad Conventus Imperii vocarentur, ac suffragio, pristinoque loco potirentur, ac controversia inter Magdeburgicum & Salisburgensem jam componeretur. In Capitulis mixtis numerus Evangelicorum Capitularium maneret, qui dicto Anno vicesimo primo fuerit. Qui plures præsulatus sit nactus, illos dum viveret retineret. In posterum singuli singulis, aut si reditus tenues sint binis, ternisve sint contenti. Mediata bona sacra prout Anno vicesimo primo possessa sunt, in perpetuum possiderentur, sub quibus & pignoris loco possessa comprehenderentur. Immediatus Equester Ordo, ipsiusque subjecti libertati sacrorum relinquerentur. Imperiales urbes tam in sacris quam civilibus statu Anni vicesimi primi deinceps fruerentur. Urbi Augustæ peculiariter cavebatur, ut & Dunckelspulæ, Kaufbeuræ, & Biberaco, ante

dictum

1646. dictum annum læsis. Egraquoque ac Donawerta veteri libertati restituerentur. Civibus Aquisgranensibus publica sacra Evangelica, & aditus ad munia paterent, prout ab anno 1578. ad 1598. habuerunt. Evangelici subditi Catholicorum Ordinum publicum religionis suæ exercitium, quod dicto anno, aut antea ex pacto, privilegio, usuve diuturno quęsiverunt retinerent, eodem exuti idem recuperarent. Nominatim heic mentio fiebat Nobilium, Oppidorum, & subditorum in præsulatibus Mindensi, Osnabrugensi, Halberstadiensi, Hildesiensi, Monasteriensi, Paderbornensi, Fuldensi in Eichsfeldia, & Corveia Abbatia, tum & Erfordiæ, Duderstadii, Huxteræ, item Hilpolsteini, Heideccæ, & aliorum Neoburgicorum subditorum. In Silesia sacra publica, quæ dicto anno vicesimo primo fuerant restituerentur, prout id ab Electore Saxoniæ ex mandato Cæsaris promissum. Nec minus Bohemiæ Regno & provinciis Austriacis sacra Augustana indulgerentur, exulesque bonis suis restituerentur. Frueretur Sulzbacensis Palatinus, ejusque subditi, ac vidua Palatina Hilpolsteini residens libertate sacrorum, prout anno vicesimo primo fuit, abolitis à Neoburgico contra actis. Reliqui subditi Evangelici, queis ad sacra sua publice exercenda jus non sit quæsitum, migrandi necessitas ne adferatur, nisi ultro velint; interim sacra intra privatos parietes, aut apud vicinos exerceant, nec deteriore quam alii conditione habeantur. Dominium directum, jurisdictio criminalis, jus centenæ, & similia potestatem sacra reformandi ne largirentur. Jurisdictio Ecclesiastica adversus Evangelicos Ordines, eorumque subditos plane tolleretur. Denique prius postulata repetebantur de æquali Deputatorum numero instituendo tertio dicasterio, & ne majora suffragia in caussis religionis, tributorum, & ubi Ordines non ut unum corpus, sed in partes Evangelicorum & Catholicorum divisi spectantur valerent.

Brandeburgicus separatos tractatus super Pomerania offert. 17. Jul.

§. 130. Brandeburgici Legati expetito Suecorum colloquio nomine Electoris separatos tractatus super Pomerania obtulerant, Gallis & Belgis Fœderatis mediationem obituris. Queis Sueci postero die responderunt: se inter communem pacificationem, ac præsentem rerum faciem nullum locum ejusmodi tractatui relictum videre, nec super eo quidquam in mandatis sibi datum. Multo minus tam solennem mediationem acceptare sibi fas esse. Nec vero tractatu opus esse, cum toti Pomeraniæ insistere jussi sint. Ad quæ Witgensteinius reponebat; Cæsari ea, quę Electoris sunt, alienare nefas; atque idem Trautmansdorfium agnovisse. Electorem nunquam ad cedendam totam Pomeraniam consensurum. Si Regina id pertendat, ipsum Deo atque tempori caussam suam commendaturum. Eadem Lœwius
15. Jul. ab Electore reversus repetebat. Obtinuerant quoque Brandeburgici ab universis Evangelicis ut Deputatione tredecim legatorum in hac causa
19. Jul. apud Suecos intervenirent. Hi magna cum verborum modestia exponebant, hautquidquam emolumenta Reginæ impeditum venire, sed quia ea res dissidii ansam inter Reginam, & Electorem paritura videatur, idoneum temperamentum commendare. Queis pari humanitate occursum. Ad extremum tamen ferebant, se Electorem ad cedendam utramque provinciam permoturos, vicissim Suecis & Brandeburgicis consilio & opera adfuturos, ut Elector paris pretii ditione potiatur. Eodem modo & qui à Monasteriensibus Ordinibus ad Suecos in eadem causa ablegati erant, 1646.
dimissi. Nec eo minus Brandeburgici obnixe to- 27. Jul.
tam Pomeraniam abnuere, nec de æquivalente ditione mentionem velle facere, quamdiu Sueci suo postulato insisterent. Eum situm esse Pomeraniæ ad alias Electoris ditiones, ut omnem æstimationem superet. Quin præstare Suecis partem provinciæ volente, quam totam invito Electore accipere. Quam nec absque validis pręsidiis obtinere liceat ob invidiam Poloni, Danique & Hanseaticorum: quibus alendis provincia ipsa haut suffecerit: ac si sumtus è Suecia supplendi sint, eam provinciam Reginę oneri fore. Quod si parte Pomeraniæ contenta esse velit Regina, Electorem arcto amicitiæ fœdere jungi eidem cupere: Ulteriore provincia Citeriorem adversus Polonos tegi, reliquorum invidiam desituram Ordines provinciales libenter Reginæ imperium subituros; præsto fore tutelam totius Germaniæ: tum modico ipsi præsidio opus fore. Eadem opera Wit- Reformatorum postulata.
gensteinius Reformatorum causam Suecis commendavit, ac ut amicitia inter Evangelicos con- 17. Jul.
stituta perpetuum fœdus in Pontificios sanciretur. Hoc postulatum solenni Deputatione repeteba- 16. Aug.
tur, ac id maxime videbatur quæri, ut isti ex asse æquarentur illis qui Formulam Augustanam nulla variatione amplectuntur, jure quoque circa sacra disponendi macti. Cui postulato non Catholici solum, sed & alii Evangelici obsistebant, veriti ne Reformati ipsorum quoque ritus extirpandi ansam quærerent. Sueci autem de Reformatis non nisi laxioribus verbis proposuerant, ac ut omnes Ordines in statum anni decimi octavi reponerentur. Id si Reformati obtinerent, à se nil amplius desiderari posse censebant. Nam si tunc jus reformandi citra controversiam obtinuissent, rem claram esse: sin dubium tunc fuerit, ostendebant, se id aliis Ordinibus invitis obtrudere non posse.

§. 131. Ast Monasterii tractatio inter Hispanos Inter Hispanos & Hollandos acta.
Belgasque expedite procedebat. Ubi hicce agendi modus fuerat observatus, ut statim atque de aliquo capite convenisset, quorum septuaginta amplius erant, idem sigillatim subscriberetur. Post ne qua schedarum amitteretur, omnia in unum scriptum redigebantur, cui & aliquot è Belgis nomina adposuere, addito, ut quæ nunc transacta, suo tempore instrumento pacis insererentur. Eo cum scripto quatuor è Legatorum numero, inter quos Adrianus Pawius præcipuus istorum autor, Hagam profecti sunt magnam spem ostentantes ratihabitionis brevi adferendæ. Equidem provinciæ, quarum Legati non subscripserant, ista sibi haut probari testabantur: ac ipsa Hollandia, quæ præ reliquis tractatui promovendo institerat, agnoscebat, nullam causam fuisse negotium præcipitandi; quid tamen solidi subesset dubitabatur. Sane constabat in consessu Ordinum Generalium quosdam disseruisse, haut abs re fore, si ipsi separatam pacem præciperent, per quam Cæsari Hispanoque spatium detur fœderatorum Regum progressus sistendi, quorum incrementa nimium gliscant prægravi exercituum vicinia & imminuto commerciorum cultu. Quin manifesto pellucebat eorum invidia, quorum artibus Suecicus exercitus in Germania prope in periculum præcipitaverat; ac expeditio in Flandriam successu caruerat, dum Aurelianensem & Enguianum Duces spe rei per Arausionensem gerendæ pellectos Belgæ destituerant.

§. 132. Permovit ea res Gallos, ut & ipsi circa Galli.
pa-

1646. *tractatum suum properant.* pacem cum Hispanis satagerent: cui conciliandæ Hollandi operam suam obtulere; simul Gallos stimularunt, ut & hi crederent, cum Hispanis brevi pacem coalituram. Sed propius tangebat Suecos, quod super Gallorum emolumentis inter hos, atque Cæsareos magno studio ageretur. Equidem ad mensem usque Augustum frigidos se gesserant Cæsarei, non sine molestia Gallorum nativo ingenii fervore lentorem ejusmodi aversantium. Ac satis patebat, Cæsareos felicem successum armorum suorum captare; simul Hispanos solos bello implicitos destituere nolle. Unde & hanc suæ pacis conditionem statuebant, si & Hispanica pariter concluderetur; nam & ad Alsatiam Hispano hæreditarium jus competere, qui nisi super eadem amice cum ipso transactum fuerit, Franckendaliam è manibus haut amissurus sit. Unde & protestationem apud Mediatores interponebant, ni Galli Hispanos tractatibus includere velint, sibi decretum negotiationem abrumpere. Sed cum sors belli secius cecidisset, abdicatis Hispanis media citra hosce cum Gallis transigendi circumspicienda erant. Equidem ostendebat Trautmansdorfius, se domum discessurum; ac jam itineri dies dicta erat, literæque tuti itineris à Regiis petitæ, obtentæque, non quod serio rem ageret, sed ut Gallis ad maturandos tractatus calcar subderet. Nec minus mediatores discessum minabantur, ni serio magis res agatur. Quibus moti Galli spem æquiorum conditionum faciebant. Unde isti acrius indies instare: ut tractationem resumerent, exprobrantes, nimium ipsos sociis adhærere, quibuscum velut pacem adspernantibus nulla transigendi ratio supersit.
12. Aug. Nec Galli ab eo negotio alieni erant, quo invidiam retardatæ ob privata sua commoda pacis amolirentur. Cæsareis autem spes erat, si cum Gallis transactum foret, Suecos ad moderatiores conditiones acceptandas compelli posse.

Satisfactionis Gallicæ leges. §. 133. Ita Gallis Cæsarei offerebant primo Præsulatum Metensem, Tullensem ac Viroduuensem cum Urbe Meti, eodem modo Galliæ deinceps subjectos futuros, sicuti antehac Imperio fuerant; ut tamen prior status maneat, ac Virodunensis Episcopatus penes Franciscum Lotharingię Ducem velut legitimum Præsulem relinquatur; quibus Pignarolum, & Moyenvicum accedebat. Secundo Brisacum cum additis oppidulis Hochstædio, Impsinga, Harta, & Achera, salvis tamen privilegiis. Tum Superiorem & Inferiorem Alsatiam, Sundgoviam, & præfecturam provincialem in decem urbes Imperiales Alsatiæ cum omnibus juribus, salva religione Catholica, uti antea sub Austriacis fuerat, & abolitis, si quæ per bellum novata sint. Tertio ut Gallis Philipsburgi perpetuum præsidium certo numero habere liceat, quod Regi Galliæ simul, & Spirensi Episcopo sacramento obstrictum, sed à solo Rege alendum sit. Hac satisfactione Galli adquiescebant: sed secundo capiti adjiciebant, ut restitutæ à Suecis, Benfeldæ, castello Rheinavia, Tabernis Alsaticis, Hohenbaaræ, & Neuenburgo ad Rhenum munimenta detraherentur, nec iis locis præsidia haberentur: tum ut Gallicis copiis liber transitus Tabernis semper concederetur; nec castella cis Rhenum inter Basileam ac Philipsburgum excitarentur, nec Rhenus vetere suo alveo diverteretur: Vicissim Galli. I. Archiduci Ferdinando Carolo restituerent quatuor oppida sylvestria, Comitatum Hauensteinum, sylvam Nigram, totam Brisgoviam cum oppidis in ea sitis, prout olim ad Domum Austriacam pertinuit; simul totam Ortenaviam, cum oppidis Imperialibus Offenburgo, Gengenbaco, & Cellis ad Ammersbacum; ut ad ista omnia Rex Galliæ nihil juris prætendat. II. Tum ut commercia inter utriusque ripæ Rheni accolas, ac navigatio ejus fluminis citra nova vectigalia libera sit. III. Omnes insuper Vasalli cives & incolæ locorum cessorum sua bona recuperent; abolitis à Duce Bernhardo factis, & à Rege confirmatis donationibus. IV. Relinqueret quoque Rex in immediato statu ac respectu ad Imperium Episcopos Basileensem & Argentoratensem, aliosque in Alsatia Imperii Ordines, Abbatem Murabacensem & Luderensem, Abbatissam Andloviensem, & Monasterii in Valle S. Georgii, Palatinos Lutzelsteinenses, Comites & Barones Hanoviæ, Fleckensteinæ, & Obersteinæ, Equestrem Ordinem in Alsatia Inferiore, simul decem Urbes Imperiales *Landvogdiæ* Hagenoicæ subjectas, nec plus juris sibi in eas arroget, quam Austriaci habuerunt, & hoc tractatu cessum est. V. Omnia reliqua loca cis & trans Rhenum veteribus dominis restituantur, nulla sumtuum pensatione petita. VI. Archiduci Ferdinando Carolo duo milliones uncialium intra biennium solvantur. VII. Gallia duos trientes æris alieni, quo Camera Ensisheimensis obstricta est, in se suscipiat. VIII. Rex Galliæ per triennium ob metum Turcici belli annua pendat centena quinquagena uncialium millia, præsidiis limitaneis impendenda: ac si in apertum bellum res eruperit, decem millia militum suis sumtibus alenda submittat. IX. Ne Turennius amplius adversus Cæsarem, aut Ordines Imperii bellum gerat. Tandem X. ut cum Hispano pax simul concludatur, & XI. Lotharingus huic paci includatur. Hisce tribus postremis capitibus velut conditionibus reliqua omnia super structa erant, ut ni ista præstarentur, reliqua extra obligationem essent. Circa pleraque hæc Cæsareorum postulata Galli parum scrupuli movebant, nisi quod quintum caput plane omitterent. Id quod & Mediatores dissimulandum suadebant, quo Galli eo citius negotiationem cum Suecis & Protestantibus, quam in se receperant, aggredi possent. Sextum circa caput non nisi tres milliones librarum Francicarum terna pensione solvendarum annuebant. Enimvero id diserte testabantur, si Hispani hoc bello amissa loca reposcerent, ac prioribus bellis parta restituere abnuerent; pacis spem nullam esse. Lotharingi quoque restitutionem plane abnuebant, qui ad bellum Germanicum non spectet. Quin proponebant, ne Cæsar adversus Galliam, aut Gallia adversus Cæsarem auxilium ipsi præstaret, quo omnis dissidii ansa in posterum inter Cæsarem ac Gallos præscinderetur. Quod si tamen Dux ille positis armis Legatos in Aulam Gallicam mittat, illos in gratiam Cæsaris benigne admittendos, & audiendos & omnia super exsecutione tractatus cum ipso Duce quondam agitati ex æquo componenda esse. Hisce complura addebantur communibus tractatibus adhuc indecisa; quibus obtinendis ut Galli operam navarent Cæsarei stipulabantur. I. Ut amnestiæ initium anno vicesimo quarto statueretur. II. Palatini restitutio ad eum modum fieret, quem Cæsarei antea designaverant, usque Via Montana ad Moguntinum rediret. III.

1646. Circa gravamina Ecclesiastica postrema Catholicorum declaratione staretur, ac Evangelici tertio dicasterio in Saxonia erigendo desisterent. IV. Commercia per totum Imperium ex legibus publicis etiam in locis Galliæ ac Sueciæ cedendis libera essent. V. Ut Sueci dimidia Pumerania contenti reliquam Brandeburgico, Wismariam Meclenburgico restituerent; utque Bremæ, Verdæque status Ecclesiasticus servaretur; cum Suecis plus circa bona sacra, quam Ordinibus Imperii concedi non possit. VI. Ut Cæsar neque Bavaro evictionem ad Superiorem Palatinatum, nec Brandeburgico refusionem ob Pomeraniam præstare teneretur. VII. Archiduci Ferdinando Carolo dynastiæ Achla, Blaubeura, & Hohenstaufa relinquerentur. VIII. Hohentwilæ munimenta destruerentur; nec prius quam hoc fiat, Cæsar ad Auracum, Aspergum, & Schondorfium restituendum obstringeretur. IX. In pensationem Brisaci Cæsar Lindaviam perpetuo præsidio obtineret, tegendis Austriacis provinciis. X. Denique Wurtenbergicus pro dynastia Heidenheimu quingenties mille florenos exsolveret, pro qua summa eandem Cæsar Bavaro uppignoraverat. Nam hunc præcipue Ducem carpere cupiebant Austriaci, farciendis utcunque damnis, quæ his tractatibus acciperent. Id quod Joannes Wilhelmus Gollius Oenipontanus Legatus aperte fatebatur additu; meruisse id Ducem, cujus culpa præcipue bellum post mortem Gustavi Regis tamdiu extractum sit. Nam ni iste Heilbrunnæ præ reliquis Ordinibus rem tanto studio egisset, nunquam fœdus coaliturum fuisse, Suecorum tunc armis ultro collapsuris. Nec minus id negotium sedulu urgebat Isaacus Volmarus, Wurtenbergica licet ortus, qui peculiari colloquiu Gallis jura Domus Austriacæ in Hohenstauffam, Achlam, & Blaubeuram inculcatum ibat, multis in Wurtenbergicum invectus, velut apud quem omnia beneficia ab Austriacis per annos ducentos quinquaginta congesta nil aliud effecerint, quam ut iste omnibus in Austriacam Domum insurgentibus socium se adjunxerit. Nec eandem eo Duce prius amico usuram, quam in eum statum redacto, ut nocere nequeat. Cæterum in hac tractatione Fabius Chisius, ubi de Catholica religione, bonisque sacris agebatur, nomine sedis Romanæ semper intercessit, ac ne in eorum alienationem Catholici consentirent hortatus est, etsi pacem ideo impedire nollet, nec repugnaret, quo minus ex inevitabili necessitate ad ejusmodi conclusionem descenderetur. Galli etsi circa hæc sat faciles se præberent, & pleraque probarent, istis se haut reluctaturos testati: non tamen, uti postulabatur, fidem suam eo numine obstringere audebant, ne à sociis fœderis limites migrasse arguerentur. Unde etsi dicta capita cum Suecis, & Protestantibus expedienda verbo in se suscepissent; de iis tamen in scripta conventionis formula omisere. Cui & hæ conditiones adjiciebantur; isthæc rata non fore, ni & super negotiis statum totius Imperii spectantibus communi pace transactum fuerit, cujus partem præsens conventio constitueret. Tum ut suscepta cum Suecis super ipsorum postulatis tractatio absolveretur ac Cassellanæ Domui satisfieret. Demum ut Ordines Imperii ista omnia rata haberent, eademque servatum iri caverent. Sed communis pacis tractatu irritu isthanc quoque conventio-
3. Sept. nem nullam fore. Ita id negotium absolutum, ac simul conventum, ut hujus transactionis formu- 1646.
la in Mediatorum manus deponeretur, nec aliis communicaretur. Haut abs re fuerit heic monuisse, primum articulum à Cæsareis hisce verbis fuisse conceptum. *Primo, quod jura superioritatis in Episcopatus Metensem, Tullensem, ac Virodunensem, Urbemque Metim eo modo, quo hactenus ad Romanum spectabat Imperium, in posterum ad Coronam Galliæ spectare debeant reservato tamen jure Metropolitano ad Archiepiscopatum Trevirensem pertinente, omnium insuper Ducum, Principum, Comitum, Baronum, Nobiliumque feudis, jure clientelari, cæterisque rebus, quæ cuilibet eorum in his Episcopatibus competere possunt. In quibus omnibus per Regem Christianissimum nullatenus molestari, sed omnes & singuli in eo quo sunt statu immediatæ subjectionis erga Romanum Imperium relinqui debebunt.* Sed hunc articulum Galli ita formabant: *Primo, quod supremum dominium, jura superioritatis, aliaque omnia in Episcopatus Metensem, Tullensem, & Virodunensem, urbesque cognomines, horumque Episcopatuum districtus, & nominatim Moyenvicum eo modo, quo hactenus ad Romanum spectabat Imperium, in posterum ad Coronam Galliæ spectare debeant, servato tamen jure Metropolitano ad Archiepiscopatum Trevirensem pertinente.* Quanquam autem adjectis conditionibus cavere voluerant Galli, ne in fraudem sociorum quid egisse viderentur: experientia tamen compertum fœderum exiguam fere rationem haberi postquam altera pars peculiaria sibi destinata assecuta sit, & sociorum emolumenta, aut commune bonum segnius curari. Quin metus erat, ne Galli Suecos ad intempestivam transactionem compellere instituerent; qui jam apud alios haut obscure jactabant: haut ita Suecis se innexos, ut non statim ab ipsis sejungi possint. Se iisdem nulla circuitione adhibita dicturos, ut postulata sua ad æquitatem temperent. Nam ob enormia illorum desideria se bellum hautquidquam continuaturos.

§. 134. Decreverant porro Legati Gallici obtentu consolationis officio apud Oxenstiernam ob mortem uxoris defungendi junctim Osnabrugam accedere. Id quod mature mense Augusto significavere, postulato ne funus prius deduceretur. Iter tamen cum per mensem distulere Servientum pedibus laborare causati: revera ut tractatus cum Cæsareis prius absolverent. Suecis tamen fervida cum Cæsareis negotiatio eo plus suspicionis excitabat, quo secretius ibi acta habebantur. Et scripta hinc inde exhibita Suecis ab aliis prius, quam à Gallis communicabantur. Ac in aperto erat, quo magis tractatio Monasterii ferveret, eo frigidius Osnabrugæ rem geri. Unde metuebatur, ne Galli demum socios destituerent, id quod à Cæsareis enixe queri satis constabat. Eoque Sueci datis li- 31. Aug.
teris Gallos monebant, ut ex convento congressus haberetur instrumento pacis excutiendo; ac si Osnabrugam accedere grave sit, se Lengrichæ cum ipsis collocuturos. Sed hi re jam cum Cæsareis 8. Sept.
transacta magna cum comitatu Osnabrugam accessere, Suecorum rhedis extra Urbem solenniter obviam prodeuntibus. Quos postera die tres Belgarum Legati, qui soli Monasterii hactenus restiterant, Pawius, Franciscus Donia, & Adrianus Clantius sine pompa secuti sunt, simul plerique Evangelici Monasterii agen-

Gallici Legati Osnabrugam veniunt.

tes

1646. tes huc se contulere, commodis suis invigilaturi. Sed & Cæsarei buc accessere, præter Trautmansdorfium, quem faucibus hærens testæ cancrinæ frustulum non citra periculum vitæ detinebat, donec post octiduum vomitu rejiceretur. Contarenus per literas Legatos Suecicos ad promovendam pacem, & amplectendas æquas conditiones hortabatur, ostenso periculo, quod orbi Christiano à Turca immineret.

A Gallis disputata de sua satisfactione.

Post præmissa solennia Galli Suecos de iis, quæ Monasterii acta essent, certiores reddebant, quæ & sine dubio à Rosenhahnio perscripta sint, & quod jam cum Cæsareis super sua satisfactione transegererint, infecta tamen futura, ni communis tractatus succedat, ac Regina, Landgraviaque postulatis suis potita sit. Scriptam transactionis formulam prælegebant, haut exhibito tamen exemplo, nisi adjectarum conditionum; causati imperfectam esse rem, quam variis quidem de causis in Pontificii Nuntii manibus reliquerint, sed quam publicare dubitent, antequam adpareat, quo totum negotium sit evasurum. Cæterum quæ Gallia accipiat, satisfactionis vocabulo venire non posse, utpote caro emta, omnibus sine dubio Gallorum facilitatem miraturis. Sed Regem id onus subire maluisse, quam diutius bello implicitum hærere, quod paucos per menses majorem auri summam absorbeat, quam pro Alsatia sit promissa; incerto, num post exhaustas plures molestias ejusmodi conditiones obtineri, aut pari gloria arma poni queant.

De necessitate Pacis.

Inde super necessitate pacis disserere: Galliam argento exhaustam; tot egregios, illustresque viros amissos, nupera præsertim Mardici oppugnatione: qui primariis Domibus luctum, Reginæ commiserationem, ac ingens pacis desiderium excitent. Ac si Hollandi pacem aut inducias cum Hispanis præcipiant, vix adparere, quæ Galliæ spes sit cum fructu bellum deinceps gerendi. Ingentes inde questus in Hollandorum Legatos effundere, tam importune properato tractatu: quæ res aulæ Gallicæ tanti visa fuerit, ut, si pax non alia ratione obtineri posset, vel emenda foret.

De exhibendo instrumento pacis.

§. 135. Ad hæc Sueci reposuere, Reginam hoc bello nil aliud, quam honestam & tutam pacem quæsivisse, nec à se ullam occasionem eadem potiundi neglectam: hactenus tamen parum promovisse, Cæsareis omnia ad suum Instrumentum, quod tamdiu meditati sint, rejicientibus. Se quidem circa Suecicum Instrumentum formandum hunc congressum expetiisse, quo de compacto, & communi consilio utrinque id in lucem proferri queat. Ac si Galli parati sint, in se moram non fore. Se quippe formulam pacis adornasse, quam post factam cum ipsis communicationem Cæsareis edituri sint impense id postulantibus; ac instare Ordines, ne Reginæ satisfactio, & ipsorum commoda divellantur. Galli contra Instrumento suo formando nondum manum admoverant, causati, præmaturum esse in lucem id proferre. Pleraque adhuc cruda & infecta. Circa plurima adhuc toto coelo dissideri, eoque instrumento edito animis utrinque exacerbatis forte tractatus plane abruptum iri. Sibi satius visum rem per partes transigere, & antequam circa omnia convenerit, ista uno scripto haut complecti. Caput circa satisfactionem se absolvisse: optare ut & Sueci Osnabrugæ super ea transigere possint. Sueci contra ostendere, Suecicæ, Gallicæque, & aliorum vicinorum satisfactionem præcipuam in hoc consistere, ut negotia Germaniæ modo à se proposito componantur. 1646. Quo non obtento reliqua commoda fere inutilia, ac Regnis dedecori redundatura. Ab ipsis hactenus jactatum: bellum susceptum instaurando pristino Germaniæ statui, ac libertati: eo fine Ordines ad tractatus invitatos auxilio suo promisso: quorum commoda nunc negligi, ipsos quoque Reges tangentia, turpe fore. Ordines separatam Gallorum super suis præmiis tractationem ægerrime tulisse, ac ut omnia pari passu peragantur impense petiisse. Galli etsi ostenderent, eandem sibi quoque mentem esse, nec Regem, nisi Germaniæ rebus prout justitiæ ratio exigit compositis, arma exuiturum: Suecis tamen suadebant, quo negotium ordine evolveretur, à satisfactione sua ordiri, aliis rebus pro cujusque indole secuturis. Inter negotia Imperii multa esse, quæ initio intendi, post remitti queant, prout privatæ rationes se darent. His rite subductis cætera animosius defendi posse, ac ni adversa pars æquas conditiones admittat, justitiam belli luculentius adpariturum.

De Suecica satisfactione.

§. 136. Sic igitur Galli Suecicam satisfactionem acriter urgere, ut satis pateret, eo fine ipsos Osnabrugam venisse: circa quam asperrima inter Legatos Regios disceptatio surrexit. Sueci Præsulatus duos sibi deposcebant ea lege, ut illi in seculares principatus converterentur: quos Cæsarei non nisi sub præsenti titulo, & conditione concedere volebant, quibus & Galli ob communia sacra adstipulabantur. Wismariam Sueci citra exceptionem, & nullo ad Meclenburgicos Duces respectu postulabant: Cæsarei Ducem in consortium dominii ejus urbis admittendum contendebant, utut ipse Dux simpliciter alienationi ejusdem contradiceret. Pomeraniam integram Sueci affectabant Brandeburgicis obnixe reluctantibus; quod postulatum & Galli temperare satagebant, ostendentes, se apud Brandeburgicos sæpius acriter institisse, sed illos ultroneam cessionem constanter abnuere. Et quia Gallicus in Suecia Minister Chanutus significarit, à Regina decretum Citeriore Pomerania adquiescere; ab ipsis postulabant, ut amota tergiversatione negotio finem imponant. Enimvero Sueci inficiabantur, tale quid à Regina decretum; ac expeditissimum judicabant, si Elector tota Pomerania cedat, & quam refusionem postulet ostendat. Hac cessione posse ipsum Carnoviensem Ducatum recuperare: tum *bannum* abolere, quod ob subtractam Imperio Borussiam incurrerit: citra controversiam retinere Brandeburgensem, Havelbergensem, & Lebusiensem præsulatus, ultra seculum detentos, ac tributis publicis eo nomine exsolvendis in proprios usus conversis: insuper Glogoviensi, & Saganensi Ducatu, aut Magdeburgico, & Halberstadiensi præsulatu potiri. Reginam ipsius postulata quantum possit fulturam. Relatum sibi non solum Marchiæ Ordines, sed & Culmbacensem, Anspacensemque Marchiones ipsius agnatos suasisse, si Regina Pomeraniam dividere nolit, mature, & antequam in arma res erumpat, in boni publici gratiam cederet, & de æquivalente ageret, Regina favente facile obtinendo. Pomerani quoque Deputati magis quam antea flecti ceperant, ac Elector paulatim remissurus quid videbatur. Unde Galli ansam arripiebant denuo Brandeburgicos urgendi: qui tamen præfracte regerebant; Electorem nunquam

1646. quam in totam Pomeraniam, aut Citeriorem una cum Stetino pro æquivalente, aut in solam Citeriorem citra æquivalens cedendam consensurum. Quin & in medio relinquebant, num Citerior Provincia cum ipsius consensu obtineri possit. Addebant sententiam Ordinum Pomeraniæ quoque exquirendum, quos inter, & Domum Brandeburgicam mutua pacta intercedant; ac non magis Electorem eam Provinciam, ejusque partem alienare posse, quam hi absque Electoris consensu alterius imperio se subdere: Ac licet Elector sacramenti ipsis veniam faciat; penes ipsos tamen fore, annon potius Polonorum, Belgarum, aut alterius protectioni submittere se velint, quam Suecorum dura imperia, gravesque exactiones diutius tolerare: præsertim cum Pomerani tanquam liber populus, Imperio Romano quondam certis legibus ultro se subjecerint.

Circa Pomeraniam difficultates. Animos hisce addebat, quod eorum causam fulcirent, quicunque Sueciæ opportunitatem Pomeraniæ invidebant. Quos inter missus à Poloniæ Rege Matthias Crocovius pro Electore velut Regis istius vasallo, ac pro jure isti Reipublicæ in Pomeraniam competente acriter contendebat: addito, Regem facile quidem pati posse, ut Reginæ Sueciæ ex æquo satisfiat, ac in posterum adversus subitam invasionem caveatur: haut tamen credidisse, Pomeraniam postulandam fuisse, in qua Poloniæ quoque securitas vertatur, & pro qua sibi non minus, quam Reginæ pro sua laborandum sit. Belgarum quoque Legati, qui hanc ob causam præcipue Osnabrugam venerant, moderatione adversus Electorem utendum suadebant. Nam etsi ut Regina Regni sui securitati prospiceret non improbabant: ita tamen rem temperandam, ne Reginæ cognatus, ac Evangelicarum partium princeps, in quo causę communi non leve præsidium repositum sit, suæ potissimum jactura pacem redimere cogatur; ac Reginæ, quę ad

25 Sept. diuturnitatem faciant, respiciende. Evangelici quoque Ordines causam Pomeranicam amicę transactioni, quę utrique parti grata foret, commendabant. Quibus Sueci reponebant: sibi haut injunctum cum Brandeburgico solennem tractatum suscipere; sed cum Cęsareis sibi negotium esse. Cum Cęsare Reginam bellum gessisse, hunc satisfactionem se poscere: eundem totam Pomeraniam obtulisse, ac ad promissa sua præstanda teneri: qui & super pensatione cum Electore transacturus sit. Quod si tamen Elector extra justos tractatus per se, aut alios proponat, quid loco totius Pomeranię expetat, id negotio non parum facilitatis allatu-

17 Sept. rum. Id responsum cum post in consessu Ordinum Evangelicorum referretur, Brandeburgicus Legatus, qui pro Pomerania suffragium ferebat, sat quidem fervide, acceptabat Suecos satisfactionem non ab Electore, sed à Cæsare exigere; cujus consequens sit, Electorem à Regina hostem non haberi, eoque nullam esse rationem, cur à Cæsare quæ Electoris sint postulentur. Simul graves querimonias miscebat, neminem Ordinum serio hanc rem agere; minatus, eo demum rem redituram, ut alii vicini, quos hæc res tangat, in partem oneris sint venturi.

Gallorum sententia. §. 137. Galli igitur è præsenti rerum conditione Suecis duas vias proponebant, quarum alterutra sit sequenda; ut vel totam Pomeraniam absque Brandeburgici consensu evincerent, vel Pomerania Citeriore, & Rugia contenti essent. Priore casu bellum continuandum, cujus pericula & onera manifesta sint, & cui non solum Sueciæ malevoli se ingesturi, sed & quod alias amicis invidiæ faces subditurum sit. Nam persistente licet in fide Gallia verendum tamen esse, ne Belgæ deserta communi causa separatim cum Hispanis transigant. Manifestum esse, quid mali eorum cunctatio circa hujus æstatis expeditionem produxerit. Quod si plane cum Hispanis in amicitiam redeant, totam Hispanici belli molem Galliæ incubituram. Unde Gallis necessitatem allatum iri vires suas è Germania revocandi; ac Hispanis facultatem fore Cæsarem validioribus auxiliis sublevandi. Cæsarem operam daturum Brandeburgico fulciendo, & ut alii in Imperio, & extra eidem adsistant. Jam Hafniæ ab Hispanis fœdus inter Daniam, & Poloniam proponi ad vires Suecorum distrahendas. Nec suspicione carere frequentiorem solito Batavorum cum Danis, & Polonis communicationem. Istorum Legatos pro Electore apud Suecos commendationem interponere: apud alios infensiora spargere. Hanseaticos quoque gliscentem in dies Suecorum potentiam horrere. Ordines Imperii diuturni belli tædio captos, si utcunque rebus suis consulere queant, ad pacem ruituros Suecorum commodis insuper habitis. Quod si autem Regina Citeriore Pomerania, & Rugia sit contenta, spem esse Electorem tandem consensurum; aut si tergiversari pergat, totum hunc conventum à Reginæ partibus staturum; cujus unanimi consensu ipsis cupitis potitura sit, omnibus, quos hic tractatus comprehendat evictionem præstituris. Imitarentur Sueci Galliæ Regis exemplum, qui pacis in gratiam de suis postulatis non parum remiserit, & quæ dentur tantum non emere voluerit. Suecici Legati etsi has rationes in medio relinquerent, Suecici Legati rem differunt. tamen cum alia mandata non haberent, prioribus postulatis insistere. Ad Reginam tamen se omnia relaturos promiserunt, ad quam & Legati Gallici scripturos se ferebant. Iidem cum apud Suecos, tum alios hoc imprimis cuneo utebantur; circa pacem suam cum Cæsare ac Hispano nihil difficultatis superesse. Quo fine & à San-Romano literas proferebant, quibus significabat, Hispanos mandata accepisse in eas fere leges, quas Galli velint, pacem concludendi. Id quod ex Fabio Chisio intellexerit, qui Monasterii glorietur; pacem manu se tenere, ac reversis Osnabruga Legatis Gallicis sine dubio eandem cum utriusque partis bona gratia ad exitum perducturum. Eodem fine & de Trautmansdorfii discessu spargebatur; de quo Lambergius, & Cranius, cum Suecos viserent, denuntiabant, à Cæsare ipsum jampridem avocatum; quamdiu spes fuerit tractatuum absolvendorum, iter subinde distulisse: sed Pomeraniæ negotio ad vadum adhærente propediem discessurum. Trautmansdorfius discessum minatur. 20 Sept. Quibus Sueci ostendebant, se ex sua parte omnia fecisse, ac postquam Cæsar in Pomeraniam consenserit expectasse, ut ipse illis quorum intersit satisfaciat; quorum consensum procurare Cæsar Reginæ teneatur. Contra Cæsarei excipiebant; Cæsarem non plus, quam ipse habeat, dare posse, nec ulterius promisisse, quam quantum penes ipsum foret.

§. 138. Circa Palatinam causam Bavarus subinde octavum Electoratum ingerere, ac alternas vices abnuere. De Palatina causa. Nec enim apparere, quare Palatinus has tantopere affectet, illum recuset; cum alternis gerenda dignitas Electoralis nil ditionis ipsis additura sit: octavus autem Electoratus suffragium in eligendo Cæsare cæteris par attribuat.

Nec

1646. Nec hæreditarium munus Palatino defore. Sane plura Palatinus non videbatur obtenturus ob Regis Angliæ res plane prostratas, unde omnis auxilii spes decollaverat. Et plerique Evangelicorum censebant, circumspiciendam esse rationem Bavarum à Cæsare divellendi. Quo fine huic dignitate Electorali, quam possidebat, & parte Superioris Palatinatus; Palatino reliqua superioris parte, & Inferiore Provincia, simul octavo Electoratu satisfaciendum censebant. Eandem sententiam & Galli fovebant; Bavarum, si juncta Regum arma ingruant, & quæ tantopere cupiat offerantur, pacis sibi proficuæ conclusioni Viennæ omni studio incubiturum. Illum prudentia valere, ac satis nosse, Viennæ se suspectum juxta, & exosum: Opibus quoque, & egregio milite instructum, simul extrema senecta, & cujus valde intersit, pacem utrique Regno probatam fieri. Hunc mature Cæsari avellendum. Nam si prius quam ad fiat, fato concedat, viduam, liberos, militem, ac Provinciam ejusdem in Cæsaris manibus fore, bello continuando non leve momentum. Ac confirmabat Bavaricus Legatus, si Princeps ille Electoratum, & pleramque partem Superioris Palatinatus retineat, circa reliqua capita satisfactionis, Amnestiæ, & gravaminum componenda acerrime connixurum.

De controversia & satisfactione Hassica. §. 139. In controversia circa successionem Marpurgensem Cassellani cupiebant causam hoc conventu decidi, aut Regiorum Legatorum interventu amice componi. Sed Darmstadiensis sententiæ à Cæsare pronuntiatæ inhærebat, quam amica post transactio jurejurando firmata exceperit. Nec consultum sibi illis arbitris causam agere, qui adversæ parti fœdere innexi sint. Præsertim cum Longuevillius apud Cæsareos in hæc verba eruperit: si vel maxime Landgraviæ causa injustissima foret, se tamen illam utiqne sublevaturos. Ac si transactione opus sit, Domos Saxonicam, & Brandeburgicam, fraternitatis vinculo Hassicæ junctas, interpositionem commodissime suscepturas. Si Saxoniæ Elector suspectus sit, ex eadem Domo alium posse surrogari. Cassellani contra modum in pacto mutuæ successionis præscriptum abnuere, quod Darmstadiensis isto neglecto ad Aulam Cæsaream causam pertraxerit; ex quo fonte dissidia inter Darmstadiensem, & Cassellanam Domum promanarint. Tunc verebantur, ne causa ad fraternas Domus devoluta in longum extraheretur. Igitur hoc negotium inter alia Ordinum Gravamina decisum communis pacis formulæ inseri cupiebant. Simul petebant Darmstadiensi certum tempus præfigi, intra quod ni mentem suam declaret, sociorum Regum armis sit petendus, ac ad reddendas omnes illas terras compellendus, quæ antea à Cassellana Domo possessæ sint. Circa hæc postulata Galli ostendebant; se & apud tractatus, & per arma Cassellanæ causam sublevaturos, quoad ipsi satisfiat, quod Darmstadiensis, post longa cum Cæsare & Hispano commercia demum arma sua Cæsari socios in Reges junxerit. Et hanc præcipuam satisfactionis partem fore. Nam ad Paderbornam, & alia bona Ecclesiastica adquirenda Gallos per conscientiam opem ferre non posse. Haut tamen repugnaturos, si millione uncialium insuper potiatur, quibusdam locis interim pignoris in vicem relictis. Contra Suecici Legati super Marpurgensi lite à Regina nihil in mandatis acceperant. Sed ut Landgravia Paderbornensem præsulatum, aut ejus partem nanciscatur operam suam pollicebantur.

§. 140. Circa militum stipendia Galli ostendebant; se pro Gallia eadem ideo petere omisisse, quo Suecicus exercitus tanto facilius & uberius iis potiatur. Eaque se pro Suecis Monasterii stipulatos, nec Trautmansdorfium abnuisse, qui censuerit; ubi super summa conventum fuerit, Ordines eorundem ratas partes in se suscepturos. 1646. De militum satisfactione.

De induciis proponitur. §. 141. Ad communes insuper inducias Galli valde proclives se ostendebant, ne per aleam belli rebus mutatis pax, cujus nunc propinqua spes allucebat, difficilior redderetur, aut in longum extraheretur. Quoque, Si Suecis videatur, ad Duces exercituum una cum Cæsareis missuri erant, qui, quo loco tractatus pacis sint referant, simul moneant, ne rem ad extrema deducant, sed ut super induciis inter se conveniant. Id hoc congressu Galli, & missus à Contareno Generinus Secretarius apud Suecos urgebant: utiles eas Regibus, eorumque sociis esse, Cæsareis intra provincias hæreditarias, Bavaricis ultra Danubium redactis, omnique citra regione Regiorum hospitiis patente, non sine maximo exercituum incremento. Quanquam autem Suecici Legati; quod Regina inducias nunquam probasset, variis rationibus easdem dissuaderent; tamen Gallis urgentibus ad Wrangelium scripturos se receperunt, ejusque sententiam super hoc negotio exploraturos. Quo fine Petrum Brandium summum Quæstorum ad istum ablegant: qui & super militum commodis ejusdem mentem cognosceret. Quo & Gallici Legati Croissium miserunt.

De Eduardi Bragantini liberatione. §. 142. Osnabrugam quoque tunc venerat Franciscus Andrada de Eduardo Bragantino solicitus, cui intentata Mediolani apud Inquisitionem actione Hispani extrema intentabant; ut ejus liberationem, simul Regis sui causam commendaret, arctissimum insuper fœdus Reginæ oblaturus. Galli uti circa Lusitanorum commeatum, & Eduardi liberationem hactenus satagerant, apud Sequestres super actione huic intentata protestationem interposituri: ita primariam causam ad Germanicam pacem haut spectare judicabant, quæ cum Hispano transigenda sit. Multo minus Suecis placebat eandem Germaniæ negotiis, jam antea sat intricatis immiscere. Unde prius factæ declarationi insistebant; qua & Lusitanus adquiescere cogebatur, id tantum postulans, ut Rex suus nominatim paci includatur, ac sibi testimonium detur, super Eduardo liberando Legatos Suecicos à se diligenter monitos.

Evangelicorum circa gravamina dissensio. §. 143. Circa formulam illam componendorum Gravaminum, quam nuper ab Evangelicis exhibitam diximus, ne hi quidem omnes eadem sentiebant. Saxonici Electorales tepida heic consilia agitare, ac præcipue capita à Cæsareis nuper proposita fere probare: nec reliqua tanti esse, ut ideo exitiosi belli continuatione Imperium pessumdandum sit. Unde & Evangelicis moderatiora suaserunt ægre ferentes, sua monita usque adeo locum non invenisse, ut etiam novæ controversiæ animos magis exacerbaturæ sint motæ, veluti de lite inter Magdeburgicum, & Salisburgensem. Etsi enim formulam illam bene adornatam agnoscerent; tamen quæ postulabantur optanda magis, quam speranda putabant. His multos Evangelicorum labefactos in suam sententiam pertraxere, Monasterienses cumprimis, & qui superiorem Germaniam incolunt, in Saxonicorum Ducalium cumprimis, & Luneburgicorum duritiam invecti, velut qui procul à Pontificiis;

1646. & extra periculum positi tuto speciosa ac forma dissrant.

Catholici nuperam formulam aspernantur.

§. 144. Ast Catholicos dicta jam formula non parum asperavit non sine minis frementes, ni ad moderatiora Evangelici descendant, totum negotium abrumpendum, ac fatis committendum. Multa in sui exitium tendentia passim inserta, & specioso æqualitatis vocabulo id quæri, ut suas ditiones cum Evangelicis partiri jubeantur. Quo plura ipsi remiserint, eo magis Evangelicos postulata intendisse, nec se amplius super illis tractatus agitare salva conscientia, & per sacrorum suorum scita posse. Unde in posterum omni disceptatione supersedere constituebant; ac ne Cæsareorum quidem nuperum scriptum probabant; sed formulæ à se vicesimo Junii exhibitæ inhæsuros se testabantur; è qua suppressâ Cæsarei formulam suam secundo Julii editam fere concinnaverant, ac Catholicorum nomine Evangelicis tradiderant. Sed & novam disquisitionem sæpius memoratæ formulæ Catholici composuerant, in qua illud novum erat, quod sigillatim enumerari postularent omnes præsulatus, Cœnobia, ac bona sacra, quæ Evangelici retinere velint: sic enim præscindi controversiam circa *terminum a quo* hactenus agitatam. De Cætero Catholici prioribus suis postulatis rigide institerant, & eadem passim intenderant, multa verborum acerbitate inspersa. Simul non uno loco sibi ipsa repugnantia à Protestantibus peti arguerant. Quod scriptum tamen itidem à Cæsareis suppressum forte fortuna in Evangelicorum manus incidit. Porro istos spiritus Catholicis addebant vetus Saxonis ingenium, & Evangelicorum timiditas, ac discordia, questu magis prosequenda, quam ut emendationis spes esset. Ac suspicio erat Cæsareos Catholicis clam stimulos subdere: Ac ferebatur arctius nuper inter Cæsarem, & Hispanum fœdus ictum, quo pacem separatam haut mire decreverant, sed potius temporum conversiones aucupari, ac ad dissociandos Suecis Gallos incumbere. Hollandos jam eam in viam perductos: nunc & Galli solicitabantur, quibuscum super satisfactione tanto studio transactum fuerat. Sane manifeste deprehendebatur, ex eo tempore Catholicis plurimum insolentiæ accessisse; qui haut obscure gloriabantur; Gallos jam suis partibus accessisse, qui sacrorum socios auxilio cassos deserturi non sint.

14 Sept.

De Autonomia subditorum Evangelicorum in Catholicorum ditionibus.

§. 145. Inprimis autem circa concedendum liberum religionis suæ exercitium Evangelicis sub Catholicorum ditione habitantibus (*autonomiam* vocabant) acerrime disceptabatur; cui tam Cæsarei quam alii Catholici manibus pedibusque obnitebantur. Vix uspiam in protestantium terris tolerari, qui à placitis ipsorum dissentiant, nec Catholicos hisce legem dare velle, quid subditis suis ipsi faciant. Non aliud exigere æqualitatem illam, quam Evangelici tantopere crepent: præsertim cum illa autonomia paci Augustanę plane repugnet. Ne igitur iniquis postulatis Evangelici rem extraherent. Haut sibi animum esse quenquam invitum Protestantium sacris abstrahere. Cuilibet integrum fore bonis suis divenditis alio migrare. Plus terrarum Protestantes in Germania possedere, quam Catholicos: & passim prædia venalia extare. Eandem sententiam Saxonici Electorales fovebant, quod ab æquitate, & æqualitate abhorreat, Catholicis in ipsorum ditionibus obtrudere velle, quæ in Evangelicorum terris tolerata nunquam sint; & quæ ad summam Ordinum potestatem spectare judicentur. Excipiebant tamen Silesiam, cui Elector ex mandato Cæsaris fidem dederit. Contra pars Evangelicorum ad istam causam urgendam per conscientiam adstringi se judicabant; quod perspicere non possint istam paci sacræ repugnare: quin naturali ac gentium jure vetitum, conscientiis vim inferre, ac durum esse socios sacrorum hanc solam ob causam penatibus suis ejici. Alii tamen Electoralibus Saxonicis desiderio pacis adstipulabantur, Ducalibus Saxonicis, & Luneburgicis non leviter indignati, quod huic proposito ita pertinaciter adhuc inhærerent, nec Suecos ab eodem dimotum irent. 1646

Evangelici ad Regios rem istam referunt.

§. 146. Evangelici porro Catholicorum scriptum nacti per Deputatos Suecis id communicabant, ut ipsi collato cum Gallis consilio quid deinceps agendum foret sententiam suam exponerent. Ad quæ Sueci declarabant ita se acturos, ut in se quidem nihil desiderari possit. Indicabant tamen sibi compertum, Gallos nihil quod Catholicis oneri futurum sit, facturos. Horum igitur menti penitius explorandæ Evangelici ipsi Gallicos Legatos adibant, Gravaminum emendationem illis commendantes: simul rogantes, è Catholicis atque Evangelicis binos ad se vocarent, audituri, quid circa gravamina dubii adhuc supersit, & qua ratione isthæc plane aboleri queant. Enimvero Galli statim ea, quæ religionem spectant, à civilibus discernere, & circa hæc opem suam citra exceptionem polliceri: priora ut æqua ratione componantur optare; quæ & penitius cognoscendi sibi otium in præsens non sit itineri accinctis, Posse tamen ipsos aliquot suorum ablegare, qui Monasterii super hoc negotio se plene edoceant. Ita Monasterium discessere, assumto in suum comitatum majoris securitatis causa Lusitano Andrada.

15. Sept.

Galli tergiversantur.

18. Sept.

Id quod Evangelicis suspectum.

§. 147. Ex hisce Evangelicis haut parum suspicionis oriebatur, velut Galli post obtenta, quæ ipsi cupierant, solicitantibus Catholicis à prioribus consiliis discessissent, curaturi primo loco ut Suecis satisfiat; inde Evangelicos ad ejusmodi Gravaminum compositionem adacturi, quæ è Catholicorum re foret. Unde per quosdam suorum apud Suecos instant, ut Regina deinceps quoque commodis ipsorum patrocinetur. Tum ut alteruter Legatorum, aut uterque Monasterium proficiscatur, qui cum Gallis super Imperii negotiis, de quibus inter utrique religioni addictos disceptetur conveniat, ut eadem simul cum aliis expediantur. Sueci autem, cum per Rosenhahnium à Gallis exquirerent, num ejusmodi congressus in gratiam Ordinum acceptus ipsis sit futurus, parum ad eum proclives istos deprehendebant; quod obtenderent, Suecos eam rem Trautmansdorfio Osnabrugam regresso commodius ibi composituros.

23. Sept.

Cæsarea tractationem istam immutare cupiunt.

§. 148. Ast Cæsarei Osnabrugæ juxta ac Monasterii evocatis ad se Evangelicis ostendebant; Catholicos postremam ipsorum circa Gravamina declarationem aversari, velut multa nova paradoxa, sibique repugnantia, & iniqua complexam, quæ ulteriori disceptationi subjicere nolint. Unde sicuti Catholici multis capitibus non parum remiserint, ita & ipsi propius ad scopum accederent, ut negotium mature ad colophonem perduci queat. Conabantur dehinc alium negotiationi modum adornare, initio questi, Evangelicos ab ordine à Cæsareis exhibiti scripti, quod Catholici plane probent, discessisse, ac in sua formula

18. Sept.

1646 mula aliam methodum secutos, novam confusioni ac dissidiis materiam. Unde postulabant ut Evangelici suo posthabito ordine à Cæsareis adhibitum sequerentur. Preterea scriptum 2. vel 12. Julii Evangelicis exhibitum non à Catholicis, sed à se profectum, velut temperamentum è Catholicorum, & Evangelicorum declaratione, non eo fine, ut Evangelici super eodem sententiam suam scripto exponerent, sed ut coram tam ipsorum quam Catholicorum mentem cognoscerent. Eoque deinceps commutatis invicem scriptis supersedendum, ac omnia colloquiis disceptanda censebant. Sed quia Catholici ut Osnabrugam iterum accedant, ægre permovendi sint, sibi commodissimum videri, quosdam Evangelicorum Monasterium se conferre cum Cæsareis super singulis capitibus collocuturos, qui Catholicorum vicissim sententia explorata utrasque magis magisque ad æquas transactionis leges deducturi sint. Id quod expeditius futurum sit, quam si utraque pars nullo medio inter se sermone, aut scriptis non sine ambagibus disceptet. Esse & aliam causam, quare Evangelici Monasterium concedere debeant, quod Trautmansdorfio hanc ob causam Osnabrugam per alia negotia reverti non liceat, citra quem reliqui Legati eam rem in se suscipere non audeant. Quid Cæsarei hoc instituto quærerent, in obscuro non erat: scilicet cum Suecos Osnabrugam non deserturos sat constaret, hac via negotium istud Suecorum directioni extortum sibi vindicare conabantur. Nec Trautmansdorfius dissimulabat; Protestantes Osnabrugæ nimium Suecis ionexos, è quorum consiliis plane dependeant, ipsis inconsultis nihil suscipere audentes. Et ut Suecos Evangelicis suspectos redderent, spargere non dubitabant; istos transactionem cum Catholicis, quoad peculiarem sibi satisfactionem obtinuissent, magis sufflaminare, quam promovere studuisse. Addebatur, ut negotium ocyus expediatur nullius magis quam Franconici Circuli interesse. Bavarum brevi hostes finibus suis dimoturum; inde utriusque partis exercitus per hunc hiberna capturos. Saxones longius remotos eminus inspectis alienis malis parum moveri.

Saxonicorum sententia.

§. 149. His omnibus Evangelicorum consilia non parum turbabantur, ac in diversa tendere incipiebant. Ac Monasterii quidem Elector Saxoniæ suos Legatos Evangelicorum consessibus præsidere jusserat, suscepta quoque ipsius nomine inter utramque partem interpositione: quod animadvertat, negotium circa gravamina valde in-

23. Sept. tricatum reddi. Unde & isti Monasterii præsentes Evangelicos, Brandeburgicum, Culmbacensem, Casellanum, & quem Franconici Comites miserant, ad se evocavere, super postrema Cæsareorum propositione cum ipsis consultaturi. Ubi post multas dubitationes primo placuit, in honorem Cæsaris, ejusque Legatorum in Evangelicorum scripto observatum ordinem utut luculentiorem relinquendum, & Cæsareorum vestigiis insistendum. Sed nec id displicebat, quod Cæsarei proposuerant, ut colloquio res disceptaretur. Circa quod tamen hæc difficultas vertebatur, quod Catholici dicerent; se non amplius in Evangelicorum gratiam, quod aliquoties jam fecerint, Osnabrugam ituros. Id quod & Trautmansdorfius facturum se negabat. Contra nec Evangelicis Monasterium ire sedebat, quod super Gravaminibus Osnabrugæ tractatio finienda videbatur, ubi & cæpta fuerat. Nec Legati Suecici, qui una cum Cæsareis interpositionem delatam in se susceperant, passuri erant, majorem heic Cæsareorum, quam sui rationem haberi. Unde circumspecte procedendum judicabant vitandæ utrinque offensioni; cujus commodam invenire rationem in arduo erat. Quanquam vero sat aperte demonstrari poterat, in Evangelicorum libello sibi repugnantia non reperiri, declinandæ tamen animorum exacerbationi refutatione scripto concepta supersedendum videbatur. 1646.

Quæ Osnabrugensibus displicet.

§. 150. Enimvero Evangelici Osnabrugenses, ut libellus suus ita acerbe proscinderetur, digerere haut poterant: unde peculiari scripto, quæ isti impingebantur, dilutum ibant. Nec videbant, qua ratione in ordinem à Cæsareis præscriptum consentire possent; quod hoc modo postrema ipsorum declaratio, tanto cum labore Lengrichæ formata subvertatur. Ubi & super modo tractandi conventum fuerat, ut Cæsarei & Sueci tractationem de gravaminibus susciperent, & accedente Ordinum ratihabitione absolverent. Nec cum Catholicis sub Cæsareorum directione à se agi posse, ut Sueci non citra ignominiam excludantur. Id decretum Cæsareis per Deputatos significarunt; qui initio præscripto à se ordini inhærebant, tandem tamen de hoc concedi posse innuebant, modo res denuo disceptetur, ac paulo lenior declaratio fiat. Quod autem Sueci ad tractationem super Gravaminibus admittendi sint; aut quod Cæsarei & Catholici in id unquam consenserint, id primo abnuere; post cum quæ acta forent clare demonstrarentur, Monasterium ad collegas suos relaturos se promisere. Sed nec Evangelicis placebat, Saxonicos Electorales directionem suorum negotiorum suscepisse. Nam quia Principis ejus consilia Cæsari obnoxia habebantur, metus erat, ne Cæsareis inde occasio nasceretur, prout Hispanorum se res darent, negotium id temperandi. Ac si demum transactio sequeretur, Saxonicorum opera nil amplius; quam Pragæ obtentum fuerat, sperabant. Qui & summam suorum consiliorum jam satis ostenderant. Unde reliquorum nomine Altenburgicus hac de re acriter querebatur testatus, Saxonico Electori se nec posse nec velle directorium relinquere, qui tam distorta, & perniciosa consilia hactenus agitarit, & adhuc agitet. Sed nec ulli Electori, aut Principi directorium jure competere, sed ab Ordinibus communi suffragio aliquem constitui moderandis ejusmodi negotiis. Simul Suecos rogabat, media dispicerent, quibus Saxonici instituto suo dimoveri possint. Suecici Legati cum sentirent, conatus Saxonicorum non solum Protestantibus fraudi esse, sed & susceptos abstrahendis Osnabruga tractatibus, Cæsareis, cum novum circa satisfactionem temperamentum proponerent, ea occasione demonstrabant; Reginæ satisfactionem non privatis emolumentis, sed præcipue compositione negotiorum Imperii, & conclusa communi, honestaque pace constare. Sibi compertum plerosque Evangelicorum ad omnia æqua promtos, paucos horum ob privata commoda, tum Catholicos variis artibus remoram negotio injicere. Etsi jam inter ipsos convenerit, ut Ordines querimonias suas Osnabrugæ disceptent, ac Cæsarei una secum tractationem suscipiant. Sibi quidem istas artes displicere, quas nec Evangelici in universum probaturi sint. Ad quæ Cæsarei; propositis temperamentis omnem se fidem apud Catholicos decoxisse. Unde malle se, Ordines ipsos inter se trans-

25. Sept.

Ut & Saxonis directio.

Suecorum sententia. 27 Sept.

1646. transigere; ac spem esse, si utrinque nonnulla remittantur, facile lites eorundem componi posse. 30 Sept. Inde Sueci invitatis ad se Evangelicorum Deputatis exposuere, quantopere Sueciæ rationes ipsorum emolumentis implicitæ sint. Tum quæsivere, quæ ipsis sententia sedeat; quam ita formarent, pro ut gloria Dei, & salus patriæ suaserit. Eo promtius Evangelicorum causam se acturos, quod spes sit, Reginam futura pace locum inter Imperii Ordines sortituram. His habita delibera- 1. Oct. tione crastina die responsum: Evangelicos nolle placitum semel tractandi locum mutari. In eandem sententiam ad Evangelicos Monasterii agentes scribebant, ut si Catholici super mutatione loci moverent, modestis verbis, sed mascula sententia ostenderent, Evangelicos in eam coosentire noo posse. Quod si præter spem Monasterienses Catholicis heic concedere velint, se quidem nunquam huc discensuros abrupte testabantur.

De Suecica satisfactione nova propositio.

§. 151. Inter hæc missus à Legatis Gallicis Osnabrugam venit San-Romanus, Suecis nuntiaturus, Trautmansdorfium tandem Brandeburgici consensum super cedenda Reginæ Pomerania Ci- 24 Sept. teriore obtinuisse, ac ut hanc una cum diviso Wismariæ imperio, & Bremensi, Verdensique Episcopatu sub sacro titulo pepetui feudi lege possessura sit; evictionem Cæsare, Ordinibusque universis præstituris. Id Gallis sat honorificum videbatur, & rebus Sueciæ non parum securitatis, ac firmitatis additurum. Jam quoque tractatus iterum procedere, qui hactenus circa eam satisfactionem adhæserant. Immodicis postulatis occasionem, quæ jam occupari queat, elapsuram, & Suecorum res in alium statum improvisum pro- 25 Sept. lapsuras. Eadem Cæsarei Oratores Suecis se invisentibus memorabant eo duntaxat discrimine, quod super consensu Electoris cavere nollent, sed Cæsarem eidem obtinendo operam navaturum, aut si is nullo modo extrundi queat, effecturum, ut ea satisfactio decreto Comitiorum sanciatur, toto Imperio evictionem promissuro. Enimvero cum ea res in consessu Evangelicorum referretur, Wesenbecius sancte asseverabat, neque Electorem consensum præbuisse, nec sibi à Cæsareis quidquam ea super re significatum. Quin & Cæsareos à se interrogatos, num isthoc Suecis obtulerint, respondisse; id nullo alio fine factum, quam expiscandæ Suecorum sententiæ. Et Witgensteinius confirmabat, ab Electore protestationem scripto interponendam. Simul ostendebat, eundem Berolino movisse præter Osnabrugam in Clivicam Provinciam profecturum: ante cujus adventum eam rem à se in medio relinquendam. Ea dilatio Suecis valde opportuna accidebat, invidia extractæ pacis à se in Brandeburgicum jam devolvenda, cum ipsi antea super oblatis à Cæsare conditionibus ad Reginam referre coacti essent.

Ceremonialia.

§. 152. Nonnulla quoque ad ritus spectantia tangere non abs re fuerit. Cum Julio mense Witgensteinius procuratoria sibi ac Collegis suis fidem facientia Suecis exhibuisset, congressumque horum exposceret; hi Heidio, qui antea cum Portmanno & Fromholto Monasterii egerat, nunc autem Osnabrugam accesserat, honorem primario Legato Witgensteinio exhiberi solitum abnuebant; quod Longuevillius Dux hunc eidem antea negasset. Quanquam alias idem, quoties Monasterii absentis Witgensteinii vices sustineret, eodem cum ipso honore à Cæsareis, Hispanis, & Electoralibus mactaretur. Quam ob causam iste uti Gallum nunquam adierat, ita & nunc 1646. congressu cum Suecis abstinuit. Querebantur quoque Urbici, congressu Evangelicorum Lengrichæ Equestrem Ordinem sibi antelatum. Sed Regii ut neutram partem offenderent, id temperamentum commenti sunt, ut si scripto eorum mentio esset facienda, bina exempla conficerentur, quorum uno Imperiales Urbes, altero Nobiles præponerentur; addita protestatione, hunc ordinem neutri præjudicio fore. Offerebat quo- 15. Jul. que Poloniæ Regis Residens Crocovius Suecis literas fiduciarias patenti forma ad omnes Legatos Osnabrugæ, & Monasterii directas, audiri ab hisce postulans. Sed quia Poloniæ Rex Sueciæ titulum sibi adscripserat, remissis literis responsum: se admissionem, & omnem functioni ipsius debitum honorem exhibituros fuisse; absque hoc titulo si foret. Nam præter Reginam Christinam alium se Sueciæ Regem ignorare. Quod si alias literas offerat, aut temperamentum idoneum comminisci norit, lubenter ejus postulato se annuituros. Collisionis quoque nonnihil inter Saxonicos & Brandeburgicos Legatos Monasterii contigit. Brandeburgici, cum Saxonici directorium in Consessu Evangelicorum sibi vindicarent, congressumque indicerent, ac quæ disceptanda forent ad Senatum referrent, haut repugnaverant. Sed cum altèra vice Saxonici conventum in ædes suas evocarent Brandeburgici id abnuebant postulantes, ut vel alternis vicibus apud illos, aut se, vel in tertio loco congressus fieret. Unde & post in Curia Legati convenere. Discesserat paulo ante Osnabruga Labardæus, Gallici Residentis munere ibi functus; cui abeunti honorem Legatis solitum Sueci exhibuere, De la Cour Grouilliard. quod ad Helvetios ea dignatione abire se testaretur. In cujus locum Henricus Grullardus successit. 9. Oct.

Ulterius super Gravaminibus acta. 2. Oct.

§. 153. Osnabrugæ Evangelici Catholicis per Deputatos sinistram, quam de nupera sua declaratione conceperant, opinionem adimere satagebant: nec æqualitatem à se postulatam alio spectare, quam ut æquo & pari cum istis jure degere queant, siquidem stabilis concordia inter ipsos constituenda sit. Ac si qua ad extremum vergentia, aut rationi repugnantia in suo libello ostendantur, se iisdem æquo animo decessuros. Ea ut socius suis Monasterium referant rogabant, ipsosque permoveant huc redire tractationi instaurandæ, quod placitus semel tractandi locus modusque mutari nequeat. Nec scriptis amplius se disceptaturos, sed collatis sermonibus quousque convenire queant tentaturos. Inde Cæsareos Suecosque inter se tractationem suscepturos. Sane Suecos haut passuros Reginæ suæ eam contumeliam inferri, ut ipsi hoc negotio excludantur, aut idem Monasterium pertrahatur. Catholici gratum sibi respondebant Evangelicos moderata consilia agitare. Sed soper certo tractandi modo utriuspue partis consensu conventum, aot causam hanc utique Osnabrugæ disceptandam, sibi non constare, nisi quod vago sermone quædam jactata sint. Ast Monasterii eodem die Trautmansdorfius evocatis ad se Evangelicis denuntiat; apud socios sacrorum Osnabrugæ agerent, ut eorum aliqui Monasterium se conferant, cum Catholicis tractationem continuaturi; aut ut ab istis mandata eo nomine ipsis dentur, quo negotium demum transactione finiri queat; spe simul facta propositas à Cæsareis conditiones etsi refragantibus adhuc quibus-

dam

1646. dam Catholicis ipsos obtenturos. Eadem per Lambergium, Craniumque Osnabrugensibus proponebantur, addito, ad præterita tempora cogitationes reflecterent. Sane talia majoribus ipsorum oblata maxima cum lætitia fuisse acceptanda. Monasterienses neque annuere Cæsareis, neque abnuere ausi rem ad Osnabrugenses rejecere; apud quos ut ipsi suam autoritatem interponere velint transactioni promovendæ petebant. Contra Osnabrugenses citra ambages declarare, à modo & loco tractandi jam convento discedere penes se non esse. Sed & super Reservato Ecclesiastico longe plura se remisisse, quam majores à conscientia sua impetrare potuerint.

Evangelicorum quorundam cum Catholicis disceptatio.

§. 154. Enimvero quia Evangelici metuebant, tractatibus inter Cæsarem & Gallos, Hispanosque & Batavos jam longius provectis, ac Suecica satisfactione quotidie agitata, ne forte ipsorum causa inter extrema rejiceretur, nonnulli eorum cum quibusdam Catholicis, Salisburgensi, Herbipolensi, Bambergensi, Aichstadiensi, & Constantiensi congrediuntur tentaturi, num controversa adhuc Gravaminum capita componi possint. Disceptatione per quatuordecim dies continuata Herbipolensis cumprimis circa præcipua capita cum Evangelicis transigebat, salvis tamen aliorum Catholicorum sententiis. Qui res judicatas ab anno vicesimo quarto rescindi haut probavere, postulantes, ut ibi partes in judicium consenserint, ac forma juris rite observata sit illæ validæ persistant, cæteræ irritæ sint. Sed nec Evangelicis subditis rituum suorum liberum exercitium concedere ullo modo voluere; super jure tamen emigrandi, ejusque tempore æquum temperamentum admissuri. Inter ista Salvium Monasterium excurrentem plerique Evangelicorum eodem secuti sunt, quo cœptos tractatus, si possent, ad finem deducerent. Enimvero Catholici ferociam & pervicaciam solito majorem ostendebant. Se tertia jam vice ad Evangelicos Osnabrugam accessisse; par esse, ut & ipsi aliquando Monasterium se conferant, ubi princeps Legatorum Cæsareorum, & plerique Electorales degant. Tum lætitiam præ se ferre, velut Evangelicis ad ipsorum placita se attemperaturis, quod Poloni, Dani, Hollandi; aliique jam novum fœdus agitent, sistendis Suecorum progressibus, ac Galli cumprimis in Catholicorum partes concedant. Et sane Longuevillius Rosenhahnio dixerat: Evangelicos jam plus obtinuisse, quam ab initio speraverant, restitutionem omnium à viginti duobus retro annis, perpetuam possessionem bonorum sacrorum, sessionem in Comitiis & alia. Si reliqua ex voto obtinere nequeant, cogitandum ipsis esse, bellum non ob sacra, aut ista ob gravamina cœptum. Si socia Regna pacis amore tam multa remiserint, ipsorum adhærentibus, qui ad bellum parum contulerint, extremis haut inhærendum, nec minutissima quæque pervincenda. Aut si cedere nolint, ac in ipsorum gratiam bellum sit continuandum, arma & ipsis induenda, ac quid opis ad communem causam adferre valeant, re ipsa ostendendum.

Evangelici inter se dissident.

Ast inter Evangelicos parum concordes Saxonici Electorales denuo ad intermedias quasdam conditiones devolvebantur: nec probabant, reliquos adversam partem ad tam duras leges adigere velle. Sibi quidem diserte à Principe suo injunctum, Monasterii Catholicos apud Ordines manere, nec ad Evangelicos Osnabrugam accedere, sed cum illis, qui secum sentiant, tertio loco congredi tractatibus absolvendis. Reliqui Evangelici, etsi mollius, quam Osnabrugenses loquerentur; haut tamen videri volebant cum Saxonicis conspirare, aut consilia causæ communi noxia agitare. Nec directorium Saxonicum longius porrigi, quam ad ipsos exiguo numero ibi agentes; cum alias Saxonicis primus inter ipsos locus competat: ac satius esse illos, sibi immixtos agere, ubi insciis aliis concludere nil possint, quam ut seorsim cum Cæsareis consilia misceant. Osnabrugenses etsi initio constituerant super Gravaminibus non alibi quam Osnabrugæ tractare: tamen cum Catholici sententiæ suæ inhærerent, ac Monasterienses Evangelici id optarent, Salvium, uti dictum, eodem sequebantur, suum negotium ocyus absoluturi. Nam persuasum illis fuerat, Regios sua præcipue emolumenta spectare, quibus obtentis Imperii negotia, ac cumprimis gravamina jejunius, quam nunc credatur, abrumpenda, ac pacem exiguo cum Evangelicorum fructu properandam.

De causa Palatina.

§. 155. Eodem tempore Osnabrugæ apud Evangelicos Bavari nomine Krebsius institit, ut circa Palatinum propositis per Cæsareos conditionibus adquiescerent. Cui præcipui Evangelicorum, Altenburgicus, Vinariensis, Luneburgicus hactenus assentiebant, ut Bavarus dignitatem Electoralem, ac partem Superioris Palatinatus pignoris loco retineret, quo iste voto suo potitus Cæsareis partibus abstraheretur, ingens momentum non solum communi paci, sed & Evangelicorum causæ promovendæ additurus. Idem Krebsius Oxenstiernæ congressu, quod Bavaro Electoris titulum tribuere nollet, declinato, apud Salvium, qui circa eum titulum ipsi gratificabatur, postulata sua exposuit, inter alia in Palatinum Fridericum acriter invectus; velut totius belli, & inde promanantium malorum autorem. Unde ipso proscripto Bavarum dignitate Electorali cum superiore Palatinatu pro erogatis tredecim millionibus mactum. Cui Salvius inter alia reposuit: si Bavaro damna, quæ Evangelicis dedit, reparanda sint, totum ipsius Ducatum non suffecturum. Solam domum Brunsvicensem ob detentum Guelferbytum, & secutam inde regionis vastitatem quadraginta millionibus litem ipsi taxare posse, ne de cæterorum damnis quid memoretur; sic ut Bavaro de tredecim millionibus parcius crepandum sit.

Poloni tractatibus se immiscere volunt.

§. 156. Incipiebant circa id tempus Polonici Ministri Roncalio, & Crocovius differere, ut controversia sui Regis cum Suecis his tractatibus componeretur. Id quod Galli haut incongruum judicabant, quod fortasse Cæsari aliquid in Silesia extorqueri posit, Regi, ejusque hæredibus pro prætensione in Sueciam dandum. Quia tamen hic tractatus alias sat operosus erat, Polonica controversia admixta difficilior futurus, quam etiam omni modo hinc amoliri Legati Suecici jussi erant, eo postulato desistebant, à Gallis petentes, ut post finitos hosce tractatus id negotium suscepta mediatione ordiantur; confirmantes à Rege suo pacem æternam affectari; ipsumque omni jure in Sueciam cessurum, modo parte Livoniæ, aut Pomeraniæ pro sua domo potiatur. Quanquam contra ne Suecis Ulterior Pomerania concederetur, acriter contendebant, quod ad securitatem Regni sui valde intersit, cum de Citeriore non tantopere soliciti forent.

Separati inter Suecos & Brandeburgicos tractatus suscipiuntur.

§. 157. Adhuc tamen satisfactio Suecica multis difficultatibus implicita herebat. Bremensis præsulatus translationi Fridericus Dux quondam

Admi-

1646. Administrator, Verdensis Franciscus Wilhelmus Episcopus intercedebat. In cessionem Wismariæ Mecclenburgicus consentire abnuens Legatos suos Osnabruga domum revocaverat. Cæsareorum super Pomerania propositionem Brandeburgici aversabantur, protestatione apud ipsos interposita. Sed quia Brandeburgici aliquoties separatis tractatibus promptos se ostenderant, Regina Legatis suis tunc temporis mandata misit istos suscipiendi; super quibus tamen haut eadem utriusque Legati sententia. Oxenstierna quippe tentandum censebat, num ea via difficultas superari posit. Salvius præstare ajebat communibus tractatibus insistere: ac si Brandeburgicus conditionibus à Cæsare latis assentire nolit, vel invito isto totam Pomeraniam sub cautione Imperii recipiendam. Prævalente tamen Oxenstiernæ sententia, Reginæ mandatis fulta, Brandeburgicis

10. Oct. Reginæ voluntas indicatur. Hi avide oblatis arreptis eodem die ad Suecicos accessere, mandata, quæ Lœwius nuper Berolino attulerat, ostendentes. Sed cum peculiare procuratorium ad hunc actum Sueci exigerent, Brandeburgici eo non opus esse contendebant, quod sufficiente jam autoritate sint instructi per generalem plenipotentiam, initio sui adventus exhibitam, tum fiduciariis nuper literis prolatis, ac præsentibus mandatis. Ac si Sueci istud postulare pertendant, ab ipsis quoque par diploma exigendum. Enimvero ostendebant Sueci disparem inter ipsos rationem. Nam toti conventui notum esse, se nomine Reginæ totam Pomeraniam postulasse: Brandeburgicos publice asseverasse, Electorem non consensurum. Unde cum nunc diversam sententiam præ se ferant, procuratorio opus esse. Ita demum paucos intra dies id afferendum Brandeburgici recipiebant. Cum autem ipsa res sermone ventilaretur, Brandeburgici Suecis aliquot partes suorum mandatorum ostendebant; & inter alia extremum velut gradum ultra quem progredi non debeant; qui præter Rugiam exiguam duntaxat Pomeraniæ partem complectebatur. Cujus loco Elector postulare non verebatur Glogoviensem, & Saganensem Ducatum, Præsulatus Magdeburgicum, Halberstadiensem, Hildesiensem, Mindensem, Osnabrugensem. Ex quibus facile colligi poterat, quanti totam Pomeraniam indicaturus esset. Contra Sueci toti Pomeraniæ insistere; petentes sibi secreto pandi, quid pro illa Elector postulat, & quid terrarum ipsi commodissimum sit; quibus ut is potiatur enixam se operam daturos. Evangelicę causæ interesse tam Reginæ, quam Electori egregie satisfieri. E Silesia sibi Elector æquivalens dispiceret. Quæ ipse offerat jejuna nimis esse. E Rugia Ducibus vix trecentos unciales annuos redisse. Reliquas præfecturas exigui esse momenti. Nec per easdem securitati Sueciæ caveri, cum facili negotio illis ejici iterum queat. Cæsareos, Gallos, Mediatores, Hollandos, Ordines Imperii consensu Pomeraniam Citeriorem addicere, quosdam Stetinum addere, & tractum ad Oderam. Sed spem esse totam Pomeraniam etiam cum Electoris consensu obtinendi. Quod si tamen in Ulteriore Pomerania una vel altera præfectura sit peculiari situs commoditate, circa eam permutandam faciles se fore. Sed Brandeburgici multis cum exsecrationibus negabant Citeriorem Pomeraniam, nedum totam cedi posse, nec hilum Ulterioris Pomeraniæ, inprimis Stetinum, & loca ad Oderam. Hollandos acriter apud Electorem institisse, ut Oderam cum locis ad ejus ripam sitis in potestate teneat. Id requirere Electoris statum ob commercia, & communicationem cum aliis ejus provinciis: ac navigationi Regium Montem inter, & Custrinum constare libertatem debere, præsidiis & publicanis Suecicis haut obnoxiam. Et quanquam Legati Suecici veterem vectigalium modum, aut à recentibus immunitatem Electoralibus mercibus polliceantur; Electorem tamen nolle ab alterius gratia pendere. Potuisse quondam Gryfenhagæ præfectum omnem Oderæ navigationem sistere. Sibi non vacare è Suecia remedium adversus ministrorum Suecicorum libidinem petere. Igitur avertendis omnibus controversiis, ac ut stabile in posterum amicitiæ fundamentum ponatur, optimum fore, si Odera ex asse in Electoris potestate sit. Eam rem Electori tantopere cordi esse, ut malit tractatus hos omittere, futurosque rerum eventus expectare, quam Oderæ ostia Reginæ concedendo irreparabili damno ditiones suas involvere.

Galli Suecos urgent.

§. 158. Gallicis Legatis ab initio placebat, Suecos iter suum Monasterium differre, quoad plena Reginæ mandata super satisfactione allata sint; ne pars adversa cavilletur ipsos ut remoram negotio injicerent venire. Interim Germaniæ Ordines super Imperii rebus pro captu conventuros. Sed mox acriter Suecos urgero, ut Monasterium profecti extrema Reginæ postulata ederent, culpa protracti tractatus in ipsos rejecta. Ordines quoque Evangelici instare, uti idem super negotiis Imperii cum Gallis consulent. Regina hactenus Legatis suis aliquoties injunxerat, ulteriore Pomerania postulanda non desistere, etsi bellum ideo extrahendum foret.

Reginæ nova mandata super Pomerania. 19. Sept.

Sed nunc comperto Gallorum tractatus cum Cæsare, & Hispanis maximam partem profligatos, verebatur, ne iis absolutis sibi leges præscriberentur, neve Galli obtentis quæ ipsi cupiant Sueciæ commoda insuper haberent. Sed & brevi Hispanos inter, & Belgas Fœderatos conventurum videbatur. Simul Evangelici instabiles, inter se divisi, ac Saxonicis, Brandeburgicisque consiliis turbati, ubi serio res agi cæpisset, facile cum Cæsare qualibuscunque conditionibus transacturi metuebantur. Ita Regina sola inter hostium arma destituta ad parum decoras, aut proficuas leges acceptandas vel invita compellenda erat, accessuris insuper vicinorum, eorumque æmulorum Regum machinationibus. Quæ omnia Salvius natura timidior per literas Reginæ ingerebat, addito: milites belli tædio captos: Evangelicos judicare, Germaniæ, Sueciæque securitatem in hoc consistere, ut inter Reginam, & Electorem amicitia constet. Denique Gallorum Belgarumque & aliorum invidiam in nervum erupturam, ni ad moderatiora petenda descendatur. Igitur cum nunc certa sententia capessenda esset, nec ut sola bellum gereret rebus suis expedire judicaret, decrevit tandem, ut Legati sui totam Pomeraniam æterna feudi lege, si non cum consensu Electoris, saltem sub evictione Cæsaris atque Imperii postulare pergerent. Post frustra consumtam extremam diligentiam gradatim nonnulla ulterioris Pomeraniæ loca concederent, primo mediterranea, inde maritima, usque ad Stetinum, Wollinum, Caminensem præsulatum, & Colbergam. Pro Stetino retinendo acerrime contenderent, ad extremum tamen & illo cederent, ut tamen Wollinum, & tria Oderæ ostia, Caminensisque præsulatus, & si quæ alia loca tuendæ Citeriori Pomeraniæ

1646. raniæ inserviant, penes Sueciam utique manerent. Addebatur, ut enm Brandeburgicis peculiares tractatus super Pomerania instituerentur, si isti eos deposcerent; absque tamen interventu Gallorum, & Belgarum, quod hi negotiationem extracturi viderentur; aut si citra offensam Galli excludi non possint, nemo tamen præterea admitteretur.

Salvius Monasterium abit. 22 Oct.

§. 159. His mandatis allatis placebat Salvium solum Monasterium abire explorando ibi rerum statui, simul ut cum Gallis super Imperii negotiis consultaret, hosque ut Brandeburgicum tota Pomerania cedere persuaderent, ac ne tractatus cum Hispanis præcipitarent permoveret: quem Oxenstierna, ubi res exigeret, eodem secuturus erat. Pridie quam abiret Salvius, auditus ab utroque Legato Suecico fuerat Cleenius Secretarius Danicus, ostendens à Rege suo jussum se tractatibus adesse, ipsiusque commodis invigilare. Quæ in eo magnam partem verti credebantur, ne Sueci Pomerania potirentur, ad quod impediendum ipse Hollandis certa media proposuerat. Salvium plerique ex Evangelicis eodem secuti sunt. Is operam ibi dedit, ne Hollandi ac Galli cum Hispanis transigere festinarent, hisque occasio daretur Cæsarem copiis sublevandi, qui & jam Lamboyum, Lotharingumque destinasse dicebatur irruptioni trans Visurgim, Albimque, aut circa Moguntiam, Brisacumque tentandæ. Tum quia Brandeburgicus cessioni Pomeraniæ tam acriter reluctabatur, à Cæsareis & Gallis postulavit, ut ipsum illac in Cliviam transeuntem salutarent, ac temperamento admittendo persuaderent. Quo
30 Oct. fine & Galli San-Romanum Clivos ad ipsum ablegarunt: Cæsareique idem se facturos polliciti sunt, qui & Electorale, ac Principale Collegium, Urbicosque monuere, ut pro se quodque eodem mitteret.

Monasteriensium de Suecica satisfactione sententia.

§. 160. Monasteriensibus in universum placebat Electori Reginæ nomine denuntiari, si in Citeriorem Pomeraniam & alia quæ postularentur loca consentiat, reliqua ipsi restitutum iri: sin tergiversetur, utramque suffragante, & evictionem præstante Imperio retinendam. Omnes quippe operam suam obtulisse Electoris consensui eliciendo, addita declaratione, ubi iste pertinaciter abnuerit, Imperium Romanum, & socios Reges juncta ope rem confecturos, ac futuro Comitiali decreto inserturos promissa evictione. Non quod serio id vellent, aut Suecis totam Pomeraniam optarent, sed ut hoc velut cuneo partem extunderent. Quanquam enim Ordines Pomeraniæ Provinciales, ac Stralsundenses testabantur, optandum sibi integram Pomeraniam ab uno retineri, sive Regina sit, sive Elector, modo privilegia sibi sua salva maneant: suadebant tamen Cæsarei, Galli, & reliqui omnes, ut Regina Citeriore Provincia contenta foret, quod ad utriusque alienationem Elector vix adducendus sit. Sed quia Elector Odera flumine, & Stetino velut Ducali sede vix cessurus videbatur, Galli ac Venetus judicabant, aliquot auri tonnas illi dandas; qui Stetino cariturus erat. Quo fine Galli duos librarum milliones offerebant, si Cæsar pro illis Urbes Sylvestres pignori opponeret. Aut si Regina terras mallet, Longuevillius putabat, Magdeburgicum Præsulatum post Administratoris præsentis obitum sub Archiepiscopali jure in Reginam transferendum, si ipsa totam Ulteriorem Pomeraniam cum Stetino Electori cederet. De Bremensi præsulatu Salvio spem faciebant Cæsarei, fortasse Reginam eo potituram 1646.
sub jure & titulo secularis Ducatus, ac posse Capitulares, & Monachos in alia loca transferri, modo vel Verdensis præsulatus reditus, vel alii ipsorum alimentis destinentur. Etsi decentius sit; dum vivunt alimenta illis indulgere, nullis in demortuorum locum surrogatis, quam ita repente in exilium illos ejicere. Porro & de Wilzhusa præfectura velut parte præsulatus Bremensis cum moveret Salvius, ac ut Meclenburgico Duci pro Wismaria Raceburgicus præsulatus daretur; prius non plane abnuebant Cæsarei, posterius diserte pollicebantur. Circa satisfactionem militum Cæsarei proponebant, ut tota Germania inter Suecicum, Cæsareum, & Bavaricum exercitum divideretur, certis regionibus cuique adsignatis. Sed Galli, Venetus, ipsique Cæsarei censebant; qui præsidia agitarint milites nil habere quod prætendant. Sed & qui sub signis retinendus sit, militem parum quod postulet habiturum. Exautorandis æqua lege satisfaciendum.

De satisfactione militum.

Brandeburgicorum procuratorium novum rejicitur. 14 Oct.

§. 161. Vix Monasterium digressus erat Salvius, cum Brandeburgici à Principe suo reversi novum procuratorium adferunt, quo facultas conferebatur super parte citerioris Pomeraniæ pro sufficiente tamen æquivalente tractatus suscipiendi. Nec de proposito per Suecos fœdere vel verbo mentio facta erat. Id procuratorium sibi exhibitum Oxenstierna rejecit; nec tali se fundamento tractatus superstruere posse. Et quanquam Brandeburgici Legati colloquio Lengrichæ habito Oxenstiernæ ostenderent; alia se procuratoria à Principe suo petiisse, quæ propediem expectent, eoque ut tantisper Monasterium abire differat; ne peculiaris hicce tractatus plane evanuisse videatur: tamen post irritam aliquot dierum expectationem demum & ipse Monasterium profectus est. Quo vix adpulerat, cum Galli acriter instant, decretoriam Reginæ super Pomerania sententiam tandem ederet, quæ sola pacem moretur. Sueci postquam separati cum Brandeburgico tractatus exigua spes esset, San-Romano Clivis reverso confirmante; Electorem potius quam Stetino & Odera cedat extrema tentaturum: negotium isthoc communes per tractatus expedire constituere, id ipsum quoque Cæsareis, Gallis, aliisque suadentibus. Unde scripto postularunt totam Pomeraniam Citeriorem cum insulis Rugia & Wollino, Præsulatu Caminensi, Damma, & quidquid trans Oderam situm ad Citeriorem Provinciam pertinet. Tum simultaneam investituram pro Ulteriore Pomerania, & expectativam ejusdem Provinciæ, si Domum Electoralem Brandeburgicam extingui contigerit, & ejus loco tantisper aliud quid paris pretii. Inde Wismariam cum portu & castello à balæna dicto, & præfecturam Pælam, ac Neucloster. Tum præsulatum Bremensem, ac Verdensem cum oppido, & præfectura Wilzhusa sub titulo secularium Ducatuum, feudi lege à Cæsare & Imperio obtinendos; quorum nomine & Regina Coronaque Sueciæ sessionem, & tot suffragia, quot priores possessores, in Conventibus Imperii & Circulorum obtentura sit. Vicissim promittebant, Reginam Sueciæ Cæsari & Imperio earum Provinciarum nomine homagium præstituram, Ordinibus Provincialibus jura ac privilegia confirmaturam; illis queis ob Cæsaream militiam bona fuerint ademta eadem redditturam, tum harum Provinciarum intuitu cum vicinis amicitiam culturam, ne Cæsar & Imperium

4 Nov. De Suecica satisfactione postulatum.

8 Nov.

Sueciæ

1646. Sueciæ causa bello involvatur. Contra si Reginæ ac Regno Sueciæ harum respectu controversia moveatur, Cæsar & Imperium ipsam adversus quoscunque tueretur. Penes Electorem Brandeburgicum reliqua Pomerania Ulterior maneret salvis donationibus, queis Regina quosdam præfectos militares in ea Provincia mactavit. Huic insuper, ac Meclenburgico pro Wismaria, & Friderico Duci pro Bremensi & Verdensi præsulatu idoneam pensationem præstandam. Si quis horum consentire abnuerit, Regina sub Cæsaris & Imperii tutela quæ possidet detineat. Denique militiæ Sueciæ, prout ex æquo conventum fuerit, nec minus Landgraviæ ex formula adjuncta satisfieret. Id scriptum Reginæ non parum displicebat, quod Legati haut observatis gradibus sibi præscriptis præpropere extremam Reginæ sententiam aperuissent. Cujus rei culpam Oxenstierna in Salvium rejiciebat, qui se dissentiente Monasterium festinarit, ac ad ista se absente descenderit, unde post gradum revocare non possit. Ac ideo Monasterium sibi fuisse occurrendum, ut Collegam inde detraheret, nimia facilitate dignitatem Reginæ, ac commoda prostituentem. Quam ob causam & idem propere Monasterio se iterum subducebat; Salvio vicissim Oxenstiernæ nimium rigorem arguente; quæ præcipua causa gravium inter istos viros simultatum fuit. Ipse Elector post Salvium à se corruptum sparsit.

Cæsareorum responsum. 10 Nov.

§. 162. Ad hæc Cæsarei scripto responderunt: De Pomerania Citeriore se assentiri, quæ antiquis limitibus sit censenda, non minus trans quam cis Oderam locis comprehensis. Postulatum de simultanea investitura novum, eoque omittendum; quæ & hoc casu insignem inæqualitatem habeat, quod illa alias utrique parti spem futuræ successionis conferat alterutra extincta; qui casus heic accidere non possit, Regno Sueciæ immortali. Nec parum æmulationis eam rem apud alios Germaniæ Principes excitaturam. Et cum Sueci restituta Ulteriore Pomerania magnum se Electori beneficium dare ferant, rationi & æquitati repugnare, Cæsarem ob alterius commodum damnum pati. Cessionem præfecturæ Poelæ & Neucloster itidem novi quid esse; nec temere credendum, Ducem in eam consensurum. Parum quoque gloriosum Reginæ, suis armis restitutum Principem tam insigni terrarum parte exuere. Wilzhusam Episcopatus Monasteriensis in præsens partem esse; nec aliam sibi mentem fuisse, cum de transferendis in Reginam Præsulatibus Bremensi ac Verdensi ageretur, quam ut in præsenti statu permanerent. Quos in secularem conditionem mutare penes Cæsarem non sit, ni Ecclesia consentiat. Camminensem Episcopatum ad Pomeraniam non pertinere, sed Imperio soli subjectum, inque illa conditione merito relinquendum. Friderico Duci pro cessa Bremensis Præsulatus administratione à Cæsare pensationem non deberi, qui ipse fateatur, se jus suum armis amisisse, nec à Cæsare quidquam prætendat, aut eidem suæ jacturæ causam imputet. Excipiebatur quoque urbs Bremensis, quæ & antea inter Imperiales urbes habita sit, & adhuc habeatur, cujus Privilegiis, & libertati nihil derogatum velint. Brandeburgico Halberstadiensis Episcopatus, salvo ejus statu Ecclesiastico, & dispositione ab Archiduce Leopoldo facta, Meclenburgico Raceburgensis in pensationem damni offerebatur. Intuitu Bremensis, & Verdensis præsulatus Reginam unico duntaxat in Comitiis suffragio gavisuram, cum prioribus Administratoribus aditus ad Comitia plane negatus fuerit. Quod si Brandeburgicus & Meclenburgicus consentire nolint, retineret Regina, quæ in Pomerania & Meclenburgica jam obtinet nullo contradicente, ac nihilominus cum Cæsare & Imperio pacem inviolatam coleret. 1646.

Novum quoque Brandeburgicorum procuratorium rejicitur. 11 Nov.

§. 163. Interea Brandeburgicis Legatis novum à Principe suo procuratorium transmissum fuerat, quod Oxenstiernæ Osnabrugam reverso Witgensteinius, & Lœwius exhibuere. In quo isti displicebat, quod lingua Latina conceptum non esset, & quod molestas quasdam loquendi formulas exprimeret, velut quod *Elector amore pacis, & favore in Reginam & Regnum Sueciæ tandem consensisse vicerit*. Nec videbatur Oxenstiernæ consultum, Reginam ad curandum Electori æquivalens tam stricta se obligatione induere. Unde cum hoc procuratorio tractatus ordiri se posse Oxenstierna negaret, Witgensteinius ipse ad Electorem abire constituit, velut procuratorium quale Sueci desiderabant obtenturus; interim ut res in integro maneat rogans, ac ne in præjudicium Electoris cum Cæsareis quid concludatur. 16 Nov.

Brandeburgica contra acta Monasterii protestantur.

Idem quoque cum Collegis suis propositioni à Suecis Monasterii factæ, Cæsareorumque declarationi scripto intercedebat; quo querebatur, privato Cæsareorum auso inconsultis Ordinibus Electorem circa alienationem Pomeraniæ gravissime læsum: præsertim cum Cæsar non suo tantum, sed & totius Imperii nomine Sueciæ evictionem promiserit, ni Elector ultro consenserit. Id quod priori cum Ordinibus facto concluso repugnet, ac communi libertati maximæ fraudi sit. Accedere, quod cum Suecis jam amica tractatio suscepta fuerit non sine spe felicis successus. Ordines hactenus sententiis suis declarasse, se nulli *Constatuum* ditiones suffragiis suis ademturos, sed potius omnia prævio consensu, ac matura deliberatione amice transigenda. Tractatum ejusmodi invita altera parte conclusum deinceps ingentibus motibus causam præbiturum: idque ipsum additam evictionis clausulam satis arguere: quæ & à Gallorum satisfactione absit. Unde ab Ordinibus Evangelicis postulabant, apud Cæsareos & Suecos instent istam cautionem omitti; tum æquiora pacis media circumspicerent, ne Electori necessum sit publice super discessu suo testandi.

Pomeranorum circa satisfactione propositum temperamentum. 15 Nov.

§. 164. Paulo post Pomeranorum & Stralsundensium Deputati apud Oxenstiernam novum temperamentum proposuere circa Sueciæ satisfactionem juxta ac pacis securitatem. Ut Reginæ aliis extra Pomeraniam Provinciis satisfieret: tum arctissimo fœdere, & pacto successorio Brandeburgicæ Domui innecteretur à Cæsare & Ordinibus Imperii confirmando, addita simultanea investitura, & homagio Ordinum Pomeraniæ in eventum extinctæ familiæ Electoralis. Ita Reginam nunc extra Pomeraniam insigni satisfactione potiri una cum jure ad Pomeraniam. Simul tolli difficultatem circa Pomeraniæ divisionem, remoramque communi paci ex æquivalente Electori investigando orituram; nec minus vicinorum invidiam, quorum intersit, ne Sueci tanto tractu ad mare Balticum potiantur. Enimvero hoc temperamentum, licet speciosis coloribus adornatum, Oxenstiernæ haut idoneum videbatur obtinendo securitatis petitæ scopo. Unde istis reponebat: Sero talia proponi, ac difficilius eadem expediri, quam quæ Reginæ nomine jam postulata sint.

§. 165. Por-

1646. De Gravaminibus Monasterii actitata.

§. 165. Porro Salviom Monasterium proficiscentem plerique Evangelici Osnabruga secuti fuerant. Ea occasione Trautmansdorfius Saxonicos Electorales hortabatur, ut cum plerique Catholici & Evangelici heic adsint, Gravamina tandem ad finem deducerentur. Id cum ad Evange-

5. Nov. licos referretor, placebat, Oxenstierna præcipue eodem accedente, cœpta antehac cum Catholicis, ac Junio mense intermissa colloquia instaurari, ea tamen addita lege, ne diutius, quam Legati Suecici Monasterii agerent, ista extrahantur, ne tractatus Gravaminum Osnabruga dimoveatur. Id quod Evangelicis, qoi Osnabrugæ remanserant, significabatur, ut ipsi huc accederent, aut Monasteriensibus facultatem suo nomine agendi con-

10. 11. Nov. ferrent. Colloquio per senos utrinque legatos instituto, Evangelici cum in aliis capitibus remittebant, tum, ut initium restitutionis in annum vicesimum quartum conferretur. De quo statim sociis sacrorum Osnabrugam significabant, ut cum Oxenstierna rem communicarent, ac quousque cedi posse ipsi arbitrentur, pandereot. Ac dederat quidem Regina Legatis suis in mandatis, ut pro anno decimo octavo niterentur: quod si tamen Ordines anno vicesimo quarto contenti sint, ipsi quoque incassum pro alienis commodis laborare omitterent; quod invitis beneficium non detur, & nulli facti sui gratia futura sit; si ipsa reluctetur annuentibus illis quorum præcipue intererat. Sane si illi se ipsos destituerant, non erat, quare in bello persisteretur; præsertim cum in amicitia istorum parum præsidii reponendum foret. Cæterum observatum fuerat, Catholicos complures difficultates movere, temperamenta tamen non ipsos proponere, sed audire tantum, & quæ displicebant ad superiores suos rejicere. Unde suspicabantur Evangelici, istos tempus extractum ire; ut Gravamina ad extremum dilata post adornatam Regnorum satisfactionem in Comitia, aut peculiarem tractatum rejicerentur, aut cum insigni Evangelicorum damno præcipitarentur. Eoque de hoc Catholicorum agendi modo acerrime questi decreverunt, discrepantia adhuc inter ipsos, Catholicosque capita denuo excutere, quousque salva conscientia ac per mandata sua remittere possint: de quibus convenire cum Catholicis nequeant, Cæsareis, & Regiis Legatis commendare ut ipsi sua autoritate huic negotio finem imponant, & placita instrumento pacis inserant. Nec minus Catholici statuerant sua commoda, quæ in hoc negotio verterentur, Traotmansdorfio con-

24. Nov. credere: idque Evangelicis significabant. Qui & ipsi hoc sibi placere testabantur, quod istius magna apud Catholicos esset autoritas: addito tamen, mentem suam non esse huic negotio finem imponere, sed tantum hoc colloquio id ita digerere, ut eo facilius Osnabrugæ super Gravaminibus transigi possit. Ac ne viderentur Reginam negligere, à Salvio æque, ac Trautmansdorfio petunt, ipsi inter se colloquium suscipiant, in eorundem arbitrio relinquentes, num quosdam ex Ordinum Legatis adesso velint. Salvius jam ante formulam transactionis conceperat, quam Evangelicis cum superioribus suis communicandam exhibebat. In-

16. 17. Nov. de cum Cæsareis Legatis colloquio suscepto utriusque partis declarationes excutiebat, ac discrepantias præcipuas annotabat; id tamen stipulatus, ut transactio hæc perpetuæ sit durationis, eaque demum Osnabrugæ perficiatur. Inde tam Evangelici, quam Catholici super 1646.

18. 19. Nov. iis, quæ nondum convenerant, extremam suam declarationem, qua cedere nec possint nec velint, exhibuere hac tamen lege, ut ea tunc demum valida forent, quando & reliquæ controversię, interque has Palatina causa, componerentur, & pax sequeretur: nec Protestantibus integrum fore hanc declaratiooem velut firmam arripere, & novis inde rebus in controversiam vocatis pacem morari. Nam pace oon secuta Cæsarem, & Catholicos iis, quæ nunc concedant teneri nolle. Enimvero ista negotiatio abrumpeba-

22. Nov. tur Salvio Osnabrugam regresso, cui sub discessum Galli ac Venetus duos milliones, aut minimum duodecies centena uocaliom millia offerebant à Cæsare & Imperio solvenda, si Regina Secundo desistere velit. Salvium Evangelici quoque Ordines, qui ejus gratia Monasterium accesserant, Osnabrugam secuti sunt, quod Suecis absentibus negotiationem Monasterii continuare

5. Dec. nollent. Osnabrugæ cum tractatus hosce instauratum irent, Sueci monebant; viderent, ne separata illhac negotiatione adversa pars Reginam ab Evangelicis Ordinibus disjungeret. Respondebant hi; sine dubio quidem ejusmodi separationem Catholicos aucupari. Quia tamen omnia ad finem vergere videantur, ac Catholici desiderium præ se feraot tractatus Osnabrugæ reassumendi, haut consultum se ducere, congressus cum hisce recusare; ea tamen lege, ut nullum caput ad finem perducatur, nisi re cum Suecis communicata, ac transactis licet omnibus res pro indecisa habeatur, quoad super Suecica satisfactiooe conventum sit. Quanquam autem, tardius Monasterio moventibus Volmaro, & Catholicis, ante initium novi anni tractatio non susciperetur, Evangelici tamen tantisper rem inter se discutere, ac hinc inde quæpiam temperamenta admittere, ut brevi omnia absolvenda viderentur. Qui & mox tam Cæsareos, quam Sue-

29. Dec. cicos Legatos solenni Deputatione rogabant, ut ipsi inter se congressi eam tractationem aliquibus Ordinum præsentibus suscipere velint.

Reginæ extrema declaratio super Pomerania. 24. Nov.

§. 166. Inter hæc Regina Brandeburgici tergiversationibus offensa; qui frigide admodum exiguam Pomeraniæ partem obtulerat, ad constantiam animum obfirmare decreverat. Nam moderatiooe licet adhibita invidorum, & inimicorum numerus minuendus non erat. Eoque visum unice securitatem Regni respicere, & aliquid acquirere, quod opera dignum foret, quidquid malevoli ringerentur. Unde hanc extremam circa Pomeraniam sententiam ad Legatos suos Osnabrugam mittit; si Elector in cessionem totius Pomeraniæ Citerioris, iosulæque Rugiæ, & quicquid ad ulteriorem Pomeraniam spectans cis Oderam jacet, consentiat, additis Golnoa & Wollino, ac tracto aliquo ad alteram Oderæ ripam, se reliqua Ulterioris Pomeraniæ, ac præsulatum Caminensem Colbergamque oppidum, tum quæ per Marchiam loca præsidiis suis obtioeat, reddituram ac firmæ amicitiæ fidem daturam, accepta tamen eo nomine à Cæsare certa pecuniæ summa. Sin consentire in hæc nolit, se totam Pomeraniam antea oblatam perpetui feudi lege ab Imperio agnitoram, ac loca Marchiæ tamdiu detenturam, quoad Elector super iis secum convenerit. Quo casu Cæsar Pome-

Non ranos

1646. ranos fide Electori data exſolvere, eoſdemque ad homagium Reginæ præſtandum remittere, ſimul eandem in quieta poſſeſſione ejus Provinciæ adverſus quoslibet tueri debeat. Utrum ex hiſce acceptare velit Elector optionem
26 Nov. penes ipſum fore. Eam Reginæ ſententiam Sueci mox Cæſareis ac Gallis ſignificant, addito, de hac nihil remiſſum iri. Unde Galli mox San-Romanum, Cæſarei Plettenbergium
1.2. Dec. ad Electorem miſere, qui ipſi perſuaderent, ut tandem aliam, quam hactenus ſententiam ingrediatur. Accedebant literæ ab Electorali Collegio, quibus miſera Germaniæ facies ob oculos ponebatur, cui niſi matura pace conſulatur extrema pernicies immineat. Eoque talia conſilia amplectatur, quæ totius Imperii neceſſitas exigat, ac amore Patriæ, & pacis de ſuo aliquid concedat, penſatione alibi accepta, cum & Cæſar de ſuo patrimonio haut ſpernendam partem Galliæ transſcripſerit. Ubi tergiverſetur, vitio ſibi dari non poſſe, ſi abrumpendis ocyus belli malis ſaluti Patriæ per pacem conſulant, in leges à Suecis propoſitas concludendam. Interea Brandeburgici Legati aliud à Principe ſuo procuratorium acceperant tractatui ſuper Pomerania, & fœdere cum Suecis inſtituendo: quod etſi Latina lingua conceptum foret, emendatis, quæ in priori deſiderabantur; Suecis tamen iſtam tractationem differre placebat, quoad adpareret, quid Elector San-Romano & Plettenbergio reſponſurus eſſet.

Brandeburgicorum nova propoſitio

Enimvero Brandeburgici ad propoſita à Pomeranis devoluti apud Cæſareos, Gallos, Batavos, Imperiique Ordines inſtabant, ut Suecos petenda Pomerania depellerent, ejus loco offerentes Bremenſem, Verdenſem, Oſnabrugenſem, Mindenſem, Hildeſienſem Præſulatus, Comitatumque Schaumburgum, Hoyam, & Diepboltum una cum tractu ad Amaſim, qui Meppam, Vechtam, Cloppenburgum, Wilzhuſamque complectitur. Addebant expectativam in univerſam Pomeraniam in caſum extinctæ familiæ Electoralis; ac ſimultaneam inveſtituram; interim Electorem Reginæ fœdere, ac Ordines Provinciales *eventuali homagio* de libero uſu portuum cauturos. Hunc enim potiſſimum à Regina reſpici judicabant, cum reditus longe opimiores è Provinciis ad Viſurgim, quam è Pomerania provenire queant.

Succorum de hac ſententia.

Iſta licet prima fronte ſat ſpecioſa ægre Sueci obtineri poſſe judicabant. Cæſarei, Galli, Catholici Ordines, manibus pedibusque reniſuri erant, ne tractu Amaſano, Oſnabruga, Minda, Hildeſia excederent. Schaumburgenſem Comitatum Landgravia, & Comes Lippenſis ſibi vindicatum ibant. Hoya, & Diepholto Luneburgici carere nolebant. Quos poſſeſſione ſua depellere invidioſius longe erat, cum Brandeburgicus nunquam Pomeraniæ poſſeſſionem tenuerit. Viſurgis inſuper magnis intervallis Sueciæ disjunctus, cui ægre ſuccurri queat, & unde Sueci facilius, quam è Pomerania expellendi ſint. Nova hac propoſitione moram tractatibus injici, cum ſuper dictis Provinciis nemo Legatorum quid in mandatis habeat. Unde Legati Suecici prioribus ſuis poſtulatis inhærendum judicabant: nec tamen iſthæc abrupto repudiare viſum. Eoque reſpondebant; ſe talia citra mandata proponere non poſſe; ſed ſi Cæſarei, Galli, Hollandique eadem offerant, ſe ad Reginam ſcripturos. 1646 Cum ſatis noſſent, neque Gallos, neque Hollandos nimis vicinos ſibi Suecos optare, multo minus Catholicos hiſce Epiſcopatus conceſſuros. Equidem ut Sueci Pomerania potirentur, Hollandi, ut Wiſmaria Luneburgici parum æquo animo ferebant, quod his Raceburgo plane carendum erat. Iiſdem tamen gravius futurum erat Hoya & Diepholto cedere, Hollandisque minus ſuſpicionis injiciebat, à Suecis Pomeraniam, quam Meppam & Amaſim, inſideri. Eoque Legati Suecici judicabant, haut abs re eſſe, ſi vulgo crederetur Reginæ perinde eſſe, Pomerania, an regionibus ad Viſurgim potiretur, ut eo acrius pro Pomerania niterentur. Iſta tamen propoſitio nemini non diſplicere perſpiciebatur. Unde & è Senatu Principum Deputati Suecis iſta poſtulata diſſuadebant, 14 Dec. præter jam adducta oſtendentes; longe difficilius hæc quam Pomeraniam, & vix citra bellum obtineri poſſe.

Brandeburgicus Hollandorum interpoſitionem affectat.

§. 167. Aſt Brandeburgicus, qui eodem tempore Arauſionenſis filiam connubio ſibi junxerat, per hunc Belgas ſolicitat: eam cauſam ſuſcipiant, nec patiantur ipſum ſuis ditionibus exui. Eadem Elector in conſeſſu Ordinum Generalium per Deputatos ſuos petit; Reginam Sueciæ ſua in- 8 Dec. terpoſitione permoveant, ut Pomerania petenda deſiſtat, ac alia ſatisfactionis media arripiat, aut ſaltem à ſe oblatis contenta ſit. Quod ſi autem Imperium, & Gallia Suecorum poſtulatis utique veliſicari inſtituat, operam dent, ut ipſe idonea penſatione potiatur.

Plettenbergii & San-Romani apud Brandeburgicum propoſitio

Inter hæc miſſus à Cæſareis Legatus ad Electorem Plettenbergius ipſi expoſuit, Cæſari decretum pacem haut diutius morari, aut ob ejuſdem cum Suecis controverſiam bellum extrahere, univerſis Ordinibus, ipſisque Gallis finem tandem negotio imponi inſtantibus. Quod ſi Elector in prius Suecorum poſtulatum conſentire nolit, Cæſarem conceſſo altero tractatus concluſurum. Eadem ingerebat San-Romanus, addito, ſi Elector annuat, jus ſuccedendi in Præſulatu Magdeburgico poſt Adminiſtratoris præſentis fata, ac poſſeſſionem præſulatus Halberſtadienſis, (paulo durioribus tamen conditionibus circumſcriptam,) datum iri.

Brandeburgica reſponſum.

Aſt Elector, qui præter ſimultaneam inveſtituram, & partem Citerioris Pomeraniæ uſque ad Ukeram flumen nil concedere ſtatuerat, apud Plettenbergium gravi- 7 Dec. ter querebatur, ſe invito ditiones ſuas condonari, præſertim cum alia via Suecis ſatisfieri potuerit. Æquitati, ac omnium gentium juri, Cæſareæ Capitulationi, ac toties iteratis decretis repugnare innocentem Electorem hæreditaria ditione privari, eamque in ipſius, ac totius Imperii fraudem tam potenti Regno transſcribi. Cæterum ſe cum agnatis ſuis, ac Ordinibus Pomeraniæ conſultaturum, ac inde Legatis ſuis ocyus mandata miſſurum, quid demum pacis cauſa concedere, & quale æquivalens poſtulare velit. Addebat tamen, ſe nonquam Odera decedere velle, nec ſine ruina Domus ſuæ poſſe. Igitur petebat, ne in tanti momenti negotio, ex quo non ſuæ ſolum ditionis, ſed & totius Germaniæ ſalus ac tranquillitas pendeat, nimis ſe urgeant, ſed potius à Pomeranis propoſita media arripiant. Aut ſi alia ratio iniri nequeat, etſi multos ob reſpectus quamlibet Pomeraniæ partem omni æſtimatione ſuperio-

1646. perιorem judicet; de idonea sibi pen..ione prospiciant. San-Romanus quoque ab eo... 17 Dec. regressus referebat; se quicquid diligentiæ adhiberet, plus extorquere non potuisse, quam ut de cedenda Citeriore Pomerania spem faceret: sed de Ulteriore quid remittere quantiscunque conditionibus abrupte negasse. Reverso Monasterium Plettenbergio Cæsarei aliquot per dies quieti Electoris declarationem expectabant. Sed cum mora longior videretur, sub finem anni è Brandeburgicis Legatis quærebant, an nondum Principis sui mandata acceperint? Qui id negabant, simul apud Cæsareos, Snecosque instabant, ne hoc negotium nimis properarent.

Cæsarei totam Pomeraniam Suecis offerunt. 24 Dec. 27 Dec.

§. 168. Ast Cæsarei Electoris moras pertæsi Volmarum Osnabrugam mittere constituerunt ad finem negotiationi imponendum. Nec minus Sueci Cæsareis denuntiabant, se non amplius priori à se lata conditione teneri velle, sed totam Pomeraniam evictionem præstante toto Imperio acceptaturos. His Volmarus cum Lambergio, & Cranio ostendebat; ex Electoris declaratione satis patere, ipsum in partes Ulterioris Pomeraniæ, quas Sueci Citeriori adjici cupiant, consentire nolle. Cum autem Cæsar officio suo satisfecerit, ac salus Germaniæ, totiusque Orbis Christiani moram non ferat, nec ob Electoris pertinaciam tractatus hic, optatum jam exitum pollicitus, extrahendus ultra sit; sibi à Collegis suis Monasterii agentibus injunctum è Suecis percunctari, postquam Elector studio moras, & effugium captet, num placeat totam Pomeraniam sub Cæsaris & Imperii evictione acceptare? Quo casu Trautmansdorfius statim valetudine quantumvis gravante, huc accessurus, ac super evictionis legibus transacturus sit. Porro constabat, Cæsareos maluisse totam Pomeraniam absque consensu Electoris dare, quam dimidiam eodem consentiente. Quod Galli, ac omnes Evangelici ideo judicabant fieri, ut in præsens Suecos amolirentur, tum Evangelicos Principes inter se committerent, ac eo majorem invidiam Suecis facerent: simul si aliquando hi cum aliis bello colliderentur, tecte Brandeburgicum solicitarent, ut istos iterum inde ejiceret. Neque enim Cæsaris evictioni magnopere confidendum. Quam ob rationem etiam Salvio videbatur, parte potius Pomeraniæ adquiescendum: Oxenstierna contra sentiente, totam potius vel invito Electore retinendam, quicum etiam nunc temporum ex necessitate consentiente olim non minus super parte Pomeraniæ armis fore certandum. Unde præstare Electori vires nocendi subtrahere, ac retinere, quæ alendis copiis tuendæ Provinciæ sufficientibus requirantur.

Sueci acceptant.

§. 169. Sueci, quibus isthæc pronis auribus accipiebantur, demonstrabant, mirum sibi videri Electoris responsum spatium deliberandi nunc poscentis, cum jam ante annum nomine Reginæ totam Pomeraniam postulaverint, imo amore pacis orbi Christiano tam necessariæ Ulteriorem Pomeraniam maxima parte remiserint, & vel reliquam Provinciam cum consensu Electoris, vel hoc abnuente totam, sub evictione Cæsaris, & Imperii se retenturos declararint. Sic ut Elector queri non possit, sibi spatium defuisse cum agnatis consultandi. De cætero quæ offerebatur totam Pomeraniam acceptabant, id tantum sciscitati; num id negotium Ordinibus communicatum, ac ab hisce deliberationi subjectum sit; 1646. ac num & hi factum probent? Quibus Volmarus respondebat: id quidem nondum pleno in con...u factum, quod Suecorum sententiam prius cognoscere velint: qua jam percepta, quamprimum se eam rem ad eosdem relaturos, ac quod sperent brevi confecturos. Tum postulabat, exponerent, in quas leges Sueci evictionem præstari cupiant. Quod hi facturos se receperunt, in Trautmansdorfii arbitrium conferentes, venire ipse huc, an per Collegas suos rem expedire malit. Qui & sub finem anni Osnabrugam accessit. Cir- 31 Dec. ca evictionem Volmarus declarabat, Cæsarem ad tuendam eam Provinciam eo modo sese obligaturum, qui Statutis Imperii conformis, ac Regnorum, Provinciarumque suarum hæreditariarum statui idoneus sit; cum ipse heic & Cæsaris, & Regis Hungariæ, ac Bohemiæ personam sustineat. Tum obligatione mutua opus fore, quæ vix aliter quam per fœdus fieri queat. Ubi omnia heic transacta fuerint, Reginam à Cæsare investituram accipere posse; mox à Cæsare Commissarium in Pomeraniam mittendum, qui Provinciales fide Brandeburgico data exsolvat, eamque Reginæ dari jubeat. Nam ut Cæsar subditos obsequii vinculo exuat, in Imperio usu receptum esse. Inter Pomeranorum solicitudo. hæc Pomeranorum ablegati anxii agere metu dissidii Reginam inter, & Electorem orituri; quod non viderent, qua ratione obligatione adversus Electorem exsolvi possint, nisi ipso consentiente. Quo casu & Provincia validis præsidiis obtinenda erat, ad quæ alenda tributis, novisque vectigalibus continuatis opus erat; quæ ut cum bello desinerent optabant. Tum sublato appellationis beneficio libertati suæ metuebant. Unde isti Osnabrugæ instabant, quicquid demum de ista Provincia statueretur, ut libertatem, ac privilegia, quibus ante bellum gavisi sint, sarta tectaque servent, & ex causa belli introducta præsidia, atque onera pace reddita aboleantur, castella hinc inde adversus privilegia Stetini, aliisque oppidis excitata solo æquentur, donationesque, queis bona Ducis mensalia valde attrita sint, revocentur; & ex illis onera publica deinceps tolerentur: quæ omnia ut Instrumento Pacis inserantur rogabant. Stralsundenses quoque suis privilegiis peculiari Articulo caveri cupiebant; ac ut præsidium deduceretur, castella circa oppidum solo æquarentur, extrema provocatio salva foret, ac nova vectigalia abolerentur.

De Wismaria Cæsareorum sententia.

§. 170. Wismariam Cæsarei Reginæ in feudum ab Imperio recognoscendum offerebant, in cujus locum Duci Adolfo Friderico Raceburgensis præsulatus dandus sit. Adversus quod hic reponebat; se honeste ac illæsa conscientia eum præsulatum Gustroviensi Duci, cujus tutor sit, subtrahere non posse. Nec Luneburgicos temere jure suo ad eundem cessuros, quod utraque Domus, Luneburgica, & Meclenburgica, inter se, & cum Capitulo pactum super Administratione alternis vicibus gerenda inierint. Sed regerebatur: Gustroviensem æque, ac Suerinensem Suecorum armis restitutum; per quæ & Domus Luneburgica, cui è septuaginta duabus præfecturis pauculæ superfuerint, sua receperarit; quæ prætensione ad tantillum præsulatum æquo animo cedere debeat; præsertim cum ejusmodi pacta successoria circa præsulatum nullo jure nitantur. Si quis scrupulus Duci Adolfo Friderico restet, illum per condominium amoveri posse; dum Wismaria, ejusque portus à

1646. Regina, ac Duce pro indiviso possidendus sit, præsidio in utriusque verba adacto. Reginæ quoque securitati peculiaribus pactis caveri posse. Atque id condominium ut Legati sui acceptarent Regina jusserat, qui & jam scripto ejus negotii leges complexi erant. Sed quia Dux communionem plane adspernabatur, ut mori se malle scriberet, quam velut gemmam ditionis suæ alienare, Legatis placebat declarationem suam tantisper supprimere.

Sententia Brandeburgici.

§. 171. Ast Brandeburgicus parum commoveri videbatur, quod Cæsar totam Pomeraniam in Suecos invito ipso collaturum se jactaret: cum hoc casu Suecis non magis quam Cæsari arma exuere integrum esset futurum, eoque vera pax iniri non posset, nisi satisfactum ipsi fuerit. Ejus

29 Dec.

tamen Legati dilationem aucupantes Suecis persuadere conabantur; Electorem priorem ipsorum propositionem haut rejecisse, sed deliberandi spatium quæsivisse: cujus responsum intra sex dies adfuturum sit. Interim ut rem integram

Cæsareorum.

tenerent rogabant. Contra Cæsarei Legati haut aliud ostendebant, quam Reginæ declarationem de tota Pomerania invito Brandeburgico accipienda sibi plane probari; qui & de studio in pacem apud Suecos prolixe testabantur, non segniter in pertinaciam Electoris invecti. Qui & Evangelicorum Deputatis, rogatu Brandeburgicorum exiguam negotio moram petentibus, multis demonstrabant; juste à Cæsare cum Electore actum; & deprehendere se, nullam apud eundem tanti momenti causam superesse, ut Cæsar & universi Ordines ipsius causa bello impliciti hærere debeant. Ac gaudere videbantur, sibi necessitatem jam ademtam Electori pro spontanea Pomeraniæ cessione æquivalens reponendi. Præsertim cum præter Halberstadiensem præsulatum vix quidquam dari queat, ideo quod Capitulum Magdeburgense nuper Ernestum Augustum Luneburgicum Ducem Coadjutorem elegisset: unde novæ difficultates circa eum præsulatum, qui inter alia Electori destinabatur, orituræ metuebantur. Galli

Et Gallorum.

autem, qui hactenus circa Citeriorem Pomeraniam cum consensu Electoris sategerant, cum intellexissent Suecos aliter cum Cæsareis convenisse, nec id sibi displicere ostendebant. Ast Suecis vehementer suadebant, ut negotium suum quantum possent accelerarent, eoque ipso varia obstacula deinceps surrectura præverterent. Cumprimis id agerent, ut hæc conclusio pacem Hispanorum cum Hollandis præverteret, ne hi forte istis hostibus liberati adversus Suecos concitari se patiantur. Regina inter hæc priora sua mandata iteraverat, queis ut immoti Legati insisterent jubebat. Quanquam maluisset totam Pomeraniam invito Electore adquirere, quam eam Provinciam cum ipso dividere; quod crederet, non magis stabile fundamentum securitatis suæ in Electoris consensu, quam in Cæsaris & Imperii evictione collocari posse.

De causa Marpurgensi.

§. 172. Causam Marpurgensem Landgravia decreverat à communibus tractatibus haut sejungere, etsi facile admissura erat, ut cognati Principes circa eandem componendam operam navarent. Cui & fœderati Reges promiserant, se pacem non facturos, nisi Cassellana Domus quæ per Darmstadiensem subtracta fuerant recuperasset. Ast Darmstadiensis ostendebat, se quidem Suecicam Mediationem facile admissurum: sed quia ob arctam Regnorum conjunctionem Galli quoque se ingesturi sint, eam Mediationem declinatum ibat, ac malebat rem ex legibus Imperii & 1646.
confraternitatis pacto componi. Id quod cum 23 Oct.
Schutzius, & Wolfius Darmstadienses Legati Oxenstiernæ significarent, hic reponebat: Gallos utique una cum ipso ejus controversiæ compositionem aggressuros. Quod si compertum sit à Darmstadiensi rem extrahi, sibi quoque alia consilia capessenda. Sane Reges eam causam non segnius, quam propriam curaturos, quo eadem decisa Instrumento Pacis inseratur. Acrius à Longue- 30 Nov.
villio responsum: controversiam hanc componi non posse, nisi Cassellanis pars Principatus Marpurgensis, præfectura Smalcaldensis, & inferior Comitatus Cattimelibocensis restituatur. Circa fructus perceptos temperamentum inveniri posse. Forte & modicam portionem earum ditionum Cassellanos ultro remissuros. Nec Gallos quieturos, nisi eidem plane satisfactum fuerit. Brandeburgicum, Palatinum, alios pacis gratia ditionum suarum non exiguam jacturam facere: id quod Darmstadiensi tanto facilius sit, quod ipse non de damno vitando, sed captando lucro certet. Ex hisce Cassellanis spes fiebat, Darmstadiensem demum ad alia consilia descensurum. Porro de satisfactione Hassica Sueci Monasterii diserte mentionem fecerant: sed quam Cæsarei responso suo omiserant, post tamen moniti declaraverant; ubi de Reginæ satisfactione transactum sit, super stipendiis militum, ac tandem Landgraviæ satisfactione agendum. Unde Cassellani suspicabantur, à Cæsareis id agi, ut ipsorum causa ad extremum rejecta demum plane eludatur: aut saltem invidia protractę pacis in ipsos devolvatur. Cui ut occurrerent, à Suecicis Legatis petunt, ut suam satisfactionem cum Cassellana conjungant, ac utramque pari passu ad finem deducant.

De satisfactione Hassica.

§. 173. Monasterii sub finem anni negotiatio inter Hispanos & Hollandos eo processerat, ut pauca adhuc, eaque exigui momenti restarent brevi tempore absolvenda. Sane insignem pacis cupidinem prę se ferebant Hispani, ut Belgas Fœderatos pro *justificatus liberus populus* declararent, ac quicquid locorum illi occupassent, relinquerent optione oblata, utrum in has leges triginta annorum inducias, an æternam pacem concludere mallent. In quorum posterius Hollandia cumprimis inclinabat, quæ & reliquas Provincias, Zelandia excepta quæ initio intercedebat, in eandem sententiam perduxerat. Conventum quoque fuerat, ut Cæsar & Imperium eos tractatus probarent. Demum & Zelandia, quæ negotium paulisper morata fuerat, consensit. Ita omnes illæ Provinciæ pacem cum Hispano amplectebantur, Germanicam pacem hautquidquam expectaturæ, idque istarum legati Suecis non obscure denuntiabant. Festinationi sistendæ Servientus Hagam proficisci constituebat, à Belgicis Legatis petens, ut interea negotiationem cum Hispanis suspenderent. Qui tamen non nisi decem dierum dilationem annuentes, iis elapsis statim cum Hispanis congressi circa instrumentum pacis concinnandum satagere. Subscriptioni locus Belgis ex op- 23 Dec.
posito Hispanorum pari gradu relinquebatur: qua peracta Pegneranda progressus istos hisce verbis salutasse dicitur: *Descendit de solio suo Rex, & Vos nunc amplectitur non ut subditos, sed ut amicos suos.* Sequenti luce Antonius Brunus Bruxellas properabat curandæ Regis ratificationi. Declarabant tamen Gallis Belgæ; Articulos

De tractatu inter Hispanos & Hollandos.

couven-

1646. conventos ac sigillo munitos effectum plenę transactionis non habituros, nisi Galliæ ex fœdere anni quadragesimi quarti itidem satisfactum fuerit.

De pace inter Cæsarem & Gallos.

§. 174. Inter Cæsarem quoque & Gallos pax pari modo pro conclusa habebatur, cujus instrumentum jam scripto conceptum ferebatur. Et aperte differebant Galli; sibi pacem necessariam esse; se aliis exemplo præituros, ac cum Cæsare & Imperio primum transacturos. Sperare socios, ac inprimis Suecos secuturos, ac conditiones pacis non nimium intensuros, ad quod illis persuadendum ipsi connisuri sint. Suas res non ferre propter alios perpetuum bellum gerere. Qualia & ipsi Reginæ Chanutus Holmiæ subinde occinebat. Quæ tamen, licet pacis cupidissima, tam gloriose gesta arma abjicere nolebat prius, quam postulatis suis potita foret, ac Ordinum Germaniæ libertatem, quæ Gallis parum cordi erat, stabilisset. Præsertim cum Axelio Oxenstiernæ haut persuaderetur, à Cæsare serio pacem quæri, nisi majore periculo à Turca, aut Suecicis armis admoto. Sed & inter Gallos, & Hispanos brevi conventurum videbatur, Belgis post absolutam suam pacem mediationem suscipientibus. Quos ad sedulam heic navandam operam Trautmansdorfius stimulabat; Insigniter ipsos de utraque parte merituros, ac gloriam reportaturos sua dexteritate conciliatæ orbi Christiano pacis. Inde fervide negotium amplexi Gallos, uti hi querebantur, acriter ad pacem impellere, ac non paucas difficultates tollere. Hispani cum non pauca remitterent, id solatii loco sibi occinebant: fatali quondam revolutione Hispaniam Galliæ prævaluisse, nunc versas vices: sed & sibi aliquando sortem redituram. Tum adducebant, quod quondam Galli capti Anglis victoribus, & sibi insultantibus reposuisse dicuntur: res aliam faciem induituras, *quando peccata Anglorum prævalerent Gallicis.* Contra Gallos, etsi non tantopere in pacem cum Hispanis proclives, Belgæ trahebant, sic ut subinde præter voluntatem horum proposita temperamenta admittere cogerentur. Et isthæc quidem Osnabrugę, & Monasterii hoc anno acta.

De pace inter Gallos & Hispanos.

Legatio Luneburgica. 12 Jan.

§. 175. Eodem anno Regina Holmię variis Legationibus adibatur. Ac Luneburgici quidem Thomam Grootium, Ottonem Ottonis Maudderodium, & Joachimum Iversium miserunt, qui post gratulationem super suscepto Regni moderamine suis ditionibus parci petiverunt, sublatis belli oneribus, ac tributa ad moderationem deduci, simul loca, quæ in ipsorum Provincia Suecicis præsidiis obtinerentur, his deductis sibi reddi. Quibus Regina amice respondit; facturam se, quantum ratio belli permittat, suisque severe injuncturam, ut injuriis, ac iniquis exactionibus abstineant. Locis quæ repetant ut durante bello cedat, hujus necessitates non ferre. Facta pace penes se moram non fore. Annuere se tamen, ut Hoyæ dejectis munitionibus præsidium deducatur; tum ut Ducum merces Visurgi subvectæ à vectigali immunes sint.

Legatio Archiepiscopi Bremensis. 27 Jun.

§. 176. Aderant quoque à Friderico Archiepiscopo Bremensi Caspar Oerzenius, & Joannes Helmius, restitutionem præsulatus Bremensis petentes, quod Princeps nulla sua culpa calamitatibus paterni belli foret involutus. His Regina vicissim demonstrabat, quam Princeps ille belli initio haut se gesserit, prout par erat neutras partes secuturo; utque multis actibus parum amicis Koenigsmarckio necessitatem attulerit arma in ipsum vertendi. Si tamen Legatis facultas agendi sit, se 1646. tractatus cum ipsis suscepturam. Demum & annuebat, ut Archiepiscopi præsidium intra Bremerværdam maneret, modo circa tributa Provinciæ non satageret, & cum hostibus Suecorum nihil commercii exerceret. Sed quia Regina insuper plenipotentiam Ordinum Provincialium postulabat, si cum Archiepiscopo tractandum foret, hic Legatos suos repente domum revocabat, postulans tamen, ut tractatus Hamburgum transferantur, tum ut præfectura Verdensis sibi concedatur, ac tria uncialium millia è Stadensi ærario ad Bremerværdæ præsidium alendum. Quorum utrumque abnuebat Regina, quod Brœmsebroensi pace cautum sit, ut id negotium in Suecia disceptetur. Et mox cum Bremerværdenses multa suspecta agitarent, eamque arcem copioso commeatu, ac milite firmarent; simul ex interceptis literis pateret, Ducem Fridericum à Melandro è Westphalia auxilia petere; Koenigsmarckius illis exturbatis eam arcem in potestatem redigebat. Et ex eo tempore Regina hunc præsulatum sibi vindicare laborabat. Nam quia Danus etiam eodem reddito odia in Suecos exuiturus non erat, satius videbatur, isto retento eundem hinc inde magis constrictum tenere.

§. 177. A Duce Friderico Holsato-Gottorpiensi Legatus pensationem damni per bellum Danicum accepti postulabat, ac ut adversus excursiones militum sibi caveretur: Quorum hoc uti annuebatur; ita quæ belli necessitate facta sint, à restituendi debito semota judicabantur, præsertim cum Sueci bello causam non dedissent. Idem quoque auxilium Reginæ adversis temporibus stipulabatur, quod semper Dani oppressionibus, & injuriis obnoxius degeret. Cui Regina amice pollicebatur, quod Sueciæ interesset eum Ducem à Dano non opprimi; & cognatio cum Duce idoneum prætextum præbebat mediationi suscipiendæ, si quid inter ipsos controversiæ exortum foret. Legatio Hollatica. 24 Jul.

§. 178. A Palatino Neoburgico Henricus Christophorus Griesheimius adpellebat; qui solicite Electoris Palatini restitutionem commendabat, ac ut ditio Neoburgica ad Danubium belli malis eximeretur; tum ut Regina in causa Juliacensi sibi adversus Brandeburgicum faveret, quam Osnabrugæ componi optabat. Regina etsi Carolum Ludovicum tantum favorem vix meruisse judicaret, & Bavarus ob potentiam haut negligendus videretur: quia tamen publicæ rationes causam Palatinam negligi non ferebant, quantum penes se foret uti hactenus præstiterat, ita deinceps quoque pollicebatur. Et revera injunxerat Legatis suis Regina, ut pro plena Palatini restitutione, quantum possint niterentur, non tamen ut eo solo nomine pax abrumperetur: tum ne paterentur Germersheimensem præfecturam, & alia Palatinatui Inferiori decerpi, cum admutilatam Provinciam restitui vix operæ pretium sit. De Neoburgica ditione ad duces suos se scripturam pollicebatur. Sed circa Juliacensem causam difficultas petiti ostensa, ne videretur novis difficultatibus sat arduum alias tractatum implicare velle, plerisque jam negotiis profligatis, cum de ista hactenus nihil motum fuerit. Legatio Neoburgica. Octobr.

§. 179. Eodem anno in Galliam missus est Magnus Gabriel Gardius Comes, primus solennem legationem è Suecia in Galliam obiturus. Unde Regina fortuna sua, ac amicitia cum illo Regno Legatio Magni Gardii in Galliam.

1646. dignum judicabat splendidissimum eidem comitatum, paratumque circumponere. Adjungebatur Paulus Strasburgius consilio si qua opus adfuturus. Præcipuum ipsi negotium gratulatione de successu armorum, ac gratiarum actione defungi pro opera à Thuillerio navata circa pacem cum Dano nuper compositam, oblato simul exemplo pactorum Brœmsebroënsium, quod Rex sua subscriptione, sigilloque majoris solennitatis causâ firmaturus erat. Jubebatur insuper hortari Regem ad constanter colendum fœdus, utrique Regno tam gloriosum, & proficuum; & ut is fidelem operam Reginæ sociare pergat ad solidam Germaniæ pacem constituendam; utque ex fuedere à Legatis Gallicis omnia pari passu cum Suecis agantur, neve hostis ullam separationis, aut diffidii spem inter ea Regna concipere queat. Tum ut Gallicæ copiæ in Germania augeantur, & juncto consilio, manuque cum Suecis rem gerant, quod frustra circa pacem satagatur, nisi Cæsare armorum vi demum ad acceptandas æquas leges compulso. Monebat quoque à Bavaro sibi caveret Rex, nec intempestiva adversus istum indulgentia pacem moraretur; quippe per quem Cæsaris arma aliquoties jam labefactata subinde instaurata sint: à quo & propositæ induciæ fallaces, ac intutæ sint, ac in magnum Cæsari commodum cessuræ, quod is amoto à Gallis metu universas vires in Suecos, Hassosque sit versurus, Reginæ, sociorumque consiliis haut parum turbatis. Præsertim cum ejusmodi conventio parum ad fœderis leges quadret, ac longe alia ratio Brandeburgici, & Saxonis, quam Bavari sit; cum illi nunquam armis cum Gallis collisi fuerint; à Bavaro autem Cæsari præcipuum firmamentum accesserit. Addebatur de firmandis Protestantium in Germania partibus, quorum statum ac libertatem conservari sociorum Regnorum intersit, velut qui in hæc semper proclives se ostenderint, cum Catholici fere Austriacæ factioni innexi fuerint. Inprimis commendabatur Palatinæ, ac Durlacenæ Domus restitutio, & ut Cassellanæ Principis postulatis satisfieret, quæ mascula constantia ad communem causam sustinendam haut parum contulerit. Præter hæc, si forte à Gallicis Ministris ultro mentio injiceretur de fœdere cum Danis ineundo, quod tunc agitari rumor erat, jubebatur testari, Reginam ad pacem cum istis servandam proclivem esse: cæterum non videre, ab hisce rem serio geri, ut qui hactenus contraria semper Sueciæ consilia sectati sint. Quod si & Galli de Polonica pace moveant, ostenderet, citra concitationem tamen animi, à Polonis aliquoties infractas inducias, irruptione Hermanni Boothii, tentata Oesalia, & aliis: simul tamen testaretur, Reginam haut eo secius paci promtam, sed nosse prius cupere, quibus conditionibus Poloni pacem velint, ut exinde consilia sua formare queat. His mandatis instructus ille Gothoburgo Diepam quatuor navibus bellicis numeroso, ac
27 Aug. splendido comitatu devectus est. Lutetiam ingresso præsentium ibi Legatorum rhedæ honoris gratia obviam processere, exceptis Hollandis, quod nupero Polonici Legati adventu ipsorum familiares, ac rhedarius cum Sabaudicis super primo incessu acri rixa collisi forent. Cum Ducem Aurelianensem salutaret, dextræ manus honorem ipsi relinquebat, velut qui *Altitudinis Regiæ* titulo, Tutorisque Regii, & summi per Galliam Vicarii præfulgeret. Sed eundem honorem Cardinali Mazarino deferre à Regina vetitum. Quod si tamen is Legato dextræ manus honorem abnueret, velut privatus, & extra Legati pompa ipsum adiret, ne congressum viri plane defugiendo offensæ ansam præberet. Inde cum Cardinalis in antecessum ad Legatum misisset, sciscitatum quo honore is ipsum affecturus sit: responsum; Reginam quovis ipsum honore dignum censere. Sed neque Ministros Regum id dignationis obtendere posse, quod æqualitatis cum Regibus indicium sit. Et quam Cardinalitiæ purpuræ venerationem Catholici Reges deferre soleant, à se deferri præter decorum suæ religionis esse. Ita deinde Cardinalem adiit velut deposita Legati persona, tantum nobilibus quibusdam stipantibus nullo Reginæ Ministro aut famulo comitante; qui & dextram manum domi suæ sibi vindicabat. Quanquam sequenti anno cum Scheringius Rosenhahnius in Galliam Legatus Ordinarius mitteretur, eidem injungeretur Mazarino dextræ manus honorem exemplo aliorum Legatorum Regiorum haut abnuere, quod absque illo tunc in ista Aula nihil obtineri posset. Nam quod olim Hugo Grotius, imitante ejusdem exemplo Leycestrio Comite Legato Anglico, Richelio Cardinali dextræ manus honorem deferre noluerat, id non leve ipsi odium conciliaverat. Unde & Oxenstierna Cancellarius, ne ministri invidia heri commodis detrimenti quid adferret, negotiationem Gallicam Holmiam, aut Hamburgum pertrahere studebat, ut eo minor Suecico Legato cum Richelio congrediendi necessitas foret. Cæterum Gardius à Rege ac Regina Matre Fontisbellaquei publice auditus, inde tres per septimanas omni honoris genere exceptus est, qualem ante ipsum ulli Legato exhibitum Galli negabant; Regina Matre eam quoque lætitiæ causam allegante, quod sub Reginarum invicem amicarum regimine Regna isthæc socia tanta armorum felicitate florerent. Briennæ Comes, cui negotia cum extraneis expedire functio in aula erat, à Legato titulum *Excellentiæ* sibi tribui postulabat; id quod hic plane abnuit. Cæterum quæ proponebat Legatus sat liberaliter Ministri Regii annuebant. Ac exemplum quidem pactorum Brœmsebroënsium Rex sua subscriptione, & sigillo adornatum exhibebat. Ubi tamen ratificatio Reginæ Sueciæ, & Regis Daniæ omissa erat; quod Briennius diceret; pacta ipsa, non ratificationem Regum firmari opus esse. Revera autem nomen suum infra istorum Regum nomina ponere nolebat. De firmandis quoque Turennii copiis promittebat Briennius, sed ita ut de pecuniæ inopia non parum quereretur, omnibus in universum Ministris ingerentibus; Galliam utique Germaniæ pace opus habere. Catholicos in Germania Briennius ferebat deinceps non minus sociis Regnis adhæsuros status sui conservandi gratia. Nec tamen Regem Evangelicis invidere, quæ salva ratione, & æquitate postulent. Et Cardinalis aliquoties Hassico Ministro Dornbergio in faciem dixerat: Arduum esse Landgraviæ satisfactioni adstipulari, quod illa sibi Ecclesiastica bona deposcat. Nam etsi ipsa promittat se circa sacra nihil novaturam; periculosum tamen esse Catholicos Evangelico Principi subjicere. Dum Gardius in aula agit, adferebatur, super satisfactione Gallica transactum, ut jam tota Gallia pacem propinqua spe præciperet. Eo tamen postulante, ut Suecicæ quoque satisfactionis ratio haberetur, Gallicis Legatis Monasterium scribebatur: à se facta tantisper velut infecta haberentur, quoad Reginæ

1646. juxta, ac Landgraviæ fuerit satisfactum. Postulabat quoque Cardinalis ut Regina Lutetiæ perpetuum Legatum seu Residentem, sicuti Christianissimus Rex Holmiæ, haberet. Ita Legatus ex aula discessit, in quam non minus liberalitatis effuderat, quam honoris ipse receperat. Quæ familiam domum devecturę erant duæ naves, (nam ipse terrestri itinere reverti jussus erat,) cum littus Diepæ legerent, ingenti cum nave bellica Anglicana integrum per diem machinis depugnabant, quod hæc postularet, ut illæ summa velorum sibi submitterent. Demum tamen Anglicana navis recessit, cum intelligeret, Legato vehendo illas destinatas, etsi ita jam à Suecicis navibus perforata, ut parum à submersionis periculo abfuerit.

Veneti auxilium contra Turcam petunt. 29. Jan.

§. 180. Sub initium ejusdem anni Holmiam adpulit Vincentius Generinus Nobilis Venetus, qui ejus Reipublicæ nomine auxilium adversus Turcam, tunc Cretam infestis armis petentem, implorabat. Literæ quas ad Reginam à Duce adferebat, non nisi *Illustrissima & Excellentissima* titulum præ se ferebant, quem & Legatus Venetus Monasterii sibi vindicabat. Sed excusabat isto Rempublicam veteris moris retinentissimam, quæ nec adversus alios Reges ampliore titulo utatur. Ita Regina tandem literas illas acceptabat, præmissa tamen protestatione. Sed super ipso petito in utramque partem rationes se ostendebant. Auxilia conferre ad progressus Turcæ sistendos, quam maxime gloriosum Reginæ futurum erat: ac dudum salus Orbis Christiani flagitaverat, potentiæ tam formidandi hostis, & cui omne nomen Christianum juxto exosum, junctis viribus obviam fuisse itum, cui dum nunquam pacem, nunquam duos hostes habere artificium est, singulos carpendo ad universos subruendos via struitur. Enimvero ne Regina bello se isti misceret, graviores rationes obstabant. Belli jam antea Sueciæ affatim: eandemque à Turca longissime remotam. Et cur Cæsar auxilio se non accingeret, cujus ditionibus iste quam maxime imminet; qui tamen dominatui suo in Germania struendo opes consumere malit? Sueciam nullo fœdere, aut accepto beneficio obstringi, ut vires suas prodigat; præsertim cum ipsi nullus amicus sit, cujus auxilio vicissim uti queat, Gallis & Hollandis cæca invidia flagrantibus. Cogitandum quoque, num commerciis Suecorum expediat signa in Turcam ferre, cum eam ob causam Angli, & Hollandi fœdus ejusdem, & amicitiam colant. Axelium Oxenstiernam quondam Hagæ Venetum Legatum frustra ad auxilia in bellum Germanicum conferenda solicitasse, cum tamen ejus Reip. non parum interesset potentiam Austriacam castigari. Denique nec pecuniam, nec militem Sueciæ superesse; minime omnium autem expedire naves bellicas imminui, aut tam longinquę expeditionis periculo subjici. Denique vix cum ullo Principum fœderibus innecti magis lubricum esse, quam cum Venetis, à quibus socios ac stipendia facientes destitui frequens sit; queis nec quæ Belgis fœdere promiserant præstare cordi fuerit. Placuit tamen honesto colore petita eludere, eoque Generino post multam amicitiæ, ac pronæ voluntatis testationem ostensum, quanta moles belli Germanici incumbat, quod omni vi sit profligandum: tum tempore opus esse ad auxilia adparanda; & constare prius debere, quid ab ista Republica vicissim sit expectandum. Unde necessum fore fœdus inter Reginam, & Rempublicam iniri, cujus leges scripto conceptæ Generino exhibitę; qui cum facultate agendi instructum se negaret, ostensum; Legatis Suecicis Osnabrugam mandata transmissum iri, quibuscum Contarenus si velit, super fœdere tractare possit. Sed is post Generino Monasterium regresso Legatis Suecicis pro benevola Reginæ declaratione gratias egit: cæterum conditiones à Regina propositas de fœdere offensivo ac defensivo, deque jungendis cum Suecico exercitu copiis à Republica præstari non posse. Ita negotium illud effectu caruit; & quantum Veneti Suecis ad bellum Germanicum opis contulere, tantundem repensum. 1646.

§. 181. Paulo post à Duce Curlandiæ exemplum literarum à Senatoribus Poloniæ ad ipsum scriptarum transmittebatur, quibus illi declarabant arbitros se admissuros, quos Succi nominarint, Gallos, Anglos, & Belgas, quibus ipsi Venetos adjuncturi sint. Ipse Dux pro se cautionem exposcebat, ut sibi extra belli contagium agere liceret, si ad arma inter Sueciam, & Poloniam eruptum fuerit. Ea res Reginæ non parum suspecta videbatur, velut iste hoc modo expiscatum iret, quæ sibi super bello Polonico mens foret; aut velut in Polonia jam consilia super abrumpendis induciis agitarentur. De quo & ipso parum amica expectabantur propter affinitatem Brandeburgici ob Pomeraniam infensi. Sane Dux cum Paulo Helmes Riga ad se evocato varios sermones miscuerat, qui monstri aliquid alere videbantur. Cum res ad Senatum referretur, Reginæ haut placebat arbitrorum sententiæ causam suam subjicere; quod & inter summos Principes parum frequentatur. Id quoque decorum judicabatur, responsa sibi semper constare, & excusatis præsentium temporum impedimentis, ac remissione ad mediatores tempus extrahere. In præsens enim, super qua re tractandum sit non adparebat, cum sine dubio Poloni, uti quondam in Borussia, Livoniam prætensioni in Suecicam cedendæ postulaturi sint, qua provincia Suecia carere nequeat; ac stolidum sit commodis suis amissis Polonorum deinceps libidini obnoxium agere. Sed nec adparebat, quibus mediatoribus in præsens Regina tuto confidere posit, dum omnes ægris oculis ipsius fortunam respicerent. Unde quia Senatores Poloniæ rem frigide videbantur agere, consultissimum erat, Reginam quoque tractatus declinare, quamdiu posset, & amicis responsis istos delinire. Interim forte Turcam se moturum, quo arma inferente maxime opportunum sit cum Polonis tractatus suscipere. Et quanquam aliqui censerent nunc maxime commodum fore negotiationem ingredi florentibus in Germania Suecicis armis, quæ statim per Silesiam in viscera Poloniæ se infundere queant; Cancellario tamen Oxenstiernæ videbatur prius id laborandum, ut exercitus præmiis macti Germania deducantur, & pax exsecutioni detur, aliæque difficultates amoveantur. Nam utut nullus exercitus in Germania sit, eas tamen Sueciæ in pace vires esse, quas Polonus spernere non posit. Polonici quoque Senatores in Suecorum placitum rejecerant de loco & tempore tractatuum statuere, etsi ipsi Francofurtum ad Oderam sibi placere ostenderent. Sed Reginę visum, de loco & tempore ad Sequestres rejicere, ac magis locum aliquem Germaniæ, Lubecam, aut Hamburgum admittere, quam qui in finibus Poloniæ situs sit, quod heic exercitu quoque propius adducto opus sit, &

Polonica. 23. Mart.

1646. 27. April. ut cum luxu Polonorum, immensoque comitatu paria fiant. Unde demum Curlando in hanc sententiam responsum Senatorum Sueciæ nomine: Valde sibi ipsius studium circa pacem conciliandam probari. Se non abnuere, quo minus & Veneti reliquis sequestribus adjungantur. Si Regi Angliæ per internos motus otium non sit isti negotiationi vacare, hanc non eo minus per reliquos expediri posse. Diem tractatibus à se præfigi non posse; nisi cum consensu Mediatorum, & antequam omnia disposita, & digesta sint, ut spes boni successus velut cominus allubescat. Locum commodissimum videri aliquam Hanseaticarum urbium neutri parti obnoxiam. Adduotur hortatus ut in hoc negotio strenuam navare operam pergat. Circa neutralitatem responsum ut ipse super ejus legibus mentem suam declaret, & qua ratione vicissim Reginæ cavere velit, ac ut vel aliquem huc mittat, negotio huic absolvendo, aut Reginam Paulo Helmes mandata transmissuram, ut cum eodem transigat. Interim tempore extracto pro re nata consilia capienda erant. Commovebant paulo post Reginam haut parum nuntii de novis Regis Poloniæ delectibus, quos adversus Sueciam institui maxime verosimile videbatur, præsertim cum Cæsarei subinde isti occinerent: Suecos bello in Germania posito statim Poloniam armis petituros, & præcipui, qui delectibus istis operabantur, Suecis infensi essent. Unde nihil spernendum judicans Regina & ipsa per Livoniam sine strepitu arma parat, eoque fine Gustavum Hornium in eam provinciam ire jubet; ut ad omnes casus dux idoneus ibi præsto foret. Ne tamen Poloni suspicione perstricti forte destinata sua properarent, spargebatur, Hornium non nisi ad prędia sua visenda proficisci. Rumores tamen isti paulatim iterum evanuere. Petebat
30. Oct. post Rex Poloniæ per literas à Torstensonio aliquot millia militum auxilio in Turcas. Re ad Reginam rejecta responsum: rationem belli nunc non ferre, ut exercitus imminuantur, sed pace facta se libenter concessuram, ut Rex exauctoratos milites suis stipendiis adsciscat.

Legatio à Mosco. 22. Maji. §. 182. Aderant eo anno ab Alexio novo Moscorum Czare missi tres Legati, qui prout pactis Stolbovicensibus cautum est, fœdus & amicitiam renovatum ibant: qui & scripto conceptam æternæ pacis confirmationem à Principe suo obtulere, pari instrumento à Regina vicissim accepto. Cum ad Reginam publice audiendi deducerentur, Legati nonaginta famulis stipati incessere, pannos auro intextos, ac Zobellinas pelles dono ferentibus. Ipsi orationes à se recitandas chartis in cylindri formam convolutis descriptas, 1646. capitalibus literis auro pictis, manibus præferebant; è quibus unam lineam post alteram legebant interprete versionem suam interponente nullo verborum, aut sensus discrimine observato. Qui literas Czaris ferebat nigro serico involutas, cum ad eas accipiendas Cancellarius accederet, illas huic reddere abnuit, & ad Reginam progressus feroci cum gravitate huic eas in manus tradidit. Iidem alias laute habiti, cum abunde sibi satisfactum esse testarentur, domum reverterunt.

§. 183. Cum Hollandis hoc anno amicitia non Hollandica. parum refrixisse videbatur, invidia in Suecorum progressus haut obscuris indiciis erumpente, & quia naves Suecicos ad certum genus vectigalis titulo maris à piratis purgandi onerabant; revera Vell-geld. autem ut alio sub titulo vectigal Oresundicum, à quo Sueci immunes erant, extorquerent, ne Suecicæ naves hoc onere exemtæ majore quam Hollandicæ compendio commercia exercerent. Id onus ut amolirentur Hollandi, Regina cum antea per Spiringium Residentem, tum nunc lite- 24. Jan. ris minacibus postulabat. Quibus cum parum illi moverentur, Regina vicissim Hollandicis navibus certum vectigalis modum imposuit, à quo indigenarum naves immunes erant non sine querela Hollandorum, velut hoc ipso pacta anno quadragesimo inita violata forent.

§. 184. Eas simultates in commodum suum ver- Danica. surus Daniæ Rex Cornificium Ulfeldium in Hollandiam misit. Cum enim perspiceret, amicitiam cum Anglis, Austriacis, & Hispanis hactenus ambitiose cultam parum sibi proficuam fuisse, vela vertere, & Hollandorum, Gallorumque favorem captare instituit. Iste publice, ac privatim potentiam Suecorum in Mari Baltico magna cum invidia extollere, & uti immodicis postulatis bellum extrahere, insignesque sibi per Germaniam provincias subjicere conentur: queis Belgæ mature obviam ire debeant, ni commercia sua per Mare Balticum extremo periculo exponere velint. Idem & mercatores quosdam subornaverat, ut apud Ordines questus intenderent artibus Suecorum effectum, dum exterorum naves majore vectigali quam indigenarum subjiciunt, ut paucæ Hollandorum naves Sueciæ portus nunc frequentare queant. Ita tandem futurum, ut Sueci omne lucrum è suis commerciis sibi solis vindicaturi sint. Quibus rebus effectum est, ut ea Respublica exuto in Sueciam affectu Daniæ deinceps studere inciperet.

SAMUE-

SAMUELIS PUFENDORFI
RERUM SUECICARUM
LIBER XIX.

EPITOME.

1647. *Acta cum Helvetiis. 2. Wrangelius Lindaviæ obsidium molitur. Galli Uberlingam tentant. 3. Cæsarei Sulzbergam capiunt; Weissenburgum obsident; quod deditur. Melander exercitui Cæsareo præficitur. 4. Kœnigsmarckius in Westphaliam mittitur. 5. Acta tractatus induciarum inter Suecos, Cæsareos, & Bavaricos. Suecicorum Deputatorum mandata. Iidem Ulmam veniunt. Prima offensa circa Ceremonias. Bavaricorum prima propositio. 6. Suecorum ad hanc declaratio: Sueci discedunt. 7. Wrangelius insulam Meinaviam capit: Lindaviæ obsidium solvit; Brogentiam deserit. 8. Tractatus induciarum instauratur, ejusque causa. Tractatus initium. Bavaricorum propositio. 9. Suecorum de hac sententia. Qui cum Gallis rem communicant. 10. Sueci postulata sua temperant. Bavarici serio à se rem geri testantur. 11. Suecicorum cum Bavaricis negotiatio. 12. Regii Bavaricam declarationem urgent. 13. Cæsarei quoque tractare cupiunt. Iidem Bavaricis succensent. 14. Instrumentum conficitur; non satis expolitum; quod Bavaro ratihabendum transmittitur. 15. Gebhardi apud Bavarum negotiatio. 16. Idem Ulmam venit. Num idem audiendus deliberatur. 17. Ejus cum Regiis negotiatio. Cæsareorum propositio. 18. Ratificatio Bavarica adfertur. 19. Wrangelius inducias ratas habet. Instrumenta tractatuum hinc inde traduntur. 20. Capita conventionis. 21. Oppida conventa Suecis traduntur. 22. Gebhardi congressus cum Wrangelio. Hunc tractatum Cæsarei ægerrime ferunt. 23. Galli Tubingensem arcem expugnant. Leuenhauptius ad exercitum venit. 24. Wrangelius Schweinfurtum obsidet, & expugnat. 25. Equitatui quies indulgetur. 26. Induciæ ab Electore Coloniensi ratificantur. Bavarus nihil copiarum exauctorat. 27. Regina inducias cum Cæsare abnuit. 28. Turennius in Moguntinam ditionem progreditur; Idem Aschaffenburgum & Hœchstam capit. Moguntinus cum Turennio transigit. 29. Darmstadiensis à Turennio duriter habetur. Super hospitiis inter Suecos & Gallos transigitur. Turennius è Germania evocatur. 30. Wrangelius Wittenbergium ad se arcessit; Egram accedit; in Bohemiam excurrit. Curia Variscorum capitur. Obsidium Egræ 31. Cæsareorum conditio. 32. Obsidium Egræ continuatur. Ea capitur. 33. Exercitus Bavaricus tumultuatur. 34. Is tumultus sedatur. Bavarus apud Cæsarem queritur. Idem Suecis est suspectus. Hornius ad Bavarum mittitur. Bavarus tumultum istum ægre fert. 35. Hornius ab Electore redit. Cæsar Bavaro respondet. 36. Idem Falckenaviam arcem capit: Prope Suecos considet. Sueci in castra Cæsaris irrumpunt. 37. Cæsareorum incommoda. Cæsar primus castra movet: 38. Inde & Wrangelius. Hostis contra hunc progreditur. 39. Bavarus avocatoria Cæsaris refellit. Wrangelii ad Bavarum super ratificatione armistitii literæ. Reginæ ratificatio adfertur, & Monachium mittitur. Bavarus ratificationem abnuit. 40. Wrangelius Bavaro respondet. Electoris replica. 41. Cæsarei Tribelam occupant. Conflictus ad Tribelam. 42. Cæsarei castra movent: ut & Sueci: Qui tres hostium legiones cædunt. Wrangelius ad Tœpelam considet. Cæsarei pelluntur. Cæsarei altera vice repelluntur. Exercitus hostiles separantur. 43. Bavarus cum Cæsare transigit. 44. Ejus transactionis contenta. Cæsaris edictum. Cæsarei ingentes spiritus sumunt. 45. Wrangelii destinata. Bavarus inducias renuntiat. Herbipolensis Episcopi constantia. 46. Wrangelius loca quædam Bohemiæ tenet. Idem in Misniam tendit. 47. Bavarus Memmingam invadit. Idem copias suas Cæsareis jungit. Wrangelius Salam transit. Wittenbergius in Silesiam mittitur. 48. Wrangelius Turennii conjunctionem affectat. Idem Visurgim transit. 49. VVanchii adversus Saxoniæ Electorem conatus. Idem capitur ac damnatur. 50. Cæsarei in Thuringiam veniunt: 51. Inde in Hassiam flectunt. 52. VVrangelius Oldendorfum recedit; copias in hiberna distribuit. Gleichensteinum arx frustra à Suecis tentatur. 53. Cæsarei in hiberna discedunt: Melander Marpurgum expugnat: idem sauciatur. 54. VVittenbergii gesta. Montecuculus in Silesiam* 1647.

1647. *lesiam revertit; in quem VVittenbergius tendit. 55. Hic iterum in hostem movet. Idem ad* 1647. *VVrangelium evocatur. 56. Cæsarei Olmucium & Iglaviam eminus obsident. Cæsarei pelluntur. 57. Iidem Iglaviam obsident. Eadem deditur. VVittenbergius in Silesiam redit. 58. Cæsarei castellum ad Kœnigswartam recuperant. Egra cominus circumsidetur. Cæsarea legio opprimitur. 59. Kœnigsmarckii & Hassorum acta. Kœnigsmarckius Cassellanæ auxilio venit. Hassi Nudeccam recuperant. Super conciliandis Cassellanis & Darmstadiensibus frustra agitur. 60. Coloniensis Elector armistitium acceptat. Idem de Hassis queritur. 61. Cæsarei VVestphalia decedere nolunt. 62. Kœnigsmarckius Vechtam obsidet, & capit; ut & Furstenaviam, & VVeldenbruggam. 63. Landgravia Darmstadiensi plura loca occupat. Mortaignius cadit. 64. Elector Coloniensis inducias abrumpit. 65. Kœnigsmarckii responsum; Landgraviæ responsum. 66. Hostilia resumuntur. Hassi Paderbornam obsident. Lamboius in Frisiam irrumpit. 67. Eum Sueci & Hassi invadunt. Lamboius ad Rhenam considet; & Suecis, Hassisque obsidetur; 68. ac tandem deseritur. Hassi castella Frisiæ recuperant. Lamboius complura loca recuperat. 69. De legionum Vinariensium sedstione. 70. Seditio gliscit. Turennius ad seditiosos mittit. Hi Rosam ducem exposcunt. Hic retro eos ducere cogitur. Legiones cis Rhenum redeunt. Turennius id frustra impedire conatur. 71. Idem cum hisce cis Rhenum tractat. 72. Seditio recrudescit. Legiones versus Nicrum abeunt. Rosa in custodiam datur. 73. Legiones novum sibi ducem constituunt. Eas Cæsar tentat. Turennius denuo cum illis tractat. Illæ trans Mœnum abeunt. Turennius ab istis repellitur. Turennius in Belgium abit. 74. VVrangelius hos motus præsens erat. Legiones ad Visurgim consedunt. 75. Kœnigsmarckius VVarendorfum aggredi cupit; post omittit. 76. Idem Vinarienses accipere dubitat. Gallici Legati frustra cum illis agunt. Vinariensium postulata. Cum illis facta conventio. 77. Per superiorem Sueviam gesta. Cæsarei VVangenam opprimunt; Giessam capiunt; Ravensburgum frustra tentant: id Sueci ultro deserunt. 78. Sueci frustra Uberlingæ subvenire conantur. Legio Gallica à Cæsareis intercipitur. Langenarga à Cæsareis frustra tentatur. 79. Sueci Biberacum deserunt. Bavarus Memmingæ deditionem imperat. Sueci ad vim excipiendam se comparant. Memminga deditur. 80. Norlinga obsidetur: Cæsarei VVormatiam frustra tentant. 81. Galli inducias cum Bavaro continuant. Turennius ad Rhenum redit; idem Bavaro inducias renuntiat. 82. Tractatus de pace continuatio. Conventi super Pomerania cum Brandeburgico ab omnibus optatur. 83. Hollandi acriter instant. 84. Ordines Imperii optant. Brandeburgici ad tractandum se offerunt: id quod Avauxius suadet. Cæsarei promissam evictionem retractant. 85. Sueci tractatum acceptant. Brandeburgicorum sententia. 86. Avauxii pro Brandeburgico studium. Tractatio cum Brandeburgicis; Ea absolvitur. 87. Brandeburgici Cæsareos æquivalens poscunt. 88. Circa petitos Episcopatus multi se opponunt. 89. Brandeburgici respondent. 90. Sueci Brandeburgico favent. Cæsarei petitos præsulatus annuunt: De Minda spem faciunt. Luneburgici alios præsulatus affectant. 91. De satisfactione Suecica. De Pomerania: De Wismaria. 92. De Bremensi ditione. 93. Tractatus ille concluditur. 94. Huic contradicit Meclenburgicus; Fridericus Administrator Bremensis & Fridericus Dux Gottorpiensis. 95. Super Gravaminibus negotiatio. 96. Peculiaris Gravaminum disceptatio. 97. De autonomia subditorum. 98. Super Principe Servestano monitum. 99. De causa Palatina. 100. Eam soli Sueci sustinent. 101. Super amnestia utriusque partis formula. 102. De causa Cassellana. 103. Gallorum de Hollandis querelæ. Servienti negotiatio Hagæ. 104. De tractatibus Gallorum cum Hispanis. 105. Cæsarei formulam instrumenti pacis exhibent; ut & Sueci. Palatini protestatio. Sueci Cæsareorum propositis in causa Palatina accedunt. Ea res differtur. 106. De Wurtenbergici restitutione. 107. De causa Badensi. De reliquis restituendis. De subditis Cæsareis. 108. De Gravaminibus Catholici Cæsareorum acta improbant; ut & Galli. Cæsarei se excusant. 109. Ea negotiatio continuatur. De subditorum Cæsareorum autonomia. 110. De administratione Justitiæ. 111. De negotiis Imperii. 112. De vectigali Oldenburgico. 113. Reliquiæ satisfactionis Sueciæ. 114. De æquivalente negotiatio paulisper hæret. De urbis Magdeburgi libertate. Brandeburgicus Minda potitur. Meclenburgicum æquivalens. 115. De Osnabrugensi Præsulatu. 116. De æquivalente Administratoris Bremensis. 117. De Hassica controversia & satisfactione. 118. Aliæ quædam differentiæ. 119. De satisfactione exercitus. 120. Exercitus postulata. 121. Monasterii tractatus frigent. 122. De Kœnigsmarckio querelæ. 123. Cæsarei Monasterii duo instrumenta edunt. Galli lente agunt. 124. De Palatina causa. 125. De Wurtenbergici restitutione. De causa Badensi. 126. Catholici Osnabrugæ acta super Gravaminibus subvertere cupiunt. 127. Cæsarei illis stare nolunt. Cæsareorum ad Catholicos propositio. 182. Catholici suis consiliis inhærent. 129. De subditorum Cæsareorum sacris. De Meclenburgico æquivalente. 130. Bavarici de cessione Bremensi queruntur.*

1647. *runtur. Id Sueci ægre ferunt. Ea controversia componitur.* 131. *De Cassellanis postulatis.* 132. *Galli de Religione Instrumento suo inseri nolunt. Ne Cæsar Hispanis auxilium ferat.* 133. *Galli Instrumentum suum uolunt edere integrum; sed tantum caput de sua satisfactione.* 134. *Evangelici Suecos adeunt.* 135. *Tractatuum inter Gallos & Hispanos;* 136. *Inter Hispanos & Belgas continuatio.* 137. *Pax nutat.* 138. *Trautmansdorfius discessum parat lubentibus Catholicis, invitis Evangelicis.* 139. *Evangelici circa eam rem satagunt.* 140. *Cæsarei Suecis spem faciunt. Trautmansdorfius tractare amplius abnuit. Salvii cum Volmaro congressus.* 141. *Trautmansdorfius Monasterio discedit.* 142. *Catholici paritatem Augustæ admittere nolunt. Evangelici vacillant.* 143. *Sueci adhuc Monasterii manent.* 144. *Galli Instrumentum suum edunt.* 145. *Cæsarei tractationem differunt.* 146. *De satisfactione Hassica.* 147. *Guarantia Belgarum cum Gallis absolvitur.* 148. *Pax in ancipiti est. Suecici Legati Osnabrugam redeunt.* 149. *De satisfactione militum. De hocce postulato judicium. Ea res differtur.* 150. *Catholici Osnabrugæ conventa retractant.* 151. *Sueci scripto se in causa Palatina declarant.* 152. *Tractatus Pacis Osnabrugæ quiescit.* 153. *Gallicum Instrumentum discutitur. Ordinum sententia de decem Urbibus Alsaticis; de Vasallis Metensibus; de Lotharingiæ Duce.* 154. *Servientus Osnabrugam venit.* 155. *Catholici insolescunt. Evangelici sunt timidi.* 156. *Cæsarei vacillant.* 157. *Magdeburgicus protestationem interponit.* 158. *De vectigali Oldenburgico.* 159. *Helvetiorum postulata.* 160. *Evangelici Volmarum Osnabrugam expetunt. Galli Suecos Monasterium invitant.* 161 *Cæsarei ob rupturam Bavari insolescunt.* 162. *Evangelici super mora Cæsareos interpellant; ut & Suecos. Iidem à pravis consiliis cohibentur.* 163. *Tractatus inter Gallos & Hispanos quiescit.* 164 *Tractatio inter Hispanos & Belgas:* 165. *A Salvio Monasterii acta. Galli lente moliuntur.* 166. *Bavarus rupturam suam excusat. Evangelicorum de hac judicium.* 167. *Regina Bavaro respondet.* 168. *Regina de Bavaro apud Aulam Gallicam queritur. Reginæ constantia circa pacem sectandam.* 169. *Catholici declarationem suam edunt. Cæsarei moras nectunt.* 170. *Cum Catholicis post responsum Cæsaris tractant.* 171. *Evangelici Cæsareos propter tarditatem interpellant.* 172. *Sueci Imperii negotia Ordinum arbitrio committunt. Cæsarei Evangelicos in Suecos stimulant.* 173. *Sueci ista Ordinibus exprobrant:* 174. *Ac invidiam satisfactionis Militaris mitigant.* 175. *De satisfactione Hassica. Transactio in causa Marpurgensi à Darmstadiensi improbatur.* 176. *Bavarus Cæsarem ad pacem impellit. Volmarus Osnabrugam ire jubetur.* 177. *Prius tamen Gallorum satisfactionem expedit.* 178. *Volmarus Osnabrugam sine plenipotentia venit.* 179. *Cæsarei absque Suecis tractare volunt. Id quod Evangelicis displicet. Suecicorum ad Cæsareos propositio.* 180. *Moguntini electio. De modo agendi colloquium.* 181. *Prima difficultas super rebus jam transactis.* 182. *Evangelici Cæsareos ad tractandum impellunt.* 183. *Cæsarei Evangelicis mutationem conventorum suadent.* 184. *Hispanici Legati Osnabrugæ acta.* 185. *De satisfactione militum Reginæ sententia.* 186. *Cæsarei declarationem suam in Instrumentum Pacis edunt. Evangelicorum de hoc sententia.* 187. *Suecorum reservata circa futuram tractationem; Circa quæ Cæsarei tergiversantur.* 188. *Instrumentum Pacis excutitur.* 189. *Restitutio Electoris Palatini: Palatini Simmerensis: Bipontini, Lauterecensis;* 190. *Sulzbacensis:* 191. *Marchionis Culmbacensis:* 192. *Wurtenbergici: Mombelgardensis: Durlaceni, Carnoviæ, Ducis Crojæ:* 193. *Naßoviorum Siegenensium,* 194. *Saræpontani.* 195. *Hanoviensis;* 196. *Solmensis & Isenburgici;* 197. *Rheingraviorum;* 298. *Wittgensteinii;* 199. *Falckensteinii:* 200. *Waldeccensis;* 201. *Oetingani;* 202. *Hohenloici;* 203. *Lœwensteinii;* 204. *Erbacensis;* 205. *Brandensteinii, aliorum;* 206. *Urbium quarundam.* 207. *De gravaminibus.* 208. *Catholicorum correctiones circa gravamina.* 209. *De Reformatis. De Erfordia: De vectigali Oldenburgico.* 210. *De Suecica satisfactione.* 211. *De Hamburgensi Capitulo.* 212. *De extinctione Capituli Bremensis.* 213. *De Brema Urbe.* 214. *De titulo Reginæ.* 215. *De investitura.* 216. *De militum satisfactione.* 217. *De æquivalente Brandeburgico:* 218. *Mecleuburgico;* 219. *Luneburgico.* 220. *De causa Haßica.* 221. *Cæsareis pax cordi non esse videtur.* 222. *Cæsarei Suecos arguunt: Hi se excusant.* 223. *Continuatio tractatuum inter Cæsarem & Gallos: Gallos & Hispanos: Hispanos & Belgas.* 224. *Sparrii Comitis inanis propositio.* 225. *De fœdere Lusitanico.* 226. *Transsylvanica.* 227. *Curlandi negotiatio circa tractatus Polonicos. Idem neutralitatem obtinet.* 228. *Legatio in Moscoviam.* 229. *Navium Suecicarum cum Anglis collisio.* 1647.

1647. Acta cum Helvetiis.

Ccupata sub finem superioris
anni à Wrangelio montium ad
Bregantiam claustra ingentem
motum apud vicinos Helvetios
dederant, etsi is ultro de amicitia
sua securos ipsos esse jussisset.
Unde armis arreptis aditus
regionis obsidere, ter duodecies selecta Provincialium
millia expeditioni destinare, quibus vicenæ
quaternæ machinæ adjunctæ. Nec tamen sta-
2 Jan. tim ferrum stringere; sed octo Legatis ad Wrangelium
missis, sciscitari; num conventio cum
Gustavo Rege inita, qua ut extra belli hujus contagium
agerent sibi stipulati fuerant, firma subsisteret?
Nam si vis, & injuria à ditione, ac civibus
suis abstineatur, Suecico quoque exercitui à
se amica omnia expectanda. Quibus Wrangelius
amica omnia respondet, simul ut suis apud Helvetios
forum præbeatur postulat. Iidem Legati
cum jamjam discessuri essent, literas Wrangelio
tradidere, quas in itinere sibi missas ignaris à quo
scriptæ forent ferebant. Unde & Wrangelius,
cum à privato quopiam exaratas crederet, istis demum
digressis, eas resignabat. Adparebat tamen
29 Dec. A. 1646. ab Helvetiorum universitate datas, quibus querebantur;
suis terris à Suecico milite varias injurias
jam illatas, interclusa quoque salis subvectione,
ac minis adversus ipsos sparsis. Simul postulabant,
declararet, quo in ipsos animo foret, ac
ut militem hisce oris deducat, & injuriis deinceps
6 Jan. parcat. Quibus respondit Wrangelius: Sibi de
offensa aut minis, quas arguant, nihil constare;
ac si quis suorum talia audeat, haut impune laturum;
de cætero amicitiam cum ipsis coostanter
culturum, pariaque ab iisdem expectaturum.
Privatorum ferocia dicta, quæ nec apud ipsos desint,
ne curarent. Hostium à se occupatis locis citra
necessitatem cedere haut Suecici moris esse;
unde se hæc retenturum, quamdiu ratio belli,
aut quæ mox speretur pax permittat. Demum
postulat, ne Lindaviæ à se obsidendæ per lacum
quid subvehatur. Has literas Wrangelius Carolo
Marino apud Helvetios Suecico Residenti transmittit
consessui fœderatorum exhibendas; qui &
eadem sermooe repetere jubetur; simul operam
dare, ut militi suo ab Helvetiis commercia libera
relinquantur. Nec minus Rhætos de amicitia
7 Jan. sua securos esse jussit, quos & ipsos vicinia Suecorum
non parum turbarat. Qui literis Meien-
9 Jan. felda datis vicissim amica pollicebantur. Aderant
11 Jan. tamen paulo post ab Helvetiis decem Legati, qui
& oratiooe & scripto postulabant, ut Wrangelius
Abbati & oppido S. Galli eandem immunitatem
à molestiis belli præstaret; stativa longiuscule
ab Helveticis finibus removeret, ne ipsis
stationes opponere necessum sit; subvectionem
salis aliaque commercia libera, ac ab omni onere
immunia permitteret, copiasque suas ipsorum
territorio, & Constantia abstineret. Quæ facile
annuebat Wrangelius, suis quoque ad ipsos mercandi
causa commeantibus parem securitatem stipulatus.
De Constantia tamen addebat, si ratio
belli eam invadi suadeat, se ita cum territorio
Helvetico acturum, uti amicitia mutua requirat.
Utque si navigia sua ad ipsorum ripam tempestate
compellantur, amice habeantur, ac dimittantur.

Wrangelius Lindaviæ obsidium molitur. §. 2. Visum porro Wrangelio Lindaviam tentare,
qua occupata tractus ad lacum Bodamicum
tributis subjici, ac hosti, quæ annuatim circa colligebantur,
supplementa intercipi poterant.
Spem successus dabat, quod cives etsi armis exuti 1647.
Evangelicis sacris addicti essent, ac non nisi quadringentorum
militum præsidium in oppido ageret,
præter sexcentos agrestes, imbelle si vis ingruat,
auxilium. Duodecim navigia Bregentiæ
capta aptabantur, ut machinas ferre possent, prohibendo,
ne quid per lacum in oppidum importaretur.
Et quia id in insula positum non nisi ignibus
infestari poterat, Cœnobium Capucinorum
ponti propinquum occupatur, simul Aschachi
suggestus excitantur, jaculandis globis ignivomis,
accessusque ad castellum, quo pontis aditus obsepitur,
fiunt. Distrahendo hosti Turennius mone- Galli
tur Uberlingam interim tentare, centum tantum Uberlingam
peditibus, totidem dimachis infessam. Qui & una tentant.
cum Widerholtio noctu duodecim peditum cen- 12 Jan.
turias, mille equites admovit, num subito impetu
oppidum opprimere posset. Sed præsidiariis
paratis conatus irritus fuit: nec justum obsidium
Turennio moliri placuit. Balinga tamen modicum
oppidum à Schœnbeccio summo vigiliarum
præfecto post vim per biduum admotam in potestatem
redacta est.

§. 3. Ast Cæsarei, Suecis, Gallisque in superio- Cæsarei
rem Sueviam digressis, ex Danubium in Præsu- Sulzbergam
latum Aichstadiensem concesserant, ubi Suecos capiunt.
quantum possent carpere instituebant. Ac primo 7 Jan.
Sulzberga arx, è qua vicinus tractus tributis subjiciebatur,
viginti quatuor desultoribus insessa, à
tribuno Kolbio admotis machinis ad deditionem
citra exceptionem compellitur. Weissenburgo Weissenburgum
in Norico viginti amplius Cæsareorum ac Bavari- obsident.
corum catervæ circumfusæ deditionem imperant, 3 Jan.
sed quibus præfectus Weyerus subtribunus militari
ferocia respondet, qui & omnia ad vim repellendam
strenue adparaverat. Ita per aliquot
dies trecenti equites circumsultabant intercludendo
accessui, donec sex militum millia cum ma- 8 Jan.
chinis Ingolstadio petitis accessere, qui extructis
suggestibus magnam vim ignivomorum globorum
injecere. Inde globis fere ignitis fulminant,
tum accessibus ad fossam promotis, ingentem moe- 18 Jan.
nium ruinam, qua lata in oppidum via pandebatur,
edunt. Bis dehinc assultantes hostes obsessi
cæsis aliquot istorum centuriis repulerunt. Ignibus
tamen globisque jaciendis, quorum septem
millia septingenti amplius numerabantur, pergitur
ingenti cum strage ædium, quarum & una atque
altera in cineres consedit. Tandem cum nulla
resistendi facultas superesset, post adhibitos dudum
globos stanneos, deficiente jam & pulvere,
Weierus honestis conditionibus oppidum dedi- Quod deditur.
dit, ac relictis qui antea Cæsaris militiam professi 23 Jan.
fuerant, ad exercitum dimissus est. Durante obsidio
non nisi duodecim milites, quatuor agrestes
in oppido occubuerant. E Cæsareis ac Bavaricis
septingenti amplius cæsi aut sauciati. Weiero non
modicæ gloriæ fuit, leviter munito oppido tantam
hostium vim complures per dies sustinuisse.
Discedentem militem contra pacta ante oppidum
hostis spoliavit, parte vehiculorum, & equorum
abrepta. Sed in miseros oppidanos, licet arma
non arripuissent, ac ignibus tantum restinguendis
vacassent, atrocius sævitum, quorum bona
militi in prædam permissa. Ac ne puberes cæderentur,
ac oppidum igne deleretur, intercessioni
Klippelii Commendatoris Provincialis Franconiæ
datum ferebatur; cui eo nomine viginti
quatuor prædia rustica ab oppidanis cedenda erant.
Quingentorum insuper militum præsidium
impositum, ac consules decurionesque Ratispo-

nam

1647. nam in custodiam abducti, magnaque pecuniæ summa emuncti. Bavarici inde in superiorem Palatinatum, Cæsarei in Bohemiam hibernatum discessere. Cæsareo exercitui, cum Gallasius morbo articulari, ac febri debilitatus ad sustinendos belli labores fere inhabilis esset, Melander præficitur, qui hactenus Westphalicis duntaxat copiis præfuerat, Comitis dignatione vocabulo Holzapfel mactus, qui eum valida suorum caterva Francofurtum, inde Wurtzburgum profectus demum apud exercitum adpulit.

Melander exercitui Cæsareo præficitur.

2 Febr.

Kœnigsmarckius in Westphaliam mittitur.

§. 4. Circa idem tempus Wrangelius Kœnigsmarckium cum aliquot legionibus è Suevia in Westphaliam dimittit, disturbandis ibi hostium delectibus, ac aperiendæ communicationis lineæ; tum ne quis à tergo Suecis ingrueret provisurum. Is Mergentheimum progressus, Wertheimi Mœnum superare, inde in Hassiam ac Westphaliam penetrare constituerat. Ad eum intercipiendum Trauditschius, & Joannes Wertanus cum quinque equitum millibus, mille selectis peditibus, ac quindecim machinis profecti fuerant; qui præter

2 Febr.

Noribergam Winsheimum, & Uffenheimum raptim procedebant. Kœnigsmarckius ipsorum destinatis mature cognitis sat quidem spatii habebat, superato apud Wertheimum Mœno hostem evadere, quo & Herbipolensis Episcopus navigia, annonamque accelerando itineri comportari curaverat; ni fluitantia per Mœnum glaciei fragmina transitum arcuissent. Unde cum hostis numero longe prævaleret, capto in arena consilio, pedites cum machinis & parte impedimentorum

6 Febr.

Mergentheimo includit; ipse cum equitatu retro Schorndorfum versus cedit nulla jactura nisi aliquot vehiculorum, & centum prope calonum, quos excurrentes Heilbrunna catervæ interceperant. Inde à Turennio qui vicino tractu hiemabat, auxilium petit, si forte hostis Mergentheimum invadere auderet; qui & statim decem equestres legiones expeditas ad ipsum ire jubet, Mergentheimo si opus foret una cum Kœnigsmarckio subventuras. Sed hostis Uffenheimum

5 Febr.

delatus, eum destinata sua patere cerneret, statim iter retro vertit, haut alio operæ pretio facto, quam ut quingentos suorum amitteret, qui partim deseruerant, partim acri frigore perierant. Ita Kœnigsmarckius, periculo amoto, assumtis quos Mergentheimi reliquerat Wertheimum tendit, ubi nemine impediente Mœnum superavit, inde superiorem in Hassiam progressus.

Acta tractatus induciarum inter Suecos, Cæsareos & Bavaricos.

§. 5. Inter hæc tractatus induciarum fervere cœperant, quibus agitandis utriusque partis consensu Ulma locus destinabatur. Ab his cum initio Wrangelius abhorreret, Gallorum offensæ vitandæ, qui acriter illas urgebant, in easdem demum descendit, etsi in sua postulata hostes haut temere consensuros crederet. Sane iisdem Avau-

11 Jan.

gurius, & Croissius, quibuscum Bregentiæ colloquium instituebatur, acriter contradicebant; ad extremum tamen eadem in medio relinquebant. Contra iidem Gallica postulata sciscitante Wrangelio dissimulare, velut à Turennio nondum sibi communicata; quæ tamen ex ipso Suecici delegati, ubi stativa ejus transierint, facile intellecturi sint. Tractatibus obeundis destinabantur Robertus Duglassius summus vigiliarum præfectus, & Petrus Brandius Quæstor. Illis injunctum erat conditiones non ferre, sed quid adversa pars propositura esset expectare. Cæterum id agerent, ut hospitiis exercituum hostilium relinquerent regiones trans Danubium, excepta

Suecicorum Deputatorum mandata.

14 Jan.

Suevia; Suecis, Gallis, & Hassis quæ citra sunt 1647.
servarent; ac Suecis quidem utrumque Saxonicum, & Franconicum Circulos, tum Moraviam, totamque Silesiam stipularentur, & quinque districtus in Bohemia Misniæ ac Silesiæ vicinos, præter loca Westphaliæ præsidiis suis insessa, aut tributis subjecta. Cautionis vicem subirent Augusta Vindelicorum, Egra, & Pardowitza; hosti vicissim Raina & Donawerta traderentur. Quam cautionem si plane abnuat adversa pars, & ipsi eandem remitterent, hospitiis tamen utique retentis. Armistitium in duos menses fieret, ea lege, ut utraque pars duabus ante horum finem septimanis declaret, omittere illud, an prorogare placeat. Principio armistitii obsidium Brixensis arcis amoveretur, & captivi utrinque permutarentur. Durante eodem inter milites utrinque nulla sit communicatio vitandæ collisioni, aut corruptioni. Commerciis quoque liber cursus relinqueretur. Isti porro cum in itinere Turennium non offendissent, Ulmam delati, Cæsareos Commissarios Ottonem Ludovicum Wachenheimium summum vigiliarum præfectum, & Georgium Nicolaum Rosenbergium; Bavaricos Joannem Reuschenbergium, Joannem Kutnerum, & Bartholomæum Schæferum invenerunt; cum Galli post tres demum horas adpulissent. Ante horum accessum Sueci Cæsareis ac Bavaricis jam adventum suum pro more denuntiarant, iisdemque horam admittendæ salutationis in posterum diem designarant. Cum tamen isti haut eo secius Gallos prius viserent, Sueci iisdem deinceps ad se accedentibus admissionem abnuebant. Ea res primum tractatibus impedimentum objecit. Quanquam enim Cæsarei fingerent, non aliter sibi fuisse persuasum, quam Gallos primo loco urbem introisse; ac ob contumeliam negatæ admissionis sibi satisfieri postularent; Sueci tamen ostensa prætexti vanitate nil sibi cum istis negotii fore ostendebant, quoad nova à Wrangelio mandata acceperint. Quo responso etiam Bavaricos impensius se excusantes, ac Cæsareorum sibi exemplum utique sequendum fuisse, ostendentes protelabant; etsi Wachenheimius, qui ob valetudinem primæ salutationi non adfuerat, offerret, se prima vice Suecos, inde Gallos invisurum, vel etiam Suecis salutatis Gallos plane non aditurum. Galli Cæsareorum factum primo defendere, velut Monasterii quoque idem ordo servatus sit. Sed cum Sueci id inficiarentur, rogabant; ne isthoc errati ita aspere exciperent: alias omnes clamaturos, à pace ipsos abhorrere, qui ob inania ceremoniarum tam salutare negotium abrumpere velint. His Gallorum precibus, ac adversæ partis excusatione Sueci permoti offensa seposita ad tractatus descendunt, ea tamen lege, ut adversa pars primam propositionem faciat; tum si contraria mandata à Wrangelio accipiant, ad respondendum ne teneantur. Quarum priorem conditionem Cæsarei plane abnuebant; Bavarici autem deliberaturos se respondebant; nec eo minus literas, quibus legationis suæ fidem facerent, utrique exhibebant. Cæsareis tergiversantibus, Bavarici demum Cæsaris, suique Principis nomine propositionem edidere, velut isti hujus factum utique sequendum sit. Adversus quod à Cæsareis protestatio interposita, indignum clamantibus ab Electore Cæsari tantum præjudicii fieri, Galli contra Bavaricis animos addebant, haut obscure jactantes; Bavaricos potius, quam Suecos re infecta discedere patiantur, separatum cum fœderatis

Iidem Ulmam veniunt.

17 Jan.

18 Jan.

Prima offensa circa ceremonias.

23 Jan.

Bavaricorum prima propositio.

25 Jan.

1647. Regnis tractatum suscepturos. Conditiones armistitii, quas Bavarici ferebant, hæ erant: Durante hoc tractatu omnia ubique hostilia ac progressus armorum statim cessarent, & utraque bellantium pars in eo statu persisteret, quoad super hospitiis conventum fuerit. Cæsaris & Imperii exercitibus præter hæreditarias provincias Bavaricus, Suevicus, & Franconicus Circuli in usum hibernorum relinquerentur. Sub Bavarico Circulo Superior Palatinatus, & Inferioris Cisrhenanæ partes comprehenderentur; Raina quoque, Donawerta, Mundelheimum, Wormdinga, Heidenheimum, & Weissensteiga deductis præsidiis Bavaro restituerentur. Peculiariter etiam his induciis Electoris Coloniensis ditiones comprehenderentur, ubi & tributa ad moderationem sint redigenda. Id armistitium ad plenam usque pacis conclusionem duraret, circa quam maturandam omnes operam navarent. Si qui militares præfecti, aut gregarii injussu Superiorum vim faciant, induciæ nihilominus persisterent: violatores præfectis suis exhibiti pœnis subjicerentur. Neutra pars exercitum interim augeret, cum propediem pacis conclusio expectetur. Quæ à fœderatis Regnis super communibus induciis concludenda sint, ea ut à Cæsare ratahabeantur Electorem præstiturum.

Suecorum ad hanc declaratio. §. 6. Ex hisce conditionibus Sueci judicabant, Bavaricos hautquicquam studio promovendæ pacis ad hos tractatus descendisse, sed ut horum obtentu tempus extraherent; & quia Cæsareo; Bavaricoque exercitui pleramque Germaniæ partem vindicatum ibant, Suecis copiis in utramque Saxoniam compactis, queis una cum præsidiis per Misniam, Silesiam, Bohemiam, Sueviam brevi extabescendum esset. Multo absurdius habebatur postulare, ut tot annorum labore ipsi ultro cedant. A Cæsareis potius moderanda Westphaliæ tributa, qui illa à ditionibus etiam per Suecos & Hassos insessis extorqueant. Denique sibi haut consultum cum Bavaricis super Cæsaris negotio agere, postquam Cæsarei delegati ferant, nova à se domo mandata expectari. Hanc sen-
26. Jan. tentiam mox Bavaricis indicant, & quia Wrangelius audito, Cæsareos propositionem facere abnuisse, jusserat istos inde digredi, adversæ partis Legatis per Herbipolensem Ministrum id denuntiant, testati per se non stetisse, quo minus nego-
Sueci discedunt. tium succederet. Acriter tamen instabant Galli ne abitum Sueci properarent polliciti, se Bavaricos ad separatum cum Regnis tractatum inducturos. Qui & effecerunt, ut Bavarici plenipotentiam ad ejusmodi negotiationem producerent, ejusque scriptum exemplum communicarent. Id quod à Suecis quidem acceptatum; sed quia improvisa ea res, & de qua nihil injunctum erat, ad nova mandata petenda discesserunt, polliciti intra octiduum se Ulmam reversuros, aut saltem significaturos, tractatus hos admittere velit Wrangelius, an minus. Id quod ægerrime ferebant Galli minantes si tractatus cum Bavaro abnuerent Sueci, se jussos seorsim cum hocce pacisci. Ejus rei necessitatem sibi inde afferri, quod in proximam æstatem ab Hollandis nihil subsidii expectent, eoque Turennii copiis in Lucenburgica, & Belgio usendum sit. Ante discessum Reuschenbergius Duglassio ad colloquium invitato velut obiter insinuabat, Bavarum certo modo Cæsaris partes jam deserere constituisse; quin id dudum cupiisse, si per utrumque Regnum extra
30. Jan. belli consortia agere licuisset. Duglassio Bregentiam reverso Wrangelius adhibitis in consilium 1647. ducibus tractatus instaurandos decrevit.

Wrangelius insulam Meinaviam occupat 1. Febr. §. 7. Inter hæc iste hautquidquam otio indulgens insulam & arcem Meinaviam, in lacu Bodamico inter Uberlingam, & Constantiam sitam, invadere constituit, quam modico milite insessam intellexerat. Unde ipse tredecim navigiis, quingentos pedites summo mane ripæ admovit, militibus & agrestibus initio non segniter resistentibus & præfecto arcis in subeuntes machinis fulminante. Sed cum iste inter arcem, ac excitatum in ripa castellum exscensione facta impetum in resistentes faceret, hi animis collapsi in fugam se dederunt, ac castello relictis ibi quinque machinis, ultro se ejecerunt. Præfectus arcis cum deditio imperaretur, ad resistendum se primo parabat. Mox ad-
3. Febr. motis à Wrangelio machinis cum honestis legibus pacisci cuperet, id tantum permissum, ut ipse cum centurione Constantiam incolumis abiret, sexaginta manipularibus inter supplementa distributis. In arce triginta tres machinæ æneæ inventæ, & non spernanda armorum, adparatus bellici, ac vini copia. Wrangelius cum idoneum locum judicaret infestandæ Constantiæ, Uberlingæque, ac inferiori lacus parti, centum quinquaginta pedites, triginta equites sub Balhornio præfecto vigilum præsidio imposuit. Ad Lindaviam tamen Wrangelio res parum ex voto successit quod navigia, licet quotidie lacum circa oppidum percurrerent, prohibere non potuissent, quin aliquot centuriæ militum ac farina, cujus inopia præcipue laborabatur, inferrentur. Nec segniter resistebat Cæsareus præfectus Maximilianus Wilibaldus Wolfeggius Comes, porta quæ continentem spectat obstructa, ac dejectis aliquot jugis lapidei pontis. Qui magno numero injiciebantur globi septem quidem domos statim inflammaverant; incendium tamen, ne latius serpere posset, statim restinctum. Sub castellum ponti additum demum cuniculus magno cum labore agebatur, quo latus ejusdem subversum. Nec tamen Suecis pedem ibi figere licebat, quod tegumentum deesset adversus continuos globorum ex oppi-
23. Febr. do grandines. Ita demum abstractis machinis obsidium solutum. Interjecto tempore valida arx Langenarga, in ipso quoque lacu sita à Suecis nemine resistente occupatur. Cæterum cum illis locis annona pabulumque deficere cœpissent, Wrangelius dejectis claustris castellisque
Bregentiam deserit. ad Bregentiam, destructaque arce Pfannenberga, copias inde abducit, ac retro iter vertens Ravens-
26. Febr. burgi prætorium statuit. Exercitus circa disponitur, quoad de eventu tractatus Ulmensis constaret. Præsidium Tamen Neuburgi in Comitatu Bregenlino, Langenargæ, & Meinaviæ relictum. E quibus Neuburgum post Wrangelii discessum, machinisque verberatum, cum nemo esset qui subveniret, aliquanto post ad deditionem adigebatur.

Tractatus induciarum instauratur; ejusque causa. §. 8. Wrangelium ut Ulmensem tractatum instauraret, non una causa permovebat. Si enim Bavarus serio rem ageret, eo partibus Cæsareis avulso Suecica arma non parum levabantur, paci que maturandæ insigne momentum adferebatur. Quod si Bavarus forte alia hoc obtentu captaret, suspiciones tamen, & diffidentiam inter hunc & Cæsarem excitari non inutile erat. Sed & Suecicis Deputatis digressis Galli Ulmæ restiterant, testati, si Sueci honestis legibus inducias cum

1647. cum Bavaro abnuerent, sibi à Legatis Monasteriensibus injunctum, ut soli cum eodem eas concluderent, nec tam optatam occasionem Bavarum à Cæsare disjungendi amitterent. Id quippe non minus sibi per foedus licitum, quam quod Sueci cum Brandeburgico, & Saxone inducias inverint. Ast hoc facto Galli copias suas è Germania in Belgium deducturi erant, quod inter Hispanos & Hollandos jam pax convenisset: quo casu tota armorum hostilium moles Suecis solis incubitura erat. Haut alia tamen lege tractatum suscipere visum, quam ut Bavarus prior conditiones proponeret, ac copias suas à Cæsare disjungeret. Nam si priori propositioni insisteret, aut Cæsareos utique includere vellet, tractatum plane adspernari decreverat. Eoque Deputatis suis injunxerat, si Cæsarei forte congressum exposcerent, non quidem plane eum recusarent, sed audirent ab ipsis proposita, & ad se referrent, de cetero omni cum istis negotiatione supersedentes. Deputati isti erant Caspar Cornelius Mortaignius, & Robertus Duglassius, quibus Georgius Snoilskius adjunctus erat. Cum Ulmam venissent, statum Cæsarei ac Bavarici tempus congressus ab illis exquirunt. Cæsareis responsum, sibi cum istis tractatus suscipere haut mandatum, eoque nescire, quo fine congressum expetant, nisi forte velut privati ipsos salutare velint. Ita Cæsarei accedere omiserunt. Bavarici autem sine mora admissi, qui & ultro propositionem se edituros ferebant. Quibus Sueci reposuerunt; citra ambages, more militari, non Legatorum subtilitate rem agerent. Post exhibita hinc inde procuratoria Bavarici scripto peculiare armistitium pro Electore Bavarico, ejusque ditionibus, ac copus exposcunt, quibus & ipsius frater Elector Coloniensis cum suis præsulatibus sit includendus; stipulati tamen sibi certos districtus sustentando suo exercitui ad futuram usque pacem, ac nominatim totum Circulum Bavaricum, & à Suecis occupata loca ad Electorem spectantia, Rainam, Donawertam, Wembdingam, Heidenheimum, Weissensteigam, & Mundelheimum; tum superiorem Palatinatum, & Inferioris partem cisrhenanam. Et quia Bavariæ magna pars vastata sit, postulabant addi, si non totum Suevicum & Franconicum Circulum, saltem præter ea loca, quæ Bavarus jam suis præsidiis obtineat, tantum hospitiorum quantum suis copiis sufficiat.

Tractatus initium. 6. Febr.

7 Febr. Bavaricorum propositio. 9 Febr.

§. 9. Ast Suecicis Delegatis injunctum erat; quantum possint Bavarum propriis ditionibus, & Circulo cognomini includere, quem ipsi concedere Wrangelius decreverat, restitutis quoque locis ad ipsum pertinentibus. Contra ut idem Suevico & Franconico Circulo plane renuntiaret, ac præsidia sua inde deduceret, cupiebat, Wurtenbergico cumprimis Duci munimentis restitutis. Cautionis invicem petebat Augustam, & Ambergam. Sed Memmingam, Uberlingam, & Heilbrunnam velut pensationem, pro locis, quæ hoc tractatu Bavaro cederentur. Unde discrepantibus tam longe conditionibus Sueci, antequam cum Bavaris negotiari inciperent, Gallis mandata sua communicare constituerant. Qui illis acriter contradicebant, nec ad talia Bavarum compelli posse, eoque ut postulata mitigarent, vehementer instabant, denuo testati; ni Sueci simul cum ipsis armistitium æquis legibus ineant, nec occasionem duos Electores à Cæsare dissociandi arripiant, se solos cum hisce transacturos. Quin 1647. & toto tractatu Bavaris aperte studebant, ac Suecorum postulatis ubique se objiciebant, ut Suecis acrius cum hisce, quam cum Bavaricis disceptandum foret. Qui & totam Sueviam Bavaro hospitiis facile indulsissent, ni Sueci se opposuissent. Qui cum ostenderent, se regiones, queis Bavarum decedere cupiant, non soli Sueciæ, sed & Galliæ simul quærere, Galli reponebant; se nihil istorum desiderare nec consultum ducere, tam proficuum publico negotium per ejusmodi iniqua postulata sufflaminari. Inducias utique ineundas, nec concedendum ut Bavarus penitus opprimatur. Quin Bavarici plura, quam ipsi postularent, offerebant; quibus & aperte declarabant, modo cum Suecia transegerint, sibi cum ipsis intra dimidiam horam conventurum. Ita cum Galli magis adversæ partis, quam sociorum causam agerent, quid ab istis expectandum foret Suecis vix constabat. Iidem & acriter contendebant, non habere Suecos quod circa Sueviam satagant, quæ Gallicis hospitiis cum consensu Torstensonii & Wrangelii adsignata sit. Ac malle se loca Rheno propinqua in hostium, quam Suecorum manibus esse; quod illos inde expellendi aliqua spes sit, hos non item. Incalescente disceptatione Galli demum, cum Suecos verbis haut protelari cernerent, ad mitiora devolvi, ac ostendere; quam utiles ac necessariæ induciæ sint, quod Gallia argento exhausta haut eo quo hactenus vigore res Germanicas sustentare queat, præsertim cum post pacem inter Hispanos & Hollandos ad Belgium Hispanicum oculi magis reflectendi sint; ad quod propius ipsos, quam Germania tangat. Contra Sueci demonstrare, Wrangelio non minus operam dandam, ut pro locis Bavaro restituendis talia recipiat, quibus hic ad servandam fidem compelli posset; nec consultum esse aditus Bavariæ gratis amittere. Eo cautius autem eidem agendum, quod à Regina nihil super tractatu hoc suscipiendo in mandatis habeat, cui ob solam Gallorum flagitationem locum dederit. Unde tales ipsi conditiones paciscendas, queis factum suum Reginæ probare queat. Ita paulatim ad moderatiora descensum, & Galli qui hactenus postulata sua dissimulaverant, unum atque alterum locum ex iis, quæ Sueci nominaverant, obtendere cœperunt; Suecis reponentibus, cum Galli non habeant; quod Bavaro restituant, non esse, quod ab hoc pensationis in vicem exigant. Circa restitutionem Wurtenbergicorum locorum facile inter ipsos conveniebat. Ambergam quoque Sueci mox remittebant, velut partem Superioris Palatinatus Bavaricorum stativis concedendi. Augustæ, si illa obtineri posset, Galli dimidiam sibi partem præsidii deposcebant; etsi post satius visum, eam urbem utriusque partis præsidio vacuam neutralitati relinquendam. Memmingam Galli Suecis pro Raina, aliisque Bavaricis locis concedebant, cujus præsidio alendo tractus inter Illarum, Danubium, & Licum destinabatur. Ad Uberlingam Galli oculos adjecerant; quam tamen obnixe sibi vindicabant Sueci, quod per eandem Constantia ad neutralitatem compelli, Lindavia paulo minus quam obsessa teneri posset; etsi prævidebatur, valido præsidio opus fore ob cives Romanorum sacrorum pervicaces; ac ob tributa controversiæ quid cum Hohentwilanis facile oriri posse: Heilbrunna ut neutrarum partium esset Sueci contendebant. Sed Gallis acriter sibi eandem vindicantibus, illi tandem non repugnaru-

Suecorum de hac sententia.

Qui cum Gallis rem communicant.

1647. ros se declarabant. Contra Galli Offenburgum munitionibus detractis Benfeldæ tributis subjici patiebantur.

Sueci postulata sua temperant.

§. 10. Wrangelius collisione suorum cum Gallis intellecta, ne hi forte ad separatas inducias ruerent, suisque copiis trans Rhenum ductis totam belli colluviem in ipsum devolverent; istorum morositati cedere statuit, modo primarium scopum attingeret, Bavarum Cæsareis partibus disjunxisse. Unde ipsius jussu responsum ad Bavaricorum propositionem ita formabatur, prout hisce non ingratum fore è Gallorum sermonibus intellexerat. (13 Febr.) Testabantur tamen Sueci, se haut gradatim & per ambages postulata sua expromere, sed simplicitate militari agere. Bavarici contra toto tractatu rem serio ab se agi multis rationibus demonstratum ibant. (Bavarici serio à se rem agi testantur.) Electorem senio gravem filiis tenera ætate pacatam possessionem terrarum suarum relinquere velle. Pacem semper sincere suasisse; sed aulam Cæsaream à talibus regi, queis omnia ad privatum commodum referantur; & quæ Schliekius, aut Trautmansdorfius suadeant plus ponderis habere, quam senis Electoris & consanguinei consilia. Cæsarem plane ab Hispania dependere Bavaro infestissima. De nativo odio Austriacæ, & Bavaricæ Domus nemini ignotum; & Electoris patrem dicere solitum; si Austriacus, ac Bavaricus sanguis eidem patinæ infundatur, utrumque mixtionis impatientem seorsim mansurum. Electoris uxorem, ut ut Sororem Cæsaris jussisse Regiis Deputatis denuntiari; ne ipsam velut Austriaca Domo oriundam respicerent, sed velut Electricem Bavariæ, quæ omnes affectus ejus Domus induerit, in quam denupta sit, haut minus quam Regina Galliæ, quæ filii sui incrementa etiam cum jactura Hispaniæ, ex qua ortum trahit, quærat. Præterea fortunam Cæsari nunquam non infestam reflare. Bavaricos, ubi soli rem gesserint, victores semper extitisse; Cæsareis junctos adversam fortunam expertos. Apud Francofurtum, & Memmingam ita segniter à Cæsareis ducibus rem administratam, ut hostem velut ultro in Bavariam invitasse videantur. Sed nec beneficiis Bavarum Cæsari obstrictum, cum hic isti longe plura debeat. Bavarum à prælio in Monte Albo ad hoc usque tempus fidelem Cæsari operam navasse, ac res ipsius prolapsas semel atque iterum restituisse, sceptrumque & coronam eidem conservasse. Electoralem dignitatem non tam isti, quam reliquis Electoribus, & Regi Galliæ in acceptis ferre. Vastatum Palatinatum oneri magis sibi quam emolumento, ob quem egregium pignus in Austria supra Anassum constitum dimiserit; ac pro tot millionibus in gratiam Cæsaris erogatis longe meliores & ampliores terras emi potuisse. Superesse porro Cæsari unde bellum alat, & una licet alterave Provincia amissa plures restare, ex quibus vicissitudinem fortunæ aucupari possit: Bavaro modicam Provinciæ partem superstitem, quam Cæsaris causa aleæ exponere nequeat. Equidem non deesse qui inducias dissuadeant; sed quibus nihil sit, quod in Bavaria amittant. Tractatibus absolutis Electorem facti sui rationes scripto publicaturum. Talia Bavarici non sine motu animi ingerebant, addito, jussos se ab Electore separatam cum Regiis negotiationem persequi, nec cum Cæsareis causam conjungere, si vel maxime & ipsi cum Regiis pacisci velint.

§. 11. In ipsa porro negotiatione id præcipue dubium habebatur, cum Elector non tantum pro se velut Elector, sed & velut supremus Dux exercitus ad universum Imperium spectantis super induciis agat, num copias Imperii sibi subditas ita in potestate habeat, ut quicquid invito Cæsare ipsorum nomine polliceatur, hæc citra contradictionem probaturæ, ipsique obsequium præstituræ sint? 1647. (Suecicorum cum Bavaricis negotiatio.) Sane Bavarici fidenter in se recipiebant, Electorem exercitus sui sat potentem, in quem nec alteri quid juris competat; quippe quem is maximam partem conscripserit, ac tot per annos aluerit. Omnes tribunos ab ipso legionibus Præfectos, Ductoresque varia ratione eidem obstrictos; nec metuere, ut quis obsequium exuat; aut si quis frœnum mordeat, statim in custodiam dandum. De Coloniensi Electore, quem Bavarus induciis includere cupiebat, Wrangelius initio dubitabat, ne id hospitiis, ac tributis Reginæ, & Landgraviæ fraudi esset, de cujus sententia non satis constabat. Quia tamen hujus nomine subtribunus Adolfus Majus Ulmæ tractatibus aderat, ejusdem commoda huic cordi fore confidebat; eoque Deputatis suis in mandatis dabat, si Coloniensis Cæsareum militem oppidis suis dimoveret, ac Landgraviæ occupata loca quiete relinqueret, & super tributis ex æquo transigeret, ut cum isto quoque inducias concluderent. Ita certa capita utrinque scripto concipiuntur, nulla fere nisi super Memminga, & Uberlinga disceptatione, quas urbes Imperiales exteris ab ipso velut Electore tradi parum decorum judicabat; quas potius suæ libertati relinqui par sit, postquam non amplius opus habeat propriæ securitatis gratia præsidiis suis easdem obtinere. Ad extremum Bavarici declarabant, se molliendæ invidiæ præsidia sua inde educturos; quas quomodo Regii in potestatem suam redigere queant, ipsi viderint, queis & super præsidiis inter se transigere licitum sit. Quo casu Suecos proximos esse utrique oppido occupando, velut qui vicina circum regione potiantur. Sed Sueci istud adspernabantur velut ambiguum; & Bavaricis digressis alios ea oppida præripere, aut oppidanos portam accessuris claudere posse. Ac forte hanc primam occasionem æmulationis inter Regios futuram. Unde & eadem sibi utique à Bavaricis in manus traderentur, Sueci contendebant.

§. 12. Porro injunxerat suis Wrangelius, ne tractando tempus tererent, sed quantum daretur perspicere laborarent, quid huic negotii solidi subesset, & quidem quoad exercitus per hiberna quiesceret; (Regii Bavaricam declarationem urgent.) cujus statio ob penuriam annonæ, ac pabuli propediem mutanda erat. Nam nunc Bavarum metus coquebat, ne forte in ipsius Provinciam Sueci se iterum effunderent; quo metu amoto, illisque cis Danubium regressis forte duriores conditiones laturus erat. Unde Bavaricis denuntiant: eam, quam protulissent, super Memminga, & Uberlinga decretoriam Wrangelii sententiam esse; ac ni intra sextum abhinc diem responso quale cupiant potiantur, ne horæ quidem mora interjecta ad exercitum reversuros. (26 Febr.) Simul Gallos postquam cum ipsis super Heilbrunna, & Offenburgo transegissent, permovebant, ut gemina Bavaricis significarent. (20 Febr.)

§. 13. Cæsarei etsi initio super primæ salutationis honore dubitarent, mox tamen eo respectu seposito, Suecicos invisunt, post verba honoris invicem commutata tractatibus initium (Cæsarei quoque tractare cœpiunt. 15 Febr.)

facta-

1647. facturi injunctum sibi ferentes talia proponere, quæ Suecis utique satisfactura sint. Sed cum intelligerent, Suecicos quæ proponerentur ad ducem relaturos, Cæsareo fastigio indignum ducebant propositionem edere, antequam constaret, num pars adversa cum ipsis tractatus suscipere velit. Unde ut Wrangelii sententia super hac re exquireretur, postulabant. Simul errorem circa primam salutationem admissum excusabant, velut ex imprudentia profectum. Et quia Wrangelius cum Bavaricis, qui ad eundem lapidem impegerint, tractatus eo nomine non abnuerit; causam non esse, quo minus & secum agatur, qui deterioris utique conditionis non sint. Nec obscurum erat ipsos anxie hujus negotii exitum circumspi-

18. Febr. cere. Eosdem cum dehinc Snoilskius velut privato nomine inviseret, hi laxioribus verbis insinuabant; se gratiora forte quam Bavaricos propositutos: ac minus unerosas Suecis conditiones sibi stipulaturos. Sane Cæsarem, qui hactenus ferro Suecis nihil extorquere potuerit, vix compendii quid ex hoc tractatu sibi polliceri. Redit

22. Febr. post ad Suecicos Rosenbergius tantum non preces adhibens, ne se hujus fabulæ otiosum spectatorem esse patiantur; Suecis, uti antea, rem ad Wrangelium rejicientibus. Unde post biduum

24. Febr. Wachenheimius apud Suecos militari impatientia inanem tractatum diris devovebat, acerbe in Bavarum invectus, cujus cupita ni Cæsar tanta constantia tuitus esset, dudum communem pacem constitui potuisse. A Bavaricis quoque delegatis in fraudem se inductos, queis mandata sua, antequam Ulmam accederent, ostenderint; circa quæ hosce nihil scrupuli movisse, & nihilominus secreta mandata ad separatos tractatus secum attulisse. Eosdem quoque in causa esse, quare Sueci non primo loco à se salutati sint. Nam se prius advenientes primo loco invisere pro more voluisse; Bavaros contra contendisse, Gallis primæ salutationis honorem citra controversiam deberi; ac nihilo secius culpam post in ipsos devolvere ausos. Denique secreta inter Gallos Bavaricosque commercia dudum agitari; quæ & causa fuerit, quare nupera æstate Turennius conjunctionem suarum copiarum cum Suecis tamdiu distulerit.

Iidem Bavaricis succensent.

Instrumentum conficitur. 26. Febr.

§. 14. Die condicto Bavarici Electoris declarationem circa Memmingam & Uberlingam Suecis exhibuere, ubi circa modum tradendi Sueci adhuc nonnihil desiderabant quod expedire Bavari-

1. Mart. cis per mandata sua non licebat. Post triduum tamen formulam conventionis ad Suecorum mentem concinnatam proferebant, ad quam Sueci, quæ videbantur, monebant. Formula sic adornata, cum apud Suecicos Bavarici pranderent, Reuschenbergius inter pocula ambiguus differere: Vix persuaderi sibi, hoc tractatu pacem promotum iri. Cæsare oppresso Bavarum quoque in ordinem redigendum, qui & ad Inferiorem Palatinatum citra exceptionem cedendum adigendus sit. Autoritatem hactenus illi sedecim millia bellatorum circumposuisse; inermem nullo numero fore. Ni præcipitati fuissent tractatus facile conditionem *uti possidetis* obtineri potuisse. Se tantum umbræ vicem heic sustinuisse, aliis qui secreta mandata habeant sibi adjunctis. Et revera tum hoc, tum aliis indiciis patebat, huic viro à Prin-

Non satis expolitum.

cipe suo parum fidei adhiberi. Cæterum formula illa scrupulos quosdam continebat, quos amoveri è re fuerat, ni Gallorum importunitas negotio finem utcunque imponere subegisset, qui præter veteres minas de tractatibus seorsim concludendis non pauco altius penetrantia jaciebant. Et Suecis 1647. cum hisce plus negotii quam cum Bavaricis erat; qui & iisdem plus indulgebant, quam ipsi postularent, quæ vel per acrem disceptationem retrahenda, vel demum concedenda erant. Quanquam etiam Wrangelius instaret, conventa statim exsecutioni danda esse, non expectata Reginæ ratificatione; diversum tamen Galli demum in gratiam Bavari pervicere. Sic ut longe lautiores conditiones obtineri potuissent, absque Gallis si fuisset. Et quanquam Turennius candide rem agere videretur, Croissium tamen secretis mandatis in fraudem Evangelicorum tendentibus instructum haut inanis suspicio erat. Subscriptum à Deputatis instrumentum Kutnerus ad Electorem deferendum suscipit, pollicitus intra decendium ratihabitionem istius se curaturum; simul ut Elector declaret, se Memmingam & Uberlingam in Suecorum manus traditurum. Nam Deputati non amplius in mandatis habebant, quam ut promitterent, Bavarica præsidia inde eductum iri, quibus qua ratione suum immitterent militem, in Suecorum arbitrio relinquebant. Testabantur tamen Sueci, ni Elector traditionem eorum oppidorum petito modo annueret, conventa omnia fore irrita. Idem porro Kutnerus antequam proficisceretur à Croissio petierat, Suecos hortaretur propius Bavariam movere, ut metu irrupturi exercitus permotus Elector eo citius conventa firmaret. Cui consilio obtemperans Wrangelius validam manum per Landsbergam Bavariæ immisit, quæ late populatione facta per Rainam iterum cis Licum recessit. Ferebat Croissius; privati commodi causa Kutnerum tantopere negotio deproperando institisse, quod prædiis ipsius in Bavaria viginti quinque equites impositi essent alendi, quoad induciæ confectæ forent. Ad hujus usque reditum Wrangelio in stativis Delmensingæ uno ab Ulma milliari subsistendum erat, premente licet non parum penuria. Cui constitutum erat, allata ratihabitione in Franconiam abire, ac expugnato Schweinfurto lineam communicationis inter Sueviam, & Westphaliam firmare; induciis irritis in Bavariam sedem belli denuo translaturus.

Quod Bavaro ratihabendum transmittatur. 4 Mart.

6 Mart.

Gebhardi apud Bavarum negotiatio

§. 15. Enimvero huic negotio disturbando Cæsar Justum Gebhardum Consiliarium aulicum ad Bavarum miserat, virum prudentia & dexteritate agendi insignem; qui Wassenburgi apud Electorem omnes artes explicabat, quo hunc ab istis induciis abduceret. Differebat is, quanto animi cum dolore Cæsar perceperit, ipsum separatos cum Regiis tractatus suscepisse, è quibus nil aliud, quam distractio utrique exitiosa secutura sit. Per ejusmodi inducias hautquidquam ipsius ditiones ac rem publicam conservari, sed potius majori periculo exponi. Fortasse ipsum aliquandiu beneficio ordinis gavisurum, demum tamen extremo exitio involvendum, pace ac salute orbis Christiani nulla ratione magis quam hac convellenda. Addebat, à Cæsare validis supplementis exercitum firmari, qui totus servandis Electoris ditionibus impendendus sit, neglecto propriarum Provinciarum periculo. Simul Provinciam supra Anassum, ipsamque interiorem Austriam sustentandis Electoris copiis assignatum iri. Ita porro attenuatas esse copias Suecicas, ut vel solæ Bavaricæ hisce sustinendis sufficiant, ut causa non sit, quare hic tractatus tantopere festinetur. Denique urbes Imperiales ab Electore hosti condonari ferendum plane non esse. Huic à Bavaricis rege-

1647. rebatur: Cæsareos variis difficultatibus motis tamdiu communem negotiationem extraxisse, Regnorum fœderatorum Deputatis propositum fuisse Ulma discedere, nec deinceps reverti; unde Electori servandis suis ditionibus huc decurrendum fuisse; id quod non magis sibi vitio verti queat, quam Saxoni, Brandeburgico, & Treviensi Electoribus. Rem non amplius esse integram, sed tractatus utique continuandos. Nec tamen invidere Cæsari, si & ipse cum fœderatis agere velit; nec ei rei à se impedimentum injiciendum. Urbes Imperiales non alia lege tradendas, quam ut eas Regiis ad futuram usque pacem præsidiis tenendas relicturus sit, sicuti easdem ipse suæ securitatis causa insederit, salvis earundem juribus. Cum ita operam à se ludi cerneret Gebhardus, Ulmam iter instituit, ad extremum rogitans, ut à Bavaricis sibi acta negotiationis ederentur. Id quod Elector promittebat quidem, nec tamen ulterius servabat, quam ut suis Deputatis scriberet, summa duntaxat capita cum ipso communicarent; graviter conquerente Gebhardo, Cæsarem citius è Bibliopolis, quam tabulariis Electoralibus hos tractatus nacturum.

1 Mart.

Gebhardus Ulmam venit.

§. 16. Ulmæ interim Rosenbergius apud Suecicos institerat, ut Gebhardum expectare velint; privatam salutem suam in hoc verti, ut iste culpam irriti negotii simul sustineat. Etsi satis norit, illum quoque non minus incassum laboraturum. Tum jactabatur, Gebhardum non minus potestatis habere, ac si Cæsar ipse adesset; eundem nullis ex aula expectatis mandatis cum Suecis transacturum; hisque plene satisfacturum. Pacta firmiora utique fore, si conjunctim ineantur. Cum Ulmæ adpulisset Gebhardus, inter Suecos, & Gallos consultatum, num expediat Cæsareorum propositionem audire, ac spe ipsos lactare, quoad appareat, quem eventum tractatus cum Bavaro sortiatur. Galli id plane dissuadebant; quod Bavarus hoc animadverso negotium extracturus sit. Contra Sueci ostendebant, si Bavarus videat Cæsarem non plane repudiari, eundem peculiares tractatus maturaturum, ne forte Cæsar Regiis lautiores, quam Bavarus conditiones annuat. Tum nec ideo Cæsarem plane rejiciendum, ut, si Bavarus forte Regios decipiat, per tractatus cum Cæsare vindictam ab ipso sumere queant. Ad quæ Croissius reponebat: si vel maxime Bavarus ipsis illusurus sit, se tamen adversus hunc cum Cæsare nihil tractaturum; de quo & ipsi Electori satis constet. Tandem Galli hactenus cedebant, ut ostenderent, se ipsius propositionem audituros, nec tractatus plane abnuituros: ut tamen omnia in Suecicos rejicerent, quo invidiam irriti negotii in hosce derivarent.

4 Mart. Num Gebhardus audiendus deliberatur.

§. 17. Cum Sueci dehinc salutandi causa Gebhardum accessissent, hic ostendebat; à Cæsare sibi injunctum tractatus, prout in præsens se haberent, continuare. Tum expositis moræ causis, quod interea Regii cum Bavaricis separatos tractatus susceperint, suo loco relinquebat; cæterum instructum se à Cæsare una cum Bavaricis, aut seorsim agere. Quanquam autem in ejusmodi tractatibus illa pars, quæ successu armorum præpollet, conditiones ferre soleat, eoque à Regiis primam propositionem fieri par fuerit, qui potiores se armis jam credant: id tamen si abnuant, se non dubitare propositionem edere, modo Regii declarent, se tractatus ingressuros; nec eo secius Wrangelio liberum esse, concludere velit, an minus. Absurdum esse tutum accessum præstare illis, quibuscum agere nolis. Equidem ad concludendum se nullo modo Suecicum ducem adstringere velle, cum ab una aut altera parte conditiones ferri possint, quæ admitti nequeant: id tamen inauditum esse, & à more gentium abhorrere, unam partem proponere, alteram tantum proposita audire nulla facta declaratione. Cum Sueci confirmarent, haut aliud sibi à duce suo mandatum, quam audire proposita, & ad ipsum referre; qui omnia ad Reginam relaturus sit: Gebhardus prolixe dillerebat; cuilibet duci licitum esse pro necessitate & captu belli inducias inire. Osnabrugæ quoque & Monasterii inter principes partes belligerantium placuisse inducias iniri; unde Regios magis cum Cæsare velut principali, quam Bavaro velut accessorio ex pacto ad tractandum teneri. Haut vitio verti posse Regiis, si quam lautissimas conditiones affectent; sed non perspicere se, quid Suecia ex separatis tractatibus lucretur. Nam Cæsarem vel plane debellandum, vel minus. Hoc casu oriri bellum diuturnum, anceps; ac evenire aliis posse, quæ Cæsari antehac tot victoriis claro acciderunt. Priori casu considerandum, in quem fructus redundaturus sit. Verendum autem esse, Austriacas Provincias utpote Catholicas pessundato Ferdinando Catholicum potius principem amplexuros. Ita Gallum, Bavarumque, quos inter dudum secreta consiliorum commercia agitantur, brabeum de quo Sueci certarunt intercepturos; quin ubi rebus suis consuluerint, malum Suecis, eorumque sociis Evangelicis daturos. Exhibuit inde Gebhardus cum Wachenheimio Suecicis propositionem scripto conceptam, in ipsorum arbitrio relinquens, ad adferendum, an ad tractandum illam acceptare velint. Ea inducias in tres duntaxat aut quatuor menses continebat, quod spes sit, brevius intra spatium communem pacem coalituram; ac tutius certo tempore inducias circumscribi; quam ad conclusionem communis pacis extendi; quod isthoc occasionem extrahendis in longum tractatibus præbere possit. Intra id spatium omnes Provinciæ, munitiones, & hospitia militum in eodem statu permanerent, quo primo induciarum die fuerunt. Hanc propositionem solis Suecis exhibebant, non simul & Gallis: quod Galli jam cum Cæsare transegerint, ac in præsens tantum inter auxilia Suecorum censendi sint; eoque hac actione Suecos magis quam Gallos respiciendos, cum & ipsi Suecicis armis magis premantur. 1647.

Ejus cum Regiis negotiatio. 5 Mart.

Cæsareorum propositio. 14 Mart.

§. 18. Ast Kutnerus in Bavaria plus difficultatum inveniebat, quam crediderat, quod Gebhardus literis ad omnes consiliarios, Electorisque uxorem, & Confessionarium exaratis negotium id turbare summis viribus annixus esset. Ipse tamen, ut capto semel consilio inhæreret Elector, constanter suadere ostentato exitio, quod ditionibus ipsius jamjam immineat. Id quod & Scheferus per literas ingerebat. Quæ ratio apud Electorem prævalebat, ut conventionem ratihaberet, promissa quoque Memmingæ, & Uberlingæ traditione eo quo Suecici desideraverant, modo. Sed quia Wrangelius nonnulla in Instrumento à Deputatis subscripto corrigi cupiebat, suosque monuerat, à Bavaricis postularent, ut eadem in Electorali ratificatione emendarentur: Kutnerus Electoris declarationem adferebat, Instrumentum Ulmæ ad Suecorum mentem adaptatum à Deputatis utrinque denuo subscribendum. Quam ob causam Elector Instrumentum ipsum

Ratificatio Bavarica adfertur.

1647. ipsum ratificationi pro more inserere non poterat, sed cum Kutnero ratificationem interim valituram mittebat, quæ cum Wrangeliana permutaretur; aliam ratificationem, cui totum Instrumentum insertum esset, pollicitus, statim atque Reginæ ratihabitio allata sit. Elector quoque simul ad præfectum Memmingæ Winterschedium tribunum scripserat, decurionibus significaret, ut sibi ipsis de pulvere pyrio prospicerent. De quo hi Suecos Ulmæ certiores reddebant, testati lubentissimo animo ipsos à se admissum iri. Sed quia de Uberlinganis Romano ritui addictissimis suspicio erat, ne Cæsareos clam admitterent, & rumor jam ferebat, quosdam Hispanos è Tirolensi provincia clam Uberlingam penetraturos; ne forte ea res totam negotiationem turbaret, ejus oppidi præfecto ab Electore injungitur, ne ullum militem eo recipiat absque mandato ipsius propria manu subscripto. Præfecto quoque Offenburgi, de cujus obsequio Ele-

8. Mart. ctori non satis constabat, significatur, quid super isto oppido decretum sit, & extrema ipsi imminere, ni eductis Cæsareis copiis Bavaricas admittat. Confirmabat quoque Kutnerus, Electorem copias suas à Cæsareis plane jam separasse, & cum quindecim Cæsareorum equitum centuriæ è Bohemia in Superiorem Palatinatum revertissent; Sporckium cum totidem equitibus obviam misisse, denuntiaturum, ni ultra ea provincia exce-

18. Mart. dant vi expellendos. Ad Cæsarem autem prolixis literis datis demonstrat; ipsius Deputatorum culpa factum, quo minus communes induciæ initæ sint; nec aliam sibi viam superfuisse extremis malis se suasque ditiones eripiendi, ingruentibus jam maxime hostilibus exercitibus, quibus repellendis idoneæ vires nuspiam adpareant. Quanquam autem per has inducias haut levis offensa inter Cæsarem, & Bavarum glisceret; mirum tamen videbatur, hoc ipso tempore unum atque alterum locum a Bavaro Cæsareis tradi. Nam Weissenburgo in Norico digressis Bavaricis trecenti Cæsarei admissi, quorum præfectus oppidanos si Sueci quid tentarent, ad arma sumenda juramento adstringe-

8. Mart. bat. Castello item ponti Ratisponensi adsito ducenti pedites Bavarici excedebant, quod a præ-

23. Mart. fecto Ratisponæ Cæsareo milite firmatum. Etsi paulo post Bavarus pœnitentia ductus ducentos pedites eodem mitteret, castellum denuo insessuros; quos tamen Cæsarei admittere abnuebant.

Wrangelius inducias ratas habet.

§. 19. Wrangelius etsi circa leges induciarum præter sua mandata Bavaro plura indulta perspiceret: magni tamen momenti judicabat Bavarum à Cæsare disjunxisse. Quo non solum Cæsareis consilia insigniter turbabantur, sed & vires infringebantur avulso Bavarico exercitu, qui toto bello Cæsareis prope par fuerat. Ac si cum solo Cæsare deinceps bellum gerendum, nec magnis copiis in Westphalia adversus Coloniensem opus foret, brevi iste ad gloriosam Sueciæ pacem compellendus videbatur. Nec absurdam permutationem esse, pro Raina, Donawerta, ac aliis modicis oppidis Memmingam & Uberlingam recepisse, Suecicis rebus in Superiore Suevia, & ad lacum Bodamicum stabiliendis idoneam. Quidquid subsidii Bavarus hactenus è Suevia habuerit, id ipsi ademtum Regiis nunc accrescere. Memmingam jugo Bavarico liberari. Evangelicos Augustæ cives ad neutralitatem eluctari; Wurtenbergico Duci spem propiorem fieri ad sua recuperanda. In Bavariam si denuo irrumpetur, præter alias difficultates verendum esse, ne 1647.
Galli eodem ire abnuant. Ac revera ingrata erat Wrangelio Gallorum conjunctio, eoque per Bavaricas inducias solus absque Gallis alibi bellum administrare poterat, procul æmulatione ob hospitia & alia, quæ indies magis inter Suecicas, & Gallicas copias gliscebat. Eas ob causas induciarum formulam hinc inde leviter correctam & ipse ratam habuit, promulgato simul edicto, quo o- 15. Mart.
mnes Reginæ Sueciæ imperium agnoscentes adversus Electoris Bavariæ milites, subditos, ditionesque hostilibus abstinere jubebat, vetito tamen, ne quis suorum ad Bavarica hospitia, castra, aut præsidia se conferat. Demum tractatus absolvitur novis instrumentis formatis, & denuo per Deputatos subscriptis, manente tamen ad postulatum Bavaricorum quarto die Martii, quo prius instrumentum confectum erat, quæ statim una cum ratificationibus hinc inde traduntur. Obsides à Suecis dati Gustavus Hornius Eberhardi F. à Gallis Pleckensteinius, à Bavaris Royerius tribuni, quorum illi Augustam, hi ad Wrangelium Erpacum missi.

Capita conventionis.

§. 20. Ejus porro conventionis capita hæc erant. Inter Regna Sueciæ, Galliæ, eorumque socios in Germania ex una, & Electorem Bavariæ, Coloniensemque, cum Coadjutore ex altera parte induciæ sint à primo die conclusæ hujus conventionis ad communem usque Germaniæ pacem, nec à Regiis copiis quid hostile in utriusque Electoris ditiones, tum Superiorem Palatinatum, & Inferioris partes Cisrhenanas, Bavaroque assignata hospitia exerceatur. Vicissim Bavarus subjectum sibi exercitum à Cæsareis copiis disjungat, nec Regum hostibus subsidii quid ullo modo præstet, quod quidem ad rem militarem spectet: Salva tamen adversus Imperium, hujusque caput obligatione, quantum absque fraude præsentis tractatus fieri possit. Bavaricis hospitiis ac tributis totus Circulus Bavaricus; & Superior Palatinatus cum Inferioris partibus Cisrhenanis relinquatur ad futuram usque pacem; Episcopatus autem Aichstadiensis usque ad traditas Regias ratificationes; transitu tamen innoxio Suecicis copiis per ista hospitia concesso, si inevitabilis belli necessitas subegerit, qui Electori mature prius denuntiandus. Bavaria tamen utraque, & quicquid intra Licum, Danubiumque situm est, ab omni transitu sit immunis. Idem & circa Cæsareas copias observetur. Bavarus Suecis Memmingam & Uberlingam securitatis causa tradat; hi contra ipsi Rainam, Donawertam, Wembdingam, & Mundelheimum, cum subjectis tractibus restituant; quam in rem utrinque obsides dentur. Ratificationibus Regiis horum tractatuum exhibitis Bavarus Wurtenbergico quæ in ipsius ditione insidet loca deductis præsidiis restituat, Aspergam, Hohenauracum, Hornbergam, Schiltacum, Albeccam, & Tubingam. Post ratificationes Regias exhibitas Augusta deductis aliorum præsidiis neutralitate deinceps gaudeat, ac tam Regiis quam Electori scripto caveat de non admittendo Cæsareo præsidio. De copiis suis Elector nihil hostibus Regum tradat; si quas tamen exautorare placuerit, eas utrique bellantium parti in sua stipendia adsciscere integrum erit. Ne qui præfecti aut milites utriusque partis in alterius stativa absque peculiari ducum permissu se conferant. Si qui deinceps ab una parte ad alteram transfugerint, restituantur. Si à privatis adversus has inducias delinquatur, eæ-

 dem

1647. dem nihilominus firmæ persistant; in delinquentes utraque pars pro gravitate facinoris animadvertat. Commerciis securitas absque novo onere constet; excepto instrumento bellico, quod ad hostem adportatur. Captivi utrinque sine lytro dimittantur, nisi qui jam ante ad hoc exsolvendum se obstrinxerint. Hæ induciæ ab Electore Coloniensi, ejusque Coadjutore intra duos menses firmentur, idemque Elector oppida sua præsidiis utrique Regno hostilibus quantum in se purget, ac à Cæsareis se plane circa negotia bellica disjungat, tributa, aut delectus ne præbeat, ac si Regii quibusdam ad ipsum spectantibus locis Cæsarea præsidia vi expellere instituant, ne impediat; quæ loca inde Electori nullo imposito præsidio restituantur, nisi belli ratio aliter exigat. Quod si Osnabrugæ & Monasterii communes induciæ, aut pax interim concludatur, illis hæc peculiaris conventio ne sit præjudicio. Hæc ex parte Reginæ Sueciæ non ante rata sint, quam ab utroque Electore etiam cum Galliæ Rege transactum sit. Uberlingæ Romani ritus à Suecico præsidio ne turbentur. Offenburgum ut in Suecorum manus perveniat, Elector operam dabit: sin præsidium excedere abnuat, Suecis integrum erit vi istud inde expellere. Ratificatione Regia non secuta tradita utrinq; oppida præsentibus possessoribus restituantur. Si Elector Coloniensis hanc conventionem non ratihabuerit, ea ad ipsum non spectet, ut tamen eadem circa Electorem Bavariæ perstet. Si qui Memminga, aut Uberlinga una cum præsidio Bavarico excedere velint, id permissum sit; remanentibus bona sua salva sint. Ratificatio Reginæ Sueciæ intra quinque menses, Landgraviæ intra duos Electori Bavariæ exhibeatur. In eandem fere sententiam inter Gallos & Bavarum conclusum, nisi quod Galli exciperent, sibi integrum fore obsidium arcis Tubingensis continuare. Qui & Bavaricis copiis in hospitiorum usum concedebant loca ad Bavarum pertinentia inter fluvios Licum & Mindelam, excepta Lavinga, Gundelfinga, Hœchstedio, & locis inter Ulmam & Donawertam sitis ad Ducatum Neoburgicum spectantibus, quæ Galli sibi reservabant. Heilbrunna quoque deducto præsidio Bavarico Gallorum militi insidenda concedebatur. Vicissim Galli Heidenheimum ac Weissensteigam Bavaro restituebant, salvo Wurtenbergici Ducis jure. Ratihabitio Regis Galliæ intra sex septimanas exhibenda promittebatur; qua non secuta Galli Heilbrunnam, Bavari Weissensteigam, & Heidenheimum restituerent. Pro Argentoratensibus Wrangelius peculiariter libertatem commerciorum stipulabatur, quæ Bavari obtentu litis inter urbem illam, & Bavaricum Consiliarium Krebsium in Rheno hactenus stiterant.

Oppida conventa Suecis traduntur.
18 Mart. §. 21. Accessum inde ad executionem conventorum. Ac Memmingæ quidem traditio citra obstaculum fiebat, quo Wrangelius Duglassium misit, adjuncto Sigismundo Prziemskio tribuno, futuro oppidi præfecto, cum trecentis peditibus ac quinquaginta equitibus; quem ante portam Bavaricus præfectus humanite excepit, ac ut in oppidum diverteret petiit; cui Duglassius non minore humanitate occurrit. Et quanquam statim oppidi traditionem exposcere posset, tamen suadentibus & caventibus oppidanis armatis, ac Bavarico præsidio prævalentibus, inque Suecicas partes pronis cum triginta duntaxat equitibus oppidum introit, Prziemskio cum reliquis ante portam relicto; cui secreto mandabat, si quid tumultus in oppido audiret, in vallum eniti properaret. 1647.
19 Mart. Sequenti die stationes valli Suecico militi traditæ, excepta porta per quam Bavaricis excedendum;
20 Mart. qui & postero die modeste relicto oppido Mundelheimum abibant. In oppido quadraginta duæ machinæ inventæ. Uberlingam Joachimus Volcmannus tribunus cum quadringentis peditibus, centum equitibus mittebatur;
22 Mart. qui cum eo pervenisset, oppidi præfectus Faber subtribunus proxima nocte Constantiam duobus cum navigiis profectus erat, pollicitus circa meridiem iterum se affore. Cum ultra destinatam horam moraretur, Volcmannus vigilum præfecto, proximo post ipsum imperio, Electoris mandatum exhibet, postulans ut oppidum sibi tradatur. Is quanquam parendum jussis electoris agnosceret, tamen ad reditum subtribuni, aut sequentem in diem dilationem quærebat. Unde Volcmannus doli metuens copias suas una cum machinis, quas ducebat, oppido ad sinistram prope lacum admovet, ac in colle disponit, duos obsides unum è præsidio, alterum ex oppidanis cum totidem suorum permutandos exposcens. Hæc dum fiunt, octo navigia Lindavia & Constantia cursum recta Uberlingam intendentia conspiciuntur. Unde Cæsareos milites advehi suspicatus; suos arma expedire, ac in subeuntia navigia machinas explodi jubet; quæ statim cursum retro vertebant. Sane citra eam circumspectionem traditio oppidi vix secutura videbatur; præsertim cum eodem die oppidani à Cæsare per literas monerentur, ne Suecicum præsidium admitterent, quibus & illi parere si licuisset constituerant.
23 Mart. Ita postera die Bavarici oppido excessere, in quo sexaginta amplius machinæ, & non parum adparatus bellici inveniebatur. Heilbrunna quoque Gallis à Bavaro tradita, fremente licet præsidio, cujus & pars astu oppido prius educenda erat, ne vim tentare posset.
31 Mart. Vicissim à Suecis Raina & alia loca citra moram reddebantur, quo facto obsides tribuni utrinque ad suos dimissi. Mortaignius petenti Landgraviæ, quæ suis copiis eum præficere cupiebat, à Suecis concessus salvis, quas à Regina hactenus tenuerat, pensionibus & donationibus; in cujus locum peditatui Gustavus Otto Steenbockius præficitur. Duglassio pro navata hisce tractatibus opera titulus supremi per Sueviam Gubernatoris confertur. Enimvero Offenburgi præfectus, acceptis Bavari literis de tradendo Suecis oppido, ad Cæsarem prius ipsumque Bavarum sibi mittendum respondit. Qui tamen tenui præsidio instructus, nec præfectis, civibusque satis fidens facile vi expelli poterat, si Gallis operam sociare placuisset. Quibus abnuentibus, isto quidem oppido Suecis potiri haut dabatur.

Gebhardi congressus cum Wrangelio.
23 Mart. §. 22. Ast Gebhardus cum circa tractatus hosce impediendos operam lusisset, Wrangelii congressum exposcit, à quo in proximo Ulmæ vico Seflinga ad prandium invitatur. Disserebat iste; Sociis Regnis equidem vitio dari non posse, quod quavis ratione hostium vires destruere laborent, parum ex officio tamen egisse Bavarum, qui præcipuus incentor belli, & maxime pacis remora nunc se discrimini subductum eat, Cæsare intra ancipitia destituto. Ad omnia illa, quæ bellum excitarint & tamdiu aluerint, præcipue ad reformanda sacra Bavarum Cæsari acerrimos stimulos subdidisse. Per quadriennium jam consultatum fuisse, Austriacis & Bavaricis Theologis in consilium

1647. filium adhibitis: num fas sit, præsulatus in perpetuum alienare? Id affirmasse Austriacos ad communem pacem redimendam: Bavaros diversum asseruisse, nec ipsum Electorem sententiam suam candide voluisse expromere. Cum Cæsar pro autoritate finem oegotio imponere statueret, homioes iotempestivo pietatis zelo exclamasse; jam denuo Christum in crucem tolli. Bavarum quoque obstitisse, oe Palatina causa unquam ad liquidum deduci potuerit. Jam obtentu necessitatis à Cæsare deficere, & quia tectis suæ Provinciæ ab igne metuat, ejusmodi oppida in hostium manus consignare, quæ noo nisi maxima mole expugnari poterant. Id oum salvo officio factum sit, judicium penes universum orbem fore: nec sibi constare, quæ consilia Cæsar husce oppositurus sit. Sane Cæsaris res maximis difficultatibus implicitas, præsertim si Bavarus hostilia in istum sumat, & obtentu pignoris unam aut alteram Provinciam invadat. Ex oppresso tamen Cæsare Reginam Sueciæ exiguum emolumentum capturam: cum constet ioter Gallos, Pontificem, Italos Principes, Bavarum, aliosque in Germania Catholicos fœdus agitari in Suecos & Evangelicos. Et si tantum temporis indulgeatur, ut in rem erumpere queat, perniciosos ejusdem effectus sistere serum fore. Jam tempus adhuc esse opposito idoneo libramento id eludere, si Cæsar, Domusque Austriaca cum Suecis se conjungat. Quod ut fieri possit, occasione & prætextu opus esse, quo consilia conferri queant. Et si ejusmodi quid Wrangelius in mandatis habeat, citra ambages rem confectum iri. Affectare Cæsarem Reginæ amicitiam. Ipsum ætate nondum provecta totum Imperii tempus inter adversa ac laboriosa exegisse, tranquillius regimen summopere anhelare. Filium ipsi admodum adolescentem, cujus fortunas inter turbida hæc, & ancipitem armorum aleam stabilire nequeat. Hungariæ quoque res lubricas ambigua cum Turcis pace. Adversus has induciis aut pace opus esse. Ex induciis illas Cæsari quam maxime placere, quæ ad secuturam usque pacem porrigantur. Nec tamen eidem displicere, quæ certo tempore definiantur; cum nihil aliud isti quæratur, quam ut eædem paci, non bello subserviant. Captasse Wrangelium armistitio Bavarico emolumentum aliquod; à Cæsare amplius capi posse; eoque si conditionem Reginæ meliorem reddendi occasio offeratur, non magis mandata è Suecia, quam circa Bavaricas inducias, illi expectanda. Exprimeret, quas velit conditiooes; indicando & licitando emtionem demum contrahi. Bavaro facile fuisse aliena condonare; Cæsarem longe liberaliorem fore. Se jam obtulisse, ut quod quisque in præsens possidet, retineat; ita Reginæ copiis hospitia à mari Baltico ad Bodamicum usque lacum patere. Si unus & alter locus insuper petatur, oe id quidem negotio moram allaturum. Exercitum Suecicum ad Schweinfurtum obsidendum proficisci: id oppidum si velit, Wrangelium lubente Cæsare intra octiduum habiturum. Pro Memminga quoque & Uberlinga Cæsarem Lignicam & Briegam in Silesia daturum, rebus Suecorum longe commodiora oppida; unde & Cæsari occasionem fore Wrangelium beneficio mactandi; postquam una duntaxat anima obstet, quo minus illi Ducatus ad Cæsarem pleno jure devolvantur. Quod si Regina pacem malit, eam nunc aliis dare in ipsius manu positum. Jam occasionem eidem præberi fines proferendi, simul à sociis sacrorum, totoque Imperio maximam gratiam ineundi. Cæsarem nihil non concessurum, tam improviso à Bavaro destitutum, præsertim recenti adhuc vulnere. Circa Ordinum gravamina Cæsarem difficilem oon fore, modo de pace cautum ipsi sit. Multos per annos Ordines ab ipso in aliorum gratiam fuisse offendendos; moderata ejusdem consilia ab aliis semper in transversum rapta, qui ipsum tam cruento bello implicuerint, nunc deserant. Nil superesse, quam ut Sueci promant, quid tandem cupiant. Osnabrugæ si Cæsar Suecis & Evangelicis concedere quid velit, non solum à Catholicis in Germania, sed & ab ipsis Gallis difficultates objici. Continuarentur illi tractatus io speciem; cæterum sibi Wrangelius secreto panderet, in quas conditiones Regina pacem cum Cæsare initura sit, etiam adversus unius aut alterius contradictiones exequendam. Nec Galliæ offensam curandam, quæ jam post transactionem cum Cæsare inter accessorias partes belli censenda sit; cui nulla querendi causa, si Sueci pariter de suis commodis, & circa Gravamina pro Evangelicis cum Cæsare decidant. Nec verosimile esse, Sueciam eousque Galliæ innexam, ut etiam remotis belli causis ex sola hujus libidine bellum continuare oecessum habeat. Ad extremum petebat Gebhardus, ut Wrangelius, si nunc conveniri non possit, salvum conductum semper valiturum præbeat, ut, quoties è re sit, tuto ad exercitum Suecicum accedere queat. Wrangelius ad hæc defectum mandati excusare, & rem Osnabrugam rejicere, pollicitus tamen, se omnia ad Reginam perscripturum; ac si deinceps venire cupiat, literas tuti itineris, & tubicinem postulanti nunquam non præsto fore. De cætero separato Bavari tractatu Cæsarei immensum indignabantur, ac Gebhardus apud Wrangelium, ubi potu incaluisset, à Bavaro non ex officio honesti viri actum jactabat.

Hunc tractatum Cæsarei ægerrime ferunt.

Ipse Archidux Leopoldus Wilhelmus itinere in Belgium non procul Colonia audiente viro Principe dixerat; Bavarum longe atrociore læsæ Majestatis crimine adversus Cæsarem, quam Fridericum Palatinum, se obstrinxisse. Sed & eandem rem multi duces in exercitu Bavarico aversabantur. Gleenius supremus dux, cum abdicata militia Bavarica in Belgium concederet; Furtæ apud civem ejus oppidi multa ignominiosa in Electorem jaciebat: perfide ipsum cum Cæsare egisse; ita secreto rem actam, ut neque ipse, neque Wertanus quidquam resciverint. Se belli jam tædio captum; si tamen à Cæsare exercitus in Bavarum mittatur; alacriter se arma repetiturum ad hunc ditionibus suis ejiciendum.

Galli Tubingensem arcem expugnant. 7 Mart.

§. 23. Dum Ulmæ tractatus fervet; à bellicis actionibus fere cessabatur; nisi quod Turennius arcem Tubingensem, globis & cuniculis non parum quassatam, post unius mensis obsidium ad deditionem redegerat. Contra Enckefortius, à Cæsare Tirolensi Provinciæ præfectus, digresso Wrangelio Neuenburgo arci non procul Bregentiis sito obsidium circumponere cœperat.

Lœuenhauptius ad exercitum venit.

Gustavus Adolfus Lœuenhauptius Comes, summus vigiliarum præfectus, cum in superiorem Germaniam tenderet, ob Cæsareos Weissenburgum obsidentes Dambaci ad Sylvam Thuriogicam subsistere oecessum habuerat; quem & mox ortus ad Visurgim tumultus eodem fere averterat. Nam hostis contracta è præsidiis Westphaliæ valida manu; cum omnia glacie constricta essent, apud Achemum in Bremensem Præsulatum cis Visurgim irruperat, ac proximis vicis direptis, agrestibus multum damni dederat, magno pecorum & 2. Febr.

equo-

1647. equorum numero abrepto. Unde consilium erat Lœuenhauptio ad oriens incendium extinguendum, antequam latius serperet, accurrere; quo fine retro ad Onestrum flumen iter vertebat. Audito tamen prædatores ea Provincia iterum excessisse, & urgentibus Wrangelii jussis, cum jam hostes post Weissenburgum expugnatum in hiberna concessissent, Northusam, inde Creutzbergam iter intendit; hinc Spessarto sylva, & apud 24 Mart. Wertheimum Mœno superato non procul Norlinga Wrangelio jungitur, ubi hic exercitum cis Danubium reductum lustrabat. Unde is Norlin- 27 Mart. ga præsidio firmata, Dunckelspulam, mox Ro- 29 Mart. tenburgum ad Tubarum, posteraque die Winsheimum accedit; ac mox facto per Kitzingam itinere Schweinfurto admovetur; quod oppidum expugnare Wrangelius constituerat, velut quod lineam communicationis inter Westphaliam ac superiorem Sueviam interrumpebat. Etsi Turennius promissum sæpius iteratum de præbendo ad id obsidium peditatu retractaret, obtentu Lotharingici Rheno propinquantis. Spem successus dabat discordia præfectorum hostilium, ac quod in oppido exigua annonæ ac pabuli, paratusque bellici copia esset. Tuebantur id duo militum millia equites fere, quorum aliquot legiones à Melandro è Westphalia evocatæ Suecis opinione citius ingruentibus huc se conjecerant, pabulo deficiente obsidium haut diu toleraturæ. Noriberga ad hoc obsidium insignem vim globorum & pulveris nitrati subministrarat, clam armamentario suo depromtam, ne in vulgi oculos ea res incurreret.

30 Mart. — Wrangelius Schweinfurtum obsidet.

Schweinfurti obsidium.

§. 24. Schweinfurto uti quæ expugnandis urbibus inventa, Wrangelius strenue admovebat; ita non segniter vim propulsabat Ladronius Comes summus vigiliarum Præfectus, qui in oppido curabat. Hic & cives ad arma sumenda compulerat, singulis inter binos milites collocatis, ne juncti stationem aliquam obsessoribus prodere possent. 11 April. Equites crebris eruptionibus obsessores fatigare. quarum una tribunus Petrus Andreæ Linderothius transfosso equo evolutus in oppidum pertrahebatur; etsi Cæsareorum tunc viginti occumberent, triginta amplius caperentur. Inde 13 April. Sueci duo exteriora munimenta assultantes ejecto hoste, nullo suorum desiderato, expugnant. Tum tres turres machinis dejiciuntur, globisque ignivomis binæ ædes in oppido inflammantur. Demum 14 April Ladronius de tuendo oppido desperans ineundo deditionis pacto se offert. Quod non alia lege Wrangelius annuebat, quam ut isto cum præfectis dimisso, gregarii, qui Suecica signa sequi nollent, ad captivorum sortem redigerentur. Eas conditiones cum Ladronius abnueret, verberatio instaurata; mox necessitate pudorem superante, 15 April. illas amplexus sequenti luce oppido excessit, Egram versus deductus. Septingenti tunc equites, quadringenti pedites Suecicis legionibus admixti.

Equitatui quies indulgetur.

§. 25. Schweinfurto capto Wrangelius in Bohemiam ire instituit, Egram, si res ferat, invasurus. Sed quominus iter confestim ingrederetur, equitatus reficiendi cura efficiebat, equis magno numero mortuis, reliquis per montosa Sueviæ, ac longo itinere defatigatis. Unde isti legiones per Franconiam tantisper distribuendæ erant, Præsule Bambergensi, & præcipue Wurtzburgensi promtam opem conferentibus. Quo nomine & Regina huic literis propria manu scriptis gratias egit. Haut diutius tamen, quam necessitas exigebat, his oris otio indulgens Wrangelius edicto legiones circa medium mensem Majum equis armisque instructas esse jubet. 1647. 30 April. A Franconici Circuli Ordinibus Noribergam convocatis postulatum, ut Schweinfurti, & aliorum ea regione oppidorum præsidiis alendis necessaria conferrent.

Induciæ ab Electore Coloniensi ratificantur. 2 Maji.

§. 26. Inter hæc apud Wrangelium ab Electore Coloniensi missus Ditericus Landsbergius adest, ratihabitionem conventionis Ulmensis nomine ejusdem Electoris afferens. Addebatur Catalogus copiarum Electoralium, quæ duodecim equitum centuriis, quater mille octingentis septuaginta peditibus constabant; simul quæ loca ipsius, aut Cæsareis præsidiis tenerentur, pollicitus omnem se operam daturum, ut Cæsarei oppidis sibi subjectis dimoveantur. Postulabat insuper diem locumque adsignari, ubi super moderandis per Westphalicum Circulum tributis agendum sit: tum ut Kœnigsmarckius Vechtæ obsidium omitteret, aut si ea expugnata jam sit, eandem ex convento Electori consignaret. Huic Wrangelius à se subscriptam ratificationem vicissim tradit, quoad Reginæ confirmatio adferretur. Simul edicto suis imperat, ut adversus Electoris ditiones militesque, nil hostile, sed amica omnia exerceant. Super moderandis tributis etsi Landgraviæ cumprimis interesset, Kalendis Junii Monasterii si videretur, agendum. De Vechta, cujus oppugnationem Kœnigsmarckius susceperat, nihil se absque peculiari mandato Reginæ statuere posse. Sed & Bavaro conventa servare cordi esse videbatur, nisi quod suspectum foret parum militum ab ipso exautorari præter eos, qui numerosa prole onusti domicilium in Bavaria figere vellent. Reliquorum missio dilata, ac præfectis qui exautorationem metuebant, spes facta continuandæ militiæ. Venetus quoque Secretarius, & Sperreuterus, qui legiones aliquot in stipendia ejus Reipublicæ pertracturos se speraverant, re infecta Monachio dimissi, ne conducendi quidem militis facultate concessa. Eo magis optabat Wrangelius ratificationem Reginæ è Suecia properari, sicuti Gallica jam Aprili mense per Hoquincurtium Bavaro tradita erat. Sed & Landgravia cum has inducias causæ communi ac promovendæ paci utiles judicaret, ratificationi se paratam declarabat, 3 April. nil præter Catalogum desiderans, quæ loca Cæsareis, quæ Coloniensibus præsidiis tenerentur, quæ item copiæ ad Cæsarem, quæ ad Electorem spectarent; quod alias mixto Cæsareo & Coloniensi milite hostilia non commode cessare possent.

Bavarus nihil copiarum exautorat.

Regina inducias cum Cæsare abnuit.

§. 27. Interea reversus Viennam Gebhardus ad Melchiorem Franciscum Oetinganum Comitem scripserat, se uti super tuto itinere caveatur denuo ad Wrangelium accessurum, ac tales conditiones communium induciarum laturum, quas forte Sueci repudiaturi non sint. Eas literas Comes Wrangelio transmittebat. Enimvero Regina jam consilia sua peculiari armistitio superstruxerat, quo crediderat Bavarum bona fide Cæsareis partibus avulsum, inducias cum Cæsare præsentibus rebus haut proficuas judicans. Unde jusserat super hisce cum Cæsareis tractatus haut suscipere, & si qui se offerrent Osnabrugam rejicere. Sub idem tempus Hanoviæ Comes Neutralitatis pactum superiore anno à tutore suo Erbacensi Comite initum confirmat, 5 Maji. pollicitus se Hanoviam, & Babenhusam proprio milite tuiturum excluso quovis alio præsidio, Suecisque amica

omnia

1647. omnia præstiturum. Cui Wrangelius vicissim immunitatem ab hospitiis, tributisque, ac si opus foret defensionem promittebat. Sed & Erbacensem Comitem in protectionem Suecicam receperat Wrangelius, Breubergensem dynastiam tributis eximens, quo alendo Breubergæ arcis præsidio sufficeret; intra quam si opus sit Suecicum se præsidium recepturum pollicebatur, exclusis aliis omnibus; cujus præsidiaru Reginæ quoque Suecicæ fidem daturi sint.

Turennius in Moguntinam ditionem progreditur.

§. 28. Ast Turennius initio Aprilis copias suas hinc inde per Sueviam ad Rhenum usque & Viam Montanam distribuerat, ipse valida cum manu in Moguntinam ditionem ad Mœnum progressus. Moguntinus Elector cum se peti cerneret, Babenhausam duodecim per annos detentam Hanoviæ Comiti resignat, milite hinc educto Ashaffenburgum firmaturus. Sed antequam Babenhausa egressi huc adpellerent, Turenniani ingruentes plerosque cædunt, reliquos capiunt. Iidem & tres cohortes Darmstadienses Budinga evocatas in itinere trucidant. Contra Franckendalia & Gernsheimo progressa manus duas Gallicas legiones Zwingenbergæ ad Viam Montanam Baccho libantes ex improviso opprimit, multisque

Idem Aschaffenburgum & Hoechstam capit.

cæsis trecentos captivos abducit. Aschaffenburgum inde oppidum Turennio statim patuit. Miles in arcem refugus mox quoque istius arbitrio se dedit; præfectis dimissis gregarii sub Gallica signa distributi. Hœchstam Cæsareus vigiliarum præfectus Webelius cum ducentis quinquaginta peditibus insidebat. Sed qui magna mœnium

20 April.

ruina edita brevi ad deditionem citra exceptionem compulsus est. Ita gregarii militiæ Gallicæ adscripti; Webelius abitum sibi licet stipulatus ob varias prætensiones detinetur; inde cum custodes vino sopiti essent jam evaserat, sed gravi è muris lapsu debilitatus, cum tardius fugeret, retractus pretio libertatem pacisci cogitur. Ad Kel-

Moguntinus cum Turennio transigit.

tersbacum inde Turennius superato Mœno in Geraviam transit, Gernsheimum à Cæsareis insessum occupaturus. Cæterum super neutralitate cum Moguntino hactenus pluribus congressibus Francofurti, & in Turennii stativis actum fuerat, nullo effectu ob pertinaciam Electoris, qui ignominiosum sibi jactabat, extrema senecta à Cæsare gravibus malis circumventu deficere. Sed Gallis acriter urgentibus, cum nuspiam auxilii spes esset, necessitati cedens suo & Capituli no-

29 April.

mine cum Turennio super umittendis utrinque hostilibus transegit. Leges pacti erant; ut Elector hibernorum onus quinquaginta millibus florenorum redimeret, Gernsheimo Cæsareum præsidium dimoveret, dejectis munimentis, nisi quantum tegendis incolis sufficeret: Arce Starckenberga præsidium deduceret; Steinheimum Gallis traderet; iisdem & Hœchstam in potestate relinqueret, & apud Kœnigsteinam & Lohnsteinam liberum transitum præstaret. Vicissim Turennius promittebat, se omnes copias ditione Moguntina cis Rhenum deducturum. Inde Cæsarei sub tribuno Mandelslovio Gernsheimu excedentes à Gallis Hermansteinum deducuntur. Oppidum Moguntino traditur, & ex pacto munimentis nudatur.

Darmstadiensis à Turennio duriter habetur.

§. 29. Cum Darmstadiensi asperius à Turennio actum, cui hic denuntiabat, ni cum Cassellana Principe transigeret, se hostis loco ipsum habiturum. Et sane legiones, queis Darmstadium, vicinusque tractus assignatus erat, in duos menses sexaginta florenorum millia alimentorum nomine exigebant; cui summæ cum exhausta regio non sufficeret, viginti amplius campanæ è templis Francofurtum ablatæ, ac venditæ. Cum nec harum pretium sufficeret, præcipui incolarum compedibus onusti abducebantur, Wrangelio Landgravii rogatu apud Turennium frustra interce- 25 April.
dente. Nec minus duas equitum legiones, quingentos pedites Turennius retro in Wetteraviam misit, Cassellanis adversus Darmstadiensem adfuturos; qui tamen paulo post redtere, quod ipsorum auxilio haut opus esset. Paulo post cum Uzbergam arcem subegisset, Darmstadicusi præsidio inter supplementa recepto, cum exercitu in vallem ad Tubarum concedit, prætorio Bischofsheimi capto, quoad certa à Rege mandata acciperet. Heic super hospitiis inter utrumque Re-

Super hospitiis inter Suecos & Gallos, transigitur 20 Maji.

gium exercitum in has leges convenitur. Gallis tota Suevia cis Danubium cederet, excepta Norlings, Dunckelspula, Comitatu Oetingano, & Elwangensi præsulatu; quæ Suecis relinquebantur. Ulmensi territorio neutralitas tributorumque immunitas indulgeretur. Sueci Sueviam trans Danubium retinerent, excepto tractu inter Mindelam, Danubium, & Licum Schongaviam, & Kaufbeuram usque, qui Gallis sit tribuendus, ubi Bavari post induciarum ratihabitionem inde excesserint. In Franconia Galli Limburgensem, Erbacensem, & Hohenloicum Comitatum, & Rotenburgum ad Tuberum sortirentur. Sueci prætensione in Electoratum Moguntinum superiorem, Galli in ea renuntiarent, quæ ad Ordinem Teutonicum Mergenthalii spectant. In locum Ahlæ & Bopfingæ Sueci Gallis præfecturam Neccarsulmensem relinquerent. Cæterum Tu-

Turennius è Germania evocatur.

rennius jam antea mandatum ex aula acceperat, ut Germania relicta in Lucemburgicam abiret, quod Hispani in Flandria copias suas non parum firmarent. Ea quidem causa palam ferebatur. Revera Galli his induciis, quas tanta cum contentione affectarant, id agebant, ut Bavaro spatium se reficiendi præberetur, ac eo prætextu Gallicis è Germania copiis evocatis Suecorum successus languescerent. Ast Turennius misso Passagio istud iter deprecabatur, præter alias excusationes ostendens, Germanicum qui sub se mereret militem eam expeditionem aversari; ac Suecis non parum scrupuli injectum iri, his copiis ita longe abductis. Erant qui crederent, ipsum quoque malle in Germania manere, ubi summo cum imperio rem administrabat, quam in Flandria superioris ducis jussui obnoxium agere. Enimvero Passagius mense Majo reversus repetita mandata attulit; queis in Belgium citra tergiversationem proficisci jussus est. Quibus acceptis ut cum Wrangelio colloqui Wurtzburgi posset petebat. Quo cum hic se contulisset, Hocquincurtium of- 21 Maji.
fendit, quod Turennius gravi catharro in itinere se oppressum excusaret; ex quo aulæ Gallicæ jussa Wrangelius intellexit.

Wrangelius Wittenbergium ad se evocat.

§. 30. Ita cum Wrangelius perspiceret, in auxiliis Gallicis parum sibi spei repositum, de Kœningsmarckio, & Wittenbergio, quorum hic in Silesia, ille in Westphalia curabat, ad se evocando agitat. Sed ne Kœningsmarckio digresso Cæsar Lotharingum indidem ad se arcesseret, illum tantisper ibi subsistere, ac una cum Hassicis Lotharingum distinere jubet, ut ipse eo expeditius adversus Cæsareos in Bohemia rem gerere posset. Quanquam autem & Wittenbergium in Silesia relinqui expediebat distrahendis ibi Cæsareis legionibus, & quia complura à Suecis loca nondum

mu-

1647. munimentis sat firmata erant, ac circa Wratislavienses ad neutralitatem permovendos tunc quam maxime satageretur: prævalente tamen summa rerum jubetur is è Silesia movere, ac ita iter instituere, ut ubi res exigeret, cum primario exercitu se conjungere possit. Egram excedit. 2. Jun. VVrangelius inde contractis copiis Bambergam tendit, ubi acceptis Osnabruga literis, quod Bavarus jam iterum infesta meditetur, cum Episcopo ea super re colloquitur. Qui ipsi confirmabat, etsi forte Bavarus ad inimica Suecis destinata seduci se passus fuerit, Ordines tamen Franconiæ favorem in partes Suecicas, & capta semel consilia constanter retenturos: de quo etiam per literas Reginæ cavere velint. Inde lustrato apud Hohlfeldam exercitu, 10. Jun. In Bohemiam excurrit. Culmbacum prætergressus ad Egram adpellit. Heic cum nuntiaretur, hostem in sylva Bohemica apud Kœnigswartam duobus abhinc milliaribus, qua via in Bohemiam arctatur, castellum excitasse, ac præsidio firmasse, cum octo equestri- 11. Jun. bus legionibus, ac parte dimacharum ad idem subigendum profectus est. Sed cum vacuum id inveniret, manum dimacharum eidem præsidio imposuit. Heic signifer Staba, ubi tres Cæsareæ legiones tendebant, Egram iturus interceptus est, ex quo cognitum, illas de accessu Suecorum ignaras agere. Unde VVrangelius eodem accelerans securas oppresserat, ni noctu adventum ipsius præcedente Cæsarei moniti præcipites inde se proripuissent, pars Glattaviam, alii Pilsenam versus cursu instituto. Nec eo minus plurimi in fuga intercepti; quin nec reliqui evasissent, ni fessi longo itinere equi à persequendo desistere subegissent. Ita VVrangelius direpta Staba, Miesa, aliisque circum locis ad exercitum revertit. Idem peditum equitumque manui, Lipsia, Erfordiaque Curia Variscorum capitur. evocatæ injunxerat, ut ex itinere Curiam Variscorum sexaginta Cæsareis dimachis infessam occuparent, quo & Lœuenhauptium Culmbaco miserat. 10. Jun. 16. Jun. Obsessi etsi acriter resisterent, cæsis sauciatisque Suecorum compluribus; tandem globis ignibusque strenue jactis deserto oppido in arcem se recipientes ea lege deditionem fecerunt, ut dimissis præfectis gregarii sacramento Suecico adigerentur. Obsidium Egræ. Egram insidebat Franciscus Paradisius tribunus, strenuus vir, cum tribus equitum, quinque dimacharum turmis, decem peditum cohortibus; mille quadraginta numero capita erant, veteranus & egregius miles; unde difficile obsidium prospiciebatur. Audito Suecorum adventu Paradisius statim suburbiis circa ignem injecerat, nec tamen prohibere poterat, quin paucos intra dies Sueci ad loricam fossæ exteriorem accederent. Excitatis inde suggestibus turres & propugnacula quassantur, ac defensioni inutiles redduntur, tum crebri ignes jactantur; ac jam miles fossa superata sub ipsa mœnia gradum promoverat.

Cæsareorum conditio 15. April. §. 31. Dum hæc à Wrangelio geruntur, apud Cæsareos Matthias Gallasius fato suo Viennæ functus erat; in cujus locum Melander Comes Holzapfel sufficiebatur, cui ut ferebatur, Cæsar par Gallasio imperium, eandemque dignationem tribuere noluerat, sed ut jussa aulæ expectaret, nec pro arbitrio bellum administraret. Qua lege is imperium exercitus suscipere abnuerat, quod, quæ in campo agerentur, aula fere ignoraret, ac bellantibus sæpe consilium in arena sit capiendum ob subitas rerum vicissitudines; quæ ni recte administrentur, nihilo-secius à se rationem exi- 19. April. gendam. Statim atque hic imperium susceperat, sincerior affectus, & major rei bene gerendæ fiducia, quam antea, inter milites sentiebatur; ac ipse consilius, quæ Cæsari suggerebat, magnam sui æstimationem, ac spem excitaverat. Ejusdem quoque diligentia exercitus numero valde imminutus, ac malehabitus, brevi tempore reparabatur, qui nunc triginta sex equitum, septendecim peditum, quatuor desultorum legionibus constabat, animis, qui antea valde collapsi fuerant, non modice refectis, ut militari dicterio jactaretur; qui Cæsarem sceptro exuere instituit, ei prius acerbum pomum esse degustandum, allusione ad recens Melandri cognomen facta. Is igitur quicquid ubique copiarum erat in Bohemia Budewei- 23 Jun. sam contraxit; quo & ipse mox Cæsar se contulit. Scribebatur quoque ad Luneburgicos Duces, ut copias suas Cæsari adjungerent, afflictasque Imperii res sublevatum irent. Qui de studio suo in pacem testati, militem suum servandis munitis oppidis vix sufficere excusabant; de cætero pacem ingerentes, velut solam malis Germaniæ medicinam.

§. 32. Inter hæc Wrangelius omni vi Egram oppugnare, accessusque ad ipsa mœnia & propugnacula promovere, eorundem fundamenta mox moliturus: simul castellum exterius assultu expugnare. Obsidium Egræ continuatur. Huc redacto oppido cum deditio imperaretur, Paradisius datis utrinque obsidibus su- 28 Jun. per deditione agere cœpit, initio postulans, ut sibi ad Cæsareos duces mittere liceret, interim per viginti quatuor horas induciæ essent. Quod cum VVrangelius abrupte negaret, post horæ spatium ad vim reditum. Inde à Suecis in pomœrium penetratum, cui tamen subjectus cuniculus ab obsessis incensus aliquot præfectos militesque Suecicos in aërem evibravit: cæsus quoque præfectus vigilum Gertnerus; Essenius subtribunus sauciatus. Et quia VVrangelius literas Cæsaris interceperat, queis Paradisium ad extrema sustinenda animabat spe auxilii intra paucos dies utique ferendi, tanto magis obsessos urgere, cuniculis turres ac vallum disjicere, ut obsessis præter excitatam post ruinas loricam nihil superesset. Equidem emiserat Paradisius, qui Cæsarem, oppidi extrema necessitate indicata, properatum auxilium poscerent, quorum unus deprehensus, cum ad restim damnaretur, prodito cuniculo, in quo Sueci novem dolia pulveris inveniebant, vitam redemit. Sed auxilio nuspiam adparente, & im- 4 Jul. minentibus extremis, ut militari more cum omni præsidio discedere liceret postulabat. Id quod negatum, ac id duntaxat concessum, ut eos milites, qui semper stipendia apud Cæsarem meruissent, cum impedimentis, armis, & signis abduceret. Quod cum Paradisio displiceret, tractatio iterum abrupta. Unde à Wrangelio vis instaura- 7 Jul. tur, ac post novam mœnium ruinam factam, phalanges jamjam assultum daturæ producuntur. Ita flexit tandem Paradisius, ac in has leges oppi- Egra capitur. dum dedidit, ut ipse cum præfectis superioribus, eorumque sarcinis dimitteretur, gregarius miles cum inferioribus præfectis per Suecicas legiones distribueretur. Victores insigni fortitudinis laude Paradisium ferebant, ac fatebatur Wrangelius cum nullo sibi ante hac rem fuisse, qui majore pertinacia restiterit. Nec eo minus à Cæsare in custodiam datus parum ab extremo supplicio aberat, quod Cæsar literis propria manu scriptis promisisset, modo tres adhuc per horas oppidum teneret, se ipsi subventurum. Sane exercitus Cæsareus, quem ipse Cæsar ducebat, tribus dun-

taxat

1647. taxat milliaribus aberat, propositi certus oppidum obsidio liberandi; ac eo ipso die, quo deditio fiebat, signum propinqui auxilii displosis tribus machinis dabatur. Quin & Wrangelio propositum fuerat, si ad Cæsaris usque adventum sustinere Paradisius potuisset, soluto obsidio in Thuringiam recedere. Traditum à quibusdam est, potuisse biduo citius Cæsareos ad Egram adpellere, si rectam viam ingressi essent. Sed quia eadem summa Comitis Henrici Schlickii prædia tangenda fuerant, quo iis parceretur, eum velut Consilii Bellici præsidem effecisse, ut exercitus circuitu facto tardius adveniret. In oppido novendecim machinæ æneæ, ac non spernendæ reliquiæ adparatus bellici, annonæque insignis copia reperta. Cives direptionem quindecim millibus uncialium redemerunt. Durante obsidio Wrangelius pulveris pyrii complura vasa Noriberga advehi curabat, centum sexaginta equitibus deducentibus. Sed qui supervenientе Cæsareorum è Weissenburgo caterva apud Laufam opprimebantur, cæsis captisque quadraginta. Pulvis tamen in oppido Laufa servatus post ad exercitum deductus est.

8 Jul.

Exercitus Bavaricus tumultuatur.

§. 33. Dum hæc geruntur, induciæ cum Bavaro indies magis vacillare; de cujus rei origine altius repetendum. Cæsarem ita repente à Bavaro destitutum plerique è Bavarico exercitu ægre ferebant. Quos inter præcipue Wertani, & Sporckii indignatio eminebat; qui secreta inde commercia cum Cæsare miscere instituerunt, & exercitum ob tenuia stipendia animis exulceratum ipsi tradendum in se receperunt. His à Cæsare eo major fides habita, quod Wertanus excurrendi solertissimus magna apud equitatum autoritate erat; quem in Cæsaris partes transeuntem cæteri facile secuturi sperabantur. Internuntius horum Solmensis Comes erat sub Wertano Præfectus Vigilum, ab hoc aliquoties ad Cæsarem missus. Contulerat quoque se in Wertani familiam Hispanus quidam, sine dubio ut hanc telam ordiretur subornatus. His porro destinatis exsequendis Bavarus ipse ansam præbuerat, dum adversus prædatorias Suecorum catervas, quæ invito Wrangelio per Superiorem Palatinatum prædas egerant, ut partem copiarum Wertanus in eam Provinciam duceret injungit tuendis finibus, & inhibendis populationibus. Ast hic ea occasione arrepta omnes equestres legiones cum impedimentis hibernis evocat; & quia peditatui imperare non poterat, Holtzium supremum excubiarum præfectum, qui ei præerat, præsente mortis metu intentato cogit concepta à se jussa subscribere, cum is pedestribus legionibus absque Electoris consensu iter indicere abnueret. Et legionum aliæ huc, aliæ alio ire jussæ, plerisque tamen, ut Viltzhovam ad Danubium quatuor supra Passavium milliaribus se conferant, præcipitur. Tribunus quoque Caspar Schockius, qui cum legione dimacharum inter Licum & Mindelam hospitabatur, Memmingam modico præsidio infessam opprimere jubetur. Ita subito universus exercitus se movit; qui velut Bavariæ, ubi parce fuerat habitus, valedicturus qua pertingere poterat omnia diripiebat, mappam velut mittente Wertano, qui & Electorales ministros capi, ac lytro emungi præceperat conciliandis sibi prædæ dulcedine vulgi militaris animis, ac ut ademta spe venae in facinore obfirmarentur. Quin ferebatur 1647. subornasse, qui Electori, & quibusdam primariis ejusdem ministris manus injicerent.

§. 34. Ea de conspiratione cum Elector intelligeret, statim ad omnes tribunos literæ dimittuntur, quibus à seduiosis disjungere se jubentur. Simul Wertanus infamis declaratur, & decem millia uncialium in ejusdem caput, singula millia in reliquos seditionis autores illis; qui vivos aut mortuos traderent; pronuntiantur. Id edictum per totam Bavariam, & Superiorem Palatinatum, ac apud legiones; queis sub Druckmullero obsequium constabat, publicatur. Elector quoque statim celeri nuntio Memmingæ præfectum monet, ut ab insidiis sibi caveat. Cæterum quia paucissimi ductores conspirationis conscii, plerique per transmissa mandata decepti fuerant; manipularibus plane rerum ignaris; literis hisce & edictis visis confestim retro vertentes in sacramento Electoris se persistituros declarabant; sic ut Wertanus & Sporckius à propriis legionibus deserti cum paucis Ministris ad Cæsarem transfugerent. Comiti Solmensi præcipuo rebellionis Architecto à Wertana legione manus injiciuntur, quem Elector Ingolstadium in custodiam deduci imperat. Legiones statim in priora hiberna reversæ, quas Elector menstruo stipendio, & uberioribus in posterum alimentis penitus placabat. Duo duntaxat dragonum tribuni Creutzius, & Schachius flagitii pervicaces persistebant; quorum hic cum legione sua ad Enckefortium in Tirolin profugit; ille apud Cæsareum Ratisponæ Præfectum hæsit, cujus legio cum in Bohemiam penetrare non posset, retro ad Electoris obsequium redur. Literas inde ad Cæsarem Bavarus dat, quibus exprobrat conspirationem in aula ipsius per Solmensem Comitem concinnatam atque adprobatam, quin jubente Cæsare susceptam. Ubi & decretum fuisse dicatur, ut post liberatam Egram, Cæsareus exercitus in Bavariam deduceretur; sibique, & præcipuis ministris manus injicerentur. Quibus malis & hoc accedat, quod Sueci Gallique, velut his se conscio & ex compacto gestis, repente in Bavariam arma translaturi fuerint. Unde nosse cupere, unde tanta odia sit meritus; immota hactenus in Cæsarem fide, & quid inposterum ab ipso expectandum sibi sit?

Is tumultus sedatur. 25 Jun.

Bavarus apud Cæsarem queritur. 26 Jun.

§. 34. Nec ideo tamen apud Suecos sinceri animi fidem assequebatur, præsertim cum Kevenbullerus Comes nuper à Cæsare ad eum Legatus missus fuisset; & eo ipso tempore Legati Suecici Osnabruga ad Wrangelium scriberent; rumorem ibi gliscere; Bavarum quicquid simulet periculosas machinationes agitare, validoque exercitui contrahendo operam dare, colludentibus quoque, à quibus amica omnia expectentur; eoque accuratam ipsi cautionem adhibendam. Quæ à Blumenthalio ad Witgensteinium Comitem perscripta sint; addito, fœdus adversus Evangelicos intra & extra Germaniam strui, cujus moderator Bavarus Gallica sub protectione sit futurus. Cum igitur constaret, à Bavaro militem non exautorari, ac sub eodem potius copiæ augeri diceretur, Wrangelio è re visum ad Deputatos antea Ulmenses Kutnerum & Schæferum scribere, ac inducias à se sancte observatum iri confirmare. Qui responso suo exponunt, qua de causa Elector legiones quasdam in Superiore Palatinatu contraxent; simul negant, novis

Idem Sociis est suspectus.

20 Jun.

1647. novis delectibus Electorem vacare, sed Ulmensi
conventioni constanter insistere: rogantque Legatis Suecicis sinistram opinionem adimat, & de
Electoris innocentia testetur. Wrangelius inde ab
Avaugurio, & subtribuno Hassico Majo impetrat,
ut obiter Præfectos Bavaricos in Superiore Palatinatu invisant, ac quæ ibi gerantur cominus inspiciant. His obviam venit Kutnerus, ab Electore
ad Wrangelium destinatus, ut de militari seditio-
24 Jun. ne ipsum edoceret, ne suspicionis quid, velut è
composito ista gesta forent, conciperet. Idem
& apud Wrangelium testabatur, Electorem pa-
29 Jun. ctum Ulmense firmiter servaturum. Simul offerebat, se apud ipsum mansurum, donec quo res
hæc evasura sit constaret; ostendens, copiis per
Superiorem Palatinatum injunctum tergo Suecorum cavere, ac Wertanum quantum possint
persequi. Dimisso tamen à se Kutnero, Wrangelius Benedictum Hornium centurionem ad Electorem ablegat cum literis, queis percontatur;
Hornius ad Bavarum mittitur. num placeat adjuncto fidelibus suis legionibus
Regiorum auxilio rebelles persequi? Postera
die cum cognitum esset, legiones ad obsequium
1 Jul. rediisse, aliis literis à Wrangelio ostenditur, Cæ-
2 Jul. sareos tentatis in Electorem hostilibus pactum
Ulmense violasse, & commodis quæ pro ipsis Elector stipulatus sit, excidisse: & huic potius
causam esse infesta quæque iis reponendi. Unde
petebat, declararet Elector; num legiones suas
cum Regiis ad rem in Cæsareos gerendam jungere, aut saltem iisdem transitum per suas ditiones intercludere, aliaque incommoda objicere
velit? Ex his omnibus colligi non poterat, instigante aut saltem connivente Bavaro eam seditionem excitatam; quin is gravem potius indi-
Bavarus tumultum illum ægre fert. gnationem præ se ferebat. Ac ad fratrem Coloniensem Electorem propria manu scripserat;
se, quamdiu gutta sanguinis superfit, hujus injuriæ vindictam à Cæsareis ejusdem autoribus
sumturum. Inprimis Wertano & Sporckin acerbis vocabulis perfidiam exprobrare, illius
prædio Bodensteino statim in fiscum redacto.
Ab Avaugurio quoque per Schæferum petebat,
ad Præfectos Philipsburgi, & Moguntiæ scriberet, VVertani prædium apud Bruchsaliam,
& in Rhingovia inflammarent. Ab Hassis quoque postulabat, ut Præfectus Novesii dynastiam ejusdem Odenkircham, & arcem in Juliacensi agro sitam, nec non Sporckii duo nobilia
prædia apud Vacham igne vastaret in pœnam
tantæ perfidiæ. Nec minus Cæsar qua vulpina
non pertingeret leoninam assuere, promulgato
edicto avocatorio, quo Imperii copiæ Bavari
ductui hactenus subjectæ ab ipso discedere jubebantur; quod à Præfecto Ratisponensi publice affixum. Idem Præfectus cum intellexisset, missum à se subtribunum Stamlerum Landf-
6 Jul. hutæ in carcerem conjectum, quod seditiosæ
literæ apud eum deprehensæ forent, ipse quoque Bavaricum subtribunum Lichtenavium
Ratisponæ correptum in sordidum carcerem detrusit, Landshutensibus denuntians, paria se illorum præfectis illaturum, quæ in suos statuerentur.

§. 35. Rediit paulo post Benedictus Hornius
ab Electore multis asseverationibus immotæ fidei
Hornius ab Electore redit. onustus, ac honorifice admodum in ea aula habitus. Addiderat Elector literas, quibus confirmabat, se Cæsareis transitum per Superiorem Palatinatum negaturum; simul de fide sua Wrangelium securum esse jubebat. Ad Bavari literas à 1647.
Cæsare prolixe responsum; quæ sub ejus ductu
Cæsar Bavaro respondet. hactenus copiæ fuerint, ad Cæsarem & universum Imperium spectare, sumtibusque Imperii &
Provinciarum Cæsarearum fere sustentatas eo fine, ut cum Cæsareis copiis rem in communes
hostes Gallos, Suecosque gererent. Nunc ipsum, se invito separatis induciis cum hoste initis, Imperio in basce copias à Parente suo ac se
collato excidisse; eoque iisdem non alia quam
Cæsarea jussa deinceps respicienda; quas & ad
officium sibi præstandum excitari necessum fuerit, hostili exercitu in Bohemiam irrumpente.
Igitur iras in VVertanum, quique ipsum secuti
sunt exueret, nec impediret, quo minus copiæ
ad se accedant. Id utriusque Domui, toti Imperio, ac Religioni Christianæ salutare; præsertim cum Gallis jam Rhenum transgressis hac
conjunctione Suecorum in Bohemiam irruptio
facile sisti queat; nec reducendæ decoræ paci
præsentius remedium, quam conjunctis consiliis ac viribus in communes Germaniæ hostes
pugnare. Eo ipso die alterum avocatorium e-
17 Jul. dictum à Cæsare Ratisponæ, & alibi promulgatum, cui adductæ jam rationes insertæ erant.
Et ubi hoc parum proficeret, de tertio insuper
edendo differebatur, proscriptionis pœna in non
parentes decreta; sic ut jam Bavarici Duces super indemnitate in eum casum apud Electorem
movere inciperent; ad quorum præcipuos literæ propria Cæsaris manu scriptæ clam datæ fuerant.

§. 36. Amissa Egra Cæsar, qui sua præsentia
militi animum, rebus gerendis pondus addebat,
Cæsar Falkenaviam arcem capit. cum exercitu Schlackenwaldæ duobus à Wrangelio milliaribus munitis castris consederat. Ejus
primum ibi opus erat Falckenaviam arcem inva-
15 Jul. dere, cui à Wittenbergio captæ centurio cum
sexaginta peditibus impositus erat; quæ & postera statim die admotis machinis in potestatem redacta, quod manipulares, qui plerique sub Cæsare antehac militaverant, armis abjectis pugnam
detrectarent. Inde superato Egra flumine versus cognominem oppidum procedit, ante quod in
monte, cui à patibulo vocabulum, juxta Sue-
Prope Suecos considet. cos considet, flumine duntaxat interjecto. Wrangelius quippe adventante Cæsare castra movere
nec volebat, nec commode poterat, quod nondum refectis oppidi munimentis tanto à se labore
expugnati, in proclivi futurum erat Cæsari idem recuperasse. Eoque consistendum sibi heic
judicabat, quæ tempus ferret suscepturus. Post
biduum summo mane Wrangelius aliquot equitum alas sub Helmoldo Wrangelio emisit, ten-
Sueci in castra Cæsaris irrumpunt. taturas, num Cæsaris stationes opprimere possint. Ex his tres legiones, quæ agmen ducebant,
statim duas stationes in fugam conjecerunt, &
cum fugientibus simul in castra usque ad primariam stationem, & Cæsaris prætorium irruperunt;
ubi non parum damni Cæsareis illatum, multis equis aliaque præda abrepta, ingentique tumultu
omnibus completis. Ac parum aberat, quin ipse
Cæsar caperetur. Nam duo equites equis desilientes ad Cæsaris conclave accurrebant, ac unum è custodibus corporis excubias ad fores agentem propria machæra confodiebant, longius ad Cæsarem
irrupturi, ni concursu facto unus eorum cæderetur, alter caperetur. In ista trepidatione Cæsar vestitu nocturno duntaxat indutus ægre evasisse memoratur. Et querebatur Helmoldus,
reliquas

1647. reliquas legiones non pari alacritate ipsum secutas, sibique indolem loci non satis accurate cognitam: alias Cæsarem manibus suis vix elapsurum fuisse. Sed dum Sueci longius in castra Cæsarea se penetrant, coëuntibus interim hostilibus legionibus non sine jactura repelluntur, amisso Adolpho Hoppio subtribuno, duobus Optionibus, & aliquot gregariis. Capiebatur Christiernus Hornius subtribunus, præfectus turmæ, tres optiones ac complures gregarii; qui
26. Jul. post aliquot dies à Cæsare omnes ad suos remissi. Cæsar hoc casu monitus castra sua pluribus munimentis firmavit, haut segniore Suecorum providentia.

Cæsareorum incommoda.

§. 37. His castris Cæsarei haut modicis cum incommodis conflictabantur. Excussi Suecorum machinis globi ex alta cumprimis oppidi turre passim volitantes homines, equosque discerpebant, ut Cæsaris ducumque tentoria latis loricis sepienda essent; reliquos fere effossa humus tegebat. Inter alios & Wertanus globo selibri leviter caput perstrictus est. Fames insuper mox urgebat; multis querentibus, longe confusius rem annonariam administrari præsente Cæsare, quam antea; ac in Bohemia frumentum deesse. Tum in nudo monte Misniam versus castra posita; cum hosti hoc modo Bohemia fere à tergo relicta sit, unde subvectione Cæsareos excludere queat. Et qui è Misnia, Voigtlandia, Altenburgico Ducatu curandus erat commeatus, tarde admodum expediebatur. Accedebat & aquæ penuria, quod Sueci fluvium à Cæsareis castris alio avertissent; unde celsioribus locis putei effodiendi erant, quorum aquis putridis viri juxta, & equi morbis correpti procumbebant. Inprimis recens conscripta agrestium & opificum turba talium insolens passim extabescere, aut deserere, hautquidquam territa supplicis quorundam, qui deprehensi laqueo necabantur. Nec pauci veterani ad Suecos transfugere, ut pedites ab equitatu velut custodiendi essent. Equitatum quoque inopia pabuli atterebat per aliquot milliaria petendi, pabulatoribus subinde per Suecos interceptis. Tum longe lateque per Culmbacensem Marchionatum, Misniam, Voigtlandiam, Thuringiam, palantes ab agrestibus, aut Suecorum catervis trucidati, aut capti; cui fini cumprimis Curia Variscorum recens à Suecis occupata inserviebat.

Cæsar primus castra movet.

Persuasum Cæsari fuerat, Suecorum exercitum Egræ obsidio valde attritum, ut vix sex equitum, duo peditum millia superessent; cumque audito ipsius adventu mox in Thuringiam facessiturum. Sed cum falsum opinionis
28. 29. Jul. se, simul detrimenta suarum copiarum cerneret, præmissis sub vesperam machinis & impedimentis postero mane cum exercitu sequitur: ob macilentos tamen equos tormentariæ rei destinatos, & aspera viarum ad Elnbogam subsistere cogebatur. Mille Suecici equites, qui extremo agmini imminebant, plurimos moratores aut ægrotos in castris, ac in itinere interceperunt. Ac constabat hostem per duodecim dies, quibus castris contulerat, duo amplius equorum millia, multosque equites amisisse, magis adhuc imminuto peditum numero, ut captivi ipsi jacturam hanc sex capitum millibus æstimarent.

Wrangelius quoque castra movet.

§. 38. Egra jam refectis ruinis, excitatisque novis operibus, tum annona probe firmata erat. Unde hoste digresso VVrangelius quoque cum & cibaria deficere isto tractu inciperet, relictis 1647.
castris sylvam Bohemicam ad Kœnigswartæ angustias transit, & apud Planam consedit, qua 2. Aug.
regione annonæ, pabulique non parum reperiebatur. Ubi tamdiu subsistere decreverat, quoad pateret, quid consilii hostis capturus esset. Nam si longius in Bohemiam se immergeret, metuendum erat, ne hostis; qui versus Thermas Carolinas processerat, occasionem inde arriperet medium se inter ipsum & sylvam interponendi, ac commercia cum Franconia intercludendi. Unde ut tergum tutum haberet, summopere prospiciendum erat.

Hostis adversus ipsum progreditur.

Enimvero hostis prævertendæ Suecorum in Bohemiam irruptioni Elnboga ad Thermas Carolinas, Engelhausam processerat; unde sinuato per montes itinere Pilsenam verterat, Tuschoviæ milliari uno ab isthoc oppido considens. Ipse Cæsar Pilsenam se contulerat, inde Pragam abiturus lubentibus ducibus, quod aulæ ministri exercitui non parum molesti essent, præreptis commodissimis hospitiis, ac cibariis; quorum tutelæ sex militum millia destinata erant, melius adversus hostem adhibenda. Ita Cæsaris destinata hostem provinciis hæreditariis arcendi in contrarium vertebant, Bohemia à Cæsareo juxta ac Suecico exercitu vastata.

Bavarus avocatoria Cæsaris refellit.

§. 39. Inter hæc Bavarus omnes suas legiones lustraverat, solutoque stipendio in sua verba denuo adegerat, non minus atque Royerum tribunum Augustæ præfectum, qui cum legione sua promiserat, nullius præterquam Electoris imperium agnoscere. Et quia Cæsar tum edicto avocatorio, tum privatis literis ductores militesque ipsius ad se pertrahere conatus fuerat, ad eosdem
23. Jul. literas Monachio datas emittit, quibus rationes in edicto Cæsareo adductas destruit, factique sui denuo justitia demonstrata, ac quod penes Cæsarem non sit imperio hactenus gesto ipsum exuere, eos ad obsequium deinceps continuandum hortatur.

Wrangelii ad Bavarum super ratificatione terminis literæ.

Hactenus itaque sic se gesserat, ut Sueci quod de eo quererentur non haberent: quando mox hisce suspicio non levis injecta fuit. Wrangelius ut conventio Ulmensis à Regina firmaretur, diligenter institerat, ne ista stato tempore non exhibita Electori diffidentiæ causa nasceretur; utque ratificatione allata is ad implendas, quæ adhuc restabant, conditiones eo magis urgeri posset. Sed quia ista ob intervalla locorum, aliasque causas tardius adferebatur, ac dies ei permutandæ dictus mox cedebat, è castris ad
15. Jul. Egram literis ab ipso petit: si forte Regia ratificatio ad conventum diem non adsit, ne sinistri quid suspicetur, sed certo sibi persuadeat, eam utique adfore. Interim induciarum leges
21. Jul. examussim à se servatum iri. Cui Elector: Suecicos Plenipotentiarios Osnabrugæ apud suos Legatos eadem pollicitos, quæ ut repræsententur ipse sit expectaturus; nec circa suam ratihabitionem moram fore.

Reginæ ratificatio adfertur. 22. Jul.

Sequenti statim die Reginæ ratificatio VVrangelio reddebatur; de qua jam hostes juxta atque amici dubitare cœperant. Enimvero Regina nuntium de Bavaricorum propositione læta acceperat, velut quæ ex offensa in Cæsarem, aut ejusdem contemtu proficisceretur; & quod Bavarus suæ magis conservationi, quam Austriacorum studeret, ac Imperium in pristinum reponi statum, quam Cæsaris dominatui obnoxium mallet. Eoque negotium istud succedere cupiebat, quod Bavaricis copiis remotis Cæsareus exercitus non amplius formidandus esset; & hostilitate per VVestphaliam

1647. liam cessante haut parum Suecica arma levarentur. Præsertim cum tractatum cum aversanti Gallorum offensa incurreretur; qui & Comiti Magno Gardio in Gallia legationem obeunti diserte occinuerant; sibi cum Bavaro separatim convenire fas esse salvo cum Succis fœdere. Unus duntaxat scrupulus urgebat, ne iste hoc modo à causa Palatina Sueciam disjungeret, quam ipsa præ reliquis hactenus sustinuerat. Quanquam enim Palatinus Elector parum de Suecia meritus erat utpote adversantia ejus destinatis consilia sectatus; ob communem tamen utilitatem ejusdem salus negligenda non erat, utut ipse ratione parum idonea ad ea tenderet. Unde præter alia id præcipue observari volebat, ne eo tractatu Palatinæ causæ præjudicium afferretur; quam integram remitti Osnabrugam jubebat, ubi Legatis pro ea quantum possent connitendum erat, ne tamen ob eam solam bellum extraheretur. Nam si eadem ab Ordinibus destitueretur, Reginæ soli incassum niti haut placebat. Porro ipsa, ne in sua ratificatione mora esset, tria ejusdem exempla confici jusserat, quæ diversa via ad Wrangelium curabantur.

Et Monachium mittitur. 24 Jul. Quod primum adpulerat statim ab hoc Monachium per Benedictum Hornium missum est. Cui injunctum; confirmaret Electori de fida conventorum observatione; tum parem ab isthoc ratihabitionem reciperet, ac ut quæ restant expleantur moneret.

Bavarus ratificationem abnuit. In ea ratificatione sibi reddita nihil quod desideraret Elector habebat, nisi quod Avaugurius narraret, sibi à *29 Jul.* Kutnero scriptum, haut placuisse, quod eadem Suecica lingua esset concepta alias eandem *31 Jul.* Ulmensi conventioni congruere. Nec eo secius quæ petebantur Bavarus præstare tergiversabatur; nisi quod à discedente Hornio stipularetur, ut Wrangelius inducias observare pergeret, quod & ipse pro se sit facturus. Causæ tergiversandi hæ adferebantur; Electorem Coloniensem & ejus Coadjutorem Maximilianum Henricum hujus conventionis consortes esse, quos & Regia ratificatio pariter respiceret. Unde necessum esse rem cum hisce communicari, eorumque declarationem expectari. Circa Offenburgum promissio se suo satisfecisse, sed præfectum obsequi abnuisse. Per Legatos quoque cum Gallis egisse super evacuandis Wurtenbergicis oppidis; qui ad Legatos suos Monasterium rem cum Suecicis componendam rejecerint. Ubi quid inter hos convenerit, simul quæ Coloniensis Electoris sit sententia, intellexerit, Wrangelio quæ res exigat, responsurum. Addebat, Landgraviæ ratificationem, quæ ex pacto Ulmensi ante tres menses abhinc exhibenda fuerat, nondum comparuisse; quæ non minus atque Kœnigsmarckius Coloniensis Electoris ditiones post inducias gravius quam antea urgeant, nullo fere capite ejus pacti servato, cum Wrangelius ipse testis sit, quam sancte à se, suoque fratre pactis satisfactum sit.

Wrangelius Bavaro respondet. 7 Aug. §. 40. Isthæc Wrangelio tanto magis inopina accidebant, quod ante octiduum Elector literis suis nulla de his rebus mentione facta Reginæ ratificationem se expectare scripserat, interim suam in promptu fore. Nec dispiciebat, quare super pacto pure concepto, ac rite firmato novi nunc tractatus sint instituendi; aut ad Galliæ declarationem provocari, ad quam id pactum non spectet, nisi qua Sueciæ fœdere innexa sit. Si quæ à Landgravia, aut Kœnigsmarckio contra leges induciarum facta sint, mirum quod non prius ad 1647. se querelam Elector Coloniensis detulerit, ut quantum in se remedium adferre posset. Nec constare sibi, quare Landgravia ratificationem suam non exhibuerit. Per ipsam porro conventionem Ulmensem licitum Cæsareos oppidis Coloniensibus vi expellere, si Elector eos amovere nequeat. Sed nec Regiis vitio posse verti, si sua stativa adversus Cæsareos licita ratione tueantur. Igitur denuo postulabat, ratificationem sibi transmitti, oppidisque Wurtenbergicis Bavarica præsidia deduci, tum conventa hospitia suis cedi operamque dare, ut Aspergæ præsidiarii, qui seditionem induerant inde expellantur. Circa Offenburgo Electoris declaratione adquiescebat.

Electoris replica. 19. Aug. Hisce Elector prolixas literas reposuit, queis præcipue Landgraviam arguebat, velut quæ ratificationem nunquam obtulerit, nec ejusdem exhibendæ diem sibi prorogari petierit; sed contrariis actionibus ostenderit, se illa conventione nolle teneri. Cujus & Legati Monasterii diserte fassi sint, se armis suis otium imperare non posse, nec unius aut alterius Electoris neutralitate rebus suis consuli; sed aut arma secum conjungenda, aut hostilitatem profitendam. Ita sat sibi causarum ratificationem differendi, præsertim cum VVrangelio cautione interim data satis prospectum sit. De Kœnigsmarckio Coloniensem apud Gallicos & Suecicos Legatos sæpius questum, nec monita desiisse, quæ tamen effectu caruerint. Unde & querimonias ad Wrangelium deferri supervacuum visum, cujus acta notoria hunc latere haut potuisse. Coloniensem pro virili connixum, ut oppida sua Cæsareis præsidiis liberarentur; nec spem successus defuisse, ni cupiditas patientiam præcurrisset. Nec minus queri Coloniensem, Suecos uti propere nimis ad Cæsareos vi expellendos ruerint; ita de restituendis ipsi ex pacto locis sæpius licet monitos haut curasse. Quod ipse à Gallis petierit, hospitia intra Licum & Mindelam, inque Archstadiensi præsulatu sibi relinqui, oppidaque Wurtenbergica, Augustamque, & alia loca in præsenti statu manere, id non ideo factum, ut Wrangelii imperio bellico fraudem faceret, aut eundem præteriret; sed ut Gallorum interpositione ipsius, ac si opus sit Reginæ consensus obtineretur. Et jussi Regis sui Gallicos Legatos cum Suecis Monasterii egisse, de quo sine dubio ad Wrangelium perscriptum sit. Cum igitur Rex Galliæ & Turennius, quantum ipsorum interest, suis petitis annuerint; non dubitare, quin & VVrangelius consensum suum additurus, nec cessionem istorum locorum & hospitiorum postulaturus sit. Cum pro præsenti facie belli ne ipse quidem consulturus sibi sit copias dimittere; queis tamen alendis sola Bavaria non sufficiat, ni per has vastitatem suæ provinciæ, quam factis induciis declinatum iverit, inducere velit. Denique quod Aspergæ præsidiarii obsequium exuerint, sibi imputari non posse.

§. 41. Dum ita erupturæ iterum hostilitati præluditur, in Bohemia inimici exercitus denuo castra castris contulerant. *Cæsarei Tribelam occupant.* Cæsarei quippe Tuschovia moventes, ac Suecos versus progressi ex itinere arcem Tribelam triginta dimachis Suecicis *6 Aug.* sub signifero invadunt; quam per unum atque alterum diem machinis verberatam altero demum *9 Aug.* assultu post depulsum priorem expugnant. Signifero tamen, qui cum suis in angulum arcis se receperat, venia vitæ facta. Huic arci ut subveniret

niret

1647. niret Wrangelius, valida cum manu equitum peditumque accesserat. Sed cum aditus non pareret, nisi per flumen præaltis ripis, adsistentibus in vicino monte universis hostium copiis, tanti non videbatur ancipitem aleam tentare. Ante istam arcem loco celsiore inter duas sylvas Cæsarei castra metabantur, ex omni parte natura & operibus probe munita. Sic jam iterum eo res redierat, ut illius conditio potior esset futura, cui annona ad extremum suppeteret. Et constituerat Wrangelius quantum posset ibi pedem figere, quo Bohemia ab utroque exercitu vastaretur. Neque vero Cæsareorum res optimo loco erant, sic ut multi Piccolominei prudentiam desiderarent, ac non pauci duces missione petita ab exercitu discederent. Et ex interceptis literis patebat, ipsum Melandrum, & Wertanum præsentibus offensos consilio bellico non adesse, jactantes, qui Cæsarem in has angustias conjecerint, eum inde iterum educerent. Cui tamen mox paulo lætior Conflictus ad Tribelam. fortuna allubescere visa. Sueci quippe turbandis hostium laboribus duas minores machinas sub extremitatem sylvæ collocaverant, quas dum diutius ibi relinquunt, manus peditum arboribus tecta adrepens, ac subito ingruens depulsa statione machinas istas in vallem præcipitatas abripuit, antequam Sueci subvenire possent. Modicus hic successus ad majora tentanda animum addidit. Sueci ex opposito hostis non procul à sylva duo castella extruere cœperant, adpositis quibusdam machinis, eo melius observando istius motui. Sed cum hic è castris suis, unde in oppositos campos despectus erat, observaret, castella ista nondum ad justam defensionem deducta, nec loricam castrorum perfectam, consilium cepit, cum equitatu subito in castra eorum irrumpendi, interim ca-
11 Aug. stella ista & adpositas machinas invasurus. Eo fine exercitus ante lucem in vallem & sylvam castris proximam summo silentio eductus ibi tectus usque ad primam horam pomeridianam substitit: & cum à transfugis intelligeret, Suecos eo die magno numero è castris pabulatum abiisse, quod falsum tamen erat; alacris ad destinata exsequenda ruit. Peditatu igitur in valle relicto equites bipartito in celsiorem locum propere enixi, in proximam Suecorum stationem sex legionibus equestribus constantem tanto cum impetu feruntur, ut strenue licet resistentes numero obrutos ordinibus turbatis pellerent, ac decem signa eriperent, sic ut magna aliqua clades imminere videretur. Wrangelius tamen aliique duces mox advolantes fusos restituerunt, ac tam diu hostem sustinuerunt, quoad equestres Suecorum legiones paulatim adessent. Acerrimus inde conflictus duas per horas consertus, utraque parte locum obnixe tuente; ubi Sueci iterum tria signa amisere, totidem hosti eripuere pluribus potituri, ni pleraque hostis in castris suis reliquisset. Hosti cumprimis id commode ceciderat, quod ad pugnam conserendam instructus, ac probe dispositus venisset, Sueci contra rite in aciem se digerendi spatium non haberent; sed prout quæque legio è castris adproperabat, ita manus consertum iret, nec Wrangelio tesseram pro more distribuere vacaret. Durante hoc conflictu pars peditum hostilium memorata duo castella, ac machinas magno cum impetu invasit; quam Sueci plurimis cæsis sauciatisque rejecerunt. Hostilis quoque equitatus turbatis ordinibus repulsus ad peditatum usque suum in sylva consistentem rejiciebatur, absque quo si fuisset, major ipsum clades manebat.

Cæsarei numerum à se cæsorum in majus vulgaverant, ingentem cumprimis lætitiam ob capta tredecim signa testati. E Suecicis cecidere Heimoldus Wrangelius, dum fortissime præliatur globo trajectus; Canutus subtribunus, præfecti vigilum Mullerus, & Hornesserus, septem turmarum præfecti, metator legionis unus, tres optiones, signiferi septem, septendecim inferiorum ordinum ductores, gregarii equites centum septendecim. Sauciati tribunus Rabius, qui post ex vulneribus obiit; tres vigiliarum, octo turmarum præfecti, decem signiferi, duo metatores, undecim decuriones, gregariorum centum nonaginta. Quotnam apud Cæsareos ceciderint, nobis haut compertum, nisi quod ipsi faterentur; se ducentos prope desiderasse, quos inter tres subtribuni, ac totidem vigiliarum præfecti, centum insuper fauciatis. Captorum utrinque pauci erant, plerisque in fervore pugnæ cæsis. Sueci Comitem Golnicium subtribunum, præfectum vigilum unum, & aliquot alios præfectos ceperant. Ipsi duos duntaxat præfectos turmarum desiderabant, qui vivi in hostium potestatem pervenissent. Post conflictum hunc utraque pars castris se suis tenebat nulla re suscepta, nisi quod excursores hinc inde se mutuo carperent. 1647.

§. 42. Vereri jam Wrangelius cœperat, ne deficiente annona, pabuloque castra sibi primo loco movenda essent; etsi utique in Bohemia hærere constituerat, quod & Regina jusserat. Sed ea cura ipsum levabant Cæsarei, qui noctu magna cum festinatione castris desertis iter Heidam ad dextram à Suecicis castris manum instituebant, inde longius adhuc declinantes retro Planam considebant, tergum Superiori Palatinatui obvertentes, velut Suecos intra sua castra arctius coërcituri, annona pabuloque intercluso. Wrangelius cum suspicaretur Cæsareos castellum ad Kœnigswartam inter Egram & Planam situm interceptum ire, illis prævertendis & ipse castra movet, ac cis Planam ad castellum illud tendit. Sed quanquam iter pro virili accelerarct, tamen quia per montana loca incedebat, cum Cæsarei planitiem expeditius transirent, hi illum præveniebant. Heic cum ingruente vespera ad angustias viarum hinc inde consisterent Cæsarei, præcelsum montem sylvis obsitum inter utrumque exercitum situm tres dimacharum legiones occuparant, equis in sylva relictis in summam rupem enixæ. Quas Wrangelius cum tribus peditum phalangibus invasit, ac undique circumventas in conspectu exercitus Cæsarei, sero ad easdem eripiendas connitente Melandro, penitus oppressit, ac plurimis cæsis Paschovium tribunum, ac præfectos quosdam cum plerisque gregariis cepit, una cum omnibus equis, & octo signis, Sommedam tribunum fauciavit. E Suecicis duo centuriones, totidemque optiones cecidere. Quo patrato Wrangelius montem, qui exiguo suis emolumento erat, iterum deseruit. Et cum vereretur, ne Cæsarei uti jam Egra ipsum discluserant, ita iterum se præterito apud Tæpelam iter Cadenam interseperent, ne Hammersteinio summo vigiliarum præfecto, quem Kœnigsmarckius è Westphalia cum aliquot legionibus miserat, ad ipsum via pateret, Tæpelam se conferre constituit, urgente etiam commeatus & pabuli penuria, & quod nullus locus castris magis idoneus foret. Unde noctu eodem abiit, ac inter id oppidum Deusingamque celsiore loco consedit. Cæsarei quoque è vestigio ad latus ipsum secuti, circa meridiem ad modicum fluen-

Cæsarei castra movent. 26 Aug. 27 Aug. Ut & Sueci; Qui tres hostium legiones cædunt. Wrangelius ad Tæpelam consedit. 29 Aug.

1647. fluentum ex altera oppidi parte labens adpulerunt. 30 Aug. Ubi in posterum usque diem quieti constiterunt, nisi quod sat acrem cum Suecis velitationem susciperent. 31 Aug. Sed sequenti mane superato fluento ante oppidum Suecis castra opponunt, quæ statim lorica circumvallare instiruunt.

Cæsarei pelluntur.

Cum inde Wrangelius celsiore loco oppidum versus inter utraque castra munitionem excitare inciperet, Cæsarei structa in valle acie cum dextra ala versus castellum istud, & quæ adsistebat equitum stationem duabus legionibus constantem se concitant. Sed quia non solum equitum statio, sed & pedites è castello acriter resistebant, quoad plures legiones Succicæ adcurrerent, asperum certamen conseritur, quo Cæsarei oppidum versus repelluntur, multis suorum desideratis, quos inter Weierstrasius subtribunus, præfectus vigilum, aliique ductores. Zobelius quoque subtribunus, aliique præfecti & equites gregarii nonnulli à Suecis capti. Apud Suecos Sewedus Ribbingius Ostrogothicæ legionis subtribunus occubuit, ac pauci alii. In tumultu pugnæ duo signiferi Finnonici per errorem vexilla in medios hostes intulerant, quibus & hi potiti sunt. Videbatur res ad justum prœlium processura, Suecico equitatu paulatim in campum procedente, cum Cæsarei ex adversa parte ordinibus instructis consisterent. Sed vespera propinquante horum phalanges oppidum versus retrocessere.

Cæsarei altera vice repelluntur.

Nec eo minus Cæsarei iterum noctu cum quibusdam legionibus equitum, ac selectis peditibus castellum istud tentavere, nondum plane perfectum; sed multa cum cæde, ac vulneribus repulsi sunt. Suecicorum pauci tantum sauciati; quos inter Avaugurio, qui Minister Gallicus apud Suecicum exercitum legioni simul præerat, cum utroque conflictu rem strenue gessisset, brachium duplici globo perfractum. Sueci inde editis locis castella, suggestusque extruebant, ac castra muniebant, quod & à Cæsareis factum; machinisque se mutuo infestabant. Tum aperto campo adversos sibi accessus ita prope invicem promovebant, ut vix centum passuum intervallo utraque opera distarent. Nec ulla dies abibat, quin velitandi occasio foret. Toto hoc bello nunquam duo exercitus ita prope à se invicem consedere, & quidem ut illos nec fluentum, nec angustior transitus, sed nuda opera manu excitata dividerent.

Exercitus hostiles separantur.

Unde vix fieri posse credebatur, ut citra pugnam separarentur; id quod tamen paulo post contigit. Cæsarei quippe nulla re amplius gesta castris relictis a Suecis aversi in vetera castra ad Tribelam reverterunt. 8 Sept. Eodem die Wrangelius Lutitzam, Mischam, inde Cadenam tendit, ac dimidio ultra hanc milliari Egram versus consedit, auxilia ab Hammersteinio adducta expectans. Qui cum Annebergam attigisset, Wrangelius superato Egra flumine Satzam perrexit, exercituque circum disposito prætorium in oppido constituit. Hunc finem habuit expeditio Bohemica in tertium mensem extracta, Suecis eo cumprimis nomine gloriosa, quod Cæsareos tertia vice loco cedere subegerint, cum tamen secunda, & tertia coitione Cæsarei propriis è ditionibus copiosa subvectione fruerentur; Suecicis ex hostico commeatus esset contrahendus, numero insuper militum longe inferioribus. Nam initio expeditionis Cæsareus equitatus, quindecim amplius millibus, peditatus novem prope millibus constabat. Et paucis quidem equitibus equi deerant, cum si qui suos amisissent, Melander statim alios sufficì curaret, pecunia abunde suppetente, quod Hispaniæ Rex tres uncialium milliones ad hanc expeditionem suppeditasse diceretur. 1647. Apud Suecos contra magna equitum pars ad pedes redacta erat. Ac in universo quidem equitatu novem millia, sexcenti quadraginta quatuor numerabantur, quos inter tria amplius millia equis carebant. Peditatus quater mille, quingenta, triginta capita explebat.

§. 43. Dum Wrangelius cum Cæsareis in Bohemia luctatur, male sopita hactenus cum Bavaro hostilitas resurgebat.

Bavarus cum Cæsare transigit.

Miserat is post absolutos Ulmæ tractatus Gronsfeldium Comitem in Galliam, quo reverso mox inter Cæsarem & ipsum tractatio instituitur componendo inter eos dissidio; quo fine Kevenhullerus Comes & Mendelius Passavii congrediuntur. Leniendæ animorum exacerbationi Cæsar Ratisponæ præfecto injunxerat, ut Bavaricos milites & subditos amice habeat; unde omissa, quæ hactenus sub portis ejus urbis rigide exercita fuerat, inquisitione Bavarici milites magno numero urbem frequentabant. Ac brevi tempore inter eos conventum; formulaque sedecim articulis constans concepta; qui à Cæsare statim ratihabebantur, exceptis quatuor quos ad peculiarem transactionem seponi placuit. Spectabant isti, quantum nobis constat, Wertanum & Sporckium, tum tribunos Creutzium, & Brisigellum Ratisponæ præfectum, queis vehementer irascebatur Bavarus; tum damnum, quod seditiosæ legiones in Bavaria dederant, ab eodem octies centenis florenorum millibus taxatum. Inde Kevenhullerus Monachium profectus multo cum honore recipitur. Fama erat, Bavaricos Deputatos, qui Ulmæ fuerant, hoc negotium ægre tulisse; nec in consilium vocatos, cum de abrumpendis induciis ageretur; qui & ingenue fassi erant, si à Suecis omnes isti infamium deceptorum titulo notarentur injuriam ipsis haut fieri.

§. 44. Transactione illa, quæ à Cæsare Pilsenæ, à Bavaro Monachii firmabatur, hæc continebantur.

Ejus transactionis contenta. 7 Sept.

Conjungeret Elector copias suas cum Cæsareis adversus Suecos in Bohemia tunc grassantes. Abolerentur edicta avocatoria, ac alia declaratione scrupulus Bavarici militis animis eximeretur. Cæsar nulla ratione Bavaricum exercitum ad se pertraheret, ac prius super ejus imperio conventa renovarentur. Electori liceret militem suum Cæsareo conjunctum quotiescunque opus sit ad provinciarum suarum defensionem revocare: quibus & Cæsar, ubi opus fuerit, adversus hostiles invasiones succurreret: qui nec absque Electoris consensu pacem aut inducias cum hoste iniret, (quod Elector vicissim promittebat.) Si ob belli necessitatem Cæsareo exercitui in Bavariam sit eundum, penes Electorem summum ejus imperium foret. Cæsar Bavaro dignitatem Electoralem, terrasque Palatini ex investitura Ferdinandi II. sartas tectas præstaret, prout & inter Cæsarem Regiosque Monasterii conventum est, ac Ordines induceret, ut pacem non alia lege concludant. Sub hac conjunctione exercituum Cæsar unice pacem quæreret ocyus promovendam, cum Elector non nisi ad finem hujus expeditionis bellum gerere possit ac velit. Daret quoque operam Cæsar apud Ordines, ut super controversiis inter se quam primum transigant. Prospiceret Cæsar conjuncto sibi Bavarico exercitui de necessariis citra impensas Electoris, tum & de hibernis in Suevia & Franconia; ac Salisburgensem ad assignatam tributorum portionem

nem

1647.

nem exsolvendam adstringeret. Electori ob damna hac æstate accepta à Catholicis Ordinibus pensatio fieret; Cæsarque tertiam partem pecuniæ subsidiariè, ac menstruum stipendium exsolveret. Oppidum ad Aulam Ratisponæ oppositum statim Electori traderetur. Cæsar Bavaricos milites equis, si qui illis destituuntur, instrueret, tum pace facta ad Bavarici militis satisfactionem Suevicum, Franconicum, & Bavaricum Circulos seponeret. Excipiebat quoque Elector, ne copiæ suæ adversus Gallos ullo modo ducerentur, nisi ipsi abruptis induciis cum Suecis se conjunxerint; nam cum hisce conclusas inducias se ratihabitione firmasse, easque servaturum se promisisse. Statim post renuntiatas Suecis inducias Elector copias suas qua commodissime fieri possit conjungeret tanto numero, quem ratio belli requisiverit.

Cæsaris edictum.

Hoc tractatu absoluto Cæsar edictum promulgat, quo avocatoria sua retractat, ac cum Bavaro super omnibus præteritis transactum profitetur; simul ad obsequium huic præstandum milites hortatur abolita anteactorum memoria. Nec minus oppidum ad Aulam Bavaro redditur, ac Brisigellus Ratisponensi præsidio hactenus præfectus, utut Cæsari fidelissimus, in Bavari gratiam munere dimovetur.

Cæsarei ingentes spiritus sumunt.

Cæterum ob hanc transactionem Cæsarei immane quantos spiritus sumebant, velut hac Bavari conjunctione res Suecorum, qui ne solos quidem Cæsareos numero æquabant, jam conclamatæ essent; præsertim cum rumor jactaretur, Saxonem quoque & Brandeburgicum arma cum Cæsare sociaturos; ac de Gallis mira spargerentur. Bavaricus inde exercitus armis equisque instructissimus circa Straubingam contractus, cis Danubium ducitur, apud Chamum lustrandus ut non amplius obscurum esset, quonam iste iter intenderet.

Wrangelii destinata.

§. 45. Wrangelius statim atque Bavarus circa ratificationem tergiversari cœperat, monstri quid ali suspicabatur, præsertim postquam exercitum ab eo contrahi inaudiret. Igitur si Elector inducias abrumperet, pro præsenti exercitus sui conditione, tertia equitum parte ad pedes redacta, haut aliud remedium dispiciebat, quam ut in tutum locum retrocedere posset, quoad Kœnigsmarckium, & Hassicos sibi adjungeret, postquam nulla Gallici auxilii spes alluceret, nec constaret, an Turennius unquam in Germaniam reversurus esset.

Bavarus induciis renuntiat. 18 Sept.

Ista dum animo agitat, à Bavaro literæ per tubicinem adferuntur, quibus induciis renuntiat; addito scripto, quo is hujus facti causas deduxerat, quas ita graves ipse deprehenderit, ut nec Wrangelius, nec quivis alius suum consilium improbaturus sit. Ejus scripti refutatione Wrangelius ad alios rejecta, id tantum responsi per tubicinem reposuit; injuriam sibi fieri, velut ipse Reginæ ratificationem dudum apud se detentam privati emolumenti causa suppresserit, nec nisi elapso prope termino ediderit. Cæterum rem ipsam Numini perfidiæ vindici committebat, nec alios bonos id factum probaturos; addito ut Reginæ ratificatio sibi remitteretur.

Wurtzburgensis Episcopi constantia.

Wurtzburgensis tamen Episcopus Bavari factum suo loco relinquens Wrangelio confirmabat, se conventis cum ipso, & cœptis semel de pace promovenda consiliis constanter inhæsurum: nec se novo Catholicorum fœderi quod Monasterii tunc cudebatur, unquam nomen daturum. Eandem Bambergensis Episcopi mentem esse.

Wrangelius loca quædam Bohemiæ tenet. 20 Sept.

§. 46. Wrangelius porro cum junctis Cæsaris ac Bavari copiis par non esset, motis castris Prisnicium versus progreditur; non nisi Egram post se, Brixensem arcem & castellum ad Kœnigswartam in Bohemia præsidiis insessas retinens. Et Brixensis quidem arcis præsidiarii Bohemiam late excursionibus infestam, ac tributis obnoxiam tenebant, interceptis præter alios, etiam Marazinio, & Wallensteinio Comitibus cum

6 Sept.

subtribuno, & viginti equitibus. Egræ præficiebatur Copya tribunus, nuper Corneuburgo in Austria strenue defenso clarus, cui injungebatur, cives juramento adigere, aut abnuentibus arma adimere, numerosis eorundem conventiculis inhibitis. Et quia duces juxta ac gregarii, qui propinqua spe pacem & præmia præceperant, nunc in novos bellorum fluctus abstracti infinitas super inopia querimonias movere incipiebant: Wrangelius à Legatis Suecicis postulabat, idoneam pecuniæ summam dispicerent, qua & necessitatibus militum succurri, & ægrescentium animi recreari possint. Simul proponit, ut inermes equites per Brunsvicenses ac Luneburgicas terras distribuantur, quo armis & equis denuo instrui queant. Et quia Electoris Saxoniæ terra è Bohemia moventi tangenda erat, offensæ declinandæ, ac ut quantum posset innoxius fieret transitus, ab ipso petit, ut mature annona advebatur, 19 Sept.

ac constituantur, qui exercitum deducant. Qui vicissim postulat, ut is injurias militum à subditis suis arceat, itaque rem dirigat, ne tota belli colluvies ipsius terris infundatur. Addebatur exprobratio; huc rem non fuisse redituram, si Suecici Legati propositas nuper pacis conditiones, cum Trautmansdorfius adhuc adesset, acceptassent. Hinc edicto Wrangelius militibus injun- 5 Jul.

git, ne Electoris subditos ullo modo lædant; latrunculatore hinc inde dimisso, qui vagabundos citra moram laqueo necaret.

Idem in Misniam tendit. 22 Sept. 27 Sept.

Per angustias inde ad Presniciam in Misniam progressus Sletam, Glauchamque itinere facto, Romneburgum attigit. Ubi unius diei quietem exercitui indulsit reficiendæ equorum lassitudini, & ut de hostium conatibus exploraret. Et quia intelligebat, Kœnigsmarckium cum Lamboio luctantem ita brevi accedere non posse, sibi autem his oris diu ob inopiam annonæ subsistere non licere, de itinere in Franconiam suscipiendo cogitabat; quoad isti advenire vacaret, tentaturus, num suscepta cum equitum manu excursione Memmingæ, aliisque per Sueviam locis non sat valido præsidio firmatis subvenire posset: præsertim cum Turennius Rhenum versus movere nuntiaretur. Interim Memmingenses ad expromenda vetera in partes studia, & constantiam adversus Bavari minas, illecebrasque hortatur. Nec minus ejus oppidi præfectum Pezimskium ad strenue rem gerendam animat. Et quia inaudierat, Cæsareos de opprimendo Magdeburgo agitare, ejus urbis Senatum per literas monet, sedula circumspectione 29 Sept.

insidias à se averruncent.

Bavarus Memmingam invadit. 18 Sept.

§. 47. Ast Bavarus post abruptas inducias quatuor equitum, totidem peditum legiones Memmingam versus misit, isti oppido in potestatem redigendo, quibus grandium machinarum numerus accedebat.

Idem copias Cæsareis jungit.

Reliquas tredecim legiones Gronsfeldii Comitis ductu, per Straubingam, Chamumque in Bohemiam ire jussit. De consilio suo ad præfectos Gallicos Laugingam, Schorndorfum, & Heilbrunnam, ipsumque præcipue Turennium perscribit; se haut eo secius cultam hactenus cum Gallia amicitiam servaturum; Nec minus spem sibi esse, Turennium præfectis istis,

1647. aliisque à Gallia dependentibus injuncturum, ne iis quæ contra Suecos susciperentur, se immiscean, aut quidquam infesti adversus suos suscipiant. Idem ut circa Gallos observarent, serio se suis injunxisse. Inde sociati Bavaricis Cæsarei in Suecos tendunt, & paulatim angustiis ad Pirsuitiam propinquant, ita tamen, ut Cæsarei recta Cadenam, & ultra, Bavarici per Deusingam, Engelhausam, Joachimi vallem, & Wiesenthaliam progrederentur. Unde Wrangelio visum iter in Franconiam omittere, ne ipso ad latus digresso Cæsarei recta in Saxoniam Inferiorem tendentes Visurgim, Albimque flumina in potestatem redigerent. Sed cum par hostilibus exercitibus non esset, longius retrocendum erat. Ita cum Lipsiæ curam Axelio Lilio commendasset, adjuncta equitum manu ad excursiones in hostem

4 Oct.

instituendas, intellectis hostium destinatis è sexaginta equitibus apud Altenburgum interceptis,

Wrangelius Salam transit.

Ronneberga Cizam, Pegaviamque abit, Salam apud Mersburgum trajecturus. Ubi cum dextrum equitatus cornu jam transisset, machinis insequentibus pons frangebatur. Unde necessum erat cum reliquo exercitu Naumburgum ire, ac per pontem apud Kesenam istum traducere. Ita copię inter Butstadium & Eckardsbergam iterum conjunguntur. Dejectis Jenæ & alibi queis Sala transitur pontibus, Vippacum, Langensatzam, & Mulhusam proceditur. Butstadio Fridericus Lœwius vigilum præfectus cum quatuor dimacharum cohortibus Schweinfurtum mittitur pręsidio ibi firmando; quo & Rosenschmidius vigilum præfectus cum pari dimacharum numero se recipere necessum habebat, postquam Winsheimum, & Norlingam penetrare, uti jussus

19 Oct.

erat, non dabatur. Præter Mulhusam in Eichsfeldiam conceditur; ubi cum rumor esset Wertanum cum aliquot legionibus in Silesiam ire jussum, ne forte in Pomeraniam quid tentaret,

Wittenbergius in Silesiam mittitur.

Wittenbergius cum valida manu eodem mittitur, antevertendis istius conatibus, simul ut Iglaviam obsidio, quo tunc premebatur, liberaret.

Wrangelius Turenni conjunctionem affectat. 20 Oct.

§. 48. Cum Wrangelius per Eichsfeldiam Fridlandam usque prope Gœttingam pervenisset, à Turennio missus Perronius ipsi occurrit, nuntians, hunc apud Moguntiam cum quinque militum millibus hærere ipsi se juncturum. Ab eo jam antea Wrangelius literis postulaverat, ut Memmingæ subveniret. Sed Turennius ea cum manu solus in hostem ire verebatur. Cui nec Wrangelius repugnabat, inde adjuncto quoque Kœnigsmarckio & Hassicis in hostem perrecturus. Sed cum hoste in Hassiam transgresso via ad conjunctionem interclusa fuisset, remisso Perronio apud Turennium instabat, ut is Bavaro bellum iterum indiceret, Memmingamque liberaret, aut saltem eo fine se moveret, aliave ratione hostem distraheret. Enimvero hic nihil sibi ex aula super belli indictione mandatam excusare, cui & parum ponderis futurum sit, tam modicis copiis instructo. Et Bavaro hostilia adversus Galliam resumente hospitia sua per Sueviam, ni amplioribus copiis fulciatur, periclitatura. Nec longius se progredi posse, nisi promissa è Flandria auxilia adsint, aut ni accedens propius Wrangelius viam

Wrangelius Visurgim transit. 29 Oct.

conjunctioni muniat. Cæterum hic Fridlanda movens præter Gœttingam, & Uslariam Visurgim versus tendit; quem & apud Huxteram ponte navali transit, prætorio Corveiæ statuto, hoc tractu quietis nonnihil exercitui concessurus, nisi hostium conatus alio traherent. Sed quia intellexerat, Kœnigsmarckium, & Hassicum ducem Rabenhauptium, omisso ad Rhenam Lamboio, in Frisiam Orientalem abiisse, ne forte hostis medium se ipsis interponeret, utrique scribit, quantum possint ad Visurgim properarent, ut junctis viribus eo efficacius rem gerere queant. 1647.

§. 49. Paulo ante fœdissimi exempli facinus in Saxoniæ Electorem per Jacobum Wanckium tribunum, fortem alias & bene meritum virum, intentabatur. Hunc aliquot ante annos Elector Gęrlicii obsederat, & ad deditionem adactum contra datam fidem pleraque parte legionis egregiæ, ac numerosæ exuerat, quam is post nullo modo ad pristinum decus instaurare valuerat. Ex quo immortale odium adversus Electorem idem conceperat, cui explendo jamdudum de intercipienda Dresda consilium agitaverat. Ante annum fere Dunckelspulæ signiferum suæ legionis Andream Hofmannum solicitaverat, qui multos per annos Dresdæ egerat, ut spatiosa ibi domo vacua conducta sexaginta milites ab se paulatim submittendos secreto aleret, aliosque idoneos in societatem traheret. Tum paratis omnibus, condicto die se cum trecentis dimachis sub noctem tacite oppido successurum. Porta aperta signifer cum suis eo rueret, ac vigiles cæderet: mox se advolaturum, ac in oppidum irrupturum. Sed id consilium cum difficilem habere exsecutionem videretur, à signifero tunc repudiatum. Nec minus vindictæ libidine ardens, dum Wrangelius in Bohemia adversus Cæsareos rem gerit, semel atque iterum Lipsiam, Halamque velut ob privata negotia abeundi veniam frustra petiit; quam demum Suecico exercitu in Misniam regresso impetravit. Inde clam solicitavit, qui secum excursionem facturi essent, magna spe prædæ ostentata; ac pertracto in societatem præfecto vigilum legionis prætoriæ Janschovio, ac subtribuno Prunello excurrendi solertissimo quingentorum equitum catervam sibi adjunxerat. Prunello fatebatur, sibi decretum Electorem cum tota familia trucidare. Et cum is reponeret, id Suecico duci displiciturum, respondebat; modo semel Dresda potiatur, se istius iras facile spreturum. Addebat, cauponem esse prope portam horum conscium, in cujus ædibus sui latitare deberent. Vix octo viros pontem pensilem moliri posse, qui ne subtrahi queat, facile se prohibiturum. Id facinus Wrangelius per supra dictum signiferum altero postquam Wanckius profectus erat die cognovit; qui statim validam catervam citato quantum posset cursu insequi istum jussit, Wanckium vivum aut mortuum reducturam. Ita captus ille in arcem Lipsiensem deductus est. Eam rem ægerrime ferebat Wrangelius, ne forte irritatus Elector in Cæsaris partes iterum concederet. Unde ut ostenderet, Reginæ sibique id facinus displicere, Wanckium judicio militari sistendum decrevit. De quo uti Elector intellexit, Wrangelio per literas gratias egit, ac ut pro merito in reum animadvertatur, rogavit. Judicio Oldendorfii habito, quod sedecim ductores, præside Gustavo Hornio summo excubiarum præfecto componebant, reus crimen perduellionis admisisse videbatur, temerata fide publica per Reginam Electori data, ex quo facinore respublica non parum detrimenti capere potuisset. Igitur pronuntiatum, ut ipsi os corde pectoribus eruto verberaretur, inde corpus quadripartitum totidem rotis imponeretur. Wanckius cum Lipsiæ sententia ipsi prælegeretur, aliam excursionis causam fingere, defensionem meditari. Uxor quoque

Wanckii adversus Saxoniæ Electorem conatus.

Wanckius capitur. 8 Oct.

Idem damnatur. 18 Oct.

21 Oct.

1647. que ejus ad pedes Electoris provoluta veniam implorare. Tum & Axelius Lilius apud Electorem intercedere, quod facinus intra conatum substitisset, ac iste alias fidam partibus Suecicis operam navasset. Adversus quæ Elector immotus exsecutionem sententiæ flagitare. Sed Wrangelius defensionem haut abnuendam censens, jubebat peritum juris ipsi concedi, qui responsum adornaret, ejusque exemplum tum Electori, tum sibi transmitteret. Ita unus & alter mensis extractus, ac Wrangelio novam expeditionem ingresso de hisce cogitandi parum spacii relictum. Qua mora interposita demum Wanckius suppliciom effugit. Reginæ tamen jussu idem Lipsiæ in custodia detentus, quoad deducto inde Suecorum præsidio liber dimitteretur, diuturna custodia, & amisso tribunatu sat pœnæ dedisse creditus cogitati sceleris, & quod effectui plane non potuisse dari videbatur.

Cæsarei in Thuringiam veniunt. §. 50. Ast Cæsareus exercitus duodecim equitum, septem peditum millibus constans, quibus à Bavaro quatuor millia equitum, mille quingenti pedites accedebant, è vestigio Suecos per Sylvam Bohemicam insequebatur. Ac initio Cæsarei Annebergæ, Bavarici Snebergæ metabantur. Inde Cizam & Eisenbergam, demum Jenam progrediuntur. Ubi cum duas per septimanas quievissent, (21 Oct.) Jenæ Salam transeunt; Erfordiam ita prope cum exercitu subeuntes, ut obsidium ejus suscepturi viderentur. (23 Oct.) Sed mox Ilmam, Arnstadiumque, ac Gothanum in districtum diffunduntur, qua incedebant omnia fœde populati, etiam frugiferis arboribus citra necessitatem excisis. Ipsi quoque mox inopia, quam rapinis fecerant, premi; pedites frequentes deserere, plurimi equi procumbere. Multos quoque à Wrangelio remissæ, ac Lipsia, Erfordia, & Mansfelda excurrentes catervæ intercipere; sic ut istorum numerus non parum minueretur. Nec minus tamen Suecicus exercitus cum inopia conflictari, quæ demum patientiam expugnatura videbatur. Ac si hostis insequi ipsum perrexisset, antequam Kœnigsmarckium, Hassosque adjungere sibi, & equites, quorum tria millia quingenti amplius ad pedes descenderant, instruere posset, non solum longius recedendi necessitas afferebatur, sed & turbarum quid, & consternationis inter milites oriturum metuebatur.

Hostis in Hassiam flectit. §. 51. Enimvero hostis in Hassiam flectebat, conjunctioni Gallorum cum Wrangelio impediendæ, an quia Melander odio suo in Landgraviam devastata ipsius ditione litare cupiebat. Sane Suecis lætum accidebat, spatium sibi concedi exercitui reficiendo. Sane manifestum erat, à morte Gustavi Regis nunquam propiori periculo Suecos admotos fuisse, victoriarum suarum fructum amittendi, si Cæsarei acriter ipsis institissent, nullo ad se confirmandum spatio relicto. Sed cum Melander in Hassiam verteret, periti rerum statim inanem ejus expeditionis successum augurabentur, quod nullus adhuc exercitus Hassiam ingressus esset, qui exitium ibi non invenisset ob frequentes arces, angustiasque, ac montes asperos, & agrestes feroces insigni in Principem suam fide, tractandorumque armorum solertia. Interea præfectus vigilum cum quingentis desultoribus à Melandro Magdeburgum missus est, qui recipi se in urbem petebat, ac ut Cæsareis penum ibi struere, transituque uti liceret. Ex quibus hoc & istud decuriones annuebant; admissione intra urbem quæ potissimum spectabatur negata. Ita iste qua venerat via remeare cogebatur. Cæsarei per Isenacum, & Creutzbergam Hassiæ infusi, præcurrente cum valida equitum manu Montecuculo, late omnia populabantur, Provinciamque pervagati inter Werram, Fuldam, & Adranam metabantur, ingentibus tributis ubique extortis. Incendiis grassari incipientes Landgraviæ minæ inhibebant; ni desisterent, pari modo cum præsulatibus Westphaliæ ad Coloniensem Electorem spectantibus actum iri. Paulo post Lamboius (19 Nov.) Rhena digressus cum Melandro Gudensbergæ congressus est, postquam copias suas per Waldeccensem Comitatum disposuisset.

Wrangelius Oldendorfum recedit. §. 52. Wrangelius contra apud Huxteram subsistere decreverat, parandis equis è Brunsvicensi & Luneburgica ditione, cum alia ratio non suppeteret; quo nomine cum Ducibus illis tractatus suscepit. Inter hæc comperto hostem flumine Fulda transito in se tendere, & quia alias hoc tractu deficiente annona morari non dabatur, subducendo in tuta exercitui, longius secundum flumen descendere placuit. (8 Nov.) Igitur motis Huxtera castris Oldendorfum acceditur, ac deductus Huxtera pons ibi iterum struitur. Tum dimissis hinc inde altero Visurgis latere catervis significatur, ne Westphalica ripa descendant, sed transito Cassellis Fulda, ac Witzenhausæ Werra, ad exercitum pergant. Simul à Luneburgico petitur, navigia quæ Mundæ sint, Hamelam deducat, ne hosti, si forte velit, pontis extruendi facultas sit. Copias in hiberna distribuit. Inde miles diuturno labore fatigatus, per præsulatum Halberstadiensem, Hildesiensem, & Mindensem, tum Brunsvisiensi agro inter Visurgim & Leinam, & per Schauenburgicum Comitatum distribuitur. Et cum Duces circa suppeditandos equos tergiversarentur, ac cœptam eo nomine negotiationem extraherent, quia res moram non ferebat, Wrangelius denuntiat; ni promtius annuant, necessitatem sibi imponi equos Provincialibus per suos imperandi. Cui fini aliquot tribunos cum bis mille trecentis inermibus equitibus Cellensi, & Guelferbytanæ ditioni immisit: qui pro rata ab quavis præfectura certum equorum numerum exigerent, si ultro non præstarentur. Et malebant Duces cogi, ne ultro istos subministrasse apud Cæsarem viderentur, neu huic eadem postulandi ansa præberetur. Id quod Ducum Legati ipsi tacite suggerebant, simul innuebant, præfectis Ducalibus clam injunctum, ut istud negotium promotum irent. Hildesiensis quoque præsulatus incolis ea lege adversus excursorum injurias cautum, si septingentos equites equis armisque instruerent. De cætero ne obtentu præstandæ securitatis Provinciales pecunia ex militum libidine emungerentur, acribus edictis inhibebatur. Et quia hostium catervæ Warendorfo, Meppa, ac Rhena in stativa Suecorum excurrere, Provincialesque tributo emnogere audebant, Wrangelius edicto denuntiabat, haut obstante circa captivorum redemtionem pacto, quicunque intra hæc Suecorum hospitia deprehenderetur, nullo discrimine cæsum iri. Idem ut Augusto Brunsvicensi Duci vicissim gratificaretur, ipso petente Wulfsborgo arce præsidium deducit, munitionibus prius dejectis. Simul demolcendo Brandeburgico Comitatus Ravenspurgicus hospitiis ac tributis exemtus. Scilicet ne unus & alter forte Cæsaris solicitationibus aurem præberet. Qui & nuper Curtium Comitem ad Electorem Saxoniæ miserat, in Cæsareas partes hunc denuo pertrahere conaturum, oblato summo in exercitum imperio;

1647.

rio, & præſulatu Magdeburgico, æque Halberſtadienſi. Et quanquam iſte re infecta diſceſſerat, haut eo ſecius propediem Princeps Loboowicius adfuturus Dreſdæ dicebatur, qui Electorem ad congreſſum cum Cæſare Leutmericiam, aut alium opportunum in locum pertraheret; ubi plene Saxoni de reſumenda in Suecos hoſtilitate perſuaſum iri ſpes erat. Contra Wrangelius, cum Elector conventa pacto induciarum tributa remitti poſtularet, quod nupero utriuſque exercitus tranſitu Provinciæ ſuæ plurimum detrimenti cepiſſent, rigida exactione abſtinendum, & quam molliſſime agendum Axelio Lilio injunxit, ne forte hoc obtentu ad infeſta conſilia impelleretur. Alias unica ipſi cura erat exercitum reficere, ac per Luneburgicam ditionem equis inſtruere; quod etſi Ducibus illis ſat durum videretur; tamen iiſdem inevitabilis belli neceſſitas ſubinde ingerebatur; & quo magis tergiverſarentur, eo diutius exercitui in ipſotum ditione morandum fore. Nam propoſitum ipſi erat, poſt refectum exercitum ſtatim aſſumto Kœnigſmarckio, & Haſſicis in hoſtem tendere, nec tantum otii eidem concedere, ut copias per hiberna diſponere poſſet; cumprimis ardens à Bavaro ob abruptas inducias vindictam ſumere. Ne tamen per hibernorum otium plane à bellicis actionibus ceſſaretur, Duglaſſium cum mille equitibus ducentis quinquaginta dragonibus mittit, qui Gleichenſteinam Eichsfeldiæ arcem in poteſtatem redigeret; quam à Suecis quondam munitionibus nudatam Cæſarei nuper immiſſo præſidio reparatum ibant. Is ſinuato per Haſſiam itinere dum machinas admovet, ac Fabiano Ferſenio qua acceſſus agendi demonſtrat, tubi majoris globo tergum trajectus Gœttingam lectica deportandus erat. Unde cum nemo eſſet idonea autoritate, qui cœptum negotium perficeret, abductis machinis arx omiſſa; præſertim cum Bavarici non procul in Franconia tendentes jam circa Salzungam coirent.

Gleichenſteina arx fruſtra à Suecis tentatur.

9 Dec.

Cæſarei in hiberna diſcedunt.

§. 53. Aſt Cæſarei per Haſſiam hinc inde vagi jam ad Dimelam flumen Warburgi, & circa hærebant; mox retro Fritzlariam, & ad Adranam vertebant; inde verſus Viſurgim Geiſmariam, & Grebenſteinam progrediebantur, velut eo flumine ſuperato Suecorum hiberna irrupturi; nullo alio fructu, quam ut Haſſiam funditus evaſtarent, non modice tamen & ipſi numeris imminuti. Ita poſt exeſam Haſſiam alia ſtativa circumſpicienda erant, Bavaricis præcipue inſtantibus, quibus alias cum Cæſareis parum conveniebat, ut in Franconiam deductæ copiæ hibernorum quiete reficerentur. Unde iſti à Cæſareis digreſſi in Fuldenſem Præſulatum tranſiere, ex itinere Fridwalda arce, quam ſexaginta Haſſici pedites inſidebant, ad deditionem redacta. Quibus & Wolferſtorfa arx, viginti peditibus cuſtodita citra exceptionem ſe dedidit. Parvis inde itineribus Mœnum verſus movere, ac in Herbipolenſem, Bambergenſemque Prȩſulatum infuſi occupatis Meinburgo ac Zabelſteina arcibus, Schweinfurtum eminus clauſere. At Melander velut ægre Haſſiam defereret, Fritzlariæ, Corbaci, Franckenbergæ, Kirchainæ complures legiones collocavit, Homburgumque arcem valida dimacharum manu firmavit; quibus legionibus alimenta ex inferiore Haſſia ferro, flammiſque extorquenda aſſignantur. Reliquæ in Thuringia ditionibus Altenburgici, Vinarienſis Ducis, ac Schwarzburgici Comitis, tum Coburgicis, Culmbacenſibus, & Hennebergicis terris immiſſæ. Sedecim legiones

27 Nov.

ſecum retinuit ad Marpurgum expugnandum, in cujus oppidi poſſeſſionem Landgravium Georgium reponere avebat, poſtquam hic Princeps conventionem ſuper Marpurgenſi lite opera Joannis Chriſtiani Boineburgii nuper Caſſellis initam ratam habere abnuerat. Ac oppidum quidem ſat diffuſum, nec ſufficienti præſidio inſtructum facili negotio expugnabatur. Nam edita tribus è ſuggeſtibus murorum ruina, qoatuorque locis aſſultu dato, Caſſellanus miles in arcem, & vicinas huic ædes nullo damno accepto ſe recepit. Unde Cæſareus miles oppidum irrumpens, rapinis, ſævitia, ac libidine cives peſſime habuit. Arx inde acceſſibus, machinis, ac cuniculis tentata; quæ cum celſo ſitu, validiſque munimentis vim facile eluderet, ac hiberno cœlo miles laborem ægerrime toleraret, mox obſidio liberata eſt. Munimenta oppidi, portæque, & turres ſubjecto pulvere nitrato dejectæ. Reliquis legionibus digreſſis aliquot adhuc pedeſtres in oppido ſubſtitere, in quas ex arce erumpens Stauffius tribunus haut parum ſtragis dederat. Ita & iſtæ exercitum ſequuntur, nullo operæ pretio facto, ut quæ nec ædes in clivo pontis prope arcem ſitas expugnare valuiſſent, amiſſis aliquot centuriis præfectorum, gregariorumque, & inter alios Reichio ſupremo vigiliarum præfecto. Ac parum aberat, quin ipſe Melander quinque ante cum diſceſſum dies exitium inveniret. Nam Stauffius arcis præfectus cognito iſtius diverſorio apud Danielem Seipium machinas in triclinium direxerat, audito tubis ſignum prandio dari, menſæ eum mox accubiturum conjectans. Sed forte incidentia quædam negotia ut tardius menſæ accederet, effecerant. Ita juſto maturius diſploſæ machinæ; nec eo minus caput & pectus fragmine trabis, quod globus impactus avulſerat, graviter ſauciatus eſt, ut ſanguis ægre ſiſti poſſet. Badenſi quoque Marchioni qui tunc aderat, aliquot dentes excuſſi; excubitori ad januam adſtanti caput avulſum. Hoſpite Seipio globus inter crura medius nulla noxa tranſvolavit.

Melander Marpurgum expugnat.

4 Dec.

23 Dec.

Melander ſauciatur.

§. 54. In Sileſia ſub finem ſuperioris anni Wittenbergius hoſtem in vicinam Bohemiam propulerat. Inde ad Olaviam regreſſo occaſio naſcebatur copias inſigniter augendi, quod Poloniæ Rex ob ejus Reipublicæ ſuſpiciones mercenarium militem exautorare coactus eſſet. Et jam complures præfecti Suecicæ ſe militiæ offerebant; qui, cum pecuniæ parum eſſet, promiſſis onerabantur, ne ad Cæſarem tranſirent. Igitur è re viſum, poſt firmatam idoneo præſidio Olaviam, cui Gunnius tribunus præficiebatur, exercitum trans Oderam in diſtrictum Namſlavienſem deducere, annona abundantem, legioneſque per hiberna diſtribuere, quæ acceſſu militis à Polono exautorati numeris gliſcebant. Eo tempore præfectis præſidiorum Suecicorum injungebatur novo vectigali merces Vratiſlavienſium onerare, decima pretii parte exacta; quod cum hactenus ipſorum commerciis libertas & ſecuritas à Suecis præſtita eſſet, ipſi viciſſim forum in urbe Suecico militi quantumvis rogati, indulgere nollent, cum Cæſareos omni ratione ſublevatum irent. Aſt Montecuculus Comes, cum Suecos trans Oderam conceſſiſſe audiret, è Bohemia regreſſus Landshuti primum, inde apud Hirſchbergam conſedit, hoſtili modo omnia depopulatus. Et rumor erat à Cæſare ipſi injunctum, ut diſtrictum circa Polckenhainam, Hirſchbergam, Goldbergam, & Lembergam funditus evaſtaret. Cujus & miles inter alia nobile

Wittenbergii geſta.

Montecuculus in Sileſiam revertit.

præ-

1647. 11. Jan. prædium Wusternitzam incenderat, io quo centum octoginta octo homines flammis periere. Inde Munsterbergam progressus Olaviam per insidias intercipere noctu admotis scalis conabatur; sed proditus re iofecta Munsterbergam rediit.

In quem Wittenbergius tendit.

Contra Wittenbergius ob udum coelom, solumque Namslaviam oppugnare prohibitus, cis Oderam regressus Strelenam versus tendit, si qua posset Montecuculum multaturus; sed qui mature Nimtscham sub montes Bohemicos se recepit. Wittenbergius postquam Clemmium præfectum vigilum valida cum equitum manu misisset, ut arci Brixensi ligna, & alia oecessaria inferret, Freibergam, inde Reichenbacum pergit.

5. Febr. Ubi intellecto Montecuculum in Comitatu Glacensi circa Braunam tendere, raptim cum expedita mano profectus apud Politziam angusto loco catervam hostilem deprehendit, cujus magnam partem cædit, capitque. Per fugitivos excitato tumultu Montecuculus magna cum trepidatione Kœnigsgræciam usque se proripit, aliquot centuriis suorum, ac propria supellectile desideratis. Et Wittenbergius Nachotum usque insistens, inde Johannisbergam arcem non procul Glacio sitam occupat centum dimacharum præsidio imposito. Oppelam posthæc iovaturum, quam Cæsareus adhuc miles insidebat, Regis Poloniæ respectus, ad quem Oppelensis & Ratiboriensis Ducatus spectabat, inhibuit. Uode ea omissa Freistadium regressus; mox Oderbergæ castris raptim munitis consedit, quod alio se conferre, infusis in Moraviam & Bohemiam Cæsareis legionibus profunda luto humus non patiebatur. Montecuculus Suecis è Glacensi Comitatu digressis apud Landscronam ad fines Moraviæ stativa posuit, istorum conatus observaturus; mox Strelenam vertit, velut Olaviam, & alia loca Suecis insessa tentaturus. Sed eo consilio omisso Munsterbergam; inde Johànnisbergam flexit, cujus obsidium dum ob profundas montanis locis nives

29. Mart. frustra molitur, retro Grulicham in Bohemiam cessit; ubi Pompejus Comes, summus excubitorum præfectus cum aliqnot legionibus ipsi junctus est. Ita auctus copiis in Wittenbergium vadere constituit; qui munimentis castrorum apud Oderbergam confisus, intrepidus ipsum expectabat. Et quia nuntiabatur, illum Ratiboriæ Oderam transiturum, Wittenbergius hosti arcendo isti oppido, arcique militem immittit. Ae ne Poloniæ Rex eo facto offenderetur, oecessitatem demonstrat, ac ne præsidium oppidanis oneri foret, prospicit. Ita hostis nulla spe rei bene gerendæ, utut jam Freudendaliam prægressus recessit; & Pompejus qoidem cum suis Grulicham rediit. Montecuculus Neissam se contulit. Eo hostium motu cognito equites Suecici Carnoviæ, Leobschutzii, Olmucii, & Neustadii facta mano postremum hostium agmen profligaruot, inde impedimenta cupidius quam cautius invasere, quod hostiom legiones oon procul incedentes in ipsos verterentur, ac strenue licet resistentes tandem io fugam propellerent, captis præfecto turmæ, duobus optionibus, & viginti gregariis novem cæsis; quanquam & Suecici quinquaginta captivos Eulenbergam pertraherent.

Wittenbergius iterum in hostem movet.

§. 56. Porro VVittenbergius Oderbergæ fuos nemine resistente refectum ibat: ita Montecuculus suas legiones per munita Silesiæ loca distribuit. Sed ubi siccatæ jam viæ itioeri facien-

21. April. do aptæ forent, VVittenbergius Uratislaviam versus progreditur in campum a canibus dictum, Montecuculi bioas legiones quę Elbingę tendebant oppressurus. 1647. Quæ tamen quadrante horæ ante ipsius adventum à rustico monitę sub vallum Uratislaviæ se subduxerant, impedimentis plerisque Suecico militi io prędam relictis. Eam jacturam paulo post pensabat pręfectus turmæ quem valgo Valentinum Cæcum vocabant, qui Lignicia longe lateque in ipsam usque Saxoniam excurrebat; ac tune inter Dessaviam, & Servestam Albim transgressus Novæ-Haldenslebiæ in Magdeburgico præsulatu tribunum Joanoem Christophorum Frælichium capit, Dannebergium occi- 5. Maji. dit, Axelio Lilio frustra equitum manum ad eum persequendum mittente. VVittenbergius inde Auriso infra Uratislaviam navali ponte Oderam transit, Neumarco cum valida equitum peditumque manu insesso Uratislaviensibus commercia cum Lignicensibus intercludit. Unde illi in angustias redacti, quod antea abnuerant, per suburbia Suecicis forum deinceps præbuere. Aurisii VVittenbergius aliquandiu subsistebat, motus hostium, cujus legiones per munita oppida sparsæ erant, tum mandatum VVrangeli expectans; qoę causa erat, ut obsidio alicujus oppidi se implicare haut consultum duceret. Ubi cum audiret Uratislaviam jam anoonæ caritate laborare, eam urbem infestiora iterum spirantem arctius premere interclusa subvectione instituit. Et glicente fa- Idem ad Wrangelium evocatur. me spes erat eandem ad neutralitatem acceptandam compulsum iri, cum à VVrangelio in Bohemiam ubi somma rerum tunc vertebatur, se conferre jussus est. Igitur dispositis Silesiæ rebus per Lusatiam in Misniam abiit, Albiqoe inter Strehlam, & Misenam superato, Egram versus iter intendit, ac dom VVrangelius circa Egram expugnandam satagit interim ipse arcem Falckenaviam in potestatem redegit, octoginta propugnatoribus inter cohortes suas distributis.

Cæsarei Olmucium & Iglaviam emtous obsident.

§. 56. Post VVittenbergii è Silesia discessum Cæsareis facultas dabatur Olmucenses, longe lateqoe circumjecta persultantes, locatis per vicina oppida validis stationibus coercendi. Simul aliquot agrestium centuriæ contractæ, ad messem circa id oppidum corrumpendam. Nec minus Iglavienses circumpositis per vicina loca legionibus arctius inclusi. Cęsarei quoque late jam Silesiam pervagati provinciales tributis emungebant. Cui negotio dum operatur VVurbius Comes Oneram cum valida equitum manu transgressos, in subtribuoom Quastium Glogovia pro- 14. Junii gressum incidit; à quo acriter multatus duobus turmarum præfectis, pluribusque ductoribus & quinquagiota gregariis amissis, ægre Suecorum manus evasit. Quastius inde Lignicensium messem plane corrupit; quod cum Valentinus Cæcus oppido erumpens prohibere vellet, ipse graviter saucius multis suorum amissis repulsus est. Johannisberga tamen arx in Cæsareorum iterum potestatem redacta cujus præsidiarii cum Leobscutzam per montes evadere conarentur, intercluso à Glacensibus itinere in arcem repulsi, post ad deditionem adacti sunt. Suecis tuoc magnam frumenti vim congerere per otium licebat, qood Montecuculus legiones suas è Silesia ad primarium exercitum in Bohemiam deduxisset. Porro Cæsarei ut Uratislaviensibus, quorum commercia Wrangelius quoque edicto publicato inhibuerat, respirandi facultatem darent, aliquot equitum turmas Strelenæ, Briegæ, & Namslæ collocant, Suecorum excursionibus Oelsa & Olavia compescendis. Ipse tribunus Awackius eo fine Bern-

stadii

1647. stadii cum quadragentis circiter militibus consederat, idem simul Suecis Olaviam, & Jeltscham insidentibus annonam intercepturus. Id haut ferentes Sueci, coactis septiogentis quinquaginta sub Quastio subtribuno equitibus, quadringentis quinquaginta peditibus Bernstadium tendunt.
21 Aug. Cæsarei pelluntur.
Ingruentibus ante portam occurrit quidem Awackius; sed acriter exceptus, & in oppidum rejectus est; in quod Suecici equites cum ipso simul irrupissent, ni dimachæ & sclopetarii in aditu suburbiorum dispositi obstitissent. Subeuntibus mox Suecicis peditibus Cæsarei igne suburbiis immisso in oppidum se receperunt. Awackius etsi defensionem meditari videretur; tameo media nocte per portam terra obstructam, eoque Suecis incustoditam, amotis quæ obstabant repente erupit, ac cum suis Namsiam evasit. Bernstadio Succi omnia munimenta detraxere, ut & Strelenę; qua itidem Cęsarei se proripuerant. Trautcoaviæ quoque quatuor equitum centuriæ, & pedites aliquot locati erant, ad aditum Suecis in Bohemiam intercludendum, ne tributa inde exigere possent.
4. Sept.
Eos opprimere cum Quastius frustra
16 Sept.
conatus esset, mox junctis quingentis equitibus, duabusque machinis, post aliquot ejaculationes impetu in oppidum irrupit. Cæsarei in arcem refugi duas per horas resistunt; sed admotis machinis Suecorum arbitrio se dedunt. Ita capti duo turmarum præfecti, totidem signiferi, tres optiones ac centum quinquaginta gregarii cum quatuor vexillis equestribus: centurio insuper & quadragiota pedites, cum multis equis & impedimentis. E Suecis quinque ceciderant. Mœnia heic cum portis diruuntur, arci ignis injicitur, quod operæ prætium non esset præsidium heic ponere.

Cæsarei Iglaviam obsident.
§. 57. Ast Cæsarei cum per Schneiderum tribunum messem circa Iglaviam prius corrupissent, contracta sub Ludovico Suchio manu id oppidum circumsidere instituunt; quo & Bucheimius Comes è Bohemia cum aliquot legionibus ire jubetur. In subeuntes Oesterliogus tribunus oppidi præfectus eruptione semel iterumque facta, ob-
2. Sept.
sessores non leviter multabat. Ob paucitatem tamen Cæsarei militis segnius procedebat obsidium, donec pluribus hinc inde contractis copiis circa Octobris initium vis fieri inciperet, accessu ad labrum fossę duobus locis promoto, ac cuniculo sub exterius munimentum acto, Suecis quavis vi opposita reluctantibus. Inde viginti majoribus machinis oppidum verberatum, jactis subinde ignivomis globis, etsi modico cum obsessorum damno. Ex altera oppidi parte, quod minus arcte premebatur, Sueci quotidianis eruptionibus hostem fatigabant, multis captivis in oppidum pertractis; ac parum aberat, quin ipse Bucheimius in Engelii vigilum præfecti manum incideret. Munimentorum hinc exteriorum pinnacula globis dissipantur; sed subjecti cuniculi retro in obsessores impetu effuso haut paucos eliserunt. Assulto mox dato ea munimenta irrumpunt Cęsarei; sed expulsi iterum vallo suffoso istis demum potiuntur non sine insigni suorum jactura, dum acerrime renituntur Sueci, inter alios ad necem vulnerato tribuno Strasoldo, qui paulo post è vulneribus obiit. E munimentis istis Cæsarei cunicu-
20. Nov.
los sub vallum egerunt. Inde edita murorum ruina phalanges velut assultum daturæ disponuntur, ac misso tympanotriba, deditio imperatur. Quam obsessi abnuebant, quod post dejecta mænia reductus præfixis palis excitassent, latamque fossam, adactis ad opus faciendum oppidanis depressissent, retro quam magno animo hostem expe- 1647.
ctabant. Simul domus aliquot munierant, ac parietibus persossis conjunxerant, è quibus si Cæsarei in oppidum perrumperent, resistere decreverant. Demum & curiam lorica circumderant, extremi refugii vicis subituram. De quo cum Cæsarei à transfugis cognovissent, omisso assultu cuniculis rem agere satius ducebant. Inter quæ apud Cæsareos Cnoringius tribunus, dum vallo conscenso aditus oppidi lustrat, globo trajectus occumbit. Quod fatum paulo post & Oesterlin- 14. Nov.
gum oppidi præfectum manebat; de cujus morte, simul obsessorum conditione, cum ex decurione, qui cum decem peditibus è statione sua ad hostem transilierat, innotuisset, Suchius ad tribunum Claudium Benedicti, in quem cura oppidi post mortem Oesterlingi devoluta erat, veterem dum ipse apud Suecos meret commilitonem, misit, qui extremæ ipsum necessitati frustra obluctari ostenderet, ademta omni auxilii spe. Qui respondit, se deditionem honestis condinonibus non abnuiturum. Sed cum Bucheimius ut suo arbitrio se permitteret, postularet, iste mori se malle declarabat, quam conditionibus parum honestis oppido excedere. Ita Suchio mode- Iglavia deditur.
rante permissum, ut militari modo cum omni- 27. Nov.
bus suis, præter eos, qui antea Cæsari militaverant, Glogoviam Majorem deduceretur. Quam tamen conventionem Cæsarei haut servavere, plerisque Suecorum spoliatis, ac male habitis, ut vix per Bucheimium, & Suchium injuria furentis vulgi sisti posset. Hoc obsidio Cæsareorum mille quingenti sauciati, cæsive, è quibus Strasoldus & Cnoringius tribuni pedestres, Seidewicius equestris, quorum hic à proprio milite, dum nocturnas stationes circumeundo hostem se simulat, trajectus est. Longe majorem tamen militum jacturam facturi fuerant, ni agrestium & metalli fossorum opera ad accessus & cuniculos agendos usi fuissent. Suecici dimidiam partem præsidii amiserant, præcipua Oesterlingi jactura, qui si vixisset, ad Wittenbergii usque adventum oppidum defensurus credebatur, cum nec paratus bellicus, nec annona obsessos deficeret. Wittenbergius
Wittenbergius in Silesiam redit.
quippe in Eichsfeldia à Wrangelio digressus, facto per Luneburgicam provinciam itinere, apud Dæmitzam Albim superaverat, inde per Meclenburgicam, & Marchiam in Silesiam properans, 1. Nov.
quicquid militum præsidiis oppidorum detrahi poterat, sibi adjunxerat. Goldbergæ & Hainæ pauci dies quieti concessi, recreandis à tanto itinere equis. Inde in Bohemiam ire, ac Iglaviæ succurrere decreverat, depulsis aut alio distractis obsessoribus. Ac jam Hirschberga movens Jau- 28. Nov.
ram pervenerat, copiis lustratis longius processurus; cum de amissa Iglavia nuntius adfertur. Igitur inhibito itinere, cum, quas secum ducebat, legiones magnopere quiete indigerent, nec ingruente hieme quidquam in hostem tentare liceret, illas per hiberna distribuit, ut tamen si opus foret, brevi tempore contrahi iterum possent. Ipse Glogoviæ prætorium statuit. Eodem 16. Dec.
reliquiæ præsidii Iglaviensis quoque adpellebant, ad ducentos pedites, centum equites redactæ. Apud has cum super deditionis causis inquireret Wittenbergius, paucitas militum allegabatur, per quam stationes prout res exigebat firmare, aut vim ulterius ad extremum licet connixi sustinere haut potuerint. Wittenbergio post in Silesia à Cæsare Bucheimius Comes opponebatur.

§. 58. Wrangelio Bohemia digresso, Cæsar Cæsarei
tri-

1647. tribunum Lacroniurn cum tribus legionibus ac
castellum ad Kœnigswartam recuperant. quatuor machinis misit oppugnando ad Kœnigs-
wartam castello. Ad quod cum accessus agi, ac glo-
bi igniti jactari cœpissent, centurio qui præerat
territus post segnem defensionem arbitrio se ho-
13 Oct. stium dedidit, utut annona in tres menses suppete-
15 Oct. ret, ac paratus bellici affatim esset. Ipse cum præfe-
ctis captivitatem subiit, quinquaginta sex gregarii
Cæsaris sacramento adacti. In eum centurionem
Copya tribunus Egræ præfectus Wrangelii jussu
hoste redemtum, flagitiuque compertum animad-
Egra eminus circumsidetur. vertit. Egram non nisi eminus circumsidere pla-
cebat; quo fine aspero decreto provinciales mo-
nebantur, ne quid in oppidum inferrent, atroci
pœna in eos qui contra fecerint statuta. Et qui
Waldsaxæ, ac Kemnathi tendebant Bavarici e-
quites, si quos deprehendebant eo quid importan-
tes, naribus & auribus truncabant. E quibus &
1 Nov. Wurtenbergicus Dux Ulricus noctu Ascham vi-
cum oppressit, multisque incolis trucidatis omnia
diripuit. Inde ab illis copiis, quæ Kœnigswartense
castellum expugnaverant, Wonsidela astu occupa-
tur, qua raptim munita, ac missis vicinis arcibus
Libensteina, Wildensteina, Lœwensteina, & aliis
arcte includebantur Egrani, per concædes quo-
que obstructis viis in Palatinatum, & Bohemiam
ferentibus. Quia tamen Ulrico Wurtenbergico di-
gresso obsidentium numerus imminutus erat, Co-
pya monente Axelius Lalius, ut isti oppido anno-
na inferretur, sexcentos amplius equites Schwein-
17 Nov. furto, ac Lipsia Erfordiam contrahit, qui ductu
Christiani Clemmii per Curiam Variscorum E-
gram profecti sunt. His Copya, adjunctis suis equi-
tibus, ac centum peditibus, duabusque machinis,
diserte injunxerat, ut Mitterteichæ inter VVald-
saxam, & Wonsidelam considerent conjunctioni
hostium impediendæ, interim per minutas cater-
vas pecora Egram compellerent. Sed illi ad Wald-
saxam diutius hærentes hosti spatium dabant, ut
sexcentos equites, ac nonnullos dragones contra-
here posset. Ita isti re infecta, & ne unico quidem
ex hoste intercepto recedunt, pauculis duntaxat
pecoribus Egram deductis. Ejus conatus irritum
eventum Copya in discordiam præfectorum con-
ferebat, quod non adesset, cujus autoritatem cæte-
ri sequerentur; qui & in regressu viginti ab hosti-
bus interceptos desiderabant. Circa idem tempus
20 Oct. subtribunus Quastius ex Inferiore Silesia in supe-
riorem tendens inter Leobschutzam, & Neussam
Gerlingcofskium tribunum cum tota sua legione
Cæsarea legio opprimitur. deprehendit; cui statim in fugam effusæ ita acriter
Sueci insistere, ut ipse tribunus cum subtribuno,
& quinquaginta equitibus ægre evaderet, cætero-
rum plerique cæsi, duo turmarum præfecti, ac
quinquaginta gregarii capti.

Kœnigsmarkii & Hassorum acta. §. 59. Circa finem superioris anni Wilhelmus Sa-
xoniæ Dux inducias inter Cassellanos, ac Darm-
stadienses conciliare satagerat, misso Cassellas Bru-
schenckio, ubi istarum leges jam scripto concipie-
bantur. Nec eo minus exacerbatis animis per mu-
tuas excursiones se carpere, ac Darmstadiensis
quantum poterat copias firmare, spe quoque de
Lotharingi auxilio concepta, qui postquam tra-
ctum Transrhenanum, qua in Belgium vergit in-
genti pecuniæ summa emunxisset, isti subventu-
rus dicebatur. Qui in fine pons navalis inter Con-
fluentes, & Andernacum strui cœperat: etsi post
Kœnigsmarckius Cassellanæ auxilio venit. iste Dux alio vertebat. Contra Wrangelius Kœ-
nigsmarckio Superiore Suevia dimisso injunxerat,
Cassellanæ quanopus foret adversus Darmstadien-
22 Febr. sem auxilium ferre. Qui apud Wertheimum supe-
rato Mœno in itinere Wolfgangum Julium Co- 1647.
mitem Hohenloicum cum quatuor turmis Sal-
munsteræ opprimit, ac gregarios legionibus suis
admiscet. Inde in Superiorem Hassiam progressus
Kirchainam accedit, quadringentis peditibus 26 Febr.
Darmstadiensibus insessam, ubi Geisius cum par-
te Hassicarum copiarum ei jungitur. Excitatis ra- Kirchainam capit.
ptim suggestibus oppidum sedecim machinis ver-
beratum; ac eodem adhuc die Darmstadienses ad 1 Mart.
deditionem sine exceptione adacti. Captivos ma-
chinasque Kœnigsmarckius & Hassi inter se divi-
sere. Inde in Westphaliam ac Inferiorem Saxo-
niam progressus copias suas per hiberna disposuit.
Ad quem paulo ante Elector Saxoniæ scripserat, 4 Mart.
ut vim à Genero suo abstineat, de quo & Torsten-
sonius, dum Eulenburgæ de induciis agitur, pol-
licitus sit; præsertim cum jam Osnabrugæ super
ea controversia componenda quam maxime sata-
gatur. Eodem argumento & idem ad Wrange- 12 Mart.
lium literas dedit. Et sane quod Cassellanam viri-
bus prævalentem conspiceret Darmstadiensis, in-
ducias cum illa solicite affectabat, sed quas illa re-
bus ob Ulmensem conventionem non parum mu-
tatis, repudiabat, validam expeditionem in istum
meditata. Cæterum eo tractu tunc nihil memora-
bile gestum, nisi quod Hassi mense Februario
Niedeccam arcem Neoburgico præsidio insessam Hassi Niedeccam capiunt.
per insidias occuparent, ad Coloniensem præsula-
tum tributis subjiciendum valde opportunam.
Porro imminentem à Cassellana tempestatem ut Super conciliandis Cassellanis ac Darmstadiensibus frustra agitur.
averteret Darmstadiensis, Eberfteinium Comi-
tem, & Joannem Wilhelmum Schæferum ad
Wrangelium misit, qui significarent, se inducias
in leges à Cassellana cupitas subscripsisse, oblata
cessione non spernendi terrarum tractus. Adde-
bantur preces, Landgraviam ad eas conditiones
acceptandas permoveret, ac Kœnigsmarckium
hostilia inhibere juberet. Id quod facturum se 26 April.
Wrangelius recipiebat: idemque Duglassio in
Sueciam abeunti, ut Cassellas diverteret, injun-
gebat, Landgraviæque demonstraret, quantum
damni atque impedimenti causæ communi ex eo
dissidio oriretur in cognatum Principem versis
armis, quæ alias paci accelerandæ multum mo-
menti adferre poterant. Ast Cassellana; quæ
Darmstadiensis offerret jejuna esse respondebat,
ac inane ludibrium, cum omni modo ab eodem id
agatur, ut externa arma in Cassellanam ditionem
pertrahantur. Unde & sibi ad vim fuisse confu-
giendum: Honori tamen Wrangelii se daturum,
ut si Darmstadiensis Inferiore Comitatu Cattime-
libocensi, qui quondam ad suam Domum specta-
verit, decedat, æquis legibus inducias cum ipso
initura sit, causa Marpurgensi interim Osnabru-
gæ de sententia Regiorum Legatorum transigen-
da. Nec eo secius ipsi Darmstadiensi de induciis
plane abnuebat, quod mallet florentibus Sueco-
rum armis rem plane componi, quam temporariis
pactis litem produci.

Coloniensis Elector armistitium acceptat. §. 60. Sed nec Landgraviæ cum Coloniensi E-
lectore satis conveniebat. Firmaverat hic inducias
apud Wrangelium per Dietericum Landsber-
gium, uti supra diximus. Eadem apud Griesheimium,
quem Wrangelius ad ipsum miserat, re-
petebat, addito, spem sibi esse subditos suos ex
hisce induciis fructum capturos; ac Cæsareos ul-
tro oppidis suis excessuros. Inde per omnia sua
præsidia de hostilitate adversus fœderata Regna,
ac Cassellanam omittenda solenniter promulgat,
approbante, quoque majore Capituli parte; ean-
demque declarationem Landgraviæ significat, ad- 3 Maji.

1647. junctu catalogo propriarum legionum, ac insesso-
5. Maji. rum ab hisce uppidorum. Simul ut suos ad con-
ventum super moderandis tributis ableget postu-
25. Maji. lat. Idem paulo post Coadjutoris Maximiliani
Henrici ratificationem exhibebat, rogans ut à
Wrangelio deputati ad Kalendas Junias cum suis
congrediantur, idemque apud Landgraviam sua
autoritate obtineat, ut sui subditi per hasce indu-
Idem de cias levamenti aliquid sentiant. Nam etsi spes sibi
Hassis quæ- fuerit Hassos hostilia omissuros; sensisse tamen
ritur. præter alia infesta acerbam tributorum exactio-
uem haut remisisse. Quæ res statim ab initio Ele-
ctoris animum asperaverat; præsertim cum ad
cooventum, quem super moderandis tributis Mo-
uasterii haberi Wrangelio placuerat, à Cassellana
uemo compareret; eoque idem conventus in irri-
tum caderet, postquam per quatriduum à Wran-
gelio missus Petrus Brandius, & Colonienses De-
putati frustra Hassicos expectassent. Quam rem
Sueci ægre ferebant, qood constaret, Hispanos
apud Electorem super abrumpendis indociis acri-
ter instituisse, ac Archiducem Leopoldum Wil-
helmum Belgii tuoc Gubernatorem auxilium il-
li liberaliter obtulisse. Eoque metus erat, ne Co-
loniensis resumtis armis denuu Cæsareis parti-
bus accederet, quod ditiones ipsius non mitius,
quam aperto bello per Hassos tributis premeren-
tur.

Cæsarei Westphalia decedere nolunt.
§. 61. Porro Coloniensis statim atqoe induciis
subscribere constituisset, ab Ottone Christopho-
ro Sparrio supremo Vigilum præfecto postulave-
rat, ut Cæsarea præsidia omnibus ipsius oppidis
amoveret, quæ proprio deinceps milite tueri ve-
lit. Atque is Euskircham, Zonsamque dejectis
prius munimentis, aliaque trans Rhenum sita lo-
ca deducto milite deserebat. Cæterum quæ cis
Rhenum in Westphalia à Cæsareis insidebantur
oppida non modo retinebat, sed & quæ Electo-
ris milite firmabantur, in potestatem redigere co-
uabatur; id quod circa Dorstenam ei succedebat.
Id uppidum ut in potestate haberet Elector, quin-
que equitum turmas miserat, cum mandatis ad
præfectum, ne absque peculiari suo jussio alterius
imperio obtemperet. Hos Sparrius iu itinere oc-
currens secum retinet, ac una cum illis recta Dor-
stenam pergit, ubi, quod præfecto de mandatis
Electoris nihil constaret à Sparrio suppressis, ci-
tra tergiversationem intromissus est. Inde con-
vocatos præsidiarios interrogabat; num hoc op-
pidum in obsequio Cæsaris retinere veliot; ac ple-
risque anouentibus reliquos ad Electorem provo-
cantes ejiciebat. Warendorfo cum Cæsarei ut ex-
cederent in procinctu essent, mandato Traut-
mansdorfii accepto ibi subsistebant; tum Pader-
bornæ ac Vechtæ obnixi iuhærebant.

Kœnigsmarckius Vechtam obsidet.
§. 62. Hos Vechta ut ejiceret Kœnigsmarc-
kius, copias suas quiete refectas apud Mindam lu-
strat, inde recta ad id uppidum ducit. Cujus ob-
27. April. sidio inter alia cumprimis memoratu dignum ac-
3. Maji. cidebat, quod dum pedites nonnulli exteriure
fossæ lorica hostium stationem expellere juben-
tur, hæc confestim ad pontem qoo fossa transi-
batur properaret, quam Suecici è vestigio inse-
cuti, dicto citius in vallum enituntur. Hi cum
subveniri sibi clamarent, ac spes impetu expu-
gnandi oppidi foret, Kœnigsmarckius plures eo
penetrare jubet. Sed accurrentium multitudine
fractus pons eos, qui jam transierant, extremo
periculo exponebat. Hi ut exitio eripere se pos-
sent, cæteris à labro fossæ prius recedere non li-
cebat continua displosione hostem submoventi-
bus, quam illi cis fossam è vallo gradum retulis- 1647.
sent. Etsi par fere hosti periculum, qui in sum-
ma valli lorica intectus stabat. Eo cooflictu de-
cem è Suecicis occisi, aliquot sauciati; præcipua
Brandeshagii tribuni jactura. Inde exteriore fos-
sæ lorica potitus Kœnigsmarckius tres vineas per
fossam ad vallum egit, simul dimidiam amplius
oppidi partem ignibus injectis cremavit. Nec eo
minus Archæ Comes uppidi præfectus interri-
tum se ustendere, ac literis ad Sparrium scriptis
jactare, ab omnibus rebus abunde se instructum.
Nam persuaserat sibi Kœnigsmarckium hoc audi-
to infecta re obsidium soloturum, ac ad Wran-
gelium abiturum, à quo huncce avocatum ex
ioterceptis literis se cognovisse hostes sparserant.
Sed cum iste haut desisteret, quingentis insuper
equitibus, octingentis peditibus à Landgravia
auctus, & jam vioeę vallo propinquarent, præ-
fectus oppidi ut universo præsidió excedere lice-
ret, postulabat. Id cum abnueret Kœnigsmarc- 14. Maji
kius ac opus strenue urgeret mox in vallum impe-
tum daturus, Archæ Comes in has demum le- 16. Maji. Et capit.
ges oppidum dedit, ut ipse cum ductoribus, eo-
rumque supellectile Hammum deducatur, quin-
gentis gregariis cum septem vexillis in potestate
Suecorum relictis. Oppidum expugnatum ut si-
bi traderetur Coloniensis Elector postulabat, aut
ut saltem ministri ipsius in functiones solitas re-
ponerentur: tum ut tributa minuerentur, ac
Warendorfo vis abstineretur, quod spes esset
Cæsareos inde amovendi, qui Coloniensi milite
mixti præsidium ibi agitabant. Kœnigsmarckius
de cedendo oppido ad Wrangelium, de minuen-
dis tributis Monasterium rejicere cæterum mini-
stros Electoris munia sua libere exercituros. Wa-
rendorfo se vim abstenturum, modo ue præsidia-
rii è circumjecta regione tributa exigant. Quod
ne fieret Electorales Deputati curatoros se reci-
piebant. Kœnigsmarckius iude dilatandis per
VVestphaliam Suecicis stativis Furstenaviam in- Ut & Furstenaviam;
vasit, qoam & paucos intra dies vi adhibita, ad
deditiouem adegit. Qua capta VVarendordor- 24 Maji.
fum confidens, nonnihil quietis copiis suis in- 1. Jun.
dulsit. Inde cum frustra super neutralitate cum
Francisco VVilhelmo Osnabrugensi Præsule tra- Et Weidenbruggam.
ctatus agitasset, VVeidenbruggam petiit, quam
admota per quatuor septimanas omni vi demum
ad deditionem compulit ea lege, ut Reumundus 5. Julij
subtribuoos cum omnibus præfectis & militibus,
præter eos qui Suecis antea militaverant, quo-
rum ducenti erant, simul armis ac impedimen-
tis Siburgum deduceretur. Sed quia vexillorum
mentio in deditionis pactu facta non erat, his ab-
reptis plerique gregarii sacramento se solutos ar-
bitrati apud Suecos remansere, ut è septingen-
tis non nisi centum sexaginta discederent. Id up-
pidum quod longius à reliquis Suecorum præsi-
diis remotum esset, subrutis muoimentis à Kœ-
nigsmarckio post deseritur. Ita totam hic VVest-
phaliam terrore afflabat, in quem quæ apud Si-
burgum consistebat Cæsareorum manus nihil
ausa Lamborum è Belgio in subsidium expecta-
bat. Inter quæ & Hassi Pullem non procul Co- 7. Maji.
lonia, cohortem peditum Cæsareorum integram
interceperant.

Landgravia Darmstadiensi complura loca eripit.
§. 63. Dum hæc in VVestphalia geruntur, Cas-
sellana Darmstadiensem, proxeneta VVilhelmo
Duce Saxoniæ peculiarem tractatum aut inducias
frustra captantem, vi aggressa fuerat ductu Caspa-
ris Cornelii Mortaigni, quem nuper missione à
Regina obtenta copiis suis præfecerat. Is Cassellis 8 Maji.
mo-

1647. movens primo Merloviam arcem triginta peditibus infessam nullo negotio in potestatem redigit. Grunberga diffugiente mature præsidio ultro portas pandebat. Fridberga inde petebatur; quod
20 Maji. oppidum Hassi assultu expugnabant, duorum duntaxat militum jactura, Cæsareis in arcem refugis; quæ & injectis aliquot globis ignivomis citra exceptionem se dedebat. Tribunus Reiffenbergius Francofurtum dimissus, tradita tamen prius Reiffenberga arce; gregarii centum sexaginta Hassicis cohortibus admixti. Inde in Has-
21 Maji. siam regressus Kœnigsberga, ac Blanckensteina arce, ac in ea sexaginta peditibus potitur; quarum illa incensa, & arx pulvere pyrio disjecta. A Landgravio quoque Ernesto octoginta pedites Giessa progressi cæsi, captive. Darmstadiensis cum inferiorem se armis videret, Smalcaldiam oppidum, præfecturamque, tum dimidiam partem ditionum, quæ in controversiam veniebant, Cassellanæ offerebat. Quas conditiones illa adspernata ad inferiorem Comitatum Cattimelibocorum animum adjecit. Quo fine Mortaignius Hohnsteinam arcem non procul Schwalbaco subigit.
1 Jun. Qui & nullo negotio Fano D. Goaris, ac Castello Cattorum Reinfelsæ opposito potitur, Darmstadiensibus ob terrorem defensionem haut ausis. Cauba tamen acriter resistebat, donec euniculis
22 Jun. adactis demum cederet. Palatium quoque medio Rheno situm admotis demum machinis se dedit. Ast qui Rheinfelsam insederant, omnibus viribus ad eam muniendam incumbebant, cui & Mortaignius exercitum, quem ad Vesaliam Superio-
27 Jun. rem trans Rhenum duxerat, admovebat, ac oppugnationi necessaria parabat, obsessis contra con-
Mortaignius cadit. tinuo ex arce fulminantibus. Huic, dum propius adequitat situm loci penitius inspecturus, globo
29 Jun. majoris machinę crus abreptum: quo vulnere per imperitiam chirurgorum post aliquot dies extin-
8 Jul. ctus est. Ad quam arcem dum satagitur, inter Cassellanam, & Darmstadiensem super induciis in aliquot septimanas transactum est; ubi inter alia convenerat, ut illa arx earum initio Cassellanæ ultro traderetur. Iidem Hassi inter hæc non procul Dusseldorfo ducentos pedites Cęsareos dum Rhenum transire conantur oppresserant, & Gœtzio subtribuno cum plerisque cæsis, reliquos captivos abduxerant. Iidem & apud Durenam quadringentos pedites Cæsareos in fugam dederant, dimidia eorum parte cæsa, aut capta.

Elector Coloniensis inducias abrumpit. §. 64. Enimvero præter spem bellum in Westphalia recrudescebat, quod inter alia Kœnigsmarckium impediebat, ne in Bohemiam, quo à Wrangelio evocabatur, proficisci posset. Quę res dissidio causam inter duces istos præbuit, Wrangelio vim imperii spretam querente; Kœnigsmarckio reponente; se digresso res per Westphaliam pessum fuisse ituras, hostibus post ex ea Provincia Suecorum terga infestaturis. Quæ ratio & Reginæ probabatur; vel serio, vel quia offensæ ansam præbere nolebat viro tam egregie merito, & quo sua arma carere non poterant; & cui si Suecorum militiam exuere placuisset, apud Cæsareos lautissimæ conditiones patebant. Eadem quoque Wrangelio demulcendo per literas postulabat, ne quæ contigissent ad unguem exigere velit, neu ad præsentem Reipublicæ utilitatem acta in diminutionem imperii sui acciperet. Simul Legatis suis Osnabrugensibus mandat, istorum ducum animis iterum conciliandis operam dent. Etsi Wrangelius contra censeret, Kœnigsmarckium melius facturum fuisse, si Westphaliæ rebus Cassellanæ commendatis, antequam Coloniensis inducias abrumperet in Bohemiam se contulisset, ut Cæsarei toties 1647.
offerente se occasione profligari possent. Quo facto Bavarum, & Coloniensem inducias haut fuisse abrupturos, velut qui omnia sua consilia statu primarii exercitus metiebantur. Bello renovando causam aut prætextum præbebat, quod Coloniensis, induciis non ita pridem Ulmæ conclusis, renuntiaret. Rationem allegabat, quod Kœnigsmarckius ipsius militi tributa, & alimenta ex tractu Amasano, Monasteriensi Præsulatu, & Pirmontensi Comitatu, in quæ nuper copiæ Suecicæ deductæ sint, intercepisset; id quod communi induciarum indoli, per quam omnia in præsenti statu manere debeant, ac disertis verbis pacti Ulmensis repugnet. Quodque ejusdem miles sub ipsas Monasterii portas hostili modo prædas egerit, Sassenberga quoque arce, quam Coloniensis duntaxat miles insidebat, occupata, & munimentis firmata. Cassellanam præterea tractatibus pacis in suam satisfactionem talia deposcere non veritam, quæ à se salva existimatione, & conscientia pręstari non possint. Quę nec ullum ipsi ex induciis fructum concesserit, nulla tributorum moderatione facta, nec Deputatis ad conventum à Wrangelio Monasterium indictum missis. Quin per Legatos suos declarasse; se nolle circa tributa certis limitibus circumscribi, sed eadem ex usu rerum suarum intensuram aut remissuram, non citrà contumeliam addito; si sublevari Provincias suas ipse velit, proprium militem exautoraret; scilicet ut suæ Provinciæ Hassorum libidini expositæ fo-
rent. Eas rationes per literas Bonnæ datas Sueci- 5 Aug.
cis ducibus exponebat, è quibus constare censebat, sub infructuoso sibi induciarum vocabulo Suecos, Hassosque id agere, ut oppida & Provincias ipsius subigant. Sed nec Reginæ ratificationem elapsis jam quinque conventus mensibus usquam comparuisse. Unde nihil superesse sibi, quam naturali lege permissam defensionem suscipere, & à Cęsare oblata auxilia non repudiare. Eodem argumento quoque ad Landgraviam literas dabat.

§. 65. Kœnigsmarckius ad ea, quæ sibi objicie- Kœnigsmarckii responsum.
bantur, reponebat: Haut quaquám tributa se ex propriis Electoris ditionibus intervertisse, quin potius edixisse, ut Præfectis Electoralibus isto- 20 Aug.
rum exactio pro lubitu relinqueretur. Pirmontensem arcem jam ante annum, & antequam de induciis mentio fieret, à se occupatam, ac ejus possessionem Waldeccensibus Comitibus eandem sibi vindicantibus concessam. Quæ apud Monasterium prædas egisse arguantur catervas fortasse è Cæsareis fuisse; aut si è suis fuerint, id sibi vehementer displicuisse: eas excursiones severis edictis prohibuisse; in deprehensos animadvertisse, tutelari milite passim distributo illis obviam ivisse. Qui læsi fuerint, ad se querelam debuisse deferre; si ipse malo mederi abnuisset, tunc demum id factum sibi imputari potuisse. Nullo modo militem in expeditione ita coërceri posse, uti qui mœnibus clauditur. Ob privata autem militum delicta, vetantibus ducibus patrata statim inter amicos extrema tentare, ac hostilia induere iniquum esse. Sassenberga non aliter se usum, quam servando suo commeatui adversus pluvias; quo fine arcem modica lorica circumdederit, ac suum militem imposuerit, Electoralibus militibus inde nequaquam ejectis. Nec longius una nocte suam stationem ibi substitisse, excitatis operibus statim iterum solo æquatis. Justius se de Paderbornensibus præsidiariis queri posse, qui

1647. Electoris jussu tributorum Cæsareorum exactionem è Suecicis hospitiis promoverint; ex quo oppido etiam Cæsareæ catervæ, queis ibi suffagium præbitum, suis non parum damni dederint. Nec *Landgraviæ responsum.* Landgraviæ deerant, quæ responderet. Postulata sua Osnabrugæ, velut abrumpendarum induciarum causam absurde adduci. Per Ulmense pactum se non diserte ad moderanda tributa, sed ad conventum duntaxat super illis adstringi. Nec eo minus tam in Coloniensi, quam Monasteriensi Præsulatu plurimum de tributis remisisse. Tum & in congressum, ob incidentia negotia paululum dilatum consensisse, ac ab Electore loci temporisque designationem expectasse. Quin amicitiæ stabiliendæ causa jam legationem ad ipsum destinasse, ni de mutato ejusdem animo constare cœpisset. Id vero armis suis maxime exitiosum, si Cæsarei, professi hostes, & Colonienses incerti amici, ex Hassicis hospitiis majora tributa quam sui exigant, ipsiusque copias in angustum redigant. Ac revera expulsionem Cæsareani, imminutionem Electoralis militis præsentissimum fuisse medium temperandis tributis. Ac serio sibi fuisse decretum, fracto in Westphalia hoste Provinciam illam maxima onerum parte levare. Denique haut statim fas fuisse inducias abrumpere, etsi congressu habito tributa ad ipsius placitum remissa non fuissent.

Hostilia resumuntur. §. 66. A verbis mox ad manus perventum, dum Colonienses Cloppenburgi complures Suecicos milites intercepere; qui & irruptione in Hassiam facta quatuor pagos incenderunt, multos diripuerunt magno pecudum numero abacto. Contra Hassorum quingenti Novesio progressi Brielam oppidum scalis admotis captum diripuere, militis quoque Electoralis in arcem refugi equis & impedimentis potiti. *Hassi Paderbornam obsident.* Inde Paderbornam aggredi instituunt; quo fine Landgravia Kœnigsmarckium auxilium poscit. Qui grandiores machinas, ac militem ipsi se commodaturum pollicebatur, quoad Vinarienses legiones composuisset. Nam eo facto sibi cum omnibus copiis, quas contrahere possit, ad Wrangelium acriter instantem in Bo- *24 Aug.* hemiam abeundum. Unde & statim superato Leina flumine Paderbornam accedit, ubi acriter res gerebatur, Præfecto oppidi Bertramo Movillio subtribuno fortiter resistente, cæsis Uffelio subtribuno, compluribus centurionibus & aliis. Qui & ita aditus omnes obstruxerat, ut sine multa cæde irrumpi non posset. Nec eo secius Hassi sub ipsa mœnia penetrare, ac cuniculos agere, ut parum ab oppido capiendo abessent, cum de Lamboji in Frisiam Orientalem irruptione nuntius ipsos juxta ac Kœnigsmarckium ad servanda sua hospitia eodem avertit. Lamboius *Lamboius in Frisiam irrumpit.* enim, qui aliquandiu Coloniæ Lotharingi copias expectarat, cum has apud Hispanos in Belgio hærere videret, summa cum diligentia militem colligebat, promulgato etiam Cæsareo edicto, quo Electoris Coloniensis copiæ ad Cæsaris sacramentum evocabantur. Quo tamen opus non erat, cum paulo post Elector aperte in Cæsaris partes iterum transiret, ac militem suum sane non invalidum Lamboji imperio subderet. Ita hic insigni manu succinctus Paderbornam non recta via, sed impressione alibi facta liberatum ibat Frisiam Orientalem invasurus, præcipuum Hassicæ militiæ firmamentum: qua occupata per Oldenburgicum Comitatum in Bremensem ditionem irrupturus credebatur. Eo animo primum circa Monasterium adpulit, unde Sparrium cum quindecim equitum centuriis, ac peditum manu recta per Rhenam Frisiæ, immisit; qui castellum Weimerense 1647. incassum tentabat, quod Hassi apertis catarrhactis circumjectum agrum aquis submersissent. Sparrium è vestigio Lamboius secutus post duo *24 Aug.* castella occupata Strikhusæ obsidium circumponere parabat, exploratoribus undiquaque dimissis, qui de Kœnigsmarckii motu referrent, ex quo ipse consilia in futurum capturus erat.

§. 67. Is Lamboji conatus Hassos juxta ac Sue- *Eum Sueci & Hassi invadunt.* cos non mediocriter turbabat. Nam præter opima Frisiæ hospitia, si destinata successissent, Cæsarei maritimum iter auxiliis Hispanicis patens à tergo accipiebant; à fronte patebat Westphalia, vagina illa exercituum; quibus deinde facile cervices submisisset Oldenburgicus Comitatus, ut solo Visurgi à Bremensi Provincia dividerentur. Ex altera Frisii Occidentales, & Hollandi in Cæsareos proni, ob invidiam in Suecos haut ægre laturi videbantur Bremensi agro hosce exturbari. Ita Hassis Paderborna brevi subigenda erat relinquenda, ne Lamboio spatium relinqueretur in Frisia pedem figendi. Kœnigsmarckius quoque mutato consilio ad VVrangelium abeundi, Hammersteinium duntaxat cum quatuor equestribus legionibus eidem submisit. Ipse cum Vinariensibus legionibus, quæ iter in Bohemiam abnuebant, nec idoneis præfectis adhuc instructæ erant, in Westphalia subsistebat Cæsareorum consilus dissipandis, & periculo à Bremensi Provincia averruncando. Unde abductis Paderborna machi- *4 Sept.* nis, quarum graviores Lemgoviæ deponebantur, Hassis junctus raptim Frisiam versus properat, Lamboium in angustias ibi redacturus. Sed hic *Lamboius apud Rhenam considet.* nuntio de Kœnigsmarckii motu accepto in Frisia haut diu moratus, relicto in duobus à se captis castellis valido præsidio, adverso Amiso progreditur, ut Lippia flumine superato in tuta evaderet. Ast Suecici, Hassique itinere per Lengricham facto, *7. 8 Sept.* copiisque apud Sarbeccam lustratis, isti ita subi- *9 Sept.* to ingruunt, ut relictis quos è Frisia rapuerat equis, armentisque ultra Rhenam subsistere cogeretur; ubi idem in Cœnobio Bentlaga non procul Rhena sito stationem capiebat, cæso ante se querceto, quo frons adversus hostes tegeretur. Ac ini- *A Suecis Hassisque obsidetur.* tia quidem Suecis, Hassisque bene se dabant. Nam Kœnigsmarckius ad Emsdittam non procul Rhena adpellens, cum videret hostem intra sua munimenta difficulter posse invadi, ac annonam ex oppido Rhena præberi, hanc ignitis globis inflammat, vento noctu ignem promovente, ut trecentæ *10 Sept.* triginta domus conflagrarent. Mox & Cœnobium *13 Sept.* Bentlaga igne deletum. Inde Emsditta noctis silentio movens, & apud pagum Mersenam Amasin transiens, prope Rhenam ac Cæsareorum castra edito in monte consedit, ac munimenta excitare cœpit. Lamboius castra istius nondum emunita intelligens, ac præcipue Hassicis machinis ex uno latere nullam adhuc loricam objectam, noctu Holsatiæ Ducem cum equitatu irruptionem tentare jubet; sed qui præceps multis suorum captis, ac quadraginta cæsis rejiciebatur. Sueci ea pugna subtribunum Schæferum, ac vexillum unum, Hassi itidem subtribunum, præfectum vigilum, & octo gregarios desiderabant. Munitionibus perfectis Kœnigsmarckius suggestus aliquot excitat, è quibus castra hostium, ac oppidum globis infestari possent. Et quanquam hostis in castris oppido, flumine, ac opere firmatis invadi non posset; Suecis tamen, Hassisque spes erat, eundem intercluso commeatu ac pabulo fame atterendum. Et qui pabulatores hostium deduxerant, semel atque iterum

gravi-

1647. graviter multabantur, interceptis præfecto vigilum, quatuor Præfectis turmarum, aliquot optionibus & signiferis, ac magna gregariorum multitudine, non paucis quoque occisis. Nec minus sequentibus diebus trecenti amplius multis cum equis capiebantur, Vinariensibus strenue rem gerentibus. Continnis cladibus adeo terrebatur hostis, ut multos per dies è castris prodire non auderet, stramine, quo tuguria tegebantur, in pabuli vicem adhibito. Sed quia obsessores. Steinfurtum retro ipsorum castra situm nullo præsidio firmarant, fide adversæ partis nimium confisi, quorum cum Hassis conventione locus iste neutrali-
27 Sept. tatis beneficio fruebatur; idem à Lautersheimio infessus subvectionem Succis difficilem reddebat: qui è Westphaliæ Præsidiis mille quingentos pedites, quadringentos equites contraxerat. Hic
21 Oct. tamen mox, cum nonnihil annonæ, castris Lamboji clam inferret, ac in reditu Suecorum stationibus insultaret, globo trajectus occumbebat, cum aliis Præfectis ac gregariis; Seestedius subtribunus cum octoginta equitibus à fœderatis capiebatur.

Ac tandem deseritur. §. 68. Tandem animadvertebatur Lamboium castra ad dimidiam partem contraxisse; unde conjectabat Kœnigsmarckius, istum relictis ibi peditibus, ac machinis cum solo equitatu evasurum. Id quod haut facile prohiberi poterat, cum suos noctu in minutas catervas distributos Meppam, Warendorfum, & Steinfurtum à se dimitteret, vix quingentis equitibus secum retentis. Cum igitur peditatui in hiemem usque annona suppeteret, fœderati autem infessis circa ab hoste oppidis è remotis locis magno comitante præsidio commeatum petere cogerentur, ne ultro fame suos conficerent, discedere constituunt. Et Rabenhauptius quidem cum Hassis in Frisiam abit; quem Kœnigsmarckius ad ejus fines usque deducit. Sed cum Wrangelius ad Visurgim adpelle-
Hassi castella Frisiæ recuperant. ret, & ipse eodem vertit. Rabenhauptius inde castella Frisiæ à Cæsareis occupata haut arduo negotio recuperat. Ac Diclense quidem citra exce-
25 Oct. ptionem se dedebat, viginti peditibus Hassorum sacramento adactis. Alterum castellum ad Amasin positum, quod militari vocabulo à prospectu in sylvam vocabatur, *Gijck in den boß* centurio cum quadraginta peditibus ultro deserebat, ad primarium castellum Jemmingense refugus; quod machinis quassatum demum deditur, præsidiariis Meppam deductis, è quibus tamen ducenti prope, qui antea Suecicis in partibus militaverant, detenti. Weilerus subtribunus Hassicus, qui per ignaviam id castellum Lamboio dediderat, capite multatus est. His gestis Rabenhauptius Hassiam versus tendebat, una cum Succis in hostem itu-
4 Nov. rus. Præter hæc Hassi Borckena progressi centum viginti pedites inter Dorsteniam, & Vesaliam interceperant, viginti quinque cæsis, reliquis ca-
Lamboius complura loca recuperat. ptis. Lamboius contra obsidio ad Rhenam liberatus per Monasteriensem Præsulatum in Saurlandiam progreditur, ac Gundesbergæ cum Melandro collocutus ad Rhenum vertit; ab isthoc pedestribus aliquot legionibus auctus. Is primo
21 Nov. Windeccam arcem machinis & ignibus ad deditionem compellit, Hassico Præsidio Novesium deducto. Post & Niedecca arx intra triduum
1 Dec. subigitur. Mox Durena invaditur, ntnt neutralitatem sibi stipulata, & Neoburgico Præsidio infessa, quæ machinis atque ignibus jactis cum infestari cœpisset, oppidani territi defensionem abnuebant. Unde & Præfectus animis collapsus oppido excedebat. Inde Colonium profectus Lam- 1647.
boius cum Juliacensibus Ordinibus super postulatis hospitiis certa pecuniæ summa decidebat. Interea equitatus istius in hiberna discedebat; à peditatu autem sub Woldemaro Comite Caster arx ob paucitatem propugnatorum languide defensa capitur.

§. 69. Idem annus veteribus legionibus Vinariensibus, quæ post Ducis Bernhardi mortem sub Gallicis auspiciis militaverant, finem attulit, dum seditione solutæ in novas legiones sub Suecorum militia refinguntur. De legionum Vinariensium seditione. De cujus seditionis origine ac progressu altius repetendum est. Turennius post Ulmense pactum, cum Schmidbergio oræ Rhenanæ, Varennio Suevicorum & Wurtenbergicorum locorum curam commendasset, exercitum lento agmine trans Rhenum Tabernas versus ducebat. Ejus exercitus præfecti dudum in Turennium offensam conceperant variis de caussis. Querebantur illi salutantes resalutatione non dignatum; legionum desideria exponentes, & vetera pacta ut servarentur petentes haut audisse, aut asperis verbis protelasse: in demortuorum præfectorum locum non ex ipsis legionibus Germanos, sed Gallos surrogasse; exercitum nunquam lustrasse, nec duces in consilium adhibuisse; promissa stipendia, supplementa, & hiberna non repræsentasse. Jam ad externum bellum trahi, ac tamen de pecunia altum esse silentium septem mensium stipendiis reliquis. Super his quidam pri-
4 Jun. mariorum ducum coitione Argentorati facta quædam postulata scripto concipiunt, ac mutuo se existimationis sub jactura obstringunt, ne qua legio apud Tabernas tramitem superet, quoad omnes ibi convenerint, ac desideriis suis potitæ sint. Ea postulata postero die ab omnibus tam ducibus quam gregariis probabantur. Contendebant isti, ut Teutonicis legionibus non Galli aut extranei ductores, sed qui sub illis legionibus meruissent, præficiantur; ut justitia hactenus recepto more deinceps quoque administretur; ipsæ ne disjungantur; ut sibi in aula habere liceat, qui exercitus negotiis invigilet; denique septem mensium stipendia, quorum dies cesserit, solvantur. Tum ne militiam Gallicam perpetuo sequi teneantur; sed pro lubitu suo missione potiantur. Denique ex aula sibi caveatur, hæc ausa nunquam vindicatum, aut exprobratum iri. Ad ea obtinenda socia se opera incubituros pollicebantur, infamia notando illo, qui à cæteris se disjunxerit, aut communem causam prodiderit. Eam ob rem postero
5 Jun. die vetus Rosæ legio, quæ prima Tabernas accesserat, per tramitem montes superare abnuit alias legiones expectatura, ut ipsarum desideria ab universis Turennio exponerentur, Rosa, qui recens è captivitate Bavarica redierat, frustra eam ad imperata facienda hortante. Mox & Turennius superveniens cum promissis minisque ad ingrediendum iter nequidquam eandem permovere conatus esset, abnuentes increpans, nec se amplius imperare obsequi ignaris velle, Tabernas provehitur, ubi pedites ac machinæ montes transibant.

Seditio glisсit. §. 70. Interea & aliæ legiones equestres adventant, novem numero, Rosæ, Mazarini, Fleckensteinii, Witgensteinii, Petzii, Ohmii, Rufswurmii, Tupadelii, & Schutzii, quibus Rosæ legio dimacharum accedebat, & Schoenbeckiana pedestris, vetus flava dicta, etsi plerisque dilapsis ad octoginta capita redacta. Heic universi fremere; sibi promissa in Germania militantibus non serva-

1647. ta, nedum ea in Gallia servatum iri, ubi in potestate Gallorum futuri sint. Legiones non lustratione more bellico habita sparsim Rhenum traductas, ut astu in Galliam pellicerentur, ubi distractæ in servitium redigendæ sint. Idem sibi eventurum, quod à Bænnighusio in Galliam deductis legionibus, quas fama erat ademtis equis navibus impositas, ac in Catalonian abreptas. Cis Rhenum reducerentur, ubi fidelem Regi operam navaturi sint; non tamen sub Gallico, sed Germanico duce; quo fine Rosa proponebatur; quem noctu irruptione in Turennii hospitium facta vi abstracturi erant, ni à præfectis coërciti fuissent.

Turennius ad seditiosos mittit. 6 Jun. De la Mez. Hi postquam gregarius miles jam frœnum momordisset, Turennio denuntiant; ni legionibus satisfiat, se continere ipsas non amplius posse. Igitur hic Rosam, Vicecomitem Metium, Tracium quæstorem, Fleckensteinium, & Schutzium ad seditiosos mittit; num turbas illas componere possint. Isti cum ex omnibus legionibus certos Præfectos Tabernas evocarent, hi oppidum introire abnuebant, ac ut iidem ad se in campum prodirent postulabant. Quod & demum faciendum erat, Tracio frustra clamitante, hoc modo Regis autoritatem prostitui.

Hi Rosam ducem exposcunt. Heic post rationes, & promissa incassum consumta demum à seditiosis Rosa Dux exposcitur; qui & de reliquorum sententia tam periculosam functionem suscipit, ne tam egregiæ turmæ dilaberentur. Hinc legiones sigillatim appellatas ad obsequium reducere nitebatur, in præsens duorum mensium stipendio promisso, pro reliquis fide sua interposita. Quæ adspernatus miles in Germaniam reduci flagitabat.

Hic retro eos ducere cogitur. Remotis inde Præfectis ducentos seligunt audacia insignes, qui Rosæ viam, qua ducturus ipsos esset, monstrarent. Is demum ægre eos permovebat, ut promitterent, si cis Rhenum ipsos reduceret, ac tam diu ibi morari sineret, quoad super postulatis in aulam transmittendis satisfactum sibi fuerit, se ipsi ac reliquis Præfectis parituros, ac in Regis verba denuo juraturos. Cum Rosa interrogaret, si forte Rex postulata abnueret, num haut eo minus sub suo ac reliquorum præfectorum imperio pro communi Evangelicorum causa militare velint? id vero sibi utique sedere omnes inclamavere, in eamque rem composito agmine Tabernis Argentoratum versus progrediuntur.

Legiones cis Rhenum redeunt. Inde navigiis Rhenum transmittere cœperunt; juramento prius se invicem adstringentes: si Rex opera ipsorum uti amplius nolit, se ad Suecicum exercitum transituros, eaque lege qua sub Bernhardo Duce militaturos; interim Rosæ, Fleckensteinio, cæterisque Præfectis parituros.

Turennius id frustra impedire conatur. 9 Jun. 11 Jun. Ast Turennius jam Sarburgum progressus copias retro vertit, seditiosos verbis aut vi ad officium reducturus: montibusque ad Tabernas superatis in Alsatiam redit, acerbe in Argentoratenses invectus ob commodata legionibus navigia, Rosæque mandans, ne quas trajicere Rhenum pateretur; sero, cum pars impedimentorum & equitum jam transisset, & navigia in legionum manu essent. Quanquam autem Turennio opera peditatus, & tormentorum loco arbustis obsito trajectum impedire in proclivi fuerat: tamen cum Fleckensteinius ostenderet, vim citra exitium legionum admoveri non posse, reliquorum ducum suasu sese reprimebat, ac Durasium, Fleckensteinium, Passagium, & Schœnbeckium mittebat, qui blandis verbis eos ad manendum permoverent. Sed isti omnia adspernati non nisi superato Rheno cum Turennio se acturos fremebant. Ita transitus ultro concessus data etiam cautione, postremo agmini noxæ nihil illatum iri. 1647.

Idem cum his cis Rhenum tractat. §. 71. Turennius hinc morigeris copiis ad Weiersheimum relictis, & ipse Stolhofiam venit, legionibus apud Rastadium, ac post ob graminis copiam Rencham locatis. Quæ consentiebant Rhenum iterum transire, & Regi militare, sed non extra Germaniam aut Lucenburgicam, sub Gallico quidem duce, non admixtis tamen aliis è Gallica natione Præfectis; nec ob privatas Galliæ causas, sed ob salutem Protestantium, & libertatem Germaniæ. Eadem porro quæ antea postulata repetebantur, nisi quod de pecunia dimidiam partem remitterent; ac ut promissa stipendia exacte solverentur. Addebant, ut ob securitatem suam locis sibi ad Rhenum tradatur: Turennius de Præfectis, justitiaque, & ut legiones conjunctim agerent, haut ægre annuebat, promisso quoque duorum mensium stipendio. Tum in aula operam daturum, ut circa reliqua ipsis satisfiat. Ita fere inter ipsos convenerat, Rosa ad placandos milites enixam operam navante. Sed cum alii contra tendentes à Rosa composita turbarent, is ad singularum legionum Præfectos scribit, ut mentem suam seorsim, non adhibitis in consilium aliis, declararent; num Regi Galliæ ulterius militare, ac dictis jam legibus, acceptaque pecunia Turennium in Lucenburgicam sequi velint? Nam in hac confusione hinc inde vagari sibi turpe, nec diutius apud legiones mansurum. Id quod omnes uno ore affirmabant; ut magna spes esset, omnia brevi compositum iri; ac pecunia promissa Basileæ, & Argentorati conquirebatur. Inter quę legiones Oberkircham versus movere cœperunt.

Seditio recrudescit. 24 Jun. §. 72. Rosa legionum responsum, ac conceptam eum in sensum transactionem Turennio ad subscribendum transmittebat, simul illas è præfectura Oberkirchana Rhenum versus ducebat, cum Mazarini legio diffidentia adversus Turennium seditionem instaurare, aliasque ad paria incitare cœpit, ut relictis ductoribus assumtis signis aliam viam Buhlam versus inirent. *25 Jun.* Consternationi caussam præbebat rumor dilatus, velut Turennius pluribus copiis auctus vi eos in ordinem redigere instituerit. Ea suspicione perstricta etiam Rosæ vetus legio reliquas sequebatur, Præfectis nequidquam eas retinere satagentibus. Turennius ac Rosa cum reliquis Præfectis abeuntes secuti denuo tractatus suscipiunt, ut saltem ad reditum nuntii in aulam missi subsisterent. Heic conventum, ut apud Buhlam lustratione obita Turennio parituros se promitterent; qui circa Coppenhaimium eos per stativa disponebat. Heic à Bavaro Legatus Eisenwichius adfert, Bavaricas copias turore Werthio tumultuari, ac ad Cæsarem transire. Ubi Turennius à legionibus exquirebat, num accepto unius mensis stipendio in Bohemiam excurrere placeret? Quo postulato irritati novam transactionem priore longe graviorem adornant, qua inter alia excipiebant, se nunquam Rhenum transituros; ac si ab hoste pelli ipsos contingat, nec versus Rhenum, sed exercitum Suecicum receptus fiat. Si hæc abnueret Turennius, missionem postulabant. Animis ita tumentibus Etlingam itur.

Legiones versus Nicrum abeunt. Ubi præfectorum aliqui gregariis suspecti, eoque sibi metuentes, à Turennio petebant, ut Præfectos in oppido, gregarios extra tendere juberet. Id quod Rosa licet dissuadente factum. Ita cum nemo esset, qui ægros animos mulceret, multi qui oleum flammis adderent, equites

1647. quites tandem Præfectis in oppido relictis Nicrum versus explicatis signis iter ingrediuntur.

Rosa in custodiam datur. Erat tunc Etlingæ apud Turennium Rosa, cujus acta, etsi ille verbis probaret, offensa tamen intus concepta; velut clam seditionem foveret, ipsum custodiæ dare constituit. Quo fine aliquot centurias tacite Philipsburgo evocat, ac amota Germanorum statione Gallos substituit. Tum ut citra tumultum destinata perficerentur, ipse ad Rosam cœnatum ivit; sed digressus post cœnam misso Præfecto in custodiam ipsum misit. Nanceium inde deductus per annum amplius detentus est, quoad Regina Sueciæ, ac Landgravia intercedente demum liberaretur.

Legiones novum sibi ducem constituunt. §. 73. Legiones Etlinga absque præfectis digressæ ductorem sibi constituunt Wilhelmum Hempelium Vinaria oriundum, studiis liberalibus quondam operatum. Is ore procax cæteris mussantibus apud Tabernas primum, ac post sæpius legionum postulata exposuerat, eoque autoritatem sibi apud vulgus militare paraverat. Singulis turmis vetustissimus equitum tantisper præficitur. Ita legionatim incedebant, non solutius quam summis ducibus præsentibus. Quorum adventu tota circum regio trepidat velut omnia direpturi forent. Unde & raptim Stutgardia milite firmata. Sed illi citra injurias, necessaria accepisse contenti, gravem in eos pœnam denuntiant, qui in Wurtenbergica, aliisque locis Evangelicis

10. Jul. vim cuipiam inferret. Apud Vaihingam Nicro superato Botmarum, Weinsbergamque, inde Nidenaviam ad Jaxtam flumen transibant, ubi per aliquot dies substitere expectaturi, num veteres duces cum ipsis acturi quid essent. *Eas Cæsar tentat.* Has legiones ut ad se pertraheret Cæsar Bœnigshusium, qui abdicata nuper Gallorum militia, Cæsareas partes amplexus erat, cum mandatis misit. Is Asper-

30. Jul. ga, ubi Bavaricum præsidium in Cæsaris partes pellexerat, literas ad istos dedit, quibus acriter in socia Regna invectus diffidentiam ipsorum adversus Gallos alere satagebat; qui &, licet ad Suecos ipsi transierint, ob fœderis necessitudinem vindictæ occasionem facile sint inventuri. Si ad se certos homines ablegare velint Cæsaris nomine cum ipsis acturum, ut omnibus præsenti penuria ex voto satisfiat. Instrumento ad has Bœnnigshusius subtribuno Wirtzio uti constituerat, sed qui Marbaci interceptus, Ulmamque ad Nicrum deductus, quid iste machinaretur prodebat alias à

Turennius denuo cum illis tractat. Cæsaris militia abhorrentibus. E ducibus suis, qui Heilbrunnam ipsos secuti fuerant, Fleckensteinius asperis literis proscriptionem, & infamiam minabatur, si oblatas antea leges adspernarentur.

18. Jul. Quibus hi non minus ferociter responderunt. Turennius paulo lenius scribebat: culpam seditionis penes Rosam esse, qui ipsos per præfectos quosdam Regis sacramento abducere conatus sit. Si ad officium redierint, lautius quam antea habendos. Fictos fuisse rumores seditioni excitandæ de Germanis in Cataloniam deductis, & quod ipsi quoque vi sint compescendi, si quis has inter turbas præfectum suum offendisse visus sit, cujus iram metuat, alteri turmæ nomen daret; aut si malit missionem peteret. Si ad obsequium redire placeat, in assignata sibi hospitia cis Rhenum concederent. Milites ad hæc modestius reponere; se biduum heic mansuros, interea Turennius cum Rosa, ac Fleckensteinio accederent, extremam declarationem allaturi: quibus venientibus nihil infesti sit inferendum, utcunque transactio cadat. Sed non aliter quam in campo inter universis legiones tractaturos. Nam verebantur, ne 1647. in oppidis à pedite Gallico circumventi in ordinem redigerentur. Sed quia Rosa Etlingæ captivus tenebatur, Fleckensteinius ob asperas literas, *Illæ trans Mœnum abeunt.* ac Turennius solus venire non audebat, biduum id frustra elabebatur. Ita omisso Turennio trans Mœnum concedebant Herbipolensis præsulis ditionem citra noxam transeuntes; summo supplicio nonnullis, qui atrocius deliquerant, affectis, ut justo regi imperio crederes. Turennius hos cum copiis suis insecutus multos pollicitus ad obsequium reducturus erat, ne iræ indulgens, quosdam ad præfectos suos revertentes equuleo subjectos fœdis tormentis lacerasset, sine dubio quædam exsculpturus, quibus Rosam argueret. Unde universi asperati transactionem cum ipso deinceps refugiebant. Tandem ad manus ventum fuit, *Turennius ab istis repellitur.* dum Turennius Conigshofa Arnsteinum angustam per viam tendentes quatuor cum machinis, sexcentis peditibus, aliquot Gallorum equitum centuriis, ac ipsorum quondam præfectis in alam compositis subito aggreditur. Ast illi acriter hunc cum equitibus suis ad pedites usque & machinas repellebant, graviter mulctandum, si priores legiones, quæ angustias viæ jam transierant, postremis subvenire potuissent. Quanquam & nunc ex ipsius copiis plurimi cæsi, aut sauciati forent. E seditiosis dimachæ, qui agmen claudebant, plurimum damni acceperant, tribus vexillis amissis, ac nonnullis captis. Nec ultra insistens Turen- *Turennius in Belgium abit,* nius ad Rhenum iterum vertit, recensione reliqui apud se Germanici militis facta. Ipsius prætoria, Rosæ nova, & Ohmii legiones integræ aderant. E Petzii legione ducenti equites restabant; dimidia quoque dimacharum pars, ac è reliquis non spernendus numerus redierat. Infrequentes legiones in aliquot alas refinguntur, dimissis absque stipendio superfluis ductoribus. Inde in Regis Galliæ verba denuo adacti, ac menstruo stipendio deliniti Turennium in Lucenburgicam, & Belgium secuti sunt.

Wrangelius hos motus præsenserat. §. 74. Wrangelius cum Turennius ab ipso discederet, certis indiciis haut obscure collegerat, eas legiones ægre extra Germaniam abituras: etsi huc rem processuram haut crediderat. Nunc haut admittendum censebat, ut istæ ad hostium stipendia accederent. Nec minus tamen circumspecte agendum erat, ne Gallis offensæ ansa præberetur. Unde rem hanc ad Legatos Regios Osnabrugam referebat, ut quæ Gallicorum sententia esset exquirerent. Nam si eædem ad obsequium Galliæ revocari non possent, tantisper in usum causæ communis apud Suecicum exercitum retinendas, quoad animi istarum iterum compositi forent. Inde rem apud consilium bellicum, præsente Ministro Gallico Avaugurio proponit; ubi placebat Avaugurium, cum tribuno Friderico Reichardo ad illas mittendum, qui moneret, ne post tot merita in causam communem collata jam propinqua pace in transversum abirent, neu ob aliquas in Gallos offensas vetera destinata, fidemque exuerent, Wrangelium autoritatem suam interpositurum, ne hic motus ipsi fraudi sit. Sed si Gallicam militiam plane aversari cernerentur, ne per desperationem ad hostes transirent, ostenderent; Wrangelio non ingratum fore, si ad ipsius exercitum se conferant, quibus is amica omnia exhibiturus sit, quoad cum Gallis in gratiam redierint, aut alio modo res composita sit. His cum 4. Aug. mandatis illi Plana proficiscuntur. Sed cum legiones Visurgim versus progressas intellexissent, 4. Aug.

1647. 9 Aug. ad Wrangelium irriti redeunt. Kœnigsmarckio Wrangelius scribebat, Legatos Regios consuleret, annon expediat, eos ne ad hostem transeant, penes se retinere, quoad Reginæ mandata advenerint; cum de Gallia utique credi par sit, eam istas apud Suecos, quam apud hostes esse malle. Nam & Cæsar denuo Sparrium cum valida manu Cronacum miserat, non modica argenti summa onustum, qui ad illos solicitandos tubicinem præmiserat. Cui isti respondent: se non Cæsari, sed Reginæ Sueciæ militaturos. Cæterum iidem post à Turennio intentatam Gallicam militiam plane abjurabant, frustulatim illum concisuri, qui de illa resumenda verbum faceret. Inde longius progressi Neustadio ad Ermesium tribunum Erfordiæ præfectum scribunt; sibi cum Gallia nihil deinceps negotii fore, sed pro Suecis & Evangelicis omnia impensuros. Nec dubitare quin is consilio, ac ope sit adsuturus. Cum Ermesius ad Wrangelium eos deducere cuperet, hi abnuebant, quod idoneis impedimentis instructi non sint; ac quiete sibi opus esse, ut expeditioni rite se parare queant. Se ad Kœnigsmarckium in Westphaliam abituros. Huc viam sibi monstraret, quo & Erfordiensium hospitiis parcatur, ac sibi annona ac pabulum suppetat. Nec obscure innuebant, si à Suecis repudientur, ad Lamboium abituros, ubi opimis hospitiis potituri sint. His permotus Ermesius duos præfectos ipsis adjungit, quorum unus apud eosdem maneret, alter cum quinquaginta equitibus ad Kœnigsmarckium Mindam prægrederetur. In itinere Hassicus tribunus ipsos adibat, qui in Landgraviæ militiam, aut hujus obtentu in Galliam pertrahere illos conabatur, ac ut priores suos præfectos iterum admitterent. Id quod hi præfracte abnuebant.

Legiones ad Visurgim concedunt. 25. Jul.

5. Aug.

§. 75. Circa idem tempus Kœnigsmarckius post expugnatam Wiedenbruggam Warendorfum tentare constituerat, Suecorum per Westphaliam rebus penitus stabiliendis. In quem propius subeuntem cum valida præsidiariorum manus erumperet multa cum cæde ab ipso repellitur, amisso etiam, qui erumpentes duxerat, Wolfeggio subtribuno. Inde dimidio ab oppido milliari ad Amasim castra munit. Et quia Legati Monasterienses, ut vicinæ regioni quantum posset parceretur, postulaverant, acribus edictis, ac distributo tutelari passim milite prædabundos coercet. Sed quod solus subigendo valido oppido haut par esset, Hassicas copias, quæ post inducias cum Darmstadiensi parum quod agerent habebant, expectare constituit. Eum cum Monasteriensis præsulatus Ordines rogarent, ut oppidum omitteret, is non modo annuebat, si Elector Coloniensis Cæsareis amotis oppidum in suam potestatem redigere valeret, sed & VViedenbruggam, Vechtamque deductis Suecicis præsidiis redditurum se promittebat. Cæterum cum evocante VVrangelio in Bohemiam abire decrevisset, cum Rabenhauptio agit, ut is assumta Suecicorum manu Hassico milite id oppidum invaderet. Quod negotium hic post multas licet tergiversationes suscipiebat. Sed mox Landgravia literis monstrat, haut expedire ancipiti eorum in Bohemia statu diuturno obsidio copias fatigare; ac satius esse, expectare quo se res ibi daturæ sint. Ita obsidium istud mutatione post rerum plane omissum. Et jam Kœnigsmarckius in Thuringiam & Franconiam iter adproperabat, ni Vinarienses intervenissent, & prosperæ Suecorum in Bohemia res ipsius auxilium non magnopere desiderarent. 1647.

Kœnigsmarckius Warendorfum aggredi cupit.

Post omittit.

§. 76. Ab istis legionibus præmissi apud VVarendorfum ipsum adeunt; se Reginæ Sueciæ in usum causæ Evangelicæ militaturos; ni recipiantur, abolita præteritorum memoria, sibi ad hostes transeundi necessitatem imponi. Kœnigsmarckius illos longe abesse obtabat, ne fortasse contagio suos milites inficerent, neve si admittantur Galli offensam conciperent. Sed nec expediebat à tergo ambiguos relinquere, ac hospitia sua libidini eorum exponere; aut ultro accedentes plane repudiare ad hostem transituros, aut hinc inde dilapsuros. Eoque satius visum in partes Suecicas pertractos causæ communi adhibere, quam ob metum offensæ Gallicæ tam egregium militem amittere. Prius tamen ad Legatos Suecicos Osnabrugam scribit, ut rem ad Gallicos Legatos referant num ipsi forte rationem norint istos placandi, aut ante abitum suum hisce oris amovendi. Aut si hæc non succedant, num consentire velint, se cum illis utcunque transigere. Pari argumento ipse ad Longuevillium Ducem literas dat. Legati Suecici jam antea Wrangelio monenre cum Gallis de hac re egerant. Sed cum hi crederent, illos facile ad obsequium redituros, amplius movere omiserant, ne forte clam seditionem alere viderentur. Nunc Kœnigsmarckii literis allatis denuo Gallos monent; qui misso Stenglino à Kœnigsmarckio petunt, ut legiones iterum ad obsequium Regis Galliæ adducere laboret. Ab hoc eo nomine præmissi præfecti cum operam lusissent, tandem & ipse cum Stenglino ad legiones profectus est, utterque quæ movendis animis faciunt ingerens. Enimvero illi testari, mori se malle quam ad Gallicum sacramentum redire. Ac ni dux Suecicus ipsos acceptet, decrevisse se intra viginti quatuor horas signis laceratis in diversa abire. Ita Stenglinus re infecta discessit; ut Kœnigsmarckio necessitas adferretur tractatus cum illis suscipiendi. Postulabant hi reficiendis viris, equisque, duorum mensium hospitia, ac menstruum sacramenti initio stipendium. Tum ne Gallicam in militiam ipsos traheret, sed ut in Sueciæ & Ordinum Imperii usum eosdem adhiberet. Quod si ipsos secum ad primarium exercitum deduxerit, ne ibi relinqueret, sed secum inde abductos suis sub copiis retineret. Denique pace conclusa, ne ad extera loca abstraheret, sed in solo Germanico exautoraret. Inter hæc postulata primo præcipua inerat difficultas, quod reliquum æstatis hoc modo incassum elapsurum esset, ingruente post hieme exiguo illorum usu. Quia tamen Kœnigsmarckio res tunc non ferebant, ipsos cis Visurgim relinquere, necessarium visum secum abductos trans id flumen per oppida, ac tuta loca distribuere, nec statim illorum opera uti, sed quamdiu ibi ageret, ac periculum ab hoste non subigeret, quietem ipsis indulgere. Menstruum stipendium statim repræsentatum. In posterum pari cum reliquis legionibus conditione habendis. Ad Gallicam militiam repetendam non cogendos; si tamen oblatas à Gallis conditiones ultro acceptare velint, à Suecis haut impediendos. Si Kœnigsmarckio humanitus quid accidat, aut si ejus opera Reginæ haut amplius uti placeat, aut ipse militiam abdicet, in Reginæ fide permansuros, ac qui dein præficiendus ipsis sit, duci parituros. Si post finitum hoc bellum Regina ipsorum opera uti velit, denuo cum illis transigendum. Si qui inter Suecicas, & Hassicas copias invenirentur ipsorum legioni-

Idem Vinarienses accipere dubitat.

8. Aug.

Gallici Legati frustra cum illis agunt.

23. Aug.

Vinariensium postulata.

Cum illis facta conventio.

1647. gionibus quondam adscripti, hisce denuo adjungendos. Ea pacta equites isti juramento, Koenigsmarckius subscriptione sua firmavit. Recensione facta, mille sexcenta sexaginta capita inventa; veteranus & egregius miles; inferiore Saxonia fere oriondus; qui vel duplo majorem hostium numerum non formidaret. Initio seditionis longe plures fuerant, sed magna pars ad Turennium redierat, multi in diversa dilapsi erant; non paucos quoque sine duce palantes rustici trucidaverant. Reliquos Koenigsmarckius in quatuor legiones digessit. Cæterum Reginæ id Vinariensium factum sommopere displicebat, ne hoc exemplo suos quoque exercitus frænum morderet. Simul secreta solicitudo animum coquebat, ne forte Koenigsmarckius istis copiis succinctus prætextu libertatis Germanicæ vindicandæ cæteros populares in se traheret, bellique arbitria invaderet, tam speciosæ vocabulo oculos animosque Germanorum in se versurus.

Per superiorem Sueviam gesta.

§. 77. In superiore Suevia post Wrangelii in Bohemiam discessum Suecorum res retro collapsæ referebantur. Bavaricus tribunus Caspar Schockus dehortante licet Electore cum legione dimacharum octingentorum capitum ad Cæsarem transierat. Hic ona cum Enckefortio per Algoviam dominari, Suecicum tutelarem militem oppidis immunitis expellere, ac regionem tributis subjicere. Ab iisdem Wangena noctu oppressa, fabro murario exiguam portam per mœnia prodente, Oppidum per tres horas direptum; Suecicus præfectus cum viginti tribus equitibus Lindaviam abductus. Inde Giessa invaditur, exigua prope Lindaviam arx uliginoso loco sita, quam Suecicus optio cum triginta amplius peditibus triplici palorum ordine firmaverat. Ea per sex dies machinis verberata in has leges deditur, ut qui Cæsari antea militaverant, ad vetus sacramentum redeant, reliqui discedant. Istum Wrangelius coram militari judicio causam dicere jubebat, quod præmature locum non leviter munitum hosti tradidisset. Inde Ravensburgum oppidum petitur, quod præfectus vigilum nonaginta cum militibus tuebatur, oppidanis quoque arma sumentibus. Id vi ac insidiis frustra tentatum, Cæsarei re infecta deseruere. Sed cum iidem mox pluribus copiis firmarentur, ac multi è Bavaricis ad ipsos deficerent, præsidiis quoque Rotwilæ, Friburgi, Offenburgi, Villingę, Hornbergę, ac aliis eo tractu Cæsareum sacramentum professis, Ravensburgum iterum peti credebatur. Unde consternati cives adventu hostis arma se abjecturos ferebant. Qua de causa Volcmannus Uberlingæ præfectus Suecicum militem, ne in hostium manus incideret, inde evocabat. Ita oppidum ingressi Cæsarei acriter in oppidanos sacra Augustana professos sæviunt, plerisque in exitium ejectis velut perduellibus; etsi cum denuo in Cæsaris verba jurarent, venia anteactorum ipsis promissa fuisset.

Cæsarei Wangenam opprimunt. 23. Jul. Giessam capiunt.

4. Aug.

Ravensburgum frustra tentant. 3. Aug. 8. Aug.

Id Sueci ultro deserunt.

Sueci frustra Uberlingæ subvenire conantur.

§. 78. Dum totam Sueviam persultant Cæsarei, Uberlingæ à fame periculum imminere cæperat, cui ægre in sex hebdomadas annona suppetebat. Huic levandæ cum à Wrangelio tunc nihil conferri posset, Moserus Benfeldæ præfectus à Turennio, sub initium Augusti in Alsatiam reverso, eo fine auxilium petit. Qui & Schmidbergio, cui præsidiorum Gallicorum per Wurtenbergicam & ad Danubium cura commissa erat, ut operam ipsi navet injungit. Ita inter hunc, & Moserum convenit contracta è præsidiis manu annonam Uberlingæ inferre. Ac Moserus quidem cum trecentis quinquaginta peditibus, septuaginta equitibus Benfelda movens, ad Rheinaviam superato Rheno Balingam pervenerat; ubi Schmidbergius mille amplius equites sociaturum se receperat. Volcmanno etiam Uberlingâ cum aliqua manu accessuro. Enimvero dum Schmidbergicus miles inter Horbam coit Schlagmanni legio dimacharum trecentorum quinquaginta capitum Cæsareæ catervæ ducentis quinquaginta equitibus constanti subito impingitur. Ubi tribunus nimis fervide in hostem ruens statim initio pugnæ cadit. Unde turbato milite plerique præfecti capiuntur, vix dimidia legionis parte elapsa. Sed & plerique alii, quos Schmidbergius evocaverat, haut comparebant. Hortante tamen Mosero Dutlingam usque cum illis qui aderant processum. Sed cum nuntiaretur, hostem equitum numero longe prævalentem non procul abesse, Schmidbergius in Wurtenbergicam recessit. Unde & Mosero necessitas allata Benfeldam redeundi. Volcmannus qui cum suis Stocachum accesserat, cum Widerholtii equitibus se juncturus, audito Schmidbergi recessu raptim Uberlingam repetebat, vix Cæsareorum manus; qui eundem interceptum veniebant, elapsus. Ita consilium Uberlingæ annonam inferendi frustra fuit. Paulo post Schockius tribunus cum sua legione Mæringam ad Danubium vertit, ubi Baumbachii legio pedestris, ad Turennii exercitum spectans, tendebat. Hæc initio extra oppidum in montem concedebat; mox tamen defensionem haut ausa hosti se dedebat. Ita subtribunus, cæterique præfecti, ac undecim vexilla, cum ducentis quinquaginta gregariis, in hostium manus pervenerunt. Etsi ista de compacto gesta fuisse suspicio erat, quod moniti licet de periculo, ad tutiora se recipere negligerent, ac post præfecti juxta ac gregarii, Cæsareæ militiæ accederent. Contra Volcmannus triginta capitum catervam Constantia progressam in Meinavia insula conciderat: cui insulæ firmandæ qui Marsburgum hactenus insederant immissi, postquam Mœrsburgensi arci ignis injectus fuerat. Cæterum cum hostis tota regione potiretur, præsidia Suecica per Sueviam haut parum in angustias redigebantur. Vicissim per navigia Lindaviensibus, & Constantiensibus multum molestiæ inferri poterat: sed cum Helvetii commerciis istorum oppidorum carere nollent, quos offendere haut tutum erat, ac Uberlingæ expediret lacu necessaria sibi subvehi, à Volcmanno commercii libertas ad utrumque oppidum concessa. Langenarga inde arx, quam centurio Suecicus cum quadraginta amplius peditibus insidebat, proditione gregarii qui antea apud Cæsareos stipendia fecerat, in cineres consedit, milite tamen, annonaque, & paratu bellico salvo, quem firmi fornices texerant. Eam arcem triduo post Constantienses, ac Lindavienses navigiis, tribunus Schockius terra impetebant. Sed quos præfectus & submissæ Uberlinga naves strenue repellebant.

16. Aug.

25. Aug.

Legio Gallica à Cæsareis intercipitur.

Langenarga à Cæsareis frustra tentatur.

2. Sept.

5. Sept.

Sueci Biberacum deserunt.

§. 79. Post abruptas inducias Bavaro prima cura erat Memmingam recuperare. In eam Przimskius quicquid in vicinis pagis annonæ inveniebatur congesserat, firmando præsidio centum quinquaginta milites Biberaci tendentes ad se evocaverat. Sed intercluso per Bavaricos itinere, isti Uberlingam se recipere cogebantur. Ita Biberaco à Cæsareis statim præsidium immissum. Memmingam Bavarus initio per literas tentavit ad oppida-

15. Sept.

Bavarus Memmingæ dedi-

pida-

1647. pidanos ſcriptas; quibus nuntiabat, gravibus de cauſis Wrangelio ſe inducias renuntiaſſe, & à Cæſare ſibi injunctum, Memmingam in priorem ſtatum reponere. Igitur Suecico præſidio ut ultro excedat perſuaderent, aut ſi abnuat, nulla iſtud re operave ſublevarent; gravibus minis additis.

tionem imperat.

De la Pierre. His literis aliæ ab ſummo vigilum præfecto Petra ad Przimskium adjungebantur, quibus, ut ultro oppido decederet, monebat tuto abitu oblato. Si recuſet vim adhibitum iri. Aſt Suecicus præfectus verba adſpernatus ad vim excipiendam omnia parat.

Sueci ad vim excipiendam ſe comparant.

Et quia quingentos paulo minus milites in oppido habebat, ut cives quoque arma arriperent, cupiebat. Sed magiſtratu deprecante ſatis habebat ducentos juvenes opificum miniſtros ſelegiſſe ad tuendas ſtationes, qua minimum ab hoſte periculum: reliqui cives ignibus reſtinguendis invigilaturi erat. Equites in foro ſtationem habere juſſi percurſis ſubinde plateis, ne quis in oppido tumultus excitaretur. Stramen ac fœnum ſub dio comportatum. Tum ne pretia rerum per obſidium intenderentur edictum. 17. Sept. Copiæ inde Bavaricæ oppido ſubeuntes ſtatim acceſſus moliuntur, ſuggeſtibuſque excitatis machinis mœnia quatiunt, 25. Sept. ignivomoſque globos injiciunt, queis duo ſtabula frugibus nondum excuſſis plena conflagrabant, magno cum oppidanorum terrore. Unde edictum de talibus ſub dio exportandis acrius repetitum. Iidem & aliquot agreſtium centurias ad opus faciendum adhibebant, multis quoque metallorum foſſoribus adductis, qui cuniculos agerent. Contra Przimskius injecta mole rivum, qui oppidum perlabitur, ſiſtens magnam circa partem aquis ſubmerſit; tum machinis & eruptionibus multum damni obſeſſoribus intulit, 25. Sept. quarum una Bavaricos cæſis quadraginta, multis captis ſauciatiſque proximis acceſſibus expulit, quinque machinis clave confixis. Sic ut Bavarici ſub finem Septembris jam quingentos ſuorum deſiderarent, præter magnum ſauciatorum numerum. Nec eo minus idem urgere & cum ad foſſam uſque penetraſſent, cuniculis munimenta disjicere, ac crebris aſſultibus exteriora munimenta impetere, quibus tamen magna cum clade iterum ejecti ſunt. Ita novem per ſeptimanas obſidio extracto cum præfectus, militeſque ſumma virtute rem gererent, ad extremum parce licet uſurpatus pulvis pyrius deficere cæpit, ut duo tantum dolia ſupereſſent. Militum quoque numerus non parum imminutus, cæſis quinquaginta, præter ſaucios ad munia obeunda inhabiles. 10. Nov. Unde cum nulla auxilii ſpes adpareret, Przimskius ſuper deditione agere cæpit, & cum tractatu abrupto ad vim reditum fuiſſet, tandem convenit, 14. Nov. ut idem cum ſuis Erfordiam deduceretur, relictis qui ante Cæſari & Bavaro militaverant, nec legitime dimiſſi fuerant.

Memminga deditur.

Ita Przimskius cum trecentis amplius, qui reſtabant, oppido exceſſit; quorum tamen dimidia pars ex pacto ad Cæſarea & Bavarica ſigna rediit; ut centum viginti pedites, triginta equites duntaxat ſupereſſent. In oppido quinquaginta ſex milites cæſi, ſexaginta ſauciati fuerant, cum obſeſſores mille quingentos, ac inter hos præfectos quoſdam inſignes deſideraſſent.

Norlinga obſidetur.

§. 80. Sed & Norlingæ vis intentabatur; Oetinga prius ac vicinis circa locis Bavarico inſeſſis, ac ſubvectione interclusa. Quo tamen Wrangelii juſſu ſubtribunus Weierus relicta Dunckelſpula cum valida dimacharum ac equitum manu commodum ſe penetraverat firmando præſidio, quod ſub Bulovio tribuno oppidum tuebatur. 1647. Hoſtis inde Walterſteinam arcem, uno Norlinga milliari diſſitam ſeptuaginta peditibus inſeſſam aſtu in poteſtatem redigebat, fictis literis noctu per duos equites præfecto traditis, queis raptim à Bulovio Norlingam ſe conferre jubebatur. His ille fidem adhibens non expectata luce in viam ſe dedit: ſed in campum progreſſus à ducentis equitibus oppreſſus eſt parte ſuorum cæſa, reliquis una cum ipſo captis: pauci Norlingam evaſerunt. Pari aſtu, inde admotis ſcalis ab hoſte tentata Spilberga, irrito utrinque conatu. Poſt Memmingam expugnatam propius Norlingæ à Bavaricis vis admota. Sed quod ingruente hieme juſtum obſidium moliri grave eſſet militi adverſus frigus parum munito, ignibus oppidum tentare inſtituunt; poſtquam literis cives, ut Suecicum præſidium amolirentur fruſtra permovere tentaſſent, quod literæ ille à Bulovio interceptæ eſſent. Ita ſedecim è mortariis globi quadringenti in oppidum injecti ſexaginta domos inflammaverunt, 11. Dec. eo acrius graſſante igne, quia pleræque ſtramine repletæ erant, quod in aperta loca exportari præfectus fruſtra juſſerat. Durante incendio decuriones ac ſacerdotes à Bulovio flagitabant, ut cum hoſte ſuper deditione ageret; ſed qui precibus illis neglectis oppidum tenere conſtituerat, rebus ita diſpoſitis, ut cives quoque coercere poſſet, ſi frænum forte moderent. Poſtero die pauci globi injecti, 12. Dec. ac inſequente nocte hoſtis abductis machinis re infecta diſceſſit. Ad Rhenum interim Cæſarei duce Bœnnigshuſio caſtellum ad Moguntiam in monte Divi Jacobi ſitum per inſidias tentare conſtituerant, prodente Canonico Furſtenbergio; ſed quod ducenti milites, qui Franckendalia expectabantur, pluvio cælo ad condictam horam adeſſe non potuiſſent, conatus incaſſum cadebat. Horneccum tamen oppidulum, triginta peditibus inſeſſum, ab iiſdem occupatum. Iidem poſt adjunctis Franckendalienſibus Wormatiam aggrediuntur, quam per octo dies machinis, globiſque ignivomis ſat acriter infeſtant. Sed poſt cum ſubmiſſa Philipsburgo manus per portam Rhenanam urbem introiſſet, 26. Sept. eruptio fit, qua 4. Oct. corruptis hoſtium machinis complures cæduntur. Unde ſub veſperam obſeſſores re infecta faceſſunt, ſeptuaginta fere ſuorum deſideratis.

Cæſarei Wormatiam fruſtra tentant.

§. 81. Cæterum eas rerum vices per ſuperiorem Sueviam declinare poterant Sueci, ſi Galli adverſus Bavarum rem gerere voluiſſent. Sed hi inducĭarum leges ſervare pergebant, negantes ſibi hoſtilia adverſus iſtum tentare injunctum.

Galli inducias cum Bavaro continuant.

Quin nec permittere volebant, ut per Lauginga Memmingæ à Suecis ſubveniretur, quod facile mille equitum opera fieri poſſe videbatur. Quin à Suecis poſtulare audebant, ut è Bavaricis ſtativis ad Gallica proficiſcentibus tutus tranſitus per Suecica præſidia concederetur; quod tamen Moſerus Benfeldæ præfectus abnuebat, Erlachio Briſaci Gubernatore nequidquam indignante. Gallici Legati, cum de hac re per Suecicos moveretur, vehementer ſibi Bavari factum diſplicere ferebant; nec Galliam heic à Suecis ſe disjuncturam; ad quod & fœdere teneatur. Moram tamen excuſabant, quod nondum refecto Turennii exercitu, & ad Rhenum progreſſo, bellum Bavaro indicere tutum non ſit, ne is interim loca ab ipſis inſeſſa repente opprimat. Aſt ineunte Octobri Turennius è Lucenburgica redux præter Lautereccam Creucenacum tendit. Ubi dum ſuis per aliquot dies quietem indulget, Falckenſteinam

Turennius ad Rhenum redit.

1647. nam arcem Lotharingico milite infeſſam vicinis
19 Oct. moleſtiſſimo expugnare conſtituit. Machinis admotis præſidiarii abjectis armis Gallorum ſe arbitrio permiſere. Arx primo à Gallis præſidio firmata, poſt dejectis munitionibus iterum deſerta.
5 Nov. Darmſteina quoque arce viginti Franckendalienſes admotis machinis ejecti. Inde ad Rhenum
10 Dec. progreſſus Turennius circa Ingelheimum, & retro copias diſponit. Tum miſſo tubicine Bavaro denuntiat, Regem fœderis cum Suecia memorem, quamdiu is Suecos hoſtium loco haberet, junctis conſiliis rem adverſus ipſum geſturum. Simul per omnia Gallica præſidia inducias jam expiraſſe promulgat. Id quod Bavaro inexpectatum accidit, quod Legatus ipſius Krebſius è Gallia nuper redux diverſa plane ipſi perſuaſiſſet. Turennio propoſitum erat, non ſeorſim in hoſtem rem gerere modicis ſibi viribus, ſed Wrangelio ſe ſociare. Jactabat tamen, non prius ſe conjunctionem ſuſcepturum, quam ſuper legionibus ad Kœnigſmarckium tranſgreſſis ſibi ſatisfactum eſſet, iiſdem reſtitutis, vel aliis pari numero ac præſtantia traditis.

Bavaro inducias renunciat.

§. 82. Initio hujus anni tractatio ſuper Pomerania fervebat, quam Sueci integram abſque conſenſu Brandeburgici expoſcebant evictionem Cæſare & Imperio præſtituro. Etſi ſatis animadvertebatur, Gallos, Hollandos, Ordines Imperii, ipſoſque Cæſareos malle conſenſum Electoris ſuper eadem accedere. Eo fine Suecici Legati à Trautmanſdorfio poſtulabant, ut quoniam aliqui ex Ordinibus Imperii evictionem abnuituri,
1 Jan. alii eandem parum curaturi ferantur, eorumdem ſententiam ſuper iſta exquirat, ac ſi opus ſit iſtos ad eam comprobandam permoveat. Id ſibi non diſplicere Cæſarei oſtendebant, ſcripti eo nomine Ordinibus proponendi Suecis copiam ſe facturos
4 Jan. polliciti. Id ſcriptum mox Cæſarei Suecis prælegunt, percunctati, num idem ſtatim edi velint? Sueci, cum conſtaret, quantopere multi huic negotio repugnaturi eſſent, quo fine & Belgarum
5 Jan. Legati Oſnabrugam venerant; ſatius judicabant, dilata Ordinum conſultatione ſtatim cum Cæſareis tranſigere; quo deinceps contradicturis reponere poſſent, rem non amplius eſſe integram. Unde Cæſareis capita quædam prælegebant ſuper univerſa Reginæ ſatisfactione, in quibus præter pauca alia id tantum abnuebant Cæſarei, quod Regina totius Pomeraniæ nomine duo ſuffragia in Comitiis poſtularet. Id enim in Imperio inuſitatum, ac poſtremum Ducem poſt duorum Ducatuum coalitionem non niſi unico uſum. Ad extremum tamen erumpebat Trautmanſdorfius: ſibi conſtare, Electorem in citeriorem Pomeraniam, & partes cupitas Ulterioris conſenſurum; idque Belgas adventantes velle. Et cum Sueci reponerent; ſe non amplius propoſita Electori optione teneri, Trautmanſdorfius id quidem ſuo loco à ſe relinqui ajebat, ac idem urgendo Electori ſervire poſſe: cæterum tutiſſimum credere, ſi Regina partem cum conſenſu Electoris accepiſſe contenta totam Pomeraniam abſque ejuſdem conſenſu ne petat.

Tractatuum de pace continuatio. Conventio ſuper Pomerania cum Brandeburgico ab omnibus optatur.

§. 83. Eodem & ſequenti die Hollandi id negotium apud Suecos longe acrius urgebant. Jure
4. 5 Jan. Pomeraniam Electori deberi, qua innocentem, & qui arma nunquam adverſus Reginam tulerit, exui nefas ſit; cum Guſtavus quondam Rex hanc præcipuam armorum cauſam tulerit, Germanicam libertatem, & ditionibus ſuis ſpoliatos Principes reſtituere. Durius eſſe tam propinqua conſanguinitate Reginæ junctum ſuis terris privari; 1647.
qui haut ſane ſpernendis conditionibus de ſuo Reginæ ſatisfacere voluerit. Pacem longe plus ſecuritatis, ac gloriæ habituram, ſi cum conſenſu Electoris tranſigatur. Alias crudum ſtatui Sueciæ vulnus adhæſurum, nunquam funditus curandum, noviſque bellis materiam præbiturum ancipiti aleæ obnoxiis. Si pacificus, cognatuſque Princeps ita duriter à Regina habeatur, quid aliis ab eadem expectandum? Cum non aliam ob cauſam tanto ardore aliena petantur, quam quia tam opportuno ſitu ſunt. Haut levi ſuſpicione vicinos perſtringi, quod videant hoc obtentu Suecos imperium Maris Baltici, & commerciorum affectare; quæ res cum alios, tum Belgas Fœderatos ad vivum tangat, qui cum fœdere anni quadrageſimi libertatem commerciorum, & navigationis reſpexerint, nunc jure ſuo, ne ea detrimenti quid capiat, proſpicere debeant. Ad quæ Sueci; Reginam utique ſibi ſatisfieri velle bona cum gratia eorum quorum intereſt. Eo fine alternativam propoſitam, qua ab Electore repudiata, Reginam eandem retractaſſe. Unde optime ſibi conſulturum Electorem, ſi in totam Pomeraniam conſentiat, ac idoneum æquivalens diſpiciat, cui obtinendo Regina pro viribus connixura ſit. Huc Electorem Belgæ flecterent. Hi regerebant; Id ſe jam tentaſſe nullo ſucceſſu, quod Elector tam commoda reliquis ſuis ditionibus regione carere nequeat. Unde ſi Suecis cordi ſit rem amice tranſigere, ad alternativam ante propoſitam redeundum; non quod certo conſtet Electorem conſenſurum, ſed ut via compoſitioni amicæ pandatur. Simul innuebant, Oderam inter Reginæ & Electoris ditiones limitem fore, uti Galli Brandeburgicis ſpem fecerint. Quod ſi Regina totam Pomeraniam poſtulare pertendat, non pacem ſed novum bellum ſecuturum. Reginam coram toto orbe conteſtatam, à ſe pacem ſerio quæri; hæc poſtulata diverſum plane arguere. Belgas Fœderatos, quorum maxime interſit commerciis in Mari Baltico libertatem conſtare, non poſſe non amicam tranſactionem commendare prævertendæ tempeſtati, quæ deinceps in fraudem commerciorum ſurrectura videatur. Cauſam hos ſuſpicionum aliis non præbere, & ab aliis ſibi præberi nolle. Ita Belgarum apud Suecos ſermo modeſtus 12 Jan.
ac placidus erat ad commendationis modum; & ut iis, quæ à Suecis reponebantur, adquieſcere viderentur. Apud Haſſicos tamen oſtenderant; ægre ſe ferre, Suecos non ſtatim interceſſioni ſuæ locum dediſſe. Et Longuevillius Avauxin ſcribebat; iſtos ea velut repulſa graviter iratos fuiſſe. Inter Ordines Imperii Electorales Monaſterii evictionem decreverant, ni Brandeburgicus in ceſſionem partium Pomeraniæ conſentiret; quam evictionem tamen ad totam Pomeraniam non extendebant. Eadem nec aliis cordi erat; & ipſi Evangelici Oſnabrugæ optabant, rem amice, & cum conſenſu Electoris tranſigi. Inde cum Brandeburgici, & Ordines Pomeraniæ Provinciales ab ipſis peterent; operam darent, ut inter Cæſareos & Suecicos negotium ad dies aliquot differretur, quo Electori ad tractatus via aperta maneat; per Deputatos apud Suecicos teſtabantur; 5 Jan.
gratiſſimum ſibi fore tantillam moram indulgeri, & amicam inde tranſactionem ſequi. In eundem ſenſum alii quoque diſſerebant non ſine miſeratione, hanc ob cauſam pacem, ac negotia Imperii differri, nec obſcura ſignificatione Brandeburgici poſtulata ſibi probari.

Hollandi acriter inſtant.

Ordines Imperii optant.

§. 84. Re-

1647.

Brandeburgici ad tractandum se offerunt. 6 Jan. 7 Jan.

§. 84. Redibat tunc Osnabrugam Avauxius, & mox Witgensteinius Clivis redux, quorum adventu negotium hoc aliam plane faciem induebat. Nam Elector mutata demum sententia parte Pomeraniæ accepta paris pretii ditione carere, quam omnem Domus suæ fortunam aleæ exponere decreverat. Id quod agnati Marchiones vehementer suadebant protestationem interpositurí, si is extremis insistere pergeret. Unde Elector Legatis suis in mandatis dederat dictam alternativam certo modo amplecti. Id quod Witgensteinius statim Avauxio, & Hollandicis Legatis significabat; qui & magna cum spe negotiationem hanc instaurarum ibant. Et Avauxius quidem cumprimis de temperamento admittendo ingerebat; Gallos ut Reginæ plene satisfiat cupere, sed sperare ea petitum iri, quæ præstari possint. Totam Pomeraniam volente Electore obtineri haut posse. Evictionem lubricam, nec sat ex dignitate; eoque parte potius ejus Provinciæ adquiescendum. Respicerent Succi, quæ ab Hollandis erga Gallos patrata sint, non benefactores duntaxat, sed status sui creatores. Num hos dubitaturos Suecis se opponere, aliosque incitare in causa, quæ commercia ipsorum tangit? Sane quod Brandeburgicus tam præfracte tota Pomerania cedere abnuerit, solos Hollandos in causa fuisse; queis jam persuasum sit, orbis terrarum arbitria, ac ut Gallos, Hispanosque ad nutum suum temperent, in sua manu esse. Arausionensem Principem cum clientibus in ea republica potentissimis uxori obnoxius agere, quæ omnibus modis Ordines in generi sui partes pertrahere laboret. Id quod ut ipse Suecis demonstraret, Mazarinus jusserat. Ista tamen omnia Suecos nondum permovebant, ut postulatis suis desisterent, ni Cæsarei promissam evictionem retractassent; quod sufficere putarent, proposita tota Pomerania sub Cæsaris evictione Electorem à se ad amplectendam primam alternativæ partem compulsum. Unde Suecis denuntiarunt; si Elector in partem Pomeraniæ consentiat, de quo sibi constet, Reginam non amplius totam Pomeraniam sub Cæsaris & Imperii evictione petere posse. Equidem Electorem antehac eam conditionem repudiasse; sed præpropere & adjunctis clausulis, quæ idem excusent, & rem tantisper integram retinere videantur, quoad ejus Legati advenerint. Eos jam adesse; nec Electorem pro tantilla mora tanta pœna affici posse, ut tota Pomerania gratis carendum sit. Haut alia lege se pro tota Pomerania evictionem obtulisse, quam si Elector priorem alternativæ partem repudiaverit. Hanc nunc ab isto ambabus ulnis arripi; qua & Suecis adquiescendum sit. Hanc sententiam non Suecis modo, sed & aliis passim vulgavere, haut parum partis adversæ animis obfirmatis.

Id quod Avauxius suadet. 8 Jan. Cæsarei pro missam evictionem retractant.

Succi tractatum acceptant.

§. 85. Cum itaque omnium favor in Electorem emineret, Succi vela vento attemperare, ac denuo tractatus cum Brandeburgicis admittere constituunt, Avauxio Mediatore, qui operam suam in hanc rem obtulerat. Id quod facile ferre Cæsarei videbantur, qui quoties de hac re cum Suecis colloquerentur, suadebant quidem Electoris consensum super satisfactione quærendum; haut tamen illos acriter urgere audebant, quod ipsi totam Pomeraniam Suecis jam obtulissent. Brandeburgici initio pertendebant Oderam limitem inter Reginæ, & Electoris ditionem statuendum. Stetino quoque ægre carere volebant, oblatis duodecies centenis uncialium millibus, quæ Galli proposuerant illi, cui isto oppido cedendum foret. Sed cum ista repudiarentur, prior pars alternativæ acceptanda erat, ut tamen sibi reservarent, Electori integrum fore per literas aut legationem apud Reginam tentare, num id oppidum obtineri queat. Eam porro alternativam intelligi volebant juxta propositionem à Suecicis Legatis Monasterii die octavo Novembris factam. Vicissim postulabant præsulatum Halberstadiensem, Magdeburgicum, ubi vacare contigerit, ac interea temporis aliam Provinciam utendam fruendam; tum Mindensem, cum Comitatu Schaumburgico, duodecies insuper centena uncialium millia in Stetini vicem. His addebatur, ut navigatio & usus Oderæ fluminis Electori, ejusque subditis liber sit. Ut loca Marchiæ, & Ulterioris Pomeraniæ uoa cum machinis restituantur; simul *Commendæ*, & bona Equitum Divi Joannis à Suecicis Præfectis nunc possessa. Ut Electoralibus navibus statio, commerciorumque inter utriusque subditos liber usus; inprimis communicationis linea inter Pomeraniam, & Borussiam sit. Ut Regiæ donationes in Pomerania aboleantur; reliqua tributorum, & militum satisfactio remittantur. Pomeraniæ titulus & insignia, tum sessio & suffragium in Comitiis Electori reserventur: denique fida amicitia, & vicinia inter Sueciam, & Brandeburgicam Domum colatur. De fœdere cum Regina, quod velut obiter jactabatur, haut magni momenti visum. Contra Suecis à Brandeburgico postulatum æquivalens enorme videbatur. Sed quia sat probabile erat, ab Electore revera istas Provincias affectari opportuno reliquis ipsius ditionibus situ, tum dimidia Pomerania longe potiores, suspicio Legatis Suecicis oriebatur, istum tota demum Pomerania cessurum æquivalente illo arrepto. Unde prius postulatum de tota Pomerania cum consensu Electoris per Avauxium repetebant, operam suam polliciti, ut Elector petito æquivalente potiatur. Sed cum Brandeburgici, quod Avauxius referebat, id plane adspernarentur, tandem ad alternativam redeundum erat.

Brandeburgicorum sententia. 1647.

Suecicorum sententia.

Avauxii pro Brandeburgico studium.

§. 86. Ita cum Brandeburgicis negotiatio suscepta parario Avauxio, qui summa quidem ope ad rem conficiendam connitebatur, sed ut acrius pro Brandeburgico, quam pro Suecia studium ostenderet; quin majore contentione, quam ipsi Brandeburgici negotium ageret. Ingens Sueciæ periculum imminere abrupto hocce tractatu, ac si Pomeraniam invito Electore obtinere velit, Quamdiu Elector transactionem offerat, eamque Suecorum propositioni superstruat, neque Galliam pacis evictionem suscepturam, neque quenquam extra studia partium positum Suecorum instituta probaturum. Nec minis abstinebatur. Ab aula sibi injunctum, è Suecis diserte percunctari pacem velint, nec ne? Non Mediatoris tantum se munere fungi, quod & statim exuiturus sit, sed Legati quoque Regis Galliæ. Si Sueci pacem nolint, id sine circuitione declarent; Regem Christianissimum diutius ferre non posse, ut Turca tantos quotidie progressus faciat cum omnium Principum Christianorum damno ac ignominia. Ista quidem obtentui sumebantur, Ceterum revera Galli bello in Germania diutius sustinendo impares tunc erant exhausto domi ærario, & Hispanico bello nunc satis incumbente. Eoque cum sibi cupita obtinuissent, Suecos ad qualemcunque satisfactionem amplectendam urgebant. Porro in ipsa tractatione Brandeburgici Dam-

Tractatio cum Brandeburgicis

1647. Dammum oppidulum sibi reservare cupiebant, detractis munitionibus; quo postulato tamen mox desistebant. Super Caminensi Præsulatu acrius certatum, quod Sueci Reginæ omnia jura, quæ Duces Pomeraniæ antea in eundem habuerant, reservarent: Brandeburgici autem ea plane abnuerent, quod Suecici Legati postremo scripto eum præsulatum, oppidumque Colbergam Electori se concessuros disertis verbis declarassent. Sueci porro eo postulato Prælaturas, & Præbendas respiciebant, quorum collatio penes Duces citerioris Pomeraniæ antea fuerat, quæ, dum hæc Provincia cum omnibus pertinentibus cedi- tur, illis subtrahi non poterat. Avauxius Brandeburgicis favens proponebat, ut Præbendæ recepto hactenus loco manerent, sed ita ut circa eas, quæ ad citeriorem Pomeraniam spectarent, penes Reginam jus nominandi, penes Electorem jus conferendi è citeriore Provincia oriundis esset. Sed nolebant Sueci quidquam negotii esse Electori cum eo quod Reginam spectabat. Ita Avauxio & Brandeburgicis desistendum erat; ut tamen disertis verbis exprimerent Prælaturas & Præbendas ad Citeriorem Pomeraniam pertinentes, reliquas omnes Electori expresse reservarent, ne forsasse generalia verba (*Jus quod Duci citerioris Pomeraniæ antehac competierat, in Episcopatum & Capitulum Caminense*) longius porrigerentur. Cupiebant quoque Sueci transactioni inserere, ut Dux Crojæ, quo ad viveret, Episcopatus Caminensis possessionem rite partam retineret. Quod Brandeburgici velut novum abnuebant, defectum mandati excusantes. Sueci in præsens id seponi demum consentiebant, ut tamen Avauxius, & Legati promitterent, se ocyus Electoris consensum curaturos. Successionem Sueci ad solam Electoris progeniem restringere volebant, mox tamen de Anspacensi, & Culmbacensi linea gratificabantur. Tantum de Christiano Marchione, quondam Magdeburgico Administratore, paulisper dubitatum. Sed cum Brandeburgici ostenderent senio provectum nulla prolis spe, admisere, ut successio ad universam Domum Electoralem sine exceptione extenderetur. Porro Sueci præter Golnoam, Piricensem quoque & Colbacensem præfecturam citeriori Provinciæ adjungere studebant una cum millione uncialium eo nomine, quod durante Domo Brandeburgica Ulteriore Provincia carendum foret. Quod Brandeburgici repudiabant, velut nunquam antea petitum. Ita Sueci sola demum Golnoa adquiescebant ea tamen lege, ne circa reliqua Brandeburgici difficiles se exhiberent. Super donationibus prædiorum in ulteriore provincia acriter disceptatum, quæ ut ductoribus bellicis salvæ permanerent Wrangelius per literas postulaverat. Et demonstrabant Avauxio Sueci, ista bene meritis, & adhuc merentibus haut tuto subtrahi, præsertim ad certum duntaxat tempus data. Sed hic una cum Electoralibus perendere; donationibus illis salvis Electori solum dominium Provinciæ directum, aliis usumfructum relinqui. Nam præfecturas plerasque à Viduis Ducalibus teneri, reliquas donationibus in alios translatas. Sic & Gallos donationes per Alsatiam & Sundgoviam sustulisse. Melius militibus consuli solutis stipendiis, quam per donationes brevi expiraturas. Ac permovebat demum Suecos Avauxius, ut istis desisterent ea tamen lege, ut Avauxius duodecim tonnas auri, quas pro locis in Pomerania & alibi Electori cessis Sueci prætendebant, expediret; simul nego- 1647.
tium de militum satisfactione promoveret. Neque tamen donationes illas disertis verbis retractare placebat, ac satis habebatur illas Reginæ expresse non reservatas, Provincia Electori cessa pleno jure tam dominii utilis quam directi. In quo Sueci eo facilius Brandeburgicis gratificabantur, quod hi vicissim illis super ripa Orientali Oderæ, lacusque, cui Frischhaff vocabulum, & Divenoæ concessuros promitterent. Hanc enim à Griffenhaga ad mare usque Sueci nunc diserte postulabant, & quidem vocabulo *adjacentium utrinque terrarum*. Contra Brandeburgici id initio plane abnuere, velut de quo Monasterii mentio facta non esset; post ad quinque aut sex duntaxat pedes eam ripam restringere volebant. Avauxio uti Suecorum postulatum amplum nimis, ita quod Brandeburgici offerebant, vile & absurdum videbatur. Igitur verbis pro *adjacentium terrarum*, substituebat, *adjacentis terræ*, velut minus late patentia. De cætero cum latitudinem illius ripæ orientalis definire nunc tempus non ferret, ad futuram amicam transactionem eadem rejiciebatur. E titulo suo ut Elector Rugiam & Stetinum expungeret, Sueci postulabant. Sed Brandeburgici è vetustis monumentis demonstrabant, eum proprie Ulterioris Pomeraniæ titulum esse. Præcedentiam Sueci Reginæ in universum, Brandeburgici alternis vicibus sibi vindicatum ibant. Equidem Electori super loco nullam cum Regina controversiam esse; sed nunc eandem cum ipso concurrere non ut Reginam, sed ut Ducem Pomeraniæ. Et ipsam quidem majore parte potiri, Electori tamen eam portionem cedere, quæ antiquo more priorem locum sortita sit. Nec eo minus concedebant, ut Regina priorem locum in conventibus Circularibus obtineret, modo in Comitiis alternationi locum relinqueret. Nam si sessio controversia careret, facile Reginę & heic cedi posse. Sed nunc quinque Domus in Comitiis sessionem alternare, Pomeranicam, Meclenburgicam, Hassicam, Wurtenbergicam, & Badensem, in quorum numerum Lanenburgici, & Holsati frustra recipi querant. Quod si Regina priorem locum retineat, Electori semper post dictas Domos non sine ignominia considendum esse. Hanc ob causam Sueci Brandeburgicorum postulato annuebant. Demum cupiebant Sueci, ut Brandeburgicus Ordines Provinciales & subditos juramento exsolveret, & peculiari instrumento pro se, Domoque Electorali omni prætensioni in ea, quę Suecis relinquerentur, renuntiaret. In quod Brandeburgici post aliquam tergiversationem demum consentiebant. Circa restitutionem Pomeraniæ Ulterioris, & locorum Marchiæ Brandeburgici, & Avauxius omnes machinas & paratum bellicum, qui tempore primæ occupationis fuerat, stipulabantur. Sed Sueci ostendebant; quo jure alii Ordines ex Instrumento pacis uterentur, Electorem quoque circa hæc usurum. Et quanquam Brandeburgici contenderent, ob cessam Reginæ tam insignem Provinciam Electori prę cæteris indulgeri quid posse: Sueci tamen metuebant, ne alii hoc in exemplum traherent. Ita isthoc petitum omissum. De Commendis & Equitum Divi Joannis bonis à Regina donatis Sueci ut restituerentur, facile concedebant, quantum quidem eorum extra terras Reginę concessas jaceret. Remissionem reliquorum tributorum Brandeburgici obtinere non poterant. De condonanda rata Electoris portione ad satisfactionem militum

1647. Sueci ad Cęsarem, & Ordines Imperii rejiciebant. Immunitatem à vectigalibus neque expresse promittere volebant Sueci, neque diserte abnuere, cum Brandeburgici eam veteri more inter Principes receptam ostenderent. Unde res ad ulteriorem Regiuę declarationem remissa. Ita excussis pręcipuis capitibus Avauxius contendebat, ut se pręsente tota transactio recenseretur, tum subscriptione firmaretur prævertendis variationibus, quæ nunc aut deinceps oriri possent, ac ut Brandeburgici eo confidentius de æquivalente suo, ac negotiis Imperii agere possent. Ac postulabat quidem is duo scripta concipi, quorum altero de donationibus ductorum in ulteriore Pomerania revocandis, de immunitate vectigalium, & machinis diserte insereretur: quod tamen secreto habendum, ne ista ab aliis in exemplum traherentur. Enimvero uti Sueci duo posteriora non annuerant, ita consensum super abolendis ducum donationibus publicare haut tutum ducebant; quod etiam ad secretissima penetrare soleat hominum curiositas. Ita de secreto quidem scripto omissum. Ut reliqua scripto adornarentur Avauxio acriter instante abnuere demum Sueci non poterant; eaque formula à Secretario Legationis Bioernklovio subscripta, ac retentis plerisque verbis post Instrumento pacis inserta fuit. Displicebat tamen Senatui Sueciæ, à Legatis alternativam fuisse acceptatam, cum judicaret, ea rerum facie totam Pomeraniam posse obtineri, Dano debili, Polonis in pacem pronis, languido Belgarum in Brandeburgicum studio, & Electori demum necessitatem fore consentiendi, siquidem æquivalente aliqua potiri velit. Ac plerique censebant, à Legatis jam conventa esse retrectanda. Pervicit tamen Chanutus Legatus Gallicus apud Reginam pacis cupidissimam, ostentata omnium, & cumprimis Galliæ offensa, ut illa conventis adquiesceret.

Transactio absolvitur.

18 Jan.

§. 87. Cæterum pro his, quæ Suecis concedebantur, æquivalentes ditiones ut reciperent, Brandeburgici acriter connitebantur. Inter quas primo loco postulabatur Episcopatus Halberstadiensis cum omnibus juribus ad eum pertinentibus; ejusque nomine sessio & suffragium in Comitiis, & conventibus Circularibus. Utque ea ditio, licet Sopita circa Religionem lite, in perpetuum penes Electorem maneret. Eandem tamen parvo taxabant, quod Comitatus Rheinsteinensis Comiti Tattenbachio, Hohensteinensis Schwarzburgensibus, & Stolbergensibus seponeretur. Unde insuper Magdeburgicum Archiepiscopatum, ubi præsentem Administratorem mori contingeret, deposcebant, abolita si qua interim facta sit electione; ac ut tunc Elector possessionem propria autoritate arripere possit; interim in eum eventum Ordines suo juramento adigeret, ac loco quatuor præfecturarum Saxoni à Cæsare concessarum Eglam præfecturam ad Capitulum alias spectantem statim accipiat: post ubi plenam Præsulatus possessionem nactus fuerit, tertiam partem omnium præbendarum, & bonorum Capitularium reditibus Principalibus adplicet. His adjungebatur Episcopatus Caminensis. Hæc omnia eodem jure à se obtinenda stipulabantur, quo Bremensis ac Verdensis Episcopatus Reginę Sueciæ concedendus sit. Sed quia hæ ditiones neque redituum magnitudine, neque situs opportunitate comparari possent, cum ea Pomeraniæ parte, quæ Suecis tradebatur; addebantur Episcopatus Mindensis, & duodecies centena millia uncialium illi antehac promissa, qui Stetino ce-

Brandeburgici Cæsareos æquivalens poscunt.

1647. riturus sit. Quod si tamen Cæsari & Imperio molestum sit tantam pecuniæ summam exsolvere, proponebant, ut Electorales ditiones à rata satisfactionis militaris, & ab omnibus Imperii contributionibus in decennium immunes essent.

§. 88. Enimvero pecuniam hanc aut propositum temperamentum Cæsarei abnuebant, velut reliquis Ordinibus oneri cessurum. Offerebant tamen, se Electori illas Imperii collectas remissuros, quæ is nomine Episcopatus Brandeburgensis, Havelbergensis, & Lebusiensis, nec non bonorum Ordinis Teutonici in Borussia multis ab annis in hoc usque tempus deberet. Sed super Episcopatibus quidam Evangelicorum acrius, quam ipsi Cæsarei se opponebant. Nam super Halberstadiensi Episcopatu inprimis querelas movebat Fridericus antea Bremensis Administrator, velut qui multos abhinc annos Coadjutoris jus sibi quæsiverit, quod nunc sede vacante pleno effectu potitum sit: quem titulum omnes Evangelici Ordines, ac ipsius Electoris Parens sibi detulerint. Ipsum Electorem his tractatibus crebro jactasse; Cæsarem nullius Principis Imperii jura ac ditiones salvis divinis, humanisque legibus condonare posse, nisi ex causa delicti, aut accedente illorum consensu, quorum interest. Nec Electorem ullo jure ut de alieno sibi satisfiat passurum; cum ipse velut Imperii legibus subjectus Regum exemplis uti nequeat; nec à se quidquam velut pro meritis, aut jure belli prætendere possit. Sibi tantum temporarium jus quæri; quo elapso haut ægre laturum, si Elector ea ditione potiatur. Quamdiu autem sua jura durent, Electorem bonæ fidei possessionem nancisci non posse. Quo fine iste per Cleonium statim protestationem interponi curabat; quam post per Theodorum Reinkingium repetebat, à Suecicis Legatis postulans, ut secuta pace ejus ditionis possessio non in Electoris, sed suas manus consignaretur. Translationi Magdeburgici Archiepiscopatus intercedebat Augustus Saxoniæ Dux obtentu juramenti, quo promiserit, se istius præsentem statum, ac jura & privilegia sarta tecta servaturum. Sed circa utrumque Præsulatum, contradicebat Domus Luneburgica, quod Dux Ernestus Augustus super Coadjutor Magdeburgicus designatus, Joannes Fridericus autem, & Antonius Ulricus Duces Halberstadii Canonici forent; quem Præsulatum, si jus electionis persisteret, in suas manus perventurum speraverant. Inprimis jactabant; maximi pretii bona in hunc Præsulatum à Domo Brunsvicensi ac Luneburgica collata; unde hanc ab isto in perpetuum excludi iniquum; saltem donata, & impensas revocari par esse. Præter has privatas, alias quoque rationes Brandeburgicis opponebant. Electori nihil pensationis pro parte Pomeraniæ in Reginam translatæ deberi. Citra Regis Gustavi operam istum hanc Provinciam nunquam Cæsaris manibus erepturum fuisse, forte & totum Electoratum, aut ejus partem insuper amissurum. Qualem se Parens Electoris adversus Suecos gesserit, notorium esse. Crebris hortatibus, & ostentata in præmium Pomerania Gustavum ab Electore in bellum pertractum, quod hic non solum deseruerit, sed & post hostilia in Sueciam induerit. Quod Regina insignem Pomeraniæ partem Electori reddiderit, magis amore pacis factum,

Circa petitos Episcopatus multi se opponunt

14 Jan.

17 Mart.

1647. ctum, quam ob istius merita, aut quod eo nomine Electori æquivalens sit postulandum. Sat habiturum, si quę Imperio nomine Episcopatus Brandeburgensis, & Lebusiensis, tum Borussiæ debeat remittantur, quorum summa ad tredecies centena florenorum millia adscendat. Tum quæ poscat enormia esse, triplo fere taxationem excedentia earum terrarum, quæ Sueciæ tradantur. Menstruas quippe contributiones Magdeburgici Episcopatus mille trecentis florenis taxari, Halberstadiensis quadringentis triginta duobus, Camnensis centum octoginta quatuor, Mindensis totidem; quæ summa bis mille centum florenos conficiat: cum utraque Pomerania non nisi mille ducentis octo florenis menstruis taxetur. Saltem Elector apud Catholicos, qui bello causam dederint, aliquid terrarum in satisfactionem affectaret. Evangelicorum Principum quæsita jura ne præriperet. Inprimis querebantur, quod cum hactenus tantopere super mediatis bonis Ecclesiasticis certatum sit, nunc dum ex illis fructus aliquis speratur, pleraque in satisfactionis vicem absorbeantur, onere hoc in solos Evangelicos devoluto, dum Principalibus Domibus ad ista aditus præcluditur. Demum & Suecis demonstrabant, quantum incrementi Reformatis in Imperio accessurum sit, si Brandeburgicus tot Principatus amplis antea suis ditionibus adjungat, in quos pravo suo more paulatim Reformatos ritus sit introducturus; simul tot suffragiis in Senatu Principum, & Directorio in Circulo Inferioris Saxoniæ, ac fortasse in Comitiis præsidio inter Evangelicos Ordines, quo Magdeburgicus nunc usus sit, potiatur. Id quod non minus sacris Evangelicis exitiosum sit futurum, quam periculosum Suecię, si Electoris potentia nimium gliscat. His rationibus ut locus relinquatur, Luneburgici à Suecis

6 Febr. Legatis petebant, ac ut præsens facies persi-
30 Jan. steret. De quibus & jam antea Cæsareos monuerant, alia protestatione interposita se Circulo Inferioris Saxoniæ, suisque Principibus, & dictorum Episcopatuum Capitulis jura sua reservaturos. Quam rem fervide agebant aliosque in suam sententiam pertrahere conabantur. Nec sine minis Lampadius Trautmandorfio non semel in os dixerat; Si Luneburgici Magdeburgico, & Halberstadiensi Præsulatu excludantur, Pacem haut coituram.

Brandeburgici respondent.

§. 89. Nec tamen Brandeburgicis quod reponerent deerat. Augusto Saxoniæ Duci nihil decedere, cui dum vivit jus suum salvum sit. Coadjutorem Magdeburgicum in fraudem hujus conventionis nuper sumtum, postquam auditum esset, de isto præsulatu in Electorem transferendo agitari. Simoniæ speciem esse, quod Luneburgici jactent, quædam bona in eum præsulatum à se collata, ut is perpetuo in ipsorum familia permaneat. Quin Electori pro Pomerania pensatio debeatur, à nemine in dubium vocari; Episcopatus ab adversa parte justo liberalius taxatos, cum reditus Capituli simul computati sint, qui tertiam partem bonorum Episcopalium æquent. Præterea Magdeburgico Præsulatui quatuor præfecturas, Halberstadiensi duas dynastias detrahi; quibus supplendis Minda vix pertingat; & Magdeburgicæ ditionis possessionem Electorem vivum ægre obtenturum. Cæsareos, Gallos, Catholicos, & plerosque Evangelicos; Ordines consentire, ut Elector Magdeburgico, & Halberstadiensi Episcopatu potiatur; nec Luneburgicis causam esse, quare tanto conatu repugnent. Directorium Circuli Inferioris Saxoniæ, etsi antea id usitatum non fuerit, Electorem alternis cum Regina gesturum invidiæ declinandæ.

Sueci Brandeburgico favent.

§. 90. Suecos ex una parte Luneburgicorum rationes, ex altera universi fere Conventus Electori faventis consensus movebant. Reginæ equidem, uti Luneburgici agnoscebant, in totam Pomeraniam prætensio probabilis; ob quam tamen illa jus Electorum majoribus in Pomeraniam quæsitum nunquam in dubium revocaverat; eoque cum Electoris & agnatorum consenso eam provinciam adquirere voluerat; simul æquum & utile judicaverat pensationis in vicem alia istum ditione potiri, ne Imperio exinde turbarum causa nasceretur. Cum porro Elector consentire in partem Pomeraniæ tergiversaretur, ac Sueci cum Cæsareis super tota Pomerania absque istius consensu transigere vellent Evangelici Ordines, ipsique Luneburgici preces interposuerant, ut volente Electore negotium conficeretur, ipsique pensatio contingeret. Transegerant inde cum Electore Sueci; & quanquam ad æquivalens illi præstandum non tenerentur, tamen ejus postulatum improbare non poterant; nec par erat Luneburgicos nunc in dubium revocare, quod antea probaverant. Id porro æquivalens è Cæsareis ditionibus peti nunc non poterat: & si Catholici Præsulatus puta Monasteriensis, & Hildesiensis deposcerentur, non Cæsar solum & Catholici Ordines, sed & Galli repugnaturi erant. Ita nulla expeditior erat via, qua Electori satisfieret, quam per propositos jam

2 Febr. præsulatus. Quam sententiam suam Sueci Magdeburgicis, & Luneburgicis Legatis pandebant.

Cæsarei petitos præsulatus annuunt.

Ast Cæsarei circa Magdeburgicum, Halberstadiensem, & Caminensem Episcopatum Brandeborgico concedendum promtos se exhibebant; Halberstadiensi tamen ea lex addebatur, ut status sacrorum & bonorum Ecclesiasticorum permaneret, prout conventione Archiducis Leopoldi Wilhelmi cum capitulo definitum fuit, utque penes Comitem Tattenbachium Comitatus Reinsteinensis maneret, & feuda ab Archiduce cum consensu Capituli data renovarentur. Circa Magdeburgicum Præsulatum urbs Magdeburgum excipiebatur, de qua etiam Sueci Legati Instrumento pacis peculiari articulo cavere volebant. Pro quatuor præfecturis in præsens statim Egla, &. deinceps quarta pars omnium Præbendarum concedebatur. In his præsolatibus Augustanis sacris liberum exercitium; prout nunc in usu esset reservabatur; tum ut inter utriusque Religionis Ordines super gravaminibus constituenda in his æque ac aliis Electoralibus ditionibus valerent. Nec repugnabant, quo minus Electoris agnati titulo suo Principes se horum Præsulatuum nuncuparent.

De Minda spem faciunt.

Circa Mindam hærebant, cui etiam Sueci renitebantur, quod eam in Meclenburgicam pro Wismaria transferre cuperent ineundæ apud hunc gratiæ. Quia autem istius Legatus, quod offerebatur, negligebat arripere, ac tempus deliberando extrahebat, Brandeburgici occasioni imminentes apud Cæsareos ita acriter instabant, ut scripto 10 Febr.

1647. promitterent de illo Episcopatu in Electorem eadem cum Halberstadiensi lege transferendo, si is penes Evangelicos maneret.

Luneburgici alios præsulatus affectant.

Ita Luneburgici cum frustra se Brandeburgicis obluctari cernerent, de Hildesiensi, Mindensi, & Osnabrugensi Episcopatibus in se transferendis proponebant.

13 Febr.

Sed Hildesiensis citra dubium Catholicus erat præsulatus, cujus Coadjutor Bavaricus Dux erat; & obstabat Luneburgicis quoque transactio cum Coloniensi Electore super eo præsulatu inita. Circa Mindensem Brandeburgici istos anteverterant. Osnabrugensi Episcopus Franciscus Wilhelmus cedere nolebat, ac ut Gustavus Gustavi F. qui hactenus istum possederat, eundem ad vitam retineret, Suecici Legati contendebant. Cæsarei tamen ostendebant, si Luneburgici expectativa post Gustavum, aut Franciscum Wilhelmum, prout tractatus inter ipsos succederet, contenti esse velint, fieri posse, ut ex ea Domo Coadjutor sumatur.

De satisfactione Suecica. 26. Jan.

§. 91. Inter hæc Sueci super sua satisfactione cum Cæsareis in universum transigebant, cujus capita scripto concepta, mutuis inde congressibus excutiebantur. Ejus exordio isti inter causas petitæ satisfactionis posuerant, *suaque tum indemnitati, tum propria communique amicorum suorum securitati condigne prospiceretur*. Ex eo quia concludi videbatur, Cæsarem Sueciæ, ejusque amicis citra causam periculum intentasse, Cæsarei hæc verba substitui cupiebant; *Pacique publicæ in Imperio restaurandæ, condigne prospiceretur*. Quæ facile à Suecis admittebantur.

De Pomerania.

Circa Pomeraniam parum habebant Cæsarei, quod monerent, nisi quod vocabulo vectigalium *modernorum* adjunctum ferre nollent, ut illa duntaxat intelligentur, quæ ante Suecorum adventum in usu fuerant; nullo fructu, cum peculiarem dispositionem super vectigalibus admittere cogerentur. Volebant quoque Cæsarei, ut de æquivalente Electori præstando diserte insereretur; Suecis abnuentibus, quod in transactione cum Brandeburgicis facta de illo omissum esset, ac posse inter Cæsareos ac Brandeburgicos illud seorsim expediri. Sed cum Cæsarei vehementer instarent, quod à se ægre istud, nisi Suecis simul connitentibus, evinci possit, hi demum annuebant. Ac à Cæsareis initio de Magdeburgico tantum, & Halberstadiensi Episcopatu mentio fiebat; sed cum interim de Mindensi quoque moveretur, clausula generalis addebatur, qua hic quoque comprehendi posset;

De Wismaria.

Wismariæ Cæsarei initio præfecturam Neucloster detractam cupiebant; mox sufficere significabant, si Regina cum aliis terris prope oppidum sitis eam permutare velit. Postulaverant Sueci, ut præsidium Wismariæ Duci quoque Meclenburgico juramentum præstaret sed præfectus dextra duntaxat data fidem obstringeret, Cæsareis ut & hic sacramentum Duci diceret contendentibus, exemplo Casalis, & Philipsburgi, ubi Gallicus præfectus etiam Mantuano Duci, & Episcopo Spirensi jurat. Cum igitur Cæsarei judicarent, per hoc Ducem eo facilius ut consentiat permoveri posse, Sueci quoque nequid in se desideraretur id probabant. Quo fine Cæsarei Meclenburgico præsulatum Suerinensem seu Butzoviensem, ac Raceburgicum in pensationem Wismariæ offerebant, ac ut dimidiam Præbendarum partem in usus suos vertere posset. Sed cum hæc Duci non sufficerent, ac Sueci utique eidem satisfactum cuperent, à Meclenburgico Legato exquirebant, num aliud quid ille desideret, & annon Mindensis Episcopatus ipsi arrideat? Nam permutationem non absurdam putabant, si pro Wismaria, ex qua nunquam ultra ducentos quinquaginta unciales annuos ipsi rediibant, Mindensem ditionem acciperet; vicies mille uncialium proventu insignem. Sed cum Legatus iste defectum mandati excusans præsulatum istum acceptare dubitaret, simul Ducis rationes Suecorum postulato oppositas sat aculeatas publicaret; Sueci non solum Ducis causam agere omittebant, sed & clausulam addebant; ni Dux in conventa capita consentiat, Reginam exclusо Ducis condominio illas partes Meclenburgicæ à Cæsare & Imperio in feudum accepturam, eodem evictionem præstituro. 1647.

De Bremensi ditione.

§. 92. Bremensi Præsulatui unitum Capitulum Hamburgense, de quo antea mentio facta non erat, Sueci disertis verbis adjungebant. Id quod facile patiebantur Cæsarei, modo Hamburgensi urbi sua libertas, ac jura salva persisterent. Sed circa præfecturam Witzhusanam, de qua inter Bremenses & Monasterienses Episcopos hactenus litigatum fuerat, Cæsarei hæc verba addi volebant; *si per sententiam Cameræ Imperialis Archiepiscopatui Bremensi adjudicata fuerit*. Cum id non succederet, summam pecuniæ pro ea offerebant. Sed & hac repudiata demum, ut ea Bremensem præsulatum sequeretur, concedebant. Circa titulum Sueci ab initio vocabulum *Principatus* adhibuerant; quod Cæsarei facile annuebant, quod & Episcopi Germaniæ Principum nomine veniant. Sed mox vitandæ ambiguitati, isti *Ducatus* vocabulum surrogabant; quod absurdum sit, Bremensem Præsulatum, qui antea in Comitiis omnes seculares præcesserit, nunc eodem Rugia ordine censeri.

15. Dec. 1646.

A Bremensi Capitulo missus Justus Bruningius exhibito libello postulaverat, ut si præsulatus utique Reginæ tradendus sit, Collegio Canonicorum, aliisque Ecclesiis, simul Cœnobiis tam Evangelicis, quam Catholicis, Ordinibusque provincialibus, Prælatis, Equitibus, & Oppidis prior status, privilegia bona, legesque, prout sub Archiepiscopis fuerunt, persisterent, Papæ quoque suis mensibus, ac Cæsari primariis precibus reservatis. Contra Sueci Capitulo plane extincto bona Regiis reditibus adplicari cupiebant. Id quod Cæsarei ægre digerebant; & quanquam ad extremum de Capitulo expungerent, Suecorum tamen postulatum conventioni inserere abnuebant, jactantes; etsi forte bona illa à præsentibus possessoribus male collocentur, ea tamen prima ex institutione honori Numinis destinata, nec Reginæ proventus insigniter auctura. Nec penes Cæsarem esse talia expresse concedere. Reginæ deinceps circa ista facere integrum fore, quod alii fecerint; ac facilius tunc Cæsari & Imperio futurum ad facta connivere quam diserte in antecessum ista permittere. Sed cum scripto sibi caveri Sueci cuperent, id temperamentum demum admissum, ut res ipsa concederetur, licet mitioribus verbis velata. Denique Bremam Cæsarei immediatam & liberam Imperii urbem citra contradictionem declarari volebant, velut quæ dudum sessionem & suffragium in Comitiis obtinuerit, nupero Cæsaris diplomate firmatum, nec ullo colore retractandum. Sueci reponebant; ejusmodi decretum jam olim quoque fuisse obtentum; unde & hoc nunc æque, ac prius illud productis ab Archiepiscopo rationibus in contrarium, irritum fieri posse. Reginam urbi privilegia rite parta adempta non cupere, ac facile pati, ut eundem quem antea respectum adversus Principem provinciæ gerat, controversia super

per

1647. per immedietate ad amicam transactionem, aut decisionem judicialem rejecta. Id quod Cæsarei velut temperamentum, quo neutri parti præjudicium adferatur, ac præsenti possessioni tantisper insistatur, facile admittebant. Nam suaserat, Trautmansdorfius, ne immediatum ejus urbis statum Regina nimis acriter solicitaret, quod sibi constet, Bremenses tuendæ suæ libertati in eum casum fœdus cum Hollandis agitare. Harum igitur ditionum nomine à Cęsare & Imperio feudi lege acceptarum Regina inter Ordines Imperii admittebatur. Circa sessionem & suffragium in Comitiis (nam circa conventus Circulares prior manebat locus,) Cæsarei sufficere judicabant, si Suecia duobus gauderet suffragiis, uno pro Bremensi & Verdensi provincia, altero pro Pomerania. Sed quia singuli Præsulatus peculiare suffragium antea habuerant, Suecicorum altero exui recusabant. De Pomeraniæ porro sessione res liquida erat. Sed de sessione Bremensis & Verdensis Ducatus Cæsarei ad futura Comitia rejectum volebant, quod ea res multos tangat. Cum tamen Sueci in ambiguo hærere nollent, declarabant tandem Cæsarei, ut illi proximum post Marchiones Brandeburgicos locum sortirentur. Circa privilegium de non appellando, & erigendam Academiam liberales erant Cæsarei. Portoria in perpetuum, & ut Cæsari taxationem corundem inspicere, ac pro lubitu moderari non liceret, tardius annuebantur, ni Sueci circa summam pecunię pro cessione locorum à se insessorum dimidiam partem remisissent. Pro ea Sueci duodecies centena uncialium millia postulabant; quam summam Cæsarei initio plane recusabant, velut Monasterii non promissam, & quia non alio nomine de eadem spes facta sit, quam si Stetinum Electori relinqueretur. Tum ipsos simultanea investitura, & expectativa Ulterioris Pomeraniæ potiri, unde iniquum esse prætium ejus ditionis accipere; quæ aliquando in ipsos devolvenda sit. Alia loca ut restituantur, Pomeraniam citeriorem, aliasque ditiones Reginæ dari ut pax fiat, cujus vigore quisque sua recipiat quæ ideo pecunia insuper redimenda non sint. Sed cum Sueci postulato suo insisterent, Cęsareis ad tractatus utique descendendum erat; in quibus Sueci demum ad sexies usque centena millia remisere. Quod tamen hoc caput divulgari nollent Cæsarei, placuit separato scripto illud concipi. Denique in conclusione vocabulum *evictionis*, & mox *guarantie* à Cæsareis delebatur, velut variis disceptationibus ansam prębere aptum. Sueci contra cum exprimerentur, quæ à Regina vicissim præstanda forent, vocabulum *fidelitatis* in *Juramentum Fidelitatis* convertebant. Optabant Sueci, ut ditiones quæ in Germania accepturi essent sub dignatione Electoratus possiderent. Qua de re cum Oxenstierna apud Avauxium insinuaret, hic vehementer abhorrere se ostendebat, exclamans nihil aliud restare, quam ut Lutheranis quoque Imperium postuletur. Unde cum id postulatum cum insuperabili difficultate conjunctum judicarent Sueci de eodem publice movere omiserunt.

Tractatus ille concluditur. 4 Febr. §. 93. Ita omnibus jam transactis, cum nil aliud superesset, quam ut clausula adderetur, quibus hæc conventio Instrumento Pacis inserenda significaretur, Avauxius se immiscere incipiebat, postulans, ut de Galliæ quoque negotiis mentio fieret, & quousque illa decisa sint, hæc pacta in pendenti efficacia forent. Nam equidem Galliam cum Cæsare, & conclusa servare velle, sed restare quædam nondum transacta, inprimis ne Cæsari velut Archiduci Austrię licitum sit Hispano auxilium ferre. Ea disceptatio in quartum diem negotium extrahebat. 8 Febr. Tunc demum pacti bina exempla confecta, quorum altero Cæsaris, altero Reginæ nomen priore loco ponebatur. In Suecico exemplo numerus Calendarii veteris supra, novi infra ponebatur, in Cæsareo vice versa. Instrumentum Secretarii Legationis Wilhelmus Schrœderus Cæsareus, & Matthias Bięrnclovius Suecicus subscribebant. Sed caput de pecunia seorsim conceptum ipsi Legati Trautmansdorfius, Lambergius, Cranius & Volmarus sua manu firmavere. Permutatio instrumentorum hoc modo peragebatur: ut Biærnclovius Cæsareos ad ea inter se & conferenda, & subscribenda accederet, Schrœderus Suecicos invisens bis Cæsarea duo scripta traderet. Hac porro transactione etsi Sueci non omnia ex voto obtinerent; nihil tamen in causæ publicæ præjudicium admittebant, uti à Gallicis factum, qui Alsatia potiri se non posse crediderant, ni circa Amnestiam & Gravamina Ordinum non pauca remitterent. Unde cum Cæsarei Palatinam causam, aliaque pro lubitu suo hac occasione decidere vellent, addita hac clausula (*Hac omnia intelligentur ut simul etiam causa Palatina juxta conditiones in Instrumento Pacis positas, determinata maneat, ac Pax in reliquis etiam per Imperium sequatur, alias vero neutra ex parte obligatoria sint:*) Sueci abrupte id repudiabant, nec sibi improba hæc postulata, insolitam cauponationem placere, ac se super Sueciæ satisfactione haut admixtis alienis negotiis acturos. Circa summam autem pecuniæ peculiari scripto ita placebat, ut quadraginta uncialium millia de futuris Imperii collectis, quæ consensu Ordinum Imperii in Comitiis indicendæ, & à Suecia pro rata parte provinciarum ipsi cessarum exsolvendæ forent, detraherentur, ita ut eadem harum provinciarum nomine nullas Cæsari & Imperio collectas præstare teneatur, nisi dicta summa compensata. Reliqua ducenta uncialium millia à Cæsare intra tres menses à die pacis subscriptæ Hamburgi exsolverentur.

Huic conventioni contradicit Meclenburgicus. §. 94. Enimvero huic conventioni acerrime contradicebat Adolfus Fridericus Meclenburgicus Dux, qui id temperamentum proponebat, ut Reginæ navibus in portu Wismariensi libera esset statio; utque eadem portoriis Wismariæ & Warnemundæ salva tamen sua portione, ad certos annos frueretur, simul præfectus à se Wismariæ constitutus juramento adigeretur ad pacta conventa inter Reginam & Ducem firmiter observanda. Ni hæc admittantur, actionem sibi, ac posteris in Wismariam salvam fore. Butzoviensi, & Racceburgensi præsularibus sibi haut satisfieri, tenui reditu, & qui pupillo suo Gustavo Adolfo Duci debeantur, ac ocello suæ ditionis haut comparandi sint. Simul multa incommoda, quæ ex Suecorum postulato promanarent, scripto concipi, & Osnabrugæ ad invidiam hisce faciendam disseminari jusserat, solenni protestatione interposita. Ejus Legato, cum tam arctis mandatis circumscriptus esset, nullum temperamentum admittere licebat, eoque perfecta conventione ad Principem suum proficiscebatur acta relaturus; qui demum sub Martii exitum Osnabrugam revertebat. Eidem Cæsarei per literas significabant, quæ sibi cum Succis super locis ad 8 Febr. ipsum pertinentibus convenissent, rogantes, ut exemplo aliorum Ordinum ipsiusque Cæsaris mi-

1647. feræ Imperii conditioni, ac necessitati cederet; ac in istam conventionem consentiret paci maturandæ, ac ne incassum obluctatus plura mala

Fridericus Administrator Bremensis

suæ ditioni arcesseret. Friderici Ducis Holsatiæ, quondam Bremensis Administratoris nomine missus Reinkingius sero Osnabrugam adpellebat re

15 Febr.

jam transacta. Unde cum super alienatione præsulatuum movere serum foret, Suecos æquivalens poscebat. Ab his ad Cæsareos remittebatur, qui contemtim eum habebant; ut Trautmansdorfius postulata proponere exorsum interrumperet; non amplius tempus esse de istis loquendi ferens.

26 Febr.

Qua super indignitate is scripto gravissime querebatur, ac demum, si utique pacis causa Bremensis Præsulatus Suecis cedendus sit, ejus loco Hildesiensem suo Principi deposcebat. Isti negotio uti Sueci se haut ingerebant; ita Cæsarei molli cum repulsa istum dimittendum judicabant: Fridericum mox Regnu potiturum longe potiori, quam qua in præsens carendum sit ditione; ac licet nunc magno cum labore æquivalens extunderet, istud eo casu resignandum fore. Denique

Et Fridericus Dux Gottorpiensis.

quod de Capitulo Hamburgensi mentio facta esset, non solum ea urbs querebatur literis ad Reginam scriptis; sed & cumprimis Fridericus Gottorpiensis Dux nomine Domus Holsaticæ postulabat, idem satisfactioni Suecicæ haut inserendum. Nam Capitulum & Ecclesiam Cathedralem Hamburgensem à multis annis diœcesin non amplius habuisse, sed subditos Hulsaticos esse, & ad conventus Provinciales Prælatorum nomine vocari, eoque nomine in partem onerum Provincialium venire. Penes Hulsaticam Domum Advocatiam esse ejus Capituli, & jus Præposituram, aliasque præbendas conferendi, quod neque à Cæsare, neque ab Archiepiscopo Bremensi unquam in dubium revocatum sit. Sed Cæsarei declarabant; in Suecos non plus collatum, quam postremus Præsul habuerit, eoque nec Domui Hulsaticæ, nec Hamburgensi urbi hoc tractatu præjudicium illatum.

Super Gravaminibus negotiatio.

§. 95. Initio anni Cæsarei declarabant, sibi placere modum super Gravaminibus per Evangelicos propositum, ut citra Mediatoris operam Cæsarei Suecique ea transigerent, quorum isti nonnullos ex Catholicis, hi ex Evangelicis Ordinibus adjunctos sibi haberent, rebus citius expediendis. Inde post profligatam satisfactionem Suecicam, Cæsarei declarationem suam primo loco, quod jam ordo Catholicos tangeret, lingua

12 Febr.

Teutonica conceptam Suecis exhibuere; qui eandem statim Evangelicis Deputatis tradiderunt examinandam. Hi deprehendebant, Cæsareos multa, secus ac conventum fuerat, omisisse, alia addidisse; inverso insuper capitum ordine, & Libero Equestri Ordine, ac Urbibus Imperialibus inter Articulos de Nobilibus Provincialibus & subditis conjectis. Ex quo suspicio nascebatur, ne ex hoc fundamento Cæsar olim urbes Imperiales Patrimonialibus bonis, & Equestrem Ordinem subditis accensere aggrederetur. Displicebat quoque Urbibus, quod post Equestrem Ordinem collo-

27 Febr.

catæ essent. Huic oppositam declarationem Suecicis Legatis traditam Salvius ad Cæsareos deferebat. Quæ cum Cæsareis ad palatum non esset,

5 Mart.

aliud scriptum elicuit, quod per Suecos Evangelicis redditum est. Reliqua disceptatio sermone peracta. Acriter porro Evangelicos urgebant Cæsarei, ut latas à se conditiones admitterent, nec ob paucas res exigui momenti bellum alerent. Cum enim Regnis sociis jam satisfactum sit, nec alia belli gerendi causa supersit, quam quæ per 1647. Evangelicorum gravamina suggeratur, haut aliter credi posse, quam Evangelicis placere arma Cæsari inferre, ac Catholicis bellum sacrum indicere. Simulabat quoque Trautmansdorfius, velut desperata re Monasterium abiturus sit; quem ad differendum iter Evangelici precibus multis demum permovere. Sed & Catholici id agebant, ut hoc negotium post reliqua omnia dilatum demum ad Comitia rejiceretur. Quod ne à Suecis admitteretur, Evangelici diligenter instabant, ut gravamina cum aliis negotiis pari passu tractarentur, prout initio ab ipsis propositum fuerat. Obstinatos insuper se ostendebant Catholici, ac cossim velut ibant, minati se abrupto negotio demum abituros. Quam pertinaciam alebat Avauxius super hoc negotio cum Cæsareis consilia sedulo conferens, & Catholicos, sicubi pacis amore remittere vellent animans; qui & subinde ingerebat; pusillanimitatem ipsis plus, quam adversam belli fortunam nocere. Tum apud Suecos eorundem causam fervide agebat; ut non solum Osnabrugæ, & Monasterii; sed & in Italia ac Romæ *Salvator Catholicorum* nuncuparetur; quo elogio sibi mirum quantum placebat. Enimvero uti eo tempore Bavarici consilia sua à bello ad inducias verterant, ita & ipsis in tractatibus diversam viam insistere cœperant, id quod & Catholicorum rationes nonnihil turbabat. Nam hactenus Bavarici obtinendis quæ captabant privatis commodis, gravamina valde intenderant, facile probantibus Catholicis, qui tot opimis bonis ægre carebant; ac videbantur eam causam patrocinantibus Gallis pervicturi. Sed cum hac via parum promoverent, nec Galli obnitentibus Suecis perrumpere possent, illi mutata velitatione Evangelicorum favorem captabant, polliciti circa gravamina & alia desideria his satisfactum iri, si Electuris petita per ipsos subleventur. Inde & Catholicorum animi frangebantur, subducto tam valido fulcro; & moderatiora Bavaricis ingerentibus cæteri quoque paulatim ad molliora flectebant. Ipse quoque Avauxius denuo Osnabru- 14 Mart. gam reversus priore asperitate omissa jam omnibus modis Evangelicos demulcere instituebat. Ex horum præcipuis nonnulli judicabant, utendum fortuna, cujus favore res suæ huc provectæ sint, ut quas libitum sit conditiones adversæ parti temperare queant. Reliqui animo horum laudato, cum gliscens indies periculum expenderent, mediam viam insistere tutius censebant; sic ut remittentibus utrinque spiritibus amicæ transactionis spes magis indies allucerret. Ast Sueci, cum neque satisfactio sua ad liquidum perducta, nec Landgraviæ & militum desideria adhuc expedita forent, apud Cæsareos instabant, ut & de hisce ageretur, nec interea in Imperii negotiis longius pergeretur. Unde sepositis super gravaminum materia congressibus, plenum Pacis Instrumentum, cui & caput de Gravaminibus ad mentem Evangelicorum insertum erat, adornare, ac Cæsareis exhibere constituunt. Evangelici contra considerabant, Cæsareos post Bavari inducias ad plura cedenda permoveri posse, modo cum ipsis ante editum pacis Instrumentum ulterius ageretur: quos nunc facilius quid & decentius remissuros spes sit, quam post exhibitum Instrumentum, ademto nunc prætextu velut vi ista metuque extorta sint, cum dicto Instrumento Cæsareis optio relinqueretur, his legibus pacem, an belli continuationem mallent. Unde Evangelicorum roga-

1647. 19 Mart. rogatu, Sueci aliquoties soli cum Cæsareis collocuti demum præsentibus ab utraque religione Ordinibus partium declarationes excussum ibant, in quibus multa utrinque remissa, non pauca tamen adhuc repugnantia inveniebantur.

Peculiaris Gravaminum disceptatio.

§. 96. Primo capite Catholici Gravamina cum Amnestia implicare omittebant: Evangelici contra quæsitam à se æqualitatem legibus Imperii, & pace Augustana circumscribi patiebantur. Secundo capite utrinque placebat *terminus a quo* annus vicesimus quartus. Tantum peculiaria quædam jam addebantur, ad quæ negotium paulisper adhærescebat. Postulabant Evangelici, Augustæ, Dunckelspulæ, Ravemburgo, & Biberaco, non solum sacra prout dicto anno fuerant, salva persistere, sed & munia publica pari utriusque Religionis numero obiri. Tum ut Aquisgrani saltem extra urbem Protestantibus templum concedatur, iidemque pari cum Catholicis jure gaudeant. Utque Spiræ noper introducti Capucini amoveantur, ac Donawerta libertati circa sacra & civilia, qua anni hujus seculi septimo gavisa fuerat, restituatur. Contra Catholici ab initio Mindensem Præsulatum hoc termino eximere, sibique reservare cupiebant. De quatuor istis urbibus paulum reluctati Evangelicorum postulatis assensere. De Aquisgrano nihil concessum, Cæsareis ad sententiam à Rudolfo II. anno superioris seculi nonagesimo tertio latam provocantibus. Super Capucinis Spirensibus tanti non visum plura movere. De Donawerta Cæsareis delatum, ut ad futura Comitia ea lis remitteretur. Mindam Cæsarei Francisco Wilhelmo Episcopo servatum volebant, post ejus mortem alternis vicibus ab Evangelicis possidendam. Sed cum animadverterent, eam Brandeburgico superpondii loco addendam, de eadem facile remittebant. Tertio capite circa *terminum ad quem* Evangelici demum spatium centum annorum admiserunt, addita tamen clausula, per quam revera perpetua possessio stabiliretur. Unde & Cæsarei ac Catholici seposita temporaria transactione, cui antea tam acriter institerant, in talem, quæ usque ad Christianam & amicam controversiarum compositionem duraret, consenserunt; tandem & vocabulum *in perpetuum* inseri promiserunt. In formula sua Evangelici Præsulatui Magdeburgico titulum *Primatus* addiderant; quem Cæsarei omisere; nec isti ultra urgebant, quod ea dignatio mox expiratura esset. *Allodialem possessionem* Evangelici pro norma in hoc negotio habuerant: Cæsarei surrogarant *titulum ad apprehendendam possessionem habilem*; quæ verba litigiis præbere ansam idonea, Evangelicis urgentibus expungenda erant. Cæsarei ab initio postulabant, ut si Ecclesiastico ob mutata sacra præsulatu esset decedendum, fructus perceptos ille restitueret: Evangelici contra isti extantes adhuc fructus reservatum ibant. Tandem utrinqoe placuit, consumtos penes ipsum mansuros, detractis in posterum ex eo præsulatu alimentis, quæ Evangelici hactenus isti stipulari voluerant. Circa Osnabrugensem Episcopatum præcipua difficultas erat, quem Evangelici sibi vindicabant, etsi Anno vicesimo quarto à Catholico Episcopo possessum. Rationes adducebantur, quod ab anno superioris seculi tricesimo secundo plerique ejus Præsulatus, & oppidi incolæ sacra Augustana amplexi, omnesque Episcopi à centum abhinc annis eidem ritui addicti fuerint usque ad Cardinalem Zolleranum; qoi tamen Evangelica sacra toleraris; nec ultra septennium is Episcopatus in Catholicorum manibus fuerit; quibus jure belli per Suecos ereptus, pristinæ sacrorum libertati restitutus sit. Unde Suecis, Evangelicisque non ferendum, tot millia animarum Catholicorum potestati iterum subdi. Contra tendebat Episcopus Franciscus Wilhelmus, pro quo Avauxius acriter nitebatur, apud Legatos Suecicos jactans; sibi è Suecia Chanutum scripsisse, Reginæ placere omisso Episcopatu illo aliquam pecuniæ summam pro Gustavo Gustavi F. stipulandam. Sed & reliqui Gallici Legati ita acriter contendebant, ut San-Romanus exclamaret; mori se malle, quam Osnabrugensem Præsulatum destituere. Unde & 19 Mart. Lambergius Monasterium proficiscebatur è Gallis sciscitaturus, quid facturi sint, si Sueci Osnabrugam inter Evangelicos præsulatus trahere pergant? Num Turennius se Cæsareis juncturus sit, ad eum Præsulatum Catholicis vindicandom? Quin & denuntiabat Suecis Avauxius, ex Aula 2 April. injunctum ipsis significare, Galliam examussim fœderi satisfecisse, quin valida armorum conjunctione plura debitis præstitisse; ac judicare haut amplius teneri se vel ad exercitum in Germania habendum, vel ad pecuniarium subsidium subministrandum, quod Regna jam satisfactione sua potita sint, nec quidquam restet, præter minutorum quorundam Principum, & Ordinum litigia, quorum curam Gallia nunquam susceperit, nec fœdus eo pertinere duxerit, ut heic omnes ejusmodi tricæ componi debeant. Et si quæ supersint, solam Sueciam illis componendis sufficere. Suecos inconsultis Gallis arma è Germania in Daniam transtulisse; idem nunc Gallis fas esse. Sueci primo, num serio ista loqueretur, interrogare: & Avauxio id affirmante, ad Reginam se relaturos dicebant. Interim demonstrabant, mirum sibi videri Gallos credere, à Regibus jam omnia præstita, ad quæ fœdere obstringantur; eoque nomine Gallos bello se subductum ire. Præcipuum scopum fuisse socios, & adhærentes Regnorum tueri; honestamque ac decoram pacem obtinere. Sane ab initio liberaliter Ordines Imperii à Gallis ad hos tractatus fuisse invitatos, nullo discrimine magni an minuti sint, sed quicunque læsos se querantur. Venisse hos, ac eorum negotia communi hactenus consilio tractata. Quod tarde negotiatio procedat, non suam culpam, sed adversæ partis esse; & ipsam negotiorum multitudinem raptim expediri non posse. Quin Evangelicos, qui Regiis partibus faverint, suspicari, jam super Gravaminibus Ecclesiasticis transigi potuisse, ni Galli remoram objecissent. Certe quo minus caput de satisfactione ad liquidum deducatur, ipsum obstare, qui tam enixe pro Osnabrugensi Præsulatu pugnet. Absurde de expeditione Danica recoqui. Quæ cum ita sint, mirari se, unde talia mandata Aulæ Gallicæ in mentem venire potuerint. Quibus auditis Avauxius rogabat, ne ad Reginam ista referrent. Quanquam & eadem de re apud ipsam Reginam Chanutus proponebat, verbis tamen longe placidioribus, & ut asperitatem ab Avaoxio adhibitam excusaret. Sed & cæteris Legatis Gallicis demonstrabant Sueci; ipsos salvo fœdere repugnare heic sibi nefas esse; cujus scopus sit, omnia in eum statum, qui ante bellum fuerat, reponere; qoo tempore Episcopatu illo Evangelici sint potiti. Unde isti non pauca de fervore suo remittere; & declarabat Longuevillius; si ostendatur sibi, conscientiam suam eo cesso non lædi, se non repugnaturum. Et Avauxius Evangelicorum Deputatis eo nomine ipsum invi-

1647. 1 Apr. sentibus respondebat: Si eum præsulatum bona cum Cæsareorum, & Catholicorum gratia obtinere queant, se non renixurum. Sed si non alia ratione, quam bello producto, Catholicis extorqueri possit, se ideo pacem non impediturum. Ita tandem eo res rediit, ut Cæsarei declararent, se cum Catholicis Ordinibus super hoc negotio acturos quibus contradicentibus se quidem præsulatu illo decedere non posse; sed si his placeat eundem Evangelicis tradi, se non intercessuros. Circa quintum caput Catholici Statuta Episcopatuum utique servanda contendebant; quod Evangelicis monentibus ita restrictum; quatenus ista Legibus Imperii, Transactioni Passaviensi, Paci Augustanæ, & præsenti conventioni congruerent, & in respectu Præsulatuum qui penes Protestantes mansuri sint, nihil Augustanæ Confessioni adversum continerent. De jure primariarum Precum facile utrinque consensum. Prætensionem Sedis Romanæ Catholici *executione a brachio seculari impertienda carituram* declaraverant: Evangelici addiderant, ut eadem & *validitate* careret. Tum ut adderetur; Papalem provisionem Capitulis immediate è Curia Romana, & tempore legitimo insinuandam. Capiti sexto Evangelici verba *absque Pontificis confirmatione* diserte inseruerant; quæ Cæsarei velut Pontifici parum honorifica ut expungerentur obtinebant. Exceperant quoque Catholici illa bona Ecclesiastica, quæ reditibus Principum adplicata erant. Alias enim magnus Evangelicis suffragiorum numerus in Senatu Principum accesserat, si & eorum nomine possessores istorum bonorum Principes suffragium ferre potuissent. *Taxam* Cæsarei pro infeudatione duplam cupiebant: Evangelici, ut ultra *taxæ* ordinariæ summam dimidia insuper ejusdem pars penderetur, annuebant. Volebant quoque Cæsarei, ut semper aliquot Canonici cum Præsule in Comitiis comparerent *pro conservatione Status Ecclesiastici*. Sed instantibus Evangelicis admisere, ut Præsulibus cum Capitulis statuere liberum foret, quinam, & quot ad Imperii conventus mittendi sint. Super titulis, sessione, & suffragiis facile conventum. Lis inter Salisburgensem & Magdeburgicum, quod hujus primatus jam ultro expiraret, silentio involuta. In septimo articulo de Capitulis mixtis super Argentoratensi Capitulo disceptabatur, quod Evangelici diserte inter ista referri cupiebant. Catholici contra censebant, & si vi pacti anno hujus seculi quarto initi octo Canonici Evangelici in quindecim annos admissi fuerint, quibus tempus post in septennium prorogatum, sic ut illi anno vicesimo quarto adhuc tolerati sint; tamen quia eo septennio elapso Canonicatus possessi iterum dimittendi fuerant, & mox totum Capitulum è meris Catholicis compositum fuerit, contendebant, deinceps quoque totum eum Præsulatum in Catholicorum manibus relinquendum. Ita negotium id in ancipiti manebat, etsi Evangelici spem nondum abjicerent in partem ejus Præsulatus veniendi. Octavum articulum Evangelici ultro emendaverant, qui cum antea contendissent, ne cui plura beneficia simul possidere liceret, nunc cavebant, ne id ad eos præsulatus, qui in Sueciæ satisfactionem, aut æquivalentem pensationem darentur, pertineret. Nono capite prima lis erat super Cœnobiis Wurtenbergicis, quæ cum omni causa Duci ut restituerentur Evangelici instabant. His Cæsarei ab initio octo subtrahere cupiebant, velut extra ditionem occupantis sita in dynastia Hohenstaufa, Blaubeura, & Comitatu Achla; puta Lorcham, Adelbergam, Blaubeuram, Pfullingam, Maulbrunnam, Herrenalbam, S. Georgii in Sylva Nigra, & Reichenbacum: post tribus adhuc insistebant, Reichenbaco, S. Georgii, & Blaubeuræ, quam una cum dynastia cognomine, & Heidenbeimo Austriacæ Domui vindicatum ibant: demum omnibus decedere cogebantur. Circa *mediata* bona sacra ad Catholicos spectantia, & in Evangelicorum ditionibus sita, ut non nisi illis restituerentur, quorum ordini ab initio dicati fuerant, Catholici hanc exceptionem addiderant; *nisi talium religiosorum ordo plane interciderit*. Huic clausulæ Evangelici aliam restrictionem subnectebant; ut in ejusmodi Ordinem denuo conferantur, qui *ante dissidia Religionis exorta in Germania in usu fuerit*: nimirum ne ista omnia per Jesuitas absorberentur. Circa *Collegia mixta*, in quæ anno vicesimo quarto Catholici, & Evangelici pariter admissi fuerant, Cæsarei exercitium Religionis omiserant; quod Evangelicis monentibus iterum insertum. Vicissim Catholici juribus illis, quæ in bona ipsorum Ecclesiastica Evangelici sibi reservabant, restrictionem addebant; quam & Evangelici tolerabant. Maxima lis circa oppignerationes agitata, Evangelicis contendentibus, ut immediatis Imperii Ordinibus, & Communitatibus, in alterius ditionem hoc nomine traditis soluta sorte reluere se, ac pristino statui vindicare liceat. Quo nomine Egram oppidum velut oppignerationem Imperialem circa sacra & civilia libertati pristinæ restitui volebant. Sed quia hæc res Cæsarem tangebat, silentio prætereunda erat. Reliquis pignoribus in universum Catholici reluitionem indulgere cupiebant. Sed Evangelici oppignerationes Imperiales ab aliis secernendas censebant. In illis enim reluitioni locum non esse, secus ac communi jure traditur, à cujus placitis etiam in hoc discedant, quod possessor fructus pignoris non in sortem imputet, contra eorum nomine tributa Imperii exsolvere teneatur. Et Capitulationibus Cæsareis insertum esse, ut Cæsar Ordines in possessione pignorum non minus ac aliorum bonorum tueatur; sic ut nec Cæsar, nec alius eadem reluere possit. Adversus quod durante bello passim actum erat, dum Evangelicis sua pignora opprimendis præcipue illorum sacris, erepta sunt. Quo nomine cumprimis Lindavia, & Weissenburgum in Norico querebantur; quibus modicas ob oppignerationes plurimum molestiæ fuerat datum. Alia pignora Evangelici communis juris dispositioni relinquebant, id tantum postulantes, ut post reluitionem subditis usus sacrorum, qui anno vicesimo quarto fuerat, citra impedimentum concedatur. Quod Cæsarei demum non plane abnuebant, ut tamen domino directo sua quoque sacra simul introducere integrum sit. Circa duodecimum articulum Catholici reservatum sententiæ Cæsareæ contra Ulmam anno vicesimo nono requirente Episcopo Constantiensi latam super visitatione Cænobii Wangæ, ritibusque Catholicis delebant, addita contra sub finem clausula cassatoria quam omiserant. Et quia iidem ferre nolebant de Urbibus Imperialibus dici, quod sub Evangelica religione *prosperrime floruerunt*, Evangelica ut *fuerunt* substitueretur, patiebantur.

§. 97. Sed maxima difficultas erat super libero sacrorum usu subditis Catholicorum Magistratuum, ac cumprimis per hereditarias Cæsaris ditiones

De autonomia subditorum.

1647. tiones concedendo. Cæsarei, & Catholici fundamenti loco substernebant, Ordinibus ex jure territorii, & Supremarus jus quoque reformandi sacra competere, ac jam pace Augustana subditis beneficium emigrandi concessum. Principes ultro Christianis dignam moderationem adhibituros, ut nemini justa querendi causa futura sit. Emigratione imperantibus æque ac subditis consuli, dum neque subditus cum læsione conscientiæ sub Principis sui ditione manere cogitur, neque hic sacra sua abnuentes tolerare tenetur. Quod si tamen quondam inter ipsos Imperii status, Ordinesque Provinciales, ac subditos peculiaria pacta inita sint, illa deinceps inviolata serventur. Qualia inter Moguntinum Electorem, & Erfordienses, Episcopum Hildesiensem, & Luneburgicos Duces super hoc præsulatu extent. Quibus par jus Osnabrugenses, & Mindenses subditi per conniventiam Præsulum quæsiverint. Contra Evangelici id præcipue respicere, ut anni vicesimi quarti status reponeretur; cujus anni quacunque parte si qui subditi liberum sacrorum usum habuerint, eundem pari conditione retinerent, abolitis in contrarium initis transactionibus, ac nominatim ea, quæ inter Luneburgicos, & Hildesiensem Præsulem facta sit. A reliquis autem subditis, qui dicto anno exercitium sacrorum haut habuere, discernebant eos, qui post publicatam pacem Religionem mutarent, aut per hæreditates, aliave occasione bona sub diversæ Religionis Magistratu sortirentur. Prioribus ne migrandi necessitas imponeretur, sed quamdiu velut habitare integrum esset, sacris intra privatos parietes, aut apud vicinos obitis. Reliquis non nisi post annum decimum quintum certa lege migrandum. Evangelicos aut Catholicos subditos recens recipere cuique magistratui liberum foret. Circa hæc Catholici id concedebant, ut Catholicorum Ordinum vasalli ac subditi, qui Anno vicesimo quarto usum sacrorum Augustanorum non expresso pacto, sed conniventibus superioribus habuere, in priorem statum reponerentur. Si quæ pacta extent, ea servarentur. Illis, qui dicto anno usum sacrorum non habuerant, itidem concedebant, ut penates suos incolere possent nullâ migrandi necessitate. De extremo genere silentio prætermissum. Ita Catholici pleraque ex Evangelicorum voto annuebant. Enimvero circa subditos Provinciarum Cæsarearum Cæsar nil sibi circa sacra, aut civilia præscribi, nec jure Reformandi, ab Ordinibus utriusque Religionis passim usurpato, ipse carere volebat, quod nullo pacto sibi ademtum foret. Nec ad extremum Cæsarei plus indulgebant, quam ut Duces in Silesia, Augustanam Formulam professi, Briegensis, Lignicensis, Munsterbergensis, & Oelsensis cum Uratislavia urbe ejus libero usui relinquerentur. Aliis Comitibus, Baronibus, & Nobilibus, qui in reliquis Silesiæ Ducatibus, ac Inferiore Austria habitarent, quamdiu pacifice agerent, ac summo Principi obsequium adprobarent, migrare necessum non esset. Quod si tamen ultro solum vertere velint, nec bona sua vendere commode possint, certo anni tempore rebus suis ordinandis tutus accessus pateret. Id quod tamen Augustanam Formulam sequentibus, non alia dogmata amplexis indulgendum. Atque in hoc capite Galli & Avauxius cumprimis, Suecorum & Evangelicorum postulatis acriter obluctabantur, Cæsareisque favebant. Evangelici, cum indignum crederent, miseros exules destituere, qui, quod probata sibi sacra ob mortalium imperia ejurare noluerant, patriam, & opimas possessiones reliquerant; per delegatos denuo hac super re apud Cæsareos institere; ut Silesiæ Ordines pactis Anno vicesimo primo cum Saxone initis, & à Cæsare firmatis relinquerentur; Bohemis, Moravis & Austriacis pristina pacta, privilegia & literæ quas vocant; Majestatis indulgerentur ad exemplum Hungarorum, quibus complura templa colendis sacris Evangelicis concessa sint. His Cæsarei responderunt; jam plus se, quam in mandatis haberent, indulsisse; quod quam in partem Cæsar accepturus sit, sibi non constare. Desinerent igitur postulare, quæ in sua potestate non sint. Haut ignota sibi pacta super Silesiorum libertate. Sed res postea mutatas; ac cum sequenti tempore Saxonici Suecis juncti in Silesiam irrupissent; aliam conventionem initam, à qua subditi hæreditarii excepti fuerint, eoque prius pactum arctatum; post Pragensem Pacem supervenisse. Quod si Elector Saxoniæ apud Cæsarem aliud obtineat, id se libenter secuturos. Literas Majestatis Rudolfo Cæsari à Bohemis & Moravis vi extortas, cum istum Regno ejecturi viderentur. Nec ignotum, quomodo iidem Matthiæ consiliarios fenestra dejecerint. Ferdinandum II. eas literas ab se confirmatas Regni Ordinibus obtulisse; sed quas hi contemtim remiserint; jactantes; illa se confirmatione opus non habere. Inde arma in Cæsarem corripuisse; armis à Cæsare subactos. Ita injuriam illis non factam, qui repudiata gratia belli aleam tentârint; ac jura sua proprio delicto amiserint. Austriam Cæsaris Provinciam esse, & cum Cæsar toleret; ut vel infimus ex Equestri Ordine, & minima oppida vigore juris territorialis reformationem sacrorum usurpent, cur ipse solus deteriore conditione sit? Denique pacta illa sola indulgentia niti. Alias ostendebant, si Evangelici conceptam formulam admittant, intra paucos dies negotio colophonem imponi posse. Sin minus, abruptorum tractatuum culpam ipsis unice impactum iri, non Suecis, quos ab Evangelicis instigari constet. Ea Cæsareorum constantia Evangelicos non parum turbabat, qui licet tot egregiis viris consulere mire cupiebant, valde tamen dubium habebatur, num ob solam hanc causam belli producti calamitatibus atterendos se exponere debeant; cum nondum constaret, an tunc Cæsareis Provinciis utique consulendum foret. A Suecis tamen Legatis petebant, ut hanc rem de meliore nota sibi commendatam haberent; qui & quantum in se foret, pollicebantur. Haut tamen tacendum puto, initio hujus anni in Sueciam à Lauenburgico Duce Henrico Julio missum Mithobium, qui obtentu aliorum negotiorum secreto sciscitabatur; num Regina utique ad extremum pro libertate sacrorum Evangelicorum in Regno Bohemiæ connixura sit? Nam sibi constare, Legatos Cæsareos in mandatis habere; ut demum istam concedant. Hoc quippe casu Principem suum plura prædia in Bohemia emturum, qui licet Catholicis sacris addictus Evangelicæ tamen Religionis propagationi faveat. Qui num serio ista moverit, & quo fine; nobis haut compertum. Super Articulo 14. 15. 17. & 18. facile conveniebatur, nisi quod hinc inde quædam verba ab una vel altera parte majoris lucis causa insererentur, aut expungerentur. In decimo sexto capite Catholici, quantumvis initio multum renitentes, jurisdictione Ecclesiastica fere cedebant. Circa decimum nonum iidem denuo contendebant, extra con-

1647.

1. Mart.

1647. controversiam circa Religionem, & fluentes inde conventiones, ac quæstiones, receptum in Imperio modum negotia publica per plura suffragia expediendi retinendum; quod nulla alia ratio sit commune Imperii decretum formandi. Si qui tamen Ordinum super mensuram facultatum tributa sibi taxata arguant, iis querelam ad Cæsarem deferre integrum fore. Evangelici contra, si postulatum suum obtinere non possent, malebant id in medio relinqui, amicæ compositioni seponendum. Denique Articulo vicesimo Cæsarei Evangelicorum postulata circa tertium tribunal, & reformationem justitiæ ad futura Comitia rejiciebant; quod & plerique Evangelici, præter nonnullos è Circulo Inferiore Saxonico, haut aspernabantur. Et hucusque tunc gravamina deducta erant, circa quæ Catholici hinc inde non pauca remiserant; id quod tamen non omnibus istorum sacra professis probabatur. Et prodibat circa id tempus Monasterii à Jesuita conscriptus liber Dillingano operi non absimilis, magna cum Suecorum & Evangelicorum molestia, ne forte Catholici sit moderata nunc consilia ingressi istis dogmatibus in transversum iterum abriperentur.

Super Principe Servestano monitum.

§. 98. Inter Augustanæ Confessioni addictos, & Reformatos controversiæ nonnihil super Anhaldino Principatu agitabatur. Joannes Anhaldinus Princeps partis Servestanæ apud Oldenburgicum Comitem educatus, sacris Augustanis se addixerat. Id quod agnatis ipsius displicebat, qui ideo Anno tricesimo quinto, ipso absente & impubere pactum familiæ sancire instituerant, quo Senioratum in jus primogenituræ extendere, & istum cum ditione sua sacris Reformatis adstringere conati fuerant. Cui tamen hic maturos annos ingressus constanter contradicebat: cum Principatum antiquitus divisioni obnoxium, aliquoties etiam divisum, & quemlibet eorum solum Cæsarem superiorem agnovisse ad modum aliorum Imperii Principum, queis summum in ditiones suas regimen, Majori Domus haut obnoxium. Extremam quoque divisionem inter parentem suum, ejusque fratrem cum omnibus Regalibus, juribusque, ac dignitatibus factam; cujus vi parens suus omnia Principum jura in sacris & civilibus nemine contradicente in portione sua ad vitæ finem exercuerit. Ne igitur ipsius patrueles cum aliis Reformatis in fraudem ejusdem quid Osnabrugæ molirentur, apud Suecos & alios Evangelicos petebat. Unde cum Reformati formulam cautionis, quam paci includi cupiebant, concepissent, ab Evangelicis ea clausula addebatur, ut isti Principi suprematus suus, ac jus Territorii integrum maneret.

De causa Palatina.

§. 99. Circa caput de Amnestia ipsi Cæsarei causam Palatinam ante omnia decidendam judicabant, qua non composita reliquis negotiis impensus labor inutilis foret. Eo fine Suecis scripto (12 Febr.) conceptam formulam exhibebant, repetitis fere prius à se propositis, quibus & alias conditiones sat duras addiderant, oblato quoque octavo inter Electores loco, ac Inferiore Palatinatu non citra exceptiones. Ludibrii causa jactabant, sibi constare Palatinum Carolum Ludovicum, scita suæ Religionis secutum, causam suam immutabili fatorum dispositioni committere. Ejus scripti Sueci, Joachimo Camerario, & Meisterlingo Palatinis ablegatis copiam fecere, qui licet à consilio fere, & mandatis destituti declarabant: Bavarus Electoralem dignitatem quoad viveret, retineret; ipso mortuo ista ad Palatinam Domum revolveretur, Bavarique posteri octavo loco contenti forent. 1647. Tum idem pro pecuniis creditis, licet nondum ad liquidum deductis, nec ad Palatinum spectantibus, dynastiam Chamensem cum perpetuo reluendi jure retineret. Cæsareis ex his id quidem gratum erat, Austriacos tredecim millionum debito per dynastiam Chamensem liberandos. 18 Febr. Reliqua velut in extremum vergentia adspernabantur. Fridericum Palatinum manifesto læsæ Majestatis crimine teneri: jam Respublicas præmiis & pœnis contineri; nec publico expedire, ut tantum facinus ipsi impune sit. Non meruisse eundem liberosque, ut vel minimum restituatur; qui nunc oblatas lautas conditiones acceptare fastidiant. His adstipulabantur Saxonici, qui Suecis hanc causam ad propositas fere leges componendam commendabant. 10 Febr. Bavarum non solum à toto Imperio, sed & aliis Regibus ac Rebusp. Electorem agnosci; qui potens, ac dignitatis retinentissimus extrema potius tentaturus sit, quam se posterosque ad inferiorem gradum depulsum conspicere velit. Contra Palatinum Fridericum autorem tantarum in Imperio turbarum haut meritum, ut ipsius ob liberos respublica exitio exponatur. Haut spernenda quæ offerantur, ac posse adhuc plerasque ditiones recuperari. Sueci porro, cum Avauxium tentarent, ut juncta secum opera Palatinum sublevaret, aut saltem in tam favorabili causa, qua expulsos Principes ditionibus suis restituere satagerent, ne adversaretur, id præfracte abnuebat, disserens: Galliam ab initio Friderici acta circa Bohemiæ Regnum improbasse, ac palam, & missis Legatis dissuasisse; quæ nunc accommodato patrocinio probare nequeat. Istius rebus perditis, & Electoratu in Bavarum translato, Galliam hunc Electorem agnovisse. Quin ipsum Gustavum Regem tractatu cum Charnassaco, Gallia instante eo titulo ipsum nuncupasse. Unde & Gallicos ministros domi & alibi, in Anglia, Hollandia, Germania, Palatino Electoralem titulum negasse. Anglicum Legatum Thomam Rowium Hamburgi quondam contendisse, ut Carolo Ludovico Electoris vocabulum tribueretur; sed cum videret, pervincere id se non posse, eo postulato destitisse. Eundem Carolum Ludovicum in publicum nihil contulisse, nec de Gallia vel hilum meritum: nec in ejus gratiam Galliam gazam suam, ac tot fortium virorum sanguinem effudisse. Galliam huc redactam, ut bello diutius sustinendo impar sit. Ordinem Ecclesiasticum, qui ad hoc bellum magnam pecuniæ vim conferat, si intellexerit illam Palatino restituendo impendi, non solum collationes deinceps abnuiturum, sed & plebem in turbas incitaturum, velut opibus suis ad Bavaricæ Domus, quæ maximum Catholicis in Germania fulcrum sit, oppressionem, suæque adeo Religionis fraudem erogatis. Reipsa se comperisse, Bavarum utilissimam operam ad Regum satisfactionem contulisse, quo nomine Gallia ipsi obstricta sit, ac speret, Sueciam vicissim istius commoda promoturam. Nec alienum Bavarum esse ab arctiore fœdere cum Regina feriundo, postquam viderit, quam efficacem operam Regna contulerint ad frangendas Austriacorum vires. Ejus statum ita comparatum, ut diu sincera ipsi amicitia cum Austriaca Domo persistere nequeat. Inde in Gallia utile haberi istum fulciri, & eousque firmari, ut semper Austriacorum conatibus se objicere valeat. Galliæ spem nasci, Cæsarem & Hispanum arctissimo invicem

vicem

1647. vicem vinculo innexos divellendi. Nam si Cæsar Hispanum destituere nolit, Bavarum Cæsare deserto Regibus se juncturum, ingens rebus ipsorum in Germania momentum. Eam ob causam Galliam, subinde arctioribus commerciis Bavaro innexam, constituisse dignitatem ipsi Electoralem, & superiorem Palatinatum salvum præstare. Palatinos, si rem rite trutinent, haut eo secius pro illis, quæ opera Regnorum jam recipiant, hisce æterna grati animi lege obstrictos fore. Cæterum id nunc ostendebant Galli sibi placere, ut Palatinis tota provincia inferior cum Via Montana, & aliis partibus, quæ Cæsarei exceperant, restituatur. Nam, uti Avauxius ferebat, etsi id Galli agerent, ut Moguntinus Via Montana potiretur; tamen si reliqua omnia convenerint, ac Sueci toti inferioris provinciæ restitutionem pertendant, haut pertinaciter ipsos reluctaturos, obtentu sumto, quod idoneæ sibi rationes desint, ob quas Moguntini postulatum fulcire debeant.

Eam soli Sueci sustinent.

§. 100. Tot tantisque Palatini adversariis soli Sueci quantum dabatur resistebant. Ac Cæsareis quidem reponebatur: Quicquid de Friderici delicto foret, fane justo majores ipsum, sobolemque pœnas diuturno exilio, & tot calamitatibus luisse. Ac multis persuaderi, Bavarum clam eundem ad acceptandam Coronam Bohemicam instigasse, ut occasio foret ipsius dignitatem, ac ditionem invadendi. Palatinæ Domus malis, & Imperii Ordines, & exteros tangi. Angliæ Regem, etsi domesticis nunc turbis districtum, ubi cum Parlamento in gratiam redierit; Palatinam causam serio amplexurum videri, ni ea interim æquis rationibus composita fuerit. Danum Palatino propinqua cognatione junctum. Belgas Fœderatos ob communia sacra, aliosque respectus quantum possint connixuros. Igitur Cæsari eam causam ita componendam, ut ne serius ocyus novarum turbarum semina inde germinent. Constare quoque, haut quidquam probantibus Hispanis Bavarum Electorali dignitate potitum. Saxonicis ostendebatur, quid Saxo, & Brandeburgicus Electores in ea causa scripserint, & quam parum legitima via Bavarus ad Electoratum pervenerit. Qui quod in Imperio pro Electore agnitus fuerit, inde factum, quod iis, qui ex animo id aversabantur, vires se opponendi defuerint. Si res penitus inspiciatur, Bavarum veram turbarum in Germania causam esse: qui si victoria ad Pragam contentus occasionem inde non arripuisset ob privata commoda bellum alendi, Palatinum negotium in Bohemia finem sortitum foret. Ex publicis quoque actis constare, Cæsarem à Bavaro impulsum ad publicandum famosum illud anno 1629. edictum, ac inprimis ut tentato Magdeburgico & vicinis Præsulatibus Saxonem ad arma arripienda irritaret, quo ansa illum invadendi exsisteret. Tenax esset Bavarus dignitatis suæ utcunque partæ. Reginæ haut minus cordi esse oppressos Imperii Ordines sublevare. Huic proposito inter tot adversa, vicesque fortunę immotam inhæsisse. Nec de constantia sua quidquam remissuram, si Bavarus necessitatem adferat bellum deinceps quoque continuandi. Quod si omnino amore pacis Aureæ Bullæ quid derogandum sit, Palatinusque primo loco dimovendus, præstare ut Saxo, vetusta dignatione illo potiatur, Bavaro in sequiorem rejecto. Gallis autem, qui majore cum contentione rem agebant, respondebatur; Gustavi Regis tractatu cum Charnassæo Bavarum non nisi Ducis Bavarię titulo nuncupatum. Nec alio dignitatis vocabulo nuperum Reginæ in Gallia Legatum, Magnum Gardium Comitem scriptis suis eum Principem insignivisse. Carolum Ludovicum de Regina parum meritum: sed ejus patrocinium ideo suscipi, quod vicinorum Principum intersit, Germaniam in eum statum reponi, qui erat antequam Austriaci socio Bavaro belli Bohemici flammam tota Germania diffunderent, ac uni statui post alterum jugum imponerent. Eum precipuum finem esse fœderis sui cum Gallia. Fecerit aliquid pro satisfactione Gallica Bavarus. Ast nihil amici eundem Reginæ meditari, dudum ex ejusdem literis ad alios Imperii Principes exaratis patere; nec veteris animi mutati idonea indicia extare. Mirum quare Gallia tam pertinaciter illi faveat, à quo toties illusa sit. Is si destinatis potiatur, verendum esse, ne idem odiosius, quam quisquam alius, Regnorum sociorum incrementa libret. Tutissimum esse rem ita temperare, ut non minus iste, quam Palatina Domus Regnis beneficium debeat. Hoc modo in ejusmodi statum eundem reponi, ut haut eo secius egregiam operam iisdem navare possit. Quia etiam hæc causa totum Imperium, & multos extraneos spectet, optimum fore cum Ordinibus consultare, & de communi sententia statuere. Nam si his inconsultis quid decernatur, istos questuros; Regios, postquam sibi satisfactum sit, Ordinum negotia insuper habere. Providendum etiam esse, ne Reges ejusmodi actum videantur probare, quo Cæsar pro arbitrio alium auxerit; qui facile in jus invalescere queat non Germaniæ solum sed & vicinis, periculosum. Denique & tepido Gallorum circa Palatinam causam studio Servienti in Hollandia negotiationem haut paulo difficiliorem reddi. Quanquam autem Avauxium, qui negotia Imperii ac inprimis peculiaria Ordinum desideria parum curabat, ista nihil movebant; ad extremum tamen in eo consentiebat cum Ordinibus rem communicandam, nec absque illis quidquam Cæsareis remittendum. Ast Bavari de Gallorum favore securi non tam precibus, quam minis cum Cæsareis agere. Si Sueci suo reponso insistant, Cæsareis se partibus adhæsuros. Sed si Cæsar insuper habito promisso suo Suecis adstipuletur, sibi sedere una cum quatuor Circulis, Bavarico, Suevico, Franconico & Westphalico Galliæ patrocinium amplecti. Interim non Catholicos solum Ordines sibi adjungere satagebant, sed & Evangelicis adrepebant, jactantes, Gravaminum compositioni sese præ cæteris ad molestiam usque aliorum Catholicorum institisse; ac deinceps quoque pro virili & quantum æquitas ferat facturos. Idem & Suecis ingerebant, addito, se pro Sueciæ satisfactione, & ut Regina inter Ordines Imperii adoptaretur, summopere contendisse, Bavarumque constituisse arctiori vinculo Reginæ innecti; ac filio per testamentum præcepisse, ut eandem non solum colat, sed & priore societate eidem jungatur. His Sueci ostendebant; Reginæ satisfactionem in eo præcipue verti, ut Imperium, singulique Ordines desideriis suis potiantur; quorum non minima pars sit Palatini restitutio. Eam causam cum consilio & consensu Ordinum expediendam, quorum sententiam una cum Avauxio exquirere constituerint. Id consilium Bavarici ambabus manibus amplecti, ac statim apud Cæsareos insistere, ut ea res ad Ordines referatur. A Moguntino quoque impetrabant, ut peculiaris consultatio trium Imperii Collegiorum institueretur. Ubi nonnulli quidem 1647.

1647. dem deliberandi spatium petebant; conclusum
18 Mart. tamen ex majore suffragiorum numero ad votum
22 Mart. Bavarorum fiebat. Id quod Bavarici Suecis significabant postulantes, cum non solum Cæsar, Gallus, Hispanus, sed & Imperii Ordines agnoverint, petita Principis circa dignitatem Electoralem jure subniti, ipsi quoque consensum suum adderent. De Superiore Palatinatu parum difficultatis fore; qui si Bavaro abjudicetur, huic oppigneratas Cæsaris terras salvas esse. Reginam æterno beneficio Palatinam sibi Domum obstrinxisse, à consanguineis etiam desertam. Nec minus Principem suum Reginæ gratum animum pro tanto officio semper probaturum. Suecos re ipsa sensuros, si æquis Domini sui desideriis clam velificentur, hunc efficacissimum cuneum fore reliqua nondum decisa capita cum Cæsareis componendi. Quæ uti ardua sint, ita in immortalem Reginæ laudem cessurum ista hoc modo perfecisse. Sueci cum in tanta re ita raptim constituere non possent, cum Avauxio, qui tunc Monasterium abierat, consulturos se respondent, quo decernatur, quod ad communem, & æquam pacem facturum sit. Cæterum eo usque Evangelicorum animos ceperant
28 Mart. Bavarici, ut hi solenniter missis è suo numero Deputatis Suecis suaderent, in Bavari desideria circa Electoralem dignitatem, & Superiorem Palatinatum consentire velint, ea tamen lege, ut Bavarici operam dent circa reliqua adhuc Gravaminum capita expedienda. Id ni faciant, quæ offerantur irrita fore.

Super Amnestia utriusque partis formula.

§. 101. Dum hæc circa Palatinam causam agitantur, Sueci integram formulam Instrumenti Pacis, excepto de Gravaminibus capite, Cæsareis obtulerant, cui singulorum restitutionem, qui id à se petierant, sigillatim inseruerant, addito, si qui alii hoc desiderent, eorum quoque disertam se mentionem facturos. Cum enim propositione sua id postulaverint, ut omnes & singuli restituantur, conveniens judicabant, singulos sua desideria, & ad quæ recuperanda jus sibi competere arbitrentur, distincte exprimere. Contra Cæsarei singulorum enumerationem adspernabantur, quod eorum causæ partim communi amnestia, partim sententia judiciali, partim transactione super Gravaminibus decisæ, nonnullæ adhuc sub judice sint, aliæ ad pacificationem præsentem nihil plane spectent.

De causa Cassellana.

§. 102. De Cassellanæ Principis desideriis Cæsarei hactenus subinde licet moniti siluerant. Nunc absoluta satisfactione Suecica formulam proferebant, sed quæ solam causam Marpurgensem spectaret. Ast cum Sueci imperfectam eam monerent, ad libelli Hassici singula capita respondebant. Ubi ea, quæ præstare penes Cæsarem esset, distinguebant ab iis, quæ alios Imperii Ordines tangerent. E priore classe circa amnestiam facile conventuri videbantur. Hirschfeldensem quoque Præsulatum annuebant Cæsarei, sed ea lege, ut Cassellanis in satisfactionis vicem imputaretur. Ut Reformati paci Augustanæ includerentur, admittebant Cæsarei. Nec circa confirmationem pactorum Confraternitatis inter Saxonicam, Brandeburgicam, & Hassicam Domum, tum ejus, quo jura primogenituræ constituuntur, & quod cum Hanoviensibus Comitibus initum erat, quidquam difficultatis movebatur, modo Cæsar ex eorum, quorum interest consensu decenter eo nomine adiretur. Ex altera negotiorum classe erat actio Waldeccensis cujus amica compositione Cæsarei Marpurgensem litem in favorem Landgravii Georgii expedire cupiebant, adspernantibus Cassellanis, qui eam ad communem amnestiam pertinere censebant, nec alia ejusdem componendæ media deesse, ut Landgravii Georgii consensus tam caro emendus sit. Sed super Marpurgensi negotio acrius certatum; circa cujus compositionem Sueci magno studio satagebant. Cæsarei autem, velut idem ipsos parum tangeret, proponebant, ut Confraternitatis pacto juncti Electores, ac Principes sua interpositione idem ad amicam compositionem deducerent. Enimvero postulata Landgraviæ, quæ vicinorum Præsulum ditiones spectabant, Cæsarei plane aversabantur velut paci Religiosæ, cui tamen ista includi cupiat, adversantia. Nec plus Cassellanis annuebant, quam præsulatum Hirschfeldensem, & quæ jura præsulatus Mindensis in præfecturas Schaumburgicas habuerit; tum pro ipsius militibus ducenta uncialium millia. Contra Hassici Hirschfeldensem præsulatum à se dudum possessum ostendebant. Præfecturas quatuor Schaumburgicas acceptabant. Militibus suis pro ratione numeri satisfieri volebant, qui equitum quinque, peditum quindecim millia explerent. Demum & postulata sua repetebant circa partes præsulatuum Catholicorum, quibus causam præbuerint infinita damna Hassiæ ab istis data, quæ neque amnestia, neque percepta tributa pensare valeant, præsertim cum à se longe majoris pretii oppida sint restituenda. Porro Cæsarei hoc negotium differre cupiebant, quoad Gravamina, quæ totum Imperium spectabant, composita essent, causati, postea expeditius ei negotio vacandum rebus majoris momenti absolutis. Sed Sueci obtenta satisfactione Hassicam velut suæ partem simul decidi pertendebant. Eoque rem deducebant, ut Cæsarei postulata à Cassellanis circa bona sacra annuituri viderentur, ni Galli Catholicorum partibus susceptis Landgraviæ petitis se objecissent. Sicuti & Avauxius nullum ab Hassis scriptum, in quo hujus satisfactionis mentio fieret, accipere dignabatur.

Gallorum de Hollandis querelæ.

§. 103. Ast Monasterii inter Hispanos, & Hollandos negotiatio plane quiescebat. Horum Legati, qui sub initium anni Osnabrugam accesserant, negabant illam eousque provectam, prout fama ferebat. Nam & nonnulla adhuc componenda superesse, & transactis licet omnibus pacem tamen vocari non posse, ni absoluto simul Gallorum tractatu. Enimvero haut eo secius Galli ab Hollandis se circumventos querebantur, qui insuper habitis suis monitis, & protestationibus cum Hispanis conclusermt. Nam etsi Hollandi excusarent, tractatum illum non aliud esse, quam varias schedas subscriptas; Galli tamen, qui ipsos articulos legerant, ferebant, septuaginta octo numero esse ita plene conceptos, ut intra unam & alteram horam in justi instrumenti formam redigi possint. Majorem se ab Hollandis constantiam expectasse ob patrocinium, auxilium, & honorem à se isti Reip. exhibitum, quo incrementa ejus insigniter stabilita sint. Sed quia illa benefactoribus tam indignam gratiam referat & magnitudinis suæ primum specimen perfidiam edat, pares quoque huic flagitio successus sperandos. Inprimis Adrianum Pawium, & Joannem Cnuitium enormis in Hispanos studii arguebant Galli, qui per secreta cum illis commercia multa Galliæ adversa agitaverint. Unde & Gallici Legati, mandatis ex aula acceptis, horum duorum operam

circa

1647. Servienti negotiatio Hagæ.

circa tractatus cum Hispanis deinceps admittere abnuebant. Porro sistendis illis tractatibus sub finem nuper elapsi anni Servientus Hagam profectus apud Ordines Generales exposuerat, se super conclusione communis pacis, ejusque executione cum ipsis conventurum, quo de ejusdem firmitate spes concipi queat. Simul de fœdere guarantico movebat, cujus vi Hollandi Gallis auxilia tenerentur pręstare, ubi hi non solum è Belgio, sed & quovis alio loco ab Hispanis impugnarentur. Nam guarantia ad solum Belgium restricta, Gallis satius esse arma retinere, & alibi securitatem sibi dispicere. Ex Ordinibus porro Generalibus majori parti præpropera Monasterii tractatio displicebat, quod facile cernerent, eam ob causam Hispanos in tractatu cum Gallis, & Catholicos Imperii Ordines in Gravaminibus adversus Evangelicos, longe duriores se quam antea, gessisse. Unde & Godarto Reedio Ultrajectino deputato, qui transacta capita subscribere recusaverat, cum Hagam adpulisset, publice gratiæ actæ sunt. Simul censebant, Gallis circa fœdus guaranticum esse satisfaciendum. Sed Hollandia provincia non sine impatientia in pacem ruebat, ac ut ocyus Monasterii res absolveretur, urgebat testata, se ad novam expeditionem suscipiendam adstringi nec velle, nec posse; sed Monasterii transactis stricte inhæsuram. Tum quæ prioribus fœderibus convenerint, accurate servanda, & huc usque super guarantia cum Serviento agendum. Longius haut progrediendum, ac ne novam quidem declarationem edendam, ne Galli hac guarantia confisi Hispanos data opera ad bellum irritent, quo & suæ Reipublicæ necessitas imponatur vix deposita arma iterum arripiendi. Eo autem ferocius ista provincia loquebatur, quod maximam sumtuum publicorum partem ipsa toleraret. Nec frigidam suffundere Hispani omittebant, qui misso Philippo de Roy Servienti destinata eludere satagebant. Quem cum aliquæ provinciæ metu corruptelarum, & pravarum machinationum Haga amovendum censerent, Hollandia tuebatur, velut tempore per diploma ipsi indulto nondum elapso. Spargebatur quoque Castelrodricum propediem publicaturum, ut Belgii Fœderati incolæ citra literas tuti itineris Flandriam, & Brabantiam accedere possint. Usque adeo omnibus artibus Hispani Belgas Gallis divulsos sibi adjungere studebant. Nuper & Brunus Hispanicus Legatus negato Hagæ accessu literis Daventria scriptis Ordines ad maturandam tractatuum conclusionem hortatus fuerat, addito; si essent sibi Collegisque necessitatem adferri Monasterio relicto alio abeundi, ubi meliorem operam Regi suo navare queant. E Belgarum Plenipotentiariis post reliquos in patriam regressos Monasterii adhuc restabat Pawius, qui literas Regis Hispaniæ ad ministros suos Monasterii agentes (prout ipse ferebat,) interceptas Hagam mittebat hoc argumento: Inter Hispanos, Gallosque secretum agitari tractatum, quo id effectum iri speretur, ut Galli Ruscinonensi Comitatu, Catalonia, Porto Longo, & Plumbino Hispanis cedant, Belgio vicissim recepto. Quas literas tamen plerique fictas agnoscebant, & si qua illis fides, cordatis persuasum, si utique Gallos vicinos habere oporteat amoto isto interposito velut aggere, satius esse, amicitia ipsorum retenta in partem prædæ venire, quam circa id sudare, quod impedire nequeat. Porro guarantiam Gallis ubique locorum citra exceptionem, aut limitationem quinque provinciæ decernebant. Hollandia tamen, & hujus suasu Zelandia eam hoc modo restringendam pervincebant, ut declararetur, Galliam & Generales Ordines mutuam sibi guarantiam debere omnium locorum, quæ anno tricesimo quinto, cum fœdus iniretur, possessa utrinque sint, tum omnia, quæ in Belgio hactenus occupata, aut ante conclusos tractatus adhuc occupanda, vel per ipsos tractatus ab hoste obtinenda sint. 1647.

De tractatibus Gallorum cum Hispanis.

§. 104. In tractatu Gallorum cum Hispanis initio anni Mediatores formulam quinquaginta amplius capitibus constantem Hispanis exhibuerant. Ad quæ hi vernacula lingua, & cum Longuevillius id adspernaretur, Gallica responsum reponebant, quo inter alia Portus Longus, & Plumbinum à Gallis repetebatur. Sed Longuevillio hanc exceptionem repudiante declarabant; per ista loca paci moram non fore. Præcipua controversia circa Lusitaniam erat, cui ne annuas quidem inducias, Gallis huc dæmum descendentibus, Hispani concedere volebant. Ad extremum postulabatur, ut ab Hispanis pro ruptura pacis non habeatur, si Galli Lusitanis in bello auxilia ferant. Id quod Hispani verbo quidem annuebant, nec id commode prohiberi posse agnoscebant; sed scripto idem permittere detrectabant. Contra Galli suspicabantur, Hispanos ansam inde abrumpendæ paci arrepturos, si occasio arrideat; tantoque magis instabant, ut scripto id exprimeretur. Cui rei Pigneranda potissimum renitebatur non solum odio in Lusitanos, sed & quia Batavi ipsi persuaserant, Lusitanos à Gallis facile destituendos, de quo ipse Regi suo confirmaverat, quæ nunc retractare turpe ducebat. Cui si quid obloqui vellent Collegæ, asperis eos verbis velut commoda Regis sui udituros, increpabat. Iidem quoque Hispani liberationem Eduardi Bragantini abnuebant, pro quo Andrada Lusitanus ducenta uncialium millia, quæ à Cæsareis statim post conclusam pacem Reginæ Sueciæ debebantur, illorum nomine exsolvenda recipiebat. Sed Hispani non nisi post pacem cum Gallia factam dimittere istum volebant, nec alia lege, quam ut in Cæsaris aut Regis Galliæ manus traditus fidem daret, se nunquam fratri suo, & Regno Lusitaniæ operam bello adversus Hispanos navaturum, spondente insuper Cæsare, aut Galliæ Rege.

Cæsarei formulam Instrumenti pacis exhibent. 7 April.

§. 105. Cæsarei interim Osnabrugæ novam formulam Instrumenti Pacis Suecis exhibebant, à priori parum discrepantem, in qua de satisfactione Suecica omissum erat, quippe quæ peculiari negotiatione jam adornetur. In capite quoque de Amnestia enumeratio singulorum, qui restituendi essent, prætermissa; quorum disertam mentionem fieri Sueci postulabant. Circa Gravamina nondum de Aquisgrano, Donawerta Osnabruga, Evangelicis Canonicatibus Argentorati, usu sacrorum in ditionibus Catholicorum, ac præcipue Cæsaris expeditum erat. De gravaminibus Politicis plane omissum. Tum super juribus ac privilegiis Ordinum, commerciisque scrupuli non modici restabant. Eo magis Sueci festinabant hisce emendandis suam vicissim formulam edere; quæ Trautmansdorfio hautquidquam ad palatum erat, ut tam Osnabrugę, quam post Monasterii, (quo mox se, frustra retinere ipsum Osnabrugæ cupientibus Evangelicis, conferebat) spargeret; Suecis pacem haut cordi esse, cum de pristino rigore nihil remittant: nec duriora postulari posse, si Cæsar ipse cum Consi-

 liarius

1647. liariis Holmiæ captivus sedeat. Ejus tamen Collegæ Osnabrugæ relicti, Lambergius, Volmarus, Cranius eodem, quo ille discesserat die Suecos invisere, Trautmansdorfii abitum excusare, quem necessaria negotia Monasterium pertraxerint: se tamen interim quantum possint circa negotium pacis laboraturos. Inde multis congressibus Instrumentum Pacis discutere, ac plura componere; durioribus tamen quibusdam nodis relictis.

Palatini protestantur. 2 April.

§. 105. Hos inter Palatina causa facile princeps erat; de qua nuper Legati Ordinum sententiam suam Cæsareis obtulerant. Adversus hanc Palatinus Elector solennem protestationem interponebat. Causam suam semper ad amicos tractatus remissam. Eo fine opera Regum à Cæsare salvum conductum pro se impetratum. Jam inter Cæsareos, ac Regios Legatos super ea hinc inde disceptari cœptum. His fortasse placuisse, Ordinum sententiam super introducendo octavo Electoratu velut re nova, & legibus Imperii repugnante exquirere; non ea tamen mente, ut id cœptis tractatibus fraudi sit. Eo gravius sibi accidere, Ordines consulto suo tractatibus certos limites præscribere conari. Jus sibi suum simul cum ipsa vita per leges Imperii datum facto tertii possessoris adimi, aut mutilari non posse. Ipsos Electores, cumprimis seculares, conventu Mulhusino descendentibus saltem ante natis jus suum integrum reservasse. Denique in consulto Ordinum plura expressa, quam ipsa propositio, & consultatio præ se ferat; & quia Electorales, Brandeburgicis exceptis, suorum Principum commoda suffragiis suis tam anxie Cæsareis commendarint, ipsos merito suspectos habendos. Coloniensem cumprimis in propriæ Domus causa sententiam dicere iniquum esse.

Sueci Cæsareorum propositis in causa Palatina accedunt.

Enimvero Sueci, qui hactenus pro plena Palatini restitutione pugnaverant, nunc aliam inire viam instituerunt. Deprehenderant hactenus, eam causam reliquis non parum remoræ injecisse, Bavaricis acriter contranitentibus, ac non Catholicis solum, sed & Evangelicis in partes suas pertractis; quorum hi per Deputatos suaserant, amore pacis, ac ut Bavari opera componendis Gravaminibus redimeretur, Ordinum consulto se attemperarent. Et qui Bavari ingenium norant, haut absurde suspicabantur, inter causas induciarum cum Suecis initarum hanc fuisse non postremam, ut Suecos demulceret, ne ita acriter ipsius cupitis se objicerent; in quos mox arma resumta, postquam quæ voluerat, obtinuisset. Ac super dignitate Electorali non multum difficultatis erat, instituto octavo Electoratu, quem Palatinus repudiare non poterat. Sed reposcebat Bavarus tredecim milliones, vel horum loco Palatinatum Superiorem, aut Austriam supra Anassum. Et hac ut Bavarus potiretur, Sueci cupiebant, ni Galli obstitissent. Nam plus quidem ea conferebat ad Austriacorum vires minuendas, Bavari augendas. Ast Galli utique decreverant eadem opera Bavarum augere, ac Palatinum deprimere. Bavarum viribus auctum Austriacis æmulum adponere cupiebant; cum hisce solis in Germania præpotentibus omnes Catholici obnoxii essent futuri: contra Bavaro valido horum quoque pars aliqua adhæsura erat. Ita Bavari incrementa huc profutura, ut Catholicorum in Germania vires divisæ frangerentur. Ut autem Palatina Domus debilitaretur, ratio erat, quod Helvetii Reformati, Palatini, ac Batavi Rheno omnes adsiti, ex uno latere, Britanni eadem sacra professi ex altero Galliam velut cingerent; qui hactenus Hugenottorum in Gallia vires fulciverant, paria deinceps quoque facturi, si qui motus oriretur. Hanc velut catenam ut Galli infringerent, depresso Palatino studebant. Cum igitur Cæsarei Austriam supra Anassum amittere nollent, Galli Superiorem Provinciam Palatino inviderent, universi quoque Ordines pacem alieno dispendio redemisse in lucro habentes eandem Bavaro decernerent, non poterant quoque non Sueci consentire, & ostensa in Bavarum inclinatione testari, istius desiderio satisfieri posse. Id quod & Instrumento suo inserebant, ea tamen lege, ut & Bavarus suam autoritatem accommodaret, quo super Gravaminibus adhuc restantes, aliæque conclusionem adhuc morantes controversiæ propediem expedirentur. Quo ipso & Bavarum à Cæsare divellere studebant, simul fœdera, quæ inter Gallos, Italos, aliosque Catholicos Status agitari dicebantur, elusum ibant.

Ea res differtur.

Quanquam autem & Palatini monitis quibusdam additis, si aliud obtineri non posset, demum in eas leges consentiebant: Cæsarei tamen, refrigerato in Bavarum ob induciās studio, eam rem languide agebant haut obscure innuentes, se Palatino non solum inferiorem Provinciam cum Electorali dignitate, sed & superiorem si commode fieri possit, in Bavari odium restitutam cupere. Quibuscum facile conspirabant Sueci, ut id negotium adhuc dilatum Monasterium rejiceretur, quo Bavarus inter spem, metumque retineretur, ne vel provocatus ad infesta consilia capessenda compelleretur, vel commodorum suorum plane securus publica causa deserta adversæ parti se iterum adplicaret.

De Wurtenbergici restitutione.

§. 106. Wurtenbergicus Dux ut plena restitutione potiretur, Sueci instabant, quippe cui ob Heilbrunnense fœdus ditione ejecto præ reliquis jam per amnestiam consulendum erat. Quod & Cæsarei demum annuebant; etsi Catholici Prælati opima bona à Cæsare sibi tradita ægerrime amitterent. Reservabant tamen sibi Cæsarei viam juris vindicandæ Blaobeuræ, Achlæ, & Staufæ, in quas Austriaca Domus jus prætendebat. Tum ut Wurtenbergicus Heidenheimum dynastiam quinquies centenis millibus florenorum, pro qua summa eadem Bavaro oppignerata erat, redimeret; reluendi jure annis viginti circumscripto. Sed cum Sueci non huic solum postulato, sed & toti prætensioni contradicerent, demum ut Dux ducenta millia velut ex liberalitate solvenda in se reciperet, volebant. Quæ Oxenstierna plane adspernabatur: iniquissimum esse, Wurtenbergicum Cæsaris debita luere. Mirari se potius Ducis æquanimitatem, quod non & fructus perceptos, ac percipiendos repetat. Sane si idem hos petat, nulli se operæ parciturum, ut illis potiatur. Quod licet Cæsareis, ac cumprimis Volmaro parum arrideret, eam tamen rem in medio relinquebant, ut spes esset super Heidenheimo gratis instituendo obtentum iri.

De causa Badensi.

§. 107. Circa Badensem causam acrius disceptabatur. Nam licet Eduardi posteri omnem actionem super fructibus, impensisque, & eo quod interest, per Cæsaream sententiam sibi adjudicatis, remitterent, duabus quoque præfecturis eo nomine sibi traditis cessuri; abnuebat tamen Durlacensis, ne titulum quidem, nedum dimidium Marchionatum illis largiturus. Cujus partes Sueci quantum possent propugnabant, demonstrantes; sententiam Cæsaream, cui Eduardinorum jus nitebatur, eo tempore latam, quo Marchio Georgius

1647. gius Fridericus gratia Cæsaris exciderat. Eoque par esse, rem restitui in eum statum, qui ante bellum fuerat, via juris utrique parti relicta. Sed Cæsarei rem divino ac humano juri repugnantem ducebant, Marchionem Wilhelmum ditione sua, ac titulo, queis hactenus gavisus sit, exui: cum non Cæsar solum, exterique Reges ac Principes, sed & ipse Georgius Fridericus istum Marchionem agnoverit, in cujus rei fidem autographæ Georgii Friderici literæ producebantur, queis debito hunc titulo, ac patruelem nuncuparat. Quæ Friderico ademta citra controversiam ad ipsum pertinuerint plene redditum iri. Sententiæ Cæsareæ ut derogetur, à se ferri non posse; nisi quod fructus perceptos, impensasque, & duas præfecturas, uti dictum, remitterent, ut tamen Wilhelmo Marchioni certos reditus annuos ex avita hæreditate, & illarum loco arcem Ritbergam prope Ettlingam cum omnibus pertinentibus, simul Domui Austriacæ jura in Rœtelam, Badenweileram, & Sausenbergam reservarent.

De reliquis restituendis. Omnes reliquos Ordines, qui restitutione ex communi amnestia opus habebant, Cæsarei suo Instrumento præterierant causati, illorum prætensiones per communem amnestiam, aut latas sententias, aut compositionem gravaminum decisas: quasdam adhuc judicio disceptari, alias præsentem pacem nihil spectare. Sed Sueci hac declaratione non contenti prolixum catalogum proferebant eorum, qui nominetenus amnestiæ includi ab ipsis petierant. Quibus hucusque indulgebant Cæsarei, ut super singulis sententiam suam panderent, haut multum à Suecorum postulatis abeuntem.

De subditis Cæsareis. Super illis, qui Cæsareis Provinciis oriundi Reginæ sagatis aut togatis muneribus innexi erant, aspera controversia surgebat; quos Sueci pari cum reliquis conditione habendos contendebant, restitutis omnibus bonis, quæ ante motus Bohemicos possederant. Sed Cæsarei non nisi illa restituere volebant, quæ istis ademta forent, postquam sub fœderatis Regibus merere cœpissent. Cui declarationi immoti inhærebant; quod alias primarii Cæsaris Ministri Trautmansdorfius, Schliekius, Curtius, alii opimis donationibus è bonis illorum exulum, ac Cæsar ipse annuis reditibus quadringenties mille florenorum, quos ex iisdem bonis ærario suo adplicuerat, exuendi erant.

De Gravaminibus Catholici Cæsareorum acta improbant. §. 108. Super Gravaminibus Cæsarei Suecis acriter connitentibus, non pauca in Evangelicorum gratiam remiserant, Catholicis Ordinibus frementibus, tot præsulatus, aliaque bona sacra Succis, Evangelicisque concedi. Nec obscure nimia Cæsareorum liberalitas perstringebatur, qui nullo more præter consensum eorum, quorum interest, integros Principatus condonassent, è quibus insignia subsidia bello gerendo collata sint. Nam absurde ab Austriacis exemplum medici adductum, qui non labra, nares, auresque, & alia utilia membra resecare soleat; ac per summam injuriam suæ Religionis Præsules intra membra putrida referri.

Ut & Galli. Frigidam heic suffundebant Galli, ac inprimis Avauxius male temperato in sacra sua zelo, an quia purpuræ Cardinalitiæ hoc merito inhiabat; qui dum id negotium disceptatur Osnabrugam profectus, Cæsareos, ne tam multa Evangelicis indulgerent, Catholicos, ut Cæsareis acriter resisterent, urgebat. Tum Evangelicos variis artibus terrere inter alia jactans; si Hispanica pax præverteret, omnem ipsis spem eorum perituram, quæ nunc commoda ratione obtinere possint. Simul declarabat, Catholicos ipsi suam causam diligenter commendasse, nec 1647.
Gallos ob sacra bellum in Germania gesturos; aut Suecos eo fine armis, argentoque sublevaturos. Nam constare sibi separato suo exercitu, & subtracto pecuniario subsidio Evangelicos ad æquas circa gravamina conditiones descensuros.

Cæsarei se excusant. Ast Cæsarei istarum criminationum impatientes ostendebant, non ultro se, sed peculiari Deputatione invitatos isthanc negotiationem componendis gravaminibus suscepisse; ac super controversis capitibus Catholicorum Ordinum, eorum præcipue, quorum interest, ipsiusque Avauxii sententiam subinde exquisivisse. Nec constantiam sibi Catholicæ rei proficuam fuisse defuturam, si universis Catholicis firma consilia, queis tuto inniti liceret, capessere placuisset. Enimvero cum Avauxius præter inania verba, Catholici præter inefficax studium nihil attulerint, subinde *Pacem quocunque modo* occinentes, Bavarici simul quotidie, ac singulis prope horis, non sine minis ut ad finem properetur, institerint, induciis demum cum hoste initis; æquos rerum arbitros haut sibi vitio daturos fuisse, si vel plura concessissent, ac quovis pretio pacem redemissent. Quibus tamen hactenus inter tam evidentia pericula quantum potuerunt reluctati sint. Quod si jam post omnem à se consumtam diligentiam à Gallis præter vana promissa, ac sterilem miserationem nihil adferatur, nec Ordines arma secum sociare, ac in neutras potius partes abire velint, nō adparere quid amplius à Protestantibus obtineri queat.

Et negotiatio continuatur. §. 109. Pergebant inde hoc in negotio Cæsarei, & quam Evangelici elucidationem aliquot capitum circa gravamina desideraverant, scripto conceptam exhibebant. Sequenti die Trautmansdorfius universis Evangelicis ad se evocatis exponebat; *11 April. 12 April.* etsi in quibusdam Articulis à pace Augustana discessum fuisse videatur, Evangelicis tamen ista, si tandem aliquando hisce adquiescere velint, à Cæsare & Imperio præstanda. Sin minus, nec se teneri velle. Nec eo secius Evangelici consilus collatis nonnulla adhuc desiderabant; & quia scriptorum reciprocatione parum efficiendum videbatur, à Suecis petebant, ut ipsi pro virili tentarent, quid ad extremum pro Evangelicorum rebus à Catholicis obtineri queat. Qui & hoc negotium suscipiebant quidem; sed ne Gallos plane offenderent; remissius agendum erat. Sane videbantur illi lautiores adhuc conditiones obtinere potuisse, ni metus fuisset, ne Catholici in Gallorum patrocinium penitus se conjicerent; quod præsenti rerum statu absque magno causæ communis periculo fieri non poterat. Cum porro circa Gravamina tria præcipue superessent nondum ad liquidum deducta; de subditis Evangelicis in Catholicorum Ordinum ditionibus; de libertate sacrorum in Cæsareis Provinciis, & de administranda Justitia; Sueci quidem, quæ Cæsarei circa primum caput sat liberaliter annuerant, admittebant. Id tamen desiderabant, quod eadem paucioribus verbis, ac paulo obscurius concepta, ac scrupulis gignendis apta forent, & quod eorum, qui post publicatam pacem sacra Evangelica professuri sint, mentio facta non esset. Addebant Sueci de iis, quæ cum usu sacrorum conjuncta sunt, de Consistoriis, Scholis, Ministris Ecclesiæ, jure Patronatus, & similibus; ac ut in possessione omnium templorum, cœnobiorum, ptochotrophiorum cum omnibus horum reditibus manerent, quoad vel in commune super dissidio Religionis, vel inter Ordines horumque subditos ali-

1647. ter conventum fuerit. E transactionibus illæ tantum valerent, quæ praxi anni vicesimi quarti non adversarentur: quo ipso pactum Episcopi Hildesiensis super hoc præsulatu cum Luneburgicis initum tollebatur; de quo & diserta mentio fiebat. Qui post publicatam pacem Augustanæ Formulæ accessuri sint, per quindecim annos tolerarentur; inde migrandi necessitas foret. Hæc omnia scripto concipiebantur utrinque parti probato, quod & Cæsarei Formulæ pacis à se mense Junio typis publicatæ citra immutationem inserebant; etsi post magnam ejus partem retractarent. Sed libero sacrorum Evangelicorum exercitio per Bohemiam, & alias Cæsaris provincias Cæsarei acerrime renitebantur instigante quoque Avauxio, qui versipellis apud Suecos & Evangelicos jactabat; æqua ipsos petere, nec Cæsareos subditos negligendos. Apud Cæsareos contra demonstrabat; id non conscientiæ solum, sed & securitati Cęsaris, atque existimationi adversari, si exterus Princeps ipsius civium patrocinium suscipiat. Unde & Cæsarei Evangelicis ad se evocatis testabantur, plus à se concedi non posse; rogantes apud Suecos agant, ut hisce adquiescant. Crebris se literis ex aula prohiberi plura concedere. Si Sueci hanc ob causam bellum continuare velint, ferendum id sibi esse; irrita tamen fore tunc omnia, quæ circa gravamina convenirunt. Evangelici cum neque supplicando, neque intercedendo effici quid à se posse cernerent, ac tamen subditis Cæsareis nihil præjudicii adferre vellent, id negotium Suecis commendabant, ut pro iisdem quantum daretur conniterentur, modo ne ob eam causam pax abrumperetur. Ac si res ad statum, qui ante motus Bohemicos fuerat, deduci nequeat, ut saltem singulis districtibus quædam templa, Scholæque ipsorum usibus concederentur, salva in universum conscientiæ libertate. Tum ut Silesiis plena sacrorum libertas ex pacto cum Electore Saxoniæ anno vicesimo primo inito constaret, Jesuitis insuper Uratislavia ejectis. Sed hæc plane adspernabantur Cęsarei; ignominiosum Cæsari fore id ipsum prohiberi, quod vel infimis Imperii Ordinibus permissum sit. Nec ad plura, quam quæ supra jam circa istos concesserant, permoveri poterant.

De subditorum Cæsareorum autonomia.

30 April.

De administratione Justitiæ.

§. 110. Circa Justitiam Evangelici plura summa tribunalia poscere desierant, ac locum duntaxat Cameræ Spirensis mutari volebant; quod Cæsareis non valde displicere videbatur, qui Erfordiam, uti Sueci Egram, eo fine adsignabant. Id quod tamen cum aliis rebus justitiam spectantibus ad proxima Comitia rejectum. Declarabant quoque Cæsarei, se non solum in Camera, sed & judicio Aulico causas religionem, ejusque consectaria spectantes pari utriusque religionis assessorum numero decidi velle quo fine & Cæsar aliquot idoneos viros Augustanæ Confessioni addictos in Judicium Aulicum adsciturus sit: cui & idem, qui in Camera Spirensi obtineat, processus sit sequendus, quantum causarum indoles ferat. Tum si quæ dubia occurrant circa sensum statutorum Imperii, aut in causis religionis ob paritatem suffragiorum, ubi amica via componi non possint, ad Comitia referenda. Ordinibus quoque primam instantiam, Austregas, & privilegia de non appellando salva fore, mandatis aut commissionibus Cæsareis haut turbanda. Evangelici prętet hæc postulabant, ut Consiliarios Aulicos præsentare penes Ordines sit. Tum ne Judicium Aulicum in causis Ecclesiasticis jurisdictionem exerceat. In aliis causis, ubi prius rite constitutum sit, concurrentem cum Camera jurisdictionem haberet, ne tamen Secretius Cæsaris Consilium aut quod Conscientiæ vocabulo insignitur, controversiis illis se immisceat. Denique ut accusatis optio sit, in aula Cæsaris, aut Spiræ causam suam agere malint. Id quod in magnam sui contumeliam accipiebant Cæsarei, velut in Aula Viennensi jus parum integre dici exprobaretur. Unde & alios ab hoc hoc postulato deterrebant præter solos Luneburgicos, quiid postulatum pro Saxonia Inferiore Suecicæ Formulæ inseri curabant. Ea res cum haut spernendi momenti videretur, Suecis ansam præbebat, ut isthanc optionem intuitu provinciarum sibi in Germania cedendarum, si forte ab aliquo ex Ordinibus convenirentur, à Cæsareis stipularentur. Tandem super hoc capite à Cæsareis, & Suecis concipitur conventio, quæ Evangelicis satisfactura credebatur, qua Cæsarei translationem Cameræ Spirensis in alium locum & paritatem Assessorum utriusque religionis concedebant; quorum illud tamen post isti plane everterunt, hoc acriter impugnarunt. De Reformatis tunc in Cæsareorum formula omissum erat; quo nomine à Suecis formula concipiebatur, super qua hisce gravius cum sacrorum suorum sociis, quam cum Cæsareis litigium erat. Sed ea super re Suecis circumspecte procedendum erat, ut Hollandorum, Anglorum, Ragozii, & aliorum, qui istis studebant, offensam declinarent. 1647.

De negotiis Imperii.

§. 111. Circa Imperii & Ordinum jura longe adhuc discrepabant Sueci à Cæsareis. Sueci multa singularia postulatis suis inseruerant, è quibus præcipua, quæ statum Imperii spectabant, memorare suffecerit. Manerent Electoribus eminentia, & jura per Auream Bullam sancita, ut conventus agere, ac de negotiis Imperii consultare queant; ut ne tamen quid absque consensu reliquorum Ordinum concluderent, aut mutarent. Electio Regis Romanorum ne fieret, nisi Ordines in Comitiis id è republica judicaverint. Capitulatio perpetua concinnaretur, in quæ nihil, nisi de consensu omnium Ordinum mutaretur; quod totius Imperii intersit, ne ejusmodi leges fundamentales sæpius immutentur. Non nisi libero Ordinum omnium consensu deinceps novæ leges ferrentur, veteres illustrarentur, bellum susciperetur, tributa indicerentur militum, & hospitationes instituerentur, Ordinum ullus sua dignitate ac ditione exueretur. Singulis trienniis Comitia haberentur, ac interjecto tempore quoties necessitas exigeret, quæ tamen ultra trimestre ne durarent. Ordinibus sua dignitas, libertas, ac privilegia salva perstarent, ipsisque inter se ac cum extraneis fœdera inire licitum esset tuendæ suæ saluti ac securitati, modo illa non sint contra Cæsarem & Imperium, nec in fraudem cedant paci communi, & juramento, quo Cæsari & Imperio obstringuntur. Enimvero si Cæsar prior aliquem Ordinum invaderet, & defensio, & eo fine suscepta fœdera licita forent. Civitatibus Imperialibus votum decisivum salvum foret, quarum numero Egra, atque Erfordia redderentur, adscita insuper Osnabruga in præmium hospitii Legatis præbiti. Cæsarei contra generalem duntaxat formulam concinnabant; qua Ordinibus jus suffragii in omnibus Imperii negotiis annuebant, quæ non nisi Comitiis universorum consensu discutienda & decidenda sint; exceptis tamen, quæ ad solum Cæsarem aut Collegium

1647. legium Electorale spectarent; & salvis horum juribus & prærogativa, ac ut omnia ad veterem in Imperio usum, Legesque referantur. Ex quo fundamento postulatum de non eligendo Rege Romanorum vivo Cæsare rejiciebatur, velut inauditum, & olim fundamenta Imperii tentaturum. De perpetua Capitulatione in Comitiis dispiciendum. Ut ne quis Ordinum dignitate & ditione exui, aut proscribi possit, nisi publicis Comitiis, & cum consensu Ordinum, id usui multorum, Legibusque Imperii adversari; ac soluto hoc obedientiæ vinculo justitiam ob partium studia plane expiraturam, & vim Imperii solutum iri. Indictionem Comitiorum peculiare jus esse Collegii Electoralis, quod huic instigantibus paucis adimi non debeat. Fœderibus addebatur, ne illa valida sint, nisi Cæsar & Ordines in Comitiis super illis cognoverint. Ut autem eadem adversus Cæsarem quoque valere debeant, ne Suecis quidem probari. De suffragio Urbium decisivo non tam Cæsarem, quam quosdam Principum repugnare. Quæ pro Erfordia, Egra, & Osnabruga postulentur, iniqua esse, nec in fraudem tertii concedenda. Inde Sueci Cæsareis consentientibus Evangelicorum Legatis exhibebant, circa quæ in negotiis Imperii, & aliis ipsos præcipue spectantibus nondum convenerat, explorandæ horum sententiæ. Nam cum omnes ad conclusionem tractatuum properarent, circumspecte agendum erat, & ex supra memoratis rebus utilissima, & maxime necessaria eligenda. Horum suasu pleraque singularia postulata à Suecis omissa, & ad proximam Imperii conventum rejecta. Circa reliqua inter Cæsareos & Suecicos ad eum modum transactum, prout Instrumento Pacis insertum legitur.

De vectigali Oldenburgico.

§. 112. Super commerciis nihil erat difficultatis nisi quod tunc primum de vectigali Oldenburgico in Visurgi moveretur. Prætendebat Brema urbs dominium fluminis usque ad mare, cujus vi in neutra ripa vectigal exigi possit. Et cum Comes post sexaginta annorum litem demum anno vicesimo quarto telonium instituisset, id vi adhibita destruere ista aggrediebatur. Nunc ut vel lis hæc sublato vectigali terminaretur, vel litispendentia in Aulam Cæsaream remitteretur, petebat. Aversus quæ Comes concessionem Cæsaris sententia Judicii Aulici, & repetitis decretis firmatam allegabat, quæ in controversiam amplius deduci nequeat. Sed quia dominium urbis in Visurgim neque Comes, neque Sueci, neque Cæsarei agnoscebant, ab his proponebatur, ut Bremenses idonea pecuniæ summa Comiti oblata quatuor aut trium auri tonnarum eam litem redimerent, quam ut acceptet se Comiti persuasuros. Sed urbis ablegatus non nisi de centum millibus uncialium spem faciebat, velut propria autoritate, ac ut penes urbem esset id ratum habere. Simul ad Hollandorum patrocinium se conferebat. Unde instantibus licet Cæsareis, ac Suecis amica tunc compositio hærebat. Salvius aliquando apud Trautmansdorfium per jocum jecerat; Oldenburgico potius, quam vectigal illud Bremensibus remitteret, id pro summa pecuniæ in Suecos transferendum. Cui Trautmansdorfius: *per Deum nolite tam subito monstrare ungues*, reposuerat.

Reliquiæ satisfactionis Suecicæ.

§. 113. Circa Wismariam Duci Meclenburgico per Cæsareos, Suecosque reservatum fuerat, ut is junctum cum Regina imperium in id oppidum haberet, præsidiariis in ejusdem simul verba adactis; ea tamen lege, ut Dux in hanc transactionem consentiret: alias id oppidum soli Reginæ in perpetuum feudum à Cæsare concedendum. Atque id formulæ pacis à Cæsareis hoc modo insertum erat, sed Meclenburgicus Legatus à Principe suo recens reversus ista conditione repudiata aliam proponebat, ut Regina Wismariam ad eundem modum. quo Hollandi Embdam, ad sui securitatem præsidio teneret, ipsi soli obnoxio, additis tamen multis restrictionibus, & exceptionibus; quæ conditio si Reginæ placeret, eidem commune dominium in portum Wismariensem, & munitionem à Balæna dictam offerebat. Id cum non admitteretur, demum in condominium Wismariæ consentiebat, sed certis itidem conditionibus circumscriptum. Sed cum ipsi Cæsarei has tergiversationes pro dissensu haberent, nec ideo negotium differendum censerent, in Suecico Instrumento de communi dominio omittebatur. Et cum post Meclenburgicus in condominium, prout ante à Cæsareis & Suecis designatum erat, consentire vellet, re jam transacta repellebatur. Quæ sessio in Comitiis novo Ducatui Bremensi assignanda esset, adhuc inquirebatur. Ab initio placuerat, proximum locum à Marchionibus Brandeburgicis in secularium scamno illi habendum esse; idque Cæsarei suo Instrumento expresserant. Sueci contra mutata paulisper sententia Reginæ ob dignitatem primum locum in eo scamno postulabant, non suo, sed aliorum Principum, ac præcipue Brandeburgicorum Electoralium instinctu, qui eo loco Reginam, quam Bavarum gaudere malebant, & quia Bavaro inter Electores recepto suffragium in Senatu Principum haut recte relinqui videbatur. Eam rem Cæsarei haut valde reluctati Monasterium rejiciebant, ut quæ Bavaris mens esset intelligi posset. Sed cum Sueci mox perspicerent, Cæsareos forte hoc postulatum velut novum in calumniæ ansam arrepturos, eodem ultro desistebant.

De æquivalente negotiatio pausuper hæret. 12 Maji.

§. 114. Consequens erat, ut super æquivalente eorum, quibus de suo quædam amittenda fuerant, ageretur. Super hoc Sueci formulam conceptam Cæsareis tradiderant; addita appendice de libero sacrorum Evangelicorum in Cæsaris provinciis exercitio. Contra Cæsarei declarabant, si Sueci isthoc postulato desistere velint, se super æquipollente facile viam inventuros. Sed cum Sueci ita repente id negotium omittere non possent, ac Monasterium ad ampliorem discussionem id rejicerent, Cæsarei negabant se plura super satisfactione, & quæ huic connexa sunt acturos, ni Sueci postulato suo annuerent. Nam sacra ista palmarium esse negotium, quod reliquis omnibus evertendis facile ansam præbere queat. Nec alios Evangelicos Suecis suasuros, ut eam ob causam tractatus jam ad finem vergentes ruptionis periculo exponantur. Ea res Suecorum destinata, qui absolvendi tractatus gratia Monasterium propediem abiire voluerant, non parum turbabat. Unde Biœrnclovium illuc mittebant, qui de hac re ad Gallos, & Venetum referret. Hisce placebat, de sacris Cæsareorum subditorum ad futuram negotiationem rejiciendum; interim cætera discutienda. Quod cum & Cæsareis arrideret ad tractatus mox redibatur. Ac circa Brandeburgicum æquivalens Sueci quidem Magdeburgico urbi pristina jura re- 16 Maji. De urbis Magdeburgi libertate.

 fer-

1647. servatum ibant, acriter enntra nitentibus Administratore atque Capitulo, qui & Brandeburgicos ad istud impediendum sibi adsciscere cupiebaot. Sed Brandeburgici solum tune contradicendi conatum Administratori & Capitulo relinquentes ferebant; si Elector aliquando possessionem Præsulatus sit arrepturus, consilia ipsi non defore, nec eundem, ut quid sibi decerpatur passurum. Nec eo minus quæ semel placuerant, Instrumento Pacis inserebantur.

Brandeburgicus Minda ponitur.

Mindam à Cæsareis, & Suecis eodem die Meclenburgico Legato oblatam, cum hic defectum mandati excusans acceptare distulisset, Brandeburgici interea interceperant. Quo minus hi & quatuor Schaumburgicis præfecturis potirentur, Cassellani obstabant, quibus eædem destinabantur. Censuerat tamen Avauxius, Brandeburgien abunde satisfactum Halberstadio, Magdeburgo, & reliqua Pomerania: Mindam à Luneburgicis, & Meclenburgicis alternatim possidendam, aut ejus præfecturas inter ipsos dividendas.

Meclenburgicum æquivalens.

Meclenburgici hactenus magis circa servandam sibi Wismarjam, quam æquivalens dispiciendum sategerant. Unde prærepta jam Minda de Osnabruga cogitabant, ad quam Luneburgici oculos adjecerant, quos offendere Sueci uolebant. Ita præter Raceburgicum & Suerinensem Præsulatum nihil supererat; qui exigui momenti Meclenburgico videbantur, præsertim cum Dux Gustavus Adolfus ipsius è fratre nepos Raceburgicus Administrator designatus esset. Superpondii tamen loco additum, ut post defunctos qui nunc viverent Canonicos eorum reditus ærario suo adplicaret; utque vectigalia in Albi ad Boizenburgum & Dæmizam, in viginti duntaxat annos concessa, perpetuo retineret, ac centum uncialium millia futuris Imperii tributis detraheret; id quod Suecorum opera impetratum; qui & Duci expectativam in Osnabrugensem Præsulatum, post extinctam familiam Luneburgicam stipulari cupiebant, ni Cæsarei id plane adspernati fuissent.

De Osnabrugensi Præsulatu.

§. 115. Luneburgici in pensationem jurium in Magdeburgicum, Bremensem, Halberstadiensem, & Raceburgicum Præsulatus, queis cesserant, Osnabrugensem Episcopatum postulabant; quem & Gustavus Gustavi ex donatione Reginæ, & Franciscus Wilhelmus Suecicis armis eodem ejectus sibi vindicatum ibant. Et Gustavo quidem ut studerent, aut saltem ut insignem pecuniæ summam eidem stipularentur, Suecicis Legatis à Regina injunctum erat: pro Francisco Wilhelmo universi Catholici, ipsique Galli nitebantur.

2 April.

Ac Cæsarei quidem, cum Evangelici eum Episcopatum suis partibus deposcerent, abrupte negabant, penes se esse, in id consentire, cum Catholici nullo modo eundem amittere velint. Avauxius iisdem

1 April.

pridie idem petentibus ambiguo insuper responso illuserat: tentarent fortunam, Gallos Osnabrugæ causa bellum non gesturos. Quod cum hi in suum favorem traherent, Cæsarei ita interpretabantur: Gallos Francisco Wilhelmo valde faventes pro Osnabruga Evangelicis servanda bellum non gesturos, sed reliquis compositis copias Germania educturos, subtracto pecuniario subsidio. Et mox eandem sibi mentem fuisse A-

6 April.

vauxius agnoscebat. Re inter Evangelicos in consultationem deducta Altenburgicus censebat; si præsulatus ille ex asse obtineri nequeat, ad alternativam recurrendum, & eundem Francisco Wilhelmo dum vivat relinquendum ea lege, ut statim Evangelicis Coadjutor ipsi adjungatur, omnia quæ nunc possideant Evangelicis templa relinquantur, Petriburgum destruatur, Episcopo non nisi certis diebus, & certo cum comitum numero Osnabrugam introire liceat: Jesuitis in oppidum accessus deinceps negetur, denique Reginæ, ac Luneburgicæ Domui tutela oppidi, & Provinciæ deferatur, ut solo subditorum rogatu absque alia processus forma oppressorum defensionem suscipere possint, & teneantur. In hanc sententiam etsi plerique discederent, conclusum tamen, nescio qua de causa, generalibus duntaxat verbis conceptum omissa Osnabrugæ mentione; Gravamina ut componerentur absque tamen belli continuatione Suecicos Legatos rogandos, ac ut citra ambages negotiatio ad finem perduceretur. De hoc concluso Avauxius primus Suecis significabat, velut Evangelici jam plane Osnabruga destitissent. Sueci cum non crederent, hos ita improvide egisse, non tam istud consultum à se, quam æquitatem negotii respici ferebant. Galliam pro Catholica Religione in fœdere nil aliud stipulatam, quam ut in eo statu relinqueretur, qui Anno decimo octavo fuerit, quo tempore Evangelici Minda, & Osnabruga potiti sint. Unde Galliam contra fœdus facturam, si nunc renitatur. Ad quod Avauxius quod reponeret non habebat. Addebant, in Replica sua hos duos Præsulatus diserte à se reservatos, ut inde illis satisfieret, quibus per Suecicam satisfactionem aliquid decederet. Cæterum cum Sueci prævideret, per quorundam inconstantiam, & incauta nimis commercia cum iis, qui Evangelica sacra oderant, causæ communi non parum detrimenti accedere posse; simul mirum videretur, Avauxio hanc rem, quæ solos Evangelicos tangebat, prius innotuisse, quam sibi, qui ab omnibus Evangelicis ad gravamina componenda rogati erant; id hisce, prout par erat, exprobrabant. Qui & errore agnito fidentius cum Suecis deinceps acturos se promittebant, omissa nimia cum Gallis familiaritate. Ita Sueci, & Evangelici super hoc negotio conspirabant, Avauxio nequidquam Cæsareis minitante, si Osnabrugam Evangelicis concederent, se non solum Episcopatum Argentoratensem, sed & quatuor oppida Sylvestria, & Brisgoviam ab ipsis postulaturum. Suecis igitur instantibus certa pecuniæ summa Gustavo Gustavi destinabatur. In gratiam Cæsaris & Catholicorum Francisco Wilhelmo Episcopatus Osnabrugensis quoad viveret relictus ea lege, ut sacra eo statu, qui Anno vicesimo quarto fuerint, manerent, ac is Ordinibus Provincialibus super Privilegiis ac Juribus suis caveret. Et spes erat, Episcopum deinceps conventis statuum Suecorum, Brandeburgicorum, & Luneburgienrum vicinia cinctum. Ut isto defuncto in perpetuum Præsulatus penes Evangelicos maneret, obtineri non poterat, sed ut alternis à Catholicis, & Evangelicis, & quidem è Domo Luneburgica possideretur. Ita huic quoque Domui satisfactum, cujus & reliqua postulata Cæsarei facile admittebant. Nisi quod super Cœnobio Walckenrietha in Halberstadiensi Præsulatu, cujus Administrator Christianus Ludovicus Dux Luneburgicus erat, adhuc disceptaretur, quod hinc Luneburgici, inde Brandeburgicus ad se trahebant. De quo ad aliud tempus rejectum.

De æquivalente Administratoris Bremensis.

§. 116. Ut pro cessione Bremensis ac Verdensis Præsulatus, simul Coadjutoriatus Halberstadiensis jure temporarium quoddam æquivalens sibi tribueretur, per Reinkingium Fridericus Dux sedulo instabat. Cui à Cæsareis repositum Duci

ad

1647. ad recuperanda amissa per Arctoam pacem viam patuisse, nec eundem efficaci modo hactenus circa ista laborasse; ac tantum non eadem pro derelictis habuisse. Lubecensi pace ipsius Patri Holsatiam & Jutiam restitutam, ut pro filiis suis in praesulatus ullos ne quid praetenderet. Caesarem insuper post mortem Comitis Schaumburgici dynastiam Pinnebergam ad se devolutam ipsi cessisse; sed & ut is Glucstadiense vectigal multos ultra concessum tempus annos exigeret dissimulasse. Tanto patientius ipsi tolerandum, istos praesulatus ad redimendam communem pacem impensos. Nec pari conditione ipsum censeri posse cum illis, queis pensatio facta sit. Et Archiducem Leopoldum Wilhelmum Halberstadio, Franciscum Wilhelmum Verda, Austriacos Alsatia gratis carere. Caeterum quo plus Caesareos à pensatione ista abhorrere adparebat, eo frequentius de ista movebant Sueci, non quidem ut Duci Friderico gratificarentur, sed ut eo magis excusati essent, ac penes se culpam non haerere ostenderent, quod iste nihil acciperet. Unde Caesarei demum proponebant, ut Duci praefecturae Hildesienses, quas Luneburgici anno quadragesimo tertio Coloniensi Electori cesserant, ad vitam fruendae darentur. Mox eo proposito omisso pecuniae summa è collectis Imperii futuris eidem satisfacere constituebant.

De Hassica controversia & satisfactione. §. 117. Marpurgensem controversiam Darmstadiensis demum transactione componi patiebatur; quod & Cassellanae placebat, modo ista durante bello, & antequam arma plane deponerentur, expediretur. Ordinum Legati etsi controversiam illam à presenti bello haut ortam, nec ad tractatus pacis proprie pertinere judicarent; tamen quia & illa quietem Germaniae morabatur, Caesareos, Regiosque Legatos orabant, ut isti componendae ulterius invigilarent; quod tamen absque Imperii & aliorum Ordinum fraude fieret. Quam clausulam ideo addiderant, quod Darmstadiensis jactaret; se postulaturum, ut è publico sibi resarciatur, quod nunc malignitate temporum forte cedendum foret. Ita tandem formula transactionis à Darmstadiensibus concipitur, qua, insuper habitis sententiis judicialibus, & transactionibus hactenus factis, Cassellanis restituenda erat praefectura Smalcaldica, inferior Chattorum Comitatus, & Umbstadiensis praefectura; tum ut Marpurgensis haereditatis quinque octavae partes Darmstadiensi, Cassellanae tres octavae partes assignarentur. Quae formula & Cassellanis placebat, additis tantum paucis monitis, inter quae precipuum erat, ut proximae praefecturae sibi assignarentur, ac ab hac divisione Marpurgensis praefectura exciperetur. Etsi ea transactionis formula Cesareis parum placebat, qui Darmstadiensi lautiores conditiones conciliare cupiebant. Alias Landgravia prioribus postulatis suis adhuc insistebat, quae praeter Hirschfeldensem praesulatum quatuor praefecturas Schaumburgicas, & oppida nonnulla ad Moguntinum, vicinosque Catholicos praesulatus spectantia, sexcenta insuper uncialium millia complectebantur. Etsi Galli praesulatibus Catholicis nihil decerptum cuperent, Caesarei autem praeter Hirschfeldiam directum duntaxat dominium in quatuor praefecturas Schaumburgicas, eadem lege, qua à Mindensi praesulatu possessae fuerant, annuerent, una cum sexcentis uncialium millibus, dimidia Comitatus Arenbergici parte pignoris in vicem detinenda, quoad illa exsoluta fuerint.

§. 118. Circa deducenda ex occupatis bello locis placebat Caesareis, machinas, paratumque bellicum & annonam, quae tempore occupationis ibi fuerint; & post eodem congesta sint, nulla discrimine ibi manere. Sueci contra ut machinas sive ibi repertas, sive post advectas abducere sibi integrum foret, postulabant. Id quod Ordinibus displicebat, quod metuerent, ne Caesarei in locis à se occupatis idem postularent, & sic Germania ingenti numero machinarum bellicarum exspoliaretur. Denique inter captivos restituendos Sueci Eduardi Bragantini disertam mentionem fecerant; Caesarei eum omiserant, nec de eo quid polliceri volebant. Suecis tamen postulantibus recipiebant, se conditiones nuper à Lusitanis eo nomine propositas ad Caesarem relaturos. Inter eos autem, quos expressis verbis paci suę incluserant Sueci erat quoque Ragozius; qui eo tempore Franciscum Jarneum Osnabrugam hoc nomine miserat, quod pax cum Cesare ab ipso conclusa nondum exsecutioni data esset, nec quando id futurum foret adhuc constaret. Unde Princeps iste hoc modo sibi cavere cupiebat. — 1647. Aliae quaedam differentiae.

De satisfactione exercitus. §. 119. Profligatis jam plerisque pacis capitibus, restabat satisfactio militum; de qua aliquoties Sueci mentionem injecerant, ut tamen certi quid non definirent, quoad à Regina mandata essent allata. Eam Ordines longo bello exhausti, tanto magis horrebant, quod non Hassi solum, sed & Caesarei, ac Bavarici pari modo satisfieri sibi cuperent. Unde Galli disserere incipiebant; si Ordinibus pecuniam corradere non liceret, se eam praebituros, si quaedam urbes Imperiales pigneris loco ipsis traderentur. Id porro negotium Reginae magnopere cordi erat, ut ipsa, ac Regnum Sueciae immani onere levaretur, tot annorum stipendia exigente numerosissimo milite, qui sub ipsius auspiciis in Germania merebat, in quinquaginta sex equitum, sexaginta duas peditum, sex dragonum legiones digestus, quae novendecim equitum, viginti quatuor peditum millia explebant, Teutonicę fere nationis, praeter indigenas Suecos, ac Finnos. Quanquam & revera egregiam multos per annos operam is miles navarat recuperandę Ordinum libertati circa sacra & civilia, quae nunc per pacem stabilienda erat, ex qua etiam securitas Sueciae non parum pendebat. Auspicia iste Gustavi Regis, inde Reginae Christinae secutus immensos labores exhauserat, ac tot victoriis hostem ad recipiendas pacis leges compulerat. Seu & ingenti favore idem Gustavum Regem, ac post Reginam filiam semper tulerat; quem sibi posterisque deinceps quoque pignerare Sueciae rebus haut parum expedire judicabatur. Et vero cum Suecia tot opes, civesque, ipsum Regem incomporabilem ei bello impendisset, quod stabiliendae Ordinum libertati magnam partem gestum erat, aequissimum videbatur non Caesarem solum & Catholicos, sed & Evangelicos onus istud in se recipere. Quia porro idem non ad modum nudi mercenarii militis aestimari poterat, sed & propriam ob salutem, quae in hac pace vertebatur, velut pars tractantium habendus erat, placebat nil nisi de exercitus consensu agere, ac de modo satisfactionis ejusdem sententiam audire. Praesertim cum neglecta militum causa ingentes molestiae, & periculosi motus metuendi forent; nec infrequens, militem irritatum, ubi vires suas agnoscere coeperit, arbitrium belli ac pacis sibi arripere. Eo fine à Regina in Sueciam evocatus est Alexander Erskeinus, vetere apud exercitum

1647. notitia, & animos militares temperare callidus. Quem Regina re accurate deliberata, in Germaniam remisit cum mandatis ad Legatos, ut ne alia

7 April.

pacis capita penitus absolverent, nisi satisfactione militum stabilita, quam neque spernerent, neque in postremum locum rejicerent; sed vel ante gravamina, vel simul cum iisdem expedirent: quod metus sit, ne Ordines desideriis suis potiti onus istud in Reginam devolverent. Scribebatur quoque ad Wrangelium aliosque superiorum graduum duces, ut Germanum militem ad moderanda postulata disponant, simul hortentur, patriæ afflictam conditionem ad animum revocent, & æquas temporumque captui accommodatas conditiones admittant; operamque suam nimis caro patriæ ne imputent. Sed quo de ducum sententia cognoscendi spatium foret, Legati Suecici iter Monasteriense, quod adornaverant, extractum ibant. Sed quia omnes ad pacem properare videbantur, & pleraque discussa, paucos intra dies componi poterant, metus erat, ne si ad solum hoc caput tractatus adhæresceret, invidia protractæ pacis in ipsos devolveretur. Et ita acriter omnes ipsorum iter urgebant, ut tergiversandi color non amplius superesset. Unde quia credebant, Cæsareos distinctam magis declarationem super militum satisfactione postulaturos, posito per Erskeinum calculo deprehendebant; menstruum exercitus stipendium ultra quindecies centena uncialium

28 Maji. millia adscendere. Quo facto isti Monasterium concedebant, quo & Cæsarei & plerique alii Legati sequebantur.

Exercitus postulata.

§. 120. Ad exercitum inde profecto Erskeino Wrangelius ducibus tribunisque Reginæ pro ipsis curam exposuit, quæ pacem non prius concludere decreverit, quam ipsi præmio laborum, fidæque operæ navatæ potiti sint. Illi gratiis Reginæ per tribunum Jaroslaum Kinskium actis; fideque sua inposterum quoque obstricta, ad rem exactius ponderandam accedunt. Ubi id primo compertum, postquam Regina modicis ditionibus in Germania contenta fuerit, quæ inter milites distributæ hautquidquam suffecturæ sint, eidem haut amplius præmiorum suorum nomine molestiam facessendam, sed eadem apud Ordines Imperii quærenda. Quia autem hi magna argenti penuria premantur, simul constet, quantopere miles quibusdam Ordinum exosus sit, qui secuta pace ob belli mala de ipsis forte vindictam sumturi sint: tutissimum censebant Provincias quasdam suo sanguine occupatas sibi possidendas concedi. Quo fine designabatur Præsulatus Hildesiensis, qua ad Episcopum spectat, Mindensis, Osnabrugensis, Paderbornensis, & quidquid de Monasteriensi inter Visurgim & Amasim jacet. Addebant in Silesia Ducatum Schweidnicensem, Jaurensem, Saganensem, & Glogoviensem; ita quidem ut hæ ditiones inter milites divisæ sub summo Reginæ imperio gubernarentur. Quod si autem id obtineri nequeat, duodecim uncialium milliones, & ad extremum decem postulabantur. Tum ut donationes à Gustavo Rege, Regina Christina, Axelio Oxenstierna velut Directore Evangelici fœderis, summisque ducibus ipsis factæ, & quæ tributorum, alioque nomine oppignorata sunt, rata maneant. Denique ut exulibus, qui apud Suecos stipendia fecerint, eoque nomine gravia odia perpessi sint, inprimis Cæsarea ditione oriundis, bona sua hæreditaria restituantur, concesso quoque libero sacrorum usu. Hæc ut militum nomine proponerentur, Erskeinus cum mandatis Osnabrugam remittebatur, 1647. quæ universi exercitus nomine à Wrangelio, Wittenbergio, Gustavo Ottone Steenbockio, Paykulio, Helmoldo Wrangelio, & Wolfio Ludingshusio subscripta erant.

§. 121. Dum Sueci circa adornandum pacis Instrumentum satagunt, Monasterienses tempus nihil fere agendo extraxerant. Circa Germanicam pacem nihil actum erat, quam ut Galli capiti de assecuratione hanc conditionem inseri postularent, ut Cæsar non solum qua Cæsar, sed & qua Archidux Austriæ omni auxilio Hispanis directe, aut obliqua ratione ferendo renuntiaret; alias pacem se haut conclusuros, nec Suecis prius tractationi suæ finem imponere integrum fore. Negotiatio cum Hispanis ad Lusitanicam fere causam adhærescebat, de qua Legatos Hispanicos nihil in mandatis habere Trautmansdorfius sancte asseverabat. De cætero utraque pars pacem verbis ingeminabat; à qua Contareni judicio animus abhorrebat. Ne tamen Mediatores plane nihil haberent quod agerent, Galli mense Aprili quædam capita exhibebant, Cataloniam, ejusque Provinciæ fines spectantia. Tanto magis mirum Suecis videbatur, quod cum Avauxius Osnabrugæ ipsos ad maturandos tractatus non sine importunitate ac minis subsidii detrahendi instigasset, Monasterii diu cessatum fuisse intelligerent; Gallis non sine irrisu ferentibus intra semestre proximum tractatus vix ad finem perductum iri. Per tempus aliquod hactenus Suecos se expectasse; sperare hos nunc idem facturos, nec tantopere properaturos. Sic ut nunc Galli à Suecis ad tractatus vicissim urgendi essent.

Monasterii tractatus frigent.

§. 122. Vix Monasterium adpulerant Sueci; cum acriter queruntur Cæsarei de armis Kœnigsmarckii per Osnabrugensem præsulatum grassantis expugnata nuper Furstenavia; quibus ipsi Galli succinebant, velut ista prævio pacto repugnarent, facilem ansam abrumpendis tractatibus datura. Et cum Sueci ostenderent, plurima hostilia ab Episcopo Francisco Wilhelmo adversus Hamburgensem conventionem patrata; Galli reponebant, non Episcopum, sed Cæsarem esse partem contrahentem, & quæ ab Episcopi copiis patrata arguantur, ad infringendam pacti præliminaris vim haut valere. Sed Sueci ostendebant; Esse tamen Episcopum partis contrahentis adhærentem, de cujus infestis actionibus sæpius apud Cæsareos frustra questi sint. Injuriis igitur subinde auctis, cum ex oppidis suis extra Præsulatum Reginæ rebus multum damni intulerit, ad hoc remedium fuisse descendendum. Nam rationi repugnare, ipsi permissum esse Suecos lædere, hos paria reponere prohiberi. Ita paulatim illæ querimoniæ ultro obmutuerunt.

De Kœnigsmarckio querelæ.

§. 123. Exhibebant inde Cæsarei Sequestribus duo exempla Instrumenti pacis, unum Fabio Chisio, alterum Contareno, quæ ab hisce Gallis tradebantur. In exemplo quod Chisio dabatur, de Religione & quæ ad eam spectant, studio omissum erat, quod iste eorum quæ in hac materia agerentur, ignorantiam affectabat; reliqua fere conspirabant cum formula, quam Cæsarei antea Osnabrugæ ediderant. Sed quod Veneto tradebatur, in rebus Galliæ & Sueciæ communibus Suecico Instrumento, prout nuper Osnabrugæ ventilatum fuerat, congruebat. Caput de satisfactione secus quam antea conventum fuerat, nunc formatum Galli arguebant; ad quod ipsi, quos dudum adhibitæ antehac formationis poenitue-

Cæsarei Monasterii duo Instrumenta Pacis edunt. 4 Jun.

1647. fuerat, haut ægre ferre videbantur, quo & ipsis interpolandi occasio nasceretur; nec obscure innuebant, se Argentoratensem Præsulatum affectare. Sueci tamen maluerant unum duntaxat Instrumentum fuisse formatum, cui & Nuntii nomen salva reliquarum rerum substantia insertum foret. Aut si in Papæ gratiam bina fuerant concinnanda, ut alteri Instrumento clausula reservatoria inserta foret; quæ in Nuntii Instrumento omissa sint, non minus ad obligationem efficacia fore. Tum ut reliqua capita exacte in utroque convenirent, ne fortasse Pontifici occasio detur totum negotium eludendi. Haut abs re fuerit ipsa verba Cæsareæ formulæ, quæ tres Episcopatus spectant, heic adscribere. *Quo magis autem pax & amicitia inter Imperatorem, S. Rom. Imperium, Domumque Austriacam, & Regem Christianissimum Regnumque Galliarum stabiliri, conservari, & assecurari possit, conventum est, quod supremum dominium, jura superioritatis, aliaque omnia in Episcopatus Metensem, Tullensem, & Verodunensem, urbesque cognomines, horum Episcopatuum districtum, & nominatim Moyenvicum eo modo, quo hactenus ad Romanum spectabant Imperium, imposterum ad Coronam Galliæ spectare debeant; reservato tamen jure Metropolitano ad Archiepiscopatus Trevirensis usum antiquum pertinente. Salvo etiam jure Sedis Apostolicæ, eorundem insuper Ducum, Principum, Comitum, Baronum, Nobiliumque feudis, jure etiam clientelari, cæterisque rebus, quæ cuilibet in his Episcopatibus competere possunt. In quibus omnibus per Regem Christianissimum nullatenus molestari, sed omnes & singuli in eo quo sunt statu immediatæ subjectionis erga Romanum Imperium relinqui debebunt. Quemadmodum pariter Rex Christianissimus antiquas istorum Episcopatuum, Ecclesiarumque, Collegiorum, Præposituararum, Prælaturarum, Abbatiarum, Præbendarumque fundationes juxta eorundem Episcopatuum diœceses nullatenus immutare, Commandatariis, aut aliis insolitis oneribus gravare, sed his omnibus propriam eligendi, postulandi aut conferendi facultatem, fundationibus, privilegiis, moribus, & institutis competentem, salvam atque illæsam permittere tenebitur.* Porro ita lente rem gerebant Galli, ut cum Sueci statim adventu suo Instrumenti sui exemplum ipsis exhibuissent, complures post dies id à se adhuc perlectum negarent. Unde cum Sueci abitum parante Trautmansdorfio illos urgerent, quantum possent sententiam suam ipsis super suo Instrumento panderent; Galli id se facturos dicebant, si Cæsarei prius caput de Assecuratione rite adornassent; nimirum ut Cæsar, qua Cæsar, & qua Archidux, quocunque prætextu, clam palamve Hispaniæ Regi auxilium ne ferret. Qua re tamen desistebant, cum Sueci ostenderent; plura adhuc indecisa nativo ordine prius expedienda, & de Assecuratione reliquis plane absolutis demum agendum. Ita paulatim Galli concinnando suo Instrumento manum admovebant. Interea Sueci cum Cæsareis pluries congressi super negotiis nondum perfectis communicata cum Gallis re agitabant.

Galli lente agunt.

8 Jun.

De Palatina causa.

§. 124. In Palatina causa ut Sueci Bavaro faverent, Galli acriter insistebant. Dubitasse aliquandiu eum Principem, quid facto sibi opus sit. Hostes ut istum in Suecos denuo irritarent sedulo laborasse, velut Suecis nihil amici adversus ipsum agitantibus, ac quæ jam conventa essent, etsi isti non satisfacientia, eversuris. Unde non mediocriter laborandum sibi fuisse, ut Bavaricorum Legatorum spes aleretur. Igitur quamprimum gratum Bavaro in hoc negotio consilium caperent, quo adversæ parti omnis spes præscindatur istum in partes suas retrahendi, simul ipse infestis consiliis divertatur. Sueci inde quintum inter Electores Seculares locum probabant. Quod si Bavarica linea extingueretur, iidem cum Cæsareis conspirabant eo casu octavum Electoratum expiraturum; etsi Neoburgicus peteret, ut idem tunc in proximos agnatos lineæ Rudolfinæ derivaretur. Superiorem Palatinatum Cæsarei æterno, & irrevocabili jure in Bavarum transferri volebant. Sueci contra Jus reluendi Palatino reservatum ibant, mox eam clausulam addere cupiebant, *donec Bavaro & heredibus aliter satisfactum fuerit*, ne Palatinæ Domus spem istam Provinciam recipiendi penitus adimerent; quam tamen, cum neque Galli probarent, nec Cæsarei, & Bavarici tolerarent, post omisere. Nec de usu sacrorum Evangelicorum in Superiore Provincia iidem concedebant; etsi praxis anni vicesimi quarti in aprico esset. Sueci quoque de alternatione munerum hæreditariorum Electoratus junctorum movebant; quod itidem ab istis rejectum. Demum in casum extinctorum hæredum feudalium lineæ Wilhelminæ Cæsarei heredibus Bavari allodialibus meliorationum refusionem reservabant. Id quod cum Sueci adspernarentur, Galli autem probarent, placuit demum id suo tempore ex jure communi decidendum. Circa restitutionem Palatinatus Inferioris Cæsarei excipiebant feuda à Cæsare, aut Bavaro concessa, ritus Romanos hactenus introductos; cœnobia nonnulla, & cumprimis Viam Montanam Moguntino restituendam. Quæ & Gallis probabantur, nisi quod nova illa feuda revocari cuperent. Sueci contra eam Provinciam Palatinis, sicut ante bellum possessa fuerat, restituendam contendebant. Congressu habito Cæsarei ostendebant, paucula feuda esse à Cæsare in quosdam Consiliarios Moguntinos collata; quorum possessores Sueci Palatino commendare quidem, nondum tamen de iis Instrumento Pacis inserere volebant. Romanis sacris Sueci retinebantur, quod iis, quæ super amnestia & gravaminibus conventa sint, Palatinum gaudere non minus quam alios par sit. Etsi, ut Cæsarei referebant, Galli jactarent, istud ni fiat, vix se loca in Palatinatu infessa dimissuros. Circa reliqua bona Ecclesiastica super Gravaminibus conventio sequenda erat. De Via Montana Cæsarei jus Moguntini, & Gallorum consensum ostentabant, addito, plus rationis esse Reginæ quam Gallis, quare Moguntino in re manifesti juris faveat; quod ipsi inter Ordines Imperii adscitæ ejus Electoris velut Senatus Præsidis studio sæpius opus sit futurum. Sueci cum perspicerent, jus reluendi Moguntino non plane adimi posse, id tantum postulabant, ut cum Palatinus bello istius possessione ejectus sit, in eam nunc reponeretur; ac Moguntino post integrum sit, prætensionem suam via juris persequi. Quod si iste terrarum tractus nullo modo Palatino servari posset, saltem sortem ipsi salvam manere cupiebant. Iidem quoque monebant, ut de pactis gentilitiis inter Domum Electoralem Palatinam, & Neoburgicam de omnibus juribus lineæ Rudolfinæ, quatenus huic conventioni non adversantur, deque feudis Juliacensibus diserte exprimeretur. Quia autem hoc modo Palatinatus non parum accidebatur, Sueci Electorem onere alendi matrem, fratres, atque sorores levandum censebant. A quo Cæsarei haut valde alienos se ostendebant, ut licet hinc ea res non plane transigeretur, de grata tamen conventione spes esset. Addebant 1647.

1647. debant Sueci, ut civibus Oppenheimensibus sacrorum usus, qui anno vicesimo quarto fuerit, salvus permaneat, tum ut alii, qui usum Augustanorum sacrorum postularent, publice aut privatim per proprios, aut in vicinia habitantes Ministros eodem libere gauderent. Id quod Palatini Instrumento Pacis exclusum ad peculiarem cum Suecis conventionem rejectum cupiebant. Cæsarei contra & Galli citra tergiversationem id probabant, quod suis sacris id fraudi non foret.

De Wurtenbergici restitutione.

§. 125. Circa Wurtenbergici restitutionem præter Heidenheimum dynastiam nihil restabat, quam Cæsarei excipere cupiebant; aut saltem ut Dux Bavaro sortem quingentorum millium florenorum, pro qua illa huic à Cæsare oppignorata fuerat, aut saltem ejus partem exsolvere teneretur. Sed conspirantibus Suecis Gallisque eadem Duci absque onere restituta. Circa causam Badensem Fridericus Marchio, qui sub id tempus ipse Monasterium accesserat, per Legatos suos ejusmodi transactionis formulam proponebat: ut Cæsar vi communis amnestiæ ipsum in superiorem & inferiorem Marchionatum Badensem, & Hochbergensem, tum in ditiones Rœtelam, Badenweileram, & Sausenbergam, abolitis à Domo Austriaca motis processibus, tum in dynastiam Stauffenam in Brisgovia & Hohengerolzeccam, reponeret, abrogata sententia super Marchionatu Superiore lata, ac prætensione probandum erat, istum haut legitime natum. Eam in rem cum probatio deficeret, nec tamen istum in plenam portionem admittere vellet, plerisque Ordinum res iniqua videbatur: nec Cæsareis à formula sua discedere, aut plura offerre placebat.

De causa Badensi. 8 Jun.

Catholici Osnabrugæ acta super Gravaminibus subvertere cupiunt.

§. 126. Ast quæ circa Gravamina Ecclesiastica Osnabrugæ acta erant, Catholici Monasterienses rescindere iterum satagebant, autore potissimum Episcopo Francisco Wilhelmo, qui cæteros ad ista retractanda instigabat, obtentu sumto, quod eadem ipsis insciis gesta forent. Frigidam quoque suffundebant Bavarici, nt si postulata sua circa Palatinam causam non plane obtinerent, occasionem extrahendæ paci nanciscerentur. Haut tamen videri volebant summam rerum in dubium revocare circa ea, qnæ de religione, & bonis Ecclesiasticis conventa erant; sed tantum singularia quædam solicitabant, antehac placitis repugnantia: velut de autonomia subditorum in ipsorum terris extra causam pactorum, de paritate circa civilia Augustæ, Dunkelspulæ, & alibi, quæ neque anno vicesimo quarto fuerit, nec ab ipsis civibus desiderata, sed tantum à quibusdam è Civitatum Collegio mota sit, nonnullis Evangelicis improbantibus. Vnlebant quoque pacta inter Coloniensem & Luneburgicos circa sacra præsulatus Hildesiensis firma persistere. Propter hæc & talia constituebant caput de Gravaminibus denuo in consultationem deducere; quo fine à Principibus suis nova mandata expetebant.

Cæsarei illis stare volunt. 10 Jun.

§. 127. Talia agitari cum Sueci intelligerent, apud Cæsareos ea de re acerrime querebantur. Haut ideo Monasterium se venisse, ut quæ Osnabrugæ transacta sint, refingant sed ut super iis, quæ indecisa adhuc restent, cum Gallis consultent, pro re nata Cæsareorum mentem super istis explorent. Si qui conventa moliri auderent, eum compescerent; alias ni Catholici his ausis desistant, se omnia acta ludibrii loco habitura, ac velut abrupto tractatu re infecta reversuros. Cæsarei talia agitari non abnuebant; sed exigui ista ponderis, nec, si de reliquis convenerit, paci moram datura. Simul declarabant, non solum conventis se staturos, sed & ita cum Catholicis acturos, ut nihil difficultatis metuendum sit. Eo fine Cæsarei apud conventum Catholicorum exponunt; quanta cum cura ac labore per quinque menses cum Evangelicis, eorumque patronis Suecis super Gravaminibus egerint, & quam multa istnrum postulara demum averterint. Etsi autem nonnulla, quę haut adhibira circumspectione debita olim in fraudem rei Catholicę vergere queant, indulgenda fuerint; non sua tamen negligentia id factum, sed quia nb fortunam belli adversæ parti faventem plus extorqueri non potuerit. Eoque satius sibi visum eas conditiones admittere, per qua Catholici sua posterum retineant, ac funestis armis demum finis imponatur, quam pertinaci contradictione exitio cuncta involvere. Si Catholici hæc postulata plane avertere cupiant, solidiore conjunctione quam hactenus opus fore. Inanes querelas movere, nec ulla resistendi media ostendere illorum esse, qui pacem frustra remorari cupiant. Caput istud de autonomia vel decies à se refictum, nec amplius, quam postremo Instrumento exprimatur, obtineri potuisse. Et tamen ea se circumspectione usos, ut si heterodoxos istos accurate observare velint, variæ occasiones defuturæ non sint eam libertatem istis adimendi, aut ditionibus suis eosdem ejiciendi. Si cessim eant, ac tractatus abrumpant, residuis Catholicorum opibus extrema imminere. Omnes Catholicos Principes, Bavaro excepto, ita adversæ partis armis oppressos, ut quantumvis velint, copias parare nequeant; nec a Gallis, aut Hispanis auxilii quid expectandum. Ergo caverent, ne dum Protestantibus paucula extorquere conantur, quæ supersunt, plane perdant. Potius ita agerent, ne insumtus à se labor frustra sit, ac ocyus pax obtineri queat. Ista quidem palam; Cæterum secreto apud Catholicos querebantur, Bavari defectione res Cęsaris afflictas; & cum Wertani opera exercitum ipsius ad se traducere faustra conati essent, Catholicos stimulabant, ut Bavarum Cæsari iterum conciliarent. Et quia Coloniensis, aut potius ipsius Capitula ægre ferebant, à Landgravia tributa non imminui, stimulante quoque Osnabrugensi, facile erat Cæsareis istum in arma iterum pertrahere; præsertim cum Reginæ ratihabitio haut ad futura crederetur; quod ipsum Bavaro armorum sumendorum necessitatem allaturum erat. 1647.

Cæsareorum ad Catholicos propositio. 19 Jun.

Catholici suis consiliis inhærent.

§. 128. Enimvero Catholicis Evangelicorum postulata enormia plane videbantur, & quæ ni temperarentur, illæsa conscientia admitti non possent; eoque conventa armis evertere decernebant hac præsertim occasione, qua Gallorum copię à Suecicis separatæ erant sed quia militem conscribere, & justum exercitum parare serum erat, magna jam anni parte elapsa, & Suecis interim destinata sua perseqnentibus, haut promptius medium videbatur, quam Bavarum denuo Suecis immittere. Unde literis ad istum scriptis rogavere; Cæsareis copias suas conjungeret, ac Suecos digressis Gallis non parum debilitatos sociatis viribus alacriter invaderet, si non plane Germania, tamen hospitiis suis depellendos, aut insigni clade multandos. Esse vires, esse occasionem jam optatissimam: & se quicquid ad hunc finem foret pro virili collaturos.

De subditorum

§. 129. Circa Evangelicos subditos in Cæsareis provinciis Sueci nil amplius extorquere tunc

pote-

1647.

Cæsareorum sacris.

poterant, quam ut Cæsarei tandem tria templa in Glogoviensi, Schweidnicensi, & Jaorensi Ducatibus, singula in singulis ad publicum Augustanæ Confessionis exercitium extruenda annuerent. Quo Sueci adquiescere cogebantur, addito, Reginam & Evangelicos Ordines apud Cæsarem interventuros, ut circa hoc caput amplius quid indulgeatur.

De Meclenburgico æquivalente.

Meclenburgicus iis, quæ pensandæ Wismariæ offerebantur, nondum contentus erat, sed insuper expectativam in Ducatum Luneburgicum ea Domo extincta; simul Mirroviam & Demeroviam Commendas in Meclenburgica sitas, & centum insuper uncialium millia; futuris Imperii tributis detrahenda, postulabat. Quorum illud, & istud Cęsarei concedere penes se negabant. Tantum prius concessis centum uncialium millibus, quingenta millia addebant.

Bavarici de Sessione Bremensi querantur.

§. 130. Supra de postulato Suecorum circa Sessionem Bremensem memoravimus. Id Cæsarei statim Bavaricis significavere, non sine exprobatione; id lucrum ab Electore ex induciis suis reportari, ut Sueci non solum loco suo in Senatu Principum ipsum ejicere, sed & quæ circa Palatinam causam promiserint, retractare aggrediantur.

6 Jun.

Huic postulato ut acriter se opponerent, Bavarus Legatis suis mandabat, qui & in consessu omnium Ordinum multa verborum acerbitate in Suecos, & qui talia ipsis suggessissent, invehebantur. Istos obtenta ad votum satisfactione, tribusque in Senatu Principum suffragiis, cum proximo à Marchionibus Brandeburgicis loco contentos se ostendissent, post aliquot menses mutata sententia, facto velut saltu Bavaricam Domum prima sede inter seculares depellere, quin toto Principum Senatu cum injuria & infamia relegare conari. Id indignissimum exemplum ne admittatur, Electoralium familiarum quam maxime interesse. Sessiones in Senatu Principum non ex dignitate, quam quis extra Imperium gerit, sed conditione feudi Imperialis æstimari; quod exemplo Regis Daniæ intuitu Holsatiæ constet. Duces Bavariæ quondam ea regione in Superiorem & Inferiorem divisa pluribus uno suffragiis cum primæ sedis prærogativa gavisos. Nec inusitatum, si Electori præter Electoralem ditionem alii principatus possideantur, ut & ipse in Collegio Electorali sedeat, & per suos in Senatu Principum suffragia ferat. Sic Palatinum respectu Simmeræ, & Lauterecciæ; Saxonem Hennebergici Comitatus, Brandeburgicum Pomeraniæ in Senatu Principum locum sortiri. Eosdem quoque Suecos nunc Superioris Palatinatus cessioni novas conditiones & restrictiones addere, molestissimo more semel placita recentibus additamentis labefactandi. Igitur monendos eosdem ut semel ab omnibus probata ne retractatum eant.

Id Sueci ægre ferunt.

8 Jun.

Enimvero istud factum Sueci Legato Bavarico acriter exprobrabant. Super priore loco Brandeburgici, & aliorum instinctu quædam movisse, mox edito scripto, certum locum non designasse, relicto spatio, ut futuræ tractationi omnia manerent integra. De Palatina quoque causa nunquam pure, sed certo modo & sub conditione, quam à Bavaro non impletam constet, annuisse, qum post plura quam initio indulsisse. Hac exprobratione Bavari nonnihil turbati culpam in alios rejiciebant, qui Principi suo rem aliter, ac gesta sit, repræsentassent: nec se licet de præsenti formula Suecica satis cognitum sit, defugere potuisse, quo minus injuncta proponerent. Inde Suecos rogabant, ut his insuper habitis in causa Palatina, & aliis ad pacem spectantantibus negotiis pergerent; nec dubium haberent, quin Elector consilia sua Reginę sit adprobaturus. Eodem modo Galli à Bavaro factam propositionem excusabant; qui ab aliis malevolis incitatus sit exinde emolumentum aliquod aucupantibus. Et universi Ordines offensam hanc moderatis consiliis abolendam censebant, acriter increpito, qui propositionem istam tam acerbis verbis adornaverat.

Ea controversia componitur.

Cæterum quia Suecis parum decorum videbatur, cum Bremensis quondam in scamno Ecclesiastico quintum locum obtinuisset, jam in seculari post Brandeburgicos decimum quartum sortiri; à Cæsareis postulavere,

12 Jun.

ut ea provincia licet in secularem Ducatum mutata, ne cujus possessio turbetur, veterem locum in scamno Ecclesiastico retineat, quod Austriaci & Burgundi seculares utique eodem scamno assideant. Ad quę Cæsarei renidentes, si eadem cum illis sacra profiteantur Sueci, Episcopos Catholicos forte non magnopere contra nisuros; qui nunc, ut ulli Evangelico inter se locum concedant, ægre induci queant. Eam ob causam Suecis tunc proponebant, ut vel in transverso scamno primam sedem Bremensis ditionis nomine inter Evangelicos Episcopos caperent, sicut Burgundus primum locum inter Catholicos Episcopos obtinet; aut si hoc displiceat, scamno seculari medio loco inter Electorales Domos sederent hoc modo, ut è singulis Domibus Electoralibus unus, Bavarus, Lauterensis, Alteburgicus, Colmbacensis, præsideret, inde Bremensis sequeretur. Sed posteriori modo intercedebant, qui è Domo Palatina, & Saxonica priorem præ Culmbacensi sedem habuerant. Igitur placebat, Cæsareis, Reginam quinta sede statim post Neoburgicum, haut turbato vetere ordine potiri. Verdæ & Pomeraniæ vetera in Comitiis loca relinquebantur. In Circularibus Superioris Saxoniæ Pomerania citerior proximum ante ulteriorem, in Westphalico & Inferiore Saxonico Circulo Brema, & Verda antiquum locum tenerent, Directorio Inferioris Saxoniæ inter Magdeburgicum & Bremensem alternante.

De Cassellanis postulatis.

§. 131. Sed & Landgraviæ causa, segnius licet rem gerentibus Gallis, Suecorum opera propius ad scopum promovebatur. Postulabat ista, in amnestia, expressam sui mentionem fieri ob proscriptionem, etsi nondum publicatam: utque omnia pacta, inprimis etiam quod Hanoviæ Comites cum Cassellana Domo inierant, diserte confirmarentur; tum ut in quatuor præfecturas Schaumburgicas præter directum, utile quoque dominium haberet. Circa Marpurgense quoque negotium exigua differentia supererat. Cum Landgravia primo millionem, inde octingenta uncialium millia ad militum suorum satisfactionem postularet, Cæsarei ultra sexcenta millia annuere nolebant. Ea causa erat, quare tunc huic negotio finis imponi non posset.

Galli de Religione Instrumento suo inserere nolunt.

§. 132. Post trium septimanarum moram demum perpulere Gallos Sueci; ut & illi Tabulas Pacis concinnare inciperent; qui pleraque utrique Regno communia è Suecico in suum transferebant; nisi quod, quæ super Religione & bonis sacris constituta erant, omitterent, hac in ejus locum clausula inserta: ut omnia, quæ in Suecico Instrumento super Gravaminibus Ecclesiasticis, & similibus rebus, sive in capite restitutionis, sibi alibi disposita sint, æque valeant, ac si ipsorum Instrumento ad verbum inserta forent.

Quan-

1647. Quanquam autem Sueci hanc clausulam lubricam judicarent, & olim adversæ parti scrupulos movendi ansam præbere idoneam; simul fœderi congruere, utrumque Instrumentum conspirare; plus tamen obtinere non poterant, quam ut Galli omissa antehac vocabula, *in Sacris & Profanis* adderent. Quanquam & Avauxius pro zelo suo ægre huc descendebat, cum subscribendum esset ingemiscens; *vellem nescire literas*. Cæterum censebant Galli, clausulam istam sufficere posse, eamque adhibere malebant, quam prolixam eorum Articulorum deductionem, ne Hispanis, & aliis Catholicis ansam præberent ipsos criminandi, velut qui operam ad socios sacrorum debilitandos & opprimendos contulerint. Difficillimum, quod Galli paci cupiebant inseri, cautio erat, quam à Cæsare exigebant, ne is Hispano nunc, aut inposterum auxilium ferret. Equidem ne hoc qua Cæsar faceret, pollicebantur Cæsarei, idque servatum iri Ordines spondebant. Sed ut velut Austriæ Archidux ad hoc se obstringeret, oppido quam durum videbatur. Regi Hispaniæ proles mascula non erat, & Cæsar ducta hujus filia spem successionis in totam Hispaniam tenebat; ita ut isti non adsistere vix aliud esset, quam proprium Regnum destituere. Contra Galli Germanicam pacem inanem ducebant, si Cæsari velut Archiduci prætextu Hispanici nominis arma ipsis inferre liberum foret. Huic controversiæ componendæ Galli quidem ad extremum concedebant, ut Cæsar Hispano auxilium ferret eo casu, si ipsi hunc primi aggrederentur. Et Cæsarei videbantur annuituri, ut Hispano non adsisterent, si is primus Galliam lacesseret. Enimvero quanquam id temperamentum in futurum tempus valeret, manebat tamen difficultas de præsenti bello, si post conclusam pacem Germanicam bellum Hispanicum continuandum foret; quod Cæsar salva cum Gallis pace velut Archidux Austriæ Hispano ut auxilium ferret licere sibi cuperet, Galli id permittere abnuerent. Ita nulla tunc via videbatur rem hanc componendi, quam ut Galli simul cum Hispanis nunc pacem inirent: id quod Germanicæ negotiationi non parum remoræ injecturum adparebat. Cæterum postulaverant à Regina Sueciæ Galli, ut ne prius cum Cæsare pacem concluderet, quam hic in legem de non ferendo Hispanis auxilio consensisset. Id Regina neque annuere, neque negare volebat. Alias judicabat, Cæsari non magis interdici posse, ne Hispano, quam Gallis ne Lusitano adsistant. Neque per fœdus se teneri pacem cum Cæsare haut concludere, nisi inter Gallos, & Hispanos convenerit. Eoque Legatis injungebat; Gallis insisterent, ne ob rem, quæ fœdus non spectaret, pacem extraherent. Simul exprobrarent, quod cum ex fœdere in Austriam penetrare teneantur, jam totam Germaniam paucis præsidiis exceptis deserant. Haut secius tamen, salva causa primaria, & citra obligationem apud Cæsareos in speciem pro Gallis agerent, ut Hispanos ad pacem permoveant, nec aliter præ se ferrent, quam se haut conclusuros, nisi transactis inter Gallos & Hispanos rebus. Interim ipsi rem strenue urgerent, ac Gallorum postulatum eluderent, nec ob id solum tractationem abrumperent. Ita circumspecte porro agerent, ut ipsos sola necessitas huc deduxisse videretur, ac ut reliquis omnibus transactis omnes agnoscerent, nullam amplius rationem esse, quare ob eam solam causam bellum extrahatur.

Ne Cæsar Hispanis auxilium ferat.

Galli Instrumen-

§. 133. Quanquam autem Galli singula utrique Regno communia capita simul cum Suecis expendissent, istas tamen partes inter se combinare differebant, & quanquam constaret intra paucas horas Instrumentum ipsorum perfici posse; tamen ut illud absolverent, atque ederent adduci non poterant. Igitur non solum Cæsarei omnem culpam extractæ pacis in illos rejicere; sed & Sueci eas moras ægre ferre, ac ut calcar istis adderent jactare: cum Monasterii jam integrum mensem hæserint, modico operæ pretio facto, Osnabrugam se reversuros expediendis ibi quæ adhuc restent. Ea denuntiatio tantum valuit, ut Galli demum Instrumentum suum prælegerent, cujus tamen exemplum haut exhibebant. Apud Suecos disserebant, id se edituros, statim atque sufficientem declarationem super satisfactione sua acceperint. Nam compertum sibi in Cæsareis Tabulis quædam interpolata, & à formula ante octo menses formata discessum fuisse. Inde res à se distinctius expressas. Sed Mediatoribus instantibus respondebant; se una cum Suecis decrevisse negotiatione supersedere, quoad Palatina, & Cassellana causa transacta sit. Tandem Longuevillius Dux, Avauxius, & Grullardus Suecis formulam satisfactionis prælegebant. His Sueci significabant; sibi persuasum fuisse Gallicam satisfactionem dudum transactam, id quod & ipsi solenniter sibi Osnabrugæ significarint, eoque tantopere institisse, Suecicam itidem expediri. Et Grullardum subinde jactasse; modo Sueci Monasterium accederent, intra unius diei spatium ad conclusionem perveniri posse. Equidem se ut Galliæ idonea satisfactio obtingat optare, & quæ claris verbis expressa sit; præstitisse tamen, ipsos interea temporis circa eandem obtinendam fategisse. Invidiosum id fore, & criminationibus expositum, si nunc post tantas moras loco totius Instrumenti tantopere ab omnibus desiderati particulam duntaxat de satisfactione producerent. Nec eo secius Galli suo instituto inhærentes postero die dictum Articulum Cæsareis exhibuere. 30. Jun.

1647.

tum suum edere nolunt integrum.

Sed tantum caput de sua satisfactione.

29 Jun.

§. 134. Paulo ante Evangelicorum Ordinum Legati, qui plerique Monasterium accesserant, & ipsi moratum pertæsi, cum Suecos de discessu cogitare audirent, solenni Deputatione istos adeunt, rogantes, paulisper adhuc heic maneant, utque sibi, quæ nondum expedita pacem morentur exponant. Utrumque Sueci facile annuebant, scriptum etiam indicem, quem petierant, rerum nondum expeditarum libenter exhibituri; ni Galli postulassent id differri, quoad Instrumentum suum, quod propediem futurum sit, in lucem prodiisset. Eas Gallorum moras Ordines ægerrime ferebant, ac multi censebant, si Gallia pacem nolit dispiciendum, quomodo cum Suecis concludi, Ordinesque Catholici, & Evangelici inter se conciliati, belli malis tandem aliquando liberari possint.

Evangelici Suecos adeunt.

25 Jun.

§. 135. Tractatus inter Gallos, Hispanosque fere ad umbilicum perductos rumor vulgabat, qui tamen mox inanis compertus. Et quanquam Hispani Portum Longum, & Plumbinum remisissent, ac Mediatores diversa insuper temperamenta proponerent, nonnulli tamen adhuc nodi sat duri supererant. Inprimis circa Lusitaniam hærebatur. Cupiebant Galli Lusitanos aut paci aut induciis Catalonicis includere, aut, cum Hispani utrumque præfracte repudiarent, saltem id pacisci, ut salva pace Lusitanis auxilium ferre possent. Hoc auxilium Mediatores utraque parte consentiente ita temperabant, ut utrumque Regnum

Tractatuum inter Gallos & Hispanos continuatio.

1647. gnum absque violatione pacis sociis suis intra defensionis modum assistere queat. Sed quia Hispani auxilia Gallorum Lusitanis submittenda certo militum numero, & finibus Regni Lusitaniæ circumscribebant, Galli autem ita arcte stringi nollent, aut saltem id sibi stipulatum irent, ut Lusitanis viginti militum milla auxilio mittere liceret, queis sub Lusitanici Regni nomine, & vexillis oppida Hispaniæ oppugnare integrum foret, haut promtum erat eum scrupulum amovere. Et Hispanis non parum ferociæ accesserat ob Armenterium captum; Pigneranda disserente; hac rerum facie Hispanis longe utilius esse bellum continuare, quam pacem concludere. Galli contra serebant, facile pati, ut pax Germanica ab Hispanica separetur; nam conclusa Germanica pace Hispanicam in expedito fore. Ast Hispani ostendebant; pace sua cum Gallis haut procedente, usquæ super rebus Germaniæ concludenda sint Hispaniarum Regem haut stringi, nec quæ præsidiis obtineant loca redditurum.

Tractatuum inter Hispanos & Belgas continuatio.

§. 136. Eodem tempore Adrianus Pawius Hollandicus Legatus passim sparserat, de nuptiis inter Gallos & Hispanos agitari, ac Hispanos sponsæ in dotis locum partes Hispanici Belgii reliquas cum prætensione in Provintias Unitas daturos, aut eas pro Catalonia, Ruscinonensi Comitatu, & locis in Italia occupatis permutaturos; quin foedus inter Gallos, Hispanos, & Pontificem cudi extirpandis Evangelicis. Eos rumores quanquam Galli vanitatis arguerent, haut parum tamen iisdem Belgæ ad pacem properandam incitabantur. Ac malebant Hispani pacis negotio in utramvis partem finem imponere, quam diutius in incerto hærere. Hollandia quoque Provincia pacem urgebat, Legatisque ut Monasterium reverterent injunxerat, addito, ut circa restantes inter Galliam & Hispaniam controversias sequestrium vices obirent. Tum & super guarantia, quam nomine Regis sui Servientus quærebat, decretum conceperunt, quousque illa porrigi debeat; quam si Servientus repudiet, aut eadem acceptata haut eo secius pax cum Gallia extrahatur, se absque Gallia pacem cum Hispano conclusuros. Hispani inter hæc Hollandis blandiri, portus suos ipsis pandere, hostilia in naves, mercesque eorundem inhibere. Vicissim Belgæ Fœderati, quod Servientus offerebat, subsidium pecuniarum abnuere; & cum idem postularet, ut exercitum in expeditionem educerent, aut cum parte saltem illius hostem distinerent, ne totas vires in Gallos vertere posset, ad utrumque vires, aut voluntatem sibi esse negare. Reditus Provinciarum exhaustos bello gerendo non amplius sufficere: inde pacem sibi cum Hispanis utique concludendam, ac spem esse, Gallos idem facturos, antequam in deterius res irent.

Pax nutat.

§. 137. Ita quam tunc plerique Suecicis Legatis Monasterium profectis spem pacis brevi coalituræ conceperant, vana deprehendebatur. Omnes equidem pacem loqui, sed nec omnes ejus obtinendæ momenta observare, quidam hinc inde eidem obstacula ponere. Apud Cæsareos ardor pacis, quem hactenus præ se tulerant, haut parum refrigerari sentiebatur. Animos addiderant pax cum Hollandis propinqua, Hispanorum in Belgio successus, Ilerda à Gallis incassum obsessa, tenues horum in Belgii finibus paratus, in seditionem pervicaces Vinarienses legiones. Contra Cæsari validæ per Bohemiam, & hæreditarias Provincias copiæ. Melander rei gerendæ cupidus, qui & ipse Cæsareos Legatos ne nimium properarent monuerat, exercitus Bavaricus in Cæsarem pronus. Ita intractabiliores quam antea non modo nullas circa negotia adhuc indecisa rationes audiebant, sed & hinc inde quæ Osnabrugæ convenerant retractabant. Quin & Galli etsi tunc rebus paulo durioribus ultro pacem extractum ire videbantur, quoad res suas in Belgio melius stabilissent. Suecis difficillimum negotium militum satisfactio supererat, super qua antequam convenisset, ad alia plene concludenda descendere ipsis haut licebat. Quin nec de illa ipsa certi quid proponere poterant, antequam Alexander Erskeinus ab exercitu revertisset. Ita Cæsareorum pertinacia, & Gallorum lentor idoneum ipsis prætextum præbebat invidiam extractæ pacis à se in alios derivandi.

Trautmansdorfius discessum parat, lubentibus Catholicis, invitis Evangelicis.

§. 138. His omnibus accedebat discessus Trautmansdorfii, qui quinquies jam à Cæsare avocatus, differri à se amplius iter posse negabat. Causam huic avocationi dedisse credebatur Legatus Hispanicus in Aula Cæsarea ut solet potens, succinentibus & qui Monasterii erant. Hi scripto ac sermone adversus acta ejusdem protestati jactarant: Si pacem is nunc cum Suecis concluserit, solum in causa fore, qui Domus Austriacæ fortunam resurgentem impediat. Antea quoque tractatus cum Gallis præcipitasse, velut plane de viribus Domus Austriacæ conclamatum foret. Iidem quoque conati fuerant gratiam ipsius in animo Cæsaris labefactare per Mariam Augustam, & Chiroguam Capucinum; qui tamen literis propria manu scriptis Comiti indicium faciebat, quid in ipsum Hispani molirentur. Unde mirum non est, Trautmanstorfio postea pacem Hispanicam parum curæ fuisse; ac Hispanos prohibere non potuisse, quo minus ipsi pace excluderentur. Quo fine Mediatores instigabant, ut demonstrarent, communem pacem rei Christianæ maxime utilem esse, sistendis Turcarum progressibus: Tum & Lotharingum subornabant, ut misso Russchoto Cancellario suo, velut Episcopi Virodunensis delegato, adversus tractatus istos protestationem interponeret; Parlamento quoque Anglicano permoto, ut Palatini causam probaret; Denique testati, se Franckendaliam restituere, aut in cessionem Alsatiæ consentire nolle. Cæterum & Pontificis Nuntius, Osnabrugensis Præsul Franciscus Wilhelmus, qui autoritate sua Catholicorum consultationes temperabat, simul Jesuitæ Monasterienses ob ista circa Gravamina Osnabrugæ acta acerbe perstringebant, ac omnes conspirabant, ut eundem Monasterio dimoverent. Etsi multi credebant, haut ægre tulisse Trautmansdorfium sua acta labefactari, si forte versa armorum fortuna Cæsar & Catholici leviore jactura defungi possent. Nam prævalentibus Suecis facile ad conventa recurrere licebat. Contra abitu istius dolebant Evangelici, quod viri moderatio ad promovendam negotiationem plurimum contulisset; ac metus erat, ne eo digresso tractatus si non abrumperentur, saltem adhærescerent. Inde Principalibus & Urbicis sociati Saxonici & Brandeburgici, qui hactenus ob negatum, quem affectabant, Excellentiæ titulum consultationibus istorum abstinuerant, cum ut diutius maneat rogare constituunt. Unde cum prius ex Suecis intellexissent, 4. Julii
quo loco tractatus essent, Leuberum Saxonicum, & Langenbeckium Luneburgicum ad Trautmansdorfium mittunt rogatum; ut unum adhuc diem maneat; interim se tentaturos, num nego-

1647. tio finem imponere possint; qui & tantillam moram ipsis annuebat. Quanquam autem viderent, difficillima rerum capita adhuc superesse, & quæ per biennium expediri non potuerant, ita raptim nunc confectum haut iri; totum tamen eum diem consultationibus dabant. Interim Sueci apud Gallos quid facto esset opus deliberabant. Hisce Contarenus confirmarat, ipsum Trautmansdorfium manere cupere, sed à Pegneranda ad discessum impelli, qui speret illo digresso summum tractatus moderamen penes se fore. Nam Nassovium, & Lambergium placido esse ingenio, Cranium nullo numero, Volmarum multa prudentia, nec spernenda autoritate Hispanico stipendio illigatum, cuique è Pegnerandæ nutu pendere necessum sit. Ne igitur deinceps summa rerum penes Hispanos esset, placebat Gallis, ut utrique seorsim ipsum invisentes idoneis rationibus eidem persuadere niterentur, septimanam unam atque alteram adhuc morari velit, quod spes sit, interea tractatui finem imponi posse. Se propere Servientum huc evocaturos, ac Hollandicorum Legatorum reditui instituros, quo pax Germanica, & Hispanica simul concludatur. Ita eam clausulam, ad quam negotium jam adhæreat, ultro expiraturam, & inutilem futuram. Quanquam autem Sueci eidem ut manere vellet, supplicandum haut ducebant; tamen quod is primarius Cæsaris Minister foret, qui serio hactenus rem egerat, ac ambitiose confectæ pacis gloriam affectare videbatur, Gallorum consilium haut adspernandum ducebant. Præsertim cum Trautmansdorfio monente spes esset, haut parum ad summam rerum profectum iri; sin spretis ipsorum rationibus abire pergeret, favor ipsos comitaturus erat, nil quod penes se foret intentatum reliquisse. Unde illa adhuc vespera ipsum invisentes obtinuere, ut pauculos adhuc dies mansurum se polliceretur. Sed Regius vix digressis Chisius & Pegneranda aderant, qui ad iter ingrediendum stimulos denuo subdebant.

Evangelici circa eam rem satagunt, 5. Jul.

§. 139. Evangelici interim in seram usque vesperam consultatione extracta decretum formarant, quale per angustiam temporis, reique andolem dabatur, idque sequenti mane per Deputatos Trautmansdorfio exhibuerant. Qui declarabat, saltem eousque se mansurum, quoad Suecorum sententiam cognosceret, ac num ad conclusionem perveniri possit. Id Evangelici statim Suecis significant, diligenter rogantes, negotio finem imponant, ac conditiones reducendæ circa sacra & civilia libertati jam obtentas amplectantur, quas incertę armorum aleæ exponere temerarium sit. Quanquam simul faterentur, rebus suis haut conducere, Gallos solos tunc cunctantius tractantes in bello destitui, quod Germaniæ inde ruina secutura sit. Nam sine dubio Cæsarem pacata Germania Galliam invasurum. Inde novi belli telam nasci: in qua si succumbat Gallia, Cæsari facile fore victricia arma in illos vertere, qui hoc in bello Regibus studuerint. Catholici contra super sublevando Cæsare, ac tuendæ Ecclesiæ Romanæ statu consilus collatis haut parum difficultatis invenerant. Nam quid à Bavaro expectandum esset, non constabat. Quin ea temporum mutatio contingere poterat, ut qui nunc arma pro ipsis gererent, eadem deinceps in se converterent. Quo casu in posterum minus fortasse, quam nunc obtinendum sit.

Cæsarei Suecis

§. 140. Eodem die Lambergius, Volmarus, & Cranius ad Suecos accedunt, inter alia formulam de Palatini restitutione adferentes, in qua parum quod desiderarent Sueci inveniebant, nisi quod de usu Catholicorum sacrorum in Provincia Inferiore, prout nunc sint, retinendo expungerent; quod & Cæsarei demum admisere. Ostendebant quoque isti, circa Gravamina se id duntaxat in Osnabrugensi tractatione desiderare, ac emendatum cupere, de paritate munerum Augustæ, de subditis Evangelicis in Præsulatu Hildesiensi, de Donawerta, de quindecim annis in Autonomia constitutis. Nec abs re fore, si denuo cum Trautmansdorfio colloqui velint. Inde Suecis de accessu suo significantibus Trautmansdorfius sequentis diei horam nonam condicit. Sed cum Sueci postera die congressui se accingerent, Trautmansdorfius denuntiat; se vale jam mutuo dicto commode colloquium admittere iterum non posse, ni Sueci in conditiones à se ferendas pacem conclusuri sint. Ea si mens sedeat, in antecessum pollicerentur, se non amplius paritatem munerum in civitate Augustana, nec plus quam sexcenta uncialium millia pro Landgravia stipulaturos. Id si annuere non constituerint, frustra colloquium secum suscipi: cum Collegis tamen suis rem amplius discuti posse. Suecis id responsum non absurdum videbatur, ni ipsi Cæsarei de hoc congressu proposuissent, nec ipse Trautmansdorfius excusationem ad extremam usque horam distulisset. Sed nunc imperiose nimis agi, & præter solitum hactenus morem exprobrabant, addito; se ex neguto congressu haut aliud colligere, quam ipsum Collegasque hac similique ratione tractatus turbatum ire. De colloquio cum Collegis ipsius, cum ante meridiem tempus non supersit, post dispecturos. Ita statim oppido excedere Trautmansdorfius parabat, ni Evangelici, ac Brandeburgici cumprimis, ab ipso obtinuissent, ut expectaturum se promitteret, quoad unicum adhuc colloquium haberetur. Id quod & Sueci demum annuebant ea tamen lege, ut solus Salvius cum Volmaro congrederetur, præsentibus Brandeburgicis. Fiebat id horis pomeridianis in ædibus Witgensteinii. Sed vix per quadrantem horæ sermones miscuerant, cum irritatis animis discedere pararent, ni Brandeburgici ipsos iterum placassent; id quod quinta vice fiebat. Postulabat Volmarus, ut Romanus cultus in Palatinatu Inferiore maneret; quanquam ipse & antea, & postremo colloquio de eodem remisisset; nec eo depelli poterat, quicquid in contrarium occineretur. Circa Hassicam causam uterque sententiæ suæ mordicus inhærebat. Paritatem in urbe Augustana neque Salvius remittere, neque Volmarus concedere volebat. Durlaceni Legati Suecis persuaserant plerisque Cæsareorum formula contentis assentiri, modo Marchioni permittatur clausulam addere, ut ipsi liberum sit jura sua inposterum liquidius demonstrare. Id quod abrupte à Volmaro negatum. Inter has disceptationes Volmarus à Trautmansdorfio schedam accipit, qua nosse cupiebat, num ea ipsa hora pax concludi possit: sin minus, utique sibi abeundum. Sed quia uterque perspiciebat hoc modo, & ita raptim eam confici non posse, re infecta discessum. Suecis tamen sufficiebat Brandeburgicis testibus demonstrasse, penes se culpam infecti negotii non hæsisse.

spem faciunt.

Trautmansdorfius tractare amplius abnuit. 6. Jul.

Salvii cum Volmaro congressus.

§. 141. Statim atque Volmarus in Trautmansdorfii ædes regressus esset, hic conscenso curru oppido excedebat, famam serio quæsitæ pacis relinquens, circa quam autoritate sua haut parum promoverat, eoque metus erat, ne ipso digresso omnia

Trautmansdorfius Monasterio discedit,

omnia

1647. omnia lente procederent. In itinere Moguntinum rogaverat, Legatis suis injungeret, ut Catholicorum animos ad pacem permoverent, quod isti Hispanorum consiliis nimium tribuerent. Idem quoque Francofurti, Norbergæ, & passim qua transierat, de Catholicorum duritie questus duo se potissimum Cæsari suggesturum ferebat, ut neque aleam prælii tentaret, & quæ ipse cum Suecis circa gravamina transegisset, rata haberet. Ejus sacerdos Norbergæ disseruerat: Pontificis Nuntium, Hispanos, & plerosque Catholicos acriter institisse, ut inde avocaretur, ac in os exprobrasse; haut utilem ipsius apud tractatus præsentiam, & Evangelicis plura indies eundem concessurum; ne hæc quidem se servaturos, quæ ipse nimia facilitate indulserit. Malle se bellum in multos adhuc annos extrahi, quam pacem in eas, quæ nunc præscribantur, leges admittere. Quæ vera fuisse ipse eventus docuit. Sane perspiciebat iste, ingentem Cæsari molestiam incumbere non solum, ab inimicorum Regnorum armis, sed & à morositate sociorum Hispanorum, & Bavari. Qua ut Cæsar exiret initio quam maxime cupiebat cum sola Suecia pacem inire exclusa Gallia. Id cum non succederet, cum utroque Regno pacem concludendam judicabat, nec rationes Cæsaris cum Hispani rationibus utique implicandas. Nec tamen deerant, qui dissererent; Trautmansdorfium serium pacis studium præ se tulisse, ut Evangelicorum animos sibi conciliaret. Sed quia non mature cum Catholicis communicarat, quæ circa Gravamina Evangelicis annuerat; & ea res ad extremum dilata istis super nullitate querendi ansam dederat; credebatur id fecisse, vel pro Cæsareorum more imperiose, vel potius tecte conscis Catholicis, ut his prætextus esset contradicendi, ac Cęsareis inde color nasceretur inhibitis tractatibus bellum continuandi.

Catholici paritatem Augustæ admittere nolunt.

§. 142. Cæterum jam ante Trautmansdorfii discessum Catholici coitione facta super Gravaminibus varios scrupulos movere cœperant, queis cumprimis paritas munerum publicorum ex utraque religione cum in aliis urbibus, tum Augustæ Vindelicorum impugnabatur. Incentor horum erat Leuxelringius, qui primo Franciscum Wilhelmum Episcopum, Petrum Buschmannum Cancellarium, & Adamum Adami Priorem Muchartensem; complurium Catholicorum Ordinum nomine suffragia ferentem, in suam sententiam pertraxerat, quos Moguntinus, Salisburgensis, Bambergensis, Herbipolensis, alii sequebantur. Bavarici quoque etsi modeste, ostendebant, ab hero suo jussos contradicere. Jactabant isti, pari se jure Catholicorum Augustæ, quo isti Evangelicorum, patrocinium suscipere. Mereri istos favorem, cum soli nuper urbem defenderint. Paritatem repugnare praxi anni vicesimi quarti; ac centum ab hinc annis Catholicos prærogativa gavisos. Quin nec ipsos Evangelicos cives Augustæ eam paritatem desiderare. Contra apud Evangelicos decretum erat semel placitis insistere, nisi quod quidam pro quindecim annis eorum nomine, qui deinceps in Catholicorum terris sacra Evangelica suscepturi essent, haut ita pręfracte contendendum censerent. Ac sane nisi paritas munerum Augustæ; & aliis urbibus obtineretur, hi tractatus citra fructum futuri illis erant, cum jam ante annum vicesimum quartum eam in statu suo molestiam sensissent. Quo anno & Augustæ penes Catholicos vis imperii fuerat, Evangelicis non nisi umbra relicta, quod majore suffragiorum numero semper vincerentur. Ita porro 1647.

Evangelici vacillant.

cum hisce egerant Catholici, ac in posterum sic acturos minabantur, ut nisi paritate constituta Evangelicorum libertati cautum non esset. Et magnum in ea urbe momentum videbatur, quæ quadringenta uncialium millia annua, si opus foret, ad causam commuoem conferre poterat. Enimvero Catholicis ita acriter renitentibus plerique aliqnid remittendum censebant; ac sufficere, si unus è Duumviris, & Quæstoribus Evangelicus sit; reliqua in priore statu posse relinqui. Id quod Electoralibus Saxonicis & Brandeburgicis videbatur, quorum his injunctum erat pacem quocunque modo suadere, nec paritatem istam morari. Pacem quoque inclamabat Darmstadiensis, Wurtenbergicus, Meclenburgicus, Wetteravicus, Ratisponensis, Norbergensis, Francofurtanus, qui Saxonicis adstipulabantur. Contra Lampadius Luneburgicus iis, quæ Osnabrugæ convenerant, firmiter inhærendum censebat, cui Cassellanus, Argentinas, & pauci alii accedebant; qui tamen causam adversus plures haut sustenturi videbantur. Inprimis Thumbshirnii Altenburgici facilitas, ac pusillanimitas improbabatur, qui una cum Saxonicis Electoralibus Catholicos prensans ad pacem admittendam hortabatur, ad infimas obtestationes per viscera divinæ misericordiæ descendens. Cui Argentinas in os exprobrabat; hoc modo ipsum partam hactenus laudem ad extremum perdere; nec eo redacta Evangelicorum arma, ut pacem mendicare necessum sit. Hac adversę partis timiditate in commodum suum usi Catholici ferocius subinde agere, ac plura in Osnabrugę conventis solicitare, ut jam multi restitutionem circa amnestiam & gravamina ad statum anni vicesimi quarti adspernarentur, qui tamen ab omnibus probatus, & fundamenti loco tractationi substratus fuerat. Sed Cęsarei Catholicorum consilio audito, prius sibi placitis abdicatis, paritatem illam retractabant; Volmaro jactante, vel cæteris omnibus transactis ob isthanc, velut ad oppressionem Catholicorum vergentem, bellum continuandum esse.

Sueci adhuc Monasterii manent.

§. 143. Trautmansdorfio digresso Sueci quoque Osnabrugam reverti parabant, ni Evangelici & Contarenus Venetus ipsos, ut paucos adhuc dies morentur, rogassent. Et suadebat cumprimis Contarenus ocyus tractatum concludendum, quod tempus nunc maxime opportunum sit gloriosam Reginæ pacem obtinendi. Eandem jam cupita satisfactione potitam. Ordines in Universum, & plerosque singulorum quæ desiderarant obtinuisse. Si quæ supersint ex æquo decidi posse. Inter Cæsarem & Gallum dubia quædam superesse, sed initio pacis à Suecis facto & ista facile conventura. Legatos Hollandicos propediem expectari; queis mandatum sit omnibus modis pacem urgere. Eorum adventu si negotium infectum inveniatur, facile rerum faciem verti posse. Tempora mutationi obnoxia; multos bello huic implicitos, quorum studia atque commoda in diversum tendant. Ergo manerent, & ferrum dum candet, cuderent. Nec segnius instabant Evangelici; satis patere Gallorum consilia non pacem, sed belli continuationem spectare. Sed cum bellum, postquam Regibus ac Ordinibus fere satisfactum sit, jam frustra geratur, cujus & malis tolerandis amplius pares haut sint, Gallis ad pacem exemplo præirent. Unde placebat Suecis Monasterii adhuc morari, ac petitis Ordinum expediendis pro virili incumbere, ut omnibus pateret, quantopere ipsi rem confectam cuperent.

1647.

Galli Instrumentum suum edunt.

§. 144. Eo fine tum Sueci, tum Evangelici Gallos hortantur, ut edito demum Instrumento suo ad conclusionem tractatuum procedere velint. Id quod hi Suecis prius ostensum tandem Mediatoribus exhibuere. Eo Instrumento complures duræ leges insertæ iu veniebantur; cumprimis circa assecurationem, si pax Hispanica non simul concluderetur, ac ut Cæsar in posterum omne auxilium Hispano deneget. Tum ut civitates Imperiales in Alsatia, aliique immediati status Imperii, in Metensi, Tullensi, ac Virodunensi præsulatu, ac Alsatia (quæ pleno jure à Cæsare Galliæ cederentur,) siti, aut feuda inde recognoscentes Regi velut mediati status deinceps subjicerentur; utque Cæsar titulo Landgravii Alsatiæ abstineret; ac Lotharingici causa hinc separaretur. Multa quoque de Sabaudo, Mantuano, & similibus admixta erant, quæ huc non spectarent, non nisi remorandæ paci facientia. Circa quæ ut moderata consilia sequerentur, cum Sueci monerent, Galli obnixe postulatis hisce insistebant, jactantes; Suecos ex fœdere ad omnia ista pervincenda teneri.

Cæsarei tractationem differunt.

§. 145. Post Trautmansdorfii abitum Brandeburgici se Cæsareis & Suecis interponebant non quidem ad modum solennium Mediatorum, queis ubi res exigat, rationem expediendi negotia, ac temperamenta proponere solitum est, sed ut inter partes hinc inde commearent, ac utriusque declarationes additis modeste rationibus referrent; ne partibus tam crebro congredi necessum foret, asperiore verbo facile irritandis. Et quia Trautmansdorfius discedens differuerat, sua profectione pacem impeditum non iri ac Collegas suos uon minus tractationi incubituros, Sueci quoque cum hisce circa absolvendos tractatus operam continuare decreverunt. Enimvero Cæsarei lente agere, & modo hæc, modo illa excusare, quoad serio Sueci urgerent, num deinceps circa summam rerum agere secum velint? Ad quæ Cæsarei reponebant; spem sibi esse, valida fore, quæ cum Trautmansdorfio acta sint. Cæterum injunctum sibi haut lougius procedere, quoad iste de actis apud Cæsarem retulisset. Unde tantisper in suspenso habendam, ac Cæsaris declarationem expectandam. Ita tractatiouem etsi nondum abruptam in longum extractum iri patebat, ex armorum successu deinceps à Cæsareis moderandam.

De satisfactione Hassica.

§. 146. Initio mensis Julii Landgraviæ postulata scripto concepta denuo Cæsareis per Suecos exhibebantur; queis inter alia satisfactionis loco octingenta uncialium millia petebantur, oppidis Moguntinis, Coloniensibus, & Fuldensibus pignori opponendis, quoad ista exsoluta sint. Tum ut Hassicis militibus eodem modo quo Suecicis, pro rata satisfiat. Ad quæ à Cæsareis repositum; Moguntinum, Coloniensem, & Fuldensem malle rem aleæ belli committere, quam ulla suæ ditionis loca Hassis in solutum aut pignoris antichretici loco concedere. Id tamen annuebant, ut Landgraviæ quadriugenta uncialium millia intra certum tempus, de quo conveniendum sit, solvantur, ad quæ regiones Hassicis tributis hactenus subjectæ ratam partem conferre debeant. Ulteriorem pro militum satisfactioue prætensiouem plane adspernabantur. Præter hæc Cæsarei pacta successionis cum Hanoviæ Comitibus confirmare nolebant ob protestationem à Saxone interpositam, qui expectativam ejus Comitatus à Cæsare obtinuerit. Contra Cassellani Saxonicam protestationem inanem declarabant, quod Cæsar factam antea sibi concessionem re non amplius integra tollere nequeat. Marpurgenso uegotium Cæsarei ad Darmstadiensis declarationem, & pactum gentilitium revocare cupiebant. Sed Cassellani Regiorum declarationi obnixe insistebant; nec se alterius cognitioni causam subjecturos, quam semel Regum arbitrio credidissent. Et denuntiabant Regii Darmstadiensibus; se hactenus laborasse, ut id negotium ex utriusque partis placito componeretur; quod cum obtineri non potuerit, standum nunc eo, quod Snecicis Tabulis continetur, ac res in statum anni decimi octavi reponendas. Adjiciebant Galli minas; Darmstadiensem, si tergiversetur, hostis loco habendum; se quippe ad asserendam Cassellanæ causam ex fœdere teneri.

Guarantia Belgarum cum Gallis absolvitur.

§. 147. Inter hæc *tractatus guaranticus* inter Gallos & Belgas Fœderatos absolvebatur, Serviento, & Thuillerio Legatis Gallicis instantibus. Illo articulus continebatur; ne Galliæ Rex sociis suis adversus Fœderatum Belgium auxilium ferat. Ejus perspicuam declarationem Galli postulabant, quod, cum Belgæ, ac Sueci ex fœdere auxilia mutuo ferre teneantur adversus quosvis commerciorum libertatem turbaturos, si deinceps inter Gallos, & Suecos super commerciis lis oriatur, Belgæ Suecis adsistere necessum habeant; eoque iniquum sit Galliam stringi in re, quæ Belgarum arbitrio relinquatur. Ad quæ Belgæ reponebant, hisce verbis Lusitanos respici. Sed cum ipso pacto communia verba retinerentur, Gallis ista expungi frustra contendentibus, multi verebantur, ne Suecicæ æque, ac Lusitaniæ illa clausula opposita foret. Eo tractatu demum absoluto, (19 Jul.) & subscripto, Belgæ ad pacem absolvendam legatos suos Monasterium novis cum mandatis mittebant. Quia autem eosdem deinceps quoque Sequestrium vices inter Gallos, Hispanosque obituros spes facta erat, postulabant Galli, ut distincte iisdem injungerent, quousque desideriis Galliæ in negotiis nondum decisis favere debeant. Cui postulato provincia Hollandiæ contradicebat, ut ea res ipsorum Legatorum arbitrio committeretur. Ex quo conjiciebatur, Gallis parum ab ea Republica in favorem sui expectandum, quod plerique istorum Legatorum Gallis parum æqui in Hispanos propenderent. His gestis Servientus Haga Monasterium revertebat; cui (24 Jul.) ut pro more donum sex mille florenorum daretur, cum in confessu Ordinum proponeretur, Hollandia provincia intercedebat; quæ & solenniter eidem valedicere, ac extra oppidum deducere, cum ordo ipsam tunc tangeret, omittebat.

Pax in ancipiti est.

§. 148. Ita pax tunc in ancipiti hærebat, multis rebus magni momenti nondum expeditis; & quia hactenus ea clausula tractatibus semper addita erat, ut si vel unicus articulus indecisus restaret, reliqui omnes de quibus conventum foret, citra obligationem essent. Nec spes erat brevi circa tractatus promovendos operæ pretium futurum. Catholici animis elati omnia convenes refícturos se minabantur, queis ferociam addebat Wertani ad Cæsarem defectio, anceps Suecicorum armorum apud Egram conditio, Vinariensium legiouum seditio, solutum Ilerdæ obsidium, expugnatum Land-

1647. Landresium: imprimis quod Bavarus in arma retraheridus sperarctur, circa quod omnis lapis movebatur. Cæsarei citra nova mandata ad plura tractanda progressuri non erant, quæ quando afferenda forent haut constabat. Qui & ostendebant, Cæsarem junctam cum Hispanis pacem cupere. De qua etsi Galli verbo spem facerent Hollandis modo reversis; rem tamen ipsam quantum possent variis remoris extrahebant; quibus etsi nullæ amplius in Germania copiæ forent; ob subsidium pecuniarium aspere obnitendum non erat. Evangelicorum Legati plerique attoniti, animisque ægri, tanto temporis, ac sumtuum dispendio nil adhuc effectum. Saxonicus Legatus Pistorius Monasterio domum proficiscebatur sumtibus uti ferebat impar, quorum magnitudinem & multi alii vix tolerabant: ac postquam Cæsarei mentem suam exposuissent; plerique Osnabrugam revertebant. Unde & ipse Oxenstierna, Salvio jam prægresso, eodem redire constituit, interposita prius apud Cæsareos protestatione; cum hi Osnabrugæ conventis discedere velint, se quoque illis, quæ circa satisfactionem, & alia transacta sint, amplius teneri nolle, ac nova è Suecia mandata expectaturum. Bavarico quoque Legato denuntiatum; etsi ipsius Principi in Palatina causa Regina insigniter gratificata sit si tamen cum Cæsareis colludere ipsum pateat, ista quoque retractatum iri. Ita Osnabrugam iste rediit, postquam duos per menses Monasterii hæsisset, maligniore jam pacis fiducia, quam cum eodem proficisceretur. Cujus propinquam spem cum plerique Evangelici, tum inprimis Osnabrugenses præceperant, ut ipsis Cæsareis incertum qua de causa suggerentibus Petriburgo munimenta dejicere inciperent. Quod tamen à Suecis statim atque id rescissent inhibitum.

22 Jul. Sueci Legati Osnabrugam redeunt.

25 Jul.

De satisfactione militum.

§. 149. Paulo post ab exercitu Osnabrugam revertebat Erskeinus, ducum sententiam super militum satisfactione adferens. Unde Legati Suecici postulata exercitus libello concepta Cæsareis, qui & ipsi Osnabrugam remeaverant, offerunt. Exprimebantur ibi quinquaginta sex equitum, sex dragonum, sexaginta tres peditum legiones. Singularum equestrium legionum menstrua stipendia novendecim millibus sexaginta quatuor uncialibus, dragonum 10980. pedestrium 8629. taxabantur. Accedebant pro re tormentaria in mensem centena millia uncialium, ac pro ducibus, ministris togatis, viduis ac pupillis 223507. Sic ut singuli menses duobus fere millionibus taxarentur. Et quia decem mensium stipendia postulabantur, tota summa ad viginti uncialium milliones adscendebat. Id scriptum à Cæsareis acceptabatur quidem, sed cum istud non tam se, quam Ordines spectaret, cum hisce id se communicaturos declarabant; qui & de hocce ad suos domum referebant. Ejus postulati magnitudo apud plerosque consternationem, apud alios iram excitabat. Quidam ex ipsis Evangelicis id plane rejiciendum, nec tractatus de eodem, quod præstari nullo modo posset, suscipiendos censebant. Potius ad concordiam redeundum Ordinibus utriusque Religionis, ac sociatis consiliis aliam viam, qua hisce malis exiri queat, dispiciendam. Alii cum Suecis agendum judicabant, ut postulat illa ad æquam moderationem deducerentur. Agnovisse se antea, par esse, Suecico militi à se satisfieri. Id nunc ita abrupte extra insignem Suecorum offensam rejici non posse. Reliqui differebant expectandos armorum eventus. Nam si contingat Suecos à Cæsareis Germania pelli, illorum non amplius rationem habendam; sed tunc Cæsareo militi satisfaciendum quicum tolerabiliore lege, quam cum Suecis decidi posse spes sit; ac in hos minore molestia, quam in Suecos, pecunias erogari in Germania mansuras. Sin fortuna Suecis faveat, sat spatii fore cum hisce transigendi. Ac facile perspiciebant Evangelici, se neque solos huic oneri ferendo pares, neque idem in solos Catholicos devolvi posse, sed utrisque humeros subdendos. Sed Catholici hoc negotium tangere plane abnuebant hanc potissimum ob causam; quod eo casu Cæsar; ac Bavarus paria pro suis exercitibus se stipulaturos declarassent. Ast Cæsarei postulata Suecorum magna cum invidia differre; tanta argenti summa Germaniam fere emi posse. Reginam acceptis quatuor Principatibus ipsam suo militi satisfacere par esse; nec improba desideria responso dignanda. Ipse Cæsar literis ad præcipuos Ordinum datis immodestiam petitorum acerbe perstrinxerat hortatus, consilia, viresque secum sociarent; quo facto cum Regina transigere in proclivi fore. Erskeinus contra, qui rem hanc agere non velut ex Reginæ mandato, sed solo exercitus nomine jussus erat, acriter instare, ut super eadem consultatio susciperetur, minatus ad exercitum se abiturum, ac de rejectis ejus postulatis relaturum, qui consilia Ordinibus parum grata sit capessiturus. Denuntiasse jam Reginæ milites; non esse quod illa super ipsorum satisfactione curam suscipiat, cui viam ipsi sint inventuri. Fortasse hos deinceps tertiam tractantium partem fore, nec arma deposituros, nisi postulatis obtentis. Eidem tamen militarium exactionum adsuetudine ferocius disserenti à cæteris haut remissius occursum. Nec absurde Lubecensis Gloxinus occinebat: nondum tempus esse militum præmia exigendi; pacem prius Germaniæ isti repræsentarent. Mercedem non nisi post operam solvi. Enimvero aliam viam insistebant Legati Suecici apud Evangelicos sancte testati; ubi militibus satisfactum sit, se mox tractatibus finem imposituros. Addebatur; haut animum sibi esse petitæ summæ pertinaciter insistere, ac dolere sibi Ordines ejus magnitudine protelari. Id quod pronis auribus ab his acceptum. Nec tamen ad consultationes accedi poterat, nisi novis mandatis allatis: ac judicabant ipsi, id caput ad extremum cæteris omnibus transactis rejiciendum esse. Nec Suecis id negotium fervidius in præsens agere integrum erat nutante fortuna belli, postquam inducias Bavarus abruperat.

4 Aug.

De hocce postulato judicium.

Ea differtur.

§. 150. Eam ob causam & Catholici quæ Osnabrugæ nuper convenerant plane aboleri volebant, velut tumultuario & sine more inter Cæsareos, & Suecos acta; quæ denuo maturo consilio inter ipsos Ordines recoquenda sint. Addebat oleum camino Jesuita Mulmannus, qui ficto sub nomine *Eusebii de Eusebiis* duo scripta typis publicaverat; queis titulus, *Judicium Theologicum super quæstione. An pax, qualem desiderant Protestantes sit secundum se illicita?* & *Vehiculum Judicii Theologici*: quibus acriter perstringebantur, quæ nuper à Cæsaris concessa fuerant. Nec segnius Catholicos Ordines Hispani stimulabant promissis liberaliter auxiliis, quamprimum pax inter se, & Gallos conclusa foret. Et quanquam Catholici initio constituerant missis Osnabrugam Deputatis tentare, num super illis, quæ ibidem conclusa erant, conveniri possit: id tamen mox omis-

Catholici Osnabrugæ conventa retractant.

1647. omissum, Volmaro dissuadente, quod Evangelici Suecorum fiducia sine dubio prius conventis inhæsuri sint. Ita illi ad bellum animis conversi repetitis precibus Bavarum ad hostilia in Suecos resumenda stimulabant; cum Evangelicis interim Osnabrugæ alia agerentur, multis domum, aut in Hollandiam excurrentibus. Et quia circa sacra subditorum Cæsareorum maxima difficultas erat, Saxonici Electorales & alii censebant; eam caussam Suecis denuo commendandam, quo ita eandem moderentur, ne tractatus ideo abrumpatur. Quæ si impetrari non possint, providentiæ divinæ relinquenda; præsertim cum non constet, num istis bello consulendum sit; contra bello extracto facile utraque pars exitio involvi queat.

7 Aug.

Sueci scripto sese in Palatina causa declarant.

§. 151. Ast Galli, ut Bavarum Cæsareis partibus averterent, apud Suecos acriter instabant, ut quę nuper in causa Palatina Monasterii declaraverant, scripto concepta ederent; quod metus sit, ne si iste diutius rerum suarum incertus relinquatur, Cæsari à quo valde solicitetur, iterum accedat. Ejus porro postulatis non pauci Evangelici studuerant, quod idem spem fecisset, se vicissim circa componenda gravamina utilem operam ipsis navaturum; quorum impulsu Sueci Bavaricis nuper omnia fere capita annuerant. Sed quia Cæsarei Suecos, quod scripto suam declarationem non edidissent, velut tergiversantes arguebant, eaque ratione Bavarum communi Catholicorum conspiratione in arma iterum propulsum ibant; Sueci verbo antehac conventa scripto concipiebant ad eum fere modum, uti postea Instrumento Pacis insertum est. In quo & de bonis à Cæsare in Moguntinos ministros, & à Bavaro in Metternichium donationis titulo translatis mentio fiebat, cum Galli cavissent, non allodialia, sed feudalia ista bona esse. Ea formula à Secretario Legationis subscripta Gallis transmittebatur, addita tamen conditione, ut quemadmodum jam Bavaricis sit satisfactum, ita & hi, quæ absolvendæ adhuc paci restent, ac inprimis de Suecici exercitus præmiis promoverent. Quæ formula in Sueciam transmissa, citra moram à Regina firmabatur. Et Galli eo facto læti Espignium Avauxii agnatum ad Bavarum misere, qui ista nuntiaret, simul, ut is à conjungendis cum Cæsare armis arceretur, operam daret.

Tractatus pacis Osnabrugæ quiescit. 6 Aug.

§. 152. E Cæsareis autem, qui tractatus continuaturi videbantur, Sueci exquirebant; an non à Catholicis, æque ac ipsi ab Evangelicis, in mandatis habuerint super Gravaminibus transigere? An non subinde, quæ acta sint, cum istis communicarint? quæ si ita essent, quo fine Catholici novam nunc consultationem super utrinque placitis instituerent? Cæsarei mandatum se istorum nomine agendi habuisse affirmabant; haut tamen minutias quasvis cum Catholicis expendisse, sed secutos, quod crederent ab hisce admitti posse. Sed cum Monasterium venissent, intellexisse, quæ Osnabrugæ conclusa forent, passim à Catholicis carpi, eosque quicquid ipsi obsisterent, novæ consultationi instituisse, ac singulos à Principibus suis nova mandata expetiisse. Id quod à se prohiberi non potuerit. Cum de aliis capitibus quæ restabant Sueci moverent, à Cæsareis ostensum; se nondum acceptis post Trautmansdorfii abitum novis mandatis longius quam antea factum, progredi non posse. Quin demum dicebant; standum iis fore, quæ ad extremum à Trautmansdorfio proposita forent, & nova à Cæsare mandata haut expectanda. Ita adparebat, ipsos fiducia in armis posita, è successu rerum consilium capturos; quod fama esset, res Suecorum ibi se non optime habere, queis adverso prælio contusis lautioribus conditionibus potiundi spes erat. Ita tractatus tunc plane quiescebant, nisi quod Salvius aliquot cum Cranio congressibus Instrumenta pacis utraque conferret; ubi hic multa dudum transacta iterum in dubium revocabat; de quo Sueci Evangelicos, quid actum foret, nosse cupientes, certiores reddebant, ut penes quem morarum caussa sit clare perspicerent. 1647.

Gallicum Instrumentum discutitur. 7. Aug.

§. 153. Enimvero Ordinibus, queis jam à Suecis tractatibus otium erat, negotium facessebat Gallorum Instrumentum; super quo à Moguntino tres quæstiones ad deliberandum proponebantur. Quid cum decem urbibus Imperialibus ad præfecturam Hagenoicam spectantibus sit agendum, quæ ut immediatum sub Imperio statum servent rogaverint; quod Gallis à Cæsare & Domo Austriaca, plus quam penes ipsum erat, heic concessum videatur? Num Vasalli Episcopatus Metensis, Tullensis & Virodunensis cesso Gallis dominio directo, Coronæ Galliæ subjecti esse debeant? Num Cæsari suadendum, ut excluso Lotharingiæ Duce pacem absolvat; an vero ut consilio, & ope per arma, aut tractatus ipsi adsistat, quoad ditionibus suis restituatur? Ac super decem Urbibus Alsaticis quidem constabat, Domum Austriacam nunquam jus dominii, aut pigneris, sed solius Advocatiæ seu protectionis habuisse, idque temporarium duntaxat & personale, quod aliquando cum singulis præfectis provincialibus immutatum fuerit; nec semper penes Austriacam Domum, sed & alias Principum familias hæserit, quin nuper morte Leopoldi Archiducis tantum non extinctum sit. Istud Advocatiæ jus non magis nunc in Galliam translatum intelligi posse, quam credibile sit, Galliæ Regem hisce legibus id suscepturum. Nec enim præsumi posse, propter isthanc dignitatem oneri magis quam lucro exundantem, Regem Galliæ jusjurandum, ac scriptam cautionem pro more præstiturum, se istas urbes non pignoris loco Cæsaris ac Imperii nomine possessurum; conditionem ipsarum immediatam, ac omnia jura tuiturum; in quas leges ab omnibus antehac præfectis provincialibus juratum fuerit. Incongruum quoque fore, istum legibus Imperii haut obnoxium ad earum defensionem adversus quosvis, ac forte adversus se ipsum obstringi. Multo molestius futurum, si decem istæ Urbes cum aliis Imperii Ordinibus, aut exteris Principibus aut Rebusp. adversus ipsum Protectorem suum fœdus ineant; id quod per privilegium Carolinum ipsis liceat. Ignominiæ quoque cessurum Imperio, si harum urbium limitanearum protectionem extraneo Principi de novo deferat, velut membris suis adversus iniquam vim defendendis non sufficiat. Denique nec invitis illis urbibus Advocatum obtrudi posse, quod alias in favorem ipsarum instituta oneri cessura sint. Has ob rationes universis Ordinibus, ac cumprimis Urbium Collegio placebat, Præfecturæ Hagenoicæ indolem perspicue deduci, & ad solos vicos Imperiales, velut Austriacas oppignerationes, ad quas illa proprie spectet restringi, ac decem immediatas Urbes Imperiales ob disparem conditionem inde eximi, ac plane præteriri, cumprimis Weissenburgum, & Landaviam, quas sub cessa Gallis Alsatia haut comprehendi notorium sit. Circa Ordines Impe-

Ordinum sententia de decem Urbibus Alsaticis.

rii

1647. rii à Metensi, Tullensi, ac Virodunensi Præsulatu feuda recognoscentes, quos inter insignes Principum & Comitum familiæ erant, cum de Gallica satisfactione ageretur, haut alia mens fuerat, quam ut Galliæ ea duntaxat jura in tres illos Præsulatus transscriberentur, quæ Imperium antea habuerat. Et constabat dictos Ordines, non obstante feudali adversus Episcopatus illos nexu, hautquidquam Ordinum Provincialium numero habitos, sed semper Cæsari ac Imperio immediatè subjectos, ac nomine istorum feudorum non minus quam reliquarum ditionum suarum onera Imperii exsolvisse. Quemadmodum id frequentissimum sit in Germania, ut unus Ordinum ab altero feuda recognoscat salvo immediato statu, & ut eam ob causam inter subditos ipsius hautquidquam censeatur. Et quanquam in eum casum, quo à Præsulatibus illis dependentia feuda in alieno, ac nominatim Romani Imperii solo sita sint, vasallagium ad Galliam spectet, superioritatem tamen & Jurisdictionem penes Imperium manere. Quin nec bona feudalia in Præsulatibus sita feudi natura repugnante homines ligios efficere, sed vasallos istos intuitu feudorum, quæ ab Imperio recognoscunt, immediato suo statui ac libertati relinquendos. Unde haut adparebat, quo jure Gallia istorum Ordinum, sive mediati sint, sive immediati subjectionem affectet. Quia etiam Comitatus Phirtensis sub satisfactione Gallica continebatur, quem Basileensis Præsul antiquitus feudum suum esse prætendebat, Cæsareos monere placebat, ut isti Præsuli dominium directum ejus Comitatus reservaretur.

De Lotharingiæ Duce.

Circa Lotharingiæ denique Ducem videbatur, cum is partem suarum ditionum Imperio obnoxiam agnoscat, hoc intuitu à tractatu eum non excludendum, ac operam dandam, ut & is paci includatur; ita tamen, ut ejus causa pax non extrahatur. Nam etsi optandum sit istam quoque litem componi, ac Instrumento Pacis inseri; cum tamen Galli contendant, Lotharingicum bellum origine & tempore à Germanico distingui, eoque nomine Ducem à præliminaribus, & præsentibus tractatibus hactenus excluserint; verendum esse, ne ista controversia pacem Germanicam magis reddat intricatam. Igitur Germaniæ afflictæ utilius videri, causam Lotharingicam, ac lites Hispanicas separatis cum Gallia tractatibus seponi. Quid autem Cæsari, velut Regi Hungariæ & Bohemiæ, aut Archiduci Austriæ citra opem aut fraudem Ordinum Imperii facere placeret, id arbitrio ipsius relinquebatur. Contra Cæsarei Legati declarabant, sibi restitutionem Lotharingi omni modo urgendam, nec ulla ratione tractatu pacis eundem negligi à se posse.

Servientus Osnabrugam venit 24. Aug.

§. 154. Osnabrugam inde Servientus venit, de actis suis Hagæ Suecos certiores redditurus. Is ostendit, multas ibi se difficultates invenisse, quod Hispani, & qui cum his sentiebant, tantam pacis cupidinem apud vulgus excitassent, ut Ordines de conditione, & commodis suæ Reipublicæ, quidque emolumenti, aut damni proventurum inde sit, vix judicare potuerint. Hollandiam cumprimis cæco impetu in pacem ruisse, cui reliquæ Provinciæ, uti illa Consuli Bickero, & hic uxori suæ, obnoxiæ sint. Frustra fuisse, quæ ipse disseruerit, neque fœderi, nec propriis rebus congruere, ita raptim Gallicis se partibus avellere. Demum negotium de guarantia utcunque absolvisse. Et quia è Chanuti literis intellexerit, Reginæ quintum ejus Articulum esse suspectum, velut quo contineatur, quod diffidentiæ inter socia Regna causam præbere queat, se, ut ipsos hac de re edoceat, huc venisse. Haut inficias ire Belgas Fœderatos, cumprimis queis in mari Baltico commercia colantur, invidiam adversus Suecos concepisse, ac pro more ejus nationis liberis sermonibus istam apricari. Præcipue ægris oculis adspicere, quod Regina struendis se navibus det, quodque hac pace Pomerania, Wismaria, & Bremensi ditione potiatur una cum portoriis in Pomeraniæ & Mecklenburgicæ ora, simul ad Ostia Visurgis, Albis, & Oderæ pedem firmet. Tum Sueciæ cives in fretis Danicis immunitate gaudere, ac domi minoribus quam exteros vectigalibus onerari. Inde Suecos magis magisque commercia excolere, hinc inde lucro Hollandis prærepto. Cum autem commercia, & navigatio Belgii Uniti anima sit, facile judicari posse, quam alte ista apud Batavos penetrent. Inprimis & Leonem Aitzemam Hanseaticorum Ministrum Sueciæ infestissimum frigidam suffundere. Quicquid tamen privati differerent, haut sensisse ab Ordinibus Generalibus hostile quid agitari. Quintum guarantiæ caput Lusitaniam respicere, quod Hollandi in Brasilia à Lusitanis patrata digerere nequeant, novoque ansam belli captent. Quanquam Gallicus Secretarius Hugo Lionnius judicabat, forte Sueciam non minus, quam Lusitaniam peti, ac Pawium nuper in consessu Ordinum de fœdere inter Belgas, Hispanum, & Danum contra Sueciam super tuendo Maris Baltici imperio, aliisque rebus proposuisse; ad quod etiam Galli per Legatum Danicum Cornificium Ulfeldium invitati sint. Præter hæc Servientus ostendebat, Bavarum per Legatos suos Lutetiæ institisse, ut præsidia sibi in locis Wurtenbergicis, & Augustæ retinere liceat, tum plura hospitia in usum exercitus sui concedantur. Quæ postulata ab Aula Gallica huc sint rejecta. Addebat, dicta loca invito extorqueri non facile posse. Tanto promtius ista eidem relinquenda, quo Cæsareis partibus avertatur. Nec posse eum diutius propriam intra ditionem copias suas continere absque utriusque exitio. Ac si hæc abnuantur, exemplo fratris Coloniensis Electoris, acriter instantibus Cæsareis & Catholicis, inducias renuntiaturum; quas ut servare pergat omnibus officiis demerendus sit. Sueci, ut Bavarus in statu præsenti maneret, utilissimum agnoscebant, eoque, quantum per mandata sua licebat, nuper circa Palatinam causam indulserant, quicquid à Gallia postulabatur. Sed quod nunc petebatur, velut appendix Ulmensis tractatus ad Wrangelium rejiciebatur. Enimvero Reginæ haut placebat amplius quid Bavaro præter conventa indulgeri, nec vires nocendi ultro suppeditandas, quod de fide ipsius sibi parum polliceretur.

Catholici insolescunt. 16. Sept.

§. 155. Catholici interim Monasterii consultationes suas non solum super Gravaminibus, sed & toto Instrumento Cæsareo absolverant; queis inter ipsos, Cæsareosque prius discussis statuendum erat, an & qua ratione ad Osnabrugenses istæ referendæ forent. Cæterum immensos illis spiritus dabant abruptæ à Bavaro induciæ, ac jam Deputatos Osnabrugam mittere adspernati, ut Evangelici Monasterium se conferrent exclusis Suecis, cupiebant, etsi alias ex alternandi lege Catholicis Osnabrugam accedendum esset, cum nuper tres fere menses Evangelici Monasterii hæsissent. Et Moguntinus Legatus apud Schæferum Cassellanum gloriabatur; victoriam nunc certo certius in 19. Sept.

 Catho-

1647. Catholicorum manu esse. Jamdudum Evangelicos monitos, ne fiducia exterorum postulata sua nimium intenderent. Si Monasterium ipsi venire velint, super controversis capitibus transacturi, tempus adhuc esse; tantum ut Sueci actione dimoveantur, ac tractatio vel inter solos utrinque Ordines, vel arbitris Cæsareis instituatur. Et sane scripto sun pleraque repudiabant, quæ inter Cæsareos, & Suecos Osnabrugæ convenerant: Nec invectivis abstinebatur, Leuxelringio Augustano earum rerum incentore cumprimis inter pocula declamante; quis Cæsareis potestatem dederit Catholicorum nomine concludendi? Cur primoribus Catholicorum fas sit ista in cæterorum fraudem probare? Quanquam & isti hæc à se rata haberi negent. Ad extrema plane deflexum fuisse. Ab Evangelicis plurima remittenda esse, ni negotium fieri irritum malint. Sed & iidem ad Instrumentum Cæsareum tantam farraginem objectionum congesserant, ut, si tractatio instauranda esset, brevi ista expediri non posse videretur.

Evangelici sunt timidi. Evangelici contra fere animis defici, præsertim quod persuasum ipsis esset, sciente & consentiente Gallia Bavarum inducias cum Suecis abrupisse; & post Turennii discessum spargeretur; Avauxium Catholicis confirmasse, Gallum deinceps in Germania exercitum non habiturum. Suspicionem augebat, quod Legatus Bavaricus in Gallia mansisset, & post induciarum renuntiationem Bavari libere Laugingæ versarentur. Unde colligebant Evangelici, Catholicos, ac Gallos clam conspirasse de ipsorum commodis apud tractatus impediendis. Et haut obscure ex Evangelicorum sermonibus patebat, si denuo super gravaminibus agendum sit, haut parum ipsos de aliis, quæ jam obtenta fuerant, remissuros.

Cæsarei vacillant. §. 156. Ast Cæsarei ab initio testabantur, quæ Osnabrugæ cum Suecis convenerant mansura, haut obstante Catholicorum intercessione, quos norint istorum subversionem agitare. Protocollorum fide demonstrari posse, Catholicis omnia quæ acta sint cognita fuisse, ac se non solum mandatis agendi ab illis instructos, sed & subinde super transactis illos certiores reddidisse. Nec deesse sibi viam istorum conatus eludendi, præsertim cum pauci duntaxat, Leuxelringius, Adamus Adami, & similes ista moveant, nulla autoritate. Inprimis Volmarus testabatur; se conventa tuiturum, ac ne pax ad ista adhæreat, Cæsarem ea omnia in modum Pragmaticæ Sanctionis, & transactionis publicæ promulgaturum ab Ordinibus adprobandæ; quam nemo sit futurus, qui admittere abnuat. Ista tamen simulari duntaxat mox patebat demulcendis Evangelicis; dum idem differebat; audienda saltem Catholicorum monita, ac certa temperamenta hinc inde admittenda; de quibus ipse cum præcipuis Catholicorum dispecturus sit, ut tamen à conventis haut ita longe discedatur. Idem Volmarus quibusdam Evangelicis ostendebat, à Trautmansdorfio sibi scriptum; se ac Collegas propediem à Cæsare declarationem & nova mandata de omnibus accepturos. Apud alios contra fatebatur, se ampliora mandata non expectare, nec unquam à Cæsare ista mittenda. Id quod & Cranius quibusdam significabat. Ita non constantes sibi sermones eventum armorum ab ipsis captari arguebant.

Magdeburgicus protestatione interponit. 17. Sept. §. 157. Sub isthoc tempus Magdeburgicus Administrator Joannem Crullium quoque (nam Einsidelius jam ante discesserat,) domum evocavit, sumtuum magnitudinem obtendens; ut tamen, si spes conclusionis adpareat, alium sit huc remissurus. Ita directorium inter Evangelicos, à Magdeburgico hactenus gestum, ad Altenburgicum devolvebatur. Idem tam apud Suecos, quam Cæsareos scripto protestationem super alimentis Marchionis Christiani Wilhelmi, aliisque negotiis interponebat. Ducem Augustum, ex quo tempore Præsulatum possederit, alimenta sua inde capere non potuisse, nec annua duodecim uncialium millia sibi inde provenisse; ac vix multos per annos vastatas præfecturas ita reparari posse; ut adstrictæ quantumvis aulæ alendæ sufficiant. Unde nullo juris colore tam insignia alimenta præteriti temporis, & in posterum à se, & Præsulatu exigi; ac Alumni conditionem lautiorem, quam alentis reddi. Certa tamen lege præfectura Zinna, quam Marchionis uxor dum viveret obtinuerit, & ex qua pacatis temporibus duodecim fere uncialium millia redierint, ipsi cessurum. Monebat quoque idem, instinctu Comitis Barbyensis Electorem Saxoniæ prætensionem super dominio directo in præfecturam Eglam movere; de qua lis adhuc Spiræ pendeat, quales controversias ad præsentes tractatus pertrahi inconveniens sit. Sed translationi Præsulatus in Brandeburgicum tam Archiepiscopus, quam Capitulum intercedebat: ille quidem eo nomine, quod jurejurando obstrictus sit ad Præsulatum in statu ac juribus suis conservandum. Capitulum autem prolixo scripto ostendebat; se in quieta possessione libertatis suæ jam inde ab Ottonis I. temporibus fuisse, à quo Collegium suum cum supremo in hanc ditionem jure conditum sit non tantum amore & animo cultum divinum propagandi, sed & ea mente, ac fine, ut nobiles familiæ conservarentur. Ac statum hunce electitium eandem originem cum aliis Principatibus habere, ac eodem tempore, & alicubi prius, quam hæreditarium Principatuum statum à Cæsaribus introductum. Prioribus Germaniæ bellis Præsulatum tanto ære alieno oppressum fuisse, oppignoratis præfecturis, & bonis mensalibus, ut velut sui ipsius fundationem instaurare necessum habuerit, pignorum reluitione è collectis Ordinum Provincialium facta. Cum sedes illa per decennium vacaret ab anno superioris seculi nonagesimo octavo ad sexcentesimum octavum prioribus bonis tantum prædiorum additum, quod annuos triginta uncialium reditus attingeret, eo melius firmando Collegio, quod ad conservandas illustres, ac nobiles familias pertineat. Eglam quoque bonis noviter adquisitis accenseri, Capituli pecunia emtam, cujus dimidia pars redituum sustentando templo Cathedrali, ac ejus Ministris destinata sit. Priores Electores Brandeburgicos Joannem Georgium, Joachimum Fridericum, & Joannem Sigismundum Præsulatui & Capitulo cavisse sun ac posterorum nomine, se nunquam jus ullum hæreditarium in eundem prætensuros, sed operam daturos, ut istius electitius status in perpetuum conservaretur.

§. 158. Super vectigali in Visurgi Bremæ urbs cum Comite Oldenburgico transigere non potuerat, hoc multum postulante, illa parum offerente: unde è sententia Ordinum Imperii ad Articulum de commerciis istius mentio facta fuerat. Cæsar tamen noluerat istam vectigalis concessionem controversiæ de jurisdictione in Visurgim cuipiam præjudicio esse. Id quod Bremæ displicebat, quæ vim si qua eo nomine intentaretur, excipere statuerat fiducia Hollandorum, qui vectigal illud tolerare nolebant. Comite acribus literis ut illo De vectigali Oldenburgico. abstine-

1647. abstineret monito. Et occasionem inde captabant Cæsarei Hollandos cum Suecis committendi, rumore sparso, negotium de vectigali Visurgico Suecis ita acriter instantibus Tabulis Pacis insertum; quod hi oculos ad ditionem Oldenburgicam, & inprimis Comitatum Delmenhorstanum, & dominium totius Visurgis ob terras ad utramque fluminis ripam sitas adjecerint. Id quod non parum Belgarum animos asperabat, ut jam aliqui è Proceribus Provinciæ Hollandiæ censerent, aliquot naves bellicas in Visurgim mittendas, & vectigal vi inhibendum: quanquam aliis haut consultum videretur eousque illam litem suam facere.

Helvetiorum postulata.

§. 159. Helvetiorum nomine aliquot jam menses adfuerat Joannes Rudolfus Wetsteinius Consul Basileensis, qui postulabat, ut controversiæ, quæ istorum Rebuspublicis cum Spirensi Camera intercederent, heic abolerentur. Id quod Cæsarei quidem statim annuebant, ut tamen ad Ordines quoque referrent, quorum sententia ad Cæsarem transmittebatur. Sed quod Consul iste crederet, id negotium nihil difficultatis habiturum, declarationem Vienna haut expectans; à Cæsareis, & Regiis Legatis cautionem scriptam exigebat, id negotium Pacis Instrumento insertum iri:

30 Sept. Quæ & à Suecis libenter exhibita.

Evangelici Volmarum Osnabrugam expetunt.

§. 160. E Cæsareis Legatis Osnabrugæ tunc agebat Lambergius, magis Comitis titulo Legationi splendorem conciliaturus, quam quod tractandis tam gravibus negotiis par foret. Et Cranius congressibus cum Salvio pleraque à Trautmansdorfio, & Volmaro acta abnuerat, male temperato insuper sacrorum suorum zelo flagrans. Unde Evangelicis placebat Volmarum; ad quem summa tractatuum post Trautmansdorfii digressum redierat, Osnabrugam invitare. Suecis cum ea res communicaretur, is scrupulus surgebat, quod Volmarus à Cæsare, non Osnabrugam, sed Monasterium destinatus sit; unde cum ipso acta eludi posse, velut mandatis cum Suecis tractandi destituto. Simul videbantur Lambergii offensam contracturi, velut minoris hunc quam Volmarum æstimantes. In Evangelicorum tamen arbitrio relinquebant, quid ipsi publice expedire judicarent. Hi ad Lambergium & Cranium ea de causa accessere; qui ad Volmarum se scripturos recipiebant, nulla offensæ significatione id tantum addentes, eventu ipso probandum, Volmarum non ampliora, quam ipsos mandata habere, nec in præsens operæ pretium facturum. Idem & Volmarus excusabat, nova se à Cæsare mandata expectare ferens. Tum Catholicorum declarationem super Gravaminibus in vicem instructionis sibi sequendam esse. Ita quam in isto Viro spem reposuerant Evangelici lubrica erat, præsertim cum diceret, ab Archiduce Oenipontana se evocari, nec ultra Decembrem mensem his locis commoraturum.

Galli Suecos Monasterium invitant.
19 Sept.

Mox tamen Galli per Grullardum Suecis significant, sibi haut placere Volmarum Osnabrugam venire; potius expectare, ut ipsi Monasterium excurrant; quod consilia conferenda sint, seu pax, seu belli continuatio sequatur; nec se amplius Bavaro fidere. Turennium intra tres septimanas decem cum millibus in Germania adfore, qui Hassicis conjunctis in usum causæ communis rem gesturus sit. Bavaro haut impune fore ab induciis resiliisse: & Galliam non minore constantia, quam hactenus, Sueciæ adhæsuram. Cum autem interea de sumtis à Bavaro armis innotesceret, placebat Salvium Monasterium proficisci pro captu temporum cum Gallos consultaturum; simul iisdem stimulos admoturum, ut Gallia destituta 1647.
prope à se Germaniæ rebus manus iterum admoveat, & Suecicum exercitum, in quem tota hostium moles incumbebat, validiore quam hactenus auxilio fulciat.

Cæsarei ob rupturam Bavari insolescunt.

§. 161. Abruptis porro induciis propinquæ nuper pacis spes in incertum elodi videbatur. Equidem Bavarici Monasterii ostendebant; resumta à Principe suo arma paci promovendæ, ac hunc à Cæsare stipulatum, cum Suecis nuper conventa tueri. Ac referebat Volmarus, se à Bavaricis ad instaurandos tractatus impelli. Enimvero Catholici, Bavari armis confisi, nil præter bellum spirabant, aut saltem ea, quæ in Evangelicorum emolumentum Sueci pepigerant, subvertere iterum meditabantur. Jactabatur insuper, Saxonem Bavari exemplo ad Cæsaris partes rediturum. Cum Brandeburgico tractatus agitari, qui nec ipse ab ea re abhorrere videatur. Solicitari Luneburgicos, qui cum pluribus aliis Cæsaris partes amplexuri sperentur. Appariturum tunc, quid soli Sueci valeant. Nec minus ferebant Cæsarei, Bavaricas inducias Cæsari lucro cessisse, quod iste alias tantas vires, uti nunc, comparaturus haut fuerit: Cæsareum exercitum jam antea prævalidum, accessione Bavaricorum Suecos triplo, & amplius excedere. Laudari à se prudentiam & virtutem Wrangelii, qui præter suam opinionem tamdiu Suecicas res in Bohemia sustinuerit. Sed nunc retro cedere compulsum, Cæsareis è vestigio insequentibus; cui per Superiorem Palatinatum Bavarici iter obstructuri sint. Ita inter medios intercepto internecionem imminere.

Evangelici super mora Cæsareos interpellant.
18. Sept.

§. 162. Ast Evangelici Cæsareorum, & Catholicorum quadrimestrem moram ægre ferentes, per Electoralem Saxonicum, Altenburgicum, & Vinariensem Cæsareos de studio pacis, quod antea semper præ se tulerint, admonent, quæ causa tractationem tamdiu remoretur sciscitati. Cæsarei cum non parcius quam antea de Cæsaris in pacem propensione jactassent, culpam in solos Catholicos rejiciunt, qui monita sua proferre tamdiu distulerint. Unde Evangelici proponebant, ut ipsi, ac præcipui Catholicorum, queis pax cordi sit, cum Suecis congressi negotio finem imponant: Si qui Catholicorum conclusa respuat, ei integrum fore cum Suecis suo periculo bellum gerere. Eam brevissimam esse viam rem expediendi. Nam refractarios Prælatos; aliosque tricatores numero multos, viribus debiles esse. Quam conditionem tamen Cæsarei admittere dubitabant, priusquam ad Collegas suos Monasterium retulissent.

Ut & Suecos.

Contra cum & malevoli Evangelicis persuadere instituissent, Suecos languide pro causa communi niti, ac de bello magis alendo, quam æqua pace cogitare; expresso Electoris Brandeburgici jussu Fromholtus à Suecis percontatur, num serio pacis conclusionem cupiant, addito; Electori alias nova consilia capessenda fore. Cui Sueci ita responderunt, ut is abunde sibi satisfactum agnosceret:

Iidem à pravis consiliis cohibentur.

Cum igitur Evangelici in Suecis nihil quod desiderarent, haberent, contra è Catholicorum actionibus adpareret, pacis cupidinem apud hos falso obtendi, revera eventum belli captari, ut inde armis, quod sperabant, superiores Suecis atque Evangelicis pro lubitu pacis leges obtrudere possent; haut parum, quæ alias ruptura videbantur, adversa Suecia consilia retundebantur. Sane jam nutabat Saxoniæ Elector, & eousque hostium persuasionibus aures præbuerat, ut Suecis culpam protractæ pacis publice objectare non dubitaret.

1647. taret. Brandeburgicus Hassis per ditiones Cliviacas & Westphalicas tributa interdixerat; ac paulatim arma parare cœperat. E cujus Legatis Fromholtus haut dubitabat fractas à Bavaro inducias laudare, addito, ni plures exemplum id imitentur, nunquam pacem obtentum iri. Agitabant quoque conventum Duces Saxonici, & Luneburgici, ut & ipsi copias conscriberent. Enimvero iidem, uti arma in Suecos sumturi videbantur, si penes hos mora pacis fuisset; ita fortibus consiliis Cæsarem ad pacem compellere haut audebant, tantum non attoniti, si de talibus Sueci disserere inciperent.

Tractatus inter Gallos & Hispanos quiescit.

§. 163. Nec magis tractatus inter Gallos & Hispanos Monasterii promovebant. Belgarum inconstantia, languentia per Cataloniam, & Belgium Gallorum arma, legionum Vinariensium seditio Hispanis animos addiderant; qui & Cæsareos, ne longius progrederentur, cohibebant. Sed nec Galli ad pacem properabant, qui ad tumultum Neapolitanum oculos conjecisse videbantur. Pegneranda Spadanis aquis utebatur. Longuevillius in Galliam excurrere parabat, ni Mediatores, & quidam Belgicorum Legatorum, qui Monasterium redierant, inhibuissent, quod metus esset, ne plane tractatus abrumperetur. Et declarabant Belgici, reliquorum Collegarum suorum adventu operam se conciliandæ isti paci daturos. Et quanquam Galli ostenderent, haut libenter se Belgarum interpositione circa pacem Hispanicam uti; haut dubium tamen erat, quin serio isti concludendæ paci incubituri essent, & quidem iis legibus, quæ Gallis parum ad palatum forent, nullo quoque respectu ad Suecos & Evangelicos habito. Quos & ad promovendam pacem Hispanicam impellere videbatur invidia in Suecos, & dulcedo, quam jam degustaverant, negotiationem inter tantos Reges temperandi; ut hac absoluta paci quoque Germanicæ se immiscere, eamque è commodo suo moderari possent. Quia autem Catholici pacem inter Gallos & Hispanos æque acriter urgebant, quo Hispanis facultas fieret auxiliis Cæsarem fulciendi; inde metus erat, ne Hispanica pax Germanicam præverteret. Igitur id omni studio à Suecis agebatur, ut Germanica pax Hispanicam si non præcederet, saltem cum ea simul concluderetur: nec pro ratione præsentium temporum ægre ferebant, à Cæsareis & Catholicis id strui, ut negotia Hispanica, & Lotharingica Germanicis tractatibus implicarentur; aut quod Galli pacem Hispanicam cum Germanica combinare nunc agitarent, quam antea ab hac separatam maluerant.

Tractatio inter Hispanos & Belgas.

§. 164. De Belgis credebatur, omissis quibusdam minutiis eos super concludenda pace constituisse. Horum tamen Legati cum Monasterium revertissent, Pegnerandæ scriptum diversa capita complexum exhibebant. Cui ea res inopina videbatur, quod putarat, pacem jam plane confectam, postquam à Rege suo, quæ antea convenerant, probata essent. Unde scripto illo Bruxellas, & in Hispaniam misso, declarationem Regis expectabat. Interim Pawius, & Cnuitius secretos cum Hispanis, & Cæsareis congressus, uti antehac, continuare, ut de successu pacis haut dubitaretur. Etsi Galli sperarent, Belgas citra ipsos pacem haut conclusuros, quod anceps istis futurum sit arma deponere, ac militem exautorare, quamdiu duo tam potentes vicini bello inter se impliciti forent, incerto eventu, & imminuta ejus Reipublicæ deinceps autoritate velut inermis; haut defuturo prætextu, si victori offenso ipsos invadere placuerit. 1647.

A Salvio Monasterii acta. 1 Oct.

§. 165. Salvius, uti jam monitum; Monasterium profectus non tam de pace quam bello continuando egit, quod Wrangelius postulasset, apud Gallos institit, ut Turennius, aut alius cum exercitu in Germaniam reversus, vel cum ipso copias conjungeret, vel partem hostium in se averteret. Id quod & iste omni studio agebat, simul ut præfecti Gallici Laugingæ, & aliis in Superiore Germania oppidis hostilia in Bavaricos sumerent; tum ut pecuniarium subsidium, si fieri posset, duplicaretur, aut saltem solitum anticiparetur eo promtius reficiendo exercitus. Demonstrabatur Gallis, ipsis flagitantibus inducias cum Bavaro initas, à quibus alias Regina aliena fuerit: tanto magis causam esse Gallis Bavarum hostem declarandi, ac rupturam istam ulciscendi. Pacta induciarum cum utroque Regno simul fuisse conclusa; eoque cum utroque servanda, aut abrumpenda. Manifesto patere Bavari consilia Suecica & Gallica arma dissociandi, fœdusque dissolvendi. Id consilium ut frustra sit, hanc perfidiam à Gallis æque ac Suecis ad animum revocandam. Quia etiam Galli nuper educto è Germania exercitu parti adversæ occasionem dederint universas vires in Suecos effundendi, tanto æquius nunc esse amplioribus subsidiis hosce sublevari. Galli contra asseverabant, Turennio jam injunctum valido cum exercitu in Germaniam redire, ac Bavarum invadere; eo tamen nondum parato haut consultum hostilia expromere, ne præsidia sua per Superiorem Germaniam subito à Bavaricis opprimantur. Unde ob ingruentem hiemem, & quia Gallicus miles invitus Rhenum transibat, in auxilio isto exigua spes erat. De augendis subsidiis Galli in Aulam relaturos se recipiebant: nec inutile judicabant, si Christina ad Reginam Regentem, & Mazarinum eo nomine scriberet. Haut tamen certi quid promittebant, multo questu de inopia ærarii in Gallia; quam ob causam pacem serio quærere, si vel circa conditiones ejus aliquid remittendum sit, se jussos. Frustra quoque de anticipatione pecuniarum movebatur, cum dies illis exsolvendis cessura sit, antequam argentum è Gallia in Germaniam trajici possit. Spem tamen faciebant Legati, conventa die illas repræsentandas. Ita præter inania verba Salvius tunc nihil Osnabrugam reportabat. 10 Oct.

6 Nov. Eadem postulata de duplicandis subsidiis post Regina literis ad Reginam Regentem, & Mazarinum nullo effectu iterabat. Inter quæ Contarenus de communibus induciis in aliquot septimanas mentionem injiciebat, quæ Salvio haut inutiles videbantur, quod Cæsarei tunc & Bavarici Suecis prævalerent: interim hiemem adfore, per quam, ni pax sequatur, armis augendis spatium sit. Sed Oxenstierna judicabat, altioris hanc rem indaginis esse, nec ita brevi super hisce conveniri posse. Et ad duces belli id negotium spectare. Ipsa Regina censebat communes inducias suis rebus haut expedire, eoque ejusmodi propositiones commode declinandas. Cæterum quanquam Sueci omnem lapidem moverant Gallis in Bavarum irritandis, lente tamen ea res procedebat, istis insuper spargentibus, ipsos Legatos Suecicos judicasse publico expedire, ut Galli arma adversus Bavarum differant. Quod ubi Suecis cognitum, literas ad Legatos Gallicos dant, quibus in memoriam ipsis revocant, quam sedulo testati sint, damnum quod Galli abductis è Germania copiis causæ communi dederint, aliquo modo re-

Galli lente moliuntur.

9 Dec.

pa-

1647. paratum iri, si Gallia Bavaro re ipsa ostendat, bellum soli Sueciæ indictum ab utroque Regno adversus ipsum gerendum. Nec spatium illi indulgendum, qui concesso armistitio abusus sit, & hanc quantamcunque Gallorum quietem in fraudem fœderis impensurus sit. Etiam minima Gallorum dissimulatione, nedum aperta conniventia hosti animos addi jacta pacis fundamenta convellendi, Regumque fautoribus terrorem incutiendi. Unde se subinde postulasse, ut Gallicæ copiæ Suecicis iterum conjunctæ hostium vires distraherent, aut saltem ut Gallica præsidia Bavaros hostium loco haberent. Iste Gallorum lentor id jam efficiebat, ut Landgravia, & alii Evangelici dubitarent, num isti inducias cum Bavaro abrupturi essent, maligniore indies Suecorum spe. Quæ diffidentia facile majoribus malis in posterum præbere ansam poterat. Traditum est à nonnemine, Oxenstiernam post abruptas à Bavaro inducias Gallis velut consciis iratum cum Cæsareis voluisse pacem absolvere exclusis Gallis, si Salvius subscribere voluisset. Quam ob tergiversationem huncce Oxenstierna apud Reginam accusaverit. Sed Reginam irriso Oxenstiernæ fervore hujus literas Salvio remisisse, qui Serviento eas ostenderet veluti testis, Sueciam nullo modo à Gallia divelli posse. Trautmansdorfium quoque tunc eam occasionem fœderata Regna separandi omisisse, dum mandata Cæsaris strictè nimis inhæret, cui spes erat opera Wertani toto exercitu Bavarico potiundi. Cujus rei nullum vestigium à me repertum; nec ratio temporis satis congruit.

Bavarus rupturam suam excusat.

§. 166. Ast Bavarus, ut ruptas à se inducias excusaret, varias rationes conquirebat, quarum summa huc fere redibat: Eas initio à Suecis, eorumque sociis affectatas, ac Monasterii propositas, inde à se peculiariter acceptatas, quod certam spem concepisset communes inducias, ac plenam pacem mox secuturam. Sed quia deprehenderit, peculiare armistitium pacem magis retardasse, quam promovisse; in quod nec ipse aliter consenserit, quam salva obligatione, qua Imperio teneatur, alia sibi consilia capienda, ac induciis quantum ad Coronam Sueciæ renuntiandum fuisse. Arguebantur præterea Legati, ducesque Suecici, quod conclusionem pacis remorati essent, ac multas minas adversus se, suasque ditiones sparserint; qui & præliminarem tractatum, & armistitii leges multis modis violarint. Postulata horum circa militum satisfactionem enormia esse, ac supra Ordinum vires. Landgraviæ ratihabitionem haut exhibitam: Reginæ à Wrangelio diu suppressam eo solum fine, ac spe, ut Cæsare oppresso Bavariæ tanto gravior incumberet. Multis inde extollebat studium ac curam suam circa promovendam pacem, inprimisque ut Suecia juxta ac Gallia cum sociis insigni satisfactione potirentur. Contra sibi à Suecicis Legatis non modicam contumeliam illatam, dum prima sede tot per secula in Senatu Principum possessa ipsum expulsum iverint; qui & Cæsareis peculiares inducias in sui fraudem obtulerint, quas tamen isti acceptare noluerint. Hæc & plura publico scripto complexus non Wrangelio solum addita solenni induciarum renunciatione, & hostilium in-
4. Sept. dictione, sed & Reginæ Sueciæ adjunctis literis
8. Oct. transmisit. Legatis quoque Suecicis Osnabrugæ à Joanne Ernesto Legato Bavarico exemplum traditum, addita scripta declaratione; Principis sui mentem haut esse pacis tractatibus remoram injicere, sed ut durante pacis tractatu armis in æquilibrio retentis eo citius, æqua, ac Christiana pax obtineri queat. Apud complures quoque E- 15. Oct.
vangelicorum idem per suos testabatur; non alio fine sublatas inducias, & conjuncta cum Cæsare arma, quam maturandæ paci, & tractatibus demum ad optatum exitum deducendis; tum et pro officio, quo patriæ obstringatur, Germania exterorum dominatui subducatur. Id Bavari consilium ac scriptum, prout cuique studium erat, diverso modo acceptum. Ex Evangelicis unus, & alter id probasse dicebatur, velut hæc sola via foret æquam pacem in Imperio a Regibus extorquendi.

Evangelicorum de hac judicium.

In universum tamen detestabantur non minus factum ipsum, quam scriptum, quod perspicerent, ea de quibus Bavarus Legatos Suecicos arguebat, (exceptis viginti millionibus in satisfactionem militum postulatis,) Evangelicos præcipue Ordines tangere, illosque ideo tam aspere perstrictos, quod horum commodis enixius studuerant. Ac Luneburgicus diserte dicebat: veram armistitii conclusi causam fuisse, quod Elector haut aliam viam inveniret, adversus Regios exercitus se tegendi, quod & literis ad Cæsarem mense Julio, & ad duces suos mense Augusto datis professus ipse erat; idem autem ab ipso abruptum, quod laxiora hospitia exercitui suo captaret: reliqua omnia, quæ obtentui sumerentur, inania esse. Cui & alii Evangelici è Principum Senatu adstipulabantur. Ac certe post amissa Franconiæ, & Sueviæ hospitia eo res Bavaro redierat, ut vel suis copiis Circulus Bavaricus propriæque ditiones plane exhauriendæ, vel istæ exautorandæ essent, quorum hoc à se impetrare non poterat, cum satis intelligeret, quantivis esse arma ad pacem usque retinere ad servanda per tractatus parta commoda, ne inermis à Cæsaris arbitrio dependere necessum haberet. Quo fine & antea proposuerat de extendendis hospitiis. Quod cum Sueci abnuerent, ac de exautorando milite monerent, malebat fidei læsæ reus peragi; quam vel propriam vastare ditionem, vel armis exutis autoritatem amittere.

Regina Bavaro respondet.

§. 167. Ad Bavari literas Regina prolixe respondit. Persuasum sibi fuisse, Ipsum armis per inducias positis fidam ad promovendos pacis tractatus operam navaturum; nec in mentem venire potuisse, ita propere nulla data causa à solenni pacto discessurum, de quo religiose servando tam prolixe testatus sit. Nunc cum sua ratificatione mature exhibita ab eo discesserit, satis adparere, ipsum haut serio cessationem ab armis quæsivisse, sed ut imminentium temporum necessitati se subtraheret. Conventionem secum, & cum Gallia initam sibi soli ita repente nulla prægressa disceptatione renuntiari jure haut potuisse. Eandem quoque non huic conditioni superstructam, si communis pax mox secutura sit; sed ad id usque tempus porrectam, quo pax, aut communes induciæ concludendæ sint. Ut Sequestres Monasterii de communibus induciis proponerent, id ab ipsorum munere alienum haut esse: certe à Legatis suis eas hautquidquam propositas; queis satis constet, ejusmodi inducias inter tot partes non minore difficultate, quam ipsam pacem conciliari, ac sæpe non paci, sed fraudibus viam struere. Certe istas à se mandatas haut fuisse. Cum communes induciæ ob motas à Cæsareis difficultates non procederent, peculiares à Bavaro initas, in quibus officium suum adversus Imperium ejusque caput sibi reservarit;

1647. variæ; quod ipsum tamen ita restrictum fuerit, ut induciarum tractationi fraudi esse non debeat. Quid salvo isthoc officio fieri possit suom non esse disquirere; de quo ipse optime judicare queat è primariis Imperii membris, qui securitatis, juris, ac existimationis suæ haut incuriosus esse soleat. Sane si istas inire ab officio ipsius abusset, honestius fuisse tractatu supersedisse, ratificationem recusasse, Reginæ confirmationem non acceptasse, nec per ministros suos Wrangelium de constanti voluntate, & amica intentione securum esse jubere. Iojuriam fieri Legatis suis, quets culpam protractæ pacis impingere conetur; de quo res ipsa satis testetur. Super Sueciæ satisfactione se ex æqoo pensatione illis quorum interest facta, absque Imperii præjudicio cum Cæsareis transegisse. Circa Evangelicorum gravamina suo jussu Legatos suos eodem modo egisse, sicut Cæsarei alterius partis causam tuiti sint, summa cum moderatione. Pari studio si adversa pars ad pacem contendisset, eam hoc tempore jam absolvi potuisse. Quod Cæsarei rem extraxerint, id sibi suisque exprobrari non posse. Absurde quoque militum postulata argui, quibus ut satisfiat par esse. Nec summam adeo enormem videri debere, si meminisse velit, alios operam sane longe minorem haut levius imputasse. Nec inusitatum ingentia prima vice postulata post tractatione ad æquum deduci. Gravamina Ordinum ita prompte expediri non posse haut mirum, cum de illis antea sæpius tractatio sit suscepta irrito successu. Verba paulo acriora inter disceptandum jacta frustra inter causas abrupti armistitii recenseri; nec in contumeliam statim trahendum, si quis minister pro domini sui eminentia contendat. Frustra traduci Kœnigsmarckii acta; nam Coloniensi ab induciis discedente illum haut amplius iisdem fuisse obstrictum; & ab isto fere petitum Franciscum Wilhelmum Episcopum, qui variis molestiis illatis necessitatem imposuerit vires noxæ inferendæ ipsi adimendi. Cur Landgravia ratihabitionem omiserit, ipsam rationem reddituram. A suis Legatis commune armistitium Cæsareis aliquoties oblatum, ut Bavarus eo validius invadi posset, sibi non persuaderi; sane id à se in mandatis non habuisse. Nec causam fuisse, cur arma à Cæsare in ipsum averteret, postquam per inducias amicitiæ suæ & sociorum accesserit. Denique se tam repentinæ rupturæ causam non præbuisse, sed ministris, ducibusque suis serio injunxisse, induciarum leges adversus ipsum sancte observarent, quod speraret, hunc gradum fore ad tam cruentum bellum aliquando finiendum. Sed cum res secus ceciderit, & ipse inducias, per quas nupera hieme ditiones suas imminenti cladi eripuerat, nunc contra repetita toties promissa abrupuerit, Deo & tempori id committere, & hoc exemplo monitam parcius deinceps fidem adhibituram. Hæ literæ lingua Suecica conscriptæ, adjuncta versione Teutonica, ad Wrangelium & ab hoc ad Bavarum transmissæ, qui latori præter testimonium earum acceptarum nihil responsi retribuit.

Regina de Bavaro apud Aulam Gallicanam queritur. §. 168. Sed & literis ad Reginam Regentem Galliæ, & Mazarinum Cardinalem datis demonstrabat Christina, haut alio fine sibi, & non Galliæ simul Bavarum inducias renuntiasse, quam ut arma juxta & affectum, unionemque Regnorum dissolveret, ac diffidentiæ semina spargeret. Unde astutiam callidi Principis hactenus dissimulatam mature expenderent, ac improba istius ausa serio ulciscerentur. De cætero confidere se, Galliam fœdere firmiter staturam, nec concessuram, ut violatori fidei tam crassa fraus impune sit, cui par flagitium toto hoc bello non auditum; cum alia colorem utcunque admittant; hoc meditato ad decipiendum consilio susceptum sit. Porro Regina quanquam sat rationis habebat, quæ Bavaro circa causam Palatinam indulta erant, revocandi; tamen cum judicaret magnanimitati suæ parum decorum fore, si ista ruptura vehementer commoveri videretur, Legatis suis injunxit, conventis starent, ac ob Bavari defectionem nihil solicitudinis præ se ferrent. Liquido tamen demonstrarent, injuste istum, nec ulla à Suecis præbita causa inducias abrupisse. Vetabantur quoque Gallis commercia cum Bavaro acerbe exprobrari, ne istos collusionis cum hoc arguere viderentur. Quia autem Bavarus Legatos Suecicos acriter perstrinxerat, & ex illorum factis colorem ruptis induciis circumponere conatus fuerat, placebat Reginæ istis scripto publico actorum suorum justitiam & sinceritatem orbi demonstrare, qui & sat aculeatis hinc inde verbis adspersum scriptum edidere; quo à Bavaro objecta vanitatis convincebant, & penes quem culpa protractæ pacis hæreat, clare ostendebant. Cujus publicationem frustra inhibere conabatur Contarenus, quod exacerbatis magis animis paci remoram inde orituram metueret. Sed tunc à Legatis Suecicis super eo facto scriptum publicatum, quod heic inserere, non abs re visum: 1647. Reginæ constantia circa pacem sectandam.

Defensio Legationis Sueticæ, qua ostenditur Domino Electori Bavariæ nec jus nec fas fuisse, Induciis cum Regiæ Majestatis Sueciæ Campiductore, Domino Carolo Gustavo Wrangel. ad 14. Martii labentis anni contractis die 14. Mensis Septembris renunciare. Anno 1647.

Prodiit nuper famosum è Superiori Germania scriptum, publicis typis excusum, quod alii Manifestum Bavaricum, Autor ipse Causas appellat quibus Dominus Elector Bavariæ inductus, Armistitio, cum Campiductore Suecico ad 14. Martii labentis anni contracto medio Septembris vicissim renunciarit. Hoc scriptum cum primum Legatis Suecicis ab Amico videndum concederetur, non poterant sibi persuadere, id scitu vel consensu Domini Electoris Bavariæ, sed ab aliquo homine umbratico, bonis horis abutente, fictum fuisse. Etsi enim nec ipsi, nec ullus fere aliorum Legatorum aliam Armistitii Bavarici eventum ab initio augurati sunt, quocunque tamen alio violationis colore prudentiam suæ Celsitudinis usuram credebant, quam ut externa Legationis innocentiam ejusmodi conviciis proscindi pateretur. Quia tamen è nunciis subsecutis, potissimum vero Apographo propriarum suæ Celsitudinis literarum, tam ad sacram Regiam Majestatem Sueciæ, quam ad Dominum Campiductorem Wrangel datarum, ut & ex Deputati Bavarici literis ad Legatos ipsos, præter omnem spem, certo tandem intellexerunt, suam Celsitudinem id non modo pro suo venditare, sed etiam passim per Imperium in odium dictorum Plenipotentiariorum disseminasse, non committendum putarunt, ut in præjudicium veritatis silentio transmitteretur. Regia quidem Majestas ad literas sibi missas jam ipsa respondit: nec neglectam sunt existimationis suæ tutelam Domina Landgravia Hassiæ, & exercituum duces. Quia vero non tam ferociter eos, ac dictos adoritur Legatos, etiam ab his imputationis immeritæ falsitas diluenda fuit.

Sum-

1647. *Summa scripti hæc tendit, ut si sua Celsitudo sola cupiditate pacis, nulloque alio fine propositum a Regnorum Legatis Armistitium acceptarit, nisi ut eo durante Tractatio pacis Osnabrugis & Monasterii expeditius procederet, potissimum vero post Plenipotentiariorum Suecicorum animos hac methodo sibi devinctos: idque eo facilius fore sperarit, quod Regnis Fœderatis jam esset satisfactum; Cæsareani in reliquis æquissimas conditiones offerrent, Cæsarea Majestas Exercitus abduxisset, ipseque Elector Actiones bellicas plane sisteret. Contraria tamen omnia expertum esse. Facto enim Armistitio Suecos conditiones proposuisse duriores, animum minus aperuisse, egisse tectius, concessa revocasse, vel saltem aliter interpretatos, justas aversatos demonstrationes, minus denique ac juramentis proposita obtinere conatos esse. Imo ipsius Electoris subsellia in Senatu Principum fecisse controversa, acrius urgisse causam Palatinam. Cæsareanis Armistitium contra se obtulisse, Electorem Coloniensem & Episcopum Osnabrugensem infestasse contra pacta, ac tandem viginti Milliones pro militia Suecica postulasse. Idque potissimum, postquam Elector gladium in vaginam reconderat, Imperator Suecis impar esset, cæteri Catholici enervati; ut omnino periculum videretur, ne Suecici Imperium in Ecclesiasticis plane subverterent. Cum igitur ejusmodi processus culpa soli Armistitio Bavarico à quamplurimis adscriberetur, non potuisse suam Celsitudinem, quin illud vicissim rumperet, junctisque cum Imperatore viribus novum bellum redordiretur: animo tamen solius pacis promovendæ; quem etiam de Suecicis Legatis indubie sibi promitteret. Prout hæc omnia in dicto Manifesto odiosius latiusque deducuntur.*

Ut igitur his criminationibus eodem ordine decenter respondeatur, imprimis quidem nemo magnopere dubitat, quin Dominus Elector Bavariæ, atus arma adhuc Paci præferat, magnas tamen habeat rationes, cur bello tandem seposito pacem optare debeat. Cuncta enim obtinuit, quæ a bello sperare poterat. Ingentes thesauros ex omnibus Imperii Circulis, triginta fere annorum spatio cumulatim congestos, supremam inter Electores seculares dignitatem, Palatinatum superiorem totum cum Comitatu Cham & Satrapiis plus minus triginta: ut nihil ei ad summam suæ domus felicitatem deesse videatur, nisi ut hæc omnia septuagenarius pater impuberibus liberis secura relinquat. Utrum vero ea felicitate contentus hoc Armistitio viam paci parare voluerit, de eo majus est dubium. Certo qui tot, tantosque spes certas incertæ bellorum aleæ denuo submittit, is absque dubio plus ultra sibi proposuit. Qui per Armistitium firmæ possessionis securitatem adeptus, & quasi manu jam tenens, ea repudiata novum bellum redorditur, eum verisimile est nec Armistitium sincere voluisse, nec per Armistitium pacem: cum contra naturam sit, ut hostilia facta ex animo pacifico oriantur, tam levibus innixa causis, ut è sequentium Articulorum examine manifestius patefiet. Principio autem proponendi Armistitii occasionem non recte supponit, quasi jam à mense Septembri Anni 1646. inter Cæsareos Regiosque Commissarios de utriusque Regni Sueciæ Galliæque satisfactione conventum esset: ut parum amplius restaret, quod Pacem remorari posset. Gallica enim satisfactio jam demum hoc mense Octobri Anno 1647. completa est. De Suecica dicto Anno 1646. nihil certi statutum. Ac si vel maxime utraque in particulari jam tum conclusa fuisset, novit tamen sua Celsitudo, totumque Imperium, suam Regiam Majestatem Sueciæ semper contestatam fuisse, præcipuam satisfactionem suam in Evangelicorum Imperii statuum satisfactione consistere. Eo enim fine tam operose in Præliminaribus, ipsoque principalis Tractatus initio laboravit, ut status quoque admitterentur: non ut testes tantum forent particularis satisfactionis Suecicæ; sed ut ipsis quoque ex æquo, bonoque satisfieret. Quod cum ne nunc quidem factum sit, multo minus eo tempore potuit pro occasione & fundamento Armistitii ineundi suaderi. Ut autem vera ejus origo constet, sciendum est, id a Legatione Gallica non solum hac vice, sed & dudum ante ad Suecicos delatum: veruntamen ceu à Mediatoribus primo propositum. Mediatorum Zelum in promovendis omnibus mediis ad pacem non potuerunt Sueci non magnopere laudare. At ut ipsi ullum Armistitium Electori Bavariæ proponerent, id nunquam animum inducere potuerant. Non quod ignorarent, Armistitia opportune contracta optima interdum pacis præparatia esse. Sciunt, quiescentibus armis animisque sedatis multo expeditius procedere pacis negotium: sed partim, quod destituerentur mandato; partim quod sibi persuaderent, hanc modo tempore pacem ipsam, quam ejusmodi Inducias confici posse. Præcipue vero, quod priorum temporum experimentis edocti, valde dubitarent, utrum id Elector serio intenderet, vel sincere servaturus esset. Ac propterea etiam Dominos Gallos fideliter monuerunt, ne facile fiderent, à quibus & ipsi sæpe decepti fuissent. Tandem vero, ubi Domini Galli proposito fidentius assisterent, postulata securitatis fideique Bavaricæ pignora retulerunt Sueci ad Aulam Regiam & exercituum Duces; quorum est, de ejusmodi negotiis statuere. Veruntamen neque hi multo promtiores ad illud acceptandum fuere: cum ob rationes fere easdem, tum quod Bavariam ita comprehensam tenebant, ut absque certiori Pacis sponsione eam dimittere minime consultum arbitrarentur. Tandem tamen ad tot ingeminatas Bavaricorum Ministrorum sincerationes, interveniente potissimum fide & persuasionibus Gallorum, non quidem ab omni diffidentiæ scrupulo plane liberi, paulo tamen magis a tot tantorumque Virorum tam asseveranter factis assecurationibus, ad spem quam ad metum inclinantes, in ejusdem Tractationem condescenderunt. Atque hæc vera fuere armistitii primordia. Quod jam Manifestum Bavaricum asserit, suam Celsitudinem nullo alio fine Armistitium iniisse, nisi ut eo durante Tractatio Pacis eo promtius absolveretur, id promtius est dicere quam persuadere. Etsi enim ea conditio Recessui inserta fuerit, non tamen præsagium, sed fides in eo Suecos fefellit. Longe alias causas Bavarici Ministri in Conventu Ulmensi prætenderunt. Exercitus nimirum Bavaricos dum soli agunt, prosperos, cum Cæsareis junctos infelices: Aulam Cæsaream regi ab hominibus plus sui, quam publici commodi studiosis; horum tamen consilia consiliis Electoris præferri. Imperatorem ipsum dependere totum ab Hispanis, hostibus Bavaricæ domus infensissimis: tantam vero inter Austriacam & Bavaricam domos intercedere antipathiam, ut Electoris Parens sæpe dicere solitus sit; Utriusque sanguinem, si in unum vas funderetur, nequaquam coire posse. Et cætera, quæ in Protocollis Ulmensibus continentur. Hæ Causæ tunc aliæ fuerunt, quam quas jam Manifestum prætendit. Longe alias quoque causas sui Armistitii allegat Elector ipse in propriis literis, tam ad Cæsaream Majestatem de Mense Julio, quam ad suos Officiales, de Mense Augusto: quibus omnibus facti culpam conjicit in Imperatorem, quasi is suam Celsitudinem tunc non modo deseruisset, sed etiam Regiorum armorum libidini adeo prostituisset; ut nulla alia ratione potuerit se, exercitum aut subditos (uti Formalia sonant) salvare, nisi per ejusmodi armorum suspensionem. Eamque ob Causam Plenipotentiarii Bavarici Ulmæ sponte jactitabant; suum Principem publico Manifesto Cæsaream Majestatem vehementer incusaturum: quod tamen in fumum abiit. E quibus candidi 1647.

1647. *Lectoris judicium esto, utrum sola promotio Pacis Armistitii scopus fuerit? Annon potius id actum sit, ut fœderatorum Regnorum arma, sua ditionis visceribus pertinaciter inhærentia his technis eluderentur, suaque Celsitudo lucraretur tempus, quo sub induciarum securitate vires perditas pro novo bello restaurando impunius repararet? Sane tale aliquid in ipso Ulmensi Congressu non obscure innuebat principalis sua Celsitudinis Minister, dum expresse Suecis diceret, longe aliud, quam Pacis curam, sub hoc Armistitio latere. Dixerunt id Cæsarei Domini Legati Suecicis Monasterii, visuros eos intra paucos menses aliam longe Bavari faciem. Et eventus præsagia comprobavit. Obtinent nimirum Bavarici mentem polypi, sciuntque excellenter varias formas & offucias, pro varietate circumstantiarum assumere. Veri Prothei! Quid enim? Si armistitio pacem promovere decrevissent cur ipsi Armistitii tabulis hanc clausulam inseruerunt; Etiamsi pax non tam subito sequatur, nihilominus singula Recessus Conclusa usque ad finem belli ab omnibus stricte observatum iri? sed ad hoc Electoris in promtu responsio est. Scribit enim ipse ad suum Præfectum Freburgensem, die 23. Augusti, ejusmodi Armistitia ex leviculá causa inopinato vicissim dissolvi posse. Id quod revera factum est. Sicut enim falsas & frivolas allegant causas Armistitii fracti: ita nihilo aut veriores aut prægnantiores afferunt ejusdem rupti & violati. Hoc tamen paulo callidius, quod non ipsi Regiæ Majestati Sueciæ, sed ipsius Ministris culpam impingunt: ut per eorum latus Nationem totam, si non minori sensu, saltem haut tanto cum strepitu perfodiant. Scire autem debebant, prudentes Ministros nihil agere sine Mandato. Mandasse vero tantarum virtutum Reginam rem turpissimam, pudet eos manifeste asserere. Constat enim Ratihabitionem dicti Armistitii a Regia Majestate Sueciæ intra Fatalia conventa suæ Celsitudini rite fuisse insinuatam, ab eademque rite acceptatam. Solummodo, ne ulla prætextuum latibula inexcusa relinquant, carpunt ejus tarditatem, quod non nisi sub finem decurrentium Fatalium advenerit: indeque nescio quas non suspiciones exsculpunt. Sciendum autem est, dictam ratihabitionem mense quidem Majo conceptam fuisse, sed quoniam adventus Domini Duglasii, qui Tractatui Ulmensi interfuit, de die in diem Stockholmiæ expectabatur, ut Regina tum ejus relationem intelligeret tum opera in Ratihabitionis diplomate deferendo uteretur, ipse vero tardaret, tandem, ne Fatalia frustra decurrerent, eo inexspectato Ratihabitio emissa est. Atque hæc vera causa ejus, si qua dici possit, tarditatis. Quicquid autem in eo carpunt, negare tamen non audent, intra Fatalia traditam fuisse: quod pro sua Majestatis suorumque Ministrorum innocentia demonstranda sufficit. Non solum autem Armistitii ratihabitio rite peracta est, sed & omnes ejus conditiones ex parte Suecorum exactissime servatæ. Neque enim quicquam a Campiductore Wrangelio ejusve exercitu contra admissum esse vel questum est, vel queri potuit Manifestum Bavaricum. Kœnigsmarckium quidem accusat, quod is contra Præliminarem & Armistitii Conventiones præsidia Cæsarea Vechta exegerit, & Episcopatus Osnabrugensis urbes, Forstenaviam & Widenbrugge, violenter occuparit; sed frustra. Primo enim expressis verbis in Recessu Ulmensi reservatum fuit, ut, nisi ipse Elector Coloniensis, quod ejus nomine promissum fuit, præsidia Cæsarea è Suis munimentis exigeret, Fœderatis liberum esset, ea obsidere, expugnare, & hostium præsidiis inde expulsis, nova vicissim, si ratio belli requireret, imponere. Cum igitur id nec præstiterit, nec præstare forte voluerit aut potuerit, quid impedit; quo minus Kœnigsmarckius 1647. id ex Pacto exsequeretur? Quod ipse tamen non tantum optimo jure, sed pari etiam moderatione est exsecutus. Post captam enim urbem reditus & jura loci suæ Celsitudinis Electoralis Præfectis libere administranda reliquit. Deinde Conventionis Præliminaris ipsissima verba hæc sunt: In Diœcesin Osnabrugensem neutra Belligerantium Pars plus juris factive sibi sumat, quam tempore contractus habuit. Atqui Episcopus Franciscus Gulielmus, toto Tractatus tempore multo plus & juris & facti exercuit, quam Præliminaria permittebant. Tempore Tractatus Præliminaris tributa Episcopatus non excedebant, sex, septemve millia thalerorum menstrua. Episcopus tamen cum Cæsareanis eadem ad quindecim millia menstruatim extorsit. Dum subditos Episcopatus securos servare teneretur, ut res domestica vacantes rectius conventus necessaria subministrare possent, ipse ultra ducentos ex aratro, è tuguriis, è lectis, violenter extractos, imo flagris & fustibus vexatos rapuit ad Cæsaris militiam: quorum singulorum nomina Conventui Mense Julio edita fuere. Præterea militem suum præsidiarium è Widenbrugge & Torstenaw permisit non solum omnes vias publicas infestas reddere: qui & funus Legati Lusitanici tractarunt inhumaniter & Episcopatus Præsidem, è suo prædio raptum, carceribus mancuparunt, & Secretarium Legationis Suecicæ, Salvo conductu Cæsareo munitum, bis captivum abduxerunt, aliumque Legationis Ministrum flagris exceperunt, plurimis insuper Assassiniis in via publica hinc inde ignominiose patratis; verum etiam extra Episcopatum erumpentes, Paderbornam assultu occuparunt, & in Episcopatus, Bremensem & Virdensem, ferro flammaque atrociter grassati sunt. Quæ omnia cum Conventionem Præliminarem è diametro impugnarent, nec ad sæpius postulata remedia aliud quicquam reponeretur, nisi quod Conventio Præliminaris facta esset inter loca, non inter homines in iis locis, coactus est tandem Kœnigsmarckius, post quatuor annorum patientiam, ejusmodi ludibriis obviam procedere, securitatique publicæ aliter providere. Paratus tamen, occupata loca statim restituere; quo nomine, ut & ratione moderandorum tributorum Commissarium Brandt per quatuordecim dies Monasterii, cum potestate desuper tractandi habuit, modo Dominus Elector, & Episcopus; cæterique Cæsarei de novo se obligarent, ad præliminarem Conventionem sincerius observandam. Sed surdis fabula narrabatur: Prout ipse Kœnigsmarckius proprio scripto Domino Electori ad oculum ita monstravit, ut hoc actum agere superfluum videatur. Imo vero, tametsi Legati Suecici eas obsidiones impedire non tenerentur (quo nomine tamen Manifestum Bavaricum eos perstringit) obtulerant tamen se ad controversiam subortam amice & ex voto, tam Domini Electoris, quam Domini Episcopi, componendam; prout ipsi Domini Legati tam Gallici, quam Veneti, ipseque adeo Dominus Comes a Trautmansdorff, optime norunt. Veruntamen, quod res erat, bene respondit Dominus Comes a Trautmansdorff Legato Suecico: Episcopum tam esse fidum Imperatori, ut odiosum Neutralitatis nomen prorsus aversetur. Quam nihilo igitur hic prætextus fuerit pro publicis Induciis violandis, ex dictis evidenter patet. In eo vero malo cohærentis figmenti conscientiam prodit Autor Manifesti Bavarici, quod non nisi timidiuscule armatos copiarum duces perstringit, Plenipotentiarios vero Regios, viros togatos & inermes, & quidem ob actiones*

1647. *nes bellicas, ad eos non pertinentes, audacissime adoriatur. Sed quam exilem ab iis triumphum reportet, aestima, sincere Lector ex sequentibus. Cumprimis vehementer exaggerat, sibi relatum esse, quod Sueci primum locum in subselliis Principum Imperio Domino Electori Bavariae controversum fecerint. Scire autem debuit non Suedus, sed magnam Ordinum Imperii, etiam Catholicorum, partem patriis status fundamentis adversum judicasse, ut unius ratione Ducatus duo suffragia in diverso senatu ferrentur. Nec deerant, qui, si Dominus Elector Bavariae contentus fuisset sola voce Electorali, serenissima Regina Sueciae honorem primi subsellii inter Principes seculares deferri haud injustum putarent: cum & Regina esset, & de Statu Imperii bene merita, ipsique ratione Archiepiscopatus Bremensis etiam superior, nempe quintus locus in scamno Ecclesiastico, ubi Austriaca & Burgundica domus primum occupant, jure deberetur. At quoniam, Religionis respectu, id minus convenire videbatur, urbanitas Principum Evangelicorum honorem quinti subsellii inter domos Electorales in scamno seculari ipsi obtulit. Ex falsa tamen suorum suppositione Dominus Elector Bavariae maledicis literis in Legationem Sueticam, necdum auditam, acerbe invectus, Electores, Principesque ad tuendam secum causam communem, tanquam ad commune incendium exstinguendum, conclamavit. Ast ubi audivit, rem a caeterorum Electorum benevolentia jam ante decisam esse, pudibunda obmutuit causa communis. Has tamen invectivas cum improbaret totus Conventus, & Legati Suecici suae Celsitudinis Deputato severius exprobrarent, monentes, ut ejusmodi conviciis supersederet, ipse hanc admonitionem jam commodum accipit pro Armistitii violati causa: prorsus ut appareat, Bavaricos etiam in aere frangenda fidei bellorumque causas venari. Restitutionem afflictissimae Domus Palatinae conati sunt Sueci conditionibus, quam fieri poterat, tolerabilissimis obtinere; id tamen non nisi amicabili Tractatu, & persuasionibus modestis: sperantes, ut cum aliter Domino Electori Bavariae cumulatius satisfieri poterat, non tam durum se exhiberet in proprium sanguinem, in innoxiam Rudolphinam Palatinam Domum. At cum obstinatione Bavaricorum aliorumque votis superarentur, ne ei soli pacem, invito imperio amplius trahere incusarentur, ad Imperatoris, ad Regis Christianissimi, ad propriam Electoris Bavariae armatamque instantiam, suadente etiam majore parte Ordinum, quicquid pro sui status interesse desideravit, ipsi relictum est. Ut ita etiam haec imputatio sit nulla. Posito tamen, tam sessionem, quam satisfactionem ipsi ab initio tantopere disputatas fuisse; qua tamen ratio suadere debuit, ut post utramque ex suo voto transactam, easdem denuo refricaret, ac pro justificatione perfidiae novique belli allegaret? Nisi quod aliae rationes justae ipsi deessent. Sed nec absimili fundamento nititur, quod justitiam fractae fidei, bellique captas ex eo, ac si Sueci Caesareanis Armistitium aliud, ut Bavariam ulciscerentur, obtulerint. Quanta vero absurditas, hostibus amicitiam obtulisse ut amicos, qualem Suecia tunc Bavarum aestimavit, ulcisceretur? Quod si vero Legatio Suecica Caesareanorum animos ob factum à Bavaricis Imperatori, ut videbatur, invisum Armistitium, hoc modo per risum jocumque tentasset; num quid propterea suae Celsitudinis Electoralis prudentiam deceret, violata fide publica, evanidis ejusmodi nugis novum bellum inaedificare? Unum tamen verum est, in toto isto centone, quod Sueci pro exauctoratione militiae viginti milliones proposuerint: At quatuor falsitatibus Bavaricis stipatum.* 1647.

Potuit solus Elector Bavariae, Imperatoris Romani Vasallus, pro exigui temporis opella, suo Domino alias non omnino indebita, sedecim Milliones postulare, tredecim tandem, idque cum foenere, jure acceptare: Quaenam proportionis iniquitas foret, integrum exercitum extraneum pro triginta fere annorum stipendiis, viginti saltem proposuisse? Attamen, quemadmodum ea summa solummodo pro materia Tractatus proposita fuit, ita falsum est, de ea quicquam adhuc tractatum esse; falsius, quod à solo Caesare & Catholicis (etsi id bono jure fieri potuisset) postulata sit; falsissimum, Suecos declarasse, se nihil de ea remittere posse: Omnino vero veritatem superat, quod eam, nisi sponte solvatur, vi exterquere minati sint. Quomodo ad Tractatum de summa ventum fuerit, monstrabunt Legati, monstrabit Militia ipsa, aequitatem suam, & Bavarici figmenti vanitatem. Caetera, quae quasi per satyram congerit Bavarica violationis incrustator, ut ostendat, Plenipotentiarios Suecicos Pacem hucusque impedivisse, bellum vero solum animo fovisse, mera sunt calumnia. Scrutatorem cordium Deum testantur, nulla se alia Mandata à Serenissima sua Regina unquam habuisse, nec seipsos ullius alterius intentionis unquam fuisse, nisi ut quam fieri possit citissime honestam, aequam, securam undique Pacem procurarent; eoque fine non nisi justa aequitatique congrua proposuerant, aut dispari moderatione obtinere studuerant: quemadmodum pleraque in scriptis agitata aequioris Lectoris judicium non detrectabunt. Quod si vehementiores interdum disputationes, ut inter partes hostiles vix aliter fieri potest, intervenerint, id non modo Zelo Suecorum in obtinendis amicorum suorum aequissimis Postulatis, sed etiam adversae Partis obstinationi, quae caeteros aequo secum jure in communi Patria vivere praefracte hucusque recusarat, adscribendum est. Id scilicet urit Bavaricos, quod, cum totius belli tempore, ore, scriptoque Sueciam traduxerint, ac si non libertatem Germaniae, amicorumque salutem, sed Imperii Dominatum affectaret; jam tamen inviti cernere cogantur, hoc Tractatu cuncta ejusmodi dicteria, Scriptaque re ipsa falsitatis convicta esse. Alias nemo aequus rerum aestimator mirabitur, in tanti momenti negotio, non secus ac in foro, dum una Pars proponit, altera excipit, conflictum ipsum per Replicas, Duplicas, Triplicas, aliasque vicissitudines varias subire formas, verborumque conceptus, antequam in unam Partes coire possint sententiam. Quodsi Elector Bavariae hunc morem voluisset mutatum, cur non, interposita autoritate, alterius Partis pervicaciam eo flexit, ut absque ambagibus aequitati maturius manus darent? Sed id jam, proh dolor! seculum vocatur, ut, cum Catholici Evangelicos hucusque Judaeis Turcisque pejus habuerint, planeque ex Imperii consortio exscindere sategerint, dum hi servitutem detrectant, injuriam illis facere accusentur. Nemo hucusque vehementius Bavaricis Bonorum Ecclesiasticorum occupationem, cum Evangelicae Religionis & Evangelicorum exterminio suasit ac promovit. Nemo Statuum Consilatus indignius armis tractavit. Istas injurias omittere debuerunt, & reciproci tractatus armorumque vehementiam evitassent. Septem Annos in Praeliminaribus insumserunt Catholici: octavi anni ceremoniis suae legitimationem Commissionis exstraxerunt. Tractatum principalem jam in quintum an-

1647. *num producunt: Et tamen Suecis protractæ Pacis moram impingunt. Si Armistitium facilitandæ Paci commodum arbitrati sunt Bavarici, cur non potius universale, ceu multo promtius & expeditius maturandæ Pacis medium, quam hoc fallax Bavaricum, approbarunt? At dum hi suspensionem, illi continuationem armorum simularent, ex mutuo conflictu occasio sub manu nata fuit, qua, sufflaminato Tractatu Pacis, utrique vires bellumque potentius instaurarent: majori Catholicorum Statuum numero belli, quam pacis conatibus obstetricante. Hos enim veram fuisse causam tardatæ Pacis, nisi communio obstaret, conscientia Bavaricorum indubie confiteretur. Cum enim præterita hyeme negotium Pacis inter Cæsareos Suecicosque Osnabrugis eo deductum esset, ut vix quicquam restare videretur, nisi ut utrique, Monasterium digressi, res Fœderatorum communes accommodarent, illico a Cæsareanorum Monasterium adventu Deputati Catholicorum non modo Electorem Bavariæ ad fidem Sueciæ datam violandam per literas exstimularunt, necessaria ad bellum omnia cumulatim offerentes: verum etiam Gallos ipsos solenni Deputatione solicitarunt, ut nefaria in Fœderatos arma converterent; prout mensis Aprilis Protocolla, literæque testantur. Quin etiam, cum mense Junio Sueci, Monasterium secuti, novem illic septimanas hærerent, affectu studioque Tractatus absolvendi, adeo Dominum Comitem Trautmansdorfium ab iis occupatum deprehenderunt: ut, dum aliter conclusionem honeste declinare non posset, se avocatum professus, abiret ad Imperatorem: non attento, quod utriusque Coronæ Legati, una cum Evangelicis ei certo spoponderent, se intra paucos dies ad concludendum fore paratos. Imo vero, cum Evangelici Catholicos exorarent, ut ii quoque Comitis abitum tantisper morarentur, hi quidem solenniter eum inviserunt, at loco dissuasionis iter prosperum apprecati, stimularunt ad abeundum: datisque denuo mense Julio literis ad Electorem Bavariæ, eum ad Inducias rumpendum vehementius instigarunt. Neque his contenti, cum certiores jam essent de Imperatoris & Electoris exercituum conjunctione, ut ex armorum eventu consilia Pacis dispensarent, totum ver, totamque æstatem cavillationibus transumserunt: detrectantes ratihabere, quæ, ut Cæsareani Fœderatis concederent, ii antea ipsi commiserant. Imminet jam mensis November, nec tamen adhuc sciri potest, utrum permittere velint, Tractatum reassumi: etiamsi Plenipotentiarii Suecici, una cum Evangelicis Deputatis, toto illo tempore non omiserint, reassumtionem strenue urgere. Quæ omnia cum Bavaricis tam nota sint, ut Elector ipse omittere nequiverit, quin, renovatis ad Imperatorem de hoc ipso mense Octobri literis, eorum tergiversationes extreme detestetur: publice tamen non illi, sed Sueci tardatæ Pacis ruptique armistitii rei peragendi fuerunt. Prorsus ut appareat, Bavaricos suæ partis studio nimium extra cancellos veritatis abreptos, insontibus Suecis paucorum sontium Catholicorum (neque enim omnibus Catholicis hæc imputantur) delicta studio affricare conatos esse. Veruntamen, ut hæc defensio brevibus absolvatur, uno verbo dixisse suffecerit, omnes dictas criminationes meras esse falsitates & calumnias a Pacis osoribus in odium Suecorum & Evangelicorum impudenter confictas, & Electori Bavariæ per ludibrium subministratas; ut hoc obtentu Pacem, jam fere ad umbilicum perductam, disturbarent. Nequaquam enim credibile est, tantum Principem, sibi relictum, tam frivolis causis sua sponte assentiri potuisse, ut contra datam fidem, manu sigilloque Principali firmatam, spreto jure Gentium, contemta Legationum publicarum sanctimonia, pateretur, non modo extera Legationis Regiæ tam impotenter insultari, sed & propriam existimationem, famamque tam fœda Catastrophe devenustari. Neque enim ipse Elector Tractatui Pacis sive Osnabrugensi, sive Monasteriensi unquam interfuit, ut Ipse videre, vel propriis auribus audire potuerit, quid aut quomodo unumquodque propositum, actumque fuerit; sed omnia & singula inter privatos parietes a solis Cæsareis, Regiisque Legatis acta sunt: exceptis tantum Gravaminibus Ecclesiasticis, quæ præsente quidem Evangelicorum Deputatione, sed paucis Sessionibus absoluta fuere. Id potius non pauci sibi persuadent, nimis facilem suæ Celsitudinis credulitatem a perverse referentium malitia seductam, ejusmodi prætextuum vanitates conquerere necessum habuisse, quibus animo destinatam, ante Armistitium confectum, ejusdem rupturam collocarent. Quod si enim ad Protocolla appellaverint, Suecica Cæsareis collata in manifesta eos falsitate constituent: utpote nullis ejusmodi nugamentis maculata. Sin ab aliis Ministris Cæsareis hæc suæ Celsitudini suggesta sunt, in iis quidem, ut hostibus, magnopere requiri non debet, veritate an dolo utantur, modo intentam Armistitii rupturam, cujus eorum tantopere interfuit, obtinerent. Omnibus itaque circumstantiis rite perpensis, luce meridiana clarius apparet, actiones Plenipotentiariorum Suecicorum non juste accusari, sed obtentus tantum sumtas esse: Necessitatem vero temporis expressisse Bavaricis consiliis hanc inventionem, ut artibus Armistitii se cumprimis ab incumbentibus Fœderatorum armis speciosius expedirent. Accedente vero Cæsareanorum, & aliquota Catholicorum partis instinctu, idem actu rupisse, ne nimis bona Pax Evangelicis concederetur. Hos insuper stimulos a Bavaricis grate acceptos: ut sui Principis copias, sub Armistitii securitate collectas, ceu propriæ ditioni nimium graves, in vicinos, præsertim Evangelicos Status, exonerarent. Cætera nil, nisi hinc inde, præsertim vero a collisis inter se Suecani nominis odio, Pacisque prædicatione, anxie quæsitos prætextus; quorum fuco temerata fides palliaretur. Plenipotentiarii Suecici confidenter provocant ad omnium, a studio Partium alienorum, conscientias: nulli dubitantes, quin longe aliud ab iis, quam a Bavaricis, testimonium sint reportaturi. Quod tamen non eo huc adducitur, ut Suæ Celsitudinis existimatio sugilletur (absit.) Norunt suam Celsitudinem altioris animo esse, quam ut id sibi persuaderi patiatur: Sed solummodo, ut innocentiam suam illæsam servent ac tueantur. Quod si intellexerint, suam Celsitudinem illatæ pœnitentia injuriæ ductum, mutato consilio persequendi Suecos, per armorum æquilibrium æquiorem Pacem serio stabiliri velle reipsa deprehendet, eos, nomine Mandatoque Serenissimæ suæ Reginæ ad communis Pacis scopum & intentionem promovendam manibus pedibusque secum concursuros. Sin minus, hoc saltem exemplo discent, cum Bavaricis imposterum cautius mercari. Precantur autem Pacis & exercituum Deum: ut, positis hujusmodi animorum armorumque contentionibus, unius ejusdemque Reipublicæ Christianæ Membra, civesque mutuo tandem & indissolubili Pacis amorisque vinculo coalescant & redunentur.* 1647.

§. 169. Inter hæc Catholici Monasterienses post multas consultationes sententiam suam super Osnabrugæ transactis absolverant, quam Cæsareis exhibuere, Cæsaris declarationem super eadem expectaturi; quæ antequam adferretur tres minimum septimanæ elabebantur. Quæ mora negotium extrahi cupientibus parum æstimabatur, quod recessus Suecici exercitus è Bohemia ingentes illis spiritus adderet, haut obscure jactantibus; Evangelicos jam pacem cupere rebus suis in ruinam vergentibus, sed qua ad libitum potituri non sint.

Catholici declarationem suam edunt. 1. Oct.

1647. sint. Nec minus Cæsarei rem extractum ibant, culpa in lentas Catholicorum deliberationes rejecta, ad quorum sententiam Cæsari transmissam antequam responsum ex aula veniat, à se nihil amplius suscipi possit. Ostendebant tamen pleraque Osnabrugæ conventa mansura, nisi quod hinc inde temperamenta sint adhibenda. Inter Bavaricos, qui utique pacem velint, & Cæsareos jam decretum, quid à Catholicis admittendum sit; eamque vel præcipuam fuisse legem sociatorum cum Cæsare armorum. Eo certiorem autem successum destinatis suis sperabant Cæsarei, quod primarii Evangelicorum quædam remisissent; alia facili negotio remissuri viderentur.

Cæsarei moras nectunt.

§. 170. Post allatam Cæsaris ad scriptum Catholicorum declarationem Legati Cæsarei cum hisce super eo negotio congrediuntur. Ubi quanquam potentiores Catholicorum sat moderatos se exhiberent; tamen inter istam multitudinem, ac plerorumque morositatem duæ septimanæ disceptando consumebantur. Moram addebat Anselmi Casimiri Moguntini Electoris mors, & quod Episcopus Franciscus Wilhelmus aberat, Moguntiam uti credebatur profectus, novi Præsulis electioni interfuturus; quam dignitatem ipse spe præceperat. Etsi alii ferrent, Bavarum à fratre suo Coloniensi Electore obtinuisse, ut ne is amplius ipsius nomine suffragium ferret, ob violentiam animi consilia temporibus accommoda admittere nescius.

Cum Catholicis post responsum Cæsaris tractant.

§. 171. Inter Evangelicos Osnabrugæ consultatum fuerat; si Sueci vindictæ à Bavaro sumendæ studio pace neglecta bellum persequi instituant, contra Cæsarei; & Catholicorum primores conventis stare velint, num etiam invitis Suecis cum Cæsareis atque Catholicis concludendum sit? Id quod Saxonici cumprimis, & Brandeburgici suadebant. Sed quia Sueci prævalente tunc hostium potentia victo ex Bavari injuria dolore in tractatione sibi semper similes erant, ut nulla moræ culpa ipsis imputari posset, cum contra Cæsarei & Catholici aliquot menses frustra extraxissent, Deputationem ad Cæsareos decernunt, quam Leuberus Saxonicus, Wesenbecius Brandeburgicus, cum Thumbshirnio, & Augusto Carpzovio Altenburgicis, Hehero Vinariensi, ac Culmbacensi obibant. Hi graves super mora querimonias movebant, per quam immensis belli malis obnoxia maneret Germania. Simul postulabant, cum Cæsarea declaratio jam adsit, ac primores Catholicorum conventa probent, spesque sit super iis, quæ restant, facile quoque transactum iri, id negotium ocyus iterum suscipiant, & ad finem deducant. Nam haut ferendum sibi videri ob paucos refractarios è Catholicorum numero mala patriæ indies ingravescere. Quæ à Cæsareis probabantur, addito tamen; si Catholici ulteriorem declarationem sententiæ suæ ad Cæsarem transmissæ urgeant, haut patere sibi, qua ratione certum quid, & omnes obstrictorum concludi queat. Sed reponebant Evangelici: Satis sibi constare præcipuos Catholicorum non minus, quam Evangelicos pacem cupere: unde reliquos fere minorum gentium parum curandos, nec suffragia variis artibus conquisita ita scrupulose numeranda. Sane tolerari non posse, fœtidos quosdam Abbates, (erant Leuberi Saxonici verba,) queis nulla jactura metuatur, numero suffragiorum cæteris præjudicare velle: Adversus quod & nuperis Comitiis protestatio interposita sit. Id nisi corrigatur, Evangelicis, quibus omnibus eadem mens, vitio datum non iri, si cum Catholicis pacis amantibus transactione inita junctis inde consiliis, & viribus melius quam hactenus rebus suis consultum eant. Belli se malis utique liberari velle; cui bellum placeat, suo id periculo gereret. Ista non sine animorum motu proferebantur; ut facile pateret, exsuperantem ob moræ ludibria dolorem alia consilia suggesturum.

Evangelici Cæsareos propter tarditatem interpellant.

13. Oct.

§. 172. Ast Regina Legatis suis circa Imperii negotia necdum composita injunxerat; operam darent, ut exules & gravati in statum, qui ante bellum fuerat, reponerentur, tum ut circa Gravamina Evangelicis satisfieret; inprimis subjectis Cæsareis sacrorum libertas concederetur. Quod si autem postulata pervincere non possint, eorum decisionem Ordinibus relinquerent; qui jam antea jactarint, se Germanicis negotiis componendis sufficere. Unde Sueci Evangelicis denuntiabant; sibi decretum cum Trautmansdorfio transactis firmiter insistere, ac quæ restant quantum detur urgere. Addebant tamen, sicut Regina de iis, quæ firmandis Evangelicorum rebus faciunt, haut facile quid remissura sit; ita nec Evangelicos invitos in bello detinere cupere. Unde se, si quæ cum Cæsareis expediri nequeant, ipsorum judicio commissuros, ac de eorundem sententia in leges, quæ à Cæsareis obtineri possint, pacem conclusuros. Isthæc à Suecis proposita Evangelicis mire arridebant, simul quæ Cæsarei irritandis in Reginam Evangelicis machinabantur, eludebant; quorum potentissimos illi per varias artes sibi adjungere moliebantur. Saxonem Cæsar per Legatos solicitabat, ut Bavari, & Coloniensis exemplo abrupta neutralitate arma in Suecos resumeret, haut valde alienum ab hoc consilio, ac odii in Suecos manifestum. Qui & cum Wrangelius è Bohemia recedens commeatum parte ditionis Electoralis transita postulasset, exprobraverat; pacis conclusionem præsente adhuc Trautmansdorfio neglectam, nec sententiam Ordinum Monasterii quinto die Julii exhibitam ab ipsis observatam. Apud Brandeburgicum Blumenthalius à Cæsare missus familiariter agebat. Ei Cæsar, uti Cassellani referebant, supremum in copias imperium per Westphaliam, & Inferiorem Saxoniam detulerat. Et cum antea Cæsarei Legati occupatam tunc temporis à Brandeburgico Hervordiam valde improbarent, ac ut de ea ad Senatum Ordinum referretur, urgerent; in gratiam istius mox efficiebant, ut quæ eo nomine ad Cæsarem decretæ erant literæ, per Moguntinum supprimerentur. Ipse quoque Elector copias augere: jam sex millibus collectis Belgæ aliquot millia addituros se promiserant, si opus foret. Cujus & Legati Bavari factum probasse dicebantur. Uterque Elector Saxo & Brandeburgicus à Rege Daniæ consilium exposcebant, num neutralitas cum Suecis sibi abrumpenda foret; ad quod Cæsar vehementer invitaret? Quorum & hic à Dano sciscitabatur, quid ab ipso in casu ejus rupturæ expectandum foret? Luneburgici Duces, aliquæ literis in socia Regna à Cæsare irritabantur. Danus quoque stimulabatur, ut ereptos Præsulatus filio Friderico armis recuperatum iret.

Sueci negotii Imperii Ordinum arbitrio committunt.

Cæsarei Evangelicos in Suecos stimulant.

§. 173. His intellectis Sueci, cum & animadverterent, Saxonicos, Brandeburgicos, ac Luneburgicos familiarius solito inter se consilia conferre, necessarium judicabant apud istos super hisce rebus querelam movere. Ait illi haut abnuere,

Sueci istis Ordinibus exprobrant.

1647. re, Cæsarem à multis annis de interna, quam vocabant, pace constituenda agitasse; sed Principes suos, comperto quam lubrica ejusmodi pax Evangelicis futura sit, ab hisce consiliis semper se disjunxisse, idemque in posterum facturos; quod spes sit post tanta mala bello exhausta ope Regum per communes hosce tractatus pace, qualem optent, eaque stabili se potituros: & quantascunque conditiones à Catholicis oblatas non posse non Evangelicis suspectas esse. Testabantur insuper Saxonici, inducias se integre servaturos. Brandeburgici oblatum hero suo imperium, aut probatam à se Bavaricam rupturam inficiabantur. Equidem disputatum inter ipsos fuisse, an non tres istæ Domus inter Evangelicos potentissimæ, cum Cæsar, Bavarus, ac validiores Catholicorum pacem in leges Osnabrugæ conventas cupiant, renitente imbelli Catholicorum turba, istis operam sociare promovendæ paci debeant. Cæterum à Principibus suis nihil in fraudem Reginæ, communisque Evangelicorum causæ agitari sancte asseverabant.

Ac invidiam satisfactionis militaris mitigant. §. 174. Quia porro ob enormia militum postulata Sueci apud utriusque Religionis Ordines magna invidia flagrabant, Cæsarei istam in usus suos vertere callidi contendebant, ante omnia de Imperii negotiis transigendum, ad extremum de militibus dispiciendum. Sueci quoque, etsi junctim ista tractare jussi essent, tamen ne offensam augerent, languentibus tunc ipsorum armis exosum negotium ad commodiora tempora differendum judicabant. Leniendæ tamen invidiæ Ordinibus ostendebant; se conventis cum Trautmansdorfio inhæsuros, quæ superfint denuo ad ipsorum mentem adaptata Cæsareis exhibituros; ea si repudientur, Cæsareorum, & Ordinum decisioni omnia commissuros, modo ut hi vicissim æquam satisfactionem militibus annuant. Quæ quidem Ordinibus valde arridebant, quorum & aliqui postulata militum cordi sibi fore testabantur, jam de tribus, quatuor aut quinque millionibus spem facientes.

De satisfactione Hassica. §. 175. Quia etiam Hassica satisfactio non parum obstiterat, quo minus mense Julio tractatus Monasterii absolverentur, Sueci ostentando in pacem studio literis ad Landgraviam datis petebant; ne postulatis nimium intensis pacem difficiliorem redderet. Quas literas Darmstadiensibus Legatis legendas transmittebant, frustra querente Schæfero Cassellano; cui à Suecis abunde satisfiebat. Et facile animadvertebatur, Landgraviam Regiorum sententiæ demum adquieturam. Interim

Transactio in causa Marpurgensi à Darmstadiensi improbatur. & controversia Marpurgensis, parario Joanne Landgravio cum Boineburgio, quem Georgius Landgravius Cassellas eo nomine miserat, composita fuerat, nisi hic, quæ sub spe rati acta erant, firmare abnuisset obtentu à sacris sumto. Etsi enim ab initio Boineburgius acriter contenderet, ut in omnibus locis, queis Cassellani per hanc transactionem potirentur, sacra prout à Darmstadiensi introducta sint manerent: Landgravia tamen in inferiore Cattorum Comitatu, & Smalcaldiæ, velut quæ antea non Marpurgensis, sed Cassellanæ ditionis fuerint, sibi leges præscribi nullo modo ferre volebat. Unde demum ita res temperabatur, ut in Marpurgensi ditione ritus prout Ludovici Senioris tempore fuerant manerent, Cassellanis tamen suorum quoque sacrorum usus concederetur; vicissim inferiori Cattorum Comitatui, & Smalcaldiæ sacra Lutherana relinquerentur, ac nullius conscientiæ vis inferretur.

Enimvero Georgius Landgravius, Boineburgium mandata excessisse arguens, transactionem firmare adspernabatur, quod Superioris Hassiæ Theologi censuissent, Cassellanorum postulata salva conscientia admitti non posse. Qui & Giessa literis ad Legatos Suecicos datis postulabant, ut oppidum, arx, Academia, & præfectura Marpurgensis penes Landgravium Georgium maneret, tum invariata Augustana Confessio, exclusis quibusvis diversis placitis non Marpurgi solum, & toto Superiore Hassiæ principatu, sed & Smalcaldiæ, ac in Comitatu Inferiore Cattorum retineretur, haut admissis doctoribus & sacerdotibus, qui eidem non serio addicti sint. Cassellana cum Darmstadiensis pactum abnueret, & ipsa teneri illo nolebat, ac causam ad communes tractatus rejiciebat. Suspicio erat, Theologorum Zelum à Darmstadiensi obtentui sumtum; revera ipsum versa partium fortuna lautiores sibi conditiones aucupatum. Qua de re cum Badenhausius Cassellanæ in Suecia Residens apud Reginam quereretur, hæc Legatis suis injungebat, ut conditionibus, quæ quondam cum Gallicis convenerant, plane inhærerent. 1647. 30. Oct.

Bavarus Cæsarem ad pacem impellit. §. 176. Cæterum cum Cæsar incerta adhuc inter Gallos Hispanosque pace, in horum gratiam Germanicam pacem extracturus crederetur; Bavarus contra acriter instabat, ut tractatio instauraretur; velut qui desiderus suis, quæ hoc bello captaverat, potitus ista per pacem in tuto collocare ardebat. Qui & in hujus duntaxat anni expeditionem suarum copiarum conjunctionem annuerat, ante cujus finem pacem concludi volebat. Demonstrabat iste Cæsari; socia Regna suis cum ipso armis conjunctis graviter commota, nec æquo animo per tractatus pacis parta jam commoda ancipiti denuo aleæ subjicere velle; unde vero simile videri, istorum Legatis pacem cordi esse, antequam adversæ partis successibus leges pacis reddantur duriores. Protestantes quoque antehac florentibus Suecorum armis circa Gravamina contumaces, jam anxia pacis cupidine tractabiliores. Igitur postulabat cæptos antea inter Catholicos & Protestantes congressus super Gravaminibus ocyus resumi, ac idonea in eam rem mandata ad Legatos Cæsareos mitti. Tum ut horum unus cum præcipuis Catholicorum in pacem pronis Monasterio Osnabrugam se conferat, qui renovatos tractatus æqua ratione temperatos, ad finem perducat. Quod si quidam Catholicorum æquas pacis leges adspernentur, ac tractationi se ingerere conentur, ut cæptæ contradictioni insistant, Cæsari exclusis hisce pro autoritate cum Regiis & Protestantibus pacem, qualis haberi possit, concludendam, ac per Imperium publicandam, libertate singulis Ordinibus relicta, pacem eam acceptare, an proprio sumtu ac periculo bellum continuare velint. Addebatur, si pax quocunque modo in alteram æstatem extrahatur, se bello continuando non sufficere; eoque casu dispecturum, qua ratione se, suosque in tutum subducat. Peculiariter autem monebat, utriusque Regni satisfactionem, & quæ inde pendeant, ad liquidum deducendam, ne per eam tractatibus remora injiciatur, ac ne momentum quidem temporis heic amittendum. Scribebat quoque Bavaricus Legatus Ernestus ad Oxenstiernam; uti Princeps suus antea circa Sueciæ satisfactionem expediendam fategerit; ita & nunc apud Cæsarem instare ut illa salva permaneat, quicunque armorum eventus sit futurus, modo Regina, ejusque 8. Nov.

Le-

1647. Volmarus Osnabrugam ire jubetur.

Legati vicissim ipsius commodis faveant. His motus Cæsar expressa mandata Commissariis suis Monasterium mittit, omnem operam navarent, ut à Saxonicis propositi congressus inter utriusque religionis Ordines Osnabrugæ instituerentur; cui fini Volmarus Osnabrugam se conferre debeat compositioni Ordinum invigilaturus.

Prius tamen Gallorum satisfactionem expedit.

§. 177. Interea Monasterii circa adornandam pacem Gallicam summo studio laboratum fuerat; quam ob causam etiam Volmari iter Osnabrugam aliquot per dies dilatum. Nam Galli cum sibi persuasissent, Suecos ipsius Osnabrugam adventu cum Cæsareis conclusuros, istum Monasterio amittere nolebant, nisi rebus suis expedit quod in Nassovio Comite par negotiorum tractandorum dexteritas non esset. Ac circa articulum de Assecuratione Galli demum huc descendebant, ut quæstio, num Cæsari velut Archiduci Austriæ Hispanis, si pax cum hisce non simul concluderetur, auxilium ferre licitum sit futurum, certis Imperii Ordinibus, de quibus conveniendum sit, decidenda committeretur. (31. Oct.) Tum & caput de satisfactione plane absolvebatur, ademta facultate addendi, demendi, ac mutandi. (4. Nov.) Id caput sequenti die à Secretario legationis Gallicæ Josepho Bulengero subscriptum ea forma, uti post Instrumento pacis idem insertum. Ubi observandum circa Vasallos trium præsulatuum Gallicam formulam seu *projectum*, uti vocant, ita habuisse: *Primo quod supremum dominium, Jura superioritatis aliaque omnia in Episcopatus Metensem, Tullensem, & Virodunensem, urbesque cognomines, horumque Episcopatuum districtus & dioeceses cum omnibus Ducum Principum, Comitum, Baronum, Nobiliumque feudis, jure item clientelari, cæterisque rebus, quæ intra dictos fines ad Romanum Imperium hactenus spectabant, & nominatim Moyenvicum ad Coronam Galliæ eodem modo spectare, eique incorporari debeant in perpetuum & irrevocabiliter, citra ullam vel juris vel rei cujuscunque exceptionem; Reservato tamen jure metropolitano ad Archiepiscopum Treverensem spectante.* Sed quia feudatarii isti Galliæ subjici nolebant, quod nunc singuli essent immediati Status Imperii, in Gallia autem singuli status esse non possent, eoque ad conditionem subditorum redigendi forent, igitur de feudatariis istis expungebantur. Præsertim cum super istis feudis tam Cæsarei quam Galli protocolla, & testimonia Mediatorum provocarent; quæ utraque pro Cæsareis stare inveniebantur, nunquam hisce animum fuisse vasallos istos Gallica satisfactione comprehendere. Et ipsi Galli Suecis in antecessum significaverant, si postulata pervincere non possent, se ad extremum simpliciter inhæsuros illis, quæ jam ante annum convenerant.

Volmarus Osnabrugam sine plenipotentia venit. 5. Nov.

§. 178. Veniebat tandem Osnabrugam Volmarus, qui tamen, quod peculiari ad hanc tractationem facultate instructus non esset, Suecis scrupulum injiciebat. Equidem ostendebant Cæsarei, superiore anno eundem Osnabrugæ fuisse, ac neminem tunc de plenipotentia mentionem injecisse: pari modo ipsum nunc venire, nec eadem opus habere. Reponebant Sueci; Volmarum tunc à Trautmansdorfio ægrotante ablegatum huc venisse, ipsius sententiam super Suecica satisfactione, & Gravaminibus Cæsareis heic Legatis expositurum. Unde neque de suo adventu velut Legatum sibi denuntiasse, nec se ipsum seorsim salutasse; sed cum Lambergii Secretarius de ejusdem adventu significaret, se Cæsareos Legatos junctim in Lambergii ædibus invisisse. Mox adpellente Trautmandorfio Volmarum velut ipsius subdelegatum tractatibus interfuisse. Nunc ipsum tanquam Legatum venire proprio nomine: eoque peculiari procuratorio autoritatem sibi adstruere debere. Quanquam autem Cæsarei reponerent eundem & nunc velut personam accessoriam adesse, directoris vicem obiturum: Suecis tamen incongruum videbatur, in tanti rebus momenti directorem agere, & personam accessoriam vocari. De cujus autoritate tanto magis inquirendum erat, quod si vel maxime is principalem tractatum non subscribat, multi tamen actus intermedii occurrant, quos ipse simul cum reliquis Cæsareis Legatis expedire, ac per eos viam ad universi negotii conclusionem sternere debeat; quæ autem facile eludi possint obtentui sumto facultatis defectu. Igitur Lambergius id (9. Nov.) temperamentum proponebat, ut citra moram ad tractationem descenderetur; interim se ad Cæsarem scripturos, ac certum intra tempus Volmari procuratorium repræsentaturos. Quod temperamentum & Sueci, etsi jussi essent cum Volmaro nisi præmissa debita legitimatione tractatus haut suscipere, ne mora negotio adferretur admisere.

Cæsarei abique Suecis tractare volunt. 9. Nov.

§. 179. Inde evocatos ad se Evangelicos Cæsarei monent, ne petita nimis intendant inprimis circa capita nondum expedita; tum ut ipsi cum Catholicis congredi velint. Hunc enim tractandi modum quosdam pacis cupidos promptissimum censere, ac Cæsarem Catholicis eundem proposuisse, cui placeat, Ordines utriusque religionis negotia sua inter se disceptare; cui tractationi promovendæ ipsi mediatorum in vicem omnem diligentiam adhibituri sint. Sed cum hac ratione Sueci a tractatione excludi viderentur, Evangelici habita deliberatione receptum antehac agendi modum utilissimum censebant; ut Cæsarei & Sueci delatam initio à Catholicis & Evangelicis negotiationem, & ab ipsis cœptam, reassumerent. Unde Cæsareos rogabant, eandem operam in se suscipiant, Catholicosque Monasterii, ut non per Deputatos, sed universi adesse velint, permoveant; interim si forte istorum adventus differatur, nihilo secius agendi initium faciant. Circa res tractandas placebat, ut quæ jam tanto labore expeditæ sint, immotæ persistant, controversiisque adhuc decidendis opera detur; circa quas utraque pars parcendo tempori citra reservationem ullorum graduum extremam sententiam statim exprometet. Quod si præter spem Cæsareis & Suecis super quibusdam negotiis convenire non possit, se una cum Catholicis super illis expediendis amice consilia collaturos, ac quod repererint temperamentum Cæsareis & Suecis exposituros.

Id quod Evangelicis displicet.

Id quod Cæsarei, ac inprimis ut quæ super gravaminibus transacta jam essent, immota manerent, diserte sibi tunc placere ostendebant, nec priorem agendi modum retineri adspernabantur. Id cum Evangelici Suecis significarent, postulantes, ut tractatus more prius instituto promovere velint, Sueci citra moram apud Cæsareos proponebant, ut instauratis tractatibus, qui per aliquot menses nulla sua culpa interquieverint, semel conventa rata maneant, novæ disceptationi aut retractationi haut obnoxia: tum ut circa ea quæ restent, Cæsarei sententiam suam penitius exponant, quod nunc ordo proponendi ipsos tangat. Se vicissim ita acturos, ut Reginæ suæ proclivem in pacem animum, & quantopere finem negotio imponere cupiat, ipsis facile sint adprobaturi. Cæsarei moræ culpam in Catholicos rejiciebant, quorum

Suecorum ad Cæsareos propositio. 12. Nov.

1647. rum nonnulli circa transacta scrupulum moverint. Eos noodum advenisse, unde nec circa proposita à Suecis mentem suam plane declarare posse. Prævidere se quidem universos ad acceptanda coovventa compelli haut posse: sperare tamen præcipuos & plores consensuros: id quod ad conclusionem ipsis suffecturum sit.

Moguntini Electo. 9. Nov. §. 180. Adventum Catholicorum Osnabrugam remorata erat mors Electoris Moguntini, cui inter Ordines directoris munus incumbit. In ejus locum suffectus est Joannes Philippus Schœnbornius, Herbipolensis Episcopus, Evangelicis æque ac Catholicis dilectus atque æstimatus, qui neque Cæsari neque Bavaro obnoxius, sed patriæ amantissimus habebatur; unde isto directore Ordines non solum, sed & ipsi Galli magnopere lætabantur. Cæsarei hinc Suecis offerebant, se Instrumentum Pacis à capite usque ad calcem expensuros, ac conventa a controversis discreturos:

De modo agendi colloquium, 15. Nov. interim Catholicos Monasterio adfuturos, quibuscum ipsi, uti Sueci cum Evangelicis, consilia collaturi sint. Eum agendi modum Sueci quidem improbare non poterant, etsi quod prævidérent, hac ratione militum satisfactionem postremo loco occursuram, qoam tamen simul cum aliis expedire jussi erant. Unde satius judicabant, Cæsareos integrum Instrumentum componere, & quidem ut initio jam transacta, inde controversa quantum possint consignarentur. Ita totum opus uno intuitu conspiciendum dabatur, simul ipsi, quid satisfaciendo militi offerendum sit, intellecturi erant. Id quod Cæsareis haut displicebat. Inter quæ & Catholicorum præcipui, Bavarici, Wurtzburgenses, Bambergenses adpulerant; quos mox Colonienses, ac Trevirenses secuturi erant eo magis in pacem proni, quo plura quæ amitterent, habebant, cum ceteris teoues res nullo jacturę metu pertinaciam accenderent, eminente cumprimis fervore Osnabrugensis Præsulis, Adami Adami, & Leuxelringii, qui nomine quinquaginta Ordinum suffragium ferebant.

Prima difficultas super rebus jam transactis §. 181. Cæterum prima collisio circa res jam transactas fore prævidebatur, quod Sueci decrevissent semel conventa utique stare. Id quod & Gallis probabatur, qui semel placita pro sacrosanctis habenda judicabant. Inter Evangelicos Saxonicus Electoralis spem faciebat, se quoque conventis inhæsurum. Etsi Brandeburgici secreto monerent, in ipsius verbis parum fiduciæ collocandum. Qui & super cootroversis adhuc capitibus judicabat, eorum quædam per Commissiones expedienda, reliquis ad Comitia rejectis. Altenburgicus, & Vinariensis per misericordiam Dei, & vulnera Christi Catholicos obsecrabant, ut pacem admittere velint; immemores pacem facilius intentato gladio, quam mendicando extundi: cum hos ista mollities animi non parum in Evangelicos obfirmaret. Langenbeckio displicebat, Luneburgicos traduci velut ad extrema vergentes; unde se haut tanto cum fervore uti hactenus locuturum aperte dicebat. Cui regerebatur; haut insolitum esse, bene agere, & male audire, nec malevolorum criminationes, sed Deum, conscientiam, & causæ bonitatem respiciendam. Maximam præ omnibus constantiam ostendebat Lampadius confirmans, à semel placitis nunquam se discessurum; alias fidem publicam, & per triennium exhaustos labores inanes fore, spe quoque inposterum quid obtinendi sublata.

Evangelici Cæsareos ad §. 182. Porro cum Cæsarei etiam post Volmari adventum moras nectere pergerent, universi Evangelici ipsos adeuntes magnopere instant, ut 1647. negotium suscipiant, addito, si quis Catholicorum tractatus impedire velit, suo id periculo facturum; Principes suos utique bello finem imponi velle. Cum Cæsarei excusarent, à Coloniense ocminem adhuc adesse, sed propediem Buschmannum, quem Franciscus Wilhelmus Episcopus ad Brandeburgicum miserit, expectari: Evangelicis incongruum videbatur, ob istius Præsulis privatum negotium publica negligenda; cum præsertim isti pacem magis remorari, quam promovere cordi sit, subversis jam conventis. Nec aculeatis verbis abstinebatur, Thumbshirnio fremente, velut pueris pupas ostentari, mox tolli. Osnabrugensem privato affectu agitari, ob quem toti Imperio male non debeat esse. Principes suos in gratiam eorum perire, qoi quod amittant nil habeant. Suecos tractandi cupidos per semestre jam eludi. Cui & alii adstipulabantur; ac adjiciebat Lampadius: gereret Fraociscus Wilhelmus bellum suo periculo, si velit. Bavarum ad Principes suos scripsisse; Si qui ex Catholicis concludere nollent, id omitterent. Se una cum ceteris haut eo minus pacem absoluturos.

tractandum impellunt. 22. Nov.

§. 183. Ast Cæsarei, ut Evaogelicos paulatim ad immutanda ea, quæ cum Trautmansdorfio convenerant, permoverent, hisce, cum Catholici libellum suum nondum edidissent, ad se evocatis proposuere: Nota sibi, quæ inter Trautmansdorfium, & Suecos transacta sint. Fateri tamen, illa non ita formata, ut ad diuturnitatem valeant. Equidem Catholicos sibi negotium id commisisse ea tamen lege, ut ipsis ratihabitio reservaretur. Unde secutum, ut isti varia monerent; quos inauditos Cæsar repellere haut possit. Hanc ipsam ob causam Pacem Pragensem stabilem non fuisse, quod multi adversus eandem multa objectarent. Eandem ob rationem tam multas controversias ex Augustana pace, & ex his bellum hocce ortum. Si Evangelici ounc omnia ad vivum resecatum eant, iterum parem fructum metuendum. Duraturam pacem cupientibus consensu eorum opus esse, qoorum intersit. Simul præcipua capita recensebant, de quibus Catholici querantur, petentes, ut quid circa ista admittere possint significent.

Cæsarei Evangelicis mutationem conventorum suadent. 27. Nov.

28. Nov. Ast Evangelici consultatione habita declarant; Inter Trautmansdorfium, & Suecos conventa retractari, aut ovæ disceptationi subjici non posse. Consensum Catholicorum, utut ab initio forte ex parte abfuerit, post plene accessisse, dum post expromtas contradictiones, tandem assensere, ut dictus Comes in momento discessus in conditiones jam conventas concluderet, modo super paucis, quæ restabant, transigi posset. In eandem quoque sententiam jussa Cæsaris ad ipsos extare. Si ipsi à conventis discedere audeant, Suecos circa alia idem facturos. Quin Cæsareos hoc modo procuratorium suum in dubium revocaturos: ac Suecos fortasse tractare amplius eum ipsis abnuituros. Ita trium annorum operam gratis perituram.

Hispanici Legati Osnabrugæ acta. 13. Nov. §. 184. Inter hæc Osnabrugam adpellebat Antonius Brunus Hispanicus Legatus, insolitus plane hospes. Is in universum quidem apud Suecos testabatur; optare Regem Catholicum, ut pax inter ipsum & Gallos pariter cum Germanica concludatur; cui promovendæ ut Sueci operam navare velint, petebat; optans simul, per communem pacem Regem suo occasionem præberi arctioris amicitiæ cum Regina jungendæ. Sed præcipuum ipsi negotium erat familiaris Gallo-

rum

1647. rum cum Bavaricis, & Catholicis commercia Suecis suspecta reddere. Hispani quippe exempla relationum, quas Gallici Legati ab octo retro mensibus in aulam miserant, ac receptorum inde mandatorum corrupto scriba nacti fuerant, quæ peculiari volumine composita Brunus Joanni Oxenstiernæ separato congressu offerebat. Ex quibus adparebat Gallorum cum Catholicis ac Bavaro cumprimis, quem tantum non fœderati instar coluerant, collusio, & quam periculosa consilia adversus Evangelicos in Germania, ipsamque Sueciam agitassent. Et quia Joannes Oxenstierna apud tractatus, & pater ipsius Axelius Regni Cancellarius apud Reginam Gallorum male temperatis destinatis semper se objecerant, capitale odium ipsos in hos concepisse; Gallicosque ministros nulli operæ pepercisse, ut Reginam in seniorem, totamque Oxenstierniam Domum irritarent; quo fine & San-Romanus bis in Sueciam, etsi alio sub prætextu, missus fuerat. Clandestinas istas artes ab ea, quæ publice ostendebatur, facie tantopere abhorrentes Oxenstierna ægerrime ferebat, ac parum aberat, quin asperas in rixas adversus Gallos erumperet. Victo tamen dolore volumen istud ad Reginam mittere satius visum. Quanquam ista non ita secreto agebantur, quin Evangelicis innotescerent; ex quibus eum fructum hausere Sueci, quod isti longe arctius ipsis se adjungerent, & quæ receptu Wrangelii è Bohemia in ipsorum ditiones inprimis Luneburgicam molestiæ derivatæ erant, eo patientius tolerarent. Et ferebatur Lampadius dixisse triginta amplius equos è suo prædio à Suecis abreptos; sed se totidem insuper libenter præbiturum, modo equitatus Suecicus ita instruatur, ut denuo in Cæsareos etiam absque Gallorum opera movere queat. Regina tamen, Gallis tunc plane addicta istis parum commovebatur, ac quæ communicabantur suo pretio relinquebat; ac ferebat persuasum sibi pleraque magis in speciem conficta, quam quod solidi quid subesset. Servientus, cum Oxenstierna initio unam & alteram speciminis gratia ostendisset, illas plane fictas arguebat; & plus fidei adhibendum asseverationi amicorum, quam fraudulentæ machinationem hostium. Post tamen, cum plane commentitias verosimile non esset, (prout & post Chisius Hugoni Lionnæo Romæ fatibatur, sibi ea de re constitisse;) Galli eas literas à Bruno interpolatas ferebant, dextre hinc inde insertis, quæ de Gallorum invidia in Suecos, & odio in Oxenstierniam Domum testabantur. Sane manifestum erat, eo fine istas exhibitas, ut dissensione inter socios, Legatosque ipsos excitata Reginæ consilia turbarentur. Ac licet veri quid subsit, animum tamen communicantis respiciendum, nec intempestiva offensa efficiendum, ut iste scopo suo potiatur, nec spem diffidii eidem præbendam. Unde Regina Oxenstiernam monebat; silentio ista premeret, ac ne ea res apud eos, quorum societate utendum erat, diffidentiæ quid excitaret, Hispanorum conversatione deinceps plane abstineret, præsertim cum certum sit, nil sinceri affectus istos in Sueciam gerere. Ipsa quoque, ut nil sinistræ suspicionis in animo sibi hærere testaretur, simul ostentandæ fiduciæ, id volumen paulo post insigni generositatis specimine Gallico Residenti Petro Chanuto tradidit. Cancellarius cum judicaret, eam rem ulcisci non posse, ut non displiceat Reginæ, & Sueciam Galliæ collidat, de illis literis non aliter quam re supposititia

locutus est. Ac mirati sunt postea Galli magnitu- 1647.
dinem animi in isto viro quod tam atrocem offen-
sam reipublicæ condonasset, & contra emolu-
mentum suæ patriæ nihil Gallis infestum, ut ho-
sce ulcisceretur, tentasset, aut suasisset. Sed nec
cum Chanuto expostulandum censebat Regina;
qui si prave quid scripserit, soli Regi suo ad red-
dendas rationes teneatur.

§. 185. Quæ militum satisfactioni summa nu- De satisfa-
per à Legatis Suecicis proposita erat, etsi in se Re- ctione
ginæ haut enormis, nec istorum meritis, labori- militum
busque superior videbatur, præsertim cum Ba- Reginæ
varus Cæsari unam expeditionem tredecim mil- sententia.
lionibus imputasset, tamen quod metus esset, ne
Ordines longo bello exhausti, si postulato perti-
naciter inhæreret, per desperationem infesta Sue-
ciæ fœdera agitarent, satius ducebat istam mode-
rari. Eoque Legatis suis injungebat, gradatim
de eadem ad quinque usque milliones, non tamen
ultra remittere. Ea summa cum postulato mili-
tum Egræ facto multo minor esset, Oxenstierna
ad Wrangelium tunc Mindæ agentem profectus
est, de hac re cum ipso, & primariis ducibus col-
locuturus. Quibus ea summa pro numero duca-
cum, militumque nimis exigua videbatur, eo-
que apud Wrangelium instabant, ut desideria ac
necessitates militum Reginæ de meliore nota
commendaret.

§. 186. Dum Oxenstierna Mindæ hæret, Ca- Cæsarei
tholici Osnabrugam pleno numero accesserant; declara-
qui Cæsareis monita sua, quomodo, & quibus tionem
locis Instrumentum pacis correctum cupiant, ex- suam in
hibebant. Inde Cæsarei suam declarationem in Instru-
quinque priores articulos ad Suecos adferebant; mentum
de reliquis excusabant, sibi cum Catholicis haut Pacis e-
ita propere convenire potuisse. Interim super dunt.
quinque illis articulis Sueci secum colloquerentur; 4. Dec.
reliquos citra moram secuturos. Enimvero 7. Dec.
abnuebant Sueci in ullos tractatus descendere,
antequam totum complexum articulorum Pacis
perspexissent; eoque ut reliquos maturarent,
valde instabant. Id quod ea de causa factum, quod
caput de militum satisfactione pariter cum cete-
ris expedire jussi forent. Unde cum Cæsareorum
Declarationem ad reliquos articulos præter illum 13. Dec.
de assecuratione & executione accepissent, testa-
bantur, circa reliquos nihil se acturos, nisi & su-
per militum postulato mentem suam isti declaras-
sent. Quod demum ab iisdem in hunc sensum fie- 16. Dec.
bat: Quoniam pax ad liquidum deducta jam sit,
ac nil restet, nisi ut super distributione hospitio-
rum, quousque militi satisfactum sit, convenia-
tur; scopo autem pacis haut congruat, eam ob
causam diutius in armis manere; placere statim
post conclusionem & subscriptam pacem super di-
stributione ac stipendiorum persolutione tam Cæ-
sarei quam Suecici exercitus amice agi; citra præ-
judicium tamen, & retractationem Pacis, cujus
executionem ista super militum hospitiis, & sti-
pendiis futura conventio nullo modo irritam red-
dere aut differre queat, aut debeat. Ita postula-
to huic Cæsarei satisfecisse videri volebant; ea-
demque die Evangelicis hanc declarationem ex-
hibebant, quo culpam moræ jam à se in Suecos
devolverent. Evangelici hinc consultatione habi- Evangeli-
ta è Catholicorum scriptis facile colligebant, hisce corum de
pacem parum cordi esse; velut qui instrumentum hac sen-
Pacis ita interpolarant, ut pleraque antehac bona tentia.
fide transacta iterum subverterentur. Ipsi contra, 17. Dec.
etsi nonnullis sat trepidis, majore suffragiorum
parte concludebant, à conventu cum Trautmans-
dor-

1647. 18 Dec. dorfin hant discedendam; idemque ut Sueci facerent, per Deputatos rogabant; quod spes esset, Catholicos, si ipsi immoti persistant, monitis suis haut ita pervicaciter inhæsuros. Simul petebant, ut Sueci tentarent, quousque nondum transacta componi possent, seque de omnibus actis certiores redderent. Utrumque Sueci annuebant, ac simul demonstrabant, tam multa passim interpolata, ut nova prope tractatione opus videatur.

Suecorum reservata circa futuram tractationem. 19 Dec.

§. 187. Sequenti mox die Cæsarei à Suecis postulabant, ut citra moram capita pacis cum ipsis discuterent. Sed hi quod Cæsareorum declaratio prolixior esset, unum atque alterum diem ad deliberandum sibi concedi haut iniquum ducebant, cum Cæsareorum declaratio in septimum mensem expectanda fuerit. In antecessum tamen stipulabantur, ut semel placita non amplius displicerent; utque super militum satisfactione junctim cum aliis articulis ageretur; quæ expedita communem Germaniæ quietem multum promotura sit; quod Sueci, statim atque de ea convenerit, ad Wrangelium scripturi sint, quo is mature de ratione militem absque motu exautorandi dispicere queat.

Circa quæ Cæsarei tergiversantur.

Enimvero reponebant Cæsarei: Catholicorum correctiones non plane rejiciendas, cum & Evangelici varia postulata addiderint ad conditionem suam meliorem reddendam. Tum omnibus pacis formulis adjectam reperiri clausulam, ut addere, demere, mutare integrum sit usque ad conclusionem tractatus. Porro panca esse alicujus momenti, quæ Catholici correcta cupiant, queis expediendis, si singula excutiantur, facilis via sit invenienda. Probata à se nonnulla, quod præterita hieme & vere unius tantum partis rationes audiverint. Nunc cum & altera pars sua monita expromat, desugere se non posse, quin istis componendis viam dispiciant. Sueci contra facile agnoscebant, Catholicorum monita non omnia magni esse ponderis, de quibus non valde laborandum sit. Quin ostendebant, fere *clausulis salvatoriis* constare, quæ superfluæ videantur, quod tertio articulo cuique jus suum reservetur. Nil nunc amplius quæri, quam momentaneam possessiooem, salvis petitorio & ordinario possessorio, ac ut ad possessionem bonorum & jurium suorum iterum perveniant, qui per bellum iis dimoti sint. Si præsenti possessori, qui per leges pacis priori cedere debeat, actio competat, eam facta pace salvam ipsi fore. De cætero Evangelicorum non paucos, quorum interest, domum abiisse, quod desideriis suis fere potiti sint, ac credant cum Cæsareis mature expensa, & conclusa immota fore. Illos nunc ad ordiendos velut novos tractatus huc denuo evocare absurdum esse. Et cur Catholici non tunc, cum istæ res disceptarentur, monita sua exprompserint? Quæ ignotæ illis nec fuerint, nec esse potuerint. Quanquam, si quæ jure prætendere queant, per dictam clausulam ipsis salva sint. Circa militum postulata Cæsarei ostendebant, haut eam sibi mentem esse, ut illa ab hoc tractatu in alium rejiciantur; modo ne nunc rebus adhuc crudis ea materia disceptetur multis cum difficultatibus conjuncta. Universos Ordines tam Evangelicos quam Catholicos à Suecis heic dissentire, qui pertendant, isthoc tempore ejusmodi satisfactionem se annuere nec posse, nec velle. Ignominiosum id Germaniæ; ac si quæ promittantur, per miserias temporum præstari non posse. Circa illam antequam mentem suam exponant, de pace prius certos esse cupere: quam immotam velint, etsi de illa nondum convenerit.

§. 188. Sueci cum quo ista spectarent, facile intelligerent, ac transactis cæteris militem vel citra præmia repellendum, vel cuique bellantium, ut suis mercenariis satisfaciat, relinquendum; ægre ad tractationem istam accedebant. Ac satis perspiciebant, antequam exercitus Suecicus bellum in terras hostium revolveret, hanc rem servide agi non posse; quam tamen ut cum reliquis expedirent, Regina serio injunxerat. Sed acriter urgebant Evangelici, invitantibus quoque Cæsareis, ut Sueci tractationem subterfugere non possent. Unde sex congressibus totum Pacis Instrumentum excussum, modico cum fructu, ac ut fere longius à pace discederetur. Exordio Cæsarei titulum *semper Augusti* inseri cupiebant, adstipulantibus Ordinibus. Id quod Suecos parum tangebat, nisi quod ostenderent, prioribus formulis id verbi omissum. Ne tamen tempus ea lite tereretur, pollicebantur, se aliorum Regiorum Legatorum exemplum secuturos. Circa primum articulum nihil movebatur. In secundo Cæsarei posuerant, *ab initio horum motuum*; Sueci malebant, *a primo horum motuum initio*: mox tamen omisere. Cæsarei verbis *tam ante bellum, quam in bello* subjunxerant, *sive ab hostibus in hostes, sive ab amicis ad amicos*, mox ut ea inducerentur passi sunt. In tertio articulo Sueci fœderum cum utroque Regno hoc modo mentionem fecerant, *occasione Bohemiæ, Germaniæque motuum, vel fœderum cum Suecia, Galliave.* Id quod initio Cæsarei admittebant; sed vicissim suis sociis in posterum caveri volebant; puta ne Palatinus pace facta Hispanos super damno dato compellare possit. Unde inseri volebant, *aliorumque hinc inde contractorum.* Mox tamen & hoc omisso, volebant vocabula, *cum Suecia, Gallia, aliorumque* plane dispungi, ac sententiam ita formari, *fœderum hinc inde contractorum*, quo utriusque partis sociis pariter caveretur. Quod & Suecis æquum videbatur, ut damna utrinque data aut accepta æterna oblivione sepelirentur. Cæsarei quoque communem clausulam salvatoriam, qua cuique post factam restitutionem suum jus reservabatur, clarioribus, & pluribus verbis expresserant; quod Sueci cum Evangelicis communicandum censebant. In articuli quarti principio Cæsarei transitionem, *ut autem specialius constet*, ferre nolebant, velut superfluam. Qua de re contendere cum Suecis haut operæ pretium videretur, permisere, ut Volmarus ista verba formaret, prout nunc Instrumento Pacis inserta sunt.

1647. Instrumentum Pacis excutitur.

Restitutio Electoris Palatini.

§. 189. Circa restitutionem Electoris Palatini Neoburgicus postulabat, sibi & aliis innocentibus è Palatina familia jus suum reservandum esse; contra clausulam de feudis Juliacensibus vel omittendam, vel mutandam. Quem Cæsarei repellebant obtendentes, quia Bavarus nolit, se nihil heic posse. Ast Sueci reponebant; non considerandum, quid Bavarus velit, sed quid justum & æquum sit. Ita prior clausula certo modo, altera ad petitum Neoburgici mutata Instrumento Pacis inserta est. Ludovicus Philippus Friderici Palatini frater, antequam annum decimum octavum attingeret, ditione sua exutus fuerat. Eum non solum Ferdinandus II. conventu Ratisponensi Anno vicesimo tertio innocentem declaraverat; sed & complures Reges, Ordinesque, ac inprimis Collegium Electorale Mulhusiæ Anno vicesimo septimo pro eo intercesserant. Ita ejus restitutio nihil difficultatis habebat. Palatino Bipontino Moguntinus quartam partem vectigalis Vurtzba-

Palatini Simmerensis.

Bipontini.

cen-

1647. censis velut à Cæsare sibi donatam interceperat. Trevirensis quoque tanquam Spirensis Episcopus Hornbacum Cœnobium ex edicto Anni vicesimi noni vi armisque invaserat, haut obstante protestatione & appellatione. Quanquam autem Palatinus Joannes possessionem ejus Cœnobii adversus Spirensem tueretur, hic tamen Anno quadragesimo secundo apud Cæsarem obtinuerat, ut Moguntino injungeretur, Joannis filium Fridericum ejus Cœnobii possessione ejicere, immissis Spirensibus. Hæc ergo ut restituerentur, Cæsarei facile annuebant. Tantum Evangelici monebant; Bipontinum possessione vectigalis excidisse, Cœnobii non item. Cum igitur vocabulum *accipiat*, à Cæsareis adhibitum cœnobio non quadraret, postulabant addi, & *respective retineat*, quod & factum.

Lauterecensis. Leopoldus Ludovicus Palatinus Lauterecensis, ejusque majores, velut Comites Veldentiæ publicum Religionis exercitium nemine contra dicente ibi obtinuerant: donec Anno vicesimo octavo Trevirensis obtentu mandati Cæsarei, & juris gladii templa ejus Comitatus vi occupaverat, Sed cum Trevirensis intelligeret, cum jure gladii jus reformandi haut esse conjunctum, nuper ad eludendos tractatus priorem titulum in jus territoriale mutaverat, ac præter sacra etiam tributa invadere, statumque Politicum turbare armata manu instituerat. Circa hujus, ac Bipontini restitutionem Catholici clausulam salvatoriam annectere parabant, qua Moguntino, Trevirensi, & Spirensi sua jura reservarentur. Id quod Sueci ferre nolebant, præsertim cum ab illis Principibus missi, quod conventis standum esse crederent, jam domum abiissent. Unde Cæsarei cum communem clausulam salvatoriam ad Articulum tertium refinxissent, has & similes clausulas salvatorias expuncturos se recipiebant.

Sultzbacensis. §. 190. Circa Sultzbacensem Palatinum Sueci primo inter Gravamina hæc postulaverant, quæ post in caput de Amnestia referebantur: *Palatinus Sultzbacensis una cum ditionibus & subditis suis hereditariis, in Ecclesiasticis & Politicis restituatur in eum statum, in quo ante destitutionem Dn. Parent ejusdem integerrime stetit, attentatis ab eo tempore sublatis & cessantibus. Retineat tamen Patruus ejus Palatinus Neoburgicus de cætero jura sua in ditionibus istis præcipua, quatenus ea ipsi competunt, sed usus eorum terminos, pactis & institutis prædecessorum & fundatoris circumscriptos, non excedat. Sultzbacensi autem actiones, excessuum vel alio quovis nomine in eundem competentes, integra maneant, & amicabili tractatu componantur.* Ista pleraque Cæsarei probarant, nisi quod pro vocabulo *integerrime stetit*, reponerent, *fuit*; & ultimam clausulam, *sed usus eorum* usque ad finem dispungerent. Mox eadem plane inducebant. Catholicos in suis correctionibus Sultzbacensi usum sacrorum intra arcem duntaxat ipsi, aulicis, consiliariis, & ministria concedere; nec Neoburgicum plus indulgere velle. In ea domo Majoratum receptum, ex quo jus territorii penes Neoburgicum sit, cui imperium in ditionem & subditos conjungatur. Sultzbacensem immediate à Cæsare dependere duntaxat circa personalia, puta, ut in Comitiis locum & suffragium babeat, ac consiliariis & aulicis suis imperet. Sed circa subditos, ac portionem ditionis ob jurisdictionem territorialem Majorem familiæ superiorem agnoscendum, cui & jus circa sacra competat. Enimvero Sueci jura Neoburgici, ac exceptiones Sultzbacensis suo loco relinquebant, ac id duntaxat urgebant, ut hic in statum Anni vicesimi quarti reponeretur. Si jus ipsius tunc controversum fuerit, tale mansurum; ac Neoburgico actionem suam salvam fore, modo communis Amnestia, & inde promanans restitutio effectum sortiatur. Haut sufficere dixisse, Neoburgicum nolle; si causa æqua sit eam utique admittendam. Sed Cæsarei longius progredi nolebant, ac caput istud seponi suadebant. Unde Sueci, cum res haut exigui momenti esset, quæ semel conclusa nunc retractetur, cum iis quorum interest, & aliis Evangeliciis communicaturos se declarabant. 1647.

Marchionum Culmbacensium. §. 191. Marchiones Culmbacenses, & Onolzbacenses apud Suecos instirerant, ut sibi tertia, & decima sexta pars oppidi, arcis, & præfecturæ Kitzinganæ cum aliis præcipuis in ea juribus, totumque ibi Cœnobium, arx præterea Wiltzburgum, & jura presbyterialia in Comitatum Schwartzenbergicum, & dynastiam Hohen-Landsbergam restituerentur; cui prætensionem septuagies mille florenorum in Austriæ Inferioris Ordines addiderant. Ex hisce postremum velut huc plane non spectans rejectum. Controversia super Kitzinga cum Bambergensi & Herbipolensi ad amicam transactionem, aut compendiosum processum intra certum tempus terminandum remissa. Wilzburgi, & jurium Presbyterialium restitutio à Cæsareis annuebatur. Mox tamen, Catholicis intercedentibus de juribus illis retractabant; causati, ea jura ad Bambergensem, & Herbipolensem spectare, & Marchionum postulata repugnare iis, quæ circa gravamina convenerant. Et quæ antea heic polliciti sint, ex manifestissimo errore promanasse. Ita Sueci permittebant, ut Marchionum Legati super hac re cum Cæsareis agerent.

Wurtenbergici. §. 192. De Wurtenbergici restitutione jam antea cuncta transacta erant. Sed nunc Catholici postulabant, ut Monachi, qui in nominatis Cœnobiis adessent, aut eo destinati forent, pro se & successoribus eorundem possessionem retinerent. Circa Oberkircham quoque Argentoratensi, & circa alia quædam bona Ecclesiastica Spirensi præsulatui sua jura reservabant. Contra Sueci regerebant, isthoc caput ad unguem excussum, ac multis post congressibus probatum. Si hæc postulare pertendant, facile perspici posse, ipsos diverticula quærere negotio extrahendo; cum satis norint, per diserta Reginæ mandata Ducem à se non posse destitui. Igitur sperare se, Cæsareos magis justitiam causæ, & sua promissa, quam paucorum Monachorum preces respecturos. Adversus quæ Cæsarei parum quod reponerent habebant, nisi quod adderent; melius facturum Ducem Cœnobiis in suo statu relictis: nam ejusmodi bonis in profanos usus versis favorem Numinis vix sperandum. Id quod Sueci in arbitrio Ducis relinquebant. De cætero Cæsarei super Trevirensis pervicacia querebantur, qui jactaret, Oberkirchæ locum, ubi Cœnobium extructum sit, Spiram vocari, ac Maulbrunnense Cœnobium domum in urbe Spira habere: unde colligebant, utrumque ad Spirensem Præsulatum pertinere. Demonstratum ipsi esse, Spirensis Præsulatos jura, si valida sint, per communem clausulam salvatoriam tertio Articulo adjectam servari; sed quæ ab isto rejecta sint. Fiduciam ab eodem in Gallis reponi, qui sua formula ipsi jura sua in Ducatu Wurtenbergico reservarint. Unde Cæsarei, cum negarent se Trevirensem ut cederet persuaderi posse, proponebant, ut Wurtenbergicus opposita clausula salvatoria sibi consuleret. Sueci contra,

rem

.1647. rem tamdiu excussam, & toties probatam ingerebant; nec Cæsareos promissa sua insuper habituros: de Cæsareorum tamen temperamento ad Wurtenbergicos Legatos se relaturos. Mombelgardensi Principi id momenti à Suecis immedietas sub Imperio Romano disertis verbis reservabatur; quod & Cæsareis placebat. Controversia Badensis ne tunc quidem ad liquidum deducta; nisi quod Volmarus referret, Marchionis Friderici Legatum repudiatas mense Julio conditiones admissurum. Ea si mens adhuc stet, se Wilhelmo Marchioni persuasuros, ut & ipse iisdem adquiescat. De quo Sueci ad eos, quorum intererat, & alios Ordines se relaturos recipiebant. Movebant inde Sueci ut Carnoviensis Ducatus Brandeburgico redderetur, concesso simul Augustanæ Confessionis usu. Id quod Cæsarei ad Articulum de Provinciis hæreditariis rejiciebant. Pro Duce Croiæ Sueci à Cæsareis obtinuerant, ut dynastia Vinstinga immediatum Imperii feudum declararetur, ac Dux ejus nomine in prima instantia non nisi apud Austregas, aut suprema Imperii tribunalia pro re nata conveniretur. Sed contradicebat Lotharingus, qui feudum id suum asserebat; cui & Cæsarei retractato priore consensu adstipulabantur. Contra Crojanus demonstrabat, eam dynastiam vetustis illis quaternionibus sub Mareschallorum titulo contineri, majoresque suos, matrem, seque ipsum in Spirensi Camera conventos: quin postremis literis investituræ, queis complura feuda in Lotharingia sita ipsi confirmata sint, Vinstingæ mentionem factam, eam tamen inter Lotharingica feuda haut numeratam. Sed Cæsarei contendebant; Vinstingam ex Amnestiæ lege restituendam: num autem ea immediatum Imperii feudum sit, nec ne, aliam quæstionem esse. Si quæ jura Duci competant, per clausulam salvatoriam Articulo tertio additam, integra manere. Ita & hæc res ad Ordines rejicienda erat.

Mombelgardensis.

Durlaceni.

Carnoviæ.

Ducis Croiæ.

Nassoviorum Siegenensium.

§. 193. In Nassovica Domu lis primu oriebatur super præcedentia inter Saræpontanam, & Siegenensem lineam. Ac initio Sueci, & horum exemplo Cæsarei Saræpontanos in formulis suis præposuerant, haut contradicente Joanne Nassovio Legato Cæsareo, quod Saræpontanum negotium longe majoris momenti, quam Siegenense esset. Sed mox in ejusdem gratiam, cum mentem mutasset, Cæsarei Saræpontanum in posteriorem locum remittebant. Cujus Legatus prolixum scriptum ea super re exhibebat, ac in eventum protestationem interponebat; de qua & petenti à Cæsareis & Suecis testimonium datum. Nec eo secius Siegenenses priore loco potiebantur. Cæterum Siegenense negotium ita habebat. Mauritius Comes summus equitum apud Hollandos Præfectus, fratresque minores natu adversus testamentum patris à majore natu fratre Joanne Hispanicam militiam professo portione sua in Comitatu Siegenensi per decretum Cæsareum Anno vicesimo tertio emissum ope Hispanicorum armorum exclusi erant; eaque carere cogebantur, quoad Suecica arma invalescerent. Tunc possessionem quidem arripuerant, sed post Norlingense prælium à fratre denuo ejecti erant. Hic anno tricesimo octavo decedens filium reliquerat impuberem Franciscum Joannem sub matris tutela; quæ in securitatem sui ac filii à Cæsare Mandatum protectorium super dicto Comitatu obtinuit. Quo non obstante Mauritius Comes initio anni quadragesimi quarti possessionem denuo armata manu arripuit, ut tamen nepoti ex fratre relinqueret, quæ ex testamento & communi jure ipsi competebant; nisi quod arcem Siegenæ imminentem, quæ ad nepotem spectabat, præsidio firmaret insuper habitis Cæsareis mandatis. Hanc causam cum ad tractatus pacis referrent Comites, ita res componebatur, ut amicæ transactioni, aut viæ juris locus relinqueretur; interim Mauritius & fratres in apprehensa possessione quiete relinquerentur. Cæsarei Catholicorum monitu ea verba inseruerant, *pro suis quotis duntaxat*; quorum vi Comitibus istis dicta arce cedendum esset. 1647.

§. 194. Nassovius Saræpontanus ab Advocato fisci Cæsarei læsæ Majestatis accusatus, ac fortunis omnibus spoliatus fuerat. In Sarwerdam Comitatum Dux Lotharingiæ actionem moverat; cui tamen per sententiam Cameræ Spirensis Anno vicesimo nono tria duntaxat feuda Metensia sub eo Comitatu comprehensa velut masculina fuerant adjudicata: etsi ab istbac Comes revisionem postulabat. Ast Dux sententiam non solum pro lubitu exsecutioni ipse dederat, sed & totum Comitatum Sarwerdensem, ac præfecturam Herbitzheimum insuper invaserat, spretis mandatis Cameræ Spirensis; queis ista Comiti restituere jubebatur. Comitatus Saræpontanus cum castro Homburgo Cæsareo milite primo insidebatur, regimine penes Comitem manente; post Lotharingo tradebatur, (excepta præfectura Otweilera, viduæ Comitis Wilhelmi Ludovici dotalitia;) qui non solum Saræpontem, & Homburgum præsidio firmabat, sed & regimen sibi vindicabat. Lahra & Mahlberga in Brisgovia sita Bambergin tribuno à Cæsare in solutum datæ fuerant. Wisbadam donante Cæsare Moguntinus invaserat, mutatione etiam sacrorum suscepta. Quosdam pagos non procul Wormatia Comiti cum Wormatiensi Præsule communes hic solus sibi excluso Comite vindicaverat. Dynastias Staufam & Kircheimum Præpositus Moguntinus Cæsaris permissu occupaverat. Comitatum Izsteinum Cæsareus Sequester insidebat. Sed & reliqua Comitis bona in diversos à Cæsare collata erant. In hæc omnia ut Comes restitueretur Cæsarei antea Osnabrugæ facile consenserant, ut tamen Lotharingo jura & actiones suæ salvæ essent. Monasterii Comitibus Leiningensibus jus in Comitatum Sarwerdensem reservabatur. Sed jam, quæ de violenta Lotharingi invasione expressa erant, delenda videbantur. Id quod & Sueci admittebant, modo re ipsa Comes potiretur; quod & Comitis Legatus probabat. Sed & damni nomine à Duce Comes dynastiam Bitscham, & præfecturas Saralbam, & Sargemundam obtendebat, aut ducenta uncialium millia, aut ad extremum, ut Dux omni prætensioni in Saræpontanam Domum plane renunciaret. Denique revisionem sententiæ à Camera latæ sibi integram fore. Contra Cæsarei judicabant; quæ damni nomine à Duce prætenderet Comes, ea per Amnestiam plane abolenda esse. Sed & circa hanc restitutionem Galli se opponebant ob tria ista feuda Metensia, & alia, quæ forte Regi suo competerent. De quo Saræpontanus querebatur, obtendens anno tricesimo tertio totum Comitatum Sarwerdensem cum tribus illis feudis à Suecis consensu Regis Galliæ sibi restitutum; quem biennio post Cæsarei sibi ereptum in Lotharingum contulerint. Unde plenam sibi restitutionem ex lege Amnestiæ faciendam. Nunc quoque imperantem Galliæ Regem nupero vere per literas Legatis suis Comitis prætensiones commendasse, ac nominatim de restituendo Comitatu

Saræpontani.

Sar-

1647. Sarwerda citra exceptionem istorum feudorum. Nec Regi Ducis intuitu jus ullum competere, quod hujus prætensio per quæsitam revisionem suspensa, aut ob violentam, & illegitimam exsecutionem extincta sit. Sed per Metensem Episcopatum; qui Regi per hos tractatus cederet, huic in ea dominium directum esse, utile tamen Comiti relinquendum; qui feudum debito modo, prout conveniendum sit, à Rege suscipere velit, salva tamen sua ab Imperio immedietate.

Hanovicensis. §. 195. Ut Hanovica Domus in præfecturas Bobenhausam, Bischoffsheimum, & Wilstadum reponeretur, Cæsareis antea placuerat. Sed Catholici restitutionem jam factam obtendebant, eoque ista verba nunc dispungenda. Sed quia Comitum ablegatus de illa se ignorare profitebatur, Suecis ea retineri visum: id quod & Cæsarei admittebant.

Solmensium & Isenburgicorum. §. 196. Solmensis Comes Philippus Reinhardus Suecicis stipendiis immortuus fuerat, cujus bona anno tricesimo septimo Georgio Landgravio à Cæsare donata fuerant: qui cum istius filius postea transactionem inivérat. Wolfgangus Henricus Isenbergicus Comes Cæsareis magis adhuc iuvisus non Suecorum solum militiam, sed & Unionis, Christiani Brunswicensis Ducis secutus, ubi cum captus obtenta venia in grandem pecuniæ summam condemnatus fuerat Georgio Darmstadiensi exsolvendam; qui in aliquot Isenburgica oppida, vicosque velut judiciale pignus immittebatur. Post Norlinganum prælium Darmstadiensis, toto Comitatu à Cæsare obtento, universam Comitum familiam ejecerat, cui post necessitas adferebatur cum Darmstadiensi utcunque transigendi. Hæc pacta, quibus vis & metus causam dederat, Comites pace tolli cupiebant, ac ut in priorem statum reponerentur, renitentibus Saxonicis & Darmstadiensibus, qui & Cæsareos permovebant, ut initio utrique Domui solum beneficium restitutionis in integrum à Cæsare petendum reservabant. Post tamen Solmensi restitutionem ereptorum bonorum, haut obstante cum Darmstadiensi transactione, annuebant; nisi quod vocabulis *bona sibi adempta* insererent *per confiscationem*. Sed Isenburgicos ad communem Amnestiam rejiciebant, circa quam illorum diserta mentio esset facienda. Catholici contra suis correctionibus utrumque abnuebant, ac dictas transactiones ratas esse volebant; addita circa Solmensem ratione, quod illa mediante Henrico Ludovico Nassovio facta, à Solmensi jurejurando sancita, à Cæsare confirmata, ac Comiti emolumento magis quam damno sit; Isenburgicam autem Collegii Electoralis autoritate confectam.

Rheingraviorum. §. 197. Rheingraviis Cæsarei præfecturas Troneccam, & Wildeuburgum cum dynastia Morchinga, & aliis juribus per vicinos hactenus usurpatis annuerant. Sed enim Galli ob prætensionem Lotharingi in Morchingam cum paragraphum omitti postularent, Catholici suis sententiis idem cupiebant; præsertim cum restitutio in illa bona, in quæ Lotharingo nihil prætensionis, jam decreta esset. Horum sententiam Cæsarei secuti erant, ni Sueci semel placita constanter tuiti essent, quod Comites isti post strenue navatam operam Succorum militiæ vitam impendissent.

Witgensteinii. §. 198. Witgensteinius Comes pro se ac sua Domo querelas suas de Trevirensi Electore, ac Vidua Comitis Ernesti, ejusque filiabus ad Legatos detulerat, ab his quidem oppidum & præfecturam Hachenburgum cum vico Bondorfo, ab illo dimidiam partem dynastiæ Vallendari, castrique & præfecturæ Freusbergæ repetens. Et quia Regina Comite petente Legatis suis eam rem diligenter commendarat, Osnabrugæ ejus postulata Cæsarei ex voto annuebant; de qua & in formula pacis Monasterii impressa nihil mutarant, nisi quod postea aliis quorum interesset jura sua reservassent. Ast Catholici concessa ista iterum subvertebant, quod contenderent, à Vidua Comitis Ernesti possessa hautquidquam feuda masculina esse; eamque post mariti obitum in Hachenburgi & Bondorfi possessione fuisse, in qua usque ad decisionem causæ relinquenda sit. Super Vallandaro autem inter Trevirensem & Comitem litem pendere; eoque hanc rem ad Amnestiam non pertinere. Unde Trevirenses & Catholici istud vel omitti, vel ad amicam compositionem, aut promptam decisionem commendari postulabant. 1647.

Falckensteinii. §. 199. Comitatum Falckensteinensem Wilhelmus Ulricus à Thaun, ac Suecici Comites à Rasburg, Lœwenhautii dicti vindicabant, quem Lotharingiæ Dux Comitibus à Manderscheid, maternam stirpem ad Falckensteinios referentibus, anno quadragesimo sexto addixerat. Id quod & circa præfecturam, Breizenheimum in Coloniensi diœcesi sitam anno tricesimo quinto factum erat. Abs qua sententia tamen Thaunius provocaverat. Reipolzkircha autem citra controversiam fideicommissum erat, quæ post Emici Comitis Falckensteinii obitum, ad sororis suæ filiam Lœuwenhauptiorum matrem devoluta erat. Sed quia Thaunius utrumque sibi arrogaverat, ac ea res in judicium deducta erat, prioribus formulis eadem ad sententiam judicialem remittebatur; & hanc ob causam hic paragraphus Catholicis expungendus videbatur. Suecis tamen, quod neutet supradictorum, sed Lotharingiæ Dux Comitatum illum possideret, de restitutione disertam facere mentionem placebat; etsi de cætero nihil certi statui posset, sed judicii eventus expectandus esset; ut tamen hac idonea clausula Comitibus Rasburgensibus jus suum reservaretur.

Waldeccensis. §. 200. Waldeccæ Comites, postquam per præfecturam Didingshusam, aliosque vicos abrogatis Catholicis ritibus Evangelicos reposuissent, quietam possessionem horum rituum tenuerant, donec Elector Coloniensis anno vicesimo octavo templa ibi, armata manu occuparet, Catholicosque sacerdotes constitueret, Evangelicis Arnspergam in carcerem abreptis, qui haut prius dimittebantur, quam munere suo ejurato. Subditos quoque tamdiu carceribus, mulctis, ac militaribus exactionibus idem oppresserat, quoad ad mutanda sacra, & exuendum Comitis obsequium eos compelleret, insuper habitis Cameræ Spirensis mandatis. Excipiebat Coloniensis, jus suprematus sibi competere; quod tamen jam ab anno superioris seculi quadragesimo non litigiosum fuerat. Et quanquam Coloniensis durante lite aliquot jura in dicta dynastia invaserat; Comites tamen reliqua regalia, ac nominatim jus Ecclesiasticum sibi hactenus retinuerant, prioribus Electoribus eventum judicii expectantibus. Igitur Comes petebat; ut abolitis per violentiam actis omnia in pristinum statum reponerentur. Iniquius adhuc cum Pirmondensi Comitatu Colo-

 niensis

1647. niensis Paderbornæ idem præsul egerat. Eum Waldeccenses ex testamento ultimi Comitis Gleichæ anno vicesimo quinto nacti quiete possederant; donec Coloniensis anno vicesimo novo vi eundem occuparet, abrogatis sacris Evangelicis. Obtentui sumebatur, feudum Paderbornicum eum esse; cum tamen confestim ostendi posset, pleraque hæreditate, aut emtione parta, aut ab aliis Electoribus & Principibus in feudum recognosci, ac de cætero rem ab anno superioris seculi octogesimo quarto indecisam in foro hæsisse. Nec quidquam proficiebant à Cæsare emissa severissima mandata, quo minus post decem mensium obsidium Pirmonda arx expugnaretur. Et quanquam Comes vi edicti Cęsarei anno tricesimo tertio possessionem recuperarat, tamen postea Capitulum Paderbornense eundem iterum expulerat. Unde Comes petebat, ut Coloniensis velut Paderbornæ Episcopus pacis lege ad restitutionem Comitatus ac arcis adstringeretur, via juris ipsi reservata. Ex hisce Waldeccæ Comitis postulatis prius Osnabrugæ à Cæsareis concedebatur, altero rejecto; quod & post Monasterii indulgebatur, ut Waldeccensis in possessione Comitatus maneret, quoad causa judiciali sententia decideretur. Sed in correctionibus postea Catholici priori addi volebant, eam restitutionem intelligendam salvo processu in Camera pendente super istis ditionibus velut feudis Coloniensibus. Alterum in instrumento ferre Coloniensis nolebat, causæ cognitionem judiciis submissurus. Cum autem Cæsarei (communem clausulam salvatoriam articulo tertio annexam remisissent, de Pirmonda quoque, modo Waldeccensis in possessione maneret, addere superfluum visum, eaque res ad ordinarium forum rejecta.

Oetingani. § 201. Oetingani Comites Evangelicis sacris addicti tam circa jus territoriale, quam sacra ab Episcopo Augustano, ac Ordinis Teutonici Equitibus multas injurias toleraverant, ipso templo arcis Oetinganæ ad ritus Catholicos pertracto. Ista cum ab anno vicesimo octavo tentata constaret, haut obstante Cęsareorum oppositione, qui saltem clausulam salvatoriam, *salvo jure tertii*, adsuere cupiebant, Sueci pervicerunt, ut Comes Joachimus Ernestus citra exceptionem, uti pater ipsius anno vicesimo septimo in possessione vel quasi fuerat, circa sacra & civilia restitueretur.

Hohenloici. §. 202. Dynastia Weickersheimum, & Cœnobium Schiftersheimum, ad Comites Hohenloicos spectans, Ordini Teutonico tradita erant; quæ hic jure retentionis tamdiu possidere cupiebat, quoad æs alienum, à Comitum majoribus contractum, foret dissolutum: præsertim cum per edictum circa tollendum effectum suspensivum Amnestiæ ejusmodi exceptiones exsecutioni opponi possent. Enimvero iniquum videbatur, possessores bonorum alienorum hęc ex alia & nova plane causa retinere; & multis jam annis super isto ære alieno in Aula Cæsarea litigatum fuerat, cujus litis eventus expectandus erat, restitutione interim hautquidquam dilata.

Lœwensteinii. §. 203. Major difficultas circa restitutionem Friderici Ludovici Comitis de Lœwenstein, & Wertheim erat. Equidem Osnabrugæ placuerat omnes ditiones, quæ ad ipsum, ejusque defunctos patrueles, Georgium Ludovicum, & Joannem Casimirum spectarint, nunc in alios translatas, reddi, inprimis Comitatum Wertheimensem, & dynastiam Scharfeneccam. Dictum Comitatum Cæsar ipsius agnato Ferdinando Carolo donaverat, quod isti Suecicas partes secuti forent. Sed quia hac ratione ea ditio per Amnestiam utique restituenda erat, Ferdinandus Carolus demum anno quadragesimo sexto litem Friderico Ludovico super pactis non servatis in aula Cæsarea intentarat; ubi statim mandatum manutenentiæ obtinuit, sub cujus titulo Comitatum possidere, & agnatum tractatibus pacis abstractum diuturna lite involvere cupiebat, quod ea causa è bello haut orta ad Amnestiam nihil spectet. Quo fine Cæsarei formulæ suæ mense Junio Monasterii impressæ, post verba, *tempore hujus belli sequestrata*, inseruerant, *& ob causas ex hoc bello natas*, ut quod una manu dedisse visi erant altera iterum eriperent. Etsi autem Suecis urgentibus ea clausula post Monasterii expungeretur; circa dynastiam tamen Scharfeneccam formula restitutionis ita concipiebatur, prout nunc Instrumento Pacis inserta legitur. Ea quippe ditio morte Georgii Ludovici in Joannem Ditericum superstitem, velut proximum agnatum, & inde in hujus filium Ferdinandum Carolum hæreditate devoluta erat. Unde Fridericus Ludovicus, cujus pater idemque Joannis Diterici frater, ante patruelem Georgium Ludovicum, fato functus erat, eoque gradu uno remotior cum isto ad hæreditatem haut concurrere, multo minus eundem excludere jure poterat. Sed nunc Catholici, & horum instinctu Cæsarei antehac rejectam clausulam, *ob causas ex hoc bello natas* denuo infarciebant, quam cum Sueci adspernarentur, res ea ad Ordinum, & eorum quorum intererat judicium rejiciebatur. Ast Comitis Georgii Ludovici filia Marca Christiana materno nomine in Comitatum Erbacensem prætensionis nihil habebat, quod mater ipsius dote accepta pro more prætensioni in Domum Erbacensem pro se & hæredibus renuntiaverat, quamdiu Erbacensium stirps masculina superesset. Hac tandem extincta, si propiores cognati non essent, ipsi ejusque hæredibus jure patebat aditus ad ea, quæ intuitu bonorum allodialium, aut feudorum Fuldensium competitura erant, inter quæ castrum & dynastia Breuberga censebatur. Ipsius pater autem ob arma in Cæsarem gesta proscriptus bonisque exutus fuerat, quæ ab aliis Comitibus Lœwensteiniis, inprimis Ferdinando Carolo hactenus possessa fuerant. Unde & Cæsareis æquum videbatur, eandem dote in ista familia recepta instrui, & quia non renuntiaverat, aditum ipsi ad bona non feudalia concedi.

§. 204. Georgius Albertus Erbacensis Comes questus fuerat, Comitem Wertheimensem adversus pacta gentilitia à Cęsare supremum imperium militare in castrum Breubergam impetrasse, quo ad oppressionem Comitatus Erbacensis abusus erat. Unde Erbacensis ante triennium eam arcem in potestatem redegerat, & ejecto Wertheimensi suum militem imposuerat, inviolato alias quod Wertheimensi competebat jure, pollicitus se omnia in pristinum statum repositurum, si omisso Cęsareo imperio ad morem veterem communi deinceps præsidio uti velit. Ast Wertheimensis in aula Cæsarea id factum velut læsæ majestatis crimen traducere; quæ Erbacensem repetitis decretis, ingenti indicta mulcta, imperium ipsi restituere jubebat, minis quoque de proscriptione intentatis. Unde à Regina petebat Erbacensis, ut Instrumento pacis ipsi super Breuberga, aliisque caveretur. Quod Cæsarei, Suecis instantibus annuebant; & cum interim Georgius Albertus mortem obiisset, heredes ipsius exprimebantur. Erbacensium.

§. 205. Bran-

1647. Brandenſteinii.

§. 205. Brandenſteinio Comiti Guſtavus Rex non ſolum Comitatum Querfurtenſem, ſed & poſt Conſtantienſem Epiſcopatum cum Augia Divite donaverat, etſi donationis diploma demum anno tricæſimo tertio per Cancellarium Regni Oxenſtiernam expediretur. Eidem inſuper Rex inſigne ſalarium titulo intimi Conſiliarii, ac Theſaurarii Magni per Germaniam conſtituerat. Præterea legionem Equeſtrem conſcripſerat Comes, ac bis ſuppleverat: turbisque ad Donawertam militaribus apud Mitzlaſium, aliosque chirographo ſuo fidejuſſerat. Ejus vidua non quidem Conſtantienſem, ſed Querfurtenſem donationem Inſtrumento Pacis inſeri petebat. Et quia Comes per nimiam facilitatem, cum ipſe pecuniarum adminiſtratione gauderet, ſalarium & alia erogata ſibi exſolvere neglexerat, nunc viduam creditores ob mariti æs alienum acriter urgebant. Unde illa Reginam ingentem ſummam poſcere, quam per pacem obtinere cupiebat; ſimul ut chirographa Mitzlaſio, aliisque data irrita declararentur? Enimvero de donatione jam fruſtra verba fiebant: circa alias prætenſiones magis miſeratione digna videbatur Comitis facilitas, quam quod media adparerent, queis viduæ ſatisfieri poſſet: nec ea res ad Amneſtiam ſpectabat. Si de cætero ipſa damni quid paſſa foret, par erat eidem conſuli. Unde ipſius expreſſa mentio Oſnabrugæ facta erat, reſtitutione in omnia amiſſa bona & jura indulta, Cæſarei in Inſtrumento impreſſo *ex cauſa belli addiderant*. Catholici poſt inſtiterant, ut id vel omitteretur, vel aliis clauſulis circumſcriberetur, puta, *in omnia ex cauſa belli injuſte adempta, nec creditoribus vel in vim ſolutionis, vel alio modo conceſſa bona, ut & jura irrevocabiliter indulta.* Paulo Kevenhullero, Cancellarii Lœfleri hæredibus, & Rhelingiis Cæſarei reſtitutionem annuebant. Sed reliquis e Bohemia aliis Cæſaris ditionibus eadem præfracte negabatur; ſi qui ſub Suecis ſtipendia meruerant, ad §. *Tandem omnes* rejiciebantur.

Kevenhulleri & aliorum.

Urbium quarundam.

§. 206. Præter hæc Sueci aliquot urbium ac nominatim Argentorati deſideria formulæ ſuæ Oſnabrugę peculiari paragrapho inſeruerant; ſed quem Cæſarei ab initio plane inducebant. In §. *Contractus* Cæſarei pro verbis in Suecica formula poſitis, *Prout factum Spiræ*, ſubſtituerant velut mollius *prout in ſpecie queruntur Spiræ.* Simul quæ de prætenſione Tilliana in Ducatum Brunſvicenſem mota fuerant, deleverant. Id quod & Sueci admittebant, quod iſthoc debitum ad æquivalens Luneburgicum diſpungere vellent. Catholici, ne deeſſet quod cavillarentur, verbis *ſubditos illicite extorta* infarſerant, *per concuſſiones militares.* Quæ velut ſuperflua rejecta. In §. *Sententiæ*, quę Sueci de ſententiis circa Eccleſiaſtica expreſſerant, ut invalidæ forent, Cæſarei jam Oſnabrugæ expunxerant. Parentheſin autem & exemplum de Spira tunc, & in formula Monaſterii impreſſa admiſerant, quam tamen poſt una cum Catholicis tolerare nolebant. Ad §. *Si quæ feuda*, ne fraudi ſit inveſtituræ petendæ tempus neglexiſſe, Oſnabrugæ conditio addita fuerat, *ſi feudatarius juſta impedimenta probare poſſit.* Quod onus tamen probandi poſtmodum Monaſterii, qui ditionibus ſuis plane, aut ex parte exuti fuerant, remiſſum. Ad §. *Tandem omnes*, Sueci contendebant, miniſtros ſagatos togatosque in univerſum in priſtinum ſtatum reponendos, ſive Cæſareis provinciis, ſive aliunde oriundi forent. Contra Cæſarei circa ſubditos ex hæreditariis provinciis diſcrimen faciebant inter ea bona, quibus exciderant, antequam ſociorum Regnorum ſtipendiis accederent, & illa, quæ poſt adempta ſint eo nomine, quod Regibus adverſus Cæſarem militaverint. Poſteriorum duntaxat, non priorum reſtitutionem Cæſarei annuebant. Unde id caput ad ulteriorem diſceptationem ſepoſitum. Sequens paragraphus *De cætero in Bohemia* Catholicis ſuperfluus videbatur, quod Cæſar nemini petenti juſtitiam denegaturus ſit: à Suecis tamen utique retinebatur. 1647.

De Gravaminibus.

§. 207. Cum inde ad Gravamina Imperii procederetur, Sueci Cæſareis oſtendebant hunc articulum proximo vere antequam Monaſterium proficiſceretur, præter caput decimum tertium de Cæſareis provinciis, fere ad liquidum fuiſſe deductum. Poſt equidem Monaſterii pauca quædam à Cæſareis retractata; nunc omnia fere reſcindi. Id quod mirum ſibi videatur, nec credere poſſe, ſerio id ipſos velle, ſed intempeſtivo quorundam Catholicorum Zelo demulcendo id ſimulari. Cæſarei haut abnuebant, Oſnabrugæ pleraque iſta, quantum penes ſe fuerit, transacta. Sed Catholicos ejus transactionis ſibi communicatæ ſingula capita curate expendiſſe, ac complura reperiſſe, quæ ſalva conſcientia admittere non poſſint. Et cum iſti jure talia moneant, non poſſe non ſe in eorum ſententiam deſcendere. Nec vero Oſnabrugæ acta plenæ transactionis vim obtinere, cum ſubſcriptione firmata non ſint, reſervato quoque utrique parti jure corrigendi, demendique. Reponebant Sueci: Sibi ab Evangelicis, Cęſareis à Catholicis facultatem collatam ſuper Gravaminibus tranſigendi. Præcipuos Catholicorum Oſnabrugæ tunc fuiſſe, quibuscum Cæſarei, ſi quis difficilior nodus incideret, communicaturos ſe recceperint; inde quædam annuiſſe quædam repudiaſſe, obtentu ſumto, quod Catholici hæc admittere nollent. Ita utrique excuſſis omnibus excepto uno capite inter ipſos conveniſſe. Unde vel falſo nunc à Catholici jactari, ſecum communicatum non fuiſſe, vel Cęſareos; ſecus atque præ ſe tulerint, communicationem tunc omiſiſſe. Equidem reſervatum fuiſſe utrinque jus addendi, demendive. Id tamen valere, quoad ſuper rebus nondum convenerit. His ſemel deciſis; ſive ſubſcriptæ ſint, ſive minus; mutationi locum non amplius ſupereſſe, circa ſubſtantiam duntaxat rerum; qualia illa ſint quę Catholici nunc mutata cupiant: nam vocabula ſalvo ſenſu ut emendentur, facile ferri poſſe. Ab Evangelicis ſe rogatos; ne à conventis diſcedant. Nec è dignitate Cæſareorum eſſe, ſua verba ita leviter retractare. Si Cæſar, ſocii Reges, univerſi Evangelici, & Catholicorum præcipui conſentiant, paucorum pervicacium rationem haut habendam. Et cur hi non maturius locuti ſint? Sibi quoque accidiſſe, ut unus vel alter Evangelicorum, cujus interfuerit, poſt expeditum aliquod caput correctionem poſtulaverit. Eam ſe quandoque admiſiſſe hac tamen lege, ut ſi Cæſarei ſemel placita corrigi nolint, circa talia haut acriter pugnaturi ſint. Si quid neglectum ſit, ſibi imputet, qui in tempore monere neglexit. Idem & Cæſarei imitarentur. Cæſareis non minus conſcientiæ eſſe, quam paucis iſtis turbidis hominibus, qui cum errore impliciti hæreant, à ſapientioribus docendi ſint. Enimvero Cęſarei ſententiæ ſuæ mordicus inhærebant, teſtati ſtabilem à ſe pacem quęri. Quod ſi ipſi pro lubitu Catholicis leges pacis horum conſcientiæ repugnantes ob-

1647. trudere conentur, eandem haut diuturnam fore. Quanquam antem neutra parte quidquam remittente disceptatio frustra suscipi videbatur, placebat tamen Cæsareis instantibus correctiones Catholicorum percurrere. Ac ostendebant Cæsarei, secum Evangelicis ea de re acturos, ac spem esse, ipsos re expensa remissuros, quod iisdem æque atque Catholicis pax cordi sit, quæ vix coalitura videatur, ni postulatis nimium rigidis decedant. Id quod Sueci suo loco relinquebant, ut tamen declararent, etsi ex Evangelicis unus & alter sit futurus, qui remittenda quædam suadeat se tamen per Reginæ mandata assentiri non posse.

Catholicorum correctiones circa gravamina.

§. 208. Cæterum Catholicorum correctiones istæ erant. In exordio agnoscere nolebant Gravamina *maximam* causam hisce turbis dedisse; unde vocabulum *magnam* substituebant. In §. 1. nihil corrigebatur. In secundo §. terminus à quo manebat; ut tamen sibi complura bona Ecclesiastica exciperent, puta, præposituram Neuhausam, & Sintzheimum velut ad præsulatum Wormatiensem spectantem, Cœnobia D. Georgii in Sylva Nigra, Reichenbacum, Carthusianorum domum Christgardam, quæ Catholicis per Cameram Spirensem adjudicata sint. Item Capellam D. Elisabethæ Noribergæ ad Ordinem Teutonicum spectantem cum libero in eadem Catholicorum usu. Paritatem qnoque munerum publicorum Augustę, & in aliis urbibus expressis ferre nolebant, eoque §. *Sed ratione dignitatum*. & cum illo connexa, abolenda contendebant. Donawertæ restitutioni vocabula, *salvis tamen juribus eorum, quorum interest*, subnectebant. In §. tertio verbis *in perpetuum* substituebant, *usque dum de Religionis dissidiis per Dei gratiam conventum fuerit*. In versiculo quoque, si igitur *Catholicus* delebant, *aut etiam alii religiosi*. In §. quarto de Capitulis mixtis addebant, *ne quid veteribus Statutis admisceatur, quod Catholicorum conscientiæ ac causæ fraudi sit, eorumque imminuere possit*. In quinto de primariis precibus inserebant: *Si quæ ante hanc transactionem a Cæsare obtenta ac insinuata sint, citra discrimen illis fruerentur*. In septimo adnectebant vocabulo *fuerunt*, *& pro talibus agniti habitique fuerunt*. Circa nonum varia novarant. Delebatur primo vocabulum *perpetuo*. Pro *possideant*, substituebant *in eorum possessione relinquantur*; pro *Evangelicorum*, reponebant *Augustanæ Confessionis Statuum*. In versiculo, Nec *Augustanæ Confessioni addicti*, pro verbis, *perpetuo conserventur & protegantur*, reponebant, *ab omni persecutione juris & facti perpetuo tuti sint, donec controversia Religionis composita fuerint*. In versiculo, *Omnia quoque Monasteria*, inducebant Evangelicorum limitationem, quod in ista bona sacra nullus alius Ordo sit introducendus, quam qui ante exortum Religionis dissidium in Germania receptus sit. Iniquum quippe videbatur, Evangelicos circa hæc ipsis legem dicere audere; eoque substituebant: *de his prout in Ecclesia Catholica receptum est, disponere*. Denique de oppignerationibus ad proxima Comitia rejiciendum censebant. In undecimo Catholicis clausula finalis, *Salvis tamen iis* displicebat. Duodecimum articulum iidem plane deletum cupiebant. Tertius decimus ad Cæsaris placitum rejiciebatur. In decimo quarto postulabant Catholici, ubi jus territorii litigiosum sit, non ad annum vicesimum quartum respici, sed præsentem religionis statum relinqui; idque ad vitandas varias circa sacra mutationes, & ut subditorum conscientiæ parcatur. In decimo sexto jurisdictionem Ecclesiasticam non plane tolli, sed ad Christianam usque compositionem dissidiorum circa religionem suspendi cupiebant. In versiculo *Eodem etiam* Catholici vocabulo *censeantur* clausulam subnectebant, qua Catholicis Episcopis in Evangelicorum Catholicos subditos jus diœcesanum utique reservabant. Denique decimus octavus cum duobus sequentibus ad Comitia rejiciebatur. 1647.

De Reformatis.

§. 209. Caput de Reformatis Catholici ad Suecos, & eadem cum his sacra professos remittebant. Id tantum declarabant, se Reformatos quidem paci sacræ, ac pręsenti transactioni, ejusdemque singulis beneficiis includere; sub quibus tamen nullam aliam sectam, quę neque Lutheranam, neque Romanam fidem amplecteretur, intelligere velint. Id quod & Sueci haut iniquum censebant. Circa octavum caput non habebant Catholici quod monerent, nisi ut articulus, *Cum deinde Civitas Erfordiensis*, omitteretur, & res in eo statu, qui ante bellum fuerat, relinqueretur.

De Erfordia.

Circa caput nonum de Commerciis nil supererat difficultatis, quam super vectigali Oldenburgico in Visurgi. Id negotium ut Instrumento Pacis insereretur, Electorales cumprimis connitebantur; quod alias id Cæsaris, & Electoralis Collegii potestati prejudicio sit futurum, qui id jus in Comitem contulerint. In diversum nitebantur Civitatenses, ac inprimis Hanseatici, quod ea lis sub judice adhuc sit, nec ad bellum quidquam pertineat. Tum ipsius Reginæ ac vicinorum interesse id vectigal tolli. Id quod Suecis facile persuadebatur, quod id vectigal Bremensi æque provinciæ, ac Bremæ urbi fraudi foret: ac Reginæ tantundem juris in flumen Visurgim, quam Oldenburgico competeret; quippe quæ ripę esset domina, ob eamque causam par jus cum Comite ad vectigal capiendum obtendere posset. Prout & Præsulatus hic olim non alio nomine in partem vectigalis Albici admissus fuerat; Ordinesque Bremenses Archiepiscopi Joannis Friderici tempore in hac lite adversus Comitem in Aula Cæsarea intervenerant. Id quod hoc tempore tanto magis observandum erat, quod vectigal hoc deinceps in potentioris manus deventurum videretur, unde major molestia oriri posset. Sed abnuebant Cęsarei, utriusque partis offensam declinabundi, culpamqne in Suecos derivabant, urbis quidem ablegato persuadentes, Suecos magnopere, ut iste articulus insereretur, contendisse: nec minus Comitis Legato confirmantes, (quod ipse referebat,) Suecos Comitis emolumento adversari. Cæterum iidem Cæsarei pervincebant, ut de isto vectigali utique Tabulis Pacis exprimeretur.

De vectigali Oldenburgico.

§. 210. Circa Suecicam satisfactionem non solum Catholici quædam notarant, sed & ipsi Sueci nonnulla interpolaverant; id quod Cæsareis displicebat, omnem circa ea, quæ super satisfactione cum Trautmansdorfio conclusa erant, mutationem adspernantibus. Reponebant Sueci, Catholicorum correctiones, quæ ne huic quidem capiti pepercerint, ansam dedisse, ut hinc inde clarius exprimerent, quæ dubitandi ansam olim præbere possint. Concedere tamen, ut hoc caput plane citra ullam mutationem maneat, si Cæsarei & Catholici omnia conventa rata relinquant. Catholici porro suis sacris in Bremensi, ac Verdensi ditione libertatem stipulari cupiebant, ac ut toleraretur quispiam sacra potestate præditus, qui in fidei suæ socios inspectionem exerceret. Coloniensis quoque consensum suum super præfectura

De Suecica satisfactione.

Wilta-

1647. Wiltzhusana certis conditionibus circumscribebat; ut quæ hactenus recepta ibi fuerat Catholica Religio, deinceps quoque maneat, ipsique jus diœcesanum, & jurisdictio sacra ibi reservetur: alias se per conscientiam haut posse renuntiare liti, quę super ea præfectura inter Bremensem & Monasteriensem Præsulatum pendeat. Urgebant quoque Cæsarei juxta ac Catholici, ut collectas Imperii ejus præfecturę nomine Regina deinceps sustineat; cum æquum sit rem transferri cum suo onere. Rostochium per Cęsareos portorio se eximere cupiebat, inserto *in locu cessus*. Postulabat quoque Domus Burgundica, ut ad vocem *intercedunt*, adsueretur clausula, *ne pactus antiquus fiat præjudicium* ob Belgas, qui in Pomerania & Meclenburgica commercia exercerent. Ad isthæc Sueci, & quidem circa sacra, reponebant; super his Articulo de gravaminibus disponi, nec Reginam deterioris conditionis, quam alios Ordines esse posse. Offerebant tamen se Romana sacra in Bremensi & Verdensi ditione toleraturos, si Cæsar eandem libertatem Evangelicis in patrimoniali sua ditione indulgeret. Id quod Cæsareis nimium emtum videbatur. Sed circa Wiltzhusam Coloniensis sententiæ suæ inhærebat: sibi quidem ferenda jactans, quæ inter Cæsareos, & Suecos convenerint; sed eo casu litem super ista præfectura abdicare non posse; ac malle se in ipsas expensas, à judice condemnari, quam in hoc conventu aliquid adversus suam conscientiam admittere. Quo ipso litigiosam Reginæ satisfactionem tradi Sueci Cæsareis demonstrabant. Qui & iniquum judicabant, partem collectarum Imperialium eo nomine in Bremensem ditionem devolvi; cum durante hac lite Monasteriensis non plus, quam Matricula Imperii exprimeret, nec Bremensis minus exsolverit. Rostochiensium petitum paucis verbis rejiciebatur; rem jam esse in portu; idque eo magis, quod ipse Meclenburgicus Legatus ab initio contenderat, ut introducta ad Oram Meclenburgicæ portoria retinerentur; quod speraret, Warnemundense castellum ad Ducem rediturum. Unde nunc in diversum nitens eo minus audiebatur. Ad Burgundicum postulatum Sueci reponebant; sibi de ejusmodi pactis nihil constare. Si antiqua cum Hanseaticis pacta innuantur, illis sub finem capitis de Commerciis caveri; ubi & satis dispositum sit, ne commerciis impedimenta objiciantur. Ast super mutationibus per Suecos ipsos insertis, Cæsarei quidem, quod Pomeraniam & Wismariam spectabat, parum movebant. Circa Præbendas in Caminensi Præsulatu Sueci sibi diserte jus præsentibus Canonicis defunctis eas extinguendi, & bonis mensalibus adplicandi reservarant. Id quod & Brandeburgicus pro sua parte faceret. Sed Cæsarei monebant; Brandeburgicos apud se declarasse, Electorem Canonicatus Caminenses haut extincturum, quod Equester Ordo intercessserit, quem offendere ipse nollet. Eandem rationem apud Suecos quoque valituram. Sueci reponebant; semel ita transactum, & ad Reginam relatum; nec id sibi citra nova mandata retractare fas esse. Reginam haut eo secius potestate illa decenter usuram, Ordinumque Provincialium judicio se attemperaturam, ac cum Equestri Ordine ita acturam, ut querendi causa huic non sit futura.

De Hamburgensi Capitulo. §.211. Enimvero super Capitulo Hamburgensi major lis erat, de quo quia Bremensi Episcopatui hactenus junctum fuerat, Sueci sua formula his verbis expresserant; *Archiepiscopatum Bremensem cum Oppido & Præfectura Wiltzhausen, itque unita Diœcesi & Capitulo Hamburgensi.* Cui dictum Capitulum contradicebat; Hamburgensem peculiarem esse Præsulatum, haut quidquam eo modo cum Bremensi unitum, ut seorsim subsistere nequeat, aut illum sequi necessum habeat. Nec hujus partem aut accessorium esse, sed semper sua sibi jura, privilegia, subsistentiam, ac nomen habuisse, Bremensi haut immixta. Et quanquam multis ab annis eundem cum Bremensibus præsulem agnoverit, id tamen ideo factum, quod dudum attritis reditibus Episcopum alere haut potuerit. Ita illam unionem non esse Canonicam, ac propriam, sed utraque dignitate in eandem personam collata, nec Hamburgensi Præsulatu extincto, aut incorporato. Sed Bremense Regimen contendebat, Præsulatum Hamburgensem post vastatum à Danis, & Vandalis Hamburgum cum Bremensi conjunctum; post à Ludovico Romanorum Rege etiam Coloniensi repugnante, in Archiepiscopatum evectum; inde à Nicolao Pontifice unionem plane factam, sancito; *prædictas diœceses Hamburgensem scilicet & Bremensem, non deinceps duas, sed unam esse & vocari*, quæ verba sunt Bullæ Pontificiæ. Et successu temporis titulum Hamburgensis Præsulatus plane extinctum. Sed Suecis de vocabulo haut magnopere videbatur litigandum, modo rem ipsam obtinerent. Unde prius posita verba ita refingebant, prout nunc in Instrumento pacis exprimuntur; in quæ & Cæsarei consentiebant, quidquid Capitulum Hamburgense protestaretur. De cætero Hamburgensem Præsulatum Dux quoque Fridericus Gottorpiensis, & Hamburgum urbs ambibat. Ac Ducis quidem avus Adolfus primum anno quinquagesimo quinto superioris seculi quædam jura in quatuordecim vicos ejus Præsulatus, nunc ad Trittoviam præfecturam pertinentes, obtenderat. Unde lite orta iste anno quinquagesimo octavo obtentu mutatæ Religionis, & quod prave res suas administrarent Capitulares, sibi plane eos vindicatum ibat. Quæ lis post amica compositione sublata, ac Capitulum dictos vicos in Ducem pro certa pensione in quinquaginta annos transtulit, quæ transactio post in alios quinquaginta annos prorogata est. Ita Dux iste pleraque ejus Præsulatus bona possidebat; Sicut & Holsatiæ Duces ejusdem Patronos se suęverunt ferre, eique Præpositum præficere. Unde Dux literis ad Reginam datis Hamburgensem Præsulatum suum nuncupabat, ac ut jura, quæ Regina in eundem nactura esset in se transferrentur, petebat. Cui hactenus Regina gratificabatur, ut isti quatuordecim vici in perpetuum citra ulteriorem prætensionem penes Ducem manerent. Sed & Hamburgensis Urbs paulatim, post reformata præcipue sacra, quædam ejus Præsulatus bona, molendina, & similia invaserat; nec plures supererant, quam novem Canonicatus, ac totidem Curiæ seu ædificia in urbe, è quibus tres ruinis deformatæ jacebant. Jura quoque Archiepiscopotum in Ecclesia Hamburgensi fere exoleverant. Sed ne urbs forte eo nomine cum Regina collideretur, hujus prætensionem pecunia redimere cupiebat, oblatis demum quinquaginta uncialium millibus. Disserebatur; reliquias Præsulatus exigui momenti esse, nullo fructu. Sex qui Hamburgi resideant, Canonicos, vix habere unde alantur. Reginæ ne uncialem inde rediturum; præsertim cum collatio beneficiorum, jura patronatus, protectionis, & similia non ad Archiepiscopum, sed Domum Hol-

1647. ſaticam, urbem, & Capitulum ſpectent. Legatis Suecicis iſta conditio haut ſpernenda videbatur; unde expreſſe mentionem faciebant, ſi quæ cum Urbe conventura ſint, ea valida fore. Sed quia Cæſarei hanc transactionem, quæ juribus Imperii repugnare ipſis videbatur, haut admittebant, nec Reginæ placeret ejusmodi jura argento vendere, ea clauſula poſt omiſſa eſt.

De extinctione Capituli Bremenſis.

§. 212. Cum porro Sueci loco verſiculi, *Ceſſante Capitulorum*, reponerent, *Extinctis Capitulis, cæterisque Collegiis Eccleſiaſticis*, hærebant Cæſarei, diſertis verbis in extinctionem iſtam conſentire abnuentes. Repugnare id conſcientię ſuæ, & Catholicos ægerrime id laturos; ne Evangelicos quidem probaturos, nobili ſtirpe viris aditum ad præbendas præſcindi. Contra Sueci oſtendebant; jam cum Trautmanſdorfio conveniſſe, ut bona Eccleſiaſtica ad conditionem ſecularem redigerentur, qui & dixerit; Cæſarem facile pati poſſe, ut Regina pro lubitu circa Capitula & Cœnobia diſponat. Se quidem facile prius concepta ſententia adquieſcere potuiſſe, ni Catholici correctionibus ſuis anſam præbuiſſent clarius iſta exprimendi, ne verba in alium ſenſum, quam qui contrahentium fuerat, trahantur. Ni hoc fiat, Catholicos forte actionem adverſus Reginam, ſi quid aliquando circa iſta bona innovet, in Aula Cæſarea, aut Spirenſi Camera moturos. Cui prævertendæ conſultum fore hanc elucidationem Inſtrumento inſeri. Aſt Cæſarei uti non inficiabantur, ſe Reginæ liberam de iſtis bonis diſpoſitionem annuiſſe, cumprimis Trautmanſdorfium: idque necdum retractabant: ita diſertis verbis de eadem Inſtrumento Pacis inſerere ſe poſſe negabant. Nec Trautmanſdorfium ea bona in ſeculares uſus converti expreſſe adprobaſſe, ſed tantum dixiſſe: acciperet Regina Pręſulatum ſub formula propoſita, inde circa Capitula & Cœnobia diſponeret, prout id Numini ſe probare poſſe confideret. Catholicos circa hæc eſſe obſtinatiſſimos, & eam ipſam fuiſſe cauſam, quare Comes ille diſertis verbis abolitionem bonorum ſacrorum exprimere defugerit. Quod ſi tamen Sueci efficere poſſint, ut Minda, & Oſnabruga perpetuo penes Catholicos maneant, hos haut ægre iſtorum poſtulatis annuituros. Id quod Suecis haut arridebat, quod earum ditionum incolas Catholicorum libidini tranſſcribere nollent; & quia illæ jam Brandeburgico, & Luneburgicis adſignatæ erant. Et quanquam Cæſarei oſtenderent, ſibi haut defore media per alias ditiones æque idoneas iſtis ſatisfaciendi; Sueci tamen iſthoc non minus quam Catholicorum correctiones haut alio ſpectare judicabant, quam ut conventa ſubverterentur, & tractatus novis difficultatibus intricarentur. Enimvero, quidquid occineretur, vocabulum *extinguendi* ferre nolebant Cæſarei: inauditum id eſſe in Imperio, in Eccleſiam injurium, & Cæſarem forte eo nomine à Pontifice excommunicandum. Reginam ſat expreſſe rem ipſam obtinuiſſe. Uteretur ut vellet, Cæſarem haut curaturum; extinguendi vocabulum à ſe digeri non poſſe. Et cum Sueci objicerent; eos circa æquivalens Brandeburgicum & Meclenburgicum ab iſthoc vocabulo haut tantopere abhorruiſſe; reponebant: ea Capitula plane ad Proteſtantes ſpectaſſe: heic autem Catholicos hactenus in poſſeſſione fuiſſe. Quin Comitis Naſſovii filium Bremæ Canonicum eſſe, haut parum imminente mutatione ſolicitum. Ad quod Sueci regerebant: Reginam præſentibus, & inprimis Naſſovii filio ſatisfacturam. De cætero Catholicorum parum intereſſe, cum vix quinque aut ſex Catholici de 1647.
bonis iſtis participent. Poſt proponebant Sueci, ut pacto adjecto iſthoc insereretur. Quod itidem Cæſarei abnuebant, Catholicæ Religionis ſcita, & conſcientiam obtendentes. Tandem cum rem 30 Dec.
ad Catholicos Ordines detuliſſent, ita ad extremum declarabant; Ut in Capitulorum & Collegiorum Eccleſiaſticorum extinctionem diſertis verbis conſentiant, ſibi haut mandatum eſſe: rogare & ſuadere Catholicos Ordines, ne ea res tangatur. Manerent verba generalia ut antea; quid Regina poſt concluſam pacem factura ſit, ſe impedire nolle, cum eadem pleno jure territoriali, uti alii Ordines Imperii, potitura ſit. Sed Cæſarem iſta nunc paciſci, ignominioſum apud poſteros, aliosque Principes fore.

De Brema Urbe.

§. 213. Circa Bremenſem urbem Sueci quædam mutarant, pro *Territorio* vocabulum *diſtrictus* reponendo; Tum ad *poſſeſſionis* vocabulum *legitima* addendo. Subnectebatur clauſula; ut illa bona & jura, quæ Archiepiſcopis & Præſulatui intra vel extra urbis mœnia, aut in præfecturas ejuſdem, & quatuor *Gous* ante hoc bellum competebant, Reginæ & Regno itidem citra controverſiam competant. Idque eam ob cauſam, quod ea urbs turbulentum Epiſcopatus ſtatum in ſuum emolumentum cousque verterat, ut etiam poſt ſubſcriptam ſatisfactionis formulam jura Epiſcopalia tam intra quam extra urbem variis attentatis invaderet, ac jus territoriale in quintum uſque milliare per Præſulatum porrigere, & qua pertingere poſſet, ſibi arripere auderet. Adverſus quæ Regimini Bremenſi proteſtationem interponenti eadem occinuerat: Reginam non Præſulem, ſed Ducem Bremenſem fieri; eoque pacta priora cum Epiſcopis & Epiſcopatu inita cum hac mutatione expirare. Talia cum Bremenſe Regimen ad Legatos Suecicos referret; conſultum videbatur iſtos urbis conatus, cauſasque diſſidiorum in poſterum antevertere. Enimvero Cæſarei neque Bremenſium territorium in dubium vocari, neque mutationem heic, aut additamentum ferre volebant. Id tamen declarabant; haut aliam eſſe Cæſaris mentem, quam ut Regina & Corona Sueciæ omnibus juribus potiatur, quæ priores Archiepiſcopi habuerant. Contra quidquid urbs ſub Archiepiſcopis, ac inprimis ſub nupero Duce Friderico non habuerit, id nec deinceps eandem ſibi arrogare poſſe. Quid litigioſum ſit, aut quid minus in aperto eſſe. Concludatur modo pax, (ita verba ipſorum erant,) inde litigioſa cum urbe diſceptandi tempus fore.

De Titulo Reginæ.

§. 214. Titulo Reginæ, quo ad Comitia invitari deberet, Legati nunc addiderant vocabulum *Principis Rugiæ, & Dominæ Wiſmariæ:* id quod Cæſarei acriter impugnare cœperunt, velut Regina Rugiæ, & Wiſmariæ nomine peculiarem ſeſſionem & ſuffragium obtenderet. Novam eſſe difficultatem, cui ſi Sueci inſiſtant, facile adparere, ipſos tractatibus abrumpendis occaſionem quærere. Enimvero mox adquieſcebant, cum oſtenderetur de pleno duntaxat Reginæ titulo agi; de peculiari ſeſſione mentionem nunquam factam. De cætero ſuper ſeſſione, quæ quinto loco in ſcamno ſeculari Reginæ aſſignabatur, nil jam difficultatis reſtabat; niſi quod Sueci quatuor præcedentes, Bavarum, Simmerenſem, Lauterenſem, Neoburgicum Palatinos nominetenus expreſſiſſent. Sed Cæſarei, quod Bavarus & Palatinus ſuper priore loco inter ſe litigarent, ne alterutri parti præjudicium adferretur, poſtulabant, ut ea res com-

1647. communibus verbis conciperetur. Id qnod Sueci facile annuebant, cum rem ipsam obtinerent.

De investitura. §. 215. De futura investitura Sueci postulabant, ut literæ, per quas ea confertur, statim in loco tractatus formarentur. Sed Cæsarei reponebant, moram inde nascituram, si è tabulario Cæsaris necessaria documenta adferenda sint. Unde utrinque placebat, de recognitione feudi, juramento fidelitatis, & similibus communibus verbis exprimi. Denique cum in §. *Exsolvit denique* Sueci verbis *Dominus & Possessoribus* addidissent, *aut Prætendentibus*: Cæsarei quærebant, quinam essent illi prætendentes? Num forte Pontificem Romanum intelligerent? Sueci ista se majoris perspicuitatis causa addidisse ferebant. Revera, tamen Bavarum innuebant, qui veterem prætensionem in Pomeraniam fovere dicebatur.

De militum satisfactione. §. 216. Super militum satisfactione aliquoties moventibus Suecis Cæsarei reponebant; de hac non prius agi posse, quam pax cominus conspiciatur. Excipiebant Sueci, hanc quoque inter conditiones pacis esse, qua intacta hanc plene concludi non posse. Cæsareos utique eam dudum æquam judicasse, ac ut summa designaretur sæpe institisse. Unde mirum sibi videri, ipsos ad propositionem dudum factam respondere nondum velle. Sed Cæsarei suæ sententiæ insistebant: aliis rebus indecisis hanc tangi haut conveniens esse; & omnes Ordines etiam Evangelicos acriter resistere, ac suadere, ut quæ controversa adhuc restant, prius componantur; militum præmia ad exsecutionem tractatus pertinere; quo ubi perventum sit, rem suo loco & ordine suscipiendam.

De æquivalente Brandeburgico. §. 217. Circa æquivalens Brandeburgicum Cæsarei concesserant, ut quarta pars Canonicatuum in Præsulatu Halberstadiensi, excepta Præpositura, ab Electore extingueretur, & quidem eorum, qui ab Evangelicis possiderentur. Sueci autem Catholicos istis pares haberi cupiebant, ut prout quisque vita excederet, Catholicus aut Evangelicus sit, Electoris reditibus adplicaretur. Sed Cæsarei id nullo modo annuere volebant. In cessione Episcopatus Mindensis urbi sua jura reservata fuerant, exceptis pagis, villis, & domibus ad Principem spectantibus. De quo Prælati, & Equester Ordo graviter querebantur, quod cum urbs infimum locum inter Ordines Provinciales obtineat, nunc ipsi intuitu bonorum in districtu urbis sitorum hujus imperium agnoscere debeant. Unde Brandeburgicis instantibus tunc hæc verba addita; *Capitulum totumque clerum & Equestrem Ordinem.* Porro jus proprii Præsidii, quod à multis seculis urbs obtinuisse se ferebat, Cæsarei non minus ac Sueci eidem disertis verbis reservare cupiebant. Sed Brandeburgici à plerisque Ordinibus obtinuerant, ut pro verbis *circa jus proprii præsidii & pristinæ libertatis hactenus possessæ*, reponeretur, *circa pristina jura ipsis legitime competentibus.* Ita jus illud præsidii in ambiguo relinquebatur, quo Electori occasio daretur id inposterum vindicandi. Ut autem directum dominium in præfecturam Eglam Saxoni reservaretur, Cæsarei frustra contendebant. Circa titulum Electoris Cæsarei primo censebant, ut Principem se Archiepiscopatus Magdeburgici, & aliorum Præsulatuum nuncuparet. Sed cum jus hæreditarium cum Episcopatu haut quadraret, id eo modo formabatur, prout Instrumento Pacis insertum est.

De æquivalente Mecleuburgico. §. 218. Quo Mecleuburgico Duci eo plenius satisfieret, Sueci postulabant, ut summa pecuniæ ad ducenta millia uncialium augeretur, ac duæ Commendæ in Meclenburgica sitæ, *Mirow*, & *Nemerow*, à Duce jam possessæ adderentur. Quorum prius facile concedebant Cæsarei; circa posterius ad caput de Gravaminibus provocabant, demum velut indignabundi ajebant: *habeat ergo eo nomine, quamdiu potest.* 1647.

De æquivalente Luneburgico. §. 219. Domui Luneburgicæ Osnabrugensem Præsulatum haut obscure invidebant Catholici. Sed ita obnixe sua tenebant Luneburgici, ut illi ne hiscere quidem auderent. Tantum de homagio monebant errorem admissum, quòd Capitulum id nunquam ulli ne Catholico quidem Episcopo præstitisset. Id quod tamen non, prout postulabant, plane omissum, sed ad veterem praxin duntaxat restrictum. Comiti autem Gustavo Gustavi F. Sueci præter octoginta uncialium millia, septuaginta insuper millia stipulari frustra cupiebant. Petente quoque Osnabrugensi urbe Sueci postulabant, eidem omnia jura, ac privilegia Instrumento Pacis firmari, statu quem anno decimo octavo possederint restituto, uti & jus Episcopale & Patronatus, usumque liberum sacrorum Evangelicorum, jus stapulæ præsertim telarum linearum per totum Episcopatum; aliaque similia. Tum ut Petriburgum destrueretur, & templa Augustini & Francisci cum pertinentibus ex veteri donatione Episcopi Francisci Waldeccensis restituerentur. Quæ omnia à Cæsareis repudiabantur, velut Cleri ruinam post se tractura, ac ad peculiarem conventionem seponebantur. Sueci regerebant: eam conventionem inter tractatus pacis debere fieri. Tum urbem ob præbitum conventui hospitium in memoriam horum tractatuum aliquid præmii mereri. Quibus Cæsarei respondebant: hospitium sat care emtum; ac memoriam tractatuum nunc & apud posteros perennaturam. Denique duos Canonicatus Ducis Augusti filiis in Præsulatu Argentoratensi concessos Catholici decerpere cupiebant, aut saltem eosdem obstringere, ut Catholicos ritus ex statutis Capituli suscipere tenerentur: sed Evangelicis repugnantibus irriti erant. Articulis hisce de Suecica satisfactione, & æquivalentibus Catholici subnectebant: quoniam per hæc tam insignis mutatio in Romano Imperio contingat, ex qua olim graves controversiæ oriri possint, dictæ satisfactionis aut æquivalentium nomine neminem plus sibi juris, quam communis hæc conventio confert, proprio ausu arrogare debere, aut ullum immediatum Imperii statum circa jura, bona, ac libertatem suam turbare, sed quæ in præsens, aut deinceps cum vicinis sint lites per viam juris expediantur citra violentam possessionis apprehensionem. Eam clausulam Sueci suspicabantur ad se pertinere, velut clericis actio reservaretur, si Regina circa Capitula, & alia bona sacra quid novaret. Sed Cæsarei ostendebant; hanc clausulam duntaxat Status invicem, non status & horum subditos respicere; nec per hanc jus territoriale Reginæ in Bremensi & Verdensi Provincia in dubium vocari. Nec ea Cœnobia immediata esse, uti S. Emerani Ratisponæ sit. Pro eadem clausula futuros Reginæ vicinos pugnare. Is si sensus esset, nec Cœnobia & bona Ecclesiastica in Bremensi & Verdensi Præsulatu peterentur, Sueci non valde renitebantur. Quod tamen ea clausula heic superflua videretur, & ad caput de Assecuratione pertineret, Sueci eam hinc transferri postulabant, ne Suecia tam acres ungues habere videatur, ut præ reliquis omnibus ipsorum satisfactioni ejusmodi clausula adponenda fuerit.

1647.

De causa Hassica.

§. 220. Cassellanæ causa à Cæsareis & Catholicis acriter tentabatur. In lite Marpurgensi Darmstadiensis ob nutantia Suecorum arma ad vetera postulata revolvebatur, ut antiqua transactio partium juramento, ac Cæsarea adprobatione firmata servaretur. Qua si læsam se obtendat Cassellana, post restitutionem ereptorum Darmstadiensi ab hac locorum, ea causa per judices ab utraque parte denominandos intra certum tempus decideretur, aut amica transactione componeretur. Id quod Cæsarei & Catholici æquum ccosebant. Sed Cassellanam satisfactiooem iidem plane retractabant. Si Cassellani, inquiebant, præterita æstate quæ offerebantur acceptassent, laute iis satisfactum fuisse. Ea cum repudiarint, se ad ista non amplius teneri. Quanquam autem ut nihil plane istis gratificentur, contumaces Cassellanorum, Crosiegii cumprimis sermones mererentur; forte tamen Hirschfeldiam, & pacta gentilitia relinqui posse. De præfecturis Schaumburgicis, sexcentis uncialium millibus, & hypothecis in Catholicorum terris conclamatum esse. Totum Imperium, quin sacrorum consortem Brandeburgicum repugnare. Si Reges eo nomine diutius bellum gerere velint, id ferendum esse; à volcotibus Landgraviam nihil obtenturam. Neque eandem Regibus æquiparandam. Catholicos æque damna hoc bello passos, nec refusionem postulare. Et quanquam Sueci ostenderent; antehac placita immorum hujus tractationis fundamentum habendum, cum & Trautmansdorfius sub abitum dixerit; tractatum in eo statu relinquendum, sicut se discedente sit, & Collegas suos super eo mandata habere: jactabant tamen, nosse se abeunte isto nihil transactum. Ni Landgravia oblatis nunc adquiescat, sibi caveat; ne teruncium amplius accepturam. Inde Sueci Gallicorum Legatorum literas prælegebant, hoc argumento: Gallos pro Landgraviæ causa non remissius quam pro sua locuturos: simul Reginæ suæ nomine idem declarabant, suadentes, ut saltem priora annuerent, nec tantam acerbitatem in Landgraviam ostenderent. Arctissime eandem Regibus innexam, nec citra auxilium destituendam: Reges quæ res exigat, facturos. Cæsarei ferociter; facerent, quæ omittere non possent. Sibi mandata sua sequenda. Plus quam par sit jam oblatum: plura se nec posse, nec velle. Neque hac declaratione tunc ullo modo depelli poterant. Atque ista pluribus congressibus agitata Evangelicis avide cupientibus communicabantur.

29. Dec.

Cæsareis pax cordi esse non videtur.

§. 221. Ita dum, à prius conventis aut oblatis tam longe nunc recedunt Cæsarei, haut obscure patebat, nihil ipsos aliud agere, quam ut lodificando pacem extraherent. Sane constabat, ab ipsis Monasterii Catholicos clam instigatos, ut suis commodis acrius invigilarent: à Cæsare ab ipsis destituto ingratis haut pauca Evangelicis indulgenda fuisse. Unde audaciam sumebant Catholici conventis sese opponendi. Tum ob præceptam victoriæ fiduciam insolescere, ac superbiam verbis ac gestibus præ se ferre. Nec contumeliosis in Suecicum exercitum dicteriis abstinebatur, quem è Bohemia à se exturbatum gloriabantur. Ad quæ Sueci reponebant; Wrangelium egregii ducis partes implevisse, & quæ ratio belli suaderet fecisse; cæterum easdem in Bohemiam portas patere; ac favente Numine denuo eo reversurum, ut non facile egressurus iterum sit. Sed Cæsarei; firmiora jam repagula obdita cavillabantur, haut temere perrumpenda. Et cum Sueci Gallorum mentionem injicerent, qui Bavaro inducias renuntiassent: Cæsarei excipiebant; illas nondum abruptas, & simulare ista Gallos demulcendis utcunque Suecis. Spargebatur quoque Curtium Comitem apud tractatus ad futurum Volmaro avocato. Quod itidem Suecis atque Evangelicis suspectum videbatur. Meminerant quippe, Cæsarem præliminari negotiatione prope absoluta alium misisse, qui rem extraheret: & Trautmansdorfium discessisse, cum conclusio pacis jam imminere videretur. Nunc si & Volmarus abeat; manifestum esse, bellum magis quam pacem parari.

Cæsarei Suecos arguunt.

31. Dec.

§. 222. Nec eo minus Cæsarei evocatis ad se Evangelicorum Deputatis acta sua tueri, Suecos traducere. Hos capita de Amnestia & Gravaminibus raptim percurrisse, nec ullibi pedem figere voluisse; sed circa peculiarem Sueciæ satisfactionem duos integros congressus consumsisse. Tum formula nunc edita hinc inde non pauca in fraudem aliorum navasse, quædam antehac placita retractasse. Quo intellecto Sueci iisdem ostendebant: se quidem quantum possent negotium maturasse, ut tamen nullum caput rejecerint, nec ullam Catholicorum correcturam prætermiserint, quam non idoneis rationibus convellere conati sint. Ac normæ loco sibi fuisse, semel conventis haut dimoveri. Catholicos Suecicam satisfactionem non minus, quam alios pacis articulos vellicasse. Id cum à Cæsareis probari animadverterent, sibi ad tuenda Reginæ commoda quædam clarius fuisse exprimenda, ne deinceps litibus, de quibus jam cogitatum non sit, implicetur.

Hi se excusant.

Continuatio tractatuum inter Cæsarem & Gallos.

§. 223. Monasterii quanquam inter Cæsareos & Gallos super satisfactione convenisset; adhuc tamen de exclusione Burgundiæ, ac Lotharingiæ, auxilioque Hispanis ferendo controversia supererat. Ac aperte Cæsarei jactabant; indignum esse, à Cæsare consanguineum Regem, & tam bene meritum Ducem destitui. Inprimis intolerandum esse, Cæsari haut liberum fore Hispanis auxilium ferre. Circa pacem inter Gallos & Hispanos conciliandam, cui paucæ controversiæ adhuc obstabant, etsi haut segniter satageretur; tamen parum promoveri adparebat, quod Galli lente ad pacem cum Hispanis festinarent ob tumultus Neapolitanos, & quia Siculi, ac Mediolanenses itidem novas res moliri crederentur. Qua spe freti separatam Hollandorum pacem haut magnopere videbantur curare, quod Italicorum sociorum ope plus se Hispanis damni allatnros crederent, quam Belgarum, queis dudum Galliæ incrementa ægris oculis adspiciebantur. Sed inter Hispanos, & Fœderatos Belgas jam ad finem properabant tractatus. Equidem ad proposita à Belgis capita distincte respondere Hispani tergiversabantur, ac quædam dudum placita in dubium vocabant: simul compluribus per piratas Biscaiæ abreptis navigiis haut parum Belgicos mercatores irritaverant. Provincia tamen Hollandia velut instinctu ad pacem rapiebatur, cujus vel minimam moram damnosissimam ducebat; & cum in congressu Ordinum Generalium præsidendi ordo eundem tangeret, ipsa connitente effectum, ut per majorem suffragiorum partem pax decerneretur. Et quanquam Zelandi, atque Ultrajectini Hollandis dissidentes pertenderent, vi Unionis circa bellum & pacem majori suffragiorum parti locum non esse: Hollandi tamen exemplum induciarum duodecennalium adducebant, quæ intercе-

Inter Gallos & Hispanos.

Inter Hispanos ac Belgas.

1647. tercedente Zelandia conclusæ forent. Quin fremebant, si Zelandi, & Ultrajectini repugnare pergerent, se Legatis suis mandata transmissuros, ut pro se pacem subscribant, conclndantque. Istorum Legatorum quatuor, quos inter Pawius, & Cnuitius in Hispanos proni, Monasterio Hagam excurrentes acriter connitebantur, ut formula ratificationis conciperetur, & omnia ad plenam conclusinnem præpararentur. Huc quippe rem inter Gallos Hispanosque deductam, ut illi facile pacem occupaturi sint. Quod ab Hollandis nbtentui sumtum, ut etiam absque Gallis tractatus absolvendos urgerent, Thnillerio Legato Gallico frustra renitente, cujus bbellum eo nomine Ordinibus Generalibus traditum ne lectione quidem dignabantur. Et quanquam aliqnot provinciæ, ne Hollandia pacem præcipitaret, decernerent, ac ut forma ratificationis cum Hispanis Monasterii adornata prius Hagam transmitteretur: Hollandi tamen suis iniunxerant, ut si reliquæ provinciæ tergiversarentur, his neglectis finem tractatibus imponerent.

Sparrii Comitis inanis propositio. 29. Maji.

§. 224. Eodem anno in Sueciam è Polonia adpulit Ernestus Georgius Sparrius Comes, qui inter duces militiæ Suecicę recipi petiit; vicissim nfferens se Suecis viam ostensurnm, qua facili negotio munitissimas Silesiæ urbes, Uratisslaviam, Briegam, ipsamque Pragam, & alias in potestatem redigere queant. Simul Regis Poloniæ nomine postulavit, Regina autoritate sua efficeret, ut ipse Silesia potiatur, spe facta Livoniæ, & Borussiæ vicissim in Reginam transferendæ. Circa prius is promissa ter mille uncialium annua pensione ad Wrangelium remittebatur, consilia cum illo super destinatis exseqnendis collaturus, quorum probabilem successum Regina prævidere non poterat. Alterum humanis verbis repudiabatur, quod tractatibus jam longe provectis nova consilia capi non amplius possint. Sed cum iste è Succia discedens apud Wrangelium nunquam comparuerit, quid solidi ejus pnstulatis subfuerit, constare haut potnit.

De fœdere Lusitanico. 16 Jun.

§. 225. Circa idem tempus à Lusitano Residente de arctiore fœdere mutui auxilii inter Reginam Sueciæ, ac Lusitaniæ Regem proponebatur. Ea de re cum Regina ad Senatum referret, in utramqne partem rationes adducebantur. Qui fœdus id adspernabantur, differebant, istud commerciis Suecorum, fraudi fore, cum post factam cum Cæsare pacem navigatio ad portus Hispanicos, ac in mare Mediterraneum, non sine lucro à Suecis suscipi possit, quæ tali fœdere sit intercipienda. Nec adparere, num ampliorem Suecia ex Lusitanorum amicitia fructum capere queat, quam qui jam ex fœdere commerciorum cum iisdem proveniat. Hispanis & Austriacis hoc modo necessitatem allatum iri cum Sueciæ inimicis societatem ineundi. Galliam gravioribus nrgeri rationibus, ut opera Lusitanorum Hispanos fatiget, quam Sueciam longis terrarum spatiis remotam. Fnrtasse & Sueciam facta Germanica pace bello cum Polonis, Danisque implicandam; ac eam rerum conversionem oriri posse, ut aliorum amicitia sit circumspicienda. Si utilitatis respectus cesset, non majorem fiduciam in Gallorum amicitia, quam aliorum reponendam; qui & nunc copias suas è Germania subducant sistendis nostris incrementis, quæ invidia ipsos adurant. Ipsos Gallos Lusitanum paci quidem includere velle, fœdus declinare. Si fœdus hoc ineatur, eo ipso rumpi pacem cum Hispanis, circa quam conciliandam quam maxime nunc laboretur. Denique 1647 vacillare Lusitanorum consilia, & parum esse auxilii, quod Suecia sibi ab istis polliceri queat. Nec tamen decrant rationes, quæ fœdus id Suaderent. Sueciæ utique interesse, ne Lusitani opprimantur, queis præter Hispanos Hollandi quoque immineant. Labare istorum res alieno auxilio destitutas, ni paci inter Gallos, & Hispanos includantur. Suspectos Sueciæ semper habendos amicos reconciliatos; nec Austriacos unqnam desituros nobis insidias struere. Expedire, ut Hispania eam spinam pedi infixam retineat, quo tantopere adamatum sibi consilium alios opprimendi seponere cogatur. Tum & fœdus ita contrahi posse, ut non necessum sit nobis pacem cum Hispanis abrumpere, sed ut modico auxilio misso defungi queamus. Sic & olim Gallos Hispanosque clam mutuis commodis abstitisse citra publicum bellum. Sic Gallos, Anglosque Belgis auxilia subministrasse, servata in speciem cum Hispanis pace. Si quid deinceps belli Sueciæ nascatur, facile rationem iniri posse, ne id fœdus summe rerum obsit. Ita placuit formulam fœderis concipi, ac Lusitanici Ministro exhiberi. Sed cum hic segnius postmodum eam rem ageret, & ex eo fœdere Regina vix aliud quàm molestiam prospiceret, id exitu caruit.

Transsylvanica. 24. Jan.

§. 226. A Ragozin Holmiam missus adpellebat Stephanus San-Paulus, qui apud Reginam exponebat causas, queis subactus Ragozius separatos cum Cæsare tractatus iniverit. Inde ut paci Westphalicæ includeretur, petebat, ac nt sibi quæ ex fœdere restabat pecunia exsolveretur. Cui responsum: quas adduxerit rationes separati tractatus suo loco relinqui, modo meminerit, se faventibus Suecicis armis tam proficua pace poritum. Westphalicę paci commode includi ipsum nunc non posse, ne Regina videatur novis postulatis eam remorari velle. Si integrum annum in fœdere perstitisset Princeps, conventam summam dudum præstandam fuisse. Enimvero fœdus in annos, non in menses singulos conclusum; ac solere à militibus gregariis & mercatoribus menses computari, non à Principibus. Ita infecta re, sed multo cum honore iste dimissus est.

Curlandi negotiatio circa tractatus Polonicos.

§. 227. Adferebantur quoque à Jacobo Curlandiæ Duce literæ, quibus significabat, Polonis placere, ut tractatus super pace inter utrumque Regum Francofurti ad Oderam, aut Landsbergæ instituantur; tum ut prioribus Mediatoribus Respublica Veneta adjungatur, simul hortabatur ut Regina primo quoque tempore istos tractatus suscipere velit. Enimvero Reginæ fixum sedebat durante bello Germanico cum Polonis tractatus haut inire, quod tunc semper ad hosce foret respiciendum. Et eo facilius erat moras nectere, quod nec Polonis quidem illi tractatus magnopere cordi esse viderentur. Itaque responsum gratam esse nperam, quam Dux paci conciliandæ interponeret; Mediatores eosdem qui antea fuerint placere. Quod si tamen, Anglus Legatos mittere impediatur, in ejus locum Venetos subire posse. Francofurtum à Suecia nimis remotum, ut veredarii vix intra quinque septimanas hinc inde commeare queant. Lubecam aut Hamburgum utrique Regno æque commodum. De tempore conventus Mediatores statuerent. Cęterum idem Dux, quo securitati suæ, utcunque res caderet, mature prospiceret, à Regina petebat, ut in perpetuum sibi neutralitas confirmaretur, quæ antecessori, eidemque Patruo suo à Rega & Republica Polo-

Idem neutralitatem obtinet.

niæ

1647. niæ concessa erat. Id quod Regina haut difficulter annuebat, quod illum Ducem salvum esse Succiæ expedire judicaret. Ejus neutralitatis leges istæ erant. Si recrudescente inter Suecos, Polonosque bello per certa Curlandiæ loca Polonis transitus concedatur, eundem quoque Suecicis copiis quovis tempore concedendum. Ducem, ejusque posteros, & subditos quamdiu hac neutralitate fruentur, nullam operam militarem Regi, Regnoque Poloniæ, aut Magno Ducatui Lithuaniæ præstituros, nec opera, pecunia, consiliis, per se suosve, aut alios hostem sublevaturos ad infestanda ea, quæ ad Regiam Majestatem, Regnumque Sueciæ spectabunt, salva in cæteris fide Regi, Reique publicæ Polonicæ à se debita. Si quis autem se bello immiscuerit, aut quid operæ militaris, vel consilii huc contulerit, eum una cum bonis ac familia sua hoc neutralitatis beneficio non fruiturum. Habeat Dux in præsidiis militem nationis Germanicæ, non Polonicæ, aut Lithuanicæ, qui eidem soli sacramento sit addictus. Commercia utriusque Regni subditis cum Curlandis, ac itinera peregrinantibus, viatoribus, & veredariis utriusque gentis libera sint; sique contigerit, Gentis utriusque homines in Curlandiæ ditionibus sibi obviare, pacate inter se & tranquille ibi agant, nec fas sit ad arma devenire, aut mercibus, pecuniis, equisque negotiantes spoliare. ut præterea portus Curlandiæ classi Suecicæ, cæterisque ejus Regni aut subjectarum provinciarum indigenis navigantibus pateant, usumque sui tutum præbeant, si vel ob tempestatem, vel emendis necessariis in eos se receperint. Si quas naves naufragium, aut jacturam mercium facere contigerit, Curlandiæ incolæ afflictis non noceant, sed potius justo accepto laborum pretio eosdem juvent, mercesque recuperatas reddant. Denique ut has perpetuæ neutralitatis leges Rex 1647. & Respublica consensu suo confirmet, observetque, tempore requirente, Ducem allaboraturum. 25. Jul.

§. 228. In Muscoviam eo anno Legati mittebantur Ericus Gyldenstierna, Joannes Wrangelius, & Laurentius Canterstenius, qui prout fœdere conventum erat, Principi susceptum imperium gratularentur, ac de æterna pace, & amicitia servanda testarentur. Jubebantur quoque postulare, ut Suecicis mercatoribus propriam domum intra Plescoviæ mœnia habere liceret; utque recens instituta vectigalia Plescoviæ, & Novogardiæ abolerentur, simul è provinciis Suecicis transfugæ redderentur: quorum nihil obtentum. Solita illi nationi litigia circa titulos memorare nihil attinet. De cætero honorifice recepti, habitique Legati rediere. *Legatio in Moscoviam.*

§. 229. Navibus quatuor Suecicis in Lusitaniam navigaturis, quibus Martinus Thiessenius præerat, in freto, quod Galliam & Angliam interluit, navis Regia Anglicana occurrebat, summi veli submissionem in signum cultus exigens. Eam cum Sueci detrectarent, tormenta hinc inde displosa, quoad navis Anglicana à pluribus circumventa malo majore truncato, & clave excusso recipere se cogeretur. Interim Vice-præfectus classis Anglicanæ in statione Duverensi ad anchoras hærens, ad machinarum strepitum adcurrens naves Suecicas assequitur, quas innoxie ad littus Duverense deducit, Parlamentumque de actis certius reddit. Ab hoc protinus Vicepræfecto injunctum, ut naves amicæ, & vicinæ Reginæ, quæ per inscitiam forte erraverint, humaniter habeat, comiterque dimittat; & si quibus rebus forte egeant, eas accepto pretio suppeditet. *Navium Suecicarum cum Anglis collisio. 2. Maji.*

SAMUELIS PUFENDORFI
RERUM SUECICARUM
LIBER XX.

EPITOME.

1648. *Reginæ consilia.* 2. *Initia expeditionis hujus anni. Wrangelius Cassellas excurrit. Turennius conjunctionem suam offert.* 3. *Wrangelius Mœnum versus progreditur.* 4. *Laudgravium Georgium hostium tormenta poscit.* 5. *Ejus consilia. Hassi Homburgum & Fridwaldam recuperant.* 6. *Hostilia inter Gallos & Bavaros resumuntur.* 7. *Turennius Rhenum transit.* 8. *Hostis in hiberna concedit, eadem mox deserere cogitur.* 9. *Hostium conditio.* 10. *Wrangelius per Turennium hostem non statim persequi potest. Gleichensteinum ad deditionem compellitur.* 11. *Wrangelius Winsheimum movet; Depositas Forchheimi machinas accipit: Winsheimum capit.* 12. *VVurbenus Comes Suecicam militiam amplectitur.* 13. *Cum Turennio super conjunctione agitur.* 14. *Fœderati exercitus in hostem tendunt; Hostis trans Danubium cedit. Fœderati complura loca cis Danubium occupant.* 15. *Super ulteriore actione inter Duces consultatur.* 16. *Sueci in superiorem Palatinatum abeunt.* 17. *Hostis cis Danubium cedit,* 18. *Kænigsmarckius Egræ subvenit. Hostium irriti conatus.* 19. *Bavari cum Cæsare conventio.* 20. *Wrangelius in Sueviam movet, Dunkelspulam occupat. Ei Kænigsmarckius iterum conjungitur. Turennius quoque accedit.* 21. *Idem Sueci quædam hospitia concedit. De Caroli Gustavi Palatini im-* 1648.

pe-

1648. *perio adfertur. 22. Cæsarei è superiori Palatinatu Donawertam revertunt: Trans Danubium abeunt. Eorum conditio. 23. Fœderatorum animus. Hi in hostem ire constituunt; Hostis cedit. Fœderati insequuntur. 24. Iidem hostium extremum agmen profligant. Numerus cæsorum & captorum. 25. Hostis Donawertam deserit: in Bavariam se recipit. 26. VVrangelius Vinarienses legiones à se dimittit. 27. Fœderati Licum transeunt. 28. Freilingam veniunt. Hostis trans Isaram subsistit, mox inde facessit. Fœderati pontem Isaræ reparant. Landshuta se dedit. 29. Hostis ad OEnum propere refugit. Bavarus Salisburgum confugit. 30. Fœderati Isaram transeunt: Wasserburgum oppugnare non possunt: Muhldorffum accedunt. 31. Hostes se recolligunt. 32. Super tributis cum Bavaro acta. 33. Fœderati bellum in Bavaria alunt: Muhldorfo discedunt: Dingelfingæ considunt. 34. Hostis Sandaviæ considet. Cæsarei carpuntur. 35. Hostis propius accedit: Mosteninga arx frustra ab hoste oppugnatur. Castellum ad pontem Rainæ frustra ab hoste tentatur. 36. Castra mutuo tentantur. Fœderati pontem Neoburgi struunt. 37. Scripta super tributo incendiario. 38. Bavaria male habetur. 39. Rusticorum Austriacorum missio. 40. Hostis paulum accedit. Fœderati equorum inopia premuntur: Mosburgum castra transferunt. 41. Hostis eos non sequitur: Idem ad OEnum se confert. 42. Fœderatos prævertit: Fœderati Landsbergam tendunt. 43. Conflictus ad Dachaviam. 44. Fœderati in Bavaria amplius subsistere non possunt. Iidem in Sueviam transeunt. 45. Wertanus frustra eos insequitur. 46. Galli in superiorem Palatinatum sequi nolunt. Hostis in superiorem Palatinatum tendit. 47. In hanc Provinciam Kœnigsmarckius progreditur. Complura Bohemiæ loca occupat. In Palatinatum rediens VValdeccam capit. 48. In Bohemiam revertit. Occasio invadendæ Pragæ. Kœnigsmarckius destinata dissimulat. 49. Eadem exsequitur. 50. Ingens Pragæ præda parta. 51. Kœnigsmarckius Witteubergii adventum sollicitat. Bucheimius Pragam venit. 52. Wittenbergii acta. Cum Rege Poloniæ disceptatio. 53. Wratislaviensibus commercia libera permittuntur 54. Bucheimius Silesia excedit. VVittenbergius in Bohemiam excurrit. Cæsarei vapulant. 55. Wurbenus Comes bene rem gerit. 56. Wittenbergius in Bohemiam tendit. 57. Pragam properat: Ad Kœnigsalam considet: Tabor oppidum expugnat. 58. Pragam revertit. Rubra domus & Teschena occupantur. 59. VVittenbergius Budeweisam tendit. Bucheimius vapulat. 60. Summum belli imperium in Carolum Gustavum confertur. 61. Idem nuptias Reginæ ambit, & in Germania adpellit. Electoris Saxoniæ ad ipsum Legatio. 62. Palatinus in Bohemiam tendit: Pragam oppugnat. 63. Cæsarei ad succurrendum Pragæ propinquant. Obsidium Pragæ solvitur. 64. Austriacorum ad Palatinum missio. Hic in Bohemia subsistit. 65. Pacis nuntius advenit. 66. Hassorum acta. Lambojus in VVestphalia satagit. Hassi in Lambojum tendunt. Hic istos obsidet. 67. Geisius eum equitatu erumpit. 68. Lambojus Gesecam frustra oppugnat. Idem in hospitia concedit. 69. Lambojus denuo movet: Bredenbendam expugnat. 70. Hassos petit, à quibus vapulat. Numerus cæsorum captorumque. 71. Hassi victoriam non persequuntur. Lambojus copias instaurat. 72. Denuo in Hassos movet: Hassi firmantur. Durenam capiunt. 73. Paderbornam frustra obsident. Lambojus Huxteræ considit: post pacem turbarum nonnihil dat. 74. Continuatio tractatuum Pacis. Sueci ob Hassiacam causam progredi nolunt 75. Cæsarei Evangelicos ad negotia Imperii expedienda hortantur, id quod & hi faciunt. Evangelicorum de his sententia. Sueci de iisdem cum Cæsareis agere frustra quærunt. Urbicorum à Suecis postulatum. 76. Longuevillius in Galliam iter instituit. Evangelici nolunt Oxenstiernam Monasterium abire: Hic iter illud omittit. Longuevillius Osnabrugam venit. 77. Catholicorum declaratio Evangelicis displicet. Oxenstierna irritum Monasterium iter suscipit. 78. Separata inter quosdam Evangelicos & Catholicos tractatio. Ea evanescit. 79. Super conventis Trantmansdorfianis collisio. 80. Sueci Cæsareos ea de re compellant. 81. Tractatio denuo suscipitur. 82. Novus tractandi modus proponitur, qui demum probatur. 83. Servientus Osnabrugam venit. 84. Super admittendo Residente Gallico disceptatio. 85. De materia tractandorum inter Suecos & Ordines disceptatio. 86. Gravamina excutiuntur, ac primo loco Justitia. De Judice & Præsidibus Cameralibus; De Paritate Adsessorum utriusque Religionis. 87. De modo præsentandi. De aliis Cameræ Ministris. 88. Caput de Justitia absolvitur, scripto concipitur & subscribitur. 89. De Autonomia subditorum. 90. Tres Gradus Autonomiæ. Suecorum postulata. Cæsarei primum gradum annuunt. 91. De cœnobiis Hildesiensibus & Erfordia. 92. Sueci in tertio gradu cedunt. 93. Ut & demum in secundo. 94. De Provinciis Cæsaris Cæsareorum sententia. 95. Evangelici cedunt. 96. Oxenstierna eos confirmat. Cæsareis Evangelicorum consilia produntur. 97. Suecorum super iis negotiatio. 98. De satisfactione Suecica, ejusque consectariis. 99. De æquivalentibus, & causa Palatina. 100. Per ista Brandeburgici & Luneburgici placantur. 101. De ordine tractandorum disceptatio. 102. Reliqua gravamina excutienda suscipiuntur. 103. De paritate Magistratuum* 1648.

Augu-

1648. Augustæ & in aliis urbibus. 104. Pro Aquisgranensi urbe nihil potest obtineri. 105. De 1648.
Oppignerationibus Imperialibus. Caput de Gravaminibus absolvitur. 106. Hassica causa suscipitur. 107. Discutitur. 108. Ordinum interventu componitur. Ordines mediationem inter partes exercere pergunt. 109. Amnestia absolvitur. 110. Catholicus Senatus Augustanis decretam paritatem subvertere conatur. 111. De Helvetiis. 112. De Reformatis. 113. Articulus de negotiis imperii. De Erfordia. 114 De vectigali Oldenburgico. 115. Satisfactio Suecica. 116. Æquivalens Brandeburgicum. 117. Meclenburgicum. 118. Satisfactio Hassica. 119. Avauxius in Galliam avocatur. 120. Hispani hospitium Lusitanorum Monasterii oppugnant. 121. Oxenstierna Monasterium excurrit. 122. Servientus Osnabrugam venit. 123. Hollandici Legati à Suecis postulata. Suecorum cum Bavaricis colloquium. 124. Cæsarei §. Tandem omnes expediri cupiunt. 125. Ordines Cæsareis adstipulantur. 126. Tanto acrius Sueci commoda militum urgent. 127. Inter Osnabrugenses & Monasterienses Ordines dissensio. 128. De satisfactione militum quæstio, An? 129. Quis? 130. Cui? 131. De Quanto? 132. Ordines paulatim ad rem propius accedunt. 133. Transactio super quanto. 134. De modo solutionis. 135. De cautione posterioris pensionis. 136. De tempore solutionis. 137. De Exsecutione Pacis. 138. De Ratificatione Ordinum sententia. 139. Cæsarei plenum Instrumentum Pacis eduut. Sueci notas formant. 140. Pax inter Hispanos & Belgas Fœderatos concluditur. In Belgio publicatur. 141. Pegneranda Monasterio discedit, ut & Belgarum Legati. 142. Servientus Osnabrugam venit. Ordines Osnabrugæ de Gallicis rebus agere volunt; Id quod Servientus probat. 143. Cæsarei abnuunt. 144. & protestationem interponunt. Ordines suæ sententiæ inhærent. 145. De controversis cum Gallia capitibus sententia Cæsareorum. 146. Gallorum. 147. Ordinum. 148. Monita de satisfactione Gallica. 149. Plerique in pacem serio inclinant, præter Cæsareos & Hispanos. Ordinum circa hanc dissensus. 150. Ordines adventum Caroli Gustavi deprecantur. 151. Notæ Suecicæ excutiuntur. De Titulis. 152. De Exulibus Austriacis. 153. de Helvetiis. de Reformatis. 154. De Juribus Statuum. 155. De vectigali Oldenburgico. 156. de satisfactione Suecica. 157. de Æquivalentibus. 158 de causa Hassica. Reliqua differuntur. 159. Servientus Osnabrugam redit. 160. De satisfactione militiæ Suecicæ. 161. Cæsareis de satisfactione suæ militiæ spes fit. 162. De Exsecutione. 163. De Assecuratione. 164. Pax Suecica absolvitur. 165. Adversæ partis machinationes discutiuntur. 166. De ratificatione Pacis. 167. Sueci subscriptionem in gratiam Gallorum differunt. Cæsareis invitis pax concluditur. 168. Gallici tractatus Osnabrugæ suscipiuntur. Cæsarei reluctantur. Ordines probant. 169 Cæsarei protestantur. 170. Ut & Ordines Monasterienses. Osnabrugenses destinatis suis inhærent. 171. Pax Gallica cum ordinibus Osnabrugæ adornatur. De titulo Landgravii Alsatiæ. 172. Pleraque ex Instrumento Suecico in Gallicum transferuntur. 173. Sueci se huic negociationi interponunt. 174. De auxilio Hispanis non ferendo. 175. De Gallica satisfactione Ordinum declaratio. 176. Servienti sententia. 177. Cæsareorum declaratio, 178. & artes. Suecorum interpositione res componitur. 179. Servientus cum Ordinibus pacem concludit. Instrumentum apud Moguntinum deponitur. 280. Salvius certo modo consentit. 181: Ut & Servientus. 182. Cæsareorum sententia. 183. Tractatus cum Hispanis quiescit. Ordines pacem Hispanicam non morantur. 184. Conventus Osnabrugensis Monasterium se confert. 185. Ordinum propositio ad Cæsareos. 186. Hi Monasterienses tractationi admoveri volunt. 187. Cæsareorum sententia super Instrumento Gallico. 188. Ordinum responsum. 189. Hi ad Regem Galliæ scribunt. 190. Horum declaratio super Gallica satisfactione. 191. Cæsarei iterum dilationem quærunt. 292. Ordinum declaratio. 193. Cæsarea declaratio demum expromitur. 194. Subscriptioni mora injicitur ab Hispanis. 195. Illorum nulla ratio habetur. 196. De subscriptione Ordinum. 197. Aliqua mora ab Oxenstierna. De loco subscriptionis. 198. Nonnulla adhuc emendantur. 199. Landgraviæ postulata. 200. De cessione Alsatiæ. 201. Suecorum ante subscriptionem postulata de §. Tandem omnes. 202. de Vectigali Oldenburgico. 203. Attestatum de Bremensi urbe. 204. de Pirmonda. 205. de Erfordia. 206. de civitatibus præteritis. 207. De Exercituum hospitiis. 208. De sustinendo milite indigena. 209. Subscriptio peragitur. 210. Pax promulgatur. Instrumentum pacis Suecicum & Gallicum. 211. Cessatio hostilitatis ubique denuntiatur. De Executione pacis Ordinum cura. 212. Circa executionem tergiversantur Prælati Wurtenbergici, Augustani Catholici, 213. Neoburgicus, Bavarus. 214. Ordines ad Electorem Palatinum scribunt. 215. De finibus inter Reginam & Brandeburgicum regundis. 216. Brandeburgicorum prætensiones. 217. De Capitulatione Osnabrugensi. 218. De militum Suecicorum satisfactione. 219. De Cæsarei militis satisfactione. 220. De stativis Suecici militis. Difficultates circa eadem. 221. Super exauctoranda milite Sueci Ordinesque dissentiunt. 222. Lusitani Legati querela. 223. Ratificationes adferuntur. 224. Earum permutatio paulisper differtur.

1648. *tur. 225. Suecorum ea super re declaratio. Ante eandem expedienda. 226. Difficultas circa satisfactionem Gallicam. 227. Cæsareorum ad Ordines propositio. 228. Regi in permutationem sub certa Lege consentiunt. 229. Cæsarei istud eludunt. 230. Conditio Tractatuum circa finem anni. 231. De pace inter Hispanos & Gallos. 232. Pragensis tractatus. Cæsarei Suecos Bohemia excedere postulant. Id quod Generalissimus demum annuit. 233. Cæsarei præsidia locis Bohemiæ deduci postulant. Sueci abnuunt. Transactio de alimentis præsidiorum. 234. De Tractatibus Polonicis consultatio. 235. Ragozius commendari se Polonis petit. 236. Ut & Carolus Ferdinandus. Missio in Poloniam.* 1648.

Reginæ consilia.

Ostquam Regina quid bello ac pace per Germaniam gereretur intellexisset, pacem quidem quantum posset quærere constituit, ut tamen haut eo secius omnia disponeret, velùt bellum deinceps non solum cum Cæsare & Bavaro, sed & Saxone insuper ac Brandeburgico habitura foret. Satis quippe jam experiendo didicerat Germaniæ Principum indolem, queis cordi erat Suecorum opera libertatem suam stabilire: qua obtenta istos Germanico solo amotos optabant. Neque vero pacis aliqua fiducia erat, Cæsare abnuente, quæ cum Trautmansdorfio convenerant; & quia nova Lotharingi postulata moram injectura videbantur. Et quamdiu Cæsari ulla in armis spes, haut defutura erat ansa, qua hactenus transacta everteret. Sed & per Neapolitanum Regnum ac Siciliam suborti motus Galliam à consiliis pacis avertere videbantur. Maximam porro difficultatem negotio pacis dabat, quod & Cæsarei & Ordines circa militiæ Suecicæ satisfactionem tergiversarentur, citra quam Regina nullo modo ad conclusionem descendere poterat, quod opes sui Regni tantæ multitudinis avaris votis haut sufficerent: Milites autem spe sua delusi acerbissimum in Sueciam odium concepturi erant, ac certissima seditio imminebat; ex qua quid mali provenire aptum foret, vetera ac nova exempla docebant. Porro etiam non turpe solum, sed & noxium futurum erat Reginæ eosdem negligere, quod ubi forte in posterum externo milite opus foret, hisce satisfactione haut præstita, omnes Suecicam militiam aversaturi erant. Nec dubium habebatur à Cæsareis id agi, ut studia militum à Regina averterent; id quod futurum erat, si vel citra donativum exautorarentur, vel si istud negotium post conclusam pacem seponeretur. Ideo injungebatur Legatis pacis negocio summo cum studio insistere, ac eo conniti, ut Ordinum gravamina, ac militum satisfactio pari passu procederent. Quod si Evangelici remittere quædam ipsi vellent, eorum arbitrio relinquendum, ut tamen ipsorum postulata nullo modo destituerent: Tum ut quam minimo cum militibus depeciscerentur, ac studia illorum erga Sueciam servarent. Domi autem placebat omnia disponere, velut bellum utique continuandum esset: tum fœdus & amicitiam cum Gallo colere, ac Brandeburgici, reliquorumque vicinorum actiones curate observare.

Initia expeditionis hujus anni.

§. 2. Sub finem proximi anni Wrangelius Fridericum Landgravium cum equestribus aliquot legionibus in Hassiam præmiserat, hostium hiberna hinc inde turbaturum. Ipse cum toto exercitu insecuturus erat, ut medium se inter hostem, ac Gallos inserens, tutum hisce ad se accessum præberet; tum defatigato hosti spatium haut relinqueret per hibernorum quietem vires reparandi. Sed quia hostis Frizlaria, Corbaco, ac vicinis locis desertis (nisi quod Homburgum, & Fridewaldam adhuc præsidio tenebat,) per Neustadium ad reliquum exercitum se receperat, Fridericus Landgravius legiones suas circa Mundam paulisper distribuit, nova à Wrangelio mandata expectans. Et quia ob continuas pluvias, & invias luto vias, abrupto quoque apud Oldendorfum per tumentes Visurgis undas ponte, progredi Wrangelio cum exercitu haut dabatur; hostilibus interim legionibus tempus erat ex Hassia se subducendi. Inde exercitu per Arzenam, Ludamque parvis itineribus subsequente, ipse cum præcipuis Ducibus Cassellas ad Landgraviam provehitur, illam ad jungendas secum copias excitaturus. Enimvero ostentabatur labor præterito anno exhaustus, quo attritus miles hibernæ expeditioni haut sufficeret. Nec tutum habebatur, Lambojo ex altera parte incumbente, copias longius abducere. Igitur non nisi mille equites à Landgravia obtinebat Wrangelius, qui Suecicum exercitum sequerentur, quoad hic Turennio jungeretur, ut tamen ipse hostem locis per Hassiam insessis ejiceret. Et commodum à Turennio missus aderat, qui confirmabat, ipsum statim apud Moguntiam Rhenum transiturum, si Wrangelio id placere intelligeret. Hic etiamsi medium Cæsareorum ac Bavaricorum se hibernis immittere agitaret, in separatos fortunam tentaturus; tamen cum Cæsarei jam in Franconia se contraxissent, Bavaricis ad latus adsistentibus, in junctos tunc ire haut consultum judicabat. Eoque licet paulo tardius procedente itinere Turennium versus flexit, post conjunctionem cum ipso consilia collaturus, quid in posterum suscipiendum foret. Quanquam autem Turennius tutissimum censeret, circa Francofurtum conjunctionem fieri; tamen deficiente isto tractu annona, & ob ambages viarum, Wrangelio potius videbatur istum Salmunsteram progredi, quo & ipse capto itinere eidem sit occursurus. Id quod & post Turennio probabatur.

3 Jan. — Wrangelius Cassellas excurrit. — 13. Jan. — Turennius conjunctionem suam offert.

Wrangelius Mœnum versus progreditur.

§. 3. Cassellis Wrangelius una cum Kœnigsmarkio Frizlariam progressus est, cum interim exercitus Gustavi Steenbockii ductu Adranam transisset. Circa Homburgi expugnationem Hassis adsistere non licebat ob vastatam circa regionem, & ne prædatoriæ catervæ ditionem Cassellanam infestarent. Inde per Merzhausam, Rumrothelamque exercitus Schottenam procedit: & Turennio monente, ne forte Aschaffenburgo prorumpens manus ipsius accessum impediret, ad dextram flectens, Salmunsteræ sub monte ab avibus dicto adpulit: hinc sylva Spessarto superata inter continuas pluvias Gemundam ad Mœnum pervenit, quam centum Cæsarei equites & dimachæ insidebant: qui conspectis Suecorum præcursoribus statim navigiis trans Mœnum facesserunt, quorum quinquaginta emissæ Suecorum catervæ apud Remblingam interceperunt. Arsteini prætorio posito Turennius expectatur, simul exercitus secundum Mœnum Kizingam usque distribuitur.

18. Jan. — 2. Febr. — 5. Febr.

1648.

Landgravium Georgium tormenta hostium posuit.

§. 4. Cæterum hostis Hassia excedens grandiores machinas Giessæ, ut & magnam frumenti vim deposuerat, quæ ut sibi traderentur, Wrangelius postulabat. Ni enim istas recepisset Darmstadiensis, vel ob profundas vias easdem sibi prædæ fuisse relinquendas, vel si easdem utique servare voluisset, hostis, haut ita cito iter suum properare potuisse. Utrumque abnuebat Darmstadiensis. Nam frumentum à Cæsareis in solutum se accepisse, cum ante annum & quod excurrit, majorem ipsis quantitatem mutuo dederit: ac ut machinæ tantisper apud se deponerentur, concedendum fuisse, ni jumenta subditorum suorum iis pertrahendis accommodare vellet. Usu quoque in Imperio receptum, utriusque bellantium partis res & arma custodienda recipere illos, qui neutras partes sequuntur, quin & machinas ipsis conflare, altera parte hoc nomine hautquicquam actionem movente. Tum easdem machinas decimo tertio Januarii depositas, cum Cæsarei demum vicesimo septimo ditione sua digrederentur, quo temporis spatio illæ Fuldam & longius pertrahi potuissent. Enimvero cum Wrangelio ea super re disceptandi otium tunc non esset, in aliud tempus ea differenda erat. Idem tamen Landgravio per Literas hostilia minatur, ni machinas traderet; simul instauratis inter hunc & Cassellanam tractatibus ab hac postulat, haut alia lege tractatus concluderet, quam istis machinis exhibitis.

Wrangelii consilia.

§. 5. Porro in Stativis ad Mœnum Wrangelius Turennium ingenti cum desiderio expectabat. Constabat tunc Suecicus exercitus undecim equitum, sex peditum millibus, computatis simul Kœnigsmarckii Legionibus, egregio & probe instructo milite. Huic Turennius tria equitum, quatuor peditum millia adjuncturum se promiserat. His copiis instructus in hostem ire ardebat, vel prælio certaturus, vel si pugnam hostis continuis laboribus fractus detrectaret, intra Bavariam istum compulsurus, quo facto sibi tunc Franconia, Palatinatus superior, & Bohemia, Gallis Snevia utenda exponebatur. Haut consultum quippe videbatur, exercitum recens instructum otiosum relinquere, aut hosti spatium ad vires reparandas indulgere. Dum Suecicus exercitus ad Mœnum progreditur, Rabenhauptius cum Hassorum manu Homburgum admotâ vi, obsessis strenue repugnantibus, ad honestam deditionem compulit. Præfectus Jacobus Gerardus subtribunus cum suis Elnbogam Bohemiæ deductus est. Hassi in eo obsidio præter viginti gregarios etiam tribunum Widerholuum desiderarunt. Sed qui Fridewaldam insidebat centurio, astu à Rabenhauptio in vicinum prædium pellectus capitur, eoque compellitur, ut suis arcem dedere imperaret, qui quadraginta sex numero eadem excedebant.

Hassi Homburgum & Friedwaldam recuperant.

Hostilia inter Gallos & Bavaricos resumuntur.

§. 6. Inter hæc Galli Bavaricique inter se hostilia sumere cœperant. Sub finem proximi anni Gallicum Schorndorfi præsidium Weissensteigam Bavaricæ ditionis oppidum diripuerat; mox & arcem Hohentechbergam astu in potestatem redegerat. Schorndorfi Præfectus Ruswarmius tribunus Comitem Rechbergium lauto convivio exceperat, ac in arcem suam regressuro triginta milites velut præsidio futuros adjunxerat. Hi in arcem admissi mox signo dato, accurrentibus qui non procul in insidiis stabant, arcem in potestatem redegerant, Comite Ulmam cum suis dimisso. Laugingæ quoque præsidiarii cœnobium Fultenbacum, & duos vicos ob negata tributa inflammabant. Vicissim nec Bavarici Gallis parcebant. Illi ex Hassiâ reversi Halæ Suevorum trecentos milites astu immiserant, simul arcem Laufæ occuparant; ac Gœppingam irruperant, triginta qui ibi agebant Gallis in arcem refugis, quos sui tamen incolumes Schorndorfum abduxere. Id oppidum post, ut & Canstadium à Bavaricis insessum. Lauginga quoque eminus inclusa inhibita subvectione, ac magna vis globorum ignivomorum Monachii parata, quibus Norlingam, & Laugingam invadere constituerant, ut fœderati Danubii transitu arcerentur, quo fine & Dillinga, ac Hochstadium Bavarico milite firmabatur. 1647.

Turennius Rhenum transit.

§. 7. Sub finem anni Turennius in aulam iter agitabat, legionibus late in Lotharingiam usque per hiberna dispositis, ut in longum prominere ipsius expeditio videretur. Mox tamen omisso itinere exercitum ad se Wormatiam evocat; inde Moguntiam descendit, Rhenum ibi trajecturus. Constabant ipsius copiæ duobus peditum, tribus equitum millibus, etsi amplior numerus jactaretur. Quanquam autem rumor dideretur, Lotharingicas copias ad Viti fanum appulisse, superata Mosella Turennium à tergo distracturas; mox tamen intellectum, istas præter hiberna nihil quærere: Unde iis neglectis Turennius circa finem Januarii superato Rheno præter Francofurtum in Franconiam tendit, ac Lohræ demum adpellit, ubi Sueci non procul Arnsteini, & Gemundæ ipsum expectabant.

Hostis in hiberna concedit.

§. 8. Enimvero post pervastatam Hassiam exercitus hostiles in hiberna discesserant. Et Bavaricorum quidem pars per Franconiam distribuebatur, circumsesso eminus Schweinfurto; cæteri Sueviæ, & cum primis Wurtenbergicæ infundebantur. Cæsareorum aliquæ Legiones Corbaci, Fristariæ, & circa remanserant, septem Montecuculus in Wetteraviam deducebat; Reliquæ in Fuldensem Præsulatum ac Saxonicos Principatus, Isenacensem, Coburgicum, Gothanum, Vinariensem, Altenburgicum, ac vicinas ditiones concedebant, quas tamen ob majorem commoditatem Latius dispersas Suecicæ catervæ Erfordia & aliis oppidis excurrentes haut parum infestabant. De cætero misera ejus exercitus facies erat. Equitatus magnam partem amissis equis ad pedes descenderat, numeris valde imminutis, ut pleræque legiones septuaginta equitibus, paucæ ducentis constarent; peditatu magis adhuc laboribus, morbis, nuditate, inopia attrito. Melander ex gravi ad Marburgum accepto vulnere vix convalescens ob expeditionem in Hassiam apud suos male audiebat, velut quam non tam Cæsaris bono suscepisset, quam ut vindictæ suæ adversus Landgraviam litaret, dato Suecis spatio, ut per Luneburgicam ditionem vires instaurare possent. Quanquam alii ejus rei culpam in Bavarum referebant, qui uti nec Cæsarem, ita nec Suecos plane opprimi è re sua judicabat. Enimvero vix quietem degustare cœperant hostes, cum non sine magna indignatione interceptæ refectionis iter ingredi denuo coguntur. Ac primo quidem Suecorum motu, quæ in Hassia hærebant Legiones, mature per Fuldensem agrum in Franconiam facessebant. Montecuculus postquam Francofurtenses ac vicinos frustra pecuniis emungere tentasset, ac ad exprimenda à Moguntino hospitia Aschaffenburgum Electoris milite insessum vi occupasset, Hœchstæ quoque obsidium minitans, mandatis acceptis Gelnhusa Hamelburgum se contulit, quo & alias legiones vis & ultra Thurin- 21. Jan.

Eadem mox deserere cogitur.

1648. ringicam Silvam tendentes evocaverat. Bavarici Legionum partem secundum Mœnum Bambergam inter & Wertheimum distribuerant, etsi huic oppido adsitam arcem; quam Suecicus subtribunus Heisius tuebatur, expugnare non possent. Reliquæ trans Danubium in superiore Suevia hiberna ceperant, Gallos jam hinc inde infestare cœptantes. Sed audito Suecorum motu, qui Schweinfurtum obsederant Cæsareis juncti Herbipolim versus abiere, nec minus qui in Sueviam concesserant revocati, deserto laxiore Norlingæ, quod instituerant, obsidio. Ita versa belli vice, qui non ita pridem Suecos ad Visurgim cedere coëgerant, nunc ipsi ad Danubium properare necessum habuere.

7. Febr. Lustratione copiarum apud Oxenfurtum facta, Winsheimum, inde Norimbergam versus progrediuntur non sine trepidatione, velut cominus imminente hoste. Defatigatis jumentis novem machinæ Forcheimum mittuntur, quas per triduum ante oppidum destitutas Episcopi jussu Præfectus intra mœnia recepit, ne excursorum catervæ iisdem ad vicina oppida, nobiliumque arces expugnandas uterentur. Animus illis fuerat exercitum per superiorem Palatinatum versus Ratisponam distribuere, ut Danubium à tergo, Bohemiam à latere haberent, è qua Buchenmins Comes auxilia adducturus erat. Sed metu Suecorum Gallorumque per Sohwabacum, Rothamque recta ad Altemulum fluvium, Danubiumque tendunt. Cum tamen Suecos haut è vestigio sequi perspicerent, Cæsarei per Palatinatum ad sinistram, Bavarici per Eichstadiensem Præsulatum Ingolstadium versus stativa capessunt, quoad constaret, quo Sneci versuri essent.

Hostium conditio.

§. 9. Cæterum Bavaricarum copiarum longe tunc melior conditio, quam Cæsarearum erat. Ex his quippe equitum maxima pars amissis aut confectis labore equis incedebat, ut Melandro vix quatuor millia in hostem educere liceret. Peditum non amplius tria millia supererant, fame insuper ac frigore confecta. Impedimentorum non modica pars equorum defectu relicta, machinæ pleræque amissæ. Culpam horum malorum Melander partim in Moguntinum Electorem, qui idem & Herbipolensis Præsul erat, conferebat, qui necessaria militi Cæsareano abnegasset venturis Suecis omnia reservans: partim in Bavaricos, qui copiosissima quæque hispitia sibi vindicarant exclusis Cæsareis, quæ tamen mox deserenda, ac Suecis relinquenda fuerant, cum satius foret, consumta annona imminentem hostem fame urgere.

Wrangelius per Turennium hostem non statim persequi potest.

§. 10. Ast Wrangelium, quo minus hostem confestim insequi posset, præter importunas liquescentibus nivibus vias, & exundantes rivos, à Turennio motæ difficultates præcipue retardabant.

14. Febr. Congressu ex condicto Gemundæ habito, Wrangelius quidem junctis copiis, sociatisque consiliis rem in hostem gerendam censebat. Ast Turennius conjunctionem abnuere, ni prius super Vinariensibus legionibus, quæ ad Suecos superiore anno transierant, sibi satisfieret: alias enim secum dignitate sociata Suecicis arma gerere non posse, ac inde perpetuum invidiæ ac dissidiorum fomitem fore. Igitur postulabat vel ipsis Legionibus imperari ut ad Gallicum sacramentum redeant, vel totidem alias legiones eorum loco sibi transcribi. Enimvero Wrangelius isthanc tergiversationem tanto ægrius ferebat, quod Galli non prius eade re movissent, ut per otium discuti posset, quam nunc cum in hostem eundum foret. 1648.

Nec constabat, num è Gallorum societate is fructus capiendus esset, qui obtineri poterat, si Suecicus exercitus, non expectata Turennii quam ipse ultro offerebat conjunctione, citra moram solus in hostem properasset; præsertim cum hostis enixo studio copias suas augere nuntiaretur. Sed quia tamdiu Turennium expectaverat, enitendum erat, ut istius utique conjunctione amotis difficultatibus potiretur. Igitur eidem demonstrabat, legiones illas, quæ semel Reginæ sacramentum dixerant, à se absque præscitu Reginæ cogi non posse, ut invitæ ad Gallicam militiam redeant; multo minus alias in eorum vicem dara integrum sibi esse. Legiones nulla sua aut ullius Suecorum culpa accessisse, quas recipere potius, quam ad hostes extrudere ipsi Legati Gallici censuerint, postquam nullo modo ad Gallicam militiam redire decrevisset. Uti tamen illas pro Imperio ad resumendum Gallicum sacramentum compellere, aut alias in istarum locum dare non possit; ita non impedire, quo minus ipse illas, ut ad se ultro redeant, sollicitet. Qanquam autem Turennius quod regereret non habebat; haut ideo tamen postulatis suis desistebat. Et ea vice infecta rediscedebatur, nisi quod placeret, Turennium ad illas certam Ducem ablegare, qui denuo easdem ad se retrahere conaretur. Veniebat postera die Fleckensteinius, summus vigiliarum Præfectus qui tamen nihil aliud quam priora Turennii postulata apud Wrangelium & Kœnigsmarckium repetebat; cui & idem quod Turennio responsum. Nec eidem tamen ipsas legiones alloqui placebat. 16. Febr.

Porro judicabat Wrangelius, Turennio hautquaquam ex aula injunctum ob ista postulata societatem armorum abnuere, aut rei præclare gerendæ occasionem amittere; sed privatis ipsum affectibus agitari, & quod speret, Suecis utique necessum fore sui conjunctionem ista conditione redimere. Et expresse iste proprii honoris, qui hic verteretur, mentionem fecerat. Unde cum spes utique esset, ipsum arma sociare ad extremum haut abnuiturum, ni Regis sui indignationem incurrere vellet, Laurentium Lindanum summum vigiliarum præfectum, & Alexandrum Erskeinum ad Turennium misit, qui repetitis jam ante expositis rationibus exquirerent, num ut hoc modo ageret, è Gallia in mandatis habeat? 21. Febr. Tum citra ambages declararent, si is sententiæ priori immotus insistat, se captis seorsim consiliis suo cum exercitu quantum conniti possit, rem gesturum. Si quid in communem Regum fœderatorum causam incommodi redundet, culpam non penes se fore, sed penes ipsum, inanes lites intempestive moventem. Apud hos Turennius non tam prioribus postulatis insistere, aut ob illa conjunctionem abnegare; sed iter molestom ex Alsatia causari, defessumque equitatum, cui exiguum ad tempus inter Jaxtam & Tubarum fluvios hospitia quæsitum eat. Nec eo minus Rotenburgi, aut alio loco idoneo cum Wrangelio locuturum, ac omnia suscepturum, quæ è communi re esse videbuntur. Legiones istas non tam proprio motu, quam instantibus ductoribus repetere, aut earum loco alias pari numero & bonitate. Quod si istos pro se annuere Wrangelius non audeat, eam rem ad Reginam referri posse. Ex eo responso spes Wrangelio facta, iterato Turennii congressu se obtenturum, ut hic omissis postulatis prioribus copias secum sociaret. Inter hæc totus Februarius mensis in

1648. cassum dabebatur, ac pulcerrima simul occasio perculsum atque attonitum hostem invadendi, non sine ingenti Suecorum dolore, & in Gallos suspicione. Ne tamen tempus plane otiosum effluerot, Duglassius, à Wrangelio cum idonea equitum peditumque manu mittitur ad expugnandum Gleichensteinum, Eichsfeldiæ arcem, è qua vicinæ regioni multum molestiæ inferebatur. Qui arcem insidebat, Cæsareus Centurio cum centum quinquaginta peditibus ab initio strenue quidem resistebat, sed per machinam dejecta murorum parte ad deditionem compellitur, ac ut Paderbornam discedat permittitur, relictis tamen qui antea sub Suecis horumve sociis stipendia fecerant. Ista arx postea à Suecis munimentis nudata, ac funditus destructa est.

Gleichensteinum ad deditionem compellitur.

§. 11. Cæterum decretum erat Wrangelio Cæsareos ac Bavaricos, qui circa Ratisponam, & Ingolstadium hærebant, trans Danubium compellere; inde in Palatinatum & Bohemiam transire, hisque regionibus ad reficiendum exercitum uti, pro re nata longius progressurus. Quo fine copias Kizingæ, & Oxenfurti trans Mœnum ductas Winsheimo admovit à Bavaricis insesso quod cum destinatis suis non parum obstaret, in potestatem redigere, antequam longius progrederetur, consultum ducebat. Interim, quæ Forcheimi ab hoste relictæ fuerant, machinas Bambergensem Episcopum non sine minis poscit, qui & frustra intercedente Melandro illas in campum, ubi à Cæsareis destitutæ fuerant, retrahi jubet; unde easdem Gustavus Hornius summus vigiliarum præfectus cum valida manu missus Schweinfurtum abducit. Weinsheimum porro, quod ducentis cum Dragonibus, quinquaginta equitibus Centurio Bernardus Poppius tuebatur, cum per unum & alterum diem tormentis quassaretur, super deditione agere cœpit; circa quam dum disceptatur, Ribbingius subtribunus intra accessus globo caput trajectus occubuit; Cujus cæde irritatus Wrangelius non alia lege deditionem permisit, quam ut ipse centurio, cæterique Ductores singulis cum equis dimitterentur, gregarii captivorum loco essent. Centurio iste properatam deditionem mox Gunzburgi capite luisse dicebatur.

Wrangelius Winsheimum movet.

29 Febr.

Depositas Forcheimi machinas accipit.

Winsheimum capit.

1.2. Mart.

§. 12. Eodem tempore Comes Wurbenus Suecicam militiam amplexus est. Is jam Oldendorfi ad Wrangelium accesserat, Regiæ militiæ adscribi postulans, qui ob duellum cum Traunio Cæsarei exercitus quæstore susceptum legione sua privatus, Cæsareas partes deseruerat. Eum Wrangelius post capta idonea Virtutis ac fidei specimina legioni equestri, quæ Hatensleblo Tribuno missionem obtinente vacabat, præfecit; idque Melandro per literas significavit, ut si casus belli ita ferret, juxta conventionem circa captivorum redemtionem cæteris par baberetur. Idem tamen scripto ad juramenti formam concepto fidem obstrinxit, qualis cautio à nemine alio Tribuno exacta comperitur, quod is ab adversa parte ad Suecos transiisset.

Wurbenus Comes Suecicam militiam amplectitur.

§. 13. Inde cum jam Turennö equitatus quiete se refecisset, ac Winsheimo circumjecta regio parum alimenti Suecico militi suppeditaret, Lindanus iterum ad istum missus est, qui eidem persuasit, ut ad Wrangelium in prætorium Ikelsheimum accederet; ubi consultatione habita utrique placuit hostem trans Danubium in Bavariam compellendum. Sed quid deinceps suscipiendum, non ita in expedito erat. Nam cum nondum graminis in campo copia esset, hosti in Bavariam rejecto insisti commode non poterat. Apud Donawertum enim Danubium transgressis, Licus inde superandus erat, qui hac anni tempestate aquis tumidus, nisi Rainæ & Augustæ, quæ validis præsidiis tenebantur, transiri non poterat. Cis Licum autem in superiore Suevia exhausta regio parum unde viveret exercitui suppeditabat. Igitur Wrangelio videbatur, post rejectum ultra Danubium hostem junctis copiis in Palatinatum superiorem eundum, ac Legionibus ad Regum usque flumen distributis quietem in regione non inopi indulgendam, quoad gramen subnasceretur. Interim Amberga expugnata eam Provinciam in potestatem redigendam. Adulto vere, ac subsidentibus aquis per Licum in Bavariam penetrandum, ac belli sedem ibi figendam. Enimvero ista Turennio hautquicquam persuaderi poterant causanti, à stipendiariis sibi regionibus in Suevia, & Wurtenbergica tam longe discedere haut sibi fas esse; ne hostis, emissa cis Danubium manu, illis evastatis militi suo media unde sustentaretur, subtraheret, simul communicationis lineam cum Gallia ipsi abrumperet. Contra Wrangelius ostendebat, ad Danubium sibi nullo modo subsistere integrum esse, annona deficiente, ac si quid in hospitia ipsius tentetur, idonea se manu, aut si opus sit, toto cum exercitu subventurum. Inde ad vetus postulatum revolvebatur, de pari equitum numero in vicem Vinariensium reddendo, ut eo efficacius in Bavaria rem gerere queat, addito, ut isti equites ab suo imperio unice dependeant, sibique liceat iisdem, quo velit loco, uti: nec alia lege se in ipsius petita descensurum. Enimvero Wrangelius citra Reginæ jussa sibi integrum esse negabat insignem copiarum partem in ipsum transferre, qua is pro lubitu deinceps uteretur. Et quia nimis quam apertum erat, Gallis haut ad palatum esse, Bavariam nimis urgere, viresque ejus juxta ac auctoritatem destruere, dum postulata iterant, quæ à se concedi non posse prænorant; Wrangelius concitatior ista fœderi haut congruere exprobrabat, nec frustra spargi, occulta Gallum inter & Bavarum foveri commercia, ac non nisi in speciem bellum denuo fuisse indictum. Et quanquam Reginæ ac Landgraviæ acriter instantibus datum hoc sit, ut Rhenum transierit, mox tamen unde venerit rediturum. Nec ignotum esse plures in aula Gallica Bavari favore infectos, ac Bavaricum Residentem non procul Parisiis agere. Istis ut jam fidem adhibeat, necessitatem sibi adferri. Ad quæ Turennius quod reponeret, nihil habebat, nec eo magis, ut in superiorem Palatinatum simul abiret, persuaderi poterat. Igitur Wrangelius deliberatione super ulterioribus belli actionibus seposita id tantum postulabat, ut Turennius in præsens copias secum sociaret ad hostes trans Danubium repellendos, id quod & hic annuebat. Porro istis Gallorum tergiversationibus abrumpendis Wrangelius consultum ducebat, pari ratione tam in bellicis actionibus, quam in pacis tractatibus cum Cæsareis colludere, ut æmulatione Galli ad arctius amplectendam Sueciæ amicitiam compellerentur. Quod consilium tamen Reginæ solidam agendi viam insistere cupienti displicebat, cui persuasum erat, ex ejusmodi simulatione nihil boni proventurum, nec amici quid à Cæsareis sibi sperandum, ac fortassis hac ratione Galliæ amicitiam plane amitti posse. Unde serio ipsi injungebat; clandestina cum Cæsareis commercia plane defugeret, etsi verbis minas spargere 1648.

Cum Turennio super conjunctione agitur.

gere

1648. gere haut abs re sit. Legatis tamen Osnabrugensibus, & Scheringo Rosenhahnio, qui in aula Gallica Legatus agebat, imperabat, Gallis acriter ac non sine minis demonstrarent; diutius ferri non posse, rem ab ipsis hac ratione in Germania geri, ac eo usque respectum Bavari invalescere, ut per hunc nullibi bellum summis viribus geri, ac per hoc pax maturari queat. Tum citra ambages declararent, ni aliter in causam communem conniti velint, haut vitio sibi daturos, si ipsa in tractatibus aliter sibi consulat, ac quas nancisci possit conditionibus decidat, si vel maxime de militum satisfactione aliquid remittendum fuerit.

Fœderati exercitus in hostem tendunt. §. 14. Decreta Turennii conjunctione Wrangelius Winsheimo movens Leutershausam, inde Feuchtwangam processit, Turennio paulatim à dextris per Creilsheimum propinquante. Iste porro præter Dunkelspulam & Trudingam itinere capto apud Oetingam copias lustrat, ubi & Turennius cum suis ipsi jungitur. 13 Mart. Animus erat in hostem ire, qui hactenus cis Danubium inter Neoburgum & Ingolstadium constiterat, ac vel prælio cum ipso cernere, vel trans Danubium eundem rejicere. Hostis trans Danubium cedit. At hostis fœderatorum adventu circa Dietfurtum & Berngriesam copias contraxerat receptui paratus, quo fine & supra Ingolstadium ponte navali Danubium junxerat. Ac 14 Mart. ingruentibus Suecis, Gallisque cessim semper ibat, quoad his non expectatis apud Ingolstadium trans Danubium recederet. Tum Cæsareus æque ac Bavaricus miles secundum Licum disponitur, excitatis qua fluvius ille vado transiri potest castellis ad fœderatos arcendos, si superato apud Donawertam Danubio in Bavariam irrumpere vellent. Wrangelius receptus hostium ignarus Kœnigsmarckium cum aliquot equitum legionibus explorandi causa præmiserat, qui neminem hostium amplius invenit, quam duas Bavaricorum cohortes Wembdingam tendentes, quas ipse circumventas fere concidit. Donawertam Tribunus Caspar Schockius dejecta pontis parte ultro deseruerat. 15 Mart. Unde oppidani Wrangelio portarum claves Wembdingam usque obviam ferebant, cui quatuor dimacharum cohortes præsidio imponebantur. Ad expugnandam arcem Wallersteinam, quam Muggenthalius cum septuaginta peditibus tuebatur, 23 Mart. Bulovius Tribunus missus est. Post vestibulum cum quindecim militum Suecicorum jactura expugnatum cum deditionem imperantibus iste ferociter responderet, arx ignibus injectis inflammata est. Unde præsidiariorum aliqui igne, 28 Mart. alii fumo necati, cæteri vitæ veniam petiere. Qui supererant gregarii Suecicis admixti; Muggenthalius cum optione captivus Norlingam ductus est. Arx subjecto pulvere plane destructa. Turennius interim Harburgum arcem inter Norlingam & Donawertam una cum triginta peditibus, qui eam insidebant, in potestatem redegerat. Pari numero Kœnigsmarckius in arce Pappenheimo potiebatur.

Super ulteriore actione inter duces consultatur. §. 15. Porro antequam de receptu hostis in Bavariam constaret, Fœderatorum duces in antecessum, quid ulterius agendum deliberaverant. Wrangelius facile perspiciebat, his oris tam numeroso exercitui necessaria non suppetere; simul Egræ dudum circumsessæ annonam inferre cupiebat. 25 Mart. Unde misso Duglassio, & Erskeino, persuadere Turennio conabatur, ut hic eo fine secum in Palatinatum Superiorem, & ad Bohemiæ fines abiret. Hac ratione hostem Bavariam & Cæsareas Provincias, queis includendus sit, exhausturum. Quicquid cis Danubium est terrarum, hostium usibus subtractum suis copiis tamdiu commoda hospitia præbiturum quoad gramine campi vestiantur. Intercludi quoque viam copiis hostilibus in Bohemia hærentibus, aut necessitatem iisdem adferri conjunctionem cum suis longa ambage per Austriam quærendi. Posse quoque, si videatur, uno & altero loco præsidia hostium expelli. Denique nisi Egræ prius prospectum sit, longius sibi abire haut licere, quam servari Reginæ rebus quam maxime intersit. Turennius habito cum suis ducibus consilio respondebat: se versus Altemulum flumen cum Suecis in hostem recta iturum, (quem adhuc cis Danubium consistere credebat,) haut diutius tamen, quam duas per septimanas apud ipsum permansurum, idque hac lege, si Wrangelius scripto caveat, se ipsum elapso eo tempore in sua hospitia incolumem iterum deducturum. Simul de Vinariensibus copiis iterum monebat. A Suecicis ablegatis responsum; ob intercapedinem locorum Reginæ jussa nondum allata; citra quæ Wrangelius Gallis haut concedere audeat copias, quas Sueci promissis, ac sumtibus non modicis ne ad hostem transirent detinuerint. Inde placebat edictum promulgari, ne quis ob eam secessionem alteri rixam intentet: nec de ea re quicquam amplius moveat, quoad de Reginæ sententia allatum esset. Enimvero cùm hostis trans Danubium concessisse intelligeretur, Turennius retractata pollicitatione statim in hospitia sua reverti constituit. Quo intellecto Wrangelius iisdem ablegatis Turennium promissi sui admonet, ac ut per quatuordecim dies apud Altemulum, aut alio i- 18 Mart. doneo loco secum subsistat, quoad Egræ subventum sit. Quo facto vicissim cum ipso in Sueviam, aut quo ratio belli vocet abiturus sit. Ast Turennius promissum suum eo spectasse excusabat, ut hostis ultra Danubium rejiceretur. Hoc jam obtento longius se progredi non posse, ne tributariæ suæ regiones per hostem à tergo, aut Lauginga, aliaque suis præsidiis insessa oppida iterum invadantur. Qua sententia, quicquid Suecici opponerent, dimoveri haut poterat. Ad extremum tamen pollicebatur, se itinere per Rotenburgum ad Tubarum capto inter Herbipolim & Bambergam tantisper substiturum, quoad Egræ annona illata fuerit. Etsi satis sibi constet, si Suecos in Bohemiam movere appareat, nullum Bavaricum ipsos eodem secuturum. Quæ quidem non parum suspicionem augebant, inter Gallos & Bavaros omnia ex compacto agi.

§. 16. Hac pollicitatione utcunque adquiescens Sueci in Palatinatum Superiorem abeunt. Wrangelius id nunc præcipue curabat, ut quanta posset celeritate Egræ subveniret ad extrema fere redactæ, interclusa dudum omni subvectione. Unde plerosque oppidanos jam panis defecerat, qui militi vix in sex septimanas parce supererat, jumentis quoque plerisque ob inopiam pabuli mortuis. Annonæ igitur inferendæ Kœnigsmarkius cum bis mille equitibus, aliquot desultorum turmis, & machinis missus est; cui tegendo Wrangelius in Superiorem Palatinatum movit, ubi Neumarcum à Bavaricis desertum præsidio fir- 25 Mart. mavit, simul arces Salzbergam, & Heyneburgum facili negotio in potestatem redegit, pecoris & frumenti non spernenda copia ibi reperta. Eo loco aliquot per dies substitit, quoad Kœnigsmarckius destinata exsecutus esset.

§. 17. Ast Cæsarei & Bavarici, cum Suecos in Superiorem Palatinatum tendere cognovissent, Hostis cis Danubium cedit.

 reli-

1648. relictis ad Licum stationibus Ingolstadinm versus
redeunt. Inde cum desertæ à Suecis Donawertæ
Muttersbahium subtribunum cum ducentis equi-
tibus, centum peditibus imposuissent, secundum
29 Mart. Danubium Ratisponam descenduot, infra quam
nrbem fluvius ponte navali sternebatur. Eodem
è Bohemia veniebat Bucheimius Comes, adductis
in supplementum Cæsarei exercitus sex millibus,
ut jam in hostem eundi animus rediret. Quo fine
Drucmullerus cum ter mille equitibus per Ratis-
1. April. ponam præmittitur. Reliquæ copiæ infra urbem
ponte fluvium superant, inde per Burglengenfel-
dam, & Schwandorfum Ambergam, & Sulzba-
cum versus progrediuntor.

Kœnigsmarckius Egræ subvenit. §. 18. Kœnigsmarckius interim susceptam ex-
cursionem solita celeritate feliciter expedierat. Is
Ambergam prætergressus, Hirschaviam, inde
25 Mart. Weidam properabat, cui ducentos dimachas im-
26. Mart. ponebat, ac demum Egræ complures curruum
27. Mart. centurias frumento onustorum, ac numerosos pe-
corum greges è Palatinatus oppidulis conquisitos
inducebat. Simul Copya tribunus oppidi præfe-
ctus pecunia instruitur. Qui Egram obsederant,
istius adventu audito in vicinas arces se recepe-
rant, quos laxandæ subvectioni expellendos inde
Kœnigsmarekius constituit. Igitur Waldsaxam,
hinc Wonsidelam & Lœwensteinnm citra exce-
ptionem ad deditionem compellit, ac munimen-
31. Mart. tis exuit. His patratis Durschenreuta iterum re-
tro movit, evocatis ad se dimachis, qui tantisper
Weidam insederant. In transitu Kemnathum ex-
pugnatur. Ejusdem quoque jussu Copya tribu-
nus Kœnigsbergam arcem quadraginta peditibus
insessam occupavit. Isthæc excursio ingentem
circa terrorem diffundebat, ut qui tributa ante-
hac abnueraot, ea nnnc Egram promte confer-
Hostium irritus conatus. rent. Cootra Drucmullerus à Cæsareis præmis-
sus, jam Ratenbergam progressus, ne annona E-
3. April. græ inferretur prohibiturus, aut in abeuntem
Kœnigsmarckium irruiturus, hujus celeritate
præventus frustra fuit. Hic quippe istius adven-
tu cognito haut recta via qua venerat reverterat,
sed trans montes Bambergam properaverat, inde
sinuato itinere ad exercitum revertens. Et quia
Turennius, prout convenerat, Rotenburgo Bam-
bergam versus se contulerat, si opus foret Wran-
gelio se iterum juncturus: hic non expectare so-
lum hostem, licet copiis auctum, sed & ultro in
eundem movere decrevit.

Bavari cum Cæsare conventio. §. 19. Bavarus interim pactum super copia-
rum conjunctione cum Cæsare in futuram expe-
ditionem per Mendelium Pragæ renovaverat, cu-
jus vi Bavarus quatuordecim bellatorum millia e-
ductnrum se recipiebat. Cæsar vicissim ingen-
tem pecuniæ summam, ac Bavarici, Suevici, &
Franconici Circulorum tributa, atque hospitia
pollicebatur, è quibus etiam pace facta copiis i-
psius exautorandis satisfaciendum sit. Repeteba-
tur cautio, Electoratum, & Superiorem Palatina-
tum ipsi salvum fore. Superstruxeras tamen Ba-
varus promissa sua huic conditioni: si post adhibi-
tam omoem operam suasu plurimorum, & præ-
cipuorum Imperii Ordinum, & absque respectu
ad extera commoda pax in Imperio obtineri non
possit. Qua conditione adjecta stringere Bava-
rus Cæsarem cupiebat, ne in Hispanorum gra-
tiam pacem Germaniæ moraretur. Ita Bavarus
in hunc annum summa vi bellum parare, novos
delectus instituere, equos, arma, anoonam undi-
que conquirere, selectos Provincialium paratos
habere, Augustæ penum struere, quod illac ho-
stis irruptionem tentaturus metueretur. Nec eo 1648.
secius tamen occultus pavor agitabat, ne acerbam
à se vindictam ob ruptas inducias Sueci exigerent.
Unde, nec hosti forte in Bavariam penetranti an-
nona suppeteret, asperæ sub pœnæ denunciatio-
ne civibus injungitur, quicquid frumenti esset in
mnnitas urbes, Monachium, Ingolstadium, Rai-
nam, & Augustam convehere.

§. 20. Cæterum Wrangelius, cum per aliquot Wrangelius in Sueviam movet.
dies Kœnigsmarckio protegendo Neumarci sub-
stitisset, regionem illam plane exhaustam depre-
hendit, ut ipsi inde utique movendum iterum es-
set. Nec tamen Bohemiam invadere consultum
videbatur, superiore æstate ab utroque exercitu
plane exesam, & Cæsareis juxta Bavaricisque eo-
dem secuturis, qui ipsi à Gallis destituto præva-
lebant. Igitur placuit retro ad Altemulum flu-
vium remeare: hinc in Superiorem Sueviam ten-
dere, sustentando ibi militi, quoad gramen adole-
sceret. Ita & Gallicus exercitus in propinquo re-
tinebatur, ac Cæsareus juxta & Bavaricus miles
intra Bavariam retractus prohibendæ Suecorum
per Licum irruptioni eam Provinciam exhaustu-
rus erat. Ut tamen Palatinatus Superior tributis
subjiceretur, & Ambergensium excursiones coer- Idem Dunckelspulam occupat.
cerentur, Neumarcum quadringentorum pedi-
tum, septuaginta equitum præsidio sub Andrea
Gaudio subtribuno firmatur, excitatis quoque
Provincialium opera novis munitionibus. Inde 1. April.
castris motis, Feuchtam, Rotham, Eschenbacum
transiit ac lustrato circa Ambergam minorem ex-
ercitu Obrenbaviæ Altemulum flumen supera-
vit. Mox Dunckelspulæ, cui frustra deditio im- 6. April.
perabatur, vis admoveri cœpta. Oppidum insi- 7. April.
debant ducenti pedites, centum equites sub vigi-
lum Præfecto, qui spe auxilii à Gronsfeldio Ba-
varico Duce promissi acriter resistebant. Sed de-
jecta murorum parte, & expugnato munimento
exteriore, cum Suecicus miles sub ipsum vallum
successisset, ac omnia assultui dando parata essent,
præfectus arbitrio se Suecici Ducis dedere & cum 11. April.
subjecto milite captivi sortem subire coactus est.
Interim & Kœnigsmarckius ab Egrana excursio- Eidem Kœnigsmarckius iterum conjungitur.
ne incolumis redierat. Is cum Bambergam atti-
gisset juxta Mœnum iter instituebat, ut si major
hostium vis ingrueret, trans flumen in tutum se
recipere posset. Inde per Kizingam, Uffenhei- 6. April.
mum, & Rotenburgum itinere capto ad Dunc-
kelspulam Wrangelio jungitur. Sed & Turen- Turennius quoque accedit.
nius, qui circa Iphoviam hactenus hæserat, Sue-
cos insecutus Creilsheimi consederat, ut si opus fo-
ret intra paucas horas Suecis sociari posset.

§. 21. Kœnigsmarckio reverso, & propinquis Idem Suecis quædam hospitia concedit.
Gallis Wrangelius recta in hostem ire ardebat, ni
inops regio, pabulique defectus obstitisset. Un-
de exercitus otique per dies aliquot in hospitia de-
ducendus erat, quo viris, equisque integræ ad
futuram expeditionem vires persisterent. Sed cum
in circumjecto Dunckelspulæ agro parum ciba-
riorum occurreret, ac itinere in superiorem Sue-
viam exercitus valde defatigandus esser, misso
Duglassio à Turennio postulat, ut quædam de
propinquis suis hospitus exercitui Suecico tantis-
per concederet. Quod hic demum necessitate
perspecta indulgebat. Ita in assignata Gallis ho-
spitia Suecicus exercitus deducebatur. Ac Wran- 17. April.
gelius Dunckelspulæ movens per Elwangam, &
Gemundam Bopfingæ adpellebat. Ubi cognovit
hostem mutato consilio Danubium transeundi
Harburgum vertisse, idque expugnasse. Unde 18. April.
Wrangelius eo die Bopfingæ substitit, num forte
hostis

1648. hostis Norliogam, Wembdingamve invadere, præliive occalionem præbere vellet. Sed cum mox iotelligeret, euodem Donawertæ trans Danubium concessisse, Gœppingam pergit; ubi
10. April. ipse prætorium collocat, ac disposito per vicina loca peditatn, equitatum intra sex milliaria circum distribuit. Turennius itidem Creilsheimo movens ad dextram per Heidenheimum, & Schorndorfium Reutlingam flectebat. Hoc Fœderatorum itinere nihil memorabile occurrit, nisi quod hostium caterva centum viginti equitibus constans, dum prædæ agendæ causa Suecicis legionibus se inserit, deprehensa male multata est, triginta cæsis, octoginta cum optione, & duobus signiferis captis. Gœppingæ Wrangelius ad fioem usque Aprilis mensis hæsit, ubi à Regina nuntius

De Caroli Gustavi Palatini imperio adfertur.

venerat, Palatino Carolo Gustavo summum belli regimen per Germaniam collatum. Ea mutatione oe Wrangelius offenderetur, Regina literis propria manu scriptis testabatur, ab ipso hactenus gesta sibi sommopere probari, sed quare Palatinum novis honoribus extollere, rebusque gerendis admovere constituerit, gravibus causis moveri. Inde dubium sibi non esse quin suis jussis obsequium delaturus, ac Palatini deinceps imperium agoiturus sit, proximo ab eodem loco rebus præsuturus; nec minorem se ab ipso quam hactenus operam expectare. Eam mutationem oe Wrangelius ægre ferre posset velut ad inferiorem gradum depulsus, Reginæ voluntas efficiebat, & quia ubique credebatur Palatinum sponsum Reginæ, ac Sueciæ Regem destinari, cui pro civis officio fasces submittere tenebatur. Addiderat & Carolus Gustavus literas, quibus de adventu suo significabat, multa cum verborum humanitate testatus ex ipsius consilio se rem administraturum.

Cæsarei è Superiore Palatinatu Donawertam revertunt.

§. 22. Ast Cæsarei, uti dictum, cum Sueci in Superiorem Palatinatum movissent, & ipsi una cum Bavaricis transito apud Ratisponam Danubio in eandem provinciam concesserant. Ubi circa Hochburgum, Velbergam, Cassellam, & Lauterhofam per aliquot dies cum annonæ, ac pabuli inopia conflictati haut modicam equorum jacturam fecerunt. Ferebatur in animo ipsis fuisse Dunckelspulæ subvenire: sed vel propera oppidi deditione, vel quia propinquos Fœderatorum exercitus verebantur, id omisere. Et ne Neumarcum quidem nondum sat munitum invadere ausi, nulla re gesta inde recesserunt. Ac Bavaricorum quidem pars Ratispooæ Danubio superato in Bavariam rediit. Reliqui cum toto Cæsareo exercitu per Hemaviam, & Dietfurtum inter Altemulum, & Danubium Donawer-
18. April. tam concedebant. Inde Harburgum arx inter
19. April. Norlingam, & Donawertam sita ab his invaditur; quam viginti quatuor pedites sub Optione insidebant. Hi cum acriter resisterent, viginti quatuor machinis arx quassata, ac Suecicus Optio ad deditionem compulsus; cui Melander suspendium minabatur ob desideratum vigiliarum præ-
21. 22. April. fectum; aliosque valde irritatus. Hoc facto apud

Trans Danubium abeunt.

Donawertam Danubium transeunt, quod cis flumen alimenta deficerent, ac ultra idem consistere ad tegendam Bavariam expedire judicaretur. Ca-
26. April. stra Guntzburgi ponuntur, legionibus equitum inter Burgaviam, Babenhausam, Gunzburgum, & Weissenhornum distributis: tum Leiphemi, & Gunzburgi Danubius ponte sternitur, totaque circum regio vastatur, immatura segete quoqoe demessa, ne hosti usui foret. Cæterum uti

Eorum conditio.

Bavaricus miles sat bene se habebat, velut qui ubi- 1648.
que Cæsareis commodissima hospitia preripuerat: ita fames hisce graviter incumbens multos ad signa deserenda compellebat. Nec gregarius solum miles, sed & duces animis ægrescere; quos inter tres tribuni, Harrandius Comes, Sommeda & Philologus, cum Melandrum importunius argentum poscerent, in custodiam dati Ratisponam navigio mittebantur. Præcipua spes in equi- 24. April.
tibus sita erat, qui magno numero inermes antehac in Bohemiam, & alias Cæsaris provincias dimissi fuerant, nunc reparatis equis, armisque iterum expectabantur.

Fœderatorum numerus.

§. 23. Contra Suecicus exercitus triginta quinque legionibus constabat, in quibus decies mille quingenti equites numerabantur, quorum tamen duo millia equos amiserant. Octo peditum phalaoges quater mille, quingenta capita explebant. Turennio tria peditum, quatuor equitum millia erant, ex quibus tamen octingenti equos desideraverant. His cum copus Wrangelius, ac Turennius in hostem ire constituunt, euodem si ad Danubium, aut in Superiore Suevia loco muoito consisteret intercepto commeatu pressuri; cum haot paulo facilius annona sibi Ulma & ex Wurtenbergica secundo, quam hosti adverso Danubio è Bavaria subvehi posset. Et Fœderatorum ducibus pro lubitn circumjecta regione uti licebat, cum Cæsarei è Bavari arbitrio pendere

Hi in hostem ire constituunt.

necessum haberent. Ita è Wurtenbergicis stati- 1. Maji.
vis movent, commeatu in quatuordecim dies proviso, ac Langenaviam uno milliari à Gunzburgo accedunt, ubi prætorium hostium duces posuerant, exercitu circum locato. Sed qui Fœderatorum adventu audito consistere haut ausi, ac ponte amoto Licum versus moventes Susmars- 5. Maji.
hausam processerant. Fœderati hinc Laugingam tendunt, quod solus ibi Danubii pons in manibus ipsorum esset, transito flumine cedentes insecu- 6. Maji.
turi. Huc circa meridiem adpellentes cum intelligerent hostem Augustam iter intendere, ac suspicarentur eundem catervas quasdam hinc inde dimisisse, uterque dux cum sex Suecicis, tribus Gallicis legionibus raptim progredi constituit, num qui hostium intercipi possent. Superato Danubio Susmarshausam versus properantes cum oon procul inde abessent, hostium exercitum universum juxta illum vicum loco celso consistentem animadverterunt. Igitur cum rationis haut esset tam modica cum manu hostem lacessere, ne de adventu suo huic innotesceret cum novem illis legionibns tacite pedem referunt, ac utrumque exercitum Laugingæ illa adhuc vespera flumen transire, & quantum possit insequi jubent: qui & per noctem magna diligentia accesserat, impedimentis Dillingæ relictis. Ex interceptis captivis intellexere duces hostem postera die summo mane Susmershausa Augustam moturum.

Hostis cedit.

Fœderati insequuntur.

Iidem extremum hostium agmen profligant.

§. 24. Orta luce universus Fœderatorum exercitus aderat, recta in hostem tendens: & quia peditatus tardius incedebat, uterque dux cum equitatu prægrediens hostem, qui prout captivi refe-
rebant, de ipsorum adventu nihil intellexerat, 7. Maji.
iter ingressum deprehendit. Bavaricus equitatus una cum peditatu, ac gravioribus machinis orta luce præcesserat. Cæsareus equitatus, qui dextrum cornu componebat, cui una cum quatuordecim peditum centuriis eo die posterius agmen obtigerat, adhuc ante Fœderatos consistebat. In istos hi non expectato peditatu ingruebant, Gustavo Kurekio tribuno cum octingentis selectis equi-

1648. equitibus primum agmen ducente. Et pedites quidem hostiles, viæ per sylvas, paludesque impeditæ opportunitate usi, tertia vice restitantes continuis displosionibus primum Fœderatorum agmen aliquandiu morabantur, dum interim equites cum impedimentorum parte ad reliquum exercitum, qui jam Heinhofæ rivum, cui Schmutteræ vocabulum, superaverat, citato quantum poterat cursu contendebant. Inprimis septingenti pedites loco paludoso, ac arboribus consito pedem figentes acriter resistebant. Sed cum Wrangelius Kœnigsmarckium ad sinistram per sylvam istos circumire juberet, ac Turennius, qui cum suis eo die primum agmen sortitus fuerat, à fronte urgeret, iidem loco depulsi, concisique sunt, paucis exceptis, quos latebræ tegebant. Fugitivos equites ad Schmutteram usque rivum uno ab Augusta milliari Fœderati insequebantur, non paucis occisis. Sed quia universus Bavaricus equitatus cum peditatu, & plerisque machinis trans rivum jam consistebat, transitumque valida manu custodiebat, ac Fœderatorum peditatus demum sub vesperam adpellebat, ob ingruentem noctem nil amplius tentari poterat, nisi quod Suecorum machinæ in turmas, phalangesque hostium, quæ ad fluentum dispositæ erant, maxima cum harum strage in seram usque noctem fulminarent. Quo die Ulricus Dux Wurtenbergicus interriti animi laudem tulit qui trans rivum cum octingentis equitibus in prato consistens protegendis mille ducentis peditibus qui transitum tuebantur, per quinque horas immotus ante catervam stabat, globis circa viros, equosque passim lacerantibus. Per noctem hostis

8. Maji. summo silentio Augustam properabat, quo & postera luce cum manu equitum Wrangelius sequebatur; sed sub machinis urbis consistentes occasio lacescendi haut erat. Ex hostibus cæsi æstimabantur bis mille amplius.

Numerus cæsorum & captorum.

Nam & quatuordecim peditum Cæsareorum centuriæ ad unum fere deletæ, & equitatus non leviter multatus est. Præter complures duces ipse quoque Melander duobus globis dextro humero, ac pectore letaliter saucius Augustam deportatus eodem die sub vesperam expiravit. Capti duo tribuni, Bocca Major, & Hauserus, duo subtribuni, præfectus vigilum, turmæque unus, quinque centuriones, aliique ductores, ac gregariorum ducenti septuaginta. His accedebant, sex machinæ, complura signa, & Cæsareorum impedimentorum magna pars. Apud Suecos pauci desiderati ac è ductoribus solus Fersenius turmæ præfectus. Sauciati præfectus vigilum Reitzensteinius, centurio Ditericus Sperlingius, ac pauci alii.

Hostis Donawertam deserit.

§. 25. Fœderati eodem die Heinhofam universis cum copiis accesserunt, unde subinde catervæ aliquot sub castra hostium excurrebant, nemine horum prodire auso. Donawertam tribunus Georgius Ulfsparrius mittitur ad illud oppidum in potestatem redigendum. Sed duabus ante horis hostiles pedites cymbis, equites citato cursu Rainam se receperant. Id oppidum Wrangelii jussu Weierus subtribunus Wembdinga excedens cum

Idem in Bavariam se recipit. 10. Maji.

suis dimachis occupat. Ast hostis post biduum apud Augustam in Bavariam transit, & castra inter Fridbergam, & Kissingam metatur. Ut Fœderati transitu Lici arcerentur, ad pontem Rainæ castellum excitatur, tum & qua vado fluvius transiri poterat, ripa loricis ac reductibus munitur.

Wrangelius Vinarienses legiones à se dimittit.

§. 26. Porro senserat Wrangelius, à Turennio multas sibi difficultates ob Vinarienses legiones 1648. moveri, earumque detentionem aculeatis verbis exprobrari. Et juncto hactenus utroque exercitu non parum turbarum excitatum erat, quod quidam Germanici ductores in Gallico exercitu, sub quibus isti equites quondam meruerant, aperte eosdem ad se pellicere iterum auderent, ut jam trecenti quinquaginta amplius desertis signis Suecicis Gallico iterum exercitui accederent. Unde imminutis legionum numeris vix mille eorum amplius restabant, tribunis acriter apud Wrangelium eo nomine querentibus. Igitur hic istis denuntiat; si universi ad Gallica stipendia redire velint, se curaturum apud Turennium, ut ante acta iisdem impune sint. Sed cum id abnuerent, edictum promulgat; si qui singuli ad Gallos transeant desertorum loco fore. Et istorum aliquibus deprehensis, & laqueo necatis ea licentia compressa est. Nec eo secius inter utriusque exercitus duces discordia gliscebat, dum Gallici ductores nonnullis eorum equitum equos eripiunt, ipsorumque Præfectos asperis verbis increpant, his vindictam haut segniter reponentibus. Et quanquam Turennius huic immodestiæ remedium promitteret; tamen cum injuriæ non cessarent, Wrangelius eas legiones seorsim à reliquo exercitu tendere jubebat, donec alia via panderetur id malum plane tollendi. Scilicet consilium agitabat Wrangelius, ut impressione in Bohemiam facta Cæsareos Bavaricis divelleret. Simul expedire judicabat, supplementa, quæ in illo Regno Cæsareis colligebantur dissipari, ne refecta inermium equitum multitudo magna se mole iterum in ipsum effunderet. Eo fine Wittenbergium è Silesia in Bohemiam ad Albim usque progredi jusserat: quo & Kœnigsmarckium ex hoc latere immittere meditabatur, cui præter alias has quoque legiones attribuit. Ita quam illarum præsentia invidiam excitarat ultro iisdem digressis expirabat.

§. 27. Biduo post hostium discessum Fœderati itidem Heinhofa moventes, præter Kœnigsmarckium, qui retro Donawertam cum suis abibat, 12 Maji. adverso Lico iter faciunt, ac postero die Bolingam perveniunt, velut illo loco fluminis transi- 13 Maji. tum tentaturi: revera ut hostem eodem pertraherent, inde iter subito relegentes infra Augustam flumen superarent. Et sane hostis itidem Fridberga adverso flumine adscendens, in opposita ripa castra metabatur. Quo conspecto Fœde- 14 Maji. rati sub vesperam impedimenta præter Augustam retro misere, ipsi noctis silentio cum omnibus copiis insecuti, postero mane Oberndorfi appulere, cujus arce statim octodecim pedites de Rainensi 15 Maji. præsidio exturbarunt. Ac si tam cito vadum reperire licuisset, hostem præverterant. Sed fluvius sat tumidus tunc volvebatur, & vada excitatis operibus, ac milite firmata erant, ut Fœderati scopo tunc suo potiri non possent. Interim & hostilis exercitus, animadverso istorum itinere, & ipse secundum Licum descendens sub vesperam eodem pervenit, ripa inter Augustam, & Rainam pluribus militibus insessa. Igitur Fœderatorum duces in conspectu hostis vi perrumpere constituunt eodem loco, ubi quondam Gustavus Rex viam monstraverat. Id prohibiturus hostis in adversa ripa munitiones excitare cœperat. Sed subinde machinis, & tubis è celsiore ripa detonantibus isto opere depulsus est. Et quanquam pluribus accersitis copiis prohibere tamen non poterat, quo minus Fœderati, patrocinantibus suis machinis, pontem struerent. Unde hostis noctu castris, 16 Maji.

Fœderati Licum transeunt.

ac

1648. ac omnibus ad Licum stationibus desertis Ingolstadium tanta cum trepidatione abibat, ut armorum paratusque bellici, ac sarcinarum non parum relinqueret, ac ne omnes quidem stationes avocaret. 17 Maji. Qui castellum ponti apud Rainam additum custodiebant, post destructa duo pontis juga abjectis armis citato cursu se inde proripuerunt. Et ingens hosti clades iterum imminebat, si Fœderatorum equitatus statim flumen superare potuisset. Sed liquefactis Alpium nivibus tunc Licus intumuerat; & quanquam nonnulli equites tranare ausi aliquot interceptos attrahebant, ex quibus de trepido illorum receptu cognoscebatur; integris tamen turmis flumen nando superare haut 19 Maji. dabatur. Post biduum Fœderati ponte apud Rainam refecto Licum transiere; quo spatio hostis in tuta evaserat. Id oppidum expugnare Fœderatorum ducibus ab initio placuerat, quod frumenti satis è Suevia, & Wurtenbergica subvehi alendo exercitui posse videretur. Sed quia idem operibus, milite, aliisque ad sustinendum obsidium necessariis firmatum erat, tempus ac militem ei operi impendere haut consultum habebatur. Ac sufficere visum quatuor pedestres, totidem equestres legiones ibi relinquere, includendis præsidiariis, ac tuendo ponti; à quibus & destructum ad pontem castellum reparatur.

Fœderati Freisingam veniunt. §. 28. Inde præter Neoburgum, & Ingolstadium Fœderati Freisingam tendunt; ubi arx quadraginta sex peditibus insessa statim deditionem [illegible] Maji. fecit. Capti quoque ibidem tribunus Joannes Minor, subtribunus Lichtenavius, centuriones quatuor, sex optiones, totidem signiferi, ac multi alii ex hostili exercitu, inopino Fœderatorum adven- Hostis trans Isaram subsistit. tu oppressi. Ast hostis, antequam Fœderati Licum transire possent, Ingolstadio Landshutam iter intenderat. Unde post oppidum non super- 19 Maji. functorie direptum quarto die Isaram transit, ac 23 Maji. pontis parte destructa inter id oppidum, & Freisingam in altera fluminis ripa consedit. Freisingæ pons plane destruitur, ac duo isti oppido opposita castella præsidio firmantur, hinc inde ad ripam excitatis loricis, ut Fœderati circa pontem Mox inde facessit. reparandum satagentes impedirentur. Mox tamen subsequente die, cum hostis Fœderatos machinas attrahere, ac magna vi transitum parare conspiceret, per tenebras istis castellis, ac reliquis Fœderati pontem Isaræ reparant. stationibus desertis se proripit. Wrangelius cum hostem haut temere Isaræ cessurum crederet, denuo de oppugnanda Raina cogitabat. Sed cum hic ultro ad Isaram transeundum invitare videretur, id consilium omisit, præsertim cum jam de Lici transitu satis cautum esset. Igitur circa reparandum Freisingæ pontem labor sumitur; etsi opus spe tardius procederet, quod continuis aliquot dierum pluviis turgidus fluvius quæ structa 27 Maji. fuerant iterum abripuisset, quibus reficiendis die- 30 Maji. bus aliquot opus erat. Interim Landshutenses à Wrangelio tutelarem militem petebant, quibus iste præfectum vigilum Rosenschmidium cum militum manu misit, pontemque reparari jussit. In armamentario novem machinas ac nonnihil pulveris pyrii hostis, cum oppidum diriperet, reliquerat. Antequam pontes reficerentur, catervæ partim ducum jussu, partim ultro trajicientes complures captivos, simul ingentem vim pecorum adducebant, quæ vilissimo pretio distrahebantur.

Hostis ad OEnum propere refugit. §. 29. Hostis deserto Isara versus OEnum Schærdingam, & Passavium recedebat, quod Salisburgensis Archiepiscopus pontes Muhldorfi, & Ortingæ dejici jussisset. Tanta porro istum conster- 1648. natio invaserat, quanta toto bello conspecta non fuerat, ne post maximorum quidem præliorum stragem. Miles ipse Bavaricus hostili modo omnia late diripiebat, etiam qua agmen non tangebat. Ejus trepidationis non minima causa erat, quod utrique exercitui justus dux deesset. In Melandri locum Piccolomineus expectabatur, cujus virtus, experientia, ac prudentia collapsam prope Cæsaris militiam reparatura sperabatur. Is è Belgio magnis itineribus adproperabat, ab ipsis Fœderatorum ducibus solita tunc inter bellantes humanitate literis tuti itineris instructus. Qui Bavaricis hactenus imperaverat Gronsfeldius Comes nuper in custodiam datus Monachii arcte custodiebatur. Causam aliqui ferebant, quod acriter induciarum 24 Maji. rupturam suasisset, ac Gallos ab hisce haut discessuros Electori confirmasset; cujus vanitatem nunc eventus docebat. Plures imperium male administratum, & Liri ripam segnius custoditam arguebant. Quo nomine tantum plebis odium incurrerat, ut ni Monachium deductum Royerius summus vigiliarum præfectus protexisset, ab agrestibus in urbe trucidandus fuerit. Ipse Elector re- Bavarus Salzburgum confugit. bus suis diffisus Monachio, cujus defensionem dicto Royerio commendabat, Wasserburgum, inde Braunaviam secundo OEno vehitur, navigio rebus magni pretii onusto Muldorfi ad sublicas pontis submerso. Hinc plane Salisburgum concedit, 29 Maji. non sine magno animi dolore Provincia sua irato hosti in prædam relicta, & quod apud illum asylum quærere necessum foret, quem hactenus variis injuriis oppresserat. Principis exemplum imitati cives, qua quisque poterat trans OEnum, & vicina oppida Wasserburgum, Braunaviam, Schærdingam, Passavium cum pretiosis rebus confugerant, ut pauci homines in ea regione occurrerent, sed pecora agminatim nemine curante campis oberrarent.

§. 30. Wrangelius post Landshutam valido Fœderati Isaram transeunt. præsidio firmatam Freisinga Duglassium trans Isaram præmittit, uno ab Erdinga milliari statio- 1 Jun. nem capturum, ut peditatus, & machinæ per paludosam viam, quæ dimidio milliari ab Isara Erdingam versus procurrit, tuto eniti possent; id quod sequenti die factum. Pons Freisingæ, quod 2 Jun. Landshutensis commodior esset, Fœderatis transgressis iterum dejicitur. Post unius diei Erdingæ quietem Hagam proceditur; unde Turennius, 4 Jun. qui eo die primum agmen ducebat, cum parte equitatus usque sub castellum ad Wasserburgum præcurrens hosti inopino supervenit, dum ante castellum equos pascit, ac miles per otium vagatur: ut Turenniani trecentis equis, & multis captivis potirentur. Ac si pedites in promtu fuissent, castellum ipsum subito impetu opprimi poterat, in quo pauci milites in armis fuerant, & vix ulli funis igniarius accensus gestabatur, ut dimidia hora elaberetur, priusquam in subeuntes Gallos tubos disploderent, tanta omnium consternatione, ut si impetus statim datus fuisset, facile antequam arma corriperent superari potuissent. Ubi decem Galli audax facinus suscipiebant, exutis vestibus OEnum transnatantes in pratum, quo quingenti amplius rustici equos & pecora sua pascebant: quos illi nudi incurrentes lapidum jactu ita terrebant, ut relictis jumentis fuga se inde proriperent, Gallis triginta equos cis flumen abigentibus. Sub vesperam Turennius Hagam in stativa revertit. Sequenti die totus exercitus Kirchrietam di- 5 Jun. midio à Wasserburgo milliari processit. Non procul

1648. cul inde ad OEnum arx Hohenberga rupi imposita jacet qninquaginta peditibus insessa, quam postridie citra exceptionem se dedentem Fœderati igne deleverunt. *Wasserburgum oppugnare non possunt.* Porro peninsulæ Wasserburgum est impositum, quam OEnus sinuato alveo magnam partem ambit, præter angustum Isthmum, qui vix lapidis jactum patet. *6 Jun.* A faucibus istis mollis clivus assurgit, apud oppidum angustus, inde paulatim sese laxans, pluribus abscissibus, & ponte pensili interruptus. In summo monte castellum jacet, non integro tubi majoris jactu ab oppido dissitum, quatuor procurrentibus propugnaculis, & intus peculiari abscissu firmatum. Ejus castelli ictibus oppidum ad radices montis positum, igniumque jactibus obnoxium erat. Oppido, & castello præerat Holzius, qui paucos ante dies eo se conjecerat. Oppidum legio istius cum quingentis Provincialium selectis; castellum mille ducenti milites insidebant. Guschenitschius tribunus cum Croatarum legione inter oppidum & castellum tendebat. Ex his facile judicabant Fœderatorum duces, ad castellum expugnandum justæ obsidionis ambagibus opus fore: & eodem licet capto oppidum ipsum non statim in potestate erat. Tum & regio montibus ac sylvis hinc inde aspera haut in longum tempus utrique exercitui alendo sufficiebat. Ac per biduum continui imbres accessus ad castellum agi prohibebant. Igitur placuit omisso Wasserburgo, *Muhldorfum accedunt.* Muhldorfum inferius ad idem flumen situm accedere. Ex hoc oppido quod Salisburgensis ditionis *8 Jun.* est, cives abductis rebus suis profugerant. Sed in Præsulis militem Sueci nihil hostilitatis exercebant, ac præfectum ita petentem addito præsidio Wasserburgum deducebant. Ae diserte Regina injunxerat, ut si forte Wrangelius Salisburgensem ditionem tangeret, amice ipsam haberet, ne discrepantes ritus bello persequi videretur. Illo tractu uterque exercitus ad finem usque Junii mensis quiescebat, quod regio omnia necessaria vino excepto præberet. Interea circa pontem OEno injiciendum desudabatur, quem transire summopere Sueci cupiebant. Enimvero quantumcunque conniterentur, conatus omnis inanis erat. Flumen altum latumque, ac rapidum, ob crebras eo tempore pluvias ultra solitum intumuerat, ut ponte istud insternere, aut copias trajicere, vel nemine obsistente arduum esset futurum. Sed nunc insuper in adversa ripa Hunoldsteinius summus vigiliarum Præfectus cum aliquot peditum phalangibus consistens, castellis & reductibus ripam muniverat, quo & plures copiæ indies confluebant.

Hostes se recolligunt. §. 31. Ast hostis, qui trans OEnum usque cessim iverat, heic demum animos resumere cœperat, præsertim postquam Piccolomineus Cæsareo, & Enckefortius Bavarico exercitui in Gronsfeldii locum præfecti essent. Et Bavaricus quidem peditatus fere ad tuendam OEni ripam relictus. Cæsarei adjuncto equitatu Bavarico Schærdingæ iterum cis OEnum remeantes inter Passavium, & Vilzhofam castra posnere, quorum *17 Jun.* stationem Sueci apud Ortenburgum interceperunt. Hinc pabulo deficiente apud Vilzhofam Danubium transiere, Windorfi considentes, castello tantum in Bavarica ripa ad caput pontis munito; cujus præfecto injunctum, ut Suecis ingruentibus castellum desereret, ac ponte post se incenso in alteram ripam evaderet. Interea undique quantum poterant exercitum tam Cæsar quam Bavarus supplebant, quo iste Fœderatis iterum par foret. Tum & Rainæ annona infertur, 1648. copiis Suecicis, quæ apud Donawertam consistebant. frustra id prohibere conantibus.

§. 32. Quæ super tributis, queis à redimendis *Super tributis cum Bavaro acta.* incendiis vocabulum inditur, eo tempore acta fuerunt, haut abs re fuerit adduxisse. Cum Fœderatorum exercitus ad Freisingam hæreret, Wrangelius literis ad Maximilianum Curtium *28 Maji.* Comitem datis significat: post abruptas ab Electore citra idoneam rationem inducias sat causæ esse vindictam ejus facti exigere, ni subditos Principis delicto haut participare constaret. Unde nosse cupere, num ultro cum Fœderatis transigere, ac vastationem provinciæ, æternum fidei non servatæ monumentum futuram, redimere velit. Qun fine si ita ipsi videatur, ad se cum mandatis mitti posse, qui malum ditione Electoris avertant. Ve- *2 Jun.* niebat inde ad exercitum apud Erdingam Kutnerus, Wrangelio ante notus & induciarum ruptura haut probata non ingratus; qui sciscitabatur, quid in tractatus deducere VVrangelius velit, quo Elector suos congruis mandatis instruere possit. Simul literas tuti accessus pro Hasslangio aulę pręfecto postulat. Quæ facile concedebantur; simul tributi incendiarii nomine millio uncialium exposcitur. Elector Hasslangii loco alios deputatos destinat, Dæringium Comitem, Cancellarium, & Kutnerum; tunc per Curtium literis exquirit; *10 Jun.* quid levamenti, & fructus Bavariam, ubi super lytro isto convenerit, maneat? ac num firmam sibi quietem ab utraque bellantium parte polliceri queat? Cum rationis non sit ingentia lytra exsolvere, & haut eo secius belli oneribus obnoxium manere. Summam antea designatam enormem Electori videri, & super qua tractare superfluum sit, regione jam per Regios exercitus vastata, ac provincialibus hinc inde non modica pecunia emunctis. Nec quæ à sola Bavaria postulentur, quadrare illi summæ, quæ Osnabrugis à toto Imperio exacta sit. Wrangelius, consultatione cum Turennio habita haut inutile judicabat, novas literas tuti commeatus concedere, quod suspicio esset, isthoc obtentu à Bavaro alia quæri, super quibus etsi nihil concluderetur, saltem tamen diffidentiam apud Cæsarem adversus Bavarum excitandam, velut hic denuo separato tractatu sibi consultum iret. Igitur salvus condu- *23 Jun.* ctus qui petebatur annuitur; ac Wrangelius literis additis significat: æquas à se conditiones latum iri. Quanquam nec prior summa enormis videri debeat, si consideretur, quot insignia oppida, arces, vicique per eam serventur. Aliam rationem esse lytri incendiarii, ac satisfactionis, quæ militiæ Suecicæ promissa sit. Hanc stipendii vicem subire, sub belli finem fere ab amicis amico tractatu obtenti: illud favente belli fortuna hosti vi extorqueri, quod ad stipendiorum rationem non magis, quam prædam à milite partam attemperari necessum sit. Nec adversam partem oppidis ac provinciis occupatis ista tributa aliter, quam placito, ac viribus suis metiri solitam fuisse. Sed cum Fœderatorum duces suspicarentur, Electorem obtentu tractatuum tempus extrahere, ac tributum plane eludere conari, haut expectatis Bavaricis Deputatis provinciam inter utrumque exercitum partiuntur, inhumana tamen sævitia vetita.

§. 33. Porro Fœderatos haut parum impedie- *Fœderati bellum in Bavaria alunt.* bant continui imbres, qui machinas loco moveri non permittebant, segete quoque penitus procumbente. Et quia Oenus indies magis intumescebat,

glifcen-

1648. glifcente infuper in adverfa ripa hoftium numero, defperato ejusdem apud Muhldorfum tranfitu, navigiis & ratibus perrupturos fe fimulabant, quo hoftilis equitatus Viltzhofa huc pertractus illam Bavariæ partem tanto magis exhauriret. Quod fi ifthoc confilium non fuccederet, Viltzhofam invadere placebat, claudendo Danubio, ac bello inter Bavariam, & Bohemiam connectendo idoneam.

Muhldorfo difcedunt. 25 Jun. 29 Jun.

Porro cum circa Muhldorfum annona deficere inciperet, Fœderati inde Neumarcum difceffere. Inde dierum aliquot quiete fumta Engenfeldam fe contulerunt, ubi diftributis circa copiis complures per dies metati funt. Contra hoftis apud Viltzhofam cis Danubium regreffus, Paffavium, & Scherdingam ad Oenum iterum abibat, accitis ex Auftria, & Bohemia copiis, & evocato Bavarico peditatu auctior, ut jam Fœderatis autem, ne quid in hoftem tentare poffent, continui per quinque feptimanas imbres obfliterant, præaltis aquis, profundaque uligine viis machinas, & impedimenta trahi non permittentibus.

Dingelfingæ confident.

11 Jul. Et quanquam poft Engelfelda moventes recta in hoftem irent, nullo tamen modo ad eum penetrare dabatur.

14 Jul. Unde averfo itinere Viltzhofam verfus tendunt; quod oppidum Wrangelius, quantumvis ejus potiundi cupidus, oppugnare munimentis egregie firmatum, & tam propinquo hofte verebatur. Sed quia nondum Bavariam belli malis levare placebat, ad Ifaram ftationem capeffere vifum, obfervandis hoftium conatibus. Quo fine Dingelfingam caftra transflata, quæ ftatim munitionibus circumdata, reparato quoque Ifaræ ponte. Ita heic & Landshutæ in utramque Ifaræ ripam tranfire, prout ufus expofceret, licebat delaffando hofti, fi forte caftra caftris conferre vellet. De cetero tolerabili apud Fœderatos exercitus loco res erant, nifi quod equitum aliquot millia equis amiffis ad belli munia inutilia forent reddita; nec illis locis ulla ratio jumenta fupplendi fuppeteret.

Hoftis Landaviæ confidet. 19. Jul.

§. 34. Hoftis contra, contractis apud Schærdingam copiis cum de Fœderatorum motu cognoviffet, & ipfe Landaviam tendit, caftris infra id oppidum ad Ifaram munitis, qui ponte infternebatur. Ita dum propinquis locis exercitus inimici confident, quotidianis excurfionibus certabatur, profpera Fœderatorum fortuna, qui indies, quinquagenos, octogenos, centenos, plures ex hoftibus captivos in caftra pertrahebant.

Cæfarei carpuntur.

22 Jul. Sed majus operæ pretium faciebat ipfe Wrangelius, qui cum aliquot equitum alis tranfito Dingelfingæ ponte in altera Ifaræ ripa Landaviam verfus proceflerat fitum caftrorum hoftilium, & pontis exploraturus. In hunc ad fesqui milliare illuc progreffum Drucmullerus, qui pridie per fylvas Dingelfingam verfus ad intercipiendos Suecicos pabulatores cum mille quingentis equitibus iverat, inopinus impingitur. Sed quia Bavaricus dux paulo ante è captivis cognoverat Suecicos numero prævalere, in fugam ftatim fylvis tectus cum fuis effufus eft, plerisque Straubingam verfus aliis alio fe proripientibus. Suecici tamen acriter infequentes haut paucos iftorum occiderunt. Captus eft Ulricus Dux Wurtenbergicus fummus excubiarum apud Bavarum præfectus cum duobus turmarum præfectis, totidem optionibus, fignifero uno, ac centum gregariis: quibus ducenti equi inftructi accedebant. Captus eft Ulricus Dux Wurtenbergicus fummus excubiarum apud Bavarum præfectus cum duobus turmarum præfectis, totidem optionibus, fignifero uno, ac centum gregariis: quibus ducenti equi inftructi accedebant. 1648.

Hoftis propius accedit. 28 Jul.

§. 35. Hoftis inde relictis apud Landaviam caftris propius Fœderatos apud Mamingam vicum confedit, milliaris tantum fpatio inter utraque caftra interjecto. Qua propinquitate acribus velitationibus fæpius certatum, non fpernenda utrinque virorum jactura, ut tamen utraque pars jufto prælio occafionem præbere declinaret.

Moftenigæ arx ab hofte fruftra oppugnatur.

Mofteningæ arci trans Ifaram non procul Dingelfinga fitæ Sueci præfidium impofuerant, ex qua edito loco fita hoftium caftra machinis infeftari poterant. Ad eam fubigendam poftera die hoftis triginta cum alis equitum ad Fœderatorum caftra accedit, eodemque momento in altera fluminis ripa iftam arcem valida manu invadit. Sed cum præfidiarius miles acriter refifteret, ac hoftis intelligeret, VVrangelium neglectis, qui ad caftra tumultum excitaverant, fuis auxilio adproperare, infecta re difcedere cogebatur, defideratis ducentis amplius peditibus, ac aliquot minoribus machinis.

Caftellum ad pontem Rainæ fruftra ab hofte tentatur.

Tutando Lici ponte ad Rainam aliquot Suecicæ ac Gallicæ legiones hactenus adftiterant, quoad caftellum ponti adpofitum perficeretur. Eo abfoluto, ac quingentis peditibus firmato legiones in vicina oppida, Dillingam, Donawertam & Hochftedam fecedunt. Eum pontem fubvertere hoftes femel atque iterum incaffum laborabant, conftructis variis machinis pulvere nitrato plenis, quas ratibus Auguftæ impofitas fecundo Lico dimittebant. Sed qui incaffum vim effundebant, cum prius quam pontem attingerent ignem concepiffent.

Caftra mutuo tentantur. 7 Aug.

§. 36. Ad Dingelfingam interim præter excurforum catervas parum gerebatur, quoad Wrangelius cum magna parte exercitus fuperato Ifara in collem caftris hoftium oppofitum progrederetur, viginti cum machinis tentoria flumini proxima ipfumque Manningæ prætorium verberaturus. Hoftis contra in altera ripa cum equitatu, ac peditum manu propere Fœderatorum caftra accedebat, fpe uti videtur repentino impetu ifta irrumpendi velut milite vacua. Ac primus quidem affultus in extremum caftellum ultra fylvam fiebat à centum Gallis fub duobus centurionibus infeffum, qui acriter quantumvis refiftentes poft fesquihoræ pugnam numero obruti omnes concifi funt, exceptis fex gregariis & centurione, queis vitæ venia facta. Statio quoque Gallorum equeftris in caftra rejecta eft. Sed cum propius caftra fubiret hoftis à Gallis, & reliquis Suecis ita machinis tubisque exceptus eft, ut non fine jactura unde venerat rediret. Wrangelius, qui tumultu audito retro properabat, ex altera ripa eidem machinis non parum damni dabat. Hac actione hoftis non paucos fuorum defideraverat, quos inter fubtribunus Spitznazius: alius quoque fubtribunus, & quidam gregarii capti funt.

Fœderati pontem Neoburgi ftruunt.

Porro Wrangelius ut tuto Danubii tranfitu potiretur summopere cupiebat, quo commodus acceffus Carolo Guftavo Palatino ad fe, aut fibi ad illum, fi res ferret, pateret. Cum autem ob interpofitos hoftium exercitus Vilzhovam, ac Straubingam tentare non liceret, ac Donawerta longiuscule remota effet, Neoburgum deftinatis ipfius commodum videbatur. Unde probante Turennio legiones, quæ caftellum ad Rainam hactenus texerant, huc abire, ac Danubium ponte jungere jubentur. Quod ab illis fub finem Julii menfis factum: quę res Bavaro,

1648. varo, quod ex interceptis ipsius literis patebat, magni momenti visa.

Scripta super tributo incendiario. 1 Jul.

§. 37. Dum Fœderati ad Dingelfingam hærent super lytro incendiario Wrangelium inter,& Curtium Comitem disceptari pergebatur. Ad proximas istius literas Curtius reposuerat: Electorem in tractatus haut consensurum, ni de fructu eorundem in antecessum ipsi constet. Ab ipso insignem navatam operam, ut Sueci cupita satisfactione potirentur; nec persuaderi sibi, pro sperata gratia in tantam Succorum offensam se incurrisse, ut post exhaustas regionis opes inania tecta, ac parietes immensa pecuniæ summa redimenda sint. Quæ belli fortuna permittat jam ablata esse: nec Electori præter desolatas terras quid relictum. Quos cineribus obruere procul ab ipsius humanitate abfore; nec eundem tale sui monumentum ad posteros extare optaturum. Ioauditum denique hoc bello direptis, ac vastatis regionibus ignium deprecandorum nomine pecunias impe-

11 Jul. rasse. Contra Wrangelius exquirebat; quid sibi, à quo tanta commoda stipulari Elector cupiat, ab ipso vicissim expectandum sit? De officiis ab Electore Sueciæ præstitis sibi non constare. Id sane in aperto esse, ipsum ad opprimendos Suecos arma cum Cæsare conjunxisse. Cujus facti si quæ gratia sit à Cæsare eam reposcendam è cujus provinciis iste bellum in Bavariam derivarit. Quid offensæ Suecis Elector præbuerit ne rurestri quidem plebi incognitum. Haut mollius hostiles exercitus non ita pridem in Hassia grassatos. Nec facile inventum iri exempla Principis ea dignatione, qui exteris Regibus tam erubescendo modo illuserit; quod nec Electori apud posteritatem valde

21 Jul. gloriosum sit futurum. Cum interim legiones pro se quælibet tributa ex assignatis sibi districtibus extorquere quantum dabatur, satagerent: Curtius aliis literis significabat; tractatu opus non esse, cum miles, quæ Wrangelius postularit, jam plus quam satis exigat. Alias quid Elector Sueciæ præstiterit acta tractatuum Westphalicorum testari. Quam justis causis Elector arma resumserit ante expositum fuisse. Denique par fuisse, Scriptorem epistolæ majore modestia de tam lau-

17 Aug. dati Principis actionibus locutum fuisse. Ad hæc Wrangelius reponebat: In refractarios militarem vim fuisse adhibendam. Haut eiusdem esse, Suecicis in tractatibus favere, ac iisdem multa armatorum millia opponere. Causas ruptarum induciarum ne ipsi Curtio quidem probari posse. Denique arduum esse circa describendas pravas Principum actiones verba invenire, quę & veritatem exprimant, & borum existimationem non perstringant.

Bavaria male habetur.

§. 38. Ita literaria velitatio nullo fructu deflagrabat, & usque adeo super tributis decidere Electori curæ non erat, ut qui Oeni ripam tuebantur præfecti, quo magna pars provincialium convasatis rebus suis confugerat, prohiberent, ne quis horum vastationem prędiorum, aut ædium suarum pecunia redimeret. Etsi haut eo secius non pauci ex oppidis & vicis, cum alia ratio servandi res suas non esset, tributario oneri se subjicerent. Sed cum maxima provincialium pars tributa adspernaretur; multi literas, quibus ad ista solvenda monebantur, illuderent, plagis aut carcere multatis qui eas afferebant, flammis in tecta passim sævitum; quorum & non pauca per incuriam militum conflagrabant, cum nemo esset, qui relictos ab abeuntibus ignes extingueret. Fabricis tamen publicis coquendo sali, & cerevisiæ parcitum, nec non dotaliriis, aut donatis Electoriæ uxoris prædiis. Reliqua Electoris prætoria, quæ in distributione hospitiorum Suecis obtigerant; fere flammis deleta.

Rusticorum Austriacorum missio.

§. 39. Dum ad Dingelfingam hæret Wrangelius, à rusticis Austriæ supra Anassum missus adest Joannes Georgius Keitenhauserus qui universam Provinciam partibus ipsius accessuram confirmabat, modo occasio præbeatur. Viginti quatuor horarum spatio signo campanis dato quinquaginta, quin centum millia virorum exciri posse. Sed equitatus nonnihil, & idoneos ductores sibi sobmittendos. Cæterum nihil aliud sibi quam usum Evangelicorum sacrorum quæri. Si bellum in suam Provinciam transferatur, militum licentia à penatibus, bonisque suis arceretur. Annonam militi è Catholicorum bonis curari posse. Ubi primum copiæ à Wrangelio missæ advenerint, se omnes Catholicos Præfectos, Barones, ac Nobiles comprehensos Wrangelio tradituros, è quorum lytris ingens pecuniæ summa redigi queat. Quanquam autem ex ejus Provinciæ motu Reginæ rebus ingens emolumentum accessurum videretur; tamen petitis istorum hominum pro tempore Wrangelius gratificari non poterat. Nam hoste totis viribus incumbente nihil copiarum à se dimittere licebat; & quæ via militi in eam Provinciam penetraturo proponebatur, anfractuosa juxta, & intuta erat, ex altera Danubii ripa per Bohemiæ confinia supra Lincium dirigenda. Unde ablegatum istum ad Wittenber- 5 Aug. gium, & Kœnigsmarckium in Bohemiam dimisit, quibus negotium hoc diligentissime commendavit; qui & cum copiis suis in propinquo versantibus destinata longe expeditius exsequi poterant.

Hostis paulum recedit. 13 Aug.

§. 40. Hostis inde à Fœderatis apud Dingelfingam paululum recedens in priora ad Landaviam castra regressus est. Unde suspicio oriebatur ab ipso partem copiarum in Bohemiam contra Wittenbergium & Kœngismarckium missum iri, qui isthoc Regnum tunc pro lubitu persultabant. Sed comperiebatur quantum posset copiarum è præsidiis & aliunde contrahi, quod Bavarus nullo modo ferre vellet, vel unum militem Cæsarei exercitus in Bohemiam abire, priusquam Fœderati tota Bavaria decessissent, nec ita cito reversuri viderentur. Cæterum quanquam Suecicis excursiones hactenus feliciter successissent, interceptis multis hostium pabulatoribus, & quatuor fere equorum millibus: Cæsareis tamen in proclivi erat ex intactis adhuc suis Provinciis ea damna reparare. Contra Fœderatorum equitatus diuturnæ expeditionis laboribus indies magis fatiscebat, aliquot millibus equitum ad pedes redactis, & inermibus, quos equis, armisque iterum instruendi illis locis nulla ratio suppetebat. Unde metus erat, ut sedes belli diu in Bavaria retineri posset, id quod alias Wrangelius summopere cupiebat. Et integrum jam mensem Dingelfingæ Fœderati hæserant omnibus circum consumtis. Unde annonæ pabulique defectus castra mutare subigebat. Novæ stationi commodissimus locus ad Mosburgum visus, qua Ambra fluvius Isaræ miscetur. Ita motis Dingelfingæ castris pontem ibi transiere, ac adverso Isara iter facientes Landsbutam prætergressi, Ambraque superato Mosburgum attigere. Ubi statim castris munitis Isaram apud id oppidum duobus pontibus sternunt, quorum caput in altera ripa excitatis castellis muniunt. Galli quoque dimidio supra oppidum milia-

Fœderati equorum inopia premuntur.

Fœderati Mosburgum castra transferunt.

18 Aug.

25 Aug.

1648.

Isari Isaram, Ambramque ponte castellis firmato insternunt.

Hostis eos non sequitur.

§. 41. Fœderatis Dingelfinga digressis hostis quidem apud Landaviam in citeriorem Isaræ ripam transiit; sed haut longius insecutus eo tractu substitit. Itidem quotidianis velitationibus inter excursorum catervas certabatur, prosperiore fere Fœderatorum successu. Simul apud Straubingam Danubius ponte jungebatur. Unde conjectura erat, Cæsareos in Bohemiam abituros. Id quod etiam Blumenthalius Cæsarei exercitus Quæstor apud Bavarum sed incassum solicitaverat. Ita junctæ adhuc hostium copiæ Fœderatis in Bavaria incumbere pergebant. Landshutę obsidium agitantibus hostibus jactura temporis metuebatur, quod Fœderati ex altera Isaræ ripa præsidium firmare, ac mutare pro lubitu possent, nec quæ ad obsidium requiruntur in promtu essent.

Idem ad Oenum se confert.

Inde pons navalis Straubingæ factus dissolvitur, navigiis Deckendorfum, & Vilzhofam deductis, quibus annona secundo Daoubio, hinc adverso OEno Braunaviam deveheretur. Hostis quippe apud Landaviam denuo trans Isaram regressus OEnum versus iter intendebat, quod suspicaretur, Fœderatos Mosburgi quam Dingelfingæ OEno propiores repente ejus fluminis transitum iterum tentaturos, cujus aquæ indies subsidentes alicubi vado jam superari poterant. Unde à Bavaro Wasserburgum milite firmatur, ac Provinciales armati ad OEni ripam idoneis locis disponuntur. Dum versus Vilsam flumen progreditur hostis Aheimum arcem, octoginta Fœderatorum peditibus insessam invadit, quæ licet lata fossa ac palude, validoque muro circumdata post paucas machinarum displosiones arbitrio se hostium dedit. Wertanus quoque catervam ducentorum equitum à Fœderatis emissam profligat, centum amplius cæsis, captisque, reliquis dissipatis. Inde hostis aliquot per dies Vilz-biburgi metabatur: hinc progressus, cum Fœderati Erdingam, ne hostis insidere id oppidum posset, flammis delevissent, in vico Dorfena quatuor à Wasserburgo milliaribus dissito prætorium ponit. Ubi super pabulo acriter certatum, quod id Fœderatis in ulteriore Isaræ ripa, consumtis in citeriore omnibus, petendum esset. Hoste ita longe à Danubio remoto Fœderatis totam retro Provinciam percurrendi facultas erat: quorum & catervæ sub ipsa Ratispona magnam pecorum vim abigebant, ac Prælatos Cœnobiorum Pruflingæ, & Brielæ ad tributa exsolvenda compellebant. Ab iisdem quoque caterva Cæsareorum centum sexaginta capitum apud Abenspergam paucis elapsis conciditur.

20 Sept.

Ita Bavaria ab utroque exercitu misere lacerata; rapiendis pecoribus ac jumentis inter utramque partem certatum: messem qui in horrea colligeret nemo erat, nec qui in futurum annum sementem faceret. Fœderatos cumprimis inopia salis, & ferreamentorum calceandis equis urgebat: panis affatim erat: cerevisiam circumductis ahenis ipsi in castris coquebant.

Hostis Fœderatos prævertit.

§. 42. Tota sic Bavaria inter Licum, & OEnum exesa tractus inter Isaram, & Licum, qua ad Alpes vergit adhuc restabat, ubi & Landsberga copioso commeatu instructa, stativisque opportuna erat. Hanc ne Fœderati invaderent, hostis valido præsidio firmaverat, ac illos prævertens castris motis paulatim locis intactis, montibusque propinquabat, itinere Monachium versus instituto.

Fœderati Landsbergam tendunt.

Sed & Fœderati premente pabuli, ac annonæ inopia Mosburgo Haimhausam, hinc superato Ambra Dachaviam tendunt, itinere Landsbergam converso. Quæ Neoburgi hactenus substiterant legiones Wrangelii jussu extructum ibi pontem velut deinceps inutilem tollunt, ac Donawertam iterum concedunt. Fœderatis animus erat, Landsbergam si possent expugnare, ibique castra figere, aut si hostis insequeretur prælio committendo occasionem quærere. Quamvis autem hostium exercitus superato Monachii Isara secundum Ambræ lacum sub montium radicibus viam itidem Landsbergam versus instituerent; haut tamen ullam prœlii committendi cupidinem ostendebant, nunquam intra duo milliaria Fœderatis propinquantes, ac opportunis semper locis, ubi ad prœlium cumpelli non possent, confidentes.

20 Sept.

19 Sept.

28 Sept.

Conflictus ad Dachaviam.

25 Sept.

§. 43. Eo itinere improvisus conflictus obtigerat, nonnulla Fœderatorum jactura. Pridie quam hi Dachavia moverent, Wrangelius cognoscebat Wertanum cum bis mille equitibus transito Monachii Isara Pruccam versus processisse: cui revertenti ut insidias strueret ipse cum sedecim equitum alis, ac dimacharum manu superato ad Dachaviam Ambra Monachium versus progressus erat, ad sesquimilliare ab hinc turmis per sylvam in insidias dispositis. Præmittitur inde Poleius tribunus cum quadringentis equitibus, ut per sylvam Monachium versus excurrens, per diffusam inde planitiem omnia exploraret, & si quid hostium animadverteret, statim significaret. Enimvero eodem tempore jam universus hostium equitatus Monachii Isaram transierat ignaro Wrangelio, & nihil minus quam hoc cogitante, quod isti priore nocte sesquimilliare à Monachio ultra Isaram adhuc constiterant. Num autem hosti de Wrangelii accessu constiterit, an forte fortuna res ita ceciderit, nobis haut compertum. Ita in Poleium aliquot hostium turmæ repente impinguntur, quibuscum iste initio quidem manus conserebat, ac solutis ordinibus præcurrentes repellebat; mox tamen toto hostili equitatu ingruente funditur, cui solutis ordinibus quidam hostium usque ad legiones sylvis tectas instabant. Qui primum à Suecis intercepti fuerant, narrabant, nongentos duntaxat hostium adesse. Mox tamen signifer comprehensus fatebatur, universum equitatum ingruere. Unde Wrangelius alis mature receptum imperabat; desultores centum quinquaginta ad rivum interjectum disponebat hostium transitum prohibituros, ac ne isti suis longius insisterent. Iisdem & hostis manum dimacharum à froute opponebat, ac quia pluribus in locis fluentum vado transiri poterat, tota vi à tergo istis ingruebat, plerisque qui in equos evadere non poterant, cæsis, captisque. Proxime à dimachis Wrangelii legio prætoria constiterat, quæ & ipsa sat acriter multabatur, sauciato subtribuno Bornemanno, ac cæso Pancratio turmæ præfecto. Capiebantur Gustavus Wrangelius dimacharum subtribunus, & Prengelius, pari militiæ gradu Poleium comitatus: insuper Benedictus Hornius, ac Adolfus Hermannus Wrangelius, imperatoris frater, qui animi causa simul profecti erant. In universum ductorum & gregariorum trecenti desiderabantur capti aut cæsi, cum tribus vexillis.

Fœderati in Bavaria subsistere non amplius possunt.

§. 44. Landsbergam hostis operibus ac milite ita firmaverat, ut ei capiendæ operosa oppugnatione opus esset; nec unde interim annona, pabulumque peteretur adparebat. Cæterum stabilem in Bavaria bello sedem figere Wrangelio,

1648. summopere licet cupienti, haut datum fuerat
Hostis quippe statim atque Isara se primo prori
puerat, omnia munita oppida copioso milite in-
struxerat; mox continui imbres, & exundantes
fluvii, ne qua oppugnatio suscipi posset, prohi-
bebant. Interim dato spatio hostis reparato exer-
citu, decrescente apud Fœderatos equitum nu-
mero, viribus potior esse cœperat. Etsi nunquam
prælii copiam facere auderet, sed opportunis locis
haut procul confidens certatim annonam, pabu-
lumque consumeret, ut eo citius inopia Fœderatis
abeundi necessitatem imponeret. Quanquam au-
tem & hostis diuturna expeditione haut parum at-
tereretur, ut Fœderatos ultro ipsum lacessendi
vires, animusque haut deficerent: tamen jam pe-
nitus commeatus deficere cœperat, rebus omni-
bus per agros absumtis. Ea sola causa erat Bava-
riam deserendi, in qua tamen sat acerbam sui me-
Iidem in Sueviam transeunt. 2. Sept. moriam reliquerant. Ad extremum apud Kœn-
tingam ordinibus in aciem explicatis ad meridiem
usque constiterunt, num forte pugnæ copiam ho-
sti facturus esset. Sed cum è captivis intelligere-
tur, eum altero à Landsbergam milliari immotum
hærere, ac castris muniendis vacare, nec in locum
æquum descensurum, eodem die Scheuringam
30 Sept. progressi sunt. Postero die præmissis apud Lich-
tenbergam arcem trans Licum impedimentis sub
vesperam usque retro sylvulam arci adsitam in a-
cie consistunt. Hostis interim Landsbergam ver-
sus iter ingressus fuerat; sed cum per explorato-
res cognovisset, Fœderatos adhuc cis Licum in
Bavarica ripa consistere, longius progredi non au-
debat. Ex quo cum Fœderatorum duces judica-
rent, hosti hautquidquam in animo esse prœ-
lio decernere, sub vesperam exercitu trans Li-
cum ducto sera nocte Munchingæ consede-
runt. Ita duo hostiles exercitus, cum sæpius
hac æstate castra castris contulissent citra prœ-
lium separantur; cujus aleam Cæsareis, ac
Bavaricis tentare nunquam placuerat, conten-
tis annonæ inopia hosti Bavaria excedendi neces-
sitatem attulisse. Magnum equorum numerum
hac expeditione Fœderati desideraverant, majo-
rem hostes, qui ipsi suam jacturam sex millibus
æstimabant.

Wertanus Fœderatos frustra insequitur. §. 45. Fœderati Licum transgressi denuo a-
ciem explicabant, dato per machinas signo hostem
ad prœlium provocantes. Sed cum iste cis Licum
haut procederet, Augustam prætergressi Dona-
2 Oct. wertam iter intenderunt. Wertanus tamen cum
bis mille amplius equitibus Lechausæ superato
flumine Obernhausam properat, postremum Fœ-
3 Oct. deratorum agmen irruiturus. Quem Fœderati
conversi sub Rainam usque rejecerunt. Ex quo
oppido dum machinæ in Suecos Cæsareis immix-
tos disploduntur, parum aberat, quin ipsum Wer-
tanum globus prosterneret. Cum porro Suecis
quiete opus esset, nec trans Danubium pabuli
quid inveniretur, Wrangelius superato apud Do-
nawertam fluvio equitatum circa Norlingam
8 Oct. per hospitia distribuit. Ubi non procul Oetinga
caterva hostium Wilzburgo emissa quatuor di-
macharum Suecicorum cohortes, ad Altemu-
lum flumen custodiendum missos post acrem pu-
gnam profligabat, multis cæsis, ac duobus vexillis
ereptis.

Galli in superiorem Palatinatum sequi nolunt. §. 46. Sed cum in Superiorem Palatinatum
transire cuperet Wrangelius, ad Turennium, qui
Dilingæ, & circum stativa ceperat, se confert,
eique persuadere laborat, ut eodem ipsum sequa-
13 Oct. tur. Ita enim Cæsareo exercitui aditum in Bohe-
miam intercludi, & communicationem cum Ca- 1648.
rolo Gustavo aperiri, ut junctis copiis hostis in-
vadi queat. Ast Turennius negabat, à stativis suis
tam longe discedere sibi fas esse: promittebat ta-
men se in vicinia hæsurum, quoad Cæsarei à Ba-
varicis disjungerentur. Unde Wrangelio, ut Tu-
rennium sibi propinquum retineret, omisso Pala-
tinatu Franconia petenda erat. Igitur Norlin-
gam prætergressus Ohrenbaviam ad Altemulum
tendit, cum Turennius ad sinistram in Wurten- 23 Oct.
bergicam deflectens Feuchtwangam se confer-
ret. Contra hostes post digressos Fœderatos Hostis in Palatinatum Superiorem tendit.
Fridbergam, hinc Aicham & Schrobenhausam
descendunt. Ubi cum per aliquot dies substi-
tissent, ne forte Sueci per pontem ad Rainam re-
pente ingruerent, Hohenwartam castra transfe-
runt: hinc apud Ingolstadium Danubio superato
in Palatinatum Superiorem, quo Suecos antever-
terent, se conferunt. Inter quæ cum nuntius de 27 Oct.
pace conclusa adpelleret, utrinque actus hostiles
interdicuntur.

§. 47. Superius Kœnigsmarckium à Wrange- Kœnigsmarckius in superiorem Palatinatum tendit
lio in Bavariam irrupturo cum Vinariensibus le-
gionibus dimissum memoravimus. Is apud Do-
nawertam Danubium transiens in Superiorem
Palatinatum recta tendit, & Vilsecca, Weida,
Hirschavia, Durschenreutaque occupatis vici- 18 Maji.
nam regionem tributis subjecit; ac Weidam cum-
primis novis operibus firmavit, ereptumque E-
vangelicis templum ibi restituit. Illis in oppidis 1 Jun.
relicti equites totam late Provinciam persulta-
bant, sub ipsam usque Ratisponam excurrentes.
Iidemque dum Ambergensium pecora abigunt,
erumpentes milites, ac oppidanos insigni cum cæ-
de in oppidum rejiciebant. Ipse Kœnigsmarckius 6 Jun.
Egram pergit, quo equitum, peditumque manum
è præsidiis Saxoniæ, Misniæ, Thuringiæ, & Fran-
coniæ evocatam convenire jusserat, quibus ad-
ventantibus Copya tribunus cum parte præsidii
Egrani se adjungit. His copiis succinctus castel- Complura Bohemiæ loca occupat.
lum ad Konigswartam in faucibus Sylvæ Bohe-
micæ situm invadit; quod centurio, cum quin-
quaginta peditibus insidens post pauculas machi- 11 Jun.
narum displosiones citra exceptionem dedit. Da-
chaviam qui insidebant milites nocte prægressa ul-
tro profugerant. Interim ipse Kœnigsmarckius
cum parte copiarum præcurrens Teinitziam
Trautmansdorfii arcem, & Tausam quinquagin-
ta dimachis insessam subigit, ac præsidiarios suis
turmis admiscet. Hinc assumtis reliquis copiis
Petschoviam arcem, quam optio cum triginta
sex peditibus tuebatur, statim citra exceptionem 16 Jun.
ad deditionem compellit. Post Falckenavia inva-
ditur, arx situ, & operibus egregie munita, quæ
per aliquot dies machinis, jactisque ignibus infe-
stata, repletis demum fossis arbitrio ipsius se dedit. 23 Jun.
In captivitatem ibi redacti Præfectus vigilum,
centurio cum optione ac duobus signiferis: cen-
tum gregarii sub Suecica signa distributi. Inte-
rim & Brisewicius tribunus hostilem catervam in
oppidulo Kitscha tribus Pilsena milliaribus op- 22 Jun.
presserat, ac compluribus cæsis præfectum tur-
mæ, optionem, tres signiferos, & quinquaginta
amplius gregarios captivos abduxerat. Ejusdem
quoque præsentia animati qui Brixensem arcem
tenebant sub Pragæ usque mœnia excurrentes
circumjectam regionem tributis subjiciebant, ne-
mine obsistente. Elnbogam tunc invadere non
licebat, sexcentorum militum præsidio firmatam.
Sub eam tamen excurrens Kœnigsmarckius duos
pontes, queis Egra insternitur, destruit. Ita late
per-

In Palatinatum rediens, Waldeccam occupat. 30. Jun.

persultata Bohemia in Palatinatum regreditur. Ubi copiæ ipsius Falckenbergam arcem ad deditionem compulerant. Præfectus abitum sibi liberum stipulatus fuerat: sed quia loci, quo ducendus esset, ac præsidii in via sibi adjungendi oblitus fuerat, detentus est. Waldeccæ arci munitissimæ, in quam provinciales magnam vim rerum suarum congesserant, centum milites, selectique provinciales insidebant. Ad eam ipse Kœnigsmarckius accedens jactu aliquot globorum ignivomorum præsidiarios ita exterruit, ut arbitrio ipsius se permitterent, ab eodem sua sub signa recepti. In arce magna vis annonæ, adparatusque bellici inventa.

In Bohemiam revertit. 29 Jun.

§. 48. Postquam inde Noriberga complures currus paratu belli onustos accepisset, contractis omnibus copiis iterum in Bohemiam vertit. Rumor didebatur velut Elnbogam oppugnaturus esset, quo fine & globi ignivomi Waldeccæ inventi vehebantur; ac Copya tribunus magnam annonæ vim à circumjecta regione conquiri jusserat.

Occasio invadendæ Pragæ.

Quæ fingebantur avertendis hostium suspicionibus, cum revera Pragæ tentandæ consilia agitaret. Hisce primus ansam præbuerat Ernestus Odowalskius, cui à Regina post Streitbergii vocabulum inditum. Is à puero Cæsarea signa secutus ab infimo militiæ gradu ad subtribuni munus adscenderat, sed brachio dextro globi ictu confracto laboribus impar in prædio non procul Egra consederat, eoque colendo vitam toleraverat. Sed superioris anni expeditione prædio vastato belli repetendi necessitatem inopia imponebat: quo fine apud Cæsarem, ejusque ministros aliquoties militare munus, aut pensionem ambierat: sed ne spe quidem facta repulsus, etsi palam denuntiaret, ni ab ipsis reciperetur, alium sibi dominum undecunque despiciendum. Ita à Cæsareis repudiatus Majo mense ad Kœnigsmarckium se contulerat, qui legionem pollicitus interim menstruam pensionem conferebat. Ab hoc consilium invadendæ Pragæ primo suggestum; etsi ipse in Apologia sua, invidiæ declinandæ causa abnuat. Qui & nuper in ea urbe versatus aditus omnes, munitionumque conditionem, ac præsidii stationes cognitissima habebat. Ei consilio exsequendo Kœnigsmarckius à Wrangelio frustra peditum manum postulaverat. Unde quingentis peditibus, qui Erfordia, & Lipsia submittebantur, contentus esse cogebatur, cum plures alio exciendi facultatem non haberet. Eoque & conatus intra minorem urbis partem opprimendam coercendus erat, quod toti urbi obtinendæ vires idoneæ haut supperterent. Quanquam autem Wittenbergius cum suis copiis jam iter Bohemiam versus ingressus esset, qui & facile jungere se illi, si destinata cognita forent, potuisset: haut tamen ratio suadebat eidem tam cito, uti res exigebat, de istis significare, quod recta per Bohemiam via intuta, sed per ambages nuntios mittere longum, ac metus erat, ne mora interposita hosti de consilio isto suboleret. Ita solus aleam tentare statuit, sperans, Wittenbergium statim atque de urbe capta audiret advolaturum, ac tuendæ minori parti, & expugnandæ majori operam sociaturum.

Kœnigsmarckius destinata dissimulat. 10 Jul.

Destinatis dissimulandis primo rumorem spargi curaverat, Elnbogam peti; quo senescente in Pilsenensem districtum abiit late populatione facta, ac cum provincialibus aliquot uncialium millibus super redimendis incendiis decidit. Nec aliud à se agi ferebat, quam ut provinciam qua posset tributis subjiceret ac Cæsareorum partem in Bavaria Wrangelio incumbantium in se averteret.

Eadem exsequitur. 14. Jul.

§. 49. Mox tamen improviso ac summo silentio Raconitzam vertit, quo oppido ne quis excedere posset, Odowalskius cum ducentis equitibus præmissus idem circumdedit; qui præfectum vigilum cum quatuor equitibus ibi intercepit. In alias quoque vias, inprimis quæ Pilsena Pragam ferunt, validæ catervæ dimissæ acribus cum mandatis, ut ibi subsisterent, ne quis Pragæ de itinere suo nuntiare posset. Id quod ab illis diligenter curatum ac aliquot tabellarii intercepti. Quo effectum, ut Pragæ per summam securitatem præter solitas stationes nemo in vallo consisteret. Sequenti die impedimenta, machinas, ac paratum bellicum addito præsidio Raconitzæ reliquit, ac pedites equis qui machinas & vehicula trahebant, imposuit, inde hora decima ante meridiana tanta cum diligentia iter instituit, ut vergente in vesperam die ultra Boboreitzam fluentum tertio à Praga milliari adpelleret, ubi ad crepusculum usque copias sylva tectas silentio tenet, interim ductoribus & per hos gregariis destinata sua pandit, summa alacritate ob spem opimæ prædæ perfusis. Tum quo ordine invasio tentanda ordinat, singulosque ut fronde virenti pileum signent, in notæ vicem imperat, distributis inter duces in prædam Procerum domibus. Qui in armis deprehenderentur, cædi; tum si quis è fenestris prospiceret, telis peti jubet: ac pontem, eique superstructam turrim cis Moldam in potestatem redigi; ne ex majore urbe auxilia oppressis submitti possent. Hoc porro ordine copiæ incedebant. Primum agmen ducebat Odowalskius cum centum peditibus, queis sclopeta igniaria gestabantur: cui adjungebatur Optio, ac triginta viri ingentibus malleis, ac securibus instructi rumpendis portis, ac trabibus transversariis, ac pontibus pensilibus demittendis. Post eum ducenti pedites sub Volmaro subtribuno, inde Copya tribunus cum reliquis peditibus incedebat, tandem Kœnigsmarckius cum equitatu sequebatur. Ita circa mediam noctem in monte albo apud Cœnobium adpellebant, cum Pragæ rationes pro more visitarentur. Unde suspicio Kœnigsmarckio facta, velut tumultus in urbe excitaretur. Sed Odowalskius nihil insoliti occurrere confirmabat & mox precibus matutinis per Cœnobia signum datum iri. Propius inde subeunt copiæ, ac pedites, dimachæque equis delapsi versus urbem progrediuntur, Kœnigsmarckius cum equitatu retro vicum flammis absumtum machinæ jactu ab urbe consistebat. Inter horam secundam & tertiam Odowalskius cum suis inter duo propugnacula retro Capucinorum Cœnobium in vallum enitebatur excubitorem à dextris inclamantem quidem, sed sclopetum haut displodentem per duos milites in fossam præcipitem dabat. Qui in propugnaculo ad sinistram excubabat strepitu audito profugiebat. Inde Suecici ad portam à Cœnobio Strohof dictam recta properant, cui adposita statio non prius tumultum excitabat, quam hostem prope se conspiceret; quæ paululum resistens cum optione, qui ibi præerat, à Suecicis concisa est. Porta inde perrupta, pons pensilis demissus, trabs transversaria in ponte trans fossam diffractus. Quo facto reliqui pedites, qui ad hortum Schlickii Comitis constiterant, raptim ad portam ruunt, & una cum Odowalskio per cavam viam in urbem properant. Tumultu audito ipse Kœnigsmarckius cum equitatu advolans ur-

1648. bem irrumpit, eamque plane in potestatem redigit. Quæ omnia ita facili negotio patrata, ut è Suecicis non nisi unicus cæderetur, vix unus & alter sauciaretur. In majorem quoque seu veterem urbem simul perrumpi poterat, ponte jam, & porta in altera fluminis ripa occupatis, ni isto ausu desistendum fuisset ob paucitatem peditum; cum in ista urbis parte octingenti pedites, & decem amplius millia armatorum civium essent.

Ingens ibi præda parta.

§. 50. Urbs per triduum direpta, plerisque etiam domibus per milites licentia efferatos exspoliatis, quæ à Kœnigsmarckio ductoribus assignatæ fuerant. Cæsareum quoque gazophylaceum primo impetu effractum, haut paucis rebus ingentis pretii amotis: pro reliquis ingentem pecuniæ summam Cæsarei ministri offerebant, sed quas Kœnigsmarckius Reginæ destinabat. Coronam Cæsar nuper avexerat, quæ magno studio quærebatur. Prædam in ea urba partam quidam septem, alii duodecim millionibus taxabant. Gemmas miles gregarius vili pretio distrahebat; inter quos pedes annellum sex millibus uncialium constantem, quinque uncialibus vendiderat. Rudolfus Coloredus Comes, cui urbis cura commissa erat, per hortum suum in veterem urbem symba piscatoria evadebat; reliqui Proceres magno numero capiebantur, quos inter & Cardinalis Harrachius, quem post Regina in Sueciam deduci imperabat, si ejus ope Eduardum Bragantinum diuturno carcere liberare posset; sed quem Kœnigsmarckius, antequam Reginæ literæ advenirent, modico accepto lytro dimiserat, quod rumore propinquæ pacis iste immunis amittendus crederetur. Tum suspicio foret, Gallos ipsius velut sacerdotis, & Cæsareo ministerio haut obstricti liberationem sine lytro quæsituros. Et jam Regina Cardinalis Mazarini literis petentibus ejus liberationem annuerat. In armamentario octoginta machinæ æneæ, ferreæque diversi ponderis, ac ingens vis paratus bellici reperta. Cæterum captæ Pragæ nuntius postridie, quam Osnabrugæ transactum esset allatus est; qui si citius advenisset, pacem retardaturus metuebatur.

Kœnigsmarckius Wittenbergii adventum sollicitat.

§. 51. Cæterum quia pars urbis cis Moldam à Kœnigsmarckio occupata una cum Regia late diffusa erat, viginti quatuor propugnaculis circumdata, quibus tuendis aliquot millia militum requirebantur; vix modicæ copiæ isti obtinendæ sufficiebant, milite semper in procinctu adstante; nedum ut reliquas Pragæ partes tanto militum, civium, ac scholarium numero insessas invadere posset. Unde pons totus & porta in alteram partem ferens iterum deserendus erat, ac satis habebatur citeriorem turrim, qua minor urbs aditur tueri. Quinquam id commode accidebat, quod in veteri urbe nullæ machinæ, & exigua copia paratus bellici essent; ut nec istis facultas foret aliquid in minorem urbem tentandi. Cum igitur obtinendæ Pragæ pluribus copiis opus esset, Wittenbergius per literas monetur, ut quantum posset adproperaret. Simul mons Laurentii, ac Regia abscissibus firmatur, machinisque sequenti die è celsioribus locis in alteram partem detonatur. Contra Coloredus Bucheimium Comitem, qui Tschaslaviæ considebat, Tabori, & Budeweisæ adversus Wittenbergium tuendę propere excitat; qui & statim altero à capta minore urbe die, cum omnibus suis intra veteris urbis mœnia se conjicit. Eodem & Wittenbergius properabat, de quo antequam referamus, prius, quæ ad istud usque tempus ab ipso patrata sint, memorare placet. 1648.

18. Jul.

Bucheimius Pragam venit.

17 Jul.

VVittenbergii acta.

52. Is igitur sub finem anni superioris in Silesiam regressus copias per oppida hibernatum distribuerat, novisque delectibus auxerat. Quo tempore nil memorabile gestum, nisi quod catervæ in Bohemiam irruptione facta refractarios ad tributa exsolvenda compellerent, oppido quoque Mesericio in montanis Moraviæ sito ob eam caussam flammis deleto, sexaginta civibus cæsis. Inter alios etiam signifer cum sexaginta equitibus Polckenhaina excurrens apud Schmidbergam quadraginta Cęsareos equites, triginta pedites offenderat: quorum hos fere concidit, prefectum turmæ ac signiferum cum triginta equitibus, ac quadraginta equis instratis captos abduxit. Eodem tempore disceptationis nonnihil cum Poloniæ Rege ortum super Opposensi, & Ratiboriensi Ducatibus, eidem Regi oppigneratis: quibus neutralitatis beneficio ut fruerentur Sueci lubenter annuerant, modo ne Cæsarei ex iisdem emolumenti quid perciperent. Et hi quidem superiore anno Oppela præsidium deduxerant, sed nihilo secius statis provinciæ reditibus fruebantur, additis insuper militaribus tributis. Quod cum conventis adversaretur, Wittenbergius provincialibus denuntiat, tantundem sibi, quantum Cæsareis exsolvendum. Id quod Præses provinciæ ad Regem deferebat, dissimulata tamen exactionis causa, ac falso narrans à Cæsareis provinciam semper immunem habitam. Unde Ossalinskius Poloniæ Cancellarius minaces eo nomine ad Wittenbergium literas dabat. Et ipse Rex magnopere irritatus jam de copiis eo mittendis agitabat, quæ Suecis resisterent; ni Gallicus in Polonia Legatus Vicecomes Bregius iram ejus mitigasset. Sed Wittenbergius offensa Regis è Bregio cognita, quod à Regina injunctum esset amicitiam cum Polonis diligentissime colere, ac modicam potius injuriam tolerare, quam novo bello ansam præbere, Quæstorem Sigismundum Mullerum ad Regem misit, qui à Wittenbergio acta ita Regi adprobavit, ut hic certa tributa Suecis earum provinciarum nomine annueret, etsi post Regina ea remitti mandaret; ac agnosceret, se tantum honoris, & affectus à Suecicis ducibus, quantum avaritiæ, ac injustitiæ à Cæsareis percepisse.

18 Febr.

Cum Rege Poloniæ disceptatio.

Uratislaviensibus commerciis libera permittuntur.

§. 53. Uratislavia urbs à Suecis hactenus eminus obsessa fuerat, intercepta subvectione; unde cum aliarum rerum, tum lignorum inopia premebatur. Igitur mercatores, ut commerciis libertas iterum permitteretur, apud Wittenbergium instabant. Hic cum compertum haberet, ea prohibitione plus damni provinciæ, quam urbi illatum, ac Suecica tributa non parum eam ob causam imminuisse, facile in petita eorum consensit. Ea re cives deliniti, cum mox Bocheimius Comes militem, machinas, ac paratum bellicum ex urbe præberi sibi postularet, id nullo modo concedere volebant, Senatu minis territo, si ipsis inconsultis talia annueret. Sed & alio mox casu magis in Suecicas partes flectebantur ejus urbis animi. Joannes Samsonius Bernhardinus Monachus, qui hactenus Evangelicorum doctrina pro concione oppugnata se jactaverat, Glogoviam clam facessens eandem profiteri cœperat. Qua ex re non ipse solum, sed & sodales quondam ejusdem in Dorotheæ Cœnobio ingens odium incurrerant. Quam occasionem aucupati Jesuitæ à Cæsare impetraverunt, ut istud Cœnobium sibi traderetur; ac jam per Cæsareum Commissarium

in

1648. in ejusdem possessionem immittendi erat, cum Monachi tumultu excitato civium opem adversus Jesuitas implorant. Unde concursu facto bi parum ab exitio aberant, ni Senatus validam peditum manum his præsidio misisset. Eo facto cum Cæsaris offensam se incurrisse metuerent Uratislavienses, à Wittenbergio sciscitantur, num, quid auxilii à Suecis sibi expectandum sit, si à Cæsare vis intentaretur? Qui & prolixe omnia pollicitus est.

Bucheimius Silesia excedit.

§. 54. Ast Bucheimius Comes contracta è Cæsareis præsidiis manu Jeltschām arcem invadere incassum parabat, quod remittente gelu ob circumfluum Oderam, ac paludes adsitos haut facilis ad
23 Jan. eam accessus pateret. Et cum Oelsa, ac Ohlavia, quibus minabatur, validis præsidiis tenerentur, desperato successu legiones partim per Silesiam, partim per Bohemiam in hiberna distribuit. Quibus tamen otium haut diu indultum mox ad primarium Cæsaris exercitum evocatis. Relictus in Silesia copiis Sporckius, & Meuterus præficiebantur; qui prætorio Glacii sumto Wittenbergii motus observabant.

Wittenbergius in Bohemiam excurrit.

Hic vere adulto equitatum undique è Silesiæ, & Moraviæ præsidiis Jauræ contrahebat, in Bohemiam excursionem facturus. Ac primo quidem Braunam, quatuor Glacio
26 April. milliaribus dissitam propere pergebat, ubi Hana-
27 April. vu legio hactenus stativa habuerat. Sed illa pridie inde se subduxerat, relictis in oppido centum peditibus & triginta inermibus equitibus, quos Wittenbergius interceptos Suecico sacramento adegit. Mox cum legiones quasdam in Glacensi Comitatu hospitantes sub id oppidum coivisse intelligeret raptim eo profectus, si qua forte illos invadere posset, circumspiciebat. Sed cum munitissimo loco consedisse istas videret, retro in Silesiam concessit; ubi cum in hostem, qui intra munita oppida se tenebat, nihil geri posset, copias suas per stativa iterum distribuit, Mullero summo excubiarum præfecto in Superiorem Silesiam, & Moraviam cum sueta ibi manu dimisso. Cui in reditu fortuna adversus Awackium tribunum favebat.

Cæsarei vapulant.

Hic cum legione sua, ac duabus desultorum centuriis in Troppaviæ suburbio adpulerat.
30 April. Eo cognito Mullerus una cum Mohrio tribuno,
1 Maji. qui in Moraviam abiturus erat, nondum orta luce in illos tendit, ac excubitorum statione fusa simul in hospitia irrupit. Ipse tamen tribunus cum aliquot ductoribus trans flumen, quo Sueci per tenebras vadum non statim invenire poterant, hospitatus, in oppidum evadendi spatium nanciscebatur. Capti sub ipsum oppidum ducenti quinquaginta milites cum multis ductoribus, sexcenti equi, sex signa & quatuor uncialium millia. Sarcinæ igne tectis injecto consumtæ.

Wurbenus Comes rem bene gerit.

§. 55. Interea dum pedites ac machinæ è Pomerania expectantur, quæ sub finem Maji demum Glogoviæ adpellebant, Wurbenus Comes
28 Maji. semel iterumque rem bene gessit. Is viginti tribus equitibus stipatus Oppelæ ob privata negotia egerat; qua vix digressus fuerat, cum præfectus vigilum Kottalinskius cum quadraginta equiti-
26 Maji. bus ipsum intercepturus ad oppidum adpulit. Sed ejus discessu cognito in oppido die inter pocula exacto sub vesperam discedens in prato arboribus tectus securus quiescebat, ephippiis detractis. Ast Wurbenus ea re intellecta cum suis improvisus ingruit, ac præfectum illum cum omnibus equitibus, præter tres qui cædebantur, & quatuor qui fuga se subduxerant, intercepit, quadraginta qua-
27 Maji. tuor equis simul nactus. Postera die dum Lischwiciam cum captivis suis tendit, nuntiatur, aliam Cæsareorum catervam, sexaginta equitum in propinquo versari. Unde is apud captivos sex duntaxat equitibus relictis, cum reliquis septendecim in hostem vadit, commodum tunc equos pabulo reficientem, ac repente impetu dato territum dissipat, viginti tribus interceptis. Ita duplum amplius captivorum numerum Lischwiciam perducit. Contra Valentinus Cæcus vulgo dictus excurrendi solertissimus, è Silesia in Saxoniam usque penetrans, summo mane suburbium Halæ ir- 21 April.
ruperat, ubi Suecici equites securius agebant, quorum quatuordecim, cum quadraginta equis captivos abduxit, cum subtribuno Israele, & præfecto turmæ.

Wittenbergius in Bohemiam tendit.

§. 56. Porro Wittenbergius rebus in Silesia dispositis cum copiis suis Glogovia demum versus superiorem Silesiam movet, ac in Polonica ripa iter facit, cum Oelsæ munitiones detraxisset, ac 21 Jun.
præsidium inde abduxisset, velut re cum Uratislaviensibus composita inutile. Jeltschæ iterum cis 29 Jun.
Oderam regressus Haussam vertit, ubi Mullerus cum copiis, quæ in Superiore Silesia, & Moravia in stativis egerant, ipsi junctus est. Inde præter Glacium in Bohemiam Albim versus, prout Wrangelius jusserat, tendit. Cui se oppositurus Bucheimius Comes quantum poterat Cæsarei militis apud Kœnigsgræciam contrahebat. Wittenbergio è Silesia digresso Lignicenses Jauram oppidum subito impetu opprimunt, arce tamen, in quam plerique Suecici refugerant, frustra tentata. Unde isti oppidum in cineres redigunt. Jam Lignicia plures copiæ arci expugnandæ adducebantur; quæ submissa à Wittenbergio equitum manu retro facessunt. Incendio Jauræ vindicando Sueci quædam prædia Ligniciæ vicina inflammant, in quos dum Valentinus Cæcus erumpit, ipse interceptus Glogoviam deducitur.

Wittenbergius Pragam properat.

§. 57. In Bohemiam veniens Wittenbergius, aliquot per dies ad Skalitzam substitit annonę congerendæ, ubi ab excursoribus complures hostium catervæ profligatæ, nec pauci captivi abducti. Inter alia Cæsareus vigilum præfectus, parvulus Jo- 15 Jul.
annes vulgo dictus, cui Merbeimii post vocabulum inditum, cum centum sexaginta equitibus sub ipsa Suecorum stativa procurrens, Nachotum usque rejectus est, viginti cæsis, triginta captis post se relictis. Skalitza dum Suecicus dux mo- 17 Jul.
vet, & ex itinere Clumnitzam arcem invadere parat, nuntius de intercepta à Kœnigsmarckio Pragæ parte advenit. Unde accelerato itinere eadem 18 Jul.
nocte Podiebradæ Albim transit. Inde Brandeisiam vertit, ubi trecenti hostium equites peditesque se collegerant: qui ipsius adventu trans pontem, cui ignem injiciebant, se receperunt: ad quos persequendos, cum abjectis armis passim diffugerent, missa caterva triginta captivos abstraxit. Tandem Pragam trans Moldam attingens, in cam- 20 Jul.
po, cui à Xenodochio vocabulum, consedit. Postera die inter portas à Xenodochio, & patibulo 21 Jul.
dictas quatuordecim machinis mœnia urbis verberare cœpit. Sed cum hostis plerasque copias è Veteri ac Nova urbe eo contraxisset, ac decuplo majorem numerum Suecis opponeret, satis perspiciebat vi adhibita militem frustra consumtum iri.

Ad Kœnigsfalam consedet.

Eam ob causam, & quia conjiciebat hostem auxilia Pragensibus submissurum, ab urbe recedens Kœnigsfalę consedit, subvectionem urbi frequentissimæ intercepturus, simul Bucheimii conatus, qui Pragæ agebat, & si qui aliunde accederent, observaturus. Tum ut Kœnigsmarckio pro

1648. re nata subvenire posset, ponte Moldam apud Pupencium, qua tribus insulis flumen interstinguitur, instravit, atque isti undecim peditum centurias submisit, tuendæ eo melius minori urbi, quæ indies magis operibus firmabatur. Sed cum ad Kœnigssalam desidendo operæ se pretium haut facere perspiceret, impedimentis in minorem urbem missis, & acceptis à Kœnigsmarckio aliquot

Idem Tabor oppidum occupat.

5 Aug. equitum legionibus, Tabor versus movit. In iti-
7 Aug. nere Kanopitscha arx à Cæsareis insessa citra exceptionem ad deditionem compellitur. Postero
8 Aug. die copiis Tabori admotis, vi oppugnare id instituit; quod Damus tribunus insidebat cum ducentis militibus, ac septingentis armatis Provincialibus. Cum accessibus factis sub munitiones exteriores Suecicus miles successisset, animadvertit Wittenbergius plerosque propugnatores in exterioribus illis munimentis consistere, raris per mœ-
13 Aug. nia stationibus. Igitur tota vi assultum ad ea dare instituit; quo & oppidum ipsum paucorum gregariorum, qui cadebant, aut sauciabantur, jactura expugnatum est. In eo ipse præfectus, subtribunus, centuriones aliquot, & alii ductores, tum Wallensteinius Comes, ac nobilitatis Provincialis magnus numerus, simul quatuor vexilla capiebantur. Sed & ingens prædæ vis parta, quod tota circum vicinia pretiosas suas res eo congessisset.

Idem Pragam revertit.

§. 58. Wittenbergius solo æquatis, quæ Tabori oppugnando excitaverat operibus, ac oppido milite firmato, propere Pragam remeat, ubi & ali-
18 Aug. quot centurias pabulatorum hostilium, queis adventus ipsius inopinus contigerat, intercipit. Eo absente Cæsarei ex Veteri Urbe Minorem subito impetu opprimere tentaverant: sed cum nihil dissoluti invenissent, multis suorum desideratis re infecta repulsi sunt. A Kœnigsmarckio missus Canuebergius tribunus cum equitum manu, ducentisque dimachis, & duabus machinis arcem, cui Rubræ Domus vocabulum, deditione in potestatem redegit. Ab eodem hinc Teschena eminus circumsessa, post submisso cum pluribus copiis

Rubra Domus & Teschena occupantur.

27 Aug. Copya tribunu vi impetitur. Post aliquot dierum obsidium exterius propugnaculum, simul post horæ pugnam vestibulum arcis assultu expugnatum.
5 Sept. Unde fracti animis obsessi citra exceptionem se
6 Sept. dediderunt. Arcem insederat subtribunus Stiblingerus cum tribus centurionibus, ac trecentis triginta gregariis, è quibus centurio unus cum triginta amplius gregariis occubuerat, totidem fere sauciis. Suecorum non nisi undecim ceciderant, cum excubiarum præfecto, totidem vulneratis. In arce insignis copia adparatus bellici, ac annonæ cum decem machinis reperta.

Wittenbergius Budeweisam tendit.

§. 59. Interea ex interceptis literis intellectum, Schlickium Comitem Consilij bellici Præsidem circa Budeweisam copias contrahere Pragæ subventuras, quo & è Silesia quicquid ibi erat militum, ac è Stiria ingens numerus coibat. Illis disjiciendis antequam in justum exercitum adolescerent, Wittenbergius eo excurrere decrevit. Quo fine peditatu cum machinis, & impedimentis in-
6 Sept. tra minorem Urbem reposito, Praga iterum di-
10 Sept. scessit, ac quarto post die stativa Schneideri tribuni diluculo attigit, sed qui media nocte Crumnaviam facessens reliquis copiis ad Budeweisam se junxerat. Inter quæ Wittenbergius Sporckii impedimenta intercepit. Ac in illa, quæ versus Austriam Superiorem properabant, emissa caterva non spernendam eorum partem cum pluribus ductoribus, ac quadringentis equis abripuit. Eodem & Mislickius, qui tunc copiis ad Budeweisam præ- 1648.
erat, iter intendebat: quem Wittenbergius viris equisque defatigatis cum persequi haut valeret, Budeweisam, inde Pragam retrovertit. Cæterum Schlickius Bucheimium Comitem ad se Budeweisam evocaverat, si absque periculo id fieri posset. Is cum Meutero, ac multis ductoribus, simul quadringentis equitibus Praga iter eodem ingreditur, cui Garnierus præfectus vigilum in via se adjungit. Sociaverant se multi procerum, qui eo præsidio freti se suasque res pretiosas periculo, quod Pragæ imminere videbatur, subductum ibant. In hos Wittenbergius sub vesperam 11 Sept.
uno milliari à Budeweisa improviso impingitur. Ubi Cæsareis statim in fugam versis Suecici acriter insistunt, ac quod istorum equi defessi forent, multos cædunt, plures capiunt: reliqui ægre in Frambergam arcem Cæsareo præsidio insessam evadunt. Inter captos erat ipse Bucheimius Comes, Meuterus summus excubiarum præfectus, Nasius, & Rensius tribuni, Joannes Christophorus Wallensteinius, & Nosticius subtribuni, multi præterea variorum ordinum ductores, ac trecenti quinquaginta gregarii: præter ingentem auri argentique vim. Ea Bucheimii clades tantum Lincij terrorem dedit, ut quicquid insignium esset civium inde profugeret. His gestis ad Koe- 17 Sept.
nigsalam Wittenbergius iterum consedit, captivis in Minorem urbem transmissis, magno cum desiderio Caroli Gustavi Palatini adventum præstolatus.

Summum belli imperium in Carolum Gustavum confertur.

§. 60. Regina quippe ut tam diuturno bello extremam imponeret manum, Carolo Gustavo Palatino summum belli per Germaniam imperium contulerat. Quin & successorem sibi Regni, quantum in se, animo destinaverat, proxima sibi cognatione junctum, & ad Carolum IX. Sueciæ Regem per matrem genus referentem, qui Reginæ avus paternus erat. Vulgo quoque ejusdem thori consors fore credebatur; de quo & ipsa nupero Ordinum conventu his orantibus, ut jam vicesimo quinto ætatis anno cœlibem vitam exuere vellet, spem fecisse visa fuerat, ut tamen tempus ei perficiundo suo arbitrio reservaret. Interim sibi juxta ac Regno haut alium fidum magis, dignumque judicabat, cui tanti momenti bellum committeretur: cui & campus heic pandebatur expromendæ virtuti, quam præmium corona manebat. Nec dubitabat Regina, quin ipsum miles summo cum gaudio, duces queis præferebatur citra ægritudinem suscepturi essent, Imperatoriis artibus prævalentem, animo intrepidum, manu strenuum, exercitibus spectatum, liberalem citra profusionem, constantem, juxta ac moderatum, & consilii capacissimum. Credidere quidam & aliam causam Imperij in hunc collati, quod plerique cæterorum ducum Wrangelium imperantem dicerentur dedignari, velut juvenem, animo elato, propriæque sententiæ pervicacem, nec sat liberalem. Cui quo minus parem cum antecessoribus autoritatem adquireret in causa fuerit, quod Torstensonius Provinciam Pomeraniam hactenus retinuisset, quodque occasio defuerit æque illustres atque hic actiones patrandi, diserte vetito, ne forte desiderio gloriæ adquirendæ præliorum ancipitia tentaret. Tum & exhaustis passim hospitiis attenuato lucro miles ægrescebat. Sed præfecto jam exercitibus Carolo Gustavo invidia in Wrangelium minuebat, nec huic pudori esse poterat, tantum natalibus eminenti obtemperare. Qui & ut Imperij genere,

reli-

1648. reliquos duces anteiret, *Generalissimi* vocabulo mactabatur. Tanto muneri sustinendo velut succenturiati destinabantur Carolus Gustavus Wrangelius, & Caroli affinis Magnus Gabriel Gardius Comes, summi ducis in Suecicum ac Finnonicum militem titulo; quorum consilio in arduis belli negotiis uteretur, adjuncto etiam, si opus videretur, Wittenbergio, & Kœnigsmarckio. Wrangelio insuper, ne se velut in ordinem redactum ægre ferret, provincia Pomeraniæ cum duodecim millium uncialium annuorum salario, simul Bremerværda dono confertur. Tum Kœnigsmarckio, quem rebus suis per Germaniam necessarium judicabat Regina, cum haut sat æquo animo Wrangelii imperiis obnoxius ageret, proxima à summo duce dignatio tribuitur. Ad autoritatem novo duci circumponendam valida supplementa ad exercitum perducenda adjunguntur, bis mille quingenti equites, mille quingenti pedites, Suecicę ac Finnonicæ nationis; simul ut ad extremum usque vacillantes Cæsarei bona tandem fide ad pacem amplectendam compellerentur, & ut hosti par foret, si forte auxilia Gallica deficerent. Etsi recens è Suecia miles fere per pręsidia disponeretur, veterano inde in expeditionem educto.

Carolus Gustavus Reginæ nuptias ambit; 15 Junii.

§. 61. Cæterum antequam in Germanicam expeditionem è Suecia discederet Carolus Gustavus, visum est extremum conatum expromere, si Reginam permovere possit, ut in diu solicitatas nuptias consentire velit; super quibus ut plano responso potiretur, per Magnum Gardium & Joannem Matthiæ, Stregensem Episcopum, quo præceptore ipsa quondam usa erat, institerat. Eo fine Regina isti ad se evocato post brevem cunctationem exponit, sibi propositum, duobus hisce viris arbitris de intentione, ac voluntate sua circa expetitum ab ipso connubium declarare non per blanditias, & simulati affectus verba, sed serio, & Deo teste: se uti spem nuptiarum suarum ipsi non adimat, ita nec plene ipsum certum de iisdem reddere posse; promittere tamen se nemini mortalium, pręter ipsum nubere velle, si omnino matrimonium inire sibi placeat. Quod si autem matrimonio abstinere decreverit, se ad Regni securitatem & salutem laboraturam, ut is ipsi successor, ac Princeps hæreditarius constituatur. Plura polliceri se non posse, & si hac declaratione contentus non sit, quid huic addat, sibi non suppetere. Cum adhæc Carolus Gustavus silentio defixus adstaret, Regina pergebat, hanc quam exposuerit, suam esse sententiam, nec fucum se illi facturam: nec adhuc secum in alterutram partem super matrimonio statuisse; & quod ipsa nunc promittat, non intuitu sui, aut ipsius fieri, sed ob bonum publicum, & salutem, ac securitatem patriæ sicuti &, quod nunc cum imperio in Germaniam ipsum mittat haut alio fine fieri, quam ob officia, quæ Regno ab ipso præstitum iri speret. Unde & eidem, si quid humanitus sibi accidat, super regno, nec minus Regno de ipso cavere velit, ut eum in eventum in ipsum unice respiciat. Et hanc firmam sibi stare sententiam. Ad quæ Carolus Gustavus post actas pro exhibita sibi benevolentia gratias reponebat, utique placito Reginæ adquiescendum. Cæterum sibi unice nuptias corde fuisse, & adhuc esse; eamque sedere mentem, ut hac spe decollante, reliqua insuper habiturus sit. Hoc responso Regina paulo commotior pertinaciam ipsi exprobrare, & quod ipse æstimare haut norit, quæ ex re sua sint. Addebat tamen, se exequendæ suæ intentioni proximis Comitiis apud Ordines velle proponere super successione ipsius ad regnum, hisce eo facilius suffragaturis, quod iisdem jam antea spem de connubio cum ipso fecerit; & quia istud tunc ob absentiam ipsius compleri nequeat, saltem successorem eundem, & hæreditarium Principem declarandum. Ac ut apertius cum ipso agat, etsi nondum certi quid super consummatione matrimonii decreverit, eousque tamen sese tempus definituram, ut plena declaratio fieri debeat tempore coronationis, quo vicesimum quintum annum compleverit. Ac si tunc nihil certi ea super re constituerit, omnem spem tunc fore consumtam. Nemini se tamen matrimonio jungendam præterquam ipsi; id quod eidem sufficere queat, nec temere ullam aliam virginem ea obligatione sese induituram. Interea suo favore & promisso fretus divinum Numen in vota vocaret, ut gratia sua huic negotio adspiret, quo utriusque vota ad faustum scopum promoveantur. Se quidem voluntati divinæ reluctari nolle, sed patriæ salutem ante omnia habituram, testata sancte, cupere se ipsius fortunam promovere altius, quam ipse cogitare, aut desiderare queat. Adhæc Carolus Gustavus grates ingeminare; tum orare, ne in sinistram partem accipiat, si ipse omnem suam spem in matrimonio defigat: reliqua omnia à se non desiderari, ac tenui se fortuna contentum esse posse, ubi matrimonii spe frustratus sit. Quo casu Sueciam deinceps nunquam visurus sit. Eo responso Regina irritata sævitatem animi ipsi objicere, & indignum ipsum esse gratia exhibita, ac fabulis esse similia, quæ agitet. Et si mens tam lęva foret, ut talia susciperet, mox miseriis circumventum sera facti poenitentia incassum tactum iri. A Numine ipsam neqnaquam privatæ vitæ, aut ut paternis prædiis colendis vitam toleret, sed altioribus destinatum eoque nefas esse placito divino reluctari. Sed & sat perspectam sibi ipsius indolem ejusmodi sortis incapacem; eoque inanibus sermonibus supersederet. Carolus Gustavus contra serio ista abs se dici asseverare, juramento confirmans decretum sibi nunquam iterum videre Sueciam, ni matrimonio Reginæ potiatur; cujus rei plures sibi, eæque graves rationes sint. Multis inde de infelicitate sua quæstus, quod à Regina nihil affectus àdversus se sentiat circa complendum matrimonium de quo & ante biennium significarit, non ob affectum in ipsum sed quia Ordines Regni id tam vehementer rogent, in matrimonium se demum consentire posse, in ipsius arbitrio relinquens, an hac conditione amplecti velit; quæ conditio tunc eidem durissima fuerit visa. Ad hęc Reginæ affectum eundem adhuc persistere, nulla circa matrimonium in alterutram partem inclinatione; sed quicquid horum faciat, unice patriam à se respici, cujus salus se, ac Palatino potior sibi habeatur. Ac ni norit, hoc eidem bono cedere, hautquidquam ad hancce declarationem fuisse descensuram. Carolus Gustavus demonstrabat, se maximo suo cum dolore sæpe intellexisse, quod Reginæ displicuerit, ipsum de nuptiis institisse, deque suo amore frequenter testatum; ex quo nil aliud lucri perceperit, quam ut gratiam Reginæ erga se imminuerit. Eoque se maximos animi dolores sæpius sensisse, desperato desiderii sui optato exitu, cum satis prospiceret, quid malorum & molestiarum sibi immineat, si diutius destinatis suis urgendis perseveret. Et sæpius sibi imperare conixum, 1648.

1648. nixum, Numenque in vota vocasse, ut desiderio isto liberetur, ne in odium Reginæ maximo suo cum damno incurreret, aversa ipsius ab ea re voluntate, & nulla successus spe. Sed cum desiderio suo frustra luctatum, deprehendisse inferiorem se affectui isto exuendo, sed quotidianas inter animi agitationes amorem non minus, quam dolores incrementa cepisse; id quod tanto magis se excruciet, quod eo ipse Reginæ se quam maxime displicere animadvertat, ad hęc Regina; plura penes se non esse, quam quę jam dixerit, nec fucatis verbis se ipsi imposituram. Cæterum quæ promiserit sancte servaturam, nec plus, nec minus à se ipsum habiturum. Ulterius tamen se declarare, quo gratam se pro tam tenero affectus sensu de quo testetur, exhibeat, ac certo polliceri, si Ordines permovere nequeat, ad jus Hæreditarii Principii in ipsum conferendum se utique eidem nupturam, idque certo futurum, & fortasse utrumque, quamprimum id commode fieri queat. Sed quod in præsens de connubio consummando penitus statuere haut possit, peculiares obstare causas, ac sibi aliquas adhuc res è medio removendas, antequam nuptiæ fieri queant, & præcipue antequam coronatio facta, & reliqua omnia expedita sint. Interea ipsi campum patere famæ, & gloriæ conciliandę in commisso imperio, quo collato id respexerit, ut eo liquidior eidem spes sit vel ad connubium, vel ad successionem Regni, de quo Regina securum ipsum esse jubebat, mota ad isthanc gratitudinem per affectum erga ipsam expromptum, tum & emolumento patriæ. Carolus Gustavus contra verbis se defici ferebat, quibus condignas Reginæ gratias exponeret, seque tanta gratia indignum; ac si istud non eo modo abs se acceptetur, uti Regina velit, rogare, ne in sinistram partem id accipiat, sed vehementiæ affectus sui id adscribat, cui imperare non amplius penes se sit, protestatus sibi nihil aliud quęri, quam Regina ipsa potiri, nec ab ambitione sua alia sibi inania suggeri. Ipsam de obsequio & devoto corde suo securam esse jubens, quod spes sit ita se eidem approbaturum, si nuptiis tam felicibus potiri detur, ut Regina gavisura sit promtissimo suo obsequio omnibus ejus imperiis capessendis, nec ulla alia sibi cura quam ipsius Majestati obsequi. Regina contra: se nihil quoque aliud ab ipso expectare, nec se ex sua parte quid omissurum, quod ejusmodi animo respondere debeat. Sed Carolus Gustavus ad prius dicta subinde revolutus, ingerebat, ni Reginę nuptiis beari possit, cætera omnia à se despici, & exigua aut nulla etiam fortuna contentum victurum, nec ullum vanæ ambitioni à se relinqui locum, sed nunquam iterum visurum Sueciam, ni matrimonium sibi sit promissum. Regina contra de servando suo promisso testari, quod Deo adsistente effectui datura sit, fideli ipsius erga se affectu mota, cujus fructum uberem ipse percepturus sit. Ille vicissim: istud summopere à se æstimari, ac enixe rogare, ut ipsa de fideli suo affectu in eandem certa esse velit. Cæterum ut ipsa potiatur, summam sibi votorum esse: & si Regina plane matrimonium abnuat, ſęcupere, ut ista, postquam servitus suis pro lubitu usa fuerit, munere jam injuncto ipsum exsolvat, nec amplius in Sueciam revocet, cujus adspectus sibi eo casu acerbus sit futurus. Regina istud abnuere, nec se posse aut ipsius conditionem admittere extra Regnum, in negotiis togatis ejusdem opera uti, ubi pax conclusa fuerit, pertinaciam denuo ipsi exprobrans. Contra Carolus Gustavus rogare, si munere jam collato decedendum sit, Reginæ placeat ita rem moderari, ut id salva sua existimatione fieri queat. Ac confidere, sua se ministeria, Reginæ & Regno exhibenda, Deo & conscientiæ suæ adprobaturum. Simul decretum sibi esse, si vel maxime votis suis exciderit, actionibus suis haud eo secius demonstrare, bonestatem sibi ac fidem, studiumque bene merendi usquequaque constitisse, nec sanguini se, vitæque pepercisse, nullo alio fructu, quam ut bene egisse videatur. Nec deinceps ullum sibi vitio versurum, si ad quietem, & solitudinem se recipiat. Regina vicissim: se istud, ne fiat, præventuram, nec ullam querendi causam ipsi prębitum iri. Alias se utique ipsius fide adquiescere, cujus virtutis maximum sit pretium. Et si ipse aliter, quam bene agat, Deum vindicem fore, idque ipsi maximo damno cessurum. Se quidem omnia in ipsius incrementum facturam, prout id Deo se adprobaturam confidat, quæsita ab eodem non plus fiduciæ in se collocari, simul testata se promissis jam factis nil posse addere. Nam ut maxime ipsa tam ardenti ejus desiderio capta statim connubio ipsum sociare instituat (quod tamen secus se habeat) tamen statum, & dignitatem suam non permittere confestim matrimonium iniri, nisi prius quibusdam negotiis expeditis, & præcipue coronatione. Igitur istud tempus eidem expectandum. Alias non mereri ipsum gratiam exhibitam, ni hac declaratione adquiescat; nec nosse, quid sua dignitas ferat, & quæ sit inter se, & ipsum differentia; imprimis si oblatam successionem in Regno recuset; contra quam quæ ab ipso jactentur, inanes sermones esse; & facile solitudinis tædium subiturum, ingenio ad eandem haut attemperato. Carolus Gustavus ad hæc: Id vero summum sibi infortunium fore, si Regina taliter de ipso sentiat, imprimis ista ab se simulate, & non serio dici; quod fortasse etiam de affectu suo erga ipsam, de quo testatus sit, judicet. Sane si præscisset, antequam in Sueciam reverteret, Reginam sententiam suam circa promissum matrimonium à teneris sibi factum... nunquam se huc fuisse venturum, sed aliam vitæ honeste exigendæ rationem fuisse initurum; ac melius facturam fuisse Reginam, si de hac sua sententia ipsi antea significarit. Ad quæ Regina, omnia quæ teneris annis promissa ferantur ignorantia ejus ætatis facta, ubi ne prædium quidem rusticum alienandi potestas ipsi erat, nedum se ipsam desponsandi; quod negotium tam multæ considerationes comitentur. Unde se istis promissis, si quæ facta sint, haut teneri, sed omnem illam obligationem irritam declarare. Enimvero nunc factis pollicitis se firmiter staturam, queis ipse contentus esse debeat; at sat honoris id eidem esse, si tali fortuna dignus æstimetur. Et se apud omnes fassuram, de matrimonio jam decretum esse. Quod si & mori ipsum contingat in hac spe, ac omnium de eodem opinione, sat honoris id esse, licet reipsa eo haud potiatur, ac multos summæ felicitatis loco habituros, si tali hominum opinione digni judicentur. Carolus Gustavus vicissim: adquiescendum sibi utique esse, quod divinitus sibi imponatur ac obtingat, nec habere, quod Reginæ contradicat, sed contentum esse oportere, quid ipsi facere placuerit, postquam nulla ratione cogi queat. Alias sibi haut id esse ingenium, ut vana ambitione demulceri gaudeat, ac fama talem ferri, qualis fieri reipsa nequeat. Et Erico Oxenstiernæ exiguo fuisse honori, de matrimonio ipsius cum Regina publicam famam fuisse

1648. isse disseminatam. Ad hoc statim Regina interrupto sermone; ingens inter ipsum, & Ericum Comitem fuisse discrimen, & grandi ipsum præ hoc prærogativa gaudere; ac putare, se cum Palatino aliter egisse, atque cum Erico Comite. Et si id discrimen ignoret, indignum esse oblato honore nec minus iis dotibus, quibus divinitus sit ornatus. Carolus Gustavus ad hæc nil aliud, nisi de matrimonio iterare, in quo omnia sibi sint sua. Tum Deum precatus, ne se Reginæ superstitem esse patiatur in aliqua reip. parte constitutum, procerum arbitrio subjectum, quibuscum sibi nunquam sit conventurum; quin maximas ab iisdem molestias sibi imminere quorum sanguine manus suas maculare abhorreat: ac tutius sibi esse, cogitationis ac spei super Regno expertem agere. Regina reponebat: ni ipsa nosset patriæ id expedire, eundem successorem constitui, id consilii haut capturam fuisse; ac facile se prospecturam, ne sanguine eorum, quos honoribus suis obstituros metuat, maculandus sit. Et cum speret per ipsum imminentia patriæ mala evitatum iri, ac omnibus ipsius mores probari, persuasum sibi esse, è Numinis favore hæc omnia promanare; id quod ni & ipse condigne agnoscat, oblata gratia indignum esse. Inde & id dubium movebat Carolus Gustavus; cum Reginæ declaratio circa matrimonium in neutram partem facta fuerit, id se non posse aliter intelligere, quam ejusdem affectum quoque intuitu matrimonii ineundi æque esse indifferentem, & non magis in ipsum, quam alium ferri. Quid si igitur Regina peculiari affectu in posterum à pollicitis ipsi factis divertatur? Regina statim interrupto istius sermone; hæc tantum expiscandæ ipsius menti jactari; id quod frustra sit. Nam se haut teneri cuiquam cogitata sua pandere, aut de iis rationem reddere; sed jam dictis adquiescere, nec promissis suis in præsens quid addituram aut demturam, sed eadem sancta servaturam. Eaque cautione ipsum contentum esse debere, reliquorum securum. Jubebat inde Regina, ista silentio premi, ut nemo aliter judicare posset, quam super connubio omnia esse transacta, id quod ipsa quoque apud alios testatura sit. Addebat Carolus Gustavus, si Regina literis suis ad ipsum scribendis quædam non seria inserere vellet, ad alios in falsam opinionem inducendos, ut certis ista notis designare velit. Illa contra monebat, ne is ipsius literas in alium sensum interpretari velit, quam prout nunc teste Deo, & arbitris Magno Gardio & Joanne Matthiæ promiserit. Tum ut de hoc negotio per Parentem suum, & Joannem Matthiæ ulterius per literas agat, simul cum Regina Maria Eleonora per eosdem agi curet, velut de re jam confecta, id quod & ipsa apud Archistrategum cumprimis, & Cancellarium testatura sit. Post varios hinc inde sermones & disceptationes tandem Regina monebat, ut Carolus Gustavus ipsius sententiam sequatur, ac Numinis auxilio, ipsiusque favore confidat. Hic contra Reginæ gratias agere, Deumque invocare, ut id negotium ita respicere dignetur, quo idem Rei Christianæ emolumento, ac utriusque felicitati promovendæ cedat; de cetero voluntati divinæ se subjecturum, cujus & pacem perpetuo exorare velit. Quod item Regina facturam se asseverabat. Denuo Carolus Gustavus laudata Reginæ sententia in grates & vota effundi; ac denique veniam petere, quod forte liberius sensa animi sui expromserit, quam illo loco expediebat: quod Regina benigne accipere, &

ex eo de candore suo judicare velit; sicuti & ipse 1648.
ex inconcusso affectu omnem fiduciam in bonitate Reginæ adversus ipsum collocavit. Quam excusationem Regina benevole accipiebat, simul candorem, ex quo ista profecta sint, æstimari à se fatebatur. Inde qui adstabant arbitri ad mutuam istos benevolentiam hortabantur, & ut Regina Caroli Gustavi fidelitati, hic istius gratiosæ dispositioni firmiter niteretur. Ista tunc inter Reginam & Carolum Gustavum disputata operæ pretium visum fuit heic prolixius inserere, è commentarius ipsius Caroli Gustavi manuscriptus fere ad verbum expressa. Idem dehinc post sacramentum Reginæ dictum iter summa vi adornabat. 23 Maji.
Sed adversis ventis per Junium mensem detentus, Idem in Germania adpellit.
Julio demum portu Dalerensi solvens in Pomerania adpulit. 4 Jul.
Unde in VVestphaliam Fridericus 13 Jul.
Hassiæ Landgravius missus est, ut Hassis adversus Lambojum suppetias ferret. Hinc Pomeraniæ rebus pro præsenti usu dispositis, Wolgasto movens, per Demminum, Wahrenam & Witstocum, Havelbergam, mox servestam Aquasque iter fecit, ubi copiæ pontonibus trans Albim ductæ. Lipsiam inde tendenti ab Electore Saxoniæ missi occurrerunt Joannes Georgius Ponica, & Balthasar Bosius, qui istius nomine significarunt, adventum ejus Electori insperatum accidere, quod pax absoluta jam sit, cujus & Legati Osnabruga significarint, hac lege quinque milliones militiæ Suecicæ promissa fuisse, si novæ è Suecia auxilia solum Germanicum haut tangerent, aut quæ jam adpulissent, statim retro mitterentur. Unde credidisse Electorem, Palatini expeditionem plane intermissum iri. Nunc postulare, ut afflictam suam ditionem transitu militis premere parcat, ne civibus vires plane exhauriantur veterum tributorum reliquiis, & novæ apud Osnabrugam conventæ summæ exsolvendis. Nam is conventa induciarum pacto tributa hactenus abnuerat obtentu damni à transeuntibus Suecorum copiis dati, ac instantes frigidis excusationibus rejecerat, velut resumendorum armorum occasionem quæreret. Unde Regina molliter ipsum haberi jusserat, ut tamen, si ultro se moveret, primo impetu copiæ ipsius opprimerentur. Cæterum à Palatino responsum; expeditionem suam paci promovendæ quam remorandæ facere: nec Electoris terris noxam illaturum. Sed cum ad Electorem mitterentur, qui residua conventi tributi exigerent, per varias dilationes irriti discessere. Palatini impedimenta, 7 Sept.
& supellex tardius subsequuta, dum additum præsidium incautius agit, à caterva Cæsareorum Lignicia profecta in suburbio Calbæ ab Salam opprimitur, cæso fugatoque præsidio, rebusque magni pretii abreptis. Cæterum post Caroli Gustavi adventum observatum fuit, à Joanne Oxenstierna circa pacem concludendam majore quam antea studio satagi, ne ejus confectu gloria & meritum ab isto sibi eriperetur.

Electoris Saxoniæ ad ipsum Legatio.

§. 62. In dubio hactenus hæserat Palatinus, ad Danubium iter intenderet, an Wittenbergio, & Kœnigsmarckio junctus Veterem Pragæ Urbem oppugnatum iret. Prius Wrangelio valde cupitum longinquitas itineris, per ambages ac cum periculo, summaque copiarum defatigatione instituendi, dissuadebat. Unde potius visum in Bohemiam vertere, Pragamque tentare, pauco milite infessam, & civibus uti fama erat, in deditionem inclinantibus: aut si resisterent, pars Cæsareorum huc attrahebatur. Qui si majore vi ingruerent, quam ut à suis, Wittenbergique, &

Palatinus in Bohemiam tendit.

1648. Kœnigſmarckij copijs ſuſtineri poſſent, facile erat
capto trans Albim loco idoneo tantiſper hoſtem
11 Sept. arcere, quoad Wrangelius ſubveniret. Lipſia
movens, per Bornam, Chemniciam, & Annæ-
bergam iter quantum liceret accelerabat, quod
nuntiaretur, diſcordiam inter cives & milites Pra-
gæ gliſcere; & illos haut obſcure fremere, ſi ipſe
adveniat, moram deditiom haut facturos. Tan-
24 Sept. dem in Monte Albo adpulit, ac ponte copijs trans
Moldam ductis Veterem Urbem circumdedit, ac
celſioribus locis occupatis vim adhibere protinus
cœpit. Perluſtrato urbis ſitu tribus potiſſimum
Pragam oppugnat. locis eam oppugnare parat. Portæ à patibulari
monte dictæ exterius munimentum præjacet, ubi
Magno Gardio, Lœwenhauptio, & Paiculio cum
tribus phalangibus ſtatio obtigit. Ante portam
ab equis cognominatam Wittenbergius curabat:
intermedio ſpatio Kœnigſmarkius mœnibus pro-
pinquabat. Acceſſibus factis, excitatiſque ſug-
geſtibus turres, & pinnacula murorum machinis
3 Oct. disjiciuntur: hinc ac Kœnigſmarckii ſtationem
lata murorum ruina diuturnis machinarum icti-
bus editur. In quam tamen impetum dare haut
conſultum viſum, niſi expugnatis prius lunaribus
munitionibus, portę hinc & inde antepoſitis. Igi-
tur poſt fruſtra imperatam deditionem ducenti
pedites à Lœwenhauptio in exterius propugna-
culum portæ Patibularis montis prætenſum im-
miſſi non ſolum quadringentos ibi propugnatores
expulerunt multis cæſis, ſed & cum iiſdem ſigilla-
tim per portam in urbem irruperunt; unde ite-
rum ejecti, ut propugnaculum tueri poſſent, ſub-
miſſa alia manu fulciebantur. Poſt totius noctis
pugnam Sueci propugnaculum obtinuere, etſi
haut exiguo ſuorum numero cæſo, aut fauciato.
4 Oct. Ea virtute militis Suecici territos oppidanos ad
deditionem deſcenſuros crediderat Palatinus. Un-
de miſſo tympanotriba ex urbe ablegari ad ſe po-
ſtulavit, quibus ſententiam ſuam exponeret. Ve-
nerunt à Coloredo deputati Gœtzius Comes tri-
bunus, & centurio. His ipſe per tribunum Pau-
lum Wirtzium, & Stadelmajerum caſtrorum
præfectum honeſtas deditionis leges obtulit. Co-
loredus reſponſum in tertium diem differebat, ob-
tentu diffuſæ urbis, ac multitudinis, quæ ſuper
8 Oct. hoc negotio conſulenda foret. Tandem neutrali-
tatis leges urbem ſubituram reſpondit. Quod cum
Palatino diſpliceret, amica tractatio abrumpeba-
tur. In urbe porro præter Suecorum opinionem
ſumma concordia erat. Equidem ſexcenti pedi-
tes, quadringenti equites qui inerant, ad tam am-
plam urbem tuendam parum faciebant. Sed præ-
ter Provinciales refugos duodecim millia oppida-
norum, Jeſuitarum, & ſacerdotum inſtinctu, ar-
ma induerant. Studioſi quoque duce Jeſuita Plac-
cio munia bellica capeſſebant, quos ipſe Cæſar li-
teris ad rem ſtrenue gerendam excitabat, idem-
que ut Profeſſores facerent, monebat. Sic ut pro-
pugnatorum numerus Suecicum peditatum tri-
plo ſuperaret. Nec eo ſecius Sueci ſub ipſa uſque
mœnia ſucceſſere, cujus fundamenta ſubjectis cu-
niculis eliſa, ac ſexcentos per paſſus proſtrata ſunt.
Obſeſſi tamen eam ruinam duplici intus abſciſſu
munierant, ut exundante in urbe hominum tur-
ba citra magnam jacturam militis Suecici aſſultus
dari non poſſet. Igitur parcendo militi placebat
hoſtem primo abſciſſu, retro horti murum in ur-
15 Oct. be excitato, depellere. Poſt ſeptem evibratos cu-
niculos duobus locis ducenti pedites impetu facto
hoſtem dicto abſciſſu proturbarunt, ac juxta i-
pſum ad triceſimum paſſum in urbe ſtationem ce-
perunt; quo aſſultu tamen non pauci Suecorum 1648.
deſiderari ſunt. Ad alterum abſciſſum expugnan-
dum machinæ admotæ, & cum hiſce parum pro-
ficeretur, cuniculi acti munimentis dejectis viam
aperuere, ut Sueci in eo quoque pedem figere, ac
longius moliri poſſent.

§. 63. Interea aliquot Cæſareæ legiones è Ba- Cæſarei
varia in Bohemiam venerant, quibus hinc inde ad ſuccurrendum
è præſidiis detracti accedebant, ut octo millia bel- Pragæ pro-
latorum jam Budoweiſæ cuirent. Hi duce Golt- pinquant.
zio propius movebant, non quidem ut recta in
Suecos irent, aut Pragæ obſidium vi ſolverent,
ſed ut loco idoneo prope Suecos conſidentes pa-
bulatione, cujus circa Pragam maligna facultas
erat, intercepta Palatinum ad obſidium ultro ſol-
vendum compellerent. Eo fine tribus à Praga
milliaribus trans flumen Saſabam conſederunt, e-
jus objectu, denſiſque ſylvis, ac impedito aditu
tuti; unde &, ſi opus eſſet, facile alio ſe recipere
poſſent. Palatinus etſi ægre urbis obſidium ſolve- Obſidium
bat, intra cujus mœnia jam penetraverat: ad id Pragæ
tamen conſilium arripiendum graviſſimæ ratio- ſolvitur.
nes ſubigebant. Præcipuus ſuſcepti obſidij ſco-
pus fuerat, incumbentem Wrangelio, Galliſque
hoſtem ex parte in Bohemiam avertere: quem
jam aſſecutus videbatur. Tum obſeſſi hortatibus
Cæſaris, & ſacerdotum ad extrema ſuſtinenda in-
duruerant, & exundante hominum multitudine
per nova indies objecta opera obſeſſores fatiga-
bant, ut pertinaciæ iſtorum frangendæ multo ad-
huc temporo opus foret. Tum continuis fere plu-
viis ſub dio nullo circum tecto miles agens haut
parum affligebatur, aſperiore jam autumni tem-
peſtate, & equitatum inſuper inopia pabuli exer-
cebat. Sed nec hoſtem intra caſtra laceſſere pla-
cebat, ad quem non niſi per ambages acceſſus pa-
tebat, ac propiuqua pacis ſubſcriptione ſummam
rerum aleæ prælii objicere haut prudentis erat;
Wrangelio inſuper, ut copias ſecum conjungeret,
repetitis literis flagitante. Igitur viſum ſuperato
ad Brandeiſiam Albi equitibus non nihil quietis
indulgere, inde cum Suecicis ac Finnicis turmis
ad primarium exercitum penetrare: reliquum e-
quitatum cum peditatu & machinis ſub Witten-
bergio in Bohemia relinquere. Ita poſt impera- 20 Oct.
tam fruſtra deditionem noctu majores machinæ 22 Oct.
amoventur; totuſque exercitus deſerta Praga Al-
bim Brandeiſiæ tranſit. Hoc obſidio per tres ſe-
ptimanas extracto Suecorum quingenti occubue-
re, ſeptingenti fauciati, quos inter multi ducto-
res, etſi nullus ſupra præfecti vigilum gradum.
Quanquam obſeſſi numerum in majus per jactan-
tiam ut ſolet extulerant. In urbe duo amplius mil-
lia ceciderunt, quos inter multi ſacerdotes, ac
Studioſi. Globorum ad ſedecies mille in urbem
evibrata, præter ingentem malorum punicurum
quæ vocant, uumerum. Acta porro ſua tam ob-
ſeſſi quam obſeſſores varie extollere, aut invicem
arguere. Obſeſſi gloriæ ſibi ducebant ampliſſi-
mam urbem ſervaſſe dejectis per ſexcentos paſſus
mœnibus, ac nullis intus machinis, modicoque
belli paratu: tum tot inſignes Suecorum duces
fruſtra operam conſumſiſſe. Tres quoque irides
obſidii tempore conſpectę à vulgo in propitii Nu-
minis indicium trahebantur. Sueci contra mira-
bantur, tanto armatorum in urbe numero, qui
triplo Suecicum peditatum excederet, nunquam
eruptionem inſigniorem tentatam, tantamque
multitudinem exiguo tempore una ſtatione poſt
alteram depulſam, ni auxilia veniſſent brevi ſubi-
gendam: denique hoſtilem exercitum haut au-
ſum

1648. ſum vi ad urbem perrumpere, cum Suecis modi-
cæ eſſent copiæ, ex quibus, uti hoſtes credi vole-
bant, aliquot millia cecidiſſent.

Auſtriaco- §. 64. Pragæ adſidentem Palatinum ab agre-
rum ad ſtibus Auſtriæ ſupra Anaſſum miſſi adierant, qui
Palati- aliquot navigiorum centurias præſto eſſe narra-
num miſ- bant trajiciendis in eam Provinciam Suecis, ac
ſio.
2 Oct. multa hominum millia parata arripiendis armis,
quamprimum Suecorum copiæ ad ſe adpuliſſent;
idque ut fieret magnopere rogabant. Palatinus
etſi hac occaſione in Auſtriam penetrandi, ſi bel-
lum duraret, uti valde cuperet: tamen adornatis
jam pacis legibus iſtos iræ Cęſaris nullo fructu ob-
jicere nolebat. Ut tamen in omnem eventum eo-
rundem ſpem aleret, negabat ſibi à Regina quid
ſuper hoc negotio mandatum, ad quam id relatu-
rus ſit. Accepto reſponſo deſideriis ipſorum haut
Palatinus defore. Idem porro à Legatis Oſnabrugenſibus
in Bohe- de ſubſcribenda propediem pace in anteceſſum
mia ſubſi- monitus omiſſo ad Wrangelium abeundi conſilio
ſtit
23 Oct. hoſpitia per Bohemiam dilatare inſtituit; quod
Oſnabrugæ propoſitum fuiſſet, exercitibus ibi lo-
corum ad pacis uſque executionem ſubſiſtendum,
ubi tempore ejuſdem concluſæ deprehenſi forent.
Igitur Brandeiſiam regreſſus copias per vicinos
27 Oct. diſtrictus diſtribuit; tum Wrangelium per lite-
ras monet: exercitum ex amicis Sueciæ Provin-
ciis in Cæſareas ditiones infunderet; cujus & prę-
ſentia communicandis invicem conſiliis opus ipſi
erat. Contra Cæſarei Pragam à Suecis deſertam
caſtra tranſtulerant, pontemque ad Kœnigsſalam
ſtruxerant. Unde Palatino ſuſpicio oriebatur, i-
ſtos ad Wrangelium abituri iter intercludere co-
nari. Sed iidem, audito ipſum Brandeiſiam re-
greſſum, relictis in urbe peditibus, eadem qua ve-
nerant via cum equitatu remeabant, Palatino ob
defeſſos ſuorum equos inſequi haut valente. Idem
30 Oct. mox Brandeiſia Cuttenbergam ſe contulit, legio-
nibus circumjecta regione diſtributis.

Pacis nun- §. 65. Aſt Cæſar Pragæ metuens initio Octo-
tius adve- bris Schliekio Comiti Budeweiſam ſignificarat, ut
nit.
3 Oct. quamprimum de ſubſcripta pace à Legatis ſuis
nuntius adferretur, haut expectato ulteriore à ſe
mandato, eam publicaret, ac hoſtilibus actibus
6 Oct. abſtineret, ſi adverſa pars idem faceret. Ea de re
Schlickius ſtatim Palatino per tubicinem ſignifi-
cat ſciſcitatus, num & ipſe exercitui ſuo hoc caſu
hoſtilium ceſſationem imperare velit: quo fine li-
teras tuti itineris petebat pro iis, quos eo nomine
ad Cæſareas copias late diſperſas in anteceſſum
miſſurus eſſet. Sed Palatinus, cum à Suecicis Le-
gatis nondum literas accepiſſet, Pragæ obſidio
18 Oct. hautquidquam dimovebatur. Schlickio tamen re-
ſpondebat; ubi ab iſtis de pace ſibi ſignificatum
fuerit, penes ſe omittendis hoſtilibus moram non
22 Oct. fore. Cum inde apud primarium Cæſaris exerci-
tum de perfecta pace nuntiatum eſſet, Piccolo-
mineus de ea ſtatim Schlickium certiorem reddit:
hic mox à Palatino per literas petit, ut hoſtilia tam
contra Pragam, quam alias Cæſaris copias omit-
tantur: quod idem à Cæſare jam ſuis injunctum
29 Oct. ſit. His acceptis, etſi Palatino nondum à Legatis
Regiis ſignificatum eſſet; tamen cum & aliorum
literæ idem confirmarent, teſtando in pacem ſtu-
dio conſentiebat, ut in Bohemia inter exercitus
utriusque partis ſtatim induciæ eſſent: tum ut u-
trinque Deputati Pragæ congrederentur, qui de
30 Oct. pacis ad omnia præſidia denuntiatione, tum de
armiſtitio, ac futuræ pacis executione agerent.
Quo fine ipſe Kœnigsmarckium, & Erskeinum
mandatis inſtruxit. Tum Wrangelium ad ſe E-
gram evocavit, juſſum interea exercitum tuto 1648.
loco diſponere, ejusque curam alii duci delegare.
Mox cum à Legatis Regiis nuntius pacis adeſſet, 3 Nov.
Schlickio ſtatim ſignificat, ſe confeſtim ſuis per
Bohemiam ut hoſtilia omittant imperaturum.
Quod & Wrangelius facere jubetur.

§. 66. Haſſi iſthunc annum non parum exerci- Haſſorum
tum egerunt. Ejus initio Lamboius haut ſper- acta.
nendas copias in Weſtphalia collegerat, cui in a- Lamboius
nimo erat adſcitis Lotharingicis ſuperato Rheno in Weſt-
ac Moſella Gallorum hoſpitia invadere, ac Tu- phalia ſu-
rennium Wrangelio avellere. Ac jam machinæ ſtagit.
adverſo Rheno ſubvehi cœperant, copiis Siege-
nam uſque progreſſis. Sed iſtud inſtitutum tur-
bavere exundantia paſſim flumina, & quia Lo-
tharingus conjunctionem abnuerat, Haſſique per
Weſtphaliam ingruebant. Unde per Ducatum
Montium deſcendens ſub finem Februarii circa
Dortmundam adpellebat, de invadenda Bremen-
ſi provincia conſilium agitans. Landgraviæ co- Haſſi in
piis, poſtquam Rabenhauptius petitam miſſio- Lam-
nem obtinuerat, Geiſius præpoſitus fuerat, qui boium
cum mille octingentis equitibus, mille ſexcentis tendunt.
peditibus, ex Haſſia Lipſtadium conceſſerat; un- 1 Mart.
de ut Lamboii copias improviſus invaderet, pro-
greſſus fuerat. Sed cum ſentiret, operæ pretium
ſe haut facturum, retro converſus Geſecæ, alte-
ro à Lipſtadio milliari, ubi annonæ copia ſuppe-
tebat, conſedit. Eum Lamboius ter mille equi- Lamboius
tibus, totidem peditibus ſtipatus è veſtigio inſe- iſtos obſi-
cutus eſt, ſpe Haſſis reponendi, quæ ſibi proxi- det.
mo anno à Suecis intentata fuerant. Eo fine è vi-
cinis præſidiis pleroſque evocavit, ut peditum nu-
merus ipſi ad ſex fere millia ſurgeret. Tum oppi-
dum omni vi oppugnare inſtituit. Geiſio ad tuen-
dum oppidum foſſa & muris munitum abunde mi-
litum erat; ſed quod tantum excurſionis gratia
proceſſiſſet, pulveris pyrii parum ſuppetebat; un-
de parce ex oppido jaculari neceſſum erat. De hoc
cum Lipſtadii præfecto San-Andreano tribuno
conſtaret, quadringentos equites pulvere, quan-
tum equis commode ferri poterat, onuſtos eo mi-
ſit, qui favente obſcuro cœlo nocturnis tenebris
per peritos viarum feliciter eo penetrantes defe-
ctum pulveris ſic ſatis ſupplerunt. Landgravia eo
audito undique quicquid poterat copiarum è præ-
ſidiis excivit, ac Weſtphaliam verſus ſuis libe-
randis properare juſſit, quibus & Sueci ſexcen-
tos equites, ac pedites mille addituri erant.

§. 67. Verum antequam iſtæ copiæ coirent, Geiſius
jam Haſſi obſidio exemti erant. Geizius quippe cum equi-
moræ impatiens ſigniferum cum viginti equitibus tatu erum-
clara luce Geſeca, Lipſtadium perrumpere juſſe- pit.
rat, cum San-Andreano conventurum, ut ſi re-
liquæ equitum turmæ, quæ ex Haſſicis ſtativis
expectabantur, eo perveniſſent, diſploſis qua-
tuor machinis ſignum daret. Inde ſequenti nocte
iſta equitum manus ſub auroram ſtationem legio-
nis Holſaticę extrinſecus invaderet; quo mo-
mento ipſe cum equitatu & quingentis peditibus
in eandem ſtationem ex oppido erupturus, ipſa-
que oppreſſa cum equitatu Neuhauſam abiturus
ſit, peditatu ad tuendam Geſecam relicto. Huic
conſilio exſequendo Erneſtus Landgravius cum
ala equitum Lipſtadio miſſus, ac ſex turmis,
quæ aliunde convenerant, ſub auroram ſtatio-
nem Holſaticam non minore animo, quam ſuc-
ceſſu invaſit, ac perrupit, legionemque profli-
gavit, aliquot ſignis ereptis. Sed equitatus Ge-
ſecæ incluſus, qui per noctem in plateis paratus
adſtiterat, etſi ſtatim audito primo ſtrepitu oppi-
do ex-

1648. do excedere inciperet, ob angustias tamen portarum plusculum temporis elapsum, antequam omnes in campum prodire possent. Et quia crepera adhuc luce, ejus errore, qui viam monstrabat, in sinistram plus justo flectebant, nec ob excavatos vias, paludesque, ac reductus à Lamboio excitatos ad Ernestum Landgravium penetrare poterant, ipsi quidem Neuhausam salvi evasere, præter extremam turmam, quę à Cæsareis excubitoribus fusa, magnam partem ipso cum vexillo intercepta est. Enimvero in Ernesto Landgravio faba cudebatur, qui stativis Holsaticæ legionis haut excedere jussus erat, priusquam Geisius ipsi jungeretur. Iste intercluso à Cæsareis receptu, cum ob profundas aquas & paludes Geisium subsequi non posset, manum conserere coactus, sed numero obrutus mox funditur, ac ipse equo trajecto collapsus, cum plerisque ductoribus & gregariis capitur: magna pars cæditur: eorum qui evaserant, vix centum numerabantur.

Lamboius Gesecam frustra oppugnat.

§. 68. Elapso Geisio in pedites Gesecæ relictos iram effundere Lamboius ardebat. Eo fine post imperatam frustra deditionem, ac ingentem mœnium ruinam editam ingruente nocte cum universis copiis tam equitibus, quam peditibus assultum complures per horas dedit. Sed ab Hassis strenue repulsus est amisso Goldakero tribuno, multisque ductoribus, cum quadringentis gregariis, magno numero sauciato, interque ipsos Archæ Comite. Ita post triduum re infecta discessit, mille amplius militibus intra paucos dies desideratis. Nec minus Lamboius desiderio flagrabat trans Visurgim Suecica stativa invadendi.

Idem in hospitia concedit.

Sed miles obsidio Gesecæ haut parum attritus erat. Pedites pluvio coelo per accessus crurum tenus in luto steterant: equi profunda in castris uligine immoti feri hęserant: multi sauciati, multi ægroti: tum ductores æque ac gregarii irrita oppugnatione fessi quietem non sine importunitate flagitabant, quam & multa licet reluctatus demum annnere cogebatur. Ita Geisii & Hassorum interjectu periculum Bremensi provincia aversum. Sed & Geisius, etsi initio abeunti Geseca Lamboio insistere statuerat, quo fine & Suecorum auxilia exciverat: tamen mox mutato consilio & ipse copias suas per hospitia distribuit.

Lamboius denuo movet. 3 April.

§. 69. Iterum dehinc à Cęsareis agitatum, invasis ad superiorem Rhenum Gallorum hospitiis Turennium Wrangelio avertere. Quo fine Sparrius lustratis apud Warendorfum copiis iter Hermansteinum usque perrexerat, Lamboio subsequente. Sed Coloniensi Electori hæc expeditio displicebat, qui ditiones suas milite nudare nolebat. Unde mox reversus Lamboius inter Bonnam, & Coloniam consedit, adscitis pluribus è Westphalia copiis ut jam ter mille quingentos equites, totidem pedites secum haberet. Heic audito Hassicos per quædam Juliacensia oppidula dispersos quietis capescendæ causa ad illos turbandos propere movebat. Sed iisdem intra Novesium, & Kempenam se recipientibus, Bredenbendam arcem ad Ruram flumen in Juliacensi ditione sitam invadere constituit, cujus ope Hassi è circumjecta regione tributa extorquebant.

Bredenbendam expugnat. 21 April

Geisio, qui Novesii tunc agebat, non sat virium erat obsessis subveniendi: cui à Landgravia, qui præsidiis detrahi poterant, milites submissi, Suecis quoque per Westphaliæ oppida quicquid equitum & dimacharum suppeteret subministrare paratis.

22 Maji.

Enimvero dum tardius auxilia moliuntur, acerrime licet per integrum mensem resistentes Hassi, cum omnia assultui parata essent, Bredenbendam honestis conditionibus dedidere, ducenti numero Novesium deducti. Arx jam antea machinis disjecta à Lamboio plane solo æquata. 1648.

Idem Hassos petit.

§. 70. Post Bredenbendam expugnatam Lamboius Landscronam supra Bonnam se conferebat; ubi copiarum nonnihil præsidiis detractum sibi adjungebat. Inde toto cum exercitu iter adverso Rheno instituit, velut Gallica præsidia impugnaturus, aut plane in Bavariam penetraturus.

A quibus vapulat.

Sed repente verso itinere in Hassos tendit. Hi è Westphalia copiis aucti Novesio Grevenbrucam ad Erstam flumen processerant.

2 Jun.

Ubi quanquam fama, sine dubio à Lamboio dedita, ferret, ipsum in superiorem Germaniam abiisse, id quod nonnulli Colonia venientes magna asseveratione confirmabant; Geisius tamen haut eo secius inter Grevenbrucam, & Wevelinghovam castra munire, ac exploratores dimittere: quibus ab hoste aberrantibus Lamboius sat improviso Hassis ingruit. Hic quippe raptim verso agmine pedites ac machinas navigiis impositas secundo Rheno Zonsam dimiserat, quo & ipse cum equitatu summa vi adproperans sub mediam noctem adpulit;

3 Jun.

unde simul magna cum celeritate, antequam Geisius cognoscere posset, inter Grevenbrucam, & Novesium trans Erstam editum locum prope Hassorum castra capessit, Hassis accessu Novesio interclusis. Mox sub vesperam per Hulckenradam, viam ejus loci præfęcto obtentu neutralitatis præbente, cis Erstam transit; quod crederet, Hassos desertis castris per Grevenbrucam evadendi viam quæsituros. Eo die Hassi intra castra quieti se tenuere, quod mane multos pabulatores emisissent; quorum reditum, antequam cum hoste manum consereret, expectare Geisius consultum ducebat.

4 Jun.

Sequenti die primo diluculo Lamboius iterum vado inter Grevenbrucam & Hulckenrodam Erstam transiens ante Hassorum castra instructis ordinibus se ostendit. Hassis peditum numero pares, equitatu longe infra hostem erant; cum ipsi non supra duo millia equitum, hostis ter mille trecentos equites numeraret. Nec eo minus Geisius hautquidquam moraturus, quoad castra sua humili adhuc vallo ab hoste machinis infestarentur, aperto campo occurrere constituit; eoque relictis intra castra impedimentis cum omnibus copiis in hostem movet. Ubi asperum prælium commissum à quinta ad decimam pomeridianam, adverso primo Hassorum successu, quorum sinistrum cornu ab hoste loco dimotum præter dextrum suorum cornu propellebatur, multis ductoribus, ac ducentis quinquaginta equitibus captis. Sed cum dextrum Hassorum cornu summa vi pugnaret, sinistrumque ordinibus instauratis pedem figere cæpisset, per quatuor adhuc horas certatum, Hassorum turmis septena vice in hostes impetum dantibus. Tandem Lamboii equites desertis machinis, ac peditatu in fugam versi, quos Hassi sub Zonsam usque persecuti sunt. Pedites inde solutis ordinibus magno numero concisi, multi capti; omnes quoque machinæ, instrumentumque bellicum in Hassorum manus pervenerunt.

Numerus, Cæsorum captorumque.

Maxima clades peditatui incubuit, quorum vix septingenti evaserant, cum tria millia ab initio numerarentur. Quos inter Plettenbergius tribunus, qui cum ducentis peditibus castris Hassorum, quæ invadere parabat, repulsus, mature trans Erstam se receperat, etsi non paucis aqua suffocatis. Lamboius

1648. boius ipse pedes per paludem elapsus est. Capti tribuni Saverius, Holzapfelius, & Schrotius, quatuor subtribuni, unus vigiliarum, quinque turmarum præfecti, viginti tres centuriones, viginti octo optiones, signiferi triginta, minorum ordinum plures, mille quingenti gregarii, quorum plurimi sub Hassica signa distributi. His accedebant tredecim equestria, quindecim pedestria signa, undecim machinæ, sexcenti instrati equi. Ex Hassis occubuerunt Spreroicius tribunus, præfectus vigilum Schwartzius, Wersabeus turmæ præfectus, centum sexaginta præterea equites peditesque. Præter plures ductores sauciati ducenti octoginta gregarii. Primo infelici cornu sinistri conflictu capti Comes de Wida subtribunus, Præfecti turmarum Ostenus, Lauterbachius, Seipius, Janus Bornius, & ducenti quinquaginta gregarii; quorum tamen centum octoginta, versa prælii alea statim ad suos reverterunt.

Hassi victoriam non persequuntur. §. 71. Hanc victoriam Hassi haut persecuti, retro Grimlingshusam, ac Steinam trans Rhenum abeuntes castris munitis consederunt. Quibus tamen mensis Julii initio incensis Novesium concessere.

Lamboius copias instaurat. Ast Lamboius primo Zonsam è fuga petere, inde apud Rodenkircham dispersos equites recolligere instituit. Mox Coloniam se contulit; copiis trans Rhenum per vicos Neoburgicos dispositis. Et equitum quidem haut magnam jacturam fecerat, quorum numero etiam post prælium Hassos superabat. Reparando peditatui Windeccæ, Eschweiteræ, Heinsbergæ, aliisque invalidis oppidis præsidia detrahit; tum è Westphalia quatuordecim peditum centurias evocat fremens, se propediem ab Hassis vindictam illatæ cladis sumturum. Contra eundem, cum adverso Rheno adscensurus putaretur, Erlachius Brisaci præfectus mille equitibus, ter mille peditibus contractis Philipsburgum descenderat. Sed Lambovii clade audita Brisacum iterum revertebat. Et cum Friburgum, vel Offenburgum impugnaturus, aut in Bavariam abiturus crederetur, Regis Galliæ jussu in Lucenburgicam concessit.

25. Jun. Lamboius denuo in Hassos movet. §. 72. Ast Lamboius brevi refectis copiis, quæ tribus equitum, totidem peditum millibus constabant, denuo in Hassos moturus Zonsa Grim-
9. Jul. lingshausam, ubi nuper Hassi metati erant, inde Holtumum progreditur, editoque loco dimidio à Novesio milliari castra munit, derivato Ersta flumine oppidi molendinis corruptis, & quia equitum numero præstabat annona pabuloque Hassis prohibitis. Interim Sparrius cum mille circiter militibus Caster arcem, quadraginta Hassicis peditibus insessam, ducentorum militum jactura ad deditionem compellit, præsidiariis mili-
1. Aug. Hassi firmantur. tari modo dimissis. Ista arx post direpta, atque in cineres redacta. Enimvero Landgraviæ jussu San-Andreanus Lipstadii præfectus è Westphalicis præsidiis validam peditum manum contraxerat; cui accesserunt sexcenti equites recentibus armis instructi, & à Suecis aliquot centuriæ equitum, peditumque sub Engelio tribuno submissi: qui verso ad Rhenum itinere Geisio junguntur. Eam ob causam Lamboius castris subito relictis incensisque Zonsam, inde Woringam recedit,
4. Aug. ibique denuo castra munit. Eodem & Hassi insecuti explicatis in aciem ordinibus ante castra prælio se offerunt, machinis displosis hostem lacessen-
6. Aug. tes. Sed nemine prodeunte Brielam vertunt, mox non procul Bonna considentes superiorem præsulatus Coloniensis partem tributis emungunt.

His peractis Hulckenrodam retro vertunt, ac 1648.
Novesio adductis majoribus machinis Durenam 19 Aug.
oppugnare instituunt. Id oppidum ducenti non Iidem Durenam capiunt.
amplius milites insidebant, impar eidem tuendo numerus, etsi una cum civibus, qui & ipsi arma ceperant, pro virili reniterentur; simul penuria pulveris nitrati premebat. Huic oppidn Lamboius subventurus Woringa movens apud Frein- 4 Sept.
sam arcem medio inter Lechenicham, & Berghemum spatio considebat. Firmando præsidio Plettenbergius, statim atque Hassorum destinata patebant, quadringentos pedites Bonna raptim oppido immittere jubetur, quorum ducenti am- 7. Sept.
plius eodem circumsesso per Ruram fluvium intus penetrabant, quadringinta flumine submersis. Sed quæ pulverem illatura erat equitum caterva ab Hassis repulsa est. Nec eo minus obsidium per aliquot dies adhuc extractum. Medio 8. Sept.
tempore, cum Hassorum aliquot centuriæ pabulatum prodiissent, Lamboius cum majore equitatus parte ad illos intercipiendos properat. Hassi mature in cœmeterium muro circumdatum se recipiebant, & quanquam Lamboius iis in aperta expellendis vicum inflammaret, tamdiu resistebant, quoad ex Hassorum castris aliquot millia auxilio adcurrerent. Ita Lamboius non nisi ducentis equis abreptis retro pedem ferre cogitur, in receptu desiderato Funccio subtribuno, & quinquaginta equitibus, quorum ille cæsus hi capti sunt. Tandem obsessi honestis conditio- 11. Sept.
nibus deditionem fecerunt, trecentis octoginta peditibus cum equitum turma, qui oppido excedebant, Bonnam deductis. Amissa Durena Lamboius in vetera ad Woringam castra revertit, ubi è Belgio Lotharingicorum militum manus subsidio ipsi veniebat; sed qui fere inermes hiberna magis quam expeditionem circumspectabant.

73. 73. Cassellanæ Principi porro Carolus Gu- Hassi Paderbornam frustra obsident.
stavus Palatinus Fridericum Landgravium cum valida Suecicorum militum manu subsidio miserat, qui & jam Rhenum transierat. Ei obviam procedens Geisius apud Grevenbruccam junctus est, ubi consilio habito Paderbornam invadere placuit. Eo fine cis Rhenum cum 29. Sept.
universis copiis regressi sub finem Septembris ad oppidum istud appulere. Præmissus fuerat 25. Sept.
cum sinistro equitum cornu Ernestus Landgravius, qui ita improvisus ingruebat, ut quinquaginta cives extra oppidum rurestri operi vacantes interciperet, ac ducentos è Paderbornæ præsidiariis, qui Lubecam, ditionis Mindensis oppidum, diripuerant, reditu excluderet. His auspiciis tamen sequentia non respondebant. Equidem mœnia aliquot per dies machinis acriter quatiebantur, domibus quoque nonnullis per injectos ignes inflammatis. Strenue tamen resistebant obsessi; quoad à Lamboio auxilia in urbem immitterentur. Hic quippe Hassos cis Rhenum insecutus, assumtis quatuor Lotharingicis legionibus, initio Arnspergæ tertio à Paderborna milliari consedit: ubi relictis impedimentis propius suggreditur, velut impressione alibi facta Hassos distracturus. Huic cum exercitu obviam ire constituit Geisius, ut tamen opera ad oppidum excitata, accessusque mibte insessos retineret. Lamboius cum simularet in animo sibi esse cum Hassis prælio certare, diversa via Ducem Holsatiæ cum caterva equitum

1648. ire jubet, qui perruptis Haſſorum operibus centurias aliquot militum oppido immittit. Hi mox eruptione facta Haſſos ſuggeſtu pellunt, cui quinque machinæ impoſitæ erant, quarum duas in oppidum pertrahebant, reliquas ſubmiſſa à Geiſo manus ſervabat. Hoc peracto Lamboius Warburgum vertebat, ubi inſignem annonæ vim Haſſi congeſſerant. Hæc ut ſibi traderetur, cum minis oppidanos permovere non potuiſſet, omiſſa vi Brackelam inde Huxteram abit. Ubi quo minus Viſurgim, uti cupiebat, tranſiret, Luneburgici obſiſtebant. Nec eo minus Sparrium cum peditatu ac impedimentis ibi reliquit, ut oppidum id operibus firmaret, ac ponte Viſurgim ſterneret. Ipſe cum equitatu retro ad Rhenum vertebat, plures Lotharingicas legiones ſibi adjuncturus: quo facto in Halberſtadienſem præſulatum abiturus ferebatur. Enimvero ea deſtinata pax interrupit, ac Lotharingicorum tria millia, quæ Bonnam jam attigerant, retro in Belgium miſſa, Colonienſi Electore ſub capitis pœna vetante, ne quid hoſtile amplius in Regias, aut Haſſicas copias ſuſciperetur. Haſſi inde, digreſſo in Mindenſem Præſulatum cum Suecicis copiis Frederico Landgravio, in vetera ſua hoſpitia per Weſtphaliam diſtribuuntur. Cæſarei tamen, etſi aperta vi abſtinerent, alio obtentu per Mindenſem agrum turbas dabant, in quem à Lamboio Woldemarus Comes Daniæ Regis filius per Teclenburgicum Comitatum mittebatur, quadraginta uncialium millia veteris tributi reſidua dudum remiſſa exacturus, qui & exſecutionibus manu militari factis graſſari incipiebat, & Cæſareis legionibus hoſpitia ibi ſtruebat. Ea de re cum Legati Suecici, ac Brandeburgici quererentur, Cæſarei, qui nec ipſi talia probabant, repetitis ad Lamboium literis iſta omitti poſtulant, quod legibus pacis omnia tributa ceſſare debeant, reliquorum exactione ſuſpenſa, in alienis præcipue hoſpitiis. Simul ut Deputatos Monaſterium mittat invitant, qui cum Suecicis & Haſſicis ſuper iſtis prætenſionibus amice tranſigant. Id cum adſpernaretur Lamboius jactitans, Woldemarum non prius avocari inde poſſe, quam ſuper aliis hoſpitiis proſpectum ipſi ſit: Sueci copias iſtas quamprimum vi exturbare hinc conſtituunt. Ex quo ne novum incendium naſceretur, Cæſarei Legati ad Colonienſem Electorem, cui Cæſar ſummam directionem per Circulum Weſtphalicum contulerat, eo ſuper negotio ſcribunt: cujus juſſu Woldemarus mox Mindenſi agro, & aliis Suecicis hoſpitiis deceſſit.

Lamboius Huxteræ conſidet.

Idem poſt pacem turbarum nonnihil dat.

27 31. Oct.

21. Nov.

§. 74. Redeundum nunc eſt ad tractatus pacis, qui prout belli ſe fortuna verteret, ita languide aut alacriter procedebant; & cum ſuperiore anno fiducia armorum à Bavaro reſumtorum ſere vado adhæſiſſent, nunc prævalentibus iterum Fœderatis magna cum diligentia movebantur. Initio anni Sueci de Cæſareis querelas movebant, quod cum poſtremis congreſſibus ab hiſce æqua temperamenta allatum iri crediderint, ſeptem per menſes ſibi expectata, nunc præter correctiones, & novationes nihil attulerint turbandis, ac ſubvertendis antehac tranſactis. Inprimis Landgraviæ poſtulata, non ſine verborum aculeis nunc plane repudiari, cui tamen olim haut ſpernendæ conditiones oblata ſint. Nec obſcurum erat, Cæſareos ultionem in eandem meditari ob immotam in Regias partes conſtantiam. Tanto acrius pro ipſa Legati Regi connitebantur, ac eo magis urgendis Cæſareis Sueci ab hiſce poſtulabant; ante congreſſum noſſe ſe cupere quid circa Haſſicam cauſam iſti facturi ſint, ne inanis colloquii labor ſummatur. Præſertim cum & antea Trautmansdorfius Monaſterii ſibi ad ipſum acceſſuris denuntiarit: non opus congreſſu eſſe, ni in Cæſareorum poſtulata conſentire velint. Interim Cæſareis offerebant, Salvium ſolum cum Volmaro congreſſurum adornandæ penitus Suecicæ ſatisfactioni: qua occaſione & reliquis abſolvendis via parari poſſit. Sed id abnuebat Volmarus, acceſſoriam ſe duntaxat perſonam cauſatus, nec ſibi citra Collegas ullam agendi facultatem competere Salvio tamen ſi Cæſareos Legatos junctim inviſere velit, liberum id fore. 1648.

Continuatio tractatuum pacis.

Sueci ob Haſſicam cauſam progredi nolunt.

§. 75. Ex hoc Cæſarei anſam arripiebant Suecos traducendi, velut neglectis Imperii atque Ordinum negotiis circa Reginæ commoda expedienda ſatagentes. Simul querebantur, tempus fruſtra elabi inhibitis per Suecos congreſſibus. Tum Evangelicorum ſententiam exquirunt ſuper iis, quæ inter tractandum agitata fuerant, eoſdem hortati, ut in diſcutiendis Imperii negotiis pergant, ac eam viam inſiſtant, quæ Cæſari ac Catholicis probari poſſit. Poſt abſolutam deliberationem in arbitrio ipſorum eſſe, per ſe aut mediantibus Suecis concluſa ſua ipſis exponere: ſe quidem, quantum per mandata liceat, omnia libenter annuituros. Contumeliæ cedere Catholicis Ordinibus, quod tamdiu Oſnabrugæ fruſtra hæſerint, ne reſponſo quidem ad ſuam declarationem digni habiti. Cæſareis uti hactenus ſolenne fuerat Regum ſatisfactionem primo loco expedire, ut hi emolumentis ſuis potiti Evangelicorum cauſam eo ſegnius agerent: ita cum id conſilium haut ſucceſſiſſet, Ordinibus circa Amneſtiam & Gravamina ſatisfacere inſtituebant, ut hi reliquorum curam omitterent. Nec tamen recuſabant Sueci, quo minus Evangelici conſultatione habita ſententiam ſuam exponerent; quod hi confirmaſſent, ſibi decretum eſſe, non minus circa Regiorum, & Haſſorum ſatisfactionem, quam dicta duo capita expedienda operam adhibere. Unde Suecis perinde eſſe videbatur, quæ negotia prius abſolverentur, modo ante pacem concluſam omnibus, quorum interſit ſatisfieret. Ita ab Evangelicis Inſtrumentum Monaſterii adornatum cum Catholicorum *Correctionibus*, & per Cæſareos ſub finem nuperi anni exhibitis *Differentiis* excutitur, ac ſuper illis ſcripto concepta ſententia tum Suecicis Legatis, tum & poſt Cæſareis, ac Catholicis exhibetur. Ea in tres claſſes digeſta erat. Prima complectebatur capita jam conventa, quibus nullo modo decedere poſſent, aut vellent. Alteram componebant illa quæ temperamentum aliquot admittere poſſent. In tertiam controverſa adhuc & indeciſa conjecta erant; quæ ut æquis rationibus Sueci componere laborarent, eoque fine cum Cæſareis congreſſus repeterent, rogabant. Simul monebant, ut quæ ſuper Amneſtia & Gravaminibus tranſigantur, à Secretariis Legationis utrinque ſubſcribantur, quo parti adverſæ novas miſcendi tricas anſa præſcindatur. Sueci ne qua per ipſos mora foret, Cæſareis ſequenti ſtatim die congreſſum indicunt: quibus ab hiſce reſponſum; ſe cum ipſis ſuper Amneſtia & Gravaminibus nihil agere poſſe, priuſquam perceperint, quid Catholicis ſuper Evangeli-

Cæſarei Evangelicos ad negotia Imperii expedienda hortantur.

Id quod hi faciunt.

11. Jan. Evangelicorum de his ſententia.

Sueci de iiſdem cum Cæſareis agere fruſtra quærunt.

cormu

1648. corum declaratione videatur. Quanquam autem Sueci haut eo minus ipsos inviserent, de Reginæ ac militum satisfactione, causaque Hassica acturi; id tamen frustra erat, cum Cæsarei prius respon-
16. 19. Jan.
sum repeterent. Id quod & duobus sequentibus iteratum, inani super cæteris rebus disceptatione. Eodem tempore Osnabrugæ rumor jactabatur, decretum esse, minores Ordinum, qui fere hactenus ob privata sua commoda plerasque remoras produxerint, non amplius ad tractatus admittendos, sed omnia per Cæsareos, Suecicos, Electorales, adscitis paucis è Principum Senatu in pacem pronâ transigenda finemque brevi tempo-
20. Jan.
re negotiationi imponendum. Id cum ad se pertinere judicarent Urbici, velut rebus ipsorum insuper habendis, ubi superiores Ordinum desideriis suis potiti forent, per Deputatos Suecis suspiciones suas exponunt, rogantes, ut si opus fuerit ipsorum causam suscipiant. Id quod Sueci prolixe pollicebantur.

Longuevillius in Galliam iter instituit.

§. 76. Monasterii Longuevillius Dux in Galliam proficisci statuerat, ob privata uti ferebat, negotia, relicta tamen familiæ & supellectilis parte, ne plane avocatus videretur, sed velut mox reversurus, si propior spes pacis allubesceret. Re vera autem ob imminentem inter Hispanos, & Belgas Fœderatos pacem è dignitate Galliæ ac sua haut ducebat ibi morari, & cominus insolentiam,
12 Jan.
ac insultationes Hispanorum inspicere. Is per Residentem Grullardum Suecis significaverat, se valedicendi illis gratia Osnabrugam venturum. Sed cum ultra condictum diem emaneret, Sueci judicabant, ipsum iter id simulasse, ut quia bis jam Galli Osnabrugæ ipsos invisissent, hi parem illis honorem reponerent. Id quod & Grullardus à Gallis expeti ostendebat. Unde placebat Oxenstiernam in pauculos dies eo excurrere, Salvio interim tractatui cum Cæsareis vacante, ne qua mora negotio afferretur. Id quod & Oxenstierna postremo congressu Cæsareis indicabat; queis

Evangelici Oxenstiernam nolunt Monasterium abire.
20. Jan.

istud non improbabatur. Idem cum & Evangelicis denuntiaretur, hi per Deputatos Oxenstiernæ, cum in procinctu esset, exponunt: Jam ante non modica se suspicione perstrictos ob Secretarium Legationis Bioernclovium in Sueciam subito missum. Nunc gravius commoveri, quod Princeps Legatorum negotiationem quam maxime fervcotem destituere velle videatur. Multo labore opus fuisse, antequam Catholici Osnabrugam Monasterio adducti, ac tractatio super Amnestia & Gravaminibus suscepta sit: super quibus Catholici paucos intra dies sententiam exposituri sint. Quod si hoc ipso momento discedatur, id quæri appariturum, ut bene cæpta evertantur, ac tractatus infinitis remoris intricetur. Evangelicos iri grandem sui contemtum accepturos, si hac rerum facie deserantur. Catholicorum multos hanc occasionem aucupaturos negotium ex voto extrahendi, ac Monasterium revertendi, velut ibi agenda sint, quæ præsentiam ipsorum requirant. Ita tractatus, quorum finis brevi speretur, plane turbatum iri, evanescente penitus pacis spe. Quæ Gallorum scire intersit, per Residentem communicari posse. Quod si id Oxenstiernæ agitur, ut Belgarum Legatos concludenda cum Hispanis pace, aut saltem ita præcipitanda cohibere velit; sibi persuasum hisce tractatibus magis expedire, illam pacem absolvi, quam differri; quod Hispanicis partibus addicti omnem operam daturi sint, quo & Osnabrugensis tractatus eousque extrahatur. Ita iter illud noxium esse, nec à solo Salvio quid perfici tantisper posse. Cassellanum, 1648.
quem iter hoc ob privata Principis suæ commoda suadere constet, experturum, quam male sibi consuluerit, si Catholici rebus Osnabrugæ relictis hinc facessant. Etiam paucorum dierum jacturam nunc mensium multorum instar habendam. Igitur rogabant, itinere isto supersederet, ac potius Cæsareos urgeret, ne Catholicis longiorem cunctationem indulgeant. Tum ipse negotiis Imperii ad finem perducendis incumberet; se vicissim pro virili connixuros, ut circa reliqua iis quorum intersit satisfiat. Evangelicis responsum:

Oxenstierna iter id omittit.

Bioerneclovium in Sueciam à Regina evocatum accipiendis mandatis ad Residentis munus Monasterii obeundum; non, ut ipsi suspicentur, tractatibus abrumpendis, aut immutandis. Nec alio fine Monasterium se nunc ire, quam ut Longuevillio valedicat, & super Cassellanæ desideriis ante discessum illius certi quid statuat, intra paucos dies rediturum. Eximendis tamen ipsorum suspicionibus id iter differendum, quoad Catholicorum declaratio in lucem prodeat, & quam viam Cæsarei deinceps instituri sint adpareat; ne Suecis imputari queat, velut negotio remoram data opera quærant. Quod responsum Evangelicis cumprimis placuit. Sueci quoque statim de mutato itineris consilio Cæsareis significant; petuntque, Catholicos ad maturanda illa, quæ sub manibus habeant, autoritate sua compellant. Eo-

Longuevillius Osnabrugam venit.

dem die Osnabrugam improvisus accessit Longuevillius Suecis valedicturus, commendatis simul Cassellanæ, & Trevirensis Electoris commodis, causaque Lotharingica. Idem quoque
20. Jan.
explorare conabatur, quid Galliæ à Suecis expectandum foret, si post pacem Germaniæ conclusam bellum in Hispanos continuandum foret. Cæterum multis testabatur verbis, omnem se operam collaturum ad fœdus & amicitiam inter utrumque Regnum excolendam. Idem altero sta- 21. Jan.
tim die Monasterium regressus est.

Catholicorum declaratio Evangelicis displicet.
23 Jan.

§. 77. Edebant tandem declarationem suam Evangelicis Catholici; quæ illis nulla ratione probabatur. Negabant quippe Catholici hactenus aliquid transactum, cui obligandi vis insit. Unde Evangelicis causam non esse, quare tam obnixe cum Trautmansdorfio actis insistere velint, cui tam plena agendi facultas, atque Evangelici sibi persuadeant, haut fuerit. Ita Evangelicorum prima classis subvertebatur. De cætero prioribus suis Correcturis presse insistebant novis quibusdam insertis, subnexa quoque reservatione: de quibus nunc mentio facta non sit, in posterum monenda. Qua clausula valente nova subinde movere, ac negotium in infinitum extrahere licebat. Addiderant quidam Catholicorum peculiaria ad Cæsarem desideria, quæ solis tunc hujus Legatis communicabantur. Ex his satis perspicie-

Oxenstierna irritum Monasterium iter suscipit.

bant. Sueci, longiore consultatione opus fore, ad quam Evangelici haut commode accedere possent, nisi perspectis peculiaribus Catholicorum ad Cæsarem prætensionibus. Unde cum negotia parum urgere viderentur, placebat Oxenstiernam Monasterium excurrere, ad honorem Lon- 23. Jan.
guevillio reponendum. Sed cum Lengrichæ in- 24 Jan.
tellexisset, istum pridie Monasterio abiisse, omis- 25 Jan.
so itinere Osnabrugam revertit.

Separata inter quosdam Evangelicos & Catholicos tractatus.

§. 78. Cum ita per Cæsareorum & Catholicorum cavillationes tractatus nusquam promoveret, quidam Evangelicorum, Saxonici Electorales, Brandeburgici, Altenburgici, Luneburgici, & ex Urbicis Argentoratensis consultatione inter se habi-

1648. habita tentare constituunt; num quos primariorum Catholicorum, qui pacis cupidi viderentur, in sententiam suam pertrahere possint. Quorum consensu impetrato cum reliquis eo facilius decidere queant. Id quod nec aliis sacrorum sociis, nec Suecis displicebat. Ita Moguntini, Trevirensis, Bavarici, ac Herbipolensis colloquium exposcunt; ex quibus Bavaricus initio dubitabat ejusmodi separatis conventibus se immiscere; mox
28. Jan. tamen cum reliquis in istud consensit. Eo congressu habito, placebat Catholicis, prius inter partes conventa, aut in Correcturis in dubium revocata tantisper seponenda, ac res ita crudas prout ab initio fuerint assumendas, & æqua temperamenta dispicienda. Inde testabantur, etsi per suam cum Evangelicis conventionem cæteras suæ Religionis Ordines obligare non possint: tamen si hi præter spem ista non probarint, se ut eadem valida sint præstituros. Id quod Evangelicis facile probabatur. Sed cum ad rem ipsam jam accedere pararent, Volmarus, cui de hoc congressu innotuerat, intervenit: sic ut colloquium tunc ab-
Ea evanescit. rumperetur. Scrupnlum ea res non modicum Cæsareis injecerat, ne forte hac ratione moderamen negotiorum sibi è manibus extorqueretur. Unde eodem adhuc die, qui jam in vesperam inclinabat, & ipsi Suecos adeunt, & Evangelicorum Deputatos ad se evocant; quibus extremam suam sententiam circa Amnestiam & Gravamina, forma Instrumenti conceptam, exhibent. Id autem consilium in arena ipsos cepisse adparebat,
27. Jan. quod pridie Lambergius Oxenstiernam invisens hac de re ne verbo quidem mentionem fecisset. Cæterum ista declaratio nil aliud erat, quam prioris repetitio; in qua præcipua cum Trautmansdorfio transacta retractabantur. Quanquam autem supra dicti Evangelici & Catholici post resumto colloquio ad causam usque Sulzbacensem progressi essent, reliquis ob temporis angustiam dilatis: tamen haut obscure adparebat, Evangelicos bac tractatione operæ pretium haut facturos, ac forte Catholicos Cæsareorum declarationi pertinaciter inhæsuros. Constitutum tamen utrisque ad Calendas Februarii colloquium repetere. Enimvero Cęsarei summo studio renitebantur, Moguntino & reliquis, qui separatam hanc negotiationem suscipere ausi essent, aspere exprobrantes. Ac minabatur Volmarus, si pergerent se una cum dissentientibus Catholicis inde discessurum. Ita isti absterriti in sui excusationem allegabant, Saxonicos & Brandeburgicos huic negotio se subducere, nec se cum solis Principalibus agere posse. Et constabat, Saxonicos à Cæsareis monitos, ne separatæ negotiationi amplius se immisceant: Electori cum Cæsare arctiora commercia intercedere, eundemque aliam consiliorum viam inire. Undo is, qui inter primos negotii autores fuerat, desistebat, nova sibi mandata expectanda causatus. Post quem & Brandeburgici hęrebant, quod vererentur, ut Evangelici ipsorum directionem, quod nec antea unquam factum fuerat, admitterent; nec sibi decorum sub Altenburgici aut alterius moderamine tractatui interesse. Ita institutum istud ultro collabebatur. Nec dubitabant tamen Cæsarei jactare; sibi de isto conventu nihil constitisse, nec repugnaturos se fuisse, quo minus idem sua sub directione succederet. Ferdinandum non Catholicorum duntaxat, sed & Evangelicorum Imperatorem esse: unde à neutra parte ejusdem Ministros præteriri posse. Quibus Evangelici citra ambages occinebant; ipsorum directionem in similibus negotiis à se admitti non posse, cum circa sacra Ordines in duas partes discesserint, manifestis Cæsareorum in alteram partem studiis. 1648.

§. 79. Ita tunc præcipua lis super conventis cum Trautmansdorfio vertebatur, quibus Sueci atque Evangelici mordicus inhærebant, Cæsarei autem, & Catholici non pauca in iisdem immutata cupiebant. *Super conventis Trautmansdorfiana collisio.* Negabant hi quidquam de iis ad se relatum, aut consilium suum requisitum, nec rata se eadem habituros promisisse, multo minus adprobasse. Conscientiam non ferre, Religioni in tanti momenti rebus fraudem fieri. Cæsarei quoque discrimen faciebant inter ea, quæ ex solo Cæsaris arbitrio dependerent, quibus utique standum sit, & quæ Ordines spectarent, quibus inscii, ac invitis nihil condonari queat. His non probantibus quidquam ejus generis concludere illusorium esse, ac invalidum, cum per leges Imperii neque Cæsar Ordinibus, neque Ordinum unus invito alteri quid obtrudere possit. Quicquid Trautmansdorfius egerit, sub spe rati egisse. Tum quæ acta sint in scriptum quidem redacta, non tamen pleoe perfecta, aut subscriptione roborata, eoque ad obligandum invalida; reservata quoque utrinque addendi, demendi, mutandique facultate. Enimvero Catholicis occinebatur: ipsos articulo septimo Gravaminnm suorum Protestantibus oppositorum jam ante biennium Cæsari arbitrium detulisse in rebus per Statuta Imperii indecisis, aut de quibus Ordines conveoire non possint. Tum Protocollorum fide ostendi posse, omnia ipsis consciis acta, nec Volmarum apud Evangelicos id abnuisse. Cæsareis reponebatur: Hautquidquam retractari posse, quæ à viro perfectæ ætatis, ac primario Cæsaris Ministro gesta sint, cui Religio, & conscientia non minus quam aliis cordi fuerit; qui plena cum potestate ad tractandam pacem missus sit, nec sane animi causa tantum iter susceperit. Omnia sæpius perlecta, excussa, perpensa, demum utrinque probata: idque continuo, non interrupte ex vi Cæsareæ pleoipotentiæ bona fide actum. Volmarum *placet* sua manu adposuisse, quod non minus validum, quam si Secretarii manu subscriptum foret. Clausulam denique reservatoriam haut eo usque porrigendam, ut omnia acta in ludibrium vertantur.

§. 80. Hæc igitur res non inter Ordines solum aliquoties acriter disceptata est, sed & Evangelicis instantibus Sueci Cæsareos eo fine adiere, ut ipsis rationes, ob quas à conventis Trautmansdorfianis discedere nullo modo possint, demonstrarent, *Sueci Cæsareos ea de re compellunt. 2. Febr.* eosque permoverent, ut & ipsi eadem tuerentur adversus quoscunque, qui in dubium ista revocare auderent. Sed post longam disceptationem utraque pars suæ sententiæ inhærebat. Sneci à Trautmansdorfio conventa fundamenti loco ulteriori tractationi substernebant, quæ nullo modo convelli deberent. Cæsarei ista à se non retractari, sed alicubi temperamentum quæri jactabant. Addebant demum; mirari se, cur Sueci eam rem tantopere urgeant, & circa Ordinum negotia satagant, cum Regina satisfactione ex voto potita causam non amplius habeat bellum extrahendi. His responsum: Istud si ipsi sperare potuerint, vehementer falli: à Regina hanc præcipuam satisfactionis partem haberi, ut Evangelicis Ordinibus circa gravamina sacrorum, ac civilem libertatem spectantia satisfiat. Hunc sibi præcipuum scopum nunc esse, ac ni animum Cæ-

1648. ſarei mutent, fruſtra de reliquis diſceptari. A ſemel conventis, circa quæ tantum laboris, ac temporis conſumtum ſit, ne latum unguem diſceſſuros. Sed cum Cæſarei prius dicta repeterent, Sueci diſcedebant, omiſſo per quatuordecim dies 31. Jan. congreſſu. Iidem & ad Gallos literas dederant, decretoriam ipſorum ſententiam exquirentes; num ſecum ad tuenda Trautmansdorfii conventa conſpirare velint: quod ſpes ſit, ſi Regii Evangelicis heic conſentiant, adverſam partem demum flexuram.

Tractatio denuo ſuſcipitur. §. 81. Ea Suecorum conſtantia apud Cæſareos, licet primo diſſimulantes, id efficiebat, ut ſtatim cum quibuſdam Catholicis in Cœnobio Domini- 3. Febr. canorum conſultarent, ac poſtera die univerſos Evangelicos ad ſe evocarent; quibus poſt repetita proxime acta ſuadebant, ſuper nuper exhibito Inſtrumento ſuam mentem declararent, ut ubi res hæreant perſpici queat. Spem ſibi eſſe, ſi utraque pars aliquid remittat, abdicatis extremis, mediam quandam viam inveniri poſſe. Ex quo Evangelici colligebant: Cæſareos haut ita ſtricte recenti ſuæ formulæ inhæſuros, ſed æquum temperamentum admiſſuros. Catholici, cum Evangelici ipſis hoc poſtea ſignificarent, ad cæteros ſe relatu- 6. Febr. ros ferebant: mox tamen & ipſi haut alienos ſe oſtendebant, in Evangelicorum arbitrio relinquentes, ſuam an Cæſareorum formulam ſub examen revocare velint. Addebant, conſultationes ad æquam rationem flecterent: ita ſpem fore, patriam diuturnis miſeriis liberatum iri. Evangelici quanquam de prius conventis quidquam remittere nondum conſtituerant, contra ſi hoc modo ad ulteriorem tractationem accederent eo ipſo mutationem admiſſuri videbantur: vincebat tamen cupido pacis, ut tractatus pacis in ſoporem velut datos utique excitare iterum decernerent. Conſultiſſimum tamen videbatur, ut Sueci ſicut antea, cum Cæſareis nullo proxeneta agerent, ac horum temperamenta tantopere jactata cognoſcerent, & ad ipſos referrent.

Novus tractandi modus proponitur. §. 82. Porro ut temporis compendium fieret, placuit Evangelicos Suecis, Catholicos Cæſareis ſeparato conclavi præſto adeſſe; ut ſi quæ à Cæſareis dubii quid habentia proponerentur, Sueci ſtatim Evangelicorum ſententiam exquirere, ac ad Cæſareos referre poſſent cum Catholicis communicandam, ut ſic utrique parti ex tempore mentem ſuam declarandi facultas foret. Ita utrinque placita ſcripto concepta mox ſubſcriptione firmanda. Sed quia non omnes Catholici Oſnabrugæ aderant, quo conventa eo firmiora eſſent, placuit à præſentibus poſtulare, ut vel à cæteris mandata ipſorum nomine concludendi obtineant, vel cum Regiis ac Cæſareis concluſa præſtanda Qui demum probatur 8. Febr. recipiant. Iſthæc cum ad Suecos referrentur, hi quidem nonnihil difficultatis in iſthoc agendi modo inveniebant: conſentiebant tamen, ne quid paci promovendæ idoneum viſum omitteretur. Præſertim cum judicarent, Ordines hoc actu ſimul oſtendere velle, jus ſibi eſſe in partem ſanciendæ pacis, ac decernendi belli cum Cæſare venire. Sed Cæſarei ægrius huc deſcendebant, deliberandi cum Catholicis ſpatio ſumto: Evangelicis interim Cæſareos, & Catholicos, ut hunc a- 12. Febr. gendi modum probarent ſolicitantibus. Elapſo quatriduo Cæſarei Evangelicis denuntiabant: Dubitare ſe cum Suecis congredi, quod ſibi de horum mente non conſtet. Nam ſi iidem nuper declaratæ ſententiæ inſiſtant, nullo fructu diſceſſum iri, cum ſibi mandata migrare nefas ſit. Igitur optimum judicare, Evangelicos ante omnia 1648. Cæſaream formulam, aut Catholicorum declarationem excutere, & ad ſingula capita mentem ſuam exponere: poſt ſi opus ſit utraque inter ſe conferri, ac brevi adaptari poſſe. Ita Saxonicos Electorales ſentire, queis ſpes ſit, reliquos Evangelicos eadem probaturos. Eadem reponebant Catholici, addito, dum ſuper hoc conſultant Evangelici, ſocios ſuos Monaſterio huc convocari poſſe; tum de modo agendi ex omnium ſententia ſtatuendum. Enimvero Evangelici propoſito ſuo haut dimovebantur, diſerte teſtati; haut idoneum magis medium maturandæ tractationi diſpicere ſe poſſe; id quod ſi Cæſarei eludere velint, reipſa abnuere deſiderium pacis, quod tam ambitioſe verbis oſtentarint. Saxonis ſententiæ exiguam rationem haberi velut unius. Ita Cæſarei demum in propoſitam formam conſenſere, poſtulantes, ut differentię in dudum ventilatis capitibus excerpantur, quo materia tractandi in promtu ſit. Eorum exemplum & Catholici ſecuti, qui & præſtituros ſe recipiebant, ſi quis concluſa in dubium trahere ſuſtineat: etſi haut crederent, ulli audaciam fore conventa, utut forte diſpliceant, palam impugnandi, Wurtzburgenſis præ aliis ſtudio eminente.

§. 83. Inter hæc Oſnabrugam veniebat Servientus, animi gratia, uti ferebat: revera ut re- Servientius Oſnabrugam venit. ſponſum ad nuperas Suecorum literas adferret, quod ſcripto concipere ſacrorum ſuorum intuitu 5. Febr. Galli dubitaverant. Quam ob cauſam & nomine ſui Regis laxioribus duntaxat verbis promittebat, juncta cum Suecis opera connixurum, ut ſemel conventa firma perſiſtant, ad peculiaria deſcenderè abnuens. Alias penes Suecos ſe relinquere, ut circa ſacra negotia pro lubitu ſatagant, & quas poſſint pro ſe & ſacrorum ſociis conditione paciſcantur. Nec Regi ſuo vitio datum iri, ſi ob reſpectum Sedis Romanæ & Catholicæ Eccleſiæ haut preſſius mentem ſuam declaret. Quo fine literas proferebat, à Pontifice nuper ad Fabium Chiſium, & ab hoc ad Catholicos Ordines ſuper conſervatione Romanorum rituum, & bonorum Eccleſiaſticorum ſcriptas. Explorabat inde; Num Reginę placeat, Bavarum denuo conceſſa neutralitate in amicitiam admittere? Quæ præcipua adventus ipſius cauſa videbatur, quod Galli poſt pacem inter Hiſpanos & Batavos concluſam numeroſum in Germania exercitum alere non poſſent, totis viribus in Hiſpanum vertendis; unde Bavarum à Cæſare divelli cupiebant. Sueci quid hactenus cum Bavaro actum foret, & quam parum fidei ipſi adhiberent, memorabant. Cæterum nec ſibi, nec Wrangelio de Reginæ mente conſtare: unde id negotium ad hanc referendum. Ea poſt Wran- 21. April. gelio ſcribebat: ſi Bavarus denuo inducias offerat, ac ipſe Cæſareis ſimul ac Bavaricis par non ſit, iſtas ne repudiet, cautionis loco accepta Auguſta, & Memminga. Sed ſi utriusque prævaleat, rem gerere induciarum ſecurus pergat. Servientus denique cum deinceps præſentibus Ordinibus tractandum ſit, poſtulabat, Reſidentem Gallicum tractationi adhibendum, ac Cæſareos, ut eum admittant, permovendos. Quo ipſo nova ſuſcipiendis mox congreſſibus difficultas objecta eſt. His 16. Febr. actis iſte Monaſterium revertebat.

§. 84. Porro ſuper admiſſione Grullardi Reſi- Super admittendo Reſidente Gallico diſceptatio. dentis Galli diſſerebant: Fœderi id Suecico, ac præliminari pacto congruere; ac Roſenhahnium Monaſterii ipſorum tractationi interfuiſſe. Ordines Imperii utriusque Religionis, ac omnes fere,

 quos

1648. quos Germanica pax tangat, ad novam hanc conventus formam concurrere; unde par esse, Galliæ nomine aliquem adesse. Et quia super Amnestia, & Gravaminibus transigenda suis quoque tabulis sancienda sint, quid circa ista decernatur, mature sibi constare debere. Sueci etsi nunc quoque reponere possent, quæ ante biennium Labardæo objecta erant, tamen offensæ Gallorum vitandæ, & ad invidiam in Cæsareos derivandam declarabant: id se facile passuros, modo Cæsareis idem placeat. Quos repugnaturos haut frustra suspicabantur. Ast Cæsarei varios scrupulos movebant: Insolitum id hactenus: nec cum Gallis conjunctim, sed separatim actum, ac Mediatorum semper interventu. Rosenhahnium Monasterii non nisi semel, cum de mittendis ad Brandeburgicum ob Pomeraniam ablegatis consultaretur, apud tractatus cum Gallis visum. Non esse quod Galli suspicentur, à Suecis in ipsorum frandem quid actum iri, cum quæ nunc excutienda sint solum Imperii statum tangant, de quo Galli hucusque parum soliciti fuerint. Grullardum non Legati autoritate Osnabrugæ versari, ut cum isto tractari queat; nec legationis suæ fidem ipsis unquam fecisse. Tum frustra actioni adfore quæ dicantur non intelligentem; nec in ejus gratiam alia se lingua usuras, aut interpretum vice eidem inservituros. Si quid occurrat, quod à Suecis ad Gallos referendum sit, id modo hactenus solito fieri posse. Si tamen Grullardus à Regina Sueciæ de sua admissione literas adferat, ac sibi de ipsius in sacra Romana favore cautum sit, fortassis ejusdem postulato gratificandum. Nec ab hac sententia discedebant Cæsarei, licet ipse Grullardus eosdem hoc nomine adiret. Unde is à Gallicis Legatis jussus apud Suecos ea super re non sine importunitate instabat; jactitans, se vel ipsis invitis in conventus eorundem cum Cæsareis irrupturum; aut si id non succederet, postulabat, ut Sueci tractationem plane abrumperent, velut qui consensu suo se obstrinxerint, quod Cæsareos ad ipsum admittendum permoturi sint. Quæ à ratione abhorrere Sueci ostendebant; tum ignominiosum fore, si in congressum irrupturus repellatur; aut si velut surdus adsideat, non intellecto quid dicatur. Magna quoque invidia Galliam flagraturam, si ob tantillam rem tractatibus remora injiciatur. Enimvero is proposito suo pervicax inhærebat, ut parum abesset, quin tota tractatio abrumperetur. Ac aliquoties denuntiabant Suecis Cæsarei; se nullo modo passuros, ut Grullardus conventibus intersit; aut si ultro irruat, ipsos colloquio abrupto abituros. Tum Suecos apud Ordines insimulabant, velut ex compacto cum Gallis hac via tractatus sufflaminatum irent. Ex Ordinibus igitur quidam Catholicorum, ac omnes Evangelici obsecrabant, ne Grullardi tanta ratio habeatur, ut in ipsius gratiam paci mora injicienda sit: universi Gallorum postulata sibi displicere testabantur. Unde Sueci Serviento, qui primus eam litem moverat, totam rei difficultatem proposuere, ipsius prudentiæ dijudicandum relinquentes, num æquum sit, ob solam hanc causam tractatus jam velut reviviscentes iterum intermori, aut in longum extrahi. Sed iste Grullardum postulatis insistere non minus quam antea jubebat. Qui & eousque tam Suecos, quam Cæsareos urgebat, ut hi demum polliceri necessum haberent, si de Hassica causa agendum sit, ad conventum istum admittere. Ita isti aliquo modo satisfactum.

§. 85. Evangelici porro, uti Cæsarei postulaverant, præcipua, circa quæ adhuc disceptabatur, excerpta in scriptum conjecerant, cæteris ad ipsos congressus sepositis; & quidem non alia, quam quæ Amnestiam, & Gravamina spectabant; & ut hæc velut omnes tangentia priore loco decernenda essent, quam Amnestia, quæ ad singulos pertineat. Id scriptum cum Suecis ostenderetur, graves ab his querimoniæ movebantur ob causam Hassicam, & militum stipendia plane silentio prætermissa, quod suspicarentur, clandestinum præjudicium subesse istis ad extremum rejectis. Unde Evangelicis significabant; non se posse pati, ut duo ista negotia ad postremum locum seponantur. Haut ita scrupulose ordini inhærendum, sed omnia pari passu expedienda. Ita ansam ambagibus præscindi; alias negotia sibi mutuo obstaculo fore. Gallos acriter pro Hassis conniti; ab horum Deputatis se, Gallosque urgeri. Militum opera effectum, ut cuique causam suam agere liberum sit; hos, ubi se negligi senserint, forte alia consilia capturos. Contra si audierint, commodorum suorum rationem haberi, eo ardentius pro causa communi pugnaturos. Evangelici etsi hæc satis probarent; demonstrabant tamen Suecis: periculum esse, ne tractatus plane subvertantur, si hæc capita, prius quam reliqua adornata sint, expedienda contendant. Morem gerendum Catholicis, & Cæsareis, penes quos culpa sit, quod duo illa negotia non excutiantur. Sæpius de iisdem apud Catholicos institisse, sed qui præfracte repudiaverint, antequam Ordinum inter se controversiæ compositæ sint. Jactare illos, non hostibus, sed amicis pecunias se exsoluturos; nec hanc contumeliam toleraturos, ut à Suecis velut hostibus cogantur ad stipendia ipsorum militi solvenda. Quod si autem de pace cautum sit, se velut amicos una cum Evangelicis exercitui satisfacturos. Landgraviæ causam ne promoveant, à superioribus sibi injunctum. Militum præmia jam decreta esse: super summæ modo ab universis Ordinibus conveniendum; qui in communem consultationem descendere non possint, nisi utrique Religioni addicti super Gravaminibus transegerint. Satis sibi constare, pacem expectari non posse, antequam militibus satisfactum, & Hassica causa decisa sit. Sed rationis non esse, publicis & quæ omnes spectant, privata, ad quæ stipendia militum, & Landgraviæ causa pertineat, anteferri. Illis expeditis hæc communi consilio facilius componenda. Sueci quanquam vererentur, ne præcipuis negotiorum perfectis Ordines reliqua levi brachio attingerent: tamen hisce non poterant non indulgere: qui verbis prolixe cavebant, haut aliud à se quæri, quam ut omnia ad optatum exitum deducantur; ac Landgraviam militesque forte lautioribus nunc conditionibus potituros. Addebant: Cæsareis fortasse intricatum & confusum agendi ordinem non displicere, ut negotiis inter se implicitis neutrum absolvatur.

De materia tractandorum inter Suecos & Ordines disceptatio.

§. 86. Sic igitur conventus denuo agi cœperant, prima vice Cæsareis cum Ordinibus utriusque religionis in Suecorum domicilia congressis. E Catholicorum numero tunc aderat Moguntinus, Treverensis, Bavaricus cum Bambergensi, Herbipolensi, Badensi, Spirensi, atque Osnabrugensi. Ubi inprimis placebat, ut si Cæsarei apud Suecos convenirent, hi ad Evangelicos digressi acta referrent: sed si Sueci in Cæsareorum ædibus essent, hi ad Catholicorum conclave communicationis causa se conferrent, Sueci autem

Gravamina excutiuntur, ac primo loco Justitia. 18 Febr.

im

1648. in loco conventus manentes Evangelicos ad se evocarent. Heic Cæsarei ex Evangelicorum sententia de Gravaminibus primo proposuere, è quibus articulos de Autonomia subditorum Catholicorum, & de Justitia indecisos adhuc ferebant, super quibus formula à se concepta Catholicis displiceret. E quibus ordine retrogrado de Justitia primo loco agere decreverant. Quanquam autem Sueci alternis vicibus de Justitia, tum de causa Hassica, hinc de Autonomia, demum de militum satisfactione agendum censebant; Cæsareis tamen cedendum erat, qui Ordinum tam Evangelicorum, quam Catholicorum suffragio fulciebantur. Cum ad rem ipsam accederent, de translatione Cameræ Spirensis in Commodiorem locum & reformatione Justitiæ consensu ad proxima Comitia rejectum est. Sed super paritate

De Judice & Præsidibus Cameralibus.

Assessorum Cameræ acriter disceptatum. Ac Judicis quidem Cameralis munus Evangelici à Catholico & Evangelico alternis geri volebant; id quod Cæsarei plane repudiabant, quod illum, velut Cæsaris vices in judicio obeuntem, eadem cum isto sacra profiteri par sit. Scripturos tamen se ad Cæsarem eo nomine recipiebant. Quo & Evangelici adquiescebant, modo duo è quatuor Præ-

De paritate Assessorum utriusque religionis.

sidibus ipsorum sacris addicti forent. Paritatem Assessorum utriusque religionis Cæsarei superfluum ducebant: cum Evangelicis desiderium suum de justitia citra partium studia administranda per paritatem judicantium sat commode adsequi liceat. Quo fine proponebant, ut in litibus inter Evangelicos utrinque, aut inter Evangelicos & Catholicos, aut Catholicos utrinque Evangelico interveniente, Assessores ab utraque religione pari numero cognoscerent, ac ubi paria fuerint suffragia in civilibus negotiis Judex Cameræ suæ calculo momentum adderet; Ecclesiastica quæ ob æqualia suffragia expediri non possint, ad Comitia rejicerentur. Atque id inter Ordines utrinque locum haberet. Nam in causis privatorum paritatem judicantium haut necessariam esse, nisi vel actor, vel reus, vel interveniens expresse id petat: quæ ad Comitia referri è dignitate Imperii non sit. Sed Sueci nomine Evangelicorum demonstrabant; paritate Assessorum utique opus esse, si revera paritate judicantium frui velint. Nam paribus inter primos judicantes suffragiis istos pari utriusque religionis numero augendos: quod si & tunc paria forent suffragia, rem in pleno consessu discutiendam, ubi itidem paritate, quantum ad sacra, opus sit. Cameram quoque Spirensem hactenus quadripartito Senatu constitisse. Primum *Definitivum* esse, cui tres classes subsint, singulæ tribus Evangelicis, totidem Catholicis & uno judice itidem Catholico constantes: alterum *Interlocutoriorum* esse, tertium *Fiscalem*, quartum *Supplicum Libellorum*. Hactenus autem Evangelicos non supra novem aut decem suffragia potuisse conficere. Quod si tres classes Senatus Definitivi debito Assessorum numero supplendi sint, pro reliquis tribus Senatibus nil superesse; nedum ut pro re nata in pleno consessu cum Catholicis concurrere, ac æquilibrium tenere queant. Unde postulabant Evangelici numerum Assessorum ad quinquaginta augendum, quorum viginti sex Catholici, viginti quatuor Evangelici præsentarent; quam prærogativam duorum Assessorum Evangelici studio pacis, & in honorem Cæsaris Catholicis indulgebant. Cæsarei regerebant: paritatem consuetudini veteri repugnare, ac cum amplior Catholicorum in Imperio numerus sit, merito & 1648.
plures iisdem sacris addictos Assessores esse. Sibi nunc non vacare novam Cameræ ordinationem condere; ac rem ad Comitia rejiciendam; cum locus, tempusque præsens talia disceptari non ferat. Sufficere debere, quod Cæsar in omnibus causis paritatem judicantium ab utraque religione admiserit: quo ipso suspicionem expirare, velut ob respectum sacrorum jus inflectatur. Adquiescere Saxonicum Electoralem; idem Brandeburgicos facturos, quos mandata accepisse constet, ne hanc rem heic loci ventilari patiantur. Numerum Assessorum in certos Senatus dividi, nec negotia in uno eadem ratione ac in aliis tractari. Si in primo Senatu definitiva lata sit, in reliquis disceptatione non amplius opus esse, adeoque nec pluribus, qui suffragia ferant. Numero Assessorum aucto, media eosdem sustentandi quoque augenda. Vix qui nunc sint potuisse ali, & singulis Comitiis querelas de hoc motas. Tum neminem Catholicorum in hanc rem mandatis instructum, eosque non ut totum corpus, sed ut singulos adesse; queis cautione opus sit, ne quid in absentium fraudem admittetur. Ipsos quidem præstationem in se recepisse; qua tamen abusuri non sint, nec plus facturos, quam reliquis adprobare queant: imprimis absentes augmento salariorum, & sumtuum Cameralium onerari non posse. Ad hæc Sueci Evangelicorum nomine regerebant: Evangelicis præcipuam causam esse contendendi, ut in Imperio justitia citra partium studia administretur, ad quam ipsis potissimum confugiendum sit. Burgundos, ac Austriacos istam parum curare privilegio exemtionis gaudentes, quod & Bavarus obtinuisse feratur. Rem ad Comitia rejicere: esse ad fontem omnium gravaminum ire; ac remedium mali petere, unde ortum sit. Id tamen ad extremum admitti posse; modo heic prius valitura interim dispositio fiat, ut res postea in Comitiis eo majore cum fructu peragi queat. Evangelicorum gravamen in eo precipue verti, quod Cæsarei & Catholici imparitati vim consuetudinis tribuere velint. Non nova à se peti, sed quæ in Recessu anni quinquagesimi quinti superioris seculi fundata, ac in sequentibus Comitiis semper agitata sint; quæ & per Palatinum, Saxonem, & Brandeburgicum Electores anno nonagesimo à Rudolfo II. solenni legatione petita sint. Noper quoque Conventu Francofurtensi anno 1643. in eam rem decretum ab Electorali Collegio factum: sed quia paritas ista ad Consilium quoque Aulicum extensa fuerit, idem à Cæsareis eversum. Ipsos Catholicos Francofurti tunc censuisse Assessorum numerum augendum, nec de salariis scrupulum tunc fuisse motum. Quanquam autem Evangelicorum quidam censerent, sufficere si ipsi unum & viginti suffragia retineant, Catholicis viginti novem relictis: aut paritatem judicantium tantisper admittendam, quoad in Comitiis super alio modo conventum sit. Suecis tamen urgentibus Cæsarei re cum Catholicis denuo communicata in paritatem demum, prout supra ab Evangelicis proponebatur, consentiebant. Sueci contra, quæ Cæsarei super litibus inter Ordines ad Comitia rejiciendis monuerant, itidem probabant è sententia Evangelicorum, qui & remissionem causarum privatarum ad Comitia adspernabantur, velut molestam, & publica negotia turbaturam; quibus beneficium Revisionis sufficere debeat.

 §. 87. De

1648.

De modo præsentandi.

§. 87. De modo præsentandi inter partes nulla lis: cum Sueci ac Evangelici Cæsareorum, & Catholicorum arbitrio relinquerent, quid circa suos ipsis disponere placeret. Inter Evangelicos dissidu nonnihil oriebatur non sine Catholicorum irrisu. Utrique Circulo Saxonico, quod meris Evangelicis constaret, quini Assessores, Franconico autem, Suevico, Superiori Rhenano, ac Westphalico, ubi mixti Catholicis Evangelici habitant, bini tantum attributi fuerant. De quo hi, ac cumprimis Wurtenbergici, acres querimonias movebant, Luneburgicis succensentes, velut qui proprio ausu, ac inconsultis reliquis schema partitionis edidissent. Utrumque Saxonicum Circulum olim tantum pro uno habitum. Evangelicos in Suevico Circulo plus pecuniarum ad Imperium conferre, quam omnes Evangelicos per utrumque Saxonicum. Tum in Suevico Circulo plurimas lites inter Evangelicos, & Catholicos agitari. Se de Principis sui jure condonare nihil posse. Contra interrogabant Altenburgici, & Luneburgici: quare Saxonici Circuli deterioris conditionis, quam Suevicus, esse debeant? Sibi prærogativæ nihil quæri; nec esse fraudi debere, quod in Suevico Circulo Catholici simul habitent. Tandem id temperamenti inventum, ut Saxonici Circuli uno Assessore cederent, & singuli quaternos, nonum autem in commune alternis constituendum retinerent. Ita quatuor istis Circulis unus Assessor adcrescebat, ut & ipsi novem potireotur, nono itidem alternis præsentando. Hæc cum fere adornata essent, Ratispona novum monitum super Circulo Bavarico movebat, qui mixtis annumeratus non sit, nec Evangelicis in eo sitis quispiam præsentandus relictus. Sed quia prius de hoc mentio facta non erat, à Cæsareis nihil obtineri poterat; nec partitionem jam inter Evangelicos factam iterum turbari placebat. Haut abs re tamen visum, ne Evangelicis ejus Circuli silentio præjudicium crearetur, clausulam salvatoriam servando ipsorum juri addere. Id quod & Cæsarei admittebant.

De aliis Cameræ Ministris.

Denique de Advocato Fisci, cujus munus haut exigui momenti haberur, Sueci & Evangelici quærebant: num is inter cæteros Cameræ Ministros intelligendus sit; an de eo diserte nunc statueodum? Quorum prius Cæsarei agnoscebant, ac de eo ad Cæsarem scripturos se recipiebant. Denique ut & circa reliquos ministros, quos constituere penes Moguntinum est, paritas religionis observaretur, Sueci & Evangelici monebant. De qua re etsi Moguntini ostenderent Principi suo perinde esse, quæ sacra colant, modo idonei sint: ita presse tamen ad paritatem se obstringere nolebant, sed Electori se rem commeodaturos recipiebant, intra duodecim dies responsum polliciti. Sed Evangelici eo tempore haut expectato ad conclusionem properabant.

Caput de Justitia absolvitur.

§. 88. Exhibebant mox Cæsarei formulam hujus capitis, suo & Catholicorum nomine, quæ Evangelicis facile probabatur, modo hinc inde quædam vocabula insererentur. Veluti ubi cavebatur, ut Cæsari *liberum sit in causis majoribus & unde tumultus in Imperio timeri possunt* QUORUNDAM ELECTORUM ET PRINCIPUM *sententias & vota requirere*, vocabulo *Electorum & Principum*, verba *utriusque religionis* præmittebant. Sic & ei clausulæ; *in aulico non minus, quam Camera Imperialis judicio, privilegium primæ instantiæ, Austregarum* & similia *illibata sunto, nec per mandata ac commissiones turbantor*, vocabula, *aut avocationes & alio modo* addi volebant, Quod Cæsarei haut ægre admittebant. 1648.

Cæterum etsi nec de Judice Cameræ, nec de Advocato Fisci mentio facta esset, paritasque inter ministros ad futura Comitia rejiceretur, Cæsaream tamen formulam Evangelici admittebant, stipulati duntaxat, ut Cæsarei, & Moguntini ad superiores suos eam rem referrent, quod sperent, durantibus hisce tractatibus responso grato se potituros, ut in Comitiis non opus sit de eadem agere. Id quod isti diligenter se facturos pollicebantur.

Scripto concipitur.

Ei porro scripturæ, cum in authenticam formam redigenda esset Cæsarei varias conditiones adsuebant. Ac primo repetebant Reservatum nuper expressum: ni Evangelici ipsorum tunc in formula Instrumenti edita declaratione super Amnestia & Gravaminibus adquiescerent, se ad hæc non ulterius adstringi velle. Quo tamen desistebant, cum ostenderetur; ipsos in hoc de Justitia capite jam ab eo discessisse, & id quam maxime nunc agi, ut in aliis quoque capitibus ab eo discedatur. Cavebant dehinc, ut nullus articulus, etsi tantisper subscriptus, validus sit, ni compositis omnibus hactenus controversis. Id quod Sueci, Evangelicique facile admittebant. Insuper Cæsarei volebant, omnia licet conventa & tantisper subscripta, haut tamen rata fore, *nisi pax immediate concludatur eaque conclusa & subscripta statim hostilitas omnis cesset, adque ut fiat, exercituum præfectis utrinque significetur.* Ubi quibusdam Evangelicorum vocabula *immediate, statim*, & *omnis* suspecta videbantur. Nam fieri posse, ut unus vel alter Catholicorum, puta Osnabrugensis Præsul, conclusa pace novi quid moveat; ex quo ansa arripi queat cavillandi, pacem *immediate* haut secutam. Nec arma hostilia ita abrupte poni posse, ut non duabus aut tribus septimanis post conclusos tractatus opus sit futurum, antequam plena pax exerceatur; quæ hautquidquam idonea causa sit conventa retractandi. Nec omnia hostilia cessatura, si Galli & Hispani, quod futurum adpareat, bello impliciti adhuc maneant. Suecis quoque vox, *immediate* suspecta videbatur, ne forte Cæsarei ipsos, statim ad conclusionem, & exsecutionem pacis absque Gallis adstringere velint, eoque tempus ipsis intercipere hisce in tractatu cum Cæsare adsistendi: quo ipso occasio præripiebatur præstandi, ad quæ ex foedere, & prævia conventione tenebantur. Declarabant tameo Cæsarei: vocabulo *immediate* respici non solum capita de Justitia, & Gravaminibus, sed communem pacem, omnesque ejus partes, ut si universa eo, quo cœptum nunc est modo absoluta sint, pax sequi, & hostilia cessare debeant, & quidem *statim*, atque sine mora, ut tameo utrinque spatium concedatur ducibus bellicis de instante pacis conclusione significandi. Bellum inter Hispanos, & Gallos ad res Germaniæ, non spectare, & vocabulum *omnis* de sola pace, & bello Germanico intelligendum. Quæ explicatio Suecis satisfaciebat. Tandem volebant Cæsarei, ut omnia hoc modo conventa juncta opera, & consilio assererentur. Quod & Suecis, Evangelicisque arridebat; Principum tameo ablegatis ignominio sum videbatur, quod *mandatarii* nuncupati essent; pro quo vocabulo *Deputatos* substitutum: & vocabulum *propositas* in *conveniendas* mutatum quod Excutione parum hucusque actum esset. Ita caput de justitia adornatum, pro missis subsequentibus conditionibus I. *Ut nullus articulus obligato-*

1648. *gatorius sit, quamvis provisionaliter subscriptus, nisi etiam omnes hactenus controversi articuli compositi, transacti, & concordati fuerint. II. Ut etiamsi omnia concordata & provisionaliter subscripta, aliter obligatoria non sint, nisi pax immediate concludatur, eaque conclusa & subscripta statim hostilitas omnis cesset, adque ut fiat, exercituum præfectis utrinque significetur. III. Ut quæ hoc modo inter Cæsareos & Suecicos Plenipotentiarios, ac Deputatos Ordinum acta, transacta, & concordata fuerint; mutuo assensu, consilio, ope & opera, juxta conditiones circa Executionem Pacis conveniendas manu teneantur.*

Et subscribitur.

Subscriptionem Cæsarei initio detrectabant, velut commode differendam, quoad totum de Gravaminibus caput absolutum esset. Post cum urgerentur, sufficere ducebant, ut Secretarii Legationis, sicut circa satisfactionem Suecicam factum, subscriberent. Sed Evangelicis tutius videbatur, Legatos ipsos, ac Ordinum utrinque directores conventa subscriptione firmare, ut Catholici eadem minus retractare possent: quibus & Sueci assentiebant. Quanquam autem Cranius ægre huc descendebat, quod sibi mandatum negaret, sigillatim conventa capita subscribere; tamen eo res redigebatur, ut ipse una cum Salvio, tum Reigersbergio Moguntino Cancellario, & Wolfgango Cunrado Thumbshirnio Altenburgico manu sua subscriberent, quatuor exemplis pari tenore confectis apud Cæsareos, Suecicosque, ac Ordinum Directores asservanda. Id quod & circa sequentia capita observatum.

De Autonomia subditorum.

§. 89. Sequebatur alter nodus de libertate sacrorum, (*autonomiam* tunc vocare solenne erat,) civibus concedenda, qui eadem diversa à Principibus suis profiterentur. Quæ res præcipue Evangelicos subditos spectabat, qui sub Catholicis Principibus degebant; eoque ab Evangelicis Ordinibus contra Catholicos propugnabatur, non pari tamen omnium studio; quos inter præcipue Lampadii fervor eminebat, qui inter alia jactabat: Si Catholico Magistratui potestas concedatur Evangelicos expellendi, eorumque sacra abolendi, Apostolos, ac Martyres universos infamia notatum iri; quippe cum ejusmodi potestate admissa isti ob denegatum Magistratui obsequium merito pœnas velut malefici dederint. Contra Cæsarei testabantur, sibi plus, quam nupera pacis formula expressum sit, concedere nefas esse: ac Catholicis, ut Evangelicorum postulatis obsistant, solidas ex ipsa Augustana Pace rationes suppeditari; qua disertis verbis caveatur, ne quis Ordinum alteri subjectos in patrocinium recipiat: id quod ut subvertatur, nullo se modo ferre posse. Non minus Evangelicos, quam Catholicos super observanda illa pace fidem suam obstrinxisse; cujus violatæ exemplum ab ipsis profectum longius sit iturum, nec Catholicos omissuros ab illis, quæ molesta sibi videantur, discedere. Ad quæ Sueci reponebant: Evangelicis haut animum esse in Pace Augustana aliquid mutare; sed quia nonnulla per injuriam temporum in sinistrum sensum detorta sint, melius sibi cavere velle, patrocinantibus jam Suecorum armis. Sicut ea Pax non Ordines duntaxat, sed & subditos spectet; ita hanc pacis elucidationem ad utrorumque commodum tendere, ac isthoc cumprimis caput ad subditos unice pertinere. Num Ordines aliqua ex decreto Imperii obligatione teneantur, à se in medio relinqui; Reginam sane non teneri, quæ super hoc & aliis negotiis velut pacis legibus ipsos cum Cæsareis tractare jusserit. Meminissent Cæsarei, quid superiore æstate concesserint. Germaniam quantum ad sacra in duas haut multum inæquales partes divisam: ac optimum fore, æquali utramque jure frui. Evangelicos idem ex sua parte facere paratos, quod à Catholicis postulent. Inhumanum esse innocentes homines ob sola sacra penatibus suis præcipites ejicere. Enimvero quicquid Sueci contenderent, Cæsarei ab initio eam rem serio agere detrectabant variorum subterfugiorum obtentu, ac paulatim de Provinciis Cæsaris movere incipiebant; circa quas quousque Sueci progredi vellent, in antecessum nosse cupiebant. Sed cum hi subodorantes id omni studio declinarent; tandem isti erumpebant: se circa communem autonomiam nihil statuere posse, nisi super peculiari sit transactum. Sueci contra ordine semel placito, ut communia præcedant, decedere abnuebant. Unde Cæsarei sibi reservabant; quicquid circa autonomiam in universum actum fuerit, à se pro invalido habendum, antequam paragraphus de Cæsareis subditis adornatus sit: qua cautione præmissa ad negotium id accedebant.

Tres gradus Autonomiæ.

§. 90. Circa subditos igitur, de quorum autonomia agebatur, triplex discrimen statuebatur. Alii quippe exercitium suorum rituum puplice aut privatim in domibus suis per pacta, diuturnum usum, aut convenientibus Superioribus hactenus habuerant; alii, cum neutro horum modorum id haberent, sub magistratu diversæ Religionis domicilium fixerant, alii denique cum eadem sacra cum suo magistratu hactenus coluissent, deinceps his desertis alia professuri erant.

Suecorum postulata.

Pro his in universum Sueci stipulabantur, ut pari per omnia jure cum reliquis civibus fruerentur. Qui è prima classe essent, exercitio suorum sacrorum, quod anno vicesimo quarto obtinuerant, deinceps quoque gauderent; Nam hunc temporis terminum demum Sueci admiserant, cum initio pro anno decimo octavo contenderent. Cæteris duabus classibus Sueci lautiores conditiones pacisci cupiebant; sed cum eam rem jam antea Catholici abnuissent, ac certum duntaxat temporis spatium illis indultum fuisset, satis habebant, alteri classi vitæ tempus, tertiæ quindecim annos ad habitandum concedi.

Cæsarei primum gradum annuunt.

Cæsarei & Catholici etsi ægre ad tolerantiam per pacta adstringi vellent, circa primam tamen classem parum difficultatis movebant: nisi quod sufficere judicabant, communibus vocabulis *liberum exercitium* exprimi, sub quo tam *publicum*, quam *privatum* intelligi possit. Unde vocabula, *sive publicum sive privatum*, ut & *sive sola conniventia*, expungi volebant, illa velut materiam litis in futurum, hoc velut superfluum; & quod sub voce, *longum usum* contineatur, qui non aliter quam per conniventiam Magistratus introduci potuerit. Sed Evangelicis ob majorem securitatem concessum, ut utrumque exercitium distincte exprimeretur. Vox tamen *conniventia* dispuncta, cujus loco *observantia dicti anni* velut longe efficacior substituta. Sed & Cæsarei induci patiebantur vocabula *vel pure & simpliciter, vel certis conditionibus & privilegiis*, quæ antea voci *subjectos* initio hujus paragraphi duodecimi præmissa erant, velut in ambiguum trahi apta.

De Cœnobiis Hildensibus & Erfordia.

§. 91. Circa pacta autem quondam inter Principes, & subditos super cultu sacrorum inita nonnihil difficultatis movebatur. Ac Coloniensis quidem Elector, quæ circa subditos Præsulatus Hildesiensis cum Luneburgicis convenerant, remittebat; novem tamen Cœnobia Evangelica ibi sita reliquis octo Catholicis utique jungi volebat;

tum

1648. tum ut in Evangelicis templis Catholici quoque ritus simul celebrarentur. Cujus Legatus Buschmannus discessurum se minabatur, si ista recusentur. Moguntinus postulabat, ut pacti, quod anno decimo octavo hujus seculi inter Electorem Suicardum, & Erfordiam Urbem initum ferebatur, in Instrumento Pacis mentio fieret saltem tantisper, quoad à Principe suo alia mandata acciperet. Enimvero Coloniensi ostendebatur; haut opus esse in Evangelicorum templa irrumpere, cum in Præsulatu ac Cœnobiis pauci duntaxat Catholici inveniantur, quos vel unum templum capere queat. Ita hoc postulato quantumvis ægre depellebatur. Sed Cœnobia etsi Sueci inter Electorem & Luneburgicos dividi cupiebant: quia tamen hi ultro eorum possessionem dimiserant, Sueci quoque reniti non amplius poterant, quo minus Coloniensis iisdem potiretur. Sed pactum Moguntini cum Erfordiensibus plane adspernabantur, quod istud nunquam perfectum fuerit. Equidem Moguntinum anno decimo sexto ita acriter urbi institisse, ut ad tractatus cum ipso descendere cogeretur, qui in annum decimum octavum extracti sint. Verum negotiationi isti non solum Domus Saxonica ab initio ob patrocinium urbis intercesserat, sed & Moguntinus eandem ratam non habuerat, quia anno vicesimo septimo & tricesimo sexto disertis literis irritam declaraverat, quod speraret, alia via se urbem arbitrio suo subjecturum. Ita clausula de pacto Erfordiensi, quod Moguntini capiti de Amnestia inseri cupiebant, à Suecis rejecta est, ac pollicebantur Cæsarei, illam è tabulis Pacis exclusum iri. Cum igitur Moguntinus postulato suo excideret, ac tamen eo negotio concluso subscriptioni se sub-

8 Mart. trahere non posset, protestationem interponebat, quo Electori & Præsulatui Moguntino sua jura diserte reservabat. Enimvero quia Ordinibus utriusque Religionis placuerat, ejusmodi peculiares contradictiones illicitas fore, quo fine & præstationem eorum, quæ decernenda forent, junctim in se receperant; simul Domus Saxonica Moguntino superioritatem quam vocant territorialem in ullam Thuringiæ partem ipsamque

9 Mart. Erfordiam unquam annuerat: Altenburgicus statim postera die contrariam protestationem interposuit, ut Moguntina protestatio velut invalida actis eraderetur, Domui Saxonicæ suis juribus reservatis. Sed quia Erfordienses neque Moguntini, neque Saxonum in urbem Imperium a-

11 Mart. gnoscere volebant, eorum Deputatus Paulus Christophorus Zieglerus utramque protestationem velut irritam actis amoveri petebat, utque urbi sua jura illibata servarentur.

Sueci in tertio gradu cedunt. §. 92. Secundæ & tertiæ classi Cæsarei non nisi triennium indulgere volebant, intra quod ad emigrandum res suas disponere possent. Amplum, sat spatium id esse, si edictum Georgii Friderici Marchionis Badensis respiciatur, quo gravi sub pœna vetuerat, ne quis extraneus sacerdos ultra viginti quatuor horas in ipsius ditione moraretur, ac interim non nisi diversorio publico uteretur. Haut tamen eam sibi mentem, elapso isto tempore illos statim expellere, id quod nec hactenus sit factum; sed ea humanitate adversus eosdem usuros, ut querendi causam habituri non sint. Ferri tamen non posse, ut velut publica lege inviti adstringantur ad subditos diversorum sacrorum in suis ditionibus tolerandos. Cum igitur Cęsarei ita pervicaciter huic sententiæ inhęrerent, Sueci primo loco tertiam classem expediendam suscipiebant, quod spes esset, Cæsareos eo facilius in plures annos consensuros, quod ejusmodi casus nunquam eventuros jactarent. Enimvero hoc non obstante Cęsarei obfirmato animo hęrebant. Unde Sueci è consilio Evangelicorum à quindecim annis gradatim descendentes demum in triennium à Cæsareis propositum consensere. Addebantur tamen leges, ut, queis hoc modo emigrandi necessitas incumberet, neque ante elapsum id tempus ad emigrandum cogi possent, neque idem tempus antevertere prohiberentur: ut elapso triennio migratio ita necessaria non foret, quo minus per Magistratum prorogari posset: ut emigrans bona sua vendere non teneretur, sed de illis liberam disponendi facultatem retineret, ac si opus sit citra literas tuti commeatus ad ea iterum accedere, ac pro re nata ad tempus ibi agere citra vim conscientiæ illatam, ac inde abire iterum posset: denique ut quibus lites persequendæ sint, sive bona ibi habeant, sive minus, pari cum Catholicis jure fruerentur.

§. 93. Cæterum quia circa hanc classem remiserant Sueci, sperabant Cæsareos circa secundam fore faciliores. At hi obnixe sententiæ suæ inhærebant, differentes: Jam antea Evangelicos Catholicis hinc inde adversus pacem Augustanam quædam decerpsisse: nunc domi suæ sibi leges præscribi. Dissimulasse equidem quosdam Principes miti ingenio cives diversa sacra professos: nunc in legem id abire, ac istos invitis Principibus eam licentiam stabilire non sine ingrati animi nota, & intolerando præjudicio. Subditos jam ultro fines obsequii migrare; quid facturos, si pacto nitantur? Repugnare hæc Principum conscientiæ, existimationi, ac dignitati: eo principio bella inter superiores & subjectos oritura. Evangelicos initio satis habuisse civili pace frui; inde sacrorum libertatem stipulatos: nunc subditos cum Principibus Imperium dividere, aut idem junctim cum illis administrare velle. Adstipulari sibi Saxonicos Electorales, & Brandeburgicos, qui triennii spatio indulto adquiescant. Horum exemplum & aliis inferiore dignatione sequendum. Etsi Brandeburgici hoc sibi à reliquis Evangelicis exprobratum inficiabantur, prælecta Electoris epistola, qua pro libertate conscientiæ subditorum contendere jubebantur. Sueci contra postulata sua acriter urgere: Non perpetuam eam cessionem, sed vitæ tempus duntaxat complexam: intra viginti aut triginta annos expiraturam. Cæsareos superiore æstate id annuisse, nec Catholicos idem plane rejecisse. Quæ duo Electores forte concesserint, se non tangere, nec esse quod illorum sententia tam scrupulosè respiciatur, qui utique reliquorum tutores non sint. Quanquam autem utraque pars sententiæ suæ mordicus inhæreret; Sueci tamen postulata sua de libertate habitandi ad vitam pervicturi videbantur, ni Evangelici apud Cæsareos destinata sua prodidissent. Isti quippe extremam sententiam suam Suecis secreto indicaverant, silentio utique eam habituris. Sed mox iidem istam & apud Cæsareos effutierant. Unde eo minus hi sua sententia depelli poterant; nec Suecis reluctari amplius licebat, cum illi quorum maxime intererat remisissent, in quos & ejus rei culpa si qua erat redundabat. Id tamen obtinebant, ut huic classi biennium superadderetur; cum & Cæsarei æquum judicarent, his, qui ab initio diversa à Principibus suis sacra professi fuerant, largius indulgeri, quam qui post eadem mutaverant. Ita caput de Autonomia in genere

Uti & demum in secundo.

in

1648. in eam formam redactum, pront post Tabulis Pacis insertum est.

De provinciis Cæsareorum sententia.

§. 94. Tractationi huic Cæsarei subinde de civibus ditionum Cæsaris immiscuerant, super quibus caveri sibi utique volebant, negantes antequam de his transactum fuerit, se priora de Autonomia in universum subscripturos. Et quanquam Evangelici, quoties occasio ferret apud Cæsareos pro iisdem diligenter intercederent, semper tamen rejiciebantur dato responso; jam extrema se mandatorum aperuisse, à quibus discedere nefas sibi sit. Et cum ad hanc materiam accederetur, initio audire de eadem adspernabantur, testati, Cæsarem potius summa imis misturum, quam leges heic admissurum. Diserte vetitum sibi de hac agere: & capite sibi luendum, si contra faciant. Et quanquam inficiari non possent, Electorem Saxoniæ non solum pro Ducibus Silesiæ Evangelicis, & Uratislavia urbe, sed & pro Schweidnicensi, Jaurensi, & Glogoviensi Ducatibus liberum sacrorum usum certis legibus obtinuisse: de eo tamen initio formulæ pacis inserere abnuebant, mandati defectum causati. Sed ad extremum formulam exhibebant non absimilem illi, quam superiore anno typis vulgaverant.

Evangelici cedunt.

§. 95. Succi ab initio pertendebant, cultum sacrorum in Cæsareis ditionibus in statum anni decimi octavi plane reponendum. Evangelici autem Ordioes, quanquam perspecta Cæsareorum pertinacia Suecorum arbitrio id negotium commisissent pro re nata expediendum: tamen tædio belli, & desiderio pacis paulatim molliti orabant, potius eo postulato desistendum, ac rem Deo committendam, quam ob eandem pax retardetur. Differebant isti: optandum equidem esse, Cæsareis civibus parta antehac circa sacrorum usum privilegia servari. Sed rebus Germaniæ ad extremum jam redactis, cum intra annum plures Evangelicos exitium maneat, quam illi sint, queis consultum eatur, illorum causa in bello hæreri non posse. Quin iidem ubi intellexerint, quantum heic pro ipsis desudatum, & quamdiu pax illorum causa extracta sit, facile acta probaturos; præsertim cum iisdem profuturum non sit, si alii Evangelici una cum ipsis pereant. Rem tamen ad Suecos referendam, eorumque sententiam cognoscendam. Si quid amplius isti obtinere queant citra notabilem pacis remoram, in lucro reponendum. Sin minus, admittendum quod Cęsarei offerunt ea tamen lege, ut hęc tantisper valeant, ac Evangelicis integrum sit, si quid amplius deinceps pro ipsis pacisci queant. Præterea cum Saxoniæ Elector denuo ad Cęsarem super Silesia scripserit, eam declarationem esse reservandam. Tum ut liberum religionis exercitium Evangelicis Consiliariis Aulicis, quos Cęsar adsciturum se promiserat, ac Evangelicorum Ordinum Legatis & ministris concedatur.

Oxenstierna eos confirmat.

§. 96. Isthæc cum Suecis Evangelici exponerent, Oxenstierna iisdem demonstrabat; rem esse arduam; & cuique cavendum, ne conscientiam suam sauciet; eoque ad extremum pro istis hominibus, ut libertate sacrorum gaudeant connitendum. Suecis semper hunc præcipuum armorum scopum fuisse, sacra sua, & qui ea profitentur, præsenti oppressione eripere; nec durissimis licet rebus fiducia Numinis animos abjecisse. Unde nunc per ignaviam ad noxia consilia ruendum. Temerarios esse Cæsareos, qui Suecis, ac Evangelicis pro lubitu leges heic obtrudere audeant. Miseros illos toto bello hac spe sustentatos, pacem malis ipsorum pausam allaturam: qua nunc plane se privari ægerrime laturi sint. Potuisse Hungaros desideria sua intuitu florentium Reginæ armorum pervincere. Cur hos calamitati suæ immersos relinqui, cum armorum fortuna ad remissa consilia non compellat? Enimvero parum ista apud Evangelicos valebant, quorum nomine Thumbshirnius respondebat. Laudare se fortia consilia, nec alia ab Oxenstierna expectare potuisse. Cæsareorum duritiam, & iniquitatem dolendam, qui istos libertate sacrorum spoliare ausi sint, tanto labore ac sumtibus emta. Evangelicos denuo quærere, num plus quam postrema Cæsareorum declaratione obtineri queat; Id si fieri non possit, considerandum, uno anno plures Evangelicos perire, quam forte in omnibus Cæsaris ditionibus habitent. Unde ad extremum Cæsareorum oblatis adquiescerent, reservata tamen ad futura Comitia ulteriore actione. Deum sane aliam viam inventurum gloriæ, & doctrinæ suæ asserendæ. Isthæc Evangelicorum sententia per quosdam obnoxios Cæsareis prodebatur; Altenburgico, & Luneburgico in publico congressu acriter questis, Cæsareos omnia, quæ apud ipsos agantur, etiam singulorum suffragia nosse. Quæ & causa fuerit, quare in secunda Autonomiæ classe haut plus obtineri potuerit. Ac fremebat Lampadius, si de proditore isto innotesceret, infamia notandum cui & plerique diras imprecabantur. Unde Cęsarei declarationi factæ immoti insistebant, ad Suecorum rationes nil aliud reponentes, quam ita caput isthoc in aula Cæsarea formatum, sibique transmissum, in quo ne apicem quidem mutare sibi liceat. Nec obscure innuebant, sibi satis constare, Evangelicorum aliam mentem esse.

Cæsareis Evangelicorum consilia produntur.

§. 97. Legatis Suecicis à Regina injunctum erat, eam rem tamdiu urgere, quoad reliqua negotia, ac cumprimis militum præmia absoluta essent. His omnibus obtentis ob eam solam causam tractatus haut abrumpendos ducebat. Nec parum dolebat, Evangelicos propriis commodis obstare, & in hac re velut impetu ruere. Ad extremum tamen mandabat, ut demum satishaberent, subditos istos Cæsari recommendasse, eoque nomine Cæsareos Legatos Ferdinandi nomine laute promittere. Ita Sueci Evangelicorum monitis, ac precibus expugnati ægre cum Cæsareis ad excutiendam eorum super hac re formulam descendebant. Ac Cæsarei quidem sacra quatuor Evangelicis in Silesia Ducibus, urbique Uratislaviensi permissa velut singularem Cæsaream indulgentiam extollebant, quam & ipsi humillima cum submissione jam anno tricesimo quinto acceptaverint: quo ejus concessionis gratia Saxonis intercessioni, non præsenti tractatui adscriberetur. Sequenti quoque versiculo hæc verba addiderant; *tanquam Principi per se absoluto & libero*, quæ non solum de Regnis & ditionibus hæreditariis, sed, & de ipso Imperio intelligi poterant. De nominatis Comitibus, Baronibus & Nobilibus, horum subditos omiserant. Tum diserta restrictione ad Augustanæ Confessioni addictos, Reformatos, quos ab ea Confessione aliquos censebant, exclusum iverant. Insuper quæ offerrent, non interim, sed in perpetuum valere volebant; unde nec interventionem & intercessionem Reginæ & Evangelicorum Ordinum admittere, nec concedere volebant, ut Cæsar futuris Comitiis, aut alias super hoc negotio interpellaretur. Denique ut Evangelicis Consiliariis Aulicis,

Suecorum negotiatio.

Suecorum cum Cæsareis super ea re tractatio.

licis,

1648. licis, Agentibus, & Ministris Ordinum liber sacrorum usus in templo, aut idoneis ædibus una cum cæmiterio & ritibus sepulcralibus in urbe Cæsaris Regia indulgeretur, mandato se defici excusabant. Sueci, quæ Cæsar heic concederet, in universum quidem Cæsaream & Regiam gratiam agnoscebant, quæ tamen ad annum tricesimum quintum restringenda non sit. Super potestate Cæsaris tam in Imperio, quam in ditionibus hæreditariis inter Suecos, & Cæsareos acriter disceptabatur. Sed cum hi eandem ad Cæsaris Regnum, & Provincias hæreditarias demum restringerent, Suecis quare ulterius contenderent parum rationis erat. Eam tamen rem ad Catholicos quoque referebant, velut quos non minus, quam Evangelicos libertas Imperij tangebat: qui & cum Cæsareis collocuturos se pollicebantur. Ita universorum Ordinum consensu dicta vocabula dispuncta sunt. Subditos Comitum, Baronum, ac Nobilium eadem indulgentia usuros Cæsarei verbo promittebant; id tamen formulæ pacis mandati defectum causati inseri nolebant, quod vererentur, ne olim alii *immediate* subditi hoc titulo comprehendi vellent. Sed quia transactiones stricti juris habentur, Sueci subditorum mentionem utique faciendam contendebant; quibus Cæsarei demum concedebant, præsertim cum extensioni, quam verebantur, vocabulo *eorum* obviam iretur. Pro Reformatis Brandeburgici soliciti erant à Suecis petentes, ut si Cæsarei in sua declaratione sub vocabulo *Augustanæ Confessionis* istos forte exclusos irent, eosdem sibi commendatos haberent. Qua de re cum Sueci monerent, Cæsarei subridentes regerebant; Reformatos haut in universum socios Augustanæ Formulæ haberi: in gratiam tamen Brandeburgici ea verba, quæ Reformatis suspecta videbantur, deleri permittebant. Præter tria templa in Silesia per Saxoniæ Electorem obtenta, Sueci si non plenum Religionis exercitium, quædam saltem templa in hæreditariis ditionibus pacisci cupiebant, de quibus aliquoties acriter Cæsareos urgebant. Sed hi, quanquam (uti postea cognitum) Cæsar jam consenserat, ut Suecis circa ea gratificarentur, pertinaciter abnuebant, quod nossent, Evangelicos ei postulato languide insistere; etsi paulo ante finem de templo pro Viennæ mœnibus spem facerent. Sed ut futuris Comitiis, aut alibi pro sacrorum sociis loqui non liceret, Sueci & Evangelici plane concedere nolebant, quod ferendum non sit, miseris heic fide publica adimi, quod datum non erat, & omnem spem istud aliquando recuperandi præscindi. Unde demum Cæsarei id admittebant, modo inter limites amicæ interventionis, aut demissæ intercessionis exclusa violentia, & hostilitate persisteretur. Denique de usu sacrorum Consiliariis Aulicis, & Ordinum Ministris concedendo Cæsarei non improbabant; certi tamen quid ob mandati defectum polliceri haut poterant. Sed cum Evangelici conclusionem solicite urgerent, ea res ad futura Comitia rejecta

8. Mart. est. Ita interventu Ordinum isthæc ad exitum deducta & subscripta fuere, cum Catholici reciperent, se Legatos Cæsareos, si quid forte mandatis ipsorum repugnans admiserint, apud Cæsarem indemnes præstituros, ac Sueci Evangelicis Ordinibus anxie instantibus obtemperarent.

De satisfactione Suecica, ejusque consectariis.

§. 98. Dum Ordines utriusque Religionis super negotiis Imperii anni initio consultant, Sueci satisfactionem, & quæ inde pendent, absolvere constituerant; circa quam obscuriora quædam clarius exprimere visum fuerat, declinandis in futurum litibus, postquam animadverterant, Catholicos Correcturis suis quædam non exigui momenti moliri. Sed Cæsarei circa Æquivalentia ostendebant; sibi cum iis quorum interest citra Suecorum offensam facile conventurum: id quod Sueci suo loco relinquebant. Circa Sueciæ autem satisfactionem etsi Cæsarei inter disceptandum à Suecorum postulatis parum abirent; tamen novam formulam scripto concipere abnuebant, sed plane illi, quam Secretarii Legationis subscripserant, inhærebant, sic ut à neutra parte mutatio aliqua admitteretur; nisi circa ea, quæ ex eo tempore partis utriusque consensu mutata fuerant; velut de Condominio Wismariæ, ac Præsulatu Hamburgensi, inprimis quatuordecim pagis, quorum possessionem Dux Holsatiæ hac pace perpetuam adquirebat. Equidem Saxoniæ Elector super Wollino actionem intendebat, quod Sueci supellectilem dotalitiam sororis ipsius Duci Francisco nuptæ publicaverant, pro qua Dux Wolliuum insulam oppignerasse ferebatur, protestatione quoque per Legatum Saxonicum interposita, 10. Mart.

qua Electori jus suum reservabatur. Id tamen Cæsarei parum curabant; & quia Sueci rem mali exempli judicabant semel transacta retractare, placebat priori formulæ citra mutationem insistere, ac Cæsareorum declarationi verbo factæ circa unum atque alterum adqoiescere. Absoluto capite de Justitia & Autonomia Suecis jam opportunum videbatur, eodem modo Articulum de satisfactione adornare. Id quod & Cæsareis, & Ordinibus probabatur, nisi quod Catholici caverent, ut ne hac ratione ordo tractandorum turbaretur, sed quæ circa Gravamina adhuc restarent statim expedirentur: & ut quæ super Palatina causa convenerant, Legatorum subscriptione firmarentur. Unde caput de Satisfactione de-uuo scripto conceptum iisdem verbis, quæ nunc in tabulis Pacis leguntur; nisi quod de Condirectorio Domus Luneburgicæ in Circulo Saxonico Inferiore nihil adhuc exprimeretur; & quæ tunc de præmiis militum inferebantur, post velut superflua omitterentur. Ita & isthoc caput à Cra- 8. Mart.

nio, & Salvio, simul Evangelicorum, ac Catholicorum Directoribus subscriptum.

De Æquivalentibus, & causa Palatina.

§. 99. Æquivalentia, velut appendicem suæ satisfactionis Sueci statim quoque subscribi cupiebant. Ad hoc etsi paratos se ostendebant Cæsarei, obsistebant tamen Bavarici tractis in partes Catholicis, quod Sueci Palatinum negotium sua subscriptione certas ob rationes firmare dubitarent. Quanquam enim inter ipsos & Gallos quondam super eodem convenerat: post tamen ejusmodi respectus intervenerant, ut sat causæ esset, quare à prius placitis discederetur. Haut eo secius Sueci, intercedente licet Neoburgico, & aliis, paratos se declarabant ea lege, si Bavarus circa componenda negotia adhuc indecisa utilem operam navaret; cujus specimina perspicere Sueci volebant prius, quam ad eam subscriptionem accederent. Id quod cum Bavaricis displiceret, Æquivalentium subscriptionem impediebant. Enimvero Brandeburgici, & Luneburgici, quorum intererat super Æquivalentibus sibi caveri, diffidentia adversum Catholicos soliciti apud Bavaricos instabant, ut tantisper satishaberent, per Ordines, eorumque Directores transactionem super Palatina causa firmari. Ita obstaculo isthoc 9. Mart.

remoto subscriptio tam super causa Palatina, quam Æquivalentibus à Reigersbergio Moguntino,

1648. tino, & Thumbshirnio Altenburgico peracta est.

Per ista Brandeburgici & Luneburgici placantur. §. 100. Istbac Æquivalentium subscriptione Brandeburgicus & Luneburgici sic satis demulcebantur, qui hactenus asperitatis nonnihil adversus Suecos ostenderant. Luneburgici paulo ante solito ferocius loqui, ac molestis sermonibus Suecos perstringere cœperant: ac inprimis cum Sueci certas ob rationes ipsorum æquivalens subscribere differrent, importune invehi, & quatuor suos Præsulatus Halberstadiensem, Magdeburgicum, Mindensem & Raceburgicum se vindicaturos crepare, quorum tamen possessionem nacti non erant. Inprimis autem Brandeburgici consilia suspecta habebantur, qui arcta cum Batavis commercia miscebat, & initio anni Legatos ad Cæsarem, Daniæ, ac Poloniæ Reges, Electorem Saxoniæ, & Luneburgicos, simul Coloniensem & Melandrum miserat. Quem constabat apud Saxonem, & Luneburgicos de arctiore inter Evangelicos, ac cumprimis Saxonicam, Brandeburgicam & Luneburgicam Domos conjunctione, armorumque paratu egisse: ut si exteri Reges à Cæsare oblata adspernati pacem Germaniæ inviderent, ipsorum autoritate armis subnixa ad eam compelli possent. Ae erant qui Suecis persuaderent Electorem Pomeraniæ præceptæ memoriam nunquam exuiturum, & extrema omnia, ut istos iterum inde ejiciat, tentaturum. Etsi Regina suis jam mandasset, ut si pro Brandeburgico aliquas copias in Germania colligi animadverterent, illas confestim dissiparent, ne in exercitum coire possent. Idem apud Belgas super novo fœdere agitabat, ad quod illos præcipue per invidiam, qua in Suecos tum flagrabant, impellere studebat: jactans, se iisdem quoque fœdus cum Danis, Luneburgicis, Holsato, aliisque conciliaturum. Quod fœdus tamen tunc successu caruit, postquam Belgæ animadvertissent, eo potissimum ab Electore respici, ut præsidia ipsorum oppidis Cliviæ dimoveantur, quam conditionem præ cæteris urgebat. Enimvero Elector Reginæ suspicione percepta, Legatis suis injungebat, ut istam Suecorum animis eximerent. Equidem initio doluisse, à Regina Pomeraniam petitam, ac potiore ejusdem parte sibi decedendum fuisse: ac fortasse recenti dolore tunc quædam parum amica sermonibus jactata. Sed iste illa usque ad finium rectionem composita, nunquam animum fuisse transactionem evertere. Ex eo tempore omnia consilia huc direxisse, ut Sueciæ sinceram amicitiam certis pactis sibi pigneret. Sat ipsi constare, rebus suis nihil magis expedire, quam sinceram amicitiam ac fidam viciniam cum Suecia colere: contra haut certiori periculo se ac statum suum exponi posse, quam si ad adversi quid in id Regnum moliatur, non propriis duntaxat viribus sed & aliorum societate validum, ac ditionibus suis imminens. Si tale quid animo agitasset, haut maturum jam paci tempus fuisse expectaturum, aut tot occasiones isti scopo idoneas è manibus amissurum, suaque consilia à tot præpotentibus Principibus dissociaturum, qui omnes id quæsiverint, ut Sueci solo Germanico iterum depellerentur. Fœdus cum Batavis non novum esse, sed à majoribus suis initum, cujus beneficio ditiones istas adquisierint, & ab se nunc instaurari solius defensionis gratia: nec compertum iri, suos Ministros in Belgio aut alibi quid Sueciæ adversum machinari. Legationem ad Cæsarem factam, ut Marcanus, & Ravensburgicus Comitatus tributis eximantur, ac Hammum restituatur. Si Dani auxilio adversus Sueciam uti placuisset, commodius fuisse tempus, cum is Rex aperto cum Suecia bello implicaretur. Nunc isto ad pacem compulso, haut credi posse ejusdem auxilia ab ipso respici. Nec aliud quid à se, quam super vectigali in freto Oresundico, ibi actum. Missiones ad Saxonem, & Luneburgicum unice pacis maturationem spectasse, & ita quidem, ut Regibus assignata satisfactio non amplius in dubium revocetur; id quod Reginæ eo minus displiciturum crediderit, quod hujus Ministri constanter testentur, ipsi nil magis quam pacem in votis esse. Haut reperturos Suecos, se apud Saxonem, & Luneburgicos de ipsis questum, sed potius pronum eorundem in pacem animum laudibus extulisse. Ista quidem Brandeburgici apud Suecos prolixe memorabant, dictisque fidem producta Electoris epistola faciebant. Sane in posterum deprehendi non poterat, remoram ipsos paci objecisse; quin potius iidem sequenti tractatione cumprimis circa satisfactionem militum utilem operam navabant. Ejusdem Legati, qui apud Batavos super fœdere satagebant, testabantur, Electori per Æquivalens super Pomerania plane satisfactum: simul clausulam, quam superiore anno fœderi inserere cupierant, ut Belgæ per intercessionem, aut alia media ad recuperandam ipsi Pomeraniam incumberent, nunc omisserant. Nec eo secius suspectum erat, quod ejus fœderis formula nullam Sueciæ mentionem faceret, cum Danus, Saxo, & Luneburgici includerentur, ac disertis verbis poneretur, id fœdus neque adversus Cæsarem, neque Polonum tendere.

De ordine tractandorum disceptatio. §. 101. Absoluta sua satisfactione Sueci Cassellanam causam & militum præmia expediri postulabant. Nam de illa propediem discutienda Cæsareos spem fecisse, ac non parum laboris sibi fuisse insumendum, ut Hassis Gallisque tantisper patientiam persuaderent, inque eam rem ipsis fidem dedisse, quam retractare non possint. Contra Cæsarei initio culpam in Catholicos conferebant, qui institutum ordinem interrumpi nolint, quod & supra disertis verbis sibi reservarint. Totum negotium hoc modo confusioni involvendum: presertim cum semel placuerit, ne peculiaria communibus anteponantur. Tandem tamen citra ambages jactabant, se pati non posse, ut propria Cæsaris causa, quæ in §. *Tandem omnes* verteretur, post Landgraviæ desideria rejiciatur. Circa milites quod difficillimum fuerat definitum, illis utique satisfaciendum esse; reliqua in proclivi fore, si de hoc negotio agi cœptum sit. Id quod suo tempore faciendum, ubi ordo tetigerit: nam nisi reliquis absolutis illa effectu caritura. Quibus Sueci reponebant: Insolenter facere Catholicos, qui leges sibi circa ordinem tractandorum præscribere audeant. Quem nunc tantopere crepent ordinem, ipsos haut ita presse secutos, à posterioribus initio facto. Justitiam, & Autonomiam in commune jam expeditam; quæ restent peculiaria esse, quorum tamen nullum inferius habere, sed quantum liceat omnia pari passu pertractare decreverint.

Reliqua Gravamina excutienda suscipiuntur. §. 102. Huic dissidio componendo Evangelici intervenientes Suecis demonstrabant, circa Gravamina adhuc restare quędam magni momenti, communem causam spectantia, velut de Augusta, aliisque urbibus, & de oppignerationibus, quę divelli, aut indecisa relinqui haut deceat. Illa absolvi, ac Ordines in concordiam reduci ad facilius expedienda reliqua haut parum profuturum, juncto tunc studio, ac consilio Ordinibus connixuris. Alias Catholicorum morositate omnia impediri, quę Evangelici expedita cupiant. Landgraviæ arma in manibus

1648. nibus esse, nec minus Reginæ, quæ ipsi patrocinetur; unde dubium non esse, quin ista utique satisfactione sit potitura. Ac se pro eadem omnem operam navaturos, effecturosque, ut post Gravamina statim Cassellanum negotium susciperetur. Succi contra ostendebant; haut exiguum rebus levamentum fore, si cum Landgravia prius transactum sit, quæ tunc summo studio ad reliqua expedienda incubitura sit, cum nunc inter spem & metum anceps hæreat. Sed quia spes erat, intra paucos dies Gravamina absolvi posse, id demum remittebant, diserte tamen pacti, ut tunc citra contradictionem Cassellana causa statim expediatur.

De paritate Magistratuum Augustæ & in aliis urbibus. §. 103. Agi dehinc cœptum de pari Magistratuum, ac munerum publicorum numero ex utraque religione Augustæ, uti & Dunckelspulæ, Biberaci, & Ravensburgi, ante quidem concessa, post retractata; circa quam Suecis Cæsarei, & Catholici Bavaro cumprimis instigante acriter resistebant, ut isti vix postulata sua pervicturi viderentur. Augustanæ urbis status anno vicesimo quarto hic fuerat, ut ambo Duumviri Catholicis sacris addicti forent; in secretiore consilio unus duntaxat Evangelicus locum sortiretur: è Senatu ampliore quindecim Senatores Evangelica, viginti tres Romana sacra profiterentur. Tres Quæstores Catholici: è tribus Ædilibus unus tantum Evangelicus: in cæteris quoque muneribus omnibus Catholici Evangelicis prævalebant. Sed in præsens dubium erat, num vel unicus Evangelicus munere publico fungeretur. Succi porro censebant, fere supervacuum esse super hac re amplius disceptare, quam Trautmansdorfius ejusque Collegæ jam annuerint. Paritatem in Camera Spirensi concessam, quæ ad universum Imperium pertineat: quam Augustæ quoque indulgere exiguum fit. Præter æquitatis leges cum Evangelicis Augustæ agi. Horum numerum Catholicos triplo excedere, ac tolerandum tamen iisdem, ut Catholici omnia prope munia possideant: & cum omnia majore suffragiorum numero decernantur, Evangelicos è Catholicorum libidine pendere. Unde fundamentum ejus Reipublicæ in paritate Magistratuum constituendum. Ubi numerus personarum impar sit, una ambulatoria maneret, annua alternatione. Haut ferendum Suecis, urbem, à qua sacra ipsorum nomen gerant, tam dura lege agere. Liberam eandem esse, in quam nulli Ordinum juris quid competat. Quæ nunc pro Augusta contendant, eadem ad reliquas quoque urbes supra expressas pertinere. Cæsarei contra censebant, tota pacis tractatione rem hac in ajorem Suecos haut postulasse. Equidem ut Evangelicis civibus circa sacra molliores conditiones indulgeantur concedi posse. Sed ut status urbis ante seculum constitutus, & quo tempore pax Religionis sanciebatur haut solicitatus nunc subverteretur, ferri non posse. Paritatem Catholicis parum tutam, maximo civium numero Evangelica sacra sequente; quos Catholici hoc solo coërcere hactenus potuerint, quod penes ipsos summa rerum foret. Quod si Evangelici pari autoritate in Senatu potiantur, verendum esse, ne illi ab hisce plane opprimantur. Ac si Catholici id agi sentiant, sine dubio Bavarum protectorem sibi adsciturosi ita Evangelicos longe duriorem quam antea legem subituros. Ipsos Augustanos nil amplius libello supplici ab Ordinibus rogasse, quam ut in statum anni decimi octavi reponerentur, nec Reginam terminum restitutionis longius retraxisse. Id se libenter concessuros; nec querendi causam Augustanis superesse, si petitis suis potiantur. Si hanc rem omittant Succi, se effecturos, ut eadem cum ipsis sacra professi in Re-

cessibus Imperii deinceps *Evangelicorum* vocabulo 1648. insigniantur. Ad extremum tamen interventu Evangelicorum postulatam paritatem pro Augusta ac minoribus urbibus annuebant ea lege, ut in Secretiore Consilio semper tres Catholici, duo Evangelici essent, & qui nunc munera gererent Catholici, ad vitam eadem retinerent: sed in defunctorum locum Evangelici surrogarentur, quoad par numerus evaderet. Quorum prius Succi de sententia Evangelicorum concedebant, sed posterius eo modo circumscribebatur, prout Tabulis Pacis expressum est. Cæterum apud Suecos testabantur Cæsarei, se non sine labore Catholicos ad hæc concedenda permovere potuisse, obnixe reluctantibus quatuor Electoribus Catholicis, tum inprimis Leuxelringio, qui Campodunensis Abbatis deputatus quorundam insuper Comitum, ac minorum in Suevia oppidorum nomine suffragium ferebat, ita ut fere pro autoritate agendum fuerit. Id honori Reginæ, ac Regni Sueciæ, non Ordinibus dedisse, quorum rationem habituri non fuerint, ni Sueci tanto studio in eam causam incubuissent. Quanquam non deerant, qui crederent, magis in Bavari odium Cæsareos eam paritatem concessisse.

§. 104. Pro Aquisgranensi tamen urbe Succi quam postulabant sacrorum libertatem obtinere non poterant. Equidem ostendebant isti, Ordines Evangelicos missa ad Rudolfum II. anno sexcentesimo legatione istam jam petiisse. Ni eadem annuatur, Batavos, ac Brandeburgicum civium ibi Protestantium patrocinium suscepturos; unde novis turbis ansam præberi posse. Sed Cæsarei negabant sibi super hac re quidquam mandatum, & Catholicos Ordines acriter reluctari. Haut consultum Aquisgranenses Catholicos irritare, ne in Hispani ditionem se conferant, abdicato Imperio: qui casu Hollandi arma recens posita in Hispanos resumturi non sint. Nec hanc rem ad Brandeburgicum spectare. Declarabant tamen se non repugnare, quo minus ea causa ad Comitia, aut tempus magis opportunum rejiciatur, idque si postuletur actis inseratur: sed ut in Tabulis Pacis ejus mentio fieret, ferre nolebant. Id quod Evangelicis Ordinibus in præsens sufficere videbatur.

Pro Aquisgranensi urbe nihil obtineri potest.

§. 105. Tertia controversia erat super Oppignerationibus Imperialibus, nominatim Lindaviæ, & Weissenburgi in Norico: circa quas Succi prius conventis inhærebant; Cæsarei autem istas ad futura Comitia rejici volebant. Ne tamen tractatio circa has hæreret, de Lindavia nomine Domus Austriacæ remittebant. Circa Weissenburgum Aichstadiensis Præsulis intererat, qui Cæsarei præjudicium adferre verebantur, demum tamen & is prætensione sua desistere cogebatur. Et hæc præcipua fuerant, super quibus inter Evangelicos & Catholicos hactenus controversum fuerat; quibus compositis reliqui paragraphi facile adornabantur, hinc inde mutatis quibusdam vocabulis nullo Evangelicorum damno. Ita & istud caput ab utroque Legato & Directoribus, uti priora, subscriptum: oppositis tamen protestationibus à Moguntino, & Altenburgico super territoriali in Ergfordiam superioritate repetitis. 14. Mart.

De oppignerationibus Imperialibus.

Caput de Gravaminibus absolvitur.

§. 106. Ad causam inde Cassellanam processum, cui non tam Cæsarei, quam Catholici Ordines quorum intererat renitebantur; contra Sueci, Landgraviam velut Reginæ sociam destituere haut poterant, pro qua & Grullardus, qui ex convento huic tractationi interat, contendebat. Adhibebantur & Ordines Imperii, non tamen ita, ut pro lubitu rem temperarent, uti circa communia negotia Imperii fecerant. Fundamenti loco tra-

Hassica causa suscipitur.

cta-

1648. ctationi substernebantur, quæ ante annum cum Trautmansdorfio Osnabrugæ acta fuerant, quibus inhærere Sueci decreverant, pro re nata tamen hinc inde mutatione nonnulla facta, aut admissa. Cæterum Sueci Hassicam causam Palatinæ ex adversum ponere cupiebant, quod illa Regum, hæc Cæsaris socium spectaret, ac judicabant non minus sibi pro illa, quam Cęsari pro Bavaro pugnandum, utpote cum Landgravia non minus de communi Evangelicorum causa, quam Bavarus de Cæsare, merita esset. Capiti de satisfactione militum §. *Tandem omnes* conjungere volebant, velut cognata negotia: idque nec Cæsareis displicebat, quod ductores, Provinciis Cæsaris oriundi, qui sub Suecorum auspiciis militabant, haut ita acriter restitutionem quæsitori videbantur, si insigni pecuniæ summa è satisfactione militari potiti essent. Sed quia Ordines Imperii Palatinam causam subscriptione sua præceperant, Cæsarei nunc §. *Tandem omnes* pariter cum Cassellana causa decidi volebant ad eum modum, quo in postrema pacis formula ab iisdem expressius erat. Id quod cum Sueci abnuerent, aliquot congressus vanis altercationibus absumti, donec Ordines ægre demum à Cæsareis obtinerent, ut *paragraphus* iste tantisper seponeretur, quoad de præmiis militum agi inciperet.

Discutitur. §. 107. Ita denuo Landgraviæ postulata, quæ mense Julio superioris anni scripto exhibita fuerant, excutiuntur. Ac primo quidem Cæsarei Landgraviæ, ipsique addictis peculiarem Amnestiam abnuebant, quod per communem ipsi sat cautum foret. Nam hoc exemplo singulos quoque duces paria postulaturos. Nec opus esse *Neutralium* mentionem fieri; cum eidem periculo, quod Landgravia sibi ab his, qui neutras partes in bello secuti sunt, metuat, Cæsar quoque obnoxius sit; cujus copiæ in Frisiam Orientalem, Oldenburgicum Comitatum, & alio irruperint, tributaque inde exegerint. Bavarum quoque, & Coloniensem durante bello vicinis molestos fuisse; quo nomine pace facta nemini actio intendenda sit; eoque Landgraviam heic superflua cura agitari. Contra Sueci ostendebant; de hoc antea convenisse, quo nunc in dubium revocato suspicionem excitari, velut clandestini quid subsit. Nec frustra sibi Landgraviam à Neutralibus cavere, cum è Darmstadiensis actis constet, quid iste circa talia animo volvat. Nil præter securitatem à Landgravia quæri adversus futuras lites; quod institutum ipsi non possint non favore prosequi. 2. Præsulatum Hirschfeldensem Cæsarei in partem satisfactionis Landgravię imputare volebant, Præpositura Gellinga Saxonicis reservata, de qua Vinariensis ipsos monuerit. Sed Sueci demonstrabant, Cassellanos anno vicesimo quarto eum præsulatum possedisse, eoque ex capite Gravaminum eundem istis deberi. De præpositura autem illa eo magis mirum videbatur, quod Vinariensis super eadem à se quidquam monitum negaret. 3. Circa Marpurgensem causam post multam disceptationem placuit eventum tractatus, qui eo nomine tunc Cassellis fervebat, expectari. Eo quippe Darmstadiensis Ludovicum filium cum Messio, & Fabricio Cancellario miserat, ubi & opera 14. April. Ernesti Saxoniæ Ducis tam exitiosa Hassiæ lis amica transactione finita fuit. Abolendæ belli inter agnatos memoriæ vexilla Darmstadiensibus erepta Cassellano armamentario detracta Ernesto Duci consignata sunt. 4. Pacta, quæ Cassellani postulabant, à se confirmari posse Cæsarei negabant; etsi non dubitarent, quin Cæsar decenter rogatus confirmationem indulturus sit, ad quam tamen solenni conventione adstringere eundem ipsi nequeant. Nec aliud pactum sibi notum, quam de confraternitate inter Saxones, & Hassos, jam olim à Carolo IV. ratihabitum: cui Brandeburgicus non ita pridem sit adscriptus, nulla adhuc confirmatione insecuta. Quod Hanoviense pactum attineat, cum Comitatum Imperii feudum esse, in quem Saxoniæ Electori à Cæsare expectativa delata sit. Ea si male erratis nitatur, aut Cassellanis justa in eundem prætensio sit, Cæsarem velut supremum judicem jus istis incorrupte dicturum. Interea rem in præsenti statu manere. Cæsari ejusmodi peculiaria pacta incognita, eoque super hisce nihil sibi mandari potuisse. De indulto Majorennitatis anno decimo octavo spem faciebant, si à Cæsare id rite petatur. De jure primogenituræ post multam tergiversationem demum annuebant. 5. Transactionem cum Comitibus Waldeccæ Cæsarei huc spectare negabant, quippe quæ controversiæ Marpurgensis pars sit. Demum tamen eandem admittebant, quantum Cassellanos tangit. Nam Darmstadiensi præjudicium adserre, aut ad istam amplectendam eundem compellere nolebant. 6. Circa quatuor præfecturas Schaumburgicas, ac inprimis Sassenhagensem Lauenburgicus protestationem interponebat, qua Duci isti jura successionis in eum Comitatum, ac inprimis jus reluitionis in Sassenhagensem præfecturam reservabat. Sed Hassi ea non obstante postulata sua apud Cæsareos pervincebant tanto facilius, quod cum Domo Luneburgica, & Philippo Comite Lippæ certo modo transegissent. Adversus quæ Cæsarei parum quod reponerent habebant, nisi quod Comiti Philippo titulum Comitis Schaumburgici tribuere nollent; ut tamen testarentur, se non repugnare, si Landgravia vasallum suum eo titulo insignire velit. Id quod & Suecis perinde habebatur, modo reipsa frueretur, de quibus cum Landgravia nuper transegerat. 7. Circa satisfactionem Landgraviæ Cęsarei oblatis antea sexcentis uncialium millibus nihil addere volebant, nec ut istud onus soli Moguntino, Coloniensi ac Fuldensi imponeretur; cum alios quoque vicinos, qui tributis Hassicis hactenus obnoxii fuerint, in partem oneris venire par sit. Nec Landgraviam à vicinis Ordinibus hypothecam exigere posse acriter contradicentibus, quod metuant, ne ejus recuperatio in longum promineat. Landgraviæ quoque communem Assecurationem omnium, quæ pacis Tabulis contineantur, sufficere debere. Sueci sexcenta illa uncialium millia acceptabant. Cæterum Landgraviam laude dignam, quod in oneris ejus partem amicos suos, Brandeburgicum; Neoburgicum, Frisiæ Orientalis Comitem, aliosque trahere nolit, quos & per peculiaria pacta jam absolverit, haut honeste retractanda. A Moguntino, Coloniensi, & Fuldensi plurimum ipsi damnum datum. Unde, si isti oppida sua recuperare velint, par esse, ut eadem redimant. Nec Landgraviæ post exauroratum militem, & oppidorum restitutionem absque hypotheca de solutione satis cautum fore. 8. Postulatam Hassicæ militiæ satisfactionem non sine irrisu rejiciebant Cæsarei: simul 9. oppida haut dejectis munitionibus recens excitatis restitui postulabant. De quibus rebus Sueci, cum de sui militis satisfactione nondum convenissent, multa movere haut consultum ducebant. Isthæc porro tractatio Suecis valde molesta erat, acriter hinc urgen- Ordinum interventu componitur.

1648. urgentibus Hassis, inde Cæsareis morose annuentibus, quod ægre ferrent, peculiare Cæsaris negotium ob causam Hassicam fuisse seponendum. Unde istis inter se incassum litigantibus oomioe Ordinum Bavarus, Altenburgicus, & Luneburgicus Hassos juxta, ac alios quorum intererat ad temperamentum admittendum noo sioe labore permovebant: à quibus & capita conventionis scripto exhibebantur, Cæsareis, & Suecis quidem pariter probata, sed quæ hi subscribere abnuebant, quod Bavarici Palatinam simul causam subscribendam obtruderent. Quod cum Suecis nondum opportunum videretur, Cassellanum oegotium tantisper utriusque Directoris manu firmatum est.

28 Mart. Ordines mediationem inter partes exercere pergunt.

§. 108. Hoc tractatoum successu Evangelici erecti spem commodæ sibi pacis concipiebant, ac compositis jam Gravaminibus quotidianas fere cum Catholicis consultationes soper reliquis oegotiis instituebant, ut si circa eadem Suecis, ac Cesareis parum conveniret, arbitrio suo ista deciderent. Id quod circa oegotia Imperium & Ordines spectantia facile admittebatur, ut si forte non omnia ex eorum quorum intererat voto obtinerentur, invidia in Ordines redundaret. Sed quia Suecis adhuc militum suorum satisfactio, Gallis Lotharingica causa, & auxilia à Cæsare Hispanis deneganda restabant, circumspecte procedendum erat, ne Ordinibus frœna nimis laxarentur, nec tamen eorum arbitrio rejecto offensæ ansa adversus Fœderata Regna præberetur, nevè illis ab hisce consilia sua dissociarent.

Amnestia absolvitur.

§. 109. Post absoluta Gravamina ad Amnestiam accessum; circa quam Cæsarei sententiam suam denuo scripto conceptam Suecis exhibere volebant. Id quod Ordinibus displicuit, ne à modo tractandi hactenus non sine præclaro successu adhibito iterum discederetur, & scriptorum reci-

5.8. April. procatione tempus extraheretur. Ita modo hactenus solito ea materia incudi subjecta. Ac circa *articulum tertium* vocabula à Cæsareis inserta, *Fœderum hinc inde contractorum*, ac *Generalis clausula salvatoria* retinebantur; nisi quod Neoburgicus moneret, dictæ clausulæ post vocem *Restituenda*, addendum esse, *seu retinenda seu acquirenda*, quod hac ratione prætensionem ad Palatinas ditiones sibi reservare vellet. Sed quæ verba rejecta sunt, velut præsenti scopo repugnantia. Declinandis tamen peculiaribus effugiis, post voces, *hac clausula Salvatoria Generalis*, subnecti placebat, *vel alia subsequentes speciales*.

Causam Palatinam, in quam Cæsarei, Gallique, & Ordines jam consenserant, Sueci paulisper differri cupiebant, ut, quanquam communi decreto incassum reluctaturi essent, saltem perspicerent, quid Bavarus ad promovendam pacem in reliquis, præsertim militari satisfactione, collaturus sit. Io §. *Princeps Fredericus* vocabulo *Recipiat*, addebatur, *& respective retineat:* quorum illud vectigal Vilzbacense, hoc Cænobium Hornbacense spectabat. Circa Sulzbacensem causam quæ mense Majo superioris anni placuerant, ut firma persisterent, Sueci aliquoties urgebant: Cæsareis excipientibus, Neoburgicum nullo modo discedere ab iis velle, quæ in Catholicorum Correcturis proposita erant. Contra Sueci ostendebant, Sulzbacensem iisdem conditionibus cum aliis Ordinibus circa Gravamina & Amnestiam frui debere, recuperato statu anni vicesimi quarti, quo triennio post exutus erat. Unde malebant eum paragraphum plane omitti, quam ejus 1648.
Principis mentionem fieri eo modo, qui præjudicii quid adferre ipsi videretur. Et quanquam initio contenderent, ut Cæsarei protocollo insererent, quod verbo declaraverant: Sulzbacensem ideo Amnestia non excludi, sed omnium ejusdem beneficiorum non minus quam alios nomine expressos capacem esse; id tamen hi abnuebant, quod sufficeret, si diserte declararent, se neutri parti præjudicare velle. Nec minus tamen Sueci istud suo, & Moguntino Protocollo annotari curabant.

De *Paragrapho Controversiam* querebantur Marchionis, Bambergensis Episcopi mentionem factam, qui hos inter tractatus quantum sibi constet eo de negotio nihil moverit; & quod Kitzinga castrum, oppidum, & præfectura in universum in controversiam vocetur, cum tamen ejus tertia, & sexta decima insuper pars Domui Brandeburgicæ per seculum amplius propria fuerit, quæ cum reliqua parte controversa nihil commune habeat. Sed nec Cænobium ibidem ad Castrum, oppidum, aut præfecturam pertinere; sed eo modo, quo ab aliis Evangelicis Ordinibus circa similia bona actum, ante transactionem Passaviensem à Marchionibus vindicatum, ac ad annum usque vicesimum nonum possessum. Sed & ægre ferebant, constitutionem sacerdotum in Comitatu Schwartzenbergico, & Hohenlandsbergensi dynastia sibi detrahi, in cujus possessione ab anno superioris seculi tricesimo usque ad annum vicesimum quartum fuerint: donec triennio post per tumultus bellicos sacra Augustana ibi abrogata sint, ejectis sacerdotibus. Sed Cæsarei istis rejectis formula sua ut retineretur pervincebant.

Wurtenbergici restitutioni Treverensis clausulam reservatoriam annectere cupiebat, ob prætensionem, quam Spirensis Præsulatus in quædam bona Ecclesiastica isto Ducatu comprehensa movebat; sed Suecis reluctantibus ea omissa est.

Circa Mompelgardensem Comitatum majoris perspicuitatis causa addebantur verba, *in Alsatia & ubicunque sita.* Super causa Badensi inter Cæsareos, Suecosque, & partes acriter disceptatum. Jussus fuerat à Principe suo Durlacensis Legatus interventu Luneburgici, & Altenburgici ad temperamentum rem deducere, qui & hos ad eam rem suscipiendam invitabat. Sed negabat Badensis plus quam hactenus factum remittere sibi fas esse; ac, si huic paragrapho aliqua mutatio adferatur, interposita protestatione Principi suo jus integrum servaturum. Sentiebant Sueci, Volmarum pro Badensi acriter niti; unde & ipsi pro Durlaceno haut sequius certabant. Et quia totus Superior Marchionatus nullo modo obtineri poterat, Durlaceno suggerente primo præfecturas Badenam, Etlingam, Kuppenheimum, Rastadium, Lohram, & Mahlbergam postulabant: inde gradatim remittentes demum Etlingæ, Lahræ, & Mahlbergæ insistebant. Sed Cæsarei ac nominatim Bavarici obnixe reluctabantur, ne latum quidem pedem de Superiore Marchionatu cessuri, quod jam alias Fridericus Marchio longe ampliorem ditionem, quam Wilhelmus retineat. Tum & prætensionem Durlaceni in Dynastiam Staufenam repudiabant, quod isthoc feudum ante duo secula ad Austriacam Domum devolutum, & ab hac in alios collatum fuerit. Eodem modo & Dynastiam Hohengeroltzeccam Friderico subtrahere

1648. liere cupiebant, etsi eam demum ad cognitionem judicialem rejiciebant. Præcedentiam Sueci in perpetuum Friderico, ejusque posteris stipulari cupiebant, Cæsareis pro alternatione pugnantibus. Cæterum Durlacenus Legatus etsi in mandatis non habebat in transactionem consentire, sed potius diserte jussus erat, si de Superiore Marchionatu nihil obtinere posset, protestatione interposita Frederico viam juris persequendæ suæ actioni reservare: ipse tamen, non minus ac reliqui Evangelici, Suecique, perspiciebat hac ratione Fridericum de prætensione in Superiorem Marchionatum periclitaturum, & iis quæ nunc obtinere possit, aut jam possideat, facile cariturum. Unde tutissimum judicabat, ad quæ concedenda Cæsarei ægre adducti fuerant acceptare. Ut tamen Durlaceno Legato præter mandata agenti caveretur; in Frederici arbitrio relinquebatur ante pacis conclusionem declarare, num hisce adquiescere, an causam denuo in judicium deducere malit. Idque tam Cæsareo & Suecico, quam Moguntino Protocollo inserebatur. Ita causa Badensis scripto adornabatur, prout nunc Instrumento pacis expressa legitur; quam formulam & Cæsarei probabant, nisi quod circa Gerolzeccam pro verbis *coram competente judice*, vocem *sufficienter* substituerent, velut istis verbis Domus Au-
13. April. striacæ jurisdictio in dubium vocaretur. Scribebant inde ad Marchionem Fridericum Legati Suecici; in præsens plus obtineri non potuisse: optionem tamen ipsi relinqui, num transactione hac adquiescere, an causam incerto judicii eventui committere velit, adversa parte non minus connixura. Quo minus & ipsi Ordines ad eundem literas darent, causa erat, quod ad amplectendam præsentem transactionem ipsum permoturis ejusmodi rationes adducendæ forent, quæ in adversæ partis notitiam perlatæ ejusdem causam oneraturæ erant. At Fridericus hanc transactionem dolente quantumvis animo probabat, quod aliam viam ex illis difficultatibus eluctandi non dispiceret; & quod proponebatur judicium sibi iniquum metueret.

In Nassovia Domo Siegenensis linea præ Saræpontana præcedentiam tuebatur ob favorem Joannis Ludovici Comitis Cæsarei Legati; cum exceptione tamen, ut ea res Saræpontanorum juri fraudi non esset, qui priorem locum præ istis deberi sibi contendebant.

Porro in Siegenensi causa Cæsarei vocabula *pro suis quotis duntaxat* asserebant, acriter licet contranitente circa Siegenensem arcem Joanne Mauritio Comite, cujus matri ex ea arce multum molestiæ illatum, eoque hæc una cum oppido ab ipso occupata, & hactenus velut in pignus securitatis detenta erat: quam & idem ægre de manibus amittebat, quod eandem tantisper obtinere cuperet, donec sibi ob detentam à fratre suo Romanos ritus professo per viginti annos hæreditariam portionem satisfieret. Saræpontano Comitatus suus cum castro Homburgo adjudicabatur. De cætero adquiescendum eidem erat, ut ipsi revisionis beneficium adversus sententiam anno vicesimo nono latam reservaretur.

In §. *Joannes Albertus* Butzbaco *urbis* dignatio detrahebatur, pro qua *oppidi* vocabulum substituebatur.

Circa Domum Solmensem vox *per confiscationem* à Catholicis infarcta expungebatur; & pro unica voce *bona*, velut clarius reponebatur, *omnia bona & jura*.

Comitibus Isenburgicis Sueci uberiorem restitutionem adversus transactionem cum Darmstadiensi optabant; quo fine proponebant, ut vel Commissio Cæsarea, ad quam à parte Comitum Moguntinus, & Palatinus Electores nominabantur, reassumeretur, vel res in proximis Comitiis disceptaretur. Sed adquiescere demum cogebantur, Comites istos generali Amnestiæ includi. Simul Darmstadiensi actio sua reservabatur. 1648.

Rheingraviorum tamen causam Sueci adversus Cæsareorum, Catholicorumque, & Gallorum prætensiones obtinebant.

Circa Witgensteiniam Domum acris oriebatur disceptatio, quod hinc Galli una cum Cæsareis, & Catholicis Trevirensi adversus Comitem favebant: inde Landgravius Joannes, qui Comitis Ernesti de Sain & Witgenstein filiam in uxorem duxerat, opera fratris sui Georgii, Saxonem, & per hunc omnes fere Evangelicos sibi adjunxerat. Cum Trevirensi tamen lis ita componebatur, ut vel ad amicam transactionem, vel ad ordinarium forum intra annum decidenda remitteretur. Id quod tamen haud Tabulis Pacis, sed protocollo duntaxat inscriptum. Adversus Comitis Ernesti viduam, & filias demonstrabat Witgensteinius; Ludovico unico viduæ filio defuncto Comitem Ludovicum Casimirum suo & agnatorum nomine Comitatus vacantis possessionem statim apprehendisse: ac viduæ non nisi administrationem negotiorum, exceptis tamen juribus superioritatis, relictam. Cæsarei eam litem per Sequestrationem & Commissionem Cæsaream componere instituebant, quæ intra annum à publicata pace finienda sit; in quam ut consentiret jam Witgensteinio Comiti persuaserant. Id quod tamen ab Evangelicis subversum, qui intuitu Landgravij Joannis usque adeo Viduæ favebant, ut cum super hoc negotio consultarent, Comes ne unicum quidem suffragium ferret. Unde à Suecis id temperamenti propositum, ut restitutio Viduæ ad illam duntaxat possessionem, *in qua fuerat ante destitutionem* restringeretur, ac aliis sua jura salva forent: id quod aliquo modo Comiti satisfaciebat, qui & restitutionem solius Viduæ nomine faciendam postulabat, filiarum mentione omissa. Quod Evangelici Suecorum hortatu demum admisere; etsi ne isthæc filiarum omissio fraudi ipsis esset, id protocollo inseri postularent.

In §. *Castrum & Comitatus Falckenstein* Sueci pro verbis, *Cui de jure competit*, malebant, *cui per sententiam adjudicatum est*, reponi. Sed regerebant Cæsarei: si sententia, qua niterentur, valida sit, eam jus parere, eoque commodissimam esse dictionem, *cui de jure competit*. Se nemini jus suum adimere, nec litem super sententia movere velle, quam tamen ipsam hoc loco firmare nequeant.

In §. *Restituatur Domus Waldeck* concedebatur quidem, ut clausula de Pirmonda expungeretur, ut tamen Comites haut eo minus in possessione ejus Comitatus manerent, idque in acta referretur.

In §. *Fridericus Ludovicus* Cæsarei vocabula, *& ob causas ex hoc bello natas* expungi patiebantur.

In §. *Ferdinandus Carolus* cum Sueci & Evangelici initio post vocabulum *materna*, verba, *ut & ex hypothecato Baronatu Scharfeneck* addi vellent, demonstrabant Cæsarei, eum Baronatum jam antea sub hæreditate comprehendi, eoque ista verba superflua esse. Comes Lippiensis apud Suecos questus fuerat, se possessione dynastiæ Gehmen à Stirumio Comite manu militari ejectum, de cujus

 resti-

1648. restitutione ut Tabulis Pacis caveatur petebat. Cæsarei etsi non iniquum judicabant facta pace Comitem restitui; quia tamen ea lis ex hoc bello orta non erat, ad caput de Amnestia non pertinebat. Unde Suecis sibique eo nomine molestiam creare nolebant, quod hoc exemplo forte plures vel ex sola ambitione, ut ipsorum nomina Instrumento Pacis exprimantur, postulaturi sint.

Circa Comitem Brandensteinium, ejusque Viduam & hæredes verba à Cæsareis inserta, *ex causa belli* demum admittebantur. Contra vocabulum *injuste*, voci *adempta* præmissum, velut litigandi ansam præbere aptum, & reliquæ à Catholicis infarctæ clausulæ delebantur; quod Elector Saxoniæ Mizlasium tribunum haut aliam ob caussam in possessionem bonorum Brandensteinianorum miserat, quam ob prætensionem, pro qua nomine Reginæ & Regni Sueciæ Comes ille fidejusserat.

Paulo Kevenhullero à Suecis *Nepotes ex Fratre* adjungebantur. Reliquos nominibus expressos Cæsarei deleri cupiebant, quod perinde futurum esset, si sub communi regula comprehenderentur. Sueci tamen ut diserte nominarentur obtinuere.

Denique circa Juliacensem controversiam nomina eorum, quorum interest omittebantur; quod Saxonica Domus Bipontinum inter illos nuncupari nollet; cum tamen hic velut in privilegio Caroli V. Imperatoris jus radicatum habens expresse includi peteret. Verbis quoque, *Ordinario processu coram Cæsarea Majestate instituendo*, subnectebatur, *vel alio legitimo modo.*

11. April. Ita caput de Amnestia, excepto §. *Tandem omnes* demum adornatum, idque Moguntini, & Altenburgici subscriptione firmatum est.

Catholicus Senatus Augustanus decretam paritatem evertere conatur. §. 110. Vix Osnabrugæ super Gravaminibus transactum erat, cum Catholici Augustæ Vindelicorum constitutam ibi paritatem munerum evertere iterum conarentur. Jactabant isti, nunquam ab Evangelicis civibus amplius quid desideratum, quam statum, qui ante Ferdinandi II. reformationem fuerit. Unde Catholicus Senatus per decretum ab istis disertam declarationem exigebat; Num eadem adhuc ipsis mens persisteret? ut ista ad avertendum à Catholicis præjudicium uti possent. Nec dubitabant palam fremere: Osnabrugæ decreta nullo modo servari, aut exsecutioni dari posse. Quo fine & Reimboldum Duumvirum ad Cæsarem ablegabant hac de re questurum, simul potiturum, ut saltem status, qui anno vicesimo nono ante reformationem fuerat, servaretur. Contra Evangelici cives, qui hactenus etiam adversus jurata, ac per Cæsarem firmata conventa oppressi fuerant, valde soliciti erant, ne adversarii quid machinarentur, quo exsecutio tam operose conflatæ transactionis eluderetur. Unde Suecicos Legatos per literas auxilium poscebant, ut concluso in ipsorum gratiam facto re ipsa potirentur. Sueci Senatus Augustani conatus ægerrime ferentes Cæsareis demonstrabant; rem mali exempli esse, paucos quosdam evertere conari, quæ heic ab omnibus decreta sint. Tum postulabant, ad Cæsarem scriberent, ut Senatus Augustani Deputati non sine acri increpatione ex aula Cæsarea repellantur. Cæsarei simulabant, hac de re nil aliud sibi constare, quam quod rumor sine autore ferat. Nec tamen plane improbare, quod isti meliores conditiones affectent; id quod per reservatum Articulo Gravaminum additum adhuc ipsis fas sit. Promittebant tamen, se super hoc negotio ad Cæsarem scripturos; de quo & paulo ante Evangelici Ordines querimonias ad istos detulerant. Iidem Ordines post ad Senatum Augustanum literas dabant, institutum illorum castigantes; In honorem Cæsaris, & sanciendæ inter utrisque sacris addictos paci concessum, ut in Consilio Secretiore Catholici, quantumvis minor civitatis pars, plura suffragia obtinerent. Cæterum operam ipsos ludere; & jam omnibus placuisse, ejusmodi contradictiones invalidas habendas; eoque infesta concordiæ consilia omittenda. Ad ipsum quoque Cæsarem ab iisdem Ordinibus scribebatur, ne novorum dissidiorum seminibus locum præbeat; utque Catholicis Augustæ injungat conventis citra tergiversationem se attemperare.

(Margin notes: 3. April.; 30. Mart.; 1648.; 5. Jun.)

De Helvetiis. §. 111. Articulus de Helvetiis Ordinum postulatu paulo distinctius quam antea concipiebatur, quod hi vererentur, ut isti exteris lite adversus ipsorum cives implicitis jus dicerent. Iidem & initio censebant, ejus rei non aliter mentionem faciendam, quam ut ad Comitia rejiceretur. Sed obsistebant Cæsarei, æquum judicantes Helvetiorum petito satisfieri. Ipsos ante annos centum quinquaginta amplius pro libera Rep. habitos, ac à Maximiliano II. privilegium Exemtionis à judiciis Imperii obtinuisse ea tamen lege, ut omnibus justitiam administrent. In id tunc Ordines consensisse. Idem ut nunc in dubium vocetur causam non esse; multo minus ut Cæsar adstringatur ad illos iterum sub Imperii obsequium revocandos: quod in præsens fieri nullo modo, nec citra graves motus videatur posse. Nec Gallos passuros, ut Helvetiorum postulata insuper habeantur.

De Reformatis. §. 112. Super inclusione Reformatorum in pacem Augustanam inter Evangelicos hactenus convenire nondum potuerat, etsi diversæ in eam rem formulæ conciperentur. Et præ aliis heic satagebant Brandeburgici asseverantes, Electorem proximis Comitiis non solum Augustanam Confessionem, sed & ipsam Concordiæ Formulam corde & ore professurum. Eoque sat moderatas leges proponebant, in quas tamen Lutheranorum Principum Legati absque consilio cordatorum Theologorum consentire dubitabant, ne forte syncretismus strueretur. Cum igitur negotium hoc differretur, Cæsarei ostendebant: si Evangelici inter se transire nequeant, sibi mandatum paucis verbis in Tabulis Pacis declarare: omnia quæ in favorem Augustanæ Confessioni addictorum sancita sint, etiam Reformatis profutura. Sed cum hoc consilium Lutheranis minus, quam reliqua placeret, ita demum formulam suam adaptabant, ut ea Reformatis probaretur. Quod & Cæsareis, Suecisque placebat; quorum illi tamen ostendebant, maluisse se ista generali clausula concipi, nec ita distincte exprimi. Cæterum Sueci in hoc negotio à Regina jussi erant partes utrinque hortari, ut amice inter se transigerent. Nam Landgraviæ Minister Badenhausius superiore anno Holmiæ ab ipsa contenderat, ut Calviniani circa jus reformandi sacra pari cum Lutheranis conditione gauderent. Id quod ipsa annuere non poterat, ne sociis sacrorum præjudicium adferret, nec tamen Reformatos protelare sustinebat, quorum fœderibus innexa erat. Unde consultissimum visum, pro neutra parte acriter contendere. Solus Saxoniæ Elector obnitebatur; qui verba, *unanimi Cæsaris, omniumque Ordinum Imperii consensu* tolerare, aut Reformatis

1648. tis subditis eandem cum Lutheranis libertatem indulgere nolebat hactenus, ut si Princeps forte ad Lutheranos ritus transeat, istis liberum sit sacra sua retinere, quod pro Lutheranis cavebatur.
11. Jun. Idque per Legatum suum Ordinibus Evangelicis denuntiabat, interposita protestatione si istis forte diversum placeret.

Articulus de negotiis Imperii.

§. 113. In articulo octavo circa statum Imperii fere consentiebant, nisi quod Cæsarei versiculum de præfectis tabellariorum, quem typis impressa sua pacis formula probaverant, expungi nunc vellent. Qui tamen in præsens retentus fuit, quod Ordinibus expedire videretur hoc modo caveri, evitandis fraudibus circa resignandas, aut supprimendas epistolas. Etsi Cæsarei putarent, id mox secutura pace haut metuendum, ac inter indigenas Germanos æque infidos, ac malitiosos homines, quam inter exteras nationes inveniri posse.

De Erfordia.

Sed & circa Erfordiam disceptabatur, multis Ordinibus invisam, quod omnium malorum, quæ Misniæ, Thuringiæ, Saxoniæ, & Franconiæ bello incubuerant, causa, aut fomentum fuisse argueretur. Unde haut obscure minæ jactabantur, eam facta pace in ordinem redigendam. Eo magis Sueci contendebant, ut ipsi disertis verbis in Tabulis Pacis caveretur, cum Cæsarei Ordinum instinctu ejusdem mentionem omisissent; tum postulabant, ut ea urbs catalogo Ordinum iterum insereretur, illis, qui inter municipia eandem redigere instituerent, ad tribunalia Imperii remissis; tum ut urbi omnia sua jura ac privilegia una cum libero usu rituum Augustanorum salva sint. Denique de moderanda persecutione debitorum belli calamitate lapsorum clausula subnectebatur, qua consuetudini nundinarum Chilomensium cavebatur.

De vectigali Oldenburgico.

§. 114. Circa commercia parum difficultatis restabat, excepto Oldenburgico in Visurgi vectigali, de quo Instrumento Pacis sanciri Cæsarei cum Electoralibus, & majore Ordinum parte cupiebant. Cui Brema urbs acerrime contradicebat; litem super jurisdictione Visurgica adhuc pendere. Rem hanc esse altioris indaginis, qua unicus Comes alias sat locuples opibus cumuletur, plurimis contra Ordinibus, ac extraneis ad tributariam fere conditionem redactis. Qui hujus molestiæ impatientes haut omissuri sint efficacia media adhibere isti amoliendæ, novam turbarum materiam. Quas rationes scripto comprehensas Suecis, atque Ordinum Legatis exhibebant; petentes, ut Oldenburgici postulata repudientur, eaque lis, velut pacem haut spectans, ad decisionem fori rejiciatur. Eidem urbi & Belgæ favebant; qui super eo negotio ad Cæsarem, ipsumque Comitem adspersis haut obscure minis literas dabant. Quos & ea cura tenebat, ne forte post mortem Comitis Sueci eum Comitatum invaderent, asperius vectigal exacturi, ni istud nunc aboleretur. Inprimis sub isto vectigali Suecos monstri quid alere apud Hollandos invidiose differebat Leo Aizema Hanseaticorum apud Belgas minister, Suecis & alias infensus, iisque traducendis adsuetus. Qui cum ne in Petri Spiringii quidem ædibus, quem salutatum venerat, maledicentiæ in Suecos temperaret, intentatum ab hoc fustuarium haut effugerat, ni Eckius Geldriæ Venator precibus iratum sedasset. Quam contumeliam post Aizema ignobili modo ultus est, dum hinc inde scriptis suis Spiringium vellicat. Porro à Suecis quoque Collegium Urbium petebat, ne paterentur istius vectigalis in pace mentionem fieri, quod Westphaliæ, & omnibus ad Visurgim 1648.
sitis Provinciis fraudi sit. Ex adverso Comes contendere; id vectigal ante multos annos ad liquidum deductum, & de quibus lis pendeat, ad ipsum vectigal non pertinere. Cæsarei testabantur, sibi perinde esse, num de isto mentio heic fiat, an minus. Quia tamen ea res nuperis Comitiis undecies, & jam Monasterii in Collegio Electorali ter ventilata sit, haut è dignitate videri decreta ista, & Comitis quæsitum jus destituere. Sueci contra, uti Bremæ jurisdictionem in Visurgim, quam fundamenti loco suæ actioni urbs substernebat, haut agnoscebant; etsi Electorales negarent jurisdictionem Visurgicam concessi vectigalis fundamentum fuisse, sed alias graves rationes: ita nec Comiti gratificari tam cito poterant in negotio, quod Bremensi, & Verdensi Provinciæ forte damno cedere possit. Unde malebant suo, ac Cæsareorum interventu eam rem ad transactionem deducere: de qua jam Trautmansdorfius moverat, trecentis uncialium millibus id vectigal redimendum indicans, urbe centum millia licitante. Sed cum Cæsarei ostenderent, nuper inter partes eam rem frustra agitatam, cum urbs non nisi centum millia florenorum offerret à Comite cum irrisu rejecta; Sueci proponebant, ut partibus certum spatium transactioni ineundæ præfigatur, intra quod ni æquas conditiones admittere velint, post ab ipsis & Cæsareis decisionem faciendam. Quod & demum Cæsareis placebat, qui judicabant, ducenta millia uncialium Comiti in universum sufficere posse. Isthoc tamen ab ipsis ad consultationem cum Ordinibus rejectum. Qua facta haut eo secius id vectigal formulæ pacis inserebant, & loco verborum, *& Electoribus*, substituebant, *consensu Electorum*, ut concessio vectigalium, etsi Electorum consensu simul requisito, Cæsari reservaretur, nec istis par cum hocce jus tribui videretur.

§. 115. Circa Satisfactionem Suecicam nulla mutatio suscipiebatur. Equidem super portorio ad Warnemundam querebatur Mecklenburgicus Dux, velut ruinam subditorum suorum producturo, si Rostochium, quo omne Provinciæ frumentum convehi soleat, pessum eat. Sed quia ex eo portorio non magis Rostochio, quam aliis ad Mare Balticum sitis urbibus ruina impendere credebatur, haut visum eam ob rem semel placita convellere.

Satisfactio Suecica.

§. 116. Sed circa pensationem Brandeburgicam Cæsarei contra formulam à Directoribus Ordinum subscriptam quædam interpolare cupiebant. Nam & jus proprii præsidii pro Mindensi urbe, de quo antea omiserant, nunc diserte exprimebant; & cessionem Magdeburgici, Mindensis, & Halberstadiensis Præsulatus ita ambiguis, & obscuris verbis concipiebant, ut ea ad solos Electoris descendentes restringi videretur, exclusis agnatis Franconicis, qui hactenus simultanea investitura omnium Electoris ditionum gavisi fuerant: saltem ut hisce super ea cessione controversia moveri posset. Et ferebatur Bavarus à Cæsare in eum casum expectativam in istos Præsulatus obtinuisse. Sed uti præsidium Mindæ adspernabatur Elector; ita posteriori clausulæ hujus agnati acerrime contradicebant postulantes, ut repudiata recenti formula à nemine Ordinum adhuc probata, prior nono die Martii subscripta retineretur, ac ut in apprehendenda possessione recentium Provinciarum, investitura, ac simultaneo homagio ita procedatur, sicut circa Pome-

Æquivalens Brandeburgicum.

raniam observatum fuerit. Addebantur minæ; se alias interposita protestatione omnia media serius ocyus eas ditiones recuperandi sibi reservaturos, & promissa diplomata super cessione Pomeraniæ nunquam exhibituros; quo ipso & Suecica satisfactio in ancipiti futura sit suo consensu deficiente.

Æquivalens Meclenburgicum.

§. 117. Meclenburgicus Legatus domo reversus querebatur, Principi suo nondum circa Æquivalens satisfactum, ejusque adeo rationem haberi petebat. Cui Cæsarei reponebant; ipsum commodis suis ubstitisse, quod postulata sua proponere neglexerit, quo tempore super pensationibus agebatur. Cæterum is præter jam concessam expectativam in Lauenburgicum Ducatum extincta horum Principum stirpe, tum Commendas Mirowiam & Nemerowiam poscebat. De quo Cæsarei ad Catholicos relaturos se pollicebantur. Evangelici, cum Cæsareos parum pronos huic postulato deprehenderent, Suecos rogabant, ut Ducis petito apud Cæsareos velificarentur: in quod & ipsi omnem operam pollicebantur. Contradicebant tamen Brandeburgici, quod is Elector Ordinis Equitum D. Joannis patronum se ferat, ne istæ Commendæ Ordini subtraherentur. Præter hæc Dux Gustavus Adolfus literis ad Legatos Suecicos datis ostendebat; etsi Wismaria cum præfecturis Pœala, & Neucloster in divisione Provinciæ Duci Adolfo Friderico cesserit: tamen jus summum circa sacra & civilia pro indiviso mansisse, quod hac mutatione sibi subtrahatur. Tum Raceburgensi Præsulatu parentem suum titulo maxime oneroso potitum. Unde petebat, ut sibi alternativa in eo Præsulatu, sicuti antea cum Luneburgico maneat, ac Duci Adolfo Friderico aliunde refusio fiat. Aut si hoc negetur, sibi hoc nomine satisfiat.

22. April.

De satisfactione Hassica.

§. 118. Circa satisfactionem Hassicam Neoburgicus querebatur, sibi quoque ejus partem impositam, non minus quam Moguntino, Coloniensi, & aliis, quorum ditiones Hassicis tributis obnoxiæ fuerint. Non nisi ab iis satisfactionem recte exigi, qui offenderint, aut vicissim quid præstiterint. Jam à se Landgraviam non læsam, nec sibi ab ea quid restitui, uti præsulibus Catholicis. Unde nulla juris specie se adstringi ad conferendas pecunias Præsulum oppidis recumendis. Ipsam quoque Landgraviam declarasse, istius ditiones hac satisfactione haut onerandas. Cæsareos, dum adversus promissa Cæsaris Neoburgicas ditiones tributis & hospitationibus subjecere, adversæ parti ad eadem exigenda prætextum præbuisse. Contra Catholici super detentione Novesii, Coesfeldæ, & Neuhausæ, quoad satisfactio exsoluta sit, scrupulos movebant: quod cum Landgravia fide publica non contenta realem cautionem exigat, sibi quoque pari modo ab eadem cavendum, illa oppida post solutionem restitutum iri. Quod enim Landgraviæ non sufficiat, id ut aliis satis sit, ipsam postulare non posse.

Avauxius in Galliam avocatur.

§. 119. Dum hæc Osnabrugæ geruntur, Longuevillius Dux spe reditus abdicata familiæ partem Monasterii relictam ad se in Galliam evocavit. Sed & Avauxius in Galliam redire jussus Aulæ offensa contracta; cujus causa vulgo ferebatur, quod pacem remoratus esset, ac intempestivo Religionis zelo Galliæ amicos diversa sacra professos irritasset. Inprimis quod ante aliquot annos Hagæ, dum nimis fervide pro libero Religionis Romanæ usu contendit, apud Ordines Fœderati Belgii diffidentiam excitarat, quæ non parum contulisse credebatur, ut hi separatam pacem concluderent. Alii arcani quid, & invidiam Aulis solitam suspicabantur. Chanutus Holmiæ apud Reginam profitebatur, Servientum magis aptum tractandis Suecorum animis visum; ac nulla ratione ipsi cum Serviento convenire potuisse. Vera tamen causa erat, quod Mazarinum liberiore sermone perstrinxisset. Cum enim Sequestres congressu quodam contendissent, ut Galli postulato de munimentis Nanceio detrahendis desisterent, quod pauci muri ac lapides haut tanti essent, ut adeo Orbis Christianus bello implicitus teneri debeat; Cæsarei, & Hispani sancte testabantur, non penes se culpam extracti belli, sed penes Gallos esse; Avauxio contra asseverante: non Gallos in causa esse, sed Italos. Statuerat iste Osnabrugam proficisci, ut Suecis valediceret, ac jam familiares suos Lengricham præmiserat, ipse mox currum conscensurus, cum literis è Gallia iter absque mora maturare jussus est. Unde postero die per Epistolam Suecis valedixit. Ast illi, statim atque in Galliam adpulisset, ex Aula in prædia sua secedere præcipitur. Serviento, qui Avauxio semper discors egerat, ut solus pacis tractatus absolveret, procuratorium transmissum est.

6. April.

7. April.

16. April.

Hispani hospitium Lusitanorum Monasterii oppugnant.

§. 120. Hispani post Avauxii discessum Monasterii numero prævalentes, mox insolentiam adversus Lusitanos exercere ea occasione cœperunt. Sub vesperam duo Pegnerandæ domestici Lusitani Legati *de Castro* ædes prætergressi, cum Lusitanum in foribus forte stantem conspexissent, exclamaverant: *Vivat Philippus IV. Rex Hispaniæ, & moriatur rebellis Joannes Dux Brigantiæ.* Ad quod Lusitanus regerebat, *Vivat Philippus IV. Rex Castellæ; quod vero Joannes Dux Brigantiæ rebellis sit, mentiris.* Inde ambo Hispani strictis gladiis accurrentes Lusitanum in ædes compulerunt. Sed orto tumultu, ac pluribus accurrentibus Hispani iterum exturbati sunt, uno eorum sauciato. Id cum Pegneranda audiret usque adeo excanduit, ut familiæ suæ imperaret Lusitani ædes oppugnare, omnibus quos offenderent nullo discrimine trucidatis, ac si resisteretur, ignem ædibus injicere. Ita centum triginta quasi Hispanorum ædes impetu invadunt, & fractis fenestris portam moliuntur, Lusitanis numero paucioribus tamdiu vim utcunque sustinentibus, quoad vigiles urbis accurrentes istos depellerent: quo tumultu Hispani septem, Lusitani tres vulnerati. Ipse Legatus Lusitanus per posticum ad Servientum evaserat, qui & tutela ipsius suscepta evocato ad se vigilum præfecto Hispanorum insolentiam demonstrabat, monebatque videret, ne securitas publica quid detrimenti capiat. Pegneranda adversus eum præfectum, cum ad ipsum accessisset, multum iracundiæ ostendebat, & acerbe increpitum inter alia rogabat: Num Lusitanorum Imperio is obnoxius agat, aut num se Catholici Regis Legatum prohibere velit, quo minus Lusitanos perditi rebellis Ministros persequatur? Cui hic modeste: se nec Hispano, nec Lusitano obnoxium, sed Monasteriensi urbi sacramento devinctum; ubi cuivis securitas præstari debeat. Unde suum esse providere, ne cui heic injuria inferatur. Eam ob causam Servientus familiam suam quinquaginta armatis augebat. Ac Lusitanus Serviento mox Osnabrugam profecto solus Monasterii non ausus morari, eodem se ipsi comitem adjungebat.

Oxenstierna Monasterium excurrit.

§. 121. Cæterum Grullardus Suecis haut obscure insinuabat, Servientum ab ipsis certam ob causam invisi velle; inprimis ut decore Osnabrugam

1648. gam ad promovendam pacem accedere possit. 15. April. Nam is nuperrime Osnabrugæ fuerat, ut ordo salutationis pro more reddendæ Suecos jam tangeret. Igitur placuit Oxenstiernam Monasterium 24. April. abire, ut Serviento huc accedendi ansa præberetur; quod & Evangelicis haut abs re videbatur. Is Monasterii Serviento, quo loco tractatus sint, exponere. Hic vicissim mandato Regis confirmare, omnem se operam daturum, ut laboriosæ tractationi finis imponatur. Sed cum ea res maturam considerationem requirat, se propediem Osnabrugam venturum, ac cum ipso, Salvioque consilia, quæ ex re videbuntur esse, capturum. In antecessum tamen significabat; se constituisse adornandis in Suecico Instrumento qui restent Articulis incumbere, modo Sueci, & Ordines postea Monasterium conferre se velint, Gallicam pacem juncto studio absoluturi. Lusitanus quoque inclusionem sui Regis, & liberationem Eduardi Bragantini commendabat, magnopere su- 26. April. per Hispanorum violentia questus. His actis statim Osnabrugam Oxenstierna revertit.

Servientus Osnabrugam venit. 21. April. §. 122. Paulo post Servientus Osnabrugam accedens circa præmia militis Suecici favorem ostendebat, apud Ordines testatus ideo Galliæ Regem pro suo milite nihil postulasse, ut Suecicis eo uberius satisfieri possit. Cæterum sententia, de qua Oxenstiernæ Monasterii significarat, mutata contendebat; Conventum Osnabrugensem, absoluto de militibus articulo, omissis omnibus quæ restarent statim cum ipso Monasterium proficisci debere, absolvendis ibi reliquis, ac ut opera cum Suecis juncta tractatui Gallico cum Hispanis, & Cæsare colophon imponatur. Et quanquam demum ipse consultum agnoscebat, Osnabrugæ cum Ordinibus super Burgundia & Lotharingia consilia conferri, quod ea re Monasterium dilata Hispani varias remoras injecturi sint: utique tamen caput de Executione, Assecuratione, & Ratificatione Monasterii expedire volebat, quod Galliæ is honos debeatur, ut in loco Gallicorum tractatuum reliqua Germanicæ pacis absolvantur. Nec plura tunc Osnabrugæ egit; ex quo adparebat, eo duntaxat fine huc excurrisse, ut Suecis vicissim Monasterium adeundi ansam præberet.

Hollandici Legati à Suecis postulata. §. 123. Pridie quam Osnabruga discederet Servientus, ibidem adpulit Belgicus Legatus Bartoldus *de Gent*, à Suecis postulans, ut Franckendaliæ, ubi viduæ Palatinæ dotalitium erat constitutum, ac unde præsidium deducturos se Hispani promiserant, neutralitas indulgeretur, cautione interposita, ut durante bello neutrius partis milite insideretur. Tum circa articulum de Reformatis Anhaldinorum Principum causam commendabat, & ut vocabulum *similium* ibi expungeretur. Denique vectigali Oldenburgico fervide, neo sine minus contradicebat, cujus onus in Belgas quoque redundet, ac nullo jure Comitem vectigal exigere in flumine ipsius & Bremensem ditionem interlabente eo loco, ubi naves mercibus haut exonerentur. Cui Succi quantum in se 30. April. pollicebantur. Quo acto iterum discedebat. Memoratu digna habebantur verba libelli, quem offerebat; eam neutralitatem duntaxat postulari, *usque dum pace in Imperio conclusa, plenior afflicta Domus Palatina, & gratiosa subsequatur restitutio, quam Instrumento Pacis comprehendi, & universali consensu confirmari posse, optare & sperare liceo*. Ex quibus adparebat Palatinum, & qui ipsi favebant, spem plura quam hactenus obtinendi nondum deposuisse. Id quod cum Bavaricis per Grullardum, 1648. cui Sueci id scriptum communicarant, ostenderetur, istis haut mediocris solicitudo injecta est. Suecorum cum Bavaricis colloquium. Unde iidem mox apud Suecos heri sui studia circa promovendam pacem extollere, per quæ tractatus nuper tam insignes progressus fecerint: nec remissiorem se operam reliquis componendis sumere jussos. Contra Sueci exprobrare; repetita Bavari cum Cæsare conjunctione pacem sufflaminatam; nam isto inducias servante sine dubio quietem Germaniæ jam reductam. Ac sociata iterum Cæsari arma re ipsa paci, patriæque noxia fuisse, quemcunque demum eorum scopum ipsi ferant. Inde quoque Reginæ necessitatem impositam insignes copias equitum, peditumque parandi, quæ propediem in Germania adpulsuræ sint. Si tandem belli malis patriam levare velint, nunc tempus esse desiderium pacis quod verbis ostendant, re ipsa expromendi. Ad quæ Bavarici reponebant: quid amplius à se præstari posse? Si Suecis iterum induciæ cordi sint, se illas non abnuere. De cętero, si alii Ordines operam secum socient, se Cęsareos facile compulsuros, ut seposito Hispaniç respectu pacem amplectantur. Et constabat Bavarum, & Electorale Collegium communes inducias agitare, à quibus Cęsar abhorrere credebatur. Unde suspicio erat, si Cæsar has abnueret, nec Bavarus alia ratione subscriptionem causæ suæ obtinere posset, ipsum denuo Cæsare destituto ad peculiares inducias descensurum.

§. 124. Restabant adhuc difficillima capita super satisfactione militum & Exulibus Austriacis; Cæsarei §. Tandem omnes expediri cupiunt. quæ Sueci pari passu expediri cupiebant: Cæsarei autem, illo seposito, hoc ad liquidum deduci contendebant, velut citra quod articulus de Amnestia imperfectus sit. Nam præmia militum dilationem ferre, quæ necessaria pars pacis, aut perpetua ejusdem conditio non sint, utpote solutione militibus facta ultro expiratura. Ad quæ tamen suo tempore expedienda incumbere velint, modo Sueci super exulibus sibi satisfaciant. A Cæsare non leviter se increpitos ob isthoc negotium tamdiu dilatum; quo nondum absoluto nihil reliquarum rerum se tacturos. Nec ullum sibi heic temperamentum adhibere fas esse, cum presse formulæ ex Aula missæ insistere jussi sint. Jam Monasterii secreta conventione sexcenta uncialium millia nomine Cæsarearum ditionum promissa præter tam insignes provincias, quas Regina præmium belli acceperit. Regem quondam Gustavum scripto sub initium belli publicato haut professum, se ob motus Bohëmicos arma arripuisse: tanto magis mirum esse, nunc ob manipulum rebellium pacem sisti. Quæ Sueci postulent præstari non posse, cum de octodecim millionibus agatur. Cæsarem istorum rebellium bona inter ministros suos mille amplius numero distribuisse. Iniquum juxta, ac Cæsarei ignominiosum fore bene meritis semel donata eripere, ac illis restituere, queis ob atrocissimum crimen juste adempta sint. Qui bona ista jam possideant, iisdem haut sponte cessuros, ac veteribus colonis obstituros: unde interni tumultus orituri sint. Denique malle Cæsarem in bello persistere, quam domesticum statum periculo exponere. Hæc omnia Cęsarei per Legatos Ordinum Suecis demonstrabant; addito; Ordinibus deinceps quoque belli mala incubitura, quæ si effugere aliquando cupiant, Suecos urgendos, ut istum articulum, prout à Cæsare conceptus sit, absque ulteriore tergiversatione admittant. Quo facto pacem spe

citius

1648. citius secuturam. Huic sententiæ Cęsarei pertinaciter inhęrebant, sic ut multi dies nullo operę prætio facto elaberentur. Etsi non pauci crederent, Cęsareos, ubi tractatus tam promte præter opinionem hactenus procedere perspexissent, eam difficultatem objecisse istis paululum sistendis, quoad adpareret, quo res inter Gallos, & Hispanos evasura esset: de quo Hispani in Aula Cęsarea acriter contendere dicebantur.

Ordines Cæsareis stipulantur.
25. April.
§. 125. Ea res Ordinum Legatos magna solicitudine perfundebat, & quia Cęsareos immotos deprehenderant, per Moguntinum è Suecis sciscitabantur, num Reginæ deinceps ea sola belli causa sit futura, ut ductores sui Cæsareis ditionibus oriundi bonis suis plene restituantur; & quibus conditionibus ad extremum insistere decreverit? Nam si Cęsareorum formulam ipsi admiseriot, Ordines curaturos, ut de militum commodis absque mora agatur. Ad quæ Sueci reponebant; ob solos istos ductores equidem bellum non continuandum, nec tamen ita crude Cæsareorum formulam pro imperio velut obtrusam admitti posse: tum militum commoda non postponenda, sed simul expedienda. Eam ob causam statuebant Ordines rem per se aggredi, ac promotis tractatibus patriam diuturnis belli calamitatibus eripere.
28. April. Quo fine conventu habito super militibus quidem obiter velut preparandi causa differebant: sed præcipue, Cæsareis conniventibus quibus de assensu horum sat cautum erat, dictum paragraphum excutiebant: & quia perspiciebant ab istorum ductorum restitutione Cæsareos tantopere abhorrere, omnibus suffragiis decernebant, istos non amplius morandos; ut tamen, si ad subscriptionem perventum sit, commendatitias ad Cæsarem literas pro iisdem daturi sint, quod sperent apud Cæsarem ipsorum intercessionem non parum ponderis habituram.

Tanto acrius Sueci commoda militum urgent.
§. 126. De hoc igitur Ordines Suecis solenni Deputatione significant, petentes, ut & ipsi inevitabili huic decreto circa rem quæ Reginam parum tangat, assentiantur, quo & isthoc caput subscriptione aliquando firmetur. Ac spem esse, præcipuis negotiorum absolutis, ipsos pacem non amplius moraturos: Cui fini Cæsareos, si conclusum Imperii non displiceat, ad ipsos accessuros negotiis quæ adhuc restant expediendis. Ad quæ Oxenstierna: Sperasse se, quæ super ordine tractandorum post longam altercationem Ordinum interventu placuerint, ut §. *Tandem omnes* & militum satisfactio pariter expediretur, majus pondus fuisse habitura. Ista nunc negligi rem mali exempli esse: ac, si hæc ratio valeat, Cęsareis obtentu ex Aula mandati omnia eludere, ac hactenus conventa subvertere in proclivi fore. Nec se decreto Ordinum subscripturos, aut ad alia pertractanda accessuros, nisi expeditis militum commodis. Ad quæ Ordines reponebant; sibi haut fuisse animum uno postposito alterum præferre; sed de utraque re simul relatum. Quod autem super exulum restitutione prius convenerint, in causa fuisse rerum disparitatem, & quia hęc ante discussa fuerit: sed articulum de militum præmiis adhuc indigestum esse, qui tamen ut brevi expediatur, summa ope connixuri sint, quod sentiant, summam pacis jam in eo potissimum verti. Sed Sueci pollicitationibus haut contenti re ipsa circa articulum illum sibi satisfieri cupiebant. Eoque declarationem suam super §. *Tandem omnes*, ut & super causa Palatina, Commerciis, ac Imperii statu, eousque suspendere statuerunt, quoad super causa militum sibi cautum foret. 1648.

Inter Osnabrugenses & Monasterienses Ordines dissensio.
§. 127. Ita serio res ista ab Ordinibus duos per menses agitata magnas inter difficultates, ac discrepantes sententias, Osnabrugensibus fere in diversa discedentibus. Nam qui Osnabrugæ erant Ordines illis, qui Monasterii remanserant, autoritatem quid concludendi tribuere abnuebant, clandestinum illum conventum nuncupantes, quem morosi quidam, & extremis præter rationem inhærentes componant, quibus, si suffragiorum suorum rationem habere velint, Osnabrugam sit accedendum. Rem esse mali exempli, si istorum censuræ tam splendidi conventus decreta sint subjicienda; qui iidem quacunque ratione turbare, aut evertere nitantur. Unde Osnabrugenses consultabant, ac decreta condebant, haut habita Monasteriensium ratione. Hi contra non minus quam isti sibi arrogare; nec numero se inferiores, & morem in Imperio receptum sibi favere: eoque adversus acta & scita Osnabrugensium iteratas protestationes interponere, tum coitione facta peculiaria conclusa facere, queis immotos se inhæsuros testabantur. Prevaluere tamen Osnabrugenses, quibus præcipui Catholicorum Moguntinus, Trevirensis, Bavarus, Bambergensis, & Wurtzburgensis accesserant. Cum Monasteriensis conventus excepto Francisco Wilhelmo Osnabrugensi Præsule, qui pro Coloniensi, ac nonnullis primariis presulatibus suffragium ferebat, fere turba morosorum sacerdotum, ac minorum in Suevia oppidorum constaret, è quibus Leuxelringius sedecim suffragia ferebat majore strepitu quam pondere. Unde & quæ isti consultarent, aut protestarentur exigui momenti habebantur: quibus omissis nos Osnabrugæ acta persequemur.

De satisfactione militum. Quæstio, An?
§. 128. Militibus utique satisfaciendum esse, antea decretum fuerat. Et ostendebatur Ordinibus, citra hoc pacem haut expectendam, ac mala inde oritura in ipsos Ordines redundatura. Ni istorum desideria expleantur, conjurationem, & quales desperatio gignere solet fructus metuendos. Equidem Ordines miseratione populi tot per annos bello exhausti optabant ipsam Reginam Galliæ, & aliorum exemplo militibus suis præmia exsolvere, tam egregiis ditionibus supra æstimationem positis potitam. Præsertim cum miles ipse tributis, hospitationibus, rapinis longe plus extorserit, quam stipendia pertingant; & ipsi Sueci antehac satisfactionem pecuniariam veluti præstitu nimis arduam repudiaverint, ejus loco terris substitutis. Sed quia satis intelligebant, militem vacuis manibus extrudi non posse, nec Reginam id oneris sibi imponi passuram, nimirum subeundum erat, quod amoliri non dabatur. Quanquam autem multi censerent, super pace ipsa ante omnia transigendum; Sueci tamen hanc rem quæ tantopere ipsos tangeret, ad extremum rejici nolebant. Ac fatebantur Moguntini strenue in hac causa jussu Electoris connixi, ad pacem perveniri non posse, nisi Suecico militi satisfiat, modo id intra vires Ordinum foret. Testabantur tamen Ordines, se non in debitorum vicem militibus velle obligari, cum neutri bellantium parti obstringantur; sed quicquid facturi sint, id unice à studio pacis omnibus tam anxie desideratæ proficisci. Unde & nisi quæ restarent omnia transigerentur, ad ista, in quæ consentiebant, nullo modo obstringi volebant. Simul qui.

ador-

1648. adornati jam erant articulos subscribi, & ad reliqua componenda accedi postulabant. Tum ut pax Gallica absolveretur; cum alias frustra pax cum Suecis immensis sumtibus redimatur, superstite cum Gallis bello, ad quod forte magna pars Suecici militis transitura sit, Cæsareis, Bavaricisque copiis non minus quam hactenus Ordines comesturis.

Quæstio quis?

§. 129. Enimvero huic oneri haut pauci sese penitus, aut ex parte subtrahere nitebantur. Neoburgicus neutralitatem à Cæsareis juxta ac Suecis olim obtentam allegabat. Unde haut censebat sub finem belli per Suecos tantum oneris suis ditionibus impositum iri. Trevirensis Galliæ favore ortebatur, quæ immunitatem ipsi pollicita
2. Jun. sit. Palatinus Elector literis Londino datis à Suecicis Legatis postulabat, ut terris sibi restituendis, quas contioua belli mala ad incitas redegerint, parceretur. Saxo plus satis officium in patriam se explevisse ferebat in usum Imperii præbitis copiis, ad quas oemo Ordinum quidquam contulerit. Osnabrugensis Præsul octoginta uncialium millia Gustavo Gustavi F. solvenda subtrahi postulabat. Par desiderium erat eorum Ordinum, queis sexcenta uncialium millia Landgraviæ solvenda incumbebant. Hæc ipsa, accipere quam dare prona, ditiones suas plane eximere velut bello evastatas cupiebat; cui & Sueci parci cupiebant. Parte oneris levari petebat Magdeburgicus, inopiam regionis, & ejus ratam enormiter taxatam caussatus. Eaodem querimooiam & pleræque civitates Imperiales movebant. Monasterienses in illos onus devolutum ibant, quibus emolumentum aliquod ex hac pace proveniret, cæteris immunibus, queis eadem nullo fructui, aut damno insuper cederet: cum hos malum collata pecunia emere iniqoum sit. Enimvero plerisque stabat sententia, citra exceptionem omnibus in partem oneris veniendum, prout cuique census Imperii *Matricula* taxatus esset, requisito itidem Equestri Ordine, ac Hanseaticis Urbibus.

Quæstio Cui?

§. 130. Ast in partem hujus præmii præter Suecos etiam ipse Cęsar cum Bavaro, Lothariogoque, & Coloniensi venire avebat. Saxo quoque, & Brandeburgicus, aliique, quæ in copias suas erogassent, Ordinibus imputabant. Idem Landgravia postulabat suffragantibus Suecis. Ac Cæsar quidem suo militi tantuodem, atque Sueci, Bavarico autem tertia parte minus deposcebat; ut tamen copiæ, quæ per Westphaliam, & sub Coloniensi militarent Cæsareis annumerarentur.
23. 24. Jun. Idque postulatum Cæsarei Legati semel iterumque Ordioibus insinuabant. Et cum Ordines eo insuper habito circa expediendam Suecicam satisfactionem pergerent, denuo Moguntinum mooebant; apud tria Ordinum Collegia instaret, ut Cæsari quamprimum satisfiat, interim cum Suecis nihil ageretur, quod isti præjudicio sit. Bavaro Cæsar jam antea Bavaricum, Franconicum, & Suevicum Circulos addixerat; quod promissum Bavarici initio Ordinum ingratiis pervincere nitebantur. Quo fine Germaniam inter Cæsarem, Suecos, ac se dividi postulabant. Sed cum non Evangelici solum sed & plerique Catholici, ac ipse Coloniensis frater adversarentur, omisso Franconico Circulo Suevicum cum Bavarico, aut dimidiam partem ejus, quod Sueci acciperent postulabant. Denique & hoc temperamentum proponebant, ut septem Circulis, qui Suecis destinabantur, Bavaricus qooque adjungeretur, ac Suecis duæ partes, Bavaro tertia adsignarentur. Lotharingi & Cæsar mentionem faciebat, 22. Jun.
& ipse epistola Bruxellis data monebat; qui etsi modica se summa contentum fore significaret; tamen haut exigua eundem animo volvere indicio erat, quod centum militum millia pro Cæsaris ac Imperii salute suis sumtibus se conscripsisse, ac stipendiis sustentasse jactaret. Pro Saxone & aliis languidius Cæsarei loquebantur; cæterum ipsi prætensionem sibi suam reservabant; præsertim si Landgraviæ miles præmiis potiretur; qua deterius sibi jus esse haut rebantur. Landgravia contra acriter pro se contendere, & quia Cæsarei juxta ac Ordinum Legati ipsius militi præmia abouebant, literis Legatos Suecicos monere; quan- 8. Majl.
tum indignationis sui concepturi sint, si soli præmiis excludantur, qui non minus quam Suecicus miles pro Republica connixi sint. Nec eosdem citra metum tumultus exautorari aut in sessis deduci oppidis posse. Ac in futurum ipsi Sueciæ fraudi fore, si nunc paria meritos dispari modo habuerit. Igitur rem ita dirigerent, ut & sui pro rata de præmiis participent. Eadem ipsius Legati ingerebant qui istos ducentis uocialium millibus contentos fore ostendebant. Et cum animadverterent Ordines ad spernari, proponebant, ut ea summa sub Suecica satisfactione computaretur, quæ & eo nomine intendi queat. Porro non minus Cęsarei quam Suecici militis rationem habendam hi quorum intererat differebant. Illis neglectis novum belli incendium metuendum; numero Suecis non inferiores exautorationem non laturos, ni paria eum Suecicis exsolvantur. Suecos nullo colore postulare solis suis satisfieri, posthabitis aliis, qui nisi præmiis deliniantur, pax sperari non possit. Nd rationis Suecos pro suo milite adferre posse, quod non io alios valeat. Qum justius stipendia poscere, qui pacem publicam, potestatem Cæsaris, legesque sub Cæsaris atque Imperii auspiciis tuiti sint; quam qui adversus patriam arma gesserint spretis Cæsareis atque Ordinum avocatoriis, & caussam præbueriot, ut tam egregiæ provinciæ Germania avulsæ in exterorum ditiooem concedant. Denique si Cęsareus miles sine præmio dimittatur, haut fore deinceps, qui pro patria pugnare velint. Et haoc sententiam Monasterienses propugnabant, succinente Electorali Saxonico; qui de cooferenda summa æquales partes Cæsareis, & Suecis, dimidium ejus Bavaricis assignatum ibant. Enimvero Osnabrugæ per majorem suffragiorum partem concludebatur, Cęsari Austriacum Circulum, cum Bohemiæ Regno relinquendum, unde militi suo satisfaciat: Monasteriensibus frustra regerentibus hoc modo ditiones Cęsaris ita exhaustum iri, ut ad sustinendam Turcæ vim plane enerves sint reddendę. Sed & Bavaro præter cognominem Circulum nihil tribuebatur, ut tamen & ibi modus solutionis, de quo circa alios conveniendum sit, observaretur; Bavaricis nequidquam quiritantibus, ad suam ditionem populandam nuoc quatuor exercitus incumbere. Sed pro Landgravia, qoæ ad extremum in partibus perstiterat, Sueci summopere nitebantur. Illam haut modicam belli partem constituere, validum eidem exercitum, multa oppida teneri: istum exautorari, hæc restitui nisi solutis stipendiis non posse. Bavaro Cæsaris socio Circulum attributum; cur deterioris sit conditionis Regum fœderata? Reponebant Ordioes; tam insigni satisfactione Landgraviæ concessa, vicissim ipsam oppida à se occupata gra-

1648. tis redditnram promisisse, aliisque prætensionibus rennntiasse. Jam satis premi Ordines Suecici militis satisfactione. Et si ista petitis potiatur, alios paribus postulatis molestos futuros. Ita secum agerent, ut ne obtentu pacis pauculis fortunarum reliquiis, quæ tanto bello supersint, plane emungantur. Nec subinde licet instantibus Suecis ab hac sententia dimovebantur Ordines: qui contra à Suecis stipulari conabantur, ut sua satisfactione obtenta Landgraviæ causam desererent. Quin interrogabant; num ob hanc solam causam bellum gerere placeat, reliquis omnibus transactis? Id quod etsi Sueci haut diserte asseverarent, prætensione tamen pro Landgravia desistere nolebant, petentes, ita cum illa ageretur, ut ne causa sit bellum eo nomine extrahendi. Ordines contra ostendebant; Landgraviam hoc nomine paci remoram injectam haut cupere. Ita Ordines soli Suecico militi septem Circulos, Franconicum, Suevicum, utrumque Rhenanum & Saxonicum, cum Westphalico (nam ad Burgundicum nullus erat respectus) reservabant, exclusis aliis belligerantium partibus, ut nec Cæsari aut Bavaro amplius, quam nunc concessum, nec Landgraviæ, aut alii cuipiam satisfactionis quid obtendere fas foret. Cupiebant dehinc Ordines inter illos solos pecuniam distribui, qui militiam in expeditione egissent, exclusis superiorum graduum ducibus,

General. stab.

& quæ præsidium per oppida agitassent, queis ubertim stipendia è tributis sint persoluta: nec minus indigena è Suecia ac Finnonia milite, & qui sub signis à Regina deinceps retinendus esset. Sed negabant Sueci id se discriminis admissuros, & partem exercitus solutis præmiis exhilaraturos, altera parte iis negatis ægrescente: sed omnes pari sorte habere sibi decretum.

De quanto.

§. 131. Difficillima disceptatio super pecuniæ summa erat, Germaniæ opibus tam diuturno bello plane exhaustis. Unde Ordinibus prius disquirendum videbatur, quæ ratio foret pecuniæ tantæ expediendæ, simul exsequendæ paci, quam ipsa summa definiretur. Id quod à Suecis repudiatum præposterum esse de modo solutionis agere, summa nondum designata. Circa modum id maxime in quæstione esse, qua ratione miles commode exautorandus, ac dissolvendus. Id citra pecuniam fieri non posse: eoque super hac ante omnia dispiciendum. Cæterum initio Sueci viginti uncialium milliones postulabant: exercitus minimum decem milliones expectabat; sed Regina

15. Maji

gradatim ad quinque descendere jusserat. Ordines contra initio non nisi vicies centena millia florenorum offerebant. Paulatim tamen Sueci remittendo, Ordines addendo in unum convenere. Succis ante oculos versabantur accisæ Germaniæ opes, tantæ summæ, quanta initio designabatur, conficiendæ impares. Qua de causa & statim insignis pars remissa; & Galli moderatiora suasere, ne insuperabilis difficultas paci objiceretur, neu Ordines immensis postulatis ad desperationem adacti periculosa Sueciæ consilia capessferent. Ac sane utriusque religionis Ordines controversiis inter se compositis sat concordes de interna unione disserere, & amotis jam diffidentiæ seminibus, quæ aliorum injuriis ipsos opportunos reddiderint, haut esse, quod diutius ab exteris insultari sibi patiantur. Decentius Imperio esse cum Cæsare transigere, ac quod superest virium contra exteros impendere, quam à Suecis immenso pretio pacem emere. Esse militem, equos, arma, commeatum. Concordia inter Ordines, & cum Cæsare reducta exteros ad moderatiora consilia descensuros. Aut si perpetuis tributis Germaniam subjicere instituant cum Cæsare utcunque transigendum, ac nullo amplius exterorum respectu pacem concludendam: Inde avocatoriis edictis, ac lautorum stipendiorum oblatione Suecicum militem ad ponenda arma solicitandum. Et isthæc cumprimis Monasterienses Catholici fremebant; si militaris satisfactio pacem remoretur, tractatus cum Cæsareis utique absolvendos: inde junctis Ordinum animis sub Cæsaris auspicio cum exteris agendum, mox modestiam induituris, si non amplius Germanorum viribus in ipsam Germaniam abuti detur. Quæ agitari Witgensteinus Comes Legatis Suecicis indicabat. Succinebant hisce Cæsarei, qui & postulatis Ordinum sat faciles se præbebant, ac super Amnestia & Gravaminibus initam transactionem per Germaniam publicare instituebant, quo Ordines Regnis avulsos Cæsari adjungerent. Qui Osnabrugæ agebant Catholici etsi mollius loquerentur, suspicio tamen erat, ipsos clam id agere, ut inter Regios & Evangelicos dissidia excitarentur. Inter Evangelicos Saxo eandem cum Monasteriensibus sententiam fovebat. Luneburgici quoque parum amicos se Suecis ferebant. Si duos florenorum milliones adspernarentur Sueci, circumspicerent, qui plus daturus sit. Se etiam absque Suecis pace potituros, quam junctis cum Cæsare viribus tueri possint. Iidem & alios in suam sententiam pertrahebant. Et cum in Senatu Principum Bambergensis, Herbipolensis, Constantiensis, ac Electoralis Senatus prima vice duos uncialium milliones offerre vellent, Luneburgici, & qui eos sequebantur, id impediebant. Præ aliis tamen militum causam agebat Witgensteinius & ipse quondam Suecicam militiam professus, cum cæteri omnes togati essent; & quia ipsi spes erat in partem veniendi; cui & post pro navata opera præmium petenti Regina annuit. Is alios hortari, ut serio de idonea Suecici militis satisfactione cogitent, quem si obtensa Germaniæ inopia amolituros se credant, frustra sint. Eundem si spe sua excidat, sibi ipsi consulturum, ac majoribus malis ansam præbiturum, quam hactenus toleraverint. Eum, cum adfectus nonnihil in Suecum militem præ se ferret, reliqui velut corruptum increpabant. Queis tamen ipse reponebat; se ex mandato Principis sui sententiam dicere. Hunc una cum reliquis Ordinibus in satisfactionem consensisse, quam eo modo adornaturus sit, ut Suecia intelligat, sibi cum gratis hominibus rem fuisse. Sane Germaniæ Ordines cumprimis Evangelicos Sueciæ debere, quod de commodis suis agere liberum ipsis sit. Si ita pergant, facile ipsos hoc libertatis fulcro iterum carituros. Huic Moguntinus hactenus assentiebat, quod ad pacem alia ratione perveniri posse negaret, modo ea res intra Ordinum facultates foret. Succis ista animorum inclinatio satis cognita erat; eoque data occasione Evangelicos, ac cumprimis Luneburgicos, monebant; caverent, ne Cæsarei pravis consiliis clam suggestis ipsos in transversum agant, qui hactenus ita mascule pro communi libertate locuti fuerint. Judicabant tamen, haut è re fore diutius summo suo postulato inhærere, quod metus esset, ne post victoriam apud Susmarschausam Gallis toto bello solita invidia rediret, iique subtrahendo copias, aut pecunias progressus Suecorum sisterent. Et Cortracum eo tempore amissum ansam præbere poterat Turennium Wran- 1648.

gelio

1648. gelio abstractum in Belgium mittendi. Igitur
17. Maji. paulo post cum Deputati Ordinum summam
temperari peterent, ad quindecim milliones, &
cum ea quoque Ordines exterreret, paulatim ad
decem descendebant. Sed cum & hanc Ordines
aversarentur, ne fortasse consilia Reginæ in pa-
cem tendentia subverterentur, Witgensteinio
persuadebatur, ut in hoc negotio conciliatoris
partes inter Suecos & Ordines susciperet; cui per-
missum gradatim ad septem usque milliones de-
scendere.

Ordines paulatim ad rem propius accedunt.

§. 132. Ordines initio duobus florenorum mil-
lionibus inhærebant, velut plura à se præstari non
possent. His si non adquiescerent Sueci, rem fa-
tis committendam. Haut sperare se innoxios pla-
ne deglubendos, & exiguum quod supersit me-
dullæ exsorbendum: nec Reginam, & ipsam Or-
dinibus adscribendam Germania perdita gavisu-
ram. Vix dictam summam corradi posse. Vel tri-
ginta millium exercitui aliquot mensium stipen-
dia è promissa summa solvi posse, nec temere au-
ditum, exautorato militi plus quam duorum men-
sium stipendium dari solere. Quin gavisurum mi-
litem, vel modico argento accepto tandem labo-
riosum vitæ genus honesta quiete mutare. Cum
tamen hæc dicta parum proficerent, Osnabru-
genses oblatam summam augere constituebant,
cum Monasterienses nunquam à duobus millioni-
bus florenorum discedere vellent. Et illos sane
subigebat cupido pacis, quæ reliquis fere transa-
ctis ad hoc negotium solum adhærescebat; &
quantacunque impensa emendum videbatur, ut
aliquando à tantis malis respiraret Germania.
Quos haut parum urgebant Legati Suecici, ne-
gantes sibi à summa per Reginam præscripta di-
scedere fas esse; in quam si Ordines consentire ab-
nuant, rem ad Reginam referendam, & nova
mandata expectanda, quæ intra sex septimanas
adferri nequeant. Quo tempore ab utriusque par-
tis exercitibus plus consumtum iri, quam sit il-
lud, de quo nunc disceptetur. Necdum consta-
re an Regina quidpiam remissura sit. Quanquam
autem Ordinibus initio placebat, rem ad Regi-
nam referri, ad quam etiam communi nomine
super hoc negotio legationem missuri erant, quod
jactarent: quæ miles vi bellica extorqueat tanti à
se non æstimari, quam si ipsi à subditis suis mise-
ras fortunarum reliquias extorquere necessum ha-
berent: mox tamen ab hac sententia discessere
moras pertæsi, & ne forte interim mutabilis bel-
li fortuna à propinquo velut portu pacis iterum in
altum ipsos propelleret. Ac pollicebantur Sueci,
hoc negotio absoluto se omni opera ad maturan-
dum tractatum connixuros, cujus optatus finis
brevi sperandus sit. De quo ut Ordinibus eo ma-
gis constet, in ipsorum arbitrium reponebant, ut
æstimato, quantum temporis ad negotia adhuc
indecisa opus sit, certum diem paci concludendæ
constituerent. Ita suspicio Ordinibus exempta
est, à nonnullis excitata, velut Reginæ inter
lætos armorum successus pax insuper haberetur:
si vel maxime petitam pecuniæ summam Ordines
annuerent. Sed & non parum Ordines terrebant
à Wrangelio ad Oenum usque promota arma: &
quod Carolus Gustavus Palatinus valido cum
supplemento è Suecia adventaret. Qui metus
malevolorum sermones, & consilia non parum
temperavit; & qui post commoda sua obtenta im-
memores Reginæ beneficiorum ferocius se jacta-
re cœperant, ad modestiam paulatim redacti. Nec
parum ponderis negotiationi addebat Bavarus, ma-
gnæ inter Catholicos autoritatis; quem haut mo- 1648.
dica solicitudo exercebat, quod super Palatina
causa à Suecis ipsi nondum cautum foret; & quæ
nuper à Belgis super Franckendalia proposita me-
moravimus. Ipse Palatinus Elector audita Sue-
corum de Cæsareis & Bavaricis ad Lacum victoria
per literas à Legatis Suecicis petebat, ut hac ad
pleniorem sui restitutionem utantur, nec conce-
ptæ jam formulæ, in damnum & dedecus suæ Do-
mus vergenti, insistant: neve Bavarum Sueciæ
perpetuum hostem injuste usurpata obtinere pa-
tiantur, qui huc usque redactus sit, ut quæ fe-
rantur leges admittere necessum habeat. Et cum
in congressu inter Bavaricum, & Palatinum rixa
exorta esset, hoc iniquitatem isti exprobrante,
quod Bavarus innoxios Friderici agnatos rite
quæsito successionis jure exutum iret; Sueci Neo-
burgico quantum dabatur, adstipulabantur. Tum
in faciem ipsi denuntiabant; ni operam navaret,
ut Suecicæ militiæ satisfiat, ac brevi pax coëat,
quo solo intuitu flagitantibus tamen Ordinibus
ipsius postulata utcunque toleraverint, ad con-
ditiones concepta formula contentas non amplius
se teneri velle. Quæ res effecit, ut Bavarici acri-
ter in hanc causam incumberent, præsertim cum
interim Sueci, Gallique per Bavariam pro lubi-
tu grassarentur.

Transactio super quanto.

§. 133. Cæterum parcendo tempori Ordines
proposuerant, ut in Curia congressus institue-
rentur, Suecis in uno, Ordinibus in altero con-
clavi considentibus, & Ordinaria Deputatione
hinc inde commeante. Quod & Suecis placuit.
Primo congressu Ordines post frustra repetita de 25. Maji.
duobus florenorum millibus oblata unum, inde
alterum millionem florenorum istis addebant. Se- 26. Maji.
quenti congressu Oxenstierna ad decem, inde
novem florenorum milliones, qui sex uncialium
milliones constituunt, descendebat. Biduo inter-
posito, quo Oxenstierna Monasterium excurre-
rat, Ordinum Deputati super moderanda summa 28. Maji.
denuo quam acerrime instabant. Ubi post lon-
gam tergiversationem, cum tractationis ruptu-
ra plane imminere videretur, Oxenstierna de-
mum de quinque uncialium millionibus aperit, in-
fra quam summam Regina descendere vetuerit;
præsertim cum dissimulationi non amplius esset
locus, quod Salvius uni ex Ordinum Legatis sub
secreti specie indicium jam fecisset. Mox Or- 29. Maji.
dines quinque hinc sex florenorum milliones,
seu uncialium quatuor milliones obtulere, quos
ut Sueci acceptarent, saltem sub spe rati, prout
ipsi tractabant, ac ad Reginam referrent, pe-
tebant; interim cum Cæsareis, quæ adhuc cir-
ca pacem restarent, absolverent. Sed Suecis
neutrum arridebat. Nam Ordinum Legatis fa-
cile esse sub spe rati quidpiam annuere, queis
apud Principes suos hæc excusatio pateat, nu-
mero suffragiorum se victos esse. Sibi nullo co-
lore à mandatis discedere fas; ac Regina factum
improbante ignominiam sibi præsto fore. Sed
nec tutum sibi hoc negotium ad extremum rejice-
re: de quo parum spei sit, si hoc indeciso reli-
qua omnia fuerint perfecta. Aciat circumspecte
agant; jactatos à quibusdam haut sane amicos
sermones monere. Ita tandem Ordines, cum
nec Legati Suecici à suis mandatis discedere
possent, ac rem ad Reginam referre longum
juxta, & anceps foret, quinque uncialium 3. Jun.
milliones annuerunt, etsi Moguntinus, ac Bran-
deburgicus non nisi de quatuor millionibus
in mandatis haberent. Eo ipso die, quo hæc

1648. transacta sunt ab exercitu missus Osnabrugæ adpellebat Alexander Erskeinus; qui si maturius advenisset, remoram negotio videbatur injecturus, quod iste præmia sua infra decem uncialium milliones taxari nollet.

De modo solutionis.

§. 134. Hac edita declaratione Ordines rem jam confectam rati acriter instabant, ut non solum conclusio pacis ocyus sequeretur, sed & Caroli Gustavi Palatini iter sisteretur, simul de hostilibus omittendis ad Suecicos duces scriberetur, modo aliis bellantium partibus idem placeat. Enimvero super modo solutionis talia proposuerant, quibus stantibus prius promissa fere eludebantur. Inprimis minimam præsenti pecunia repræsentare cupiebant, reliqua omnia in diem exsoluturi cautione interposita, quod uno tempore tantam summam conficere supra vires ipsorum foret. Sed cum citra paratam pecuniam nil effici posse perspicerent, ac Sueci tribus millionibus initio utique opus contenderent, in hos quoque demum Ordines consensere, & quidem ut decies octies centena millia præsenti pecunia, duodecies per assignationes exsolverentur. Cupiebant porro Legati Ordinum ista non nisi sub spe rati peragere, quod in tantam summam à superioribus mandata non haberent. Sed eam clausulam repudiabant Sueci, quod conditioni tam lubricæ neque pax, neque ejusdem executio superstrui posset. Id tamen Suecis perinde habebatur, nummis uncialibus, an alio genere monetæ probæ & receptæ solutio fieret, modo summa quinque millionum expleretur. Nec minus Ordines ipsi singulis ratam suam assignandam præsenti pecunia; aut per assignationes reservabant, exacta æqualitate juxta matriculam Imperii observata. Et quidem ut eam repartitionem Suecici duces in vicem solutionis acceptarent, militari exsecutione in morosos facienda citra ullam molestiam eorum, qui ratam suam exsolvissent. Eam designationem Sueci statim exhiberi postulabant, quo mature inter legiones distributio fieri, ac statim post ratificationem miles accepta pecunia exautorari posset. Sed Ordines ante conclusam pacem id abnuebant, quod decretæ à majori parte summæ præter Monasterienses etiam Nuribergicus, & alii quidam contradicerent; quos pace secuta in cæterorum sententiam ultro transituros spes erat. Denique & hoc ab Ordinibus cautum, ne quis pro altero teneretur, & qui solvissent ob moram aliorum plane indemnes haberentur. Quod si qui primæ pensioni solvendæ non essent, ab Ordinibus proponebatur ut his certæ cohortes haut eo secius exautorandæ pro rata assignarentur, queis illi pecunia, aut prædiis, aliave ratione satisfacerent, interim quoad solutio fieret alendis. Quo onere isti ad solutionem quam efficacissime compelli possint. Sed Sueci id plane abnuebant, nec exautorationem hoc modo fieri posse. Nam post ratihabitam pacem militem non amplius in armis retineri posse; nec eundem, antequam pecuniam acceperit, ut dissolvatur passurum. Cupiebant quoque Ordines solutionem ipsi militi facere, haut ducibus; eoque cuilibet Ordini certos numeros assignandos, queis pecunia, aut alia ratione satisfacerent, prout inter ipsos conveniri possit. Sed Sueci ostendebant, militem dissipari non posse, nisi accepto in manus argento. Non omnibus Ordinibus parem ad solvendum facultatem ut animum: unde futurum, ut alii statim, alii serius, aut nunquam suo potiantur. Nec omnium rationes ferre diu solutionem expectare, quod alius heic, alius alibi sedem fortunarum post tam diuturnam militiam quamprimum figere desideret. 1648.
Igitur præstare, si Ordines super conferenda pecunia laborent, ut duces, aut cui à Regina id mandandum sit, eam accipiant. Super distributione, ac ut miles sine molestia Ordinum exautoretur, Reginæ ac ducibus Suecis curæ fore. Qua ratione porro miles, qui per oppida præsidii causa dispositus erat, quousque abduceretur alendus esset, inter Ordines, & Erskeinum convenire non poterat, cum illi quartam partem solitorum hactenus tributorum annuerent, hic negotium ad duces rejiceret. Sed nec qua ratione, quæ in campo rem gesserant copiæ tantisper sustentandæ, tractatio suscipiebatur, etsi Sueci monerent, non ita raptim post conclusam pacem militem exautorari posse. Repugnare indoli belli, & tractatuum, ipsiusque pacis securitati, si arma exuenda sint, antequam constiterit, num pars adversa conventis stare, an minus, velit. Eandem adversæ partis mentem esse. Igitur necessum fore, militem sub signis retineri, quoad ratificationes hinc inde traditæ fuerint. Interim nec in aere versari, nec vento victitare istum posse.

De cautione posterioris pensionis.

§. 135. Denique cum divisis pensionibus pecunia promissa solvenda esset, quę pro posterioribus prę-standa foret cautio disceptabatur. Ac Sueci quidem tantisper provincias quasdam pignori opponi cupiebant, puta unum & alterum in Silesia Ducatum, Hildesiensem Pręsulatum, & partem Monasteriensis ditionis ad Amasim sitam, qua præfectura Vechta, Cloppenburgum, ac Meppa continentur. Aut ut uterque Circulus Saxonicus, & cumprimis Hamburgum, Lubeca, & Brema urbes fide juberent, quarum navibus solutione non secuta manus facile injici poterant. Sed neutrum Ordinibus arridebat, quod vix citra fraudem fidejussorum, aut oppignoratorum id fieri posset, quibus immerentibus id onus præ cæteris imponi nefas sit. Igitur censebant, communem guarantiam, sub Assecurationis articulo contentam, & singulorum Ordinum peculiarem cautionem sub hypotheca omnium bonorum sufficere posse, executione in morosos debitores à directoribus Circulorum citra processus ambages facienda. Quo & demum Sueci, cum nihil amplius obtinere possent, adquiescere necessum habebant. Vicissim & Ordinibus istorum fides super restitutione oppidorum sufficere debebat, cum alias post solutam pecuniam quoad oppida redderentur obsides sibi tradi postulassent.

De tempore solutionis.

§. 136. Tandem & illa cura tenebat Ordines, ne pecunia à quibusdam repræsentata, reliquis morantibus, exsecutio pacis sisteretur, ac qui solvissent & pecunia, & fructu pacis carerent. Unde optabant, militem dimitti, & præsidia deduci, antequam solutio pecuniæ fieret, præsertim cum hæc longe difficillima sit futura militum hospitia, ac tributa tamdiu tolerantibus. Sed Sueci demonstrabant; militem nisi accepto stipendio exautorari non posse. Ita placuit solutionem & exautorationem pari passu procedere, nec Ordines prius teneri ad pecuniam ducibus in manus tradendam, quam missio militis reipsa suscipienda sit. Duodecies centena millia, quæ Ordines simul cum exautoratione per assignationes soluturos se promiserant, hi duabus pensionibus intra annum vertentem expedire volebant. Sed quia Sueci assignationes statim cum missione militi tradi cupiebant, ac Ordinibus cavebant, non gregarium militem, sed solos præfectos delegandos, quibus cum qua commodissime possent ratione transigere lice-

1648. liceret, id cupide ab Ordinibus arreptum, ac ut una vice assignationes repræsententur decretum. Nam spes erat, si præfecti post ratihabitam pacem nullo stipante milite veniant, facile istos urgeri posse, ut quicquid Ordinibus afferre placuerit acceptent. Enimvero prospexerant Sueci, ut designatione ad exercitum allata statim præfecti ad Ordines dimitterentur, ac cum hisce intra tempus ratificandæ Pacis super solutione convenirent. Ubi si qui assignatis præfectis ex æquo satisfacere abnuerent, immissa una & altera legione ad solvendum compellendi erant. Reliquos duos milliones duabus æquis pensionibus Ordines intra biennium, quod à solutione duodecies centenorum millium uncialium cedere inciperet, solvendos susceperunt. Et quia existimabant, annum quadragesimum nonum corrogandis octodecim anritonnis elapsurum, anno quinquagesimo unus millio, quinquagesimo primo alter circa Michaelis festum exsolvendus designabatur. Nec ut dies solutionum arctiori spatio circumscriberentur, Ordines adduci poterant. Hoc modo militum satisfactio adornata, circa quam deinceps non nisi minuta quædam hinc inde mutabantur.

De Executione Pacis.

§. 137. Circa executionem Pacis parum difficultatis erat, nisi quod Ordines in locis restituendis non solum machinas tempore occupationis ibi repertas, & adhuc extantes, etiam fusione renovatas relinqui vellent, sed & abductas iterum eodem reponi: quorum hoc Sueci abnuebant. Circa priores Evangelicis cumprimis spes erat, Reginam, quæ alias machinis abundaret, facile concessuram. Quod si tamen illas uni vel alteri concedere nollet, facile erat ante vel statim post conclusam pacem easdem inde dimovere.

De Ratificatione Ordinum sententia.

§. 138. Super Ratificatione Ordines judicabant, redimendo tempori Cæsareis; atque Regiis Legatis, allubescente jam propius pacis spe, in antecessum à Principibus suis generale Instrumentum ratificationis petendum, cui totam pacem, uti hactenus solitum, ad verbum inseri non sit necessum, sed duntaxat spatium pro die & numero Capitum relinquendum. Quia etiam hactenus placuerat, intra tres menses ratificationes hinc inde trahi, ac post semestre Comitia haberi, plerisque molestum videbatur Osnabrugæ per tres menses otiose desidendo ratificationem expectare: cum post domum reversis non nisi trimestre superfuturum sit adornandæ ad Comitia profectioni, ubi forte iterum per annum unum & alterum penatibus sit carendum. Igitur visum est Ordinibus post subscriptam pacem conventum solvi, & quia tam Regina, quam Cæsar, & Galliæ Rex Ministros suos Hamburgi haberet, heic ratificationes permutari. Circa ratificationem Ordinum ea difficultas movebatur, quod si à singulis solennis ratificatio, cui universæ Pacis leges inscriptæ forent, edenda sit, nimius Instrumentorum numerus sit futurus: nec tamen congruere, ut unicum Instrumentum per totum Imperium ad omnes Ordines circummittatur. Unde placuit Ordinibus, ut vel ratificatio ad proxima Comitia differatur, vel super certa formula plenipotentiæ pro Legatis conveniatur, à Principibus approbandæ, per quam Legatis facultas detur non solum tractandi & concludendi, sed & nomine Principum suorum subscribendi & ratificandi. Nec eo secius proximis Comitiis Pacem ad modum Pragmaticæ Imperii Sanctionis Recessui inserendam. Quorum posterius Reginæ non displicebat: sed prius velut sibi, aut successoribus parum tutum repudiabat. Solennem ratihabitionem circa prævium pactum necessariam visam, multo magis circa principale negotium eandem requiri. Neque vero Ratificationem in antecessum formari posse, ut post Instrumentum eidem inseratur, cui propter prolixitatem vix idoneum spatium relinqui possit. Quia porro Reginæ constabat, quid difficultatis circa ratificationem apud alios tractatus extiterit, ubi minus cavillationum deprehensum fuit, ut sæpe in unico vocabulo negotium hæserit: igitur Legatos suos jubebat statim post conclusam pacem in loco tractatuum cum Cæsareis & aliis quorum intersit in certam ratificandi formulam convenire, ut in Suecia nullum verbum inseri opus sit, quod in dubium vocari queat. Tum ut pace conclusa, & subscripta Instrumentum Ratificationis cum exordio & clausula, prout conventum fuerit, inserto toto Instrumento Pacis adornaretur, cui ab se nihil amplius addendum restet, quam ut prælectum propria manu subscribat, ac sigillum Regni adpendat. Iidem quoque vetabantur Osnabruga discedere, antequam ratificationes hinc inde traditæ forent: idemque ut facerent Ordinum Legatos monendos, si pacis ulla cura existeret. Quibus quo mora ista minus tædiosa esset, demto uno mense tempus ratificationis duobus mensibus definiebatur. 1648.

Cæsarei plenum Instrumentum Pacis edunt.

1. Maji.

§. 139. Cæterum jam ineunte Majo Cæsarei denuo plenum Instrumentum Pacis Suecis exhibuerant satis ad horum mentem, nisi quod adhuc hinc inde quædam occurrerent, quæ ulteriorem discussionem Suecis desiderare videbantur. Circa hoc ut declarationem suam exhiberent Sueci, enixe per se aliosque instabant Cæsarei, sic ut justos congressus abnuerent, antequam ea declaratio facta esset. Ac primo responsum forma Instrumenti adornari postulabant, ut statim perspici posset, in quo discrimen verteretur. Mox tamen satis habebant, si annotarent, quæ hinc inde desiderarent, sibique scripto traderent. Nec minus acriter instabant Suecis Ordines, ut declaratione edita, instauratis cum Cæsareis congressibus, quæ adhuc controversa forent absolverent. Sueci excussa Cæsareorum formula Notas quasdam in eam concipiebant, quas non Ordinibus solum, sed & Cæsareis prælegebant; scripto tamen easdem edere, antequam super militum commodis transactum foret, abnuebant, quod metuerent, ne reliquis omnibus absolutis militaris satisfactio insuper haberetur. Hac demum magno cum labore bimestri spatio elaborata, urgentibus Ordinibus Notas illas haut diutius premere visum: præsertim cum Ordines promissis suis hanc conditionem addidissent, si & quæ restant perficerentur. Etsi Galli, quorum tractatus diu interquieverat, veriti ne longe nimis progrederentur Sueci, istarum exhibitionem protrahi summope[illegible]starent: ac protestabatur Servientus, qui Osnabrugæ tunc erat, quod juncto consilio, ac pari passu Sueci ad Galliæ quoque commoda absolvenda ex foedere tenerentur. Quin diserte denuntiabat, ni monitis obtemperent, sed citra Galliæ respectum cum Cæsareis negotiationem pergant, id à se non posse non pro plena foederis ruptura haberi; eaque de re sibi in Galliam scribendum, atque inde mandata expectanda. Enimvero haut desistebant Ordines Suecos ad edendas suas Notas impellere, sancte asseverantes, Gallicam causam hautquidquam neglectum iri, cum in aperto sit, pacem in Germania fieri non posse, nisi sublato quoque Gallico bello.

Sueci Notas formant.

9. Jun.

1648. Unde cum Ordinibus diutius reluctari non possent, tandem Notas istas Cæsareis exhibent, acriter
30. Jun. licet contradicente Grullardo; quem quibuscunque rationibus adductis delinire satagebant, demonstrantes, non esse quod Galli super hoc facto tantopere querantur, ac se de cætero omnem operam absolvendis ipsorum tractatibus navaturos.

Pax inter Hispanos & Belgas Fœderatos concluditur. §. 140. Dum ita pax Germanica paulatim maturescit, Monasterii pax inter Hispanos ac Belgas Fœderatos coierat; Gallis frustra moram injicere conantibus. Qui & Antwerpiam junctis viribus occupandam Hollandis offerebant; & Dunkercam; quarum illam Amstelodamenses abnuebant, ne commerciis suis quid inde decederet: hanc autem ideo adspernabantur, ne communes cum Gallis fines haberent. Quod ipsum oppidum etiam à Gallis expugnatum nihil ad pacem cum Hispanis amplectendam Belgas movisse credebatur, quod Galli magis magisque Hollandorum viciniæ propinquarent; cujus portum, dum terra à Gallis obsidetur, Trompius classe claudebat, cui tamen secreta mandata ab Ordinibus data erant, ut si quid suppetiarum Hispani oppido immittere vellent, ne impediret; sed qui quinquaginta millibus florenorum per Gallos donatis, auxilia submittenda utique excludebat, ut id oppidum in manus Gallorum incideret. Præcipua tamen causa, quæ Belgas movebat, erat, quod Hispani summum ipsorum imperium agnoscerent, quod tam diuturno bello quæsitum erat. Et quia spargebatur Infanti Hispanicæ Mariæ Teresiæ Gallo nupturæ Belgium dotis loco datum ire, ne ista dos ipsos quoque comprehenderet, ea Hispanorum declaratione obtenturi erant. Sed & Servientus minis & exprobrationibus non parum animos Belgarum alienaverat, ut eo acrius ad pacem moveret. Arausionensis quoque, qui hactenus paci pro virili obluctatus erat, demum cessit, ab uxore persuasus, quam Hispanis magnificis promissis inescaverant; quæ post obtento quod cupierant, hautquidquam exsoluta sunt. Sed Legatorum Belgicorum uxores singulæ mille trecenti scutatis per Hispanos Legatos donabantur. Hispani quippe, cum jam omnia ex Belgarum toto transacta essent, subscriptione pacem firmari contendebant, minati, se longiores moras pro ruptura habituros, ac redditis, quæ acceperant scriptis, suisque retractatis infecta re discessuros. Nam gravissimas ob rationes se diutius in ancipiti hærere nec posse, nec velle. Belgæ ne pace exciderent, nec Gallos tamen plane offenderent, per quatuordecim dies
6. 16. Jan. subscriptionem differri postularunt. Id quod Hispani demum concessere, scripta cautione à Belgis accepta, eo tempore elapso subscriptionem uti-
20. 30. Jan. que suscipiendam. Eadem ad conventum diem peracta placuit intra bimestre ratificationes hinc inde tradi. Eo facto omnes Belgarum Legati Donia excepto, domum profecti sunt, de actis suis apud Provincias relaturi. Ac Hispanica quidem ratificatio Kalendis Martii manu Regis subscripta, appenso aureo sigillo mature aderat, quam jussu Pegnerandæ Secretarius Legationis Vanderburgio, & ipse Pegneranda Bartoldo *de Gent* ostendebat. Sed Belgica, ob dissensum quarundam Provinciarum & cumprimis Zelandiæ paulo tardius, & elapso jam die condicto adpulit. Ea de-
5. Maji. mum allata permutandis ratificationibus quintus dies Maji statutus est. Ejus diei hora septima primo Secretarii Legationum singulis rhedis vecti, comitantibus aliquot nobilibus in Curiam venere: post utrumque autographa ratificationum cistulis inclusa portabantur. Advenientes à Consulibus post gratulationem in conclave huic actui destinatum deducebantur. Paulo post sequebatur Hispanicus Legatus secundarius Antonius Brunus, & post horæ intervallum Belgici Legati duobus sejugis, totidem quadrijugis, præequitante tubicine. Tandem inter horam decimam, & undecimam Pegneranda aderat splendido comitatu, quatuor sejugis, duobus quadrijugis: & ipse, uti priores à Consulibus honorifice exceptus, ac ad cæteros in dictum conclave deductus. In armis adstantes oppidani ac milites lætitiæ causa tubis displosis strepitum edebant. Inde prælectis Instrumentis, & inspectis sigillis, post præmissa honoris verba primo ab Hispanis, inde Belgis pacta jurejurando, erectis digitis, ac voce clara firmata sunt. Hoc actu absoluto iterum bis tubi displosi, ac permutatis Instrumentis Legati domum discessere, utrosque cohorte oppidanorum prosequente. Proxima die erecto ante Curiam theatro pax illa publicata est, utraque parte solenne gaudium machinarum, & tuborum displosionibus, ignibus, ac fluente ad omnes ædium angulos vino testante. Inde utrinque se mutuis conviviis excepere, nova amicitia inter Hispanos, & Belgas ita repente incalescente, ut vix in publico Hispanus conspiceretur cui Belga quispiam comes non iret. Eadem In Belgio
pax per Belgium Fœderatum, & cumprimis Ha- publicatur
gæ publicabatur, incensis passim ignibus in læti- 26. Maji.
tiæ signum. Quanquam observabatur gaudium haut ita commune, & effusum, quale simili casu ostendi par est, sed quibusdam locis inter vulgus præcipue non parum tristitiæ adspersum, ob exclusam pace Galliam, quod crederent, plus utique fiduciæ in vetere amico, quam hoste recens reconciliato ponendum esse. Inprimis ob pacem subscriptam Cnuitius in Zelandia vitæ periculum incurrerat, quod ea Provincia belli tempore prædis agendis ingens lucrum ceperat. Sane Lugdunum, & Harlemum lætitiæ signa omisere, uti & Zelandi, etsi demum promulgationem pacis permitterent. Exterorum quoque Legati ad ea solennia celebranda invitati, missis ad eum finem pro more doliis piceatis. Sed Legatus Gallicus Caspar Coignetus Thuillerius à Rege suo avocatus fuerat, inter podagræ dolores potius suscepto itinere, quam denunciationem pacis ab Ordinibus paulo post ejus discessum factam expectaturus. A quo relictus Hagæ Brassetus Residens haut immerito ei se gaudio subtrahebat. Suecicus Minister Petrus Spiringius facta ipsi significatione, tantum felicitatis ipsis recenti pace precabatur, quantum Reginæ ad suam consequendam optarent. Cæterum recordarentur, cum quondam Hamburgi super prævia conventione agitaretur, ipsos se internuntio à Regina petiisse, ne id pactum prius concluderet, quam Belgæ salvos conductus postulata forma obtinuissent; ac res eo disposita fuisset, ut communis pax obtineri posset. Quo fine Regina non parum operæ, nec sine mora tractatuum posuerit. Unde haut indecorum fuisse, si ad communem pacem procurandam & ipsi incubuissent. Signa lætitiæ ab se edi, bello Germanico adhuc flagrante, haut convenire. Eadem quoque abnuebat Lusitanus, Cassellanus, & ob nuper defunctum Regem in luctu agens Minister Danicus. Ita solus Anglus, Polonus, & Brandeburgicus ignes oblatos admisere. Causas, quare absque Gallis pacem conclusissent, has ferebant Belgarum Legati, quod animadvertissent, Gallos bellum extrahere cupere, quoad Flandriam, & Bra-

bantiam

1648. bantiam subjugassent. Etsi revera ingentes Suecorum, Gallorumque successus invidia ipsos inflammarent, quos ista separatione infringere animus erat; simul ut ipsi armis positis eo melius belligerantes partes librare possent. Nam Galli ferebant, sibi facile cum Hispanis conventurum fuisse, ni Hollandi vacillassent.

Pegneranda Monasterio discedit. 19. Jun.

§. 141. His peractis Pegneranda primarius Hispanorum Legatus Monasterio discessit, indignatione eorum, quæ Osnabrugæ cum Gallis conclusa erant in fraudem Hispaniæ. Ac sperabat Cæsareos ipsius exemplum imitaturos, tractatumque abrupturos. Etsi Cæsarei spargerent, ipsum animi causa Bruxellas, Hagamque, & ad aquas Spadanas excurrere, post reversurum, siquidem Brunus, qui Monasterii remanebat, animadverteret Gallis pacem cordi esse. Enimvero ipse professus erat, se salva Regis sui dignitate diutius ibi manere non posse, postquam Longuevillius Dux, & mox Avauxius à Galliarum Rege avocati sint: ubique tamen testatus, modo Galli vellent, ac qui domi apud ipsos summam rerum administraret patriæ amans foret, brevi viam ad constantem pacem summo enim emolumento ac securitate Galliæ inventum iri. Enimvero Servientus censebat, eum profectione sua negotiationem cum Gallia protrahere voluisse: interim speculaturum, num semina intestinorum motuum, ab Hispanis per Galliam sparsa progerminatura sint. Quo facto tractatus vel plane abrumpendus, vel in aliam formam ab istis refingendus sit. Sed porro Belgarum Legati post conclusam suam pacem inter Gallos, & Hispanos Mediatorum partes susceperant: qua negotiatione unum quidem & alterum scriptum adornatum est, ut tamen nunquam leges pacis in justam formam redigerentur. Sed ratificationibus pacis inter ipsos, & Hispanos mutuo traditis mox Mediationem omisere, & paulatim unus post alterum Monasterio discessere desperato ejus tractatus successu, majore in Hispanos, quam Gallos studio ostenso, quorum his rei infectæ culpam impingebant.

Ut & Belgarum Legati.

Servientus Osnabrugam venit.

§. 142. Inter Cæsareos autem, Gallosque Monasterii multo tempore circa pacem nihil actum, quod Nassovius è morbo decumberet, & Volmarus, per quem omnia negotia expediebantur, Osnabrugæ cum Suecis satageret, donec mense Junio Servientus Osnabrugam obtentu Suecos invisendi accederet. Eam occasionem Ordines arripuere hunc solicitandi, ut & ipse, quæ Gallicæ paci adhuc restarent, heic expedire velit. Is initio censebat, super satisfactione militis Suecici esse conveniendum usque ad Executionem, & Assecurationem: inde toto conventu Monasterium digresso quæ adhuc inter Cæsarem, & Gallos controvertantur decidenda, de Burgundia, auxilio Hispanis ferendo, & Lotharingia, subnexa Executione, & Assecuratione. Ordines contra parcendo tempori ac sumtibus Osnabrugæ nunc, ubi plerique aderant, ista absolvi malebant. Collisioni ex præcedentia vitandæ congressus alternis vicibus in Legatorum ædibus faciendos, simul alternis diebus Suecica, aut Gallica negotia discutienda. Etsi alii judicabant prioribus absolutis cetera facilius processura, & conjuncta tractatione iis, queis matura pax displiceat, ansam præberi negotia mutuo implicita confundendi. Sueci, quanquam scripti quid edere nollent ante perfectam militarem satisfactionem; cum tamen Ordines ejusdem ex voto absolvendæ spem ostenderent, quæ circa pacem adhuc restabant agitari non repugnabant. Servientus etsi initio non parum dubitabat negotia Gallica Osnabrugam pertrahere, quibus prævio pacto Monasterium erat destinatum: tamen instantibus Ordinibus demum obtemperabat, ut seposita tractandi solennitate ipsi velut ultro Gallicas res discuterent, & quid iisdem videatur sibi communicarent. Et spes erat, id se facile Regi suo probaturum, quod negotiatio inter Ordines tunc Osnabrugæ quam maxime ferveret, ac felicius quam antea Monasterii succedere videretur.

1. Jun.

Ordines Osnabrugæ de Gallicis rebus agere volunt.

Id quod Servientus probat.

Cæsarei abnuunt.

§. 143. Enimvero Cæsarei Galliæ res utique Monasterium remitti pertendebant, etsi Ordines, ut iidem in Osnabrugam consentirent, summopere laborarent. Id prævio pacto repugnare. Lambergio, & Cranio super Gallicis negotiis nihil mandatum: Volmari mandata Monasterium spectare, qui nec absente Nassovio primario Legato suscipere heic quid audeat. Ignominiosum id Mediatoribus. Hispanis justam indignandi causam præberi, si circa tanti momenti negotia ipsos spectantia negligantur. Qui &, si maxime Cæsarei consentiant, nunquam Osnabrugam accessuri sint: citra sequestres autem se cum Gallis tractare non posse, nec alios surrogare sibi integrum esse. Nec persuasum sibi Servientum consensurum; aut si id faciat, monstri quid ali. Rebus Osnabrugæ confectis se Monasterium abituros absolvendæ Gallicæ paci. Aut, si ita videatur, Volmarum statim eo abiturum, ut durante Osnabrugæ negotiatione ibi tractatio simul suscipi queat. Contra Sueci ostendebant; tractatum Suecicum, & Gallicum pro uno & eodem haberi, nec illi Osnabrugæ supremam manum imponi posse, nisi & hoc pariter perfecto. Nec super loco scrupulos movendos, modo rei bene gerendæ spes sit. Se quoque ante annum cum Trautmansdorfio Monasterii non minus, quam Osnabrugæ tractasse, cum ad finem negotium perductum iri sperarent. Nassovii & Volmari procuratorio insertam hanc clausulam, *non obstante unius absentia*; & quæ agantur Nassovio per literas communicari posse, qui & ob invaletudinem Monasterii tractatibus interesse nequeat. Fortasse Brunum huc accedere non gravaturum. Venetum sine dubio gavisurum quam primum negotio colophonem imponi, ut qui semper insigne pacis studium præ se tulerit. Si vel maxime Volmarus negotiatione heic omissa Monasterium concedat, absque Ordinibus tamen nihil agi posse: hos autem decrevisse, eo casu illuc haut sequi secundo tractatuum cursu inhibito, quorum optatus eventus propediem speretur. Ipsum Servientum haut obstante prævio pacto Ordinum desiderio demum obtemperasse testando Galliæ in pacem studio.

Et protestationem interponunt. 9. Jun.

§. 144. Cæsarei sententiæ suæ pervicaces cognito per Moguntinum hac de re ad Ordines relatum, hunc cum Trevirensi, & Bavaro ad se evocant, ac ut Ordines destinatis suis dimoveant, petunt, testati malle se abruptis tractatibus discedere, quam ut de Gallicis rebus Osnabrugæ quid agatur pati. Idque ut reliquis Ordinibus denuntient postulant. Et cum hi isthoc Ministerium defugerent, ac Ordinariam Deputationem evocandam suaderent, huic illo ipso die arcessitæ scriptum tradunt hoc argumento: Se quidem Ordinibus præscribere nolle, quid circa negotia ipsos solos spectantia, & quæ Cæsarem non tangant, in Consessibus eorundem proponatur: id tamen insolens plane esse, istos negotia ad Cæsaris fastigium, ac ditionem pertinentia non solum ipso in-

1648. scio, sed & dissuadente in hostium gratiam in dubium vocare, tantum non pro tribunali disceptare, ac inauditis illis, quorum res agitur, decreto suo decidere. Et cum neque Cæsar consilium illorum requisiverit, nec eorum arbitrio, non magis quam Hispanus, ac Lotharingus, se submiserit, tam absurdo procedendi modo novam paci remoram objici. Iis, quæ circa pacem Gallicam adhuc restent, pacem Germanicam haut niti. Quin Gallicis negotiis huc admixtis, Circuloque Burgundico excluso, nihil aliud profici, quam ut Mediatorum offensa contracta, & abjectis amicorum reliquis Ordines omni auxilio destituti eo facilius jugo subdantur. Igitur nullo se modo concessuros, ut Gallica postulata Osnabrugæ disceptentur: aut malle omni actione abstinere, ac rem ad Cæsarem referre, Volmaro Monasterium remisso. Ipsum Cæsarem, suadentibus licet quibusdam primatiorum Ordinum, circa negotia Ordines spectantia noluisse pro autoritate agere, sed omnia cum Electoribus, aliisque communicasse: unde haut meritum, ut hi circa tam ardua negotia præter ipsius voluntatem quid statuant. Nec eo secius Ordines sententiæ suæ institere petentes, ut tam Sueci quam Servientus Osnabrugæ formulas pacis exhibeant, in justam perfectionem redigendas, polliciti, se non minus ad Sueciæ, quam Galliæ commoda incubituros. Quanquam autem Serviento non adpareret, quo fructu Gallicum Instrumentum sit edendum, si Cæsarei tractationem abnuerent: Ordines tamen ostendebant, hoc ipso ansam dari negotiationem instaurandi, & ingratiis tergiversantium promovendi. Ita & Servientus in horum postulata consentiebat; ac Monasterium inde profectus sub finem Junii per Grullardum Ordinibus id Instrumentum exhiberi curabat.

Ordines suæ sententiæ inhærent.

14. Jun.

§. 145. Cæterum super controversis adhuc cum Gallia capitibus Cæsarei censebant; nullo modo Cæsarem tolerare posse, ut Burgundicus Circulus, cujus nomine Hispaniæ Rex membrum Imperii sit, Imperio avellatur, aut Lotharingus Germanica pace excludatur. Cum Lotharingica Domo anno millesimo quingentesimo quadragesimo secundo, cum Burgundica sexennio post peculiaria pacta nomine Imperii in Comitiis inita, quibus utraque inter Ordines recepta, utramque aliquoties Imperio auxilia tulisse multis myriadibus haut pensanda. Hispanum, & Lotharingum, si in Gallorum gratiam excludantur, tanta injuria accensos Germaniæ Ordines publice violatæ fidei arguituros, ac amicitia in hostilitatem versa terra marique infesta quævis posituros. Lotharingum veterano exercitu succinctum limitaneis provinciis formidandum imminere, Argentoratensibus cumprimis, queis tali pace ingens periculum creetur. Hispaniarum Monarcham potentissimum, hactenus nexu Circuli Burgundici devinctum, Germaniæ consilio, & opera presto fuisse; & quanquam Fœderatæ Provinciæ armis se obsequio ipsius subtraxerint; tamen hactenus semper, ubi opus fuerit, ratam partem ejus Circuli nomine juxta censum Imperii contulisse. Ejus amicitia conservata vires Galliæ librari posse, ne ad Germaniam plane opprimendam evalescant. Hanseaticos quoque commercia cum Hispanis magno emolumento agitare; quorum offensa contracta de istis actum esse. Ut autem Cæsar vetetur proximo agnato, & hæreditario Domus suæ Regno auxilium ferre, velut se ipsum successione exclusurus, cum Gallus licitum sibi esse velit Lusitano assistere, id ab honesta & æqua pace, sana ratione, divino, naturali, & omnium gentium jure abhorrere: quin pacem hanc non Christianam, sed plus quam Ethnicam fore. Et Cæsarem sæpius declarasse, tam injustas, & inhonestas conditiones nunquam se subiturum.

De controversis cum Gallia capitibus sententia. Cæsareorum.

§. 146. Ex adverso Servientus multis ostendere conabatur, quare Lotharingus pace Germanica includendus non sit. A Gallia quatuor fœdera cum Carolo Duce icta, quorum postremum anno quadragesimo primo Parisiis factum maxime solenne fuerit, ab ipso Duce ultro cœptum, absolutum, & jurejurando firmatum. Post inditionem suam ac intra propria præsidia regressum, quæ Lutetiæ promiserit, denuo jurasse. Inde Regem Galliarum ipsi pleraque oppida restituisse, ac pecuniam ad solvenda militibus stipendia præbuisse, qui exautorati in Galliæ sacramentum transire debebant. Ast istum statim atque à Gallis omnes conventionis leges impletæ fuerint, clam cum hostibus consilia miscuisse, copiisque Hispano traditis multas molestias Galliæ dedisse; inprimis Hispanis tantam pertinaciam accessisse, ut ex eo tempore repudiata pace bellum protraxerint. Quem igitur cordatum Galliæ vitio daturum tam atrociter læsæ, captisque adeo molestis fidei desultoriæ documentis, si postremo tractatui inhæreat, ac in possessione Lotharingiæ maneat, tantis sumtibus denuo occupatæ? Sane eam ob causam Gallos Lotharingum Hamburgensi pacto exclusisse, ac in ipsa pacis negotiatione constanter obstitisse, ne ejusdem causa jam transacta denuo ventiletur. Nec esse, quod Cæsar huic se negotio ingerat, qui ipse eum Ducem nemini obnoxium agnoscat, & ab Imperio non ulterius dependentem, quam Nomenii intuitu, quæ exigua portio ejus ditionis sit, ne in hoc quidem jure Imperii sat liquido. Saltem ob eum pacem non differendam, qui fœderibus cum Cæsare, & Domo Austriaca renuntiarit, ac manifesti perjurii labe se adsperserit. Quin & Cæsareos cumprimis Trautmansdorfium, quoties sermo inciderit, testatum, eam causam paci Germaniæ moram haut allaturam, nec Cæsarem eidem se ingesturum; id quod à Gallis semper fundamentum tractatus habitum sit. Porro transactionem Burgundicam è parte Imperii haut satis validam. Ejus autorem Carolum V. dum septendecim provincias Belgicas cum Comitatu Burgundiæ decimum Imperii Circulum declarat, magis proprium, quam Germaniæ emolumentum respexisse, eandemque magis armis, quam consensu Ordinum confectam, ac firmatam. Fuisse illa Comitia armata, in custodia quoque detentis tunc aliquot Principibus maximæ dignationis. Ea transactione cautum, ut Circuli Burgundici protectio duntaxat ad Imperium spectaret, Jurisdictione & Superioritate præter Geldriam & Ultrajectum ab eodem exemtis. Promisisse Regem Hispanorum eo nomine se collaturum, quantum duo Electores; revera ex eo tempore ad securitatem & emolumentum Imperii nihil præstitisse. Nam quod Cæsarei accepisse se nonnihil asserant, sat constare, uti Hispanica consilia in fraudem Imperii, & oppressionem Statuum spectaverint; ita & Hispanicas contributiones in eundem finem solutas, & impensas. Nec alium fructum Germaniæ inde provenisse, quam ut Hispani in Senatum Ordinum admissi pro vastis suis destinatis occasionem nacti sint hinc inde turbas in perniciem

Sententia Gallorum.

Impe-

1648. Imperii ferendi. Denique cum legibus Imperii cautum sit, si quis motus in aliquo Circulo oriatur, aut is ab aliis hostiliter impetatur, ut reliqui ad opem laboranti ferendam teneantur; constare tamen Ordines Imperii quicquid Austriaci contenderent, nunquam bello Belgico se immiscere, aut in partes Hispanorum adversus provincias Fœderatas descendere voluisse. Ita reipsa transactionem Burgundicam inanem declaratam. Multo minus Gallos eam transactionem probare posse, quod Flandria, Artesia, Insulæ, Duacum, Tornacum antiquitus ad Galliam spectaverint: quæ Franciscus I. alienare, aut Imperium in protectionem recipere nequiverit. Gallos quoque hoc ipso bello insignes partes Flandriæ, Artesiæ, Lucenburgi, & Burgundiæ occupasse, quas Hispani concepta paci formula sub Gallica ditione citra exceptionem relinquere voluerint. In Belgas quoque Fœderatos magnam ejus Circuli partem transcriptam. Circa auxilium denique Hispanis ferendum Galli argutum nimis discrimen inter Cæsarem, & eundem ut Archiducem Austriæ digerere non poterant. Cum Fridericus Palatinus suscepto Bohemiæ Regno Ferdinandum II. non ut Cæsarem, sed ut Austriæ Archiducem læsisset, istum tamen crimen læsæ majestatis Cæsareæ admisisse judicatum. Galliam quoque pace Germanica multis locis sibi commodis descedere, ac Austriacis ingentem pecuniæ summam exsolvere; quæ isti detrimento cessura sint, si Cæsari obtentu ejus distinctionis liberum sit eandem invadere. Denique considerarent Ordines, quid mali Germaniæ inde provenire queat, si Gallia in eas leges consentiat. Sane si postea Cæsar copias per Germaniam in usum Hispaniæ conscribat, Gallos ad eas dissipandas, & hostem suum ubicunque locorum inventus fuerit perdendum incumbere haut omissuros.

Sententia Ordinum. §. 147. His rationibus moti plerique Ordinum in sententiam Servienti non obscure inclinabant. Nulla æqui specie à se postulari posse, ut in Lotharingi gratiam ditionibus suis diutius careant, aut easdem armorum furore devastari, Imperium exitii periculo exponi patiantur. A Duce nunquam Ordines Imperii in consilium adhibitos, cum eadem transigere institueret; sed omnia suo arbitrio egisse, pacta conventa pro lubitu infregisse. Offerre quoque Gallos restitutionem ejus partis Lotharingiæ, in qua Marchionatus quem feudum ab Imperio recognoscat, situs sit. Præter rationem esse, ob duo aut tria oppida novo se bello implicare, aut in præsenti diutius volutari. More majorum receptum bellis Belgicis, & Burgundicis non immisceri, utut Burgundicus inter Circulos Imperii locum sortitus sit. Circa auxilium Hispanis non ferendum multi censebant rem in expedito fore, si pace Germanica conclusa per articulum de Executione Cæsar, æque ac alii belligerantium, ad copias suas exautorandas adstringatur, quibus ad præsidia oppidorum, & tutelam limitum opus non habeat. Id enim concedendum non esse ut Cæsar exercitum retinere velit obtentu auxilii Hispano ferendi. Nam nec Suecos tunc exercitum soluturos, eoque pacem plane non secuturam. Ei incommodo prævertendo à Cæsare postulandum, ut militem suum pari passu cum Suecico exautoret, nisi quantum opus sit tuendis oppidis, ac limitibus. Quod si deinceps intra provincias suas in usum Hispanorum militem conscribere velit, id ipsi velut Archiduci interdici non posse, ut tamen idem reliquis Ordinibus citra fraudem sit. 1648.

Monita de satisfactione Gallica. 14 Jun.

§. 148. Porro cum hactenus creditum fuisset, nihil amplius controversiæ inter Cæsareos, & Gallos superesse, præterquam super auxiliis Hispano non ferendis, Burgundico Circulo, & Lotharingia; paulo post Servienti discessum Deputati Superioris Circuli Rhenani Suecos adiere non sine querimonia demonstrantes, qua ratione Legati Cæsarei inconsultis Imperii Ordinibus superiore anno Gallis satisfactionem annuerint. Ea cum alicubi verbis nimium laxis concepta sit, Ordinum ac inprimis decem Urbium Alsaticarum valde interesse ista clarius, & distinctius exprimi. Quanquam enim facile judicari possit, Cæsarem & Domum Austriacam in illis, quæ Galliæ cederentur, non plus condonare posse, quam quantum juris ipse habuit; nec Ordines sperent ista in fraudem tertii longius extensum iri: tutissimum tamen fore, in tempore antevertere, quæ aliquando, ubi in controversiam vocentur, dissidiis ac turbis ansam præbere possint. Inde scriptum obtulere, quo annotaverant, quæ circa illam satisfactionem emendari cuperent petentes, Serviento persuaderent, ut istam emendationem admittat, de cætero, si res exigat, ope & autoritate sua se juvent. Sperare tamen prius facile obtentum iri, quod Servientus hactenus semper testatus sit, Regem Christianissimum nolle sibi cum Ordinibus Imperii controversiæ quid esse. Alias super diuturnitate pacis vix præclari quid sperari posse. Illis Sueci responderunt: si Servientus Osnabrugam redeat, facturos, quod sibi conveniat. Cæterum Servientum aliquoties apud istos declarasse, se tenori ejus satisfactionis simpliciter inhæsurum, ac circa eandem nulla admissa additione, detractione, ac mutatione pacem conclusurum.

Plerique in pacem serio inclinant.

§. 149. Ea tempestate apud plerosque serium in pacem studium eminebat. Sueci obtenta militum satisfactione læti, quicquid adhuc controversiarum restabat, Ordinum arbitrio commiserant, id quod hi ambabus manibus amplectebantur. Et jam maxime tempestivum Reginæ videbatur summa cum gloria arma ponere insigniter tunc florentia. Præsertim cum & pacem necessariam faceret inextricabilis pecuniarum difficultas, & quod omnibus exhaustis nullibi hibernorum idoneorum copia adpareret. Galli quoque sancte asseverabant à se pacem serio quæri, id quod & res ipsa persuadebat, prævalentibus Neapoli Hispanis, vacillante Mutinensi Duce, Parlamentis domi turbantibus, separata Belgarum pace. Enimvero Cæsarei & Hispani quacunque oblata occasione pacem sufflaminare studebant. Ac non ita pridem per Marchionem de Grana Legatum Cæsaris Madriti, ac Ducem de Terra Nova Hispanicum Legatum Viennæ arctior inter Cæsarem, & Hispanos conjunctio sancita fuerat ad extrema adversus fœderatos Reges tentanda, & ne quis absque altero arma deponeret. Id quod usque adeo Cæsarei non dissimulabant, ut ingenue Suecis faterentur: Cæsarem per rerum naturam Hispanum deserere aut eodem excluso pacem facere non posse. Inter ipsos tamen Ordines non omnium par sententia erat. Qui Monasterii substiterant de Osnabrugensibus graves querimonias movebant. Penes hos culpam esse, quare post insignem Regibus oblatam satisfactionem, & controversias inter Ordines compositas pax nondum

Præter Cæsareos & Hispanos.

8. Jun.

Ordinum circa hanc dissensio.

 dum

1648. dum secuta, ac Germania intolerabili insuper militari satisfactione onerata sit. Eosdem adversus Imperii leges in fraudem cæterorum perverso ordine ac confuso multa miscuisse; neglectisque triginta amplius Catholicis Ordinibus Monasterii congregatis conclusa sero ac post causam vulneratam, & cum jam Suecis velut decreta Imperii exhibita essent, demum communicasse, sibique potestatem de salute Imperii ac fortunis Statuum disponendi arrogasse, secus ac prævio pacto, & convento tractandi modo constitutum sit. De

10 Jun. quibus moniti Osnabrugenses cum haut eo secius cœptam negotiationem persequerentur, apud Moguntinum Electorem scripto questi sunt; petentes, Legatis suis injungat, ut vitandis inde orituris nullitatibus istas usurpationes, ac confusiones omittant, & si utique reliquis Catholicis Ordinibus cum directorio Osnabrugæ diutius morandum sit, ita saltem rem moderentur, ut & sui per omnia ratio habeatur. Addebatur protestatio, si secus fiat, se adversus ea, quæ in præjudicium suum acta, & deinceps agenda sint, omnia remedia juris sibi reservare. Osnabrugenses contra negabant quidquam à se admissum adversus Imperii Leges, & in fraudem reliquorum Ordinum. Decreto Imperii anno quadragesimo primo, & præliminari conventione cautum, absentium rationem non habendam. Modum agendi Osnabrugæ institutum Cæsareis, Suecicisque Legatis, & omnibus ibi præsentibus utriusque Religionis Ordinibus, ipsique Cæsari probatum. Demonstrabant quoque Catholici Osnabrugenses Monasteriensibus, se in detrimentum Religionis, aut ullius Catholicorum Ordinum nihil concessisse, quin & plura obtinuisse, [illegible]am quæ jam amore pacis & concordiæ exiguo ad sacra respectu remissa fuerant. Si qui Monasterii remanserint, aut Osnabruga eodem se contulerint, aut conventibus interesse neglexerint, sibi imputarent. Sane quæ Osnabrugæ sint Collegia cum directoriis suis à Cæsareis, & Regiis idonea habita, quibuscum tractatio susciperetur. Satisfactionem militiæ, de qua Monasterienses potissimum querantur, necessitate temporum metiendam, & quod alia via non fuerit belli mala exeundi: ac minore summa defungi se potuisse, si maturius ad pacem omnes incubuissent. Nec se tamen Monasterienses ad istud onus utique subeundum adstringere velle, si forte ipsis placeat incertam belli aleam adhuc captare, aut aliam rationem citra cæterorum Ordinum damnum inire. Quæ omnia Moguntinus Elector responso suo Episcopo Francisco Wilhelmo, aliisque Catholicis late exponebat. Cum porro Sueci Ordinibus significarent, Cæsari haut placere absque Hispano pacem concludere, hisce plane diversa sedebat sententia: se quidquid Cæsarei jactent, pace tantopere desiderata in Hispanorum gratiam haut diutius cariturós. Si tergiversentur Cæsarei, se solos cum Regiis transacturos. Sperare tamen Cæsareos Ordinum desideriis aurem præbituros, & absque Hispaniæ respectu conclusuros: nec se istos serio urgere intermissu-

26. Jun. ros. Si abnuant alia sibi consilia capienda. Inprimis Bavaricus Krebsius pro sententia exponebat miserias, quibus per hoc bellum Germania immersa sit, periculumque à Turca imminens, & quantopere Cæsaris ac Domus Austriacæ securitas matura in pace vertatur, cui belli continuatio extremam perniciem minetur. Ac metuendum esse, ne exteri Reges de Germania inter se dividenda paciscantur. Quæ extrema Ordines haut-

quidquam expectaturi, sed ad patriam, ac statum suum utcunque conservandum pacem utique conclusuri sint. Orare Cæsarem per salutem communis patriæ, ne pacem Germanicam moretur; ne Ordinibus ansa præbeatur posthabito Cæsare tractatus cum Regiis perficiendi. 1648.

§. 150. Cum igitur citato velut gradu tractatus pacis procederent, Ordinibus è re visum auxilia, quæ è Suecia in Germaniam destinabantur, & adventum Caroli Gustavi Palatini sistere, quo nomine ut ad Reginam Suecici Legati scriberent, rogabant. Haut opus esse tam propinqua pace Sueciam sumtibus, se novarum molestus copiarum onerari. Et judicabat ipse Salvius Palatini expeditionem velut superfluam omitti posse. Id quod aliqui ideo fieri interpretabantur, quod ingentem pecuniæ summam de suo in usus publicos erogasset; quam recipiendi spes non esset, tantis sumtibus in Palatini expeditionem factis. Alii tamen mollius: pecuniæ ipsum parci voluisse spe pacis certa. Enimvero Regina aliter judicabat. Tota belli mole premendum Cæsarem, ne spatio ad reparandas vires dato hactenus conventa eludat; quem constet non nisi necessitate adactum æquas pacis leges admissurum. Id semper captasse Cæsareos, ut decretoria plaga illata Suecicis res proruerent: eosque jam sub finem belli, quo tot annorum fructus colligendi sint, summa circumspectione, & adhibitis omnibus viribus opus esse. Denique recentes copias non parum ponderis celerandæ paci allaturas.

Ordines adventum Caroli Gustavi deprecantur.

§. 151. Porro ad Instrumentum Pacis à Cæsareis exhibitum Sueci Notas quasdam formaverant, sed non tanti momenti ut summam rerum tangerent, aut pacem moraturæ viderentur. Unde qui tertium jam fere mensem intermissi erant congressus, inter Legatos Cæsareos & Suecicos instaurati istis discutiendis. Ac circa titulos quidem Cæsarei vocabulum *Semper Augusti* utique pertendebant, prolatis literis Joannis III. Sueciæ Regis, ac Catharinæ Jagellonicæ ejusdem uxoris ad Maximilianum II. Cæsarem, quibus iste exprimebatur. Et quia Regina ob provincias vasallagii nexu Cæsari erat jungenda, titulos ejusdem publice in Imperio receptos abnuere non poterat. Circa titulum Alsatiæ & Comitatus Phirtensis quem Cæsarei saltem eousque retinere cupiebant, quoad Galli plena cessione potirentur, ac tres milliones exsolverent, Sueci declarabant; sibi Gallos heic sequendos, & quem hi adhibeant titulum, sibi quoque imitandum.

Sueciæ Notæ excutiuntur.

De Titulis.

§. 152. Cum ad rem ipsam accederetur, Ordinibus placebat articulos formatos ita relinquendos, pro ut sigillatim hactenus subscripti forent. Tanto expeditius omnia velut jam adornata procedebant; nisi quod super §. *Tandem omnes* quo ductoribus è Cæsaris ditione oriundis Suecicam militiam secutis, cavebatur, acris disceptatio surgebat, Cæsarei super hisce formulam conceperant, ac Ordinibus persuaserant, ut cupidine pacis Senatus consulto eam probarent: nec in negotiatione longius progredi volebant, quam Sueci in eandem consentirent. Hi contra testabantur, conscientiæ suæ, ac Reginæ existimationi repugnare, viros istos sacrorum consortes post exhaustos Suecicæ militiæ labores destitui, ac à se tantum non damnari, tam solenni actu probatis, quæ à Cæsare in eosdem patrata erant. Cum autem Cæsarei dejerarent, in iis, quæ ex aula sibi transmissa essent, ne apicem quidem mutare sibi fas esse, nedum temperamentum aliquod admit-

De Exulibus Austriacis.

1648. tere: nec Sueci remittere quid vellent, res denuo huic velut vado adhæsura videbatur. Enimvero Ordines ita acriter Suecos urgebant, ut hi tandem in ipsorum arbitrium rejicerent articulum illum, prout à Cæsareis conceptus erat, probare, modo in excusationem sui adderetur, Suecis nequidquam insistentibus Cæsareos in destinatis suis perseverasse, nec ob contradictionem illorum aliter transigi potuisse. Ac ut clarius adpareret, ista per Ordines ab invitis velut extorta, ea verba, *Conclusum est porro, ut* expungebant. Quanquam autem Cæsarei rem ipsam obtinuerant, haut eo minus tamen scrupulum unum & alterum movere pergebant. Inprimis dubitabant Ordinum heic interventionem admittere velut superfluam, quod hi jam decrevissent, Cæsareæ formulæ plane inhærendum omni temperamento repudiato; quam & Cæsar forte haut æquo animo sit laturus. Tum ipsorum *contradictioni* adjectum vocabulum *rigorose* invidiosum nimis videbatur, unde illi emolliendę *constantem* reponi volebant. Tum & dictionem *Conventum est* retinori volebant, quod utique omnia heic transacta indolem conventionis habeant, ac Cęsaris multum intersit heic idonee sibi caveri. Qua disceptatione quatriduum consumtum. Demum tamen Cæsarei ab Ordinibus adducebantur, ut eum articulum, prout nunc Instrumento Pacis insertus legitur, admitterent. Circa reliqua eo minus difficultatis erat, quod nihil, præter pauca vocabula, ad summam rei nihil pertinentia, perspicuitatis causa adderetur. Et cum Evangelici articulo octavo Gravaminum Ecclesiasticorum, *Quo Archiepiscopatus*, clausulam aliquam elucidandi causa subnecti cuperent, Catholici Osnabrugenses id dissuadebant, ne Monasterienses alias sat refractarii ansam inde arriperent, ubi ad subscriptionem accedendum foret, novas mutationes moliendi.

De Helvetiis.

§. 153. Articulum de Helvetiis Ordines vel ad futura Comitia rejici, vel hac lege circumscribi volebant, ut Helvetii ac nominatim Basileenses litigantibus nullo discrimine indigenarum aut extraneorum justitiam administrent, ac si qui hactenus de injuria accepta querantur, eorum causæ denuo excutiantur. Id quod Cæsari obtinere facile sit, diplomate exemtionis pro civitate Basileensi tantisper retento. Tum & Cameræ Spirensi summam aliquam pecuniæ à Basilea pro reliquis sumtuum, ex quo tempore ea urbs se ipsam Cameræ jurisdictioni exemerat, stipulari volebant. Sed cum Cæsarei ista abnuerent, post longam disceptationem demum Ordines Cæsareorum formulam admisere, ut tamen monita sua in acta referri curarent. Et scripto declarabant Helvetii, ac cumprimis Basileenses, se nemini justitiam denegaturos, ac si quis querimoniam moveat, illi in consessu Fœderatorum rationem reddituros. Manebat quoque Articulus de Reformatis, prout conceptus fuerat, non obstante iterata Saxoniæ Electoris protestatione. Etsi Cæsarei affirmarent, Cæsarem maluisse istis generali duntaxat clausula fuisse cautum. Tantum de communi Ordinum sententia ultima clausula; *Sed præter Religiones* subnectebatur.

De Juribus Statuum.

§. 154. Articulus octavus de Juribus Statuum itidem in expedito erat, nisi quod de præfectis tabellariorum ad Moguntinum rejiciebatur, ut eum Ordinibus conveniret; & Moguntini atque Saxonici Erfordiæ immediatam conditionem, quam Sueci assertum ibant, abnuerent. Qui ne id quidem ferre volebant, ut hoc loco, ubi tantum de Immediatis ageretur, ejusdem mentio velut oppidi municipalis fieret. Horum impulsu Ordines inter se decernebant, id caput delendum velut huc non spectans, addita tamen declaratione, urbi jura sua, ac privilegia in sacris & civilibus farta tecta fore. Equidem acriter contendebant Sueci, ut ejusdem saltem verbis generalibus mentio fieret; nec se Moguntini, aut Saxonicæ Domus prætensionibus quid detractum cupere, sed ut urbi caveatur, ne affectum in Suecorum res hoc bello expromtum aliquando forte luat. Sed nihil proficiebant, nec aliam cautionem pro ista obtinere poterant, quam per communem clausulam Articulo de executione insertam, qua in universum urbibus præsidio Suecico insessis cavebatur. Circa paragraphum autem *Tam in universalibus*, versiculo *cassatus & annulatus* in gratiam Ratisponæ potissimum post verba, *vel longo usu* insertum, *ante hos motus*: quod notorium esset à Bavaro occasione hujus belli haut pauca onera isti urbi imposita.

De vectigali Oldenburgico.

§ 155. In capite de Commerciis nodus super vectigali Oldenburgico in Visurgi nondum solutus erat, quod un Instrumento Pacis excluderetur Belgarum Fœderatorum Legati Mathenesius, & Pawius, simul Urbicum Collegium acriter instabant. In diversum nitebantur Cæsarei cum Electoralibus, & Principalibus. Oldenburgicos id privilegii à Cæsare, & Electoribus obtinere, quibus talia concedendi potestas citra controversiam competat. Idem plurium sub Cæsarum confirmatione à Comitibus longo tempore possessum, & adversus Bremensem urbem, quæ impugnare id ausa sit, tredecies latis sententiis firmatum. Ac ante annum Suecos annuisse, ut de isto tabulis Pacis insereretur. Sueci quanquam Comiti id privilegium haut inviderent, aut potestatem Cæsaris atque Electorum in dubium revocarent; nec Bremenses fulcire cuperent, qui contradictionem suam dominio in Visurgim prætenso, à Regina haut agnito, unice superstruxerant: tamen quare hæsitarent, rationes habebant haut spernendas. Nam metus erat, ne si Brema Cæsari reluctata Belgarum fœderi innecteretur, novæ turbæ partem vix quietem interrumperent, Reginæ velut Bremensi Duci executione adversus immorigeram urbem à Cæsare delata, unde bello cum Belgis ansa præberi queat. Sed nec futuros sibi cives in Bremensi ac Verdensi Provincia hujus vectigalis obtentu Comiti velut stipendiarios reddere cupiebant. Eoque tutissimum judicabant, negotium id inter Comitem & urbem ad amicam transactionem deducere. Ea mente, ac lege ipsi in vectigalis confirmationem consenserant: ac Urbici causa adhuc integra transactionem agitabant. Sed quia Cæsarei juxta, ac Electorales, & Principales velut ex compacto pro Comite nitebantur Sueci demum consentiebant modo Reginæ, quantum ipsius intererat, caveretur. Unde Comes scripto 12. Jul.
Oldenburgi dato declarabat; Reginæ invitæ in hac causa executionem non imponendam. Tum se neque æquas cum Bremensi urbe transigendi vias repudiaturum, ac interim adversus Suecicos subditos ita acturum, Bremensi urbe semper exclusa, ut Reginæ satis æquitatem suam adprobaturus sit, præsertim cum sat fluminum, ac portuum ea Provincia habeat, quibus ex isto vectigali nulla plane molestia creari queat. Ea cautione accepta Sueci, ut ea res Tabulis insereretur, tandem admisere.

De Suecica satisfactione.

§. 156. Circa satisfactionem suam Sueci haut satis digerebant, quod Bremensi urbi *præsens suus status*

1648. *status* relinqoendus diceretur: quia urbs territorium suum longe ultra pristinos fines, ac in præfecturas quoque nuper partas, in medio præsulatu sitas, extendere cupiebat, simul durante bello, quin ex quo tempore caput de satisfactione subscriptum erat, multa in fraudem Provinciæ patraverat: quæ omnia si vim juris nancisci deberent, Reginę id summo detrimento futurum erat. Contra Cæsarei censebant; ex iis, quæ urbs durante bello usurpasset, jus ipsi novum nasci non posse; nec Suecię media defore intra gyrum rationis eandem redigendi. Nec tamen ideo vocabula *præsens suus status* expungenda, quod urbis *immediatæ* hac ratione præjudicium inserendum foret. Quam cum ita directe tunc oppugnare Suecis haut è re videretur, attestatum postulabant, ea verba juribus Reginæ fraudi non fore. Quod Cæsarei, si Suecis placeret, protocollo inscribere parati erant. Antea quoque Succi super sui militis satisfactione peculiarem paragraphum inseruerant, qui nunc, cum de ista singulari capite disponeretur, omissus est: in cujus locum Succi de sexcentis uncialium millibus inseri cupiebant, quæ Cæsarei nomine oppidorum, quæ intra ditiones Cæsaris ipsorum præsidiis tenebantur, restituendorum promiserant. Sed Cæsarei velut novum id excusabant, de quo nihil sibi in mandatis datum foret. Tum securos eos esse jubebant, secreto articulo conventa non minus rata fore, quam quæ publicis tabulis decreta sint. Nec prius ipsos ad præsidia Cæsareis oppidis deducenda teneri, quam triens ejus summæ exsolutus fuerit. In gratiam porro Rostochiensium Ordines, ubi de portoriis mentio fiebat, verba *ad loca cessa* infarcire cupiebant, tum ut cesso portu Wismariensi certa litoris latitudo definiretur. Succi contra ostendebant, ipsorum Ordinum decreto sancitum, ne quæ mutatio circa satisfactionem fiat. Circa Warnemundanum tamen portorium declarabant, neminem ultra fas onerandum. Tum litoris haut majus spatium postulandum, quam quod pro re nata excitandis nautarum tuguriis sufficiat.

De Æquivalentibus. §. 157. Inter æquivalentia centum uncialium millia, quæ Duci Holsatiæ Friderico ob cessionem prætensionis in Bremensem & Verdensem Præsulatum destinata fuerant, dispungebantur, postquam is Daniæ, & Norwegiæ Regno potitus ultro istis renuntiaret. Circa Brandeburgicam compensationem nil restabat, nisi quod Succi Mindæ jus proprii præsidii servare cupiebant. Sed cum Ordines semel subscripta mutari nollent, tabulis nihil insertum, salvo tamen civitatis jure. Nam Brandeburgici permittebant protocollo inseri: Electori haut animum esse adversus jura civitatis ullo modo quid suscipere. Ejus *transsumtum* à Cæsareis & Moguntinis acceptum Succi Mindensibus tradebant. Sed circa Meclenburgicum æquivalens plus difficultatis restabat, quod Duces isti, dum cæterorum quisque pro se satagit, rem suam in tempore segnius curaverant. Cæsarei è quatuor Canonicatibus, quos Duces postulabant, de duobus Argentoratensibus omiserant: de Magdeburgensi, & Halberstadiensi ad arbitrium Capitulorum rejecerant, spe Cæsareæ commendationis facta. Ordines tamen duos posteriores Ducibus annuebant; de Argentoratensibus in Capituli arbitrio relinquebant; etsi spes foret, istis locum ibi fore, quod anno vicesimo quarto Evangelici quatuor præbendas ibidem obtinuissent. Sed & super Commendis se negabant concedere posse Cæsarei, de quibus disponere non penes Cæsarem, sed Ordinem Equestrem D. Joannis sit, 1648.
qui Originem suam extra Germaniam habeat. Ejus protectores esse Galliæ, & Hispaniæ Reges, Brandeburgicum Magistrum, qui hactenus acriter isti postulato restiterit. Huic si persuaderi possit, se non repugnaturos. Sed Ordines Ducibus gratificaturi literis scriptis Brandeburgici consensum obtinuerunt, ea lege, ut Duces ab ipso investituram petant, & servitia Ordini debita præstent. Expectativam in Ducatum Lauenburgicum Ordines Cæsari commendaturos se salvo jure tertii recipiebant, & Cæsarei de eadem spem faciebant, Suecis quoque pro Duce connitentibus, ut æquiore animo Wismaria careret. Intelligebatur tamen Anhaltinos quondam expectativam obtinuisse. Quin Trautmansdorfius significarat Brandeburgicum jam olim non in hunc solum, sed & omnes Principatus Imperii in casum *caducitatis* expectativam obtinuisse; ipsumque Bavarum ejusmodi generalem expectativam habere, arcano Domus Austriacæ vacantia feuda in antecessum donare, ne quod patrimonium Cæsareum extaret; eoque dignitas Imperatoria penes ipsam necessario resideret, dum aliis Principibus non est, unde ejus fastigii sumtus tolerent. Quas ob causas prætensio ista à Ducibus incassum mota est. Ut iidem ducenta uncialium millia futuris Imperii collectis detraherent, ea lege concessum; ut ad satisfactionem militis Suecici ratam conferrent. Ita & Meclenburgicum æquivalens expeditum est. Circa Luneburgicum id duntaxat monebatur, ne Osnabrugensis urbs, aut præsulatus Ordines homagio præter morem onerarentur; unde communi consensu ea verba inserta; *quatenus observantia ab antiquo obtinuit.* Denique super alimentis Christiani Wilhelmi quondam Administratoris Magdeburgici id tantum inter Cæsareos & Suecos controversum erat, quod isti ad dispositionem Pacis Pragensis provocarent, quam cum Succi pacis vocabulo dignari nollent, sed Transactionem duntaxat nuncuparent, tandem ejusdem mentio ibi plane omissa est.

§. 158. Causæ Hassicæ paragraphus *Et quamvis*, tunc insertus est frustra renitente Neoburgico. Sed confirmationem pactorum Hanovicorum, quam Cassellani quærebant, Cæsari abnnebant, velut Moguntini, Saxonis, ac Præsulatus Herbipolensis juribus repugnantium. Adprobationi transactionis Marpurgensis Cæsarei clausulam, (*quatenus Imperatori & Imperio non præjudicat*,) adposuerant, cui acriter contradicebant Cassellani, ne quid forte insidiarum subesset. De qua Succi amplius deliberaturos se ferebant. Restabat caput de Executione, & Assecuratione, de qua Succi negabant agere sibi fas esse, nisi Serviento præsente, quod Galliæ maxime intersit, cui leges ipsi præscribere non debeant. Ordinibus tamen committebatur ea inter se expendere, & quid ipsis videatur super illis, quæ adhuc inter se ac Cæsareos controversa forent, sententiam dicere. — De causa Hassica. — Reliqua differuntur.

§. 159. Interim & Servientus formulam pacis Gallicæ Osnabrugam miserat, additis ad Directorium Moguntinum literis: ut utriusque pacis tractatus, prout æquum sit, pariter expediantur. Si præsentia sua opus sit, se citra moram adfore pro virili pacem promoturum. Sed cum Suecica pax celeri gradu procederet, Grullardus graves querimonias, & protestationes interponebat, veritus ne tam felici Suecicorum tractatuum successu Gallica causa neglectim haberetur. Demum — Servientus Osnabrugam venit. 2. Jul.

tamen.

1648. tamen adquiescebat, cum Sueci promisissent, subscriptionem non secuturam, nisi & Gallica pace absoluta. Aderat inde Servientus Osnabrugæ, à Suecis postulans, ut postquam ipsi pacem suam fere ad umbilicum perduxerint, tantisper quiescerent, quoad & Gallica negotiatio eodem processerit. Cum tamen Sueci, & Ordines consultissimum judicarent, quæ sub manibus forent absolvi, idem & ipse probabat, postquam Ordines cavissent, Suecicam pacem citra Gallicam conclusum, aut subscriptum haut iri.

De satisfactione militiæ Suecicæ.

§. 160. Sed cum Sueci ad reliqua progredi nollent, prius, quam militis sui satisfactio plene adornata foret, Ordinum opera, quos illa quàm maxime tangebat, eadem demum perfecta est. Circa hanc id potissimum controvertebatur; cum statim à conclusa Pace contributiones cessare debeant, unde interim præsidiarius, & campestris miles usque ad exautorationem sustentandus sit? De qua re eum inter ipsos convenire non posset, nec Sueci inconsultis bellicis ducibus quid statuere vellent: demum in hanc clausulam consensum: *Salva tamen præsidiariorum militum, cæterarumque copiarum, ubicunque fuerint, sustentatione ad tolerabilem modum conveniendâ.* Sed Cæsarei verba ista, *ubicunque fuerint*, utique expungenda contendebant, ne si forte Suecicus exercitus, dum pax concluditur, intra Bavariam, aut Cæsaris ditiones ageret, ibi subsistere vellet; cum septem Circuli ad hospitia illi præbenda teneantur. Ni res ita disponatur hospitiis manum conserturos, quod fieri non possit, ut isti post pacem factam in uno aut duobus Circulis simul morentur. Ita demum ab Ordinibus ista verba deleta sunt. Post verba *a solutione immunis sit* Sueci posuerant (*excepta sola Landgravia Hassia*) quæ ut dispungerentur, Cæsarei demum summa cum contentione pervicerunt. Nullo colore Landgraviam satisfactoni militis Sueci se subtrahere, cujus patrocinio ipsa tam insigni ditione potita sit, non minus fructuosa, quam antiqua ejusdem provincia fuerit. Contra Cæsarei illos Ordines Westphalici Circuli, queis sexcenta uncialium millia Cassellanæ persolvenda incumbebant, eximere conabantur: quibus cum Sueci ac universi Ordines contradicerent, tandem in gratiam Cæsaris Coloniensi Electori immunitas concessa, reliquis communi oneri subjectis, qui non minores, quam Coloniensis, immunitatis petendæ causas habebant. Ut Hassicæ militiæ ducenta uncialium millia darentur, Sueci summopere contendebant. Sed obnixe resistebant Ordines, extrema potius experturi, quam istam ignominiam subituri. Eo exemplo Coloniensem, Saxonem, Brandeburgicum, Luneburgicos, Lotharingum paria postulaturos. Et diserte Saxonici, atque Luneburgici idem sibi stipulabantur, si Landgraviæ postulata annuerentur. Unde Hassi, cum initio acriter protestarentur, demum eam summam Suecicæ militiæ subtrahi, sibique addici cupiebant. Quod cum Sueci abnuerent, tandem ne paci mora injiceretur, hactenus postulato suo desistebant, ut amplius se deliberaturos ostenderent.

Cæsareis de satisfactione militiæ suæ spes fit.

§. 161. Poscebant & Cæsarei Ordines pecuniam solvendis exercitui suo stipendiis; queis Ordines regerebant, æquum potius esse, Austriacum, & Bavaricum Circulum in oneris partem venire, cum Cæsarei primo Suecis satisfactionem inconsultis Ordinibus annuerint, ac universum Imperium hac obligatione, à se antea haut agnita, induerint, cujus partes utique duo isti Circuli sint. Sed haut eo secius Cæsarei centum menses Romanos flagitare pergebant; ut tamen eorum solutio differatur, quoad Suecis satisfactum sit, ne Ordines duplici sub onere fatiscant, modo summa illa Tabulis Pacis inseratur. Quibus Ordines hactenus annuebant, ut futuris Comitiis è collectis Imperii subsidium laturos se pollicerentur, certa tamen summa haut definita. 1648.

De Executione.

§. 162. Post absolutam militum satisfactionem super Executione Pacis agebatur; ubi de his potissimum disceptatio oriebatur. In paragrapho *Omnes denique & singuli* Sueci restituendis permiserant, si Restituens forte tergiversetur, vel præfectum sui aut vicini Circuli, vel etiam Fœderatorum Regum duces implorare executioni faciendæ. Sed Cæsarei illis presse inhærebant quæ præcedente paragrapho super executione disposita erant, nec consultum videbatur Regium militem huic negotio adhibere. Catholicis quoque ingens præjudicium afferri, novis dissidiis, ac fortasse novo bello ansam præbiturum. Ita ea res omissa. Ducem Bragantinum, cujus Sueci inter captivitate liberandos disertam mentionem fecerant, Cæsarei expungebant: Imperatori ad eum in custodiam dandum, & Hispanis tradendum graves fuisse rationes; nunc ejus libertatem præstare non posse, nec ejus nomine Hispanis arma illaturum. Eam litem Gallos maxime spectare, cujus Sueci ante hac mentionem non fecerint. Id negotium privatum Cæsaris esse, circa quod nemo ipsi leges sit laturus; quod nec Imperio fraudi sit; nec ulli Ordinum eo nomine repressalias metuendas. Quæ militiæ Suecicæ annuerant Ordines Cæsarei hisce implenda relinquebant, ut tamen non obscure jactarent, Ordines plura promisisse, quam præstare possint. Maluissent quoque id caput è Tabulis Pacis seponi, ejusdemque obiter duntaxat mentionem fieri. Id quod Sueci nullo modo admittere volebant. Paragrapho *Restitutione*, quo de præsidiis deducendis disponitur; Sueci hanc clausulam addiderant: *Si quid tamen hunc illive Officiali ex justo cum aliquo Statu contractu restiterit, id ex æquo & bono solvatur:* qua præfectis cavere volebant, si qui forte de suo in sustentationem præsidiarii militis cum Ordinum consensu quid erogassent. Sed Cæsarei dubitabant, num ejusmodi justæ prætensiones existant. Sane si dentur, solvendas utique esse. Sed cum nullibi in Tabulis Pacis ejusmodi debita aboleantur, haut opus esse diserte de illis caveri, ne forte ea res latius justo extendatur. Prætensiones civiles juris communis dispositioni relinquendas. Donationes Regias si non omnes, tamen præcipuis ministris ac ducibus factas Sueci servare cupiebant, aut saltem ut sumtus *meliorationum* refunderentur. Sed Cæsarei utrumque repudiabant. Donationes eo ipso, dum omnia in pristinum statum reponi jubentur, abolitas: ac Ordines id diserte stipulatos. Sumtus meliorationum à Restituendis difficulter expediri posse, ac fructibus perceptis commode compensari. In paragrapho *Restituantur*, Cæsarei aliquot verba è Suecica formula expungebant. Velut post *Tormenta bellica, in locis amicorum*, per quæ Sueci omnia in locis hostium reperta; & adhuc inventa tormenta sibi vindicare videbantur. Item post verba, *illata fuerunt, & in summa quæcunque Suecicis Insignis notata sunt:* quod suspicarentur; tormenta in locis captis reperta in novam formam transfusa, insignibus Suecicis impressis. Post vocabulum quoque *apparatu* pro *Suecis* Cæsari reponebant *iisdem*; quod hic articulus,

qui

1648. qui de omnibus bellantium partibus agat, ad unam solam restringi non debeat. In sequenti paragrapho *Teneantur* Cæsarei initio concedere nolebant de *necessario victu* decedentium caveri; quod ea res provincialibus jam antea sat afflictis oneri sit futura: demum tamen id admiserunt. Sequenti versiculo inter verba, *ad loca destinata* insertum, in *Imperio*, ne forte vectura extra Germaniam extenderetur. Inter §. *Reddita*, & §. *Nulli autem* Sueci peculiarem paragraphum posuerant, *mediatorum* oppidorum munitiones spectantem quas vel oppidani, vel præsidiarii excitaverant; quo cavebatur, ut illæ monente Principe territorii statim dejicerentur; *exceptis tamen iis, qui vel jus muniendi, propriique præsidii jam antea habuerant, vel quibus hoc pacificationis actu aliter cautum provisumque fuerat.* Quæ omnia à Cęsareis inducebantur, ne cui, qui jus muniendi, propriique præsidii haberet, vel non baberet, præjudicium afferretur. Demum & post verba, *judicaverit necessarium*, Cęsarei sequentem clausulam addebant, quæ à Suecis facile recepta est.

De Assecuratione.

§. 163. Circa caput de Assecuratione hæc potissimum in controversiam veniebant. In §. *Pax vero* Cæsarei in speciali enumeratione eorum, qui pacem præstare deberent, præter Cæsarem ex sua parte quoque Regem Catholicum poni volebant; id quod Suecis absurdum videbatur, si inter Gallos, & Hispanos pax non coiret: unde demum specialis enumeratio plane delebatur. Contra Cæsarei utrumque paragraphum *Ut etiam Pax*, & *Quoties autem* expungi postulabant, quod illo novus executionis modus adversus leges Imperii introducatur; hic autem ad Suecicum Instrumentum non pertineat, sed in Gallico duntaxat ob Philipsburgum positus sit. Sed uterque ut retineretur ferendum ipsis erat. Denique in enumeratione illorum, quos Sueci includere paci cupiebant, hi Joannis IV. Regis Lusitani nomen expresserant. Id quod Cæsarei ferre, ant alium quam Philippum IV. Lusitaniæ Regem agnoscere nolebant, quam declarationem etiam Tabulis Pacis utique inserendam contendebant. Unde deleto isto nomine *Rex & Regnum Lusitaniæ* reponebatur; quod utraque pars in sensum suum trahere poterat. Ut Regna Daniæ, & Norvegiæ paci includerentur una cum Rege, qui illis potitus esset, Senatus Daniæ per interregnum à Regina petebat. Quod facile annuebant Sueci, quibus gratum erat, Daniam & Norvegiam velut duo Regna nominari. His ita sigillatim disceptatis nil supererat, quam ut ambo hi articuli scri-
23. Jul. pto conciperentur. Quo fine cum Salvius, & Biœrnclovius cum Volmaro, & Cranio congrederentur, ab hisce non pauca omissa aut interpolata reperiebantur, quod hi consensu Ordinum factum ferebant. Id cum Sueci ad Ordines referrent, negabant hi quidquam sibi ea de re auditum. Cęsarei tamen ab istis moniti mox istis mutationibus desistebant, & sic uterque articulus, prout nunc extat, adornabatur: ac recipiebant Ordinibus Cæsarei ex sua parte nihil amplius mutatum iri.

Pax Suecica absolvitur.
24. Jul.

§. 164. Id Ordines statim Suecis referebant, rogantes, ut omnia quamprimum in justam formam redacta pleno consessu recitarentur. Id quod cum Sueci Cæsareis proponerent; hi tergiversabantur: haut refragari posse Ordines iis, quæ inter ipsos convenissent. Sed cum Sueci Ordinum postulatis adstipularentur, quæ declinari non poterant, à Cæsareis admittenda erant. Is actus in ædibus Suecorum celebratur, in quo Legati 1648.
Cæsarei Lambergius, Volmarus, & Cranius velut 27. Jul.
hospites superiore loco mensæ in medio conclavis posito consederunt, Suecis, Oxenstierna, Salvio, & Residente Biœrnclovio ad latus sedentibus. Paulo inferius ad aliam mensam à dextris locati erant Electorales Witgensteinius Comes, Moguntinus Cancellarius Reigerspergius, Schorerus Treverensis, Coloniensis Steinius Hildesiensis Cancellarius, Krebsius Bavaricus, Leuberus Saxonicus, Wesenbecius Brandeburgicus; inferius Urbici promiscue Argentinus, Ratisponensis, Lubecensis, Noribergicus, Colmariensis, Tremonianus, Bremensis: à sinistris Principales, Salisburgensis, Bambergensis, Bavaricus, Herbipolensis, Neoburgicus, Altenburgicus, Vinariensis, Hassus, Pomeranus, Brunsuicensis, Wurtenbergicus, Tridentinus, & Brixiensis, Badensis, Meclenburgicus, Sabaudus, Nassovio-Saræpontanus, & Waldeccensis. Uterque Secretarius Legationis exiguam mensam à sinistris occupabant. Instrumentum Pacis prælegebat Volmarus clara voce ab hora nona matutina ad quintam pomeridianam: inter legendum quædam hinc inde monebantur, sed quibus statim expeditis omnia plene absolvebantur. Inde Sueci Cæsareis binos libellos exhibuere, quorum priori significarunt, quæ hisce tabulis contineantur, non prius valida fore, qnam si pari modo cum Gallis conclusum sit. Alterum, quo Cassellano militi satisfactio, & à satisfactione Suecica immunitas Landgraviæ petebatur, ægre demum acceptabant Cæsareani & Ordines. His peractis Cæsarei ac Sueci porrectis inter se dextris promittebant, omnia prout nunc conventa sunt immota fore, quoad Gallica pax simul perficeretur. Sequebatur Ordinum gratulatio, quorum quibusdam præ gandio lacrymæ manabant; cuncti moderationem Reginæ merita laude extollebant, quod inter florentissimos armorum successus leges pacis asperare, aut conventa mutare adspernata sit, duras inter & lætas res sibi semper similis. Nam & de intercepta à Kœnigsmarckio Praga, & Wittenbergii in Bohemiam irruptione, & Caroli Gustavi Palatini in Germaniam cum validis copiis adventu fama jam percrebuerat, Wrangelio pro lubitu Bavariam populante. Fuere tamen, qui Sueciæ præmaturam eam pacem arguerent; quod ad extrema jam redactus videretur Cæsar; & Gallos, qui semper Suecorum destinata elusum iverant, intestinę turbæ domum avocarent, ut Suecis solis arbitria rerum per Germaniam relinquerentur, quas pro lubitu temperare potuissent. Qua in sententia Cancellarius Oxenstierna quoque erat: quem tamen alii cavillabantur privatæ autoritatis servandæ causa ista jactasse, qnod belli tempore major prudentiæ ipsius apud Reginam necessitas foret.

Adversæ partis machinationes discutiuntur.

§. 165. Enimvero Regina quantumcunque præsens belli fortuna blandiretur, maximo studio in pacem rapiebatur. Unde & cum Joannes Oxenstierna subinde à Salvio argueretur nimiò rigore tractatus extrahere, asperrimis literis eom increpuit, gravissimas eo nomine rationes ipsi reddendas denuntians, quæ pallorem ac ruborem alternis vicibus ipsi incussuræ sint. Qui tamen non sine minis in delatorem masculo, & intrepido responso culpam morę à se amoliebatur. Et privatim quidem ipsam potissimum movebat, quod in lubrico sibi videretur versari foemina & improlis, quamdiu tanti exercitus, quos ipsa præpediente sexu rege-

1648. regere non poterat, in aliena manu essent. Ac versa uti solet belli alea decus apud exteros, & domesticus forte status in ruinam iturus erat. Tum & bello continuando nervus rerum defuturus videbatur, Germania ubique exhausta, & Gallico auxilio mox per intestinas turbas, quarum primæ scintillæ jam erumpebant, intercipiendo: nec sufficientibus solius Sueciæ opibus, cujus publici reditus felicissimo quantumvis bello attenuati erant, præda in paucorum privatorum manus delapsa. Tum & pertæsus belli tam diuturni miles Germanicus, qui maximam partem Suecici exercitus faciebat, vix propinquæ pacis, præmiorumquespe in officio continebatur, precario fere ducum imperio inter eos, qui non tam Sueciæ, quam patriæ suæ, sibique bellare se judicabant; quos facile casus aliquis ad exuendum plane obsequium externare poterat. Denique & Ordines Germaniæ, quorum patientiam hactenus spes stabiliendi sui status utcunque aluerat, positis inter se controversiis facile in desperata consilia ruituri metuebantur, ubi perspectum fuisset, bellum jam unice ob emolumenta exterorum, & lacerandæ Germaniæ geri. Sane tunc conclusa pace ultro evanescebant machinationes, quæ hactenus adversus Sueciam agitatæ fuerant, quarum summa huc redibat. Cæsar, Hispanusque, ac multi opulenti in Hollandia mercatores cumprimis Amstelodami post publicatam cum Hispanis pacem terra marique vires Reginæ in Suecia ac Livonia distrahere meditabantur; Rostochio quoque per validam manum repente in potestatem redacto, ut Suecicus exercitus è Superiore Germania ad oram maritimam traheretur. Tentabatur Brandeburgicus, & Curlandus, ut è Borussia, & Curlandia Livoniam peterent. Brandeburgico summum armorum regimen per utrumque Circulum Saxonicum offerebatur, ut Suecos in Pomerania, Meclenburgica, & Bremensi ditione invaderet. Mittendi quoque erant, qui Moscum, Danum, Polonumque in partes traherent; tum, & Coloniensi Præsuli, ac Hollandis protectio totius Westphaliæ destinabatur. Certe ex mandatis Pegnerandæ in Batavos abeuntis, quæ Suecis per Servientum communicabantur, adparebat, de duplici foedere tractare ipsum jussum, uno ad defensionem Belgicarum Provinciarum, altero ad protectionem Circuli Westphalici, qui munimenti vicem Hollandiæ præstaret; in quorum utrumque Cæsar, in posterius Coloniensis, Brandeburgicus, & Neuburgicus pertrahendi sint. Tum ut Hollandi Landgraviam permovere laborent, quo seorsim cum Cæsare transigat. Et quia Sueciæ potentia in mari Baltico indies glisceret, Danum & Hanseaticos solicitandos, ut cum Belgis ad vindicandam ejus maris libertatem conspirent.

28. Jul. Nec abnuebat Brandeburgicus Legatus Fromholdus, cum Salvius ea de re sermonem injecisset, Electorem acriter tentatum, ostentata in præmium tota Pomerania. Enimvero eundem ab his consiliis abhorrere, quæ sive succedant, seu minus, ditionem ipsius bellantibus interjectam ruinæ involutura sint. Suadebat tamen pacem festinari velut efficacissimum medium, quo destinata ista infringi queant: simul probabat, Reginæ curæ fuisse, ut Brandeburgico, Luneburgicis, Meclenburgico, Bavaro satisfieret, qui alias consilia cum Sueciæ hostibus juncturi fuissent. Qui nunc, cum in hac pace commoda sua vertantur, omissis ancipitibus consiliorum ad maturandam pacem junctis animis incumbant.

§. 166. Perlecto Pacis Instrumento statim de Ratificatione sermo injectus est, Cæsareis & Ordinibus Imperii contendentibus, ad majorem Germaniæ securitatem Ordinum quoque Sueciæ, aut saltem Senatus Regni ratificatione opus esse. Id quod pace inter Cæsarem & Danum factum. Nam si forte post obitum Reginæ ad electionem res redeat, incertum esse, num successor hac pace teneri velit. Et quia Ordines Imperii simul cum Cæsare subscribant, par esse in Suecia idem fieri. Unde postulabant ratificationi præsenti hanc conditionem addi; ut proximo Conventu Ordinum Regni hæc pax firmetur. Enimvero demonstrabant Legati Suecici, in Suecia moris non esse; excepto si cum Danis negotium sit, ab alio præter Regem ejusmodi conclusa subscribi. Unde à Regina postulatum haut iri, quæ ipsius eminentiæ fraudi sint. 1648. De ratificatione Pacis.

§. 167. Instabant deinde Ordines apud Suecos, ut transactis nunc omnibus majoris cautionis ergo subscriptio suscipiatur; ad quam Cæsarei parati sint. Sed monuerat Servientus, omnia, quæ speciem divisionis inter Reges habeant, declinanda: ac eam præcipuam fuisse causam, quare Cæsarei præter solitum tam faciles Suecorum postulatis se nunc exhibuerint, ut hos ad Galliæ commoda negligenda pellicerent. Eoque Suecici tanto magis Gallicos tractatus absolvi hortabantur, quo utraque pax simul quamptimum subscribi posset. Sed à Cæsareis proponebatur, ut in exemplo à se Suecis tradendo Cæsaris duntaxat & Imperii in pace comprehensi fœderati, Reginæ autem socii in eo, quod ab ipsis expectarent, exprimerentur: tum ut Cæsareum Instrumentum a se solis, Suecicum ab ipsis obsignaretur. Responsum à Suecis; rem jam conventam mutationem non admittere. Disputabatur quoque, num utrinque Legatorum Plenipotentiæ sub finem Instrumenti adjungendæ sint? Id quod Sueci circa id, quod à Legatis subscribendum erat, conveniens judicabant. Sed ut eædem Instrumento ratificando insererentur, superfluum visum. Id Serviento datum, ne Instrumentum Pacis membrana descriptum prius ad Reginam transmitteretur, quam Gallica quoque pax perfecta foret. Cæterum quam grata isthæc pax Cæsareis fuerit, vel inde colligere licet, quod Cranius congressu publico jactare non dubitaret: se læto quidem animo ad hunc conventum accessisse; sed si negotium, prout nunc se habeat, concludatur, illæsa conscientia discedere hinc non posse. Ex ejusdem interceptis literis patebat, Cæsareis spem fuisse, articulum de militari satisfactione in commodum suum vertere, & per istum Ordines Suecis avellere. Quæ spes cum falleret, illis horum postulata annuentibus, ac Suecis reliquarum controversiarum decisionem ad Ordines rejicientibus, manifeste observatum fuerat, quam repugnante animo ad conclusionem descenderent. Quam cum defugere non possent, in Gallicis dein tractatibus Ordines turbare omni modo satagebant. Sueci subscriptionem in Gallorum gratiam differunt. 29. Jul. Cæsareis invitis pax concluditur. 23. Jul.

§. 168. Supra monitum, Ordinibus placuisse, ut Gallica pax simul cum Suecica, dum negotiatio fervet, Osnabrugæ absolveretur. Id quod & Serviento Osnabrugæ tunc agenti, etsi isti tractatui Monasterium destinatum fuerat, vehementer arridebat. Suo quippe Regi proficuum fore, si Ordines circa negotia Gallica certi quid concludant, & hoc modo Germanica pax ab Hispanica separetur. Idem Ordinibus demonstrabat, ipsos semper verbis testatos, sua magis quam Galliæ interesse, ne Cæsar & Austriaca Domus pro lubitu Gallici tractatus Osnabrugæ suscipiuntur.

1648. Germaniam bello implicitam tenere queat. Sueci quoque confirmabant, opinionis suæ falsos fore, qui credant, Reginam absque Gallia pacem facturam, eoque Ordines incitabant, ut non minore studio Gallicam pacem expediant, eodem fine operam suam large polliciti. *Cæsarei reluctantur.* Contra Cæsarei manibus pedibusque obniti, ac non nisi Monasterii eos tractatus suscipiendos contendere, velut loco istis destinato. Unde & Volmarus Suecico *31. Jul.* Instrumento perfecto Osnabruga Monasterium digressus est, dejerans Osnabrugæ nihil se ad rem conferre posse, sed Monasterii una cum Collegis, ut omnia ex æquo transigantur, incubiturum. *Ordines probant.* Hoc tamen non obstante Ordines nullo contradicente decernunt Osnabrugæ apud Suecos, & Servientum manere, & quæ adhuc in Gallico Instrumento restarent quantum detur decidere. Ideo autem Monasterium aversabantur, quod Pontificis Nuntius ibi ageret, paci Germanicæ quantum posset semper obluctatus, factioque Austriaca, & Hispanica, quæ eandem aversabatur, ibi prævaleret; tum hærentes ibi Ordines Cæsari, ac Pontifici addicti, quos Osnabrugici schismaticos vocitare sueverant, opibus tenues, numero validi, Suecicam pacem in dubium traherent. Eo major autem spes erat, Cæsarem nolentem volentem ad probanda ista acta compelli posse, quod Bavarus decrevisset, Cæsare eadem abnuente copias suas ab hoc separare, illumque solum inter prævalentes tunc Regios exercitus destituere. *2. Aug.* Id igitur Legatis Cæsareis Monasterii agentibus per literas significant, temporis dispendium, & moram pacis ita necessariæ causati, si tam crebro hinc inde proficiscantur. Simul rogabant, expenderent incommoda ex mora isthac, & tractatus Monasterium translatione oritura, & quamprimum ipsi Osnabrugam accederent, Ordinesque Monasterienses ad idem faciendum permoverent.

Cæsarei protestantur, 5. Aug. §. 169. Enimvero Cæsarei multis verbis demonstrabant; mandatis se destitui: Mediatores offensam inde contracturos. Suecos pollicitos, pace sua perfecta junctim Monasterium componendis Gallicis rebus ituros. Hispanos, Burgundos, Lotharingos Osnabrugam pertrahi se haut passuros, quorum causa circa Gallicam pacem præteriri nullo modo queat: magnam Ordinum partem Monasterii hærere. Eas ob causas Cæsarem aliquoties vetuisse, ne in translationem Gallici tractatus Osnabrugam consentirent. Tum repugnare id conventioni præliminari ab omnibus ratihabitæ, ex qua singulis quorum intersit jus quæsitum fuerit, & circa quam nihil sine omnium consensu mutari queat. Servientum haut pacis studio Osnabrugam venisse, sed ut objectis postulatis suis Suecicos tractatus moretur, ac ab Ordinibus noxia Germaniæ decreta exprimat. Alias ipsum hanc mutationem in diminutionem Regis sui cedentem, huic nunquam probaturum. Sane Suecos præterito anno super satisfactione Monasterii agere noluisse. Haut laxiore temporis spatio opus fore, si Osnabrugenses Monasterium, quam si Monasterienses Osnabrugam eant. Nec persuasum sibi Osnabrugenses id sibi sumturos, ut Cæsareis & Monasteriensibus inauditis sua placita velut dictatoria decreta obtrudere velint, in quæ sibi pedibus sit eundum; præsertim cum de eminentia Cæsaris, Austriacæ Domus, aliorumque altioris dignationis Ordinum causa agatur, de qua ipsis inscius atque inauditis quid decernere plane inane sit. Denique pacem Germanicam durabilem non fore, ni simul cum Hispanis pax ineatur. Unde Serviento incumbere ocyus Monasterium 1648. se conferre, ubi adsint, quibuscum de pace tractandum sit; nisi falsi arguere velit famam à fœderatis Regibus statim ab initio præliminaris negotiationis tota Europa sparsam: sibi cordi esse pacem communem Orbi Christiano restituere. Venirent igitur Ordines Monasterium cum Serviento: interim rem in integro tenerent, ut Monasterii omnia justa forma peragi possint. Si secus fiat, nomine ac jussu Cæsaris testari iis, quæ super Gallica pace Osnabrugæ transigenda sint, se nolle teneri. Simul apud Mediatores protestationem interpositum iri, à Gallia præliminare pactum violatum.

§. 170. Sed & Ordines Monasterienses solenni *Ut & Ordines Monasterienses.* protestatione edita Osnabrugicos arguebant à placito tractandi & consultandi modo multifariam discessisse, non in materia duntaxat Gravaminum, *4. Aug.* sed & aliis negotiis primariis, novis magnique momenti causis subinde admixtis, unice in emolumentum Suecorum, & paucorum Ordinum placitum. In ipso consultationum cursu complures causas communes separatim à paucis transactas, ab uno articulo ad alterum è præscripto Suecorum aut paucorum libidine discessum, ac communem Germaniæ pacem sub nomine universorum Ordinum, contradicentibus licet Monasteriensibus, ac quibusdam Osnabrugensibus, conclusam. Sua suffragia haut admissa, aut numerata, nisi qua uni aut alteri proficuum id fuerit: communicationem non justo tempore, sed sero & causa jam vulnerata, ac peracta factam, aut plane intermissam. Paucos quosdam de salute Imperii in contemtum aliorum cum exteris ausos transigere vocabulum universorum Ordinum sibi arrogare, Cæsaris autoritati in conspectu ipsius Plenipotentiariorum præjudicare, cæteris Ordinibus pluribus numero tributa imponere, per assignationes hostium libidini eosdem exponere, executionem, & assecurationem perpetuam pacisci, denique Gallicos tractatus Osnabrugæ persequi, nulla urgente necessitate, aut legitima causa. Post exagitatas inde ab Osnabrugensibus adductas rationes addunt: ideo adversus injustum hunc, in Imperio inauditum, in Præliminaribus vetitum, à Cæsare improbatum agendi modum protestari, ac suis superioribus jura sua reservare, perniciosisque conatibus meliori modo contradicere: ac, si è periculoso hoc agendi modo paci mora injiciatur, se extra culpam malorum inde provenientium fore. Acerbam hanc protestationem subscripserant Austriacus, Burgundus, Magister Ordinis Teutonici, ex Episcopis Osnabrugensis, Mindensis, Verdensis, Vesontinus, Halberstadiensis, Aichstadiensis, Argentoratensis, Augustanus, Hildesiensis, Paderbornensis, Ratisponensis, Passaviensis, Monasteriensis, Leodiensis, Virodunensis, Curiensis; è Prælatis Hirschfeldensis, Campodunensis, Murbacensis, Luderensis, Elwangensis, Bercholtsgadensis, Stalbloënsis, Corveianus: Comites insuper Suevici, & è Civitatibus Augusta, Uberlinga, Rotwila, Dunckelspula, Biberacum, Ravensburgum, Gemunda, Kaufbeura, Offenburgum, Pfullendorfum, Wangena, Gengenbacum, Weilerstadium, Cellæ ad Hammersbacum, Buchornum, Buchovia ac lacum Federsee dictum. Ingens numerus; quorum tamen suffragia pleraque per Franciscum Wilhelmum Osnabrugensem Præsulem, Adamum Adami, & Leuxelringium factionis istius antesignanos expediebantur, quos

Trium-

1648. Triumvirorum vocabulo cæteri indigitare fueverant. Ita protestatione insuper habita Osnabrugenses destinatis suis firmiter inhæsere desiderio pacis, quam hac ratione acceleratum iri certo sibi persuaserant; & cujus respectus aliis omnibus præponderare debebat, ritibus ac solennibus neglectis, quod hoc actu reliquorum Ordinum suffragiis, aliisque juribus in posterum nihil decessurum sit. Nec Evangelici solum, sed & Catholici ibi præsentes ita sentiebant, inprimis Moguntinus ac Bavaricus, qui præ cæteris magno fervore tractatus cum Serviento citra moram suscipiendos instabant. Et quanquam initio ostenderent, sibi decretum suam duntaxat sententiam super pacis Gallicæ legibus exponere, ac negotiationem Monasteriensem, digestis heic rebus præparare, non autem firmi quid decernere: post tamen longius progressi pacem conclusere, ac instrumentum in justam formam redactum apud directorium deposuere.

Osnabrugenses destinatis suis inhærent.

§. 171. In titulo Cæsaris Servientus vocabulum *Semper Augusti* omiserat. Sed ostendebant Ordines, id ab antiquissimo tempore Cæsaribus tributum, cujus negatio in deminutionem Imperii redundatura sit, non minus quam si Galliæ Regi titulus Christianissimi subtrahatur. Non solum inter Cæsarem & Regem Galliæ nunc tractari, sed & concurrere Ordines Imperii, quæ illæso juramento, quo Cæsari & Imperio fidem adstrinxerint, pacem subscribere nequeant, si Cæsari usitatus titulus adimatur. Franciscum I. tractatibus cum Carolo V. anno 1626. & 1529. eum titulum ipsi tribuisse, qui tamen cum eodem non ut Cæsare, sed ut Rege Hispaniæ tractarit. Ita Servientus heic Ordinibus cessit. Sed *Landgravii Alsatiæ* titulum admittere nullo modo voluit, quicquid rationum, aut temperamentorum Ordines proponerent. Judicabant hi, Ferdinando II. istum detrahi non posse, quod eo vivo de cedenda Alsatia nondum actum sit. Circa Ferdinandum III. difficultatem tolli posse omissa cum aliis minoribus titulis Alsatia. Aliis scriptis & Instrumentis, ipsaque pacis ratificatione Cæsari, ac Domui Austriacæ integrum fore eodem uti, præsertim cum non totam Alsatiam Gallo cedat, sed aliquam ejus partem sibi servet: contra Regem Galliæ, ut eundem Cæsari & Austriacis tribuat non teneri. Sed ista adspernabatur Servientus, causatus, Cæsareos jam Monasterii eodem apud Mediatores cessisse. Ita ne in ipso limine res hæreret, Alsatia è titulo Cæsaris delenda erat.

Pax Gallica cum Ordinibus Osnabrugæ adornatur.

Landgravii Alsatiæ.

§. 172. Placebat hinc Ordinibus, quæ Imperium spectarent è Suecico in Gallicum Instrumentum transferri, ac de capite Amnestiæ atque Gravaminum non nisi obiter in Gallico mentionem fieri. Idque Serviento arridebat, quod Galli negotia Catholicis parum grata tangere nollent.

Pleraque ex Instrumento Suecico in Gallicum transferuntur.

§. 173. Sed maxima difficultas circa caput de auxilio Hispanis non ferendo, & satisfactione Gallica surgebat. Circa quod ut Salvius se inter Servientum & Ordines interponeret, hi istum binis solennibus Deputationibus invitabant; præsertim cum aliquot congressibus à Serviento nihil gratæ declarationis obtinere potuissent. Cui negotio Salvius, profecto tunc Wismariam Oxenstierna initio immiscere se verebatur, ne forte haut meliore successu heic, quam Belgæ circa tractatus inter Gallos, & Hispanos, laboraret. Ac judicabat, magis placiturum Serviento, si sociata cum ipso opera Galliæ commodis incumberet. Sed quia Ordines multum fiduciæ in Regina reposuerant, ac ipse Servientus consilio & ope ipsius utebatur, & cumprimis quia Sueciæ intererat Gallicas res promte expediri, Ordinum petita abnuere non poterat. Accedebant quoque Reginæ mandata, quæ postulante Chanuto, ut Gallis circa decem Urbes Alsatiæ faveret, has quidem, aliosque Ordines Gallicæ ditioni accedere nolebat, ut tamen res ex æquo & bono quamprimum componeretur optabat, cum solius nunc Galliæ causa bellum gereret. Unde Salvio injungebat, Serviento ostenderet, se Gallis diutius adsistere non posse, nisi æquas cum Cæsare rationes admittant. Ne igitur spe auxilii Suecici postulatis suis pertinaciter insisteret. Cæsareis autem, & Ordinibus diserte denuntiaret, per fœdus Reginam Gallos destituere non posse, antequam his satisfactum fuerit: ut utrique ad æquam transactionem compellantur. Quanquam enim Cæsareis in angustum redactis bellum citra periculum videretur extrahi posse; cogitabat tamen Regioa invidiæ magnitudinem, qua omnes ad sistendos ipsius successus incubituri erant, si fortunæ vela nimium laxaret, nec minus hujus vices verebatur, cujus arbitrio partam gloriam, ac commoda subducere tandem cupiebat. Cæterum Mazarinus ipse cum per Rosenbanium Gallica negotia Reginæ commendaret, reliqua circa quæ nondum conventum erat, exigui momenti judicabat, modo id obtineretur, ne Cæsar Hispanis auxilium ferre possit.

Sueci se huic negotiationi interponunt.

§. 174. Caput igitur de auxilio Hispanis non ferendo Ordines ad articulum de Assecuratione reservare volebant, quo & ex indole sua pertinebat. Sed Servientus ante omnia super illo cautum sibi volebat; eoque pervincebat, ut statim post §. *Sit utrinque*, poneretur. Id quod Ordinibus perinde erat, cum eo non transacto reliqua omnia citra obligationem futura essent. Controversia cum Lotharingo ad amicam compositionem, aut tractatum cum Hispanis rejiciebatur. Burgundiam judicabant numero Circulorum Imperii uti hactenus accensendam, ut tamen Cæsar, Ordinesque Imperii universi & singuli non magis præsenti bello se immisceant, quam antea motibus Belgicis se ingesserant. Inde diversæ formulæ tam ab Ordinibus, quam Serviento concipiebantur; quarum cum nulla alteri parti ad palatum foret; Salvius demum, ut calamo manum admoveret, rogabatur. Qui id temperamentum invenisse visus est, quod utrique parti ex æquo satisfaceret; & olim non minus Galliæ, quam Hispaniæ prodesse posset; quam utraque pars probabat. Et spes erat Ordinibus, Cæsarem hanc eo facilius ratam habituram, quod per eandem pro Cæsare nunc obtinuissent, quæ Cæsarei Legati jam ante triennium remiserant. Hi quippe tunc responso suo ad Gallicam propositionem diserte posuerant; Cæsarem non solum ut Imperatorem Romanorum, sed & velut Austriæ Archiducem omni auxilio Hispanis ferendo directe aut per obliquum in perpetuum renuntiaturum. Cum nunc Cæsari velut Archiduci Austriæ æque ac aliis Imperii Ordinibus in posterum integra omnia reservassent.

De auxilio Hispanis non ferendo.

§. 175. Enimvero difficilius expediebatur satisfactio Gallica. Quæ Cæsar Gallis eo nomine obtulerat, valida non erant; ni Ordines Imperii consentirent. Quanquam autem hi, neque à Cæsareis requisiti quo minus Galliæ satisfieret haut abnuerent; tamen cum de obscuritate istius capitis complures Ordines graviter quererentur, universi horum causa suscepta idem nisi certa ratione circumscriptum admittere noluerunt. Idequidem Ordines facile probabant, ut Galliæ Rex

De Gallica satisfactione Ordinum declaratio.

1648. tres præsulatus, Metensem, Tullensem ac Virodunensem, sicut hactenus per integrum fere seculum ita deinceps quoque possideret nulla ab Imperio dependentia; utque Cæsar omnibus Imperii in istos juribus renuntiaret, ac supremæ Galliæ potestati eosdem traderet. Alsatiam autem & Suntgoviam cum Præfectura Hagenoensi malebant à Gallo feudi nomine ab Imperio recognosci, uti Domus Austriaca hactenus fecerat; simul Regi titulo Landgravii Alsatiæ sessionem & suffragium in Comitiis offerebant; testati haut esse in potestate Cæsaris jus, quod Imperio in Alsatiam competat, extraneo Regi alienare. Præterea in Alsatia complures Ordines, ac Nobiles Imperio *immediate* subjecti sedem habebant, quorum aliquos Cæsarei cessa Gallis ea provincia, diserte exceperant, cæteros silentio præterierant; metus erat, quod unius inclusio pro alterius exclusione haberi soleat, ne Gallia non nominatos in subditorum suorum censum revocaret. Cum autem ingens discrimen sit inter Statum Imperii, & *Landsassium*, cumprimis Gallicum; caveri sibi cupiebant Ordines, quorum intererat, ne isti servitio subjicerentur: palam frementes, haut fas esse Cæsari etiam volenti, ipsos ad eam conditionem redigere. Sed & multi dabantur Ordines, qui tam à Landgraviis Alsatiæ, quam Episcopis trium Præsulatuum terrarum aliquid in feudum recognoscebant, nec tamen istorum subditi erant. Nam in Germania non repugnat, esse Statum Imperii, & simul alterius Vasallum: & in regulæ vicem apud istos jactatur; quod nudus nexus feudalis non faciat subditos, aut tribuat supremum jus territoriale. Metus tamen erat, ne Rex Galliæ insuper habitis Germaniæ legibus in istos forte summi imperii jus sibi arrogare instituat. Porro sicut alii Episcopatus Germaniæ ab antiquo Jurisdictionem Ecclesiasticam etiam extra sua territoria in multorum aliorum Ordinum ditiones obtinuerant, salvo tamen horum jure Superioritatis: ita trium quoque istorum Præsulatuum Ecclesiastica Jurisdictio pertingeret; eoque diversas ditiones, ac urbes sub Gallicam ditionem pertraheret. Cui negotio triginta Ordines acerrime contradicebant. Denique in Cæsarea cessione Catholicæ Religionis mentio facta erat, dissimulata Evangelica. Unde Evangelicis scrupulus injectus est, ne forte aliquando Gallus jus sacra ipsorum immutandi invaderet. Cæterum Ordines quos intuitu Alsatiæ, aut trium Præsulatuum ea translatio tangebat; & qui periculum videbantur incursuri, ni caput istud perspicue conciperetur, hi erant; Episcopi Argentoratensis, & Basileensis; Principes seculares, Lucenburgicus, Lotharingius, Bipontinus, Veldentius, Lutzelsteinius, Wurtenbergicus velut Comes Mumpelgardensis ob Harburgum & Reichenweilenam. Tum abbatiæ, Murbacum, Ludera, Andlavia, Monasterium in Valle Georgii. Comites & Barones Nassovio-Saræpontanus, & Sarwerdanus, Hanovio-Busweilerianus, Comites Rheni & Sylvarum, Vinstingani, Leiningani Daxburgenses, Krichingenses, Rixingenses, Fleckensteinii, Obersteinii, Rappoltsteinii. Tum Argentoratum, & decem Urbes Imperiales ad Præfecturam Hagenoicam spectantes, magnusque numerus *immediatorum* Nobilium. Hi igitur, & eorum nomine universi Ordines Imperii in Gallicam quidem satisfactionem, ac inprimis in cessionem trium Præsulatuum consentiebant, ea tamen lege, ut Rex non plus, quam ante hoc bellum obtinuerit, eo nomine sibi arroget, nec obtentu jurisdictionis Ecclesiasticæ, dominii directi juris feudalis, aut ullo alio colore jurisdictionem aut imperium extendere instituat in illa bona, quæ Ordines Imperii & Immediata Nobilitas à dictis Episcopatibus hactenus in feudum agnoverint, aut deinceps agnituri sint. Tum ut sub cessione Alsatiæ, Suntgoviæ, & Præfecturæ Hagenoicæ non plura intelligantur, quam quæ antea ad Domum Austriacam spectaverint, & ab eadem jure cedi potuerint; nec ea cessio ulli ex Ordinibus Imperii, aut immediata Nobilitate circa libertatem, immediatam ab Imperio dependentiam, jura, ac bona fraudi sit. Denique ut Ordines provinciales Landsassi, ac subditi cessarum provinciarum jura, ac privilegia, eorumque usum ac exercitium circa sacra & civilia juxta præsentis pacis conventa illibata retineant. 1648.

§. 176. Ast Servientus quæ de Alsatia in feudum ab Imperio recognoscenda proponebantur, adspernari haut videbatur, quod Gallis ansa inde futura esset inter consultationes in Comitiis destinata Austriacorum disturbandi. Nunc tamen eam rem tangere haut opportunum judicans, ut eadem ad proxima Comitia rejiceretur, tolerabat. De cætero declarationem Ordinum plane repudiabat. Jam de satisfactione Gallica inter Cæsarem & Gallos ante biennium transactum, à Secretariis utrinque eam formulam subscriptam, apud Mediatores depositam, Regi transmissam, & ab eo probatam; nec ex eo tempore à quopiam in dubium tractam. Unde penes se non esse aliquam heic mutationem admittere, quod utraque pars contrahentium clausulæ, *salvo jure addendi, minuendi, mutandi*, renuntiaverit. Si illa quæ Ordines vereantur, ea formula non exprimantur, quid opus esse nodum in scirpo quærere? Sed si expresse eadem contineantur, Cæsarem appellarent, ac indemnitatem ipsum poscerent. Venditionem rei alienæ esse jure validam, sed venditorem teneri domino ad æstimationem, & id quod interest. Si Cæsar ut hostis ejusmodi satisfactionem Gallis dederit, Ordines velut amicos eo nomine nihil invidiæ concepturos. Quæ ipse cum Collegis suis obtinuerit, se solum condonare non posse. Multos sibi æmulos in aula esse, qui hac occasione exitium ipsi structuri sint. Si Ordines inter se declarare quid circa id caput velint, in ipsorum arbitrio id situm; se nec prohibere id posse, nec probare velle. Ejusmodi declarationem nec accepturum, nec daturum. Servienti sententia.

§. 177. Cæsarei cum eo super negotio ab Ordinibus appellarentur, quæ de Alsatia Gallis in feudum danda movebantur suo loco relinquebant: quod sibi haut constaret, num id Gallis placeat. Nam ante biennium, cum eadem ipsis hac lege offerretur acceptare noluisse, Nec obscure innuebant, malle se modum jam conventum persistere, quod ea provincia aliquando facilius hac ratione recuperari queat. De cætero ostendebant, ita caute Monasterii in cessione unius & alterius ditionis à se actum, ut nulli Ordinum præjudicii aut molestiæ quid conciliaretur. Omnia se huc direxisse, ut quisque tuto sua retinere, ac immediato statu gaudere queat. Nec Gallis in Alsatia plus dedisse, quam quod Domus Austriacæ fuerit. Et quanquam non omnia ipsa conventione exprimantur, in protocollis tamen omnia clare exponi, ad quæ merito recurrendum, & plenior inde informatio petenda sit. Gallos quidem credidisse, magnum quid à se obtentum: sed cum super concedentium Cæsareorum declaratio.

mente

1648. mente declaratum fuisset, Alsatiam non alio modo, quam ab Austriacis possessa sit, & quoosque hujus jura se extenderint, traditam, Ordinibusque Imperii sua jura reservata; istis hac satisfactione haut contentis Philipsburgum adjiciendum fuisse.

Et artes.

11. 25. Aug.

§. 178. Cæsarei porro hac difficultate uti conabantur ad cœptam Osnabrugæ cum Gallis negotiationem Monasterium pertrahendam. Inprimis semel atque iterum Collegium Civitatum tentabant ob decem Urbes Alsaticas præ cæteris Ordinibus ægrum, ostenso, quantum periculi istis enormi Gallicæ satisfactionis interpretatione creetur. Gallos id agere, ut decem illas Urbes sibi subjiciant. Eo facto Argentoratum, quod præcipue petatur, obsidio velut cingi, demum exitio involvendum. Ne à superioribus Ordinibus illudi sibi patiantur, quibus Urbium commoda parum curentur, qui acrius pro uno suorum colonorum contendant, quam pro decem Urbibus. Unde postulabant, consultationibus Osnabrugæ abstinerent, ac Monasterium abirent: se statim eodem secuturos. Hoc modo votum ipsarum decisivum insigniter stabiliri: ac de Cæsare, quem ea res non minus tangat, egregie merituras. Esse è Superioribus Collegiis, qui facto ab ipsis initio statim abituri sint. Et sane Ordines declarationem suam usque adeo à Serviento rejectam in sui deminutionem & contumeliam accipiebant. Sane adesse illum heic ut secum tractet; ac uti merito ipsum audiant, ita se vicissim ab eodem audiendos. Saltem suam declarationem ab ipso acceptari, & in aulam transmitti posse, quicquid post ibi super eadem decernatur. Ac forte quorundam discessu reliquorum consultationes inanes fuissent redditæ, ni Salvius, & Bioernclovius opera sua interposita rem ita demum composuissent, ut articulus satisfactionis Gallicæ prout ante biennium conceptus fuerat, Instrumento Pacis citra mutationem insereretur, & Servientus ab Ordinibus factam declarationem neque admitteret, neque ipse aliquam exhiberet. Ut tamen Ordines haut mutata sententia decernerent, se quidem pacem cum Serviento juxta formulam satisfactionis jam conceptam subscripturos; declarationem tamen suam sub id tempus ipsi Regi transmissuros, ac scripto denuntiaturos, se hoc & non alio modo in eam satisfactionem consentire. Id quod Servientus non magis prohibere poterat, quam Ordines illum adigere, ut vel declarationem ipsorum probaret, aut acceptaret.

Suecorum interpositione res componitur.

Servientus cum Ordinibus pacem concludit.

§. 179. His difficultatibus victis, ac reliquis facile expeditis ab Ordinibus Osnabrugensibus cum Gallis pax conclusa est. Sed quia in hanc neque Cæsarei Legati, nec qui Monasterii hærebant Ordines consenserant, quid cum hisce suscipiendum esset haut omnium eadem erat sententia. Major pars censebat, utrumque Instrumentum Osnabrugæ statim subscribendum, inde Monasterium abeundum, & Cæsareis, Monasteriensibusque Ordinibus, ut & ipsi subscribant, eadem exhibenda. Id si faciant, rem expeditam esse. Sin abnuant pacem haut eo secius inter fœderatos Reges, & qui subscripserint Ordines perficiendam & executioni dandam; ita ut singuli horum vi articuli de Executione ditiones ac loca sua recuperent, deinceps omnibus belli molestiis immunia futura, etiam ubi Cæsar ipsiusque adhærentes in armis permanserint, adversus quos Regii bellum persecuturi sint. Atque id consilium a Bavaricis profectum est, qui magnam partem Ordinum, & totum fere Senatum Principum in suam sententiam pertraxerant, quibus hæc brevissima videbatur via Bavariam belli malis eripiendi. Contra Brandeburgici, Wurtenbergici, & quidam è Senatu Principum, tum omnes Urbici censebant, Gallicis rebus jam cum Serviento adornatis Monasterium eundum, ac Cæsareis & Ordinibus ibi quid actum sit, & quas ob rationes aperiendum, eosdemque ut acta probent amica ratione permovendos; ne Cæsareis, qui à pace abhorrere credebantur, probabilis causa præberetur super contemtu querimonias movendi, & tractatus abrumpendi, aut saltem extrahendi. Quæ sententia demum post bidui disceptationem prævaluit, præsertim cum animadversum esset; Regis pacem ab Ordinibus duntaxat probatam cordi non esse, nec ad executionem ipsos hac lege progressuros, eoque Ordines fructu pacis haut gavisuros. Credebatur autem Cæsareos idoneam rationem haut inventuros, quare à probandis cum Serviento conventis se subtraherent. Nam & negotia Imperii Suecico Instrumento probarant: & satisfactionem Gallicam ante biennium subscripserant, nisi quod nunc Ordines ad Regem Galliæ literas dare decrevissent, qua lege ipsi in eandem consentiant. Denique caput de auxiliis reciprocum erat, & utrique parti æqnum; & ea, qua nunc conceptum erat, forma non minus Cæsari, quam Gallis commodo cedere poterat. Unde inter se decernebant Ordines, quæ Osnabrugæ cum Serviento transegerant, Monasterii adversus Cæsareos tueri. Quia autem hac ratione subscriptio tunc suscipi non poterat, alia via dispicienda erat, qua caveretur, ne inopina aliqua armorum conversione contingente, quæ nunc convenerant, retractarentur. Quo fine proponebatur, Instrumentum, involucro ab utrinque Legatis obsignato, apud Moguntinum Directorium deponendum. 1648.

23. 24. August.

Instrumentum apud Moguntinum deponitur.

§. 180. Placebat id Salvio, ut tamen nonnulla, quæ necessaria videbantur, sibi reservaret, ac nominatim, ut Ordines prout receperant ad Cæsarem super exulibus Bohemicis, & Austriacis diligenter scribant; tum ut de Hassici militis satisfactione, & sustentatione usque ad exautorationem transigatur, ac in gratiam Landgraviæ clausula *Quatenus* deleatur; tum antequam ad solennem pacis subscriptionem procedatur, amica transactio super vectigali Visurgino suscipiatur, & præter alia attestata jam postulata, unum super Pirmonda exhibeatur. Insuper & de alimentis copiarum, quæ forte ante hiemem in Sueciam trajici non possint, & de ordine circa exsecutionem Pacis observando prius transigi stipolabatur, de quo Regina, & Carolus Gustavus Palatinus monuerant. Hic enim cum articulum de Executione paulo confusius conceptum animadvertisset, ne forte è Reginæ parte quædam non è convento impleta argui possent, necessarium judicabat, istum articulum clarius & distinctius digeri. Scilicet ut post subscriptum utrinque Instrumentum Pacis intra duos menses à subscriptione numerandos, possessione exuti ex capite Amnestiæ & Gravaminum restituantur: captivi utrique dimittantur; octodecim tonnæ auri præsentis pecuniæ in ceraria Circulorum conferantur; inter Ordines ac milites super solutione assignatarum duodecim tonnarum conveniatur; denique apud exercitus & præsidia ad militis exautorationem & deductionem omnia prout opus sit disponantur. Ratificationes interim allatas, si non statim invicem per-

Salvius certo modo consentit.

 mu-

1648. mittentur, tantisper inter fidas manus deponendas, quoad militis ſtipendia exſolvantur, iidemque poſt partim dimittantur, partim in Sueciam deſtinentur, ac oppida iis, quæis ex pace debentur, reſtituantur. Quanquam enim Ordines voluerant, ut ratificationum permutatio, ſtipendiorum ſolutio, ac militis exautoratio, tum præſidiorum deductio pari paſſu fierent: rem tamen curate conſiderantibus adparebat, actiones iſtas dicto ordine ſuccedere ſibi debere. Unde paci conſentaneum videbatur inter duces utrinque conveniri, qua ratione poſtremæ iſtæ actiones commodiſſime ſuſcipiendæ forent. Et judicabatur certis diebus certas legiones hinc inde exautorandas, ac certa oppida hinc inde evacuanda: qua ratione omnia citra confuſionem expediri poſſe. Atque hæc monita Carolus Guſtavus Salvio tranſmiſerat; qui iſta Cæſareis ac Ordinibus prælegebat, ut eadem probarent, poſtulans.

Ut & Servientus. §. 181. Aſt Servientus aliam remoram injiciebat, dum liberum exercitium Romanorum ſacrorum per Inferiorem Palatinatum pervincere contendit. A Cæſareis cum ipſo & Collegis opera Sequeſtrium Monaſterii annum abhinc ita conventum, utrinque ſubſcriptum, ac typis poſt vulgatum in omnium notitiam perveniſſe, cui & nemo contradixerit: alias ſe difficultate mota à Rege ſuo alia mandata fuiſſe petiturum. Oſtendebant contra Ordines, Monaſterii actis conſenſum Evangelicorum abfuiſſe, eoque vim obligandi illis deeſſe; cum illi huic negotio tranſigendo haut adhibiti ſint, quorum maxime interfuerit. Tum & pacta poſteriora derogare prioribus. Quantumvis igitur allegata conventio Monaſterienſis in gratiam Catholicorum à Cæſareis ita concepta fuerit: hos tamen contraria conventione ab ea diſceſſiſſe, dum in Suecica tractatione id reſervatum remiſerint. Et Servientum ſemper profeſſum, Palatinam cauſam ad verbum ita manſuram, ſicut in Suecico Inſtrumento extet. Sed nihil hiſce rationibus apud Servientum proficiebatur, qui & abrupturum ſe tractatus jactabat, & neque Suecos, neque Ordines Evangelicos ſuo Regi leges heic ferre poſſe. Unde Ordinibus demum ad Salvium confugiendum erat: qui præter alia Ser-
4. Sept. viento demonſtrabat: Ad Regem Galliæ nihil ſpectare, qua ratione Ordines Germaniæ circa ſacra inter ſe tranſigant: quin ipſum ex fœdere cum Suecis icto teneri id agere, ut res in ſtatum anni decimi octavi in ſacris & civilibus reponantur: alias præter Suecos Angliam, Hollandiam, Helvetios, & omnes Evangelicos in Germania à ſe alienaturum. Quod ſi pertinaciter hiſce inſiſtat, & Evangelicorum conditionem deteriorem facere conetur, quam ipſi Cæſarei voluiſſent, durius factum ipſum manere, atque Avauxium, qui per intempeſtivum Religionis Zelum convenienda tantum difficilia reddiderit, cum ipſe jam conventa infringere inſtituat. Sed ne iſta quidem Servientum movebant. Unde Salvio cum Evangelicis viſum, quia Moguntinum Directorium ante annum Evangelicis inſciis hunc paragraphum impreſſiæ Pacis formulæ inſeruerat, & ex parte huic impedimento anſam præbuerat, iſtud & Catholicos cum Serviento committere; quod ſpectarent, ſi ipſi peterent Suecico Inſtrumento inhæreri, hunc nihil difficultatis amplius moturum. Quia igitur Catholici non minore pacis deſiderio, quam
5 Sept. Evangelici tenebantur, rem mox apud Servientum eo deduxerunt, ut declararet, ſe poſtulato illorum locum daturum, ſi ejuſmodi temperamentum proponatur, ut ne iſta res apud Regem ſibi 1648.
fraudi ſit. Unde tandem in hanc clauſulam ſalvatoriam conſenſum fuit: *Cum ex parte Statuum Imperii remonſtratum fuerit, quod Cæſareani, Suecici, & Statuum Legati utriusque Religionis aliter circa hunc* §. Exercitium, *tranſegerint, & inter ſe convenerint, ut debeat omitti, propter defectum autem mandati Legatus Gallicus nunc conſentire non poſſit, adeo recepit, ſe rem relaturum Regi Chriſtianiſſimo.* Hanc clauſulam Servientus ad oram Inſtrumenti ſui ex oppoſito controverſi paragraphi adponi patiebatur; addito promiſſo, Regi ſuo fideliter rationes repræſentaturum, ob quas paragraphus iſte ſit omittendus. Tum & Ordines tam Catholici, (qui agnoſcebant, ſemel ſe in omiſſionem iſtius paragraphi conſenſiſſe, quod retractare nolint,) quam Evangelici teſtabantur; quicquid Rex declararet, Suecicam formulam inviolabiliter manſuram.

§. 182. Aſt Cæſarei proteſtatione interpoſita Cæſareorum ſententia.
obſignationi, & depoſitioni Inſtrumenti Gallici intercedere; teſtati nec ſe in id conſentire poſſe, nec Monaſterienſium libero ſuffragio hac obſignatione præjudicare velle. Addebant tamen, Suecicum Inſtrumentum utique ratum fore, ſive iſti conſentiant, ſeu minus. Eidem tamen Suecico Inſtrumento clauſulam declaratoriam ſubnectebant de Rege Luſitaniæ, quod neminem alium Luſitaniæ Regem agnoſcant, quam Philippum
IV. Regem Hiſpaniarum. Ita demum utrumque 5. Sept.
Inſtrumentum, Gallicum quidem à ſolo Serviento, Suecicum autem à Cæſareis & Salvio obſignatum, Moguntinorum fidei credebatur.

§. 183. Inter hæc tractatus inter Gallos, Hi- Tractatus cum Hiſpanis quieſcit.
ſpanosque plane quieſcebant, Serviento Oſnabrugæ agente, quo Brunus, qui ſolus ex Hiſpanicis Legatis ſupererat, accedere abnuebat. Cæſarei teſtabantur, Cæſari gratum fore, ſi Legati Suecici Mediatione ſuſcepta una cum Veneto rem ad optatum finem deducant. Nec ab hoc negotio Sueci abhorrebant. Servientus ex Pegnerandæ diſceſſu anſam arripiebat Hiſpanos arguendi, velut à pace abhorrentes, quod iſto digreſſo nemo eſſet, cui facultas foret cum ipſo Hiſpanicam pacem concludendi. Idquod Brunus inficiabatur, qui ut idoneam agendi facultatem ſibi eſſe demonſtraret, publice procuratorii ſui deſcribendi copiam faciebat. Nec procul abeſſe Pegnerandam, qui ſtatim reverſurus ſit, ſi propior boni ſucceſſus ſpes allubeſcat. Et credebatur negotium inter Gallos & Hiſpanos hautquidquam deploratum eſſe, ac circa rem ipſam pleraque conveniſſe, controverſiam fere circa modum reſtituendi reſtare. Nec eo minus adparebat, neutris curæ eſſe, ante exitum hujus expeditionis pacem concludere. Et inprimis Hiſpani motus internos Galliæ captabant ſimul, fovebantque. Et tamen Hiſpanus ipſe parum aberat, quin malo, quod Gallo ſtruebat, obrueretur. Nam conſpiraverant adverſus Regem multi proceres, quem è medio tollere, ipſius filiam unicam in Luſitaniam abductam filio Regis Luſitaniæ deſpondere, & omnia ejus Regna inter ſe dividere agitabant. Iſtæ machinationes quinque dies antea, quam executioni dandæ forent, hoc modo proditæ ſunt. Unus è præcipuis conjuratorum, juvenis illuſtri proſapia, tenui re ambibat puellam nobilem pari ſtirpe ac paupertate. Quæ cum è proco ſuo ſcire cuperet, quibus mediis dignitatem & ſumtus matrimonii tolerare vellet, hic ſecreto de conſpiratione detegebat, ac brevi Regiam ſibi fortunam deſtinatam. Puella con-

filiis

1648. filiis hisce perterrita Olivario Regis intimo, hic Regi rem aperit: à quo juvenis iste apprehensus, & eculeo impositus de conscius fassus est, quorum multi in carcerem rapti sunt. Ast Osnabrugensibus optatum quidem fuerat, Hispanicam pacem pariter cum Germanica absolvi posse, ne manente inter Gallos, Hispanosque bello ob vicinitatem, & implicitas Hispanorum cum Cæsare rationes Germaniæ quies detrimenti quid caperet. In istius tamen gratiam pacem Germanicam morari, neque Suecis, ac multo minus Ordinibus commodum erat; quibus firma stabat sententia pacem Germanicam absolvere etiam irrita Hispanica.

Ordines pacem Hispanicam non morantur.

Conventus Osnabrugensis Monasterium se confert. 6. Sept. 4. Sept.

§. 184. Revertit inde Monasterium Servientus, re hactenus bene gesta, quod Ordinibus Imperii nunc causam ipsius defendendi necessitas incumberet, quibus plus fidei, quam prioribus Mediatoribus adhibebat. Eodem discessere & universi prope Ordines, cum prius solenni Deputatione apud Salvium Reginæ multo cum verborum honore gratias egissent, quod suis Legatis negotiationem cum Gallis moderandam injunxisset. Tum & ipsi & Servientus rogabant, mediationem deinceps quoque in Germanicis juxta, ac Hispanicis tractatibus continuaret. Indicabant quoque Cæsarei, Cæsarem jussisse, statim atque cum Regina transactum foret, Suecicos rogarent, ut circa absolvendam Hispanicam pacem operam navarent. Quibus ostendebat Salvius, à Regina sibi, & Oxenstiernæ idem mandatum. Quod cum Cæsarei gratum sibi esse ostendissent, itidem Monasterium se conferebat.

10. Sept.

Ordinum propositio ad Cæsareos. 11. Sept.

§. 185. Monasterii mox ab Ordinibus negotio initium factum, ubi Cæsareos Legatos adiere Moguntinus, Coloniensis, Bavaricus, Saxonicus, Brandeburgicus, Bambergensis, Bavaricus, Altenburgicus, Coburgicus, Vinariensis, Luneburgicus, Wurtenbergicus, & ex Urbicis Lubecensis, Noribergicus, Colmariensis, & Lindaviensis. Omnium nomine verba faciebat Reigersbergius Cancellarius: Principes suos misero Germaniæ statu permotos sibi injunxisse Gallicos tractatus Osnabrugæ cum Serviento suscipere, & quantum daretur maturare; haut quidem eo animo, ut Cæsareæ autoritati quid detrahant, sed ut ejusdem ac Imperii, familiæque Austriacæ commoda observent, & promoveant. Et eousque negotiationem cum Serviento processisse, ut formula pacis Gallicæ adornata, & obsignata apud Directorium deposita sit. Tum memorabat, quam circumspecte à se actum sit: quæ communia fuerint è Suecico Instrumento inserta; Gallicam satisfactionem à Cæsareis ante hac concessam certis conditionibus circumscriptam; caput de Assistentia ad Auream Bullam, Capitulationem Cæsaream, legesque & usum Imperii attemperatum, reservatis tamen Cæsaris ejusque Domus commodis. Rogare igitur, ut inter Servientum, & Ordines acta nomine Cæsaris probent, firmentque, acquietem Imperio tam necessariam ne invideant; tum & Ordines, ipsiusque Cæsaris ditiones exitiabilis belli flammis eripiant. Simul declarationem suam ita maturent, ut cum utroque Regno conclusa ocyus effectui data universam Germaniam pace tantopere desiderata recreent. Ista propositio jam Osnabrugæ concepta Reigersbergio de verbo recitanda præscribebatur, ne forte omissis necessariis aliena infarciret. Quæ & mox scripto una cum exemplo Instrumenti Gallici Osnabrugæ adornati Cæsareis exhibebatur.

§. 186. Volmarus adhæc causas reperebat, quare Cæsarei Osnabrugam venire, ibique Gallicos tractatus suscipere ex ipsorum petito non potuerint; addito, si ab initio statim Monasterium accessissent forte ante aliquot septimanas rem confectam fuisse. Se tamen cum Collegis rem curatius expensurum, ac cum mandatis suis collaturum, tum sine mora ita se declaraturum, ut omnes re ipsa sentiant, in Cæsare nil desiderari eorum, quæ ad reducendam pacem faciant. Monebat deinde, Monasterienses sæpius questos, ipsis inauditis negotiationem cum Suecis susceptam, communicatione vel planc omissa, vel sero facta, ac nulla suffragiorum suorum ratione habita, quin nec conclusi Instrumenti Suecici copiam factam. Equidem Cæsarem Paci Suecicæ, insuper habita omni contradictione, inhærere. Jussisse tamen Monasterienses haut ita simpliciter præteriri, sed audiri, & ad illam ultro admittendam commoda ratione permoveri. Id quod Instrumento non communicato fieri à se nequeat. Igitur utrumque Instrumentum istis exhiberent, quo sibi occasio sit istos hortandi, ut maturandæ paci omissis scrupulis cæterorum sententiæ accedant. Quanquam autem quidam censerent, absque circuitione Cæsareis denuntiandum: Monasteriensibus communicationem non nisi notitiæ causa faciendam, ac mansura, quæ conclusa sint, sive isti consentiant, seu minus: Moguntinus tamen istis omissis communicationem statim pollicebatur, denuo rogitans, ut omnes pacis remoræ amoveantur.

1648.

Hi Monasterienses tractationi admoveri volunt.

§. 187. Adornarunt inde Cæsarei Notas quasdam ad Instrumentum Gallicum, quas Chisio, & Contareno Mediatoribus exhibuere, Serviento tradendas. Ordines quoque ad se evocarunt, responsum ad propositionem illorum redditurí, ipsorum arbitrio relinquentes, universi an per Deputatos adesse velint: addito tamen, Monasterienses utique simul adhibendos. Nam istis neglectis Ordines inter se divisos adparituros, cum id potius agendum sit, ut omnes iterum concordia coalescant. Id cum à Moguntino ad Ordines Osnabrugenses referretur, hi ab initio haut consultum id ducebant, ne contradictionibus istorum negotiatio turbaretur. Sed cum Cæsarei postulata iterarent, saltem ne præteritis Austriacis Cæsareæ Domui ignominia inferretur, si reliquorum nulla ratio habeatur; tandem placuit Monasterienses admitti duntaxat ad audiendum, nullo modo ad contradicendum, aut controvertendum. Alias satius visum universos comparere, quam Deputatos, ut si quæ forte occurrant discussionem requirentia, extra moram expediri possint. Sequenti die universis Ordinibus Volmarus Collegarum nomine super Instrumento Gallico sententiam suam exponebat. Ac primo quidem super omisso titulo Landgravii Alsatiæ querebatur, quo ipsi Galli ab initio in formula pacis suæ usi fuerint; nec in transactione A. 1646. die 13. Septembris, sed demum sequenti anno controversiam moverint: nec unquam eodem se, quod Servientus finxerit, cessisse. Idem quoque à ratione alienum esse, cum Cæsar utique Alsatiam in Gallum transferre nequeat, ni eam ipse habeat. Id vero haut fieri, nisi dum executio pacis peragitur; eoque in antegressu Pacis Instrumento Cæsari istum titulum utique servandum. Quid deinceps circa eundem futurum sit, suo loco relinqui; ubi Cæsar ita se sit gesturus, ut paci inde remora ne injiciatur. Circa articulum primum notabatur, quod

Cæsareorum sententia super Instrumento Gallico. 14. Sept.

1648. inter Cæsaris fœderatos Rex cum Regno Hispaniæ exclusus sit, cum Reginæ & Regni Sueciæ expressa facta sit mentio. Nam quæ Galli pro Suecis postularint, ea Cæsari pro Hispanis negari non posse; eoque aut Hispaniæ quoque mentionem faciendam, aut Sueciam prætereundam. E duobus pro Treverensi postulatis unum à Cæsare concessum, alterum in ipsius potestate non esse. Negotia Imperium spectantia probabantur, uti & Gallica satisfactio; modo ut dies solutionis à tempore conclusæ Pacis cedere incipiat. Tantum circa caput de Assistentia mandato se defici excusabant, quod serius ad Cæsarem relatum sit, à quo paucos intra dies responsum expectent; quam moram Ordines æquo animo ferrent.

Ordinum responsum.

§. 188. Ad hæc Ordines consultatione inter se habita per Reigersbergium responderunt: Cum gravissimis de causis ad absolvendos Osnabrugæ tractatus moti sint, ac solicite id egerint, ut omnia ad Leges Imperii componerentur, Cæsarisque commoda, quantum dabatur, observarentur: spem fuisse, rem sine mora expediri posse; præsertim cum Legati Cæsaris nomine sæpius testati sint, nullo modo ipsum pacem sufflaminaturum, modo ea legibus Imperii congruat. Eandem adhuc spem sibi esse, Cæsarem ob exterorum negotia pacem non protracturum. Salvium ostendisse, ni intra duodecim dies pax concludatur, sibi utique discedendum esse. Nec Sueciam diutius in suspenso hærere, multo minus copias exautorare posse, sed hiberna necessario continuanda. Id quod cum summo periculo ac damno Germaniæ sit conjunctum. Sane materiam belli nullam superesse. Cæsareos jamdudum ostendisse, si modo Monasterium conferre se velint, intra paucos dies pacem confectum iri. Jam Osnabrugæ omnia digesta: universos Ordines heic adesse, jam ab instauratis tractatibus quatriduum elapsum. Unde conclusionem tanto magis expectari, quod Cæsarei ante biennium sat amplis mandatis instructi fuerint, eoque mora opus non amplius sit. In aprico esse summum periculum, quod Imperio, ac Domui Austriacæ immineat. Regios indies longius grassari, ac Germaniam lacerare. Ut tamen Cæsareis gratificarentur, dilatio ad vicesimum usque Septembris annuebatur: tunc spem esse, Cæsareos ita se declaraturos, ut citra moram pax sequatur. Exhibitas Notas Ordinibus communicatum iri, non tamen ut super illis amplius consultetur: nam ex parte Ordinum, quæ Osnabrugæ conclusa sunt, utique mansura. Quod si Cæsarei aliud quid à Serviento, citra tamen pacis moram, per Mediatores obtinere queant, se non repugnare. Exiguam hanc moram Cæsarei grate acceptabant. Quid de Notis suis acturi sint Ordines suo loco relinquebant: sperare tamen, si quæ Cæsarei per Mediatores obtinere queant, Ordines non ægre laturos. Declarationem Ordinum super satisfactione Gallica Cæsaris menti conformem, qui & ipsis indicarit; si quid amplius Ordines in universum aut singuli circa illam satisfactionem in sui emolumentum obtinere queant, id se lubente fieri. Ita congressus iste finiebatur: in quo Osnabrugensis Officialis nomine Aichstadiensis, Elwangensis, & aliorum, Adamus Adami nomine Corveiani & aliorum Prælatorum: denique Leuxelringius quarundam Urbium nomine non quidem his quæ dicebantur presse contradicebant, sed tamen suorum jura modeste reservabant.

Ordines ad Regem Galliæ scribunt.

§. 189. Inter hanc moram ab Ordinibus literæ ad Regem Galliæ conceptæ sunt; quibus ostensum, se quidem in alienationem trium Præsulatuum, Metensis, Tullensis, & Virodunensis, ut & Alsatiæ, quantum ad Domum Austriacam spectarit, consentire, eo tamen modo, uti illa à Cæsareis facta sit; qui serio asseverent, se non plus, quam quæ Domus Austriacæ hactenus in Alsatia fuerint, & quæ Episcopi in dictis Episcopatibus possederint, in Galliam transferre voluisse aut potuisse, ad actorum fidem provocantes. Nec in sua potestate esse aliis Statibus ista adimere, quæ ipsi à se non acceperint, nec precario sed suo jure possideant. Idque Regem à se eo minus desideraturum, quod ipse sæpius testatus sit, se arma non ad oppressionem Imperii, Ordinumque, utpote Galliæ amicorum, & ex parte sociorum, sed potius ad libertatis ac jurium eorundem reparationem, & conservationem arripuisse. Petere igitur, ut Ordinum declarationi, quæ Legibus Imperii, Ordinum juribus, Cæsareorum intentioni, ipsiusque sæpius iteratis promissis sit conformis, locum det, nec pactum satisfactionis adversus illam extendi patiatur.

Ordinum Declaratio super Gallica satisfactione.

§. 190. Huic epistolæ Ordinum Declaratio adjungebatur, quam propriis ipsorum verbis heic inserere visum. „*Electorum, Principum, & Statuum* „*Imperii Romani Legati consentiunt, ut Articulus de* „*satisfactione Gallicana Instrumento iisdem verbis in-* „*seratur, quibus die* 11. *vel* 21. *Novembris A.* 1647. „*Monasterii formatus est, & eatenus Assecuratio-* „*nem promittunt, si modo, ut declaravit Dn. Pleni-* „*potentiarius Gallicus, cum Cæsareæ Majestatis con-* „*sensu, Christianissimus Rex & Regnum Galliæ Alsa-* „*tiam cum Suntgovia & Præfectura Hagenoensi, supre-* „*mo ejus Dominio apud Imperium permanente, eadem* „*forma, qua hactenus Archiduces Austriæ eam pos-* „*sederunt, ab Imperatore & Imperio Romano tanquam* „*feudum perpetuum & immediatum Landgraviatus* „*titulo recognoscat, & Domino Episcopo Basileensi circa* „*Comitatum Ferretanum satisfiat. Fruatur autem in* „*eo Christianissimus Rex, ejusque successores Superio-* „*ritatis & Territorii jure, omnibusque Prærogativis,* „*Exemtionibus, & Privilegiis, quibus Archiduces* „*Austriæ, cum possederunt dictum Landgraviatum,* „*sunt gavisi, & ad Comitia Imperii Romani titulo* „*Landgraviorum Alsatiæ vocentur, atque votum &* „*sessionem habeant: de quo, ut etiam, cui Circulo Im-* „*perii Romani Alsatia in posterum accenseri debeat,* „*proximis Comitiis convenietur. Cum præterea in Ar-* „*ticulo de Satisfactione Gallica, & Cessionum formulis,* „*quæ eo nomine exhiberi debent, nonnulla obscurius po-* „*sita sint, Regii vero Plenipotentiarii mentem Chri-* „*stianissimi Regis semper ita explicarint, quod nullum* „*prorsus Statibus Imperii Romani per Satisfactionem* „*Gallicam præjudicium fieri debeat; idcirco Electo-* „*rum, Principum, & Statuum Legati declarant, ne-* „*que alia intentione neque sensu in supradictam satis-* „*factionem & insertionem consentiunt, quam ut I.* „*Christianissimus Rex, Regnumque Galliæ habeat &* „*retineat quidem Supremum Dominium Episcopa-* „*tuum Metensis, Tullensis, & Virodunensis. Ve-* „*rum illud, ut & Regia Jurisdictio exerceatur, eatenus,* „*quatenus exercita fuerunt ante hos motus, nec Juris* „*Diœcesani, aut Feudalitatis, sive ullo alio prætextu* „*extendantur ultra ipsorum proprium Territorium in* „*ea feuda, quæ Status Imperii, comprehensa imme-* „*diata Imperii Nobilitate, a dictis Episcopatibus re-* „*cognoverunt, aut adhuc habent recognoscenda. II.* „*Quoties mentio fit in Articulo satisfactionis, vel Ces-* „*sionum literis superioris & inferioris Alsatiæ, Sunt-* „*goviæ, & Provincialis Præfecturæ Hagenoensis, ni-*

hil

1648. *„hil aliud eo nomine translatum & cessum intelligatur, „quam quæ ad Domum Austriacam spectaverunt, atque ab ea cedi potuerunt, nec cessio hæc ullum præjudicium afferat alii Statuum, vel etiam Immediatæ „Nobilitatis in sua libertate, & Immedietatis erga Imperium Romanum possessione, vel Juribus, & Bonis „ubicunque sitis. III. Ipsi Status Provinciales, Landsassii & subditi cessarum ditionum sua Jura, Privilegia, & possessiones, usum etiam atque exercitium „tam in Ecclesiasticis, quam Politicis juxta hanc pacificationem retineant. IV. Quæ in Sylva Nigra, „Ortenavia, vel alibi ad Domum Austriacam, vel „alios Status, vel etiam Nobilitatem immediatam, aut „quemvis mediatum pertinent, suum cuivis reddatur, „ac restituatur. Osnabrugis 12. 22. Aug. A 1648. „Cancellaria Moguntinensis.* Hæc declaratio una cum literis ad Durlaceni Agentem Lutetiam transmissa est: qui statim animadvertit, hoc negotium parum gratum fuisse. Sane Briennæ Comes, cum ab ipso accessum ad Reginam Regentem peteret, super capitibus declaratione contentis varias difficultates movebat, & Dux Longuevillius iisdem apud ipsum acriter contradicebat. Inprimis autem Avauxius acerbe ista cavillabatur: Suecos optimam Pomeraniæ partem, Bremensem, ac Verdensem Præsulatus, ac Meclenburgicæ portionem, quintuplo aut sextuplo totam Alsatiam pretio superantes, insuper quinque milliones pro militibus in satisfactionem accepisse; Gallos sola Alsatia, quantum ejus ad Domum Austriacam spectaverit, eoque parte duntaxat agrorum ejus Provinciæ contentos esse debere, solutis insuper aliquot millionibus. Salvium quoque de Gallia male meritum, concepta de Assistentia formula, per quam Hispanis facile sit post factam semel cum Gallis pacem novas belli causas serere, ac Cæsarem, & quos possint Principes ad auxilia sibi ferenda permovere.

Cæsarei iterum dilationem quærunt. 22. Sept. §. 191. Inde à Cæsareis Ordines iterum convocantur, quibus Volmarus exponebat: se ad relationem suam à Cæsare ante biduum responsum quidem obtinuisse, ex quo intellexerint, ad omnia capita sibi Cæsarem mandata dedisse; sed summam negotii characteribus numerorum conscriptam fuisse, quibus solvendis se integrum diem noctemque frustra desudasse, clavibus diversis, quas adhibuerit haut quadrantibus: id quod sibi, quoad vixerit, non contigerit, etsi in hac re exercitatissimo, & qui sæpe numeros absque clava solverit. Cum igitur nullo modo mentem Cæsaris indagare potuerit, constituisse peculiari cursore rem ad Cæsarem referre. Rogare igitur Ordines, objecto tam inopino impedimento tamdiu conclusionem differant, quoad aliud responsum à Cæsare adferri possit; ad quod minimum viginti dies requirantur. Et ne suspicentur isthæc gratis fingi, per omnia sacra testabantur, rem ita se habere; quo fine & Moguntino Cæsareas literas numerorum notis conceptas ostendebant, queis Cæsaris responsum contineri ferebant. Enimvero ista plerisque absurde fingi videbantur, & variis sermonibus, ac judiciis agitabantur, Bavaricis præcipue inanes prætextus increpantibus, ac Sabaudo cavillante; à Nuntio Apostolico clavem Petri commodato sumerent, quæ omnia aperire possit.

Ordinum declaratio. §. 192. Istud postulatum Ordines statim inter se expenderunt, ac eadem die responderunt: Intolerandum plane esse, tantam rem, in qua salus, aut interitus patriæ vertatur, tam negligenter agi, tantisque moris implicari: per quas facile pax è manibus amitti, ac per novos bellorum casus patria tantis calamitatibus involvi queat, unde nullo remedio iterum extrahi possit. Igitur Ordines obligatione sua erga Imperium urgeri, ut ad idem pacandum incumbant; cum præsertim ne minima caussa supersit, quare vel momento diutius in bello hæreant. Eoque rogare Cæsareos, ne rem diutius extrahant, sed una cum ipsis sub spe ratificationis Cæsareæ cum Regiis pacem concludant. Id ni fiat, Ordines haut diutius expectaturos, sed cum Regibus pacem inituros, quo hostilia cessent, nec Imperium diutius laceretur. Velle tamen ista conclusione Cæsarem, ejusque Domum comprehendere; nec putare circa ratificationem difficultatis quid motum iri, cum in utroque Instrumento Cæsareis commodis idonee sit cautum. Rogabant inde Cæsarei; saltem ad vicesimum sextum Septembris expectarent, quo Cæsarea declaratio absque cifris adventura speretur. Id ubi non fiat, nec sibi vel simpliciter vel sub sperati concludere liceat, non recusare, quo minus Ordines cum Regiis pacem firment. Interea grato animo accipere, quod Cæsareæ Domus tam fidelem curam gerant. Ordines post breve colloquium tandem in hunc terminum velut extremum consentiunt, addito tamen: ni dicta die perspicua Cæsaris declaratio adsit, se conclusionem ne horæ quidem spatio amplius dilaturos.

§. 193. Sed Cæsarei eam diem anticipabant, causati, cum Ordines tam acriter responsum exegerint, se denuo literas Cæsareas numerorum notis descriptas excussisse, in quibus Volmarus tantopere desudarit, ut demum Cæsaris mentem ex iis perceperit. Eum omnia à se relata, tum à Bavaro isto nomine scripta probe expendisse; ac Ordinum sententiæ circa pacem Gallicam plane accedere, etsi nondum constiterit, quid circa controversa capita de Lotharingia, Burgundia, & Auxiliis convenerit. Movebantur tamen ab iisdem scrupuli: Num secuta subscriptione satis cautum sit, ratificationes Regum, & effectum pacis certo secuturum? Eoque Electoralibus solis velut intimis Cæsaris Consiliariis in antecessum tres quæstiones proponebant. Quarum prima erat, num subscriptionem pax certo secutura sit? Quod Salvius & Monasterii & Osnabrugæ jactasse dicatur; se conventis haut ita presse inhæsurum, sed conditionem Sueciæ meliorem redditurum. Tum & Oxenstiernam nunc abesse, cujus subscriptio necessaria est. Et subscriptione licet facta constare debere, ratificationem utique secuturam. Cæsarem quippe probato Gallico Instrumento magnam apud Hispanos offensam incurrisse, quos fida sibi amicitia junctos destituerit. Unde nosse cupere, quid sibi faciendum, si Galli cum Ordinibus conventa servare noluerint? Præterea quæ circa auxilia aliis ferenda sint disposita, à Cæsare non repudiari: cui tamen non minus quam aliis Ordinibus liberum sit futurum, fœdera cum extraneis inire, nec deterioris heic conditionis ipsum quam reliquos fore. Tum pleniore declaratione opus esse, quid circa conducendum aut exautorandum militem sit observandum. Nam uti fama ferat, Gallos statim post conclusam pacem Suecicas, & Bavaricas copias sibi adjuncturos; ita Hispanos circa Austriacum, & Westphalicum militem idem facturos, quibus non minus, quam Gallis, juris indulgeri par sit. Denique quid agendum, si Hispani cessionem Alsatiæ exhibere nolint, quoad pax cum Gallis perfecta sit; aut contra Gallia ratificationem differat; simul occupata loca restituere, & pro Alsatia promissam pecu-

Cæsarea demum declaratio expromitur. 1648.

25. Sept.

niam

1648. niam solvere abnuat, quoad cessionem istam nacta fuerit? Ad hæc Electorales reposuere; id sibi semper fundamenti loco habitum, conventis standum esse; eoque haut consultum sibi videri, ultro dubitationes movere, ne exinde adversa pars ansam arripiat quid novandi, sed potius subscriptionem urgendam esse. Circa Assistentiam non plus Cæsari quam Ordinibus detractum. Satius tamen esse, nunc quidem nihil extensionis heic facere, aut ad singularia descendere, sed formulæ laxis verbis conceptæ inhærere. Denique Articulo primo, *Sit pax Christiana*, Regis Hispaniæ certo modo & respectu Imperii mentionem faciendam, cumque paci Germaniæ includendum præsertim cum peculiaris clausula de Circulo Burgundico in Articulo de Assistentia contineatur, & jam antea à Gallis in prima, quæ concipiebatur, formula ejus mentio facta fuerit; quæ autem ab Ordinibus ideo inducenda sit, quod vereantur, ne Germanica pax ab Hispanica velut à conditione suspendatur. Si igitur ita ponatur, *Sit pax Christiana inter Imperatorem, Regem Catholicum & Christianissimum in Imperio*, nihil causæ esse, quare is cessionem Alsatiæ abnuat. Gallum quoque generali guarantia contentum promissam pecuniam solvere haut dubitaturum. Quanquam autem Cæsarei distinctam magis declarationem cupiebant circa Articulum Assistentiæ; Electorales tamen negabant, Servientum, & reliquos Ordines ullam heic mutationem admissuros. Unde & Cæsarei demum adquiescebant. Porro suspicio erat hisce quæstionibus Cæsareos novam remoram pacis

26. Sept. conclusioni voluisse injicere; qui conatus cum manis adpareret, postera die, cum apud universos Ordines declarationem suam proponerent, istis quæstionibus omissis id solum denuntiabant; Cæsarem uti ante hac Suecicum, ita & nuper Gallicum Instrumentum Osnabrugæ adornatum per omnia non solum probasse, sed & sibi injunxisse id ocyus solenni subscriptione firmare. Eamque Cæsaris mentem se jam Serviento per sequestres, ne plane negligi videantur, significasse.

Subscriptioni mora injicitur ab Hispanis.

§. 194. Enimvero quo minus pax statim subscriptione absolveretur, Hispani moram injicere conabantur. Salvius, dum Ordines super Germanica pace cum Cæsareis satagunt, de Hispanica semel atque iterum congressus habuerat; in quibus etsi fundamenta compositionis posita viderentur, haut pauca tamen restabant non ita brevi expedienda. Proposuerat Servientus de Artesia: ad quod & Brunus responderat. Sed cum in rem præsentem veniendum esset, huic idonea mandata deerant: unde à Pegneranda literæ primum expectanda erant. Interea is Germanicam pacem tam apud Ordines, quam Cæsareos remorari summopere laborabat, illam Hispanicæ ita impliciturus, ut una absque altera ad finem perduci non posset. Adferebantur variæ rationes, spargebantur minæ. Hispanos haut credidisse in sui fraudem aliquid Osnabrugæ conclusum iri, sed rem Monasterium fuisse remittendam, aut saltem certum sibi tempus præfigendum, uti Galliæ à Belgis factum, intra quod Regis sui negotia expedirentur. His tractatibus utique communem pacem propositam. Regem Hispaniæ, qui intuitu Burgundiæ Imperii sit membrum, Cæsarisque socius, quovis momento ad pacem cum Gallis concludendam paratum. Quo neglecto, si Ordines ad pacem ruant, non solum spe quietis eosdem Frustrandos, sed & majoribus turbis implicandos. Hispanum hac ratione in cessionem Alsatiæ non consensurum, nec præsidia Franckendalia, & aliis Germaniæ locis deducturum. Sed & apud Salvium idem instabat, ut saltem per quatuordecim dies conclusio adhuc differatur; interim tentetur, num pax inter Hispaniam & Galliam coalescere possit. Sane mereri Hispaniam, ut tantillum tempus ipsi non invideatur. 1648.

Illorum nulla ratio habetur.

§. 195. Enimvero Salvius Ordines Imperii obtendebat, in horas, sibi instantes, ut paci colophonem imponat. Pollicebatur tamen, dum ratificationes adferuntur, operam se navaturum Hispanicæ paci conficiendæ. Ex Ordinibus prout cuique animi firmitas erat, Hispano respondebat. Cum Serviento se palam & juxta leges Imperii tractasse, ac liberum fuisse Bruno nomine Regis sui velut Burgundiæ Ducis Osnabrugam accedere, ac sententiam de Imperii negotiis dicere. Se controversiis ipsius cum Gallia misceri nolle. Optare, ut & Hispanica pace plena quies Orbi Christiano reddatur: cæterum morari eam nolle. Germaniæ, ni extraneo dominatu subjugari velit, pace summopere opus esse; nec res suas ferre, conclusionem inter Hispanos, & Gallos expectare; cum nondum constet, num utrique pax cordi sit. Duram Germaniæ conditionem fore, si ipsa pace gaudere nequeat, ni exteris id Regibus placeat, à quibus illa non dependeat, sed qui diversis finibus contineantur, diversis legibus ac moribus regantur. Pace Germanica perfecta Ordines omni studio incubituros, ut duobus præpotentibus Regibus conciliatis Christianus orbis belli malis plane liberetur, ac Turcæ tanto majoribus viribus occurri queat. Cæsarei ostendebant; Cæsarem urgentibus Ordinibus, & ob periculum, ne forte isti plane in Regiorum partes transirent, conclusionem pacis defugere non potuisse. Domui Austriacæ hac pace nil damni inferri. Per eam quippe liberari Bohemiam, Moraviam, Silesiam; præverti rebellionem Austriæ supra Anassum; Bavarum in Cæsareis partibus retineri. Hujus Legatos ante paucos dies sibi denuntiasse, ne Hispanica negotia Germanicis præferre, aut invicem implicare audeant. Electorem ipsum Cæsari per literas mala Germaniæ demonstrasse, & ne per Hispanos bellum extrahi patiatur rogasse: alias Ordinibus consilium capiendum, Cæsari, Domuique ipsius ac posteris oppido quam periculosum. Huc si res redeat, facile adparere, quam faciem bellum induiturum sit. Inprimis §. *Tandem omnes* retractatum iri, hac Bohemiam, aliasque Cæsaris ditiones longe periculosiore, quam unquam antea, statu involvendas. Forte habere Hispanos rationes, quare pacem cum Gallis nunc adspernentur; quas quidem damnare nolint, sed id potius acturi sint, ut Hispani si non aperte, tamen tecte Cæsaris auxilio fruantur. Id quod tutius & commodius futurum sit, si Suecia hac pace prius exarmetur, ac Germanico exauctorato indigenam militem in patriam reduxerit. Nam Ordines Imperii belli pertæsos neutri parti accessuros. Et quia Galli loca aliquot ad Rhenum præsidiis teneant, Hispanos istis, ut eadem deducere dubitent, ansam præbere posse detenta Franckendalia; super quibus dum isti inter se disceptant, executionem pacis Ordihum studio perficiendam. Interim adpariturum, num magis è re sit Hispanis pacem inire, quam bellum alere, deinceps forte majore vi quam antea persequendum. His rationibus Brunus adquiescebat, ac rem tempori commendabat. Quanquam & pacem remorari penes ipsum non erat, præsertim cum Servientus pro-

bato

1648. bato Bruni procuratorio ad concludendum cum ipso paratus testaretur: Osnabrugæ acta hautquidquam tangenda, aut Hispanico negotio immiscenda, sed utramque pacem, quæ nil commune inter se habeat, separatim concludendam.

De subscriptione Ordinum. §. 196. Porro Regii ad pleniorem pacis firmitatem necessarium duxerant, non solum partes bellantes, sed & Imperii Ordines subscribere. Qui & ipsi tam solennem actum adimi sibi nolebant. Sed quia omnes Ordines adhibere longum ac operosum futurum erat, placebat subscriptionem ab extraordinaria Deputatione nomine omnium fieri: ut tamen aliorum Ordinum legatis simul subscribere, ac Principum suorum ratificationes exhibere liberum foret. Tum ut cæteri omnes non minus ad observanda & tuenda conventa tenerentur, quam si ipsi subscripsissent; nec à Directorio ullæ protestationes aut contradictiones admitterentur. Denique ut ne tituli aut loca, quæ hinc inde in Tabulis Pacis Ordinibus tribuerentur, illis in posterum præjudicio cederent. 3. Oct. Quam in rem ab Ordinibus decretum conditum est.

Aliqua mora ab Oxenstierna. 22. Sept. §. 197. Sed & aliqua mora ex Oxenstiernæ absentia nascebatur, cujus velut primarii Legati subscriptionem Cæsarei necessariam judicabant. Is Osnabrugam reversus haut satis probabat, à Salvio in obsignationem & depositionem Instrumenti fuisse consensum, cum nonnulla adhuc in Osnabrugensi negotiatione superessent, quæ polituram desiderarent. Quanquam enim Salvius sibi receperat ista prius expedienda: judicabat tamen ille, id nunc longe difficilius processurum, quam depositiona, quoad ista perfecta forent, dilata, præsertim cum conventum fuisset nihil addendum amplius, demendumve. Sed & initio decreverat potius Osnabrugæ subsistere, ac Ordines paulatim eodem retrahere. Id quod Ordines initio subscriptioni nil impedimenti allaturum rebantur, quod ipsi una cum Cæsareis, & Salvio Monasterii subscribere, ac post Oxenstiernæ Instrumentum Osnabrugam ad subscribendum per nonnullos ex Ordinibus transmittere vellent. Pertendebant tamen Cęsarei, solennem subscriptionem eodem tempore ab omnibus Legatis fieri debere; neque sufficere Salvium subscribere, & pro Oxenstierna spatium relinqui, sed & hujus presentia opus esse. Unde idem literis universorum Ordinum, & Castellanorum Servientique, & ipsius Salvii, ut Monasterium se conferret, invitabatur. Contra Oxenstiernæ subscriptio haut tantopere festinanda videbatur, quod ea nunc facta executionis dies media hieme cessura erat; quo tempore indigena miles in Sueciam trajici non poterat; ac si idem ad vernam usque tempestatem Ordinum terris incumberet, novis querimoniis ansam præbiturus, in provincias autem Suecicas deductus eas plane exhausturus erat. Unde Monasterium quidem proficisci statuerat, non tamen ut subscriptionem perficeret, sed duntaxat de loco & modo ejusdem

De loco subscriptionis. conveniret. Ipse quippe haut è dignitate Reginæ ducebat, cum super legibus pacis Osnabrugæ ab initio cum Cæsareis actum sit, conclusionem nunc Monasterium transferri, ubi & collisiones cum Gallis occurrere possent. Et cum alii conviviis ac ignibus, displosionibusque festivitatem illam celebraturi essent, Suecis nunc Monasterii velut in alieno loco publica lætitia silentio transeunda e-

4. Oct. rat. Sed cum Monasterium pervenisset, à Cęsareis, Ordinibus, Serviento, Salvio ita acriter oppugnabatur, ut demum omnium petitis manus dare cogeretur.

§. 198. Inter quæ nonnullæ difficultates subnascebantur, velut quod Cæsarei clausulam *Quatenus*, Hassicæ causæ inseruerant, cui ab his acriter contradictum, eandemque ne admitterent Regina suis injunxerat; quæ ut deleretur connitentibus simul Ordinibus obtentum. Præterea quia inter Cæsareos, & Regios dudum convenerat, ne cujus Electoris aut Principis titulus integer Tabulis Pacis exprimeretur, in articulo de causa Hassica §. *Quod controversias*, in titulo Ernesti Ducis Saxoniæ verba, *Juliæ, Cliviæ & Montium* Brandeburgicorum monitu omittebantur. Quod cum Domus Saxonica ægre ferret, placuit, post vocem *Casselli* totam clausulam *interveniente Domini Ernesti, Saxoniæ, Juliæ, Cliviæ & Montium Ducis* induci, quód etiam absque hac sensus sibi constaret. In Gallico Instrumento Servientus nullo modo ferre volebat, Regis Hispaniæ, aut Ducis Lotharingiæ, presertim cum titulo Adherentis Cęsarei nominatim mentionem fieri. Nam illum adhuc bello cum Gallia implicitum; nec Gallię Regem alium preter se ipsum Lotharingię Ducem agnoscere. Circa quód cum Ordines reluctari ipsi nollent, ejus postulato, satisfiebat. Quia etiam inter eos, qui sub finem Instrumenti ab una aut altera parte paci includendi forent, super Lusitanię Rege, quem Galli nominaverant, nonnihil difficultatis oriebatur, conventum, ut utraque pars denominatonem istorum Regum & Principum ad sextum usque mensem à permutata ratificatione differret. Honori tamen Reip. Venetę, quæ paci huic concihandę operam suam interposuerat, datum, ut ejus nomen exprimeretur. Servientus quoque pro Ducibus Sabaudiæ, & Mutinę à Cęsareis hanc declarationem obtinebat, ut pro Gallis in Italia arrepta arma ipsis fraudi ne forent. In causa Palatina Servientus clausulam de Catholicorum sacrorum exercitio in Palatinatu Inferiore induci patiebatur. In articulo quoque de satisfactione relinquebatur, ut cessio Alsatiæ, & quę inde dependent, allodialiter & citra exceptionem fieret; etsi placebat inter conclusam & ratificandam Pacem agendum, quo sub titulo Gallia illam retinere debeat.

§. 199. Denique cum jam omnia transacta crederent Ordines, à Regiis quędam haut exigui momenti proponebantur, quę decidi cupiebant, antequam ad subscriptionem accederent. Inter quę Landgravię postulata à Regiis magno studio fovebantur. Landgraviæ postulata. 29. Sept. E quibus in abolitionem clausulę *Quatenus* jam consensum erat. Contributiones quoque alendis ad exautorationem usque copiis certo modo annuebantur. Sed ut ad satisfactionem militię Hassicę pecuniarum quid conferretur, preter promissa sexcenta uncialium millia id nullo modo pati volebant Ordines. Ex ista summa ipsius militi abunde satisfieri posse. Quo tempore cum Moguntino tractabat, vel quinquaginta millibus aut minore summa adquieturam fuisse, si qui daret tunc inventus foret. Contumeliosum esse, civi suę tributarios reddi, tantis emolumentis jam mactatę. Quin impetu quodam renitebantur, malum Landgravię minati, ni postulatis desisteret, sic ut Regiis ob istam causam universos offendere inconsultum videretur. Equidem proponebant Sueci, ut ipsius ditio saltem à satisfactione militię Suecicę immunis esset, idque in proprii militis exautorationem impenderetur. Sed renuebant Ordines; si pace frui velit, eodem quo aliis pretio hanc ipsi redimendam.

Quod

1648. Quod si Regina eam summam condonare isti velit, se ooo repugnare. Tandem cum ostenderetur, Landgraviam quantumvis velit, militem dimittere haut valituram, deficiente argento, ni
14. Oct. eidem subveniatur, demum placebat; Hassicæ satisfactioni destinatis Ordinibus persuadendum, ut de promissis sexcentis uncialium millibus centum millia in antecessum exsolvant: tum spes facta, centum uncialium millia de futuris Imperii contributionibus Cassellanæ Domui remittenda.

De cessione Alsatiæ.

§. 200. Servientus quoque antequam ad subscribendum accederet, renuntiationem sibi Alsatiæ exhiberi postulabat, quam Cæsar non pro se tantum, sed & pro Archiduce OEnipontano, & Hispaniæ Rege pollicitus fuerat. Quarum nulla ad manum erat. Declarabant tamen Cæsarei, à Cæsare & Archiduce illam se justo tempore una cum ratificatione curaturos: interim eo nomine scriptam cautionem apud Mediatores deposituros, si vicissim Servientus obligationem de pecuniis pro Alsatia solvendis exhibeat. Servientus ægre huc descendebat Cæsareis objiciens, olim eos jactasse, cessionum formulas jam adesse; saltem cum tractatus ad finem vergere conspexissent, de illis mittendis monere potuisse. Tandem tamen placuit, cessionem tantisper Legatorum Cæsareorum subscriptione firmari, cui eadem efficacia inesse debeat, ac si ab ipso Cæsare facta sit. Sed super Hispanica cessione major difficultas surgebat. Regis quippe Hispaniæ consensum, & factum à Cæsare præstari non posse; nec sperandum istum esse, antequam pax cum Gallia coaluerit. Quanquam autem Ordines judicarent, uti Sueci adquiescant iis, quæ pace continentur, & ante ratificationem neque Cæsaris neque Brandeburgici diploma desiderent, ita & Serviento eousque expectandum esse: tamen hic eam moram plane adspernabatur. Unde ne paci remora injiceretur, Ordinibus æquipollens cautio dispicienda erat. Equidem Cæsareis placebat, Gallos tantisper quatuor Urbes Sylvestres, & tres florenorum milliones retinere quoad Cæsar promissa explevisset: Sed Servientus nosse cupiebat, quid expectandum sibi sit, si Gallis super Alsatia ab Hispano controversia moveatur? Unde nihil supererat, quam ut Ordines cautionem suam interponerent, cujus duæ formulæ concipiebantur, quæ ipsorum nomine loco Hispanici consensus cessioni Alsatiæ sint inserendæ: earum una communis erat, altera peculiaris ad Hispaniam nominatim directa. Censebant Ordines generalem evictionem fide publica nixam Galliæ sat cautionis præstare. Sed ad peculiarem ægre descendebant, quod hoc modo in partes transire viderentur, operaque eorum deinceps circa conciliandam inter Gallos & Hispanos pacem suspecta, & inutilis redderetur. Ac demonstrabant Cæsarei, hac ratione Ordines facile novo bello cum Hispanis implicari posse; hoc ipso Hispanos graviter offendendos, velut indictione belli facta. Sed Servientus contendebat; amplius quid sibi in Satisfactionis Articulo præter generalem guarantiam promissum. Ordines contra & hanc sufficere ferebant, ac Gallos in possessione constitutos cessionem Cæsaris, ac beneficium retentionis obtinere: contra prætensionem Hispanicam in Alsatiam non jus in re, sed meram spem esse, quę forte ounquam effectum sortitura sit, eoque hanc non ita solicite curandam. Unde cum specialis guarantia non plus contineat, quam generalis, ante ratificationem autem hujus occasione obligationem suscipere odiosum sit, Servientum ut generali adquiesceret, rogabant. Sed cum hic ista omnia adspernaretur, & tandem cursorem in Galliam missurum se ostenderet, ad cujus reditum subscriptio differenda sit; Ordines dilationis istius impatientes demum in specialem evictionem consensere. Qua contentus Servien- 4. Oct.
tus subscriptioni se paratum ostendebat. Idem quoque circa evacuationem locorum ab Hispanis occupatorum, ac inprimis Franckendaliæ, generali guarantia adquiescebat, quam Ordines ostendebant illos omnes spectare, qui paci ejusque exsecutioni se opposituri sint. Super Comitatu Pfirtensi, de quo Austriacis disponendi potestatem haut competere Basiliensis præsul tradebat, Cęsaris cautionem accipiebat. Ita Gallicum Instru- 5. Oct.
mentum plene adornabatur; id quod Ordinibus ansam præbebat tanto acrius Suecos ad subscribendum urgere. Et cum hactenus Sueci pacem longe majori studio, quam Galli promovere visi essent, jam Servientus absolutis prius suis negotiis sese Ordinibus venditabat, conviviis insuper aliaque ratione illorum favorem aucupatus.

Suecorum ante subscriptionem postulata. De §. *Tandem omnes*.

§. 201. Inter Soecica negotia, quæ ante subscriptionem expedienda erant, primo loco occurrebat §. *Tandem omnes* & Cæsarei provinciales, pro quibus per literas apud Cæsarem intercessuros se promiserant Ordines, ac ut ejus paragraphi verba, paulo mollius conciperentur, ne Sueci militum suorum causam damnasse viderentur: quæ literæ nondum expeditæ fuerant. Istorum causam Suecici duces Legatis per literas diligenter commendarant: unde his ansa arripiebatur tentandi, num istis lautiores conditiones, quam formula pacis ferebat florentibus nunc Suecorum armis obtinere possint: præsertim cum omnibus persuasum foret, Cæsareos, si par belli fortuna ipsis arrisisset, conventis haut fuisse staturos. Id tamen non aperte proponebatur, sed tantum per ambages, quid Cæsareis animi foret, tentabatur. Ast illi conventis immoti inhærebant, ne id quidem annuentes, ut quoad ratificatio adferretur, super mitiore Cæsaris sententia obtinenda scriberetur. Ordines quoque ut conventa Osnabrugæ persisterent, contendebant; literis ad Cæsarem datis petebant, ut iisdem mollius consuleretur.

De vectigali Oldenburgico.

§. 202. Sed & super vectigali Oldenburgico nonnihil movebatur, adversus quod Bremensis urbs apud Directorium Moguntinum protestationem interponebat, quæ famosi libelli loco habita ablegato urbis reddebatur. Inde ab Electora- 21. Aug.
libus literæ ad Bremenses dantur, quibus ipsos ut publico decreto pareant monent; quod si tamen cum Comite idonea ratione decidere velint, operam se suam perficiundo negotio accommodaturos. Sed urbs protestatione iterata inficiari, Comiti jus vectigalis exigendi competere, ac ejusdem redemtionem adspernari. Quod si tamen amicitiæ instaurandæ causa Comes transactionem inire velit, ei se paratam fore. Cæterum Sueci non alia conditione consenserant, ut de isto vectigali Tabulis pacis insereretur quam ut amica tractatio super eodem susciperetur, cujus initium nondum factum erat. Igitur ne ideo subscriptio differretur, placuit, utramque partem literis moneri, ut intra tempus ratificationi exhibendæ designatum amicos tractatus instituant.

Attestatum de Bremensi urbe.

§. 203. Cupiebant quoque Sueci attestatum, quod sibi stipulati fuerant, ne à Bremensi urbe durante bello usurpata jura Reginæ fraudi forent, ipsi Instrumento inseri; quod alias istiusmodi at-

testatis

1648. testatis par vis cum ipsis pacis capitibus esse debeat. Sed cum Cæsarei nullam plane mutationem admittere vellent, ab Ordinibus formula attestati concipiebatur; qua à Suecis rejecta, alia aptabatur, è qua Sueci clausulam, *salvo tamen privilegio immedietatis* delebant. Et quanquam Ordines ostenderent, se urbi circa possessionem immedietatis præjudicare non posse: Sueci tamen eam hautquidquam agnoscebant, quod possessio illa immedietatis sæpe in controversiam vocata sit. De qua tamen in præsens litem non moveant, sed de illis duntaxat, quæ urbs durante bello usurparit. Sed nec legitimæ possessionis mentionem fecerant Ordines, de qua inserere necessarium Suecis videbatur. In hanc igitur formam Suecis attestatum è Cancellaria Moguntina exhibitum. 5. Oct.

„ *Paragrapho tertio satisfactionis Suecicæ inserta sunt sequentia. Civitati vero Bremensi, ejusque territorio & subditis præsens suus status, libertas, jura, & privilegia in Ecclesiasticis & Politicis sine impetitione relinquantur. Si qua autem ipsi cum Episcopatu seu Ducatu, aut Capitulis sint, aut in posterum enascantur controversiæ, eæ vel componantur amicabiliter, vel jure terminentur, salva interim cuique parti sua quam obtinet possessione. Quæ quidem verborum formula prout concepta est, ita sine mutatione in Instrumento Pacis relinquatur. Quia tamen nuper intellectum est, eam in ambiguos trahi sensus, idcirco, ut in futurum, quantum fieri potest, ambiguitati & litibus ansa præcidatur, Legatio Suecica hoc modo se eam intellexisse semper contestata est, I. quidem, ut per Territorium & subditos non intelligi debeat Jus Territoriale, aut territorium & subditi præfecturarum Civitatis procul ab Urbe in Ducatu Bremensi sitarum, sed territorium, seu fundus & subditi solius urbis Bremensis urbique immediate circumjectorum pagorum, dictas autem præfecturas cum suis subditis eo statu fore, quo ante hos motus fuerunt; deinde II. Ut per præsentem Civitatis statum intelligi debeat is, qui fuerat tempore tractatus pacis inchoati, non autem is, qui est tempore subscriptæ & ratihabitæ pacis, quo intervallo multa de facto immutata perhibentur. Possessio enim legitima ejus temporis, quo dicti tractatus inchoati fuerunt, extra controversiam maneat. Quæ quidem explicatio coram Imperii Deputatis non semel, sed iterato facta, cum legatio Suecica postularit, ut protocollis insereretur, insertam esse, testatur Monasterii Westphalorum 15. 5. Octobris Anno 1644. Cancellaria Moguntina.*

De Pirmonda. §. 204. Super Pirmonda quoque à Moguntinis attestatum exhibebatur, quod cum Waldeccæ Comites in ejus possessionem durantibus hisce tractatibus pervenerint, superfluum sit visum, de ea in Tabulis Pacis mentionem fieri. Nec eo minus ipsos communi Amnestiæ lege contineri, nec in possessione usque ad judicialem decisionem possessorii turbandos; salva tamen Paderbornensis Episcopi & Episcopatus jure atque actione.

De Erfordia. §. 205. Pro Erfordia quoque Sueci attestatum exigebant, ipsius ante bellum possessa jura integra mansura, nec fraudi fore, ejusdem mentionem hisce pacis tabulis haut factam. Id quod, summopere licet contendentibus Suecis, Cæsarei abnuebant, supervacuum id dictitantes, cum ejus urbis potissimum respectu articulo de Executione clausula, *Nulli autem Civitati*, inserta sit.

De civitatibus prætentis. §. 206. In articulo de Amnestia paragrapho *Debita*, prioribus formulis Cron-Weissenburgi, & Osnabrugæ, & in §. *Sententiæ*, post verba, *nisi processus vitium & defectus manifesto pateat*, Spiræ mentio facta fuerat. Quarum urbium nomina cum post dispuncta forent, metus illas subibat, ne dispositione dictorum paragraphorum fraudarentur. Quibus ostensum, dispositionem ipsam etiam citra exemplorum allegationem satis perspicuam, ac iisdem tanto magis caveri, quod exordio dicti Articuli sanciatur, eos qui diserte nominati non sint, haut ideo pro omissis habendos: quo fine è protocollis attestatum illis traditum est. 1648. 8. Oct.

De exercituum hospitiis. §. 207. Super stativis exercituum intervallo conclusæ & ratificandæ pacis Sueci prius transigendum censebant; quod inter exercitus armistitium non prius iniri queat, quam constet, quæ regiones utrique in usum hospitiorum concedendæ. Contra Ordinibus ab initio videbatur, exercitibus eo loco subsistendum, ubi significatio pacis ipsos deprehenderet. Sed ostendebant Sueci, si vel maxime Cæsareis, & Bavaricis id probetur, (quod tamen isti adspernabantur,) fieri tamen non posse, ut quatuor tam numerosi exercitus locis ita propinquis alimenta invenire queant. Bavarici censebant, septem Circulos, queis Suecica satisfactio injuncta, onus istud subire par esse. Sed quia Sueci haut consultum sibi judicabant, ante ratificatam pacem exercitum late per Germaniam spargere, haut injuria quærebant, quis Circulus huic hospitationi subeundæ par, aut pronus foret? Sane uno exeso, in alium abeundum. Ast hoc modo queis miles interim alendus exhauriri, ut exsolvendæ pecuniæ non sufficiant. Sed cum super hac re disponere se in antecessum posse negarent Ordines, ad duces bellicos ea res rejecta est.

De sustentando milite indigena. §. 208. Sed maxima difficultas in eo vertebatur, ubinam interim miles Suecicus indigena alendus esset, antequam in Sueciam deduci posset? Sueci ostendebant, invitos se Ordinibus id onus impingere, ac optasse, pacem dudum fuisse conclusam, ut per æstatem miles trajici potuerit. Nunc antequam ratificationes hinc inde tradantur, hiemem ingruere, nec ad obducta glacie Sueciæ litora ante vernum tempus accessum patere. Interim copiis illis de hospitiis prospiciendum. Quas per unum vel alterum mensem Ordinibus alere haut difficile sit futurum. De quo quanquam Electoralium aliqui spem facerent, cæteri tamen in universum reluctabantur, querimonias alii, reliqui minas jactantes; quod metuerent, ne Regina hoc obtentu bellum producere quæreret, ac Galli pro se idem postularent; tum nec Cæsar aut Bavarus exercitus dimitterent, eosque Ordinibus alendos obtruderent. Ita sub vocabulo pacis belli onera incubitura, ac id forte initium fore perpetui militis in Germania alendi. Jam dudum belli malis exhaustos cives fatiscere: immensam satisfactionem imminere: plura si injungere Regina aggrediatur, gloriam, gratiamque partam consumturam. Mare Balticum in Decembrem usque mensem navigari posse; interim quæ ad exsequendam in Germania pacem requirantur, peracta fore. Militem quoque Teutonicum in Pomeraniæ, Meclenburgicæ, & Bremensis Provinciæ præsidiis exautorari posse, surrogatis in ejus locum Suecis. Ita plerosque è Reginæ Provinciis ali posse, ac Cæsari, Bavaroque ansam retinendi sui militis demi. Et tanta erat apud Ordines moræ impatientia, ut si diutius huic postulato insisterent Sueci, periculosus motus metueretur. Quin Contarenus, ipseque Servientus negotiis Gallicis jam absolutis indies Suecos importune urgebant, ut ocyus ad plenam subscriptionem progrederentur. Ita ut obsistere diutius non possent, ni tra-

1648. ctatus tanto cum labore hucusque provectos abrumpere vellent. Ac spes erat, dum quæ exsequendæ paci faciunt expediuntur, hiemem facile lapsuram.

Subscriptio peragitur. §. 209. Ita demum conventum, ut subscriptio decimo quarto Octobris fieret. Et quanquam Sueci initio censerent, Suecicas Tabulas in Curia; Gallicas in aula Episcopali subscribendas; placuit tamen exemplo Hispanorum, & Batavorum circa subscriptionem solennibus rituum haut luxuriare, sed illa ad ratificationem differre; eoque subscriptionem Regiorum in Cæsareis, Cæsareorum in Regiis ædibus, Ordinum separato conclavi peragere. Tum in formulam certam consensum; qua Principes utrinque paciscentes ratificationem exprimerent. 14. 14. Octob. Ita dicto die hora post meridiem prima Oxenstierna & Salvius ad Cæsareos Lambergium, & Cranium quinque rhedis, & quadrantis horæ intervallo post Servientus, & Grullardus Residens ad Nassovium Comitem, & Volmarum sex rhedis pervehuntur, ubi in quintam usque horam morati sunt, & cum Instrumentum recte se habere deprehenderetur, utrique suum subscriptione solenni firmavere. Regiis Legatis ad ædes suas regressis Cæsarei post quadrantem horæ eodem ipsos secuti sunt, ac Lambergius, Craniusque Suecicum Instrumentum apud Suecos; Nassovius & Volmarus Gallicum apud Gallum subscripsere. Inde utraque Instrumenta à Secretariis Legationum Ordinibus congregatis, hora nona vespertina ad subscribendum oblata sunt. Ubi non Deputati solum, sed & cæteri qui aderant manum, ac sigilla sua ingenti cum gaudio apposuerunt. Mox integram per horam majores machinæ festivis displosionibus detonuerunt.

Pax promulgatur. 15. Oct. §. 210. Postera luce oppidanis militibusque armatis in foro dispositis, præcinentibus tubis, tympanisque Monasterii pax à Secretario urbis in foro, ac omnibus biviis promulgata est, ad singulas vices singulis cohortibus arma explodentibus. Omnibus peractis septuaginta majores machinæ terna vice per vallum reboarunt. Eodem ritu Osnabrugæ quoque promulgatio facta. Eo ipso die Burgundicus Legatus Petrus à Weimbs solennem protestationem adversus pacem Gallicam typis exscriptam publicabat. Id quod etsi Cæsarei ægre se ferre simulabant, omniaque exempla conquiri jubebant: multi tamen de compacto rem gestam judicabant; quod satis constaret, ob implicitas Cæsaris, & Hispani rationes utriusque Legatos omnia communicatis invicem consiliis agere suevisse. Adversus Suecicam pacem Ponti- 14. Oct. ficis Legatus Fabius Chisius protestationem interponebat. Ut Catholicis prætextus foret aliquando versa partium fortuna bona Ecclesiastica, quibus nunc cesserant, iterum invadendi. Sicuti & superiore seculo, cum pax Augustæ conditur, aliqui Prælati contra alienationem bonorum sacrorum protestationem interposuerant; quæ post, eum Cæsaris ac Ligæ arma florerent, iterum vindicari cœperant. Sed & facile perspiciebatur, eam ipsam ob causam Protestantibus necessitatem adferri, consilia & viros adversus tales conatus sociare. E Catholicis Germaniæ etsi eadem uni vel alteri parum arrideret, nullus publice paci contradixit. Et quanquam nomine Electoris Coloniensis, & Francisci Wilhelmi Episcopi Osnabrugensis nemo subscripserat; iste Bonnæ supplicationem Numini haberi, ac machinas per vallum displodi jusserat. Sed apud Evangelicos mira lætitiæ vis erumpebat, quorum 1648. nomine Leuberus Saxonicus Suecicis Legatis in ipsorum ædibus post finita sacra solennes gratias pro navata tam insigni opera agebat, ac de successu gratulabatur, additis precibus, ut & reliqua, queis ad exsecutionem pacis opus foret, procurarent. Inde Tabulæ pacis ab omnibus partibus ad suos Principes transmissæ sunt.

Articuli Pacis, inter Sacram Cæsaream & Regiam Suecicam Majestates, Eorumque Confœderatos Anno 1648. 24. Octobris Osnabrugæ conclusi, subscripti & consignati.

In nomine Sacrosanctæ, & individuæ Trinitatis. AMEN.

NOtum sit universis & singulis quorum interest, aut quomodolibet interesse potest. Postquam a multis annis orta in Imperio Romano dissidia, motusque civiles eo usque increverant, ut non modo universam Germaniam, sed & aliquot finitima regna, potissimum vero Sueciam Galliamque ita involverint, ut diuturnum & acre exinde natum sit bellum. Instrumentum Pacis Suecicum. *Primo quidem inter Serenissimum & Potentissimum Principem ac Dn.* FERDINANDUM II. *Electum Romanorum Imperatorem semper Augustum, Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclavoniæ &c. Regem. Archiducem Austriæ, Ducem Burgundiæ, Brabantiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæ, Marchionem Moraviæ, Ducem Luxemburgi, Superioris & Inferioris Silesiæ, Wurtembergæ & Teckæ, Principem Sueviæ, Comitem Habspurgi, Tyrolis, Kyburgi, & Goritiæ, Landgravium Alsatiæ, Marchionem Sacri Romani Imperii, Burgoviæ, ac Superioris & Inferioris Lusatiæ, Dominum Marchiæ, Sclavoniæ, portus Naonis, ac Salinarum, inclytæ memoriæ, cum suis fœderatis & adhærentibus ex una: & Serenissimum ac Potentissimum Principem ac Dominum* GUSTAVUM ADOLPHUM, *Suecorum, Gothorum & Wandalorum Regem, Magnum Principem Finlandiæ, Ducem Esthoniæ, & Careliæ, Ingriæque Dominum, inclytæ recordationis, & Regnum Sueciæ, ejusque Fœderatos, & adhærentes ex altera parte: Deinde post eorum è vita decessum inter Serenissimum & Potentissimum Principem & Dominum Dn.* FERDINANDUM III. *Electum Romanorum Imperatorem semper Augustum, Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclavoniæ, &c. Regem; Archiducem Austriæ, Ducem Burgundiæ, Brabantiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæ, Marchionem Moraviæ, Ducem Luxemburgi, Superioris & Inferioris Silesiæ, Wurtembergæ, & Teckæ, Principem Sueviæ, Comitem Habspurgi, Tyrolis, Kyburgi, & Goritiæ, Landgravium Alsatiæ, Marchionem Sacri Romani Imperii, Burgoviæ, ac Superioris & Inferioris Lusatiæ, Dominum Marchiæ, Sclavoniæ, Portus Naonis & Salinarum, cum suis Fœderatis & adhærentibus ex una: & Serenissimam ac Potentissimam Principem ac Dominam, Dn.* CHRISTINAM, *Suecorum, Gothorum, Wandalorumque Reginam, Magnam Principem Finlandiæ, Ducem Esthoniæ, & Careliæ, Ingriæque Dominam, Regnumque Sueciæ, & ejus Fœderatos & adhærentes ex altera parte: unde multa Christiani sanguinis effusio, cum plurimarum Provinciarum desolatione secuta est: Tandem divina bonitate factum esse, ut utrimque de Pace universali suscepta sit cogitatio, in eumque finem ex mutua partium conventione Hamburgi die vigesima quinta stylo novo, vel die decima quinta stylo veteri Decembris Anno Domini 1641. inita constituta sit dies 11. stylo*

1648. *stylo novo vel prima stylo veteri mensis Julii Anno Domini 1643. Congressus Plenipotentiariorum Osnabrugis & Monasterii Westphalorum instituendo; Comparentes igitur statuto tempore & loco utrinque legitime constituti Legati Plenipotentiarii, a parte quidem Imperatoris Illustrissimi & Excellentissimi Domini, D. Maximilianus Comes a Trautmansdorff, & Weinspergh, Baro in Gleichenbergh, Neostadii ad Cocrum, Negau, Burgau, & Totzenbach, Dominus in Teinitz, Eques aurei Velleris, Consiliarius secretus, & Camerarius Sacræ Cæsareæ Majestatis, ejusque Aulæ supremus Præfectus; nec non Dominus Joannes Maximilianus Comes a Lambergh, &c. Sacræ Cæsareæ Majestatis Camerarius, & Dominus Joannes a Crane, Juris utriusque Licentiatus & Comes Palatinus, Consiliarius Imperialis Aulicus; A parte vero Reginæ Sueciæ, Illustrissimi & Excellentissimi Domini, D. Joannes Oxenstierna Axelii, Comes Moreæ Australis, liber Baro in Kymitho, Dominus in Fyholm. Horningsholm & Tullegarn, Regni Sueciæ Senator & Consiliarius Cancellariæ & Dominus Joannes Adler Salvius, Dominus in Adlersbergh, & Tullingen, ibidem Regni Sueciæ Senator, Consiliarius Cancellariæ, & Aulæ Cancellarius, post invocatum Divini Numinis Auxilium, mutuasque Plenipotentiarum tabulas, rite commutatas præsentibus, suffragantibus, & consentientibus Sacri Romani Imperii Electoribus, Principibus, ac Statibus ad Divini Numinis gloriam, & Christianæ Reipublicæ salutem in mutuas pacis & amicitiæ leges consenserunt, & convenerunt, tenore sequenti.*

I. P*ax sit Christiana, universalis, perpetua, veraque & sincera amicitia inter Sacram Cæsaream Majestatem, Domum Austriacam, omnesque ejus fœderatos & adhærentes, & singulorum hæredes & successores, imprimis Regem Catholicum, Electores Principes, ac Status Imperii ex una. & Sacram Regiam Majestatem, Regnumque Sueciæ, omnesque ejus fœderatos & adhærentes & singulorum hæredes ac successores, imprimis Regem Christianissimum ac respectivè Electores, Principes, Statusque Imperii ex altera parte Eaque ita sincere, serioque servetur & colatur, utraque pars alterius utilitatem, honorem ac commodum promoveat, omnique ex parte & universi Romani Imperii cum Regno Sueciæ & vicissim Regni Sueciæ cum Romano Imperio fida vicinitas, & secura studiorum pacis atque amicitiæ cultura revirescant ac reflorescant.*

Punctus Amnestiæ generalis.

II. *Sit utrinque perpetua oblivio & Amnestia omnium eorum, quæ ab initio horum motuum, quocunque loco modove ab una vel altera parte ultro citroque hostiliter facta sunt, ita ut nec eorum, nec ullius alterius rei causa vel prætextu alter alteri posthac quicquam hostilitatis aut inimicitiæ, molestiæ vel impedimenti, quoad personas, statum, bona vel securitatem per se vel alios, clam aut palam, directe vel indirecte, specie juris, aut via facti, in Imperio aut usquam extra illud (non obstantibus ullis prioribus pactis in contrarium facientibus) inferat vel inferri faciat, aut patiatur, sed omnes & singulæ hinc inde tam ante bellum quam in bello, verbis, scriptis aut factis illatæ injuriæ, violentiæ, hostilitates, damna, expensæ absque omni personarum rerumve respectu ita penitus abolitæ, ut quicquid eo nomine alter adversus alterum prætendere posset, perpetua sit oblivione sepultum.*

Punctus restitutionis generalis.

III. *Juxta hoc universalis & illimitatæ Amnestiæ fundamentum, universi & singuli Sacri Romani Imperii Electores, Principes, Status, (comprehensa immediata Imperii Nobilitate) eorumque Vasalli, Subditi, Cives & Incolæ, quibus occasione Bohemiæ, Germaniæve motuum vel fœderum hinc inde contractorum, ab una vel altera parte aliquid præjudicii aut damni quocunque modo vel prætextu illatum est, tam quoad ditiones & bona feudalia subfeudalia, & allodialia, quam quoad dignitates, immunitates, Jura & privilegia restituti sunto plenarie in eum utrinque statum in sacris & profanis, quo ante destitutionem gavisi sunt aut jure gaudere potuerunt, non obstantibus, sed annullatis quibuscunque interim in contrarium factis mutationibus.*

Quemadmodum vero tales restitutiones omnes & singulæ intelligendæ sunt salvis juribus quibuscunque, tam directi quam utilis dominii, in vel circa bona restituenda, sive secularia sive Ecclesiastica, sive restituentis, sive restituendo, sive cuivis tertio competentibus, salvis item litispendentiis desuper in Aula Cæsarea in Camera Imperiali vel aliis Imperii immediatis aut mediatis Dycasteriis vertentibus: ita hæc clausula salvatoria generalis vel alia sub sequentes speciales ipsam restitutionem nullatenus impediant, sed competentia jura, actiones, exceptiones, & litispendentiæ post factam demum restitutionem; coram competenti Judice examinentur, discutiantur & expediantur, multo minus hæc reservatio ipsi Amnestiæ universali & illimitatæ quicquam præjudicii afferat, aut etiam ad proscriptiones, confiscationes & ejus generis alienationes extendatur, vel articulis aliter conventis interque hos compositioni Gravaminum aliquid deroget. Nam quantum juris in bonis Ecclesiasticis hucusque controversis ejusmodi restituti vel restituendi sint habituri patebit infra articulo de Gravaminum Ecclesiasticorum compositione.

Punctus Gravaminum Politicorum, & primo de causa Palatina, &c.

IV. *Et quamvis ex hac præcedenti regula generali facile dijudicari possit, qui & quatenus restituendi sint, tamen ad instantiam aliquorum de quibusdam gravioris momenti causis, prout sequitur, specialiter mentionem fieri placuit; ita tamen, ut qui expresse non nominati, vel expuncti sunt, propterea pro omissis vel exclusis non habeantur.*

Ante omnia vero Causam Palatinam Conventus Osnabrugensis & Monasteriensis eo deduxit, ut ea de re jam diu mota lis dirempta sit modo sequenti.

Et primo quidem quod attinet Domum Bavaricam, dignitas Electoralis, quam Electores Palatini antehac habuerunt, cum omnibus regalibus, officiis, præcedentiis, Insignibus, & juribus quibuscunque ad hanc dignitatem spectantibus nullo prorsus excepto ut & Palatinatus superior totus una cum Comitatu Cham, cum omnibus eorum appertinentiis, regaliis ac juribus sicut hactenus, ita & imposterum maneant penes Dominum Maximilianum, Comitem Palatinum Rheni, Bavariæ Ducem, ejusque liberos, totamque Lineam Guilhelmianam, quamdiu masculi ex ea superstites fuerint.

Vicissim Dominus Elector Bavariæ pro se, hæredibus ac successoribus suis totaliter renunciet debito tredecim millionum, omnique prætensioni in Austriam Superiorem & statim a publicata pace omnia Instrumenta desuper obtenta Cæsareæ Majestati ad cassandum & annullandum extradat.

Quod ad Domum Palatinam attinet Imperator cum Imperio, publicæ tranquillitatis causa consentit, ut vigore præsentis conventionis institutus sit Electoratus Octavus, quo Dominus Carolus Ludovicus Comes Palatinus Rheni ejusque hæredes & Agnati, totius lineæ Rudolphinæ juxta ordinem succedendi in aurea Bulla expressum, deinceps fruantur. Nihil tamen juris, præter simultaneam Investituram ipsi Domino Carolo Ludovico aut ejus successoribus ad ea quæ cum dignitate. Electorali Domino Electori Bavariæ, totique Lineæ Guilhelmianæ attributa sunt, competat.

Deinde ut inferior Palatinatus totus cum omnibus & singulis Ecclesiasticis & secularibus bonis, Juribus & appertinentiis, quibus ante motus Bohemicos Electores Principesque Palatini gavisi sunt, omnibusque documentis, registris, rationariis, & c æteris actis huc spectantibus eidem plenarie restituantur: Cassatis iis,

1648. *qua in contrarium acta sunt, idque authoritate Cæsarea effectum iri; ut neque Rex Catholicus, neque ullus alius qui exinde aliquid tenet, se huic restitutioni ullo modo opponat.*

Cùm autem certa quædam Præfectura Stradæ Montanæ antiquitus ad Electorem Moguntinensem pertinentes anno demum millesimo quadringentesimo sexagesimo tertio, pro certa pecuniæ summa Palatinis cum pacto perpetuæ reluitionis impignerata fuerint: ideo conventum est; ut hæc Præfectura penes modernum Dominum Electorem Moguntinensem ejusque in Archi-Episcopatu Moguntinensi successores permaneant, dummodo pretium pignerationis sponte oblatum, infra terminum executionis conclusæ Pacis præfixum, parata pecunia exsolvat, cæterisque ad quæ juxta tenorem literarum oppignerationis tenetur, satisfaciat.

Electori quoque Trevirensi tanquam Episcopo Spirensi, Episcopo item Wormatiensi, jura quæ prætendunt in bona quædam Ecclesiastica, intra Palatinatus Inferioris territorium sita, coram competenti Judice prosequi liberum esto, nisi de his inter utrumque Principem amicè conveniatur.

Quòd si vero contigerit Lineam Guilhelmianam masculinam prorsus deficere, superstite Palatina, non modo Palatinatus superior, sed etiam dignitas Electoralis quæ penes Bavariæ Duces fuit, ad eosdem superstites Palatinos, interim simultanea Investitura gavisuros, redeat, octavo tunc Electoratu prorsus expungendo: Ita tamen Palatinatus superior hoc casu ad Palatinos superstites, redeat; ut hæredibus allodialibus Electoris Bavariæ, actiones & beneficia, quæ ipsis ibidem de jure competunt, reservata maneant.

Pacta quoque gentilitia inter Domum Electoralem Heidelbergensem & Neoburgicam, a prioribus Imperatoribus super Electorali successione confirmata, ut & totius Lineæ Rudolphinæ Jura, quatenus huic dispositioni contraria non sunt, salva rataque maneant.

Adhæc si quæ feuda Juliacensia aperta esse, competenti via juris evictum fuerit, ea Palatinis evacuentur.

Præterea, ut dictus Dominus Carolus Ludovicus aliquatenus liberetur onere prospiciendi fratribus de appenagio, Cæsarea Majestas ordinabit, ut dictis suis fratribus quadringenta Imperialium thalerorum millia intra quadriennium ab initio anni venturi Millesimi sexcentesimi quadragesimi noni numerandum expendantur, singulisque annis centena millia solvantur, una cum annuo censu quinque de centum computato.

Deinde tota Domus Palatina cum omnibus & singulis, qui ei quocunque modo addicti sunt, aut fuerunt, præcipue vero ministri, qui ei in hoc conventu aut alias operam suam navarunt, ut & omnes Palatinatus exules, fruantur Amnestia generali supra descripta, pari cum cæteris in ea comprehensis jure, & hac transactione singulariter in puncto Gravaminum plenissimè.

Vicissim Dominus Carolus Ludovicus cum fratribus Cæsareæ Majestati obedientiam & fidelitatem, sicut cæteri Electores Principesque Imperii præstet; ac insuper Palatinatui superiori pro se & hæredibus suis, tum ipse, tum ejus fratres, donec ex Linea Guilhelmiana hæredes legitimi & masculi superfuerint, renuntient.

Cum autem de ejusdem Principis Viduæ Matri, sororibusque præstando vitalitio, & dote constituenda mentio injiceretur, pro benevolo Sacræ Cæsareæ Majestatis in Domum Palatinam affectu, promissum est, dictæ Dominæ Viduæ Matri pro vitalitio semel pro semper viginti Thalerorum Imperialium millia, singulis autem sororibus dicti Domini Caroli Ludovici, quando nuptum elocatæ fuerint dena Thalerorum Imperialium millia, nomine suæ Majestatis exsolutum iri. De reliquo vero ipsis idem Princeps Carolus Ludovicus 1648. *satisfacere teneatur.*

Comites in Lainingen & Daxburg, sæpe dictus Dominus Carolus Ludovicus ejusque successores in Palatinatu Inferiori nulla in re turbet, sed jure suo à multis retro seculis obtento, & à Cæsaribus confirmato, quiete ac pacifice uti frui permittat.

Liberam Imperij Nobilitatem per Franconiam, Sueviam & Tractum Rheni, cum districtibus appertinentibus in suo statu immediato inviolate relinquat.

Feuda etiam ab Imperatore in Baronem Gerardum de Waldenburg, dictum Schenckhern, Nicolaum Georgium Reigersperger, Cancellarium Moguntinum, & Henricum Brömbser, Baronem de Rudesheim: Item ab Electore Bavariæ in Baronem Joannem Adolphum Wolf, dictum Metternich collata, rata maneant. Teneantur tamen ejusmodi Vasalli Domino Carolo Ludovico, velut Domino directo ejusque successoribus juramentum fidelitatis præstare, atque ab eodem feudorum suorum renovationem petere.

Augustanæ Confessionis consortibus, qui in possessione templorum fuerant, interque eos Civibus & Incolis Oppenheimensibus servetur Status Ecclesiasticus Anni 1624. Cæterisque id desideraturis Augustanæ Confessionis exercitium, tam publicè in templis ad statas horas, quam privatim in ædibus propriis, aut alienis ei rei destinatis per suos aut vicinos verbi divini Ministros peragere liberum esto.

Princeps Ludovicus Philippus Comes Palatinus Rheni recuperet omnes ditiones, dignitates & jura in sacris & profanis, quæ ipsi a majoribus ex successione & divisione ante tumultus bellicos obvenerunt.

Princeps Fridericus Comes Palatinus Rheni, quartam partem vectigalis Wiltzbacensis, Cœnobium quoque Hornbach cum pertinentiis, & quicquid juris parens ejus antehac ibidem habuit ac possedit, recipiat & respectivè retineat.

Princeps Leopoldus Ludovicus Comes Palatinus Rheni restituatur penitus in Comitatu Veldentz ad Mosellam, tam in Ecclesiasticis, quam Politicis, contra omnia hactenus attentata, in eum, quo Anno millesimo sexcentesimo vicesimo quarto ipsius Parens fuit, statum.

Controversia, quæ vertitur inter Episcopos respectivè Bambergensem & Herbipolensem ac Marchiones Brandenburgicos, Culmbachi & Onoltzbachi de Castro; Oppido, Præfectura & Monasterio Kitzingen in Franconia ad Mœnum, aut amicabili compositione aut summario juris processu terminetur intra biennium, sub pœna perdendæ prætensionis imponenda tergiversanti, interim dictis Dominis Marchionibus restituatur nihilominus fortalitium Wiltzburg in eum statum, qui tempore traditionis descriptus fuit ex conventione & promisso.

Domus Wirtembergica maneat quiete in recuperata possessione Dynastiarum Weinsberg, Newstadt & Meckmühle. *Restituatur etiam in omnia & singula secularia atque Ecclesiastica bona & jura ante hos motus ubicunque possessa, interque illa specialiter in Dynastias Blaubeuren, Achlam & Stauffen cum pertinentiis & sub prætextu pertinentiarum ad eas occupatis bonis, cum primis civitate & territorio Goppingensi atque pago Pfummeren, reditibus Universitati Tubingensi piè fundatis. Recipiat etiam Dynastias Heidenheym & Oberkirch, itemque civitates Balingen, Tutlingen, Ebingen & Rosenfeld, nec non arcem & pagum Neidlingen cum pertinentiis, tum Hohentwiel, Hohenasperg, Hohenaurac, Hohen Tubingen, Albeck, Hornberg, Schiltach cum civitate Schorndorf. Restitutio etiam fiat in Ecclesias collegiatas Stuttgard, Tubingen, Hernberg, Goppingen, Bachnang, nec non in Abbatias Præposituras*

atque

1648. atque Monasteria Bebenhausen, Maulbron, Anhausen, Lorch, Adelberg, Denckendorf, Herschaw, Blanbeuren, Herprechtingen, Murhard, Albersbach, Konigsbrun, Herrenalb, Divi Georgii, Reichenbach, Pfullingen & Lichtenstern sive MarienCron, & similia, cum omnibus documentis ablatis, salvis tamen & reservatis Domui Austriaca, nec non Wirtenbergica in supradictas Dynastias Blanbeuren, Achlam & Stauffen pratensis juribus, actionibus, exceptionibus & remediis atque beneficiis juris quibuscunque.

Principes quoque Wirtenbergici Linea Mombelgardensis restituantur in omnes suas ditiones in Alsatia vel ubicunque sitas, & nominatim in duo feuda Burgundica Clerval & Passavant, & ab utraque parte redintegrentur in eum statum, jura, prerogativas ac in specie ad eam immedietatem erga Romanum Imperium, qua ante initium horum bellorum gavisi sunt, & qua ceteri Imperii Principes ac Status gaudent vel gaudere debent.

De Causa Badensi hoc modo conventum est;

Fridericus Marchio Badensis & Hochbergensis, ejusque filii, & heredes, cum omnibus qui iisdem quocunque modo inservierunt, aut adhuc dum inserviunt, cujuscunque nominis aut conditionis sint, gaudeant & fruantur supra Articulo 2. & 3. descripta Amnestia cum omnibus suis clausulis & beneficiis, ejusque vigore restituantur plenissime in eum statum in sacris & profanis, in quo ante exortos Bohemia motus fuit Dominus Georgius Fridericus Marchio Badensis & Hochbergensis, quoad Marchionatum inferiorem Badensem, qui vulgo sub appellatione Baden-Durlach venit, itemque quoad Marchionatum Hochbergensem, tum etiam quoad ditiones Rotelen, Badenweyler, & Saussenberg, non obstantibus, sed annullatis quibuscunque interim in contrarium factis mutationibus. Deinde restituantur Marchioni Friderico Prafectura Stain & Renchingen absque onere aris alieni, interea temporis a Marchione Guilhelmo contracti, ratione fructuum, interesse aut sumptuum per transactionem Etlinga Anno Domini 1629. initam dicto Guilhelmo Marchioni Badensi cessa cum omnibus juribus, documentis literariis, aliisque pertinentiis, ita ut tota illa actio sumptuum ac fructuum perceptorum & percipiendorum, cum omni damno & interesse a tempore prima occupationis numerando, sublata & penitus extincta sit. Annua quoque pensitatio ex Marchionatu inferiori, Marchionatui superiori pendi solita, virtute prasentium penitus sublata, annullata & annihilata sit, nec eo nomine quicquam vel de praterito vel de futuro imposterum unquam pratendatur vel exigatur. Alternetur etiam imposterum inter utramque Lineam Badensem, inferioris scilicet & superioris Marchionatus Badensis, pracedentia & sessio in Comitiis & circulis Suevici, aliisque universalibus vel particularibus Imperij aut quibuscunque conventibus, promanente tamen eadem pracedentia penes Marchionem Fridericum, dum superstes erit, permanente.

De Baronatu Hoken-Gerolseck conventum est, ut si Domina Principissa Badensis pratensa sua Jura in dicto Baronatu documentis authenticis sufficienter probaverit, restitutio statim post latam desuper sententiam fiat cum omni causa, omnique Jure, vigore documentorum competenti. Cognitio autem hac finiatur a die publicata Pacis infra biennium. Nulla denique actiones, transactiones, vel exceptiones, generales vel speciales clausula in hoc Instrumento Pacis comprehensa (quibus omnibus per expressum & in perpetuum vigore hujus derogatum sit) ab una vel altera parte ullo unquam tempore contra hanc specialem conventionem allegentur vel admittantur.

Dux de Croy gaudeat effectu generalis Amnestia, neque protectio Regis Christianissimi sit ei fraudi, dignitatis, Privilegiorum, honorum, bonorum, aut ullo alio respectu: quieto quoque possideat eam Dominii Vinstingen partem, quam Majores sui possederant, prout nunc a Domina matre sua dotalitii nomine possidetur Juribus Imperii, quoad dictum Dominium Vinstingen in eo statu, quo fuerunt ante hos motus, salvis permanentibus. 1648.

Quod Controversiam Nassau Siegen contra Nassau Siegen attinet, cum res hac per commissionem Casaream Anno 1643. ad amicabilem compositionem sit remissa, reassumatur ejusmodi commissio; & totalis vel amicabili compositione, vel juridica sententia, coram competenti judice decidatur; Comite Joanne Mauritio de Nassau, ejusque fratribus absque ulla turbatione pro suis quotis duntaxat in apprehensa possessione manentibus.

Comitibus Nassau Sarepontanis restituantur omnes eorum Comitatus, Dynastia, territoria, homines & bona Ecclesiastica & secularia, feudalia & allodialia, nominatim vero Comitatus Sarepontanus & Sarwerdanus integri cum omni causa; ut & fortalitium Homburg cum tormentis bellicis, mobilibusque ibi repertis; Salvis utrinque respective tam ratione A. 1629. septimo Julii per sententiam adjudicatorum in revisorio, quam aliis etiam de illatis damnis, competentibus juribus, actionibus, exceptionibus & beneficiis Juris juxta Leges Imperii determinandis, nisi partes potius ament amica transactione rem componi. Salvo etiam Jure, quod Comitibus de Leiningen Daxburg in dicto Comitatu Sawerdano competere potest.

Domus Hanoica restituatur in Prafecturas Bobenhausen, Bisschofsheim am Steeg & Wilstadt.

Johannes Albertus Comes Solmensis in quadrantem Oppidi Butzbacensis & quatuor pagos adjacentes restituatur.

Itemque restituatur Domus Solms, Hohensolms in omnia bona & jura sibi anno 1637. adempta, non obstante transactione desuper cum Domino Georgio Landgravio Hassia postea facta.

Comites de Isenburg gaudeant Amnestia generali supra artic. 2. & 3. descripta, salvis tamen juribus Domino Georgio Landgravio Hassia, vel cuivis tertio contra eosdem, ut & contra Comites de Hohensolms competentibus.

Rheingravii in suas Prafecturas Troneck, & Wildenburg, item Dynastiam Morchingen cum pertinentiis & catera omnia Jura a vicinis usurpata, restituantur.

Vidua Domini Ernesti Comitis Sainensis restituatur in eam possessionem, arcis, oppidi & Prafectura Hachenburg cum pertinentiis, ut & pagi Bendorff, in qua fuit ante destitutionem, salvo tamen jure cujusvis.

Castrum & Comitatus Falckenstein restituatur ei, cui de jure competit. Quicquid etiam juris Comitibus de Ratburg cognominatis Lœwenhaupt, in prafecturam Bretzenheim, feudum Archi-Episcopatus Coloniensis, nec non Baronatum Reipoltzkirch in districtu Huntzruck sita, competit, id eis cum omnibus juribus & appertinentiis salvum sit.

Restituatur etiam Domus Waldeck in possessionem vel quasi omnium jurium in Dynastia Didinghausen & pagis Nordernau, Lichtenscheid, Defeld & Nidern-Schlidern, prout illis anno millesimo sexcentesimo vicesimo quarto gavisa est.

Joachimus Ernestus Comes Ottingensis in omnia Ecclesiastica & secularia, qua pater ipsius Ludovicus Eberhardus ante hos motus possidebat, restituatur.

Item Domus Hohenloica in omnia ipsi ablata, pracipue Dinastiam Weickersheim: itemque in Cœnobium Schefersheim absque omni exceptione imprimis, retentionis restituatur.

1648. *Fridericus Ludovicus Comes de Löwenstein & Wertheim in omnes suos Comitatus & Dynastias, quæ tempore hujus belli sequestrata, confiscata aliisque cessa fuerunt, in Politicis & Ecclesiasticis restituatur.*

Ferdinandus Carolus Comes de Löwenstein & Wertheim in omne id, quod defuncto ejus agnato Georgio Ludovico & Joanni Casimiro sequestratum, confiscatum, aliisque cessum est, in Politicis & Ecclesiasticis restituatur, salvis tamen iis bonis & juribus quæ Mariæ Christianæ, filiæ dicti Georgii Ludovici de Löwenstein ex hæreditate paterna & materna competunt, in quæ plenarie restituatur. Pariter etiam vidua Joannis Casimiri de Lowenstein, in sua bona dotalitia & hypothecata, reservato jure, si quod in supradicta competit Comiti Friderico Ludovico, vel amicabili compositione vel legitimo Processu prosequendo.

Domus Erbacensis imprimis Comitis Georgii Alberti heredes in castrum Breubergicum, omniaque ejus jura, ipsis cum Domino Comite Löwensteinensi communia, tam quoad præsidium, ejusdemque directionem, quam cætera civilia jura restituantur.

Vidua & heredes Comitis a Brandenstein, restituantur in omnia ex causa belli adempta bona & jura.

Baro Paulus Kewenhuller cum Nepotibus ex fratre, Heredes Cancellarii Löffleri; Marci Conradi a Rhelingen, liberi & heredes; Item Hieronymus a Rhelingen una cum uxore, nec non Marcus Antonius a Rhelingen, quisque in omnia sibi per confiscationem adempta, plenarie restituti sunto.

Contractus, permutationes, transactiones, obligationes & Instrumenta debiti, vi, metuve, seu statibus, seu subditis illicite extorta, prout in specie queruntur Spira, Weissenburgum ad Rhenum, Landavia, Reutlinga, Hailbrunna, aliique, ut & redempta cessaque actiones abolita atque ita annullata sunto, ut nullum judicium actionemve, eo nomine intentare minime liceat. Quod si vero debitores Instrumenta crediti vi metuve creditoribus extorserint, ea omnia restituantur, actionibus desuper salvis.

Debita sive Emptionis, venditionis, annuorum redituum sive alio nomine vocentur, si ab una alterave belligerantium parte in odium Creditorum violenter extorta sint, contra debitores veram violentiam & realem solutionem intercessisse allegantes & se ad probandum offerentes, nulli processus executivi decernantur, nisi his exceptionibus prævia plenaria causæ cognitione decisis.

Processu desuper instituto a Pacis publicatione infra biennium finiendo sub pœna perpetui silentii contumacibus debitoribus imponenda. Processus autem hactenus eo nomine contra ipsos decreti una cum transactionibus & promissionibus pro futura creditorum restitutione factis, tollantur & enerventur, salvis tamen iis pecuniarum summis, quæ flagrante bello pro aliis ad avertenda majora eorum pericula & damna bono animo & intentione erogata sunt.

Sententiæ tempore belli de rebus mere secularibus pronunciata, nisi processus vitium & defectus manifeste pateat, vel incontinenti demonstrari possit, non quidem omnino sint nulla, ab effectu tamen rei judicatæ suspendantur: donec acta judicialia (si alterutra pars intra semestre ab inita Pace spatium petiverit revisionem) in Judicio competenti, modo ordinario vel extraordinario in Imperio usitato revideantur & æquabili jure ponderentur, atque ita dicta sententia vel confirmentur vel emendentur, vel si nulliter lata sint, plane rescindantur.

Si quæ etiam feuda regalia vel privata ab Anno millesimo sexcentesimo decimo-octavo non fuerunt renovata, nec interim eorum nomine præstita servitia nemini id fraudi esto, sed tempus repetendæ Investituræ a die factæ Pacis cedere incipiat.

Tandem omnes & singuli tam bellici Officiales militesque, quam Consiliarii & Ministri togati Civiles & Ecclesiastici, quocunque nomine aut conditione censentur, qui uni alterive parti, earundemve fœderatis aut adhærentibus, toga vel sago militarunt, à summo ad infimum, ab infimo ad summum absque ullo discrimine vel exceptione, cum uxoribus, liberis, hæredibus, successoribus, servitoribus, quo ad personas & bona in eum vita, fama, honoris, conscientiæ, libertatis, Jurium & privilegiorum statum, quo ante dictos motus gavisi sunt, aut jure gaudere potuerunt, utrinque restituti sunto, nec eorum personis aut bonis ullum creator præjudicium, ullave actio vel accusatio intentator, multo minus ulla pœna, damnumve quocunque prætextû irrogator. Et hæc quidem omnia quo ad illos, qui Cæsareæ Majestatis & Domus Austriacæ subditi & vasalli non sunt, plenissimum effectum habeant. 1648.

Qui vero Subditi & Vasalli hæreditarii Imperatoris & Domus Austriacæ sunt, eadem gaudeant Amnestia, quoad personas, vitam, famam & honores, habeantque securum reditum in pristinam patriam, ita tamen ut se teneantur accommodare legibus patriis Regnorum & Provinciarum.

Quantum autem eorum bona concernit, si ea, antequam in Coronæ Sueciæ Galliæve partes transierunt, confiscatione aut alio modo amissa fuere, etsi Plenipotentiarii Suecici diu multumque institerant, ut iis etiam illa restituerentur; tamen cum Sacra Cæsar. Maj. hac in re ab aliis nihil præscribi, nec ob Cæsareanorum constantem contradictionem aliter transigi potuerit, Ordinibusque Imperii ea propter bellum continuare è re Imperii non fuerit visum, porro quoque amissa sunto, ac modernis possessoribus permaneto.

Illa vero bona, quæ ipsis post eam ob causam, quod pro Suecis & Gallis contra Cæsarem, Domumque Austriacam arma sumsissent, erepta sunt, iisdem qualia nunc sunt, absque refusione tamen sumptuum & fructuum perceptorum, aut damni dati restituantur.

De cætero in Bohemia, aliisque quibuscunque provinciis hæreditariis Imperatoris, Augustanæ Confessioni addictis subditis vel creditoribus, eorumve hæredibus, pro privatis suis prætensionibus, si quas habent, & earum nomine actiones intenderint, aut prosecuti fuerint, Jus & justitia æque ac Catholicis citra respectum administretur.

A dicta tamen universali restitutione excepta sunto, quæ restitui vel redhiberi nequeunt, mobilia & se moventia, fructus percepti, authoritate belligerantium partium interversa, itemque tam destructa, quam publicæ securitatis causa in alios usus conversa ædificia publica & privata, sacra & profana, nec non deposita publica vel privata hostilitatis intuitu confiscata, legitime vendita, sponte donata.

Quia vero etiam Causa Juliacensis successionis inter Interessatos, nisi præveniatur, magnas aliquando turbas in Imperio excitare posset, ideo conventum est, ut ea quoque Pace confecta ordinario processu, coram Cæsarea Majestate vel amicabili compositione, vel alio legitimo modo sine mora dirimatur.

V. Cum autem præsenti bello magnam partem Gravamina, quæ inter utriusque Religionis Electores, Principes & Status Imperii vertebantur, causam & occasionem dederint, de iis prout sequitur, conventum & transactum est. Punctus Gravaminum Ecclesiasticorum seu Religionis.

1. Transactio Anno 1552. Passavii inita, & hanc A. 1555. secuta Pax Religionis, prout ea A. 1666. Augustæ Vindelicorum, & post in diversis Sacri Romani Imperii Comitiis universalibus confirmata fuit, in omnibus suis Capitulis unanimi Imperatoris, Electorum, Principum & Statuum utriusque Religionis consensu initis ac conclusis, rata habeatur, sancteque & inviolabiliter servetur.

1648. tur. Quæ vero de nonnullis in ea Articulis controversis, hac Transactione communi partium placita statuta sunt, ea pro perpetua dictæ Pacis declaratione, tam in Judiciis, quam alibi observanda habebuntur, donec per Dei gratiam de Religione ipsa convenerit, non attenta cujusvis seu Ecclesiastici seu Politici, intra vel extra Imperium, quocunque tempore interposita contradictione vel protestatione, quæ omnes inanes & nihili, vigore horum declarantur. In reliquis omnibus autem inter utriusque Religionis Electores, Principes, Status omnes & singulos sit æqualitas exacta, mutuaque, quatenus formæ Reipublicæ, constitutionibus Imperii & præsenti Conventioni conformis est, ita ut quod uni parti justum est, alteri quoque sit justum, violentia omni & via facti, ut alias, ita & hic inter utramque partem perpetuo prohibita.

2. Terminus à quo restitutionis, in Ecclesiasticis, & quæ intuitu eorum in Politicis mutata sunt, sit dies prima Januarii Anni millesimi sexcentesimi vicesimi quarti: fiat itaque restitutio omnium Electorum, Principum & Statuum utriusque Religionis, comprehensa libera Imperii nobilitate, ut & communitatibus & pagis immediatis plenarie & pure cassatis omnibus interim in istiusmodi causis latis, publicatis & institutis sententiis, decretis, transactionibus, pactis, seu deditionibus, seu aliis, & executionibus, reductione ad Statum dicti anni diei que in omnibus facta.

Civitates, Augusta Vindelicorum, Dunckelspula, Biberacum & Ravensburgum, retineant bona, Jura & exercitium Religionis dicti anni diei; sed ratione dignitatum Senatoriarum aliorumque munerum publicorum, sit inter utrique Religioni addictos æqualitas idemque numerus.

In specie autem quoad Civitatem Augustam sint septem Senatores Consilii Secretioris ex familiis Patriciis delecti, ex his desumpti Reipublicæ Præsides duo, vulgo Stadtpfleger dicti, unus sit Catholicus, alter Augustanæ Confessionis. Ex reliquis quinque, tres Catholicæ Religioni, & duo Aug. Conf. addicti. Senatores reliqui, senatus, ut vocant minoris, nec non Syndici, Assessores Iudicii Urbani, aliique Officiales omnes sint æquali numero utriusque Religionis. Quæstores rei nummariæ sint tres quorum duo unius, tertius diversæ religionis, ita quidem, ut primo anno duo sint Catholici, unus vero Augustanæ Confessionis, altero, duo Augustanæ Confessionis & tertius Catholicus, & sic deinceps alternanda singulis annis.

Præfecti rei tormentariæ itidem tres parique annua alternatione. Idem etiam circa curam collectarum annonæ, ædilicii muneris, & si quæ alia sunt officia, quæ tribus committuntur, obtineat: Ita quidem, ut si uno anno, duo officia (veluti Quæstura & cura annonæ vel ædilicii muneris) penes duos Catholicos & unum Augustanæ Confessionis sint, eodem anno duo alia officia (velut præfectura rei tormentariæ & collectarum) duobus ex Augustana Confessione & uni Catholico committantur; sequenti autem anno circa hæc officia duobus Catholicis, duo Augustanæ Confessioni addicti, & uni Catholico, unus Augustanæ Confessionis surrogetur.

Munera, quæ uni soli committi solita sunt, pro qualitate rei vel uno vel pluribus annis inter Catholicos & Augustanæ Confessionis cives alternentur; eo quidem modo ut de officiis quæ tribus personis committuntur, nunc dictum.

Templorum tamen & Scholarum cuique parti suarum cura integra reservetur. Ii autem Catholici, qui nunc tempore hujus pacificationis in Magistratu & Officiis præter numerum supra conventum supersunt pristino quidem per omnia honore commodoque fruantur. Veruntamen usque dum eorum loca vel morte vel abdicatione vacaverint, vel domi se contineant, vel si Senatui quandoque interesse velint, voto tamen careant. 1648.

Neutra vero pars suæ Religioni adhærentium potentia ad deprimendam alteram abutatur, aut majorem numerum, directe vel indirecte ad dignitates Præsidum, Senatorum, aliorumque publicorum munerum aggregare præsumat, sed quidquid ejus quandocunque & quomodocunque tentatum fuerit, irritum esto. Proinde non solum hæc dispositio quotannis, quando de novorum Senatorum aliorumque officialium in demortuorum locum surrogatione agitur, publice prælegitor; sed etiam Præsides seu Duumviri Secretiorum reliquorumque Senatorum, Præfectorum, Syndicorum, Judicum, aliorumque officialium Catholicorum Electio & nunc & post hac sit penes ipsos Catholicos, Augustanæ vero Confessioni addictorum penes eosdem, & defuncto Catholico alius Catholicus, pariterque August. Confess. addicto eidem addictus surrogetur. Pluralitas autem votorum in causis Religionem sive directo sive indirecte concernentibus, nequaquam attendatur, neque illa August. Conf. addictis Civibus ejus loci magis quam Aug. Confess. Electoribus, Principibus & Statibus in Imperio Romano præjudicet. Quod si Catholici pluralitate votorum in his vel aliis quibusvis negotiis in præjudicium Aug. Confess. addictorum abutantur, reservatum his ipsis esto vigore hujus Transactionis ad introducendam alternationem quinti Senatoris secretioris, aliaque legitima remedia provocare.

De cætero Pax Religiosa, itemque ordinatio Carolina de Electione Magistratuum, nec non transactiones de Annis 1584 & 1591. (quatenus huic dispositioni directe vel indirecte non repugnant) salvæ & inviolatæ per omnia maneant.

Deinde Dunckelspuhla, Biberaci & Ravensburgi duo sint Consules, Catholicus unus, alter Aug. Confessionis, quatuor secretioris consilii æquali numero utriusque Religionis. Eadem etiam æqualitas circa Senatum, Judicium Urbanum, præfecturam ærarii, ut & alia omnia officia, dignitates ac munera publica observetur. Quoad Præturam Judicii vero, Syndicatum & Secretarios Senatus & Judicii, nec non quoad alia hujusmodi officia quæ uni tantum personæ committuntur alternatio perpetuo observetur; Ita, ut demortuo Catholico semper Augustanæ Confessioni addictus & vice versa succedat. Quantum ad modum Electionis & votorum pluralitatem, nec non curam Templorum ac Scholarum, itemque anniversariam prælectionem hujus dispositionis attinet, idem quod de Augusta dictum est, observetur.

Quod ad civitatem Donawerdam attinet, si in proxime venturis Comitiis Universalibus in pristinam libertatem restituenda esse judicabitur ab Imperii Statibus, eodem gaudeat Jure in Ecclesiasticis & Politicis, quo cæteræ Imperii liberæ Civitates vigore hujus Transactionis gaudent, salvis tamen quoad hanc Civitatem eorum quorum interest, juribus.

Terminus autem Anni millesimi sexcentesimi vicesimi quarti nullum præjudicium creare debet iis, qui ex capite Amnestiæ aut aliunde restituendi veniunt.

3. Bona Ecclesiastica immediata quod attinet, sive sint Archi-Episcopatus, Episcopatus, Prælaturæ, Abbatiæ, Balivia, Præpositura, Commenda, sive liberæ fundationes seculares, aut alia una cum reditibus, pensionibus aliisque quocunque nomine signatis seu in Urbibus seu ruri sitis, ea seu Catholici, seu Augustanæ Confessionis Status die prima Januarii Anni millesimi sexcentesimi vicesimi-quarti possederint, omnia & singula nullo plane excepto, ejus Religionis Consortes, qui dicto tempore in reali eorum possessione fuerunt, usque dum de Religionis dissidiis per Dei gratiam conventum fuerit, tranquille & imperturbate possideant, neu-

1648. *trique parti liceat alteri seu in Judicio, seu extra, negotium facessere, multo minus turbas aut impedimentum aliquod inferre: Si vero quod Deus prohibeat, de Religionis dissidiis amicabiliter conveniri non possit, nihilominus hæc conventio perpetua sit & pax semper duratura.*

Si igitur Catholicus Archi-Episcopus, Episcopus, Prælatus, aut Augus. Conf. addictus in Archi-Episcopum, Episcopum, Prælatum electus vel postulatus, solus aut una cum Capitularibus seu singulis seu universis, aut etiam alii Ecclesiastici Religionem imposterum mutarint, excidant illi statim suo jure, honore tamen famaque illibatis, fructusque & reditus citra moram & exceptionem cedant, Capituloque aut cui id de jure competit integrum sit aliam Personam Religioni ei, ad quam beneficium istud vigore hujus Transactionis pertinet, addictam, eligere aut postulare, relicta tamen Archi-Episcopo, Episcopo, Prælato &c. decedenti fructibus & reditibus interea perceptis & consumptis. Si ergo status seu Catholici seu Augustanæ Confessioni addicti Archi-Episcopatibus, Episcopatibus, beneficiis aut præbendis suis immediatis à die prima Januarii Anni millesimi sexcentesimi vicesimi quarti judicialiter aut extra judicialiter exciderint, aut quocunque modo turbati fuerint, vigore hujus illico tam in Ecclesiasticis quam Politicis omnibus novationibus abolitis restituantur, ita quidem, ut quæcunque bona Ecclesiastica immediata die prima Januarii anni millesimi sexcentesimi vicesimi quarti Catholico Præsule regebantur, Catholicum caput recipiant, & vicissim quæ dicto Anno, iisque Aug. Conf. addicti possidebant, retineant etiam in posterum, remissis tamen, quæ una pars contra alteram prætendere posset, perceptis interea fructibus, damnis & expensis.

4. *In omnibus Archi-Episcopatibus, Episcopatibus, & reliquis fundationibus immediatis, Jura eligendi & postulandi juxta cujusque loci consuetudines & statuta antiqua, illibata maneant, quatenus illa Imperii constitutionibus, Transactioni Passaviensi, Paci religiosæ & imprimis huic declarationi & transactioni sunt conformia & intuitu Archi Episcopatuum & Episcopatuum Aug. Conf. addictis permanentium ea nihil in se contineant illi Confessioni adversum, sicut etiam pariter in Episcopatibus & Ecclesiis, in quibus Catholicis & Aug. Conf. ordinibus mixta jura admittuntur Statutis antiquis nihil de novo admisceatur, quod Catholicorum vel Aug. Conf. addictorum conscientiam & causam pro cujusque parte lædere eorumve Jus imminuere possit. Postulati vero seu electi, in capitulationibus suis spondeant se susceptos Ecclesiasticos Principatus, dignitates & beneficia nequaquam hæreditario jure possessuros, aut id acturos ut hæreditaria fiant, sed libera sit ubique capitulo & quibus id præterea pariter cum capitulo pro more competit, tam Electio & postulatio, quam sede vacante administratio & Jurium Episcopalium exercitium: operaque detur, ne Nobiles, Patricii, gradibus Academicis insigniti, aliaque persona idonea, ubi id fundationibus non adversatur, excludantur, sed ut potius in iis conserventur.*

5. *Ubi Sacra Cæsarea Majestas jus primariarum precum exercuit, exerceat etiam imposterum, dummodo decedente Aug. Conf. addicto in ejus Religionis Episcopatibus Conf. Augustanæ addictus ad normam statutorum & observantiæ idoneus precibus fruatur. In mixtis vero ex utraque religione seu Episcopatibus, seu aliis locis immediatis precibus primariis præsentatus non gaudeat; nisi beneficium vacans Religionis consors possederit.*

Si quid annatarum, Jurium Pallii, confirmationum, Mensium Papalium & hujusmodi jurium & reservationum nomine in bonis Statuum Augustanæ Confessionis Ecclesiasticis immediatis a quocunque quandocunque aut quomodocunque prætendatur, id validitate & executione a brachio seculari impertienda careat. 1648.

In quorum autem Ecclesiasticorum bonorum immediatorum Capitulis utriusque Religionis Capitulares & Canonici vigore præfati termini certo utrinque numero admittuntur, mensesque Papales id temporis in usu fuerunt, porro quoque, si decedentes Capitulares & Canonici ex numero Catholicorum desiniti fuerint, obtineant, atque executioni, casu eveniente, mandentur, modo Papalis provisio Capitulis immediate è Curia Romana & tempore legitimo insinuetur.

6. *Electi aut Postulati in Archi-Episcopos, Episcopos aut Prælatos Augustanæ Confessioni addicti, a Sacra Cæsarea Majestate, postquam intra annum Electionis aut postulationis suæ fidem fecerint, & juramenta regalibus sueta feudis præstiterint, absque ulla exceptione investiantur, ultraque taxa ordinaria summam, insuper ejusdem dimidium pro infeudatione pendant, iidem aut sede vacante Capitula, & quibus administratio cum iis conjunctim competit, ad universales æque, ac particulares deputationum, visitationum, revisionum, aliosque conventus Imperiales, literis solitis evocentur, & suffragii jure fruantur, prout quisque Statuum ante Religionis dissidia eorum Jurium particeps fuit. Quæ vero & quot persona ad ejusmodi conventus mitti debeant, de re Præsulibus cum Capitulis & conventualibus statuere liberum esto.*

De titulis Principum Ecclesiasticorum ex Augustana Confessione ita convenit, ut absque tamen præjudicio status & dignitatis titulis Electorum aut Postulatorum in Archi-Episcopum, Episcopum, Abbatem, Præpositum insigniantur Sessionem autem in scamno inter Ecclesiasticos & seculares intermedio & transverso capiant, quibus a latere assideant in conventu omnium trium Imperii Collegiorum, directer Cancellariæ Moguntinensis nomine Domini Archi-Episcopi actorum Comitialium generali directione fungens, & post ipsum Directores Collegii Principum: Idemque observetur in Senatu Principum collegialiter congregato, a solis istius Collegii actorum directoribus.

7. *Quot Capitulares aut Canonici die prima Januarii Anni millesimi sexcentesimi vicesimi quarti ubiam vel Augustanæ Confessionis vel Catholici fuerunt, totidem illic ex utraque religione erunt semper, nec decedentibus nisi ejusdem Religionis consortes surrogentur, Si vero alicubi jam plures Catholici vel Augustanæ Confessionis Capitulares aut Canonici beneficia possident, quam anno millesimo sexcentesimo vicesimo quarto, ii quidem supernumerarii beneficia & præbendas ad vitam retineant, mortuis vero, tam diu Catholicis Augustanæ Confessioni addicti, & his Catholici succedant, donec redintegratus fuerit utriusque Religionis Capitularium & Canonicorum numerus, qui die prima Januarii anno millesimo sexcentesimo vicesimo quarto erat. Exercitium vero Religionis in mixtis Episcopatibus ita restituatur & permaneat, ubi & quatenus id anno millesimo sexcentesimo vigesimo quarto palam receptum permissumque fuit, neque supradictis omnibus vel eligendo vel præsentando aliterve quicquam detrimenti creetur.*

8. *Qui Archi-Episcopatus, Episcopatus & aliæ fundationes atque bona Ecclesiastica immediata vel mediata in satisfactionem Regiæ Majestatis Regnique Sueciæ aut æquivalentem recompensationem, indemnitatemque suorum fœderatorum, amicorum & Interessatorum concesserunt, peculiaribus suis conventionibus infra contentis, per omnia relinquantur. In omnibus vero iis, quæ ibi non recensentur, & inter hæc quoad §. Jus Diœcesanum 16. infra positum, constitutionibus Imperii & huic Transactioni subjecta maneto.*

9. *Quæcunque Monasteria, Collegia, Ballivias, Commu-*

1648. *mendus, Templa, fundationes, scholas, hospitalia, aliave bona Ecclesiastica mediata, ut & eorum reditus, juraque quocunque nomine ea appellata fuerint Augustanæ Confessionis Electores, Principes, Status, Anno millesimo sexcentesimo vicesimo quarto, die primâ Januarii, possederunt, eadem omnia & singula sive retenta semper, sive restituta; sive vigore hujus transactionis restituenda, iidem possideant, donec controversia Religionis amicabili partium compositione universali definiantur, non attentis exceptionibus, sive ante sive post transactionem Passaviensem, aut Pacem Religiosam reformata & occupata, aut quod non de vel in territorio Augustanæ Confessionis Statuum, vel exempta, vel aliis Statibus jure Suffraganeatus, Diaconatus, aliave quavis ratione obligata fuisse dicuntur, unicum solumque hujus transactionis, restitutionis, observantiæque futuræ fundamentum sit die prima Januarii Anno millesimo sexcentesimo vicesimo quarto habita possessio, irritis prorsus exceptionibus quæ ex introductio alicubi locorum exercitio interimistico, vel anterioribus, aut secutis pactis generalibus aut specialibus transactionibus, vel litibus motis causisve decisis, vel etiam decretis, mandatis, rescriptis, paritoriis, reversalibus, litispendentiis vel aliis quibuscunque prætextibus & rationibus desumi possint. Ubi igitur supradictorum omnium bonorum, eorundem pertinentium, fructuumve Augustanæ Confessionis Statibus aliquid quovis modo aut prætextu sive judicialiter sive extrajudicialiter a dicto tempore interversum aut ademptum est omnino absque mora, & indistinctè (interque illa specialiter etiam Monasteria, fundationes atque bona Ecclesiastica omnia & singula a Principe Wurtenburgico Anno millesimo sexcentesimo vicesimo quarto possessa) cum suis pertinentiis, reditibus & accessionibus ubicunque sitis, una cum ametis documentis in priorem statum restituantur. Nec Augustanæ Confessioni addicti post hac in habita vel recuperata possessione ullo modo turbentur, sed ab omni persecutione juris & facti perpetuo tuti sint, donec controversia Religionis composita fuerint.*

Omnia quoque Monasteria, fundationes & sodalitia mediata, quæ die prima Januarii, Anno millesimo sexcentesimo vicesimo quarto Catholici realiter possiderunt, possideant & ipsi similiter, licet in Augustanæ Confessionis Statuum territoriis & ditionibus ea sita sint, non tamen in alios Religiosorum ordines, quam quorum regulis primitus dicata sunt, commutentur: nisi talium Religiosorum ordo plane interciderit. Tunc enim Magistratus Catholicorum liberum esto, ex aliis, in Germania, ante dissidia Religionis exorta, usitato ordine, novos Religiosos substituere. In quibuscunque vero fundationibus, Ecclesiis Collegiatis Monasteriis, hospitalibus ejusmodi mediatis, Catholici & Augustanæ Confessioni addicti promiscue vixerunt, vivant etiam posthac promiscue numero prorsus eodem qui die prima Januarii Anno millesimo sexcentesimo vicesimo quarto ibidem repertus fuit, publicum etiam Religionis exercitium idem maneat, quod quovis in loco dicto anno dieque usitatum fuit absque unius vel alterius partis impedimento. In quibuscunque etiam fundationibus Mediatis Anno millesimo sexcentesimo vicesimo quarto die prima Januarii Sacra Cæsarea Majestas primarias preces exercuit, exerceat eas & imposterum, ad modum circa bona immediata superius explicatum. Idem plane hoc observetur de mensibus Papalibus, quod supra de iis §. quinto dispositum est. Conferant etiam Archi-Episcopi, & quibus aliis id juris competit, beneficia mensium extraordinariorum; Quod si quoque Augustanæ Confessioni addicti in ejusmodi bonis Ecclesiasticis Mediatis dicto anno dieque a Catholicis realiter, plenè vel ex parte possessis jura præsentandi, visitandi, inspectionis, confirmandi, corrigendi, protectionis, aperturæ, hospitationis, servitiorum, operarum, habuerunt: Item Parochos, Præpositos ibi aluerunt, jura ista illis sarta tectaque maneant. Et si Electiones debito tempore modove non fiant, præbendarum vacantium distributio & collatio in ejusdem religionis personas, cujus decedens fuit, ex jure devoluto ad eosdem pertineat, modo per hoc in ejusmodi bonis Ecclesiasticis mediatis instituto Catholicæ Religionis nihil præjudicetur, & Magistratus Catholicorum Ecclesiastico sua jura ex instituto ordinis in ipsos religiosos competentia, salva & illibata sint. Quibus etiam si Electiones aut collationes præbendarum vacantium debito tempore facta non fuerint, Jus devolutum salvum esto. Quod ad Oppignorationes Imperiales attinet, cum in capitulatione Cæsarea dispositum reperiatur, quod Electus Romanorum Imperator, Electoribus, Principibus, cæterisque Statibus immediatis Imperii, ejusmodi oppignorationes confirmare atque illos in earundem tranquilla & quieta possessione defendere ac manutenere debeat; Conventum est, hanc dispositionem, donec consensu Electorum, Principum & Statuum aliter statutum fuerit, observandam esse, atque propterea Civitati Lindaw, necnon Weissenburgo in Noricis reddito sorte oppignorationes Imperiales ipsis ademptas illico & plenario restituendas. Quæ vero bona Status Imperii sibi invicem pignoris jure ante hominis memoriam obligaverunt, in iis reluitioni aliter locus non detur, nisi possessorum exceptiones & merita causarum sufficienter examinentur. Quod si bona ejusmodi durante hoc bello vel absque prævia causæ cognitione, vel non soluta sorte ab aliquo occupata fuerint, una cum documentis statim plenariè prioribus possessoribus reddantur, & si sententia reluitioni locum concedat, inque rem judicatam transierit, atque sorte numerata restitutio subsecuta fuerit, Domino quidem directo liberum esse debet, in hujusmodi terras oppignoratas ad se reversas sua Religionis exercitium publice introducere: Incolæ tamen & subditi migrare, aut suam, quam sub priore possessore hujusmodi terrarum oppignoratarum amplexi fuerant, Religionem deserere non cogantur, de publico vero sua Religionis exercitio inter ipsos & reluentem Dominum directum transigatur.

10. *Libera & immediata Imperii Nobilitas, omniaque & singula ejus membra una cum subditis & bonis suis feudalibus, & allodialibus, nisi forte in quibusdam locis ratione bonorum & respectu territorii vel domicilii aliis Statibus reperiantur subjecti, vigore pacis religiosæ & præsentis conventionis in juribus religionem concernentibus & beneficiis inde promanantibus, idem jus habeant, quod supradictis Electoribus, Principibus & Statibus competit, nec in iis sub quocunque prætextu impediantur aut turbentur, Turbati vero omnes omnino in integrum restituantur.*

11. *Liberæ Imperii Civitates prout omnes atque singulæ sub appellatione Statuum Imperii non tantum in Pace Religionis & præsenti ejusdem declaratione, sed & alias ubique indubitate continentur, ita & ex illarum numero ea, in quibus unica tantum Religio anno millesimo, sexcentesimo vicesimo quarto in usu fuit, tam ratione juris reformandi, quam aliorum casuum Religionem concernentium in territoriis suis & respectu subditorum non minus ac intra muros & suburbia idem cum reliquis Statibus Imperii superioribus jus habeant. adeoque de istis generaliter disposita & conventa, de his quoque dicta & intellecta sunto, non attento quod in iis Civitatibus in quibus præter August. Confessionis exercitium nullum aliud a Magistratu & civibus juxta morem & statuta cujusque loci, anno millesimo sexcentesimo vigesimo quarto introductum fuit, aliqui Catholicæ Religioni addicti cives commorentur, vel etiam in aliquibus Capitulis & Ecclesiis Collegiatis,* 1648.

1648. giata, Monasteriis & Cœnobiis ibidem sitis immediate vel mediate Imperio subjectis, in quo eo statu, qui fuit prima Januarii Anno 1624. deinceps quoque cum Clero intra prædictum terminum non introducto & Civibus Catholicis pro tempore ibi existentibus, tam active, quam passive omnino relinquendis, Catholicæ Religionis exercitium vigeat. Ante omnia vero illæ Civitates Imperiales, quæ sive uni, sive utrique Religioni addictæ (& inter has posteriores comprimis Augusta Vindelicorum, itemque Dunckelspula, Biberacum, Ravensburgum & Kauffbeura) ab anno millesimo sexcentesimo vicesimo quarto propter Religionem, vel bona Ecclesiastica ante, vel post Transactionem Passaviensem, & insecutam Pacem Religiosam occupata & reformata, vel alias intuitu Religionis in Politicis quocunque modo sive extra, sive judicialiter aggravatæ sunt, in eum statum, in quo Kalendis Januarii prædicti anni millesimi sexcentesimi vicesimi quarti tam in sacris, quam in profanis fuerunt non minus ac reliqui status Imperii superiores plenissime reponantur; inque eo absque ulteriore turbatione, perinde atque illæ, quæ tum temporis adhuc possederunt, aut interea possessionem recuperarunt, usque ad amicabilem Religionum compositionem, conserventur. Neutrique partium alteram de Religionis suæ exercitio, Ecclesiæ ritibus & ceremoniis deturbare fas sit, sed cives pacifice & comiter invicem cohabitent, liberumque Religionis suæ & bonorum usum, ultro citroque habeant; cassatis rerum judicatarum & transactarum, litispendentiarum, aliisque §§. 2. & 9. enumeratis exceptionibus: Salvis tamen iis, quæ politicorum ratione de Augusta Vindelicorum, Dunckelspula, Biberaco & Ravensburgo superius §. 2. disposita sunt.

12. Quantum deinde ad Comites, Barones, Nobiles, Vasallos, Civitates, Fundationes, Monasteria, Commendas, Communitates & subditos Statibus Imperii Immediatis sive Ecclesiasticis sive secularibus subjectos pertinet. Cum ejusmodi Statibus immediatis cum Jure Territorii & superioritatis ex communi per totum Imperium hactenus usitata praxi, etiam jus reformandi exercitium Religionis competat; ac dudum in Pace Religionis talium Statuum subditis, si a Religione Domini territorii dissentiant, beneficium emigrandi concessum, insuper majoris concordiæ inter Status conservandæ causa, cautum fuerit, quod nemo alienos subditos ad suam Religionem pertrahere eave causa in defensionem aut protectionem suscipere, illisve ulla ratione patrocinari debeat; conventum est; hoc idem porro quoque ab utriusque Religionis Statibus observari, nullique statui immediato jus, quod ipsi ratione territorii & superioritatis in negotio Religionis competit, impediri oportere. Hoc tamen non obstante; Statuum Catholicorum Landsassii, Vasalli & Subditi cujuscunque generis qui sive publicum sive privatum Augustanæ Confessionis exercitium Anno 1624. quacunque anni parte, sive certo pacto, sive privilegio, sive longo usu, sive sola denique observantia dicti anni habuerunt, retineant id etiam imposterum una cum annexis, quatenus illa dicto anno exercuerunt, aut exercita fuisse probare poterunt. Cujusmodi annexa habentur institutio Consistoriorum, Ministeriorum, tam Scholasticorum quam Ecclesiasticorum, jus patronatus, aliaque similia jura, nec minus maneant in possessione omnium dicto tempore in potestate eorundem constitutorum templorum, fundationum, monasteriorum, hospitalium cum omnibus pertinentiis, reditibus & accessionibus. Et hæc omnia semper & ubique observentur eousque donec de Religione Christiana vel universaliter, vel inter Status immediatos, eorumque subditos mutuo consensu aliter erit conventum, ne quisquam à quocunque ulla ratione aut via turbetur. Turbati aut quocunque modo destituti vero, sine ulla exceptione in eum, quo anno millesimo sexcentesimo vigesimo quarto fuerant statum, plenarie restituantur. Idemque observetur ratione subditorum Catholicorum Augustanæ Confessionis Statuum ubi dicto anno millesimo sexcentesimo vigesimo quarto, usum & exercitium Catholicæ Religionis publicum aut privatum habuerunt. 1648.

Pacta autem Transactiones, Conventiones, aut Concessiones, quæ inter tales immediatos Imperii status eorumque status provinciales & subditos supradictos de publico vel etiam privato exercitio Religionis introducendo, permittendo, & conservando antehac intercesserunt, initæ & factæ sunt, eatenus ratæ & firmæ maneanto, quatenus observantiæ dicti anni millesimi sexcentesimi vicesimi quarti, non adversantur, nec ab iisdem nisi mutuo consensu recedere liceat, non attentis, sed annihilatis omnibus anni millesimi sexcentesimi vicesimi quarti observantiæ, utpote quæ instar regulæ obtineat contrariis latis sententiis, reversalibus, pactis, quibuscunque Transactionibus. Et inter illa quæ Episcopus Hildesiensis & Duces Brunsvico-Luneburgenses de Religione ejusque Exercitio Statuum & Subditorum Episcopatus Hildesiensis nonnullis pactis Anno 1643. transegerunt. Excipiantur vero à dicto termino, & Catholicis reserventur novem Monasteria in Episcopatu Hildesiensi sita, quibus Duces Brunsvicenses certis conditionibus eodem anno cesserant.

Placuit porro ut illi Catholicorum subditi Augustanæ Confessioni addicti ut & Catholici Augustanæ Confessionis Statuum subditi, qui Anno 1624. publicum vel etiam privatum Religionis suæ Exercitium nulla anni parte habuerunt, nec non qui post pacem publicatam, deinceps futuro tempore diversam a Territorii Domino Religionem profitebuntur, & amplectentur, patienter tolerentur, & conscientia libera domi devotioni suæ sine inquisitione aut turbatione privatim vacare, in vicinia vero ubi & quoties voluerint, publico Religionis exercitio interesse, vel liberos suos exteris suæ Religionis scholis, aut privatis domi Præceptoribus instruendos committere non prohibeantur, sed ejusmodi Landsassii, Vasalli & subditi in cæteris officium suum cum debito obsequio & subjectione adimpleant, nullisque turbationibus ansam præbeant. Sive autem Catholici, sive Augustanæ Confessionis fuerint subditi, nullibi ob Religionem despicatui habeantur, nec a mercatorum, opificum, aut tribuum communione, hæreditatibus, legatis, hospitalibus, leprosoriis, eleemosynis, aliisve juribus aut commerciis, multo minus publicis cœmiteriis, honoreve sepulturæ arceantur, aut quicquam pro exhibitione funeris à superstitibus exigatur, præter cujusque Parochialis Ecclesiæ jura, pro demortuis pendi solita, sed in his & similibus pari cum concivibus jure habeantur, æquali justitia protectioneque tuti.

Quod si vero subditus, qui nec publicum nec privatum suæ religionis Exercitium Anno millesimo sexcentesimo vicesimo quarto habuit, vel etiam, qui post publicatam Pacem, Religionem mutabit, sua sponte emigrare voluerit, aut à Territorii Domino jussus fuerit liberum ei sit, aut retentis bonis aut alienatis discedere, retenta per ministros administrare, & quoties ratio id postulat, ad res suas inspiciendas vel persequendas lites aut debita exigenda, libere & sine literis commeatus adire.

Conventum autem est, ut à Territoriorum Dominis, illis subditis qui neque publicum, neque privatum Exercitium Religionis suæ dicto anno habuerunt & tamen tempore publicatæ præsentis Pacificationis, in unius vel alterius Religionis Statuum immediatorum ditionibus habitare deprehenduntur, quibus illi etiam annumerandi erunt, qui ob calamitates bellicas evitandas; non tamen animo transferendi domicilium, alio emi-

1648. emigrarunt, & facta Pace, in Patriam redire volunt, terminus non minor quinquennio, illis vero qui post pacem publicatam Religionem mutant, non minor triennio, nisi tempus magis laxum & spaciosum impetrare potuerint, ad emigrandum præfigatur: neque sive voluntario, sive coacto emigrantibus nativitatis, manumissionis, notis opificii, honestæ vitæ testimonia denegentur, aut iidem reversalibus insuetatis vel decimationibus substantiæ secum exportatæ, plus æquo extensis prægraventur, multo minus spontaneam suscipientibus emigrationem, servitutis aut ullo alio prætextu impedimentum inferatur.

13. Silesii etiam Principes Aug. Conf. addicti, Duces scilicet in Brieg, Lignitz, Munsterberg, & Oels, itemque Civitas Uratislaviensis, in libero suorum ante bellum obtentorum jurium & privilegiorum, nec non August. Conf. exercitio ex gratia Cæsarea & Regia ipsis concesso manutenebuntur. Quod vero ad Comites, Barones, Nobiles, eorumque subditos in reliquis Silesiæ Ducatibus, qui immediate ad Cameram Regiam spectant, tum etiam de præsenti in Austria inferiori degentes, Comites, Barones, & Nobiles attinet, quamvis Cæsarea Majestas jus reformandi exercitium Religionis non minus, quam alii Regibus & Principibus competat, tamen non quidem ex pacto juxta dispositionem præcedentis versiculi: Pacta autem &c. sed ad interventionem Regiæ Majestatis Sueciæ & in gratiam intercedentium August. Conf. Statuum, permittit, ut ejusmodi Comites, Barones & Nobiles, illorumque in prædictis Silesiæ Ducatibus subditi, ob professionem Aug. Conf. loco aut bonis cedere aut emigrare non teneantur, nec etiam prohibeantur dictæ Conf. exercitium in locis vicinis extra territorium frequentare, modo in reliquis tranquille & pacifice vivant; seque tales præstent, quales erga suum summum Principem decet. Si vero sua sponte emigrarint & bona sua immobilia vendere vel nolint, vel commode non possint, liber iis aditus rerum suarum inspiciendarum & curandarum causa concessus esto.

Præter hæc autem, quæ supra dictis Silesiæ Ducatibus, qui immediate ad Cameram Regiam spectant, disposita sunt, Sacra Cæsarea Majestas ulterius pollicetur, se illis, qui in his Ducatibus Aug. Conf. addicti sunt, pro hujus Confessionis exercitio tres Ecclesias propriis eorum sumptibus extra civitates Sweinitz, Jaur & Glogaviam prope mœnia locis ad hoc commodis, jussu suæ Majestatis designandis, post pacem confectam ædificandas, quam primum id postulaverint, concessuram.

Et cum de majore Religionis libertate & exercitio in supra dictis & reliquis Cæsareæ Majestatis & Domus Austriacæ Regnis & Provinciis concedendo in præsenti Tractatu varie actum sit, nec tamen ob Cæsareanorum Plenipotentiariorum contradictiones conveniri potuerit, Regia Majestas Sueciæ & Augustanæ Confessionis ordines facultatem sibi reservant, eo nomine in proximis Comitiis aut alias apud suam Cæsaream Majestatem pace tamen semper permanente & exclusa omni violentia & hostilitate, ulterius respective amice interveniendi & demisse intercedendi.

14. A sola qualitate feudali vel subfeudali, sive a Regno Bohemiæ, sive ab Electoribus, Principibus & Statibus Imperii, sive aliunde procedant jus reformandi non dependet, sed feuda ista & subfeuda, nec non vasalli, subditi & bona Ecclesiastica in causis Religionis & quicquid juris Dominus feudi prætendat, introduxerit, aut sibi arrogarit, ex Statu anni millesimi sexcentesimi vicesimi quarti, die prima Jan. perpetuo censeantur, quæ vel judicialiter vel extrajudicialiter innovata fuerint, tollantur, & in pristinum statum restituantur. Territorii jure vel ante vel post terminum anni millesimi sexcentesimi vicesimi quarti controverso, donec super possessorio & petitorio cognoscatur & decidatur, possessori præfati anni idem jus esto, quantum quidem ad publicum exercitium attinet. Subditi vero propter mutatam interim Religionem pendente territorii controversia migrare non cogantur. In iis locis ubi Catholici, & Augustanæ Confessionis Status ex æquo jure superioritatis fruuntur, eam ratione publici exercitii, quam aliarum rerum Religionem concernentium idem status maneat, qui fuit anno dieque supra dictis. Sola criminalis jurisdictio, Cent-gericht, solumque jus gladii & retentionis, patronatus, filialitatis neque conjunctim neque divisim jus reformandi tribuunt. Quæ itaque hoc colore reformationes hucusque irrepserunt, pactisve intrusæ sunt, cassantor, gravati restituuntor, & imposterum ab ejusmodi penitus abstinetor. 1648.

15. Ratione redituum cujuscunque generis ad bona Ecclesiastica eorumque possessores pertinentium ante omnia observetur id, quod in Pace Religionis §. Dagegen sollen die Stande der Augspurg. Conf &c. §. Alsdann auch denen Ständen der Alten Religion, &c. dispositum invenitur. Illi vero reditus, census, decimæ, pensiones, quæ vigore jam dictæ Pacis Religionis statibus A. C. ob immediatas vel mediatas fundationes Ecclesiasticas ante vel post pacem Religiosam acquisitas è Catholicorum Provinciis debentur, quorumque in possessione vel quasi percipiendi Anno 1624. die 1. Jan. fuerunt, absque ulla exceptione solvantur, si alicubi etiam August. Conf. Status quidam protectionis, Advocatiæ, aperturæ, hospitationis, operarum aut alia jura in Catholicorum Ecclesiasticorum ditionibus & bonis sive intra, sive extra territorium sitis, legitimo usu aut concessione habuerunt, quemadmodum etiam Catholici Status, si quid ejusmodi ipsis circa bona Ecclesiastica Aug. Conf. Statibus acquisita competit, omnes ex æquo jura sua pristina retineant, ita tamen ut ne per usum ejusmodi jurium bonorum Ecclesiasticorum reditus nimium prægraventur & exhauriantur.

Reditus etiam, nec non decimæ, Canones & pensiones August. Confess. statibus, fundationibus jam destructis & collapsis ex alienis territoriis debita, iis exsolvantur, qui Anno 1624. die 1. Jan. in possessione perceptionis vel quasi fuerunt, quæ vero ab Anno 1624. destructa fuerunt, aut in futurum concident, earum pensiones etiam in alienis territoriis Domino destructi Monasterii seu loci, in quo id situm fuit, exsolvantur. Quæ itidem fundationes die 1. Jan. Anni 1624. in possessione vel quasi Juris decimandi è bonis novalibus in alieno Territorio fuerunt, sint etiam imposterum, nihil autem novi juris quæratur. Inter cæteros status Imperii & subditos id juris esto, quod jus commune vel cujusque loci consuetudo & observantia de Decimis ex bonis novalibus constituunt, aut per pactiones voluntarias conventum est.

16. Jus Diœcesanum & tota Jurisdictio Ecclesiastica cum omnibus suis speciebus contra Augustanæ Confessionis Electores, Principes, Status, comprehensa Libera Imperii Nobilitate, eorumque subditos, tam inter Catholicos & Augustanæ Confessioni addictos, quam inter ipsos solos August. Confess. Status usque ad compositionem Christianam dissidii Religionis suspensa esto, & intra terminos Territorii cujusque jus Diœcesanum & jurisdictio Ecclesiastica se contineat ad consequendos tamen reditus, census, decimas & pensiones in iis August. Confess. Statuum ditionibus, ubi Catholici Anno 1624. notorie in possessione vel quasi exercitii jurisdictionis Ecclesiasticæ fuerunt, utantur eadem potestate quoque, sed non, nisi in exigendis hisce pensionibus, nec procedatur ad excommunicationem nisi post tertiam demum denunciationem. Catholicorum August. Confess. addicti Status Provinciales & subditi, qui Anno millesimo sexcentesimo vicesimo quarto Eccle-

Eccle-

1648. *clesiasticam jurisdictionem agnoverunt, in iis casibus modo dicta jurisdictioni subsint, qui Augustanam Confessionem nullatenus concernunt, modo ipsis occasione processus nihil injungatur Augus. Conf. vel conscientiæ repugnans. Eodem etiam jure Aug. Conf. Magistratuum Catholici subditi censeantur, inque hos qui Anno 1624 publicum Religionis Catholicæ exercitium habuerunt, Jus Diœcesanum quatenus Episcopi, illud dicto Anno quiete in eos exercuerunt, salvum esto. In quibus civitatibus vero Imperii mixta Religionis exercitium in usu est, Catholicis Episcopis contra cives Aug. Conf. nulla sit jurisdictio, at Catholici juxta observantiam dicti Anni 1624 suo jure experiantur.*

17. *Utriusque Religionis Magistratus severe & rigorose prohibeat, ne quisquam publice privatimve concionando, docendo, disputando, scribendo, consulendo, Transactionem Passaviensem, Pacem Religiosam, vel hanc imprimis sive declarationem sive Transactionem usquam impugnet, dubiam faciat, aut assertiones contrarias inde deducere conetur. Quicquid etiam contrarii hactenus vel editum, vel promulgatum, publicatumve fuerit, irritum esto: sed si dubii quid hinc aut aliunde incidat, aut ex causis Pacem Religiosam aut hanc Transactionem tangentibus resultet, de eo in Comitiis vel aliis Imperii Conventibus inter utriusque Religionis Proceres non nisi amicabili ratione transigatur.*

18. *In Conventibus Deputatorum Imperii Ordinariis, numerus ex utriusque Religionis Proceribus æquetur. De Personis autem vel Statibus Imperii adjungendis in Comitiis proximis statuatur; in horum conventibus itemque Comitiis universalibus sive ex uno, sive duobus aut tribus Imperii Collegiis quacunque occasione aut ad quæcunque negotia deputandi veniant, æquetur Deputatorum numerus ex utriusque Religionis proceribus. Ubi extraordinariis commissionibus negotia in Imperio expedienda occurrunt, si res inter Augustanæ Confessionis Status versatur, soli eidem Religioni addicti deputentur, si inter Catholicos, soli Catholici, si inter Catholicos & Augustanæ Confessionis Status, utriusque Religionis pari numero Commissarii denominentur & ordinentur. Placuit etiam ut Commissarii quidem res a se gestas referant, & vota subjungant, instar tamen sententiæ nihil definiant.*

19 *In Causis Religionis omnibusque aliis negotiis, ubi Status tanquam unum Corpus considerari nequeunt, ut etiam Catholicis & Augustanæ Confessionis Statibus in diversas partes euntibus, sola amicabilis compositio lites dirimat, non attenta votorum pluralitate. Quod vero ad pluralitatem votorum in materia Collectandi attinet, cum res hæc in præsenti congressu decidi non potuerit, ad proxima Comitia remissa esto.*

20. *Proterea cum ob enatas ex præsenti bello mutationes & alias causas de Judicio Cameræ Imperialis ad alium universis Imperii Statibus commodiorem locum transferendo, & Judicem, Præsides, Assessores, & quoscunque Justitiæ Ministros, pares numero utriusque Religionis præsentando, sicut etiam de reliquis ad judicium Camerale spectantibus, quædam in medium allata fuerint; sed in præsenti congressu ob negotii gravitatem, non tam plene expediri queant, in proxime indicendis Comitiis de his omnibus agi & conveniri; deliberationesque de Reformatione Justitiæ in Deputatorum Imperii Conventu Francofurtensi habita, effectum dari, & si quæ in his desiderari videntur, suppleri & emendari debere conventum est. Ne tamen res hæc prorsus in incerto maneat, placuit, præter Judicem & quatuor Præsides, & quidem duos horum ex Augustana Confessione a sola Cæsarea Majestate constituendos, numerum Assessorum Cameralium ad quinquaginta in universum adaugeri, ita ut Catholici computatis duobus assessoribus Imperatoris præsentationi reservatis, viginti sex, Augustanæ Confessionis Status, viginti quatuor Assessores præsentare possint & teneantur, atque ex singulis Circulis mixtæ Religionis, non tantum duos Catholicos, sed etiam binos Au[g]stanæ Confessioni addictos assumere & eligere fas sit, cæteris ad judicium Camerale pertinentibus in dictum est, ad proxima Comitia rejectis. Ac proinde Circuli de præsentandis mature in locum demortuorum novis ad Camerale Judicium Assessoribus, secundum schema subsequens admoneantur. Catholici etiam suo tempore de ordine præsentandi convenient, Cæsareaque Majestas mandabit, ut, non solum in isto judicio Camerali causæ Ecclesiasticæ, ut & Politicæ inter Catholicos & August: Conf. Status vel inter hos solos vertentes; vel etiam quando Catholicus contra Catholicos Status litigantibus tertius interveniens Aug. Conf. Status erit, & vicissim quando Aug. Conf. Statibus contra ejusdem Conf. Status litigantibus tertius interveniens erit Catholicus, adlectis ex utraque religione pari numero Assessoribus, discutiantur & judicentur; sed idem etiam in Judicio Aulico observetur, huicque fini aliquos Aug. Conf. doctos & rerum Imperii peritos viros ex iis Imperii Circulis ubi vel sola Augustana Confessio vel simul etiam Catholica viget Religio, adsciscat; eo quidem numero ut eveniente casu paritas Judicantium ex utraque Religione Assessorum observari possit. Idem etiam quoad paritatem Assessorum observetur, quoties Augustanæ confessionis Status immediatus à mediato Catholico vel immediatus Catholicus a mediato Aug. Conf. Statu Judicio convenitur.*

Quoad Processum Judiciarium Ordinatio Cameræ imperialis etiam in Judicio Aulico servabitur per omnia, tum ut ne partes ibidem litigantes omni remedio suspensivo destituantur, loco revisionis in Camera usitatæ licitum esto parti gravatæ à sententia in Judicio Aulico lata, ad Cæsaream Majestatem supplicare, ut Acta judicialia denuo adhibitis aliis gravitati negotii paribus; neutrique partium addictis ex utraque Religione æquali numero Consiliariis, & qui concipiendæ & ferendæ priori sententiæ non interfuerunt, aut certe referentium & correferentium partes non sustinuerint videantur, liberumque sit suæ Majestati in causis majoribus & unde tumultus in Imperio timeri possent, insuper etiam quorundam utriusque Religionis Electorum & Principum sententias & vota requirere.

Visitatio Consilii aulici fiat ab Electore Moguntino toties, quoties opus fuerit, observatis iis quæ in proximis Comitiis de communi Statuum placito observanda esse videbuntur; si quæ vero dubia circa interpretationem constitutionum ac recessuum Imperii publicorum occurrant, aut in dijudicandis causis Ecclesiasticis vel politicis inter partes supra expressas vertentibus, ex paritate Assessorum utriusque Religionis, postquam in pleno etiam Senatu pari tamen semper utrinque Judicantium numero examinata fuerint, contrariæ oriantur sententiæ, Catholicis quidem in unam, Aug. Conf. Assessoribus in aliam abeuntibus, remittuntor ad Comitia Imperii Universalia. Sin autem duo pluresve Catholici cum uno aut altero Aug. Conf. Assessore & vicissim unam, reliqui vero totidem numero quamvis religione dispares alteram amplexi fuerint sententiam, indeque contrarietas oriatur, hoc casu juxta ordinationem Cameralis terminabitur, ulteriori remissione ad Comitia cessante. Et hæc omnia in causis Statuum, comprehensa immediata Imperii Nobilitate, sive actores illi, sive rei, sive intervenientes fuerint, observentur. Si vero inter mediatos vel actor vel reus vel tertius interveniens fuerit Aug. Conf. & paritatem judicantium ex utriusque Religionis Assessoribus postulaverit, adhibeantur pares: Eveniente autem tunc votorum paritate, cesset remissio ad Comitia, & lis juxta ordinationem Cameræ terminetur. 1648.

1648. tur. Cætera in aulico non minus quam in Camera imperiali judicio, privilegium primæ instantiæ, Austregarum Jura & Privilegia de non appellando statibus Imperii illibata sunto, nec per mandata aut commissiones, aut avocationes, aut quovis alio modo turbantor. Denique cum etiam de abolendis curia Imperiali Rotwila, judiciis provincialibus Sueciæ & aliis hinc inde per Imperium hactenus usitatis, mentio injecta fuerit, resque hæc gravioris, visa sit momenti, de his quoque ulterior deliberatio ad proxima Comitia remissa esto.

Assessores Augustanæ Confessionis præsententur ab

Electore	Saxonico Brandenburgico Palatino	— 6.

Circulo Superioris Saxoniæ	4.	unus alternando per hos duos Circulos.
Inferioris Saxoniæ.	4	

Circuli Franconici Statibus

Augustanæ Confessionis	2.	unus alternando per hos quatuor Circulos.
Suevici	2.	
Superioris Rhenani	2.	
Westphalici	2.	

Et quamvis sub schemate nulla fiat mentio Statuum Imperii Augustanæ confessionis, qui sub Circulo Bavarico comprehenduntur, nihil tamen ex eo ipsis præjudicetur, sed salva maneant horum jura, privilegia & libertates.

De Basilea, & Helvetiis. Cum item Cæsarea Majestas ad querelas nomine Civitatis Basileensis & universæ Helvetiæ coram ipsius Plenipotentiariis ad præsentes congressus deputatis propositas super nonnullis processibus & mandatis executivis, a Camera Imperiali contra dictam Civitatem, aliosque Helvetiorum unitos Cantones, eorumque Cives & subditos emanatis, requisita Ordinum Imperii sententia & consilio, singulari decreto die 14. Mensis Maji anno proxime præterito declaraverit, prædictam Civitatem Basileam, cæterosque Helvetiorum Cantones in possessione vel quasi plenæ libertatis & Exemptionis ab Imperio esse, ac nullatenus ejusdem Imperii dicasteriis & judiciis subjectos; placuit hoc idem publicæ huic Pacificationis Conventioni inserere, ratumque & firmum manere, atque idcirco ejusmodi Processus una cum Arrestis eorum occasione quandocunque decretis prorsus cassos & irritos esse debere.

Extensio pacis ad Reformatos. VII. Unanimi quoque Cæsareæ Majestatis, omniumque Ordinum Imperii consensu, placuit, ut quicquid juris aut beneficii, cum omnes aliæ Constitutiones Imperii, tum Pax Religionis & publica hæc Transactio, in eaque decisio Gravaminum cæteris Catholicis, & Augustanæ Confessioni addictis Statibus & subditis tribuunt, id etiam iis, qui inter illos Reformati vocantur, competere debeat. Salvis tamen semper Statuum, qui Protestantes nuncupantur, inter se & cum subditis suis conventis pactis, privilegiis, reversalibus & dispositionibus aliis quibus de Religione ejusque exercitio & inde dependentibus, cujusque loci statibus & subditis hucusque provisum est salva iisdem cujusque conscientiæ libertate. Quoniam vero controversiæ Religionis quæ inter modo dictos Protestantes vertuntur, hactenus non fuerunt compositæ, sed ulteriori compositioni reservatæ sunt, adeoque illi duas partes constituunt, ideo de Jure reformandi inter utramque ita conventum est, ut si aliquis Princeps vel alius Territorii Dominus, vel alicujus Ecclesiæ patronus post hac ad alterius partis sacra transierit aut Principatum, aut ditionem, ubi alterius partis sacra exercitio publico de præsenti vigent, seu jure successionis, seu vigore præsentis Tractatus Pacis aliove quocunque titulo nactus fuerit, aut recuperarit, ipsi quidem Concionatores Aulicos suæ Confessionis citra subditorum onus aut præjudicium, secum atque in Residentia sua habere liceat, ac fas ei non sit vel publicum Religionis Exercitium, leges aut constitutiones Ecclesiasticas, hactenus ibi receptas, immutare, vel templa, scholas, hospitalia, aut eo pertinentes reditus, pensiones, stipendia, prioribus adimere, suorumque sacrorum hominibus applicare, vel juris territorialis, Episcopalis, patronatus, aliove quocunque prætextu subditis Ministros alterius confessionis obtrudere, ullumve aliud impedimentum aut præjudicium directe vel indirecte alterius sacris afferre: Et ut hæc conventio eo firmius observetur, liceat hoc mutationis casu ipsis communitatibus præsentare, vel quæ præsentandi jus non habent nominare, idoneos Scholarum & Ecclesiarum Ministros a publico loci Consistorio & Ministerio, si ejusdem, cum præsentantibus vel nominantibus Communitatibus sunt religionis, vel hoc deficiente, eo loco, quem ipsæ communitates elegerint, examinandos & ordinandos atque a Principe vel Domino postea sine recusatione confirmandos.

Si vero aliqua communitas eveniente mutationis casu Domini sui religionem amplexa petierit suo sumptu exercitium cui Princeps vel Dominus addictus est liberum esto, sine reliquorum præjudicio, ei illud indulgere a successoribus non auferendum. At Consistoriales, Sacrorum Visitatores, Professores Scholarum & Academiarum, Theologiæ & Philosophiæ, non nisi eidem Religioni addicti sint, quæ hoc tempore quolibet in loco publice recepta est. Sicut autem supradicta omnia de mutationibus futuris intelligenda sunt, ita Juribus Principum Anhaltinorum & similium quæ ipsis competunt, nullum adferant præjudicium. Sed præter Religiones supra nominatas nulla alia in sacro Imperio Romano recipiatur vel toleretur.

VIII. Ut autem provisum sit, ne post hac in statu Politico controversiæ suboriantur, omnes & singuli Electores, Principes & Status Imperii Romani in antiquis suis Juribus, prærogativis, libertate, privilegiis, libero Juris territorialis tam in Ecclesiasticis quam politicis exercitio, ditionibus, regalibus, horumque omnium possessione vigore hujus transactionis ita stabiliti firmatique sunto, ut a nullo unquam sub quocunque prætextu de facto turbari possint vel debeant. Confirmantur jura Statuum & Comitiorum.

Gaudeant sine contradictione jure suffragii in omnibus deliberationibus super negociis Imperii præsertim ubi leges ferendæ, vel interpretandæ, bellum decernendum, tributa indicenda, delectus, aut hospitationes militum instituendæ, nova munimenta intra Statuum ditiones extruenda, nomine publico, veterave firmanda præsidiis, nec non ubi Pax aut fœdera facienda, aliave ejusmodi negocia peragenda fuerint, nihil horum aut quicquam simile posthac unquam fiat vel admittatur, nisi de Comitiali, liberoque omnium Imperii Statuum suffragio & consensu; cum primis vero jus faciendi inter se & cum exteris fœdera, pro sua cujusque conservatione ac securitate singulis Statibus perpetuo liberum esto, ita tamen, ne ejusmodi fœdera sint contra Imperatorem & Imperium Pacemque ejus publicam, vel hanc imprimis transactionem, fiantque salvo per omnia juramento, quo quisque Imperatori & Imperio obstrictus est. Habeantur autem Comitia Imperii intra sex menses a dato ratificatæ Pacis. Postea vero, quoties id publica utilitas aut necessitas postulaverit. In proximis vero Comitiis emendentur imprimis anteriorum conventuum defectus; ac tum quoque de electione Romanorum Regum, certa constantique Cæsarea capitulatione concipienda, de modo & ordine in decla-

1648. *rando uno vel altero Statu in bannum Imperii, præter eum qui alias in Constitutionibus Imperii descriptus est, tenendo, redintegrandis Circulis, renovanda Matricula reducendis Statibus exemptis, moderatione & remissione Imperii Collectarum, reformatione Politiæ & Justitiæ, Taxa sportularum in Judicio Camerali, ordinariis deputatis ad modum & utilitatem Reipublicæ rite formandis, legitimo munere directorum in Imperii collegiis & similibus negotiis, quæ hic expediri nequiverant, ex communi Statuum consensu agatur & statuatur.*

Tam in universalibus vero, quam particularibus Diætis, liberis Imperii Civitatibus, non minus quam cæteris Statibus Imperii competat votum decisivum, iisque rata & intacta maneant regalia, vectigalia, reditus annui, libertates, privilegia confiscandi, collectandi & inde dependentia, aliaque jura ab Imperatore & Imperio legitime impetrata vel longo usu ante hos motus obtenta, possessa & exercita, cum omnimoda jurisdictione, intra muros & in territorio, cassatis, annullatis & in futurum prohibitis iis, quæ per repressalias, arresta, viarum occlusiones, & alios actus præjudiciales, sive durante bello quocunque prætextu in contrarium facta & propria authoritate huc usque attentata sunt, sive deinceps nullo præcedente legitimo juris & executionis ordine fieri attentarive poterunt. De cætero omnes laudabiles consuetudines & sacri Romani Imperii constitutiones & leges fundamentales, imposterum religiose serventur, sublatis omnibus, quæ bellicorum temporum injuria irrepserant, confusionibus.

De indaganda aliqua ratione & modo æquitati conveniente, quo persecutiones actionum contra debitores ob bellicas calamitates fortunis lapsos aut nimio usurarum cursu aggravatos, moderate terminari, indeque nascituris majoribus incommodis etiam tranquillitati publicæ noxiis obviam iri possit, Cæsarea Majestas curabit exquiri tam Judicii aulici, quam Cameralis vota & consilia, quæ in futuris Comitiis proponi, & in constitutionem certam redigi possint, interea tamen temporis in hujusmodi causis ad Judicia cum summa Imperii, tum singularia Statuum delatis circumstantiæ a partibus allegatæ bene ponderentur, ac nemo executionibus immoderatis prægravetur, sed hæc omnia Holsatica constitutione salva & illæsa.

IX. Et quia publice interest, ut facta Pace commercia vicissim reflorescant, ideo conventum est, ut quæ eorum præjudicio & contra utilitatem publicam hinc inde per Imperium belli occasione, noviter propria authoritate contra jura, privilegia & sine consensu Imperatoris atque Electorum Imperii invecta sunt vectigalia & telonia, ut & abusus Bullæ Brabantinæ, indeque nata repressaliæ & arresta, cum inductis peregrinis certificationibus, exactionibus, detentionibus, itemque immoderata Postarum, omniaque alia insolita onera & impedimenta, quibus commerciorum & navigationis usus deterior redditus est, penitus tollantur & provinciis, portubus, fluminibus quibuscunque sua pristina securitas, Jurisdictio & usus prout ante hos motus bellicos, a pluribus retro annis fuit, restituantur, & inviolabiliter conserventur.

Territoriorum quæ flumina alluunt, & aliorum quorumcunque Juribus ac Privilegiis, ut & teloneis ab Imperatore de consensu Electorum cum aliis, tum etiam Comiti Oldenburgensi in Visurgi concessis aut usu diuturno introductis in pleno suo vigore manentibus & executioni mandandis, tum ut plena sit Commerciorum libertas & transitus ubique locorum terra marique tutus, adeoque ea omnibus & singulis Utriusque partis Fœderatorum Vasallis, Subditis, Clientibus & Incolis, eundi, negotiandi, redeundique potestas data sit, virtuteque præsentium concessa intelligatur, quæ unicuique ante

Germaniæ motus passim competebat: quos etiam Magistratus utrinque contra injustas oppressiones & violentias instar propriorum subditorum defendere ac protegere teneantur, hac conventione ut & jure legeque cujusque loci per omnia salvis. 1648.

X. Porro quoniam Serenissima Regina Sueciæ postulaverat, ut sibi pro locorum hoc bello occupatorum restitutione satisfieret, pacique publicæ in Imperio restaurandæ condigne prospiceretur; Ideo Cæsarea Majestas de consensu Electorum Principum & Statuum Imperii, cumprimis Interessatorum vigoreque præsentis transactionis concedit eidem Serenissimæ Reginæ & futuris, ejus hæredibus ac successoribus Regibus Regnoque Sueciæ sequentes ditiones pleno jure in perpetuum & immediatum Imperii feudum. Satisfactio Coronæ Sueciæ.

Primo; Totam Pomeraniam citeriorem, vulgo Vor-Pommern *dictam, una cum Insula Rugia, iis finibus contenta, quibus sub ultimis Pomeraniæ Ducibus descripta fuerant; Adhæc è Pomerania ulteriori Stetinum, Garz, Dam, Golnau & Insulam Wollin, una cum interlabente Odera & mari vulgo* das Frische Haff *vocato, suisque tribus ostiis* Pein, Swine & Dievenauw, *atque adjacente utrinque terra ab initio territorii Regii usque in Mare Balthicum, ea latitudine litoris orientalis, de qua inter Regios & Electorales Commissarios circa exactiorem limitum & cæterorum minutiorum definitionem, amicabiliter convenietur.*

Hunc Ducatum Pomeraniæ, Rugiæque Principatum una cum ditionibus, locisque annexis, omnibusque & singulis ad ea pertinentibus territoriis, præfecturis, urbibus, castellis, oppidis, vicis, pagis, hominibus, feudis, fluminibus, insulis, lacubus, littoribus, portubus, stationibus, antiquis vectigalibus & reditibus, & quibuscunque aliis Ecclesiasticis, ac secularibus bonis, nec non titulis, dignitatibus, præeminentiis, immunitatibus & prærogativis cæterisque omnibus & singulis Ecclesiasticis & secularibus juribus ac privilegiis, quibus antecessores Pomeraniæ Duces ea habuerant, incoluerant & rexerant, Regia Majestas Regnumque Sueciæ ab hoc die in perpetuum pro hæreditario feudo habeat, possideat, iisque libere utatur, & inviolabiliter fruatur.

Quicquid etiam juris in collatione Prælaturarum & præbendarum capituli Caminensis antehac habuerunt Duces Pomeraniæ citerioris, habeat imposterum Regia Majest. Regnumque Sueciæ perpetuo, cum potestate eas extinguendi, reditusque mensæ Ducali post modernorum Canonicorum & capitularium decessum, applicandi; quicquid autem ulterioris Pomeraniæ Ducibus competierat, competat Domino Electori Brandenburgico una cum integro Episcopatu Caminensi, ejusque territoriis, juribus, & dignitatibus prout infra pluribus explicatur.

Titulis & insigniis Pomeraniæ tam Regia Domus, quam Brandenburgica promiscue utantur, more inter Priores Pomeraniæ Duces usitato. Regia quidem perpetuo; Brandenburgica vero, quam diu ullus è masculina linea superfuerit. Absque tamen Rugiæ Principatu, omnique alia prætensione, ullius juris in loca Regno Sueciæ cessa: Deficiente vero linea masculina domus Brandenburgicæ, omnes præter Sueciam alii titulis & insigniis Pomeranicis abstinebunt: atque tunc quoque ulterior Pomerania tota, cum citeriore Pomerania, totoque Episcopatu & integro Capitulo Camminensi, adeoque omnibus antecessorum juribus & expectantiis consolidata, ad solos Reges Regnumque Sueciæ perpetuo pertinebunt; spe interim successionis & investitura simultanea gavisuros: Ita ut etiam Ordinibus subditisque dictorum locorum pro homagii præstatione solito more caveant.

Dominus Elector Brandenburgicus, cæterique omnes interessati, exsolvunt ordines officiales, & subditos, singulorum supradictorum locorum vinculis & sacramen-

1648. mentis, quibus huc usque sibi, suisque Dominis, obstricti fuerant, eosque ad homagium & obsequia Regiæ Majestatis, Regnoque Sueciæ more solito præstandum remittunt; Atque ita Sueciam in plena, justaque eorum possessione constituunt, renunciantes omnibus in ea prætensionibus ex nunc in perpetuum: Idque pro se suisque posteris peculiari diplomate hic confirmabunt.

Secundo Imperator de consensu totius Imperii concedit etiam Serenissimæ Reginæ, ejusque hæredibus ac successoribus Regibus, Regnoque Sueciæ, in perpetuum, & immediatum Imperii feudum, civitatem portumque Wismariensem, una cum fortalitio Walfisch, & Præfecturis Poel, (exceptis pagis, Sehedorff, Weitendorff, Brandenhusen, & Wangern, ad hospitale S. Spiritus, in urbe Lubeca pertinentibus) & Newenclo-ster, omnibusque juribus & appertinentiis, quibus ea Duces Megapolitani hucusque habuerant: ita ut dicta loca, totusque portus cum terris utrinsque lateris ab urbe in mare Balthicum liberæ dispositioni suæ Majestatis subsit, possitque ea munimentis & præsidiis pro lubitu & exigentia circumstantiarum, suis tamen propriis sumptibus, firmare, ibique semper pro suis navibus, classeque tutum, securumque receptum ac stationem habere, inque de cætero uti, fruique eo jure, quod ipsi in cætera sua Imperialia feuda competit: Ita tamen ut civitati Wismariensi privilegia sua sint salva, ejusque commercia protectione, favoreque Regio omni meliori modo promoveantur.

Tertio, Imperator de consensu totius Imperii concedit etiam vigore præsentis transactionis Serenissimæ Reginæ ejusque hæredibus ac successoribus Regibus, Regnoque Sueciæ Archi-Episcopatum Bremensem & Episcopatum Verdensem, cum oppido & Præfectura Wildhusen, omnique jure quod ultimis Archi-Episcopis Bremensibus competierat in Capitulum & Diœcesin Hamburgensem (salvis tamen Domui Holsaticæ, ut & Civitati, Capituloque Hamburgensi suis respectivè juribus, privilegiis, libertate, pactis, & possessione, statuque præsenti, per omnia, ita ut quatuordecim illi pagi in præfecturis Holsaticis Trittoviensi & Reinbeccensi, pro moderno anno Canonico Domino Frederico Duci Holsatiæ Gottorpiensi & illius posteris in perpetuum maneant) cum omnibus & singulis ad eos pertinentibus ubicunque sita sunt, Ecclesiasticis & secularibus bonis & juribus, quocunque nomine vocatis terrâ marique, in perpetuum & immediatum Imperii feudum sub solitis quidem insignibus, sed titulo Ducatus; cessante Capitulorum, cæterorumque collegiorum Ecclesiasticorum eligendi & postulandi, omnique alio jure, administratione & gubernatione terrarum ad hos Ducatus pertinentium.

Civitati vero Bremensi, ejusque territorio & subditis præsens suus status libertas, jura & privilegia in Ecclesiasticis & politicis sine impetitione relinquantur. Si quæ autem ipsi cum Episcopatu seu Ducatu, aut capitulis sint, aut imposterum enascantur controversia, ea vel componantur amicabiliter, vel jure terminentur, salva interim cuique parti sua, quam obtinet, possessione.

Quarto, ratione supradictarum omnium ditionum feudorumque, Imperator cum Imperio cooptat, Serenissimam Reginam Regniqua Sueciæ successores in immediatum Imperii Statum ita ut ad Imperii comitia inter alios Imperii Status Regina quoque Regesque Sueciæ sub titulo Ducis Bremensis, Verdensis & Pomeraniæ, ut & Rugiæ Principis Dominique Wismariæ citari debeant, assignata eis sessione in conventibus Imperialibus in Collegio Principum scamno seculari, loco quinto: voto quidem Bremensi hoc ipso loco & ordine, Verdensi vero & Pomerano, ordine antiquitus prioribus possessoribus competenti explicando: In Circulo autem superioris Saxoniæ proxime ante Duces Pomeraniæ ulterioris: in circulis Westphaliæ & inferioris Saxoniæ loco moreque recepto, ita ut inter Magdeburgensem & Bremensem Circuli inferioris Saxoniæ directorium alternetur; salvo tamen Ducum Brunsvicensium & Luneburgensium condirectorio jure. Ad conventus autem deputatorum Imperii, tam Regia Majestas quam Dominus Elector, suos pro more solito mittant: Cum autem utrique Pomeraniæ unum tantum votum in iis competat, a Regia Majestate communicato prius consilio, cum dicto Electore, id semper feratur.

Deinde, concedit eis in omnibus & singulis dictis feudis, Privilegium de non appellando, sed hoc ita, ut summum aliquod Tribunal seu appellationis instantiam commodo in Germania loco instituat, eique idoneas præficiat personas, quæ unicuique jus & justitiam secundum Imperii constitutiones & cujusque loci statuta, absque ulteriori provocatione, causarumve avocatione, administrent.

E contra verò si contigerit, ipsos tanquam Duces Bremenses, Verdenses, aut Pomeraniæ, vel etiam ut Principes Rugiæ aut Dominos Wismariæ, ex causa dictas ditiones concernente, ab aliquo legitime conveniri, Cæs. Maj. liberum eis relinquit, ut pro sua commoditate forum eligant, vel in Aula Cæsarea, vel Camera Imperiali, ubi actionem intentatam excipere velint. Teneantur tamen intra tres menses a die denunciatæ litis sese declarare coram quo judicio se sistere velint.

Præterea concedit eidem Reg. Majest. Sueciæ Jus erigendi Academiam vel Universitatem ubi, & quando ei commodum visum fuerit. Ad hæc concedit eidem moderna vectigalia (vulgo Licenten vocata) ad littora, portusque Pomeraniæ & Megapoleos jure perpetuo, sed ad eam taxa moderationem reducenda, ne commercia in iis locis intercidant.

Exsolvit denique status, Magistratus, officiales & subditos dictarum respectivè ditionum, feudorumque omnibus vinculis & sacramentis, quibus prioribus Dominis & possessoribus aut prætendentibus hucusque obstricti fuerant, eosque ad subjectionem, obedientiam & fidelitatem Regiæ Majestati Regnoque Sueciæ, ab hoc die, ceu hæreditario suo Domino, præstandam remittit obligatque, atque ita Sueciam in plena, justaque eorum possessione constituit, verbo Imperiali promittens, se non solum modernæ Reginæ, sed omnibus futuris Regibus, Regnoque Sueciæ ratione dictarum ditionum, bonorum, juriumque concessorum, securitatem præstiturum, eosque sicut cæteros Imperii Status in eorum possessione quieta contra quemcunque inviolabiliter conservaturum & manutenturum: atque hæc omnia peculiaribus investiturarum literis omni meliori modo confirmaturum.

Vicissim Serenissima Regina & futuri Reges Regnumque Sueciæ dicta feuda omnia & singula a Cæsarea Majestate & Imperio recognoscant; eoque nomine, quoties casus evenerit, investiturarum renovationes decenter petant, juramentum fidelitatis, eique annexa, sicut antecessores, similesque Imperii vasalli, præstando.

De cætero ordinibus & subditis dictarum ditionum, locorumque, nominatim Stralsundensibus, competentem eorum libertatem, bona, jura & privilegia communia & peculiaria legitime acquisita, vel longo usu obtenta, cum libero Evangelicæ Religionis exercitio, juxta invariatam Augustanam Confessionem perpetim fruendo, circa homagii renovationem & præstationem more solito confirmabunt. Interque eos civitatibus Anseaticis eam navigationis & commerciorum libertatem, tam in exteris Regnis, Rebus publicis, & provinciis, quam in Imperio integram conservabunt, quam ibi ad præsens usque bellum habuerunt.

XI. Pro æquivalente autem recompensatione Electori Brandenburgico Domino Friderico Wilhelmo, quod ad promovendam Pacem universalem juribus suis in Pome- Æquivalentia Brandeburgico.

1648. meraniam Citeriorem & Rugiam, una cum ditionibus locisque supra annexis cesserit, praestanda, eidem, ejusdemque posteris & successoribus haeredibus atque agnatis masculis cum primis D. D. Marchionibus Christiano Wilhelmo, olim Administratori Archi-Episcopatus Magdeburgensis, itemque Christiano Culmbacensi & Alberto Onoltzbacensi eorundemque successoribus & haeredibus Masculis, statim ac Pax cum utroque Regno & Statibus Imperii composita & ratificata fuerit, a Sacra Caesarea Majestate de consensu Statuum Imperii & praecipue interessatorum, tradatur Episcopatus Halberstadensis, cum omnibus juribus, privilegiis, Regalibus, territoriis & bonis secularibus & Ecclesiasticis quocunque nomine vocatis, nullo excepto in perpetuum & immediatum feudum: Constituatur item Dominus Elector statim in possessione ejusdem quieta & reali, eoque nomine sessionem & votum in Comitiis Imperii & circulo Inferioris Saxoniae habeat: Religionem autem & bona Ecclesiastica in eo statu relinquat, quemadmodum per Dominum Archi-Ducem Leopoldum Gulielmum inita cum capitulo Cathedrali pactione ordinata fuerant. Ita tamen, ut nihilominus Episcopatus Domino Electori, totique sua Domui & agnatis masculis, supra nominatis, cum eorum successoribus & haeredibus masculis ordine, quo sibi invicem succedent, haereditarius maneat, atque Capitulo nullum jus in eligendo & postulando, vel etiam regimine Episcopatus, & iis quae eo pertinent, reliquum sit, sed modo dictus Dominus Elector, & juxta ordinem successorum reliqui supra nominati, ea potestate in hoc Episcopatu utantur, qua reliqui Principes Imperii in suis territoriis utuntur. Liceatque quartam partem Canonicatuum (excepta praepositura in hanc computationem non numeranda) decedentibus successu temporis modernis eorum possessoribus, Augustanae Confessioni addictis, extinguere, eorumque reditus mensae Episcopali incorporare. Quod si tot canonici Augustanae Confessionis non sint, qui quartam partem totius corporis canonicorum dempto Praeposito, conficiant, numerus suppleatur ex Catholicorum decedentium beneficiis.

Cum etiam comitatus Hohensteinensis pro ea parte quae feudum est, Episcopatus Halberstadensis, consistens in duabus Dynastiis sive Praefecturis Loja & Klettenberg & quibusdam oppidis una cum eo pertinentibus bonis & juribus, post ultimo defunctum Comitem hujus familiae, eidem Episcopatui applicatus, atque à Domino Archi-Duce Leopoldo Gulielmo, tanquam Episcopo Halberstadiensi hactenus possessus fuerit, hunc eundem comitatum porro quoque penes istum Episcopatum irrevocabiliter permanere placuit, adeo ut Domino Electori tanquam haereditario possessori jam dicti Episcopatus Halberstadiensis de memorato comitatu disponendi libera facultas esse debeat, non obstante, nec vigorem habente ulla contradictione; qua a quoquam in contrarium moveri possit.

Teneatur idem Dominus Elector Comitem à Tattenbach in possessione comitatus Rheinstein conservare, eidemque investituram à Domino Archi-Duce de consensu capituli concessam, renovare. Eidem Domino Electori pro se & successoribus suis supra scriptis tradatur Episcopatus Mindanus cum omnibus juribus & appertinentiis, pari ratione ut ante memoratus Episcopatus Halberstadiensis, in feudum perpetuum a sacra Caesarea Majestate de consensu Statuum Imperii, statimque post conclusam & ratificatam hanc Pacificationem Dominus Elector pro se, & successoribus suis in possessione ejusdem quieta & reali constituatur, eoque nomine sessionem & votum in Comitiis Imperii universalibus & singularibus, ut & circuli Westphalici obtineat. Salvis tamen civitati Mindensi suis Regalibus & Juribus in sacris & profanis cum mero & mixto Imperio in criminalibus & civilibus, praesertim Jure districtus ejusque jurisdictionis exercitio concesso, & pro nunc approbenso aliisque usibus, immunitatibus & privilegiis circa proxima jura ipsis legitime competentibus; Ita tamen ut pagi & villae domusque ad Principem, Capitulum, totumque clerum & equestrem Ordinem pertinentes, & respective in districtu & intra moenia Civitatis sita omnino excipiantur, & de caetero jus Principis & Capituli inviolatum maneat. Dicto Domino Electori & successoribus suis Episcopatus quoque Caminensis in feudum perpetuum ab Imperatore & Imperio concedatur; eodem plane jure & modo, ut supra de Episcopatu Halberstadiensi & Mindano dispositum est, sed cum hoc tamen discrimine, ut in Episcopatu Caminensi integrum sit Domino Electori Canonicatus post decessum praesentium Canonicorum extinguere, atque sic successu temporis totum Episcopatum Ulteriori Pomeraniae adjungere seu incorporare. 1648.

Similiter concedatur Domino Electori expectantia in Archi-Episcopatum Magdeburgensem, ita quidem ut quandocunque eundem morte aut successione in Electoratu, vel quacunque alia concessione praesentis Administratoris Domini Augusti Ducis Saxoniae vacare contigerit, totus iste Archi-Episcopatus cum omnibus eo pertinentibus territoriis, regalibus & juribus prout supra de Episcopatu Halberstadiensi dispositum est, Domino Electori suisque posteris & successoribus haeredibus & agnatis masculis, non obstante ulla electione aut postulatione interea temporis, sive clam sive palam facta tradatur & conferatur, in feudum perpetuum, sitque eidem vel iisdem jus authoritate propria vacantem apprehendendi possessionem.

Interea autem teneatur Capitulum una cum ordinibus & subditis dicti Archi-Episcopatus statim conclusa pace praedicto Domino Electori & toti Domui Electorali pro se, atque omnibus in ea successoribus, & haeredibus atque agnatis masculis se sacramento fidelitatis & subjectionis in eventum obstringere.

Civitati vero Magdeburgensi pristina sua libertas & privilegium Ottonis I. de 7. Junii Anno nongentesimo quadragesimo, etiamsi temporum injuria deperditum, ad preces ejusdem humiliter porrigendas, a Caes. Maj. renovabitur; tum etiam privilegium muniendi & fortificandi ab Imperatore Ferdinando II. concessum, quod cum omnimoda jurisdictione & proprietate ad quadrantem milliaris Germanici extendatur; sicut & reliqua illius privilegia & Jura in Ecclesiasticis & Politicis salva & inviolata maneant, cum inserta clausula, quod in praejudicium Civitatis readificari non debeant suburbia.

Caeterum quod ad quatuor Dynastias seu Praefecturas Ouerfurt, Gitterbock, Dam & Borck attinet, cum illa jam olim Domino Electori Saxoniae tradita sint, in ejusdem quoque ditione permaneant in perpetuum, cum hac tamen reservatione, ut quae hactenus ratione earundem ad collectas Imperii & circuli contributa fuit quota à dicto Domino Electore Saxoniae imposterum exsolvatur, eaque Archi-Episcopatus dematur, & hujus rei ratione expressa fiat provisio in matricula Imperii & Circuli. Ut autem inde causata imminutio redituum Cameralium, & ad mensam Archi-Episcopalem pertinentium, aliquatenus resarciatur, jam dicto Electori Brandenburgico & successoribus suis, non solum statim post conclusam Pacem Praefectura Eglen quae alias ad capitulum spectabat, pleno jure possidenda & fruenda tradatur, cassato processu à comitibus de Barby aliquot ab hinc annis desuper moto; sed etiam facultas sit, obtenta Archi Episcopatus possessione quartam partem, Canonicatuum Cathedralium, illis decedentibus extinguendi, eorumque reditus Camerae Archi-Episcopali applicandi. Quae vero debita a praesente Domino Administra-

1648. stratore Augusto Duce Saxoniæ hactenus contracta sunt; ex redditibus Archiepiscopalibus, existente modis supra dictis casu vacantiæ & devolutionis, dicti Archi-Episcopatus ad Dominum Electorem Brandenburgicum & successores suos nequaquam dissolvantur, neque integrum sit, dicto Domino Administratori posthac novis debitis oppignorationibus & alienationibus sæpe dictum Archi-Episcopatum in præjudicium Domini Electoris ejusque successorum, heredum atque agnatorum masculorum quoquo modo onerare.

In his vero Domini Electoris Archi- & Episcopatibus de cætero salva maneant Ordinibus & subditis competentia eorum Jura & privilegia, cum primis invariatæ Augustanæ Confessionis exercitium quale nunc ibi viget, nec minus locum habeant ea, quæ in puncto Gravaminum inter utriusque Religionis Status & Ordines Imperii transacta & conventa sunt, quatenus scilicet non adversantur illi dispositioni, quæ supra in articulo quinto de Gravaminibus §. 8. continetur incipiente: Qui Archi-Episcopatus, Episcopatus, & aliæ fundationes atque bona Ecclesiastica &c. & finiente: subjecta manento; utpote quem a que hic valere debere, ac si verbotenus insertus esset, & supra dictos Archi-Episcopatum & Episcopatus hereditario & immutabili jure apud Dominum Electorem atque Domum Brandenburgicam, omnesque in ea successores, heredes & agnatos in perpetuum plane, ut de reliquis terris ipsorum hereditariis juris est, permanere oportet. Ratione tituli autem conventum est, ut jam dictus Dominus Elector cum tota Domo Brandenburgica, & in ea omnes & singuli Marchiones Brandenburgici, Duces Magdeburgenses & Principes Halberstadienses & Mindenses appellentur & scribantur.

Regia quoque Majestas Sueciæ restituat Domino Electori pro se & successoribus suis heredibus atque agnatis masculis.

Primo reliquam Pomeraniam Ulteriorem cum omnibus appertinentiis, bonis & juribus secularibus & Ecclesiasticis, pleno jure, tam quoad dominium utile, quam directum.

Deinde Colbergam cum toto Episcopatu Caminensi, omnique jure, quod Ulterioris Pomeraniæ Duces hucusque habuerunt in collatione Prælaturarum & Præbendarum capituli Caminensis, ita tamen, ut salva maneant jura Regiæ Majestati Sueciæ supra concessa, atque Ordinibus & subditis in restituendis partibus Ulterioris Pomeraniæ, Episcopatuque Caminensi competentem eorum libertatem, bona, jura & privilegia, secundum tenorem literarum Reversalium (quibus etiam Ordines & subditi Episcopatus gaudere debent, ac si iis directe data essent) cum libero Augusti. Confessionis exercitio, juxta invariatam Augustanam Confessionem, absque ulla perturbatione perpetim fruendo circa homagii renovationem & præstationem omni meliori modo confirmet & conservet.

Tertio, omnia loca quæ præsidiis Suecicis insessa tenentur per Marchiam Brandenburgicam.

Quarto omnes Commendas & bona ad ordinem Equestrem Divi Johannis spectantia, quæ extra territoria Regiæ Majestati Regnoque Sueciæ cessa continentur, una cum Actis & regestis cæterisque literariis documentis originalibus hæc loca, juraque restituenda concernentibus, communibus vero & utramque nempe tam Citeriorem, quam Ulteriorem Pomeraniam afficientibus, in authentica & probante forma, quæ in Archivo & Carthophylaciis aulæ Stetinensis vel alibi intra vel extra pomeraniam reperiuntur.

Æquivalentia Mechelenburgica. XII. Pro eo vero quod Duci Megapolitano Suerinensi, Domino Adelpho Friderico, in alienatione Civitatis, portusque Wismariensis decedit, competant ipsi, ejusque heredibus Masculis Episcopatus Suerinensis & Ratzenburgensis jure perpetuo & immediato Feudi (salvo tamen Domus Saxonico Lauenburgicæ aliorumque vicinorum, ut & dictæ Dioeceseos hinc inde competente jure) cum omnibus juribus, documentis literariis, Archivo, rationariis, aliisque pertinentiis & potestate extinguendi Canonicatus utrobique post præsenti tempore residentium Canonicorum decessum, omnesque reditus mensæ Ducali applicandi, eoque nomine habeat sessionem in conventibus Imperii & Circuli Saxoniæ Inferioris, cum duplici Principis titulo & voto. Et si vero ejusdem ex fratre nepos, Dominus Gustavus Adolphus Dux Megapolitano-Gustroviensis antehac designatus fuerat Administrator Ratzeburgensis, qua tamen ipsi non minus, quam Patruo beneficium restitutionis in suos Ducatus obtigerat, æquum visum est, ut Patruo cedenti Wismariam, ipse vicissim hunc cedat Episcopatum. Conferentur autem dicto Duci Gustavo Adolpho, eo nomine compensationis ergo, duo Canonicatuum juxta modernam compensationem Gravaminum ad Augustanæ Confessioni addictos pertinentium, beneficia, unum in Ecclesia Cathedrali Magdeburgensi, alterum in Halberstadiensi primum vacatura.

Quod deinde ad prætensos duos Canonicatus in Ecclesia Cathedrali Argentinensi attinet, si quid eo nomine statibus August. Confessionis juxta præsentem transactionem competit; familiæ Ducum Mecklenburgensium ex hujusmodi proventibus duorum Canonicatuum portiones concedantur, absque tamen præjudicio Catholicorum. Quod si vero contigerit lineam masculinam Suerinensem deficere, superstite Gustroviana, tum hæc iterum ipsi succedat.

Pro majori vero dictæ Domus Mecklenburgensis satisfactione cedantur ipsi Commendæ ordinis Equestris Divi Johannis Hierosolymitani, Mirow & Nemerow in isto Ducatu sita, vigore dispositionis in artic. 5. §. 9. supra expressæ, in perpetuum, donec de controversiis religionis in Imperio conventum fuerit, & quidem lineæ Suerinensi Mirow, lineæ vero Gustroviensi Commenda Nemerow, sub hac conditione, ut dicti ordinis consensum ipsi procurare eidemque nec non Domino Electori Brandenburgico, tanquam ejus patrono, quotiescunque casus evenerit, hactenus præstari solita, porro quoque præstare teneantur. Confirmabit etiam Cæsarea Majestas eidem vectigalia ad Albim, antehac obtenta, in perpetuum concessa insuper immunitate a tributis Imperii futuro tempore; citra causam satisfactionis militiæ Suecicæ indicendis, donec summa ducentorum millium thalerorum Imperialium compensata fuerit. Cassetur insuper prætensum debitum Wingerschianum, utpote ex causa belli ortum, processibus etiam & decretis desuper emanatis, penitus annullatis, ita ut neque Duces Megapolitani, neque Civitas Hamburgensis eo nomine imposterum unquam conveniri possint vel debeant.

XIII. Cum Domus Ducalis Brunsvicensis & Luneburgensis, ob Pacem publicam melius faciliusque stabiliendam, cesserit Coadjutoriis in Archi-Episcopatus Magdeburgensem & Bremensem, itemque Episcopatus Halberstadiensem & Ratzenburgensem, obtentis, ea conditione, ut inter alia etiam alternativa iisdem cum Catholicis in Episcopatum Osnabrugensem, addiceretur successio, Cæsarea Majestas præsenti Sacro Romani Imperii statui minime expedire judicans. Pacem Publicam propterea impediri diutius consentit ac permittit, ut ejusmodi alternativa successio indicto in Episcopatu Osnabrugensi deinceps inter Catholicos & Augustanæ Confessionis Episcopos, ex familia tamen Ducum Brunovicensium & Luneburgensium, quamdiu eadem duraverit, postulandos, locum habere debeat, modis & conditionibus sequentibus. Æquivalentia seu Compensatio Brunsvicensis.

Primo: Quoniam Dominus Gustavus Gustavi, Comes in Wasaburg, Regni Sueciæ Senator, omni suo juri in E-

1648. in Episcopatum Osnabrugensem, occasione præsentis belli obtento, renunciat, juramentumque a Statibus & subditis ejusdem sibi præstitum, remittit, ideo Dominus Episcopus Franciscus VVilhelmus, ejusque successores sicut & Capitulum, status & subditi dicti Episcopatus, virtute præsentium obligati sunt ad solvendum dicto Domino Comiti, ejusve mandatario, Hamburgi, spacio quatuor annorum a die publicatæ Pacis numerandorum, octuaginta millia Thalerorum Imperialium, ita ut singulis annis viceena millia Hamburgi, ad manus dicti Comitis ejusve mandatarii exsolvere & numerare teneantur, executione in non parentes, ex lege communi hujus Pacificationis suas vires obtinente.

Secundo; Restituatur dictus Episcopatus Osnabrugensis totus & integer cum omnibus suis appertinentiis, secularibus & Ecclesiasticis, moderno Domino Episcopo Francisco Wilhelmo, pleno jure possidendus, prout uniformis, perpetuaque capitulationis leges, communi Principis Francisci Wilhelmi, Domusque Brunsvigo-Luneburgicæ, & capitularium Episcopatus Osnabrugensis consensu jam ineunda, sancierint.

Tertio; Status Religionis ac Cultus Ecclesiastici, totiusque cleri utriusque Religionis, tam in ipsa Urbe Osnabrugensi, quam in reliquis ad hunc Episcopatum pertinentibus ditionibus, oppidis, villis, pagis; omnibusque aliis locis maneat & reducatur in eum, qui fuit die 1. Jan. Anno 1624. statum, ita tamen, ut prius fiat singularis quædam determinatio & dispositio de iis, quæ post Annum 1624. quoad verbi Ministros & divinum cultum mutata deprehendentur, etiam supra dictæ Capitulationi inferenda, caveatque Dominus Episcopus per literas Reversales Statibus & subditis suis, homagio (quatenus observantia ab antiquo obtinuit) ab ipsis recepto, Jura ac privilegia salva fore & quæ præterea futura Episcopatus administrationis, Statuumque & subditorum securitati utrinque necessaria videbuntur.

Quarto Defuncto eodem Domino Episcopo succedat in Episcopatu Osnabrugensi, Dominus Ernestus Augustus Dux Brunnovicensis & Luneburgensis atque adeo vi hujus Pacis publicæ sit designatus ejusdem successor, teneaturque Capitulum Cathedrale Osnabrugense, ut & reliqui status & subditi statim post decessum aut resignationem moderni Episcopi, eundem Dominum Ernestum Augustum in Episcopum recipere ac dicti Status & subditi isti sibi intra trimestre a conclusa hac Pace computandum, ipsi solitum ut supra præstare homagium juxta conditiones in capitulatione perpetua cum capitulo ineunda, positas. Quod si vero Dux Ernestus Augustus post obitum moderni Episcopi non fuerit superstes, teneatur capitulum alium ex Domini Georgii Ducis Brunsvicensis & Luneburgensis posteris in Episcopum suum postulare, conditionibus tamen in recepta capitulatione uniformi initis perpetuo observandis. Eo autem demortuo aut ultro resignante, teneatur dictum capitulum vel electione, vel postulatione præsulem Catholicum sibi præficere, sin vero hac in parte vel canonicorum negligentia vel discordia intercesserit, locus sit ordinationi Juris Canonici & consuetudini Germaniæ, salva tamen capitulatione perpetua, ut & hac transactione: & sic perpetuo admittatur alternativa successio inter Catholicos Episcopos ex gremio Capituli electos, vel aliunde postulatos, atque August. Conf. addictos sed non alios, quam ex familia modo nominati Ducis Georgii descendentes; & quidem si plures sint Principes e natu minoribus eligatur vel postuletur Episcopus, nullis vero existentibus natu minoribus, sufficiatur unus ex Principibus regentibus. Illis autem deficientibus, succedat tandem Ducis Augusti posteritas, alternatione, uti dictum, inter ipsam & Catholicos perpetua.

Quinto: Teneatur non solum memoratus Dux Ernestus Augustus, sed etiam omnes & singuli ex familia Ducum Brunsvicensium & Luneburgensium Augustanæ Confessioni addictorum, in hoc Episcopatu alternatim succedentium, Statum Religionis cœtus Ecclesiastici, totiusque Cleri, tam in ipsa urbe Osnabrugensi, quam in reliquis ad hunc Episcopatum pertinentibus ditionibus, oppidis, villis, pagis, omnibusque aliis locis conservare ac tueri, prout superius Articulo tertio & perpetua capitulatione dispositum est. 1648.

Sexto: Ne etiam durante administratione & Regimine Episcopi Augustanæ Confessioni addicti, circa censuram Ecclesiasticorum Catholicorum, itemque usum & administrationem Sacramentorum juxta ritum Romanæ Ecclesiæ ut & cætera quæ sunt ordinis, ulla difficultas aut confusio suboriatur, horum omnium dispositio, quoties alternativa successio in talem Aug. Conf. addictum devenerit, Domino Archiepiscopo Coloniensi veluti Metropolitano reservata, adversus Augustanæ vero Confessioni addictos, plane sublata esto. Cætera superioritatis & Regiminis jura in civilibus & criminalibus Augustanæ Confessionis Episcopo, juxta capitulationis leges illibata permaneant. Quoties vero Catholicus Episcopus in Episcopatu Osnabrugensi rerum potitur, nihil omnino in Augustanæ Confessionis sacra arroget sibi juris aut obtineat.

Septimo: Monasterium seu Prælatura Walckenried, cujus hoc tempore Administrator est Christianus Ludovicus Dux Brunsvicensis & Luneburgensis: una cum prædio Schawen, perpetuo feudi jure Ducibus Brunsvicensibus & Luneburgensibus, itidem a Cæsarea Majestate & Imperio, cum omnibus pertinentiis, juribusque conferatur, eodem prorsus, quo supra inter Ducum Brunsvicensium & Luneburgensium familias succedendi ordine, annullato jure advocatiæ, aliisque Episcopatus Halberstadensis & Comitatus Hohensteinensis prætensionibus sublatis.

Octavo: Ducibus quoque Brunovicensibus & Luneburgensibus restituatur Monasterium Groningense, quod ante hac acquisitum Episcopatui Halberstadiensi cesserat: reservatis etiam juribus, quæ dictis Ducibus in castrum Westerburg competunt, nec minus infeudatio Comitis in Tettenbach a Ducibus facta, eoque nomine initæ leges perinde ut jura crediti & pignoris, Ducis Christiani Lud. vicario Friderico Schenkeo a Winterstet in Westerburg competentia, sarta tecta maneant.

Nono: Debitum a Friderico Ulrico Duce Brunovicensi & Luneburgensi cum Rege Daniæ contractum, & per hunc in Pacificatione Lubecensi, Sac. Cæs. Maj. cessum, posteaque Cæsareæ militiæ præfecto Comiti Tyllio donatum, quod attinet, cum moderni Duces Brunovicenses & Luneburgenses se ad hoc debitum persolvendum ob plures rationes, teneri negaverint, eaque de re etiam per Legatos plenipotentiarios Coronæ Sueciæ instanter actum sit, amore Pacis remissio & expunctio totius istius debiti & obligationis dictis Ducibus, eorumque hæredibus & Provinciis concessa esto.

Decimo: Cum Duces Brunovicenses & Luneburgenses Cellensis Lineæ capitulo Ratzenburgensi pro sorte 20000. florenorum annuas pensiones, hucusque pependerint, alternatione jam cessante cessent quoque annuæ illæ pensiones, abolito prorsus debito, ut & alia quavis obligatione.

Undecimo: Ducis etiam Augusti duobus filiis natu minoribus Antonio Ulrico & Ferdinando Alberto conferantur duæ præbendæ in Episcopatu Strasburgensi primo vacaturæ: ea tamen conditione, ut dictus Dominus Dux Augustus renunciet prætensionibus suis, quas in unum alterumve Canonicatum antehac habuit vel habere poterat.

Duodecimo: Vice versa iidem Duces postulationibus & coadjutoriis in Archi-Episcopatus Magdeburgensem & Bremensem, itemque Halberstadiensem & Ratzen-

1648. *Ratzenburgensem plenissime renunciant, ita ut quæ circa hosce Archi-Episcopatus & Episcopatus superius in hoc Pacificationis Instrumento disposita sunt, citra ipsorum contradictionem effectum habere debeant, Capitulis utrobique in eo statu permanentibus, quo superius conventum est.*

Æquivalentia Administratorisque Magdeburgici.

XIII. De summa 12000. Imperialium Dn. Christiano VVilhelmo Marchioni Brandenburgico ex Archi-Episcopatu Magdeburgensi quotannis solvendorum, conventum est, ut cœnobium & Præfectura Zinna & Loburg, dicto Dn. Marchioni statim tradantur, cum omnibus pertinentiis & omnimoda Jurisdictione, solo territorii jure excepto: Atque his Præfecturis idem Marchio quoad vixerit fruatur ad dies vitæ, absque ulla rationum redditione: Hac tamen lege, ut in Politicis & Ecclesiasticis nullum plane subditis afferatur præjudicium. Quia porro ut totus Archi-Episcopatus, ita etiam jam nominatum cœnobium & præfectura, temporum injuriis valde sunt devastata: ideo Dn. Marchioni Administratori, sine mora, ex collectis a moderno Domino Administratore Archi-Episcopatus ad hoc instituendis solventur tria millia thalerorum Imperialium ab ipso Marchione vel ejus hæredibus non restituenda. Præterea placuit, ut post fata Dn. Marchionis, ratione & nomine non præstitorum alimentorum, descendentibus ipsius eorumque hæredibus, liceat dictum cœnobium atque præfecturas per integrum quinquennium retinere, atque sine rationum redditione, cum omnibus suis pertinentiis & juribus uti frui. Elapso vero quinquennio, prædicta præfectura, earundemque jurisdictio reditus & proventus, Archi-Episcopatui absque tergiversatione restituantur, nec superius memorata summa titulo quocunque ulterius moveatur vel petatur. Et prædicta omnia observentur, etiam si propter æquivalentem recompensationem D. Electoris Brandeburgici Archi-Episcopatus Magdeburgensis ad Dn. Electorem ejusque hæredes & successores pervenerit.

XIV. Circa causam Hasso Cassellanam conventum est, ut sequitur.

Satisfactio Hassica.

Primo omnium Domus Hasso Cassellana, omnesque ejus Principes, maxime Domina Amelia Elisabetha, Hassiæ Landgravia, ejusque filius Dn. VVilhelmus, illorumque hæredes, ministri, Officiales, Vasalli, subditi, milites & alii quocunque modo illis addicti, nullo prorsus excepto, non obstantibus contrariis pactis, processibus, proscriptionibus, declarationibus, sententiis, executionibus & transactionibus, sed illis omnibus, ut & actionibus vel prætensionibus, ratione damnorum & injuriarum tam Neutralium, quam belligerantium annullatis, universalis Amnestiæ supra sancitæ, & ad initium belli Bohemici cum plenaria restitutione reductæ (exceptis Cæs. Majest. & Domus Austriacæ Vasallis & subditis hæreditariis, quemadmodum de iis in §. Tandem omnes &c. disponitur) omniumque beneficiorum ex hac & Religiosa Pace provenientium, pari cum cæteris statibus jure, prout in Articulo incipiente: Unanimi &c. disponitur, plenarie participes sunto.

Secundo, Domus Hasso-Cassellana, ejusque successores Abbatiam Hirsfeldensem, cum omnibus appertinentiis, secularibus & Ecclesiasticis, sive intra sive extra territorium (ut Præpositura Gellingen) sitis; Salvis tamen juribus, quæ Domus Saxonica a tempore immemoriali possidet, retineant, & eo nomine investituram a Cæsarea Majestate toties quoties casus evenerit, petant & fidelitatem præstent.

Tertio, Jus directi & utilis Dominii in Præfecturas Schaumburg, Buckenburg, Saxenhagen & Statthagen, Episcopatui Mindano ante hac assertum & adjudicatum, porro ad Dn. Wilhelmum, modernum Hassiæ Landgravium, ejusque Successores plenarie in perpetuum, citra ulteriorem dicti Episcopatus, aut alterius cujuscunque contradictionem aut turbationem pertineat; Salva tamen transactione inter Christianum Ludovicum Ducem Brunsvico-Luneburgensem & Hassiæ Landgraviam, Philippumque Comitem de Lippe, inita, firma etiam manente, quæ inter eandem Landgraviam & dictum Comitem inita est, conventione. 1648.

Conventum præterea est, ut pro locorum hoc bello occupatorum restitutione & indemnitatis causa Dominæ Landgraviæ Hassiæ tutrici, ejusque filio, hujusve Successoribus Hassiæ Principibus ex Archi-Episcopatibus, Moguntinensi & Coloniensi; Episcopatibus item Paderbornensi, Monasteriensi, & Abbatia Fuldensi solvet centena millia Thalerorum Imperialium bonitate, Imperialibus constitutionibus modernis correspondentium, intra spatium novem Mensium, a tempore Ratificationis Pacis computandum Cassellis, solventium periculo & sumptibus, pendantur, nec contra promissam solutionem ulla exceptio, ullusve prætextus admittatur, multo minus summa conventa ullo arresto afficiatur. Ut etiam Domina Landgravia de solutione tanto securior sit, sequentibus conditionibus retineat Nuys, Cosfeld & Neuhaus, inque iis locis sua, sibique solum obligata præsidia habeat; ea quidem lege, ut præter officiales & alias personas in præsidiis necessarias dictorum trium locorum præsidia conjunctim non excedant numerum mille ducentorum peditum, & centum equitum, Dominæ Landgraviæ dispositioni relicto, quot cuivis dictorum locorum peditum & equitum imponere, quemve huic vel illi præsidio præficere velit, præsidia autem secundum ordinationem de sustentatione officialium & militum Hassiacis hactenus consuetam alantur; & quæ ad conservanda fortalitia necessaria sunt, præstentur ex Archi- & Episcopatibus, in quibus dicta arx & civitates sunt sita, absque summæ supra nominatæ diminutione; Integrum autem sit ipsis præsidiis contra morosos & tardantes, sed non ultra debitam summam exequi. Jura autem superioritatis & jurisdictio tam Ecclesiastica, quam secularis & reditus nominatarum arcis & Civitatum Domino Archi-Episcopo Coloniensi sint salva. Quam primum vero post Ratificatam Pacem Dominæ Landgraviæ trecenta millia Thalerorum Imperialium fuerint exsoluta, restituta Nussia retineat Cosfeld solum & Neuhaus, ita tamen ut præsidium Nussianum in Cosfeld & Neuhaus non deducat, vel ejus nomine quicquam ulterius exigat; nec præsidia in Cosfeld numerum sex-centorum peditum & quinquaginta equitum, in Neuhaus autem centum peditum excedant. Sin autem intra terminum novem Mensium Dominæ Landgraviæ integra summa non dependatur, non tantum Cosfeld & Neuhaus, donec plenaria subsecuta fuerit solutio, sed etiam pro residuæ summæ, ejusque singulis centenis, quinque annuatim Imperiales, donec residuum summæ exsolutum fuerit, pensionis nomine solvantur; Et tot præfecturarum ad supra nominatos Archi- & Episcopatus atque Abbatiam pertinentium & Hassiæ Principatus vicinarum, quot præstandis & exsolvendis pensionibus sufficiant, Quæstores & Receptores Dominæ Landgraviæ juramento obstringantur, ut de reditibus annuis residuæ summæ pensiones solvant, non obstante Dominorum suorum prohibitione. Quod si vero quæstores & receptores in solvendo moras nectant, aut reditus alio conferant, Domina Landgravia exequendo & ad solutionem quovis modo illos adigendo, liberam habeat potestatem, de reliquo jure territoriali Domino proprietatis interea semper salvo; Simul ac vero Domina Landgravia totam summam cum pensionibus à tempore moræ acceperit, restituat illico loca jam denominata, cautionis loco interim retenta, pensiones cessent, & quæstores atque receptores, quorum facta fuit mentio, juramenti nexu sint liberati; quarum autem Præfecturarum reditus pensionibus contingente mora solvendis, sint

1648. *assignandi, ante ratificationem Pacis eventualiter convenietur, quæ conventio non minoris sit roboris, quam ipsum Pacis Instrumentum. Præter loca autem securitatis causa, ut memoratum, Dominæ Landgraviæ relinquenda & post solutionem demum restituenda, restituat illa nihilominus ratificatione Pacis subsecuta, omnes Provincias & Episcopatus, nec non illorum urbes, præfecturas, oppida, fortalitia, propugnacula, & omnia denique bona immobilia, nec non jura inter hæc bella ab ipsa occupata, ita tamen ut tam in præfatis tribus locis cautionis nomine retinendis, quam reliquis omnibus restituendis non solum Annonam & omnia ad bellicum apparatum spectantia, quæ inferri & fieri curavit, per subditos avehere liceat Dominæ Landgraviæ, & supradictis successoribus: quæ vero ab ipsa non illata, sed in locis occupatis tempore occupationis reperta sunt, & adhuc extant, ibi permaneant; sed ut etiam fortificationes & valla durante occupatione exstructa, eatenus destruantur, ne tamen urbes, oppida, arces vel castra cujusvis invasionibus & deprædationibus pateant.*

Et quamvis Domina Landgravia præterquam ab Archi- & Episcopatibus Moguntinensi, Coloniensi, Paderbornensi, Monasteriensi & Abbatia Fuldensi a nemine restitutionis & indemnitatis loco aliquid poposcerit, & sibi eo nomine a quoquam alio quicquam solvi omnino noluerit, pro rerum tamen & circumstantiarum æquitate placuit toti Conventui, ut salva manente dispositione §. præcedentis inchoantis: Conventum præterea est, &c. etiam cæteri Status, cujuscunque generis, cis & ultra Rhenum, qui 1. Martii hujus anni Hassiacis contributionem dependerunt, secundum proportionem contributionis exsolutæ toto hoc tempore observatam, ad conficiendam summam superius positam, & militum præsidiariorum sustentationem, ratam suam supra nominatis Archi & Episcopatibus atque Abbatiæ conferant, & damnum si quod solventes ob unius vel alterius moram perpessi fuerint, morosi resarciant, nec executionem contra tergiversantes instituendam Cæsareæ Majestatis aut Regiæ Majestatis Sueciæ vel etiam Hassiæ Landgraviæ Officiales aut milites impediant, neque etiam fas sit Hassiacis quenquam in præjudicium hujus declarationis eximere, ii vero qui suam quotam rite persolverint, ab omni eatenus onere liberi erunt.

Quod controversias inter Domum Hassiacas, Cassellanam & Darmstattinam, super successione Marpurgensi agitatas, attinet: quandoquidem eæ Cassellis 14. mensis Aprilis proxime elapsi, consensu partium unanimi accedente penitus sunt compositæ; placuit transactionem istam, cum suis annexis & recessibus, sicut ea Cassellis inita & a partibus subsignata, Conventuique hunc insinuata fuit, vigore instrumenti hujus, ejusdem plane esse roboris, ac si verbis totidem hisce tabulis inserta comprehenderetur, nec a partibus transigentibus, nec aliis quibusvis sub prætextu sive pacti, sive Juramenti, sive alio quocunque ullo unquam tempore convelli posse, quin imo ab omnibus etiamsi aliquis ex Interessatis eam forte confirmare detrectet, exactissime observari debere.

Sicut etiam Transactio inter defunctum Dominum Wilhelmum Hassiæ Landgravium, & Dominos Christianum & Wolradum, Comites Waldecciæ die undecimo April, A. 1635. *facta & a D. Georgio Hassiæ Landgravio die* 14. *Aprilis A.* 1648. *ratificata, non minus vigore hujus Pacificationis, perpetuum & plenissimum robur obtinebit. Omnesque Hassiæ Principes pariter ac Comites Waldecciæ obligabit.*

Firmum quoque maneat, & inviolabiliter custodiatur Jus primogenituræ ut qualibet domo Hassiæ Cassellana & Darmstattina introductum, & a Cæsarea Majestate confirmatum.

Punctus executionis Pacis. *XV. Simulatque vero Instrumentum Pacis à Dominis Plenipotentiariis & Legatis subscriptum & signatum fuerit, cesset omnis hostilitas, & quæ supra conventa sunt, utrinque è vestigio executioni mandentur.* 1648.

Imprimis quidem Imperator ipse per universum Imperium edicta promulget & serio mandet iis, qui hisce pactis & hac pacificatione ad aliquid restituendum vel præstandum obligantur, ut sine tergiversatione & noxa intra tempus conclusæ & ratificandæ Pacis præstet & exequantur transacta, injungendo tam directoribus Auszschreibende Fürsten, *quam præfectis militiæ circularis* Creyß-Obristen, *ut ad requisitionem restituendorum, juxta ordinem executionis & hæc pacta, restitutionem cujusque promoveant & perficiant. Inferatur etiam edictis clausula, ut quia Circuli Directores* die Auszschreibende Fürsten, *aut Præfecti militiæ circularis*, Creyß-Obristen *in causa vel restitutione propria minus idonei executioni esse censentur, hoc in casu, itemque si directores vel præfectos militiæ circularis repudiare commissionem contingat, vicini circuli directores, aut præfecti militiæ circularis eodem executionis munere etiam in alios Circulos ad restituendorum requisitionem fungi debeant.*

Quod si etiam restituendorum aliquis, Cæsareanos Commissarios ad alicujus restitutionis, præstationis vel executionis actum necessarios censuerit, quod ipsorum optioni relinquitur, etiam illis sine mora dentur. Quo casu ut rerum transactarum effectus tanto minus impediatur, tam restituentibus, quam restituendis liceat statim conclusa & subscripta pacificatione binos aut trinos utrinque nominare Commissarios, è quibus Cæs. Maj. unum a restituendo, alterum a restituente nominatum, pares tamen numero, ex utraque Religione eligat, quibus injungatur, ut omnia quæ vigore hujus transactionis oportet, absque mora exequantur. Sin autem restituentes Commissarios nominare neglexerint, Cæs. Maj. ex iis, quos restituendos nominaverit, unum deliget, aliumque pro suo arbitrio, observata tamen utrobique diversæ Religionis addictorum paritate, adjunget, quibus commissionem executionis demandabit, non obstantibus exceptionibus in contrarium factis. Ipsi deinde restituendi mox a conclusione Pacis de transactorum tenore notum faciant interessatis aliquid restituturos.

Omnes denique & singuli, sive status sive communitates, sive privati, sive Clerici, sive seculares, qui vigore hujus transactionis, ejusdemque regularum generalium, vel specialis, expressæque alicujus dispositionis ad restituendum, cedendum, dandum, faciendum, aut aliud quid præstandum obstricti sunt, teneantur statim post promulgata Cæsarea edicta, & factam restituendi notificationem, sine omni tergiversatione vel oppositione clausulæ salvatoriæ, sive generalis sive specialis alicujus supra in Amnestia posita, aut quacunque alia exceptione, itemque sine noxa aliqua, omnia ad quæ obligantur, restituere, cedere, dare, facere, & præstare.

Nec Directorum & Præfectorum circularis militiæ, aut Commissariorum executioni quisquam sive Status, sive miles, præsertim præsidiarius, sive quilibet alius, sese opponat, sed potius executoribus assistant, liberumque sit dictis executoribus contra eos, qui executionem quovis modo impedire conantur, suis, vel etiam restituendorum viribus uti.

Deinde omnes & singuli utriusque partis captivi sine discrimine sagi vel togæ eo modo, quo inter exercituum Duces cum Cæs. Majest. approbatione conventum est, vel adhuc convenietur liberi dimittantur.

Denique pro militia Suecica exauctoratione omnes, & singuli Electores, Principes & reliqui Status, comprehensa libera & immediata Imperii nobilitate (salva tamen requisitione hactenus in talibus casibus usitata libertateque & exemptione in futurum salvis septem sequentium Circulorum Imperii, Electoralis Rhenani, superioris Saxonici, Franconici, Suevici, superioris Rhenani, Satisfactio militiæ Suecicæ.

West-

1648. *Westphalici & inferioris Saxonici, teneantur in medium conferre quinque myriades Imperialium thalerorum in moneta per Imper. Rom. usitata, idque tribus terminis, primo termino (statibus in Circulo Electorali, ut & superiori Rhenano Francofurtum ad Mœnum, superioris Saxoniæ Lipsiam sive Brunswigam, Franconiæ Norinbergam, Suevico Ulmam, Westphaliæ Bremam vel Monasterium, & inferioris Saxoniæ Hamburgum, suam cujusque quotam conferentibus) octodecim centena millia Imper. thalerorum in numerata pecunia (pro cujus summæ faciliori solutione impetranda liceat illos subditos; qui ex Amnestia veniunt restituendi, non moderno ipsorum possessori, sed vero Domino, cui ex Amnestia restituendi sunt, statim à conclusa pace, etiam ante factam restitutionem, secundum ipsorum quotam & proportionem collectare, nec in exigendis illis collectis moderni possessores ullum creent impedimentum) & duodecies centena millia per assignationes ad certos status, super quorum solutione tolerabilibus conditionibus facienda, a quolibet Statu inter conclusam & ratificandam pacem, cum officiali militari sibi assignato ex æquo & bono conveniendum. Qua conventione; ut & ratihabitionum commutatione facta, dictorum 1800000. thalerorum solutio, militiæ exauctoratio, & locorum evacuatio, statim pari passu peragantur: nec ob ullam aliam causam differantur: cessantibus statim à conclusa pace contributionibus & omnis generis exactionibus, salva tamen præsidiariorum militum cæterarumque copiarum sustentatione, ad tolerabilem modum convenienda, salva iisdem iis statibus, qui suam portionem solverunt, vel cum assignatis officialibus, quoad solutionem suarum portionum amicabiliter convenerunt, a suis constatibus, ob horum solvendi moram sibi illatorum damnorum repetitione. Reliquarum duarum myriadum, priorem quidem sub finem anni proximi a facta exauctoratione computandi, alteram vero in fine anni proxime insequentis, utramque thaleris Imperialibus, eorumve, in alia pr. Imperium usitata moneta, valore, ad supra dicta loca Reg. Majest. Suec. ad id cum potestate deputatis ministris dictis septem Circulorum status bona fide sunto exsoluturi. Sicuti autem dicti septem Circuli soli militiæ Suecicæ, sine prætensione alterius, assignati intelliguntur, ita singuli eorum Electores, Principes & Status eam tantum portionem, quæ juxta matriculam & cujusque loci observantiam & extraditam hoc designationem unicuique præstanda incumbit, pendere debebunt.*

Nec ullus Status vel à solutione immunis sit, vel majori numero der Römer Monat *prægravetur, vel pro alio suo constatu, aliis belligerantium militibus plus solvere teneatur, multo minus repressaliis vel arrestis eo nomine prægravetur: neque etiam ullus Stat[us] in modo suos collectandi, vel a milite aut constatu, vel ullo alio, sub quocunque prætextu, de facto impediatur. Quod ad Circulum Austriacum & Bavaricum attinet, cum ille (præter factam in hoc Pacificationis conventu a Statibus Imperii promissionem, se in proximis Imperii Comitiis suæ Cæs. Maj. pro hactenus toleratis belli sumptibus, subsidium e collectis Imperii præstandum decreturos) solvendis exercitus immediate Cæsareano stipendiis; Hic vero pro Bavarico milite seposito sit, solutionis conventio & exactio in Circulo Austriaco penes Sac. Cæs. Maj. esto, in circulo autem Bavarico observetur idem collectandi, & solvendi modus, qui in reliquis Circulis: executio tamen, ut & in cæteris septem Circulis, fiat secundum constitutiones Imperii.*

Ut autem Regia Majestas Sueciæ eo securior, certiorque fit de infallibili singulorum terminorum præstatione, singuli septem dictorum Circulorum Electores, Principes & Status, vigore hujus conventionis, se ad suam quisque quotam, condicto tempore, locoque bona fide solvendam, sponte idque sub hypotheca omnium suorum bonorum, obligant: ita quidem, ut, si mora ullius intervenerit, omnes Imperii Ordines potissimum vero cujusque Circuli Directores, Ducesque, vi Articuli Assecurationis Pacis, teneantur promissa ceu rem judicatam exequi, absque ullo ulteriori juris processu vel exceptione. 1648.

Restitutione ex Capite Amnestiæ & Gravaminum facta, liberatis captivis, ratihabitionibus commutatis, & præstitis iis, quæ de primo solutionis termine supra conventa sunt, omnia utriusque partis militaria præsidia, sive Imperatoris ejusque sociorum & fœderatorum, sive Reginæ, Regnique Sueciæ & Landgraviæ Hassiæ, eorumque fœderatorum & adhærentium, aliove quocunque nomine imposita fuerint, ex Civitatibus Imperii ac omnibus aliis locis restituendis, sine exceptionibus, mora, damno & noxa, pari passu educantur.

Loca ipsa, civitates, urbes, oppida, arces, castella, fortalitia, tam quæ per Regnum Bohemiæ, aliasque terras Imperatoris Domusque Austriacæ hæreditarias, quam cæteros Imperii Circulos a partibus belligerantibus supra dictis occupata & retenta; vel per armistitia unius vel alterius partis vel quemcunque alium modum concessa sunt, prioribus & legitimis suis possessoribus & Dominis sive mediate, sive immediate Imperii Status sint, tam Ecclesiasticis, quam secularibus, comprehensa libera Imperii Nobilitate, absque mora restituantur, liberoque eorum dispositioni sive de jure & consuetudine, sive vigore præsentis transactionis competenti permittantur, non obstantibus ullis donationibus, infeudationibus, concessionibus (nisi ultro & spontanea Status alicujus voluntate alicui facta sint vel fuerint) obligationibus pro redimendis captivis aut avertendis devastationibus, incendiisque datis, aut aliis quibuscunque titulis, in priorum legitimorum Dominorum, possessorumve præjudicium acquisitis, cessantibus etiam pactis & fœderibus, aut quibuscunque aliis exceptionibus prædictæ restitutioni adversantibus, quæ omnia pro nullis haberi debent, salvis tamen iis quæ & quatenus in præcedentibus Articulis circa Reginæ, Regnique Sueciæ ut & quorundam Electorum & Principum Imper. Rom. satisfactionem, vel æquivalentem recompensationem sive aliter specialiter excepta & disposita sunt. Atque hæc restitutio locorum occupatorum tam à Cæs. Maj. quam à Reg. Majest. Sueciæ & utriusque sociis fœderatis & adhærentibus fiat reciproce & bona fide.

Restituantur etiam Archiva & documenta literaria, aliaque mobilia, ut & tormenta bellica quæ in dictis locis tempore occupationis reperta sunt, & adhuc ibi salva reperiuntur. Quæ vero post occupationem aliunde eo invecta sunt, sive in præliis capta, sive ad usum & custodiam eo per occupantes illata fuerunt, una cum annexis, ut & bellico apparatu, iisdem quoque secum exportare & avehere liceat.

Teneantur subditi cujusque loci, decedentibus præsidiis & militibus, currus, equos, & naves, cum necessario victu, pro omnibus necessariis avehendis ad loca in Imperio destinata, absque pretio subministrare: quos currus, equos & naves restituere debent præfecti præsidiorum, militumque hoc modo discedentium, sine dolo & fraude. Liberent etiam Statuum subditi se invicem ab hoc onere vecturæ de uno territorio in aliud, donec ad loca in Imperio destinata pervenerint: nec præsidiorum, aut aliis militiæ præfectis aut officialibus, liceat subditos, eorumque currus, equos, naves, & similia eorum usibus commodata, omnia vel singula, extra Dominiorum suorum, multo minus Imperii fines secum trahere, eoque nomine obsidibus cavere teneantur.

Reddita vero sive maritima & limitanea, sive mediterranea fuerint, dicta loca, ab ulterioribus omnibus durantibus hisce bellorum motibus introductis præsidiis, perpetuo posthac libera sunto & Dominorum suorum (salvo de cætero cujusque jure) liberæ dispositioni relinquantur.

Nul-

1648. *Nulli autem civitati vel nunc vel in futurum ullo præjudicio damnove cedat, quod ab alterutra parte belligerantium occupata & infessa fuerit: sed omnes & singula cum omnibus & singulis civibus & incolis tam universalis Amnestiæ, quam cæteris hujus pacificationis beneficiis gaudeant: iisque de cætero omnia sua jura & privilegia in sacris & prophanis, quæ ante hos motus habuerunt, sarta tectaque maneant. Salvis tamen juribus superioritatis, cum inde dependentibus pro singulis quarumcunque Dominis.*

Denique omnium belligerantium in Imperio partium copiæ & exercitus dimittantur & exauctorentur, eo tantum numero in suos cujusque proprios Status traducto, quem quæque pars pro sua securitate judicaverit necessarium.

Tam exauctoratio vero militiæ, quam restitutio locorum ad præfixum tempus eo ordine, modoque fiant, de quibus inter generales Exercituum Duces conveniet, observatis tamen quoad rem ipsam iis quæ in puncto Satisfactionis militiæ conventa sunt.

Punctum Assecurationis.

XVII. Pacem hoc modo conclusam promittunt Cæsarei & Regii, Ordinumque Imperii Legati & Plenipotentiarii, respective ab Imperatore & Regina Sueciæ, Sacrique Imperii Romani Electoribus, Principibus, & Statibus, ad formam hic mutuo placitam ratihabitum iri, seseque infallibiliter præstituros, ut solennia ratihabitionum instrumenta intra spatium octo septimanarum a die subscriptionis computandarum, hic Osnabrugis præsententur, & reciproce, riteque commutentur.

Pro majori etiam horum omnium & singulorum pactorum firmitudine & securitate, sit hæc Transactio perpetua lex, & pragmatica Imperii sanctio, imposterum æque ac aliæ leges & constitutiones fundamentales Imperii, nominatim proximo Imperii Recessui ipsique Capitulationi Cæs. inserenda, obligans non minus absentes, quam præsentes, Ecclesiasticos æque ac Politicos, sive Status Imperii sint, sive non, eoque tam Cæsareis, Procerumque Consiliariis & Officialibus, quam tribunalium omnium Judicibus & Assessoribus tanquam Regula quam perpetuo sequantur, præscripta.

Contra hanc Transactionem, ullumve ejus articulum aut clausulam, nulla jura Canonica vel civilia, communia vel specialia Conciliorum decreta, privilegia, indulta, edicta, commissiones, inhibitiones, mandata, decreta, rescripta, litispendentiæ, quocunque tempore latæ sententiæ, res judicatæ, capitulationes Cæsareæ & aliæ, Religiosorum ordinum regulæ aut exemptiones, sive præteriti sive futuri temporis protestationes, contradictiones, appellationes, investituræ, transactiones, juramenta, renunciationes, pacta seu deditiria, seu alia, multo minus edictum Anni 1629. vel transactio Pragensis, cum suis appendicibus, aut concordata cum Pontificibus, aut interimistica Anno 1648 ullave alia statuta sive Politica sive Ecclesiastica, decreta, dispensationes, absolutiones, vel ulla alia quocunque nomine aut prætextu excogitari poterunt, exceptiones unquam allegentur, audiantur, aut admittantur, nec usquam contra hanc transactionem in petitorio aut possessorio seu inhibitorio seu aliis Processus vel commissiones unquam decernantur.

Qui vero huic transactioni, vel paci publicæ, consilio vel ope contravenerit, vel executioni aut restitutioni repugnaverit, vel etiam legitimo modo supra convento, & sine excessu facta restitutione, sine legitima causæ cognitione, & ordinaria juris executione restitutum de novo gravare tentaverit, sive Clericus sive Laicus fuerit, pœnam fractæ pacis ipso jure & facto incurrat, contraque eum juxta constitutiones Imperii restitutio & præstatio, cum pleno effectu decernatur & demandetur.

Pax vero conclusa nihilominus in suo robore permaneat, teneanturque omnes hujus transactionis consortes, 1648.
universas & singulas hujus Pacis leges contra quemcunque, sine Religionis distinctione, tueri & protegere, & si quid eorum a quocunque violari contigerit, læsus lædentem imprimis quidem a via facti dehortetur, causa ipsa vel amicabili compositioni vel juris disceptationi submissa.

Verumtamen si neutro horum modorum intra spatium trium annorum terminetur controversia, teneantur omnes & singuli hujus transactionis consortes, junctis cum parte læsa consiliis, viribusque arma sumere ad repellendam injuriam a passo monitis, quod nec amicitiæ nec juris via locum invenerit: salva tamen de cætero uniuscujusque jurisdictione, justitiæque juxta cujusque Principis aut Status leges & constitutiones, competenti administratione. Et nulli omnino Statuum Imperii liceat jus suum vi vel armis persequi, sed si quid controversiæ, sive jam exortum sit, sive posthac inciderit, unusquisque jure experiatur, secus faciens reus sit fractæ pacis. Quæ vero judicis sententia definita fuerint, sine discrimine statuum, executioni mandentur, prout Imperii leges de exequendis sententiis constituunt.

Ut etiam pax publica tanto melius conservari possit, redintegrentur circuli, & statim ac undecunque turbarum vel motuum aliqua initia apparent, observentur ea quæ in constitutionibus Imperii de Pacis publicæ executione & conservatione disposita sunt.

Quoties autem milites quavis occasione, aut quocunque tempore, per aliorum territoria aut fines aliquis ducere velit, transitus hujusmodi instituatur ejus, ad quem transeuntes milites pertinent, sumptu, atque adeo, sine maleficio, damno & noxa eorum quorum per territoria ducuntur: ac denique omnino observentur, quæ de conservatione Pacis publicæ Imperii constitutiones decernunt & ordinant.

Hac Pacificatione comprehendantur ex parte Serenissimi Imperatoris omnes suæ Majestatis fœderati & adhærentes, imprimis Rex Catholicus Domus Austriacæ, Sacri Romani Imperii Electores & Principes, atque inter eos etiam Dux Sabaudiæ cæterique Status comprehensa Libera & immediata Imperii nobilitate, & civitatibus Anseaticis. Item Rex Angliæ, Rex & Regna Daniæ, Norvegiaque cum annexis Provinciis, ut & Ducatu Selesvicensi, Rex Poloniæ, Dux Lotharingiæ, omnesque Principes & Respublicæ Italiæ, Ordines Fœderati Belgii, & Cantones Helvetiæ, Rhetiaque, Princeps item Transylvaniæ.

Ex parte vero Serenissimæ Reginæ, Regnique Sueciæ omnes ejus fœderati & adhærentes, Imprimis Rex Christianissimus, tum Electores, Principes, Status, libera & immediata Imperii Nobilitate comprehensa, & Civitates Anseaticæ: Item Rex Angliæ, Rex & Regna Daniæ, Norwegiæque, cum annexis Provinciis una & Ducatu Selesvicensi, Rex Poloniæ, Rex & Regnum Portugalliæ, Magnus Dux Moscoviæ, Respublica Veneta, Fœderatum Belgium, Helvetii, Rhetique & Princeps Transylvaniæ.

In quorum omnium & singulorum fidem majusque robur, tam Cæsarei quam Regii Legati nomine vero omnium Electorum Principum ac Statuum Imperii ad hunc actum specialiter ab ipsis (vigore conclusi die decimo tertio Octobris anni infra mentionati, facti, & ipsa die subscriptionis sub sigillo Cancellariæ Moguntinæ Legationi Sueciæ extraditi) Deputati, nimirum,

Electoralis Moguntinus, Dominus Nicolaus Georgius de Raigersperg, Eques, Cancellarius: Electoralis Bavaricus, Dominus Joannes Adolphus Krebs Consiliarius intimus: Electoralis Saxonicus, Dominus Joannes Leuberus Consiliarius: Electoralis Brandenburgicus, Joannes Comes in Sain & Witgenstein, Dominus in Homburg

1648. *burg & Valendar Consiliarius intimus: Nomine Domus Austriaco Dominus Georgius Ulricus Comes a Wolckenstein Consiliarius Cæsareus Aulicus: Dominus Cornelius Gobelius Episcopi Bambergensis Consiliarius. Dominus Sebastianus Wilhelmus Meel, Episcopi Herbipolensis Consiliarius intimus: Dominus Joannes Ernestus Ducis Bavariæ Consiliarius Aulicus: Dominus Wolffgangus Conradus à Tumbshirn Consiliarius Aulicus Saxonicus Aldenburgensis, & Coburgensis: Dominus Augustus Carpzovius Consiliarius Saxonicus Aldenburgicus & Coburgensis: Dominus Joannes Fromhold, Domus Brandenburgicæ Culmbacensis & Onolzbacensis Consiliarius intimus: Dominus Henricus Langenbeck, Juris Consultus, Domus Brunsvico-Luneburgicæ lineæ Cellensis Consiliarius intimus: Dominus Jacobus Lampadius, Juris Consultus lineæ Calenbergensis Consiliarius intimus & Pro-Cancellarius: Nomine Comitum scamni Wetteraviensis, Dominus Matthæus Wesenbecius Juris Consultus & Consiliarius: Nomine utriusque scamni Civitatensis, Dominus Marcus Otto Argentoratensis, Dominus Joannes Jacobus Wolff, Ratisponensis: Dominus David Gloxinius Lubecensis: & Dominus Jodocus Christophorus Kreb a Kressenstein, Norimbergensis Respublicæ, respectivè Syndici, Senatores, Consiliarii & Advocati, Præsens pacis Instrumentum, manibus Sigillisque propriis munivērunt & firmarunt, dictique Ordinum Deputati Principalium suorum ratificationes, formula conventa termino supra constituto, sese extradituros polliciti sunt.*

Reliquis Statuum plenipotentiariis liberum relinquendo velint an nolint, nomina sua subsignare, suorumque Principalium ratihabitiones accersere, sed hoc pacto atque lege ut subscriptione jam nominatorum Deputatorum reliqui status omnes & singuli qui subscriptione & ratihabitione supersedent, tam firmiter ad observantiam & manutenentiam eorum, quæ in hoc pacificationis Instrumento continentur, obligati sint ac si ab ipsis subscriptio fuerit facta & exhibita ratificatio, nec ulla à Directorio Imperii Romani contra subscriptionem à memoratis Deputatis factam, recipiatur aut valeat, vel protestatio vel contradictio. Acta sunt hæc

decima
Osnabrugis Westphalorum die ——— quarta Mensis
vigesima
Octobris, An. Christi Millesimo Sexcentesimo Quadragesimo octavo.

Articulus Secretus.

NOs Ferdinandus Tertius Divina favente Clementia Electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hispaniæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Slavoniæ &c. Rex, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæ & Wirtenbergæ, Comes Tirolis; Agnoscimus tenore præsentium pro nobis & successoribus nostris Romanorum Imperatoribus & Regibus, nec non Regnis & Provinciis nostris Hæreditariis. Quod cum nostri ad universales pacis tractatus deputati Legati Plenipotentiarii in puncto satisfactionis, cum plenipotentiariis Serenissimæ Reginæ Sueciæ Osnabrugæ concluso, ibidem quoque decima octava Februarii anni proximè præteriti per specialem Recessum, sive Articulum Secretum sese declararint & obligarint, quod Serenitati suæ inter alia pro restitutione locorum tam in Imperio quam Regnis & provinciis nostris hæreditariis occupatorum quatuor centena millia Thalerorum Imperialium solvi debeant ex futuris contributionibus communi Electorum, Principum ac Statuum Imperii consensu, in universalibus Comitiis indicendis ac publicandis, pro ea quota, quæ Principatibus & ditionibus Serenitatis suæ per pacem vigesima quarta Octobris nuperi conclusam, subscriptam, & postridie publicatam a Nobis & Imperio eidem concessis, contribuenda obtinget, 1648.
defalcanda, totius ac tamdiu, donec summa dictorum quatuor centenorum millium Thalerorum plene soluta fuerit, quousque ex quota indictarum contributionum præfatas ditiones & Principatus contingente nihil solvere vel præstare teneatur, ac præterea; Si dictis ditionibus ac Principatibus sive contributionibus residui aliquid adhuc solvendum incumberet, quod id quoque Suæ Serenitati remissum, ac vigore hujus conventionis cessum esset. Quod vero ad reliqua bis centena millia Thalerorum Imperialium attinet, ea a nobis, sive nostro nomine suæ Seren. ad id instructis Mandatariis intra terminum trium mensium a dato vigesimo quarto Octobris computandorum in nostra & sacri Imperii Civitate Hamburgensi infallibiliter numerari debeant. Ac nos ea omnia, quæ dicti nostri Legati Plenipotentiarii virtute suarum plenipotentiarum, tam in hoc particulari recessu quam ipso pacis tractatu promiserunt adimplere intendamus ac parati simus. Idcirco iterum declaramus ex certa scientia ac vigore præsentium pro nobis & successoribus nostris Romanorum Imperatoribus & Regibus, tum Regnis quoque & Provinciis nostris hæreditariis, recipientes in nos & promittentes, quod omne id, quod in supradicto inter nostros & supradictæ Serenitatis suæ Legatos Plenipotentiarios convento recessu particulari continetur, firmiter observare volumus & debemus sine dolo & fraude. In cujus rei fidem ac majus robur præsentes manu propria subscripsimus, & sigilli nostri impressione communiri jussimus. Quæ dabantur Viennæ die decima quarta mensis Decembris Anno Domini Millesimo Sexcentesimo quadragesimo octavo, Regnorum nostrorum Romani Duodecimo, Hungarici vigesimo quarto, Bohemici vero vigesimo secundo.

FERDINANDUS.

Ut. Ferdinandus Comes Curtius

Ad mandatum sacræ Cæsareæ Majestatis proprium.

J. Walderode.

Visum est & ipsam Legatorum inter se conventionem heic inserere, eo fortius dispellendis calumniis, velut secreto hoc articulo sacra Evangelica per Cæsareas ditiones vendita forent.

Cum inter cætera, quæ Serenissima Regina Sueciæ, ut sibi pro locorum hoc bello tum in Imperio, tum in terris & Regnis Imperatoris hæreditariis occupatorum restitutione satisfieret, pacique publicæ in Imperio restaurandæ condigne prospiceretur, præstari debere conventa sunt etiam hoc actum sit, ut nomine sacræ Cæsareæ Majestatis dictæ Reginæ sexcenta Thalerorum Imperialium millia exsolverentur: Ideo declarant suæ Majestatis plenipotentiarii, & vigore suæ plenipotentiæ promittunt, quadringenta talerorum Imperialium millia de futuris Imperii collectis, quæ de consensu S. Rom. Imperii Electorum, Principum & Ordinum in Comitiis Imperialibus indicentur, pro ea parte, quæ Coronæ Sueciæ respectu provinciarum, terrarum & locorum præsenti pacis tractatu cessorum exsolvenda incumbet, defalcari oportere; adeo ut in futurum dicta Corona pro dictis Provinciis, terris & locis nullas prorsus Imperatoris & Imperii collectas præstare teneatur donec tota ista summa quadringentorum millium Imperialium thalerorum compensata fuerit. Si quid etiam ex antehac indictis Imperii collectis restiterit, quod dictæ provinciæ forte solvere tenebantur, id quoque virtute præsentis conventionis Serenissimæ Reginæ cessum, remissumque esto. Quod autem reliqua ducenta Imperialium thalerorum millia

1648. millia attinet, ea summa nomine Cæsareæ Majestatis Serenissimæ Reginæ Officialibus, sufficiente ad id mandato instructis Hamburgi à die pacis conclusæ & subscriptæ intra menses tres infallibiliter & bona fide numerabuntur, & expendetur. Actum Osnabrugis die 18. Febr. Ao. 1647.

M. C. de Trautmansdorff.
J. Maximilianus C. de Lamberg.
Joannes Crane. Isaacus Volmar.

Instrumentum Pacis Gallicum.

Notum sit universis & singulis, quorum interest, aut quomodolibet interesse potest, postquam a multis annis orta in Imperio Romano dissidia, motusque civiles eousque increverunt, ut non modo universam Germaniam, sed & aliquot finitima Regna, potissimum vero Galliam ita involverint, ut diuturnum & acre exinde natum sit bellum; primo quidem inter Serenissimum & Potentissimum Principem ac Dominum, Dominum FERDINANDUM secundum, Electum Romanorum Imperatorem semper Augustum, Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclavoniæ Regem, Archi Ducem Austriæ, Ducem Burgundiæ, Brabantiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæ, Marchionem Moraviæ, Ducem Luxemburgiæ, Superioris ac Inferioris Silesiæ, Wurtembergiæ & Teckæ, Principem Sueviæ, Comitem Habspurgi, Tyrolis, Kyburgi & Goritiæ, Marchionem Sacri Rom. Imperii, Burgoviæ ac Superioris & Inferioris Lusatiæ, Dominum Marchiæ Sclavonicæ, Portus Naonis & Salinarum inclitæ memoriæ, cum suis Fœderatis & adhærentibus ex una. Et Serenissimum ac Potentissimum Principem ac Dominum LUDOVICUM XIII. Galliarum & Navarræ Regem Christianissimum, inclitæ memoriæ, ejusque Fœderatos & Adhærentes ex altera parte. Deinde post eorum è vita decessum inter Serenissimum & Potentissimum Principem & Dominum. Dominum FERDINANDUM III. Electum Romanorum Imperatorem semper Augustum, Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclavoniæ Regem, Archi Ducem Austriæ, Ducem Burgundiæ, Brabantiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæ, Marchionem Moraviæ, Ducem Luxemburgiæ, Superioris ac Inferioris Silesiæ, Wurtembergiæ & Teckæ, Principem Sueviæ, Comitem Habsburgi, Tyrolis, Kyburgi & Goritiæ, Marchionem Sacri Romani Imperii, Burgoviæ, ac Superioris & Inferioris Lusatiæ, Dominum Marchiæ Sclavonicæ, Portus Naonis & Salinarum, cum suis Fœderatis & Adhærentibus ex una: Serenissimum ac Potentissimum Principem ac Dominum, LUDOVICUM XIV. Galliarum & Navarræ Regem Christianissimum, ejusque Fœderatos Adhærentes ex altera parte, unde multi Christiani sanguinis effusio, cum plurimarum Provinciarum desolatione secuta est. Tandem Divina Bonitate factum esse, ut annitente Serenissima Republica Veneta, cujus consilia difficillimis Christiani Orbis temporibus publicæ salutis & quietis nunquam defuere, utrinque de Pace Universali suscepta sit cogitatio, in eumque finem ex mutua partium conventione, Hamburgi die 25. stylo novo, vel die 15. stylo veteri Decembris, Anno Domini Millesimo sexcentesimo quadragesimo primo inita, constituta sit dies undecima stylo novo, vel prima stylo veteri Mensis Julii, Anno Domini 1643 congressui Plenipotentiariorum MONASTERII & OSNABRUGIS Westphalorum instituendo. Comparentes igitur statuto tempore & loco utrinque legitime constituti Legati Plenipotentiarii, à parte quidem Imperatoris Illustrissimi & Excellentissimi Domini, Dominus Maximilianus Comes à Trautmansdorff & Weinsberg Baro in Gleichenberg, Neostadii ad Cocrum, Negan, Bergau, & Totzenbach, Dominus in Teinitz, Eques Aurei Velleris, Consiliarius Secretus & Camerarius Sac. Cæs. Majestatis, ejusque Aulæ supremus Præfectus. Dominus Joannes Ludovicus Comes à Nassaw, Catzenelenbogen, Vianden & Dietz, Dominus in Beilstein, Consiliarius Secretus Imperatoris, & Aurei Velleris Eques. Dominus Isaacus Volmarus I.V.D. Sereniss. Domini Archi-Ducis Ferdinandi Caroli Consiliarius, ejusque Cameræ Præses. A parte vero Regis Christianissimi, Celsissimus Princeps Dominus Henricus d'Orleans, Dux de Longueville, & d'Estouteville, Princeps & Supremus Comes de Newcastel, Comes de Dunois & de Tancarville, Conestabilis hæreditarius Normanniæ, ejusdemque Provinciæ Gubernator & locum tenens Generalis, Centum Cataphractorum Equitum Dux, & Ordinum Regiorum Eques, &c. Illustrissimi item ac Excellentissimi Domini, Dominus Claudius de Mesmes, Comes d'Avaux, dictorum Ordinum Commendator, unus ex Præfectis ærarii Regis & Regni Galliæ Minister, &c. Et Dominus Abel Servien, Comes de la Roche, des Aubiers, etiam unus ex Regni Galliæ Ministris, &c. interventu & opera Illustriss. & Excellentissimi Legati Senatorisque Veneti, Domini Aloysii Contareni, Equitis, qui Mediatoris munere procul à partium studio, totos pene quinque annos impigre perfunctus est. Post invocatum Divini Numinis auxilium mutuasque Plenipotentiariorum tabulas quarum apographa sub finem hujus Instrumenti de verbo ad verbum inserta sunt, rite commutatas, præsentibus, & consentientibus Sac. Rom. Imperii Electoribus, Principibus, ac Statibus ad Divini Numinis gloriam & Christianæ Reipublicæ salutem in mutuas Pacis & amicitiæ leges consenserunt & convenerunt tenore sequenti.

PAX sit Christiana, Universalis, & perpetua veraque & sincera Amicitia inter Sacram Majest. Cæsaream & Sac. Majest. Christianissimam, nec non inter omnes & singulos Fœderatos & Adhærentes dictæ Majestatis Cæsareæ, Domum Austriacam eorumque Hæredes & Successores, Præcipue vero Electores, Principes & Status Imperii ex Una: & omnes & singulos Fœderatos dictæ Majestatis Christianissimæ, eorumque hæredes ac Successores: Imprimis Serenissimam Reginam Regnumque Sueciæ ac respective Electores, Principes Statusque Imperii ex altera parte; Eaque ita sincere serioque servetur & colatur, ut utraque pars alterius utilitatem, honorem ac commodum promoveat, omnique ex parte & Universi Romani Imperii, cum Regno Galliæ, & vicissim Regni Galliæ cum Romano Imperio fida vicinitas & cura studiorum Pacis atque amicitiæ cultura revirescant, & reflorescant. Sit utrinque perpetua oblivio & Amnestia omnium eorum quæ ab initio horum motuum quocunque loco modove ab una vel altera parte ultro citroque hostiliter facta sunt, ita ut nec eorum nec ullius alterius rei causa vel prætextu alter alteri posthac quidquam hostilitatis aut inimicitiæ, molestiæ vel impedimenti quoad personas statum, bona vel securitatem, per se vel per alios, clam aut palam, directe, vel indirecte specie juris aut via facti in Imperio aut usquam extra illud, non obstantibus ullis prioribus pactis in contrarium facientibus, inferat vel inferri faciat, aut patiatur, sed omnes & singula hinc inde tam ante Bellum quam in Bello verbis, scriptis aut factis illata injuriæ violentiæ, hostilitates, damna, expensæ absque omni personarum rerumve respectu, ita penitus abolita sint, ut quidquid eo nomine alter adversus alterum prætendere posset, perpetua sit oblivione sepultum.

Et ut eo sincerior Amicitia mutua securitas inter Imperatorem, Regem Christianissimum, Electores, Principes & Status Imperii posthac servetur (salva assecurationis articulo infra descripto,) alter alterius hostes præsentes aut futuros, nullo unquam titulo vel prætextu, vel ullius controversiæ bellive ratione contra alterum armis, pecunia, milite, commeatu aliove juvet, aut ullis copiis, quæ contra aliquem hujus pacificationis con-

sortem

1648. fortem à quocunque duci contigerit, receptum, stativa, transitum indulgeat. Circulus quidem Burgundicus sit maneatque membrum Imperii, post controversias inter Galliam Hispaniamque sopitas hac Pacificatione comprehensus. Bellis tamen in eo jam vertentibus, nec Imperator nec ullus Imperii Status se immisceat. In futurum vero si inter ea Regna controversiæ oriantur, firma semper maneat inter universum Imperium & Reges Regnumque Galliæ, de mutuis hostibus non juvandis, supradicta reciproca obligationis necessitas: singulis tamen Statibus liberum sit huic illive Regno extra Imperii limites suppetias ferre, non tamen aliter quam secundum Imperii constitutiones. Controversia Lotharingica vel arbitris utrinque nominandis submittatur, vel tractatu Gallo-Hispanico, vel alia amicabili via componatur, liberumque sit tam Imperatori, quam Electoribus, Principibus & Statibus Imperii ejus compositionem amicabili interpositione, aliisque pacificis officiis juvare ac promovere, non tamen armis aut bellicis mediis.

Juxta hoc amicitiæ mutuæ & universalis Amnestiæ fundamentum, universi & singuli Sacri Romani Imperii Electores, Principes, Status (comprehensa immediata Imperii nobilitate) eorumque Vasalli, subditi, Cives & Incolæ, quibus occasione Bohemiæ, Germaniæ vel motuum vel Fœderum hinc inde contractorum, ab una vel altera parte aliquid præjudicii aut damni quocunque modo vel prætextu illatum est tam quoad Ditiones & Bona Feudalia, subfeudalia & allodialia, quam quoad dignitates, immunitates, Jura & privilegia restituti sunto plenarie in eum utrinque statum in Sacris & Profanis, quo ante destitutionem gavisi sunt, aut Jure gaudere potuerunt, non obstantibus, sed annullatis quibuscunque interim in contrarium factis mutationibus.

Quod si restituendorum Bonorum & Jurium Possessores, exceptionibus se justis munitos existimaverint, ea quidem restitutionem neutiquam impediant hæc tamen peracta coram competenti Judice examinentur.

Et quamvis ex hac præcedenti regula generali facile dijudicari possit, qui & quatenus restituendi sint, tamen ad instantiam aliquorum de quibusdam gravioris momenti causis, prout sequitur, specialiter mentionem fieri placuit, ita tamen, ut qui expresse non nominati vel expuncti sunt, propterea pro omissis vel exclusis non habeantur.

Cum Arrestum quod mobilibus ad Principem Electorem Treverensem spectantibus, & in Ducatum Luxemburgensem translatis Imperator per Concilium Provinciale ante hac imponi curavit, relaxatum quidem & abolitum, attamen ad quorundam instantiam iterum renovatum, insuper etiam sequestrum Præfecturæ Bruch ad Archi-Episcopatum, & medietatem Domini sancti Joannis, ad Joannem Rheinhardum de Soeteren spectantem a præfato Concilio inductum est, concordatis inter Electorem Treverensem & Ducatum Burgundiæ publica Imperii interventione Anno 1548. Augustæ Vindelicorum erectis repugnet; Conventum est, ut prædictum Arrestum & sequestrum a Concilio Luxemburgensi quantocius tollatur, dicto Domino Electori bona sua, Præfectura ea, Dominium, tam Electoralia quam Patrimonialia una cum fructibus sequestratis relaxentur & tradantur, ac si quid forte amotum fuerit, reponatur, plene que atque integre restituatur, impetrantibus ad Judicem Principis Electoris in Imperio competentem, pro obtinenda juris & justitiæ administratione, remissis.

Quod autem ad Castra Ehrenbreitstein & Hamerstein attinet, Imperator tempore & modo infra in Articulo Executionis definitis, præsidia inde deducet, aut deduci curabit, illaque Castra in manus Domini Electoris Treverensis, ejusdemque Capituli Metropolitani pari potestate pro Imperio & Electoratu custodienda tradet, quo nomine & Capitaneus & novum præsidium ibi ab Electore constituendum juramento fidelitatis pro ipso ejusque Capitulo pariter obstringi debebunt. 1648.

Deinde vero Causam Palatinam Conventus Monasteriensis & Osnabrugensis eo deduxit, ut ea de re jam diu mota lis dirempta sit modo sequenti.

Et primo quidem quod attinet Domum Bavaricam, Dignitas Electoralis, quam Electores Palatini ante hac habuerunt, cum omnibus Regalibus, Officiis, Præcedentiis, Insigniis & juribus quibuscunque ad hanc dignitatem spectantibus, nullo prorsus excepto, ut & Palatinatus Superior totus, una cum Comitatu Chàm, cum omnibus eorum appertinentiis, Regalibus, ac Juribus, sicut hactenus ita & imposterum maneat penes Dominum Maximilianum Comitem Palatinum Rheni, Bavariæ Ducem ejusque Liberos, totamque Lineam Guilhelminam, quamdiu masculi ex ea superstites fuerint.

Vicissim Dominus Elector Bavariæ, pro se, hæredibus ac successoribus, totaliter renunciet debito Tredecim Millionum, omnique prætensioni in Austriam Superiorem, & statim a publicata Pace, omnia Instrumenta desuper obtenta Cæsareæ Majestati ad cassandum & annullandum extradat.

Quod ad Domum Palatinam attinet, Imperator cum Imperio publicæ tranquillitatis causa consentit, ut vigore præsentis Conventionis institutus sit Electoratus Octavus, quo Dominus Carolus Ludovicus Comes Palatinus Rheni, ejusque heredes & agnati totius Lineæ Rudolphinæ, juxta Ordinem succedendi in Aurea Bulla expressum, deinceps fruantur, nihil tamen juris præter simultaneam investituram ipsi Domino Carolo Ludovico, aut ejus successoribus, ad ea quæ cum dignitate Electorali Domino Electori Bavariæ, totique Lineæ Guilhelminæ attributa sunt, competat.

Deinde ut Inferior Palatinatus totus cum omnibus & singulis Ecclesiasticis & Secularibus bonis, juribus & appertinentiis, quibus ante motus Bohemicos Electores Principesque Palatini gavisi sunt, omnibusque Documentis, Regestis, rationariis & ceteris actis huc spectantibus, eidem plenariè restituantur, cassatis iis, quæ in contrarium acta sunt, idque authoritate Cæsarea effectum iri, ut neque Rex Catholicus, neque ullus alius, qui exinde aliquid tenet, se huic restitutioni ullo modo opponat.

Cum autem certa quædam præfectura Stradæ Montanæ, antiquitus ad Electorem Moguntinensem pertinentes, Anno demum Millesimo, quadringentesimo sexagesimo tertio, pro certa pecuniæ summa Palatinis, cum pacto perpetuæ reluitionis oppignerata fuerint, ideo Conventum est, ut hæ Præfecturæ penes modernum Dominum Electorem Moguntinensem, ejusque in Archi-Episcopatu Moguntinensi Successores permaneant, dummodo pretium pignorationis sponte oblatum, intra terminum executioni conclusæ Pacis præfixum, parata pecunia exsolvat, cæterisque ad quæ juxta tenorem literarum oppignorationis tenetur, satisfaciat.

Electori quoque Treverensi tanquam Episcopo Spirensi, Episcopo item Wormatiensi, jura quæ prætendunt in Bona quædam Ecclesiastica intra Palatinatus inferioris Territorium sita, coram competenti Judice prosequi liberum esto, nisi de his inter utrumque Principem amice conveniatur.

Quod si vero contigerit Lineam Guilhelminam Masculinam prorsus deficere, superstite Palatina, non modo Palatinatus Superior, sed etiam dignitas Electoralis, quæ penes Bavariæ Duces fuit, ad eosdem superstites Palatinos, interim simultanea investitura gavisuros, redeat, Octavo tunc Electoratu prorsus expungendo. Ita tamen Palatinatus Superior hoc casu ad Palatinos superstites redeat, ut hæredibus allodialibus Electoris Bavariæ actiones & Beneficia, quæ ipsis ibidem de jure competunt, reservata maneant.

1648. Pacta quoque gentilitia inter Domum Electoralem Heidelbergensem & Neoburgicam, a prioribus Imperatoribus super Electorali successione confirmata, ut & totius Lineæ Rudolphinæ Jura, quatenus huic dispositioni contraria non sunt, salva rataque maneant.

Adhæc si quæ Feuda Juliacensia aperta esse competenti via juris evictum fuerit, ea Palatinus evacuentur.

Præterea ut dictus Dominus Carolus Ludovicus aliquatenus liberetur onere prospiciendi Fratribus de appenagio; Cæsarea Majestas ordinabit, ut dictis suis Fratribus quadringenta Imperialium Thalerorum millia intra quadriennium; ab initio Anni venturi 1649. numerandum expendantur, singulisque Annis centena millia solvantur, una cum annuo censu quinque de centum computato.

Deinde tota Domus Palatina, cum omnibus & singulis qui ei quocunque modo addicti sunt aut fuerunt; præcipue vero Ministri qui ei in hoc Conventu, aut alias operam suam navarunt, ut & omnes Palatinatus exules fruantur Amnestia Generali supra descripta, pari cum cæteris in ea comprehensis jure & hac transactione, singulariter in puncto Gravaminum plenissime.

Vicissim Dominus Carolus Ludovicus cum fratribus, Cæsareæ Majestati obedientiam & fidelitatem, sicut cæteri Electores Principesque Imperii præstent, ac insuper Palatinatui Superiori pro se & Hæredibus suis, tum ipse, tum ejus Fratres, donec ex Linea Guilhelmiana hæredes legitimi & masculi superfuerint renuncient.

Cum autem de ejusdem Principis Vidua, Matre, sororibusque præstando Victalitio & dote constituenda mentio injiceretur, pro benevolo Sacræ Cæsareæ Majestatis in Domum Palatinam affectu promissum est, dictæ Viduæ Matri pro Victalitio semel pro semper, viginti Thalerorum Imperialium millia, singulis autem sororibus dicti Domini Caroli Ludovici, quando nuptum elocatæ fuerint dena Thalerorum Imperialium millia, nomine Suæ Majestatis exsolutum iri, de reliquo vero ipsis idem Princeps Carolus Ludovicus satisfacere teneatur.

Comites in Leiningen & Daxburg, sæpe dictus Dominus Carolus Ludovicus ejusque Successores in Palatinatu Inferiori nulla in re turbent, sed Jure suo a multis retro seculis obtento, & a Cæsaribus confirmato, quiete, ac pacifico uti frui permittant.

Liberam Imperii Nobilitatem per Franconiam, Sueviam & tractum Rheni, cum districtibus appertinentibus in suo statu immediato inviolate relinquat.

Feuda etiam ab Imperatore in Baronem Gerhardum de Waldenburg, dictum Schenkhern, Nicolaum Georgium Reigersberger Cancellarium Moguntinum, & Henricum Brömbser Baronem de Rudesheim. Item, ab Electore Bavariæ, in Baronem Joannem Adolphum Wolff, dictum Metternich collata, rata maneant, teneantur tamen ejusmodi Vasalli Domino Carolo Ludovico, velut Domino directo ejusque Successoribus Juramentum fidelitatis præstare, atque ab eodem Feudorum suorum renovationem petere.

Augustanæ Confessionis consortibus, qui in possessione Templorum fuerant, interque eos Civibus & Incolis Oppenheimensibus, servetur Status Ecclesiasticus Anni millesimi sexcentesimi vicesimi quarti, cæterisque id desideraturis Augustanæ Confessionis Exercitium, tam publice in Templis ad statas horas, quam privatim in ædibus propriis, aut alienis ei rei destinatis, per suos aut vicinos verbi Divini Ministros peragere liberum esto.

Paragraphi Princeps Ludovicus Philippus, &c. Princeps Fridericus, &c. & Princeps Leopoldus Ludovicus, &c. hic eodem modo inserti intelligantur, prout in Instrumento Cæsareo-Suecico continentur.

Controversia, quæ vertitur inter Episcopos respective Bambergensem & Herbipolensem, ac Marchiones Brandenburgicos, Culmbachi & Onolzbachi de Castro, Oppido, Præfectura & Monasterio Kitzingen in Franconia ad Mœnum, aut amicabili compositione, aut summaria Juris processu terminetur intra biennium, sub pœna perdendæ prætensionis imponenda tergiversanti, interim dictis Dominis Marchionibus restituatur in-holomitus Fortalitium Wültzburg in eum Statum, quo tempore traditionis descriptum fuit, ex conventione & promisso. 1648

Conventio inita circa alimenta Domini Christiani Wilhelmi Marchionis Brandenburgici hic repetita censeatur, prout continetur Articulo decimo quarto Instrumenti Cæsareo-Suecici.

Rex Christianissimus tempore & modo inferius definitis circa deductionem præsidiorum, restituet Duci Wurtenbergico Civitates & fortalitia Hohentwiel, Schorendorff, Tubingen, aliaque omnia loca sine ulla reservatione, quæ in Ducatu Wurtenbergico Præsidiis suis tenet. In reliquis Paragraphus Domus Wurtenbergi, &c. sicut in Instrumento Cæsareo-Suecico insertus est, hic insertus intelligatur.

Principes quoque Wurtenbergici Lineæ Montpelgardensis restituantur in omnes suas Ditiones in Alsatia vel ubicunque sitas, & nominatim in duo Feuda Burgundica, Clerval & Passavant, & ab utraque parte redintegrentur in eum statum, jura & prærogativas, quibus ante initium horum bellorum gavisi sunt.

Fridericus Marchio Badensis & Hochbergensis, ejusque Filii & Hæredes, cum omnibus qui iisdem quocunque modo inservierunt, aut adhuc dum inserviunt, cujuscunque nominis aut conditionis sint, gaudeant & fruantur supra Articulo secundo & tertio descripta Amnestia cum omnibus suis Clausulis & Beneficiis, ejusque vigore restituantur plenissime in eum statum in Sacris & Profanis, in quo ante exortos Bohemiæ Motus fuit Dominus Georgius Fridericus Marchio Badensis & Hochbergensis quoad Marchionatum Inferiorem Badensem, qui vulgo sub appellatione Baden-Durlach venit, Itemque quoad Marchionatum Hochbergensem, tum etiam quoad Ditiones Röttelen, Badenweiler & Sausenberg, non obstantibus, sed annullatis quibuscumque interim in contrarium factis mutationibus. Deinde restituantur Marchioni Friderico Præfecturæ Stein & Renchingen, absque onere æris alieni interea temporis a Marchione Guilelmo contracti, ratione fructuum, interesse, aut sumptuum per transactionem Etlinga Anno Domini millesimo, sexcentesimo vicesimo nono initam, dicto Guilelmo Marchioni Badensi cessæ, cum omnibus juribus, Documentis Literariis, aliisque pertinentiis, ita ut tota illa actio sumptuum, ac fructuum perceptorum & percipiendorum, cum omni damno & interesse, à tempore primæ occupationis numerando, sublata penitus & extincta sit. Annua quoque pensitatio ex Marchionatu Inferiori, Marchionatui Superiori pendi solita, virtute præsentium penitus sublata, annullata, & annihilata sit, nec eo nomine quicquam vel de præterito, vel de futuro, imposterum unquam prætendatur vel exigatur; Alternetur etiam imposterum inter utramque Lineam Badensem, Inferioris scilicet & Superioris Marchionatus Badensis Præcedentia & Sessio in Comitiis; & Circuli Suevici, aliisque universalibus vel particularibus Imperii, aut quibuscunque, Convocationibus, pro nunc tamen eadem præcedentia penes Marchionem Fridericum, dum superstes erit, permanente. De Baronatu Hohengeroltzegk Conventum est, ut si Domina Principissa Badensis prætensa sua jura in dicto Baronatu Documentis Authenticis sufficienter probaverit, restitutio statim post latam desuper sen-

ten-

1648. sententiam fiat cum omni causa omnique jure vigore documentorum competente. Cognitio autem hac finiatur a die publicata Pacis intra biennium. Nulla denique actiones, transactiones vel exceptiones generales vel speciales clausula in hoc Instrumento Pacis comprehensa, (quibus omnibus per expressum & in perpetuum vigore hujus derogatum sit) ab una vel altera parte ullo unquam tempore contra hanc specialem Conventionem allegentur vel admittantur.

Paragraphis, Dux de Croy &c. Quod Controversiam Nassaw-Siegen &c. Comitibus Nassaw-Sarapontanis &c. Domus Hanoica &c. Joannes Albertus Comes Solmensis &c. Itemque restituantur Domus Solms Hohensolms &c. Comites de Isenburg &c. Rheingravii &c. Vidua Domini Ernesti Comitis Saniensis &c. Castrum & Comitatus Falckenstein &c. Restituatur etiam Domus VValdeck &c. Joachimus Ernestus Comes Ottingensis &c. Item Domus Hohenloica &c. Fridericus Ludovicus &c. Domus Erbacensis &c. Vidua & Haredes Comitis a Brandenstein &c. Baro Paulus Kevenhüller &c. Hic iisdem verbis inserti intelligantur prout in Instrumento Casareo-Suecico continentur.

Contractus, permutationes, transactiones, obligationes & instrumenta debiti vi metuve seu Statibus seu subditis illicite extorta, prout in specie queruntur Spira, Weissenburgum ad Rhenum, Landavia, Reutlingen, Hailbronna, aliique, ut & redempta cessaque actiones abolita atque ita annullata sunto, ut ullum judicium actionemve eo nomine intentare nemini liceat. Quod si vero Debitores instrumenta crediti vi metuve creditoribus extorserint, ea omnia restituantur, actionibus desuper solutis.

Debita sive emptionis, venditionis, annuorum redituum, sive alio nomine vocentur, si ab una alterave belligerantium parte in odium creditorum violenter extorta sint, contra debitores veram violentiam & realem solutionem intercessisse allegantes, & se ad probandum offerentes, nulli Processus executivi decernantur, nisi his exceptionibus pravia plenaria causa cognitione decisis. Processu desuper instituto a Pacis publicatione infra biennium finiendo sub pœna perpetui silentii contumacibus imponenda. Processus autem hactenus eo nomine contra ipsos decreti, una cum transactionibus & promissionibus pro futura creditorum restitutione factis tollantur & enerventur, salvis tamen iis pecuniarum summis, qua flagrante bello pro aliis ad avertenda majora eorum pericula & damna bono animo & intentione erogata sunt.

Sententia tempore belli de rebus mere secularibus pronunciata, nisi processus vitium & defectus manifeste pateat, vel in continenti demonstrari possit, non quidem omnino sint nulla, ab effectu tamen rei judicata suspendantur: donec acta Judicialia (si alterutra pars intra semestre ab inita Pace spatium, petiverit revisionem) in Judicio competenti modo ordinario vel extraordinario in Imperio usitato revideantur, & aequabili jure ponderentur, atque ita dicta sententia vel confirmentur vel emendentur, vel si nulliter lata sint, plane rescindantur.

Si qua etiam Feuda Regalia vel privata ab Anno millesimo-sexcentesimo-decimo-octavo non fuerint renovata, nec interim eorum nomine prastita servitia, nemini id fraudi esto, sed tempus repetenda Investitura a die facta Pacis cedere incipiat.

Tandem omnes & singuli tam bellici Officiales militesque, quam Consiliarii & Ministri togati Civiles & Ecclesiastici, quocunque nomine aut conditione censentur, qui uni alterive parti, earundemve Fœderatis aut adhaerentibus, toga vel sago militarunt, a summo ad infimum, ab infimo ad summum absque ullo discrimine vel exceptione, cum uxoribus, liberis, haeredibus, successoribus, servitoribus, quoad personas & bona in eum vita, fama, honoris, conscientia, libertatis Jurium & privilegiorum statum, quo ante dictos motus gavisi sunt, aut jure gaudere potuerunt, utrinque restituti sunto, nec eorum personis aut bonis ullum creator prajudicium, ullave actio vel accusatio intentator, multo minus ulla pœna damnumve quocunque pratextu irrogator. Et hac quidem omnia quoad illos, qui Casarea Majestatis & Domus Austriaca subditi & vasalli non sunt, plenissimum effectum habeant. 1648.

Qui vero subditi & vasalli hereditarii Imperatoris & Domus Austriaca sunt, eadem gaudeant Amnestia, quoad personas, vitam, famam & honores, habeantque securum reditum in pristinam patriam, ita tamen ut se teneantur accommodare legibus patriis Regnorum & Provinciarum.

Quantum autem eorundem bona concernit, si ea, antequam in Corona Gallia Sueciave partes transierunt, confiscatione aut alio modo amissa fuere, etsi Plenipotentiarii Suecici diu multumque institerint, ut iis etiam illa restituerentur, tamen cum Sacra Caes. Majestati hac in re ab aliis nihil prascribi, nec ob Caesareanorum constantem contradictionem aliter transigi potuerit, Ordinibusque Imperii ea propter bellum continuare, è re Imperii non fuerit visum, porro quoque amissa sunto ac modernis possessoribus permanento. Illa vero bona qua ipsis post eam ob causam quod pro Gallis aut Suecis contra Caesarem Domumque Austriacam arma sumpsissent, iisdem qualia nunc sunt, absque refusione tamen sumptuum & fructuum perceptorum, aut damni dati restituantur.

De caetero in Bohemia aliisque quibuscunque Provinciis Hereditariis Imperatoris, Augustana Confessioni addictis subditis vel creditoribus, eorumve haeredibus pro privatis suis pratensionibus, si quas habent, & earum nomine actiones intenderint aut prosecuti fuerint, jus & Justitia aeque ac Catholicis citra respectum administretur.

A dicta tamen universali restitutione excepta sunto, qua restitui vel redhiberi nequeunt mobilia & se moventia, fructus percepti, authoritate belligerantium partium interversa, itemque tam destructa, quam publica securitatis causa in alios usus conversa aedificia publica & privata, sacra & profana, nec non deposita publica vel privata hostilitatis intuitu confiscata, legitime vendita, sponte donata.

Quia vero etiam causa Juliacensis Successionis inter interessatos, nisi preveniatur, magnas aliquando turbas in Imperio excitare posset; Ideo conventum est, ut ea quoque Pace confecta, ordinario processu coram Casarea Majestate vel amicabili compositione, vel alio legitimo modo sine mora dirimatur.

Cum etiam ad majorem Imperii tranquillitatem stabiliendam, de controversiis circa Bona Ecclesiastica & libertatem Exercitii Religionis his ipsis de Pace Universali Congressibus certa quadam compositio inter Caesarem, Electores, Principes & Status Imperii inita atque Instrumento Pacis cum Plenipotentiariis Regina & Corona Suecia erecto inserta fuerit, placuit eandem compositionem ut & illam de qua inter eosdem ratione eorum qui Reformati vocantur convenit, prasenti quoque Tractatu firmare & stabilire eo plane modo, ac si de verbo ad verbum huic inserta legeretur Instrumento.

Circa causam Hasso-Cassellanam conventum est, ut sequitur.

Primo omnium, Domus Hasso-Cassellana, omnesque ejus Principes, maxime Domina Amelia Elisabetha Hassia Landgravia, ejusque Filius, Dominus Wilhelmus illorumque Haredes, Ministri, Officiales, Vasalli, subditi, milites & alii quocunque modo illis addicti, nullo prorsus excepto, non obstantibus contrariis Pa-

1648. *Etis, Processibus, Proscriptionibus, Declarationibus, Sententiis, Executionibus & Transactionibus, sed illis omnibus, ut & actionibus vel praetensionibus ratione damnorum & injuriarum, tam neutralium quam belligerantium, annullatis Universalis Amnestia supra sancita, & ad initium belli Bohemici, cum plenaria restitutione reducta (exceptis Caesarea Majestatis & Domus Austriacae Vasallis & subditis hereditariis, quemadmodum de iis § Tandem omnes, &c. disponitur) omniumque Beneficiorum, ex hac & Religiosa Pace provenientium pari cum caeteris Statibus jure prout in Articulo incipiente, Unanimi, &c. disponitur, plenarie participes fiunto.*

Secundo, Domus Hasso-Cassellana, ejusque Successores Abbatiam Hirsfeldensem cum omnibus appertinentiis Secularibus & Ecclesiasticis, sive intra, sive extra Territorium (ut Praepositura Gellingen) sitis, salvis tamen juribus, quae Domus Saxonica a tempore immemoriali possidet, retineant; & eo nomine Investituram à Caesarea Majestate toties, quoties casus evenerit, petant & fidelitatem praestent.

Tertio, Jus directi & utilis Dominii in Praefecturam Schaumburg, Bückenburg, Saxenhagen & Statthagen, Episcopatui Mindano antehac assertum & adjudicatum, porro ad Dominum Wilhelmum modernum Hassiae Landgravium, ejusque Successores plenarie in perpetuum citra ulteriorem dicti Episcopatus, aut alterius cujusvis contradictionem aut turbationem pertineat, salva tamen transactione inter Christianum Ludovicum Ducem Brunsvico-Lüneburgensem & Hassiae Landgraviam, Philippumque Comitem de Lippe inita. Firma etiam manente, quae inter eandem Landgraviam & dictum Comitem inita est, Conventione.

Conventum praeterea est, ut pro locorum hoc bello occupatorum restitutione, & indemnitatis causa Domina Landgravia Hassiae Tutrici, ejusque Filio, hujusve Successoribus Hassiae Principibus, ex Archi-Episcopatibus Moguntinensi & Coloniensi, Episcopatibus item Paderbornensi, Monasteriensi & Abbatia Fuldensi Sexies-centena-millia Dalerorum Imperialium, bonitate Imperialibus Constitutionibus modernis correspondentium, intra spatium novem Mensium à tempore Ratificationis Pacis computandum, Cassellis solventium periculo & sumptibus pendantur, ne contra promissam solutionem ulla exceptio ulliusve praetextus admittatur, multo minus summa conventa ullo arresto afficiatur.

Ut etiam Domina Landgravia de solutione tanto securior sit, sequentibus conditionibus retineat Neuss, Coesfeldt & Newhauss, inque iis locis sua, sibique solum obligata praesidia habeat, ea quidem lege, ut praeter Officiales & alias personas in praesidiis necessarias dictorum trium locorum praesidia conjunctim non excedant numerum mille ducentorum peditum, & centum Equitum Domina Landgravia dispositioni relicto, quot cuivis dictorum locorum peditum & equitum imponere, quemve huic vel illi praesidio praeficere velit.

Praesidia autem secundum ordinationem de sustentatione Officialium & militum Hassiacis hactenus consuetam alantur, & quae ad conservanda fortalitia necessaria sunt, praestentur ex Archi & Episcopatibus, in quibus dicta Arx & Civitates sunt sita, absque Summae supra nominatae diminutione. Integrum autem sit ipsis Praesidiis contra morosos & tardantes, sed non ultra debitam summam exequi; Jura autem Superioritatis & Jurisdictio tam Ecclesiastica quam Secularis, & reditus nominatarum Arcis & Civitatum Domino Archi-Episcopo Coloniensi sint salva.

Quamprimum vero post ratificatam Pacem Domina Landgravia Trecenta-millia Dalerorum Imperialium fuerint exsoluta, restituta Neusia, retineat Coesfeldt solum & Newhauss, ita tamen ut praesidium Neussianum in Coesfeldt & Newhauss non deducat, vel ejus nomine quicquam ulterius exigat: nec Praesidia in Coesfeldt numerum sexcentorum peditum, & quinquaginta equitum, in Newhauss autem centum peditum excedant. Sin autem intra terminum novem Mensium Domina Landgravia integra Summa non dependatur, non tantum Coesfeldt & Newhauss, donec plenaria subsecuta fuerit solutio, sed etiam pro residuo summae, ejusque centenis, quinque annuatim Imperiales, donec residuum summae exsolutum fuerit, pensionis nomine solvantur, & tot Praefecturarum ad supra nominatos Archi- & Episcopatus, atque Abbatiam pertinentium, & Hassiae Principatus vicinarum, quot praestandis & exsolvendis pensionibus sufficiunt, Quaestores & Receptores Domina Landgravia Juramento obstringantur, ut de reditibus annuis residuae summae pensiones solvant, non obstante Dominorum suorum prohibitione. Quod si vero Quaestores & Receptores in solvendo moras nectant, aut reditus alio conferant, Domina Landgravia exequendi, & ad solutionem quovis modo illos adigendi, liberam habeat potestatem, de reliquo jure territoriali Domino proprietatis interea semper salvo; Simulac vero Domina Landgravia totam summam cum pensionibus a tempore morae acceperit; restituat illico loca jam denominata cautionis loco interim retenta, pensiones cessent, & Quaestores atque Receptores, quorum facta fuit mentio; Juramenti nexu sint liberati. Quarum autem Praefecturarum reditus pensionibus contingente mora, solvendis sint assignandi, ante Ratificationem Pacis eventualiter convenietur quae conventio non minoris sit roboris, quam ipsum Pacis Instrumentum. 1648.

Praeter loca autem securitatis causa memoratum Domina Landgravia relinquenda, & post solutionem demum restituenda; restituat illa nihilominus; Ratificatione Pacis subsecuta; omnes Provincias & Episcopatus, necnon illorum Urbes; Praefecturas, Oppida; Fortalitia, propugnacula; & omnia denique Bona immobilia; necnon Jura inter haec bella ab ipsa occupata, ita tamen, ut tam in praefatis tribus locis cautionis nomine retinendis; quam reliquis omnibus restituendis, non solum Annonam & omnia ad bellicum Apparatum spectantia, quae inferri curavit, per subditos avehere liceat, Dominae Landgraviae, & supradictis successoribus; quae vero ab ipsa non illata, sed in locis occupatis, tempore occupationis reperta sunt, & adhuc extant, ibi permaneant; sed ut etiam Fortificationes & Valla, durante occupatione exstructa, eatenus destruantur, ne tamen Urbes, Oppida, Arces, vel Castra cujusvis invasionibus & depraedationibus pateant.

Et quamvis Domina Landgravia praeterquam ab Archi- & Episcopatibus Moguntinensi, Coloniensi, Paderbornensi, Monasteriensi, & Abbatia Fuldensi, a nemine restitutionis & indemnitatis loco aliquid poposcerit, & sibi eo nomine à quoquam alio quicquam solvi omnino noluerit, pro rerum tamen & circumstantiarum aequitate, placuit toti Conventui, ut salva manente dispositione Paragraphi praecedentis inchoantis; Conventum praeterea est, &c. etiam caeteri Status cujuscunque generis cis & ultra Rhenum, qui prima Martii hujus anni Hassiacis Contributionem dependerunt, secundum proportionem Contributionis exsoluta toto hoc tempore observatam, ad conficiendam summam superius positam & Militum praesidiariorum sustentationem, ratam suam supra nominatis Archi-Episcopatibus atque Abbatiae conferant, & damnum, si quod solventes ob unius vel alterius moram perpessi fuerint, morosi resarciant, nec Executionem contra tergiversantes instituendam Caesarea Majestatis, aut Regia Majestatis Christianissima,

1648. *tur, vel etiam Hassiæ Landgraviæ Officiales, aut Milites impediant, neque etiam fas sit Hassiacis quemquam in præjudicium hujus declarationis eximere, ii vero, qui suam quotam rite persolverint, ab omni eatenus onere liberi erunt.*

Quod Controversias inter Domus Hassiacas-Cassellanam & Darmstadianam, super Successione Marpurgensi agitatas attinet, quandoquidem ea Cassellis die decimo quarto Mensis Aprilis, proxime elapsi, consensu partium unanimi accedente penitus sunt compositæ; Placuit Transactionem istam, cum suis annexis & recessibus sicut ea Cassellis inita, & a partibus subsignata, Conventuique huic insinuata fuit, vigore Instrumenti hujus ejusdem, plano esse roboris, ac si verbis totidem huic tabulis inserta, comprehenderetur, nec a partibus transigentibus, nec aliis quibusvis sub prætextu, sive pacti, sive Juramenti, sive alio quocunque ullo unquam tempore convelli posse, quin imo ab omnibus etiamsi aliquis ex Interessatis eam forte confirmare detrectet, exactissime observari debere.

Sicut etiam transactio inter defunctum Dominum Wilhelmum Hassiæ Landgravium, & Dominos Christianum & Wolradum Comites Waldeccia, die undecimo Aprilis Anno millesimo sexcentesimo trigesimo quinto facta, & à Domino Georgio Hassiæ Landgravio die decimo quarto Aprilis Anno millesimo sexcentesimo quadragesimo octavo ratificata, non minus vigore hujus Pacificationis, perpetuum & plenissimum robur obtinebit, omnesque Hassiæ Principes pariter ac Comites Waldeccia obligabit.

Firmum quoque maneat & inviolabiliter custodiatur Jus Primogenituræ in qualibet Domo Hassiæ Cassellana & Darmstatina introductum, & a Cæsarea Majestate confirmatum.

Cum item Cæsarea Majestas ad querelas nomine Civitatis Basileensis & universæ Helvetiæ coram ipsius Plenipotentiariis ad præsentes congressus deputatis propositas super nonnullis Processibus & mandatis executivis, a Camera Imperiali contra dictam Civitatem, aliosque Helvetiorum unitos Cantones, eorumque cives & subditos emanatis, requisitu Ordinum Imperii sententia & consilio, singulari Decreto die 14. Mensis Maji Anno proxime præterito declaraverit, prædictam Civitatem Basileam cæterosque Helvetiorum Cantones in possessione vel quasi plenæ libertatis & exemptionis ab imperio esse, ac nullatenus ejusdem Imperii Dicasteriis & Judiciis subjectos; placuit hoc idem publicæ huic Pacificationis Conventioni inserere, ratumque & firmum manere, atque idcirco ejusmodi processus una cum arrestis eorum occasione quandocunque decretis prorsus cassos & irritos esse debere.

Ut autem provisum sit, ne posthac in statu politico controversiæ suboriantur, omnes & singuli Electores, Principes & Status Imperii Romani in antiquis suis juribus, prærogativis, libertate, privilegiis, libero Juris territorialis tam in Ecclesiasticis quam Politicis Exercitio, Ditionibus, Regalibus, horumque omnium possessione vigore hujus Transactionis ita stabiliti firmatique sunto, ut a nullo unquam sub quocunque prætextu de facto turbari possint vel debeant.

Gaudeant sine contradictione jure suffragii in omnibus deliberationibus super negotiis Imperii, præsertim ubi leges ferendæ vel interpretandæ, bellum decernendum, tributa indicenda, delectus aut hospitationes militum instituendæ, nova munimenta intra Statuum Ditiones extruenda nomine publico, veterave firmanda præsidiis, nec non ubi Pax aut fœdera facienda, aliave ejusmodi negotia peragenda fuerint, nihil horum aut quicquam simile posthac unquam fiat vel admittatur, nisi de Comitiali liberoque omnium Imperii Statuum suffragio & consensu. Cum primis vero jus faciendi inter se & cum exteris fœdera pro sua cujusque conservatione ac securitate singulis Statibus perpetuo liberum esto, ita tamen ne ejusmodi fœdera sint contra Imperatorem & Imperium, Pacemque ejus publicam, vel hanc imprimis Transactionem, fiantque salvo per omnia juramento quo quisque Imperatori & Imperio obstrictus est. 1648.

Habeantur autem Comitia Imperii intra sex menses à dato ratificatæ Pacis, postea vero, quoties id publica utilitas aut necessitas postulaverit. In proximis vero Comitiis emendentur imprimis anteriorum Conventuum defectus, ac tum quoque de Electione Romanorum Regum, certa constantique Cæsarea capitulatione concipienda; de modo, & ordine in declaranda uno vel altero Statu in Bannum Imperii, præter eum qui alias in Constitutionibus Imperii descriptus est, tenendo, redintegrandis Circulis, renovanda Matricula, reducendis Statibus exemptis, moderatione & remissione Imperii collectarum, reformatione Politiæ & Justitiæ, taxa sportularum in Judicio Camerali, ordinariis Deputatis ad modum & utilitatem Reipublicæ rite formandis, legitimo munere Directorum in Imperii Collegiis, & similibus negotiis quæ hic expediri nequiverant, ex communi Statuum consensu agatur & statuatur.

Tam in Universalibus vero quam particularibus Diætis liberis Imperii Civitatibus non minus quam cæteris Statibus Imperii competat votum decisivum, iisque rata & intacta maneant Regalia, vectigalia, reditus annui, libertates, privilegia confiscandi, collectandi, & inde dependentia aliaque jura ab Imperatore & Imperio legitime impetrata, vel longo usu ante hos motus obtenta, possessa & exercita, cum omnimoda jurisdictione intra muros & in territorio, cassatis, annullatis & in futurum prohibitis iis, quæ per repressalias, arresta, viarum occlusiones & alios actus præjudiciales, sive durante bello quocunque prætextu in contrarium facta & propria authoritate hucusque attentata sunt, sive deinde nullo præcedente legitimo juris & executionis ordine fieri attentarive poterunt. De cætero omnes laudabiles consuetudines & Sacri Romani Imperii constitutiones & leges fundamentales imposterum religiose serventur, sublatis omnibus, quæ bellicorum temporum injuria irrepserant, confusionibus.

De indaganda aliqua ratione & modo æquitati conveniente, quo persecutiones actionum contra debitores ob bellicas calamitates fortunis lapsos, aut nimio usurarum cursu aggravatos, moderate terminari, indeque nascituris majoribus incommodis etiam tranquillitati publicæ noxiis obviam iri possit, Cæsarea Majestas curabit exquiri tam Judicii Aulici quam Cameralis vota & consilia, quæ in futuris Comitiis proponi & in constitutionem certam redigi possint, Interea tamen temporis in hujusmodi causis ad Judicia cum Summa Imperii tum singularia Statuum delatis circumstantiæ a partibus allegatæ bene ponderentur, ac nemo executionibus immoderatis prægravetur, sed hæc omnia Holsatiaca constitutione salva & illæsa.

Et quia publice interest ut facta Pace commercia vicissim reflorescant. Ideo Conventum est, ut quæ eorum præjudicio & contra utilitatem publicam hinc inde per Imperium belli occasione noviter propria auctoritate contra jura, privilegia, & sine consensu Imperatoris atque Electorum Imperii invecta sunt Vectigalia & Telonia, ut & abusus Bullæ Brabantinæ, indeque nata repressaliæ & arresta, cum inductis peregrinis certificationibus, exactionibus, detentionibus, itemque immoderata Postarum, omniaq; alia inusitata onera & impedimenta, quibus commerciorum & navigationis usus deterior redditus est, penitus tollantur, & Provinciis, Portubus, Fluminibus quibuscunque sua pristina securitas, jurisdictio & usus, prout ante hos motus bellicos a pluribus retro an-

1648. nis fuit, restituantur, & inviolabiliter conserventur.

Territoriorum quæ flumina alluunt, & aliorum quorumcunque juribus ac privilegiis, ut & Teloniis ab Imperatore de consensu Electorum cum aliis, tum etiam Comiti Oldenburgensi in Visurgi concessis, aut usu diuturno introductis in pleno suo vigore manentibus & executioni mandandis, tum ut plena sit commerciorum libertas, & transitus ubique locorum terra marique tutus, adeoque eo omnibus & singulis utriusque partis Fœderatorum vasallis, subditis, clientibus & incolis, eundi, negotiandi, redeundique potestas data sit, virtuteque præsentium concessa intelligatur, qua unicuique ante Germaniæ motus passim competebat: quos etiam Magistratus utrinque contra injustas oppressiones & violentias instar propriorum subditorum defendere ac protegere tenenantur, hac conventione ut & jure legeque cujusque loci per omnia salvis.

Quo magis autem dicta Pax atque amicitia inter Imperatorem & Christianissimum Regem firmari possit, & securitati publicæ melius prospiciatur, Ideo de consensu, consilio & voluntate Electorum; Principum & Statuum Imperii pro bono Pacis Conventum est.

Primo; Quod supremum Dominium, Jura Superioritatis, aliaque omnia in Episcopatus Metensem, Tullensem & Virodunensem, Urbesque cognomines eorumque Episcopatuum districtus, & nominatim Moyenvicum, eo modo quo hactenus ad Romanum spectabant Imperium imposterum ad Coronam Galliæ spectare eique incorporari debeant in perpetuum & irrevocabiliter, reservato tamen jure Metropolitano ad Archi-Episcopatum Trevirensem pertinente.

Restituatur in possessionem Episcopatus Virodunensis Dominus Franciscus Lotharingiæ Dux tanquam legitimus Episcopus, & eum Episcopatum pacifice administrare, ejusque sicuti & suarum Abbatiarum (salvo Regis & cujuscunque privati jure) necnon bonorum suorum patrimonialium ubicunque sitorum juribus (quatenus prædictæ cessioni non repugnant) privilegiis, reditibus & fructibus uti, frui permittatur, dummodo prius præstiterit Regi juramentum fidelitatis, nihilque moliatur adversus suæ Majestatis Regnique commoda.

Secundo, Imperator & Imperium cedunt transferuntque in Regem Christianissimum ejusque in Regno Successores Jus directi Dominii, Superioritatis, & quodcunque aliud sibi & S. Romano Imperio hactenus in Pinarolum competebat, & competere poterat.

Tertio, Imperator pro se totaque Serenissima Domo Austriaca, itemque Imperium cedunt omnibus juribus, proprietatibus, Dominiis, possessionibus ac jurisdictionibus, quæ hactenus sibi Imperio & Familiæ Austriacæ competebant in Oppidum Brisacum, Landgraviatum Superioris & Inferioris Alsatiæ, Suntgoviam, Præfecturamque Provincialem Decem Civitatum Imperialium in Alsatia sitarum, scilicet Hagenaw, Colmar, Schletstat, Weisenburg, Landaw, Oberenhaim, Rosheim, Munster in Valle S. Gregorii, Kaisersberg, Turingham omnesque Pagos, & alia quæcunque jura, quæ a dicta Præfectura pratendent, eaque omnia & singula in Regem Christianissimum Regnumque Galliarum transferunt, ita ut dictum Oppidum Brisacum cum Villis Hochstatt, Niderrimsing, Harten & Acharren, ad communitatem Civitatis Brisacensis pertinentibus, cumque omni Territorio & banno quatenus se ab antiquo extendit, salvis tamen ejusdem Civitatis Privilegiis & immunitatibus antehac a Domo Austriaca obtentis & impetratis.

Itemque dictus Landgraviatus utriusque Alsatiæ & Suntgoviæ, tum etiam Præfectura Provincialis in dictas Decem Civitates & loca dependentia, itemque omnes Vasalli, Landsassii, subditi, homines, oppida, castra, villæ, arces, sylvæ, foresta, auri, argenti aliorumque mineralium fodinæ, flumina, rivi, pascua, omniaque jura, Regalia & appertinentiæ, absque ulla reservatione cum omnimoda jurisdictione & Superioritate, supremoque Dominio a modo in perpetuum ad Regem Christianissimum, Coronamque Galliæ pertineant, & dictæ Coronæ incorporata intelligantur, absque Cæsaris, Imperii, Domusque Austriacæ vel cujuscunque alterius contradictione. Adeo ut nullus omnino Imperator aut Familiæ Austriacæ Princeps quicquam juris aut potestatis in eis prememoratis partibus cis & ultra Rhenum sitis, ullo unquam tempore prætendere vel usurpare possit aut debeat. Sit tamen Rex obligatus in eis omnibus & singulis locis Catholicam conservare Religionem, quemadmodum sub Austriacis Principibus conservata fuit, omnesque, quæ durante hoc bello novitates irrepserunt, removere. 1648.

Quarto, Christianissima Majestati ejusque in Regno Successoribus de consensu Imperatoris, totiusque Imperii perpetuum Jus sit tenendi præsidium in Castro Philipsburg protectionis ergo, ad convenientem tamen numerum restrictum, qui vicinis justam suspicionis causam præbere non possit, sumptibus duntaxat Coronæ Galliæ sustentandum. Patere etiam debebit Regi liber transitus per terras & aquas Imperii ad inducendos milites, commeatum & cætera omnia quibus & quoties opus fuerit.

Rex tamen præter protectionem, præsidium & transitum in dictum Castrum Philipsburg nihil ulterius prætendet, sed ipsa proprietas, omnimoda jurisdictio, possessio omniaque emolumenta, fructus, accessiones, jura, Regalia, servitutes, homines, subditi, vasalli, & quidquid omnino antiquitus ibidem, & in totius Episcopatus Spirensis, Ecclesiarumque illi incorporatarum districtu Episcopo & Capitulo Spirensi competebat, & competere poterat, eisdem imposterum quoque salva, integra & illæsa, excepto tamen jure protectionis, permaneant.

Imperator, Imperium, & Dominus Archi-Dux OEnipontanus Ferdinandus Carolus respective exsolvunt Ordines, Magistratus, Officiales & subditos singularum supradictarum Ditionum, ac locorum, vinculis & sacramentis, quibus hucusque sibi, Domuique Austriacæ obstricti fuerant, eosque ad subjectionem, obedientiam & fidelitatem Regi Regnoque Galliæ præstandam remittunt, obligantque. Atque ita Coronam Galliæ in plena justaque eorum superioritate, & proprietate, & possessione constituunt, renunciantes omnibus in ea juribus ac prætensionibus ex nunc & in perpetuum; idque pro se, suisque posteris Imperator, dictus Dominus Archi-Dux, ejusque frater, (quatenus prædicta cessio ad ipsos pertinet) peculiari diplomate tum ipsi confirmabunt, tum efficient, ut a Rege Hispaniarum Catholico eadem quoque renunciatio in authentica forma extradatur. Quod & Imperii totius nomine fiet, quo die subsignabitur præsens Tractatus.

Ad majorem supradictarum cessionum & alienationum validitatem, Imperator & Imperium, vigore præsentis transactionis expresse derogant omnibus & singulis prædecessorum Imperatorum, Sacrique Romani Imperii Decretis, Constitutionibus, Statutis & Consuetudinibus, etiam Juramento firmatis aut imposterum firmandis, nominatimque Capitulationi Cæsareæ, quatenus alienatio omnimoda bonorum & Jurium Imperii prohibetur, simulque in perpetuum excludunt omnes exceptiones & restitutionis vias quocunque tandem jure titulove fundari possent.

Conventum est insuper, ut præter promissam hic inferius a Cæsare & Imperii Statibus ratihabitionem, in proximis quoque Comitiis ex abundanti rata sint supradictarum Ditionum juriumque abalienationes, ac proinde si in Cæsarea capitulatione pactio, vel in Comitiis propositio deinceps fiat de occupatis distractisve Imperii bonis,

ac

1648. ac juribus recuperandis, ea non complectatur aut complecti intelligatur res supra expressas, utpote ex communi Ordinum sententia pro publica tranquillitate in alterius Dominium legitime translatas, atque easdem ut hunc finem ab Imperii matricula expungi placet.

Statim a restitutione Benfeldæ, æquabuntur solo ejusdem oppidi munitiones, nec non adjacentis fortalitii Rhynau, sicuti quoque Tabernarum Alsatiæ, Castri Hohenbar & Neoburgi ad Rhenum, neque in prædictis locis ullus miles præsidiarius haberi poterit.

Magistratus & incolæ dictæ Civitatis Tabernarum neutralitatem accurate servent, pateatque illac Regio militi, quoties postulatum fuerit, tutus ac liber transitus. Nullæ ad Rhenum munitiones in citeriori ripa extrui poterunt Basilea usque Philipsburgum, neque ullo molimine deflecti aut intervertı fluminis cursus ab una alterave parte.

Quod ad æs alienum attinet, quo Camera Ensisheimiana gravata est, Dominus Archi-Dux Ferdinandus Carolus recipiet in se cum ea parte Provinciæ quam Rex Christianissimus ipsi restituere debet, tertiam omnium debitorum partem sine distinctione, sive Chyrographaria, sive Hypothecaria sint, dummodo utraque sint in forma authentica, & vel specialem Hypothecam habeant, sive in Provincias cedendas, sive in restituendas, vel si nullam habeant, in libellis rationariis receptorum ad Cameram Ensisheimianam respondentium usque ad finem Anni millesimi sexcentesimi trigesimi-secundi agnita, atque inter debita, & credita illius recensita fuerint, & pensitationum annuarum solutio dictæ Cameræ incubuerit, eamque dissolvet, Regem pro tali quota indemnem penitus præstando.

Quæ vero debita Collegiis Ordinum ex singulari per Austriacos Principes, cum ipsis in Diætis Provincialibus inita conventione attributa, aut ab ipsis Ordinibus communi nomine contracta sunt, iisque solvenda incumbunt, debet inter eos qui in Ditionem Regis veniunt, atque illos qui sub Dominio Domus Austriacæ remanent, iniri conveniens distributio, ut unaquæque pars sciat, quantum sibi æris alieni dissolvendum restet.

Rex Christianissimus restituet Domui Austriacæ, & in specie supradicto Domino Archi-Duci Ferdinando Carolo primogenito, quondam Archi-Ducis Leopoldi Filio, quatuor Civitates Sylvestres, Rheinfelden, Seckingen, Lauffenberg & Waltshutum, cum omnibus Territoriis & Balivatibus, Villis, Pagis, Molendinis, Sylvis, Forestis, Vasallis, Subditis, omnibusque appertinentiis cis & ultra Rhenum. Itemque Comitatum Hawenstein, Sylvam nigram, totamque Superiorem & Inferiorem Brisgoviam, & Civitates in ea sitas antiquo jure ad Domum Austriacam spectantes, scilicet Newburg, Freyburg, Endingen, Kenzingen, Waldkirch, Villingen, Beulingen, cum omnibus Territoriis. Item, cum omnibus Monasteriis, Abbatiis, Prælaturis, Præpositurıs, Ordinumque Equestrium Commendatariis, cum omnibus Balivatibus, Baronatibus, Castris, Fortalitiis, Comitibus, Baronibus, Nobilibus, Vasallis, hominibus subditis, fluminibus, rivis, forestis, sylvis, omnibusque Regalıis, juribus, jurisdictionibus Feudis & patronatibus, cæterisque omnibus & singulis ad sublime Territorij Jus patrimoniumque Domus Austriacæ in toto isto tractu antiquitus spectantibus. Totam item Ortnaviam, cum Civitatibus Imperialibus Offenburg, Gengenbach & Cella ahm Hamersbach, quatenus scilicet Præfecturæ Ortnaviensi obnoxia sunt, adeo ut nullus omnino Rex Franciæ quicquam Juris aut Potestatis in his præmemoratis partibus, cis & ultra Rhenum sitis, ullo unquam tempore prætendere, aut usurpare possit aut debeat, ita tamen ut Austriacis Principibus prædicta restitutione, nihil novis juris acquiratur. Libera sint in universum inter utriusque Rheni Ripæ & Provinciarum utrimque adjacentium incolas commercia & commeatus, Inprimis vero libera sit 1648.
Rheni navigatio, ac neutri parti permissum esto, naves transeuntes descendentes aut ascendentes impedire, detinere, arrestare aut molestare, quocumque prætextu, sola inspectione quæ ad perscrutandas, aut visitandas merces fieri consuevit, excepta, nec etiam liceat nova & insolita vectigalia, pedagia, passagia, datia, aut alias ejusmodi exactiones ad Rhenum imponere, sed utraque pars contenta maneat vectigalibus, & datiis ordinariis, ante hoc bellum sub Austriacorum gubernatione, ibidem præstari solitis.

Omnes Vasalli, Landsassii, Subditi, Cives, Incolæ, quicumque cis & ultra Rhenum Domui Austriacæ, sicut etiam illi qui immediate Imperio subjecti erant, vel alios Imperii Ordines ut Superiores recognoscunt, non obstante qualicumque confiscatione, translatione, donatione, per quoscumque belli Duces aut Præfectos Militiæ Suecicæ aut Confœderatorum post occupatam Provinciam facta, perque Regem Christianissimum ratificata, aut proprio motu decreta, statim post publicatam Pacem bonis suis immobilibus & stabilibus, sive corporalia sive incorporalia sint, villis, castris, oppidis, fundis, possessionibus restitui debent, citra ullam exceptionem meliorationum expensarum, sumptuum compensationem, quas moderni possessores quomodolibet objicere possent, & citra restitutionem mobilium ac se moventium, & fructuum perceptorum. Quod vero ad confiscationes rerum pondere, numero, & mensura consistentium, exactiones, concussiones, atque extorsiones intuitu belli factas attinet, earum repetitio ad amputandas lites utrimque penitus cassata & sublata esto.

Teneatur Rex Christianissimus non solum Episcopos Argentinensem & Basileensem, cum Civitate Argentinensi, sed etiam reliquos per utramque Alsatiam Romano Imperio immediate subjectos Ordines, Abbates Murbacensem & Luderensem, Abbatissam Andlaviensem, Monasterium in Valle S. Georgii Benedictini Ordinis, Palatinos de Luzelstain, Comites & Barones de Hanaw Fleckenstain, Oberstain, totiusque Inferioris Alsatiæ Nobilitatem, item prædictas Decem Civitates Imperiales, quæ Præfecturam Hagenoensem agnoscunt, in ea libertate & possessione Immedietatis erga Imperium Romanum, qua hactenus gavisæ sunt, relinquere: Ita ut nullam ulterius in eos Regiam superioritatem prætendere possit, sed iis juribus contentus maneat, quæcunque ad Domum Austriacam spectabant, & per hunc Pacificationis Tractatum Coronæ Galliæ ceduntur. Ita tamen ut præsenti hac declaratione nihil detractum intelligatur de eo supremi Dominii jure quod supra concessum est.

Item, Rex Christianissimus pro recompensatione partium ipsi cessarum, dicto Domino Archi-Duci Ferdinando Carolo solvi curabit tres Milliones Librarum Turonensium annis proxime sequentibus, scil. 1649 50. & 51. in Festo sancti Joannis Baptistæ, quolibet anno tertiam partem in moneta bona & proba Basileæ ad manus Domini Archiducis ejusve Deputatorum.

Præter dictam pecuniæ quantitatem Rex Christianissimus tenebitur in se recipere duas tertias debitorum Cameræ Ensisheimianæ sine distinctione, sive Chyrographaria, sive Hypothecaria sint, dummodo utraque sint in forma authentica, & vel specialem Hypothecam habeant, sive in Provincias cedendas, sive in restituendas, vel si nullam habeant, in libellis rationariis receptorum ad Cameram Ensisheimianam respondentium usque ad finem Anni millesimi sexcentesimi trigesimi secundi agnita, atque inter credita & debita illius recensita fuerint, & pensitationum annuarum solutio dictæ Cameræ incubuerit, easque dissolvet, Archi-Ducem pro tali quota prorsus indemnem præstando, utque id æquius fiat, delegabuntur ab utraque parte Commissarii statim a subscripto Tractatu Pacis qui ante primæ pensionis solutionem conve-

 nient,

1648. ment, quenam nomina utrique parte expungenda sint.

Curabit Rex Christianissimus præfato Domino Archi-Duci bona fide absque ulla mora & retardatione restitui omnia & singula literaria Documenta, cujuscunque illa generis sint, quæ terras eidem restituendas concernunt, quatenus quidem in Cancellaria Regiminis & Camera Ensisheimiana, aut Brisaci, vel etiam in custodia Officialium, Oppidorum & Arcium occupatarum reperiuntur.

Quod si talia Documenta sint publica, quæ cessas etiam terras pro indiviso concernunt, de his Archi-Duci exempla authentica quotiescunque requisierit, edentur.

Item, ne controversia inter Dominos Sabaudiæ & Mantuæ Duces ratione Montisferrati, authoribus inclytæ recordationis Ferdinando II. Imperatore & Ludovico XIII. Galliarum Rege, Suarum Majestatum Patentibus definita & terminata in Christiana Republica perniciem aliquando recrudescant; Conventum est, quod Tractatus Cherasci 6 Aprilis An. Domini 1631. cum subsecuta super eodem Ducatu Montisferrati executione, firmus stabilisque in omnibus suis articulis in perpetuum manebit, excepto tamen Pinarolo ac pertinentiis inter Suam Majestatem Christianissimam ac Dominum Ducem Sabaudiæ definitis, & Christianissimo Regi Regnoque Galliæ acquisitis per peculiares tractatus, qui eadem stabilitate & firmitate consistent in iis omnibus quæ translationem aut cessionem Pinaroli & pertinentium concernunt: Si quid tamen in dictis peculiaribus tractatibus continoatur, quod Pacem Imperii turbare, vel novos in Italia motus post præsens bellum, quod nunc in illa Provincia geritur, compositum, excitare posset, id nullum & irritum sit, dicta nihilominus cessione in suo robore permanente cum aliis conditionibus, quæ tam in favorem Ducis Sabaudiæ quam Regis Christianissimi conventa sunt. Ideoque & Imperatoria & Christianissima Majestas vicissim promittunt, se cæteris omnibus tam ad prædictum Tractatum Cherascensem, quam executionem spectantibus, & in specie Albam, Trinum, eorumque territoria & reliqua loca, nunquam directe vel indirecte, specie juris aut via facti contraventuras, neque ullo auxilio vel favore contravenientem adjuturas, quinimo communi authoritate datum iri operam, ut ne a quoquam quovis prætextu violetur, cum maxime se obligatum esse declaraverit Rex Christianissimus dicti Tractatus executionem omnibus modis promovere, atque etiam armis tueri, eo præsertim fine, ut dictus Dominus Sabaudiæ Dux non obstantibus superioribus clausulis in pacifica Trini & Albæ reliquorumque locorum ipsi per dictum tractatum & investituram subsecutam in Ducatu Montisferrati concessorum & assignatorum possessione semper relinquatur & manuteneatur.

Ut autem omnium dissidiorum & controversiarum semina inter eosdem Duces penitus extirpentur, quadringenta & nonaginta quatuor aureorum millia, quæ inclytæ memoriæ Christianissimus Rex Ludovicus XIII. in exonerationem Domus Sabaudiæ, se Domino Duci Mantuæ soluturum spopendit, Christianissima Majestas præsenti parataque pecunia dicto Domino Duci Mantuæ numerari faciet, & propterea Dominum Ducem Sabaudiæ ejusque Hæredes & Successores ab ea obligatione omnino relevabit, præstabitque indemnem ab omni petitione quæ ratione vel occasione dictæ Summæ a dicto Domino Duce Mantuæ, vel ejus Successoribus fieri posset, adeo ut imposterum ejus nomine, colore, ratione aut prætextu Dominus Dux Sabaudiæ, hæredes, aut Successores nullam omnino juris vel facti molestiam aut vexationem a Domino Duce Mantuæ, hæredibus aut successoribus ejus patiantur. Qui ab hoc die & à modo in antea cum authoritate & consensu Cæsareæ & Christianissimæ Majestatis, solemni hujus publicæ Pacis Instrumenti vigore nullam penitus in tota hac causa actionem contra Dominum Ducem Sabaudiæ, ejusque hæredes & successores exercere poterunt. 1648.

Cæsarea Majestas decenter requisita concedet Domino Duci Sabaudiæ una cum Investitura antiquorum Feudorum & Statuum, qualem inclyta memoria Ferdinandus II. Duci Sabaudiæ Victori Amedeo concesserat, Investituram quoque locorum, ditionum, Statuum, omniumque jurium Montisferrati, cum appertinentiis quæ illi vigore prædicti Tractatus Cherascensis, nec non executionis inde subsecuta decreta & remissa fuerunt, sicuti quoque Feudorum novelli Monfortis, Sinis, Moncherii & Castelletti cum appertinentiis, juxta tenorem Instrumenti acquisitionis ab eodem Duce Victore Amedeo facta sub decimo tertio Octobris Anni Millesimi sexcentesimi trigesimi quarti, & congruenter concessionibus seu permissionibus, nec non approbationibus Cæsareæ Maj. cum confirmatione quoque omnium & quorumcunque Privilegiorum, quæ Sabaudiæ Ducibus hactenus indulta fuerunt, quotiescunque a Domino Duce Sabaudiæ requirentur & postulabuntur.

Item Conventum est, quod Dux Sabaudiæ, Hæredes & Successores ejus, nullatenus a Cæsarea Majestate turbentur aut inquietentur in Superioritate, seu jure superioritatis quod habent in Feudis Rocheverani, Olmi & Casolæ cum appertinentiis, quæ à Romano Imperio nulla ratione dependent, & revocatis, annullatisque donationibus & investituris in dictorum feudorum possessione seu quasi Dominus Dux manuteneatur, & quatenus opus sit, redintegretur; parique ratione ejusdem Vasallus Comes Verruca, quoad eadem Feuda Olmi & Casolæ & quartæ partis Rocheverani suæ possessioni seu quasi restituatur, & in eadem plenissime cum fructibus omnibus redintegretur.

Item conventum est, quod Cæs. Maj. restitui faciat Comitibus Clementi & Joanni filiis, nec non & nepotibus ex filio Octaviano Comitis Caroli Cacherani integrum Feudum Rochæ Arazzi cum appertinentiis & dependentibus, quibuscunque non obstantibus.

Similiter declarabit Imperator in Investitura Ducatus Mantuæ comprehendi Castra Reggioli & Luzzaræ cum suis territoriis & dependentiis, quorum possessionem Dux Guastallæ Duci Mantuæ restituere teneatur, reservatis tamen eidem juribus pro sex millibus scutorum annuorum quæ prætendit; de quibus agere, & judicio experiri coram Sua Cæsarea Maj. valeat adversus Ducem Mantuæ.

Simulatque vero Instrumentum Pacis à Dominis Plenipotentiariis & Legatis subscriptum & signatum fuerit, cesset omnis hostilitas, & quæ supra conventa sunt, utrinque è vestigio executioni mandentur, utque id melius & citius adimpleatur, sequenti post subscriptionem die Publicatio Pacis fiat more solemni & solito per compita Civitatum Monasteriensis & Osnabrugensis, post acceptum tamen nuncium quod subscriptio Tractatus facta fuerit in utroque loco: statimque post Publicationem factam diversi mittantur Cursores ad Duces Exercituum, qui citatis equis simul iter conficiant, dictis Ducibus significent conclusam esse Pacem, curentque, ut conventa inter ipsos Duces die Pax & cessatio hostilitatum in singulis Exercitibus denuo publicetur, omnibusque & singulis belli Ministris & Civitatum, aut Fortalitiorum Gubernatoribus imperetur, ut ab omni hostilitatum genere imposterum abstineant, ita, ut si quid post dictam Publicationem attentatum aut via facti mutatum fuerit, id quamprimum reparari & in pristinum statum restitui debeat.

Conveniant inter se utriusque partis Plenipotentiarii intra tempus conclusæ & ratificandæ Pacis de modo, tempore, & securitate restitutionis locorum & exauctorationis militiæ, ita ut utraque pars secura esse possit, omnia quæ conventa fuerint, sincere adimpletum iri.

In-

1648. *Inprimis quidem Imperator per Universum Imperium edicta promulget, & serio mandet iis, qui hisce pactis & hac Pacificatione ad aliquid restituendum vel praestandum obligantur, ut sine tergiversatione & noxa intra tempus conclusae & ratificandae Pacis praestent & exequantur transacta, injungendo tam Directoribus* Auszschreibenden Fürsten, *quam Praefectis Militiae Circularis*, Cräysz-Obristen, *ut ad requisitionem restituendorum juxta ordinem executionis & haec pacta, restitutionem cujusque promoveant & perficiant. Inseratur etiam Edictis clausula, ut quia Circuli Directores* die Auszschreibenden Fürsten, *aut Praefecti Militiae Circularis* Cräysz-Obristen, *in causa vel restitutione propria minus idonei executioni esse censentur, hoc in casu, itemque si Directores vel Praefectum Militiae Circularis repudiare commissionem contingat, vicini Circuli Directores, aut Praefecti Militiae Circularis eodem executionis munere etiam in alios Circulos ad restituendorum requisitionem fungi debeant.*

Quod si etiam restituendorum aliquis Caesarianos Commissarios ad alicujus restitutionis, praestationis vel executionis actum necessarios censuerit, quod ipsorum opinioni relinquitur, etiam illi sine mora dentur. Quo casu ut rerum transactarum effectus tanto minus impediatur, tam restituentibus, quam restituendis liceat statim conclusa & subscripta Pacificatione binos aut trinos utrinque nominare Commissarios, è quibus Caesarea Majestas unum a restituendo, alterum a restituente nominatum, pares tamen numero ex utraque Religione eligat, quibus injungatur, ut omnia, quae vigore hujus Transactionis oportet, absque mora exequantur. Sin autem Restituentes Commissarios nominare neglexerint, Caesarea Majestas ex his quos restituendus nominaverit, unum deliget, aliumque pro suo arbitrio, observata tamen utrobique diversae Religionis addictorum paritate, adjunget, quibus Commissionem Executionis demandabit, non obstantibus exceptionibus in contrarium factis. Ipsi deinde restituendi mox a conclusione Pacis de transactorum tenore notum faciant interessatis aliquid restituturis.

Omnes denique & singuli sive Status, sive communitates, sive privati, sive Clerici, sive Seculares, qui vigore hujus transactionis ejusdemque regularum generalium, vel specialis expressaeque alicujus dispositionis ad restituendum, cedendum, dandum, faciendum, aut aliud praestandum obstricti sunt, tenentur statim, post promulgata Caesarea Edicta, & factam restituendi notificationem, sine omni tergiversatione, vel oppositione clausulae salvatoriae, sive generalis, sive specialis alicujus supra in Amnestia positae, aut quacunque alia exceptione, itemque sine noxa aliqua, omnia, ad quae obligantur, restituere, cedere, dare, facere & praestare.

Nec directorum & Praefectorum Circularis militiae, aut Commissariorum executioni quisquam, sive Status, sive miles praesertim praesidiarius, sive quilibet alius sese opponat, sed potius Executoribus assistant, liberumque sit dictis executoribus contra eos, qui executionem quovis modo impedire conantur, suis, vel etiam restituendorum viribus uti.

Deinde omnes & singuli utriusque partis Captivi sine discrimine Sagi vel Togae, eo modo, quo inter Exercituum Duces, cum Caesareae Majestatis approbatione conventum est, vel adhuc convenietur, liberi dimittantur.

Restitutione ex Capite Amnestiae & Gravaminum facta, liberatis captivis, & ratihabitionibus commutatis, omnia utriusque partis militaria praesidia, sive Imperatoris ejusque sociorum & Foederatorum, sive Regis Christianissimi & Landgraviae Hassiae, eorumque Foederatorum & adhaerentium, aliove quocunque nomine imposita fuerint, ex Civitatibus Imperii ac omnibus aliis locis restituendis, sine exceptionibus, mora damno & noxa, pari passu educantur.

Loca ipsa, Civitates, Urbes, Oppida, Arces, Castella, Fortalitia, tam quae per Regnum Bohemiae, aliasque terras Imperatoris, Domusque Austriacae haereditarias, quam caeteros Imperii Circulos a partibus belligerantibus supradictis occupata & retenta, vel per Armistitii unius vel alterius partis, vel quemcunque alium modum concessa sunt, prioribus & legitimis suis possessoribus & Dominis sive mediati sive immediati Imperii Status sint, tam Ecclesiasticis, quam Secularibus, comprehensa libera Imperii Nobilitate, absque mora restituantur, liberaque eorum dispositioni, sive de jure & consuetudine, sive vigore praesentis Transactionis competenti permittantur, non obstantibus ullis donationibus, infeudationibus concessionibus (nisi ultro & spontanea Status alicujus voluntate alicui facta sint vel fuerint) obligationibus pro redimendis captivis, aut avertendis devastationibus, incendiisque datis, aut aliis quibuscunque titulis, in priorum legitimorum Dominorum, possessorumve praejudicium acquisitis, cessantibus etiam pactis & foederibus, aut quibuscunque aliis exceptionibus praedictae restitutioni adversantibus, quae omnino pro nullis haberi debent. Salvis tamen iis quae & quatenus in praecedentibus articulis circa satisfactionem Sacrae Majestatis Christianissimae, ut & quibusdam Imperii Electoribus & Principibus factis concessionibus & aequivalentibus compensationibus aliter excepta & disposita sunt, nec mentio Regis Catholici, & nominatio Ducis Lotharingiae in Instrumento Caesareo-Suecico facta, minus praedicatum Landgravii Alsatiae Imperatori attributum, Christianissimo Regi ullum praejudicium afferant, nec ea quae circa satisfactionem militiae Suecicae Conventa sunt ullum respectu Suae Majestatis sortiantur effectum. 1648.

Atque haec restitutio locorum occupatorum tam à Caesarea Majestate quam à Rege Christianissimo, & utriusque sociis, Foederatis & adhaerentibus fiat reciproce & bona fide.

Restituantur etiam Archiva & Documenta Literaria aliaque mobilia, ut & Tormenta bellica, quae in dictis locis tempore occupationis reperta sunt, & adhuc ibi salva reperiuntur. Quae vero post occupationem aliunde eo invecta sunt, sive in praeliis capta, sive ad usum & custodiam eo per occupantes illata fuerunt, una cum annexis, ut & bellico apparatu, iisdem quoque secum exportare & avehere liceat.

Teneantur subditi cujusque loci, decedentibus praesidiis & militibus, Currus, Equos, & Naves, cum necessario victu, pro omnibus necessariis avehendis ad loca in Imperio destinata, absque pretio submministrare: quos Currus, Equos & Naves restituere debent Praefecti Praesidiorum, militumque hoc modo discedentium, sine dolo & fraude. Liberent etiam Statuum subditi se invicem ab hoc onere vecturae de uno Territorio in aliud, donec ad loca in Imperio destinata pervenerint, nec Praesidiorum, aut aliis militiae Praefectis aut Officialibus liceat subditos, eorumque Currus, Equos, Naves, & similia eorum usibus commodata, omnia vel singula extra Dominorum suorum, multo minus Imperii fines, secum trahere, eoque nomine obsidibus cavere teneantur.

Reddita vero sive maritima sive limitanea, sive mediterranea fuerint dicta loca, ab ulterioribus omnibus durantibus hisce bellorum motibus introductis praesidiis, perpetuo post haec libera sunto, & Dominorum suorum (salvo de caetero cujusque jure) liberae dispositioni relinquantur.

Nulli autem Civitati vel nunc vel in futurum illo praejudicio damnove cedat, quod ab alterutra parte belligerantium occupata & insessa fuerit, sed omnes & singulae cum omnibus & singulis Civibus & incolis, tam universalis Amnestiae, quam caeteris hujus Pacificationis beneficiis gaudeant: itque de caetero omnia sua jura & privi-

legia

1648. legia in Sacris & Prophanis, quæ ante hos motus habuerunt, sarta tectaque maneant. Salvis tamen juribus superioritatis, cum inde dependentibus pro singulis quarumcunque Dominis.

Denique omnium belligerantium in Imperio partium copiæ & exercitus dimittantur & exautorentur, eo tantum numero in suos cujusque proprios Status traducto, quem quæque pars pro sua securitate judicaverit necessarium.

Pacem hoc modo conclusam promittunt Cæsarei & Regii, Ordinumque Imperii, Legati & Plenipotentiarii, respectivè ab Imperatore & Christianissimo Rege, Sacrique Imperii Romani Electoribus, Principibus, & Statibus, ad formam hic mutuo placitam ratihabitum iri, sesequè infallibiliter præstituros, ut solennia Ratihabitionum Instrumenta intra spatium octo septimanarum a die subscriptionis computandarum MONASTERII præsententur, & reciprocè, riteque commutentur.

Pro majori etiam horum omnium & singulorum pactorum firmitudine & securitate sit hæc Transactio perpetua Lex, & Pragmatica Imperii Sanctio, imposterum æque ac aliæ leges & constitutiones fundamentales Imperii, nominatim proximo Imperii Recessui ipsique Capitulationi Cæsareæ inserenda, obligans non minus absentes, quam præsentes, Ecclesiasticos æque ac Politicos, sive Status Imperii, sive non, eaque tam Cæsareis Procerumque Consiliariis & Officialibus, quam Tribunalium omnium Judicibus & Assessoribus tanquam Regula, quam perpetuo sequantur, præscripta.

Contra hanc Transactionem ullumve ejus Articulum aut clausulam nulla Jura Canonica vel Civilia, communia vel specialia Conciliorum Decreta, Privilegia, Indulta, Edicta, Commissiones, Inhibitiones, Mandata, Decreta, Rescripta, Litispendentiæ, quocunque tempore latæ sententiæ, res Judicata, Capitulationes Cæsareæ, & aliæ Religiosorum Ordinum Regulæ aut Exemptiones, sive præteriti, sive futuri temporis protestationes, contradictiones; pacta seu deditiæ seu aliæ, multo minus Edictum Anni 1629. vel Transactio Pragensis, cum suis appendicibus, aut Concordata cum Pontificibus, aut interim, istica Anno 1548. ullave alia Statuta sive Politica, sive Ecclesiastica Decreta, dispensationes, absolutiones, vel ullæ aliæ quocunque nomine aut prætextu excogitari poterunt exceptiones unquam allegentur, audiantur, aut admittantur, nec usquam contra hanc Transactionem in petitorio aut possessorio, seu inhibitorii seu alii Processus vel commissiones unquam decernantur.

Qui vero huic Transactioni vel Paci publicæ, consilio vel ope contravenerit, vel executioni aut restitutioni repugnaverit, vel etiam legitimo modo supra Convento, & sine excessu facta restitutione, sine legitima causæ cognitione & ordinaria Juris executione, restitutum de novo gravare tentaverit, sive Clericus, sive Laicus fuerit, pœnam fractæ Pacis ipso jure & facto incurrat, contraque eum, juxta Constitutiones Imperii, restitutio & præstatio cum pleno effectu decernatur & demandetur.

Pax vero conclusa nihilominus in suo robore permaneat, teneanturque omnes hujus Transactionis consortes universas & singulas hujus Pacis leges, contra quemcunque sine Religionis distinctione tueri & protegere, & si quid eorum a quocunque violari contigerit, læsus lædentem imprimis quidem a via facti dehortetur, causa ipsa vel amicabili compositioni, vel juris disceptationi submissa.

Verumtamen si neutro horum modorum, in spatium Trium annorum, terminetur controversia, teneantur omnes & singuli hujus Transactionis consortes, junctis cum parte læsa consiliis viribusque arma sumere, ad repellendam injuriam a passo monitis, quod nec amicitiæ, nec juris via locum invenerit: salva tamen de cætero uniuscujusque jurisdictione, justitiaque juxta cujusque Principis aut Status leges & constitutiones competenti administratione. Et nulli omnino Statuum Imperii liceat Jus suum vi velarmis persequi, sed si quid controversiæ, sive jam exortum sit, sive posthac inciderit, unusquisque jure experiatur, secus faciens reus sit fractæ Pacis. Quæ vero Judicis sententia definita fuerint, sine discrimine Statuum executioni mandentur, prout Imperii leges de exequendis sententiis constituunt. 1648.

Ut etiam Pax Publica tanto melius conservari possit redintegrentur Circuli, & statim ac undecunque turbarum vel motuum aliqua initia appareant, observentur ea, quæ in Constitutionibus Imperii de Pacis publicæ executione & conservatione disposita sunt.

Quoties autem milites quavis occasione, aut quocunque tempore, per aliorum Territoria aut fines aliquis ducere velit, transitus hujusmodi instituatur ejus ad quem transeuntes milites pertinent, sumptu, atque adeo sine maleficio, damno & noxa eorum, quorum per territoria ducuntur, ac denique omnino observentur, quæ de conservatione Pacis publicæ Imperii Constitutiones decernunt & ordinant.

Sub hoc præsenti Pacis Tractatu comprehenduntur illi, qui ante permutationem ratificationis, vel intra sex Menses postea ab una alteraque parte ex communi consensu nominabuntur, interim tamen utrinsque placito comprehenditur Respublica Veneta, uti mediatrix hujus tractatus. Ducibus quoque Sabaudiæ & Mutinæ, quod pro Rege Christianissimo in Italia bellum gesserint, & etiam nunc gerant, nullum unquam adferat præjudicium.

In quorum omnium & singulorum fidem, majusque robur, tam Cæsarei, quam Regii Legati, Nomine vero omnium, Electorum, Principum ac Statuum Imperii ad hunc actum specialiter ab ipsis (vigore conclusi die 13. Octobris Anni infra mentionati facti, & ipsa die subscriptionis sub Sigillo Cancellariæ Moguntinæ, Legato Galliæ extraditi) Deputati, nimirum Electoralis Moguntinus, Dominus Nicolaus Georgius de Reigersberg Eques, Cancellarius: Electoralis Bavaricus, D. Joannes Adolphus Krebs Consiliarius Intimus: Electoralis Saxonicus, Dominus Joannes Leuber Consiliarius: Electoralis Brandenburgicus, Dominus Joannes Comes in Sain & Wittgenstein, Dominus in Homburg & Vallendar, Consiliarius Intimus: Nomine Domus Austriacæ Dn. Georgius Ulricus Comes a Wolckenstein, Consiliarius Cæsareo Aulicus: Dn. Cornelius Gobelius Episcopi Bambergensis Consiliarius: Dn. Sebastianus WVilhelmus Meel, Episcopi Herbipolensis Consiliarius Intimus: D. Joannes Ernestus Ducis Bavariæ Consiliarius Aulicus: Dn. WVolfgangus Conradus a Thumbshirn Consiliarius Aulicus Saxonico-Altenburgensis & Coburgensis: Dn. Augustus Carpzovius, Consiliarius Saxonico-Altenburgensis & Coburgensis: D. Joannes Fromhold Domus Brandenburgicæ Culenbacensis & Onolzbacensis Consiliarius Intimus: D. Henricus Langerbeck Juris-Consultus, Domus Brunswico-Luneburgicæ Lineæ Cellensis Consiliarius Intimus: Dominus Jacobus Lampadius Juris-Consultus, Lineæ Calenbergensis Consiliarius Intimus & Pro-Cancellarius: Nomine Comitum Scamni WVetteravensis, Dominus Matthæus WVesembecius Juris-Consultus & Consiliarius: Nomine utriusque Scamni Dominus Marcus Otto Argentoratensis: Dominus Joannes Jacobus WVolff Ratisbonensis, Dominus David Gloxinus Lubecensis, & Dominus Iodocus Christophorus Kreß a Kressenstein, Norimbergensis Reipublicæ respective Syndici, Senatores, Consiliarii, & Advocati, Præsens Pacis Instrumentum manibus Sigillisque propriis munierunt & firmarunt, dictique Ordinum Deputati Principalium suorum Ratificationes Formula Conventa termino supra constituto, sese extradituros polliciti sunt. Reliquis Statuum Plenipotentiariis liberum relinquendo, velint an nolint Nomina sua subsignare, suorumque

Prin-

1648. *Principalium Ratihabitiones accersere. Sed hoc pacto atque lege, ut subscriptione jam nominatorum Deputatorum reliqui Status omnes & singuli, qui subscriptione & ratihabitione supersedent, tam firmiter ad observantiam, & manutenentiam eorum, quæ in hoc pacificationis instrumento continentur, obligati sint, ac si ab ipsis subscriptio fuerit facta & exhibita ratificatio: nec ulla a Directorio Imperii Romani contra subscriptionem antememoratis deputatis factam, recipiatur aut valeat, vel protestatio vel contradictio. Acta sunt hæc Monasterii Westphalorum die 24. mensis Octobris, anno 1648.*

Cessatio hostilitatis ubique denuntiatur.

§. 211. Prima inde cura erat simul cum pace ad exercituum duces denuntiare, ut hostilia statim omitterentur. Et sane Cæsarei sequenti statim die eo nomine cursorem ad Piccolomineum dimiserant, haut obscure questi, à Serviento pòst triduum, & à Suecis octavo demum die significationem factam.

15. Oct.

Id quod Sueci excusabant ob tardius exhibitam ab Ordinibus solutionis designationem factam; quam una mittere voluerint.

De executione pacis Ordinum cura.

Inde ut ante tempus exhibendarum ratificationum, quæ circa Amnestiam & Gravamina convenerant, expedirentur, ab Ordinibus ad Circulorum Directores scribitur, ut singuli suos, qui ex illo capite aliquid restituere teneantur, moneant, ne in mora sint, quo minus patria tantopere desideratę pacis fructu ocyus gaudeat.

17. Oct.

Cæsar quoque ut eo nomine edictum promulgare velit, per literas rogatus est; qui tamen Ordinum curam præverterat, publicato edicto, quo se omnibus, quæ pace convenerant exsequendis paratum ostendit: tum ut alii, quorum interest, idem faciant imperavit.

28. Oct.

Circa executionem aliqui tergiversantur. Ut Prælati Wurtenbergici.

§. 242. Nec eo minus haut pauci illorum, qui occupata restituere tenebantur, quoad dabatur possessioni suæ inhærere nitebantur. Comprimis Prælati ac Monachi per Wurtenbergicam opimis Cœnobiis ægre decedebant. Quos inter Blaubeuranus, & Adelsbergius adversus Ducem, cum restitutionem posceret, scriptam protestationem interponebant; in ipsam pacem asperis verbis invecti. Qui & cum ratam suam ad Suecici exercitus satisfactionem conferre abnuerent, à Franconici Circuli Præsidibus, Bambergensi Episcopo, & Culmbacensi Marchione velut executionis Commissariis in Ordinem redigendi fuerunt.

Augustani Catholici.

Augustæ quoque Vindelicorum Catholici manibus pedibusque obluctabantur, iis, quæ in favorem Evangelicorum disposita erant. Illi jam aliquot ante menses, cum circa adornandum de Gravaminibus caput ageretur, ac secundum Evangelicos pronuntiatum iri pateret, ad Cæsarem & proxima Comitia provocaverant, reservata sibi exceptione nullitatis manifestæ. Sed cum parum se profecturos prospicerent, amicæ cum Evangelicis transactioni paratos se ostendebant, si qua hisce, quæ pace dabantur, per obliquas artes eripere possent. Inde cum Circuli Suevici Præsides Constantiensis Episcopus, & Dux Wurtenbergicus certum diem condicerent, quo per delegatos pacis executionem apud ipsos suscipere velint, hi rem in longum extrahere futili prætextu: hostilia nondum cessare: nondum edicto Cæsareo exsecutionem pacis fieri jussam; nec ipsas pacis tabulas forma authentica exhibitas. Inprimis adpellationi, & exceptioni nullitatis antea propositæ inhærebant; nec ullum Catholicorum unquam in paritatem istam consensisse, quin majorem partem diserte contradixisse, & paucos Catholicos, qui subscripserint; adhuc Principum suorum ratificationem desiderare. Eoque à Cæsare responsum sibi utique expectandum. 1648.

Nec tamen abnuere, si Principes isti amicam compositionem inter ipsos, civesque Evangelicos tentare velint. Præterea Wurtenbergicum velut sibi iniquum suspectare ac Constantiensem in partes solicitare. Qui & destinatis ipsorum favens literis ad Senatum, civesque datis ostendit, quæ Tabulis Pacis sanciantur vix idonea medendis ipsorum dissidiis, eoque tutius fore si amica ratione, & ex æquo inter se transigant. Quæ civibus Euangelicis surda aure transmittebantur, queis pacis legibus inhærere fixum erat, repudiatis novæ ac ancipitis transactionis ambagibus. Nec cum Principum delegati ad urbem accessissent, Senatus tergiversari cessabat, ac rem ad responsum Cæsaris differebat, subinde tamen civibus amicos tractatus ostentans.

9. Dec.

Neoburgicus.

§. 213. Palatinus Sulzbacensis circa sacra quidem in statum anni vicesimi quarti restitui debebat: circa civilia autem res reponendæ erant, prout anno decimo quarto pactis majorum sanctum erat; quæ Neoburgicus palam idque variis modis violaverat. Eam tamen causam Sueci ac Evangelici Ordines maluerant regulis & dispositionibus comprehendere ob notoriam & facilem applicationem, quam peculiari ejus mentione introducenda pacem remorari adversario pertinaciter reluctanto. Unde & articulo quarto Instrumenti Pacis clausula Salvatoria pro expresse nonnominatis vel expunctis hanc præcipue ob causam inserta fuit. Tum & in protocolla relatum; ea omissione Sulzbacensem haut præteritum aut exclusum; sed suo tempore utique restituendum. Et quia Bavarus velut Circuli præses adversus Neoburgicum exsecutionem haut facile suscepturus credebatur, jam ante subscriptionem pacis ad Franconici Circuli præsides scriptum, ut eo casu Sulzbacensis restitutionem maturarent. Quanquam autem Sulzbacensibus ministris restitutionem amice petentibus & Neoburgici consiliarii, & Ratisponensis Præsul, & Bavarus Elector vario obtentu eam procrastinarent; Franconici tamen Principes nondum exsecutionem facere audebant, quoad Bavarus eandem plane abnuisset.

Bavarus.

Denique & Bavarus, Ratisponenses cum restitutionem ablatorum jurium, & abolitionem novorum onerum postularent, differebat causatus haut ita stricte Instrumento Pacis inhærendum, sed id ansam duntaxat prębere novis transactionibus. Ea de re cum isti apud Cęsarem quererentur, hic respondebat; Suecicos duces adirent, rogantes, ne isti locis, ad Licum & Danubium præsidia prius deducant, quam urbi ab Electore satisfactum sit.

Ordines ad Electorem Palatinum scribunt.

§. 214. Quæ circa Palatinam causam disposita erant num Palatinu Electuri Londini tunc agenti probanda forent, non constabat. Unde Ordinibus placuit quæ acta forent ipsi significare, ejusque declarationem expectare. Sed qua ratione id faciendum foret, haut in expedito videbatur. Equidem ad ipsum literas scribere promtum. Sed quia ipsi octavus Electoratus assignabatur ea lege, ut Cæsari se submitteret, ac in Bavari favorem acta probaret; antequam de hoc constaret, num Electoralis titulus ipsi tribuendus esset, dubitabatur. Nec à Cæsare in Anglia Minister tunc agebat, per quem conventa pacis ipsi insinuari possent. Nec sufficere existimatum per Legatos Regios ad eundem scribi, quod utique par esse videretur nomine Imperii denuntiari, quæ super

ipsius

1648. ipsius causa decreta forent. Cum igitur tunc Palatini Secretarius Monasterii ageret, Ordines hunc in consessum suum evocabant, ut Pacis leges ipsi traderent. Sed iste eas acceptare se audere negabat, quod super ea re nihil in mandatis habeat. Hinc Moguntini proponebant, ut Instrumentum Pacis dicto Secretario per Notarium & testes exhiberetur. Id quod tamen plerisque displicebat, velut cum ignominia conjunctum, & isti irritando facturum: contra spes erat, si Electorali titulo honoretur, eo facilius acta probaturum. Ne tamen, si is forte leges pacis abnueret, tributo Electorali titulo præjudicium sibi crearent, diserte literis exprimebant; id ea spe factum, quod acta rata habiturus, ac patriæ quiete gavisurus sit: sin minus, eum titulum pro non
8 Nov. tributo habendum. Eum in sensum ab Ordinibus ad istum scribitur; simul additur, diuturno bello defatigatos Cæsarem, Ordinesque ob causam tamdiu agitatam, & nunc decisam bello ulterius atteri nolle, sed firmam pacem conjunctis animis,
24. Nov. & viribus tuituros. Ad eundem quoque Sueci Legati literas dant, quibus ipsius ablegatos attestantur, quantopere plena Domus Palatinæ restitutio cordi sibi fuerit. Sed ut in aliis rebus non omnia ex voto obtinere potuerint; ita cum Cæsarei tam acriter partes Bavari defenderint, ac ipsi Ordines rei componendæ temperamenta quædam proposuerint, sibi quoque conditionibus Instrumento Pacis expressis demum fuisse adquiescendum. Ipsius prudentiæ relinquentes, quid præsenti Germaniæ, ac vicinorum Regnorum statui sibi faciendum judicet. Elector Palatinus etsi per triennium legatos idoneis cum mandatis in loco tractatuum habuisset: eum tamen illorum rationibus parum ponderis tribui animadverteret, ante annum amplius eosdem avocaverat. Ita cum omnia absque suo consensu gesta forent, moræ culpam sibi imputari non posse videbat, si ad probationem suam differret. Præsertim cum quæ circa ipsius Domum disposita forent, parum satisfacerent, ac sat causæ sibi esse duceret, interposita protestatione æquiora tempora expectare, ac talia media dispicere, per quæ suarum ditionum detentoribus haut parum molestiæ facessi posset eorum opera, quos Germaniam turbandi lubido teneret. Haut eo minus tamen sistendæ Germaniæ vastationi, ac reducendæ concordiæ, tum ut cives suos diuturna oppressione liberet, & sine mora ipse per tractatum assignatis potiatur, amore pacis, conventa se probaturum declarabat, si Cæsar Regesque socii pacem ratam habeant & exsequantur. Is finis si non obtineatur, hac declaratione se juri suo in Superiorem & Inferiorem Palatinatum, Electoratumque & Archidapiferatum, aliaque jura haut præjudicare velle, sed omnia media iis recuperandis sibi reservare. Et in hunc sensum Ordinibus Imperii rescribebat. Nec multum abibant, quæ Legatis Suecicis reponebantur. Laudabili proposito à Rege Gustavo bellum susceptum, feliciter ab ipso, & Regina hactenus gestum, à quibus patri suo, sibique super restituendis ditionibus promissum sit. Unde spem sibi fuisse, accedente Galliæ, & quorundam præpotentium Ordinum favore, ac florentibus Suecorum armis causæ suæ majorem rationem fuisse habendam, quo liquidior sibi è pace lætitia foret. Declarasse tamen Ordinibus, se in honorem Regum, & testando in tranquillitatem Imperii studio jure suo cedere. Quod si igitur è duris illis conditionibus 1648. nihil corrigi queat, id saltem laborarent, ut ipse in possessionem eorum, quæ pace decreta sint, reponatur, exclusis adversæ parti solitis effugiis.

§. 215. In articulo de satisfactione Suecica re- De finibus ctio finium inter Pomeraniam Regiam, & Ele- inter Regionem & ctoralem ad amicam compositionem remissa erat: Brandeburgicam quæ ut statim Monasterii susciperetur Brande- burgici postulabant; qua nondum decisa promissum Cessionis Diploma exhibitum haut iri. Porro rem fore facilem, cum præter latitudinem litoris nihil definiendum restet. Nam ut à Wildenbruco per Golnoam inde ad mare linea recta ducatur, id Electori haut ferendum, qui hac ratione præter ea, quæ pace cessa sint, plurimorum redituum ac jurium jacturam facturus sit. Enimvero Sueci de istis heic transigi posse haut existimabant, sed oculari inspectione opus esse. Unde ista commodissime in Pomerania expeditum iri, ubi & minutiora illa, de quibus in Pace mentio fit, componi queant. Quod si Electori placeat, se virtute mandati sui statim delegaturos qui negotium ibi suscipiant, quod ante ratificationes hinc inde tradendas ad liquidum deduci cupiat, ne qua circa loca restituenda difficultas oriatur. Sed cum Brandeburgici paulo post de hoc negotio silerent, Suecis quoque istud tunc movere haut placebat: Sed nec magnopere circa cessionis diploma laborandum videbatur, quod pace à Brandeburgico ratihabita cessio satis firmaretur. Etsi, cum de isto diplomate diserte cautum foret, super eodem monere quavis occasione non omittebant.

§. 216. Sed & alias prætensiones Brandeburgi- Brandeburgicorum prætensiones. ci scripto movebant super juribus quibusdam, quæ priores Duces Pomeraniæ ulterioris cum Ducibus Provinciæ citerioris, & vice versa, communia 19. Nov. habuerint; aut quæ Ducibus ulterioris Pomeraniæ in quinque oppida ejus Provinciæ Suecis jam cessa adhuc competant, quod eadem non ad dominia cessarum urbium, sed ad patrimonium & eminentia jura Principatus Pomeraniæ ulterioris pertineant, super quibus inter Reginam, & Electorem sit conveniendum, aut si Regina utique ista retinere velit, alio æquivalente eadem pensanda. Enimvero Sueci ista abrupte repudiabant ob diserta in Tabulis Pacis verba, *absque omni prætensione ullius juris in loca Regno Suecia cessa.* Et credebantur hæc à Brandeburgicis ideo mota, quod cum par clausula pro Electore Paci inserta non esset, forte metuerent, ne Regina jus commune cum Electore in ulteriorem Provinciam prætenderet. Eoque istos novum tractatum aucupatos, ut hac occasione Reginæ actiones in Ulteriorem Provinciam extinguerent. Ac diserte fatebantur; Electorem nolle quid in Citeriorem Pomeraniam prætendere, modo Regina nihil circa Ulteriorem moveat. Inter hæc Servientum in partes suas pertrahere conati fuerant Brandeburgici, uti quondam, cum super Pomerania tractaretur, Avauxium sibi adjunxerant. Sed iste huic negotio se immiscere recusabat. Ac confirmabat Briennæ Comes Rosenhahnio tunc in Aula Gallica Legato: se quidem Electoris causam commendare cupere: sed si Regina ipsi gratificari nolit, se id haut ægre laturum. Idem Elector sub id tempus Legatis Suecicis clam insinuabat, se pro Pomerania Citeriore Reginæ Magdeburgicum, Halberstadiensem, & Mindensem Præsulatus cessurum, additis vicies centenis millibus uncia-

1648. uncialium. Etsi cum à Regni Sueciæ rationibus id abhorreret, nihil amplius de isto motum deinceps fuit.

De Capitulatione Osnabrugensi.

§. 217. Cœptum quoque tunc agitari super capitulatione Osnabrugensis Præsulatus, de quo circa Æquivalens Luneburgicum mentio facta erat. Ubi quidem super juribus Episcopi & Capituli facile inter eos, quorum intererat conveniebat. Sed de sacris maxime controversia fervebat, ad quam componendam Cæsareorum, & Suecicorum Legatorum interpositio assumebatur. Ejus exitus prævideri vix poterat, quod, cum restitutio ad normam anni vicesimi quarti facienda esset, utraque pars plerasque Parochias suæ Religioni vindicare institueret, simul alterius rationes diluere aut cavillari satageret. Ast Osnabrugenses statum post subscriptam pacem Petriburgum demoliri incipiebant. Id quod impedire cupiens Episcopus Franciscus Wilhelmus per Cæsareos Suecis temperamenta quædam proponebat. Sed à Suecis repositum; urbi per leges pacis ad istam demolitionem jus competere: se tamen cum Deputatis urbis super propositis ab Episcopo collocuturos. Ast interim Osnabrugenses magno fervore opus urgebant, quoad arx ista solo æquata foret.

De militum satisfactione.

§. 218. Porro ne qua mora exautorando militi, præsidiisque deducendis fieret, Ordinibus cumprimis curæ erat, ut pecunia convento tempore
17. Oct. corrogaretur. Quo fine ad præsides Circulorum ejus summæ distributio mittebatur, ut singulos Ordines ad ratam conferendam hortarentur. Sed cum militum hospitationes multis Ordinibus gravissime incumberent, eorum Legati à Suecicis petebant, ut Carolus Gustavus duodecies centenis millibus uncialium parata pecunia exsolvendis adquiesceret: interim equitum aliquot legiones, & è superiorum graduum ducibus illos exautoraret, qui Reginæ militiam exuere cuperent. Id quod & ab aliis exercitibus sit faciendum. Hoc modo insigniter levari Germaniam, ac facilius quod restet pecuniarum exsolvi, militemque qui in Sueciam trajici jam neqoeat, ali posse. Sed quia Legati de re jam conventa quid remittere non audebant, ad Carolum Gustavum se scripturos recipiebant.
24. Dec. Ad quem & ipsi Ordines literas eo nomine dabant. Sed cum Legati ostenderent; vix remissionis quid obtineri posse, assignatione inter duces jam facta: de tota mox summa spem faciebant, etsi graves querimonias super Gallico cumprimis exercitu moverent, qui iisdem quo Suecicus alimentis haut contentus superiores Circulos, quibus incumbebat, plane exhauriret. Ceterum plerique Ordinum ad pecunias conferendas sat alacres erant, quod spes foret tandem aliquando molestias belli desituras, quos & exemplo ac hortatu Moguntinus accendebat. Leodios duntaxat querebatur Coloniensis ad quotam suam conferendam à se moveri non posse; eoque petebat, ut Cæsarei Legati, & Ordines autoritatem suam apud istos interponerent. Qui & per literas se eosdem monituros recipiebant.

De Cæsarei militis satisfactione.

§. 219. Sed & cum ab Ordinibus Cæsari contributio exsolvendis ejus exercitui stipendiis promissa foret, Cæsar ut certa summa definiretur postulabat; centum viginti Romanos menses à se expectari ostendens. Cui statim Electorales centum annuebant, quibus & multi Catholici è Senatu Principum accedebant. Sed Senatus Civitatum & reliqui è Principum Senatu rem ad futura Comitia rejiciebant. Quæ sententia eo magis valebat, quod Servientus protestationem interponeret, ne, si Cæsari ante conclusam cum Hispanis pacem tam ingens pecuniæ summa conferretur, eandem adversus Galliam erogaret. Sed pro Landgraviæ milite, quicquid niterentur Sueci, nihil plane obtineri poterat; quin ni horum autoritate subnixa fuisset, jam multos quæ annuerant retractandi libido subiliat.

De stativis Suecici militis.

§. 220. Disquirebatur quoque, ubinam locorum Suecico exercitui ad exautorationem usque stativa capessenda forent? Ac satis quidem patebat, Cæsareos, Bavaricosque postulaturos, ut statim post denuntiationem pacis factam iste exercitus, Cæsareis ditionibus & Bavarico Circulo relictis, per septem Circulos Suecicæ satisfactioni assignatos distribuatur. Id quod & Carolo Gustavo integrum fore, si id evitari non possit, judicabatur. Enimvero quia ista hospitatio Suecici exercitus satisfactionem difficiliorem reddituга erat, Sueci juxta ac Ordines optabant, eundem tantisper in ditionibus Cæsareis, ac Bavarico Circulo subsistere; præsertim cum per modicas inducias, quales inter subscriptionem, & ratihabitionem pacis placuerant, neutra pars teneretur locis à se occupatis decedere. Quo minus tamen id fieri posset, in causa erat, quod Wrangelius jam ante conclusam pacem Bavaria cum exercitu excesserat, & antequam in Bohemiam penetrare posset, pacis conclusio ipsi significata esset: unde in Franconia tantisper ipsi subsistendum erat. Qua de re Ordines ejus Circuli Monasterii graviter querebantur, orantes, ut statim copiæ per septem Circulos dispergantur, ne sibi solis tanto oneri succumbere necessum sit. Unde cum & Cæsarei acriter contenderent, ne sub Wrangelio exercitus Bohemiam ingrederetur, & qui sub Carolo Gustavo ibi jam erat, quamprimum deduceretur, non poterant non Ordines, ne Franconia fatisceret, de partiendis inter septem Circulos copiis convenire, ne pauci Ordines præ reliquis opprimerentur. Simul decernebatur ad summos exercituum duces scribendum, ut onus 3. Dec.
inter omnes æquabiliter distributum singulis tanto foret tolerabilius; neve Circulus Franconicus ad conferendam satisfactionem militarem redderetur inutilis; idemque ut Regii Legati facerent petebatur. Hæc Cæsareorum & Ordinum postulata etsi abnuere Carolus Gustavus non posset, variæ tamen difficultates objiciebantur hospitiis plerisque jam per alios occupatis.

Difficultates circa eandem.

In Westphalia præter Cæsareas & Colonienses sub Lambojo copias Hassi præcipua sibi hospitia vindicabant, queis cedere abnuebant. Qui & magnam partem Circuli inferioris Rhenani obtinebant. Sueviam, & Superiorem Rheni tractum Turennius invaserat; cujus & partem Bavari per Wurtenbergicam, & Palatinatum Inferiorem præsidia, Hispanique Franckendaliæ, & Lotharingi hinc inde ad se raptabant. Unde & Servientus, cum Legati Suecici postularent, ut Gallicus miles locis istis deduceretur, reponebat; Gallos Suecico militi merita præmia haut invidere, ac se Turennio suasisse, ne ista ullo modo impediri patiatur. Ut tamen Gallicæ copiæ Superiore Germania decedant, aut aliquid alimentis suis detrahi sinant, id Suecos haut postulaturos. Pace adhuc, ejusque executione vacillante haut consultum esse Regios exercitus longius separari, ut si opus sit subvenire sibi invicem queant. Ac par esse, Gallicas copias post fidelem navatam operam haut parum attritas, hibernorum quiete aliquantum refici.

Super exautoran-

§. 221. Ordinibus porro exautoratio militis,

1648. ac deductio præsidiorum ante omnia cordi erat, quam etiam restitutioni ex capite Amnestiæ & Gravaminum præferebant; quod per istam oneribus se bellicis levandis sperarent. Sed Sueci rem haut præpostere suscipiendam, nec quæ in executione præcedere debeant, in posteriorem locum rejicienda censebant. Ex istis quippe duobus capitibus omnia mala in Germaniam promanasse, queis expediendis plurimus labor per tractatus pacis insumtus, iisdemque prior locus in ordine exsecutionis ab ipsis Ordinibus probato sit assignatus. Unde milite prius exautorato, ac præsidiis oppidorum deductis, ex alterutro capite restituendos beneficio pacis vix unquam gavisuros.

do milite Sueci Ordinesque dissentiunt.

Lusitani Legati querela. 20. Nov.

§ 222. Inter hæc Lusitanus Legatus Ludovicus Pereira de Castro apud Suecos querebatur, Suecicum Pacis Instrumentum in Hollandia typis excusum cum adjuncta Cæsareorum protestatione, se non alium Lusitaniæ Regem, quam Philippum IV. Hispaniarum Regem agnoscere. Cum tamen Sueci polliciti fuerint, se istam protestationem haut admissuros, nec ut Instrumento pacis inseratur passuros. Ad quæ Sueci scripto testabantur, Cæsareos ut ea inseratur antegressa tractatione quidem pertendisse, à se tamen eandem semper rejectam. Sed nec eam contentam fuisse formula, quæ mense Julio publice prælecta, & apud Moguntinum Directorium deposita sit: neque illis contineri, quæ à Legatis subscriptæ, & Principibus utrinque ad ratificandum transmissæ sint. Et Sueci inde occasionem capiebant de ejusmodi corruptis impressionibus apud Moguntioum querendi; qui & promittebat, operam se daturum, ne quid tale in posterum fiat.

24. Nov.

27. Jul.

Ratificationes adferuntur.

§. 223. Cæterum ratificatio Cæsarea prima omnium Monasterii adpellebat, mense Novembri nondum elapso. Suecica paulo tardius aderat longinquitate itineris. Unde multi jam dubitare incipiebant, num Regina pacem probatura esset: & propinqnante stato tempore Cęsarei apud Suecos explorabant, quid spei de ista foret; nam suam jam adesse, seque permutationi paratos. Enimvero vana erat ea solicitudo. Nam Regina perlato Holmiam Instrumento summopere gavisa, per omne Regnum grates Deo publice agendas decrevit, latoremque torque sexcentorum aureorum pretio donavit. Ratificatione Monasterium apportata, & ad Cæsaream collata, cum omnia recte se haberent præter pauca sphalmata, quæ confestim emendabantur, Cæsarei statim ut ista permutarentur instabant, stabiliendæ pacis securitati, etsi nondum omnia quę præcedere debebant executioni data sint, commodius deinceps processura, si omnibus super pace prius cautum sit. Hollandos quoque, pace licet ante annum fere conclusa, adhuc circa eandem exequendam satagere. Quibus omnes Ordines, præter eos, qnos restitutio ex capite Amnestiæ & Gravaminum tangebat, adstipulabantur. Gallis, qui nunc hospitiis suis molestissimi incumbant, tunc necessitatem allatum iri trans Rhenum concedendi; Coloniensem & Landgraviam suos exautoraturam; Cæsareos septem Circulis excessuros: ita Suecicam satisfactionem melius expediendam. Sed quia Gallica ratificatio nondum allata erat, Sueci à socio Rege divelli se non posse excusabant. Mox tamen & illa aderat biduo post statutam diem, sed nonnullis partibus haut rite formata. Nam & exordium & clausula Instrumenti Pacis omissa, Regisque titulus Cæsareo præmissus, & plenipotentiæ insertæ erant. Quę cum Cæsarei admittere non possent, ne qua negotio mora nasceretur, placuit, eandem pro ut nunc se haberet una cum Cæsarea apud Venetum, aut Ordines tantisper deponi: Servientum autem scripto cavere, quam primum aliam magis idoneam se curaturum. Ac multi suspicabantur à Gallis data opera id factum, ut tantisper hibernis Germanię fruerentur, & Suecica arma in suspenso tenerent, quoad adpareret, quo res inter ipsos, & Hispanos evasura esset. Ordinum tamen ratificationes complures serius, & reliquis jamdudum permutatis demum adferebantur. 1648.

2. Nov

16 Dec.

Permutatio ratificationum paulisper differtur.

§. 224. Ast allatæ licet ratificationes haut ita cito, uti Ordines sibi persuaserant, hinc inde tradi poterant: quod restitutio ex Amnestia & Gravaminibus vix cæpta esset, ad quam peragendam aliquo tempore opus erat, Catholicis haut parum contumacibus. Sed & prima pensio satisfactionis militaris tardius videbatur processura, quibusdam de paupertate, aut iniqua partitione querentibus. Accedebant copiarum hospitationes, ex quibus variæ turbæ enascebantur. Cæterum Cæsarei cum Catholicis acriter instabant, ut ratificationes permutarentur, antequam executio fieret; sine dubio ut per hanc obtinerent, quod inter ipsos tractatus non poterant. Evangelicorum equidem nonnulli, qui adversæ partis tergiversationem circa restituenda sentiebant, traditionem differri, quoad sibi satisfactum sit, postulaturi videbantur: quod & Sulzbacensis jam, ac Ratisbona fecerat. Sed qnia militum satisfactio & hospitatio universos premebat, metus erat, ne Evangelici hoc onere ocyus levari properantes, cum Catholicis permutationem urgerent, antequam restitutio plene facta esset. Nec deerant qui palam jactarent: si executioni nimis acriter insistatur, summam fortasse rerum detrimenti quid capturam, ac Germaniam incurabili recidiva corripiendam. Quæ nunc, dum in pacem cupide ruitur, circa restitutionem spoliatorum aut gravatorum prætereantur, deinceps commodius expediri posse. Pace per traditas hinc inde ratificationes stabilita junctis animis viribusque in ordinem redigendos, qui pacis leges implere detrectaverint. Atque ista per Ordinum Deputatos Suecis proponebantur. 19. Dec.

Suecorum ea super re declaratio.

§. 225. E Legatis Suecicis Salvius in eam sententiam propendebat, ut ratificationes vel statim permutarentur, vel apud Moguntinum Directorium deponerentur: quia magno desiderio tenebatur Sueciam revisendi, quo ratificationem Cęsaream secum adferre cupiebat. Sed pervincebat Oxenstierna, ratificationum traditionem haut esse præcipitandam, ac circa executionem prius laborandum. Unde & hi apud Deputatos Ordinum testabantur, nihil gratius sibi fore, quam vel è vestigio ad istam permutationem accedere. Sed multa obstare, quæ ex dictato pactorum, & indole tractatus prius amoveri debeant: inter alia restitutionem ex Capite Amnestiæ & Gravaminum, circa quam parum adhuc actum sit. Melius sibi ac patriæ securitati consulturos, si potius ad plenam executionem pacis ex tępore pactorum connitantur. Instrumenta Pacis jam ab omnibus subscripta sat validum esse fundamentum illis, qui præstare quid teneantur, quod subscriptio sub necessario rato facta, & præcipuæ ratificationes jam præsto sint. Magna heic circumspectione opus esse, cum duo ista capita omnium fere malorum originem Germaniæ dederint, qui-

bus

1648. bus componendis maximus labor sit impensus. Modum exequendi ipsis pactis præscriptum, à quo discedatur, metuendum esse, ne qui restituendi sunt fructu pacis unquam potiantur. Sed cum his insuper habitis Ordines permutationem urgerent, Sueci se cum Serviento consultaturos ostenderunt. Cum hoc negotii momentis libratis scripto designarunt, quæ expedienda prius sint, quam ratificationes permutentur, circa quas alias in se nihil moræ sit futurum. Postulabant igitur Sueci, ut prius, quam ratificationes hinc inde traderentur, restituendi ex capite Amnestiæ & Gravaminum in amissa reponerentur, ut diploma cessionis Brandeburgicæ circa Pomeraniam exhiberetur, Osnabrugensis capitulatio absolveretur, Attestata pro Erfordia & Minda promerentur, captivi dimitterentur, octodecim tonnæ auri parata pecunia, & duodecim in assignationibus præstu essent: tum inter duces exercituum conveniretur de modo, quo militis exautoratio suscipienda, & præsidia deducenda sint, denique Ordinum ratificationes, quæ adhuc desint, curarentur, & nominatim Electoris Coloniensis, qui nomine Collegii Electoralis ad tractatus Pacis destinatus fuerit, & arma gesserit. Eodem modo Servientus nominatim restitutionem Franckendaliæ, Hermansteini, Hammersteini, & Homburgi exigebat, tum ut cessio Alsatiæ, & aliorum locorum pace in Galliæ ditionem transcriptorum non à Cæsare solum, & Archiducibus, Hispaniæque Rege, sed & ab Ordinibus Imperii exhiberetur, abolitis omnibus declarationibus, & in contrarium editis scriptis. Cassellani denique certa loca designari volebant, in hypothecæ vicem retinenda, quoad promissa sexcenta uncialium millia exsolverentur, tum cautio à Cæsare & Ordinibus præstaretur, centum uncialium millia, quæ in exautorationem militis impendenda forent, è contributionibus Imperii refundenda esse.

Ante traditas ratificationes expedienda.

§. 226. Inter hæc Landgraviæ postulatis facile satisfiebat. Circa Servienti obstacula Ordines Gallis evictionem Alsatiæ pollicebantur, quoad Hispanica cessio adferretur: interim Galli promissos tres milliones florenorum, ac quatuor urbes Sylvestres in pignoris vicem retinerent. Sed præcipua difficultas erat, quod Servientus Ordinum declarationem super Gallica satisfactione aboleri cuperet: id quod hi nunquam se facturos testabantur. Qui & à Suecis petebant, Serviento persuaderent, ut hoc postulato desisteret. Se quippe aliis Ordinibus sua condonare non posse: & quæ Galli nunc obtendant non solum omnibus fœderibus, quæ Galliæ cum Suecia & Ordinibus hactenus intercesserint, sed & istorum multis propositionibus, ac sanctis contestationibus, præsentique pacto repugnare. Adversus quæ Servientus clara pactorum verba ostentabat. Apud Cæsareos, qui Gallis hanc satisfactionem obtulerint, instarent Ordines, ut istius loco de æquivalente satisfactione Gallis prospiciatur. Quæ sub Gallica satisfactione hoc modo comprehendantur non magis fœderibus, propositionibus, & præsenti pacto adversari, quam quæ Sueci aut alii sibi stipulati sint. Imo Sueciæ interesse, ne ratio quę nunc jactatur, valeat, velut unus Ordinum alterius res condonare nequeat, quod eadem olim, si res ferat, in Sueciam quoque torqueri possit. Adversus quod Sueci Serviento demonstrabant: quæ Regina, aliique acceperint, suadentibus, & consentientibus Ordinibus concessa; sed eosdem jam queri, quæ Galliæ promissa sint secum haut communicata, nec in consultationem deducta. Regerebat tamen Servientus, Ordines Imperii Cæsareis facultatem contulisse cum Fœderatorum Regum Legatis super satisfactione tractandi, ac si non expresse, saltem tacite consensisse, dum per triennium, ex quo omnia conclusa, & publice nota fuerunt, non contradixerint. Cum igitur Servienti ac Ordinum postulata adversa fronte repugnarent, haut alia via ex hac difficultate eluctandi adparebat, quam ut ea declaratio suo loco relinqueretur, & neque firmaretur, neque abrogaretur, sed ab utraque parte silentio transmitteretur.

Difficultas circa satisfactionem Gallicam.

21 Dec.

§. 227. Ast quæ Sueci ante permutationem expediri postulaverant, ex ipso Pacis Instrumento & per Ordines probato exsequendi ordine desumta erant, adversus quę nil solidi opponi poterat: sic ut ipse Pontificis Nuntius iis conspectis fateretur, omnia factæ transactioni conformia esse. Nec eo minus Cæsarei apud Ordines proponebant: Conventu ducum Pragæ non modicas difficultates incidisse, quibus amovendis sibi eum Ordinibus consultare injunctum. Cum Sueci militem exautorare, & occupatis locis excedere abnuant; nisi prius prima satisfactionis militaris pensione repræsentata, nosse velle, quantum pecuniæ in promtu habeant, & num reliqua summæ designatio facta sit? Porro re pecuniaria expedita consultandum, qua ratione solutio pecuniæ, & restitutio locorum pari passu fieri queat, & quæ idonea cautio, & circumspectio adhibenda? Sed quia Cæsar vereatur, ut prima pensio in promtu sit, ac Sueci ante istam præstitam locis occupatis pręsidia deducere abnuant, quæ via ineunda, ut miles Cæsareis & Ordinum oppidis utique deducatur? Nam quo diutius hæc controversia super solutione pecuniæ, & evacuatione locorum pari passu facienda agitetur, & ista pecunia absit, eo magis Ordinibus vires solvendi atteri. Ita Suecicę Pacis interpretatione ejusdem executionem in irritum casuram. Equidem Ordinibus integrum esse Suecicis Legatis demonstrare, bonam fidem, qua restitutio promissa sit, non pati, ut ob exiguam moram Cæsaris & Ordinum Provinciæ penitus opprimantur; & cum Regina præ se tulerit, hoc tractatu Germaniæ quietem se conciliaturam; haut par esse, ob tantillum prætextum sub pacis vocabulo Ordines atrocius quam ipso bello pessumdari. Quod si has rationes adspernentur: Cæsarem haut aliud medium dispicere, quam ut prompta pecuniarum collatione iste tergiversandi color Suecis adimatur, & ut liquido pateat, penes quem mora sit, quo minus pax executioni detur. Sane in aprico esse, Suecos militis sui numerum longe supra verum augere; ac eidem intoleranda alimenta deposcere. Nec minus eosdem ita strictam pacis interpretationem aliis obtrudere, quam ipsi hactenus tam negligenter observarint, quæ quo spectent haut obscurum esse. Unde haut absurde quæri; num Cæsar hac rerum facie ex incumbente sibi munere pro se ac Imperio isthanc pacis interpretationem admittere teneatur? Si enim in Suecorum arbitrio positum sit, isthac hospitiorum designatione Ordinibus media solvendæ primæ pensionis adimere, ac haut eo secius jus sibi esse pertendant, non prius Germania decedere, quam circa primam pensionem sibi satisfactum sit; nullam utique pacis executionem sperandam; sublatis per ipsos Suecos mediis, citra quæ ipsi ad discedendum se haut teneri profiteantur. Sed & periculosam interpretationem circa restitutionem

Cæsareorum ad Ordines propositio.

25. Dec.

1648. ex capite Amnestię & Gravaminum jactari, velut Sueci ad dimittendum militem ac deducenda pręsidia non stringantur, si pręter culpam Cęsaris executio ob moram restituentis, aut restituendi, aliove casu ita repente fieri nequeat. Quod si igitur ex ejusmodi iniqua interpretatione Imperium & ditiones Cæsaris centum viginti legionibus Suecicis, præter ingentem pręsidiorum numerum, exhauriri possint, citius Germaniam tanto onere perituram, quam executio pacis prædicto modo futura sit. Inde ultro consequi, ut, si Imperii salus suprema lex esse debeat, Pacis conventio secundum dictamen rectæ rationis, & bonam fidem sit intelligenda; ac Suecis cautione data adquiescendum, nec ob exiguam moram, & unius alteriusve restitutionem Imperium perpetuis bellorum flammis involvendum. Cæsarem omnia præstitisse, quę muneris ratio exigat, & quę circa executionem adhuc ab ipso desiderentur, examussim impleturum. Eundem postulare, ut Ordines non solum inter se æqua decernant, sed & Regios inducant, ne dum duces ipsorum nova effugia aucupantur, Germania interim sub immenso onere plane fatiscat. Addebantur querimoniæ de Gallico milite, cui cum per pacem neque satisfactio, neque alimenta debeantur, Ordinibus tamen incumbere pudor non sit; cujus duces quoque sæpius licet invitati super modo ac tempore deducendorum præsidiorum conventionem inire detrectent. Cui malo quomodo medendum sit, Ordinibus dispiciendum.

Regii in permutationem sub certa lege consentiunt. 27. 28. Dec.

§. 228. Isthæc quanquam eo tendere in aprico erat, ut Ordines adversus Suecos irritarentur: hi tamen ne responso quidem dato id potius laborabant, ut partes ad commutandas invicem ratificationes permoverent. Idque apud Gallos æque ac Suecos per solennes Deputationes acriter urgebant, quicquid rationum isti in contrarium opponerent; exceptis tamen iis, quorum commoda circa restitutionem vertebantur, uti erant Sulzbacensis, Durlacenus, Wurtenbergicus, alii, qui adversa plane petebant, ac ut Sueci id agerent, quo restituendi rebus suis potiantur: nam ni restitutio commutationem antecedat, se res suas perditas æstimare, & pacis re ipsa fruendæ exiguam spem fore. Sueci re expensa judicabant, enixa postulata majoris partis Ordinum haut abrupte repudianda. Nam Reginam, si Cæsaris atque Ordinum ratificationes obtineat, proximis Comitiis consilia sua liquidius expedire posse. Ac Gallis è Superiore Germania, Hassis, ac Lamboji copiis è Westphalia digressis, Suecico militi laxiora hospitia parari, Ordinibusque facilius fore pecunias corrogare. Quod si Sueci ratificationum traditionem præfracte abnuant, Reginam de pace in incerto acturam, Ordines gravibus hospitationibus plane succubituros; demum Suecos & satisfactionis & gratiæ jacturam facturos. Ac sane non exigua jam animorum mutatio inter illos deprehendebatur, quibusdam non obscure frementibus, satius esse, mature Cæsari, Hispanoque se adjungere, ac pecuniam Suecis destinatam conducendo militi erogare, quam diutius talia tolerare. Ne autem Restituendorum commoda negligerentur, pacto adjecto cavendum censebant, qua ratione pacis leges etiam post traditas hinc inde ratificationes effectui dandæ forent. Ejus pacti hæc designabantur capita: Ut ea ratificationum commutatio reliquæ dispositioni Pacis ne præjudicet, nec Executionis ordo ulla alia parte immutetur: unde restitutionem ex capite Gravaminum & Amnestię ante omnia faciendam, nec Suecis necessum fore præsidia deducere, aut militem exautorare, ni omnibus & singulis ex conventorum vi satisfactum sit. Ut porro præsens conventus persistat, quoad omnia executioni data sint. Ut denique distincte & acrioribus verbis exprimatur, quæ pœna illos maneat, qui restituenda restituere abnuerint. 1648.

§. 229. Isthoc pactum Deputatis tam Evangelicis quam Catholicis valde arridebat, qui & intra biduum id se scripto concinnaturos recipiebant. Ac sine mora Ordines congressu habito rei manum admovebant, ni Cæsareorum intercessione ista disjecta esset. Hi quippe evocatis ad se Moguntino, Bavarico, Saxonicis, & Luneburgicis pactum id adjectum summopere dissuadebant: Id haut parum temporis absumturum, ipsi Pacis Instrumento præjudicaturum, nova diffidia, ac forte novum bellum excitaturum. Se quidem nova pacta inire haut audere, ac mandata sua post subscriptionem, & ratificationem allatam expirasse. Si Ordinum Legatis alia mandata sint, facerent, quod è re videretur. Contra Evangelici ostendebant, omisso isthoc pacto jactatum iri; tractatum exhibitis hinc inde ratihabitionibus plane absolutum, nec penes Reginam Sueciæ, aut alios quorum intersit esse super executione pacis amplius laborare: inde totum tractatum in irritum cadere, partesque denuo bello collidi posse. Non esse novam hanc negotiationem, ad quam novis mandatis opus sit, sed declarationem Articuli de Executione in ea parte, qua jam ab ista discedendum sit. Cæsareos non minus atque Ordines permutationi institisse; sed quæ commode fieri nequeat, ni declaretur, quousque & quo fine heic à Tabulis Pacis discedatur. Nec multo tempore opus esse; idemque executioni promovendæ facturum.

Cæsarei id dissuadent. 31. Dec. Nehem. Recess.

§. 230. Ita tunc omnes quidem pacis se cupidos ferebant, nec tamen omnes quæ ista jubebat, effectui dare cupiebant. Sane Cæsarei atque Catholici circa præcipuas partes ita se gerebant, ut non obscure pateret, ipsos plenam pacis executionem magis sufflaminatum, quam promotum ire. Unde magna circumspectione opus erat, ne quod adversa pars armis obtinere non potuerat, nunc sub executione pacis per artes obtineret. Nuntius Pontificis Catholicos, qui circa concinnandam pacem sudaverant, increpabat velut injustæ transactionis autores, & palam adversus eandem protestabatur; cujus Princeps potestatem sibi omnia juramenta & promissa propter commodum Ecclesiæ dissolvendi arrogat. Cui plerique Catholicorum sacerdotum succinebant, apud Cæsareos maximopere instantes, ut executio ex capite Amnestiæ & Gravaminum, quantum bona Ecclesiastica spectat, quibuscunque prætextibus eluderetur. Interim id agebant, ut ratificationum commutatio, omisso pacto adjecto, ac quavis nova obligatione, de qua proponebatur, præcipitaretur, ac post eam factam conventus è vestigio dissolveretur; ægre ferentes à Regina id quæri, ut conventus hic, quoad omnia impleta fuerint, continuetur. Et dixerat Volmarus, executionem in annum unum aut alterum differendam, quod Cæsaris culpa non sit, Sacerdotes & Monachos eidem obluctari, aut Ordines non præstare, quę Suecico militi promiserint. Simul & callide à Cæsareis observabatur, ut si de promovenda pacis executione sermo esset, non omnes promiscue Ordines, sed certo cum delectu

Conditio tractatuum Pacis circa finem anni.

adhi-

1648. adhiberentur. Si de executione ex capite Amnestiæ & Gravaminum consultabatur, e Saxonicis Circulis, quos ea res parum tangebat, adhibebantur: si de Suecica satisfactione, quam dura & intoleranda ista foret, jactare instituissent, Ordines Superiorum Circulorum evocabantur. quos exercituum hiberna tunc maxime premebant. Quibus suadebatur, consultissimum fore, ratificationes permutari insuper habitis Regiorum scrupulis super Pacis Executione. Amoto milite Ordinibus inter se melius conventurum, & omnia ad normam pacis effectui datum iri.

De pace inter Gallos & Hispanos.

§. 231. Porro circa tractatus inter Gallos Hispanosque Mediatores partibus probantibus proposuerant, ut primo loco quæ ipsos Reges spectarent, inde res sociorum excuterentur. Inter illa porro controversia potissimum agitabatur super locis per Gallos in Belgio, Burgundia & Catalonia occupatis una cum istorum dependentiis, & quibus limitibus hæ forent circumscribendæ. Super quibus hinc inde scripta proponebantur. Cæterum jactabat passim Brunus, qui solus Hispaniorum Legatorum aderat, Regis sui causam tam solido jure subniti, ut ipse eam totius conventus, aut Reginæ Sueciæ, aut Parlamenti demum Parisiensis arbitrio submittere haut vereatur. Ac inprimis de Reginæ Sueciæ arbitrio memorabat, cujus Legatis prolixum scriptum tuendæ Regis sui causa exhibebat. Ast hi quanquam initio rem ab isto haut serio agi suspicarentur; nec Reginam etiam revera delatum arbitrium facile suscepturam; quod arbitri fere incassum laborent, aut alterius partis offensam contrahant, tamen quam liberalem se Brunus ostenderet Serviento exponebant. Hic ut quid solidi subesset expiscaretur, per Mediatores à Bruno exquirit; num ipse mandatum habeat de compromittendo? Et num unam duntaxat, an vero omnes controversias arbitrio subjicere velit? Et num soli Reginæ, ac Senatui Sueciæ, an præsentibus Legatis arbitrium, & qua lege, deferre decreverit? His quæstionibus constrictus Brunus apud Cæsareos, ac Contarenum demum fatebatur; huc se descendere haut posse, cum id non quidem contra, sed præter mandatum sit, & quæ jactaverit nonnisi honoris verba fuisse. Hoc igitur misso cum ad ipsam rem accederetur, Brunus seposito ordine semel placito à Serviento ad omnia adhuc indecisa capita simul declarationem exigebat, ac inprimis Lotharingicam causam expediri volebat, quod Dux, ni ejus mentio statim fiat, suspicaturus sit, se à Cæsare destitutum, & pace Germanica exclusum, nunc & ab Hispanis deserendum; unde opinione citius in Galli partes transiturus sit. Quanquam autem Servientus ostenderet, se non repugnare, quo minus iis, quæ super Regnorum negotiis concludenda forent, hæc clausula adderetur; illa, nisi cæteris quoque expeditis, irrita fore: pertendebat tamen Brunus, se Lotharingum postponere non posse. Et videbatur ostentare gravitatem Hispanicam, velut sociorum res ante proprias habens. Demonstrabat præterea Brunus, se à declaratione, quam ipse una cum Pegneranda mense Jannario Hollandicis Legatis exhibuerat, nullo modo discedere posse. Quam sibi incognitam ferebat Servientus, quod tunc temporis in Hollandia abfuisset; & ex hoc ipso conjectabat Bruno haut sat facultatis ad concludendum esse. Ita in ambiguo hærebat is tractatus, nec vana suspicio erat, ab Hispanis motus, qui tunc Lutetiæ erumpere cœperant, captari. Quanquam autem ea præcipua esset causa, quare Suecici Legati Monasterii subsisterent, quæ nunc fere cessabat; tamen cum Ordines, qui junctim Monasterii manere malebant, solenni deputatione rogarent, ut & ipsi heic morari velint negotiis eodem loco celerius expediendis, ratificationum commutationem demum Monasterii peragere constituerunt, eo actu talem adhibituri modum, qui Reginæ fastigio fraudi non esset.

Pragensis tractatus.

§. 232. Ast Pragæ inter summos belli duces Carolum Gustavum Palatinum, & Octavium Piccolomineum Amalfitanum Ducem tractatus institutus erat, quorum hic Colobrathum & Blumenthalium, ille Paiculium, supremum excubiarum præfectum, & Alexandrum Erskeinum delegaverat. Initio Cæsarei Carolo Gustavo titulum *Generalissimi* tribuere abnuebant, quod ipsis superior militiæ gradus, quam supremi Legati in usu haut esset: simul titulum Ducis Juliaci, Cliviæ & Montium omiserant; quorum utrumque emendandum erat. Locum quoque tractatus in vetere urbe Praga designarant. Sed cum Carolo Gustavo parum e dignitate videretur, suos intra præsidia adversæ partis accedere, pervicit hic demum, ut medio in ponte raptim ædificium ex asseribus excitaretur; cujus medio rotunda mensa posita est, ad cujus unum latus Cæsarei, ad alterum Suecici deputati assederunt. Ipse Palatinus, quo negotiationi propior foret, Cuttenberga Pragam Minorem se contulit. Inter tractatus humanitate invicem certatum, Cæsareis Suecos Vetere, Suecis illos Minore urbe epulo excipientibus. Ipse tamen Carolus Gustavus à Coloredo invitatus venire modeste abnuebat, misso sui invicem fratre Adolfo Joanne & Wittenbergio. Eo

Cæsarei Suecos Bohemia excedere postulant.

tractatu Cæsarei id præcipue agebant, ut Suecus exercitus Bohemia, & aliis Cæsarei ac Bavarici militis satisfactioni destinatis provinciis abduceretur. Et jam antea Piccolomineus ad Wran- 19. Nov.
gelium scripserat, ne quas copias in Bohemiam 4. Nov.
mitteret & quæ adhuc in Bavarico Circulo hærerent, eas abduceret; id quod ad ipsum Palatinum repetebat. Nam pacto pacis perspicue exprimi, 13. Nov.
ubi cuilibet exercituum sua satisfactio sit expectanda, quo & singuli horum sint deducendi. Id

Id quod Generalissimus demum annuit.

postulatum, etsi ratificationibus nondum commutatis, & aliarum rerum, quæ prius expediendæ erant, executione nondum facta, Palatino haut iniquum videbatur. Sane uterque exercitus tamdiu alendus erat, quoad de illis exautorondis inter Duces conveniret. Adversæ autem partis militi nulla hospitia supererant præter Cæsaris provincias, & Bavaricum Circulum, cum Suecis septem Circuli paterent. Et Wrangelius cum primario exercitu ante conclusam pacem Bohemiam non potuerat attingere, quem nunc eodem deducendi nullum probabile prætextum erat. Bohemiæ porro loca, ubi Palatini copiæ constiterant, fere exhausta erant: & quod Cæsareis parum fideret, illas late dispergere haut consultum judicabat. Unde jam Præsides septem Circulorum de hospi- 10. Nov.
tiis suo exercitui designandis monuerat. Hac sententia tamen dissimulata Suecici Deputati contendebant: Circulos equidem septem Suecici, Austriacum Cæsarei militis satisfactioni destinatos, etsi sub Austriaco Bohemia cum innexis provinciis non comprehendatur. Sed ubi exercitibus sit subsistendum, quoad executio pacis facta, & ratificationes commutatæ sint, ducum conventioni relictum. De hoc potitissimum Regno utrinque semper certatum, & quæ ibi partæ fue-

1648. rint jure belli possideri credita; ad quod ipse Cæsar multis decretis publice promulgatis provocaverit. Neque pacis pacto de hoc Regno diversum quid, quam de reliqua Germania disponi. Apud omnes gentes initis induciis valere interdictum *uti possidetis*, nisi aliter convenerit. Enimvero Cæsarei protestationes ac minas spargere: aliis pacis legibus se stare non posse, ac potius super hospitiis ferro certaturos, quam ultro iisdem cessuros. Et intelligebat Palatinus è Suecicorum, aliorumque literis, Cæsareos, ipsisque obnoxios pacis leges dedignantes ejus abrumpendæ ansam quærere; quam cum ipse nollet præbere, non poterat non demum Cæsareorum postulato annuere. Id quod & Ordines pacis pacto congruens ducebant, ac ut per bimestre ratificationum permutationi destinatum copias per septem Circulos di-
20. Dec. stribueret rogabant. Ad quod paratum se responso suo illis significavit. Alia quoque postulata hinc inde proferebantur; quæ cum exitum tunc non invenirent, haut opus fuerit ista heic adducere.

Cæsarei præsidia locis Bohemiæ deduci postulant. §. 233. Cæsarei dehinc summopere contendebant, ut præsidia Suecica oppidis Bohemiæ subjectarumque provinciarum intra sextum Januarii st. n. deducerentur, quod primam pensionem satisfactionis militaris plerique Ordines jam contulerint, nec in reliquis moram fore, postquam miles per septem Circulos mox distribuendus sit. Sane Cæsarem omnes pacis leges explevisse, ac porro explere paratum. Reliqua per Germaniam loca præsidiis vacuari posse, quando prima pensio plene exsoluta fuerit. Nam crediderant Cæsarei, Suecis, modo pecunia potiantur, parum curæ fore, num reliqua pacis conventa executioni da-
Sueci abnuunt. rentur, an minus. Enimvero Carolus Gustavus dispositioni Pacis, ac Ordini Executionis à Cæsare ipso ac Ordinibus probato immotus inhærebat, per quem miles non prius exautorandus, nec præsidia deducenda erant, quam restitutio ex capite Amnestiæ & Gravaminum absoluta, captivi utrinque dimissi, ratificationes hinc inde traditæ, primaque pensio soluta foret. His cum ille insisteret, ac Cæsarei præter ea quæ proposuerant, in mandatis quid habere se negarent, tractatio illa tunc substitit. Quæ etsi paulo post instauraretur, tamen cum Cæsarei utique præsidia deduci Bohemia cuperent, quicquid de reliquis executioni prius dandis fieret, idque Sueci abnuerent res exitu caruit. Nec aliud tunc ibi actum
Transactio de alimentis præsidiorum. quam ut inter Cæsareos & Suecos conveniret de alimentis præsidiorum per provincias Cæsaris, in quæ quadraginta duo millia florenorum à Cæsareis annuebantur ea lege, ut Sueci omnibus aliis exactionibus absisterent, Cæsareisque reditus intactos relinquerent, ac de cætero pacifice age-
4. Jan. 49. rent. Quam transactionem post Palatinus Lipsiæ, quo Praga se contulerat, firmavit. Qui & Cæsareis de alio conventu Norībergæ aut vicinis locis habendo proponi curavit, ubi super exautorando milite, & deducendis præsidiis ageretur; cum neque sibi, neque Cæsareis ducibus commodum sit ad Monasteriensem conventum abire. De cætero fixum illi erat arma retinere, quoad pacis legibus, militibusque plene satisfactum foret, quod solis verbis scriptisque parum efficaciæ ad producendos pacis fructus inesse crederet. Fine anni Suecicæ copiæ Bohemia deductæ per septem Circulos certi duces præfecti, queis injunctum cum Ordinibus super modo alimentorum ex æquo transigere, ac provinciales modeste habere. Ipse Palatinus Erfordiæ sibi sedem velut in meditullio

sumsit, unde in omnes expeditius regimen foret. 1648.
Cæterum judicabant prudentiores graviter ab Ordinibus fuisse erratum, quod executionem pacis ad summos duces transmiserunt, per quos eam biennium extracta fuerit. Ac Suecos enim per septem Circulos distribuerentur, singulis diebus in tributa & alimenta exegisse, centum octo uncialium millia; quibus sumtibus qui decuplo satisfactionem militarem superabant, supersedere poterat, si citra tergiversationem quilibet ratam suam istius satisfactionis, aliaque præstanda properasset.

§. 234. Eodem anno mortem obiit Uladislaus De tractatibus Polonicis consultatio.
Poloniæ Rex. Id tempus cumprimis paci inter Suecos ac Polonos conficiendæ aptum judicarat Arpaiovius Comes, Gallicus in Polonia Legatus, eoque ad Chanutum scripserat, ut apud Re- 10. Maji.
ginam diligenter ea de re ageret; quam ipse facile, ac brevi tempore confici posse putabat. Unde à Regina in Senatu consultatum, num per interregni tempus pax æterna cum ea Republica tentanda sit, quod hactenus prætensum in Sueciam jus priorum Regum præcipue obstitisset, quo minus ea pax coire posset: idemque Dux Curlandiæ per literas monebat. Ac spes erat, Polonos circa cessionem Livoniæ haut fore difficiles; simul ita conveniri posse, ut si quis è Sigismundi filiis Regno Poloniæ admovendus sit, ei necessitas imponeretur prætensioni ad Sueciam renuntiandi. Videbatur autem quibusdam hocce tempus tractatibus instituendis cumprimis opportunum, quod Polonos nunc metus agitaret, ne à Suecis invaderentur, de quibus haut bene se meritos norint; ac instante Germanica pace arma confestim in Poloniam effundi posse. Et si maxime post tentatos incassum tractatus bellum sit sumendum, Sueciam utrique bello sufficere: id quod nupero cum Danis bello adparuerit. Nondum Polonos spem Livoniæ recuperandæ abjecisse, quam mature extingui utile sit, ne novum deinceps Sueciæ bellum generet. Sic Smolenskium, ante centum annos ereptum, à Polonis recuperatum; & superesse adhuc, qui bona in Livonia amiserint, quorum licet plerique intra induciarum finem fato functuri sint, non defore tamen, qui in horum jus succedant. Egregium fore pacis Germanicæ corollarium, si ejusdem intuitu à Polonis quoque pax conditionibus Sueciæ decoris obtineri queat. Et optandum esse Sueciæ ista controversia aliquando posse defungi, per quam præter status sui rationes cum ista gente collidatur. Metuisse Polonos proximis induciarum tractatibus, ne bello Germanico composito arma in Poloniam transferrentur. Id nunc multo magis istis timendum, postquam Regina ætate firmata rebus tam gloriose gestis magnam sibi autoritatem circumposuerit, egregiis exercitibus instructa, queis statim Poloniam obruere queat. Denique Polonis à Cæsare & Dano auxilium nunc accedere non posse; & Cosaccorum rebellione eosdem insuper infestari, ut si unquam alias nunc ad pacem compelli queant. Ubi res suas iterum firmaverint, tractatum postulaturos iniquo Sueciæ tempore. Et ne per Mediatores mora adferatur, conandum, num citra hos tractatio institui possit, ac Francofurtum ad Oderam, quem locum Poloni offerant, acceptandum. In contrarium differebatur: interregni tempus tribus mensibus circumscriptum tractatibus non suffecturum. Esse hanc rem prius Polonis significandam, & ipsorum responsum expectandum, Legatos utrinque expediendos: qui ante-

1648. antequam convenire possint, trimestre elabi. Dubium quoque esse num validi quid concludi queat, quamdiu Respublica capite destituatur. Sed nec successibus armorum nostrorum nimis fidendum quorum sors sit mutabilis. Cæsarem utut magnopere pressum, nondum animum despondere, ac mutationem rerum nostrarum captare. Temerarium fore priore bello nondum posito alteri ansam præbere. Nec eadem nunc necessitate Sueciam in Polonos impelli, qua nuper in Danicum bellum rapta est. Ac pro certo habendum, quicquid Poloni præ se ferant, eos non tam de pace laborare, quam ut tempus extrahant rebus suis reparandis. Reginæ quoque utilissimum fore bellum Germanicum prius poni, ac plenæ executioni tradi: tum domi ærarium, militiam, classem refici, magnis difficultatibus implicitæ. Si novo bello involvi ipsam contingat, istis haut prius rite digestis, ægre consilia eidem processura. Sed & deinceps non defore tractandi occasionem. Quod si interea pax Germanica concludatur; antequam Polonici tractatus absolvantur, difficile fore exercitum tantisper alere, per quem Polonis quam maxime terror est injiciendus: Intra trimestre in proclivi ipsis fore res suas domi componere, Regem eligere, Cosaccos pacare, copias firmare, nullo à Russis aut Turca periculo imminente. Nec defore iisdem artes tempus extrahendi. Ubi viribus suis confidere cœperint, postulata Reginæ, citra quæ pacem inire non potest, pro more elusuros. Tractatibus irritis inducias deinceps in lubrico fore, nec aliud tunc præter arma superesse. Et eam ipsam ob causam, ubi nunc tractatus à Regina affectari senserint, Polonos consiliis suis maturandis, ac rebus disponendis invigilaturos. His rationibus accedebat, quod Bregius Legatus Gallicus è Polonia nuntiaret, Polonis tractatus cordi non esse. Is quippe ut Polonos ad hosce compelleret, jactaverat: Suecos compositis in Germania rebus quiescere non posse, ac paratissimis copiis nunc potius in ipsos usuros, quam ut post decennium multis impensis iterum easdem conscribant. Ipsos vero in eo nunc esse statu ut non solum absque Rege cum Suecis transigere, sed & novam regiminis formam concipere queant. Cui à Polonis responsum: Suecos id facere posse, si datam fidem non sacramento, sed occasione & commodo metiri velint. Reipublicæ quoque nunc omnia esse licita, sed non omnia expedire. Et quia Rex jam designatus sit, nullam amplius super pace negotiationem institui posse, nisi illo coronato, & junctim cum eodem. Unde & Reginæ placuit, non nisi laxis verborum formulis super desiderio tractatuum pacis testari.

Ragozius commendari se Polonis petit. 6. Sept.

§. 235. Cæterum missus in Sueciam à Ragozio Stephanus Dalmadius à Regina petebat, operam sibi accommodaret, ut ipse aut filius Regno Poloniæ potiatur. Ea occasione consultatum, quemnam Regno Poloniæ potiri Sueciæ utilissimum foret? Ubi in eo facile consensum, quo quis prudentia ac opibus validior, eo Sueciæ periculosiorem fore: debilissimum quemque ac ingenio minimum valentem eidem maxime idoneum. Unde neque Sueciæ neque Galliæ expedire, ut Austriacus quispiam Poloniæ sceptro admoveatur. Russum quoque ob potentiam Sueciæ prægravem. Ragozium ideo Sueciæ haut optandum, quod per eum Transsylvania, Moldavia, & Walachia Poloniæ sit accessura. Ac eundem in arma promtum ferri. E filiis Sigismundi Joannem Casimirum militari ingenio nec animis degenerem, ac nonnulla formæ dignitate commendari. Carolum Ferdinandum nihil patrum habere, præter avaritiam. Igitur Reginæ placuit Ragozii commendatione supersedere, quod post Austriacos & Czarem esset potentissimus; ac parum decorum videretur prœteritis agnatis pro alieno laborare: & vix credebantur Poloni Sueciciæ commendationis rationem habituri; quin si alias in Ragozium inclinarent, forte ob eandem ipsum repudiaturos. Ita Transsylvano à Regina responsum, se jam agnatos suos commendasse, ac suam interventionem ipsum Polonis magis suspectum redditruram, velut ob secretas conventiones agnatis præferatur. Alias gratum sibi fore ipsum Regno potiri, quo amico & commodo vicino usura sit. 1648.

Carolus Ferdinandus commendari se petit. Missio in Poloniam.

§. 236. Miserat quoque Carolus Ferdinandus Sigismundum Twartorskium ad petendam Reginæ commendationem. Cui responsum: Reginam ipsius causam per Laurentium Canterssteinium, quem in Poloniam mittere decreverit, acturam. Cæterumque fratrem Polonis commendare quod pari fere utriusque factione nondum constaret, uter Regno esset potiturus. Ac statim commendato Casimiro non solum alterum graviter offendisset, sed & insuper habuisse visa fuisset à Casimiro titulum Regis Sueciæ usurpatum. Ac si forte pro eo contendisset, à quo Poloni abhorrerent, in causa futura erat, ut uterque Regno excideret. Et alias parum Sueciæ interesse videbatur, uter Poloniæ sceptro potiretur, pari utriusque in hanc affectu, & uti Casimirus quidem aliquid bellici vigoris præ se ferebat; ita Carolus Ferdinandus astutia consiliorum potior habebatur. Nihilominus Canterssteinio peculiares literæ tradebantur, quarum unis Casimirus commendabatur, velut ætatis prærogativa valens, alteris Carolus Ferdinandus velut ætatem virtutibus pensans; sed ut alterutras non prius exhiberet, quam constet, in quem se Polonorum suffragia vertant. Etsi credebatur, Polonos ideo præcipue Casimirum Regem cupere, ut in ipso haberent Regem umbratilem; pro quo & Galli peculiariter nitebantur. Dabantur quoque literæ super dolore testantes ad Reginam viduam, & Carolum Ferdinandum: non ad Casimirum, quod is titulum Sueciæ invasisset. Literis ad Senatum & Ordines Poloniæ Regina primo de dolore ob amissum Uladislaum testabatur. Et quanquam nolit consiliis & rebus illorum immisceri, quod speret nil actum iri, quod non sit ex usu ipsorum patriæ, reique Christianæ ac vicinorum: cum tamen utriusque Regni intersit, quo animo affectusque sit novus Rex, par visum fuisse monere, ut in eodem eligendo ad eum potissimum respiciatur, qui pacta induciarum firmiter servet, quæ ab hisce aliena emendet, & quæ firmam plerumque amicitiam impediant amoliatur. Quo casu se inter primos illorum amicos fore. Idem utriusque Regni salutem flagitare diuturno bellorum æstu non parum afflicti & attriti, quæ restitui ac servari nisi moderatis & pacificis consiliis non possit. Subnectebatur juncta Casimiri & Caroli Ferdinandi commendatio. In eandem sententiam Canterssteinius Varsoviæ, cui primo loco è Legatis extraneis Senatus dabatur, verba fecit: id cumprimis monens, ut ab Ordinibus Poloniæ illa removeantur, & prohibeantur, quæ pacem inter utrumque Regnum impedire queant. Ista oratio simul cum Reginæ literis Polonis quam gratissima fuit; quippe qui crediderant,

 istum

1648. istum venire ad res repetendas ob damna, quæ ipsi contra induciarum leges haut modica Suecis dederant, aut ut plane inducias ruptas declararet. Probabant etiam, quod Regina agnatos junctim commendasset, ut libertas suffraginrum suorum in integro maneret. Idem quoque jussus est explorare, num hac lege pacem cupiant, ut Sigismundi filii titulo Sueciæ, Republica prætensioni Livoniæ renuntiaret. Nam si ad has conditiones acceptandas proni non essent, frustra tractatus suscipiebantur, nec spes supererat, citra arma Sueciam pace pntiri posse, si hac rerum facie Pnloni istas leges adspernarentur. Tum apud unum & alterum nstenderet, Reginam non parum offen- 1648.
sam, quod Casimirus ita intempestive titulum Regis Sueciæ invaserit; id quod ab amicitiæ legibus magnopere abhorrreat. Pnlonis tamen hisce conditionibus pacem parum cordi esse, ex responso ipsorum satis frigido adparebat; qun declarabant, se in gratiam Reginæ paratos esse Lubecam tractatibus instituendis acceptare, etsi Francofurtum ad Oderam maluissent. Circa tempus quid Mediatnribus placiturum sit, expectaturos. Si Angliæ Rex Mediatoris munus nbire nequeat, vicem ejus Venetos subituros.

SAMUELIS PUFENDORFI
RERUM SUECICARUM
LIBER XXI.

EPITOME.

1649. *Cæsarei permutationem ratificationum urgent.* 2. *Sueci dubitant.* 3. *Ordines instant.* 1649.
4. *ad Cæsarem scribitur super arctiore exequendi modo. Sueci nondum adquiescunt.* 5. *Ordines permutationem acriter urgent, exceptis quorum circa executionem pacis intererat.* 6. *Suecorum peculiaria.* 7. *Ordines iis respondent, & permutationi insistunt:* 8. *Ut & Cæsarei. Servientus & Hassi consentiunt. Eo acrius Sueci urgentur.* 9. *Hi sententiam mutant:* 10. *Et in commutationem certa lege consentiunt.* 11. *Ratihabitionum commutatio peragitur.* 12. *Executio eorum, quæ Suecos spectant.* 13. *Executio circa Ordines alicubi hæret; imprimis Augustæ,* 14. *Sulzbaci, & Ratisponæ.* 15. *Suecici milites incommodis hospitiis utuntur ob Gallos & alios. Turennius è Germania abit.* 16. *Ordines super missione militum & redditione oppidorum Monasterii agere volunt. Consentit Servientus; Generalissimus eam rem ducibus vindicat.* 17. *Quo Ordines offenduntur. Mox iterum sedantur. Ordines Generalissimo scribunt. Hic sententiæ suæ inhæret.* 18. *Ordines ob defectum restitutionis missionem militum differre nolunt: ut & Cæsarei.* 19. *Sueci aliter sentiunt.* 20. *Elector Palatinus pacem acceptat. Bavarus difficultatem movet.* 21. *Hanseatici super vectigalibus protestantur.* 22. *Cum Brandeburgico de cedendis æquivalentibus agitur.* 23. *Controversia inter Administratorem, & urbem Magdeburgicam.* 24. *De Capitulatione Osnabrugensi.* 25. *Ordinum querelæ super hospitiis. Difficultate circa expediendam satisfactionem militarem.* 26. *Ordines offenduntur.* 27. *Ordinum periculosa consilia.* 28. *Moguntini insidiosa propositio. Ejusdem confusus agendi modus.* 29. *Bavari ad Ordines literæ.* 30. *Generalissimus reductionem legionum decernit.* 31. *Rex Galliæ auxilium contra Turennium petit.* 32. *Complures Legati Monasterio discedunt.* 33. *Restitutio Franckendaliæ hæret.* 34. *Executio Augustæ fit, ut & Sulzbaci, & Ratisponæ.* 35. *Sueci pro executione contendunt. Galli eam parum curant.* 36. *Cæsarei ideo militis missionem differri nolunt. Ordines idem sentiunt.* 37. *Sueci Evangelicis rem demonstrant.* 38. *Designatio restituendorum Cæsareis exhibetur.* 39. *Cæsareorum & Catholicorum de hac sententia, Ordines utriusque religionis, ad præfectos Circulorum hac de re scribunt.* 40. *Ordines super exautoratione militum consultant. Galli cum Ordinibus sentiunt.* 41. *De reductione Suecicorum legionum diversæ Ordinum sententiæ.* 42. *Satisfactio militaris hæret. Sueci cautionem pro posterioribus pensionibus petunt.* 43. *Difficultas de Franckendalia.* 44. *Ordinum ratificationes quædam exhibentur.* 45. *Deliberatio Ordinum super adeundo conventu Noribergico.*

46. *Ba-*

1649. 46. Bavarus peculiarem guarantiam omittit. 47. Extractum protocolli pro Erfordia. 1649. 48. Irrita negotiatio circa vectigal Oldenburgicum. 49. Traditio præsulatus Halberstadiensis differtur. 50. Brandeburgicus Mindæ jus proprii præsidii abnuit. 51. Westphalicus conventus paulatim diffluit. 52. Acta circa capitulationem Osnabrugensem. 53. Conventus Norbergæ instituitur. Generalissimus Moguntinum invisit. 54. Idem de propositione Monasterii facta ipsi exprobrat. Electoris declaratio. 55. Carolus Gustavus exercitum propius contrahit. 56. Duces partium Noribergæ conveniunt. 57. Circa Deputatos Cæsareos difficultas. 58. Suecorum propositio, & Cæsareorum responsio. 59. Suecorum replica. 60. De hac replica judicium. Cæsarei scripto respondere nolunt. 61. Restitutio paulisper seponitur. Sueci solutionem urgent. 62. Ordines per formam Collegii iterum consultant. Ordines in solutionem pecuniæ consentiunt. 63. Franckendaliæ restitutionem Galli & Elector Palatinus urgent. 64. Cæsarei temperamentum quærunt. Generalissimus id primo repudiat. Res ad Reginam refertur. 65. Ea de re cum Gallis consultatio. 66. Ordines de temperamento proponunt. Generalissimus id abnuit. 67. Ordinum temperamentum circa Franckendaliam rejicitur. De hoc negotio omnium sententia. 68. Cæsarei formulam conventionis adornant. 69. Ea discutitur. 70. De restitutione & capite Amnestiæ & Gravaminum. 71. De solutione satisfactionis militaris. De Franckendaliæ evacuatione. 72. Bavarici promptos se paci exequendæ testantur. Ab illis Suecorum postulata. 73. Coloniensis Legati postulata. Iis respondetur. 74. Galliæ Rex copias sibi concedi postulat. 75. Exautoratio militum tarde procedit. Tandem ejus initium fit. 76. Capitulatio Osnabrugensis Noribergam pertrahitur. 77. Tractatus Noribergæ tarde procedit. De restitutitione ex lege Amnestiæ & Gravaminum. 78. De pecunia militari. 79. Volmari adventus negotio moræ nonnihil injicit. 80. Præliminaris evacuatio proponitur. A Suecis probatur. Ab Ordinibus acceptatur. 81. Subscriptio Recessus differtur ob causam Palatinam. 82. Galli renituntur. 83. Cæsarei subscribere detrectant. Generalissimus acriter instat. Ordines subscribunt. 84. Cæsar conventionem illam improbat. Sueci indignantur. Volmarus ideo exosus est. 85. Diversa judicia de hac tergiversatione. Generalissimus eam urgere pergit. 86. Ejusdem consultatio. Ordines à Cæsare subscriptionem obtinent. 87. Præliminaris evacuatio instituitur. Reliqua capita indecisa manent. 88. Circa Franckendaliam temperamentum proponitur. Regina æquivalens suo nomine abnuit. 89. Palatinus Benfeldam petit. 90. Galli Hermansteinum sibi deposcunt. De eo convenitur. Cæsarei eam conventionem probant. 91. Negotiatio cum Cæsareis super exautoratione. Indigena miles in Sueciam reducitur. Legiones Germanicæ exautorantur. Miles ab ulteriore bello abhorret. 92. De temperamento circa Franckendaliam. Cæsarei Sequestro Hermansteiniano resistunt. De eo Cæsarei apud Suecos agunt; Ordines contra apud Cæsareos. 93. Cæsareorum super restitutione inconstantia. 94. Formula Conventionis principalis. 95. Super hanc inter Cæsareos & Suecicos negotiatio; 96. Et præcipue super restitutione in provinciis Cæsareis. 97. Controversia super Egra oppido. 98. Cæsar sequestrum Hermansteinianum improbat. 99. Cæsar moræ causam Coronis impingit. Ei Carolus Gustavus occurrit. 100. Ordinum sententia super restituendis. 101. Ejus defectus. Super quibus cum Evangelicis transigitur. 102. Catholici priori formulæ mordicus inhærent. Evangelici cum Suecis hac de re agunt. 103. Evangelici cum Catholicis frustra agunt. 104. Reliqua nondum expedita sunt. 105. Conditio tractatuum Noribergensium sub finem anni. 106. Rerum Suecicarum conditio. 107. Caroli Gustavi providentia. Is jussu Reginæ nonnihil remittere constituit. 108. Cæsarei in Westphalia se movent. Miles indigena in Sueciam reducitur. Pedites Germanici seditionem movent. 109. Carolus Gustavus Princeps hæreditarius Sueciæ declaratur. Ordines Sueciæ matrimonium Reginæ urgent. 110. De Carolo Gustavo in successorem designando in Senatu agitatur. 111. Senatus in contrarium rationes. 112. Illis Regina occurrit. 113. Reginæ super matrimonio suo declaratio. 114. Num ea res Ordinibus communicanda? 115. Id negotium Ordinibus proponitur. 116. Consultatio super fœdere Gallico continuando. 117. Brandeburgici in Sueciam legatio. 118. Circa tractatus Polonicos acta. 119. Gedanenses de insidiis Hubaldi monentur. 120. Cum Angliæ Rege acta. Parlamentum Scotiæ ad Reginam scribit. 121. De fœdere Lusitanico. 122. Suspiciones de fœdere inter Danum & Batavos inito. 123. Russorum Legatio.

Prin-

1649. Cæsarei permutationem ratificationum urgent.

Rincipio anni Monasterii super ratificationum hinc inde traditione satagebatur, quam Sueci hactenus differendam censuerant, ut hoc velut cuneo executionem conventionem conventorum extunderent. Ast Cæsarei magno studio ut ea fieret insta- (3. Jan.) bant: tempus dudum elapsum, ac Cæsarem, quæ ipsi incumberent, omnia præstitisse: si quæ restent, penes executores, aut alienarum rerum detentores culpam hærere. Festinatione Ordinum nimis angustum ratificationibus permutandis spatium positum, intra quod tanta negotiorum multitudo executioni dari nequeat, ut ut plerisque voluntas conventa explendi non desit. Nec minus istam post factam commutationem præstari posse. Sed nec Cæsari minus quam Suecis cordi esse, ut legibus pacis per omnia satisfiat.

Sueci dubitant.

§. 2. Sueci contra executionem conventorum prius fieri pertendebant; de qua & diserte Tabulis Pacis insertum erat, quam omitti aut differri non posse patebat, ni ipso in limine fundamenta pacis convellenda sint. Præsertim cum pateret, illis, queis ex capite Gravaminum & Amnestiæ aliquid restituere injunctum sit, conventis satisfacere haut in animo esse. Re tamen curatius expensa, censebant demum à se post incassum tentata omnia in permutationem consentiri posse, ubi peculiaria Reginæ commoda in tutum subducta fuerint; ea tamen lege, ut neque ad restitutionem oppidorum, nec militis exautorationem descendere tenerentur, quoad restitutio ex lege Amnestiæ & Gravaminum præstita, & Regibus æque ac Ordinibus juxta decreta pacis plene satisfactum foret. Et sane Suecis caute procedendum erat, quod metus esset ne, si citra exceptionem ratificatio traderetur, Cæsarei post ac Catholici ægre ad explendas pacis leges compelli possent. Et monebat Suecos Venetus Secretarius Generinus, ut circumspecte agerent. Contarenum quippe pronuntiasse, ni nupera æstate valida auxilia è Succia adpulissent, & pars Pragæ amissa, Bavarusque tam acriter castigatus fuisset, Cæsareos ad conclusionem pacis discensuros non fuisse. Et quæ tunc velut coacti fecissent: facile retractaturos, si occasio detur. Cæterum insuper habita horum tergiversatione, pari ut hactenus circumspectione ac constantia executioni conventorum incumberent, pacique colophonem imponerent. Sed & Regina, ac Carolus Gustavus Palatinus monebant, commutationem ratificationum ne præcipitarent, sed ut conventa prius implerentur, urgerent. Unde Suecicis Legatis necessum videbatur, legibus pacis prius satisfieri, aut idonee caveri, illas, utique præstitum iri, antequam ratificatio traderetur.

Ordines instant.

§. 3. Enimvero Ordines Cæsareis adstipulantes, ac inprimis Evangelici contendebant, ratificationes velut fundamentum pacis ante omnia invicem tradendas. Si quis postea eidem se opponat, velut turbatorem quietis publicæ junctis viribus in Ordinem redigendum. Facta commutatione Turennium cum Germania excessurum, Hassos exautorandos: ita Suecis laxiora hospitia, Ordinibus plus facultatis fore ptimæ pensioni expediendæ. Simul, quia Cæsarei pactum adjectum abnuebant, scriptam cautionem offerebant à Moguntino Directorio conceptam. Quam tamen Sueci æque ac Evangelici Ordines improbabant, quippe per quam res magis in ambiguo ponebatur.

Ad Cæsarem scribitur, super arctiore exequendi modo.

§. 4. Inter hæc Cum Cæsarei jactarent; Cæsarem, si imploretur, autoritate sua negotio ingens momentum additurum, Ordinibus placuit, arctiorem exequendi modum concipere, eumque Cæsare commendare, facta etiam diserta Augustæ mentione, cujus Catholicus Magistratus executioni obluctari nondum desinebat: Continebatur isto libello, ut circa executionem legibus pacis ac Cæsareo edicto plane staretur, Cæsarque denuo Præfectis Circulorum injungeret ut restituendos in ademta bona ac jura reponerent sumtibus restituentium; quibus & nudum factum possessionis respiciendum foret, ni Tabulis Pacis aliter dispositum sit. Tum ut circa Amnestiam omnia in statum, qui ante hos motus fuerat, reponerentur, reservatis juribus tam restituentis, quam restituendi; circa Gravamina observaretur annus vicesimus quartus, ni peculiare quid dispositum sit, nulla habita ratione prætensionum, aut exceptionum restituentis: adversos refractarios statim velut reos violatæ pacis procederetur; adversus quos vicina præsidia, ipsiusve, restituendi copiæ, aut status Circuli miles adhiberetur sumtibus renitentium; qui & damnum sua pervicacia datum sarcire teneantur; ac si restituentes mediati aut privati sint in eos statim velut fractæ pacis reos animadvertendum: si ex Ordinum numero iidem sint, eorum ditioni manus injiciendas, quoad damnum repararint, ac veniam à Cæsare obtinuerint. Si super facto possessionis dubii quid incidat, de plano citra omnes probandi ambages procedendum. Denique Cęsar non solum Præfectos Circulorum, sed & præsidiorum duces hortaretur, ad militare auxilium qua opus sit præstandum. Porro ne executiones eousque differri viderentur, quoad à Cæsare responsum adferretur, Præfecti Circulorum denuo per literas monebantur, ut vi Cæsarei Edicti executionem juxta leges pacis maturarent, insuper habitis, si quæ forte opponerentur, adhibitis quoque Pace ac Edicto Cæsareo designatis cogendis mediis, ac proscriptionis comminatione intentata. Ad Suevici Circuli Principes de Augustana executione peculiariter mentio addebatur. Superioris Circuli Rhenani Præses rogabatur apud Lotharingum instare, ut is Saræpontano ex legibus Pacis debitam restitutionem absque mora repræsentaret. Hisce in literis Ordines tantum fiduciæ reposuerant, ut ne responsum quidem Cæsaris expectandum sibi ducerent. Eoque per Deputatos apud (12. Jan.) Suecos instabant, ut commutatio susciperetur, quod certo sibi polliceantur, allatis suis ad Cæsarem literis, ex amussim legibus pacis satisfactum iri; ac restituentes, qui hactenus in mora fuerint, ideo tergiversatos, quod ratificationibus nondum commutatis de pace haut satis certi foret illis traditis moram non facturos, aut vi compellendos. Sueci ut istæ literæ ad Cæsarem mitterentur non abs re judicabant; eas tamen solas haut sufficere tollendis impedimentis, quæ ratificationum permutationi hactenus obstiterant, nec per easdem illis omnibus satis caveri, quorum intererat pacem impleri. Id quod & Serviento videbatur. Unde utrique Ordinibus ex compacto re- (13. Jan.) sponderunt: commutationi sese paratos, modo super plena pacis executione cautum, & circa reliqua sibi satisfactum sit. Quod si quædam in fraudem communis causæ agitari senserint, se consilia capturos, obtinendo quem sibi proposuerint scopo idonea.

Sueci nondum adquiescunt.

§. 5. Nec eo segnius tamen Ordines super ratifi-

Ordines

1649. *Commutationem acriter urgent.* *Exceptis, quorum circa executionem pacis intererat.* *15. Jan.*

tificationibus commutandis instabant, in quam rem plerique tanto studio ferebantur, ut restitutionem ex Amnestia & Gravaminibus aliquatenus neglecturi viderentur, modo militem amoliri possent. Ast illi quorum intererat restitutionem fieri, etsi nec ipsi commutationem ratificationum differendam censerent, qua facta miles mox dimittendus sit, amovendo intolerabili hospitiorum oneri; addebant tamen, solidiorem cautionem super restitutione ex capite Amnestiæ & Gravaminum dispiciendam: nec consultum videri ipsam executionem solis literis ad Cæsarem dandis superstruere. Si enim nunc impune sit iis, qui paci se opponónant, inque ejus autores convitiis, acrinis sæviant, ac ad exequendam pacem destinatis Commissariis debita auxilia denegent præsentibus, & tot oppida præsidio obtinentibus; quid spei superesse iisdem Germania digressis? Unde æquum judicabant, Succos scriptam cautionem à Cæsareis, & Ordinibus exigere, inversum executionis Ordinem futuræ restitutioni fraudi non fore; simul ubi præsidia fuerint deducenda, operam dandam, ut executio reipsa præstita sit.

Suecorum peculiaria obstacula.

§. 6. Succos præter istam restitutionem alia qnoque movebant, quo minus in commutationem consentirent. Nam & aberant Ordinum ratificationes, eorum præsertim, qui arma gesserant, quas simul permutari par erat. Deerat quoque capitulatio super præsulatu & urbe Osnabrugensi, cessio Brandeburgici de Pomerania, attestata pro Frfordia & Minda; ac inprimis plena certitudo super exsolvenda prima pensione satisfactionis militaris, ac conventio de exautoratione militis, ac præsidiorum deductione. Quæ ab ipsis negligi non poterant, si vel maxime illi, quorum circa restitutionem intererat, jure suo decedere voluissent. Hæc obstacula antequam removeantur, in commntationem se consentire non posse; iisdem sublatis nullam plane penes se moram fore. Simul innuebant, sibi in animo esse Osnabrugam reverti tractatibus suis destinatam, successumque ibi rerum expectare.

Ordines iis respondent.

§. 7. Ast Ordines uti summopere reditum Osnabrugam dissuadebant; ita postulato suo de ratificatione permutanda dimoveri non poterant. Refractariis coërcendis super strictiore exequendi modo se convenisse, cui ratificationum hinc inde traditio præcipuum pondus additura sit, quippe à qua communis evictio initium capiat, postquam, si quis restitutioni repugnet, ab omnibus in ordinem cogi possit, adhibito etiam bellantium partium milite. Cauturos se quoque, haut necessum fore Suecis ullum militem dimittere, aut oppido quodam decedere, ni singulis Ordinibus læsis ex legibus pacis satisfactum sit. A Cæsare quoque obtenturos, ne ob Bohemiæ, Silesiæ, & Moraviæ loca molestia ipsis moveatur. Adesse Ordinum ratificationes; Osnabrugensem capitulationem jam concinnari; cessionem Pomeraniæ à Brandeburgico abnui non posse. Erfordiæ & Mindæ sub §. *Nulli autem Civitati* sat prospici: pecuniam primæ pensionis in promtu esse: expectari quoque ab Ordinibus, qui super assignationibus cum ipsis transigant. Cum igitur Ordines promissa explere parati sint, ac milites sua præmia indubitato maneant, sibi autem metuatur, ne longior ratificationum detentio novis motibus ansam præbeat, ac patriam suam ex ipso pacis portu in fluctus iterum propellat; spem sibi esse à Suecis aliquando ista se solicitudine liberandos; ac permutata ratificatione plenam pacis fiduciam faciendam. Et in hoc omnes Ordines nullo sacrorum discrimine consentiebant. Hisce addebant Superiorum Circulorum Ordines infinitas querimonias; sibi bello quam maxime exhaustis hospitia militaria quam gravissime incumbere, non à Suecis solum, sed & à Gallis, queis sævius, quam ipsa satisfactione affligantur, cujus præstandæ media sibi magis indies decedere. Utriusque Saxoniæ Ordines jactabant; pecuniam sibi in promtu, nec circa restitutionem apud se quidquam difficultatis, nec eo minus belli oneribus urgeri. Universi clamabant; spem fuisse diuturni belli malis tandem aliquando eluctandi, ac dulcedine pacis exhaustarum miseriarum memoriam oblivione sepeliendi: nunc miseras fortunarum reliquias immolandas, ac periculum insuper esse, ne ratificationum longiore detentione tot labores sumtusque frustra pereant, patria novis turbis involuta; quæ tamen istarum commutatione anteverti queant. Equidem haut se inficias ire, Suecos ad eam nondum teneri, si verbis pacti presse inhærere velint; ac se præcipitata conclusione magnæ parti præsentium incommodorum causam dedisse. Nec tamen perspicere, quam ob rationem, aut quo instinctu, cum Suecorum & omnium quorum interest securitati satis prospici queat, ipsi per hos velut data opera extremis malis implicandi siot.

Et acriter permutationem urgent. 1649.

Ut & Cæsarei.

§. 8. Succinebant his Cæsarei, quorum interventionem apud Suecos Ordines petierant. Cæsarem ipsum nolle diutius in suspenso hærere, cum ipse conventa expleverit, ac duo menses dudum sint elapsi, nec diutius intra solum Circulum Austriacum, & Provincias hæreditarias copias suas alere, ac sub pacis vocabulo istas plane pessumdare posse. Simul joco Suecis gratias agebant, quod detenta ratificatione Ordinibus ansam dedissent arctius se cum Cæsare jungendi, ac veteribus diffidiis positis fidam amicitiam firmius instaurandi. Servientus hactenus Suecis concors non minus atque hi ratificationes tradere abnuerat. Sed nunc turbis in Gallia cum Parlamento Parisiano gliscentibus, mutata sententia pacem Germanicam permutatis ratificationibus quamprimum stabiliri cupiebat, quo Rex cura belli Germanici solutus omnes vires ad restinguendum domesticum incendium adhibere posset. Unde quę permutationi hactenus obstiterant, amoliri, aut saltem elevare apud Suecos studebat, velut quæ tanti non sint: & iniquis potius Ordinum postulatis concedendum, tum & super abolenda Ordinum declaratione silebat. Ac jam avocatus, aut propediem avocandus videbatur. Idem & Landgravia per suos non minore studio agebat, quæ cum militis exautorandi cupidam se ferret, querebatur huc se descendere non posse, nisi rebus suis commutata ratificatione cautum prius sit. Tanto acrius Ordines Legatos Suecicos urgere, atrocibus minis haut obscure jactatis: se cum Cæsareis, Gallis, Hassisque ratificationes seorsim permutaturos; inde junctis cum Cæsare ac inter se consiliis omnia media tentaturos opprimendis Suecis. Congestam pecuniam adhuc in manibus suis esse, quam huic usui impendere possint. Ordines non amplius in exercitus potestate, sed hunc in illorum esse, legionibus tam late sparsis; nec difficile sibi fore in Suecos Vesperas Siculas adornare.

Servientus & Hassi consentiunt.

Eo acrius Sueci urgentur.

Sueci sententiam mutant.

§. 9. Legati Suecici cum sic premerentur, in diversa trahebantur, cum inde Reginę jussa stringe-

1649. gerent, quæ nisi expletis conventis ratificationem tradere vetuerat; unde præsens rerum facies à mandatis discedere magnopere suaderet. Id sane patebat, nec Cæsarem Bavarumque, & Coloniensem, nec Gallum, & Landgraviam copias suas exautorare, aut abducere posse aut velle, nisi commutatione facta; unde Suecicus miles hospitiis per septem Circulos libere frui non poterat, queis Gallicus, Bavaricus, Lamboicus, Hassicusque miles pariter incumbebat. Ac facile fieri poterat, ut si nulli horum Suecos ultro admittere vellent, ad manus res deveniret, invidis, ac pacis osoribus in sinu gavisuris. Tum dejerabant Cæsarei ac Bavarici, suos exercitus diutius in propriis ditionibus sustentari non posse, sed necessitatem sibi fore illos in septem Circulos deducendi: quorum Ordines jam tantum non desperatione fatiscebant, quod post pacem longe graviore onere, quam unquam antea premerentur, dum satisfactio militaris, ac hospitatio simul urgeat. Pontifex quoque & Hispanus ne pax succederet, summopere nitebantur. Evangelici, quorum commoda præcipue in plena pacis executione vertebantur, acerrime commutationem expostulabant, Suecis exprobrantes, haut esse, quare pro ipsis tam acriter contendant præsenti utique statu adquiescentibus, & quibus in posterum cum Catholicis facile conventurum sit. Ut satis adpareret, longiore mora Reginæ gratiam apud hos plane consumendam. Ait Catholici, queis restitutio ex capite Amnestiæ & Gravaminum incumbebat, ista mora exoptata accidebat, qua color suæ tergiversationi præbebatur, velut de pace nondum sat certis. Quo & ipso Augustanus Senatus pervicaciam suam excusabat. Quia videbantur magno desiderio expectare, ut bello instaurato Evangelici partis per pacem commodis iterum exuerentur. Cæsarei, quanquam idem fortasse cuperent, sancte tamen asseverabant, sibi decretum pacis leges examussim implere; ut si bellum recrudesceret, æquitatis gratiam in se traherent, invidia in Suecos derivata. Et quia Gallia, cui præter bellum Hispanicum jam & intestinum imminebat, Germanico levari cupiebat, eoque in commutationem consenserat; cui & Landgravia suffragabatur; haut consultum videbatur, ut isti ratificationes soli permutarent, Suecia in incerto hærente; præsertim cum cognitum esset, interea dum pax nutat, apud Polonos, & Brandeburgicum infesta eidem consilia agitata fuisse. Miles præterea pacis cupidus missionem & præmia longi laboris avide expectabat, quæ si diutius differrentur, metus erat, ne per alios istius animi turbarentur. Ac jam ver propinquabat, quo miles, qui sub signis retinendus erat, commode in Sueciam vehi poterat. Denique nec ipsa Regina tam honestæ pacis adhuc secura erat, qua tam insignes conditiones sibi, atque Evangelicis stipulata fuerat; cujus subversæ invidia in ipsam, ministrosque ejus redundatura erat. Igitur Legati judicabant, ratificationum traditionem reciprocam declinari diutius non posse, modo Cæsarei ac Ordines caveant, quæ nondum præstita sint, statim post commutationem, antequam miles exautoretur, ac præsidia deducantur, certo explenda esse. Atque hanc suam mentem ipsi per Benedictum Oxen-
20. Jan. stiernam Gabrielis F. Palatino, qui hactenus diversa senserat, exponunt, qui & expensis ipsorum rationibus in eandem demum sententiam descendebat, turbis præcipue Galliæ motus, quæ & ipsam Reginam haut mediocri sollicitudine distrahebant. Interea placebat Instrumenta ratifica- 1649.
tionum inter se conferre. Ubi deprehensum, ple- 24 Jan.
risque Ordinibus suas adhuc deesse: ex iis, quæ allatæ erant, quasdam haut legitima forma conceptas. E civitatum Collegio præter Francofurtanam & Argentoratensem nullam adhuc adpulisse: Bavaricam chartæ inscriptam unico folio, formaque minuta. Unde cum Oxenstierna moneret, decorum fuisse istam pergamenæ inscribi, uti ab aliis Electoribus factum, Volmarus magno cum cæterorum irrisu cavillabatur; Pauperi Principi non esse, unde membranam emat. Nec eo minus Ordines juxta ac Cæsarei commutationem urgere.

§. 10. Inde allato Caroli Gustavi consensu Jo- Sueci in commutationem certa lege consentiunt
annes Oxenstierna, (nam Salvius ex morbo decumbebat) Cæsareos Legatos invisens, queis & Ordinum Deputati aderant, ostendebat; Suecis hautquidquam in animo fuisse tempus extrahere,
sed ut publice conventa præstarentur. Sed cum 30. Jan.
rationes à se allatæ parum apud plerosque valuerint, se Ordinum desiderio circa ratificationum commutationem hac lege gratificaturum, si scripto caveant, omnia quæ ante commutationem præstanda fuerant, nulla mora interposita deinceps præstitum iri; nec Suecos ad exautorandum militem ac præsidia deducenda stringendos, nisi executioni datis, quæ Tabulæ Pacis jubeant. Nimirum ut Ordines læsi ex capite Amnestiæ & Gravaminum restituantur, captivi dimittantur, prima pensio satisfactionis militaris in promtu sit, super modo militem exautorandi, ac oppida evacuandi conveniatur; Ordinum ratificationes, Brandeburgica cessio Pomeraniæ, Osnabrugica capitulatio, attestata pro Erfordia & Minda exhibeantur. Ad quæ statim ab Ordinibus responsum; se nihil amplius invenire, ob quod commutatio differri debeat. Scriptam cautionem se repræsentare non posse. Si fide sua verbis data Legatus adquiescat, se concedere, ut illa protocollo inseratur, cujus extractum à Moguntino exhibendum sit. Ita Suecis super præstatione conventorum satis cautum. In hoc cum Oxenstierna consentiret, diversæ formulæ ejus quod protocollo erat inserendum, aptabantur. Ubi Sueci quidem plenam executionem pacis, & ut suis militibus satisfieret, respiciebant, eoque diserte stipulabantur, neque socios Reges, neque Landgraviam copias exautoraturos, aut præsidia deducturos, ni super satisfactione militiæ, ac modo easdem dimittendi, & oppida restituendi conventum fuerit, simul illi Ordines, à quibus aliqua loca reddenda sint, suas ratificationes exhibuerint; ac restitutio ex capite Amnestiæ & Gravaminum rite peracta fuerit. Ordines contra, etsi quæ ante commutationem fieri debuerant, statim post eandem bona fide, ac sub poena fractæ pacis publicæ exequenda declararent; potissimum tamen exautorationem militum, & restitutionem oppidorum spectabant, quo hospitationes, ac tributa amolirentur, unde sibi reservabant, ut de modo & ordine exautorationis, & restitutionis locorum Monasterii altero post commutationem die tractatio susciperetur, intra octiduum absolvenda: ac tunc absque mora utrinque miles dimitteretur, oppida præsidiis vacua redderentur. Suecis tamen isthoc tempus nimis angustum videbatur; nec se hanc tractationem ducibus bellicis, quibus eadem per
Tabulas Pacis deferebatur, præripere posse. Un- 5. Febr.
de tandem ab omnibus in hanc formulam consensum. „*Cum nondum omnia executioni data sint*, *quæ*

vige-

1649. „*vigore conclusæ Pacis ante ratihabitionum commutationem præstanda fuerunt, è re tamen visum sit, ne dicta commutatio diutius differatur: Electorum, Principum, & Imperii Statuum Legati per extraordinarios Deputatos, in præsentia Cæsareæ Legationis, Fœderatarum Coronarum Legatis stipulata manu nomine totius Imperii promiserunt, ea omnia, quæ ante commutationem in effectum deduci debuissent, statim a facta commutatione, juxta tenorem literarum nomine Ordinum die 10.20. Januarii proxime elapsi ad Sacram Cæsaream Majestatem perscriptarum, publicaque conventionis præscriptum realiter & sincere executioni & effectui mandatum iri. Quantum vero restitutionem locorum & exautorationem militum attinet, cum in Instrumento Pacis cautum sit, quod, antequam ad rem ipsam procedatur, de modo & ordine, quo talis evacuatio & exautoratio instituenda sit, certa conventio per exercituum duces iniri debeat, pro majori hujus negotii promotione concipiatur Monasterii ordo modusque, quo hujusmodi restitutio & exautoratio quam commodissime & securissime fieri posse videatur, atque ad dictos Partium duces per expressos cursores mittatur cum requisitione, ut de matura executione quamprimum conveniant. In quorum fidem majusque robur declaratio præsens Cæsareanorum, Regiorum & Statuum Imperii protocollis inserta est.*

6. Febr. Sequenti die Ordinum ratihabitiones, quotquot aderant, à Secretariis inter se collatæ; ac ut crastino die commutatio fieret, 7. Febr. omnia disposita sunt. Sed cum jam Ordinum Legati congregati essent, Servientus apud Cæsareos excusabat, urgente valetudine venam sibi secandam fuisse, rogans ut in crastinum iste actus differatur.

Ratihabitionum commutatio peragitur.

8. Febr.

§. 11. Quanquam autem ne postero quidem die Servientum valetudo permittebat domo exire, nihilominus commutationem peragi placebat, postquam prius à Lambergio quædam errata Cæsarei Instrumenti, per incuriam scribæ admissa, propria manu fuissent emendata; scripta cautione ab ipso & Cranio exhibita, eam correctionem inposterum iis quorum interest fraudi non fore. Ipsa porro commutatio hoc modo peracta est. Hora prima pomeridiana, uterque Legatus Suecicus in Lambergii hospitium vehebantur; quos Ordines Imperii, antequam Servientum accessissent, sequebantur in anteriore camera subsistentes, quoad in conclave, ubi Cæsarei cum Suecis agebant, evocarentur. Inde Oxenstierna sermonem orsus memorabat; etsi causa sibi non desit ratificationem detinendi, quod quę pręcedere eam debebant, nondum præstita sint; studium tamen Reginæ in pacem hoc quoque specimine testari voluisse; nec dubitare Cæsareis pariter cordi esse legibus pacis firmiter stare, operamque dare, ut quæ restent, ab aliis plene præstentur. Reginam, Regnumque Sueciæ deinceps cum Cæsare ac Imperio fidam pacem sancte colere constituisse. In cujus fidem nunc ratificationem exhibiturum, ea tamen lege, si ipsi nomine Cæsaris denuo promissuri sint, omnia conventa servatum iri. Ad quæ cum Cæsarei adposite respondissent, Oxenstierna ab Ordinibus quærebat; num declaratio & extractum Protocolli, de quo convenerat, præsto sit? Qnod statim à Reigersbergio Moguntino exhibitum. Inde ab Cæsareis & Ordinibus simul sciscitabatur; quem sensum conventio de ordine & modo exautorationis & evacuationis habeat? cum ipsi negotium ducibus semel commissum ad se revocare, deque eo certi quid statuere nequeant? Ad quod 1649. utrique declarabant: non aliud spectari, quam quod Conventus post traditas hinc inde ratihabitiones consilio habito idonea media circumspecturus sit, queis exautoratio & restitutio tanto expeditius perficiatur, ac Imperio plena quies restituatur. Non tamen cupere Legatos Suecicos aut duces isti utique adstringere, sed duntaxat quid sibi videatur communicaturum. Quæ cum Suecis probarentur, Oxenstierna Instrumentum Pacis libri forma in membrana descriptum, ac holoserico involucro tectum, appenso in capsula è solido auro sigillo Cæsareis porrigebat. Inde datis dextris sese mutuo Legati amplexati sunt. Mox & Ordinum ratificationes Cæsareis exhibebantur, Reigersbergio nomine omnium Ordinum dextram porrigente. His peractis, ac facta mutua gratulatione, cum Sueci domum regressi forent, Cæsarei mox una cum Ordinibus ad Oxenstiernæ ædes accessere. Ubi Cæsarei quæ in rem facerent præfati addebant; à Cæsare se jussos monere, ut quæ res è cimeliophylacio Pragensi post subscriptam pacem ablatæ sint, restituantur. Inde Cæsarea ratificatio holoserico rubro involuta appenso sigillo in capsula nigra lignea exhibebatur. Sueci testabantur, Reginam jam inter Ordines Imperii receptam operam daturam, ut Cæsari ac Imperio quavis ratione amicitiam suam adprobet, & quacunque occasione auxilio ipsos sublevet. De rebus Praga amotis sibi haut constare; unde ad id certi quid respondere non posse. Quo Cæsarei adquiescebant, ac sibi Cæsaris jussu id monendum fuisse testabantur. Dextræ inde datæ, ac repetiti amplexus. Ordinesque utrisque gratulabantur, ac ad suas quoque ratificationes cum Suecis commutandas paratos se ostendebant. E quibus tamen Oxenstierna prius quærebat; num ratificationes forma conventa conceptæ & si quid deficiat illæ emendandæ, ac post correctæ justo tempore exhibendæ sint? Tum, an hosce pro universis Ordinibus habeant, qui heic congregati adstent? Quorum utrumqne cum Reigersbergius affirmasset, ac data dextra promisisset pacta pacis sancte servatum iri, Ordinum ratificationes porrigebat, simul alterum Regiæ ratificationis exemplum ex Oxenstiernæ manu recipiebat. Sed de tertio ratificationis Regiæ exemplo, quod Saxoniæ Electori tradendum erat, inter Moguntinum, & Saxonicum disceptatio oriebatur. Quorum ille ferebat; Instrumentum in Moguntina Cancellaria deponendum ad Ordines utriusque Religionis ex æquo pertinere, eoque duplici Instrumento opus haut esse, nec id in Imperio usu receptum, ac Directorio fraudi cedere. Saxonicus contra id haut inconveniens censebat in ejusmodi tractatione, in qua Catholici unam, Evangelici alteram contrahentium partem constituerent; declarabat tamen, id Moguntino Directorio præjudicio haut fore. Unde conventum tandem, nt instrumentum illnd Saxonico per Scribam post transmitteretur. Sed & nomine Civitatum Lubecensis testabatur, se vectigal Oldenburgicum, & ut idem Instrumento Pacis insereretur, nunquam probasse, ac dissensum snum quavis occasione declarasse; de qno & hoc solenni actu protestentur, per traditam civitatum ratihabitionem à dissensu hautquidquam discessum, multo minus ad evictionem ejusdem Civitates teneri velle. Cui contradictioni Civitates inhærebant, etsi à Moguntino repositum fuisset, eam exceptionem non acceptari, cui & apud subscriptio-

1649. nem contradictum sit, & rem jam transactam esse. Commutationem Gallicæ ratihabitionis apud Nassovium Comitem præsente Volmaro Grullardus Residens peragebat, quod Servientus valetudine impediretur; quo & Ordinum Legati, qui adhuc apud Suecos erant, mox veniebant. Inde Nassovius & Volmarus una cum Ordinibus ad Servientum accedebant, Cæsareamque & Ordinum ratificationem vicissim tradebant. Ab Ordinibus addita eadem declaratio, quæ Suecis exhibita fuerat, una cum cautione super Alsatia. Ostendebat Gallus nonnihil offensæ, ab Ordinibus Suecos sibi hoc actu Prælatos; sed post allatas excusationes placabatur. A Lubecensi protestatio adversus vectigal Oldenburgicum repetebatur. Ob istam commutationem peractam nullum aliud lætitiæ signum publice ostensum, nisi quod sub noctem machinæ circa vallum urbis ter displodebantur, quod Cæsarei excusarent, ob Hispanos plura se lætitiæ signa expromere haut commode posse.

Formula Ratificationis ex conventione Partium talis erat: *Nos Christina &c. Universis & singulis, quorum interest, aut quomodolibet interesse potest, notum testatumque facimus. Postquam a multo jam tempore, primum inter Divum Parentem nostrum, Serenissimum ac Potentissimum Principem, Dominum Gustavum Adolphum, &c. Pientissimæ ac Gloriosissimæ Recordationis, deinde etiam inter Nos, Regnumque Sueciæ ac socios nostros, ab una parte; & Serenissimum quondam ac Potentissimum Principem, Dominum Ferdinandum II. Romanorum Electum Imperatorem semper Augustum &c. ac post Ejus è vita discessum, inter modernum ejusdem nominis Serenissimum ac Potentissimum Principem, Dominum Ferdinandum III. itidem Romanorum Electum Imperatorem &c. Ejusque Confœderatos & Adhærentes, ex altera parte, non sine multa Christiani sanguinis profusione, & multarum Germaniæ Provinciarum desolatione, armis satis vehementer decertatum sit: tandem instituto ea de re, juxta Conventionem Hamburgi, die decima quinta Decembris, Anno Domini Millesimo, sexcentesimo quadragesimo primo initam, Partium utrinque belligerantium Osnabrugi Westphalorum Congressu, post longos & laboriosos Tractatus inter Nos Regnumque Nostrum, tum prædictum Imperatorem, & Sacrum Romanum Imperium, Domumque Austriacam, per utrinque destinatos huic Congressui Legatos & Plenipotentiarios, divina favente Clementia, Pacem & Amicitiam conclusam, & ad Ratificationem nostram perfectam esse, forma, modo, ac tenore sequenti:* (sequitur totum Pacis Instrumentum.) *Cum igitur hæc omnia & singula per nostros Legatos & Plenipotentiarios supra memoratos, nostro præscitu, jussu ac Mandato, hunc ad modum, prout hic verbotenus inserta & descripta leguntur, gesta, peracta & conventa sint, Nos eadem omnia & singula, prehabita cum fidelibus Nobis sincere dilectis, nostris Regnique Nostri Sueciæ Senatoribus matura & diligenti deliberatione, ex certa nostra scientia approbamus, ratihabemus, & confirmamus, rataque & firma esse & fore, virtute præsentium declaramus, simulque verbo Regio promittimus ac spondemus pro Nobis nostrisque successoribus & hæredibus, Regnoque Sueciæ, Nos omnes & singulos supra descriptos Articulos, & quicquid tota hac Pacis Conventione continetur, statuitur & disponitur, firmiter, constanter ac inviolabiliter servaturas, atque Executioni mandaturas, nullaque ratione vel per Nos, vel per alios ullo unquam tempore contraventuras, aut, ut per alios contraveniatur, passuras, quomodocunque id fieri possit, omni dolo ac fraude exclusis. In horum omnium testimonium & fidem sigillum nostrum Regium Majus huic Diplomati, manu nostra subscripto, appendi jussimus. Actum Stockholmiæ, die decima octava mensis Novembris Anno supra millesimum, sexcentesimum, quadragesimo octavo.* 1649.

CHRISTINA.

ANDREAS GYLLENKLEW.

Ordinum Ratificationes hoc modo conceptæ erant: *Nos &c. &c. Universis & singulis, quorum interest, aut quomodolibet interesse potest, constare volumus: Nos ab aliquot annis à Serenissimo & Potentissimo Principe ac Domino, Domino Ferdinando III. &c. ab una, nec non Serenissima ac Potentissima Principe ac Domina, Domina Christina &c. ab altera parte, benevole invitatos esse, ut ad institutum ab iis Osnabrugis & Monasterii in Westphalia Tractatum Pacis Consiliarios & Legatos nostros mitteremus. Considerantes igitur rei tantæ necessitatem, misimus eo &c. cum Mandatis & potestate, ut nomine locoque nostro Conventui interessent, omnes & singulas propositiones exciperent, cum cæteris Electoribus, Principibus & Statibus Imperii desuper consultarent, vota & suffragia ferrent, eaque omnia agerent, & statuerent, quæ funesto huic bello componendo, Pacique reducendæ ac stabiliendæ conducere posse viderentur. Tractatu itaque, per Dei gratiam, eousque perducto, ut ab omnium Partium respective Plenipotentiariis, Legatis & Deputatis conventum sit in Articulos septendecim, quorum primus incipit:* Sit Pax Christiana, universalis, perpetua &c. *ultimus desinit in verba:* Helvetii, Rhætique & Princeps Transylvaniæ &c. *publico comprehensos Instrumento, quod a Cæsareis & Regiis Sueciciis Legatis, nomine vero omnium Electorum, Principum & Statuum Imperii, ab ejusdem ad hoc specialiter Deputatis Plenipotentiariis sub eorum committentium Rato, subscriptum & subsignatum est, Monasterii, die 14. 24. mensis Octobris, currentis Anni M DC XIIXL. Idcirco Nos, tam vi dictæ Deputationis specialis, quam pro Jure Nobis una cum cæteris Imperii Statibus competente, dictum Instrumentum, eoque contentam Pacis Conventionem de verbo ad verbum accurate perlecta, diligenter examinata, considerata & perpensa, pro Nobis, Hæredibus ac Successoribus nostris, totoque Imperio, vigore harum, in omnibus & singulis suis Articulis, Paragraphis, Punctis & Clausulis, omni modo ita approbamus ratihabemus, & confirmamus, ac si de litera ad literam expresse hic inserta essent. Verbo Principali spondentes ac promittentes, pro Nobis nostrisque Hæredibus ac Successoribus totoque Imperio; Nos omnes & singulos ejus Articulos, & quicquid tota illa Pacis conventione continetur, firmiter, constanter, & inviolabiliter servaturos, atque executioni mandaturos, nullaque ratione vel per Nos, vel per alios ullo unquam tempore contraventuros, aut, ut per alios contraveniatur, passuros, quomodocunque id fieri possit. Omni dolo & fraude exclusis. In cujus rei testimonium majusque robur præsentem Ratihabitionem, nostra manu propria subscriptam, sigillo nostro Principali muniri fecimus. Datum &c.*

§. 12. Inter Suecis præstanda præcipuum erat Executio eorum quæ Suecos spectant.
satisfactio militum cui expediundæ omnes Ordines se promptos exhibebant, Trevirensi excepto, qui aliquam summam pro lubitu deprompturum se osten-

1649. se ostendebat, ut tamen neque Instrumento Pacis, nec ab Ordinibus factæ repartitioni adstringi vellet, ad pacta cum Gallia provocans. Quanquam autem Ordines à Palatino antea per literas petierant, ut pro prima pensione duodecies centenis uncialium millibus adquiesceret, circa reliqua moræ quid indulgeret: cum tamen Suecos à conventis discessuros vix crederent, duris quantumvis temporibus promissam summam in promtu fore eidem significabant, quam tamen exsolvere haut decreverint, nisi postquam omnia ad exautorandum militem disposita fuerint. Conventionem super missione militum ac oppidorum restitutione Ordines Monasterii adaptare cupiebant. Id quod Cæsarei æque ac Regii abnuebant, quod ista ducibus exercituum reservata esset. Ut tamen Ordines consilia super ea re conferrent, haut repugnabant. Circa Osnabrugensem capitulationem moram haut fore Ordines judicabant. Ac si Franciscus Wilhelmus Episcopus tergiversetur, Præsulatum tantisper detinendum; quem & inopia ad æquas conditiones admittendas compulsura sit. Super cessione Brandeburgica nonnulli censebant, Reginam ad restituenda Electori sua oppida non teneri, nisi ista exhibita. Quod tamen cæteris displicebat; ac pollicebantur Brandeburgici, se istam, ubi super finibus transactum sit, tradituros. Circa attestata denique pro Erfordia & Minda inter Salvium, & Reigersbergium liticulæ quid oriebatur, quod hic assereret, Salvium cum Instrumenta Pacis deponerentur, de istis remisisse; id quod Salvius inficiabatur, ac secus se rem habere demonstrabat. Qua ex re Moguntino tantopere bilis commota est, ut podagræ doloribus corriperetur.

2. Febr.

Executio circa Ordines alicubi hæret.

§. 13. Executio circa Ordines ex lege Amnestiæ & Gravaminum, ubi Evangelicorum res potiores erant, sic satis procedebat; uti Stutgardiæ & aliis Wurtenbergicæ locis, unde Jesuitæ & Catholici sacerdotes cum ornamentis sacris comitante tubicine Dillingam deducti sunt. Sed alibi executio fere hærebat. Quibusdam videbatur refractarios hospitiis militaribus præ cæteris onerandos alii istos Regiorum opera in Ordinem redigendos, reparatione damni quod ex hac mora Imperio & Ordinibus proveniret, ab istis repetita. Ab aliis alia media proponebantur. Enimvero languebat heic Ordinum consensio quod Catholicis executionem pacis magis sufflaminare, quam promovere cordi foret. Unde Evangelici animis minuebant; non omnia pace conventa statim effectui dari posse, sed quędam ad futura Comitia rejicienda. Inprimis autem omnes ad Commissionem à Cæsare Augustam destinatam respiciebant, ubi Catholici Evangelicorum commodis quantum possent recalcitrabant. Equidem Cęsar ad diversas Senatus Catholici literas responderat: cum pace nupera omnes promiscue exceptiones rejectæ sint, nec ullis inhibitionibus, ac remediis, aut processibus adversus ejusdem executionem locus relictus sit, non posse à se petitos processus super illorum exceptionibus ac prætensa nullitate decerni. Unde ut edicto suo sine mora pareant, & quæ pacis legibus congrua sint, exsequantur, jubebat. Idem Bavariæ Electori significabatur, qui & monebatur, pręfecto præsidii injungeret, ne executionem paci conformem impediat. Sed quia Cæsaris literæ paulo languidiores adparebant nulla in refractarios dictata poena, Catholici tergiversari non desinebant. Cum Commissarii post allatas Cæsareis literas denuo in

11. Jan.

Curia super negotio sibi mandato exponere vellent; respondebatur, cum Advocatis urbis super tanti momenti re consultandum. Inde sextus abhinc dies scripto ipsis à Senatu, ac certa hora constituitur; cum par fuisset Senatui à Commissariis tempus condici. Sed & decretum Senatus per apparitorem ad ipsos transmissum. Cum isti curiam ingrederentur, non uti moris in porta, sed ad caput scalarum excepti sunt. His & alia contemtus signa cumulabantur. Cæterum Commissariorum propositionem Senatus per ambages eludere, & pacem Osnabrugensem acceptare non nisi salvis quibuscunque juribus; tum varias dilationes aucupari, ac nodum in scirpo quærere, sine dubio ut Evangelicos cives sumtibus, Commissarios tædio protelaret. Quo fine & scriptis rem cum Commissariis disceptare cupiebat: qui tamen non inquirendi, aut cognoscendi, sed exequendi duntaxat causa adesse se ostendebant. Nec minus per literas Aulam Cæsaream solicitare, num pronius sibi responsum extundere possent. Interim & clam Evangelici tentabantur, num desertis pace conventis novos cum Senatu tractatus ingredi vellent, per quos parta Evangelicis commoda labefacturos se sperabant. Quin proceres æque ac vulgus Catholicorum cavillari; ad Calendas Græcas Evangelicos sua templa recuperaturos. Nec dubitabant Senatus juxta ac Sacerdotes scriptis in Aulam Cęsaream missis pacem Westphalicam infamem, ac detestandam vocare. Ac satis patebat ferociam istis additam, quod Cæsar id tantum jussisset, ne Bavaricus præfectus executionem impediret, non autem ut illam promoveret. Id quod & repetitis literis Bavarus vetuerat, sat rationum sibi esse ferens, quare se suosque ei negotio misceri nolit. Ita Commissarii manu militari destituti frustra satagebant, multum indignante Oxenstierna; isto exemplo aliis pervicaciam ac sua in istos homines exempla reponenda, qui antea cum Evangelicorum sacra eliminarent, patibulum medio foro excitarant, quo contumaces suspenderentur. 1649. 16. Jan.

§. 14. Nec minus difficulter procedebat Sulzbacensis Palatini restitutio, quam cum facere Bavarici Circuli Director abnueret, Præfecti Franconici Circuli Bambergensis Præsul & Culmbacensis Marchio ad eas vices supplendas adhibendi erant. Illis acriter obnitebatur Neoburgicus, superioritatem territorialem sibi reservatam jactans, cui jus sacrorum ex usu Germaniæ sit conjunctum; & quod de Sulzbacensi in Tabulis Pacis fuerit omissum; cum tamen in ejus & similium favorem exordio articuli quarti peculiaris clausula inserta esset. Tum ut rem extraheret, ad peculiarem Cæsaream Commissionem provocaverat. Sed cum ordinariæ executioni Sulzbacensis inhærere mallet, à Suecicis Legatis petebat, ut suam restitutionem Franconici Circuli præfectis commendarent. Qui & magna diligentia pro isto nitebantur, jubente id quoque Regina; quæ & Carolo Gustavo injunxerat, ut Sulzbacensi re ipsa adsisteret, ac Neoburgicorum conatus averteret; quod Sulzbacensi in possessionem restituto coram Commissariis experiri Neoburgico integrum sit, si quid juris sibi competere judicet. Eadem & causa Ratisponenses subigebat, ut Franconici Circuli Præfectos sibi executores deposcerent, quod Bavariæ Elector jura ipsis tempore belli erepta ultro restituere abnueret.

Sulzbach & Ratispona.

§ 15. Interim quæ per septem Circulos distributæ fuerant Suecorum legiones, in Germania

Sueci milites

1649.

Incommodis hospitiis afficiuntur, ob Gallos aliosque.

cumprimis superiore, maximisq; cum incommodis conflictabantur, Gallis cedere, aut in eadem secum loca ipsos admittere abnuentibus. Et quanquam ea de re cum Turennio diligenter ageret Duglassius, cui istius oræ cura commissa erat: nil tamen amplius ab isto obtinere poterat, quam ut in pagorum, ac oppidulorum partem ipsum admitteret, clausis oppidis sibi soli servatis. Illis porro queis ad Rhenum tractus obvenerant, non Galli solum, sed & Bavarici Heidelbergæ, & Hispani Franckendaliæ obsistebant. Unde urgente inopia parum à seditione aberant legiones, ac in summo periculo versabantur ductores; sicut istæ inde revocandæ, ac per Saxoniam dispertiendæ essent. Ea de re cum monitu Generalissimi Legati Suecici cum Serviento agerent, ut ne sub finem belli quid adversum amicitiæ admitteretur: ille ferocius respondere, ac culpam in Erskeinum rejicere, quin in nervum rem erupturam ominari. Post tamen mollius loqui, ac ad Turennium se scripturum polliceri, miratus ea de re inter duces haut rite conventum, nec à Turennio quid sibi communicatum. Ad ipsum quoque Turennium Carolus Gustavus scribebat, ut suos hospitiis per Ordines assignatis frui patiatur, quę haut eo minus Gallicum militem capiant, si circa exactiones moderatio adhibeatur. Ast Turennius ista adspernatus querimonias potios ciere; nulla significatiooe prius facta, aut antegressa conventione Suecicas legiones suis hospitiis immissas. Cui vicissim ostensum, Suecis longe maximam qnerendi causam esse, ac mature satis à Wrangelio id denuntiatum, eamque legionum distributionem Monasterii Serviento conscio factam. Unde tandem Avaugurius pollicebatur; in Aula Gallica se curaturum, ut his incommodis remedium afferatur. Interim male habitæ Succorum legiones, vagæque animis ægrescebant, ut metus esset; ne ingens in malum ea res erumperet; præsertim cum nondum super pace secutura sat cautum foret. Nec minus angustæ Suecis res per Westphaliam, cujus partem Lamboius nuper populatus erat. Et Landgravia non solum utramque Hassiam, Waldeccam, Wetteraviam, Sylvam Occidentalem, Fuldensemqne agrum, sed & præcipuas Westphaliæ partes suis copiis vindicabat, Paderbornam, Corveiam, Monasteriensem & Coloniensem Præsulatum, Ducatum Montium, Juliacum, Eifaliam, Frisiam. Quin & Co-
20. Jan. loniensis Elector literis ad Carolum Gustavum datis Westphaliam, & pręcipue Pręsulatus sibi subjectos Suecicis hospitiis eximere conabatur, velut antea sat oneratos, & qui jam ratam partem satisfactionis militaris contulerint. Nec Superior Saxonia ista hospitia deprecabatur, velut à se omnibus executioni datis, quæ leges pacis jubeant, ac parata militari pecunia; nec reliquorum moram sibi fraudi esse debere; eoqne postulabant, ut ei Circulo assignatæ copiæ exautorentur. Inprimis autem Saxo, & Brandeburgicus Electores suas ditiones hospitiis eximi, onusqne illud in reliquos ejus Circuli Ordines devolvi cupiebant. Quibus à Generalissimo responsum, à dispositione per ipsos Ordines facta sibi discedere integrum
6. Jan. non esse. Ad exautorandum militem, & restituenda oppida se haut teneri, nisi conventis antea impletis. Nec consultum videri partem copiarum dimittere, nisi & à cæteris debita sint præstita.

Turennius è Germania abit.

Paulo post tamen laxioribus in Superiore Germania hospitiis frui incipiebant Sueci postquam Turennius cum subjectis legionibus Wurtenbergica deserta apud Philipsburgum Rhenum transire instituerat; cui consilium erat, eas legiooes in auxilium Parlamento Parisiensi adducere, quod Regi tunc cornua obvertebat. Verum easdem Regis jussu Erlachius Turennio abstrahebat, ut hic vix cum trecentis equitibus evaderet; quibuscum is superato Aschaffenburgi Mœno secuodum Rhenum Recsam, inde in Hollandiam descendit. Istæ autem legiones, cum jussu Erlachii vetera hospitia repetitum irent, illa jam à Suecis insessa inveniebant. 1649

Ordines super missione militum, & deditione oppidorum Monasterii agere volunt.

§. 16. Inter hæc Generalissimus Mindam pervenerat, quo & Legati Suecici accesserant, super tractatu consultaturi, qui de exautorando milite, & evacuandis præsidio oppidis juxta conventa pacis ioter duces instituendus erat. Super quo negotio Legati Ordinum sententiam suam Monasterii scripto designaverant, magnopere contendentes, ut illud ibidem absolveretur. Equidem ad duces id certo modo remissum; non tamen eo animo, nt alterutra pars rem pro lubitu, ac ultra tempus ratificationibus commutatis destinatum extrahere possit, milite interim Ordinibus incumbente. Per decreta quippe pacis iotra traditas hinc inde ratificationes eam conventionem fuisse absolvendam, quo statim ab ista traditione ad exautorationem militis, & deductionem præsidiorum procedi potuisset. Ne tamen duces plane ab hoc negotio excludere velle viderentur, à Carolo Gustavo petunt, ut locis vicinis subsistat, & Oxenstiernam ea super re idoneis mandatis instruat, quo de ipsius sententia negotio finis imponi queat; nec necesse sit novis moris ansam dare conventu hoc in alium locum translato, aut novo tractatu in Superiore Germania suscepto. Ei negotio Urgendo Witgensteinius Comes, tum Lubecensis, Noribergicus, & Lindaviensis Mindam & Palatinom Monasterio missi sunt. Coospirabant Ordinibus Cæsarei, qui & idonea se in eam rem mandata à Cæsare nuper accepisse ferebant, nt citra ulteriorem relationem super eadem cum Legatis Snecicis, aut Caroli Gustavi Deputatis transigerent. Servientus qui hactenus eam rem ad duces remittendam censuerat, jam mutata sententia Ordinibus declarabat, commode eandem Monasterii absolvi posse, se præsente, aut Grullardo, qui se digresso, heic mansurus sit. Esse sibi in eam rem mandata; ac cupere, ut qnamprimum tractationis initinm fiat. Scripturum quoque ad Turennium, si is forte quempiam suorum mittere huc velit: cujus tamen responso haut expectato tractatum auspicaturus sit. Nam eo minus istius nunc rationem habebat, postquam in Parlamenti partes concessisse eundem intelligeret. Enimvero abnuebat id Generalissimns, quod ista res per leges Pacis ad Duces remissa foret, de qua inter se ac Cæsareos doces agi cœptum sit, transactione super alimentis præsidiorum jam absoluta, & conventu circa Noribergam designato. Ac optime ducibus constare qnomodo copiarum missio, & præsidiorum deductio commodissime fieri qoeat. Ordinum quoque Legatos talium tractandorum haot satis peritos, dum abrogatis tributis super alimentis præsidiorum disponere negligunt, nnper haut parum confusionis dedisse. Ac sibi à Regina injunctum, placitum semel executionis ordinem sequi. Denique ob nova iodies surgentia negotia Mindæ din subsistere sibi haut integrum esse: ac propediem in Superiorem Germaniam abeundum, ut cum Cæsareis, Gallicis, ac Hassicis du-

Consentit Servientus.

Generalissimus eam rem ducibus vindicat.

cibus

1649. cibus super exautoratione ac oppidorum restitutione transigat. Id quod ipse per literas Ordinibus significavit.

Quo ordines offenduntur. 28. Febr.

§. 17. Hac Caroli Gustavi sententia Monasterii intellecta ea animorum commotio inter Ordines surgebat, quanta vix toto hoc tractatu observata fuerat, Saxonico Electorali præ cæteris frementе; qui tunc, si quid Suecis adversum struebatur, primas semper partes agebat. Oxenstiernæ literas Reigersbergius resignatas aliquot per dies suppresserat; sed earum argumentum una cum Cæsareis, aliisque Hispano obnoxiis disseminaverat, ac odiosa interpretatione asperaverat. Tantum temporis à subscriptione pacis, ac commutatione ratihabitionum elapsum; nec minimam tamen partem onerum bellicorum imminutam. Suecos nil nisi de tempore extrahendo meditari. Cæsareos Commissarios Pragæ Regios deputatos expectare, queis de nullo loco ad istam tractationem proposito constet; ac vix persuaderi, Suecis exautorationem exercituum cordi esse.

7. Mart.

Mox tamen cum istius literæ per septem dies à Reigersbergio suppressæ Ordinibus communicatæ forent, motus iste animorum iterum considebat, non Bioernclovio solum, sed & Witgensteinio, ac Crosiegio Hasso ipsos demulcentibus.

Mox iterum sedantur.

Nec re curatius perpensa Palatini rationes improbare, aut causam offensæ reperire poterant, quam non hujus literæ, sed per malevolorum artes excitata opinio genuerat. Inprimis hæ literæ placebant illis, queis sua recuperanda erant, quos curæ sibi esse idem significarat. Unde & Varenbulerus Wurtenbergicus responsum non à solis Deputatis, sed universis concipiendum pervincebat.

Ordines Generalissimo scribunt.

Ejus sententia hæc erat: Conventionem super exautoratione, & evacuatione quidem ad duces certo modo rejectam, non tamen ut illa ultra duos menses post pacem subscriptam porrigatur. Unde cum duces tempus istis negotiis destinatum incassum elabi sint passi ingenti cum Ordinum damno, eum tractatum Monasterium fuisse revolutum. Ac si præter spem longiores moræ nectantur, Ordinibus fas esse id negotium una cum Cæsareis & Regiis Legatis suscipere, ut tandem aliquando præsentibus malis eluctentur.

Hic sententiæ suæ inhæret.

Ast his insuper habitis Carolus Gustavus quamprimum in Franconiam abire decreverat, isti tractatui Norimbergæ, aut vicina urbe instituendo, nec tutum judicabat, Ordinum arbitrio eam rem committere, quod ex hactenus actis animadverterat, inconsultam speratæ quietis cupidinem omni rationi prævalere, ac ipsos importunis flagitationibus leges ducibus obtrusum ire, quibus ni obtemperare possis aut velis, facile universorum offensa incurrebatur.

Ordines ob defectum restitutionis missionem militum differri nolunt.

§. 18. Cæterum quia restitutio læsorum lente admodum procedebat, Generalissimus decreverat antequam eadem plene absolveretur, conventioni super modo exautorationis & evacuationis finem haut imponere, nec militem dimittere, aut præsidia deducere. Ordinibus contra Monasterii super restitutione nullum amplius dubium supererat, & si quid adhuc eidem deesset, ne momentum quidem exautorationem

2. Mart.

ideo differendam censebant. Cæsarem quippe arctiorem exequendi modum ab ipsis propositum non solum probasse, sed & præfectis Circulorum ut illum observent injunxisse. Restitutionem porro ubique fere factam, ac paucos superesse, qui eo nomine adhuc querelas moveant. Confidere se, Cæsarem edicti sui autoritatem servaturum, ac Pacis violatores coërciturum: & sua quam maxime interesse, ut conventorum executione concordia inter ipsos nullo Religionis discrimine instauretur. Unde dubium non esse, quin si quid restet, etiam post exautorationem effectui dandum sit. Iniquissimum autem esse, ut paucos ob refractarios ipsi intolerandis hospitiorum & tributorum oneribus succumbant, aut ideo exautoratio differatur, novisque conventionibus ineundis tempus teratur. Denique executionem circa caput Amnestiæ & Gravaminum non tam ad socios Reges, quam ad ipsos Ordines spectare. Atque hæc & talia prolixis literis Carolo Gustavo ingerebantur. 12. Mart.

Ut & Cæsarei.

Hisce per omnia adstipulabantur Cæsarei; qui & literis ad Oxenstiernam addebant: Cæsarem suo officio non defuisse, nec deinceps defuturum; arctiorem exequendi modum probasse, ac inprimis rem ita disposuisse, ut circa restitutionem Augustæ mora non sit amplius futura. Jam ducentas quadraginta cohortes exautorasse; ut suspicionis causa Regiis adimeretur. Suecicum supremum ducem, dum ad plenam executionem exautorationem differre instituit, sibi arrogare videri potestatem cognoscendi, num restitutioni satisfactum sit. Quod nec legibus pacis, nec æquitati, nec Ordinum placito congruat. Nusquam Pacis legibus cautum, ut executiones circa Amnestiam & Gravamina Regiis deferantur; quod nec salvis Imperii Constitutionibus fieri queat: sed eas à Cæsare juxta decreta Pacis, veteresque Imperii Leges faciendas. Unde eam ob causam Regium militem in Imperio haut detinendum, sed post perfectam super solutione pecuniarum transactionem citra moram exautorandum, & è Germania abducendum.

Sueci aliter sentiunt.

§. 19. Ast Suecicis Legatis soli isti arctiori modo exequendi rationes superstruere haut consultum videbatur, quem etsi designari essent passi; ideo tamen jure ex Instrumento pacis quæsito haut cesserant. Mira sibi de istius efficacia persuasisse Ordines, sed parum adhuc effectus adparuisse. A Catholicis inventum, à Cæsare probatum eo fine, ut Regiæ copiæ plausibili obtentu Germania dimoveantur, quo facto executionem pro ipsorum lubitu eludi posse. Vix ullum adhuc ejus vi sua recuperasse. Quin potius Restituentes, ac nominatim Bavaricos minas jacere, ac conventa Pacis cavillari; cum tamen hi præcipue circa istum arctiorem modum se venditarint. Tutissimum esse in præsens restitutionem citra dilationem fieri, quæ utrique parti citra fraudem sit; cum cuique sua actio reservata fuerit. Dum super exautoratione tractatur, restituentes ad explenda conventa sat spatii habere. Re ipsa ostenderent cordi sibi esse, ut quamprimum quilibet sua recuperet. Movebant porro Carolum Gustavum Regiuæ mandata, ne à præscripto in Tabulis Pacis exequendi ordine discederet, neve ante restitutionem copias dimitteret. Gustavo Adolfo quondam Regi præter securitatem proprii Regni hanc præcipuam fuisse causam sumtorum armorum, ut oppressi Germaniæ Ordines juribus ac bonis suis restituerentur. Erubescendum esse, si ob quæ bellum sit gestum in ambiguo relinquantur. Inter ipsos tractatus facile potuisse perspici, quam difficilis futura sit executio, cum ad conventionem illam adversa pars ita ægre descenderit. Denique jejunum fore tot laborum pretium, si nil nisi papyraceam pacem domum reportent Legati, effectu destitutam. Et quanquam aliqui

1649. proponerent, certis detentis locis initium exautorationi, & præsidiorum deductioni faciendum, utut minorum quorundam Ordinum restitutio adhuc hæreat; Carolus Gustavus tamen id temperamentum, negotio extrahendo aptum admittere nolebat, sed ad Reginam de eodem referebat.

Elector Palatinus pacem acceptat 9. Febr.

§. 20. Interea Elector Palatinus literis Londino scriptis Cæsari declaraverat; se per omnia Legibus Pacis obtemperaturum, quod & jam antea Ordinibus significarit; ac sperare Cæsarem studium suum circa pacem & Imperii tranquillitatem probaturum, ac sibi assignata tuiturum. Idem initio constituerat Philippum fratrem in Aulam Cæsaream mittere investituræ accipiendæ; sed impediente pecuniæ penuria Brandeburgico Ministro id negotii committere decrevit.

Bavaricus difficultatem movet.

Quanquam autem hoc modo Elector suo debito satisfecisset, circa fratres tamen ipsius difficultatem movebat Joannes Adolfus Krebsius Bavaricus Legatus, velut isti injunctam legibus Pacis renuntiationem facere abnuerent. Ac arguebat, ab Hispanis ipsos clam confirmatos ad turbida consilia impelli, quibus incertum quid mysterii subsit. Unde peculiari evictione sibi caveri postulabat in eum casum, si Palatini fratres leges Pacis implere detrectarent. Alias Bavarum Carolo Ludovico inferiorem Palatinatum haut restituturum, nec Cæsari Instrumentum de oppignerata ob tredecim milliones Austria supra Anasum redditurum. Sanciri præterea volebat, ut ni fratres Electoris intra annum vertentem renuntiarent, jure successionis excluderentur, nec ad simultaneam investituram admitterentur. Renuntiationem quoque fieri postulabat non solum in Superiorem Palatinatum, quod Tabulis Pacis cavebatur; sed & eandem in Electoralem dignitatem & inde dependentia jura extendi volebat. Super hoc postulato in diversa discedebant Ordines. Saxo Electoralis, Altenburgicus, & Laneburgicus eam evictionem subscribere haut dubitabant. Sed Brandeburgicus ac plures repugnabant; superfluum & mali exempli esse peculiaribus se cautionibus adstringere. Et censebat Servientus, Bavaro communem guarantiam sufficere posse. Ita dissentientibus Ordinibus res ad Oxenstiernæ reditum differebatur; ac spes erat, Krebsii conatus ultro in fumum abituros.

Hanseatici super vectigalibus protestantur.

§. 21. Sed & Hanseatici per Lubecensem super continuatione aut introductione quorundam vectigalium ad Mare Balticum, inque Albi ac Visurgi fluminibus protestationem interponebant, quibus velut paci repugnantibus contradicebant, ac universis, singulisque competentia reservabant. Quo nomine libellum apud Moguntinum Directorium ad acta referri petebant. 18. Febr.

Cum Brandeburgico de cedendis æquivalentibus agitur.

§. 22. Apud Carolum Gustavum cum Mindæ ageret, Brandeburgici nomine instabat Witgensteinius, ut assignatas ipsi in Pomeraniæ vicem Provincias cederet, ac præsidia oppidis deduceret. Super ea re cum Duci nulla à Regina mandata essent; quo spatium nancisceretur hujus sententiam exquirendi, simul perspiceret, qualem Elector circa regendos Pomeraniæ fines sese exhibiturus esset, rem ad Oxenstiernam rejecit; cui non defuturi erant prætextus tempus extrahendi, quoad Reginæ mandata adferrentur, præsertim cum à Brandeburgico Instrumentum cessionis Pomeraniæ nondum exhibitum foret. Mox tamen eum, ob mutatam rerum faciem expedire videretur Brandeburgico satisfieri, quem malevoli in inimica Sueciæ consilia pertrahere tunc studebant: nec post permutatas ratihabitiones illas Provincias diutius detinendi idonea causa foret, ac alia via daretur Electorem ad æquas conditiones circa fines regundos compellendi; haut abs re judicabat, Witgensteinio instante, Oxenstiernam ea de re tractatum suscipere. 30. Mart. Circa quem tamen operam daret, ut donatariis prædiorum impensæ utiles, aut saltem pecora, & mobilia illata refundantur. Tum ut Minda in pristinum statum circa sacra & civilia reponatur, & si quæ alia Pace in ipsius commodum disposita sint, iis fruatur. Demum ut præsidiis usitata alimenta maneant, quoad deducantur. Kœnigsmarckio quoque, & Gustavo Ottoni Steenbockio, quorum ille Saxoniam Inferiorem, hic Westphaliam curabat, injunctum, ut facta ab Oxenstierna denuntiatione Electori regimen Præsulatus concedant; curarent tamen, ut ejus sedes non Mindæ, sed ut olim Petershagæ statuatur.

Controversia inter Administratorem, & urbem Magdeburgicam.

§. 23. Inter Administratorem, urbemque Magdeburgicam Monasterii lis tunc exorta est, quod urbi Privilegium muniendi à Ferdinando II. concessum cum omnimoda jurisdictione & proprietate ad quadrantem milliaris Germanici extensum foret. Ejus vi decuriones intra id spatium sitos fundos veteribus Dominis adimere, sibique vindicare instituebant, nisi quod viduos ac pupillos indemnes præstare vellent. Præterea initium quadrantis illius à septuaginta septem perticis, munitioni prius destinatis, sumere cupiebant. Contra Administrator, quod de usufructu mentio facta non esset, nudum dominium directum urbi datum contendebat, utili penes præsentes possessores manente; nec alio fine, quam si ad munitiones ampliandas urbs isto spatio opus haberet; idque spatium à mœnibus ordiendum. Cum Administrator oppidanis ad possessionem adprehendendam auxilium accommodare abnueret, ipsi eam arripere, sibique adeo executionem facere conabantur, isto nequidquam protestante. 30. Jan. Quod factum & Augustus Brunsvicensis Dux velut Saxoniæ Inferioris Director improbabat, simul ut ab Ordinibus exquireretur jubebat, quid vocabulo proprietatis intellexissent. Ita eo negotio Monasterium devoluto utrinque scriptis certatum, ac decisio ejusdem ab Administratore Ordinibus delata, Oppidanis Suecorum præcipue auxilium implorantibus. Et urbs quidem Civitates faventes, Electorales, & Principes adversos experiebatur. Oxenstierna scripto testabatur; haut aliam fuisse sibi sententiam, quam ut ad reparanda urbis ædificia juri muniendi quadrans milliaris additus sit cum omni jurisdictione & proprietate bonorum sacrorum circumjacentium, excepto D. Agnetis Cœnobio, eodem modo, quo Clerici eos fundos ante possederint. Sed parem declarationem edere abnuebant Cæsarei, velut id in potestate sua non esset. Et quanquam inficiari non possent, Suecos inter tractatus aliquoties contendisse, ut bona illa sacra disertis verbis urbi propria addicerentur; tamen contradicentibus Administratoris Legatis eam verbis generalibus fuisse conceptam. Post tamen oppidani ad Aulam Cæsaream confugerunt, ubi connitente Saxone, ac Brandeburgico, ipsoque Administratore præter Reginæ mentem, quæ urbi tanta mala perpessæ bene cupiebat, factum est, ut ea causa Noribergæ non proponeretur, nec in Catalogum restituendorum referretur.

§. 24. Sed

1649. De Capitulatione Osnabrugensi.

§. 24. Sed nec capitulatio circa Præsulatum Osnabrugensem Tabulis Pacis insinuata succedebat; de qua inter Volmarum, Langenbeckium Luneburgicum agi quidem cœptum. Sed cum Volmaro aliquandiu res cordi esse videretur, mox cessim ibat; & Præsul Franciscus Wilhelmus pauca admodum templa Evangelicis concedere volebat, etiam ereptis iis, quæ isti anno vicesimo quarto citra controversiam possederant. Unde Oxenstierna veritus, ne provinciales à Præsule infestissimo circa sacra, à Langenbeckio circa civilia læderentur, tutissimum judicabat, ut neuter præsulatu, aut oppidis ejusdem munitis potiretur, quoad Capitulatio ista Reginæ consensu, ac ad placitum omnium quorum intererat absoluta foret.

Ordinum querelæ super hospitiis.

§. 25. Cæterum Monasterii id cumprimis meditabantur Ordines ut receptis oppidis suis, hospitationes militum aliquando amolirentur; de quibus intentissimæ querelæ movebantur; nec eo fine per Circulos distributum militem, ut ultra præscriptum pace tempus incumberet. Quo fine literis ad Carolum Gustavum datis petebant; ut (8. Mart.) quæ super exautoratione, & præsidiorum deductione à se designata forent, ipse probaret, ac Joannem Oxenstiernam mandatis instrueret, ut secum quamprimum super militis missione, ac oppidorum restitutione transigere possit. Pecuniam quippe militi promissam in promtu esse. Immensa onera, quæ ex ductorum libidine subinde augeantur, diutius tolerari non posse. Accedere injurias, ac importunitatem militum, ut metus sit, ne plebs ex desperatione seditionem induat. Nec minus singuli Ordines missis legatis ipsum infinitis querimoniis obtundebant. Quæ tamen non parum remittebantur, cum acribus edictis ab ipso petulantiam milites compesci, ac inutilem calonum turbam castigari, simul serio ab eodem rem agi perspicerent, ut exautorandi initium fieret.

Difficultas circa expediendam satisfactionem militarem.

Quę tamen eo lentius procedebat, quod circa expediendam pecuniam variæ difficultates occurrerent. Nam Bavarus quidem Superiorem Palatinatum tam Suecicis hospitiis, quam militari satisfactioni exemtum ibat, velut propriam propriam provinciam. Id quod Ordines indulgebant ea lege, ut proximis Comitiis Inferiori Palatinatui, cui ejus portionis onus accrescebat, refusio fieret. Sed Leodienses communi oneri se subtrahentes ut immisso milite ad debita præstanda Dux Suecicus compellat, Ordines petebant. Trevirensis cum duas legiones equestres suæ provinciæ assignatas admittere nollet, illæ assumtis mille peditibus vi accessum sibi fecere. Sed & jactabant Ordines pecuniam primæ pensionis paratam esse; quam tamen non ante exautorationem, sed simul cum ea exsolvere volebant pro rata legionum, quæ exautorarentur, & præsidiorum, quæ oppidis deducerentur. Tum cujuslibet Circuli Ordines à se collatas pecunias in militem apud se hospitantem erogari volebant, queis acceptis hic statim mitteretur, ut sua cuique pecunia proprio emolumento cederet. Ast Carolus Gustavus cum Ordines quidem Monasterii pecuniam in promtu dicerent, nonnulli autem ratam conferre supra facultates suas esse quererentur, quo rationes suas solido fundamento superstrueret, circummittebat, qui collatas pecunias inspicerent. Sed & ut suo arbitrio circa easdem disponeret, sibi deposcebat. Cum enim Superiores Circuli velut bello maxime exhausti difficillime ratam suam expedirent, hos primum onere hospitiorum levare incipiebat, quo fine sub instantem legionum reformationem ad utrumque Saxonicum Circulum assignationes quasdam emittebat. Quas cum illi acceptare nollent, per Oxenstiernam Ordinibus (31. Mart.) Monasterii denuntiat; isthanc si viam insistere pergant, se non solum institutam legionum exautorationem omissurum, sed alia ratione rebus suis prospecturum. Sed & quia assignationes duodecies centenorum millium tarde expediebantur, super quibus Ordines cum ducibus ex æquo transigere volebant, accelerandæ Pacis executioni Carolus Gustavus proponebat, ut & ista summa parato argento repræsentaretur. Id quod Ordines legibus Pacis repugnare, ac præstitu impossibile ferebant. Super duobus autem millionibus, qui sequentibus pensionibus exsolvendi erant, judicabant, pignoris loco in singulis Circulis quædam oppida Reginæ præsidiis tantisper detinenda, quæ Ordinum sumtibus alenda sint; quod hinc inde audiantur, qui onus à se remotum in alios devolutum eant. Qua de re ut cum Ordinibus Monasterii ageret Oxenstiernæ injungebat.

Ordines offenduntur.

§. 26. Enimvero ista omnia Ordinibus ad palatum haut erant, apud quos favor in socia Regna indies magis minuebatur ob incumbentia tamdiu militum hospitia, quæ omnium querimoniis agitabantur. Inprimis Catholici animis elatiores Suecica arma palam spernere, eorumque commorationem in Imperio improbare, tum variis modis leges Pacis ab istis violatas arguere; quibus & ipsi ideo non amplius teneantur. Hispani, qui ob internas Galliæ turbas vires colligere cœperant, strenue oleum igni addebant; Pontifex, ejusque affeclæ manibus pedibusque Pacem subruere nitebantur. Cæsarei occasioni imminere, Ordinum gratiam quavis ratione aucupari; Suecis invidiam facere, velut ideo circa restitutionem Ordinum læsorum tam scrupulose satagant, & super solutione militaris pecuniæ novam cautionem affectent, ut militem sub signis retinendi prætextus foret, quem dimittere nunquam animus fuerit. Et jam altera vice apud Ordines (5. Mart.) proposuerant; quid suscipiendum, si Sueci copias exautorare nolint. & quid eo casu consilii ipsis foret; hortati, ut tandem aliquando oculos aperire, ac imminens exitium in tempore avertere velint. Pragensem tractatum à Suecis abruptum, quem cum alio loco instaurare Cæsarei Duces cuperent, istos variis artibus se subduxisse; optimis propositam à Cæsareis, Serviento, & Ordinibus Monasterii tractationem abnuisse, tantum ut tempus extraherent, ac Ordines interim argento emungerent. Unde optime facturos, si mature in commune consulant.

Ordinum periculosa consilia.

§. 27. Ea de re aliquoties inter Ordines agitatum erat, etsi nondum pleno consessu consultatione instituta. Et multis visum fuerat, ut ad legiones Germanicas equestres, quæ Suecis militabant, perscriberetur, qua ratione pacem Sueci elusum irent; addita, promissam pecuniam in promtu esse, qua Ordines ipsis satisfacere velint. Ita spes erat, easdem à Reginæ obsequio avertendos. Sed in tempore interveniebat Witgensteinius, qui una cum Cassellanis nutantes de Caroli Gustavi salutari intentione confirmabat magno cum ipsius elogio; simul de imminente legionum reductione, & secutura exautoratione certos esse jubebat. Ita gliscens jam flamma paululum repressa, quæ tamen cum iste Monasterio discessisset (19. Mart.), parum aberat, quin iterum erumperet.

1649.

Moguntini insidiosa propositio.

§. 28. Moguntinus Elector hactenus egregiis consiliis usus, ad conclusionem Pacis, ejusque maturam executionem haut spernendam operam contulerat; sed nunc diuturnarum hospitationum pertæsus in transversum ire cœperat. Non ita pridem literis ad Cæsarem, ac primarios ejus Ministros datis studium circa accelerandam Pacis conclusionem excusaverat, velut à Bavaro ad id compulsus. Si turbas præsentes Galliæ prævidere potuisset, hautquidquam se circa negotium Catholicæ Ecclesiæ non parum molestum tantopere sudaturum fuisse. Sociorum Regnorum prævalidas vires, ac insolubilem concordiam necessitatem sibi attulisse qualemcunque pacem promovendi; quod spes esset, olim Catholicis molliora tempora oritura. Nec omissurum se præsenti rerum facie unum & alterum incommodum reparare. Sequebatur inde propositio altius penetrans, quam nonnulli apud Directorium Moguntinum concinnaverant, sed num in publicum efferri deberet, dubitaverant, quæ nunc jussu

29. Mart.

Electoris Moguntini per Meelium erumpebat. Multis indiciis Electori constare, Suecicos duces ægre ad missionem militum, & redditionem locorum occupatotum descensuros, ac potius quosvis prætextus conquisituros, ut oppida in potestate, militem sub signis retineant, suppleantque aliis destinatis exequendis summa cum Ordinum oppressione. Unde Ordioibus considerandum proponi, an non expediat mature consilium capessere, quid eo casu faciendum sit? Sibi quidem videri, ab Ordinibus certum tempus definiendum, intra quod omnia confecta esse debeant. Ni intra idem Sueci militem dimittere & loca capta reddere velint, junctis viribus laborandum, ut patria isto jugo liberetur. Addebantur plurima facta, queis à Suecis conventa pacis infracta sint, quæ ut diligenter in acta referantur, hortabatur, ut si res exigat, in promtu forent. Quæ nunc à Suecis fiant hostiles esse actiones, ac cum Regina, quantum ad Pomeraniam & alias ejus Provincias spectat, ex legibus Imperii agendum. Et quæ ultra tempus Pace constitutum in militem Suecicum erogata sint, posterioribus pensionibus satisfactionis militaris detrahenda. Meelius iste peculiari Electoris gratia florebat, & hactenus verbis factisque ostenderat, se ad tractatus Pacis missum Reigersbergii stipendio Hispanico illigati consiliis observandis ac temperandis; qui hac propositione admodum lætabatur; sed quæ ideo paucis Evangelicis, qui recte sentiebaot, ac alios hactenus coërcuerant, valde inopinata accidebat, ut non parum territi quid consilii caperent vix nossent. Quorum tamen aliqui censebant; certum tempus designari haut abs re esse, modo ita res disponatur, ut restitutio ex capite Amnestiæ & Gravaminum præcedat, Regiorum postulata sequantur, omnia tamen intra statutum tempus effectui dentur. Sed bis tenues ob opes, & timiditatem parum autoritatis erat ad cæterorum numero, & potentia prævalentium sententiam librandam; qui summopere probata Moguntini propositione, per arctiorem illum exequendi modum omnia confici

Ejusdem confusus agendi modus.

posse clamabant. Sed & ad extremum publicæ consultationes juxta, & expeditiones mire miscebantur, quod Moguntinus sæpius illos tantum, qui ipsius destinatis favebant, ad consultationes evocaret, reliquis exclusis; nec eo secius omnium nomine literas expediret. Deputati quoque fere Imperii negotia tractabant insciis & inconsultis aliis Ordinum Legatis. Equidem prælegebantur omnibus conceptæ literarum formulæ, & pro more circummittebantur, ut quilibet quid sibi videretur, annotare posset. Sed annotata parum curabantur, & justa forma adornatæ literæ altera vice haut prælectæ dimittebantur. 1649.

Bavari ad Ordines literæ. 3. Mart.

§. 29. Isthæc omnia fere ex Bavari arbitrio agebantur, contra quem cæteris vix hiscere licebat, qui & literis Monachio datis in Ordines haut superfunctorie invectus fuerat; quas vel ideo adducere heic visum, quod istæ Monasterii magno studio premerentur, ne in Suecotum manus pervenirent. Occasio erat, quod Elector plerasque copias suas è Bavaria cis Danubium Palatinatui immiserat; quo ipso Sulzbacensis, & alii eo tractu graviter premebantur. Pro quibus intercedere, qua hospitationibus levarentur, Ordinibus æquum videbatur. Addita erat querela, quod circa executionem Sulzbacensem, & Augustanam auxilium accommodare detrectaverit adversus Pacis conventa, Cæsareumque edictum. Unde Augustanis contumaciam accessisse, ex qua pacis executio ingenti cum Imperii damno hæserit; eoque petebant, præfectis suis militaribus Sulzbaci, & Augustæ injungeret, quo executioni perficiundæ operam præbeant. Ad bas Ordinum literas, postquam facti sui rationes prolixe exposuisset, sub finem addebat: sibi non persuaderi, rationem illis fuisse tam acriter ipsum perstringere, & à se circa executionem pacis acta carpere; aut à Principibus suis idem ipsis mandatum. Unde plane constituisse ipsis nihil respondere, sed querimoniam tantæ injuriæ ad eorundem principes deferre, & è falso narratis ortas suspiciones iisdem adimere, reservata sibi actione adversus tam graves criminationes. Nec dubitare quin Principes ipsorum istud sibi displicere demonstraturi sint, æque uti nolint ab aliis sibi talia impingi. Per modestiam tamen istud adhuc omittere, ac monere, ut ejusmodi falsis ac immeritis exprobrationibus deinceps sibi molesti esse parcant, nec causam præbeant, ut existimationem & autoritatem suam asperiore modo vindicet adversus illos, qui istam lædere audeant. Quo specimine quam parum istorum Legatotum conventum æstimaret, perspiciebatur.

Generalissimus reductionem legionum decernit.

§. 30. Istæ igitur machinationes ne in nervum erumperent, Carolus Gustavus prohibere instituebat suscepta equitatus Germanici reformatione, qua hospitationum sumtus non parum levabantur; simul malevolis suspicio adimebatur, velut Regina novum bellum agitaret. Circa exautorationem Regina jusserat, ne plures ipse copias, quam Cæsar Bavarusque dimitteret; redditionem oppidorum differret, quoad super omnibus transactum foret. Quia autem Cæsar jam totum equitatum in octodecim legiones digesserat, superfluis ductorum exautoratis; Suecicus dux itidem legionum equestrium numerum imminuere decrevit. Quatuor tamen legiones è Vinariensibus compositas sub Planicio, Penzio, Cannebergio, & Brisewico tribunis statim exautorare visum ob petulantiam molestas, quas & Regina dudum amoliri voluerat. Quo fine Kœnigsmarckium, & Wittenbergium, cum Minda in Franconiam tenderet, ad se evocat istius negotii intra mensem Aprilem perficiundi causa; tum præfectos Westphalici & Saxonicorum Circulorum monet, pecuniam in promtu habeant, ne qua isti rei mora injiciatur.

Rex Galliæ

§. 31. Paulo ante cum Carolo Gustavo Regis

Galliæ

1649. Galliæ nomine egerat Avaugurius, ut quia Turennius cum copiis suis in Parlamenti partes transire instituebat, ipse bis mille equites Erlachio quamprimum adjungeret Turennio distinendo, quoad Regi spatium foret copias suas undique contrahendi. Iste etsi hac de re nil à Regina in mandatis haberet, ac miles nondum accepta pecunia ægre novam in expeditionem trahebatur; tamen ne Regem destitueret, postulatis promte annuit. Quo fine & mandata ad Wrangelium misit, ut Erlachio monenti duo millia selectorum equitum subsidio præbeat, ut tamen ultra Alsatiam, aut adversus Hispanos, aut Lotharingum ne ducat, ne hac occasione Regina novo bello implicetur. Quo tamen auxilio opus non erat, legionibus Turennianis in Regis partes transgressis, & transactione paulo post inter Regem, & Parlamentum secuta. Quæ res Catholicorum animos non parum fregit, ac spem Evangelicis fecit, restitutionem Ordinum melius deinceps successuram. Galli quoque blandiorem in Suecos vultum induere, promissa Argentoratensis Præsulatus restitutione, ac concesso, ut pecunia, satisfactioni militis Suecici in Alsatia, colligeretur. Simul cum antea assignatis ibi hospitiis Suecicas turmas arcuissent, vim aliquoties minati, nunc iisdem alimenta ultro offerebant.

Galliæ auxilium contra Turennium petit.

7. Mart.

§. 32. Cupiebant porro Sueci conventum Westphalicum persistere, quoad omnia pace conventa executioni forent data. Unde & Oxenstierna Minda Carolo Gustavo inde digresso Osnabrugam revertebat, nam Salvius cum Instrumento ratihabitionis Cæsareæ Hamburgum discesserat. Haut eo secius tamen iste ultro ad finem vergebat, compluribus Legatis domum discedentibus, Wolckensteinio Comite Austriaco, Witgensteinio, & Wesenbecio Brandeburgicis, Varenbulero Wurtenbergico, Argentoratensi & Bremensi; etsi in alios sua mandata transferebant, ne dissolvendi conventus initium facere viderentur. Sed & Servientus in Galliam abibat, nulla spe reditus facta, duabus Hassicis turmis prosequentibus. Quem proxima nocte Pereira de Castro Lusitanus Legatus insecutus est, Hassica turba Vesaliam ipsum deducente. Quanquam autem Grullardus à Rege jussus esset Monasterii subsistere, quoad circa pacem Germanicam omnia expedita forent, simul ut si qua occasio se offerret pacem cum Hispanis concludendi, eam arriperet, quo fine & Legati dignatio ipsi tribuebatur; vix tamen porta egressus erat Servientus, cum Brunus Hispanicus Legatus Mediatoribus denuntiat, sibi quoque decretum intra paucos dies discedere; id quod & paulo post factum. Ita negotiatio pacis, quæ aliquamdiu interquieverat, plane abrupta est. Mox & Lambergius Comes à Cæsare in aulam revocabatur.

Complures Legati Monasterio discedunt.

10. Mart.

18. Mart.

27. Mart.

§. 33. In Superiore Germania circa restitutionem Franckeodaliæ ingens difficultas adparebat: de qua Servientus acriter instabat: Brunus autem, ea à se rejecta, Cæsarem ad Hispaniæ Regem scripsisse ferebat, tum Legatum Hispanicum Londini de eadem cum Palatino Electore convenisse. Differebant Cæsarei, Hispanos id oppidum utique Palatino tradituros, non prius tamen, quam hic leges pacis expleverit, investitura apud Cæsarem rite petita. Ad quam cum spatio temporis opus sit, eousque exautorationem copiarum haut differendam. Interim Julius Antonius Frangipanius ejus oppidi Gubernator paratu bellico, & annona sibi longum in tempus prospicere, ac gravia tributa vicinæ regioni imperare, velut nihil minus quam discessum agitaret. Sed nec restitutio Homburgi, ac Comitatus Sarwerdensis procedebat, quam Lotharingus pace Germanica exclusus insidebat; qui & ideo vetuerat, ne quid tributorum Suecis inde solveretur.

Restitutio Franckendaliæ hæret.

1649.

§. 34. Augustæ Vindelicorum executio hactenus hæserat, quod Bavarici præsidii præfectus insuper habita Pacis dispositione Commissariis operam accommodare abnuisset, nisi expressis Electoris mandatis juberetur. Unde isti demum literis ab hoc petunt, ea media subministrare velit, ut executio citra moram ex decreto pacis, & edicti Cæsarei perfici queat. Ægre huc descendebat Elector, præsertim quia Pontifex acribus literis, ne id negotium tangeret, dehortatus erat. Sed quia satis intelligebat, Suecos atque Evangelicos inde dimoveri non posse, & in hanc executionem præcipue oculos conjecisse, instante etiam per literas universo Ordinum conventu, neglecta Pontificis protestatione negotium id promovere instituit. Objiciebant jam Catholici; dubitasse se de effectu pacis; quo casu gratis amissuri fuissent, quæ nisi isto pretio à se postulari non possint. Unde inter alias conditiones caveri sibi postulabant, pace non secuta omnia in priorem statum reponenda. Enimvero hanc cautionem superfluam judicabat Elector, quod isto casu ubique omnia in eum statum qui ante executionem fuerit ultro recasura sint. Ac neminem, qui alteri aliquid restituere necessum habuerit, ejusmodi peculiarem cautionem exegisse. Monebat tamen Commissarios, ut isthoc Magistratui Catholico verbis indicarent. Huic autem certum tempus præfigebat, quo plane declararet; num absque ulteriore dilatione, aut exceptione executioni se subjicere velit? Ad quam declarationem reportandam tubicen Augustam ab ipso missus est. Quanquam autem Catholici ad tempus extrahendum Advocatum suum ad Electorem ablegarent, alius tamen ab Evangelicis missus eodem properabat cum literis à subdelegatis Cæsareis, qui denuo auxilium Nerseni Bavarici præfecti expostularet. Quibus motus Elector huic injungebat ni Senatus intra præscriptum diem postulatam declarationem exhibeat, aut si tergiversari pergat circa res Instrumento Pacis perspicue definitas, requirentibus Commissariis manu militari adsisteret. Ita demum declaravit iste; sibi decretum omnibus se submittere, quæ circa suam urbem Instrumento Pacis liquido disposita sint. Hinc executio illa brevi tempore absoluta fuit. Paulo post quoque Kaufbeuræ, Biberaci, Lindaviæ, & Ravensburgi omnia in pristinum statum reposita fuere. Sed & Sulzbaci, ne quidquam contra nitente, ac protestante Neoburgico per Bambergensis Episcopi, & Culmbacensis Marchionis delegatos tam circa sacra, quam civilia executio peracta est. Tandem & Bavariæ Elector ægre licet, ad restituenda ea, quæ Ratisponensi civitati durante bello eripuerat, descendebat; nisi quod super vectigali adhuc tergiversaretur; quo tamen, connitentibus pro urbe Suecis, post quoque cedendum erat.

Augustæ executio fit.

27. Jan.

24. Jan.

5. Febr.

10. Febr.

12. Febr.

24. Mart.

14. Febr.

Et Ratisponæ.

§. 35. Enimvero hautquidquam ad eundem modum executiones ubique procedebant, alicubi iis, queis illæ faciendæ committebantur, easdem suscipere detrectantibus; aut per sinistras Pacis interpretationes eludentibus. Nec pauci, quæ per bellum invaserant, restituere plane abnuebant. Ast Sueci, qui isthunc præcipuum pa-

Sueci pro executione contendunt.

1649. cis fructum judicabant, tam Cæsareis, quam Ordinum Legatis denuntiare; Carolum Gustavum executione nondum peracta militem haut dimissurum, nec oppida redditurum. Hunc è præcipuis Articulis esse, quem Regina armis, ac per tractatus propugnaverit. Nondum Palatinum Electorem, plurimosque alios sua recuperasse. Nec ab Ordinibus propositum, ad Cæsare probatum arctiorem exequendi modum multum profecisse. Unde postulabant; quamprimum quæ restarent effectui darentur, quod hac expressa lege à se ratihabitio sit exhibita. Atque isthæc Oxenstierna Osnabrugam reversus per Bioernclovium Residentem, mox ipse Monasterium accedens ingerebat, postulans ut pœna Tabulis pacis definita in refractarios statuatur, ac Edito exemplo cæteri terrore compellantur.

Galli eam parum curant. Galli contra hanc rem levi brachio agebant: haut tanti eam esse, pro qua tam acriter Regina contendere debeat; præsertim cum ipsis Ordinibus inter se conveniat, nec dubitandum sit, quin restituendi successu temporis rebus suis potituri sint. Quin præstare executionem in suspenso relinqui, quo in futurum nova litis materia extet, quam pro re nata in usus suos convertere possint.

Cæsarei ideo militis missionem differri nolunt. §. 36. Ast Cæsarei iniquum clamitabant, ob pauculos restitutione nondum potitos totum Imperium pessumdari. Sat caveri Instrumento Pacis, quomodo heic procedendum, nec quin restitutio utique futura sit dudum superesse. Extare arctiorem exequendi modum, extare leges Imperii, huic rei remedium adferentes. Et si unum Cæsaris edictum non sufficiat, alterum mox prodīturum, quo restituendis facultas fiat, proximorum præsidiorum, aut legionum ope se ipsos in pristinum statum reponendi. Quæ omnia facili negotio sint efficienda. Si qui nondum per aliorum contumaciam sua recuperarint, iis facile succurri posse, renitentibus ex dictato Pacis, ac Legum publicarum multatis. Sed solam hanc ob causam Ordines opprimere præter rationem esse, præsertim cum hi, quando ratihabitionum commutatio fiebat, invicem stipulati sint, ut quæ ante eam commutationem præstari debuerant, post indubie præstanda sint. Qua de re cum Ordines consentiant, facile Reginam adquiescere posse, quæ ob navatam heic operam jamdudum immortalem gloriam meruerit.

Ordines idem sentiunt. Succinebant his Ordines; probato arctiore exequendi modo omnia in expedito esse, ut non sit, quare Sueci, aut restituendi amplius dubitent. Restitutionem in causis liquidis fere peractam. Sicubi ob factum illiquidum illa nondum successerit, Cæsari tamen & Ordinibus decretum conventis Pacis examussim satisfacere. Et cum executio Ordines Imperii præcipue tangat, quibus super ista satis cautum sit, confidere, Suecos ob minutias quasdam, & quæ ob controversum factum ita repente expediri nequeant, missionem militis haut dilaturos, nec eo obtentu Germaniam plane pessumdaturos. Et hæc Bavarus summo studio agebat privatas ob rationes, cui quicquid Catholicorum erat adstipulabatur, & quidam ex ipsis Evangelicis, qui facile majorem suffragiorum partem conficere poterant. Quibus id spectabatur, ut quæ nondum executioni data essent, ad proxima Comitia differrentur. Simul novis interpretationum commentis via quærebatur, queis admissis magna pars restitutionis incassum cadebat.

Sueci Evangelicis §. 37. Sueci contra Evangelicis demonstrabant; quorum restitutio adhuc desit, haut ita exiguo numero, aut parvi momenti esse, uti jactetur: quin revera maximam partem nondum restitutam. 1649. *rem demonstrant.* Minoribus Ordinibus res suas exiguas non minus cordi haberi, quam majoribus amplas. Quemlibet absque discrimine personarum, aut rerum fructu pacis gaudere par esse. Ac revera Regnorum magnopere interesse, ut & heic paci plane satisfiat. Equidem qui sua repetitum eant Ordinum quibuslibet suam causam præcipue agendam. Nec ideo tamen restitutionem, legibus Pacis definitam, ab arbitrio Ordinum jam pendere, aut sociis Regibus horum sententiam utique sequendam. Reginam & Regnum Sueciæ præcipuam partem belligerantem fuisse, ac ut oppressi Germaniæ Ordines sublevarentur, hactenus arma gessisse, quorum causam toto pacificationis tractatu egerit. Eam gloriam neminem Ipsi nunc detracturum, cui & inposterum pacis evictio incumbat, ab Ordinnm arbitrio hautquidquam dependens. Arctiori exequendi modo sese haut teneri; ex quo & Ordines sat tenuem fructum perceperint; & quem pars adversa non alio fine osteotarit, quam ut hoc obtentu Regii excludantur, ne spoliatorum causam deinceps agere possint. Interim Cæsareos ad restitutionem nihil contulisse, sed potius alienorum bonorum detentores obfirmasse visos: è Catholicis quoque, queis restitutio incumbebat, magna autoritate & potentia subnixos, varia obstacula objecisse, nec à minis temperasse. Nec vero consilia eorum in obscuro esse, qui eum ad pacem necessitate urgente descendissent, nunc eandem eludere prolatata executione conentur. Eosdem & variis injectis suspicionibus Ordines turbare, quo minus promissam militum satisfactionem expediant, num forte milites interea irritare, aut Ordines Suecosque inter se committere possint.

Designatio restituendorum Cæsareis exhibetur. §. 38. Evangelici, qui hactenus de fructu, arctioris illius modi mire sibi blanditi fuerant, his monitis excitati satis demum animadvertere cœperant restitutionem ex capite Amnestiæ, & Gravaminum post solutos exercitus ægre processuram, eoque antea effectui dandam, quam miles exautoretur. Unde ansam arripiebant catalogum texendi eorum, qui per conventa pacis restitui debeant, nec dum restituti sint. Eum Cæsareis exhibere constituerant, quod citra horum operam toto tractatu super Gravaminibus à Catholicis nihil obtinere potuissent; simul Thumbshirnio Altenburgico, ut omnium nomine verba faciat, injungitur. Is Cæsareis demonstrat; fidem 24. April. utrinque sancte datam; pacemqne non solum in charta describendam, sed & re ipsa examussim implendam. Qui effectus nondum secutus sit, dum qui per injuriam aliis erepta ægre amittunt, inanibus exceptionibus executionem elusum eant. Queis executio commissa sit, eam vel detrectare, vel data opera differre, aut subterfugia Pacis legibus repugnantia admittere, aut parte duntaxat executionis defungi. Sed & penes ipsum Conventum morarum causam esse, qui monitus in universum prolixe pollicitus sit; sed ubi singulorum mentio fuerit facta, cavillationibus, tergiversationibus, ac absurdis interpretamentis omnia perstrepuisse. Quin & ausos quosdam jam executioni data detractare. Suecos hoc obtentu non solum ratihabitionem diu detinuisse, sed & dimissionem militum, ac redditionem oppidorum differre, haut præter rationem jactantes; salva existimatione Regiæ, ac status sui securitate se hasce restitutiones negligere non posse. Evangelico-

1649. licorum quidem sententiam non esse, ob ea, quæ circa executionem adhuc restant, exautorationem militum differendam: nec tamen ideo socios Reges accusare posse, aut prohibere, quo minus oppressorum patrocinium suscipiant. Ut demum patria præsentibus malis liberetur, catalogum restituendorum texuisse, quem ut Catholicis Ordinibus communicent rogare, simul ut secum tam restituentes, quam executores moneant, ne debita præstare diutius differant. Nec inconsultum fore, è dictato pacis in refractarios exemplum statuere. Nam ex eo Regios judicaturos, Cæsareis, & Ordinibus impletionem conventorum cordi esse, eoque minus causæ habituros exautorationem differendi. Addebat, se ut Catholicis sua restituantur, non minus operam daturos. Cæsareorum Legatorum nomine Volmarus respondebat; catalogum se cum Catholicis communicaturos. Cæterum non credere, exautorationem restitutionis causa impeditum iri, aut Cæsari alienum onus in Provinciis suis diutius tolerandum. Evangelici contra testari; se exautorationi non obsistere, optare tamen ut Catholici propius ad rem velint accedere: nam laxis pollicitationibus sibi non consuli; nec sine executione stabilem pacem sperari posse. Recolerent præteritorum Comitiorum acta Cæsarei, in quibus ob indecisa gravamina cætera omnia hæserint. Unde si vel maxime Sueci insuper habita exeentione Germania decedant, veteres tamen difficultates redituras, & ante obtentam executionem ad alias super Imperii negotiis consultationes haut accedendum. Quæ diffidentiæ tam exitiosæ semina mature suffocanda esse.

Cæsareorum & Catholicorum de hac sententia.

§. 39. Cæsarei post varias deliberationes cum Catholicis habitas existimabant, catalogum parum exacte conceptum, ac si subtrahantur, quæ jam executioni data sint, aut ad missionem militum, & evacuationem præsidiorum pertineant, pauca superesse, nec digna, ob quæ Germania diutius periculo exposita maneat. Catholici autem Ordines ostendebant; antequam respondere queant, in Superiorem sibi Germaniam ad sacrorum socios scribendum, num hisce sit quod opponant, aut prætendant. Quo ipso tempus eosdem extractum ire haut in obscuro erat. Adferebantur interim à Carolo Gustavo ad Ordines literæ; quibus aperte demonstrabat, quam parum arctiori

2. Maji. modo exequendi innitendum sit. Queis Evangelici confirmati, cum Cæsarei ipsis ad se evocatis denuo non nisi arctiorem illum modum occinerent, satis libere ista ludibria arguebant, adeo candescente Volmaro, ut illos vix adspectu amplius dignaretur, abeuntibusque dextram porrigere nollet.

Utriusque Religionis Ordines de hac re ad præfectos Circulorum scribunt.

Evangelici hinc contendebant, præfectos Circulorum denuo per literas monendos, ut quæ circa executionem restent, demum absolvantur: Catholici autem, ut ad congregatos jam Noribergæ Ordinum Legatos scribatur, ne ob restitutionem missio militum, & redditio oppidorum differatur. Super utrisque literis acriter inter ipsos disceptatum.

22. Maji. Evangelici tamen demum, ut suæ mitterentur pervincebant, etsi peculiari enumeratione restituendorum omissa, in universum tantum monerent, ut heic legibus pacis quamprimum satisfieret. Catholici contra literis suis contendebant, ob restitutionem militum missionem, multo minus conventionem de modo eandem suscipiendi haut prolatandam. Præcipuas res jam expeditas, circa alias expediendas nunc laborari; de reliquis guarantiam pacis, & arctiorem exequendi modum dubitationi locum non relinquere. 1649. Quin restituendos & apud Ordines, & apud Legatos Suecicos declarasse, post probatum à Cæsare arctiorem exequendi modum, & mandata eo nomine ad præfectos Circulorum emissa sibi haut placere, in sui gratiam exautorationem differri. Unde contra rationem esse, restituendis tam lamentabile beneficium, quod cum Imperii exitio sit conjunctum, invitis obtrudere velle. Mox tamen velut sui obliti addebant; si qui restituendi Noribergæ importunis solicitationibus Regiis ansam morarum præbeant, eos serio dehortentur, ac edicto Cæsareo, & arctiori exequendi modo adquiescere jubeant; si secus fecerint, Ordinibus fas fore non minus ab ipsis, quam refractariis orti inde damni reparationem exigere. Ac ut prætextum Regiis adimeretur in restituendorum gratiam exautorationem differendi, subnectebantur; Præfectos Circulorum denuo moneri, ut executionem serio promoveant; citra quam clausulam Evangelici has literas subscribere nolebant. Ita Evangelici restitutionem simul cum exautoratione militis procedere cupiebant. Sed Catholici hanc solam respicere, illam in longum eludere conari, ut Evangelici æque, ac Succiæ Regina morarum pertæsi demum & eandem insuper haberent.

Ordines super exautoratione militum consultant.

§. 40. Inter istas moras cum omnia quærimoniis perstreperent, hospitia, contributiones, militum insultationes non levius, quam professo antea bello populis incumbere, demum in triplici Imperii Senatu proponebatur: enim contra claram Pacis dispositionem promissa copiarum exau- 7. April. toratio sextum jam mensem magna cum Germaniæ oppressione protracta sit, quo tandem aliquando fructus pacis degustare liceat, annon Suecico & reliquo militi extraneo alimenta, non amplius debita, abnuenda? Ac an non consultum sit Ordinum sententiam ad Cæsareos, & Carolum Gustavum perscribere. Ad hæc Civitates sensebant; Penes Ordines magis quam Suecos moræ culpam esse. Illos quippe ad dimittendum militem haut teneri nisi facta restitutione ex lege Amnestiæ, & Gravaminum. Nec Reginam arctiori exequendi modo adquieturam, in quem non consenserit, & cujus modicus fructus perspiciatur. Existimationem Reginæ requirere, ut conventa reipsa impleantur. Cum igitur præter promissa ratihabitionibus commutatis restitutio bona fide haut peragatur, nec promissa pecunia in promtu sit, Suecis causam esse quare Ordinibus diffidant, & militem mittere haut properent, præsertim Franckendaliæ redditione nondum liquida. Ita præsentius medium haut esse, quam ut restitutio sincere, & citra moram peragatur, relegatis tergiversationibus, exceptionibus, & interpretamentis, ac nudum factum possessionis respiciatur; tum pecunia congeratur, ac morosis solutoribus hospitationes cæteris demtæ imponantur; de Franckendalia, & locis à Lotharingo insessis apud Cæsareos expediatur. Nam nisi præstitis præstandis haut consultum Suecicis copiis alimenta subtrahere, cum id instar indictionis belli habeat. Ita extrema isthæc omissa sunt. Ex Electoralium tamen & Principalium sententia ad Cæsareos perscriptum: Cæsarem ac Ordines omnia præstitis- 13. April. se, quæ Pace conventa sint. Cæsarem una cum Coloniensi & Bavaro ad dimittendum militem, & reddenda oppida à se insessa paratum, jamque ultro ejus rei initium fecisse. Sed socios Reges hæsitare; nec videre se, quo jure iidem exautorationem

1649. nem huc usque differant, ac post pacem ratihabitam ita duriter Ordines habeant, cum intra duos menses à conclusa pace ad missionem militis teneantur. Frustra Suecos executionem haut peractam causari, quæ nec ipsos tangat, & magnam partem absoluta sit, & de cætero per arctiorem modum ita omnia disponantur, ut de plena executione dubitandum non sit, multo minus ob eandem causam miles tamdiu sub signu retinendus. Pecuniam quoque militarem in promtu esse. Enimvero Suecos data opera rem extrahere: Tractatus Pragenses fere ad finem perductos per Suecicum ducem abruptos; inde Erfordiam, Monasterium, Mindam, Noribergam translatos, ut serio ab ipsis rem geri haut adpareat. Addebantur, plura, queis Sueci aspere perstringebantur. Id scripti formaverat Reigersbergius, Hispanis mancipatus, & omnia ad Austriacorum nutus dirigere doctus; cujus Collega Meelius tamen eidem discors censebat, ista à Moguntino Electore haut probatum in conventu Noribergam jam indicto, de cujus successu ampla spes sit. Post cum sentirent, Suecos eo scripto offensos, excusabant id ad solos Cæsareos directos non ut inter alios divulgaretur. Etsi quæ ad Carolum Gustavum dabantur literæ, haut parum verborum aculeis refertæ essent. Porro hac in re Gallos eadem cum Ordinibus sentire, non obscure Grullardus ostendebant: tempus jam esse dictitans Ordines hospitiorum onere levandi, qui non modice ægrescant, ac facile in desperationem verti queant. Restitutionem ex capite Amnestię, & Gravaminum haut tanti esse, ut Reginam de eadem curam suscipere par sit, præsertim cum Ordines inter se consentiant, nec dubium sit, restituendos utique bonis suis potituros.

Galli cum Ordinibus sentiunt.

De reductione Suecicarum legionum diversæ Ordinum sententiæ.

§. 41. Supra memoravimus Carolum Gustavum Suecicas legiones in arctiorem compingere numerum constituisse. Id quod hactenus Ordines probaverant, ac summopere desideraverant: Quin Evangelici necessariam eam rem censuerant, ac ut perficeretur, Oxenstiernam monuerant. Sed post Cæsarei eandem velut suspectam traducebant jactantes; à Suecis susceptam in speciem modico, ac temporario Ordinum levamento, revera ut superfluos præfectos, & alia ipsis gravia amolirentur, interim exercitum melius digestum formidabiliorem, quam unquam antea, redderent. Unde in duas partes discedebant Ordinum Legati. Major pars præstare censebat ingentem pecuniæ summam, quæ reductioni faciendæ postulabatur, periculo haut exponendam, sed potius plenam exautorationem, & maturam conclusionem negotiationis Noribergicæ urgendam. Tunc demum Suecis promissam pecuniam accipere integrum fore. Luneburgici tamen & alii existimabant, reductionem velut gradum ad exautorationem non spernendam, sed ei promovendæ nonnihil pecuniæ concedendum, modo illi Ordines, qui ratam suam contulerint, aliquid levamenti inde sentiant. Sed ad extremum in cujusvis arbitrio relictum, in antecessum partem pecuniæ solvere ad reductionem legionum, an integra solutione ad finem tractatus Noribergici rejecta plenum hospitiorum onus tolerare malit. Unde negata pecunia reformatio illa legionum fere hærebat magna cum Ordinum oppressione. Ac qui ista consilia agitabant, nil aliud videbantur quærere, quam ut tota hospitiorum moles Ordinibus incumbere pergeret, licet & ipsis onus istud tolerandum esset, ut Ordines eo magis adversus Regios irritati exautorationem postposita restitutione inclamarent. 1649.

§. 42. Sicuti autem Ordines id anxie agebant, ut tandem aliquando militem amolirentur; ita non minus Suecis curæ erat, ut promissam ab Ordinibus pecuniam nanciscerentur, citra quam militis missio institui nullo modo poterat. Enimvero nullibi ista pecunia in expedito esse comperiebatur, quidquid Ordines assererent, illam locis condictis jam paratam. Ac singuli Ordinum ratam suam penes se servare, nec in commune ærarium conferre velle videbantur, non minus sibi invicem, quam Suecis diffisi. Qui & ipsi Ordinibus non plus fidei adhibebant, quam quantum manibus palpare licebat, quod non absurde metuerent, ne majore exercitus parte exautorata deesset, unde reliquis solveretur. Et quia Ordines moras exautorationis ægerrime ferebant, suspicio erat, ne futuris pensionibus detrahere vellent, quod in alimenta militum ultra tempus conventum erogatum fuerat. Unde consultum videbatur, prætensionem è mora ista ortam aboleri, ac denuo super duobus millionibus Reginę caveri. Id quod Oxenstierna mense Aprili Monasterium reversus diligenter agebat. Quanquam autem Cæsarei ac Ordines constanter inficiarentur, sibi de conventa summa quidquam detrahere in animo esse, eoque Suecis Instrumento Pacis sat caveri contendebant: hi tamen inter tot minas ac infestos sermones soli chartæ non amplius fidere tutum judicantes, solidam cautionem desiderabant. Unde post multam disceptationem Ordinibus placebat, id negotium ad tractatum Noribergensem rejici. Quod & Oxenstiernæ arridebat, ne ob moram ægros hoc negotio magis asperaret, & quia jam pleraque eo remittebantur, Monasteriensi conventu ultro ad exitum vergente.

Satisfactio militum hæret.

Sueci cautionem pro potentionibus pensionibus expetunt.

§. 43. Franckendaliæ restitutionem Ordines à Cæsare expostulabant, qui pro ea fidem obstrinxerat. Eoque rogabant, apud Hispaniæ Regem obtineret, ne circa id oppidum moram faciat, quod is semper testatus sit, se Cæsari ac Imperio pacem haut invidere. Sed dubitabant Cæsarei ab Hispanis se quicquam obtenturos; nam hosce salva existimatione non posse non circa redditionem ejus oppidi tergiversari, velut ab Ordinibus pace exclusos. Sicuti & Legatus Burgundicus Joannes Cuyermannus acri protestatione super rupta ab Imperio Romano fœderis Burgundici fide, quam Ordinibus insinuabat, Franckendaliam inter cæteros offensionis lapides in tractatione Noribergensi disertis verbis allegaverat. Ac judicabant Cæsarei, si Elector Palatinus cum Hispaniæ Rege egisset, aut adhuc ageret, velut qui in pacis factę partem haut venerit, longe facilius, quam Cæsar, aut Ordines, super isto oppido impetraturum fuisse. Idem cum & Galliam cumprimis tangeret, Grullardus Ordines monebat; viderent, ne inde pax detrimenti quid capiat. Ac judicabat, si Suecorum supremus dux firmiter ejus evacuationi insisteret, nullo admisso temperamento, Cæsarem forte Hispani consensum reperturum. Quo ipso non solum totam Germaniam sibi obstricturus sit, sed & Galliam id inter priora constantis & fidelis Amicitiæ, Fœderisque apud posteros admirandi pignora (his verbis utebatur) reputaturam.

Difficultas de Franckendalia.

§. 44. Inter hæc complurium Ordinum ratihabitiones adhuc deerant, monente licet subinde Oxenstierna, & mirante, quorsum ea tergiversatio spectaret. Tandem cum ipse Monasterium acce-

Ordinum ratificationes quædam exhibentur.

1649. accessisset, complures exhibebantur, quas inter & Austriaca erat. Sed Electori Palatino sua non solum à Cæsareis, sed & à Gallis, ac Suecis redhibebatur, quod vetus insigne, ac titulum Archidapiferi retinuisset: quo cedere nolebat, nisi alio Imperii officio mactus. Ac alii de Magni Venatoris Imperii, alii de Thesaurarii munere proponebant, cujus nomine duo claves insignibus essent inserendæ.

Deliberatio Ordinum super adeundo Conventu Noribergico.

§. 45. Inquirebatur tunc inter Ordines, num qui jam instruebatur Conventus Noribergicus ab ipsis adeundus esset? Id quod Electorales consultum judicabant; Principales dissentiebant, quod vererentur, ne hoc ipso Monasteriensis Conventus dissolveretur. Sed quia Urbici in Electoralium sententiam concedebant, conclusum, Noribergam utique mittendum, ut tamen Westphalicus Conventus continuaretur, quem tolli Ordinibus initio haut placebat, mutua communicatione inter utrumque servata. Sed Cæsarei aliud plane videbantur spectare. Nam uti hunc Conventum solvi haut ægre ferebant; ita omni modo impedire conabantur, ne Ordines iterum Norimbergæ velut justum Imperii corpus congregarentur. Unde cum intelligerent, ab Ordinibus ista agitari, proponebant de conventu Francofurtum transferendo, ut illos à Regiis divulsos eo facilius ad placita sua componere possent, saltem quoad perspicerent, quomodo res Noribergæ processura esset. Sed cum omnes id consensu aspernarentur, studebant Ordinum Legatos quantum possent Monasterii detinere; velut hoc conventu durante alius legitime institui non possit. Quod, etsi ab initio ipsis Ordinum Legatis probatum, frustra fuit, uno post alterum jussu Superiorum discedente. Ad extremum cum Cæsareis persistebant Electorales, quibus isti plurimum fidebant; qui tamen & ipsi demum avocabantur. Interea etsi circa summam rerum Monasterii parum ageretur, quædam tamen peculiaria pacem spectantia heic adducere è re visum.

Bavarus peculiarem guarantiam omittit.

§. 46. Instabat denuo Bavarus, ut Superioris Palatinatus evictio sibi præstaretur. Id quod plerisque Ordinibus probatum, quod Bavarus Electoris Palatini fratribus non renuntiantibus Inferiorem Palatinatum haut redditurus sit; unde facile novis turbis ansa præberi queat; in quam & ut Palatinus consentiret per literas exigebant. Quanquam autem Servientus ante discessum eandem subscribere non dubitarat, Oxenstierna tamen id abnuebat; velut Bavaro haut jus sit istam exigendi, quippe quæ longius tendat, quam Pacis legibus conventum sit. Rem esse mali exempli peculiarem cautionem præstare in fraudem communis evictionis; & Bavarum non nisi nodum in scirpo quærere impediendæ, aut prolatandæ Palatini restitutioni. Nec à Regina mandatum super ea re sibi esse. Cæsarei heic ambigue agebant. Nam palam & apud Bavaricos ferebant, se ad eam præstandam paratos, si & Suecicus Legatus subscribat, aut ut alii id faciant, permittere velit. Sed privatim apud sibi obnoxios eandem dissuadebant velut superfluam. Unde demum Bavarici illa omissa totius conventus arbitrio committebant, qua ratione conferret Electori, ejusque posteris possessionem eorum, quæ per pacem assignata sint, firmam fore, quocunque demum vocabulo ista cautio adpelletur.

Extractum Protocolli pro Erfordia.

§. 47. De attestato pro Erfordia sæpius Sueci Cæsareos monebant, his excipientibus, circa rem transactam isto non opus videri, inscio & invito Moguntino. Demum tamen obtinuere, ut promitterent, se attestatum Urbis Deputatis exhibituros, quo adquiescere necessum ipsis foret in eum sensum: Moguntini Electoris mentem esse, neque Urbi neque ulli alteri quidquam adversus partam immunitatem, privilegia, ac jura inferre, sed Urbi & quibusvis aliis concessurum, quæ per Instrumentum Pacis debeantur. Addebatur, Legatum Suecicum etsi solenne Attestatum exegerit, ad extremum tamen declarasse, eam rem commutationi ratihabitionum haut obfuturam. Quod à se dictum Oxenstierna inficiabatur, eoque Moguntino id redhibebat, interposita protestatione, ac ut sibi reciperet Noribergæ id postulatum iri.

Irrita negotiatio circa vectigal Oldenburgicum.

§. 48. Circa vectigal Oldenburgicum Lubecenses, & Hamburgenses suscepta interpositione Bremensibus persuaserant, ut Comiti, si isto cedere velit, centum millia uncialium offerrent. Sed Comes vectigali inhærens, non nisi de ejusdem exigendi modo agere volebat, etsi ostenderetur, ex usuris ejus summæ plus redituum Comiti, quam quanti sit illud vectigal, exemtis iis, queis immunitatem pollicitus erat, & detractis impensis. Sed cum nulla transactionis spes esset, Urbici contendebant, id negotium ex sua natura ad Pacem haut pertinere, quippe ab Amnestia & Gravaminibus separatum; prout &, dum pax subscribitur, & ratihabitio hinc inde traditur, de dissensu suo testati fuerant. Eoque & à cæteris Ordinibus scripto postulabant; efficerent, ne quid Comiti in hac causa adversus Bremensium commercia indulgeatur, sed is ad amicam transactionem permoveatur, tam æquis conditionibus jam oblatis. Lubecensis quoque antequam Monasterio discederet, extractum protocolli Cæsarei exigebat super protestatione in actu commutationis nomine Civitatum interposita. Cui extracto tamen subnectebatur; Moguntinum protestationi contradixisse, eamque pro inani declarasse. 5. Maji.

Traditio Præsulatus Halberstadiensis differtur.

§. 49. Super tradendis Halberstadiensi, & Mindensi Episcopatibus post longum silentium Brandeburgicus mense Majo denuo movebat. Quam quidem gravibus de causis haut inutilem judicabat Carolus Gustavus, eoque Kœnigsmarckio, & Steenbockio, ut illam perficerent, injunxerat certis tamen legibus, super quibus ut cum Electoris Legatis tractaret Oxenstiernæ mandabat. Sed interim Regina Oxenstiernam ista traditione supersedere jusserat, quoad ordo restitutionis Saxoniam Inferiorem, & Westphaliam tangeret. Unde id negotium hærebat, utut jam Brandeburgici Legati Halberstadii, & Mindæ solenni ingressu recepti essent. Qui re infecta inde digressi passim ac inprimis Noribergæ super inhibita hac immissione acriter querebantur, ac ostendebant; ad securitatem suam opus esse, ut vel à Regina ratihabitio eorum, quæ Noribergæ concludenda sint, mature adferatur, vel interim peculiare procuratorium ad hanc conventionem attemperatum præsto sit, quod tantisper depositum servetur, quoad Reginæ ratihabitio adsit. Quod paulo post Carolo Gustavo à Regina fuit transmissum.

Brandeburgicus Mindæ jus proprii præsidii abnuit.

§. 50. Circa istam traditionem maxima difficultas in eo vertebatur, quod Minda urbs Suecico milite deducto omni deinceps præsidio immunis esse cuperet, velut quæ jus proprii præsidii ab antiquissimis temporibus possideret. Unde Electoris menti explorandæ ad ipsum Cliviam mittebatur, qui significaret; urbem antiquo jure cohor-

1649 tem trecentorum capitum præsidii causa conducturam. Sed Elector responso suo id jus plane inficiabatur, velut è præcipuis regalibus, & reservatis Principis; quod solo isti competat, ad quem Jurisdictio, & superioritas Territorialis spectet. Atqui oppido jus territorii non esse, oec ex literis, quæ proferantur, Episcoporum Mindensium, & Ducum Luneburgicorum id demonstrari posse, præscriptione quoque illiquida. Ea custodia provinciæ parum caveri; ac grave id onus soli oppido fore, ni & provincia in ejus partem veniat. Denique absurdum esse, si Princeps in protectionem propriæ urbis, in qua sedem habeat, tradere se teneatur. Cætera tamen jura, quæ urbs ante bellum obtinuerit, se haut turbaturum testabatur.

7 Jan.

Westphalicus Conventus paulatim diffluit. §. 51. Inter hæc ad ad finem vergebat Conventus Monasteriensis. Jam mense Aprili discedebat Norimbergam Lambergius Comes. Eum sequebatur sub initium Julii Volmarus, per quem pleraque tam Gallico, quam Suecico tractatu acta fuerant, qui à Serviento subinde *cautus ille senex* nuncupabatur. Remanebant quidem Monasterii Nassovius Comes, & Cranius; sed credebatur illos pauca, quæ momenti alicujus essent, suscepturos, aut peracturos. Aderat quoque adhuc Fabius Chisius, & Aloysius Contarenus; sed absoluta pace Cæsarea cum Gallis, & abrupto inter Gallos, & Hispanos tractatu otiosi. Utrique à Cæsare & Galliæ Rege insignia dona offerebantur. Sed Chisius ista acceptare recusabat, jactans, De la Cour Gruillard. cum hac pace nil sibi negotii esse; Regis Galliæ nomine La Curius Gruillardus Monasterii erat, qui Serviento digresso Legati cum dignatione ibi commorari jussus erat. Sed cum in procuratorio ejus hæc tantum verba extarent ut agendi potestatem haberet *cum Legatis & omnibus Principibus & Urbibus Germaniæ*, Cæsarei mandato ex aula accepto cum ipso publico nomine nil commercii miscere volebant, ni pleniore mandato instrueretur; quod & per Contarenum ipsi denuntiabant. Is jussus erat Norimbergam se conferre, quamprimum Monasteriensis Conventus solveretur, & Ordines ibidem justi consessus Imperii formam acciperent. Qui & non modicum operæ pretium facturus credebatur, postquam internæ in Gallia turbæ consedissent; queis, qui rationes suas superstruxerant, malevoli nuoc longe tractabiliores quam hactenus se gerebant. Quo nomine Volmarus Hispanos arguebat, quod dum præpropere Archiducem urgent ad expeditionem in Galliam suscipiendam, Gallis tantum non necessitatem attulerint intestinæ concordiæ in-

5. April. staurandæ. Quæ & ipsa res Lotharingi consilia non parum turbaverat, qui sub id tempus, quo animo incertum, ad Carolum Gustavum, & Oxenstieroam per familiarem suum Russilotum Hedivalinm literis scriptis gesta hactenus à se arma excusabat, quod præter auxilia Imperio lata nullam unquam bello causam præbuerit. Tum se peculiari tractationi admittendæ, & ad fulcienda Reginæ destinata, ac pro virili officiis præstandis paratum. Nam cum Cæsar ac Imperium in pacificatione causam suam neglexerint, se ad auxilia illi ferenda haut amplius teneri, sed potius fas sibi esse viam legitimæ vindictæ, & ut acceptorum damnorum reparationem nanciscatur, meditari. Reginæ nomine Monasterii agebat Bicernclovius, quod Oxenstierna mense Aprili Osnabrugam regredi jussus esset, quoad Norimbergica conventio absolveretur. Ordinum Legati initio justi Conventus speciem præ se ferebant, ut tamen Catholici numero longe prævalerent, ac Evangelicis nonnulla haut satis congrua obtruderent. Sed primo paulatim discedebant Civitatum Legati; unde harum Senatu soluto à reliquis justa amplius decreta condi non poterant. Principum quoque Legati itidem sparsim domum avocabantur; qui tamen asseverabant, Norimbergæ à se Conventum instaurandum. Ac judicabatur Legatis haut alio mandato, quam quod hactenus habuerint, opus esse, quod conventus Norimbergicus vix aliud, quam Westphalici continuatio sit executioni dandis, quæ heic decreta forent. Ad extremum cum Cæsareis subsistebant Electorales in mensem usque Junium, quando Meelius Moguntinus, (nam Reigersbergius dudum avocatus fuerat,) directorio abdicato discessit, quem Krebsius Bavaricus, & Leuberus Saxonicus secuti sunt. Post quos & reliqui omnes intra Septembrem mensem in diversa abiere. 1649

16. Jun.

Acta circa Capitulationem Osnabrugensem. §. 52. Antequam ad Conventum Norimbergensem accedamus, memorandum est, quibus ambagibus Osnabrugensis Præsul Franciscus Wilhelmus capitulationem perpetuam, de qua Instrumento Pacis cautum erat, eludere conatus sit. Super ista expedienda cum Oxenstierna moneret, Ordines ad solos eos, quorum intererat, eandem spectare judicabant: inter quos si convenire non possit, penes ipsos fore, quos velint mediatores adhibere. Et Langenbeckius quidem Luneburgicus Legatus, cum rem satis difficilem perspiceret, Evangelicos ut sibi assisterent rogabat; à quibus quid subsidii tulerit nobis haut compertum. Inter Cæsareos Volmarus Sequestris partes susceperat. Galli id negotium parum curabant: Sueci nec ipsi excludi volebant, & eorum operam Luneburgici, & provinciales Ordines expetebant. Præcipua lis super numero templorum Catholicis, aut Evangelicis relinquendorum erat, quorum quinquaginta tria Præfulatus continet, Osnabrugensi urbe excepta. E quibus Euangelici primo quinquaginta, hinc triginta octo retinere cupiebant, cum Catholici non nisi octo illis concederent. Cæsarei æqualem utrique parti numerum sorte assignandum censebant; id quod neutri probabatur. Altera lis erat super Consistorio expediundis negotiis sacris, cujus constituendi potestatem Luneburgici, ac Provinciales Ordines sibi tribuebant; Episcopo contendente, jura sibi Episcopalia, & Archidiaconatus integra, in ipsos quoque Evangelicos valitura. Qui & jactabat, Jesuitas, & Capucinos Osnabrugæ restituendos, quod anno vicesimo quarto non quidem plene, sed *intentionaliter* (ita loquebatur) in possessione suorum Cœnobiorum fuerint, & alias in urbe latitaverint. His pervincendis Episcopus machinabatur, ut citra præviam conventionem Episcopatus possessionem iniret, quo Evangelicos pro lubitu habere posset. Sed obstabant Sueci, qui cum id ab isto agi sentirent, ipsi denuntiarunt; nullum oppidum ipsi restitutum iri, sed cuncta fortasse Luneburgicis tradenda, ni Capitulationem rite absolverit. Unde Episcopus per Cæsareos pacto se promtum; simul omnia in statum anni vicesimi quarti se repositurum ostendit. Dubia in præsenti statu relictum iri, quoad per arbitros pari utriusque religionis numero decidantur. Eam tractationem abnuere Sueci ac Evangelici haut poterant, quod metus esset, ni Episcopus paci infensus, Hispanisque obnoxius, ac natura vindictæ avidus alios Catholicos præsentia aspernantes sibi sociaret, 29. April.

novis-

1649. novisque turbis recens transacta Pontifice, & Hispanis applaudentibus everteret, reparandis illis, quæ, uti ferebant, Cęsar & Catholici per injuriam temporum concedere necessum habuerant. Sedebat tamen Tabulas Pacis examussim sequi, quibus non ita presse ad anni vicesimi quarti statum obstringebantur, (ob versiculum *ita tamen* Articuli XIII. §. *Tertio status religionis*,) quæ verba Legati Suecici in favorem Evangelicorum inseruerant. Eoque magna cautione opus judicabant, quod Episcopus omnes parochias, quorum pastores dein graves inter persecutiones sacrorum professionem mutaverant, inter Catholicos trahere constituisset. Sed nec tutum videbatur Episcopum in possessionem præsulatus mittere, contro-
2. Maji. versiis ad alienam decisionem rejectis. Ita templorum partitio à Langenbeckio designata; super qua sententiam suam declarare diu differebat Episcopus, Noribergensium tractatuum eventum captans, qui tunc paulo turbidiores appare-
30 Maji. bant. Demum prodibat Episcopi declaratio, sed qua partem eorum, quæ antea concesserat, retractabat; ante omnia autem provincialibus sacrorum libertatem abnegatam ulteriori tractatui seponebat. Quæ tamen primo loco stabilienda erat, quod alias alternante Episcopatus possessione; sacra provincialium singulis cum Præsulibus mutanda forent. Quod cum Episcopus odio Protestantium flagrans abnueret, negotiatio hærebat. Qui & ut templa dividerentur, detrectabat, jactitans; malle se in Italia pauperem Abbatiam emendicare, quam in fraudem Romanæ Ecclesiæ quid concedere. Simul ut Præsulatus possessionem usurparet, præfectos ad reddendas sibi rationes evocabat, & à Gustavi constitutos administratione abstinere jubebat. Quos cum Sueci parere vetarent, magno se olim malo istos mactaturum minabatur. His Episcopi tergiversationibus motus Langeobeckius Oxenstiernam urgebat, ut munita præsulatus loca in Luneburgicorum manus traderentur, quoad Episcopus Capitulationem absolveret, reditibus interim apud Gustavisonium manentibus. Nec isthoc legibus Pacis repugnare, cum parati sint Episcopo præsulatum restituere statim, atque is ad quod ex Pace teneatur pręsti-
13. Jun. terit. Eum in sensum conventionis formula à Secretariis utrinque subscripta est; cujus apud Luneburgicos haut spernendus effectus sentiebatur, quod hi Catholicis mascule inde resisterent, & data occasione Reginæ destinata Noribergæ omnibus fere congressibus propugnarent. Ea de conventione cum Episcopo innotuisset, hic Grullardum in suas partes pertrahere nitebatur; sed cui à Suecis solide ostensum, per leges pacis fas sibi esse operam dare, ne omissa capitulatione Evangelici sævitiæ infensi hominis exponantur. Nec eo minus tam Suecis, quam Luneburgicis tutius videbatur Capitulationem perfici, cujus tractatus mediatore Volmaro Monasterii instauratus est, ubi post varias Episcopi tergiversationes, & jam concessorum retractationes eo res deducebatur, ut super numero parochiarum utrinque prope conveniret provincialibus haut consultum ducentibus, ob duo aut tria templa bello ansam præbere, sed super Consistorio res hærebat, quod Episcopus nullo modo Evangelicis concedere volebat, ni Franciscanorum & Augustinianorum Cœnobia Osnabrugæ restituerentur. Quod cum urbs adspernaretur, ac Luneburgici Consistorium cum libero religionis exercitio conjunctum judicarent, alternante cumprimis inter Evangelicos, & Catholicos Præsulatus regimine, tractatus iste tunc abruptus est. 1649.
Ac videbantur Episcopus, & Volmarus Jesuitarum & Monachorum favorem captare voluisse, 3. Jul.
velut in horum gratiam negotium id infectum reliquissent, sane iidem per istos dies Volmari ædes magno numero frequentabant, cum antea ipsum detestarentur ob male adornatum, uti ferebant, circa Gravamina articulum. Is discedens Contareno dixerat; sibi spem esse Noribergam ante tractatuum conclusionem attingendi, ac ibi majus operæ pretium pro Episcopo & Catholicis, quam Monasterii faciendi. Tanto magis tam provinciales, quam Osnabrugenses, queis & Episcopus ob detracta Petriburgo munimenta actionem intentabat, Carolo Gustavo, & Oxenstiernæ causam suam commendabant, ne is Noribergæ Capitulationem pro lubitu formaret, neu citra eandem in provinciæ possessionem admitteretur; id quod iste summopere affectabat.

§. 53. Dum hæc in Westphalia geruntur, Carolus Gustavus expediendæ conventioni super exautoratione militum; & oppidorum traditione Neumarcum abire decreverat, simul delegatis Cæsareis Pragæ per Wittenbergium insinuaverat, ut una cum Bavaricis si videretur Ambergam se conferrent, conventui eum ob finem Noribergæ habendo, aut si alius locus magis placuerit. A quibus etsi nihil adhuc responsi accepisset; tamen Minda ad Piccolomineum literis datis de 3. Mart.
instituto suo significat, & se quamprimum Sueinfurtum accessurum, ejusque declarationem ibi
expectaturum. Idque mox literis Sueinfurto da- 14. Mart.
tis ad eundem iterat; pariterque Enckefortium Bavaricum ducem huc invitat. Idem sub finem Martii Sueinfurto Herbipolim ad Moguntinum Electorem accedit, cum ipso super instantibus tractatibus sermones collaturus, velut qui præ omnibus Catholicis moderata consilia secutus fuerat, egregia opera ad concludendam pacem navata. A quo magnifice exceptus post plures con-
gressus iterum Sueinfurtum abiit Pollicebatur 8. April.
Carolus Gustavus missionem militum curæ sibi fore; Moguntinus pro restitutione Ordinum se connixurum; quo fine & suos Noribergam sit ablegaturus. Cum tamen Suecicus dux de legionum combinatione, ac inchoanda jam exautoratione, eoque fine emissis assignationibus pecuniariis mentionem faceret, Moguntinus se cum aliis Ordinibus deliberaturum respondebat. Cui vicissim Carolus Gustavus ostendebat; hac ratione à Regina arma honeste ac tuto poni non posse, præsertim cum recentia, ac vetera exempla doceant, quanta cum circumspectione ejusmodi negotium sit suscipiendum. Ordines ipsos causam præbere, quare onere, cujus diuturnitate tantopere ingemiscant, ita brevi sicut ipse optet levari nequeant. Nam sine pecunia exautorationem militum peragi non posse, nec id conventis pacis congruere. Simul ostendebat, se non integram summam simul exposcere, sed pro ratione copiarum successu temporis exautorandarum, modo integra summa ad communis exautorationis usum in promtu sit. Obiter quoque de locis quibusdam in Suecorum manu relinquendis, quoad restitutio plene facta sit, injiciebat; id quod Elector haut improbare videbatur.

Conventus Noribergæ instituitur.

Generalissimus Moguntinum invisit.

§. 54. Enimvero parum aberat, quin quam iste de Moguntini candore conceperat persuasionem Meelii nuper Monasterii facta propositio consumeret, quam ab hoc digressus mittente Biœrnclovio acceperat. Unde citra moram Alexandrum

Idem de propositione Monasterii facta ipsi exprobrat;

1649. Erskeiuum retro Herbipolin ablegat, super ea propositione ipsius mentem exploraturum, ac num eodem præscio, ac jubente illa facta sit. Hic eandem ab aliquo ex Ordiuibus secreto communicatam simulans memorat, Carolum Gustavum ab Electore tale quid haut expectasse, velut qui amplis verbis cupidinem expiendæ pacis absque fraude Reginæ sæpius testatus sit. Nec obscurum esse, quid adversus periculosa isthæc destinata consilii sibi capiendum, quod in Electoris ditiones inprimis redundaturum sit. Plura parantem addere, mutatus in facie Electoris color, ac gestus velut rem improbantis permovebant, ut ad finem sermonis properaret; Principem pro amicitia recens contracta non potuisse, qum ipsius Electoris declaratio. de hac re sententiam cognosceret. Ad quod Elector statim reponebat. Id plane inexpectatum sibi accidere, & vix quid respondendum sit nosse. Meelium ejusmodi consilia turbulenta semper aversatum; ac se Electorali dignatione susceptа eundem Reigersbergio ideo adjunxisse. Edidisse illum Osnabrugæ, & Monasterii egregia specimina, & nihil aliud in mandatis habere, quam ut sociis Regnis in æquis negotiis adsistat; id quod & Regiis Legatis hactenus abunde adprobarit. Quia etiam intellexerit, Cæsareos Conventum Westphalicum dissolvi cupientes Reigersbergium ad missionem petendam permovisse, ut sublato Directorio nihil rerum geri amplius posset; Meelio injunxisse, ibi commoretur, quoad ullus Legatorum supersit: simul ut apud Cæsareos expiscetur, num pacem servare animus ipsis sit; quo fine scrupulos quosdam adversus eam injicere debeat. Huic fini si Meelius tam aspera media adhibuerit, stolide, ac pueriliter fecisse, nec segniter eo nomine increpandum; ac statim cursorem Monasterium mittendum, ut omnia ista ocyus
9. April. corrigantur. Eundem fere sensum literæ ad Carolum Gustavum exprimebant, quibus de sincero in pacem studio prolixe testabatur; ac Noribergam se missurum, junctaque opera executio-
18. April. nem pacis promoturum. De quo instituto mox quoque præfectis Circuli Franconici significat, ac ut in hoc negotio operam secum socient hortatur.

Carolus Gustavus exercitum propius contrahit. §. 55. Nec eo secius Carolus Gustavus acri suspicione perstrictus, accedentibus & jam ab Electore Saxoniæ, aliisque minacibus literis, infensisque sermonibus, militem per hiberna late sparsum quantum dabatur propius contraxit, ut si opus foret brevi tempore in unum locum coire posset. Ac ut Ordinibus, super mora conventus Noribergici querimonias cientibus aliquantum satisfaceret, sublevandis hospitiorum oneribus calones, & impedimenta amovit, ac per præfectorum avaritiam iuventa circumcidit; ne alimenta in plures, quam revera sub signis erant, præberentur, ac ultra justum pretium ne taxarentur. Sed & Ordinibus ad minaces literas ostendebatur; aliter à se agi non potuisse, ni ipsis æque ac sibi illudi velit; præsertim cum & pecuniæ militibus destinatæ modica adhuc pars collata deprehendatur, sine qua exautoratio suscipi nequeat.

Duces partium Norbergæ conveniunt. §. 56. Porro cum ad Caroli Gustavi literas Piccolomineus respondisset, brevi se Noribergæ ad futurum Cęsareis mandatis instructum: iste Sueinfurto Neumarcum se confert, ne quam se mo-
15. April ra foret. Paulo post Noribergam Piccolomineus,
23. April. & inde Carolus Gustavus Wrangelio, ac multis
24. April. ducibus comitantibus ingreditur. Advenit etiam Osnabruga Lambergius Comes, quem cum Suecicus Dux Cæsarei plenipotentiarii dignatione ad hunc conventum agnoscere nollet, mox iterum discessit. A Bavaro aderat Royerius supremus vigilum Præfectus, & Oexelius; à Coloniensi Furstenbergius Comes; tum & ab aliis Ordinibus Legati paulatim accesserant. A Galliæ Rege Vautortius, & Avaugurius huc destinati fuerant. Carolum Gustavum statim Ordinum Legati præsentes, aut prout quisque adventabat, honoris gratia salutabant, Saxonico Electorali excepto, qui à Cæsareis solis pendere jussus ferebatur. Piccolomineus visitationem suam octo per dies obtentu valetudinis differebat; quam post per tres tribunos sibi denuntiatam & exhibitam, 5. Maj. sequenti die Dux Suecicus pari honore reponebat. 6. Maj.

§. 57. Initio Conventus super ablegatis Cæsareis Blumenthalio, & Liudenspurio difficultas orta est, quod hi juxta Piccolomineum pari dignatione haberi vellent, velut eodem Cæsareo procuratorio comprehensi. Sed cum Carolus Gustavus istos hoc gradu ad tractatus admittere abnueret, quod executionis tractatus Pacis Instrumento solis ducibus destinatus esset, id temperamenti inventum, ut tam Cæsarei isti, quam quos Carolus Gustavus ei negotiationi adhibebat, Alexander Erskeinus, & Benedictus Oxenstierna Gabrielis F. durante hac negotiatione Deputatorum vocabulo & dignatione à Carolo Gustavo, ac Piccolomineo haberentur: ab Ordinibus autem Cæsareorum ac Regiorum Legatorum honore afficerentur. Circa Deputatos Cæsareos difficultas.

§. 58. Primo congressu, qui in Curia fiebat, post præmissa solennia placebat, Suecos certam propositionem, super qua deinceps agendum sit, scripto exhibere. Id quod ab his factum, postulatis in sex articulos digestis; quod exemplum & Galli imitati sunt. Suecorum propositio & Cæsareorum responsa. Primo loco mouebatur de restitutione ex capite Amnestiæ, & Gravaminum, quæ intra mensem à conventionis hujus conclusione plene effectui danda sit. Subnexus est catalogus eorum queis restitutio debebatur. Contra Cæsarei ab hoc tractatu restitutionem seponendam censebant, nec si circa eandem dubii quid, aut moræ interveniat, exercituum missionem, aut præsidiorum deductionem ideo procrastinandam. Hinc postulabatur, ut prima pensio trium millionum in promtu sit pro arbitrio Supremi Ducis distribuenda; de qua Cæsarei haut dissentiebant. Tertio loco cautio exigebatur super reliquis duobus millionibus; cui petito Legati Ordinum Monasterii causam præbuerint, variis modis Leges Pacis à Suecis violatas arguentes, nec obscure minis sparsis. Cæsarei alia cautione haut opus esse excipiebant, quam de qua in Tabulis Pacis dispositum sit. Quarto loco de copiis utrinque terna die exautorandis; & quinto de præsidiis triplici itidem termino deducendis monitum; circa quæ maxima difficultas surgebat. Sueci heic Hispanos & Lotharingum complecti cupiebant. Unde in designatione locorum evacuandorum Franckendalia in frontispicio primi termini; à Lotharingo insessa Landstula, Homburgum, & Hammersteinum secundo termino ponebantur. Contra loca Marchiæ, Misniæ, & Thuringiæ ad tertium terminum rejiciebantur; oppidis ulterioris Pomeraniæ plane omissis, quod Regina illis non nisi post transactionem cum Brandeburgico super limitibus cedere nollet. Ab Hassis insessa loca cum Coloniensibus permutanda. Osnabrugensia præsi-

1649. præsidia mansura, quoad Episcopus legibus Pacis satisfecisset. Contra Cæsarei in sua designatione Franckendaliam, & à Lotharingo detentas arces plane omittebant, ac temperamentum aliquod meditabantur, quo reliquorum oppidorum redditioni mora fieri non debeat. Tum in gratiam Saxonis & Brandeburgici non solum Misniæ, Thuringiæ, & Marchiæ loca, sed & Colbergam, & reliqua ulterioris Pomeraniæ oppida in primam classem pertrahebant. Landgraviam porro per leges Pacis teneri statim à ratificatione omnes copias dimittere, & occupatas Provincias, munitaque oppida restituere. Id quod statim, aut saltem primo termino faciendum. Demum Osnabrugensia præsidia simul cum aliis Westphalicis deducenda. Denique sexto loco Amnestiæ Sueci nominatim includi volebant, Wurbium, & Althanium Comites, Tribunumque Odowalskium, ac ut Amnestia ad plenam usque exautorationem militum extendatur, ne forte si à conclusa Pace quædam facta arguantur, in posterum illa vindicentur. Sed Cæsarei simpliciter sancitæ in Pace Amnestiæ inhærendum judicabant. Appendicis loco addebant de reddendis actis, ac machinis, ac præcipue quæ post conclusam pacem è thesauro, & archivo Pragensi amota fuerint.

Suecorum Replica.

§. 59. Ad Cæsareorum exceptiones reponebant Sueci. Nunquam se dubitasse, quin conventa Pacis à Cæsareis fundamenti loco ponerentur; mirum tamen sibi visum, istius effectum variis interpretationibus, tergiversationibus, remissionibus ad petitorium, aut violentia adhibita impeditum, elusumve; cum tamen confirmetur, si edictum Cæsareum de Pace, & arctior, quem vocant, exequendi modus eodem studio, quo edictum anni vicesimi noni, observatus fuisset, duos menses executioni statutos abunde suffecturos fuisse. Cum itaque leges Pacis solius Cæsaris directioni executionem ejusdem commendent, Reginam ab eo solo istam exigere. Eoque Cæsareos denuo moneri, ut restitutionem ex Amnestia & Gravaminibus utique absolvi curent. Equidem si quæ nova gravamina in Imperio suboriantur, eorum executionem Reginam sibi haut vindicare. Sed super præteritu Evangelicorum oppressionibus eandem armis succinctam non cognovisse solum, sed & decidisse; quarum executio ipsi jure meritoque curæ sit, ni sibi culpam injuste moti belli, & tanti sanguinis temere effusi impingere velit. Si quæ deinceps dubia oriantur, ad Comitia rejici par esse. Pecuniam militarem confidere se non nudis verbis, sed re ipsa repræsentatum iri. Præstitis quæ convenerant, se decem millibus extraneorum peditum ad oppidorum præsidia retentis, ac indigena milite domum reducto, reliquos plane exautoraturos; eoque nosse cupere, quantum militum Cæsar sub signis servaturus sit. Designationem locorum evacuandorum à Cęsareis exhibitam dispari valde proportione adornatam. Haut persuaderi sibi de Franckendalia Hispanum, de Homburgo, Landstula, & Hammersteino Lotharingum difficultatem moturum, cum super restituendis illis locis perspicue cautum sit, ac Cæsarei Commissarii, dum pax concluditur, & ratihabitiones commutantur, Regiis interrogantibus responderint, circa illa loca moram non fore. Quod si Cæsarei quæ pax dictat implere abnuant, se quoque promissis suis antea factis amplius nolle teneri. Et quia non ista solum; sed & circa restituendos Ordines tergiversatio de præstandis in posterum non parum scrupuli moveat, securitatis suæ magis curam habituros, ac circa reddenda Bohemiæ, Moraviæ, & Silesiæ loca paulo tardiores fore; initio restitutionis ab Ordinum oppidis facto. Unde à Cæsareis se desiderare declarationem nulla exceptione circumscriptam. Hassicarum copiarum exautorationem simul cum Suecicis faciendam. Nec Osnabrugensia præsidia deducenda, quamdiu Episcopus pacis legibus satisfacere abnuerit. Quid super duobus posterioribus millionibus Tabulæ Pacis disponant, satis sibi constare; sed ipsis Cæsareis expendendum relinquere, an non causæ affatim sit ejusmodi cautionem exigendi. Denique Amnestiam non ad tres illos solum porrigendam, sed & ad plenam usque exercitus deductionem extendendam, quod diuturnæ hospitationis culpa non penes Reginam, aut milites hæreat, quos & omni actione de damno dato liberari par sit. 1649.

De hac replica judicium.

§. 60. Circa hoc responsum, cum Monasterium perlatum esset, Evangelici initio nihil desiderabant. Sed cum Cæsarei male ominari inciperent, velut ex ejusmodi verborum acerbitate facile in bellum erumpi iterum possit, isti quoque queri cœperunt, asperum id nimis esse, præsertim post pacem jam conclusam, cum vix media inter arma pari vehementia scriptum sit. Displicebat quoque, quod dictum esset; per Pacis conventa executionis directionem Cæsari tributam; & ideo Reginam ei soli insistere. Nam si istud Cæsari citra exceptionem tribuatur, eundem posthac paulatim omnia id genus negotia magno cum Reipublicę damno suæ cognitioni vindicaturum. Sed ostendebatur contra: inter Pacis quoque tractatus aliquoties in aspera verba proruptum. Nec Cæsareos mollius locutos, dum culpam segnius progressæ executionis Suecis impingunt; unde par pari relatum. Nunc cum aperte constet, Cæsareos non fecisse, quod per decreta Pacis, & arctiorem exequendi modum debebant, ac nihilo secius sibi gratiam captare, in alios invidiam devolvere satagant, nimirum penes quem revera culpa sit haut amplius dissimulandum. Denique Cæsari hautquaquam novum jus tribui in fraudem Ordinum; sed quia super restitutione ex capite Amnestiæ, & Gravaminum non tam cum Ordinibus, quam Cæsare disceptetur, & præcipuæ circa executionem partes penes Cæsarem sint, merito hunc urgeri, ut istam promoveat. Cæsareis haut leviter perstrictis non placebat scripto respondere; sed oblique petebant deinceps inter utrinque Deputatos controversa capita sermone expedienda, quoad super formula certi pacti conventum sit, declinandæ exacerbationi animorum è scriptorum collisione proventuræ. Id quod & Carolo Gustavo probabatur, eoque pluribus congressibus deinceps ea res discussa.

Cæsarei scripto respondere nolunt.

21. Maji.

Restitutiò paulisper seponitur;

§. 61. Porro articulum de Restitutione Cæsarei plane seponere cupiebant, cujus nullo habito respectu conventionem absoluturi erant. Eoque invitis valde nuntius accidebat, de coronatione Reginæ in proximum annum prolata; quod sperassent, Carolum Gustavum præcipitata conventione, & neglecta restituendorum causa in Sueciam properaturum. Quæ spes etsi ipsos falleret, haut eo minus tamen obtinebant, ut illa paulisper differretur, quod novis sibi mandatis ad hoc negotium à Cæsare opus sit, quæ propediem expectent. Unde statim agere cœperunt, qua ratione exautoratio commodissime instituenda sit. Ea cum salva Reginæ dignitate, & securitate expediri nisi præsente pecunia haut posset, Sueci mo-

Sueci solutionem urgent.

1649. nebant, non solum octies decies centena millia uncialium statis locis parata esse debere, pro Caroli Gustavi arbitrio dispensanda; sed & assignationes reliquæ summæ mature expediendas, quo legionibus statim antequam deducantur satisfieri queat. De quo Cæsarei ad Ordines se relaturos pollicebantur.

Ordines per formam Collegii iterum consultant.

§. 62. Inter hæc Noribergam frequenter Ordinum Legati venerant, sed initio parum concordes, cum vix ullo tempore iisdem sincera animorum conjunctione magis opus foret. Quod cum patriæ amantes viri agnoscerent, hortatibus demum Directorem Moguntinum impulerunt, ut

14 Mart. utriusque Religionis Ordines in hortum quendam convocaret appositis bellariis, ne justi Senatus speciem congressus iste haberet; ubi quid circa præsentem negotiationem faciendum, consilia conferebantur. Cur Senatum Convocare dubitaret Moguntinus, rationes adferebantur; quod Cæsar Electores nominatim huc convocasset, non item Principes, ac cæteros Ordines. Et quia Monasteriensis conventus nondum expiraverat, haut congruere videbatur, eodem tempore diversis locis duo Ordinum corpora constitui. Sed reponebatur: ob temporum conditionem, ac summum in mora periculum solenni invitatione haut opus esse, cum ipsa necessitas quemlibet huc evocet: ac eam rem non magis Electores, quam reliquos Ordines tangere, nec hos tuendis propriis commodis, ac juribus hinc excludi posse; aut minus jure suo ipsis, quam Electoribus uti fas esse. Monasterio plerosque Legatos discessisse; qui restent in procinctu stare; unde ab istis parum subsidii expectandum. Et æque se à Principibus suis mandato instructos, quam Monasterienses. Unde decernebatur, ut Ordines in solita Collegia digesti, quod tractatione Westphalica factum, de negotiis Imperii consultarent, ac ut leges Pacis implerentur, operam darent. Apud hosce igitur,

Ordines in solutionem pecuniæ consentiunt.

cum de postulato Suecorum circa solutionem pecuniæ proponeretur, in eam facile ab Ordinibus consensum est, quod alia ratione incumbens sibi hospitiorum onus amoliri non daretur. De hoc antequam plane transactum esset, Sueci super assecuratione duorum posteriorum millionum tantisper dissimulandum censebant; ut tamen, si oppidorum nihil cautionis loco obtinere possent, saltem scripto caveretur ob minas ab Ordinibus jactatas. Tum ut solutio prioris millionis initio sequentis anni fieret, nec ob dilatam exautorationem, cujus culpa penes Reginam non erat, dies solutionum proferrentur.

Franckendaliæ restitutionem Galli & Palatinus Elector urgent.

§. 63. Maxima difficultas circa Franckendaliam surgebat, quam in Gallia haut prævisam ferebant Deputati Gallici, eoque nil aliud sibi mandatum, quam ut plenam Pacis executionem per omnes Articulos permoverent. Certo autem sibi constare, Regem Christianissimum, Franckendalia, & locis à Lotharingo insessis haut redditis, nulli Germaniæ oppido sua præsidia deducturum. Ac ni Franckendalia Hispani cedant, novum bellum metuendum esse. Qui & hoc videantur agere, ut successu temporis Brisacum, & Philipsburgum invadant, ac Capitulum Trevirense sibi devinciant, à quo Elector nunc paulo minus quam captivus detineatur; ac vero simile esse, ab eodem Hispanis obnoxium Præsulem eligendum, qui oppida sua horum usibus expositurus sit. Id quod tanto magis metuendum, quod constet, Hispanos omni studio circa attrahendum in partes suas Electorem Palatinum satagere speciosis conditionibus oblatis, quo pacem Germanicam tantopere sibi improbatam evertant. Cæterum persuasum sibi esse, Cæsarem jam Hispani consensum obtinuisse, ac periculum duntaxat facere, num socii Reges hoc postulato cessuri sint. Unde optimum fore, uno ore asseverate, Franckendaliam omitti non posse, nisi gravem recenti paci plagam inserre velint. Electoris Palatini nomine Norbergæ aderat frater ipsius Philippus, qui unice ad capessendam Palatinatus possessionem missum se ferebat; unde super novo hoc casu ad Electorem sibi referendum, qui sine dubio perspicuæ pacis dispositioni inhæsurus sit. 1649.

Cæsarei temperamentum quærunt. 23. Maji.

§ 64. Cæsarei summo desiderio se teneri testabantur, ut pax ocyus executioni daretur. Simul per Blumenthalium Carolo Gustavo persuadere conabantur, ne ob id oppidum tota negotiatio sistatur, atque æquivalens aliquod à Regina & Electore admittatur, quod Cæsar haut ita repente Hispaniæ Regem ad Franckendaliam cedendam adigere possit. Utque ipse Elector Palatinus cum Hispano super eodem reddendo agat, quod hic isti facilius sit gratificaturus, quam Cæsari, & Ordinibus, à quibus is pace se exclusum ægerrime ferat. Carolo Gustavo ea res maximi momenti videri, ac primo omne temperamentum repudiare. Reginæ decretum haut permittere, ut ab ullo pax violetur. Eoque si stabilis pax Cæsareis placeat, omni modo super reddenda Franckendalia connitendum. Quid tamen consilii capiendum, si Cæsarei intra hocce tempus cessionem Franckendaliæ, uti ferebant, ab Hispania obtinere non possint, haut in proclivi erat dispicere; præsertim cum hospitationum moras nec Ordines, nec miles diutius toleraturi viderentur.

Generalissimus id primo repudiat.

Considerationes in contrarium.

Ejus oppidi ab Hispanis detentio si insuper habetetur, metus erat, ne adversa pars vario obtentu novis difficultatibus motis aliorum quoque oppidorum sibi opportunorum, puta Lindaviæ, & similium restitutionem prolataret, & plura quoque eluderet. Nec abnuentibus hospitia Ordinibus exercitum contractum in provincias Cæsaris reducere licebat, quoad Franckendalia, & à Lotharingo detentæ arces restituerentur, aliæque pacis leges implerentur; quod inde bellum non posset non recrudescere. Quod si autem pro Franckendalia tantisper Hispanis relicta aliud paris momenti oppidum detineretur, cæteris redditis, vix firma pax sperari poterat, quod durante inter Gallos, Hispanosque bello vicina Philipsburgi, & Franckendaliæ præsidia hostilibus invicem incursionibus tractum Rhenanum inquietatura essent. At ubi Galli postulato de reddenda Franckendalia plane desistere, ac præsidia locis à se insessis deducere nolint, Suecis sua oppida restituentibus, facile secuturum erat, ut Cæsar, Ordinesque junctis viribus istos trans Rhenum rejectos Alsatia expellerent. Ac divulsis invicem duobus Regnis idem forte Suecos fatum manebat. Denique nec in proclivi erat Hispanos Franckendalia vi ejicere probe munita, ac milite, annonaque copiose instructa maligno circum obsessoribus commeatu. Nec Reginæ rebus consultum, ob id oppidum aperto cum Hispanis bello sumto, commercia civium suorum turbare. Tam anceps ac improvisum negotium cum suo ex arbitrio decidere non auderet Carolus Gustavus, ad Reginam referre constituit, ut tamen, quoad ejus responsum allatum foret, omnia in integro manerent. Id quod ita circumspecte fiebat, ut ne Reginæ mora circa executionem pacis imputari,

Res ad Reginam refertur.

aut

1649. aut ejus rumpendæ ansa præberi posset: contra Cæsareos violatæ conventionis arguere; ac invidium protractæ executionis, quâ antea Regina laborare incipiebat, in istos devolvere liceret.

Ea de re cum Gallis consultatio. 26. Maji.

§. 65. Mox cum per Ordinum Deputatos Carolum Gustavum adeundum Gallis innotuisset, his statim suspicio oborta est, super admittendo circa Franckendaliam temperamento actum iri; eoque istum summo studio, ne in id consentiat, hortantur. Qui & Gallis confirmat; se primo istorum assultui haut cessurum. Necessium tamen esse rem istam mature expendi, num expediat summam pacis ad Franckendaliam adhærescere, ejusque causa bellum continuari; an vero præstet post cætera expedita ejusmodi temperamentum dispicere, per quod caveatur, id oppidum ex intervallo utique reddendum esse. Super qua re quid ipsis videatur exquirebat, Galli oppidum id maximi momenti ostendere, per quod simul cum arcibus à Lotharingo insessis Galli isto tractu ita constringantur, ut vix commovere se possint. Unde illis non redditis se, quæ teneant loca, præsidiis haut evacuaturos. Sed nec in Aulam super temperamento aliquo referre audere. Ad hæc cum Carolus Gustavus demonstraret; cum à Regina nullo jure postulari possit, nec eadem teneatur ob Franckendaliam diutius arma gerere; solam Galliam ea de causa bello periculoso se implicituram: Galli reponebant, id quidem suo periculo fore. Sed Reginam si priusquam omnia ad liquidum deducta sint, Gallos destituat, dedecus fœderis haut impleti admissuram; ac creditum iri, ipsam privato duntaxat commodo studuisse, quo obtento se subduxerit, sociorum rebus insuper habitis. His ita occurrebat Princeps: Istas criminationes quidem suo loco relinquendas: cæterum non solum omnes extra partium studia positos aliter judicaturos, sed ex hactenus actis satis patere, uter acrius suo commodo velificatus sit, alterius obstiterit. Sane Westphalicis tractatibus sæpe Reginæ Legatos ad præcipitanda negotia compulsos, & insignia commoda, quæ adhibita mora obtineri poterant, per Gallicorum Legatorum importunitatem amittenda fuisse, subinde super solvendo fœdere minis jactatis, si non statim in horum postulata consentiretur. Tandem cum Galli Franckendaliam vi expugnandam contenderent, junctis Regiis, ac Ordinum copiis, Carolus Gustavus ostendebat, id neque Reginæ rebus expedire, ac vacillantibus Ordinum consiliis nihil posse superstrui, ut aliæ causæ nunc dissimulentur.

Ordines de temperamento proponunt.

Generalissimus id abnuit.

§. 66. Accedebant inde ad Carolum Gustavum Ordinum Deputati, Cæsareorum instinctu eadem cum ipsis proponentes: Cum metus sit, ut statim Cæsar Hispanum ad Franckendaliam reddendam promovere queat, eam ob causam executionem pacis haut differendam, nec concedendum, ut Ordines oneri hospitiorum militarium plane succumbant; sed potius dispiciendum, qua ratione tantisper Palatino caveatur, quoad id oppidum restitutum sit. Non dubium esse, quin Hispaniæ Rex toto Imperio & inprimis Palatino Electore petente, tot Principes, ac Palatinam præcipue Domum sibi hoc officio obstricturus sit. Ad hæc reponebat Carolus Gustavus; in hoc negotio non solum Palatini & Imperii, sed & sociorum Regnorum securitatem verti; nec præsentia duntaxat tempora consideranda, sed & providendum, ne ob modicum in præsens levamentum, grave in posterum jugum comparetur, cujus culpa in Reginæ facilitatem redundatura sit. 1649.

Non ideo huc ventum, ut nova pax cudatur, sed ut Osnabrugæ & Monasterii conclusa executioni detur. Quod ut fiat ipsis Ordinibus manus esse admovendas, nec novam tractatuum telam ordiendam. Sane queri ipsos non posse, Westphalicos tractatus præcipitatos, aut septem annorum spatio non omnia accurate potuisse expendi. Suecos utique & Gallos à conventis ne latum digitum discessuros. Cæterum se super Ordinum propositione cum Gallicis Deputatis collocuturum, ac rationes suas scripto exhibiturum, quare Franckendaliæ evacuatione desisti non possit; quo & posteris constet, quanto studio Regina id negotium egerit. Quo responso tunc Ordines adquievere. Porro Caroli Gustavi scriptum præter ratio- 31. Maji.
nes jam memoratas præcipue Palatini, ac Gallorum contradictione nitebatur. Ordines autem re- 8. Jun.
sponso suo spem sibi certam esse ostendebant, ab Hispano Franckendaliam, à Lotharingo infessas suo milite arces mox reddendas, si viderint, reliqua pace conventa executioni data, ac Galliæ Regem occupatis à se oppidis decessisse. Ad quæ 19. Jun.
à Carolo Gustavo repositum: spe de Hispani ac Lotharingi facilitate circa restituenda illa loca parum fidendum, nec ob illam differendum, quod Tabulis Pacis tam perspicue sancitur. Interim se ulterius super eo negotio cum fœderatis consilia collaturum.

Ordinum temperamentum circa Franckendaliam rejicitur.

§. 67. Aliud inde temperamentum ab Ordinibus proponebatur, ut Franckendalia in tertiam classem evacuandorum oppidorum referatur, ac universi Ordines, imprimisque Elector Palatinus, tum ipse Cæsar per Legatos ejus oppidi restitutionem flagitent, ita ut propinquante secundo termino responsum obtineatur. Quod si Hispanus tergiversari pergat, loca postremæ classis tantisper detineri posse, donec quacunque ratione restitutio ejus oppidi secuta sit. Interim exauctorandi & evacuandi initium pari passu faciendum. Sed Carolo Gustavo id consilium displicebat. Si enim integro adhuc Suecico exercitu, à quo maximum negotio pondus accedit, restitutio impetrari nequeat, isto soluto Hispanum, ac Lotharingum longe pertinaciores fore. Ita Cæsarei quidem & Ordines aliam urbem Palatino tantisper tradendam censebant, quoad Hispani Franckendalia excessissent. Galli contra omne temperamentum adspernabantur, queis ab initio Carolus Gustavus adstipulabatur; etsi ut ob solam Franckendaliam novum susciperetur bellum, aut super temperamento aliquo negotiatio rejiceretur, haut consultum judicabat. Igitur constituebat rem in integro tenere, quoad à Regina responsum venisset; ac ut aliquo modo Ordinibus satisfieret, pedestrium legionum numerum circumcidebat, partemque indigenæ militis versus oram maritimam ire jubebat, ut navibus in Sueciam reportaretur.

De hoc negotio omnium sententia.

Cæsarei formulam conventionis adornant. 30. Maji.

§. 68. Spes inde surgebat Cæsareis conventionis brevi cum Suecis perficiundæ. Unde omissa disceptatione ejusdem formulam adornabant, in qua Amnestiam ad universos milites usque ad postremam eorum exautorationem porrexerant; simul ut Hassicæ copiæ eodem tempore cum Coloniensibus dimitterentur concesserant. Sed Osnabrugensem Præsulatum absque exceptione reddi volebant. Tum restitutio ex lege Amnestiæ & Gravaminum ad finem rejiciebatur, cui primus locus debebatur, quæ & ipsa ad illos duntaxat extendebatur, quorum causa in Tabulis Pacis li-

1649. quido fundata, ac factum possessionis casibus perspicue ibi expressis statum per testes aut literarum documenta demonstrari possit, omnibus controversis casibus exceptis. Unice porro Monasterii probatum arctiorem exequendi modum sequendum censebant. Exautorationi, & præsidiorum deductioni, quæ prima cura erat, statuebantur vicesima, & tricesima Junii, & decima Julii dies stylo novo. Addebatur de restitutione ablatorum è thesauro Pragensi, & scriptorum ex archivis Germaniæ. Sed & repudiato Ordine reddendarum urbium à Suecis proposito priori suæ formulæ inhærebant; & quanquam Franckendaliam tertiæ classi inseruerant, conditio tamen annectebatur, ut non secuta ejus traditione super æquivalente conveniretur. Sueci etsi quæ desiderarent sermone duntaxat monere decreverant; tamen instantibus Cæsareis & ipsi scripto formulam futuri pacti conceptam exhibent; quæ compluribus dein congressibus inter Deputatos discussa est, plerisque de quibus adhuc dissentiebatur compositis. *25. Jun.*

Ea discutitur. §. 69. Ac initio quidem conventionis Cæsarei Ordinum mentionem haut faciendam censebant, quod ista ad solos Duces bellicos spectaret. Sed pervincebant Sueci, id utique necessum esse, quod quæ heic tractarentur quam maxime ipsos Ordines tangerent. Articulus de restitutione, prout à Suecis formatus fuerat, io fronte locabatur. *Decidendi* vocabulum cavillabantur Cæsarei, velut circa restitutionem nulla amplius decisio foret admittenda. Id quod Sueci ita declarabant; casus liquidos ab illiquidis secernendos, & conditionem facti, quæque ad promtam restitutionis executionem pertinent, adhuc utique definienda. Restitutionem *à se ipsis* factam Cæsarei velut illegitimam arguebant. Sed cavere istis verbis volebant Sueci San-Andreano tribuno, qui cum à Bambergensi Episcopo immissionem in soceri sui bona à Sperreutero detenta exposceret, ac subinde differretur, tædio morarum ipse illorum possessionem arripuerat. Quod factum, & similia pro legitimis habendum Sueci contendebant. Cum porro Sueci Palatinum Electorem ob detractum ipsi Superiorem Provinciam parte pecuniæ militaris levari vellent, Bavarici acerrime obnitebantur, velut ea Provincia sui militis stipendiis relinquenda sit. Quia tamen ipsi fatebantur, id onus in solum Inferiorem Palatinatum devolvi iniquum esse, postulabant, ut ob Bavari in rem publicam merita rata portio Superioris Palatinatus per reliquos Ordines suppleretur. Id quod hi initio abnuebant, causati si Bavarus merita sua in rempublicam extollat, Franconiæ, & Sueviæ populos haut segniter tributa eidem contulisse. Circa Franckendaliam Galli ab initio temperamentum admittere haut fas sibi ferebant, mandato destitutis. Post cum necessitas rei ostenderetur, fatebantur jussos se Hermansteinum cautionis loco deposcere; super quo non minor, quam super Franckendalia difficultas surgebat, quod Cæsarei eam arcem à se ullo modo Gallis in fraudem Imperii concedi posse negarent. Suecis tamen ad extremum cautionis loco Glogoviensem Ducatum secreto offerebant. Ut tres milliones primæ pensionis Ordines exacte conferrent, Cæsarei operam se daturos pollicebantur. Sed ut directores Circulorum pro integra summa sponsorum vicem subirent, dubitabant Cæsarei. Sueci contra ostendebant; merito à se urgeri illos, penes quos sit pecuniarum exactio: & actionem adversus reliquatores iisdem patere. Super reliquis 1649. duobus millionibus Cæsarei per Tabulas Pacis sat caveri Suecis judicabant. Sed hi ostendebant præter Ordioum sparsas passim minas etiam recentia terrere exempla rejectarum ab uno & altero assignationum. Et cum Regina multas myriades de suo erogarit, par utique esse aliquot oppidis concessis tantisper ipsi caveri. Nam amoto armorum respectu verendum esse, ut qui deinceps assignatas pecunias petitum veniant, difficiles solutores, aut parum io Magistratibus subsidii inveniant. In Articulo de evacuationibus oppidorum Sueci integram Electoris Saxoniæ ratam, & reliqua contributionum stipulati fuerant, morositate ipsius adversus Carolum Gustavum, & Sueciæ militem moti. Nolebant quoque Sueci discedentis militis itinera tam arcta lege circumscribi, sed ut illa præfectorum judicio pro re nata definirentur. Id quoque pervincebatur, ut Landgravia ad exautorandum militem, & restituenda oppida non prius, quam Regii, teneretur. Extensionem Amoestiæ Sueci à singulis quoque Ordinibus ratam haberi postulabant, exemplo Comitis Brandensteinii moti, quem data à Cæsare venia, literæque, queis ad ipsum evocabatur, commeatusque & additum viæ præsidium carcere Saxonico liberare non potuerat. Et relinquebatur is cavillandi obtentus, per Cæsaris indulgentiam privatorum actionibus nihil præjudicari. Denique in enumeratione locorum restituendorum Sueci Franckendaliam, Landstulam, Homburgum, & Hammersteinum peculiari transactioni seponebant. Cæsarei autem ista io tertiam classem referebant, addita exceptione, si præter spem Franckendalia intra id tempus non restituatur, super alio loco conveniendum, qui tantisper Palatino Electori tradatur. Lipsia à Suecis in postremam classem retrahebatur; oppida Novæ Marchiæ, & Ulterioris Pomeraniæ relinquebantur, quo ad super finibus regundis inter Reginam & Brandeburgicum Electorem transactum foret; cum Cæsarei in primam classem ista collocassent.

§. 70. Super restitutione ex lege Amnestiæ, & Gravaminum Cæsarei, ac Catholici initio plane detrectabant agere. Sed cum animadverterent Suecos id negotium haut omissuros, tandem declarabant, ut quos ea res tangat profiterentur, penes quem mora sit; tunc enim omnia, de quibus pax plane disponit, in pristinum statum repositum iri. Uode Carolus Gustavus catalogum restituendorum Moguntino Directorio exhiberi jubebat. Ei negotio excutiendo Moguntinus, Brandeburgicus, Bambergensis, Culmbacensis, Constantiensis, & Wurtenbergicus, adjunctis duobus è Civitatum Collegio, destinabantur, qui io singulorum causas inquirerent, & eas quantum liceret expeditas darent. Ac ferebant Cæsarei, Cæsarem denuo super promta executione directores Circulorum serio monuisse, spe quoque facta, omnia propediem decidenda, ac quorum causa liquida sit, confestim restituendos; lite implicitos intra secundum, & tertium terminum sua recuperaturos: simul plenam designationem eorum, qui in lite & extra litem sint, propediem edendam. Enimvero inter quotidianos licet Deputatorum congressus lente procedebat id negotium, multisque diebus inter inanes altercationes frustra consumtis, tandem plerique ad petitorium remittebantur. Ad extremum proponebatur, ut Ordinum Deputati adhuc tres menses Norbergæ subsisterent, intra quos omnium *De restitutione et capite Amnestiæ & Gravaminum.* *20. Jun.* *25. Jun.*

omnium

1649. mnium restituendorum causæ expediendæ sint. Id quod Sueci adspernabantur veriti, ne fraudis quid subesset, & quæ nuper elapsis sex mensibus confecta non fuerint, vix intra tres menses adversæ parti explere decretum. Interim maturandæ exautorationi, & oppidorum redditioni Cæsarei proponebant, pari gradu circa banc, & restitutionem ex Amnestia, & Gravaminibus pergendum, ut ante tertium evacuationis terminum omnia expedita sint: id ni factum fuerit, Suecos ad reddenda isti termino destinata oppida haut teneri. Enimvero repugnabant Brandeburgici, & Luneburgici: per utramque Saxoniam nihil restitutionum ex lege Amnestiæ, & Gravaminum faciendum occurrere, & tamen se onus hospitiorum in cæterorum gratiam octo jam menses tolerasse. Sed quod restitutio tertio evacuationis termino, quo Saxunica oppida continentur, velut conditio annectatur, id ferri à se non posse: nam eo casu sibi sub hospitiorum onere ingemiscendum fore, quo jam alii Ordines liberandi sint. His quanquam illi, quos restitutio tangebat, se opponerent, valuere tamen Saxonicorum rationes, ut Cæsarei isto proposito desistere necessum haberent.

De solutione satisfactionis militaris. §. 71. Circa solutionem pecuniæ exercitui Suecico promissæ Cæsarei prolixe omnia offerebant, ac ut in cautionem pro duobus posterioribus millionibus illa loca, quæ in securitatem Franckendaliæ Suecis offerebantur, pro istis quoque tenerentur, haut absurdum censebant, modo Ordines Cæsarem indemnem præstarent. Ac videbantur super hoc tam faciles se exhibere, ut circa Franckendaliam Sueci eo minus reluctarentur.

De Franckendaliæ evacuatione. Hæc quippe ut redderetur, Carolus Gustavus una cum Gallis hactenus immotus institerat. Sed ubi id obtinere non daretur, & Galli haut eo secius idem postulare pertenderent, Suecis necessum erat ante plenam Pacis executionem ab hisce se disjungere. Quo absque disertis Reginæ mandatis descendere iste haut audebat. Eas tamen inter moras satisfactionem militarem expediendi occasio erat, circa quam Cæsarei Suecorum postulata apud Ordines promovebant, quod sperarent, hoc officio se Reginam ad temperamentum circa Franckcodaliam admittendum adducturos. Et jam à Regina mandata aderant, ut si super militum satisfactione sat cautum sit, Franckendaliæ causa dimittere exercitum, & præsidia deducere Carolus Gustavus haut differat. Unde cum Ordines de tribus millionibus repræsentandis, ac restituendis satisfactum iri diserte recepissent, spe facta quoque hypothecæ pro duobus posterioribus millionibus, jam ad conclusionem perveniri poterat, si Gallorum postulata super Franckendalia, & locis à Lotharingo detentis negligerentur. Enimvero Carolus Gustavus Reginæ parum decorum judicabat eo postulato tam repente desistere, ac obtentis propriis commodis Gallos destituere. Unde cum citra rupturam tractatuum id fieri posset, aliquandiu adhuc idem urgendum censebat, num qua ratione Gallis satisfieri queat. Præsertim cum Galli ostenderent, se ex Aula jussos circa Franckendaliam temperamentum aliquod admittere. Postulabant inde Galli, Sueci una cum ipsis contenderent, ut quoad Franckendalia ab Hispanis reddita sit, Constantia, aut Hermansteinum, aut Heilbrunna in Regis Christianissimi manus traderetur. Sed demonstrabat Carolus Gustavus, Constantiam à se nullo colore peti posse, nec de ullo horum locorum spem esse. Nam Archidux Oenipontanus cessæ jam à se Alsatiæ, Constantiam additurus haut erat. Et Hermansteinum si vel maxime Trevirensis amoveret, Cæsar, cujus præsidio id tenebatur, concessurus haut erat. Ne autem Heilbronna dederetur, Urbium Collegium acriter resistebat. Pollicebatur tamen se, quantum salvis Reginæ rebus liceret, pro ipsis conniti haut omissurum. Qun & postulante decretum, ut Cæsarei atque Ordines quamprimum cum Gallis super eo negotio agant & siquidem hi adquiescere nolint, cum Suecis rem communicent, ut horum res demum componi queat.

§. 72. Inter hæc Bavarici apud Carolum Gustavum de studio Electoris sui circa explendas quantum ad se pacis leges prolixe testabantur; ac imprimis se paratos Palatinatum Inferiorem reddere, statim atque Elector Palatinus diploma cessionis exhibuerit. Addebant, omissa peculiari evictione olim Monasterii petita, communi cautione contentos esse, ac si quæ ab ipsis circa executionem adhuc desiderentur, cum Reginæ Deputatis acturos. Bavarici promtos se paci exequendæ testantur. 13. Maji. Hisce, quæ adhuc ab Electore præstanda postulentur, scripto exhibebantur. Absissis Suecorum postulata. Inter quæ præcipuum erat, ut per utrumque Palatinatum, & Circulum Bavaricum restitutionem ex lege Amnestiæ & Gravaminum perageret; Nominatim ut Inferiorem Palatinatum quantum ejus ipse hactenus obtinuerit, Carolo Ludovico Electori Palatino redderet, seria insuper opera navata, ut Franckendalia ab Hispanis restituatur. Tum Sulzbacensi debita executioni det, Neoburgicum moneat, ut is tam in Sulzbacensi, quam Hilpolsteinensi, & aliis præfecturis Pacis legibus satisfaciat. Nobilibus in Superiore Palatinatu & Comitatu Chamensi ex articulo quinto Instrumenti Pacis §. *Quantum deinde ad Comites*, versiculo, *hoc tamen non obstante*, jus Augustana sacra publice aut privatim exercendi anno vicesimo quarto possessum, & alia ibi expressa restituat. Exulibus Superioris Palatinatus super pecunia priori domino mutuo data satisfaciat. Ottoni Læfenio possessionem prædii Heimhofii quod Jesuitæ velut feudum Cœnobii Castelli sibi vindicarint, reddat. Norbergæ Urbis subditos Palatinis præfecturis immixtos veteri sacrorum usui relinquat, ac per omnia in statum anni vicesimi quarti reponat. Tradebatur quoque Bavaricis designatio, juxta quam ab ipsis per Palatinatum Inferiorem, & Sueviam insessa loca pari passu cum illis, quæ Sueci adhuc obtinerent, evacuari possent; è Suecorum quidem parte Neumarcum, Weida, Villecca; Sulzberga, Falckenberga, Waldecca, Munitio ad Rainam, Donawerta: è Bavari parte, Heidelberga, Manheimum, Dilsperga, Berka, Augusta Vindelicorum, Memminga, Campodunum, Wildensteinum, Hohenzollera, Auracum, Albecca, Schiltacum, Hornberga, Villinga, Weissenburgum, Rotcoberga, Freiburgum. Postulabatur quoque; ut pro Palatinatu Superiore & Comitatu Chamensi rata portio satisfactionis militaris, simul præsidiis Suecicis residua contributionum per Superiorem Palatinatum persolverentur. Denique operam suam conferret, ut quamprimum restitutio ex lege Amnestiæ & Gravaminum absolvatur, & promissa militi pecunia conferatur.

§. 73. Coloniensis Electoris Legati Furstenbergius Comes, & Beckerus apud Carolum Gustavum super Landgraviæ hospitiis querebantur, Coloniensis Legati postulata. velut

1649. velut per articulum XV. Instrumenti Pacis indebitis; eoque ut istam ad exautorandum militem permoveret petebant. Tum ut Osnabrugensis Episcopus suæ ditioni restituatur, cujus cura Coloniensi velut Metropolitano incumbat: nam capitulationis tractatum extrahi, quantumvis ad omnia æqua Episcopus promtissimum se exhibeat. His scripto responsum: Multa, quæ ante exautorationem militis ac redditionem oppidorum præstanda fuerant, hæsisse; unde fœderatis Regnis suspicionem injectam, ut cautius procederent: eoque Landgraviæ, quæ in fida cum Regibus societate ad extremum perstiterit, vitio verti non posse, si non nisi cum Regiis militem suam dimittat, locisque occupatis decedat. Cæterum utra pars circa Osnabrugensem Episcopatum in mora sit, ex actis ejus conventionis constare. Ea perfecta statim omnia, quæ ex pace debeantur, præstitum iri.

Iis responsum 26 Maji.

Galliæ Rex copias sibi concedi postulat 22. Maji.

§. 74. A Galliæ quoque Rege missus aderat Miletus cum mandatis ad Carolum Gustavum, ut exautorati Suecici militis aliqua manus ipsi concederetur. Quo fine & Reinoldus Rosa sub finem Junii Noribergam veniebat. Cujus delectibus promovendis quanquam Carolus Gustavus pronum se declararet, quantum per leges pacis dabatur; verebatur tamen ut isti succederent, Teutonici militis animis à Gallo aversis, & quia recens sedatis internis Galliæ motibus parum pecuniæ militi alliciendo suppetebat.

Exautoratio militum tarde procedit.

§. 75. Inter hæc Ordines onera diuturnæ hospitationis acerbis querimoniis differebant, quorum tamen culpa penes tergiversationes ipsorum erat solutionem pecuniæ militaris eludentium, citra quam copiarum exautoratio suscipi non poterat. Istius pecuniæ dispensandæ liberam facultatem etsi Carolus Gustavus sibi semper diserte reservasset, Ordines tamen istum legibus circumscribere conabantur. Cum is in usum exautorationis hinc inde Assignationes quasdam distribuisset, accuratæ rationes, quo illæ expensæ forent, exigebantur. Quin jactabant aliqui, se pecunias non Suecicis Ministris, sed ipsis militibus soluturos, quo hos tandem aliquando amoliantur; saltem dum solutio fit, Quæstores suos adjuncturos, qui cominus inspiciant, quantum pecuniæ singulæ legiones, singulique præfecti accipiant. Sed & illis præfectis, qui ante aliquot annos abdicata Reginæ militia sub Ordinum ditionibus consederant, aliquam portionem detrahere cupiebant, ni simul provinciæ ipsorum hospitiis, oppida præsidiis leventur. Ita Carolo Gustavo nihil supererat, quam ut cupitam quantumvis imminutionem legionum, & exautorationem differret. Inter alios Saxoniæ Elector ferre nolebat, pecuniam, quam in promtu esse significarat, à Suecis recenseri, velut ignominiæ sibi cederet verbis suis parum fidei adhiberi. Tum nec Lipsiam, nec Brunsvigam eandem conferre dignabatur, quod illa Suecico præsidio insessa, hæc extra Superiorem Saxoniam sita foret; cum tamen inter tractatus ea de re monendi locus fuisset. Nec minus per Inferiorem Saxoniam & Westphaliam assignationes vario obtentu rejiciebantur. Sed cum Carolus Gustavus Legatis Noribergæ præsentibus, & Principibus per literas demonstraret, ipsorum tergiversationibus non nisi fructus pacis intercipi, & quæ ab ipsis moveantur, iniqua aut inania esse; multi Ordinum, inprimis per Superiorem Germaniam tandem promissa bona fide explere instituunt, initio à Wurtenbergico Duce, & Ulma facto:

Tandem ejus initium fit.

ac promittebat Constantiensis Episcopus, se Catholicos Ordines ad paratam solutionem compulsurum. Unde Caroli Gustavi jussu à Duglassio complures legiones combinatæ, lubentibus tam ductoribus, quam gregariis. Eadem in Saxonia Inferiore parantem Kœnigsmarckium negata ab Ordinibus pecunia impediebat. Unde initio Maji mensis non nisi unica turma in Bremensi provincia exautorata fuit, cujus præfecto sexcenti unciales, inferioribus ductoribus pro rata, gregariorum singulis triginta tres unciales soluti; quo præmio illi plene sibi satisfactum testabantur. 1649

§. 76. Circa id tempus perficiendæ Capitulationi Osnabrugensi jussu Reginæ Joannes Oxenstierna Osnabrugam reverterat, quo loco & istam pertractari Luneburgici juxta ac Ordines provinciales commodissimum putabant; & Cæsarei jam ante, ut ista negotiatio Noribergam pertraheretur, apud Christianum Ludovicum Luneburgicum Ducem institerant. Id quod & Episcopus summopere cupiebat, cui spes erat faventibus Cæsareis & Ordinibus ibi scopo suo potiundi. Qui & variis criminationibus Suecos Ordinibus suspectos reddere conabatur, velut quibus Noribergæ finem negotio imponere cordi haut sit, sed varii prætextus conquirantur tempori extrahendo. Ac dubio procul id agitari, ut refectum quiete militem proximo vere Poloniæ immittant. Et parum aberat, quin Ordines Westphaliæ in Conventum pertraxisset armis in Suecos parandis, ni Brandeburgicus Elector istos conatus disturbasset causatus, tractatus Noribergæ bene succedere, & hunc congressum facile suspicionis quid excitare posse in fraudem quietis publicæ. Cujus autoritate & alii moti venire omiserunt. Quanquam autem Oxenstierna per Biœrnclovium apud Nassovium Comitem, qui adhuc Monasterii degebat, & ipsum Præsulem ageret, ut tractatio illa Osnabrugæ instauraretur; abnuebat tamen Præsul rationes scripto complexus. Jam se cum omnibus Actis Officialem suum Noribergam misisse, quo & ipse mox profecturus sit, ordinandis Ratisponensis Præsulatus rebus. Abiisse quoque Volmarum, qui mediatoris heic partes obierit. Ac spem esse interventu Ordinum rem brevi confectum iri; penes quos sit, ubi partes cedere nolint, controversiam pro autoritate decidere. Quibus rationibus ille, quicquid in contrarium objiceretur, immotus inhærebat. Idem & Ordines Noribergæ in suam sententiam pertraxerat, quibus per Officialem exposuerat; interventu Volmari præcipuis Capitulationis articulis jam absolutis in solo Consistorio negotium hæsisse, quod anno vicesimo quarto in usu haut fuerit. Quod cum absque Ordinum autoritate expediri nequeat, se super eo Noribergæ cum Luneburgicis Legatis transacturum, aut idem Ordinum decisioni subjecturum; ne tamen ideo sua restitutio differatur. Interim transacta executioni darentur, reliqua in præsenti statu manerent, quoad Noribergæ, aut alibi ista quoque expedita forent; modo ipse ante omnia in possessionem Episcopatus immittatur. Quæ ratio Ordinibus plausibilis visa amoliendo huic pacis obstaculo; eoque ad Luneburgicum Ducem scribunt; ne Episcopum, salvo suo jure, impediat, quo minus in possessionem Præsulatus perveniat; suisque heic Legatis injungat, ut si quid controversiarum supersit, amica transactione componant. Nam cum jam plerique Evangelici in sua restituti sint; acerbum isti esse, hujus capitulationis obtentu provincia sua carere.

Capitulatio Osnabrugensis Noribergam pertrahitur.

Simul

1649. Simul ut Episcopus pedetentim administratorem provinciæ adprehenderet, ipsum jubent ratam partem satisfactionis militaris à provincialibus exigere; quem actum a Suecis haut impeditum iri crepebant. Quam occasionem avide arripiens Episcopus Ordines provinciales apud Cœnobium Oissedam convocat. Eum conventum, cum facile possent, impedire Sueci nolebant; quod ex Instrumento Pacis pecuniæ corrogatio illis incumberet, qui restituendi forent. Ac provincialibus congregatis Legatus Suecicus protestationem tradi curabat, qua denuntiabat, se extra illam pecuniæ collationem haut permissurum, ut Episcopus ante perfectam Capitulationem vel minimum quid in rebus provinciæ disponat. Nec eo minus Episcopus hac occasione multos ex Ordinibus blando alloquio sibi conciliabat, cui & antea Collegium Canonicorum plane addictum erat, ut illis facile cum Episcopo conventurum videretur. Solam Osnabrugam ob dejectum Petriburgum acerrime idem oderat, quæ & ne ipsius libidini dederetur, à Suecis summopere contendebat. Ita diu agitata Capitulatio demum Noribergam rejecta est.

Tractatus Noribergæ tarde procedit.

§. 77. Noribergæ porro tractatus tarde procedebat, novis indies difficultatibus obortis, ac vacillantibus Ordinum consiliis, summo cum Caroli Gustavi tædio, qui ante hiemen in Sueciam trajicere ardebat; cui tamen imperfectum negotium abrumpere haut visum. Equidem multis Ordinum invitis executio pacis ad duces exercituum remissa fuerat, quod metuerent, ne militaribus viris pacem promovere parum cordi foret. Sed exitus id factum probabat, quod alias pax multis partibus, inprimis circa Amnestiam & Gravamina, nunquam aut tarde admodum effectui fuisset data. Et commodum valde Reginæ accidebat, quod solis Cæsareis, aut Ordinibus, nullo autem modo ipsi mora imputari posset, siquidem qualem eadem cupiebat, tuta, stabilis, atque honesta pax constitui deberet. Id quod & non pauci ex Ordinibus agnoscebant, qui etsi incumbens à milite onus impatienter ferrent, re tamen penitius perspecta, Reginæ destinata probabant ultro fassi, ni hoc modo res acta esset, mancam valde pacis executionem fuisse futuram. Circa quam cum inter Ordinum Legatos complures per dies agitatum fuisset, demum super restituendis ex lege Amnestiæ & Gravaminum catalogus texebatur, quo liquidi casus ab illiquidis secernebantur, quorum illi tres intra terminos citra moram restituendi sint; ob illiquidos autem, & difficiliores casus exautorationem militis haut differendam. Enimvero Sueci restitutionem plenam juxta Tabulas Pacis faciendam pertendebant, qua nondum peracta exercitus haut dissolvendus videbatur.

De restitutione ex lege Amnestiæ & Gravaminum.

De pecunia militari.

§. 78. Circa pecuniam militibus promissam huc demum descenderant Ordines, ut tres milliones, quorum pars antea per assignationes solvenda fuerat, præsenti pecunia expenderentur. Sed pro duobus millionibus quam Sueci exigebant cautionem, Ordines abnuebant, velut in Instrumento Pacis sat cautionis sit. Sed demonstrabat Carolus Gustavus ipsos Ordines causam præbuisse; ut Reginæ peculiaris cautio exposcenda sit, ac satis exemplo Franckendaliæ patere, quam parum securitatis in communi guarantia sit. Cæsarei hactenus assecurationem illam annuebant, ut Suecici Commissarii in urbe aliqua Germaniæ tantisper alerentur, quoad pecunia repræsentata forer. Sed Sueci eo haut contenti certi quid manibus tenere volebant: & quia Cæsarei Glogoviam loco cautionis pro Franckendalia obtulerant, Regina autem eo nomine sibi cautionis quid haut postulabat, visum Carolo Gustavo id oppidum tantisper, quoad militaris pecunia exsoluta foret, præsidio insessum detinere. Quod ut permitterent Cæsarei, nullo modo adduci poterant. Sed circa hoc negotium eo minus difficultatis fore sperabatur, quod plerique Ordinum spem fecissent, universam quinque millionum summam quamprimum solvendam, ut una vice militaribus oneribus defungerentur; ac circa id satagebant, quo & tenuiores Ordinum ratam suam expedire possent. Quo fine & universi Ordines Superioris Palatinatus ratam portionem in se recipiebant, quod Bavarus illam conferre abnueret, in Palatinatum autem Inferiorem eandem devolvi iniquum foret. 1649.

Volmari adventus negotio moræ nonnihil injicit.

1. Aug.

§. 79. Accessit inde Noribergam Isaacus Volmarus, cujus adventu, qui hactenus tractatibus adfuerat Blumenthalius inde facessebat. Non deerant qui suspicarentur, substituto in Blumenthalii locum Volmaro eandem nunc fabulam agi, qua quondam Hamburgi, dum prævium pactum expeditur, Lutzovio Curtius, huic Auspergius surrogatus erat, quo nova tricarum, & morarum machina strueretur. Is Blumenthalii exemplo subdelegati partes agere fastidiens; uti Monasterii Comitis Nassovii collega fuerat, nunc quoque pari cum Piccolomineo dignatione, & mandato cum ipso Carolo Gustavo tractare volebat; id quod à Cæsare datum ipsi procuratorium præ se ferebat. Idem hactenus acta passim carpere, conventa convulsum ire, ac novam tractatui formam meditari; tum ante ipsius adventum designatum præliminare pactum improbare. Tanto magis Carolus Gustavus eum tractatu arcere cupiebat, saltem ne tam ampla cum potestate admitteretur. Unde ad Instrumentum Pacis provocabat, quo executionis conventio solis supremis belli ducibus reservatur: unde & nuperam Pragæ negotiationem per Deputatos duntaxat peractam, conventionemque à solis ducibus confirmatam. Istius continuatio cum præsens conventus sit, vitio sibi dari non posse; si nihil novari patiatur, & cum solo Piccolomineo tractare velit, Volmaro in parem gradum haut admisso; quod per Erskeinum, & Benedictum Oxenstiernam Cæsareo Secretario denuntiat. Piccolomineus contra postero die per Varenbulerum Wurtenbergicum Carolo Gustavo demonstrat: Nec Cæsarem, nec Reginam prohiberi, quo minus ducibus exercituum, quibus lege pacis executio est commissa, alios sive delegatos sive subdelegatos adjungant. Nam utique penes duces primas tractandi manere partes; nec executionem intra præfinitum tempus secutam, nec heic de sola exautoratione, & evacuatione agitari, sed talia admixta, quibus expediendis adhibendi sint Westphalicorum actorum periti. Cæsarem haut dubitasse cessionem Alsatiæ propria manu subscribere, quam & post Legati Ordinum ex Equestri fere aut Jureconsultorum Ordine subscripserint. Igitur sperare, Carolum Gustavum haut dubitaturum Cæsaris autoritate instructos ad subscriptionem admittere, ne mora tractatui injiciatur. Enimvero insistebat suæ sententiæ Carolus Gustavus, in Instrumento Pacis fundatæ, quo executio ducibus tribuitur. Hoc modo tractatus Pragæ coeptos, ubi super alimen-

tis

1649. tis præsidiorum conventum; reliqua quo minus ibidem absolverentur, restitutionem ex lege Amnestiæ & Gravaminum obstitisse, quæ & præsentem negotiationem remoretur. Equidem Ordines Mindæ, quo instigante haut obscurum, per Deputatos id egisse, ut tractatus id in oppidum, aut Monasterium, & Osnabrugam pertraherentur. Id se recusasse, quod super executione conventa mutare penes se non sit. Ac literis se Piccolominei consilium in has oras accessisse, spe per ipsius dexteritatem, ac prudentiam rem eo citius expediendi. Quod si Cæsari alia nunc mens sit, mature id sibi significandum fuisse, quo ipse hoc itinere supersedere potuerit, aliis à Regina plenipotentiariis tunc substituendis. Nunc postquam tres per menses cum nemine alio præterquam Piccolomineo tractarit, si Cæsarei modum agendi utique mutare velint creditum iri, ipsis non nisi moras nectere propositum. Id en molestius esse, quod Volmarus actiones ipsius, Instrumento Pacis utique conformes, non solum Monasterii, & heic variis criminationibus vellicarit, sed & nunc negotio prope ad finem perducto magis de subscriptione, quam de novitatibus circa modum agendi, & personas tractantes disputandum sit. Quod si Piccolomineus necessitatem sibi adferre velit Volmarum velut plenipotentiarium ad tractatus admittendi, alios se in sui locum surrogaturum; aut si animadvertat, novas moras captari, alia sibi consilia capessenda esse. Addebat, haut parum suspicionis sibi injici nupera Volmari propositione, qua Ordines à conventis inter Cæsareos, Suecosque avertere velle videatur, & quod passim à Suecis variis modis pacem violatam per injuriam jactet. Cum igitur Volmarus animadverteret, Carolum Gustavum pari cum Piccolomineo dignatione ad tractatus ipsum admittere nolle, ne plane istis excluderetur, in Blumenthali

2. Aug. locum demum surrogari se passus est.

Præliminaris evacuatio proponitur. §. 80. Jam restitutio ex lege Amnestiæ & Gravaminum alacrius, quam hactenus, succedere cœperat; ac super satisfactione militis, ejusque exauctoratione, & deducendis præsidiis inter Cæsareos, ac Regios fere convenerat, pacti delineatione Ordinibus communicata, & formula

30. Jul. futuræ subscriptionis aptata. Haut eo minus tamen Cæsarei nuper proposuerant, de permutandis oppidis quibusdam à se & Bavaro insessis cum illis, quæ Succorum præsidiis in Bohemia tenebantur.

A Suecis probatur. Eam Carolus Gustavus haut inutilem judicabat, etsi palam præ se ferret, parum emolumenti ex illa sibi sperari, nec eandem à se magnopere affectari. Nam non solum per longas moras penus ibi exhaustus erat, sed & grassans Pragæ pestilentia ita præsidiarios imminuerat, ut vix stationibus tuendis sufficerent. Unde ni brevi abducerentur, dilapsis ultro numeris cum dedecore ista loca deferenda erant. Contra in antecessum hinc inde deductis præsidiis Cæsar, ac Bavarus nonnullis locis magno suo cum emolumento diu possessis cedere tenebantur. Ea res cito transacta est, ut Suecis persuasum esset, subscriptione per dele-

31. Jun. gatos tantisper facta, de Palatini restitutione, ac Amnestiæ extensione mox conveniendum, quam huic pacto Sueci includere cupiebant. Sed moram injecit Volmari adventu mota difficultas, & quis Ordines quædam in ista conventione mutari volebant. Qua occasione & Cæsarei nonnulla monita circa eam formulam adferebant; cui & hoc præcipue inseri volebant, ut si forte unus vel alter ex Ordinibus ratam non conculisset, evacuatio illa præliminaris haut eo secius procederet. 1649.

Super quibus monitis Carolus Gustavus quidem mentem suam illis per Varenbulerum declarabat; 6. Aug. sed quia eam conventionem non pro formula correctioni obnoxia, sed pro negotio plane confecto habebat, eadem ut subscriptione firmaretur acerrime instabat. Simul Deputati Suecici scripto 2. Aug. Ordines monebant, ni sepositis lentis consultationibus ad subscriptionem brevi accedant, sibi necessitatem adferri ob anni tempestatem, & quotidianas querelas tam circa præsidia, quam legiones aliter disponendi. Qua ex re siquid incommodi proveniat, culpam penes illos fore, qui tam salutari negotio remoram attulerint. Addidit hoc Ab Ordinibus acceptatur monitum calcar Ordinibus, ut subscriptionem statim decernerent, ac de ea Suecis per Varenbule- 11 Aug. rum significarent. Quæ ut sequenti die susciperetur, inde ad temperamentum circa Franckendaliam transiretur, cum ipso constituebatur.

§. 81. Enimvero quo minus subscriptio illa ita Subscriptio Recessus differtur ob causam Palatinam promte ut sperabatur succederet, inter alia à causa Palatina proveniebat. Nam Bavarici, à quibus ex isto pacto loca Palatinatus Inferioris restituenda erant, ante subscriptionem eum Electore Palatino super titulo & insignibus Archidapiferatus transigere cupiebant, quibus Palatinus hactenus utebatur, quoad alio officio Imperiali, ac titulo, insignibusque donatus esset; simul cessionem ejusdem in Superiorem Palatinatum manibus tenere cupiebant. Circa quod negotium proponebatur, ut Palatinus alio munere à Cæsare mactus Archidapiferatus titulo & insigni renunciet, nec interim, si occasio detur, Archidapiferatus functionem exerceat, nisi Wilhelminæ linea plane extincta. Tum ut Palatinus Inferiore Provincia obtenta juri in Superiorem renunciet, cessionis Instrumento tantisper apud Moguntinum deposito. Qua super re Excelsus ad Electorem Bavarum properabat, paucos intra dies ipsius declarationem allaturus. Ægre ferebant eam rem Ordines; sed ne Augustæ, & Memmingæ liberationem sufflaminarent, decernebant, ut majoris securitatis gratia subscriptio à Cæsareis, Regiisque ac Ordinum Deputatis fieret; & ab utraque parte subscripta exempla apud Moguntinum Directorium deponerentur, ut tamen dies deducendorum præsidiorum, & mutua exemplorum traditio ad Bavarici Legati reditum differretur. Ea re à Bavaro probata, præliminare pactum ab 30. Aug. ipsius Legato subscribitur; tum transactio cum Palatino & hujus cessio, (Wrisbergi tunc idem agebat,) apud Moguntinum deponitur.

§. 82. Sed & Galli subscriptionem tantisper Galli renituntur. differri postulabant, quoad super æquivalente, quod Franckendaliæ loco exigebant, sibi satisfieret. His demonstrabatur: Gravissimis de causis haut consultum visum hanc rem diutius prolatare. Eam subscriptionem ad peculiare Reginæ commodum, & securitatem pertinere, ac vi annexi reservari Gallis nihil decedere, quibus ut satisfiat, nulli operæ à se sit parcendum. Enimvero illi hisce haut adquiescere, & inprimis, qui nuper Monasterio adpulerat Grullardus fremere, apud Ordines subscriptionem impedire, quæque hi super pecuniarum solutione annuerant, subversum ire, velut paci aperte repugnantia. Qui & apud Magnum Gardium Comitem non sine verborum acerbitate protestabatur: ista foederi adversari, nec eum agendi modum Monasterii & Osnabrugæ adhibitum. Quæ ne silentio probare videretur Carolus Gustavus, isti per Gardium

1649. dinm denuntiat; Executionis tractatum ad agengi rationem apud Westphalicam negotiationem adhibitam ita presse hautquidqoam alligatum; ac tam iuiqua censura ab Regina actorum supersedendism, amicitiæ inter Regna fœderata servandę haut idonea. Tractationem susceptam ad Reginæ mandata quadrare, quam & ipsi facile adprobaturus sit; cæterum nemini præterea ad reddendas rationes se obnoxium, nec alienæ censuræ patientem. Hac subscriptione fœderatis nihil decedere, ac Reginam Galliæ commoda cordi habituram, prout id culto per tot annos fœdere dignum sit. Igitur rationibos locum det, ac importuno, præcipitique judicio supersedeat; nec dubitet, quin hoc Recessu subscripto Gallica postulata ex voto expedienda sint.

Cæsarei subscribere detrectant.

§. 83. Gravius obstaculum adferebant Cæsarei, qui cum subscriptionem primo annuissent, mox mutata sententia Ordinibus conventionem ad subscriptionem offerentibus reponebant; sibi nondum cum Suecis plane convenisse, quod hi admittere abnuant clausulam, qua Cæsarei sibi cavere velint, ut ob moram circa solutionem pecuniæ ab Ordinibus factam restitutio locorum in Provinciis Cæsaris haut eo secius succedat: quam utique inserere sibi diserte injunctum. Postulabant igitur, ut cum de hac re ipsi ad Cæsarem retulerint, à quo intra vicesimum Augusti diem responsum expectent, subscriptionem eousque differant.

Generalissimus acriter instat.

Id responsi cum Carolus Gustavus è Deputatis Ordinum cognosceret, suspicabatur ista Cæsaris mandata à Volmaro eo fine obtenta, ut quæ ante ipsius adventum acta forent, subverteret, & omnia ex suo arbitrio disponendi occasionem nancisceretur. Eo magis quæsitam dilationem præfracte abnuere, simul ostendere; cum affectatæ istæ Cæsareorum tergiversationes haut parum solicitudinis sibi circa observandam Reginæ securitatem moveant, sibi necessum fore, ni

17. Aug.

hac ipsa die subscriptio fiat, copiis adhuc per Germaniam dispersis hiberna adsignare, ac jam deductas revocare, alioque modo rebus suis prospicere. Nam à Cæsareis desideratam clausulam illam ipsam esse, quæ tractatum Pragensem abruperit, quæ aliquoties heic proposita, à se semper rejecta sit, quam & expungendam demum omnes decreverint.

Ordines subscribunt.

Ea res Ordinibus haut mediocrem scrupulum injiciebat, ut statim per tria Imperii Collegia novas consultationes susciperent, & cum per Deputatos Piccolomineum frustra ad subscriptionem invitassent, tandem decernerent; se una cum Suecicis Plenipotentiariis subscripturos. Ad quem actum Imperii nomine obeundum ex Electoralibus Moguntinus ac Bavaricus, è Principalibus Bambergensis & Saxo-Altenburgicus, è Civitatibus Noribergicus, & Francofurtanus desti-

28. Aug.

nabantur. Ita subscriptio in ædibus Erskeini suscepta, ac promisere Ordines, se omnem lapidem moturos, ut Cæsarei quoque ad subscriptionem adducantur. Bavaricus dilationem petebat, quoad Collega ipsius OExelius Monachio reverteret. Quo regresso & ipse conventionem istam subscri-

30. Aug.

ptione sua firmabat.

Cæsar conventionem illam improbat.

§. 84. Decreverant Ordines eo ipso die Cæsareos per Deputatos ad subscribendum impellere, cum cursor ad Cæsarem missus redit, parum gratam ab hoc declarationem reportans. Is quippe cum sisper omnium ubique præsidiorum deductione nondum certi quid conclusum foret, in præliminarem illam, quam vocabant, evacuationem consentire abnuebat. Nam non nisi unum & alterum Circulum quibusdam Regiis præsidiis levari, cæterorum liberatione adhoc in incerto hærente, cum tamen omnibus Circulis onus pecuniæ militaris pariter incumbat, quos & pariter sublevatione frui æquom sit. Quin ipse Cæsar malebat oppidis, arcibusque Bohemiæ tantisper carere, quam incertis adhuc reliquis terminis easdem recuperare. Equidem Initio isthanc conventionem propositam haut repudiasse, non tamen ea mente, ut à principali negotio disjungeretur. Eam declarationem Cæsarei Ordinum Legatis ad se evocatis pandunt, quam omissa subscriptione

31. Aug.

sibi sequi necessum sit. Ac semel iterumque instantes Ordines repellunt, capite se luituros, si adversus mandatum Cæsaris subscribere audeant. Nec ista Cæsarem proprio instinctu rescripsisse, sed quorundam Electorum & Principum precibus motum, quibus haut placeat, paucos in antecessum exterorum præsidiis liberari, ni omnes simul eo pacis fructu potiantur.

Sueci ibi dignantur.

Eadem declaratio Suecicis Deputatis à Volmaro, & Lindenspurio exponebatur. Qui statim reponebant; sibi à semel conventis discedere haut integrum esse. Id negotium ab ipsis Cæsareis propositum, Blumenthali discessu à Volmaro probatum, ac Ordinibus commendatum, qui & idem subscriptione firmarint.

Volmarus ideo exosus est.

Nec dubitabat Erskeinus Volmaro in os exprobrare, ipsius adventu non solum negotiationem valde retardatam, sed & plane jam hærere. Quo ipso huic tantopere bilem commoverat, ut is domum regressus statim lecto se committeret; ac complures dies publico abstineret. Sane quod plerique culpam morarum ipsi imputarent, odio publico idem laborabat, sic ut plebs urbana ad fores ipsius concursu facto importunis verbis pacem ab eo retardatam objiceret; & parum à vi facienda abesset, ni aliorum interventus consternatos sedasset. Unde præsidium à Magistratu urbis ipsi postulanti circumponebatur. Quin & Piccolomineus indignatus ferebatur, per ipsum, ac præpotentes in aula ministros sua acta convelli.

Diversa judicia de hac tergiversatione.

§. 85. De hac Cæsareorum tergiversatione diversi diverse judicabant. Equidem illi vanitatis manifesti erant, qui è compacto à Cæsare, & Regina negotium extrahi ferebant, ut Ordinibus per diuturna hospitia enervatis Imperium inter se dividerent; id quod Danici Ministri Hamburgi publico mercatorum congressu spargere non verebantur. Alii jus esse Cæsari censebant, ne partem præsidiorum deduci patiatur, antequam super cæteris conventum fuerit, ne forte fraudis aliquid ea divisio habeat. Nec Suecicorum per Bohemiam præsidiorum conditio Cæsarem latebat, ut illis locis paulisper adhuc carere mallet, quam tanti momenti loca in Imperio è manibus amittere. Quidam culpam in Blumenthalii, & Volmari æmulationem rejiciebant, quorum hic ab isto per nimiam facilitatem peccata corrigere voluerit. Multis persuadebatur; per Saxonem, & Brandeburgicum Cæsarem à pacto isto averti, quod hi oppida sua isthac conventione comprehendi cuperent. Ejus rei indicium habebatur quod Consiliarii Brandeburgici in Marchia, cum Sueci non nihil pecuniæ exautorando militi postulassent, eam solvere abnuebant, velut de ea nil sibi mandatum foret; cum tamen nemo antea, ut miles dimitteretur, acrius institisset. Quicquid ejus sit, sane prætextum hoc vanum esse patebat, quod Cæsari, cum eas literas ad suos daret, jam de subscriptione Ordinum consensu facta, (inter quos utique & Saxonicus, & Brandeburgicus e-

1649. rat,) constaret. Cæterum nec inter Suecos deerant, quibus hæc conventio parum probaretur. Temporariam eam esse, & ante impletas, quæ sub finem addebantur, conditiones obligatione carere. Periculosum valde esse, Reginam ex hac conventione copias suas exautorare, cum Cæsar etiam subscriptione facta ante impletas illas conditiones haut stringatur, quarum una deficiente tota conventio invalida sit; ac dubium esse, omnes ita exacte implerum iri. Enimvero Carolus Gustavus id pactum ob rationes supra dictas summopere utile, ac necessarium censebat. Unde ut Cæsareos quoque ad subscriptionem compelleret omni ope nitebatur. Quibus per Ordinum Deputatos denuntiabat; hautquaquam ab inita semel conventione se recessurum, nec ut in aliam formam eadem refingatur passurum. Si eam viam insistere pergant Cæsarei, sibi necessitatem adferri, ad alia consilia descendendi, ut Reginæ res in tuto collocet. Id cum Ordines ad Cęsareos deferrent, quod secretis eos mandatis instructos in subscriptionem consensuros jam crederent, hi denuo se excusabant; & acriter instantibus Ordinibus dilationem octo dierum postulabant, expediundo ad Cæsarem Cursori. In quam Ordines consentiebant; simul ut Carolus Gustavus eam probaret petebant.

Generalissimus illam urgere pergit.

§. 86. Ea res cum maximi momenti foret, Carolus Gustavus Wrangelium, & Magnum Gardium Senatores Regni, aliosque Suecicos ministros in consilium vocat, & exposita præsentium rerum facie exquirit: Num Cæsareis subscriptionem detrectantibus ulterior dilatio indulgenda? An vero utique contendendum, ut conventio ab Ordinibus probata à Cæsareis pariter subscribatur, & post conventa executioni dentur? Et num hoc casu, ac destinatis eo melius obtinendis militis indigenæ deductio paulisper adhuc differenda sit; An vero, quod Regina jubet, idem miles quamprimum in Sueciam trajiciendus nullo alio respectu, ac summa rerum eventui futuræ tractationis committenda? Ubi omnes censebant, Cæsareos quęsita iterum dilatione rem extractum ire; nec salva Reginæ existimatione istis cedi posse, ni hactenus conventa in dubium vocare, & reliquis inter derelicta habitis arbitrio se istorum exponere velint. Rem insuper mali exempli, & semper metuendum fore, ne hodie placita cras retractentur. Unde Reginæ rebus tutissimum judicabatur, indigenam militem profectioni jam accinctum tantisper sistere; quod soluto exercitu nihil spei supersit, si nunc copiis integris, & Cæsari formidandis negotium confici non possit. Initio tamen in paucos duntaxat dies iter militum inhibere placebat, num Cæsarei forte sententiam mutare velint: mense Octobri sat spatii fore illos in Sueciam trajiciendi. Quod si præter spem prolatatis tractatibus miles præpediente hieme in Sueciam deduci nequeat, Ordines hiberna isti concedere haut abnuituros, nec id adeo onerosum fore, Germanicis legionibus exautoratis. Id consilium cum sederet, Ordinibus denuntiat Carolus Gustavus: se quidem postulatam à Cæsareis dilationem suo loco relinquere, ejusque fructus expectaturum; præsenti tamen rerum conditione permoveri, ob Reginæ securitatem non solum itineri accinctum, indigenam militem retinere, ac pro isto hiberna postulare, sed & alendis præsidiis contributiones & frumentum imperare; protestatus tamen, cum ejus rei culpa penes Reginam non sit, eandem velut paci adversam haut habitum iri. Sperare quoque, cum Ordines serio à se rem agi perspiciant, Cæsareis eo intensius incubituros, quo finis negotio imponatur. Ordines hinc ostenso periculo, damnoque Germaniæ imminente per literas Cæsarem orant, velit suis injungere, ut conventionem subscribere summum ob moræ periculum non amplius differant. Et ipse Piccolomineus, ne fides à se interposita destitueretur, instabat. Ita tandem intra dictum octiduum de Cæsareo consensu adfertur, ac sequenti die à Cæsareis Deputatis Volmaro, & Lindenspurio subscriptio peragitur, Instrumentis pacti hinc inde traditis. Isthoc pacto haut modicum obtinuisse visus est Carolus Gustavus, quod Cæsar, Bavarusque præcipuis locis, quæ per Imperium insidebant, istius vi cedere teneretur; Palatinusque Elector Heidelbergam, & Inferiorem Palatinatum, excepta Franckendalia recuperaret; tum & Wurtenbergicus Dux, haut modicum rebus Suecicis in Superiore Germania fulcrum, suis arcibus potiretur, liberatis insuper pręsidio Augusta, Memminga, Lindavia, & Weissenburgo, cum munitissima arce Wiltzburgo; quibus quæ à Suecis reddebantur, comparari haut poterant. 1649.

Caroli Gustavi consultatio.

Ordines à Cæsare subscriptionem obtinent.

4 Sept.

10. Sept.

11. Sept.

§. 87. Subscriptione peracta à Supremis ducibus utrinque mandata emittuntur de conventis locis intra diem vicesimum, & vicesimum quintum *St. vet.* Septembris evacuandis; quæ mandata Carolus Gustavus cum Cæsareis, ac Bavaricis commutabat. Deducendis è Bohemia præsidiis Wittenbergius missus est. Oppidorum evacuandorum numero etsi Egra excepta foret, Cæsareis tamen impense instantibus annuebat Carolus Gustavus, ut & illa Cæsari redderetur, ea tamen lege; si reliquis locis præsidia deducta cognoverit, & ut cultus Evangelicus ibi liber permitteretur. Intra hunc effectum tunc præliminare illud pactum consistebat; super reliquis, de quibus sub finem mentio fit, nondum tunc conveniri poterat. Nam & designatio restituendorum ex lege Amnestiæ, & Gravaminum ægre expediebatur, & cæterorum locorum redditio in ancipiti adhuc hærebat. Circa quam non una difficultas movebatur ob castellum ad Warnemundam, quod Sueci catalogo evacuandorum expunxerant, tuendis ad oram Meclenburgicam portoriis; & quia iidem locis in Osnabrugensi Pręsulatu insessis cedere abnuebant, nisi capitulatione cum Episcopo perfecta. Sed & nondum comparebat diploma cessionis à Brandeburgico exhibendum, nec limitum rectio in expedito adhuc erat. Quin & Elector misso in Sueciam Ewaldo Kleistio nova quædam postulata movebat super cedendis, quæ ex Ulteriore Pomerania Reginæ attributa erant, aut ut Regina partem suam Pomeraniæ cum Præsulatibus in ejus vicem datis permutaret. Quæ Regina velut inania repudiabat, Pacis legibus inhærere certa, cui non tam redituum magnitudo, quam Regni securitas, & commoditas præ oculis erat. Sed & idem instabat, ut super regundis finibus Holmiæ conveniretur, aut saltem ut eidem negotio ibidem fundamenta ponerentur, præcipue circa definiendam litoris latitudinem, quam ultra sex pedes haut extendendam putabat. Ac satis adparebat Electorem vereri, ne cæteris rebus in Germania compositis plura Reginæ concedere necessum haberet, quam ad palatum sibi forent. Enimvero uti Regina malebat de limitibus Pomeraniæ clarius Tabulis Pacis expressum fuisse; ita postquam Legati amputandis moris rem laxioribus verbis

Præliminaris evacuatio instituitur.

Reliqua capita indecisa manent.

1649. verbis designarant, negotium id in ipsa Pomerania inspecta locorum indole confici volebat. Ne tamen res in infinitum ab Electore extraheretur, aut jus Sueciæ cavillationibus deinceps eluderetur, decreverat non prius Colberga præsidium dimovere, quam super limitibus transactum foret. Sed & de oppidis Marchiæ initio dubii quid oriebatur; post tamen concedebat Regina, ut in communem restituendorum designationem redigerentur. Circa Halberstadiensem, & Mindensem Præsulatum, quod hactenus distulerat, Regina nunc concedebat, ut illi quantum ad justitiæ & redituum administrationem Electori traderentur. Cum tamen haut congrueret, Electorale Regimen Mindæ residere, quamdiu id oppidum præsidio Suecico tenebatur, ita rem temperari jubebat, ut istius sedes Petershagæ; aut alio loco statueretur. Quæ inter Electorem, & Mindam oppidum super jure præsidii controversia erat, eam usque ad tempus præsidii deducendi differri placebat.

Circa Franckendaliam temperamentum proponitur. 13. Sept.

§. 88. Sed quo minus & super cæteris oppidis reddendis conveniretur, obstabat Franckendalia, circa quam ut temperamentum admitteret Elector Palatinus, Winsheimum, ubi is tunc agebat, ipse Carolus Gustavus excurrebat. Nam huc demum res redierat, quod Cæsarei negarent, ita brevi Hispaniæ regem adduci posse, ut præsidium eo oppido dimoveret. Et quia Cæsar, Ordinesque ad idem vi expugnandum operam conferre abnuebant, ac turbulento Galliæ statu nihil auxilii expectandum inde esset; copiis Gallicis è Germania alio abductis, solis Suecicis armis rem tentare, ac novum Reginæ hostem conciliare haut consultum erat.

Reginæ æquivalens suo nomine abnuit.

Cæterum quanquam mense Julio Cæsarei in cautionis vicem pro reddenda Franckendalia Glogoviam cum cognomine Principatu obtulerant, è Cameraci tamen obsidione soluto auctis animis id retractantes solum oppidum certo militum numero insidendum annuebant, idque ea lege, ne Palatinus Elector cautionis quid amplius exigeret. Et non parum arridebat ea res Carolo Gustavo, præsertim si oppido Principatus adderetur, quod illud in securitatem ultimi millionis simul retinere cuperet. Quam ob causam & ipse absoluto tractatu eo se conferre decreverat, omnibus necessariis istud ita instructurus, ut quantamlibet vim sustinere posset. Enimvero Regina nullam plane pro Franckendalia cautionem sibi stipulari, ne si ultro quidem offerretur, cupiebat; quod judicaret adversam partem novis ipsam difficultatibus hac ratione innexum ire, ac calumniandi ansam captare, velut ex alieno detrimento lucrum affectet. Unde Carolo Gustavo injungebat, pro solo Electore Palatino quantum posset contenderet, quem post tot exhausta mala, & ne Catholicorum in Germania potentia ista Domo imminuta nimium glisceret, sublevari æquum erat. Ac si utique temperamentum sit admittendum, ut Elector idoneo loco ditioni suæ propinquo tantisper potiretur, una cum reditibus alendo præsidio sufficientibus, ne id oppidum oneri cederet, aut ob defectum sumtuum ultro, deserendum foret.

Palatinus Benfeldam petit.

§. 89. Ut igitur Electori Palatino caveretur, primo Egra proponebatur. Sed quod illa post ademtum Superiorem Palatinatum ipsius ditionibus nimium disjuncta foret, Benfelda plerisque potior visa, utut de istius munitionibus disjiciendis legibus pacis cautum esset. In quam & Regina consentiebat, ea tamen conditione, ut Galli neque conjunctim cum Electore, neque soli isto loco potirentur; quod Argentoratenses; ac vicini Principes ne id fieret, ipsam rogaverant. Sed & ipse Elector eandem non repudiabat, sat duris tamen conditionibus, & quæ Ordinibus magni momenti videbantur; qui & apud Electorem instabant, ut super reddenda Franckendalia ad Hispaniæ Regem scriberet, quod ea brevissima via videatur rem expediendi. Enimvero is Instrumento Pacis, & Cæsaris promisso inhærere statuerat; ac ostendebat, se causam suam Caroli Gustavi fidei commisisse, ac confidere, uti fœderatis Regnis, & aliis Ordinibus, ita & sibi post acceptatam pacem ex lege Amnestiæ satisfactum iri. Nam anceps sibi videri, relicto Instrumento Pacis, & Cæsare novorum tractatuum dubio adhuc eventui res suas credere non sine Regum offensa. Antonium quippe Brunum Hispanicum Legatum intercedenti pro ejus oppidi restitutione Matri suæ tractatus proposuisse legibus pacis Westphalicæ parum quadrantes. Nunc vero non tractandi amplius, sed exequendi conventa locum esse. Ast Galli, cum de Benfelda agitari audirent, apud Carolum Gustavum ea de re acriter questi, ne id permitteret, contendebant, quod idem Galliæ maximo præjudicio cederet. Quin apud alios jactabant; Gallos malle tota sua prætensione super æquivalente pro Franckendalia exigendo desistere, quam consentire, ut Palatino Benfelda tradatur. Sed & Præsulatus Argentoratensis nomine apud Ordines protestationem interponebat Furstenbergius Comes. 4. Octob. Judicabat tamen Carolus Gustavus, quod Galli jam cum Ordinibus super detenta Franckendalia, quantum ipsorum interesset, transegissent, haut habere eosdem, quod jure obluctentur, eoque postulato Electoris omni modo velificari decreverat; qui & id agebat, ut oppidum istud cautionis in vicem Reginæ foret ob residua pecuniæ militaris, quæ à Superiore Circulo Rhenano propter afflictas Ordinum res ægerrime expediebatur.

Galli Hermansteinum sibi deposcunt.

§. 90. Ast Galli, quorum securitatem retenta ab Hispanis Franckendalia tangebat; alium sibi locum, quamdiu ista ab Hispanis insideretur; deposcebant; quorum postulata Suecicus Dux ex fœdere fulcire tenebatur; qui tamen, ut Electori Palatino præcipue simul caveretur, volebat. Sed dum ipse ad Electorem Winsheimi abest, Gallici Legati Ordinibus tam acriter institerant, ut hi omisso Palatini emolumento consentirent, Hermansteinum sequestro Gallis tradendum. 24 Sept.

De eo convenitur.

Ea conventis his verbis concepta erat: *Pro securitate S. Romani Imperii & Coronæ Galliæ dabitur pro temperamento Franckenthaliæ, & ut iste Locus Domino Electori Palatino tanto citius reddatur, Castrum Ehrenbreitstein, nomine Imperii & Coronæ Galliæ in sequestrum ad manus & custodiam Domini Electoris Moguntini, qui Capitaneum, Præsidiumque novum libere, prout ipsi videbitur saluti & securitati publicæ expedire, constituet & curabit, ut iidem Capitaneus & præsidiarii milites, præter juramentum sibi, tanquam Imperii Sequestro, præstandum, jurato promittant, se Ehrenbreitstein, si Franckenthalia intra tempus infra determinatum non restituatur vel recuperetur, Regi Christianissimo; Franckenthalia vero reddita aut recuperata Domino Electori Trevirensi, Ejusdemque Capitulo, secundum formam Instrumenti Pacis, sine ulla mora aut causæ cognitione, non attentis ullis exceptionibus, à quocunque sub quocunque prætextu allegatis;*

1649. restituturos. Ut autem de tempore constet, quo Regi Christianissimo Castrum Ehrenbreitstein extradi debeat, erit illud unius anni, si Rex Catholicus in Neutralitatem cum Rege Christianissimo in Provinciis & Locis, sive alias Coronæ Galliæ vel proprietario vel protectionis jure, vigore conclusæ Pacis, competentibus, consentiat, & eadem Neutralitatis concessio intra quinque menses Christianissimi Regis Gubernatoribus vel ministris Brisacensibus vel Philipsburgicis, notificetur. Computabitur autem tempus illud unius anni in eventum Neutralitatis à primo die factæ evacuationis Castri Ehrenbreitstein. Sin vero in Neutralitatem Rex Catholicus non consenserit, aut eadem intra præfinitum tempus notificata non fuerit, tempus Sequestrationis durabit usque ad diem primum Julii, Stylo novo, anni proxime sequentis. Quo tempore elapso statim & absque ulla mora Ehrenbreitstein ad manus Christianissimi Regis extradetur, illa conditione, ut id Castrum pro securitate sua & Imperii in statu, quo accipiet, tamdiu retineat, donec Franckenthalia Domino Electori Palatino fuerit restituta. Qua restitutione aut recuperatione quandocunque facta, statim cum omnibus Tormentis bellicis, pulvere, annona, armis, aliisque quibuscunque rebus & mobilibus Domino Electori Trevirensi & Ejusdem Capitulo, secundum formam Instrumenti Pacis, & juxta Inventarium desuper tempore traditionis conficiendum, bona fide & sine ulla exceptione reddet, præsidiumque absque noxa & mora deducet. Sacri Romani Imperii Electorum, Principum & Statuum Legati omnem operam impendent, ut Evacuatio Castri Ehrenbreitstein quam celerrime, & quidem ante primum Evacuationis Terminum, intra octiduum a die per Dominos Cæsareanos factæ subscriptionis hujus Recessus computandum præliminariter fiat, & ad memorati Domini Sequestri manus deponatur. Promittunt vicissim Regis Galliæ Plenipotentiarii simul & pari passu eodem die præliminariter evacuare, & Dominis suis restituere loca sequentia: Moguntiam; Germensheimium; Fridolsheim, Castrum; Altzeo, Deidesheimium; Schomburg, Castrum; Erbacum, Castrum; Hohentwilam; Lesnick; Bingam; Neostadium; Oppenheim; Bacharacum; Magdeburgum; Lavingam; Hohendeckberg, Castrum; Sarapontum, Civitatem, & universum Comitatum Mompelgartensem cum pertinentiis. Quod si vero Castrum Ehrenbreitstein Christianissimæ Regiæ Majestati tradatur, præsidium quadringentorum militum, comprehensis Capitaneis & Officialibus, eo constituetur, & non ultra: ad quorum sustentationem Imperii status singulis mensibus mille thaleros Imperiales, ex Electorali Rhenana Cassa, per manus Domini Electoris Moguntini solvendos, contribuent: Cætera vero, quæ vel ad annonæ vel Fortificationi necessaria, Militiæ item præsidiariæ sustentationem & stipendia, aliaque ejus generis requiruntur, Rex Christianissimus de suo, absque ullo Imperatoris & Statuum Imperii onere, suppeditabit. Scribent etiam Imperii Statuum Legati ad Galliæ Hispaniæque Reges, ut & ad Dominum Ducem Lotharingiæ, eosque decenter rogabunt & monebunt, ut nullo militari vel alio onere Imperium gravent, nec ab alio Statu, ex quocunque loco, quem tenent, contributiones exigant, nec in Terris, Regi Christianissimo per Pacem Monasteriensem & Osnabrugensem cessis, ejusdemque protectioni concreditis, & vicinorum Imperii Statuum, vel contra seipsos, vel status, quicquam hostilitatis tentent, Pacem & quietem publicam inviolabiliter observent. Si vero secus fiat, ægre non ferant, si Status, secundum Imperii, præsertim Executionis Constitutiones & dispositionem Instrumenti Pacis, securitati omnium & singulorum, ut optime poterunt, consulant, & violatori cuicunque resistant. Quod ad alia loca attinet, quorum in Instrumento Pacis, ut pro securitate Imperii & Coronæ Galliæ diruantur, mentio est 1649.
facta, relinquantur illa, ut & reliqua loca restituenda, dispositioni Instrumenti Pacis. Præstabit autem Rex Christianissimus vicissim, sine ulla mora & exceptione, illa omnia & singula accurate, ad quæ vigore Pacificationis Monasteriensis tenetur: In quorum omnium & singulorum fidem hanc Conventionem Domini Regis Galliæ Plenipotentiarii & Statuum Imperii Legati, ad hoc specialiter Deputati subscripserunt, & sigillis suis munivérunt. Actum Norimbergæ 4. Octobr. 24. Septembr. Anno 1649.

De la Cour, de Vautorte; D'Avangour. Sebastian Wilhelm. Meel, Dn. Elect. Mogunt. Consil. Joh. Christ. Goetzendorffer, Dn. Episc. Bamberg. Consil. Aug. Carpzovius D. Dn. Ducis Saxoniæ Altenburg. Legatus & designatus Cancellarius Coburgensis. Polycarpus Halland D. Legat. & Consil. Guelficus. Tobias Oelhafen de Schöllenbach D. Reip. Norimberg. Consil. & Deputatus. Joh. Jacob Frisch D. Reip. Hailbrunn. Syndic. & Deputatus. Johann Georg Oexel D. Consil. Elect. Bavariæ. Wolfgang Conrad a Thumbshirn, Dn. Ducis Saxo-Altenburg. Legatus & Consiliarius Intimus. Joh. Balthasar Schneider, Syndicus Colmariensis, Oppidi S. Crucis Præfect. & decem Liberarum Civitatum Imperii Alsaticarum p. t. deputatus. Cæterum inita fuerat ea conventio Cæsareis conscius & consentientibus, qui temperamentum id probabant, & conceptam formulam correxerant, nonnullis additis: Simul per Furstenbergium Comitem Ordines impulerant, ut istam ederent. Eo minus dubii erat, quin à Cæsare eadem probanda foret.

Cæsar eam conventionem probat.

§. 91. Circa exautorationem militum placebat Cæsareis peculiarem cum Suecicis Deputatis conventionem inire, edita peculiari designatione omnium legionum, quas vel dimittere, vel retinere vellent. Simul postulabant, ut cum missioni suarum legionum necessaria pecunia in promtu non sit, ea conventio secreta habeatur, ne inter dissolvendas à Cæsare legiones tumultus quid exoriatur. Id quod ob adductam rationem etiam Carolo Gustavo placebat. Unde in eam rem ab 25. Sept.
ipso, ac Piccolomineo subscripta conventio perficiebatur. Ea Cæsar promittebat, se non nisi sexaginta tres turmas equitum tuendis suis Provinciis retenturum, quater mille capitibus constantes. Centum novendecim turmas equestres jam dimissas. Reliquas terna die usque ad præfinitum numerum exautorandas. Nec minus exprimebantur, quæ à parte Reginæ mittendæ, quæ sub signis retinendæ essent. Ita cum & Ordines circa conferendam pecuniam promtiores se jam gererent, fructus pacis indies magis sentiri cœperunt, abductis ad oram maritimam legionibus indigena milite constantibus. E quibus Henricus Hornius cum legione Finnica equestri mense Augusto in patriam trajecerat. Reliquas iter ingressas cum negotiatio Norimbergæ hærere videretur, Carolus Gustavus in vetera hospitia redire jusserat. Quæ tamen mox perfecta præliminari conventione itinere continuato sub finem Septembris naves conscendere cœperunt. In Superioribus Circulis legiones equestres Germanicæ passim sacramento solvebantur, acceptis trium mensium stipendiis alacres lætæque, insignemque in Reginam ac Regnum Sueciæ affectum testatæ. Nec minus per Inferiorem Saxoniam egregie procedebat exautoratio. Legiones vetere Vinariensi milite constantes initio missionem vix videbantur æquo animo digesturæ; mox acceptis trium mensium stipendiis nullo fremitu in diversa abibant. A præfectis apocha accipiebatur, qua omni

Negotiatio cum Cæsareis super exautoratione.

Indigena miles in Sueciam reducitur.

4. Sept.

11. Sept.

Legiones Germanicæ exautorantur.

1649. *Miles ab ulteriore bello abhorret.*

omni actioni pro exhausta militia renuntiabant. Exautoratus porro à Suecis miles usque adeo belli pertæsus videbatur; ut nullus prope equitum in Gallicam militiam transire vellet, amplis licet stipendiis ostentatis; sed turmatim ad larem figendum hinc inde discederent. Pedes quoque præsidiis deductus missionem non sine importunitate flagitabat, longiorem militiam aversatus.

De temperamento circa Franckendaliam.

§. 92. Jam non spernendum initium implendis Pacis legibus factum erat; quo nomine ut lætitiam testaretur, simul imbuendis amicitiæ sensu animis; Carolus Gustavus Electorem Palatinum, Piccolomineum, aliosque Principes, Ordinumque Legatos, & duces bellicos sumtuosissimo epulo exceperat. Haut parum tamen negotii adhuc facessebat circa Franckendaliam temperamentum. Circa quod cum Regina prætensioni suæ renuntiasset, id supererat, ut Electori Palatino, & Gallis satisfieret. Quorum ille Glogoviam, quam Cæsarei facile concessuri erant, velut suæ ditioni nimium dissitam adspernatus, Benfeldam sibi deposcebat. Gallis autem Hermansteinum Ordines annuerant. Sed uti Benfeldam Palatino Galli invidebant, qui & hujus munimenta ut solo

7 Octob. *Cæsarei Sequestro Hermansteiniano resistunt.*

æquarentur scripto Ordinibus exhibito acriter instabant; ita Cæsarei ab Ordinibus super Hermansteino factam sponsionem probare abnuebant. Ita dum mutuo obsistunt Palatinus, ac Galli, utrorumque satisfactio hærebat, ita tamen ut præcipua circa Hermansteinum difficultas verteretur. Nam ut Benfelda tantisper Palatino certa lege traderetur, Cæsarei consentiebant, modo Galli Hermansteinum deposcere absisterent. Galli contra profitebantur, se non amplius repugnaturos, quo minus Benfelda Palatinus potiatur, modo Cæsar conventionem circa Hermansteinum sequestro deponendum adprobet. Cæterum tacite secum constituerant, omni plane actione ad æquivalens aliquod pro Franckendalia potius desistere, quam Palatino Benfeldam concedere. Sed

De eo Cæsarei apud Suecos agunt.

quod Gallia tunc intestinis turbis agitaretur, parum ejus ratio habenda fuerat, ni causam eorum Carolus Gustavus fultum ivisset. Unde hunc aggressi Cæsarei, postquam de consensu Cæsaris circa Benfeldam exposuissent, ab ipso contendebant; ut quia Cæsarem à ratihabenda de Hermansteino sponsione graves causæ retraherent, ipse Gallos ad acceptandum aliud æquivalens permoveret, quo tandem aliquando huic negotio summa manus imponi queat. Carolus Gustavus uti quod de Benfelda offerebatur probabat; ita cum Gallos haut destituendos judicaret, Cæsareis respondebat; non Palatino solum, sed & Gallis simul satisfaciendum, eoque fine factam ab Ordinibus conventionem circa Hermansteinum ab ipsis ratihabendam. Sed Cæsarei defectum mandati excusantes, ut aliud æquivalens Gallis dispiceretur, postulabant; quo fine Heilbrunnam primo, inde Landaviam proponebant. Sed cum Carolus Gustavus à sententia sua non discederet, Cæsarei Ordinum interventu istum expugnare tentant. Qui & per præcipuos è suo numero ad eum missos variis rationibus, ut ipsi hoc persuaderent, nitebantur. Sed is velut immotus reponebat: mirari se, ipsos Cæsareorum suasu à se postulare Reginæ, ac Gallis parum decora, post tam luculenta conjunctionis inter utrumque Regnum documenta. Falli qui sperent, se in hac causa à Gallis divelli posse; quin ansam inde arrepturum arctius Gallorum causam amplectendi, quo clarius adpareat id à Cæsareis agi, ut tot per annos cultum fœdus debilitetur. Ordines hoc modo repulsi, cum a-

Ordines contra apud Cæsareos.

liam viam non perspicerent belli mala penitus amoliendi, nec id negotium tanti judicarent, ut ideo infinitis se molestiis subjicerent, sequestro Hermansteinensi inhærere constituebant. In quod tanto facilius Cæsar consensurus sperabatur, velut arcem alienam spectans, & quo efficiebatur, ut propria oppida, Constantia, & Glogovia peti desinerent. Unde à Cæsareis contendebant; cum spes non sit tractatus hosce absolvendi, ni Gallis satisfiat à Sueciæ Regina haut deserendis, ut vel sequestrum statim ratum habeant; vel perscriptis in Aulam idoneis rationibus efficiant; ut idem quamprimum ibi probetur. Cæsarei uti prius deficiente mandato abnuebant; ita in relationem ad Cæsarem ægre consentiebant, quod huic prioribus literis spem fecissent, Suecos languidius Gallorum causam acturos, aut obstantes difficultates facile perrumpi posse. Ad extremum tamen pollicebantur, hoc de negotio ad Cæsarem se perscripturos, si Galli statim in cessionem Benfeldæ Palatino Electori faciendam consenserint. Quod cum Ordinum Deputati Carolo Gustavo exponerent, is statim demonstrabat; à Gallis postulari non posse, ut una cautione desistant, antequam de altera certi sint, eoque consensum de Benfelda differendum, quoad Cæsaris ratihabitio allata sit: tunc sine dubio Gallos æquas conditiones haut abnuituros. Ordinibus ta- 12. Octob.
men assiduo urgentibus, demum misso cursore ad Cæsarem hoc super negotio referebant.

Cæsareorum super restitutione inconstantia.

§. 93. Ne autem quoad à Cæsare responsum adferretur, tempus frustra efflueret, Carolus Gustavus proponebat, ut articulus de restituendis ex lege Amnestiæ & Gravaminum interea adornaretur, prout primariæ conventioni foret inferendus. Contra Cæsarei initio dubitabant, num ea de re aliquid amplius agendum sit; fingebantque Carolum Gustavum eidem articulo plane renuntiasse, ac pollicitum, omnia se probaturum, quæ Ordinibus circa eundem placuissent. Unde se ista re missa solummodo negotium de exautoratione, & præsidiorum deductione absoluturos. Simul Ordinibus persuadere conati fuerant, ne & ipsi cum Suecicis Delegatis hac super re amplius agerent, sed ex arctiore exequendi modo, & decreto inter se dudum facto executionem susciperent. Contra ostendebat Carolus Gustavus; id negotium velut causam belli, & fundamentum pacis à Regina aliorum placito transcribi non posse, idque & rationi, & pacto præliminari adversum, nec de eo negotio derelinquendo sibi in mentem unquam venisse, aut se illis, quæ ex majore suffragiorum parte conclusa à Deputatis allata forent, adquiescere posse. Cum itaque Ordines perspicerent, hac via negotium ad finem perduci non posse, declarabant se super restitutione, ac reliquis negotiis transacturos. Ad quod & Cæsarei demum paratos se ostendebant. In hac negotiatione Sueci, & Evangelici Varenbulero Wurtenbergico in vicem internuntii uti cupiebant; ab altera parte Krebsio Bavarico id muneris obituro. Sed cum Cæsarei Varenbulerum velut suspectum rejicerent, de alio tractandi modo cogitandum erat. Unde placebat Carolo Gustavo totum Recessum designari, & caput de restitutione ex Instrumento Pacis eidem inseri; cujus exemplum Cæsareis ac Ordinibus exhibendum foret, ut perspicerent, in quo demum summa rerum adhuc vertatur. Sed nec id Cæsareis ad palatum erat; ac jactabat Volmarus, ejusmodi formulam, qua ve-

1649. lut judiciali sententia à Carolo Gostavo res decidenda sit, se haut admissuros. Cum tamen demonstraretur sub finem omnium tractatuum formulam instrumenti designari solere, nt liquido adpareat, quid controversiæ adhuc supersit; tandem & circa hoc adquiescebant. Internuntinm porro eligebant Coloniensem Legatum, Fnrstenbergium Comitem, cujus operam præcipue ad temperandnm restitutionis negotium in provinciis Cæsaris requisiverant, prout scripto iste demonstrabat. Cæterum quia Carolus Gustavus ex hactenus actis observarat, Cæsareos post Volmari cumprimis adventum sæpius quidem studium negotii ad finem deducendi præ se tulisse, ac varia media proposuisse, sed ubi in rem præsentem veniendum fuerat, negotiationem diverso obtentu declinasse: Furstenbergium qnidem internuntium, etsi circa sacra eadem qoæ Cæsarei Varenbulero objecerant, excipere posset, haut repudiabat. Sed ut super hoc agendi modo eo liquidius sibi constaret, placebat, ut Suecici Delegati ab ipsis Cæsareis super iis, qnæ à Furstenbergico proposita erant, eorum mentem perci-
7 Nov. perent. Quod cum ab istis fieret, addita declaratione; si eadem ipsis mens sit, Carolum Gustavum hanc tractandi viam ingressurum; Cæsarei talia se Furstenbergio mandasse abnuebant, sed operam ipsius solo exantorationis, & evacuationis articulo circumscriptam. Id cum Sueci Furstenbergio exponerent, iste hac contumelia à Cæsareis sibi illata non parum offendebatur.

Formula Conventionis Principalis.

§. 94. Carolus Gustavus etsi & ipse Cæsareorum lubricitate non parum tangeretur; ne tamen quid omitteret promovendo negorio inserviens, adornatam formulam Principalis Conventionis Mogun-
8. Nov. tino Directorio exhiberi curat, ntque ea quamprimum deliberationi subjiciatur, commendat.
9. Nov. Quo moti Cæsarei & ipsi formulam suam exhibent, simul apud Suecicos Delegatos non solum præterita excusant, sed & ad persequendos tractatus paratos se ostendunt, denuo Furstenbergium internuntinm etiam in negotio restitutionis offerentes. Carolus Gustavus inde accelerando huic negotio Ordinibus proponebat; ut dum Furstenbergius super restitutione in Cæsareis ditionibus agit, Gravamina Imperii ab ipsis cum Sue-
10. Nov. cicis Delegatis expediantur. Queis cum id probaretur, è Catholicorum numero Moguntinns, Bavaricus, Salisburgensis, Bambergensis, & Osnabrugensis, ex Evangelicorum classe Altenburgicus, Coburgicus, Brunsvicensis, Noribergicus, & Lindaviensis destinantur, qui si qnid in formula conventionis principalis adhuc dubium sit, excerperent, ulteriori post disceptatione discutiendum.

Negotiatio inter Cæsareos & Suecicos super formula conventionis Principalis. 10. Nov.

§. 95. Porro hinc inde per Fnrstenbergium tradita Principalis Conventinnis formula compluribus congressibus ventilabatur. Ejus exordio Sueci de potestate agendi summis exercituum dncibus per Instrumentum Pacis, ac Cæsaris, & Reginæ mandatis collata, nec non de Ordinibus Imperii mentionem fecerant, quæ à Cæsareis omissa erat; quam nec Cæsarei complures per dies admittere volebant; contra Sueci id velut rationi ac communi usui congruum evitandæ nnllitati pervincebant. In cæteris, quantum salva rei substantia fieri poterat, amore pacis multa remittebant, ac post plures hinc inde exbibitas formulas in unam tandem consentiebant, quæ à Suecicis
23. Nov. Deputatis, ac Furstenbergio subscribebatur.

Et præci-

§. 69. Sed præcipua difficultas circa eos surgebat, qui in Cæsaris provinciis restitnendi erant; 1649.
quos prolixo Indice Sueci nomioatim & in certas classes digestos conventioni inserere cupiebant. Id quod Cæsarei plane adspernati declarabant: Cæsarem ad quæ Instrumento Pacis teneatur revera præstiturum; sed ad certos dies, aut quorumvis postulata implenda adstringi nolle, quod horum quædam nondum ad liquidum deducta, quædam altioris indaginis sint, utique cognitionem aliquam causæ requirentia. Et hisce immoti inhærebant, quicquid Sueci contra tenderent; qui & demum, ne ad hoc velut vadum tractatus adhæresceret, consenserunt, ut ea de re in principali conventione omitteretur. Præsertim cum Cæsarei ostenderent, Cæsarem neminem in suis provinciis restituendum, qui jus suum ex Instrumento Pacis demonstrare potuerit, facto ipso liquido rejecisse; Quod si adhuc supersint, illos nomina sua apud Cæsarem profiteri, & jus sunm docere par esse, haut sane plus à Cæsare exacturos, qnam pacis legibus caveatur. Super tribuno Odowalskio, & quibusdam aliis, quos nominatim Amnestiæ includi Sueci postularane, Cæsarei declararabant; Cæsarem haut permissurum, ut huic, aut aliis, qui pacis capaces sint, molestia inferatur. Quam in rem Sueci per Furstenbergium formulam declarationis Cæsareis exhibebant, quam hi per omnia probabant, nisi quod, quæ Egram spectabant, expungebantur.

pue super restitutione in provincias Cæsareis.

Controversia super Egra oppido.

§. 97. Ei oppido Sueci jns pignoris reservare cupiebant, quod Cæsarei plane adspernabantur contendentes, id pari cum aliis Bohemici Regni urbibus conditione gaudere, quippe quod eodem contineatur, eoque pacis Instrumento prætermissum sit. Sueci contra ostendebant, Egram extra Bohemiæ fines in solo Imperii sitam olim liberam Imperii civitatem fuisse; sed à Ludovico Bavaro, quo tempore in bellum cum Friderico Austriaco gerendum graves sumtus faciendi erant, anno 1315. Joanni Regi Bohemiæ oppigneratam, salvo tamen jure relnendi pro eadem summa, quanta tunc data fuerat. Qin Rex promiserat, urbi jura à Cæsaribus adquisita salva fore, nec aliis Regni tributis eandem subjiciendam, Cameraque Bohemica exemtam per præfectum, aut judicem à se constitutum gubernandam. Unde & post oppignerationem usqne ad annnm 1514. in matriculam Imperii relatam, ratamque partem ad contributiones Imperii contnlisse, à Bohemiæ legibus ac statutis, simul collectis ordinariis, & extraordinariis liberam, nec ad conventus Ordinum Regni, aut electiones & coronationes Regum evocari solitam. Quod si Bohemiæ Reges ab ista urbe pecuniæ quid postularint, id per Commissarios factum, & in vicem nltronei subsidio, qnod urbs exsolverit excepta cautione, id privilegiis suis fraudi non fore. Quin in hunc usqne diem à Cæsare oppidanis titulum dari; *Nobis & Imperio dilectis fideles.* Igitur aliam ejus sortem, quam reliqnorum Bnhemiæ oppidorum, nec nisi pignoris jus Cæsari in eandem competere; communi autem jure contractum pignoris dominium vel superioritatem non tribuere. Inprimis sacra quod attinet, ipsos Catholicos libro Dillingano agnoscere, jus reformandi ad oppignerationes non extendendum. Quod ejus diserta mentio in Instrumento Pacis facta non sit, id haut magis ipsi præjudicio esse, quam Palatino Sulzbacensi, & aliis omissis, in quorum gratiam articulo quinto cautum sit, *ut qui expresse non nominati vel expuncti sint, propterea pro omissis vel exclu-*

sis non

1649. *fis non habeantur*. Sed Cæsarei immoti ne *Attestatum* quidem eo nomine Succis postulantibus exhibere volebant. Unde Carolus Gustavus rem hanc ad cognitionem Ordinum rejiciebat; quo Cæsarei certam spem concipiebant scopo suo potiundi, quod istos bello fessos ejus oppidi gratia pacis executionem haut remoraturos patebat.
1. Dec. Qui & istum rogabant, *Attestato* è Cancellaria Moguntina dato adquiesceret; cujus iste sensus erat; eam omissionem neque Cæsari Regique Bohemiæ neque oppido & districtui Egrano, multo minus Imperio fraudi fore, sed cuique sua jura salva reservari. Ceterum non id solum negotium, sed & sententia Ordinum circa restitutionem ex capite Amnestiæ, & Gravaminum lente admodum procedebat, Catholicis, queis per eam restitutionem aliquid decedebat, vario obtentu rem extrahentibus ut integer mensis November incassum elaberetur.

Cæsar sequestrum Hermansteinianum improbat. 13 Nov. §. 98. Inter hæc missus in Aulam cursor literas referebat, quibus Cæsar Hermansteinum sequestro deponi plane abnuebat. Rationes addebantur; Instrumento Pacis ipsi neque ad restituendam Franckendaliam, neque ullum eo nomine propositum temperamentum necessitatem impositam; sed ultro se operam suam obtulisse maturando circa executionem pacis concluso. Nec circa procurandam Franckendalæ restitutionem ulterius obligari, quam ut Cæsaream autoritatem apud Hispaniæ Regem interponat, præsertim postquam se frustra dehortante iste Rex pace exclusus fuerit. Qua in re Ordines quoque universi operam suam conjungere debeant, nec in se solum onus istud devolvere. Quæ circa communem evictionem hinc inde promissa sint, ad præsentem casum haut quadrare, sed sibi & Ordinibus ante omnia suæ restituenda, quo casu Rex Hispaniæ sponte id oppidum redditurus sit. Equidem ultro se consensisse, ut pro Franckendalia tantisper alius locus Regibus relinqueretur, sed quem ipsi suo jam præsidio obtinerent, & ea lege, ut si Reges ipso non adquiescant, sua pollicitatione haut amplius teneatur. Unde mirum sibi visum, Ordines gratuito pollicito in debitum verso sequestrum superstruxisse, & de tanti momenti loco disponere ausos, qui neque in Regiorum, neque in ipsorum Ordinum potestate constitutus sit. Nec ferendum esse, Ordines, cum primum Legatis suis velut consilium de sequestro alius fraudi non futurum proposuissent, post ipsis inconsultis super eodem pacto publico conclusisse, iisdemque dehortantibus subscripsisse, facto Gallis promisso se bona id fide impleturos etiam Cæsaris ratihabitione non secuta. Porro in ipso pacto sui mentionem non fieri ulterius, quam ut instrumento à suis plenipotentiariis subscribendo tangatur. Tum iterum de restituendis in antecessum paucis locis disponi, reliqua magni momenti ad Rhenum, & in Electorali Rhenano Circulo velut ex novo pacto Gallis relinqui se inscio & inconsulto. Nec hoc sequestro constituto Gallis lubidinem accessuram istis locis præsidia deducendi; quin potius ansam præberi arcem tam validam nanciscendi, cum in Gallorum arbitrio sit, neutralitatem illam, qua non secuta arx in ipsorum manus sit tradenda, eludere. Eam ubi semel invaserint, nunquam ab ipsis Trevirensi Electori restituendam. Forte ipsum Electorem, Capitulo suo nunc discordem, eandem Gallis in perpetuum addicturum. Denique executionem pacis nullo modo circa Franckendaliam, sed ad longe majores difficultates hærere; unde tanto ægrius Hispaniæ Regem ad eam reddendam permoveri, quod videat, etiam eadem restituta tranquillitatem Imperio non redituram. Igitur omisso eo sequestro proposito à se temperamentis adquiescerent; & potius reliquis expediendis operam darent. Electorem Palatinum longe facilius à Rege Hispaniæ Franckendaliam obtenturum, si decenti modo istum roget, quam si Ordines per id sequestrum ipsum cogere velle videantur. Gemina hisce Legatus Hispanicus Brunus Hagæ sermonibus jactaverat: si Belgæ Fœderati Regem super isto oppido restituendo requirant, facile ipsum istis gratificaturum. Sed cum eadem mox serio Bruni mentem explorarent, quod Elector Palatinus eam causam ipsis commendasset, ferebat is: Cæsarem suo Regi scripsisse, ne Franckendalæ restitutionem festinaret, quod magis magisque deprehendat, quantopere Westphalica pace læsus sit. 1648.

§. 99. Istarum porro literarum exemplum Cæsar ad complures ex Ordinibus mittebat, addito; per Sequestrum id plenæ exautorationi & oppidorum restitutioni haut consuli, nec idoneum id medium his miseriis eluctandi. Et Regios peculiaribus ejusmodi conventionibus nil aliud quærere, quam ut extracta plena pacis executione Germaniam penitus pessundent. Unde monebat Ordines, Legatis suis injungerent, ejusmodi conventionibus deinceps abstineant. Sed & Cæsar aliis literis ad Legatos suos moras circa restitutionem ex lege Amnestiæ & Gravaminum à se in Regios amolm conabatur. Etiam ratihabito sequestro plenam pacis executionem haut fuisse secuturam; cum Succi suis in os dixerint; ipsos nec unum militem exautoraturos, nec ullo amplius oppidis præsidia deducturos, ni restituendis ex capite Amnestiæ & Gravaminum satisfactum sit. Enimvero se circa hanc omnia fecisse, & adhuc facturum, ad quæ per pacem, arctiorem exequendi modum, ac præliminarem conventionem teneatur, nec, si quæ intuitu propriarum provinciarum præstanda fuerint, omisisse. Quod si forte aliqui restituendi supersint, sane rationi & æquitati, juri gentium, ac sancitæ per pacem amicitiæ repugnare, ob pauculos quosdam se, universosque Ordines diutius premi, ac sub pacis specie gravius quam ipso bello exhauriri. Quin illorum, qui restituendi adhuc ferantur, vel causam Pace non fundari, vel factum controversum, necdum satis liquidum esse, aut istos in ipsa pacis tractatione repulsos. Unde Suecis haut fas esse, exautorationem & redditionem oppidorum velut liquidum debitum per illiquidas exceptiones protrahere; præsertim cum præliminari conventione diserte caveatur, ut omnes ejusmodi casus ab Ordinum Deputatis examinentur, liquidi trifariam distincti eodem cum exautoratione tempore expediantur, illiquidi intra tres à facta exautoratione menses decidantur. Id scriptum cum à Cæsare, ejusque Legatis passim sparsim spargeretur, Carolus Gustavus contrario scripto invidiam prolatæ negotiationis in Cæsarem, ejusque Legatos revolvere consultum judicabat. Hoc ad Moguntinum Electorem directo demonstrabat; Restitutionem velut originem belli, & fundamentum pacis per placitum universis exequendi ordinem ante omnia præstandam fuisse. Præliminarem conventionem ab ipsis Cæsareis propositam, inde omissam; probatam, improbatam, promotam, impeditam, tandem magno cum temporis dispendio ratihabitam. Dehinc placitum agendi modum

Cæsar moras culpam Coronis impingit.

Et Carolus Gustavus occurrit.

1649. modum ob novas Cæsareorum objectiones mutatum. Mox Furstenbergio internuntii partes delatas, revocatas, circumscriptas, laxatas. Se contra, quantum salva rerum substantia licuerit, remisisse, etsi ut formulæ suæ insisteret, sat rationum haberet. Inprimis circa ditiones Cæsareas designationi restituendorum, & constituto certo termino renuntiasse, & circa Egram nudo attestato adquievisse. Ex his, & quæ circa Franckendaliam, & sequestrum Hermansteinianum hactenus acta sint, manifesto adparere, quis in culpa sit, quare finis tractatibus nondum imponi potuerit.

Ordinum sententia circa restituendos 22. Nov.

§. 100. Ast Ordinum Legati, postquam discrimen formulæ Cæsareæ & Suecicæ annotarant, Moguntinum, Bavaricum, Altenburgicum, & Brunsvicensem, cum Coloniensi, & Brandeburgico designant, qui excussis annotatis tres illas formulas in unam redigerent. Quæ sat lente confecta, novæque denuo limæ subjecta, Carolo Gustavo exhibebatur. Mox & Evangelici magno, & antea inusitato numero eundem adeunt, & Wesenbecio Brandeburgico verba faciente testantur; Evangelicos juxta & Catholicos consensu judicare, hac via commodissime restitutionem expediri posse; eoque petere, tandem absque ulteriore mora ad dimittendas copias, ac deducenda præsidia accedat, quod Ordines tam diuturno hospitiorum militarium onere plane fatiscant. Carolo Gustavo inusitatus accedentium numerus, & unanimis eorum consensus suspicionem injiciebat, velut ipsis placita obtrusum venirent, citra contradictionem sibi amplectenda. Respondit tamen; non vitio sibi datum iri, si tanti rem momenti curatius apud se expendat, & post paucos dies sententiam suam expromat. De cætero, si ipsorum declaratio legibus Pacis & æquitati conveniat, penes se nullam motam fore, quo minus plena pacis executio quamprimum fiat.

1. Dec.

14. Dec.

Ejus defectus.

§. 101. Enimvero Carolus Gustavus scripto isto penitius excusso haut pauca reperiebat, quæ plane probari non possent. Inter quæ erat, quod Commissariis executioni perficiendæ destinatis circa quosvis casus cognoscendi facultas videbatur conferri; num restitutio utique locum habeat; velut eorum causa, quorum restitutioni jam ab Ordinibus certa dies dicta erat, istorum arbitrio denuo subjicienda foret. Hoc obtentu quippe ne plurimi bonis suis in perpetuum arcerentur, haut frustra metuebat. Sed nec *Articulo V. §. 12. Vers. Hoc tamen non obstante*, congruere videbatur, quod Bavaro in Superiore Palatinatu jus circa sacra tribueretur, subditis sola conscientiæ libertate relicta; cum ea Provincia adhuc Anno vicesimo-sexto sacrorum suorum usu gavisa foret. Tangebatur quoque controversia de civitatibus mixtæ Religionis, Instrumento Pacis omissa, ubi pro fundamento restitutionis solum factum possessionis constitutum erat. Denique & id postulabat Carolus Gustavus, ut ne cui titulum ditionis à se restitutæ deinceps gerere liceret; quod Franciscus Wilhelmus vocabulum Verdensis Episcopi deponere nollet, antequam Pontifex Romanus consensisset. Eam ob causam inter Deputatos Suecicos, & Evangelicos Ordines congressu habito mota ista discussa sunt. Ac circa primum quidem concedebat Carolus Gustavus, ut verba laxius posita ad dispositionem Instrumenti Pacis apptarentur. Circa subditos Palatinatus Superioris Bavarici Osnabrugæ transactum ferebant, Altenburgico, & Coburgensi adstipulantibus, etsi cæteri id se ignorare ferrent. Unde demum placuit, id negotium plane conventione excludere, ne cui præjudicium adferretur, ac ad proxima comitia idem rejicere. Porro circa mixtas civitates controversiam Ordines primo casu decidendam statuebant, præjudicio ad singulas applicando. Denique ut circa titulos omittendos insereretur, Evangelici annuebant. Ita super certa formula inter Suecos Ordinesque Evangelicos conventum est, cui insistere hi decreverunt; in quam ut & Catholici consentirent, operam daturi erant, quo tandem aliquando huic negotio colophon imponeretur. 1649

Super quibus cum Evangelicis transigitur. 18. Dec.

Catholici priori formulæ mordicus inhærent. 28. Dec.

§. 102. Contra Cæsarei cum Catholicis Ordinibus conceptæ semel formulæ mordicus inhærebant, qui & evocatis ad se Ordinum Deputatis demonstrabant: eandem utique ratam esse debere, quippe cum per conventionem præliminarem Ordinibus potestas decidendi competat. Nova Suecorum monita Evangelicis proposita separationis speciem habere, cui eo minus locum concedere debeant, quod Cæsar haut alia lege in præliminarem conventionem consenserit, quam ne quid novi à Regiis moveretur. Ex ipsa quoque præliminari conventione patere, ne Cæsaris quidem decreta adversus Deputatorum decisiones valitura. Unde nec Suecis censuram ejusmodi indulgendam, qui hoc obtentu Ordinibus ulterius milite suo incumbant. In hanc sententiam Catholici statim pedibus discedebant; Evangelicis contra censentibus, cum Suecis super hisce monitis tractandum esse; cum nulla alia via sit hoc negotium expediendi. Id quod Catholici tunc abnuebant, & Cæsarei Evangelicos acri hortatu stimulabant, ut unanimes cum Catholicis Caroli Gustavi monitis sese opponerent. Evangelici mox eo ipso die consultatione inter se habita ad Suecicos Deputatos accedunt, consilium eorum exquisituri, quomodo demum ex his difficultatibus eluctandum sit, rogantes, ut Carolus Gustavus istas controversias, totumque restitutionis negotium Ordinum Deputatis velut per compromissum deferre velit, qui facile inter se transacturi sint. Quæ restent controversias exigui esse momenti, nec bello digna. Verbo Evangelicorum commoda jactari, sed qui interim hospitiorum onere pessum eant. Utut Catholici Evangelicis separatis metuendi non sint; novum tamen bellum surrecturum, & oppressioni Evangelicorum cessurum.

Evangelici cum Suecis hac de re agunt.

Contra Suecici Deputati ostendebant: Hæc si ineatur ratio, Evangelicos mox clamaturos, se post consumtam omnem operam à Catholicis plus haut potuisse obtinere; diutius oneri ferendo se impares; nec resumto bello incumbentibus malis eluctari posse; unde optimum esse adversæ parti nonnihil concedere. Addebatur; si controversiæ tanti non sint, ut ob eas bellum suscipiatur, ne Catholicos quidem arma ideo arrepturos; eoque haut ægre aliquid remissuros. Unde minus decorum fore Reginæ, si circa hæc leges sibi ab adversa parte præscribi patiatur. Si quæ ad misericordiam movendam jactantur, promiscue locum habere debeant, etiam Pragensem pacem fuisse amplectendam; nec disparem nunc rerum faciem esse. Si Evangelici velint, militem ipsorum ditionibus deductum mox Catholicorum terris immittendum. Mirum videri, Cæsarem, & Catholicos denuo tantum morositatis ostendere. Sane Suecos in Evangelicorum gratiam hactenus omnia fere remisisse: pauca quæ restent monita æquitate ac legibus Pacis subniti. Ea si præfracte

repu-

1649. repudient Cæsarei, indicio esse, de bello ipsos magis, quam exequenda pace cogitare; quibus tamen quæ causa tantos spiritus excitet haut adpareat. Cæterum quia manifestum sit, istos machinationibus suis fundamenta pacis subrutum ire; id si Evangelici æquo animo ferre velint, sane privatas Reginæ rationes, & securitatem Carolo Gustavo curæ fore, qui ne unicum quidem militem exautoraturus sit. Suecos oppressorum Evangelicorum causam ab initio velut divino instinctu suscepisse, quæ tanto cum labore, ac sanguine hucusque deducta sit. Eam in ipso velut portu evertere turpe fore. Sinistras adversæ partis criminationes eo minoris à se fieri, quod talia audire etiam ab Evangelicis, si solos Casiellanos excipias, adsueverint. Sibi potius summam rerum ac posteritatem, quam præsentia & privata unius vel alterius commoda respici. Si Evangelici negotio executionis concordi studio incubuissent, aut adhuc Suecorum consilia sequi velint, omnia brevi ex voto confectum iri. Mox cum Cellensis Legatus Otto Manderodius cum Sueciciis Delegatis ad Carolum Gustavum accederet ad ejus sententiam cognoscendam, hic acres super Evangelicis querimonias movebat. Hos in causa, ex qua salus ipsorum pendeat, Reginæ ac sibi invicem discordes intempestivu metu agitari, ut malint omnia Catholicis concedere, quam junctis cum Suecia consiliis res suas stabilire. Maximæ molis fuisse, pacem tanto cum Evangelicorum emolumentu concludere; apud quorum tamen plerosque exigua grati animi documenta deprehendantur. Catholicis refractariis, aut ambiguis circa edita monita ne latum digitum se cessurum. Qui immane quantum fallantur, si putent, huc se redactum, ut sibi ab ipsis leges præscribi queant, quia oppida quædam restituerit, & legiones nonnullas exautoraverit. Etsi fateatur se nimia credulitate peccasse, dum sibi persuaserit, ab altera parte pari candore actum iri. Ad quæ Otto excipiebat; quæ restent controversias bello haut dignas, & Suecos mutata jam rerum facie haut pares armorum successus uti hactenus polliceri sibi posse. Cæterum & Catholicos serio pacem affectare, nec Evangelicis bello consuli. Carolus Gustavus contra; se presse Pacis leges sequi, per quas restitutio læsorum exautorationem præcedere debeat. Neque Deputatis tantam potestatem tribui posse, ut Suecis haut integrum esse debeat monere, quæ primariam causam belli, ipsorumque securitatem spectent. Sed cum Otto innueret; Ordinibus curæ fore, ut pace conventa executioni dentur, modo ipse interim militem dimittat, & præsidia oppidis deducat: Carolus Gustavus paulo commotior; si id agitur, inquit, ut Regina exarmata Pacis leges eludantur, sibi decretum ne unicum quidem militem amplius exautorare, aut oppidum reddere, nisi restitutione examussim impleta. Quin potius legiones suppleturum, & in uonm contracturum, præsertim cum Lotharingus cum exercitu intra Germaniæ fines subsistat, & Woldemarus Comes per Westphaliam vagari pergat. Si Evangelici causam suam per socordiam, timiditatem, & credulitatem perdant, sibi saltem illa cordi fore, quæ ex re ac securitate Reginæ sint.

Evangelici cum Catholicis frustra agunt. § 103. Evangelici Ordines, cum Suecicum Principem sententia sua dimoveri non posse cernerent, à Catholicis petebant; amore pacis monita istius excuterent, atque expedirent. Ea si non neglecta fuerint, se eundem permoturos, ut Deputatorum conclusioni adquiescat; ac quod superest militum plane exautoret. 1649. Nam uti velut pro Imperiu adigi non possit, ut monitis suis desistat; ita si minus rigide cum ipso agatur, tractabilem fore. Ast Catholici jactare; haut præsentius medium esse incumbentibus malis eluctandi, quam si unanimes Carolum Gustavum ad suscipiendam exautorationem urgeant, allata ratione; Ordinibus super executione inter se convenire, & quæ restent tanti non esse. Evangelicos fidem habere Catholicis, omnia executioni fideliter mandanda. Ad extremum tamen ostendebant, se hac de re cum reliquis Catholicis consultaturos. Rogabant inde Cæsareos delegatos Evangelici, Catholicos ad excutienda secum Evangelicorum monita permoveant; quod illi ab initio abnuebant causati, Cæsaris existimationem in eo verti; ac cum ante quatuordecim dies Cæsari jam scripserint, Deputatorum formulam firmam persistere; sibi haut decorum eidem evertendæ nunc operam sumere. Ad extremum tamen Evangelicorum precibus expugnati receperunt, se cum Catholicis Ordinibus ea de re collocuturos. 31. Dec.

§. 104. Ita super restitutione ad exitum usque anni satagebatur, reliquis negotiis fere sepositis, ne simul tractata sibi invicem obstaculo forent. Reliqua nondum expedita sunt. Equidem Carolus Gustavus, ut Ordines serio à se conclusionem hujus tractatus quæri sentirent; super reddendis oppidis cum Piccolomineo absolvere decreverat; de qua & formulam Cæsarei sub exitum anni exhibebant. Sed quia maximi momenti oppida intra primam diem collata erant, eadem post refingebatur. De satisfactione militari declaraverant quidem Ordines, se quartum & quintum millionem ante tertiam exautorationis diem repræsentaturos; haut eo minus tamen certa conventione opus erat ob notoriam quorundam Ordinum paupertatem, in Superiore comprimis Circulo Rhenano; qui vel per alios Ordines sublevandi erant, vel eorum nomine cautio præstanda. Qua de re tanto magis cogitandum erat, quod tres priores milliones non sufficerent; ut militi prout è re ac dignitate Reginæ erat satisfieri, ipsiusque favor in Sueciam pignerari posset, ære insuper alieno per Germaniam belli causa contracto, variisque multorum militia solutorum prætensionibus, aliisque necessariis erogationibus ingentem pecuniæ vim absorbentibus; Landgraviæ insuper rata sua parte condonata

§. 105. Sic igitur in ancipiti erant sub exitum anni tractatus Noribergenses, quibus remoram injecerat temperamentum circa Franckendaliam; & quas tricas restitutioni ex lege Amnestiæ & & Gravaminum Cæsar, & Catholici subinde injecerant, qui verbis quidem eam pollicebantur, sed ubi in rem præsentem veniendum erat, eidem ob se favorem in sua sacra subtraxerant, negato restituendis debito auxilio. Conditio tractatuum Noribergensium sub finem anni. Multi restituendorum superflua probatione onerabantur, quod bona ipsorum non aliam ob causam publicata fuerint, quam ob militiam Suecicam. Aliquando si restituendus decretum obtinendis suis bonis obtinuisset, id statim contrario decreto tollebatur; aut molestis ambagibus involvebatur. Aliquando Præfecti Circulorum ad solum restituentis petitum ab executione facienda excludebantur, secus ac pacis legibus cautum erat. Quidam Commissariorum executioni destinatorum, postquam haut parum temporis circa cognitionem causæ prodegerant, ad extremum extrahendæ executioni rem ad Principes suos rejecerant. Alicubi plurium Commissa-

1649. missariorum concursus rem turbaverat. Quidam Catholicorum subtili cavillatione, alii vi, ac armis executionem eludebant. Alii reservationibus sibi in posterum cavere volebant, quas tamen omnes Instrumentum pacis inanes declaraverat; simul titulum restitutorum bonorum deinceps quoque usurpabant, aut necessaria acta & documenta detinebant. Hæ porro, & aliæ pacis violationes, ac tergiversationes tanto audacius exercebantur, quod omnes impune istas tulissent, ac nullibi executio sumtibus refractarii detentoris facta esset, quod tamen arctiore illo exequendi modo Ordines caverant. Quin & aliqui restituendi, qui super injusta rerum suarum detentione Noribergam quæstum venerant, minis protelabantur. Has ob causas velut in præcipitio positi videbantur isti tractatus; ac multi novum potius bellum quam plenam pacis executionem suspicabantur. Sane indictum jam istud videbatur, si Catholici proposito suo inhærentes Suecorum monita repudiare pergerent.

Rerum Suecicarum conditio.

§. 106. Hac rerum facie multi Suecorum rebus haut optime augurabantur, si Cæsar denuo in arma prorumperet. Hic quippe, atque Bavarus præcipua sua oppida recuperaverant; miles indigena in Sueciam remissus, legiones Germanicæ præstantissimæ exautoratæ: per hiemem è Suecia nihil suppetiarum accedere poterat: Germaniæ Ordines exhausti, ac minore indies in res Suecicas affectu. Unde suadebant: Reginæ amputandas Norimbergæ ambages, nec omnia ad unguem exigenda. Cæsarem enim cum videat Ordines Suecis parum placatos, adversus hos commiserationem testari, acta sua tueri, literis Noribergam & alio scriptis de servanda, & exequenda pace ample polliceri; culpam morarum in Suecos devolvere, velut qui nil aliud quærant, quam ut Germania medullitus enervetur, Cæsarque invitus ad nova bella pertrahatur. Sed & constabat, id Romæ præcipue agitari, quomodo pax Germanica iterum everti queat, septendecim Cardinalium conventu in eam rem constituto.

Caroli Gustavi providentia.

§ 107. Ista tamen Carolum Gustavum hautquidquam terrebant, qui simul rei militaris curam habuerat, ac moderata agendi ratione ansam abrumpendi tractatus declinaverat; id cumprimis curans, ut præcipua, quæ Suecorum præsidiis detinebantur, oppida necessario adparatu in omnem eventum instructa forent. Equidem dimiserat iste partem legionum; sed plures Cæsar; Bavarus autem penitus se armis exuerat. Unde judicabat, Cæsarem absque eo socio aleam novi belli haut temere subiturum. Et facile videbatur illatum bellum tantisper propulsari posse, quoad exercitus instauraretur. Tum ita exhaustus erat tractus maritimus, ut Cæsareus exercitus heic subsistere nulla ratione posset. Enimvero quem Catholicorum pervicacia, ac minæ non movebant, demum miseriæ Evangelicorum per diuturnas hospitationes oppressorum, simul jussa Reginæ flectebant, ut nonnihil admittere statueret. Hæc quippe monuerat, ne ob privatorum emolumenta, aut gravamina, quæ ad tranquillitatem publicam parum facerent, conclusionem remoretur; utque id potissimum respiciat, quo sibi salva dignitate, & securitate arma demum ponere detur, militumque præmiis idonee caveatur. Unde quamprimum ad conclusionem accedere decreverat, etsi satis previderet, hac festinatione nonnulla transmittenda fore, quæ in posterum Evangelicis fraudi esse queant. Ut tamen Regina omnibus excusata foret, deque ejus mente posteritati constaret, & quod publicum magis bonum & securitatem, quam privatum emolumentum quæsiverit; placebat, nonnullis Ordinum quoque suadentibus, protestationem scripto concipere; quæ tamen premenda erat, quoad adpareret, num promissæ executiones intra tres menses repræsentandæ sint. Id enim ni factum foret, extremo demum termino, & exercitu plane dissolutus eam publicare instituit, è rerum tunc facie temperandam. Sed & monebat Regina, ne ob tractatus Polonicos exautorationem militum extraheret. Nam utcunque isti succedant, consultissimum fore, rebus Germaniæ compositis, domi inque Livonia, ac Pomerania militiam ita firmare, ut Polonis ostendere queat, se bello juxta ac paci paratam esse. 1649

Is jussa Reginæ nonnihil remittere constituit.

Cæsarei in Westphalia se movent.

§. 108. Sub finem anni motæ per Westphaliam sub Woldemaro Comite Cæsareorum copiæ scrupuli nonnihil Carolo Gustavo injiciebant. De quo cum hic per Erskeinum Cæsareos Deputatos compellaret, hi ignorare id ferebant; ad Hatzfeldium tamen scripturos; ita rem disponeret, ut Suecis omnis suspicionum causa adimatur. Post cum certiora de isto motu afferrentur, Piccolomineus exposcenti causam Carolo Gustavo respondebat; copias ideò contractas, quod Neoburgici subditi alimenta militi Cæsareo negarint. Tum & Capitulum Trevirense adversus conatus Gallorum auxilium implorasse, unde per Woldemarum Comitem ducentos equites in Trevirensem urbem deductos; reliquas copias circa Hammersteinam tendere. Curaturum tamen se ut omnis suspicandi causa cesset. Cæterum quanquam Noribergæ tractatio adhuc lente procederet, miles tamen indigena toto autumno ad oram maritimam dimittebatur, qui novendecim fere millibus equitum peditumque constabat. Ejus duæ tertiæ partes ante finem anni in Sueciam trajectæ; reliquis ingruente gelu per totam hiemem in Germania morandum erat. Germanicarum legionum equestrium nonnullæ quoque sacramento solutæ. Pedestres legiones in paucas redactæ, superfluis ductoribus dimissis. Enimvero quod Regina decem millia selectorum peditum Germanicorum sub signis retinere cupiebat, id parum succedebat. Nam veterani pedites belli pertæsi stipendia diutius facere abnuebant, inprimis quod spargeretur, in Sueciam, & Livoniam ipsos abducendos. Jactabatur tot annorum militia, finis belli, exhaustus labor, debilitata corpora. Sed cum inviti compellerentur, in seditionem non uno loco eruptum. Qui Sueinfurti tendebant expulsis præfectis missionem, stipendium confestim flagitabant. Qui tamen per Wrangelii præsentiam non solum priori obsequio restituebantur; sed & autores seditionis à reliquis traditi supplicio afficiebantur, cæteris denuo in Reginæ verba adactis. Nec eo minus cum oram maritimam versus deducerentur, plerique deserebant. Sic & qui Neumarco excedebant, cum præfecti sacramento solverentur, nec ipsi longius progredi volebant, missionem & stipendia flagitantes. Queis à legione Suecica circumdatis adempta arma, & quatuordecim forte ductis laquei supplicium indictum; intercessione tamen Noribergensium civium demum citra stipendium, ac legitimæ missionis testimonium dissolvebantur. Qui Uberlingæ, Langenargæ, & Meinaviæ præsidium agitarant, itidem seditionem induebant, è quibus autores octodecim comprehensi, quorum

Miles indigena in Sueciam reducitur.

Pedites Germani seditionem movent.

1649. rum ſeptem laqueo necati, reliqui virgis cæſi abigebantur. Copyæ quoque legio, quæ Egram inſederat, in itinere fere dilabebatur, ut non niſi centum ſexaginta ſupereſſent. Prætoria tamen Reginæ legio pedeſtris mille nongentorum capitum, partim Rigam, partim Holmiam abducebatur. Id porro curabat Carolus Guſtavus, ut Cæſari ſociisque, ſi forte pacem abrumpendi libido ſubiret, par eſſe poſſet. Quanquam & Cęſar, cum intra ditiones ſuas exercitum abſque ruina provincialium diutius ſuſtentare non daretur, plus militum, quam Regina exautoraverat, Bavarico exercitu plane ſoluto.

Carolus Guſtavus Princeps hæreditarius Sueciæ declaratur.

§. 109. Dum Carolus Guſtavus hoc modo in Germania nititur, ut Regina ſolidam ex tam diuturno bello lauream deportaret, ipſa viciſſim in Conventu Ordinum Regni, qui menſe Februario Holmiæ habebatur, ſummo ſtudio id agebat, ut iſte Princeps Sueciæ hæreditarius, ipſique ſucceſſor deſignaretur. Jam ſuperiore Conventu apud Reginam inſtiterant Ordines ut matrimonio eidem juncta familiam Regiam ſtabiliret, à quo ſe haut alienam oſtenderat pollicita, ſe nemini alteri præter ipſum nupturam, etſi de tempore nondum ſecum decreverit. Revera tamen jam tum ſecreto ſententia ſtabat, matrimonii jugum non ſubire. Et cum iſte antequam in Germaniam abiret, coram apud Reginam ipſius nuptias ambiiſſet, ſuper affectu ſuo in eundem multis teſtata ſpem connubii abjicere juſſerat: cæterum Regno Sueciæ ut potiatur ſe curaturam; illo viciſſim teſtante; pluris ſibi ipſam, quam Coronam

22. Febr. Ordines Sueciæ matrimonium Reginæ urgent.

æſtimari. Ordines porro cum ſæpius iſthoc conventu, tum & inſigni Deputatorum numero eam magnopere rogant, ut coronationem ocyus adornet, ac nuptias cum Carolo Guſtavo abſolvat. Ipſius, Regnique ſecuritatem in eo verti quorum hoc facile gravibus turbis involvi queat, ſi ipſi nulla prole, aut certo ſucceſſore humanitus quid contingat. Felicitatem, quæ ipſa regnante Sueciæ alluxerit, haut ſolidam fore, ni patriæ de prole ex ipſius ſanguine progenita cautum ſit. Cum inſtandi finem non facerent, expreſſere demum ſecreta Reginæ deſtinata, quæ alias fortaſſe ad coronationem uſque latuiſſent. Ac paucis de ſua mente innuens, ad Senatum ſe relaturam reſpondebat, cujus ſententia ſibi utique cognoſcenda ſit.

De Carolo Guſtavo in ſucceſſorem deſignando in Senatu agitatur. 23. Febr.

110. Poſtera die apud Senatum exponit; haut perſpicere ſe, qua ratione conſcientiam liberare poſſit, ſi quid mali Regno incertum ob ſucceſſorem eveniat, poſtquam ſuper ineundo matrimonio nondum à ſe impetrare potuerit. Unde aliam ſe viam diſpexiſſe, quam per triennium jam mente agitarit; an non Carolus Guſtavus Palatinus, ſi quid humanitus ſibi accidat, ſucceſſor declarandus ſit? Id quod ut mature ſecum expendant, jubebat. Rationes ſuſcepti conſilii hæ adducebantur. Formam regiminis exigere, ut ſe adhuc viva ſuper certo ſucceſſore conſtituatur, citra quem ſi fato fungatur, inteſtinas turbas ac diffidia metuenda. Id tempus, quo ſua cum morte Unio hæreditaria ſit expiratura, malevolos avide arrepturos infeſtis deſtinatis adverſus Sueciam expromendis; in hoſtilia quoque iterum erupturis, qui nuper in amicitiam redierunt. Nec minus eo caſu recens partas provincias longe diſſitas à Regno iterum avulſum iri, dum converſis in ſe civibus extranea ſine cura habentur: id quod tanto turpius patriæ ſit futurum, quo glorioſius juxta, ac carius Regii ſanguinis, ac tot fortiſſimorum civium jactura illæ adquiſitæ ſint. Carolum Guſtavum porro imperio gerendo idoneum, ac dignum cujus ratio circa ſucceſſorem habeatur, etſi alias neque alius quiſpiam jus aliquod hæreditarium ad Regnum obtendere poſſit. Proximum eum ſibi cognatum Regio ſanguine oriundum, quem ab infantia ſingulari affectu proſecuta ſit. Eundem in Suecia natum, ſacriſque patriis, lingua, moribus, legibus à puero imbutum. Accedere inſignem modeſtiam, aliaſque virtutes; ob quas ab omnibus magnifiat. Vitam pro Ipſa, Regnoque ſæpius periculo expoſuiſſe, ac egregia intrepidi animi documenta adverſus patriæ hoſtes edidiſſe. Denique nullo alio reſpectu diſtrahi, quo minus ſe, ſuaque omnia ſoli Sueciæ devoveat. Addebat tamen, ſi contingat Ducem aliam uxorem adſciſcere, ac ſe ex alio marito prolem ſuſcipere, ut tunc ſua proles Coronæ proxima ſit. Nam de ſuo, ſuæque ſobolis præcipuo in Regnum jure cautum ſibi eſſe oportere, quod nullo modo imminuere, ſed firmare potius velit. Tum ut omnium & ſingulorum Regni Ordinum jura ac privilegia ſarta tecta maneant. 1649.

Senatus iis contrarium rationes.

§. 111. Ea Reginæ propoſitio Senatui difficillima videbatur, cum electionis inſtar haberet, ſi Palatinus ſucceſſor Regni adſciſceretur. Ita enim ſceptrum in aliam familiam transferri, cum iſte non niſi per matrem è Guſtaviana proſapia ortum trahat. Equidem ſi Reginam improlem mors occupet, haut alium, quam iſtum Regem à ſe adſciſcendum. Sed nunc ea, quam Regina cupiat, obligatione ſe induere arduum eſſe. Guſtavum Primum ſuper Unione hęreditaria quatuor annos agitaſſe, antequam eandem abſolvere potuerit. Ipſam Reginam confeſſam, ſe iſthanc rem integro triennio animo volutaſſe. Unde vitio ſibi haut poſſe verti, ſi ſuper tanti re momenti intra bidunm ſtatuere nequeant. Eoque petere id negotium ſaltem ad coronationem uſque differat. Sane periculoſum eſſe, Palatinum Regina vivente ſucceſſorem deſignare, præſertim ubi ſimul in maritum non adſciſcatur. Jam ante cum de exercitu eidem committendo conſultaretur, ancipitis aleæ rem viſam, & qua Reginæ ſalus diſcrimini exponeretur, niſi nubere ipſi velit; nec alia lege Senatum id tunc ſuadere auſum. Ad deſperata conſilia eundem facile impelli poſſe, ſpe matrimonii ſublata. Sueciæ nimis quam cognitum, quantum malorum æmulatio inter Reges, ac Principes hæreditarios parere ſolita ſit. Ne Guſtavi quidem, Ericique filii ſub extremum tempus gratiam ſinceram fuiſſe. Tum vero inter Ericum, & fratres, & iſto amoto inter Joannem, & Carolum, mox inter hunc, & Sigiſmundum longe graviſſimam emulationem exarſiſſe; quæ nec à Guſtavo Adolfo, & Carolo Philippo abfuerit. Nuper quoque è fratribus Polonicis unum ſolio alterum dejeciſſe. Porro Palatino in Principem hæreditarium aſſumto, ipſius proli de reditibus eo faſtigio dignis proſpiciendum fore, id quod in magnum Regni onus redundaturum ſit. Quod ſi Palatinus ſucceſſor Regni declaretur, incerta ſpe matrimonii cum Regina, iſtum vel alibi nuptias initurum, vel minus. Priori caſu, ſi Regina forte alio è marito prolem ſuſcipiat, duplicem Principum hæreditariorum proſapiam in Regno proventuram cum hujuſce onere: & quanquam Reginæ ſoboles potiori jure ad Coronam gaudeat, facile tamen inteſtinis turbis anſam præberi poſſe. Quod ſi Dux connubium non ineat, (id quod facturus non ſit quamdiu ulla ſpes Regina potiundi ſuperet,

1649. peret, ne & huic alium maritum circumspiciendi occasionem præbeat,) ipsum Regina natu majorem ad senectutem sine sobole venturum, ac forte ante eandem decessurum. Ita periculum ex incerto successore, de quo averruncando nunc agitur, rediturum. Aut ipsum spe prolis deficiente, gemina sorte consilia agitaturum, parique obtentu fratrem, familiamque suam Sueciæ obtrusurum. Unde Carolo Gustavo se optime cupere, præsertim ut Regina Conjuge potiatur. Sed dictas ob causas se non aliud quam matrimonium suadere posse, de quo Reginæ promissa isti data implenda sint. Et memorabat Jacobus Gardius, cum Regina se ad Palatinum paulo ante hujus discessum misisset, istum haut obscure declarasse; id sibi ante omnia esse, ut de Reginæ connubio certus sit. Idem & Torstensonio dixerat; sibi non isthoc Reginæ consilio, sed matrimonio consuli; ac parum volupe sibi fore, recusato matrimonio spem successionis nancisci. Hanc quippe in longum prominere, Regina minore natu, ac salvo naturæ ordine morti se propiorem, nullo successori juris fructu.

Illis Regina occurrit. §. 112. Contra Regina de æmulatione & desperatis Caroli Gustavi consiliis Senatum securum esse jubebat. Virtutem ipsius candoremque, & devotum sibi animum tantopere perspectum, ut in futurum omnia amicissima de eodem sibi polliceatur. Cæterum diversas esse quæstiones, num Palatinus successor Regni declarandus sit, aut num ad modum priorum Principum ditione aliqua sit donandus? Prius patriæ salutare à se censeri, alterum necessarium non esse, etsi eundem non minus quam alios terris quibusdam mactari haut iniquum sit. Quid spei porro Carolus Gustavus circa nuptias suas habere debeat, jam ipsi se declarasse. Promissa sua sancte se servaturam: sed quæ illa sint, non opus esse, ut alii præter se & Palatinum sciant. Nullo modo certius Regno de successore caveri, atque eo, quem ipsa proposuerit. Nam etiam inito cum Duce matrimonio incertum, num prolem habituri sint. Contra sibi utique constare debere, quis in Regno successurus sit, ut si absque prole decedat, Suecia illi periculo & incommodo non sit exposita, quo Regna electitia agitantur. Declarationem de successione matrimonio non obstare, quod haut eo secius sequi possit. Quin expedire, ut pluribus firmamentis securitas Regni innitatur. Si Ordines utique à se exigant, ut Palatino nubat, haut adparere, quare dubitent eundem sibi successorem declarare. Nam si thoro dignus judicetur, quomodo successione indignus haberi queat? præsertim cum si iste suo connubio potiatur, Senatus, & Ordines ex ipsis genitos Reges adsciscere teneantur. Denique quod jam de nominando successore, & differendo matrimonio proponat, Ordinibus nihil solicitudinis injecturum; cum si postulante se Palatinus successor designetur, populus crediturus sit, se nullum alium, quam istum maritum assumere decrevisse, ac suo connubio ipsam velut rempublicam maritare. Haut mirum esse, si quem maritum Ordines destinent, successorem ipsa habere velit; cum id potius mirum foret, si istum à successione excludere velint. Cæterum incalescente disceptatione ne aculeatis quidem dictis abstinebatur. Jactabat Regina; securitati patriæ melius consuli si illa Principibus hæreditariis ex se, aut Carolo Gustavo natis, quam si Senatus arbitrio committatur. Cupere Senatum, ut electitium Regnum redeat; quin satius fore, si ingenue profiteantur, se exterminato Regno hæreditario aristocratiam introducturos. Ad quæ reponebatur: De successore designando cogitaturos non fuisse, ni Regina monuisset; cujus solius respectu istius ratio habeatur. Cæterum etsi acerbum sit, servorum hæreditariorum se convicio à vicinis nationibus notari: immerita tamen se suspicione à Regina onerari, velut de nova reipublicæ forma introducenda cogitent, à qua facile ipsos absolvere queant consilia post Gustavi Adolfi mortem à Senatu expromta, cum Regina sextum ætatis annum ageret. Eundem porro Regem tenerrimo affectu patriam prosecutum, ac amplissima quæque de fide Senatus sibi pollicitum; nunquam tamen huc descendisse, ut vel verbo mentionem injiceret, cuinam filiam in matrimonium collocare velit. Cum porro Senatus ostenderet, se maxime metuere, ne Reginæ, Palatinique soboles, ni illa huic nubat, inter se quondam discordes Regnum turbis involvant: Regina objiciebat; cur non metuerent, ne ipsorum quoque liberi in partes discedant, ni de successore nunc caveatur; cum etiam inter eos possint factiones existere, qui ad Regnum nati non sunt? Addebat, ni ultro Regem sibi constituant, alium vi ac fraude solium aliquando invasurum; & cum nunc ultronea successoris designatione libertati ac privilegiis suis commode cavere possint, verendum ipsis esse, ne mancipii cujusdam mancipia fiant. Nam quod hac spe sibi blandiantur, fore, ut interregno emergente facile Regem unanimi suffragio inveniant, aut saltem quinque proceres, queis *Forma Regiminis* administrationem Regni minorenne, aut absente Rege committit, in unum aliquem consensuros, id inane esse. 1649.

Reginæ super matrimonio declaratio. §. 113. Cæterum cum Senatus matrimonium præcipue urgeret, velut jam Carolo Gustavo ab ipsa promissum, Regina haut aliud declarabat, quam præter istum nulli alii se nupturam, si utique matrimonium subire placeat. Acrius tamen prementibus tandem, quæ hactenus dissimulaverat, expromebat: Nullo modo ad matrimonium se descensuram, à quo plane abhorreat. Sæpius à Numine precibus flagitasse, ut eam sibi mentem indat; sed nunquam impetrare potuisse. Sublimiores sibi spiritus in præsenti fortuna esse, quam ut uxoralem conditionem subire queat. Ab eo jugo semel suscepto non amplius liberari se posse. Equidem voto se haut adstringi, ne matrimonium ineat; ad id tamen nullo modo cogi velle. Sane in patriæ emolumentum nubere laude dignum esse; sed si aliud æque idoneum medium exhibeat, securitati patriæ consulendi, quid amplius à se desiderari posse? Et hanc ipsam ob causam, quod vix de nuptiis in animum inductura sit, hoc se consilii cepisse, ut Regno super certo successore caveat. Nec metuendum esse, ut sui liberi cum Carolo Gustavo, aut quovis alio super Regno certaturi sint. Sed & Regem Poloniæ postulare, ut si ipsa sine prole decedat, is Sueciæ Regno iterum potiatur. Hic quamdiu videat, ipsa sola jus hæreditarium inniti, semper eidem spem superesse, quæ hac successoris declaratione plane decollet. Cum etiam quidam objiceret; Palatinum si de Reginæ nuptiis spes non sit, & ipsum nuptias ejuraturum: Regina cavillata negabat ita impatienti ipsum amore flagrare; & Coronam tam formosam esse puellam, ut facile alterius jacturam solari possit.

Num ea res Ordi- §. 114. Post eam disceptationem demum propone-

1649. ponebat Regina; num censeat Senatus ad selectos Ordinum hoc rem referendam esse? Ubi plerisque videbatur, eandem ad coronationem usque differendam, quo maturius interim expendi queat. Abesse quoque octo Senatores, quinque in Germania, tres in Finnonia. Par quoque esse, ut Estoniibus, Livoniis, atque Ingriis ea res communicetur, qui licet ad Comitia non vocentur, eorum tamen interesse, quem dominum deinceps habituri sint. Unde & quondam Revalum urbem Joanni Regi jurare noluisse vivo adhuc Erico. Se nihilominus casu, quem abominentur, Carolum Gustavum utique sibi Regem adscituros. Enimvero negabat Regina, se Palatioi spes in eorum arbitrium collaturam. Quæ de laudibus ejus ab istis memorentur, honoris verba esse, & quovis pignore certaturam, si is sedefuncta Rex ab illis eligatur. Literis & sigillo se hanc successionem firmari velle. Et quia jam hac de re Ordinibus non obscure innuerit, haut videre, quare non aperte eadem istis communicanda sit. Cum igitur immotam cernerent Reginam Senatores, declarabant; quæ hactenus dissueruerint, ex officii sui ratione se fecisse. Nunc re inter Ordines propalata consultationi locum non amplius relictum. Eoque testabantur, hanc communicationem suo suasu haut fieri, sed tantum Reginæ pertinaciter reluctari nolle; idque diligenter in acta referri postulabant, ut si quid periculi inposterum inde proveniat, Senatus extra culpam sit, velut qui suaserit, quod Reginæ & patriæ utilissimum judicaverit. Tum non nisi ante pauculos dies hac de re à Regina ad se relatum. Vicissim testabatur Regina; Carolo Gustavo nullum jus ad Regnum competere; sed se intercedere, ut ex sola gratia successio in ipsum conferatur.

Id negotium Ordinibus proponitur. 28. Febr.

§. 115. Postero die selectis Ordinum in Senatum evocatis Regina proponebat: se quidem nuperis Comitiis spem ipsis nuptiarum fecisse, ac si connubium placeat, nulli præterquam Carolo Gustavo nupturam. Quia tamen nondum de tempore nuptiarum statuere possit, & ipsa mortalitatis legi se obnoxiam meminerit, cogitasse de remedio in eventum, si ipsa absque prole decedat, declinandis interregni periculis. Scilicet ut interim Carolus Gustavus Palatinus successor designetur; de quo negotio ita certa esse velit, ut idem deinceps ab alterius lubitu non dependeat. Ad quæ selecti Ordinum subinde matrimonium ingeminare, de quo Regina ipsis antea promiserit: Sed illa propositionem suam haut ita accipi volebat, velut successoris certitudo nuptiis suis obstaret, aut quasi ipsa has aversaretur. Id semper sibi reservasse, quod cogi ad nuptias nolit. Palatinum se maritum adsciturum, si ullum velit. Si Ordines flagitent, ut ipsi connubio jungatur, sane de ejusdem conditione, ac fortuna sibi prospiciendum esse. Sed num utique nubere velit, tunc demum declaraturam, quando Coronam sumtura sit. Honestius se Palatinum maritum adsciturum, postquam is successor Regni designatus sit. Quin haut prius de connubio suo decreturam, quam Ordines super Palatioi successione sibi gratificati fuerint. Cum inde Ordines hoc negotium ad Coronationem usque differri peterent, Regina id negabat; per hanc quippe moram turbulentis hominibus occasionem præberi negotium impediendi. Æque nunc capaces ipsos esse expendendis rationum momentis, quam sub coronationem. Ita negotium id à selectis ad plenos Ordines relatum. Ac primo quidem Sacerdotes, Cives, & Rustici manus dabant. Equestrem Ordinem adhuc tergiversantem Regina ad se evocat, ac repetitis antea allatis rationibus periculum illi demonstrat, cui sese exponat, si Regem invitus accipiat, cum jam tres Ordines consenserint. Sat constare sibi paucos esse, qui desiderio suo repugnent, nec immemorem se fore illorum, qui prava consilia cæteris suggerant. Ita metu illis incusso, qui hactenus ferocissime locuti fuerant, hic quoque Ordo placitis Reginæ annuit, ac demum universorum consensu successio in Carolum Gustavum collata est. Decreto, quod in hanc rem condebatur, de familiæ Gustavianæ meritis, ipsiusque Caroli Gustavi laudibus exprimebatur, qui in Suecia materno Regio sanguine natus, sacrisque Evangelicis, legibus, lingua, moribusque Suecicis imbutus, ac omnibus propter modestiam, aliasque virtutes æstimatur sit; qui & egregia constantis animi specimina bello Germanico dederit. Addebantur tamen conditiones, ut per hoc obsequio Reginæ debito nihil decedat, idemque Reginæ, Regnoque de obsequio, ac fide caveat, ejusque commoda promoveat, mala pro virili averruncet. Tum ut Regno admotus recepta sacra, leges Regni, privilegia Ordinum sarta tecta conservet: denique ut illas conditiones impleat, de quibus Regina deinceps cum Senatu, & Ordinibus statutura sit. Istis si non stet, neque Ordines hac declaratione teneri velle. 10. Mart.

Consultatio super fœdere Gallico continuando. 12 Jun.

§ 116. Postquam bello in Germania finito fœdus cum Gallia expirasset, ac Chanutius Minister Gallicus vel de vetere fœdere prorogando, vel de novo ineundo moveret, Regiaa Cancellario ut formulam fœderis conciperet injungebat. Interim ipsa Senatui expendendum proponebat, num idem è re Sueciæ foret, an minus? Quibus id fœdus displicebat, disserebant: si jam super nova Pacis Westphalicæ guarantia multa agitentur, suspectam Reginam fore, velut novo bello materiam struat. Id quod grave Germanorum in Sueciam odium excitaturum sit, velut sibi per hoc quiete frui haut liceat. Nec vero ita arcte Sueciam Galliæ illigatam esse, ut non ex Cæsaris, ac Hispani societate emolumentum quærere possit. Scopum prioris fœderis fuisse, ut ditionibus, ant libertate sua exuti Germaniæ Ordines in integrum restituerentur, Cæsarque, ac Hispanus oppidis passim occupatis, queis Germanos sub jugo tenebant, dimoverentur, denique Maris Baltici securitati caveretur. Hoc scopo jam obtento, si Gallicum fœdus Regina prorogarit, aliis necessitatem allatum iri, ut & ipsi tanto arctius sese conjungant. Ita inter perpetua diffidia, bellique metus, ac paratus Sueciæ agendum, nullo sensu commodorum tot laboribus partorum. Quin & Polonos, Danos, Saxonem, Brandeburgicum, Luneburgicos, forte & Hollandos fœdere inter se inito omnia tentaturos, ut parto bellorum fructu Sueciam spolient. Quin satius videri Austriacos inter spem, metumque tenere; & Gallos amicitiam Sueciæ majoris æstimaturos, si intellexerint, eandem ipsis solis hautquidquam mancipio addictam. Denique nec Gallos postremo bello Danico sat bona fide Sueciæ partes defendisse, ac Thuillerio arcana, ac valde suspecta commercia cum Cornificio Ulfeldio intercessisse: ut vel ipsorum exemplo constet, haut ita in solidum ab unius amicitia pendendum. Alii contra ostendebant; fœdere Hamburgi inito, utrumque Regnum ad mutuam defensionem in decem annos teneri, quam certis legibus adstringi utique è re videatur esse.

Mmmm Fœdus

1649. Fœdus Gallicum tam Sueciæ, quam Galliæ longe utilissimum fuisse, per quod Austriacorum destinata, ac enormes opes eversæ sint. Postquam utrumque Regnum nunc in Germania pedem fixerit, partis tuendis utriusque conjunctione deinceps maxime opus videri, ac ne Cæsari cum Hispanis vires sociare integrum sit. Junctæ cum Gallia Sueciæ magnam partem Germaniæ Principum in societate tenere in proclivi fore. Ita Sueciam Cæsari semper futuram formidabilem. Non esse quoque in Europa, quicum utilius fœdus, & amicitiam colere Suecia possit, quam cum Gallia. Sane haut alio fine Austriacis curæ fore Suecos blandimentis delinire, quam ut à Gallia divulsos, alienatosque opprimant, aut eo redigant, ut non amplius ipsis metuendi sint, quas tam graves hostes experti fuerint. Ac ni mature valida societate nos muniamus, invidos nostra securitate abusuros, ac tanto fidentius, quæ livor dictitat, in nos expromturos, quo magis tam potente socio destitutos viderint. Denique & ita fœdus aptari posse, ut integrum nobis maneat, aliorum quoque fœdera admittere, si opus videatur. Et prævalebant in animo Reginæ posteriores rationes, etsi nondum illud properandum judicaret, præsertim quod parum decere videbatur hoc maxime tempore novo cum perpetuis Austriacorum æmulis fœdere illigari, quo partarum in Germania Provinciarum nomine à Cæsare investituræ ritus petendus erat.

Brandeburgici in Sueciam Legatio. §. 117. Eodem anno in Sueciam Brandeburgicus Elector miserat Ewaldum Kleistium, ut cum Regina ageret super reddenda ditione Halberstadiensi, Mindensique, simul oppidis quæ præsidio Suecico in Marchia, & Ulteriore Pomerania insidebantur. Idem & operose Reginæ nitebatur persuadere, ut pro Mindensi Præsulatu loca Ulterioris Pomeraniæ, Instrumento Pacis in Sueciam translata, Stetinum, Dammum, Wollinum, Gartzium & Golnoam cum Electore permutaret. Tum ut super latitudine ripæ Oderæ, de qua ex Instrumento Pacis inter partes conveniendum erat, à Regina definiretur; quam iste paucis pedibus circumscribendam contendebat. Ea postulata Reginæ plane absurda videbantur, quæ cum Legatus importunius urgeret, quandoque satis aspere excipiebatur. Ac judicabat Regina, si vel maxime quid præter ordinem concederetur Electori, eum haut ideo de suis destinatis quidquam remissurum. Quin quo plus indulgeatur, eo acrius adversis consiliis incubiturum. Sicut quondam reddita Spandoa haut plus obtentum sit, quam ut ipsius Pater tanto fidentius copias suas cum Saxone adversus Suecos conjunxerit. Nunc quoque hunc circa diploma cessionis tergiversari; & Kleistium velut ingens meritum imputare, quod pacem impedire nolit, velut minis Reginam ad po-
27. Jul. stulata annuenda permoturus. Igitur Regina de permutandis Ulterioris Pomeraniæ oppidis cum Mindensi ditione adspernabatur, velut à Pacis legibus nimis abeuntia. Oppida Marchiæ hoc ordine, de quo Norbergæ conveniendum sit, reddenda. Nam rationis esse, ut Superioris Germaniæ loca prius restituantur, mari vicinis ad extremum servatis. Super Halberstadiensi tamen, & Mindensi ditione hactenus annuebat, ut justitiæ, ac redituum administratio Electori statim tradatur, præsidia, eorumque alimenta penes Suecos maneant, quoad communis restitutionis ordo ista loca tangeret. De limitibus ad tractationem in Pomerania instituendam rejiciebatur; quos à Wildenbruco Golnoam, inde per rectam lineam ad mare dirigendos innuebat. Interim quoad ea conventio peracta esset, Ulterioris Pomeraniæ oppidis præsidia haut deducere decreverat. 1649.

§. 118. Qui superiore anno in Poloniam missus fuerat Laurentius Cantersteinius retulerat, Polonis placere, ut tractatus Lubecæ instituantur; quibus ordiendis tempus designare penes Mediatores sit futurum. Circa tractatus Polonicos acta. Mediatores fore eosdem, qui prioribus tractatibus, Gallos, Batavos, Brandeburgicum, nisi quod in Angliæ Regis locum Veneti substituerentur. Regina, ne penes se mora esset, simul quia tractatus suscipi cupiebat exercitu adhuc in Germania integro, & turbidis Poloniæ rebus ob Cosaccorum motus mature ad Mediatores scribit, ut operam istam in se suscipere velint, insinuans paratam se esse, mense Martio, aut Aprili tractatibus inchoandis. Literæ Venetias perferendæ Matthiæ Palbitzkio committebantur, qui & Reginæ postulata apud Ducem, & Senatum sermone exponeret. Idem quoque Venetos monere jubebatur, ut cum hactenus semel atque iterum literas Italica lingua scripserint, deinceps Latinam Linguam velut tertiam adhiberent, ni Suecica sibi Lingua responderi velint. Tum ut Reginæ *Potentissimæ* titulum & *Majestatis Vestræ* tribuerent, cum antea *Serenissimæ* vocabulo *Excellentissimæ* adjunxissent, ni demonstrarent, haut alio se titulo adversus Galliæ atque Hispaniæ Reges uti; alias literas ipsorum haut acceptandas. Ad quam formam literę Ducis Veneti postea conceptę reperiuntur. Eidem quoque injunctum Venetos ad maturandos eos tractatus impellere, sed dextre, & molli brachio, ne Regina anxie id cupere videretur. Brandeburgicus, ad quem eo nomine Ericus Sparrius mittebatur; ægre ferebat, Venetis, & Hollandis munus Mediatorum esse delatum. Cum enim neutri Electoribus loco cedere velint, haut perspiciebat, quomodo ad istum actum commode concurrere possit, cui tamen interesse magnopere ob privatas rationes cupiebat. Nam cesserant quidem prioribus tractatibus Brandeburgico Hollandi, quod tunc nondum ab Hispanis pro libero populo forent agniti. Sed nunc nullo interjecto proximum sibi à Venetis locum deposcebant. Cæterum omnes isti Mediatores multo cum verborum honore operam à Regina oblatam in se recipiebant, nisi quod illud suspensos ipsos teneret, quod à Polonis pari modo non essent invitati. Ad Lubecenses quoque scribebatur, ut urbem suam tractatibus illis accommodarent. Contra Polonis id tempus suscipiendis cum Regina tractatibus haut opportunum videbatur, turbatis domi rebus, & quod Reginæ veteranus ac victor exercitus in promtu esset. Simul apertum erat, Suecos nihil eorum, circa quæ cum ipsis lis vertebatur, concedere posse, ni majoribus in posterum incommodis januam aperire vellent. Unde studio tractatus istos extractum ibant, quoad Suecicus exercitus in Germania plane dissolutus foret. Ac ad Mediatores prout par fuerat, scribere omiserant, nisi quod mense Martio Polonicus Residens Byæus Belgas Fœderatos operam De Byæi. Mediatoris poposcerat, nulla tamen temporis mentione facta. Eam ob rem Senatores Sueciæ ad 20. Maji. Senatum Poloniæ literas dabant, quibus percunctabantur quid causæ subsit, quare ipsi circa ordiendos tractatus moras nectant. Quæ literæ ad Ducem Curlandiæ transmittebantur, ut ad Senatum Poloniæ eas curaret, responsumque exposceret. Unde ne ansa forte à Regina arriperetur ab-

rum-

1649. rumpendis inductus, à Poloniæ Rege miſſus Mat-
10. Jul. thias Grocovius Holmiam adpellebat; prætextu ſumto, ut gratias Reginæ ageret, quod ſuperiore anno Regem Ordinibus Poloniæ commendaſſet; ac de colenda amicitia teſtaretur, ſimul quantopere Regi Poloniæ cordi ſit tractatus Pacis ſuſcipi. Cæterum optaſſe, ut Rex Angliæ obitum quondam ſequeſtris munus ſuſcipere poſſet. Nec conſtitiſſe ſuo Regi, Reginam jam ad Mediatores literas dediſſe; alias & ipſum id officii fuiſſe occupaturum, idemque ſine mora ab ipſo præſtandum. Regina cum & ipſa perſpiceret, in præſens quæ cupiebat per iſtos tractatus obtineri haut fa-
20. Sept. cile poſſe, ablegatum amice dimittebat, datis literis, quibus Regem monebat, ut ad Mediatores ipſe quoque ſcribat, quo negotium ſuſcipiant, prout ipſa dudum fecerit. Enimvero vel ex eo patebat, Polonis tunc pacis tractatus cordi non eſſe; quod Ablegatus iſte cum ſuper lentore Polonorum querelæ eſſent motæ, nil aliud cauſæ proferre poſſet, quam quod Rex Angliæ munus Mediatoris obire prohibitus eſſet; cum tamen in ejus locum Venetos ſubrogari dudum placuiſſet.

Gedanenſes de inſidiis Hubaldi monentur.

§. 119. Cæterum cum multis perſuaſum foret, Suecos bello Germanico finito arma in Poloniam tranſlaturos, eam odiorum in Gedanenſes expromendorum occaſionem ſibi præberi crediderat Chriſtophorus Hubaldus. Is militia olim Suecica haut citra offenſam ſupremorum ducum relicta, Gedanenſis præſidii præfecturam complures per annos exercuerat. Idem urbi neſcio-qua de cauſa infenſus Antonio Slivio arcis Stetinenſis præfecto, qui ſubinde Gedani ſolebat degere, de ſtudio ſuo in res Suecorum ſecreto aperire, qucis iterum operam ſuam additere velit, ſi veteris offenſæ gratia facta bonoratum militiæ gradum tributuri ſint. Simul Gedanenſem urbem, arcemque Viſtulæ oſtio adſitam in Reginæ manus traditurum. Ne de fide ſua dubitent, uxorem, liberoſque in Reginæ ditionem obſidum loco miſſurum. De ſucceſſu deſtinatorum ſuorum dubitandum non eſſe; quæ menſibus hibernis, quando glacie omnia conſtricta jacent, adhibitis mille equitibus, ſex mille peditibus facili negotio executioni daturus ſit. Regina, cui nihil minus, quam novo ſe bello implicare atteſtabatur, frigidius iſta acceptare; Slivio tamen injungere, ut lautioribus promiſſis hominem lactet, ac penitius exequendi rationem expiſcari conetur. Aſt Hubaldus mutabilitate ingenii, an quia ſtatim ingentem pecuniæ ſummam oblatum iri ſperaverat, ac parum cupide ſua promiſſa à Suecis acceptari arbitratus, Poloniæ Regis ſacramento acceſſit, à quo copiis Teutonicis præfectus, ac jure indigenatus donatus eſt. Ipſe Hubaldus apud Slivium has mutati conſilii rationes ferebat: quod negotium ſuum in Suecia lente procedat, ac pax inter Suecos Polonoſque ſucceſſura videatur, quo caſu deſtinata ſua inania fore; eoque certa ſe pro incertis amplectenda duxiſſe. Aſt Reginam, cum Sueciæ minime omnium intereſſet eam urbem Polonorum arbitrio ſubjici, haut exigua ſolicitudo perſtringebat, ne Hubaldus deſtinata ſua adverſus urbem in Poloniæ Regis uſum exequeretur, præſertim cum audiſſet, eundem apud Regem Poloniæ autoritate, & gratia florere, & Polonicis copiis hi-
8. Dec. berna tractu urbi vicino aſſignata eſſe. Unde Reginæ juſſu Slivius ad conſulem Gedanenſem Henricum Frederum ſcribit, ut propere fidum hominem ad ſe Stetinum mittat, cui negotium ad ſalutem urbis ſpectans aperturus ſit. Quo mox Gedano advolat Behmius Secretarius; cui à Slivio 1649.
præſente Joanne Lillieſtræmio inſidiæ urbi intentatæ deteguntur. Eadem & Conſulibus jubente Regina à Legato Gallico Bregio panduntur, ſi forte Slivio minor fides eſſet. Unde ſtatim Gedanenſes, quæ periculo eludendo faciebant, magna diligentia providebant. Iidem paulo poſt miſſis per Chriſtianum Schrœderum Secretarium Reginæ gratias agunt, ſcriptumque teſtimonium ſuper Hubaldi conatibus petunt actioni adverſus hunc inſtituendæ. Id Oxenſtierna Reginæ faſtigio haut decorum judicabat, ſi ipſa in ea actione teſtis excitaretur; nec ex uſu Principum eſſe, eorundem opera qui talia offerunt ad ſupplicium pertrahi; præſertim cum iſta nequaquam ſignatis tabulis, aut adhibitis teſtibus tractari ſoleant. Unde Gedanenſes ſatis haberent, quod Regina monente imminens periculum declinaſſent. Acrius tamen ſolicitantibus Regina copiam ſcriptorum, quæ petebant, faciebat. Sed cum Gedanenſes actionem Hubaldo intentatum irent, Rex Poloniæ ipſorum Syndico oſtendebat; ob viri merita in bello adverſus Coſacos exhibita, quo ipſum periculo exemerat, connivendum eſſe, nec ejus opera rempublicam carere poſſe. Simul advocatis fiſci interdicebatur, ne adverſus iſtum cauſam agerent. Ita iſte Gedanenſium ultionem eluſit.

§. 120. Super nece Caroli I. Magnæ Britan- Cum Angliæ Rege acta.
niæ Regis Reginæ ſignificabat cognominis patri
filius, qui Hagæ Comitis tunc degebat. Literas 20. Febr.
illas perferebat Patricius Rudwenus Bramfordiæ Comes; cui exprobrabatur, quod Regis titulus illis literis Reginæ titulo præpoſitus eſſet. Id quod ablegatus in errorem ſcribæ conferebat; idemque emandatum iri pollicebatur. Ad eas literas ſtatim reſponſum, quod res exigebat; ſimul Spiringio injunctum, ut apud Regem dolorem teſtandi officio coram fungeretur eodem verborum cultu, ac ſi in Regni poſſeſſione foret. Differebatur in Senatu, num in literis iſti Regi titulus *Majeſtatis ac Potentiſſimi* dandus ſit, quod nondum Regni poſſeſſionem nactus eſſet, ipſiusque pater Reginæ nunquam eum titulum tribuiſſet, quod & forte filius facturus ſit ſolio potitus. Sed Reginæ videbatur circa verborum honorem haut temere difficultatem movendam: & hoc exemplo Regem obligandum, ne humanitate vinci ſe patiatur. Sed nec decorum eſſe, apud illos inſolentiæ quid oſtendere, qui miſeriis immerſi hærent. Idem Rex paratum bellicum, & ſex naves auxilio à Regina petebat. Regina etſi Regi magis, quam ipſius ſubjectis favebat; tamen aperte in partes deſcendere haut conſultum judicabat. Igitur prudenti temperamento inſignis armorum vis Gothoburgum mittebatur, ſex millia tuborum majorum, mille paria ſclopetorum equeſtrium, gladii, thoraces ferrei, & duodecim machinæ campeſtres; qui privatorum mercatorum nomine Regi ſuppeditarentur. Per Rudwenum Regi ſuadebatur, præberet ſeſe hic Ordinibus Scoticis; ac in Scotiam potius, quam Hiberniam ſe conferret. Allatæ ſunt poſt per præfectum quendam Parlamentum Scotiæ ad Reginam ſcribit.
Scoticum, qui ob privata negotia in Sueciam acceſſerat, literæ à Parlamento Scotiæ ad Reginam ſcriptæ, Comitis Argatheliæ ſigillo obſigna-
tæ; quibus velut jure factam defendebat confœ- 14. Jun.
derationem inter tria Regna anno 1643. initam: inde narrabat, turbas Angliæ demum in necem Regis erupiſſe, à cujus facinoris culpa Scoti immunes ſint, ſicut adjunctus Commentarius de-

1649. monstraturus sit, (qui tamen nuspiam compare- bat.) Addebatur, se missis Legatis istius filium in Scotiam invitasse ad regimen suscipiendum, sub conditionibus ad sacra, & libertatem tuendam necessariis: Sed Regem eas acceptare abnuisse legatis re infecta remissis. Unde petebatur, Regina apud Regem intercedat, ne is sua postulata repudiet. Regina satis perspiciebat à Scotis id tantum agi, ut cæsi Regis invidiam à se amolirentur. Placebat tamen ad literas illas nihil respondere, quod ita superfunctorie curatæ essent; ac earum latori nihil aliud significabatur, quam Reginam id regicidium vehementer detestari. Earum literarum autographum Regina ad Regem Angliæ transmisit; addito, haut libenter se controversiis ejus cum subditis misceri; optare tamen ut ipsi cum iisdem conveniat; è transmissis literis optime perspecturum, quid sibi consilii sit capessendum.

De fœdere Lusitanico.

§. 121. Super arctiore fœdere ante biennium Legatus Lusitanicus apud Reginam incassum proposuerat. Nunc de eodem iterum movebat, oblatis certis capitibus fœderi inserendis. Reginæ placebat; Per certos deputatos istum audiendum, ne contemni videatur. Cæterum ipsi decretum erat id foedus declinare, nec bello adversus Hispanos immisceri, ne suorum commerciis remora injiceretur, iisque accessus ad portus Hispaniæ intercluderetur. Equidem forte naves nonnullas Lusitano vendi posse, sed non velut ex foedere, quod haut pauca incommoda post se tracturum sit. Præsertim cum nec Galli, nec Batavi, quos ea res propius tangat, Lusitano fœdere innectantur ob graves sine dubio causas. Cæterum gliscentem suorum navigationem per Hispanos quam maxime infestari posse.

Suspiciones de fœdere inter Danum & Batavos inito.

§. 122. Eodem anno Cornificius Ulfeldius Regis Daniæ Frederici III. nomine fœdus mutuæ defensionis inter Eum Regem, Ordinesque Belgii Fœderati icerat, inito quoque peculiari tractatu, quo vectigal à Belgicis nautis in Danicis fretis persolvi solitum, annuis trecentis quinquaginta florenorum millibus redimebatur; cum tamen universum vectigal ad centena millia nuncialium annua tunc adscendere non crederetur. Is Ulfeldius ut Batavorum animis adreperet, genio ipsorum se attemperans subinde bona liberarum Rerum publicarum disseruerat: quosdam procerum insigni Ordinis Equestris Danici, plures pecunia & annuis pensionibus illigaverat, quos inter & Borellus erat Amstelodamensium Syndicus, qui magno inde fervore Danorum partes propugnabat. Ea res non modicis suspicionibus animum Reginæ exercebat, cum haut obscurum esset ab Ulfeldio unice id agi, ut diffidentia inter Suecos, Belgasque excitaretur, tum ut immunitas Suecorum in freto Oresundico eluderetur. Et credebantur Hollandi conficiendæ pecuniæ, quam Dano promiserant, vectigalia in Hollandia aucturi, parum soliciti, si & à Regina vectigal in Suecia intenderetur. Id enim à Regina haut fieri posse credebant, ni cupri & ferri commercia destruere vellet, quæ pretii mediocritate conservanda erant. Simul adparebat, non solum primarium scopum fœderis quondam inter Sueciam, Batavosque facti convelli, sed & quod solidi suberat tolli, ac per id oblique Sueciam peti, & quæ Danis promissa fuerant auxilia, unice adversus Suecos dirigi. Augebat suspicionem, quod prima fœderis formula foedus duntaxat cum Lubecensibus, Hamburgensibus, & Bremensibus exceptum fuerat, Sueciæ ne verbo quidem mentione facta. Igitur placebat Reginæ per literas Ordines Foede- 1649.
ratos de veteri amicitia, ac fœdere monere, neve 30. Aug.
idem tractatu Danico infringi patiantur. Simul Spiringio Silbercronæ injungebatur, omnem operam daret tractatui Danico sufflaminando, aut saltem ne is Sueciæ fraudi foret. Congressu inde cum Deputatis Ordinum habito Spiringius ostendebat, articulum decimum tertium, & decimum quartum fœderis Danici cum articulis quarto, sexto, octavo, & decimo tertio fœderis Suecici subsistere non posse. Simul interrogabat, si Sueciam, Daniamque bello collidi contingat, utri fœderi potiorem vim deferre velint? Ad quæ Borellus non sine asperitate; istam decisionem ad Ordines Generales pertinere, nec de eo cuipiam rationem à se reddendam. Et constabat provinciam Hollandiam præ reliquis Sueciæ infensam se ostendisse. Reliqui tamen modestius respondebant; omnes casus in eo fœdere probe distinctos, ac Danicum foedus Suecico hautquaquam repugnare; cum tam articulus decimus tertius fœderis Danici, quam octavus Suecici non nisi poenam offendentis, aut turbantis exprimat. Pervicere mox reliquæ provinciæ contra Hollandiam, ut articulo decimo quarto fœdus cum Suecis diserte exciperetur. Id quod cum Ulfeldius diu admittere nollet; tandem persistentibus Belgis monebat; ut saltem alius quoque Rex adjungeretur. Ita juxta Sueciam, Gallorum quoque, & Hanseaticorum mentio facta. Respondebant inde ad Re-
ginæ literas Belgæ verbis laxioribus: se nullum 10. Aug.
admissuros aut inituros, fœdus defensivum cum Daniæ Rege illis adversum, quæ sibi cum Sueciæ
aliisque Regibus intercedant. Ad has literas 11. Oct.
Regina reponebat; id responsum sibi obscurius videri, nec cogitatione assequi, quomodo utriusque fœderis articuli simul consistere possint. Nec frustra metuere, ne redemtione vectigalis Oresundici jura, ac libertas Suecorum in eo freto imminuantur. Unde petebat, quæ agerentur sibi communicari, ac rem integram relinqui,
quoad minister à se missus veniat. Eum in finem 16. Nov.
in Hollandiam ablegatus est Laurentius Cantersteinius, qui Ordinibus Fœderatis demonstraret; non posse non alienum videri Reginæ, ipsos nunc in foedus descendere cum illis, adversus quos fœdus anno 1640. initum, & anno 1645. confirmatum sit. Etsi enim responso suo ad literas Reginæ declarent; fœdus Danicum Suecico fraudi haut fore; manifestum tamen esse, articulum 13. & 14. fœderis Danici cum 4. 6. 8. & 13. Suecici simul consistere non posse. Qomodo enim congruere queat, si Sueci, Danique quacunque de causa bello implicentur, ut utrique apud Belgas naves, militemque conducant, inque Belgicos portus navibus se suis recipiant? Et si Belgæ Danis subsidium promittant, quid Suecis ab istis expectandum? Unde conari jubebatur, ut fœdus Danicum vel impediatur, vel saltem commoda explicatio dictorum articulorum ab Ordinibus edatur. Simul ne tractatus super redemtione vectigalis Oresundici Suecicæ libertati detrimento sit. Si fœdus jam conclusum sit, pecunia quosdam ex Ordinibus tentaret, num ratihabitio ejusdem impediri queat. Tum Belgas moneret, perpetuum Legatum seu Residentem Holmiæ haberent, sicut ipsa multis ab annis Hagæ fecerit. Quanquam non deerant, qui judicarent; non admodum læsos eo fœdere Suecos nec esse, quare Batavorum animos acerbis querelis exasperent, præsertim cum res Sueciæ tunc haut eo in statu essent,

1649. essent, ut præsentaneam sumere vindictam possent, si isti superbe eas querelas rejecissent. Et parum metuendum videbatur lene ingenium Regis Daniæ cujus & Ordines à bello abhorrebant.

Russorum Legatio. 14. Jan. §. 123. Aderant hoc anno à Russorum Czare Legati qui de Principis sui circa pacem æternam servandam studio offi querebantur, quod is in pace Westphalica *Magni Ducis* vocabulo notatus esset, loco infra Daniæ Regem dato. Id quod velut insignem pacis Stolboviensis violationem exaggerabant ubi qui tituli mutuo dandi essent cautum sit. His responsum; pace Stolboviensi id duntaxat disponi, quibus titulis ipsi Principes mutuis literis honorare se invicem debeant. Pace Westphalica non nisi Cæsaris, & Reginæ velut primariorum paciscentium titulum integrum exprimi: Czaris mentionem obiter duntaxat factam in negotio, quod proprie ipsum non tangat. Sic nec Regis Hispaniæ, aliorumque titulum integrum ibi extare, quorum nullus sibi injuriam factam queratur. Ita usu in Europa receptum, ut Czar Magni Ducis vocabulo libris impressis insigniatur; quem morem mutare penes se non sit, nec se solam Pacis Insttumentum composuisse. Proferebant quoque Mosci tabellam vectigalium impressam, ubi itidem Magni Ducis vocabulo Czar indigitabatur. Ad quod repositum. Reginam æterna pace haut adstringi, ut subditos suos alloquens eodem titulo utatur, ac si ad ipsum Czarem scriberet. Sed nec vicissim deesse sibi causam querendi super titulis, quod Czar aliquando Livoniam adhuc inter provincias suas recenseat, literisque ad Turcam, & Persarum Regem datis dominum totius Lateris Borealis sese vocet. Daniæ Regem ideo Czari præpositum, quod id bellum magis eum Regem, quam Russos tetigerit, & quia iste velut Holsatiæ Dux Imperii membrum sit. Cæterum lites super præcedentia inter Principes componere suum non esse, quæ nemini præjudicium creare, priore an posteriore loco nominetur, in animo habeat. Enimvero cum Russi diu circa hæc, & alias minutias ingenti cum tædio litigassent, Regina arduam magis controversiam movebat de restituendis colonis, è Carelia, Ingria, & Livonia magno numero in Russiam profugis, qui ex legibus pacis aut non admitti, aut reddi debuerant; quod damnum decies centenis millibus aureorum taxabatur. Ea prætensione haut parum Russorum ferociæ decessit; qui primo excipiebant, de maleficis duntaxat reddendis æterna pace cautum. Id cum inane ostenderetur, arguebant, novem quoque Russorum millia in Suecicas provincias profugisse; inde compensatione facta, prætensionem utrinque tollendam. Cum ne hic quidem color valeret, tandem fatebantur, se ex lege pacis ad omnes transfugas restituendos teneri; sed id fieri nunc non posse quod istorum plurimi sint mortui, reliqui in Lithuaniam, aut alio se receperint: Unde per aversionem quinquaginta millia aureorum abolendæ huic actioni offerebant. Ut ad plura offerenda permoverentur, Regina ipsis denuntiabat; ni aliter se declararent sat perspicuum esse, ipsos legibus pacis æternæ satisfacere nolle; unde non esse, quod diutius heic morentur. Adhue tergiversantibus alius addebatur stimulus vulgata relatione typis impressa; tractatus Norbergæ jam conclusos; designato die, quo oppida utrinque sint reddenda, tum exercitum propediem in Sueciam reportandum. Supplicatio quoque pro obtenta pace hucusque dilata ad octavum diem Decembris indicta est. Simul navis instruebatur, quæ Russicos Legatos in Livoniam veheret. Unde territi isti, ne forte miles è Germania reductus in Russiam effunderetur, ad extremum centum nonaginta millia aureorum offerebant pro transfugis, qui intra annum 1617. & quadragesimum 19. Oct.
septimum è Suecorum provinciis in Russiam concessissent. Pecunia Moscoviæ soluta Russorum præsidio Nibusium Dorpatensis districtus arcem deveheretur. Qui à Kalendis Septembris anno 1647. hinc inde transfugissent, restituerentur, si superstites sint, una cum rebus secum ablatis. In posterum juxta decreta pacis æternæ ageretur. Circa reliquas minutias facile conventum.

SAMUELIS PUFENDORFI
RERUM SUECICARUM
LIBER XXII.

EPITOME.

1650. *Catholicorum super restitutione sententia, uti & Suecorum.* 2. *De religione in Superiore Palatinatu.* 3. *Clausulæ præliminares adornantur.* 4. *Ordinum circa has monita. Id negotium concluditur. Subscriptio differtur. Cæsarei eandem detrectant. Subscriptio peragitur.* 5. *Designatio restituendorum adornatur.* 6. *Super evacuatione diversæ formulæ concipiuntur. Extensio Amnestiæ. Generalißimus exautorationem quarundam legionem offert.* 7. *Circa satisfactionem militarem transigitur.* 8. *Cautio super residuis.* 9. *Reginæ acriores ad Generalissimum literæ. Ad easdem responsum.* 10. *Principalis conventio absolvitur.* 11. *Super ratihabitione convenitur.* 12. *Circa Franckendaliam difficultates.* 13. *Carolus Gustavus circa eas componendas satagit.* 1650.

14. *A Ca-*

1650. *14. A Cæsareis proposita temperamenta. De quibus civitates liberæ queruntur. 15. Literæ Electoralium ad Hispaniæ Regem. 16. Illis literis Regis offenduntur. Quæ illis literis carperentur. 17. Moguntinus easdem non probat. Moguntini Ablegati declaratio. 18. Brandeburgici ad Generalissimum missio. 19. Cum Hispanico Legato acta. 20. De titulo Reginæ. 21. Catalogus restituendorum absolvitur. 22. Difficultates super Franckendalia: Formula transactionis super Franckendalia. 23. Generalissimi ad Ordines propositio. 24. Ejusdem cum Moguntino congressus. Moguntini sententia. 25. Ratificatio Reginæ adfertur. Carolus Gustavus in Sueciam revocatur. 26. Hic tractatibus finem prius imponere cupit. 27. Super temperamento circa Franckendalia transactio. Heilbrunna pro Gallis proponitur. Hi Benfeldam affectant: Rem extrahi cupiunt: Suo postulato desistunt. 28. Cæsarei de Heilbrunna Palatino tradenda proponunt. Galli frustra rem remorari conantur. 29. Conventio subscribitur. 30. Gallica conventio absolvitur. 31. Cæsarei lætitiam testantur. 32. Executio Pacis circa restitutionem læsorum. 33. Circa satisfactionem militarem: 34. Circa exautorationem militum: 35. Circa evacuationem oppidorum. 36. Generalissimus ad Cæsarem scribit. Cæsar respondet. Carolus Gustavus Noriberga discedit. Benedicti Oxenstiernæ protestatio. 37. Conventus Ordinum Sueciæ. Trium Ordinum postulatum super retrahendis Coronæ bonis. 38. Eorundem libellus supplex. 39. Equestris Ordinis responsum. 40. Regina dissidium illud sopit. 41. De Carolo Gustavo in Principem hæreditarium assumendo proponitur. 42. Circa eam rem considerationes. 43. Cautio Caroli Gustavi discutitur. 44. Idem Holmiæ adpellit. 45. Ejusdem cautio. 46. Ejusdem jus hæreditarium decreto Ordinum sancitur. 47. Reginæ coronatio. 48. Gallica. 49. Hispani Reginæ amicitiam affectant. 50. Biærnclovius Viennam mittitur. 51. Regina mediationem inter Regem Angliæ & Scotos suscipit. 52. Polonica. 53. Portugallica. 54. Cantersteinii negotiatio cum Hollandis. 55. Russica. 56. Meclenburgicus Warnemundam reposcit. 57. Tartarica legatio.* 1650

Catholicorum super restitutione sententia.

Ub finem anni superioris circa restitutionem ex lege Amnestiæ, & Gravaminum tractatus Norimbergenses ita hærebant, ut parum abesse videretur, quin plane abrumperentur. In formula per universorum Ordinum Deputatos concinnata Sueci; atque Evangelici consensu quædam immutaverant, quæ Catholici præfracte adspernabantur, jactantes, ne latum unguem à sua formula se discessuros, quicquid demum inde eventurum sit. Qua super re congressu post habito inter ipsos, & Evangelicos asperis verbis certabatur. Sed cum Evangelici, & cumprimis Brandeburgicus, & Inferiores Saxones Suecorum sententiam tuituri viderentur, Catholici temperata nonnihil pertina-
2. Jan. cia tractationi locum concedebant. Unde super Suecorum Monitis demum proponebant; ut tota Restitutionis formula, ab Ordinum Deputatis nupero mense Decembri exhibita, è principali conventione amoveretur, ac à solis Deputatis subscripta adornaretur; contra Principali Conventioni clausula insereretur, qua ad istam formulam provocaretur. Id quod Cæsareis proba-
4. Jan. tum; & à Volmaro ejusmodi clausula remissoria formata, quæ omnibus Deputatis arridebat. Sue-
Uti & Suecorum. ci cum super hoc temperamento moverentur; & ipsi consentiebant, ut designatio restituendorum principali conventioni haut insereretur; nec clausulam remissoriam à Volmaro formatam rejiciebant. Quia tamen per eam clausulam tota designatio probabatur, ex isthac negotium de religione per Superiorem Palatinatum, velut in quod salva conscientia, & existimatione consentire non possint, deleri, aut aliter formari cupiebant. Tum & contendebant, ut antea casibus restituendorum præmissæ clausulæ, velut præcipuam belli causam complexæ, & communi consensu formatæ, principali conventioni insererentur. Ita circa caput de restitutione omnis difficultas ad negotium religionis in Superiore Palatinatu, & præliminares illas clausulas redierat.

§. 2. Circa id religionis negotium Bavaro non solum Catholici favebant, sed & ex Evangelicis Thumbshirnius Altenburgicus, & Polycarpus Heilandus Brunsvicensis eidem patrocinabantur, variis apud Suecos adductis rationibus. Satisfacturos conscientiæ suæ Suecos, si subscriptione designationis abstineant, eamque aliis relinquant, utut Clausula Remissoria principali conventioni inseratur: Sicuti Galli articulum de Gravaminibus, quem Catholici suæ religioni multis modis prægravem judicabant, non subscripserint, nec eo minus similem clausulam Instrumento suo inseruerint. Irreparabile damnum, quod Germaniæ ex hac mora proveniat, nullo modo cum utilitate istius negotii comparari posse. Christianis scitis haut congruum tot millium oppressione ejusmodi peculiarium negotiorum expeditioni immorari. Id porro caput ideo ista designatione excludi non posse, quod Bavarus citra idem non satis sibi de Superiore Palatinatu cautum putet, eoque Cæsari chirographum tredecim millionum obligationem complexum reddere nolit. Contra Sueci ostendebant; id negotium à se insuper haberi non posse, cum de ducentis quinquaginta templis agatur. Ita post longam disceptationem, & denuo factam ab Ordinibus cum Cæsareis communicationem cum Suecis ita conventum, ut à Deputatis ad Bavarum scribatur, quo is in omissionem ejus negotii consentiat.

De religione in Superiore Palatinatu.

§. 3. Præliminares clausulas Catholici initio inter Cæsareos ac Suecos adornari volebant; sed cum Sueci id recusarent, nimirum ab istis ea opera suscipienda erat. Hi fervide primo contendebant, ut quicquid demum super his clausulis cum Suecis transigeretur, formula à Deputatis concepta nulla mutatione admissa subsisteret. Id quippe cumprimis curandum, ut Ordinibus inter

Clausulæ præliminares adornantur.

se con-

1656. 5. Jan. se concordia constet. Id quod Altenburgicus, & Brunsvicensis nomine Evangelicorum statim annuebant. Unde cum Deputati utriusque religionis ad Cæsareos accederent, super istis clausulis consultaturi, Catholici in majorem sui securitatem ab Evangelicis subscriptionem formulæ exigebant. Ad quod Altenburgicus ac Brunsvicensis paratos se ostendebant; reliquis tamen id immaturum, & inutile videbatur, quod Sueci, ubi id intellexerint, eo facto non parum offendendi sint. Quo Catholici demum adquiescebant; ut tamen antequam ad excussionem clausularum accederetur, per Volmarum ex Evangelicis quærerent; num formulam haut immutatam servare cuperent? Id quod hi affirmabant. Eo in negotio Altenburgicus, & Brunsvicensis utramque paginam faciebant, quod Varenbulerus Wurtenbergicus cordatus vir, & mascule loqui solitus è podagra decumberet: reliqui autem, & nominatim Norbergensis, & Lindaviensis de transactione super Palatinatu Superiore Monasterii inita, cui Bavarus potissimum innitebatur, ignorare se profiterentur. Qui & de Thumbshirnio & Heilando querebantur, quod tantum non Catholicorum procuratores se ferrent, per quos vix libertas suffragio ferendo constet.

Ordinum circa præliminares clausulas monita.

§. 4. Circa præliminares igitur clausulas, (quæ in principali conventione à verbis. *Et principio quidem*. usque ad *cassentur & annullantur*. continentur.) Catholici ad §. *Videlicet quod jam ante*, Restituentibus, si qui circa Commissiones super Restitutione excessus contingant, querendi potestatem reservatam cupiebant. §. *Ad maturandam autem reliquorum*, Cæsarei & universi Ordines clausulam salvatoriam annecti volebant; ut si uno aut altero termino quædam executiones hæreant, exautoratio, & præsidiorum deductio idcirco haut differatur, sed utique convento modo peragatur: quod ejusmodi impedimentum facile vi, & casu majore, vel etiam culpa Commissariorum emergere possit. In §. *Ne quid autem* vocabulo *Norbergensis* additum fuerat *cum adjunctione Lindaviensis*: id quod Volmarus omittendum censebat, quod haut congrueret, duas Evangelicas urbes, nullam Catholicam inter Deputatos enumerari. Ita ista verba è conventione dispuncta, ut tamen Lindaviensis ideo ista Deputatione haut eximeretur. In §. *Quod autem reliquos*, Brandeburgicus verbis, *a Catholicis aut Augustana Confessioni addictis* addiderat, *aut Reformatis*; quod eodem ipso postulante iterum expunctum. In §. *Porro distributio illa* à Suecis inserta vocabula, *ad cognitionem facti possessionis* admittebantur. In sequenti autem §. *Neque apud quemlibet casum* verbo *Restituendo* vocabulum *vel Restituente* addebatur. Porro ut restitutorum Præsulatuum & Cœnobiorum tituli nemini præterquam restitutis concederentur, Catholici nullo modo ferre volebant; quod ea res solennis renuntiationis vim haberet, quæ non in Cæsaris, sed Pontificis potestate sita sit. Nec esse, quod Evangelici huic postulato insistant, quod Præsulibus Wurtenbergica digressis pauci anni ad vivendum restent: utut Evangelici ostenderent, Pacis legibus id quadrare, ac fieri posse, ut Mindæ, aut Verdæ Episcopus aliquis à Pontifice proprio ausu constituatur: è quo varia incommoda oriri queant. Denique ut illi, qui adversus parem protestationem interponere audeant, certæ poenæ obnoxii sint, Catholicis durum nimis videbatur; cum cuique protestari, ac mendicare liberum habeatur. Ac restituendis satis cautum it, si ejusmodi protestationes, ac reservationes irritæ declarentur. Hac in negotiatione Catholici conjunctissimis animis omnia agebant, exiguo contra Evangelicorum studio, aut concordia, ut absque Suecis si fuisset, malignius adhue ipsorum causa processura videretur. Isthæc autem ab Ordinibus disceptata quousque à Suecis admissa fuerint, è collatione Conventionis Principalis cuivis patere potest. Adornatas hoc modo clausulas præliminares Sueci ab universis Deputatis subscribi postulabant; id quod cum Cæsarei & Catholici pertinaciter abnuerent, Brandeburgicus proponebat, ut subscriptio duntaxat à Cæsareis ac Suecis, simul duobus è Deputatorum numero fieret. Ac jam convenerat, ut Volmarus, atque Erskeinus cum Moguntino, & Altenburgico subscriberent; idque scriptum tantisper apud Directorium deponeretur, quoad reliqua absoluta forent. Sed protestabatur Bavaricus ob negotium Palatinum postulans, ut illud vel modo Deputatis antea placito insereretur, vel subscriptio aliquot per dies differretur, quoad ab Electore mandata venirent. Unde, cum Suecus Princeps prius admittere nollet, Ordinibus subscriptionem ad decimum septimum diem Jannarii differri placebat. Enimvero uti Cæsarei toto executionis tractatu, & præcipue per duos proximos abhinc menses quod uno die concluserant, altero retractabant; ita & nunc, cum stato die subscriptionem fieri postularent Sueci, Cæsarei, ac Catholici eam velut superfluam abnuebant. Moguntinus ob respectum cæterorum Catholicorum ab se solo quid fieri haut posse excusabat. Cæsarei verbis suis fidem adhiberi postulabant, interim reliqua nondum decisa, citra moram expediendo. Quid Cæsareos ut ita difficiles, ac lubrici essent permoverit, vix conjicere dabatur, nisi quod Carolus Gustavus suspicaretur, per non neminem iterata Reginæ jussa, queis ad conclusionem properare omni alio respectu seposito injungebatur, Cæsareis prodita fuisse. Hic inde Deputatos suos tentare jubebat, num Evangelicos permovere possint, ut placitam semel formulam una cum Suecis subscriberent? Id quod isti recusabant, alio temperamento proposito, ut à Directorio Moguntino attestatum nomine universorum Ordinum ederetur, quo Clausulæ Præliminares, prout à Suecicis Deputatis conceptæ sint, ratæ declararentur. Id quod cum maturandis tractatibus expedire judicaret Princeps, suos ejusmodi testimonium acceptare jussit. Ast cum super hoc in 25. Jan. conventu Deputatorum Evangelici Catholicis proponerent, hi quoque istud abnuere, nudis verbis suis fidem adhibendam contendentes. Contra cum Carolo Gustavo ex hactenus actis sat constaret, quam parum fiduciæ in adversæ partis verbis collocandum, ac circa sequentia parem difficultatem movendam; denuo vel subscriptionem, vel attestatum urgebat. Has inter contentiones aliquot dies effluebant, quoad Bavaricus à Principe suo, non solum pro se subscribere, sed & Cæsareos, & reliquos Catholicos ad subscribendum permovere jussus, cum Evangelicis se consensurum declarabat. Id exemplum cum Cæsareis sequendum foret, subscriptio demum ab utrinque 30. Jan. Deputatis peracta est.

Id negotium declinatur.

Subscriptio differtur.

Cæsarei eandem detrectant.

Subscriptio peragitur.

Designatio restituendorum adornatur. 15. Mart.

§ 5. Supererat designatio restituendorum, quam Sueci aliis interim negotiis districti demum Idibus Martii Cæsareis exhibuerunt. Circa hanc non solum vetus lis de sacris arbitrio Bavari per Superiorem Palatinatum relinquendis renovabatur;

tur;

1650. tur; sed & de vectigali Oldenburgico Ordines insertum ibant. Quorum illud demum Carolus Gustavus ad proxima Comitia rejiciebat. Circa vectigal Oldenburgicum monebat; auditum sibi, Coloniensi ejus negotii executionem commissam; id quod Reginæ ferendum non sit, quæ contiguam Oldenburgico ditionem habeat. Quæ tamen cum nondum rite in possessionem Ducatus Bremensis, & Verdensis missa sit, id negotium in se suscipere nequeat; unde expeditissimum esse, eousque rem differri; interim amicam compositionem tentari posse. Sed quia id negotium ad legem Amnestiæ, & Gravaminum haut spectabat, demum inter Suecos, & Ordines conventum, ut idem intra tres menses à Deputatorum Collegio haut susciperetur, sed suo loco relinqueretur; simul extra designationem restituendorum poneretur. Eam in rem Bremensibus à Cæsareis & Suecis attestatum tradebatur. Id porro silentio transeundum non est, quosdam Ordinum ejusmodi fraudem commentos, ut Carolo Gustavo designationem quidem restituendorum exhibere vellent, sed mutila inscriptione, omissis vocabulis, *ex vi præliminaris & principalis conventionis*; inposterum aliam designationem obtruderent. Quo fine jam antea Thumbshirnius, & Heilandus à se subscriptam designationem Cæsareis tradiderant, Carolo Gustavo apud universos Ordines graviter ejusmodi fraudes arguente.

Super evacuatione diversæ formulæ concipiuntur.

§. 6. Circa absolvendum de præsidiis deducendis caput Galli morarum nonnihil injiciebant, postulantes, ut ea res aliquot per dies differatur, quoad super sequestro Hermansteinensi conveneritur; ut istud caput pari passu ab utroque Regno cum Cæsareis concluderetur. Sed quia Sueci tractatibus colophonem imponere ardebant, Gallis quoque simul progrediendum erat; qui una cum Suecis initio Februarii formulam ejus capitis Cæsareis edebant. Galli, uti & antea, conventione cum Ordinibus inita supra sequestro Hermansteinensi nitebantur; cujus ratificationem ut à Cæsare obtinerent, promittebant, se primo termino omnibus simul locis decessuros. Cum Suecis præcipua lis erat super Pomerania Ulteriore, & Osnabrugensi præsulatu, tum Landstula, Homburgo & Hammersteino à Lotharingo insessis. Circa priora loca post longam disceptationem conveniebat, ut eorum restitutio seponeretur, quoad peculiares conventiones Instrumento Pacis insinuatæ absolverentur. Reliquorum locorum restitutionem etsi Cæsar præstare teneretur: tamen cum Carolo Gustavo à Regina injunctum esset ob ista tractatus non extrahere, cum Cæsareis ita
9. Febr. transigebat; ut Cæsar per literas apud Lotharingiæ Ducem instet, quo dictis locis quamprimum præsidia deducantur; interim reliqua oppida dicto die restituantur.

Extensio Amnestiæ.

Absolvebatur quoque extensio Amnestiæ §. *Præterita contenta*, utut Cæsarei ægre ad eandem descenderent.

Generalissimus exautorationem quarundam legionum offert.

Interim ut Ordines parte onerum levarentur, simul pacem à Regina serio agi intelligerent, Carolus Gustavus Cæsareis offerebat, certum se legionum numerum propediem exautoraturum, si ipsi pariter facturi sint. Id quod Ordinibus quidem valde acceptum erat; sed Cæsarei peculiarem istam exautorationem adspernati omnes simul copias conventa die dimittendas satius ducebant.

Circa satisfactionem militarem transigitur.

§. 7. Inde circa expediendam satisfactionem militarem agitabatur modica difficultate, quod Ordines universam summam quinque millionum repræsentaturos se jam antea promisissent. Postulabat Carolus Gustavus, ut facta inter Circulos partitione illa conventis locis sibi exsolveretur, suo ex arbitrio dispensanda. 1650. 10 Febr. Ea ut justo tempore conferatur citra ullam exceptionem præfecti Circulorum operam darent. Si qui solutionem morentur, idoneum sibi oppidum detinere liceret, donec quod integræ summæ desit, exsolvatur. Circa quæ cum nihil scrupuli moverent Ordines, demum ea res subscriptione firmatur. 22. Febr. Partitio inter Ordines paulo tardius expediebatur, quolibet satagente, ne ultra ratam oneraretur. Quæ tamen exhibita cum manca deprehenderetur, à Suecis redhibita fuit, ut ratio accuratius iniretur. 1. Mart.

Cautio super residuis.

§. 8. Ut Sueci super residuis cautionem re quapiam pignori tradita exigerent, causa erat, quod nonnullos Ordines attritis plane fortunis ratam suam ægre dicta die expedituros adpareret; & quia nonnulli intempestivis Monasterii minis haut parum diffidentiæ excitarant. Istam Ordines præstare initio varia ratione declinabant. Sed Suecis insistentibus demum annuebant; nisi quod super oppido, quod pignoris vicem subire deberet, convenire inter ipsos non poterat, singulis id onus deprecantibus. Tandem in Caroli Gustavi arbitrium conferebant, ut sibi oppidum ipse eligeret. Cui Vechta potissimum arridebat, Bremensi ditioni vicina, & ad Catholicos spectans, qui ægrius quam Evangelici ad solutionem descensuri videbantur; quod oppidum mille peditibus, & modica equitum manu facile defendi poterat, promto si opus foret è Bremensi ditione auxilio. Cæterum in conventionis formula ejus loci nomen haut exprimebatur, sed ad secretam declarationem apud Directorium Moguntinum factam provocabatur. Nam verebatur Carolus Gustavus, ne si superiorum Circulorum Præsules, urbesque id intelligerent, circa conferendam suam portionem tardiores forent; cum nunc metuendum ipsis esset, ne forte suo tractu locus aliquis eligeretur. Id oppidum quadrienno post residuis 1654. solutis Monasteriensi præsuli restitutum est. 5. Maji.

Reginæ acriores ad Generalissimum literæ.

§. 9. Cæterum Regina pacis cupidissima moras tractatus Noribergensis ægerrime ferebat, quod metueret, ne forte abrupto isto in novi belli fluctus retraheretur; à quo maxime abhorrebat. Unde commotior Carolo Gustavo serio injungebat; omnes ad ipsum datas literas maturationem tractatuum inculcantes probe expenderet, nec concederet, ut sibi post partam gloriam reductæ pacis amplius in metu vivendum, Orbique Christiano non minus desiderata, quam necessaria quiete carendum sit. Eo voto si ipsa diutius fraudetur, causam sibi esse non solum omnem ejus rei culpam ipsi impingendi, sed eundem neglecti debiti obsequii reum peragendi.

Ejusdem responsum.

Isthæc exprobratio tanto acerbius animum Caroli Gustavi perstringebat, quo magis ipsi, ut Reginæ placeret, curæ erat, & quo gravius videbatur, post omnixum quantumvis studium à se adhibitum reprehensionem incurrere. Igitur Reginæ confirmabat; ita solicite se negotium ad Reginæ securitatem, ac adversæ partis conditionem temperasse, ut hautquidquam novum bellum sit metuendum. Jam antea eidem satis demonstrasse, penes quem moræ causa fuerit, simul adversæ partis astutiam, vanam spem, tenuesque vires belli impatientes, nec si forte ad hoc revolvatur formidandas. Reginæ jussis eam semper conditionem additam, si salva securitate, ac dignitate tractatus concludi queat, inprimisque, ut nullo Sueciæ onere mi-

liti

1650. liti satisfiat; tum suo arbitrio relictum, qua ratione commodissime res Noribergæ expediri posse judicaret. Unde præcipuam sibi curam fuisse, integris quinque millionibus potiri, quorum exigua spes sit exercitu dissoluto, oppidisque restitutis. Id quo minus adbuc obtineri potuerit, non sibi, sed rerum difficultatibus, Ordinumque inconstantiæ imputandum. Quin cordatiores Ordinum, quibus id onus quam maxime incumbat, Reginam excusatam habere, & agnoscere negotium haut aliter tractari potuisse, siquidem cum dignitate, ac ad diuturnitatem expediri debuerit. Sane se jussu Reginæ summam rerum præ oculis habuisse, multa minutiora remisisse, rem ita circumspecte tractasse, adversæque partis conditionem observasse, ut Sueciæ rebus nihil periculi metuendum fuerit. Tum circa exautorandum militem id spectasse, ut copiis Cæsari semper prævalere posset, retentis etiam oppidis maxime opportunis. Porro super modo solutionis & cautione pro residuis nondum hactenus transactum fuisse. Quod si negotium Restitutionis semel susceptum ita repente derelictum fuisset, adversæ parti pertinaciam fuisse accessuram, velut metuatur. Parum gloriosum Reginæ, nulla necessitate id negotium deseruisse, quod præcipuum bello causam præbuerit. Catholicos gloriaturos fuisse, executionis tractatu à nobis condonatum, quod Westphalica pace obtentum fuerat, suisque artibus fructus armorum elusos. Imo durante hoc tractatu plus emolumenti, quam damni Reginæ rebus accessisse, hac mora infractis si quæ fuerunt arcanis Cæsaris destinatis, & ob exhaustas proprias ditiones ad maximam militum partem exautorandam necessitate allata. Quin & pessundandas plane fuisse recens partas Reginæ provincias, si tot millia militum per hiemem abistis alenda fuissent. Quæ rationes facile Reginæ probabantur, ut tamen haut eo secius maturationem tractatunm denuo urgeret. Cæterum innotuerat Carolo Gustavo, Salvii potissimum literis, qui Hamburgi tunc agebat, Reginæ persuasum, ipsius culpa Sueciæ res in periculosissimum statum conjectas. Quod factum iste Salvio non sine minis exprobrabat; hoc respondente; expenderet secum, num ipse æquo animo laturus sit, si alius quispiam à consiliario ipsius rationem velit exigere eorum, quæ hic ad eundem scripsisset.

Principalis Conventio absolvitur. 16 Mart.

§. 10. Singulis capitibus jam absolutis, plena formula principalis conventionis adornata à Carolo Gustavo Cæsareis, Ordinibusque exhibebatur. In qua id præcipue Cæsarei solicitabant, quod Sueci addiderant; Cæsarem promittere, se omnem operam adhibiturum, ut ab Ordinibus solutio pecuniæ militaris exacte fiat. Id quod Cæsarei nullo modo ferre volebant, velut maximo Cæsari præjudicio cedens, & ab Ordinibus ipso inscio, & inconsulto Conventioni insertum. Quam ob rem graviter apud Ordines querebantur. Circa reliqua nihil difficultatis supererat. Ita plane jam perfecta Principali conventione restabat ratificatio, & temperamentum super Franckendalm; quod proprie Galliam spectabat.

Super ratihabitione convenitur.

§. 11. Principalis Conventionis ratihabitionem Cæsarei initio abnuebant velut superfluam, cum Pax ipsa jam ab omnibus ratihabita sit, qua in antecessum firmentur, quæ à ducibus super ejusdem executione statuenda sint. Sed cum ratihabitionis necessitas, & æquitas ostensa fuisset, eam demum annuebant. Cupiebat inde Carolna Gustavus Cæsaream ratihabitionem intra quatuordecim dies à facta conclusione Noribergam adferri, ac quoad Reginæ ratihabitio adveniret, apud Magistratum Urbis deponi, ut eo tutius ad exautorandum militem, ac præsidia deducenda accedi posset. Sed Cęsarei non alio die, quam qui Reginæ præstitutus esset, ad Cæsaris ratihabitionem teneri volebant. Id quod eo facilius Carolus Gustavus concedebat, quod præviderer, conclusionem nonnihil extractum iri, ac sat mature Reginæ ratihabitionem Noribergę adfore; cui commutandæ quatuordecim dies à facta conclusione statui possint. Super formula ratihabitionis facile conventum, nisi quod Cæsarei Reginę titulum *Potentissimæ* tribuere abnuerent. Sed cum ostenderetur, eodem in ratihabitione Pacis ipsam mactatam, nil amplius scrupuli movebant. In eam rem conventio facta, atque ab utriusque partis Deputatis subscripta. Et paulo post significabat Volmarus, Cęsarem in conventam ratihabitionis formulam, titulumque *Potentissimæ* consensisse; ac postulare, ut Reginæ ratihabitionem, quantum possint, adserendam curarent. 2. April.

Circa Franckendaliam difficultates.

§. 12. Maxima difficultas ad extremum circa Franckendaliam surgebat, cujus loco Cæsarei Palatino Electori Benfeldam relinquere decreverant, quoad ista reddita foret. Sed inter alios Argentoratensis Præsulatus nomine intercedebat Archidux Leopoldus Wilhelmus velut Episcopus, ne præsulatui eo modo quid molestiæ conciliaretur. Inde de præsulatu, & urbe Wormatiensi proponebatur; de quo tamen ob varia obstacula expediri non poterat. Ast Galli sequestro Hermansteinensi ex conventione cum Ordinibus facta acriter insistebant, quodvis aliud temperamentum adspernantes; simul jactantes, ex aula sibi injunctum, ni Cæsarea ratihabitio dictæ conventionis adferatur, ad reddenda loca adbuc insessa se haut obstringere. Contra si Cæsar annuat Hermansteinum in Moguntini manus deponi, se paratos omnibus statim locis cedere. Enimvero Cæsar Hermansteinense sequestrum constanter abnuebat, de Heilbrunna Gallis potius relinquenda injiciens. Hispaniæ Regem super reddenda Palatina Franckendalia universi Ordines literis amice solicitaverant; ac multi ea sibi spe blandiebantur, velut is Germanos ob certos in futurum respectus Austriacæ Domus repulsa haut offensurus sit. Alii contra judicabant, istum durante cum Gallis bello eo oppido haut cessurum hisce infestandis, & ne iidem copiis per præsidia Germanica sparsis uti adversus ipsum possent. Nec deerant qui suspicarentur, fortasse Hispanos id oppidum pignoris in vicem detenturos, quod octoginta milliones in usum Germaniæ à se erogatos jactarent. Archidux tamen Leopoldus Belgii Gubernator Ordinibus sat humaniter respondebat; nondum se super hoc negotio mandata à Rege accepisse; literas tamen ipsorum ad Regem transmisisse, petitumque de meliore nota commendasse. Cæterum Hispani tunc præter solitum humanitatis affatim adversus Suecos verbis præ se ferebant; & Legatus Hispanicus Luminariæ Comes per Piccolomineum apud Carolum Gustavum testabatur; Regi suo constitutum cum Regina Sueciæ firmam amicitiam colere, ac libera commercia per sua Regna, & provincias ipsius civibus indulgere.

Carolus Gustavus circa eas compo-

§. 13. Porro Ordines expeditis rebus Suecicis, id negotium omni studio apud Cæsareos urgere constituunt, Carolum Gustavum quoque rogantes,

1650. gantes, ut propriæ existimationis, causa & ob Galliæ rationes operam heic secum conjungat Cæsari ad probandum Hermansteinense sequestrum permovendo. Qui & cum judicaret, Reginæ gratum fore, si Galliæ quantum per summam rerum licebat, operam navaret, ea de re diligenter cum Cæsareis egit. Sed cum illos flecti non posse sentiret, ac quantum in se prestitisset, id negotium plane in Ordines rejicere constituebat, ut ipsi prout res ferret cum Cæsareis & reliquis quorum intererat transigerent; monens, ut temperamentum dispiciant, quo negotium istud, ad quod solum tractatus jam adhærescant, quamprimum absolvatur. Sed & à Gallis postulabat, ut quia Cæsareos circa Hermansteinum immotos persistere adpareat, mature aliam viam ineant, qua ipsis satisfieri queat. Ita quippe pro Gallis conniti decreverat, ut si isti postulatis suis pertinaciter insisterent, nec eadem ullo modo obtineri possent, tandem, prævalente aliis respectibus Reginæ securitate, negotio finem imponeret.

Cæsareis proposita temperamenta.

§. 14. Inter hæc à quibusdam Ordinum proponebatur, ut Hermansteinum usque ad proxima Comitia in Moguntini, Coloniensis, & Bambergensis manus consignaretur, utpote qui in causa Trevirensi à Cæsare Commissarii constituti sint, ea tamen lege, ne in Gallorum manus, Franckendalia non restituta, traderetur. Id quod & Galli, & Cæsarei adspernabantur, quorum hi temperamenti loco Heilbrunnam jussu Cæsaris proponebant. Sed cum ostenderetur, id oppidum numeroso, ac sumtuoso præsidio opus habere, simul Bavaro, & adhærentibus ipsi Ordinibus occasionem præbitum iri, ubi res ferat, cum Gallis se conjungendi, ista omissa Benfeldam, Hagenoam, & Landaviam substituebant. Sed reponebatur; uti Benfelda ob promissum Argentoratensibus factum, & gravissimas alias rationes solo æquanda sit; ita Hagenoa ruinis deformata, ac Landavia Gallos haut contentos fore. Enimvero isthæc temperamenta loco Hermansteini proponi, Collegium Civitatum ægre ferebat; cujus Deputati apud Erskeinum querebantur; sua membra in vicem pignoris quorundam potentiorum invidia tradi. Huc si res redierit, ut Cæsareorum & paucorum ex arbitrio aliis in lytri locum addicantur, perisse libertatem, quæ post tot exhausta mala sibi sola supersit; ac introductum semel exemplum longius grassaturum. Se hoc in negotio legibus pacis stricte inhæsisse, nec super temperamento actionem admittere voluisse, nisi Cæsareorum promisso accepto, id sibi non magis quam Electoribus, & Principibus, fraudi fore. Nec minus Carolum Gustavum spopondisse; se haut permissurum, ut ulla Imperialium urbium, & inprimis Heilbrunna Evangelicis sacris addicta in Gallorum potestatem tradatur.

De quibus Civitates liberæ querantur.

Literæ Electoralium ad Hispaniæ Regem.

§. 15. Interim Electorales Legati præter literas ab universis Ordinibus scriptas alias Collegii Electoralis nomine ad Regem Hispaniæ conceptis verbis miserant; quas, cum fere novarum litium materiam præbuerint, heic adducere placuit. ,,*Serenissime ac Potentissime Rex Domine Clementissime. Ad aures Vestræ Majestatis mittunt hanc S. R. Imperii Electorum, Principum, Statuumque Legati postulationem afflictissima nostra Germania non minus necessariam, quam Vestræ Majestati honorificam; cujus summa est, ut præsidium Franckendalia deducere, locumque hunc Domino Electori Palatino, nuper Clementia Cæsaris, & lege pacis Monasteriensis ad Inferiorem Palatinatum, quantum equidem in Cæsaris potestate fuit, restituto reddere dignetur. Etsi vero Majestatis Vestræ benignitas per universum Christianum Orbem adeo celebris sit, ut optima spe plenum locum precibus nostris datum iri confidamus: tamen ne quid desit, quod ad officium nostrum pertinere posse videatur, singulari hoc scripto necessitatem nostræ petitionis explicatiori Stylo Majestatis Vestræ nomine Collegii Electoralis repræsentandam esse duximus. Memoria tenent nostri Principales, dissidia Germaniæ inter reliquorum Principum etiam Majestatis Vestræ arma involvisse, ideoque nihil æque desiderassent, quam ut tractatu Monasteriensi, quæ ipsi cum Rege Christianissimo intercedunt differentiæ, componi potuissent. Facile enim apparebat, quietem publicam Orbi Christiano aliter reduci & stabiliri non posse. Sed eo tum in statu res Germaniæ fuere, ut non magis in Ordinum potestate esset, leges alias a triumphantibus Confœderatarum Coronarum armis accipere, quam illas, quas vellent dare: ut sane necessarium Nobis fuerit è tantis publicarum calamitatum ærumnis quibuscunque tandem conditionibus eluctari. Non tamen ea mens Principalibus nostris unquam fuit, veteris cum Regia Vestra Majestate amicitiæ jura negligere: quod & statim Cæsarea Majestatis Legatus Voce & scripto per superiore temporis in locis tractatuum commorantes Legatos declaraverunt. Nimirum cum Legatus Gallicus multa contentione laboraret, ut mutuorum auxiliorum nexus inter R. Imperium, Majestatemque Vestram non modo remissior efficeretur, sed & prorsus intercideretur, unicum Principalium nostrorum studium fuit, ut salva & integra cum Electoribus, Principibus, & reliquis Imperii Ordinibus, tum maxime Augustissimo nostro Imperatore, totique Domui Austriacæ maneret, quæcunque ipsis juxta legem Aureæ Bullæ, Capitulationis Cæsareæ, cæterarumque Imperii constitutionum in conservandis amicitiis, defendendisque Amicorum juribus competit facultas. Nec vero quoad conservandos in Imperio milites, habendos delectus, transitusque permittendos plus juris arrogare Regi Galliarum liceat, quam ex Institutis Imperii, consuetaque Germaniæ Ordinibus libertate Vestra Majestati Ejusque antecessoribus Hispaniarum Regibus jam olim & permissum erat, semper, ac porro etiam liberum foret, quod & post conclusam Pacem Monasteriensem haut semel re & facto præstitum, nec Gallorum objectiones ulla ratione admissa fuere. Et speramus Deo opitulante, Majestati Vestræ cum Sancto Romano Imperio inveteratam amicitiam etiam in posterum integram inviolatamque duraturam esse. Quod igitur Franckendaliæ restitutionem attinet, à nostra quidem parte nunquam fuit dubitatum Majestatem Vestram in eam clementer assensuram; quamprimum etiam Confœderatæ Coronæ juxta Pacis leges loca bello occupata pristinis restituerent possessoribus: quemadmodum id ipsum per ejusdem Aulæ supremum Præfectum Excellentissimum Dn. Comitem de Haro Oratorem in Aula Cæsarea confirmatum ex ipsis Cæsareæ Majestatis literis non ita pridem accepimus. Nec intermisimus, quin hac de re cum prædictarum Coronarum Plenipotentiariis serio ac sæpius ageremus, illisque constanter inculcaremus, omnino rationi consentaneum fore, ut omissis omnium prætensionum ambagibus, præstarent prius Ipsi, quod à Majestate Vestra, cum qua tamen contractum esset nihil, tantopere flagitarent. Et quamvis statim ab initio hujus Conventus nihil non tentatum fuerit, quo Imperii Ordines ad præstanda obsidione Franckendaliæ, quam agitare animo Galli, Suecique videbantur, auxilia induerentur; nunquam tamen effici potuit,*

,, ut

1650.

ut quidquam amicitiæ Vestræ Majestatis adversum committeretur. Inque ea etiamnum perseverans sententia dicti Ordines, firmiter persuasum habentes, Vestram Majestatem nulla ratione permissuram, ut longiori hujus munimenti detentione Pax Imperii TANTA RERUM JACTURA *conventa denuo turbari possit. Hæc Ordinum constantia effectum tandem, ut Sueci Gallique nuperrime mutuo cum Legatis Cæsareanis pacto spoponderint, omnia loca bello occupata iis, ad quos pertinent, bona fide se cessuros, militesque ex terris Imperii deducturos, quam primum vel Franckendalia restituenda dies certa constitueretur, vel re nondum expedita Castrum Ehrenbreitstein, Rheno ad Confluentes Mosellæ imminens, in manus sequestratorias Domini Electoris Moguntini interea traderetur. Quæ quidem sequestratio eo tantum fine proposita fuit, ut ad Majestatis Vestræ æquanimitatem commodius fugiendi nobis spatium longius & securius esset. Non inficiamur, Cæsaream Majestatem, gravibus sane argumentis motam, hactenus in ejusmodi sequestrum consentire noluisse. At vero res hæc in eum devenit statum, ut in manu & potestate Vestræ Majestatis situm esse ingenue profiteamur, quietem ac tranquillitatem Sac. Romano Imperio cum effectu dare, ac tam diuturnis malis Germaniam liberare, invidiam odiumque omne, quod ex longiori detentione hujus loci in Sacratissimum nostrum Imperatorem,* QUAMVIS IMMERITO REDUNDARE POSSIT, *è medio tollere. Rogamus igitur ea qua par est reverentia & humilitate Vestram Majestatem, ut Principalium nostrorum, omnium Imperii Ordinum votis benevole annuere dignetur, mandataque sua militiæ præfectis quamprimum transmittat, quibus præsidium illud Franckendalense deducere, oppidumque Domino Electori Palatino restituere jubeantur. Merebitur hac benignitate apud universos Germaniæ Ordines* PACIS GERMANIÆ INSTAURATORIS *egregium & gloriosum nomen, nostrosque Principales ad perpetua gratitudinis Officia quacunque rerum occasione devinctos ac promtos habebit. Deus T. O. M. Majestatem Vestram divina sua protectione quam diutissime servet incolumem & omni prosperitate florentissimam. Dabantur Noribergæ 12. Mart. Anno 1650. Regiæ Majestatis Vestræ humillimi Sacri Roman. Imperii Electorum ad Pacis executionem Deputati Consiliarii, & Legati.*

Illis literis Regii offenduntur.

§. 16. His literis, etsi magna cura ab Electoralibus premerentur, Regii, & cumprimis Galli vehementer offendebantur; quippe quibus everti videbantur, quæ in securitatem Galliæ Monasterii convenerant, ne durante hoc bello Hispanis à Cæsare, & Imperio auxilia ferrentur. Ac suspicio oriebatur, velut secretam quandam declarationem Ordines Hispano fecissent in fraudem Galliæ spectantem. Unde à Carolo Gustavo petebant, ut ex vi communis evictionis, & foederis hactenus tam constanter culti operam secum societ, quo sibi hanc ob rem ab Ordinibus rite satisfiat. Simul ejus consilium exquirebant, num ad solos heic Ordines, an ad Principes eorum querimonias deferre satius sit? Carolo Gustavo cui jussu Reginæ omnes moras amputare cordi erat, expeditissimum videbatur, ipsos heic Legatos declarationem poscere; prius tamen Moguntini velut Directoris consilium exquirere, qua ratione res commodissime apud Ordines proponi queat. Unde mox Grullardus Herbipolim, ubi Elector tunc degebat, proficiscitur; eodemque fine à Carolo Gustavo Georgius Snoilskius cum Electore agere jubetur, ut ipse autoritatem suam apud Ordines interponat, quo Regna foederata idonea satisfactione potiantur. Porro quæ illis literis desiderarentur hæc erant, quod restitutionem Palatini Electoris *ad clementiam Cæsaris* referrent, cum illa Regiis armis deberetur, per quæ Cæsari, ut in eandem consentiret, necessitas allata fuerit. Verba, *Leges a triumphantibus confœderatarum Coronarum armis acceptæ*, gloriosa quidem sociis Regnis videbantur; sed metus erat, ne forte deinceps alium in sensum traherentur, velut pax non per conventionem coaluerit, sed vi armorum extorta sit, rescissioni ut alia, quibus metus causam dedit, obnoxia. Sub vocabulis *voce & scripto*, anguis in herba latitare metuebatur, cum non constaret, quousque Ordinum erga Hispanum voce & scripto facta declaratio processerit. Unde elucidatione aliqua heic utique opus erat. Inprimis Galli necessarium censebant declarationem exigere, quousque amicitia cum Hispano se extendat, ac delectibus Hispanorum in Imperio, aut Provinciis Cæsareis locus sit. Nam id præcipue Monasterii actum fuerat, ut Hispanis à Cæsare & Imperio hoc bello durante nec directe nec indirecte auxilia præstentur. In quo & Galliæ securitas hoc tempore cumprimis vertebatur, à sociis nudatæ, ac intestinis turbis quassatæ, ne potentia Hispanica plane obrueretur. *Prætensionum ambages* Cæsareis & Ordinibus imputabantur, non Regiis. Nam si illis examussim sequi placuisset, quæ Pacis legibus, & decreto executionis disponebantur, dudum à Suecis, ad quæ ipsi tenebantur, præstita fuissent. Nec usquam cautum inveniebatur, ut primo Sueci, inde alii, puta Hispani, loca occupata restituerent, sed ut omnia pari passu ex conventione inter duces ineunda procederent. Porro cum Hispaniæ Rege *nihil quidem contractum* erat; Cæsar tamen receperat, Hispanum restitutioni Franckendaliæ sese haut oppositurum. Quæ de *obsidione* Franckendaliæ memorabantur, ficta erant; cum constaret, quoties super ea motum fuerit, Suecos semper hucusque progredi recusasse. Scripserant Electorales *tanta rerum jactura*. Addebant Sueci, *Regis nostri jactura*, Sueciæ nunquam satis dolenda. Ex verbis, *quamvis immerito redundare posset*, Sueci concludebant, velut ipsis culpa moræ impingeretur. Denique elogium *Instauratoris Pacis Germaniæ* Sueci potiore jure Reginæ, quam Hispano deberi censebant. In universum autem Regina censebat, istis literis vix abjectius quid dari posse, & ex quibus nimis aperte pelluceret, quam levi, ac instabili animo isti homines essent.

1650.

Quæ illis in literis carperentur.

Moguntinus eas literas non probat.

§. 17. Moguntinus cum hæc à Snoilskio ipsi proponerentur, ignorare se istas literas ferebat, sed ablegatum suum Noribergæ à Furstenbergio Comite ad eas subscribendas inductum. Se quidem quę paci repugnant probare nullo modo posse; cætera suo loco relinquere. Equidem cum Furstenbergius nuper ex itinere ipsum invisens de literis ad Hispaniæ Regem scribendis injecisset, se non repugnasse, quo minus Hispanorum superbia verborum pompa demulceretur; præsertim cum intellexisset, Electorem Palatinum suasu Caroli Gustavi ad eundem literas dedisse: ea tamen lege, ut intra juris limites subsisteretur, nec illæ prius mitterentur, quam de sequestro Hermansteinensi expeditum foret. Nam ut ipsi Electores multa circa hoc negotium moveant, parum congruere; & expeditissimum esse, ut qui præter mandata insciis Principibus impegerint, erratum corrigant. Se quidem suo Ministro injuncturum, ut Regiis idoneam declarationem exhi-

1650. exhibeat. Præter hæc diſſerebat iſte; ſibi placere Pacis leges exacte impleri. Cui enim bono pacem eſſe, ni ex convento executioni detur? Tractatus dudum abſolvi potuiſſe, ſi ablegati omnia ex mandatis egiſſent. Sane quid de Mechio ſuo judicare debeat, vix diſpicere, deliret, an corruptus ſit. Franckendaliæ reſtituendę certum diem deſignandum; ea ni ſequatur, oppidum auxilio Regiorum vi oppugnandum. Nam aliam viam eodem potiundi ſe non diſpicere. Ordines Imperii vi Amneſtiæ ad hoc obligari. Ac ut Saxo, & Brandeburgicus abnuant, ſe tamen, Palatinum, Wurtenbergicum, Caſſellanum Regibus non deſore. Eandem Bavaro mentem, cui conciliando negotium circa ſacra Palatinatus Superioris haut nimis urgendum. Inſiſterent modo generali *guarantiæ* Regii, cui negotio quo minus ipſe autorem ſe ferat, graves rationes obſtare; cæterum Regiorum poſtulata acerrimo ſtudio proſequuturum. Si qui Ordinum eam evictionem abnuant, haut iniquum eſſe, ſi iſtorum oppida Sueci tantisper detineant. Nec de injuria queri poſſe Cæſarem, ſi Moraviæ, & Sileſiæ loca tamdiu inſideantur, quoad fidem ſuam circa Franckendaliam liberarit. Idem quoque, cum Cæſar per Walderodium cauſas recuſati ſequeſtri Hermanſteinenſis prolixe exponeret, ſcripto viciſſim o-
10. Mart. ſtenderat: ſibi id ſequeſtrum non poſſe non probari, quod præſtare penes Cæſarem ſit, Ordinibusque placeat, ac ad maturandam præſidiorum deductionem multum faciat, cujusque revocatio à nutu Regis Catholici dependeat. Quod negotium, quantumvis oneroſum, ipſe bono Imperii
Moguntini ablegati declaratio. abnuere haut potuerit. Porro Moguntini Ablegatus Mechius, cum ad ſe purgandum Herbipolim ad Electorem excurriſſet, Noribergam reverſus ſcripto declarabat: Se ſuper iſtis literis à Principe ſuo mandatum non habuiſſe, nec antequam mitterentur, ad eundem retuliſſe; ſed ipſo inſcio à Furſtenbergio perſuaſum, ut eas à Volmaro, uti credat, conſcriptas non quidem probaret, ſed ſub ſuo ſigillo mitti pateretur. Cum autem ſibi ſemper injunctum fuerit normam Pacis exacte ſequi, ſe plane improbare, ſi quid iſtæ Pacis legibus ac nominatim Articulo de Aſſiſtentia adverſum contineant. Tum omnia juxta pacis normam intelligi velle, ſiniſtris interpretationibus ſolenniter contradicere. Quæ declaratio Gallis non plane ſatisfaciebat. Suecis tamen id negotium ulterius urgere haut placebat.

Brandeburgici ad Generaliſſimum miſſio. 14. Febr. §. 18. A Brandeburgico Noribergam miſſus ad Carolum Guſtavum venerat Borgſtorfius, qui literis ab Electore redditis poſtulabat, ut oppidis ad ſe ſpectantibus præſidia primo termino deducantur. Circa Ulterioris Pomeraniæ loca cum ipſe defectum mandati excuſarit, Electorem nolle amplius inſtare. Non poſſe tamen quin oſtendat, ſe dudum Commiſſarios plenis cum mandatis ablegaſſe expediendæ ſuper limitibus controverſiæ; qui cum de hac re Suecicis Commiſſariis ſignificaſſent, hos repoſuiſſe, nondum idoneis ſe mandatis inſtructos, ſed iſta expectare. Ea tractatio quare à Regina extrahatur Electori incognitum; ſuſpicari tamen à malevolis ſiniſtra quædam apud Reginam ſparſa. Contra teſtari Electorem, ſibi perpetuam cum Regina amicitiam colere cordi eſſe; nec fœdus, quod cum Fœderatis Belgis jam agitet, ullo modo in fraudem Sueciæ tendere. Ad hæc Princeps, quantum commode fieri poſſit, ample pollicebatur, præſertim cum conſtaret, poſt Halberſtadienſem ditionem Electori traditam ejuſdem Noribergæ Legatum 1650.
longe commodiorem quam antea ſe geſſiſſe, ac aliis quoque ad idonea conſilia adducendis haut ſpernendam operam navaſſe. Circa Ulteriorem Pomeraniam priori declarationi inſiſtebat, nec conſtare ſibi, quid tractatus limitaneos hactenus retardaverit: non tamen dubitare, quin Regina æquam ſe Electori præbitura ſit. Sed quia Borgſtorfius apud Duces Suecicos de ſincera Principis ſui intentione, ac ingenti deſiderio perpetuam cum Regina amicitiam colendi impenſe, ac præter ſolitum inculcabat; ſuſpicio Carolo Guſtavo oriebatur, velut gravius quid iſte agitaret. Et mox apparebat, ipſum ab Ordinibus petiſſe, ut iſtum permoveant ad Ulterioris Pomeraniæ loca citra adjectam conditionem regundorum prius finium reſtituenda. A quibus undecim Deputati Principem adeuntes petebant, ut conditio iſta è formula Conventionis expungeretur. Alias Electorem deterioris quam reliquos conditionis fore; penes quem mora non fuerit, quo minus ſuper finibus transactum jam ſit; ac ſi ſerio res utrinque agatur, id negotium ante poſtremum reſtituendis oppidis dictum diem facile abſolvi poſſe. Saltem loca haut controverſa reſtitueret Regina, retentis trantisper litigioſis, quod tamen citra fraudem pacis concluſæ fiat. Quin Electorem arbitrio boni viri cauſam ſuam ſubjicere paratum, ſi Reginæ id videatur, adjunctis è Collegio Ordinum Deputatis, adſumta etiam Galliæ Mediatione, & ſi quæ alia maturando negotio idonea judicata fuerint. Ad quæ princeps: negotium iſthoc tractatu in Pomerania inſtituendo expediendum. Cæterum heic ſemel transacta mutari amplius non poſſe. Et hoc exemplo alios quoque ſibi parum grata ſubverſum ituros. Ut hanc rem arbitro ſubjiciat, ſibi haut mandatum: nec Reginam temere paſſuram, ut eadem huc trahatur, ubi facile quid præjudicii creari ſibi queat. Se tamen per literas id negotium Reginæ commendaturum; idque etiam Ordinibus, ſi velint, integrum eſſe; etſi Reginam per ſe quod æquum ſit, ac Pacis legibus congruum præſtituram.

§. 19. Inter hæc dum pedetentim miles tam à Cum Hiſpanico Legato acta.
Suecis, quam Cæſareis, aliisque in Germania exautoratur, Hiſpani quotquot poterant militiæ ſuæ adjungere laborabant. Quos inter Ludovicus Caraffa, quinque equitum turmas in Belgium menſe Februario deducebat, quem transeuntem Legatus Viennæ Hiſpanus Franciſcus de Maura Comes de Luminares diplomate ſuo non ſolum Ordinibus Imperii, ſed & cumprimis Ducibus Suecicis multa verborum humanitate commendaverat, provocans ad amicitiam nuper inter Hiſpanos, Suecosque inſtauratam, & commerciorum libertatem per omnes Hiſpanicas ditiones hiſce permiſſam. Piccolomineus quoque Carolo Guſtavo ſignificabat, ab eodem Legato ſibi confirmatum, Miniſtrum Hiſpanicum in Dania in mandatis habere, ut Reginam de ſincera Regis ſui amicitia, & libero commerciorum curſu certiorem reddat. Sed & mox Legatus ipſe literis ad Carolum Guſtavum datis multo cum verborum honore gratias ipſi agebat, quod turmis ſub Caraffa ex Auſtria in Belgium tendentibus nihil impedimenti allatum foret. Ea ſuperflua humanitas Carolo Guſtavo huc ſpectare videbatur, ut ſaltem tacitam ipſius approbationem ob copias in uſum Hiſpanorum è Germania eductas eliceret, quam deinceps præjudicii loco allegaret. Unde ſtatim ad Gallicos Legatos referebat, quo-

1650. quomodo responsum, quod decore omitti non poterat, & à latore disertis verbis postulatum fuerat, ita aptandum sit, nt neque Galliæ fraus fieret, neque Hispanus offenderetur, quicum Regina post pacem jam factam ob commercia suæ nationis amicitiam colere decreverat, positis partium studiis omnibus equam se exhibitura. Quanquam autem Galli suaderent, ut asperis verbis Hispanici militis transitum exprobraret; Carolus Gustavus tamen temperato responso reponebat: Caraffam insalutatis suis ducibus transiisse, eoqne se neqne consentire, neque id impedire potuisse. Nec penes se, sed penes Imperii Ordines, quorum terras miles iste tetigit, judicium esse, num is transitus per leges Pacis annuendus, an abnegandus fuerit. Se quidem gratiam nullam meruisse, etsi gaudeat salutationis honore à tanti Regis Ministro sibi exhibito: ac sperare, positis jam in Germania armis, januam velut apertam excolendæ inter duo Regna amicitiæ. Ac uti Regina pacem in Germania factam firmiter servare, ac cum Hispaniæ Rege, quantnm per leges Pacis fas sit, amicitiæ officia exercere constituerit: ita & considere, Regem Germaniæ quietem haut invisurum, ac pacis studio conventis Westphalicis sese attemperaturum.

De titulo Reginæ. §. 20. Super titulo Reginæ deinceps à Cæsare tribuendo ut tunc moveretur, ansam præbuerat provocatio Capituli Hamburgensis Spiram facta. De qua cum Carolus Gustavus apud Cæsareos quereretur, hi rescriptum à Cæsare curabant, quo Cameræ Spirensi injungebatur, editas antehac Compulsoriales revocare, ac in posterum talibus abstinere. Sed cum eo scripto sola verba *Regina & Corona Suecia* absque alio titulo posita essent, Suecis monentibus Cæsarei excusabant; erratum id scribarum, ac Cæsarem in similibus mandatis nulli Regi aut Principi tituli quid addere. Sed nec certi quid super mutuis titulis adhuc inter Cæsarem & Reginam conventum; de quibus tamen primario negotio confecto facile transigi queat. Post quoque stipulante Carolo Gustavo
12. Jul. Cæsarei scripto declarabant, Cæsarem vi articuli decimi, quoties investirura provinciarum Germanicarum petita sit, eam collaturum, simul omnia Reginæ ac Coronæ in istis jura, ac privilegia confirmaturum, ac receptos adversus Galliæ, ac Hispaniæ Reges titulos adhibiturum, prout & isti jam in tractatibus pacis adhiberi cœpti sint.

Catalogus restituendorum absolvitur. §. 21. Circa adornandum Catalogum Restituendorum non parum difficultatis hactenus fuerat. Ab initio plerique Evangelicorum, ut incumbens hospitiorum onus ocyus excuterent, quod cæterorum sacris imminebat periculum parum curaverant; & eorum aliqui præsertim ex utraque Saxonia jactare non dubitabant; restitutionem Ordinum per quatuor superiores Circulos ad se non spectare, nec eorum in gratiam tanta se incommoda diutius toleraturos. Sed cum Carolus Gustavus illis demonstraret, quantum periculi conscientiis sociorum inde immineret, quibusdam res magis cordi incipiebat esse. Nec eo minus à quibusdam inprimis Thumbshirnio Altenburgico, & Heilando Brunsvicensi, reliquis Evangelicis insciis, multa sacris Evangelicis haut parum damnosa Catholicis concedebantur. Inprimis circa sacra in Superiore Palatinatu adversus expressa Pacis verba Bavaro liberam dispositionem adjudicaverant, ac quam Bavarus allegarat, sed nunquam demonstrarat, Monasterii conventionem adjectitiam suo testimonio confirmarant. Quo fine & clanculum decretum circa restitutionem à Catholicis conceptum, & quibusdam Evangelicis probatum, sed à Carolo Gustavo cum id ipsi offerretur rejectum, una cum Catholicis subscripserant, ac Cæsareis tradiderant; ut sub finem tractatuum illud supponerent, velut genuinum restituendorum catalogum. Verum Carolus Gustavus re animadversa non solum fraudulentos illos conatus Evangelicis exprobrabat; sed & eo rem deducebat, ut isto decreto abolito alius catalogus formaretur, primaria conventione confirmatus, ad quem subscribendum etiam prioris decreti architecti Thumbshirnius, & Heilandus compellebantur. Extat is apud Lundorpium Act. Public. Tom. VI. p. 587. 2. Maji. 1650.

Difficultas super Franckendalia. §. 22. Restabat nodus de Franckendalia, super qua hactenus diversa temperamenta fuerant proposita, sed huic, aut illi partium parum accepta. Pro Palatino Electore nitebatur Carolus Gnstavus, ut ipsi tantisper Benfelda traderetur; in quam & Cæsarei jam consenserant, eamque Palatini in manus consignare Suecis in proclivi erat, velnt suo milite insessam, ni Galli manibus pedibusque obnixi fuissent. In horum igitur gratiam Carolus Gustavus circa Sequestrum Hermansteinense, quantum salvis Reginæ rationibus, ac citra principalis negotii moram fieri poterat, ejusdem jussu satagebat; ipsique Ordines 16. Maji. denuo super ratihabenda illa transactione literas ad Cæsarem dederant. Enimvero Cæsar eam tanto securius adspernabatur, quod res Galliæ indies in deterius irent, aliquot in Germania præsidiis Turennii partes amplectantibus, ut dubium foret, num in Gallorum potestate futurum esset, ex convento insessa oppida restituere. Aliis porro temperamentis aurem præbere abnuebat Carolus Gustavus, quod experientia comperisset, ista novis disceptationibus ac moris ansam præbere. Cui nec consultum videbatur æstate jam ingruente militem per hospitia sparsum diutius relinquere, validis hinc inde turmis in Belgium tendentibus, aut inde in Germaniam excurrentibus. Ut tamen aliquando tractatui finis imponeretur, placebat Ordinibus moræ causas & incomda demonstrare, imprimis sententiam eorum exquirere quomodo omnibus quorum intersit ex æquo satisfieri queat. Quam in rem ut ipsi Ordines velut extra studia partium positi formulam conciperent insinuabat, ulteriore tractatione discutiendam. Id negotium etsi Ordines ab initio susciperent; tamen mox Volmaro eam formulam adornandam commisere. Isthac Palatino Benfelda certis conditionibus assignabatur, quoad præsidium Hispanicum Franckendalia fuisset deductum. In Galliæ securitatem Landavia præsidio Gallico tantisper detineretur. Hispanis Franckendalia digressis Galli quoque Landavia excederent; interim neque sacra, neque civilia oppidi turbarent. Hermansteinum tertio termino Electori & Capitulo Trevirensi redderetur. Quod si tunc diffidia inter illum & hoc nondum composita sint, Cæsarem cum Ordinibus staturum, quid hoc casu faciendum sit. Eam formulam Volmarus per Ordines Carolo Gustavo exhiberi curabat, postulans, ut circa eandem scripto mentem snam declaret. Ast hic scripta reciprocare abnnens, eam formulam illis, quorum intererat, communicandam censebat. E quibus Galli eandem rejiciebant, quod de conventione super sequestro Hermansteinensi mentio facta non esset, substituta in hujus vicem misera Landavia. Sed demonstrabat
Formula transactionis sitis per Franckendalia.

1650. Carolus Guſtavus; hanc formulam propoſitionis locum habere, de qua ulterius diſceptandum ſit; & jam ipſorum eſſe, de componenda iſthac re ſerio cogitare. Et quia animadvertebat Gallos data opera negotium extractum ire, quoad domi res tranquilliores fierent; monebat ipſos, enixiore ſtudio finem negotii quærerent; quod ſecuritati Reginæ non expediat, diutius inter bellum & pacem ancipiti ſtatu hærere.

Generaliſſimi ad Ordines propoſitio.

§. 23. Ordinibus autem Imperii idem proponebat; cum ob detentionem Franckendaliæ quatuor Superioribus Circulis, ac inprimis Rhenano Electorali ingens moleſtia immineat, intercepto fere pacis fructu, media diſpicerent, quibus vel amica ratione, vel vi ejus oppidi præfectus coerceretur, ne vicinum tractatum excurſionibus, & exactionibus infeſtare queat. Huic enim negotio ubi proviſum ſit, ſuper temperamentis, quæ unus aut alter obtendat, facile tranſactum iri. Quæ propoſitio Ordinibus impenſe placebat, quam & ſtatim tribus Collegiis diſcutiendam ſumebant, nemine non perſpiciente periculum, quod Germaniæ immineret à detentione Franckendaliæ, ac Hiſpanis, Lotharingicisque copiis, confines Belgio regiones perſultaturis, ni vis opponeretur. Qua ſuper re & Caroli Guſtavi conſilium expoſcebant, inprimis quid eo caſu à Regina jam inter Ordines Imperii adſcripta expectandum foret. Qui de ſtudio quidem Reginæ in tranquillitatem Germaniæ teſtabatur; cæterum maturiore ſe deliberatione rem ſecum perpenſurum. Nam ipſi potiſſimum curæ erat, ut præſenti difficultati circa Franckendaliam mederetur: quæ in futurum prominebant; Ordinibus diſcutienda relinquebat. Quiuti in eo facile conveniebant, copiis ad defenſionem limitum opus eſſe: ita qua ratione iſtæ comparandæ, alendæque, aut gubernandæ eſſent, pro more in diverſa diſcedebant.

Generaliſſimi cum Moguntino congreſſus.

§. 24. Maturando tractatui Carolus Guſtavus conſultum judicabat cum Moguntino Electore ſermones conferre. Nam & eundem negotium Franckendalienſe ob viciniam non parum tangebat, & ipſe magnæ inter Principes autoritatis, Bavaroque tunc conjunctiſſimus habebatur. Huic

5. Maji.

cum de ſuo deſiderio oblique inſinuaſſet, dies, quo Kitzingæ congrederentur, dicitur. Huic exponebat Carolus Guſtavus, quid difficultatis inciderit; ſimul conſilium exquirit, quid remedii opponendum ſit incommodis, quæ ex detentione Franckendaliæ, & locorum à Lotharingo inſeſ-

Moguntini ſententia.

ſorum immineat. Moguntinus ab iſto acta penitus probare; ac ſe quoque pro virili incubiturum, ut pacis leges examuſſim impleantur. Tum id cumprimis reſpiciendum, ne Cæſar præter principali conventione conceſſas legiones quid copiarum retineat; quod metuendum ſit, ne Domus Auſtriaca Hiſpanicas turbas in Germaniam derivatum eat. Quo fine defenſione ab Ordinibus adornata opus fore, quamdiu inter Gallos, Hiſpanosque bellum duret. Etſi ipſe hujus negotii autor audire nolit, jam antea Cæſari ſat inviſus, & ne videatur peculiare emolumentum captare: ſed commodius fore, ſi à Regiis iſta proponantur. Monebat quoque ne ad prolixas diſceptationes cum Cæſareis deſcendat, quod Volmarus tempus extrahere cupiat eludendæ, quam Ordines meditentur, defenſioni. Denique ut Cæſareos acriter urgeat ad redddendam Franckendaliam, aut probandum Sequeſtrum Hermanſteinenſe: ſi abnuant, cum Ordinibus conſilia viresque jungendas, ut legibus Pacis utique ſatisfiat. 1650. Qui ſi ad communem defenſionem ſuſcipiendam adduci nequeant, ſaltem ſe cum Bavaro, Wurtenbergico, Caſſellano, viciniſque Principibus; ac Epiſcopis, Civitatibusque fœdus defenſionis cauſa initurum, adſcitis quoque Regibus. Id quippe legibus Imperii congruere, ac ſibi velut Imperii Directori eam curam præcipue incumbere. Nec dubitare, quin Regina iſtud opus promotura ſit. Iſthoc congreſſu id quoque agebat Carolus Guſtavus, ut Cæſareis ſcrupulum injiceret, quo ad æquas Galliæ conditiones ferendas compellerentur, aut ſi hoc non obtineret, teſtari Galliæ poſſet, pro ipſis ſe omnia tentaſſe. Cæterum Reginæ ſuper iſta Moguntini propoſitione videbatur; ſerum nunc eſſe expectare, quoad Ordines defenſionem inter vacillantia pro more conſilia adornent, nec rebus ſuis tutum, dum incerta iſta, & in longum prominentia captantur, concluſionem tractatuum extrahere.

Ratificatio Reginæ adfertur.

§. 25. Statim atque Carolus Guſtavus Noribergam regreſſus eſſet Reginæ ratihabitio adferebatur, duplici modo concepta; uno quidem juxta formulam Noribergæ conventam. Sed 12. Maji. quia in hac Oſnabrugæ duntaxat mentio facta erat, *(ſuper univerſali & plenaria Pacis Oſnabrugenſis concluſa executione)* omiſſo Monaſterio; nec minus in concluſione de ſubſcriptione præteritum erat, ſigilli duntaxat mentione expreſſa *(in horum omnium teſtimonium & fidem ſigillum noſtrum majus huic diplomati appendi fecimus,)* Regina aliam ratihabitionis formulam adornari curabat, in qua tam de Monaſterio, quam ſubſcriptione exprimeretur, ne forte iſta omiſſio cavillandi deinceps anſam præberet. Utriusque formulæ terna exempla adferebantur, quarum una Cæſari, altera Moguntino, tertia Saxoni Evangelicorum Ordinum nomine traderetur. Anſam inde arripiebant Sueci Cæſareis tarditatem exprobrandi, quorum ratihabitio nondum aderat, ſimul demonſtrandi, falſo hactenus jactatum, pacem fœderatis Regnis parum cordi eſſe. Monebantur quoque Cæſarei, ut & ipſi de Monaſterio, ac ſubſcriptione ſuæ formulæ inſererent. De quo, uti & de titulo *Potentiſſima* facile impetratum. Prę-

Carolus Guſtavus in Sueciam revocatur.

terea & hoc Regina Carolo Guſtavo ſignificarat; ſe graves ob cauſas reditum ipſius in Sueciam cupere igitur ita res ſuas diſponeret, ut menſe Junio, aut Julio in Sueciam adpellere poſſit. Quod ſi forte intra id tempus finis tractatibus imponi nequeat, Wrangelio ſummam tractatuum, ac rei militaris directionem traderet. Qui & eo fine è Pomerania in Superiorem Germaniam reverti jubebatur.

Hic tractatibus finem prius imponere cupit.

§. 26. Aſt Cęſareis è congreſſu iſtius cum Moguntino non modica ſuſpicio injecta erat. Audita quoque ejusdem revocatio non illos ſolum ſed & Ordines haut parum commovebat, ut inſigne ſtudium oſtenderent negotio ante ejusdem diſceſſum colophonem imponendi. Unde & ipſe expedire judicabat ea inclinatione ad maturandam concluſionem, & removenda obſtacula uti, & non niſi perfecta re diſcedere. Præſertim cum jam paſſim ſpargeretur ipſius diſceſſu tam diuturnos, ac ſumtuoſos tractatus à Regina abrumpi, eoque manifeſtum fieri Reginam cum Germania pacem nolle. Sane ipſo digrediente Piccolomineus quoque abiturus erat, quod hic cum alio, quam penes quem ſummum belli imperium fuerit, tractare nollet. Ipſe quoque præliminari conventione obliga-

1650. bligabatur post absolutam Conventionem principalem ad alterum usque terminnm Noribergæ subsistere. Tum omnia cum Regina transacta, & solum Franckendaliense negotium superesse, de quo componendo quam maxime satagatur; ut ita citra causam conventum abrupturus sit. Præterea Ordines circa satisfactionem militarem ultra debitum ipsi gratificatos, ac tamdiu hospitiorum onus tolerasse. Ac omnes credituros, Reginam privatos respectus tanto cum Germaniæ incommodo fovisse; sicuti & jam de successu tractatuum Polonicorum spargebatur. Sed nec deinceps Cæsareos, & Ordines temere in ejusmodi conventum consensuros; quin omnes vias circumspecturos, ut hisce malis tandem aliquando eluctentur, consumta in Reginam benevolentia. Eo impensius operam sibi dandam judicabat Carolus Gustavus, ut ante discessum negotio summam manum imponeret.

Super temperamento circa Franckendaliam transactio.

§. 27. Cum igitur solum Franckendaliense negotium superesset, Carolus Gustavus per Crosiegum Legatum Cassellanum ita rem disponebat, ut Cæsarei cum Palatino, Ordines cum Gallis tractatus susciperent. Inter hos enim transigi malebat, quam ipse negotium adornandum suscipere, quod vix ita temperari posse videbatur, ut non alterutrius partis offensæ contraheretur. Ac inter priores quidem facile conventum super Benfelda in vicem Franckendaliæ tantisper tradenda, cujus præsidium à solo Palatino Electore dependeret, ab Ordinibus tamen æque ac Franckendaliense alendum. Si intra tres menses Hispani Franckendalia non excederent, Cæsar, & Ordines ad præstandam evictionem tenerentur, ac damna, quæ Palatino darentur, è Præsulatu Argentoratensi refunderentur, una cum reditibus è Franckendalia percipiendis. Sed quia Galli, quod præsidia quædam in Turennii partes discesserant, jam promissam Sequestro Hermansteinensi oppidorum restitutionem præstare non possent, eoque nec Cæsarei, Ordinesque ad idem amplius teneri se ferrent; ab hisce Heilbrunna Gallis tantisper retinenda offerebatur, quoad Benfeldæ munimenta solo æquata forent; quam in rem Elector Palatinus cum Cæsare totoque Imperio fidem sit interpositurus. Ast Galli cum circa Sequestrum Hermansteinense minor indies spes foret, Benfeldam ipsam in sui securitatem deposcebant. Circa quod postulatum ut Carolus Gustavus ipsis gratificaretur idque oppidum traderet, impense instabant. Contra is, etsi de suo in Galliam studio prolixe testatus, demonstrabat, ci se petito satisfacere non posset re non amplius integra, postquam Cæsar, & Ordines Palatino jam Benfeldam annuerint Heilbrunnam denuo oblatam repudiari jure non posse; cum antea id oppidum inter tria ab ipsis proposita nominatum sit, hac addita declaratione, ut si forte circa unum horum difficultas moveatur, alterutro reliquorum adquiescere velint. Sed Galli non tunc solum, sed & sequenti die, cum Erskeinus, & Benedictus Oxenstierna Caroli Gustavi jussu eo nomine ipsos adirent, sententiæ suæ pervicaciter inhærebant. Inprimis nullo modo ferre volebant, ut Palatino Benfelda traderetur. Et cum rationes ipsorum destruerentur, demum dicebant; expressa sibi in eam rem à Rege mandata esse, quibus utique insistendum sibi sit. Interim Cæsarei per Croisiegum Carolo Gustavo significaverant, se non obstante Pentecostes festo accelerando negotio cum Suecicis Deputatis super temperamento Franckendaliensi acturos. Id quod hic Gallicis Ministris indicabat, addito, sine dubio de conditionibus quibus Benfelda Palatino tradenda sit, primo loco actum iri. Unde illi cum ad Principem accessissent, laudato Reginæ in Galliam studio, de quo Chanutus recentibus literis testatus fuerit, deniuo Benfeldam petebant; aut si ea potiri nullo modo queant, saltem ut ad duas, aut tres septimanas res differatur, quo novis ex aula mandatis instrui queant. Quod si Principi interea hinc abeundum sit, circa continuandos tractatus disponeret, nec properata conclusione Galliæ destinata subverteret. Illis demonstrabat Carolus Gustavus, quid confusionis oriturum sit, si negotium ante ipsius discessum haut absolvatur, ac mandatis Reginæ, ipsiusque securitate se adstringi ad omnes moras amputandas. Nec dubitare; cum hoc negotium annum jam integrum agitetur, in quosvis casus idoneis mandatis ipsos instructos. A Regina quoque jure postulari non posse, ut in eorum gratiam diutius pacis incerta, variisque periculis obnoxia hæreat. Sed cum jam inter Cæsareos, ac Palatinos super conditionibus, queis Benfelda tradenda esset, prope transactum foret, Galli Ordinibus, tum & Carolo Gustavo denuntiant; se nullo modo in traditionem Benfeldæ consentire posse, sed potius Sequestro Hermansteiniensi, & aliis prætensionibus ob detentam Franckendaliam cessuros, modo Benfelda munimentis nudetur; & locis, quæ in Imperio adhuc detineant, præsidia deducturos communi evictione contentos. Scilicet, quia Galli metuebant, ne si Elector Benfelda potiretur, hanc in Franckendaliæ vicem Hispanis traderet. Et habebant causam, quare Electori diffiderent, ad cujus fortunas subruendas quid ipsi consuluissent, non obscurum erat. Nam scripto super reddenda Benfelda parum cautionis inesse arbitrabantur. Ea Gallorum declaratio magnam Ordinibus letitiam adferebat, queis & spes erat, pari modo cum Palatino decidi posse. Quo fine à Carolo Gustavo petebant, Palatino persuaderet, ut & ipse prætensioni ob Franckendaliam renuntiaret. Ast hic ostendebat, dispari fundamento Gallorum, & Palatini prætensiones niti, & in hujus ditione complura adhuc loca ab Hispanis, Gallis, Turennio, & Lotharingo detineri; unde huic in securitatem locum idoneum tradi æquum esse.

Hi Benfeldam affectant.

25. Maji.

Rem extrahi cupiunt.

27. Maji.

Suo postulato desistunt.

§. 28. Effecerant jam Legati Gallici, ut Ordines circa Benfeldam hærerent, ac Cæsareis committerent, ut cum Carolo Gustavo super Palatini satisfactione transigerent, quibus conditionibus possint, acta se ratihabituros polliciti. Ea de re cum Cæsarei huic significarent, is ut formulam conventionis delinearent postulabat, quo ipse cum Palatinis consilia conferre posset. Ea Heilbrunnam Palatino offerebant condirionibus sat æquis, & in quas postea conventum est, nisi quod sustentationem præsidii tantum sex millibus uncialium menstruis taxaverant. Quanquam autem Palatini Benfeldæ inhærere malebant; demonstrabat tamen Princeps præsentem rerum faciem, nec hanc ob causam discessum suum differri amplius posse: ac se digresso, fortasse ipsos tales conditiones haut obtenturos. Ita congressu Deputatorum Cæsareorum, & Suecicorum id negotium demum transactum, & conventio à Volmaro & Cranio subscripta ad eam formam, uti principali conventioni inserta legitur. Sed cum omnes rem demum huc deductam gauderent, Galli denuo remoram injicere conabantur, adver-

Cæsarei de Heilbrunna Palatino tradendâ proponunt.

5. Jun.

7. Jun.

9. Jun.

Galli frustra rem remorari conantur.

1650 11 Jun. sus eam transactionem contradictione interposita, quod cum Hispanico Franckendaliæ præsidio alimenta ab Imperio sint præbenda, eo minus restitutio ejus oppidi speranda sit; eoque necessitatem sibi adferri, ut protinus generalem evictionem, & ut Franckendaliæ obsidium circumponatur postulent. Addito, antea quidem rogatu Ordinum omnibus temperamentis renuntiasse, ac locorum à se detentorum restitutionem promisisse; id tamen eo sensu factum, si peculiari *guarantia* sibi caveatur. Nam alias, cum *generalis guarantia* haut sat securitatis sibi præstet, se præsidia sua oppidis Germaniæ hautquidquam deducturos. Nec sententia dimovebantur, etsi Sueci ostenderent, quam graves ob causas Carolus Gustavus ad conclusionem accedere compellatur, nec de peculiari guarantia ab ipsis antea mentionem injectam. Quin postea ad extrahendum tempus apud Cæsareos ac Ordines proponebant, ut Hermansteino ante omnia reliqua oppida præsidium deduceretur. Id quod etsi Cæsarei annuebant, modo Galli simul omnia à se insessa loca redderent, huc tamen adstringere se nolebant. Sed cum animadverterent, Carolum Gustavum haut eo secius condicta die subscriptionem Conventio-
15. Jun. nis cum Cæsareis peragere decrevisse, pridie ejus diei ad hunc accedunt, palam professi, sibi quidem non aliam hactenus mentem fuisse, quam ut conclusionem per unum aut alterum mensem extraherent; quo fine circa quædam negotia scrupulos moverint, majori æstatis parti extrahendæ, ut si quæ Hispanis è Germania accederent copiæ, earum hoc anno opera inutilis redderetur. Sed cum sentiant ipsum longiores moras plane adspernari, sibi quoque jam maturationem conclusionis placere. Id modo petere, ut subscriptio differatur, quoad & ipsorum negotia absoluta sint. Sed iste excusabat, rem non amplius integram, & crastinum diem illi actui destinatum. Nec ideo desinebant totum eum diem in seram usque noctem apud Ipsum, & Deputatos Suecicos repeti-
16. Jun. tis vicibus de eodem instare. Sequenti die ab eodem postulabant, ut actum subscriptionis per aliquot dies differret, aut saltem subscripta exempla edere omitteret, & in tertii cujuspiam manus tamdiu deponeret, quoad & ipsi sua negotia absolvissent. Sed uti antea illis responsum; nec aliud ipsis tunc indulgeri poterat, quam ut Carolus Gustavus ante subscriptionem tam Cæsareis quam Ordinibus negotia Gallica ocyus expedienda quam diligentissime commendaret.

Conventio subscribitur. 16. Jun. §. 29. Statuta subscriptioni die Ordinum Legati in Curia congrediebantur, ubi componendæ super Urbibus Sylvestribus inter Cæsareos, & Gallos controversiæ opera dabatur, ac tandem utrinque in Ordines Imperii compromittebatur, intra biduum circa hanc causam sententiam pro-
19. Jun. nuntiaturos. Quæ & post biduum hunc in modum lata fuit, ut Galliæ Rex Archiduci Ferdinando Carolo illa oppida redderet, hic contra omni actioni ob accepta damna, & extorta hactenus subditis suis tributa renuntiaret. Eo negotio tempus ad secundam usque horam pomeridianam extractum. Inde in arcem Cæsareus ac Suecicus Secretarii vehebantur, instrumenta Conventionis ferentes. Quo facto & Ordinum Legati è curia in arcem pedibus adscendebant, vacuis rhedis pone sequentibus. Quo & Erskeinus, atque Oxenstierna Caroli Gustavi duobus aliis comitantibus, Volmarus & Craotus Piccolominei curru vecti se conferebant, ac à primoribus Senatoribus reverenter excepti in certa conclavia, Cæ- 1650.
sarei ad dextram, Sueci ad sinistram Cæsarei triclinii deducebantur; Ordinum Legatis in conclave Nobilium ad Capellam concedentibus. Inde in Cæsareo triclinio Cæsarei & Suecici Legati congrediebantur, quo post breve colloquium Legatos Ordinum ad se evocabant. Isti ad eandem mensam assistebant, Ordinum singuli suum locum capessebant. Præfabatur Volmarus, quæ ad præsens negotium spectabant: quæ paucis verbis Erskeinus iterabat. Inde considetur, & à Cæsareæ Legationis Secretario Satlero Suecicum autographum alta voce prælegitur, cæteris alia exempla inspicientibus. Ubi inter conferendum præter minutiora scribæ errata, quæ statim emendabantur, in Cæsareo exemplari, ubi de satisfactione agebatur, bina vice loco *Domini Palatini Generalissimi* vocabulum *Nostri* positum erat; quod plane non quadrabat, ac in contrarium sensum detorqueri poterat: cum Repartitio utique Generalissimo tradita, & realis cautio in illius gratiam constituta esset. Tum & in ratihabitione Cæsarea quædam verba aliter atque convenerat posita erant. Circa prius statim Cæsarei declarabant, vocabulum *Nostri*, quod per præcipitantiam in contextum irrepserat, nunquam è Cæsareo autographo allegandum, aut Reginæ Sueciæ fraudi fore, velut Cæsar commune illius loci præsidium affectaret. Quam in rem scriptam suam cautionem offerebant. Simul sancte testabantur, intra paucos dies ratihabitionem conventæ formulæ respondentem exhibendam. Quibus promissis Sueci fidem adhibentes permutationis actum differre nolebant; sed cautionem oblatam expectare, simul ratificationem interim acceptare, quoad alia adferatur, constituebant. Collatione perfecta instrumenta ad subscribendum summis Ducibus Cæsareo, & Suecico per Secretarios transmittuntur, dum interim Cæsarei & Suecici Deputati, Ordinumque Legati separatis conclavibus lauto epulo à Senatu Urbis in arce excipiuntur. Statim atque signum à certis hominibus ad id dispositis datum erat, Secretarios post peractam subscriptionem arcem versus revehi, machinæ in arce, & circa totam urbem displodebantur, militibus quoque festivum detonantibus. Instrumenta in arcem allata ab Ordinum Deputatis subscribebantur. Inde eadem à Cæsareis, Suecicisque Deputatis una cum ratihabitionibus mutuo tradebantur, addita gratulatione. Tunc secunda vice displosio peragitur. Et mox per præconem pax è pegmate ante Curiam posito, & per quindecim celeberrima urbis loca inter tubarum, & tympanorum lætos strepitus proclamatur. Tertia vice machinæ displodebantur, cum Deputati Cæsarei & Suecici arce digrederentur, tota nocte inter lætitiæ signa consumta.

§. 30. Intra paucos quoque dies negotiatio inter Cæsareos Gallosque absolvebatur. Subscriptioni dies 22. Junii *St. vet.* & hora quarta pomeridiana destinabatur, quæ tamen ob unam & alteram controversiam hora demum undecima nocturna peracta est per Cæsareos in ædibus Piccolominei, per Gallicos Plenipotentiarios Grullardum, Vautortium, & Avaugurium, ut & Ordinum Deputatos in istorum diversorio. Media nocte ternis vicibus machinæ, militesque detonabant, ac ante Cæsareorum Gallorumque ædes inter tubarum clangores id bonum factum proclamabatur. Gallica Conventio absolvitur. 22. Jun.

EXECU-

1650. EXECUTIONIS PACIS CONVENTIO PRINCIPALIS,

A Sacræ Cæsareæ & Reg. Suec. Majestatum summis Belli Ducibus & Plenipotentiariis, præsentibus & consentientibus Electorum, Principum, & Statuum Legatis, Consiliariis & Deputatis in Imperiali civitate Norimberga 26. Junii, An. 1650. conclusa, subscripta, sigillata ratificata & tandem commutata.

NOs Octavius Piccolomini de Arragona, Dux Amalphitanus, S. R. Imperii Comes & Dominus in Nachot, Eques Aurei Velleris, Sacræ Cæsareæ Majestatis Consiliarius intimus, Camerarius, ejusque Militiæ supremus Præfectus & Legatus Generalis &c. notum ac manifestum facimus omnibus. Quandoquidem pro executione Pacis, quæ anno præterito 1648. 24/14 Octobris Monasterii & Osnabrugæ conclusa est, vi ac potestate Articuli XVI. cum Serenissimo & Illustrissimo Principe & Domino, Dom. Carolo Gustavo, Comite Palatino Rheni, Duce Bavariæ, Juliæ, Cliviæ, ac Montium, Comite Veldentiæ, Spanhemiæ, Marchiæ, & Ravensbergæ, Domino in Ravenstein &c. Regiæ Majestatis & Coronæ Sueciæ, exercituum & rei militaris per Germaniam Generalissimo &c. ex vi & mandato tam Instrumenti Pacis, quam Sacræ Cæsareæ, & Regiæ Sueciæ Majestatum, in Sacri Romani Imperii Urbem Norimbergam convenire consensimus, Ibidemque adhibitis, Electorum, Principum ac Statuum Imperii, Legatis aliquo tempore tractaverimus, Primo quidem, anno proxime præterito 1649 11/21 Septembris præliminare pactum desuper conventum, atque ab omnibus interessentibus approbatum est, uti sequitur.

§. Notum sit, cum divina favente gratia, post diuturnos Monasterii & Osnabrugæ in Westphalia tractatus, Pax universalis in Germania, eousque promota, publicata, & ratificata sit, ut certa aliqua puncta executionem ejusdem Pacis concernentia, supremis tam Cæsarea quam Sueciæ militiæ Præfectis, demandata sint, illique hunc in finem, in Sac. Roman. Imp. Urbem Norimbergam convenerint; quod post maturam deliberationem, profestinanda evacuatione, & liberatione hospitiorum militarium, donec reliqua puncta ad optatum exitum perducantur nomine Sac. Cæs. & Regiæ Sueciæ Majestatum, cum consensu & consilio S. Imp. Statuum, particulare pactum, deinceps generali recessui, inserendum, conclusum & conventum fuerit, uti sequitur.

§. Imprimis quod concernit Restitutiones ex capite Amnestiæ & Gravaminum; quas Sac. Cæs. Majestas in Regnis & ditionibus hereditariis præstare tenetur, cum supradicta Majestas iterato promiserit, se omnia ea præstituram, ad quæ vi pacis tenebitur, hac ita permaneant.

§. Quod vero Electores, Principes, ac Status Imperii reliquos concernit, ita conventum est; ut in puncto Restitutionis ex capite Amnestiæ & Gravaminum observetur Instrumento Pacis, veluti norma universalis terminorum a quo, Regula item tam generalis quam specialis, sine affectu, mora, omnique respectu Personarum, Religionum, vel Jurium petitorii, (quæ tamen reservabantur facta prius restitutione in puncto Amnestiæ) aliarumque exceptionum cujuscunque nominis sint; præcipue juxta nudum factum possessionis, usus, observantiæ, & exercitii, ansus liquidi ab illiquidis separentur. Ita ut Casus liquidi qui vel in Instrumento Pacis nominatim expressi sunt, aut alias sub Regulis generalibus manifeste continentur, quique in proximo sunt ac facile expediri possunt, (præsertim ii qui in designatione sub litera A nominantur) ante primum, secundum vel tertium terminum exauthorationis, & evacuationis, discutiantur & expediantur. Obstante autem mora, oppositione, aut tergiversatione Restituentium, liberum sit restituendis casu quo directores circulorum, aut executores id obtinere nequeant cum auxilio Cæsarea, vel Suecico militiæ, aut etiam propriis mediis, atque adeo manu militari (ita ut damna & impensas resultantes restituentes rependere teneantur) se ipsos restituere: Neque hæc militaris & legitima executio contravenire legibus Pacis universalis censeatur. 1650.

§. Reliqui autem casus illiquidi, cum propter multitudinem, diversitatem, difficultatem probationum & distantiam locorum in tanta temporis angustia expediri non possint, intra spatium trium mensium proxime insequentium expediantur & exsequantur, sine ulla reservatione, limitatione, aut remissione ad petitorium, ut nemo in casibus explicite vel implicite comprehensus, justam conquerendi causam habeat, omnia ad normam Instrumenti Pacis, & Cæsareorum Edictorum publicatorum, sub pœnis in eventum contra morosos, & quocunque modo renitentes ibibi contentis.

Ut autem hæc omnia eo certius celeriusque exequantur ex Legatis Statuum Imperii, certi Deputati pari numero Religionum, ad examinandum determinandumque punctum Amnestiæ & Gravaminum, cum plenaria potestate ordinabuntur, qui sine ulla dissolutione aut avocatione suorum Principalium hic simul permaneant, punctumque supra memoratum diligenter exequantur; & tum quod liquidum, Directoribus Circulorum simpliciter ad exequendum transcribant, quod autem propter defectum, sive informationis, sive probationis, item absentiam unius vel utriusque partis hic exequi nequit, ad eosdem Circulorum Directores, cum adjunctis querelis, petitionibusque pro majore causæ informatione remittant, ab illis dein cognoscendum exequendumque.

Porro neque Cæsarea Majestas, neque quisquam alius Directores Circulorum, aut Executores hujus Pacis, ulla inhibitione impediet; multo minus quod jam vigore Pacis executum aut restitutum est, aut posthac exequetur restitueturve, ulla ratione mutabitur, tolletur, aut conturbabitur. Neque quicquam valeant facta in contrarium, & jam pridem in Instrumento Pacis rejectæ Protestationes & Reservationes, via juris vel facti. Item omnia Instrumento Pacis contraria, Rescripta, Mandata, Decreta, aut cujuscunque demum nominis fuerint; Idque sub pœnis in Instrumento Pacis, & Cæsareis edictis comprehensis.

Præterea conventum est, ut tam solutio pecuniæ, quæ pro satisfactione Sueciæ militiæ debetur, quam exauthoratio militum & evacuatio locorum juxta Instrumentum Pacis & quidem hoc modo peragantur: primum ut Generalissimus Suecicus Princeps Palatinus, in singulorum Circulorum civitatibus in quas dicta pecunia conferenda est, (quæ civitates in superioris Saxoniæ Circulo, juxta Statuum ejusdem Circuli optionem erunt Brunsviga aut Magdeburgum) semper decem aut octo dies ante quemlibet terminum præmoneatur quod primo quidem termino octies decies centena millia, secundo termino sex-centa-millia. & tertio termino item sexcenta Imperialium talerorum millia, sine detractione alicujus quota, ad liberam atque absolutam Generalissimi Suecici dispositionem parata, ac in numerato sint.

§. Nihilominus in primo termino, ab illis 1800000. Imperialibus detrahendum est, quod jussu Generalissimi supra memorati, quidam Status jam ante de facto persolverunt, quodque ex iisdem civitatibus in quas dicta pecunia

1650. cunia deponenda est, pro reductione atque evacuatione, aut alios in usum jam ante ratione primi termini acceptum ac solutum est.

§. Similiter in singulis evacuationis terminis proportionaliter detrahendum est, quod nomine Reginæ & Coronæ Suecicæ a Palatino Generalissimo, certis Statibus per modum exemptionis, aut aliter remissum est, aut in futurum remittetur, idque ex summa quinque milionum Imperialium juxta proportionem terminorum solutionis detrahetur.

§. Ut autem singulorum quota etiam à morosis mature conferantur, disposuit D. Generalissimus apud omnes Generales & Præfectos militiæ quæ per septem Imperii Circulos distributa est, ut ad requisitionem Directorum cujusque Circuli, quot & quantum militum petierint, dicti DD. Generales ad executionem contra morosos concedant, & mox ad jussum DD. Directorum iterum abducant.

§. Ita post conclusos hos tractatus spacio octidui, decies centena millia Imperialium in designatis ad id civitatibus, pro cujuslibet Status quota præsenti pecunia persolventur, & mox tam a Cæsareis quam Suecicis ad exauthorationem militum, & evacuationem urbium juxta designationem super hoc specialiter factam sub lit. A. intra quatuordecim dies a finitis tractatibus procedetur, (nisi forte cum quibusdam statibus specialiter de celeriori evacuatione conventum sit) atque idem ordo in secundo & tertio termino observabitur, ut solutio secundi & tertii millionis, exauthoratio item, & evacuatio locorum juxta designationes desuper factas pari passu peragantur, ita ut intra sex septimanas a die conclusionis, tota executio absoluta sit, providebuntque Electores, Principes ac cæteri Imperii Status, ne mora solutionis Exauthorationem atque evacuationem impediat.

§. Sed & Cæsarea Majestas promissa ducenta Imperialium millia in tribus terminis persolvet, ac primo quidem, quoniam Regnum Bohemiæ præliminariter excepta Egra præsidiis liberandum est, pro ea evacuatione de 66666⅔ Imperialibus duas tertias, ac dein reliquam tertiam cum urbs Egra evacuabitur in primo termino persolvet; Deinde in secundo termino 66666⅔ Imp. octiduo ante evacuationem Moraviæ, & in tertio termino item 66666⅔ Imp. octiduo ante evacuationem Silesiæ, realiter & legitime persolvet.

§. Hæc igitur in hunc modum conventa Suecicæ militiæ Satisfactio, item Exauthoratio & Evacuatio sine omni obstaculo ab omnibus partibus mox executioni demandabitur.

§. Conventum præterea ut statim post hujus paragraphi subscriptionem sequentia loca, in præsentia utriusque partis Commissariorum quam primum id per distantiam locorum fieri potest evacuentur, ac de eo supremi utriusque militiæ Præfecti certiores reddantur. Hæc autem loca evacuabuntur primo a parte Suecicæ; Praga, Palatinatus superior excepta VVerdena, Donawerda, Rainerschantz, Uberlinga, Menavia, Langenarch, Tabor, Leitomeritium, Brandisium, Konobist & reliqua Bohemiæ loca præter Egram. Item a parte Cæsarea; Augusta Vindelicorum, Palatinatus Inferior, Memminga, Sulzbach, Albeck, Hornberg, Schiltach, Aurach, Lindavia, Asperg, Wildenstein, Ratisbona, Wulzburg, Weissenburg.

§. Cum hæc loca evacuata, & prioribus legitimis possessoribus aut Dominis restituta fuerint, exauthoratio legionum, & reliqua Evacuatio juxta factam designationem, sine omni obice perficietur, & ne primo aut secundo termino mora injiciatur, omnia constituto die ac tempore effectui mandabuntur.

§. Conventum insuper est unanimi omnium consensu, ut ad festinandam Evacuationem atque Exauctorationem non obstantibus iis quæ ratione quarti & quinti millionis in Instrumento Pacis provisa sunt quartus millio conferatur. 1650.

§. In quem finem plerique Status Circulorum utriusque Saxonici, & Westphalici, uti & quidam ex Circulis superioribus, quibus belli onera & incommoda non ita continuo incubuerunt, juxta designationem super hoc specialiter factam, sortem suam in proportione ad quartum & quintum millionem, intra tres Evacuationis & Exauctorationis terminos conferent, & ad assignationem Generalissimi persolvent. Non autem plus quam quartus millio conferetur, & pro quinto realis assecuratio præstabitur. Cum autem prædicti Status Saxonici & Westphalici quotas suas ad quartum & quintum millionem contulerint, mox Legiones in eorum Provinciis exauthorabuntur, etiam ante constitutos terminos, præsidia autem in ipsis terminis & eo ordine quo in supradicta designatione comprehenduntur deducentur, nisi quis ex Statibus aliter cum Generalissimo conveniat, quæ particularis conventio, in ipsorum Statuum commodum facta, nihil Instrumento Pacis præjudicabit, sed eandem vim ac valorem habebit, quasi his tractatibus de verbo ad verbum fuisset inserta.

§. Quod autem post dictorum Statuum collationem restiterit, Electores, Principes ac Status hoc ordine persolvent quarti quidem millionis reliquum spatio sex mensium ab elapso ultimo termino Evacuationis, quinti vero millionis reliquum spacio duodecim mensium ab eodem termino.

§. Nihilominus reservavit sibi Generalissimus per expressum Realem assecurationem ejus, quod de quarto ac quinto millione solvendum restiterit, ita ut dicta Realis Assecuratio ante primum Exauthorationis & Evacuationis terminum perficiatur & concludatur, neque præsens recessus ante memorati puncti expeditionem effectum suum consequetur. Similiter reservatur ex parte Sueciæ, quod super alimentatione & Hospitatione militiæ, inter Status ac Præfectos militares conventum atque adhuc insolutum restat. Id autem apud cujuslibet præsidii deductionem, & Legionis exauthorationem statim persolvetur.

§. Secundum hæc conventa jam præliminaris Evacuatio, & quidem quod loca a Suecicis possessa concernit, post solutionem conventæ desuper pecuniæ, statim sine ulla mora aut exceptione, intra quatuordecim dies à conclusione hujus recessus, perficietur.

§. Reliqua autem hic conventa puncta, tum primo valebunt, atque executioni mandabuntur, cum de reliquis, adhuc restantibus Articulis omnino conventum fuerit, & in specie de Designatione restituendorum. Item quæ loca quolibet termino evacuanda, quæ Legiones exauthorandæ sint, item Designatione eorum Statuum qui ad quartum millionem conferre debeant, denique de reali Assecuratione quinti millionis, atque hæc omnia Generali recessui inserta & mutua subscriptione, ac sigillatione confirmata fuerint.

§. In quorum fidem ac testimonium nos infra nominati, atque ad hunc præliminarem Recessum specialiter designati Plenipotentiarii, dictum Recessum propriis manibus subscripsimus, atque ita DD. Suecicis Plenipotentiariis, a quibus simile exemplar, eorum manibus subscriptum accepimus, tradi curavimus. Actum Norimbergæ, 21. mensis Septembris Stylo novo, A. 1649.

(L. S.) Isaac Volmarus Doctor.
(L. S.) Georgius Ludovicus a Lindenspur.

Hæc igitur in hoc Præliminari recessu (excepto eo quod in sequenti Principali conventione, circumstantiis aliquibus jam variatis, specialiter præsertim in puncto satisfactionis immutatum est) conventa in reliquis Articulis, punctis, & clausulis ita permaneant, uti & de facto in dicta Transactione designata loca, statuto tempore & conse-

1650. *consequenter Civitas Egra, evacuata, & prioribus possessoribus ultro citroque restituta, sequentia autem puncta ad ulteriorem compositionem exposita, cum consilio & consensu, Electorum Principum ac Statuum Imperii Legatorum, unanimiter conventa ac composita fuerunt.*

Punctus Restitutionis ex capite Amnistiæ, & Gravaminum.

Et principio quidem, (quod Restitutionem ex capite Amnistiæ & Gravaminum, inter Electores Principes ac Status Imperii, eisque & Imperio adhærentes; concernit,) Status ex utraque Religione ad hunc punctum Restitutionis deputati, loco Listæ superius per Literam A. insignitæ, certam Designationem casuum, qui qualesque in infra constitutis terminis decidendi, & vi Instrumenti Pacis, arctioris modi exequendi, Itemque Præliminaris hujus atque Principalis recessus exequendi essent; erexerunt, concluserunt, & utrimque sigillarunt & subscripserunt. Puncta autem in Casibus comprehensa & jam de facto decisa uti & in futurum a Deputatis intra tres menses decidenda constituto tempore & ordine executioni mandabuntur; non aliter, quam si hic de verbo ad verbum inserta essent, Ita tamen ut sequentia puncta simul observentur.

Videlicet quod jam ante, vel in prædictis terminis, aut eos insequentibus tribus mensibus, a Deputatis, vel à Directoribus Circulorum, aut de hoc constitutis Commissariis, vi Instrumenti Pacis arctioris modi exequendi, aut vi Præliminaris vel hujus Principalis Conventionis, atque iis conformiter decisum, executum vel conventum est, aut deinceps decidetur, exequetur, ac componetur; Id firmum ac immutabile permaneat; Neque contra id quicquam, aut apud Judicium Aulicum Cæsareum, vel Camera, aut alia tribunalia cujuscunque nominis illa fuerint ulla ratione acceptabitur sed simpliciter rejicietur. Imprimis autem nulla de facto turbatio aut attentata permittentur.

Restitutio Electoratus Palatinati ita permaneat, uti in Instrumento Pacis conventum, & deinde hic per interpositionem Domini Generalissimi, inter Electorales Bavaricos, & Palatinianos Legatos, super Restitutione quorundam in inferiore Palatinatu locorum ab Electore Bavariæ facienda, compositum est; videlicet ut pro evacuatione locorum quæ Corona Suecia in Superiore Palatinatu possidet & Extraditione Ratificationis conclusæ Pacis, atque apud Electorem Moguntinum erga recognitionem deposita, Renunciatione in superiorem Palatinatum, ex parte Electoris Palatini, Cæsarea Commissio restitutoria extradatur, cum arce ac civitate Heidelberga, aliisque ab Electore Bavariæ hucusque in Inferiore Palatinatu possessis Satrapiis. Item ut Elector Palatinus tamdiu, & donec illi a Sacra Cæsarea Majestate, aliud novum, & Electorali dignitati conforme Munus, Titulus, ac Clypeus, quaque illis annexa sunt, collata fuerint; vigore acceptæ desuper ab Electore Bavariæ declarationis, uti adhuc possit Archidapiferi Titulo, ac Clypeo, ad eum modum, & formam prout in antememoratis Ratificatione, Renuntiatione, Recognitione, Restitutione, Commissione, & Declaratione desuper provisum est; Quæ omnia hoc loco iterum per expressum ratificantur & confirmantur.

Ad maturandam autem reliquorum in Imperio Restitutionem placuit. Primo ut omnia & singula ex Capite Amnistiæ & Gravaminum, tam a Catholicis, quam ab Augustanæ Confessioni addictis allata atque in Instrumento Pacis fundata Gravamina & Contra gravamina, aut deinceps adhuc ante primum Exauthorationis & Evacuationis terminum, apud Imperiale Moguntinum Directorium adferenda; Deputatis communicentur, atque ab iisdem discutiantur, atque ad debitam Restitutionem ita dirigantur, ut omnia plenarium effectum sortiantur, & quidem illi ad certos terminos expositi casus in tempore ad hoc constituto, reliqui vero spacio trium mensium ab eo tempore numerandorum. Idque juxta tenorem Instrumenti Pacis, & Edictorum Cæsareorum arctioris modi exequendi, sub pœnis præliminari recessui insertis. 1650.

Ne quid autem in nominatis terminis, & insequentibus tribus mensibus executionis negocio moram aliquam injiciat; Illi qui ad punctum Amnistiæ & Gravaminum Deputati, continuo apud Collegium illud commorabuntur, neque intra constitutum tempus a Principalibus suis ulla ratione avocabuntur; sed omni diligentia allatos casus & gravamina discutient; atque ad Executionem maturabunt. Deputantur autem ad hunc punctum Amnistiæ & Gravaminum discutiendum terminandumque, uti Mediatores, Coloniensis & Brandeburgicus Electoresque Deputati vero ex parte Catholicorum Legatus Moguntinus & Bavarus, item Bambergensis & Constantiensis, ex parte Augustanæ Confessioni addictorum Saxo-Altenburgicus, Brunsvigo-Lunaburgicus, VVurtenbergicus, & Norimbergensis.

Quod autem reliquos casus in tribus Terminis non specificatos, neque ante primum Exauthorationis terminum apud Directorium Imperii a Catholicis & Augustanæ Confessioni addictis, intimatos concernit, hi nequaquam pro exclusis habebuntur, neque cuiquam Restitutio denegabitur, sed omnibus & singulis expresse reservabitur, & liberum erit, prout in Instrumento Pacis desuper provisum est, apud sui aut proximi Circuli Directorem, aut omnino apud Sacram Cæsaream Majestatem, gravamina sua more debito allegare & proponere; atque ibi tunc re examinata, juxta præscriptum executionis modum summarie Restitutio maturabitur.

Ad horum autem majus robur ac stabilimentum Sacra Cæsarea Majestas per totum Imperium Edicta publicabit, quibus omnia attentata, etiam Disputationes, & Conciones tam contra Instrumentum Pacis, quam contra has, Instrumento Pacis Cæsareis Edictis arctiori modo exequendi, nec non Præliminari & huic Principali recessui conformes Executiones, item omnes aliæ contraventiones, cujuscunque nominis ea fuerint, severa pœna prohibeantur, & singulorum locorum Dominis mandetur, ut contraventores pro modo delicti secundum Instrumentum Pacis pro merito puniant.

Quid autem reliquos casus, qui in tribus specificatis mensibus terminandi sunt concernit? Huc spectant omnes alii in supra memorata Designatione non specificati casus Restitutionis ex capite Amnistiæ & Gravaminum, qui a Catholicis aut Augustanæ Confessioni addictis Directorio Moguntino jampridem insinuati sunt, aut deinceps ante primum exauthorationis & Evacuationis terminum insinuabuntur, atque eodem etiam spectare intelligendi sunt, qui in speciali, & a Deputatis subscripta, ac Domino Generalissimo præsentata specificatione comprehenduntur.

Porro Distributio illa Casuum non ita intelligenda est, quasi ante constitutos terminos unus aut alter Casuum, ubi id commode fieri potest, executioni mandari non debeat: sed termini prædicti tantum ad rem maturandam, atque ad excludendam moram constituti sunt, in quem finem Deputatis & commissariis liberum erit ad Cognitionem facti possessionis & executionis progredi.

Neque apud quemlibet casum apposita Gravaminum specificatio, ita intelligenda est, quasi emergentium subinde novorum gravaminum, apud aliquem Restituendorum, aut Restituentium, nulla deinceps ratio habenda sit.

Adhuc restantia adhuc Documenta Restituenda, vigore Instrumenti Pacis restituentur, & casu quo, vel statim aut postea ejusmodi Documenta producantur, pro-

1650. pterea nihil in favorem Detentatorum judicabitur, sed illa Restituto sine omni compensatione, & periculo reddentur.

Denique omnes Protestationes, Reservationes quemadmodum & contra ipsum Instrumentum Pacis, ita & hic contra Præliminarem & hanc Principalem conventionem; vi hujus simul & vigore Instrumenti Pacis iterum tolluntur, cassantur & annullantur.

Punctus Satisfactionis. §. Quod autem Suecicæ Militiæ satisfactionem concernit, quanquam desuper, imprimis in Instrumento Pacis & tum in supra inserto Præliminari Recessu, circa ejus solutionem dispositum est; Nihilominus consideratis novis circumstantiis, & maxime variorum Statuum manifesta impotentia mature perpensa timeri cœpit; ne ob eas causas Repræsentatio pecuniarum, non ita mature præstari, sed per hoc Exauctorationis & Evacuationis impendimentum aut mora injici posset; Propterea ad illud evitandum ab Electoribus, Principibus & Statibus, eorumque nomine a præsentibus hic Legatis unanimiter placitum ac conventum est, quod jam ante, & hoc loco vigesima quinta Junii styli novi currentis Anni concepta & nobis oblata Repartitio immutabiliter debeat retineri. (quam vide infra.)

Promiserunt insuper nomine Electorum, Principum ac Statuum, Legati eorum, ut, quod de conventa summa vigore dictæ Repartitionis, insolutum restabit, Id in tribus Exauctorationis & Evacuationis Terminis, quolibet termino, una tertia, & quidem octiduo ante in qualibet ad id ordinata civitate & ærario, ea moneta uti in Instrumento pacis dispositum, infallibiliter conferatur.

Proinde Directores Circulorum hunc in finem per militaria aut alia Executionis media (etiam cum ope Suecica aut alterius militia si id expetierint) curabunt, ac providebunt, ut vigore supradictæ Repartitionis conventa pecunia, in tribus constitutis Terminis, sine ullo Prætextu, exceptione, aliove Impedimento, & ad Domini Palatini Generalissimi assignationem parata sit, atque in solutione ipsius nulla mora ponatur; prout Directores Circulorum vigore hujus nominis atque authoritate totius Imperii plenam potestatem habent, omnibus mediis, pro exactione hujus pecuniæ, necessariis utendi.

Quod autem in tribus statutis terminis non conferetur, sed adhuc residuum manebit, de eo, ad reservatam desuper Præliminari recessu realem assecurationem ab Electorum, Principum, ac Statuum Legatis, certus locus atque in Domini Generalissimi Declaratione, quæ Imperiali Directorio clausa præsentata est, nominatus, tali pacto attributus est, ut eum D. Generalissimus tanquam firmam assecurationem, donec omnia Restantia plenarie persolvantur obtinere possit; prout ad ejus loci præsidium, atque hujus alimentum singulis mensibus septem millia Imperialium à septem Circulis Imperii qui ad Suecicæ militiæ satisfactionem contribuunt, legitimo tempore infallibiliter persolvenda, assignantur; idque statim à tertio Evacuationis termino: Casu quo autem hujus menstruæ alimentationis conventa solutio suo tempore non eveniat, defectus ille a circumjacentibus satrapiis & locis supplebitur, atque his deinde, iterum ex persoluta hujus alimentationis pecunia satisfiet Hæc igitur ita tam pro satisfactione quam reali Assecuratione, conventa ac ordinata nemo ullo modo pro contraventione Pacis jam aut deinceps accipiet, sed ut libera conventio firmiter observabitur.

Interim Directores Circulorum, omni diligentia & omnibus mediis providebunt, ut collatio restantis pecuniæ quam citissime maturetur atque ita realis assecuratio iterum tollatur.

Prout promisit Dominus Generalissimus ejus loci Restitutionem & Evacuationem, quamprimum de reliquo satisfactionis & alimentationis plenarie de facto satisfactum fuerit, seque hanc rem nullatenus moraturum, atque etiam in abductione præsidii Instrumenti Pacis dispositionem observaturum. 1650.

Cum etiam de ducentis millibus Imperalium specialiter cum Cæsarea Majestate conventis, vigore Præliminaris recessus pro evacuatione Regni Bohemiæ & Civitatis Egræ de facto una tertia, (videlicet 66666$\frac{2}{3}$ Imp.) soluta sit; conventum præterea est, ut ex reliquis duabus tertiis, in primo Exauthorationis & Evacuationis termino, octiduo ante Evacuationem Marchionatus Moraviæ 66666$\frac{2}{3}$ Imp. deinde in secundo termino 33333$\frac{1}{3}$ Imper. denique in tertio termino ante Evacuationem Ducatus Silesiæ iterum 33333$\frac{1}{3}$ Imp. in specie, & octiduo ante infallibiliter persolvantur ac numerentur: prout ex parte Sacræ Cæsareæ Majestatis non modo id, sed ulterius promissum est, in quantum vigore Instrumenti Pacis supremum illi Executionis munus incumbit, studiose & serio curare: ut quod supra dicto modo cum Dominis Statibus, ratione satisfactionis & Realis assecurationis conventum est, plenarie ad effectum perducatur.

His præmissis conventum est ut exauthoratio militum, & Evacuatio locorum, a concluso hoc tractatu, in tribus terminis quorum quilibet sit quatuordecim dierum, atque adeo in sex septimanis absolvatur; prout desuper nobis a Domino Generalissimo, & vicissim ut etiam ratione præliminarium Exauthorationum, certa designatio, distributio, & assecuratio data, atque hac quantum singulos Electores, Principes, & Status concernit, eorum præsentibus Legatis per extractum communicata est, quæ ita permaneant.

Quod autem Evacuationem locorum concernit, in primo termino, videlicet in primis quatuordecim diebus post conclusum hunc tractatum atque ita decima Julii, styli novi, aut trigesima Junii styli veteris ex parte Cæsarea & Suecica evacuabuntur, sequentia loca.

Ex parte Cæsarea Rottweila, Offenburgum, Friburgum, Villinga, Zolleren, Redenberga in Palatinatu superiore, Hoxter, Ehrenbreitstein. Ex parte vero Suecica, Olmucium, Neostadium, Eulenberga, Fulneck & alia loca in Moravia, Osterwick, Bleckede, Dunckelspiel, Querfurt, Pappenheimb, Fridberg.

Quod munitionem Franckenthal concernit cum illa Domino Electori Palatino, una cum aliis locis Inferioris Palatinatus vigore Instrumenti Pacis restitui debuisset, neque id jam de facto tam facile fieri possit, & nihilominus spes sit, eam Restitutionem adhuc ante primum Evacuationis terminum impetrandam, tamen casu quo ea non subsequeretur hoc modo cum D. Electore desuper cum omnium bona voluntate & consensu conventum est.

Inprimis declarant & promittunt sacra Cæsarea Majestas, item Electores, Principes ac Status se serio curaturos ut munitio Franckenthal, Electori Palatino, quam primum fieri possit, restituatur.

Interim tamen & usque ad Franckenthalicam restitutionem, D. Electori Palatino, pro assecuratione civitas Heilbronna, cum adjuncto propugnaculo, tormentis Bellicis, aliisque apparatu, in eo statu in quo nunc est, statim post subscriptum hunc executionis recessum, ita cedetur; ut ejus præsidium D. Electori tantum obstrictum sit; ad ejus autem alimentationem, ex Suevici & Franconici Circulorum ærariis, vigore novæ desuper factæ Repartitionis, singulis mensibus, octo millia Imperalium, donec Franckenthal restituatur, ad manus Electoralis in Heilbronna Receptoris, infallibiliter, (& quidem medietas semper quatuor decim diebus anticipando) solvantur & conferantur. Quo deficiente ad

signa-

1650 significationem Commendantis, Directores Circulorum pro prædicta solutione mox provisionem ordinabunt, aut circum jacentes Status executionem ab ipsis Præsidiariis exspectabunt. Quod si autem in ipsa Evacuatione adhuc Restantia aliqua fuerint, Elector non tenebitur, ante solutionem earum præsidium abducere. Neque tamen per hoc Franckenthalica Evacuatio ullo modo remorabitur aut impedietur.

Cæterum Civitas ipsa antiquam administrationem in Politicis, & Ecclesiasticis, adeoque libertatem suam, & Immediatatem Imperialem retinebit, & quam primum Franckenthal cum suis adjunctis vi Instrumenti Pacis ab Hispanico præsidio liberabitur, mox hæc Imperialis Civitas sine ulla contradictione præterquam ob prædictam Restantiarum solutionem, evacuabitur; & tormenta inibi reperta illis ad quos vigore Pacis spectant, præsertim Electori Bavariæ, & Duci Wurtenbergico restituentur.

Ne autem Præsidiarii Franckenthalici causam habeant, Electoris Palatini ditiones, aut ejus subditos, in atque extra munitionem, contributionibus aut aliis militaribus exactionibus affligendi; Status qui hactenus ad alimentationem ejus præsidii contribuerunt, præsertim autem qui ad superiorem Rhenanum Circulum spectant, deinceps quoque ad eandem alimentationem contribuent; atque adeo Electorem Palatinum pro hac parte indemnem servabunt, & cum præfectis præsidii de ea contributione convenient.

Quem in finem promittit sacra Cæsarea Majestas se Domino Archiduci Leopoldo Wilhelmo, tanquam Gubernatori Belgii, scripturum, ut omnes excursiones & inquietationes a circumjacentibus Imperii Statibus prohibere, præsertim autem Electoris Palatini ditiones & subditos, ab omnibus contributionibus exemptos & liberos velit.

Ut autem hi pro alimentatione Heilbronnensis & Franckenthalici Præsidii contribuentes Status, pro hoc onere alias pro quota & proportione sua releventur, Id quod jam pro alimentatione illa contribuunt, deinceps illis in Generali Imperii contributione ab ipsorum quota detrahetur.

Promissum insuper est nomine Cæsareæ Majestatis, & conventum, ut, donec Franckenthalum ab Hispanico præsidio liberetur, Domino Electori Palatino, decedentium proventuum & commodorum ex dicto oppido, singulis mensibus a conclusa hac principali conventione, Francofurti ad Mœnum ex manibus Quæstoris Imperii tria millia Imperialium numerentur ac persolvantur: cum hoc additamento & pacto, ut si præter omnem opinionem ditiones Electorales & subditi per Gubernatorem Franckenthalensem à contributionibus non liberentur aut iis in vel extra oppidum, per ipsum aut ejus Præsidiarios & milites aliquod damnum, sive ablatione proventuum, contributionibus, exactionibus aut aliis incommodis, cujuscunque illa nominis fuerint inferatur, quod tum Cæsarea Majestas omne id Electori Palatino, quod probatum fuerit, restituere ac refundere velit: prout tam in præsentaneam quam eventualem assecurationem dictæ indemnitatis D. Elector Palatinus, omnes & singulas contributiones Imperiales, nunc & in posterum, quæ ditiones Electorales attingunt, simul & separatim donec Franckenthal restituatur, & omnia occasione ejus loci illata damna resarciantur, non solum retinere possit ac debeat; verum etiam casu quo Electorale contingens, Imperiali Matricula, & unanimi Electorum Principum ac Statuum consensui conforme, damnum illatum non adæquaverit, sed ab æstimatione damni ejus superetur, Sacra Cæsarea Majestas hic uti antea obligata erit, ejus damni reliquum, & quidem in specie ex iis Imperii contributionibus, quas Cæsarea Majestas, ex Inferioris Saxoniæ Circulo accipere solet, sine omni exceptione aut contradictione resarcire. Prout Principes & Status dicti Circuli suum in Imperiali contributione contingens ad D. Electoris Palatini eventualem indemnitatem & securitatem donec Franckenthal restituatur, retinebunt, & omne probabile damnum ex eo restaurabunt; Atque ad id se vigore hujus, sine omni contradictione, cujuscunque nominis hæc esse possint, obstringunt. 1650

In secundo termino, qui erit quartus decimus dies post finem primi termini, nempe 24. Stil. nov. & 14. Stil. v. mense Julio evacuabuntur sequentia loca ex parte Cæsarea, Landstuel, Homburg, Hammerstein, Tremonia. Ex parte Suecica Jegerndorff, Graffenstein, Hirsberg, Lubschutz, Parchwitz, Civitas & Arx Lipsia, Nordlinga, Wertheimb, Windsheimb, Landsberg, apud Wartham; cum munimento, Bucholtz.

In tertio termino qui est quartus decimus dies post finem secundi, nempe 7. Augusti Stil. nov. & 28. Julii Stil. vet. evacuabuntur ex parte Cæsarea Syburg. Beineburg, Lands-Cron. Esten, ex parte Suecica, Grosglogaw, Olaw, Jawer, Polckenthan, Jeltz, Drachenberg, Minden, Nienburg, item omnia loca in Electoratu & Marchia Brandenburgica, Vechta, Mansfeldia, Erfordia, Schweinfurtum, Weida, & loca Mechelenburgica, Reiffenberg, Lipstat, Frisia Orientalis. Loca autem posterioris Pomeraniæ, quæ D. Elector Brandenburgicus vigore Instrumenti Pacis habiturus est, tunc evacuabuntur & cedentur, quam primum inter Regiæ Suecicæ Majestatis, & Electoris Brandenburgici ad id Deputatos Commissarios, super descriptione limitum, & aliis minutiis conventum fuerit.

Quod Episcopatum Osnabrugensem concernit, quoniam super eo inter interessatos vigore Instrumenti Pacis particulares tractatus suscepti sunt, manebit præsidium usque ad tertium terminum, & si tum necdum conventum fuerit, usque ad finem jam cœptorum tractatuum.

De cætero, reliqua omnia à data hujus conclusæ principalis conventionis, ab omnibus partibus, sine ullo impedimento perfecta & absoluta erunt.

Casu quo autem in superiore Specificatione locus aliquis per ignorantiam omissus esset, is nihilominus vigore Instrumenti Pacis, una cum aliis in suo Circulo, in suprascriptis terminis evacuabitur & cedetur.

Porro hæc conventio Evacuationis, in quantum Status Imperii concernit, nullo modo effectum sortietur, priusquam in quolibet termino, a Statibus oblata præsentanea numeratio & solutio pecuniæ Satisfactionis præcesserit, in defectu autem illius conventa realis Assecuratio locum habebit.

Præterea contenta in Instrumento Pacis Generalis Amnestia, non tantum ipsos Principales bellum gerentes & speciatim Dominam Landgraviam & domum Hasso-Cassellanam comprehendet, sed etiam omnium partium Generales, Tribunos, præfectos & tam bellicos quam civiles officiales & ministros, atque adeo totam militiam, quà equites, quà pedites, usque ad totalem exauthorationem, & evacuationem, atque ita spatio octo septimanarum, a concluso hoc tractatu; Neque ullo modo durantibus præsidiis, aut inhospitationibus, uni aut alteri illata molestationes in quemquam vindicabuntur. Interim tamen a supradicta militia, summorum belli Ducum, aliorumque Generalium, & inferiorum præfectorum mandata serio observabuntur, neque tam durantibus præsidiis & inhospitatione, quam in ipsa evacuatione, contra quidquam ulla hostilitas Instrumento Pacis contraria exercebitur.

Ante omnia autem, cum tam Præliminaris quam hæc Principalis conventio a publicato & omni ex parte ratificato

1650. tificato Instrumento Pacis, veluti effectus à sua causa dependeat, atque ideo idem robur, effectum, ac securitatem, quam Instrumentum Pacis ipsum, habere, atque ita ab omnibus observari debeat; propterea expressa in Instrumento Pacis generalis Guarantia, cum omnibus & singulis dispositionibus, assecurationibus, & clausulis etiam in hanc Præliminarem & Principalem conventionem extenditur, cum pari effectu, robore & obligatione; Ita ut omnia Articulo XVII. per totum de Ratificatione, Confirmatione, Præstatione, & Securitate Instrumenti Pacis disposita, hoc pariter in hoc Executionis recessu locum inveniant, habeant, & retineant; non aliter, ac si supradictus Articulus XVII. cum omnibus & singulis suis paragraphis, de verbo ad verbum, hic insertus ac repetitus esset.

Prout tam Instrumentum Pacis, quam hic Executionis recessus a Cæsarea Majestate, Electoribus, Principibus, Statibus, sine mora in Cæsareo aulico, Camerali Spirensi, atque aliis Statuum judiciis & tribunalibus, pro norma perpetuâ judicandi, legitimo modo insinuabitur.

Denique ut omnia hic conventa, ab omnium interessentium Principalibus, confirmentur, suumque debitum vigorem & effectum habeant, Ratificationes tam Cæsarea quam Suecica in eâ forma, uti jam ordinatum & conventum est, jam statim, una cum hoc Executionis recessu tam a nobis, & Domino Palatino Generalissimo, quam a præsentibus Electorum, Principum & Statuum consiliariis, Legatis & adhunc actum Deputatis sigillato & subscripto, reciproce commutabuntur, simul Exauctorationis & Evacuationis mandata, constitutis terminis conformia, ab utraque parte, pari numero officialibus ad meliorem Executionem eorum quæ conventa sunt, dabuntur. Electorum autem Principum & Statuum Ratificationes, in eadem uti conventum est forma, spacio quatuordecim dierum, a die subscriptionis computandarum, curabuntur & extradentur.

In quorum omnium fidem, & robur irrefragabile, nomine Sacræ Cæsareæ Majestatis nos ex habita desuper potestate, hunc Executionis principalem recessum propria manu subscripsimus, & nostro Principali Sigillo communivimus prout & nomine omnium Electorum Principum & Statuum ad hunc Tractatum (vigore specialis desuper erecti, & nobis hodie sub Moguntini Directorii sigillo oblati, Decreti Imperialis) Deputati & infra nominati Consiliarii, & Legati, videlicet, nomine Electoris Moguntini, D. Sebastianus Wilhelmus Meel; nomine Electoris Bavariæ, D. Joannes Georgius Oexlin: nomine Electoris Saxoniæ, D. Augustus Adolphus Baro de Trandorff; nomine Archi-Ducum Austriæ, D. Joannes Wilhelmus a Gall: nomine Episcopi Bambergensis, D. Cornelius Gobelius: nomine Ducum Bavariæ, D. Joannes Georgius Oexlin: nomine Ducis Saxo-Altenburgici, D. Wolffgangus Conradus a Thumbshirn; nomine Ducis Saxo-Coburgici, D. Augustus Carpzovius: nomine Ducis Brunsvigo-Luneburgico-Wolfenbuttel, D. Polycarpus Heyland: nomine Ducis Brunsvigo-Luneburgico lineæ Zellensis, D. Otto in Manderode; nomine Ducis Wurtenbergici, D. Valentinus Heider: nomine civitatis Norimbergæ, D. Burckhardus Loffenholtz a Kolburg, & D. Tobias Olhaven a Schollenbach: nomine Francofurti, D. Zacharias Stenglin: similiter subscripserunt & suis sigillis corroborarunt; atque ita eundem Domino Palatino Suecico Generalissimo ac Plenipotentiario, a quo sub manu & sigillo ejus simile exemplar accepimus, extradi fecimus. Actum in Sac. Rom. Imp. urbe Norimbergensi, vigesimo sexto die mensis Junii; Anno Christi 1650.

OCTAVIUS PICCOLOMINI D. di Amalff: m. p.
Deinde cæteri eo ordine quo supra.

CONVENTIO PUBLICA 1650.

EXECUTIONIS PACIS,

Inter

SACRARUM CÆSAREÆ

Et

REGIÆ CHRISTIANISSIMÆ MAJESTATUM GENERALEM.

Nec Non

Legatos Plenipotentiarios, suffragantibus & consentientibus Electorum, Principum ac ac Statuum Imperii Legatis & Deputatis Norimbergæ inita & subscripta, die secundo mensis Julii, Anno 1650.

NOtum sit universis & singulis, quorum intererit, aut quomodolibet interesse poterit; Cum ad faciendam plenariam Executionem Pacis Monasterii & Osnabrugis Westphalorum, Anno Domini Millesimo sexcentesimo quadragesimo octavo, die vicesima quarta Octobris conclusæ, omnium in illa comprehensorum interessatorum Conventus Norimbergæ institutus fuerit; Nos Legatos Plenipotentiarios ad hoc specialiter Deputatos & sufficientibus mandatis instructos, (quæ reciproce rite commutata sunt, & eorum apographa sub finem hujus Instrumenti de verbo ad verbum inserta). A parte quidem Imperatoris, Illustrissimum & Excellentissimum Principem, Dominum Octavium Piccolomini de Aragona Ducem de Amalfi, Sac. Rom. Imp. Comitem, Dominum in Nachot, Equitem Aurei Velleris, Sacræ Cæsareæ Majestatis Consiliarium Arcanum, Camerarium, Generalem locum tenentem, & Guardiæ Cæsareæ Capitaneum, Dominum Isacum Volmarum, & Dominum Joannem à Crane, ejusdem Cæsareæ Majestatis, Consiliarios respective Arcanum & Imperialem Aulicum. A parte vero Regis Christianissimi, Dominum Henricum Groulart de la Court, Dom. Franciscum Caset de Vauterte, Dom. Carolum d'Avaugour Consiliarios in Secretioribus consiliis Sacræ Majestatis Christianissimæ præsentibus, suffragantibus, & consentientibus Sacri Romani Imp. Electoribus, Principibus ac Statibus de toto hoc faciendæ executionis negotio convenisse & transegisse modo & forma sequenti.

Primo omnium Imperator suos exercitus, & copias omnes partim exauctorabit, partim in suis propriis Statibus retinebit, numero, tempore & modo comprehensis in Conventione facta hac de re, die quinta Octobris, Anno Millesimo sexcentesimo quadragesimo nono, quæ in hoc tractatu eundem effectum habebit, ac si de verbo ad verbum huic inserta legeretur Instrumento. Rex vero Christianissimus Copias suas, si quæ restant, ut & præsidia ex locis restituendis, eodem ordine deducet in proprios Status.

Restituentur loca, Civitates, Urbes, Oppida, Arces, Castella, Fortalitia, belli tempore utrinque occupata & retenta, vel per Armistitia unius vel alterius partis, vel quemcunque alium concessa, prioribus & legitimis suis possessoribus & Dominis secundum formam Instrumenti Pacis tribus terminis, quorum primus sit dies Decima Mensis Julii.

In primo Termino restituentur, & præsidiis liberabuntur.

A parte quidem Sacræ Cæsareæ Maj.	A parte vero Sacræ Christianissimæ Maj.
Ehrenbreitstein,	Moguntia,
Franckenthal,	Deidesheim,

Rotwil-

1650. *Rotwilla.*	Magdeburg.
Offenburg.	Germersheim.
Friburgum Brisgoviæ.	Hailbronna.
Villinga.	Schorendorff.
Zollern.	Hohentweil.
Rottenburgum in Palatinatu superiori.	Montpelgard.
	Horburg.
Hoxtar.	Reichenweiler.
	Neoburgum ad Rhenum in primo etiam termino ejus oppidi munitiones solo æquabuntur.]
	Castrum Liechtenich.
	Bruntrutum.
	Oppidum & Præpositura Sancti Ursicini.
	Pfeffinga.

Si Franckenthalia dicto tempore non reddatur, aliorum quidem locorum restitutio nullatenus impedietur. Imperator tamen faciet pro ejus Restitutione id, ad quod obligatus est, vigore Instrumenti Pacis, & Hailbronna, salva libertate & possessione immediatatis erga Romanum Imperium, interim servanda traderetur sicut visum est Ordinibus Imperii, Domino Carolo Ludovico Comiti Palatino Rheni, Sacri Romani Imperii Electori.

In primo etiam termino æquabuntur Solo oppidi Benfelda munitiones, nec non adjacentis fortalitii Rheinaw.

Secundi Termini dies erit vigesima quarta Julii, Restituenturque,

A parte Imperatoris.		Aparte Regis Christianissimi.	
Dortmund.	*Si tria ista loca in secundo termino non reddantur aliorũ quidem restitutio nullatenus impedietur, nec ideo minus facta syncera executio pacis a parte Imperatoris videbitur, salva tamen illorum restitutione & guarantia in Instrumento Pacis conventa.*	Spira.	
Landstuel,		Wormatia.	
Homburg,		Lawinga.	
Hammerstein,		Lusenich.	
		Crucenacum	*Siquinque ista loca nõ reddantur (commendantibus & præsidiis obedire Regis mandato recusantibus) aliorum quidem locorum restitutio nullatenus impedietur, nec ideo minus facta sincera executio Pacis à parte Regis Christianissimi videbitur, salva tamen illorum restitutione & guarantia in Instrumento Pacis conventa.*
		Altzeia.	
		Schomburg.	
		Baccaracum.	

Dachstein,	In secundo etiam termino horũm duorum locorum munitiones solo adæquabuntur. 1650.
Taberna Alsatiæ.	
Castrum Hohenbar.	

Tertii Termini dies erit septima Augusti, restituenturque.

A parte Imperatoris.	A parte Regis Christianissimi
Syburg.	*Waldshut.*
Beeynburg.	*Lauffenberg.*
Landtcron.	*Seckingen.*
	Rheinfelden.
	Stolhoven.
	Castrum Graben.
	Hagenaw.
	Landau.
	Feudum Burweiler ad Domini Comitis de Trautmansdorff Præfecti supremi Prætorii Cæsareæ Majestatis Heredes spectans.

Pro restitutione Domini Francisci Lotharingiæ Ducis in possessionem Episcopatus Virodunensis, suarum Abbatiarum, nec non bonorum suorum patrimonialium observabitur dispositio Instrumenti Pacis in §. Restituatur in possessionem.

Porro, si qua loca restitutioni obnoxia in hac designatione nominatim expressa non sunt, ea nihilominus ubicunque sita sunt, intra hos tres terminos restituentur.

Quæcunque à subscripta Pace, usque ad hodiernum diem dicta, scripta, facta, aut omissa sunt, quæ pro contraventione accipi possent, ea quidem non approbantur, neque sub hoc exemplo similia attentata vel præteritorum continuationes imposterum excusabuntur: attamen pro bono Pacis præterita omnia sub generali amnistia comprehendi placuit.

Hunc tractatum promittunt Cæsarei & Regis, Ordinumque Imperii Legati, & Plenipotentiarii respectivè ab Imperatore & Christianissimo Rege Sacrique Romani Imperii Electoribus, Principibus & Statibus, ad formam hoc mutuo placitam ratihabitum iri, seseque infallibiliter præstituros, ut solemnia ratihabitionum Instrumenta, intra spacium sex septimanarum, à die subscriptionis computandarum, Noribergæ præsententur, & reciprocè, riteque commutentur. Interea tamen non expectato adventu eorundem, omnia, quæ hic circa exauctorationem & evacuationem conventa sunt, in præscriptis terminis, statim a subscriptio hoc recessu, decurrentibus, absque omni mora, bona fide, executioni mandabuntur.

In quorum omnium & singulorum fidem, majusque robur, tam Cæsarei, quàm Regis Legati: nomine vero omnium Electorum Principum ac Statuum Imperii ad hunc actum specialiter ab ipso (vigore conclusi die prima Julii Anni infra mentionati, & ipsa die subscriptionis sub sigillo Cancellariæ Moguntinæ Legatis Galliæ extraditi) deputati, manibus sigillisque propriis, præsens Instrumentum muniverunt, ac firmarunt. Acta sunt hæc Noribergo, die secunda Mensis Julii, Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Quinquagesimo.

RE-

REPARTITIO

SIVE

Distributio quinque Millionum, & quod excurrit, Thalerorum Imperialium ad satisfactionem Militiæ Sueticæ, per Circulos Imperii; Composita & Approbata Norimbergæ, & 25. Junij Anno 1650. Suecicis Plenipotentiariis exhibita.

Circulus Electóralis Rheni.	Floreni.	Cr.
Elector Moguntinus	234884	30
Elector Treverensis	161721	
Elector Coloniensis	170041	30
Elector Palatinus	122019	
Tribus posterioribus Electoribus adscribuntur 38912. floreni, Diœcesi Monasteriensi iterum detrahendi.		
Ballivia Confluentina	17088	
Seltz	3204	30
Beyelstein detracta una quarta ex parte Nassau Hadamar	2002	
Arnberg	5408	
Reineck	1602	
Inferior Isenburg	7476	

Summa 725446. fl. 30. Cr.

Circulus Saxoniæ superioris.	Floreni.	
Elector Saxoniæ	264864	
Elector Brandenburgicus	244038	
Episc. Misnensis	12816	
Episc. Merspurgensis	12816	
Episc. Naumburgensis	12816	
Episc. Caminensis	24564	
Walchenrieds	6408	
Quetlinburgh	6942	
Geringroda	4809	
Saxo-Altenburgicus	30438	
Saxo-Coburgh	14062	
Saxo-Vinarienses	29281	
Saxo-Gotha	29281	
Assecurata Satrapia	18690	
Utraque Pomerania	161268	
Anhaltinus	25098	
Vostlandia	40584	
Reussen zu Berr	9612	
Reussen zu Gratz	3204	
Schwartzenburgh	26700	
Mansfelde	40050	
Stolbergh	11214	
Witgenstein, Hohenstein, Lohr, & Klettenbergh,	4971	35
Beuchbingen	3204	
Berbey & Muchlingen	2670	
Leisnick	2670	
Wildenfels	2670	
Schonburgh	5340	
Tautenburgh.	3670	

Summa 1053747. flor. 35. Cr.

Circulus Franconicus.	Floreni.
Episc. Bambergensis	91047
Episc. Herbipolensis	183162
Episc. Aichstadiensis	102528
Magister Ordinis Teutonici	59808
Brandenburgh utraque linea	137772
Hennenbergh Rambold	29292

Quod persolvunt sequentes.		Floreni.
Domus Saxonica	7476.	
Coburgh	16146.	
Episc. Herbip.	2670.	
Hennebergh Schlesingen		27234

Quod persolvunt sequentes.		
Domus Saxonica.	21894.	
Episc. Herbipolensis.	2136.	
Landgravius Hassiæ Cas.	3204.	
Comites Castellenses		3738
Wertheim		21360
Elector Mogunt. ex parte Reineck		5676
Hohenlohen		34176
Episc. Herbip. ex parte Raigelspergh		3738
Erbach		7476
Item ex parte Reineck		1072
Limburgh Speckfeldt		6942
Limburgh Gadendorff		8544
Schwartzenbergh		3204
Sainsheimb		3738
Norinberga		197580
Rotenburgum		50730
Winsdsheimium		22428
Schweinfurtum		19758
Weissenburgum		13350
Herbipolis ex parte Maindorffer.		2670

Summa 1028023. flor.

Circulus Suevicus.	Floreni.
Episc. Augustanus	87042
Episc. Constantiensis	27234
Præpositus Elwangen	17622
Abbas Campodunensis	20292
Ab. Reichenaw	5340
Ab. Solmansweiler	42186
Ab. Weingarten	16020
Ab. Weissenau	10680
Ab. Petershausen	3204
Ab. Marchtall	5437
Ab. Schuessenriedt	10680
Abbas Roggenburgh	8044
Ab. Ochsenhausen	17088
Ab. Elchingen	11748
Ab. Werttenhausen	3204
Ab. Munchrod	5874
Ab. Aversbergh	5340
Ab. Irsee	7476
Ab. Genggenbach	3204
Abbatissa Lindaviensis	2670
Abbatissa Rodenmunster	3738
Abbatissa Buchaw	6408
Abb. Guttenzell	2670
Abb. Hegbach	2670
Abb. Beinds	1602
Commendatura Alsatiæ	21360
Dux Wurtenbergicus	244038
Marchionatus Badensis Infer:	60342
Marchionatus Badensis super:	35244
Com. Helffenstein	3204
Comes Ottingen	36846
Com. Wertenbergh	18423
Com. Montfort	9078
Com. Furstenbergh	25632
Com. Eberstein	2136
Com. Cupfen	16020
Com. Hohenzollern	20292
Com. Sultz	8010
Com. Brandeiss	4806
Justingen	2670

1650.

Rechberg	2670
Gundelfingen	4272
Gengen	1602
Truchsessi & Waldburgh	38448
Konigseck	6408
Rotenfels	5340
Konings Eckersberg	2670
Gerols Eck	2670
Gravaneck	2670
Fugger	14418
Fugger ex P. Wasserburgh	1068
Hohen Embs	3204
Zemmeren	8010
Augusta urbs	112594
Kauffbeyren	21360
Ulma	120150
Memminga	33108
Campodunum	20826
Biberacum	26166
Isny	10680
Leutkirch	5340
Wangen	10680
Lindavia	26166
Ravensburg	26166
Buchorn	2670
Uberlinga	41652
Pfullendorff	13884
Reutlingen	25098
Eslingen	19580
Gemund	23496
Weyl	8010
Hailbronna	27768
Wimpfena	10680
Halla Suevica	39160
Dinckelspula	27768
Poppfingen	3204
Giengen	8010
Aachlen	8010
Nordlinga	34710
Buchau	1068
Offenburg	16020
Gengebach	8010
Zell apud Hammerspach	5340
Rotweila	27280

Summa 1704715. flor.

Circulus Rheni superioris.	Florens.	Cr.
Episc. Wormatiensis	5340	
Episc. Spirensis	60876	
Episc. Argentinensis	82236	
Episc. Basileensis	11214	
Prapositus Weissenburgensis	10680	
Prapos. Odenheim	5340	
Magister Joannitarum	18780	
Ab. Fuldensis	46681	30
Ab. Herschfeldensis	8010	
Murbach	19859	
Monasterium in valle S. Gregorii	3738	
Ab. Prumensis	8544	
Baden Sponheim	20291	
Palatini Sponheimenses	10146	
Palatini Bipontini	32040	
Lauterock	5340	
Hassia Cassellana	145960	
Hassia Darmstadiana	72980	
Nassau Sarwerden	10680	
Nassau Sarbruchen	8759	
Weilburgh	25632	
Wesbaden	8544	
Comites Rheni	12816	
Reipolskirchen Falckenstein	3738	
Kriechingen	5340	
Salm	2670	
Hanaw Liechtenbergh	21360	
Leiningen	9612	
Falckenstein Daun	5340	
Konigstein pro se	2670	
Elector Mogunt. ex P. Konigst.	10680	
Super. Isenburgh & Budingen	18690	
Darmstat ex P. Isenburgh	3738	
Solms, Lich & Labach	19224	
Braunfels Solms	16020	
Hanaun Muntzenbergh	32040	
Leiningen Westerburg	5340	
Sain & Witgenstein	3738	
Waldeck	16020	
Pleß	1602	
Fleckenstein	2136	
Kaisersberg	11214	
Turckheim	2670	
Monasterium in valle S. Gregorii	6408	
Ober Ehenheim	10680	
Colmaria	22428	
Argentoratum	120150	
Stosheim	3204	
Schletstat	19224	
Hagenau	25632	
Weissenburg	14952	
Landau	12816	
Spira	36846	
Wormetia	36846	
Francofurtum	106800	
Fridbergh	6408	
Wetzlar	4272	

Summa 1254894. flor. 30. Cr.

Circulus Westphalicus.	Floreni.	Cr.
Episc. Paderbornensis	32557	30
Episc. Leodiensis	170880	
Episc. Monasteriensis	7680	
Episc. Osnabrugensis	27760	30
Episc. & Cruciat Verdensis	16020	
Episc. Mindensis	24564	
Ab. Werdensis	2304	30
Pr. Stabulensis	10680	
Corneli-Monasteriensis	3204	
Ab. Corbeiensis	6916	30
Abbatissa Herfordensis	3204	
Abb. Essendiensis	7468	30
Ducatus Juliae & Montium	65794	18
Clivia & Marchia	142311	
Ravensburgh	18975	14
Frisia Orientalis	10752	
Siegen	10284	55
Nassau Dillenburg	12976	53
Dietz	8470	9
Holtzapffel	2002	45
Sayn	14952	
Bentheim	20292	
Tecklenburg	10008	
Riedbergh	9612	
Pirmont	2136	
Oldenburg & Delmenhorst	39516	
Hoya	6408	
Bentheim ex P. Hoia	1066	
Diepold	3738	
Schaumburg	23496	
Lipp	16020	
Colonia urbs	110137	30

1650.

1650.

Aquisgranum	27224	
Tremonia	12228	30
Herford	3204	

Summa 884865. *flor.* 44½ *Cr.*

Circulus Saxoniæ Inferioris.	*Florens.*	Cr.
Archiepisc. Magdeburgensis	173550	
Archiepisc. Bremensis	91848	
Episc. Halberstadiensis	57662	
Episc. Heildesheimiensis cum urbe, & Dux Christianus Braunsvicensis juxta proportionem ditionum quas quilibet possidet.	71556	
Episcop. Lubbecensis Dux Holsatiæ Joan.	4806	
Episc. Suerinensis, Adelphus Fridericus Dux Meckelenburgicus	12816	
Episc. Ratzenburgensis	3204	
Braunsvicum, Principatus Wolfenbeitel, cum civitate Braunsvigia, Augustus Dux Brunsvico-Lunenburgicus,	91581	
Ducatus Lunenburgicus cum urbe Luneburgo, Christianus Ludovicus Dux Brunsvico-Lunenburgicus,	96120	
Principatus Gruebenhagen, cum civitate Embeck, Christianus Ludovicus Dux Brunsf.-Lunenburgicus,	8010	
Braunsvicum, Principatus Calenberg cum civitatibus Hanover, Gottingen, Nordtheim, Hammelia, &c. Georgius VVilhelmus Dux Braunsf.-Lunenburg,	91581	
Meckelenburg Swerin Dux Adolphus Fridericus	49929	
Meckelenburg Gustro Dux Gustavus Adolphus	49929	
Holsatia, Rex Daniæ, & Dux Holsatiæ Fridericus	106800	
Saxen-Lauenburg, Augustus Dux Saxoniæ, Angariæ, & Westphaliæ	28836	
Comitatus Reinstein, Planckenburg, Augustus & Christianus Duces Brunsvico-Lunenburgici, cum Comite Tattenbach pro sua proportione.	3204	
Lubecca urbs	64080	
Brema	42720	
Hamburgum	96120	
Goslaria	8010	
Mulhausen	21360	
Nordhausen	10690	

Summa 1184412 *flor.*

Summa Summarum.

Cir. Electoralis Rheni.	725446	
Cir. Saxoniæ superioris.	1053747	35
Cir. Franconicus.	102023	
Cir. Suevicus.	1704715	
Cir. Rheni Superioris.	1254894	30
Cir. Westphalicus.	884894	44½
Cir. Saxoniæ Inferioris.	1184412	
Circulus Bavaricus.	9707	

Summa 7845810. *flor.* 49½ Cr.
Constituunt Thaleros Imp.
5230540. & 49½ Cr.

Ad Contributionem 9707. *florenorum Circulo Bavarico assignatorum Archi-Episcopatus Salisburgensis conferet pro rata unum tertia, ejus pensionis quæ dicto Archiepiscopatus in matricula Imperiali assignata est; quæ tertia, constituit* 609. *florenos &* 20. *Crucigeros. Idque pro hac vice tantum, & salvo jure Imperii.* 1650

Libera autem & immediata Imperii nobilitas per Sueviam, Franconiam, Rhenum atque Inferiorem Alsatiam, etsi contributionibus Imperii non comprehendatur, nec obligetur; tamen pro amore communis Patriæ, & conservatione Pacis libere offert triginta millia florenorum semel persolvenda, cum hac conditione, ne quid libertati aut Privilegiis eorum, per hanc liberam oblationem decedat, aut derogetur; prout latius ea super re, ejusdem Nobilitatis Legatus VVolffgangus à Gemmingen, apud Directorium Moguntinum edito scripto contestatus est, quod Monasterii Anno 1468. 13. *Oct. insinuatum est. Additis jam triginta millibus florenorum ad superiorem summam* 7845810. *flor.* 49½ *Cr. constituetur summa universalis hæc* 7875810. flor. *sive* 5250540. Imperiales.

Quoniam vero Monasteriensis Repartitio trium priorum millionum, ultra dictos tres milliones, excurrit ad 62842. flor. & 22½ *Cr. sive* 41894. Imp. *Neque Comes Palatinus Suecicæ Militiæ Generalissimus id hac Repartitione detrahi; nec priorem Monasteriensem aliter, quam pro tribus præcise Millionibus acceptare voluit; id ita relictum est; Et sic detracto superiore superfluo summa summarum præsentis Repartitionis* 7812968. flor. 27. Cr. *sive* 5208645. Imp. 57. Cr. *(cum ergo præsens Repartitio ultra conventam Suecicæ militiæ satisfactionem* (videlicet quinque millionum Imperialium) *adhuc excurrat ad* 312968 flor. *seu* 2086645⅓ Imp. *Oblati sunt ex hoc superfluo Domino Generalissimo Suecico ad festinandam Exauctorationem Militum, & Evacuationem locorum* 300000. flor. *sive* 200000. Imp. *in iisdem terminis Exauctorationis & Evacuationis persolvendi.*

Reliqui 12968 flor. *sive* 8645⅓ Imp. *convertentur in alimentationem præsidii militaris ejus loci qui Coronæ Sueciæ pro assecuratione satisfactionis Militiæ, usque ad totalem persolutionem assignatus est, eritque interim Imperium à præstatione ejus alimentationis per unum Mensem immune.*

Denique quoniam in hac Repartitione, quæ Suecicis Plenipotentiariis ad constitutum diem exhiberi debuit, fortasse aliqui Status plus quam decebat, quidam etiam minus quam par est contribuunt; neque id ob periculum in mora pro hac vice emendare licuit; Decretum fuit, ac cautum expresse, ne præsens Repartitio seu distributio, deinceps Imperio, ejusque Circulis, aut Statibus eorundem in præjudicium vergat: Sed quod hac vice per excessum aut defectum peccatum est, vel etiam omnino omissum ac neglectum; illud in Matricula proximis Comitiis renovanda sine mora restituatur, & in proximis contributionibus respective detrahatur, addatur ac resarciatur. Ita Actum Norimbergæ 25. *Junii, A.* 1650.

Sequitur,

EXAUCTORATIO

Militiæ tam Cæsareæ quam Suecicæ.

N*Os Octavius Piccolomini de Aragona, Dux Amalphitanus &c. Notum facimus: Cum in instrumento Pacis dispositum sit, ut exauctoratio militiæ, & evacuatio locorum fiat eo modo ac tempore, quemadmodum supremi exercituum Præfecti inter se convenissent Ideo nos cum Domino Carolo Gustavo armorum Suecicorum per Germaniam Generalissimo hac super re, hoc speciali recessu in hunc modum convenimus; Promittimus ac Spondemus nomine Sacræ Cæsareæ*

1650. sarea Majestatis, quod praeter Legiones & turmas equitum jam pridem exauctoratas, & in sequenti designatione nominatas, pro praesidio & defensione regnorum & ditionum Caesarea Majestatis Hereditariorum, non plures quam tres & sexaginta centuria retinebuntur, quarum numerus ad tria aut quatuor millia equitum circiter excurret. Reliqua vero legiones ac centuria in tribus constitutis terminis omnino & infallibiliter dimittentur atque exauctorabuntur. Primum igitur ex parte Caesaris exauctorata sunt: VVarfuss. VI. Cent. Colobrath VI. cent. De VVaggo, VI. Lind, X. Pompeji X. Paschenbon VI. Columbo X. Murco VII. Gierlo Consko III. Vernier X. Donaw II. Alt Nassau VI. Konigsoek IX. Weyler VI. Caplier VIII. Schaff VI. Serm VI. Gartner I. Demistrovitz I. Kock I. Gorthal I. Valentin I. Hensigen I. Gortz I. Constituunt Centurias in universum CXXIV. ex parte vero Regni Sueciae jam pridem exauctorata vel reducta sunt: Konigsmarck XII. Cent. Caroli Ducis Meckelenb. VIII. Horn VIII. Pols VIII. Steinbock VIII. Frolich VIII. Fortger VIII. Muller VIII. Cuno Ulrich Fentz VIII. Konigsmark I. Nachtigal II. Legat I. Bilau I. Mosers I. Lewenhaupt IV. Lewekh IV. Gortza IV. Axelilie VI. Behr Andersohn VI. Baron de Avangour VI. Hammerstein XXVI. Fritz III. Marquart Ernst Bentz I. Duglas IV. Goldstein IV. Caroli Comitis Lewenhaupt IV. Friderici Landgravii Hassiae II. Jordan. IV. Constituunt centurias in universum CLX.

In primo antem termino Litera A. exauctorabuntur.

Ex parte Caesaris, Pless VI. Gonzaga VIII. Marco X. Schneider VIII. Rentz VIII. VValter VI. Ducis Holsatia in Circulo VVestphalico VIII. Constituunt Centurias LIV. Ex parte vero Suecorum VVittenberg VIII. Letmas VIII. Friderici Landgravii Hassiae VIII. Lewenhaupt IV. Ulffspar IV. Kirckh. IV. Hundelshausen VIII. End. VIII. Comitis Magni de la guardie VIII. Mohr. VIII. VVittenberg ex provinciis Caesaris Hereditariis IV. Hast I. Eger Roth I. Palman I. Sylvester I. Constituunt centurias LXXVI.

In secundn terminn Litera B.

Ex parte Caesaris. Creutz VI. Boccarme VI. Lutzelburgh VI. Boccamagur VI. Copaun VI. Doupp. VI. Nassau VIII. Jun. Nassa VIII. constituunt centurias LII. Ex parte Suecorum VVitkopff VIII. Axelilie II. Pehr Andersohn II. Baron de Avangour II. Hammerstein VI. Arnesohn VIII. Fritz V. Hanenbergh VIII. Quast. IV. Marquart Ernst Pentz VII. VVittenbergh IV. constituunt centurias LVI.

In tertin terminn Litera C.

Ex parte Caesaris Pallavicino IX. Lanon IX. Liechtenstein IX. Heneaw VIII. Palffis X. Littich IX. Ex parte vero Suecorum Ex Legione Regia VIII. ex Legione Pretoria Generalissimi IV. VVrangel. XIV. Duglas IV. Geldstein IV. Comitis Caroli Lewenhaupt IV. Caroli Marchionis Badensis VIII. Prosewietz VIII. Planitz VIII. Gratzke IV. Pege VIII. Pfhuell IV. Landgravii Friderici V. Iordan. IV. VVittenberg IV. constituunt Centurias IXC.

Summa Centuriarum à Caesare exauctoratarum CCLXXXIV.

Summa Centuriarum à Suecis exauctoratarum CCCLXXXIII.

Retiocbuotur aotem in militia.

Caesarea, Montecuculi VIII. Philip. VI. Jepp. VI. Sporck VI. Piccolomini X. De VVerth. VIII. Kenenhiller VI. Gotz V. Furstenberg VIII. Elector quoque Coloniensis retinebit X. Regina autem Sueciae retinebit centurias sequentes Joannis VVrangel IV. Comitis Lewenhaupt VI. Henrici Horn VIII. Erici Krusse, VIII. Lorici Krusse IV. Schmalandorum IV. ex Legione Regia Equites quingentos. Landgravius Hassiae retinebit X. cent.

Hac igitur super exauctoratione militum ita conventa ac disposita, eandem omnino vim habebunt, ac si de verbo ad verbum Conventioni Norimbergensi, aut ipsi Instrumento Pacis inserta essent, sine omni fraude & dolo. Ita actum Norimbergae 5. Octob. Anno 1650.

§. 31. Instrumentum conventionis ad Caesarem à Ranstio tribuno portatum, qui praemii loco annulum, quem tuoc iste digito gestabat sex mille uncialibus aestimatum, ac torquem bis mille aureorum pretio accepit. Tum edicta, ne quispiam contra pacem tentare quid audeat, per universum Imperium à Caesare promulgantur, ac per ditiones Caesareas publicae feriae eo nomine indicuotur, Viennae inter alia laetitiae signa captivis qooque carcere emissis praeter eos, qui aeris alieni causa in vincula dati erant. Caesarei Legati Nnribergae ingens gaudium prae se ferebant ingenue confessi, sibi nec animum fuisse, nec vires bellum nunc instaurandi. Quin eam pacem privatis, Domus Austriacae rationibus proficuam fuisse, stabilito jure haereditarin in Regnum Bnhemiae, & sacris Protestantium eliminatis, simul Austria supra Anassum pignoris nexu exemta. Etsi contra autoritati Caesaris ea pace non parum detractum ob firmata Ordinum jura. Sed & Piccolmiocus nmnibus jam absolutis Carolo Gustavo hisce verbis fatebatur: se hac pace plus fere una die obtinuisse, quam Caesar antea viginti annis amiserit, aut intra totidem annos armis recuperandi spem habere potuerit.

Caesarei laetitiam testantur.

22. Jul.

§. 32. Restabat conventorum executio. Ubi quanquam circa restitutionem ex lege Amnestiae, & Gravaminum jussu Reginae, & ob importunas Ordinum solicitationes, belli molestia defungi quocunque modo ardentium, multa remissa fuerant, quibus alias vi pacis & ex aequo ac bono insisti poterat: id tamen nbtentum, ut Catholici complures Evangelicos Ordines restituereot, & ad reliquos restituendos se obstringerent; tum ut ea restitutio ad nudom factum anni vicesimi quarti referretur, casus liquidi ab illiquidis confecta certa designatione distinguerentur, executione ad certos terminos redacta. Equidem dubium erat, num reliquis restituendis promissa intra diem dictum utique repraesentanda forent. Sed uti tempori ista committenda erant; ita Regina quantum in se praestiterat, ac reipsa nstenderat, eam restitutinnem ab ipsa non obtentui sumtam bello trahendo, sed velut fuodamentum solidae paci serio substructam. Et ne quid in se desiderari pateretur Carolus Gostavus eos Principes, quorum Legatis Noribergae ut manerent commissum erat executioni promovendae, literis monebat, ut id negotium sibi commendatum habeant; ad Evangelicos Principes, Brandeburgicum, Altenburgicum, Brunsvicensem, Wurtenburgicumque iosuper addens, culpam, quare non omnia è commodo rei Evangelicae expedita sint,

Executio Pacis circa restitutionem lasorum.

21. Jun.

1650. non penes se, sed penes Evangelicorum Legatos fuisse. Simul discedens Benedictum Oxenstiernam Noribergæ relinquebat, qui Reginæ nomine isti restitutioni promovendæ operam navaret. Wrangelio quoque, quem in Franconiam exciverat, aliisque ducibus Suecicis injunctum, ut non solum vicinos sibi Principes super restitutione moneant, sed & restituendis operam suam accommodent.

Circa satisfactionem militarem. 15. Jun.

§. 33. Repartitio pecuniæ militibus exsolvendæ pridie subscriptionem Suecis exhibebatur, quæ ducentis millibus uncialium conventam summam excedebat, præmii vicem apud Carolum Gustavum obituris. Etsi hæc summa hautquidquam æquaret damna, quæ ex mora tractatuum, & dum naves transportando militi tamdiu in portubus hærent, enata fuerant. Porro pecuniæ solutio sat promte procedebat, nemine non ad amolienda demum belli onera connitente. Soli Leodienses Ordinum dispositionem adspernati cornua obvertebant; qui militari manu ad officium compellendi fuerunt, longe majore ipsorum dispendio, quam si ultro solvissent. Ordines inopes Superiorum Circulorum illis creditoribus assignabantur, qui facilius moram nonnullam, quam milites, ferre poterant.

Circa exautorationem militum.

§. 34. Exautorationem militum Ordines anxie anhelabant; quod cum Cæsarei intelligerent, ad conclusionem usque etiam in minimis tempus extrahere studebant, si forte aliquid in suum emolumentum hac ratione lucrari possent. Sed tractatu concluso, cum copiæ Cæsareas ditiones premerent, exautorationem bona fide ex convento peragebant; id quod & à Suecis factum. Etsi apud hos passim in seditionem prorumperet miles; qui tamen ne summam rerum turbare posset, Caroli Gustavi providentia fiebat paulatim compactis in unum legionibus, & ductorum superfluis dimissis; tum legionibus non uno in loco, sed sparsim solutis. Ità statim seditiosi compressi paucorum supplicio, aut in diversa dilapsis turbidis catervis. À Cæsare porro dimissi magnam partem Hispanico stipendio iterum autorati in Belgium deducebantur. Quin & Suecicæ copiæ ad Hispanorum militiam sumendam solicitabantur, ni Suecicorum ducum in Gallos affectus eos conatus elusisset. Gallis Regina pariter insigni equitum numero gratificari cupiebat. Verum qui recens conscribendi erant, de alimentis, ac stipendiis suis, præmiisque in posterum certa conventione caveri sibi volebant; super qua Gallici Ministri Noribergæ mandata sibi esse negabant, uti videbatur, pecuniæ inopia, ob quam & duo equitum Germanicorum millia, quos olim conduxerant, dimittendi fuerant, & Helvetii Gallis militantes altera jam vice seditionem induerant. Unde dicti Ministri frigide rem gerebant, etsi in eam rem Carolus Gustavus prolixe operam suam offerret. Et quia æstas jam labebatur, oneri magis quam usui istæ copiæ Gallis futuræ erant. Tum ductores juxta ac gregarii militiam Gallicam aversari. Unde cum Carolus Gustavus clam legiones quasdam ad Gallos traducere instituerет, obtentu executionis in Leodiensi ditione faciendæ, re per Gallicos Ministros incautius propalata miles iste regrescere, ac in seditionem erumpere; qui facile contagio totum exercitum inficere poterat, ni mature blandis mediis, aut paucorum suppliciis malo occursum fuisset; præsertim cum quædam indigenæ militis turmæ Germanis ad melius peragendam eam executionem conjunctæ, in partem seditionis venissent veritæ, ne & ipsæ in Gallicam militiam pertraherentur. 1650.

Circa evacuationem oppidorum.

§. 35. Circa redditionem oppidorum diu res circa Franckendaliam hæserat; de qua tamen postea facilius transigebatur, postquam Cæsarei demum familiaritate cum Suecis contracta velut secretum detexerant, præsidium inde brevi deducendum, quod Hispaniæ Rex illius detentione existimationi suæ consultum iverit, ne pace Germanica exclusus ad ejus restitutionem coactus videretur, sed ut ab Ordinibus Imperii decenter rogaretur. Ac ferebant Cæsarei; Legatum Viennæ Hispanicum confirmare; jam super ea tradenda mandata ex Aula missa, hac duntaxat conditione adjecta, ut Regi vicissim cessa Imperii in Camera cum prætensione, aut alio modico emolumento satisfieret. Quibus promissis tamen exitus haut respondit, dum ejus oppidi liberatio novo tractatu, & ingenti pecuniæ summa ab Hispanis obtinenda demum fuit. 1652. 16. 26. Ap. Cætera oppida utrinque ex convento reddita, ac nominatim Cæsareum præsidium justo tempore Hermansteino deductum, eaque arx Electori, & Capitulo Trevirensi simul tradita, postquam à Capitulo prius Coadjutor cum consensu Electoris designatus fuisset. Quo ipso Gallorum desiderio satisfactum. Benfelda è catalogo evacuandorum data opera fuerat omissa, quoad appareret, num Galli Heilbrunnam Palatino concessuri essent. Mox cum hi tam ad hanc, quam alia oppida reddenda promtos se exhiberent, jussu Caroli Gustavi isti loco præsidium primo termino deducebatur, munitionibus statim dejectis. Osnabrugensis Præsulatus antequam Francisco Wilhelmo Episcopo redderetur, Capitulatio juxta leges Pacis prius ineunda erat; ad quam omnes quorum intererat jam pronos sese ostendebant. Ac Gustavo quidem Gustavi F. Episcopus & Capitulum concedebat, ut oppidum Værdam suo præsidio tantisper obtineret, quoad octoginta uncialium millia ipsi exsoluta essent. Illis qui munia sub Gustavo in Præsulatu gesserant, Carolus Gustavus fructum Amnestiæ Pace sancitæ stipulabatur, ac ne reddendis rationibus Episcopo obnoxii forent, & ab illis acta rata manerent. Simul ne in urbem Osnabrugam Episcopo actio foret ob destructum Petriburgum; qua de re Episcopus ante sui restitutionem urbi scripto caverat. Ea lege Carolus Gustavus promittebat se mandata editurum præsulatui reddendo, statim atque Capitulatio absoluta fuerit. In Superiore Germania, ac cumprimis in Suevia deductio præsidiorum & copiarum in Augustum usque mensem protrahebatur, quod Ordines isti ita tarde ratihabitiones suas exhiberent. Sed & consultum judicabat Carolus Gustavus Erfordiam, Mindam, ac Dæmitzam per unam atque alteram septimanam ultra conventum diem retinere; id quod cum consensu Cæsareorum factum.

Generalissimus ad Cæsarem scribit.

§. 36. Post plene perfectam pacem Carolo Gustavo decorum videbatur, Cæsarem sub initium novæ amicitiæ literis salutare; quas modesto valde sensu componebat, ipsi super reducta pace gratulatus, quam colere eidem cordi fore Piccolomineus multis testatus sit; pollicitus eandem quoque sancte à Regina servatum iri; simul officia sua Cæsari decenter offerebat. Cui Cæsar literis propria manu scriptis haut minore humanitate respondit. Cæsar respondet. 9. Aug. Paulo ante quoque Ordines ad Reginam literas dederant, quas heic non interpolatas inserere visum. 2. Jul.

Sere-

1650. *Serenissima & Potentissima Regina, Domina Clementissima. Etsi ab eo tempore, quo Pax Osnabrugis fuit conclusa, ratificata & publicata, aliæ ex aliis natæ sint difficultates, & inde Executionis Tractatus in hodiernum usque diem protracti, annuit tamen Deus afflictis Imperii votis, & effecit Majestatis Vestræ Regia constantia, nec non Regii Exercitus Generalissimi, Domini Caroli Gustavi, Principis Palatini, singularis prudentia & dexteritas, ut nunc dicti Tractatus optatum felicissimum finem sint assecuti, eoque facto totum Imperium indicibili gaudio affectum, quod ut Majestatis Vestræ Gloriosissimam semper memoriam dulcissime venerabitur, ita eidem omnium Sacri Romani Imperii Electorum, Principum & Statuum nomine ea, qua par est, devotione, & qua fieri potest lætitia, ex toto corde & grates agimus, & gratulamur, Deumque enixe rogamus, ut, sicut Serenissimos Majestatis Vestræ heroicarum Virtutum radios universus Orbis jam dudum admiratur, ita etiam eandem omni prosperitate videat semper florentissimam felicissimamque. Et, ut de Majestate Vestra nefas foret dubitare, quin omnia, quæ ex Pace Osnabrugensi, ut & nuper hic facta conventione præstanda restituendave sunt, sincera promptaque Executioni sit mandatura, & cum Sacri Romani Imperii Electoribus, Principibus & Statibus perpetuam amicitiam observatura, sic etiam finem ejus difficultatis, quæ circa ulteriores Pomeraniæ limites cum Domino Electore Brandeburgico hucusque superest, proindeque plenariam Ipsius Restitutionem omni die, una cum Dominis Principalibus nostris, avidissime expectamus & Majestati Vestræ omnem Regiam Incolumitatem humillime apprecamur. Norimbergæ die 2. mensis Julii Anno 1650.*

Regiæ Majestatis Vestræ

Humillimi, Sacri Romani Imperii Electorum, Principum ac Statuum ad Pacis Executionis Tractatus Deputati Consiliarii & Legati.

Carolus Gustavus Noriberga discedit.

Ita summa cum gloria absolutis tractatibus Noriberga discedebat Carolus Gustavus, cum prius Cæsareis ac Ordinum Legatis, quæ adhuc circa restitutionem restabant, diligentissime commendasset; qui & eam rem summopere sibi curæ fore spondebant. Abeuntem Piccolomineus, aliique Cæsarei Legati una cum Gallis, ac Ordinum Legatis extra urbem honoris causa prosequebantur. Enimvero isto digresso, & exautorato jam milite, oppidisque restitutis, qui Noribergæ relicti eo nomine erant Ordinum Deputati sat segniter circa restitutionem istam moliebantur, connitente quantumvis acriter Benedicto Oxenstierna; quem & post dudum elapsos restitutionum terminos Regina sub initium anni sequentis domum inde avocabat. Qui tamen antequam discederet, protestationem apud Deputatos istos interponebat; qua prolixe commemorabat, quantum operæ Gustavus quondam Rex, tum post Christina Regina exhauserit, ut exuti bonis suis Ordines in integrum restituerentur; quam rem & postea Carolus Gustavus summo studio egerit velut fundamentum tranquillitatis Germaniæ, ut certa restituendorum designatio formaretur, juxta quam trium mensium spatio restitutio absolveretur. Ea cum posthabitis suis monitis vario modo violata aut neglecta fuerit, solenni protestatione tum Reginæ, tum omnibus Restituendis sua jura salva reservare.

Benedicti Oxenstiernæ protestatio.

7 Febr. 1651.

§. 37. Cæterum Regina jam tandem de stabilitate pacis certa dilatam hactenus coronationem, triumphi vicem subituram, demum adornare instituit. Eo fine Conventus Ordinum Holmiam ad diem vicesimum Junii indicitur; quibus congregatis Regina proponit; sibi decretum esse ritu coronationis nunc defungi, quem hucusque ob bellum Germanicum distulerit; tum quæ facies rerum in Germania, Dania, Russia, Polonia sit, brevibus memorat. Addebatur, de supplendis legionibus domesticis, & conferenda pecunia tolerandis sumtibus ad dissolvendum exercitum Germanicum, aliasque erogationes necessariis. Et reliqua quidem pronis animis accepta. Sed quæ super pecunia movebantur, ingrata populo, & præter opinionem accidebant; qui pecuniam Germanicam in ista omnia abunde sufficere crediderat, ac parta jam pace onerum levamentum spe præceperat, adquisitis præcipue tam insignibus Provinciis, è quarum reditibus ærario Regni haut modicum incrementum accessurum putaverat, abrogatis quæ belli tempore extra ordinem imposita erant tributis. Ea spe cum excidere se viderent tres Ordines, Sacerdotum, Civium, & Rusticorum, capita inter se conferre; & cum judicarent, publicæ inopiæ causam inde esse, quod pleraque Coronæ bona penes Nobilitatem sint, quæ & Reginæ liberalitate Provincias bello partas fere possideat, remedium istius fore censebant, si alienata bona ad Coronam retraherentur. Qua de re paulo altius repetere haut abs re fuerit. Etsi juramento suo Reges Sueciæ adstringantur ad tuendas arces, & Provincias cum annuis earum reditibus, & ne quid horum pro successore Rege minuatur, cui & jus ista reducendi est; ab antiquissimis tamen temporibus iisdem usitatum, ac disertis legum verbis permissum fuit, viris bene meritis de Coronæ bonis prædia in feudum concedere; quæ nisi graves ob causas adimi non solebant. Concessa quoque subinde prædia, fundique simplicis donationis titulo, quæ non facile periculo revocationis fuere obnoxia, nisi si forte intra ea loca sita essent, quæ vel dotalitiis Reginarum, vel arcibus conservandis destinata fuerant, quibusque adeo carere Corona non posset. Largior inde fuerat Regum liberalitas, postquam abolito ritu Romano haut pauca prædia Episcoporum, aut Cœnobiorum in Nobiles feudi, aut donationis nomine collata sunt. Post quoque cum ab Erici XIV. Regis tempore eminentes è Nobilium Ordine Comitum, ac Baronum dignatione efferrentur, hisce prædia Comitatuum, ac Baroniarum titulo feudi jure possidenda sunt tributa. Quæ uti ad masculam duntaxat progeniem descendunt; ita & de cæteris bonis Coronæ per donationes in alios translatis Recessu Norcopensi Anno 1604. sancitum, ut hæc quoque post extinctam progeniem masculam ad Coronam revolverentur. Postea Gustavus Adolphus Rex parta Livonia, & Ingria insigniores familias opimis earum Provinciarum prædiis mactabat, earum sibi benevolentiam hoc modo pignerare gaudens: simul credens, eo acrius Nobilitatem ad tuendas eas Provincias connixuram, quas servari privatim quoque ejusdem interesset. Idem tamen Rex alia via ærarii proventus auctum ibat, excultis metalli fodinis, fabricis, navigatione, atque commerciis, unde vectigalia insigniter gliscebant. Quibus in rebus præcipue Axelii Oxenstiernæ Cancellarii opera utebatur, cui persuasum erat, opes publicas non à fundis pendere, quorum mo-

1650. Conventus Ordinum Sueciæ.

6. Jul.

Trium Ordinum postulatum super retrahendis Coronæ bonis.

1650. dicus satis in Suecia, & Finnonia sit reditus, frugibus magis quam pecunia constans, sed cultura metalli fodinarum, ac commerciorum, ac quæ inde promanat vectigalium ubertate. Contra culturam agrorum longe felicius processuram, si penes privatos illi sint, quam si per præfectos Regios administrentur, remissiore cura velut erga aliena, & nullo adversus calamitates colonorum levamento. Simul augescere hinc opes Nobilitatis in decus juxta, ac firmamentum Regni. Præterea duris in Germania rebus post Norlinganum prælium non alia ratio erat sustinendo utcunque bello, quam ut pars fundorum Coronæ venderetur. Mox cum Christina habenas Regni capesseret, quæ ideo tantum habere gaudebat, ut aliis benefaceret, egregios viros, quorum opera fines patriæ prolati fuerant, dignitate, & ad hanc sustinendam opibus efferri instituit. Intra quem modum si liberalitas Reginæ constitisset, vix probabile prætextum inveniebat invidia. Sed nunc jactabatur; quorundam cupiditates ultra modum hiare, quibus vix veterum Regum, aut Principum fortunæ sufficiant, ut exterorum luxuriam æmulari possint; cum præmia opibus Reip. attemperari utique par sit. Quosdam tenuibus meritis sola rogandi impudentia è bonis publicis locupletatos, quod eorum importunitati tenera Reginæ frons resistere haut valuerit. Accesserant quorundam Nobilium in rusticos sævitia, carceres privati onera nova inventa, vetera aucta; quibus hi ad mancipiorum sese conditionem redigi fremebant.

§. 38. Ut igitur donata privatis Coronæ bona retraherentur, aut vendita reluerentur, tres Ordines libello supplici à Regina petebant. Cum enim præterito bello Corona fundis ac reditibus valde imminuta sit, necessum esse illos rite revocari, quod non adpareat, qua alia ratione Reginæ autoritas ac status, singulorumque Ordinum libertas sarta tecta servari queat. Sane ad jus Regium tuendum se ex juramento suo teneri; nec privatum à se commodum respici, sed ut Reginæ, ac Regno bene sit. Equidem Reginæ se hautquidquam leges præscribere velle, aut viris de patria bene meritis præmia sua invidere; nec postulare, ut, qui bona ejusmodi emerunt, nulla refusione facta eadem amittant. Cæterum non posse non conqueri, fundos Coronæ, ac prædia libera, quin & partem oppidorum à Corona in privatos perpetuo proprietatis jure translata, tum in feuda nondum vacantia expectativas quæri; id quod verbo Dei, & Christianæ caritati repugnet. Provinciarum bello quæsitarum, pro quibus ipsi sanguinem, & fortunas profuderint, inanem titulum penes Reginam, proprietatem, & reditus penes privatos esse. Unde oriri, ut tot novis tributorum generibus ipsi onerentur, & quæ ex necessitate belli introducta sint, in perpetuum durent; id quod non possit non in oppressionem reliquorum Ordinum redundare. Esse qui Reginæ bona Coronæ alienare suadeant; cum huic contra per Ordinis Equestris privilegia non liceat Nobilium bona emere, aut sibi oppignerare; unde non posse non Coronæ bona semper imminui, quibus supplendis nulla ratio sit relicta. Firmabantur ista multis rationibus. Legibus Judæorum ne privatos quidem fundos alienari in perpetuum potuisse, sed anno Jubilæo ad veteres dominos rediisse. Nec Principem de sua sorte servo suo potuisse donare, nisi ad Jubilæum usque. Legibus patriæ constitutum, ut Corona terras suas habeat, quæ cum Regno delato ab Ordinibus Regi administrandæ committuntur, ut ejus reditibus sumtus aulæ Regnique tolerare, idemque tueri queat, quo populus quantum res ferat ab oneribus sit immunis. Ea bona patrimonium Regni esse, quæ à privatis neque peti, neque possideri debeant, nisi cum jure reluendi, ne vires Regni intercidant; & ad hoc Regem jurejurando obstringi. Testamento quoque Gustavi I. summa religione sancito caveri, ne Principes portionem suam alienent, neu filiabus Regis bona immobilia dentur. Quod si Gustavus Rex filiis suis non nisi feudi lege de bonis Coronæ quid concedere potuit; quo jure, qui insignem terrarum portionem emtionis, aut donationis titulo minorenne Regina, & inter dura belli tempora adquisiverunt, ista in perpetuum, & irrevocabiliter sibi vindicare posse? Recessu quoque Norcopensi Anno 1604. cautum, ut bona immobilia à Corona alienare non liceat, nisi ut eadem ad hanc iterum reverti queant. Esse Regno noxium, suæque libertati periculosum, publica bona, redituque stabiles penes privatos esse, inque horum locum ærario vectigalia & *accisias* delegari, incerto proventu, & qui ab exterorum commerciis dependeat, belloque exorto hæreat, quo pecunia quam maxime opus sit; præsertim cum in vectigalia, *accisias*, aliaque extra ordinem tributa hautquidquam consensum sit, ut inter certos, & perpetuos Coronæ reditus reputari debeant; sed ut inter summas belli necessitates subsidio sint, ac postea iterum cessent, singulique Ordines ad solitas erogationes, immunitatemque redeant. Nunc metuendum esse, ne ista onera non solum perpetua maneant, sed & libertas ipsorum servitio mutetur, alterato simul regimine, ac Regni jure. Sane eosdem, qui jam Reginæ suadent, ut bona Coronæ alienet, judicare, liberorum suorum fortunis melius caveri bonis immobilibus, quam pecunia. Ac proverbii vicem apud nostrates obtinere; *qui inimico suo noxium dare consilium velit, suadeat, ut omnia sua immobilia pecunia permutet*, quippe quæ possessionum maxime fluxa & lubrica est. Non esse exhauriendum fontem redituum. Si nunc omnia in donationes erogentur, unde in posterum remunerandos viros bene meritos? Non præsentia solum, sed & futura tempora cogitanda; singulos mortales esse, Regnum immortale. Plebem sanguinem suum effudisse Regno à Danorum tyrannide liberando, simul adquirendis tam egregiis Provinciis; qui male impensus sit, si iste nunc inservire debeat ad libertatem istius opprimendam. Antiquis temporibus benemeritos pecuniam, aut fundos feudi jure petiisse. Principibus hæreditariis exorituris haut adparere, unde ditiones & Principatus dari queant, omnibus jam distractis; & iniquum esse, ut soli Regii liberi fundis careant. Hoc modo Regem rusticis immediate imperare, aut tributa imponere non posse, nisi cum consensu Nobilium quibus subsint, non parum Regii Imperii imminuta vi; insuper certis fundorum reditibus Regem plane excludi, incertorum dimidia duntaxat parte per privilegia Nobilium potiri. Insigniter quoque debilitari militiam, cum viginti Nobilium rustici decem rusticis liberis aut Regiis circa erogationes publicas ac delectus respondeant: Accedere infinita prætoria, quorum famulitium à militia sit immune. Ita è delectibus vix tertiam nunc peditum partem confici. Singulos liberos rusticos, si Regi subsint, singulos equites posse alere: nunc

Trium Ordinum libellus supplex.

Levitic. XXV 15. Ezechiel XLVI 17.

1650. à Nobilibus pro tricenis, aut quadragenis fundis unum equitem præstari, qui raro extra limites Regni in hostem rem gerat. Ecclesiarum quoque & Scholarum reditus imminui, prætoriis recens excitatis decimarum immunitatem sibi arrogantibus. Oppidorum commerciis non parum decedere, quod rustici, si venale quid sit, heris suis primum offerre cogantur. Regi haut integrum esse ruri degere prædiis sublatis; ac post alienatos reditus precario vivendum. Rusticos à Nobilibus duriter haberi, ac vix ullum adversus eorum injuriam remedium, cum paucis vacet ad Curiam Aulicam querelas deferre; ac in judicio victoribus executionem deesse. Falso jactari, terram melius nunc sub Nobilibus excoli, quam unquam antea. Nam quondam cum fundi rusticorum proprii essent, Sueciam virorum numero, & terrarum cultu prævaluisse. Aut si quæ cultura ab istis adhibita sit, in privatum eorundem commodum vergere, Regi ac aliis Ordinibus detrimento cedere; quod prætoriis instituendis multi rustici fundis suis ejecti, multa arva ædificiis, aut equorum pascuu, ac pratis insumta sint; uni prætorio denos vicenosque fundos addici, qui ab aliis rusticis excolendi sint posthabito proprio opere, cum tamen prætoria ista in ærarium nihil contribuant. Hisce igitur ut remedium adferatur petebant, ac inprimis, ne fundi publici in perpetuum venditionibus, aut donationibus alienentur, sed si qui de patria egregie meriti sint, non nisi feudi lege concedantur; tum ut cuilibet muneri certa pensio è fundorum reditibus assignetur; ac si necessitas jubeat, bona publica indigenis pignori duntaxat opponantur, mollioribus reip. temporibus reluenda.

Equestris Ordinis responsum.

§. 39. Isthæc trium Ordinum postulata Equestrem Ordinem haut leviter commovebant, quippe queis opes suas labefactari satis adparebat. Haut tamen visum adductas rationes pressè ac sigillatim diluere, sed istis dissimulatis Nobiles responso suo in universum testabantur; fundamenta salutis ac tranquillitatis publicæ, quæ concordia Ordinum continentur, hac via convelli, turbisque intestinis semina spargi. Si quid querelarum movere placuerat, privatim prius secum fuisse communicandum. Hunc præter morem gravem sibi accusationem publice impactam. Autoritatem Regiam violari, quod tres Ordines antequam ad Reginæ propositionem responderint, nova negotia promant; quos audiri indignum sit, ac ni coerceantur, ad insultandam potestatem Regiam prorupturos. Sane manifestam hanc adversus Equestrem Ordinem conspirationem esse, cujus incrementa legitime quæsita ægris oculis illi adspiciant. Privilegia sua ab antiquissimis temporibus sibi possessa, quæ à Gustavo Adolfo Rege in hunc, qui nunc est, ordinem sint digesta. Illa per Reginam adversus aliorum Ordinum invidiam defensum iri certam sibi spem esse; eademque officiis patriæ præstitis meritos se judicare, quæ nec reliquorum Ordinum libertatem prægravent. Hautquidquam sibi in animo esse Regia jura imminuere, sed bona sua tueri. Si quid ab uno aut altero in agrestes durius consultum sit, id non universo Ordini imputandum: & tribunalia æque pauperibus, quam divitibus patere. Cæterum apud Reginam Senatus instabat, autoritate sua tres Ordines permoveret, ut postulatis istis desistant se, ditioni fomitem præbituris, & queis ipsa potestas Regia in Ordinem redigatur. Et quia in hoc negotio Sacerdote sprimas partes agebant, quibus facilem aurem præbebat Regina, Cancellarius monebat; Haut recte eam sibi consulere, dum diversam à progenitoribus suis viam insistat, qui autoritati Regiæ stabiliendæ judicaverint nimiam Ecclesiasticorum potentiam Romanos inter ritus quęsitam accidere, & ambitiosum quondam atque insolentem Ordinem justo limite coercere. Sed nec è re Principum esse, ut plebs sentiat, se grande in republica momentum facere. 1650.

Regina dissidium illud sopit.

§. 40. Suspicabantur multi isthæc trium Ordinum petita Reginæ haut ingrata accidisse; quod hac ratione obnoxios sibi posset haberę proceres, ac Equestrem Ordinem, quibus ferebatur propositum fuisse, hisce Comitiis ipsius autoritatem certis limitibus circumscribere. Cæterum ipsa difficile sibi judicabat ita repente sua beneficia retractare; nec rebus suis satis tutum universos proceres, recentibus plerosque meritis conspicuos offendere. Unde autoritate juxta, & humanitatę trium Ordinum ardorem moderari; & cum hi omnia in statum, qui sub Gustavo I. fuerat, revocanda contenderent, ostendere; ab eo tempore Regnum egregiis incrementis auctum, nec quæ tunc præclara habebantur, ad præsentis seculi rationes quadrare. Quin & cum Rustici offerrent, se de suo sortem, pro qua oppignerati sint, reluituros, quo potestati Nobilium subducti ad veterem conditionem redeant: Regina demonstrabat; haut eo secius eidem ipsos periculo deinceps obnoxios fore, ut à Corona alienentur, nec alia remedia defore, quibus adversus Nobilium injurias protegantur. Denique postquam cum singulis aliquandiu egisset, demum universos Ordines convocat, ac ut ejusmodi rebus concordiæ parum idoneis supersedeant imperat. Et ita quidem ea controversia Reginæ dexteritate tunc dilata magis, quam composita fuit. Post Coronationem Proceres, Et Equestris Ordo per Cancellarium Reginæ suadobant, ut exemplum in eos statueret, qui in hoc negotio ita audacter se jactassent, velut leges ipsi pręscripturi. Sed cum is Reginam ab hac asperitate abhorrere animadverteret, ad moderatiora devolutus eidem ingerebat, ut graviter increpitos doceret, Conventum Ordinum haut eo fine institutum, ut Regibus insolenter præscribere possint, qua ratione bonis suis uti debeant. Ac interesse Regum, ut populus intelligat, se non minus illis subjectum, si congregatus, quam si sparsus sit. Sed Regina cujus autoritas inter dissidium Ordinum valde confirmata fuerat, satishabebat, donationes Nobilibus conservasse; reliquis Ordinibus gratias agebat, pro studio in ipsam, & rempublicam ostenso; eosque ita laudabat, ut in proclivi foret, eosdem ad instaurandam hanc querelam iterum permovere, si forte aliquando è re videretur, Senatum ac Primores Nobilium in ordinem redigere.

De Carolo Gustavo in Principem hereditarium assumendo proponitur. 25. Sept.

§. 41. Nondum ea disceptatio sopita erat, cum Regina altioris indaginis negotium Ordinibus proponit. Cujus ingressu memorabat, quantopere sibi curæ fuerit Regni incrementa ac securitatem procurare; quo fine egregias provincias adjunxerit, vicinos pace illigaverit, oppida limitanea munimentis firmarit. Esse præclaros duces, esse militem exercitatissimum, qualem Suecia antea nunquam conspexerit. Domi pacem, sacra, justitiam probe constitutam. Enimvero unum adhuc desiderari, firmæ tranquillitati patriæ, idque longe maximi momenti; quod Regia Domus uni tantum animæ innitatur. Etsi enim anno pręterito in remedium optimum sit visum, ut Carolus

1650. rolus Gustavus, si quid sibi humanitus accidat, in Regno succedat; metuendum tamen esse, cum & ipse humanis casibus obnoxius agat, ne ea successio insufficiens sit, ni ulterius extendatur. Nam ut utroque mortuo Suecia in reipublicæ formam abeat, id neque nationem Suecicam semper Regibus suetam, nec indolem Regni à prima origine hac forma usi ferre posse. Quod si eadem ad conditionem Regni Electitii revolvatur, constare Ordinibus, quid dissidiorum, & turbarum tum alibi, tum in Suecia istam Regni faciem comitatum sit, ac quid malorum in cives inde redundarit. Contra cum pleraque orbis terrarum Regna jure hæreditario & successione sint constituta, ac Ordines Sueciæ in familia Gustaviana idem jus tutissimum judicarint, sibique cumprimis proficuum compererint; sibi ad salutem, & securitatem Regni optimum videri, ut hoc perpetuum maneat. Eoque censere, ut Carolus Gustavus non solum pro se successor ipsi constituatur, uti jam factum, sed & liberi ejusdem masculi Principes hæreditarii adsciscantur. Esse ipsum indigenam, per matrem è familia Regia descendere, sacris Evangelicis addictum, linguæ, legibus, moribusque Suecicis à puero adsuetum: ob egregias virtutes, prudentiam, & fortitudinem, bello ac inter pacis tractatus expromtam, à civibus juxta & exteris æstimari, sceptroque dignum haberi. Unde dubium sibi non esse, quin Ordines id honoris eidem sint delaturi, prout ejus artes, ac in patriam merita, hujusque salus & securitas requirant. Quam rem ut probe expendant, & quamprimum sententiam suam exponant, petebat.

Circa eum considerationes. § 42. De isthoc negotio cum Regina ad Senatum referret, hic palam testabatur, id sibi utique probari; haut tamen ut de eodem proponeretur, suadere potuisse, quod id consilium ancipitem eventum habere queat; cujus rationes quantumvis graves posteritati vix adprobaturi sint, ni potior omni ratione Reginæ autoritas præcessisset, sola inusitato, & parum à miraculo abeunti facinori tuendo sufficiens. Credebatur tamen id jus hæreditarium pletisque Procerum parum ad palatum esse, qui sceptrum sibi, suorumve alicui præoptarint, simul potentiæ, opibusque suis hac Regni forma parum cautum verebantur, accepto Rege, qui fortunam suam ipsis non deberet. Plerique tamen testabantur se magis pro Regina solicitos esse, velut quæ nimis extollendo Principem se ipsam periculo exponat; ac minus anceps fore, si connubio istum adsciscat, quam citra hoc in proximo sibi fastigio collocet. Quibus Regina reponebat; hoc in negotio non sui se rationem habere, sed unice salutem civium respicere, quam non diutius in ancipiti relinquere debeat, postquam de ineundo matrimonio nondum in animum inducere queat. Cæterum in universum hanc Reginæ propositionem ejus indolis judicabant, ut istius solius intersit eandem rejici, si ab omnibus profecta foret; ac nemini non arduum videbatur, circa eandem quid statuere. Multi censebant, cum is ante annum successor Reginæ designatus sit, par fuisse, ut eam designationem prius acceptaret, quam ad novum jus in eundem conferendum procederetur. Inprimis Equester Ordo ita negotium temperare cupiebat, ut jus hæreditarium non nisi hac conditione ipsi concederetur, si nulla Reginæ proles existeret, ne duæ stirpes Principum hæreditariorum easurgerent, si forte Regina alteri, quam Carolo Gustavo nuberet. Sed cum tres Ordines voluntatem Reginæ secuti velut aleam jacerent, Equester Ordo quoque omissa hæsitatione proposita probabat, postquam extremas preces incassum consumserat, ut Regina matrimonium potius iniret, quam rem tam inusitatam susciperet. Ita universi Ordines Reginæ respondent; consentire se, ut Carolus Gustavus Palatinus Princeps Sueciæ hæreditarius una cum stirpe ipsius mascula declaretur, si Regina absque prole decedat; ut tamen suscepta nova hac dignitate eadem, quæ Reges suscepta Corona, promittat de conservandis Ordinum juribus, ac privilegiis, simul Evangelicorum sacrorum puritate. Observatum fuit, lætam & exporrectam totius conventus extitisse frontem, nec in ullius vultu notas adparuisse, velut invitus ad hanc declarationem descenderet. 1650.

§. 43. Inter hæc Regina ad Senatum retulerat super formula cautionis, ad quam Carolus Gustavus Reginæ, atque Ordinibus sese adstricturus erat; quam ab ipso velut perspectæ prudentiæ Principe servatum iri spem sibi esse Senatus testabatur. Ac ipsa Regina ferebat: si sciret, ipsum se defuncta id non facturum, optare, ut is quamprimum è medio remotus sit. Ejus leges dum discutiuntur, Regina inter alia cupiebat, ut Princeps disertis verbis ad ineundum matrimonium se obstringeret, ne velut expectativam connubii cum ipsa retinere videretur. Dubitatum quoque, num Principis liberis permittendum sit prædia emere, ne forte nimias sibi opes congerant. Regina tamen censebat; id illis interdicendum non esse, ut tamen ea bona non alio, quam Nobilium jure possiderent. Id quoque permittendum censebatur, ut aliis Principibus operam suam addicerent, modo id præscia & consentiente Regina fieret. Quæsitum, num hæreditarii Principes in Domo Equestri locum, & suffragium habere debeant? Alii hoc eorum fastigio inferius ducebant. Sed Regina judicabat; magnam eam esse prærogativam; enimvero dubium esse, num ex usu Regis sit futurum id ipsis permittere. Si enim exsurgat quispiam turbido, ac ambitioso ingenio, quales quondam in Gallia Guisii erant, eo adminiculo factionem sibi comparare, ac Regem in periculum conjicere posse. Etsi ipsa suis temporibus haut metuat; sed in futurum præcavendum esse. Igitur consultissimum fore omne suffragii jus ipsis adimi, adeoque rerum novandarum ansam præscindi; eosdemque quietos expectare, quoad ad Sceptrum vocentur; etsi quo minus operam suam Regibus accommodent nihil prohibeat. Accedere, quod si Domum Equestrem ingrediantur, feuda sint postulaturi, eaque via fortasse ad parandos principatus grassaturi. Regem quoque Gustavum Adolfum censuisse, si pluribus filiis potiatur, primogenitum solio destinandum, cæteros circa possessionem bonorum non nisi Nobilium conditione fruituros, etsi honoris titulo præcellentes. Quærebatur quoque, num in Senatum essent adsciscendi? Regina censebat, penes Regem esse, utrum eos in Senatum admittere velit, an minus. Joannem, ac Carolum Philippum Duces in Senatum haut receptos; quod si tamen ardui quid agitatum fuerit, cum ipsis velut præcipuis Regni membris fuisse communicatum. Nec congruere in conditionibus de hac re mentionem fieri, quod dignatio Principis hæreditarii major sit, quam Senatoris. Sane nec Regem Daniæ, nec Saxoniæ Electorem filios suos in consilium adhibuisse. Unde placebat de Senatu, ipsorumque loco mentionem non fieri. Quod si tamen

Cautio Caroli Gustavi discutitur.

1650. men Regi videatur eos in Senatum admittere, dubium non erat, quin primus locus ipsis esset deferendus. Sed & illud movebatur, num Regi circa negotia reip. quidqoam facere liceat absque cqnsilio Principis hæreditarii? Qua de re inter Joannem Regem, & Carolom Sudermanniæ Ducem quondam controversum est, quamdiu hic intra Ducis dignationem subsistebat. Sane Carolum, sicubi consilio exclusus fuerit, ægre id tulisse, ac sæpe talia retractasse. Regina ferebat; si Carolus Gustavus quam cœpisset viam insisteret, libenter se cum ipso negotia communicaturam: dubitare tamen, num adhoc obstringi velit, sicuti Senatui obstringitur. Se radicem duntaxat quæsivisse, è qua se defuncta novus Rex exsurgere possit. Sed cum id fiat precario, sibi fas esse huic præscribere, quod è re sua, patriæque & Ducis videatur. Id unice à se spectari, ut Regno bene sit. Quæ nunc constituantur, in vim legis fundamentalis evalitura, è qua posteri de sua providentia sint judicaturi. Equidem Gustavum Adolfum suo juramento cavisse; se Regnum administraturum cum consilio Principum hæreditariorum, & Senatus. Sed uti illud novum, & recens introductum; ita nil probibere, quo minus id nunc expungatur: nec Carolum Gustavum id ægre laturum; præsertim cum Gustavi Adolfi frater alio jure niteretur. Nam nunc è placito Reginæ, & Ordinum ad hoc fastigium adscito leges ferri posse, prout ex usu Regni videatur. Sed nec congruere, ut suffragio in conventu Ordinum gaudeat, cum ingens secretum Domus Regiæ sit, Principes in Domum Equestrem, aut ad suffragium non admitti; nec Principatum aut insigne feudum in Suecia obtinere, (quæ sola conditio, cum cæteræ arriderent, Carolo Gustavo paulo durior videbatur.) Id enim sine dubio ad tranquillitatem & firmitatem Regni facere, ut omnia
23. Oct. sub uno capite sint unita. Sane & tres Ordines, Sacerdotum, Civium & Rusticorum à Regina magnopere contendebant, ut Carolo Gustavo Principatus daretur, quod Regis Gustavi I. testamento diserte de hoc caveatur, & Principi de idonea sustentatione utique prospiciendum sit; scilicet quod metuerent, ne novo tributo ad alimenta Principis onerarentur. Enimvero reponebat Regina: ipsos quid peterent, non intelligere. Si Principatum acciperet, suffragio quoque oppidis simul, subditis, ac ditione potiturum. Unde periculosam Regno divisionem orituram. Ac satius esse, fundos Coronæ inter Nobiles minutatim dispergi, quam insignem eorum portionem in unum conferri. Sed & se ultro hanc dignitatem Duci deferre, eoqne istam legibus circumscribi posse, prout è re patriæ videatur. Et quanquam Ordines objicerent, illum è Gustaviana stirpe per matrem descendere; haot ideo tameo jus aliquod ipsi ad Regnum competere, etsi par sit, ut præsenti casu ipsius ratio habeatur. Ita placebat caveri, ne ante aut post mortem Reginæ Princeps hæreditarius Principatum ambiret, aut adquireret; utque idem jus apud sequentes Reges esset. Et cum tanti momenti negotium id sit, disertis verbis exprimendum, quod alias patres fere ob naturalem in liberos affectum ad ejusmodi largitiones propendeant. Postulabant quoque Ordines, ne Dux pro prædiis suis munia Equestria præstaret. Quibus Regina reponebat; id utique Regno otile esse, ut diserte inter conditiones referatur, non tam propter Carolum Gustavum, à cujus prudentia, ac modestia nullum periculum sit, quam propter alios turbulento forte ingenio 1650.
queis fræna non laxari inter præcipua Domus Regiæ firmamenta sit. Id Senatus contendebat, ut à Principe ministris Reginæ caveatur, munia ac donationes ipsi salvas fore. Sed id præfracte abnuebant tres Ordines, minati, se potius re infecta domum abituros, quam in hanc conditionem consensuros. Princeps tamen ipse post expresse declaraverat; se Reginæ diplômata haut retractaturum, nec quæ ipsa fidis suis ministris dederit revpcatorum. Nec Regno inutile esse Nobilitatis opes gliscere; cui haut modici sumtus faciendi sint, ut idoneos se muneribus reipublicæ reddant, eademque exerceant. Ac confidere, eum Ordinem, si resposcat, pro patria nullis sumtibus parciturum; quicum & alias Sacerdotum ac Civmm ordo hautquidquam paria faciat. Addere nonnulli volebant, ut Princeps quoque teneatur iis, *quæ deinceps conventura fuerint*. Sed dispungebat ista verba Regina, quod in præsens omnes conditiones adaptandæ forent. Nec plus à Principe, quam aliis, Regibus postulari posse; qui omnia impleverunt, si cuique Ordini sua jura ac privilegia conservent. Differebatur inde super loco, quem Princeps in consessibus publicis obtinere debebat. Nam priores quidem Principes hæreditarii in magna Regoi Aula ad utrumque Regis latus sellis paulo humilioribus considere sueverant. Huic vero censebat Regina locum quinque summis Regni Officialibus oppositum capiendum. Quanquam Carolus Gustavus nunquam eo loco usus est, ut qui nunquam in Magna ista Aula in conventu Ordinum deinceps comparuit. Cum tamen huic conventui Ordinum finis imponeretur, Princeps Reginæ à dextris assidebat, eadem quidem linea, sed plane extra thronum, qui duobus gradibus celsior erat. Monebant quoque aliqui, saltem titulum Principatus cujuspiam ipsi tribuendum, licet eum revera non possideat, uti in Gallia, & Anglia fieri suevit. Sed Regina judicabat, sat magnificum titulum esse *Principis Sueciæ* vocabulum, qui & *Altitudinis Regiæ* nomine salutandus deinceps foret. Assumta eidem post insignia Regni Sueciæ, quorum medio Domus Palatinæ insignia inserebantur, in ora circumscriptis hisce verbis: *Carolus Dei gratia Regni Sueciæ Princeps electus*. Denique in easdem leges deinceps primogenitum Regis filium quoque obstringendum Regina censebat.

§. 44. Dum ista Senatum Ordinesque occupata tenent Carolus Gustavus demum Holmiæ adpulit, diu non sine desiderio à Regina expectatus; è cujus re longa Comitiorum mora haut videbatur, ne forte Ordines post compositas inter se disceptationes negotiis Regni arbitrandis penitius se ingererent. Præter destinatum moles negotiorum in Germania ipsum detinuerat. Etsi alii ultro moras nexuisse suspicabantur, quoad super conditione sua transactum foret, ac ut Ordinum inter se litigia declinaret, cujus favorem Nobiles sibi præceperant adversus cæterum Ordinum postulata. Adventantem comitabantur Fridericus Hassiæ Landgravius, Wittenbergius, Kœnigsmarckius, Hammersteinius, Paikulius summorum graduum duces. Ingressus in urbem eadem pompa, signisque lætitiæ celebrabatur, queis Reges à magna expeditione reversi coli solent. Biduo interposito à Senatu Deputati ipsum adeunt, verba faciente Cancellario, qui exponerent, quid in ipsius favorem decretum sit. Quæ super designatione ejusdem in successorem Reginæ superiore anno

Carolus Gustavus Holmiam adpellit. 28. Sept.

1650. re anno decreta erant, per literas quidem denuntiata ipsi erant; super quibus nunquam publice declarationem ediderat. Et credebant multi, ideo eum rem in suspenso reliquisse, ut omnem spem in matrimonio Reginæ defigere videretur. Alii censuerant, expectandum, quoad is prius Ordinum decretum acceptaret, antequam super jure hæreditario ipsi proponeretur; quod non constet, an quæ offerantur ab ipso probanda sint. Cæterum tunc super magnitudine dignitatis, suaque modestia, quæ decorum erat præfatus, exhibitum à Regina, atque Ordinibus beneficium verbis summam animi venerationem testantibus acceptabat, simul in leges quæ proponebantur haut difficulter consentiebat, inque eas solenni scripto se obstringebat.

Caroli Gustavi cautio 20 Oct. §. 45. Ejus cautionis hæc erant capita. Post præmissam gratiarum actionem, Reginam pro legitima sua Domina agnoscebat, cujus Regiam potestatem, ac jus sit firmaturus, exhibita quoque fide & virtute, simul submissione & obsequio in omnibus, quæ Deo & hominibus probari possint, sic ut Reginæ imperare, sibi jussa capessere fas sit, quamdiu utrique vita supersit. Circa regimen Reginæ, & quæ inde dependent, uti Regina promiserat, se ipsi invito nihil negotii publici injuncturum; ita ipsum quoque Regina viva & imperante nil, ex quo salus publica dependeat, uti sunt, bellum, induciæ, fœdera, ac similis momenti negotia suscepturum, ac peracturum, nisi ex mandato Reginæ, & de consilio Senatus. Cum etiam Reginæ ac Senatui visum fuerit, ne Regnum deinceps ullo modo dividatur, sed unum corpus sub uno Rege maneat: se suamque progeniem nunquam Principatum jure hæreditario affectaturum; sed cum Regina Ordinesque ipsi idoneam & perpetuam sustentationem, simul futuræ Conjugi ac liberis dotalitium, alimenta ac dotem pro dignitate ac Regni commodo promiserint; ita se dispositione illa, quam Regina de Senatus consilio factura sit, contentum fore. Si ipsi, ejusque soboli prædia quædam obveniant, se illa non nisi sub Nobilium jure ac libertate tantisper possessurum, eademque cum reliquis Nobilibus eo nomine munia præstiturum; reservata tamen sibi in familiam suam jurisdictione, quam priores Principes hæreditarii obtinuerunt. Si ante Reginæ mortem aliqua ditio eidem extra Regnum offeratur, haut alia lege se eandem suscepturum, quam ut semper sibi in Suecia integrum sit. Si matrimonium contrahere placuerit, super eo se cum Regina ac Senatu communicaturum, nec matrimonium initurum, quod Reginæ aut Regno fraudi sit: nec uxorem adsciturum, quæ alteri religioni, quam Augustanæ Confessioni addicta sit, nec aliis sacris progeniem suam imbuturum. Si aliquando ad Regnum pervenerit, id se non alia ratione gesturum, quam cum consilio Senatus, & juxta leges scriptas, ac statuta Sueciæ. Quo casu omnes & singulos Ordines ac subditos in doctrina verbi divini, scriptis Propheticis, & Apostolicis contenta, & invariata Augustana Confessione, simul Upsaliensi Concilio declarata servaturum. Nec minus iisdem universis & singulis jus & judicia, tum bene parta privilegia, libertates, & jura sarta tecta præstiturum, nec pauperem aut divitem ultro in corpore, membris, honore, juribus, ac rite parto dominio læsurum, aut ut ab aliis lædatur concessurum, nisi è judiciali sententia Se Reginam Matrem Mariam Eleonoram semper debito honore & dilectione prosecuturum, simul à Regina concessa beneficia, & conditiones tuiturum. 1650. Denique ad quæ ex Gustavi Regis testamento, & unione hæreditaria ad salutem Regni alii Principes hæreditarii tenebantur, (nisi quantum nunc immutatum sit,) simul ad quæ priores Sueciæ Reges ex juramento suo facienda aut omittenda obligati fuerint, ea omnia se bona fide impleturum. Ad easdem leges servandas suam quoque prolem legitimam adstrictum iri.

§. 46. Eædem porro conditiones decreto Ordinum sancitæ leguntur, quo & jus Regni hæreditarium in Carolum Gustavum, ejusque prolem masculam legitimam confertur, ac firmatur. Caroli Gustavi jus hæreditarium decreto Ordinum sancitur. 4. Nov. Scilicet grato animo agnoscebant felix Reginæ sceptrum, nec melius, clementius, ac tutius regimen optare posse; ac orare Deum ut diu sospitem ipsam servet; additis precibus ut ipsi diutius Regnum administrare placeat. Optasse ut ex ejusdem connubio Regni hæredes nascerentur. Sed cum sancte asseveravit, stare sibi sententiam matrimonio haut illigari, non idoneum magis remedium dispicere potuisse stabiliendæ imposterum Regni tranquillitati, quam ut jus Regni hæreditarium in Carolum Gustavum, ejusque prolem masculam conferatur. Quia tamen ad hoc nullo ex debito teneantur, sed Reginæ id intercessioni simul ipsius Ducis virtutibus, ac præcipue saluti patriæ dederint; ideo se consensisse iis conditionibus, quæ cautione Ducis exprimuntur. Eoque dictis conditionibus Carolum Gustavum, ejusque masculam ac legitimam progeniem, quamdiu quis ex ea superest, declarare Principes hæreditarios Sueciæ, ut si Regina fato functa sit, aut Regnum exuerit, eo ordine, qui in Unione hæreditaria familiæ Gustavianæ anno 1544. & 1604. expressus est, successione lineali ad masculos restricta sceptro subeant. Idque jus adversus omnes intra & extra Regnum defensuros se recipiebant. Cæterum cum quæstio moveretur, an Carolus Gustavus decretum Comitiale subscribere deberet, id haut congruere videbatur, quod hoc ipso Princeps hæreditarius declararetur. Unde non nisi illa decreta quæ deinceps condenda sint, ab ipso subscribi par esse. Etsi iste nullum decretum subscripsisse inveniatur, quippe qui ad Comitia venire abstinuerit, ne quam Reginæ suspicionem affectati regiminis præberet. Postea quoque solenni juramento, quod coronationis actu Regina præstabat, inserebatur; quod Ducis Caroli Gustavi jus hæreditarium, in eundem ab Ipsa, & Ordinibus Regni nunc collatum, conservare velit. Sicuti & Senatus, Ordinesque in eventum mortis, aut abdicationis Reginæ eidem fidem suam obstringebant. Ipse Princeps vicissim, qui post peractum coronationis ritum in pegmate, quo Regina ad recipiendum à Senatu juramentum, consederat, huic ad sinistram adstabat, in genua submissus ante Senatum Reginæ fidem, & obsequium jurabat, & alia quæ cautione Reginæ tradita latius expressa sunt.

§. 47. Eundem quoque conventum nobilitabat Coronatio Reginæ, quæ tanto cum splendore, ac magnificentia peragebatur, qualem antehac Suecia non conspexerat; Reginæ Coronatio. in qua omnium Ordinum eo solidior erat lætitia, quod ea non ambigui regiminis auspicium, sed florentissimæ administrationis specimen, bellorumque tanta cum gloria confectorum triumphum referret. Ex vetusto more eadem Upsaliæ fuerat peragenda, uti & paratus jam fieri cœperat; sed cum oppidum id tantæ pompæ capax non videretur, placuit

eum

1650. eum titum Holmiæ celebrari. Etsi nonnulli eam urbem coronationi Regum parum auspicatam eredant, quod observatum sit, Reges, qui Holmiæ coronam sumserint, eam ad finem vitæ haut retinuisse. Contulerat sese Regina Jacobidaliam,
18. Oct. Jacobi Gardii prætorium, unde pridie coronationem solenni pompa in urbem deducebatur: Reginam Matrem placebat in arce remanere, ac Filiam ibi excipere. Lusitanicus, ac Brandeburgicus Legatus in Gallici curru sedem capiebant, qui Reginæ jam viam ingressæ medio fere spatio occurrebant, & post brevem salutationem ante Caroli Gustavi, & post fratris Adolphi Joannis rhedam medii incedebant. Nobiles è subjectis Sueciæ Provinciis locum sortiebantur pro tempore, quo sub Sueciæ ditionem venerant. Ita honoratiore loco Estones, hinc Livoni & OEsalienses, demum Bremenses, Pomerani, & Rugii dispositi.
20. Oct. Cæterum quo loco Legati exteri in ipsa Coronationis pompa incederent, disquirebatur. Nam id nullo modo quadrabat, ut medii inter Reginam & Senatum incederent, primariis Officialibus insignia Regia prægestantibus, & quia isto actu corpus à suo capite sejungi non poterat. Ut autem iidem Reginam sequerentur proximo post Reginam Matrem loco, ipsi adspernabantur, quod præter gynæceum neminem post se habituri essent. Igitur cum ista processio ad actum Coronationis pertineret, in qua exterorum nullæ nisi spectatorum partes erant, præsertim cum exteri Reges ac Principes ad hunc actum à Regina solenniter haut essent invitati; commodissimum visum illos pompa plane abstinere, ac postquam eam è domo aliqua transeuntem spectassent, recta in templum se conferre, ubi idonea sedes ipsis parata erat. Sed & inter Senatores, ac Supremorum graduum duces controversia surgebat, quod Kœnigsmarckius ferre non posset, ut à recens in Senatum adscitis præcederetur. Proponebatur, ut isti duces in primariorum Senatorum rhedis assiderent; sed & id parum ad palatum erat. Unde indignantes curribus suis non relinqui locum in Suecia, pro qua tot præliis hostim profligassent, immissis istis separata turma prope Reginam equis vehebantur. Ipsam pompam, actumque Coronationis, atque convivia, tum hastiludiorum, ignium artificialium, venationumque spectacula, quibus sequentes dies celebrabantur, presse memorare, extra genium historiæ nostræ fuerit.

Gallica. §. 48. Cum Gallia quanquam fœdus finito bello Germanico expiraverat; manebat tamen mutua obligatio ad præstandas pacis Westphalicæ leges. Et quia tanti momenti fuerat eorum Regnorum conjunctio, utrinque placebat, eam novo fœdere denuo adstringi, de quo & semel iterumque Chanutus apud Reginam movebat. Simul scripserat Rex; se cupidum esse fœderis cum Regina continuandi, quod vix aliter interverti rumpive possint consilia, & machinationes occultorum inimicorum, quam unione ista vinculo insolubili ac perpetuo firmanda. Ad ipsam tamen novi fœderis formulam concipiendam segnius procedebatur, quod neque Reginæ rebus istud adeo necessarium tunc videretur; & Galli, si valde cupidos se ejus ostenderent, vererentur, ne Regina annuum subsidium pecuniarium stipulari vellet; cum eo tempore illis res nummaria valde in angusto foret. Quæ & præcipua causa videtur, quare Galli demum ultro ambire desisterent legionem pedestrem mille ducentorum capitum, meris Suecis constantem, quam antea Rex Gallicæ sibi transmitti petierat. Eam ad rem Regina 1650.
ac Senatus proclivis erat, ac jam præfecti destinabantur, qui selectissimos ex universo Suecico peditatu in unam legionem componerent. Sed cum Regina super ejusdem stipendiis, ac sustentatione certa conventione caveri vellet, & ne dum in Galliam trajiciunt, ab Hispanis in mari interciperentur; Gallis satius videbatur eo negotio desistere, ac Reginæ studio absque effectu frui. Ejus tamen in locum quatuor millia equitum ex illis, qui in Germania exautorabantur, sibi submitti petebant. Regina cum nec suis sub signis auxilia Gallis ferre, ne bello cum Hispanis se implicaret, nec tamen Gallis, quorum res tunc sat duræ erant, deesse vellet, proponebat; ut Galli exautoratos conducerent, ac si forte argento deficerentur, se Carolo Gustavo injuncturum, ut ad centum millia uncialium ipsis eum in finem mutuo daret. Quo nomine & eidem injungebat quantum res ferret Gallorum voluntati satisfacere, saltem ut pateret, culpam irriti negotii penes se haut fuisse. Enimvero abhorrebant à Gallica militia Germani, quod, qui hactenus stipendia apud Gallos fecerant, contemtim valde ab his habiti essent. Unde satis ducebat Carolus Gustavus impedire, ne maxima pars in Hispanorum militiam transiret. Quo fine etiam Hammersteinius summus vigiliarum præfectus, vir magnæ in exercitu autoritatis, annua pensione à Regina illigabatur, quem Hispani in sua stipendia solicitabant. Ipse quoque Kœnigsmarckius misso Bruxellas certo homine Hispanis obtulerat, se suis sumtibus duodecim militum millia ipsis adducturum, ut tamen certæ terræ pignoris loco sibi traderentur, ipseque à nemine præterquam Archiduce Leopoldo imperia acciperet. Sed cum circa hanc conditionem Hispani difficultatis quid moverent, connivente Carolo Gustavo permotus est iste, ne Sueciæ sacramentum mutaret. Etsi alias Gallis Noribergæ à Carolo Gustavo acta parum probarentur, velut ipsorum commoda ab eodem neglectim forent habita. Qua de re subinde apud Reginam querebatur Chanutus levi tamen brachio, & ut culpam frustratorum consiliorum in Erskeinum conferret, qui Principem in transversum egerit; simul ut testaretur, illud quidquid esset offensæ à Rege suo amicitia cum Regina condonari. Nec minus studiose offensam in Principem dissimulabant Galli ne ejus animum à se averterent, quem sceptro Sueciæ destinari norant. Etsi Carolus Gustavus consiliorum suorum rationes Reginæ facile adprobabat; quæ anxiis subinde literis injunxerat, lentis tractatibus aliquando finem imponeret; quin per omnia sacra rogarat, ipsam tandem ancipiti cura, in qua jam octodecim à pace conclusa menses hæreat, liberaret. Tum ut circa Franckendaliam Gallis faveret, quantum possit, modo ne tempus nimium extrahatur; aut rupturæ ansa præbeatur: simul Ordines Germaniæ aliquando hospitiorum militarium onere levarentur, ne gratia apud ipsos parta penitus consumeretur. Si qua restarent, Deo & tempori committenda, & remediis Instrumento Pacis præscriptis. Sane postulari à Regina non poterat, ut in solam Gallorum gratiam tractatus prolatando parta tot per annos decora denuo aleæ exponeret; cum præsertim bello in Germania instaurato Gallia malis intestinis languens nihil conferre auxilii posset. Cæterum ipsum Principem Holmiam reversum Legatus Gallicus omni verborum paratu Gallorum amicitiæ adjungere studebat, cui & super

1650. per honoratiore loco jussu Regis sui nihil controversiæ movebat. Vicissim & Princeps, cum ipsum Legatus salutatum veniret, in media area curru descendentem excipiebat, ac superiorem in sua domo locum concedebat, omnique modo studium in Galliam testabatur.

Hispani Reginæ amicitiam affectant. 9. Febr.

§. 94. Hispani contra, quo Reginam Gallis averterent, desiderium suum circa jungendam cum ipsa amicitiam ambitiose declarabant. Jussu Comitis de Luminares Legati Viennæ Hispanici Immanuel Bassarus de Rosales Salvio tunc Hamburgi agenti suaserat de fœdere inter Sueciam & Hispaniam ineundo. De quo cum hic ac Reginam referret, res majoris momenti visa est, quam ut statim certi quid statui posset; nec adhuc tempestivum videbatur, aliquem eo nomine in Hispaniam mittere. Haut abrupte tamen id placebat repudiare; quod Hispanorum amicitia non parum conferre posset augenda Sueciæ commercia. Post & Piccolomineus Carolo Gustavo non solum coram Noribergæ, sed & per literas proposuerat, ut Regina mediationem inter Hispanos, ac Gallos susciperet. Qua de re cum Regina Legato Gallico communicaret, hic Reginæ operam suo Regi gratam fore testabatur; Galliæ tamen rationes non ferre, ut Cæsar hoc in negotio cum ipsa concurrat. Idem mox Regis Galliæ jussu Reginæ pro oblata isthac opera gratias agebat, ut tamen innueret, non tam urgente necessitate aliqua istam suscipi, quam ut ipsi honorem tanti negotii deferret. Confirmabat ea res Reginam, ut Matthiam Palbitzkium in Hispaniam mitteret ad amicitiæ fundamenta jacienda, ac præcipue stabiliendis per Hispaniæ portus Suecorum commerciis; saltem ut Suecicis navibus, urgente tempestate, at alias ob necessitates in eosdem tutus accessus esset. Hoc obtentu citra strepitum expiscari licebat, num sua mediatio Hispanis cordi sit. Jubebatur is aperte per Galliam iter facere, ac Regem, Matremque Regentem adire, reque cum illis communicata ex eorum consilio iter suum tardius, aut celerius peragere, ac propositionem restringere, aut extendere; ne forte Gallis suspicio injiceretur. Sed & Biœrnclovio injunctum apud Piccolomineum testari; Reginam cupere conciliandæ paci inter Hispanos, Gallosque operam navare, modo norit, eam utrique parti gratam fore; simul exploraret, num Cæsar eo in negotio se ipsi adjungere velit, idque dextre dissuadere conaretur. De cujus negotii successu in sequentibus patebit.

Biœrnclovius Viennam mittitur.

§. 50. Placuerat quoque Biœrnclovium in Aulam Cæsaream mitti ut significaret, Legatum à Regina mox adfore investituræ de Germanicis provinciis accipiendæ, de qua petenda & Cæsar edicto nuper proposito monuerat: simul ut qui deinceps tituli utrinque tribuendi, & qua lingua utendum, conveniret. Super quibus antequam transactum foret, difficultas movebatur, qua ratione primæ literæ ad Cæsarem forent adornandæ. Nam si Germanica lingua adhiberetur, ejus genius non ferebat titulos omitti. Idem fiebat, si Latina lingua ad præsentis seculi modum detorta uti vellet. Latine autem scribere ad antiquorum ritum, affectatum, & scholasticum videri. Igitur Reginæ placuit, primas literas Gallica lingua concipere, quæ scrupulos titulorum adspernatur. Et cum aliqui monerent; hoc modo nimis aperte Ipsam studium in Galliam ostentare; eoque istas Cæsari parum gratas fore: illa reponebat, Viennæ tanto plus honoris sibi delatum iri, quo arctius Galliæ juncta adparuerit.

§. 51. Eodem anno tractatus inter Angliæ Regem, ac Scotiæ Ordines Bredæ instaurabantur, de quibus Angliæ Rex Reginæ significabat petens, ut operam circa ipsum cum dictis Ordinibus conciliandum sumere velit. Ea de re cum Regina ad Senatum referret, quibusdam hoc negotio abstinendum videbatur, velut eventu valde ancipiti ob ingentem potentiam Parlamenti Anglicani, quod metu aut secretis artibus conatus eorum, qui Regi studebant, facile oppressurum credebatur. Alii parum decorum id munus Reginæ judicabant, quippe quæ parem favorem adversus Regem ac Parlamentum ostendere haut posset; ac periculosum esse Regis alterius subditis eas conditiones procurare, quas propriis concedere nolit. Pluribus tamen placebat, eam rem non insuper habendam; & ipsa Regina cupiebat Regem solio suo reddi, ad quod nisi per Scotiam ipsi accessum patere haut putabat. Igitur ejus negotii causa Bredam ire jubetur Laurentius Cantersteinius, qui tunc Hagæ Comitis agebat; simul ea occasio arripitur ad literas Parlamenti Scotici superiore anno scriptas respondendi. Iis literis quæ super Conventione sua memoraverant, in medio relinquebantur; Regis cædes damnabatur; ipsi ut moderatas conditiones ferrent monebantur. Cantersteinio injunctum, ut Bredam profectus circa componendum Regem ac Scotos operam navet, ut tamen præcipue à Rege dependeat. Ac palam quidem quereretur, ab Ordinibus Scotiæ tam duras conditiones ferri, Regis fastigium ac jus infringentes. Clam tamen Regem hortaretur, quantum liceret Scotorum se voluntati attemperet, quod alias parum ipsi virium sit Regno recuperando; ac id in præsens præcipue ipsi curandum, ut in Scotia pedem figere detur: cætera successu temporis corrigenda. Contra Scotorum Deputatis demonstraret, dura nimis ipsos postulare, & quæ adversa fronte Regiæ autoritati repugnent, ejusque jura mutilent. Eoque molliora proponerent, Regique summam rerum directionem ne adimerent, postquam religioni ac libertati ipsorum satis cavisset, præteritorum quoque venia concessa. Ut tamen rem presse nimis haut urgeret, nec servidum pro Rege studium ostentando Scotis invisum se redderet. Cantersteinius cum Bredæ apud Regem mandata Reginæ exposuisset, iste summo cum gaudio officium hujus acceptabat, testatus, nulli mortalium se plus obligatum, quam Reginæ, quæ sola animi generositate, nullo suo merito, ista faciat, ac sola de ipso solicita sit, ab amicis & cognatis deserto. Cum Regi operam suam gratam sentiret Cantersteinius, Scotorum Delegatis Reginæ literas reddebat; qui singula cum reverentia illas acceptabant, simul desiderium cum Rege transigendi testabantur. Disserebat apud istos Cantersteinius, Scotiam sine Rege salvam esse non posse; antiquissimum id Regnum, & ex hac familia bis mille per annos Reges habuisse. Idem in factiones distrahi, quæ ad plenam ejus divisionem evalituræ sint, nisi uno capite contineantur. Multos, qui in Anglia, & Hibernia Regem respiciant, commovere se non audere, priusquam is pedem in Scotia posuerit. Angliam sumto jam reipublicæ schemate de Scotia in provinciæ formam redigenda agitaturam. Scotos jam semel atque iterum aspere ab Anglis habitos. Tempus nunc esse rem agendi, antequam æstas effluat, ac Parlamentum Anglicanum nimis se confirmet. Tales conditiones Regi suo ferrent, quibus is diu stringi possit. Idem Regi vicissim

1650 Regina mediationem inter Regem Angliæ & Scotos suscipit.

1651. vicissim ostendebat; ni in Scotiam accedat, nullo auxilio frui posse ab illis, qui per Angliam, & Hiberniam ipsi faveant; quibus si necessitas afferatur Parlamento se subjiciendi, hujus potentiæ non parum incrementi accessurum. Demum apud Scotos non parum profecit Reginæ autoritas, ut initio mensis Maji inter Regem, & istos transigeretur; Reginæque ab utrisque gratiæ actæ. Antequam Rex in Scotiam solveret, Balandinum Equitem in Sueciam ad Reginam mittebat, qui officio isto defungeretur; simul ut tentaret, num Regina ferre possit super ipsius cum Rege matrimonio moveri. Qua de re ut sermonem movere posset, effigiem Regis attulerat. Sed Regina ita dextre ipsi insinuabat quantopere abhorreret ejusmodi sermonibus aurem præbere, ut iste facile supersederet apertius rem urgendo repulsam extundere. Cantersteinii negotiatio tunc summo silentio premebatur, ne si Anglis de eadem innotesceret, repente Scotiam invaderent, aut in mari insidias Regi ponerent. Eadem tamen Marchioni Montrosio exitii ansam præbuisse judicabatur. Nam qui partibus Regis in Scotia favebant, cum Bredæ tractatus agitari intelligerent, Montrosio in Scotiam irrumpente quiescebant, cum hic alias istorum concursu decem se hominum millia confecturum sperasset. Ita is cum sexcentorum manu facile opprimebatur. Regii jactabant, non debuisse ab eodem Scotiam invadi, dum tractatus fervet. Sed regerebatur; debuisse à Rege priora mandata revocari.

Polonica. §. 52. Circa adornandos pacis tractatus inter Suecos Polonosque hoc anno parum promovebatur. Equidem in Comitiis Warsoviæ mense Januario habitis quatuor Legati nominabantur, qui eo nomine Lubecam proficiscerentur. Simul ad Mediatores scribebatur, ut diem ordiendæ negotiationi nuncuparent. Etsi quæ ad Belgas fœderatos mittebantur, parum grata essent, quod inscriptio hæc verba exprimeret. *Amicus noster grate dilecte*; & quod postularent, ut Mediatores primo Lubecam se conferrent, & inde ad partes datis literis conventui diem designarent. Id quod tempori extrahendo propositum judicabatur. Alias, serio à se expeti tractatus Poloni ferebant; quibus non parum suspicionis injiciebat rumor de copiis è Germania in Livoniam deductis. Et qui nuper in Sueciam missus fuerat Matthias Crocovius arguebatur mandati sui sensum haut recte percepisse. Non enim id ex Regina Sueciæ quærendum fuisse, utrum Veneti futuris tractatibus Mediatorum partes subire debeant: sed quia jam nupero Conventu ad id munus adsumti fuissent, ac interea Angliæ Rex occubuisset, num opus sit alios Mediatores circumspicere, an vero in Angli locum Veneti subire debeant; quos Mare Balticum parum tangat, & queis ejus maris navigatio damni plus quam lucri adferat. Ad Senatum Sueciæ quoque Senatus Poloniæ literis datis moram responsi excusabat ob interventum Comitiorum, Legatos se jam designasse Lubecam ituros, & cupere, ut quamprimum negotium conficiatur. Eæ literæ Duci Curlandiæ in Sueciam curandæ commendabantur; qui & Suecici Senatus literas Polonis reddiderat. Ad istas Senatus Sueciæ reponebat; Reginam pariter paratam esse Legatos Lubecam mittere, nec æquas pacis conditiones repudiaturam. Ita supererat, ut Mediatores diem conventui ordiendo nuncuparent, ac partes ut eo Legatos mittant, invitarent. Et quia cæteri Mediatores in Regis Galliæ arbitrium contulerant diem congressui nuncupare, ab hoc vicesima Octobris designabatur. Mox tamen Poloni qui hactenus Conventus quamprimum habendi desiderium ostenderant, ejus dilationem iterum quærebant. Quo nomine Poloniæ Rex ad Chanutum Galliæ Regis Legatum in Sueciam scribebat, excusans temporis præfixi angustias; nec se hiberna tempestate legatos mittere posse; qui tamen veris initio sat promte sint adfuturi. Gratum erat Reginæ, eam moram haut à se profectam, quæ & gravibus negotiis hactenus distracta fuerat; Comitiis in hiemis usque initium extractis, ac difficili jam maris trajectu. Ita cum Chanutus eam rem in ipsius arbitrium rejiceret, Conventus in Majum mensem anni sequentis fuit prorogatus. Interim ut Poloniæ Rex expiscaretur, quæ Reginæ mens super pacis conditionibus foret, Georgium Fischerum Holmiam miserat, qui inter a- 3. Sept. lia de secreto tractatu inter Regem & Reginam movebat, ostenso Regem prætensioni in Sueciam renuntiaturum: vicissim suppetias sibi, ac pecuniam stipulaturum. Addebat, cum Regina jam Livoniam, & Pomeraniam adquirat, num Regi portionem quandam terrarum dare velit, supremo imperii jure possidendam. Ad quæ Regina reponebat; sibi haut fas esse ditiones suas imminuere; cæterum laxioribus verbis pollicebatur, auxilium suum Regi non defore. Sed cum iste hæc promissa scripto concepta sibi tradi peteret, Regina abnuebat, quod & is propositionem suam scripto exhibere noluisset. Unde quid de successu tractatuum esset sperandum, prudentes facile prospiciebant, cum neque Poloni prætensiones suas gratis remittere, nec Sueci easdem pretio redimere vellent.

§. 53. Eo anno in Sueciam adpellebat Josephus Portugallica. Pintus Pereira à Lusitaniæ Rege Legatus, qui super fœdere inter Sueciam & Lusitaniam denuo 18. Jul. movebat; inter alia Suecicis navibus liberam navigationem offerens ad portus Indiæ Orientalis, qui Lusitanicæ ditionis essent. Sed ita languide rem gerebat, ut facile pateret, ista obtentui duntaxat sumta. Cæterum petebat iste, ut Regina controversiis inter Regem Lusitaniæ, & Belgas Fœderatos componendis operam dare velit. Id quod Reginæ haut adspernandum videbatur. Saltem enim ad obtentum erat, ut quales se heic gererent Belgæ, talem & ipsa se adversus eosdem tractatu Polonico exhibere posset. Per literas igitur hoc officium Belgis offerebat, quod ex utriusque populi usu judicet, bello inter se haut collidicet, bello inter se haut collidi; idque negotium, ut suo nomine obiret, Haraldo Appelbomio in mandatis dedisse. Is cum de eadem apud Ordines 30. Nov. Generales proponeret, verbis quidem hi testabantur, Reginæ officium sibi gratum esse; scri- 14. Mart. 51. pto tamen responsum dare abnuebant, ne ad certi quid se adstringerent. Color dicebatur, Legatum Lusitanicum nondum admissione potitum, ac rem hanc à se ad singulas provincias prius referendam. Revera tamen metuebant ne, Lusitani hac mediatione confisi ægrius ad satisfaciendum Belgis descenderent. Nam si Lusitanis animus esset Belgis satisfacere, brevi & compendioso tractatu id posse fieri nullo sequestre adhibito. Ast iisdem tempus extrahere cupientibus inservire mediationem Suecicam; quæ sibi contra fraudi sit, cum à Lusitanis jam in angustias redactis brevi æquæ conditiones extorqueri queant. Quanquam & Zelandi plane à tractatu cum Lusitanis abhorrebant. Ita dilatum aliquandiu re-

Pppp spon-

1650. 14. Mart. sponsum. Sed sequenti anoo literis istam mediationem declinabant: Reginæ officium sibi fuisse gratissimum, si res & anni tempus longiorem Brasiliæ pacandæ moram pateretur. Sed hoc rerum statu sibi quam maxime properare necessum fuisse.

Cantersteinii negotiatio cum Hollandis. §. 54. Sub finem superioris anni Cantersteinium à Regina in Hollandiam missum memoravimus, ut fœdus illorum cum Daniæ Rege nuper conclusum, simul conventionem super redimendo vectigali Oresundico si qua posset everteret; aut saltem declarationem obtineret, neutrum Suecis fraudi fore. 17. Dec. 1649. Etsi jam Ordines Generales apud Reginam literis modestissimis testati essent; sibi haut in animo fuisse quidquam facere fœderi cum ipsa repugnans. Fœdus cum Dano æquis conditionibus initum ex potestate liberis populis competente, ad mutuam defensionem ditionum, atque commerciorum, & navigationis in Mari Baltico, & Septentrionali. Sed & Daniæ Rex, cum à Regina super istis conventionibus apud Belgas moveri audiret, per Residentem suum Petrum Julum Holmiæ quam diligentissime excusabat, illas hautquidquam in Sueciæ præjudicium cedere, sed ad easdem ineundas se adactum præsenti statu Regni, ac fulciendis recentibus suis rebus, simul ut sumtus in sepulturam Patris, suamque coronationem repararet. Cantersteinius porro disceptationem cum Ordinum Deputatis ingressus multis demonstrare conabatur; fœdus ipsorum cum Daniæ Rege plura complecti, quam ad meram defensionem requirantur. Saltem declarandum; si Belgas non putent ad ferenda Sueciæ auxilia adversus Danos teneri, nec ipsos obstringi velle ad auxilium Daniæ adversus Succiam ferendum, si duo illa Regna quamcunque ob causam bello collidi contigerit; præsertim cum fœdus inter Sueciam, & Belgas ex mente utriusque contrahentis revera adversus Daniam directum fuerit. Verba etiam, quibus Suecia excipitur, obscura esse, nec constare an ad eum casum, de quo in principio Articuli decimi quarti agitur, an ad totum fœdus Suecicum pertineant. Esse præterea res in utroque fœdere, quæ simul nullo modo consistere queant. Quod si cordi ipsis sit fœdus Suecicum tueri, in proclivi esse ante ratificationem fœderis Danici disertis, ac perspicuis verbis Sueciæ cavere. Circa *tractatum Redemtionis* monebat; providendum, ne dum ad conficiendam annuam pecuniam, quæ Dano hoc nomine promissa est, vectigalia in Hollandia intenduntur, libertas Suecicarum navium in freto Oresundico eludatur. Nam ista aliter augeri non posse, nisi ut Sueci onercotur, adeoque reipsa vectigal Oresundicum in Hollandia persolvant. Ad quæ Belgæ nil aliud reponebant, quam fœdera sua cum Suecis, & Danis sibi invicem haut repugnare, cum utrumque defensivum sit; eoque se Sueciæ ad auxilia ferenda non teneri, si ipsa ultro Daniam invadat. De cætero ita fœdus cum Danis aptare studuisse, ut ne fraudi sit fœderi Suecico hactenus tam sancte culto. Quo fine & diserte Succia excepta sit. Sed & circa redimendum vectigal fas sibi fuisse cum Dano pacisci. Jactabant tamen aliqui; si Regina nollet vectigalia in Hollandia ob istum tractatum intendi, eandem sibi rationem ineundam, qua Regina utitur, ut nempe vectigalia pro suis civibus minuantur, Suecis ad integra solvenda adactis. Et privatim aliqui differebant; si Regina discrimen inter naves in Suecis ædificatas, & extraneas tollat, se quoque tractatum redemtionis eversuros. Ea re intellecta Regina Cantersteinio injungebat; operam daret, num meliorem obtinere declarationem possit. Modeste tamen ageret, ac minus publice abstineret. Et ubi scripto responderent Ordines, qualecunque responsum acceptaret, nulla protestatione, aut exprobratione interposita; cum talia non nisi animos exacerbent, nullo præterea fructu. Sed & ita rem tractaret, ne qua timoris signa daret, aut apertæ Danis offensæ ansam præberet. Quod si nullo modo ratificatio impediri queat, satis haberet declarationem obtinuisse, neutrum tractatum Sueciæ ullo modo fraudi fore. 1650. Privatim tamen apud eos, quos ea res tangeret, ostenderet; si Belgæ domi vectigalia augeant, Reginæ decretum, duplex vectigal mercibus in Suecia, subjectisque Provinciis imponere, ac cumprimis cupro, ferro, malis, asseribus, cineribus, lanæ, pici liquidæ, & similibus; quibus Belgæ carere nullo modo possint. Uti autem Cantersteinius, & post eum Haraldus Appelbomius, (nam iste Bredam ad Mediationem inter Regem Angliæ & Scotos profectus, id negotium huic conficiendum reliquerat,) circa impediendam Danicorum tractatuum ratihabitionem satagebant; ita viceversa Ministri Danici ad eandem extundendam nulli operæ parcebant: inter alia ferentes; si Belgæ pacta ratihabere abnuerint, Daniæ Regem Suecis Scaniam cum dimidio freto traditurum, receptis in ejus vicem nuper amissis Provinciis, Hallandia, Jemtelandia, Gotlandia & Oesalia; quin & istis vectigal Oresundicum redimendum oblaturum, cupide amplexuris occasionem Belgas Mari Baltico excludendi. Quæ ab hisce ut vana, & à Danorum rationibus plane abhorrentia cum irrisu rejiciebantur. Enimvero Belgis placebat negotium id extrahere, & tam Suecos, qnam Danos in suspenso relinquere, quoad adpareret, quantum copiarum Regina post conclusos tractatus Noribergenses sub signis retentura, aut num sorte quid in Daniam tentatura esset. Sed & non parum difficultatis surgebat, unde confici pecunia illa posset, quæ Dano pro redemto vectigali Oresundico promissa erat. Nam Zelandi non alia lege istos tractatus ratihabere volebant, quam si Hollandi valida auxilia adversus Lusitanos in Brasilia annuerent. Sed & mox obortæ in Belgio turbæ, ac Arausionensis mors alio cogitationes avertebant. Ita per istum annum ratificatio Danicorum tractatuum omissa est.

§. 55. Constituerat tunc Regina novum in Russica. Muscoviam Residentem mittere Jacobum Molinum, sed quem Novogardiam jam progressum Russi sistebant, ac non sine minis in Suecicam ditionem redire jubebant. Deinceps quippe, (ita jactabant,) Residente opus non esse, cum inter utraque Regna omnia sint tranquilla, & composita. Hactenus Residentes tantum ad tempus toleratos; nec super iis Pace quidquam disponi: nec à se perpetuum Ministrum Holmiæ haberi. Sed & paulo post cum Levinus Nummersius partem pecuniæ superiore anno conventę è Muscovia efferret, simul concessu Czaris frumenti quid Plescoviæ coemtum in Livoniam avehere vellet, plebs ea in urbe seditionem movere, ac in Levinum istum sævire, abrepta pecunia. Mox & velut contagio Novogardia in seditionem abiit, ubi Danicus Ablegatus Ivarus Krabbius, qui tunc è Moscovia reversus illac transibat, à furentibus pessime habitus est. Sed Novogardienses facile compositi, ac seditionis autores cum cruciatibus neca-

1650. necati. Plescoviæ pertinacior seditio, quo & è Polonia literæ adferebantur, Demetrii nomen præferentes, qui legitimum se Russici Imperii hæredem, & cum qui nunc rerum potiatur, suppositititium jactabat; eosque ad vim illatam fortiter sustinendam hortabatur; se mox validis cum copiis auxilio istis adfore. Et sustinuere aliquandin obsidium Plescovienses; ad extremum tamen promissa anteactorum venia ad obsequium rediere. Mittebatur à Czare cum literis ad Reginam, qui factum id excusaret, ac se ablata redditurum, supplicio de flagitiis patratoribus sumto. Qua satisfactione Regina adquiescebat, præsertim postquam pecunia superiore anno conventa exacte soluta fuisset.

Meclenburgicus Warnemundam reposcit.

§. 56. A Meclenburgico Duce Adolfo Friderico literæ adveniebant, quibus ut præsidium castello Warnemundæ deduceretur, postulabat. Adjunctum erat Attestatum Cæsareorum Legatorum, quod Regina ad reddendum istud castellum teneatur. Enimvero id postulatum Regina nullo jure niti censebat. Nam in Instrumento Pacis de vectigalibus in locis Meclenburgicæ, & Pomeraniæ in universum exprimi, quæ verba è prima formula remanserint, quando totius Pomeraniæ nanciscendæ adhuc spes fuerat. Et ipsum Meclenburgicum Legatum ab initio contendisse, ut vectigalia per oram Meclenburgicæ servarentur, quod speraret, Principem suum vectigal ad Warnemundam retenturum. Post cum super satisfactione Suecica transactum esset, eundem sero vocabula *in locis cessis* inseri voluisse. Missum post à Rostochiensibus Deichmannum, qui, ut insertis tribus illis verbis telonium Warnemundense tolleretur contenderit, permotis quoque Ordinibus, ut per Deputationem à Legatis Suecicis id peterent. Sed responsum; literam scriptam manere, nec in sua potestate esse, in negotio jam subscripto quidquam mutare. Quanquam autem de castello diserte expressum non sit, tamen concesso vectigali locum utique concedendum, ubi ista expediantur. Nam ut navis Regia ante portum in anchoris stans eadem exigat, ipsis etiam navigantibus incommodum esse. Sed & Duci exprobratum, quod nuper frumentum Wismariam vehi interdixisset, velut infensi Suecis animi indicium, cum hi longe aliter de ipsius Domo meriti sint. Sequenti anno Piccolomineus acres literas ad Principem Sueciæ dabat, Warnemundæ restitutionem expostulans velut Norimbergæ ab ipso promissam. Id quod hic inficiabatur, non lenioribus literis repositis. Equidem rem clarioribus verbis potuisse exprimi; sufficere tamen ea nihil exceptionis continere: ac omnia vectigalia ad eam oram intellecta fuisse, claro indicio esse, quod ista vi armorum in tractatibus utique facile obtineri potuerint. Eo fidentius autem hoc in negotio agebatur, quod satis constaret, ob Warnemundam bellum novum haut iri susceptum. 1650.

§. 57. Sub finem anni aderat à Precopensium Tartarorum Principe Islan Gerey Legatus, qui amicitiam Reginæ offerebat; simul secreto proponens, quia Princeps iste fœdus cum Poloniæ Rege adversus Moscos inierit, num Regina in ejus fœderis partem venire, ac junctim Russiam invadere velit? Cum de fœderis legibus interrogaretur, & quæ alia tantum negotium suscepturis scitu necessaria sunt; ista à se ignorari ferebat, nec plura jussum se dicere. Addebat, ut Reginæ aliquem in Crimeam ablegaret confirmandæ amicitiæ. Ejus propositio quanquam vana haberetur, nec verosimile esset, Rempublicam Polonicam permissuram, ut Rex arma adversus Moscos paret: haut abs re tamen visum, paris argumenti literas reddere, de amicitia ample testantes, ac deinceps Legatum in Tartariam mittendum. Interim specie Legatum istum deducendi in Crimeam simul ire jubebatur interpres Joannes Meicrus, conditioni istius populi explorandæ, & num quid solidi istorum hominum pollicitationibus subsit. Saltem haut inutile videbatur Polonis scrupulum injicere, velut arcana quædam commercia cum ista gente agitarentur.

Tartarica Legatio.

SAMUELIS PUFENDORFI

RERUM SUECICARUM

LIBER XXIII.

EPITOME.

1651. *Regina de Imperio deponendo cogitat. Interna Sueciæ habitudo.* 2. *Reginæ concilium de abdicando Regno dissuadet Chanutus;* 3. *& Princeps Carolus Gustavus;* 4. *Et Senatus.* 5. *Rationes Reginæ circa id propositum.* 6. *Regina destinatum suum differt.* 7. *Messenii plectuntur.* 8. *Biœrnclovii negotiatio Viennæ circa titulos. Ejus literæ fiduciariæ redhibentur. Idem ad audientiam admittitur.* 9. *Ulterior circa titulos & linguam negotiatio. Biœrnclovii postulata. Cæsareorum tergiversationes circa linguam.* 10. *Calumnia in Suecos de vendita Austriacorum Religione.* 11. *Super renovando fœdere* 1651.

1651. *dere Gallica considerationes. 12. Regina super renovando fœdere, ejusque legibus* 1651.
decernit. 13. Tractatio de fœdere Gallico. 14. Capita fœderis excutiuntur. 15. Fœderis formula concipitur. 16. Missio in Hispaniam. 17. Hispani libera commercia Suecis concedunt. 18. Tractatus Lubecensis acta. Suspiciones de Polonis. 19. Suecicorum Legatorum mandata. 20. Polonorum Legatorum mandata. 21. Controversia super visitatione. 22 Controversia de titulo Reginæ. 23. Polonis spiritus accedunt. 24. Legati se conviviis mutuo excipiunt. 25. Sueci abitum minantur, ni super titulo Reginæ satisfiat. 26 Poloni tractatus eludere jubentur. 27. Procuratoria examinantur. Desiderata in Suecico procuratorio. 28 Suecorum defensio. 29. In Polonico procuratorio notata. 30. Polonorum responsio. 31. Suecorum ad hanc replica. 32. Nova procuratorii formula proponitur. 33. De legibus Pacis utriusque partis sententia. 34. Conventus dissolvitur. 35. Regina Gedanenses super insidiis monet. 36. De agnoscenda Republica Anglicana consultatio. 37. Regina illam Rempublicam agnoscere constituit. 38. Regina pacta inter Danum & Hollandos frustra impedire studet. 39. Hollandi tractatus cum Dano ratihabent. 40. Regina ea de re queritur. 41. Hollandorum responsum. 42. Regina Anglorum societatem affectat. 43. Cornificius Ulfeldius in Sueciam venit. 44. Moscovitica.

Regina de Imperio deponendo cogitat.

Ostquam tam gloriosum bello Germanico finem imposuisset Regina, statim qua ratione ipsa abdicatum à se regimen in Carolum Gustavum transferret, cogitavit. Ea destinata, quæ Regina initio sola secum animo agitabat, nonnulli prudentiores conjecturis è statu Sueciæ desumtis, præcipiebant. Nupero Ordinum conventu dissidia inter hosce gliscere ceperant, quæ ne in intestinas turbas erumperent, Reginæ quidem dexteritas prohibuerat. Neque tamen ita malum erat funditus sublatum, quin primo Conventu idem certamen Nobiles inter, ac reliquos Ordines exardescere posset. Inter hanc Ordinum discordiam etsi Reginæ autoritas magnopere invaluisset, quod fortunæ Nobilium magnam partem ex nutu istius jam dependerent facile subvertendæ, ni adversus cæteros Ordines ejusdem favore sustinerentur: vix tamen fieri posse videbatur, quin aliquando eam ob caussam extremis ipsa difficultatibus involvenda foret. Proceres, qui splendidiora reip. munia tantum non in patrimonio sibi, suisque familiis reputaverant, in deminutionem sui accipiebant novos quosdam homines Reginæ gratia evectos, & ab hac summa reip. negotia ex suo magis quam illorum placito administrari. Plebs contra parcæ atque adstrictæ veterum Regum vitæ adsueta, lætiorem Aulæ faciem aversabatur; & inter exhaustum ærarium donandi finem non fieri fremebat. Et largiendi semel initio facto, reliquis, qui paria cum prioribus merita jactabant, negare species injuriæ habebatur. Atqui si nova tributa imperarentur sustinendis sumtibus Regni, plebs in desperationem abitura videbatur. Nobilibus eripere quæ ipsa dederat, Reginæ genio adversum, & anceps erat. Unde suspicio nascebatur prudentioribus, Reginam singulari aliquo medio sibi consulturam, in Principem devoluto imperio juxta, atque invidia, si quæ forte instaurationem ærarii susceptorum mansura erat. Et quia subito de instituendo in Gotlandiam, & Oelandiam itinere proposuerat, credebatur, eas insulas sedem sibi destinare, qua vitam privatam ageret, Oelandia pro captu Septentrionis sat amœna. Variis quoque speculationibus ansam præbebat, quod Regina hoc anno mergitem, Wasiorum gentilitium insigne, sigillo Regni, & pavimento interioris arcis areæ dimoverat. Firmabatur suspicio, quod cum hactenus Cancellario Oxenstiernæ, eidemque addictis parum æqua fuisset visa, velut ejus autoritate, ac potentia fastigium Regium prægravante, nunc subito eundem præter solitum amplecteretur, quasi ad extremum omnibus conciliatis solio abire vellet.

Internus Sueciæ habitus.

Reginæ consilium de abdicando Regno dissuadet Chanutus.

§. 2. Inter primos, qui secretum illud conjectando indagaverat, Petrus Chanutus Regis Galliæ Legatus erat, qui de eodem ad Regem Galliæ, Reginamque Matrem scripserat; sed quibus id consilium displicebat, velut Reginæ haut proficuum; an quia Carolum Gustavum parum prono in Galliam affectu credebant. Unde Chanutus id propositum Reginę dissuadebat tanta libertate, quam vix subjectus ipsius adhibere ausus fuisset. Regina tamen, quod longius se jam progressam putaret, quam ut honeste pedem retrahere posset, quo rogari desineret convictam se rationibus istius profitebatur. Et iste ideo Reginam gravius urgendam non ducebat, quod speraret eam Regno haut ita renunciaturam, ut non aliquo casu regressus ipsi ad idem pateret; præsertim cum vacillans valetudo Carolo Gustavo vitam parum diuturnam polliceretur; cui conciliandis bellatoribus largiores invitationes præter naturę inclinationem suscipiendi prope necessitas fuerat.

Et Princeps Carolus Gustavus.

§. 3. Ast Carolus Gustavus, quo propior summæ spei erat, eo circumspectius agere, ne ulla Imperii habendi cupidine tangi videretur. Unde cæco obsequio ad voluntatem Reginæ, cui tantæ fortunæ spem debebat, se componere; ut plurimum ruri agere, procul ab omni reipublicæ cura; si quando in urbem accederet, quod raro fiebat, post Reginæ colloquium statim iterum abire, ne consilia cum Proceribus super republica miscere videretur: de cætero obvia humanitate omnium Ordinum favorem captare. Huic cum Regina de consilio suo aperuisset, iste fidem dictis ægre adhibere, veluti sui tentandi causa talia jactarentur. Et quanquam alias nullus affectus in animos mortalium majus imperium obtinet, quam regnandi libido; tamen pro prudentia sua negotium hoc maximis difficultatibus implicitum perspiciebat. Nam attenuato ærario haut adparebat, unde sumtus publicos toleraret; præsertim cum & Regina Regno exuto non modicam sibi summam receptura esset. Extraordinariis autem tributis plebem, revocatione bonorum donatorum Nobilitatis animos alienaturus erat. Contra tamen statum suum semper in lubrico fore videbat, quam-

diu

1651. diu Regina solium obtineret. Nam si ipse matrimonium iniisset, verebatur, ne forte & Reginam ejusdem desiderium subiret. Sed & ægre fides ipsi fiebat, Reginam penitus jure se suo abdicaturam; ac si ipsa huc inclinaret, alios ejusdem gratia florentes omnibus suadæ artificiis adhibitis id permissuros. Tanto magis providendum erat Carolo Gustavo, ne malevolis ansam præberet suspectum ipsum Reginæ reddendi. Unde & post cum mense Octobri Regina Archistratego Gardio, & Cancellario Oxenstiernæ de proposito suo Regnum abdicandi indicium fecisset, ipsisque injunxisset ad Principem scribere, quo is sese capessendis Regni habenis pararet; Princeps responso istos obsecrabat, omnem lapidem moverent, ut Reginam eo proposito dimoverent; simul rogarent, continuaret regimen, quod tanta cum gloria & utilitate patriæ gessisset; nec ejusdem onere delassaretur. Apud ipsam Reginam quoque testabatur, eam summam votorum suorum esse, ut diuturno ipsa, ac florentissimo Imperio potiatur. Se ipsi submissum cultum, perfectum obsequium, & inviolabilem fidem velut subjectum semper adprobaturum, nec quid amplius desiderare, quousque Deo placuerit vitam eidem servare.

Senatus. 25. Oct. §. 4. Haut eo secius tamen Regina Senatui declarat, sibi decretum esse, gubernatione Regni in Carolum Gustavum devoluta in privatam se vitam recipere; qua re sæpius expensa haut commodius medium dispicere potuisse stabiliendæ Regni securitati, ac civium quieti, qui sobole Regia successioni cautum cupiant. Nam sibi, quidem firmiter statutum, matrimonii jugum haut subire. Principi autem Regno suscepto necessitatem fore ducendæ uxoris, nec difficultatis quid ipsum heic moturum. Ex eo connubio si proles proveniat, quod speret, patriam extra pericula subductam fore, quæ electiones Regum comitari solent. Addebantur multa in laudem Principis, de cujus egregio regimine ipsa amplam spem conceperit. Contra Primores Senatus nihil eorum omittebant, quæ Reginam hoc proposito avertere possent: divinitus ipsam sibi Reginam concessam, cui qnamdiu vita superfit, alterius se imperium non agnituros. Vix unum annum elapsum, ex quo coronationis pompa ærarium plane exhaustum sit. Eam repetendam esse inaugurando Carolo Gustavo, ubi ipsa Regno abeat: celebrandas inde Principis nuptias; quibus sumtibus Regnum par non sit. Addebantur intensissimæ preces, ut curas pro salute & tranquillitate Regni continuaret. Ast Regina ad rationes, & preces istas immota ostendebat; non esse, quod aliam à se declarationem expectent; stare sibi sententiam; nec aliud superesse, quam ut eadem & ipsis probetur. Coronationi Principis non defore sumtus, ac ne duplicem impensam facere necessum sit, nuptias pariter celebrandas. Cum igitur Senatus perspiceret, se Reginam destinatis avertere in præsens non posse, ostendebat necessum esse, sequenti mense Februario Ordinum conventum indici, quo super tanti momenti negotio deliberari ac statui queat. Interim Reginæ animum mutari posse spes erat.

Rationes Reginæ circa id propositum. §. 5. Ista quanquam Reginæ animum subinde in diversa traherent; recursabant tamen rationes consilii, quod tam altas jam radices egerat, ut plane evelli nullo modo posset. Ipsi enim uti vitam exigere cælibem sedebat, ita stabiliendæ successioni Coronæ & tranquillitati patriæ necessarium erat Carolum Gustavum matrimonium inire; ad quod nulla commodius ratione permoveri poterat, quam Regni plena administratione in ipsum collata. Sed & animo obversabantur dictata Sapientiæ super rerum humanarum vertigine, & ut fortuna, cum nil superest quod addat, ad extremum velut delassata mortales destituere soleat, ni ultro modum felicitati imponere sciant; acceptis contenti. Se tam glorioso defunctam imperio etiam in privata vita omnibus eo nomine venerabilem fore, quod famam suæ nationis ad summum, quod unquam fuit, gloriæ fastigium extulerit, ac perpetuum suorum temporum desiderium plerisque reliquerit. Denique hoc unico superiorem se ipsa adparituram, si summum rerum humanarum apicem spernere, ac id ætatis tantum Regnum abdicare ultro queat, spreta quoque spe prolis ad tantam fortunam educandæ, ut sibi ipsi viveret, ac reliquum tempus contemplationi sapientiæ consecraret. 1651.

§. 6. Haut destitere tamen Proceres, & qui Reginæ gratia florebant, simul selecti Ordinum mense Octobri congregati animum Reginæ rationibus, precibus, obsecrationibus impugnare, ut ea destinata omitteret. Reginæ destinatum suum differt. Ac demum universi eandem adiere, quorum nomine Oxenstierna Cancellarius omnem eloquentiæ vim, qua insigni pollebat, expromtum ibat: professus, fidem se quondam stipulanti Gustavo Adolfo Regi dedisse, se quantum possit Filiæ ipsius Regnum conservaturum. Immortales ipsi gratias deberi pro eximia cura, quam gloriæ juxta acquieti Regni impenderit ad fastigium toti Europæ admirandum provecti: cujus splendor conservari nequeat, ipsa fasces deponente. Principi decretum, Regni habenas non suscipere, quamdiu Reginæ vires, ac vita supersint. Non posse non animum ipsius graviter commoveri, si intelligat, fore, ut simul cum abdicatione Regni tot vigiliarum, ac laborum fructus intercidant. Non minus præclarum esse parta tueri, quam quærere. Quin satius fuisse, minore gloria Sueciam exsplenduisse, quam nunc ab ea, cui istam debuit destitutam retro referri. Si ipsa gubernacula Regni deponat, se quoque isto exemplo munia, quæ hactenus gesserint ejuraturos; ac publicam lucem sibi invisam fore, ni preces locum inveniant, quas levatis jam universi manibus effundant: necunquam se posteritatis convitia laturos, velut in rem patriæ tam perniciosam consenserint. Nam quam cives offensæ ansam præbuerint? Num parum venerationis, aut obsequii exhibendo indignationem ipsius meruerint? Si quid displiceat, libere proferret; ipsos quidem pœnam à se exacturos: tum si quid forte desideret, summa alacritate exhibituros. In posterum quoque summo connixuros opere, ut magis quam hactenus eidem placeant; ac nulla re parcituros, quæ ad ejusdem magnitudinem, jus, atque autoritatem tuendam inservire possit. Denique ipsi vitam se, ac bona sua offerre. Ne ære alieno publice contracto moveatur, quod de suo sint exsoluturi, collatis quoque reditibus, unde splendorem Aulæ sustentare possit, qualem nemo è Septentrionis Regibus antea assequi potuerit. Hæc & multa id genus tanta cum commotione totius Cætus evolvebat, manantibus non parce lacrymis, ut Regina tandem expugnata promitteret, se habenas Regni haut depositurum, ea tamen lege, ut ipsam precibus super connubio ineundo obtundere desinerent, à quo plane abhorreat. Id quod illi facile probabant, contenti ab eadem obtinuisse, ut Regnum

 reti-

1651. retinere vellet. Cæterum cum hactenus de matrimonio Principis multus sermo fuisset, facta isthac Reginæ declaratione de eodem plane silebatur: quod Proceres ferrent, spem sibi esse Reginam aliquando ad matrimonium ineundum induci posse. Et ipse Princeps haut ignarus, præmatura regnandi cupidine ipsam sæpe salutem periculo exponi, cum Holmiam evocaretur ad capessendum regimen, quo Regina sese exuitura esset, huic responderat; se gratia & beneficiis, queis ab ipsa cumulatus sit, usque adeo contentum, ut quoad ipsa viveret, nil amplius desideret. Se precari Deum, ut eadem ipsi superstes sit. Ita gloriose ab illa imperium, & tanto cum civium emolumento geri, ut cum & ipse ex horum numero sit, non minus sua quam cæterorum intersit eidem supplicare, ut ne sceptri gerendi tædium capiat, quod ipse nunquam illa viva sit accepturus. Cæterum mutati ejus consilii causas varii varie investigabant, aut interpretabantur. Alii censebant, cum Regina multis è locis apud exteros destinata sua parum probari intellexisset, haut parum fuisse commotam; cum ex facto tam inusitato singularem sibi gloriam sperasset. Præsertim cum Ministri Gallici affirmarent, suæ Reginæ eam actionem parum dignam tam celebratæ prudentiæ Pricipi videri. Ac inprimis Petrus Chanutus scriptis super hoc negotio literis haut modice Reginæ animum labefactasse credebatur. Nec parum valuerant preces Procerum, ac civibus cordi se intellexerat esse, & ipsius imperium cujusvis alterius regimini preferebant, uti immobilis adversus contumaces ita, precibus cedere facilis, & in benignitatem prona. Nec vero absimile videtur, ipsam super futura sua conditione tunc nondum sat firmiter secum statuisse, ac idem expertam, quod illi, qui ex violento quodam affectu ad mortem desperabundi ruunt; quibus, ubi ad crepedinem præcipitii accesserant, uno velut intuitu omnes vivendi illecebræ se sistunt: ita & ipsam vitæ privatæ confinibus admotam insolita rerum facie velut exhorruisse. Sed & constat, non Gallis solum, sed & Polonis gratum fuisse, habenas Regni à Regina tunc retentas; idque Lessinskius literis ad Chanutum scriptis utriusque Regni rebus, reducendæ eo facilius paci perpetuæ profuturum judicaverat.

Messenii plectuntur. §. 7. Porro mutatum Reginæ deponendi sceptri consilium irritasse Messenios videtur, ut diu conceptum adversus Regiaam, ac præsentem rerum faciem odium scelesto modo expromere properarent. Hæreditarium velut, fuerat Arnoldo Messenio turbas in republica serere. Eo quippe nomine avus ipsius capite truncatus fuerat; pater in carcere obierat; quem & ipse per quatuordecim annos toleraverat ob seditiosos sermones in gubernationem Regni jactatos. Sed Regina libertati redditum munere Historiographi, insignibus Nobilitatis, ac opima donatione mactaverat. Nec eo minus infensum in eandem retinebat animum, cujus causam ferebat, quod in lite cum sorore adversus ipsum à Regina pronuntiatum foret. Sed & contra Cancellarium Oxenstiernam vetus odium coquebat; idque inde præcipue ortum dicebat, quod, cum olim iste sibi per acerbum jocum affectatum Cancellarii munus objectasset, hic vicissim Oxenstiernæ Regni cupidinem exprobraverat. Quem ex eo tempore omnium in Regno malorum fontem arguebat, etiam optime instituta calumnians, ac inter alia ideo Holmiæ privilegia, & incrementa ab ipso procurata, ut quoties placeret Regem in potestatem redigere posset. 1651. Id odium iste infensis in Reginam, ac plerosque Senatores sermonibus, ac præsens regimen subinde increpando in filium transfuderat, communicatis eam in rem quibusdam scriptis. Unde juvenem libido subiit libellum famosum rythmis adornandi, qui conscio patre, cui ex hoc magnarum dignitatum spes concepta fuerat, ad Carolum Gustavum in Oelandia tunc agentem transmittebatur. Is cum comperisset è Cancellaria Holmiensi profectum, eundem obsignatum adjectis suis literis per certum hominem Reginæ tradi curat. Inquisitione facta agnoscitur manus illius, qui extrinsecus titulum Epistolæ inscripserat; qui fatebatur, fasciculum obsignatum sibi à Messenio juniore oblatum, seque rogatum, ut inscriptionem adderet: cæterum pravi quid illa contineri sibi suspicari in mentem non venisse. Regina cum ab adolescentis ingenio ista haut promanasse judicaret, ac statim ab initio patrem Messenium autorem supectasset, utrumque in custodiam dari jubet. Filius post brevem inficiationem crimen fatetur, libellumque à se è sermonibus patris, ac ab eodem communicatis sibi scriptis concinnatum. Pater cum frustra conscientiam criminis à se amoliri tentasset, tandem confessione filii convictus justitiam divinam agnoscit, & tormenta quæ ostentabantur deprecatus rem totam fatetur. Cæterum libello famoso Jacobus Gardius Archistrategus, & Cancellarius Oxenstierna arguebantur consilia sua huc intendisse, ut Regia potentia imminueretur, suæque & suorum opes gliscerent Regni reditibus in se pertractis. Eo fine sub minorennitate Reginæ id curasse, ut hujus præceptor Joannes Matthiæ ludicris ipsam adsuefaceret, ac ne solidam status sui notitiam adquireret; qui & eidem suaserit ex sui potius arbitrio Imperium gerere, quam matrimonium inire. Eosdem instituisse rusticam plebem servitio subjicere, in Nobilitatem Coronæ fundos transferre, eamque multiplicare, ut eo plures sint, qui plebem opprimant, ac ut ipsi habeant, qui destinatis suis ministros se præbeant. Tum ne Regina ipsorum machioationibus obviam ire auderet, eorundemque acta durante minorennitate suscepta improbaret, terrorem eidem ostentatum Polono, aliisque incussisse: ac bellum in Germania extraxisse, quoad scopo suo fuerint potiti. Eosdem ne nuptias iniret cum Carolo Gustavo promissas antequam is imperium in exercitus Suecicos susciperet, impedisse, qua in re Magnus Gardius, & Joannes Matthiæ præcipuam operam navarit: quem peregrinationum ac belli periculis objectum iverint, si quo casu è medio tolli posset. Caroli Gustavi jus hæreditarium ad Coronam suppressum ivisse, quod tamen Unioni hæreditariæ Anno 1604. sancitæ superstructum sit; quem & Gustavus Adolfus quondam in Borussia graviter saucius successorem sibi destinaverit. Sed cum impedire non potuerint, quo minus successor designaretur, tam duris conditionibus adstrinxisse, quas servare nequeat: militi arma ademisse, qui affectu in Principem pronus sit: Comitum & Baronum numerum augere, qui Magno Gardio commendante ea dignitate potiantur, ut istos, si qua opus sit, sibi obnoxios habeant. Denique Coronam reditibus nudare, ac ære simul alieno obruere, ut ne si offeratur quidem, Princeps eandem acceptare possit. Addebantur multa de profusionibus Reginæ, ejusque in ludicra studio. In tanta ærarii inopia magnam pecuniarum vim in extra-

1651. extraneos ad inania magistros erogari. Monebatur dehinc Carolus Gustavus; caveret sibi ab Archistratego, Cancellario, & Magno Gardio, qui Reginam plane obsederint. Quæ Cancellarius effici cupiat, cum Archistratego communicare, qui ea filio suo Magno, & hic Reginæ insinuet. Hos in causa esse, quo minus Princeps in partem aliquam Imperii admissus fuerit; qui & decreverint omnibus modis obsistere, ne ipse unquam Corona potiatur: quo fine & eundem è medio tollere agitent; ac jam Jacobsdaliæ sub Reginæ Coronationem venenum ipsi fuisse paratum. Caveret igitur Holmiam accedere, ante universorum Ordinum conventum; nec confideret primæ, & secundæ Nobilitatis classi, quippe quæ obluctata sit, ne successor Reginæ designaretur; tertiam tamen classem, ut & sacerdotes, oppidanos, & rusticos addictos sibi sciret. Præverteret inimicos, ac milites, dum pro more lustrantur, sibi adscisceret, ac ducem se illis, qui patriæ bene cupiunt, offerat. Animis tantum opus esse, & conatu, ac ut armatus Holmiam accedat; ubi plures, quam credat, reperturus sit, qui assequendis destinatis operam sint collaturi. Qui hoc consilium ipsi suggerant, devotissimos eidem cives esse; & aperte in partes transgressuros, ubi tempestivum fuerit. Imitaretur avum maternum Carolum Regem, qui primores Senatorum sustulerit, destinatis ipsius adversos. Aliter nunquam ipsum Regem fore, ni Reginam ac præcipuos Senatores occidat, id quod auxilio fidissimorum ipsi civium in proclivi futurum sit. Tum bona donationibus alienata ad Coronam revocet. Ita feliciter ac pacifice cum incremento totius Sueciæ regnaturum. Iste libellus uti manifestum scelus spectabat; ita in eodem objecta facile res ipsa falsi convincebat. Inter multa alia id cumprimis Reginæ animum perstringebat, quod Messenius asseruerat, Carolo Gustavo jus ex Unione hæreditaria ad Regnum competere. Nam hoc admisso forte propius iste jus sibi ob prærogativam sexus quam Regina, arrogare potuisset. Etsi universus Senatus asseverabat, præter Reginam neminem jus habuisse; & quod nuper in Carolum Gustavum sit collatum, gratiæ Reginæ, atque Ordinum ex asse deberi. Et cum Benedictus Skyttius, cum de hujus designatione ageretur, de isto jure movere cœpisset, Jacobus Gardius reposuerat; id non nisi à proditore Regni adstrui posse. Porro dum senior Messenius Regina coram conscios edisserere jubetur, eundem Skyttium præcipue multos sinistris sermonibus in transversum rapuisse arguebat; qui præsentis status pertæsus Principem in arma pertrahere optarit, ausa duntaxat opus esse, jactitans. Causam offensæ ipsi esse, quod post reditum Magni Gardii Reginæ adversus ipsum gratia refrixisse sit visa. Eundem & ejusmodi suggestionibus Carolo Gustavo adrepere voluisse; sed hunc talia aversantem, ipsius conversationem refugisse. Unde eum postea jactasse; istum dignum non esse, qui Princeps hæreditarius Sueciæ audiat, ni curam Regni adversus Reginam, & à quibus illa pendet, suscipiat. Et ubique sat animorum esse ad jugum excutiendum, nec præter ducem & autorem quicquam desiderari. Eundemque paulo antequam è Suecia discessisset, Messenio indicasse; Reginæ in animo esse solio abire, etsi Proceres obsistant, ac credere Principem eo potiturum; ex quo cum tumultus quid oriturum metuat, tantisper apud exteros agere constituisse: Skyttius tamen sequenti anno è peregrinatione in Thraciam redux, 1651.
quam præter decorum Ordinis Senatorii Regina susceptam arguebat, ob ea, quæ Messenius objecerat in jus vocatus, cum ipse omnia inficiaretur, nec unius infamis confessio per Sueciæ leges idoneam probandi vim haberet, eo nomine absolutus est, actis quoque post, cum Reginæ gratia florere iterum cœpisset, abolitis. Idem Messenius fatebatur, se cum tribuno Paulo Wirtzio super præsentibus rebus in utramque partem disseruisse, ad sententiam ipsius explorandam: sed eundem consilia sua haut probasse. Is Wirtzius cum libellus famosus ad Principem allatus esset, ex ante habitis sermonibus autorem suspicatus Messenio per literas significarat, id genus scripti Principi traditum fuisse, quod ipse ad Reginam transmissum iri credat: quas literas & filio ostenderat. Nec ideo tamen fuga sibi consulere ob latendi fiduciam in mentem ipsius venit. Nominaverat quosdam Messenius filius, qui cum patre seditiosos sermones miscuissent; quos inter Nicolaus Nicolai Consul Holmiensis, Nicolaus Scunckius ejusdem urbis scriba, Joannes Tersurus Doctor Theologus, Christophorus quidam Pastor in Forsa. Quos, cum partim objecta diluerent, partim ultra dicta non processissent, impune dimitti placuit. Ita soli Messenii ospite pœnam luerunt, nec acerbius inquirere aut sævire pars prudentiæ visa. Principi ad remunerandam tam generosam actionem, à Regina insignis pretii Donum mittebatur, quod ipse alio etsi inferiore munere pensatum ibat. Selectis Ordinibus conventu soluto injungebatur, ut populum passim de hoc negotio recte edocerent, & si qui complices invenirentur, indicarent.

§. 8. In Germania postquam ob partas provincias inter Ordines Imperii locum sortita esset Regina, auspicium utique exercendis cum Cæsare amicitiæ significationibus faciendum erat; simul investitura earundem nomine petenda, præsertim cum à Cæsare superiore anno edictum fuisset promulgatum, quo, queis ditiones quædam recens partæ forent, ex feudi lege debita præstare jubebantur. Huic negotio præparando, tum ut super titulis utrinque deinceps adhibendis conveniretur, placebat Matthiam Biœrnclovium Viennam mitti, ne solemnis legatio rebus istis nondum rite digestis accedens contumeliæ quid acciperet, aut irrita inde abiret. Cæterum satis constabat, ista longe facilius Osnabrugæ potuisse expediri, quando sexaginta bellatorum millia ingens Suecorum postulatis momentum addebant. Quo respectu remoto jam supercilium suum exserere Cæsareis in proclivi erat. Ac Osnabrugæ quidem cum initio Sueci pares cum Cæsare titulos Reginæ exigerent, Cæsarei verbo declarabant, iisdem eam quibus Gallus atque Hispanus titulis honorandam. Porro quia pares inter se censentur, quibus supremum, ac à nullo mortalium dependens imperium competit; ac fere postulata porriguntur præter id, quod obtineri posse spes est; Biœrnclovius Viennam delatus literas fiduciarias exhibebat, quarum exordio titulus Reginæ Cæsareo præpositus erat, nec Cæsar alio quam Serenitatis titulo, honorabatur, prout inter pares solet. Id cum Cæsarei aliorum Regum mori repugnare arguerent, eas literas isti redhibebant. Etsi hic ostenderet, in causa Palatina olim Regem quoque Angliæ suum titulum Cæsareo anteposuisse; ac Gustavum Adolfum quondam Regem *Serenitatis* duntaxat titulo Cæsarem compellasse

Biœrnclovii negotiatio Viennæ circa titulos.

Ejus literæ fiduciariæ redhibentur.

lasse

1651. lasse; quę literę cum retentæ, nec unquam redhibitæ fuerint, eum titulum tacito consensu agnitum fuisse. Sed contendebant Cæsarei vocabulum *Majestatis* utique Cæsari deberi, quod Gallus, Hispanus, aliique Reges eidem tribuant; nec Reginam plus sibi, quam hosce arrogaturam. Regis Gustavi Adolfi literas nil aliud quam indictionem belli fuisse, nec responsum ad illas repositum, nec in exemplum easdem trahi posse. Cum igitur per hasce literas fiduciarias ad Cæsarem admitti non posset Bioernclovius, literas producebat Reginæ manu scriptas, quibus Cæsar vocabulo *Majestatis* honorabatur. Eas Cæsarei quidem probabant, sed quia iste prioribus oblatis audiri petierat, basce prius corrigi utique debere ostendebant. Ac suspicabantur, Bioernclovium aliis fiduciariis literis instructum, ad ipsorum placitum adornatis. Sed hic alias sibi literas negabat esse; ac si Cæsar utique titulum *Majestatis* exigeret, eundem Reginæ quoque reddendum, quæ & ipsa neminem in terris superiorem agnoscat. Nec eo minus Cæsari prærogativæ quid superesse. Hunc enim *Cæsareæ Majestatis*, illam *Regiæ Majestatis*, vocabulo insigniri. Quid alii Reges faciant, qui *Serenitatis* titulo à Cæsare accepto adquiescant, id juri tertii haut derogare. Sed Cæsarei hisce hautquidquam moti ingerebant, rei cardinem in vocabulo *Majestatis*, non ejusdem additamento verti. Etsi alias amica omnia differebant; dolere Cæsari, Norbergæ à Suecis ita acriter certatum, ut par utrinque titulus tribueretur, quod tamen citra præjudicium Imperii Romani concedi nequeat. Ac si privatas Reginæ literas initio protulisset Bioernclovius, nullam circa ipsius admissionem moram fuisse futuram. Sed nec postulari à se titulum *Omnium Serenissimi*, quo veteres Sueciæ Reges Cæsarem honorarint, sed simpliei *Serenissimi* titulo contentos fore. In vocabulis honoris subscriptioni præmitti solitis, (*Cortesiam* ex usu aulæ Cæsareæ vocant,) vocabulum *Domini* Fratris addi volebant; quo & Hispanus utatur. Præterea Latinis scriptis Reginæ titulum *Potentissima* offerebant, qui ab ipsis Turcæ, Mosco, & nuperrime quoque Hispano tribuatur, postquam in ratihabitione Pacis Osnabrugensis Regina eo vocabulo honorata fuit. Nam apud Gallum ipsos titulo Christianissimi nullo alio additamento defungi; Anglo, Dano, Polono ac Persarum Regi *Serenissimi* duntaxat titulum præscribi. In Germanica tamen lingua non nisi Grandipotentis (*Grossmächtig*) posse tribui: id enim Potentissimi vocabulo respondere. Circa privatas literas postulabat quoque Bioernclovius, ut eas Cæsar propria manu scriberet, sicuti ad Gallum, & Hispanum facit. Nam quæ ad Daniæ Regem dantur, scribæ manu exarantur; ac in eo tantum à publicis literis differunt, quod numero singulari de se Cæsar loquitur, ac suum titulum exordio literarum haud præmittit. Ea res postquam aliquandiu agitata esset, tandem Cæsar nullis aliis fiduciariis literis, quam privata Reginæ epistola Bioernclovium publice audit; qui post honoris verba moram Legatorum excusabat, queis investitura Reginæ nomine accipienda sit; petebatque certum tempus illi actui à Cæsare præfigi. Eam excusationem Cæsar probabat; de tempore investituræ se deliberaturum. De cætero amica omnia offerebantur.

Ad audientiam admittitur.
24. April.

Ulterior circa titulos & linguam disceptatio.

§. 9. Regina postulatis Cæsareorum cognitis constituebat quidem titulum *Majestatis* Cæsari haut amplius publicis literis negare, ea tamen disserta conditione, ut vicissim pari cum Gallo, & Hispano honore afficiatur; remissura quoque privatas literas, ni propria Cæsaris manu scriptæ forent. 1651.

Reginæ declaratio.

Enimvero Bioernclovius id negotium haut anxie nimis jubebatur urgere, sed potius ita lente agere, ut Cæsarei Ministri ultro rem moverent; ne videretur debitos titulos à Cæsare mendicare. Sed & eo Cæsari satisfacere decreverat, ut suum titulum in fronte literarum haut præponeret, ac statim ordiretur, *Serenissime Imperator*; ipsa vicissim publicis literis probatura vocem *Serenitatis*, non item *Dilectionis*; in privatis autem non aliam quam *Majestatis*. Nec depugnabat, quo minus Cæsar literas suas à proprio titulo auspicaretur modo ipsi vocabulum *Potentissime* non abnueret. Aliam tamen quam Latinam linguam admittere publicis literis nolebat; si Germanica ab isto adhiberetur, Suecica responsum reddituram. Ita cum aliquandiu Bioernclovius super eo negotio Viennæ siluisset, Cæsareis ultro monentibus postulabat, ut in posterum communicatio publica per Legatos, ac literas, itemque actus, & instrumenta investituræ, Latina lingua expedirentur: in privatis literis libera foret linguæ electio: in literarum inscriptionibus medius Cæsaris titulus quem vocant adhiberetur: literarum ingressu Cæsar scriberet, *Serenissima & Potentissima Regina*, non *Princeps*: Regina publicis & privatis literis adhiberet titulum *Majestatis*; Cæsar publicis *Serenitatis*, privatis *Majestatis*. Cæsarei contra primo omnium contendebant, ut Bioernclovius literis fiduciariis ad desideratam formulam adornatis publici autoritatem Ministri sibi circumponeret, eoque facto Cæsari exhiberet; quid Cęsar vicissim Reginę deferre vellet, ab istius velut gratia expectaret. Circa postulata autem Reginę haut adeo difficiles se præbebant, nisi quod in negotiis, quæ Sueciæ Regnum seorsim spectarent, Latina, in iis autem, quæ ad provincias Germanicas pertinerent, Teutonica utique lingua scribere vellent. Cum contra Regina contenderet, & heic Latina Lingua utendum ad exemplum Hispani, adversus quem in negotiis provincias Burgundicas tangentibus ab anno 1613. lingua Latina adhibeatur. Nam quod ad hoc exemplum excipiebatur; Hispanum Cæsari agnatum, de ipso bene meritum, ac Burgundiæ incolas lingua Gallica uti, ad rem nihil facere. Aliam quoque rationem Regis Daniæ esse, qui Holsatiam non velut à Dania dependentem possideat; cum ipsa contra provincias Germanicas velut Regina Sueciæ adquisiverit, Regno Sueciæ in perpetuum conjunctas; quas nec deteriore jure, quam Hispanus Burgundicas provincias possideat. Enimvero quod circa usum linguæ Latinæ ita difficiles essent, ex parte quidem à Secretariis proveniebat Germanica negotia expedire solitis, qui ne emolumento suo quid decederet cavebant. Sed præcipuum obstaculum adferebat Legatus Hispanicus, penes quem fere summa rerum in aula Viennensi tunc erat; qui Regi suo prærogativæ quid conciliatum ibat, si hac in re Sueciæ Rex pari modo cum Dano haberetur. Unde & scriptam declarationem edere abnuebant Cæsarei, ne in eadem expressa Hispaniæ Regis mentio facienda esset. Obtentui sumebatur, quod nulla conventio scripta cum aliquo Rege super titulis extaret; cum quibusdam autem circa id negotium sermone transacta mox in usum recepta. Circa linguam ostendebatur: ob dignitatem Imperii non posse Reginæ postulatis super 19. Oct.

Bioernclovii postulata.

Cæsareorum tergiversationes circa linguam.

usu

1651. usu linguæ Latinæ annui sed, cum Electoribus rem communicandam esse. Cujus dilationis causa credebatur, ut interea Bremensis urbs ad Comitia vocaretur, nec ei negotio Suecicus Minister sese opponere posset, qui ob pendentem circa titulos controversiam nondum publicam autoritatem induerat. Simul quia de turbido Sueciæ statu referentibus fidem adhibuerant; qui si bellum civile, uti in Gallia, parturiret, cito finem paci Germanicæ allaturus credebatur. Neque tamen Reginæ ista mora valde ingrata accidebat, cui interea integrum fuerat statum Bremensis Ducatus, & Pomeraniæ pro lubitu ordinare nullo Cæsareo indulto; simul multas molestas ab aula Cæsarea literas in tractatu limitaneo cum Brandeburgico, & circa vectigal Warnemundanum cum Meclenburgico declinaverat.

Calumnia in Suecos. §. 10. Cæterum quam exigua Suecorum Viennæ esset gratia non solum è tergiversationibus circa titulos, & linguam adparebat; sed & quod Elector Palatinus, Cassellanus, Sabaudus, qui Regias partes in bello secuti erant, lentis circa negotia sua moris torquerentur. Tum ut Ordines Imperii offensam in Suecos conciperent, spargebatur, Regionam Comitia, quæ ab omnibus desiderabantur, impedire mora investituræ injecta. Inprimis ut animi Austriacorum subditorum formulæ Augustanæ addictorum à Suecis plane averterentur, magno studio rumor didebatur, Reginam libertatem istorum circa sacra Osnabrugæ sexcentis millibus uncialium articulo secreto vendidisse; ex quibus ducenta millia à Cæsare præsenti pecunia exsoluta inter certos Ministros Suecicos sint distributa. Unde & articulum illum secretum cæterorum Ordinum notitiæ subtractum. Quæ cum crassa esset calumnia, Regina Salvio injungebat, ut ad Cranium, qui autor ejus rumoris ferebatur, literas daret, quibus super mendacio isto quereretur, testatus conscientiam ipsius, hautquidquam secretum illum articulum in causa fuisse, quo minus Austriæ incolæ majore circa sacra libertate potirentur; sed quia Ordines Evangelici eam causam destituerint.

Super renovando fœdere Gallico considerationes. §. 11. Ista aulæ Viennensis morositas sub primum renovatæ amicitiæ ingressum sese expromens satis indicabat, præter fidei publicæ religionem alio vinculo esse opus ad stabilitatem paci Westphalicæ præstandam. Quam in rem duo potissimum media occurrebant, conjunctio peculiaris inter Ordines Germaniæ, ac fœdus cum Gallia. Quorum utrumque tamen non exiguis implicitum erat difficultatibus. Sane conjunctio cum Principibus Germaniæ servandæ pacis causa facta uti valde plausibilis, ita ob istorum multitudinem ægerrime coalitura erat, plerisque privatas rationes sequentibus, supina publici emolumenti cura. Et semel licet coalitos haut arduum convellere, privati commodi specie ostentata. Tum & modicæ singulis opes, adversus ingentem potentiam exiguum momentum; & cum propriis viribus haut suboitantur, consilia fere in diem capiuntur, stabili fundamento haut suboixa. Atque id negotium Norbergæ, inde Francofurti diu agitatum Ordinum lentore, ac Cæsareorum artibus facile eludebatur. Contra fœdus Gallicum plurimum splendoris, nec minus firmitatis habiturum erat; in quod si & Ordinibus Imperii ut adscribi possent locus relinqueretur, plerique haut ægre se sociaturi videbantur. Ita tot conventibus, ac tædiosissimus tractatibus opus haut fore. Præsertim si fœdus hisce legibus aptaretur, ut constet, mentem Regum non esse pacem Westphalicam convellere, aut litem Domui Austriacæ movere, turbasve in Imperio excitare: sed hujus tranquillitatem, & communem conservationem ipsis unice propositam esse. Nec tamen deerant, quæ adversus fœdus cum Gallia reponi possent. Regna ista longo intervallo dissita, & quibus ob interjectam Germaniam vires sociare difficillimum sit. Gallos atque Austriacos vicinos, æmulos, potentes; quos inter diu pax consistere nequeat; unde qui Galliæ fœdere jungatur, perpetuum bellum adversus Cæsarem sibi velut desponsare. Faciem rerum per Europam ita jam mutatam, ut Suecia plus emolumenti ex amicitia Austriaca, quam Gallica videatur captura. Ac satis tribui veteri cum Gallia amicitiæ, si fœdere cum ejus hostibus abstineatur. Sed absque præsenti, ac evidenti utilitate, quæ nunc non adpareat, haut consultum esse vinculo se ultro adstringere, ac libertatem cum Austriacis tractandi sibi adimere, si id è re videatur. Instabiles quoque domi res Gallorum, ac dissidiis intestinis huc redactas, ut ne si velint quidem subsidio pecuniario Sueciam mactare queant. Denique fœdera, quibus perpetuæ præstationes conjunctæ sunt, hautquidquam ex affectu mutuo Principum, ac nationum suscipienda esse; ac alio modo privatæ amicitiæ officia, ac politæ humanitatis indicia dispensanda, quam Regnorum inter se conjunctiones, quas sola communis utilitas moderatur. Istæ rationes cum magni momenti viderentur, Regina tamen judicabat, adversis rationibus haut leve pondus accessurum, si Gallia annui quid subsidii præstaret. Quod an expectandum esset, ut expiscaretur, Chanuto Legato Gallico ostendebat: Invenire se in Senatu non paucos, qui fœderi cum Gallia reluctentur, quibus insuper habitis, etsi ipsa statuere possit, quod ex usu Regni judicet esse; ad firmitatem tamen tam ardui negotii facturum, si suis lubentibus id fœdus ineatur. Equidem se vel absque fœdere omnia, quæ à se proficisci possint, Galliæ præstituram; sed cum ipsa mortalitatis legi obnoxia sit, optare ejusmodi inter duo Regna vinculum, quod à sua vita haut dependeat; quodque adeo Senatus ultro potius amplectatur, quam sua autoritate ad id compellatur. Eo quippe suos esse ingenio, ut haut temere ad fœdus aliquod adduci queant, ni præsens lucrum oculos feriat. Si Carolus Gustavus Regno potiatur, facile secuturum fœdera, quæ jam facta invenerit. Sed fœdere cum Gallia nondum stabilito metuendum esse, ne parum se in id pronum ostendat, ubi summa rerum penes ipsum esse cœperit. Unde optare, ut Galliæ centum aut ducenta uncialium millia annua prodigere velit ad pignerandam sibi Senatus, ac nationis benevolentiam: nam se quidem nunquam lucri quid ex amicitia captasse, ac repugnante plane genio ad humilia ista postulata descendere. Enimvero cum è Chanuti responso satis adpareret, surdas Gallorum ad eam legem aures esse, de fœdere quidem cogitationem non abjecit, ejus tamen leges ita temperare constituebat, ne ipsa sumtibus, ac labore gratis implicaretur. Tum & lente ac tecte id tractandum videbatur, quoad circa investituram Viennæ transactum esset. Sicuti & contra Galli malebant super eo fœdere moveri, quam ultro id solicitare, ut onus pecuniarium declinarent; unde cupiebant, ut Sueci ejus Articulos prius conceptos sibi exhiberent, quos ipsi pro lubitu post refingere possint. 1651.

§. 12. In-

1651.

Regina super renovando fœdere, ejusque legibus decernit. 10. Jul.

§. 12. Inde Chanutus Lubecam discessurus Reginæ significabat; optare Regem Galliæ, ut per tot annos culta inter utrumque Regnum amicitia renovetur, ac perpetua conservetur; eumque in finem Regina Legatos suos Lubecam ituros idoneis mandatis instruat. Regina re cum Senatu communicata sibi ac Regno expedire judicabat, amicitiam cum Galliæ Rege arctius adstringi, de cujus auxilio in omnem eventum sibi prospicere debeat, ab amicis sat destitutæ, nec alio æque valido ac idoneo, cui tuto inniti possit. Designabantur inde summa fœderis capita, cujus scopus esse debebat, ut pax Westphalica sarta tecta præstaretur, & quæ in ea conventa sint effectui darentur; in quod & alii in Germania aut extra eandem admitti queant: Tum ut commercia inter utriusque Regni cives excolerentur. Præcipuus circa id fœdus scrupulus erat; num expediret, hoc potissimum tempore, dum de accipienda investitura agitur, cum Gallis fœdus renovare bello Hispanico implicitis; cum Sueciæ Hispani amicitia commerciorum causa utique expetenda videretur. Neque enim dubium erat, quin hocce fœdus magnam suspicionem Cæsari atque Hispano injecturum esset. Et quia Cæsar adducendus erat, ut auxilium Hispano ne ferret, & hic ut cessionem Alsatiæ ederet, facile novo bello Suecia implicari poterat. Prevalebant tamen in contrarium rationes, quod Sueciæ securitas insigniter in eo verteretur, ut pax Germanica subsisteret, ac Imperio præsens status permaneret, idemque dominatui Austriaco ne subjiceretur. Nam in Ordinibus, licet & ipsi ad præstandam pacem teneantur, parum fiduciæ collocari posse. Fœdus autem Gallicum autoritatem juxta ac robur Sueciæ circumdare; ac uti utrumque Regnum mutuo auxilio Provincias sibi in Germania adquisiverit; ita & easdem non aliter quam mutuo auxilio conservari posse. Et hanc occasionem fore perpetui cum Gallia vinculi, quod hæc forte post partam cum Hispanis pacem adspernatura sit. Ita tamen placebat fœdus hoc temperare, ut in præsens Regina magis ad mutuum consilium, operamque circa tuendam pacem Germanicam, quam ad subeundem bellum adstringeretur. Nam si ad hoc descendendum esset, nova conventione super legibus auxilii ferendi opus censebat. Sed & quia novis subsidiis Galli se obstringere abnuebant, Regina æquum censebat, ut saltem residua è priori fœdere exsolverentur. Nam pro Anno quadragesimo octavo major pars, simul integer Annus quadragesimus nonus, & dimidius quinquagesimus inter residua erat; quæ summa ad 993445. unciales surgebat; præsertim cum executio pacis magnam partem ad Benfeldam, & Franckendaliam adhæsisset, quæ Galliam præcipue spectabant; ita ut, ni hujus commoda observanda fuissent, longe citius Noribergæ conveniri potuerit. Quod si tamen pro Anno quadragesimo nono & quinquagesimo ad subsidia se non teneri Galli pertendant, saltem residua Anni quadragesimi octavi, quæ 273445. unciales conficiant, abnui non posse. Ut porro hoc fœdus eo facilius Cæsaris notitiæ subtraheretur, soli Magno Gardio, & cum is Lubecam, ut destinatum erat, ire omisisset, Salvio exclusis cæteris Legatis cum Chanuto negotiatio committitur. Ipse quoque Chanutus id negotium premendum censebat, ne opera sua circa mediationem Polonis suspecta redderetur.

Tractatio super fœdere Gallico.

§. 13. Post suspensum tractatum Lubecensem, de quo mox referemus, Salvius, ac Chanutus Hamburgum se conferebant, ut fœdus istud adornarent. Nam aliquoties jam Lubecæ Salvium monuerat Chanutus, ut promissam sæpe formulam fœderis expromeret. Id quod Salvius abnuebat, tum quod isthoc negotium ita superfunctorie tractari nollet, tum quod parum è dignitate videretur hoc modo se Gallis velut ultro venditare. Chanutus contra id magnificum Sueciæ fore formulam proponere, velut penes ipsam sit leges ferre. Sed nunc opus sibi videri, ut uterque congressu habito communi opera formulam concipiat, capitibus, super quibus conveniri nequeat, ad Principes remissis. Unde obiter tantum ea res Lubecæ jactata; ubi cum de residuis subsidiorum Salvius mentionem subjecisset, Chanutus reponebat; tractatus semper futurum, non præteritum respicere; nec vocabulum subsidiorum inter Sueciam, & Galliam resuscitandum esse. Sed cum Hamburgi propius ad rem accedendum esset, primo omnium à Salvio super procuratorio monebatur; quod à Rege Chanutus habere se negabat; cæterum Brienna Comitem sibi eo nomine literas scripsisse, quæ sat autoritatis ipsi tribuant. Eoque proponebat, ut utrinque formula aptaretur, hinc in Galliam, inde in Sueciam mittenda ut quæ Reges velint corrigant. Si quæ alterutri displiceant, ulterius posse disceptari; si probentur, procuratorio opus non esse. Verum lubricus hicce modus Salvio displicebat; Briennæ Comitis literas Chanuto posse sufficere, non Sueciæ; nec aliter se tractatus suscepturum, quam si is justo procuratorio sit instructus; id quod à Regina diserte sibi injunctum sit. Sed mox Chanuto justum procuratorium è Gallia allatum, simul imperatum, ut prærogativarum, & dignitatis Galliæ accuratam rationem habeat, postquam Sueci ita scrupulosi sint in tuenda æqualitate; qui à tempore Gustavi Adolfi huc usque haut concesserint, ut Gallia ullum prærogativæ specimen circa Instrumenta pactorum, ac ceremonias exercere potuerit. Quanquam enim Regnum Galliæ potentia ac gloria longe supra sit, & jactata à Suecis Regum suorum antiquitas forte fabulis interpoletur, obnixe tamen contendere, eo ipso quod Reges à nemine dependeant, quæ sit unica supremi imperii nota, inter se æquales esse, aut saltem tales, ut nullo modo aliis inferiores sint. Causam porro tardius missi procuratorii hanc postea Chanutus fatebatur, quod Galli spem fœderis plane abjecerint, si contigisset, Reginam sceptrum in Carolum Gustavum transferre; id quod circa id tempus agitatum diximus.

Capita fœderis excutiuntur.

§. 14. Cum inde ad excutienda fœderis capita accederetur primum dubium erat, num fœdus ita late foret concipiendum, ut utrique Regum iidem amici & hostes habendi? A quo Salvius non abhorrebat, modo id intelligeretur de hostibus, qui futuri erunt, non qui in præsens sunt. Nam uti Sueciam nolebat bello præsenti adversus Hispaniam implicari; ita utile ducebat Galliam obstrictam teneri ad auxilia Sueciæ ferenda in bellis adversus Danos, Polonos, Moscos. Contra Chanutus Galliæ fraudi judicabat, si Suecia potentissimum Gallorum hostem Hispanum exciperet, ac vicissim omnes complecti vellet, quos ipsa sentire hostes posset. Et si vel maxime Sueci in Hispanos bellum sumere velint, insertum erat, num ipsorum auxilium ita remotum plus utilitatis Galliæ allaturum esset, quam oneris obligatio Suecis adsistendi toties, quoties hi cum Polonis,

& Da-

1651. & Danis bello colliderentur. Quali ex fœdere Gallia ingens odium sit contractura, Sueciæque æmulis necessitatem injunctura arctissime se cum Hispanis connectendi. Igitur omisso tam laxo fœdere scopum ejusdem ad executionem, & conservationem pacis Westphalicæ restringebant, è qua magnam partem utriusque Regni securitas dependeret; tum ut mutua inter utraque Regna navigationis, & commerciorum libertas foret. Ad eum finem perpetua inter hæc Regna amicitia, ac fœdere temporario opus esse. De amicitia Chanutus priore loco agi volebat, potissimum cives utriusque Regni, sicut fœdus ipsos Reges & Regna, respicere deberet. Et quia civium prosperitas fere commerciis stat, hæc sub amicitiæ nomine esse stabilienda. Primo ejus capite Salvius superfluum ducebat, poni verba, *hæredes & successores*; quæ Chanutus necessaria judicabat; cum alias vocabulum *in perpetuum* ultra vitam eorum, qui fœdus feriunt, non sit porrigendum. Chanutus quoque Regem & *subditos populos* volebat exprimere, Salvius contra Regem Regnumque nominare, prout in Suecia moris est, ac priorum fœderum formulæ præ se ferunt. Sed Chanutus nullo modo *Regnum* cum Rege conjungi volebat, velut istud instar aliquod corporis aut jus & actionem seorsim à Rege haberet. Idque nunc eo curatius observandum, quod propediem Ordines in Gallia convocandi sint, & nunc de summa Regis potestate in ordinem redigenda quidam machinentur. Etsi Salvius id Regi Galliæ citra fraudem esse judicaret, cum prioribus fœderibus ea vocabula fuerint adhibita; atque ægre ferret, principio tractatus scrupulum Reginæ injici velut Galliæ Rex alia specie potestatis, quam ipsa gauderet. Circa commercia Salvius id difficultatis movebat, quod per mandata sua juberetur annuere, ne cives Galli apud nos plus vectigalis exsolvant, quam nostri. Id quod beneficium sit pro Gallis cum in Suecia exteri plus vectigalis solvant, quam indigenæ. Contra si Sueci in Gallia non plus quam indigenæ solvant, onus id esse, non beneficium; cum circa sal & vinum indigenæ ibi plus onerentur, quam exteri. Vicissim circa hæreditates defunctorum Chanutus scrupulum injiciebat. Nam si Gallus in Suecia moriatur, ipsius hæredes intra annum & diem bona ab ipso relicta nancisci; id quod pro Gallis beneficium non sit, cum jure communi omnibus exteris id permittatur. Ac licet Gallis decima pars bonorum remittatur, quam alias civitates de bonis exterorum defunctorum decernunt, si eadem extra Regnum exportantur; id tamen parum videri, si Galliæ Rex vicissim *jus Aubenæ* ex antiquissimis Regalibus remittere teneatur; per quod Rex omnia peregrinorum in Gallia defunctorum bona sibi vindicat, ni jus indigenatus nacti sint. Quanquam autem ad commerciorum frequentationem procurandam privilegia plurimum viderentur facere; placebat tamen id futuris tractatibus seponere, per peritos rei mercatoriæ instituendis, qui lucrum, damnumque accurate inter se comparare possent. Etsi enim quæ Suecis in Gallia concederentur, exigui momenti futura erant ob modica illorum commercia; poterant tamen aliis vicinis offensæ causam præbere, si eadem petentibus abnuerentur: nec Chanuto consultum videbatur, vectigalibus velut expeditissimis Regis reditibus quidquam decerpere. Porro ne liceat militem, arma, annonam, paratumque bellicum ad hostes vehere cum Chanutus contenderet, abnuebat id Salvius, ne Suecia hoc pacto commerciis Hispanicis excluderetur; & quia Hollandi, aliique id facturi erant, utut Suecis idem foret interdictum, quos satius sit in partem ejus lucri admittere, quam idem in solos Hollandos derivare. Igitur placebat navigatione ad hostes permissa duntaxat excipere loca, queis obsidium fuerit circumpositum. Circa fœdus ipsum Salvius adhiberi cupiebat verba moderatissima, & quæ neminem offendere possent, aut suspicionem præbere, velut nunc Sueci, Gallique novum bellum meditentur; utque adeo nil aliud quam executio, & conservatio pacis Germanicæ quæreretur, ad quam ipse Cæsar Ordinesque se obstrinxerant, & ubi alteruter Regum fœderatorum ex causa præteriti belli Germanici hostiliter invadatur, alter teneatur omni modo operam suam interponere ut res amice transigatur. Verum quia isthoc non sufficiebat, Chanutus fœdus secretum arctissimum judicabat addendum. Nam juxta Tabulas pacis Westphalicæ si Alsatia impetatur, Regina non tenebatur arma statim in auxilium Galliæ expedire, sed prius per triennium amicam compositionem, aut viam juris quærere. Atqui posse interim totam forte provinciam eripi, nulla spe relicta amissam amica ratione recuperandi. Idem periculum Pomerania quoque & Bremensis provincia incurrere poterat. Unde judicabat Chanutus ita nunc concludendum esse, ut si unus invadatur, alter statim citra exceptionem ad arma arripienda teneatur. Ad quæ Salvius reponebat: tutius fuisse Galliæ, si Alsatiam feudi nomine in Pace accepisset; ita enim non Sueciæ solum, sed & aliis Ordinibus integrum fuisse ad eam tuendam in omnem casum se obstringere. Tunc & Galliæ sessionem ac suffragium in Comitiis fuisse futurum, simul facultatem omnia in suam & communem securitatem dirigendi. Sed cum nunc Regina Ordinibus Imperii adscripta sit, Cæsari atque Imperio devincta, alterioris indaginis videri, cum extero Rege adversus Cæsarem fœdus inire; præsertim quia vero similius videtur, Gallos ob Alsatiam bello impetendos, quam Suecos ob Pomeraniam & Bremam. Eoque judicabat cum distinctione fœdus concipiendum, ne forte ad infinita bella Suecia obligaretur. Saltem ut ejusmodi fœdus differatur, quoad investitura obtenta sit, ne Cæsar nunc ansam arripiat istam abnuendi. Nam interesse Galliæ hoc tempore, ut fœdus istud secretum ne habeatur.

§. 15. Post istam disceptationem placebat utrinque formulam fœderis concipi; circa quam id discriminis inveniebatur, quod Salvius fœdus in decem annos, Chanutus in viginti vellet porrigi. Posuerat quoque Salvius; *si alteruter* INNOCENS *impetatur*; quod vocabulum *innocens* Chanutus ferre nolebat, quippe quo vis fœderis enervaretur, cognitione super justitia causa ad alterum revocata, qui auxilium laturus sit. In eo præcipua difficultas vertebatur, quod Chanutus caput de mutuo auxilio ita formari cuperet: *Si alteruter fœderatorum Regum hostilibus armis invadatur*, (ex causa belli Germanici, & in juribus per eam pacem quæsitis,) *unde periculum subsit, ne prius aliqua ditionum suarum parte spolietur, quam lenius auxilium juris aut, alterius fœderati Regis per legationes aut intercessiones juvari queat, extemplo monitus & requisitus alter arma capiat sine mora, ut conjunctis copiis consiliisque vim vi repellant, bellumque sic necessario susceptum iis legibus conditionibusque geratur, de quibus inter eos pro tempore convenietur.* Salvius

Droit d'aubeine.

Fœderis formula concipitur. 6. Dec.

1651. vius contra caput istud sic designaverat; *Si hostilibus armis ex iisdem causis alteruter impetatur, nec auxiliis suis, aut alterius fœderati interventu operaque juvari queat, tum inter se mutuo convenient statuentque fœderati Reges, quo ulteriori modo mediisque pro ratione temporis & utriusque conditionis ejusmodi malis justum debitumque remedium opponatur.* Ita Chanutus volebat, ut prius declaretur bellum, & post agatur de modo mediisque belli gerendi. Id quod, si utriusque Regni par conditio & par periculum esset, à ratione non abhorrere Salvio videbatur, plurimumque ad efficaciam & soliditatem Fœderis faciebat; etsi alias consultatio & tractatus præcedere, actiones sequi debere videantur, non vice versa, bellum prius incoandum, inde deliberandum. Et ad eum fere modum fœdus Wismariense, & primum Hamburgense conceptum erat. Ac si Galli Alsatiam feudi jure obtinerent, facilius ejusdem justitia adprobari poterat; idemque æque Pomeraniæ & Bremæ, quam Alsatiæ profuisset. Sed postquam hæc extera provincia sit facta, majore circumspectione opus esse. Tum & isthoc caput in postremo fœdere ab ipsis Gallis sublatum, inde per Instrumentum Pacis correctum erat, *triennio*, in mensis locum posito. Sed & nondum obtentam investituram scrupulum injicere; post quam homagii reverentia plus difficultatis sit factura. Unde consultum videri, ut tali casu emergente ulterius de eo negotio agatur. Fieri quippe posse, ut tunc Suecia alio bello sit implicita. Forte quoque Galliam tunc subsidium pecuniarium negaturam, velut Suecia jam in antecessum obligata. Denique nec pacem Westphalicam, neque sanam rationem permittere, ut statim in arma ruatur, non tentata prius amica compositione. Contra Chanutus ostendebat, duplicem heic esse deliberationem, unam, an arma sint sumenda; alteram quomodo, & quibus mediis id faciendum. Prius nunc esse statuendum, alterum occasioni & temporibus utriusque Regni relinquendum; ut si ipsorum inimici intelligant arma decreta esse, lacessere eadem metuant. De cætero absurdum esse, ita presse pacis Westphalicæ verbis se adstringere, ut si Cæsar aut alius quis armata manu alterius ditiones invadat, licitum non sit arma violatori pacis opponere, priusquam per triennium justitia incassum implorata fuerit. Salvio contra videbatur, suam sententiam etsi per ambages ad eundem scopum tendere, eandemque obligationem producere: tum apud Germaniæ Ordines plausibiliorem fore, ac præsenti Sueciæ statui magis attemperatam. De cætero uti Salvium certæ rationes movebant, ut super mediis, & modo auxilii ferendi ad aliud tempus rejiceret; ita & Chanuto ut idem faceret, suadebat subsidium pecuniarium, de quo nunc mentionem facere nolebat. Prævideri quippe non posse, qua ratione tunc, & per quos hostes Gallia sit invadenda, aut quo loco, & quantis copiis; sic ut definiri in antecessum non possit, quid Sueciæ dandum foret, ut arma moveat. Ac metuendum esse, ne hæc forte postulata nimium intendat, si Galliam suo auxilio opus habere sentiat. Vicissim si Suecia prior invadatur, forte rationis fore, ut ipsa argentum poscatur. Cum de residuis subsidiorum solvendis caveri hoc fœdere vellet Salvius, Chanutus id adspernabatur, inhumanum dictitans hac Galliæ paupertate ista residua exigere; simul expedire judicabat, eam rem in medio relinqui, ut si postea Rex in melius mutatis rebus Suecis aliqua pecuniæ summa gratificari vellet, sub honesto prætexto id facere posset. Ita quidem ab utroque Legato adornata formula in Sueciam, & Galliam transmissa est, ut Regio judicio, quæ utrinque discrepabant, deciderentur. Paulo post tamen Salvius ostendebat Chanuto, tantopere à subsidiorum vocabulo abhorrenti; si Regina strictius super sumendis armis declarare se debeat, ubi alterutrum Regnorum bello petatur ipsam vicissim postulaturam, ut de subsidiis quoque ad sustentanda arma præsenti tractatu, aut Articulo secreto conveniatur. Chanutus uti Galliam id non defugere posse judicabat, si Alsatia invadatur, & ad hanc tuendam Sueciæ auxilium ciendum sit; ita ubi Suecicæ Provinciæ prius impetantur sufficere, si Gallia auxilium promittat. Sed Salvius cum perspiceret, tunc maxime subsidiis opus fore Sueciæ, si ipsa invadatur, utique contendebat, ut nunc subsidia in universum promitterentur; modus eorundem definiretur, ubi bellum coeptum sit. Quo ut induceret Chanutum, offerebat super mutuis auxiliis ferendis conventum iri, prout ipse sua formula proposuerit, aut si mallet pacto secreto. Qui satis secum statuere nequibat, præstaretne laxiorem relinquere obligationem, an promissa pecuniæ summa fœdus magis adstringere. Et si posterius placeret, judicabat simpliciter pecuniam promittendam esse, summa haut definita, quæ pro ratione belli post orituri temperanda sit. Nam fieri posse, ut quæ hactenus præstita fuit summa, post minore belli mole enormis sit.

§. 16. Quo fine Matthias Palbitzkius in Hispaniam missus fuerit, superiore anno expositum est. Per hunc Regina binas ad Regem Hispaniæ literas dabat, quarum unis de libertate commercandi in ditionibus Hispanicis pro Sueciæ civibus petebat; alteris mediationem suam inter Hispanos, Gallosque offerebat. Scribebatur quoque ad Regem Galliæ suspicionis declinandæ causa, quo fine iste in Hispaniam iret, simul petebatur, velit edocere istum Rex, quæ ad Mediationem facerent. Cum is in Galliam pervenisset, apud Regem proponebat; Reginam è Chanuto intellexisse, haut displiciturum ipsi, si opera à se circa componendum inter Galliam, & Hispaniam bellum sumatur. Quod & Cæsari gratum fore, Piccolomineum literis ad Principem Sueciæ datis significasse. Igitur se in Hispaniam missum super procuranda commerciorum, & navigationis libertate; ac si sentiat, Hispanis Reginæ mediationem non ingratam fore, ut eandem illis offerat. Cupere se tamen ex Rege prius intelligere, quomodo circa hoc negotium se debeat gerere. Galliæ Rex operam Reginæ sibi gratam esse ostendebat, velut sinceræ benevolentiæ indicem, modo Hispani eandem pariter admittant, nec Cæsarem ei negotio admiscere velint, quem ipse nullo modo socium ferre queat. Valde tamen dubitare, num pax Hispanis cordi sit. Eoque caute hoc negotium tractaret, simul testaretur, non esse quod Hispani fiduciæ quid in turbis Galliæ intestinis collocent. Idem quoque tecte apud Regem explorabat, num ipsi gratum sit futurum, si Regina circa componendos internas Galliç motus operam navet. Id quod Rex adspernabatur, velut fastigio suo inferius, si cum civibus suis per Mediatores velut ex pari tractaret. Idem porro cum in Hispaniam pervenisset, illas prius literas reddere jubebatur, quibus oblata amicitia commerciorum libertas petebatur. Hanc ipse prius citra exceptionem postulaturus erat, ut Suecis civibus 1651. Missio in Hispaniam.

nullo

1651. nullo impediente commercia exercere liceat in omnibus Hispanorum ditionibus, ac portubus ubicunque terrarum sitis; aut si Americanam navigationem abnuerent; saltem in Europa; utque illa libertas publicis Regis edictis sanciretur. Tum ne Sueci majore vectigali onerentur, quam alii exteri, ac nominatim Belgæ Fœderati, ostenso, quam proficuum sit futurum Hispanis, si Suecicas merces, quibus ipsi carere nequeunt, ab ipsis Suecis nullo intermedio emant. Tum ne naves Suecicę ad ulla Regis ministeria invitę adigantur. Denique ut Sueci Consules in portubus, & oppidis, quibus velint, constituere possint commerciorum commodius expediendorum causa. Si Hispani de arctiore fœdere moverent, Palbitzkius respondere jubebatur; se credere Reginam ad omnia amicitiæ officia pronam. Cæterum de eo nihil in mandatis sibi datum, & ad istam se relaturum. Inde dextre expiscaretur, num Reginæ mediatio Hispanis grata sit futura; quod negotium tamen ita insinuaret, ne Hispani forte credant, Reginam à Gallis subornatam, aut Gallos pacem anxie expetere, & necessitate quadam ad eandem compelli: sed Reginam non prius Gallorum ad pacem inclinationem explorare voluisse, quam de Hispanorum mente constaret. Si Hispani interrogent, num Regina velit, ut Cæsar simul mediatoris partes suscipiat, responderet; penes ipsos esse, quorum operam adhibere velint; sed vix credere Gallos Cæsarem admissuros ob nimis arctam cum Hispania conjunctiooem. Sed si Hispanos à pace abborrere intelligeret, de mediatione mentionem ne faceret. Reversus in Galliam Regi significaret, quæ nosse ipsius intersit.

Hispani libera commercia Suecis concedunt.

§. 17. Cæterum Palbitzkius in Hispaniam delatus cum proposuisset; Reginam concordiæ cum Hispania instaurandæ cupidam ejusdem auspicia voluisse capere à commerciorum libertate jure gentium alias debita: ea pronis animis audiri visa, ingentibus cum Reginæ elogiis; ac super commerciis quæ postulabantur haut ægre obtenta. Promittebat Rex omnem securitatem navibus Suecicis in portubus ditionis suæ in Hispania, Italia, & Flandria. Tum illis vectigal aliaque onera, præ reliquis Hispaniæ amicis, ac inprimis Belgii Fœderati incolis haut impositum iri; nec naves invitis dominis, magistrisque Regi, ejusque præfectis quavis de causa ad ministeria præstanda adigendas; Suecisque liberum fore in Hispaniæ portubus Consules habere eo facilius
30. Nov. expediendis negotiis. Quæ omnia edicto Regio per Hispaniam pnblicabantur. Sicuti & vicissim Regina per Sueciam de stabilita cum Hispanis amicitia & liberis inter utramque nationem commerciis promulgabat. Addebat Palbitzkius de restituendis duabus navibus per Hispanos interceptis: quod annuebant Hispani, si preces veritate niterentur. Promissum quoque de liberandis captivis bello Germanico, & in has regiones trans-
5. Dec. latis. De mediatione Reginæ Palbitzkius apud Pegnerandam velut per privatum sermonem movebat. Cui hic reponebat; Reginam sibi Hispanum valde obstricturum, si Gallos ad æquas conditiones admittendas permovere possit. Enimvero Pontificem multos per annos isti paci conciliandæ insudasse, qui socium ferre non possit ritibus Romanis haut addictum. Ac satis adparebat, Hispanis magnam spem in Galliæ motibus internis esse; ac se à Gallis erepta vi recuperaturos, aut ita eosdem defatigaturos, ut partis ultro demum cessuri sint. Carolus Gustavus quoque super eadem re Piccolomineum Viennæ à Bioernclovio tentari jusserat, qui initio super ea mediatione proposuerat. Iste non sine fastidio reponebat; ex eo tempore, quo Norimbergæ fuerint, faciem rerum utrinque insigniter mutatam; ac exiguam pacis spem esse, nisi forte Galli ad leges pacis Vervinensis descendere velint. Ita quid Hispanis animi foret, non obscurum amplius erat. Unde & quanquam Legatus Hispanicus Antonius Brunus Hagæ factam à Spiringio Silbercrona Ministro Suecico salutationem ambitiose reposuerat, simul Comes Robolledus Hafniæ Magnum Durelium Residentem Suecicum ad communicationem secum instituendam amice invitaverat; id tamen nullo alio fine fieri judicabatur, quam ut Regina Gallis suspecta redderetur. Revera autem Hispani Sueciam, si fieri posset, per alium potentiorem imminuere optabant. Sueciæ quippe armis & consiliis dominatu Germaniæ, à quo servitium Galliæ, ac reliquæ Europæ videbatur pendere, evolutos se credebant, non opibus Galliæ nunquam sibi constantis, aut rebellium motibus. Unde & eo tempore Borgia ab Hispano Legatus in Poloniam mittebatur, qui palam quidem super debitis Neapolitanis dispungendis agebat; revera autem id habebat propositum, ut Polonos ab ineunda cum Suecis pace inhiberet. Quo fine classem, & nervum belli quoties opus foret offerebat; simul petebat, ut solis civitatibus Hispanicis commercia Polonica permitterentur; ac suadebat, ut Rex Poloniæ in portu Pautzkensi non procul Gedano semper armatas haberet naves, quas Hispani suppeditaturi sint ad asserendum pro sua parte Maris Baltici dominium. Qui tamen post ad Legatum Hispanicum Viennæ agentem scribebat; non opus fuisse laborem circa disturbandos Lubecæ tractatus sumere, qui ultro collapsuri sint, postquam nec Sueci pacem serio velint; & Poloni propter expeditionem contra Cosaccos utile sibi judicarint in omnem eventum cum Suecis tractatu occupari. Polonos vero, cum Lubecam pervenissent, res ita dispositas invenisse, ut causam non habuerint, quare Suecos metuerent. Se quoque, si maturius huc advenisset, mandatum suum circa suscipienda tam utilia destinata facilius expedire potuisse. Ex quibus facile patebat, quid sinceri amicitiæ Hispanicæ subesset.

Tractatus Lubecensis acta.

§. 18. Præcipuum negotium, quod eo anno Reginam occupatam tenebat, erat tractatio super pace perpetua cum Polonis Lubecæ instituenda;
quam circa exitum Aprilis initium capturam Rex Galliæ Reginæ significabat. Scripserat quoque 5. Febr.
Senatus Poloniæ ad Senatum Sueciæ; à se quinque Commissarios obeundis tractatibus electos, postulans, ut & Sueci totidem mittant; tum ut modicam moram ægre non ferant. Reponebat 26. April.
Senatus Sueciæ, quatuor Commissarios sufficere, quia de hoc numero ab initio dictum erat; & suos circa initium Junii Lubecæ fore. Nec eo secius apud Suecos dubium valde erat, num serio pacem vellent Poloni, an bello renovando ansam quærerent.

Suspiciones de Polonis.

Sane suspectum valde habebatur, quod Poloni tunc tanto studio arma pararent, velut ad obsequium Cosaccos redacturi. Quorum duces à Poloniæ Rege secreto stimulatos multi credebant ad serendas turbas, ut ipsi prætextus esset exercitum contrahendi, quem raptim Livoniæ infunderet. Ac Viennæ palam disserebatur; Regi Poloniæ spem fuisse Cosaccos subito oppri-

1651. opprimendi; tum versis repente copiis Livoniam invadendi; præsertim cum & alias inter remedia turbarum internarum bella externa haberi soleant. Ibidem quoque Legatus Venetus Capellanus Biœrnclovio indicium faciebat, Polonos Rigæ insidias struxisse. Ac Ragozius è Transylvania in Sueciam Jo. Reichardum Vrezovetium Comitem Bohemium via per Ragusam cœpta, mittebat, qui Reginæ consilia in Rigam inita, ac nomina eorum civium detegeret, qui operam suam circa prodendam eam urbem Polonis promiserant, productis autographis Regis, & illorum civium literis. Quorum & duo natione Hollandi apud Regem Poloniæ fuerant, polliciti se urbem ipsi tradituros, si copias eidem admovere velit. Ipse Ragozius vicissim auxilium suum Reginæ offerebat, Poloniam à tergo invasurus, si ipsa Borussiam petere vellet. Unde & Regina, ne per incuriam detrimenti quid acciperetur, legiones quasdam è Finnonia in Livoniam traduxerat, firmandis ibi oppidis. Simul Gustavus Hornius eodem mittebatur inspiciendis munitionibus, ac rei militari in omnem eventum disponendæ. Vicissim nec Poloni plane securi erant, quod longam pacem Sueciæ haut expedire crederent, militibus post degustatas belli Germanici illecebras ægre domi desidentibus; ac diuturna quiete eorundem vigore evanescente. Præsertim cum Cosacci, & Tartari ex altero latere Poloniam urgerent, nec Suecis prætextus deesset induciis haut leviter per Polonos temeratis irruptione Bothii in Livoniam, Crocovii in Pomeraniam, & Carmeli machinationibus in OEsaliam. Etsi illas suspiciones elidere debebat animus Reginæ à novo bello abhorrens, cui & parum tutum habebatur exercitum alteri committere, ni simul sceptro eidem cedere vellet. Cæterum pauci tunc erant, qui de successu istorum tractatuum ample sibi pollicerentur, quod Rex Poloniæ spem sobolis masculæ adhuc foveret, cujus gratia actionem in Sueciam haut temere abdicaturus erat. Ac Senatores Poloniæ à Rege dissidentes metuebant, ne forte inter conditiones pacis Rex certa sibi auxilia à Suecis stipularetur ad redigendam in ordinem adversam sibi factionem; eoque & ipsi pacem sufflaminaturi erant. Quin & Ossa[illegible]skius Poloniæ Cancellarius dixerat; se mirari, quid pensi habuerit Regina Sueciæ, quod postremo interregno filios Sigismundi ad Coronam Poloniæ commendarit; cum ipse judicet, horum à Regno exclusionem viam fuisse ad componenda inter Polonos, & Suecos dissidia: Ac inprimis ægre ferebat Polonus, in Carolum Gustavum jus hæreditarium recens collatum; in quod factum publicum meditari scriptum ferebatur.

Suecicorum Legatorum mandata. §. 19. Enimvero clarius patebit, quid de tractatibus hisce sperari potuerit, si quis utriusque partis mandata expenderit. Jubebantur Suecici Legati primo Wismariæ subsistere, quoad Polonos Lubecam adpulisse cognoverint, ut & ipsi statim eo se conferre possent. Nam ut prius Lubecam introirent, Regina noluerat, ne anxie pacem affectare videretur; nec tamen Polonis præsentibus in mora esse volebat. Circa visitationes idem, quod Osnabrugæ, observarent. Si omnes Mediatores non adfuerint, cum præsentibus rem aggrederentur, ac prout Polonos ad pacem pronos intellexerint, ita se vicissim compararent, ne vel nimis affectando pacem insolentes eos redderent, vel superbe negligendo calumniis ansam præberent. Super tractandi modo cum Mediatoribus statuerent, operamque darent, ut is decens sit, & huic negotio accommodatus, ac ita instituerus, ut aliquis inde successus sperari possit. Pleraque per Mediatores agerent, ne occasio sit acerbitate verborum animos magis irritandi. A Polonis postularent procuratoria non Regis solum, sed & Reipublicæ. Ne reciperent ejusmodi procuratoria, quæ præjudicii quid aut periculi Reginæ adferre videantur, aut quæ juris quid Casimiro Regi, ejusque posteris, aut fratri reservent; sed cum titulorum modum exigerent, qui postremis induciarum pactis expressus est. Simul Reginæ titulum non nisi integrum admitterent, nec ei quidquam detrahi paterentur. A Polonis exigerent potestatem tractandi amplam citra exceptionem & cui obligatio subsit; tum ne in Polonicis procuratoriis verba ac sententiæ misceantur, quæ aliquid indignitatis Reginæ majoribus adferant, vel rebellionis aut successionis maculam adspergant. Quod si tamen truncatum titulum adhibeant Poloni ad evitandum de Estonia certamen, eundemque in sigillo Polonico elidant, uti postremis induciis factum fuisse Angli & Belgæ Legati sunt testati; adquiescerent ipsi, ne nimis morosi videantur. Cæterum declinarent disceptationem de jure Regni Sueciæ, velut odiosam & evidentiorem quam ut declaratione egeat; nec se venisse disputatum de jure Regio, cujus competens inter mortales judex non reperiatur; nec in quenquam compromissum esse. Quod si tamen instituerint Poloni, admitterent ipsi amicam communicationem de iis, quæ acta sunt præsentibus Mediatoribus, aut si magis placeat ipsis cum Mediatoribus, salva tamen dignitate & jure Reginæ, ac ne cujusquam censuræ jus ejusdem submittere videantur. Ea in communicatione culpam belli in Polonos conjicerent. Si ex occasione hujus disceptationis Poloni ægre tulerint, Carolum Gustavum successorem Regni destinatum, nec sui Regis habitam fuisse rationem, ostenderent; non quadrare cum legibus Sueciæ fundamentalibus, ut quis è prosapia Sigismundi eligatur. Et integrum esse cuique reipublicæ superiorem non agnoscenti de negotiis suis disponere; prout nec Suecis in animo sit rebus Polonicis sese ingerere. Et quia Regina omnem cogitationem de nuptiis abjecerit, è re ipsi visum hoc modo tranquillitati Regni consulere: ac Caroli Gustavi virtutes id meruisse. Alias ipsi ne præberent ansam de exclusione Sigismundi, ejusque posterorum præter necessitatem asperius loquendi; nec de Carolo Gustavo mentionem injicerent, nisi ultro querelam moveant Poloni. Procuratoriis utrinque probatis, & permutatis ad tractatum accederent. Si quæ Poloni super conservando jure ad Regnum Sueciæ Regi Poloniæ, fratrique, & eorundem posteris, vel super annua pensione fratri, aut dote filiæ Regis danda proposuerint, Legati Suecici ista declinarent; cum eadem huc spectent, ut Regi, ejusque posteris fratrique jus aliquod ad Regnum Sueciæ reservetur. Si repetant ea, quæ superiore anno Fischerus proposuerat, ut pro plena abdicatione juris in Regnum Sueciæ Casimiro Livonia, vel Pomerania, vel alia provincia Suecicæ ditionis cedat, vel districtus Dorpalensis in perpetuum, vel Livonia jure feudi, vel insignis argenti summa tradatur aut fœdus super certo auxilii modo ad occupandas aliquas terras ineatur, quarum proventu Rex loco Livoniæ frui queat; de Livonia quidem & tractu Dorpatensi, vel jure perpetuo, aut jure feudi omnem spem 1651.

1651. Polonis adimerent. Id cum securitate Regni Sneciæ non congruere, ut tam potens vicinus, vasallusve adsciscatur, ae visceribus ejusdem inferatur; pręsertim si, quod fieri aliquando possit, inter Succiam & Poloniam bellum oriarur. Livoniam quoque à Litbuania certis limitibus distinctam, ae maxima sui parte Vasallis ob bene de Regina, Regnoque Sueciæ merita attributam, qui privari usdem donis nequeant. Pomeraniam plurimo sanguine Sueciæ stetisse; & ob eam, quam inde sibi speret, securitatem ne minimam quidem illius portionem coipiam concedi posse. Et si carere aliqua ejus parte potuisset, Brandeburgico largituram fuisse arcta cognatione juncto, & cupide ambienti. Pecuniæ modicam summam Casimiri Regis desiderio non sufficere, grandem exsolvere Sueciæ durum, longo bello opibus publicis exhaustis. Quod si fœdus & auxilia Respublica, ac Rex simul expetat, conditiones ejus pandi à Polonis postularent, ac testarentur, à tali fœdere ac ferendis Regi, Reique publicæ Poloniæ auxilus Reginam non alienam esse, sive certa argenti summa, seu manus militum pręstanda sit, modo prius super perpetua pace fuerit conventum. Conditiones pacis à Suecis hæ proponerentur: Renuntiet Rex Casimirus, Frater eorumque posteri omni prætensioni in Succiam, ejusque provincias & subditos; abstineantque titulo Sueciæ tam domi, quam apud exteros, eundemque sigillo suo elidant, nec quidquam inde ipsi per se aut alios armis aut machinationibus petant: Promittat Respublica se Regi, ejusque posteris, Fratrique quidquam in Sueciam prætendentibus nihil unquam consilii opisve laturam; quin si quid consilii aut molitionum in Regnum Sueciæ institui intellexerit, non modo dehortetur, & subsidia detrahat, sed & impediat, ac dissipet. Rex, & Resp. Poloniæ Livoniam integram Reginæ, ac Regno Sueciæ cedat. Acceptorum utrinque damnorum, & injuriarum æterna oblivio sit. Amicitia utrinque inposterum excolatur. Commercia inter utrumque Regnum antiquo jure vigeant: Commissarii finibus regundis constituantur: Si quæ controversia aliquando orta fuerit, datis Commissariis ex æquo componatur; & si quæ alia sint ejus generis. Monebantur tamen, ne has conditiones ordine proponerent, sed singulas oblique tractarent per se, aut quod potius sit per Mediatores; ne si minus succedat negotium Poloni occasionem habeant jactandi, iniquas à Suecis leges ferri. Porro recte restitutionem Livoniæ negari hisce rationibus adstruerent. Necessitate compulsos Suecos arma in Livoniam transtulisse, quod Poloni litibus Sigismundi Regis se immiscerent, hujusque causam contra Succiam, quæ ad illos non spectabat, suam facerent, ac hostilia in Narvam ac Revaliam molirentur. Et quanquam Reges Sueciæ ad sedanda illa bella fuerint pronissimi, Polonos tamen semper pacem adspernatos, Suecosque tam indigne habuisse, ut nuspiam alios nisi vilissimæ fortis homines destinaverint, qui cum istorum Commissariis super armorum suspensione, ubi res ita exigebat, tractarent, donec Regia in Suecorum ditionem pervenerit. Sed nec Polonis quicquam juris in Livoniam competere, cum Carolus V. & Ferdinandus I. Cæsares protegendæ illius curam adversus Russorum immanitatem Suecorum Regibus Gustavo, & Erico commendarint; Eoque possideri hanc provinciam à Suecis jure belli, ac eodem, quo Poloni istam adquisiverint. Denique Livonia obtenta Sneciam suam sibi securitatem ipsam præstare posse; cum experientia satis 1651. constet, quam parum præsidii nudis in pactis sit. Nam etsi Sueci horum religione confisi Borussia pacis amore cesserint; Polonos tamen Boothio, & Crocovio facultatem indulsisse in Livoniam, irrumpendi; & Uladislaum composito jam cum Danis bello conatum fuisse incolas Oesaliæ ad defectionem invitare, ac in partes suas pertrahere, cum nullum illi jus in eam insulam foret; ac licet obtenderit, Regem Daniæ sibi ære alieno obstrictum; Polonum tamen in ejus insulæ possessione non fuisse, & Regem Daniæ omne suum jus in eandem Reginæ, Regnoque Sueciæ transscripsisse. Ubi cum Polonis conventum fuerit, petitorum Curlandię Ducis, quantum illa usui Sueciæ vel pactorum præscripto non adversantur rationem haberent. Si à pace abhorreant Poloni, ac longiores inducias pręoptent, reponerent Sueci: non satis per eas consuli amicitiæ inter Regna, cum metus & diffidentia maneat, & utraque pars captatura sit occasiones, quibus olim finita pace illa temporaria nocere alteri possit. Quod si pacem abnuant Poloni ne statim tractatum abrumperent, sed moras necterent donec ad Reginam retulerint.

§. 20. Polonicis contra Legatis injungebatur, ne in ceremoniis ullam Suecis concederent prærogativam. Ne ad tractatus prius accederent, quam omnes mediatores imprimis autem Hollandici Deputati adfuerint, nec his absentibus ullam tractationem ingrediantur, (qua de causa & post certum hominem in Hollandiam Lubeca mittebant, qui istos exciret.) Declararent, titulum Regis Sueciæ nemini nisi Polono competere; ne tamen ad eum scopulum hæreatur, paterentur, ut solum Regis, & Reginæ vocabulum per totum tractatum adhiberi possit, non addita mentione Regni. Ubi ad principale negotium pervenerint, demonstrarent, jus Regis in Succiam, qua Sigismundus cum sua progenie contra fas sit ejectus. Quæ injuria insigniter fuerit cumulata, dum administrante nunc Gustaviana progenie, obtentu testamenti Gustavi I. jus hereditariæ successionis indebite sibi prætendente, (quod utcunque tolerandum foret,) recens Palatinus Rheni, & extraneus, & nullo ad Regnum Sueciæ subnixus jure successor declaratus sit; cum alioquin per Gustavi testamentum nemini ex linea materna cognato jus succedendi in illud Regnum conferre fas, licitumque sit; potissimum apud Suecos, ubi minus fortunata exterorum Principum dominatio ingratam etiamnum insequenti ævo post se reliquerit memoriam. Eam ob causam omni ope laborarent, ut ista heredis designatio tanquam divinis & humanis legibus repugnans nulla & irrita declaretur; simul decretum contra prolem Sigismundi abrogetur; præsertim cum posterioribus induciis cautum sit, ut his durantibus omni hostili actione abstineatur, omniaque in priore statu ad decursum earundem relinquantur. Quam autem vim majorem, quam hostilitatem apertiorem, quam pactorum convulsionem manifestiorem committi posse quam ubi jus naturale per suppositionem extranei successoris violetur, & simul sanguini Regio perpetua ignominiæ nota inuratur? Unde hoc agerent, ut Gustaviana prole quoad superstes exstiterit, administrationem Sueciæ retinente, Casimiro congrua ratione satisfactio debeatur non tantum ob Regnum tamdiu interceptum, sed & ob privatum jus, partis

Polonorum Legatorum mandata.

21. Aug.

1651. à Casimiri majoribus ante adeptum diadema Ducatibus, Wasiorum itidem gentilitiis possessionibus per varia Sueciæ loca sparsis. Eandem satisfactionem extendendam, quoad Gustaviana proles vixerit; post cujus fata Regnum Sueciæ in posteritatem Sigismundi ex testamento Gustavi I. revolvenda sit. Interim Casimiro titulus Regni Sueciæ integer permaneret: successores autem ejus interea solo Principum titulo usque ad eventum, & devolutionem successionis contentos fore. Pro Republica postularent restitutionem totius Livoniæ cum fructibus hactenus perceptis, una cum Estonia, & annexis illi districtibus, tanquam Livoniæ membro. Si Sueci super violatis per Polonos induciis querantur, responderent; ista inscio Rege & Republica patrata, ac potuisse læsam partem iis uti mediis, quæ induciis præscribantur. Quin & ab ipsis Suecis violatas multifariam inducias, quod veteres munitiones in Livonia auxerint, ac novas è fundamento excitarint; quod vectigalia majora quam pactis concessum Rigæ, & in portu ejus cum magno Poloniæ detrimento exegerint; Rigæ vilem, & pravam monetam cuderint, ac grandiorem in minutam transformari permiserint; justitiam læsis tarde, aut plane non administrarint. Et quanquam à Rege Commissarii sæpe deputati sint, Suecis tamen refragantibus eas commissiones nunquam effectui datas. Rempublicam vero in indagandis illis gravaminibus non adeo curiosam fuisse, quin pro fide & integritate sua pactis sancte observatis, atque insuper exercitui Suecici pluribus officiis exhibitis, ea ipsa gravamina toleranda satius duxisse, quam inanes eo nomine movere querimonias. Curlandiæ Duci, si de ademtis quibusdam fundis & ob commercia conqueratur adsisterent. Quod si rescissio decreti exelusorii, ac abolitio designati successoris cum restitutione Livoniæ obtineri non possit, mentem & intentionem Legatorum Suecicorum explorarent, quibus modis, quave ratione proli Regiæ satisfacere ac quibus conditionibus pacem perpetuam emere velint: re autem penitus explorata ad Regem referant, priusquam eo in negotio quidquam tractatum fuerit. Vel si ita temporis ratio, & rei necessitas tulerit, ratificatis adhuc currentibus induciis, & alio continuandorum tractatuum tempore per mediatores statuto, totum id negotium ad Regem, & proxima Regni Comitia rejicerent, ulteriorem declarationem, & instructionem recepturi.

Controversia super visitatione. §. 21. Lubecam primo omnium adpellebant Legati Polonici, Joannes Lesinskius Gnesnensis, Gornius Goraiskius Chelnensis Castellani, Alexander Narascewicius Lidensis, Georgius Fischerus Mitaviensis Capitanei. Nam quintus Joannes Jawadeskius Pricensis Capitaneus cum jam Rostochium progressus esset, revocabatur, postquam à Senatu Sueciæ literæ advenissent, queis quatuor prout ab initio placuerat, sufficere significarat. A Duce Curlandiæ aderant Melchior Folckensamus Cancellarius, & Joannes Wildmannus Consiliarius. Post eos adveniebat Joannes Salvius; quem mox sequebatur Petrus Chanutus Legatus Gallicus, cui ut obviam mitterent suas rhedas Poloni anxie tempus ingressus sciscitati fuerant. Sed Chanutus, ne hos cum Suecis committeret rhedis super priore incessu sine dubio rixaturis, sub primam noctem porta aquatica urbem citra pompam ingressus est. Adventanti huic Poloni statim salutationis officium obtulere, quod dum magno pompa adornatum cunt, Salvius interim id officii præverterat, eoque postulabat, ut ea salutatio sibi præ Polonis priore loco redderetur. Etsi Chanutus illi pluribus rationibus persuaderet, ut pateretur eum honorem à se Polonis priore loco reddi. Sed quia Poloni Chanutum posterius licet urbem ingressum prius salutaverant, quam Salvium, hic ægre id ferre, & Curlandis significare, se nunc Polonorum salutationem admittere nolle. Poloni tamen has dilatæ visitationis causas afferebant, quod non constet, quem gradum in legatione Salvius obtineat; & quia æquum videatur, ut unus non salutetur à quatuor, sed potius omnes ab omnibus; eoque expectandum, donec veniant cæteri. Quod vero Gallicus Legatus prior sit salutatus, id velut Mediatori contigisse, & illius Regis Ministro, de cujus præcellentia toti orbi constet, qui & prius ipsos, quam Salvius de adventu suo certiores fecerit. Etsi Chanutus judicaret; melius esse, ut Sueci & Poloni nullo modo inter se colloquerentur, sed omnia per Mediatores tractarent, quoad tractatus ex voto ad finem perductus foret. Mox tamen cum Laurentius Cantersteinius Lubecam adpulisset, Poloni Chanuto significabant: quia Salvius jam Collegam acceperit, se invisere Suecos constituisse, si ipsi velint. Id se prius fuisse facturos; sed quia Chanutus paucos intra dies Lubecam venturus nuntiatus sit, & ipsi cum Suecis haut commode congredi potuerint, si vel maxime universi Legati Suecici adessent, priusquam super mutua receptione, titulis, sessione, & similibus per Mediatores conventum sit, necessario sibi illum fuisse expectandum: Præsertim cum Salvius adventu suo spem fecerit, Collegas suos propediem secuturos. Quia autem cæteri ob continuas tempestates vix brevi videantur adfuturi, parendo tempori Salvium se cum Cantersteinio invisere velle. Prius autem Suecorum mentem nosse cupere super sequentibus negotiis. Cum integra Legatio Suecica nondum adsit, an non placeat, ut non integrum Polonicæ Legationis collegium veniat, sed singuli duntaxat ordine accedant? Qua ratione sese invicem excipere, & quos titulos sibi tribuere debeant? Nam in prioribus tractatibus titulos diverso pro Legatorum dignitate adhibitos. Et quia præcipua lis sit de jure Regni, ipsique in principio tractatus citra præjudicium principalis causæ Christinæ titulum Reginæ Sueciæ tribuere nequeant, id temperamentum proponebant, ut Poloni colloquio cum Suecis *Serenissima Regina Vestra*, Sueci contra *Serenissimus Rex Vester* dicerent. His propositis excussis circa priora parum difficultatis erat. Nam placebat æquales utrinque ceremonias adhibere; adventantes apud rhedam excipere, & digredientes eo usque prosequi; in propria domo alteri superiorem locum deferre. Et quanquam prioribus tractatibus tituli variarint pro Legatorum dignitate; visum tamen nunc imitari titulum conventu Westphalico cum consensu totius Europæ receptum, ut Legati Supremorum Principum *Illustrissimi & Excellentissimi* nuncupentur, & *Excellentia* vocabulo se mutuo honorent. Id duntaxat dubium erat, num Zawadskio, Narascewicio, & Fischero, qui non Regni, sed Ducatuum Lithuaniæ, Borussiæ & Livoniæ nomine aderant idem titulus sit tribuendus? Sed circa titulos Regum nihil concedere decreverant Sueci. Nam publicis jam literis, & instrumentis decisum, ut Poloni, prout & prioribus tractatibus & alias fecerint, 1651. 30. Jan.

Chri-

1651. Christinæ titulum Reginæ Sueciæ darent, neque sermone aut scriptis Regem suum Sueciæ Regem nuncuparent. Posito tamen hoc fundamento in progressu sermonis interdum *Serenissima Regina Vestra*, *Serenissimi Regis Vestri* vocabula mutuo adhiberi posse.
8. Jul. Igitur ad ista à Polonis proposita Chanuto declarabant Sueci: etsi causam habeant salutationem illorum repudiandi, quod eam tamdiu neglexerint; se tamen excusationem illorum utcunque probare, quod citra præjudicium Reginæ, Regnique Sueciæ nunc & inposterum fiat. Eoque placere, ut mutua suscipiatur salutatio his conditionibus; ut quia temporis compendium se facturos ferant, Poloni universi ipsos simul invisant, quæ brevissima sit via. Sed Chanutus reponebat; Polonos huc non descensuros propter inæqualitatem, dum tota ipsorum Legatio duos Suecicos primum salutat, eodem honore ab ipsis recepto, inde eadem reliquos Legatos Suecicos post adventantes aditura. Ita enim Polonos bis toto Collegio salutationis officium obire, non nisi à binis recipere. Igitur proponebant Sueci, ut primi duo, qui nomine Poloniæ missi erant, inde cæteri ipsos inviserent; ita duobus accessibus eam ceremoniam expediri posse. Sed cum & in hoc inæqualitas videretur, patiebantur demum Sueci, ut singuli Polonorum singulos Suecorum inviserent, pari ratione eum honorem recepturi.

Controversia de titulo Reginæ.

§.22. Sed de Regio titulo Sueci contendebant, à Polonis nullo modo Casimirum Sueciæ Regem nuncupandum; qui titulus soli Christinæ debeatur. Ipsum Uladislaum suis literis, sua ratihabitione, suo sigillo titulum Sueciæ omisisse, eumque Christinæ tribuisse. Alium quemvis modum se adspernari. Hæc cum Polonis per Chanutum
9. Jul. denuntiata essent, illi reponebant; se Christinam titulo Reginæ Sueciæ haut impertituros. Se quippe ad hunc locum venisse non ad inducias, sed pacem perpetuam stabiliendam, & quicquid circa inducias Borussicas contigerit, id suasu sequestrium, & quietis amore extortum esse temperandæ animorum exacerbationi, quod interea de pace perpetua tractandum foret. Nunc quia omnia altius & quasi ab ovo deducenda sint, nulla præteritorum habita ratione, mirum videri non debere, quod Poloni etiam ipsam humanitatem rite dispensare, & jure potius ac ratione, quam exemplis agere velint. Ne tamen pertinaciæ damnentur, imitaturos se utrinque praxin tractatuum Borussicorum, ut præter *Regis nostri*, *Regina nostra* vocabulum nihil exprimatur. Aut si Chanutus aliud honestum temperamentum possit comminisci, se id non repudiaturos. Contra Chanutus Polonis ostendebat: si omnia ab ovo forent repetenda, etiam arma denuo capessenda. Ac suo judicio Polonos in Suecorum postulatum citra fraudem Regis sui consentire posse, quod prioribus induciis utique id expressum sit; & nunc de verbis honoris duntaxat, non solenni contestatione agi. Sed regerebant Poloni; se in salutatione sua Christinam nudo Reginæ titulo nuncupaturos absque additamento Sueciæ; ac si aliter à Suecis fuerit responsum, se dum salutationem reddunt, Casimirum diserte Poloniæ & Sueciæ Regem appellaturos. Neque æquum esse, se ad hoc adstringi, ut Christina utique à se Regina Sueciæ sit vocanda. Insinuabant quoque, se in ea salutatione ita sermonem temperaturos, ut neque de Rege Poloniæ, neque Regina Sueciæ mentionem facerent; in antecessum tamen declaraturos, se haut ægre Reginam Sueciæ nominaturos, ubi opus sit. 1651.
Sed ostendebat Chanutus periculum esse, ne Sueci hac astutia offensi visitationem reponere omittant ingenti cum Polonorum ignominia. Sueci contra demonstrabant; postremis pactis ipsam quindecies amplius Reginam Sueciæ vocatam, idemque nomen ipsi ab Uladislao Rege in ratificatione tributum. Tanto magis mirum esse Polonos id nunc abnuere. Proponebat quoque Salvius id temperamentum, ut Poloni Christinæ titulum Reginæ Sueciæ darent, ac Poloniæ Regis mentionem haut facerent. Enimvero declarabant Poloni: si in suo arbitrio & dexteritate ista 7. Juli
reponantur, se ita acturos, ut Sueci facile ipsorum humanitatem probaturi sint. Sed ut patiantur sibi præscribi, quem titulum Reginæ utique tribuere debeant, id esse cultrum jugulo admovere ad aliquid ab invitis extorquendum. Inter quæ Chanutus è Suecis sciscitabatur; num Polonis gratulari velint super victoria de Cosaccis, & Tartaris tunc parta? Cui Salvius; sibi quidem gratum esse, quod Poloni colluviem barbaram vicerint: dubitare tamen, num id sibi decorum sit, cum neque ipsi de ea victoria significarint, nec officia humanitatis inter Legatos Regios solita observarint; ac titulum Reginæ suæ detractum eant. Sane si Poloni in salutatione Christinam Reginæ Sueciæ vocabulo nuncupare omisissent, ac alium modum adhibuissent, qui eidem parum detraheret, Casimiro non nimium tribueret, se id fuisse dissimulaturos. Sed postquam ipsi controversiam movere cœperint, id ferri non posse. Se quidem ipsis nihil præscribere; sed quod pacta definiant, id exigere. Id si abnuant Poloni, jam de induciis, quarum decem adhuc anni restent, actum videri, usque Suecos non amplius inniti posse. Reginam quoque Legatos huc non fuisse missuram, si scivisset, nunc in dubium vocatum iri, quæ per pacta ante hac firmata fuerant. Si Poloni serio ista jactent, se quoque dispecturos, quid sibi faciendum sit. Ista cum Polonis per Chanutum referrentur, hi respondebant: De renunciatione tituli, qualem Sueci exigant, ex pactis aut aliunde sibi haut constare; ac si iste in literis ad Reginam scriptis omissus sit, id humanitatis semper fuisse, non necessitatis. Et si vel maxime Reges id animo renuntiandi fecerint, id tamen irritum esse & inane, quod per pacta utique lineæ Sigismundi jus suum reservatum sit. Præterea unicum pactorum finem esse, ut suspensis armis de pace perpetua agatur, eaque de causa huc se venisse non cum privatis literis in Sueciam ferendis, sed plena cum Regis & Reip. potestate. Regis se fidissimos ministros, cui debitos titulos detrahere nefas sibi sit. Ipsius Reipublicæ, etsi prætensionibus Regiis se semper subtraxerit, dignitatem exigere, ut alia nunc ratione, quam in privatis literis agatur. Versari se in urbe aliena, pari libertate personam mandantium suorum referentes, & de juribus eorum, vel injuriis amice disceptaturos, ut cruentæ liti aliquando finis imponatur. Exempla Regum Galliæ, & Angliæ heic frustra adduci, quorum controversia dudum decisa titulum ex inolito more retineri: præsentem vero causam diu armis disceptatam, nondum compositam. Inique igitur, & contra pacta Suecos agere, quod media necessitatis, amicitiæ vincula, repagula innocentis sanguinis pro lege usurpare, & in propriis domibus sibi obtrudere contendant. Opus autem esse, ut si primordia hujus congressus bene auspicari velint, quæ probare non possunt, patienter

1651. tienter perferant. Proponebant tamen ut Sueci domi suæ, velut si à Polonis in Succia inviserentur, usitatis velint contenti titulis esse; & cum ad Polonos venerint, hisce eandem libertatem concedere. Cæterum observabatur, Polonos non mediocriter fuisse commotos, quod Sueci dixerant; se dubitare, quid ulterius de firmitate pactorum sperare debeant. Et Curlandi non obscure jactabant; male agere Polonos, quod circa scrupulum tam levem hæreant. Cogitandum illis esse, Legatos se Reipublicæ quoque, non solius Regis; ac imputari aliquando iisdem posse, si, dum nimis morosi sunt circa jus Regis, ansam abrumpendarum induciarum præbeant. Qui & hoc temperamentum offerebant, ut Poloni in propria domo Regi suo titulum Sueciæ adderent, quem in Suecorum domo omitterent, quod à Suecis repudiatum. Sic igitur in ipso limine hærebat tractatus, quod Poloni decrevissent Reginam Sueciæ hoc titulo haut nuncupare, nisi vicissim ipsis permitteretur Casimirum Poloniæ & Sueciæ Regem vocare: contra Sueci ferre nollent, ut vel Reginæ suæ mentio plane non fieret, vel vocabulum Sueciæ non adderetur, aut idem Poloniæ Regi tribueretur. Regina cum de hac re ad ipsam referretur, facile quidem ferre potuisset temperamentum à Chanuto propositum, ut Poloni tam in Suecorum quam propria domo Casimirum *Serenissimum Regem*, ipsam *Serenissimam Reginam* nullo additamento vocarent: Sueci contra in Polonorum domo Casimirum Regem Poloniæ, ipsam Reginam Sueciæ adpellarent, modo Poloni controversiam de jure Regni seposuissent. Sed postquam ipsi hoc in dubium revocarant, imperabat suis, ut ne minimum istis heic concederent; ac si Poloni Sueciæ titulum ipsi negare pergerent, addita protestatione Lubeca abirent, ac inducias ad præfixum tempus duraturas significarent.

Polonis spiritus accedunt. §. 23. Inter hæc Polonis non parum spirituum accesserat è victoria suorum à Cosaccis, & Tartaris reportata, quam publicis lætitiæ signis celebrabant, sparsis quoque in vulgus nummis argenteis, in quibus Casimiro titulus Regis Suecorum, Gothorum, Vandalorumque tribuebatur. Sed & ægerrime iidem ferebant, Mediatorum neminem præter Gallum adesse. Ac Hollandos cumprimis avide expectabant, quorum iter Polonicus Hagæ minister subinde urgebat. De quo cum vicissim Suecicus Residens Spiringius sileret, facile colligebant Hollandi, ipsorum operam Suecis parum gratam esse. Ac designabantur quidem quatuor Legati, qui Lubecam irent; sed qui lente moliebantur, forte quod desperarent, se operæ pretium facturos. Accedebat & inde mora, quod Hollandia Provincia duos Legatos è suorum numero mittere vellet, ac ut isti prius ad Oldenburgicum Comitem se conferrent, litem cum Bremensi urbe super vectigali in Visurgi componituri; cum cæteræ Provinciæ cuperent, ut illi recta Lubecum se conferrent. Scripserat quoque Salvius ad Spiringium, Polonos nihil æqui præ se ferre; quod hic studio divulgabat, quo Hollandici Legati iter suum sisterent, velut nullo fructu suscipiendum. Brandeburgicum autem controversia super præcedentia cum Venetis & Belgis retardasse credebatur. Sane cum iste à Regina ad mediationem invitatus fuisset, responderat: Notam Reginæ esse litem, quæ inter ipsum, & Venetos agitetur, ac sperare partes, quæ ipsum huic muneri admoveant, provisuras, ut ministri ipsius debito loco potiantur. Id quod Regina risu excipiebat, velut postularet, ut inverso ordine partes in mediatorum locum subirent. Etsi tam Galliæ Rex quam Regina Venetis faverent ac decernerent, se non concessuros, ut immediatus post Reges locus ipsis in dubium revocetur. Scripserat quoque ad Electorem super hoc tractatu Rex Galliæ, ac istum *cognati* duntaxat, non *fratris* ac *Serenitatis* vocabulo honoraverat. Quas literas ille remittebat; cum Regina Sueciæ hunc titulum ipsi nunquam dedisset. Unde credebatur hoc prætextum arreptum, ut mittendis Legatis ad tractatus istos supersedere posset. Ortis quoque eo tempore belli præludiis inter Brandeburgicum, & Neoburgicum, scribebat Poloniæ Rex ad Legatos suos; ne Brandeburgicos velut Mediatores admitterent ob injuriam Neoburgico illatam, qui sibi tam arcta affinitate innexus sit. Idem tamen per Philippum Horniom è Salvio bis sciscitabatur; cum Joannes Oxenstierna, & Wrangelius è Pomerania profecti sint, an non tractatus de limitibus Lubecam transferri queat? Id quod Regina nolebat, ne Hollandi ansam anciperent huic se immiscendi. Sed & indignabantur Poloni, Scheringium Rosenhahnium, & Joannem Wachmeisterum, qui à Regina ad hosce tractatus destinati erant, tam tarde accedere. Post tamen cum Wachmeisterus Lubecam adpelleret, Poloni offerebant, se currus suos ipsi obviam missuros. Sed dissuadebant Chanutus & Salvius, ne publico ingressu uteretur declinandis rixis, quæ in posterum accidere possint, si alii Mediatores adventarent. Cæterum cum solennes visitationes pro desperatis haberentur, Lessinskius privatim se Salvium invisurum ostendebat. Id quod hic modeste declinabat; fortunam suam non permittere, ut publicis misceat privata; ingratum id Reginæ, invidiosum proceribus fore. Nec eo minus extremum conatum adhibebat Chanutus, Polonis suadens, ne recusarent ea verborum formula uti, quę induciis introducta, & hactenus usu recepta sit, ut Reginam Sueciæ exprimerent, suo autem Regi Sueciæ titulum haut adderent, ubi cum Suecis negotii quid intercederet; præsertim inter prima humanitatis auspicia, & litis velut contestatione nondum facta. Et ne quid præjudicii exinde metuerent, Salvio se ægre licet persuasisse, pateretur Polonos in ipsius Chanuti manus scriptam protestationem consignare, quæ plus roboris ad conservandum jus Regis, quam verba quædam honoris ad idem destruendum habitura sint. Sed ut hoc quoque Poloni rejicerent, faciebant prosperi de Regis sui gestis nuntii, & expectatio Hollandorum, & quod rubori sibi ducerent primo velut conflictu manus dedisse. Jactabant quoqne visitationes illas non esse juris gentium præsertim inter eos, qui nondum plena amicitia junguntur; eoque jus Suecis haut esse ipsos ad istas exhibendas compellere. 1651.

§. 24. Nec eo secius Chanuto expedire videbatur Legatos quocunque modo inter se congredi, ut obliqua aliqua ratione difficultas ista tolleretur. Unde initio proponebat, se utrosque convivio excepturum ea lege, ut declinandis super priore loco collisionibus suum quisque locum sorte duceret. Sed reponebant Sueci, novum id esse locum sorti committere, nec se nisi Reginæ jussu in id consentire audere. Placebat tamen temperamentum hocce visitationem in convivium vertendi; de quo ut Polonorum mentem exploraret, Chanuto committebatur. Sed judicabat Chanutus; monendam utramque partem, citra solennem tamen Legati se conviviis mutuo excipiunt.

men

1651. men stipulationem interpositam, ut in convivio prudenter declinent vocabula, de quibos hactenus lis fuerit. Id quod Salvius probabat, dummodo ipse Polonos primo convivio excipere posset, ut hoc modo utcunque suppleatur prima visitatio, quam Poloni ipsi debebant. Idem & Polonis probabatur, quos multis rationibus Chanutus permovebat, ut prima invitatio penes Salvium foret, velut honoratius sit convivio excipi, quam excipere; post Lesinskius Suecis epulum daret. Conviviis hæ dictabantur à Chanuto leges, ut poculum Regis Casimiri apud Suecos, vice versa Reginæ Sueciæ apud Polonos primum locum sortiretur. Poloni Reginæ utique titulum Sueciæ tribuerent, ac ut memoria contentionnm de titulo esset abolita. Poloni postulabant, ne id convivium, uti rasura sigilli & pactum verbale super titulis sibi fraudi foret. Se quippe osuros stylo convivali, non tractatuum. Et quoniam Sueci Carolum Gustavum non nisi talem, qualem in Casimiri præjudicium fecerant, nominare, neque ipsi citra offensam eum audire possint, consultissimum videri, ut ejus nulla mentio fiat. Chanutus tamen judicabat sufficere, si ejusdem poculum oon bibatur; super mentione ipsius scrupulum non movendum. Nam se de hoc apud Suecos diserte non potuisse mooere, ne illis, si hoc à Polonis urgeri animadvertant, contradicendi impooatur necessitas. Sed Poloni instabant, ut ejus mentio utique absit; nec Suecos de ista omissione nimis solicitos esse debere, qnod in progressu tractatuum

10. Sept. amplissimum ejusdem nominandi campum sint habituri. Ita Poloni à Salvio ad horam undecimam iovitabantur, ut intervallum illud usque ad prandium visitationis vicem suppleret. Per dimidiam amplius horam de rebus extraneis sermones cedebantur. Convivium inde per concordiam & hilaritatem exactum, contracta etiam inter pocula fraternitate. Nec dispar convivium Suecis Lessinskius reposuit. Christinam Poloni vocitarant *Serenissimam Reginam Sueciæ*, Poloniæ autem Regem non nisi *Serenissimum Regem nostrum*. Post convivium commodius procuratoria productum iri ferebant Poloni, quo saturi lætiores spiritus induerent, & stomachationibus abstinerent.

Sueci abitum minantur, ni super titulo satisfiat.

1. Sept. §. 25. Antequam convivia ista inirentur, Chanutus Polonis significabat; Succos à Regina sua literas accepisse, queis hinc discedere jubeantur, ni Poloni Sueciæ titulum ipsi tribuere velint. Obtinuisse tamen à Suecis aliquot dierum moram, num Poloni interim permoveri queant, ut ipsis sa-

2. Sept. tisfaciant. Ad hæc Poloni reponebant; se nihil fecisse nisi exemplis Sigismundi, & Uladislai, atque mandato Casimiri, & eum semper titulum tribuere voluisse ac velle, qui citra juris hæreditarii præjudicium foret. Quod vero leges sic & non aliter in visitatione loquendi recusarint, inde Reginæ nullam factam injuriam, & esse Legatorum Suecicorum, non suum peccatum, quibus haut minus quam istis dignitati Regis omnia postponuntur. Jam quoque opera Chanuti quæstionem de titulis compositam, ac nunc ad præliminaria, & procuratoria exhibenda accedendum. Protestari, se ab omni causa abrumpendorum tractatuum alienissimos esse, cum huc venerint, ut oon timide nec tumide de pace agant. Chanutus contra suadebat; titulum Reginæ, quem Sueci postulent, darent, & protestatione interposita jus Regi suo reservarent. Proferebat inde rationes, quibus Sueci postulatum suum superstruant. Nuperis induciarum tractatibus conventum fuisse, ut Poloni cum Sue- 1651.
cis negotiantes semper titulo Sueciæ abstineant, contra Sueci libere eum usurpent, quoad aliter fuerit conventum; quam in rem testimonium Mediatorum in promtu sit. Polonicum instrumentum ita formatum esse, adeo ut & in sigillo appenso consentiente Rege illa verba expuncta sint; ac plenipotentiam Commissariorum Polonicorum sub finem tractatuum ideo mutatam simul usu idem hactenus receptum; ut violari inducias arbitrentur Sueci, si secus fiat. Ad hæc Poloni reponebant; de pacto super titulis in Borussia facto sibi haut constare. Si quid verbis transactum sit, id importnnitati Suecorum forte concessum esse, nec se ad hoc teneri, quod alterius Regis ministri privatim egerint. Sed nec de rasura sigilli sibi cognitum. Nec deesse, quæ adversus usum, qui jactatur, adduci possint. In procuratorio Uladislaum titulum suum truncasse; sed quia sigillum integrum est oppositum, defectum superiorem per expressionem in inferiorem suppletam intelligi. Literas multoties in Sueciam missas pleno sigillo, quæ licet admissæ non sint, contrarium tamen usum hoc ipso destrui. Uladislaum literis Latine scriptis Reginæ super majorennitate gratulatum, quarum interiorem inscriptionem titulus *Moderna Regina* absolverit. In posterum tamen ad evitandum ampliorem titulum Gallicam semper linguam adhibitam esse, inscriptionem intrinsecam absolvente vocabulo *Domina*, extrinsecam; *Ad Reginam*. Unde ex Gallico stylo ni- Madame.
hil pro usu concludi posse. Succos ipsos non ob- A la Reyne.
scure probare videri illam prætensionem, dum in postrema cautione Ordinum Poloniæ stipulantur; hos præstituros, ut Rex ejusque frater ac posteri ob eam prætensionem nihil hostile in Sueciam tentent. Casimirum autem non fratri tantum, sed & patri in Regno succedere, & plenissimam sui juris vindicandi causam habere tam ex unione hæreditaria primæva quam aliis fundamentis, quæ in pactis anni 24. & 29. & in novissimis articulo 1. & 2. exprimantur. Visitationem ideo noluisse tribuere, quod Sueci ita tarde accesserint; cum ipsi tam incommodo itinere & tempore huc adproperaverint.

§. 26. Eo pervicacius autem Polooi heic se ge- Poloni tractatus eludere jubentur.
rebant, quod nihil aliud quam prætextum tractatus abrumpendi quærerent. Id quod & literis
20. Aug. Cancellarii Warsovia scriptis non obscure jubebantur, quas haut interpolatas huc adscribere placeet. „*Rex nullatenus a titulo suo hæreditario recedere* „*vult, quia cum renuntiatione illius cessaret materia* „*tractatuum. Sin Sueci in id consentire noluerint, con-* „*cedendum est in æqualem utrinque vel prolationem ti-* „*tuli vel omissionem. Tractatus vero ipsos cum multis* „*aliis de causis, tum propter absentiam Mediatorum* „*& Suecorum, quorum præsentiam per tantum tem-* „*poris spatium cum indignitate Regis & Reip. præsto-* „*lati estis, virtute pactorum in aliud tempus rejicere de-* „*betis, consideratione & prudentia vestrorum committen-* „*do, an alius statim post decursum duorum annorum,* „*sive ulterius etiam certus a vobis præfigatur terminus* „*an etiam eorundem præfixio ad commune Deo dante* „*differendum consilium. Exoptatque Rex ut Legati* „*hac resolutione expedita cito accedant.* Hac epistola 6. Sept.
accepta Poloni consultatione habita decernunt mandatis insistere, tituloque Regis ex dignitate ipsius & Reipublicæ sufficienter defenso ea amplecti media, per quæ si pacem non constituere, de mente saltem adversariorum, instrui, atque inde tractatus abrumpere possint. Periculosum

1651. quoque esse, rem soli committere Gallo, cui nihil magis in votis sit, quam potentes, vel saltem à bellis domesticis expeditos habere Suecos ad terrendam opprimendamque Domum Austriacam. Non alte sibi, sed nec demisse nimis agendum. Suecis autem æque pacem optabilem atque Polonis cum propter inopiam domesticam, & male firmatum in Germania imperium, tum propter legationem Hispanicam in Poloniam, quam eum in finem institutam suspicetur Salvius, ut Polonos promissis ab ineunda retrahat concordia. Certum autem est, promittere classem, & belli nervum, quoties opus fuerit.

Procuratoria examinantur. 14. Sept. Desiderata in Suecico procuratorio.

§. 27. Deferebantur inde procuratoria utrinque ad Chanutum, qui partibus earundem copiam faciebat. Ubi Poloni quidem in Suecorum procuratorio ista notabant. 1. Quod titulus Regis Poloniæ truncatus esset, qui hactenus ad ista usque verba, *Nec non Succorum*, totus expressus sit. Adjuncta quidem esse tria abbreviationis, quæ vocant, signa; sed quia nova sint & insolita, jure reprobari debere, antequam per Suecos declaretur, derogatoria, an conservatoria sint. 2. Senatum Suecicum in Poloniam scripsisse, nec velle se nec posse quintum Commissarium destinare, eamque ob causam Zawadzkium à se revocatum; & tamen nunc quinque Commissarios exprimi Magnum Gardium Comitem, Salvium, Rosenhanium, Wachmeisterum, Cantersteinium. 3. Magnum Gardium vocari Gubernatorem Livoniæ, cum Regnum Poloniæ, non spernendam adhuc ejus provinciæ partem possideat, & ereptæ injuriam, atque recuperationis animum numquam remiserit. 4. Damnandam esse philautiam, & incivilitatem Suecorum in venditandis propriis titulis, dum se Illustrissimos, Illustres, Magnificos, & Generosos; ipsos simplici Commissariorum Polonicorum nomine appellent. 5. Exhibitam plenipotentiam siccam, jejunam, & quodammodo insufficientem videri, & in qua vocabula *omnimoda & plena tractandi facultatis* non adparent. Nec dici posse per subsequentem ratihabitionis clausulam suppleri; quia hæc non nisi quantum præcessit adprobat. Se tamen facile permissuros, ut hæc complanentur, & suspendantur, si Suecis pax cordi fuerit.

Suecicorum defensio.

§. 28 Ad ista Sueci reponebant. Truncationem tituli Regii, ad novissimam normam factam esse; eamque Regibus velut temperamentum adhiberi placuisse declinandis controversiis. Et quia Fischerus quæsiverat, num etiam, sub signis abbreviationis Livonia intelligatur; respondebant Sueci: id se suo loco relinquere; cæterum omnes Regis titulos, & jura citra omnem diminutionem sub illis contineri, ac propterea specialem declarationem non esse urgendam. Numerum Commissariorum esse extra substantiam tractatuum, nec Senatum Suecicum ita simpliciter missionem quinti Commissarii prohibuisse. Verba secundum substratam materiam interpretanda, ac titulum Generalis Gubernatoris Livoniæ aliter non intelligi, quam illarum partium, quæ vel Regni Sueciæ propriæ sunt, vel bello adquisitæ. Ac ubique receptum provinciis bello partis Gubernatores præficere; id quod & citra omne Regis ac Regni præjudicium fit. Quod Polonis tituli non sint appositi errorem scribæ esse, qui excusat famam fuisse, inter Commissarios Episcopos esse: in quorum titulis ne erraret, omnibus, quam aliquibus injuriam facere maluisse. Denique eo modo procuratoria semper fuisse concepta; ac Polonica quidem copiosius scripta, quam Suecica; in his tamen omnia necessaria adparere; quæ cum adsint, cætera magis offendere, quam prodesse. Ista cum Polonis per Gallum referrentur, hi reponebant; sagacia, docta, & subtilia esse, quæ à Suecis adferantur; quædam tamen solidis rationibus refelli posse. Sed quem contentionis finem fore? cum novis argutiis tempus terere frustra sit. 1651.

In Polonicis procuratoriis notata.

§. 29. Ast longe graviora erant, quæ à Suecia in Polonorum procuratoriis desiderabantur. Ac in Regio quidem ista notabantur: I. Titulum velut ad subditos à reliquo scripti corpore divisim positum, non uno contextu, uti fieri solet ad pares; cum tamen procuratorium non solum ad Commissarios subditos dirigatur, sed etiam ad Reginam Sueciæ, ejusque ministros. Præterea inter titulum, & contextum scripti nimium, periculosum, & legibus communibus damnatum inveniri intervallum, quod facile in abusum pateat. II. Regem tam in exordio quam conclusione, & sigillo titulum hæreditarii Regni contra pacta usurpare. Conventum enim esse inter Commissarios Borussicos, ut quoties Rex aut Respublica cum Suecis agerent, semper titulo hoc abstinerent. Id etsi scripto comprehensum non sit, probari tamen, quod post stabilitas inducias Uladislaus reformatam dederit plenipotentiam truncato titulo, & castrato sigillo munitam; qualis titulus etiam in ratihabitione reperiatur, ubi & verba *hæreditarius Rex* in sigillo per Cancellarium jussu & consensu Regis elisa sint; in quod Anglus, & Hollandi Mediatores tunc temporis testimonium exhibuerint. Denique, quoties ex eo tempore Rex aut Resp. in Sueciam scripserint, semper hæreditario titulo abstinuisse. III. Stylum Regis in procuratorio nimis elatum ac sublimem esse, nec Suecico conformem. IV. Verba illa; *Inter nos inclytaque Poloniæ, & Sueciæ Regna* valde esse ambigua, & cum quoque sensum admittere, velut controversia inter Regem Poloniæ, & utraque Regna foret. V. Titulum Reginæ uno tantum abbreviationis signo abruptum esse, Polonico titulo integro; cum tamen in Borussia conventum sit, ut utrinque post vocabula *Magnus Dux*, & *Magna Princeps* tria abrupti sermonis signa ponerentur. VI. Tumidum nimis esse, quod Rex ingressu Instrumenti scripserit; etsi *justam suam causam gladio vindicare potuerit, maluisse tamen amicis tractatibus locum relinquere*, velut penes ipsum fuerit tractatus precario indulgere, & de justitia causæ Suecicæ pronuntiare. VII. Esse verba ita ambigue posita, velut Rex Suecos quoque pro suis Commissariis & subditis habeat. VIII. Jussos Polonos ita tractare, *prout, ex usu & dignitate Regis, Reique publicæ sit*; id quod indoli procuratorii repugnet, cum hoc obtentu acta facile convelli queant, velut non ex usu, & dignitate Regis absoluta. Et posse quidem hoc præscribi cum subditis acturo, non cum liberis & æqualibus. IX. Carpebatur etiam, quod Rex Commissariis dederat facultatem suo nomine *ratificandi & approbandi*, quod non ad Commissarios, sed ad ipsum Regem, & Rempublicam spectet. X. Denique quod sigillum procuratorio appensum Regni, non Regis sit proprium. In procuratorio autem a Republica dato notabatur 1. quod cum Rex Poloniæ titulo *Sacræ Romanæ Majestatis* honoratus sit, Regina non nisi *Principis Serenissimæ* nuncupetur. 2. Verba', inter *Poloniæ Regnum, Magnumque Ducatum Lithuaniæ, ac Sueciæ*

Regnum

1651. *Regnum* esse insufficientia; ac ita utique fuisse scribendum: *Inter Regem & Regnum Poloniæ, Magnumque Ducatum Lithuaniæ, ac Reginam Regnumque Sueciæ*; quod Respublica Polonica non suas tantum, sed & Regias partes tueatur. III. Verba, *ad eam rem rite incoandam & determinandam designamus*, haut congruere, cum *designandi* vocabulum imperfecti quid involvat. IV. Rempublicam Reginæ *Majestatis*, ac non *Serenitatis* duntaxat titulum dare debuisse, exemplo interregni tempore facto: nam in usu communi Regibus inter se esse *Serenitatem*, non Ordinibus cum Regibus. V. Scripsisse, *se rata & grata habituros, quæ ab utriusque partis Commissariis constituta sint*; velut Poloni & illa rata velint habere, quæ à Suecis constituta sint. VI. In procuratorio Regio disponi duorum Commissariorum absentiam cæteris non obfuturam; in Reipublicæ unius tantum absentiam permitti.

Polonorum responsio. 20 Sept.

§. 30. Ad ea quæ contra procuratorium Regium objiciebantur, Poloni respondebant, I. Convenire inscriptionem cum prioribus mandatis; eaque primario ad se, secundario & incidenter ad Reginam ejusque delegatos spectare. Nec relictum ex decoro spatium in suspicionem venire posse, quod Rex Commissariorum suorum fidem perspectam habere præsumatur. II. Titulum hæreditarium jure insertum juxta pacta annorum 24. 29 & 35. §. 1. & 2. Pactum verbis contractum per Commissarios Uladislai initum Casimirum non obligare, cum solum contrahentem stringat. Post conclusionem demum tractatuum procuratorium reformatum, sigillum rasum, quod & nunc, ubi de honesta pace conventum sit, fieri queat. Neque de hisce sibi satis constare. Signa abbreviationis jus Regis confirmasse, non imminuisse. III. Stylum esse Regium & prioribus plenipotentiis conformem. IV. Universo orbi constare, inter quos tractatus agitentur. V. Titulos Regis per tria signa truncandos, se ignorare. Fore tamen se liberalissimos, si Sueci declararint, istis signis omnes Regis titulos comprehendi. Quod sexto loco Sueci notaverant, Chanutus à se haut satis perceptum dixerat; eoque Poloni ad id nihil reposuerant. VII. Cum ad tractatus utriusque partis Commissarii concurrant, si quis eorum mentionem faciat non statim pro suis utrosque habere; cum sensus pro nativa cujusque obligatione accipiendus sit. VIII. Verba, *ex usu & dignitate*, videri quidem conditionem aliquam involvere, sed per subsequentem ratihabitionem purificari. Sed & in prioribus procuratoriis fuisse usurpata; ac verba in Suecorum procuratorio posita, *honestam & æquam pacem*, geminum sensum exhibere. IX. Vocabulum ratificandi in prioribus quoque reperiri plenipotentiis, nec aliter intelligendum, quam pro subjecta materia, ut præter Regiam ratificationem Comitiis quoque sua acta confirmare, adprobare, & ratihabere liceat, sitque illa ratihabitio novissima omnium, & confirmatio totius operis. X. In Polonia instrumenta publica per Leges & sub vitio nullitatis alio sigillo, quam Regni, obsignari non posse. Quæ vero in Reipublicæ procuratorio arguebantur, Poloni ita defensum, aut excusatum ibant. I. Rempublicam nullam in orbe Majestatem, quam Regis sui, venerari, ideo non peccasse, quod eam Reginæ non tribuerit. II. Procuratoria priora in eundem semper modum conscripta fuisse; ac mirum videri, quod Sueci nunc cautam Regiam addi postulent, quam antea semper exclusam voluerint. Rempubl. tamen de Regis injuriis non aliter quam suu semper & ubique acturam. III. Cum Respublica pares, & è medio sui Commissarios huc destinarit, alio quam *designandi* vocabulo uti non potuisse; alia enim nimis imperiosa, ac soli Regi congruere. IV. Rempublicam Polonicam nulli Regum alium titulum, quam *Serenitatis* tribuere posse, aut debere; quippe quæ absente & præsente Rege jura Majestatis retineat. Quod autem interregni tempore accidit, id errore Archi-Episcopalis Cancellariæ factum. V. Quæ de ratihabitione moveantur, è prioribus procuratoriis desumta esse, ac recte se habere, quod actus contractuum sit indivisus, & à se absque Suecis nihil constitui queat. VI. Quæ de absentia unius, aut duorum Commissariorum dicta sint, nec objectionem, nec responsum mereri. Carpebant etiam Sueci, quod cum Regina Regem *fratrem*, *amicum* & *vicinum* vocarit, à Poloniis paria honoris vocabula non forent adhibita. Id Poloni excusabant nimia scriptoris diligentia, qui prioribus formulis scrupulose inhæserit, in quibus arma invicem stricta tunc nihil horum titulorum permiserint. Contestationes istas in privatis literis factas ad publicum tabularium non pervenisse. 1651

Suecorum ad hanc replica.

§. 31. Ad ista à Suecis repositum. I. Ignorasse se usum Cancellariæ Polonicæ. Cum tamen priora procuratoria continuo contextu scripta sint, fuisse sibi dubitandi rationem. II Quod pactum de titulis scriptum non sit, id precibus Polonorum datum fuisse: cæterum id ab usu vim accepisse. Extare quoque testimonium Mediatorum, instrumentum ratihabitionis, rasuram sigilli, plenipotentiam reformatam. Nec pactis diserte contineri, Regi Poloniæ titulum Sueciæ utique usurpandum. V. Fateri uno abbreviationis signo tantundem contineri, quam tribus, neque rem magni momenti esse. Fidelibus tamen ministris ne minima quidem insuper habenda. VII Admittere quidem verba istam interpretationem: sed in re tanti momenti perspicue loquendum. VIII. Vocabulum *ex usu* in aliis quidem plenipotentiis reperiri, sed in diverso sensu, ut usum tractatuum, non Regis aut Reip. significet. Neque verba *ex usu & dignitate Regia* æquivalere illis Reginæ; *æqua & honesta pax*; quia hæc utrique parti communis sunt; illa non nisi ad solum Regem, & Remp. Poloniæ pertinent. Unde cautius esse istis abstinere, ac negotium Commissariorum fidei relinquere. Circa Reipublicæ procuratorium Sueci præcipue contendebant, Reginæ *Majestatis* titulum utique ab ipsa tribuendum. Culpandum non esse, qui petit fieri, quod jam factum est. Contrarium Cancellariæ Polonicæ morem se ignorare. Sane Venetos & Belgas ita facere, cum ad Reges scribunt. Nec Poloniæ Ordines nemini subjectos agere, cum caput utique habeant. Literas binas se habere cum titulo *Majestatis*, proximo interregno datas, quarum priores forte errori obnoxias esse posse, velut à Secretario Archi-Episcopi Gnesnensis scriptas: alteras à Cancellario Ossalinskio aliquoties revisas & emendatas, in quem negotiorum publicorum peritissimum suspicio ejusmodi erroris non cadat. Plenipotentias priorum tractatuum se ignorare, nec credere à suis admissas. Cæterum ex hisce omnibus facile perspiciebant Sueci, Polonis nil aliud propositum, quam tempus extrahere, ac pro successu belli cum Cosaccis tractatus ex lubitu abrumpere. Eoque jubebat Regina, ne hisce Polonorum procuratoriis

ad

1651. ad tractatus accederent, si vel maxime Poloni scripto pollicerentur, se alia curaturos, aut eadem apud Chanutum depositutos; sed ut Wismariam se abituros simularent.

Nova formula procuratorii proponitur.

§. 32. Cum itaque nulla via adpareret litis super procuratoriis componendæ, Poloni proponebant, ut citra procuratoria ad tractatus procederetur. Etsi enim prohibiti essent absentibus Hollandis tractatus suscipere; tamen ut Suecorum mentem expiscarentur, placebat circa principale negotium aliquid prælibare. Enimvero abnuebant illum tractandi modum Sueci velut elusorium. Sane constare sibi debere, quales à Polonis habeantur; num subditi Regis Poloniæ, an minus. Ac si procuratoria seponantur, visum iri: ipsos causa de titulis cedere, quos jure obtineant, & in quorum possessione à nuperis inducus sint. Fore quoque rem pessimi exempli, cum multum ad huc temporis supersit ad finem induciarum. Et Reginam id ipsum diserte vetuisse. Unde censebant à Chanuto novam procuratorii formulam designandam, quæ neutrius juri quidquam præjudicii adferat. Id quod huic vehementer probabatur. Sed ne videretur in alteram partem nimis inclinare, apud Polonos eam rem dextre insinuare constituerat, ut ipsi ultro id postularent. Cum Polonis ea res placeret, Chanutus à Salvio petebat, ut is ejusmodi formulam concipiat, quam ipse post à se revisam Polonis sit exhibiturus. Sed quia multum temporis elapsurum erat; antequam Poloni nova procuratoria acciperent, præsertim quod Reipublicæ plenipotentia nonnisi in Comitiis confici posset, Januario mense habendis; ne plane otiosi essent, rogabat Chanutum Salvius, ut summa Polonorum circa leges pacis destinata interim exploraret.

De legibus pacis utriusque partis sententia. 24. Sept.

§. 33. Chanutus igitur secreto colloquio è Lessinskio sciscitabatur, quibus conditionibus ipsi pacem velint? Polonus respondebat; nullis aliis, quam ut Reipublicæ Livonia restituatur cum fructuum perceptorum refusione, ac Regi & Regno Sueciæ, bonisque paternis satisfiat abolitione edicti exclusorii, & quocunque alio modo, præter Regni restitutionem; uti Fisherus præterito anno apud ipsam Reginam in Suecia propo-

26. Sept. suerit. Cum Lessinskius postridie Chanutum inviseret, ut Suecorum declarationem audiret; hic è Suecis se intellexisse memorabat, eos pacem velle, retentis quæ jam possideant cum indemnitate; quam ita explicent, ut Livoniam, ad quam alias Polonis parum juris competat, pro litis seu belli expensis retineant. Ad quæ Polonus respondebat; Neminem in orbe terrarum melius jus ad Livoniam babere, quam Polonos. In promtu esse commendationes Cæsarum, cessiones Cruciferorum, agnitionem ipsorum Suecorum, qui nunquam ante Sigismundi bellum vel verbo ejus possessionem impugnarint. Quia vero Sueci de belli expensis mentionem faciant, se vicissim postulare, ut fructus è Livonia percepti restituantur. Cæterum malle se cum tota sua familia exitio involvi, quam consentire, ut Rex nulla suæ prætensionis, sumtuumque belli compensatione potiatur. Quin si notit, eam quam exposuerit Suecis mentem sedere, curaret potius, ut salvo honore Regis sui, & citra offensam partium congressus hicce dissolvatur, & alteri instaurando commodiora fundamenta ponantur. Instabant tamen ulterius Sueci, ut Chanutus penitius Polonorum mentem explorare velit. Ille mox ad hosce formulam novæ plenipotentiæ transmittit. Qua accepta Poloni respondebant; sibi animum 1651.

non parum in diversa trahi, an & quando exem- 27. Sept.

pla formulæ illius in Poloniam mittenda sint, quod ista expediri nequeat, priusquam de pace, & honesto tractatuum fine constet; de quo agi non possit, absentibus cæteris Mediatoribus. Et si maxime diuturna horum absentia Polonos inducere possit, ut totum negotium auspiciis Christianissimi Regis committere velint, jejunam tamen Suecorum in pacem propensionem obstare. Sueci contra cum viderent Polonos nil nisi tempus extrahere, Chanutum urgebant, ut è Polonis sciscitaretur; num alias plenipotentias curare velint, & quid demum in Suecica emendari cupiant? Ad ista Fischerus respondebat: Alia se procuratoria exhibere non posse, nisi Regi pro sua in Sueciam actione satisfiat, & Livonia Reipublicæ cedatur. Quæ à Suecis cum irrisu accepta. Sibi haut opus esse procuratotiis tam care emtis. Polonos vi pactorum ad justa procuratoria exhibenda teneri, & eadem non ad ipsos tractatus pertinere, sed hosce antecedere. Ex his satis perspici, neque facultatem Polonis esse tractandi, neque voluntatem, ac eosdem tempus tandem frustra consumsisse. Nam primo difficultatem super visitationibus movisse, inde procuratoria attulisse, quæ satis norant à se admitti non posse. Nunc declarare nolle, an & quando nova procuratoria exhibere, aut quid in Suecico emendari velint: demum tam indignas conditiones promere. Igitur se incassum laborare nolle, ac culpam infecti

negotii à se removere. Ast Chanutus ne quid in- 29 Sept.

tentatum relinqueret, apud Polonos proponebat quia utraque pars extremis insistat, ac fortasse Sueci super iis, quæ nunc ab ipsis postulentur, mandatis destituantur, utile videri Suecos pressiora mandata domo petere, congregatis jam maxime Ordinum selectis. Aut si hoc non arrideat, ut super prorogandis induciis agatur. Enimvero Polonis neutrum placebat. Nam quod Sueci ad Reginam provocent, id tantum ideo fieri, ut forte majore cum pompa & temporis jactura Comitiali decreto ipsis illudant. Quod si plena agendi facultate instructi venerint, sine mora & Livoniam restituere, & multa alia præstare posse Reginamque post petendæ ratihabitioni adire. De prorogandis induciis nihil quidem in mandatis habere; si tamen idem futurum sit præmium, quod quondam in Borussia, ut nempe nunc Livonia restituatur, sicut tunc Borussia, passuros se id sibi persuaderi. Igitur satius esse cogitare, ut honeste hinc discedant, quam vanis Suecorum disceptationibus orbis ludibrio exponantur. Instabat Chanutus; Polonos nihil amissuros, etiamsi absque restitutione Livoniæ inducias prorogent. Ad hanc enim jus sibi Suecos jactare, ac in longa possessione esse, quæ Regum & Regnorum summa lex sit. Tum si ad arma sit redeundum, quemvis belli eventum Suecis citra jacturam, Polonia etiam secundissimum exitiosum fore. Suecos enim nihil unquam de suo amissuros, mari montibusque tectos, si infestior vis urgeat. Ast Polonos præter sanguinem multos milliones impensuros, ipsius Livoniæ pretium longe superaturos. Reponebant Poloni; etsi bella sine sanguine, & auri jactura geri nequeant, si tamen pax, & erepta sibi Regique bona aliter recuperari nequeant, armis potius, quam ignavia de illis certaturos. Cum Chanutus exciperet; vindicationem Livoniæ alteri tempori relinquendam, & nihilominus inducias prorogari posse respondebant Poloni: reli-

cturos

1651. ... cturos se Livoniæ recuperationem tempori, sed illi quod decurrentibus induciis superſit. Nam cum Reges fere jura sua possessione magis quam justitia & argumentis asserant, id damni se ex induciarum prorogatione percepturos, ut Succorum usurpationem magis sint confirmaturi. Sed & expectare abnuebant Poloni, quoad Sueci ad Reginam scripsissent. Nam post multas scriptiones idem posse repetere, quod aliam declarationem præter jam datam non acceperant. Ad inducias proferendas mandata sibi deesse, sed si Sueci Livoniam velint reddere, aut potiorem ejus partem, se forte non fore difficiles, ut currentibus adhuc aliquot anni addantur. Sed sibi principale negotium potius curæ esse, & si Sueci pro injuriis Regi & Reipublicæ ex æquo satisfacere velint, non solum unum & alterum mensem, sed & integrum annum ad scribendum illis concessuros. Id si noluerint, è præscripto induciarum discessus sui causam Orbis judicio, instaurationem tractatuum placito Mediatorum commissuros. Igitur petere, ut diligenter de pacifica dimissione cogitationem suscipiat, ac speratam è conciliata pace gloriam, quia Sueci invident, in feliciora tempora differat. Quanquam autem Chanutus rogaret, moram istam scribendi ad Reginam ne abnuerent, neve crudis adhuc, & vix tentatis rebus itineri se accingerent; isti tamen haudquidquam sententia dimovebantur. Addebant, Fischerum abhinc annum Reginæ proposuisse, quæ nunc Legati Suecici scribere velint; & quia Regina declarationem suam huc mandare, prout promiserat, neglexerit, id petitum inane esse. Circa plenipotentias id tantum declarabant Poloni, se eas post honestam in causa conclusionem curaturos. Formulam enim a Chanuto oblatam, qua titulus hæreditarius Regi detrahatur, in Poloniam se non posse mittere. Expromerent Sueci, quam satisfactionem Regi & Reipublicæ dare velint. Si æquiorem præteritis proposuerint, se in mora non fore. Denique quædam adversus pacta fuisse patrata, quæ non nisi acinace corrigi, ac vindicari queant. Chanutus inde Suecis referebat, Polonos declarasse, se non posse nova procuratoria obtinere, nisi domum abierint. Viso Uladislai procuratorio obstupuisse. Ita duras sibi leges propositas, ut pacis spem abjecerint. Se tamen denuo Polonis super prorogandis induciis propositurum, hac ratione addita, ut hoc modo prohibeatur, ne factæ injuriæ vindicentur. Id si impetrari nequeat, de tractatibus alio tempore instaurandis acturum. Sueci reponebant, non habere Polonos, quod de duris legibus querantur: nam nondum ad tractatus fuisse perventum; ac privatis sermonibus vim obligandi deesse. Sed quia suspicentur, Polonos ad concludendum quid mandatis defici, placebat, Chanutum velut ultro jactare; se credere, Suecos non solum ad prorogandas inducias, sed & pacem perpetuam & fœdus insuper paratos esse. Enimvero Poloni negabant, super producendis induciis sibi mandatum, & utique domum ad Comitia discedendum. Chanutus inde Suecis suadebat, ut decretum contra Sigismundum emolliatur, & filio Regis ad dies vitæ apenagium constituatur; tum ut per idoneum hominem proximis Polonorum Comitiis nonnulli è Proceribus, ac inprimis Cancellarius, & Lessinskius pecunia concilientur. Interim apud partes se laboraturum, ut utrinque aliquid remittatur, quo proximo conventu negotium brevi ad exitum deduci queat. Quæ Sueci quidem in medio relinquebant. Cæterum Regina ex actis facile judicaverat, Polonis nihil aliud fuisse propositum, quam æstatem speculando eventui belli Cosaccici extrahere, interim Suecorum mentem expiscari, aut re infecta abrumpere. Eoque ipsi displicebat Commissarios suos tam perspicue circa principale negotium suam mentem declarasse, Polonis ansam arrepturis jactandi, sese ob intolerabiles Suecorum conditiones non potuisse pace potiri. Nam de satisfactione, quam pro Rege suo Poloni obtendant, & ut edictum in Sigismundum molliatur, ne audiri quidem posse. Sicuti & Regina superiore anno Fischero declaraverat, se ne verbum quidem in eo edicto mutari passuram, ac id potius exasperaturam. Probabat tamen quod culpa infecti negotii in Polonos devoluta foret. De cætero jubebat, ni Poloni idonea procuratoria exhiberent, ut omnes Lubeca discederent, insuper habito, num Polonorum quispiam ibidem permaneat, an minus; nec opus esse scripto apologetico, aut protestatione apud Polonos relicta; multo minus scripta declaratione, reliquum induciarum tempus sancte observatum iri; sed simpliciter ostenderent, jussos se abire, & acta Reginæ referre; nec spem facerent, se proximo vere redituros, neu super extremis transactionis legibus Chanuto quid panderent. Etsi hæc jussa sero Lubecam venerant cum jam conventio inter partes super resumendis tractatibus inita esset; quam retractare Reginæ haut placebat. 1651.

§. 34. Cæterum cum Poloni se jam itineri accingerent, ne animi ob irritum conventum ægrescerent, Chanutus operam dabat, ut is magis dilatus quam abruptus videretur; eoque partibus persuadebat, ut utrinque apud se scriptum deponerent, eodem argumento, iisdemque verbis conceptum, quo de resumendis in proximum annum tractatibus conveniatur. Id scriptum a Chanuto formabatur, quod neutra partium alteri heic concederet, & minus anxie examinandum erat, quod à Mediatore proveniebat. Ac Poloni quidem eo facilius consentiebant, quod ipsis pactis cautum esset, ut animis partium nondum ad integram pacem dispositis citra offensam semel atque iterum conveniri, & discedi posset. Equidem initio contendebant, ut tempus conventus statuere penes ipsorum Regem ac Rempublicam foret. Sed Suecis abnuentibus, communi consensu id definiebatur. Utraque tamen pars testabatur, tempus formula illa expressum acceptandi, vel differendi facultatem utrique Regi integram fore. Quo casu tamen penes Galliæ Regem futurum sit aliud tempus statuere. Addebant Poloni, ut Sueci, ne aliter quoque conventus inanis foret, nunc expromant, quibus conditionibus pacem velint, ut de iis in proximis Comitiis deliberari queat. Id quod Sueci velut à ratione abhorrens rejecerunt. Cæterum in formando illo scripto inter causas dilati conventus haut placebat allegare absentiam Mediatorum, aut duritiem partium ad utrorumque offensam declinandam. Ut vocabula *illæsis induciis* insererentur Sueci primo ferre nolebant, quod forte per hos tractatus talia à Polonis dicta & facta sint, per quæ jus sit extemplo inducias abrumpere. Contra Poloni contendebant, ruptos sine fructu tractatus induciis fraudi non fore, non claris modo verbis exprimendum, sed & talibus, quæ residuum illarum tempus confirmarent. Quæ res Chanuto eo circumspectius tractanda erat, quod Polonis allatam à Suecis rationem pandere non auderet. Ad extremum tamen maturis rationibus

Conventus dissolvitur.

1651. bus pervicit, nt ea vocabula retinerentur. Volebant quoque Poloni, ut cæteri Mediatores denuo ad futuros tractatus invitarentur. Nam contemtum, aut negligentiam illorum ulcisci non penes se, sed Reges esse. Contra Sueci ostendebant, cum acceptata Mediatione ministros suos non miserint, Hollandi præcipue, paucorum dierum itinere disjuncti, (qui & alias Suecis valde erant suspecti,) ac Brandeburgicus vicinus, quem ea res non parum tangat; non mereri ipsos, ut denuo invitentur, qui ne dignati quidem sint absentiam suorum Legatorum excusare. Quod & Chanuto placebat. Unde in ea conventione Regis Galliæ duntaxat mentio fiebat, non cæterorum Mediatorum, velut & illi invitandi aut morandi amplius essent. Ostendebat is quippe Polonis, qui Hollandorum causa sententiæ suæ inhærebant, haut constare ipsis, quam ægre Poloniæ Rex tantam negligentiam parum ab injuria abeuntem laturus sit; ac fortasse offensum eundem iri, si necessitate nunc adstringatur cæteros Mediatores denuo vocandi. Ponebatur tamen *præfigente Christianissimo Rege*, quibus verbis in medio relinquebatur, reservatus, an præclusus cæteris Mediatoribus aditus esset. Porro ipsum vocabulum *præfigente*, quod Sueci facile ferebant, à Polonis impugnabatur, velut quod nimiam autoritatem Gallo tribueret; ita enim Poloniæ Regem ad subjectos sibi loqui; eoque petebant, ut ejus loco *intimante* substitueretur. Id quod Chanutus non sine stomacho rejiciebat; turpe fore tam illustri conventui tam fœdæ dictionis sordes coram erudito orbe apricari, adhibito vocabulo è sentina barbariei protracto. Et judicabat priore vocabulo plusculum

12. Oct. autoritatis suo Regi tribui. Ita demum absolvebatur ea conventio, qua utriusque partis Legati, ratificandi tamen libertate Regibus reservata, promittebant, se ad proximum diem xx. Aprilis *St. Vet.* Anni 1652. congressum hunc resumturos ea lege, ut tractatio duorum mensium Maji & Junii spatio includatur; quo emenso utrique parti liberum fore à conventu abscedere illæsis induciis, quamvis negotium nondum ad finem sit perductum, nisi mutuo consensu tempus istud fuerit prorogatum. Interim Chanutum operam daturum, ut quæ obstacula effecerint, ne congressus hic succedere possit, removeantur. Instrumenta hujus conventionis utrinque apnd Chanutum deponebantur. Magnopere autem abitum festinabant Poloni, quod tristes nuntii venerant, res ipsorum cum Cosaccis in pejus prolapsas; ne forte Sueci ansam inde arriperent circa conventionem istam scrupulos movendi. Effecit qnoque

12. Oct. Chanutus, ut amice sibi mutuo valedicerent, id quod Poloni non collegiatim fecerunt, sed ut singuli singulos accederent. Pari modo honor iste à Suecis repositus. Observaverat Chanutus, Polonicos Legatos sententiis discrepasse. Nam Lessinskium, & Goraiskium, & qui Lithuaniæ nomine missus erat Narascewicium præcipue Reipublicæ commoda respexisse, jactantes, modo huic super Livonia satisfiat, se facile Regem permoturos, ut modica pensatione accepta prætensioni in Sueciam renuntiet. Contra Fischerus cum Secretario Legationis Joanne Francisco Hilbrando, & duo Curlandi asserebant, si Regi prius fuerit satisfactum, hnic in proclivi fore Rempublicam ad lubitum suum attemperare. Sed quod Chanutus judicabat, Polonis pacem utique cordi fuisse, id Mandata Polonica, & antographa ipsorum Acta, quæ nobis inspecta sunt, satis refellunt. Ac Salvius ipse fatebatur, sibi haut vero simile visum, hoc rerum suarum statu Polonos nullo cogente fictis suis prætensionibus in Sueciam, & Livoniam renuntiaturos, cum novem adhuc induciarum anni supersint; præsertim postquam rumor per omnem Europam emanasset, velle Reginam Sueciæ sceptrum in aliam familiam transferre; & Legatus Hispanicus omni ratione Regem Poloniæ à quavis transactione dehortaretur. Scribebat paulo post Poloniæ Rex ad Regem Galliæ, tempus conventui resumendo nimis angustum esse, eoque id prorogari petebat. 1651. 1. Dec.

§. 35. Inter hæc Regina non parum Gedanensi urbi metuebat, cui & Respublica Polonica infensa erat, quod ita stricte juribus suis circa commercia insisteret; & ipse Rex graviter succensebat, quod Lutherani, qui præcipuam civitatis partem faciunt, ipsi circa Reformatos quæ postulabat annuere noluissent; non quod iste hos magis quam illos amaret, sed ut firmata parte invalida civitatem divisam teneret, destinatis suis commodinis aliquando exserendis. Et quantivis eidem futurum erat ista urbe ad lubitum uti posse parandæ classi, qua imperium Maris Baltici ex parte vindicare sibi posset; quibus conatibus neque Danus, neque Batavi ob invidiam in Suecos obstituri credebantur. Et stimulabat Regem insuper Hubaldus, urbi infensissimus, qui nuper Senatus Consulto absolutus fuerat ab actione, quam Gedanenses ipsi intentaverant; quod cæteri Polonorum Duces ferre ipsum nollent, si proditionis crimine teneretur. Is Hubaldus deprecante nequidquam Senatu armamentarium ac munimenta urbis lustraverat. Ac Rex ipse jactaverat; se jam à Gedanensibus nt hospitem tractatum esse; sed mox se illos nt Regem tractaturum. Innotuere inde Reginæ talia curate rimanti insidiæ, quæ urbi struebantur. Unde ipsa Jacobum Tærneschildium Gedanum misit, qui secreto Consulibus panderet, constitutum Polonis esse diversis locis urbem inflammare, ac dnodecim militum centurias nautarum & agrestium babitu eidem immittere, qui intra cœnobia latitarent, donec orto incendio erumpentes tumultum augerent, ac aliis, qui eodem tempore tribus in locis assultum daturi erant, viam in urbem panderent. Quo fine & partem copiarum Rex in Borussiam deduxerit. Ita detectæ insidiæ vigilantia Magistratuum facile elusæ. Et seqnenti anno, cum Senatus Gedanensis per literas à Regina exquireret; num qnid auxilii ab ipsa expectandum sibi sit, ubi à Poloniæ Rege infestis armis, quod metuebant, petantur: Regina illos de studio suo in eam urbem, auxilioque certos esse jubebat.

Regina Gedanenses super insidiis monet.

20. Nov.

§. 36. Cum hoc anno Parlamentum Anglicanum navigationem turbare inciperet, abducta quoque nna & altera nave Snecica, Regina ad Senatum referebat; num nova illa Respublica velut legitima sit agnoscenda, ac misso Legato salutanda? Id uti fieret gravissimæ rationes suadebant. Esse id utilissimum navigationi Suecorum, idemque capistri in vicem Hollandis futurum. Neminem vitio Reginæ daturum, si emolumento Regni sui invigilet. Regi Angliæ non consuli, si Regina damnum sibi conciliet; qni & viribus plane destituatur ad res suas reparandas. Cæterum ægre huc descendebat Regina insigni in expulsum Regem studio. Sed subigebat necessitas, & magna, quæ ex Parlamenti amicitia expectabatur, utilitas, cujus conciliandæ occasio negligenda non erat. Durum Regi fore, si eos omnes hostium loco ha-

De agnoscenda Republica Anglicana consultatio.

1651. eo habere velit, qui Parlamentum velut legitimum agnoverunt. Alios Reges jam exemplo præivisse; ac Hispanos statim post occisum Angliæ Regem decrevisse novam illam Rempublicam agnoscere, quo eandem sibi adversus Gallos, & Lusitanos conciliaret. Anglorum favore Suecis vehementer opus esse contra Hollandos, commercia Sueciæ recens gliscentia quacunque ratione premere laborantes. Hoc facto nihil honesto adversum patrari, nec rem esse, quæ conscientiam tangat; cum Sueciæ damno Rex Angliæ nihil proficiat. Et Anglos sane reipsa demonstrare, Rempublicam se esse. Sibi nihil aliud propositum, quam ad necessitatem status sui sese attemperare. Id esse abuti ratione status, si ex scelere lucrum quæratur. Serius ocyus Legatos ad Parlamentum mittendos, ac maturatam missionem plurimum gratiæ addituram. Equidem objiciebant nonnulli; Scotos haut parum autoritate Reginæ permotos, quando Carolum Regem sibi adsciscebant; qui nunc ad desperationem adigendi sint, si Parlamentum ab eadem agnoscatur. Quibus reponebatur; incertum adhuc, quid Reginæ intuitu Scoti egerint. Sane revera ipsorum interfuisse, quod Scotica Nobilitas, quæ præcipuam ejus Regni partem facit, pessum itura sit, si Angliæ subjiciatur. Spem quoque esse, Anglos Hollandis non inferiores fore, si uti futurum videtur, bello inter se collidantur. Communicaverat quoque Regina hanc rem Chanuto Legato Gallico, qui multis rationibus ostendebat; neque Galliam, neque Sueciam defugere posse, quo minus amicitiam colant nationis mari tam potentis; ac Hispanos utrique gratissimam rem fecisse tam propere ad agnoscendam novam Rempublicam ruentes, quos imitari cæteris nunc citra ruborem fore, communem Regum injuriam dissimulaturis. Et eo magis declinandam Sueciæ Anglorum offensam, quod viribus maritimis longe prævalentes adolescenti quam maxime Suecorum navigationi capitalem plagam inferre possint. Et sane optabant Galli, ut Regina prior hoc officio apud novam Rempublicam defungeretur; contra Regina pari passu cum Gallis heic incedere cupiebat.

Regina novam Rempublicam agnoscere constituit.

§. 37. Cum igitur Regina intelligeret, Regem Galliæ Brasseto suo apud Belgas Ministro injunxisse, Legatis Anglicis tunc Hagæ agentibus significaret, Regem certas ob caussas Parlamentum Anglicanum liberam & nemini obnoxiam Rempublicam habiturum; ipsa Spiringio Silbercronæ, quem in Hollandiam tunc iterum mittebat, in mandatis dabat, ut Hagæ cum Brasseto re communicata exquireret, quænam is mandata ex aula hac super re acceperit; simul cum eodem decerneret, qua ratione id commodissime Anglis junctim significari possit. Volebat autem hanc notificationem eodem modo, & velut uno ore fieri, ita ut si Spiringius prior Anglicos Legatos salutaret, pariter indicaret, Galliam eodem officio functuram; idemque Brassetus significaret, si ipse eosdem prior inviseret; ut Angli intelligerent, Reginam cum Galliæ Rege de compacto agere. Quod si Brassetus excusaret, se nondum certa mandata ex Aula accepisse, sed brevi illa expectare, in ejus gratiam unum & alterum diem salutationem differret, morbum aut aliud quid causatus. Sed si longius moretur Gallus, nec visitatio Anglorum commode differri longius queat, solus Reginæ declarationem ederet, nulla Galliæ facta mentione; simul innueret, si Angli Legatos in Sueciam mittere velint, ipsorum adventum Reginæ gratum fore, & honore summis imperantibus competente excipiendos. Interim jussu Reginæ Haraldus Appelbomius Legatos Anglicos velut privatim, & dissimulato mandato salutaverat, de studio Reginæ in eam Rempublicam testatus. Qui vicissim valde proclives se testabantur amicitiæ, & fœderi ineundo. Insuper ostendebant, displicere sibi pactum Hollandorum cum Dano super redimendo vectigali Oresundico; id quod Angliam juxta, ac Sueciam tangere judicabant. 1651. Junio mense.

Regina pacta inter Danum & Hollandos frustra impedire studet.

§. 38. Istud pactum ne ab Ordinibus Generalibus Belgii ratum haberetur, Regina hactenus, etsi citra anxietatem, impedire studuerat. Unde & Appelbomio scribebat; si utique Hollandi idem firmare velint, se id probibere non posse. Neque publice ea de re quidquam moveret; privatim tamen id fœderi Hollandorum cum Suecis repugnare ostenderet. Dabantur quoque ad Ordines Generales literæ, queis Regina querebatur, naves Suecicas ad Guineæ litora tendentes à Societate Indica Occidentali abripi; quæ ut restituerentur postulabat. Mittebatur inde in Hollandiam Spiringius, ut tentaret, num pactum istud cum Dano quo minus ratum habeatur impedire possit; saltem ne id libertati Suecorum in fretis Danicis fraudi foret, quam sartam tectam præstare Hollandi tractatu Brœmsebroensi receperant. Quod si autem rationibus nihil efficere valeat, alia movere omitteret. Tum quæ inter Anglos & Hollandos agerentur, diligenter observaret. 7. Mart.

Hollandi tractatus cum Danis ratihabent.

§. 39. Enimvero quidquid Reginæ Ministri contra niterentur, Ordines Generales fœdus & conventionem super vectigali Oresundico cum Dano ratihabitione firmabant; quibus ansam dederat invidia in Suecos, ne illi forte commercia Maris Baltici ad se pertraherent, id quod Dani opera Hollandi impedire conabantur, cui navigatio & commercia parum cordi esse videbantur. Dano autem spes erat, æmulationem inter Suecos & Hollandos demum in bellum erupturam, quam occasionem in usus suos vertere in proclivi erat: simul invidiam ejus vectigalis hoc modo à sese amoliebatur. Apud Suecicos Ministros Hollandi excusabant; facta infecta fieri non posse, & fidem publicam servandam: Fœderi tamen cum Suecis id fraudi non fore. Sed privatim non dubitabant jactare; necessum fuisse prohibere, ne Suecorum commercia nimis gliscerent, neve iidem aliquando navigationem Maris Baltici sibi solis vindicarent. Metum quoque fuisse, ne Danus irrito pacto offensus fretum Belgicis navibus plane clauderet, aut aliis incommodis easdem turbaret. Denique summam in freto oriri confusionem, dum pacto nondum firmato neque Dani, neque Hollandi vectigalium debitam curam agant.

Regina de ea re queritur.

§. 40. Pacto isto firmato Hollandicus in freto Oresundico Residens à Suecicis nautis certificationes exigere instituebat, minatus quoque, se ipsorum merces excussurum. Quæ res cum pactis Brœmsebroënsibus repugnaret, quibus cavebatur, ut Suecici nautæ non nisi Danico publicano certificationes exhiberent, Regina literis apud Daniæ Regem de hisce ausis querebatur. Respondebat Daniæ Rex; se ita super ea re dispositurum, ut ne Suecis occasio amplius querendi sit. Simul ad Hollandos scribebat, ne Suecorum libertati in freto fraus fieret. Ad quas literas Hollandi respondere nolebant. Ipse Danicus Residens Hagæ Spiringio post fatebatur: Suecos re- Mense Julio.

1651. ête fecisse, quod tractatui redemtionis contradixerint. Etsi quo fine ista jactaret, parum constabat. Spiringius inde apud Ordines Generales publice querebatur, ipsos corradendis pecuniis, quæ Dano ob redemtionem vectigalis Oresundici solvendæ erant, nova onera mercibus è Mari Baltico venientibus, aut eo vehendis imposuisse, ne Suecicis quidem exceptis, quæ & magis quam aliæ premantur. Repugnare libertati ac juribus Sueciæ, facultatem in freto exigendi vectigalia in alium transferri. Adversari id fœderi Anno 1640. cum Suecia inito, qua mutuo se Sueci, Hollandique obligant ad impediendas omnes novationes in commerciorum præjudicium tendentes. Ipsos Hollandos An. 1645. ad stabilienda Suecorum in freto jura velut inviolabilia operam navasse. Sancitam ibi vectigalium taxationem, à qua jam discedatur. Ab initio horum tractatuum Ordines à Ministris Suecicis monitos respondisse; se nihil repugnans fœderi Suecico facturos. Suecos nautas ad nomina sua apud Hollandicum Residentem profitenda cogi non sine multiplici circumcursitatione. Exigi à singulis navibus Suecicas merces vehentibus quatuor unciales, quorum dimidium à Suecicis mercatoribus solvendum. Queri hosce, se data opera in freto detineri, ac molestia affici. Haut fas esse Dano conventa cum Suecis in alios transferre, neque Hollandis ista acceptare. Nec Suecos teneri tertio præstare, super quo ipsi cum Dano pepigerint. Eludi jus Suecicum, & oblique tolli eorum in Oresunda immunitatem, dum in Hollandia merces Baltici Maris præ ceteris onerantur. Nimirum adparere jam, quo illud spectaverit quod cum anno 1645. Sueci Hollandis offerrent, se immunitatem in freto Oresundico ipsis procuraturos, hi responderint; se rationem nosse, qua majore libertate quam Sueci in eo freto gaudere queant. Postulare igitur, ut ista onera tollantur, simul pecunia ab anno quadragesimo quinto nomine præstandæ navibus securitatis exacta restituatur.

(Veilgeldt.)

Hollandorum responsum. 1. Dec.

§. 41. Ad hæc Ordines Generales respondebant: se non plus à Dano redemisse, quam immunitatem suarum navium; reliqua omnia penes eum Regem manere. Ad hanc rem opus fuisse pecunia mercibus imposita: sed non plus oneratas merces Suecicas, quam suos cives; id quod in Suecia secus fiat. Nec ista fœderi Suecico repugnare. Id quippe non agere de libertate in terris ad Mare Balticum, aut Oceanum sitis, in quibus cuilibet Principi pro necessitate, aut conditione rerum suarum onera imponere licet mercibus, quæ importantur aut exportantur; sed simpliciter agi de utriusque Maris libertate, quam adhuc tueri velint. Quod ipsi à taxatione vectigalis anno 1645 facta discedant, id Suecos non tangere, cum neque ipsi, neque Dani de eo querelas moveant. Cuique summo imperanti in ditione sua statuere licere, quæ ex usu suo judicet. Nullis pactis Danum prohiberi, quo minus & aliis nationibus præter Suecos immunitatem in freto concedat. Manere utique guarantiam anno 1645. conclusam; & Suecos à Danis in freto non onerari. Alias mandaturos suis in freto Ministris, ut prompte Suecicos nautas expediant, & recens impositam pecuniam ne exigant. Sibi à Dano hautquidquam concessam immunitatem, qua Suecica natio gaudet, nec jus quod hæc sibi stipulata sit. Neque se vectigal Oresundicum adquisivisse, sed tantum civibus suis immunitatem ab illo stipulatos; quo fine sibi necessum fuisse onus imponere mercibus, quæ in ditionibus suis importantur, & exportantur ad corradendas pecunias eo nomine promissas; prout in aliis quoque Reip. necessitatibus fieri soleat. De cætero se ad alendam cum Suecis amicitiam pronos esse. 1651.

Regina Anglorum societatem affectat.

§. 42. Ast Spiringius cum jam antea animadvertisset, Hollandos Suecorum querelas parum curaturos, Reginæ proponebat, se obtentu variorum mercium in usum ipsius emendarum in Angliam trajectorum ad disturbandum fœdus, quod tunc Anglos inter & Hollandos agitabatur. Eo quippe perfecto intractabiles plane Hollandos fore, ac facile reliquorum commercia oppressuros. Simul tentaturus erat, num Anglos Suecico fœderi innectere possit. Equidem iter suum Hollandis suspicionem injecturum; sed id parum curandum cum suspicio sit species metus. Nam ni homines isti metuant, intolerabiles esse. Id cum Regina probaret, Spiringius in antecessum ad Walterum Striklandium, qui nuper Legatus à Parlamento Hagæ fuerat, quondam notum scribit, sibi à Regina mandatum, Anglos liberam Remp. agnoscere, ac utrique nationi utilia proponere, si norit adventum suum ibi gratum fore. Eas literas exarabat die 18. Septembris post cladem Regis ad Worcestriam. Sed ne videretur cum eventum captasse, fingebat, se jam antea ad eundem de hoc negotio scripsisse. Respondebat Striklandus humanissime; gratum fore Parlamento ipsius propositionem cognoscere. Inde à Regina iter in Angliam quantum posset maturare jubebatur. Mandatorum ejus summa erat; ut operam daret recolendæ veteri amicitiæ inter utramque nationem; utque Suecis libera navigatio, ac negotiatio sit in Oceano, ac portubus, ditionibusque Anglicanis. Tum inclinationem Parlamenti exploraret, & quæ alia ex usu Sueciæ viderentur curaret. Denique quod Gallici Ministri petierant, operam navaret Parlamento ad compositionem cum Gallia præparando. Nam à Gallia æque ac Anglia represaliæ promulgatæ erant. Sed ea occasione Angli plura Gallis eripuerant, qua hi illis. Id ergo quod excedebat Galli volebant restitui, tunc demum Parlamentum pro libera Republica agnituri, ne intuitu rerum sibi ereptarum, metuve ad hoc compulsi viderentur. Eo de itinere cum Hollandis innotesceret, hi acri suspicione perstringebantur, ac Legatos suos iter in Angliam accelerare jubebant; quod satis perspicerent, Suecis commodiorem non esse occasionem ipsis pro redemto vectigali Oresundico ægre faciendi, quam per Anglos. Nec dubitabant, quin iste pro virili negotiationem ipsorum cum Anglis turbaturus foret. Unde & sub finem anni navem ingressum Legati Hollandici propere insequebantur, ut utrique simul in Angliam adpellerent. Eadem res & Regem Daniæ permovebat ut prope Legatum in Angliam expediret, ne quid forte Spiringius in detrimentum Daniæ cum Parlamento agitaret.

20. Sept.

Cornificius Ulfeldius in Sueciam venit.

§. 43. Hoc anno in Sueciam venit Cornificius Ulfeldius Daniæ hactenus Prorex. Is caussam discessus sui ferebat cupidinem Regis, abrupto veterum privilegiorum vinculo dominatum invadere ardentis. Quibus destinatis cum præter se, & qui secum sentiant Nobiles, nemo resistere queat; (nam oppidanos & agrestes, queis unicum servitii solatium sit nobilitatem sibi æquatam adspicere, Regi plane addictos;) inde Regem primo conatum repetendis rationibus ipsius fortunas subvertere. Sed cum in illis, quod desiderari posset,

1651. set, non inveniretur, subornatam impuram fœminam Dinam, quæ fingeret, se dum ipsi concumberet audivisse venenum Regi in sua domo parari. Adulterii crimen sibi intentatum, ut dimidia bonorum parte ex legibus Daniæ privaretur, ac eo pronior via ad impingendum veneficium foret. Sed postquam Dina calumniam capite luerit, aliam accusationem sibi structam, ac manus fuisse injiciendas, ni Cancellarius intercessisset. Nec à sicariis sat tutum se fuisse. Unde convasatis pretiosis rebus cum uxore, & liberis in Hollandiam nave trajecisse, inde in Sueciam venisse protectionem Reginæ implorantem. Se paratum super objectis criminibus coram Regina, aut judicibus haut obnoxiis causam dicere. Contra Danicus Minister, ne Regina istum patrocinio dignaretur, acriter contendebat ad conjunctionem provocans, quæ Regnis hisce mutuo intercederet, ac ne Regina quid Regi faceret, quod simili casu ab eodem sibi fieri nollet. Re ad Senatum relata, post longam disceptationem conclusum est: cum Ulfeldius non nisi salvum conductum petat, ac coram Regina ad causam dicendam se offerat de us, quæ à Daniæ Rege objicienda sint; istum denegari eidem non posse. Nec habere Daniæ Regem quod queratur, cum hoc fas sit per articulum 24. pactorum Stetinensium, cui per posteriora pacta derogatum non sit. Sed & Caroli IX. temporibus multos Nobiles Suecos in Dania, & ante aliquot annos Rheingravium adversus Principem Christianum quintum in Suecia protectionem invenisse. Ac sequenti anno cum Rex Daniæ juxta ac Senatus super eodem recepto apud Reginam, & Senatum Sueciæ per literas questi essent, responsum; ejus dignationis viro protectionem negari non potuisse; cæterum si quid in Regem scriptis aut factis deliquisset, ipse rationem redderet. Crediderant multi, ex eo negotio motus in Dania orituros, quod magna pars Nobilium Ulfeldio faveret, quos inter Cajus Lyckius, & Albertus Skelius opulentissimi Danorum ferociter fremebant; haut prius finem facturum Regem Nobilitatem premendi, quam idem ipsi quod Christierno II. contingat. Se protectionem Reginæ Sueciæ quæsituros tuendis suis privilegiis. Sed istorum indignatio intra verba stetit. Notabatur id quoque à Rege Ulfeldio objectum, quod is illegitima confiscatione Suecicarum navium, ac mercium nupero cum Suecos bello causam dedisset.

Moscovitica. §. 44. Veniebat hoc anno Holmiam cum commendatitiis à Ragozio literis quidam qui è Zuskiorum familia se oriundum ferebat, Joannis Basilidis nepotem. Is Joannis Senensis vocabulum sibi indiderat, qui & antea apud Poloniæ Regem per sesquiannum egerat, ac deposcenti Russico Legato redditus non fuerat. Hic ut sibi traderetur, Czar ablegatum ad Reginam misit, qui ut petito suo tanto facilius potiretur, literis Reginæ super coronatione gratulabatur, multa de studio suo circa colendam cum Suecis amicitiam testatus; simul paratos esse Commissarios, qui cum Reginæ deputatis finibus regundis vacent. Regina cum istius petita præsensisset, Zuskium istum fictum an verum cum literis tuti itineris Revalia propere dimittit. Ibi cum is aliquandiu egisset, à Novogardiæ Satrapâ ab Erico Oxenstierna Estoniæ Gubernatore hominem deposcit. Qui eodem in custodiam dato quid porro sibi faciendum, à Regina exquirebat. Huic à Regina responsum; ob Ragozii commendationem dedi istum Russis non posse. Cæterum ipse citra moram eundem abire pateretur, non tamen velut ex iterato suo jussu; sed quia antea ipsius diplomate sit instructus. Et sane multis in Suecia fidem iste fecerat, revera genus ejdem esse, quod præ se ferebat. Commodissimum igitur Oxenstiernæ visum, neglectiore custodia ad fugam capessendam istum invitare. Nec segniter is occasione usus Revalia per Poloniam Gedanum se proripuit. Comes tamen ipsius aut famulus Russis deposcentibus dedebatur. Ast publice ad Gubernatores provinciarum transmarinarum scribebatur, ut sicubi deprehenderetur, manum ipsi injicerent. Czari respondebatur; Joannem istum Senensem cum literis à Ragozio venisse; dato diplomate iterum abiisse, si inventus sit in custodiam compingendum. Etsi Russi eodem elapso gravissime indignabantur, suspicati Suecos istum ultro è manibus amisisse. Petierat is à Regina auxilium ad vindicandum avitum solium, quod nunc ab usurpatore insideatur; pro qua opera aliquot provincias Suecis vicinas pollicebatur. Nec defore sibi Russorum studia, qui certatim ad ipsum defecturi sint, statim atque exercitus Suecicus Russiæ fines ingressus sit. Ei responsum; si vera sint, quæ de prosapia sua jactet, Sueciæ lætum fore aliquid ad ipsius restitutionem contribuere, ac testari, quantopere patrem ipsius Demetrium æstimaverint, quem affectum in ipsum continuaturi sint. Cæterum antequam Regina in auxilium ipsius accingere se possit, necessum fore, ut ipse in Moscoviam se conferat, addictosque sibi sua præsentia ad arma capienda excitet. Nec defore Sueciæ auxilia, si ipsum munita quæpiam loca occupasse, Russosque in partes transisse cognitum sit. Porro iste, quisquis fuerit mortalium, biennio post Gottorpii in custodiam datus est, circa quem liberandum aut Russis tradendum Dux Holsatiæ ad Reginæ placitum se componere cupiebat. Sed cum Regina ei negotio immisceri adspernaretur; iste captivus à Duce Russis deditus est, qui vicissim chirographum centum millia aureorum continens ab Ottone Bruggemanno quondam exhibitum gratis restituebant. Idem initio anni quinquagesimi quarti Moscoviæ præter hospitium ablegati Polonici ad supplicium deducebatur, exprobrantibus huic Russis isto se proditore potiri non potuisse, quamdiu in Polonia egerit; sed haut eo secus per alios Principes eum sibi traditum. Immensis iste cruciatibus afficiebatur; sed idem, quæ ostendebatur, privatæ conditionis matrem ac filium agnoscere abnuebat, ad extremum usque verum se Zuskium professus. Tormentis misere laceratus brachiis & cruribus, postremum capite truncabatur; artus palis affixi Polonico ablegato ostentabantur, cum præter istos in arcem ad salutandum Czarem deduceretur, Russis haut paulo alacrius in Polonicum bellum ruentibus, postquam iste æmulus, an impostor è medio sublatus. 1651.

SAMUELIS PUFENDORFI RERUM SUECICARUM LIBER XXIV.

EPITOME.

1652. *Deliberatio Selectorum super rebus Polonicis & Anglo-Belgicis. 2. Decretum super rebus Polonicis. 3. Decretum super bello inter Anglos & Hollandos. 4. Regina periculum vitæ incurrit. 5. In Aula Viennensi acta. Difficultates circa usum Linguæ Latinæ. 6. Cæsar Bremensem urbem contradicente Regina ad Comitia vocat. 7. Idem Capitulares Bremenses in tutelam suscipit. 8. Brandeburgicus investituram Reginæ impedire conatur. 9. Legatus Hispanicus Suecis videtur favere. Cæsar Reginæ postulata ex parte annuit. 10. Ad Legatum Hispanicum scribitur. 11. Regina investituram frustra patit. Fœdus Hildesianum. 12. Fœdus Gallicum hæret. Regina circa internas Galliæ turbas laborat. 13. Cum Hispanis acta: Legatus Hispanicus in Sueciam venit. 14. Springii in Anglia negotiatio. 15. Parlamenti Anglicani in Sueciam missio. 16 Regina Appelbomium in Angliam mittit. 17. Hollandorum in Sueciam legatio. Eorundem circa mediationem Lubecensem inclinatio. 18. Tractatus Lubecensis prorogatur. 19. Cæteri Mediatores denuo invitantur. 20. Commentum de conditionibus pacis. 21. Regi Poloniæ filius nascitur. Polonus mentem Reginæ exspiscari conatur. 22. Regina Poloni. Missio ad Curlandiæ Ducem. 23. Vice-Cancellarius Poloniæ in Sueciam venit. Ejus fugæ causa. 24. Regina pro eo intercedit. 25. Polonorum Legatorum mandata: 26. Suecorum mandata. 27. Legatorum Lubecam adventus, & salutatio. 28. Certamina partium circa primas salutationes Mediatorum. Venetorum inclinatio. 29. De loco congressus. Initium tractatuum. 30. Mediatorum plenipotentiæ non inspiciuntur. 31. Polonorum duplex procuratorium. Poloni protestationem apud Mediatores interponunt. 32. Sueci procuratorium suum edunt. In Polonorum procuratoriis notata. 33. Polonorum responsum. 34. De modo tractandi.* 1652.

Deliberatio selectorum super rebus Polonicis & Anglo-Belgicis.

Nno quinquagesimo secundo exortum inter Anglos, Belgasque bellum, novam Reginæ solicitudinem injecit, ne & ipsa forte eodem præter destinatum involveretur. Unde ut imminenti periculo consiliis juxta ac maturo armorum paratu occurreret, Conventum Ordinum ad Octobrem mensem indixit. In eo publice quidem de supplenda militia terrestri, de augenda instruendaque classe, ac rerum gerendarum nervo decernebatur, solis rusticis frementibus, qui pace facta levationem onerum ex belli necessitate impositorum, & è provinciis recens partis ingens incrementum ærario Sueciæ animo præceperant. Sed secreto apud Selectos Ordinum de præsenti vicinorum conditione Regina exponebat, & quid consilii omnem in eventum foret capessendum, sententiam eorum exquirebat. Cum Cæsare & Imperio Germanico pacem nuper initam, quam Regina excolere omnibus modis, non minus atque cum Russorum Czare, decreverit. Et quanquam Cæsar inter primordia istius quædam non satis amici animi specimina ediderit; ea tamen tanti non videri, ut pacem turbatura metuantur. Cum Polonis novem adhuc induciarum annos superesse, ac circa perpetuam pacem concliandam Lubecæ Gallo Mediatore satagi. Enimvero per inducias non pauca à Polonis patrata quæ animos sat infensos arguerint; irruptionem Boothii in Livoniam, Uladislai conatus ne Oesalia Suecis traderetur, machinationes ejusdem cum Danis per Woldemarum Comitem, consilia cum Arnheimio, & similia. Et quanquam Regina operam dederit, ut Casimirus Poloniæ Regno potiretur; multis tamen indiciis observatum, amicitiæ ac pacis tractandæ obtentu omnia subterfugia quæri, ne ad compositionem res perveniat. Ac manifeste adparere, omnia istius consilia spectare ad tempus extrahendum, utque occasionem nanciscatur subito in Suecos se vertendi, præsertim ubi Cosaccos pacaverit; quo casu hos simul cum Polonis raptum Livoniæ infusurus sit. Sed nec alia pericula deniq;, quæ ex diversis Polonorum consiliis dudum agitatis, oriri possint. Enimvero nuper belli flammam inter Anglos, & Batavos incensam haut parum Arctoa Regna, & loca Mari-Baltico adsita adflare cœpisse, turbata jam navigatione: cui qua ratione obviam eundum, in ancipiti con-

1652. consilium esse. Ac inprimis rationes Sueciæ insigniter confudisse fœdus nuper inter Danum, Belgasque initum, frustra contranitente Regina, quo fœdus horum cum Suecis reipsa sublatum sit. Accedere quod Rex Daniæ navibus Anglorum onerariis in favorem Belgarum manum injecerit, quod Angli velut hostile factum accepturi credebantur. Et cum in Dania bellum summa vi parari feratur, ipsam quoque Sueciam velit nolit in arma trahendam videri. Id quod non solum commercia per Mare Balticum stiturum; sed & Sueciam variis jussis aut interdictis Danorum, Hollandorumque obnoxiam sit redditurum, haut modicorum inde incommodorum proventu. Unde Reginæ necessitatem afferri non solum rationes sui Regni probe expendendi, sed & in omnem eventum consilia & arma parandi, in tempore, & non post elapsam demum occasionem expromenda.

Decretum super rebus Polonicis. §. 2. His probe ponderatis Selecti Ordinum decrevere; cum ex omnibus Polonorum consiliis, & actis adpareat, ipsos amica jactando præsenti conditioni se attemperare, mox incumbentibus sibi difficultatibus superatis ad vetera destinata revolvendos; consultissimum videri, cœptos cum iisdem tractatus super pace persequi ea tamen lege, ut controversia de Regno, quæ origo belli & complementum sit, & qua non plene decisa certa pax sperari nequeat, radicitus extinguatur. Tum ut Livonia Poloni in perpetuum cedant, qua Provincia ob securitatem suam Suecia carere non possit, propugnaculi in vicem ad orientem objacente. Id si per tractatus Pacis obtineri queat, in lucro ponendum. Sin minus, omnes tractatus non nisi inania verborum ludibria habendos, tempori extrahendo inventa. Eoque optimum fore, si Regina rem ipsam, tempusque & occasionem probe inspiciat, eamque in usus suos quantum detur vertat; tum astutiæ hostium se haut præbeat, nec ab iisdem præveniri se patiatur.

Decretum super bello inter Anglos & Hollandos. §. 3. Præsentius periculum minari bellum inter Anglos, & Batavos, quo & alii videantur implicandi, & quo Oceani navigatio valde turbetur, nullo discrimine, amicus quis, an hostis sit. Huc accedere, quod Danus vel studio in Hollandorum partes concessurus, vel præter propositum in bellum trahendus videatur, eoque aut Hollandis sociatus periculum, & eventum belli ultro subiturus, aut ad suas rationes cum eorundem commodis conjungendas cogendus sit, tractis in se belli malis, quæ & Sueciam forte correptura sint. Cui &, utcunque res cadat, tam ab hostibus quam fœderatis periculum immineat. Cum autem omnium fere Sueciæ civium fortunæ à navigatione per fretum dependeant, in aprico esse, quantopere hujus intersit claustra Maris Baltici omnibus suorum navibus, ac mercibus hinc inde patere, nullo impedimento ex quacunque causa allato. Quod si heic à Dano quid tentatum fuerit, id quod ab Hollandis quæri adpareat, & Danum consensurum, aut saltem dissimulaturum metus sit, aut si bellum in eas oras à partibus transferatur; dubium non esse, quin & Suecia quantumvis invita in bellum sit pertrahenda. Igitur incendio tam propinquo nihil restare, quam ut ejusmodi consilia, & media arripiantur, quibus id periculum declinari queat. Quæ media in eo consistant, ut amice prius utraque pars moneatur, à belli sui incommodis Sueciam immunem præstare. Id si frustra sit, talia consilia capessenda, queis incommoda ista avertantur, etsi bellum inde sit secuturum; idque nulla mora interposita, ne forte vis improvisa Sueciam obruat: seu occasio neglecta ab alio in damnum Sueciæ arripiatur. Qua ratione tamen ista consilia temperanda, & si opus executioni danda forent, Reginæ prudentiæ ab Ordinibus commissum. 1652.

Regina periculum vitæ incurrit. § 4. Mense Junio ejus anni præsens vitæ periculum incurrerat Regina, dum summo mane classem, quæ tunc instruebatur, lustratum it. Insistebat illa una cum Hermanno Flemingio classis præfecto brevi asseri, qui ultra oram navis porrigebatur; eum cum iste firmatum crederet, extra parietem navis gradum fert, Reginæ navem quæ recens ædificata erat ostensurus. Eo pondere libratus asser Flemingium, inde Reginam præcipitem in aquas effudit, quarum eo loco triginta cubitorum altitudo erat. Ac jam Flemingius, qui forte laciniam tunicæ Reginæ arripuerat, ipsam in profundum secum trahebat; cum qui proxime adstiterat Antonius Steinbergius propero saltu in aquas se conjicit, ac extremitate stolæ, quæ adhuc adparebat, arrepta ipsam extra aquas protrahebat ea animi præsentia præditam, ut licet in caput effusa esset, & non parum aquæ deglutiisset, vix dimidio adhuc corpore eminens juberet Flemingio succurri, qui tunicam ipsius adhuc retinebat, hautquaquam indignata eam rationem servandæ vitæ ab isto arreptam. Regina usque adeo hoc casu non commota fuit, ut nec in lectum se conferre, nec sanguinem mittere vellet, ac publice epulata non sine hilaritate factum adstantibus memoraret.

In aula Viennensi acta. §. 5. In aula Viennensi hactenus Reginæ postulata circa titulos, usumque linguæ Latinæ vario obtentu elusa fuerant, cum contra pronas aures invenirent, qui in ipsam utcunque fundatas querelas movebant. Quia tamen Cæsarei Ministri Bioernclovio ostendebant; omnia melius processura, si literis fiduciariis rite formatis legationi suæ autoritatem adstruxisset; hic ut eo efficacius commissa sibi negotia persequi posset, Reginæ literas demum exhibebat, queis Cæsari *Majestatis* titulus tribuebatur. Adjungebatur tamen libellus protestationis instar continens, quo Reginæ jus suum circa titulos, & usum linguæ Latinæ reservabatur. *Difficultas circa usum Linguæ Latinæ.* Hoc modo cum Cæsari circa titulos suos satisfactum esset, Cæsarei vicissim spem faciebant de postulatis Reginæ annuendis, ac sibi dolere simulabant, negotium id Moguntino, & cæteris Electoribus communicatum; quorum nunc responsum utique sit expectandum. Ex his Palatinus quidem Elector, & Trevirensis Reginæ circa usum Latinæ linguæ, tantilla re, facile gratificandum censebant. Cæteri repugnaverant inter alias hac usi ratione, quod exinde Regina olim prætextum arripere possit Bremensem Provinciam, & Pomeraniam ab Imperio Romano separandi. Simul è dignitate Cæsaris, ac decoro Imperii esse, si circa Provinciarum investituram, in quibus Teutonica lingua in usu est, eadem adhibeatur.

Cæsar Bremam urbem contra dicente Regina ad Comitia vocat. §. 6. Sed uti circa hoc Cæsarei paulisper remittere, ac leniorem vultum induere videbantur, postquam minus aspere super reddenda Franckendalia Ministri Suecici Francofurti cœperant loqui: ita circa solida negotiorum non magis æquos se præbebant. Ac circa Bremam quidem, ne ad Comitia velut immediata Imperii civitas evocaretur, literas ad Cæsarem Regina dederat; sed quæ in Consilio Aulico nec prælectæ, nec ad consultationem propositæ sunt, citra scrupulum ci-

 vita-

1652. vitate inter primos ad Comitia vocata; cum tamen Reginæ invitatio in Brandeburgici gratiam tamdiu differretur. Quin nec actorum copiam petenti Bœrnclovio facere dignabantur, queis diploma Cæsareum, quo immediata conditio in eam urbem collata erat, innitebatur, quod Regina eam causam cognitioni Consilii Aulici subjicere nollet. Nec quidquam proficiebat iste protestatione adversus eam invitationem interposita, ac prolixe ostenso, Bremam nunquam antea inter urbes Imperiales habitam: ac invitationem ad proxima Comitia factam effectu carere, quippe ex errore scribarum profectam, & ab ipso Cæsare de sententia Electorum rescissam. Nimis dilutum esse, quod nuper inter tractatus Osnabrugenses absente Friderico Archiepiscopo ea urbs à Cæsare corpori Archi-Episcopatus exemta, & immediata sit declarata, velut ea ditione tunc pro derelicta habita. Nam id Cæsari per leges Imperii & Capitulationem suam integrum non esse; nec eam injuriam potuisse inferri Archi-Episcopo, tunc Cæsari armorum socio, & cui animus erat Præsulatum recuperandi, quo & postliminii jure potitus esset, ni idem Suecia in satisfactionem cessisset. Sed nec per Suecos eam dignationem urbi impertire Cæsarem potuisse. Reginam quippe integrum Archiepiscopatum postulasse, ac tantundem obtinuisse, quantum antecessores, & cumprimis postremus Archi-Episcopus possederit. In tabulis Pacis Bremam exceptam non esse, & ex actis tractatuum constare, Cæsareos formulæ à se propositæ de immediato Bremæ statu expresse inseruisse, sed ea verba à Suecia dispuncta. Diploma Immedietatis Bremensis nec à Legatis Cæsareis, nec à Deputatis urbis debito modo, & authentica forma in tractatibus unquam exhibitum. E dicto diplomate adparere, Cæsaris mentem haut fuisse *de facto* aut *ex plenitudine potestatis* Bremam inter Immediatas Imperii urbes transscribere, quod narrata istius diplomatis innuant legitimam causæ cognitionem præcessisse. Atqui in protocollis Cæsareis ejus temporis ne vocabulum quidem eorum extare, ad quæ diploma provocat. Adesse testimonium Theodori Remkingii tunc Bremensis Cancellarii, Archiepiscopum in ea causa neque citatum, neque auditum esse. Quid igitur per *præsentem statum*, qui urbi Instrumento Pacis relinquendus sancitur, intelligendum esse? Ad antiqua tempora id adplicari non posse: postremam sessionem ab ipso Cæsare irritam declaratam; diploma falsis narratis inniti: Tabulas Pacis ne verbo de ejus immediato statu agere. Quod si iste jam mos invalescat, ut per subreptionem urbibus immediatam conditionem emere integrum sit, vix ullum municipium Principibus Imperii superfuturum. Enimvero surdis canebatur fabula, & ne id quidem proficiebatur, ut Bœrnclovio à Cæsareis demonstraretur, ob quas causas Brema ad Comitia vocaretur, invidia adversus Sueciam, & quia urbs centum millibus florenorum, quæ in Legationem Cæsaream Osnabrugæ, & Monasterii impensa fuerant, id diploma emerat; & Deputatus urbis nunc Viennam cum turgida auro crumena accesserat. Quin & cum Conventu Inferioris Saxoniæ Hildesiæ omnes ejus Circuli Ordines adversus Bremæ *immedietatem*, excepto Brandeburgico, & Meclenburgico, suffragium tulissent, Cæsar, ut eidem in Circulari conventu sessio utique concederetur, jubebat. Etsi & contra Brandeburgicus, cum Reginam eo conventu excludere conaretur, frustra fuit.

§. 7. Sed nec plus à Ministro-Suecico proficiebatur circa abolendum Cæsaris edictum, quo hic Capitulares Bremenses in tutelam suam susceperat, jusso ut eorum Collegia integra persisterent. Nam Regina cum per pacta Pacis Westphalicæ ea collegia dissolvisset, precario singulis quoad viverent certos reditus indulserat, transactione super re cum illis inita. Nihilo secius paucorum instinctu Cæsaris protectorium edictum valvis templi Cathedralis Bremæ affigebatur; quod tamen à Suecis direptum, alio Regii Regiminis nomine affixo, quo interdicebatur, ne quis quidpiam veterum redituum istis exsolveret, aut ullo modo eorundem jussis pareret. Simul eam ob machinationem, quæ antehac Regina indulserat, retractabantur. Nec tamen permoveri Cæsar poterat, ut edictum suum aboleret; etsi demonstraretur, quam indignum foret, ad unius partis petitionem, altera inaudita ejusmodi edicta promulgari, queis Regina violatarum pacis legum non obscure insimulabatur, Bremensibus inter hæc acerbitatem animi sui in Sueciam non parum aprī-cantibus. 1652 Cæsar Capitulares Bremenses tuetur.

§. 8. In Brandeburgicum quoque non obscure inclinabat Aula Viennensis, atroces querelas cientem ob detentam Ulteriorem Pomeraniam, cui ex vi Recessus Norinbergensis incumbebat. Regina, quod telonia ad portus ejus provinciæ Elector ipsi concedere abnueret, cum eadem citra exceptionem in Sueciam transscripta forent utcunque compensando æri alieno quo præfecturæ Pomeraniæ, quæ Reginæ obvenerant oppressæ erant. Nec adquiescebat Elector, cum in partem eorum ipsum se admissuram Regina offerret; sed apud Cæsarem instabat, ut nec Reginæ investitura conferretur, nec eadem ad Comitia vocaretur, nisi Ulteriore Pomerania Electori restituta, & remissis vectigalibus. Cui Moguntinus, Trevirensis, Bavarus, & Saxo hactenus adstipulabantur, ut invitationi ad Comitia hæc conditio annecteretur, si præstanda prius præstaret, reddita Pomerania, & omissis teloniis. Sed & plerique è Consilio Aulico in Brandeburgici partes propendebant, quia Regina in causa teloniii ejus Consilii cognitionem declinaverat; cum Cæsar idoneus judex esse non posset in causis è pace Westphalica ortis, cujus partem contrahentem ipse constituebat. Et eorum quidem aliqui censebant, Reginam ad Comitia non invitandam; alii invitandam quidem, sed addita conditione, Si Pomeraniam Ulteriorem Electori restitueris: alii pure invitandam, *indulto* tamen, quod vocant, quo tempus accipiendæ investituræ prorogatur addendum; investituram non prius suscipi posse, quam Electori sua Pomerania sit restituta. Ea re in consilio secretiore proposita aliqui negabant, Reginam ad Comitia vocandam quod Cæsar hactenus per testimonia suorum Legatorum, & decretas Commissiones Brandeburgici causam probarit, adstipulantibus quoque Electoribus; & posse nunc ipsam hoc favore obstringi ad suffragium Cæsaris filio dandum in Regem Romanorum eligendo. Alii contra ostendebant; Reginam Cæsareorum Legatorum testimonia circa telonium Pomeranicum rejicere, nec Cæsarem ea in causa judicem agnoscere. Electores sententiam dixisse ad unius partis relationem fortasse mutandam, ubi Reginæ rationes satis deductæ sint. Nec de Brandeburgici suffragio adhuc satis cautum, quod & exigui ponderis sit, ubi cæterorum calculi conspirent. Denique Reginam, si vel maxime haut invitetur, Legatos velut Brandeburgicus investituram Reginæ impedire conatur.

1652. lut extraneam Principem missuram, qui Gallis conjuncti Comitia turbaturi sint, capitulatione n. perpetuam prius adornandam jactantes, quam ad eligendum Romanorum Regem accedatur.

Legatus Hispanus Sueciæ videtur favere.

§. 9. Inter istas moras Legatus Viennæ Hispanicus Marchio Castelrodricus, è cujus nutu pleraque tunc in ista aula gerebantur, insigne studium in postulata Reginæ apud Bioernclovium præ se ferre; quod diserto Regis sui jussu se facere ostendebat, qui Cæsari suaserit, ne ejusmodi minutiis Reginam Sueciæ detineret. Eam posse Cæsari per instantem Diætam non parum molestiæ creare, ni ipsi satisfactum sit. Se Cæsareis Ministris demonstrasse, haut rationis esse Cæsarem ob cujuslibet forte iniquas querelas Sueciæ commodis obsistere; sed potius gratum adversus Reginam animum ostendendum, quæ tam egregia oppida, terrasque Cæsari, imo & coronam sceptrumque reddiderit, ob tiltantem belli fortunam haut modico periculo exposito. Unde cum Cæsar mense Junio Vienna Pragam se conferret,

Cæsar Reginæ postulatis ex parte annuit.

ejus jussu Curtius Comes apud Bioernclovium moram excusabat, quæ ex subtracto Cæsari *Majestatis* titulo præter spem provenerit, & quod ipse legationis suæ fidem idoneis literis facere distulisset; unde Cæsari tantum non necessitatem allatam Electores consulendi; ad quod tractu temporis opus fuerit, incidentibus subinde & aliis negotiis. Cæsari interim haut aliud fuisse, & esse propositum, quam pacis conventa examussim servare, ac cum Regina amicitiæ, ac viciniæ officia colere. Eoque eundem voluisse ad Reginam dare literas propria manu scriptas, eo verborum genio adornatas, qui de ipsius animo satis testetur. (Et tribuebant istæ, Italica lingua conceptæ, Reginæ *Majestatis* titulum.) Porro Brandeburgicum Cæsari scripsisse, idemque ut suaderent alios Electores permovisse, ne Reginam ad Comitia invitaret, nisi restituta Ulteriore Pomerania. Cæsarem post rem probe trutinatam demum decrevisse, Reginam invitare eodem modo, quo Hispaniæ Rex ad Comitia vocetur, addita tamen clausula, quæ revera Reginæ fraudi non sit, & aliquo modo Electoribus satisfaciat Brandeburgici postulato adstipulantibus. Clausula hæc erat: *Confidimus de cætero Serenitatem Vestram, quæ ex sua parte pro omnimoda pacis executione supersunt præstanda, libenter præstituram, atque hoc ipso felicem Comitiorum progressum tanto magis promoturam esse.* Quæ verba non satis adstricta Brandeburgicus Ablegatus Crocovius fremebat. Literæ, quibus Regina ad Comitia invitabatur, Latinæ erant; in quo Cæsar dissuadentibus licet Electoribus ipsi gratificatus erat. Inter vocabula tamen affectum ex-

Cortesia.

primentia, post *Sorori, Consanguineæ*, additum erat *Principi nostræ Charissimæ*. Id vocabulum etsi à Cæsare literis ad Principes Germaniæ adhiberi soleat quo nomine & tunc ad Reginam scribebatur; tamen quia idem adversus Hispaniæ & Daniæ Reges haut usurpatur, qui & ipsi feuda à Cæsare & Imperio recognoscunt, instante Bioernclovio id vocabuli omissum; ac eodem tenure tres literæ missæ, intuitu trium Ducatuum à Regina possessorum, Bremæ, Verdæ, & Pomeraniæ. Titulus Reginæ tribuebatur *Serenissimæ atque Potentissimæ*, ac *Serenitatem Vestram*. Ad quem tamen declaratione scripto concepta obstringere se Cæsarei nolebant; causati nullum ejusmodi conventionis exemplum extare, ac sufficere id usu receptum, ac in formulas Cancellariæ suæ referri. Id tamen desiderabat Bioernclovius; quod Cæsar integrum suum titulum iis literis expressisset, quo in 1652. edictis & diplomatibus utitur, non medium, quem literis ad Daniæ, & Poloniæ Reges adhibet, quibus nihilo secius integrum ipsorum titulum tribuit. Sed reponebatur; cum Cæsar Reginæ nihil detrahat, liberum ipsi esse suos quoque titulos non truncare. Et tenuior res visa, quam ut ulterius monenda videretur. De literis quoque investituræ spem faciebat Curtius, eas Latina lingua concipiendas.

Ad Legatum Hispanicum scribitur.

§. 10. Cæterum Regina, ut eo facilius quæ in Aula Viennensi restabant procederent, monente Bioernclovio literas ad Marchionem Castelrodricum dabat, quibus de exhibito circa negotia sua studio gratias ipsi agebat. Quæ tamen literæ parum ipsi gratæ acciderant, quod non nisi *Illustris* titulum tribuerat Regina, ac in contextu vocabula *Tu*, & *Tuus* adhibuerat, & proferebatur a Rege Poloniæ epistola Italico idiomate scripta, qua subinde *Illustrissimæ Vestræ Dominationis* vocabulo mactabatur. Se quippe non sola Legati Regii, sed & *Grandis Hispaniæ* dignatione fulgere. Hos vero non solum ubique primum Legatis Regiis, sed & omnibus in Romano Imperio ... a Principibus pares haberi eo splendidiore dignitate quod illa non nisi in triginta duabus familiis hæreat. Sic & Longuevillium Ducem Monasterii *Celsitudinis* titulo cohonestatum, natalium splendore dignationem Legati Regii superante. Unde Regina ut isti satisfaceret, è controversia cum urbe Bremensi ansam sumebat alias ad eundem li- 21. Sept. teras scribendi, quibus desiderato titulo compellabatur. Nec tamen ideo plus favoris à Cæsare Regina experiebatur.

Regina investituram frustra petit.

§. 11. Cum enim difficultas circa titulos & usum linguæ Latinæ jam composita videretur, ac Regina Brandeburgico justam querendi causam haut superesse crederet, oblata vectigalium participatione, investituram suarum in Germania ditionum petere constituit. Ei muneri obeundo Benedictus Oxenstierna Comes Francofurto, ubi hactenus Conventui Deputatorum adfuerat, Pragam conferre se jubebatur, cui Bioernclovius eo in negotio Collega adjungebatur. Præceperat Regina, ut honorem Regiis Legatis solitum exhiberi sibi curarent, quippe cum non Ducis, sed Reginæ dignatione ea feuda accipiat ut quæ Regno Sueciæ adquisita. Oxenstierna igitur, cum in vicinum Pragæ locum pervenisset, præmisso fiduciariarum literarum exemplo per obviam Cæsaris rhedas excipi postulabat. Id Cæsarei abnuebant, quod istæ literæ non generalibus verbis conceptæ essent, sed ad recipiendam investituram diserte restringerentur. Alias se libenter ipsum velut Regium Legatum, & pari cum Hispanicis Legatis ritu fuisse recepturos. Sed si aliis fiduciariis literis instructus non sit, quam ad solam investituram pertinentibus, nihil pompæ & ceremoniarum adhibitum iri; sicuti Hispaniæ, & Daniæ Regis Legatis in pari casu fieri soleat. Sane Hispaniæ Regem per Legatum, in Aula Cæsarea residentem, investituram solere accipere; unde receptione opus non esse; nec unquam isto actu eundem Cæsaris rheda in Aulam advectum, sed propria usum esse. Ad exemplum Christiani Ranzovii, qui paucos ante dies nomine Regis Daniæ investituram Holsatiæ petierat, reponebatur; cum literas fiduciarias exhibuisse generalibus verbis conceptas, nulla investituræ mentione; eoque nomine Regii Legati dignatione admissum. Oxenstierna cum judicaret, eam diffi-

1652. cultatem melius se præsente componi posse, omissa pompa incognitus Pragam intravit. Enimvero haut ideo magis proficiebat, Cæsareis eandem excusationem ingeminantibus, quod cum fiduciariæ ipsius literæ nil præter investituram exprimant, haut alio modo, quam ceteros Principum Imperii Legatos haberi posse; ac si ipsi extra ordinem quid honoris indulgeatur, alios idem postulaturos. Ac ne deesset ansa rem extrahendi, si forte alius interim literis legationi suæ fidem adstrueret de usu linguæ Latinæ in acta investituræ exiguam spem faciebant, quem tamen Viennæ Bioernclovio annuere visi erant: etsi scripto declarationem edere noluerant, id moris non esse causati. Inter istas tricas cum investituræ literas adornari peterent Suecici Legati, heic quoque tergiversabantur Cæsarei, molem aliorum negotiorum, & clausum tunc Consilium Aulicum excusantes. Ceterum quod in re tam minuta, & quam facillimum fuerat dissimulare, ita difficilem se gereret Cæsar, non minima pars à Brandeburgico proveniebat, qui Pragam ad Cæsarem accedens magno honore exceptus fuerat. Ante cujus adventum jam decretum erat Suecicos eodem ritu, quo nuper Ranzovium Danicum Legatum admittere; quod Meelius Moguntinus Cancellarius Oxenstiernæ fatebatur. Sed iste Elector una cum Saxone Cæsarem precibus fatigare non destiterant, quod ipsis promitteret, se Reginam ab investitura, & sessione in Comitiis exclusuram, nisi Ulterior Pomerania restitueretur. Ferebatur eundem inter alia blandimenta Cæsari dixisse: Dolere sibi, quod non antea de justissimis ejusdem consiliis intellexerit, à quibus ipse nunquam discessurus sit, simul omnes vires impensurus, omnesque fortunas periculo expositurus ad fulcienda Cæsaris destinata super omnibus exteris Germanico solo depellendis. Scripserat eo de negotio ad Reginam preter Cæsarem etiam ipse Elector Saxoniæ literis tantum non minacibus: se cum omnibus Imperii Principibus mirari, quam parum Reginæ curæ hactenus fuerit Electori Brandeburgico satisfacere, ejus dignationis Principi ac Reginæ arctissima cognatione juncto, qui haut dubitarit parte ditionis suæ se exuere, ut eadem ipsa exornaretur. Conferi & ipsam inter membra Imperii, ac negotium esse cum eminenti ejusdem membro quicum longe aliter agi par sit. Rogare ut ante Comitia isti suam Pomeraniam restituat; alias molestum Reginæ fore, si ad eam reddendam ibi damnetur; quod ob justissimam Brandeburgici causam utique futurum sit. Locum quem ipse in Imperio teneat, & obligationem qua ad tuendam pacem stringatur, necessitatem sibi adferre has literas ad Reginam dandi, ut eam permoveat ad turbas prævertendas, quæ ex negata ejus provinciæ restitutione proventuræ sint. Persuasum sibi esse, eo studio Reginam in pacem ferri, ut hanc ob causam haut passura sit eandem labefactari, ad quam tuendam & ipsi inter Ordines Imperii adscitæ obligatio incumbat. Enimvero cum ob hasce literas, queis veterem rancorem expromtum ibat Saxo, Regina jus sibi quæsitum condonare tanti non duceret, ac satis nosset, Germaniæ Principes Pomeraniæ causa in arma haut ituros, ad istum, quem diximus modum Reginæ ægre faciendi sese vertebant Saxo, & Brandeburgicus. Qui & omnem lapidem movebant, ut id negotium in Aulam Cæsaream aut ad Comitia pertraheretur. Unde & semel atque iterum Legatis Suecicis Pragæ de temperamento quodam proponebatur; ut Elector in partem vectigalium veniret ea lege, ut penes ipsum sit directio, nec ejus jurisdictioni quidquam decedat. 1652.
Sed isti subinde nihil hac de re sibi mandatum excusabant. Nec poterat Regina vel Cæsaris, vel Ordinum Imperii cognitioni hanc causam subjicere cum isti pars contrahens essent. Sed & Cæsar, ac Hispanicus Legatus, (quidquid de studio suo in Reginam testatus esset,) Brandeburgici pertinaciam fovebant; è quorum re videbatur esse Sueciam litibus cum isthoc aliisque implicitam teneri, cum ob alia, tum ut eo dissidio partes Protestantium in Comitiis debilitarentur. Et Antonius Pimentellus Hispanicus Holmiæ Legatus sinistris valde de interno Sueciæ statu relationibus Austriacos permoverat, ut illam contemnere inciperent. Accedebat quod Legati Suecici haut satis turgidam crumenam attulerant, satiandæ Ministrorum Cæsareorum aviditati qui opimas pecuniæ summas laudemii nomine jam spe devoraverant; cum Reginæ haut decorum videretur muneribus istorum hominum desideriis litare, utpote quæ provincias suas non beneficio Cæsaris, sed victricibus armis, ac conventioni pacis Westphalicæ deberet. Unde Regina ne ob solum investituræ ritum Cæsari supplicare videretur, Oxenstiernæ injungebat, ut dilata investituræ petitione Praga discederet, non tamen velut se revocante, sed quasi ipse proprio judicio abiret, sibi de actis relaturus, ni honorem Regis Legatis solitum exhibere vellent. Quæ tamen jussa antequam Pragam adferrentur, Cæsarei jam inde discesserant, cum ad extremum Suecicis Legatis admissionem postulantibus responsum fuisset; aut alias fiduciarias literas proferrent, aut honore, qui Principum Germaniæ Legatis exhiberi solet contenti forent. Inde re infecta Benedictus Oxenstierna mandato Reginæ Wismariam discedebat, ubi supremum Tribunal provinciarum in Germania Suecicarum sequenti anno instituebatur, cujus ipse Præses designatus erat. Bioernclovius Ratisponam abibat, Ducatus Verdensis nomine in Comitiis suffragium laturus. Ceterum satis patebat, Cæsareos aliquandiu amicum in Suecos vultum simulasse, ut Brandeburgicum compellerent ad gratificandum Cæsari super electione Regis Romanorum. Quo obtento Cæsar æque, ac Hispanus parum sibi Sueciam amplius curandam judicabant. De cujus animo & inde adparebat, quod Hispanus Ranzovium Legatum Danicum ambitiose coleret. Et quod haut satis æquis oculis Cæsarei adspicerent fœdus mutuæ defensionis, quod per Joannem Stuckium Cancellarium, & Adolfum Benedictum Marchallum Hildesiæ hoc anno intuitu Ducatus Bremensis & Verdensis cum Ducibus Brunsvicensibus & Luneburgensibus Augusto, Christiano Ludovico, ac Georgio Wilhelmo, ac Landgravio Hassiæ Wilhelmo VI. conclusum fuerat cui fœderi sequenti anno Ditericus Adolphus Paderbornensis Episcopus adscribebatur. Spectabat id mutuam defensionem earum ditionum non solum adversus vim bellicam, sed & contra transitus copiarum, hospitationes, collectiones militum, & exactiones bellicas; quibus prohibendis convenerat, ut duo equitum, quatuor peditum millia in promptu haberentur; ad quem numerum Regina nomine dictorum Ducatuum quadringentos quindecim equites, octingentos triginta pedites conferret. Ubi in expeditionem procedendum foret, neuter sibi summam rei militaris

Fœdus Hildesinum.

1652. litaris directionem velut suo jure arrogaret, sed illud penes eum esset, cui auxilium ferretur, & in cujus ditione res gereretur. Si in loco tertio res gerenda sit, communi consensu de summo duce statuendum. Huic fœderi biennio post Brandeburgicus quoque adscribi cupiebat haut invita Regina, modo ne istud adversus Neoburgicum extenderetur, qui Brandeburgici scopus videbatur. Nam nemini offendendo eam conjunctionem valere volebat Regina. Qua de causa Electoris conatus tunc elusus est.

Fœdus Gallicum hæret. §. 12. Gallicum fœdus eo anno non ulterius promovebat. Equidem Chanutus missa in Galliam adornata Hamburgi formula ad mandatorum accepisse se dicebat, ut nulla amplius ad Regem relatione facta fœdus absolvere posset. Et optabat iste idem confici posse, antequam iter Hamburgo in Galliam susciperet. Etsi de legibus fœderis pandere quidquam nollet, antequam & Salvius idonea mandata accepisset. Reginæ tamen lentius procedendum videbatur ob negotia sua Viennæ nondum confecta, & quia neque necessitas, neque utilitas ejus fœderis in præsens comparebat, flagrantibus jam maxime intestinis Galliæ turbis, quarum exitum antequam perspiceret, propius eidem Regno innecti haut consultum ducebat. Vario tamen obtentu apud Ministrum Gallicum eam moram excusabat, ne forte Galliæ Rex illusum sibi crederet; ac discedens sub id tempus in Galliam Chanutus longam isti negotio quietem conciliabat. Contra Galli Reginæ lentore animadverso & ipsi frigide de isto tangere metuebant, ne eodem fœdere carere non posse viderentur, eoque Suecis ad duriores conditiones postulandas ansam præberent. Ne tamen de affectu suo in Galliam quidquam remisisse videretur Regina, ea cura animum subibat, num forte circa componendas internas Galliç turbas utilem navare operam posset. Quo fine Scheringium Rosenhahnium in Galliam mittere constituerat, ipsius nomine sequestris partes inter Regem, & Principes suscepturum. Prius tamen visum tam apud Ministrum Holmiæ Gallicum, quam per literas ad Regem tentare, num quæ gratia illius

8. April. operæ esset futura. Scribebantur igitur ad Regem literæ queis testabatur intensissimum in Galliæ res studium sibi imperare, ut tentandum utique sit, numquid forte ad componenda intestina dissidia conferre queat, etsi alias haut libenter se negotiis aliorum Regnorum immisceat. Regi tamen Galliæ haut placebat, extraneum Principem se domesticis ipsius dissidiis ingerere, aut nimis accuratam eorundem notitiam capere. Sed ne Regina contemtam se putaret, Minister Gallus Picquius ejusdem operam eludere conabatur spe facta amicæ transactionis ultro intra breve tempus secuturæ. Ex allatæ mox Regis Galliæ literæ fatis ostendebant, non esse quare amplius de mittendo in Galliam Legato cogitaret. Scripserat tamen Regina literas ad Aurelianensem, Contium & Longuevillium Duces, queis à bellicis cogitationibus ipsos dehortabatur, conciliandæ paci operam suam offerens, ubi eam gratam esse intellexerit; ad Principem item Condæum, & Retzium Cardinalem, pari argumento. Adjungebantur quoque literæ ad Parlamentum Parisiense, ne diutius patriam civili bello lacerari permittat. Sed injungebatur Matthiæ Palbitzkio, qui ex Hispania redux in Gallica tunc aula agebat, ut literas mediationem offerentes primum Regi & Mazarino redderet, postquam prius dextre explorasset, num opera sua Regi arrideat; inde & reliquis ad ipsos scriptas redderet. Cæterum in sermonibus justitiam causæ in medio relinqueret. Iste tamen Ducis Aurelianensis suasum magis, quam Regis voluntatem secutus, literas Reginæ Parlamento tradiderat; non parum indignante Rege, quod Collegio illi nimia autoritas videretur tributa, cui incumbat circa cognitionem litium, non circa summam Reipublicæ se jactare; præsertim cum idem natales Regis sollicitare, viamque Aurelianensi ad solium Galliæ sternere ausum esset. 1652. Eam offensam cum Rex per Picquium Reginæ molliter insinuaret, hæc in Palbitzii errorem culpam rejiciebat, qui jussa sua non sat mature accepisset, queis redditione harum literarum ad Parlamentum supersedere imperatum fuerat, si Regi id displicere animadverteret. Alus post literis Regina 4. Oct. Mater à Sueciæ Regina petebat, ut Principibus demonstraret, quam male ipsi agerent, eorumque causam condemnaret. Id quod hæc abnuebat, utpote cui de vera origine earum turbarum haut satis constabat, & ingratam operam haut amplius prodigere è dignitate ducebat.

§. 13. Hispani hoc anno de studio suo in Sueciam verbis magnifice jactare pergebant, quorum Cum Hispanis acta. Minister Hamburgi Residens Salvio magnopere suadebat, ut Regina amicitiam sui Regis coleret. Etsi constabat metui ab iisdem, ne sub initium ejus anni Salvius cum Chanuto, & Ministro Lusitanico Hamburgi aliquid novi fœderis, in Hispaniam cuderet. Quæ suspicio augebatur, cum Benedictus Oxenstierna, & Avaugurius Legatus Gallicus Francofurti super restituenda Franckendalia acriter instarent. Idem quoque explorando Reginæ animo apud Salvium differebat; haut persuaderi Hispanis, Reginam Alsatiæ defensionem suscepturam; nam de illa invadenda tunc temporis ab istis agitabatur. Cui à Salvio reponebatur; totum Imperium ad ejus conservationem obstringi. Cum Hispanus contra judicaret; evictionem Pace Westphalica promissam ad Provincias duntaxat in Imperio sitas, non ad extrinsecas ditiones pertinere. Unde & tunc difficilibus suis rebus Galli maluissent Alsatiam feudi lege ab Imperio accepisse; id quod & Regina semper suaserat. Cæterum exolescente illa suspicione Hispani spargebant, Stephanum de Gamarra supremi gradus in Belgio ducem Legatum in Sueciam destinari, ut hujus dignitate Rex testaretur, quanti Reginam æstimaret. Ejus tamen loco post veniebat Antonius Pimentellus, qui cum extraordinarii Legati munere ornatus crederetur, Regina absente majore honore quam pro Ablegati dignatione exceptus fuit. Proponebat is, à Catholico Rege se missum pensando honori, quem Regina per Palbitzkium ipsi detulerit, gratulatus pacem in Germania, & amicitiam cum Domo Austriaca instauratam, cujus magna pars ad Regem Catholicum pertineat; & alia sinceri affectus inter Principes irritamenta. Inde & Belgarum Fœderatorum in Suecia negotiationem impedire studebat, qui tunc bello Anglicano implicati Reginam in partes suas trahere laborabant; proponens simul de stabiliendis Suecorum per Hispaniam, & Flandriam commerciis, ostensa Dunkerquæ commoditate congerendis ibi mercibus in Suecia provenientibus, quæ inde per vicinas Provincias commode distribui possint. Petebat idem à Regina, ut ipsa Ordines Generales Belgii Fœderati eodem postulato, quo Parlamentum Angliæ, urgeret, de permittenda libera Scaldis

1652. dis navigatione ad reparanda Antwerpiæ commercia. Simul ut Suecos à petendo è Lusitania sale averteret, demonstrabat, Hispanicum meliorem esse; ac in ejus rei specimen insignis salis portionem dono offerebat, à Suecicis navibus ex oppido San-Lucare petendam. Quod donum non poterat non gratum esse, optata quoque commercii augendi facultate, ubicunque occasio arrideret, utut de cætero Reipublicæ rationes utrinque discreparent. Idem & circa fœdus inter Sueciam, Hispaniam, & Angliam conflandum satagebat, ac ut Sueciam bello implicaret, quo tunc Angli & Belgæ collidebantur, & ad quod excitandum Hispani non parum operæ contulerant; cum rationes Sueciæ exigerent, ut eo in bello quam diu liceret neutras partes amplecteretur, commerciis suis tuto exercendis. Denique idem ut Sueciam à Galliæ societate disjungeret, omnem lapidem movebat, qui præcipuus scopus ejus Legationis videtur fuisse.

300. Last

Spiringii in Anglia negotiatio. 18. Dec. 1651.

§. 14. In Angliam sub finem superioris anni Petrus Spiringius Silbercrona adpulerat. Is quo minus statim admitteretur, literæ fiduciariæ obstiterant, quæ banc inscriptionem præferebant; *Serenissimæ Republicæ Anglicanæ*: quas per Oratorem seu *Prolocutorem* (ut vocant) oblatas Parlamentum acceptare nolebat; quod decretum foret conditum, ne quæ literæ ab exteris admitterentur cum titulo honoris, nil præter *Parlamentum Republicæ Angliæ* audire cupidum. Unde & jam antea Hispano, Lusitano, Belgico, Florentino, & Genuensi Ministris secus inscriptæ fiduciariæ redhibitæ fuerant. Post longam in Parlamento disceptationem Spiringio quoque suæ per Magistrum publicorum officiorum Olivarium Flemingum reddebantur, testanti, Reginam statutum Parlamenti ignorasse; alias facile titulos ad eorum placitum fuisse temperaturam. Quia autem videat ultro oblatum à Regina primæ missionis honorem frigidius æstimari, se statim in Hollandiam iterum trajecturum. Eo dicto Anglus nonnihil perturbatus suadebat, ut alias potius fiduciarias literas expectaret: cæterum rem se ad Parlamentum relaturum. Regressus quærebat, num chartas puras, Reginæ nomine & sigillo munitas penes se habeat, quibus procuratorium inscribi possit. Id cum negaret Spiringius, proponebat alter; num eradere verba quæ displicebant vellet, inscriptis aliis ex Parlamenti placito. Id audere se cum negaret Spiringius, proponebat; se folio chartæ puræ inscriptionem literarum obtecturum, ac in ea Parlamenti titulum inscripturum. De quo temperamento ad Parlamentum se relaturum Flemingus promittebat. Cæterum constabat Belgarum Legatos omnem lapidem movisse, ut Spiringium Parlamento suspectum redderent; quem jactabant venisse conjunctioni Belgarum cum Anglis impediendæ, ac non nisi expiscandis Parlamenti viribus, & consiliis. Eundem fuisse, qui Anno 1649. Reginæ literas Regi Scotiæ tradiderit, quibus Angli atrocibus verbis parricidii accusati sint. Nec obscurum esse, quæ à Regina cum Scotiæ Rege Bredæ acta sint in fraudem Parlamenti. Ea causa credebatur recusati temperamenti à Spiringio propositi, & quod Orator Parlamenti, cum eas aperturum se, prout tunc essent promisisset, mox dictum retractaret. Ac postulabat idem, ut non nisi *Parlamenti* vocabulum inscriptioni Spiringius adderet; quod hic abnuebat, cum iste liquido promittere nollet, eo facto ipsum utique admissum iri. Regina cum de hac difficultate intelligeret, nolebat Spiringium re infecta ex Anglia discedere, quod istud multis rumoribus ansam præbiturum esset, nec parum amicitiæ cum ea Republica nociturum. Unde alias ipsi fiduciarias mittebat ad placitum Parlamenti formato titulo. Quæ antequam in Angliam perferrentur, priores, quas Orator secum retinuerat, post longam disceptationem, connitente inprimis Olivario Cromwello militiæ Anglicanæ summo duce, resignatæ sunt, dicis causa increpito Oratore Parlamenti, quod tamdiu literas illas secum retinuisset, quæ nunc commode redhiberi non possint. Ubi alius scrupulus occurrebat, quod character dignitatis, quo Spiringius mitteretur, expressus non esset. De quo hic interrogatus reponebat; se non alium characterem sibi arrogare posse, quam fiduciariæ literæ tribuant. Sed eo ipso die, quo publice audiendus erat; gravi morbo implicitus intra paucos dies extinguebatur. Apud defuncti familiam dum à Parlamento Deputati consolationis officio fungebantur; quod ipsi magnum honorem, & qui nemini alias delatus sit, ferebant, ut Parlamentum testaretur, quam grata sibi ejus missio fuerit. Contra Hollandi, Danique ejus morte non parum lætabantur, quem pro sua dexteritate, & in Sueciam fervido studio metuebant, ne quidpiam in ipsorum fraudem apud Anglos strueret. Cui ut resisteretur, & Hollandorum Legatos in Angliam properasse diximus; & Daniæ Rex non minus trepide Wilhelmum Rosenwingium eodem expediebat, præmissa gratulatione solenni Legationi viam præparaturum. Cæterum apud Spiringium Angli insignem affectum in res Sueciæ testabantur, ac honorem, quem Regina ipsis exhibitum ibat, magni à se æstimari profitebantur. Sed idem de Gallia, prout à Regina jussus erat, mentionem facere haut consultum ducebat, ferocibus utrinque earum nationum animis, & quod nemo adhuc à Gallis publice missus ibi esset; exacerbatis quoque vehementer Anglorum animis per represalias, quas à Regina Angliæ vidua obtentas credebant; & quia Scotiæ Rex in Gallia degebat, quem una cum fratre Romanis placitis aurem præbere fama erat. 1652.

Parlamenti Anglicani in Sueciam missio.

§. 15. Angli porro ne officio à Regina vincerentur, Danielem Lislenm, & Joannem Dureum in Sueciam misere cum literis, quibus testabantur; gratissimam sibi fuisse Reginæ amicitiam per Spiringium oblatam, cui excolendæ, simul augendis utriusque nationis commerciis se cupidos esse. Tum doluisse sibi, Spiringium morte præventum, quo minus mandata exponere potuerit; circa quem admittendum quæ moræ intervenerint, excusabantur. Cum illis nihil publice actum, nisi quod securitatem navigationis, & commerciorum spectaret. Ac jussi erant animum Reginæ in novam Rempublicam explorare; cujus favore comperto solennem Legationem in Sueciam mittere decreverant. Remissi cum literis, quæ amica omnia exprimerent, ac laute donati, plene sibi satisfactum profitebantur.

Appelbomius in Angliam mittitur.

§. 16. In Spiringii locum Regina paulo post Haraldum Appelbomium è Batavis in Angliam trajicere jubet, qui apud Parlamentum de renovanda vetere amicitia, & conservanda navigationis libertate proponeret; utque naves Suecicæ in Oceano securitate, ac in Anglicanis portubus liberis commerciis fruerentur. Tum ut navibus Suecicis versus occasum tendentibus portus Angliæ introire licitum sit ubi tempestas, aut repa-

1652. reparandi penus necessitas subegerit. Atque id publice & præcipue agere jubebatur. Cæterum data occasione dextre insiuuaret, num Anglis placeat deserto Archangeli Fano commercia Russica Revaliam, Narvam, & Nyam transferre via longe breviore, quæ navigationem tres menses diutius, quam altera, admittat; Muscovia quoque urbe Archangeli Fano ducentis milliaribus, Narva nou nisi centum viginti distante; præsertim cum Augli tuuc minarentur, se emporii istius portum obstructuros, quod Czar vetera privilegia ipsorum nationi ademisset. Pro Gallorum rebus loqueretur, quantum per propriam negotiationem liceret. Simul velut privato sermone ostenderet, Reginæ in animo esse solenni legatione Parlamentum honorare, si ad postulata sua idonea declaratione potiatur. Interim accurate observaret, quid inter Anglos, Hollandosque tractaretur. Cum Hollandorum Legati amice communicaret verbis duntaxat laxioribus, & injuriam ab istis superiore æstate Reginæ illatam magna parte Novæ Sueciæ abrepta dissimularet; nec aliud præ se ferret, quam quod Reginæ cordi sit fœdus cum Hollandis inviolatum servare. Publicam orationem apud Anglos Latino sermone haberet; privatim lingua, qua commodissimum foret, uteretur. Is cum non alium, quam Commissarii characterem præ se ferret, ab undecim Parlamenti Deputatis ad unum latus mensæ sedentibus auditus est, cum ipse solus in adverso 16. Maji. latere consideret; quod non nisi Legatorum dignationem gerentibus ad totum Parlamentum accessus fieret. Magnum illos desiderium tenebat cognoscendi, quid ab isto proponendum foret; unde & tantisper in negotiatione cum Hollandis 12. Maji. progredi differebant. Sed cum is apud Consilium Status, quæ in mandatis habebat, exponeret de libera navigatione & commerciis, animadvertebatur ipsos plura animo concepisse de sociali fœdere, in quod valde pronos se ostendebant. Sed & insuper habuerant Angli, quæ à Legatis Danicis Erico Rozencrantzio, & Petro Ritzio jactata fuerant; Suecorum res anno quadragesimo quinto nimia incrementa cepisse, & Angliæ quoque interesse, ut Regna Arctoa ad æquilibrium redigantur. Appelbomius multa cum significatione amicitiæ ab Anglis dimittebatur; qui & testabantur, paratos se ad arctiora fœdera super modis & rationibus commerciorum, mutuæque securitatis stabiliendæ. Simul promittebant, navibus Suecicis tam in mari, quam portubus suis nihil damni illatum iri. Unde & licet exardescente inter ipsos, Hollandosque bello complures Suecicæ uaves abducerentur, eædem tamen illæsæ restituebantur, addita hac detentionis excusatione; disquirendum fuisse, ne sub Suecorum vocabulo Hollandi latitarent.

Hollandorum in Sueciam Legatio. §. 17. Istæ porro Reginæ & Parlamenti mutuæ missiones haut exigua suspicione Belgas Fœderatos perstringebant, ut & ipsi Legatum in Sueciam mittere properarent; cum antea petenti Reginæ id indulsissent, ut edicto suo avocatorio illos nautas eximerent, qui modico numero apud ipsam stipendia faciebant. Quod in eximii officii locum imputabant. Cæterum in Sueciam Legatus veniebat Conradus Beuningius, qui publica quidem admissione Reginæ laudes, gratulationes, ac suorum in amicitiam cum Sueciæ Regno studium decora oratione evolvebat. Sed in secreto auxilium ex fœdere adversus Anglos, & arctiorem conjunctionem exposcebat, & ut restitutio Regis Angliæ communibus viribus suscipiatur, quo commerciis per Parlamentum turbatis securitas instauretur. Tum ut commercia cum Anglis abrumpantur, uec quidquam mercium, quod instruendis, aut armandis navibus inservit, Anglis permittatur. Quorum nihil Reginæ ad palatum erat; quæ Beuuingio fœdus anuo quadragesimo initum urgenti reponebat; id per ipsos Hollandos abruptum Fœdere cum Danis icto, quo auxilia hisce promissa quem alium quam Sueciam spectent? Sane quod sibi cum Belgis fœdus fuerit, unice contra Daniam fuisse directum; cætera speciosa fuisse verba, rerum inania. Denique tractatu *Redemtionis* id animi in Suecos ostendisse Hollandos, ut vix salva fronte amici quid à Suecia petere queant. Sed & insuper temporum mutationem ejus fœderis vim elisisse; ac ipsos Hollandos culpa sua id bellum sibi conciliasse. Quia tamen decretum erat Reginæ, quantum posset extra contagium ejus belli sese removere, tempus de industria extrahebat, ut adpareret, quomodo initia belli sedatura essent, ac ingruente paulatim hieme ipsum anni tempus excusationem omissi auxilii suggereret. Offerebat tamen Regina, se Legatos in Angliam ad componendum id bellum missuram. Quod parum satisfaciebat Beuningio metuenti, ne forte oleum incendio per istos adderetur. Ac ipsi cordati apud Hollandos fatebantur, haut uimis preclare de Suecia se meritos; & qui velit ab aliis benigne sibi fieri, eundem & aliis paria facere oportere. Sed & Daniæ Rex, etsi in Belgas pronior, sicuti Sueci in eo bello in Anglos affectu propendebant, quo minus efficacius istorum partes amplecteretur, metu Suecorum coercebatur, ne hi forte cum Hispanis, atque Anglis arma conjungerent. Eidem Beuningio de societate belli inferendi atque arcendi inter Sueciam, Daniam, & Belgas proponenti Regina reponebat; miraculi instar habituram suam cum Dania conjunctionem. Præsertim cum isto anno Minister Danicus Hagæ Residens Petrus Charisius, ut Hollandorum in Sueciam animos irritaret variam fabularum colluviem disseminasset de clandestinis Suecorum fœderibus; ac ipsos terra quondam in Frisiam irrupturos, mari fretum Oresundicum in potestatem redacturos. Tum de multis millionibus, quos Cornificius Ulfeldius suppeditaturus sit ad bellum Dano faciendum. Expromebant quoque aliud specimen animi sui in Sueciam Hollandi, quod cum sub finem anni Wittius, & Waveranus Lubecam proficiscerentur Mediatorum partes obituri, Rasfeldius tum in Collegio Ordinum Præses illis injunxerit; quia Fœderatæ Reipublicæ non expediat perpetuam pacem Suecos inter, & Polonos concludi, quod haut præter graves rationes metuendum sit, ne isto casu Sueci Hollandorum statum, & navigationem infestent; igitur ipsi eam mediationem arte tractent; ac adhibita dexteritate curent, ne firma, & æterna pax concludatur. Idque consilium Nanius Keiserus in Dania Belgarum tunc Legatus Danorum monitu suggesserat. Etsi scripta ipsorum mandata articulo tertio præ se ferebant, ut circa concilandam æternam pacem operam navarent. Peculiariter quoque Amstelodamenses Waverano injunxerant, ut Suecis quævis sinistra officia exhibere conaretur.

§. 18. Tractatum cum Polonis ad mensem usque Majum sponsione Legatorum prorogatum diximus. Regina ut desiderium pacis testatum faceret, Regi Galliæ per literas significat, eandem à se ratam haberi, rogatque ut mediatorium mu- Tractatus Lubecensis prorogatur.

nus

1652. nus ea qua cœperit diligentia continuare velit. Idemque ut Polonis, ac aliis quorum interſit ſignificet, à Chanuto poſtulat. Enimvero & Chanuto, & Polonis ſpatium iſtud nimis anguſtum videbatur; de quo & Poloniæ Rex ad Galliæ Regem ſcripſerat. Nam Conventum Ordinum Poloniæ, quo Legatorum conventio firmanda, & mandata expedienda ſint, vix ante exitum menſis Martii abſolvi. Inde heic decreta ad Regem Galliæ, ab hoc ad reliquos Mediatores referenda. Mox dum Legati ſe itineri accingunt totam æſtatem elabi. Igitur cum Chanutus de differendo tractatu ad Reginam ſcriberet, nec ipſa reluctandum ſibi ducebat; quod ſi qua invidia protractæ pacis foret, illa in Polonos relapſura eſſet. Ac indecens videbatur, paucorum menſium moram ob rationes non improbabiles negare. Igitur declarabat, ſe eum honorem deferre Regi Chriſtianiſſimo, ut pro re nata tempus Conventui inſtaurando ſtatuere poſſit, quod
21. Mart. commodiſſimum viſum fuerit. Qui & mox ultimum Auguſti diem conventui deſignabat, quod tempus Reginæ juxta ac Polonis probabatur, eventus futuræ æſtatis prius noſſe cupidis. Quæſierat quoque Chanutus à Regina, num, ſi Poloni procuratoria adſerant, conventis quadrantia, ſufficiat illa tantiſper in Mediatorum manus deponi, ſub finem demum tractatuum permutanda? Tum quibus ad extremum poſtulatis Regina inſiſtere velit, ne ſi denuo re infecta diſcedant Legati, anſa inde arripiatur abrumpendarum induciarum; cum præſtet conventu ſuperſedere, ſi partibus nullo modo ſuper conditionibus pacis convenire queat. Sed Regina circa neutrum horum mentem ſuam Gallo pandere conſultum ducebat.

Cæteri Mediatores denuo invitantur.

§. 19. Num & cæteri Mediatores qui priorem Conventum obire neglexerant, denuo invitandi eſſent, dubitatum fuerat. Chanutus judicabat, Regem Galliæ defugere non poſſe quin Venetis & Belgis ſignificet de tempore tractatus inſtaurandi, ut tamen invitandi aut rogandi formulis abſtineat. Et facta ſignificatione perinde fore, num veniant, vel minus. Regina quid ſibi faciendum foret, in medio tantiſper relinquebat. Sed cum audiſſet, iſtos à Poloniæ Rege ambitioſe factam invitationem cum applauſu acceptaſſe, exemplum utique imitandum erat, ne magis in Poloni partes inclinarent, ſi hoc ſolo rogante venirent, Reginæ ſilentio in offenſæ locum accepto. Igitur & ipſa denuo literis ad Franciſcum Molinum Venetorum Ducem, Belgasque, & Brandeburgicum Electorem datis, eosdem ad ſuſcipiendam mediationem invitat. Parlamentum Angliæ ut ad idem officium vocaretur Regina cupiebat; & id eum honorem avide amplexurum Spiringius affirmabat. Sed Chanutus cenſebat controverſia inter Gallos, & Anglos nondum compoſita, & quoad hi à Rege Galliæ pro libera Republica agniti non ſint, haut commode ſe cum ipſis in actu tam ſolenni concurrere poſſe. Ita iſtorum invitatio omiſſa.

Commentum de conditionibus pacis.

§. 20. Inter hæc Henricus Canaſilius ut Reginæ mentem circa conditiones pacis expiſcaretur, formulam finxerat lingua Gallica conſcriptam, qua proponebatur, ut Poloniæ Rex in compenſationem juris, quod in Sueciam prætendebat, Livoniam velut feudum à Regina agnoſceret: aut ſi Regina id nollet, ut Polonus Boruſſiam Ducalem acciperet, ac Brandeburgico in ejus locum Bremenſis Ducatus daretur, Reginam & Ordines Sueciæ ad hoc temperamentum eſſe valde proclives, ut Boruſſia Electori erepta Polono detur, ea lege, ut ipſi Memelam, & Pillaviam retineant, Electori nulla compenſatio fiat. Id ſcripti cum Brandeburgico innoteſceret, qui genuinum id ducebat hic non parum commovebatur, ne forte Sueci Polonique ipſius diſpendio pacem inter ſe ſancire velint. Unde Miniſter ejus in Aula Suecica hac de re graviter querebatur; Regina aſſeverante, ſibi de tali propoſitione plane incognitum eſſe. Et cum ſuſpicio eſſet, eandem à Chanuto profectam, Ewaldus Kleiſtius literis ad eum ſcriptis oblique expoſtulat, talia infraudem Electoris agitari; de quibus ſibi nunquam in mentem veniſſe Chanutus teſtabatur. Sed mox inventus commenti autor omnem ſolicitudinem diſpulit; & gaudebat Brandeburgicus, id conſilii non è Suecia profectum fuiſſe. 1652.

Regi Poloniæ filius naſcitur.

§. 21. Paulo poſt Regi Poloniæ filius naſcebatur, quem ut è ſacro fonte ſuſcipere vellet Regina, miſſo ablegato petebat. Creditum fuerat, exinde Polono cupidinem ortam cum Regina tranſigendi, ſi quid forte terrarum ab ipſa in uſum filii paciſci poſſet, cujus miſera erat futura conditio, ſi eodem impubere ipſe decederet, nulla peculiari ditione relicta. Regina honorem iſtum omni humanitatis demonſtratione accipiebat. Sed paucos intra dies infantis mors, quicquid conſiderationum ejuſdem nativitas excitarat, abrupit. Et judicabant multi, Caſimirum ægrius nunc ad renuntiationem prætenſionis in Sueciam deſcenſurum, quod compenſationis, quam forte accepturus ſit, breve fruendi tempus ſibi ſupereſſet. Sed & multi haut ſatis ample de ſucceſſu tractatuum augurabantur, quod Comitia Poloniæ, in quibus de mandatis Legatorum diſponendum fuerat, re infecta forent ſoluta. Mittebatur poſt à Poloniæ Rege in Sueciam Canaſilius cum ampliſſima tractandi facultate; qui Reginæ declarabat, Regem Poloniæ cupere in anteceſſum cum Regina tranſigere ſuper actione ſua in Sueciam; & quid emolumenti ipſum manſurum ſit, ſi Rempubl. ad ceſſionem Livoniæ faciendam permoverit; ut materia prius digeſta ſolennis tractatus eo citius abſolvi poſſit, nec forte iterum re infecta diſcedatur. Regina cum ideo iſta moveri animadverteret; ut mens ipſius exploraretur, præſertim cum ipſi interdictum eſſet, ne prior quædam proponeret, ſed quid Regina oblatura ſit expectaret, non niſi laxioribus verbis de affectu ſuo in Regem Poloniæ teſtabatur: cæterum per Roſenhahnium Lubecæ reſponſum reddituram: & ita irritum, ſed liberaliter donatum, dimittebat. Querebatur iſte hanc dimiſſionem præter opinionem ſibi accidiſſe, cum alia ſe ſperare Regina & ante & nuper juſſerit, & hæc ſine dubio Radziewskii artibus proveniſſe. Regina tamen hanc cauſam allegabat, quod in ipſius procuratorio vocabulum *Chriſtinæ* omiſſum foret.

Polonus mentem Reginæ expiſcari conatur.

Regina Poloni extrema deſtinata expiſcari cupit.

§. 22. Nec minus tamen & Regina Poloni extrema deſtinata expiſcari cupiebat, ut quid de ſucceſſu tractatuum ſperandum foret conſtaret, diſponendis in omnem eventum conſiliis. Unde cum Curlandiæ Dux Paulo Helmes ſignificaret, Regem Poloniæ cupere præcipua controverſiæ capita ſecreto tractatu digeri, ac Dux in eam rem mandata à Rege habere crederetur, placuit Reginæ Laurentium Canterſtenium ad eundem mittere. Is jubebatur affectum Reginæ ſuper ſtudio Ducis circa pacem conciliandam teſtari, diſſimulata vera adventus cauſa. Nam ſi Dux aut a-

Miſſio ad Curlandiæ Ducem. 19. Jul.

lius

1652. lius in ejus aula à Polono tractandi facultatem haberet, hoc ingressu facto id ultro significaturum. Si quis ad tractandum se offerat, primo procuratorium deposceret. Id si vitiosum sit, ad tractatum quidem non descenderet, audiret tamen quid proponeretur, ut ex eo judicari possit, quid à Poloniæ Rege sperandum sit. Si procuratorium rite conceptum sit, suum quoque produceret. Si Polonus de ditione quapiam proponat, id declinaret. Sed ubi de pecunia moveatur, ultra quadringenta uncialium millia ne offerret, aut annueret. Si Poloni opportunitatem præsentium temporum, & conductitium Regis militem extollant, ipse vicissim Sueciam nunc egregiis ducibus, ac militibus refertam ostentaret. In satisfactionem Reipublicæ fœdus mutui auxilii offerret, & in eo quatuor militum millia, aut eorum loco pecuniam. Quod si sentiat, Duci plenipotentiam non esse, quatuordecim per dies in aula ejus subsisteret, quoad responsum Duci Warsavia adferri queat, qui sine dubio de ipsius adventu ad Regem statim scripturus sit. Et vel sola Regis Epistola in hanc rem allata tractatum susciperet, modo ista vim obligandi in se habeat. Ubi eo spatio nihil literarum Warsavia venerit, à Duce iterum discederet, nullo indicio de suis destinatis facto. Enimvero cum ad Ducem pervenisset Cantersteinius, nihil plenipotentiæ apud istum inveniebat, cui tuto tractatum superstruere posset. Unde post vagos sermones, & speciosa quædam temperamenta nequicquam jactata, inde re infecta discedebat; cum satis ex Duce collegisset, Polonos præsentis status sui difficultatibus motos Lubecam venturos, ne aliis suis malis Sueci quoque hostes accedant.

Vice Cancellarius Poloniæ in Sueciam venit.

§. 23. Dum ita tractatui præluditur, nova odiorum semina inter partes spargebat Hieronymus Radziewskius Poloniæ Regni Vice-Cancellarius; qui patria profugus in Sueciam se contulerat declinandæ Regis iræ. Cujus causam ipse ferebat, quod apud Reginam Poloniæ questus esset de pudicitia uxoris suæ à Rege temerata. Is in Suecia amice excipiebatur ob dignationem, & quod aliorum animis adrepere calleret; simul spes erat secreta Regni ab isto posse explorari, & pace irrita aliquem ejusdem usum fore. Qui & valde sinistre de Rege, ac Regni statu loquebatur, omnibusque modis Suecos ad bellum in Polonos incitabat. Id solum esse medium Regem ad actionem in Sueciam, Rempublicam ad Livoniam cedendam compellendi citra compensationem: ac Poloniam eo jam esse redactam, ut Suecorum armis resistere non possit. Addebat, magnis imperiis expedire, ut semper bello contra aliquem è vicinis implicita sint, excitandis ad militiam civibus, & ne quis imparatis ingruere queat. Enimvero è Polonia paulo post alia istius fugæ causa vulgabatur.

Ejus fugæ causa.

Fuisse ipsum ingenio ambitioso, insolenti, ac callidissimo, qui totius Nobilitatis odium incurrerit, cujus primores temerariis actionibus offenderit. Eum mirante Senatu, ac contra ipsius Regis inclinationem Reginæ commendatione Procancellariatus munere potitum. Inde divitem viduam viginti tres Annos natam uxorem duxisse; cujus genius lætior maledicis ansam præbuerit spargendi de illicito Regis in eam affectu, qui aliquoties eam inviserat. Unde maritum aspere ipsam habuisse, & super Regis injuria apud Reginam questum. Et ut ingenio turbido erat, irritante insuper Zelotypia, multa sinistra sparsisse super actis à Rege bello superioris anni adversus Cosaccos, ægrosque in Regem Nobilitatis animos variis artibus stimulasse. Uxorem asperitate mariti offensam, cum iste è bello Cosaccico domum reversurus esset, statuisse ipsum deserere, & auxilio fratris sui familiam mariti domo expulisse, quæ dotalitia ipsi erat, amotaque suppellectile in cœnobium secessisse. Procancellarium cum via juris possessionem recuperare deberet, assumtis quingentis hominibus ædes frustra oppugnasse, strenue vim propulsantibus, qui ab uxoris fratre velut in præsidio ibi locati fuerant. Iste assultus cum in urbe Regia, & velut in conspectu Regis datus, ac nonnulli homines cæsi essent ab eo, quem omnes oderant, & qui ipse infensum se Regi ferebat; eundem ad Præfectum Aulæ citatum, cui summa est jurisdictio circa delicta in aula Regis patrata. Per hunc, cum judicio se non sisteret, ob contumaciam damnatum, bonis publicatis, & muneribus in alios translatis. Quod exemplum etsi nec Senatui nec Nobilitati placeret; ob odium tamen viri neminem contradixisse, & spolia ejus inter eminentes aulæ proceres distributa. Cæterum postquam in Sueciam se receperat, in finibus Ucraniæ deprehendebantur literæ ejus ad Bogdanum Chmielinscium Cosaccorum ducem, ejusque exercitus Secretarium, quibus significabat, velle Reginam fœdus cum Cosaccis ferire, ac juncto cum ipsis milite Poloniam invadere; idque qua ratione fieri deberet demonstrabat; ingentia promittens de auxiliis Sueciæ, & liberalitate Reginæ; hortatus quoque ut aliquem in Sueciam mittant Ecclesiastici Ordinis, ac Græcæ linguæ peritum, qui super fœdere, ac ratione belli gerendi tractare queat. Eas literas cum Rex Poloniæ exprobraret, nec Vice-Cancellarius sigillum suum abnuere posset; causabatur tamen chartas puras ab se subscriptas & signatas in Polonia apud amicos relictas, quibus inimici ad struendas in ipsum calumnias abusi fuerint.

§. 24. Interim hic à Regina obtinuerat, ut ad veniam ipsi conciliandam literas ad Regem Poloniæ scriberet, quæ per Joannem Kochium Suecicum Gedani Commissarium in Aulam Polonicam deferebantur. Is Kochius arguebatur scripta in Regem contumeliosa hinc inde distribuisse, queis Nobilitas ad seditionem stimulabatur. Ac inter alia cum quidam traditum fasciculum ad Regem allaturus esset, argentum ne id faceret obtulisse; ac unum qui Zelinskio cuidam inscribebatur, à Rege resignatum. In honorem tamen Reginæ latori manus injectæ non fuerant, cum errorem excusare non posset; sed satis habebat Rex literis ad Reginam scriptis indignitatem facti arguere, quo haut levis macula ejus existimationi sit adspergenda, si ipsa conscia tractatibus pacis jam instantibus inter inducias vicini & agnati Regis cives ad seditionem concitati fuerint. Enimvero ista solus Radziewskius machinatus fuerat inscia Regina; cui nihil minus cordi erat, quam bello cum Polonis collidi.

Regina pro eo intercedit.

§. 25. In Polonia propinquante tractatu aliqui proceres deputabantur, Legatorum Lubecam destinatorum mandata adornaturi; qui ad servandum secretum jurejurando adigebantur, se extra congressum cum nemine hac de re locuturos. Inter eos quæstio erat; bellum an pax placeret? Ad quam omnes pacem inclamabant. Inde cum præteriti anni mandata nimis laxa fuissent, variæ quæstiones proponebantur, quid in hoc vel illo casu Legatis sequendum, & ubi ad extremum illis subsistendum; si forte Sueci non totam Livoniam, aut ditionis quid in Germania dare velint. Item,

Polonorum Legatorum mandata.

1652. num tentandum ipsis sit, Suecicos Legatos, aut Gallum pecunia corrumpere? Quæ cum diu agitatæ essent, demum placebat Regis sententiam cognoscere; ac eundem rogare, ut dato Reipublicæ promisso de cedenda in Regnum Sueciæ prætensione stare dignetur. Ad quod cum Rex reponeret; promisso suo hanc conditionem additam, si prius rite sibi satisfactum fuerit; unus è Senatoribus affirmabat, promissum purum fuisse. Unde Rex; *Sit sane*, inquiebat, *sed quia etiam juravi me ablata Republica recuperaturum, de Livonia nullatenus cedere possum.* Circa cætera fat maturum fore sententiam suam expromere, ubi Lubecæ constiterit, quosnam pacificandi modos Mediatores invenerint. Unde ut Deputati isti ad d. 4. Octobris præsto essent statuebatur. Decretum ibi plenipotentias dare ea forma, qua Sueci desideraverint. Depressio seu litura sigilli, in quam Ordines consenserant, à Cancellario Legatis pro re nata exequenda committebatur. Jubebantur quoque Venetis, & Belgis præ Brandeburgico Electore priorem locum dare; Anglosque pro libera Republica agnoscere; si forte ibi comparerent. Plenipotentias antiquas primum obtrudi posse, in promtu tamen habendas ad Borussicam formulam aptatas. Legati iidem, qui superiore anno, Lessinskius, Goraiskius, Narascewicius, & Fischerus.

Suecorum mandata. §. 26. A Regina, cum interim Salvius & Wachmeisterus fato functi essent, Legati destinabantur Scheringius Rosenhahnius, Ericus Oxenstierna, Gabriel Gyldenancker, & Laurentius Cantersteinius. Illis data eadem quæ superiore anno mandata. Additum; Polonos ne inviserent, nec eorum visitationes admitterent, ni Reginæ justum titulum tribuere velint. Si post frustra tractatam pacem de induciis Poloni proponerent, ipsi non quidem plane respuerent, sed tempus extraherent, quoad à Regina responsum acciperent. Fœdus & auxilia extremum erant, quo Regina Poloniæ Regis, ac Reipublicæ prætensiones compensare volebat. Si Polonorum procuratoria conventæ formulæ non quadrarent, aut si prius prolatis vitiosis circa justa cauponari velint, ne illudi diu sibi paterentur, sed mox Lubeca discederent.

Legatorum Lubecam adventus & salutatio. §. 27. Lubecam primi ingressi fuerant Goraiskius, & Fischerus, Lessinskio per simulatam valetudinem Rostochii subsistente, quoad intelligeret, istos à Rosenhahnio salutatos fuisse. Hic octiduum post Goraiskium Lubecæ adpulerat. Salutationes pro more peractæ nulla offensa, Poloni majore pompa quam superiore anno accesserant. Cum plures per dies Mediatorum nemo compareret, Rosenhahnius è Lessinskio sciscitabatur; quid agendum, si illi emaneant? Ad quod hic respondebat; se super ea re cogitaturum. A Curlandiæ Duce missus Melchior Folckeramus ostendebat; si Mediatorum nemo veniret, ad summam rei excutiendam statim accedendum, confirmans, Polonos hoc animo venisse, ut serio pacem concludere velint; nec multis difficultatibus motis tempus extracturos. Regina suos ad tractatum tunc accedere jusserat, si Poloni instarent, ut tamen diligenter procuratoria inspicerent. Quæ si recte se non habeant, sine mora discederent, velut certo indicio, Polonos nil nisi ludibria agere. Tali discessu si forte conventio ineunda sit, ne velut inimici abruptis induciis discedere videantur, ejusmodi verba declinarent, quibus pacta velut integrâ deinceps confirmasi adpareant. Inter salutandum Poloni, ac inprimis Goraiskius, testabantur, se venisse, ut æternam pacem concludant; sed metuere, ne Radziewskius pravis artibus in Suecia id impediat. Paulo post Lubecam venerat Franciscus Erdmannus Dux Lauenburgicus, qui cum prius Polonos inviseret, ac post apud Rosenhanium accessum suum denuntiaret, hic negotia excusans admittere eum abnuebat. Ac id anxie affectabant Poloni, ut Suecis primas partes præriperent. Unde & Lessinskio injunctum erat, ut Chanuti adventum diligenter observaret, ac vel importuna humanitate eundem prosequeretur, ne Sueci circa prioris visitationis honorem ipsum præverterent. 1652.

Certamina partium circa primas visitationes Mediatorum. §. 28. Ast Chanuto, qui mense Novembri Lubecam veniebat, non sine tædio partium expectatus, ea maxime cura erat, ne alterutros delato priore honore offenderet. Unde ne ipsos inter se committeret, si currus urbem ingredienti obviam misissent, quod literis Hamburgum scriptis promiserant, incognitus Lubecam intrabat. Et quanquam Lessinskius literis testatus esset, se tanto ejus videndi desiderio teneri, ut, si fas sit, vel ex ipso curru descendentem venerari paratus sit, Chanutus tamen præter communia honoris verba nihil reposuerat; quippe qui decreverat uno & eodem momento utrisque de adventu suo significare, ac salutationis honorem eo ordine reddere, quo eum ab istis accepisset. Vix ingressus urbem erat, cum Rosenhanius misso Secretario horam exquirit, qua ipsum invisere possit, antequam apud quempiam alium salutationis officio fungatur. Respondebat Chanutus; eum nondum de adventu suo omnibus Legatis significarit, se ipsius officium acceptare velut à privato in privatum profectum; præsertim cum nondum locum præparaverit recipiendis Legatis. Quod si autem omnibus prout par est suum adventum significarit, paratum se ipsius visitationem admittere, quando eandem exhibere placuerit. Sequenti die Lessinskius Canasilium ad Chanutum mittebat, qui exemplo potissimum in tractatibus Borussicis edito, aliisque rationibus honorem primæ visitationis sibi vindicatum ibat, haut obscure offensam denuntians, si in Suecorum partem propendere visus fuerit. Respondebat Chanutus; die crastina se uno eodemque momento partibus de adventu suo significaturum; & tunc primum accessum occupare posse qui velit. Convenerat cum Goraiskio Lessinskius, ut summo mane cum curru ad se accederet, quo confestim, ubi à Gallo nuntius adisset, in eum se conjicere posset. Quod cum iste facere neglexisset, veniente mox Galli nuntio Lessinskius trepido clamore aurigas ac famulos excitat, ac propere ad Chanutum se proripit. Quo digresso Goraiskius statim aderat. Sed quia prandii tempus imminebat, Fischerus ultro visitationem suam differebat, ut Suecis spatium relinqueretur à meridie Chanutum invisendi. Ita & Chanutus Polonos prius quam Suecos vicissim adibat. Quod cum Sueci eidem exprobrarent, ostensa antiquitate Regni Sueciæ præ Polonia, & ejusdem cum Gallia conjunctione, ac se priores ad ipsum misisse: ille solicite id excusabat; non in Reginæ contumeliam factum, sed eodem momento utrisque de adventu suo significasse; Polonos autem, quorum ædes sibi vicinæ sint, primum accessum occupasse. Unde se non potuisse non pro more cum honorem iisdem priore loco reponere. Protestabantur tamen Sueci, ne iste actus Reginæ præjudicio sit. Et

Cha-

1653. 20. Nov.

Chanutus, ut hisce aliquo modo satisfaceret, Lessinskio ipsum invisenti id officium per octo dies reddere differebat, cum interim aliquoties Suecorum ædes solus, aut cum uxore adiret. Proponebat inde Suecis Chanutus, num Michaelem Mauroccnum Legatum Venetum expectare velint, qui prope jam aberat, an vero statim tractationem auspicari? Respondebant Sueci; quia Venetus tam longi itineris laborem susceperit, par esse, ut ipsius adventus paucos per dies expectetur. Idem quærebat; num ipsi aliquem Veneto obviam Hamburgum sint missuri, uti Poloni facere decreverint? Id Sueci abnuebant: inter Legatos Regios id insolitum nec de suo adventu istum adhuc ipsis significasse. Nec decorum fore, si eundem nimis captasse videantur, aut cum Polonis putide super inanibus certare cum constet illos è compacto inter se agere; ac satis prævideant, Polonos prius ab ipso invisendos. Et quia patebat Polonos tantopere trepidare circa præripiendum primum apud Sequestres accessum, frigidius se acturos, ac tardiores circa exhibendas salutationes videri malle, quam circa prævertendos alios anhelare. Præsertim cum nullo modo constare ipsis queat, utris de adventu suo prior Venetus significarit; nec per Mediatores plus sibi honoris posse dari, quam ipsi jam habeant. Idem tamen Venetus cum mox per literas de adventu suo Suecis Hamburgo significaret, & paucorum dierum moram excusaret parandis suis rebus; Sueci per Vincentium Mœllerum Suecicum ibi Ministrum gratulandi officio apud ipsum defungebantur. Venetus Lubecam ingressus quanquam & ipse utrisque de suo adventu simul significaret; Poloni tamen præmisso nuntio statim accurrentes è vicinis ædibus Suecos prævertebant. Adferebat Maurocenus exiguam successus spem, quod Austriaci, & Hispani enixe laborarent, ut congressus hic esset irritus, quo Sueci eam velut spinam semper pedi hærentem retinerent, ne societas horum cum Gallis iterum reviviscens consilia istorum everteret quæ in amicitia Anglorum fundata habebant. Et accesserant ad Venetum Hamburgi specie amicorum nonnulli, qui suaderent, parceret sumtibus, nec Lubecam iret: nam tractatus illos æque ac superiore anno ad procuratoria adhæsuros.

Venetorum inclinatio. 22. Dec.

Cæterum Lessinskius ut ingenium & dexteritatem Mauroceni exploraret, data opera eum solus adibat. Ubi promtum quidem patria, & Gallica lingua comperiebat; sed id judicii parum solidi videbatur, quod statim nimis familiariter proderet, se à Republica in mandatis habere, ut quantum possit in omnibus Polonorum tueatur partes; idque promtissime testaturum, quoties occasio se præbitura sit.

De loco congressus.

§. 29. Inde super loco, ubi Legatorum congressus esset habendus, anxia scrupulositate satagebatur. Ac cum Curia initio ob strepitum minus placeret, Præpositi ædes huic actui destinabantur; quas Sueci repudiabant, quod istæ propiores Polonis, quam sibi forent. Tandem Curiam præoptabat Chanutus; cujus usum cum à Senatu urbis nomine Galliæ Regis petitum se diceret, Sueci monebant; ut in usum partium illam se requirere diceret, ne videantur in loco esse, qui magis à Rege Galliæ, quam à partibus dependeat. Etsi Sueci non magnopere circa locum congressus laborandum ducebant, antequam procuratoria forent inspecta. Cæterum quia dum adventum Mediatorum expectant partes, duo jam menses superioris anni conventione tractatibus destinati erant elapsi, Channtus judicabat, non opus esse de illis prorogandis agere, cum iidem ab initio tractatuum, non ab adventu partium computandi sint. Poloni autem initium tractatuum à die editorum procuratoriorum, non a solenni in Curia congressu sumendum censebant. 1653.

Initium tractatuum. 1. Dec.

§. 30. Quærebat inde è Rosenhanio Channtus, utri partium Mediatores prius debeant proponere, quæ ex re forent; simul de modo exhibendi procuratoria, & annon præstaret horum exempla duntaxat partibus invicem communicari, autographis penes Mediatores manentibus? Respondebant Sueci; quia uterque Mediatorum Polonis salutationis honorem priore loco exhibuerit, par esse ut in qualemcunque pensationem apud se primam propositionem nunc edant; cum præsertim hoc tempore Galliæ haut inutile sit, si alii credant, veterem inter ea Regna conjunctionem adhuc firmam consistere. Alias optimum esse, ut ab ipso tempus partibus constituatur, quando procuratoria cum exemplo ad eundem deferenda sint, quæ utraque pars per Secretarios suos inde petere possit; ac inutile esse eadem apud Mediatores deponi. Nam si vitiosa sint, injunctum sibi in depositionem eorundem haut consentire. Si rite formata sint, haut opus esse, ut alius præter ipsos ea in manu habeat; quod per isthæc sibi caveatur, Polonis Legatis facultatem esse concludendi, & conclusa servatum iri. Hortabantur quoque Chanutum, ut Polonos moveret ad procuratoria edenda conventis quadrantia. Nam si altera jam vice vitiosa proferant, id pro manifesto ludibrio habitum iri, ac se confestim inde discessuros. Chanutus uti calorem illum temperare conabatur; ita stipulabatur, ut per unum diem procuratoria sibi retinere liceat ad perspiciendum; num quid insit, quod statim emendari queat. Veniebat post Gallus cum Veneto ad Suecos, proponens: se constituisse apud ipsos agendi initium facere; eoque ipsos suas plenipotentias producturos, quod initium negotiationis esse soleat. Id quod Sueci superfluum esse testabantur; quæ & Polonorum mens fuerat.

4 Dec. Mediatorum plenipotentiæ non inspiciuntur.

Polonorum duplex procuratorium.

§. 31. Cæterum Poloni duplici erant instructi procuratorio, quorum uno integer Regis titulus, altero truncatus exprimebatur. Igitur inter ipsos deliberabatur, utro utendum esset? Goraiskius censebat, integrum priore loco offerendum, nè de alto velut fastigio præcipites ruisse, non per gradus descendisse viderentur: post disceptationem demum alterum proferendum. Contrarium sentiebat Lessinskius, & Fischerus; ne ruptura tractatuum inde proveniret, & quia Chanuto jam emendata procuratoria promissa fuerant. Prævalebat tamen Goraiskius, testatus se periculum rupturæ præstitutum: ac ipse ad Mediatores accedens plenipotentiam integro cum titulo exhibebat, ostendens, se non posse non in præliminaribus Regis sui jus integrum servare: ac sufficere si ex procuratorio perspiciatur, plena facultate ad tractandum se instructos: disputationem super titulo ad ipsam tractatuum substantiam pertinere. Quod si forte Sueci id procuratorium haut libenter admissuri videantur, Mediatores attestatum illis præberent; Polonica procuratoria ita formata esse, ut ejus Regni Commissariis plenam agendi facultatem tribuant. In eo instrumento titulus Regis à contextu disjunctus erat & Casimirus Regem se Suecorum hereditarium expresserat, utut Christinæ quoque titulus Regi-

1653. næ Suecorum, Gothorum, Vandalorumque datus esset, additis post Ducatum Magnum Finlandiæ mutilationis notis. Sed cum Chanutus per literas Polonos rogaret, ut alia procuratoria exhiberent, quod Sueci isthæc in contumeliæ vicem accepturi, ac statim abituri sint, præsertim cum & præterito anno eadem causa tractatus abruperit: Poloni aliud procuratorium exhibere constituunt interposita protestatione id Regis sui juri innoxium fore; ac per ternas *abbreviationis* notas omnes Regis titulos intelligi. Simul ne istud Suecis traderetur, antequam Suecicum procuratorium apud Mediatores depositum foret. Ab ea protestatione admittenda haut alienos se ostendebant Sequestres; Etsi Chanutus demonstraret, protestationis vocabulum durum nimis videri, quod à se admissum Sueci facile in suspicionem trahere possint; ac potius fore, si dicant; se declarare, plenipotentiam hanc pro non producta habendam esse, ubi pax secuta non fuerit. Stipulabantur quoque Mediatores, ne Poloni durante tractatu eam protestationem ulli extra suam Aulam communicarent. Quod Poloni annuebant, modo alia ratione de eadem innotesceret.

Poloni protestationem apud Mediatores interponunt.

8. Dec. Ita per Polonos protestatio Mediatoribus exhibita hoc sensu; Regem monstrando suo in pacem desiderio supplicationibus Ordinum Regni hoc dedisse, ut procuratorium ad hos tractatus formaretur non expressis omnibus ipsius titulis, in solum prosperæ negotiationis, & perpetuæ pacis eventum. Unde Legatos ad servandum jus & dignitatem Regis prius integrum, & quale esse debeat potestatis suæ instrumentum exhibuisse. Tandem instantibus Mediatoribus in solum secuturæ pacis eventum isthoc procuratorium mutilo titulo protulisse. Quanquam igitur universo orbi de hæreditario Regis in Sueciam jure constet, quod nullis certis, & legitimis in contrarium argumentis convelli queat tamen ne id Instrumentum aliquod præjudicium huic juri adferat, vel in alium, quam Regis mens est, sensum trahatur, protestari, in unicum eventum felicis negotiationis, & perpetuæ pacis esse monstratum, & productum. Ejus protestationis *transsumtum* Chanutus, & Mauroceous subscripserant, se id protestationis Instrumentum recipere sine ullo juris partium præjudicio; idque per Chanuti filium ad Polonos mittebatur, ne vel Secretarius

9. Dec. de eo resciscerer. Post tradita procuratoria Poloni monebant; Mediatores sua dexteritate impedirent, ne Sueci criticam subtilitatem uti superiore anno exercerent, ne ratio rationem provocans disputationem excitaret ipsis quoque tractatibus noxiam.

Sueci procuratorium suum edunt.

§. 32. Sueci contra nulla ambage Chanuto monenti procuratorium transmittebant; addito, ut sequenti die vel Polonicum, vel suum iterum recipiant, nec ut in alias manus id perveniat, prius-

7. Dec. quam Polonicum ipsi nacti sint. Sequenti die Cha-

8. Dec. nutus scripto ab ipsis petebat, ut sibi procuratoria per eum adhuc diem secum retinere liceat, quod Polonicum exemplum autographo non respondeat, (id prætextum fingebatur,) quod ab ipsis emendari cupiat. Sueci reponebant; se quidem ipsi gratificaturos, modo ne Suecicum prius ad Polonos mittatur, quam horum ad ipsos, ne & nunc Poloni prærogativa quadam potiantur maturius inspecto Suecico procuratorio. Cæterum sibi non tam exemplum, quam autographum vi-

9. Dec. In Polonorum procuratorio notata. dere curæ esse. Postero die Chanutus Polonorum procuratoria Suecis transmittebat. In iis omissa erant in titulo Regis vocabula *Regis hæreditarii Sueciæ*, quæ & in sigillo Regis elisa erant; sed tres coronæ etsi paulo obscurius adparebant relictæ. Eo diligenter excusso Sueci notabant, 1. Id non ex amussim formulæ superiore anno conventæ congruere. 2. Non honestari Suecicos Commissarios aliquo titulo, secus quam præterito anno convenerat, ac ipsi Poloni tunc multis verbis jactarant, id utique decorum esse, exaggerantes, à Suecis nihil titulorum sibi tributum. 3. In appenso sigillo insignia Regni Sueciæ adparere, cum tamen sigillum titulo congruere debeat. 4. Loco elisi tituli Suecici sigillum mutari debuisse. Tum constare sibi debere, à quo litura illa facta sit, ne casui imputari queat, quod consilio fieri par erat. In procuratorio Ordinum desiderabatur, quod non omnium, qui subscripserant, in ipso procuratorio mentio esset facta. Minuta alia transmittebantur.

Polonorum responsum.

§. 33. Vicissim Poloni quid in Suecorum procuratorio carperent non inveniebant. Differebant tamen se nolle bonam Reginæ mentem coactis, & frivolis interpretationibus vexare. Cæterum ad notata à Suecis reponebant. 1. Vidisse quidem se formulam à Chanuto conceptam, nec tamen ad eandem presse sequendam se obstrinxisse. Imo conventione præteriti anni diserte expressum, intermedio tempore per Mediatores de illa agitandum; quod cum factum non sit, liberum sibi fuisse eo verborum cultu uti, quem rei dignitas, & Chanuti scopus requisiverit. Ad alterum non habebant quod proponerent, præsertim cum Chanutus facete exprobraret, Suecos dociliores ipsis fuisse. Monitos enim à Polonis honorem ipsis exhibuisse, Polonis contra ad eundem lapidem nunc impingentibus. Igitur proponente Gallo consentiebant, se id correcturos, ubi ad felicem exitum tractatus deducti fuerint. III. Insolitum esse, ut Reges ob levem aliquam controversiam sigilla sua immutent, aut bina ejusdem magnitudinis habeant: igitur sufficere Suecis debere, si in sigillo desit, quod videre nolint. Vacuum autem id spatium repletum non esse, tum quod defuerit, qui tam ingeniosam iterum indignitatem committeret, tum ut humanitas Suecorum semper apertum habeat campum non titulum solum, sed & vitulum Regi nostro restituendi. (ea ipsorum verba erant.) Circa tres Coronas aqua Polonis hærebat. Nam ipsi judicabant haut congruere, ut insignia Regni cum Polonia nunquam uniti sigillo Polonico insererentur. Ne tamen plane obticescerent, asseverabant, eas Sueciæ insigne non esse, quod magno Regni Poloniæ sigillo nunquam addi fuerit solitum. Sed tres Coronas inter collateralia Regni insignia collocatas Palatinatus Posnaniensis esse; de quo tamen ipso non liquido sibi constare apud Mediatores fatebantur. Et sine dubio fictum id erat, cum istæ coronæ neque in sigillis Regum Poloniæ, qui Sigismundum antecesserunt, neque eorum, qui Casimirum secuti sunt, adpareant. Qua occasione Chanutus monebat, Principes quando hæreditaria adquirunt Regna, non privatis, sed Regnorum uti debere insignibus; ut in Gallia Domum Borboniam cum omnibus Regii sanguinis Principibus non suo uti insigni, sed Regni: nec aliud esse inter Regis, & ejus fratris sigilla discrimen, quam quod hæc minora sint, & in fimbria certam quandam notam præferant. Sic & Reginam Sueciæ Regni sigillum velut suum & natalium jure sibi debitum ad omnes usus adhibere post corona-

tio-

1652. tionem instituisse, eliso Wasianæ stirpis manipulo. Nam Reges ad solium evectos ne vestigium quidem prioris sortis retinere. Reponebant tamen Poloni; mirari se factum, & Ordines Sueciæ id permisisse, ut manipulus iste eorum sigillo expungeretur, à quo tot acceperint beneficia, & ad quem tuendum se tot obligarint honoris, & conscientiæ vinculis. Porro lituram in sigillo factam esse, antequam procuratorium Mediatoribus traderetur, ipsi testimonium scripto ferre volebant. In Ordinum procuratorio haut moris esse, ut plures quam duo nominentur, & Archiepiscopum Gnesnensem Senatum, Tribunum nuntiorum Terrestrium Equestrem Ordinem repræsentare.

De modo tractandi. §. 34. Proponebat inde Chanutus; etsi hactenus satagerit, ut congressus Legatorum cœpto tractatu in Curia fieret; tamen nunc satius sibi videri omissis publicis congressibus Mediatores hinc inde inter partes commeare. Conclavia quippe in Curia non satis commoda, ut neutra pars super inæqualitate queri nequeat; nec peculiare ostium pro Mediatoribus esse; qui si alterutrius partis introitu uti velint, id apud alteram partem suspicionem favoris excitare posse. Sed & id congressus genus multum è forma judicii trahere. Magnam ceremoniarum molestiam hoc modo declinari posse. Plebem introëuntium, & exeuntium ora notaturam, & ex eorum lætitia aut mœstitia varia præsagia capturam. Ac ita Monasterii actum, conventu post Christum natum toto orbe celeberrimo. Ac tanti ponderis esse res, ut noctis intervallo opus sit ad istas rite expediendas. Enimvero suberat & arcana ratio, ne forte publico congressu Brandeburgici Legati, qui mox adfore nuntiabantur, super priore loco cum Veneto publicis congressibus vi certarent; quod ista ratione declinari poterat. Polonis gratior fuisset publicus congressus, qui pompa, & ostentatione gaudebant. Qui & acriter contendebant, sibi citra controversiam primas partes deberi, ac primam à se propositionem utique faciendam, & in Borussia quondam omnes Legatos sibi hunc honorem detulisse. Istam tamen tractandi rationem in gratiam Chanuti utcunque admittebant. Ast Suecis facile modus iste tractandi probabatur, ut Mediatores hinc inde inter partes commearent. Ut tamen laboris parte hosce sublevarent, se ubi res ferat ad ipsorum ædes subinde accessuros. Placebat quoque sermone propositiones fieri, ut multa scriptione supersederetur, quæ intempestive typis, uti assolet, publicari possit. Alias ostendebant; paratos se ordiendis tractatibus, modo procuratorum exhibeatur formulæ à Chanuto conceptæ respondens: quæ si non solenni pacto, tamen tacito partium consensu probata sit, ad quam & Suecicum procuratorium formatum sit. Contra obsecrabant Mediatores; nimium rigorem omitterent Sueci, nec formulæ isti ita obnixe insisterent. Ipsos quidem melius fecisse illa formula repræsentata: de eo tamen inter partes haut solenniter conventum; nec credere ipsos eam servitutem Polonis injungere velle: ac sufficere, si summam rei obtinuerint. Ad hæc Sueci post interpositam deliberationem respondebant; Promitterent Mediatores Polonorum nomine, se idoneam plenipotentiam titulo, & sigillo rite adornatam exhibituros quocunque tractatuum eventu, & quandocunque ipsi id desideraverint. Tum ut testentur, tres illas coronas insigne Polonicæ Provinciæ esse, quæ *immediate* isti Regno subsit. Id enim si verum sit, facile passuros se, ut ea interpretatio adferatur. Sin fingatur, sufficere sibi Polonos id fateri non ausos, & Mediatores in id testimonium perhibere. Tum lituram sigilli factam esse, antequam Mediatoribus procuratoria traderentur, ne forte aliquando ipsi id fecisse arguantur. Denique testarentur Mediatores, haut fraudi fore juri ac dignitati Reginæ, quod procuratoria ista nondum emendata tantisper à se acceptentur. Omnino autem cupiebant Sueci, ut Polonica procuratoria in suas manus traderentur, antequam ad tractationem accederent. Contra Polonis decretum erat non alia conditione eadem exhibere, quam ut ad finem usque tractatuum in deposito apud aliquem Sequestrium manerent.

SAMUELIS PUFENDORFI
RERUM SUECICARUM
LIBER XXV.

EPITOME.

1653. *Continuatio tractatuum Lubecensium. Mediatores Suecis depositionem procuratoriorum persuadere satagunt. 2. Sueci respondent. 3. Mediatores instare pergunt. Suecorum responsum. Mediatores acrius urgent, 4. Legati rem ad Reginam referunt. 5. Reginæ declaratio. 6. De præcedentia inter Venetos & Brandeburgicum. 7. Poloni procuratoria Suecis tradere abnuunt. 8. Sueci tractatus pro desperatis habent. Mediatores* 1653.

1653. *res contra rupturam tractatuum protestantur. 9. Suecorum responsum. 10. Mediatores alia temperamenta tentant. Venetus Polonis studet. 11. Polonorum consultatio. 12. Sueci depositionem procuratoriorum abnuunt. 13. Suecorum super tribus coronis declaratio. 14. Hollandicorum Legatorum adventus & error. 15. Brandeburgici à ceteris Legatis non invisuntur. 16. Polonorum consultatio. 17. Mediatores denuo Polonos urgent. 18. Sueci à se acta defendunt. 19. Poloni discessum urgent. 20. Sueci scriptum sub finem tractatuum edere defugiunt. 21. Poloni de discessu constituunt. 22. Extremus Mediatorum conatus. 23. Conventus dissolvitur. 24. Cæsar Reginæ Legatos ad sessionem in Comitiis admittere detrectat. Decretum Pragense, ejusque causa. 25. Sueci de injuria queruntur. Propositio in Comitiis hoc obtentu differtur. 26. Regina Ferdinandum IV. Electoribus commendat. 27. Investitura differtur. Lites circa præcedentiam inter Pomeraniam Citeriorem & Ulteriorem: & super loco Verdensis Ducatus. 28. De Holsatis inter alternantes Domos recipiendis. 29. Super immediato Bremæ statu contentio. 30. Tractatus limitaneus cum Brandeburgico absolvitur. 31. Danus Reginæ est suspectus. 32. Dani Legatio in Sueciam ejusque scopus. 33. Legatorum Danicorum propositio. 34. Cum hisce negotiatio. 35. Querela super Danorum contraventionibus. 36. Responsum Legatis Danicis datum. 37. Regina Dano de amicitia sua confirmat. Dani Suecis haut fidunt. 38. Tractatus Redemtionis à Dano aboletur. 39. Hollandi Suecorum commercia subruere student. Regina de ea re queritur. 40. Hollandi auxilium à Suecis frustra petunt. 41. Regina hic contemtum sui adimere studet. 42. Regina iisdem mediationem offert. 43. Represaliæ in Hollandos. 44. Missio in Angliam, ejusque scopus. 45. Reginæ Mediatio apud Anglos eluditur. 46. Super navigatione & commerciis cum Anglis acta. 47. Anglorum legatio in Sueciam.* 1653.

Continuatio tractatuum Lubecensium.

Ubecce cum tractatus inter Suecos, & Polonos jam iterum ad procuratoria adhærere inciperet, Mediatores ut istos scopulos declinarent summopere connitebantur. Eoque primo à Suecis exquirebant, num ad tractandum citra traditionem procuratoriorum accedere, an vero id temperamentum admittere velint, (de quo tamen cum Polonis nondum se communicasse dicebant,) ut ista in Mediatorum manus deponantur, tunc demum permutanda, si tractatus felicem exitum sit sortitus; quod credant, Polonos in eorundem permutationem haut consensuros. Ut ist hæc Suecis persuaderent, disserebant; Si felicem exitum tractatio sortiatur, procuratoria haut negatum iri: si infecta re solvatur, iisdem haut opus esse. Non repugnare naturæ tractatuum procuratoria tantisper deponi, nec ullam eadem permutandi esse necessitatem; cum per ea solum tractantibus autoritas circumponatur, quam recte se habere ipsos vidisse. Nec deesse exempla, ac inprimis inter Hispanos, ac Belgas tractatu Coloniensi Anno 1580, ubi absque procuratoriis tractatum, addito promisso illa exhibenda, ubi quid conclusum fuerit. Ipsos Suecos Anno 1635. procuratoria in manus Sequestrium deposuisse. Id si nunc recusent, creditum iri ipsos iisdem diffidere, culpamque abrupti tractatus in eosdem redundaturam. Iniquitatis quid habere videri, quod in antecessum, & per procuratoria decisum velint, quod præcipuam partem disceptationis absolvat. Id exemplum antecedentis permutationis præjudicio Polonis fore, si alia vice cum Suecis agendum sit. Cæterum in Suecorum arbitrio relinquebant, num statim declarare velint, quid satisfactionis Poloniæ Regi daturi sint; ac spem esse liberalius quid nunc ipsos attulisse, quam præterito anno, ubi Poloni haut parum remissuri putabantur.

Mediatores Suecis depositionem procuratoriorum persuadere satagunt.

Sueci respondent.

§. 2. Ad quæ Sueci regerebant: Ad depositionem procuratoriorum, salva ratione se descendere haut posse; sed permutatione utique opus esse, tum autoritati tractaturis circumponendæ, tum ut cautum ipsis sit conventa certo servatum iri. Ita negotii naturam exigere, ut illi, qui tractare debeant, procuratoria teneant, non alii; & ex ea negotii natura necessitatem consequi. Aliorum exemplis se non obligari, & plurima in contrarium extare, inprimis in nupero tractatu Westphalico. Exemplum Hispanorum, & Belgarum huc non facere, cum Casimirus Reginæ supremum imperium in dubium haut vocet; etsi actionis quid in Sueciam sibi competere arbitretur. Quod in Borussia antea factum, ipsos haut stringere, cum jam circa titulos per pacta, & usum sit dispositum; ac Polonos videri velle, ut ipsi procuratoria per tractatus ab illis emant, quos in limine negotiationis permutari par sit. Nec ideo se Mediatoribus diffidere, quos ea res non tangat, sed partes; præterquam quod consensus in depositionem Polonis nonnihil juris videatur tribuere, quod illis nullo modo à se concedi queat. Culpam infecti negotii potius in Polonos, quam ipsos relapsuram, cum quæstio non sit quantum ipsi Mediatoribus fidei adhibeant; sed de commutatione procuratoriorum agatur, quam Poloni detrectent, ipsi offerant, ubi cætera recte se habeant. Nihil porro iniquitatis subesse, cum Anno 1635. ita conventum sit; nec Polonis nunc fraudi esse posse, in quod antea ultro consenserint. Denique quanquam nihil juris Regi Poloniæ concedant, nosse tamen, eundem nondum quam habere se putat prætensioni renuntiasse, ut ut temperamentum illud circa titulos inventum sit congressibus sine offensa habendis. Ac si æterna pax nunc sanciatur, frustra Polonos de exemplo in futurum sollicitos esse. Nec plus dubitationis nunc ipsis esse posse, quo minus idonea procuratoria exhibeant, quam Uladislaus Anno 1635. foverit. Denique quid in mandatis habeant, post factam permutationem expromturos.

§. 3. Post biduum revertebant Sequestres; non minus pertinaciæ Polonis ferentes in permutationem non consentiendi, quam Suecis eandem exigendi. Eos jactare; quæ alibi terrarum fiant, se Mediatores instare pergunt.

non

1653. non obstringere; inter Poloniam, & Sueciam ita semper fieri suevisse; nec plus scrupuli Suecis esse posse hinc descendendi, quam Axelio Oxenstiernæ, & Petro Brahæo Legationum tunc capitibus. Nullibi pactis sancitum de truncato titulorum usu; & quanquam Casimirus Rex ad inducias servandas teneatur, titulo tamen non cessisse. Etiam Uladislai procuratoria tunc demum exhibita, cum omnia conclusa essent. A Suecis responsum. Dum Poloni abnuunt rationi consentanea, & quæ ubique fere locorum usu recepta sunt, sat indicare animum paci aversum. Quid olim receptum fuerit, & quid priores Legati fecerint suo loco relinqui. Sed re jam transacta usuque firmata, & truncato quoque Reginæ titulo, utut pactis diserte cautum non sit; mirari se nunc Polonos tergiversari. Præsertim cum Regi hoc ipso non magis præjudicetur, quam per pacta antea factum, quæ tamen plures per annos adhuc duratura sint. Si Rex haut teneri se judicet, ut circa titulum recepto jam usui se attemperet, pacta sublata esse, cum uno capite pacti violato, totum abruptum intelligatur. Sane pacta Uladislaum, ejusque successores stringere, simul illos qui spospónderunt, omnia sancte servatum iri. Uladislai procuratorium ante tractatus editum, cum mense Aprili signatum sit, conclusione post quinque aut sex demum menses secuta.

Suecorum responsum.

Ast Mediatores obsecrare Suecos, ut hac in re concedant. Si ideo tractatus abrumpant, contumelia affici Mediatores, & invidiam irritæ pacis in ipsos devolvi. Cogitarent, si Sueci multum gloriæ quæsiverint, ac vicinorum damno Regnum auxerint, eo plus hostium ac invidorum ipsos sibi peperisse: & qui vapularit, haut temere oblivisci. Periculosam nunc rerum per Europam faciem, ac posse turbis inter Anglos, & Belgas plures involvi. In Cæsare nihil Suecis fiduciæ, ac adparere, quantopere is Reginæ commodis obsistat. A Moscis, ac Danis cautum ipsis non esse: ac si ita cum Polonis agant, vetera odia immensum auctura. Igitur id temperamentum admitterent, per aliquot jam dies tacite excussum, sed quod Polonis palam hactenus proponere dubitarint. Sueci uti quæ ad rem faciebant reponebant; ita spem non ostendebant propositum temperamentum se admissuros.

Mediatores acrius urgent.

§. 4. Ast Legati Suecici quid facerent in ancipiti hærebant, quod Regina jussisset, ut si sentirent tractatum fore irritum, eundem ad procuratoria potius, quam conditiones pacis adhærescere paterentur. Ne in depositionem consentirent obstabat, quod hac admissa negotium de titulis iterum in dubium vocabatur, eoque ipso amittebatur, quod cessione Borussiæ, & tot annorum bellis quæsitum erat. Nec ita temere projicienda videbatur possessio per pacta, & subsequentem usum firmata, per quam Polono haut amplius integrum sit Sueciæ titulo Reginæ insultare. Nec tamen deerant, quæ temperamentum id suaderent. Posse enim protestatione interposita prohiberi, ne ista depositio dignitati, ac juri Reginæ fraudi sit. Ac tolerabilius esse procuratorium, cui pauca desint, deponi, quam plane vitiosum. Tum priori tempore Suecicos Legatos in depositionem consensisse, cum majus quam nunc præjudicium videretur adferri. Posse hoc modo declinari offensam Sequestrium, & invidiam orbis. Denique haut amittendam occasionem pacis, quod Mediatores ample de Polonorum inclinatione polliceantur; & commodius nunc tractandi tempus turbidis Poloniæ rebus, quam ubi compositæ iterum fuerint. Igitur è Regina sciscitabantur, num in depositionem consentire debeant; aut num id temperamentum sit admittendum, si hac conditione Poloni procuratoria permutare velint, ut re infecta illis reddantur.

Legati rem ad Reginam referunt.

§. 5. Enimvero Regina, cum è scrupulo à Polonis injecto judicaret, ipsis pacem cordi haut esse, suis diserte injungebat, ne ad principale negotium accederent, priusquam Poloni procuratoria exhiberent, in quibus tituli Commissariorum expressi sint; ac ut sola sigilli litura non adquiescant, sed novum plane exigant, uti ab Uladislao circa ratificationem induciarum anno 1653. factum. Ostenderent tamen, se tamdiu Lubecæ moraturos, quoad alia procuratoria allata sint. Interim Sequestres sermonibus distinerent, ipsorum ratiunculis, aut impatientia insuper habitis. Haut quippe sibi nunc consuli tali paceaut tractatu, quo sua, Regnique dignitas imminuatur. Ad extremum tamen de titulis Commissariorum remitterent, ubi sigillum recte se habeat. Inprimis vanitatis arguebatur, quod Poloni de tribus coronis commenti fuerant. Nam Posnaniam provinciam non esse, sed Palatinatum Majoris Poloniæ. Ac Sigismundum III. ejusque filios fategisse insignia Sueciæ Polonicis infercire, tribus Coronis summo loco in dextre latere positis & ex adversum ad sinistram equite, qui Magni Ducatus Lithuaniæ insigne est. Ac absurdum fore unius Palatinatus insigne Lithuaniæ insigni præponere. E sigillis Sigismundi Augusti, & Stephani Batorei adparere, ipsos summo loco à dextris statuisse equitem insigne Lithuaniæ, sub quo Leo collocatus conspiciatur. Unde necessum esse, ut Polonicum sigillum mutetur, nec solam lituram sufficere; cum fieri non possit, ut antiquissimum Sueciæ insigne inter provincias dispositum conspiciatur. Injungebat quoque suis Regina, ut Polonorum procuratoria utique sibi tradi curarent, etiam ad ipsorum placitum reformata, in quemcunque tractatuum eventum retinenda; nec prius negotiationem ordirentur. Non tamen statim Lubeca discederent, sed ad se acta referrent, ac illius jussa expectarent.

Reginæ declaratio.

§. 6. Inter hæc cum Brandeburgici Legati propediem adfuturi dicerentur, Maurocenus à Suecis petebat, ut sibi contra illos faverent. Esse quippe Venetos Rempublicam nemini obnoxiam à Brandeburgico Cæsarem agnosci superiorem; nec Cæsaris esse, supremo præditos imperio Principes creare. Concilium Tridentinum Venetis priorem locum præ Brandeburgico adseruisse, & hujus Legatum Monasterii Contareno cessisse. Ita Venetos possessione gaudere. Regina, etsi in se eminentior videatur status à nemine dependens, quam alteri obnoxius, suis tamen injungebat, ut in hoc negotio in neutram partem inclinarent; sed ipsos inter se temperamentum invenire finerent, uti antea in Borussia factum inter Brandeburgicos, & Belgicos, ubi modo Gallo se associabant Brandeburgici, Anglo Belgici, modo vice versa: aut absentibus Regiis primus Belgicus cum infimo Electorali, & vicissim, hinc inde inter partes commeabant.

De præcedentia inter Venetum & Brandeburgicum.

§. 7. Poloni, cum per Curlandum à Veneto percepissent, Suecos postulare, ut ipsorum procuratoria in manus suas tradantur, consultatione habita decernebant; eam traditionem plane abnegandum, ne hoc concesso ad alia flagitanda Sueci devolverentur; inveniendo temperamen-

Poloni procuratoria Suecis tradere abnuunt.

1653. 8 Jan. to Mediatores curam impenderent. Mox ipse Chanutus, & Maurocenus referebant; à Suecis procuratoria probari; sed eosdem novo postulato tractare prius nolle, quam Polonica procuratoria manibus suis teneant. Se quidem ad istorum rationes respondisse, sed Suecos à sententia sua dimoveri non potuisse. Poloni querebantur; hac de re haut prius fuisse motum, quando notas suas ad procuratoria ipsorum edebant. Cæterum repugnare id modo tractandi inter ambo Regna hactenus recepto, ac perpensa negotii indole rationem refragari, ac sine dubio post tot septimanas demum ista proferri, incassum extrahendo tempori tractatibus destinato. Ea si Suecis mens sit, gratius sibi fore, si vel ante conventum tempus discedant; se haut ægre secuturos. Excusabat tamen eam moram Gallus ob ferias, & quia ipse complures per dies desudaverit, ut Suecos eo postulato dimoveret. Poloni contra ferebant; hactenus se circa tempus in honorem Mediatorum fuisse liberales; sed post producta procuratoria nolle binos menses conventione superioris anni definitos prorogare, utcunque res ceciderit. Quo minus io Suecorum postulatum consentire possint obstare præjudicium Regi suo inde inferendum, & quia in Borussia quondam aliter actum sit. Et cum Gallus persuadere ipsis niteretur, citra præjudicium Regis Poloniæ id fieri posse: Poloni id quidem non abnuebant; sed Suecos semel adquisita longius justo porrecturos, & si nunc istud obtineant, alio tempore concessione ista abusuros. Ad Uladislai exemplum quod Gallus ingerebat, qui & ipse instrumentum omisso Sueciæ titulo in Suecorum manus tradiderat, Poloni regerebant; id valere posse, si rex actionem ad Regnum Sueciæ à fratre, non avito jure obtineret. Unde ipsum Uladislai facto non teneri, qui & in compensationem omissi tituli Borussiam acceperit. Si & ipsi provinciam nunc accipiant, forte idem concessuros.

9. Jan. Sed Chanutus ista in cassum Suecis cani ostendebat. Postera die Poloni Mediatoribus denuntiabant: paratos se ad edendam propositionem; sed procuratoria sua in Suecorum manus consignare non posse. Cum enim controversia jam funditus tollenda sit, omnia utique ab ovo deducenda; eoque incipiendum à pleno, & integro usu juris, quod Casimirus ad Regnum Sueciæ habeat. Moneri Suecos velle, ut temporis rationem habeant, cujus quinque duntaxat septimanæ supersint, initio ab editis procuratoriis facto; cujus prorogandi nulla spes sit, si ejusmodi exceptionibus isti abuti velint. Frustra hos ad communem gentium usum provocare, cum inter se & istos aliter receptum sit. Eadem ingeminabantur, etsi Chanutus denuo testaretur; se hautquidquam sat rationum perspicere, quare Suecorum postulatum abnui possit.

Sueci tractatus pro desperatis habent. §. 8. Sueci, postquam Poloni procuratoria sua ipsis tradere ita pervicaciter abnuerent, jam tractatus abruptos judicabant; & consultius ducebant, eos ad hunc scopulum quam ad conditiones pacis allidi, præsertim cum satis perspicerent, Polonos hautquaquam in conditiones, quas Regina desiderabat, consensuros. Eoque statim Lubeca discedere parabant, ni Chanutus persuasisset, ut paucos adhuc dies ad Reginam de imminente tractatuum ruptura scribere supersederent.

Mediatores contra rupturam tractatuum Et mox Mediatores junctim ad Suecos accedebant, adversus rupturam ante elapsum bimestre tempus protestati. Indecorum id, luctuosum, & absurdum re infecta nunc digredi, cum per quinquennium circa conciliandum hunc congressum laboratum sit, tot sumtibus anno superiore, & nunc factis. 1653. protestatur. Sequestres è tam remotis locis huc venisse. 12. Jan. Si nunc irriti discedant, incertum esse, quando iterum conventuri sint. Fortasse brevi tempore animos partium mutari, aut temperamentum inveniri posse; cum nunc præcipiti abitu occasio æternæ pacis amittatur. Vix probaturos patriæ suæ festinationem Legatos partium, si Sueciæ Regina, aut Polono interea defuncto bellum surgat, quod nunc commode præverti queat. Forte quoque Polonos ad ipsorum postulata descensuros. Conventione superioris anni ipsos utique stringi, ut per duos menses heic maneant; quod tempus si expectare nolint, creditum iri, ipsos nec eadem contentis stringi velle, ut nempe induciæ illæsæ sint irrito licet tractatuum eventu. Addebatur; cogitarent ipsi turbidas jam Poloniæ res facile restitui posse morte Chmielinskii, transactione cum Cosaccis, aut felici prælio. Fortunam in fine bellorum fere mutari. Ingenti ipsis bonori cessurum, si pacem Sueciæ proficuam domum reportarent.

Suecorum responsum. §. 9. Ad ista Sueci reponebant; ni qui Poloni; qui ea quæ ratio, communis gentium usus & pacta conventa ferunt, abnuant, culpam sustineant frustra consumti laboris argenti, & temporis tam à partibus, quam Mediatoribus, tum si quæ alia inde secutura sint. Se neque in causa fuisse, ut negotiatio hæserit, neque cœpisse de discessu verba facere. Nam Lessinskium jactasse, elapsis duobus mensibus Polonos abituros; inde & se ansam arripuisse de modo dissolvendi conventus loquendi. Si anteacta ullam spem successus facerent, leve fore tantisper manere. Alias non videri se conventione superioris enni teneri ad manendum, si nullum operæ pretium heic fieri queat. Se tamen eam rem maturius expensuros. Cæterum vix poterant Sueci tantillam moram abnuere, ne invidiam abrupti tractatus in se derivarent, neu classicum quasi belli adversus Polonos canere viderentur, cum nescirent, an Regina ad bellum istud prona, aut parata sit, & an non tempora exigant Danum potius, & bellum inter Anglos, ac Belgas respici & ea, quæ in Germania contingere queant. Et considerandum erat, ne Polonus jam armatus pace cum Cosaccis facta occasionem nansisceretur aliquid subito in Sueciam tentandi. Vicissim & Polonis ingerebat Chanutus; utriusque partis interesse, ut tractatus vel stato finiantur tempore, vel in longum protrahantur; cum ea res insignem in utramque partem effectum producere apta sit. Sed Poloni ferocius; bona fide agentibus perinde id esse debere; & si quis commoditatibus, & occasionibus inhiare velit, Deum vindicem sensurum. Post pau- 19. Jan. culos dies Sueci Mediatoribus declarabant: Conventione superioris anni stringi se haut posse, quæ diserte de Majo & Junio mensibus loquatur dudum elapsis. Nec operæ pretium heic fieri, nec Mediatores à Polonu æqui quid posse sibi polliceri. Sed & protestationem eorundem admitti non posse, quippe quæ nimis genium tribunalis redoleat; quod ipsos sibi haut arrogaturos arbitrentur. Reponebant Mediatores; sibi utique persuasum partes ad bimestrem commorationem teneri. De felici tractatuum exitu cavere se non posse; spem tamen nondum abjecisse. Protestationem suam non fuisse actum jurisdictionis; ac satis nosse Principes suos judicum, aut arbitrorum loco haut adsumtos. Unde id vocabulum *obtestandi* sensu

1653. sensu à se usurpatum. Ad extremnm tamen declarabant Sneci; etsi nnlla diutius heic morandi obligatio sit, nec quod agant suppetat, nec apud Polooos circa emendationem, aut permutationem procuratoriorum aliquid amplius moturi sint, aut ut Sequestres instent pati velint: amore tamen pacis, & in solam Mediatorum gratiam aliquot dies heic commoraturos, neque abitum præcipitaturos, præsertim cum spatio aliquo opus sibi sit ad res suas componendas. Nolle tamen ad certos dies, aut septimanas obligari, sed licitum sibi fore iter ingredi, quando placuerit.

Mediatores alia temperamenta tentant.

§. 10. Cum igitur Sueci cedere nollent, Chanutus Polonis proponebat, nt ipsi Suecis sua procuratoria traderent, ac interposita protestatione Regi jus suum integrum servarent. Id quod Poloni abnuebant, aliter in Borussia quondam actum causati. Tandem hactenus flectebant, ut innuerent, se illa in manus Mediatorum deposituros. Id temperamentum cum Sueci rejicerent, dicebant Poloni: nil ergo sibi reliquum, quam convasare res suas, & pacificationem meliori tempori committere. Nam Polonicum non esse, variis protelationibus extendere, quod sincera declaratione perfici debeat. Discessuros ergo amicis animis, nec metuere Reginam Sueciæ contra pacta, aut contra magnitudinem, & integritatem gloriæ suæ quid facturam. Aut si per Consiliarios suos seduci se permiserit, non defore sibi media injuriam vindicandi. Chanuto tamen aliud adhuc temperamentum adhibere placebat; Poloni Suecis ea conditione procuratoria sua traderent, ut pace non secuta eadem salva, atque integra restituerentur. Sed excipiebant Poloni; cum per Legatos actorum validitas à ratihabitione mandantis dependeat, si Regina restitui ista vetet, Suecis Legatis utique parendum fore. Quod & verendum sit, si vel maxime fidem suam interponere

17. Jan. Chanutus velit. Sed cum Venetus diceret, Suecos haut plus indulgere velle, quam ut Poloni protestationem interponant, eam traditionem Regi suo fraudi non fore, si pax secuta non fuerit: Poloni regerebant; absnrdum id consilium, & quo ipsi Sueci nunquam sint usuri. Quid enim esse aliud, procuratoria ultro tradere, ac post protestari, quam contra proprium factum querelam instituere, & remedium quærere adversus injuriam, cui ipsemet ansam præbueris? Unde Venetus additis quoque precibus suadebat, ne Poloni de sua constantia quidquam remitterent. Vix enim verosimile videri à Suecis aliud quæri, quam ut firmatis induciis quamprimum discedant. Nec esse quod metuant, ne isti forte per inducias quid tentent, quippe qnibus multa domi, forisque agenda incumbant, quæ fortasse & Polonorum rebus prodesse queant.

Venetus Polonis suadet.

Polonorum consultatio. 20. Jan.

§. 11. Consultatum inde Polonicos inter Legatos, quid agendum sibi sit, ut sinistris sermonibus præscindatur occasio, velut ipsorum causa tractatus iterum inter præliminaria abruptus sit; cum nihil aliud superesse videatur, quam ut Suecis depositionem in manus Mediatorum abnuentibus procuratoria extradantur ea lege, ut vel hi scripto caveant de iisdem restituendis, & non abutendis pace non secuta; vel ipsi protestationem interponant, eam traditionem juribus Regis, ac Reipublicæ fraudi non fore. Ubi in duas discedebatur partes. Alii enim ostendebant, in eo se constitutos velut bivio, ut quidquid heic egerint, ex eventu rerum Russicarum domi vel laudandum, vel vituperandum sit. Et quia jura Regum & Regnorum non tam subtilitatibus legum, quam firmitati armorum innitantur; consultius fore, quod tutius sit, eoque procuratoria vel cum sola ipsorum protestatione tradenda esse. Reliqui contra negabant alia lege ista tradenda, quam si Sneci cautionem scripto præstent de iisdem redhibendis pace non secuta; nec suam protestationem sufficere, cum nulla inde prosperioris, aut facilioris negotiationis spes affulgeat, ac certissimum sit periculum, ne plenipotentiæ tali modo adornatæ traditio in vicem renuntiationis accipiatur. Equidem domesticas res in ancipiti, non tamen ita desperatas esse, ut securitati publicæ non alia via prospici nequeat, quam tuto duntaxat agendo. Ac protestari esse de injuria sibi facta asseverare, id quod in proprio facto locum non habeat. Ac omissionem tituli in sigillo, neque per notas abbreviationis, neque alia via caveri posse, quo minus aliquam cessionis speciem habeat. 1653.

§. 12. Cum itaque Poloni proprio ingenio, ac Veneti instinctu Suecis nihil concederent, Chanutus denuo Suecos urgebat, ut depositionem procuratoriorum in manus Sequestrium probarent: se quippe ipsis exemplum eorundem propria manu subscriptum traditurum, quod in locum antographorum retineri possit. Id Sueci à se fieri posse negabant, quod Reginæ titulus in dubium voceturi ac jam exemplum Polonici procuratorii penes se esse; tum expresse sibi injunctum ad tractatus non accedere nisi commutatis procuratoriis, nec depositionem eorundem admittere. Id cum Sequestres Polonis denuntiarent; hi querebantur; à Suecis nunc aliter quam ante annum agi. Nam etsi tunc procuratoria ipsorum non admiserint, autoritatem tamen eorundem agnovisse, & tractatus non plane abnuisse, facta conventione per ipsam Reginam probata. Memorabat Chanutus, cum ipse Suecis ostenderet, Polonos sua sententia non cessuros; istos rogasse, cogitaret quomodo bona cum gratia & decore utrinque possent dimitti: cum consultius sit domi rebus suis prospicere, quam heic diutius inaniter tempus consumere. Ad quod Poloni reponebant; id se præterito anno prævidisse, & inde tractatibus bimestre spatium constituisse, ne controversiæ difficultate, sed ipso tempore separari denuo viderentur. Hac sententia se stare velle, ni forte Suecis prius abire placeat. Nec rebus sic stantibus temporis prorogatione opus esse.

Sueci depositionem procuratoriorum abnuunt. 21. Jan.

Suecorum super tribus Coronis declaratio.

§. 13. Interim Legati Suecici super tribus Coronis in sigillo Polonico à Regina responsum acceperant, ne ullo modo tractatus ordirentur, nisi mutato sigillo, Coronisque exclusis. Ipsi quippe ab initio censuerant, de tribus Coronis in sigillo Polonico dissimulandum, quod & sub Uladislao Anno 1635. literæ eodem munitæ acceptatæ forent, ut tamen Sequestres scripto testimonium ferrent, ex confessione Polonorum eas Regni Sueciæ insigne haut notare. Ad extrahendum tamen tempus formulam testimonii concipiebant, quæ scrupuli quid præbere posset, donec Reginæ responsum adferretur. Etsi interim controversia super procuratoriorum permutatione sat negotii dederat. Cæterum jam Reginæ rescripto allato Mediatoribus significabant: Testimonium ipsorum admitti potuisse, ni excusso Sueciæ tabulario patuisset, tres Coronas hautquidquam Provinciæ cujusdam Polonicæ, sed antiquissimum Regni Sueciæ insigne esse, quod à Polonis nunquam ante Sigismundi III. tempora usurpatum sit;

1653. sit; & quia primo loco ante Lithuaniam collocetur, nullo modo Posnaniensem districtum notare posse. Unde nefas sibi Regni dignitatem prostituere, nec tractatus inire posse, quoad sigillo mutato tres illæ Coronæ expungantur: quæ emendatio si ad certum tempus promittatur, se tantisper heic expectaturos. Prioribus exemplis se stringi non posse, cum invicta nunc ratio repugnet. Dehinc Mediatores monente Curlando proponebant; annon tractari possit solo Reipublicæ procuratorio exhibito, uti aliquando in Livonia agitatum? Id quod Sueci respuebant, cum Rex caput sit Reipublicæ, & origo litis ab ipso promanarit. Et constabat, Rempublicam pacem optare; sed Regem, quod compensatione potiri non posset, & alias ob causas tractatus irritos malle.

Hollandicorum Legatorum adventus & error 19. Jan.

§. 14. Aderant inter hæc Belgarum Legati Jacobus Wittius, & Antonius Waveranus: nam qui tertius destinatus fuerat Gualterus Gualteri antequam iter ingrederetur fato functus erat. Hi de adventu suo non nisi primis Legatorum Rosenbahnio, & Leslinskio denuntiaverant, præteritis cæteris. Addebant, invisere ipsos per aliquot dies supersederent, quoad diversorium tantis hospitibus recipiendis aptaverint, quod valde incommodum nacti sint. Quorum utroque in leges ceremoniarum impegisse judicabantur, cum sciscitari debuissent, qua ratione ceremoniæ heic loci peractæ forent; ac denuntiationes adventus singulis faciendas, simul salutationes haut collegiatim obeundas. Quod & statim moniti correxere, excusantes Monasterii non nisi Capitibus Legationum de adventu significatum. Sed & parum civile videbatur, quod ipsi de aliorum officiis disponere aggrederentur, quasi eadem istis alia, quam humanitatis lege deberentur, ac non decoro magis modo declinari, aut provocari potuissent. Iidem literas ad Regem Poloniæ attulerant, in cujus inscriptione quod titulus Regis Sueciæ omissus esset, Poloni Legati eas redhibebant. Mox tamen Belgæ easdem remittebant titulum istum exprimentes, causati à Polonis & à se ipsis per festinationem cum titulum ad finem subjungi solitum haut animadversum. Sine dubio autem duplex earum literarum exemplum attulerant, aut desiderata verba nunc subnexa erant.

Brandeburgici à cæteris Legatis non invisuntur.

§. 15. Serius veniebant à Brandeburgico missi, Joannes Overbeckius, Joannes Ernestus Wallenrodius, & Reinboldus Dirschovius, qui complures per dies vicino Lubecæ loco morati fuerant, priorem præ Venetis, aut saltem Hollandis locum postulantes. Quo in negotio Polonos faventes experiebantur; è quibus Fischerus Cantersteinium invisens istorum causam commendabat. Sed qui ambiguo responso mentem suam tegebat, ad Collegas se relaturum promittens. Cæterum jussi erant isti à Regina initio in neutram partem inclinare, & Galli exemplum imitari, cui ut Veneto studeret injunctum erat. Qui simul abnuebat istis universis titulum *Excellentiæ*, & priorem in sua domo locum, sed primo duntaxat eorum tribuere; quam in rem expressa abs Rege mandata habebat. Nam Brandeburgicum Coronato capiti æquiparari non posse, cum superiorem habeat Cæsarem; ac Monasterii aliter usurpatum sit. Etsi enim Brandeburgici adducerent exemplum è Borussia, ubi & Avauxius, & Sueci ipsis universis priorem locum cesserant; exemplum tamen Monasterii recentius esse, quo prius tollatur. Sueci autem heic invidiam facti in Chanutum devolvere statuerant; ac præstare judicabant parum, quam nimium facere, quod facile aliquid addi queat, facta retractari non possint. Ita Brandeburgici tunc neque à Gallo, neque à Suecis invisebantur. Iidem cum literas legationis fidem facientes Polonis exhiberent, à quarum inscriptione titulus Sueciæ aberat, Poloni eas literas parum sibi gratas esse hoc nomine ostendebant. Quia tamen inscriptio pomposa verborum ambage adornata erat, ut Regis titulum oblique potius insinuaret, quam diserte exprimeret, redhibere easdem ausi non sunt. In visitatione tamen Poloni Brandeburgicis honorem, quem prætendebant, exhibebant. Quo exemplo Chanutus se haut stringi ferebat. Etsi cum proxima vice Elector investituram de Borussia per Legatos accepisset, post peractam ceremoniam Rex tribus sellis afferri jussis principem Legatum ad latus suum locaverat, reliquis duobus remotius, & alia linea considentibus. Cæterum conventu Westphalico Cæsar Electorum Legatis eum honorem non in perpetuum, sed ad eos duntaxat tractatus indulserat; nec quibusvis promiscue Electorum Legatis, sed illustri loco natis. Et cum aliquando ibi Suecicos Legatos Brandeburgici inviserent, Witgensteinio Comite & Lœwio Barone januam conclavis ingressis Oxenstierna cum Salvio sequebantur. Sed cum Salvius dicis causa Wesenbecio priorem ingressum gestu offerret, & hic statim præ isto januam introiret, Salvius id citra moram exprobrabat, & Wesenbecius excusabat, velut credidisset, Salvium alio digredi voluisse. Sed Comitiis Ratisponensibus, quæ tunc haberi cœperant, Cæsarei Ministri Electoralibus Legatis etiam primariis & illustri loco natis titulum *Excellentiæ* haut tribuebant, qui præcipuum indicium est æqualitatis eorum cum Legatis capitum Coronatorum; quam dignationem & Nuntius Pontificis, & Hispanus Legatus iisdem abnuebant. Quin hic Electoralibus Legatis non solum æqualitatem non permittebat, sed & pari gradu cum ipsis Electoribus tractari affectabat: Moguntinus, Trevirensis, Saxo, Brandeburgicus, & Palatinus superiore anno Pragæ in introitu & sessione in suis domibus velut parem habuerant. Hispanus conclave prior ingressus erat, & sub eodem uranisco considentes, Hispanus faciem, Electores tergum januæ obverterant. Et quia Brandeburgicus non nisi ante fores majoris conclavis abeuntem prosecutus fuerat, iste indignabundus tecto statim capite, nec cæteros qui prosequebantur respiciens discesserat.

16. Cæterum etsi jam negotium conclamatum videretur, Poloni tamen ne quod bimestri reliquum erat tempus otiose efflueret, denuo inter se consultabant, quomodo vel congrua tractandi plenipotentiasque extradendi ratio ineunda, vel amicus ac rebus ipsorum quadrans discessus instituendus sit. Tum quid circa tres Coronas, quas provinciæ Polonicæ insigne Sueci negent, sit statuendum. Circa prius aliqui censebant; cum præsens Poloniæ status jam antea satis turbulentus sit, nec alia ratione ad tractatus accedi queat, nisi traditis in Suecorum manus procuratoriis, citra quæ Sueci nec inducias prorogaturi aut approbaturi sint; igitur post tentata omnia ad extremum in commutationem procuratoriorum descendi posse, prævia protestatione. Neque enim pertimescendum esse in ea aliquam renuntiationis speciem; cum jura Regum, ni expresse fiat cessio, inter- Polonorum consultatio.

1653. interpretationibus rabulatum obnoxia non sint: & res domesticæ otique requirant, ne duobus bellis Polonia involvatur; quorum alterum sermonibus Reginæ cum Canasilio habitis jam quasi indictum sit, si binc re infecta discessum fuerit. Dixisse enim, sibi adversus Regem multas esse belli causas, & duplicem cum aggrediendi commoditatem; id quod pessimarum cogitationum præferat indicium, (etsi amica quædam verba post sint addita) & provido idoneam sibi cavendi caussam præbeat. Alii contra in periculum, & commodum extraditionis istius unice respiciendum censebant. Sane totam bucusque expulsi Sigismondi historiam nil aliud esse, quam officinam suspicionum calumniarum præsumtionum, & iniquissimarum argumentationum; nec ullam spem affulgere etiam traditis plenipotentiis Suecos idoneam Regi ac Reipublicæ pacem concessuros, quin nec sincerum, ac honestum tractandi modum cum ipsis inituros. Sed more suo continuis ipsos difficultatibus exercituros donec vel infaustus in Russia eventus, & illorum insultationes, vel aliâ causa discessum suadeat, & ipsi occasionem inde arripiant de Polonorum contumacia, suâ in pacem promtitudine publicandi. Igitur si Sueci scripto cavere nolint, traditionem Regi fraudi non fore, nec ab ipsis abutendam, consultius fore amicum & decorum dispicere discessum, quam cum protestatione contra factum proprium procuratoria tradere; quod sine præjudicio jurium Regis, ac majore difficultatum periculo fieri nequeat. Nam si adversus Reginæ iniquitatem in fide induciarum, & conventione superioris anni probata sat cautionis non sit, præter Deum & prudentiam Regis nullum esse præsidium, si vel maxime induciæ prorogentur, aut denuo firmentur. Circa tres Coronas placebat contendendum, illas utique provinciales esse; aut si secus deprehendatur, curaturos ut inde tollantur velut loco qui cum injuria & hæreditarii, & electitii Regni sit conjnoctus.

Mediatores denuo Polonos urgent. 6. Febr.

§. 17. Ast Mediatores, ne quid intentatum relinquerent, apud Polonos proponebant, se de alio temperamento cogitasse, ut seposito tantisper Regis jure sub solius Reipublicæ procuratorio de hujus tractetur causa, qua composita non defore rationem, ut Regi per Rempublicam satisfiat. Quod cum olim in Livonia Gustavo Regi sit tentatum, utrinque non ingratum tunc visum. Suecis tamen id jam displicuisse, quod Regis & Reipublicæ tanta sit conjunctio ut nullam separationem admittat; ac imparitas quædam sit, si Regina cum Republica, ac non simul cum Rege tractet. Sed nec Regem passurum, ut causa sua postponatur, nec cives eundem post principia locaturos. Igitur boc omisso Suecos postulare, ut tres Coronæ aboleantur, & vacuum spatium alio modo repleatur, novæque adeo plenipotentiæ formentur, quæ novum sigillum, & titulos Legatorum exprimant. Ipsos tantisper expectaturos, quoad illæ è Polonia adferri possint. Mediatores dicasse, id ægre soccessurum, ac Maurocenum interrogasse, num talibus procuratoriis allatis, ac apud Mediatores depositis ad tractatus accedere velint? Suecos respondisse; id mandatis suis repugnare. Ad hæc reponebant Poloni; semota Regis causa tractari non posse; ac Gustavum Adolfum cum sola Lithuania tractare volentem repulsam tulisse; etsi de cætero Respublica non sit impar ut tractatum cum Regina suscipiat. Eam quippe habere majestatem, quam Regi per liberam Electionem communicet. Sed nec permitti posse, ut exempla authentica procuratoriorum extradantur, ni Sueci serio tractare velint. Regem nunc circa Kioviam cum exercitu hærere, ac tribus prope mensibus opus esse, antequam responsum adferri queat. Eundem ægre laturum, si audiat, postquam Regina apud duos Ablegatos ab ipso missos tam multa de studio pacis jactarit, nunc eandem novis indies difficultatibus motis tempus extrahere. Circa tres Coronas equidem sibi persoasum provinciæ cujusdam Polonicæ insigne esse, etsi ad qoam proprie spectent haut liquido constet. Ac turpe fore Poloniæ, si negotia ipsius alieni Regni insignibus firmentur. Id si ita sit, eas utique mutari non debere; si sint insigne Sueciæ, cur anno 29. & 35. sigilla quæ easdem præ se ferebant, in plenipotentiis acceptata sint. Aot cur de peculiari Regis sigillo litem non moveant, quo totum Sueciæ iosigne expressum est? Igitur cum ista prioribus tractatibus non obstiterint, nec hisce obstare debere. Sane Uladislai tempore super sigillo disputatum non fuisse, & acceptatam à Suecis plenipotentiam, ratihabitionem, ac complures epistolas cum sigillo tres coronas exprimente. Et ipsum Cantersteinium anno 48. epistolam tali sigillo obsignatam è Polonia in Sueciam attulisse. Nunc qua ratione Rex ad mutandum sigillum cogi possit, ingenti exercitu stipatus; cui ne si velit quidem in remotis istis regionibus artificis copia sit? Intolerandum porro Mediatoribus, ac sibi fore tamdiu Lubecæ otiosis desidere, præsertim cum non constet, an Rex in sigilli mutationem, aut Sueci in procuratoriorum depositionem consensuri sint; quæ tamen tractatibus anni 35. velut commodissimum temperamentum admissa sit; cum circa alia Soeci ad illos tractatus provocent. Addebatur, Reginæ paceni curæ haut esse, utpote quæ Fischerum super actione Regis tractaturum, & Canasilium absque certo responso dimiserit, sine dubio Radziewskii instinctu. Demum id velut extremum remedium proponebant, ut sepositis procuratoriis summam negotii ocyus aggrederentur, exemplo Hispanorum, & Hollandorum Monasteru; pace secuta Suecos procuratoria accepturos, qualia optent. Id si Suecis ad palatum non sit, rogare Mediatores, ut circa dissolvendum honeste conventum operam navent. Se qoidem ad finem bimestris expectaturos interim itineri se accincturos. Atque hoic sententiæ inhærebant Poloni, quicquid Chanutus propius ad rem eosdem permovere niteretur; nec amplius quam verbo polliceri volebant de tribus Coronis emendandis, ubi tractatus felicem eventum sortitus sit. Sicuti quondam in Borussia super truncando Sueciæ titulo verbis conventum sit. Scripto ad id obstringere se abnuebant.

Sueci à se acta defendunt. 9. Febr.

§. 18. Ad hæc Sueci, cum à Mediatoribus referrentur, reponebant: exempla aliorum subscriptione probata, & autographa plurimum differre; ac Mediatores neque sigillum, neque manum Regis subjungere posse. Depositionem procuratoriorum non solum superfluam, ac rationi ac usui gentium repugnare, sed & præjudicio sibi esse, quod Poloni reservare sibi quid videantur, dum ista in manus ipsorum tradere abnuunt; cum tamen de titulis jam transactum sit. Quæ super correctione sigilli difficultates moveantur facile superari posse, si Rex Poloniæ pacem cupiat. Moram non sibi minus qoam aliis molestam; Nec Reginæ minus causæ esse succensendi, quod 1653.

pro-

1653. procuratoria recte se uon habeant, quam Polonum, quod emendatio sigilli exposcatur. Usurpationem trium Coronarum haut exigui momenti rem esse, cum Poloniæ Rex per eas inanem prætensionem sibi reservare instituat. Suecos quondam per decennium cum Dano super illo insigni bellum gessisse; qui tamen en nomine neque in Sueciam, neque ejus titulum quicquam prætenderit. Nec privatos quidem ferre, si alii gentilitia ipsorum insignia involent. Frustra usum earum Coronarum sub Uladislao adduci, nec eundem in præscriptionem evaluisse, cum aliter fieri debuerit, & conventio super titulis de insigni quoque tacite statuat. Tribus Coronis cum Manipulo nihil commune. Si alii hoc sigillum acceptarint, id nec Reginæ, nec sibi præjudicio esse posse. In epistola à Cantersteinio allata locum, ubi tres Coronæ nunc conspiciuntur, cera fuisse obductum, ut nil observari ibi potuerit. Ante annum autographa Polonorum procuratoria haut conspecta, & ignotum sibi, uum tres Coronas sigillum Regni præ se tulerit, an minus; eoque de istis tollendis à se nihil moveri potuisse. Ut procuratoria tradantur, ad autoritatem utrique parti adstruendam necessarium esse; cum alias non constet, quales ipsos æstimare debeamus, & num ipsi nos à legitima Succiæ Regina missos agnoscant, qui velut pares cum paribus tractare queant. Reginam plus studii in pacem, quam Polonos ostendisse. Eandem pacta sancte servasse; à Polonis multa pacis amore tolerasse, quæ vindicari jure poterant. Jam anno quadragesimo septimo, servente quam maxime bello Germanico, monitu Curlandiæ Ducis in tractatus consensisse. Sequenti anuo per Cantersteinium de iisdem institisse; simul propositos à Polonis Sequestres admisisse, circa quos forte scrupulus non deerat. Rosenhanium apud Galliæ Regem velut primarium Mediatorem de couventu movisse, sed qui renitente Polono ante trienuium perfici non potuerit. Et quanqnam superiore anno non levi contumelia affecta fuerit uegato titulo, & visitatione Legatorum omissa, simul æstate per ludibrium extracta; denuo tamen ut huc mitteret adductam, quod speraret, ad Chanuti formulam procuratoria adaptatum iri. Id quod à Polonis neglectum, ac præter vitiosum sigillum Suecis Legatis titulos detractos, quibus probabili de causa omissis Poloni ante annum tantopere fremuerunt. Fischerum & Canasilium ideo sine responso dimissos, quod tractatus tam prope instarent; ac ludibrio Sequestres fuisse habendos, si Regina Holmiæ conclusisset, quod Lubecæ disceptari debeat. Injuriam esse cogitare, Reginam è Radziewskii consilio pendere circa negotia sua gubernanda. Rem ipsam quod attinet, super titulis jam conventionem intercessisse, ac Reginam quoque titulum suum truncasse, ut Polono idem fecisse eo minus molestum esset. Quod ista scripto concepta uon sit, factum, ne ab Uladislao indignitas quædam admissa videretur; verbo tamen initam intervenientibus tot Regum ac Rerump. Legatis de qua & Anglus Belgæque scripto, ac Zadzickius Cancellarius literis ad Petrum Brahæum testimonium perhibeant; quæ & executioni data sit procuratorio, ratihabitione, ac variis Uladislai literis. Nec vero gratis eandem factam, sed tanto sanguine, tot annorum bello constitisse, reddita insuper Borussia; & quia Uladislaus verebatur, ne si abnueret, totam belli Germanici molem Sueci in Poloniam devolverent, omisso remotiore propugnaturi, quod propius ipsos tangebat. Et cum isthæc præcipua controversia fuerit, quæ causam bello dederat, cessare id non potuisse, nisi radice penitus excisa. Igitur uon posse Polonos nunc Reginæ titulum negare, ni præcipuum pactorum caput evertere velint. Insignia porro titulo conformanda, ne per ista detrahatur, quod per hunc concessum fuerat. Et ipsos Polonos fateri, quæ proprie ad Regnum non spectant ejusdem Regni sigillo haut inserenda. Unde non esse, quod Poloni hanc mutatiouem fieri non posse arbitrentur; præsertim cum ipsi Regem ad edendam scriptam cautionem adegerint de actione in Sueciam remittenda, ne eo nomine Respublica periculo exponatur, ac litem Regis suam faciat. Quod si jam patianrur Suecicum insigne in majore ipsorum sigillo extare, creditum iri, ipsos liti Regiæ denuo immisceri velle. Contra à se rite omnia peracta. Ante anuum justum se procuratorium attulisse, uunc aliud promsisse ad formulam Chanuti expressum, uon tam quod prius correctione indiguerit, quam ne soli Poloni circa idem errasse viderentur. Cum Poloni paria non facerent, haut obligatos se fuisse duos heic menses morari ad quod nulla conventio ipsos stringebat; fecisse tamen id studio pacis, & ut Mediatoribus gratificarentur: pollicitos insuper diutius manere, si procuratoria Polonica sint emendanda. Paratos quoque fuisse procuratoriis permutandis, si vel demonstratum sit, tres Coronas esse insigne provinciæ cujusdam Polonicæ, aut ut emendentur, si Suecicum insigne adpareant. Sibi semper justa fuisse procuratoria, Polonis nunquam. Nec defuisse Polonis tempus per duos hosce menses super iisdem emendandis domum scribendi, ac responsum obtinendi, si res cordi fuisset. Equidem ab initio dubitasse, num ad procuratoria prout nunc sunt permutanda accedere debeant, interposito Mediatorum testimonio illas Coronas ut Polonicæ provinciæ, uon ut Succiæ insigne sigillo Regni insertas. At nunc patere, non solum Polonos falsa retulisse, & eas utique antiquissimum Sueciæ insigne esse; sed & si hoc ipsis objiciatur, retractatum ire, quæ antea libere testati fuerant. Quin Polonos nunquam pari passu secum incessisse, sed multa indigna sibi oberusum ivisse: puta, ne justa procuratoria exhiberent, nisi tractatibus feliciter finitis; quasi per tractatus emendum sibi forer quod præcedere debebat, quisquis eventus sequeretur. Tum quod vitiosa quantumvis procuratoria in ipsorum manus tradere, aut eadem corrigenda curare abnuerint, se ad ista expectanda pronis. Quæ cum ita sint, protestabantur Sueci, se à pace alienos haut esse, nec causam dissolvendis tractatibus dare; quam in rem Mediatores testimonium poscebant. Quod si tamen Mediatores de honesto discedendi modo proponere veliut, se ad consultandum de illo paratos: cæterum haut statuisse, Polonos ulterius ad tractarum solicitare, velut pacem ab illis mendicare uecessum sibi sit. Ad ea Chanutus regerebat; id se confirmare posse Suecos primos fuisse, qui institerint, ut ad tractatum res deduceretur, effecisse quoque ut congressus superiore anno haberetur, cui dissolvendo Poloui causam præbuerint. Tum & procuratorium attulisse ad formulam suam expressum, cum Poloni pro genio gentis suo abundare sensu maluerint. Enimvero Suecos sigillum antehac quale nunc sit acceptasse, & ut procuratoria deponerentur licet vitiosissima, anno trigesimo quinto consensisse. Uude ut nunc 1653.

quo-

1653. quoque depositionem probarent obsecrabat; quod præter alios nuper ab Hispanis, & Belgis Monasterii factum. Fidem se suam interpositurum, in fine tractatuum affore, qualia ipsi optent. Respondebant Sueci; depositionem citra præjudicium Reginæ admitti non posse, postquam super titulis conventum sit. Longius se progressos quam Polonos: illos urgeret, ut propius ad scopum accederent.

Poloni discessum urgent. 14 Febr.

§. 19. Lessinskius inde singulos Mediatorum invisebat, ut è sermonibus illorum idoneam viam capessendo extremo consilio inveniret. Reversus Collegis exponebat: Hollandos de successu negotii desperasse, Venetum inconstantiam Suecorum miratum; acta Polonorum per omnia probasse. Gallum optasse, ut potius difficultas aliqua in propositione, quam procuratorio, conventum diremisset. Deliberabant inde Poloni, num tractatuum tempus prorogandum, an vero mox discedendum foret? Decretum; quia Rex scripserit, se nolle heic super prorogandis induciis tractari, & consentire, ut firmato priore pacto discedatur; igitur abitum urgendum, & Mediatoribus prorogationem exigentibus ostendendum, se unam & alteram septimanam illorum suasionibus libenter indulturos, libere tamen & ex solo pacis amore, non velut ex pacto, aut vi alicujus obligationis; modo spes aliqua successus affulgeat; alias enim præstare, ut conventus quamprimum decora ratione dissolvatur.

Sueci scriptum sub finem conventus edere defugiunt. 15. Febr.

§. 20. Sequenti die Mediatores Suecis exponebant; Polonos asseverasse, sibi semper fuisse animum tractatibus paratum, ut qui Anno quadragesimo nono turbidis Regni sui rebus in eosdem consenserint, & ante annum priores Lubecæ appulerint. Sed quia discedere nequeant à modo tractandi inter duo hæc Regna recepto, nil amplius superesse, quam ut amice ab ipsis separentur. Proponebant inde Sequestres, scriptum esse formandum, quo partes utrinque declarent, se hautquidquam animis offensis discedere, ac tractatus ante finem induciarum instaurandos, cujus scripti formulam proferebant. Sueci irritam negotiationem dolebant; ad amicum discessum pronos se ostendebant, de scripto dubitabant. Hoc ut admitteretur Mediatores disserebant: Refutari eo posse rumorem, qui Hamburgi jactetur, exacerbatis animis, & tantum non strictis gladiis discessum. Rempublicam Poloniæ pacis cupidissimam è tali scripto occasionem nacturam super ulterioribus tractatibus agendi, quod suspicetur, Regem privatis rationibus ductum istos impedire. Eidem quoque hoc ipso prætextum præberi Regem ad exautorandum externum militem adstringendi post pacem cum Cosaccis factam; si objicere ipsi possit, ex hac parte nihil periculi esse metuendum. Nec inutile Sueciæ fore, si Poloniæ Rex hoc modo exarmetur. Enimvero ejusmodi scriptum Sueci abnuebant, quod Regina vetuisset instrumentum condi, quo induciæ firmari viderentur; eoque respondebant: formulam quidem exhibitam esse optimam; sed cum scripto formato utique causa separationis exprimenda sit, inde id magis odiosum, & conflandis offensis futurum. Si plane causam discessus dissimulent, ipsos culpam in se non obscure derivaturos. Insuper id scripti concipientes diffidere pactis, & in dubium eadem revocare videri. Nam si Polonis cordi sit inducias sancte servare, & tractatus instaurare, de eo satis per pacta cautum esse. Sed nec mandata sibi in eam rem data, ut qui non nisi de pace agere jussi sint. Et incongruum videri, si arrogare sibi velint autoritatem pacta firmandi; quod supremæ est potestatis. Quod si omnia simpliciter, ac laxis verbis concipiantur, nihil securitatis eidem inesse, nec valde gloriosum Commissariis talem actum in orbis notitiam pervenire. Sinistros rumores ipso tempore in fumum abituros, ac sat testimonii perhibere Mediatores posse, haut hostili animo discessum. In digressu amica omnia apud Polonos se testaturos. Multos induciarum annos adhuc superesse, ubi meliore fortassis successu conveniri possit. Poloni exercitum à se non metui, nec justam belli causam eidem competere. Et si illum utique retinere velit, prætextum non defore. Denique ejusmodi scripto haut plus roboris inesse, quam prioribus pactis. Ita tamen eum sermonem claudebant Sueci, ut magis rationes suas Mediatoribus considerandas exponerent, quam ab istis allatas refutare viderentur, ut simul modestiæ gratiam, & scopum suum obtinerent. Chanutus fatebatur; se juxta, atque Lessinskium semper ejusmodi scripto adversatum, quippe quo validitas induciarum non obscure in dubium revocetur, si præsertim ratihabitio Regia non subsecuta fuerit: cæterum id negotium ab Hollandis, & Curlando promanasse.

Poloni de discessu constituunt. 18. Febr.

§. 21. Elapso jam bimestri spatio ab editis procuratoriis, Poloni consultatione habita decernebant; salva Regis dignitate heic diutius hæreri non posse, quod Sueci novam super tribus Coronis controversiam urgeant. Simul Mediatoribus denuntiabant; quoniam Sueci nondum maturatis ad pacem animis huc venerint, non placeat de tertio sub finem induciarum congressu movere. Qui certe tempore quod ratio nequit, vicinorum armorum respectum persuasurum, quæ nunc octennii spatio remota animos segnius moveant. Jusserat quoque Rex prolongationem induciarum acceptare, si à Mediatoribus proponatur: nam ab ipsis aperte de eadem moveri nequibat ob insuperabilem circa sigilli mutationem difficultatem. Cum igitur hisce de discessu suo significarent, Chanutus haut censebat scriptam aliquam conventionem exemplo superioris anni faciendam; sed amicum discessum sufficere. Addebat Maurocenus; Sibi videri Suecos neque potestatem tractandi sufficientem, neque voluntatem habere. Egisse una cum Hollandis acriter cum ipsis, & adhuc acturum, ita ut si nec deponere apud Mediatores procuratoria, nec nuda horum promissione melioribus sub finem tractatuum exhibendis adquiescere velint; maximæ injustitiæ coram universo orbe culpam sint incursuri. Hollandi super nova induciarum ratihabitione relaturos se memorabant.

Extremus Mediatorum conatus. 21. Febr.

§. 22. Cum jamjam congressus dissolutio instaret, Sequestres, ne quid intentatum relinquerent, Polonis denuntiant; Suecos ad tractatus accedere nolle, priusquam sigilla & procuratoria istorum corrigantur, & correcta in manus suas tradantur. Poloni contra; talia se procuratoria attulisse, qualia Sueci anno superiore postularint; quo tempore cum nulla plane mentio de omissione trium Coronarum facta sit; neque nunc recte quid adversus illas objici posse. Et cum à prioribus nihil hac de re motum sit, nunc novam litem frustra excitari. Quin & se grave mendum amore pacis dissimulasse, quod Christina se expresse Reginam Sueciæ nuncupet. Sane Suecos ante tacite in tres illas Coronas consensisse; ut eo facilius Regem Poloniæ ad mutilandum titulum

1653. adducerent. Nam tribus Coronis in sigillo Polonico apparentibus curtatum titulum in speciem cessionis trahi non posse: illis absentibus tituli compendium renunciationi valde vicinum esse. Ad quæ excipiebat Gallus: ergo Suecos recte desudare, ut Coronæ istæ auferantur, quippe per quas Poloni jus ad Regnum Sueciæ Regi suo asserant; quod Sueci agnoscere nolint. Respondebat Goraiskius: aliena usurpasse vitium esse; propria tueri eximiæ virtutis laudem haberi. Si Sueci demtas velint illas Coronas, majore opus fore gratitudine erga Regem Poloniæ, quam hactenus ostenderint. Proponebat Chanutus; expungerent Poloni tres illas Coronas addita protestatione, ne quid ea res juri Regis noceat. Imo, inquiebat Goraiskius; Sueci potius cum protestatione easdem acceptent. Id enim hisce potius convenire, qui circa lucrum quærendum satagant, quam sibi, qui de damno vitando certent. Regerebat Chanutus: id se Suecis proposuisse; sed hos respondisse, se uti non posse remedio tam imbelli circa rem tanti momenti. Heic Goraiskius; se quidem ad omnia pacis media amplectenda paratissimos semper esse & fore; sed mortem potius oppetituros, quam ut ante tempus ejusmodi correctionem sigilli fieri patiantur, qualem Sueci desiderant. Inter quæ Venetus denuo profitebatur, se peculiari mandato jussum Poloniæ partes omnibus modis tueri. Et cum Poloni discessum quam maxime urgerent, dicebat; se non damnare, quod de abitu strenue cogitent; imo consulere, ut currus aliquot præmittant; malle tamen, ut ipsi non ita abrupte discedant. Quanquam enim prosperæ negotiationis nulla sit spes, & totus orbis ab extraditione procuratoriorum ipsos sit liberaturus; melius tamen fore, si Sueci ad depositionem procuratoriorum adduci possint, ut è propositione, aut alia difficultate ansa discedendi potius, quam è solo bimestris temporis Articulo arripiatur. Censuerant Hollandi, id adhuc à partibus postulandum; ut controversias suas Mediatorum arbitrio submittant. Enimvero ostendebat Chanutus à Rege se jussum Mediatoris, non Arbitri partes obire: eas functiones esse diversissimas; ac sæpe Sequestris partes non defugere, qui arbitralis sententiæ invidiam nullo modo in se recipere velit. Et sine dubio utramque partem rejecturam ac damnaturam insolentiam ultro Regibus arbitros se obtrudentium.

Conventus dissolvitur.

§. 23. Post hæc omnia incassum tentata à Polonis discedendi fiebat initium, ac singuli Poloni singulis Suecis valedicebant, his eundem honorem pari modo reponentibus: Omnia utrinque amicitiæ irritamenta expressa. Fatebantur Poloni apud Suecos, differentias inter ipsos haut adeo ingentes fuisse: sed per stricta mandata nihil sibi remittere integrum fuisse. Et quoniam jam omnes difficultates circa præliminaria norint, se operam daturos, ut illæ, quoad alius congressus instauretur, è medio tolli queant. Sed & quantum in se curaturos, ut tantisper pacta serventur; eandemque ut Sueci operam darent petebant. Querebatur tamen paulo post Legatus Polonicus, qui Ratisponam missus erat, Hispanos per Pimentellum eorum tractatuum progressum elusisse, qui Reginæ suaserit, ut litem illam indecisam relinqueret. Spes fuerat Chanuto negotium tertio congressu melius processurum, si Poloni in mutationem sigilli, Sueci in depositionem procuratoriorum consentirent. Cujus & suaso utrique spargebant, se brevi iterum conventuros, ac ideo tantum domum abiisse, quod obortas difficultates Lubecæ expedire nequiissent, sopiendis vulgi rumoribus, velut infensi discessissent. Regina singulis Mediatoribus eorumque Principibus per literas pro præstita opera grates agebat. 1653.

Cæsar Reginæ Legatos ad sessionem in Comitiis admittere detrectat.

§. 24. Quo obtentu Cæsar Reginam superiore anno investituram Provinciarum Germanicarum petentem eluserit, antea memoravimus; id quod Brandeburgici flagitationibus datum fuerat, qui hoc modo Reginam ad reddendam Ulteriorem Pomeraniam cogere instituebat, hactenus detentam, quod super regundis finibus, aliisque per leges pacis Westphalicæ debitis admodum se difficilem iste præberet. Nec heic sistebat conatus; sed Pragæ quoque à Cæsare stipulatus fuerat Elector, Reginam tantisper à sessione & suffragio in Comitiis arcendam, quoad partes Pomeraniæ Electori debitas reddidisset. Cæterum postquam Cæsar Praga Ratisponam concessisset, Regina per Fridericum Bohlium, in Comitiis loco Pomeraniæ suffragia laturum, Cæsarem compellabat, ut juxta leges Pacis in possessionem loci ac suffragii mitteretur. Ad quod Cæsar humaniter responderat; Ipsi tributum iri, quod vi pacis debeatur, & se negotium hoc Collegiis Imperii commendaturum. Mox tamen idem Pappenheimium scripto monebat, ne Suecicos Legatos ad consessum evocaret, prout Pragæ ex Electorum sententia decretum sit. Etsi constabat, Electores super hoc negotio haut junctim sed sigillatim consultos; & cum istud decretum Pragæ cuderetur, Coloniensem, Bavarum, & Palatinum abfuisse; Moguntinum & Trevirensem dissensisse; solumque Saxonem & Brandeburgicum autorem extitisse. Brandeburgici ferebant, nullam sibi spem superfuisse Pomerania sua potiundi, Regina semel ad sessionem in Comitiis admissa. Nec vitio sibi verti posse, si juri suo obtinendo omnia experiantur. Cæterum Cæsarei jam Osnabrugæ testimonio suo & clandestinis suggestionibus huic liti semina jecerant; ac Cæsar ante conventum Pragensem per literas Electorum sententias exquisiverat de Regina ad sessionem non admittenda, nisi Ulteriore Pomerania restituta. Idemque tanto facilius in Brandeburgici petitum consenserat, ne Regina ad sessionem admissa electioni Regis Romanorum se objiceret, multis Ordinibus autoritatem istius secuturis. Alebat litem Hispanicus Legatus Castel-Rodericus paci Westphalicæ infensus, ac Ordines inter se, & cumprimis Reginam cum Brandeburgico committi gaudens. Qui & Bioernclovio hac super injuria querenti ingenue fatebatur; Cæsarem non potuisse non Brandeburgico isthoc polliceri, ut is suffragio suo istius filium Regem Romanorum diceret. Reges omnia suis utilitatibus metiri. Cæsari magis commodum sui filii, quam Reginæ fuisse respiciendum. Suadebat tamen ne præcipiti impetu procederetur. Cæsari haut constitutum Reginam Comitiis excludere; sed ubi is scopum suum obtinuerit, sine mora eandem ad sessionem admissum iri. Etsi iste reponebat; Cæsarem debuisse commodis suis velificari absque injuria, & contumelia alterius.

Decretum Pragense ejusque causa.

Sueci de injuria queruntur.

§. 25. Inter quæ haut omittebant Ministri Suecici demonstrare, quanta injuria Reginæ hoc facto inferretur. Eam ab ipso momento conclusæ pacis Ordinibus Imperii insertam, quibus indivulso nexu conjunctum sit, ut locum & suffragium in Comitiis teneant. Eandem quoque rite fuisse invitatam, ac verba, quæ oblique Reginam de restituenda Pomerania monebant, dicis causa inserta,

1653. ſerta, ut Brandeburgico utcunque ſatisfieret. Nunc ipſa invitatione contumeliam accendi, cum ſatius ſit hoſpites non admittere, quam admiſſos expellere. Eſſe inauditum, Principem Imperii Comitiis excludi ob privatas cum alio lites, quibus inter Ordines nihil ſit frequentius. Decreti Pragenſis quam vim eſſe poſſe, ſolo Saxone, & Brandeburgico in propria cauſa ſuffragante confecti? Tractatus quoque amicos Stetini adhuc agitari, & ſpem eſſe compoſitionis brevi ſecuturæ; ac ſolam Electoris pertinaciam in cauſa eſſe, quo minus is dudum Pomeraniam ſuam receperit. Adſtipulabantur Suecicis plerique è Principum Collegio, qui Cæſareis Miniſtris, ac Electoribus demonſtrabant; id decretum Paci Weſtphalicæ, Legibus Imperii, ac conſuetudini repugnare; nec auſpicati quid inde proventurum, ni mature remedium adferatur. Et quia tractatus Stetini optato fine brevi videbantur finiendi, rogabant Cæſarem, ut Reginæ Legatis ad ſeſſionem admiſſis, propoſitionem ultra viceſimum quartum Martii ne differret. Nam eam cauſam Cæſar præcipuam ferebat dilatæ propoſitionis; ne alterutri parti præjudicium adferretur, admiſſis, aut excluſis ab ea audienda Suecis. Etſi vera morarum cauſa foret, ut interim electio Regis Romanorum maturaretur. Nam metus erat, ne à Principum Collegio ea quæſtio moveretur, num expediat hoc rerum ſtatu Regem Romanorum eligere; aut quidnam Legi Regiæ inſerendum ſit? Nondum autem facta propoſitione haut licitum jactabant in Principum Senatu conſultationes publicas inſtitui, cum Electorale Collegium interim *prædeliberationibus* quas vocant, vacaret. Interim Suecis confirmabatur, circa admiſſionem nullam moram fore, ubi ſuper concluſis Stetini tractatibus certi quid allatum fuerit. Quo fine curſor Stetinum dimittebatur, qui nuntiabat, nil reſtare, quam ut Reginæ declaratio ad conditiones à Brandeburgico latas adferatur. Etſi Electores ob intervallum inter Stetinum, & Holmiam parcendo tempori ſuadebant, ut Brandeburgico optio detur, num ſpe propinquæ reſtitutionis ab impedienda Reginæ ſeſſione deſiſtere velit; an vero ſi nondum ſat cautum ſibi judicet, eadem ad ſeſſionem, & conſultationem admiſſa, inveſtituram differri placeat, quoad Pomerania ſit reſtituta. Aſt Brandeburgicus jactabat, totam tractationem cum Regina adhuc in lubrico eſſe, eoque propoſitionem tantiſper differendam, & certum curſorem eum literis ad Reginam mittendum, qui extremam ipſius ſuper reſtituenda Pomerania ſententiam exquirat. Quod cum majori Ordinum parti probaretur, queis perſuaſum erat, reſtitutionem Pomeraniæ difficilius proceſſuram, Regina ad ſeſſionem admiſſa, dilata propoſitio-

Propoſitio in Comitiis hoc obtentu differtur.

h. April. ne à Cæſare modeſtæ literæ eo nomine ad Reginam ſcribebantur. Quarum argumentum erat; Cæſarem magnos ſumtus, parem diligentiam impendiſſe circa exequendam pacem, ac ſperaſſe Reginam gemina facturam. Hactenus tamen Brandeburgico Pomeraniam non redditam, cum tamen Elector multis ibi competentibus juribus ceſſerit, & ex ipſius parte nihil amplius deſideretur. Id quod grave ſibi, atque Ordinibus videatur, eoque ut Electori debita reddantur hortari. Sed Regina contra prolixis literis oſtendebat; Electorem unice in mora fuiſſe ob pervicaciam, ac motis tot inanibus prætenſionibus. Sed quia perceperit, tractatus Stetini jam concluſos, in ſe circa reddendam Ulteriorem Pomeraniam moram haut fore. Nec eo ſecius, valde id quidem importune, ipſi Capitulationi Ferdinandi IV. ſuper reſtituenda Pomerania inſerebatur; cum jam Regina ad eandem reddendam mandata emiſiſſet. Quanquam autem ſubinde nuntiaretur, tractatus Stetini jam concluſos, & ratihabitos; diemque tradendæ Provinciæ conſtitutum; haut tamen omittebant Brandeburgici Suecorum admiſſioni contradicere, quoad tandem ab ipſo Electore literæ advenirent, traditam ſibi Provinciam narrantes. Unde illo ipſo adhuc die in perendinum Ordinibus ad excipiendam propoſitionem indictum, inter quos Legati quoque Suecici ſedem ſuam capeſſivere. 1653.

§. 26. Has per moras Cæſar deſtinata ſua obtinuerat, ut citra Principum contradictionem filius ipſius Ferdinandus IV. Auguſtæ Vindelicorum Rex Romanorum eligeretur. Eum ut Electoribus & Principibus Regina per literas commendaret, Ablegatus Hiſpanicus Antonius Pimentellus 21. April. oblato libello petierat. Quod officium Regina haut negandum ducebat. Etſi literæ eo nomine ſcriptæ adferrentur, cum jam Electores Auguſtam ad obeundam electionem Ratiſpona diſceſſiſſent: quæ tamen haut eo minus à Cæſare & E- 26. April. lectoribus non ſine applauſu receptæ, ac ſtatim typis publicatæ ſunt. Creditum fuerat, Reginam huic electioni velut ad leges Pacis Weſtphalicæ parum quadranti vehementer reluctaturam, cujus exemplum non pauci è Principum claſſe ſequi conſtituerant. Unde nunc ab ipſa hanc electionem probari non Cæſar ſolum, ſed & Electores gaudebant, queis moleſtum eſt, ſi alii quoque Principes circa eam electionem ſatagere velint. Regina tamen, ne Electoribus præter Aureæ Bullæ legem vivo Cæſare Reges Romanorum pro lubitu eligendi facultatem tribuere videretur, Principum quoque Senatui eundem per literas commendaverat, velut & horum partes aliquæ iſthoc caſu forent. Sed & Catholici non parum ſibi placebant, iis literis tam ſplendidum elogium Domui Auſtriacæ circumponi, & Candidatum ad imitanda majorum ſuorum exempla vocari; cum in recenti adhuc memoria eſſet, quo conatu Ferdinandus II. & ſacra Proteſtantium, & libertatem Ordinum oppreſſum iviſſet. Aſt Cæſar, ac novus Romanorum Rex Reginæ pro hoc officio gratias agebant, literis per peculiarem curſorem in Sueciam miſſis. Simul ſub finem anni in Sueciam à Cæſare Legatus mittebatur Raimundus Montecuculus Comes, affectus teſtandi officio apud Reginam defuncturus. Aderat Auguſtæ à Poloniæ quoque Rege Legatus, qui itidem Electoribus filium Cæſaris in Regem Romanorum commendatum venerat; in anteceſſum tamen ſignificabat, ſe Legatis abſentium Electorum titulum *Excellentiæ* haut daturum. Eo nomine cum acceſſus ipſi negaretur, ille imputabat, quod à Rege ſuo Electoribus *Sereniſſimi* titulus tributus eſſet, cum Regina Sueciæ non niſi *Celſiſſimos* eos nuncupet. Sed reponebatur; Galliæ & Hiſpaniæ Reges haut gravatim *Sereniſſimi* titulo ipſos honorare; quid à Regina Sueciæ fiat haut opus eſſe ab ipſo memorari, quicum velut vicina & amica facile ſibi conventurum ſit. Ita inauditus ille Auguſta diſcedebat.

Regina Ferdinandum IV. Electoribus commendat.

§. 27. Ne autem admiſſioni Legatorum Suecicorum forte inveſtitura nondum obtenta objiceretur, ſuggerente ipſo Curtin Vice-Cancellario *Indultum* quod vocant conceſſum, ac tempus accipiendæ inveſtituræ prorogatum; quod & poſt Inveſtitura differtur.

 ad

1653. ad mensem usque Aprilem sequentis anni productum, Consiliariis Cæsareis interim laudemium non mediocriter sitientibus.

Lites circa præcedentiam inter Pomeraniam Citeriorem & Ulteriorem.

Suecos porro post tot difficultates sessione demum potitos frequentia Conventibus Germanorum circa priorem locum litigia excepere. Nam primo Brandeburgicus Ulteriori Pomeraniæ præ Citeriore priorem deberi locum contendebat, ad veterem consuetudinem provocans, qua Ducibus Stetinensibus præcedentia præ Wolgastanis tribui solita sit. Sed regerebant Sueci, Wolgastanos in Conventibus Circularibus priorem semper locum occupasse, & à se possideri primariam Ulterioris Pomeraniæ urbem, unde Provinciæ nomen sit, Stetinum, ejusque non modicam partem. Post tamen Brandeburgicus ultro Citeriori Pomeraniæ priorem locum in Conventibus tam Comitialibus, quam Circularibus deferebat; multo cum verborum bonore præfatus, id amicitiæ se cum Regina deinceps studiose excolendæ dare.

Super loco Verdensis Ducatus.

Sed & quis Verdensi Ducatui locus in Collegio Principum assignandus foret, nonnihil dubitatum est. Quanquam enim Tabulis Pacis dispositum esset, ut ejus nomine prioribus possessoribus solito loco sententia diceretur: Episcopi tamen Reginæ Legatos ob diversa sacra haut æquo animo in sua classe conspiciebant, præsertim cum Monasteriensis, ac Leodiensis cum Osnabrugensi, à quo Verdensi proximus olim locus, veterem litem super præcedentia agitarent. Nec in transversum scamnum detrudi volebat Regina. Unde aliquandiu Verdense suffragium Bremensi addita clausula, *suo loco & ordine*, annectebatur. Sed cum tandem Legati Suecici obstacula Episcoporum perrupissent,
5. Nov. ac sententiam proximo post Osnabrugensem loco explicare cæpissent, Wurtenbergicus Legatus Zellerus, à causidicina recens, quia per absentiam complurium è scamno Præsulum Verdensis ante ipsum ad sententiam dicendam evocatus erat, magna cum vocis contentione obstrepebat, Suecis post consessum finitum haut segniter objurgantibus importunitatem etiam agrestium scabinorum consessu indecoram. Wurtenbergici tamen offensam deprecari obsecrabant, ut Verdensis Ducatus inter quinque Domus alternantes reciperetur ea lege, ut semper proximo ante aut post Pomeraniam loco sententiam diceret. Cui facto cum sine dubio Lauenburgici & Holsati contradicturi essent, satius visum assignato per Tabulas Pacis loco inhærere.

De Holsatis inter alternantes Domus recipiendis.

§. 28. Porro inter Domos, quæ alternatim sedem in Comitiis capiunt, Pomeranicam, Meclenburgicam, Wurtenburgicam, Hassicam & Badensem, Holsatica quoque recipi petebat. Et consentiebant Wurtenbergici, Hassi, ac Badenses. Contradicebant Pomerani, & Meclenburgici una cum Lauenburgico, qui priorem sibi præ Holsatis ob antiquitatem familiæ locum vindicabat. Ac ostendebatur ante annum 1613. Holsatos haut ausos alternantibus Domibus se immiscere. Sicuti & dicto anno Henricum Rosenthalium nomine Christiani IV. Regis, & Joannis Adolfi Ducis Holsatiæ post quinque istas Domos consedisse. Quin anno 1594. & 1603. Holsatum etiam Lauenburgico cessisse, cum hic quinque Domibus controversiam de loco non moveat. Neque enim fastigium Regium in eam familiam illatum spectari, cum ad Regnum Daniæ Comitia Imperii haut pertineant. Equidem anno 1641. decretum Cæsareum obtinuisse Holsatos, ut inter alternantes Domos reciperentur, in quod & Wurtenbergicus, Hassi, ac Badenses consenserant eo 1653.
intuitu, quod Rex Daniæ Sequester pacis tunc futurus crederetur. Sed contradixerant Pomerani, & Meclenburgici; nec Holsati Osnabrugæ ejus loci possessionem arripuerant. Repetebat hisce Comitiis Cæsar pro Holsatia decretum, cujus interest per ejusmodi litigia Ordines inter se committi. Simul Reginam, ut in hanc alternationem consentiret, non solum binis literis Fridericus Holsatiæ Dux, sed & Electores & ipse Cæsar a- 7. Aug.
mice requirebant. 12. Oct.
Brandeburgicum jam annuisse, Meclenburgicos Reginæ exemplum secuturos. Contra ne Domui suæ præjudicium adferretur, Julius Henricus Lauenburgicus Dux rogabat, demonstrans ab anno superioris seculi septuagesimo Lauenburgicos Legatos proximum à Badensibus locum semper obtinuisse, ac Comitiis anno 1570. 1594. 1603. 1613. sedem ante Holsatos citra contradictionem obtinuisse. Regina tamen annuebat, ut Holsatia inter alternantes Domos reciperetur ea lege ut nunquam ante Pomeraniam locum sortiretur. Idque Regi, Duci Holsatiæ, suisque Ratisponæ Legatis per literas significabat. Sed ruentibus ad finem Comitiis cum negotia præcipitarentur, id tunc effectui haut datum fuit.

Super immediato Bremæ statu contentio.

§. 29. Cum Bremensi urbe tunc Legatis Suecicis multum negotii fuit, ne illa inter Civitates Imperii liberas admitteretur, ac scriptis publice editis acriter certatum. Querebantur etiam Bremenses, à Suecis novum munimentum apud Leam vicum ad ostium Visurgis extrui velut in exitium suæ urbis. Sed ostendebant Sueci factum id tuendo fluminis ostio adversus bellantes tunc inter se Anglos, Belgasque, ac fas Reginæ in suo territorio munitiones excitare. Id quod Cæsari atque Ordinibus probabatur. Cæterum quamdiu proscriptione tenebatur Brema, eo ipso concessibus publicis arcebatur. Postquam autem eadem mense Septembri banno soluta fuerat acrius certamen surgebat. Pro urbe strenue connixi fuerant Jesuitæ stipulati sibi, ut in ea domicilium figere liceret destinatis jam ædibus extruendo Collegio; qui & Consulem Wachmannum in suas partes pertraxerant, polliciti se omnem operam urbi navaturos adversus Oldenburgici, & Suecorum impetitiones. Ac facile annuebat obnoxius istis hominibus Cæsar. Sed ostensum; haut congruere legibus Imperii, & Paci Augustanæ ejusmodi conditiones sententiis judicialibus invecti, ac facile hanc rem novis motibus materiem posse præbere. Quanquam autem Legatus Hispanicus, fumum vendere callentissimus, operam suam Suecis adversus eam urbem amplis verbis promitteret, ac Sueci non obscure jactarent, si rationes suæ locum non invenirent, aliam viam tentandam vindicando Reginæ juri: non tamen adparebat, quomodo Cæsar adduci posset ad abrogandum suum decretum d. 5. Junii Anno 1646. Lincii pro Bremensium immediato statu factum quod hi centum millibus florenorum emerant. Et differebant quidam, Cæsari fas fuisse sede vacante urbem obsequio Episcopi eximere cum tamen armis Suecorum expulsus Fridericus jus utique suum ad eam ditionem retinuisset, quoad eadem in Suecos transferretur. Cum etiam Legati Sueci pro Evangelicis in Austria apud Cæsarem intervenirent ut sacrorum suorum exercitio relinquerentur, hic vultum atque gestus, dum isti perorant, mutasse animadvertebatur ac responso varias per dilationes eluso ista opera irrita erat.

§. 30. Hoc

1653. Tractatus limitaneus cum Brandeburgico absolvitur.

§. 30. Hoc anno demum tractatus super regendis limitibus inter Regiam & Electoralem Pomeraniam, aliisque pace Westphalica sepositis negotiis absolvebatur, qui ab anno quinquagesimo Stetini multas per contentiones hucusque extractus erat. Conatus primum fuerat Elector Brandeburgicus oblato Mindensi præsulatu loca quondam ad Ulteriorem Pomeraniam spectantia redimere. Id cum Regina repudiasset, Brandeburgici varias difficultates movebant circa directionem limitum, non nisi passus aliquot ripæ Orientali Oderæ annuentes; Suecis contra securitatis suæ causa fines longius porrigentibus. Quo nomine & hi Camminum oppidum sibi vindicabant in ipsa fluminis ripa situm, quod Brandeburgico præsidio infessum navigationem fluminis, & commercia provinciæ non parum turbare poterat. E veteri quoque pacto Ducum Stetinensium, & Wolgastanorum Brandeburgicus multa jura communia in Suecica provincia obtendebat; quæ velut litium perpetuarum materiam Regina adspernabatur, non minus atque ejusdem cavillationes, quasi civitas tantum Stetinensis, non præfectura simul cessa fuisset. Ad extremum acerrima contentio super vectigalibus in litore Ulterioris Pomeraniæ surgebat, quæ Regina è verbis Pacis nullam exceptionem præ se ferentibus vindicabat non tam ob emolumenti magnitudinem quam ne Brandeburgicus iis solis potitus ansam arriperet commercia Citerioris provinciæ intercipiendi. Super quo ita demum transactum, ut Brandeburgicus in dimidiam eorundem partem admitteretur, Regina interim Ulterioris Pomeraniæ possessioni incumbente, quoad Electoris pertinacia expugnata foret. Ita tandem isti negotio mense Majo finis impositus per Arvidum Forbesium Vice Gubernatorem, Jo. Nicodemi Lillieströmium, & Schualenbergium Regios, & Joannem Georgium Bornium, Jo. Fridericum Buchium, Franciscum à Pahlen, & Fridericum Rungium Electorales Deputatos. Addebatur peculiaris conventio super Expectativa Regni Sueciæ in Ulteriorem Pomeraniam, Camminensem Præsulatum, Novam Marchiam & Sternbergensem ditionem, simul feuda ad castrum Vierradam, & Lœkenitzam spectantia intra fines Pomeraniæ sita, in casum extinctæ familiæ Marchionum Brandeburgicorum; quod jus Ducibus Pomeraniæ ex pacto cum istis Marchionibus quæsitum tunc renovabatur. Tradebatur quoque ab Electore diploma Cessionis locorum Pomeraniæ, quæ in Regni Sueciæ ditionem pervenerant, quod & agnati Electoris Christianus Wilhelmus, Christianus, & Albertus subscripsere. His confectis mense Junio Ulterior Pomerania deductis Suecicis præsidiis Electori tradita fuit.

24. Maji. 4. Maji.

Danus Reginæ est suspectus.

§. 31. Idem annus variis curis exercitam tenebat Reginam, deflagrante tunc quam maxime bello maritimo inter Anglos, atque Belgas, ne vel ipsa eodem bello involveretur, vel subjectorum commercia pessundarentur. Ac suspectus cumprimis erat Danus, qui suas rationes Hollandorum amicitiæ superstruere cœperat, inito cum hisce fœdere mutuæ defensionis; cujus scopus conservationem commerciorum verbo præ se ferebat. Cæterum id revera agebatur, ut Danus primo commercia, inde ditiones suas augeret, Hollandi omnia sua commercia, & navigationem tuerentur, Suecorum navigatione paulatim subruta, & Mari Baltico Anglis occluso; quo fine viginti naves bellicæ instructæ à Dano haberentur. Convenerat quoque, ut connivente Dano Hollandi omnia navigia, materia aut paratu navali onusta, quæ ex Mari Baltico in Oceanum transitura essent, in freto Oresundico sisterent, exceptis Suecis, queis cum fretum citra apertam hostilitatem occludi nequeat, à prædonibus patientiore æquore manus injici possint. Vicissim & Sueci Danis non minus suspecti, confirmante præsertim Conrado Beuningio, Hollandorum tunc in Suecia Legato; Cornificium Ulfeldium duos milliones Reginæ mutuo obtulisse ea lege, si ipsa Daniæ Regem triplici cum exercitu in Scania, Norvegia & Holsatia invadere velit. Tum & multa passim de fœdere inter Sueciam, Hispaniam, & Angliam spargebantur. 1653.

Dani Legatio in Sueciam ejusque scopus.

§. 32. Ut igitur Daniæ Rex, si quæ Reginæ adversus se destinata forent penitus exploraret, Magnum Hoeckium Legatum in Sueciam misit, cui adjunctus est Petrus Julus, qui perpetua legatione tunc in Reginæ aula fungebatur. Hisce injunctum tentare, num Cornificii Ulfeldii protectio aboleri possit; tum ut inquirerent, num quid à Danis adversus pacta patratum Regina arguat, idque vel excusarent, vel tractatu suscepto abolerent. Inprimis autem quia Dano necessitas allata sit juncta cum Hollandis societate in bellum adversus Anglos descendendi, id quærerent, ut tantisper securitas, & quies Daniæ præstaretur è parte Sueciæ, prout & Dani fecerint, quo tempore Sueci bello adversus Cæsarem impliciti erant. Quorum etsi nihil obtineretur, eo tutius tamen post licebat Dano consilia sua disponere, prout Regina mentem suam expromeret; ac eo ipso tempus extrahebatur, si forte infesti quid in Daniam ipsa meditaretur. Ac ferebatur Radziewskius Ulfeldii consilia contra Daniam Petro Julo aperiisse, ut Rex Daniæ de hisce mature monitus omnia defensioni pararet, quo Regina belli Danici difficultate conspecta eo facilius arma in Poloniam verteret. Ac revera bellum in Dania tunc summa vi terra marique parabatur. Simul Dux Holsatiæ Fridericus jam per Rosenhanium tutelarem sibi à Regina militem stipulatum ibat, si forte occasione belli Anglo-Belgici res ad arma inter Reginam, & Daniæ Regem erumperet. Etsi idem testaretur, haut sibi constare de ullis infestis Dani adversus Sueciam consiliis.

Legatorum propositio.

§. 33. Porro Dani apud Reginam proponebant; Regi suo è periculo, quod per bellum Anglos inter & Batavos sibi immineat, necessitatem allatam securitati suarum ditionum prospiciendi, & ne hoc bello commercia plane pessum eant: præsertim cum partes omni lege repudiata quælibet propria ex libidine agere velint, ni vis idonea opponatur. Id quod Reginæ pro necessitudine communicandum duxisse, quam & sine dubio eadem res solicitam reddat, ne vel ipsa eo bello invadatur; vel commercia suorum civium & navigatio plane destruantur; præsertim cum vicino bellantibus situ belli flamma facillime Arctoa Regna corripere queat. Cui malo ut obviam eatur Regem operam dedisse, idque Reginæ probatum iri confidere. Et eo plus causarum fuisse super mediis defensionis cogitandi, quo propior Daniæ situs periculo sit. Jam quoque Anglos cum octodecim navibus bellicis superiore autumno in Oresundam accessisse, abducendis viginti sex navibus Anglicis materia navali onustis, quas Rex Hafniæ tantisper detinuerit. Id quod factum Regi æque intolerandum videatur, quam si suspectus exercitus intra fines terrarum suarum intras-

set,

1653. set. Regem quoque missis in Angliam Legatis viam pacis frustra tentasse, cujus spem durities Anglorum nullam reliquerit. Unde periculum en majus fore, si ista natio, quæ imperium maris sibi arrogat, auxilio aliorum firmetur, omnibus deinceps formidanda, ubi semel cum cæterorum oppressione invaluerit. Nec dubitare Regem, quin Regina non solum isthæc consilia sit probatura, sed & sociam illis exequendis operam junctura, non sine certa spe boni successus. Nec obscurum esse quæ ratio ineunda sit, ut securitas hisce Regnis adversus tantam vim armatarum classium constare queat, si præsens temporum facies, Anglorum insolentia, ac nostra conservatio inspiciatur. Nimirum opus esse, ut junctis viribus illa bellantium pars, quæ rationi congrua respuit, ad æquas pacis leges admittendas adigatur. Præsertim cum periculosi res exempli futura sit, si tam formidabilis potentia repente exurgens à quopiam fulciatur: ad quam castigandam potius omnes quorum interest velut ad commune incendium extinguendum concurrere debeant.

Cum Danicis Legatis negotiatio.

§. 34. Sed secretis congressibus præter commune fœdus cum Daniæ Rege, ac Belgis ad Parlamentum Anglicanum in ordinem redigendum, etiam de reponendo in solium Carolo II. proponebatur. Enimvero ostendebatur Danis; optandum quidem fuisse super fœdere inter sola hæc Regna propositionem factam, antequam Rex in periculosum hoc bellum cum Belgis adversus Anglos descenderit; ac longe tutius, atqne utilius fuisse futurum, si Arctoa Regna extra belli consortium remota inter se convenissent super libranda duarum Rerum publicarum potentia, ac servandis suis commerciis, quam Belgis jungi quorum res parum ab exitio videantur ab esse. Circa restitutionem Regis Angliæ demonstrabatur, ei perficiundæ nulla jam adparere media; nec penes homines esse cognitionem sibi sumere de iis, quæ in Anglia evenerunt, sed solum ad Deum ista spectare, qui optime caussas norit, quare ipse mutationem hanc permiserit. Ac ita bene stabilitas in præsens Parlamenti res, ut nulla spes successus adpareat, si quid adversus id tentetur. Etsi super hoc negotio non nisi dicis causa à Danis jactari constabat, cum Belgæ, ac Hollandia cumprimis provincia, nullo modo causam suam cum causa Regis expulsi conjungere vellent. Ad commerciorum conservationem Regina omnem operam se collaturam ostendebat, quo fine & decreverit Mediationem suam bellantibus offerre; & jam en nomine Legatum profecturum fuisse, ni nuntius adventantis Angliæ Legati attinuisset, cujus propositionem prius cognoscere cupiat. Optabat quoque Regina, ut Daniæ Rex socium se ipsi in ea mediatione adjungat. Sed Danici Legati negabant id posse fieri, ac Regem fidem suam jam Belgis obstrinxisse. Quibus reponebatur; ejusmodi promissa utilitate proprii status temperari, qua diversum suggerente exiguam fœderum esse vim. Id bellum Daniæ magno constiturum, nulla spe lucri adparente. Contra honorificum juxta ac utile fore Regi pacem inter duas Respublicas curare, parta simul amicitia nationis potentis ac bellicosæ, quam offendere intutum sit. Sed hi sententiæ suæ immobiles insistebant. Super Ulfeldio numquid proponendum haberent cum Regina sciscitaretur, Legati id negabant; sed cum Rex intellexerit, Reginam circa ejus restitutionem operam interposituram, jussisse ipsi dicere, si ea de re mentionem ultro injiceret; in Reginæ honorem, & ut demonstret quantopere ipsius amicitiam æstimet, ejusdemque commendationi tribuat, se Ulfeldium in gratiam recepturum, sed ea lege, ut ipse libellum à se editum publice refutet, delictum suum agnoscat, ac deprecetur, prout subjectum Regi suo facere par sit. Neque enim Regem ferre posse, ut ipse talis olim historiæ inseratur, qualis ab Ulfeldio maledicis scriptis diffamatus sit. Sed cum Regina ostenderet; Ulfeldium ægre huc descensurum, satis perspiciebatur, frustra operam circa hoc negotium sumi. 1653.

Querelæ super Danorum contraventionibus.

§. 35. Cum porro Regina de fœdere cum Dania injecisset, simul ad amicitiam cum eo Rege colendam se proclivem ostenderet, Legati Danici eadem de Rege suo testati confirmabant, se amplis super ejusmodi fœdere mandatis instructos. Regina id à se magnopere optari dicebat; sed antequam novus ineatur tractatus revidendum esse priorem, qui multis modis per Danos violatus sit circa jura Suecorum in freto Oresundico; cui rei remedium sit afferendum, & sicubi opus sit obscura illustranda. Cum Dani negarent adversus pacta à se quid admissum, è Dania evocabatur minister ibi Suecicus Magnus Durelius. Post ejus adventum scripto conceptæ querelæ Legatis exhibebantur. Anno 1649. è navi Lubecensi Suecicas merces ablatas, ac fisco addictas. Hollandicos Ministros Suecicarum navium, & mercium certificationibus se ingerere, cum ex pactis ea res ad solos publicanos Danicos spectet: nec Regina duplicem istam inquisitionem ferre velit. Et quanquam Sueciæ merces Hollandicis navibus vehantur, istas tamen ex pactis nonnisi apud Danicum telonium expediri debere. Ab Hollandico Ministro multas Suecicas naves diu detentas maximo suo cum incommodo. Quasdam publicatas, plurimas detentas, si certificationes ad lubitum Hollandi formatæ non sint. Nuper quoqne Hamburgicam navem mercibus Suecicis oneratam apud Kullam promontorium in conspectu arcis Cronenburgicæ à prædonibus Hollandis abreptam. Hollandorum navibus bellicis a Rege in freto stationem concedi, quæ complures Suecicas naves abduxerint, cæteras male habuerint, ac insolitis visitationibus excusserint. Qua de re jam antea quoque suo jussu Durchum apud Senatum Danicum fuisse questum, addita diserta denuntiatione; quicquid hoc modo in aquis Regis Daniæ imperio subjectis à quocunqne patratum fuerit, id ipsi Regi imputatum iri. Texebatur inde prolixus catalogus læsionum, quæ Suecicis civibus illatæ essent. Quibus remedium adhibitum iri Danici Legati pollicebantur, præsertim cum jam super abolendo Redemtionis tractatu cum Hollandis agatur. Etsi cum mensa Februario Daniæ Rex apud Hollandicum Legatum Keiserum questus esset super insolentia navium armatarum Belgicarum in freto quæ amicorum navigia promiscue abripiebant, denuntians quoque se hac de re apud ipsos Ordines questurum; secretis literis hosce Keiserus iste moneret, ne eas querelas curarent, quæ non nisi in speciem fierent, ut qualiscunque apud Suecos excusatio suppeteret.

Responsum Legatis Danicis datum.

§. 36. Sed cum Regina Legatos Danicos cousque detinere cuperet, quoad de successu Mediationis suæ constaret, Daniæ Rex moræ impatiens primum Legatum Magnum Hoeckium domum revocat, Petro Julo in Ordinarii Legati loco Holmiæ manere jusso. Isti discedenti scriptum responsum à Regina traditum hoc sensu: se pro facta communicatione gratias agere; ac satis agnoscere,

1653. scere, si ita pergatur, nec idonea remedia adhibeantur, nil aliud quam commerciorum ruinam expectandam. Sed adversus ista commodum remedium esse arma in Anglos jungere, id se accurate expensa rerum facie, & cujusque desideriis ac commodis haut perspicere. Eoque probare haut posse, quod Daniæ Rex ipsam quoque in bellum pertrahere velit; cum ipsa id potius meditetur, quomodo malis hisce tuto, ac nullo in alterutram partium studio medicina possit fieri, præsertim cum Respublicæ istæ nuper super arctissima conjunctione solicite agitaverint. Multo minus consultum sibi videri domesticis Regnorum Britannicorum controversiis se immiscere, quæ diu orbi spectaculum præbuerint, & jam eo devolutæ sint, ut Anglia à plerisque Regibus, & ipsis Belgis pro libera Republica agnoscatur. Nunc autem causæ isti se ingerere in aliorum gratiam cum suo ac civium suorum periculo, & detrimento, rationi congruum haut esse, nisi velut vi in bellum trahatur; nec à se postulari posse, ut ipsa in hac causa plus connitatur, quam alii, quorum æque, aut plus interest. Se per hoc tempus multas injurias & facinora pactis repugnantia, dissimulasse mansuetudine animi, & spe amicæ brevi emendationis. Alias libenter consilia sua cum Rege sociaturam ad tuendam navigationis securitatem, si citra fraudem amicitiæ cum bellantibus à se cultæ, & cum spe boni successus fieri queat. Cæterum turbari hoc tempore commercia, sed minimum ab Anglis; & Belgas in maribus Danicis ejusmodi molestiis suos adversus pacta inter hæc Regna vexare, ut nisi istæ emendentur, ingens malum generaturæ sint. In præsens tamen se nullum aptius medium dispicere, quam partibus pacem suadere, id quod ipsa fecerit oblata sua mediatione. Ea si acceptetur paci conciliandæ se operaturam; sin minus, alia consilia capessituram. Danicos Legatos minus gratum in Anglia responsum accepisse mirum non esse, postquam Rex naves Anglicas reddere abnuerit. Nec adeo magnam offensæ causam præbuisse octodecim naves bellicas Anglorum in Oresundico freto adpellentes, si causa adventus ipsarum consideretur, & quod Belgarum quoque naves bellicæ ibi stationem agitarint. Nec obscurum, quid ejusmodi casu sequi soleat, & talia pro re nata aut ferenda, aut aleam belli subeundam. Non posse quoque non Reginam ob rationes sui Regni gravissimas monere, quod si Daniæ Rex hoc modo bellum inter Anglos, & Belgas in fretum Oresundicum, & Mare Balticum attractum eat, hoc ipso id incendium non sopiendum, sed novam potius materiam eidem subjectum iri; cui sistendo nec ipsa, nec ille deinceps par sit futurus; id quod tamen se judice Regis opera potuisset præveniri. Denuo quoque satisfieri sibi postulabat pro molestiis & damnis, quæ civibus suis à quibuscunque per æquora Danica illata sint; quod eo nomine nemini actionem intentare queat; quam cui imperium illarum aquarum competit, & ut restituantur, quæ civibus suis adversus pacta ablata sint. Denique ne fœdera à Rege ineantur, quæ pactis inter hæc Regna fraudi sint. De cætero se ad pacta ex sua parte servanda paratam esse.

Regina Dano de amicitia sua confirmat. 10. Maji. §. 37. Paulo post Regina Magnum Durelium in Daniam remitit cum literis ad Regem, quibus postulabat ut quæ contra pacta admissa sint corrigantur; simul ut transitus fretorum Danicorum liber sit, neque per Belgas, nec alios turbetur. Alias confirmabat iste Regi, Reginam pacis cum Dania colendæ cupidam esse, & consilia sua eo directuram, ut pax Arctois Regnis servetur, quo fine & bellantibus Mediationem suam obtulerit. Nec dubitare, quin & Rex eodem consilia sua relaturus sit, & huic fini adhibiturum media idonea ac tuta, ne bellum maritimum in hæc æquora pertrahatur, neve in angustiis fretorum Danicorum quid patretur, quo alterutra partium sublevetur, aut irritetur. Tum ut hactenus inventa onera in freto aboleantur, ac suis de damno accepto satisfiat. Ad quæ à Rege respondebatur, idem quoque sibi propositum servandæ pacis: sed si bellum nunc hisce oris surgat, se in culpa non esse. Nam Anglicas mercatorum naves ipsis petentibus Hafniensi portu receptas. Postea bellicam Anglorum classem se inscio in freto adpulisse, quæ & aliis locis hostilia adversus suorum naves exercuerit. Et cum initium rixæ ab istis ortum sit, sibi non posse vitio verti, si vim vi repulsum eat. Cæteris, quæ Regina postulet, à se satisfactum iri. Ita ancipiti tunc pace cum Dania agebatur. Et quanquam Regina de studio servandæ pacis ample testaretur, tamen cum classem parare, ac militem in promtu habere haut omitteret, Danis suspicio haut adimebatur; qui negabant Anglos à se metui, ni Suecia istis se adjungat. Unde & Rex in conventu Ordinum suorum super mediis defensionis proponebat, quod nec ab Anglis, nec à Suecis satis tutus sit. Etsi Nobiles conferre quid ad hunc finem abnuebant, ne bello præter necessitatem involverentur. Maxima tamen fiducia in Hollandorum auxilio, & pecunia reposita erat; simul Christianus Ludovicus Luneburgicus Dux decem militum millia promiserat, ubi res exigeret. Nec eo minus tamen Danos cura coquebat, ne Hollandi adversa belli fortuna pacem cum Anglis facerent ipsis exclosis. Unde & maximas suarum navium Hollandis petentibus commodare abnuebant, ne Anglos jam antea à se irritatos magis ad vindictam inflammarent; an ne classe sua enervata Suecos ad invadendam Daniam velut invitarent, quibus se gravissimas offensarum causas præbuisse norant, præter antea memorata Belgis inito fœdere concedentes, ut tertio à Cronenburgo milliari ultra Kullam promontorium liberum illis esset naves fretum Oresundicum egressos excutere. Quos & constabat recte negotiationem Lubecensem impedivisse, ac cum Polonis secreta commercia agitare. 1. Jul. Dani Suecis haut fidunt.

Tractatus Redemtionis à Dano abolitur. §. 38. Molliendis tamen uti videtur adversus Sueciam offensis Daniæ Rex sub initium hujus anni apud Belgas de retractanda super redimendo vectigali Oresundico conventione proponebat. Id quod hosce non parum mordebat, eo usque se jam à Dano despici, ut rescindere ultro audeat tractatum, tanto quondam studio affectatum, & quem Belgæ amplexi sint velut insigne medium omnia Maris Baltici commercia ad se pertrahendi, Suciæque potentiam librandi, & quidem eo potissimum fundamento, ut isti firmum velut asylum, & fulcrum apud Belgas adversus Sueciam foret. Et credebant Belgæ, id à Dano fieri deliniendis Suecis, ne hac rerum facie ab hisce invaderetur. Cujus & Minister monuerat de contraventionibus, quas Hollandi in freto Oresundico patrari sinerent in Suecorum offensam. Inprimis ægre ferebant Belgæ, quod Danus specie commiserationis ipsis videretur insultare, navigationem ipsorum in Mari Baltico minui memorando. Qui & ferebant; si maxime ex eo tractatu dispendium

1653. caperent, id tamen pensari damno, quod Suecia ex eodem sentiat. Cæterum is rescissioni prætextus jactabatur, quod præsentium temporum ratio exigeret cum omnibus vicinis amicitiam colere, queis ille tractatus offensæ materiam præbeat. Quia tamen à Belgis tunc Daniæ Rex omnibus modis colendus erat, utut Amsterodamum ægre huc descenderet, in abolitionem ejus tractatus consentiebatur. De qua re cum in Hollandia decretum esset, Beuningius jubebatur ejus tractatus tollendi spem Reginæ ostentare, num forte eo velut cuneo impelli posset ad bellum in Anglos sumendum. Sed cum jam Reginæ constaret, quid in Hollandia actum esset, inanem mercem tanti emere haut visum. Post tamen mense Majo nescio qua de causa pœnitentia ductus Daniæ Rex Hollandis ostendebat, placere sibi ut tractatus iste validus persistat. Sed Hollandi eidem abolendo insistebant, ostendentes: super eo negotio per Ministrum Danicum initio propositum, ac se fide ipsius naves suas nullo vectigali domi exacto fretum versus dimisisse, velut vectigal ibi veterem ad modum in freto sit exsolvendum. Ita tractatus iste Suecis tantopere invisus sublatus fuit. Vicissim

Octobr. Regina, ne ipsa Danis querelarum causam præberet, navarchum Suecicum, qui arcem Cronenburgum, & naves bellicas Danicas prætererat recepto honoris signo haut edito, cum Legatus Danicus indicium fecisset, munere suo dimovebat, atque incapacem declarabat, qui posthac bellicam functionem obiret.

Hollandi Suecorum commercia subruere student.

§. 39. Uti autem Regina bello inter Anglos & Belgas commisso ab ejusdem contagio se removere studebat; ita ne quid suorum civium navigatio detrimenti caperet, omni modo providere laborabat. Quin crediderat, illis nationibus inter se collisis suorum commercia incrementum posse capere. Quo fine navibus, quæ hoc anno undecunque ab exteris emerentur, eadem privilegia edicto promiserat, queis ædificatæ in Suecia naves circa vectigalia gaudebant. Contra Belgæ, queis unica in commerciis salus, id agebant, ut postquam ipsorum bello Anglicano turbata foret navigatio, cæteris quoque eadem intuta redderetur; utque adeo si neutris quoque partibus addicti istius belli incommoda sentirent, omni studio ad pacem conciliandam incumberent; cum alias verendum esset, ne iidem lucrosum sibi bellum quantum possent alere satagerent. Ac inprimis id agebant, ne Suecorum commercia hujus belli occasione incrementum caperent. Quo fine Hollandi omnem navigationem in Angliam, Scotiam & Hiberniam impedire studebant, simul edicto vetabant, ne navalis paratus è Mari Baltico in Flandriæ portus veheretur, unde facillime in Angliam trajici poterat. Tum & libero mari amicorum, & neutras partes sequentium naves excutiebant, abripiebant, spoliabant, nautis sæpe crudeliter habitis, & omnia illa ipsi exercebant, quæ ab Anglis in se patrata accusaverant. Et quia navigationem ad portus Hispanicos in Flandria aperte interdicere non audebant, prædones Zelandicos subornabant, ut naves illuc tendentes inter-

Regina ea de re frustra queritur.

ciperent. Eo exemplo Angli quoque, ut Hollandis paria reponerent, omnes naves paratu bellico onustas in Hollandiam tendentes abripiebant. Istæ insultationes, ac tam insolens edictum ut tolleretur, Regina per Haraldum Appelbomium apud Ordines Generales diligenter agebat. Demonstrabat hic manifestam iojuriam esse, & quæ ad tollendum bellum nihil prosit, quod omni commercio eum tribus Regnis Britannicis Suecos excludere instituant, cum tamen idem è Belgio Hispanico suppleatur; quin nec ipsi Hollandi data occasione ejusmodi merces vetitas in Angliam trajicere omittant. Sane fœderibus inter Sueciam & Belgium commercia tantum ad loca obsidio cincta vetari. Unde ubi ipsi oppidum aliquod Angliæ oppugneut, ferri posse, si ne quid importetur impeditum eant. Sed nunc commercia ad tria Regna interdici, à ratione plane abhorrere. Ac istam commerciorum turbationem non spectare ad detrimentum hosti inferendum, sed ut omnia commercia in Hollandorum potestatem redigantur. Præsertim postquam Angli declaraverint; se mercibus bellicis libertatem concessuros, si & Hollandi idem faciant. Ast Hollandi ista omnia surdis auribus accipiebant, jactantes, eam mercium subvectionem capiti fœderis de non juvando hoste repugnare. Quibus reponebatur; non ea intentione in Angliam navigari, ut hostibus Belgarum auxilium feratur: ac fœdus commercii usum non prohibere. Saltem picem & cannabim inter merces bellicas tractatu commerciorum inter Hollandos & Hispanos haut relatam. Ac licet excipiant, id duntaxat Hispaniam respicere: ipsam tamen rationem dictitare, quod sibi quisque fieri nolit, id alteri faciendum oon esse; nec ullo juris colore Suecis navigationem interdici posse in integra Regna, ac multo minus in Flandriam extra belli consortia utique positam; aut in mari libero Suecicas naves excuti, aut sisti: ob quas vexationes ipsi Hollandi arma in Anglos expedierint. Quin eosdem commercia cum Danis tunc hostibus Anno quadragesimo quarto, & quinto haut omisisse; ac ne nunc quidem in Lusitaniam navigatione supersedere, utut ipsi Hispanorum amicos se ferant. Sed apud Hollandos omni ratione potius erat Suecorum commercia sufflaminare, qui & Anno quadragesimo quinto, cum Sueci immunitatem à vectigali in freto Danico iisdem offerrent, maluerant Daniæ modicum vectigal non invidere, quam concedere, ut Sueci Dania oppressa fretum Oresundicum sui arbitrii facerent. Unde & post longas moras demum Appelbomio respondebant; interdictum super mercibus bellicis in Regna Britannica à se relaxari non posse, cum id non solum Reginæ, & Suecicorum civium, sed & Belgii commodis repugnet, quod isthac navigationis libertate indulta Anglorum ambitiosa destinata in fraudem Orbis Christiani firmanda sint. Sed & repugnare id Articulo sexto fœderis Anno quadragesimo quinto initi; ne hostes alterutrius ab altero auxilio juventur. Quin & tarde admodum ab iisdem Suecorum naves, quæ præter fas in mari libero abreptæ fuerant, relaxabantur, ut saltem mora, & temporis dispendium illis navigationem redderet minus lucrosam.

§. 40. Fortasse & Hollandis animus fuerat hoc modo Reginam ad fœdus secum ineundum compellere, de quo interea Conradus Beuningius Holmiæ insistere non omiserat, auxilia simul ex fœdere anni quadragesimi quinti exposcens, quod ex Hollandorum parte accurate sit servatum ac ut Regina suis interdicat, ne paratum bellicum, ac navalem in Angliam vehant. Sed responsum: Cum Angli amicos se erga Sueciam gerant, non posse ipsam huic bello misceri, & cum utraque gente amicitiam velle colere. Fœdus, ad quod provocetur, securitatem duntaxat navigationis in Mari Baltico respicere. Nec Sueciam nupero

Hollandi auxilium à Suecis frustra petunt.

bello

1653. bello Danico auxilii quid à Belgis accepisse, utut haut modice pressam, ac bello insuper Germanico implicitam. Et usque adeo illius fœderis nullam habuisse rationem Belgas, ut & novum post fœdus cum Dano in fraudem Sueciæ fecerint. Igitur nec Sueciam amplius teneri fœdere, quod ipsi Belgæ prius abruperint. Nec Reginam edictum promulgaturam, quod civibus suis fraudi sit. Exprobabatur quoque, Hollandos non solum in Sueciæ detrimentum tractatum *Redemtionis* condidisse, sed & ubique Sueciæ commodis se objicere, ac velut arbitrium sibi in Reginæ actiones sumere; nupera quoque æstate nonnullas Suecicas naves in Hollandia diu detenuisse, cum tamen Hamburgenses, Lubecenses, & alios discedere permiserint. Excusabat tamen Beuningius tractatum *Redemtionis*, in qua Suecia utique excepta sit: & Hollandos sane postremo bello Danico Suecis favisse, ac paci conciliandæ, simul ut Suecia tam insigni satisfactione potiretur, operam navasse. Quod in belli societatem tunc cum Suecis haut descenderint, res ipsorum non tulisse, nec mature ea de re fuisse monitos. Nec sibi levem querendi causam præbere aucta in immensum per Sueciam vectigalia. Ad quæ reponebatur: Admistas quidem nonnullas illi tractatui mitiores loquendi formulas, revera tamen fœdus adversus Sueciam fuisse directum ac Dano ansam præbuisse importunius pactis insultandi. Eoque fœdus anni quadragesimi quinti ab ipsis Belgis utique fuisse abruptum. Post longam igitur disceptationem concludebat Beuningius, cum ipsius fœderis validitas in dubium vocetur, ex eo jam nihil auxilii peti posse, sed opus esse, ut idem nova elucidatione demum firmetur. Quod negotium ut is apud suos commendaret, Regina postulabat, tum ut ea, quæ in pactis Belgarum cum Danis Sueciæ fraudi forent, corrigerentur, iisdemque ipsa includeretur. Cum igitur jamdudum effecissent Hollandi, ut è Suecia nihil auxilii mererentur, hujus navigationem obtentu paratus nautici ac bellici, quo merciom genere eadem maxime abundat, impedire decreverant; simul ubi Regina quid in ipsos tentaret, suæ nationis navales socios stipendio Suecico evocaturi, præcipuum classis Suecicæ robur. Et jam Beuningius Anckerhielmium, aliosque navarchos Hollandicos ad deserendam Reginæ militiam solicitabat. Qui & ipse relationibus suis suspicionem Ordinum Fœderatorum non parum accendebat. Et credebantur plerique sermonum, quos Regina super Belgis habuisse ferebatur, per Legatum Danicum conficti irritandis in Sueciam Hollandorum animis, & ut Regi suo colorem suppeditaret conjunctionem suarum navium, quam Hollandi expetebant, abnuendi, velut à Suecis parum ipsi cautum foret.

Regina Hollandis contemtum sui adimere studet. §. 41. Regina tamen etsi bello misceri defugiebat, subinde uno & altero specimine ostendebat, haut deesse sibi facultatem Belgis nocendi nec impune laturos, si importunius ipsam lacessant. Quo fine machinas ferreas exportari vetabat, citra quas Hollandi recens ædificatas naves armare non poterant. Quod tamen edictum Beuningio multum solicitante demum remittebatur, hoc vicissim pollicente, super abreptis Suecorum navibus in Hollandia Reginæ satisfactum iri. Sed & acri suspicione Hollandos perstringebat castellum ad Leam vicum ostio Visurgis imminens, sub quo si Anglis receptus daretur, facile videbantur Hollandi aditu Visurgis & Albis fluminum posse excludi. Tum & quod Regina stapulam mercium bellicarum Gothoburgi struere agitaret, quo & pars navium bellicarum deducenda erat, istis mercibus per naves Suecicas è Mari Baltico huc comportatis, post ad portus Flandriæ, & inprimis Dunquercam vehendis præsidio futura; quibus & Hispani modicam classem facile addituri credebantur. Ita Anglis uberem ejusmodi mercium copiam fore, ac Daniæ Regem frustra tam lautis conditionibus adductum, ut Anglis sua freta clauderet. Omittebat tamen id consilium onerarias naves bellicis conducendi Regina, quod pax brevi inter bellantes coitura videretur, ac ne forte hac occasione invita in bellum traheretur, si Angli, aut Hollandi navarchi Suecicas naves excutere auderent, Suecisque navarchis id abnuentibus ad manus, uti solet, esset perventum. 1653.

Regina Hollandis mediationem offert. § 42. Gliscente ita Suecos inter, & Hollandos diffidentia haut mirum erat, operam Reginæ circa pacem conciliandam, quam Appelbomius ipsius nomine apud Ordines Generales offerebat, parum acceptam fuisse; quam & antea Beuningius, si qua ratio se ostenderet, impedire jussus fuerat. 7. April. Nam cum jam plane in Danorum partes transissent, proximum erat, ut animos Sueciæ aversos gererent, ac odissent, quos læserant. Ac metus erat, ne isthac occasione Regina quid sibi in fraudem ipsorum stipularetur. Fortasse & nolebant videri pacem affectare aut Reginam clam instigasse ad mediationem offerendam ne Anglis superbia accederet. Sed & quia Belgæ nondum spem abjecerant suam Rempublicam cum Anglis uniendi, aut saltem ejusmodi cum iisdem fœdus ineundi, per quod duæ istæ nationes sibi solis imperium maris & commerciorum asserere possent reliquis exclusis nemine interveniente cum Anglis tractare cupiebant; ne consilia ista penitius perspecta per Sequestrem eluderentur, aut temperarentur. Præsertim cum & conscientia vellicaret ne forte Regina jure talionis eodem candore uteretur, quem ipsi in tractatibus Lubecensibus nuper adhibuerant, dum suos artibus agere jusserant, ne pax inter Sueciam & Poloniam fieret, de quo Danorum instinctu Nannius Keiserus Hollandicus tunc in Dania Legatus Ordines monuerat, velut Sueci pace cum Polonis constituta Hollandorum commerciis in Mari Baltico prægraves futuri essent. Sane Waverannt Lubeca redux Amsterodami gloriatus fuerat, se brevi quantumvis Legatione Reipublicæ suæ haut spernenda officia præstitisse adjunctis sibi Polonorum adversus Sueciam animis. Unde & post mense Decembri Polonicus Residens Byæus Hagæ super fœdere commerciorum inter Poloniæ Regem, & Belgas proponebat, ostenso, inducias inter Poloniam, & Sueciam ad finem vergere, in quem eventum Rex cautum sibi esse cupiat de auxilio classis Belgicæ, qua Sueci impediantur, ne, quod antea fecerant, ostium Vistulæ navigantibus occluderent. De Bye. Quod tamen ab Hollandis velut præmaturum tunc dilatum. Sicuti & Brandeburgicus eo tempore apud eosdem acriter super fœdere mutuæ defensionis instabat, quod ad omnes ipsius ditiones se extenderet, quibuscum hæc Respublica commerciorum nomine implicita foret; quo ipso Pomeraniam, & Borussiam notari, idemque fœdus in Sueciam strui manifestum erat: sic ut jam omnes Suecorum æmuli in Hollandica amicitia præsidium sibi repositum judicarent. Cæterum post plures dies interjectos Appelbomio præmissa gratiarum actio- 28. April.

ne re-

1653. 28. April ne responsum; Reginæ operam sibi gratam esse, sed prius nosse cupere, quæ Anglorum super eadem mens sit: tunc se quoque distinctius sententiam explicaturos. Nec obscure innuebant, maluisse se auxilia, quam mediationem; ac displicere sibi, Reginam nunquam Beuningio declarare voluisse; num si Angli mediationem repudiaturi sint, ipsis ex fœdere suppetias ferre velit.

Represaliæ in Hollandos.

§. 43. Denique alio specimine Regina sub ejus anni finem ostendebat, suam autoritatem Belgis haut insuper habendam. Civis quidam Holmiensis ob rem male, uti ipse querebatur, judicatam Amsterodami in carcerem datus fuerat. Is ut liberaretur, Regina per literas ad Ordines Fœderatos datas, & Ministrum suum diligenter institerat. Cum iste haut eo magis dimitteretur, Regina contumeliæ in vicem habens intercessionem suam negligi, omnes mercatores Hollandos Holmiæ agentes cum ipsorum mercibus ac pecuniis in custodiam dari imperat. Connitente tamen Beuningio, cæteri quidem statim liberati, exceptis duobus, quorum unius bona duntaxat, alterius & corpus custodiæ tantisper obnoxia forent, quoad Holmiensem istum Amstelodami libertati restitutum constaret. Quod tamen genus represaliarum Hollandi durum magis doluerunt, quam questi sunt.

Missio in Angliam ejusque scopus.

§. 44. Regina porro damnum, quod Belgarum invidia Suecicis commerciis inferebat, per Anglorum amicitiam reparare cupida Israelem Lagerfeldium in Angliam misit Parlamento operam ipsius bello cum Belgis componendo oblaturum. Quo de negotio Appelbomius eodem tempore apud Ordines Generales propositurus erat. Et si istius opera acceptaretur, Regina optabat Gothoburgum, aut Stadam tractatibus locum designari. Rationes suadendi pacem adducere jubebatur sacra Evangelica, quæ in quatuor hisce statibus, Suecia, Anglia, Dania, & Hollandia firmam sedem fixerint; nam alibi eadem, ubi partem duntaxat civitatis occuparint, dissidia magis quam robur reipublicæ adferre. Tum quod Reginæ Parens Gustavus Rex quondam singularem cum Anglia amicitiam coluerit, ad quam & ipsa servandam atque augendam prona sit. Denique quod alii Principes fere alterutri partium addicti habeantur. Id negotium tamen placide, nullo violenti affectus signo ostenso, ageret. Præterea incumberet ad servandam, ac firmandam amicitiam Suecos inter & Anglos & ad frequentanda commercia; præsertim cum ob situm horum Regnorum ista utiliter invicem exerceri queant. Esse quippe ista haut longe nimis remota ad facilem communicationem; nec tamen ita propinqua, ut per vicinales rixas collidantur. Id si Anglis cordi esse intellexerit, primo proponeret de securitate maris & navigatione haut turbanda; tum ut Suecicis navibus ad omnes Anglicanos portus, ditionesque liber sit accessus, liberumque commercium; idem Anglis vicissim à parte Reginæ pollicitus. Tum ut impedimenta & damna navigantibus illata corrigantur, ac in futurum omittantur. Inspiceret quoque, annon commercium Muscoviticum à Fano Archangeli in Livoniam pertrahi possit, post quam Anglica natio veteribus privilegiis in Muscovia exuta sit eodem commercio aliis quoque indulto; sic ut Anglorum res per Muscoviam instaurari non posse videantur, nisi isto ad portus Ingriæ, Esthoniæ, & Livoniæ derivato. Consultaret quoque cum iisdem, qua ratione Hollandorum interdictum de mercibus bellicis in Angliam, & Flandriam non vehendis eludi queat; & an non Gothoburgi stapula ejusmodi mercium institui possit, quas Sueci modicis navigiis eo vecturi, Angli inde petituri sint. Denique ut halecum piscatio sub littoribus Angliæ Suecis libera sit. Ut autem opera Reginæ Parlamento haut suspecta foret, Legatis suis ad Comitia Ratisponensia, ubi Angliæ Rex auxilia sollicitabat, injunxerat, ut si quid tale ab ipsis peteretur, defectum mandati excusarent. 1653.

Reginæ mediatio apud Anglos eluditur.

§. 45. Lagerfeldius in Angliam delatus apud Consilium Status de affectu Reginæ in eam Remp. ac mediatione insinuabat, pacemque rationibus jam expositis suadebat. Enimvero patebat, Anglos magis de fœdere sociandorum armorum, quam Sequestris opera animo præcepisse, ardore cumprimis Danum ulciscendi, quem mox periculo involvendum jactabant, si de Reginæ auxilio sibi cautum sit. Quo fine & Vice-Comes Lisleus Legatus in Sueciam destinatus erat. Quæ tamen Legatio incassum cadebat, postquam mense Aprili longum, quod vocabant, Parlamentum ab Olivario Cromvello dissolutum fuerat. Novi dehinc Angliæ rectores super Reginæ mediatione declarare mentem suam differebant, quod Belgici Legati propediem adfuturi dicerentur, ac provincia Hollandia peculiaribus literis pacem ambiisset. Interim Lagerfeldium stimulabant, ut negotia sua cum ipsis absolveret, antequam tractatus cum Belgis inciperent. Nam expiscari prius cupiebant, quæ fœderis conditiones sibi à Regina proponerentur, simul quia nondum cogitationem de coalitione, aut arctissima duarum Rerump. conjunctione, & commerciorum imperio exuerant; quo casu soli inter se nemine secreta ipsorum arbitranto tractare decreverant. Id negotium quanquam maximi momenti futurum erat, judicabat tamen Regina, haut convenire sibi eidem aperte reluctari, cum illi ad idem perficiendum magis stimulandi viderentur, quam retrahendi, si displicere istud sibi demonstraret: simul id negotium ex se ipso tot difficultates pariturum, quibus ultro velut vado adhæsurum sit. Igitur jubebatur Lagerfeldius dissimulare sibi de eo quidquam constare, quamdiu illi secreto rem agerent. Sed ubi aperte ista moveri inciperent, Anglos inprimis moneret, ne quod præjudicium Reginæ adferri paterentur. De cætero si mediatio rejiciatur, nullo indicio id sibi displicere ostenderet, sed quæ circa commercia in mandatis habeat expediret. Enimvero quæ tunc circa compositionem partium agitata fuerant consilia, turbabantur ob dissolutionem Parlamenti, in quo plurimi fuerant Belgis faventes, & quod hi Anglos jam ultro lacesserent, inani ostentatione apud Doveram machinis explosis. Unde exacerbati Angli nil præter vindictam spirabant. Ac judicaverant Angli, Belgas prius super acceptanda mediatione mentem suam declarare debuisse, velut inferiores. Sed cum Belgæ postularent, ut Angli prius sententiam suam exponerent, id ab hisce ita acceptum velut sibi metu coactis ad pacem petendam ac cedendum foret. Et adpellentibus post mense Junio Londinum Belgicis Legatis de Mediatione deinceps silentium fuit; quam & cum ante Galli, atque Hispani oblatum irent, ne auditi quidem sunt. Ita Mediatio Reginæ mutua partium exprobratione elusa est, nec ab Anglis in alterutram partem de ea quid responsum.

Super commerciis & navigatione

§. 46. Super libertate navigandi Suecis navibus haut turbanda jam antea per Benjaminem

Bonel-

1653. cum Anglis acta. Bonellum Commissarium cum Parlamento actum fuerat; cui id responsi datum; quamdiu Belgarum interdictum de mercibus bellicis subsisteret, se non posse concedere, ut earundem in Hollandiam libera sit vectura. Sed si Belgæ impedire desisterent, quo minus eædem in Angliam importentur, se libenter exemplum imitaturos. His tamen mercibus exceptis Angli promittebant, Suecorum navigationi quaquaversus nullum à se impedimentum allatum iri, & quæ naves in suos portus abductæ sint, eas restituendas, reparatis quoque impensis, ac damnis. 5. Jul. Proponebat inde Lagerfeldius super commerciorum fœdere, ad quod Angli amice ac prolixe, sed laxioribus verbis respondebant. Mox ad singularia descendens postulat, ut in omnibus utrinque portibus utriusque Status civibus liber sit introitus, libera emendi, vendendique facultas, nec à Suecicis navibus amplius quid exigatur, quam ab aliis nationibus amicis, ac fœderatis. Ut in omnibus maribus libera sit navigatio; utque prætereuntibus navibus Suecicis in Angliæ portus receptus pateat, ubi tempestas, aut annonæ defectus subegerit; neu invitæ ad vecturam præstandam adigantur. Eadem vicissim Anglicis navibus in Suecia exhibitum iri. Sed Angli qui Reginam in Danos incitare quam maxime cupiebant, ad hæc reponebant; antequam libertas illa navigandi, & commerciorum stabiliri queat, utrinque necessarium esse in veras causas inquirere, quare commercium inter ditiones Anglicanas, & Suecicas labefactetur, ac velut interceptum jaceat: tum & considerandum, quam intoleranda ratione id penitus occludatur, & quibus mediis talia amoveri possint. Cui fini Respublica Anglicana consilium, viresque suas libenter sit commodatura. Unde quæ Reginæ sit mens, nosse cupere. Lagerfeldius etsi satis perspiceret, quorsum ista tenderent, ut per Suecos iram suam in Danos conceptam ob occlusum ipsis fretum, abreptasque naves effunderent; istud tamen dissimulabat, ac oblique jaciebat, ad Reginam super ea re scribendum esse. (Nam à Regina jussus erat, si quid tale moveretur, ad ipsam rejicere.) De cætero ad libertatem navigationis hoc duntaxat medium proponebat, ut ne Suecicæ naves in Anglicanos portus invitæ abstraherentur. Cum postea idem apud Consilium Status super responso instaret, ab hocce reponebatur: sese ad commercium inter utramque gentem excolendum valde pronos esse; verum perspicere, Suecicis quidem navibus ad se accessum patere, non vicissim suis in Sueciam ob clausum sibi fretum Oresundicum. Unde se, quid ab ipso in hanc rem adferatur, nosse cupere. Lagerfeldius contra fretum id ad Danum spectare, ac se istorum prius sententiam cognoscere velle. Interim ostendebat, Suecos è Mari Baltico Gothoburgum merces convecturos, unde ab Anglis peti possint, vicissim ipsi Suecis liberam halecum piscationem sub Angliæ litoribus concederent. Jaciebat etiam de consilio Reginæ naves bellicas Gothoburgum mittendi, quæ onerariis Suecorum in Flandriam & alio trajicientibus præsidio essent. Super quo nihil certi responsi ab Anglis elici poterat. Quæ super Gothoburgensi stapula movebantur, ipsi probabant ea lege, ut sibi solis pro justo, & moderato pretio liceret emere cuprum, ferrum, picem, resinam, cannabim, funes nauticos, ac similia eo comportata, easque merces solis navibus Anglicis avehere; vicissim Suecos halecum piscationem concessuri iis conditionibus, quæ justæ censebuntur; in cujus rei specimen literas tuti commeatus pro quatuor navigiis piscatoriis tradebant. Enimvero cum id genus monopolii mercium Suecicarum, quod Angli in certos annos affectabant, altioris foret indaginis, Lagerfeldius velut haut intelligeret, quo ista pertinerent, simulabat, ac rem istam paulatim ad Legatum devolvebat in Sueciam mittendum. Interim ut naves Suecicæ magno numero à prædonibus in Angliam abstractæ relaxarentur, obtinebat, promissa quoque damni refusione, & ut pœnas darent, qui istas abduxerant; simul decretu Consilii Status securitas navibus Suecicis publice sanciebatur. Etsi illud non parum molestiæ haberet, quod prius super abductis navibus, num revera Suecicæ essent, cognoscendum foret. Nam Angli multas earum ad Hollandos spectare arguebant. Sed Regina cum Anglos ambigue, & lente agere perspiceret, Lagerfeldium domum revocat, qui Consilio Status à quo honorifice habitus fuerat, valedicens, pacem suadebat, ac denuo Reginæ operam offerebat. Respondebatur; studium Reginæ circa componendam pacem à se vehementer probari. Bellum ita se gesturos, ut amicorum commerciis ne noceant. De mediatione acceptanda, aut repudianda nullum verbum.

§. 47. Porro ad Legationem in Suecia obeundam ab Anglis Bulstrodus Witelocius destinabatur, Hollandis suspectantibus, in sui fraudem quid agitatum iri. Qui & serendæ apud Anglos diffidentiæ spargebant, à Regina in Bremensi ditione exercitum colligi restituendo in solium Carolo Regi. Quod facile vanitatis convictum. Et usque adeo Regina Anglis nullam suspicandi ansam præbere cupiebat, ut cum paulo ante Balandinus Eques à Rege Carolo II. in Sueciam missus esset ad afferendum Principi Sueciæ Ordinis periscelidis insigne, Regina in id consentire noluerit, sic ut istud eidem fuerit reportandum. Vicissim tamen Regina Gallis, atque Hollandis confirmabat; se nullum fœdus bellicum in fraudem Hollandorum cum Anglis inituram, ac nihil magis optare, quam ut pax inter illas Resp. quam primum coeat; cum Sueciæ rebus haut conducat, harum nationum alteram alteri succumbere. Anglorum Legatio in Sueciam.

SAMUE-

SAMUELIS PUFENDORFI
RERUM SUECICARUM
LIBER XXVI.

EPITOME.

1654. *Cum Anglico Legato acta.* 2. *Fœdus commerciorum cum Anglis concluditur. Peculiaris conventio.* 3. *Hollandorum in Suecos suspiciones.* 4. *Hollandi fœdus cum Polonis agitant.* 5. *Regina pro Ulfeldio intercedit. Is de objecto furti crimine se purgat.* 6. *Legatio in Hispaniam.* 7. *Czar de causis belli Polonici Reginæ exponit. Idem titulum suum auget.* 8. *Verdensis sessio expeditur.* 9. *Investitura differtur.* 10. *Suecici Legati protestantur. Inanis pro Evangelicis per Austriam interventio.* 11. *Derixa Theologorum Evangelicorum.* 12. *Controversia super urbis Bremensis immedietate. Cæsareorum de Bremensi negotio relatio. Pro Brema in Senatu Principum concluditur.* 13. *Suecici Legati frustra queruntur. Cæsaris decretum pro civitate Bremensi.* 14 *Kœnigsmarckius Bremenses coercere instituit.* 15. *Burgum occupat.* 16. *Lubeca & Hamburgum pro Brema apud Suecos se interponunt.* 17. *Bremenses à Belgis auxilium petunt.* 18. *Regina Regno cedere constituit.* 19. *Eadem Senatui destinata pandit.* 20. *Qui eadem frustra deprecatur..* 21. *De reditibus Reginæ post abdicationem, ejusque cessione.* 22. *Regina Principi successorem substituere conatur.* 23. *Reginæ ad Ordines allocutio.* 24. *Propositio ad Ordines.* 25. *Ordines demum in abdicationem consentiunt.* 26. *Regina Residentem Lusitanicum agnoscere abnuit.* 27. *Sera Poloni legatio.* 28. *Reginæ sceptrum deponit.* 29. *Dispositio super bonis Reginæ reservatis. Instrumentum abdicationis.* 30. *Caroli Gustavi cautio Reginæ data.* 31. *Solennia abdicationis.* 32. *Oratio Reginæ valedictoria ad Ordines.* 33. *Rosenhanius respondet.* 34. *Reginæ oratio ad novum Regem.* 35. *Christinæ regimen Sueciæ gloriosum, juxta & proficuum.* 1654.

Cum Anglico Legato acta.

INitio anni quinquagesimi quarti Witelocius Legatus Anglicus cum Upsaliam, ubi tunc Regina agebat, accessisset, à duobus Senatoribus quadrantem milliaris obviam missis in oppidum deducebatur. Qui vicissim leges decori haut implevisse judicabatur, quod eosdem neque titulo *Excellentiæ* honorasset, & digredientes non nisi ad scalas usque prosecutus esset. Nec minus quod ipsius comites in spectaculo, cui ipsa Regina intererat, sclopeta breviora secum gestarent; cum nihil tale, quale Parlamenti quondam Legatis Madriti, & Hagæ contigerat, in Suecia metuendum ipsis foret. Publica admissione præter solennia testandæ amicitiæ multis adstruere conabatur, Parlamentum Angliæ justis de causis arma in Regem cepisse, ac toto turbarum domesticarum contextu, & circa ipsam Regis mortem nil aliud egisse, quam quod fas requisiverit: tum justitiæ legibus utique quadrasse, quæ circa mutationem Regni in Rempublicam contigerint. Sed privatim multa movebat super conjunctione armorum cum Anglia adversus Belgas, ejusque exequendæ complures proponebat vias. Quæ dextre declinabat Regina, bello in commerciorum exitium erupturo finem quamprimum imponi optans, quod accessu sociorum alendum erat, & extra cujus contagium sese, ni vis inferretur, amovere utique constituerat. Sed & parum sibi de firmitate præsentis status Angliæ pollicebatur, quod quę legitimum Regem solio dejecerat natio, usurpatorem haut diu toleratura crederetur. Etsi cum per Witelocium ipsi solenniter indicaretur, Olivarium Cromwellum Protectoris vocabulo summæ rerum admotum, gratulandi causa literas ad huncce dare haut omit- 4. Febr. teret circa titulos, quos iste affectaret, tribuendos non difficilis futura. Haut tamen abrupte repudiare consultum ducebat, quæ à Legato proponebantur quoad de exitu belli inter Anglos, & Belgas constaret, eoque vario obtentu tempus extrahebat. Nam si bellum durasset, haut defutura erat ratio Belgarum prædationes coercendi, & freto Danico libertatem restituendi. Sed nunc pacis negotiatione fervente, & propinqua Reginæ abdicatione operosa fœdera moliri superfluum erat. Interim reparatio damnorum ab eodem exigebatur mercatoribus Suecicis per Anglos illatorum, quæ ad quadringenta uncialium millia adscendebant. Qua de re iste negabat quidquam sibi in mandatis datum, sed ad Protectorem eam rejiciebat; utut jam Lagerfeldio super ista promissum foret. Sed opportunum visum eam rem

tunc

1654. tunc urgere, cum Angli fœdus affectarent, ac bellum nondum foret finitum. Nam pace facta ea restitutio ægrius impetranda videbatur. Unde & mox eo nomine mercatoribus Suecicis satisfactum iri Witelocius promittebat.

Fœdus commerciorum cum Anglis concluditur. 11. April.

§. 2. Cum autem Regina omnibus modis commercia & navigationem civium suorum promovere, simul ad propiorem cum Anglis conjunctionem aditum sibi struere cuperet, postquam Belgæ penitus Suecia disjuncti Danis se addixerant; tum iste acriter instans absque tractatu dimitti non posset; fœdus commerciorum cum Witelocio per Axelium, & Ericum Oxenstiernas Upsaliæ concludit, pro captu temporum arctius adstringendum. Quæ negotiatio durante adhuc bello summo silentio tegebatur, ut Belgarum, ac Danorum animi in suspenso tenerentur. Eo fœdere conventum de amicitia mutua inter Reginam, & Protectorem ac utriusque Statum, commodisque invicem promovendis; utque si alterutri pericula, machinationes, & conspirationes alteri imminentes innotuerint, easdem ipsi indicet, & quantum detur impediat; nec alterius rebelles alter foveat. Uterque quantum in se curet ut impedimenta removeantur, quæ hactenus utriusque gentis navigationem, & commercia inter se turbarint, ac libertatem navigandi & commercandi adversus quoscunque turbatores tueatur. Utrique genti ad alteram liber sit accessus, liberaque commoratio, ac commercia exercendi facultas, teloniis rite solutis. Homines, navesque ad præstanda servitia bellica, aliave inviti ne adigantor. Pateant navibus utrinque portus tempestatis, aut securitatis causa aut aliam ob necessitatem, nec eo nomine oneris quid exigatur. Naufragis ad utriusque litus amice subveniatur, undique ereptę merces ęquo laboris pręmio soluto dominis reddantur. Jus utrinque prompte dicatur, degere utriusque civibus in utriusque ditionibus tuto liceat, atque arma portatilia in privatam defensionem gestare, modo suspiciones de turbanda pace publica non excitentur. Liceat utrique emere, atque exportare cujuslibet generis arma, paratumque bellicum; navesque in alterius portus; stationes, ac litora subducere, non onerarias solum, sed & bellicas; modo numerus suspicionem non excitet: tunc enim venia prius petenda nisi tempestas, aut vis subegerit; quo casu adventus causam præfectis locorum significent, nec diutius ibi moram, quam concessum fuerit, trahant. Liceat utrique genti per utriusque ditiones terra, marique ad alios populos transire, & commercia ibi exercere, mercesque hinc inde vehere, salvis utriusque gentis super mercatura legibus domesticis. Commercia cum alterutrius hostibus alteri interdicta non sint, exceptis duntaxat mercibus bellicis, super quarum designatione intra quatuor menses transigendum sit: hæ in prædam cedant absque spe restitutionis. Ne transitu navium merciumque per alterius ditiones fraus huic fiat, transituri literas tuti itineris & *certificationes* à suo magistratu habeant, de quarum formulis intra semestre conveniendum sit, quibus exhibitis ab istis nil amplius exigatur, nec ulla inquisitio fiat, nec transeuntes detineantur, aut molestia afficiantur. Si secus factum sit, læso damnum pensetur. Si privati contra hoc fœdus quid egerint fœdus salvum persistat; violatores isti pœnas dent, ac læsi de damno satisfaciant intra annum vertentem post restitutionem postulatam. Ubi sistere se judicio, aut judicatum solvere abnuerint, è publicatis ipsorum bonis læsis satisfiat. Restituantur itidem, quæ durante hoc cum Belgis Bello utrinque erepta sunt. Hoc fœdere nihil derogatum sit præeminentiæ, juri ac dominio utriusque in suis maribus fretis, ac aquis. Uterque libertatem navigationis, & mercaturæ sociata opera promoveat, ac defendat in Mari Baltico, freto Oresundico, mari septentrionali, Occidentali, Britannico, Mediterraneo, & Canali cæterisque Europæ maribus adversus turbatores; salvis tamen fœderibus utriusque gentis cum aliis, quæ antehac inita sunt. Imposterum neutri cum alio quocunque pacisci liceat in fraudem hujus fœderis. De modo auxilii invicem ferendi pro defensione libertatis commerciorum, & navigationis, ubi opus fuerit, & ratio postulaverit, distinctius pro temporis & rerum omnium circumstantiis transigatur. De commercio Americano, halecum piscatione, deque stapulis ad alios tractatus rejectum. Ratihabitioni quadrimestre utrinque tempus statutum. Huic fœderi adjiciebatur peculiaris conventio, ut mutuæ querelæ Suecorum, Anglorumque super injuriis in Guinea illatis ad peculiarem Commissionem seponantur; interim hæc mora neutri parti præjudicio sit, ac utraque natio in Guinea, aut itinere nulla se invicem injuria afficiat, & juxta fœdus amice vivat. Pariter & coloniæ Anglorum, Suecorumque in America amicitiam colant, & mutuæ conservationi studeant, quoad de harum limitibus & aliis, si quæ sunt, amicitiæ legibus inter Commissarios utriusque partis conventum fuerit. 1654.

Hollandorum in Suecos suspiciones.

§. 3. Ista Witelocii negotiatio Belgis valde suspecta erat, quicquid Regina apud Ministros Belgicum, Gallicum, & Danicum testaretur, à se nihil agi, quod veteribus sociis, & amicis fraudi sit. Eoque Beuningius, etsi dudum deposita spe aliquid postulatorum suorum obtinendi, jussus erat non prius è Suecia discedere, quam Witelocius inde abiisset. Idem Beuningius cum sub initium anni quædam bellicæ naves Anglicæ fauces portus Gothoburgensis obsiderent, Hollandorum navibus onerariis insidias struentes, apud Reginam de ea re querimonias ciebat. Regina etsi verbis testaretur, id se inscia fieri ac se præstituram, ut portus sui Hollandis tuti sint; haut prius tamen scripto declarationem super eo negotio edebat, quam de pace inter Anglos & Belgas conclusa constaret, ne quam Anglis offensæ ansam præberet, & quia Belgæ non meruerant, ut commercia ipsorum Suecis magnopere curæ essent.

Hollandi fœdus cum Polonis agitant.

§. 4. Interim magis indies gliscebat Hollandorum in Sueciam odium, tanto acrius, quo iniquioribus rationibus nitebatur. Cum enim antea Hollandi suis navibus merces, queis Sueci indigebant, in Sueciam importassent exportatis vicissim quæ ibi proveniunt, ac pretio utrisque ex sua libidine constituto tantum non ad tributariam conditionem id Regnum redegissent; nunc quod Sueci sua commercia propriis navibus tractare instituissent, velut injusta novitate introducta indignabantur. Et cum viderent Suecos firmandæ suæ navigationi Anglorum amicitiæ se adplicare, ipsi non modo Dani rationibus se innectebant, sed & novum cum Polonis fœdus meditabantur, librandis viribus, quæ ex Anglicana societate Sueciæ accedere possent. Et quia prævidebant, brevi bellum Suecos inter, & Polonos exarsurum, quod quo minus averteretur, ipsi quantum dabatur contulerant; metuebant, ne tunc Sueci par pari referrent interclusa ad Borussiæ portus navigatione, sicuti ipsi navigationem in Angliam impedierant. Igitur provincia Hollandia, ac impri-

1654 mis Amstelodamensis civitas Polonicum Ministrum Byæum stimulabat, ut super fœdere cum Polonia concinnando Ordines Generales urgeret, quo id mature cum Ordinibus Poloniæ, quorum conventus brevi habendus erat, communicari possit. Cæterum navigationis, commerciorum, & piscationis securitas obtentui sumebatur; ac offerebant inter alia Polonis Hollandi viginti grandes naves bellicas quibus si opus foret, totidem addendæ essent, sibi vicissim ab istis quadringenta viginti septem uncialium millia stipulati. Fœderis formula Hagæ adornata mense Aprili Byæus in Poloniam discedebat, ut re cum Senatu & Ordinibus deliberata id absolveretur. Nec Regina apud Beuningium dissimulabat, sat sibi constare, quid Belgæ cum Polonis in fraudem Sueciæ agitent, idque sibi non parum displicere. Sed qui ista sibi ignorari excusabat. Eidem quoque cum irritam suam in Suecia negotiationem quereretur haut obscure exprobratum; Ordines circa hoc bellum administrandum non pro solita prudentia, & constantia se gessisse, & omisso sub finem belli armorum paratu per intempestivam parsimoniam ultro sibi duriores pacis leges conciliasse: cum semper durante hoc bello solitarios cum Anglis tractatus agitarint, haut ulli tutum fuisse in armorum societatem cum istis descendere.

Reginæ pro Ulfeldio frustra intercedit.

§. 5. Legato Danico Petro Julo cum Regina destinata sua circa exuendum regimen exposuisset, inter alia memorabat; se considerasse post abdicatum à se Regnum, suumque è Suecia discessum præsentem rerum faciem mutari posse, eoque judicasse è re fore Daniæ, si tunc Cornificium Ulfeldium in Suecia haut relinquat, sed efficiat, ut is in locum aliquem non suspectum se conferat, puta Viennam, Venetias, aut Lutetiam. Ad quod consilium capiendum spes sit se istum inducturam, si Regi Daniæ placeat liberum ipsi relinquere bonorum suorum usumfructum, ac ut idem de filiis suis quos velit secum habere possit, cæteris in Dania relictis: quin & si opus videatur, ut scripto deprecationem, qualem Rex velit, exhibeat, modo illa nihil abjecti contineat. Id ut Regi referret Legatus, simul ostenderet, magnopere se ipsi obstrictum fore, si in sui gratiam ista Ulfeldio indulgeat, Regina petebat. Ad quæ Rex Daniæ Julum Reginæ declarare jubebat; se vehementer cupere Reginam sibi devincire, ac molestissimum esse, circa Ulfeldium se ipsi gratificari non posse; qui ex quo tempore ipse Daniæ Regno potiatur, ita se gesserit, ut si Regina id penitius considerarit, indignum eundem sua commendatione judicatura sit. Eum quippe omni veneratione adversum ipsum exuta absque suo permissu Regno excessisse; pluribus linguis famosos libellos in ipsum publicasse, regimenque ejusdem omnibus modis traduxisse. Eundem ad dicendam causam de administratione sua citatum libellum offerre Senatui ausum plenum contumelia in Regiam Majestatem. Qua impudentia ipse permotus sit, ejusdem reditus, quibus hactenus libere gavisus sit, detinere, num hac via permoveri possit, ut in se descendat; sed eundem nunquam plus insolentiæ ostendisse. Inprimis ab isto admissum facinus inusitatæ improbitatis, & ob quod omnibus horrori & execrationi esse debeat, intercepta pecunia, qua quondam Angliæ Regem, cum in Batavis ageret, sublevare Daniæ Rex voluerit, quam nihilominus Ulfeldius in rationes suas retulerat. Quod flagitium cum Regina de Ulfeldio credere se negaret, paulo post Julus exemplum testimonii à Legato Regis Angliæ nuper Hafniæ relicti proferebat, quo negabat, hunc illa viginti quatuor uncialium millia à Rege Daniæ sibi destinata accepisse. 1654

Is de objectis turpi crimine se excusat.

§. 6. Mordebat ea res generosum Reginæ animum, si tam fœdi criminis manifestum protexisse, ac non modico favore prosecuta videretur. Itaque Ulfeldio denuntiat, ni objecta purget, non amplius ipsum suo patrocinio fruiturum. Qui cum indubitatis se documentis innocentiam suam demonstraturum asseverasset, Regina præsente Julo Senatores, ac Ulfeldium in conclave suum evocat & huic significat ob intercepta vinginti quatuor uncialium millia ipsum à Legato Danico accusari; ad quod crimen jam respondendum ipsi esse, salvo respectu Regi Daniæ debito. Ulfeldius inde sui defensionem orditur, productis literarum documentis. Sed Legatus Danicus indignum muneris sui indole ratus, si coram Regina causam Regis sui nomine dicere videretur, iratus conclavi se proripuit, questus à Regina huc se inductum; quæ promiserit, nil dictum iri Regis Daniæ honori adversum. In quem Regina haut peccari judicabat, si Legatus ipsius audiret, falsa quædam crimina adversus Ulfeldium ab ipsius inimicis apud Regem venditata. Cæterum digresso licet Legato Ulfeldius haut omittebat instrumenta sua novem numero producere, quibus demonstrabat, petente Rege Angliæ Montrosio Marchioni, quo tempore is expeditionem in Scotiam parabat, eam se pecuniæ summam, & duodecim amplius uncialium millia de suo, quæ adhuc sibi debeantur, exsolvisse. Recognitis per Senatores epistolis, apochisque perspici aliter non potuit, quam Ulfeldium objecti criminis innocentem esse: quam in rem ipsi quoque testimonium publice fuit redditum.

Legatio in Hispaniam.

§. 7. Eodem anno Matthias Palbitzkius in Hispaniam Ablegatus destinabatur compensando honori, quem Rex Hispaniæ ipsi exhibuerat, habito per sesquiannum in Suecia Ablegato Pimentello. Redierat iste ex Hispania amplis asseverationibus de amicitia cum Suecis colenda onustus. Nunc non parciorem verborum copiam refundere jubebatur, ac per annum in Hispanica aula commorari expediendis Reginæ negotiis, inprimis quæ ad promovenda commercia facerent. De amicitia communibus verbis testaretur, ut tamen ad negotiationem super novo fœdere haut descenderet; de quo si ultro Hispani proponerent, mandatis se haut instructum excusaret; cæterum ad Reginam relaturum se reciperet. Simul observaret, quæ in Aula illa tractarentur, inprimis cum Lusitanis, & quæ ad promovenda commercia facerent. Sed peculiariter commerciis Suecos inter, & Hispanos stabiliendis invigilaret, de quibus præterita æstate Regina Pimentello scriptum tradiderat, ad quod nihil responsi hactenus repositum fuerat; id quod denuo Madriti Aulæ insinuaret. Tum commercium Hispanicum exploraret, quid mercium ibi proveniret, quid desideraretur, & quod istarum pretium ibidem foret. Caute tamen ageret, ne Hispanis suspicionem injiceret, aut ansam molestæ repulsæ porrigeret super navigatione etiam ad Americanas provincias instituenda; sed prout inclinatos istos reperiret, ita procederet, nec peculiaria prius exprimeret, quam animis istorum prius rite dispositis. Ubi pronos Hispanos repererit, distincte exponeret, ut Africanæ Suecorum societati mancipia in Guinea

1654 nea comparata in Americam trajicere liceat, eaque in Terra Firma, aut Cuba vel Hispaniola non solum pro pecunia vendere sed & cum mercibus Americanis permutare, easque inde avehere. Quod Hispani eo facilius annuituri videbantur, quia ob bellum cum Lusitanis mancipia illa, ad Americæ culturam plane necessaria, non nisi ægre, & magno pretio comparari poterant. Quam ob causam etiam Flandris tunc navigatio in Americam permissa fuerat. Tum ut societati Succorum Americanæ indulgeretur, è Nova Suecia in Cubam, & Hispaniolam commercia instituere, ac pecora inde avehere, quorum ingens ibi copia dari ferebatur. Vicissim demonstraret, quam lucrosum Hispanis futurum sit, si ipsi Maris Baltici, & Sueciæ merces ab ipsis Suecis emere possint, quæ nunc ipsis interventu aliorum ingenti pretio comparanda sint; cujus rei desiderium ipsis injicere conaretur, ut iidem ultro contractum eo nomine affectarent, cujus tamen complementum Reginæ reservaret, ac ut huic optio relinqueretur, solutionem pecunia, argento infecto, aut Hispanicis mercibus accipere mallet. Tum ut proponeret, num armis in Suecia confectis Hispani uti velint. Ne autem hæc missio Gallis suspicionem injiceret, Regina Ministro Gallico Picquio significabat; Palbitzkium jussum in transitu Regem, Reginamque Galliæ salutare, ac de proposito suo Regnum abdicandi illis significare. Hujus tamen iter cum tardius procederet, idem jam Lutetiam progressus ibi subsistere, itinere in Hispaniam suspenso, jubebatur, quoad successor Carolus Gustavus super ea legatione ex suo placito disponeret.

Czar de causis belli Polonici Reginæ exponit. 9. Febr. §. 7. Hoc anno bellum Polonis inferebat Russorum Czar, instigante Cosaccorum Duce Chmielinskio, qui istum sibi protectorem adsciverat. Ejus belli causas Czar prolixis literis Reginæ per peculiarem Ablegatum missis exponebat, quas memorare haut abs re visum fuit. Summa querelarum super titulo erat secus quam pactis cautum fuerat Polonis sibi tributo; quam intolerandam iste injuriam ducebat. Extare ultra quadringentas epistolas præfectorum Polonicorum ad præfectos limitaneos Russicos, quæ vitiose titulum istum exprimant. In quibusdam Czaris patrem Michaelem Filaretowicium, in quibusdam inverso ordine Fedorem Michaelowicium dici. Alicubi loco *Samoderfetz* poni *Dersavetz*, quod præfectum notat. Alibi non nulla provinciarum vocabula omissa. Ipsum Czarem pro Alexio Michaelowicio Alexandrum Michalilowicium dictum. Se missis Legatis sæpius postulasse, ut qui tales errores admiserint, capite plecterentur. Ipsum Poloniæ Regem decreto Comitiali anno 1637. sanxisse, ut omnes Czari justum titulum tribuerent, quem typis impressum quaquaversus ad omnium notitiam dimiserit, capitis pœna in transgressores statuta. Nunquam tamen impetrari potuisse, ut in delinquentes animadverteretur. Multos præterea libros in Polonia impressos, in quibus non pauca contumeliosa in Czarem, ipsiusque patrem, & avum Filaretum Nikitowicium Patriarcham jactata sint, inprimis quod Uladislao titulus electi magni Ducis Muscoviæ tributus sit, cui tamen ipse solenni pacto renuntiaverit. Regem quoque Joannem Casimirum literis, queis super excessu Uladislai Regis significabat, hunc vocasse *lumen totius orbis Christiani, quod postquam hanc terram illustrarit, in cælum sese ad æternam gloriam transtulerit:* quæ de mortali nato dici intolerandum sit. In Legatione quoque anno 1648. patrem ipsius Dominum Michaelem Federowicium dici, non addito titulo Czaris & omnium Russorum *Samoderfetz*, seu Conservatoris. Equidem demum post multas expostulationes anno 1652. Poloniæ Regem Czari scripsisse, ut Legatos suos Warsoviam mitteret, qui viderent de reis in Czarem supplicium sumi. Venisse Legatos; reos ipsos non comparuisse, sed per procuratores inanes excusationes protulisse, auditu indignas. Ita re infecta Legatos discessisse; sententia à Polonis lata, insigniores reos absolutos viliores nonnullos absentes damnatos addito, haut constare, superstites, an mortui. Domum eadem de causa anno superiore Legatos in Poloniam missos; sed qui irrisi, ac ludibrio habiti redierint. Addebatur, Regem Poloniæ cum Crimeorum Tartarorum Principe adversus Russos conspirasse, ac in finibus turbas excitasse. Ita è transmissis libris, ac literarum exemplis Regina judicaret, num par sit, Christianum Principem ab altero tam indignis modis haberi. Ad has literas Regina nihil aliud reponebat; quam se de causis belli percepisse, ac gratum sibi fore, si controversiæ illæ amica ratione componi possint. Cæterum ut Reginæ in se animum exploraret Moschus, aliis literis scribebat, se de illis, qui anno 1651. Levinum Nummers Plescoviæ injuria affecissent, supplicium sumturum; ac postulabat ad idem spectandum aliquem à Regina mitti. Regina reponebat; non se dubitare, quin Czar id facinus dignis pœnis ulturus sit licet à se nemo ad videndam executionem mittatur. Sed par insuper esse, ut isti Levino, ac aliis pro illatis damnis pensatio fiat. Eadem de re cum Minister Suecicus Joannes Rhodius instaret, Russi reponebant; an non sufficeret, autores facinoris capite pœnas dedisse, ac Levinum honore potitum Czaris manum osculandi, pellibus Zobellinis ducentorum aureorum pretio donatum? Sed cum iste reponeret: viginti aureorum millia eo nomine à Levino, aliisque postulari, Russi velut stupore tacti nihil respondebant, profectionem Czaris ad expeditionem Polonicam excusantes. Iidem & viginti millia tuborum longorum vendi à Regina sibi postulabant. Regina cum neque tanto armorum numero istum firmare, nec omnibus abnegatis suspicionem eidem injicere vellet, non plures quam quater mille sibi superesse ferebat, quos æquo pretio quamprimum ad fines Russiæ transmissura sit. Eodem tempore Czar insigne additamentum titulo suo assuerat, dominum se Majoris & Minoris Russiæ vocando ob Kioviensem & Cernichoviensem districtum, quem sibi à Polonis vindicatum ibat; ac Ministro Suecico denuntiabant, ut ad eam formam titulus Czari deinceps recitaretur. Joannes Rhodius ad Reginam se relaturum respondebat. Cum paulo post literæ à Regina super negotio Levini Nummers adferrentur, quæ receptum hactenus titulum exprimerent, Czar eo audito indignationem præ se ferebat. Sed Rhodius Russico Cancellario demonstrabat; ne Russos quidem Reginæ titulum provinciarum Germanicarum vocabulis auctum tribuere prius voluisse, quam cum Juskium sibi dedi peterent. Alias ingentes spiritus tunc Russis accesserant ex immenso validæ juventutis proventu, è qua ducentorum amplius millium exercitum conscripserant; Alexandri Magni, uti jactabant, facinora æquaturum, & in ipsam Germaniam penetraturum, ut satis constaret, si res adversus Polonum succederet, ipsos tentaturos, ut pedem iterum ad Mare Balticum fige-

Czar titulum suum auget.

figerent. Ac jam tituli augmentum in materiam rixæ seponi adparebat, exclusis aliquot Suecorum in Russiam nuntiis, quod recentem, ac pleniorem titulum Czari non tribuerent

Verdensis sessio expeditur.

§. 8. Supersunt in Comitiis Ratisponensibus acta, quæ quidem propius Sueciam tangunt. Circa locum, quo Verdense suffragium explicari deberet, nonnihil adhuc controversiæ movebatur, ingenti protestationum agmine semel atque iterum erumpente, cum per absentiam aliorum præsulum id suffragium inter Luneburgicas Domos incideret. Unde alternantes Principes postulabant, ut nomine ejus Ducatus proxime ante Citeriorem Pomeraniam sententia scamno seculari ferretur. In quod Regina facile consentiebat, nec minus ut Mindensis, & Halberstadiensis Principatus juxta Ulteriorem Pomeraniam, Suerinensis, & Raceburgensis juxta Meclenburgicam locum sortiretur. Enimvero ob brevitatem temporis id negotium tunc expediri non potuit, & quia Brandeburgicus, & Meclenburgicus decretum Cæsareum super loco præsulatuum istorum inter seculares Principes assignando petierant. Ita Verdensis proximum ab Osnabrugensi locum retinuit, quod petentibus Legatis Suecicis decreto Cæsaris firmatum, ut idem ex opposito Osnabrugensis seculari scamno consideret. Sed in conventibus Evangelicorum Ordinum Verdensis post Brunsuicenses ante alternantes Domos nemine contradicente ad dicendam sententiam evocabatur.

Investitura differtur.

§ 9. Circa investituram Germanicarum provinciarum Cæsarei Suecos subinde urgebant, stimulante laudemii desiderio. Quo fine quoque agitabatur, ut à subscriptione Recessus excluderentur, qui investituram nondum recepissent. Id quod Sueci tanto iniquius ostendebant, quod ab ipso Cæsare impedimentum foret objectum, ne illa dudum susciperetur. Ita conatus iste disjectus, ac Regina ultro tempus extrahebat, quod jam decrevisset Regnum in Carolum Gustavum conferre, ne isti sumtus mox iterandi essent. Ea de re cum Legati Suecici apud Cæsarem jussu Reginæ exposuissent, ac petiissent, si forte intra quadrimestre, (nam id spatium denuo à Cæsare indultum fuerat,) nemo ad eam capessendam adesset, ne id officii neglectu, sed ob mutationem regiminis factum crederetur. Respondebat Cæsar; agerent Regina, aut successor quod commodum ipsis sit.

Sueci Legati protestantur.

§. 10. Cæterum quam parum curæ esset Cæsari atque Ordinibus Catholicis conventa pacis Westphalicæ executioni dare, his quoque Comitiis satis adparebat, dum quæ ista pace ad hæc Comitia rejecta fuerant, & quorum in ipsa propositione mentio facta erat, infecta relinquuntur, Cæsare abitum properante. Cujus discessui ipsius valetudo causa prætexebatur; revera quia Catholici manibus pedibusque connitebantur, ut ista ad Judicium Aulicum Cæsareum rejicerentur, abs quo quid favoris Evangelicis sperandum foret in aperto erat. Cujus rei indignitatem, & quantopere Pax Westphalica hoc modo læderetur, jussu Reginæ Legati Suecici pro sententia demonstrabant, protestatione quoque in Senatu Principum interposita. Cui applaudebant quidem cæteri Evangelici Ordines, segnius tamen quam par erat simul connitebantur, quod frequentior Suecorum cum Legato Hispanico conversatio suspicionem ipsis injecisset. Et verbis parum proficiebatur, quod Catholici post abductos exercitus non amplius Sueciam, & præterita tempora respicerent. Sic & cum Evangelicorum per Austriacas provincias circa sacra libertatem Legati Suecici Cæsari commendarent, hic ut ostenderet quam parum sibi ista placerent brachii dolorem, dum isti perorant, simulando id subinde respiciebat. Nec levamenti quid ex hac interventione istos percepisse deprehensum est. De vectigali Warnemundano, Capitulatibus Bremensibus, & civitatis Bremensis guarantia anxie quæsita ne Recessui insereretur; favente Moguntino & ob festinationem Cæsaris obtentum est.

De rixa Theologorum Evangelicorum.

§. 11. Verbo quoque tangendum de rixa inter Joannem Hulsemannum Lipsiensem, & Georgium Calixtum Helmstadiensem Theologos, quæ sub istud tempus deflagrans non parum doloris Evangelicis Ordinibus, multum gaudii ac insultandi materiam Catholicis præbebat. Super qua sopienda Evangelici Ordines ad Electorem Saxoniæ, & Brunsuicensem Ducem literas dederunt. Nec deerant qui suaderent, convocata Synodo controversias componendas. Sed censebat Regina utrique simpliciter silentium injungendum, nec ad Synodum rem deducendam; ubi propter ambitionem & pertinaciam partium schismati magis, quam concordiæ via sterni possit.

Controversia super urbis Bremensis immedietate.

§. 12. Super statu Bremæ urbis magna contentione à Legatis Suecicis certabatur, qui non solum quæ Bremenses pro libertate sua attulerant, edito in publicum scripto refutabant; sed & ingeminabant; haut fas esse uni contrahentium parti, si quid in pactis conventis dubii occurrat, ejus cognitionem & decisionem sibi arrogare; multoque insolentius, ab Ordinibus Imperii tale quid tentari, qui cum super Suecica satisfactione transigeretur, haut intervenerant. Enimvero Cæsarem jam antea urbi pronum vicini ejusdem urgebant clamitantes, malle se ad extrema rem deduci, quam concedere, ut Sueci Brema potiantur. Ipsos quippe accessione validæ urbis firmatos tractui ad Visurgim, ac Albim fore formidabiles. Ac periculum in mora esse, ne desperatione adacti Bremenses Anglico, aut Belgico præsidio admisso suam urbem Imperio avellant. Cum ea res ad Senatum Principum referenda esset, & omnia festinanter agi adpareret, Suecici protestationem scripto interponebant, quam Isaacus Volmarus Austriacum Directorium exercens publice quidem recitari jubebat: ut tamen Ordines haberent, quod sequerentur, ex actis Osnabrugensibus, quæ ad præsens negotium facere viderentur, referebat.

Cæsareorum de Bremensi negotio relatio.

Ab initio Trautmansdorfio non nisi de Pomerania Suecis in satisfactionem danda injunctum, de qua jam anno 1639. Noribergæ actum fuerit; ac spem fuisse Brandeburgicum amore pacis consensurum. Hoc recusante Saxonis suasu de summa pecuniæ fuisse injectum: quam cum Sueci repudiarent, super Pomerania iterum agitatum; Bremæ, ac Verdæ nullam mentionem factam. Interim cum Sueci, & Galli ad tractatus accedere nollent, nisi invitatis Ordinibus, inter cæteros Bremam quoque civitatem à Cæsare ad conventum vocatam, quæ & immediatæ urbis dignatione apud tractatus per Legatos comparuerit. Negotiatione præsentibus Ordinibus instituta litem de Pomerania surrexisse, quæ ita demum decisa, ut Sueci Citeriorem, Elector Ulteriorem retinerent. Sed Suecos in Ulterioris vicem Bremensem, Verdensem, Mindensem, & Osnabrugensem, aliosque præsulatus postulasse. Cum ne tunc quidem cederet Brandeburgicus, misso demum San-

Roma-

1654. Romano ipsi persuasum, ut Citeriore Pomerania desisteret; pro qua æquivalentes ditiones is exegerit. Ita Suecis Citeriorem Pomeraniam cum Bremensi, ac Verdensi Episcopatu datam. Enimvero Cæsaris mentem haut fuisse, cum præsulatu Bremensi etiam cognominem urbem transferre; quippe quæ jam tum statum immediatum, & libertatem obtinuerit. & ad tractatus pacis cum aliis Ordinibus evocata sit, insuper anno 1646. diplomate Cęsareo firmata. Cum enim initio Cęsar Pomeraniam, ac Bremensem Verdensemque pręsulatum *personale* concedere vellet, quo Regina duntaxat & ejus proles non ipsum Regnum investiendum foret; Suecis mense Martio anno 1647. formulam fuisse oblatam, cui in Bremę urbis gratiam hęc verba inserta fuerint: *Civitas quoque Bremensis ab hac concessione erit exemta, manebitque in possessione immedietatis, exercitii religionis, sessionis, & voti.* Sed cum post longam disceptationem concessio demum in Regnum conferenda fuisset, die 14. Aprilis anno 1647. aliam formulam adornatam, in qua Bremæ hoc modo mentio facta sit: *Civitatis vero Bremensis competens sua libertas legitimo & longo usu acquisita relinquatur, nec in possessione turbetur.* Mox die 24. Aprilis ejusmodi verba adhibita; *Civitati vero Bremensi libertas longo usu obtenta relinquatur.* Ubi Salvius vocabula *longo usu obtenta* induxerit, ac propria manu superscripserit, *quiete possessa.* Super quibus verbis cum Sueci postea disceptationem cæperint, patuisse, ipsos statum urbis in dubium vocare velle. Id quod tamen Cæsarei abnuerint, quod eo tempore diploma Cæsareum jam editum foret. Ac Suecis ostensum, quæ priores possessores in dubium vocarint, Suecis idoneam rationem suæ prætensionis præbere non posse. Quæ nunc fiat traditionem jure belli niti, ac id duntaxat respicere, quod ipsi de novo adquirant. Priorum possessorum aliam fuisse rationem. Ac penes Cæsarem & Ordines esse quid Sueciæ concedendum sit, aut quid non, sicuti circa Pomeraniam factum. Unde §. *Civitati vero Bremensi*, sicut nunc in Tabulis Pacis extat, adornatum; eamque formulam Suecis anno 1674. d. 30. Maji traditam. Unde verba, *præsens status*, de immediato intelligenda. Nec meminisse, à Suecis quicquam urbi negatum, præter *Gogravialum*; quem cum Cæsarei abnuerent, verba, *Si qua vero*, subnexa fuisse. Quanquam autem Sueci ista verba de statu legitime quæsito interpretari velint, eam tamen interpretationem tunc propositam non fuisse; quam an mente reservarint, sibi non constare. Sane Cæsarem ea verba nunquam aliter, quam dictum sit, intellexisse. Bremam inter Ordines cæteros invitatam, inter tractatus pacis comparuisse, in Senatum urbium nemine contradicente admissam, ipsisque Suecis videntibus omnes actus immedietatis, nemine intercedente, exercuisse. Quod si Suecicis is sensus animo obversatus sit, urbem mediatum provinciæ membrum habendam, id tunc Instrumento Pacis inserendum fuisse. Id cum neglexerint, sententiam merito contra ipsos ferri. Equidem Salvium, cum Instrumentum subscribendum esset, declarationem, quomodo ipse eum paragraphum intellexerit. d. 9. *Oct.* 1648. Cæsareis voluisse tradere, simul petiisse, uti Actis ista insereretur. Sed Cæsareis recusantibus eam declarationem Moguntino Directorio exhibitam, à quo eadem accepta ta sit, eoque nomine attestatum ipsi traditum. An autem ejusmodi declaratio ab una partium profecta Instrumentum Pacis & genuinum ejus sensum evertere queat, penes æquos rerum arbitros judicium esse. Sed ista se jam haut morari; & quia possessio à parte urbis notoria sit, eam salvam fore; petitorium Suecis patere. Sane urbi Cæsareum diploma datum, antequam Cæsari in mentem venerit Suecis eum Episcopatum concedere. Quæ & proscriptionis pœnam subire non potuerit, ni eadem Cæsari immediate subesset. Addebatur de periculo, qnod Germaniæ immineret, ni confestim urbs in abrupta consilia præceps sessione potiatur. Eam quippe proscriptam Belgarum patrocinio commissuram se fuisse, ni spes foret, proscriptionem pecuniæ summa posse redimi. Quo tempore etiam controversia super vectigali inter Oldenburgicum, & Bremam Monasterii agitata Bremenses Belgarum intercessione apud Cæsareos usi sint, accidisse, ut istis spes *immedietatis* facta sit, ac Belgicis Legatis ostensum, Bremam amice cum Comite transigere posse. Tunc Bremenses jactasse, se rem ad arma deduci malle, quam ducenta uncialium millia exsolvere, qua summa Oldenburgicus actionem suam redimi cupiebat. Sed cum Belgæ regererent, nnam navem bellicam haut minoris comparari, Bremenses tunc à desperatis consiliis abductos. Cæterum imputarent sibi ipsis Sueci, quod non clarius sint locuti, & salvo suo sensu concluseriot. Num eam ob causam arma arrepturi sint, suo loco relinqui. Sane ea jam antea manibus tenuisse, quæ tamen, utut non sine periculo, detrahi potuerint. Esse quidem Reginam partem primariam paciscentem, sed Cæsarem, & Ordines ideo non excludi, & declarationem Instrumenti Pacis non ad solam Reginam, sed Cæsarem quoque, & Status spectare. Concludebat demum, admittendam urbem in possessorio momentaneo ad sessionem & votum, salvo possessorio ordinario, & petitorio. Austriacam sententiam omnes Catbolici, excepto Salisburgensi, sequebantur, & ex Evangelicis Cellensis, Hanoveranus, Meclenburgicus, Cassellanus & Lauenburgicus: Guelferbytanus ambigue, ut neutri parti præjudicaret. Cæteri Evangelici rem differebant. Nec minus Vesontinus pro Brema citra exceptionem calculum tulerat, utut Sueci ea lege Hispanis in causa urbis Vesontinæ suffragati essent, ut & hi vicissim in causa Bremensi ipsis faverent. 1654.

§. 13. Ad hæc Suecici Legati regerebant: se ex actis sat perspicere, Cæsari & Imperio magis affectatam Bremæ libertatem, quam Sueciæ amicitiam cordi esse: nec Reginam per apices juris protelari posse, sed viam circumspecturam, qua causam suam ex gentium jure persequatur. Sane omnia ex libidine agi; quicquid solidarum à se rationum adferatur insuper haberi. Jus gentium discrimen inter possessionem momentaneam, & ordinariam ignorare, ac idem ad subtilitates juris privati pertinere. Sed & constabat, Ministros Cęsareos, aliosque opimis strenis à Bremensibus tunc delibutos fuisse. Venditabat tamen operam suam Hispanicus Legatus, ut Cæsar negotii hujus conclusionem in duos menses dilaturum se reciperet, quoad Reginæ declaratio è Suecia allata fuisset. Nec eo secius Cæsar decretum condebat de admittenda ad sessionem & suffragium Bremensi civitate. Adversus quod Suecici Legati biduo post protestationem interponebant, velut ab incompetente judice profectum, Reginæque contra eam urbem omnia juris & facti re- media

Suecici Legati frustra queruntur.

Cæsaris decretum pro civitate Bremensi.

11 Febr.

15. Febr.

1654. media reservabant. Cæterum non pauci credebant, forte successu temporis plura Bremensibus extorqueri posse, quam si ipsis præstito homagio omnia privilegia confirmanda fuissent. Porro cum ejus decreti executionem Suecici Legati extrahere niterentur, Bremenses exemplum ejusdem nacti citra denuntiationem à Marechallo Pappenheimio factam in Senatum Civitatum irrumpebant, Suecicis frustra contradicentibus. Testabatur Hispanus, in hac causa summo se opere connixum, ac obtinuisse, ut hæc causa bis in secretiore Consilio suspenderetur. Sed Moguntinum importuna solicitatione Ordinum Visurgi adsitorum pervicisse. Et hoc specimine ostensum, quantunc foret Sueciæ autoritas, aut gratia apud eos quibus plurimum profuerit; postquam illa tunc armis exuta impuni contemni posse crederetur.

Kœnigsmarckius Bremenses coercere instituit.

§. 14. Enimvero cum Bremenses, post obtentam à proscriptione absolutionem plus ferociæ indies adversus Suecos ostenderent, favore Cæsaris, ac vicinorum subnixi, Kœnigsmarckius ejus provinciæ Gubernator circa finem superioris anni Reginæ proponebat, ut redigendis ad modestiam oppidanis ex uno latere Burgum occuparetur, ex altero Witzhausa munitionibus firmaretur; quo si utique obsequium abnueret urbs, saltem hinc inde constringeretur, ne ex ea provinciæ noxa inferri possit; eaque destinata verno tempore solutis glacie aquis exsecutioni commode dari posse. Id consilium Regina probabat, quod contumacia utique urbis frangi mereretur; idque ut opportuno tempore perficeret, simul cæptas munitiones absolveret, jubebat. Huic negotio commodissimum tempus judicabat Kœnigsmarckius mensem Martium, quod Belgæ adhuc bello Anglicano destinerentur; & quia properantibus ad finem Comitiis Suecicorum Legatorum protestationi hoc modo pondus aliquod addendum videbatur. Ac vicinis, qui Bremensem causam sublevarant, scrupulus injiciebatur, ne patientem injuriarum Reginam crederent. Sed dum iste cum copiis peragendo destinato contractis jam Burgum versus movet, nuntiatur, nonnullas Luneburgicorum cohortes versus Bremensem provinciam iter intendere, quas ipse suspicabatur forte in munimentum apud Verdam illis invisum quid tentaturas. Unde mutato itinere eodem flectebat, ut isti caveret. Sed Luneburgici ad Albim declinabant, dissipandis delectibus Christiani Ducis Meclenburgici.

Burgum occupat.

§. 15. Bremenses interim suspicione perstricti quingentos pedites cum octo machinis Burgum mittebant, qui novis operibus id firmare properabant. Is locus cum citra controversiam in territorio Regio situs esset, in quo aliena præsidia tolerare rationis non erat, Kœnigsmarckius propere in istos ire constituit, antequam pedem ibi figerent, aut Cæsaris inhibitoria mandata Ratispona venirent, præsertim cum Luneburgicis Meclenburgici Ducis copiæ aliquid negotii daturæ viderentur, qui munito ad Albim loco consederant. Ac si Bremensibus is conatus succederet, alii quoque subjecti exemplum imitaturi vicinisque spiritus accessuri erant jactantibus se quam maxime Ratisponæ Suecorum invidis. Et fortasse moderatiora consilia capturi erant Bremenses, si perspicerent, injusta Cæsaris decreta à Suecis insuper haberi. Tum & valde periclitabatur securitas provinciæ, si locus iste à Bremensibus firmatus insideretur. Præter occupatum tamen

Burgum nihil hostilitatis exercere ni Bremenses 1654.
ultro lacesserent, & commercia ad urbem libera
permittere à Regina jussus erat, ne vicinis ansa
præberetur huic se negotio immiscendi. Igitur 29. Mart.
Kœnigsmarckius contractas aliquot militum cen- 30 Mart.
turias sine mora Burgo circumfundit. Sequenti 31. Mart.
die circa vesperam adfertur, Bremenses ex urbe cum tribus millibus militum, ac machinis quibusdam accedere, ut Burgo subveniant. Unde Kœnigsmarckius relictis ad oppidum ducentis militibus, cæteros adventantibus obviam rapit, ac opportuno loco istos expectat; qui & ipsi ad vicinum cœmeterium considebant. Cum utrinque machinis paulisper fulminatum esset, Bremenses noctu fuga in urbem se proripiunt, relicta navi bellica, cujus vectores perfodere aggeres jussi erant, ut Suecis damnum inferrent. Ea navis non paucis globis perforabatur, antequam per adversum ventum se subducere posset. Reversus inde Kœnigsmarckius Burgo vim admovet, ac præsidiarios ad deditionem compellit, tribuno Forbesio imposito, qui cœpta à Bremensibus opera absolveret. Metu inde perculsi Bremenses, ne Kœnigsmarckius ipsam urbem invaderet, perfossis aggeribus vicinam regionem aquis submergebant. Et ipso consulente quid agendum, Regina responderat si brevi impetu aut astu urbem opprimere possit operæ pretium facturum; obsidii moras tentare omitteret ne vicini ad arma concurrant. Ad Legatos Suecicos Ratisponam scribebatur, ut jus Reginæ circa Burgum demonstrarent, nec ipsam pati potuisse ejusdem munitione infessa à Bremensibus suo territorio tantum præjudicii afferri. Contra magnopere laborabant Ratisponæ Bremenses, ut Ordines Imperii tutelam urbis susciperent. Nec obscure Suecicis Legatis denuntiabat Moguntinus si Sueci vi adversus Bremam agere pergant, Ordines operam copiarum Circularium suscipere haut omissuros, quæ ad quietem Imperii requirantur. Sed ostendebant Sueci vim cœpisse à Bremensibus, qui Burgum in Suecico territorio situm præsidio atque operibus munire instituerint, ac Kœnigsmarckio, cum isti hos monenti præsidium revocare abnuerent, necessitatem allatam vim reponendi. Et magna contentione vix obtinebant Sueci, ne de hoc negotio Recessui Imperii insereretur. Mandata tamen avocatoria, & inhibito-
ria à Cæsare urbs facile impetrabat, Kœnigs- 19. April.
marckio, qui exercitus Cæsaris nunquam bonuerat parum formidolosa. Quibus Sueci aliud scriptum publicum opponebant, quo justitiam suæ causa prolixe adstruebant. Nec eo magis Kœnigsmarckius desistebat copias firmare, submissis quoque è Pomerania auxiliis. Ac cum Bremenses Bederkesa præsidium nuper impositum isto monente deducere nollent jussu Reginæ id inde ejectum. Arci, quod Mediterraneo loco sita esset, munimenta detracta præsidiarius miles liber Bremam versus dimissus est. Sed cum Bremenses interim eruptione facta tres milites Suecicos occidissent, quatuor cepissent, Kœnigsmarckius quoque istum militem ex itinere in captivitatem retrahi jubebat. Sed & munimentum ad confluentes Geestæ, ac Visurgis magna cura firmabat, occupato quoque adsito vico Lea. Id munimentum quo tolleretur, Bremenses ad Belgas scribebant, ut apud Reginam agerent. Sed ostensum prioribus Archiepiscopis semper jus fuisse eo loco munitionem struendi. Ac Fridericum anno 1639. ibidem castellum excitasse, sed aliorum interventu ite-

1654 tu iterum destruxisse, reservato, tamen sibi jure, ut id instaurari integrum foret, si videretur, tuendæ provinciæ.

Lubeca & Hamburgum pro Bremensibus apud Suecos se interponit.

§. 16. Ea scintilla ne in magnum incendium evalesceret, Hamburgenses, ac Lubecenses mediatores se apud Kœnigsmarckium offerebant; qui cum nondum de Reginæ mente constaret, cum Bremensibus uti prius agerent, monebat. Regina admitti istorum officium jubebat, simul ut istis Bremensium injuria demonstraretur; neque sibi in animo esse eam urbem opprimere, sed si illa debitis explendis promtam se ferat, se privilegia urbis servaturam. Igitur tractatus amicos instituerer, interim Burgum, & alia occupata loca firmare ne omitteret. Cum interim Legati isti Hamburgum regressi essent, per certos homines ipsis insinuabatur, oblatam operam Reginæ haut ingratam fore. Et scripserat Regina Kœnigsmarckio ne quid amplius locorum Bremensium occuparet, sed parta tantum tueretur, ac apud vicinos testaretur, omnia non alio fine suscepta, quam ut Regina jus suum adversus Bremensium turbationes defenderet. Tum commercia ad urbem & ex urbe ne impediret, ne vicinis idonea querendi causa foret.

Bremenses à Belgis auxilium petunt.

§. 17. Enimvero in Belgis præcipua fiducia Bremensibus erat, qui composito jam cum Anglis bello eam urbem haut deserturi credebantur, Suecis non parum offensi, quod auxilia in bello Anglicano abnuissent; cujus rei deinceps se memores fore haut obscure minati fuerant. Eo fine ab istis in Hollandiam mittebatur Meierus, qui pecuniam ac militem Belgas posceret. Neque tamen hi auxilium festinabant recenti bello fessi, & quia volebant majoribus angustiis istos involvi ut eo facilius ad Belgicum præsidium Embdæ instar admittendum adigerentur. Sed nec constare, quid Germaniæ Principes acturi sint, fortassa haut ægre laturi Belgas cum Suecia committi, dum ipsi otiosos interim spectatores agunt, aut aliena pericula in suum commodum vertunt. Et ipsi Hanseatici nupero bello Anglicano parum favoris in Belgas ostenderant. Equidem nullum non lapidem movebat Meierus, ut Hollandos in partes urbis traheret triginta uncialium millibus, quæ ab Amstelodamensi urbe mutuo Bremensibus data erant, liberaliter inter proceres distributis. Simul jactabat, propediem Kœnigsmarckio Cæsaris proscriptionem imminere, ardentibus in eam Consiliariis Aulicis, qui salariis à Cæsare diu haut acceptis istius pecunias hinc inde fœnori expositas jam spe devorarint. Simul Brandeburgicum prædia involaturum quæ iste opima in Halberstadiensi ditione possidebat. Multos quoque Germaniæ Principes, ac inprimis Moguntinum Bremensibus suasisse, ut Hollandico auxilio niterentur. Segniter tamen Hollandi agebant, instante quoque apud Ordines Generales Appelbomio Residente, ne injustam Bremensium causam tuendam susciperent. Suadebant tamen Meiero, ut pedites illos, quos ipsi tunc exautoratum ibant, Bremensium stipendio illigaret. Quod cum iste adspernaretur, decernebant, se datis ad Reginam literis mediationem suam oblaturos. Sed Bremensibus literæ istæ parum æstimabantur præsertim frigidius conscriptæ, nec videri volebant istas à Belgis petuisse. Quin metuebant, ne iisdem literis ac Belgarum Mediatione Cæsar offenderetur, qui cognitionem ejus litis sibi vindicatum ibat. Interim Meierus iste ad Neoburgicum Palatinum excurrebat, ut ad tuenda Cæsaris mandata istum invitaret; sed qui Conventu Circuli Westphalici prius opus dicebat, de cætero paratum se Cæsaris voluntatem exequi. Cujus quoque præfectus provincialis Reuschenbergius acre studium pro Bremensibus ostendebat. Tum Georgius Fridericus Waldeccæ Comes legionem in usum urbis conscripturum se offerebat, magis ut hoc obtentu copias Brandeburgici cujus insigni gratia florebat, augeret, quam affectu in Bremenses. Etsi autem Belgæ lentius rem agerent; satis tamen constabat, ubi in bellum ea lis exarsisset illos omni auxilio Bremam sublevaturos, fervido cumprimis Amstelodamensium in eam studio. Eo consultius Reginæ visum, post circumcisam in præsens sic satis urbem ad amicos tractatus rem deducere, quorum exitus temporibus Caroli Gustavi Regis reservatur, quod interim Regina se Regno abdicasset. 1654.

Regina Regno cedere constituit.

§. 18. Hoc quippe anno Regina olim conceptum, ac dilatum hucusque consilium de transferendo in Carolum Gustavum Regno tandem exequi constituerat. Causæ, cur illa ultro abjicere voluerit, ad quod alii immenso ardore ruunt, suam sæpe ac multorum millium vitam pro Corona pacicentes, eædem quæ antea. Nam etsi precibus suorum triennium ab hinc victa regimen retineret; haut tamen ita consilium suum mutarat, ut non post commodiore tempore id executura esset. Ac postquam semel omnem conjugii ineundi cupidinem exuisset, quod restabat vitæ sibi soli vivere cupiebat: & in perpetuum abjecta sobolis dulcedine haut videbat, quare se defatigare deberet, gliscente indies imperandi tædio. Et prout ipsa ingenio immensum eminebat; ita isti aptiorem judicabat conversationem nationum quæ subtiliore spiritu agitantur, postquam à Martis suæ gentis deliciis sexus eandem excluserat. Simul asperius Sueciæ cœlum, solumque aversata; Italiæ amenitatem cogitatione volvebat, ubi extra fortunæ arbitria subducta; sublimioris sapientiæ meditationi vacaret. Et cum ipsa id beneficii patriæ suæ dare constituisset, ut certa successione firmata interregni incommoda averteret, ea res haut in longum nimis extrahenda videbatur ob incerta casuum humanorum. Nam defuncto interim Carolo Gustavo haut facile ad designandum alium successorem permovendi Senatus, Ordinesque erant. Nec ignotum, quam lubricus Principum status foret suæ stirpis ultimorum, præproperis in novas spes hominibus, ac facili rerum præsentium fastidio. Accedebat quod imminuto ærario vix adpareret, unde bellis, quæ haut declinari posse videbantur, sumtus corrogandi forent, aut solitus hucusque splendor sustinendus. Nam ut à se, aliisque Regibus donata retractaret, sibi sat difficile fore judicabat. Denique cum nec diuturnæ paci immergi Sueciæ expediret, per longam desidiam vigore gentis exolituro; nec vicinorum conditio Suecorum armis diu quietem concessura videretur; partas hactenus adoreas aleæ denuo exponere verebatur. Et si Principi summam belli committeret, ipsa in illius protestate futura erat, ubi forte longa Regni expectatio tædium moveret. Si alium Imperatorem exercitui præficeret, maximæ contumeliæ loco id Princeps habiturus erat.

Regina Senatui destinata pandit. 11. Febr.

§. 19. Ea mens cum Reginæ Immota sederet, super destinatis suis tum passim vulgabat, tum apud Senatum, quem ea de causa Upsaliæ, ubi tunc agebat, convocaverat, in hunc modum disserebat; Se ipsos hunc in finem arcessisse, ut sen-

1654 tentiam suam indicaret super habendo quamprimum Ordinum conventu, quo decreverit inter alia negotia Regni salutem spectantia consilium suum de abdicando Regno & in Carolum Gustavum transferendo istis pandere. De quo cum ante triennium agitaret, certas ob causas id tunc dilatum, sed jam ejus consilii rationes penitius apud se librasse. Ac circa Carolum Gustavum quidem nullum se impedimentum perspicere, cum is antea successor sibi designatus sit, Regnumque adeo jure ipsi debeatur; cui gerendo sat capax sit. Se vero ad id consilii variis rationibus impelli; de quibus multos multa falsa suspicari norit; quos ipsa parum moretur. Cæterum per neminem ab hac sententia ipsam dimovendam. Eoque se hac in causa non consilium istos, sed consensum poscere. Dispicerent inde, ut Carolus Gustavus tuta Regni possessione potiatur. Id se ab ipsis velut grati animi signum pro suis adversus eosdem meritis expectare. Confuderat rei magnitudo omnium animos, ut quid respondendum foret vix constaret. Post longum tamen silentium ostendebatur; de hoc negotio ante triennium referente Regina Senatum deliberasse sententiamque ipsi suam tunc declarasse. Sed nunc sibi à Regina consultandi facultatem adimi ac parendi necessitate allata obluctari frustra esse. Cæterum penes Reginam quidem esse ipsis imperare; sibi tamen ex officio incumbere ea suadere, quæ Reginæ ac Patriæ utilia videantur. Et hanc rem tanti esse momenti, ac sine exemplo, ut matura nec præcipitata deliberatione opus habeat. Ad quæ Regina; rationes Senatus ante à se perceptas; & nunc eo rem processisse, ut mutari amplius nequeat. Eam ex solo suo placito pendere, nec magna deliberatione amplius indigere. Tempus duntaxat definiendum habendo Ordinum conventui. Sane ni hæc fixa sibi mens sederet, eam rem haut ita publicaturam fuisse. Unde frustra credi ulla ratione destinatis hisce dimoveri se posse. Quibus dictis Senatu excedebat.

Qui eadem frustra deprecatur.

§. 20. Senatus etsi exigua spes Reginam flectendi superesset; tamen decorum judicabat preces tentare, ut Regnum quoad viveret retinere vellet, quod videatur extrudi, qui non rogatur. Ac revera ægre ferebant Reginam imperio abire, auspicato juxta ac placido ejusdem regimine deliniti, aut opibus, ac honoribus ab eadem aucti. Unde semel atque iterum universi Reginæ supplicabant, dignaretur sua auspicia felicitate, ac sapientia toto orbe nobilitata, quoad viveret, moderandæ patriæ impendere; nec destitueret, quam ad tantum gloriæ splendorem extulerit. Eadem & alii privatim ingerebant. Sed cum omnes suasiones, ac preces incassum consumerentur, Comitia Upsaliam transferendi in Carolum Gustavum Regni causa ad diem secundum Maji indicebantur. Simul ad eundem à Regina mittuntur Hermannus Flemingius, & Joannes Sternhoeckius, qui cum ipso super Reginæ reditibus, ac conditione post abdicationem agerent. Qui & ipse quantum posset Reginæ cœpta dissuadere, partim quia ita decebat adversus eam, cui soli spem Regni debebat, partim quia metuebat, ne Regina denuo suorum precibus expugnata sceptrum retineret. Quo facto si quid cupidinis ostendisset ludibrio futurus erat, ac plane subvertendo ipsi via sternebatur, velut qui sceptro immineret. Unde & ipse in Oelandia sepulcrum sibi designaverat, velut mortem magis quam Regnum meditans, omni à se suspicioni, ac calumniæ avertendæ. Et cum accersente Regina ipsam adiisset, dicebat se venisse ipsius jussu ad excipienda ejusdem imperia, quibus semper summa fidelitate ex lege subjectionis obtemperaturus sit; simul de obsequio suo summa cum devotione testatus; Regina vehementer probante venerationem, qua ipsam prosequebatur, & per omnia ad ejusdem arbitria se componeret. Cui digredienti etsi Regina diceret se illum non amplius visurum, quam ut Regem salutaret; is tamen haut eo minus Oelandensem secessum repetitum ibat, velut nihil minus quam Regnum cogitaret. Quem tamen Regina per Hermannum Flemingium rogabat, ne longius discederet, sed in vicina Holmiæ arce moraretur, quoad Comitiorum initium adesset. Sed nunc postquam serio rem agi à Regina perspiceret post consumtam tergiversationem ea destinatione Upsaliam proficiscebatur, ut Rex inde reverti, aut mori vellet. 1654

De reditibus Reginæ post abdicationem, ejusque cessione.

§. 21. Actum inde de reditibus Reginæ, queis post abdicatum Regnum se sustentaret. Quo fine ipsa sibi ducenta uncialium millia annua deposcebat, è certis fundis, & quæ alienari non deberent proventura. Eum in usum proponebatur Gothenburgum, cum adjectu districtu, Pomerania, ac insulæ Oelandia, & Gotlandia. Sed circa Gothenburgum refragabatur Senatus, intutum Regi judicans illa claustra Regni ad Oceanum in alterius potestate esse. Sed & cum Wolgastanam arcem, aliasque terras quas in Pomerania postulabat, cum summo imperio, ac vendendi, alienandi, aut oppignerandi jure possidere cuperet, abnuebat Senatus, ne forte hac occasione istæ terræ à regno separarentur. Ita tandem conventum, ut Reginæ assignarentur reditus insularum Oelandiæ, Gotlandiæ, & Oesaliæ, cum oppido & arce Norcopensi, ac Wolgasto, & bonis mensalibus in Pomerania, simul Poela & Neucloster in Meclenburgica iis conditionibus, quæ mox memorabuntur.

Regina Principi successorem substituere conatur.

§. 22. Cæterum Regina cum Carolum Gustavum adhuc cælibem perspiceret; simul metueret; ne si forte matrimonium is sterile sortiatur, Regnum in periculum incideret, cui prævertendo ipsa eum successorem sibi constituerat; quibusdam Senatoribus proponebat de successore eidem substituendo in eum casum, si absque prole ipsum decedere contingat. Forte & metuebat, ne si isto casu Regno potiretur, qui nullo ipsi beneficio foret obstrictus, reditus ejusdem turbarentur. Sed isti uti laudabant curam, quam pro Regni tranquillitate gerebat; ita rogabant, ne in sinistram partem acciperet, quod isthoc propositum probare haut possint. Ut ipsa Regnum destitueret utcunque ferendum esse, non quod id probent, quam quia resistere tam valde cupienti non potuerint. Sed in id quod jam proponatur, nunquam ultro consensuros, nec ut tale quid à posteritate sibi exprobretur passuros. Felices se electione cognati ipsius Caroli Gustavi, quem legitimum sibi Regem agnituri, ac omne obsequium, fidemque exhibituri eidem sint ex eo momento, quo illa ipsos fide, quam eidem juratam dederint, exsolverit. Spem esse matrimonium ipsi futurum prole beatum, quod etiam quantum potest properandum sit. Ita haut opus fore tam longe in futurum curas struere, aut ita præmature de favore Numinis desperare, quem in posterum è Sobole Regia sperent. Sed & postquam ipsa diademate se exuit, ut eo Princeps

redi-

1654 redimatur, huic curam resignandam super successore suo constituendi in eum casum, si prole destituatur: nec par esse, ut idem collegam velut imperii agnoscere cogatur, maximarum turbarum in Regno occasionem. Ita dum incertum malum prævenire festinent, quod divina bonitate aversum iri spes sit, in maximas prolapsuros calamitates, si Principi hæredem necessarium dederint. Simul considerandum ipsi esse, quod postquam Regno abire constituerit, salus patriæ, quæ ipsi semper tantopere cordi fuerit, requirat, ut ipsa in perpetuum pro se, ac ex se nascendis Regno renunciet, si forte matrimonium deinceps subire placuerit. Nam volebant, ut etiam prætensioni ad capessendum iterum Regnum in perpetuum cederet eo casu, si Carolus Gustavus absque prole ante ipsam fato fungatur. In hac substitutione Regina oculos conjecerat in Claudium Tottium Comitem quem ut successioni magis idoneum redderet, cognatum sibi agnoscere, ac in nomen & insignia familiæ Wasianæ adoptare constituerat, velut qui genus ad Erici XIV. filium referebat. Sed cum judicaret, proceribus, ac forte Ordinibus reluctantibus ea destinata irrita fore, ut Comiti isti indicium benevolentiæ ante depositum sceptrum relinqueret, Ducis dignatione eundem supra cæteros extollere cupiebat. Huic destinato ut Senatus parcius resisteret, quod iste titulus in Suecia antiquitus non nisi Regum filiis tribui sueverit, effecturam se credebat, si eundem titulum Petro Braheo Drotzeto, & Axelio Oxenstiernæ Cancellario offerret. Sed reponebat Cancellarius, probante quoque Braheo; maximas Reginæ gratias agere pro benevolentia ac honore, quo se suasque familias mactare velit. Esse quidem istum titulum, quem offerat, speciosum, & magnæ dignationis; sed revera omnes hosce titulos ita onerosos esse statui Sueciæ, ut non credat, melius seipsi consilium suggerere posse, quam ut Comitum quoque, & Baronum vocabula aboleat, ac veterem nobilitatis statum, qui sub Regno electitio fuerat, reducat; utque adeo sola virtute, ac meritis homines distinguantur non titulis quondam Sueciæ ignotis, cum omnes simplici Nobilium vocabulo censerentur, quod & adhuc in Dania obtineat. Quin & paratum se esse Comitatum, ac Baronatum suum Coronæ reddere si Reginæ placeat; quod credat ex officiis patriæ præstitis sat honoris sibi proventurum; ad quæ pro virili continuanda filii quoque sui per se proni sint, nullo alio præmio invitante, quam gloria, utilium patriæ civium nomen meruisse. Ita deinceps Reginæ nihil amplius hac de re movere placuit.

Reginæ ad Ordines allocutio. 22. Maji.

§. 23. Convenerant jam Ordines Regni Upsaliam, quos una cum Senatu in arce congregatos Regina in hunc sensum alloquebatur: Caussam, quare ipsos nunc evocaverit, posse quidem ipsis miram videri exempli raritate. Sed si respicere velint, quæ per hæc tempora acta sint, sat animadversuros, non recenti impetu id negotium suscipi sed diu præparatum, & à se desideratum. Nosse ipsos, quid jam ante aliquot annos actum, & decretum sit circa successionem cognati sui Principis, quo confecto felicem se judicet, gaudeatque, eo fundamento jacto destinata se sua nunc exequi posse, in ipsum corona ac regimine translatis; id quod patriæ commodo, ipsi Principi incremento ac securitati cessurum confidat. Jam ante ab Ordinibus in ipsum hoc juris collatum, eumque Regno gerendo idoneum habitum iri, rentibus id insigni prudentia, animique dotibus, 1654 tum rebus, præclare gestis. Unde nil aliud deesse, quam tempus sceptro capessendo designare, quod quidem à suo placito dependeat; ac ut ipsis super destinato suo significet. Nec dubitare, quin in hoc consensuri sint, obsequiumque ipsi suum, uti antehac semper, ita & nunc adprobaturi. Unum id esse redhostimentum, quod sibi rependi postulet pro meritis, per decennium imperii sui in illos collatis. Ac eo minus cupitis suis applaudere dubitaturos, quod ab his nulla ratione dimoveri queat. Ad extremum petebat, ut se imperante gesta boni consulant, sibique persuadeant, tam in præsenti negotio, quam in aliis unice ipsi propositum fuisse inservire patriæ; cujus saluti & incremento ut ea res cedat, summam sibi voti esse.

Propositio ad Ordines.

§. 24. Postquam Regina isthæc præfata esset, ejusdem jussu Scheringius Ronsenhanius propositionem ad Ordines è scripto recitabat. Nam Cancellarius Oxenstierna id muneris obire abnuerat, ne id factum ulla ratione probasse videretur, jactans, haut ideo anno 1604. Norcopiæ in Carolum IX. ejusque familiam successionem Regni collatam, ut Regibus integrum sit patriam pro lubitu destituere, sed ut eandem tamdiu moderari tenerentur, quoad vita superesset. Et cum ipse Gustavo Adolfo quondam sancte fidem dederit, se ad servandam filiæ Regnum omni ope connixurum, nefas esse a se ullam partem ejus actus attingi, quo ista Regno exuatur. Cæterum propositionis initio memorabatur, Sueciam nunc omnibus cum vicinis pacem agitare: qua rerum facie Reginam constituisse capta dudum destinata de Regno in Carolum Gustavum transferendo exequi. Eam decem per annos operam in Regni administratione collocasse non sine prospero successu, pace gloriosa cum potentissimis hostibus constituta; nec ex actis ipsius aliud colligi posse, quam ab eadem Regni salutem ac securitatem unice quæsitam. Eo fine & antea super successore constituisse præveniendis turbis, quæ circa mutationes imperiorum contingere solent; id quod & Ordines jam probarint. Ut igitur ipsi dum vivat eo gaudio frui liceat, ac ea destinata perfecta, Regnique securitatem Caroli Gustavi regimine plene constitutam adspicere decrevisse omne jus ad Regnum cedere, ac in hunc conferre. Id consilium etsi Ordinibus parum expectatum videri possit, confidere tamen eos idem amplexuros, nec repugnaturos, quo minus ipsa post toleratum imperandi onus quiete fruatur. Confidere Reginam sicut omnes Ordines antehac Caroli Gustavi laudabiles artes æstimarint ita deprehensuros, hunc istas in ipsorum commodum prudenti Regni administratione impensurum; nec hac mutatione Ordinibus quid præjudicii allatum iri. Quam in rem & ipsa ante abdicationem idonea consilia suggestura sit, inprimis ut Princeps ipsorum libertati ac privilegiis caveat, ac illa præstet, quæ leges Sueciæ, ac mores ferant; Ordinibus vicissim debitum obsequium exhibituris. Deliberent igitur Ordines, quomodo isthæc destinata honeste, ac decore, & quamprimum effectui dari queant. Tum ut conventio super sua sustentatione cum Principe inita ab ipsis probetur, ac firmetur. Gratias præterea agere pro honore & obsequio per totum imperii tempus sibi exhibito, quo abunde sibi satisfactum testetur. Sperare quoque ipsos boni consulturos fidelem pro universorum salute curam, ac clemen-

1654. mentem affectum, quo ſingulos proſecuta ſit. Quæ omnia vóto idoneo claudebantur.

Ordines demum in abdicationem conſentiunt.

§. 25. Ordines re inter ſe perpenſa etſi ſatis animadverterent, Reginam propoſito haut dimotum iri, decorum tamen judicabant apud Reginam teſtari; diſplicere ſibi conſilium ab ipſa captum; ſimul rogare, ut deinceps quoque imperandi onus ſuſtinere velit. Sed cum immotam in ſententia perſiſtere viderent, quippe quæ declaraverat, ne ſi alia adhuc corona offeratur, ultra tempus quod ipſa animo deſignaverat Regni habenas retenturam; demum in abdicationem ejus conſenſerunt, & ut ſceptrum in Caroli Guſtavi manus reſignaret, quem lubenti animo Regem ſint acceptaturi, prout & jam in eum eventum eidem finem ſuam obſtrinxerint. Sed ut Regina provincias, quarum reditibus deinceps ſuſtentanda erat, ſupremi imperii jure poſſideret, id omnes repudiabant. Unde placuit, Reginam illas apenagii jure retinere, penſatione utilium impenſarum illis facta, qui partem eorum bonorum ex donatione Reginæ hactenus tenuerant. Conabantur quidam certis legibus libertatem Reginæ circumſcribere, ut intra Succiam vivere teneretur, nec apud exteros ſedem eidem figere liceret, utque nil commercii cum Succiæ hoſtibus alere poſſit, ni velit, ut reditibus ſuis manus injiciantur. Sed & ipſa hiſce vinculis adſtringi adſpernabatur; & Carolus Guſtavus in omnibus placito Reginæ tantopere de ſe meritæ obſequi fas ducebat. Et quanquam expediret Regno ut pecunia Reginæ aſſignata ad exteros ne exportaretur: Princeps tamen rebus ſuis haut inutile ducebat, ſi remotis potius locis, quam prope ſe deinceps ageret, ne forte tam multis per beneficia eidem obſtrictis è propinquo regnandi deſiderium rediret, ac inolita plane erga Reginam reverentia imperium ad illius magis, quam proprium placitum gerere ſubigeret. Eoque iſte Senatui, ac Ordinibus demonſtrabat; cum ipſa ſimpliciter Regno renuntiet, haut reſervata facultate unquam ad regimen revertendi has præcautiones inutiles eſſe; & cum deinceps privatam agere vitam decreverit, libertatem eundi quo velit ipſi utique relinquendam, præſertim cum ultro fidem dederit, ſe nihil adverſus commoda Succiæ facturam.

Regina reſidentem Luſitanum agnoſcere abnuit.

§. 26. Pauculi adhuc dies Reginæ ſupererant, cum ea per magiſtrum officiorum Regis Luſitaniæ Reſidenti Antonio de Sylva, qui hactenus ad ipſius Aulam egerat ſignificat; ſe ipſius herum Bragantiæ Ducem Regem Luſitaniæ haut agnoſcere, velut quæ dignitas ſoli Philippo IV. Hiſpaniarum Regi debeatur; eoque ut è Succia faceſſat, jubere. Quia tamen fide publica venerit, eadem abiturum. Dabat id Regina Pimentelli precibus tanto facilius quod in Hiſpanicas primum ditiones ſe conferre conſtituiſſet. Sed ne id Succiæ fraudi eſſet, effecerat ea declaratione in extremos imperii dies collata; cum ſatis noſſet à ſucceſſore id ſtatim correctum iri, quod ob commercia Succis Luſitanorum amicitia opus eſſet. Et ſtatim Princeps, ac Senatores cum per alios, tum per Miniſtrum Gallicum Picquium Luſitano clam ſignificabant, ne hoc facto Reginæ moveretur, quod paucos intra dies à novo Rege corrigendum ſit.

Sera Poloni legatio.

§. 27. Adpulerat inter iſta Comitia miſſus à Poloniæ Rege Canaſilius, de pace inter Sueciam & Poloniam propoſiturus. Sed Regina, cui pauci adhuc dies inter varia negotia ſupererant, reſpondebat; ſero nimis ipſum venire, & id negotium ad novum Regem remittendum eſſe. Simul reſponſum ipſi ad literas Regis Poloniæ traditur, nulla alia declaratione addita. Quæ res vehementer iſtum hominem turbabat, cum ſtatuere ſecum non poſſet, num hiſce cum literis redire debeat, non ſalutata ſub diſceſſum Regina, nec viſo novo Rege, de quo in neutram partem quid ipſi injunctum fuerat: num vero reſponſum ad literas ſuas, quibus de inſtante coronatione Caroli Guſtavi ſignificarat, expectaret: quorum hoc Miniſtri Gallici ſuaſu potius viſum. Ejusdem cum novo Rege acta ſuo loco exponentur. 1654.

Regina deponit. 6. Junii.

§. 28. Aderat jam dies non citra impatientiam Reginæ expectata, qua ipſa Regno avito cederet, idemque in Carolum Guſtavum transferret. Non parum quippe ſolicita fuerat, ne per Ordines ſibi intra Sueciam manendi neceſſitas imponeretur; cum ipſa hoc ſolum pretium depoſiti diadematis expeteret, ut extra patriam agere daretur. Ejus diei hora ſeptima matutina, Ipſa Senatum una cum Principe ingreſſa eſt, ubi inſtrumentum ſuper reſervatis ſibi bonis, quod pridie abſolutum fuerat, prælegebatur hoc argumento: Ipſam omni ſuo jure ad Coronam Succiæ cedere, idemque in Carolum Guſtavum transferre his legibus; ut ab omni ſubjectione, & obſequio libera ſit, ac ſoli Deo teneatur rationem reddere de actionibus ſuis tam prioribus quam poſt abdicationem futuris, utque adeo omni jure, libertate, ac independentia gaudeat per natales ſibi competente, nec reſpondere neceſſum habeat de quopiam, quod neque Regis, neque patriæ ſalutem ſpectat. Ut tamen iſtud jus, libertas, & independentia de ſola ipſius perſona intelligatur, ſalva abdicatione & articulis infra contentis, tum nequid adverſus Regnum Succiæ machinetur, aut agat. Circa bona ipſius conventum, ut eadem immunia ſint ab omni ære alieno ipſa imperante contracto, ad quod luendum Corona pro captu temporum & facultatum teneatur, ubi prius id examinatum fuerit, num legitimum ſit: eoque bona Reginæ ab omni moleſtia, onere, ac retentione intra Regni juris dictionem exemta ſint. Ipſius ſuſtentationi reſervetur Norcopenſe oppidum cum arce, Oelandia, Gotlandia, Oeſalia inſula, Wolgaſtum oppidum cum arce, & bona per Pomeraniam menſalia, ſimul præfecturæ Puela & Neucloſter in Meclenburgica. Si quid è bonis menſalibus donatione in alios tranſlatum ſit, revocetur, oppignerata aut vendita poſt factam inquiſitionem reluantur. Reſervatæ iſtæ terræ juramento ipſi obſtringantur, ſalva fide Regi, & Regno debita, quibus ipſa pro lubitu præfectos, ac Magiſtratus natione Suecos præficiat, ſalvis cujusque loci privilegiis, & conſuetudinibus. Iisdem quoque proceſſus juris, qui antea fuit, maneat. Si quæ delicta in ipſius aula, aut à cuſtodibus corporis patrentur, ipſi per ſe pœnam exigere integrum ſit, ni iſta ad forum Regium remittere malit. Si quis è Regio præſidio adverſus ipſam conſpirare, aut quid tentare velit juri ipſius repugnans, id a Rege plectatur, non ſecus ac ſi in hunc patratum foret. Juriſdictio Eccleſiaſtica in dictis terris maneat ut antea; quia tamen Oelandia Ephoriæ Calmarianæ ſubjacet, Superintendens Calmariæ cum Reginæ conſenſu conſtituatur: Gotlandicum ipſa deſignet: ubique Auguſtana ſacra retineantur. Horum locorum reditus omnes ad ipſam ſpectent, de quibus nemini rationem teneatur reddere. In

Diſpoſitio ſuper bonis Reginæ reſervatis.

Pome-

1654. Pomerania tamen tributum potulentis, & frumento impositum militibus reservatum sit. Reginæ subditi haut majore vectigali onerentur, quam alii Sueciæ cives, ac uti antea ad Comitia vocentur. Munimenta in terris ipsius Corona præsidio propriis sumtibus alendo insideat, quod & exquisita disciplina coerceatur. Norcopia, Wisbya & Gotlandia nautas ut antea ad usum classis Regiæ præbeant. Reginæ terræ ab hospitatione militum immunes sint, nisi magna Regni necessitas id exegerit, quo casu tamen miles iste sumtibus Coronæ alatur, ac modeste habeatur. Classi Regiæ portus ipsius pateant, ac forum æquo pretio præbeatur. In Pomerania quoque transitus militi Regio per bona mensalia pateat, præbitis quæ vocant *Servitus*. Periculo amoto præsidia arcibus ipsius deducantur. Si quæ commoda loca in Reginę terris inveniantur, ea sumtibus Coronæ Regi munitionibus firmare integrum sit. Post mortem ipsius omnia ista bona iterum ad Coronam citra imminutionem redeant; nec Reginæ liceat quidquam eorum oppignerare, vendere, aut donare, aut quovis modo alienare, exceptis tribus præfecturis in Pomerania, & uno prædio in Oesalia, quæ oppignerare ipsi concessum sit. Adornandæ novæ aulæ Regina sibi reservabat, si quid de satisfactione Germanica reliquum sit, & menses Romanos quos Cęsar ipsi indulserat. Si Carolum Gustavum mori contingat, Senatus, & Ordines neminem ad Coronam provehant, nisi hoc instrumentum confirmarit, & ad idem implendum se obstrinxerit. Isthæc ultronea concessio bonorum Senatui atque Ordinibus in posterum fraudi ne sit, nec in exemplum trahatur.

Instrumentum abdicationis.

§. 29. Has conditiones cum Regina sibi stipulata esset, abdicationis instrumentum confectum est hoc argumento: etsi Ordines Ipsam ut regimen retineat rogarint, se tamen id ultro nemine instigante deponere, ac omni prætentione in Regnum Sueciæ in præsens, & in posterum cedere, nunquam per se, aut oblique per alios expromenda. Inde Carolum Gustavum & Ordines obsequio exsolvebat, deinceps illis nil amplius pro imperio injunctura, ipsa tamen ut nemini subjecta ageret denuo sibi reservans.

Caroli Gustavi cautio Reginæ data.

§. 30. Vicissim Carolus Gustavus scripto Reginæ cavebat, se ipsi libenter libertatem, ac immunitatem quam sibi stipulata fuerit, relicturum, nec eidem quid imperare ausurum, aut in actiones ipsius inquisiturum, aut ullo modo eandem turbaturum, quamdiu sibi ac Regno per istas nihil præjudicii inferatur. Tum assignatas ipsi terras ac reditus conservaturum una cum conditionibus, quæ ipsius securitatem spectant; nec concessurum, ut ipsi molestiæ quid inferatur quin operam daturum, ut eidem debita veneratio, tranquillitas, & securitas constet. Inprimis autem se animo gratissimo quoad vita supersit agniturum summa beneficia, & quæ non nisi à matre filius expectare queat, cum antea semper, tum hoc præcipue casu sibi exhibita; pro quibus filio dignam venerationem, ac gratissima quoque officia ipsi adprobaturus sit. Antehac quoque Regina matrem suam Mariam Eleonoram Principi commendaverat; qui & ejus conditiones tuiturum se liberaliter pollicitus fuerat.

Solennia abdicationis.

§. 31. Istis instrumentis subscriptione firmatis, supremi Officiales Regni Christinam toga Regia induerunt, coronamque capiti imposuerunt. Ipsa manu dextra sceptrum, sinistra globum aureum tenebat. Duo Senatores, qui Archistrategi, & Thesaurarii vices obibant, ante ipsam gladium, 1654.
ac clavem auream gestabant. Hoc habitu ingens atrium arcis intrabat, ubi Ordines Regni, & extraneorum Principum Ministri una cum gynęceo congregati erant. Postquam ipsa argentea sella, quam trium graduum solium elevabat, se reposuerat, Principi extra id à dextris retro assidente, Scheringius Rosenhanius clara voce instrumentum prælegit, quo Christina Regno se abdicabat, civesque juramento fidelitatis absolvebat, quod inde Principi in manus tradidit. Mox idem ad locum suum reversus prælegit quoque cautionem à Principe subscriptam, qua bona Reginæ sustentationi reservata tuiturum se pollicebatur, idque instrumentum Reginæ reddidit. Hęc inde supremis Regni Officialibus signum dedit, ut ad solium accederent, recipiendis à se ornamentis, & insignibus Regiis; quæ ab istis in tabulam ad sinistram extra solium sitam reponebantur. Toga abs circumfusa Aulicorum turba in infinitas particulas, quas sibi quisque raptabat, lacerata est.

Oratio Reginæ valedictoria ad Ordines.

§. 32. Ita Christina Regiis ornamentis exuta sella surgens ad marginem solii processit, ac multa cum eloquentia, quæ patria ipsi erat, summa animi præsentia per dimidiæ horæ spatium compendio recensuit, quæ per decennium, quo ipsa Regni habenas tractaverat, in Suecia contigissent. Tanta negotiorum mole nihil à se admissum, quod conscientia ipsi sua exprobret. Semper se, quantum vires tulerint, pro civium quiete connixam, pro qua & propriam libenter sacrificarit procurandis commodis, quibus ipsi gauderent, sic ut regimen suum ipsa sibi adprobet, seque ipsa judice absolvi possit. In memoriam quoque revocabantur ingentia merita Patris Gustavi Adolfi, qui Sueciæ gloriam tam alte extulerit. Jam sese illis Regem dare, (Carolum Gustavum innuebat;) tantis præditum animi dotibus, ut non dubitet, quin vestigia ipsius sit pressurus; gloriæque nationis haut parum augmenti additurus: cui ut eandem fidem & obedientiam præstent petere, quam sibi exhibuerint; pro qua gratias ipsis agat, simul eadem ipsos jam exsolvat. Quæ omnia magno animorum motu audita, ac plerisque tam insolita mutatio lacrymas expressit considerantibus, Reginam suo populo adamatam in ipso ætatis flore ultro majorum solio decedere, quod cæteris natura imperante relinquere ipsa morte acerbius ferre ducitur.

Rosenhanius respondet.

§. 33. Reginæ sermonem Ordinum nomine excepit Scheringius Rosenhanius, testatus summo se dolore perfundi, quod ab ipsa nunc destituantur; sed quia sic voluerit, nec precibus suis locum reliquerit, consentiendi necessitatem sibi impositam. Unico hoc solatio se refici, quod ipsis det Regem tanta prudentia, & sapientia pollentem, de cujus felici, ac florenti regimine certam spem concipiant. Addebatur gratiarum actio pro tam egregia electione, simul pro laboribus & molestiis per imperandi tempus exhaustis; veniamque petebat, si quis ipsorum adeo in fausto sidere natus fuerit, ut officio suo aut venerationi ipsi debitæ haut satisfecerit.

Reginæ oratio ad novum Regem.

§. 34. Cum is finem dicendi fecisset; Regina de tribus gradibus solii descendens, manum osculandam primoribus quatuor Ordinum porrigebat. Inde ad Carolum Gustavum progressa, qui & ipse gradum versus eam promovebat, ornatissimo sermone summa cum animi constantia eundem allocuta est. Ipsum jamjam munus difficillimum ire susceptum; conscensurum esse solium,

à maxi-

1654 à maximis Regibus insessum; quorum famam cum universus orbis loquatur, non opus esse in deprædicandis istorum egregiis factis prolixa oratione diffundi; circa quæ & alios potius se jactare decorum fuerit, quam qui sanguinem ex iisdem trahunt. Horum exempla ad imitandum ipsi proponere etsi hortatione, ac stimulis minus indigenti, quippe quem Numen omnibus dotibus exornaverit, quæ magnum Principem absolvunt. Ac sancte testari hoc solo intuitu se permotam, ut istum successorem eligeret, ac tam sublimi fastigio admoveret; non ob cognationis vinculum, cujus ratio nunquam sit habenda, ubi de commodis Reipublicæ agitur, quæ omnibus aliis respectibus præponderet. Relinquere insuper ipsi Senatum sapientissimis viris constantem, quos longus rerum toga, sagoque gestarum usus perfecerit, egregium Regno instrumentum. His exemplis atque adminiculis instructum non dubitare, quin majoribus suis, ac nationi Suecicæ novum lumen ipsius imperio sit accessurum. Cæterum pro omnibus in ipsum collatis beneficiis nil aliud redhostimenti sibi stipulari, quam ut Matris suæ curam velit agere, ejusdemque proventus augere potius, quam imminuere: tum ut rationem habeat amicorum, & ministrorum suorum, & eorum quos ipsi peculiariter commendarit. Hæc prolocutam Carolus Gustavus rogabat, ut in solium iterum adscenderet; sed ea reluctante postquam honoris aliquandiu hinc inde indiciis certatum est, is modestis, & exquisitis verbis testabatur, quantopere ipsi tantorum beneficiorum nomine sit obstrictus; nec ulla se grati animi documenta expromendi occasionem omissurum, nec antiquius quid habiturum, quam venerationem, officiumque ipsi suum devotissimum adprobare. Inde orationem ad Senatum & Ordines convertit, qui per Rosenhanium novo jam Regi respondent, de fide & obsequio suo ut solet ample testati. Cum dicendi finis factus esset, principes quatuor Ordinum ad Regis manum osculo delibandam admissi sunt. Inde novus Rex Reginam manu prehensam it, quæ paululum reluctata dextræ manus honorem eidem deferebat. Qui non minus decore magna cum venerationis professione id deprecatus per atrium ad istius conclave eam deducit, ipse post eadem die ad capessendam in templo Coronam digrediens. Christina exuto jam Imperio, Holmiam, inde paucos intra dies ad exteros abiit. Discedenti Rex Laurentium Lindanum adjunxerat, qui ad fines Regni usque comitaretur. Ei in mandatis datum erat, ut denuo Reginam super matrimonio cum Rege solicitaret; aut si hoc obtineri non posset, ut saltem ne longius ab ipso discederet, quo ex ejus consilio rempublicam gerere posset. Nam decorum videbatur ostendere se priore procatione non tam Regnum quam Christinam ambiisse, si nunc sceptro potitus eam petere non desineret. Sed illa immota reponebat: si matrimonium placuisset, decentius sibi fuisse imperium gerenti maritum adsciscere, quam eodem exuto à Rege uxorem adsumi. Et ea pollere prudentia Regem, ut suo consilio haut indigeat. 1654

§. 35. Ita imperio Christina defuncta est Sueciæ non minus glorioso, quam proficuo, nec ab omni retro memoria temporibus ejusdem splendidius quid vidit Orbis Arctous. Contusus hostis potentissimus, ac toti Europæ formidabilis, & quos iste Germaniæ injectum ibat compedes dissipati, servitio ad aliosque progressuro iti Suecica arma enormes vires ad modestiam redegissent. Fractus quoque vicinus Sueciæ infensissimus, & antehac gravis, qui cum omni studio id ageret, ut huic laborum suorum fructum interciperet, eidem in se irritatæ uberiorem victoriæ materiam præbuit. Per quæ fama nationis Suecicæ, virtusque, ac disciplina militaris ingentia incrementa cepit. Accessere præmia victoriarum egregiæ provinciæ, Pomerania, Bremensis ac Verdensis Ducatus, Wismaria, Halandia, Jemtia, Herendalia, insulæ Rugia, Gotlandia, Oesalia, non proventu tantum, sed situs opportunitate insigne Sueciæ firmamentum, arcendis aliorum incursibus, aut effundendo, si opus sit, in alios bello. Nec minus auctæ prosperis armis privatorum spes; & cum alias diuturnis bellis genius populi horrorem fere induere soleat, Suecica contra gens inter Martios labores insigni cultu enituit, exemplo Reginæ non minus, quam cura provisuque, & quia pacis quoque artes ipsa digno pretio, præmioque æstimare norat. Et sane Christina imperante utrum Suecia plus incrementi armorum felicitati debeat, an sapienter, & solerter expromtis artibus pacis vix discreveris. Nam uti fines Regni protulisse multum gloriæ habet; ita domi bonis legibus atque institutis securitatem, opes, ac felicitatem civium firmasse, haut solido minus ac præstabili civitatum fructu exuberat. Inde Christinæ dispositu, hortatu, simul propositis privilegiis effectum, ut sat tenuis antehac Suecorum navigatio ad invidiam usque insignia incrementa ceperit, commerciis late per Europam, & in Africam usque, atque Americam promotis. Manuariæ quoque artes excultæ, & inprimis metallis effodiendis, ac in varia instrumenta fingendis magno studio, pari successu incubitum, ab omni retro memoria nunquam uberiore illorum proventu, in cujus specimen sufficit, quod cupri fodinæ, è quibus ante Christinæ tempora vix octo aut novem pondo nauticorum millia provenerant, anno quinquagesimo supra viginti millia pondo nauticorum profuderint. Ob quæ & multa, quæ rerum multitudo silentio nunc involvere subigit, Christinæ tempora eximiæ felicitatis fama, ejusdemque nomen posteritas perpetua veneratione prosequitur.

Christinæ imperium Sueciæ gloriosum jam ac proficuum.

IN-

I N D E X.

Rerum in hoc opere contentarum.

A.

A*Icha* ab Hornio vi opprimitur. p. 155.
Aighstadium à Duce Bernhardo capitur. 105. Ut & à Wertano. 121.
Auzema (Foppii) inaois conatus. 296.
Ad *Albertheimum* prælium. 570. Cæsi & capti utrinque. *ib.*
Gesta per *Alsatiam*. 62. 153. 257. 265. In eadem Cæsareorum conatus. 78. In eandem Hornius movet. *ibid.* à Cæsareis & Bavaricis invaditur. 120. De ea in Gallos transferenda agitur. 166. Iisdem traditur. 170. Gallasius ex ea dirione proripit. *ibid.* In eam Valetta movet. 254 Ea Galli & Bernhardus Dux excedunt. 266.
Altringerus ab Hornio Wurtenbergico agro arcetur. 95. Is & Ferianus se disjunguot. 120. Cum eodem denuo jungitur. 121. Occumbit. 157.
Alzejam Hispani capiunt. 408.
Ad *Amoeneburgum* castra ponit Wrangelius. 612. Cæsarei Ibidem consident. 280. Eodem discedunt. 281.
Andernaco à Suecis Succurritur. 104.
Angliæ status, Anno 1630. 24.
Anglici Legati eum Oxenstierna acta. 102. Ejus apud Oxenstiernam propositio. 256.
Anglicus Legatus & Rustorfius Palatinum commendant. 374.
Anglicum fædus cum Gallis & Succis contra Cæsarem friget. 378.
Anglicus Legatus Formulam fæderis exhibet. 379.
Angli Hispanicæ Classi Favent 380. Ejus Classis intentio. *ib.*
Anglicus & Palatini Legati re infecta Vienna discedunt. 505.
Angliæ Regis in Sueciam missio. 505.
Anglicani Parlamenti in Sueciam missio. 1006.
De *Anglorum* animo Sueci dubitant. 308.
Inter *Anglos* & Gallos fædus friget. 309.
Angliæ Rex Suecos ad fædus invitat. 309.
Anglici & Sueciæ Legati collisio. 310
Inter *Anglos* & Gallos fæderis difficultas. *ibid.*
Anglorum Legatio in Sueciam. 1031.
Anhaldini Principes in protectionem Regis Gustavi succedunt. 52.
Anklamum à Rege Gustavo Adolpho occupatur. 37.
Anhaldini pacem pragensem sub conditione acceptant. 196.
Anspacensis ditio sequestratur. 171.
Appelbomius à Succis in Angliam mittitur. 1006.
Archiepiscopus Bremensis cum Rege Gustavo fædus init. 56.
Argentoratenses nutant. 212.
Arnheimus cum Fridlando commercia. 68. Idem Glogaviam expugnat. 76. Inter eum & Dunewalium dissensio. 98. Ejus congressus cum Oxenstierna super defectione. Fridlandi. 114. Is in Misniam abit. 118. Francofurtum frustra obsidet. 126. Oppidum Aulæ oppugnat. 151. Glogloviam capit. 158. Banerio ut in Moraviam abeat suadet. *ibid.* A Saxone discedit. 196. Cui Sueci non fidunt. *ibid.* Capitur. 297. Ejus machinationes. 409. Novum exercitum molitur. 442.
Asseburgii legio deletur. 104.
Augustana Confessio. 54.
Augusta Vindelicorum a Gustavo occupatur. 65. Fame laborat. 170. Eadem expugnatur. 185. A Wrangelio obsidetur. 615. Cæsarei ei urbi subveniunt 616. Obsidium solvitur. *ibid.* Ibidem & Ratisponæ executio Pacis fit. 909.
Aurspergius suspectas securitatis literas petit. 523. Denno de separatis tractatibus movet. 528.
Super in *Austriam* bello transferendo disceptatio. 416.
Austriaci prius de interna quam de externa pace agi volunt. 532. Repugnant qun minus principale Collegium ad tractatus mittere debeat. 533.
Per *Austriam* Torstensonii progressus. 561.
Inter *Avauxium* & Salvium de fædere disceptatio. 307.
Avauxius de novo fædere movet. *ibid.* De initio ejus disceptatio. *ibid.* Circa alia fæderi conjuncta ejus sententia. 308.
Avauxium Mediatores Lubecæ ad Tractatus admittere noluot. 347. Qui demum tamen admittitur. *ibid.* Ejus replica ad Cæsareorum exceptiooes circa salvum conductum fæderatorum. 348. In quædam a Salvio Lubecæ paulo liberalius concessa non consentit. 350.
Avauxii responsum ad postulata Suecorum super prolongatione fæderis. 415. Modus tractandi per eum adhibitus. 416. Ejus artes destinata sua obtinendi. 418. Item super prorogatione fæderis Gallici cum Suecis. 459. Novæ conditiones ab eo latæ. *ibid.* Varium se gerit. 460. Ejus tergiversationes. 465. In Galliam abit. 600. Eodem avocatur. 824.
Avauxii congressus cum Legatis Suecicis. 574.

B.

Bambergensis Præsulatus jussu Gustavi ab Hornio invaditur. 63. Bamberga Hornius pellitur. *ibid.*
Banerius Francofurtum expugnat. 153. In Thuringia subsistit. 172. Brandeburgico non fidet. *ibid.* Multo minus Saxoni. 173. Ejus hiberna à Saxone turbantur *ibid.* In hostem movere prohibetur. 189. Landgravio & Luneburgico consilium dat. 197. Conventus inter Vinariensem, Landgravium & Luneburgicum ei est suspectus. *ibid.* In eum Conspiratio detegitur. 199 Is Exercitum contrahit. 200. Luneburgico agro decedit. 214. In magnis difficultatibus hæret. 215. Prior Saxone Albim attingit. *ibid.* Quam trajicit. *ibid.* In Saxonem movet. 222. Havelbergam expugnat. 223. Berolino minatur. 224. Ei observator a Gallis adponitur. 304. Per Hiemem quiescit. 320. Quod & vernis mensibus invitus facit. 321. Albim transit. 359. Ejus destinata. *ibid.* Freibergam frustra obsidet. *ibid.* In Bohemiam progreditur. 360. In eum calumniæ. 380. Ejus secreta Negotiatio cum Cæsareis per eos divulgatur. *ibid.* Is in Salvium irritatur. *ibid.* Ejus postulata a Cæsareis liberaliter annuuntur. *ibid.* Danubium versus cogitat. 393. Mutato consilio in Misniam recedit. *ibid.* Conjunctionem Vinariensium & Hassicorum quærit. 394 Ut & Luneburgicorum. *ibid.* Auxilia solicitat. *ibid.* Ejus declaratio super Hassicis postulatis. 395. Secreta negotiatio expirat. 420. Consilium de Ratispona invadenda. 434. Occasionem rixæ cum Saxonibus declinat. 658. In Bohemiam tendit & Leutmericiam capit. 159. Ejus destinata. *ibid.* In ejus Exercitu motus sedatur. 221. Borussicæ Copiæ ei junguntur. *ibid.* Inproviso Albim transit. 241. A Sala retrocedit. 243. Ejus consilia. 244. Saxo in eum movet. *ibid.* Ttrans Albim se confert. *ibid.* Cis Albim regreditur. *ibid.* Nascentem Ductorum seditionem opprimit. 245. Verbenæ subsistit. *ibid.* Magdeburgo frustra succurrere cupit. 246. Leslæum ad se evocat. 258. Luneburgum & Winsenam in potestatem redigit. *ibid.* Cis Albim transit. 258. In hostem tendit. 259. Quem insigniter mactat. *ibid.* Paulo tardius eundem insequitur. 261. Denuo in eum tendit. *ibid.* Cæsareos ultra Hassiam propellit. 262. In Misniam tendit. *ib.* Saxonicos ad Eulenburgum fugat. 274. Torgam capit. *ibid.* Lipsiam obsidet & re infecta deserit. 275. Ejus consilia. *ibid.* Eulenburgum se confert. *ibid.* Saxo cum eo frustra de induciis agit. *ibid.* Ad Torgam considet. 276. Ejus ibi consilia, & velitationes. *ibid.* Hostis eum ibi includere statuit. *ibid.* Is Torga movere instituit. 277. Ejus in Pomeraniam recessus. *ibid.* Quo incolumis evadit. 278. Ex hibernis movet. 322. In hostem ire constituit. 323. In Meclenburgica consistit. *ibid.* Trans Albim abire constituit. 325. De Erfordiensibus servandis satagit. *ibid.* Albim transit. 361. Pragæ exercitum admovet. *ibid.* Difficultates quibus premitur. *ibid.* In Misniam regreditur. 362. Pyrnam munimentis nudat. 363. Pragam tentat. 363. Cum eo Luneburgici de neutralitate agunt. 368. Adeuin suspecta Inferioris Saxoniæ Lega-

Legatio. 370. Ejus responsum. *ibid.* Cum eo secreti tractatus in Bohemis instituuntur. 385.

Bandisius Pappenheimio cedit. 75.

Bandisii in Coloniensem Ditionem expeditio. 81. Ejus declaratio. 396. Cum Hassicis, Luneburgicis & Vinariensibus se jungit. *ibid.* Ille eum locus ad Salfeldam considet. *ibid.* Cæsarei eum antevertunt. 398. Fœderatos auxilium poscit. 399. Quod hi abnuunt. *ibid.* Luneburgicus diffidit. *ibid.* Ejus ad horum postulata responsum. *ibid.* Ducis Georgii auxilia denuo postulat. 400. Ejus responsum. *ibid.* In Silesiam discessum simulat. *ibid.* Landgravia & Luneburgici eum retinere cupiunt. *ibid.* Ejus cum Georgio Luneburgico Duce colloquium. 401. Is Fœderatos suspectos habet. *ibid.* Castra ad Fritzlariam movet. 402. Cæsareis obsistit. *ibid.* Per Luneburgicam ditionem hospitia capit. *ibid.* Sub Ratisponam excurrit. 434. Danubium transire non potest *ibid.* Guebrianus ab eo se disjungit. *ibid.* Chami stativa ponit, 435. Guebriani conjunctionem affectat *ibid.* Is tergiversatur. *ibid.* In Bohemiam cogitat. *ibid.* In Pomeraniam adpellit. 280. In ulteriorem abit. 281. Ab hoste insequitur. *ibid.* Ex agro Luneburgico movet. 404. Ejus destinata sub finem anni 1640. *ibid.*

In Bohemiam cogitat. 436. Ei Cæsarei subito ingruunt. 436. In Bohemiam se recipit Cæsareis instantibus. *ibid.* Guebrianus ei iterum jungitur. 437. Morbo corripitur. *ibid.* Luneburgici & Landgravia ad eum mittunt *ibid.* Ejus morbus recrudescit. 438. Is moritur. *ibid.* Ejus Elogium. *ibid.* Circa ejus exercitum Rectorum Sueciæ cura *ibid.* Lubricus Suecorum status in Germania post ejus mortem. *ibid.* Ducum ejus Exercitus ad Cæteros propositio. 439. Tribunorum ejus postulatio quam summi Duces annuere coguntur. *ibid.* Eorum in Sueciam postulata & confœderatio. *ibid.*

Barbya a Suecis capitur. 242.

Pro *Basileensi Episcopo* Helvetii intercedunt. 81.

Bandisius in Westphaliam abit. 75. Paderbornæ obsidio decedit. *ibid.* Imperium abdicat. 245.

Bavarus irrumpit Bohemiam. 13. Electoratus Palatinus in eum confertur. 16.

Bavari & Unionistæ Bellum Bohemicum suadent. 10,

Bavarus frustra agit apud Gustavum de neutralitate sibi concedenda. 60. Ejus Consilia 1632. *ibid.* Conditiones a Gustavo ei latæ. 61. Complura Bavariæ Oppida per Gustavum capiuntur. 66. Ejus equites vapulant. *ibid.*

Bavarica copiæ Weissenburgum expugnant. 67.

Bavarus junctim cum Fridlando in Gustavum Adolfum it. 69.

Bavari Fridbergam, Landsbergam & Fiessam capiunt. 72.

Per *Bavariam* gesta. 80.

Bavarici Memmingam & Campodunum expugnant. 95. Ab Hornio vapulant *ibid* Neoburgum expugnant. 116. Biberacum capiunt. *ibid.* Male multati domum redeunt. 121. Vapulant. 137. Straubingam recuperant. 141. Hornius iisdem damnum infert. *ibid.* Iidem ab eo multantur. *ibid.* Eorum Copiæ Suecis junguntur. 153.

Bavaria Sueci excedunt. 157.

Bavari Heidelbergam tentant. 170. Schorndorfum capiunt. *ibid.* Heidelbergam denuo frustra tentant. *ibid.*

Bavarici occurrunt Vinariensibus in Palatinatum descendentibus. 378.

Bavari & Cæsaris copiæ se contrahunt. 434.

Bavarici à Cæsareis separantur. 477.

Bavarici cum Cæsareis in Franconiam tendunt. 489. Rhenum transeunt. 520. In Gallos movent. *ibid.*

Bavarici Lotharingis junguntur. 518.

Bavarici se promtos paci exequendæ testantur. 521.

Boiwilam recuperant. 521. Uberlingam recipiunt. (528.) In eos Turennius movet. (538.) Ei Friburgum obsident. *ibid.* Id iis deditur. *ibid.* Pars eorum castrorum expugnatur ab Enguiano Duce. (539.) Gallos altera vice venientes repellunt. *ibid.* Cedentes à Gallis multantur. *ibid.* Copias augent. *ibid.* Frustra Hassicis insidias struunt. (540.) Denuo ad Rhenum movent. *ibid.* In hiberna concedunt. *ibid.* In Hassiam eunt. 569. Kirchenam frustra oppugnant. *ibid.* Cæsarei iis subveniunt. 571. Multa oppida recuperant. *ibid.* Se Cæsareis jungunt anno 1646. 609. Vapulant. 615. Per Bavariam trepidatio. Iterùm vapulant. *ibid.* In Bavariam Fœderati denuo irrumpunt. 616. Iterum excedunt. 617.

Inter *Bavarum* & Gallos tractatus. 636.

Bavaricorum Ulmæ prima propositio. 685. Eorum exercitus tumultuatur. 697. Tumultus sedatur. *ibid.*

Bavarus apud Cæsarem queritur. *ibid.* Ratificationem armistitii cum Wrangelio initi abnuit. 700. Cum Cæsare transigit. 702. Ejus transactionis contenta. *ibid.* Inducias renuntiat. 703. Memmingam invadit. *ibid.* Ei Memminga deditur. 718. Cum eo Galli inducias continuant. *ibid.* Is Cæsarem ad pacem impellit. 762. Inter eum & Gallos hostilia resumuntur. 782. Ejus cum Cæsare conventio. 786. Ejus ditio male habetur. 792. Ad Ordines literæ. 910. Peculiarem Guarantiam omittit. 913.

Bavarus intercipit Ratisponam. 65. Frustra apud Gustavum, per Ministrum Gallicum de Neutralitate agit. *ibid.*

Belgarum Fœderatorum status Anno 1630. 25.

Belgarum legati monasterio discedunt. 833.

Inter *Belgas* Fœderatos & Hispanos pax concluditur. 832. Ea in Belgio publicatur. *ibid.*

Bellum Bohemicum surgit. 10.

Bellum Smalcaldicum exardescit. 5.

Benfelda ab Hornio obsidetur. 78. Ab Hornio expugnatur. 80. Circa eam Guebrianus copias distribuit. 520.

Beuninghusius in Hassiam irrumpit. 117. Suecis jungitur. 612.

Betlemus in Hungariam irrumpit. 12. Betlemus Bellum renovat. 17.

Bernburgi Gallasius castra metatur. (533.) Eodem Torstensonius tendit. *ibid.*

Bernhardus Dux in Franconiam abit. 95.

Bernhardus Dux, in Bavariam tendit, & Hornio se jungit. 103. Ejus postulata. *ibid.* Bavaria Bernhardus Dux petitur. 130. Aighstadium capit. 105. Ingolstadium frustra intercipere conatur. *ibid.* In Sueviam tendit. 116. Ratisponam expugnat. 121. Straubingam capit. 122. Isaram transit. *ibid.* In Fridlandum movet. 123. Se cum Fridlando conjungere cunctatur. 139. Cronacum frustra tentat. 140. In hospitia secedit. 150. Ratispona discedit. 151. Forcheimum obsidet. 154. Agitata inter eum & Hornium de conjunctione. 155. Improviso se Hornio jungit. 156. Rhenum trajicit. 164. Ejus in Wetteraviam irrita expeditio. 183. Francofurtum excurrit. 193. In summa difficultate conjicitur. 194. Versus Galliam se recipit. *ibid.* Cum Gallis Rhenum transit. 213 Cum iisdem re infecta regreditur. *ibid.* Lutetiam proficiscitur. 253. In Alsatiam movet. 254. Tabernas obsidet. *ibid.* Ejus insignis velitatio. 266. Alsatia cum Gallis excedit. *ibid.* Expeditionem in Germaniam agitat. 290. In Burgundiam irrumpit. *ibid.* Rhenum transit. 290. Ab eo fluvio recedit. 291. Denuo Rhenum versus movet. 332. Seckingam & Lauffenburgum capit. *ibid.* Rheinfeldam obsidet. *ibid.* Rætelam & Friburgum Brisgoviæ capit. 334. Ut & Rheinfeldam. 334. Ejus & Gætzii mutui conatus. 335. Multa Burgundiæ oppida expugnat. 372. Ejus cum Gallis dissensio. *ibid.* Quæ ipsius progressus impedit. 373. Is à Cæsare tentatur. *ibid.* Morbo corripitur & moritur non sine veneni suspicione. *ibid.* Ejus Testamentum aperitur. 375.

Berolino Banerius minatur. 224. Ut & Stalhantsius. 451.

Biberacum a Bavaris capitur. 116. Ab Hornio expugnatur. 142.

Bielkius Brandeburgico resistit in apprehensione possessionis Pomeraniæ. 294. Secundam Ordinum propositionem rejicit. *ibid.* Improbat decretum Ordinum Pomeraniæ. 295. Abnuit Marchionem Sigismundum Stetinum venire. 296.

Bielkius Legatus moritur. 321.

Biarnclovius Viennam mittitur. 972. Ejus negotiatio Viennæ circa titulos. 979. Ejus literæ fiduciariæ redhibentur. *ibid.* Ad audientiam admittitur. 980. Ulterior circa titulos & linguam disceptatio. *ibid.* Ejus postulata. Cæsareorum tergiversatio circa linguam. *ibid.*

Bobenbusa à Gustavo capitur. 62.

Bockela à Cæsareis capitur. 445.

Ad *Bodamicum Lacum* gesta. 157.

Bohemi Ferdinandum Regem abnuunt. 11. Iidem Fredericum Palatinum Regem eligunt. *ibid.*

Bohemia a Bavaro irrumpitur. 13. A Saxonibus invaditur. 57.

Fridlandus in *Bohemiam* movet. 67. Saxones ibi rem male gerunt, *ibid.* Eadem Saxones pelluntur. 68. Per eam Cæsarei complura loca Suecis eripiunt. 393. Ibidem ii se colligunt. *ibid.* Ea Cæsarei abeunt. 509. In id Regnum Torstensonius irrumpit. *ib.* In eam Torstensonius movet. 558. In eandem Sueci longius tendunt. *ibid.* In eam denuo Suecicus exercitus irrumpit. 566 Ex ea Sueci se recipiunt. 609.

Bohemici Exules Salvum conductum Osnabrugæ quærunt. 638. Eo Torstensonius cogitat. 487.

Boleslavia inflammatur. 483.

Bothus (Hermannus) irruptio in Livoniam. 389. Ejus machinationes. 409. In Saxonia inferiore. 453. 454. Is capitur. 454. A Bremensi præsule dimittitur. *ibid.* Vapulat. 487.

Ad *Bopfingam* Sueci castra locant. 160.

Borbeimum capitur. 157.

Conflictus ad *Brakelam*. 75.

Brandenburgici Acta cum Gustavo Adolpho. 41. Is se gerit ambiguum. 42.

Brandeburgici cum Regiis & Saxonibus junguntur. 76.

Brandeburgicus causæ communi favet. 92. Dresdæ cum Saxone congreditur. 93. Reginæ Christinæ Connubium cum filio suo affectat. 102. Ei Tractatus Wratislaviensis displicet. 108. Ejus legati acta cum Oxenstierna. 113. Postulatum de Pomerania. *ibid.* Responsum ad conditiones pacis, a Fridlando oblatas. 125. Ejusdem circa Pomeraniam postulata. 126. Congressus cum Oxenstierna. 135 Ejus legati circa Pomeraniam temperamentum non admittitur in Conventu Francofurtensi. 149. Is Suecicis Legionibus hospitia abnegat. 188. Ad amplectendam pacem à Saxone solicitatur. 190. Ejus incommoda satis perspiciens dilationem quærit. *ibid.* Alienatum à Suecis animum habet. *ibid.* & 191.

Brandeburgicus Marchio Christianus se Cæsari dedit. 195.

Brandeburgicus Elector circa Pacem Pragensem acceptandam nutat. 169. Post artibus malevolorum corrumpitur. 197. Pacem Pragensem amplectitur. 207. & 208.

Brandeburgo Cæsarei potiuntur. 258.

Brandeburgici legati inducias quærunt. 278. Eorum Elector Edicta avocatoria promulgat. 279. Ejus & Suecorum controversia ob successionem Pomeraniæ ejusque rationes. 292. Pomeraniam apprehendere vult. 294. Pomeraniam armis vindicare constituit. 294. Ejus legio opprimitur. 365. Ruppinum frustra tentat. 366. Ut & Francofurtum. 405. Per ejus mortem rerum mutatio. 407. Novus Elector Pomeranos sollicitat. 408.

Super *Brandeburgicis* induciis tractatuum acta Stralsundæ. 491. Brandeburgici se ibi varie gerunt. 492. Re infecta recedunt. *ibid.* Tractatus cum iis Stettini instauratur, & iterum re infecta recedunt. *ibid.* Brandeburgici nova in Sueciam Legatio. 493. Animorum motus ob eam Legationem. *ibid.* Legatorum negotiatio de Regina matre. *ibid.* De induciis *ibid.* De Matrimonio Reginæ cum Electore Brandeburgico. 494.

Brandeburgicus Æque ac Galli Pacem non vult. *ibid.*

Cum *Brandeburgico* & Suecis Tractatus induciarum adhuc hæret. 521. Ei Conventus Francofurtensis displicet. 532. Crosna & Francofurtum restituuntur. (536.) Ad eum Succorum missio. 544. In Pacem inclinat. 453. Circa ejus neutralitatem cum Suecis acta. 458. Ejus Legatus in Sueciam venit. *ibid.* Ejus postulata. *ibid.* Super Brandeburgico Neutralitas concedenda Sueciæ Rectorum Consultatio. *ibid.* Cum eo Neutralitas concluditur. *ibid.* & 459. Cum eo Sueciæ Regina super Pomerania seorsim agere non vult. 605. Ejus colloquia cum Cæsareis super Pomerania. 629. Novos Tractatus super Pomerania offert. 660. Inter eum & Suecos secreti Tractatus suscipiuntur. 669. Ejus Legatorum novum procuratorium rejicitur. 671. Ii contra acta Monasterii protestantur. 672. Hollandorum interpositionem circa Pomeraniam affectant. 674. Plettenbergii & San-Romani apud Brandeburgicum propositio & ejus responsum. *ibid.* Cum eo de cedendis æquivalentibus agitur. 906. Mindæ jus proprii præsidii abnuit. 913. Ejus in Sueciam Legatio. 938. Ad Sueciæ Generalissimum missio. 940. Investituram Reginæ Sueciæ circa Pomeraniam impedire conatur. 1002.

Braunfelsa à Gustavo capitur. 62. A Comite Nassavio intercipitur. 184.

Bredavienses Rosa profligat. 403.

Brandesteinius Comitis irrita circa pacem opera. 296.

Brema Urbs fœdere Gustavo jungitur. 6. Ejus Ditionem Cæsarei in Danum transferre laborant. 68. Gesta Gustaviani militis per eam. *ibid.* Circa eum præsulatum controversia. 173. Suecorum circa eam ditionem intentio. 174. Is præsulatus ab Holsatiæ Duce affectatur. *ibid.*

Bremenses Ordines in Danum inclinant. 175. Præsulatus Frederico conceditur. 187. Episcopus pacem Pragensem amplectitur. 207. Cum Episcopo super neutralitate transactio. 267. A præsule Boothius dimittitur. 454. Hostilia in Suecos sumit. (530.) Ejus Legatio Holmiæ. 677. Super ejus urbis mediatate controversia. 1036. Bremenses à Belgis auxilium petunt. 1039.

Brenga à Gallis capitur. 212.

Brega à Torstensonio obsidetur. 481.

Apud *Brigantium* Wrangelius montium claustra occupat. 618.

Brune obsidium tarde procedit. 563. Solvitur. 565.

Brisacenses vapulant. 96. Idem iis altera vice accidit. *ibid.* Vapulant tertio. 109. Ejus urbis obsidium solvitur. 120. Fame urgetur. 157. Gœtzius ibi annonam infert. 335. Granarium ibi perit. *ibid.*

Brisacum arctius clauditur. 336. Cæsarei ibi pelluntur. 337. Ei urbi Croatæ frumentum inferunt. *ibid.* Arctius premitur. 338. Ejus liberationem Gœtzius tentat. *ibid.* In angustias redigitur. 339. se dedit. *ibid.* Circa eam urbem recuperandam Hispanorum irritus conatus. 408. Ea à Gallis plane sibi vindicatur. *ibid.* Ejus præsidiarii seditionem induunt. (538.) Eam Cæsarei Gallis cedere nolunt. 648.

In *Brigantia* gesta. 105.

Britanno-Gallici Tractatus præcipua capita. 340. Gallorum circa hunc secreta inventio. *ibid.*

Brunsvega urbs fœdus cum Gustavo init. 61.

Brunsvicensis Dux Fredericus Ulricus fœdere Gustavo jungitur. 61.

Brunsvicensis Ducis Augusti, super pace conatus. 298. Ejus consilia. 299.

Brunsvega tractatus Goslariensis recoquitur. 503.

Bruxiensem arcem Wrangelius capit. 609.

Buckenburgum à Cæsareis occupatur. 123.

Buchemius Comes vapulat. 511.

Bucbornum munitur. 151.

Ad *Buckanam* Conflictus. 333.

Buchemius Silesia excedit. 297.

Budissinam Fridlandus capit. 124.

Budissinam Saxonici occupant. 363.

Burgundiam Cæsareani tendunt. 266.

Burgundia à Bernhardo Duce invaditur. 290. Multa oppida ibi Bernhardus Dux expugnat. 372.

Burgundus bellum suadet. 533. Reliqui eo contradicunt. *ibid.*

Burgundiam Cæsareani tendunt. 266.

Burgundia à Bernhardo Duce invaditur. 290. Multa oppida ibi Bernhardus Dux expugnat. 372

Burgundus bellum suadet. 533. Reliqui eo contradicunt. *ibid.*

C.

Callenbergæ obsidium a Pappenheimio solvitur. 72.

Caminum à Gustavo Adolfo occupatur. 36.

Campodunum cum Memminga à Bavaricis expugnatur. 95. Ut & ab Hornio. 142.

Canterstenum in Hollandia Negotiatio. 274.

Cardinalis Infans in Belgium descendit. 166.

Carolus V. an diffidia, per dogmata Lutheri orta, aluerit. 4. Ad ea componenda Concilium promittit. *ibid.* Ejus indulta pro Religione Lutheri & artes. *ibid.* Quomodo victoria in Bello Smalcaldico usus sit. 6. Cur Monarchiam in Germania stabilire non potuerit. *ibid.*

In *Carolum* Gustavum Palatinum summum Imperium Belli confertur. 798. Is Reginæ Christinæ nuptias ambit. 799. In Germania adpellit. 801. Saxoniæ Electoris ad ipsum Legatio. *ibid.* In Bohemiam tendit. *ibid.* Pragam oppugnat. 802. Cæsari scribit. 964. Qui ei respondet. *ibid.* Norberga discedit. 965. De eo in Principem hæreditarium assumendo in Suecia proponitur. 967. Circa eum Ordinum considerationes. 968. Ejus cautio discutitur. *ibid.* Is Holmiam adpellit. 969. Ejus cautio. 970. Jus hæreditarium Decreto ordinum Sancitur. *ibid.* Is Principes hæreditarius Sueciæ declaratur. *ibid.* De eo in successorem regni designando in Senatu agitatur. *ibid.* Ejusdem responsum. *ibid.* Ad Ordines propositio. 950. Cum Moguntino congressus. *ibid.* In Sueciam evocatur sed tractatibus finem prius inponere cupit. *ibid.* Ejus cautio Reginæ Sueciæ data cum in Regem eligeretur. 1043.

De *Cassellanis* Darmstadiensium querelæ. 638.

Catholicorum extrema Osnabrugæ declaratio, super Reservato Ecclesiastico. 643. Eorum nova Osnabrugæ super Gravaminibus declaratio. 652. Evangelicorum ad eam responsio. *ibid.* Ii Gallorum Favorem captant. 654. Nuperam formulam Pacis Osnabrugæ adspernantur. 666.

Cæsares Hollatiam penetrant. 18. Stralsundam infestant. 28. Eorum conatus contra Gustavum in Borussia in irritum cadunt. 31.

Cæsareorum Status miser. 37. Colbergæ obsidionem frustra solvere laborant. 38. Gryphenhaga & Gartzio ejiciuntur. 39.

Cæsaris Edicta & Literæ in Gustavum. 39.

Cæsarea Navis Prætoria a Suecis ad Wismariam fugatur. 39.

Cæsares apud Mersburgum vapulant. 52. Lusatiam irrumpunt. 57.

Cæsar summam Belli Fridlandu offert. 58.

Cæsares deserunt Magdeburgum. 62. Bremensem Dioonem in Danum transferre laborant. 68. Lightenaciam occupant. 73. Eorum commeatus intercipitur. *ibid.* Iidem vapulant. *ibid.* Lusatiam irrumpunt. 76. Castris ad Stenaviam Facessunt. 77. Ad Wratislaviam consident. *ibid.* Castra ibi deserunt. *ibid.* Eorum in Alsatia conatus, 78. Ad Wiselochum vapulant. *ib.* Norberga discedunt. 79. Cum Landgravio Georgio congrediuntur. 94. Hagenoam intercipiunt. 96.

Cæsareorum in Brisgovia gesta. 105. Siburgum frustra tentant 110. Eorum salvi conductus ad Tractatus Pacis informes. 113. Ii cum Bavaricis in Alsatiam tendunt. 120. Iterum in Alsatia se movent. 123. Buchenburgum capiunt. *ibid.* Ut & Landsbergam. 125. Vapulant. 126.

Inter *Cæsarem* & Saxonem de Pace denuo agitatur. 134. Ejus gratia Fridlandus excidit. 137. Imperium Exercituum in filium suum *Cæsar* confert. 138. Ejus exercitus post mortem Fridlandi in Officium continetur. 140. Legio opprimitur. *ibid.*

Cæsares Suecos Palatinatu superiore expellunt. 141. Ad Wangenam vapulant. 142. Ut & in Alsatia. *ibid.* Eorum in eadem conatus. *ibid.* Ii movent. 151. Ratisponam tendunt. *ibid.*

Inter *Cæsarem* & Saxoniæ Electorem tractatus suscipiuntur. 154.

Cæsarei ad Ratisponam nutari videntur. 154. Kehlheimum capiunt. 155. Post victoriam Norlingenam late grassantur. 165. Eorum per Wurtenburgicam progressus. *ibid.* Multa Franconiæ loca occupant. 166. Vapulant. 171. Schweinfurtum, Wurtzburgum, Winsheimum & Weissenburgum capiunt. *ibid.* Per Wetteraviam grassantur. 183. Philipsburgum intercipiunt. 184. Spiram capiunt. *ibid.* *Augustam vindelicorum* fame expugnant. 185. Wurtzburgensem, Pappenheimensem Arces capiunt. 186 Ad spiram Rhenum transeunt. 194. Iis Wormatia se dedit. *ibid.* Lauteram capiunt & Moguntiam premunt. *ibid.*

Cæsari se dedunt Christianus Marchio Brandeburgicus & Urbes Norberga, Ulma & Memminga. 195. Is Edictum avocatorium promulgat. 201.

Cæsares Gartzium opprimunt. 208.

Cum *Cæsare* Hassiæ Landgravius tractat & tractatus continuat. 209. & 210.

Cæsareorum per Superiorem Germaniam Successus. 211. Ii Bernhardum Ducem & Gallos frustra persequuntur. 213. Stargardiam expugnant. 216. Ad Wullinum pelluntur. *ibid.* Kœnishova & Frankendalia potiuntur. 225. Moguntia iis deditur. *ibid.* Eorum ad Haselunam clades. 247. Ii Havelberga, Werbena, Ratenavia & Brandeburgo potiuntur. 258. Ad Perlebergam consistunt. 259. Ultra Hassiam à Banerio propelluntur. 262.

Cæsar Stralsundam tentat. 264.

Cæsares in Burgundiam tendunt. 266.

Cæsar Stralsundenses denuo tentat. 279.

Cæsareorum in Pomerania progressus. 280. Iidem in citeriorem Pomeraniam tendunt *ibid.* Ad Anclamum consident. *ibid.* Eodem discedunt. 281. Denuo in Citeriorem Pomeraniam movent. *ibid.* Iterum cedunt. *ibid.* Banerium in Ulteriorem Pomeraniam insequuntur. 282. In Pomeraniam irrumpunt. *ibid.* Progressus in Pomeraniam. 283. Usedomum ab iis occupatur. *ibid.* Wolgastum expugnant. 284. Demminum iis deditur. 285. Eorum Exercitus Pomerania iterum excedit. *ibid.* Erfordienses solicitant. 288. Munimenta a Bernhardo Duce ad Rhenum excitata expugnant. 291.

De *Cæsaris* animo in Pacem dubitant Sueci. 295.

Cæsaris Procuratori defectus. 298. Ministri narrata. *ibid.*

Cæsar Ordines Germaniæ ad Tractatum admittere non vult. 303.

Cæsares Gartzium expugnant. 321. Eorum misera conditio. 321. Iidem munimentum Warnemundam capiunt. *ibid.* Multantur. 323.

In *Cæsaris* ditiones Gallazins abit 325.

Cæsareorum in ulteriorum Pomeraniam conatus. 325.

Cum *Cæsare* Hassiaci denuo tractant. 326.

Inter *Cæsarem* & Hassos pax. 327. Quam Cæsar ratihabere abnuit. 328.

Cæsares Meppam capiunt. 328. Hanoviam intercipiunt. 332. Bernhardo Duci ubviam procedunt. *ibid.* Eorum caterva vapulat. 334. Ad Brisacum pelluntur. 337.

Cæsareorum exceptiones circa salvum conductum Fæderatorum Lubecæ. 338. Salvii & Avauxii ad eas replica. *ibid.*

Cæsareus salvus conductus Lubecæ adest. 352. Ejus vitia. *ibid.* Temperamentum circa ea à Dano propositum. *ibid.*

Cæsares vapulant. 361. Vapulant & apud Glacium. 362. Copias undique contrahunt. 363. Exercitus conditio. 364.

Cæsar Luneburgicos Hildesiam restituere jubet. 370. In eum Georgius Luneburgicus Dux offensam concipit. *ibid.* Vinarienses captat. 372. Gallorum artes contra eundem prævalent. *ibid.*

Inter *Cæsareos* & Suecos Dani mediatio friget. 383. Eorum cum Banerio negotiatio. 385. Quæ per Cæsareos divulgatur. 386. Iidem Banerii Postulata liberaliter annuunt. *ibid.* Ulterius rem in specie urgent. *ibid.* In expeditionem progrediuntur. 393. Suecis complura loca per Bohemiam

miam eripiunt. *ibid.* Quos frustra sequuntur. 394.
Cæsar Luneburgicos Duces solicitat. 395. Qui Cæsari non fidunt. *ibid.*
Cæsares apud Salveldam considenc. 396. Chemnicium. *ibid.* Nolunt Hassicos & Luneburgicos ut justos hostes tractare. 397. Eorum ad Salfeldam difficultates. *ibid.* Banerium antevertunt. 398. Fritzlariam tendunt. 400.
Cæsarea copiæ augentur. 402. Fritzlaria movent. *ibid.* Eorum destinata. *ibid.* Huxteram expugnant. *ibid.* Visurgim non possunt transire. *ibid.* Iis Banerius obsistit. *ibid.* Huxteram deserunt. 403. In Hassiam ægre admittuntur. *ibid.* Herrnstadium occupant. 404. Juram capiunt. *ibid.* Ut & Strigoviam. 405. Vapulant. *ibid.* Hirschbergam obsident. *ibid.* Tentant. 406. In hiberna concedunt. *ibid.* Neuheusam non sine damno tentant. 407. Circa Hohenskwilam vapulant. 409.
Cæsar an pacem velit dubitatur. 422. Bellum magis quam pacem agitat. 426. Ejus & Bavari copiæ se contrahunt. 434.
Cæsares sua destinata dissimulant, Anno 1641. 435. Banerio subito ingruunt. 436. Qui iis instantibus in Bohemiam se recipit. *ibid.* Propius ad Guebrianos se movent. 437. Apud Weissenfeldam vapulant. 438. Salam transeunt. *ibid.* Luneburgicos allicere student. 440. Iis Frederati preveniunt. 441. Zwiccaviam capiunt. *ibid.* A Guelferbyto recedunt. 442. Quædam oppida occupant. 444 De eorum destinatis conjectura. *ibid.* Lilenburgum & Bockelam capiunt. 445. Vapulant. *ibid.* Eimbeccam & alia multa loca capiunt. 448. Gœttingam frustra obsident. 449. Haldrungam & Masfeldam capiunt. 450. Eorum irritus conatus. *ibid.* Per Silesiam progressus. 452. Crucenacum capiunt. 455 Gengenbacum & Friburgum frustra oppugnant. *ibid.* In Suecos movent. 475. Gis Albim veniunt. 476. Eorum consilia. *ibid.* Catervam in Mecklenburgicam præmittunt. 477. Trans Albim revertunt. *ibid.* Ab iis Bavarici separantur. *ibid.* Eos Torstensonius frustra insequitur. 480. Brigæ à Torsteosonio obsessæ subveniunt. 481. Suecos insequuntur. 482. Glogoviam obsident. *ibid.* Obsidium ejus urbis solvunt. 483. Inter eos & Suecos conventio de redemtione captivorum. 483. Ad liberandam Lipsiam veniunt. 484. Eorum acies in prœlio ad Lipsiam. 485. In eo prœlio clades. *ibid.* In Bohemia se colligunt. 487. Guebriano ingruunt. 489. In Franconiam cum Bavaricis tendunt. *ibid.*
Cæsar separatos tractatus captat. 497. Ejus factum circa pacem arguitur & defenditur 498. Suecos denuo ad secretos tractatus solicitat. *ibid.* A Dano ad ratificandum hortatur. 499. Circa præliminarem tractatum firmat. *ibid.*
Cæsares denuo separatos tractatus tentant. 500.
Cæsar præliminarem tractatum ratihabere non vult. 495. Ejus literæ ad Daniæ Regem. *ibid.* Circa ejus Ratificationem præliminaris tractatus desiderata. 500.
Per *Cæsareos* tractatus trahuntur. *ibid.* Ex morte Richelii mutationem sperant. 501. Separatos tractatus urgere non desistunt. *ibid.*
Cæsaris declaratio circa Palatinam causam. 504.
Cæsares in Bohemiam abeunt. 509. Eorum renovatio conventionis cum Suecis super redemtione captivorum. 511.
Cæsaris irritum iter. 512. Ejus caterva vapulat. *ibid.*
Cæsares Guelferbytum evacuant. 517. A pace communi abhorrent & circa eam acta. 252.
Cæsaris emendata ratificatio adest. *ibid.* Cujus exempla exhibentur quorum emendatio Sueciæ Rectoribus displicet. *ibid.*
Cæsares separatos tractatus captant. 523. Eorum secreta in Galliam missio. 524. Quæ rejicitur. *ibid.*
Cæsar studium pacis præ se fert. 525.
Cæsares in tractatibus de Ordinum negotiis pacis agi nolunt. 535. Missionibus ad loca tractatuum repugnant. *ibid.*
Cæsar Conventum Francofurti continuari decernit. 536.
In *Cæsareos* Ragozius bellum sumit. 539.
Cæsareorum consilium anno 1644. (531.) Ab iis Dani non sine offensa separantur. (532.) Eorum pabulatores vapulant. (533.) Eilenburgum diripiunt. (534.) Eorum pabulatores intercipiuntur. *ibid.* Equitatus vapulat. *ibid.* Cæsarei Drackenbergam recuperant. (535.) Ut & Schweidnicium & Wolaviam, Glogioviam frustra obsident. *ibid.* Oppeliam capiunt. *ibid.* Olmucium frustra obsident. *ibid.*
Cæsareorum misera conditio. (537.) Cæsarei denuo ingruunt. *ibid.* Circa Procuratoria Osnabrugæ tergiversantur. (544.) Absque Danis tractare nolunt. *ibid.* Moram tractatuum Suecis impingere volunt. 547. Iis ultro Procuratorium exhibere cupiunt. 548. In quo pauca desiderantur. *ibid.* Cæsareorum more circa probandum Procuratorium. *ibid.*
Cæsar Electores Venetis pares habet. 553.
Cæsarei Stralsundæ salvum conductum negant. 554.
Cæsarei copias contrahunt anno 1645. 558. Se in Bohemiam Suecis objiciunt. *ibid.* Apud Jancoviam illis se objiciunt. 559. Eorum ibi strages. *ibid.* Altera vice fugantur. 560. Cæsorum & Captorum numerus. *ibid.*
Cæsar Viennam se recipit. 560. Cæsar exercitum reparat post Cladem ad Jancoviam. 561.
Cæsarei Castellum ad Viennensem pontem recuperant. 562.
Cæsar Ragozium ad pacem permovet. 564.
Cæsares Bavaricis subveniunt. 571. Suecos ad propositionem faciendam frustra urgent. 575. Ad Gallorum propositionem respondent. *ibid.*
Cæsaris intentio super modo tractandi Monasterii. 583.
Cæsareorum eo nomine ad Ordines propositio. *ibid.*
Cæsar Ordines ad Tractatus advocat. 587.
Cæsares de Osnabrugensibus queruntur. 587. Responsum ad Regiorum propositionem exhibere detractant. 588. Eorum responsum Ordinibus traditur. 589. Ejus formula. *ibid.* Responsum ad Gallorum propositionem. 591. De eo judicium. *ibid.* Super Cæsareorum responso Regiis tradendo dubium. *ibid.* Cum Suecis secretos tractatus captant. 593. Responsum suum per Electorales insinuant. *ibid.*
Cæsares & Bavarici se conjungunt anno 1646. 609. Skalam arcem & Furstensteinam recuperant. *ibid.* Franconiam insident. 611. In Suecos tendunt. 613. Cum fame conflictantur. *ibid.* Eorum valida caterva vapulant. 614. Ad Lanum recedunt. *ibid.* In Bavariam denuo revertunt. 617. Vapulant. 618. Teschenam arcem recuperant. 619. Cremsam obsident. 619. Frankenheinam recuperant. 619. Ut & Corneburgum. 620. Cum Trautmansdorfio de satisfactione agunt. 634. Scriptum adversus Gallos evulgant. *ibid.* Super Lotharingi salvo conductu denuo frustra movent. 634. Eorum occultæ artes. 636. Suecicis duplicam Osnabrugæ exhibent. 643. Eorum peculiaris declaratio super satisfactione Suecica. 645. Quam ampliant. 646. Hostilia omitti postulant. 648. Brisacum Gallis cedere nolunt. *ibid.* Totam Pomeraniam Suecis offerunt. 675. Eorum de Wismaria sententia. *ibid.*
In *Cæsaris* castris Sueci irrumpunt. 698.
Cæsarei Tribelam occupant. 700.
Cum *Cæsare* Bavarus transigit. 702.
Cæsarei ingentes spiritus sumunt. 703. Iis copias suas Bavarus jungit. *ibid.* In Thuringiam veniunt. 705. In Hassiam flectunt. *ibid.* Olmucium & Iglavium eminus obsident. 707. Castellum ad Kœnigswartam recuperant. 709. Westphalia decedere nolunt. 710. Wangenam opprimunt. 717. Giessam & Ravensburgum frustra tentant. *ibid.* Ut & Langenargam. *ibid.* Evangelicos in Suecos stimulant. 761. Absque Suecis tractare volunt. 763. Declarationem suam in instrumentum Pacis edunt. 765. Iis pax cordi esse non videtur. 776. A superiore Palatinatu Donawertam revertunt. 787. Trans Danubium abeunt. *ibid.* Donawertam deserunt & in Bavariam se recipiunt. 788. Ad Succurendum Pragæ Propinquant,

pinquant. *ibid.* Evangelicos ad negotia Imperii expedienda hortantur. 806. Iis Evangelicorum consilia prodeuntur 815. §. *Tandem omnes*, expediri cupiunt. 825. Plenum pacis instrumentum edunt. 831. Super quo Sueci notas formant. *ibid.* Iis invitis pax concluditur. 841.

Inter sacram *Cæsaream* & Regiam Suecicam Majestates articula pacis. 854.

De *Cæsarei* militis satisfactione Monasterii acta. 889. Cæsareorum ad Ordines propositio. 891.

Cæsarei Suecos Bohêmia excedere postulant. 893. Id quod Generalissimus Carolus Gustavus demum annuit. *ibid.* Boheimiæ locis præsidia deduci postulant. 894. Permutationem ratificationum urgent. 898. De quo Sueci dubitant & super quo Ordines instant. *ibid.* Inter eos Suecos Ratihabitionum permutatio peragitur. 901. Propter retardationem executionis pacis missionem militum differri nolunt. 910. Iis designatio restituendorum exhibetur. *ibid.* Eorum de ea re sententia. 911.

Cæsarei temperamentem quærunt super Franckendalia restituenda. 918. Formulam conventionis super restitutione Franckendaliæ adornant. 919. Quæ discutitur. 920. Sequestro Hermensteiniano resistunt. 929. Inter eos & Suecos Negotiatio super Conventione principali. 930. Cæsar sequestrum Hermensteinianum improbat. 931. Moræ culpam Coronis impingit. 932. In Westphaliam se movet. 934.

Cæsarei de Halbrunna Palatino tradenda proponunt. 951. Quam rem Galli frustra remorari conantur. *ibid.*

Cæsar Bremam urbem, Sueciæ Regina contradicente ad Comitia vocat. 1001. Capitulares Bremenses in tutelam suscipit. 1002. Reginæ Sueciæ postulata ex parte annuit. 1003. Reginæ Sueciæ Legatos ad sessionem in Comitiis admittere detrectat. 1022. Ejus decretum pro civitate Bremensi. 1037.

Chamum à Suecis capitur. 182

Chamo Banerius stativa ponit. 435

Ad *Chemnicium* prælium. 360.

Chemnicium Cæsarei recuperant. 396.

Christiani Brunsvicensis Expeditio. 15. Apud Stadloam vincitur. 16

Christianus Dux Brusvicensis & Luneburgensis fœdus cum Gustavo Adolfo ineunt. 57.

Christina Regina connubium a Brandeburgico cum suo filio affectatur. 102. Idem Daniæ Rex pro filio ambit. 269. De ejus cum Electore Brandeburgico cum ejus Legatis acta. 494. Ea Sueciæ regimen suscipit. 555. Super Pomerania cum Brandeburgico seorsim agere non vult. 605. Suspicit Gallos Dano favere. 605.

Chizingus Suecis fit suspectus. 221.

Cirphusius ad Suecorum partes iterum transit. 221. Decumbit. 247.

Coburgensis arx à Cæsare capitur. 168.

Cassvelda Landgravius Hassiæ succurrit. 209

Colberga Obsidium solvere Cæsarei frustra laborant. 38. Ea urbs Gustavo Adolpho deditur. 43.

Colmaria & Hagenoa se dedunt Suecis. 81.

Colmariensem Tractatum Galli inire nolunt. 415.

Coloniensis Ditio à Baudissio impetitur. 81. Per eandem gesta. 96.

Inter *Coloniensem* & Suecos frustra de neutralitate agitur. 119.

Ad *Coloniensem* Conventum Sueci venire abnuunt. 270. Iterum venire nolunt. 301. De salviconductus literis ad eundem Conventum. 302. In eo Conventu acta anno 1638. 354.

Per *Coloniensem* & Juliacensem agrum Vinarienses & Hassici multa oppida invadunt. 489.

Coloniensis Elector neutralitatem affectat. 651. Armistitium acceptat. 700. Inducias abrumpit. 711. Ejus Legatia Generalissimo Sueciæ postulata. 922.

Colloredus à Gallis vapulat. 294.

Concilium Tridentinum indicitur. 8.

Confessio Augustana. 5.

Confœderati ab Hornio explantur. 7.

Conspiratio in Regem Gustavum detegitur. 36.

Constantia ab Hornio frustra oppugnatur. 115. Propter ejus urbis obsidium Helvetii turbantur. *ibid.* Ejus obsidium solvitur. 116.

Conventus Ratisponensis ejusque indoles. 15.

Conventus Mulhusinus. 19. Ratisbonensis. 22. Lipsiensis & ejus acta. 45.

Conventus Francofurtensis. 112. Ejus Decreta. *ibid.* Acta in eo à Legatis Gallicis. 113.

Acta *Conventus Francofurtensis.* 145.

Conventus Francofurtensis conclusio. 150.

Conventus Heidelbergensis. 207.

Conventus Halberstadiensis. 135.

Corneburgum à Cæsareis recuperatur. 620.

Cratzius ad exercitus Suecicos accedit. 160.

Crempa à Suecis capitur. 560. Eandem Cæsarei obsident. 619. Ea iis deditur. *ibid.*

Croatæ vapulant. 109. Frumentum Brisaco inferunt. 337.

Crocovius in Pomeraniam irrumpit. 514. Poloniæ fines transit. *ibid.* Apud Belgardum à Kænigsmarkio obsidetur. 515.

Croatæ a Tupadelio vapulant. 106. Iterum vapulant. 394.

Crocovius per Poloniam evadit. 516.

Cronacum frustra a Gustavi copiis obsidetur. 67. Frustra tentatur. 111. Iterum frustra a Bernhardo Duce tentatur. 140.

Crossa Brandeburgico restituitur. (536.)

Crucenacum a Gustavo capitur. 72. Id Cæsarei capiunt. 455.

Curia Variscorum à Suecis capitur. 696.

Curlandiæ Ducis petita. 272. Ejus negotiatio circa tractatus Polonicos. 777.

Curtius Regem Daniæ ad fœdus invitat. 350. Inter eum & Salvium secretus tractatus. 383. Salvium tentat. 345.

D.

Ad *Dachaviam* conflictus. 793.

Daghstenum a Suecis expugnatur. 116.

Damgarta à Suecis recuperatur. 322.

Danus se Bello Germanico immiscet. 27. Ejus status Anno 1630. 25. Præsidium Stralsunda expellitur. 30. Ejus Habitus erga Sueciam Anno 1631. 58. Legati ad Gustavum veniunt. 65.

Dani Friburgum occupant. 69. De Stada in eos transferenda agitur. *ibid.* Eorum habitus erga Sueciam tempore mortis Regis Gustavi. 86. De pace Acta. 120. Is mediationem suscipit inter Suecos & Cæsareos. 109. Ejus propositio de pace apud Electores. *ibid.* Ejusdem inanis Mediatio. 107. Ejus Regni habitus erga Sueciam sub fine anni 1634. 175. Adversus Suecos habitudo. 129. Cum eis de pace agitat. 137.

Daniæ Regi super loco & tempore Tractatuum a Fœderatis respondetur. 146.

Ad *Daniæ* Regem ab instaurato Conventu Wormatiensi scribitur. 181. Partes belligerantes ad pacem hortatur. 236. Oxenstiernam ad pacem invitat. 237. Fœdus inter Suecos & Gallos impedire conatur. 238. Lubecæ inanem tractatum molitur. 255. Ejus machinationes pugna ad Wittochium eluduntur. 260. Pacis mediationem in Suecia urget. 268. Pro filio matrimonium Christinæ Reginæ ambit. 269. Frigide circa pacem laborat. 300.

Dani Wolgasto cibaria inferunt. 321. Iidem ad Rostochiensem portum satis pro imperio agunt. 322.

Danus pro Luneburgensibus neutralitatem postulat. 324. Suecos ad pacis tractatus Lubecam invitat. 345. Hamburgi pacem urget. 346. Circa tractatus Lubecenses festinat. *ibid.* Curtius eum ad fœdus invitat. 350. Ejus apud Rectores Sueciæ propositio. *ibid.* Ejusdem nova circa pacem tentamenta. *ibid.* Ei displicet quod Sueci in tractatibus Lubecensibus à Gallis disjungi nolunt. 351. Diplomatum missionem urget. *ibid.* Temperamentum circa vitia Cæsarei salvi conductus Lubecæ proponit. 352. Quod per Gallos admitti non potest. 353. Suecis

cis magis suspectus sit. ibid.
Dum *Danus* Salvii Lubecæ disceptatio. 353.
Danus Wismariam evacuari postulat. 354. Copias conscribit. 355. In Suecos est iniquus. ibid. Suecos in freto Oresundico vexat. ibid. Super Dani injuriis Suecicorum Ordinum Decretum. 358. Conjunctionem armorum dissuadet. 368. Neutralitatem pro Domo Luneburgica urget. ibid. De qua Sueci rescribunt. ibid Sueciæ Rectores tentat. 382. Diem tractatus inchoando dici postulat. ibid. Ejus mediatio inter Suecos & Cæsareos friget. 383. Vectigal ad Warnemundam tolli vult. 389. Suecos in freto Oresundico vexare pergit. 390. Ejus in Suecos inclinatio. ibid. Circa pacem languide se gerit. 423. Ejus consilium. 426.
Danica res sub fine anni 1640. 431. Machinationes ad exercitum Suecicum corrumpendum. 447.
Danica Legatio super pace. 463.
Danicus Legatus in Senatum Sueciæ venire abnuit. ibid. Vera ejus Legationis causa 464.
Ad *Daniæ* Regem Cæsaris literæ. 495. Missio ejusdem ad legatos Suecicos ibid. Apud ministros Suecicos & Gallicos instat. 497. Tergiversationem Cæsaris circa pacem improbat. 498 Cæsarem ad ratificandum hortatur. 499. In Sueciam scribit. ibid.
Danus quædam Mecklenburgicæ loca captat. 516. Diem ordiendorum tractatuum dicit. 523. Ejus agendi ratio probatur. ibid. Moram tractatuum ægre fert. 529.
Danorum cum Russis machinationes anno 1643. 540. Eorum Rex Hamburgenses argento emungit. ibid. Ii à Suecis sub Rudenam vectigal exigunt. 541. Super Danico bello Suecorum consultationes. 542. In Danum Sueci bellum decernunt. 543. Ii ut injurias emendent frustra monentur. 545. Dani à Cæsareis non sine offensa separantur. (532.)
Danici Legati Osnabruga discedunt. (541.) Sine iis Cæsarei tractare nolunt. (544.) De Danico bello Gallorum querelæ. (546.)
Danis Gallos favere Christina Regina suspicit. 605.
Dani Legatio in Sueciam & ejus scopus. 1025. Legatorum propositio ibid. Responsum iis datum. 1026. Regina Sueciæ de amicitia sua Dano confirmat. 1027. Qui Suecis haud fidit. ibid. Redemtionis tractatus ab eo aboletur. ibid.
Danubium Banerius transire non potest. 434.
Darmstadienses Hassi Kirckhainam subigunt. 621. Et Casselanos pulsant. ibid. Vapulant. 622. Eorum querelæ de Casselanis. 628.
Dœmitzæ præsidium ab Oxenstierna imponitur. 211. Ad eam Saxonum clades. 215. Eam Sueci frustra tentant. 366. Ejus obsidium. 516.
Demminum Cæsareis deditur. 285. A Suecis recuperatur. 364.
Dilsberga capitur. 96.
Donawerta à Gustavo occupatur. 64. A Suecis deseritur & recuperatur. 618.
Dorstena ab Harzfeldio premitur. 444.
Dorstena deditur. 448.
Drackenbergam Torstensonius occupat. 480.
Drackenbergam Cæsarei recuperant. (535)
Dresdæ Saxo & Brandeburgicus conveniunt. 93
Driesena frustra à Suecis tentatur. 278.
Driesena Sueci potiuntur. 366.
Duderstadium à Suecis expugnatur. 74.
Duderstadensium Osnabrugæ querelæ. 641.
Inter *Duuswalium* & Arnheimium dissensio. 98.
Dunckelspulam Euguianus capit. 570.
Ad *Dutlingam* Gallorum & Vinariensium clades. 521. Ejus cladis magnitudo. ibid.
Duwalius se movet. 144.

E.

Edictum de Restitutione bonorum sacrorum, post transactionem Passaviensem, per Protestantes, occupatorum. 21. & 22.
Egra capitur à Suecis. 696. Super eo Oppido controversia. 931.
Ebenheimum superius capitur. 78.
Eislebiam Cæsarei diripiunt. (534.)
Eimbeccam Cæsarei capiunt. 448.
Electoratus Palatinus in Bavarum confertur. 16.
Electoribus Pacis leges à Fridlando offeruntur. 125. Ii Mecklenburgicos & Hassos demulcent. 426. Eorum cum Venetis controversia. (545.) Legati Monasterii pari cum Regiis honore recipiuntur. 577. Ii Mediatorum partes affectant Osnabrugæ. 579. Eorum literæ ad Hispaniæ Regem. 947. Quibus Galli & Sueci offenduntur. ibid. Quas & Moguntinus improbat. ibid.
Engersa & Montaburium à Suecis Gallis traduntur. 104.
Erfordia à Gustavo occupatur. 53. Civibus claves Oppidi ab Oxenstierna restituuntur. 94. Ii paci Pragensi non fidunt. 196. Eam amplectuntur. 206. Ea urbs in partes Suecorum concedit. 262. Ejus oppidi cives ab hoste solicitantur. 288. Cum Suecis inducias ineunt. ibid. Cum iis Suecorum acta. 325. Iidem super sua reconciliatione tractant. 326. Nutant. Duriores conditiones eis proponuntur. Suecos fame ejicere conantur. ibid. Eorum Osnabrugam querelæ. 641. Ea ab Harzfeldio tentatur. 450 Eorum executiones. 488.
Erlachius imperium vinariensis exercitus suscipit. 375.
Enckefortius cum Wertano in Galliam mittitur. 335.
Enguianus Dux è Gallia venit. (539) Philipsburgum petit. ibid. In Galliam redit (540) Et Duci sociatæ Copiæ junguntur 569 Ejus Ducis Progressus. ibid. Is Norlingæ neutralitatem concedit. 570. In Galliam redit. 571.
Ensisheimum Lotharingi occupant. 338.
Evangelici Osnabrugæ gravamina sua exhibent. 588. Primum de reservato ecclesiastico. ibid. Secundum de bonis ecclesiasticis mediatis. 589. Tertium de Autonomia subditorum. ibid. Quartum de reditibus sacris. ibid. Quintum de Jurisdictione ecclesiastica. ibid. Sextum de scriptis sacram pacem impugnantibus & de Edicto Ferdinandi. 600. Septimum Politica Gravamina de pluralitate suffragiorum. ibid. Octavum, de impari Deputatorum numero. ibid. Novum de Donawerta oppido. ibid. Decimum, de Justitia publica. ibid. Eorum super Gravaminibus Osnabrugæ Declaratio. 628. Osnabrugæ nova propositio. 638. Responsio ad novam declarationem Catholicorum super gravaminibus. 652. Ii Saxonicorum interpositionem declinant. 653. Eorum nova circa gravamina declaratio. 659. Ii inter se diffident. 669.
Ad *Eulenburgum* Saxonici à Banerio fugantur. 274. Eodem Banerius se confert. 275.
Eulenberga à Torstensonio capitur. 512.

F.

Falckenaviam arcem Cæsar capit. 698.
Fœdus Smalcaldicum. 5.
Nova *Fœdera* contra Austriacos ineuntur. 27.
Fœdus inter Regem Gustavum & Ducem Pomeraniæ. 36. Inter eundem & Regem Galliæ 42. Ejus summa. ibid.
Fœdere Lipsiensi superior Germania renuntiat. 48.
Fœdus inter Gustavum Adolphum & Wilhelmum Landgravium Hassiæ. 49. Inter eundem & Saxoniæ Electorem. 50.
Fœdus inter Regem Sueciæ Gustavum Adolphum & Archiepiscopum Bremensem. 56. Inter eundem & Georgium, Fredericum Ulricum, & Christianum Duces Brunsvicensis & Luneburgenses. 57. Inter Gustavum Regem & Fredericum Ulricum Brunsvicensem; Brunsvigam; Ulmam; Lubecam; Luneburgum; Bremam; Comites Wetteraviæ, Duces Meclenburgicos. 61.
Fœderati in Silesia se movent. 106. Inducias cum Fridlando ineunt. ibid. Legatos ad Regem Galliæ mittunt. 113. Eorum responsio in Conventu Francofurtensi ad propositiones Oxenstiernæ & Saxonis. 146. Super loco & tempore Tractatuum, Regi Daniæ respondent. ibid. Auxilia externa solicitant. 182. Inter eos discordiæ semina. 398. Eorum controversia super directorio belli. ibid. Banerio Auxilium petenti id abnuunt. 399. Fritzlariam tendunt. 401. Ibidem de monte certatur. ibid. Wildungæ

gæ confident. *ibid.* In exercitu diffidia. *ibid.* Cæfareos preveniunt. 441. Eorum Exercitus ad Guelferbytam confident. 443. Haffici à cæteris disjungi cupiunt. *ibid.* Ab Hanovienfi Comite cautionem accipiunt. 614. In fuperiorem Germaniam tendunt. *ibid.* Per Sueviam copias diftribuunt. 617. In Hiberna difcedunt. 618. Exercitus in hoftem tendunt. 785. In hoftem ire conftituunt, qui iis cedunt, quos illi perfequuntur & eorum poftremum agmen profligant. 787. Licum tranfeunt, Pontem Ifaræ reparant. 789. Muhldorfum accedunt. 790. Eodem difcedunt. 791. Pontem Neoburgi ftruunt. *ibid.* Mosburgum caftra transferunt. 792. Landsbergam tendunt. 793. In Bavaria fubfiftere non amplius poffunt. *ibid.* In Sueviam tranfeunt. 794.

Ferdinandus res fuas reparat. 15. Ejus Cæfaris fortuna per Saxoniam. 18. Is Bohemiæ & Hungariæ Rex defignatur. 10. Idem Cæfar creatur. 11.

Ferdinandum II. Galli Imperatorem agnofcere nolunt. 302.

Feria Dux cum exercitu in Germaniam venit. 117.

Ferianus & Altringerus fe disjungunt. 120.

Ferianus Cum eodem denuo jungitur. Moritur. *ibid.*

Fiefa à Bavaris capitur fed à Suecis mox recipitur. 72.

Fledwode Sueci refpondent. 309

Ad *Flotham* Suecorum & Palatinorum clades. 330.

Forcheimum a Duce Bernhardo obfidetur. 154

Francofurtum ad Moenum Suecos admittit. 54.

Francofurtenfis Conventus. 112. Ejus Decreta. *ibid.* Acta in eo cum Legatis Gallicis. 113. Ea urbs a Fridlando capitur. 124. Ab Arnheimio fruftra obfidetur. 116. Conventus ibidem acta. 145. Oxenftiernæ in ea propofitio. *ib.* Item Saxonis. 146.

In *Conventu Francofurtenfi* de Belli fumptibus confultatur. 148. In eo fuper Suecorum fatisfactione difceptatio. *ibid.* Ejus conclufio. 150. Fœderatorum ad eam refponfio. *ibid.* Saxonis in eo Conventu querelæ. 147. Ea urbs a Banerio expugnatur. 153. Vacillat. 171. Cum multis aliis pacem Pragenfem acceptat. 211. In eo Conventus plane diffolvitur. 212. Eam urbem Brandeburgici fruftra tentant. 405.

Francofurtenfis Deputationis acta. 532.

Francofurti Cæfar Conventum continuari decernit. 536.

Francofurtum ad Mœnum Electori Brandeburgico reftituitur. (536.)

Francofurtenfis Deputationis acta. 554. Ei Deputationi finis imponitur. 571.

Frankendalia deditur. 81. Ea eminus obfidetur. (540.) Ejus reftitutio hæret. 909. Reftitutionem Gallus & Palatinus Elector urgent. 918.

Circa *Franckendalia* temperamentum proponitur. 927. De temperamento circa eam urbem acta. 929. Circa eam urbem difficultates. 945. Formula tranfactionis fuper ea urbe. 949.

Franconia a Guftavo invaditur. 53. Multa ejus loca a Cæfareis occupantur. 166. In eam Cæfarei & Bavarici tendunt. 489. Eam Cæfarei infident. 611.

Franckenfteina à Cæfareis recuperatur. 619.

Fredericus Palatinus à Bohemis in Regem eligitur. 11. Idem coronatur. 12. Is undique invaditur. 13. Vincitur & Bohemia decedit. *ibid.* Profcribitur. 14. Ejus fpolia dividuntur. *ibid.* Idem Exercitum dimittit. 15. Ad Guftavum venit. 62.

Freiberga fruftra à Banerio obfidetur. 359. Eam Torftenfofonius obfidet. 487. Ejus obfidio continuatio. 508. A Torftenfonio deferitur. 509

Freiftadium Torftenfonius occupat. 480.

Freiburgum a Danis occupatur. 69.

Fridberga a Bavaris capitur, fed à Suecis mox recuperatur. 72.

Friburgum Brifgoviæ à Bernhardo Duce capitur. 334. Id Cæfarei fruftra oppugnant. 455. A Bavaricis obfidetur. (538.) Iis deditur. *ibid.*

Fridelsheimum a Regiis capitur. 81.

Fridlandi refponfum Senatus Regni Sueciæ. 31. Ei fumma Belli a Cæfare offertur. 58. Is in Bohemiam movet. 67. Ejus cum Arnheimio commercia. 68. Is junctim cum Bavaro in Guftavum it. 70. Caftra Guftavi caftris confert. 71. Ejus caftra ad Noribergam à Guftavo oppugnantur. 73. Idem Mifniam tendit. 79. Colburgenfem Arcem fruftra oppugnat. *ibid.* Pappenheimio jungitur. 80. Silefiam irrumpit. 106. Prœlium cum Fœderatis declinat. *ibid.* Ejus fuper pace ad Fœderatos propofitio, *ibid.* Induciæ cum eo ineuntur. *ibid.* Ei Turnus aures præbet. 107. Is Ligniciam recuperat. 124. Glogoviam majorem, Francofurtum, Gœrlichium & Budiffinam capit. *ibid.* Electoribus pacis leges offert. 125. Gratia Cæfaris excidit. 137. Ejus confpiratio, 138. Imperio dimovetur, & ad Euangelicos tranfire conftituit. *ibid.* Bernhardus Dux cum eo fe conjungere cunctatur. 139. Culmbacenfi Marchioni fe infinuat. *ibid.* Trucidatur. *ibid.* Ejus elogium. *ibid.* Exercitus Cæfareus poft ejus mortem in officio continetur. 140. Ob ejus cædem motus. 145.

Frifiæ Orientalis Comes neutralitatem affectat. 44. Ejufdem provinciæ motus. (541.)

Fritzlariam Cæfarei tendunt. 400. Ut & Fœderati. 401.

Fritzlaria Cæfarei movent. 402.

Furftenfteinam Cæfarei recuperant. 609.

G.

Gallafius in Galliam irrumpere conatur. 266.

Gallafius Banerio cedit. 323. Suecis damnum infert. *ibid.* Trans Albim concedit. 314. In Cæfaris ditiones abit. 325.

Gallo-Britannici Tractatus præcipua capita. 340. Gallorum circa hunc fecreta intentio. *ibid.*

Gallafius Torftenfonium in Moraviam tendentem fequitur. 510. Moraviam capit. 512. Suecos Lufatiam ufque fequitur. 513. Lubenam, Lembergam & Ziltaviam capit. 514. In Mifnia graffatur. 79. In Pomeraniam irrumpit. 283. Ex Alfatia fe recipit. 253. In Holfatiam movet. (531.) Boizenburgum expugnat. *ibid.* Dani cum eo junguntur. *ibid.* Torftenfonius ei obviam tendit. Alfatia excedit. *ibid.* Albim tranfit. (532.) Eum Torftenfonius infequitur. *ibid.* Bernburgi caftra metatur. *ibid.* Auxilia ei veniunt. (533.) Magdeburgum evadit. (534.)

Galliæ ftatus & inclinatio Anno. 1630. 23.

Galli fruftra affectant prærogativam apud Guftavum Adolphum. 42. Galliæ Regis Fœdus cum Guftavo Adolpho. *ibid.*

Gallis Hermanfteinum traditur. 72. Ii Treveros recuperant. 78. Eorum legatus cum Oxenftierna congreditur. 79. Ejufdem propofitio ad Saxonem & Brandeburgicum. *ibid.* Id Regnum Fœdus cum Suecia renovat. 102. Iifdem Engla & Montaburium à Suecis traditur. 104. Ejus Legatorum acta in Conventu Francofurtenfi. 113. Galli Philipsburgo inhiant. 123. Hohembaaram & Hagenoam Suecis præcipiunt. 142. Eorum de Philipsburgo tradendo poftulata. 150. Galliæ Regis Fœdus cum Ordinibus Confœderatis. 168. Gallis Alfatia traditur. 170. Gallici Duces cum Oxenftierna confultant. 184. Gallus Pragenfem pacem fruftra impedire conatur. 195. Galli cum Bernhardo Duce Rhenum tranfeunt. 213. Iidem re infecta regrediuntur *ibid.* Gallicus Legatus Suecis Belli continuationem, poft Pragenfem Pacem, fuadet. 213. & 214. Pacem impedire conatur. 218. Galliæ habitus circa Sueciam initio anni 1636. 235. Galli ratificationem tractatuum cum Suecis quærunt. *ibid.* Inter Gallos & Suecos Daniæ Rex & Meclenburgicus fœdus impedire conantur. 235. Cum Gallico Legato Oxenftierna Tractatus fufcipit. 238. Circa eos controverfiæ. *ibid.* Inter eum & Oxenftiernam temporaria transactio. 239. Galli Coloredum multant. 254. In Galliam Gallafius irrumpere conatur. *ibid.* Galli fe parum obfervantes fœderis cum Suecis initi exhibuerunt. 270. Eorum nova propofitio de loco Tractatuum. 302. Ferdinandum II. nolunt agnofcere Imperatorem. *ibid.* Eorum de Induciis propofitio. 303. Galli ratihabitionem fœderis urgent. 304.

304. Ab iisdem observator Banerio adponitur. *ibid.* Galliæ Rex à Suecis ad Bellum hortatur. 306. Inter Gallos & Anglos fœdus friget. 309. Ejusdem fœderis difficultas. 310. Gallicum fœdus aut separata pax sunt Suecicorum malis remedium. 315. Eo fœdere Suecis opus est. *ibid.* Circa id Suecorum negotiationes. 316. Eidem colophon inponitur. 318. Ejus formula. *ibid.* Pactum ei adjectum. 319. Temperamentum a Dano circa salvum conductum Cæsareum Lubecæ propositum admittere nolunt. 353. Cum iis Ducis Bernhardi discordia. 372. Gallici Legati mens & negotiatio super Exercitu Vinariensi. 374. Galli apud Vinarienses argento rem agunt. 376. Gallici Ministri circa exercitum Vinariensem mentem suam dissimulant. 376. Eorum artes praevalent circa Vinarienses contra captationes Cæsaris. 377. Eorum prima & altera propositio. *ibid.* Tertius cum Vinariensibus congressus. *ibid.* Voto suo Galli potiuntur. *ibid.* Gallis junctorum Vinariensium gesta, sub Duce Longuevillio. 378. Gallici Legati judicium super fœdere cum Anglis contra Cæsarem. 378. In Gallia Palatinus Elector detinetur. 379. Motus animorum ob eam detentionem. 380. Gallorum propositio de induciis. 387. De Westphalia. *ibid.* Eorum querela de Grotio. *ibid.* De Gallorum Induciis cum Hispanis. 388. Galli naves à Suecis petunt. 388. Brisacum plane sibi vindicant. 408. Circa Gallici fœderis prorogationem negotiatio. 414. Galli correctionem fœderis abnuunt. 415. De Induciis proponunt. *ibid.* Colmariensem Tractatum non volunt inire. *ibid.* Cum Gallis acta super induciis cum Hispano. *ibid.* Acta cum iis super augmento subsidiorum. 417. Super Vinariensi exercitu. *ibid.* Eorum de termino fœderis nova postulata. *ibid.* Acta de loco tractatuum & de Induciis universalibus. *ibid.* Prorogationem fœderis in Suecia urgent. 419. Cupidinem pacis præ se ferunt. 422. Gallicus Minister Noriberga expellitur. 426. Gallicum fœdus cum Suecis absolvitur anno 1641. 460. Gallica præliminaria Hamburgi quoque tractantur. 465. Galli æque ac Cæsarei pacem nolunt. 494. Gallici Ministri Danico sua dubia exponunt. 496. Ei Sueci magis junguntur Cæsare secretos tractatus captante. 497. De induciis cum Electoribus Catholicis proponunt. 502. Galli Uberlingam intercipiunt. 518. Gallia auxilia adveniunt. 520. In Gallos Bavarici movent. 520. Eorum clades ad Dutlingam. *ibid.* In Galliam secreta Cæsareorum missio. 524. Quæ rejicitur. *ibid.* Ex Galliæ Regis morte mutatio metuitur. 527. Inter Gallos & Suecos fœdus confirmatur. *ibid.* Suspectus Status. 528. Galli Manheimum & Spiram capiunt. (539.) Ut & Philipsburgum. *ibid.*

Gallia Enguianus Dux venit. (539.) Partem Bavaricorum castrorum expugnat. *ibid.* Galli Wormatiam & Moguntiam capiunt. (540.) Monasterium veniunt. (542.) Ordines Imperii ad Tractatus invitant. *ibid.* Eorum de bello Danico querela. (546.) Galliæ Rex iterum Ordines Imperii ad tractatius invitat. 547. Gallici Legati Ordines Imperii ad pacis tractatus invitant. 548. Eorum postulata de Trevirensi omnes Monasterii & Osnabrugæ inprobant. 553. Sententia de salvo conductu pro Lusitanis. 554. De Gallorum Legatorum literis disceptatio. *ibid.* Galli cum Ragozio fœdus ineunt. 561. Eorum per Germaniam gesta, anno 1645. 568. Clades ad Mergentheimum. *ibid.* Galli Ordines Germaniæ denuo ad tractatus invitant. 574. Monasterio Propositionem edunt inconsultis Suecis. 575. Ejus conventa. *ibid.* Hispanis novam propositionem exhibent. *ibid.* Eorum consultatio cum Oxenstierna super dicta propositione. 576.

Ad *Gallorum* propositionem Hispani Monasterii respondent. 577. Inter Suecos & Gallos propositio ibidem concinnatur. 578. Eorum propositio Monasterii conventioni cum Suecis inito non respondet. 580. Ipsa propositio. *ibid.* 581. 582. Eorum mens super decreto à Cæsareis & Electoralibus Monasterii. 586. Ad Gallorum propositionem Cæsareorum responsum. 591. De eo judicium. *ibid.* Galli in tractatibus Monasteriensibus Palatinis spem faciunt. 592. Cum iis Oxenstiernæ Monasterii congressus. 601. Inter Gallos & Hispanos Tractatus Monasterii quiescit. 604. Ii longius in Bavariam penetrare nolunt. 617. Cum Iis Cæsarei de satisfactione agunt. 634. Inter eos & Bavaros Tractatus. 636. Idem inter illos & Hispanos. *ibid.* Ii pertinaciter Brisaci cessioni inhærent. 648. Eorum satisfactionis formula. *ibid.* Et super ea declaratio. 649. Quam eam Suecis faciunt. *ibid.* Eorum favorem Catholici Osnabrugæ captant. 654. Inter eos & Hispanos tractatus continuatur. 656. Inter eos & Suecos suspiciones. 657. Cum iis Oxenstiernæ Monasterii congressus. 658. Ii tractatum suum properant. 661. Eorum Legati Osnabrugam veniunt. 663. Tubingensem arcem expugnant. 693. Eorum Legati cum Vinariensibus agunt. 716. Cum illis facta conventio. *ibid.* Eorum Legio à Cæsareis intercipitur. 717. Galli inducias cum Bavaro continuant. 718. De Religione in suo instrumento pacis inserere nolunt. 743. Id integrum edere nolunt. 744. Suecos Monasterium incitant. 753. Inter illos & Bavaricos hostilia resumuntur. 782. Eorum tractatus Osnabrugæ suscipiuntur. 841. Rex auxilium contra Turennium petit. 909. Executionem pacis Germanicæ parum curat. 910. Copias à Suecis sibi concedi postulat. 922. Hermensteinum sibi deposcit. 927. Gallica conventio cum Cæsareis Norbergæ absolvitur. 952. Gallicum fœdus cum Suecis hæret. 1005.

Gardius (Magnus) in Galliam mittitur. 677.

Gartesa Cæsarei ejiciuntur. 36. Id à Cæsareis opprimitur. 208. A Wrangelio expugnatur. 263. A Cæsareis denno expugnatur. 311. Idem a Suecis recuperatur. 322.

Gebhardi apud Bavarum negotiatio. 689. Ulmam venit. 690. Ibi deliberatur an audiendus sit. *ibid.* Ejus cum Regiis negotiatio. *ibid.* Congressus cum Wrangelio. 692.

Gedanenses de insidiis Hubaldi monentur. 939.

Gengenbacum Cæsarei frustra oppugnant. 455.

Georgius Landgravius in cassum de pace proponit. 54.

Georgius Fredericus Dux Brunsvicensis & Luneburgensis fœdus cum Gustavo init. 57. Apud Gustavum de Neutralitate Bavaro & Ligæ concedenda frustra agit. 60. Nutat. 187.

Germaniæ status miserrimus Anno 1629. 21.

Germania Superior Fœderi Lipsicosi renuntiat. 48. Ejus rerum habitudo Anno 1636. 132. Per Superiorem Cæsareorum successus. 211. Germanici belli genius mutatur. 240. Germaniæ Ordines Cæsar ad Tractatum admittere non vult. 303. In ea de tertiis partibus formandis machinationes. 371. Per eam Superiorem gesta mense Febr. 1641. 455. Anno 1642. 490. In eam Fœderati tendunt. 614.

Gappinga expugnatur. 518.

Garbicium Stalhantschius obsidet. 452.

Gætzius per Hassiam grassatur. 265. Is & Hatzfeldius Misniam veniunt. 275.

Apud *Glacium* Cæsarei vapulant. 362.

Gleenius Hammum & Lunam occupat. 152. Idem consistere non audet. *ibid.* Ejus irritus conatus. (540.)

Gleichensteinam Arcem Kœnigsmarkius capit. 367. Ea Arx frustra à Suecis tentatur. 706.

Gleichensteinum ad deditionem compellitur. 784.

Glogavia ab Arnheimio expugnatur. 76. A Fridlando capitur. 124. Ejus obsidio Suecis a Saxonibus impeditur. 153. Ab Arnheimio capitur. 158. Eam Cæsarei frustra obsident. (535.)

Gorlicium Fridlandus capit. 114.

Gœtzius Brisaco annonam infert. 335. Ejusdem & Bernhardi Ducis mutui conatus. *ibid.* Brisaci liberationem tentat. 338.

Gœttingam Cæsarei frustra obsident. 449.

De *Goslariensi* tractatu. 457. Eam Torstensonius dissuadet. 478. Is concludutur. *ibid.* Brunsvigæ recoquitur. 503.

Gronsfeldius vapulat. 97

Gryphenhaga Cæsarei ejiciuntur. 39.

Gryphswalda frustra tentatur a Suecis. 43. A Suecis capitur. 48.

Grotii (Hugonis) in Aula Gallica Negotiatio. 180. De eo Gallorum querela. 387.

Grubbius apud Duces Luneburgicos & Exercitum adpellit. 444.

Gublenam Torstensonius occupat. 479

Guebrianus à Banerio se disjungit. 434. Ejus conjunctionem Banerius affectat. 435. Qui tergiversatur *ibid.* Banerio iterum jungitur. 437. Salam transit. *ibid.* Leghnicham oppugnat. 489. Cis Rhenum abit. *ibid.* In Franconiam effunditur *ib.* Ejus gesta anno 1643. 518. Ejus milites Wertanus carpit. 518. Is ad Rhenum recedit. 519. Tarde se movet. *ibid.* Hohentwilam se movet. *ibid.* Frustra in Wurtenburgicam penetrare nititur. *ibid.* Ad Rhenum vertit. *ibid.* Circa Benfeldam copias distribuit. 520. In Sueviam movet. *ibid.* E vulnere obit. *ibid.*

Guelferbytum a Suecis frustra obsidetur. 75. Guelferbytani includuntur. 404. Ad eam urbem prælium. 441. Socii Exercitus ibi consident. 443. Ibi res languide procedit. 446. Ejus urbis obsidium abrumpitur. 447. Guelferbytum non evacuatur. 503. A Cæsareis evacuatur. 517

Gustavi Adolphi variæ de Bello Germanico consultationes. 27. Idem defensionem Stralsundæ suscipit. 29. Rationes ejus defensæ istius urbis. *ibid.* Ejusdem aliæ consultationes de Bello Germanico. 30. Pax Lubecensis eidem suspecta. 31. Idem ad Electores scribit *ibid.* Ejusdem propior Consultatio super Bello Germanico. 32. Futuræ Expeditionis adparatus. 33. Ejusdem considerationes circa Tractatum Gedanensem de pace. 34 Idem ideo Expeditionem non differt *ibid.* Rugiam occupat. *ibid.* Expeditioni in Germaniam accingitur 35. Pomeraniam adpellit. *ibid.* Usedomiam, Wollinum, & Caminum occupat *ibid.* & 36. Ut & Stettinum. *ibid.* Ejusdem fœdus cum Duce Pomeraniæ *ibid.* Idem Stargardiam occupat. *ibid.* Conspiratio in Eum detegitur *ibid.* Anklamum & Uxtermundam capit. 37. Wolgastum ei deditur. *ibid.* In Mecklenburgicam cogitat. 38. Eandem ingreditur. *ibid.* Cæsareos Gryphenhaga & Gartzo ejicit. 39. Cæsaris Edicta & Literæ in eum. *ibid.* Eius consilia in futurum annum. *ibid.* Ut & acta cum Brandeburgico. 42. Is primo propositas leges fœderis Gallici respuit. 42. Galli prærogativam apud eum frustra affectant. *ibid.* Fœdus cum Galliæ Rege concludit. *ibid.* Læckenizam, Prenzloam, Treptoam, Lotzenlam Arcem, Demminum & Malchinum occupat. 43. Colberga eidem deditur. *ibid.* Citeriori Pomeraniæ prospicit. 44. Francofurtum expugnat. *ibid.* Landsbergam deditione capit. 45. Ejus Acta cum Conventu Lipsiensi *ibid.* Spandoa eidem traditur. 46. Ad liberandum Magdeburgum Saxo ei conjungi non vult. *ibid.* Excidii Magdeburgici culpam à se removet. 47. Ejus Acta cum Brandeburgico. *ibid.* Legatum Moscoviticum audit. *ibid.* Gryphswaldam capit. 48. Albim versus movet. *ibid.* Castra ad Werbenam ponit. *ibid.* Ei Hamiltonius è Britannia copias adducit. 49. Fœdus cum Wilhelmo Hassiæ Landgravio icit. *ibid.* Ut & cum Saxoniæ Electore. 50. Ejusdem deliberatio de summa Belli. *ibid.* Lipsiam recuperat. 52. Anhaldini Principes in ejus protectionem succedunt. *ibid.* Ejus consultatio de Bello in futurum gerendo. *ibid.* Protestantes per superiorem Germaniam solicitat. 53. Erfordiam occupat. *ibid.* In Franconiam irrumpit. *ibid.* Kœnigkshoviam & Wurtenburgum capit. *ibid.* Ejus per Franconiam successus. 54. Hanoviam intercipit. *ibid.* Francofurtum ad Mœnum copias ejus admittit. *ibid.* Ejus copiæ Ringoam occupant. *ibid.* Idem in Palatinatum vertit 55. Rhenum transmittit. *ibid.* Oppenheimum expugnat *ibid.* Moguntia ei deditur. *ibid.* Manheimum, Mergentheimum, Winsheimum, & Heilbrunnam capit. *ibid.* Ut & Rohochium. 56. Wismaria ei deditur. *ibid.* Inferior Saxonia ei studet. *ibid.* Archiepiscopus Bremensis cum eo fœdus init. *ibid.* Ut & Georgius, Fridericus Ulricus, & Christianus Duces Brunsvicenses & Luneburgenses. 57. Galliæ Legati frustra apud eum agunt de neutralitate Bavaro & Ligæ concedenda. 60. Ejus Consilia. 1632. *ibid.* Conditiones quas Bavaro offert. 61. Ejus fœdus cum Friderico Ulrico Brunsvicensi; Brunsviga, Ulma, Luneburgo, Brema, Comitibus Wetteraviæ, Ducibus Meclenburgicis. *ibid.* Palatinus Fridericus ad eum venit. 62. Crucenacum capit. *ibid.* Ut & Braonfelsam, Bobenhusam, & Kirghbergam. *ibid.* Ejus Legatio ad Hollandos. *ibid.* In Tillium movet. 63. Recedentem in Bavariam insequitur. 64. Donawertam capit. *ibid.* Licum transit. *ibid.* Legati Danici ad eum veniunt. 65. Frustra apud eum Minister Gallicus de neutralitate pro Bavaro agit. *ibid.* Complura Bavariæ Oppida capit. 66. In Franconiam regreditur. 67. Cronacum frustra ab ejus copiis obsidetur. *ibid.* Solmensem ad Saxonem mitti. 68. Ejus militia gesta per Ditionem Bremensem. *ibid.* Bavarus & Fridlandus junctim in eum eunt. 70. Bavarum insequitur. *ibid.* Legatum Ragozii dimittit. 71. Ejus statio cæditur. *ibid.* Ad Noribergam stationem capit 71. Ejus exploratores vapulant. *ibid.* Fridlandus castra ejus castris confert. *ibid.* Ejus acta cum Saxoniæ Electore. 72. Eidem auxilia passim adveniunt. 73. Idem Castra Fridlandi ad Noribergam oppugnat. *ibid.* Hamiltonium in Angliam mittit. 74. Ejus copiæ Duderstadium expugnant. 75. Guelferbytum frustra obsident. *ibid.* Tranlactio super conjunctione cum Saxonicis. 77. Castra ad Noribergam movet. 79. Danubium versus abit. *ibid.* Rainam recuperat. *ibid.* Saxoniæ Elector ab eo auxilium poscit. *ibid.* In Thuringiam tendit. 80. Oxenstiernam ad habendum Protestantium Conventum ablegat. *ibid.* Ad Naumburgum castra munit *ibid.* Georgius Luneburgicus eidem jungi cunctatur *ibid.* Diffidia inter ejus & Saxonicorum copias. 82. Cadit. 83. Legatio ad Polonos. 85 Ejus Elogium. 84 & 85. Motus animorum post ejus Mortem apud hostes. 88. Apud Æmulos. *ibid.* Apud Protestantes. *ibid.* Apud Gallos, Anglos, & Bavaros. 89. Apud Danos. 89. Apud Polonos. 89. Difficultates Sueciæ post ejus mortem & adversus istas remedia. 108. & 109. Ejus Corpus in Sueciam defertur. 90. Exequiæ. 154

H.

Hagenoa & Colmaria se dedunt. 81. Hagenoa ab hoste intercipitur. 96. Hagenoa & Hohenbaara Suecis à Gallis præripiuntur. 142.

Halberstadiensis Conventus. 135. Halberstadium Sueci concedunt. 438. Kœnigsmarckius intercipit. 514. Ejus præsulatus traditio differtur. 913.

Hallenburgum a Suecis opprimitur. 151.

Hamburgi Danus pacem urget. 346. Hamburgensium querelæ super vectigali in Albi. 454. Hamburgum negotium de diplomatibus rejicitur. 464. Salvi-conductus ibidem utrinque inspiciuntur. *ibid.* Novæ moraru causæ. *ibid.* Ibidem Gallica præliminaria quoque tractantur. 465. Tractatus præliminaria circa loca Conventus cautelæ. *ibid.* Diplomata salvi conductus numerantur. 466. Tempus tractatui statuitur. *ibid.* De unitate tractatuum. *ibid.* Difficultates circa titulum Cæsaris. De precedentia à Gallo prætensa. *ibid.* Eo Luzovius avocatur. 494. Hamburgenses Daniæ Rex argento emungit. 540. Iidem Suecis Pomeraniam invidet. *ibid.* Hamburgum apud Suecos pro Brema intercedit. 1039.

Hamela obsidium fervet. 104. Continuatur. 106. Ea urbs in extremis agit. 110. Et capitur. 111.

Hamiltonius Gustavo Adolpho è Britannia Copias adducit. 49.

Hamiltonius Marchio à Gustavo Angliam mittitur. 74

Hammum & Luna à Gleenio occupantur. 152.

A Suecia *Hammum* recipitur. *ibid.*

Hanovia à Succis intercipitur. 54. Circa eam urbem acta. 250.

250. Ejus obsidium solvitur. 252. Status. 265. Hanoviensium gesta. 289. Super ea transigitur. *ibid.* Hanoviam Comes redit, *ibid.* Ramsæus eum in custodiam dat. 290. Hanovia à Cæsareis intercipitur. 332. Ab Hanoviensi Comite Fœderati cautionem accipiunt. 614.

Hanseeadensium cum Servientn super admissione lis. 573. Eorundem à Suecis petita. *ibid.*

Circa *Haselunnam* Cæsarei vapulant. 247

Ad eam Cæsareanorum clades. *ibid*

Hassi vapulant. 72. Paderbornam expugnant. Lipstadium frustra tentant. 104. Vapulant. 152. Inter eos & Luneburgos simultates. 158. Vapulant iterum. 171. Hassia à Cæsareis invaditur. 209. Ejus Landgravius cum Cæsare tractare incipit. *ibid.* Banerio jungi cupit. *ibid.* Coesfeldæ succurrit. *ibid.* Cum Cæsare tractare pergit. *ibid.* & 210. Per Hassiam Goetzius grassatur. 264. Hassi juncti Suecis, Vechtam capiunt. 286. Hassia Inferior à Landgravio Georgio captatur. 287. Hassicorum post Landgravii Wilhelmi obitum acta. 287. Ii cum hoste denuo tractant. 327. Eorum induciæ in Westphalia. *ibid.* Inter eos & Cæsarem pax. *ibid.* Rem bene gerunt. *ibid.* Cæsar pacem Hassiacam ratihabere abnuit. 328. Hassi Suecis, Vinariensibus & Luneburgicis se jungunt, 396. Discedere cupiunt. 398. In Hassiam Fœderati tendunt. *ibid.* In Hassiam Cæsarei regrediuntur. 403. Hassi rem bene gerunt. 404. Per Hassiam Vinarienses hiberna capiunt. 408. Hassos & Meclenburgicos Electores demulcent 426. Hassici se jungunt. 441. A cæteris Fœderatis disjungi cupiunt. 443. Hassi trans Rhenum abeunt. 451. Contra quos Lamboius evocatur. *ibid.* Ratisponæ mascule loquuntur. 469. Iidem expelluntur. *ibid.* Eorum gesta. 488. Ii & Vinarienses Lambojum invadunt. *ibid.* Eorundem victoria. *ibid.* Iidem multa oppida per Coloniensem & Juliacensem agrum invadunt. 489. Eorum gesta anno 1643. 517. Ad Rhenum accedunt. (540.) Bavarici iis frustra insidias struunt. *ibid.* Eorum acta. *ibid.* In Hassiam Bavarici eunt. 569. Hassi Marburgensem ditionem sibi vindicant. 571. Eorum ad Inferiorem Rheni ripæ partem acta. *ibid.* In Hassiam superiorem Wrangelius progreditur. 611. Ibidem subsistere constituit. 612. Hassi Cassellani Marpurgensem Arcem occupant. 621. A Darmstadiensibus pellantur. *ibid.* Kirchheinam recuperant. 622. Iis Luneburgicus auxilio venit. *ibid.* Paderbornam amittunt. *ibid.* Hassi Cassellani de satisfactione agere Osnabrugæ incipiunt. 640. Hassi Nideccam capiunt. 706. Super Hassicorum Cassellanorum & Darmstadiensium reconciliatione frustra agitur. 709. Hassi Paderbornam obsident. 712. Castella Frisiæ recuperant. 713. In Lamboium tendunt. Lamboius ab iis vapulat sed victoriam non persequuntur. 804. & 805. Paderbornam frustra obsident. *ibid.*

Hatzfeldius Dorstenam præmit. 444. Erfordiam tentat. 450. Is Saxoni junctus in Banerium movet. 244. Hatzfeldius & Goetzius Misniam veniunt. 275. A Witzlaga repellitur. 330. Idem Vechtam expugnat. *ibid* Ejus inanis conatus. 362. Is in Misniam tendit. *ibid.* Ejus inanis expeditio. (532.)

Havelberga a Banerio expugnatur. 223. Ea Cæsarei potiuntur. 258. Eam Sueci amittunt. 286. A Suecis occupatur. 407.

In *Havelandiam* Suecici irrumpunt. 453

Heidelberga a Suecis capitur. 106. Heidelbergensis Conventus. 117. Heidelberga Cæsareis se dedit. 112. A Bavaris tentatur. 170. Iidem id secunda vice frustra faciunt. *ibid.*

Heilbrunnensis Conventus. 99. Oxenstiernæ propositio in eo. *ibid.* Plures Mediatores se in eo offerunt. 100. De eorum multitudine judicium. 101. Fœdus in eo concluditur. *ibid.* Heilbrunna ab Hornio capitur. 55. Heilbrunnensi Fœderi Helvetii adscribi abnuunt. 107.

Heinzendorfum destruitur. 483.

Heldrunga Arx à Suecis capitur. 404. Ea à Cæsareis capitur. 450.

Cum *Helvetiis* acta in conventu Francofurtensi. 146.

Helvetii propter Constantiæ obsidium turbantur. 115.

Helvetii pro Basiliensi Episcopo intercedunt. 81.

Helvetii Fœderi Heilbrunnensi adscribi abnuunt. 107.

Cum *Helvetiis* Suecorum acta. 141.

Helmstadium Torstensonius occupat. 480.

Hernstadium à Suecis occupatur super Cæsareis. 404.

Herbipolensem præsulem Koenighsmarkius argento emungit. 367.

Cum *Herbipolensi* Episcopo Sueci transigunt. 618.

Hermanstenio Ramsæus annonam infert. 28. Fame nihilominus expugnatur. *ibid.* Id Gallis traditur. 72.

In *Henneborgica* Pfulius rem bene gerit. 274.

Hildesia a Pappenheimio capitur. 76. Ejus obsidium lente procedit. 144. Capitur. 158. Eam restituere Luneburgici à Cæsare jubentur. 370. Ibidem de Bello deliberatur. 403. Hildesianum concilium. *ibid.* Hildesia neutralitatem ambit. 503. Hildesianum fœdus. 1004.

Hirschberga à Cæsareis obsidetur. 405. Tentatur. 406. Stalhantzichius ei oppido subvenit. *ibid.*

Hispaniæ status Anno 1630. 24. Hispani ad Mosellam vapulant. 62. Palatinatum irrumpunt. 70. Non sine clade ex eo facessunt. *ibid.* Se movent. 143. Treveros occupant. 185. Hispaniæ Classi Angli favent. 380. Ejus Classis intentio. *ibid.* De Hispanorum Induciis cum Gallis. 388. Hispani Alzejam capiunt. 408. Eorum circa Brisacum recuperandum irritus conatus. *ibid.* Hispanici procuratorii Monasterii exhibiti defectus. 574. Hispanis Gallici Legati Monasterii novam propositionem exhibent. 575. Ii ad Gallorum propositionem Monasterii respondent. 577. Inter eos & Gallos Tractatus Monasterii quiescit. 604. Cum Hollandis seorsim tractare cupiunt. *ibid.* Inter eos & Gallos tractatus. 636. Is Osnabrugæ continuatur. 656. Hispanici Legati Osnabrugæ acta. 764. Hispani hospitium Lusitanorum Monasterii oppugnant. 824. Inter eos & Belgas Fœderatos pax concluditur. 832. Ea in Belgio publicatur. *ibid.* Hispani libera commercia Suecis concedunt. 985.

Hohenbaara & Hagenoa a Gallis Suecis præripiuntur. 142.

Circa *Hohenzolleram* Cæsarei vapulant. 209. Ejus urbis irritum obsidium. 455. Ad eam Guebrianus se movet. 519. Circa eam irrita conventio. (538.) Ejus obsidium solvitur. (539.)

Holckius Misniam irrumpit. 77. Is iterum Misniam invadit & denuo deserit. 217. Ejus mors. *ibid.*

Hollandi a Gustavo per Legatum invisuntur. 62. 63. Iis Suecicus miles subsidio mittitur. 111. Eorum habitus circa Succiam initio anni 1636. 235. Hollandi cum Suecis arctius fœdus affectant. 390. Inter Hollandiam & Succiam fœderis causa. 427. Super eo fœdere Suecorum consultatio, 428. Rationes pro & contra. *ibid.* Hollandici Legati non nisi oblique fœdus insinuant. 429. Disceptationes circa id formandum *ibid.* Ejus fœderis summa. *ibid* Disceptatio circa ceremonias. 430. Consultatio super titulis. *ibid.* Cum Hollandis Monasterii Hispani seorsum tractare cupiunt. 604. Ii sese Suecorum satisfactioni opponunt. 635. Eorum Legati Monasterium ingrediuntur. 636. Inter eos & Hispanos tractatus. 656 660. Hollandici Legati à Suecis postulata. 825. Hollandi tractatus cum Danis ratihabent. 997. De qua re Regina Sueciæ queritur. *ibid.* Eorum responsum. 998. In Succiam Legatio. 1007. Ii Suecorum commercia subruere student. 1028. Auxilium à Suecis frustra petunt. *ibid.* Iis Sueciæ Regina contemtum sui adimere studet. 1029. Eorum in Suecos suspiciones. 1033. Ii fœdus cum Polonis agitant. *ibid.*

Holsatiæ Ducis acta cum Suecis. 129. Dux Fredericus Bremensem præsulatum affectat. 174. In Episcopum Bremensem eligitur. 175. De Holsatorum Commerciis in Persidem 176. Eorum Commercia Persica expirant. 390. Holsatiæ Ducis in Succiam Legatio. 473. Holsatiam versus Torstensonius movet. 513. Ut & Gallasius (531.) Holsatica Legatio Holmiæ. 677.

Hornius Mergentheimom, Winsheimum & Heilbrunnam capit. 55. In ditionem Bambergensem movet. 63. Bamberga pellitur. *ibid.* Duas hostium Legiones cædit. *ibid.* Confluentes capit. 72. In Alsatiam movet. 78. Benfeldam obsidet. *ibid.* Benfeldam expugnat. 80. In Sueciam tendit. 95. Bavarici ab eo vapulant. *ibid.* Altringerum Wurtenbergico agro arcet. *ibid.* Legionem hostium opprimit. 96. Duci Bernhardo jungitur. 103. Pappenheimum expugnat. 109. Ut & Neumarcum. *ibid.* Constantiam frustra oppugnat. 115. In Alsatiam redit. 120. Bavaris damnum infert. 141. Eosdem multat. *ibid.* Biberacum expugnat. 142. Ut & Memmingam & Campodunum. *ibid.* Uberlingam frustra tentat. 151. Inter eum & Bernhardum Ducem de conjunctione agitata. 155. Hornius Aicham vi opprimit. *ibid.* Dux Bernhardus improviso se ei jungit. 156. Ejus consilium in prælio Norlingano negligitur. 161. Ex eo se recipere conatur. 162. Ad Bavarum mittitur. 698

Hungari vapulant. 362. Denuo. 363. In Hungariam Ragozius irrumpit. (536.)

H*uxtera* expugnatur a Suecis. 152. Eam Cæsarei expugnant. 402. Iterum deserunt. 403. Wrangelius eam capit. 610.

I.

Apud *Janeoviam* Cæsarei se Suecis objiciunt. 559. Primus ibi conflictus. *ibid.*

Iglavia Cæsareis deditur. 708. Eam Torstensonius capit. *ibid.*

Imperii Ordinibus de initio tractatuum significatur. 425. Ad tractatus à Suecis invitantur. 530. Ii de externa prius quam de interna pace agi volunt. 532. Ad pacem hortantur. (541.)

Induciæ inter Fœderatos & Fridlandum. 106.

Induciæ per Silesiam Oxenstiernæ suspectæ. 111. Eædem abrumpuntur. 112. Denuo indicuntur. *ibid.* Renovantur. 118.

Ingolstadium Bernhardus Dux frustra intercipere conatur. 105.

Per *Juliacensem* & Coloniensem agrum Vinarienses & Hassici multa oppida invadunt. 489.

Juram Cæsarei capiunt. 404. Eam Torstensonius occupat. 480.

K.

Kehlheimum à Cæsareis capitur. 155.

Kirghberga à Gustavo capitur. 62.

Kirchainam Bavarici frustra oppugnant. 569. Darmstadienses subigunt. 621. Eam Castellani recuperant. 622.

Kingius conjunctionem cum Palatino Electore affectat. 328. Idem modicis conflictibus rem bene gerit. *ibid.* Cum Palatino copias jungit. 330.

Kænigshovia a Gustavo occupatur. 53. Ea Cæsareis deditur. 225.

Kænigsmarckius Westphalicis Copiis præficitur. 367. Is Hostilem Legionem intercipit. *ibid.* Gleickensteinam arcem capit. *ibid.* Herbipolensem præsulem argento emongit. *ibid.* Saxonicos molrat. 393. Mansfeldæ obsidium disturbat. 477. In Saxoniam mittitur. 482. Ejus acta. 484. In Misniam anno 1643. 514. Halberstadium intercipit. *ibid.* In Pomeraniam properat. 515. Crocovium apud Belgardum obsidet. *ibid.* In Misniam abit. (530.) In eandem excurrit. (532.)

Kænigsmarckius in Silesiam & Moraviam excurrit. 565. Turennio soccurrit. 569. Wrangelio jungitur. 612. Lemgoviam expugnat. *ibid.* In Westphaliam mittitur. 685. Castellanæ auxilio venit. 709. Veghtam obsidet & capit. 710. Ut & Furstenaviam. *ibid.* Warendorffium aggredi cupit. 716. Vinarienses accipere dubitat. *ibid.* Egræ subvenit. 786. In Superiorem Palatinatum tendit. 794. Complura in Bohemiam loca occupat. *ibid.* In Palatinatum rediens Waldeccam occupat. 795. Pragam occupat. *ibid* & 796.

Kænigsmarckius Bremenses coercere instituit. 1038. Burgum occupat. *ibid.*

L.

Labardæum pro Legato adnoscere Sueci Osnabrugæ abnuunt. 595.

Lamboius in Frisiam irrumpit. 712. A Suecis & Hassis obsidetur. *ibid.* Contra Hassos & Vinarienses evocatur. 451. Eum Hassici & Vinarienses invadunt. 488. Idem vapulat. *ibid.* In Westphalia satagit. 803. Gesecam frustra oppugnat. 804. Bredenbendam expugnat. *ibid.* Hassos petit à quibus vapulat. *ibid.* Copias restaurat. 805. Durenam capit. *ibid.* Huxteræ consìdet. 806. Post pacem non nihil turbarum dat. *ibid.*

Lambergius Comes Osnabrugam venit. 549. Se publicæ Legatum gerit. 575. Frustra temperamentum circa Stralsundam proponit. 576.

Landgravius Wilhelmi gesta. 62. Landgravius Georgius cum Cæsareis congreditur. 94. Wilhelmus Westphaliam irrumpit. 97. Ejus in Westphaliam progressus. 117. Idem Werlam occupat. 123. Galtzionam expugnat. 124. Premitur. 187. Landgravius & Luneburgicus congrediuntur. 197. Landgravius tempus extrahit. 225. Landgravius Wilhelmus diu nutat. 249. Post longam dubitationem cum Suecis conjungit. 250. In Frisiam penetrat. 287. Moritur. *ibid.*

Landgravius Georgius Hassiam Inferiorem captat *ibid.* A Landgravio de Suecis postulata. 311. Quæ iterat. *ibid.* Conditiones super illis a Rectoribus Sueciæ propositæ. *ibid.*

Cum *Landgravia* Hassiæ Tractatum Cæsar non plene ratihabet. 371. Eadem in Bellum propendet. *ibid.* Melander ei est suspectus. *ibid.* De conjunctione cum Suecis agit. *ibid.* Ejus Copiæ movent sed nihil promovent. *ibid.* Ei suas res agunt. 372. Ejus postulata. 394. Illa Melandrum admittit. 398. Ejus postulata. 399. Banerium, in Silesiam abire simulantem, retinere cupit. 400. Consilium Banerii exquirit. *ibid.* De ea Salvius queritur. 412. Socios belli quærit Gallos & Luneburgicos. *ibid.* Nec tamen pacem adspernari videtur. 413. Ea & Luneburgici ad Banerium mittunt. 477.

Landgravia literas ad Deputationem Frankofurtanam mittit. (543.) Ad Tractatus mittit. (545.)

Landgravia Castellana Darmstadiensi plora loca eripit. 910.

Landsberga, à Gustavo Adolpho, deditione capitur. 45. à Bavaris capitur sed à Suecis mox recuparetur. 72. Cæsareis iterum deditur. 125. A Suecis recipitur. 145. Ab iis iterum occupatur. 278. Ab iis, frustra tentatur. 364. Expugnatur. 365.

Landsberga à Torstensonio expognatur. 113.

Landshuta expugnatur. 157.

Langenarga à Cæsareis frustra tentatur. 717.

Lauenburgici infaustus conatus. 38.

Lauenburgicorum Ducum circa secretum Tractatum conatus, mense Aprili 1637. 299.

Lauenburgicorum circa secretos Tractatus inter Suecos & Cæsareos negotiatio. 383. Formula pacis ab iis proposita. 384. Eorum absurda postulata. *ibid.* Isti Tractatus Salvio non displicent. *ibid.* Lauenburgicorum inanis circa pacem conatus. 421. Lauenburgicus Dux Franciscus Albertus Schweidniciæ succurrere conatur. 480. Profligatur, capitur & moritur. *ibid.* Lauenburgici multa de studio pacis in Cæsarem jactant. 343. Peculiarem Suecis pacem suadent. 344. Viennam denuo proficiscuntur. *ibid.*

Lauffenburgum à Duce Bernhardo capitur. 332.

Lautera à Cæsareis capitur. 194.

Lechnichiam Guebrianus oppugnat. 489.

Legati Suecici a Tractatu Lubecensi rejiciuntur. 30.

Legati Pomerani Expeditionem Gustavi in Germaniam sistere laborant. 35.

Legatio Gustavi Regis ad Hollandos. 61. 62. Ejus Legationis scopus. 62.

Legatio Luneburgica Holmiæ. 677.

Lemberga à Gallasio capitur. 414.

Lemgovia à Kœnigsmarckio expugnatur. 611.

Ad

Ad *Leutzenam* Saxonum pons destruitur. 215.

Leopoldus Archidux Luneburgicis simul Tractatus & arma ostentat. 440. Ei a Luneburgico Duce Augusto respondetur. 441. Idem ad liberandam Lipsiam prælium committere statuit. 485.

Leslaus Legiones devias ad se pellicit. 248. Visurgim transit & duas hostium legiones opprimit. *ibid.* In Westphaliam mittitur. *ibid.* Ad Visurgim se confert. 253. A Banerio evocatur. 258.

Leuchtmari à Brandeburgico missi Stralsundæ propositio. 491. Cui Oxenstierna respondet. *ibid.*

Leuenhauptius ad Exercitum Suecicum venit. 693.

Liebenburgum à Cæsareis capitur. 445.

Liga Pontificiorum. 9. Inter illam & Unionem res componitur. 12. Frustra agit de neutralitate sibi concedenda apud Gustavum. 60.

De neutralitate *Ligæ* concedenda acta. 387.

Lightenavium à Cæsareis capitur. 73. Expugnatur. 114.

Ligistici ad Huxteram vapulant. 152. Ut & ad Hildesiam. 158.

Lignicia à Fridlando recuperatur. 124. Ad eam prælium. 153.

Lilius (Axelius) Havelbergam occupat. 407. In Marchiam progreditur. 453. Idem inde excedit sublatis in Brandeburgicos hostilibus. *ibid.*

Lilliebeckius Nissam capit. 481.

Lipsia a Gustavo Adolpho recuperatur. 52. A Banerio obsidetur & re infecta deseritur. 274. A Torstensonio obsidetur. 484. Ad Lipsiam prælium. 485. Post cladem Cæsareanorum Torstensonius ejus urbis obsidium repetit. 486. Super ejus urbis neutralitate Saxoniæ Electoris filius proponere incipit. *ibid.* Ea urbs Suecis deditur. *ibid.*

Lipstadium ab Hassis frustra tentatur. 104.

Litta a Torstensonio capitur. 481.

In *Livoniam* Hermanni Bothii irruptio. 389.

Lohusius missionem obtinet. 244.

Lottum à Suecis recuperatur. 322.

Sub *Longevallio* Duce Vinariensium gesta. 378. Is & pegneranda Monasterium ingrediuntur. 585. Is in Galliam iter instituit. 807. Osnabrugam venit. *ibid.*

Lotharingus compescitur. 61. Lotharingiæ Ducis postulata. 80. Inter eum & Suecos hostilitas erumpit. 110. Idem castigatur. 116. Ejus Copiæ à Rheingravio persequuntur. 117. Lotharingiæ Ducis irritus conatus. 185. Lotharingi irrita expeditio. 193. Vapulat. 290. Ut & ejus Copiæ vapulant. 372. Ipse iterum vapulat. 337. Lotharingi Ensisheimum occupant. 338. Iidem delentur. 339. Lotharingi Bavaricis junguntur. 518.

Lubeca fœdere Gustavo jungitur. 61.

Lubecæ Daniæ Rex inanem tractatum molitur. 255. Ibidem Sueci a Daniæ Rege ad tractatus pacis invitantur. 345. Circa Lubecenses tractatus Danus festinat. 346. Lubecæ disceptatur quinam per fœderatos intelligantur. 346. Ibi commeatus Cæsarei literę proferuntur. *ibid.* Super præliminaribus disceptatur. 347. Ut & de admittendis ad tractatus Germaniæ principibus. *ibid.* Mediatores ibi Avauxium ad tractatus admittere nolunt. *ibid.* Qui demum tamen admittitur. *ibid.* Tractatio præliminaris. De Plenipotentiis. *ibid.* De salvis conductubus. 348. De Gallorum sociis extra Germaniam. 349. De die Conventus, & an propter Gallorum moram tractatus sit differendus. *ibid.* Lubecæ salvus conductus Cæsareus adest. 352. Ejus vitia. *ibid.* Disceptatio super eo salvo conductu. *ibid.* A Dano temperamentum propositum *ibid.* Lubecensis tractatus acta. 985. Lubecæ controversia inter Legatos super visitatione oritur. 988. Controversia ibi de titulo Reginæ Sueciæ. 989. Legati se ibi mutuis conviviis excipiunt. 990. Procuratoria exhibentur 992. Desiderata in Suecico Procuratorio & Suecorum defensio. *ibid.* Notata in Polonicis. *ibid.* Polonorum responsio. 993. Suecicorum ad hanc replica. *ibid.* Nova formula Procuratorii proponitur. 994. De legibus pacis utriusque partis sententia. *ibid.* Conventus dissolvitur. 995. Alter Conventus & Legatorum adventus & salutatio. 1010.

In secundo Conventu *Lubecæ* certamina circa primas visitationes Mediatorum. 1010. Initium tractatuum. 1011. Poloni ibi protestationem apud Mediatores interponunt. 1012. Sueci procuratorium suum edunt. *ibid.* Mediatores Suecis depositionem procuratoriorum persuadere satagunt. 1014. Suecici Legati rem ad Reginam referunt. 1015. Reginæ declaratio. *ibid.* Sueci tractatus pro desperatis habent. 1017. Mediatores contra rupturam tractatuum protestantur. *ibid.* Sueci depositionem Procuratoriorum abnuunt. 1016. Eorum super tribus Coronis declaratio. *ibid.* Hollandorum Legatorum Lubecæ adventus & error. 1017. Brandeburgici ibi a Cæsaris Legatis non invisuntur. *ibid.* Mediatores denuo Polonos urgent. 1019. Sueci à se acta defendunt. *ibid.* Poloni discessum urgent. 1021. De discessu constituunt. *ibid.* Extremus Mediatorum conatus. *ibid.* Conventus dissolvitur. 1022. Lubeca & Hamburgum apud Suecos pro Brema intercedunt. 1039.

Lubena à Gallasio capitur. 414.

Lubenam Torstensonius occupat. 479.

Luna & Hammum à Gleenio occupantur. 152.

A Suecis *Luna* recipitur. *ibid.*

Luneburga fœdus cum Gustavo init. 61. Georgius Luneburgicus Regi Gustavo jungi cunctatur. 80. Inter Luneburgos & Hassos simultates. 158. Luneburgicus & Landgravius congrediuntur. 197. Luneburgici Duces Augustus & Georgius Pacem Pragensem amplectuntur. 206. Luneburgico agro Banerius discedit. 214. Georgius Luneburgicus varium se gerit. 225. Luneburgici Duces Fœdus inter Suecos & Gallos impedire conantur. 238. Luneburgicus Dux Georgius dubium se gerit. 248. Luneburgum à Leslæo in potestatem redigitur. 258. Luneburgici machinationes pugna ad Witlocum eluduntur. 260. Luneburgicus Dux Georgius Suecis insidiatur. 285. Luneburgum Sueci amittunt. 286. Luneburgicus Georgius se Suecis hostem fert. 288. Pro Luneburgensibus Danus neutralitatem postulat. 324. Ii Suecis sese hostes exhibent. 325. Luneburgici cum Banerio de neutralitate agunt. 368. Temporaria cautio super ea re. *ibid.* Suecis conventa ratihabentibus Luneburgici moras nectunt. 369. Novas difficultates movent. *ibid.* Hildesiam a Cæsare restituere jubentur. 370. Georgius Luneburgicus Dux offensam in Cæsarem concipit. 370. Nutat. 371. Luneburgicos Duces Cæsar sollicitat. 395. Ii Cæsari non fidunt. *ibid.* Consilii sui rationes publice exponunt. *ibid.* Eorum postulata. *ibid.* Suecis, Vinariensibus & Hassis copias suas jungunt. 399. Luneburgicorum postulata. 399. Banerius iis diffidet. *ibid.* Ad separatum exercitum inclinant. *ibid.* A Luneburgico Duce Georgio, Banerius auxilia postulat. 400. Ejus responsum. *ibid.* Luneburgici Banerium in Silesiam abire simulantem retinere cupiunt. *ibid.* Banerii consilia exquirunt. *ibid.* Cum Luneburgico Duce Georgio Banerii colloquium. 401. Per Luneburgicam ditionem Sueci hospitia capiunt. 403. Ex Luneburgico agro Banerius movet. 404. Luneburgici Duces Fœdus cum Suecia ambiunt. 409. Sueciæ Rectorum de isto Fœdere judicium. *ibid.* Cum Luneburgico Legato Tractatus super Fœdere cum Suecis. 410. Luneburgicorum intentio. *ibid.* Disceptatio super oppidorum cessione. *ibid.* Rationes Luneburgicorum. *ibid.* Salvii responsio. Idem tractatus concludit. *ibid.* Luneburgici ratihabitionem tractatus cum Suecis urgent. 411. Luneburgicorum monita in Conventu Noribergensi. 425. Luneburgici & Hassici Ratisponæ mascule loquuntur. 469. Iidem Ratispona expelluntur. *ibid.* Luneburgicus Dux Georgius moritur. 437. Luneburgici & Landgravia ad Banerium mittunt. 437. Cum Luneburgicis Ducibus Sue-

corum acta. 439. Eorum Legatorum propositio. *ibid.* Quam Duces Suecici annuere coguntur. 440. Luneburgicos Cæsarei allicere student. *ibid.* Luneburgicus Dux Augustus cum Cæsareis tractare incipit. *ibid.* Luneburgicis Leopoldus simul arma & tractatus ostentat. *ibid.* Dux Augustus Leopoldo Archiduci respondet. 441. Apud Luneburgicos Duces & Exercitum Grubius adpellit. 444. Copias suas separant. 445. In hostem deduci postulant. *ibid.* Dux Augustus in partes Cæsaris transit. 447. Eorum postulata & promissa. 449. Circa Luneburgicum Fœdus cum Suecis acta. 455. Legatorum Luneburgicorum propositio, super qua res differtur. *ibid.* Eorum alia Legatio valde minax. 456. Legatorum propositio. *ibid.* Negotiatio continuatur. *ibid.* Temperamentum proponitur. 457. Sueci Fœdus Luneburgicum ratihabent. *ibid.* Id fit irritum. *ibid.* Luneburgica Legatio ad Torstensonium. 478. Luneburgici exautorati Cæsaream militiam adspernantur. 503. Legati Torstensonium Freibergam obsidentem adeunt. 508. Luneburgici onera detrectant. (530.) Luneburgicus Legatus Osnabrugam venit & abit. 547.
Luneburgicus Cassallanis auxilio venit. 622.
Lusatia à Cæsareis invaditur. 57. A Cæsareis irrumpitur. 76.
Lusitani ad pacis tractatus admitti cupiunt. 532. Lusitanus Legatus Monasterium venit. 549. Suecis arctius Fœdus offert. *ibid.* De ejus salvo conductu Gallorum sententia. 554. Lusitanicus Legatus in Daniam trajicitur. 471. In Sueciam honorifice excipitur. *ibid.* Lusitanorum postulata Monasterii. 579. Cum iis Succorum Fœdus commerciorum. 472. Eorum legati Monasterii querela. 890.
Lutherus in Pontificem scribit. 3. Ejus Progressuum causæ *ibid.* Principes illi favent. 4.
Lutherani sacerdotes Bohemia pelluntur. 14.
Lutzenense Prælium. 82.
Lutzovius à Cæsare Hamburgum mittitur. 422. Ejus propositio. 423. Colloquium cum Salvio. 424. Secretos tractatus urget. *ibid.* Ejus sententia super satisfactione Sueciæ. 425. Circa ejus intentionem Salvius dubitat. *ibid.* Cum Salvio colloquitur. *ibid.* Cum eo secreti tractatus continuantur. 461. Ab eo circa Amnistiam oblata. 461. Circa Sueciæ & Militum satisfactionem. *ibid.* & 462. Is Salvio dubia demere conatur. 462. Minas spargit. *ibid.* Cum Salvio colloquitur. 463. Hamburgo avocatur. 494. Discedens de separata pace movet. 497.

M.

Magdeburgensium turbarum initia. 37. Magdeburgi excidium. 46. Id a Cæsareis deseritur. 62. A Saxone obsidetur. 245. Ei urbi Banerius frustra succurrere cupit. 246. Eo Saxo potitur. 257. Gallasius ibi evadit. (534.) Circa Magdeburgum acta anno 1645. 567. Suo præsidio relinquitur. 610. Ejus præsulis querelæ. 638. Inter Magdeburgicam urbem & Administratorem controversia. 907.
Manhemium Gustavus capit. 55.
Marazinus in Pomeraniam irrumpit. 208. Denuo in Pomeraniam redit. 246.
Marpurgensem Ditionem Hassi sibi vindicant. 571.
Per *Marchiam* & Pomeraniam Suecorum gesta. 453. Lilius Axelius in primam progreditur. *ibid.* Idem inde excedit, sublatis in Brandeburgicos hostilibus. *ibid.*
Mare Balticum tentatur ab Austriacis. 19.
Maubeugium Galli capiunt. (539.)
Masfelda à Cæsareis capitur. 450.
Marpurgensem Arcem Cassellani Hassi occupant. 621.
Marpurgum Melander expugnat. 706.
Mansfeldus acta. 18. Ejus mors. *ibid.*
Mansfeldius in Wetteraviam irrumpit. 270.
Mansfeldam Sueci capiunt. 360
Mansfelda obsidium Kœnigksmarckius disturbat. 477.
Matthias Cæsar Moritur. 11.
Mauritius Saxoniæ Elector, Cæsarem bello petit. 6.
Meclenburgici Duces Ditionem suam armis vindicant. 49. Fœdus cum Gustavo ineunt. 61. Pacem Pragensem amplectuntur. 207. Mediationem inter Saxonem & Oxenstiernam suscipiunt. 213. Eorum de pace negotiatio. 218. & 219. Durissimus ejus pacis nodus. *ibid.* Super induciis frustra agunt. 220. Meclenburgicus Dux Fœdus in Suecos & Gallos impedire conatur. 238. Cum Oxenstierna de pace agit. 257. Frustra circa pacem satagit. 267. Ejus Ducis ambigua consilia. 288. Et conatus. 301. De Suecis ad Comitia vocandis agit. 426. Meclenburgicos & Hassos Electores demulcent. 426. Meclenburgicam Cæsarei catervam præmittunt. 477. Ejusdem loca quædam Danus captat. 516.
Meinaviam insulam Wrangelius occupat. *ibid.*
Melander à Landgravia dimittitur. 398. Exercitui Cæsareo præficitur. 685. Marpurgum expugnat. 706. Sauciatur. *ibid.*
Memminga & Campodunum a Bavaris Expugnatur. 95. Memmingenses vapulant. 109. Memminga ab Hornio expugnatur. 142. Se Cæsareis dedit. 195. Meppam Cæsarei capiunt. 328.
Mergentheymum ab Hornio capitur. 55. Ibidem prælium. 568.
Meriburgum Sueci frustra tentant. 438.
Messenii plectuntur. 978.
Meinitscham Torstensonius occupat. 480.
Minda in Suecorum potestatem redigitur. 248. Ea Brandeburgicus potitur. 738.
Miravia à Gallasio capitur. 512.
Misnia ab Holckio invaditur. 77. Denuo ab eo invaditur & deseritur. 117. In eam Gœtzius & Hatzfeldius veniunt. 275. Succorum ibi accepta damna. 279. In eam iterum Hatzfeldius tendit. 362. Banerius recedit. 393. Torstensonius movet. 484. Kœnigsmarkius abit. (530.) Misniæ quædam loca Saxoniæ Elector recuperat. (532.) In eam Kœnigsmarckius excurrit. (532.) Torstensonius abit. (534.)
Mutzlafius Barbyæ capitur. 242.
Moguntia Gustavo deditur. 55. A Cæsareis premitur. 194. Ab iis frustra obsidetur. 212.
Moguntia Cæsareis deditur. 225. A Gallis capitur. (540.)
De *Moguntino* Saræpontani quærelæ. 640. Ejus Electoris mors & novi electio. 764. Ejus Abligari declaratio. 949. Monasterii insidiosa propositio. *ibid.* Ejusdem confusus agendi modus. *ibid.*
Moldam Sueci transeunt. 559.
Monasterium Legati Hispanici veniunt. 531. Et Galli (542.) Ibi in Procuratoriis multa desiderantur. (543.) Acta cum Salvio & Gallis de Gallorum literis invitatoriis. De Procuratorio Suecico. De Tractatibus Danicis. (546.) De Ragoziano Fœdere. 547. Tractatus ibi quiescunt. *ibid.* Legatus Lusitanus ibi venit. 549. Ibidem super Procuratoriis disceptationes. 550. Prima disceptatio fit & ejus contenta. 552. De Regiorum propositione judicium. *ibid.*
Monasterii negotiatio de pace differtur. 573. Plenipotentiæ ibidem afferuntur. 574. Acta de honore Legatis Electoralibus exhibendo. *ibid.* Procuratoria ibidem permutantur. *ibid.* Ibidem acta de induciis inter Gallum & Bavarum. 577. Monasterii de Salvo conductu Mediatorum disceptatur. 578. Ibi Mediatores de Induciis proponunt. 583. Controversia super modo tractandi. *ibid.* Eam urbem Longuevillius & Pigneranda intrant. 585. Monasterium Ordines Osnabrugenses invitantur. 586. Eorum responsum. 587. Monasteriensium super modo consultandi declaratio. *ibid.*
Monasterii Mediatores distinctius super satisfactione proponi volunt. 592. Circa Ceremonialia acta. 605. Regiorum replica Ordinibus communicatur. 622. De Suecorum replica quorundam judicium. 623. Monasteriensium de modo consultandi sententia. *ibid.* Ibidem Catholicorum Gravamina. Primum 624. Secundum & tertium. 625. Quartum, Quintum, Sextum, Octavum,

vum, Noonm. 626. Super iis agendis disceptatio. 627. Hollandorum Legati veniunt. 637. Cæsarei duplicam exhibent super prima formula pacis. 647. Monasteriensium de Suecica satisfactione sententia. 671. Monasterii tractatus frigent. 740. Eo complures Legati discedunt. 909.

Mortaignius cadit. 711.

Per *Moraviam* Suecorum excursiones. 487. In eam regionem Torstensonius tendit. 510. Sueci in ea multa loca capiunt. *ibid.* In eam Ragozius accedit. 564. Kœnigsmarkius in eandem excurrit. 565.

Montecuculus capitur. 109. In Silesiam revertit. 706.

Moscoviæ status 1630. 25. Moscoviticus Legatus a Rege Gustavo auditur 47. Moscovitica Legatio ad Suecos. 128. In Moscoviam Suecorum Legatio. 176. Moscoviticus Czar de causis belli polonici Reginæ Sueciæ exponit. 1035. Titulum suum auget. *ibid.*

N.

Nassovius Comes Braunsfelsam intercipit. 184.

Neoburgicus Neutralitatem ambit. 107.

Neoburgum a Bavaricis expugnatur. 116.

Acta de Palatini *Neoburgici* Neutralitate in Conventu Francofurtensi. 145.

Neoburgico Neutralitas io Conventu Wormatiensi conceditur. 169.

Neuburgum ad Rhenum opprimitur. 96. A Rheingraviis capitur. 109. Neuburgi Slangius circumvenitur. 436.

Neustadium se dedit. 198. Moravia à Torstensonio capitur. 481.

Neuhausam Cæsarei non sine suo damno tentant. 407.

Neumarcum ab Hornio capitur. 109

Nieuburgum se dedit. 198.

Nissam Lilliehœckius capit. 481.

Immediata *Nobilitas* causam suam de Legatis ad Tractatus pacis destinatis commendat. 527. Ejusdem de palatino querelæ. 638.

Noriberga à Tillio frustra tentatur. 55. Ad eam Gustavus se sistit. 71. Velitationes. 73. Noriberga se Cæsari dedit. 195. Norimbergensis Conventus Acta. 425. Noriberga Gallicus Minister expellitur. 426. Ibidem Conventus instituitur. 915. Duces partium conveniunt. 916. Suecorum ibidem protestatio & Cæsareorum responsio. *ibid.* In eam urbem capitulatio Osnabrugensis pertrahitur. 922. Tractatus ibi tarde procedit. 923. Volmari ibidem adventus negotio nonnihil moræ injicit. 925. Norimbergensium tractaruum conditio circa finem anni. 1649. 933. Ii subscribuntur. 952. Conventiogis formula. 953.

Norlinga Obsidetur. 160. Sueci ei urbi militem immittunt. *ibid.* De prælio ad eandem consultatio. *ibid.* Primus in eo cum hoste conflictus. 161. Ei urbi Enguianus neutralitatem concedit. 570.

O.

Ab *Odera* Cæsarei abeunt. 451.

Offenburgum cum Ortenburgo capitur. 78.

Oldenburgicus Comes Neutralitatem affectat. 39. Id secunda vice facit una cum Comite Frisiæ Orientalis. 44.

Circa *Oldenburgicum* vectigal irrita negotiatio. 913.

Olmucium à Cæsareis frustra obsidetut. (535.) A Torstensonio capitur. 482.

Oppelam Sueci expugnaot. 481.

Oppelam Cæsarei capiunt. (535.)

Oppenheimum expugnatur. 55.

Inter *Ordines* Germaniæ & milites quærelæ. 136.

Ordinum Confœderatorum cum Rege Galliæ fœdus. 168. Misera apud eos rerum facies. *ibid.* De Ordinibus exclusis in Amnistia recipiendis disceptatio. 220. Ordinibus Imperii de initio tractatuum significatur. 525. Ordines Imperii ad Tractatus à Suecis invitantur. 530. Ante omnia de pace agi volunt. 536. Monasterii de externa pace prius quam de interna agi volunt. *ibid.* Circa eorum gravamina inanis conatus. 537. Ad pacem hortantur. (541.) Ad Tractatus Osnabrugæ venire tardant. (545.) Eos Galliæ Rex denuo ad tractatus pacis invitat. 547. Ii à Suecicis Legatis denuo ad pacem invitantur. 549. Non fine effectu *ibid.* Paulatim ad tractatus Monasterienses accedunt. 576. Propositionem urgent. *ibid.* Cæsareorum Replicam sibi communicari petunt. 604. Ordinum Catholicorum super gravaminibus ecclesiasticis Osnabrugæ declaratio. 632. Ii in tractatus super gravaminibus consentiunt. 633.

Inter *Ordinem* Equestrem & Urbes de præcedentia Osnabrugæ acta. 638.

Ordinum de formula pacis à Cæsareis Osnabrugæ exhibitæ judicium. 646. Quod Cæsari displicet. 647. Inter Ordines Osnabrugenses & Monasterienses dissensio. 826. Eorum sententia de ratificatione. 831. Ordines Osnabrugæ de Gallicis rebus agere volunt, quod Servientus improbat. 833. Cæsarei abnuunt & protestatiooem interponunt. *ibid.* Ordines suæ sententiæ inhærent. 834. Eorum circa paeem dissensio. 835. Caroli Gustavi adventum iidem deprecantur. 836. Ordinum de Gallica satisfactione declaratio. 843. Ordines pacem Hispanicam oon morantur. 847. Ordines ad Regem Galliæ scribunt. 848. Eorum declaratio super Gallica satisfactione. *ibid.* Ad Electorem Palatinum scribunt. 887. Super militom missione & deditione oppidorum Monasterii agere volunt. 904. Quod Servientus consentit & Generalissimus Suecorum abnuit *ibid.* Ordines eo offenduntur sed mox iterum sedantur. 905. Germaniæ Generalissimo Suecico scribunt. 905. Eorum querelæ super hospitiis. 907. Periculosa consilia. *ibid.* Utriusque religionis super designatione restituendorum ad Circulorum præfectos scribunt. 911. Super exautoratione militum consultant. *ibid.* Super ea re Galli com us seotiunt. 912. Eorum diversæ sententiæ de Suecicarum Legionum reductione. *ibid.* Quædam eorum ratificationes exhibentur. *ibid.* Deliberatio super adeundo conventu Norimbergico. 913. Ordines per formam Collegii iterum consultant. 918. In solutionem pecuniæ consentiunt. *ibid.* Eorum temperamentum circa Franckendaliam rejicitur. 919. Tandem exautorationis militum initium faciunt. 922. A Cæsare subscriptionem Coovention is Norimbergensis impetrant. 926. Eorum sententia circa restituendos. 932.

Osnabruga à Suecis capitur. 117. Circa Osnabrogæ deducendum præsidium, cum pacis tractatus ibi inirentur, difficultates. 526. Ea urbs evacuatur propter tractatus ibi inchoandos. 528. Osnabrugam Salvius ire constituit. 530. Eam ingreditur. 531. Præter destinatum ibi manet. *ibid.* Osnabruga Danici Legati discedunt. (541.) Osnabrugam Oxenstierna mittat. (542.) Legati Regii ibi nondum colloqui possunt. *ibid.* Ibi Cæsarei circa procuratoria tergiversantur. (544.) De modo tractandi dubitatur. (545.) Ibidem Luneburgicus Legatus venit & abit. 547. Servientus ibidem venit. *ibid.* Lambergius Comes venit. 549. Procuratoria pro commutatis habentur. 550. Procuratoria mutuo traduntur. 551. Immediate agitur probantibus Euangelicis. 552. Prima propositio fit & ejus contenta. *ibid.* De Regiorum propositione judicium. *ibid.* Electorales Mediatorum partem affectant. 579. Propositio ibi inter Suecos & Gallos discutitur. *ibid.* Ibi residentium Legatorum sententia super Decreto à Cæsareis & Electoralibus Monasterii sumto. 585. Quæ Cæsareis displicet. Ut & Mediatoribus. *ibid.* Eorum responsum. 587. Venetus Legatus denuo mediationem offert. 592. Quæstio ibi mota de Civitatum Imperialium voto decisivo. *ibid.* De suffragio Provinciarum per Suecos possessarum. *ibid.* De Electoralium Legatorum Excellentia. *ibid.* & 593. Congregati Ordines Monasterium invitantur. 586. Osnabrugensium sententia super pace. 597. Disceptatio ibi inter Lutheranos & Reformatos. *ibid.* Cum Hanseaticis ibi controversia. *ibid.* Osnabrugensium sententia super pace. *ibid.*

Osnabruga Evangelici Gravamina sus exhibent. 598. Dissidium super Reformatos gliscit. 623. Osnabrugensium sententia de modo consultandi. *ibid.* Ut & Cæsareorum Regiorum, & Universorum Ordinum. *ibid.* Osnabrugæ Gravamina Politica mota. Primum. Secundum. Tertium, Quartum. Quintum. Sextum. Septimum. Octavum. Nonum. 633. Bohemici Exules salvum conductum quærunt. 638. Osnabrugam Saxonici Legati veniunt. 641. Osnabrugensis Episcopus neutralitatem affectat. 651. Osnabrugenses destinatis suis inhærent. 843. Osnabrugæ Gallica pax cum Ordinibus adornatur. 843. Osnabrugensis Conventus Monasterium se confert. 847. Circa Osnabragensem capitulationem acta. 914.

Offa irritus conatus. 66. Is ad Rhenum Suecis nonnihil damni infert. 69.

Ottenburgum cum Offenburgo capitur. 78.

Oxenstierna Stralsundam soli Sueciæ conciliat. 29.

Oxenstierna (*Benedictus*) e Gallia redit. 49

Oxenstierna ad habendum protestantium Conventum à Rege Gustavo ablegatur. 80. Ejusdem Consultationes post Gustavi Regis mortem circa bellum Germanicum. 91. Idem destinata sua Ordinibus Protestantibus exponit. *ibid.* Novis Mandatis è Suecia instruitur. *ibid.* Ejus congressus cum Saxoniæ Electore. 92. Ut & cum Legatis Gallicis. 93. Claves oppidi Erfordiensibus restituit. 94. Ejus dispositio circa bellum deinceps administrandum *ibid.* Propositio in Heilbrunnensi Conventu. 99. Rem in eodem urget. 100. Palatinum restituit. 101. Ejus acta cum Legato Anglico. 105. Ad Danubinum Exercitui satisfacit. 108. Inducias per Silesiam eidem suspectæ. 111. Ejus acta cum Legato Brandeburgico. 113. Cum Ragozio. 114. Congressus ejus cum Arnheimio, super Fridlandi defectione. *ibid.* A Legatis Silesiæ invisitur. 118. Oxenstiernæ cum Electore Brandeburgico congressus. 135. In Conventu Francofurtensi propositio. 145. Ejus filii infructuosa Legatio in Angliam. 146. Consilia post cladem Norlinganam. 163. Res pro viribus restituere nititur. *ibid.* Cum difficultatibus incassum luctatur. 164. Ejus in Convento Wurmatiensi propositio. 169. Fœdus in eo subscribere recusat. *ibid.* Incassum pacem captat. 180. Ejus circa eandem consilium. *ibid.* Iter in Saxoniam decernitur. 182. Mandata a Fœderatis ei data. *ibid.* Saxoni & Brandeburgico satisfacere studet. *ibid.* Ejus consultatio cum Ducibus Gallicis. 184. In Gallia acta. 191. Ut & in Hollandia. 192. Consilia. *ibid.* Magdeburgum tendit, & cum Brandeburgico Legato obiter tractat. 193. Sperreuteri consilia approbat. 191. Ejus consilia circa primos motus Ductorum Suecici Exercitus. 199. Idem cum Saxone tractatus suscipit. *ibid.* Ejus Conventio cum Landgravio & Ductoribus Suecici exercitus. 200. Idem Saxoni capita transactionis proponit. 203. Ejus consilia perturbantur. 205. Ad Cæsarem scribit. *ibid.* Magdeburgo discedit. *ibid.* Dœmitzæ præsidium imponit. 211. Pomeraniæ oræ maritimæ prospicit. *ibid.* Tractatus pacis non negligit. *ibid.* Ejus consilia inter difficultates post Pragensem pacem. 214. Senatus Sueciæ ad eum mandata. 217. Consilia circa pacem & bellum. 222. Oxenstierna à Daniæ Rege ad pacem invitatur. *ibid.* Acta inter eum & Saxonem de pace. *ibid.* Cum Legato Gallico tractatus suscipit. 238. Circa eos controversiæ. *ibid.* Temporaria transactio inter eum & Legatum Gallicum. 239. Is pecuniæ inopia urgetur. *ibid.* Tres Exercitus parare instituit. 240. Ejus præcepta ad Duces Suecicos observanda circa Pomeraniam & Electorem Brandeburgicum. *ibid.* Wilhelmum Vinariensem, Archiepiscopum Bremensem, Comitem Oldenburgicum, Ducem Neoburgicum, Georgium Luneburgicum & Wilhelmum Landgravium. 241. Is Leuchtmaro Stralsundæ respondet. 491. Osnabrugam intrat. (542.) Ejus cum Gallis super eorum propositione consultatio. 576. Cum Gallis Monasterii congressus. 601. Alter cum Gallis Monasterii congressus. 658. Oxenstiernam Monasterium abire Evangelici nolunt. 807. Monasterium irritum iter intendit. *ibid.*

Oxenstierna (Benedicti) Noribergæ protestatio. 965.

P.

Paderborna frustra obsidetur. 75. Ab Hassis expugnatur. 104. Eam Wrangelius capit. 610. Hassi Cassellani eam amittunt. 622.

Palatinus Fredericus, ad Gustavum venit. 62. Palatinatus ab Hispanis invaditur. 70. Non sine clade ab iis defenditur. *ibid.* Palatinus ab Oxenstierna restituitur. 101. Ejus restitutio a Saxone improbatur. 102. In Palatinatu superiore Suecorum progressus. 137. Iidem eadem expelluntur. 141.

De *Palatini* Neoburgici Neutralitate acta in Conventu Francofurtensi. 145. Cum eo & Regina Christina de matrimonio propositio. 310. Cum eodem Kingius conjunctionem affectat. 328. Cum eo Legati Suecici frustra de Fœdere agunt. *ibid.* Ejus in Suecia negotiatio. 329. Responsum ejus Ministro à Sueciæ Rectoribus datum. 329. Palatinus Elector cum Kingio Copias jungit. 330. Eorum acta. *ibid.* Eorum clades apud Flotham. *ibid.* Palatini Electoris propositio ad Suecos. 342. Palatinum Anglicus Legatus & Rustorfius commendant. 374. In Palatinatum Vinarienses descendunt. 375. Palatini Electoris conatus. 376. In Palatinatum Vinariensibus descendentibus Bavarici occurrunt. 378. Palatinus Elector in Gallia detinetur. 379. Ob eam detentionem motus animorum. 380. Palatinus Elector in Gallia iterum dimittitur. 414. Palatina Causa in conventu Ratisponensi ad peculiares Tractatus seponitur. Circa Palatinam causam Ratisponæ acta. 469. Ea Viennam trajicitur. 470. Ibidem denuo suscipitur. *ibid.* Hispanici Legati super ea declaratio. *ibid.* Ut & Bavaricorum. *ibid.*

Palatini Caroli Gustavi periculum 490.

Circa *Palatinam* causam Viennæ acta. 504. Cæsaris circa eam declaratio *ibid.* Palatini Legatus re infecta Vienna discedit. 505. Palatinis Legatis Osnabrugam & Monasterium destinatis causam suam commendat. 527. Circa Palatinam causam in tractatibus agitata. 537. Palatini Electoris Ministri Monasterium adveniunt. 579. Palatinis Galli in tractatibus Monasteriensibus spem faciunt. 592. Palatini protestatio Monasterii rejicitur. 594. Sultzbacensis querela. 595. Palatinorum Osnabrugæ intempestivus Zelus. 623. De Palatina Causa Osnabrugæ acta. 629. De Palatino immediatæ Nobilitatis querelæ. 638. Palatinorum monita circa formulam pacis. 651. Circa Palatinam causam temperamentum. 657. Palatinam causam soli Sueci sustinent. 731. Ad Palatinum Austriacorum missio. 803. Palatinus in Bohemia subsidet. 803. Palatinus Elector pacem acceptat. 906. Benfeldam petit. *ibid.*

Pappenheimii successus per Saxoniam. 68. Suecos cædit. 69. Stadam deserit. *ibid.*

Pappenheimius per Saxoniam grassatur. 71. Callenbergæ obsidium solvit. 72. Ei Baudisius cedit. 75. Hildesiam capit. 76. In Thuringiam abit. *ibid.* Ei Fridlandus jungitur. 80. Prælium Lutzenense instaurat. 84. Occumbit. *ibid.*

Pappenheimum ab Hornio expugnatur. 109. Pappenheimensis Arx à Cæsareis capitur. 586.

Parchwitzam Torstensonius occupat. 480.

Pasewalci excidium. 38.

Pax Religiosa sancitur. 7. Post illam querelæ continuantur. *ibid.* Pax cum Betlemo. 14. Pax cum Daniæ Rege fit. 21. Pax Lubecensis. 31.

Pegneranda Monasterium intrat. 585. Monasterio discedit. 833.

Ad *Perlebergam* Cæsarei consistunt. 259.

Philipsburgum frustra tentatur. 78. Ejus præsidium frustra ab Electore Trevirensi tentatur. 108. Eæ urbi Galli inhiant. 123. Ea Suecis deditur. 143. De Philipsburgo tradendo

do Gallorum postulata. 150. Id oppidum à Cæsareis intercipitur. 184. Ab Enguiano petitur. (539.) Ab eo capitur. *ibid.* De eo Spirensium querelæ. 638.

Piccolominaus in hiberna discedit. 449.

De *Pirnensibus Tractatibus* judicium. 169. Tractatus. 173. Ejus secreta emanant. 182.

Plauena à Suec. capitur. 366.

Prælium ad Wiselochum. 15. Ad Wimpinam. *ibid.* Ad Hæsiam. *ibid.* Ad Floreacum. *ibid.* Ad Pontem Dessaviensem. 18. Ad Lipsiam. 51. Ad Lutzenam. 82. Ad Oldendorpium. 110. Ad Pfaffenhoviam. 116. Ad Watwellam. 142. Ad Ligniciam. 153. Ad Norburgam. 162. Ad Reinfeldam. 333. Ad Witteweiram. 336. Prælium ad Chemnitium. 360. Prælium ad Guelferbytam. 441. Prælium ad Lipsiam. 484. Prælium ad Mergentheimum. 568. Ad Allersheimum. 570. Cæsi & capti utrimque. *ibid.*

Praga a Suecis frustra tentatur. 159. Pragensis pax. 195. Illam Gallus frustra impedire conatur. *ibid.* Pragæ Banerius exercitum admovet. 361. A Banerio tentatur. 363. A Kœnigsmarkio occupatur. 766. Ad eam urbem Wittenbergius properat. 797.

Praga magnæ obsidium solvitur. 802.

Pragense decretum & ejus causa. 1022. Pragensis tractatus. 893.

Ad *Prisniam* Suecorum periculum. 436.

Proceres Bohemici fenestra dejiciuntur. 10. Compositio amica de ista re frustra tentatur. *ibid.*

Protestantes in partes scinduntur. 7. Eorum Religio unitur & premitur. 8.

Phulius in Hennebergica rem bene gerit. 274.

Pyrna frustra à Saxonicis tentatur. 361. Ab iis invaditur. *ibid.* Frustra oppignatur. 363. A Banerio muoimeotis nudatur. *ibid.*

Polckhausum Wittenbergius capit. 620.

Polonia status anno 1630. 25. Polonis Legatio a Rege Gustavo mittitur. 85. Poloni domum abeunt. 98. Eorum habitus Anno 1633. 128. Cum Polonis Suecorum Tractatus in tempus iniquum cadunt. 227. Polonici Procuratorii vitia in tractatibus Stumisdorfianis. 228. Poloni super legibus induciarum in iis mitescunt. 231. Polonia frustra Suecos lacessit. 312. Res Polonicæ cum Suecis anno 1638. 355. Super Poloni Machinationibus Ordinum Sueciæ decretum. 359. Poloni culpam irruptionis Hermanni Bothii in Livoniam à se amoliuntur. 389. Polonica Legatio ad universales pacis tractatus dissuadetur. 429. Eorum excursiones in Pomeraniam 490. Cum iis Torstensonius literas commutat. 513. Poloniæ fines Crocovius transit. 514. Poloni in antecessum se excusant super intromissione Crocovii in suas ditiones. 515. Per Poloniam Crocovius evadit. 516. Polonus se Mediatorem pacis offert. (536.) Ejus Machinationes anno 1643. 539. Poloni tractatibus pacis se immiscere volunt. 669. Eorum Legatorum ad Conventum Lubecensem mandata. 987. Iis ibi spiritus accedunt. 990. Ii Lubecæ tractatus eludere jubentur. 991. Poloniæ Regi filius nascitur. 1008. Is Rex mentem Reginæ Sueciæ expiscari conatur. *ibid.* Poloniæ Vicecancellarius in Sueciam venit. 1009. Causa ejus fugæ. *ibid.* Regina Sueciæ pro eo intercedit. *ibid.*

Pomerania invaditur. 20. Ejus Dux Suecos Stralsunda dimovere conatur. 29. & 30. Pomerania fit pomum Eridis. 149. Brandeburgici circa eam temperamentum non admittunt. *ibid.* Ejus Dux pacem Pragensem amplectitur. 208. Pomerania a Marazino invaditur. 216. Pomerani frænum mordent. 216 Per Pomeraniam Gesta. 246. In eam Provinciam Wrangelius venit. *ibid.* Marazinus denuo in eam redit. *ibid.* Pomeranorum in Suecos animus. 247. In Pomeraniam Banerii recessus. 277. Quo incolumis evadit. 278. Acta ibidem. *ibid.* In ulteriore Pomerania acta. 281. Banerius in eandem abit. 282. Sueci equites ibi profligantur. *ibid.* Gallasius in eam irrumpit. Ob ejusdem successionem controversiæ inter Brandeburgicum & Succos. 192. Consilium Ordinum super regimine ejus Provinciæ. 193. Ordines vacillant. *ibid.* Ejus Dux moritur. 294. Ejus Ducatûs possessionem Brandeburgicus apprehendere vult. *ibid.* Cui Bielkius resistit. *ibid.* Eam Brandeburgicus armis vindicare constituit. *ibid.* Ducatus Ordinum Decretum. *ibid.* Quod Bielkius improbat. 295. Decretum discinditur. *ibid.* Succorum circa id mens *ibid.* Pomeraniæ provisionale regimen expirat. 320. In Ulteriorem Pomeraniam Cæsareanorum conatus. 325. Pomeraniæ Ordines Conventum agitant. 364.

E *Pomerania* Stalhantzkius modica auxilia accipit. 406. Per eam ulteriorem gesta anno 1640. 406. Ejus Provinciæ regimen per Suecos instauratur. 407. Quod selecti Ordinum probare tergiversantur. 407. Pomerani à novo Electore Brandeburgico solicitantur. 408. Per Pomeraniam & Marchiam Suecorum gesta. 453. In eam Polonorum excursiones. 490. Pomeraniæ res ordinantur. 491. In eam Crocovius irrumpit. 514.

Pomeraniam Kœnigsmarkius properat. 515. Pomerania ab Hamburgensibus Polonis invidetur. 540. Super ea cedenda Suecorum consultationes. 543. Rationes pro ea retinenda. *ibid.* Pro eadem cedenda. 544. Ea cedendum certo modo decernitur *ibid.* Super ea Regina Sueciæ seorsim cum Brandeburgico agere non vult. 605. Super ea Suecorum & Brandeburgicorum colloquia. 629. Pomeranorum temperamentum circa satisfactione propositum. 672.

Pontificis & Italorum status Anno 1630. 24.

Protestantes per superiorem Germaniam a Gustavo Rege solicitantur. 53.

Q.

Ad *Quedlinburgum* Sueci multantur. 439

R.

Ragozii Legatio irregularis. 312. Ejus Legatus a Gustavo dimittitur. 71. Ejus acta cum Suecis. 114 Alia acta. 388. Ragozius in Hungariam irrumpit. (536.) Cum eo pacta Sueci ratihabent. *ibid.* Recedit. (537.)

Super fœdere cum *Ragozio* consultatio. 538. A Torstensonio stimulatur. 538. Is promtum se bello ostendit. *ibid.* Quod in Cæsarem sumit. 539. Cum eo Galli fœdus ineunt. 561. Ragoziani se Suecis jungunt. 561. Eorum indoles. *ibid.* Ejus & Torstensonii diversa intentio. *ibid.* Vires & habitudo animi. 563. Ragosius tunior in castra Tonstensonii venit. *ibid.* Ragozius pater in Moraviam accedit, & nutat. 564. Cæsar eum ad pacem permovet. *ibid.* Is in Transylvaniam redit. 565. Ejus novæ molitiones. 651. Is se Polonis commendari petit. 895.

Raina à A Gustavo recupatur. 79. Wrangelio expugnatur. 615.

Ramsaus Hermansteino annonam infert. 289. Comitem Hanoviensem in custodiam dat. 290.

Ratenavia Cæsarei potiuntur. 258. Eam Sueci amittunt. 286.

Ratisbona a Bavaro intercipitur. 65. Ejus urbis Syndicus capitur. 112. Ejus Arx expugnatur à Duce Bernhardo 121. Ejus Urbis obsidium. 155. Deditio. 156. In Ratisponensi Conventu acta. 271. Ibidem Comitia indicuntur. 426. Propositio ibi facta. *ibid.* De invitandis Coronis propositio. *ibid.* Diplomata ibidem conceduntur. *ibid.* Super Amnestia consulitur. 427. Palatina causa ad peculiares tractatus seponitur. 427. De Hospitiis & Contributionibus ibidem acta. *ibid.* De Ratispona invadenda Banerii Consilium. 434. Ratisponensis Conventus acta circa pacem communem. 467. Circa Amnestiam, gravamina & bellum. 468. Circa Palatinam causam. 469. De eo conventu judicium. 470. Ratisponæ & Augustæ pacis executio fit. 909.

Reformatio *Religionis* instituitur. 9. Religio Lutherana per Provincias Cæsaris invalescit. 9. Consilium de illa opprimenda initur. *ibid.* Remedia dissidii Religionis in Germania frustra tentantur. 4.

Reservatum Ecclesiasticum. 7.
Ratela a Bernhardo Duce capitur. 334.
Rheinfelda acriter se defendit. 151. Fame urgetur. *ibid.* A Duce Bernhardo obsidetur. 332. Ad id oppidum prælium. 333. A Bernhardo Duce capitur. 334.
Ratela à Rheingravius capitur. 109.
Rheingravus Neuburgum, Botelum & Urbes Silvestres capiunt. *ibid.* Rheingravius Otto Ludovicus Lotharingos persequitur. 117. Ejus per Alsatiam progressus. 143. Sero ad exercitus Suecicos accedit. 160. Argentoratum tendit & evadit. 165. De Alsatia in Gallos transferenda agit. Moritur. 166.
Rheingovia à Suecis recuperatur & perditur. In ea Vinarienses vapulant. 378.
Rhenani tractus misera facies. 254.
Cum *Rhætis* acta in Conventu Francofurtensi. 146.
Ad *Ribenitzam* Sueci subsistunt. 281.
Ex *Richelii* morte Cæsarei mutationem sperant. 501.
Ringoa a Gustavi Regis Copiis occupatur. 54.
Rostochium a Gustavo capitur. 56.
Rosa strenue rem gerit. 403. Bredavium profligat. *ibid*
Ad *Rostochiensem* portum Dani satis pro imperio agunt 322. Rostochienses Warnemundam destruunt. 323.
Rotwila à Gallis expugnatur. 520. A Bavaricis recuperatur. 521.
Rowis de armis Anglorum ratiocinium. 413. Is in Angliam revocatur. *ibid.*
Rugia à Suecis occupatur. 34.
Ruppinum Sueci capiunt. 366. Id Brandeburgici frustra tentant. *ibid.*
Rustorfius & Anglicus Legatus Palatinum commendant. 374.
Sub *Rudena* Dani à Suecis vectigal exigunt. 541.
Cum *Russis* Danorum machinationes anno 1643. 540.
Russorum Legatio Holmiam. 941.

S.

Circa *Sabandæ* titulum difficultas. 465.
Saganum Stalhantschius procedit. 452. Idem Torstensonius occupat. 437.
Salam Guebriannus transit. 438. Ut & Cæsarei. 438.
Saltzcota a Landgravio expugnatur. 4.
Inter *Salvium* & Avauxium de fœdere disceptatio. 307. Avauxius de novo fœdere movet, & de initio ejus disceptatio. *ibid.* Circa alia de fœdere conjuncta Gallorum sententia. 308. Salvius Sueciæ Legatus Cæsarii mentem, circa pacem expiscari conatur. 344. A Curtio tentatur. 345. Ejus postulata Lubecæ circa Salvum conductum Fœderatorum. 348. Replica ad Cæsareorum exceptiones circa eum Salvum conductum. *ibid.* Is Paulo liberalius quædam annuit. 350. In quæ Gallus non consentit. Salvii cum Danis disceptatio. 353. Ei Tractatus per Lauenburgicos agitati non displicent. 383. Inter eum & Curtium secretus Tractatus. 383. In eum Banerius irritatur. 386.
Apud *Salfeldam* Cæsarei consident. 396. Banerius cum sociis idem facit. *ibid.* Cæsareorum apud eam difficultates. 397. Uti & Fœderatorum. *ibid.*
Salfelda fœderati movent. 397. Salvius tractatus cum Luneburgicis concludit. 410. De Landgravia queritur. 412. Postulata sua Gallis super prorogatione fœderis, oblique insinuat. 414. Ejus ad Luzovii propositionem Hamburgi responsio. 423. Colloquium cum Luzovio. 424. Is circa Luzovii intentionem dubitat 425. Cum Luzovio colloquitur. *ibid.* à Salvio Suecicorum Tribunorum postulata & ejus responsum. 446. Is Boothii machinationibus in Saxonia inferiore obsistit. 454. Ejus responsio ad secundam Legationem Luneburgicorum anno 1641. 456. Considerationes circa secretos tractatus cum Luzovio. 461. Is secretos tractatus cum Luzovio continuat post renovatum fœdus Gallicum. 461. Ei Luzovius dubia demere conatur. 462. Ei Luzovius separatam pacem persuadere nititur. *ibid* Cum Luzovio colloquitur. 463. Ei latæ conditiones acceptandæ videntur. *ibid.* Ejus responsum ad Luzovium cum de separata pace Hamburgo discedens moveret. 497. Is rerum mutationem timet. 524.
Salvius Osnabrugum ire constituit. 530.
Eam urbem ingreditur. 531.
Ejus cum Danicis Legatis congressus. Præter destinatum Osnabrugæ manet. *ibid.* Monasterium excurrit. (546.) Ejus cum Gallis Monasterii & Osnabrugæ acta. 550. De prima propositione. De ordine tractandorum. *ibid.* De tractatibus Monasterium transferendis. Quod Sueci abnuunt. 551. Is Monasterium abit. 671. Ab eo Monasterii acta. 753. Certo modo in pacem Gallorum & Ordinum Imperii consentit. 845.
Sarstadii Sueci consistunt. 447.
Sarapontani de Moguntino querelæ. 638.
Bellum in *Saxoniam* Inferiorem transfertur. 17. Præludia ejusdem Belli. *ibid.* Idem exasperetur. *ibid.* De pace frustra tentatur. 18. Saxo ad liberandum Magdeburgum Gustavo Adolpho conjungi non volt. 46. A Tillio invaditur. 50. Gustavo Adolpho Fœdere jungitur. *ibid* Saxonia Inferior Gustavo Regi studet. 56. Saxones Bohemiam invadunt. 57. Saxonicus Dux Wilhelmus rem in Suevia bene gerit. 67. Contra Saxones male in Bohemia. *ibid.* Saxoniæ Elector a malevolis folicitatur. *ibid.* Saxones Bohemia pelluntur. 68. Pappenheimi per Saxoniam successus. *ibid* In Saxonia Pappenheimius grassatur. 71. Cum Saxoniæ Electore & Gustavo acta. 72. Saxonici cum Suecis & Brandeburgicis junguntur. 76. Eorum transactio super ea conjunctione. 77. Saxoniæ Elector a Gustavo Auxilium poscit. 79. Idem sua recuperat. 85. Ejus congressus cum Oxenstierna post Gustavi mortem. 92. Saxoniæ Inferioris Conventus. 93.
Saxo & Brandeburgicus Dresdæ conveniunt. 93. Ejus consilia plerisque Ordinum in Conventu Heilbrunnensi displicent. 100. Is Palatinatus restitutionem improbat. 102. Ejus Directorio à Vinariensi Duce favetur. 133. Saxones Suecorum hospitia turbant. 134. Inter Saxonem & Cæsarem denuo de pace agitatur. 134. Saxo pacem captat. 144. Ejus propositio in Conventu Francofurtensi. 146. Querelæ in eodem Conventu. 147. Saxoniæ Inferioris monita in eo Conventu. 147. Saxones Suecos in obsidione Gloglowiæ impediunt. 153. Saxoniæ Elector cum Cæsare tractatus suscipit. 154. Saxoniæ Dux se Suecis difficilem exhibet. 166. Saxonici & Sueci tempus in Bohemia frustra terunt. 167. Saxonum contra Suecos animorum aversio. 172. Saxo Banerii hiberna turbat. 173. Ad Saxonem ab instaurato Conventu Wormatiensi scribitur. 181. Saxoniæ Electoris importunitas. 188. Saxo Ordinibus provincialibus de pace Pirnensi proponit. 189. Inducias particulares init. *ibid.* Ad Bellum se preparat. Adjungit sibi Wilhelmum Ducem, Erfordienses & Anhaltinos principes. *ibid.* Brandeburgicum ad amplectandam suam pacem solicitat. 190 Saxoniæ turbatus status. 192. Saxo ab Arnheimio deseritur. 196. Apud eum Silesii frustra de pace Pragensi queruntur. *ibid.* Saxoniæ Inferioris Conventus decretum. 197. Saxo per Legatos iterum cum Suecis agit. 199. Eorum propositio. 200. Qui re infecta discedunt. *ibid.* Suecicos Ductores solicitat. 202. In Suecos movet. 203. Eos contemtim tractat. *ibid.* Saxoni capita transactionis ab Oxenstierna proponuntur. *ibid.* Super illa se declarat. 204. Is Magdeburgicam irrumpit. *ibid.* Ejus destinata. 205. Saxonia utraque pacem Pragensem amplectit. 206. Cum Saxone tractatus a Suecici Exercitus Ductoribus continuantur. 210. Cum eo circa pacem acta. 213. Inter Saxones & Suecos ad manus pervenitur. 214. Vapulant. *ibid.* Eorum peditatus insignis clades ad Dœmitzam. *ibid.* Eorum pons ad Lentzenam destruitur. *ibid.* Ii semel & iterum vapulant. 223. Saxo frustra inducias proponit. *ibid.* Inter eum & Oxenstiernam de pace acta. 237. Saxonicorum legio opprimitur. 241. Saxo ad tuendam suam ditionem advolat.

volat. 242. Irriti ejus conatus in Suecos. 243. Prælium detrectat. ibid. Saxonici vapulant. ibid. Saxo Hatzfeldio junctus in Banerium movet. 244. Albim transit. 245. Magdeburgum obsidet. ibid. Ad Reginam Sueciæ scribit 255. Magdeburgo potitur. 257. Saxonici ad Eulenburgum à Banerio fugantur. 274. Munimentum ad Wittenbergam deserunt. 275. Frustra Banerio de induciis proponunt. ibid. In Saxoniam Inferiorem gesta. 285. In ea Sueci aliquot loca amittunt. ibid. Saxoniæ Inferioris conatus. 331. Conventus. ibid. Saxonici Pyrnam frustra tentant. 362. Pyrnam invadunt. ibid. Duæ Saxonicæ Legiones à Slangio delentur. 363. Saxonici Budissinam occupant. ibid. Iidem a Suecis intercipiuntur. ibid. Saxonici Pyrnam frustra oppugnant. ibid. Saxonum Inferiorum Conventus. 367. Eorundem decretum. 368. Saxoniæ Inferioris suspecta ad Banerium Legatio. 370. Saxonici a Kœnigsmarckio multantur. 393. Saxonicos Kœnigsmarckius profligat. 394. Saxoniæ Inferiori Sueci neutralitatem abnuunt. 409. Saxoniæ Ducis (Ernesti) circa pacem conatus. 421. In Saxonia Inferiore Boothu machinationes. 453. 454. In Saxoniam Kœnigsmarckius mittitur. 482. Saxonici Electoris filius cum Suecis frustra de neutralitate agitat. 486. & 487. Saxoniæ Ducis Augusti Torstensonius commeatum retractat. 509. Saxoniæ Elector quædam Misniæ loca recuperat. (532.) Cum eo super induciis agitur. 558. Iterum. 566. Cum eo Sueci inducias concludunt. 567. Prorogant. 609. Saxonici Legati Osnabrugam adveniunt. 641. Suecicos Osnabrugæ invisunt. 651. Eorum interpositionem Euangelici declinant. Saxonis literæ ad Euangelicos. 659.

Sebatgefzu per Silesiam irriti conatus. 125. Acta cum Wratislaviensibus. 126.

Schorndorfum à Bavaris capitur. 110.

Schweidnitia à Torstensonio obsidetur & capitur. 480. Eam Cæsarei recuperant. (535.)

Schweinfurtum a Cæsareis capitur. 171.

Scotorum in Sueciam Legatio. 431.

Seckendorfii propositio. 456. Is capite plectitur. 475.

Seckinga à Bernhardo Duce capitur. 332.

Servientus Osnabrugam venit. 751. Iterum. 547. Ejus lis Monasterii super admissione Anseaticorum. 573. Tertio Osnabrugam venit. 809. 825 833. Cum Ordinibus pacem concludit. 845. Ejus pacis instrumentum apud Moguntinum deponitur. ibid.

Siburgum à Cæsareis frustra tentatur. 110.

Sigismundi Marchionis Tractatus. 296. Is vult Stetinum venire. ibid. Cum eo Marchione Tractatus expirant. 298.

Ad Steinaviam Suecorum clades. 124.

In Silesia gesta. 81. Ibidem confusus status. 98. Silesiacum Bellum recrudescit. 112. Silesiam Fridlandus irrumpit. 106. Ejus Ordines Conventum agunt. 112. Legatos ad Oxenstiernam mittunt. 118. In Silesia Tractatus pacis abrumpuntur. ibid. Ea per Schofgatzium frustra petitur. 125. Ejus Ordines Fœderatis adscribi volunt. 148. Per eam gesta. 153. Silesii frustra apud Saxonem de pace Pragensi queruntur. 196. In Silesiam Sueci irrumpunt. 365. Ea Banerius discessum simulat. 400. Torstensonius cogitat eam. 478. Eo iter instituit. ibid. Sueci ea tota expelluntur. 479. In Eam acta anno 1641. 451. Eam Cæsareanorum progressus. 452. Per eam Suecorum excursiones. 487. Eam Torstensonius descendit. 513. In eam Cœnigsmarckius excurrit. 565. Wittenbergius mittitur. 619.

Skalam arcem Cæsarei recipiunt. 609.

Skyttæ (Johannis) Legatio in Daniam, Hollandiam & Angliam. 226.

Slangius rem strenue gerit. 323. Duas Legiones Saxonicas delet. 363. Neuburgi circum venitur. 436.

Sleßtadium capitur. 81.

Solmensis a Gustavo ad Saxonem mittitur. 68.

Super Soltavio abducto querelæ. 454.

Soraviam Torstensonius occupat. 479.

Spandoa Regi Gustavo traditur. 46.

Sparrii Comitis inanis propositio. 777.

Sperreuterus Georgium Ducem deserit. 188. Ejus jussu Westphalia non vult excedere. ibid. Oxenstierna ejus consilia approbat. ibid. Nienburgum in potestatem redigit. 199. Ad hostem transit. 124.

Spira à Cæsareis capitur. 184. A Gallis capitur. (538.)

Sprengii in Anglia negotiatio. 1006.

Sprottoviam Torstensonius occupat. 480.

Stadhaga Sueci hostem opprimunt. 285.

Stadberga à Wrangelio capitur. 611.

De Stada in Danum transferenda. 69. A Pappenheimio deseritur. ibid.

Stargardia a Gustavo occupatur. 36.

Suecia periculum proprius admovetur. 28. In eadem de Bello in Cæsarem deliberatur. ibid. Status Anno 1630. 25. Senatus Regni Legationem ad Fridlandum decernit. 31. Circa Suecia satisfactionem Lutzovii oblata. ibid. Sueci Rhenum transmittunt. 55. Sueciæ Ordinum Consilium de pace. 59. Suecorum per Sueviam superiorem progressus. 66. Sueci male rem gerunt. 69. In Saxonia male rem gerunt. 76. Iidem cum Brandeburgicis Saxonibus junguntur. ibid. Sueciæ difficultates post mortem Regis Gustavi, & remedia adversus istas. 90. E Suecia nova mandata ad Oxenstiernam mittuntur. 91. In Suecia Ordinum Conventus decernitur. 98. Nova forma Regiminis ejus Regni. ibid. Sueci Fœdus cum Gallia renovant. 102. Eorum Acta cum Legato Anglico. 103. Cum Hollandis. ibid. Suecici Exercitus Conspiratio. 103. Eadem sopitur. ibid. Suecorum acta ad Rhenum. 104. Iidem Andernaco succurrunt. ibid. Engersam & Montaburium Gallis tradunt. 104. Eorum res in Silesia male geritur. 105. Sueci Heidelbergam capiunt. 106. Hamelæ obsidionem continuant. ibid. Suecos inter & Lotharingum hostilitas erumpit. 110. Sueci Hollandis subsidiarium militem mittunt. 111. Sueci ad Steinaviam consident. 118. Suecorum Legatorum acta apud Regem Galliæ. 119. A Suecia ab Hollandis postulata. ibid. Suecorum Acta cum Palatino Neoburgico. ibid. Sueci cum Coloniensi frustra de Neutralitate agunt. ibid. Sueci Chamum capiunt. 122. Suecorum Clades ad Steinaviam. 124. Sueci Holmiæ per Legatos Moscoviticos invisuntur. 125. Etiam per Tartaros. 119. Suecorum acta cum Holsatiæ Duce. ibid. Rerum eorum in Germania facies anno 1634. 131. Sueciæ Ordinum super satisfactione sua Decretum. 132. Suecorum hospitia à Saxonibus turbantur 134. Eorum Legatio in Belgium & Angliam. 136. Sueci cum Dano de pace agunt. 137. Eorum in Palatinatu superiore progressus. ibid. Cum Helvetiis acta. 141. Eorum per Alsatiam gesta. 142. Iis Hohenbaara & Hagenoa a Gallis præcipiuntur. ibid. Iis Philipsburgum deditur. 143. Eorum per Westphaliam acta. ibid. Landsbergam capiunt. 145. Suecorum infructuosa Legatio in Angliam. 149. Sueci Hammum & Lunam recipiunt. 152. Ad Monasterium hostem frustra tentant. 153. Iisdem Batavicæ copiæ junguntur. ibid. Ii obsidione Glogoviæ a Saxonibus impediuntur. ibid. Sueciæ Ordinum super satisfactione decretum. 154. Sueci frustra Ratisponæ subvenire tentant. 156. & 157. Bavaria excedunt. 157. Ad Bopfingam castra locant. 160. Norlingæ militem immittunt. ibid. Eorum in prælio ad eam urbem clades. 163. Exterorum auxilia implorant. 165.

Acta Suecici Exercitus ad Norlingem victi. ib. Is Et Saxonici tempus in Bohemia frustra terunt. 167. Suecorum Legatorum in Gallia acta. 167. Contra eos Saxonum animorum aversio. 172. Eorum circa Bremensem ditionem intentio. 174. In Moscoviam Legatio. 176. De Tractatibus cum Polonis consultatio. 177. Sueciæ Senatus finem Belli Germanici optat. 179. Suecicarum rerum facies initio anni 1635. ibid. Per Germaniam acta. ibid. Suecicis

Legionibus a Brandeburgico hospitia negantur. 188. Sueci Brandeburgicum cooeiliare student. 191. Sueciæ Rectorum circa Bellum consilia. 191. Sueci Rheingoviam recuperant & perdunt. 193. Inter Suecici Exercitus Ductores primi motus erumpunt. 199. Suecorum ad Saxonem irrita Legatio. 201. Suecici Exercitus Ductores fidem suam denuo obstringunt. 201. Suecici Exercitus animi per Edictum avocatorium à Cæsare promulgatum alterantur. 202. Sueci Saxonem denuo per Legatos invisunt. 202. Ad ei resistendum se comparant. *ibid.* Sueciæ Rectorum super Bello Germanico sententia. *ibid.* Suecici Ductores a Saxone solicitantur. *ibid.* Cum Saxone tractant. 203. Id denuo faciunt. 204. In eo cum Saxone continuant. 210. Eorum animi magis turbantur. *ibid.* Conventus Helmstadii habetur. *ibid.* Suecorum cum Saxooe circa pacem acta. 213. Inter eos & Saxones ad manus pervenitur. 214. Suecicæ Copiæ è Borussia in Pomeraniam veniunt. 216. Rectorum Sueciæ sententia super rebus Germaniæ. 217. Eorum mandata ad Oxenstiernam. *ibid.* Decretum. *ibid.* & 218. Ad Suecorum partes Cniphusius iterum transit. 221. Rectorum Sueciæ super legibus pacis sententia. 222. Suecicæ Legiones in Westphalia vacillant. 224. Ad sanam mentem redeunt. *ibid.* Suecorum Legatio in Daniam, Hollandiam & Angliam. *ibid.* Eorum Tractatus cum Polnnis in tempus iniquum cadunt. 227. Sueci Bellum contra Polonos parant. 229. Suecicarum rerum facies inuio anni 1636. 235.

Circa *Sueciam* Hollandiæ habitus. *ibid.* Sueci ratificationem tractatuum cum Gallis abnuunt. *ibid.* Sueciæ Rectorum concilia de pace & Bello. 236. & 237. Inter Suecos & Gallos Fœdus Meclenburgicus impedire conatur. 238. Ut & Rex Daniæ. *ibid.* Et Luneburgici Duces. 238. Circa id Fœdus controversia. *ibid.* Inter eos & Gallos temporaria transactio. 239. Suecici Belli genius mutatur in Germania. 240. Sueci Barbyam capiunt. 242. In eos Saxonis irriti conatus. 243. Ii cis Visurgim cedere coguntur. 247.

In *Suecos* Pomeranorum animus. 247. Ii cis Visurgim cedere coguntur. 247. In eorum potestatem Minda redigitur. 248. Cum iis post longam dubitationem Landgravius se conjungit. 250. Ad Sueciæ Reginam Saxo scribit. 255. Sueci cum Meclenburgico super pace agunt. 257. Sueciæ Ordinum decretum. 257. In Suecorum partes Erfordia concedit 262. Eorum improvisa cum hoste collisio. 263. Sueciæ Rectorum consilia super pace. 267. In Suecia Daniæ Rex pacis Mediationem urget. 268. Sueci ratificationem tractatus Wismariensis cum Gallo differunt. 269. Ad Conventum Coloniensem venire abnuunt. 270. De Fœdere cum Landgravio consultant. 271. Suecicarum rerum facies sub initium anni 1637. 274. Suecorum circa Bellum pacemque consilia. 274. Sueci Landsbergam occupant. 278. Driesenam frustra tentant. *ibid.* Eorum per Marchiam accepta damna. 279. Suecici Exercitus dura conditio in Pomerania. 280. Sueci hostem in Pomerania carpunt. 280. Ad Ribbenitzam subsistunt. 281. Eorum equites profligantur in Pomerania. 282. Suecorum res male se habent. 283. Sueci in Saxonia aliquot loca amittunt. Stadhagæ hostem opprimunt. *ibid.* Iis a Georgio Luneburgico Duce insidias struuntur. 285. Ratenaviam amittunt. 286. Ut & Havelbergam, Werbense Munimentum, Dœnitzam, Luneburgum & Winsemum. *ibid.* Georgius Luneburgicus iis se hostem fert. 288. Cum iis Erfordienses inducias ineunt. *ibid.* Eorum & Brandeburgici controversiæ circa successionem Pomeraniæ eorumque rationes. 292. Circa decretum Ordinum Pomeraniæ mens. 295. Eorum super pace considerationes. *ibid.* De animo Cæsaris in pacem dubitant. *ibid.* Super Suecico procuratorio disceptatio. 297. Sueci ad Coloniensem Conventum venire nolunt. 301. Eorum suspiciones. 305. Iidem tempus extrahunt & in Fœdus Gallicum demum consentiunt. *ibid.* Nec eo minus cunctantur. 306. Galliæ Regem ad Bellum hortantur. *ibid.* De Anglorum animo dubitant. 308. Fledwodo respondent. 309. Eos Angliæ Rex ad Fœdus invitat. *ibid.* Eorum de ea re judicium & responsum. *ibid.* Spes exigua de isto Fœdere. 310. Propositio de Matrimonio Reginæ Christinæ cum Electore Palatino. *ibid.* Suecici & Anglici Legati Collisio. *ibid.*

Sueci ad fœdus inter Gallos & Anglos invitantur. *ibid.* Rectorum Sueciæ considerationes super postulatis Landgravii ab iis super illis propositæ. *ibid.* Sueci frustra a Polonis lacessuntur. 312. Eorum malorum remedia sunt separata pax aut fœdus Gallicum. 315. Sueci separatis tractatibus non fidunt. *ibid.* Fœdere Gallico iis opus est. *ibid.* Venetorum Mediationem acceptant. 316. Sueciæ Ordinum Decretum super belli difficultate. *ibid.* Iidem colophon imponunt fœderi Gallico. 318. Ejus formula. *ibid.* Pactum ei adjectum. 319. Rectorum consultatio super expiratione regiminis provisionalis Pomeraniæ. 320. Sueci Gartzium amittunt. 321. Idem ab iis recuperatur. 322. Item Loitinm, Tripsesa & Damgarta. *ibid.* Iidem Varnemundam restaurant, Dano nequidquam contradicente. 324. Suecis Gallasius damnum infert. 223. Luneburgici iis sese hostes exhibent. 325. Sueci Nekermundam recuperant. 325. Eos Erfordienses fame ejicere conantur. 326. Suecici Legati cum Palatino frustra de fœdere agunt. 328. Sneciæ Rectorum Considerationes super fœdere cum Palatino. 329. Responsum Palatino Ministro à Suecicis Rectoribus datum. 329. Suecorum Palatinis junctorum acta. 330. Eorum clades apud Flotham. *ibid.* Sueci Brisacum capiunt. 339. Sueciæ Rectorum judicium super fœdere Gallo-Britannico. 341. Eorum negotiatio super fœdere Anglicano *ibid.* Ad Suecos Palatini Electoris propositio. 342. Inter eos & Cæsarem Lauenburgici peculiares pacis Tractatus instituere conantur. 343. Suecis à Cæsare oblata ad obtinendam pacem particularem. 344. Lauenburgici iis peculiarem pacem suadent. *ibid.* Sueci seperatos Tractatus suspectos habent. 345. A Daniæ Rege ad Tractatus pacis Lubecam invitantur. *ibid.* Apud Sueciæ Rectores Dani propositio. 350. Eorum responsum. *ibid.* Sueciæ Rectorum sententia super tergiversatione Gallorum in tractatu Lubecensi. 351. A Gallis disjungi nolunt. *ibid.* Suecis Danus magis suspectus fit. 353. Sueciæ status circa finem anni 1638. 353. In Suecos Danus iniquus est. 355. Sueci à Danis in freto Oresundico vexantur. *ibid.* Sueciæ Ordinum decretum super pace. 358. Super Dani injuriis. *ibid.* Et Poloni machinationibus. *ibid.* Super tumultibus Westrogothiæ. *ibid.* Super educatione Reginæ matris. *ibid.* Suecici Belli facies sub initio anni 1639. 359. Ad Suecos Helmoldus Wrangelius cum sua Legione transit. 359. Sueci Mansfeldam capiunt. 360. Suecicorum caterva intercipitur 362. Sueci Saxonicos intercipiunt. 363. Suecici exercitus difficultates. 364. Sueci in Silesiam irrumpunt. 365. Driesena potiuntur. 366. Plauenam capiunt. *ibid.* Dœmitzam frustra tentant. *ibid.* Ruppinum capiunt. *ibid.* Sueciæ Rectores respondent Daniæ Regi super petione neutralitatis pro Domo Luneburgica. 368. Sueciæ Rectorum deliberatio super Vinariensi Exercitu post mortem Ducis Bernhardi. 373. De fide in Sueciam Vinarienses testantur. 375. Inter Suecos & Anglicum Legatum fœdus contra Cæsarem friget. 378. Sueciæ Rectorum de pacis Negotiatione Hamburgi inita judicium. 381. Ea Negotiatio circa Salvum conductum hæret. *ibid.* Sueciæ Rectores à Daniæ Rege tentantur. 382. Ii respondent. *ibid.* Tergiversantur. *ibid.* Suecorum senteotia super Tractatibus per Lauenburgicos agitatis. 382. Inter Suecos & Cæsareos Dani mediatio friget. 383. Lauenburgicorum circa secretos Tractatus inter Suecos & Cæsareos negotiatio. 383. Formula pacis Suecis ab iis proposita. 384. Sueciæ Rectoribus tractatus Cæsareorum cum Banerio & Salvio sunt suspecti. 387. A Suecis Galli naves petunt. 388. Sueciæ

Senatus ad Senatum Poloniæ ſcribit ſuper irruptione Hermannı Bothii in Livoniam. 389. Sueci reſpondent Danis vectigal ad Warnemundam tolli volentibus. 390. A Danis in freto Oreſundico denuo vexantur. ibid. Cum Suecis Hollandi arctius fœdus affectant. ibid. Suecicorum armorum conditio anno 1640. 392. Suecis Cæſarei compluta loca per Bohemiam eripiunt. 393. Suecorum ala ſiniſtra vapulat. 394. Sueci Exercitus ſub Banerio miſera conditio. 400. Sueci Heldrungam Arcem capiunt. 404. Ut & Wollaviam. ibid. In hiberna concedunt. 406. Pomeraniæ regimen inſtaurant. 407. Saxoniæ Inferiori neutralitatem abnuunt. 409. Cum Suecia Luneburgici Duces fœdus ambiunt. 409. Sueciæ Rectorum de iſto judicium. ibid. Succorum in ea negotiatiatione ſcopus. 410. Sueci ratihabitionem tractatus cum Luneburgicis differunt. 411. Eorum poſtulata à Gallis ſuper prolongatione fœderis. 415. In Suecia prorogationem fœderis Galli urgent. 419. Ejus Rectorum ſuper ea re conſultatio. ibid. Rationes pro & contra. ibid. Negotiatio ſuper ea re paulisper differtur. 420. Suecorum cum Ragozio negotiatio. 420. Sueciæ Rectores Tractatus rejiciunt. 422. Petro Wibio reſpondent. 423. Super Sueciæ ſatisfactione Luzovii ſententia. 425. De Suecis ad Comitia vocandis Meclenburgicus agit. 426. Inter Sueciam & Hollandiam Fœderis cauſa. 427. Succorum Conſultatio ſuper Fœdere cum Hollandis. 428. Rationes pro & contra. ibid. Cum Suecis non niſi oblique Hollandi Legati Fœdus inſinuant. 429. Diſceptationes circa id formandum. ibid. Ejus Fœderis ſumma. ibid. Diſceptatio circa Ceremonias. 430. Conſultatio ſuper titulis. ibid. In Sueciam Scotorum Legatio. 431. E Suecia Regina mater profugit. 432. Succorum ad Priſniam periculum. 436. Sueciæ Rectorum cura circa exercitum Banerii poſt ejus mortem. 438. Sueci Mersburgum fruſtra tentant. 438. Halberſtadium concedunt. ibid. Eorum lubricus ſtatus poſt mortem Banerii. 438. Sueci ad Quedlinburgum multantur. 439. Eorum cum Luneburgicis Ducibus acta. 439. Suecici Duces Luneburgicorum Ducum propoſitionem annuere coguntur. 440. Exercitus periculoſus ſtatus. 442 Ad Guelferbynum ſubſiſtunt. 444 Suecico exercitui inſidiæ ſtruuntur. ibid. Miſeria in eo gliſcit. 445. Ductorum in eo querelæ. ibid. Pecuniam flagitant. ibid. Eorum à Salvio poſtulata & ejus reſponſum. 446. Sueci Sarſtedii conſiſtunt. 447. Ad Suecicum exercitum corrumpendum Danicæ Machinationes. 447. Exercitus denuo pecuniam flagitat. ibid. Ejus periculoſus ſtatus Torſtenſonio ægrotante. 450. Ejus miſera conditio. 452. Geſta per Pomeraniam & Marchiam. 453. In Havelandiam irrumpunt. ibid. Sueciæ Rectorum ſuper Fœdere cum Luneburgicis ſententia. 455. Sueci Fœdus Luneburgicum ratihabent. 457. Idem fit irritum. ibid. Cum iis acta circa neutralitatem Brandeburgicam. 458. In Sueciam Legatus Brandeburgicus venit. ibid. Ejus poſtulata. ibid Sueciæ Rectorum ſuper neutralitate Brandeburgico concedenda conſultatio. 458. Neutralitatem cum Brandeburgico concludunt. ibid. & 459. Eorum cum Gallis Fœderis prorogatio tarde procedit. ibid. Moderatio circa variationes Avauxii. 460. Capita quædam ſeponuntur. ibid. Fœdus cum Gallis abſolvunt. ibid. Sueciæ Rectores tractatus cum Luzovio abrumpi jubent. 463. In Sueciam Legatus Luſitanicus honorifice recipitur. 471. Ejus propoſitio. ibid. Succorum Fœdus commerciorum cum Luſitanis. 472. Sueci tota Sileſia expelluntur. 479.

Sueci Oppelam capiunt. 481. Inter eos & Cæſareos de redemtione captivorum conventio. 483. Eorum acies in prælio ad Lipſiam. 485. Iis Lipſia deditur. 486. Suecicorum excurſiones per Moraviam & Sileſiam. 487. In Sueciam nova Brandeburgici Legatio. 493. De Sueciæ Regina Matre Legatorum Brandeburgicorum negotiatio. ibid. Suecici Legati literas Cæſaris improbant. 495. Eorum literarum cenſura. 496. Suecici Legati dubia ſua miniſtro Danico exponunt. ibid. Sueciæ Rectorum ſuper ſeparatis tractatibus cum Cæſare judicium 497. Sueci à Cæſare denuo ad ſecretos tractatus ſolicitantur. 498. Inducias cum Electoribus Catholicis à Gallis propoſitas abnuunt. 502. Sueciæ Rectorum judicium de Tractatu Goſlarienſi. 503. Sueci multa loca in Moravia capiunt. 510. Vapulant. 511. Eorum Tractatum renovatio ſuper redemtione captivorum cum Cæſareis. ibid. Sueci à Gallaſio Luſaviam uſque ſequuntur. 513. Cum iis & Brandeburgico Tractatus Induciarum adhuc hæret. 521. Cum Ragozio pacta ratihabent. (536.) Iis Hamburgenſes Pomeraniam invident. 540. De ſtudio pacis teſtantur. (541.) Ab iis Dani ſub Rudena vectigal exigunt. 541. De quo bi initio modeſte queruntur. ibid. Eorum conſultationes ſuper bello Danico. 543. Rationes contra & pro bello. ibid. Bellum in Danum decernunt. 543. Eorum Conſultationes ſuper Pomerania cedenda. ibid. Rationes pro ea retinenda. ibid. Pro eadem cedenda. 544. Ea cedendum certo modo decernitur. ibid. Miſſio ad Brandeburgicum. ibid.

Sueci Danos fruſtra monent ut injurias emendent. 545. Conventus Ordinum Suecici Regni. ibid. Qui exteris de bello Danico ſignificant. ibid. Iis Cæſarei moram tractatuum impingere cupiunt. 547. Eorum reſponſio. ibid. Suecici Legati Ordines Imperii denuo invitant. 549. Suecis arctius fœdus à Luſitano offertur. ibid. Sueciæ Regina Chriſtina regimen ſuſcipit. 555. Sueci in Bohemiam longius tendunt. 558. Moldam tranſeunt. 559. Crenſam capiunt. 560. Ragoziani ſe iis jungunt. 562. Pyrnam occupant. ibid. Suecicus exercitus denuo in Bohemiam irrumpit. 566. Suecica Legio vapulat. 566. Sueci Inducias cum Saxone concludunt. 567. A Suecis Anſeaticorum Monaſterii petita. 573. Cum Suecicis Legatis Avauxii congreſſus. 574. Sueci novam propoſitionem à Gallis Hiſpanis exhibitam ægre ferunt. 575. Quam Galli excuſant. ibid. Eos Cæſarei ad propoſitionem fruſtra urgent. ibid. Inter Suecos & Gallos propoſitio Monaſterii concinnatur. 578. Sueci moras ejus propoſitionis ægre ferunt. ibid. Suecis Oſnabrugæ Cæſarei reſponſum ſuum per Electorales inſinuare conantur. 593. Salvum conductum Mediatorum denuo poſtulant. ibid. Labardæum pro Legato adnoſcere nolunt. 595. Oſnabrugæ ad Cæſareorum reſponſum replicant. 602. Cum Suecis Cæſarei ſeparatos tractatus captant. 604. Sueci ſeè Bohemia recipiunt. 609. Inducias cum Saxone prorogant. 609. Ad Viſurgim movere conſtituunt. 610. In eos Cæſarei tendunt. 613. Iis Bœnigshauſius jungitur. ibid. Sueci cum Herbipolenſi Epiſcopo tranſigunt. 618. Donawartam deſerunt & recuperant. ibid Oſnabrugæ novum procuratorium exhibent. 657. Inter Suecicos & Gallicos Legatos Oſnabrugæ diſceptatio. ibid. Suecorum cum Brandeburgicis colloquia ſuper Pomerania 629. Eorum ſatisfactioni Hollandi ſeſe opponunt. 635. Suecis Oſnabrugæ Cæſarei duplicam exhibent. 643. Super eorum ſatisfactione Cæſareorum peculiaris Oſnabrugæ declaratio. 645. Quam ampliant. 646. Iis prima formula pacis a Cæſareis Oſnabrugæ exhibetur. ibid. Sueciæ ſatisfactio Oſnabrugæ vacillat. 654.

Inter *Suecos* & Gallos ſuſpiciones. 657.

De *Suecica* ſatisfactione nova propoſitio. 668. Inter Suecos & Brandeburgicos ſeparati tractatus ſuſcipiuntur. 669. Suecis tota Pomerania à Cæſareis offertur. 675. Suecici Deputati Ulmam veniunt & eorum mandata. 685. Sueci induciæ cum Colonienſi Electore ratificant. 694. Sueciæ Regina inducias cum Cæſare abnuit. ibid. Inter Suecos & Gallos ſuper hoſpitiis convenitur. 695. Suecis Bavarus ſuſpectus eſt. 697. Sueci Gleichenſteiniam Arcem fruſtra tentant. 706. Uberlingæ fruſtra ſubvenire conantur. 717. Ac Biberacum deſerunt. 718. Cæſareorum propoſitis in cauſa Palatina accedunt. 734. Legati Oſnabrugam redeunt. 749. Scripto ſeſe in Palatina

causa declarant. 750. Sueciæ Regina Bavaro rupturam excusanti respondet. 755. De eo apud Aulam Gallicanam queritur. 756. Suecicæ Legationis defensio qua ostenditur Domino Electori nec jus nec fas fuisse induciis cum Sueciæ Campiductore contractis renuntiare. ibid: & pagg. seqq. Sueci Imperii negotia Ordinum arbitrio committunt. 761.

Suecicorum navium cum Anglis collisio. 778. Sueci in superiorem Palatinatum abeunt. 785. Cum Cæsareis de negotiis Imperii agere frustra quærunt. 806. Suecorum cum Bavaricis colloquium. Suecica pax absolvitur. 840. Sueci subscriptionem pacis in Gallorum gratiam abnuunt. Eorum interpositione pax Gallica cum Ordinibus concluditur. 845. Eorum cum Hispanis tractatus quiescit. 846. Inter Suecicam Regiam & Cæsaream sacram Majestates articuli pacis. 854. Suecos & Cæsareos ratihabitionum permutatio peragitur. 901. Suecici milites incommodis hospitiis utuntur ob Gallos aliosque. 904. Sueci pro executione pacis contendunt. 909. Satisfactionem pro posterioribus pensionibus expetunt. 912. Sueciæ Generalissimus Moguntinum invisit. 915. Idem de propositione Monasterii facta ipsi exprobrat. ibid. Exercitum propius contrahit. 916. Sueci solutionem urgent. 917. Sueciæ Generalissimus temperamentum super Franckendaliæ restitutione à Cæsareis propositum repudiat. 919. Quæ res ad Reginam refertur. ibid. Super ea re cum Gallis consultatio. ibid.

Suecorum cum Cæsareis negotiatio super exauctoratione. 928. Sueciæ Ordines matrimonium Reginæ urgent. 935. Reginæ super suo matrimonio declaratio. 936. Quæ Ordinibus Regni proponitur. 937. Eorum consultatio super fœdere Gallico continuando. ibid. Ad Reginam Sueciæ Scotiæ Parlamentum scribit. ibid. Sueciæ Ordinum Conventus. 965. Eorum postulata super retrahendis Coronæ bonis. ibid. Libellus supplex trium Ordinum. 466. Sueciæ Equestris Ordinis responsum ad Libellum supplicem Trium Ordinum. 967. Regina illud dissidium sopit. ibid. Reginæ coronatio. 970. Hispani ejus amicitiam affectant. 972. Ea Mediationem inter Regem Angliæ & Scotos suscipit. ibid. De deponendo Imperio cogitat. 976. Id Consilium Chanutus Galliæ Legatus dissuadere studet. ibid. Ut & Princeps Carolus Gustavus. ibid. Etiam Senatus. 977. Rationes Reginæ circa id propositum. ibid. Ea destinatum suum differt. ibid. In Suecos calumniæ Viennæ sparsæ. 981. Reginæ super renovando fœdere Gallico considerationes. ibid. Super eo renovando decernit. 982. Capita ejus discutiuntur. ibid. Ejus formula concipitur. 983. Regina in Hispaniam mittit. 984. Suecorum suspiciones de Polonis. 985. Eorum Legatorum ad Lubecensem Conventum mandata. 986. Qui ibi minantur nisi de titulo satisfiat. 991. Sueciæ Regina Gedanenses super insidiis monet. 996. Ejus consultatio de recognoscenda Republica Anglicana. ibid. Quam agnoscere constituit. 997. Pacta inter Danum & Hollandos frustra impedire studet. ibid. Anglorum societatem affectat. 998. Ejus cum selectis Senatoribus deliberatio super rebus Polonicis & Anglo-Belgicis. 1000. Decretum super rebus Polonicis & bello inter Anglos & Belgas. 1001. Regina periculum vitæ incurrit. ibid. Ad Legatum Hispanicum Viennæ scribit. 1003. Investituram Pomeraniæ frustra petit. ibid. Poloni Regis extrema destinata expiscari cupit. 1008. Ejus Missio ad Curlandiæ Ducem. ibid. Ferdinandum IV. Electoribus commendat. 1023. Cum Brandeburgicis tractatus limitaneos absolvit. 1025. Represalia in Hollandos decernit. 1030. Ejus missio in Angliam & ejus scopus. ibid. Ejus mediatio apud Anglos eluditur. ibid. Cum Anglico Legato Holmiæ acta. 1032. Fœdus cum eo super commercii concluditur. 1033. Pro Ulfeldio frustra intercedit. 1034. Ejus Legatio in Hispaniam. ibid. Regno cedere constituit, & senatui destinata sua pandit. 1039. Qui eadem frustra deprecatur. 1040. Principi Palatino successorem substituere conatur. ibid. Ejus adlocutio & propositio ad Ordines. 1041. Qui in abdicationem demum consentiunt. 1042. Regina Lusitanum Residentem agnoscere abnuit. ibid. Sceptrum deponit. ibid. Instrumentum abdicationis. 1043. Solemnia abdicationis. ibid. Reginæ oratio valedictoria ad Ordines. ibid. Ad quam Rosenhanius respondet. ibid. Ejus oratio ad novum Regem. ibid. Ejus regimen fuit Sueciæ gloriosum & proficuum. 1044.

Sultzbergam Cæsarei capiunt. 624.

Per *Suntgoviam* rustici tumultuantes compescuntur. 96.

Sultzbacensis Palatini querela. 595.

Stumsdorfiani Tractatus instaurantur. 229. Super legibus pacis in iis frustra disceptatur. ibid. De induciis agitur. 230. De legibus induciarum. ibid & 231. Turbæ inter tractandum. 232. Eorumdum Tractatuum Catastrophe. ibid.

Stalhantschius per Silesiam gesta. 365. Stalhantschius Berolino minatur 451. Idem in Silesiam movet. ibid. Lubenam & Heinzendorfum capit. ibid. Cæsareos prævenit. ibid. Gœrlicium obsidet. 452. Sagnaum procedit. ibid. Modica auxilia è Pomerania accipit. 406. Hirschbergæ subvenit. ibid. In hiberna se recipit. 252. Periclitatur. 479.

Stargardia a Cæsareis expugnatur. 216. Iterum vi expugnatur. 262. Et ab hoste deseritur. 263.

Stetinum Suecos recipit. 36. Stetinum Sigismundus Marchio venire vult. 296. Quod Bielkius abnuit. ibid. Ibi tractatus inter Suecos & Brandeburgicos instauratur. Posteriores iterum re infecta discedunt. 492.

Stralsund. Pomeraniæ Dux Suecos dimovere conatur. 29. & 30. Præsidium Danicum ea urbe educitur. 30. Stralsundenses denuo a Cæsare tentantur. 246. Eorum morositas. 283. Ii militem conscribunt. 364. Stralsundæ Leuchtmarus cum Oxenstierna confert. 491. Disceptatio de Plenipotentia. ibid. De pacto adjecto. ibid. De præsidiis, Jurisdictione, Bonis Equitum Teutonicorum. 492. Eæ urbi Cæsarei salvum conductum negant. 554. Circa eam Lambergius frustra temperamentum proponit. 576. Circa ejus Salvum conductum temperamentum. 580. Stralsundensium petita. 601.

Strigovia à Suecis capitur. 405. Eam Torstensonius iterum occupat. 480.

Straubinga a Duce Bernhardo capitur. 122.

Straubinga à Bavaris recuperatur. 141.

Stumsdorfianorum Tractatuum præliminaria. 227. In iisdem Tractatibus controversiæ super procuratoriis. ibid. & 228.

T.

Tartarica Legatio in Sueciam. 975.

Teschenam Arcem Cæsarei recuperant. 618.

Tillius in Gustavum movet. 44. Novum Brandeburgum expugnat. ibid. Magdeburgum tendit. ibid. Thuringiam versus movet. 48. Saxoniæ Electorem invadit. 50. Copias recolligit. 53. Ejus conatus. ibid. Norimbergam frustra tentat. 55. Wirtzburgum occupat. 56. In Bavariam recedit. 63. A Gustavo insequitur. 64. Ejus milites vapulant. ibid. Cadit. ibid.

Torga à Banerio capitur. 274. Banerius ad eam considet. 276. Hostis ibi eum includere statuit. ibid. Inde movere Banerius instituit. 277.

Torstensonius exercitum firmat. (530.) Gallasio obviam tendit. ibid. Eum insequitur. (532.) Ragozium stimulat. 538. In Transylvaniam mittit. ibid.

Torstensonius Brinæ obsidium solvit. 565. Leopoldum insequi non potest. ibid. In Bohemiam transit. ibid. Ab exercitu discedit. ibid. Imperium in Carolum Gustavum Wrangelium confert. 566. Landsbergam occupat. 103. Dux Suecici Exercitus destinatur. 442. In Germania appellit. 448. Ad Exercitum conferre se statuit. ibid. Albim transgreditur. 449. Ad Exercitum venit & ejus destinata turbantur. ibid. Exercitui satisfacit. 450. Ejus cum Luneburgicis acta & morbus. ibid.

Qui-

Quiescere cogitur. 475. Propius hostem movet. *ibid.* Ejus consilia. 477. In Silesiam cogitat. 478. Ad eum Luneburgica Legatio. *ibid.* Goslaricosem tractatum dissuadet. *ibid.* Silesiam versus iter instituit. *ibid.* Luccam occupat. 479. Ut & Gubbenam, Soraviam, Saganum, Glogoviam majorem. *ibid.* Hemstadium, Sprottoviam, Friburgum, Drackenbergam, Militschiam, Parchwitzam, Jauram, Strigaviam. 480. Schweidniciam obsidet. *ibid.* Cæsareos frustra insequitur. *ibid.* Olmucium capit, ut & Littam & Neustadium Moraviæ. 481. Brigam obsidet. *ibid.* Ejus Obsidium solvit. 482. A Cæsareis insequitur. *ibid.* Ad liberandam Glogoviam à Cæsareis obsessam se movet. *ibid.* In Misniam movet. 484. Lipsiam obsidet. *ibid.* Post cladem Cæsareanorum Lipsiæ obsidium repetit. 486. In Bohemiam cogitat. 487. Freibergam obsidet. *ibid.* Eum in eo obsidio Luneburgici Legati adeunt. 508. Illud oppidum deserit. 509. Augusto Saxoniæ Duci commeatum retractat. *ibid.* In Bohemiam irrumpit. *ibid.* Albim transit. 510. In Moraviam tendit. *ibid.* Gallasius eum insequitur. *ibid.* Castra mutat. 511. Hostem lacessit. *ibid.* Eulenbergam capit. 521. In Holsatiam abire jubetur. *ibid.* In Silesiam transit. *ibid.* De Induciis proponit. 513. Per Silesiam descendit. *ibid.* Cum Polonis literas commutat. *ibid.* Holsatiam versus movet. *ibid.*

Torstensonius Bernburgum tendit. (533.) Castra Cæsareorum castris opponit. *ibid.* In Misniam abit. (534.) Reliquiæ ejus exercitus Wiebergam evadunt. (535.) In Bohemiam movet. 558. Iglaviam capit. 560. Danubium transire non potest. 561. Ejus per Austriam progressus. *ibid.* Torstensonii & Ragozii diversa intentio. 562. In ejus castra Ragozius junior venit. 563. Torstensonius in Succiam abit. 613.

Tractatus Gedanensis de pace. 33. In irritum cadit. 34.

Transsylvaniam Torstensonius mittit. 538. In eam Ragozius redit. 565.

De *Trautmansdorfio* Comite magna est in pacis tractatibus expectatio. 595. Is Monasterium venit. 596. Ejus mora Osnabrugæ est Gallis suspecta. 630. Is Monasterium discedit. 631. Cum Gallis de satisfactione agit. 633. & 634. Ejus artes. 647. Is discessum minatur. 664. Discessum è loco tractatuum parat, lubentibus Catholicis, invitis Euangelicis. 745. Tractare amplius abnuit & Monasterio discedit. 746. Ejus super conventus collisio. 808. Sueci Cæsareos ea de re compellunt. *ibid.*

Treveri a Gallis recuperantur. 78. Trevirensis neutralitatem amplectitur. 61.

Treveri ab Hispanis occupantur. 185. De Trevirensi Gallorum postulata omnes Osnabrugæ & Monasterii improbant. 553. Treviros Turennius occupat. 571. Trevirensis Elector Philipsburgi præsidium frustra tentat. 108. Liberantur. 577.

Ad *Tapelam* Wrangelius considet. 701.

Tribelam Cæsarei occupant. 700. Ad eam conflictus. 701.

Tripsesa à Suecis recuperatur. 311.

Tupadelius Croatas clade afficit. 106.

Turennius ad exercitum venit. 521. In Bavaricos movet. (538) Duas eorum Legiones cædit. *ibid.* Cis Rhenum movet. 568. Ei Kœnigsmarkius succurrit. 569. Ad Rhenum se recipit. 571. Treviros occupat. *ibid.* Copias contrahit. 611. Conjunctionem cum Suecis detrectat. 612. Vesaliæ Rhenum transit. 613. Wrangelio jungitur. *ibid.* In Moguntinam ditionem progreditur. 695. Asschaffenburgum & Hœchstam capit. *ibid.* Moguntinus cum eo transigit. *ibid.* Darmstadiensem duriter habet. *ibid.* Ad Rhenum movet. 718. Bavarico inducias renuntiat. 719.

Turennius se Wrangelio jungere offert. 781. Rhenum transit. 782. Suecis quædam hospitia concedit. 786. E Germania abit. 904.

Turrius Fridlando aures præbet. 107.

Twila Cæsari se dedere abnuit. 334.

Tyrnam Sueci occupant. 562.

U.

Uberlinga frustra ab Hornio tentatur. 151.

Uberlingam Galli intercipiunt. 518. Eam Bavarici recipiunt. (538.) Galli tentant. 684.

Uberlinga Sueci frustra subvenire conantur. 717.

Ulma Fœdus cum Gustavo Rege init. 61.

Ulma se Cæsari dedit. 195.

Ulricus Holsatiæ Dux interficitur. 118.

Ulricus Dux Brunsvicensis & Luneburgensis fœdus cum Gustavo Rege Sueciæ init. 57.

Uratislaviensis Tractatus Brandeburgico displicet. 108. Uratislaviensibus commercia libera permittuntur. 796.

Usedomium à Gustavo Adolfo occupatur. 35. Ut & a Cæsareis. 37.

Uxstermundam Sueci recuperant. 325.

Uxstermunda a Gustavo occupatur. 283.

Unio Evangelicorum. 8.

Unionistæ & Batavi Bellum Bohemicum suadent. 10.

Inter *Unionem* & Ligam res componitur. 12.

Valetta in Alsatiam movet. 255.

Vechtam Harzfeldius expugnat. 330. Ea à Suecis Hassicis junctis capitur. 286.

Veneti Mediationem suam offerunt. 301. Cum iis Electorum controversia. (545.) Iis Cæsar Electoribus pares habet. 553. Venetus Legatus Osnabrugæ denuo Mediationem offert. 592. Veneti Auxilium contra Turcam petunt Holmiæ. 679. De Veneta Mediatione Osnabrugæ acta. (545.)

Verdugi inanis conatus. 408.

Verdensis sessio expeditur. 1036.

Viennam Palatina causa trajicitur. 470.

Vierreda Congressus habetur. 297.

Vinariensis Exercitus è Silesia expellitur. 18. Vinariensis Ducis Wilhelmi acta. 62. Vinariensis Dux Saxonis directorio favet. 133.

Vinariensis Dux Wilhelmus paulatim ad pacem Pragensem flectit. 196. Idem eam amplectitur. 206. Vinarienses de fide in Sueciam testantur. 375. Vinariensis Ducis Testamentum aperitur. 375. Vinarienses in Palatinatum descendunt. *ibid.* Ducis Wilhelmi Consilia. *ibid.*

Apud *Vinarienses* Galli argento rem agunt. 376. Eorum Exercitus inclinatio. *ibid.* Circa illum Gallici ministri mentem suam dissimulant. *ibid.* Eos Cæsar captat. *ibid.* Circa eos Gallorum artes prævalent contra captationes Cæsaris. 377. Eorum gesta sub Duce Longuevillio. 378. Illis in Palatinatum descendentibus Bavarici occurrunt. *ibid.* Aliquot Oppida capiunt. *ibid.* In Rheingovia vapulant. *ibid.* Eorum misera conditio. *ibid.* Ii Rhenum transeunt. *ibid.* Et Hassi conjunctionem decernunt. 395. Se cum Suecis, Hassis & Luneburgicis jungunt. 396. Per Wetteraviam & Hassiam hiberna capiunt. 408. Eorum legio deletur. *ibid.* Super Vinariensi exercitu disceptatio. 417. Super eo cum Gallis Suecorum acta. 417. Is Rhenum transit. 451. Lambojus contra eum evocatur. *ibid.*

Vinarienses & Hassici Lambojum invadunt. 488. Eorumdem victoria. *ibid.* Per Vinariensem agrum multa oppida invadunt. 489. Eorum clades ad Dutlingam. 521. Legionum seditio. 713. Ad quos Turennius mittit. 714. Turennium repellunt & trans Mœnum abeunt. 716. Ad Visurgim concedunt. 716. Eos Kœnigsmarckius accipere dubitat. *ibid.* Gallici Legati cum iis agunt. *ibid.* Cum iis facta conventio. *ibid.*

Virmandini vapulat. 56.

Visurgim Sueci coacti transeunt. 247. Ad Visurgim Sueci movere constituunt. 610.

Volmarus Osnabrugam ire jubetur & venit sed sine plenipotentia. 763.

Vultejus Landgraviam apud Suecos excusat. 412.

W.

Waldecca Comitis circa pacem conatus. 422.

Wallensteinius Exercitui Cæsareo præficitur. 17.

Ad *Wangenam* Cæsarei vapulant. 142. Eam Cæsarei oppri-

primunt. 717.
Waukio expugnati Geberlicii pacta non servantur. 452. Ejus adversus Saxoniæ Electorem conatus. 704. Is capitur & damnatur. *ibid.*
Warendorffam Kœnigsmarckius aggredi cupit. 716.
Ad *Warnemundam* Dani vectigal tolli volunt. 389. Eam Arcem Mecklenburgicus reposcit. 974. Ea à Rostochiensibus destituitur. 323. A Suecis restauratur, Dano nequicquam contradicente. 324.
Wartenberga a Wittenbergio occupatur. 619.
Ad *Watweilam* prælium. 142.
Weissenburgum à Bavaricis expugnatur. 67. Id Cæsarei obsident. 684. Quod iis deditur. *ibid.*
Apud *Weissenfeldam* Cæsarei vapulant. 438.
Werbense Munimentum Succi amittunt. 286.
Werla à Landgravia occupatur. 123.
Wertanus Aighstadium capit. 121. Is & Enckefortius in Galliam mittuntur. 335. Wertanus vapulat. 489. Iterum. 518. Guebrianicos carpit. *ibid.* Fœderatos frustra insequitur. 724.
De *Westphalici Circuli* neutralitate agitur. 96.
Per *Westphaliam* gesta. *ibid.* Ea Regio per Landgravium Wilhelmum irrumpitur. 97. Per eam Succorum acta. 143. Idem, 166. In Westphalia Hassorum Induciæ. 227. Ea à Lesl eo invaditur 248. Per eam gesta. 285. & 366. Westphalicis copiis Kœnigsmarckius præficitur. 367. De Westphalia Gallorum propositio. 387. Westphalicus Conventus paulatim diffluit. 914.
Super *Westrogotha* tumultibus Sueciæ Ordinum Decretum. 358.
In *Wetteraviam* Mansfeldius irrumpit. 170. Per eam Vinarienses hiberna capiunt. 408.
Winshemium ab Hornio capitur. 55. A Cæsareis occupatur. 471.
Wildinga Fœderati consident. 401.
Wilhelmus Saxonia Dux rem bene gerit. 105.
Wilhelmus Dux Vinariensis Saxonis directorio favet. 133.
Wibio (Petro) Sueciæ Rectores respondent. 413.
Wiltzburgum à Tillio occuparur. 56.
Ad *Wi elochum* Cæsarei vapulant. 78.
Winsemum Succi amittunt. 286.
Wismariensis Tractatus cum Gallo ratificatio à Suecis differtur. 269. Wismarienses hostem carpunt. 288. Eorum excursio. 322. Wismariam Danus evacuari postulat. 354. Circa eam nova Osnabrugæ propositio. 655.
Ad *Wittebergam* Saxonici Munimentum deserunt. 275
Wittebergam reliquiæ Gallasii exercitus evadunt. 535.
Wittenbergius in Silesiam mittitur. 619. Wartenbergam occupat. *ibid.*
Wittenbergius tandem supplementis firmatur. 620. Polckhainum capit *ibid.* In Bohemiam abit. 621. In Moraviam tendit. *ibid.* Ut & in superiorem Silesiam. *ibid.* Eum Wrangelius ad se evocat. 695. Is in hostem movet. 707. Ad Wrangelium evocatur. *ibid.* In Silesiam redit. 708. In Bohemiam excurrit. 797. Ad Kœnigsalam considet. *ibid.* Tabor oppidum occupat. 798. Brudeweisam tendit. *ibid.*
Ad *Witteweiram* prælium. 336.
A *Witzlaga* Hatzfeldius repellitur. 330.
Wolgastum Gustavo deditur. 37. Id Cæsarei expugnant. 284. Eo Dani cibaria inferunt. 321. Deditur. 322.
Wolaciam Cæsarei recuperant. (515.) Ea à Suecis occupatur. 404.
Wollinum à Gustavo Adolfo occupatur. 35.
Ad *Wollinum* Cæsarei pelluntur. 216.
Wormatia Conventus indicitur. 168. Oxenstiernæ in eo propositio. 169. Ordinum in eo deliberatio. *ibid.* Oxenstierna Fœdus ibi subscribere recusat. *ibid.* Neoburgico in eo neutralitas conceditur. *ibid.* Ea urbs à Gallis capitur. (540.) Eam Cæsarei frustra tentant. 718.
Wormatiensis Conventus instauratur. 181. Propositio in eo facta. *ibid.* Cum Duce Bernhardo super imperio in Exercitum in eo transigitur. *ibid.* Idem Conventus ad Saxonem & Daniæ Regem scribit. *ibid.* Ejusdem conclusio. 182.
Wormatia Cæsari se dedit. 194.
Wrangelius Gartzium expugnat. 263. In Marchiam progreditur. *ibid.*
Wrangelius Custrinum nequicquam captat. 264. In Pomeraniam tendit. *ibid.* Wrangelius (Holmaldus) ad Suecos cum sua Legione transit. 359. Wrangelius Brixiensem arcem capit. 509. In Wrangelium (Carolum Gustavum) Torstensonius Imperium Suecici exercitus confert. 566. Heuxteram capit. 610. Ur & Paderbornam *ibid.* Et Stadbergam. 611. In Hassiam superiorem progreditur. *ibid.* Kœnigsmarkius ei jungitur. 612. In Hassia subsistere constituit. *ibid.* Ad Amœnoburgum castra ponit. *ibid.* Turennius ei se adjungit. 613 Summum exercitus Imperium ei confertur. *ibid.* Rainam expugnat. 615. Inducias cum Cæsareis aversatur. 617. Apud Brigentiam montium claustra occupat. 618. Ad Helvetios scribit. 619. Lindaviæ obsidium molitur. 684. Insulam Meinaviam occupat. 686. Bregentiam deserit. *ibid* Inducias ratas habet. 691. Ejus congressus cum Gebhardo. 692. Schweinfurtum obsidet. 694. Wittenbergium ad se evocat. 695.
Wrangelius in Bohemiam excurrit. 696. Egram capit. *ibid.* Ejus literæ ad Bavarum super ratificatione armistitii. 699. Bavaro ratificationem abnuente respondet. 700. Ad Tœpelam considet. 701. Loca quædam Bohemiæ tentat 703. In Misniam tendit. 703. Salam transit. 704. Turennii conjunctionem affectat. *ibid.* Visurgim transit. *ibid.* In Monticuculum tendit. 707. Cassellas excurrit. 781. Mœnum versus progreditur. *ibid.* Landgravium Georgium tormenta poscit. 782. Ejus consilia *ibid.* Per Turennium Cæsareos non statim persequi potest. 783. Winsheimium movet. 784. Depositas Forcheimi Machinas accipit & Winsheimium capit. *ibid.* In Sueciam movet. Dunkelspulam occupat & Kœnigsmarkius ei iterum jungitur. 786.
Wurtenbergicus Dux à pace Pragensi excluditur. 211.
Wurtzburgum a Gustavo occupatur. 53. Wurtzburgensis Episcopi constantia cum Bavarus inducias cum Suecis initas renuntiaret. 703.
Wurtzburgum à Cæsareis capitur. 171.
Wurtzburgensis Arx à Cæsareis capitur. 186.
Wurbenus Comes Suecicam militiam amplectitur. 784.
Wurbenus Comes rem bene gerit. 997.
Winsena a Banerio in potestatem redigitur. 258.

Z.

Zittavia à Succis occupatur. 483. A Gallasio capitur. 514.
Zonasa frustra obsidetur. 622.
Zwiccaviam Cæsarei capiunt. 441.

*Errore Typothetarum post paginam 528. usque ad paginam 547. numeri sequentes, nimirum 529. 530. &c. bis sunt notati. Quæ igitur continentur in paginis secundo loco positis sed prioribus numeris insignitis parenthesi inclusimus in indice, addita. * Quod ne fallat, monendum duximus.*

FINIS.

I.160.

A01 1474338

I.160.

